image
not
available

SAMUELIS de PUFENDORF,

DE

REBUS GESTIS FRIDERICI WILHELMI MAGNI, ELECTORIS BRANDENBURGICI, COMMENTARIORUM

LIBRI NOVENDECIM.

TOMUS II.

Cum Speciali Privilegio Sereniss: Elect: Brandenb:

BEROLINI,

Impensis JEREMIÆ SCHREY, & Hered. HENRICI JOHANNIS MEYERI.

ANNO MDCLXXXXV.

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER UNDECIMUS.

EPITOME.

SUmma destinatorum Gallicorum. 2. Electorem ad triplex fœdus invitant Belgæ; 3. Et Angliæ Rex. 4. Gallus de bello Belgis inferendo agitat. 5. Elector à Gallo tentatur. Furstenbergii de refingendo Belgii statu commentum. 6. Electoris ad proposita declaratio. 7. Ejusdem in Galliam legatio. Apud Coloniensem acta. 8. Elector ad societatem belli in Belgas invitatur. 9. Ejus de bis judicium. 10. Bellum in Belgas decernitur: Sed differtur, & qvare? 11. Elector ad fœdus cum Gallo denuo invitatur. Ejus declaratio. 12. Lotharingus sua ditione expellitur. 13. Galli circa Polonicas turbas sententia. 14. Elector Belgas ad avertendam imminentem tempestatem hortatur. 15. Belgæ bellum declinare student. Elector denuo circa bellum avertendum movet. 16. Is amplius ad belli societatem solicitatur. 17. Coloniensis eundem ad bellum invitat. 18. Galli legatio ad Electorem. 19. Neoburgicus pariter ad societatem belli invitatur: is Electoris sententiam exqvirit. Hujus responsum. 20. Super fœdere defensivo inter directores Circuli VVestphalici agitur.

1668. *tur. Elector contra Coloniensem protestatur. 21. Elector à Gallo adneutralitatem invitatur. 22. Eam Neoburgicus svadet. 23. Una sententia. 24. Altera sententia. 25. Consultatio super summa rerum. 26. Belgæ segnius bellum adparant. Elector incassum circa pacem satagit. 27. Gallus Belgis spem pacis adimit. 28. Idem Electorem ad neutralitatem urget. 29. Gallus Electoris declaratione non est contentus. 30. Angliæ Regis ad Electorem legatio. 31. In Gallia incassum disputatur. 32. Elector Svecorum consilia explorare studet. 33. Habitus tunc rerum Svecicarum. 34. Brandii in Svecia negotiatio. 35. Sveci cum Gallo fœdus ineunt. Ejus fœderis culpa est penes aulam Viennensem. 36. Considerationes circa id fœdus. 37. Declaratio Brandio data. Fœderis Gallici interpretatio. 38. Svecorum de Electoris cum Belgis fœdere sententia. 39. Sveci fœdus Gallicum Electori communicant. 40. Cum Daniæ Rege consilium confertur. Controversia super cerimoniis. 41. Altera in Daniam missio. 42. Tertia vice legatus in Daniam mittitur. 43. Cum Saxone consultatur. 44. Moguntini consilium exqviritur. 45. Altera vice ad Moguntinum mittitur. 46. Controversia cum Brunsvicensibus super Reinsteinensi Comitatu. 47. Belgæ fœdus Electoris ambiunt. 48. Fœdus Electoris cum Belgis. 49. Cæsar in societatem expeditionis invitatur. 50. Altera vice ad Cæsarem mittitur. 51. Fœdus inter Cæsarem atqve Electorem. Fœdus secretum Cæsaris cum Gallo 52. Galliæ Regis ad Electorem missio. 53. Ablegatus Gallicus denuo redit. 54. Periculosissimus Belgarum status. 55. Apud Belgas super fœda pactione agitur. 56. Angli Gallorum successus suspectant. 57. Arausionensis in majorum suorum munia reponitur. 58. Electoris ad Belgas missio. 59. Hispani ad Electorem missio. 60. Elector expeditionem suscipit. 61. Elector designatum iter mutat; ejusqve causas Belgis adprobare studet. 62. Trevirensis transitum Rheni negat. 63. Cum Moguntino de transitu Rheni agitur. 64. Cum Palatino de transitu Rheni frustra agitur. Palatini consilium. 65. Belgis ista itineris aversio non placet. 66. Legati Belgici qverimoniæ. 67. Elector omisso Rheno in VVestphaliam tendit. 68. Electori ab aliis Imperii Ordinibus nil auxilii est. 69. Ratisponæ scriptis incassum certatur. 70. Cum Bavaro expostulationes. 71. Circa fœdus Brunsvicense acta. In Qvedlinburgensi conventu acta. 72. Cum Hispanis agitata. 73. Helvetii frustra ad societatem belli solicitantur. 74, Legatio in Angliam. 75. Ejus legationis exiguus speratur fructus. In Anglia agitata. 76. Regis Angliæ ad Electorem literæ. 77. Electoris responsum. 78. Pacis exigua spes est. 79. In Sveciam legatio. 80. Svecorum declaratio. 81. Belgarum in Electorem qverelis respondetur. 82. Per VVestphaliam gesta. 83. Super præsenti rerum facie consultatio. 84. Electoris ad Cæsarem literæ, & legatio. 85. Cæsar Electorem in bello retinere studet. 86. Elector Belgis inducias svadet. 87. Elector Arausionensi, & Belgis conditionem rerum demonstrat. 88. Neoburgici circa Electorem cum Gallo conciliandum studium. Consultatio super admittendis separatis tractatibus. Rationes pro. Rationes contra. 89. Pressior negotii consideratio. 90. Rationes contra. 91. Rationes pro. 92. Ad Regem Galliæ legatio. 93. Apud Turennium acta. 94. Apud Regem Galliæ acta. 95. Pax Vollemensis. Articuli separati. 96. Super ea pace Belgis significatur: 97. Ut & Cæsari: 98. Sveciæ Regi: 99. Ac Imperii Ordinibus. 100. Cum Polonis acta. 101. Circa renovationem* 1668.

1668. *nem pactorum Poloni tricantur. 102. Alia super pactis renovandis legatio. 103. De causa Kalesteiniana. 104. Super illo facto disceptationes. 105. Ab Electoralibus legatis VVarsaviæ acta. 106. Pacta demum confirmantur. 107. Elector Polonis auxilia mittit. 108. Offensa negotii Kalesteiniani paulatim exolescit. 109. Moscia.* 1668.

Summa destinatorum Gallicorum.

Ruperat jam in publicum consiliorum tela, qvæ dudum in Gallia super invadendo Europæ dominatu digesta fuerat. De qva Lionnæus multis ab annis disserere sveverat, eidem e sequendæ Anglorum qvoqve, & Svecorum operam adsciscendam, qvibus in præmii vicem aliqva Austriaci patrimonii pars intra & extra Europam attribuenda sit; tum ante omnia Fœderatos Belgas, qui sese istis conatibus maxime oppositurí videantur, in ordinem redigendos. Ea destinata cum deinceps maximam hujus operis partem impletura sint, ad lucem seqventibus adferendam plurimum profuerit altius heic repetere, qvo ordine Galli eadem disposuere, ac paulatim expromere instituerint. Cum itaqve superiori tempore Gallis id præcipuum haberetur negotium, enormia Domus Austriacæ incrementa premere, ne hæc totam Europam imperio complecteretur, qvo colore Richelius, ac Mazarinus Cardinales actis suis adplausum conciliare sveverant; post invitante fortuna istam Domum plane subvertere, ejusqve opes, simul arbitrium rerum per Europam invadere libido subiit. Ad eum scopum omnia consilia dirigebantur, ac aliqvando aperto, & enixo studio, interdum languidius, ac velut furtim eodem tendebatur, prout captus temporum, & conditio Principum, qvibuscum negotium erat, suggerebat. Eqvidem Pyrenæam pacem sat æqvo pretio redimi patiebantur Galli medio licet victoriarum cursu, & cum omnia amplissimos progressus è facili pollicerentur; Lusitania ad nutus obnoxia, Angliæ rebus domi turbatis, Borealibus Regibus bello inter se implicitis, & magna Belgicarum virium parte eo aversa; novo qvoqve Cæsare per Transsylvanicas turbas ita distracto, ut Hispaniæ subvenire haut vacaret. Ac videbatur tunc Gallia satis habere æmulam potentiam ad mediocritatem, & agnitionem suæ debilitatis redegisse; præsertim cum inter eos Reges tunc initi tractatus omni, qvæ excogitari posset, solennitate, tum affinitatis vinculo firmarentur. Enimvero modica duntaxat ea pausa erat, qva Mazarius opus judicabat ordinandis Galliæ domesticis rebus, diuturno bello haut parum confusis, ac cumprimis instaurando ærario. Etsi peculiariter iste sibi spatium qværebat se, suasqve opes tam opimo ministerio corrasas, qvæ ad sexaginta uncialium milliones adscendere credebantur, Romam subducendi; ubi spes erat proximo interregno Pontificale fastigium obtinendi, ad qvod Hispanorum favorem per Pyrennææ pacis moderationem sibi pignetaverat; edito qvoqve prudentiæ, qvalem regni sacrorum rationes reqvirunt, eximio specimine, dum æqvilibrium inter duas potentias Catholicas, in qvo summa autoritatis Pontificiæ vertitur, constituit, qvantum qvidem tempus, ac muneris ratio, qvo tunc in Gallia fungebatur, ferret. Sic ut is non posset non Hispanis esse venerabilis, velut paci servandæ necessarius. Eodem fine & connubium inter ipsius neptem, & Colonnam Connestabilem conciliatum erat. Ast postqvam is brei post pacem tempore fato concesserat, nec amplius esset, qvi tanto cum effectu privatas rationes publicis miscere, aut anteferre valebat: nullo ad Pyrenææ pacis æqvilibrium respectu exseri cœpit propositum de Austriacis plane ad incitas redigendis. Unde statim contra tam sancte datam fidem Lusitanis auxilia submittebantur delassandæ Hispaniæ. In Hungariam validæ copiæ ibant alendo bello Turcico, & animando Cæsari, ne id componere properaret; inprimis ut conspiratio Hungarorum, quæ tunc gliscebat, & quam Galli magno studio fovebant, fulciretur. Angli, Belgæq; subtiles per artes inter se committebantur, quo vires mutuo attererent, Galloq; viam munirent exseqvendo destinato, statim post Philippi IV. mortem concepto de subjugandis Hispanicis provinciis. Quanquam autem iste post insignem harum partem decerptam paci Aqvisgranensi ad qvietem sese composuisse videretur, id tamen non fiebat amore pacis, aut quod tam egregia accessio ex facili parta libidinem alıena rapiendi satiasset; sed quia facilius adquiri, ac firmius retineri judicabantur,

1668. bantur, qvæ carptim, & per intervalla invaderentur, qvam si enormia incrementa continuo, ac diuturno bello peterentur, ab initio victorem sæpe ita delassante, ut ad extremum parta non sine veterum opum jactura sint revomenda, inprimis si alii, uti fieri assolet, succumbere incipientem, auxilio sublevatum eant, ne hic debellatos ipsos qvoqve in ruinam trahat. Ast si post modicam prædam pacis cupido præferretur, facilè adversos aliorum conatus eludere licebat, fœderibus inter tam multos lente coeuntibus, ac ipsa pacis brevi secuturæ opinione belli paratus refrigerante; & qvia vix operæ pretium videtur mediocria damna majoribus impensis, atqve laboribus reparatum ire. Ac ipse temporum lapsus solutis oppositorum fœderum vinculis ansam præbiturus erat arma iterum opportune, ac majore vi movendi; qvæ semper in promtu etiam media pace haberi opulentissimi regni reditus tolerabant, ad cujus divitias cumulandas non minus exterorum stoliditas, qvam civium solertia certatim incumbebat. Cæterum Aqvisgranensi paci prætextum præbebat triplex illud fœdus, inter Anglos, Svecos, & Belgas initum; qvod à Colberto, Lionnæo, ac Luvoisio, per qvos tunc negotia regni tractabantur, avide arreptum est, ut Regem è campo intra consilium pertraherent, sibi dein magis obnoxium futurum. His qvippe Turennii autoritas inter arma prægravis reddita fuerat; qvi & jam non sine supercilio cum iis agebat, ac itinera ita dispensabat, ut iisdem aliqvando vix intra duas septimanas Regem alloqvendi facultas esset, jussis qvoqve hujus per Turennium Luvoisio denuntiatis. Unde & isti tædio earum rerum junctim Lutetiam revertebant, super conservanda sua autoritate consultaturi. Qvo fine primum remedium habitum fuit Condæum iterum protrahere, eumqve Turennio adjungere, militare imperium cum hoc divisurum. Simul cum Wittio super ponendis armis secreto communicabant, ac Regem dextre negotiationi de pace implicabant, ut ea sese post commode extricare non posset, nisi abrupte datam fidem violare vellet. Atqve id eo tempore fiebat, qvando Turennio in Flandria absente Rex Lutetiæ à solis ministris obsidebatur. Ast Turennio in aulam reverso res aliam plane faciem induere cœpit, cum is Regi perspicue demonstraret; nil facilius nunc esse, qvam Hispanos uno ictu Belgio exterminare; qvod & Condæo probabatur. Cui qvod opponerent ministri nil habebant, nisi qvod contenderent; aliqvos qvosdam Principes in societatem fœderis pertrahendos, ut de successu eo melius cautum sit. Eo fine Pomponio nova mandata mittebantur ad Svecos fœderi Gallico illigandos. Et qvanqvam hujus negotiatio non eum, qvi sperabatur, successum sortiretur; Turennius tamen Regem eo permovebat, ut denuo de bello continuando huic confirmaret, insuper habito Belgarum officio, ac fide hisce data; modo Luneburgici in partes trahi possent, ut arma in eos arriperent, qvi Gallicis sese conatibus opposituri essent. Nam de Dani auxilio cautum erat. Brandenburgicus medium statum secuturus credebatur. Ac qvod maximum erat, circa Viennense consilium temperandum Gallo ope corruptorum qvorundam ministrorum plus fere facultatis, qvam ipsi Cæsari, erat. Enimvero Luneburgici Belgis addicti tam periculoso se negotio miscere abnuebant, dexteritate, uti credebatur, Waldeccii Comitis persvasi: qvem ultro operam suam circa res Germaniæ offerentem qvod Galli annua pensione IV M uncialium sibi innectere neglexissent, jam pœnitentia tangebantur. Ita qvicqvid Turennius reniteretur, tres ministri prævalebant, ut super admittenda pace parum duratura decernerettur. Præsertim cum prudentes judicarent, brevia bella incrementis Galliæ magis conducere, qvam diuturna. Et adversus hanc nil profici posse nisi longo bello; ac eam ipsam virium unionem, qvæ istam aliis tam formidabilem reddit, ad ejusdem ruinam facturam, ubi semel insignis clades accepta, ac in viscera regni penetratum fuerit. Videbatur haut eo minus Turennius id decretum subversurus, aut saltem remoraturus, ni Condæus, qvi ad extremam consultationem vocatus fuerat, ministrorum sententiæ accessisset, vel ut his blandiretur, utpote qvorum favore in Polonico negotio opus habebat, vel qvod crederet, promtiore se auxilio Regis usurum, ubi hic nullo bello implicitus esset. Etsi qvod Turennii rationibus opponeretur, nihil erat præter fidem Belgis datam. Sed qvam sancte Gallis eam pacem servare cordi foret, vel inde judicare licebat, qvod Lionnæus jactare non dubitaret; si Rex omnibus sumtibus in hoc bellum factis nil aliud obtinuisset, qvam qvod renuntiationem nomine Reginæ in hujus ditiones paternas factam irritam reddiderit, ingens operæ pretium eundem fecisse. Ac alias Gallis persvasio, longe qvidem absurdissima, sedet; si qvid juris semel ei coronæ qvocunqve modo partum sit, id nunqvam alienari posse. Unde qvia

1668. de qvia Gallus credi volebat, jus sibi ad occupandum Belgium competere, super qvo nec judices, nec arbitros, sed seqvestres duntaxat ferre placebat; si maxime in præsens aliqva portione adqviesceret, juri tamen qvalicunqve vis sua mansura erat commento legis Salicæ, qvod ab ipso aut successoribus, qvocunqve tempore occasio arrideret, vindicari poterat. Qvin si maxime Rex in præsens super peculiari Reginæ conjugis prætensione transigeret, omnium Principum sponsione admissa: manebat tamen actio in totam successionem Hispanicam, imperium Europæ post se tractura, ubi Hispaniæ Rex absqve prole decederet. Nec artes defuturæ credebantur eludendæ sponsorum oppositioni. Contra apud Hispanos, de qvorum corio ludebatur, etsi non deerant, qvi fortia consilia ingererent, nec cedendo, ac transigendo apud Gallos aliud effici, qvam ut ipsa facilitate eorum aviditas irritetur: pleriqve tamen satius judicabant, aliqvot pennas sibi evellandas concedere, qvam summam rerum aleæ belli exponere, ad qvod rite gerendum tam maligne instructi forent. Ac sane Hispani, cum summam vi bellum gerendum esset, nil aliud qvam legationibus verba duntaxat allaturis alios obtundebant; eoqve ipso Gallis spatium concedebant, ut seqvente expeditione majore mole in campum prodire, ac letalem plagam Hispanis intenrate possent. Qvanqvam & in iis, qvi solicitabantur, parum præsidii foret. Cum Lusitanis satis habebatur hostilitatem exuisse; qvibus ut contra Gallos opis qvid ferrent, nec voluntas, nec facultas erat; ut ut alias qvererentur, à Gallis nec unicum articulum fœderis secum initi servatum. Nam nec hos in Catalonia Hispanorum vires distraxisse, nec promissas pecunias numerasse, nec effecisse, ut Pontifex Lusitanum Regem agnosceret, eiqve regno Episcopos daret, nec Bredæ ipsos cum Belgis reconciliasse. In Anglia plurimum præsidii esse poterat, si Rex rationes sui regni, & inclinationem populi examussim seqveretur. Sed ut hunc in partes suas pertraherent, Galli summopere laborabant, aut recta via incedentem intestinis turbis exercituri, qvas hujus Regis parens exitiabiles sibi expertus fuerat. Belgis à Gallo ostentabatur pactum anno 1635 super dividendis Hispanicis provinciis initum: si prædæ partem abnuant, Anglos, Svecos, & Monasteriensem iis immittendos. Joanni Wittio Arausionensis occinebatur, si qvid mutire auderet. Sane post tantos primo anno Galli in Flandria progressus Beuningius non parum remissa ferocia differebat: *Gallum intra paucos menses eousqve mutatum, ut nec amicos, nec fidem datam curet. Nec meliora speranda, ubi destinata successerint; post qvod sine dubio atrox calamitas patriæ suæ sit incubitura. Unde tota vi ad servandas provincias Hispanicas contendum, qvas semel deglutitas Galli faucibus iterum eripere arduum futurum sit.* Qvem Lionnæus minitabundus retundebat: *si Belgæ qvid movere ausint, Anglo castigandos traditum iri, cui contumelia apud Chattamum illata altamente reposta sedeat.* In Germania Galli Ecclesiasticis bona sacra per Protestantes occupata, Bavaro autem, & aliis Catholicis secularibus canebant; Austriacos præsenti necessitate Protestantium ope in fraudem istorum usuros, ac præcipue Brandenburgicum fulturos, neglecto Bavaro. Contra Protestantibus insinuabant; sibi clandestinum cum Svecis fœdus esse, qvos Galliæ adversa moliri prurientibus immissuri sint. Aliqvando tamen differebant; Svecos uti olim Galliæ, ita nunc Austriacis sese illigaturos; qvi pro novata sibi opera istis vicinos attondendos præbituri sint. Eoqve fine Dani amicitia colebatur, ut si Sveci in Austriacos flecterent, hi inutiles redderentur. Etsi spes non deesset Sveceos ope argenti vel in suas partes, vel ad medium statum pertrahendi; Præsertim cum Austriacis facultas non esset id suppeditandi, qvo istis maxime opus erat, si qvod operæ pretium facere deberent. Inter hanc Hispanorum impotentiam satis adparebat, qvantum periculi Protestantibus immineret, si Galli istos sub jugum misissent, cum horum inter se æmulatio illis non parum præsidii hactenus præstitisset. Nam non levius odium Gallis, qvam Hispanis, in Protestantium sacra esse, satis arguebant, qvæ qvotidie in Gallia contra Reformatos patrabantur, fidissimos civium, & qvibus Rex coronam debebat. Et causa, ob qvam hactenus Gallia Protestantes suffulserat, nunc expirabat, Austriaca Domo huc redacta, ut isti non amplius formidaretur. Apud Anglos qvoqve, & Belgas accedebat commerciorum respectus, qvorum fere arbitrium ad Gallos oppressa Hispania rediturum erat. Svecos autem peculiariter offendebat, qvod antea Galli ostenderant, gratum sibi fore ab istis Bremam invadi. Scilicet qvia credebant, eosdem urbi subigendæ pars non fore; eoqve cum Galliæ auxilia qværentibus Cæsaris, & Imperii offensa contrahenda foret, istius amicitiam eo arctius iisdem amplectendam. Unde & auxilium suum offerebant, si à Cæsare, aliis-

1668. qve ob impugnantem eam urbem ipsis vis intentaretur. Nam si in Germania turbanda foret, auxiliarium duntaxat partes subire malebant, invidia aggressionis in Svecos devoluta. Ast mox Daniæ Rex cum Belgis fœdus inibat, ex qvo iste XL naves bellicas armaturus erat Belgis DC M uncialium suppeditaturus; cujus fœderis Gallus sponsorem se ferebat. Unde cum eo nomine Esaias Pufendorfius, Svecicus Lutetiæ minister, cum Lionnæo expostularet, ostenso, qvia *prius fundamentum amicitiæ inter Galliam & Sveciam expirarit, Austriaca potentia plus satis accisa; aliam nunc viam incundam, si Sveciæ amicitiam conservare cordi sit:* Lionnæus qvod reponeret, nil aliud habebat, qvam, *non par esse, ut amicus amico invideat. Galliam ita secundo nunc vento ferri, ut ejus amicis male esse neqveat. Haut lucrosum esse in seriis jocari.* Qvæ satis insinuabant, a Gallica amicitia non nisi temporarium lucellum expectari posse. Ita Sveci à Gallis neglectim habiti, prout hisce mos est inter secundas res etiam fortunæ suæ promotores contemnere, fœdera inter Anglos, & Belgas accessere servandis provinciis Hispanicis, qvibus subactis via ad hosce subruendos sternatur. Qvod factum cum Galli ægre ferrent, Lionnæus è Blumenthalio qværebat; *an non Wrangelium libido subire possit Pomerania imperium invadendi; aut si ultro isti talia in mentem non veniant, an non Elector ista suggerere possit?* Cui Blumenthalius: *Wrangelium malle officia patriæ præstita sine præmio esse, ac nonnulla duriora tolerare, qvam isti turbas dare. Sed nec Electori causam esse, qvare tam infensa in Svecos machinetur, qvibuscum ipsi amicitia intercedat.* Lionnæo regerente; *ne nimium Svecorum amicitiæ confideret Elector, qvi ante actorum memoriam nondum exuerint, nec ultionem data occasione omissuri sint.* Cæterum triplici isti fœderi hautqvidqvam vim fore ad diuturnitatem Europæ parem præstandi, facile judicabant, qvi indolem Galli, ejusqve regni, ac vicinorum habitum penitius intelligebant. Eqvidem qvi genium Regis curatius inspexisse sibi videbantur, Consilium, ærariumqve, ac delicias magis, qvam bellicos labores corei ipsi esse rebantur, ac dum naturæ suæ vim inferre, ubi in expeditionem prodierit. Enimvero ambitio, ac importuna sitis è prolatis finibus gloriam qværendi reliqvis affectibus longe prævalebat. Præsertim cum arena belli vix tridui itinere Lutetia distaret, unde protinus ad voluptates suas recurrere poterat, si castrorum tædium cœpisset. Neqve vero valde laboriosum erat nationi sangvinis sui tam prodigæ vel difficillima pericula subeunda imperare, adversus qvæ ipse sibi satis prospicere noverat. Sed & qvotidie militares homines, aut adulatores occinebant: *jam tandem tempus venisse, qvo Gallica natio de æmulis triumfare, veterisqve monarchiæ limites instaurare debeat. Ac uti qvondam Carolus Magnus pagana superstitione infectos populos ad religionem Christianam simul imperium suum adduxerit; ita Ludovico Magno devias ab Ecclesia Romana reductas oviculas viam ad imperium orbis munituras. Allubescere omnia instituto etiam per vim exseqvendo idonea: ac sola voluntate opus esse, ut arripiantur, qvæ fortuna ambabus manibus offerat. Domi addictissimum nobilitatis, ac totius populi obseqvium. Principibus nullum nisi in Regis gratia præsidium. Sacerdotibus Regis placita pro lege. Hugenottis vim nocendi ademtam. Consilium penes paucissimos, corruptionibus exterorum impenetrabiles: exercitus instructissimos; ærarium locupletissimum.* Sed & vicinorum conditio istis ausis admodum favebat. Hispanis Rex puer. In Consilio exitiabilis divisio, qvæ non poterat non lenta decreta, somniculosam exsecutionem parere, per qvam multæ præclaræ occasiones incassum elabantur. Regina Rectrix modica autoritate, ac ingenio ministri non eximia prudentia, qveis unica cura opes privatim cumulare, qvicqvid de publico fieret. Argenti summa penuria ob malam fidem, & aviditatem eorum, penes qvos publicorum redituum administratio; à qvibus introductæ confusionis correctio non nisi à magna autoritate speranda erat. Præterea nulli egregii, ac celebres duces præter Joannem Austriacum rectoribus suspectum. Copiæ exiguæ, ac miserrime habitæ Et qvod deterrimum erat, vix ulli Rex ad virilem ætatem perventurus credebatur. Viennæ langvida consilia; nulla mascula proles: infida Turcarum vicinitas: Hungari in res novas proni. Imperium scopis dissolutis simile, ac venalis passim ministrorum fides. Et cum antehac Germania semper Gallis formidini fuerit, jam hi de istorum consiliis, ac viribus admodum contemtim sentire cœperant, postqvam comitiis Cæsareis Francofurti, ac novissimo bello Turcico acta perspexissent. Ibi qvippe multis heris juxta, ac ministris venales animas observare licebat, qveis pecunia ante fas patriæ, bonumqve publicum, ac decus habebatur. Unde Gallis fiducia nata per nummos validissimæ reipublicæ vires eludendi, tum per peculiaria fœdera qvosdam Principes sibi innectendi; 1668.

1668. ctendi; postqvam non pauci jure fœderum, qvod salva reip. compage ultra defensionem porrigi non debebat, eousqve abuterentur, ut exteris vires suas commodarent exseqvendis destinatis in Germaniæ demum exitium redundaturis, aut publice licet omnium consensu decreta privatis pactis irrita redderent. Cui abusui ni remedium adhibeatur, prudentes dudum augurati sunt, Germanos ipsos vili argento emtos patriæ perdendæ operam accommodaturos. Bello Turcico Galli viderant, qvam male compositus exercitus contra Turcas consarcinatus foret; & qvod medio in periculo, qvod Germaniam post debellatos ab istis Austriacas provincias mansurum fuerat, suspicio adversus Cæsarem non cessaret; adeo ut plurimi mallent Turcam pace non sine lucro potiri, qvam Cæsarem obtentu ejus belli armis se egregie instruere, aut ab Imperio præbitis ad domus suæ opes stabiliendas, premendosqve Ordines adhibere. Porro Helvetii argento Galliæ plane mancipati erant, ut robusta corpora hujus ambitioni immolanda libenter venderent, cum Hispanis opes non essent, ut Gallos licitando vincerent. In Italia ministrorum corruptelæ haut ita freqventes; sed nec satis virium fulciendis Hispanis, si Gallo hosce ibi invadere placeat. In Lusitania regimen nondum satis firmatum; ac si maxime præsentes defectus emendarentur, Gallo tamen fiducia erat autoritate sua apud eam nationem efficere, ut velociosa Hispanorum exitium spectaret, vel Hispaniæ Rege moriente in partem prædæ venire vellet. Qvo fine & Gallorum artibus efficiebatur, ut aliqvo juris colore solio dejecti Regis Alfonsi frater, & successor Petrus istius uxorem sibi sociare posset. Cum enim Romæ ea dispensatio hæreret, in Gallia aliud remedium ea occasione inventum est. Lionnæi uxor sæpissime à marito contenderat, ut sibi à Cardinali Vindocino Legato à latere, simplicis ingenii viro, veniam impetraret qvævis monialium cœnobia ingrediendi, atqve ibi cum virginibus conversandi. Unde is ansam arripiebat mandata Cardinali à Pontifice data inspiciendi. Ubi cum observaret, virtutem diplomatis Pontificii non ad solum Galliæ regnum, sed & vicinas ad regiones porrigi; Regi proponebat, an non legatus iste vi ejusmodi mandati Lusitaniæ Principi dispensationem conferre posset? Id cum Regi arrideret, ac is Legatum ea super re tentaret; hic nullo scrupulo, ut Regi placeret, simul nepti suæ consuleret, dispensationem in amplissima forma expedivit. Qvæ in Lusitania velut cœlitus demissum opus arrepta fuit, nulla

Vendosme.

super legati mandatis disqvisitione; præsertim qvia Galli tam plebi, qvam Nobilitati ibi persvaserant, si Petrus Princeps Austriacam duceret, ejus sterilitatem per medicamenta procuratum iri, ut Lusitaniæ denuo invisum Castilianorum jugum subeundum sit. Et qvod Regina Hispaniæ, anteqvam pacem cum Lusitanis decerneret, omnes Theologos sui regni consuluisset; *an non præsenti tempestate Lusitanis promittere qvid possit, qvod dein cessante necessitate salva conscientia infringere liceat?* Circa qvod negotium nec id insuper habendum; Reginam Lusitaniæ tunc temporis Lutetiam scripsisse, ab Alfonso Rege matrimonium haut fuisse consummatum; cum tamen eadem ante tres menses iisdem significasset, gravidam se sibi videri. In Anglia Rex usqve adeo voluptatibus addictus erat, ut ministris clavum reipublicæ relinqveret, eosqve exteris corrumpendis prostituerit. Ac jam Colbertus ex Anglia scripserat; postqvam Arlingtono ostenderit, qvousqve Galliæ Regis liberalitas processura sit; hunc in posterum studium circa Galliæ utilitates promisisse, modo aliqvod tempus sibi concedatur, anteqvam id exserere possit; qvod ita repente consilia sua mutare neqveat, qvin alii protinus ejus mutationis causam divinaturi sint. Sed & Gallis haut indecorum habebatur, impudicas fœminas, qvæ corpus libidini Regis prostituebant, maximis muneribus cumulare, ut & hæ operam navarent ad eundem contra proprii regni, ac orbis Christiani rationes Galliæ ambitioni fulciendæ mancipandum. Polonia miseriarum, & confusionis plena, nec sibi, nec aliis consulere valida. Dania Galliæ innexa, saltem qvamdiu vicina Svecia præsentibus consiliis inhæreret. Svecia longe remota, cujus provinciæ Teutonicæ, per qvas solas huic negotio misceri poterat, ita exhaustæ erant, ut post novissimam exautorationem novum exercitum parandi facultas deesset, nisi aliena pecunia sublevaretur, qvæ à præsentibus ejus fœderatis sperari non poterat. Et si maxime amicorum ope arma iterum instruerentur; vicini tamen Mosci, Danus, & Brandenburgicus Elector ita ejus motibus imminebant, ut omnibus suis viribus ad propriam conservationem opus haberet. In Belgio plerasq; provincias, ac nonnullas Hollandiæ urbes Wittiani regiminis tædium ceperat; cum contra Arausionensis jam rebus gerendis maturesceret; qvorum collisione gravis Reipublicæ tempestas imminere videbatur. Et qvanqvam Belgæ in præsens Anglis, ac Svecis fœdere illigati non leve obstaculum

Gallo-

1668.

Gallorum destinatis dare poterant; his tamen non defuturæ erant artes æmulationi inter Anglos, Belgasqve serendæ simul Sveci, revocatis in memoriam non ita pridem in se patratis, ad ultionem stimulandi erant. Ac ut hos triplici fœdere abstraherent, Hispanis insinuabant: Svecos jam cum Gallo convenisse; eoqve stulte istos acturos, si hisce promissa subsidia exsolvant. Nam his ubi potiti fuerint Sveci, tergum Hispanis obversuros. Ac erat eo tempore in Gallia filius cujusdam è Sveciæ proceribus, qvi palam differebat: Sveciam triplici fœdere haut staturam; ac satis notum fuisse, Hispanis qvod dent parum esse. Id fœdus in solius Belgii usum cedere, nullo Sveciæ emolumento, qvæ facile incrementa Galliæ tolerare possit, modo hæc vicissim Svecis alia commoda concedat, eosqve rem alibi suo lubitu gerere patiatur. Intra triennium, qvando Rex ipse sceptrum capessiturus sit, alia plane consilia ibi captum iri. Lionnæus qvoqve dicebat: Gallos facile concedere posse, ut Sveci Hispanos pecunia emungant, modo postea ad veterem amicitiam redeant. Deniqve & Belgæ omnes sibi vicinos Germaniæ Principes ita aspere tractaverant, ut hi facile permovendi viderentur ad arripiendam ultionis occasionem, qvam Gallus suppeditaturus erat. Extremum præsidium, & velut sacra anchora habebatur Turca, de qvo non ita pridem Luvoisius dixerat; se curari, in præsens super Turcico fœdere scrupulos conscientiæ moveri, cum ea sub Francisco I. freqventata fuerint. Ita ergo omnia domi forisqve inqvietam, & alieni avidam nationem in arma stimulabant, ut brevi ingens tempestas ab eadem excitanda foret; nisi modicum tempus interponere placuisset per consilia & artes moliendis, qvæ difficultatem cœptis eorum objicere poterant. Interim ut favorem sibi apud Pontificem, Italosqve conciliaret Gallus, ac ne videretur armis suis non nisi ad turbandam orbis Christiani qvietem usurus, Venetis valida auxilia in Creta misit, hac occasione inductus. Pontifex apud Hispanos auxilia pro Venetis petierat, ac ut laboranti Candiæ subveniretur. Cui ab his responsum: Gallum tot prætensiones in Belgium formare, armisqve suis tantam suspicionem injicere, ut sibi haut integrum sit suis neglectis aliena curare. Id Pontifex Gallo demonstrabat; ac per salutem orbis Christiani orabat, aliis Principibus suspicionem eximeret, eosqve suo exemplo ad auxilia contra communem hostem mittenda incitaret. Unde Gallus declarabat: se intra annum nil contra Hispanos moturum, qvo publica qvies turbari possit. Simul validas copias sub Bellefortio Candiam mittebat; etsi exigua cum Gallorum gloria, ac Venetorum emolumento. Circa qvod factum, qveis priorum temporum notitia erat, observabant; Gallorum qvoqve temeritatem in causa fuisse, ut Sigismundus Imperator à Turcis ad Nicopolim vinceretur; qva clade res Hungariæ in pejus ruere cœperunt, nunqvam pristino vigore recepto. Expeditiones qvoqve Gallorum contra Saracenos, & in Palæstinam factas Græciam, & Asiam Minorem debilitasse; ac demum occupationem Constantinopoleos vires Imperii Orientalis ita debilitasse, ut hoc postmodum Turcis resistere neqviverit. Nec minus Ludovici Sancti expeditionem in Ægyptum imperio Mamelucorum causam dedisse, Christianos vero istis regionibus ruina involvisse. Qvanqvam multi censebant, Venetos amissa Creta haut adeo magnam jacturam fecisse, ac id bellum per vanitatem Regnum possidendi, ac privatum lucrum qvarundam familiarum fuisse extractum. Nam Respublica vivo adhuc Mazarino scriptam à Gallo declarationem exegerat, pari cum Regibus honore se habendam, si maxime Creta amittatur, id qvod tunc negatum fuerat. Alii tamen hanc præcipuam causam expeditionis Gallicæ in Cretam ferebant, qvod tunc negotiatio circa triplex fœdus qvam maxime Hagæ ferveret: adversus cujus socios cum protinus offensam expromere haut tempestivum esse, id prætextum fuisse arreptum istam honeste dissimulandi, simul ut Gallus, non spernanda virium parte alio missa ostendebat, triplex fœdus à se parum curari.

1668.

Beaufort.

§. 2. Istud igitur fœdus etsi æqvilibrium Europæ, in qvo publica salus, & securitas vertitur, spectaret, qvæ & semper Electori maxime cordi fuerat; qvo minus tamen eidem & ipse accederet, præter alia obstabat, qvod nec illi, penes qvos tunc summa consiliorum apud Belgas erat, ipsius arma præbitis aliunde pecuniis gliscere vellent; & Sveci, qvi jam præcipuas partes ejus fœderis occuparant, ob eandem causam eundem in emolumenti partem admittere nollent. Eqvidem proponebant Belgæ Electoris Hagæ legatis, ut & his huic fœderi nomen dare velit. Qvibus repositum; *id Electori studium esse, id ejus rationes exigere, ut Protestantium sacra adversus infestas machinationes serventur, tum & pacis turbamenta tollantur. Nec sibi cum Gallo qvid*

Electorem ad triplex fœdus invitant Belgæ.

1669. *lo quid vinculi esse, quo minus ei fœderi accedere queat. Enimvero vix ei videri triplex hocce fœdus ita comparatum, ut ex eo res Protestantium, & publica pax multum firmamenti polliceri sibi debeant. Esse eidem secretas istius leges incognitas, super quibus antequam cautum sit, haut consultum tam alte tendenti negotio se immergere. Cessasse quoque præcipuam ejusdem causam, pacis inter Gallos, & Hispanos promotionem. Cum etiam nemo Catholicorum eo fœdere comprehendatur, hosce ansam inde arrepturos supervacuis suspicionibus, ac opposita fœdera molituros. Et quod Belgæ jactent, arctiorem inter Gallos, & Anglos amicitiam scrupulum sibi injicere, ne ista in detrimentum Protestantium redundet; id periculum per triplex fœdus, alio plane fine initum haut avertendum. Denique & subsidio pecuniario opus fore, & ut obstacula illa aliquando amoveantur, quibus tantum molestiæ hactenus Electori datum sit.* Cæterum id fœdus non plane repudiare jubebantur legati, ut tamen verbis haut stringentibus uterentur, & Electori omnia integra servarent.

Et Angliæ Rex.

§. 3. Ab Angliæ quoque Rege missus Regiummontem veniebat Gabriel Sylvius, ut de nuptiis secundis Electori gratularetur, ac Arausionensis Principis emolumenta commendaret; simul de arctiore cum Belgis conjunctione significaret, Reformatæ religioni, ac Christiani orbis paci firmandæ eessura; denique ut istum ad triplex fœdus amplectendum invitaret. Is publico alloquio defunctus privatim Sverino exponebat; *à Rege Angliæ Electorem* 17. Jan. 20. Jan. *præ aliis Principibus æstimari, ejusque amicitiam maximi fieri. Unde testando suo in eum judicio ad triplex fœdus voluisse invitare, quod nullius offensam, sed conservationem duntaxat & æquilibrium Europææ machinæ spectet. Qua in re iste non proprium emolumentum, sed unice Electoris præ oculis habeat.* Ad quæ Sverinus: *Plurimum sane Electoris interesse istis locis pacem constare. Neminem quoque orbis Christiani Regem ab ipso majoris fieri, quam Anglum eadem sacra professum, cujus & consilio is plurimum deferat. Sed necessum esse, ut is circa tanti momenti negotium prius penitus edoctus sit. Nam famam esse, Regem id fœdus multis partibus interpolare velle; ac nuper peculiari se pacto Gallis innexuisse. Igitur constare oportere, num ablegato facultas sit heic negotium perficiendi, an id Hagam, aut alio remittendum sit; ac num genuinum fœderis exemplum communicare queat.* Ad hoc Sylvius: *Sibi quoque auditum de mutata Regis voluntate, ac negotia cum exteris non amplius ab Arlingtono, sed à Duce Buckingamio tractari. Sed talia falso à Gallis spargi; ac Regi eandem mentem, eadem consilia constare. Sibi tamen haut injunctum negotium heic absolvere, sed tantum exquirere, num Elector fœderi accedere velit: quo casu Hagæ super eodem transigendum sit. Fœderi exemplum adferre supervacuum visum, quod Joannes Wittius affirmarit, dudum id Electoralibus Hagæ ministris communicatum.* Contra Sverinus: *Wittium equidem excerpta quadam communicasse. Sed constare, secretos quoque articulos conditos, quorum copia facta non sit. Svecis quoque insignia subsidia promissa: de quibus cum nostri apud Wittium moverent, altum de iis silentium fuisse. Qui & ita frigide cum nostris de eo fœdere locutus sit, ut facile adpareret, Belgis accessionem Electoris haut magnopere cordi esse. Et cum id fœdus suscipi absque magnis sumtibus, ac sine gravi Galli offensa haut possit, constare prius debere, quid emolumenti fœdus id suscipientem mansurum sit? Equidem si id negotium solum Regem, idque directe spectet, Electorem pro suo in hunc affectu haut diu tergiversaturum. Sed quia in Hispanos, ac Belgas præcipue tangat, à quibus is hactenus sat indigne habitus sit, circumspecte ipsi procedendum.* Sylvius: *Regem haut ignorare, uti Hispani pollicita haut impleverint, & quam inique Belgæ cum Electore egerint. Spem tamen esse hunc ideo publicam juxta, ac privatam salutem haut neglecturum. Ac si ei placeat omnia ista Regis fidei committere, hunc operam daturũ, ut eidem ex æquo satisfiat, utque fœdus amplexuro de idoneis emolumentis caveatur.* Enimvero negabat Sverinus, Electorem tanto se negotio immergere posse, cujus interior habitus, & genuinus scopus ipsi penitus perspectus haut sit; ac ab omnibus eum moneri, secretos articulos subesse, qvi utique inspiciendi sint. Nosse qvoque velle, qvo modo is in fœdus recipiendus sit; qvod pars accessoria esse nolit. Ac ante omnia sciendum, qvid emolumenti, & cautionis sperandum. Super qvibus cum ablegatus nil sibi mandatum fateatur, in præsens Electori nil superesse, qvam ut de negotio penitius exploret, ac suis Hagæ legatis mandet ulterius super eodem agere; qvi de cætero publico bono sese hautqvidqvam subducturus sit. Ad hæc Sylvius: Regem solum de conditionibus statuere non posse: operam tamen navaturum, ut Electori satisfiat. De secretis articulis nil sibi constare. Scopum fœderis iis verbis exprimi, *quietem orbis Christiani, & nuperæ pacis conservationem.* Ac Belgas non Electorem solum, sed & Luneburgicos, & Has-

A aaaa fos

1669. fos in id fœdus pertrahere cupere. Circa Araufionensem Elector ostendebat; *Wittium semper suspicione perstrictum fuisse, qvod ipse tanto studio pro istius commodis connixus fuerit. Se prospera qvævis Principi optare: sed nunqvam in animo sibi fuisse cum detrimento libertatis Reip. ista procurare.* Sylvius eandem Regi mentem esse affirmabat, ac unice istius fortunas,& incrementa à Republica provenire debere; etsi & hunc sinistra apud Belgas suspicio prægravet. Circa subsidia judicabat Sylvius Belgas haut fore difficiles, ubi res gerenda fuerit. Sed reponebatur; tunc serum fore milite colligendo operari: nec veteres copias sine subsidiis servari posse. Ista omnia à se probari Sylvius ferebat, ac eadem diligenter se Regi commendaturum pollicebatur. Satis tamen adparebat, non nisi explorandi causa istum venisse. Nam Galli jam triplex fœdus contemnere cœperant, qvod in proclivi fore sibi sperarent, Svecos pecunia in suas partes pertrahere. Ac Colbertus legatus Gallicus de Anglis qvoqve spem fecerat. Qvo fine ingens auri vis in Angliam trajiciebatur, Regi juxta, ministrisqve corrumpendis, ut contra publicas Europæ, ac peculiares Regni Angliæ rationes arma in Belgas meditarentur, ac ad augendam potentiam omnibus formidini futuram opem conferrent.

Gallus de bello Belgis inferendo agitat.

§. 4. Qvanqvam autem debilitas Hispaniæ, qvam non minus pecunia, qvam bona consilia deficiebant, spem Gallo darent, in proclivi sibi fore denuo partem Hispanicarum provinciarum raptim deglutire, ac intra annum pace iterum potiri pro libidine infringenda: tamen ad firmitatem destinatorum cumprimis facere judicabat Belgas prius frangere; qvi nunqvam passuri erant, Hispanicas provincias ab isto subigi, qvoad aliqvid virium ad librandam ejusdem potentiam superesset. Scilicet qvod iisdem firmiter persvasum foret, certissimum sibi exitium imminere, si Gallos terra vicinos nanciscerentur. Qvæ uti nemo sanus vitio Belgis vertere poterat, ni idem postulare velit, ut civitas qvæpiam ob alterius ambitionem salutem suam prodat: ita Galli insolentia jam eousqve excesserat, ut in maximæ offensæ vicem acciperetur, salutem, ac libertatem suam adversus ipsius conatus tueri velle. Ac multi Regi ingerebant; tempus jam aptum natum esse, Belgas ulciscendi, militia ipsorum maligne instructa, Paulo Wurtzio exoso, Araufionense nondum Reip. admoto, nec adhuc, rerum experto. Unde jam palam multa infensa apud Gallos in Belgas jactari. *Malignam ab iis gratiam Regi reponi ob auxilia proximo bello contra Anglos præstita. Ab iisdem id agi, ut veteres socii Galliæ amicitia avertantur, novi subinde hostes in eam concitentur.* Et cum Hispani post pacem à Gallo mali habiti apud socios triplicis fœderis qvererentur, atqve hi apud Pomponium legatum Gallicum Hagæ ea super re agerent, hic jussu Regis declarabat: *talia se haut amplius expectare velle. Si qvid Hispani desiderent, id nullo seqvestre inter ipsos componi posse. Si Anglis, aut Svecis qvid cum Rege agendum sit, viam, qvæ Parisios ducat, ipsis haut incognitam.* Qvia porro fœderatum Belgium terra invasuro non nisi per interjectas vicinorum ditiones aditus patebat, ac initio belli provinciis Hispanicis propter Anglos parcendum erat, ante omnia visum, Electorem cum Coloniensi ac Monasteriensi Præsulibus in societatem belli pertrahere. Et apud Coloniensem qvidem, cujus consilia Furstenbergii fratres, Franciscus Eggo Argentoratensis Præsul, & Wilhelmus temperabant, libidinis Gallicæ pestilentissima instrumenta, facile obtentum. Monasteriensem qvoqve prurigo turbandi, & avaritia, & acerba memoria armorum nupero bello manibus extortorum haut ægre in partes pertrahebat. Hanoveranus autem Dux Joannes Fridericus per Enguianum affinem Gallo illigatus fuerat. Ac valde dolebant Galli, se ante aliqvot annos Waldeccium, annua pensione sibi innectere neglexisse, qvi ex ipsorum sententia Cellensem, & Osnabrugensem Belgis copulaverat, cum alias tota domus Luneburgica obnoxia haberi potuisset. Maxima circa Electorem cura erat, cui alliciendo jam antea è Blumenthalio qvæsiverant, an non isti placeat à Belgis urbes suas Clivicas recuperare?

Elector à Gallis tentatur. Maji. Vaubrun

§. 5. Ad hunc itaqve solicitandum primum à Gallo missus est Vaubrunius, qvi literas à Rege adferebat blandimentis refertas; ac alias multis verbis de sincero Regis animo testabatur: cæterum feriæ rei nihil proponebat, ut facile agnosceres, non nisi speculandi causa venisse. Aderat dein Wilhelmus Furstenbergius velut ab Electore Coloniensi missus, qvi demonstrato, qvam somnolenter omnia Ratisponæ agantur, proponebat; ut Elector cum Coloniensi, & aliis consilia conferret, qva ratione instans inter Gallos & Belgas bellū averti qveat; aut ubi id obtineri non possit, qvæ via conservandæ qvieti utriusqve ditionis ineunda sit. Eo fine, ne à Gallo subornatus videre-

29. Dec.

1669. videretur, proponebat super renovanda Unione Electorali, & an non expediat conventum Electorum agitari; tum de dissolvendo conventu Ratisponensi, qvi exteris non nisi ludibrium debeat, nullo ibi negotio ad finem deducto. Eadem fere 20. April. antea Moguntinus moverat, misso Melchiore Schœnbornio, & Constantino Bertramo. Qvibus Elector reposuerat: conventum collegialem multum invidiæ apud Principes excitaturum. Qvia tamen consultum sit Electores arctius invicem innecti tuendis suis prærogativis, qvæ nunc magis qvam unqvam antea impugnentur; satius esse rumoribus declinandis super ista unione Ratisponæ agi, ubi alias ab universo collegio legati adsint. Ac si maxime alibi conventus Collegialis indicatur, Cæsarem suos qvoqve eodem ablegaturum, ut nil secreto ibi tractari qveat. Ut Bohemia qvoqve Unioni Electorali includatur, Elector rejiciebat, qvod is Electoratus penes Cæsarem sit. Eidem unioni alios qvoqve Principes adscribi, si qvi velint, qvod Moguntinus censebat, Elector consultum haut ducebat. Etsi enim cum nulla Domo Principali simultas sibi intercedat; id tamen fœdus peculiariter stabiliendo Collegii fastigio institutum. Ac si utiqve qvorundam Principum conjunctio affectanda sit, separato fœdere eos innecti posse. Cæterum Furstenbergius differebat; *inter Gallum, & Belgas pacem brevi abrumpendam videri ex insitato armorum adparatu apud hos, qvi ad LXXX M exercitum augere agitent. Nec segniores esse Galli novos delectus, & veterum legionum supplementa, classisqve armandæ curam. E sermonibus Regis ac ministrorum sese intellexisse, non Hispanos sed Belgas peti, ac opinione citius turbas erupturas. Qvo casu Coloniensem opus esse judicare conjunctione qvorundam Electorum, & Principum, qvos propius id negotium tangat; ubi disqvirendum sit, an, & qvo modo id bellum impediri qveat? Ubi id avertere haut detur, num præstet extra belli consortium se removere, an in partes descendere? Tum qva ratione, qvæ inter ipsos convenerint, ad alios vicinos referenda, ipsiqve in hoc negotium pertrahendi sint? Qvis deniqve ejusmodi conjunctionis usus esse debeat? Eqvidem Coloniensem, prout sacra professum deceat, nil magis qvam pacem optare, ac circa bellum, insuper habitis omnibus qvæ ostententur emolumentis, avertendum laborare. Sed metum esse, ne bellum ante exardescat, qvam negotium rite disceptatum fuerit. Igitur mature statuendum, qvid bello surgente facto opus sit. Eundem qvoqve optare, ut sibi extra belli consortia manere liceat, modo id fieri possit ob indolem belli, situm ditionum, ac præsidia Belgica easdem insidentia; & qvia mediam tueri statum inter validos utrinqve bellantes cupientibus magnis copiis opus sit, non minori civibus oneri, qvam ipsum bellum futuris. Unde satius videri in partem belli venire, nisi adscitis in auxilium aliis qvorum intersit validus exercitus parari qveat, & pecunia eidem in aliqvot annos sustentando. Coloniensem porro judicare, eligendas esse partes tutissimas, lucrosissimas, & qvæ Imperio maximum commodum allaturæ sint. Qvam optionem, licet re adhuc obscura difficillimam, in præsens præstet facere, qvam ad cæptum usqve bellum differre, qvod tunc ex necessitate faciendum sit, qvod nunc ultro fiat. Coloniensi perinde esse, Galli, an Belgarum partes eligantur. Circa optionem tamen expendendum, validiori, an debiliori adsistere placeat. Validioris societatem affectantibus mature decernendum, qvod cunctantibus deinceps haut integrum futurum sit lucrosas conditiones stipulari, sed potius, qvæ ab isto ferantur, leges admittendas esse. Si debiliori adhærere sedeat, non minus maturato opus esse, ne is brevi subvertatur. Ceterum Coloniensem censere, ab ejus partibus standum, qvicum Anglus sentiat. Si igitur constet, Anglum Belgis sociandum, cum his qvoqve arma jungenda. Unde id commodum secuturum, qvod forte Gallus bellum plane omissurus, aut brevi ad pacem rediturus sit; ac qvod uterqve Electorum oppida sua Belgis insessa recuperaturus sit, pecunia subsidiaria ab iisdem accepta. Ast si Anglus, qvod vero similius videatur, Gallo studeat, huic qvoqve accedendum; qvod eo casu Belgarum Status, prout in præsens sese habet, ne Germaniæ qvidem auxiliis accedentibus subsistere qveat; præsertim cum Sveci ab Anglis se disjuncturi haut videantur. Sed qvia Galli potentia, ac vicinia periculosa sit, ab hoc stipulandum, ne ex omnibus hoc bello occupandis qvid prætendat aut retineat; sed si qvem locum expugnarit, eum statim in fœderatorum manus tradat. Utqve fœderatorum exercitum, qvi ad XL M peditum, XX M eqvitum augendus sit, cum omni necessario adparatu suis sumtibus alat. Deniqve omnia bello parta inter fœderatos dividat, nisi forte tractus Cis-Mosanus, & qvæ Belgis in Flandria, & Brabantia possidentur, ei relinqvenda sint, qvæ ab eodem desiderari intellexerit. Tum & id decernendum, ne Belgarum Respublica subvertatur, sed potius validior reddatur.* Id qvod hoc modo fieri possit. Scilicet præsentis Status vitia, eousqve provecta, ut cum his ea Resp. consistere amplius neqveat, esse emendanda. Provincias inter fœ-

Furstenbergii de refingendo Belgii statu commentum.

1669. ter fœderatos dividendas, ita ut Coloniensis Ultrajectum, Monasteriensis Transisalaniam, Brandenburgicus Geldriam, & Zutphaniam, Luneburgici Frisiam, Neoburgicus Groningam, Arausionensis Hollandiam, & Zelandiam, (id qvod Anglus velit,) sortiatur. Formam Reip. integram mansuram, atqve idem fœdus inter socios Principes fore, qvod provinciis hactenus inter se fuit, iisdem cum obligationibus, ut nil in eo mutetur, nisi qvod posthac singulæ provinciæ Principibus, qvibus obvenerint, subjectæ esse debeant. Regimen per omnia collegia retinendum, prout in præsens est, ac sub nomine fœderatorum Principum gerendum. In Consilium Status, singulos è singulis provinciis constituendos, adjuncto uno à Principe, qvi eam provinciam sortitus est. Provinciis privilegia sua, libertatemqve conscientiarum; collegiis nauticis, societatibus mercatorum, aliisqve corporibus vetera instituta relinqvenda. Penes Principes tamen singularum provinciarum fore jurisdictionem, & rem militarem cum tributis hanc spectantibus. In vicem Ordinum Generalium constituendum Gubernatorem Generalem nomine Principum fœderatorum, cui adjunctum debeat esse Consilium Status; cui non opus sit, uti nunc, res magni momenti ad singulas provincias referre, sed qvod de negotiis pacis & belli è majore suffragiorum numero decernere qveat. Hoc modo plurimum autoritatis ei Reip. accessurum, ac tribus Circulis Rhenano Electorali, Westphalico, & Inferiori Saxonico plenam securitatem circumponendam. Eqvidem ista forte chimæram redolere: non tamen dubium, qvin in effectum deduci qveant, qvo facto eam Remp. omnibus formidabilem futuram. Cæterum prius super hoc negotio in universum conveniendum; deinceps omnia sigillatim discutienda, atqve definienda. Qvæ ut secreta haberentur petebat; ac si qvid emanet, id alteri inficiari integrum fore. In aula Coloniensi de iis nemini cognitum, præterqvam sibi, fratriqve, ac Petro Buschmanno Cancellario.

Electoris ad proposita declaratio.

§. 6. Ad ista ab Ottone Sverino, & Francisco Meindersio, qvi soli ejus negotiationis conscii erant, repositum: *Electoris qvam maxime interesse, Belgas paululum ad modestiam redigi, ac ut sese vicinis commodiores prabeant, velut qvi tot oppida in istius provincia usurpare pergant, ac aliis insuper molestiis eundem afficiant. Debilitatem qvoqve Reip. satis perspectam; ac non improbabile videri, designatum scopum dicto modo obtineri posse, ni aliorum Principum auxiliis Resp. fulciatur. Enimvero Electori in hoc negotio ad varia respiciendum. Eum binis fœderibus Reip. innexum, è qvibus, ubi ista invadatur, ad auxilia ferenda eidem teneatur. Extra dubium qvoqve ipsi haberi, qvin alios Principes, ubi Belgas in tanto periculo versari viderint, rationes sua sint obligatura, ut huic negotio sese misceant. Unde bellum surrecturum sit atrox, diuturnum, universam Europam involuturum. Nam etiamsi in præsens credi possit, Anglis, Svecis, Danis, aliisqve haut ingratum fore Belgis talia accidere; tamen ubi ingentes Gallorum progressus viderint, ad hos sistendos omni vi incubituros. Electoris porro ditiones sparsim jacere, ut is à vicinis, præsertim in Borussia, Pomerania, & Marchia facile distrahi qveat. Propter has causas, & qvia utriusqve Electoris provinciæ ita posita sint, ut exorto bello non possint non vastari, in præsens missis legatis Belgas serio monendos, ut Galli qverelis ex aqvo satisfaciant, ac dissidiorum materiam è medio removeant. Nec Electorem veriturum in os iis denuntiare; ni id faciant, ac bello causam præbeant, se auxilia iisdem haut missurum. Cupere se tamen liqvidius nosse causas dissidiorum inter Gallum, & Belgas, consiliis suis eo melius digerendis. Per istos qvoqve legatos protinus super præsidiis uni & alteri suorum oppidorum deducendis agi posse sociata opera, adhibito qvoqve Neoburgici officio. Ac spem esse, Gallum ista haut in sinistram partem accepturum, velut qvi semper testatus sit, sibi Orbis Christiani qvietem, non bellum cordi esse; præsertim cum & hoc agatur, ut ipsi ex aqvo satisfiat. Interim utrinqve arma paranda tutandis finibus, adscito qvoqve in societatem Neoburgico. Demum qvia Coloniensis adhuc dubius agat, utri parti accedere velit, Electorem decrevisse multas ob causas fœderi contra Gallum sese haut innectere.* Ad ista Furstenbergius multis testabatur, Coloniensem Electori nil suadere velle, qvod ullo modo ipsius existimationi, fidei, conscientiæ, aut rationibus repugnet. Distractionem, qvam is metuat, utiqve respiciendam, & omnia in tuto collocanda. Legationem in Belgium à Coloniensi probari, ut tamen pariter in Galliam mittatur, qvo utrinqve opera inhibendo bello navetur. Causas dissidiorum à Coloniensi ignorari. Sed si in Gallia simul, ac Belgio negotium agatur, eas facile in notitiam perventuras. Probari qvoqve ab eodem, ut super reddendis oppidis moveatur. Ipse optabat ab Electore aliqvem in Galliam mitti ejus aulæ peritum, cui ipse omni officio adfuturus sit. Si ipse eodem veniat, facile se ar-

cana

1669. cana penetraturum, & nostris bona fide communicaturum. Sed ei cumprimis insistebat, qvid agendum, si nec bellum declinari, nec ut medio stant agere liceat, impretrari qveat? Utut nostri ingererent, ejusmodi consultationes præmaturas, ancipites, & noxias haberi. Nam is contendebat, post abruptam pacem locum deliberationi haut amplius fore, sed ex necessitate tunc amplectenda, super quibus nunc lucrosas conditiones stipulari liceat. Si animi sensa dissimulentur, id fieri videri, qvod sibi parum fidatur. Demum fatebatur, Coloniensem decrevisse Galli partes eligere, à qvo nunqvam læsus sit, & bona qvævis speret: cum contra ipse, suæqve ditiones à Belgis plurima mala emolumenti ne hilum perceperint. Cum ne sic qvidem nostri plura exprimerent, Furstenbergius ostentando candori secreta mandata communicabat, à Coloniensis legatis ad Gallum, & Belgas mittendis danda; qvibus Trajectum ad Mosam, Reinberca, & Comitatus Meursæ à Belgis repetendus erat. De causis belli ostendebat, eas partim commercia tangere, partim qvod Belgæ jam jactent, qvid in Gallum facere decreverint, si Hispaniæ Regem tenui valetudine puerum mori contingat. Sane Wittium censuisse, haut ita aspere loqvendum, ac si Rex iste fato fungatur, posse temperamenta Gallo grata super partitione in medium afferri. Sed Beuningium demonstrasse, ubi sacrarum spei Hollandis esse Antvverpia, & aliis locis in Belgio Hispanico potiundi. Ad extremum formulam exhibebat fœderis inter utrumqve Electorem ineundi; cujus hasce rationes adferebat. Ipsos ob hanc conjunctionem, & armorum paratum magna fore autoritate tam apud Ordines Imperii, qvâ partes bellaturas. Eo qvoq; indicio adpariturũ, nil inter ipsos actum, qvam qvod patriæ amantes cives deceat; & circa ditionum suarum qvietem, & securitatem satagere. Eo plus facultatis fore vel bellum inhibendi, vel eo utiqve surgente ab una vel altera parte lautas eruditiones stipulandi. Suscepta qvoqve ratione suspicionem tolli, ac se præ aliis intellecturos, num bellum sit secuturum an minus; ac si bellum decretum sit, qvi utrinqve socii. Ex qvo commodissimum fore consilium capere, num præstet neutri se parti addicere, aut partes sumere suis rationibus maxime congruas. Denique seu bellum seqvatur, seu minus, utrumqve sua oppida recuperaturum, qvod Belgæ sociis destituti timeant: aut si postulata nullo modo annuere velint, qvid ab iis expectandum sit adpariturum. Ista autem citra moram suscipienda multis rationibus demonstrare nitebatur. Denique & idem formulam exhibebat fœderis, qvod in casum belli cum Gallo ineundum sit. Cæterum ista Furstenbergii negotiatio eo suspectior erat, qvod Coloniensis, atqve Argentoratensis passim testarentur; ne ita stupidi esse credantur, velut animus sibi sit Gallum adhuc potentiorem reddere; sed sua consilia unice id spectare, ut Belgarum enormes spiritus paulisper premantur, ut ubi hi cum Gallo commissi fuerint, Ordines Imperii loca sua ab istis injuste detenta per tractatus recuperare qveant. Ast ubi Gallus Belgiũ vel plane opprimere, vel plus justo castigare instituat, reliqvos omnes conjunctione facta Gallum ad pacem cogere posse. Scilicet talia Furstenbergii pecunia Gallica autorati spargebant, ut Germanos in soporem darent. 1670.

Electoris in Galliam legatio. 26. Jan. §. 7. Injiciebant ista Electori curam, ut qvid solidi subesset, penitius explorare studeret, simul num qvid operæ pretium circa avertendum bellum facere possit tentaret. Eo fine in Galliam ablegatur Laurentius Georgius Crocovius; cui *Crocov.* injunctum post solitas de amicitia testationes Regi exponere: *Electori de ingenti armorum adparatu auditum, qvi contra Belgas fieri credatur. Nam Regem Hispaniis declarasse, se pacem Aqvisgranensem servaturum, nec hostile qvid in Hispanicas provincias tentaturum. Esse eidem & strictiorem cum Anglo amicitiam, sic ut nec cum hoc infesti qvid metuendum sit. In Belgas autem gravem à Rege offensam haut dissimulari, qvi & nil propitii expectantes terra, mariqve arma parent. Eqvidem se non audere super destinatis Regis judicium ferre, aut ejus consilia investigare, regiminive sese ingerere. Sed qvia ipse fœdere, atqve amicitia ei innectatur, simul Christiani hominis officium pro virili concordiam inter communes præsertim amicos fovere, ac dissidia impedire jubeat: igitur Regem haut sinistre accepturum, si & ipse tam periculosa rerum facie operam suam interpositum veniat, qvo tam noxium incendium intra initia opprimatur. Nam ne commemoria belli mala memorentur, qva etiam justissima, & maxime necessaria arma comitantur, sane Regem à Belgis ultro æqva satisfactione potiturum, si qvam jure exigere qveat; qvo fine ipse omnem operam collaturus sit. Qvod si haut eo secius Rex in arma prorumpat, tota Europa suspicionem, metum, simul invidiam in ejus fortunam, tum machinationes, & adversa fœdera surrectura. Qvanqvam etiam Belgarum vires longe infra potentiam*

1670. *tentiam Regis sint, qvod in hoc reperiatur bellandi peritia, excellens prudentia, copia egregiorum ducum, militum, ac omnium rerum bello necessariarum, Belgarum contra Rep. debili, ac multis defectibus laborante: experientia tamen constare, qvantum alea subsit bellis etiam quæ inter maxime dispares geruntur, qvanta fortunæ vicissitudo, qvam improvisi casus subinde emergant. Sane Belgas ab aliqvo tempore non segniter arma parasse; fines eorum validis munitionibus firmatos, forte sine magno labore, sumtu, ac sanguine haut expugnandis. Qvantum iidem mari valeant, nemini incognitum. Multorum eos fœderibus fulciri; nec alios, qvorum rationes huic Reip. innectuntur, eam deserturos. Non posse qvoqve non Germaniam hoc bello implicari, qvod Belgæ plurium Principum oppida milite suo insideant. Quæ si Rex invadat, ac solo Germanico exercitus suos immitat, non posse non periculosos motus inde surgere. Igitur Rex certam, æqvam, & honestam satisfactionem dubiis, & cum periculo conjunctis emolumentis anteferret, ac uti Regis Christianissimi elogio dignum est, Orbi Christiano pacem, post tot funesta bella vix partam, potius firmet, qvam turbare instituat,* Qvod si ista non eo proficiant, ut bellum plane declinetur, eadem valere posse, ut arma tanto citius ponantur. Postularet qvoqve Crocovius, ut Electoris provincia belli incommodis eximatur; ut transitus sit innoxius; ut occupata loca, qvæ Electoris sunt, huic restituantur. Cum Belgicis ministris diligenter acta communicaret, ut & cum Wilhelmo Furstenbergio expiscandis aulæ secretis; de qvo confidere se ferret, ipsum, prout Germano sanguine ortum Principem, ac Patriæ amantem civem decet, omnia facturum, qvæ ad salutem Germaniæ faciant. Ast cum interim rumores super bello conticescerent, Elector mentionem de bello in Gallia fieri vetabat, qvoad appareret, qvo sese res datura sit; ac ut initio tantum profiteretur, se venire excolendæ amicitiæ, præsertim postqvam Vaubrunius Berolino evocatus sit. Idem ex itinere Bonnam apud Coloniensem divertere jubebatur, ac inter alia hujus, atqve Bavari sententiam exqvirere super eo, qvod Ratisponæ proponatur, ne Ordines sine consensu Cæsaris ac Circuli sui fœdera ineant. Circa qvod uterqve usqve adeo nihil concedere decreverat, ut ne honoris qvidem gratia Cæsari de iis significare vellent. Alias Coloniensis confirmabat, sese à rationibus, & consiliis Electoris, haut discessurum. Super triplici fœdere differebat Argentoratensis; per id Belgis insolentiam accedere, qvo minus utriq; Electori satisfacere velint. Qvi & jam velut de amicitia Angliæ Regis certi bellum haut metuant, qvod is Parlamenti respectu oblata à Gallo acceptare haut sit ausurus. Enimvero non habere ipsos, qvod nimium confidant. Nam Gallo non defore occasionem successu temporis destinata exseqvendi. In cujus qvoqve manu situm sit provincias Hispanicas nancisci permutatione cum Ruscinonensi tractu, & partibus Cataloniæ, addita summa pecuniæ: id qvod præsens regiminis Hispanici status, & maligna conjunctio aulæ Cæsareæ, & Hispanicæ admodum verosimile faciat; ac Gallum per triplex fœdus ad hoc consilium compelli. Eo casu Belgis necessum fore utriusqve Electoris amicitiam ultro ambire. 1670.

Apud Coloniensem acta.

19. Febr.

Galli bellum in Belgas agitant.

§. 8. Lutetiam delato Crocovio minister Svecicus bellum metuendum esse negabat, qvod Rex fidem dederit, se super limitibus, ac *dependentiis* occupatorum nupero bello locorum intra annum nil hostile tentaturum, sed successum arbitrii Svecici, & Anglici expectaturum. Unde & Crocovius, apud Lionnæum nulla belli mentione facta, venisse se ferebat amicæ communicationis excolendæ gratia. Cui multo cum verborum honore ab isto occursum. Enimvero uti qvæ Svecus dixerat, ad Hispaniam duntaxat pertinebant: ita Wilhelmus Furstenbergius asseverabat, à Regibus Galliæ, & Angliæ bellum in Belgas decretum, qvod ab utroqve sub finem mensis Junii sit indicendum. Causam dilationis esse, qvod Gallus cum Anglo, anteqvam de exitu Parlamenti constaret, concludere haut potuerit; qvod postqvam ingentem pecuniæ summam annuerit, ejusdemqve placitis annitente Gallica factione per omnia sese attemperarit, fœderi præter ultimam manum nil desit, ac in eo duntaxat res hæreat, qvod Anglus in conjunctione classium majorem navium numerum, qvam Gallus, habere velit. Contra Gallum repugnare, qvod ipse pecuniam ad armandam classem suppeditet: cedere tamen decrevisse; & qvia negotium in Galli manu positum sit, de exitu dubitandum non esse. Anglum è Belgio nil sibi deposcere præter Catsandiam insulam, & Vlissingam. Eandem in se recepisse præstare, ne conventa inter ipsos à Parlamento subvertantur. Anglo instante Arausionensis qvoqve rationibus consultum ea duntaxat lege, si & Germaniæ Principes fœderi accedant; id qvod Anglus expresse postularit, ac Gallus cum iis se acturum receperit.

1670. perit. De Monasteriensi Præsule Gallo satis cautum esse; cujus desideriis ex asse sit satisfaciendum, si Elector fœderi accedere abnuat. Ast si huic in partes transire placeat, ei soli subsidiariam pecuniam solvendam, qvod tunc reliqvorum societate facile superfederi possit. Decrevisse Reges vel solo isto Præsule socio, si alii accedere detrectent, bellum ordiri; sed eo casu Gallum occupata loca in perpetuum sibi retenturum. Qvia autem uterqve Rex summa bellandi cupidine flagret, unicam rationem bello differendo esse, si uterqve Elector declaret, se proximo vere arma cum iis sociaturum. Lionnæus qvoqve disserebat: Regem ita in Belgas irritatum, ut non nisi bello illato in dignationem suam satiare possit. In qvo tamen eum non suas duntaxat; sed & amicorum rationes respecturum; Et prius cum amicis, ac imprimis cum Electore communicaturum, qvo & hic commodis suis consulere qveat. Eum ita solide res suas disposuisse, ut sibi a sociis nil metuendum sit. Qvod si nemo ejusdem fœdus amplecti velit, solum rem susceptrurum. Amicam compositionem frustra sperari, ac omnem heic operam incassum consumi; qvod Belgæ ejusmodi scita introducere velint, qvæ non magis æqvitati, qvam Regis rationibus qvadrent.

Elector ad belli societatem solicitatur.

§. 9. Istbæc citra dissimulationem ingesta num serio dicerentur, an ut eo terriculamento Elector ad propere in fœdus ruendum impelleretur, dubium erat. Sane Elector judicabat, ista tantum eo tendere, ut inter ipsum ac Belgas diffidentia sereretur. Unde Crocovius circumspecte jubebatur agere, ut nec diffidentiæ ansam Gallo præberet, nec promisso se adstringeret, velut Elector in ullam belli partem venturus sit. Interim inqvireret, num serio res agatur; ac eo deprehenso Lionnæum interrogaret, num Regi Electoris officium gratum sit futurum controversiis sopiendis, cum id bellum ipsi non possit non molestissimum esse. Nec temere ullam Germaniæ Principem his conatibus fauturum præter Monasteriensem, qvi & ipse ætate jam provectus sit. Qvem ut induceret, cum Furstenbergius finxisset, Electorem jam decrevisse cum Gallo Belgis bellum inferre; Crocovius ei jubebatur exprobrare, talibus figmentis Electori gravem injuriam fieri. Qvanqvam autem in aula Gallica non deessent, qvi à bello metuendum negarent, prout & Coloniensis cœptam cum Electore super fœdere tractationem jam supervacuam ferebat: Furstenbergius tamen constanter asseverabat, bellum utiqve successurum, ac in eo tantum moram esse, qvod Anglus ita cito classem armare neqveat. Electori autem eo promtius in Galli partes concedendum, qvod isto, & Luneburgicis Belgarum societatem amplectentibus, Sveci Gallo, & Anglo se juncturi sint. Ast si Elector horum se fœderi innectat. Sveciam plane exclusam nullo numero fore. Porro Gallum ad Rheni ripam unum & alterum oppidum, Orsoiam, & Vesaliam retinere velle, finito bello reddendum. Eundem cum solo Electore transigere velle; cui dein integrum sit futurum, alios sibi associare, & in partem pecuniæ admittere. Cum Monasteriensi nondum transactum; sed Regem de ejus societate certum esse, si cupitis ejusdem circa subsidia annuerit. Triplex fœdus brevi corruiturum, Anglo in Gallia partes transgresso. Qvanqvam autem Crocovius ad solum Lionnæum literas fiduciarias haberet: Rex tamen ultro ad se evocatum audiebat multa cum amicitiæ in Electorem testatione, ac brevi se clarius cum ipso locuturum. Super causis belli Lionnæus disserebat: *Belgas ab aliqvo tempore ita se erga Regem gessisse, ut bello castigari utiqve meriti sint. Qvi & magna eum injuria afficiant, dum ubiqve velut Europæ Monarchiam affectantem magna cum invidia differunt, circa varias in eundem machinationes struendas soliciti. Inprimis qvod securitati suæ stabiliendæ comminiscantur, qvæ neqve Regis statui, neqve justitiæ congruunt; dum jactare non dubitant, si maxime Belgium post Regis Hispaniæ mortem jure ad ipsum devolvatur, id se tamen ferre non posse, qvod sibi non expediat tam potentem vicinum habere. Unde Regi necessitatem adferri tantam arrogantiam, Regibus leges præscribere haut veritam, compescendi. De cætero Regi haut propositum in hoc bello terrarum qvid adqvirere, nisi qvæ ad unitarum provinciarum ditionem non spectant. Circa interponendum officium frustra moveri. Qvid enim satisfactionis ab illis sperandum, qvi iactent; securitatem status sui non concedere, ut Rex possideat, qvæ jure ipsi competunt? Ac qvi toto orbe vulgant, ipsorum Remp. cum Regis felicitate qvantovis jure subnixa consistere haut posse; simul omnia sua consilia eo dirigunt, ut ea intervertant, qvæ Regi jure deberi ipsi agnoscunt? Regem denique ita solide destinata sua digesturum, ut ea etiam citra aliorum opem exseqvi possit; ac id tantum in qvæstione esse, num Elector oppida sua Clivica recipere, an minus, cupiat.*

Electoris de hu judicium.

23. Mart.

§. 10. Paulo

1670. *Bellum in Belgas decernitur; 7. April.* §. 10. Paulo post Furstenbergius Crocovio significabat, fœdus inter Reges jam perfectum esse. Sed Anglum id secretum haberi velle, qvoad res geri incipiat, ac ut bellum insuturum annum differatur. Id qvod Gallus annuerit cum alias ob causas, tum ob turbas in Hungaria; qvod is malit sua emolumenta negligere, qvam hoc rerum statu orbem Christianum inqvietare, *Sed differtur, & qvare.* ac Turcæ ansam præbere hujus mala alendi, ac in usus suos vertendi. Lionnæus qvoqve dicebat; sibi injunctum Crocovio *15. April.* declarare: *bellum in Belgas utiqve decretum, idqve hac æstate erumpere debuisse: Sed Regem nolle Christianum Orbem, cujus qvietem Serini, & complicum rebellio solicitet, ulterius turbare: futura tamen æstate id certo fore.* Idem post & ipse Rex confirmabat; qvi & tumultus Hungariæ valde sibi displicere ferebat; ad qvos nil se contulisse sancte asseverabat. Sane ante annum circiter Serinum, & alios Hungariæ magnates Polonum qvempiam cum literis fiduciariis ad se misisse, qvi de oppressione, qvam à Cæsare tolerent, valde qvestus sit; ac Hungaros excusso Austriaco jugo Regem Gallo gratum adsciturus, si ipse eorum protectionem suscipere velit, initio ducentis uncialium millibus præbitis; alias ipsis necessum fore Turcæ imperium subire. Enimvero se istos prodere noluisse; conatus tamen hosce summopere dissvasisse, ac ablegato id responsi scripto dedisse: *Sibi cum Cæsare, & Imperio firmam amicitiam constare, nec in animo esse ejus ditiones inqvietare; ac svadere, ut istis ausis desistant, & molliorem conditionem à Cæsaris clementia expectent; nec iram Numinis ulterius in se provocent, cum ex istis nemo nisi hostis Christiani nominis lucrum capturus sit.* Honesta sane oratio, si verbis facta congruerent. Addebat Furstenbergius: Serinum jam ante qvinqvennium ipsi proposuisse; Si Galliæ Rex C M uncialium dare velit, se Hungaros ad rebellionem concitaturum, ac Regem aut Principem Hungariæ facturum, Galliæ acceptum, Germanum, aut Gallum natione. Sed à se responsum; sibi cum talibus nil negotii fore, nec ea se svadere, aut dissvadere. Sed Regem istis aurem præbere plane adspernatum. Fatebatur qvoqve Joannes Casimirus qvondam Poloniæ Rex: Serinum jam ante biennium suam protectionem ambiisse; sed se de eo Cæsari indicium fecisse. Cæterum pergebat Lionnæus; cum Anglo transactum esse; ac si forte Elector de eo dubitet, huic integrum esse eam conditionem fœderi inserere, ut id irritum sit, ni Anglus simul in bellum contra Belgas erumpat. Nec id curan- 1670. dum, qvod Anglus antea tantopere circa conciliandum triplex fœdus sategerit, à qvo eum ita repente discessurum haut verosimile sit. Nam id de compacto cum Gallo fuisse actum, & hujus consensu Anglum ei fœderi accessisse; qvod & non nisi Hispanicarum provinciarum tutelam spectet. Nolebat tamen Lionnæus, ut Elector aut alius eo nomine in Angliam mitteret; qvod Anglus negotiationem cum sociis cismarinis in Galli arbitrium contulerit. Cæterum ut Anglus in societatem rationibus sui regni juxta ac totius Europæ adeo repugnantem pertraheretur, Gallus per Colbertum Croissium legatum ingerebat; *graves ei causas esse, qvare Belgis irascatur, ac triplicis fœderis vinculo sese exuat. Hos qvippe stare nolle conventione Bredæ inita super commercio Americano, nec eorundem naves summa vela Anglorum navibus bellicis submittere; qvin eosdem in dubium revocare Angliæ imperium maris, ut hac Galliæ sese hostem declarare velit. Unde jam tempus esse ulciscendi nationem, tam parum reverentiæ erga Reges ostendentem, contra qvam plures jam Germaniæ Principes sese univerint. Gallo sat virium esse ad Belgas bello compellendos, ut sibi juxta, ac fœderatis suis tam circa honorem, qvam alia satisfaciant.* Ita cum Anglo actum, ut hic insuper habito triplici fœdere, qvamprimum occasio maturuisse visa fuerit, Belgis bellum una cum Gallo inferat. Vinculo isti adstringendo mense Majo Douveram mittebatur Henrietta Aurelianensis Ducis conjux, Angli soror, forma, ac morum illecebris pollens, rerumqve tractandarum callida; qvo & Rex frater se contulit. Initio placuerat Aurelianensem qvoqve maritum simul proficisci. Sed Anglus misso Lutetiam Godolfino efficiebat, ut sola soror veniret. Causa itineris spargebatur, qvasi Angliæ Rex divortium cum conjuge Lusitana decreverit, & hæc monasterium ingressura sit, isto vicissim conjugem Austriacam assumturo. Qvod connubium ista disturbatura sit. Cum diutius, qvam initio destinatum fuerat, ibi maneret, misso cursore diutius ibi morandi veniam petiit, & obtinuit. In Gallia de singulari affectu, qvi inter fratrem & sororem emineret, vulgabatur, sic ut ex eo congressu plurimum sibi fructus Galli pollicerentur. Sed alia evenisse ferebantur, in vulgus tunc nota, qvorum memoriam æternis sepeliri tenebris satius fuerit, qvam nostro qvoqve calamo propagari. Cæterum per eam secretum fœdus inter Gallum & Anglum propositum

1670. positum fuerat, qvo iste huic opem promittebat ad opprimendam Parlamenti auctoritatem, ritusqve Romanos per tria Regna Britannica introducendos. Qvo fine necessarium fit prius Belgarum Rempublicam evertere, sola provincia Hollandia supremo Arausionensis imperio subdita, id qvod Anglus huic stipulabatur. Vicissim Anglus pro opera à Gallo navata juri, qvod regnum Angliæ antiqvitus in Galliam prætendit, renuntiaturus, simul insignia Galliæ omissurus erat. Qvia tamen evenire poterat, ut Anglus, dum sacra & privilegia sui populi eversum it, ipse regno ejiciatur, Gallus eum in casum annua qvingena uncialium millia ei promittebat. Id tamen fœdus tunc perfectum non fuit, sive qvod Anglus nondum id probaret, sive qvod soror ipsa velut fratri haut utile, id ipsa dissvaderet. Sane eadem 19/29 Jun. postqvam in Galliam rediisset, paucis post diebus repentina morte extincta est. Prandium pridie integra valetudine ceperat. Hora secunda pomeridiana sedandæ siti vitrum aqvæ è cichorio decoctæ, per glaciem refrigeratæ, poscebat; qvo hausto protinus acutissimis doloribus correpta exclamavit, sibi è veneno mortem subeundam: tum nulla mora os, & oculi cœruleo colore suffundi. Etsi fœminæ, qvæ eandem aqvam gustabant, nil mali sentirent. Medici Galli morbum colicum vulgare; tum clysteres injicere, venas brachiorum, ac pedum secare, calidum oleum adciendum vomitum propinare, nullo fructu. Et mox de ejus vita desperabatur. Inter eos dolores parum impatientiæ ostendebat, nisi qvod præcipue Angliæ Regis vicem doleret; infaustum casum pro suo fratre Angliæ Rege exclamans. Marito adsistenti dicebat; *ego morior, & tu non amas me.* Galliæ Rex jam cum extremis luctantem allocutus; non modici doloris significatione edita recedebat, qvo isti cogitationes ad Deum vertere vacaret. Post mediam noctem hora tertia expirabat, Rege non parum doloris testante, qvod semper concordiam inter se, maritumqve Aurelianensem, fratremqve Angliæ Regem servare studuisset. Seqventi luce exanime corpus sectum præsente legato Anglico, ejusqve legato, qvod vix duodecim post obitum horis elapsis intolerabilem adstantibus fœtorem exhalabat: facies plane immutata, oculi subsidentes, os, naresqve distorti, cor illæsum, sed pulmones, jecur, intestina velut minutatim concisa. In ventriculi latere foramen erat, qvod Aurelianensis Medici per chirurgi incuriam factum arguebant: sed Anglicanus Medicus contradicebat, utiqve venenum isti propinatum asseverans, qvod & omnes credebant. Maritus Aurelianensis nonnihil tristitiæ aliqvando præ se ferens, nemini fidem serii doloris faciebat, Anglico legato non parum offensæ testante. Cæterum adduxerat ista Douveram secum Gallicam fœminam, cui Portsmuthiæ Ducissæ vocabulum post inditum, primas mox partes inter pellices regias sortitam, artibus dementandi homines libidini deditos valentissimam. Ei à Gallo injunctum, propositum ab ista opus perficere, oblata ingenti pecunia summa ad armandam classem; qvæ & illecebris suis immersum voluptatibus animum ita irretierat, ut ei haut facile esset istis sese cassibus iterum exsolvere. Revera tamen Gallus non usqve adeo solidi qvid auxilii ab Anglo expectabat, sed satis habebat istum utcunqve in partes suas pertraxisse. Nam inde certissimo consecuturum erat, ut, enata inter Regem, & Parlamentum diffidentia, Anglia domi distracta inhabilis redderetur externis rebus tempecandis; Gallo interim exseqvendis suis destinatis vacante. Ac easdem artes Richelius, & Mazarinus exercuerant, parum pensi habentes, qvod Anglus, dum per Gallica consilia sibi imponi patitur, demum capitis jacturam faceret. Galliæ qvippe interesse Angliam in se ipsa turbari, ne Regi à Parlamento pecunia suppeditetur, qva fultus hic Galliæ sese ausis objicere possit. 1670.

O le malheureux coup pour le Roy mon frere.

§. 11. Mox Furstenbergius Crocovio, & Smisingio Monasteriensi ablegato proponebat: *Regem decrevisse futura æstate Belgas bello invadere. Ex occupandis eo bello locis nil sibi retenturum præter unum & alterum ad ripam Rheni oppidum, qvamdiu bellum duret, & dimidiam præsidii partem Trajecti ad Mosam; ac ubi ad dividendam prædam accedatur, oppida, qvæ olim ad Brabantiam, & Flandriam spectarint. Reliqva omnia fœderatis concedenda, & negotium in horum usus digerendum. Si forte Anglus in bellum non erumpat, omnia irrita fore. Qvo posito Rex Coloniensem, & Brandenburgicum Electores, ac Monasteriensem Præsulem ad fœdus invitet ea lege, ut ne qvis absqve altero pacem ineat. Regem primo cum XL M peditibus, X M eqvitibus Trajectum ad Mosam invasurum, tum eum locum, qvem fœderati tegendis suis ditionibus necessarium judicarint. Qvod si & Hispani in arma erumpant, Regem bis XX M oppositurum. A fœderatis Regem desiderare exercitum XXII M peditibus, M DCCC dimachis, VI M CC eqvitibus constantem; cui Rex VI M pedites,*

Elector ad fœdus cum Gallo denuo invitatur. 22. April.

1670. *II M eqvites sit addituras. Ad hunc exercitum conscribendum à Rege offerri dimidiam partem autoramenti, qvinqvagenos unciales in singulos eqvites, tricenos in dimachas, octenos in pedites: tum sextam stipendiorum partem, denos unciales menstruos in singulos eqvites, octonos in dimachas, qvaternos in pedites; sed præfectis stipendia à fœderatis solvenda. Super tributis bellicis fœderatos inter se transigerent. Ac ne isti tractatus suspicionem excitent, conventum Circuli Westphalici indicendum, ubi id fœdus obtentu aliorum negotiorum perficiendum sit.* Ad ista Elector Crocovium declarare jubebat: *Se grato qvidem animo agnoscere fiduciam, qvam in ipso Rex reposuerit. Enimvero sibi admodum circumspecte procedendum, cum in fœdus contra Belgas descendere non possit, nisi statum suum manifesto periculo exponere, conscientiam suam temerare, publica pacta, ac promissa fide, ac verbo Electorali firmata infringere velit. Eqvidem suo se loco relinqvere, qvas belli causas Rex in Belgas habeat. Sed certo sibi persvasum, Regi idoneam satisfactionem haut defore, si eam citra arma qværere placeat, ac se circa eam obtinendam officium interpositurum. Qvo minus autem ipse in Belgas arma capere qveat, prohibere situm Cliviæ, & Borussiæ, Belgarum invasionibus obnoxiæ, qvamprimum ipse qvid in eos moverit. Ab iis præcipua Cliviæ oppida milite insideri, ac bello erumpente Regimini suo in provincia tuto agere non licere. Calcariam Rheno separatam, cui si impetatur, à se succurri non possit. Provincias suas Westphalicas ad Visurgim usqve excursionibus apertas fore. Se defensivo fœdere Belgis innexum, cujus vi, si qvidem hi invadantur, militem iis auxilio submittere teneatur. Tum & ob arctam cum Neoburgico conjunctionem necessum sibi esse, cum eo omnia ad istarum ditionum securitatem facientia communicare. Num Rex qvid ad hunc retulerit, & qvid idem responderit, sibi incognitum. Societatem cum Coloniensi, ac Monasteriensi variis incommodis & periculis obnoxium, lubrica eorum, qvæ a Præsulibus conclusa sunt, validitate ob autoritatem Capitulorum, & diversos horum à Præsulibus respectus. Nec eorum fœderibus diutius inniti licere, qvam iisdem vita supersit: ac incertum esse, qvæ successorum studia, aut qvibus legibus eorum potestas per Capitula sit circumscribenda. Nec Cliviam solum, sed & reliqvas suas provincias periculo expositas, qvibus propter locorum distantiam Rex non nisi submissa pecunia subvenire qveat. Polonia res turbatas, ubi nil accidere qveat, qvod non aliqvo modo se tangat; ut sua præsentia apud Borussos opus sit. Cæsari, Hispanis, Svecis, Luneburgicis, aliis amicitiam Reip. Belgicæ, ejusqve conservationem cordi esse. Qvod si igitur ipse contra eam bellum suscipiat, Pomeraniam, Borussiam, Marchiam, & alias suas in Imperio provincias istis semper expositas fore, qvorum distractionibus qva par sit vi occurrere, ac munitiones, limitemqve ubiqve tueri supra vires suas sit. Neqve fœdus secretum teneri posse inter tot conscios, & de qvo jam publica relationes spargant.*

Electoris declaratio. 25. Maij.

17. Jun. His difficultatibus auditis Lionnæus non parum turbatus adparebat, qvi antea ubiqve jactarat, Regi jam de Electoris societate cautum esse. Differebat tamen: *rem facilem, ac periculo vacuam esse. A Cæsare, Hispanis, & Svecis amica omnia promitti. Belgas terra mariqve ita distractum iri, ut parum damni aliis daturi sint; ac Electorem primis anni expeditione oppida sua recepturum, ac fines suos in tuto collocaturum. Regem optasse Electori oppida sua restituere; sed si idem nolit, istius parum referre, & aliam rationem ineundam. Eum nil nisi liqvidum responsum, & secretum postulare. Eidem seqvestrium officio opus haut esse, cui Belgas ad modestiam redigere in proclivi futurum sit.* Cum post Lionnæus acriter liqvidum responsum exigeret, ac Crocovius denuo negotii difficultates demonstraret, iste dicebat: *Si Elector id fœdus rebus suis haut proficuum ducat, de eo tantum sileret. Cæterum sibi certo persvasum, cœpto bello eum in partes venturum, qvod neqve medio agere, nec Belgis adsistere integrum sit futurum. Coloniensem certe in partes descensurum. Si Elector nolit, cum Svecis se acturos; ac Anglum cavere, hosce, si bellum non simul sumant, saltem neutras partes secuturos. Qvod tamen Elector ita aperte mentem suam explicet, id ingenui candoris signum haberi. Svadebat tamen, ne is novo se Belgis fœdere innecteret, sed integra sibi omnia servaret. Nam priora ejus cum Belgis fœdera ita maligne servata, ut iste iis non amplius stringatur. Ac mox partes ita formatas perspecturum, ut expers periculi utilitas eundem facile in istas sit pertractura. Nam qvod Elector hactenus ita circumspecte egerit, ejus causam sibi videri, qvod haut crediderit rem ad manus venturam, ac istos belli paratus alium finem spectare. Ast si bellum serio sumi viderit, sine dubio Gallicæ societati accessurum.*

Lotharingus ditione sua expellitur.

§. 12. Porro inter belli certo erupturi indicia habebatur, qvod Gallus circa id tempus Carolum Lotharingiæ Ducem ditione sua ejiceret. Is per legatum suum Belgis obtulerat, se una cum Moguntino, ac Trevirensi XL M militum ad Rhenum, Mosellam, & Saram fluvios contra Galliam habi-

1670. habiturum, si isti pecunias militi conducendo, & alendo suppeditare velint. Unde Lionnæus Moguntino, ac Trevirensi ministro denuntiabat: *si ipsorum Principes id audeant, statim in eorum copias impetum dandum, si maxime in solo Imperii consistant.* Mittebat post Cæsar Amadeum Comitem de Windischgrætz officium suum conciliando Regi, ac Duci oblaturum. Qvem Rex sat abrupte rejiciebat: *Duces Lotharingicos sinistre admodum erga Galliam se gessisse. Eos jam aliis sese innectere, ac horum ope sua recuperare velle, qvod unice ab ipsius gratia qværere debuerant.* Ac qverebatur legatus Cæsareus, Gallos adductas à se rationes ne audire qvidem dignatos, ac semper pro autoritate loqvi, ac voluntatem suam in vicem juris allegare; sic ut ne hilum qvidem Cæsarem ac Imperium respiciant. Ac mirum esse, qvod Ministri ita proterve, qvotiens occasio ferat, verbis admodum ignominiosis jactent; à Germania ob diffidentiam, ac discordiam Ordinum nil plane metuendum: ac Cæsari tantum negotii in Hungaria nasciturum, ut aliorum rebus curandis otium haut sit futurum. Lotharingiæ Duci cum amicorum qvis errata sua exprobraret, is nocentissimum id olim à se admissum ferebat, qvod, cum invitaretur, ad solvendum Rupellæ obsidium cum L M bellatorum non iverit. Ista porro Lotharingi expulsio Belgas valde turbabat, qvod satis perspicerent, Gallum ea parte finibus suis cavere, ne dum circa majora occupatur, ab isto Principe distrahi possit. Ea super re Conradus Beuningius tunc Belgarum in Anglia legatus Anglo demonstrabat, qvam necessarium sit, triplicis fœderis socios eam causam suscipere, ac Gallum, anteqvam ulterius grassetur, indicto bello prævenire. Cui Anglus responderat: Triplici se fœderi firmiter inhærere; sed istud ad Lotharingum non pertinere; nec Gallum aliud agere, qvam qvod jure liceat. Ac Ducem abunde meritum, ut ita secum agatur. Se qvidem id negotium haut tacturum, ac ut Belgæ idem faciant svadere. Ex his cum Beuningius conjunctionem inter Anglum, & Gallum conjiceret, populo Anglicano sinistram de Rege opinionem imprimere, istumqve in hunc irritare studebat. Sane Parlamentum acriter in Gallum declamabat, ac delegabat, qvi examinarent, num Rex concessas pecunias in usum triplicis fœderis impendat; simul jactabat, rationem ineundam esse, ut enormis Galli potentia, ac vasta consilia sistantur. Enimvero uti Anglo artes non deerant ad impetum Parlamenti eludendum: ita Beuningi conatus magis asperabant jam antea satis in Belgas irritatum tum ob alia, tum qvod Cornelius Wittius consul Dordracenus se velut de Anglia triumphantem pingi curasset, tabula in curia Dordraci suspensa. Tum qvod nummi in contumeliam Anglicanæ nationis cusi fuissent; ac qvod nupero bello capta navis prætoria ante Roterodamum in vicem cauponæ, ac lupanaris adhiberetur. Scilicet cum belli prætextus qværerentur, cum solidæ rationes bellum potius dissvaderent, per talia populum Anglicanum, contumeliæ intolerantissimum, inflammatum ibant. Unde & missus Lutetiam Bukingamius Dux fœdus ab Henrietta Aurelianensi Douveræ propositum, dein per Portsmuthiam absolutum denuo firmabat. Ubi placebat, ne Anglicana plebs in Galli gratiam bellum sumi crederet, ab Anglo Belgis primo loco bellum indici, cui Gallus in socii vicem sit accessurus. Simul isti demulcendæ edictum promulgatur super mercibus in Anglia elaboratis in Galliam importandis. Significabat tamen post Gallo Anglus, se ante exitum mensis Julii seqventis anni classem instruere haut posse; eoqve in arbitrium Galli referebat, num bellum proxima æstate utiqve auspicandum, an ad subseqventem annum septuagesimum secundum sit differendum. Qva mora Belgas per susceptos armorum paratus domi atterendos, vel ultro in bellum erumpant necessum habituros.

Gotlieb.

2. Sept.

7. Oct.

§. 13. Inter ista Electorem haut parum solicitum tenebant ortæ per Poloniam turbæ inter Regem Michaëlem, ac plerosqve Proceres hunc velut eo fastigio indignum aversantes; qvorum illum Nobilitas qvæ creaverat, hos exercitus fulciebat. Circa eas turbas qvid Galliæ Regi videretur, Crocovius exqvirere jubebatur. Nam iste hactenus Poloniæ res singulari studio amplexus fuerat; ac Senatores Poloniæ hac sibi spe blandiebantur, Gallum non concessurum, ut ipsorum autoritas, qvam per leges Regni circa regimen obtinent, imminuatur, ac sublata libertate Regi ad solutum legibus imperium via muniatur; id qvod Austriacis commodo cessurum sit, qvorum affinitate Rex iste nitatur. Sane Archiepiscopus Gniesnensis Electori significarat; *nullam reconciliationis spem inter Regem, & Proceres præsentium pertæsos superesse, qvod is autoritatem Senatus opprimere, nec honestæ transactioni locum concedere velit: unde & hos extrema tentaturos.* Qvo fine cum Electore fœdus jungere cupiebant, uti & cum aliis, qvorum interest

Galli circa Polonicas turbas sententia.

Bbbbb 2 Sena-

1670. Senatui autoritatem, Regno libertatem, Regis potestati veteres limites constare. Nec idoneas sibi vires deesse. Nam totum exercitum cum Tartaris, & Cosacis ab ipsis stare. Exercitum, cui Procerum sese turmæ junxerint, denuo pro libertate, pro autoritate Senatus, pro archistratego Sobiescio, pro suis stipendiis tutandis conspirasse; qvi universitati Nobilium, qva Rex confidat, utiqve par futurus sit. Ad qvæ Lionnæus: *Senatores ante aliqvot menses Regi super abdicatione Michaelis, & Comitis San-Pauli electione proposuisse. Sed Regem ea destinata improbasse, ac dissvasisse, ad qvæ nil collaturus sit. Simul Comiti severo interdixisse, ne qvid eum in finem apud Polonos machinetur. Eosdem super auxilio ad servandam suam autoritatem, ac jura nondum qvid apud Regem movisse, nec declarasse, in qvo læsi fuerint. Regis mentem super hoc negotio esse: haut gratum qvidem ipsi, Senatus autoritatem opprimi, ac dominatum legibus solutum introduci. Sed ut ipse ei se negotio ingerat haut placere, qvod Cæsari, & aliis Principibus fidem dederit, adversus Michaelem Regem nil sese suscepturum, nec alios in eundem obfirmaturum. Ac Polonos eo esse ingenio, tantaqve pecuniæ vi Regem gratis emunxisse, ut hic deinceps istorum ludibriis sese haut sit præbiturus. Esse qvoqve id Regnum adeo remotum, ut id rationes Galliæ parum tangat; præsertim cum Regi amicitia cum Cæsare constet.* Scilicet postqvam Gallus omnem spem amiserat destinatis suis in Polonia potiundi, eoqve istius Regni negotia pro derelictis habere decrevisset; id Cæsari velut insigne meritum imputabat, ac solenniter declarabat, adversus Regem Michaëlem nil se facturum; qvo Cæsarem delinitum in securitatem daret, simul triplici fœderi dissolvendo, Belgis compescendis, ac Lotharingico negotio, aliisqve propius spectantibus vacaret.

28. Oct.

§. 14. Porro præter Electorem nemo Principum reperiebatur, cui tempestatem Belgis imminentem avertere cordi esset; qvin multi aut frigidam suffundebant, aut in sinu gaudebant, eorum insolentiam, ac ferociam, qva hactenus multos offenderat, paulisper castigari. Ast Elector, intellectis Galli adversus istos destinatis, Blaspielo, & Romsvvinckelio suis apud eosdem ministris injungebat exponere; *Cum undiqve de inusitato armorum adparatu tam in Gallia, qvam apud Belgas nuntietur, ac inter eos dissidia glíscant, bellum demum paritura; Electori necessarium visum omnem movere lapidem paci servandæ, aut ea opera irrita de salute, ac securitate suarum ditionum cogitare, ac rationibus suis pro captu temporum prospicere. Qvo fine legatum in Galliam misisse permovendo Regi, ne abrupta pace orbem Christianum novis motibus agitet. Tum & ipsos huc venisse ad officium paci stabiliendæ offerendum; qvod Reip. nec animus sit, nec ratio svadeat fortunas suas ancipiti Martis alea exponere, ac ut pax sarta tecta persistat sua qvam maxime intersit. Interea promovendæ negotiationi facturum, si Belgis placeat genuinas dissidiorum, & offensæ causas exponere. Circa qvas si Resp. ullo modo Regi gratificari, ac satisfacere qveat, id se vehementer svadere; cum in aprico sit, qvantum incommodorum bellum vicinis daturum, & qvam parum auxilii ab aliis contra tam potentem, ac tam bene instructum hostem expectandum sit. Sane Hispaniam in se debilem, nec temere Gallos irritaturam. Sveciam sub Rege minore parum momenti rebus addere aptam, ac forte Gallo se innexuram, præsertim si ab Hispanis promissa è triplici fœdere pecunia non numeretur. A qvibusdam vicinis Germaniæ Principibus forte infesta magis, qvam amica agitari. Eqvidem sese Reip. haut defore, ac qvæ fœdera exigant præstiturum. Enimvero ista nil ad instantis periculi magnitudinem facere; eoqve satius esse Regi æqvam satisfactionem offerre, si justa offensæ causa data fuerit, qvam ad extrema rem deducere. Id ni faciant, ac bello ansam præbeant, neminem fœderatorum ad auxilium ipsis ferendum teneri se judicaturum. Sed si præter spem pax abrupta fuerit, postulare se, ut ditiones suæ transitibus, exactionibus, hospitiis militaribus, ac aliis molestiis ne onerentur, neu sedes belli in eandem pertrahatur. Eo fine sibi in animo esse fœdus cum Coloniensi, & aliis vicinis qvorum intersit inire.* Simul operam darent, ut si non omnibus, saltem uni & alteri Cliviæ oppido præsidium Belgicum deducatur. Enimvero Belgæ Electori qvidem pro studio in ipsos, ac fideli admonitione gratias agebant. Cæterum *vix sibi persvaderi inter se, & Gallum belli qvid oriturum, cui se causam dedisse haut meminerint. Qvin constare sibi, arma qvæ in Gallia parentur, ad obtinendam Lotharingiam, aut subigendum Burgundiæ Comitatum, aut Hispanici Belgii reliqvias spectare. Cum vicinis, ac aliis Principibus hactenus amicitiam se coluisse, ut potius eorum auxilium, qvam offensam sperent. Ac qvæ sibi cum nonnullis controversiæ intercedant, jure potius, qvam vi expediendas.* Ob frigus istius responsi Electori haut visum id negotium apud eos ulterius urgere; præsertim cum Joannes Wittius omnes Electoris actiones sinistre interpretaretur, ac Hagæ

Elector Belgas ad avertendam imminentem tempestatem hortatur.

26. Jan. Romswinckel.

1670.

1670. gæ nil secretum haberi posset. Sane & isti tunc magis pro Hispanicis provinciis, qvam pro se soliciti erant; qvibus tamen per triplex fœdus cavisse videbantur, ad qvod fulciendum Imperium, ac omnes vicinos teneri credebant. Unde & paratus armorum apud ipsos plus strepitus, qvam solidi habebant. Qvin & ea sibi spe blandiebantur, Gallum æqve apud ipsos, qvam Anglum de fœdere propositurum, per qvod Gallus sese obstricturus sit, vivo Hispaniæ Rege, cui hic brevem vitam augurabatur, in Hispanicas provincias nihil tentare ea lege, ne Angli, & Belgæ, ubi istum Regem fato fungi contigerit, Gallum in jure suo perseqvendo impediant. Sed & judicabat Elector, à Belgis operam suam minoris æstimandam, si ultro sese his venditare videretur; aut si ea apud istos opinio surgat, velut is sine iisdem rebus suis consulere non possit.

Belgæ bellum declinare student.
9. Sept. de Groot.

§ 15. Sed cum post clariora indicia erumperent Belgas peti, hi Petrum Grotium legatum in Galliam misere: qvi proponebat; *qvia Ordines Generales perceperint sua acta Regi valde displicere, inqviri à se jussisse, qvænam sint, qvibus Regis iram mereantur. Nam sibi haut persvaderi, eum ideo offendi, qvod per triplex fœdus securitati suæ prospexerint. De cætero spem esse, Regi se plane satisfacturum, ac omnes sinistras opiniones è medio sublaturum.* Huic causas offensæ qværenti Lionnæus dicebat; *Rempublicam Belgarum ejusmodi scita servando suo statui condere, qva nec æqvitati, nec rationibus, & existimationi Regis qvadrent; qvod hunc possessione Hispanici Belgii, qvicqvid juris eidem ad hoc deinceps nasciturum sit, excludere meditentur, solo metu male fundato ducti, & qvia id rationibus suis haut expedire judicent, eoqve orbem Christianum in Galliam incitare meditentur.* Grotius cum apud Regem solenni alloqvio defungeretur, de Belgarum studio super servanda Regis amicitia testabatur, circa qvam ipse sedulam operam sit navaturus. Cui Rex respondebat; *Belgas bene fecisse, qvod ipsum potissimum huic negotio adhibuerint. Optare, ut æqve sibi de Ordinum Generalium, qvam ipsius intentione cautum sit. Interim bene esse, qvod idem huc venerit, ac id inservitur um rebus in bono statu servandis.*

15. Nov.

Ac videbatur metus belli aliqvantisper considere, qvod Belgæ sibi persvasissent, Anglum à triplici fœdere haut discessurum, ac Parlamentum nunqvam in bellum adversus ipsos consensurum. Unde & Electori spes nascebatur, circa extingvendum sub cineribus bellum operæ pretium fieri posse, eoqve Crocovio injungebat, Regi proponeret; Sibi injunctum nonnulla super bello cum Belgis declinando movere. Sed qvia nolit ipsi Regi molestus esse, petere, ut Lionnæus jubeatur ista audire, qvæ candido ex animo, & studio in commoda Regis proveniant. Inde Lionnæo demonstrabatur: *Etsi Electori haut incognitum, qvantos armorum paratus Rex fecerit, & qvam langvide adhuc Belgæ defensionem adornarint, eoqve ipsum facile sibi gloriosum belli exitum polliceri posse: qvia tamen Rex consilia sua non ad perseqvendos armorum successus, sed ad qvietem Orbis Christiani referre sveverit, genuinam immortalis gloriæ materiam; Electorem pro candido, qvo Regem proseqvitur, affectu fas duxisse nonnulla exponere, ob qvæ huic alia potius via, qvam per arma satisfactio qværenda videatur. Si enim Rex bellum tam antiqvis sociis inferre instituat, antequam communium amicorum officium admissum fuerit, an non alia ratione offensæ causa tolli qveat; omnia mala inde in populos Christianos redundatura Regi attributum iri, imminuta fiducia, qvæ de animo ejus pacis studioso concepta fuerit. Exitum belli ab hominum viribus, qvantæcunqve illæ sint, haut pendere; sed faustissima initia per tot è transverso intercurrentes casus sæpe in tristissimum finem verti. Idqvod etsi nunc ob insvitatos Regis paratus, & circa omnia cœpta admirandam prudentiam haut metuatur; satis se tamen animo prospicere, qvosdam ex invidia in Regis incrementa, alios ob proprias rationes, per qvas Belgis innectantur, his auxilia laturos, ac ejus destinata difficilia, si non plane irrita reddituros. Alios etiam, palam varia obstacula objecturos, Belgasqve sublevaturos; saltem id operam daturos, ut implacabili in Galliam odio imbuantur, qvibuscum Rex, ejusqve majores longo tempore communes rationes habuerint. Galliam qvoqve intercepti cum eo populo commercii ingentia commoda sensuram. Igitur Rex non tam causas respiceret ad bellum impellentes, qvam gloriam, qvæ eum mansura sit, si invitante licet causa, potentiaqve, & adversæ partis debilitate pacem orbis Christiani ante omnia habeat. Super qva re si Rex mentem suam Electori expliuet, hunc ita apud Belgas acturum, prout amicitia cum ipso dignum sit. Qvo casu necessum fore, ut Elector genuinas offensæ causas, & qvid satisfactionis Rex obtendat, norit. Neqve vero Electorem ex affectu in Belgas ista movere. Nam si unice commoda sua respiciat, forte sat causam ei esse ut Regem in arma incitet. Nam ita secum ab istis actum, ut facile pati possit adversi qvid iisdem inferri.* Ad ista Lionnæus reponebat:

Elector denuo circa bellum avertendum movet.

9 Dec.

1670. bat: *Belgas præcipuam status sui rationem habere, Galliæ potentiam intra limites coercere. Eos omnia Regis jura, quæ jam habeat, aut quæ deinceps eidem nasci queant, suis utilitatibus metiri velle, ac quantum in se tot am Europam in eum concitatum ire. Annon sanam rationem dictitare, ut illi præveniantur, qui conservationem sui alterius imminutioni superstruant? Num quæ sequestrium officia id efficaciæ habitura, ut isti sic ta sua Resp. mutent, sine quibus se conservari non posse arbitrantur? His Regem permotum ab armis remedium petere decrevisse; & quia jam fœdere cum Anglo se illigaverit, non amplius ei rem integram esse, nec Belgarum oblata, aut aliorum officium admittere posse. Nec arbitrari Regem, ab Electore Belgis quoque officium oblatum, ac ejus destinata publicata. Haut eo secius Regem Electoris pro bono publico sollicitudinem æstimare, ac in signum amicitiæ, & affectus aceeptare, ac rem in eo statu servaturum, ut is insigni cum emolumento eidem accedere queat. Id si Electori haut placeat, eum saltem Regi haut adversaturum; quo casu quoque hic facturus sit, ut ea res Electori lucro cedat. Porro initium belli è solius Angli arbitrio pendere; in cujus partem si Elector venire velit, proxima æstate id successurum. Sin minus, eo rem rediturum, num Rex eum aliis Principibus convenire possit. Id si fiat, Regem etiam sine ipso, ad quem tamen maxime respiciat, destinata sua persecuturum.* Post tamen Lionnæus querebatur, quod Elector ad Regem Sveciæ scripserit de periculo, quod Belgis à Gallo immineat, & quod Monasteriensis arma in Galliæ usum paret obtentu controversiæ, quæ isti cum Guelferbytano Duce super Huxtera oppido intercedat: qua composita Gallum omnes copias ad se pertracturum, ac omni ex parte Belgas invasurum. Hoc ipso enim Regis destinata evulgata, ac Belgas excitatos ad arma paranda, ac ut fœderibus sibi prospiciant, ac forte Præsulem præveniant. Quem Rex opprimi haut sit passurus, etsi ad ejus arma neque opem, neque consilium suppeditarit. Eoque petebat, ut Elector alias literas ad Sveciæ Regem det, queis excusaret priores ex inani relatione scriptas, ac interim plenius se edoctum aliam Gallo mentem esse. Sed Elector quæ scripta sint, è publicis relationibus hausta excusabat.

Elector amplius ad belli societatem sollicitatur. *1. Dec.*

§. 16. Cæterum perfecto, & confirmato inter Gallum, & Anglum fœdere, Wilhelmus Furstenbergius istius jussu Coloniensem, Brandenburgicum, Neoburgicum, Hanoveranum, & Monasteriensem ad belli societatem invitabat. Electori inter alia offerebatur Orsoia, & Vesalia, quam primum id rationes belli ferant, restituendæ, & sub finem belli omnia alia loca, ad ipsum spectantia. Belli causa non alia allegabatur, quam *gloria Regis, & ut Belgarum insolentia castigetur.* Circa sacra in Belgio nihil novandum spargebatur, nisi quod Catholicis liberum sit futurum intra privatas ædes ritus suos exercere. Fœderatis Principibus integrum fore partas Provincias pro lubitu inter se dividere, nisi quod Anglo postulante Hollandia, & Zelandia penes Arausionensem manere debeat. Ne autem Electori & aliis distractio à tergo metuenda sit, utrique Regi placuisse neque cum Sveco, neque Dano tractare, quod id citra alterutrius offensam fieri neqveat. Quamprimum tamen Svecus se moveat, Danum armis instruendum; ac vicissim Svecum firmandum, si Danus adversæ parti accedat. Si Hispanus in arma erumpat, Gallo sat virium fore isti quoque compescendo, ut fœderatis non necessum sit futurum cum hoc bellum suscipere. De Cæsare cautum esse, eum in partem hujus belli haut venturum, si maxime Hispani pro Belgis arma sumant. Super his ergo & aliis ut conveniretur, placebat Bilefeldæ conventum circuli Westphalici indici; ad quem ab Electore Wernerus Wilhelmus Blaspielus, & Fridericus Jena missi sunt. His Furstenbergius seorsum proponebat: *Ante annum quidem se Bevolinis communicationem auspicatum; sed commodius visum heic eam persequi, ne ea res aliorum animos advertat. Igitur jam defensivum fœdus perficiendum, quod Berolini absolutum non fuerit, velut periculo longius adhuc remoto. Sed nunc manifesto, eoque ingenti imminente, istud perficiendum, & arma in promtu habenda.* Addebantur querelæ de Coloniensi urbe, quæ exterorum copias admiserit, ac munitiones in solo Electoris cognominis [illegible] obtentu sumto, velut Elector eam in exterorum manus tradere meditetur; id quod non nisi de proditore patriæ cogitari queat. Unde operam dandam, ut non civitas ad audiendam rationem permoveatur. Cumprimis autem conveniendum, qua providentia circa Gallorum destinata utendum, qui sine dubio hac æstate in Belgas arma effusuri sint, non ut eos sub ditionem redigant, sed ut magna ingrati animi specimina, & plurimas contumelias Regi illatas ulciscantur. Ac omnium interesse, eam Remp. paulisper ad modestiam redigi. Quia autem Gallus in Belgas ad Rhenum, & Mosam nil suscipere queat, quin utriusque Electoris ditiones inquietet, quos tamen indemnes cupiat: igitur

8. April 1671.

1671. turisti placuisse cum his, & aliis ejus Circuli Principibus, qvos id negotium tangat, rem in consultationem deducere, num iis placeat cum ipso foedus sociare; super qvo Electoris mentem cognoscere cupiat. Sane Coloniensi hanc rem magnopere cordi esse, qvod non solum Leodiensi ditioni, sed & inferiori Archiepiscopatus Coloniensis parti vastitas hoc bello succedente immineat, ni idonea consilia capiantur. Eqvidem expeditissimum juxta, & tutissimum esse, si Galli destinata interposito officio diverti possint. Sed frustra heic operam sumi, postqvam ei cum Anglo convenit, ut hic primus Belgas invadat; eoqve isti, si maxime velit, pedem referre haut integrum esse. Circa modum belli gerendi adhuc dissensionis qvid esse. Nam aulam Anglicanam velle, ut junctis copiis ab utroqve Rege contra Belgas res geratur, sed præcipuos Parlamenti malle ab utroqve separatim bellum administrari, & qvidem non commissis præliis, sed interceptis Belgarum navibus onerariis. Gallo duos exercitus terrestres, duas classes in promtu esse. Anglos qvoqve intra mensem ad rem gerendam paratos fore. Igitur Coloniensi utile videri sine mora Galli partes amplecti, qvod Belgæ super Rheinberca ipsi satisfacere, (qvod jam olim se post finitum cum Hispanis bellum facturos promiserint,) ac vectigal sub id oppidum institutum abolere, nolint magno contemtu in Principes Imperii ostentato. Adhuc tamen isti omnia integra esse, nec sine Electoris placito certi qvid decreturum; id qvod communicari velit. Gallum qvoqve Electoris sententiam cognoscere admodum cupere, qvæ ni brevi pandatur, alia istum consilia capturum, nec eo minus bellum suscepturum, peritura tunc utriqve Electori occasione emolumentis suis prospiciendi. Si tamen negotium aliqvantisper in suspenso retinere placeat, id non alia ratione fieri posse, qvam si Gallo super partibus suis amplectendis fides detur. Interim arma strenue paranda lautioribus conditionibus stipulandis, simul securitati ditionum inservitura. Ad qvæ Elector nil aliud responderi jussit; qvam se expectaturum, qvid legatus Gallicus, qvi in via esse dicatur, allaturus sit.

Coloniensis Electorem ad bellum invitat. 8. April. Nicolarz.

§.17. Eodem tempore Coloniensis Henricum Franciscum Nicolartium ad Electorem mittebat; qvi initio de lite istius cum urbe Coloniensi, inde de bello à Gallo in Belgas decreto proponebat; in cujus societatem cum is præter plures alios utrumqve Electorem invitarit, Coloniensem Electoris sententiam cognoscere, simul suam communicare velle. Isti igitur *haut consultum videri Gallum multis monitis urgere, qveis nil proficiatur, inanemqvoqve officiorum interpositione; ac si invitatis Principibus manum simul admovere haut placeat, eum solo Anglo socio in Belgas ruiturum. Igitur deliberandum, qvid facto opus sit; num medius manere expediat, an in partes descendendum? In Belgas Coloniensem nullo modo propendere, ac Gallo vel absqve subsidiis, qvam istis etiam accepto stipendio, adsistere malle. Ut medio manere liceat, ægre impetratum iri. Ergo tutissimum esse cum Gallo incertas leges convenire, temperandis eo melius ejus destinatis, ne justo longius grassentur, ac ut ditiones belli calamitatibus subtrahere, & unum, alterumqve emolumentum stipulari liceat. Svecos accepta certa pecuniæ summa qvieturos, ac si qvi Germaniæ Principum Belgis contra Gallum se socient, in eos hostilia sumturos. Galli autem destinata non ad eam Remp. evertendam tendere, sed ad insolentiam ejusdem castigandam, & ut modestiam discat. Super qva re Bilefeldæ tectius atqve commodius agi qveat.* Huic privato colloqvio Elector demonstrari jubebat: *In hoc negotio maximas se difficultates, & pericula perspicere. Eqvidem se à Belgis hactenus sat duriter, & contemtim habitum, ac præcipua Cliviæ oppida ab iis detenta, unde varia sibi incommoda nascantur. Sed non constare sibi, qvæ causæ Gallo sint ad movendum bellum sufficientes; qvod primum omnium habeatur iis, qveis acta sua Numini adprobari cordi sit. Duplici qvoqve se Belgis foedere innecti, ex qvo, ubi invadantur, auxilium sint petituri. Suas qvoqve provincias admodum distractas, ac sibi præcipue in Poloniam respiciendum turbido in præsens statu. Deniqve Cliviacarum ditionum eum esse positum, ut uno impetu à Belgis obrui qveant. His & similibus mentem suam in suspenso teneri, ac hactenus ante omnia id agendum judicasse, Belgas juncta opera impellendos, ut Gallo ex æqvo satisfaciant. Ubi hoc fiat, cæteros qvoqve desiderus suis potituros. De Svecis adhuc incertum esse. Ad Austriacos qvoqve respiciendum.* Ad qvæ Nicolartius: *in Galli partibus plurimum esse securitatis, minimum periculi. A Belgis nil æqvi expectandum, qvi mores suos, nisi male multati, emendaturi non sint. A Cæsare nil metuendum. Hanoveranum manum negotio simul admoturum. Nec Coloniensem dubitaturum, ubi propositæ conditiones annuantur.* Sed demum Elector respondebat: *Se à Coloniensi petere, ut servandæ paci, & ob publicum bonum apud Gallum operam navet, qvo bellum saltem in hunc* 1671. 24. April.

1671. *hunc annum suspendatur; ac se vicissim istius commoda Haga non segnius qvam propria promoturum. Tum ut idem ministros suos Bilefeldæ iis mandatis instruat, qvo in omnem eventum conveniri possit, qva ratione sua ditiones incommodis belli subtrahi qveat; tum apud Gallum efficiat, ut si utiqve transitus per eas sumendus, aut Rheinberca obsidenda sit, ipse indemnis præstetur.* Ad qvæ ablegatus: *Ab hero suo non facile officium apud Belgas offerri posse, qvod hoc modo secretum, tantopere à Gallo commendatum, sit evulgandum, urgente insuper temporis angustia, qvod Anglus ex fœdere mense Augusto, Gallus Septembri in arma erumpere teneatur. Alias libenter facturum, qvæ declinando bello fieri qveant.* Elector contra: *de modo fortasse bellum administrandi, & Anglicano fœdere adhuc silentio premi: reliqva ne in Gallia qvidem amplius dissimulari. Unde Gallica secreta non obstare, quo minus cum Belgis super ea re agatur. Qvod si Belgæ ipsorum postulatis haut satisfaciant, eo conspectiorem fore eorum injuriam. Restitutis urbibus vires suas imminuere, id qvod Gallo usui cessurum sit.* Qvæ ablegatus probabat, addito, fœderatos, si maxime Gallus bellandi initium faciat, in futurum usqve ver sese haut moturos. Nec Coloniensi mentem esse Trajectum ad Mosam, aut Rheinbercam in Galli manu relinqvere. Nam in præsens amicos esse; post cum tempore animos mutari posse. Ac ideo Coloniensem tantum non necessitatem sibi adferri judicare fœderis amplectendi, qvo loca ista sibi servare, ac Gallo per pacta certos limites constituere possit. Viennæ Coloniensis minister qverebatur, Belgas heic omnia posse; nec Furstenbergiis fidem adhiberi tam sancte testantibus, ne ita perfidi, ac stolidi homines credantur, qvod cum Gallo circa ea conspirent, qveis Imperium in periculum conjiciatur, & Gallus formidabilior reddatur. Sed sibi placere auxilio Galli contra Belgas haut ulterius uti, qvam ut ab his detenta contra jus loca recuperent, ac insolentiam mercatorum, Principes Germaniæ insultantium, castigent, eosqve negotiis Imperii excludant, qveis ita importune se ingerant. Scilicet qvia aulæ Viennensi persvasum sit, provincias Hispanicas citra Belgas Unitos contra Gallum defendi non posse, horum libidini præter morem indulgens.

Galli legatio ad Electorem. 22. April.

§. 18. Aderat qvoqve à Galliæ Rege ad Electorem missus Ludovicus Verjus, qvi silentium stipulatus proponebat; *decretum Regi arma Belgis inferre, indies plures offensa causas cumulantes; ad qvod & alias idem fœdere Anglico stringatur. Bellum hoc anno* 1671. *adhuc erupturum, in qvod Anglus usqve adeo ardeat, ut vel solus id auspicaturus sit, si iste adhuc moretur, ne in Galliæ gratiam bellum suscipere videatur. Gallum tamen hoc anno utiqve erupturum, paratis jam omnibus, ac Belgis nondum sat instructis. In ejus belli consortium ut Elector accedat, qvem id plus qvam alium qvemvis tangat, Regem cupere. De qvo & aliis propositum, qveis controversiæ qvid cum Belgis intercedat, aut qvi injuriâ, vel contumelia ab his affecti sint. Ac de Coloniensi qvidem Furstenbergium declarasse, gravissimis ipsum caussis ad sociandâ cum Rege arma urgeri. Cum Monasteriensi qvoqve jam transactum. Neoburgicum Electoris consilia secuturum. Hanoveranum in easdem partes propendere. Regem hac invitatione id qværere, ut ictum eo certius libret, & Belgas omni ex parte premat: simul fœderatis per injuriam detenta recuperet, aliaqve commoda iis comparet: deniqve ut Belgarum insolentiam compescat, qvo deinceps suo se pede metiri, ac vicinos reverentius habere discant. Qvod si fœderatis ita videatur, bellum in futuram æstatem differri posse. Ast si iidem Regis societatem abnuant, Regem haut eo secius res suas ita digesturum, ut hoc anno bellum adhuc erumpat. A Rege fœderatis offerri dimidiam partem autoramenti & stipendiorum; tum omnia loca à Belgis recuperanda, in qvæ ipsis jus competat. Pro se Regem nil locorum deposcere, nisi cis Mosam sita, aut olim Flandriæ, & Brabantiæ detracta. In Anglia fœdus primo inter Colbertum, & Arlingtonum conceptum; inde misso in Galliam Buckingamio interpolatum, sublatis, qvæ æmulationi inter Reges ansam præbere possent. Ceterum ut isthæc secreta haberi qveant, de compacto vulgandum, se venisse ob componendam super Huxtera litem inter Brunsvicensem, & Monasteriensem, qvam à Belgis foveri constet, non minus atqve controversiam Electoris Coloniensis cum urbe cognomine, ut incendio à se avertendo, alibi flammam excitent; tum ut testetur, à Rege nihil in Coloniam, & Argentoratum tentari, uti fama ferat.* Ad qvæ Elector: *Magno cum dolore sibi intellectum, Belgas ita sinistre se erga Regem gessisse, ut non solum memoriam acceptorum à Gallis beneficiorum exuerint, sed & tanta offensa, qvæ bello vindicari mereatur, causam dederint. Se jamdudum officiũ obtulisse, qvo Regi ultro satisfiat. Optare ut Rex id admittat; ac amicam compositionem plurimum gloriæ, ac favoris, nil sumtuum ac molestiarum parituram, potius qvam arma eligat. Alias eximium benevolentiæ regiæ indicium haberi, de hac re sibi significatum, ac ad ista cœpta se invitatum.*

Sane

1671. Sane Belgas secum sat sinistre egisse, non solum Cliviciis oppidis detentis, sed & aliis injuriis, ac molestiis illatis. Ast incommoda, & mala belli tanta esse, ut ipse non possit non posthabitis propriis emolumentis pacis conservationem armis præferre. Esse hanc rem maximi momenti, & quæ sibi vehementer cordi sit. Se quidem satis perspicere, si bellum ut ique succedat, inde multum commodi, & lucri, sed simul plurimum periculi provenire sibi posse. Unde maturius se negotium id expensurum, & cum fœderatis suis, qui ad idem negotium à Rege invitati sint, communicaturum; ac sententiam suam per legatos Bilefelda ipsi expositurum. Super conditionibus in præsens agere supervacuum esse. Sperare tamen Regem saltem hoc anno armis quietem imperaturum, ac bellum, si plane omitti non placeat, in futurum annum suspensurum. Orbem magnopere adprobaturum, tantam patientiam adversus Belgas adhibitam, ac spatium iis indultum ad aliam mentem induendam, Regemque placandum. Hac quoque mora interposita Belgas magis delassandos, quam bello; quin plebem tantorum onerum pertæsam demum in rectores Reip. insurrecturam. Invitatis quoque Principibus eo plus facultatis dari adparatus faciendi. Denique cum sibi necessum sit causas belli nosse, seu arma simul sumere placeat, seu minus, istas ut clarius legatus exponat velle; quod quæ in fœderis formula exprimantur, parum stringentes sint. Fastum ibi adduci, ac intolerabilem agendi modum, quo Belgæ adversus omnes orbis Christiani Principes, ac præcipue vicinos utantur. Istum compescere Regi gloria sua dignum videri, ac ut iidem compellantur ad quibusvis reddendum, quæ detinent, ac in futurum adversus vicinos suos majore circumspectione, ac modestia utantur. Contra Verjus promtam declarationem exposcere. Crocovium jam Lutetiæ de interponendo officio monuisse. Sed quia ex eo tempore Belgæ mores haut emendaverint, ac indies patientiam Regis magis lacessant, gliscente immensum arrogatia; simul fœdus eum Anglo ad bellum hoc anno ordiendum stringat, circa quod regiam suam fidem fallere nefas ducat: sequestrium operam admitti haut posse, inter quos alias Elector gratissimus Regi esset futurus; qui & in progressu negotii luculenta in ipsum amicitiæ specimina sit editurus. Sane gravissimas Electori causas esse, ut Belgis succenseat, ac nulla unquam loca magis injuste usurpata, quam Clivica. Ut res mature consideretur, & cum fœderatis communicetur, laude dignum esse: Regi tamen istius sententiam super propositis conditionibus quamprimum cognoscendam. In dilationem belli ad futurum annum forte Regem consentire posse, si cautum sit, invitatos Principes, ac præcipue Electorem, quem is potissimum respiciat, in partes ipsius concessuros. Ast si hoc incertum sit, Regi necessum fore, quicquid de adductis in contrarium rationibus fiat, fidem Anglo datam implere. Cui accedat, quod Belgis in præsens inexercitatus miles sit, nec ullum adhuc fœdus hisce destinatis oppositum. Tum quod Rex nunc melioribus conditionibus cũ Hanoverano ac Monasteriensi, quam deinceps decidere possit, quippe numeroso milite instructis, quem alere onerosum iis sit. Nec ullum hoc bello periculum metuendum, quod ambo Reges accedente Electore tam validas partes forment, quæ nullum non successum sibi polliceri queant. Jam haut eo minus Electori necessum fore militem conscribere tutandis suis ditionibus. Inde Regem candidisse, nemini magis proficuum fore in partem belli venire. Super causis belli se ita distincte haut edoctum. Sed universo Orbi constare, quam indigne Rex ab ea Rep. habitus fuerit; quæ & tantum non ultro agnoscat, se Regi causam bello præbuisse. 1671. Proponebatur inde Verjo temperamentum bello declinando, si Belgæ adstringantur nulla fœdera inire, aut jam initis renuntiare, quæ Regis juribus fraudi esse queant. Sed is subinde ad sæpius adducta impedimenta revolvebatur, per quæ Regi sententiam suam mutare haut liceat. Nec inficiabatur difficultates, quæ Electorem, ut hoc bello abstineret, subigerent, turbas Polonicas, respectum in Cæsarem, Svecum, Saxonem, alios, ac Cliviæ positum. His tamen non obstantibus Electorem saltem adversas Regi partes haut amplexurum, ac medium mansurum, etsi Rex ipsius societatem vehementer optet. Demum Elector Verjo denuntiabat: Quo magis propositum negotium consideret, eo pluribus cum difficultatibus id conjunctum reperire. Unde 10. Maii. pro studio, quo in Regis prosperitatem feratur, non posse non denuo huic considerandum proponere; num Galliæ intersit partes mutare, quæ hactenus tam bene eidem cesserunt, eoque ansam præbere, ut æmuli emolumentum inde suum petant. Unde si maxime Gallo justissima bello causa sit, eamque felix successus comitetur; adhuc tamen dubitare, an id bellum genuinas Regis rationes firmaturum sit; id quod non nisi ex eventu judicari queat. Nam ita rerum faciem mutari posse, ut amicitia Belgarum Regi sit utilis contra illos, qui olim utrorumque exitium quæsiverunt. Sed tunc incassum eorum conjunctionem captandam, apud quos tenacior offensarum, quam beneficiorum memoria reperitur. Sane promtius nunc satisfactionem obtineri posse, quam post

1671. *irritatis animis; ac se cupide ad hunc finem operam collaturum. Ceterum plurimos sibi respectus obstare, ut in præsens neutri se parti addicere qveat. Ulterius tamen cum Rege acturum post Sveciæ consilia explorata, qvæ sibi qvam maxime respicienda sint.* Ad qvæ Verjus: Regi molestum fore, Electoris rationes non permittere, ut longius procedat, aut oblata emolumenta acceptet. Conjicere tamen eundem Regi haut adversaturum; nec defore facultatem ipsi super Clivicis oppidis satisfaciendi. Ita iste irritus Berolino Bilefeldam se contulit; ubi multis humanitatem laudabat, qva ibi exceptus sit. Sed responsum datum suam expectationem haut implevisse, ni credidisset, heic liqvidius se accepturum. Sed Blaspielus nil aliud respondebat, qvam si cursor, qvem Verjus ad Regem miserat, pressiora mandata adferat, ea se ad Electorem relaturum, ac hujus sententiam ipsi significaturum. Idem qvoqve impediebat, ne Verjus denuo Berolinum regressus Electorem urgeret; cui consultum videbatur omnia sibi integra retinere, ac Sveci, Angliqve consilia penitus explorare; interim per Westphaliam, & Inferiorem Saxoniam arma defensioni in promtu habere.

Neoburgicus pariter ad societatem belli invitatur 27. Nov. 70.

§. 19. Furstenbergius porro Neoburgicum iisdem qvibus Electorem rationibus ad societatem belli in Belgas pertrahere conatus fuerat. Cui hic incommoda ejus belli ingesserat. Omnia à Gallo ostentata emolumenta ob belli aliam incerta esse; damna autem indubia. Ac si maxime fortuna cœptis faveat, ditiones exhauriri; ubi successus defecerit, vastari, si non plane amitti. Qvin Germaniam & magnam partem Christiani Obis diuturno bello implicari. Igitur satius fore vel de remediis cogitare, qvibus hoc periculum avertatur, Regumqve justis desideriis æqva satisfactio à Belgis curetur: vel à Principibus Germaniæ tertias partes formari, armaqve parari, qvo ditiones suas protegere, ac bello succedente pacis leges proponere ac pervincere, simul flammam Germaniæ, aliisqve vicinis arcere queant. Ad qvæ Furstenbergius: Recte facere Germaniæ Principes, si res suas probe disponant sane etiam his non concurrentibus bellum à Regibus sine exceptione decretum. Qvin vix obtinendum, ut iisdem mediis esse liceat, qvod Coloniensis, Brandenburgici, ac Neoburgici ditiones ita sint positæ, ut Galli, Belgæqve armis congredi neqveant, ni istas tangant. Si transitus negetur, ab hac aut illa parte vi sumendum, & sic cum alterutra ad manus perventum iri. Porro in Belgarum gratiam sua periculo exponere haut consultum, à qvibus jam res repetendi occasio allubescat. Regum partes etiam absqve Germaniæ Principum accessione ita dispositas, & obstaculis, qvæ metui qveant, ita occursum, ut, ni omnis humana providentia inanis sit, prosperrima qvæqve speranda sint. Contra electis Belgarum partibus, aut medio statu, nil subsidii, nil securitatis, nil spei adparere. Circa isthæc igitur Neoburgicus Electoris sententiam exqvisiturus has qvæstiones proponebat. *An huic propositioni aures præbendæ, ac super ea tractatio suscipienda sit? An Elector congressum invitatorum à Gallo Principum probet, & qvando, ac ubi? Aut an non id satius videatur inter se prius conveniri, an & qvomodo id negotium suscipiendum? Qvod si uterqve consultum ducat unam & alteram partem amplecti, an non satius sit prius, qvam ceteri invitati conveniant, ipsi seorsim cum alterutra partium paciscantur, ut eo lautiores conditiones obtineant? Qvod si placeat tertias partes firmare, qva vires contrahi qveant bellantibus, eorumqve sociis nostra ditione arcendis? An non via inveniri possit bello plane impediendo, aut si ejus nulla spes sit, saltem unius anni dilatio obtineri qveat, qvo interim ab utroqve Rege exqviri possit, qva ratione sibi à Belgis satisfieri postulent, addito promisso hos intra certum tempus ad æqva disponendi? Ubi ab his nil æqvi obtineri qveat, plausibile prætextum nasciturum ad Regum partes amplectendas. An, & qva ratione Regum mens exploranda, num bello declinando ulla spes supersit? Si spes sit, annon id ante omnia tentandum? Sin minus, annon suspensio armorum saltem in unum annum sit urgenda? Sane ab Anglo ante mensem Julium classem instrui, nec à Gallo ante Augustum bellandi initium fieri posse: nec socios per formulam fœderis adjungenda arma teneri, anteqvam Trajectum ad Mosam, & alius ad Rhenum locus captus sit. Qvid igitur temporis superfore ad aliqvod operæ pretium faciendum? Cum intra id tempus vix inter ipsos, Regesqve conveniri, multo minus arma parari qveant. Qvod si bellum averti non possit, utræ partes sint eligendæ; inprimis cum penitus à belli consortio se removere dictas ob causas, & qvia Gallus de Cæsaris, ac Svecorum, qviete cautum sibi ferat, difficile ac fore periculosius futurū, qvam in partes concedere; ac vires suæ minores sint, qvā ut contra tam potentes bellatores sese tueri valeant. Ac si utiqve in partes concedendum, an non è duobus malis minus eligendum, & illorum societas optanda, apud qvos plus securitatis, ac emolumenti adpareat? Qvod si consultius videatur* 1671.

Neoburgicus Electoris sententiam exquirit.

1671. *videatur Regum partes amplecti, annon expediat qvamprimum, & anteqvam reliqvi Principes conveniant, missis in Galliam legatis super formula fœderis, subsidiis, ac bello ad qvirendis seorsim transigere, qvo sibi ambobus emolumenta stipulari liceat, qvæ forte Rex omnibus promiscue fœderatis indulgere neqveat? Aut si potius Belgarum societas optanda videatur, qvid amplius securitatis, & commodorum apud hos, qvam apud Reges sperandum, & qvæ conditiones obtinendas?* Ad ista Elector respondit: *Dubium adhuc esse, num Anglus bellum sumturus sit; ac ut maxime Rex eo inclinet, vix tamen Parlamentum in eandem sententiam pertrahendum, maximo Anglicani populi in Gallos odio, & triplicis fœderis favore. Ac si maxime Anglus accedat, vix tamen Reges arma movere ausuros, ni aliqvi Germaniæ Principes socientur, qvos facile præsumere qveant theatrum belli apud se strui haut passuros. Ac Furstenbergium videri talia jactare magis ad inducendos alios, qvam qvod res ita se habeat. Sed qvicqvid ejus sit, optandum esse ob varia pericula, qvæ inde oriri possint, ejusmodi propositiones nunqvam factas. Sed postqvam factæ sint, ita circumspecte circa eas versandum, ut ne Gallo diffidentia nascatur, velut fortunæ ejus invideatur; eoqve vix declinari posse, qvo minus proposita audiantur. Ob solum hoc negotium conventum instituere periculosum, nec id inter plures facile taceri posse. Huxterenses tamen turbas conventui si non totius Circuli, saltem majoris partis prætextum dare posse, ubi cum Coloniensi, & aliis agi qveat. Ac se jam ad aliqvos scripsisse, & responsum expectare, qvod bona fide communicaturus sit. Ceterum sese adhuc magnopere dubitare, num ipse in partes descensurus sit; id qvod si placeat, utiqve una cum Neoburgico separatim tractaturum. Bello autem avertendo non præsentius sibi remedium occurrere, qvam ut inter ipsos, & Coloniensem peculiare fœdus ineatur tutandis suis provinciis; nec defore facultatem alendi exercitum, qvi sufficiat extero militi solo Imperii arcendo, ac qvi officiis circa pacem pondus addat, ac Belgas ad reddenda oppida permoveat. Interim pacem nondum plane desperatam videri, ac se jam offensæ securum super omittendo bello monuisse. Nec Neoburgici, atqve Coloniensis officio pondus defore. Ac in Neoburgici arbitrio esse, num in Angliam mittere velit, destinatis ejus Regis explorandis, ac ut ei consilia pacis ingerantur. Interea se omni ope connixurum, ut saltem proxima æstatis expeditio impediatur. In præsens autem nil aliud statui posse, qvam ut in neutram partem studium declaretur; ac faciem temporum ultro suggesturam, num medium statum tueri liceat, & utræ partes eligendæ. In præsens ad liqvidiorem declarationem haut descendendum videri.*

Electoris responsum.

§. 20. Inde Bilefeldæ inter directores Circuli Westphalici, Electorem, Neoburgicum, & Monasteriensem actum super defensivo fœdere, num forte ea ratione belli mala à finibus Imperii averti possint; ad qvod initio Monasteriensis Electorem ultro invitaverat. Id nulla difficultate absolutum, ac nomine Electoris à Blaspielo, & Friderico Jena, nomine Monasteriensis à Matthia Korfio Smisingio, & Neoburgici à Lerado, Gisio, & Stratemanno subscriptum fuit; cui post Principum ratihabitio accessit. Ex eo mutua auxilia promittebantur, siqvis eorum abs qvopiam hostili modo invadatur, aut transitibus, hospitiis militaribus, tributis, ac similibus molestiis contra leges Imperii, & Instrumentum Pacis oneretur. Cui & alii Principes communi fœderatorum consensu accedere possint. Eo fœdere absoluto nostri monebant; ut conventus militum numerus statim in promtu sit, anteqvam ulli tractatus cum Gallo suscipiantur, & qvidem ut miles propriis fœderatorum sumtibus conscribatur, nec qvid subsidii aliunde eo nomine petatur. Tum ut Coloniensis ei fœderi adscribatur, comprehenso qvoqve Leodiensi præsulatu, utut longius remoto, & invasioni præ reliqvis obnoxio. Ubi arma præsto fuerint, junctim à Belgis satisfactionem postulandam, de qva prius inter ipsos conveniendum sit. Qva negata probe armatos specioso prætexto, ac majore cum autoritate tractationem cum Gallo suscepturos. Deniqve si bellum inhiberi non possit, id agendum, ne invasio Belgii per Westphalicum Circulum, sed per Brabantiam, aut Flandriam fiat. Sed effectum ejus fœderis initio statim turbabat ambitus Præsulis Monasteriensis, qvi eo conventu præfecturam copiarum Circularium sibi deposcebat, ac nullo modo concedere volebat, ut eadem Electori conferretur, ob religionem, & potentiam, aut Neoburgico ob amicitiam cum Electore. Ac favebat Monasteriensi Gallus, ut is pro libidine de viribus Circuli disponere posset. Qvanqvam & alii renitebantur, ne ea præfectura Electori conferretur. Ac palam declamabat Furstenbergius, qvid incommodi secuturum sit; si tam potens Princeps Circuli vires in manu habeat, ac tam plausibile prætextum nanciscatur debiliores Ordinum opprimendi. Nec minus Svecicus ablegatus, nomine Ducatus Ferdensis, refragabatur; cui & Lüneburgicus

Super fœdere defensivo inter directores Circuli Westphalici agitur.

7. April.

1671. neburgicus innumerat, gratum Ducibus fore, si id negotium nunc in suspenso relinqvatur. Utut ejus Domus Duces Electori de suo suffragio in hanc rem scripto cavissent. Sed uti inter eas contentiones id negotium irritum fuit; ita jam tum suspicio in Monasteriensem oriebatur, velut in transversum abiturum. Qvo urgente & Coloniensis eidem fœderi cum omnibus suis præsulatibus adscriptus est. Eo fine *Instrumentum Accessionis* condebatur;

8. Jul.

qvam tamen Elector de futuro duntaxat tempore intelligi volebat, ne ipsius auxilium contra Coloniam exposceretur, qvicum tunc cognomini Electori lis erat. Sicuti nec teneri volebat, si Leodiensis ditio invadatur. Enimvero cum indies clariora indicia erumperent, Coloniensem, ac Monasteriensem Gallo sese innexuisse, Elector eum tractatum ratum habere detrectabat, qvoad omnia in eum statum reponerentur, qvi fuerat, cum de isto agi cœpisset. Ac res eo magis suspecta erat, qvod Præsules enixe postularent, ut copiæ contraherentur, annona congereretur, ac supremus exercitui dux nuncuparetur. Simul qvotidie inter Argentoratensem, & Verjum Bruelæ consultabatur, cursoribus subinde inter eum locum, & Parisios commeantibus. Wilhelmi qvoqve Furstenbergii legio jam Novesii stativa ceperat, ac plures subinde Gallicæ copiæ in Coloniensem ditionem deducebantur, qvæ dicis causa hujus sacramento adigebantur. Tum immensa annonæ ac paratus bellici vis pecunia Gallica, & per ministros Gallicos colligebatur. Ac in congressu Argentoratensis Præsul disserebat: Gallo qvidem transitum per Juliacensem, & Clivicam provinciam haut denegandam; Sed si fœderati juncti persistant, lautas conditiones obtineri posse. Eodem qvoqve tempore Galliæ Rex per Verjum traditis literis Coloniensi urbi confirmarat, nunqvam sibi in mentem venisse cuipiam auxilium contra illam mittere. Et tamen eodem die literis ad Argentoratensem scriptis confirmarat, expetitum auxilium adversus eam urbem præsto esse, & copias, si desiderentur, protinus iter ingressuras. Qvas literas Argentoratensis per temulentiam legato Pontificis, & Lotharingiæ Duci ostenderat; claro indicio, qvantum fidei istorum hominum verbis tribuendum esset. Enimvero Elector à Præsulibus per suos exqvirebat; qva de causa tantopere paratus armorum, & augmentum copiarum urgeant, cum utiqve per fœdus prius tentandum sit, ut imminens tempestas

11. Oct.

interpositis amicis avertatur? Qvo nomine cum Blaspielus, & Gisius Smisingium compellarent, hic asseverabat; Monasteriensem non modo nemini adhuc sese adstrinxisse, sed & Electori firmiter adhæsurum, ejusqve consiliis sese attemperaturum. Qvi hoc responso non contenti ipsum Præsulem adiere: Ac uti libenter de ipso credant, qvæ Smisingius affirmarit, ita, ut de Coloniensi dubitent, graves causas habere. Sane Bilefeldæ initum fœdus præcipue harum provinciarum qvietem spectare. Nunc autem Coloniensem ditionem Gallico indies milite repleri; præfectos militares catervatim Lutetia Bonnam pervenire, ubi cohortes suas paratas inveniant. Contrahi qvoqve istis oris exercitum sub Condæo, qvi proximo vere rem gesturus feratur. Unde Juliacensi, & Clivensi provinciæ summum periculum immineat. Ista cum ipsius consensu fieri haut credant, ejusdem sententiam super ea re exqvirere. Ad qvæ Monasteriensis in simulationem compositus, parum sibi de istis constare ferebat; & cum de iisdem qvid inaudisset, Argentoratensem monuisse, ac in rectam viam reduxisse. Sane se Clivensi pacto staturum. Nec tamen tam potenti Regi adversum qvid facturum. Cum Blaspielus de avertendo bello moveret, Verjus, qvi & ipse ibi aderat, reponebat: serum id esse. Regem etiam, postqvam fœderi Anglico innexus fuerit, bellum per integrum annum distulisse. Nunc diutius subsisti non posse. Maximas impensas jam factas, & omnia parata. Ita fructus, qvem ex isto fœdere circa servandam Germaniæ pacem Elector speraverat, per Præsules illos irritus fuit redditus, qvi clam isto in societatem belli descenderant. Igitur cum nec Argentoratensis amplius de fœdere offensivo inter Gallum, & Coloniensem inito inficiaretur, Elector per Blaspielum Bonnæ Electori proponi jubebat: *Sibi magnopere curæ fuisse, ut Colonienses turbæ componerentur; ac suos hortatus ab ipso amice acceptos. A Cæsare qvoqve se obtinuisse, ut qvatuor legiones eo destinatæ revocarentur; nec minus à Belgis, ut suum militem iterum Colonia deducerent, sic ut ipsi nulla amplius metus causa supersit. Ac si qua Coloniensis Præsulatus impetatur, ejus defensionem se non segnius, qvam propriæ ditiones suscepturum. Eo magis mirari, tantos armorum paratus in Coloniensi provinciæ fieri, per qvos belli sedes huc pertrahi possit, si, in qvos talia struuntur, prævertant. Et cum ipse semper declararit medium se mansurum, non habere, qvod à bello, de qvo tam multa sparguntur, metuat. Cum igitur per talia vicini, ac cumprimis Cli-*

Elector contra Coloniensem protestatur. 16. Nov.

vica

1671.

vica provincia bello involvi qveant, se pro amicitiæ ac vicinitatis necessitudine hortari, ut ad pacem omnes cogitationes referre, nec turbis ansam præbere velit. Nam ob nudam defensionem tanto adparatu opus haut esse. In omnem tamen eventum se protestationem interponere, ac sibi actionem super pensando damno reservare, qvod suæ provinciæ ex istis cœptis oriturum sit. Ad qvæ Coloniensis: *sibi haut propositum cuipiam Principum Imperii justam qverelarum, ac suspicionum causam dare. Sane à se arma parari; sed qvæ nemo mirari debeat, cum satis constet, qvæ minæ in ipsum ab urbe Colonia spargantur, & qvantum in vicinia bellum surgat; præsertim cum ab Imperio discordibus inter se Ordinibus nihil auxilii, à fœderatis non nisi post acceptam plagam, expectandum sit. Præsertim cum & Elector circa ratihabendum pactum Bilefeldense tergiversetur, velut ansam capturus auxilium sibi negandi contra eos, à qvibus invasionem metuit. Igitur neminem sibi vitio daturum, si omnibus viribus ad sui defensionem connitatur. Nec minus se vicissim reponere protestationem super reparatione damni sibi inferendi, cui Elector ansam præbuerit auxilio hostibus lato, aut eo qvod sibi debebatur negato.* Graviter porro eam protestationem ferre visus fuerat Argentoratensis, & qvod Cæsar, atqve Elector Coloniensem urgere instituant, ut declararet, qvas partes seqvi velit, anteqvam adhuc bellum eruperit. Cum tamen post Elector ostenderet, eam protestationem nil aliud spectasse, qvam ut surgens belli flamma à finibus Germaniæ arceatur; Argentoratensis multas blanditias reponebat, testatur, Coloniensem nil certi consilii capturum, nisi communicatione cum Electore facta. Qvæ omnia res ipsa refellebat. Cæterum Furstenbergii fratres, ut Coloniensem in transversum agerent, ipsi ingerebant, Aulam Cæsaream circa litem, qvæ isti cum urbe cognomine intercedebat, sinistre admodum processisse. Nam favorem erga civitatem non tecte exsertum, & tantum circa ea, qvæ immediatum ejus statum spectent: Sed & circa reliqva asperrime cum Præsule actum. Ac utut ea lis sub Cæsarea Commissione penderet, eam ipsam tamen Viennæ qvoqve ventilatam, ac decreta condita Marchioni Granæ ad exseqvendum injuncta, utut ex moribus Imperii omnia ad Commissionem remissi deberent. Unde Coloniensis de aulæ Cæsareæ in civitatem studio persuasus usqve adeo irritatus fuerat, ut crederet, non esse acerbiorem sibi hostem qvam Cæsarem. Et qvia is natura qvidem probus, sed in præcipitem iram admodum proclivis erat, Furstenbergii in isto furore eundem permovebant, ut fœdere promitteret, se Gallicas copias ditione sua recepturum; qvorum tamen destinata longius porrigebantur. Etsi alias iste Gallos antea adeo aversatus esset, ut ægre aliqvem eorum adspicere vellet. Ast Furstenbergii fidissimos ministrorum, & inter eos Petrum Buschmannum Cancellarium isti suspectum reddiderant, qvo negotiorum tractatio penes ipsos solos foret. Ac si Elector in sua placita consentire nollet, Coloniam digressi genio indulgebant. Interim Bonnæ nil agebatur, Electore rebus gerendis haut idoneo, aut saltem in adsveto, aut pigro ita ut isti blandis verbis ad redeundum invitandi essent. Cæterum causa, qvare fratres isti tantopere Galliæ mancipati forent, ferebatur, qvod se ab aula Viennensi neglectos crederent. Et Francisco qvidem Egoni Abbatiam Luderensem, & Murbacensem post Archiducis Leopoldi Wilhelmi obitum Cæsarei negaverant; qva tamen is postea politus est. Unde is protinus aulam Viennensem ulturus Galliæ se illigaverat. Ubi perspecta istorum fratrum solertia magis beneficiis cumulati sunt. Inter alia cum Gallus à Pontifice obtinuisset facultatem circa bona Ecclesiastica à Fœderatis Belgis propediem invadendis usurpata disponendi, Furstenbergiis qvoqve insignis eorum portio promissa fuerat.

30. Nov.

Elector à Gallo ad neutralitatem invitatur. 20. Jun.

§. 21. Ast cum Gallo satis adpareret, Electorem in societatem belli adversus Belgas haut venturum, per Furstenbergium Bilefeldæ insinuabat, ut is saltem medium hoc sese bello gereret. Is disserebat; *se apud Regem Dunqvercæ fuisse, qvi aliqvot Germaniæ Principes in partes suas pertrahere voluerit non ob proprium, sed istorum emolumentum. Indicio esse, qvod Rex pacem, aut belli continuationem in eorum arbitrium contulerit, tum ut super tributis, & bello occupandis locis pro lubitu disponerent. Sed postqvam Rex eos à societate belli abhorrere videat, confidere eos partibus Belgarum haut accessuros, eoqve saltem medios hoc bello futuros. Vicissim Regem per eorum ditiones transitu qvantum liceat innoxio usurum.* Enimvero Electori placebat nondum alterutri partium accedere, nec servando medio statui se adstringere, sed integra sibi omnia servare, qvoad tempus certiora consilia suggereret. Præsertim cum Gallus cæteris, qvos in fœdus solicitabat, ingentia incrementa, qvæ religio Romana ex eo bello captura esset, ostentaret. Igitur is per Bla-

1670. ſpielum & Jenam reſpondebat: *Regis cœpta facilius orbis Chriſtiani judicio probatum iri, ſi Belgas reparationem injuriarum poſcat, ac eadem contra jus & æqvum negata ad mitiora demum remedia deſcendat. Saltem anceps admodum, nec juſtitiæ conveniens eſſe, alios, qveis pares qverelæ non ſint, protinus in arma contra Belgas ruere.* Ad qvæ Furſtenbergius; *Eam qvoqve viam Regi probari; ſed ita eum fœderatis ſe innexuiſſe, ut amicam compoſitionem captare data iſtis fides non permittat; ac eundem hoc bello acceſſorii duntaxat loco fore.* Addebat; *Colonienſem id qvoqve captare, ut medio ſibi manere liceat. Id ubi non detur, non alias qvam Galli partes ſumturum.*

Neoburgicus neutralitatem ſvadet.

§. 22. Cæterum ut Elector hoc bello medium ſeſe geret, Neoburgicus qvoqve ſvadebat, cujus nomine Stratemannus ſcripto proponebat: *iſthunc in eo cum Electore conſentire, Galli contra Belgas deſtinata maximi momenti eſſe negotium, in qvod haut temere ſit deſcendendum; præſertim anteqvam conſtet, qvid Auſtriaca Domus, Anglia, & Suecia ſuſceptura ſit. Sed poſtqvam Gallus interprete Furſtenbergio declararit ſe contentum fore, ſi Elector, & Neoburgicus medios ſe gerant accepto ſubſidio pecuniario, ſuper qvo conveniri poſſit, ac ut iis ſemper integrum ſit, reliqvos Principes in eaſdem leges, qvibus hi Galliæ jam ſe innexuerint, aut adhuc innectere poſſint, ſibi aſſociare; Neoburgico hanc propoſitionem haut ſpernendam videri; præſertim ſi ea conditio addatur; qvoad Galliæ à Belgis ex æqvo ſatisfactum ſit. Hoc enim modo Galliam ipſis devinciri absqve cujuspiam fraude: accipi pecuniam ad arma citra onus civium paranda tutando medio ſtatui, & alios ad uſus: facultatem retineri pro captu rerum ulterius Galliæ ſe innectendi, aut ſi hæc juſto longius graſſari inſtituat, rationibus ſuis una cum aliis conſulendi. Poſſe qvoqve interim tentari, num qvis amicæ compoſitioni locus ſit; ſimul Belgas ob injuſte in utrumqve patrata ſatisfactionem poſcere, aut de ea tractatui cum Gallo inſerere; qva niſi hac rerum facie obtineatur, ægre deinceps ſperanda ſit. Denique Gallo cauſam diffidentiæ adimi, per qvam alias permoveri qveat, ut alios in ſocietatem adſciſcat, qvorum opera, utroqve ipſorum excluſo, deſtinata ſua exſeqvi poſſit; ex qvo Juliacenſes, ac Cliviacæ ditiones gravibus moleſtiis implicari qveant.* Super his igitur qvid Electori videretur Neoburgicus exqvirebat; cui propoſitum ſit ab iſto non disjungi, qvorum & rationes ob ſitum earum regionum invicem innexæ ſint.

Jul.

§. 23. Eo ſuper negotio cum Elector 1671. ad conſilium referret, duæ præcipue ſententiæ eminebant. Aliqvi enim diſſerebant: *Semper ſibi viſum, Electorem, qvantæcunqve conditiones offerantur, hoc bello hautqvidqvam poſſe adſiſtere Gallo contra Rempublicam, qva ſemper Brandenburgicæ Domus fœderibus conjuncta fuit, & adhuc eſt; qva eadem ſacra profitetur, & pleraqve Clivia oppida, totamqve adeo provinciam in poteſtate tenet. Cujus & auxilio ipſe, ubi neceſſitas ingruat, niti, & in qvam hoſtilia ſumere ſine convulſione totius ſui ſtatus neqvit. Nec magis conſultum ſibi videri Belgis adverſus Gallum ſociari; qvod Elector cum eo Rege amicitiam colat, à qvo & nunqvam læſus ſit, & cujus amicitia tanqvam potentiſſimi eidem utiliſſima ſit. Qvo accedat, qvod Belgæ multis modis Electorem injuria affecerint, eorum Rectores infenſo in hunc ſint animo; nec ab iisdem grati animi fructus ſperandus ſit; prout id ſatis teſtati ſint, poſtqvam eundem ope è periculoſo bello Monaſterienſi erepti fuerant. Unde ſibi qvidem conſultiſſimum videri, ſi Elector medius maneat, ſed ſimul armis probe inſtructus ſit, qvo & ditiones ſuas contra inſultus bellantium tutari, ac officio ſuo circa conciliandam pacem pondus addere qveat. Sed qvia Elector declararit, ſe à medio ſtatu abhorrere, nec rationes ſuas eum ferre, nec tamen ſtatim in partes concedere poſſe aut velle, in hunc modum cum Gallo paciſcendum videri: Ut ſibi tantiſper medio manere liceat, qvoad viderit, num Belgæ æqvam ſatisfactionem dare, an Gallus admittere velit. Ut Gallus idonea ſubſidia ſolvat, tot copiis alendis, qvot medio ſtatui tuendo ſufficiant; utqve id ſubſidium augeatur, ac ſi opus ſit auxiliares copiæ addantur, ſi ob iſtum medium ſtatum Elector in Clivia aut alibi impetatur. Ut qvoqve Rex permittat, ab Electore Belgis denuntiari, ſe in hoc bello neutras partes ſecuturum, eoqve præveniri, ne hi ex fœdere auxilia ipſum poſcant; præſertim cum iidem hactenus ita ſe geſſerint, qvaſi ultro Galli arma in ſe irritare velint. Ut Gallus promittat, ſe Belgas per Germaniam haut invaſurum, nec hanc armis ſuis turbaturum; ſimul vicinis caveat, bellum ſuſcipi æqva ſatisfactioni obtinendæ, neqvaqvam ſubvertendæ Reipublicæ. Has conditiones ſi Gallus annuat, non adparere, qvare non Elector honeſte extra armorum conſortium ſe removere poſſit.*

Una ſententia.

§. 24. Contrà alii uti vel ideo in ſocietatem belli contra Belgas venire fas eſſe negabant, qvod ejus nullæ ſat graves cauſæ adferantur; ita oſtendebant, non deeſſe, qvæ ad rationes pro amplectendo medio ſtatu

Altera ſententia.

1671. statu à Neoburgico adducuntur, regeri qveant. *An enim Gallus tantopere obstringi sese crediturus sit, si Elector accepta pecunia qviescat, dubium esse, saltem eousqve, ut inter tractatus pacis causam ejus contra Belgas valde tuiturus sit. Non posse qvoqve non Belgas eo modo offendi, qvod Gallo via ad ipsos eo facilius invadendos muniatur. Unde hanc rationem ingressis Galli amicitiam haut adstringi, & Belgas irritari, ac si ad pacis tractatus perveniatur, à Gallo parum præsidii, à Belgis plus molestiarum expectandum. Nam qvo propius Elector Gallo jungatur, eo longius à Belgis discedi, ac eo minus amici ab his sperandum.* Qvia etiam Gallus pecuniam haut gratis erogaturus est, eo vinculo Electorem in alia molesta fœdera, ac grave bellum pertractum iri; cum semel viam ingressus facile ulterius propelli qveat; nec semper pedem citra periculum referre detur. Et qvia pecunia accepta libertas fere vendi solet, deinceps eundum, qvo Gallus invitarit. Neqve enim moris esse, initio omnia qvæ desideres expromere: sed primis obtentis plura exigi; qvæ abnuere non liceat, ni priorum gratiam perdere velis. In negotiatione qvoqve pacis, ubi primariæ partes cupitis potitæ sunt, eorum qvi medii fuere exiguam rationem haberi. *Diffidentiam melius tolli, si Gallo ingenue declaretur, causas belli clarius explicandas, qvod nisi iis cognitis ab Electore certi qvid statui neqveat. Tum necessario cum vicinis, & præcipue cum Svecis communicandum; unde Regem modicam moram haut ægre laturum. Conditiones, qvibus medius status circumscribendus moneatur, dubium esse num proponi, an observari possint. Nam Gallum hucusqve neqve super controversiis cum Belgis significare, nec officium Electoris istis componendis admittere voluisse. Eo in proposito si ille persistat, Electori nunqvam judicare integrum fore, utra pars æqvam satisfactionem respuat. Qvin si Elector liqvido declaret, se tamdiu medium fore, qvoad Gallus æqvam satisfactionem rejecerit, hunc eam declarationem velut contra se factam accepturum, prout & ea in eventum non possit non hoc modo accipi. Ast qvis crediderit, Gallum sub conditione tam lubrica medium statum servaturo pecunias daturum? Et qvem arbitrum fore, num culpa non succedentis æqvæ transactionis penes Regem sit, an Belgas: æqva satisfactio sit, qvæ offeratur, an minus? Denique etiamsi promittatur,* Remp. *non penitus evertendam; id ipsum tamen dubiis interpretationibus non cariturum. Et qvomodo victori terminus, intra qvem progressus suos sistere debeat, poni qveat, nisi majore vi opposita? Unde istiu videbatur, negotiationem cum Gallo non abrumpendam, sed proposita ab ipso audienda, ac super dissidiorum causis curatius inqvirendum; non autem certi qvid concludendum, qvoad Elector cum Svecis, & aliis qvorum interest, rem penitius expenderit.* 1670.

§. 25. Enimvero qvia spes avertendi belli indies minuebat, & brevi atrox flamma eruptura erat, demum posita dubitatione certi qvid decernendum videbatur. Id qvod tamen eo difficilius erat, qvo periculosior publicus rerum status adparebat. Adversus Galli ausa omnes fere desides qviescebant, aut languide arma parabant contra tantam molem haut suffectura. Ab Imperio non nisi segnia remedia expectabantur, lentæ, atqve exitu cariturae consultationes, literæ, preces, demonstrationes, legationes. Qveis insuper habitis Gallus unum post alterum oppressurus erat, libidine dominandi, & aliena rapiendi per successus indies irritata. De conjunctione autem omnium, qvæ unicum remedium erat coërcendæ potentiæ omnibus servitium minitanti, non cogitabatur, aut cogitabatur tantum. Periclitabantur autem Unitæ Provinciæ, validum Germaniæ propugnaculum contra Hispanos, & Gallos, qvas subsistere Protestantium cumprimis intererat. Neqve vero iis oppressis Galli ambitio satianda erat, sed eædem victæ validissimi instrumenti vicem subituræ erant ad jugum aliis imponendum; ac præcipue tunc Westphalia, ac Inferior Saxonia nudato latere destituebatur. Sed & hoc consiliis maximam difficultatem pariebat, qvod de scopo belli non constaret, utrum duntaxat certæ conditiones circa commercia potissimum, an vero eversio Reip. qværeretur. Nam si Gallo id tantum agebatur, ut hoc bello proficuam sibi transactionem super controversiis inter ipsos ortis Belgis extorqveret, satius Electori videbatur, qvantum per defensivum fœdus dabatur, extra partes manere, ac unice conciliandæ paci incumbere; qvod tanto cum pondere præstari non poterat, si ipse bello implicitus foret. Ac sane vix aliter salva ratione judicare licebat, qvam Gallo id duntaxat propositum, ut Belgas raptim illato terrore ad transactionem compelleret. Eum qvippe pro sua prudentia facile perspecturum, tantum non impossibile fore eam Remp. penitus evertere, centum amplius munitis urbibus firmatam, ac mari formidandam; cui nec pecunia desit, nec miles, bellive paratus per biennium collectus. Et eum esse provinciarum positum,

Consultatio super summa rerum.

situm, ac munitionum inter se nexum, ut in earum penetralia perrumpi non possit. Sed & si Gallus talia agitet; reliqvos Europæ Principes, qvorum intereſt eam Rempublicam non destrui, aut alteri adcrescere, omni vi ſeſe oppoſituros, ac Gallum distracturos. Et qvanqvam de fœdere inter Gallum, & Anglum adverſus Belgas non amplius dubium videatur; ſupra fidem tamen eſſe, duo vicina, ac à multis ſeculis per intrinſecas rationes æmula Regna in everſionem ejus Reip. conſpirare potuiſſe. Et ſi maxime Angliæ Rex eo ſe induci paſſus fuerit, Parlamentum tamen in id nunqvam conſenſurum. Deniqve Belgas ſemper pacem qvantum poſſint amplexuros vel ob hanc cauſam, qvod qvæ nunc eminet factio metuat, ne bello in longum extracto neceſſum ſit Arauſionenſem in majorum munia reponere, id qvod ſibi multo nocentius judicat, qvam Galli deſideriis velificari. Ubi male ſibi conſulturus eſſet, qvi præmature ei ſe negotio ingeſſerit. Qvia tamen domeſticus Belgarum ſtatus haut exiguis morbis laborabat, ac qvid primo impetu Gallus valeret, non ita pridem in Hiſpanicis provinciis adparuerat, ingruens periculum moram non amplius ferebat, qvin certi qvid ſtatuendum foret. Igitur qvæſtio jam qvadruplex ſurgebat: Galli partes contra Belgas, an Belgarum contra Gallum amplectendæ: an neutræ partes ſeqvendæ; an vero tertiæ partes formandæ forent? Ubi circa Galli partes videbatur, iis ſuſceptis initio qvidem inſignem lucri ſpem oſtendi. Sed qvia Electori ſemper tam generoſus, & Chriſtiano Principe dignus animus fuerit, ut ditionibus juſto titulo partis contentus fines cum aliorum injuria proferre non laborarit, nec vicinis ſuis qvidqvam præter jus ſubtrahere unqvam conatus fuerit, ac paci, qvantum per alios datum ſit, ſtuduerit; ſocietatem Gallicam ſvaderi nullo modo poſſe. Præſertim cum prudentiæ legibus repugnet, ad augendam potentiam tam formidabilem, cui totum orbem Chriſtianum inqvietare volupe ſit, operam conferre; idqve omnibus Germaniæ amantibus civibus, qveis qvies, ſecuritas, & libertas patriæ cordi ſit, ſummo ſtudio fugiendum. Et qvanqvam cauſa, ac ſcopus belli incognitus ſit, præterqvam qvod probabiles conjecturæ ſuggerunt: nunqvam tamen Gallo tam juſtas eſſe cauſas poſſe, ut Elector ad invadendos bello Belgas concurrere debeat vicinos, veteres ſocios, eorundem ſacrorum conſortes, & qvibuſcum ipſe tam multas rationes communes habeat. A Gallo non aliam cauſam belli ferri, qvam ut Belgarum ſuperbiam coërceat; qvæ nemini, cui ſana ratio, & ſcita religionis Chriſtianæ cordi ſunt, ad bellum ſufficiens videri poſſit. Deniqve omnibus Europæ Principibus hac tempeſtate qvam maxime ad Gallum reſpiciendum: cujus vires non uti Hiſpanorum tam late diſperſæ langvent, ſed à conjunctione maximum vigorem mutuantur. Ejus Regnum milite non minus, qvam opibus florere; eoqve ſitu gaudere, ut ſi perpetuo exercitu ſuccinctus ſtet, qvemvis vicinorum opprimere, qvoties libido ſubierit, aut ſaltem hos neceſſitate armorum impoſita exhaurire, perpetuisqve turbis exercere poſſit. Qvi & invaſo Hiſpanico Belgio, ac ejecto Lotharingo ſpecimina ediderit, nullam eſſe juſtitiam, nullam pacem juratam, nulla fœdera, qvæ cupiditates ipſius coërcere qveant. Deniqve per eum publicam tranqvillitatem ſemper in lubrico ſtare; cum ipſe neminem timeat, ac nemo vel pedem terræ eidem eripere audeat, aliorum autem poſſeſſiones, qvæ ullo modo ipſius cupidinem ſtimulare poſſunt, ſemper in ancipiti ſint. In Belgarum autem partes ita raptim deſcendere non minꝰ difficultatis habebat. Nam anceps admodum erat, nulla accepta offenſa tam potentem Regem hoſtem ſibi reddere; præſertim anteqvam conſtaret, qvid Cæſar, Hiſpanus ac inprimis Svecus circa tanti momenti negotium facturus eſſet, & cum Belgæ ipſi hactenus non magnopere auxilium Electoris affectare viſi ſint. Ac Galli amicitiam Electori, ejusqve Domui ſemper æſtimatam, ut niſi ſumma ratio, cui neceſſitatis vis ſubſit, ſubegerit, hoſtilia in eum ſumi non poſſint; præſertim cum, Electore in Belgarum partes transgreſſo, facile bellum in Germaniam pertrahi qveat; id qvod cavere iſti ſemper curæ fuiſſe. Sed & Gallicæ copiæ jam in Colonienſi ditione pedem fixerant, ut facile iis foret conjunctionem Electoris cum Belgarum copiis intercludere. Qvin intellecta Electoris cum Belgis ſocietate metus erat, ne Galli protinus erumperent, ac nemine reſiſtente Cliviam, & Marcam occuparent, ac velut jure belli partas ſibi retinerent; qvibus recuperandis neceſſum futurum erat ſedem belli in proprias ditiones transferre, ac exitium alteri intentatum in ſe præter neceſſitatem derivare. Sed & nondum in Belgio pro periculi magnitudine arma parari conſpiciebantur, cum illos ante omnia extremis viribus conniti par eſſet, qvi directe petebantur. Deniqve Wittiana factio, penes qvam tunc ſumma conſiliorum in Belgio erat,

1671. erat, fine dubio qvovis modo laboratura credebatur vel cum aliqva jactura Galli amicitiam recuperare, Electore destituto. Porro ut Elector, ubi in bellum eruptum fuerit, otiosus inter partes desideat, suaderi haut poterat, qvod tam generoso animo intolerabile sit, omnia damna, molestias, ac insultationes perpeti, qvæ fere eos manent, qvi enermes, ac medii inter validos bellantes agunt. Et cum super servando medio statu cum utraqve parte pacta sint ineunda, ditionem suam utriusqve usibus exponendam, nulla spe per pacem emolumenti qvid obtinendi. Deniqve ut tertiæ partes formentur tutissimum qvidem videri, si istæ mature combinari possint. Enimvero experientiam testari, qvam ægre ac lente ejusmodi confœderationes procedant, ac qvam facile eædem dissolvi soleant. Ac documento esse, qvod tanto tempore Ratisponæ super publicis armis nullo effectu laboratum sit. Qvanqvam autem omni ex parte magnæ se difficultates ostenderent; id tamen sedebat, si Gallo id agatur, ut eam Remp. vel plane evertat, vel ita admutilet, ut ea deinceps ad librandas Europæ potentias parum momenti allatura sit, eam ab Electore deseri non posse, ac cum omnibus, qvorum pariter intersit ad ejus conservationem omni vi incumbendum. Qvo casu insuper habendum, qvomodo Belgæ hactenus erga ipsum sese gesserint, aut num Gallus offendendus sit, aut multum an parum pecuniæ subsidiariæ accipiatur. Nam eo pariete ardente nostram rem agi. Ita demum conclusum; ubi, qvid à Legato Belgico proponendum sit, adparuerit, & qvid consilii Belgæ ceperint, cum his summo silentio super auxiliis, & pecunia subsidiaria concludendum; ut tamen qvamdiu fieri possit, Gallia aperte ne proteletur, nec Elector ante mensem Augustum ad rem gerendam teneatur. Interim maximo studio laborandum, ut non solum alii in partes pertrahantur, sed & ut Gallus ad amicam compositionem permoveatur. Qvo si nil aliud proficiatur, saltem Electoris animum pacis studiosum orbi adpariturum, communi turbatæ qvietis odio in Gallum devoluto. Hoc intervallo qvoqve adparatus bellicos maturari, ac vicinorum destinata explorari, simul Cæsarem, Svecos, & Imperii Ordines impelli posse, ut & ipsi servandæ paci arma parent. Etsi utcunqve res caderet, non adparebat, qvomodo mala belli Clivica ditione averti possent.

Belgæ segnius bellum adparant.

§. 26. Inter tam manifesta erupturi belli indicia Belgæ longe segnius, qvam pro magnitudine periculi, arma parabant; cujus rei culpa ex parte penes Petrum Grotium Belgarum in Gallia legatum erat, qvi adhuc sibi inani pacis spe blandiebatur, qvasi submissione Rex placari posset. Qvi & sæpe de iis, qvæ agebantur, parum informatus erat, ac sibi non satis constare videbatur. Forte & Galli spem ejus aluerant, Belgis in securitatem dandis. Idem palmariam rationem permovendo Gallo sibi reperisse visus erat, qvod Anglus Belgis officium suum avertendo bello, & auxilium obtulisset; unde necessum esse, ut is vel Gallo, vel Belgis illudat. In Belgarum autem manu positum esse Anglo satisfacere, collato in Arausionensem imperio in exercitus, velut qvi id qværat, ut stabilita hujus autoritate Belgæ deinceps abdicato Gallo ab Anglia sese haut disjungant. Enimvero prævalebant ratiociniis Grotii delectus tota Gallia ferventes, qvi ad C M peditum, XXV M eqvitum adscensuri ferebantur, & qvod eqvi trahendis machinis in Germania L M uncialium pretio emerentur. Simul in Sveciam anxiæ mislitationes fiebant; ac jactabant Galli, postqvam Bœrnclovius Galliæ rationibus adversus ibi fato functus, ac Steno Bielkius interventu Claudii Tottii Magno Gardio reconciliatus sit, Pomponii negotiationem probe succedere; qvæ eo tendat, ut Sveci accepta pecunia exercitum in Germania habeant, Cæsarem, aut si qvis alius contra Gallum moveat, distracturi. Sed si Germani qviescant, Svecos medios mansuros, accepto haut eo minus pecuniario subsidio. Cum ante qvoqve decretum esset, Trajectum ad Mosam primo loco oppugnare, nunc mutata sententia placebat recta Rhenum, & interiora Belgii petere. Tanto magis Elector Crocovio injungebat, ut qvantum posset ad Regem à bello avertendum conniteretur. Ast is omnem operam incassum consumebat. Iterabantur causæ belli totiens ingestæ: *Belgas in omnibus aulis de Rege indigne locutos: ejus actiones obtrectasse; neminem non in ipsum incitare conatos. Qvin nuper eo ipso pacem abrupisse, qvod omnium prope Gallicarum mercium importationem vetuerint: (etsi Galli prius Belgicas merces ad se importari interdixissent.) Igitur nimium insolentes ad modestiam redigendos. Nec magnæ molis id negotium fore, cum pauci eorum partibus accessuri sint. Cæsari sat cautum iri, Regem in Germaniam, & Hispanos nil tentaturum. Qvin Cæsarem ultro invitatum ad præstandam pacem Aqvisgranensem, ac Hispanis æqvas admodum conditiones offerendas super componendis, qvæ cum ipsis restant,*

Elector incassum conitur pacem servare. 30. Nov.

1671. *restant, controversus. Regem qvoqve non solum omnia, qvæ ad servandam Germaniæ pacem faciunt, adprobaturum, sed &, si requiratur, iisdem se adjuncturum, qvi circa eandem præstandam sese sociaverint. Qvibus oblatis Cæsarem sine dubio contentum fore, ac Regi extra Imperium nil molestiæ daturum, nisi huic necessitatem adferre velit alia consilia capessendi ipsi admodum noxia.* Cum porro Crocovius ostenderet, vicinorum, ac cumprimis Electoris ditiones hoc bello plurimum incommodi sensuras, Galli reponebant: Fas esse hostem suum perseqvi, ubicunqve inveniatur: militem tamen accurata disciplina coërcendum, qvantum belli indoles ferat. Sed qvia tantorum exercituum transitus absqve noxa fieri neqveant, melius rebus suis consulturos Germaniæ Principes, si ei se potius associent, qvi ipsis sua redditurus sit, qvam istis, qvi ea per injuriam detinent. Qvin Regem fidem daturum, non prius pacem ineundam, qvam Electoris indemnitati cautum sit. Primi anni expeditione Belgis sonticam plagam inferendam; sed si Rex animadvertat, alios sese bello ingesturos, seqventi anno pacem facturum; ac multos in Germania esse, qvi ejus destinatis faveant. Paucos post dies Luvoisius Crocovio denuntiabat: *Præter spem Regi accidere, qvod Elector hinc inde, cumprimis Bonnæ proponat ipsi displicentia. Blaspielum Coloniensi acriter exprobrasse, qvod is militem conscribat, ac annonam congerat, simul super damnis è bello proventuris protestatum. Sine dubio Electori constare, qvæ à Coloniensi fiant, autore Rege, ac in hujus usum fieri, eundemqve ad istum indemnem præstandum teneri, nec tutando fœderato defore. Non amplius dubium videri, qvin Elector Belgis se illigaverit. Unde Regi alia consilia capessenda, ac protinus tantum copiarum Coloniensi submittendum, ut eum nemo verbis, aut factis violare ausurus sit.* Ad qvæ Crocovius reponere jussus est: *Coloniensi nil propositum, qvod Regem ullo modo tangat, sed qvod hujus sententiæ congruum fuerit, utpote qvi semper confirmarit, se hautqvidqvam Germaniam, & peculiariter Coloniam, ac Electoris provincias bello tentaturum. A Coloniensi nil amplius postulatum, cum de ipsius armis, ac obsidendarum urbium paratu intelligeretur, qvam ut pacem Imperii servare studeat, ac qvæ sibi deberi putet, legitima via perseqvatur; eamqve in rem Electorem ipsi auxilia obtulisse, si qvid periculi ab aliqvo intentetur. Id qvod munus Electorale, ac jura vicinitatis, & amicitiæ, & communes utriusqve ditionum rationes reqvisiverit. Idemqve Regi displicere haut potuerit, qvi tam sæpe testatus sit, sibi controversiam Coloniensem haut curæ fore; ni Furstenbergii, qvo Electorem Regi suspectum redderent, falsa retulissent. Qvorum turbida consilia eo minus ad abrumpendam inter Regem, atqve Electorem amicitiam valitura sint, qvod ne in istum qvidem altius penetrantia jactare dubitent. Sane Wilhelmum Furstenbergium, cum Berolini esset, disseruisse; Galliæ potentiam, ac destinata ita vasta esse, ut merito deliberandum sit, an non potius Belgarum partes, qvam Gallorum amplectenda sint; ac an non præstet, Trajectum ad Mosam, & Rheinbercam in Belgarum, qvam Galli manu esse, ac Coloniensem illos, qvam hunc vicinum habere. Ceterum à nemine improbari posse, Electori pacem Germaniæ, & conservationem suarum ditionum cordi esse, ac ut apud amicos, & fœderatos pacifica consilia locum inveniant.* Addebantur qverelæ in Furstenbergios, qvi & nunc suis commentis gravem injuriam Electori intulerint, ac in ejus fraudem multa machinati sint, ut ipsum ubiqve exosum redderent. Qvi & in aula Coloniensi ita omnia pro libidine agant, ut Electoris legatum Coloniensis præsulis alloqvio arcere ausi sint. Sed nimirum Galli istos velut eximia destinatorum suorum instrumenta sovebant, atqve id agebant, ut eorum unus Coloniensi successor constitueretur, Leodiensi qvoqve Præsulatu in Cardinalem Bullionium derivato. Qvæ qvantopere Germaniæ, ac utriqve Belgio exitiosa forent, neminem latere poterat.

8. Dec.

1672.

§.27. Sed nec plus apud Gallum Belgæ circa servandam pacem proficiebant; qvorum legatus Grotius Regi declarabat; *Belgas haut meminisse, à se qvid admissum fuisse adversus istius honorem, & à se debitum grati animi officium: ac si qvid patratum sit, se id debita cum submissione reparaturos. Falso qvoqve spargi, à se Hispanos ad fœdus offensivum in Galliam invitatos.* Huic Tellierius privato congressu confirmabat; Regem nullibi de infenso in Belgas animo declarasse; sed id duntaxat qvestum, qvod hi præsidium Coloniæ immittere decreverint; cum Rex per fœdus anno 1669. cum Coloniensi Præsule initum ad auxilia huic ferenda teneatur, si qvis ejus urbis causam armis fulcire instituat; unde facilis in bellum transitus sit. Tradebat inde Grotius literas ab Ordinibus Generalibus ad Regem, addito in hunc sensum sermone: *Belgas non sine animi dolore per nuntios undiqve moneri, tantos armorum adparatus, qvi à Rege fiant, contra ipsos dirigi. Eos autem nullius in Regem offensæ sibi conscios, aut si qvid admissum sit,*

Gallus Belgis spem pacis adimit.

7. Jan. 1672.

1672. *sit, reparationem offerre. Sane nemini reo celari crimen, cujus insimulatur, aut defensionem negari. Eosdem quoque offerre, se commercia in eum statum, qui anno sexagesimo secundo fuerit, reposituros, eoque nomine omnia facturos, qua honor Regi debitus requirat. Denique Belgium deinceps Regi considerandum velut Galliæ membrum, à quo non amplius impedimenta istius destinatis metuenda sint. Igitur Regi satius fore liberam ibi Rempublicam, quam supremo imperio præditum principem habere.* Ei Rex respondebat: *Sibi eam epistolam dudum lectam, quæ & in omnium manibus versetur, & cujus exemplum nemo non secum habeat. Satis sibi cognitum, Belgas circa omnes Europæ Principes in ipsum irritandos satagere, qua sibi causa belli sit; ac arma jam sibi in promtu, quibus suscepturus sit, qua sua gloria, & Regni sui rationes requirant.* Ita Grotio discessum adornanti Tellierius significabat; Regem ita irritatum esse, ut de compositione audire nolit. Quod idem Condæus respondebat, eum iste se invisentem rogaret, ut Regis animum mitigare laboraret. Cæterum Gallo præter proprias vires animos addebat Angli societas; quem tamen omnes boni mirabantur usque adeo sui oblitum, ut Gallo contra Belgas se jungeret, & isti ad vasta sua destinata viam muniret; si præsertim consideraretur nativum inter Gallos, Anglosque odium, ac æmulatio, quæ Anglos præcipue à tempore Elisabethæ Reginæ super navali Gallorum paratu exercuit, tum triplicis fœderis causa. Unde tam importuni consilii nulla probabilis causa dispici poterat, quam vel memoria ignominiæ superiore bello in Tamesi acceptæ, vel invidia in validas Belgarum classes, & florentia commercia, vel ut Galli Belgæque invicem commissi ita vires suas attererent, ut neutri amplius Angliæ metuendi forent. Unde prudentiores jam augurabantur, ab Anglis hac æstate rem summa vi gestum iri, ut proficuas sibi conditiones à Belgis extorqueant. Post eos bello exeessuros parum solicitos, quamdiu Galli, Belgæque inter se luctentur. Nec minus Gallo propositum fuerat prima expeditione Belgas omnibus viribus obruere, ac ad proficuas sibi conditiones admittendas compellere, ac ne bellum accessione aliorum extraheretur, protinus sequestres admittere. Unde & idem passim Principes ad servandum medium statum non nisi in unum annum invitabat. Spes quoque erat, Hispanos huic se bello haut ingesturos, quibus Angliæ Rex per Sunderlandiæ Comitem Madriti proponebat; Gallum omni prætensioni in Hispaniam, & inde pendentes provincias renuntiaturum, tum circa limites in Flandria pleraque remissurum, si Hispani Belgis auxilium ferre nolint; ac Angliæ Regem eo nomine cauturum. Addebantur minæ, si ista abnuant, hunc nolle amplius triplici fœdere teneri. Sed & fiduciam addebat fœdus cum Svecis initum; cui quidem hi actionem suam in Bremensem civitatem includere cupierant: sed Galli excusabant, eam rem in præsens maturam non esse, & alia tempora expectanda. Scilicet quia satis norant, omnes vicinos ei conatui quantum possint reluctaturos, quos isti in Svecorum gratiam in se irritare nolebant.

Gallus Electorem ad neutralitatem urget.

28. Dec. 1671. San-Geran.

§. 28. Sed & illud certo sibi Gallus persvaserat, Electorem saltem neutras partes hoc bello secuturum, quod alias Cliviacæ ipsius ditiones hostili vastationi exponendæ forent. Quo fine ad ipsum San-Geranius mittebatur, qui exponebat: *Regem decreto in Belgas bello societatem cum Anglo inivisse. Inde per Furstenbergium Electori sua destinata aperuisse; mox & per Verjum Berolini, ac Bilefeldæ cum isto egisse, Qui licet re infecta discesserint, se tamen venisse, ut denuo testetur à Rege ejus conjunctionem affectari. Arridere jam pronissimam occasionem Cliviaca oppida recuperandi, quorum tam diuturnam detentionem Elector non possit non ægre ferre. Sed verbis opus non esse, quod nemo melius ipso Electore norit, quid rebus suis expediat. Sejussu Regis fœdus offensivum offerre, aut si id displiceat, ut Elector neutri parti accedat. Circa sacra in Belgio nil novatum iri, ac Regem nil amplius deposcere, quam ut Catholicis liberum sit ritus suos intra privatas ædes exercere.* Contra Elector amicam compositionem, ac suum eo fine officium ingerere. Eam moderationem Regi insignem gloriam parituram; ac amicis Galliæ gratissimam fore, qui alias multa mala bellum comitari solita metuant. Privatis congressibus cum Sverino institutis San-Geranius differebat: *Bellum decretum esse: super pace nil sibi mandatum, sed tantum de fœdere. Regem à Belgis offensum: tuendæ ejus gloriæ vindicta opus esse. In adparatum belli ingentes sumtus factos: cum fœderatis omnia convenisse. Si Elector tractationem suscipere velit, primo articulo sibi cavere posse, ut ni Anglia Rex primum impetum in Belgas det, omnia conventa irrita sint. Reliquos fœderatos esse Coloniensem, Monasteriensem, & Hanoveranum. De Cæsare non dubitari, quin extra partes sit mansurus, simul Hispani conditiones acceptaturi, quas super regundis finibus Rex acquissi-*

1672.

mos tulerit. Sverinus contra: *Regem etiam citra bellum omnibus, qvæ desideret, potiri posse. Bellum immensos sumtus absorpturum. Si Rex qviescat, reliqvos fœderatos facile contentos fore. Belgas jactare, literas se ab Anglo habere, qveis auxilia ipsis promittat, si Arausionensis in paterna munia reponatur. Coloniensem qvoqve de offensivo fœdere cum Gallo fateri nolle.* Ast Gallus sua dicta asserere, pacem adspernari. Et cum moneretur, intra fines Imperii positas provincias utiqve innoxias vastatum iri, reponebat: Regi curæ fore ita bellum administrare, ut eæ provinciæ qvam parcissime tangantur; & qva transitu opus sit, omnia qvæ militi præbeantur justo dato pretio solvenda; damnum qvoqve reparandum, & præfectos qvi huic causam dederint Electori ad supplicium tradendos. Ast si Elector in societatem belli venturus sit, non prius pacem cum Belgis ineundam, qvam eo in possessionem urbium suarum immisso, abolitis qvoqve reliqvis litibus, qvæ eidem cum Rege intercedunt. Ad hæc Sverinus: *Electorem studio pacis insistere, ac judicare, id bellum, si maxime fortuna Regi faveat, deinceps haut solidos fructus ei allaturum. Ceterum gratias Regi agere, qvod ipsius emolumenta cura habeat. De fœdere offensivo ipsos Regis ministros dubitasse, num Electoris rationes id ferant; unde & Verjum jam de medio statu monuisse. Sed qvia nunqvam expositum sit de scopo belli; qvo loco invasio sit facienda; num eo bello Germania qvoqve sit implicanda; qva ratione Electoris ditiones per medium statum servari, ac ipse indemnis præstari qveat; qva satisfactione à Rep. accepta Rex adqviescere velit; Electorem circa istum liqvido respondere haut potuisse. Hispanos fœdus mutui auxilii Hagæ conclusisse. Viennæ plura fœdera cudi, ac eam aulam haut omissuram emolumentum suum ex his turbis captare. Svecos non nisi circa unum caput super commercus hærere; qvo obtento Belgis auxilia laturi, aut saltem militem, & egregios duces commodaturi sint; ac Belgarum legato in mandatis datum, si bellum ingruat, Svecis cupita annuere. Anglum placandum, si Arausionensis paternis muneribus admoveatur.*

2. Jan. 1672.

Ad hæc San-Geranius: *De Anglo fictum. Hispanis ejusmodi conditiones à Rege latas, qvas repudiare neqveant; aut si eas non admittant, bellum & ipsis expectandum. Regem porro Hispaniæ puerum esse: ipsum Regnum debile, nec meliore conditione, qvam nupero bello; eoqve in novum bellum cum Gallis haut descensurum. Qvin hostes, an amicos se ferant Hispani, exercitum in Flandria habendum eorum conatibus observandis. De Svecia adhuc incertum, & Belgas esse fabularum architectos. Conditiones porro medii status esse, ut Elector copiis regiis per ditiones suas transitum concedat. Annonam, qva militi præbeatur, pecuniæ emendam. Omnia Cliviæ loca in Electoris manus tradenda, qvæ Belgis eripienda sint, excepto uno & altero ad penum ibi struendam; qvæ tamen bello finito itidem restituenda sint. Qvod si hoc bello omnia ea loca non expugnentur, Regem non prius pacem facturum, qvam Elector omnia sibi debita receperit. Oppidis ad Germaniam spectantibus, sed Belgico milite insessis, & unde damnum ipsi qveat inferri, Regem parcere non posse, circa qvæ tamen omnia facturum cum dominorum voluntate. Cum Coloniensi jam transactum. Ut itidem cum Electore conveniat, se huc venisse. De causis belli nil aliud habere, qvod dicat, qvam id susceptum ob gloriam Regis, & ad Belgas in ordinem redigendos. Qvousqve bellum progressurum sit, antequam id cœperit non magis definiri posse, qvam ejus exitum prospici. Regem tamen cum fœderatis suis de compacto acturum, ubi bellum aliqvandiu gestum fuerit. Provincias inter socios partiri Regi in mentem haut venisse.*

8. Jan.

Sverinus contra: *Negotium maximi momenti esse, ex qvo conservatio, aut exitium ditionum Westphalicarum dependeat. Inter Regem, & Electorem nil esse controversiæ, sed illæsam amicitiam, eoqve intuitu nil esse, super qvo tractetur. In eo tantum rem verti, num Electori integrum sit, qvæ conscientia dictet seqvi in bello, ubi Regis hostes sui sint socii, ac vicini, ac cujus sedes magnam partem in sua ditione futura sit; qvo respectu ipse ad leges Imperii observandas sit obstrictus. Ubi cum non constet, qvid major Ordinum pars sit decretura, à Rege violationem medii status haberi non posse, si juxta leges Imperii ipse decretum Ordinum seqvatur. Uti igitur is nolit præter promissa qvid facere; ita non constare, qvomodo circa negotium à se non dependens stabile pactum iniri qveat. Interim apud Belgas se acturum, ut Regi ex æqvo satisfiat, ac venturum propediem horum legatum eo nomine acriter monendum.* Gallus ad hæc: *Si Elector etiam super solo medio statu fœdus cum Rege ineat, integrum ei fore durante bello monere, qvæ ad pacem spectent. Id qvod si is nullo pacto Regi innectatur, fieri neqveat. Cæterum circa Imperium nil dubii esse. Sane Regem nec contra Imperium, nec ullum ex ejus Ordinibus bellum gesturum; sicuti nec Imperium Belgarum causam suscepturum sit. Cujus rationes cum in hoc bello non vertantur, se nescire, qvare de Imperio mentio injiciatur.* Noster contra: *In Imperio magis in hos armorum paratus respici, qvam in ipso Belgio. Nam heic bellum sibi illatum*

iri

1672. *iri non credi. Ast Imperio Regis potentiam magnopere esse suspectam, ac Ratispone super publico Imperii exercitu agitari, de quo jam jam concludendum sit. Si igitur, Elector decretum Ordinum ex incumbente sibi obligatione seqvatur, verendum esse, ne Rex pactum super medio statu, si qvod ineatur, violatum arguat.* San-Geranius: *Si Rex contra Imperium quid suscipiat, Electorem obligatione ex pacto cum Rege ineundo solvi: qvod alias salvo erga Imperium respectu intre ipsi haut integrum sit. Sane animo concipere se non posse, Belgas infessis ad Rhenum oppidis in Imperium haut delinqvere; contra si Rex ea recuperet, ac legitimis dominis restituat, id velut Imperii rationibus repugnans haberi.* Sverinus: *cum Elector omnibus modis bellum declinare cupiat, posse cum pacto super medio statu supersedere, prout & Moguntinus declararit, se neutrarum partium citra pactum fore.* San-Geranius: *dispares Moguntini, atqve Electoris vires. Si Elector dubitet in Belgas qvid suscipere, qvod hi ipsius oppida insideant: ob eam ipsam rationem eidem Gallum qvoqve respiciendum. Si per pactum servando medio statui se adstringat, haut expertem emolumenti fore; & qvanqvam Rex ingentibus expensis prematur, aliqvid tamen erogaturum ad sustentandas Electoris copias.* Ad

13. Jan. qvæ promtum responsum expetebat. Ast Sverinus: qvo plus difficultatis circa hoc negotium se ostendat, eo magis Electori incumbere qvantum in se pacem promovere. Unde legato Belgico, qvi nuper accesserit, demonstratum: bene ac prudenter Belgas facturos, si ante omnia, qvæ paci obstant, removere laborent, Regiqve circa qverelas suas satisfaciant, ejusqve gratiam recuperent. Cum igitur nil magis à se optari testentur, qvam ut Elector omnem operam circa servandam pacem navet, hunc intellectis qvæ Rex de istis qvestus fuerit, è legato sciscitatum: num Ordinum Generalium nomine cavere possit, omnes eos condignas pœnas daturos, qvi de Rege indigne locuti sint? Ad qvod iste declararit: Forte qvidem multos ex vulgo hac cumprimis tempestate sinistre loqvi; qvod prohibere penes ipsos non sit; sed si qvis publicorum ministrorum id fecerit, id impune haut laturum, nec Remp. talia jussisse. Num super commerciis Regi satisfacere velint, abrogato edicto super prohibendis mercibus Gallicis? Id jam per literas Regi se obtulisse, idemqve serio optare. Num declarare velint, se nunqvam impedire laboraturos, qvo minus Rex obtineat, qvod jure ipsi debetur? De hoc nunqvam se qvid percepisse, nec dubitare, qvin Resp. super hoc Regi satisfactura sit. Deniqve cum Regi, qvo minus cum Belgis conveniat, fœdus cum Anglo, & Coloniensi obstet, num & his satisfacere, ac præcipue Rheinbercam reddere velint? Qvid prætensionis Anglus habeat se ignorare; Coloniensis actioni multa esse, qvæ opponi qveant; de qvo tamen nil sibi mandatum. Cum igitur Elector ex hisce responsis non aliter judicare possit, qvam Regi, qvæ desideret, obtinere in proclivi esse, ista se ad Regem relaturum, ejusqve declarationem expectaturum. Ad qvæ San-Geranius: laude dignum Electoris circa pacem studium: sed nondum tempus esse de ea agendi, nec super eadem sibi qvid mandatum. Cæterum qvod qvæstiones Belgæ propositas attineat: Regem celsiore esse animo, qvam ut qvid Belgæ garriant curet, nec horum nugas gloriosis ejus gestis obesse posse. De commerciis ad futuros tractatus spectare. Regi qvoqve eas opes divinitus concessas, ut, qvæ sibi competant, Belgarum ingratiis pervincere qveat, nec opus habeat ab his ejusmodi cautionem desiderare. Deniqve Regem nil factum, qvoad fœderatis suis satisfactum sit. Sed id suo loco ac tempore suscipiendum. Ac frustra fore Electorem, si de iis ad Regem referat. Sane sibi de talibus in au- 19. Jan. lam scribere haut licitum. Ad ista San-Geranio responsum: qvia ipse super amica compositione agere abnuat, Electorem ad Regem relaturum. Interim qvoad Regis declaratio allata fuerit, super propositis tractare non posse; præsertim cum Belgæ jam auxilium petant ex fœdere tunc temporis inito, qvando Rex ipse arcta amicitia istis innectebatur, ac ipsum Electorem impense hortabatur, ut is Belgis adversus Monasteriensem adsisteret. Ac ancipiti eum cura distrahi, qvod nec color sit illi auxilio abnuendo; ac forte Rex idem velut medio statui repugnans habiturus sit. Ad ista Gallus: interventionem inanem fore, cui qvamdiu insistatur, nihili esse suam heic loci operam. De fœdere Electoris cum Belgis nil sibi constare. Cæterum *Belgas pro aggressoribus habendos, utpote qvi prius qvam Rex, delectus habere cœperint: in aula Svecia contra Regem negotiati sint: classem suam ad oram Dunqvercanam collocarint, cum Rex in eo oppido ageret.* Qvicqvid tamen hujus sit, Electorem medium agere haut posse, si qvovis modo Belgium auxilium præstet. Conciperet modo Elector pactum super servando medio statu, bellum, seu pax fiat: cui ne respectus Imperii, aut Hispaniæ obstet, ejusmodi articulum pacto inseri posse; ut si Rex in Imperium aliqvid moveat, Ele-

1672. ctor tum pacto solutus sit, ac adversus Hispanos qvoqve medium statum observandum. Enimvero Elector demonstrabat; *Regi, ac toti orbi cognitum, qvanti ipse cum multorum aliorum invidia Galliæ amicitiam semper æstimarit, & uti omnia, qvæ penes se fuerint, in ejus gratiam fecerit. Sed dolendum sibi, Regis destinata ibi comparata esse, ut circa ea placito ejusdem velificari haut liceat. Sibi nil magis qvam pacem cordi esse, à qva status sui salus, ac securitas pendeat; ad qvam servandam, simul ut æqvis Regis postulatis satisfiat, omnem operam se navaturum. Sed si Regi utiqve sedeat bellum paci, qvam ipse immortali sua cum gloria orbi paraverit, præferre, se confidere, provincias suas sane innocentes belli molestiis eximendas.* Ad qvæ San-Geranius: *Sibi qvidem haut constare, qva ratione Rex bellum administraturus, & qvo impetus armorum dirigendus sit. Jussum se tamen Electori confirmare, si utiqve bellum hujus ditiones tangat, id ei, civibusqve damno haut fore. Judicio tamen Electoris permittere, num à Rege postulari qveat, ut cum suo exercitu Electoris oppida intacta prætereat Belgarum milite infessa. Qvem tamen si amovere Elector possit, Regem ejus provinciam haut tacturum. Eundem qvoqve nil sibi lucri hoc bello qværere, sed ubi gloriam suam à Belgarum contumelia vindicaverit, gratum ei fore, si tunc Elector paci conciliandæ operam navare velit, cujus fidei Rex rationes suas libenter commissurus sit. Interim & Imperii utilitatem hoc bello qværi, cujus oppida ejecto exterorum præsidio legitimis dominis restituenda sint.*

2. Febr.

Gallus Electoris declaratione non est contentus. 6. Febr.

§. 29. Enimvero Galliæ Rex Electoris declaratione haut contentus San-Geranio scribebat; optare se, ut Elector clarius exponat, utras partes seqvi velit. Nam si ipse huic super securitate, & commodis suis caveat, minimum qvod ab eo vicissim expectare possit esse promissum de servando medio statu; qvod Imperio improbari neqveat, cujus rationes Belgis implicitæ non sint. Nec alio indicio constare posse, ab Electore Galliæ amicitiam æstimari, cujus ipse cum semper antea luculenta specimina ediderit, tum nunc secretissimis communicatis, ac tanti pretii emolumentis oblatis. Sed qvod Elector neutri se parti addicere meditetur, nec eo minus super eo pactum inire defugiat, sibi non immerito scrupulum injici, eum in adversas partes transiturum. Igitur cum dubius esse nolit circa Principem, cujus fœdus magni momenti ducat, denuo liqvidum responsum exposcere, num Elector ipsi se sociare, an medius agere velit? Sane qvomodo saltem posterius abnui qveat, se haut perspicere. Circa Clivensem ditionem se eum indemnem præstiturum, ac si qvis hujus pacti nomine eundem invadat, auxilia subministraturum. Belgarum Remp. haut penitus eversum iri. Enimvero gloriam suam arctius heic implicitam, qvam ut acceptas à Belgis offensas diutius dissimulare possit. Qvamprimum tamen circa has aliqvo modo sibi satisfactum fuerit, non solum officia amicorum admissurum, sed & circa finiendum bellum generositatis suæ specimen editurum. Imperio se super servanda Westphalica pace cavisse. Unde si Principum qvisqiam bello, qvod extra Germaniam geritur, se misceat, penes hunc turbatæ pacis culpam hæsuram. Leges & jura haut violatum iri, si per arma sua Imperii oppida ad Rhenum externo milite ejecto dominis suis restituantur molestiis, ac sumtibus belli à se exhauriendis. Ad qvæ Elector: *Ne crederet Rex, ideo circa propositum super medio statu pactum se tergiversari, qvod cum eo perpetuam amicitiam colere haut cordi sit. Sed obstare indolem sui status, diversa cum diversis fœdera, & respectum Imperii, sine qvo talia decernere sibi haut integrum sit. Enimvero qvanqvam antea male sibi cesserit medium inter bellantes egisse; haut tamen recusaturum cum Rege super eo agere, ubi prius qvorundam vicinorum sibi conjunctissimorum sententiam perceperit. Tum & id sibi stipulaturum, ut eo pacto nolit impediri, qvo minus ab Imperio decreta exseqvatur.* Qva declaratione San-Geranius adqviescere visus est. Sed cum mox nuntiaretur, Hispanos qvoqve in bellum erupturos, Anglum vacillare, super pace Parisiis clam agitari, ac Belgas super Rheinberca cum Coloniensi agere; Elector periculosum sibi ostendebat pactum super medio statu inire, sive bellum seqvatur, seu minus. Nam surgente bello sibi hostilia à Belgis imminere, qvod non cum ipsis qvoqve super neutro statu convenerit. Bello non secuto Belgas ulturos, qvod ipse ita præmature cum Gallo transegerit. Cum autem certo persvasus sit, Regem ipsi molestias conciliare nolle, petere ut eo pacto supersedeatur, qvod penitius rerum conditionem exploraverit. Ast San-Geranius: *Satis adparere, medium statum Electori haut placere. Qvæ nuntiata sint inania esse. Et cum videat sibi vario obtentu illudi, se in aulam scripturum, ut hinc avocetur. Cum Rex in Germania nullum Principem majoris faciat, qvam Electorem, miraturum, qvod cum Cæsar, Hispanus, & omnes alii qviescant, ac is tot suis missionibus*

1672.

13. Febr.

19. Febr.

nemi-

1671. 22. Febr. *neminem excitare potuerit, idem solus in bellum descendere velit.* Ei responsum: *Si Regi animus non sit Electoris ditiones in deteriorem statum conjicere; huic qvoqve incumbere, suis civibus contra belli mala prospicere. Enimvero per medium statum super provincias vastitatis periculo haut liberari, sed potius omnium prædæ exponi. Ac Belgas, eorumqve socios, ni & ipsi in eum statum consentiant, istas hostili modo habituros. Cum alias Elector, si libertatem suam illibatam retineat, tutelam Imperii sibi polliceri qveat. Damna reparare haud adeo in proclivi esse. Igitur declararet legatus, qvæ via sit manifestis hisce difficultatibus superandis, & in qvas leges pactum sit ineundum? De cætero Electorem præter antiqva fœdera nil novæ obligationis adhuc contraxisse.* Ad ista Gallus:

26. Febr. *Adhibitum hactenus ab Electore agendi modum Regi merito probatum. Hunc vicissim qvavis occasione isti ansam præbuisse amicitiam continuandi, ac ejus commodis promovendis pronum se ostendisse, haut allata necessitate adversus hostes Galliæ sese obligandi. Ejus ditiones servandi unicum esse remedium statum medium. Belgas ejusdem acta utiqve probaturos, ne tam potentem Principem ad hostilia sumenda compellant, quem & Rex eo casu milite, ac pecunia fulturus sit. Minimum id esse, qvod Rex expectare possit à Principe tantopere æstimato, & cujus commoda ipsi semper cordi fuerint. Belgas non habituros qvod opponant, nisi arctiorem conjunctionem affectent, & ejus spes ipsis facta sit. Sed si cogitetur, qvomodo ipsi huc usqve cum Electore egerint, non esse verosimile, ab hoc consilium capi posse, Regi, propriis ipsius rationibus, ac saluti civium tantopere adversum. Tantum qvoqve abesse, ut huic consilio insistens Elector de Imperii auxilio promittere sibi qveat, ut potius Ordines ludibrio habituri sint negotio ad Imperium haut spectante sese ingerentem. Qvin cum Rex extraneos è munitis Imperii oppidis expulsum eat, Imperium potius ejus cœptis velificaturum; cum hujus fuisset dudum Belgas inde ejecisse. Repudiato autem medio statu, qvid inveniri posse, qvod laxius Electorem obliget, & per qvod facilius Cliviæ ditiones servari qveant? Super conditionibus satis se insinuasse, qvas repetere supervacuum sit, omni tractatuum spe sibi ademta. Antiqva cum Belgis fœdera Electorem non stringere, nisi ad defensionem, & contra aggressorem; qvod vocabulum in Regem non cadat. Nam aggressorem haberi non qvi primam invasionem facit, sed qvi injurias infert, è qvibus alteri necessitas invadendi nascatur. Per injurias à Belgis illatas Regem ad ultionem cogi, eoqve istos pro aggressoribus habendos. Denique Principes Imperii pace Westphalica teneri, ne Regis hostibus directa aut obliqva ratione auxilium ferant.*

1671. 1. Mart. Ad ista repositum: *Ab Electore hautqvidqvam superfluos scrupulos moveri, aut decretoriam sententiam studio extrahi. Omnia, quæ adducta sint, magni esse momenti. Qvo minus aliter is declaret non voluntatem deesse, sed qvæ sæpius ingesta sint impedimenta. Nil plane controversiæ cum Rege ei intercedere, à qvo potius optima qvæqve expectet, & cujus amicitia deinceps qvoqve frui optet. Mediam conditionem ab eodem non plane repudiatam, sed tantum demonstratum; positum ditionum suarum, ac vinculum, quo Imperio teneatur, tot dubia, & obstacula parere, ut nondum inveniri potuerit, qva ratione ejusmodi pactum ita temperari qveat, ut & quæsitus scopus obtineatur, nec novis molestiis ansa præbeatur. Electorem animo prospicere, hoc bello infinita damna sibi illatum iri: qvæ utut nec absutura sint haut admisso medio statu; consultius tamen ista sine consensu, qvi pacto insit, tolerari, qvo saltem ab Imperio evictio postulari qveat. Id qvod locum non habeat, si pacto circa medium statum inito bellum intra fines Imperii, ac proprias ditiones ultro invitasse videatur. Belgas qvoqve, eorumqve socios minus suspicionis concepturos, si Elector citra pactum in præsenti statu persistat; qvod isti semper credituri sint, altius qvid isti pacto subesse. Eqvidem Regi abunde virium esse ad istorum vim averruncandam; sed id ipsum majori terrarum vastitati ansam præbiturum. Saltem id postulari non posse, ut Elector medium se declaret, anteqvam in arma sit proruptum, & publicata clarigatio ostenderit, qvæ bello causæ ferantur, qvi socii, qvo loco id gerendum. Qvod si igitur legatus formulam pacti ad mentem Regis formatam exhibere velit, Electorem ulterius sententiam suam expositurum; ac sat spatii fore isti absolvendo, antequam in arma eruptum fuerit.* Ast San-Geranius: *Non obscurum amplius, nil præter negotii extractionem quæri. Haut moris esse super medio statu agere, qvando jam bellum cœperit. In fœdus offensivum descensuro necessarium esse causas belli nosse; qvod supervacuum sit, sed tantum quæratur, ne alter bello sese ingerat. Socios belli esse Anglum, Coloniensem, Monasteriensem, & Hanoveranum. Bellum id ad Imperium haut spectare, ac neminem ex Ordinibus esse, qvi tam multa de Imperio causetur.* Atqve heic

15. Mart. subsistebat molesta sane disceptatio cum San-Geranio; qvod is domum revocaretur obtentu sumto, ut militaria munia obiret, id qvod ipse rogaverit. Elector id suo loco relinqvendum ferebat: sperasse tamen tamdiu fuisse mansurum, qvoad in arma

sit

1671. sit eruptum, ac judicari queat, num bellum ita comparatum sit, ut ipse cum Rege citra fraudem Imperii pacisci queat; id qvod hucusqve dignosci haut potuerit. Pro re nata tamen Crocovium mandatis instruendum.

Angliæ Regis ad Electorem legatio. §. 30. Circa idem tempus qvoqve adlerat à Rege Angliæ missus Loccartus, qvi post solitam de amicitia testationem graves qverelas movebat de injuriis, atqve indignitatibus, qvas Belgæ Regi inferre pergerent, nulla circa satisfactionem cura. Cum *14. Mart.* itaqve ipse sibi reparationem qværere decreverit, armis cum Gallo sociatis; postulare, ut & Elector in societatem ejus belli venire velit, contundendo fastui ejus Reipublicæ, qvæ vicinis tam intolerabilis fit. *2. Maij.* Ad qvæ ab Electore nil aliud repositum, qvam dolere sibi, ad ista extrema processum; ac optare, ut ipse utilem operam amicæ compositioni navare qveat. Sane cum id bellum adeo manifeste contra Angliæ rationes esset, Gallus Anglo pecuniam classi instruendæ suppeditarat, ne à Parlamento qvid petere necessum haberet. Per leges enim Regni Regi integrum est proprius sumtibus bellum gerere. Qvin usqve adeo à ratione abhorrebat id bellum, ut ipsi Galli rem ab Anglo haut prius serio geri crederent, qvam hic Belgarum classem Smirna revertentem invasisset. Qvam ob causam & isti ab Anglo belli initium fieri voluerant.

In Gallia incassum disputatur. §. 31. Interea non segnius in Gallia cum Crocovio disceptatum fuerat, ut Elector ad amplectenda Galli placita permoveretur. Ei Pomponius exponebat, uti *5. Febr.* San-Geranio Berolini dictum sit, Electorem citra pactum, aut solennem declarationem medium se gesturum. Id qvod ipse credat magis in temperamenti vicem propositum, qvam, qvod Elector serio ita velit. Enimvero Regem ampliora sibi de Electoris amicitia promisisse, ac confidere, si utiqve is extra consortia belli manere constituerit, haut recusaturum solenni declaratione ad idem sese obstringere. Alias visum iri eundem tempus duntaxat extrahere armis parandis, ac in adversas inde partes transire velle: præsertim cum nuntietur, eundem validas copias cogere, id qvod pacato mansuro superfluum sit. Tanti à Rege fieri Electorem, ut eum in tam ambiguo statu conspicere neqveat. In votis qvoqve esse Regi, ut cum isto ita agere possit, prout cum sincero, ac fido amico agi par sit, non uti cum ancipiti, & lubrico; ac ut tamdiu culta inter ipsos amicitia deinceps qvoqve illibata persistat. Contra Elector *1672. 15. Jan.* Crocovio rescripserat, uti San-Granius negarit, super amica interpositione sibi licitum esse in aulam referre. Qvia autem ipse qvam maxime optet bellum averti posse, igitur ubi deprehenderit, Regem à Grotio placatum plus spei ad pacem ostendere, petito ejus alloqvio exponeret; uti Belgarum legatus nomine Reip. Electorem rogarit, officium apud Regem interponere; qvi & submissis admodum verbis de Rege locutus sit, & qvantopere Belgæ doleant, qvod ejus offensam incurrerint, cujus gratiam recuperare qvam maxime optent. Igitur Regem haut sinistre acceptrum, si eam ob causam, & qvia sua qvoqve maxime intersit pacem persistere, denuo roget, ut æqvo animo operam suam admittat, qvo ei amica ratione satisfiat; eaqve fine ipsi de qverimoniis, ac desideriis suis significet. Et qvia interim hæ causæ indignationis regiæ jactentur; Qvod Belgæ ausi sint indigne de Rege, ejusqve actionibus loqvi, Gallicarum mercium importationem prohibere, hinc inde foedera in fraudem Regis qværere, ac qvæ jure ei debentur intercipere: Electorem legato ista ita demonstrasse, ut ex hujus responso patuerit, Regi plane satisfactum iri, non minus, ac ejus sociis, etsi de nemine sit auditum præterqvam Coloniensi Rheinbercam vindicaturo. Igitur admitteret Rex consilium amici, qvi hac moderatione devinctus Regis rationes omni studio promoturus sit. Ast si Grotii propositio nihil profecerit, ac Regis indignatio persistat, nec is talia lubens audiat, Crocovius ista Pomponio exponere jubebatur, eumqve rogare, ut ingressu novæ functionis æternam sibi gloriam pararet, extincto in cineribus bello atrocissimo, ac late se diffusuro. Si Grotius adhuc adsit, ista cum eo secreto communicaret ea lege, ne de eodem Hagam referat, ne forte per id Electoris officium apud Regem inutile reddatur. Qvod si de medio statu Gallus moveat, responderet; Electorem Regi libenter qvantum possit gratificaturum: sed qvia id negotium Imperium qvoqve tangat, per leges publicas sibi soli qvid decernere haut integrum esse. Re tamen maturius expensa deinceps liqvidius mentem suam explicaturum. Ista cum Crocovius *12. Febr.* Grotio communicaret, hic respondebat: omnem operam incassum sumi, & Regem magis irritari, qvo plus ejus libidini obviam eatur. Igitur is, qvæ jussus erat, Pomponio exponebat; qvi respondebat: *frustra amicam compositionem sperari. Belgas, dum satis-*

1671. *satisfactionem offerunt, nil nisi tempus extractum ire, quo Regem tractatu involvant operationes bellicas suspensuro. Regi haut consultum imminentem æstatem inter disceptationes consumere, facto tam sumtuoso armorum paratu, & re jam cum sociis digesta. Non dubitare, quin Belgis varia formulæ reciprocorum tractatuum super commerciis in promtu sint, sed quibus Rex sibi illudi haut sit passurus.* Cæterum idem valde de medio statu urgebat; ac Crocovio de Imperio objicienti reponebat: *Electoris autoritatem in Imperio tantam esse, ut si is cum Rege consilia societ, istius decreta pro lubitu temperare possit. Sane Ratisponæ neminem esse, qui causam amplectatur, aut verbo de ea tangat, ni Elector ansam præbeat.* Cum Crocovius exciperet; ne Rex plura ab Electore desideraret, quam ab Imperio; jam autem Regem postulare, ut Elector priùs quam Imperium se declaret; Pomponius regerebat: *Ab aliis Regem ista non postulare velut longe remotis. Electorem autem ob positum provinciæ suæ ita implicitum, ut ei vel in partes descendendum, vel medius status tenendus sit, quo Belgæ offendi non possint, tanquam utrique parti proficuo. Quin & totum Imperium ad servandum medium statum teneri, quæ per pacem Westphalicam Galliæ hostibus auxilium ferre non debeat.* Sed improviso ipse Rex Crocovium ad se evocabat; cui id negotium exponenti is respondebat: *Ne turbaretur declaratione, quam auditurus sit. Rem in eo esse statu, ut ipse à Belgis satisfactionem recipere neqveat, nisi eos prius ob insolentiam in se expromtam castigaverit. Molestum sibi esse, qvod Electoris desideriis plura indulgere prohibeatur. Officium ab ipso oblatum in bonam partem accipi; sed ei negotiationem non posse superstrui. De cætero inopinum sibi accidisse modum, quo in hoc negotio se usurum San-Geranio declararit, velut super tertiis partibus formandis agitare instituat. Se sperare Electorem alia consilia ingressurum, ac sibi causam præbiturum documenta amicitiæ suæ adversus ipsum continuandi.* Circa Imperium objicienti Crocovio reponebat: In Imperio neminem esse, qvi de hoc negotio loqvatur, præter Electorem. De cætero ad dicta à Pomponio provocabat. Hic dein una cum Turennio disserebat. *Regi valde displicere, qvod Elector medium se declarare noluerit, idqve amicitiam refrigerare posse. Ingravis qvoqve offensæ vicem accipi, qvod Elector primus, ac fere solus intra & extra Germaniam de bono publico loqvatur, delectusqve habeat, & aliis exemplo præeat.* Sed cum Crocovius reponeret; Electori antequam certi qvid decernat de scopo belli constare debere; nam 1671. qvod de Belgis ad modestiam redigendis jactetur, id laxum nimis, & ambiguum esse: Galli nil solidi qvod responderent habebant, ac parum sibi constabant. Aliqvando enim disserebant: non esse Regi tam vasta consilia uti jactentur. Eum ne latum pedem terrarum adqvirere velle: loca qvæ occupaturus sit, legitimis dominis reddenda: bellum duntaxat ob honorem Regis, & aliorum commoda sumi: Regi non esse in animo Remp. evertere, sed ad modestiam componere. Sed cum Crocovius ostenderet: Electori utiqve cum Belgis certam rationem ineundam, qvod isti bello finito offensæ memoriam servaturi, ac omnibus ejus provinciis commercia subtracturi, Cliviæqve molestiam facessituri sint: & cautionis Regiæ vim non alio modo qvam per bellum exseri posse, qvod iste omni modo defugiat: isti reponebant: *an credi fas sit, potentiam Reip. & commercia in præsenti statu mansura? Sane Remp. eo redactum iri, ut vires nocendi aliis haut retentura sit.* Ex qvibus dictis sibi repugnantibus colligebatur, Galli destinata vastiora esse, qvam palam profiteri audeat; ac sine dubio eo tendere, ut Belgæ ad eum statum redigantur, qvo defensionem Hispanicarum provinciarum exuere, & circa commercia leges accipere cogantur. Cæterum Gallis parum curæ erat rationes rationibus destruere, qveis ad extremum semper huc revolvi solenne erat; id Regis destinatis, ac rationibus, gloriæqve congruum esse, & nusqvam securitatem, qvam in ejus partibus inveniri; ac eundem potentia cæteris prævalere. Interim Crocovium urgere Pomponius non desinebat: *Liquidam declarationem edendam. Electori vel Regis, vel Belgarum partes, vel medium statum amplectendum. Vastationem apertorum provinciæ locorum evitari nullo modo posse, minime omnium autem, si Elector in Belgarum partes concedat. Imperium huic bello per Instrumentum Pacis misicere se non posse. Præcipuum auxilium, qvod Belgis præstari qveat, esse, qvod tanti momenti munitiones in horum manibus relinqvantur. Id si Electore invito fiat, Regem non habere qvod arguat. Sed vicissim Electorem improbare non posse, qvod Rex hostem qværat, ubi inveniatur; cum ratio belli tam munita loca à tergo relinqvi non permittat. Ast si Elector sponte Belgicum militem ibi toleret, eo ipso clam se hostem Regi ferre. Haut qvoqve fas esse obtentu fœderum defensivorum Belgis auxilium ferre, qva tantum contra aggressores locum habeant, inter qvos si Rex referatur, maximam id injuriam fort. Nam*

1671. *aggressorem esse, non qvi bellum orditur, sed qvi ei causam dat.* Cum objiceretur; *Regem in aliis bellis, qvibus se miscuerit, semper judicasse, læso prius satisfactionem petendam, & amicos tractatus tentandos, nec fas esse arma prius arripere, qvam lædens amicam transactionem repudiaverit*: Gallus reponebat; *à Belgis amicam satisfactionem obtineri non posse. Imperio neqve vires esse, neqve jus huic se bello ingerendi. Alias qvoqve Principes, qvos ut neutrarum partium esse velint, Rex rogarit, de Imperio nihil causatos. Moguntinum ea lege medium se fore promisisse, si nemo Principum Germaniæ ei bello implicetur; si tamen Elector, aut alius qverimonias moveat, se defugere non posse, qvin eas ad Ordines Imperii referat, ac universorum decreto conformem se gerat. Neqve vero Imperio tam scævam mentem fore, ut impedire velit, ne Rex usurpata ab aliis loca recuperet, eaq; Principibus, ad qvos spectant, restituat. Inprimis Electoris interesse, ut sua oppida in potestate habeat, ad qvod vel integro seculo tam commoda occasio, qvalis nunc est, nascitura haut sit.* Cum Crocovius reponeret; *Colbertum qvondam Clivis alia plane consilia suggessisse; eoqve Electori inopinum iri visum, Gallos à se ipsis stabilita scita nunc subversum ire*; Pomponius: *mutationem temporum causabatur. Porro ut super servando medio statu solenniter mentem suam declaret Elector, Regem haut coacturum. Facile autem intelligi, cum eo casu Regi de istius amicitia cautum non sit, alia huic consilia capessenda.* Usqve adeo Gallus amicis suis hanc legem dictare instituebat; ut hi rationes sui status ac fœdera semper ad ejus placitum atqve commodum mutarent, ni ejus amicitia excidere vellent. Scilicet qvia naturale est, ut nullius alterius salutem, & incrementa qværat, qvi omnibus imperare vult. Imperii tam exiguus respectus erat, ut id vix nominare liceret. Porro ne Hispani in bellum descenderent, Gallus impediturum se sperabat compositis exiguis qvibusdam super limite litibus, ac promisso, se *dependentiis* locorum in Belgio occupatorum cessurum, si Hispani transitum, & annonam ipsius copiis concedere velint; qvin erepta Belgis cum istis se divisurum, si in societatem belli contra istos venire velint. Sed cum Hispani ostenderent, sibi haut fas esse Unitas provincias deserere, qvod ab his suarum conservatio pendeat; Legatus qvidem Gallicus Madriti bellum initio minabatur, si Hispani vel minimum auxilii Belgis ferant. Sed mox Gallus Reginæ Hispaniæ declarabat; si intra limites Pirenææ pacis se teneat, ac Belgis non nisi auxiliarem militem submittat, se abruptam pacem haut judicaturum. Nimirum qvia orto cum Hispanis bello fœdus Anglicum conservari non poterat, qvod Angli neqve commerciis Hispaniæ carère, nec, ut Hispanicæ provinciæ à Gallo subigerentur, permittere vellent. Sane Anglus declaraverat, se nec in Hispanos rem gesturum, nec Gallo, si in Hispanos bellum suscipiat, adsistere posse; qvod Angliæ mercatores triginta sex milliones amplius in Hispanica ditione habeant. Eoqve Hispaniæ Regina Gallo innoxium transitum indulserat ea lege, ut Rex vicissim ægre non ferat, si ipsa auxiliares copias Belgis submittat. Ita duplicem hoc bello personam agere cupiebat Gallus. Si enim cum Cæsare, & Imperio res erat, primarius Belgarum hostis audire volebat, ut pacem Westphalicam in usus suos torqvere possit, qva Germani ejus hostibus auxilium ferre vetabantur. Sed qvando cum Hispanis agebat, auxiliarem se duntaxat Anglo ferebat, ut pace Pirenæa frui liceret, qva placuerit; ut qvis fœderato suo contra alterum mittere auxilium possit, nec ideo hostis evadat. Unde & Gallus, cum apud Trevirensem transitum, ac ut medium se gereret, postulasset, huic atqve Moguntino confirmarat, Hispaniam nullo modo lædendam, ac in id Anglos & Svecos cautionem interposituros. Unde & Melchior Schœnbornius, qvem Moguntinus in Galliam miserat, judicabat; modo Gallus Hispanum non invadat, Cæsarem se haut commoturuo. Alias Aulæ Cæsareæ admodum gratum esse bellum in Belgio surgere, qvod alias in Germania exarsurum erat; nec expedire, id ita brevi componi, qvod Germaniæ ob Galli potentiam, & vasta destinata haut satis cautum sit. Idem & valde qverebatur, Lobcovicium imminens à Gallo periculum non perspicere nolle, ac subinde canere; *Gallos non offendendos, non suspicionibus irritandos*; velut sola innocentia, ac modestia apud potentes, & armatos securitatem præstaret. Cæterum erumpente jam bello Galli plane sibi persvadebant, Electorem in Belgarum partes concessurum; ac graviter qverebantur, istum inter omnes Germaniæ Principes Regi minimum gratificari voluisse, ac aliis exemplo præire. Id qvod Rex ulcisci haut omissurus sit; nec passurus, ut aliqvis exercitus prope ipsum consistat, sed suos accedentibus recta obviam ituros. Ac esse sibi hoc anno CLXVIII M militum, vel pluribus hostibus paria. Testabatur tamen Pomponius; San-Geranium ideo tantum Electoris aula evocatum, qvod id vehementer

1671.

§. Ut eo sincerior.

§. 3. Comme parcellement

7. April.

31. Mart.

23. April.

1672. menter petierit. Regi priorem sententiam stare, cum Electore amicitiam colere. Transitum per ejus provinciam qvantum possit innoxium sumendum, ac militem, pabulo excepto, qvæ præbeantur præsenti pecunia emturum. Et qvia Elector tractatus abnuerit, cum Svecis fuisse paciscendum. Rege in expeditionem digrediente Crocovius è Gallia discessit.

Elector Svecorum consilia explorare studet. 10. Oct. 71. §. 31. Haut minus cum aliis super ea tempestate avertenda Elector egerat. Et qvia ad istam sistendam, aut promovendam multum momenti adferre poterat Svecia, ad qvam & Electori præcipue respiciendum erat, ad exploranda, ac temperanda hujus consilia missus fuerat Christophorus Brandius. Ei injunctum ibi proponere; uti periculosa rerum facies tum alibi, tum ad Rhenum surgat; ubi metuendum sit, ne gliscens sub cineribus ignis demum erumpat, vicinas qvoqve regiones correpturus. Qvia igitur Electori nota sit Regis pro communi qviete cura, qvi & literis mense Martio scriptis, & per Hermannum Wolfradum *Wolfrad.* ablegatum significarit, sibi gratum fore super his cum Electore consilia conferre: igitur se venisse ut cognoscat, qvæ Regis super communi securitate obtinenda sit sententia. Qvo fine Elector omnia collaturus sit, qvæ vicinia, cognatio, ac fœdus, simul communis qvies, & salus reqvirat. Præter ea Regi demonstraret, uti hac tempestate tam intra qvam extra Germaniam numerus Protestantium indies minuatur, Catholici contra gliscant, ac indies firmentur. Eo magis necessarium esse, istos junctis consiliis, ac viribus communem securitatem, ac salutem curare. Addebantur negotia qvædam Pomeraniam spectantia. Privatis congressibus ostendere jubebatur; in Gallia & utroqve Belgio magnos delectus & armorum paratus fieri, ac nonnullas jam copias ad fines Germaniæ consistere, & eos transire. Nec litem cum Coloniensi urbe adhuc compositam. Electorem dissidentibus officium componendis controversiis obtulisse; cæterum ubiqve integra sibi omnia servasse, ac nulli se partium addixisse; id qvod tutissimum sit remedium communem qvietem servandi. Nec dubitare, qvin Rex ad eundem finem autoritatem, & studia sua sit adhibiturus. Necessum autem fore, ut non solum Circuli Germaniæ periculo proximi rebus suis invigilent, sed & universi Ordines inprimis Protestantes ita instructos se teneant, ut pax inturbata persistat. Ea super re mentem Regis exqvireret; plura ipse ne panderet, ac diligenter ejus aulæ inclinationem exploraret. Super statu Protestantium in Germania moneret, à Cæsare multos Catholicos Principum dignatione mactari, qvi suffragio, & loco in Comitiis potiantur, qva ratione semper penes Catholicos sit suffragiorū numero vincere. Unde Rex per suos instaret, ne cui locus in Comitiis concedatur, qvi bonis Principum fastigio dignis in Imperio non sit præditus. Circa Poloniam ostenderet, uti Evangelici ibi premantur, ac uti vicinis qvoqve periculum immineat, si præsenti Poloniæ statu Tartari, ac Turcæ invalescant. Qvia etiam è Polonia nuntietur, qvosdam Senatores & proceres id agitare, ut Michael Rex solio dejiciatur, qvi Svecico se auxilio niti ferant; expiscaretur, qvo Sveciæ consilia heic tendant, & qvousqve Sveeis ea res cordi sit. Ne tamen Elector videatur ejusmodi consilia cum istis Senatoribus miscere, ne diceret, eidem è Polonia de hoc negotio relatum, sed se in itinere qvid inaudivisse. Deniqve operam daret, ne qvid Holmiæ de summa rerum decernatur ante adventum legati Belgici, qvi in itinere erat. Qvia porro Brandius Holmiæ *10. Jan. 72.* admodum honorifice receptus erat ad modum regiorum ablegatorum, Elector omen felicis successus inde capiens Brandio injungebat, ut qvavis occasione testaretur; ipsum nil omissurum, qvod servandæ arctiori conjunctioni his temporibus tam necessariæ reqviratur. Adesse jam Berolini à Gallo San-Geranium, à Belgis Amerongium. Illum conjunctionem armorum contra Belgas, aut saltem medium statum, hunc auxilia postulare ex fœdere, ac ut ejus Reip. caussa majore vi suscipiatur. Utrumqve magnis cum difficultatibus conjunctum, ac ni Deus avertat, hoc initio totam Europam bello inundandam, Protestantium rebus admodum periculoso. Igitur valde dolere Electori, qvod de Regis Sveciæ sententia tam cito certior reddi neqveat, qvam res exigit. Hucusqve Gallum præfracte interpositionem abnuisse; & qvanqvam Belgæ, si justam offensæ caussam dedisse convincantur, æqvæ reparationi paratos se ferant; aliter tamen judicare non posse, qvam bellum utiqve erupturum, ex ingenti armorum paratu, qvi permissu Coloniensis ex parte in Imperii solo fiat. Qvæ res & sibi necessitatem adferat securitati suæ curatius prospiciendi. Ac libenter se cum aliis, ac inprimis cum Svecia societatem inire velle, tutandæ securitati, ac libertati Germaniæ, prout hæc commodissime id fieri posse judicarit, stabilita qvoqve constanti, & ad posteros porrigenda amicitia. Secreto autem

1672. tem & velut proprio motu diceret: Sibi constare, eam rem Electori valde cordi esse, & hunc periculo inde proventuro maxime commoveri. Inprimis omnibus, qvos sacra Protestantium, & commercia tangunt, summæ fraudi fore, si Belgis oppressis Germaniæ, ac vicinorum latus nudetur, per qvod à Gallo deinceps majores progressus fieri qveant, summa rerum eo prolapsura, ubi remedio non amplius sit locus futurus. Sane Electorem ad talia nil collaturum, ac sperare Regem paria facturum. Ista tamen circumspecte tractaret, ne Galli, Anglive rescifcant; nec prius eadem promat, qvam constet, eandem aulæ Svecicæ esse sententiam.

Habitus tunc rerum Svecicarum. §. 33. Porro Brandius tunc in Svecia Proceres immensos spiritus gerere comperiebat. Haut satis erat qvinqve Rectores Principibus secundogenitis, atqve extraordinariis Regum legatis loco cedere nolle; sed & vel recentissimus Senatorum ablegatos extraordinarios Regum, atqve Electorum præcedere cupiebat. Petrus qvoqve Brahæus, & collegæ Comitibus Imperii præferri volebant, qvod tutores Regis, ac partim regiæ cognationis essent. Sed Senatus in duas factiones distrahebatur, qvarum uni caput erat Magnus Gardius Regni Cancellarius, Galliæ addictissimus; alteri Matthias Bioernclovius, qvi Galliæ ambitioni obsistendum, illosqve fulciendos censebat, qvi huic obicem ponere conentur, eoqve Sveciæ rationes cum Cæsare, ac Imperio Germanico sociandas contendebat.

Nunniez. Agebat tunc in ea aula Nunnius Comes ablegatus Hispanicus, cui nil aliud agebatur, qvam ut XII M uncialium, qvæ qvotannis à Rege suo accipiebat, per luxum consumeret, jactans non esse, qvod Svecia Gallorum se destinatis objiciat, ac satis habituros Hispanos, si triplex fœdus firmum persistat. Ea negligentia Bioernclovianæ factioni admodum displicebat, non minus, qvam qvod nullus à Cæsare legatus tunc adesset, qvi una cum Hispano ansam præberet, ut eo validius Gardianæ factionis consiliis obviam iretur. Agitabatur tunc cum Gallis defensivum fœdus, qvod utraqve factio ex sua inclinatione formare studebat; sed per qvod Sveciæ magis rationes in Germania in fraudem vicinorum, firmandæ qvam Galliæ insigne commodum conciliandum erat. Cæterum mortuo qvantumvis Bioernclovio factio ipsius adhuc persistebat, ac Magni Gardii consiliis acriter se opponebat; sed qvi istam blanditiis, pecunia, collatisqve muneribus multa cum arte debilitare nitebatur. In eo 1672. autem utraqve factio conveniebat, ut Belgæ ad modestiam redigerentur, ac durante bello commercia in Svecia, exclusis Belgis exerceri pergerent. Nec Svecorum destinata tunc ulterius porrigi videbantur, qvam ut accepta à Gallis pecunia seqvestres se conciliandæ paci his proficuæ ferrent, ac misso in Germaniam exercitu autoritatem sibi circumponerent, ac forte, si Elector, & Cellensis Dux ad Rhenum verteret, Bremam invaderent. Bello ipsorum rebus haut consulebatur, & ut maxime forent, qvi studio in Gallum id svaderent; à Comitiis tamen, citra qvæ bellum decerni non poterat, abhorrebant, per qvæ in Regem administratio Regni conferenda erat, qvam Senatus ægre exuebat. Sed nec ibi bello gerendo opes, & ut Gallico argento sola Galliæ incrementa promoverentur, Bioernclovianа factio concessura non erat, nec magnus Gardius svadere audebat. Qvia autem jam certum erat, Gallos, Anglosqve Belgium invasuros, qvi & inter se convenerant, qvousqve isthoc porrigi vellent; metuendum erat, ne hoc scopo obtento repentina pax seqveretur. Ubi difficile videbatur, si Gallus nonnulla Electoris oppida ad Rhenũ occupassent, eadem recuperare, Belgis debilitatis, ac ob ea bellum haut continuaturis, seq vestribus qvoqve langvide pro Electoris commodo connixuris. Nam qvanqvam multus ibi sermo de cura pacis Germanicæ, & ne Gallus Imperium in turbas istas protraheret; vix tamen pro violatione ejus pacis habendum erat, si Gallus unam & alteram Clivicarum munitionum occuparet, ac inde facta pace obtenderet, eam non Electori & Imperio, sed hosti ereptam, ac jure belli retineri posse, exigua Sveciæ cura, si Brandenburgicus qvid amittat. Super remedio turbis ad Rhenum surgentibus respondebatur; consilia è Germania huc afferenda, non è loco tam remoto petenda. Porro Bioernclovianæ factionis consilia huc redibant; *Expedire Sveciæ ad conciliandos Germanorum animos, & extingvendas penitus sinistras suspiciones, ut qvantum liceat minimum se Germanicis negotiis ingerat: non durante solum minore ætate Regis, sed & per ejus juventam omnia ad pacem & qvietem referat: Ordinibus Imperii, si periculum ingruat neqve consilia, neqve arma offerat, sed id tempus expectet, qvo istis, ac præcipue Protestantibus necessitas adferatur ad Sveciam confugiendi, atqve hinc protectionem libertatis Germanicæ, ac tutelam pacis Westphalicæ deferendi. Interim per silentium omnes occasiones aucupandas.*

In

1672. In universum autem Sveci testabantur, se hac rerum facie nil præter conservationem pacis Germanicæ spectare; nec præsumendum erat, eos cum Gallo contra Belgas societatem inituros. Nam præterqvam qvod jam antea saniora consilia eo tenderent, ut cum Gallo hautqvidqvam fœdera inirentur prioribus similia, hujus potentiam promoventia; etiam inter ea Regna non parum suspicionis emerserat, ut jam ad præcipitia abrumpendæ amicitiæ procederetur. Ac notæ erant causæ triplicis fœderis, & ejus qvod per Basserodium cum Cæsare cudebatur. Et Bioernclovius sedulo ingesserat, ne Gallo via in Germaniã, & ad Cæsareum fastigium muniatur qvod è re Sveciæ haut sit futurum Gallos pedem longius inferre, ut Svecis necessum sit eorum progressus per arma sistere. Atqvæ isthæc scita eo magis in multorum animis radices egerant, qvod Gardius tædio Bioernclovii velut huic invidiam facturus aliqvandiu stationem suam in Senatu deseruerat; qvo ipso huic facultas data fuerat res Sveciæ suo ex arbitrio temperandi. Unde Gardius, postqvam Regina instante Cancellarii munus iterum exercere cœperat, jam obliqva ac tecta via Gallorum rebus favere, simul affectus suos in potestate habere instituit. Nam uti magnopere ipsum mordebat, qvod infima plebe oriundus Bioernclovius, qvi juvenilia ipsius studia formarat, post ejusdem circa remp. consilia obtrectare auderet, immemor fortunæ è Gardiana domo enatæ: ita jam Stenonem Bielkium, Joannem Gyldenstiernam, Claudium Rolambium, Canutum, & Gustavum Kurckios, factionis Bioernclovianæ præcipuos, tanqvam vetere nobilitate, ac magnis cognationibus fultos, nec beneficiis ejus domui obnoxios è consilio ministrorum Gallicorum blandimentis delinire instituerat. Nec aperte fœdus offensivum, ac bellum svadere audebat; id qvod tutoribus per minorem Regis ætatem absqve consensu Ordinum haut licebat, ac alias hoc rerum statu periculosum erat. Sæpe tamen ad placitum Regis, qvi nil præter Martem spirabat, sermones componere, ac occasionem Avunculi magni, & Parentis gloriam æqvandi ostentare; in Senatu qvoqve subinde jactare: Sveciam brevi intestinos motus sensuram, ni multitudo Comitum, Baronum, & Nobilium, juventa, ac fere egestate ferocium, externis bellis distineatur. Contra Bioernclovianа factio ostendebat; Sveciam qvod superfit favoris in Germania non alia via penitus prodigere posse, qvam si in præsens iterum Gallo se innectat, ac in hujus gratiam infensum Belgis exercitum Germaniæ immittat. Qvin operam dandam, ut amissa Germanorum benevolentia, qva adspirante qvondam ad id fortunæ, & gloriæ fastigium emerserit Svecia, per moderata, & pacifica consilia recuperetur; qvo fine tam multa super servanda Germaniæ pace jactabantur. Ac Tottius Comes Brandio ingenue fatebatur: Svecos Germanorum benevolentiam decoxisse. Adversus Austriacos non amplius certandi materiam superesse. Unde ad recuperandum istorum favorem nil sibi restare, qvam Germaniæ qvieti studere, ac partas ibi provincias periculo ne exponere. Multo minus autem Svecis placebat cum Belgis contra Gallos jungi, qvos inter diuturnum bellum fore credebatur. Nec enim sola Gardiana factio Belgas aversabatur, sed & Bioernclovianі, qvi commerciorum Svecicorum incrementa vehementer captabant, nondum qvoqve exolita memoria eorum, qvæ olim bello Danico sat infesta Sveciæ per Belgas illata fuerant, censebant: non ferendum qvidem, ut eorum Resp. opprimatur, consultum tamen fore eosdem paulisper ad modestiam redigi, ac impediri, ne totius Europæ commercia ad se solos trahant. Esse qvoqve Belgas insolentes, ac semper Regum, & Principum controversiis se miscere velle, idqve modo non parum importuno, ac nemini non Principum exoso, velut totum orbem moderaturi sint. Unde id bellum Svecis gratum accidebat, qvo durante navigationem suam admodum lucrosam fore sperabant. Qvi & sibi persvaserant, Gallos Belgis nihil aut parum prævalituros, tum totas æstates unius urbis expugnatione consumendas, uti qvondam belli cum Hispanis gesto contigerat; ac Belgium fore scopulum, ad qvem allisa Galliæ potentia frangenda sit. Nec Anglum, etsi Gallo socium permissurum, ut Belgis nimium depressis Galliæ potentia enormiter gliscat. Qvo nomine & Coventrius legatus Anglicus Holmiæ cavebat, testatus Gallum, & Anglum fœdere certos progressuum limites sibi constituisse. Ita in præsens extra belli consortia manere decreverant Sveci, grande qvietis pretium ab utraqve parte percepturi. Qvo fine Pomponius multa cum verborum humanitate onustus dimittebatur, ea data declaratione; super defensivo fœdere ulterius deliberandum; interim Sveciam neutri partium sese addicturam, addito promisso durante bello, ac inter tractatus pacis, cujus ipsi seqvestres futuri sint, se rationibus Galliæ, qvantum res Germaniæ ferant, fauturos. Qvia au-

Basserode. *Coventri* 1672.

1672. tem ipsorum officio exiguum pondus futurum erat, ni copias in Germania habeant, eorundem autem ærarium non ferret propriis sumtibus militem parare: sperabatur Gallo haut grave fore, qvod & Pomponius spoponderat, eo fine pecuniam suppeditare. Qvorum conventorum ratihabitionem Pomponius, & Otto Wilhelmus Kœnigsmarckius in Gallia curaturi erant. Interim negotiationem cum Wilhelmo Hareno legato Belgico declinabant, qvoad super promissa per Pomponium pecunia cautum foret, ne forte Galli, si ipsos à Belgis qvoqve pecunias captare intelligerent, promissa retractarent: inprimis qvod Danicus minister Simon Petcumus apud Gallos juxta, Belgasqve manibus pedibusqve reniteretur, ne Svecis pecunia daretur. Hac igitur rerum facie Electori parum à Svecia metuendum videbatur, si qviescere placeret. Sed ubi iste Belgis se sociaret, haut ingratum Svecis futurum erat ejusdem vires debilitari; qvi & inter futuros tractatus pro violatione pacis Westphalicæ habituri haut erant, si Gallus erepta Belgis ad Rhenum oppida Clivica velut jure belli sibi retineret. Præter dictas autem in Senatu factiones alia qvoqve erat inter Comites, & reliqvam Nobilitatem, qvæ initio ex æmulatione super priore loco promanarat, Comitibus ubiqve eminere cupientibus, ac se velut aliis longe superiores æstimantibus; sed mox & ista factionibus in Senatu implicita fuit. Nam Gardius Comitum, Biœrncloviani reliqvorum Nobilium partibus favebant; ac utriqve, uti assolet, certatim sibi mutuo apud Regem obtrectabant. Sed hactenus Nobiles eousqve apud Regem prævaluerant, ut si duello inter Comitem, & Nobilem qvempiam hic potiores tulisset, Rex insigne gaudium testaretur. Ex res tamen in futurum alterutri partium non leve periculum minabatur, qvod Gardiana, & Comitum factio Regi dulcedinem belli inspirare, ac cæteros pacem ingerentes, ac domesticorum bonorum culturam commendantes eidem exosos reddere satagebat; velut & id meditantis, ut Rex sub coronationem lege regia ad servandam pacem adstringeretur. Contra Biœrncloviana factio, & Barones atqve Nobiles Gardium, eiqve addictos apud Regem arguebant, tanqvam accepta pecunia Gallo favorem vendentes, ac noxia Regi, patriæqve consilia agitantis. Ac habebant hi inter ministros interioris admissionis agnatum Joannis Gyldenstiernæ, qvi Regi de Comitibus subinde sinistras opiniones inspiraret. Contra Gardius adversæ factioni debilitandæ legato Gallico svadebat, ut Stenonem Bielckium pecunia tentaret, cui alias modicæ opes erant. In Senatu qvoqve idem machinabatur, ut Joanni Gyldenstiernæ nomine Regis minus Præsidis in Tribunali Wismariensi pro imperio injungeretur, addito titulo legati per Germaniam. Sed is præfracte isthoc abnuebat; ac ita valida persistebat Biœrncloviana factio, cui & maxima Ordinum pars adhærebat, ut si Cæsari placuisset confectum à Basserodio in Svecia fœdus ratihabere, ac promissas eo pecunias suppeditare, Belgæ potiores tunc partes apud Svecos præ Gallis habituri fuisse crederentur.

von Haren.

Petcum.

§. 34. Intellecto rerum Svecicarum statu Elector Brandio injungebat, ut bonas partes confirmaret, ac de socianda ipsis opera certas redderet. Tum qvid sibi à Svecia expectandum sit exploraret, si Gallus qvæ minabatur infesta inferret, præsertim cum hinc Gallus, inde Belga decretoriam sententiam exposceret; qvæ tuto declarari non poterat, ni de Svecorum animo constaret. Enimvero Brandio difficilis admodum ibi negotiatio erat. Nam cum Gardiana factione super suis mandatis nil loqvi audebat, qvod id statim ad Gallum emanaturum esset. Nec Svecos consilium exposcere tutum videbatur, tanqvam sine hoc Elector certi qvid decernere nollet. Nam sine dubio isti rationibus Electoris adversa, ac ne is arma pararet, serio svasuri erant, velut anxii, ne Electori plus autoritatis in Germania accederet, qvam ipsis modica manu succinctis. Ac citra ambages legatus Gallicus dicebat: malle Svecos, ut Elector, & Dux Cellensis exercitum ne forment, qvo ipsis eo minus copiarum in Germaniam trajicere necessum foret. Qvod si igitur Elector suggestum ab ipsis consilium haut seqveretur, id offensam iisdem, simul ansam præbiturum erat durante bello, aut inter tractatus pacis Electoris commoda segnius respiciendi, obvia excusatione, consilium ipsorum fuisse expetitum, sed ei haut obtemperatum. Magis adhuc periculosum erat super fœdere movere, qvod ambabus manibus arrepturi erant, qvo Electorem à conjunctione cum Dano, Saxone, ac Cellensi averterent, simul impedirent, ne in Germania exercitus formaretur, ni qvem intra, & extra Germaniam magis, qvam in Sveciam sit respiciendum. Qvæ æmulatio mire eos exercebat; ac omnes artes isti conjunctioni impediendæ adhibebantur, subinde ingesto de circumspectione, ac in neutram partem studio. Nam qvia

Brandii in Svecia negotiatio.

1672. qvia autoritas ipsorum, ac vires tenues erant, per fœdera, ac interpositum dissidentibus officium personam agere placebat, qvo diffidentiam inter alios serere, ac se velut necessarios venditare possent, interim qvoad domesticæ res in melius proficissent, & Rex plenam ætatem attigisset, pro inani opella pecunias accepturi, omnibusqve Principibus persuasuri, suam amicitiam magni momenti esse. Ac sane Pomponius per suam negotiationem magno legatorum numero in Sveciam pertracto non modicum huic splendorem circumposuerat; qvi tamen mox iterum dilapsuri erant. Eam ob causam Elector Brandio injungebat, ne desideria sua prius exponeret, qvam perspiceret, Svecos in eadem secum sententia esse. Eqvidem id demonstrari posse, ante omnia Protestantium securitatem, & Germaniæ pacem respiciendam; tum & Belgicas res ita curandas, ne Protestantium partes debilitentur, commercia turbentur, nec surgens ibi flamma Germaniam qvoqve corripiat. A Sveeorum consilio se nolle pendere, qvod forte suis, ac Imperii rationibus adversari possit. Fœdus eorundem haut defungere, modo per id communis pax & securitas firmari possit. Sed si isti jam aliis se illigaverint, de eo fœdere mentionem haut injiciendam. Ista apud Biœrnclovianos velut injustus deduceret, & qvæ impediendis consiliis Germaniæ noxiis faciant, suggereret. Cæterum Curtinus legatus Gallicus ita differebat: Præsentem Sveciæ statum, tenues opes, & consilia nullo modo bellum ferre. Necadhuc memoria excidisse bellum Polonicum, à Carolo Gustavo parum probante Senatu susceptum, qvo Svecia in summum periculum conjecta fuerit. Unde eandem non solum per minorem Regis ætatem bellum declinare, sed & id agitare, ut in posterum ejusmodi calidis consiliis occurri, ac Regis potestas circa movendum bellum circumscribi possit. Svecos qvoqve patriæ suæ amore admodum capi, & voluptuariæ vitæ ita adsuescere, ut de pluribus adqvirendis non cogitent, cultura terrarum suarum, & augendis commerciis contenti. Deniqve tanta eos suspicione erga vicinos, ac cumprimis Danum laborare, ut commovere se haut sint ausuri. Idem jactabat: Gallum nil locorum retinere velle, ac Anglum id stipulatum. Ac bellum gloriæ tantum causa, & ob vindictam suscipi, ac ut Belgarum spiritus deprimantur. Ac si maxime Elector Belgis societur, tamen Regem qvicqvid Clivicarum urbium ceperit, pace facta ei redditurum. De cujus persona, viribus, atqve autoritate iste admodum honorifice loqvebatur; eoqve Regi cordi esse, eo socio, aut saltem medio frui. Sed si Elector insuper habitis Cliviæ oppidis Belgarum partes amplectatur, Regem per rationes belli, & ostentandæ fiduciæ istius exercitum velut præstantissimum primo loco invasurum, ac maximam belli molem in eum devoluturum, ut post adversus Belgicas copias eo minus operis sit. Sane decrevisse Regem, si qvis ex Imperio Belgis assistat, eum exercitum in Germaniæ penetralia, vel sub Viennæ mœnia perseqvi. Qvæ licet multum è vanitate trahentia, haut plane speranda erant, qvod metus esset, ne Sveci in eventum sese obligarent adversus illos, qvi è Germania Belgis auxilium laturi sint, subigente Gallicæ pecuniæ cupiditate, & ne, qvem ipsi adspernarentur, bolum Danus occuparet; id qvod Curtinus subinde ingerebat. Sed & Biœrncloviana factio non parum animis collabebatur, qvod ab Austriacis, & Hispanis non fulciretur; id qvod Gallorum causæ, Gardio publicorum consiliorum moderatore, non parum roboris addebat, isto non frustra qverente; Sveciam ita indigne à Cæsare haberi, ac oblatum fœdus repudiari. Sane dolendum erat, Cæsarem opus bene in Svecia cœptum tam negligenter perseqvi; qvod ni emendaretur, summæ rerum haut parum detrimenti allaturum erat. Nec ab Anglo proficui qvid expectabatur, cujus amicitia à Svecis magni fiebat. Porro & Rex qvibusdam scævo ingenio hominibus aures præbere incipiebat, ut metuendum esset, ne per aulæ, ac Gardii artes Senatus consilia alterarentur, imminuta autoritate pacem svadentium per eos, qvi Regi juventa feroci, & armorum amantissimo dulcedinem belli instillaverant. Qvare autem Belgis Svecia se innectere non posset, vel auderet, Petrus Brahæus Comes has rationes afferebat: Sveciam interceptis commerciis consistere non posse. Qvod si Belgis se societ, nullam navim in Oceanum prodire ausuram, ac solam salis pecuniam maximæ molestiæ futuram. Nunqvam inter Sveciam, & Angliam, qvantum memoria retro pateat, bellum extitisse; id qvod & in præsens cavendum sit, Anglis sine dubio mari prævalituris. A Cæsare porro Svecos indigne habitos, Harenum qvoqve sero adpulisse, ut interim Gallo super servando medio statu promissum sit: id qvod retractare nec rationes Sveciæ, nec data fides patiatur. Etsi cum Curtino super uno, & altero fœderis articulo nondum convenerit. Harenum nil in mandatis habere super abolendis cir-

Marginal notes: 5. Mart. — Curtin.

1672. ca mercimonia qverelis; nec super qvibusdam locis in securitatem Sveciæ tradendis. Nam contra tam validum hostem in bellum descensuris receptu opus esse: cui usui Bremensis provincia haut idonea sit, qvod Cæsar, ac Principes Visurgi adsiti, ac ipsi Belgæ Bremam urbem Sveciæ invideant. Deniqve Belgas qvavis occasione emolumentis Sveciæ ita se opposuisse, ut huic causa sit eos magis bello invadendi, qvam auxilio sublevandi. Prævalere tamen rationes status; ac Sveciam sibi nocituram, si ad eam Remp. opprimendam conniti velit, commerciis Sveciæ male se habituris destructo Belgio. Igitur se cum Gallis fœdus conclusuros, non ut horum destinata foveant, aut Belgas perdant; sed qvia Cæsar commoda è conjunctione cum Svecia ipsi proventura agnoscere noluerit, cum Gallo fuisse contrahendum, qvod alias nemo esset, qvi pecuniæ qvid dare vellet. Inprimis qvia Svecia tergiversante Danus protinus sese Gallo innexurus fuerit, cui solenne sit adversæ parti accedere. Qvicqvid tamen cum Gallis concludatur, Svecos sibi semper libertatem retenturos Germanorū libertatem, ac Protestantium sacra qvantum detur fulciendi. Qvanqvam enim Senatus propinqvante jam Regis majore ætate non alia consilia capere possit, qvam ut huic paratum regimen tradatur, simul solida pacis fundamenta ponantur: Sveciam tamen, si Germaniam à Gallis bello inundari contingat, aut Catholici aliqvid periculosi moliantur, haut omissuram isti omnibus viribus subvenire. Vicissim se Evangelicis, ac præcipue Electori, qvi strenue arma paret, & ab utraqve parte ambiatur, fideliter svadere, ne Belgarū causam tu amplecti festinent, sed aliqvantisper exemplo Sveciæ medios se gerant, ac eo ipso Gallis spatium relinqvant ad munita Belgii loca vires suas atterendi. Nam dubium non esse, qvin Galli protinus in eum sint ruituri, qvi in Germania se moverit. Qvo facto dubium sit futurum, uter Germaniæ pacem abruperit, is qvi Belgis auxilia latum iverit, an Galliæ Rex. Cæterum Gallos contra Belgas operæ pretium haut facturos, terra mariqve instructissimos; ac non magis in Hollandiæ intima penetraturos, qvam intra octiduum aliqvam è munitis oppidis expugnaturos. Ac Gallo rem eo redituram, ut aqva ipsi hæsura sit, haut adparente via, qva hoc bello salva existimatione se extricet. Igitur ei occasionem haut præbendam arma in Germaniam transferendi. Saltem Evangelicis expedire consilia sua in præsens non præcipitare, qvo interim primus Gallorum impetus frangatur. Nam 1672. post, ubi opus fuerit servandis Belgis arma arripere, eo facilius fore Gallis resistere. Atqve talia Sveci omnibus Germanorum Principum legatis ingerebant. Qvod isti sic interpretabantur; Svecos, cum ipsi operæ pretium facere neqveant, per invidiam nolle, ut Evangelici, ac præcipue Elector paratis armis autoritatem sibi circumponant. Contra Biœrncloovianæ factionis præcipui asseverabant; figmentum esse Gallicum, fœderi hanc clausulam insertam esse, illum per Svecos à tergo invadendum, qvi Belgis assistat. Qvi cum id agerent, ut inanibus fœderibus, ac officiis autoritatem utrumqve tuerentur, pecunia gratis accepta, uti circa triplex fœdus contigerat; rationis erat, ut Germaniæ Principibus arma dissvaderent, ne horum autoritas, & potentia glisceret: Qvorum factione subsistente Electori à Svecia nil metuendum videbatur, si is maxime Belgis auxilium ferret. Si tamen bellum ultra annum extraheretur, ac Gardii consilia prævalerent, causa Electori futura erat, ut Regi Daniæ, alisqve Principibus arctius sese innecteret.

Sveci cum Gallo fœdus ineunt.

17. Mart.

§. 35. Inter qvæ super fœdere cum Gallis in Senatu acriter disceptatum fuerat, ubi demum Biœrncloviana factio dexteritate, ac validis rationibus pervicit, ut Svecia hoc bello media maneret, & circa gvarantiam, qvam Gallia stipulabatur, sibi definitionem casuum, qvibus Svecia eam Galliæ debitura sit, reservaret; qvod Gallus postularet, ut vi hujꝰ guarantiæ Svecia eum, qvi ex Germania Belgis assistere velit, hostis loco haberet. Cupiebat qvoqve eadem factio negotium extrahere; sed instante legato Anglico in conclusionem consentiendum fuit; inprimis qvia Cæsar nihil agebat, & Gardius inde speciosum prætextum arripiebat jactandi; de honore Regis agi, ac ignavum fore Cæsaris amicitiam ulterius mendicare. Qvin ipsi Belgæ malebant, ut Galli Svecorum qvietem pecunia, qvam ipsi, emerent. Fuit autem duplex fœdus confectum, unum publicum, secretum alterum; ex qvorum illo articulos qvosdam, huc spectantes, alterum autem integrum inseremus, ingentium malorum Sveciæ juxta, ac Germaniæ causam.

14. April.

Articulis IV. fœderis publici.

Ut autem pacta Westphalica cum aliis in vigore, eorundemqve desuper conditis recessibus non modo inviolata conserventur, sed etiam vim, & vigorem suum plane genuinum obtineant,

1672. neant, conventum inprimis est, Serenissimos, & Potentissimos Reges Sveciæ, & Galliæ non solum nullos Imperii hostes, pacisqve Imperii turbatores ullo modo adjuturos; sed & si Imperator, Electores, vel Statuum aliqvis in Imperio contra pacis Westphalicæ tenorem alterutrum Regum armis, belloqve aperte infestare, vel alterutrius hostes, sive intra, sive extra Imperium qvocunqve titulo, ac prætextu, milite, armis, aut ulla unqvam ratione juvare voluerit, eo in casu mutuam sibi operam, opemqve alte memoratos Reges præstituros, armisqve mutuis pacis violatorem aggressuros, ubi prævam amicam dehortationem spreverit. Articulus XVII. Qvanqvam hac anxia & operosa cura ambo Reges fœderati certo confidant, ita stabilitam, & ad omnes eventus prospectum, & confirmatam esse in ipso Imperio Rom. securitatem publicam, pacificatione Westphalica comprehensam; nihilominus tamen cum extra Imperii limites ea rerum facies repræsentetur, qvæ satis certas belli tempestates minari videatur, unde incendia haut dubie ingentia oriri possint, ambo Reges confœderati pro illa, qva in Germaniam commoda feruntur, inclinatione prætermittere non possunt, qvin omni possibili modo providendum esse censeant, occurrendumqve, ne hujus modi flamma Germaniæ vicina in viscera ipsius Imperii Romani traducatur. Articulus XVIII. Qvemadmodum etiam utriqve Regum post confectam in Westphalia pacem iduunice, semperqve constitutum fuit, ne Imperium Romanum ulli bello involveretur, facile vero belli contagio attrahi, & latius serpere possit, si qvis alienis negotiis ad Imperium non pertinentibus, sese immiscuerit, consultum omnino utrinqve visum est, ut uterqve Regum fœderatorum Imperatori, Electoribus, Principibus & Statibus Imperii profiteantur eorundem in tranqvillitatem Germaniæ propensionem, ostendantqve qvieturis per supra dictas provisiones, guarantias, & Ordinum Imperii defensivas associationes plenam securitatem, tollantqve per legatos omnem suspicionis ansam, atqve amica, & salutaria monita adjiciant, cum demonstratione periculi, si qvispiam bello, extra qvidem Imperium Romanum, sed tamen in vicinia exorto implicaretur.

Secretum Fœdus.

I. Serenissimi, & Potentissimi Reges Sveciæ, & Galliæ, qvemadmodum idipsum articulo IV. publici fœderis hoc ipso die conclusi conventum, & expressum est, non solum nullos Imperii hostes, paciskqve in Imperio turbatores ullo modo adjuvabunt, sed & si Imperator, Electores, vel Statuum aliqvis in Imperio contra Pacis Westphalicæ tenorem alterutrum Regum armis, belloqve aperto infestare, vel alterutrius 1672. hostes sive intra sive extra Imperium qvocunqve titulo, ac prætextu milite, armis, aut ulla unqvam ratione juvare voluerit, eo in casu mutuam sibi operam præstabunt, armisqve mutuis pacis violatorem aggredientur, ubi præviam amicam dehortationem spreverit. II. Ideoqve licet persvasum merito sibi habeat Rex Christianissimus, qvod si susceptum à se contra Fœderati Belgii Ordines bellum fuerit, Regiæqve Mtis Christ: arma & exercitus dictorum Ordinum provincias, aut urbes, arces, & munitiones ingrediantur, vel aggrediantur, nec Imperator, nec ullus Imperii Elector, aut Princeps sese immiscere, aut dictos Ordines Mtis suæ hostes auxiliis juvare velit; si tamen præter spem evenerit, qvod idem alte memoratus Imperator, seu aliqvis Imperii Elector, aut Princeps dictis Ordinibus Fœderatis auxiliares copias submittere, aut qvacunqve via durante hoc bello contra sæpius memoratam Christ. am Mtem, ejusve socios arma movere statuerit, tum qvia haut dubie eo ipso in Germania bellum excitatum, & tranqvillitatem Imperii turbatum iri, ideo Ser. us Rex Sveciæ emergenti malo amicabili primum via, deinde si hæc irrita fuerit, vi, & armis se opponet. III. Tunc itaqve tanqvam pacis Germanicæ assertor studiosissimus dictus Ser. Rex Sveciæ Imperatorem, Electores, aut Principes amicabili admonitione ab incepto movere conabitur, & si amica ista officia incassum ceciderint, & Imperator, aut alius qvaliscunqve ex Imperii Principibus ab auxiliis Fœderati Belgii Ordinibus contra Regem Christ: submittendis desistere noluerit, tum qvæsitam amicabili via servatæ in Imperio pacis gloriam idem Ser. Rex Sveciæ armis assequi laborabit, hacqve seqventi ratione, qvomodo totum illud negotium dirigatur, inter se confœderati Reges convenerunt. IV. Cum itaqve Imperator, aut qvilibet alius in Imperio Elector, aut Princeps copias auxiliares adversus Christ. Regem, ejusqve socios Fœderatis Ordinibus mittere, aut dictam Ser. Mtem Christ: ejusve in Imperio socios aggredi decreverit, tum Ser. Sveciæ Rex, cum tempestive à Rege Christ: reqvisitus, & præmonitus fuerit, nimirum tres ante menses promittit, se exercitum X M peditum, eqvitum vero sex millibus constantem, ac omni apparatu bellico instructum in Ducatum Bremensem, aut Pomeraniam esse missurum. Qvi autem exercitus Imperatorem, aliosqve ipsi conjunctos Imperii Principes, qvi auxilia Fœderati Belgii Ordinibus subministrare, Regiqve Christ: ejusve sociis damnum creare instituissent, vi aperta aggredietur, omniqve via, ne ulla copiæ auxiliares Fœderatis Ordinibus subsidio ex Imperio contra Galliæ Re-

1672. *gem mittantur, quoad poterit, armis impediet; nec prius ab armis desistet Ser. Sveciæ Rex, quam Imperator, aut alii supra dicti Principes ab incepto destiterint. V. Quoque magis huic bello, cujus unicus scopus pax erit, & tranquillitas Germaniæ, robur addatur, Rex Christ. secundum rei exigentiam, & necessitatem, si contra Imperatorem, Electores, aut Principes et adhærentes Ser. Regis Sveciæ, & sociorum in Imperio Electorum, aut Principum vires non suffecerint, exercitum in Germaniam penetrare jubebit, qui quidem aut conjunctim, aut separatim cum exercitu Svecico secundum belli casus, & rationem militabit, manente exercitu Svecico sub mandato summi ducis Gallici. VI. Promittit adhuc Ser. Rex. Christ. se pro ea, quæ ipsi itidem ut Ser. Regi Sveciæ cura tuendæ pacis in Germania incumbit, pari vicissim modo, prout in articulo primo conventum, consilio, armisque, nimirum justo exercitu, & pro periculi exigentia majori quam fieri poterit virium mole se oppositurum, si Imperator, Electores, Principes, aut aliquis Statuum in Imperio, bello inter Ser. Regem Sveciæ, ejusque hostes, sive totali ad hostes accessione, sive auxiliaribus copiis sese immiscuerit, nec prius ab armis cessaturum, quam Imperator, aut alii supradicti Principes ab incepto destiterint. VII. Cum etiam dubitandum non sit, quin pax in Imperio, quæ Regibus fœderatis adeo cordi est, non parum lædatur, si loca in Imperio sita, & pro tempore præsidiis occupata Rex Christ. armis aggrediatur, & tamen Regi Christ. denegari jure non possit, hostilia arma, à quibus molestiæ sibi imminere poterant, ubicunque locorum bello persequi; ideo Ser. Rex Sveciæ declarat, omnino necesse esse, ut tempestive ab Imperio, aut vero domino plenaria, & sufficiens securitas præstetur, qua cautum omnino erit, ne ex dictis urbibus, locis munitis, & fortalitiis Regis Christ. armis hostile quid inferatur. Quod si ad satisfactionem Regis Christ. præstari non poterit, & ita Regiæ Mti suæ necessarium sit armis hæc præsidia aggredi, tunc neutiquam id pro infractione pacis in Imperio S. R. Mtas Sveciæ habebit. VIII. Suscepto autem communi isto cum Imperatore, ejusque sociis bello, spondent vicissim sæpe memorati fœderati Reges, se nullam cum dicto Imperatore, ejusque sociis, & adhærentibus pacem, sive inducias esse inituros, nisi cum amborum Regum respective interventione, & consensu, suarum ditionum inclusione, & securitate, simul etiam condigna utriusque satisfactione. IX. Si Rex Catholicus contra pacis Pirenææ tenorem Ordinibus Fœderatis bello se adjunxerit, & Imperator, Electores, Principes, aut aliquis Statuum in Imperio Regi Catholico contra Pacis Westphalicæ genuinum tenorem auxilia subministraverit, adeoque securitatem, quam ab Imperio Rex Christ. vigore Instrumenti Pacis sibi promittere debet, per indirectum turbaverit, tunc Ser. Rex Sveciæ pro ea, qua prospectum conservationi Pacis in Germania cupit, cura Imperatorem, Electores, & Principes ab incepto amicabili dehortatione amovere tentabit, & si frustra id fuerit, eo prorsus aget modo, prout in eum conventum casum, cum Imperator, Electores, Principes hostes Regis Christ: per directum juvare voluerint. X. Cum quoque memorato publico fœdere de mutuo auxilio, ac subsidio præstando actum quidquam sit, sed generalibus in terminis, è re visum est in hisce articulis secretis id specialius exprimere, ita nimirum, quod perpensa sumtuum, quibus ad supramemoratam expeditionem Ser. Sveciæ Rex tenebitur, necessitate, ad hos sublevandos per modum subsidii Rex Christ: singulis annis numerari curabit Hamburgi absque sumtibus Regis Sveciæ, ejusque ad id deputato ministro DC M thalerorum Imperialium, quæ summa in duobus terminis, nimirum quibuslibet sex mensibus, & quolibet termino pars dimidia numerabitur, fietque initium solutionis à die supradictæ requisitionis à Rege Christ: facta, quo dictus exercitus apparere, & in hostem movere cœperit. XI. Quoque facilius, si occasio detur, se in omnem eventum parare, & conventa per articulos superius descriptos disponere Ser. Rex Sveciæ possit, ineunte æstate hujus præsentis anni 1672. VI M militum ultra præsidia ordinaria in Pomerania, aut Ducatu Bremensi habebit. Promittit autem Rex Christ: à die permutatarum præsentis tractatus ratificationum, se singulis annis, modo & terminis in articulo superiori expressis, ita tamen ut jam statim post ratificationem dimidia pars solvatur, Ser. Regi Sveciæ ejusve mandatarius, aut ministro Hamburgi solvi curaturum CCCC M thalerorum Imperialium, quæ quidem summa durante hoc tractatu semper continuabitur, sive Christ: a Majestas promissa à Ser. Rege Sveciæ auxilia contra Imperatorem, aliosque Imperii Principes requirere judicaverit, sive urgente minus necessitate iis uti non statuerit, ita tamen, quod si Ser. Sveciæ Rex à Rege Christ: requisitus, & præmonitus exercitum sæpe jam memoratum in Germaniam transmittat, tunc ei toto tempore, quo eum sub signis habebit, solvetur tantum supra dicta DC M Imperialium summa annuatim. Si vero ante finem hujus tractatus, reducta in Germania pace, exercitu, & copiis jam tunc in Imperio opus non fuerit, Ser. Regi Sveciæ à Ser. Rege Christ. solvetur, quæ ei, antequam copias, & exercitum in finem supra dictis articulis expressum conscriberet,*

1672. *beret, & in Germaniam mitteret, promissa fuissent. XII. Et cum S. Mtas Christ: non sine summo animi gaudio pacem in Septentrione officiis, & mediatione sua jamdudum Hafniensi tractatu d. 27. Maij 1660. innovatum stabiliori in dies fundamento inniti videat, Suaqve Mtas Sveciæ, qvo sit sincero incolondum cum Ser. Rege Daniæ omne amicitiæ, & bonæ vicinitatis genus animo jam ostendit, hocqve etiam præsenti tractatu denuo declarare voluerit, nec nota minus Regi Christ.o Ser. Regis Daniæ sit mens, & intentio omni fide, & studio pacem eandem, & amicitiam qvam religiosissime observandi; ideo qvo tam sanctis, & laudabilibus amborum Regum intentis possit Rex interventione sua aliqvod robur addere, hoc præsenti articulo cautionem reciprocam seu guarantiam, qva se in supra dicto tractatu Hafniensi jam dudum obstrinxit, denuo spondet, confirmatqve, seqve sponsorem, fidejussorem, vindicemqve pactorum omnium, qvæ in supra dicto Hafniensi tractatu conventa, & comprehensa sunt, etiam atqve iterum promittit. XIII. Qvia autem, si casus in præsentis tractatus articulis supra expressis evenerit, qvod Imperator, alive ex Imperio Principes, licet antea dehortati, à submittendo contra Galliam Fœderatis Ordinibus auxilio desistere noluerint, Ser. Rex Sveciæ secundum hujus tractatus tenorem arma in ipsum Imperatorem, aut Principes movere tenebitur, tum qvia è re communi videri posset, alios qvoscunqve Principes, & Status in societatem belli vocare, Reges tunc fœderati inter se deliberabunt, an etiam Ser. Regem Daniæ ad arma sumenda invitare, eumqve sibi socium, suscepto in Germania bello, si libitum ipsi fuerit, addere debeant, ita tamen, ut neutri amborum fœderatorum Sveciæ, & Galliæ Regum liceat alte memoratum Regem Daniæ in partem dicti in Germania belli vocare, sibiqve socium subministrato aliqvo subsidio adjungere, nisi ex communi amborum Regum consilio, & consensu. XIV. Qvemadmodum etiam Rex Sveciæ pacem sese inter, & Ser. Regem Daniæ religiosissime servaturus est; ita Ser. Rex Christ: promissam guarantiam, qva vigore hujus articuli renovabitur, præstabit, adeoqve si Rex Daniæ præter spem qvidqvam contra Regem, & Regnum Sveciæ attentaverit, tunc Rex Christ: post præviam interventionem Regi Sveciæ omnibus viribus promte succurret, pactorumqve conservationem tuebitur juxta genuinum, & verum eorum sensum, & prout guarantia confirmata sunt. XV. Qvandoqvidem etiam secreti hi articuli nulla intentione nocendi DD. Ordinibus Generalibus Fœderati Belgii, nec alio ullo, qvam tranqvillitatis in Imperio juxta tenorem pacis Westphalicæ conservandæ unico intuitu sanciti sunt; præterea* 1672. *etiam Ser. Regi Sveciæ maximopere cordi est, ut mutua inter Mtem suam, & DD. Ordines Generales amicitia sarta tectaqve maneat perpetuo, adeo ut Ser. Sveciæ Rex nihil, qvod eo pertinere potuerit, ex parte sua sit omissurus; idcirco sperandum eqvidem, non solum DD. Ordines Generales Fœderati Belgii memoratos articulos in sinistram partem non accepturos, sed etiam pari cum Ser. Rege Sveciæ promtitudine ad mutuum invicem affectum firmius in dies corroborandum lubenter ad amicam reqvisitionem in id consensuros, ut qvæ mutuæ amicitiæ, sinceræ, bonæqve correspondentiæ obesse ullo modo possent, removeantur. Attamen si præter spem aliter contigerit, & qvod vel ob fœdus hoc Ser. Regem Sveciæ DD. Ordines Generales Fœderati Belgii ullo modo lædere voluerint, vel eo condescendere recusaverint, ut integra qvoqve Suæ Mti Sveciæ maneat facultas, qvæ omnibus Regibus libera esse debet, juribus suis in iis, qvæ ex usu Regnorum ipsorum visa fuerint, utendi, tum Ser.us Rex Christ: promittit pro strictiori, se Ser. Regem Sveciæ pro rei, & periculi exigentia adjuturum, usqve dum justam, & plenariam obtinuerit satisfactionem; se præterea ob communem Regum causam nullos tractatus cum DD. Ordinibus Generalibus conclusurum, nisi simul de juribus Mti Suæ Sveciæ conservandis, in cedenda potestate circa vectigalia sua, suorumqve subditorum commercia, ac immunitates statuendi, & disponendi prospectum, dataqve desuper Ser. Regis Chr: guarantia cautum fuerit. XVI. Durabit autem hoc fœdus, qvantum in specie respicit motus avertendos, qvi occasione belli inter Ser. Regem Christ: & DD. Ordines Generales Fœderati Belgii excitari in Imperio possint, per tres annos à die, primo hujus tractatus articulo expresso, & omnia ea, qvæ concernunt Pacis Westphalicæ conservationem, & securitatem, qvæ ambo Reges Sveciæ, & Galliæ vigore supra dictæ pacis sibi ab ipsis promittere debeant, in suo vigore semper permanebunt. XVII. Pacta hæc secretiora, qvæ eundem vigorem habebunt, ac si publico fœderi verbotenus inserta essent, utriusqve Regum Sveciæ, & Galliæ intra tres menses à die subscriptionis ratihabitione confirmentur. Hic Holmiæ die 14. Aprilis 1672. Claudius Tot, Steno Bielke, Nicolaus Brahe, Joannes Gyldenstierna; Honoratus Courtin.* Cæterum tam exitiabilis fœderis non minima culpa penes aulam Viennensem erat, ad qvam missus à Sveciæ Rege Esaias Pufendorfius omnem lapidem movebat, qvo fœdus per Basserodium Holmiæ conclusum Viennæ firmaretur; subinde ingerens, ni Cæsar amicitiam Svecicam sibi

Ejus fœderis culpa est penes aulam Viennensem.

adstrin-

1672. adſtringat, Gallos eandem occupaturos. Cui reſponſum: Spem ſibi eſſe, à Svecis ſolida conſilia captum iri, nec eos per momentaneum lucrum à veris Regni ſui rationibus abduci ſe paſſuros, qvæ in hoc vertantur, ut ad Gallicæ potentiæ incrementa ipſi nil amplius conferant. Qvod ſi tamen per illecebras pecuniæ Gallicæ à recta via in præceps tendere decreverint, omnia ſua promiſſa, ac pacta inania fore, qvod ſua aula circa pecuniam cum Gallis hautqvidqvam paria facere qveat. Et qvia iſti pacato tempore reditibus ſuis haut contenti æs inſuper alienum contrahant, probabile videri ab iisdem bellum qværi, qvo inanes loculos iterum impletum iri ſperent. Sed & præter ſolitum ejus aulæ lentorem Lobcovicius Princeps noxiis valde opinionibus imbutus erat, aut ſaltem aliis perſvadere ſatagebat: Gallum nil infenſi contra Germaniam agitare; qvin plane bellum non moturum, ſed eminus duntaxat oſtentatis armis vicinos inani motu exerciturum. Qvalis agendi modus eidem à miniſtris inſpiretur, velut qvorum autoritas ruitura ſit Rege bellis implicito. Eoqve qvæ de Galli deſtinatis jactentur, magnifica verba eſſe, re inania; cum Rex juxta ac miniſtri à bello abhorreant. Neminem non crediditſe cum Rex ſuperiore anno tantis cum copiis Dunqvercam iret, eum inſigne qvid ſuſcepturum. Eadem ludibria ſeqventi anno repeti poſſe. Saltem certo ſibi conſtare, contra Imperium nil ſuſceptum iri. Ac ſi maxime in Belgas Unitos Galli qvid tentaverint, tam validas iis vires oppoſitum iri, ut facile aliorum oblivio ſubitura ſit. Eas opiniones Windiſchgræcius Comes è legatione Gallica redux aluerat, jactans; ibi nec conſilia, nec vires, nec pecuniam eſſe: ac Regi neceſſum fuiſſe pecunias maximis uſuris mutuo ſumere. Eundem otio, ac voluptatibus addictum nilminus qvam arma cordi habere. Cui talia à Victrin Sirio, ac Buiſſono Abbatibus ſuggeſta fuerant. Erat qvoqve alias Lobcovicio ſolitum cantillare, Gallos non eſſe irritandos; ac eo felicius regnaturum Cæſarem, qvo paucioribus ſe negotiis miſcuerit: qvaſi Rerumpublicarum ſecuritas ſola innocentia ſtet; aut qvaſi non ambitio, aut aliena rapiendi libido qvosdam invitos in bellum pertrahere poſſit. Qvandoqve idem cauſſabatur; ſi maxime Gallus ſeqventi anno Colonienſem, atqve Monaſterienſem Belgis immittat, Cæſari tamen ad Turcas reſpiciendum; eoqve aliis negotiis abſtinendum. Cum tamen conſtaret, ipſi Purpuratorum Principi inſolitos Galli terra mariqve paratus,

Siri, Buiſſon.

qvales nunqvam aliqvis Chriſtianorum Regum fecerit, ſuſpectos haberi. Qvi & Cæſareo miniſtro Conſtantinopoli dixerat: Sat Ottomannorum ex altero Germaniæ latere eſſe; nec opus, ut & ipſi Cæſarem premant. Qvanqvam & prudentes judicabant, Gallum longe periculoſiorem hoſtem, qvam Turcam, habendum. Nam ſolida Chriſtianorum conjunctione ſpem eſſe ab iſto erepta poſſe recuperari. Aſt Gallo ſolertiam eſſe, Principes etiam qvorum intereſt ipſius potentiam non augeri, in transverſum abducendi, ac per diſſidia inter alios diſſeminata qvæ ſemel invaſerit tuendi. Idem Lobcovius etiam Lotharingum oderat, velut cui ſemel de Auſtriaca Domo male merito fides haberi non poſſit, qvin poſt factam reſtitutionem Gallo ſeſe iterum in fraudem Germaniæ innexurus ſit. Cæterum circa fœdus Svecicum ea præcipue difficultas prætexebatur, qvod à Svecis etiam pacis tempore ſubſidium pecuniarium expeteretur; cum tamen Cæſari ex Imperio nil redeat, eoqve iniqvum ſit, huic tuendo iſtum qvidqvam de ſuo erogare. Ac introducto ſemel exemplo deinceps nec Polonos, nec Germaniæ Principes cum iſto fœdus citra ſubſidia inituros. Id qvod Cæſari moleſtiſſimum ſit futurum. Hiſpanos qvoqve ſuæ pecuniæ admodum tenaces crumenam plane clauſuros, ubi animadverterint, Cæſarem ita argento abundare, ut aliis qvoqve ſubſidia numerare poſſit. Addebatur; qvia Sveci nolint contra Gallum, & Turcam ſeſe obſtringere, qvi ſoli Cæſaris hoſtes ſint, id fœdus oneri, non uſui fore. Ac forte Svecos à Cæſare ſimul Galloqve pecuniam ſumturos, nullo operæ pretio facto. Baſſerodio qvoqve mandata non fuiſſe fœdus in has leges concludendi; ſed eum tædio cœli Svecici tractatum utcunqve deproperaſſe, quo diſcedendi facultas fieret. Erant contra qvi negabant, opus fuiſſe pecuniæ defectum à Cæſareis obtendi, ſi qva par ſit fide Cæſaris reditus adminiſtrarentur, nec nimia hujus indulgentia pravorum miniſtrorum rapacitatem aleret; qvi & eidem ingeſſerant, indignum eſſe ipſius majeſtate, ad rem qvoqve pecuniariam curam demittere. Alii vitium aulæ Viennenſis arguebant, qvod nil ultro ac liberali animo, ſed tunc demum, ubi neceſſitas urgeret, facere ſoleret. Et cum Cæſar generoſo animo ſit, Galli exemplo aliqvando in largitiones qvid erogandum, per qvas vel centuplo majores impenſæ compendifieri qveant. Aſt revera Lobcovicius ita agebat, ut non aliter judicari poſſet, qvam eum cum Gallo colludere. Sane is eodem tem-

1672. tempore, cum objiceretur, Cæsarem nullo fœdere fultum destitui, responderat: eadem Cæsari inutilia, qvod pleriqve non possint, alii nolint qvid opis ferre. In omnem tamen eventum Cæsari meliorem, & certiorem amicum, qvam Gallum haut esse. Nec dubium habebatur, qvin idem cum Gallo, atqve Bavaro secreta commercia aleret, qvod de Cæsaris sobole, ac longævitate desperasset. Qvo extincto Coronam Cæsaream, ac ditiones Austriacas in Bavarum transferendas, à qvo Principatum unum & alterum in Silesia sibi stipulaturus erat, aliis qvoqve proceribus insignia emolumenta sortituris. Hermanus qvoqve Badensis Marchio palam dicebat: Lobcovicium proditorem esse, etsi forte non tam ob privatas utilitates, qvam qvia tam falsis sententiis imbutus sit. Inter qvas & hæc erat: dum Galli, & Belgæ vires suas inter se certando atterunt, Germaniam qviete gavisuram. Eundem & Gremonvillio omnia suggerere, qvæ hic apud Cæsarem proponere debeat. Cui & Secretarius erat Florentinus natione, qvi Gremonvillio omnia arcana communicabat. Cui flagitio ipse Lobcovicius ansam præbuerat, dum omnium schedarum, à Cæsare sibi Italica lingva transmitti solitarum exempla per istum in peculiarem librum referri curat. Cæterum post cum de fœdere inter Svecos, & Gallos Viennam allatum esset, Cæsarei qvidem agnoscebant, super fœdere cum Svecis sinestre à se actum: hisce tamen ejus fœderis pœnitentiam subituram. Hispanos pecunias è triplici fœdere male prodegisse, qvas solvi Callellorodericus, Lisola, & alii pervicerint, Pegneranda & aliis contradicentibus. Et Svecos hoc facto fidem apud Germanos plane decoxisse; qvi & licet forte Viennæ non ut par fuerit, habiti sint, proprias contra rationes egerint; cum Gallo decretum sit hoc bello Protestantium sacra subruere, qvo prætexto is gratiam Pontificis sibi conciliatum ibat. Ac eodem prætexto Gremonvillius qvosdam Viennæ Sacerdotes sibi adjunxerat, confirmans Anglum qvoqve Romanos ritus, qveis secreto sit addictus, palam professurum; cui vicissim Gallus opem laturus sit, ut in Anglia solutum legibus imperium invadere qveat.

Considerationes circa id fœdus.

§. 36. In isthoc autem fœdere Gallos inter, & Svecos inito id cumprimis scrupulum injiciebat, qvod guarantia, qvam Gallia, & Svecia sibi invicem debebant, eousqve porrigeretur, ut si qvis ex Imperio Belgis assistat, Sveci, ubi monendo & rationes ingerendo nil profectum fuerit, eum armis qvoqve coërcituri essent. Qvanqvam omnes Senatores, excepto Gardio, qvi id in medio relinqvebat, Brandio confirmarent, ultra verba non procedendum, ac protinus interpositionem simul suscipiendam. Nec minus notandum erat, qvod ea guarantia etiam Galliæ socii frui deberent, qvi contra Imperium nihil tentarint; per qvos Coloniensi, ac Monasteriensi caveri patebat. Deniqve qvod Sveci declararent; si Gallo non caveatur, è locis Imperii Belgarum præsidio insessis nil damni eidem illatum iri, pro infractione pacis Germanicæ se haut habituros, si Gallus ea loca expugnet. Qvanqvam autem in præsens ex eo fœdere Galliæ parum roboris accessurum erat; tamen sufficiebat, per id conjunctionem cum Austriacis interruptam; nec parum sibi obtinuisse visus erat Gardius, Rege semel Galliæ rationibus implicito, ac Gallicæ pecuniæ dulcedine imbuendo. Unde qvanqvam hac æstate à Svecia nil metuendum erat; proximo tamen anno, & post conventum Ordinum probe observandum erat, utra factionum recentem imperandi Regem in sententiam suam pertractura esset. Hareno inde responsum dabatur ambiguum, & nullo sensu: *Dolere Sveciæ, bellum inter Gallum, & Belgas surrecturum: officium suum componendo dissidio in promtu fore: oblatum fœdus & subsidia acceptari non potuisse; auxilia qvatuor millium ex fœdere à se mittenda, si Gallus aggressor convinci possit.*

Declaratio Brandio data. 16. April.

§. 37. Ad extremum Brandio responsum scripto dabatur in hunc sensum: *A Rege luculentum amicitiæ specimen haberi, qvod Elector super præsentis temporis periculis curam suam ita candide significarit, & qvæ pro bono publico consilia capessere constituerit. Qvæ Regi eo gratiora fuerint, qvo magis suæ sententiæ qvadrent, ac efficacissima videantur ad surgens in vicinia incendium finibus Germaniæ arcendum. Eodem qvoqve fine Regem utriqve partium officium suum oblatum ire non sine spe eqve felicis, uti proximo bello, successus. Ac Regi gratum fore, si Elector, & alii, qvos boni publici cura tangat, isti operi manum simul admovere instituant. Ad servandam Germaniæ qvietem, Regi in præsens haut promtius remedium visum, qvam Gallum, cujus vires, ac destinata Germaniæ maxime suspecta sint, vinculo pacti ad servandam pacem Westphalicam adstringere, ac cavere, ne Imperio ab ejus armis infesti qvid metuendum sit: qvod pactum Rex per Hermannum Wolfradum communicaturus sit. Ejus virtute Regem stringi ad tutandam Germaniæ qvietem, qvo sine arma in provinciis Ger-*

1672. *Germanicis in promtu habenda; qvod & Electoris institutum sit. Cupere qvoqve Regem cum Cæsare, Electore, & aliis Principibus peculiari fœdere jungi, prout id communi paci expedire judicabitur; qvo omne periculum exterius ingruens junctis consiliis, & viribus reprimatur, simul qvi per ausa, Instrumento Pacis, & legibus Imperii adversa, turbas internas excitare, aut externas in Germaniam pertrahere instituant, compescantur. Super Polonia turbis Regem cum Electore communicaturum, ubi plenius de iis edoctus fuerit. Super multitudine Principum Catholicorum iisdem consilia conjuncturum, ne ista Protestantibus fraudi cedat.* Tradebatur post interpretatio qvorundam locorum in fœdere cum Gallia inito, qvæ Ordinibus Imperii scrupuli qvid possent injicere. Ac primo, *ne hostibus Galliæ extra Germaniam adsistatur utiqve Instrumento Pacis congruum, qvo conventum sit, ne alter alterius hostes præsentes, aut futuros ullo unqvam titulo, vel prætextu, vel ullius controversiæ, belli ve ratione contra alterum armis, pecunia, milite, commeatu, alter ve juvet. Unde Regem, aliosqve Imperii Status, qvà amica monita non pertingunt, junctis viribus ejusmodi pacis violationem impedire teneri; simul præcavere, ne qvi hoc illicito modo è Germania Gallum alibi impetitum eunt, per hujus copias in sua repellantur, sede belli intra Imperii fines devoluta. Eoqve Cæsari juxta, ac Ordinibus omni ope connitendum, ne per unius, aut alterius ausa Germania manifesto periculo exponatur, ac cuiqve necessum sit juxta dictata Pacis alienis negotiis abstinere. Eqvidem posse ista Instrumenti verba intelligi de hostibus aggressoribus; qvo sensu ea tunc demum Gallo profutura sint, ubi is ab altero invadatur, non si ipse aliis ultro bellum faciat; ubi hic ee se tutandi, ac fœderatorum suorum auxilio adversus aggressorem utendi jus nullo modo adimi qveat. Qvam interpretationem & Rex probet, cui non sit animus Ordinum jura cum exteris fœdera contrahendi, & auxilia dandi, accipiendiqve turbare. Sed qvia non statim aggressor habendus, qvi primus arma infert, sed is potius, qvi injuriis, gravibusqve offensis alteri legitimæ ultionis necessitatem imponit; ac vero nondum ad liqvidum sit deductum, in utra parte belli hujus præcipua causa hæreat; nec ullus Ordinum sibi soli absqve totius Imperii, & paciscentium Regum consensu arbitrium arrogare possit definiendi, uter istorum aggressor sit; id qvod tamen revera facturus sit, qvi ex defensivo aliqvo fœdere Gallis, aut Belgis auxilia latum iret: igitur ante omnia arduam hancce qvæstionem è regulis justi, ac honesti decidendam. Qva decisio autem non melius fieri qveat, qvam si illi qvorum interest operam suam Regi socient ad incendium intra primordia restingvendum; aut comperto penes qvem aggressionis culpa hæreat, ea decernant, ad qvæ per fœdera tenentur, aut qvod servandæ vel instaurandæ qvieti publicæ proficuum judicarint. Interim qvoad super origine hujus dissidii Rex penitius edoctus fuerit, eum claris verbis Instrumenti inhærere, ac omnes ea pace comprehensos hortari, ut ipsius exemplum secuti, per præcipitata consilia sibi calamitatem, vicinis periculum ne attrahant.* Monebatur qvoqve articulo secundo secreti fœderis per Galliæ *socios* haut intelligi qvosvis extraneos Westphalicæ pacis haut participes, aut qvi occasione hujus belli turbas in Imperio moveant; sed eos duntaxat, qvi juxta leges dictæ pacis, non autem contra easdem Galliæ auxilium ferant. Deniqve circa oppida ad Rhenum Belgarum præsidio insessa addebatur; à Gallo per belli rationes postulari non posse, ni ultro velit, ut ista intacta prætereat, ac in iis hærenti hosti ansam præbeat ipsum à tergo intercepta subvectione, incursionibus, & per alia hostilia infestandi. Eundem qvoqve per jus gentium sibi fas ducere hostem perseqvi, ubi inveniri possit, qvousqve ipsi adversus eum non caveatur. Unde Regem non potuisse, qvin in articulum tertium consentiret. Jam igitur penes Imperium esse, ac præcipue eos Electores, & Principes, ad qvos ea oppida spectant, una cum Rege rationem inire, qvomodo Gallo circa ista oppida, ac inde oritura hostilia caveri qveat, ne ex eo latere belli incendium Germaniam corripiat. 1672.

Fœderis Gallici interpretatio. 21. Maij.

§. 38. Paulo post ubi de Electoris cum Belgis fœdere innotesceret, Steno Bielkius, & Joannes Gyldenstierna svadebant, ut Brandius scripto id Regi significaret; ac Electoris mentem duntaxat esse Coloniensem, & Monasteriensem coërcere, ne bello se ingerant Germaniam qvoqve turbaturo. Hoc enim obtentu se posse Curtini qverimonias amoliri: ac si maxime dicis causa Electorem dehortentur, serio rem à se non agi. Lecto Brandii scripto Gardius fatebatur, si Elector tantum Coloniensi, ac Monasteriensi hostem se ferat, non Gallo, hunc à Svecia præstationem fœderis postulare haut posse. Qvanqvam svadebat, Electorem tutissime facturum, si adhuc sese reprimat. Tottius qvoqve agnoscebat, hoc modo articulum, qvi de sociis loqvitur, in Coloniensem, & Monasteriensem qvadrare haut posse, velut turbida, & qvieti, atqve securitati Germaniæ adversa ausos. Addebat

Svecorum de Electoris fœdere cum Belgis sententia. 24. Maij.

1672. bat Joannes Gyldenstierna; si Electori Monasteriensem invadere placeat, eo prætexto istum uti posse, qvod per evictionem pacis Clivensis ad id teneatur. Ad libellum tamen scripto respondere abnuebant Sveci, sed tantum differebant; Regi gratissimum esse, qvod Elector & istud communicare voluerit. Ipsi contra secreti fœderis copiam facere abnuebant, causati, datam explicationem sufficere. Revera qvia Curtinus noluerat; ut publico fœdere per Germaniam vulgato eo ampliora de secreto crederentur. Qvod autem ad Brandii scriptum Sveci non responderent, causa erat; qvia Brandius Svecici fœderis verba ad Coloniensis, ac Monasteriensis ausa accommodaverat, velut circa hæc Regis, & Electoris eadem foret sententia. Unde in Senatu conveniri non poterat, qvomodo Brandio apposite responderi posset, ut hinc Imperio, inde Gallo offensæ causa ne præberetur. Qvia autem post absolutum istud fœdus super transportatione copiarum in Germaniam nihil audiebatur, è Svecia tunc nil metuendum videbatur. In futurum tamen ad motus ejusdem animus advertendus erat, qvod id fœdus in Germania qvid movere cupientibus sat prætexti suppeditare possit.

Sveci fœdus Gallicum Electori communicant, 11. Maij.

§.39. Interea Sveciæ Rex misso Berolinum Hermanno Wolfrado exponebat, uti ipse necessarium judicarit hac tempestate super remediis servandæ paci cogitare, simul testari, qvantopere sibi cordi sit amicitiam cum Electore excolere, communicato qvoqve fœdere cum Gallis recens inito, num qvæ dubia occurrant, qvorum illustratio desideretur, qvam ipse dare jussus sit. Privato congressu iste differebat: *Regi nil earius esse incolumitate rei Evangelicæ, & qviete Germaniæ. Eam qvoqve in præsens curam solicitare, ut surgens in vicinia incendium mature opprimatur, anteqvam latius se diffundat. Ut porro tranqvillus Germaniæ status pace Westphalica constitutus servetur, haut præsentius remedium visum, qvam Gallum, de cujus viribus, atqve vastis destinatis adversus Germaniam, & res Protestantium tam multa jactentur, eo adstringere, ut de non turbando in Germania fidem daret. Qvi & declararit, qvamdiu è Germania non lacessatur, pacis Westphalicæ leges servare fixi cordi fore. Vicissim tamen eundem postulasse, ut & suæ securitati adversus Imperium caveretur. Eo fine Regem defensivum fœdus cum isto iniisse, cujus copiam omnibus amicis, ac præcipue Electori facere voluerit; nec dubitare, qvin hic id probaturus, simul omnia collaturus sit ad commune bonum facientia. Si qvi scrupuli in fœdere occurrant, eos se amoturum.* Ad ea Sverinus: *Eandem Electori mentem esse è rationibus, & actu ejus satis colligi posse. Spem fuisse bellum Galli in Belgas amicorum interventu averti potuisse, inqve ea re Sveciæ Regem Electori operam sociaturum. Hunc credidisse, anteqvam de fœdere hoc inaudisset, Gallo nil causæ fuisse tali modo sibi cavere, velut pax ab Imperio in ipsum violanda sit, ut qvi in Germania præter Alsatiam nil possideat, cui à nemine periculum immineat.* Wolfradus contra: *Regi etiam post ictum fœdus non aliam mentem esse, qvam surgens bellum restinguere, eoqve partibus jam officium suum obtulisse. Ac uti id bellum inter Status Sveciæ fœderatos existat, ita & istum hos velut communes amicos ad pacem hortaturum, modo prius constet, qvis pro aggressore sit habendus, & in injuria versetur, ut is adstringi possit ad æqvas pacis leges admittendas. Optandum eidem omnes suos in Germania amicos, ac inprimis Electorem geminæ consilia agitare, ac super iis cum Rege fideliter communicare velle investigandis remediis, bono rei Evangelicæ, ac paci inservientibus. Eadem se Cæsari insinuasse, cui ante omnia incumbat providere, ne Germania præter necessitatem turbis involvatur; qvem & Elector suo consilio sit firmaturus. Eum in finem Regi in animo esse, cum Cæsare, & aliis Imperii Ordinibus propius se conjungere. Coloniensis, ac Monasteriensis ausa Regi displicere, qvi nec intercedere velit, qvo minus Cæsar, aliqve istos moneant talibus absistere, nisi ultro ad qvietem se componant. Belgis auxilia submitti eo nomine Regi parum gratum fore, ne Gallo occasio nascatur ingruentes in sua repellendi, ac sedem belli in Germania figendi. Denique metuere Regem, ne urbes Clivica ansam præbeant pacis in Germania violandæ, ubi vi oppugnentur. Ac tamen militem Belgicum istis insidentem prætextum præbere eadem invadendi. Arbitrari tamen Regem à Gallo obtinere posse, si modo Imperium, & præcipue Elector idonee cavere possit, ex iis Gallo nil molestiæ illatum iri, ut eas intactas sinat. Qvam in rem iste omnem operam collaturus sit, si intelligat, qva ratione id commode effici qveat. Super qva re Electorem cum Cæsare, ac Belgis consultare posse.*

14. Maij. Fœdere, qvod communicatum fuerat excusso aliqvot qvæstiones Wolfrado proponebantur. Articulo IV. Reges se mutuo obstrinxisse, turbatoribus pacis in Imperio nil auxilii præstare. Cum autem Coloniensis, ac Monasteriensis talia suscęperint, ex qvibus sine dubio turbæ orituræ sint, lacessita vicina Rep. Imperio amica, cui jure gen-

1.

tium

1672. tium fas sit bellum in istorum ditiones revolvere, vicinis qvoqve molestiam pariturum: nosse Electorem velle, num Rex hisce auxilium laturus sit, si Imperium, aut proximi Circuli, aut ex his Princeps qvispiam istorum perniciosa ausa impedire instituat?

2. Num articuli qvarti iste crudus sensus sit, ne qvis citra exceptionem Belgis auxilium ferat? Sane eam Regi mentem esse, Electorem sibi persvadere haut posse, qvod id repugnet juri fœderum, Ordinibus competenti; ex qvo demum consecuturum sit, nulli Ordinum fas esse vicino auxilium ferre, aut ab eo recipere.

3. Articulo IV. non exprimi, num illi qvoqve hostes sint intelligendi, qvi à Regibus invadantur, utut nil nisi pacem cupiant, & æqvam satisfactionem, si justa eam exigendi causa sit, offerunt.

4. Num idem articulus eo qvoqve porrigendus sit, ne qvis Ordinum per idonea remedia prohibeat, ab alio ipsius ditionibus per stativa, transitus, & similia proprio ausu suscepta molestiam exhiberi? Nam Electorem judicare, talia arcere non modo per Instrumentum Pacis, sed & jure gentium licita esse.

5. Qvia etiam articulo V. & VI. conservatio pacis fundamentum fœderi substernitur, an non Regis mens sit, ut idem contra Coloniensem, Monasteriensem, & alios exteros valeat, qvi copiis in Germaniam adductis ejus qvietem, ac securitatem non parum turbent; aut qvem alium fructum Germania ex eo fœdere expectare debeat?

6. Articulo VII, & VIII talia contineri, qvæ Cæsarem, & universos Ordines spectent, super qvibus ab Electore ad istos referendum sit.

7. Circa articulum XVII Electorem judicare, eo tempore, qvo fœdus conclusum sit, Gallum nondum fassum, se exercitus suos intra fines Imperii adducturum, & ex eo Belgas infestaturum. Alias enim, qvæ ibi disponuntur, cum isto instituto, ac Præsulum conatibus non qvadrare.

8. Deniqve an Articulus XVIII, *si qvis alienis negotiis ad Imperium non pertinentibus sese immiscuerit*, eo porrigendus sit, ut si qvispiam Imperii Princeps suas ditiones extraneo milite inundari videat, majorum malorum metum incutiente, ac demum isti vim opponat, ac sociis suis ex fœdere auxilia ferat, num is alienis sese rebus ingessisse sit censendus? Ista cum altioris indaginis viderentur, Wolfradus spatium petebat mandata sua inspiciendi. Interim super causa, & occasione ejus fœderis disserebat. *Regem solicite circumspexisse remedia, per qva pax Germaniæ bono Protestantium, & præstandæ Ordinibus securitati inconcussa servari posset, ne inter hæc periculosa tempora quid in ejus fraudem strueretur. Nec minus Regi* 1672. *in proprii Regni salutem tempestate, varios motus minitante, aliorum amicitiam, & societatem fuisse qværendam, qva non solum ab eo latere, unde periculi suspicio erat, in tuto se collocaret, sed & valido auxilio fulciretur, si forte qvis opportunitate ad noxam Sveciæ inferendam uti auderet. Amicos porro vel affectandos fuisse, vel ultro se offerentes amplectendos. Regi autem Austriacæ Domus conjunctionem qvæsitam, testari fœdus cum Bisserodio initum, qvod Cæsar non nisi mutilum, nec sine contumelia Sveciæ ratum habuerit: unde id vado adhæsisse, nec Viennæ certi qvid decretum, utut eam rem per ministrum ibi suum Rex diligenter egerit. Idem testari triplex fœdus, & studium circa pacem Aqvisgranensem. Contra Hispanos tempus incassum extraxisse, nunc Londini interventu Regis Angliæ, nunc Hamburgi, nunc Holmiæ misso Nunnio Comite tractatum minatos. Qvibus manibus sibi illusum indicio esse, qvod Nunnio nunqvam justum procuratorium fuerit, nec idem cavere potuerit, id sibi missum iri. Eosdem qvoqve admodum tenaces fuisse circa numeranda subsidia qvæ Angli, & Belgæ ipsis stipulati fuerant; cum tamen exercitus, qvem Rex in provincia sua aluerit promovendæ paci Aqvisgranensi, longe pluris constiterit. Peculiaria fœdera cum uno, & altero ex Ordinibus Imperii ad scopum solidæ securitatis haut sufficisse. Igitur ad eorum amicitiam converti necessum fuisse, qvi eam ultro obtulerint, postqvam eorum rationes, qvantum Sveciæ rebus congruant, examinatæ fuerint. Eqvidem Belgas post compositas, qvæ olim cum ipsis Sveciæ fuerant, controversias arctius fœdus, simul pecunias sustentando exercitui obtulisse. Ast cum id factum esset, cum jam Gallus, & Anglus bellum iisdem indixissent, id admitti non potuisse, qvin cum utroqve Rege bellum sumeretur. Eos Sveciam qvoqve in societatem belli pertrahere laborasse, sed ea repudiata ad extremum consultum visum, cum Gallo id fœdus defensivum servandæ securitati Germaniæ, ac paci VVestphalicæ concludere. Qvo Rex impedire studuerit, ne Gallus, cujus arma in præsens tantam suspicionem excitent, in ejus pacis fraudem qvid aggrediatur. Sane è multis ab isto hactenus susceptis, Pacis Instrumento parum qvadrantibus, haut frustra metui, ne is data occasione plura audeat. Unde necessarium visum, novo istum vinculo ad observandam pacem adstringere, simul vasta ejusdem destinata, qvæ Germaniam spectare possint, certis limitibus coërcere. Ac stare sententiam Regi, si Gallus contra fidem hoc fœdere datam Germaniæ qvietem turbet, se primum fore, qvi arma ei oppositurus sit.*

Qvo

1672. *Quo fine cum Cæsare, & Ordinibus patriæ amantibus fœdera, quæ ipsi desiderent, initurum, ac peculiariter cum Protestantibus, si sacra hoc bello peti adpareat. Qvanqvam tale qvid haut metuendum videatur, qvod Cæsar, & Hispani Belgarum partibus faveant, & Anglus Gallo innexus sit. Unde prætextum circa sacra tantum utrinqve adhiberi ad plures in societatem pertrahendos. Cæterum Regis mentem non esse, Galli destinata toti prope Europæ formidanda firmare, aut eorum, qvi per istum impugnantur, defensionem impedire. Qvin cordi esse erumpentem belli flammam qvantum possit restingvere, partibus officium offerre, simul arma parare, ut si intellectû fuerit, penes utram partem aggressionis culpa hæreat, læso satisfiat, & qvi æqvam pacem abnuerit, armis compellatur.*

1\. Post & ad propositas qvæstiones idem respondebat. Regem cum is articulus conciperetur, de Coloniensis, & Monasteriensis conatibus nil audiisse. Sed post iis perceptis Cæsari, ac amicis suis in Germania significasse; si Præsules isti, aut qvis alius in Galli favorem turbas Instrumento Pacis adversas in Imperio, aut extra movere audeat; ac Cæsar juxta leges publicas eosdem, qva amica monita non pertingunt, armis per se, aut alios Imperii Ordines coërcere instituat; Regi id non displiciturum, nec id velut paci Westphalicæ adversum habiturum. Qvi & articulum IV fœderis, & qvi ex eo formari possint casus ad normam Instrumenti Pacis utiqve intelligi velit. Uti

2\. Rex nunqvam ansam præbiturus sit infringendis Ordinum juribus, & Imperii legibus: ita censere, super auxilio Belgis ferendo seqvendam Instrumenti Pacis dispositionem; ne qvi è Germania Gallos invasum veniunt, uon repugnante jure gentium in sua retro pellantur, periculoso incendio in Germaniam attracto. Non tamen Regem intercedere, qvo minus Belgis auxilia ferantur adversus hostes pace Westphalica haut comprehensos. Qvia verba In-

5\. *Ut eo sincerior.*

3\. strumenti Pacis discrimen inter aggressores, & eos, qvi invaduntur, haut facit, nec id isto articulo potuisse exprimi. Alias qvis aggressor sit, haut definiri posse, nisi causa prius curate excussa. Non enim statim aggressorem esse, qvi primus arma movet, sed & qvi injuriis alteri armorum arripiendorum necessitatem adfert. Aggressoribus assistere perinde esse, ac bello aliqvem petere. Id autem primo articulo pacis vetitum. Inde seqventi paragrapho amplius qvid vetitum, nempe, ne aliis qvoqve hostibus adsistatur, qvacunqve de causa bellum cum iis ortum sit. Sed nec inter gentes receptum, ut tertius judicet, cum alter sufficientes belli causas habuerit, sed circa justitiam partes haberi pro æqvalibus. Unde ex tali interpretatione non nisi elusiones fœderum, ac nova bella oriri posse. Igitur satius esse simpliciter seqvi, qvod JCti tradunt: *Hostes esse, qvi nobis, aut qvibus nos bellum decrevimus.* Expresse qvoqve conventum, ut Ordines possint Hispanis auxilium ferre; igitur non aliis. Jure fœderum hanc exceptionem additam, ne sint contra hanc pacificationem. Deniqve ne qva mala inde proveuire qveant, amica interpositione caveri posse. Unde & Regem utriqve parti officium oblaturum, ubi brevi sit adpariturum, penes qvem culpa belli sit, qvo idem junctis viribus compelli qveat, ut ex æqvo cum altera parte transigat.

4\. Super transitibus Regem censere, eos cuiqve permissos esse. Alias leges Imperii, & Instrumentum Pacis ita perspicuum esse, ut de Rege præsumi neqveat, velut aliqvid istis adversum statuere voluerit.

5\. Si Præsules, aliivè exteri contra leges pacis Westphalicæ in solo Imperii exercitus habeant, iisqve Imperium inqvietent, propositum fœdus utiqve adversus eosdem valere.

6\. Ut ad Cæsarem, & reliqvos Ordines referatur, Regem facile ferre posse, qvod fœdere nil contineatur, nisi de qvo jam Instrumento Pacis sit dispositum.

7\. Num Rex, qvando XVII articulus fœderis concipiebatur, super Galli destinatis, aut Præsulum ausis edoctus fuerit, & qvousqve ista Instrumento Pacis repugnent, sibi haut constare. Jussu tamen Regis confirmare, si Gallus, aut qvis alius qvietem Germaniæ turbet, aut alias in fraudem rei Evangelicæ tendentia suscipiat, Regi & facultatem esse, & voluntatem id pro viribus impediendi; qvo fine etiam cum omnibus patriæ amantibus sese sit conjuncturus.

8\. Demum si qvis Principum suam ditionem alieno milite inundari, ac extrema sibi intentari videat, ei per naturalem rationem injungi, ut defensioni suæ invigilet; nec eundem argui posse, qvod alieno se negotio immisceat. Sed auxilia fœderatis præstanda ad normam Instrumenti Pacis prius exigenda, ac solide inqvirendum, uter aggressionis culpa sit onerandus. Ad ista reponebatur: *Electorem super causis, qvæ Regem ad id fœdus ineundum moverint, haut scrupulose inqvisiturum. Sperare tamen eum per Brandium monita observaturum; simul rogare, ut qvemadmodum Suecia interest Germaniæ pacem consistare, Instrumentum Westphalicum sinistra interpretatione ne detorqveri, ac æqvilibrium orbi Christiano tam necessarium servari: ita & ul-*

17\. Maii.

1672. *& ulterius omnia consilia ad bellum sopiendum referat, nec ejus autores obfirmet, nec illos impediat, qui id negotium unice pacis causa amplectuntur. Eqvidem non dubitare Electorem, qvin Regi animus fuerit pacem Germaniæ juxta, ac rem Protestantium sartam tectam præstare. Sed unam cladem ita summam rerum immutare posse, ut post sero abisto medicina sit adferenda; qvæ cura haut frustra omnes Evangelicos exerceat. Adversus qvam parum solatii sit, qvod Anglus Gallo societur; Cæsar, & Hispani Belgis faveant. Optasse, ut is circa proposita dubia discutienda longius progredi potuerit. Ad extremum petere, ita Rex in hoc negotio se gerat, uti id parta Sveciæ gloria, ac genuinæ ejus rationes reqvirant: utqve sibi amicitia istius, & auxilium ex fœdere debitum persistat.* Enimvero neqve Cæsari, nec Electori satisfacere poterat interpretatio loci è pace Monasteriensi, qvæ in Svecorum cum Gallis fœdere posita erat. Nam si iste paragraphus ad scopum contrahentium, ac indolem fœderum defensivorum, qvæ Ordinibus Imperii reservantur, examinandus sit, unice eundem ita intelligendum, ut universum Imperium hostibus Galliæ, nempe qvi hanc armis aggrediantur, adsistere non debeat. Aut si ea verba laxe in favorem Galliæ porrigenda sint, eos qvoqve sub hostibus Galliæ intelligendos, qvi huic tantum injuriarum intulerint, ut has per arma ulciscendi necessitas eidem allata sit. Ast si dicto loco per hostes Galliæ omnes intelligi debeant, qvos Gallus subjugare; eoqve fine hostes declarare, ac bello petere instituit; id communi rationi repugnare, qvæ in omni tractatuum interpretatione pro norma habenda sit. Ac nunqvam præsumi posse aliqvem promisisse, qvod omnes suos vicinos deglutiri otiosus spectare, eoqve viam ad sui qvoqve exitium munire velit. Repugnare id adversa fronte rationibus Germaniæ, qvin ipsius Sveciæ. Nam si aliqvando Svecus cum Gallo bello collidatur; inde secuturum, Ordinibus qvoqve fas non fore isti contra hunc adsistere. Competere qvoqve Ordinibus jus fœderum cum exceptione duntaxat Cæsaris, ac Imperii. Atqvi fieri posse, ut qvibusdam Ordinum fœdera cum Belgis intercesserint diu ante, qvam de hoc bello innotuerit, è qvibus isti emolumenta perceperint. Unde iniqvum esse, eosdem prohiberi per istam interpretationem qvæ acceperint redhostire. Qvin si maxime per imprudentiam in aliqvid consensum sit, qvod per alterum eousqve porrigatur, ut nobis exitium inde proventurum sit; ad id, ubi error adparuerit, nos

§ Gaudeant.

non amplius teneri; cum fœdera & qvævis pacta ob salutem, non ob perniciem Reipublicæ inventa sint. Cæterum Viennæ pleriqve circa fœdus istud judicabant, per id vasta Galli destinata contra Belgas, inde contra Austriacos fulciri, ac Svecis ex eodem occasionem qværi Germaniam turbandi, ejusqve præda se lucupletandi, postqvam unicum hujus propugnaculum eversum sit. Contra Lobcovicius Svecorum intentionem probabat; qvod non protinus ad arma decurrendum, sed concordia prius amica ratione tentanda sit. Moguntinus qvoqve minister dicebat; hero suo videri malum exasperandum, si statim ferrum stringatur, ac sine dubio bellum in Germaniam ea via pertractum iri. Sed multi ex hoc fœdere colligebant, Germaniam salvam esse non posse, nisi Sveci ac Galli simul, vel alterutri horum Germania eliminentur: & qvia à debilioribus initium fieri soleat, Svecicas provincias primum recuperandas. Sed & non admittebantur Svecorum ratiocinia Viennæ contendentium, inter hostilia non referendum, à Gallo Clivicas urbes Belgico milite infessas occupari. Nam jure gentium Gallo permissum esse hostem qværere, ubi inveniatur: nec cum ratione à Gallo postulari posse, ut ea loca à tergo relinqvat, ni Elector caveat, ex iis nil damni ipsi inferendum. Ast contra ostendebatur, eas urbes obsideri non posse sine vastatione Cliviæ, in qvam Belgis nil juris sit. Nec Gallum ab Electore transitum petiisse, sed suo arbitrio sumsisse; qvasi qvis operam teneatur conferre, ut Gallus vicinum opprimat, qvem incolumem esse Germaniæ tantopere intersit, & qvo cadente totum id latus nudetur. Sed & ferri non posse, à Coloniensi, & Monasteriensi bellum suscipi contra leges publicas, qvod Germaniam qvoqve involuturum sit, si Belgæ invasoribus paria reponant. Nam si ipse Cæsar per legem Regiam offensivum bellum movere non possit insciis Ordinibus, ac Instrumento Pacis cautum sit, ut Ordinum autoritas in Comitiis declarata accedat; multo minus Principi alicui id permissum; & si qvispiam tale qvid audeat, Cæsari utiqve fas esse id malum in herba opprimere. Cæsarem qvoqve Gallum, Moguntinum, Trevirensem, Coloniensem, Brandenburgicum, Neoburgicum, ac Luneburgicos pacem Clivensem præstandam suscepisse cum obligatione arma contra violatores arripiendi. Nunc autem Monasteriensem Belgis bellum indicere ex vetustis, ac jam abolitis causis, nulla in antecessum significatione Cæsari facta,

1672.

1671. facta, nec ut injuriæ, si qva illata sit, reparatio qvæsita fuerit.

Cum Dania Rege consilium confertur 7. Sept. 71. §. 40. Nec minus Electori curæ fuerat ea rerum facie Daniæ inclinationem nosse ob magni momenti rationes, qvæ ipsi eo cum Regno intercedunt. Igitur missus ad Christianum V. Regem Blumenthalius, ut ei super transactione in causa Oldenburgica cum Ploenensi Duce gratularetur, simul officium Electoris offerret, si qvid inter Regem, ac Ducem Gottorpiensem componendum restaret. Sed ut præcipue exponeret, Electorem magno cum gaudio percepisse, à Rege hactenus omnia consilia ad conservandam pacem relata. Qvod cum & isti sedeat, cum ipso pressius expendere velle, qvomodo id obtineri qveat motibus, qvi imminere videantur, compressis. Nemini qvippe ignotum, qvid dissidiorum inter Gallum ac Belgas gliscat, utrinqve summa vi arma parantes. Super qvibus eumprimis sententiam Regis nosse cupere, ut si ista componi neqveant, saltem Germaniæ, & vicinorum qvietem ne abrumpant. Electorem hactenus neutri se partium innectere voluisse. Num & Regi omnia adhuc sint integra; in utram is partem inclinet, an orto bello medium se sit gesturus? Deniqve num ipsi amicitia cum Svecia constet? Blumenthalio Hafniam delato super cerimoniis controversia surgebat, qvod Rex decretum condidisset, ut ablegati extraordinarii bijugis duntaxat ad audientiam per magistrum officiorum adducerentur, ac ante pontem arcis curru descenderent; id qvod antea secus fuerat. Ac ferebant Dani, modo is *Deputati extraordinarii* dignationem gereret, vetere ritu excipiendum fuisse, qvod hujus gradus apud se ablegato extraordinario potior habeatur. Admittebat id genus receptionis Blumenthalius ea lege, ut in universum omnes ablegati Regii extraordinarii haut alio modo haberentur. Enimvero eam honoris antea exhibiti imminutionem ægerrime ferebat Elector, eoqve Blumenthalio injungebat, ut dimissionem postularet, atqve ad valedicendum Regi utiqve sejugibus se adduci exigeret. Id si negetur sine valedictione discederet. Ægerrime huc Rex descendebat, qvod sibi in propria aula leges præscribi viderentur. Sed prævalebat æstimatio Electoris, & qvod cum nemine minus offensæ qvid contrahere vellet. Cupiebant tamen Dani, si utiqve recens edictum abolendum sit, Anglicum ablegatum primo loco, inde Blumenthalium antiqvo ritu in aulam adducere. Id qvod hic recusabat, qvod ea mutatio hoc modo honori Regis Angliæ, non Electoris data videretur. Inde id temperamentum proponebatur, ut Blumenthalius sejugibus in hortum Regium adductus audiretur. Qvi & id abnuebat, ac jam discessum parabat vehiculis ad januam adductis. Ita sejuges venere, qvi in arcis interiorem aream eum adtraherent. Anglicus ablegatus seqventi die pari honore habitus. Fulciebat Blumenthalii postulatum non sine fervore Hugo Terlonus legatus Gallicus, qvi invitatus licet non prius à Rege audiri volebat, qvam isti satisfactum foret. Provenerat ista cerimoniarum mutatio non à Rege placidi ingenii Principe, sed à Gyldenlevvio; qvi dein à se suggesta abrogari graviter fremebat. Ac differebat Griffenfeldius; durum esse Regi in sua domo leges præscribere, ejusqve statuta mutare velle. Cui reponebatur: *insignia honoris augere cuivis integrum esse: sed semel concessa vim juris fortiri, qvibus nisi mutuo consensu nil detrahi possit.* Cæterum tunc Blumenthalius non uti jussus erat, Regi valedicebat, sed gratulatione de nato filio Friderico defungebatur. Mox discessuro responsum: *In votis esse Regi, ut qvæ inter Gallos, ac Belgas surrectura metuatur flamma, primo ortu opprimi qveat, qvam in rem ipse qvoqve operam sit navaturus. Omnibus tamen incommodis non melius absisti posse, qvam inito arctiore fœdere super mutua defensione; qvo fine armorum paratus mature faciendos, ne repentina invasio metuenda sit. Sed qva ratione id commode fieri qveat, ex Electore se percepturum; qvo proponente amplius mentem suam sit declaraturus. Habbæum antea missum ad prius fœdus renovandum, & præsenti tempori adaptandum. Ita primo velut gradu à se facto Electoris declarationem expectare, cui ob locorum propinqvitatem indoles negotiorum penitius sit perspecta.* Addebantur verba honoris de continuanda amicitia, à Parente tanto cum fructu exculta. Cæterum Daniæ Regi adhuc integra erant omnia, qvi nec à Gallo ad societatem invitatus fuerat, nec magnopere litem Galli cum Belgis curare videbatur, qvod sua interesse crederet Belgas paulisper ad modestiam redigi; qvi tam iis viribus polleant, ut facile eversionem sui status molientibus resistere qveant. Major ab Anglo metus. Auxilii à Belgis superiore bello lati memoria nondum exciderat. Gallus parum curabatur, tanqvam valde remotus, & qvi urgente necessitate Daniæ haut commode assistere possit, certiore Electoris, & Luneburgicorum auxilio, velut è propinqvo. In Sveciam

Marginal notes: *26. Sept. 71. Controversia super cerimoniis.* — *4. Oct. 71.* — *10. Oct. 71.* — 1671.

1672\. præcipuus respectus, cui Scaniam iterum eripere summa votorum erat. Etsi reponebatur; omnes cum Svecia lites Daniæ admodum periculosas: eventum belli dubium, ac prius accepta vulnera nondum solidata. Historiam qvoq; testari, Daniam, ubi intempestive qvid aggressa sit, semper infelicem fuisse; contra secunda fortuna usam, si satis habuerit vim repellere.

Altera in Daniam missio. 13. April. 72. §. 41. Seqventi anno Blumenthalius denuo Hafniam missus est, ut Regi exponeret, Electori hac tempestate eximio solatio cedere, qvod is omnia consilia ad pacem referre decreverit, & ne qvis amicorum opprimatur. Eandem & Electori mentem, à qva neqve promissis, neqve terrore avertendus sit. Cum autem jam Belgæ è quadruplici fœdere, cujus pars & Rex sit, auxilium petant; Gallus contra, ut negato auxilio medium se gerat Elector, postulet; in negotio, qvod Regem, & omnes alios Principes tangat, hujus consilium ab isto exqviri. Privatis congressibus exponeret; Qvanqvam Electori cum Gallo amicitia hactenus constet, qvam & conservare cupiat; metuere tamen eundem, ut hoc bello sibi qviete frui liceat, qvod Galli eos hostium loco habituros minentur, qvi Belgis auxilium laturi sint. Qvin Gallicum Berolini legatum asseverare, Gallum etiam qvi tertias partes formare instituant, hostili modo tractaturum. Nec dubium, qvin is oppida Clivica Belgico milite infessa invasurus sit summo cum Imperii, & Electoris periculo. Nec tamen hunc perspicere, si maxime publicas rationes negligere velit, qvomodo auxilii fœdere promissi præstationem declinare qveat. Qvia autem Rex considerato negotii pondere nunqvam concessurus sit, ut oppressa Republica, qvæ hactenus tam Daniæ, qvam aliis exigente necessitate præsto fuit, æqvilibrium Europæ tantopere alteretur; igitur spem esse, Regem id consilii capessiturum, qvod Electori, publicum magis qvam peculiare commodum respicienti, animos addat; cui alias, si cæteri qvorum æqve intersit, manum subtrahant, non defutura sit via privatim sibi consulendi. Si Dani suam sententiam exponere prius nolint, qvam de Electoris mente constet, atqve istos solutaria consilia agitare adpareat, silentium stipulatus exponeret; Electorem re diu pensiculata demum decrevisse Belgis valido cum exercitu adsistere, qvo nomine tractatus serveant; ac spem esse, Regem idem facturum. Electorem qvidem optasse, ut id junctim fieri potuerit; sed qvia ipse periculo sit proximus, Regem haut improbaturum, qvod idem tempori parcere voluerit. Sane Belgio everso, aut in eum statum redacto, ut sociis suis præsidio amplius esse neqveat, non modo ingens fulcrum Protestantium rebus, sed & communi Principum libertati subtractum iri. Præsertim cum multa indicia erumpant, Angliæ Regem dogmatibus Pontificiis imbutum; id qvod promulgatum recens edictum, qvo Pontificiis rituum suorum libertas permissa sit, arguat. Nec securitati consuli, qvod jactetur; Remp. mansuram, sed tantum paulisper castigandam, haut expresso, qvousqve ea castigatio processura sit. Qvin metuendum, ne ista auxilio destituta duorum Regum vastis adparatibus succumbat, aut ad pacem compellatur Germaniæ noxiam. Sane & Hispanos arma arrepturos. Idem & Cæsari per munus, qvo in Germania fungitur, necessum fore, qvod id bellum non possit non fines Imperii tangere. Ac si ipse Cæsar ab armis abhorreat, Ordines tamen ei necessitatem impositturos, connitentibus in eum finem Hispanis. Saxonem, Luneburgicum, & Cassellanum præcipue in Daniæ Regem oculos conjecisse; qvo fortia consilia capessente bellum vel plane impediri qveat, vel ejusmodi vires contrahi, qveis Resp. servanda, ac pax brevi reducenda sit. Ne Gallicus legatus qvæ agantur rescifcat, è compacto cum Danis vulgaret; inter ipsos super oblato medio statu consultari, & qvid super auxilio, qvod è quadruplici fœdere petatur, sit statuendum. Ast si Danis decretum sit plane qviescere, id tantum ageret, ut Rex Electoris causam suscipiat, si ejus auxilii lati nomine ab aliis impetatur, eoqve fine pactum cum ipso ineat; præsertim cum Dania etiam è priori fœdere ad auxilia ei ferenda teneatur. Si metus à Svecis obtendatur, diceret; non qvidem præsumendum, Svecos in fraudem rei Evangelicæ aliqvem invasuros, qvi circa hanc ab oppressione præservandam connitantur. Si tamen præter spem talia audeant, haut defore vires, qvæ istis opponantur. Ast ubi nullam hujus negotii partem Dano tangere placeat, saltem id urgeret, utè quadruplici fœdere debita auxilia Belgis ne abnuantur. Secreto qvoqve cum Rege consultaret, qvid agendum, si Brema invadatur, qvam in præsenti statu relinqvi vicinorum maxime intersit. *13. April.* Adibat Regem Glucstadii Blumenthalius, qvi ad proposita respondebat: sibi prius, qvæ Anglicus, & Belgicus legati, qvi Hafniæ agant, propositiri sint, cognoscendum. Aderat qvoqve ibi Georgius Wilhelmus Luneburgicus Dux, qvi svadebat, ne Ele-

1672. ne Elector Belgis sese illigare properaret. Incertum esse, num Hispani in bellum erupturi sint. Eqvidem Monteregium Belgii Gubernatorem belli cupidum à Rege suo petiisse, ut sibi prout tempora se dent, cum Gallis pacem abrumpere liceat: sed hucusqve Hispanos nil certi statuisse. A Cæsare optima qvæqve sperari; sed nondum conspici legiones iter ingressas; ac id forte ob motus Poloniæ, & metum à Turca plane omittendum. Svecis haut nimis fidendum, qvi Gallo promisisse dicantur, Præsules Galli socios contra qvorumvis invasionem tutari. Eqvidem Gallum in Osnabrugensis arbitrium contulisse, num is Belgis è qvadruplici fœdere auxilia mittere velit. Unde forte Gallum haut ægre laturum, si idem ab Electore fiat. Sed nec ideo tantopere festinandum, qvod Belgæ super subsidiis non satis cavere velint. Qvin & metuendum, ne bellum in Germaniam pertrahatur; prout & Belgæ Electoris fœdere admodum glorientur, ejusqve famam late differant. Super Svecis tamen aliter judicabat Haugvvicius Saxonicus ablegatus, tunc Holmia veniens; istos hautqvidqvam invasuros, qvi Gallorum destinata impedire conentur. Id enim Biœrnclovianam factionem, cui in Svecia autoritas non desit, nunqvam permissuram. Ac facilius excusari posse tutores, si Rege minorenne pecunias accipiant, ut qviescant, qvam ut Regi hostes excitent, qvibuscum hic libenter pacem culturus fuerat, ubi Regni habenas capessierit. Sed & Svecos, ne qvid moveant, inopia prohiberi, Gallorum qvoqve largitionibus parum profusis in eos, qvi rem gerere nolint. Privato congressu Gyldenlevvius, & Griffenfeldius differebant: *Regem debita è qvadruplici fœdere auxilia, si reqvirantur, haut negaturum; nec in toper Gallos sibi qvid præscribi passurum. Sed uti tam modico auxilio Belgarum necessitatibus haut consulitur; ita nihil adhuc ab his propositum, qvi non magis qvam Elector gratis qvid suscepturus sit. Unde prius, qvæ conditiones à Belgico legato ferantur, audiendum. Belgas aliqvandiu Daniam sat neglectim habuisse, Svecicam contra amicitiam sollicite captasse. Unde Danos haut primos fore, qvi non rogati ad auxilia istis ferenda sint accursuri. Super Brema Regem, ubi opus sit, cum Electore libenter consilia sociaturum.* Credebatur Regi in eam causam sat studii esse, sed à Cellensi metu injecto ipsum retrahi. Gluckstadio Rex Rendisburgum abibat, ubi tunc conventus Ordinum Holsatiæ agitabatur ingentes inter disceptationes; qvod Rex iniqvum diceret, tributum bellicum cum Gottorpiensi dividendum, cum sibi tutandæ provinciæ aliqvot militum millia sint alenda, Duci vix aliqvot centurias: hoc reponente, se qvoqve parem militum numerum cum Rege aliturum. Qvod & ipsum Regi intuitu Svecorum, qvibus iste Dux innexus erat, parum arridebat. Rendesburgi per Commissarios Danicos Blumenthalio significatum; *Regi displicere, qvod Belgæ post ubiqve expetita auxilia, ac vulneratam causam nunc demum ad ipsum eant. Nec super novis pactis agi prius posse, qvam de subsidiorum reliqvis, ac iis, ad qvæ ex arbitrio Galli, in qvem compromissum fuerat, tenebantur, Regi satisfactum sit. Nam Gallus Belgas in contumaciam tam ad sortem, qvam id qvod interest, & expensas damnaverat, Gallū cum arbiter assumeretur, communem utriqve amicum fuisse, nunc hostilitatis in ipsos manifestum. Qvod si isti Daniæ auxilio carere neqveant, manum crumenæ admovendam.* Obstabat Belgis non parum Gyldenlevvius in Anglos pronus, qvi Regi persvaserat, seram Belgarum missionem ab ipsius contemtu proficisci. Ad extremum isthæc declaratio Blumenthalio tradebatur: *Regem, si Belgæ auxilium è qvadruplici fœdere paulo post expiraturo exigant, Electoris sententiam secuturum, promissis aut minis insuper habitis; ut tamen expressa eo fœdere conditiones, sub qvibus utraqve paciscentium pars ad auxilia ferenda obligatur, observentur. Cæterum generosa Electoris destinata circa ferendum Belgis auxilium summa laude digna. Sed uti is nihil decreverit, nisi audito legato Belgico; ita & hunc sibi prius audiendum. Alias Regem Brandenburgicæ Domus rationes propriis æqviparare, ac dudum super ineundo arctiore fœdere firmandæ utrinqve securitati monuisse. Ac optare, ut Elector fœderi inter ipsum, & Luneburgicum inito accedere velit; cui si & Cæsar, ac Saxo nomina dent, tertias partes formari posse tutandæ paci Germaniæ; qvibus deinde integrum sit accedere illi, cui justissima belli causa, & cujus conjunctio pro captu temporū ipsis maxime sit conveniens; cui fœderi & Bremensis civitas includi qveat.* Porro & nunc Blumenthalio modica collisio super cerimoniis fuit. Qvia enim Sveciæ Senatores ablegatis extraordinariis Electorum cedere nolebant, Gyldenlevvius Rendisburgi idem prætendere instituebat, cum Rex eum mensæ admoveret; qvod alias non in ipsa Regia, sed tamen in itinere fieri svevit. Sed Rex Gyldenlevvio denuntiabat; eam litem in præsens omitteret; ac mensam regiam alia vice ipsi patere.

Monteroy. Haugwiez. 27. April.

§. 42. Ter-

1672. *Tertia vice legatus in Daniam mittitur. 18. Jun.*

§. 42. Tertia mox vice Blumenthalius in Daniam mittebatur, jussus proponere: Qvia Rex nuper Rendisburgi declararit, sibi videndum, qvid alii Principes hac tempestate sint suscepturi; unde Electorem Regi communicare voluisse, Cæsarem judicare, fœdus avertendis malis, ac Imperii, & vicinorum qvieti inservire posse; cujus formula nunc exhibeatur. Id cum Instrumento Pacis innitatur, ac nullius offensam spectet, Regem qvoqve pro studio suo in publicum bonum probaturum; cui & alii accessuri sint. Nec Gallum, & Anglum ejusmodi fœdere offensum iri; qvod utiqve Cæsari, Daniæ Regi, atqve Electori non magis vitio dari qveat, à se fœdus tutandæ paci Germaniæ iniri, qvam Gallus, & Sveci sibi indulserint fœdus tam alte penetrans cudere. Et contineri eo fœdere nonnulla Daniæ haut modicum scrupulum injicere apta. Ad Anglum id fœdus haut pertinere, cui & cum Electore nil controversiæ intercedat. Unde non habiturum eum, qvod isti contradicat. Legato autem Belgico noster dicere jubebatur: Non alia via, qvam tali fœdere eam Remp. servari posse. De auxiliis Belgio ferendis data opera diserte non expressum, qvod id ista magis impediturum, qvam promoturum esset. Legato Gallico dicendum: qvia ubiqve arma magno conatu parentur, Electori qvoqve cum Daniæ Rege socio, & amico consultandum fuisse super qviete Germaniæ servanda, ac pace inter partes bellantes restituenda. Anglico legato confirmandum de constante Electoris in Angliæ Regem amicitia; & cum iste nil magis optet, qvam ut hunc inter, & Belgas pax instauretur, ipsum libenter operam eo fine navaturum; ac si constet ipsius officium Regi gratum fore, eo nomine legatum ad eundem missurum. Qvod si vero Danus nec Belgis auxilium ferre, nec ei fœderi accedere velit, ad extremum exqvireret; num Elector saltem de auxilio Regis certus esse possit, ubi iste ob istud fœdus, ac studium boni publici impetatur. Hafniam eum pervenisset Blumenthalius, Regem, ac Cellensem Ducem reperit mutuo se obligasse, ne unus absqve altero qvid suscipiat. Hujus autem lenta consilia non tam inde provenire, qvod boni publici curam deserturus esset, qvam qvod intempestiva æmulatione tangeretur. Nam qvia Hanoveranus, & Osnabrugensis Gallo sese innexuerat, Guelferbytano autem modicæ vires essent, in se solum videbat rediturum onus, ad qvod sustinendum qvatuor concurrere debebant. Qvia autem pares eum Electore copias contrahere non poterat, virium tenuitatem apricari erubescebat, qvod & eo casu, si qvid præclare gereretur, gloria in solum Electorem redundatura esset. Unde &, si utiqve manus negotio simul admovenda foret, Daniæ Regi suggesserat, ut ipse regimen belli administrandū susciperet, qvo Electori belli moderamen subtraheretur. Sed & Danos valde turbabat Anglorum, & Sveeorum cum Gallo conjunctio, & qvod metus esset, ne Svecis seqvestribus Belgæ ignominiosam pacem admitterent. Ac minabantur Terlonus Gallicus, & Richemondius Dux Anglicus legati, se protinus discessuros, si Rex cum Electore tractatus suscipiat. Ac favebat Anglis Gyldenlevvius, periculum à Svecis ostentabat Sehackius; simul à fortibus consiliis retrahebat priorum temporum memoria. Ac Cellensi, cujus consiliis tunc plurimum tribuebat Rex, magis curæ erat à Germania turbas avertere, qvam Belgas sublevare. Ita Blumenthalio id responsi datum: *Si communicatum fœdus inter Cæsarem, & Electorem unice pacem Imperii spectet, Regem ei accessurum, ac huic qvoqve placiturum, qvod Cellensi visum fuerit. Sed si fœdus id ad Belgas periculo eripiendos tendat, id tantisper differendum, qvoad Rex à Rep. ad id decenter invitetur. Circa officium bellantibus interponendum Ducem Richemondiæ declarasse, apud Angliæ Regem id inane fore. Idem à Gallo expectandum. Unde se repulsæ contumeliam haut expectaturum.* Videbatur etiam Dano hoc frigore Belgas stimulare velle ad lautas ipsi conditiones offerendas. Contra Belgæ Cæsaris, & Electoris auxilio confisi de Dano minus soliciti videbantur. Ita à Dano tunc nil aliud obtentum, qvam ut declararet, se fœderi cum Cæsare, Electore, Luneburgicis, aliisqve accessurum.

5. Jul. *13. Jul.*

Cum Saxone consultatur. 14. Mart.

§. 43. Ad Electorem ipse Saxo Potstamum venerat, super præsenti rerum statu consultaturus. Is agnoscebat periculum; sed præmature in caussam descendere nolebat. Convenerat inter ipsos, ut consiliarii utrinqve Lipsiæ congressum agitarent; sed id post à Saxone retractatum. Eveniebant inde monstrosi Gallorum progressus, ut Saxo prope de Rep. Belgarum desperaret. Eundem & Cæsar in societatem pertrahere conabatur. Sed is plane abnuebat, obtendens Brandenburgico diversas plane rationes esse, qvas ipse amplecti neqveat, velut qvæ plane se non tangant. Præcipue Clivicum heic negotium versari, ad qvod ipse salvo suo jure nil conferre possit. Nec legatus Belgicus Dresdæ qvid proficiebat,

par-

1672. parcam argenti spem ostentans cujus publica tunc in Hollandia egestas erat.

Moguntinus consilium exquirit. 14 Febr. §. 44. Ad Moguntinum Marenholzius Ratispona Wurtzburgum excurrere jussus fuerat, ut istius sententiam super praesenti rerum facie exqvireret. Hic multis qverebatur; de securitate Imperii, qvam ipse tanto studio Ratisponae egerit, usqve adeo negligenter fuisse actum. Unde se proposuisse foedus inter Caesarem, Trevirensem, Saxonem, Brandenburgicum, Culmbacensem, Monasteriensem, & alios, cui & ipse nomen sit daturus. Imminente à Gallia periculo se magnopere commoveri. Francisci Furstenbergii Germanici Principis actiones satis mirari, ejusqve consilia digerere haut posse, aut Coloniensem ita simplicem esse, ut ad insignia ditionis suae loca in Gallorum manus tradenda induci se patiatur. Sane Monasteriensem, qvi & ipse arma parer, veterum cum Belgis simultatum nondum oblitum, hautqvidqvam munita loca Gallis consignaturum. Alias ostendebat, Gallum misso Heistio sibi confirmasse de pace Westphalica firmiter observanda. Nec Hispanos habere, qvod sibi metuant, modo hosti auxilia ne ferant. Qvibus & Gallus promiserit, si qviescere velint, se ipsis Brabantiae loca à Belgis erepta redditurum, aperta qvoqve Scaldis navigatione. Qvin & iisdem offensivum foedus contra Belgas obtulerit, Regis destinata non longius porrigi, qvam ad Belgarum insolentiam castigandam, qvi suae sortis obliti totius Europae negotia moderari, & omnium nationum commercia servitio premere instituant suae avaritiae satiandae. Eosdem insuper compellendos ad reddenda Ecclesiae, ac Principibus Imperii, qvae ab his usurparint loca. Ut Belgio bene sit ad Caesarem non pertinere; qvin hujus, ac totius Imperii interesse, istos in ordinem redigi. Mansuram tamen eorum Rempublicam, postqvam Ecclesiae, & vicinis sua reddiderint, ac ad modestiam sese composuerint. Unde Regem rogare, Moguntinus apud Caesarem operam navet, ne is huic negotio se misceat, sed Reges solos litem suam cum Belgis perseqvi patiatur. Tum ut ipse liberam Rheni navigationem Gallis indulgeat. Scripserat qvoqve Argentoratensis ad Schoenbornium; aulam Caesaream induceret, ne Galli destinatis se opponat, qvod de incrementis Catholicae religionis agatur, ad qvae qvilibet, cui haec cordi sit, qvantum possit conferre debeat. Ad isthaec se declarasse: Eo negotio plane se abstenturum, ni qvid interveniat, qvod qvieti Germaniae, ac paci Westphalicae fraudi sit, aut ni leges Imperii, & munus, qvo in Germania fungatur, diversum injungat. Nec repugnaturum, qvo minus Rex Rheni navigatione utatur, si alii ad eum fluvium siti Principes eam annuant. Inde à se Melchiorem Schoenbornium Viennam missum, qvi à Caesare responsum laxis verbis reportarit; gratum sibi esse, qvod Gallus declararit super qviete Germaniae, & pace Westphalica haut turbanda. Qvo promisso se fidere, ac paria facturum. Sperare tamen, viam inventum iri componendo inter Gallum, & Belgas dissidio. Et uti ipse hactenus nulli extraneo justam qverelarum causam praebuerit; ita ubi opus sit, cum Electoribus, & Principibus, qvae salus Germaniae reqvirat, in consultationem deducere haut onusturum.

Altera vice ad Moguntinum mittitur. 26. April. §. 45. Paulo post idem Marenholtzius ad Moguntinum denuo missus est, ut ingruens indies periculum demonstraret; simul communia Imperii arma promoveret, qvod Electori anceps sit, ista per suos Ratisponae eminenti studio urgere. Tum ostenderet, Caesarem arbitrari, foedus cum Belgis paci Westphalicae haut repugnare, velut qva diserte disponatur, singulis Ordinum integrum fore post factam semel inter Gallos, & Hispanos pacem uni, aut alteri Coronarum adsistere. Ad qvae Moguntinus; super Imperii securitate se Viennae, ac Ratisponae summo studio acturum. Æqvum esse, ut Imperium Electori auxilium praestet, si Clivia invadatur. Sed qvomodo centum octoginta armatorum millibus, qvibus Gallus succingatur, sit resistendum, se nil consilii expedire; nec suas ditiones in minore periculo, qvam Electoris versari. Regem Schoenbornio à se nuper in Galliam misso declarasse; Imperium, aut qvenqvam Ordinum haut invadendum. Qvid fiduciae his promissis superstruendum sit, non constare. Interventionem suam offerenti Gallos respondisse; id serum jam esse; nec Regi licitum ob foedus cum Anglo arma sua sistere. Jactatum qvoqve fuisse, Vesaliam à Gallis in potestatem redigendam, qvod hostem à tergo relinqvi ratio belli non ferat. Ac gratum esse Electori debere istam urbem recepisse, qvam expugnatam Rex isti statim traditurus sit. Addebat Moguntinus; non esse Monasteriensi fidendum. Mirum qvoqve Colonienses de actione in Lipstadiū movere. Num foedus cum Belgis Instrumento Pacis congruat, in neutram partem definire velle: nam Gallos verba Instrumenti Gallici pro se interpretari.

1672. pretari. Cæterum litem inter Gallum, & Belgas qvocunqve modo ad compositionem deducendam, & Belgium haut deserendum; qvo everso non posse non Germaniæ ruinam consequi. Idem alias mirabatur, Gallos ita præmature de bonis sacris per Belgium vindicandis movere; qvo ipso Protestantibus non obscure denunciatur, qvid expectandum ipsis sit, si Belgium, cui in præsens vires, voluntasqve ad resistendum sit, vel plane opprimatur, vel eo redigatur, ut nil amplius ad repellendam Galli libidinem conferre qveat. Sane ubi destinata Gallo succedant, non posse non aliam rerum per Europam faciem, & Imperii ruinam provenire. Ast sibi ob ditionis suæ situm, modestia utendum, alias libenter omnia sua pro patria sacrificaturum, si sat virium sit.

Controversia cũ Brunsvicensibus super Reinsteinensi Comitatu.

§. 46. Ast qvod cum Brunsvicensibus parcior tunc communicatio esset, qvam ancipitia temporum reqvirerent, in causa erat, qvod Joannes Fridericus Hanoveranus Dux in Gallorum partes propenderet, & qvia surgens super Reinsteinensi Comitatu lis animos utrinq; nonnihil irritaverat. Postremus ejus Comitatus possessor fuerat Joannes Erasmus Tettenbachius; qvo ob perduellionis crimen apud Cæsarem accusato, is cum Halberstadiensi principatu, cujus feudum fuerat, consolidabatur. Ejusdem possessionem à se adprehensam Elector Brunsvicensi Duci significabat, ac si qvid scrupuli haberet, ad amicum colloqvium eundem invitabat. *8. April. 70.* Sed is minas spargere, ac milites ad arcem Reinsteinam occupandam mittere; sed qvæ jam Electorali præsidio tenebatur. Unde ab eodem certus homo missus capessendæ possessioni; qvi nocturno tempore velut hospitii qværendi causa in cauponam vici divertens glebas tollere, ac festucas è janua cædere, qvasi exercendo actui possessorio. Sed cum interrogatus respondere nollet, à qvo, & qvibuscum mandatis missus esset, ab Electoralibus in custodiam datus est. Brunsvicenses contra haut petita capti relaxatione, utut Halberstadiense regimen istum plecti peteret, immissis ducentis militibus eundem noctu iterum custodia eripuerunt è vico, qvi indubie territorii Electoralis erat, tantum non vi hostilem in modum adhibita, simul Electorales è fodinis Reinsteinensibus, & Sylvis vi expulerunt. Ista vis Electorem non parum protelabat, cum si qvid actionis Duci in nonnullas ejus feudi partes competeret, ad amicam transactionem pronus esset; ac ipse non ita pridem Ducibus nil impedimenti circa occupationem Brunsvicensis urbis objicere voluisset servandæ cum ea Domo amicitiæ. Unde Elector apud Ducem Rudolfum Augustum protestationem interponebat, ac vim adhibitam emendari postulabat. Ad qvæ is reposuit; Electori de facto non satis constare. A se Blanckenburgicum scribam missum cum Notario & testibus capessendæ possessioni partium, qvæ à Domo Brunsvicensi feudi vinculo dependeant. Ei ab Electorali milite in via publica manus injectas, qvem ut qvovis modo liberaret, existimationis suæ interfuisse. Cæterum amicæ se compositioni paratum, si qvæ controversa sint. Non abs re fuerit paucis exposuisse, ex qvo fonte Brunsvicensium prætensio promanarit. Fuit Comitatus Reinsteinensis, seu Regensteinensis vetustum Halberstadiensis Præsulatus feudum, cujus dominium directum Electori per Instrumentum Pacis una cum ipso Præsulatu collatum fuit ea tamen lege, ut Elector Comitem à Tettenbach in possessione ejus Comitatus relinqveret, eiqve investituram ab Archiduce Leopoldo Wilhelmo concessam renovaret. Id qvod & ab Electore præstitum, postqvam possessionem ejus Principatus cepisset. Sed post intellexit, Duces Brunsvicenses jam anno 1644 clandestinum pactum inscio Episcopo & Capitulo cum eo Comite iniisse, qvi ab iisdem comitatum Blanckensteinum in feudum tenebat; ut omnes prope partes feudi Reinsteinensis, qvæ ab Halberstadiensi Præsulatu dependent, & in qvas huic jus territorii, ac dominium directum competit, literis feudalibus Brunsvicensibus insererentur. Qvod ubi Electori intellectum, statim protestatione interposita, Comiti interdixit, ne partium illarum nomine ullum dominum præter ipsum respiceret. Ducibus tamen curæ fuit qvalemcunqve suam usurpationem tueri, actusq; possessorios exercere, simul insignia sua affigere. Qvæ Elector detrahi simul usurpationibus contradici jussit, ut tamen tractatibus se offerret, qvos ii Duces semper declinarunt. *6. Maij. 70.* Detulit post Elector qverelam ad Cæsarem, postulans ut is Circulo superioris Saxoniæ injungere velit tutelam eorum, qvæ ipsi per Instrumentum Pacis tradita forent. *6. Jun. 70.* Unde Cæsar sub pœna Instrumento Pacis definita Ducibus imperabat vim abstinere, ac litem amica compositione, ac jure expedire. Saxo qvoqve officium suum offerebat, qvod ab utroqve acceptatum, ac in locum congressus paulo post habendi Werningeroda placuit. *6. Jul. 70.* Ubi missus

1672. 6. Jul. 70.

missus à Saxone Carolus Frisius Baro de compromisso proponebat; qvod ab Electore repudiatum; qvod ipse liqvido nimis jure niteretur, ac indubiis documentis constaret, qvosdam Brunsvicenses Duces istum Comitatum aliqvandiu in feudum à Præsulatu Halberstadiensi recognovisse. Injunxerat qvoqve Galliæ Rex suo Dresdæ Residenti Chassano, ut officium apud Electorem, & Duces componendæ liti offerret. Sed Elector petebat, ut iter id differretur, qvoad de successu tractatinnis Werningerodæ susceptæ constaret. Ea infecta Chassanus denuo operam suam venditabat. Sed Elector excusabat, se eo nomine ad ipsum Regem Galliæ scripturum. Revera nolebat Gallum huic negotio sese ingerere, ne è scintilla incendium excitaret. Cum tamen ea lis amica transactione componi non posset, ad Spirense forum ea demum remissa est, possessione penes Electorem manente.

23. Sept. 70.

Belgæ fœdus Electoris ambiunt.

9. Jan. 72.

§. 47. Cæterum eam curam circa avertendum bellum Elector ultroneo in eam Remp. ac communem pacem studio susceperat. Nam ipsi Belgæ sat tarde auxilium istius expetebant, misso Goderto Adriano Redio, Amerongæ domino. Is de æstimatione præfatus, qva Resp. Electorem proseqvatur velut vicinum, fœderatum, ac inter Germaniæ Principes potentissimum, memorabat; qvæ circa Coloniense negotium contigerint, & uti Resp. ejus urbis causam non prius amplexa fuerit, qvam de consilio ministrorum Cæsaris, cujus cum consensu legio pedestris urbi immissa sit; velut qvi satis intellexerit, qvanti ejus urbis conservatio Germaniæ esse debeat, inter alia etiam receptui inservitura, si tractu isto bellum gerentibus calamitas qvædam accepta foret. Contra Coloniensem Præsulem non solum proprium militem conduxisse, sed & externum adsumsisse, simul immensam vim paratus bellici, annonæqve congerere, Gallis palam jactantibus, ista in Belgas parari. Nec tamen Reip. constare, qvam offensæ causam ipsa Gallo dederit. Inde autem non huic solum, sed & universo Christiano orbi, ac inprimis Rheno adsitis, & Electori vicinorum proximo gravissimum periculum imminere. Intercedere porro Belgis duo fœdera cum Electore, unum cum ipso solo, alterum, cui & Daniæ Rex, & Luneburgici innexi sint, cui qvadruplicis vocabulum, ex qvo mutua auxilia, simul officia componendis dissidiis debeantur. Utraqve Remp. ab Electore expectare. Et qvanqvam merito opera navanda sit, num amica via bellum averti qveat; bene tamen Electorem, aliosqve facturos, si mature arma parent, qvo pondus officio suo accedat, & hoc irritn vim vi repellere possint. Unde se venisse ad arctius fœdus defensivum incundum, negotiatione citra moram suscepta, qvod periculum indies propius videatur admovendum. In Monasteriensi qvoqve præsulatu ad fines Geldriæ paratus armorum fieri, ac famam esse, à Præsule machinas, & instrumenta ignivoma Gallo vendita. Si Electnri, cui plurima facultas parandis armis, id negotium suscipere placeat, se jussum pecunias conducendo militi offerre. Eadem in transitu apud Luneburgicos Duces insinuasse, sed qvi omnes expectent, qvid consilii Elector capturus sit. Ad ista Elector; *sepositis ambagibus considerandum, qvomodo imminenti periculo occurrendum, ut vel declinetur bellum, vel si hoc utiqve surrecturum sit, Resp. auxiliis fulciatur. Sane sibi gratissimum, Gallo à Rep. ultro satisfactionem offerri, qvo istius honori, qvem ante omnia cordi sibi esse ferat, consulatur. Circa qvam à se jam ultro elaboratum sit, idemqve deinceps continuandum. Qvia autem Rex sine dubio pressiorem declarationem desideraturus sit, se nosse cupere; num Resp. idoneis pœnis afficere velit, qvi indigne de Rege locuti arguuntur; num edictum de inhibenda Gallicarum mercium importatione abolere; num declarare, se non impeditur, qvo minus Rex iis, qvæ jure ipsi competunt, potiatur? Num deniqve Resp. Galli qvoqve sociis satisfacere velit, sine qvibus is tractatus à se suscipi posse neget, Anglo, atqve Coloniensi? Considerandum porro sibi esse, annon officia sua promovendæ paci reddantur irrita, si ipse in partem belli veniat. Tum & in hac causa ita sibi procedendum, ne Imperium bello implicetur. Deniqve sciendum, qvid auxilii Resp. petat, ac qvid vicissim offerat, ac num tandem aliqvando sua sibi oppida reddenda sint?* Amerongius ad ista: *Unicum missionis suæ scopum fœdus mutuæ defensionis ferire. Belgis validas jam copias, qvas ad C M militum augere velint. Per omnes provincias adparari, qvæ defensioni reqvirantur. Ab Hollandia pecunias suppeditari. Gratum Reip. fore, si Elector amica ratione bellum avertere possit. Sed cum maximo periculo conjunctum tantisper se otiosos desidere, ferocia Regis per Reip. infirmitatem accendenda. Alias inter primaria suæ Reip. scita esse cum omnibus orbis Christiani Principibus pacem colere. Si qvis de Rege indigne locutus convincatur, eum pœnas daturum. Circa commercia se Regi satisfacturos, ac nuperum edictum abrogaturos. Cum Anglo nil controversiæ sibi esse. Rheinberca aliam à Rep.*

1672. *13. Jan.*

1672. *prætensionem opponi. Ideo tamen istboc negotium haut differendum; nec ipsi Electori sat tutum, ut inermis maneat, dum Coloniensis, Brunsvicensis, Monasteriensis, Sveci arma parant. Gallum inita cum Coloniensi societate Imperium jam satis hoc negotio implicasse; unde penes hunc invidiam fore belli in Germaniam pertracti. Cupere Belgas, ab Electore comparari XVI M militum, qvibus accedere debeant copiæ, è prioribus fœderibus debitæ. In dimidiam ejus exercitus partem autoramenta, ac stipendia danda. Belgas cum omnibus, qvi Electorem invasuri sint, bellum terra mariqve suscepturos, nulla eo nomine refusione petenda.* Ad ista Belgæ demon-

22. Jan.

strabatur: *E priori fœdere auxiliarium militem exigi non posse, pace nondum abrupta, & qvia Gallus Belgas aggressores arguat. Tum hactenus cum Electore non ita actum, uti cum antiqvo, ac fidelissimo fœderato, vicinoqve, & sacrorum participe agi par erat; cum tamen proximo bello Monasteriensi Resp. satis deprehenderit, qvanto usui Electoris amicitia ipsi sit. Inprimis circa triplex fœdus Electorem plane fuisse neglectum. Pro Svecorum emolumentis enixe eos laborasse: ab hoc ad extremum post omnia jam transacta, ut accederet, postulatum, nullo ostentato præmio, ne scitetis qvidem articulis communicatis. Si tunc Resp. Electori studuisset, ut alienis sumtibus exercitum parare potuerit, nunc auxilia in promtu fuisse futura. Ac maxime dolendum, id à qvibusdam hoc potissimum prætexto impeditum, ne istius autoritas, & potentia glišcat.* Contra Belgæ, præterita excusare. Triplex fœdus non à Belgis, sed Anglis profectum, qvi & Svecis subsidia stipulati sint. A Gallis eodem jure se aggressionis insimulari, qvo in fabula agnus à lupo turbatæ aqvæ. Post

16. Febr.

ista hincinde disceptata tractatio suscipiebatur, postqvam nostri silentium stipulati essent, ne qvid ante tempus vulgetur: alias enim Electori omnia retractare, ac securitati suæ prospicere necessum fore. Negotio melius dissimulando apud legatum Gallicum ostendendum; Electorem à medio statu non abhorrere, ac super hoc cum Amerongio qvoqve agi; sed qvi contendat, ab Electore utiqve auxilia è fœdere præstanda. Postulabat inde Elector, ut post pacem factam Orsoia, & Emmericum præsidio vacua sibi traderentur. Tum ut compromissum Geldricum una cum debito Husiseriano penitus aboleatur; & qvia in hoc Mechliniæ pro se pronunciatum sit, ut post bellum Resp. C M uncialium per speciem liberalitatis solveret. Deniqve ut Belgæ vectigal ad Gennepam, qvod adhuc in sexennium tenere poterant, nunc cederent. Sed Belgæ etiam circa æqvissima morose cauponando, multum temporis incassum terebant. Orsoiam duntaxat ea lege offerebant, ut Elector ipsis Duisburgum, aut Rurortam vicissim concederet munitionibus firmandam, ac tamdiu detinendam, qvam reliqva Cliviæ oppida possessuri sint. Circa debitum Husiserianum abolendum abnuebant. Geldricum compromissum esse privatum negotium, qvod Remp. non tangat. Sed qvia summa rerum potior habebatur, istis sepositis demum fœdus cum Belgis conclusum, opera Sverini, Somnicii, & Meindersii; cujus isthæc summa capita erant.

26. April. Fœdus Electoris cum Belgis.

§. 48. *Elector in auxilium Belgarum, ubi in ipsorum ditione invadantur, exercitum XX M constantem qvamprimum comparet; è qvibus tamen is, ubi opus fuerit, III M peditum DC equites præsidiis Westphalicis adhibere possit.* 2. *Ad dimidiam harum copiarum partem Belgæ autoramentum præbebunt, nempe ad IV M equitum, VI M peditum, sub qvibus & idoneus dimacharum numerus comprehendatur, qvorum trini binis eqvitibus & uni pediti æqviparabuntur.* 3. *Autoramenti loco in singulos eqvites qvadrageni, in singulos pedites deni unciales præbebuntur;* 4. *eaqve pecunia statim post absolutum hoc fœdus Hamburgi, aut Bremæ solvetur. Intra duos menses ab accepta ea pecunia Elector exercitum paratum habebit; ac iter ingredi, & in usum Reip. rem gerere curabit.* 5. *Stipendiorum itidem dimidiam partem Belgæ solvent, & ita qvidem, ut eqvitatus in sedecim legiones qvingenis eqvitibus constantes, qvarum singulæ è senis turmis componantur, sed peditatus in duodecim legiones millenis capitibus constantes, ac in denas cohortes digeratur. In singulas legiones eqvestres Belgæ menstruatim 4776. unciales, in singulas legiones pedestres 4104. solvent, additis 210. uncialibus in singularum legionum præfectos: tum ad superiorum Ordinum præfectos, ac rem machinariam, 14841. unciales.* 6. *In mensem triginta dies, in unum annum duodecim menses computabuntur.* 7. *Electori integrum erit legiones & cohortes pro suo judicio numeris augere, & minuere, modo totus exercitus XX M bellatorum constet.* 8. *Machinas qvinqvaginta cum necessario paratu, & hominibus, qvi eas tractent, Elector suis sumtibus præbebit.* 9. *Pecuniæ subsidiariæ solvendæ tempus cedere incipiet à die, qvo autoramenta solventur, ut tamen primo mense dimidia duntaxat, reliqvis integra summa solvatur.* 10. *Contra Elector intra duos menses ab eo die exercitum integris numeris sistet, & prout opus fuerit, in hostem rem gerat. Post elapsos*

1672. *elapsos illos duos menses integrum erit Belgis* 21. *qvoties placuerit per commissarios suos Electoralibus junctos exercitum recensere; ubi pro rata subsidiis detrahetur, quantum numeris defuerit.* 12. *Subsidia à Belgis initio singulorum mensium Bremæ, aut Hamburgi solventur.* 13. *Exercitus iste per qvatuor menses sustentabitur, etsi intra id tempus Belgæ terræ haut invadantur, pecunia citra exceptionem solvenda. Si qvarto mense pax fiat, qvintus subsidiorum mensis à Belgis addetur.* 14. *Subsidia ista in qvaternos menses ad finem usqve belli continuabuntur.* 15. *Post duos menses Elector exercitum in Westphaliam ducet, & rei in hostem gerendæ paratum habebit.* 16. *Is Electori sacramentum dicet; sed ubi Belgarum territorium ingressus fuerit, his qvoqve jurabit, salva ducum in suos milites jurisdictione. Vice versa, si Belgicus miles Electoris exercitui junctus fuerit, in hujus territorio eidem qvoqve sacramentum dicet.* 17. *In has copias penes Electorem summum imperium erit, qvi & id per se exercebit, quatenus valetudo permiserit.* 18. *Dux qvem Elector his copiis præficiet, chirographo cavebit, se hujus fœderis leges observaturum.* 19. *Actiones bellicæ communi consensu Electoris, & à Rep. delegatorum suscipientur, adhibito qvoqve in consilium Arausionensi: ut tamen Belgicorum sententia prævaleat, si in Republica; Electoralium, si in Electoris usum res geratur.* 20. *Etiam exercitu in Belgarum territorium deducto, Elector supremum imperium habebit, ubi ipse adfuerit. Eo absente id imperium penes ducem Belgicum erit, ut tamen is dignatione gradus militaris Electoralem præcedat. Idem obtinebit, si res in Electoris territorio sit gerenda.* 21. *Fœdus hoc neminis offensam, sed tantum utriusqve ditionum tutelam spectabit: nec exercitus is aliter, qvam tuendæ Belgarum ditioni adhibebitur, si hæc bello invadatur.* 22. *Hostium terris militaria tributa imperabuntur, ac utrinqve æqualiter dividentur eo melius tolerandis belli sumtibus.* 23. *Ubi exercitus rem gerere cœperit, neutri integrum erit cum hoste, ejusve sociis pacem, aut inducias inire, nisi accedente alterius consensu; qvi consensus tamen non denegabitur, si uterqve fœderatorum in eo statu conservetur, aut in eum reponatur, qvi ante bellum fuit. Tractatu probato neutri licebit negotiationem suscipere absqve communicatione, & qvoad alter suos qvoqve ad locum tractatuum miserit. Ibi ministri mutuo qvæ agentur ad se referent, ac neuter cum hoste, sociisve pacem faciet, nisi qvoad uterqve in possessionem suarum urbium, ac ditionum, ususqve jurium, & privilegiorum, qvem ante bellum habuerat, repositus sit. Uterqve eandem pro altero conditionem, qvam pro se ipso, stipulabitur.* 1672. 24. *Duces utrinqve militem exacta disciplina coërcebunt.* 25. *Si Elector in aliqvam suarum urbium Belgico milite infessam ingrediatur, integrum ipsi erit custodes corporis ad ducentos, aut minus introducere, qvcis nulla alia militaria munia obeunda, qvam circa Electorem stationes obire, à qvo & solo imperia accipient; nec qvidqvam in fraudem securitatis, & præsidii dictorum locorum suscipient.* 26. *Licebit qvoqve Electori in aliqva suarum urbium Belgico præsidio infessarum penum struere. Pulvis bellicus Electori æqvo pretio, & qvo ipsa Resp. eum emit, vendetur, ni ipsi Belgæ eo opus habeant.* 27. *Utrinqve de aliis qvoqve remediis stabiliendæ communi securitati dispicietur, & ut alii qvoqve in societatem pertrahantur, ac nominatim Cellensis, & Guelferbytanus Dux.* 28. *Isthæc omnia & singula bona fide implebuntur.* Id fœdus ab Electore Kalendis Junii ratihabitum. *11 Jun.* Belgarum autem ratihabitio, ultro urgente Electore demum initio Julii exhibita fuit.

Cæsar in societatem expeditionis invitatur.

§. 49. Fœdere cum Belgis absoluto proximum erat Cæsarem qvoqve in partes trahere. Qva super re etti dudum cum Goësio Barone actum esset: tamen cum ea lentius procederet, qvam periculi magnitudo reqvireret, Elector Joannem Georgium Anhaltinum Principem Viennam misit, qvi proprii se negotii causa eo proficisci vulgabat. *4. Maij.* Is Cæsari propositurus erat; *Supervacuum esse ipsi periculum Germaniæ imminens multis demonstrare, qvod ultro eidem cordi sit. Electori acerbum accidisse, jampridem externum militem intra Imperii fines duci; ejus limitaneas, qvin & interius sitas munitiones eodem insideri, easqve novis operibus firmari: præstantissimum Germaniæ militem in usum exterorum, etiam ab ipsis Imperii Principibus conduci, & exteris tradi. Adversus qvæ nil remedii parari. Unde Electori necessitatem allatam ad Cæsarem se convertendi, eumqve reqvirendi, ut consilia arripiat Germaniæ salutaria, & qveis ea adversus exteros tegatur, ejusqve dilaceratio prohibeatur. Sane se memorem officii, qvo Cæsari ac Imperio teneatur, haut omisisse Ratisponæ super parando publico exercitu urgere. Enimvero tarde ibi omnia procedere, ac inter diversa studia, respectusqve Ordinum vix unqvam in eandem sententiam conspirari posse: periculum autem cui occurrendum sit, indies gliscere, cui sistendo remedia mature adhibenda. Igitur Electori nil promtius videri, qvam ut Cæsar qvamprimum insignes copias Rhenum versus mittat, securitati Imperii eo loco invigilaturas. Qvod exemplum sine dubio*

1672. *ali patriæ amantes Principes sint secuturi. Ac Electorem paratum esse Cæsari assistere, ac copias eodem mittere; qvo fine, si huic videatur, tractationem suscipi posse.* Si super publico Imperii exercitu moveatur, ostensurus erat; De motibus, atque ausis Galli Ratisponæ nil adhuc ad Ordines relatum. Nec spem esse ibi operæ pretium futurum ob Coloniensis, Bavari, & his innexorum contradictionem; ac tarde conclusa lentius adhuc exsecutioni danda. Fœdus, qvod Cæsar cum aliqvot Principibus inierit, periculi magnitudini haut sufficere. Trevirensem, & alios ita Gallicis armis cinctos, ut ni hæc alibi distrahantur, isti se movere neqveant. Monasteriensem forte armis magis contra Imperium, qvam alios usurum. Saxonibus nulla arma in promtu. Eqvidem Electorem ab eo fœdere amplectendo non alienum esse; sed in eo haut perspicere ita promtum remedium, qvam periculi magnitudo reqvirat. Porro à Turca periculum adhuc incertum esse; ac tot legiones, qvot Cæsar ad Rhenum missurus sit, facile per Ordines suppleri posse. In Polonia id agendum, ut inter Regem, & Ordines concordia sit; qvo facto ei Regno vires haut defore externis hostibus propulsandis. Nec Electoris operam Regi defore, si is ipsius fidei se committere, ac turbidos qvosdam Borussos, inanibus qverelis contra pacta apud ipsum perstrepentes, à se rejicere velit. Nam esse in Polonia multos bonos cives, apud qvos Electoris consilium non modicum pondus sit habiturum. Cæterum petere Electorem, ut Cæsar IV eqvitum, II M peditum exercitui suo adjungere velit; aut si id abnuat, ut saltem auxilia è fœdere anno 1660 inito repræsentet. Tum ut Saxo in societatem pertrahatur, urbisqve Coloniensis cura geratur. Ministris Cæsareis in memoriam revocandum erat, Electorem suo suffragio momentum electioni Leopoldinæ attulisse, eoqve nomine apud exteros Reges gravem invidiam contraxisse, ac multa adversa pertulisse. Unde nunc vices ipsi referri par esse. *19.Maij.* Istis apud Cæsarem ab Anhaltino propositis is generosa Electoris consilia laudare, per qvæ Germaniæ incolumitas qværenda sit. Apud Lobcovvicium Principem, penes qvem hactenus summa consiliorum in aula Cæsarea fuerat, cum eadem exponeret, hic differebat: *in aprico esse, Gallum hoc bello nil aliud, qvam perniciem Imperii qværere. Aulam Cæsaream male audire, qvod omnia ibi tam lente agantur. Sed postqvam hæc tali modo ab Electore excitetur, sinistram eam famam brevi abolendam. Periculum qvod à Turca spargatur, exigui esse momenti. Cæterum ordine procedendum, ac primo adaptanda fœdera, inde consilia, demum ad remedia & executionem procedendum.* Addebat, Gallum Neoburgico Cliviam, & Marcanam provinciam obtulisse, si arma ipsi sociare velit. Eadem & Saxoni ostentata fuisse. Hispanicus legatus Marchio Balbasius dicebat; rem apud Cæsarem jam decretam: sed ministros Cæsareos haut omittere solitas per artes obstacula injicere. *de los Balbasos.* Emmericus qvoqve monachus jactabat: jam specimen fuisse captum, qvid commodi importuna cunctatio attulerit, dum per eam Sveciæ conjunctio amissa fuerit. Intra breve tamen tempus negotium cum Anhaltino confectum, ac fœderis formula concepta, qvo Cæsar V eqvitum VII peditum M ad diem vicesimum Julii conjuncturum se promittebat eo loco, qvem Elector velit. *30.Maij.* 1672.

Altera vice ad Cæsarem mittitur. §. 50. Paucos post dies Elector eundem Principem iterum ad Cæsarem mittebat, ut pro tam generosa declaratione gratias ageret. Sed qvia insperati Gallorum progressus faciem rerum eousqve mutarint, ut majoribus copiis usus sit, Cæsar rogabatur convento numero plures addere legiones, iisqve Montecuculum præficere cum plena agendi potestate, qvæ ratio belli postulet, ac ut in negotiis, qvæ moram non ferunt, ipsi haut necessum sit mandata ex aula expectare. *17.Jun.* Tum ut iter Cæsarearum legionum acceleretur. Utilis erat ejus Principis Viennam adventus, ne tumultus in Polonia obtentui sumerentur ad captum semel consilium retractandum. Nam eo tempore Gniesnensis Archiepiscopus, & Joannes Sobiescius minabantur, se Michaëlem Regem solio dejecturos. Dicebat Augusta vidua Anhaltino: *se genero suo svasisse, ut potius ante suorum aciem armatus in mille se frusta concidi patiatur, qvam ultro se Regno abdicet, ac per contumeliam, & miseriam deinceps ævum exigat.* Eadem, cum super aliqvot legionibus ad Poloniæ limitem mittendis agitaret, id valde dissvadebat Princeps ob suspicionem Ordinum; ac potius stimulandos esse Nobiles, ut qvem Regem crearint, eundem & tueantur. Eodem tempore Gallus Cæsari scripserat; ne hic suspicionem ex ipsius armis concipiat, qvibus nil contra Imperium sit tentaturus; ac qvæ jam faciat, non nisi ad hostes suos paulisper castigandos spectare. *30.Jun.* Qvæ qvidem protestatio facto contraria videbatur, cum utiqve is Lotharingum ditione expulisset; ac Clivicas urbes occuparet. Nec minus proditio patriæ erat, qvod Coloniensis Gallo Nove-

1672. Novesium, & Keisersvvertam ultro traderet; cum inter causas belli referret, à Belgis Rheinbercam detineri. Ac vero comprehendi animo non poterat, id Germaniam non tangere, si Gallus Belgium subvertat, aut, uti iste subtilius loqvebatur, ad humilitatem redigat; qvod isto subjugato non poterat non Belgium Hispanicum qvoqve, & Germania in exitium trahi. Etsi cum bellum declinari non posset, satius videbatur Belgas invadi, de qvorum viribus ad resistendum amplissime sperabatur, qvi tamen aliorum ope utiqve fulciendi sint. Non enim exautorare posse Gallum numerosissimas copias, ni seditiones domi experiri vellet, præsertim à Nobilitate, qvæ iterum immensos sumtus in expeditionem fecerat. Præterqvam qvod existimationi ejus plurimum decessurum erat, si post tantas minas nil susciperet. Cæterum Cæsari ab Electore proposita probabantur, ac decernebatur, ut Montecuculus cum XVI M ad diem 15. Augusti Egræ se sisteret. Inde post lustratas copias eum citato itinere ad Electorem præcessurum, super conjunctione copiarum, itinere, & actionibus consultaturum. Utrumqve operam daturum, ut Danus, Saxo, Luneburgici, Hassi, ac alii huic fœderi accedant; qvod & Electori periculosum esset, ipsos solos eam causam suscipere. Dixerat post Gremonvillius ministris Cæsareis: *Qvid Patres Mullerum, Dorellanum, & Emmericum dictaros, qvod Cæsar cœptam à Galliæ Rege fidei Catholicæ propagationem ob privatam Brandenburgici Electoris emolumentum impedire veritus non sit?* Nimirum Gallus per obnoxios sacerdotes omnibus Catholicis Principibus, ac præcipue Cæsari, & Hispano ingesserat, sibi nil aliud propositum, qvam hæresin in munitissima sua arce expugnare, per manifestam Numinis gratiam validissimis ejusdem propugnatoribus Anglis, atqve Belgis jam in mutuam destructionem incumbentibus velut divinitus immisso furore, uti qvondam hostes populi Israelitici in mutua vulnera ruentes. Qvibus offuciis effectum fuerat, ut Cæsar candidi juxta, devotiqve animi Princeps, scrupulo conscientiæ ab istis indito fascinatus per otium spectaturus videbatur Belgium subverti, ni Elector torpentem excitasset, ut tandem animadverteret, incendium post consumtas vicinorum ædes mox ad alios trajecturum, ac haut perniciosius grassari ambitionem, qvam religionis larva adornatam.

§. 51. Ejus fœderis ista erat forma: *Postqvam inter Ser. Pot. & Invictissimum Principem, ac Dn. Dn. Leopoldum divina favente clementia Electum Romanum Imperatorem semper Augustum, nec non Hungariæ & Bohemiæ Regem (t. t.) ex una, & Ser. Principem ac Dn. Dn. Fridericum Wilhelmum, Marchionem Brandeburgensem S. R. Imperii Archicamerarium, & Principem Electorem (t. t.) ex altera parte pro defensione Regnorum, Ducatuum, terrarumqve suarum diversis temporibus, uti infra exprimitur, fœdera sancita fuerunt: & vero cum S. æ Cæs. Majestati, tum Suæ Serenitati Electorali consultum, necessariumqve visum, ut ea pacta non solum renoventur, sed & præsenti rerum status adeo melius ab Imperio, dictis Regnis, Ducatibus, terrisqve repellendas hostilitates, turbasqve, tam ad avertenda belli pericula, damnaqve conformentur. Idcirco utriusqve partis ad hoc constituti Plenipotentiarii certis mandatis instructi, & à parte qvidem S. æ Cæs. nec non Hungariæ, & Bohemiæ Regiæ Mtis Illustriss. & Excell. Dn. Joannes Liber Baro de Goessen Suæ S. Cæs. Mtis Consiliarius Imperii Aulicus: ex parte vero Suæ Seren. Elect. is Celsissimus Princeps, ac Dn. Dn. Joannes Georgius Princeps Anhaltinus, Comes Ascaniæ, Dominus in Berenburg & Zerbst, Electoratus Brandenburgensis Locum-Tenens, & Generalis Campi Mareschallus, dictorum Principalium nomine in seqventem pactionem convenerunt. I. Maneat constans, & inviolabilis inter utramqve partem amicitiæ nexus, alter alterius commoda promovere studebit, damnaqve mutuo avertere, & reciprocæ utilitati, & securitati sedulo consulere. II. Specialiter denuo confirmatur, & renovatur fœdus defensivum inter S. M. em Cæs. am, & Suam Seren. em Elect. em Brandenburgicam qvoad Status, & provincias utriusqve partis d. 9. Febr. 1658. conclusum, & d. 10. Maji 1666. ad alios decem annos post elapsum primum decennium, confirmatum, & extensum, nec qvid in ullo articulo, puncto vel punctis immutatum censeatur, nisi in illis, super qvibus hic amplius, & latius conventum est. III. Scopus hujus moderni, & novi fœderis defensivi est, ut pax Osnabrugensis, & Monasteriensis servetur illæsa, nec per ullum, qvicunqve ille sit, in sinistram interpretationem propria autoritate trahatur, ut etiam sub nullo prætextu contra Imperatorem & Imperium, pacemqve ejus publicam, & contra juramentum, qvo qvisqve Imperatori, & Imperio obstrictus est, fœdera fiant, vel si facta forent, ut ea tollantur, & cassa habeantur, nec ab ullo compaciscentium dictæ Pacis Westphalicæ, vel dictarum pacificationum consortibus, vel à qvocunqve alio, ambobus paciscentibus, aut Statibus Imperii, qvi dictam pacem Westphalicam observant, vel directe*

1672. Fœdus inter Cæsarem atqve Electorem. $\frac{13}{23}$ Jun.

1672.

vel indirecte qvidqvam hostilitatis, inimicitiæ, molestiæ, aut impedimenti qvoad personas, statum, bona, vel securitatem per se vel alios inferatur; sed si qvid contra factum fuit, vel fuerit, nec amicabilis dehortatio locum invenerit, armis mutuis pacis turbatores, ac violatores ad debitam satisfactionem compellantur. IV. Permittitur omnibus pacificationis consortibus huic fœderi defensivo æqvis conditionibus, & cum consensu utriusqve partis debito tempore accedere: sicuti & in arbitrio Coronæ Hispanicæ stabit eidem accedere. V. Cum totius Imperii interfuerit tam pacem Olivensem, & Clivensem, quam Pirenæam, & Aqvisgranensem pro conservando Belgio Hispanico concludi, exinde operam dabunt ambo paciscentes, seqve mutuo obligant, ut hæ omnes maneant illæsæ, vel si his contraventum fuerit, eæ restabiliantur, præstita tamen ab aggressore, vel violatore congrua satisfactione. VI. Pariter cum transactio inter Ser. El. Coloniensem, & civitatem Coloniensem conclusa, & à S. Mte Cæsarea ratificata jure merito sit observanda, utraque pars ex jam dictis transigentibus conjunctim remedia competentia expectet. VII. Sociabunt in casum necessitatis ambo paciscentes sua consilia, & opera necessaria, ut omnem invasionem, violationem, aut turbationem retundant; nec desistent, usqve dum debite satisfactum fuerit. VIII. Tenent proinde pro conservanda tranqvillitate publica paratum utraqve pars exercitum tam pedestrem, qvam eqvestrem, parem huic suscepto negocio cum omni necessario tormentorum apparatu. IX. Et cum Sua Majestas cum aliqvibus Electoribus, & Statibus Imperii provisionale fœdus defensivum concluserit, dabit operam Imperator, atque allaborabit, qvantum in se, ut dicti Electores, & Status huic moderno fœderi accedant. X. Neutra pars ex ambobus confœderatis possit facere aliqvid momentosi, vel transactionem pacis aut induciarum inire, nisi conjunctim cum altera, & ex ipsius consensu. XI. Durabit hoc fœdus minimum per decennium à die hodierna, qvo elapso, aut etiam ante ambæ partes paciscentes de prorogatione hujus fœderis ulteriore juxta rerum exigentiam convenient. Conclusa fuerunt hæc omnia inter præmemoratos S.æ Cæs. & Reg. Mtis, & Serenitatis Sæ Electoralis Plenipotentiarios vigore plenæ facultatis, ac mandatorum à suis Principalibus ipsis concessorum, & reciproce commutatorum, qvorum tenor infra seqvitur, sub ratihabitione Sæ Cæsæ Regiæqve Mtis, & Serenitatis Suæ Electoralis, qvas utriusqve partis plenipotentiarii intra spatium qvinqve hebdomadarum à data hujus computandarum extradendas, & commutandas promittunt. In qvorum fidem præsens hoc instrumentum à prænominatis Dnn. Plenipotentiariis subsignatum, & sigillis munitum est. Actum Berolini d. 13/23 Junii Anno 1672.

1672.

Articuli Secreti.

I. Ante omnia mutuis consiliis, & auxiliis Coloniæ provideatur. Cæsarea Majestas teneat intra proximum bimestre à die hodierna, & congreget XII M tam eqvitum qvam peditum; armis & omni apparatu militari & re tormentaria talibus copiis convenienter instructa. Elector itidem paratum habeat exercitum, nempe XII tam equitum quam peditum, omni simili apparatu proportionabiliter instructa. II. Nihil qvod summam rei contingit, nisi communi consensu suscipiatur. III. Circa religionem, & Status Ecclesiasticos Imperii exacte observentur singula, qvæ in pace Westphalica comprehensa sunt, & omnia qvoad dictum punctum religionis in moderno statu relinqvantur, ita ut nulla Archiepiscopatuum, vel Episcopatuum, Abbatiarum, Præpositurarum, Commendarum, & aliorum quorumcunqve bonorum & beneficiorum Ecclesiasticorum fiat vel imminutio, vel in partes discerptio, multo minus universalis alienatio, sed Romano Imperio, & fides Catholica conserventur, nec jura electionis Capitulis competentia qvotunqve modo turbentur. IV. Maneat etiam civitati Bremensi, ejusqve territorio, & subditis præsens suus status, libertas, jura, & privilegia sine impetitione, tam in Ecclesiasticis, qvam Politicis. V. Qvandoqvidem etiam in Imperii constitutionibus præclare sit ordinatum, qvid exteris in Imperio circa coactionem militum, transitum, & hospitationes eorundem liceat vel minus; non permittent ambo paciscentes, ut qvid in his, & similibus in Imperatoris, & Imperii præjudicium, aut contra pacem publicam fiat, aut Sæ Cæs.æ M.tis summis juribus, regalibus, dignitati, & autoritati ullum præjudicium inferatur. VI. Curet Elector, ut Serenissimus Rex Daniæ, Domus Brunsvicensis, Hasso-Cassellana, aliiqve huic fœderi proxime accedant.

Fœdus secretum Cæsaris cum Gallo.

Enimvero ut penitius intelligatur, qvare isthoc fœdus eum, qvem Elector speraverat fructum non habuerit, nec suscepta expeditio ex voto successerit; noscendum est superiore anno inter Cæsarem, & Galliæ Regem ejusmodi fœdus fuisse initum; de qvo post demum Electori innotuit. Qvod qvia cum eo, qvod cum Electore initum fuerat, pariter consistere non posset, nec tamen tam egregium hujus institutum destituere placeret; id sane qvam absurdum temperamentum Cæsarei ministri commenti sunt, ut dicis causa copias cum Electore conjungerent,

gerent, sed eo ipso hujus conatus eluderent, ne contra Gallicum fœdus qvid egisse argui possent. *Cum Serenissimus & Potentiss. Princeps ac Dominus, Dominus Leopoldus Electus Romanorum Imperator (t.t.) ex una, & Ser. ac Pot. Princeps ac Dominus, Dominus Ludovicus XIV Galliarum, & Navarra Rex Christianissimus ex altera parte, perpenso modernorum temporum statu sibi proficuum fore judicaverint ad promovendam mutuam securitatem se invicem eatenus obligare, ut alter in alterius amicitia eo certiorem fiduciam collocare qveat: idcirco inter ambarum suarum MMtum deputatos, plenipotentia idonea instructos, nempe ex parte S. C.æ Mtis Dn. Joannem Paulum Hocher L.B. dictæ S. C.æ Mtis Consiliarium intimum, & Cancellarium Aulicum, Austriacumqve: ex parte vero S.æ Mtis Christ.æ Dn. Jacobum Brethel à Gremonville Eqvitem, & Commendatorem S.ti Ord. Hierosolymitani, Regis Christ: à Consiliis secretis, Locumtenentem Generalem exercituum, & ablegatum Extraord: apud Imperatorem, altissime memoratarum MMtum nomine seqvens fœdus factum, & conclusum fuit. I. Stet firma Pax Monasteriensis inviolata, nunqvam interrumpenda, inter S.m Cæs. Mtem, & omnes Status, Vasallos, & Subditos Imperii ex una: deinde S.m Mtem Christianiss.am ex altera parte, nec altera alterius hostes præsentes, aut futuros sub ullo prætextu directe vel indirecte armis, pecunia, commeatu, consiliis, aliterve juvet, prout in dicta pacificatione, ad qvam habetur relatio, cautum & comprehensum est, nec etiam liceat subditis, vel vasallis alterius, qvi seditionem, commotionem, aut rebellionem, vel defectionem qvocunqve modo, ubicunqve locorum contra unam ex his dictis Maj: bus moliuntur, ullo imaginabili auxilii genere assistere, aut in protectionem suscipere. II. Cum vigore dictæ pacificationis nulli omnino Statuum Imperii permissum sit jus suum vi vel armis proseqvi, sed si qvid controversiæ jam exortum sit, sive posthac inciderit, unicuiqve jure experiundum sit, ea insuper, qvæ judicis sententia definiuntur, sine discrimine Statuum executioni demandanda, prout Imperii leges de exeqvendis sententiis constituunt: idcirco Rex Christ: us non possit, aut debeat præstare ullum auxilium directe vel indirecte, sive armis, & milite, sive pecunia, commeatu, consilio, aut aliter, nec per se vel alios illis, qvi asserta jura sua armis perseqvi, aut evincere conantur, vel conabuntur; neqve etiam impedire, qvominus contra hos executioni dentur leges, & constitutiones Imperii constitutæ ad tuendam, & conservandam tranqvillitatem publicam. Qvod etiam attinet controversias, qvæ inter S.m Mtem Cæsam & S. Mtem Christ: am vel jam ortæ sunt, vel adhuc orientur; tollantur illæ per amicabilem compositionem, aut si hæc non seqveretur per arbitros utriusqve partis in æqvali numero: & si hi non convenirent, per arbitrum ab ambobus eligendum. Idem etiam observetur inter Regem Christ: um, & Status, subditos, aut vasallos Imperii qvoad controversias, qvæ inter S. Christ: Mtem, & dictos Status vel subditos, aut vasallos Imperii sive unum, sive plures vel jam ortæ sunt, vel adhuc orientur, ut scilicet etiam omnes tales controversiæ non per arma, sed amicabilem compositionem, aut arbitros utriusqve partis determinentur, omni violentia penitus exclusa. Cum etiam jam in primo articulo expressum sit, ne alter alterius hostibus ullo modo auxilium præstet; inde etiam qvoad Status Imperii omnia, qvæ in tractatu Monasteriensi comprehensa sunt, hic repetita intelligantur, non secus, ac si hæc singula de verbo ad verbum hic forent inserta. III. Cum Imperatoris, totius Imperii, imo universæ Christianitatis intersit, pacem Aqvisgranensem servari illæsam, & propterea Sua M. C.a ejus conservationem merito desideret; idcirco Rex Christ. us promittit Imperatori ejus exactam observantiam in omnibus capitibus, aut articulis sine ulla exceptione, ut proinde liberum sit modo memoratæ Cæs. Mti promittere, & præstare guarantigiam, & manutentionem dictæ pacis Aqvisgranensis Regi Catholico, apud qvem etiam, si opus fuerit, interponet efficaciter officia possibilia, ne is qvid faciat contra dictam pacem, sed ut hæc conservetur stabilis in beneficium qvietis universalis. Ut itaqve eo magis mutua amicitia inter Imperatorem, & Regem Christ: um posthac servetur, utraqve pars alterius, nec non Regis Catholici utilitatem, honorem, ac commodum promoveat, qvin etiam Sua Mtas Cæs. intuitu, & ex causa mutuo promissæ à Rege Christ: o observantiæ dictæ pacis Aqvisgranensis se obligat & spondet, qvod si illæsa permanente ex parte Regis Christ: modo memorata pace extra circulos, & feuda Imperii, qvos, aut qvæ Status, aut vasalli Imperii possident, inter Regem Christ: um ex una, deinde Reges Angliæ, & Sveciæ, & Unitos Ordines Belgii ex altera parte insurgeret bellum apertum, qvod in talem casum, & eventum Imperator, excepta pacifica interpositione suorum officiorum, se non velit immiscere tali bello, nec per se, nec per alios, nec cum his ad illorum defensionem, nec cum aliis ad hunc finem & effectum facere confœderationem contra Regem Christ: nec dicto Regi Angliæ, Sveciæ, ac Ordinibus unitis Belgii, si erunt hostes Regis Christianissimi in casum supra memoratum dare, aut submittere ullum auxilium sive armis, sive pecu-*

nia,

1672. *nia, consilio, vel ullo alio modo. Et hæc omnia ad majorem confirmationem veræ amicitiæ & pacificationum anteà subsecutarum. Per hanc confœderationem non sit derogatum confœderationibus, quas Imperator hucusqve conclusit, aut concludet pro defensione terrarum, & feudorum Imperii, vel Regnorum, aut provinciarum suarum. Sicuti nec per hanc confœderationem censeatur derogatum fœderibus, qvæ Rex Christ:us conclusit, aut concludet pro defensione Regni Galliæ, cum hoc tamen moderamine, & explicatione, ut nec Imperator, nec Rex Christianissimus sive sub prætextu, aut ex causâ fœderum cum aliis conclusorum, vel concludendorum aliqvid faciat, aut paciscatur, quod huic conventioni est contrarium: nihil etiam per hanc præjudicatum intelligatur guarentigiis, qvas sive Imperator, sive Rex Christ:us promisit in pace Olivensi, & deinde anno 1666. pace inter dictos Ordines Belgii & Episcopum Monasteriensem subsecuta. Servetur hoc fœdus secretissimum, nulli, qvicunqve ille sit, sine consensu alterius partis qvovis modo communicandum. Curet etiam Utraqve Mtas, & efficiat, ne hoc per suos, qvi hujus rei notitiam modo habent, pandatur, & divulgetur. Conclusa sunt hæc omnia inter prædictos ambarum Majestatum Plenipotentiarios vigore plenæ facultatis & mandatorum à suis clementissimis Principalibus ipsis commissorum, & reciproce commutatorum sub ratihabitionibus Imperatoris, & Regis Christ:mi, qvas utriusqve partis Plenipotentiarii inter spatium sex hebdomadum, ab isto die computandarum extradendas, & commutandas promittunt. In qvorum fidem præsens hoc Instrumentum à prænominatis Plenipotentiariis subsignatum, & sigillis munitum est. Actum Viennæ d.1. Novembris Anno 1671. Regnorum nostrorum Romani XIV.o Hungarici XVII,o Bohemici vero XVI.o* Ratihabitionem Cæsar propria manu subscripserat die XV. Decembris eodem anno. Ex hoc fœdere non obscure colligitur, aulæ Viennensi tunc animum non fuisse isti se bello miscere, ni Elector manum rei admovisset. Cujus generosa consilia cum destituere pudor esset, præsertim cum is non obscure insinuaret, se cum Gallo transacturum, ac partem tam Uniti qvam Hispanici Belgii sibi stipulaturum, si Cæsar in tanta rerum conversione se movere nolit; & tamen male consultum fœdus protinus abrumpere haut placeret, temperamentum comminisci visum, qvod neutri satisfaceret, utrumqve offenderet, dum movent, sed nihil promovent. Qvanqvam & illud in hoc tractatu absurdum habebatur, Cæsarem sibi omnium tractatuum evectionem reservare; cum satis nosset, Gallum salva pace Westphalica, & Clivensi, ne Belgii qvidem fines attingere posse. Ast nunc ab Episcopo Monasteriensi pax Clivensis aperte infringebatur; qvi & Cæsari arma omittere monenti stolide responderat; Belgas ipsius vitæ insidias struere; unde sui defensionem sibi fuisse suscipiendam. In fœdere qvoqve isto expressum erat, Cæsarem Belgis non adstiturum, si extra limites Imperii invadantur. Jam aut Belgium ex ipso Imperio, imo hoc prius, qvam istud invadebatur, ita ut fœdus huic expeditioni obstare non debuerit. Postqvam itaqve Anhaltinus Princeps Viennam pervenisset, Cæsar schedam ad Lobcovvicium scribebat, qva inter alia dicebatur, *eum ab inimicis accusari, velut Gallo magis studeat, qvam rationes Domus Austriacæ ferant: unde necessum esse, ut per bona opera, qvæ diversum demonstrent, ab eo flagitio se purget. Nec amplius in qvæstione esse, an hoc negotium sit amplectendum; sed eum duntaxat laborem esse, ut Anhaltinus bono cum responso dimittatur, & conventa exsecutioni promte dentur.* Unde & Lobcovvicius qvam maxime circa Anhaltinum dimittendum satagere videbatur; ac palam in Consilio dicebat; *neminem honestum virum aliter Cæsari svadere posse, qvam ei utiqve hoc negotium amplectendum. Eqvidem hactenus rem paulo lentius fuisse actam, qvod ipse crediderit à Republica primum Galli impetum sustineri posse, nec periculi qvid eidem esse. Sed nunc satis adparere, ni ejus causa suscipiatur, ad desperata consilia eandem descensuram. Se qvoqve Hispanis stimulos additurum, ut & ipsi arma sumant; qveis & sat causæ præbitum sit, qvod Galli, insuper habita ipsorum protestatione eorundem ditiones cum exercitu transierint, & Condæus aliqvot dies in Limburgensi provincia stativa habuerit. Nam qvod Gallus Hispanis offerat, si qviescant, se illis oppida Brabantiæ qvæ à Belgis possideantur, tum navigationem Scaldis apertum, id inane esse.* Navaverat qvoqve in hoc negotio sedulam operam Pater Emmericus, subinde ingerens, ne Cæsar ulterius se contemni patiatur; ac segnitiem aulæ Viennensis Gallo ad talia suscipienda audaciam addere. Porro Anhaltini negotiatio non in Cancellaria Imperii, sed in Austriaca suscepta, atqve expedita fuit; ac jactatum fuerat, Cæsarem non ut talem cum Electore fœdus inisse, sed ut Archiducem. Et cum post decerneretur, ut extracta ejus fœderis Ordinibus Imperii, & sociis Regibus ex Imperii Cancellaria communicarentur, id facere Kœnigseckius Procancellarius recusabat, causatus, id ab eo fieri par esse,

1672. esse, qvi fœdus confecerit; nec è dignitate Cæsaris esse notificare, qvod Archidux fecerit. Causa ejus subtilitatis erat, qvod pace Westphalica cautum esset, ut futuris bellis inter Galliam, & Hispaniam Cæsar ut talis, & ut caput Imperii neutri adsisteret citra ejus pacis violationem; id qvod tamen Austriæ Archidux velut Status Imperii, & qvidem extra Germaniæ limites facere possit. Unde Gallo minorem qverendi causam fore, si expeditio non ut ab Imperatore, sed velut à qvodam ex Ordinibus suscepta videretur. Placuit etiam *reqvisitoriales* ad Ordines emittere hoc sensu: *Qvia Cæsar viderit, publicam militiam Ratisponæ lente expediri, ac interim tempora inciderint, qvæ promta remedia exposcant; sibi ex officio necessitatem impositam idoneo exercitu ad Rhenum misso communi securitati tantisper prospiciendi, qvoad alia remedia parentur. At spem esse, non solum omnes patriæ amantes ea destinata probaturos, sed & copiis transitum, & itineri necessaria præbituros.* Sed Procancellarius negabat, ejusmodi *reqvisitoriales* à se expediri posse, qvod tractatus cum Electore in Cancellaria Imperii expediti non sint; nec à se dici posse, Cæsarem ex officio ad hanc expeditionem compulsum; cum semper sibi dictum sit, Cæsarem tanqvam Archiducem cum Electore tractare. Demum idem eas literas expediebat, sed addebat, ut super alimentis militi præbendis cum dominis territoriorum conveniatur, & omnia secundum leges Imperii fiant. Enimvero ista verba dispungebantur, ac insuper addebatur de concedendis exercitui ad qvietem diebus, & ut machinis, & impedimentis vehendis eqvi præbeantur. Ejusmodi literarum, ut & talium, qveis legationis fides fieri solet, ultra ducentas secum assumebat, Montecuculus etiam ad eos, qvos nunqvam cum exercitu aditurus erat, qvo amplior occasio foret Ordines pecuniis emungendi. Gremonvillio de hoc fœdere significabatur verbis duntaxat laxissimis; id unice spectare pacis in Germania conservationem, nec esse, qvod Rex Galliæ ex eo ullam suspicionem concipiat. Qvi & initio multis verborum blandimentis testabatur, Gallum cum Imperio pacem, cum Cæsare amicitiam sancte culturum; ac in eam rem omnem cautionem promittebat, qvæ salva ratione expeti possit. Anglus qvoqve per Guasconum offerebat, se Cæsari, & Imperio cauturum, Gallum nil contra Imperium agitare; sed tantum Belgas paulisper in ordinem redigere velle, omnibus Regibus formidabiles; qvorum vires immensum exaggerabat. Mox cum Gallus jam Isalam transisset, Cæsari de suis progressibus significabat, addito, se ubiqve locorum cultum publicum rituum Romanorum restituisse. Cui vicissim Cæsar victoriam contra Belgas gratulatus fuerat. Sed postea Gremonvillio, qvo fine Cæsareæ copiæ iter ingrederentur interroganti, respondebatur: *se qvoqve ante biennium non interrogasse, qvo fine Gallus cum justo exercitu in Flandriam spatiatum iret. Unde nec aliis circa hoc iter causam esse curiose inqvirendi: nec à Cæsare rationem exigi posse, qvare copias suas intra limites Imperii iter facere jubeat, cum intra & extra ejus limitem tot armatorum exercitus bellum gerant, qvod jam partem Imperii involverit.* Sed qvo responso is non contentus, inter alia Cæsari exprobrabat: *cum à Rege Cæsari anno 1663. auxilia contra Turcam missa sint, istum non meruisse ut ab hoc in piis suis conatibus impediatur. Ac nescire se, qvid Cæsarei sacerdotes dicturi sint, qvod cum Belgæ jamjam pacem magno cum emolumento Catholicæ religionis amplexuri essent, unice per decretum Cæsaris super mittendis, auxiliis retracti fuerint. Et qvia Gallus qvondam viderit, non esse è bono Ecclesiæ Catholicæ Poloniam pessum ire, Cæsaris conatibus contra Svecos eum non obstitisse. Unde iniqvuum esse, paria nunc à Cæsare circa Belgas haud fieri.* Etsi non erat, qvod Galli auxilia adversus Turcam missa Cæsari imputaret, cum anteqvam ea venirent, Gallus Hungariæ proceres jam corrupisset. Unde noxiis auxiliis amoliendis pax cum Turcis ineunda fuerat, qvi alias longius repelli potuisse videbatur. Cæterum etsi Anhaltino responsum dabatur, qvale optaverat; Viennæ tamen credebatur Lobcovicium numero suffragiorum victum, ac eum rem ita moderaturum, ut Belgas ex ea expeditione exiguus fructus sit mansurus. Non potuisse Cæsareos defugere, qvin Electori ostenderent, se nolle otiosos spectatores agere, dum à Gallo summa imis vertuntur. Sed non deesse artes, per qvas ista cœpta irrita reddantur; præsertim cum Lobcovicius, ac Montecuculus inter se colluderent, qvorum & hic privatas ob utilitates à bello abhorrere, ac ægre in expeditionem trahi dicebatur; nec tamen ut alius eo imperio potiretur, æqvo animo ferebat. Unde cum Electore id reqvirente expeditionem declinare non posset, stipulabatur; ne sibi necessum sit Viennam demum mandata petere, qvod ipse consilii militaris præses sit, ac qvæ ad bellum faciant, melius qvam alii intelligant. Ac palam dicebat Bruninxius Belgarum ibi minister; *Viennæ nil solidi expectandum: ac* 1672. Bruninx.

1672. *metuere se, ne Elector decipiatur; qvod & ipse Anhaltino prædixerit. Et sane Cæsarem Gallo scripto cavisse, ab hisce armis nil ipsi metuendum. Unde cum qvæ dentur responsa sibi non constent, utiqve alterutrum decipiendum.* Ac sane cum jam Cæsareæ copiæ Egra moverent, Lobcovicius Moguntino confirmarat, eas non ita prope ad Gallum accessuros, ut ad manus sit perveniendum: & conjunctionem copiarum ideo tantum fieri, ut Electoris destinatis velut frænum injici possit. Sed & persvaserat sibi Montecuculus, Turennium haut ausurum Rhenum transire, eundemqve modicis copiis instructum. Sed mox cum contrarium adpareret, plures legiones sibi submitti postulabat. Qvod cum fieri non posset, à Westphalia in Hassiam diversus abibat. Qvanqvam non Turennio minus, qvam Montecuculo vi istius tractatus injunctum erat à mutua invasione abstinere. Ac alias per Lobcovicium ad Camprichtum, & alios Cæsareos ministros Cæsaris nomine, hoc tamen inscio, talia mandata perscripta fuerant, è qvibus satis adparebat Cæsarem prodi, & à Lobcovicio cum Gallis colludi. Porro & multi alii eidem sese expeditioni opponebant. Ac in primis Nuntius acerrime renitebatur, clamitans; *iniqvum esse Gallum in tam sancto proposito contra hæreticos distrahi.* Nec deerant Viennæ cæca superstitione imbuti, qvi gaudebant, à Gallo hæreticos, qvos ipse in odium Domus Austriacæ foverat, nunc ultro oppugnari; ac Nemesin divinam manifeste inde perspici, qvod is partim adjuvantibus, partim conniventibus Principibus Protestantibus magnum istum hæreticorum nidum destruat, ubi omnes tam Ecclesiæ, qvam Principibus suis rebelles asylum invenerint, & unde tot libri pro nova doctrina propugnanda per orbem sparsi sint. Ac paria deinceps Protestantes Germaniæ mansura. Nec vero aliter judicari posse, qvam fata jam hæreticis exitium struere. Sed & Moguntinus Electoris consiliis obsistebat, ac Cæsari ingerebat, *non protinus ferrum stringendum. Calida Brandenburgici consilia; ac missionem copiarum ad Rhenum, qvæ agitur, non esse idoneum remedium paci in Germania conservandæ. Qvin melius totum negotium componi posse, si ab universo Imperio seqvestris officium susciperetur.* Cui & alias freqventer in ore erat; *plura consilio qvam vi molienda.* Etsi inficiari non posset, à Gallo pacem Germanicam violatam. Ei Cæsar declarabat: *Sibi animum non esse Coloniensem, ac Monasteriensem ob anteacta, aut evictionem pacis Clivensis Belgis debitam ulcisci, multo minus Gallum ob occupata loca per Cliviam invadere; sed unice id agere, ut in futurum mala avertantur, ne Gallo cum sociis audacia gliscat, Belga autem, & Elector ad desperationem adacti noxia Germaniæ, alisqve consilia arripiant. Electorem confirmasse, se nil infesti in Gallos suscepturum, qvoad sua copia ipsi junctæ fuerint: ac tum Montecuculo curæ fore, ut aulæ intentio obtineatur, nec supervacua ruptura ansa præbeatur. Etsi contra optandum sit, ne Gallus per inutiles minas Electorem, & reliqvos fœderatos irritet, eoqve & se invitum in arma pertrahat. Sane Belgas insignia, ac Domui Austriacæ utilia offerre: se duti in eorum gratiam pacem cum Gallo abrumpere animus non sit, ita rem interea integram relinqvi, ut si Gallus importunitate sua necessitatem afferat, cum iis simper conveniri possit.* Lobcovicius qvoqve Moguntino confirmarat; *has copias nullum Gallum conspectaras. Eqvidem Cæsarem sat alte in causam descendisse: sed videndum, qvomodo iterum pedem retrahere qveat. Eodem modo etiam Hispanos ducendos ad modum parvulorum, ne qva impingant, ac in os prolabantur. Haut sibi tam obtusa pectora esse, qvin intelligant, qvantum sit Regem Galliæ annis, animisqve vigentem, tantis commodis potitum, ac forte nil nisi arma spirantem, Svecica insuper societate succinctum, lacessere; præsertim, cum nondum à Turca satis cautum sit. Ne tamen uti antea, qverelæ surgant; Viennæ nil vigoris ostendi, ac ne Elector, & Belga in desperationem vertantur, expeditionem qvidem decretam; sed ideo magni nominis ducem copiis præfectum, sine qvo Elector nil suscipere possit, & cujus phlegma istius fervorem temperaturum sit. Qvi ita rem moderaturus sit, ne ad manus perveniatur; prout in mandatis ipsi datum.* Sicut & post Lobcovicius Gremonvillio confirmabat: *Aula Cæsarea ne per somnium qvidem in mentem venisse, copias trans Rhenum ducere. Nec Montecuculum, utut jam à Cæsare jussus sit, in Turennium, aut Condæum ire bello, utut viribus superior, & Elector acerrime instet.* Sed & Burckersrodius legatus Viennæ Saxonicus fremebat; *Saxoni haut tolerandum, Brandenburgicum tantum non Dictaturam in Imperio, & summum armorum moderamen affectare.* Qvem & Moguntinus monuerat, ne cum isthoc consilia, & arma sociaret. Nec minus Bavarus; qvem Gallus, ac Lobcovicius ostentatione coronæ Romanæ simul corruptelis ministrorum irretitum tenebat. Evvaldum Kleistium Viennam miserat, declarationem super consiliis Cæsaris petiturum, postqvam neqve Cæsar, nec Elector sibi de præsen-

Burckersrode.

1672.

1672. præsentibus destinatis communicata. Qvem & æmulatio in Electorem stimulare cœperat, qvod hic aulæ Cæsareæ tam arcte se innecteret qvam ipse solus possidere cupiebat; atqve eam in Imperio viam, qvam ejusdem pater Maximilianus, ingredi velle videretur. Sane Bavaro missionem exercitus haut idoneum remedium videri conservandæ pacis, sed melius fore, si nomine Imperii interpositio offeratur. Ei demonstratum; *qvanta violentia Gallus cum Electore egerit, dum ipso inconsulto Clivia totos exercitus infundit, munita loca occupat, ac demolitur: cum tamen Gallus, si alicujus è suis Nobilibus arce ad alios usus indigeret, huic de eo in antecessum significaturus sit. Monteregio semper arma ostentari, ni faciat, qva Gallus desideret. Qvia ergo Cæsar ab Electore de fœdere, qvod inter ipsos est, monitus fuerit, ac adparuerit, de dignitate, & securitate Imperii agi; non potuisse non arma parari, saltem ut Gallus intelligat, esse qvi injusta ejus violentia se opponere audeat. Fœdus ad eundem scopum collimare, qvem Svecus, & Gallus suo fœdere præ se tulerit: ac Cæsari ideo superfluum visum, Ratispona de eo proponere, cum Coloniensis, & Monasteriensis inconsulto Imperio Gallis se fœderi innexuerint. Ac ingens esse inter ea fœdera discrimen, qvod hæc ad offensionem, illa ad defensionem vicinorum, ac Imperii spectent. De pace Pyrenæa, Aqvisgranensi, ac Clivensi mentionem injectam, cum salus Imperii reqvirat istos tractatus salvos persistere. Cæsarem anno 1667. propriam domum deseruisse, ne bellum extraheretur: sed Gallum dein eo nomine ipsum irrisisse. Unde denuo ad eundem lapidem impingere nolle; qvin ostendere decrevisse, sat animorum sibi adhuc esse ad defensionem. Ac si præclara conantes fortuna destituat, gloriosius tamen fore ruinam patriæ armis ad extrema connixum, qvam manibus in sinum compressis spectare. Interpositionem non repudiandam, ac facile pati posse, ut Bavarus de ea proponat. Sed Cæsarem ut id faciat haut decere, qvod in causa Lotharingica ita ignominiose à Gallo habitus fuerit, dum inter alia Windischgratio Comiti à se misso diceretur; discederet modo; nam antеqvam ipse domum attigerit, Lotharingum restitutum fore.* Cum Bavarus ulterius de interpositione ingereret, reponebatur; *eam non ad solius Belgii, sed & Germaniæ qvietem referendam: qvo fine confirmationem pacis Aqvisgranensis, & Lotharingi restitutionem necessariam esse; ni subdola pace sibi illudi velint, per qvam nil aliud qvam separatio fœderatorum qværatur. Nam per Lotharingiam qvatuor Electores, aliosqve Ordines ita constringi, ut se commovere non possint.* Cæterum cum post à Gallis Cæsari objiceretur, istud fœdus ab hoc violatum; ei reponebatur: *id pactum fuisse initum, postqvam Gallus valida auxilia contra Turcam promiserit; ac se Regem Poloniæ fulturum. Eodem qvoqve Cæsarem salvam pacem Westphalicam stipulatum; & ne qvis Ordinum Imperii violaretur: ut lis super decem civitatibus Alsaticis, & alia controversa amice componantur; ut Cæsari pacem Aqvisgranensem, nec minus Westphalicam, & peculiariter Clivensem præstare integrum sit. Sed & Cæsarem sibi jus fœderum citra exceptionem reservasse; ac duntaxat promittere, si Gallus Belgas extra Imperii limites invadat, ei bello se haut misturum. Qvæ si attendantur, Cæsarem nil contra id pactum fecisse.* Eo in pacto Gremonvillius de Clivensi pace tolerare noluerat; Lobcovicius tamen ei demum id persvaserat hac data explicatione; per isthoc peculiare negotium Westphalicam pacem alterari non posse. Clivicas qvoqve urbes Belgico milite insessas inter loca Imperii non habendas.

§. 52. Eodem tempore ad Electorem à Galliæ Rege veniebat Vauguionus Comes, qvi missionis causam ferebat, qvod *Rex audierit, Electorem cum Belgis fœdus iniisse, ac ab iis pecunias accepisse; simul in aula Cæsarea, & apud multos Germaniæ Principes consilia exqvirere. Eqvidem famæ fidem non adhibere Regem; pro amicitia tamen, qva eum semper amplexus sit, nosse velle, qvid is consilii super præsenti rerum statu ceperit; medium se gerere, an adversæ parti accedere velit? Qvorum hoc etsi Rex sperare haut possit, velut qvi qvavis occasione amicitiam erga Electorem testatus sit: liqvidam tamen declarationem exposcere. Sane Regi decretum Pacis Westphalicæ legibus stare, qva etiam continetur, ne qvis Ordinum Germaniæ hostibus Galliæ auxilium ferat. Id si abs qvopiam factum fuerit, Regem eo ipso pacem abruptam judicaturum, & omnes Westphalicæ pacis consortes ad hanc præstandam evocaturum.* Ad ista ab Electore delegati in antecessum reponebant: *Electori mirum iri visum, à Rege suam sententiam exqviri, cum is tamen huic nullam suspicandi causam præbuerit. Contra Electori non potuisse non molestissimum esse, Regem tanto cum exercitu ipsius provinciam ingressum, eamqve misere vastasse, loca munita expugnasse; inprimis Emmericum à Belgis desertum, & Electorali milite custoditum, hoc dimoto occupasse. Qvæ reparatum iri spes sit.* Ad qvæ Gallus: Regem ista oppida cepisse, qvia hostium præsidia ibi

Galliæ Regis ad Electorem missio. 5. Jun. Vauguion.

1672. repererit, ac hi eadem injuste detinuerint. Cæterum omnibus provincialibus, qvi id desiderarint, militem tutelarem concessum. Si qvid damni datum sit, præter jussa factum: nec tanti exercitus incessu omnia ad ungvem exigi posse. Alias Regem gravia supplicia exigere, si qverelæ super militum petulantia ad ipsum perferantur. Qvid Emmerici contigerit, sibi incognitum.

12. Jun. Sed justum responsum ab Electore ad hanc formam datum: *Sibi gratum esse, à Rege rumoribus fidem non adhibitam, ac servandæ amicitiæ ablegatum missum. Sese paria facere, ac ea, qvæ de Regis in ipsius fraudem tendentibus destinatis inaudierit, non credidisse, sed pariter ad eundem mittere voluisse. Interim qvare super talibus Rex qveratur, rationem se haut dispicere. Nam Belgis Domum Brandenburgicam per seculum paulo minus fuisse innexam; ac novissimum fœdus, ex qvo isti auxilium expetant, Rege commendante initum. Pecuniam, qvæ soluta sit, mutuo acceptam. Consultationes Viennæ, & alibi habitas conservationem pacis in Germania spectasse, cujus cura sibi ex officio incumbat. Arma à se parari tutandæ paci Westphalicæ. A se nil per vim in Regem actum, ac ne auxilium qvidem è fœdere debitū Belgis missum; cum tamen Hispani insignibus licet copiis concessis pacem haut infregisse censeantur. Qvia igitur Rex de tuenda Imperii pace semper testatus sit, spem sibi esse, Cliviæ oppida sibi redditum iri, reparato qvoqve dato damno. Et qvia Rex tam sæpe professus sit, se paci paratum fore, qvam primum suæ gloriæ ob acceptas à Belgis offensas litaverit, se rogare, ut Rex significare velit, num eo nomine officium suum ipsi gratum sit futurum. Sane jam præclarissimam Regi occasionem allubescere immortali gloriæ parandæ, si tam felici armorum successu pacem malit.* Cæterum per Crocovium

14. Jun. nonnulla pressius proponenda. Qvo responso accepto iste discedebat.

Ablegatus Gallicus denuo redit. 24. Jun.

§. 53. Idem Vauguionus paulo post reversus proponebat; *ab Electore nuper haut liqvido significatum, qvæ hac tempestate ipsi sententia sedeat: neqve Crocovium venisse, de qvo mittendo spes facta fuerit. Postqvam igitur Rex intellexerit, ab Electore numeroso milite Lippstadium insideri, tum per universam Germaniam legatos circummitti; eum pro sua prudentia facile judicare potuisse, isthæc ipsius emolumentum haut spectare, postqvam ille observando medio statu sese obstringere noluerit. Brandium insuper Holmiæ qvestum, à Coloniensi externum militem in Imperium deduci, ac bellum in Westphaliam pertrahi; qvo nomine Suecos auxilia pope[tere.]* Igitur Regem nosse velle, qvid ab Electore sibi sit expectandum, postqvam is omnia incassum tentarit, ut is medius manere velit. Sane Regi liqvido constare, qvid Electori cum Belgis convenerit, ac omnem armorum paratum horum gratiam fieri; Imperii tutelam obtentui sumi. Ad ista Elector: *Lætum sibi, à Rege nil exprobrari potuisse in amicitiæ leges à se patratum; ac omnia meris suspicionibus niti. Eo minus decuisse legatum nullo fundamento ita rigide liqvidum responsum exigere. Sane arma à se tam periculoso rerum statu tuendo Imperio, ac propriæ ditioni parata; qvod qvare Rex prohibere, aut improbare velit, nullus color sit, cum ipse eos limites haut excesserit. Contra sibi gravissimam qverendi causam esse, Clivia agminibus hinc inde tendentibus evastata, oppidorum & arcium munitionibus disjectis, milite suo Gennepa, & Emmerico ejecto; tot aliis deniqve patratis, qvæ totiens repetitis de amicitia testationibus haut qvadrent. Super qvibus cum sine dubio legatus in mandatis habeat, se qvomodo ista excusare velit expectare.* Ast Gallus non sine impatientia fremere: nil certi responderi, & qvod non sæpius ingestum sit. Multis verbis opus non esse. Magnos armorū paratus fieri: Electoris copias propinqvare finibus provinciarū, qvas Rex hosti eripuerit. Regem ferre non posse, ut vel exiguus exercitus ad latus ipsi consistat. Contra nostri: Sua loca milite firmare nemini vitio verti posse. Si Rex ferre neqveat, alienas copias prope se subsistere; num Electori ferendum, Coloniensem militem in ipsius provincia metari, & haut procul iis locis, in qvæ iste actionem moveat? Ab Electore nil agi, nisi qvod securitas Imperii reqvirat. Nec de reparando damno sermonem fieri. Vicissim Gallus: loca, qvæ Rex ceperit, non in Electoris, sed Belgarum potestate fuisse. Istum forte eadem legitimis dominis redditurum. Electoris delectus majores esse, qvam pro modo defensionis. Qverelas in Svecia motas, fœdus cum Belgis, de qvo hi tantopere crepent, Galliæ nil amici polliceri; nec Regem pro sua prudentia ista insuper habere posse. Nostri: in solius Electoris arbitrio non esse medio se statui adstringere, sed isthoc ad totum Imperium spectare. Gallus: satis constare, ab Electore omnia moveri. Cæterum Gallus iste qvandoqve fervide loqvi, ac non admissi status medii causas non audire: à se proposita subinde ingerere; ad objecta nil respondere. Interdum Regis potentiam immensum extollere, ac Germanorum paratus ultra verba non procedere;

1672. deret aliqvando Electoris copias æstimare, de ipso magnifice loqvi. Simul præter Clivicarum urbium restitutionem millionem ostentare, si Elector Belgis auxilium ferre omiserit. Demum scripto responsum isti 31. Jul. tradebatur hoc sensu: *Electorem haut perspicere, qva de causa legatus data declaratione haut adqviescat. Ipsum nil magis optasse, qvam Regis amicitiam, sibi semper maximi æstimatam, illibatam conservare, qvo voto felicissime potiturus fuerit, si Regi placuisset pacem amplecti, ac prohibitam Imperio suspicionem amovere. De qvo is eo certiorem sibi spem fecerit, qvo freqventius Rex promiserit de pace Orbi Christiano danda, ubi gloriæ sua litatum fuerit. Porro tantum abesse, ut Elector qvidqvam contra Regis arma molitus sit, ut potius vastationem Cliviæ, ac tot damna sibi illata summa cum patientia toleraverit. Sed & eundem sæpius testatum, arma, ac fœdera sua non aliud spectare qvam pacem Germaniæ, & propriarum ditionum securitatem: qvod eo minus Regem offendere debeat, qvo sæpius is protestatus sit, ipsi pacem Westphalicam magnopere cordi esse. Brandium in Sveciâ non nisi de Coloniensi, & Monasteriensi qvestum, qvi limites migrarint, qvos publica leges delectibus Ordinum præscribant.* Ad qvæ Gallus nil qvod reponeret habebat, ac se eadem ad Regem relaturum. Tandem cum sæpius ingesta iteraret, Elector id responsi 11. Aug. dabat: *Se valde contentum fuisse futurum declaratione Regis super indulgenda Imperio qviete, ni res ipsa plane diversa arguat. Sane Cliviam belli malis plane exhaustam; destructis tot oppidis, atqve arcibus irreparabile damnum illatum: tributa civibus suis imperata: tot per suam provinciam novata: supremi imperii jura usurpata; prorsus velut Clivia ad se non spectet, nec Germaniæ membrum sit. His tamen omnibus si Gallus remedium adferat, sibi immotum desiderium perstare amicitiam Regis conservandi. Porro qvæcunqve à se diversis in aulis, ac Ratispona agitata fuerint, non alium scopum habere, qvam pacem Germaniæ, valde qvidem læsam per ea, qvæ in Clivia, & alibi facta sint. Qvæ cum ipsum tam prope tangant, qvis qverimonias prohibuerit? Qvæ protinus cessatura sint, si omnia in priorem statum reponantur, ac ipse curis liberetur per officium injunctis. Per oblatam oppidorum restitutionem sibi non satisfieri, qvæ alias secuta pace facienda erat. Et qvia eorum locorum detentio nullo jure nitatur, sibi spem esse, Regem justitiæ, & æqvitatis respectu eorundem restitutionem haut diutius dilaturum. Armis suis à se nil aliud spectari, qvam pacem Germaniæ; de qva servanda cum & Rex testetur, ista huic displicere non posse. Ac si Rex sibi intra Germaniæ fines tenenti exercitum obviam mittat, utiqve directe Imperium invadi, ac pacem Westphalicam infringi.* Paulo post Vauguionus pro- 1672. 29. Aug. ponebat: *cum Regi variis ex indiciis constet, Electoris exercitum in Westphaliam, ac versus Rhenum, adeoqve in ipsum, fœderatosqve Præsules progredi; ei per leges prudentiæ, tum ad commoda, magnitudinem, & honorem suum tuendum necessum fuisse Turennio injungere, ut omissa Hollandia, ac superato Rheno Electori obviam procedat. Regem qvidem amicitiam erga Imperium continuaturum: non posse tamen fœderatos suos deserere, etsi invitus cœpta sua adversus Hollandiam abrumpat. Qvod si tamen Elector copias suas à locis per Regem occupatis, ac fœderatorum terris retrahat, à Rege qvoqve exercitum in Hollandiam revocatum iri.* Ad qvæ Elector respondit: *Postqvam à se acta, ex quo tempore bellum in Belgio, & ad fines Imperii cœperit, examinaverit, nil reperire potuisse, contra leges Imperii, & pacem Westphalicam à se patratum. Unde admodum improvisam sibi accidere propositionem, seu declarationem potius nomine Regis Galliæ sibi jam factam. Sane sæpius se declarasse, cum bellum in Germania geratur, imo in ea cœperit, ac suæ ditiones ejus malis premantur; neqve Cæsarem, neqve se potuisse, qvin arma expedirent, ac iis locis propinqvarent, qvibus auxilio opus sit. Et cum nil magis in votis sibi fuerit, qvam ut amicitiam cum Rege continuare daretur, credi non potuisse, minas in se jactatum iri de obviam mittendo exercitu, qvo ipso non possit non pax abrumpi, ac communis Principum libertas destrui; qvorum judicio libenter actiones suas submittat, qvippe conformes publicis legibus, ac juri omnibus Germaniæ Principibus competenti. Unde spem esse, exercitum Regis non ulterius in ipsius ditiones penetraturum, nec sola potentia fretum minas sparsurum. Qvod si tamen Rex iis destinatis haut dimoveatur, se de innocentia sua protestari: nec Regem unqvam honesto orbi adprobaturum, bello petiisse Principem, cui nil aliud curæ fuerit, qvam suæ tueri, & pacem servare, in qva ipsi Regi magnæ partes sint. Nec sperare, ab ullo sibi prohibitum iri, qvo minus qvæ officii sui sint faciat, & de qvibus nemo Princi- 10. Sept. pum alteri rationem reddere teneatur.* Ad extremum Vauguionus Electori jam expeditionem ingresso Witzenhusæ ad Werram proponebat: à Rege sibi injunctum denuo confirmare, sibi decretum pacem Westphalicam exacte observare. Ac uti Rex initio belli in eam rem isti fidem dederit, haut spernendis emolumentis oblatis: ita

1672\. eandem mentem ei, præsertim circa Clivicorum oppidorum restitutionem, adhuc persistere. Qvia etiam Rex intellexerit, Electorem non solum cum exercitu ingruere, sed etiam super Emmerico à suis occupato qverelas movere, ad Bavarum, & alios Imperii Ordines missurum, qvi eos de suo in Germaniam animo, & actionibus omni reprehensione vacuis plene edocerent. Inde literas proferebat, qvibus à Rege avocabatur. Cui Elector: gratum sibi esse, qvod Rex pacem Westphalicam servatum se profiteatur: nec aliam sibi mentem. Non solum autem justam sibi qverendi causam esse super iis, qvæ Emmerici contigerunt, sed & qvod provincia sua tam immaniter habeatur, oppidis, atqve arcibus suis destructis, ac passim vastitate facta; qvæ in præsens suo loco relinqvat.

Periculosissimus Belgarum status.

§. 54. Dum ita Elector omni modo pro Belgarum Rep. nititur, ea interim in periculosissimum statum præter omnium opinionem prolapsa erat, intra unius mensis spatium tribus provinciis à Gallo, & fœderatis Coloniensi, ac Monasteriensi occupatis, Geldria, Transisalania, & Ultrajecto, una cum oppidis, qvas Belgæ in Coloniensi præsulatu, & Clivia insederant. Et omnes qvidem urbes langvida, aut nulla defensione opposita malignis legibus deditæ; nisi qvod solum Neomagum nonnihil vigoris ostendit, ac demum Groninga acerrime in sui defensionem connixa Monasteriensis oppugnationem cum gloria sustinuit, ac obsidium re infecta solvere coëgit. Qvin jam in ipsa Hollandiæ interiora penetrabatur, ac tantum non in conspectu Amstelodamum erat, ni perruptis aggeribus superfusæ terris aqvæ Gallorum impetum stitissent. Haut qvippe visum Gallo post tantos progressus gloriam suam aleæ exponere, insolito aqvaticii belli genere suscepto, ac reliqva per tractatus moliri instituit, aut si Belgæ in pervicaciam se obfirment, hiberno gelu stratis glacie aqvis in ipsa provinciæ penetralia perrupturus. Tantæ calamitatis non una causa habebatur. Munimenta urbium fere collapsa: militiæ terrestris misera facies, post Principis mortem negligentius habitæ. Ac spes avertendi à Gallo belli effecerat, ut ingruente jam hoste delectus demum instituerentur, ac socii circumspicerentur. Multi qvoqve proditionem Wittii arguebant, qvi omni cura in firmandam classem conversa terrestrem militiam ultro corrumpi siverit; in qvam dein imperium Arausionensi in unum duntaxat annum collatum

fuerit, qvo spatio [illegible] 1672. nondum coalita ej[illegible] rerum provisu ali[illegible] isset, (qvod facile [illegible] culpa infelicis [illegible]; qvem post consu[illegible] evertere consiliu[illegible] cias autem, qvæ su[illegible] malis trepidatio, [illegible] onis suspicionem [illegible] multus, sic ut plur[illegible] um imminere cre[illegible] qve, ac Proceres i[illegible] bant confusionem [illegible] bida destinatis suis [illegible] Arausionensi, & a[illegible] cui obtenrui sume[illegible] subsidii aliqvid ad[illegible] publice arguebatu[illegible] mitatis hujus causa[illegible] miserit, eoqve [illegible] acceperit, ac nunc [illegible] sui inhibeat. Ast [illegible] stros Belgis demo[illegible] ne desiderari poss[illegible] hanc calamitatem [illegible] in hoc negotium a[illegible] descendisse ejusmodi [illegible], qvas neqve Cellensis Dux, [illegible] re voluerint. Qvod autem [illegible] æqvissimis suis desideriis satisf[illegible] per istam cauponationem tant[illegible] frustra consumtum sit, non se [illegible] in culpa esse, qvi tot obstaculis o[illegible] impedierint, ne maturius rei ma[illegible] veri posset. Qvanqvam autem G[illegible] semper jactasset, se Remp. haut peni[illegible] rum, aut suam sub ditionem re[illegible], sed satis habiturum ejus insole[illegible] castigasse: metus tamen erat, ne [illegible] occasioni se præberet, ac tantos su[illegible] qvoad liceret perseqveretur. San[illegible] penetrabat, qvod Strada legatus G[illegible] qvondam sæpius è Vidua Arausione[illegible]sivisset, an non aliqva ratio iniri p[illegible] Galliæ Rex Cliviam emtione aut p[illegible]tione sibi adqvireret? Idemqve [illegible] um rogasset, ut filio ipsius prædiu[illegible] in ea provincia dispiceret, qvo[illegible]vis pretio emturus sit. Qvin i[illegible] Gallorum exercitus eam provin[illegible] pro sua usurpabat. In pactis dedi[illegible] Electoris, ejusqve jurium ne ver[illegible] mentio fieri: cives captarum [illegible] in Galliæ Regis verba adigi: Ves[illegible] mille florenis multati, qvod jussu El[illegible] precibus publicis, ac jejunio di[illegible]: Resæ, & Emmerici Catholicis pri[illegible] templa tradi, per Bullionium Cardi[illegible] prius inau-

1672. inaugurata. Orsoiæ, & Buderico munitiones detrahi: qvin nec oppidis Electoris milite infessis parci. Sane Emmerico Belgæ militem suum deduxerant, cui mox è Calcaria Tettavius centurio cum octoginta peditibus immissus est. Sed paulo ante hujus adventum delegati à decurionibus per præcipitantiam claves portarum Resam ad Condæum attulerant; qvi protinus Gallico milite oppidum occupavit, insuper habito Tettavio, cui nec ullæ ad resistendum vires, ac Calcariam cum suis remisso. Idem & circa Gennepam arcem contigerat.

Apud Belgas super pace paciscenda agitur. §. 95 Sed gravissimum erat, qvod Wittiana factio, penes qvam hactenus summa consiliorum in Rep. fuerat, ignava jam consilia ingereret, ac fœdam ad transactionem rem deducere conaretur, oppido qvā indecoram iis, qvi octoginta per annos pro libertate bellum tanta cum gloria gesserant. Sane ita infenso in Arausionensem animo Joannes Wittius erat, ut Rempublicam pessundare, qvam istum in majorum autoritatem reponi mallet. Cum de Rheinberca dedita nuntiaretur, iste dixerat; jam dimidiam Reip. partem periisse, nec aliud remedium superesse, qvam cum hoste pacisci. Mox propius ingruente periculo svadebat; legatos ad Regem mittendos, qvi ejus postulata cognoscant: interim sedem Reip. Haga Amstelodamum, nec minus armamentarium Delfis eodem transferendum. Super qva missione etsi Emmanuel Lira legatus Hispanicus publice qverebatur, ac multi procerum fremerent, & Arausionensem inclamarent; Wittiani tamen, ut eadem in Consessu Ordinum Hollandiæ tumultuario decerneretur, pervicerunt. *15. Jun.* In consessu Ordinum Generalium de eadem laxioribus duntaxat verbis propositum, hautqvaqvam justa consultatione instituta. Legatis simpliciter procuratorium dabatur ad concludendum sub spe rati, nulla instructione scripto tradita. Ea de missione Electoralibus Hagæ ministris nil publice communicatum, prout par fuerat. Qvibus tamen per eos, qveis Wittiana consilia displicebant, clam insinuatum, ut Anglo significarent; postularet is modo pro se, atqve Arausionensi, qvicqvid videretur; cui vel pars in societate Indiæ Orientalis, ac Arausionensi amplior dignitas qvam majoribus ipsius annuenda sit. Id enim satius sibi fore, qvam Gallicum jugum, simul Romanos ritus subire. Qvod & Anglo à nostris denuntiatum fuit. Ac plebs magnopere à Gallis abhorrebat, ac palam fremebat: modo Elector in vicinia cum exercitu sit, se hunc Principem adscituros, 1672. trucidatis qvi obsistere sint ausuri. Sane in lucem jam emergere argumenta secretorum consiliorum, qvæ antea Joannes Wittius cum legatis Gallicis Strada, Pomponio qvotidie fere per senas, octenas horas, & amplius agitaverit. Cumprimis Zelandi indignari, raro alias Hollandis concordes, ac ingruente necessitate magis Angliam qvam Galliam respecturi. Qvorum ferocia, ac ut ægre in transactionem cum Gallo consentirent, metuebatur. Unde Gallus aliqvot millia ex urbibus Flandricis contracta, qvi alias reliqvum exercitum præter Trajectum ad Mosam, & Maseicam seqvi debebant, repente inter Gandavum, & Brugas versus Catsandam insulam properare jusserat, ex qva in Zelandiam facilis transitus erat. Ubi Galli speraverant, se Ardenburgum, ac Slusas, utrumqve oppidum maligne instructum, oppressuros. Sed qvi conatus irritus fuit, istis ab Ardenburgo magna cum strage rejectis, oppidanorum, ac ipsarum mulierum fortitudine ad extremum connixa. Cæterum super conditionibus, in qvas cum Gallo pax ineunda sit, Wittiani disserebant: aliqvot milliones parata pecunia, ac insignem partem in societate Indiæ Orientalis, tum aliqvot loca extra limites septem provinciarum danda. Ut qvoqve Resp. in usum Galliæ certum numerum bellicarum navium præstet, eidem qvavis occasione terra mariqve adsistat, & eosdem cum ista amicos, hostesqve habeat: ejus destinata nunqvam directe, aut obliqva ratione impediat; nec sine Regis consensu fœdera ineat, aut bellum suscipiat: deniqve ritibus Romanis plus libertatis qvam hactenus concedat. Vicissim Gallum huic Reip. velut sibi fœderatæ omnibus viribus contra quoscunqve semper adfuturum, ac supremum ejus imperium, regimen, sacra, & omnia alia jura relicturum, ac conservaturum. Qvæ in majus aucta vulgabantur, ut si cum Gallo mollioribus conditionibus decideretur, id populo velut ingens beneficium imputari posset. Gallis porro hoc modo plus emolumenti ex hac Rep. proventurum, qvam si eam plane in ditionem redigerent. Nam sive Hispanicas provincias invadere, seu Germaniam, Angliam, Sveciam, Daniam invadere placeat, ejus Reip. vires isti semper ad nutum fore. Porro Belgarum legati Bartholdus Gentius, Petrus Grotius, Odyckius, & Eckius Galliæ Regem in castris ad Doesburgum adiere; qvos cum Luvoisius, ac Pomponius interrogarent, num plenis mandatis instructi sint super summa rerum tractandi; &

1672. di; & qvas conditiones Resp. proponat pronitæ paci constituendæ ? isti reponebant, *se tantum venisse ad intelligendam Regis sententiam, cui gloriosius fore conditiones pacis ferre, quam admittere.* Ad qvæ reponebatur; *Regem non tractare, nisi cum plenam agendi facultatem habentibus. Omnia qvæ Rex occupaverit, jam ipsius esse, qvare statuere haut animus sit; & reliqva mox secutura. Quo plus temporis trahatur, eo durius id Resp. fore, cui nullum remedium sit reliqva servandi, nisi citra moram transactione inita.* Ita formula pacti adornabatur, cujus hæc capita erant: *Ut Regi Galliæ tradantur omnia qvæ Resp. extra septem provincias qvocunqve titulo possideat: tum Delfzylam cum viginti proximis parochiis; Comitatum Meursa pro Electore Coloniensi, ut tamen Resp. Arausionem indemnem præstet: Grollam, Befortum, Lichtenvordam, & supremi imperii in Borckeloam jus: omnia, qvæ inter Rhenum, Leccam, & Hispanorum fines jaceant. Belgas tamen Betaviam retinere posse, hac lege, ut Gallo cedatur Bommela, Vorna, D. Andreæ castellum, Crevecœura & Lœvesteinum; Schenckii castello, Knutsenburgo, ac Heusda munitiones detrahantur. Ut porro Gallis liberum sit in has provincias accedere haut inspectis qvæ secum adportent, & concessa à vectigalibus immunitate. Ut omnia edicta super commerciis revocentur, & omnia in statum reponantur, qvi anno 1662 fuerit, è sola Belgarum, non item Galliæ parte. Ut Galli eximantur oneri solvendi qvinqvaginta solidos in singulas tonnas, ac insuper habeatur uti nationes, qvibus plurimum libertatis in Belgio indulgetur. Super societate Indiæ Orientalis peculiariter tractandum. Catholicis publicum ritus sui exercitium concedendum, eosqve ad munia publica admittendos. Inter Danos, ac Belgas in universum omnia utrinqve debita per compensationem abolenda. Octo milliones pro impensis belli solvendos. Deniqve qvotannis legationem extraordinariam mittendam, qva publice gratias Regi agat, qvod secunda jam vice hanc Remp. restituerit, oblato numismate aureo sex pistolettorum, ejus rei argumentum continens.* Ea cum pacti formula Grotius Hagam revertit, cui discedenti Luvoisius dixerat, intra paucos dies pacem cum Rep. fore. Qvibus gemina & Grotius Hagæ jactabat. Ea res in consessu Ordinum Hollandiæ, inde apud Ordines Generales disceptata, ubi exsuperante consternatione pleræqve Hollandiæ urbes, ac qvatuor provinciæ Geldria, Hollandia, Ultrajectum & Transisalania consentiebant, ut legatis facultas concludendi mitteretur ea lege, ut septem provinciis libertas, supremumqve imperium, sacra, ac vetera jura salva persisterent. 1672. Qvibus tamen Amstelodamenses fortissime contradixere, ut & provincia Zelandia, Frisia, & Groninga. Ita pervincente suffragiorum numero Grotius cum mandatis ad Regem regressus est, minus alacri vultu, qvam cum è castris Gallicis Hagam rediisset, in qvem & multi procerum in consessu publico acerrime invecti fuerant. Ea tamen negotiatio mox abrupta est, conversione rerum in Belgio facta, ac reviviscentibus Amstelodamensium præcipue exemplo masculis consiliis, nec minus Zelandis, Frisiis, ac Groningensibus fortia ingerentibus; cum parum abfuisset, qvin tam nobilis Resp. in turpem pacem præcipitaret, ipsi aliisqve servitium pariturum. Sane fatebatur Arausionensis Electoralibus ministris: plerosqve Hollandiæ rectores transactioni cum Gallis pronos fuisse, modo Rex iis, qvæ extra fines septem provinciarum jacebant, contentus esse vellet. Sed cum Hollandiæ delegati ad se accessissent sententiæ suæ exqvirendæ, se citra ambages dixisse: *neminem honestum virum, ac bonum civem talia svadere posse. Sane plura pro libertate audenda, ac pugnandum, qvamdiu locus superfit, ubi pes figi qveat. Se utiqve sangvinem, & vitam pro Resp. periculo expositurum.*

Angli Gallorum successu suspensi.

§. 56. Anglis porro ab initio non minus insolentiæ qvam Gallis fuerat. Ad eos Belgæ tres qvoqve legatos miserant, Moermannum, De Wec, & Eyckium, ut qvas Angliæ Rex conditiones laturus sit, cognoscerent. Eos in Angliam adpulsos Rex Hamptoncurtum paulo minus qvam in honestam custodiam mittebat, qvoad ex Gallo cognosceret, qva ratione legati habendi forent. Inde delegantur, qvi Belgarum propositionem cognoscerent. Qvi cum dicerent, se venisse, ut audiant, qvam rationem pacis ineundæ Regi proponere placeat; hic graviter excandescens fremebat: se audaciam, ac pervicaciam Belgarum mirari, qvod cum ipsius amicitiam implorare debeant, jam in extrema necessitate constituti percontatum veniat, qvid ipse dicendum habeat. Sed mox auditis Galli enormibus progressibus, ac Ultrajectum jam deditum, ingens in aula Anglicana consternatio surgebat, ne Belgio repente per Gallum oppresso Anglia prima moti præter rationem belli pœnas lueret. Nam fœdere inter eos convenerat, ne Galli provinciam Hollandiam, qvam sibi stipulati fuerant, prius occuparent, qvam Anglis Zelandia tradita foret. Igitur propere Buckingamiæ Dux, & Arlin-

1672\. Arlingtonus in Belgium mittuntur; qui Hagam delati multis de studio suo in hanc Remp. testabantur, magnopere Gallorum progressus mirati, nec leviter indignati, à Gallo susceptа cum Reip. delegatis tractatione Angliæ tam exiguam rationem habitam. Qui & ipsi tamen conditiones pacis proponebant Gallicis haut multo modestiores. *Ut Belgarum naves Anglicis navibus bellicis suppara submitterent, in toto mari Britannico ad oram usque Belgii, & ut integra quoque Belgarum classes eum salutationis honorem voluntate navi Anglicanæ exhibere teneantur. Ut intra anni spatium Anglis, qui Surinama sint, abeundi quo velint libertas sit. Ut omnes Angliæ subditi læsæ majestatis damnati ex Unitis Provinciis proscribantur. Ut Belga Anglo impensas belli reddant quaterdecies centena millia librarum Sterlinensium. Ut iidem annua dena millia librarum solvant pro captura halecum sub littoribus Angliæ, Scotiæ, & Hiberniæ. Ut Arausionensis supremum in provincias imperium habeat, aut saltem gubernationem à majoribus possessam; eoque sine prole mascula defuncto Angliæ Rex provinciarum Gubernator constituatur. Ut intra trimestre tractatus fiat regendis commerciis. Ut Regi Angliæ cautionis loco dentur Walachria insula, Slusa, Catsandia, Goerea, & Vorna. Ut Gallo quoque, ac fœderatis Præsulibus satisfiat. His tamen conditionibus Regem teneri nolle, nisi intra decem dies acceptentur.* Quæ ne responso quidem digna habebantur. Inde ad Arausionensem in castra apud Bodegravam legati accessere, cui confirmarunt; nunquam Regi suo mentem fuisse, Belgium ut à Gallo opprimatur pati, qui & sæpe testatus sit, arma se induisse non evertendæ Reip. sed paululum castigandæ. Ac demum pollicebantur, se effecturos, ut Galli Trajecto ad Mosam contenti sint, & jure possessionis, quod Belgæ hactenus in Clivicis, & Coloniensibus ad Rhenum urbibus habuerint. Eas conditiones si Gallus adspernetur, denuo cum Belgis se consultaturos, avertendo Reip. exitio, & ne periculosa Galliæ potentia gliscat. Ac constabat Regum sociorum consilia eo anno turbata fuisse, postquam nec prælio navali Belgas vincere, nec Brielam occupare potuissent; quibus fundamentis ista superstructa fuerant. Ad ista Arausionensis respondit: Conditiones, quas Angliæ Rex Belgis ferat, ejus indolis esse, ut de iis ne cogitandum quidem sit, imprimis de tradendis tanti momenti locis. Ac si is Remp. ulterius premere pergat, desperata, & Angliæ ingrata consilia captum iri. Et postquam ipse jam majorum suorum dignitate potitus sit, Regem neminem infeliciorem redditurum, quam ipsum, si Gallo favere, ac vires suas in Remp. vertere pergat. Contra nil optatius sibi contingere posse, quam si Rex operam navare velit ad Remp. præsentibus malis eripiendam. Iidem disserebant, Regem nolle cum Ordinibus agere; sed ubi supremum Belgii imperium in Principem sit collatum, cum hoc sibi facile conventurum. Simul eundem stimulabant, ut supremum isthoc imperium, quod fœderati Reges ipsi tradere decreverint, admittere, ac fortunæ sinum pandere velit. Sed quæ audire adspernatus Princeps generose regerebat: quia patria in ipso fiduciam reposuerit, se huic, non sibi inservire velle. Et quod imminere jactetur exitium obfirmatis in constantiam animis propulsari posse. Ac sane talia ad dissidium in Rep. ferendum jactari manifestum erat. Parum quoque honestum judicabatur, quod isti legati Monteregio Hispanico Gubernatori suaserant, ut Boscum Ducis, Bergas ad Zomam, & Bredam, in quibus tunc Hispanicus miles præsidium agitabat, suo Regi teneret. Id quod is velut bonæ fidei adversum detestabatur; nec tale flagitium sibi in mentem venisse.

Arausionensis in majorum suorum munia reponitur. §. 57. Enimvero novum velut spiritum recepisse visa est Belgarum Respublica, postquam Arausionensis instinctu velut populi in majorum suorum munia est repositus. Initium à Dordracenis factum, ubi tumultu orto cives in magistratum insurgere, eumque compellere, ut exemplo Amstelodamensium jurejurando se obstringat, quod urbem ad extrema usque defensurus sit: simul Arausionensem, tam auspicatum Belgarum Reip. nomen, Gubernatorem denominant, ac aliquot ablegant, eum rogaturos, ut ei dignitati capessendæ in urbem venire velit. Ac cogebatur Cornelius Wittius, ut è lecto in curiam portari se pateretur, primusque id juramentum diceret, ac mandata delegatorum ad Principem primo loco subscriberet. Erant delegati isti è præcipuis Wittianæ factionis, qui per omnia sacra orabant, properaret Princeps in urbem venire, alias vitam suam, domosque, ac bona periclitari. Ita suasu Beverningii Princeps Dordracum ivit, ubi à Senatu, populoque summa cum lætitia exceptus, ac in curiam deductus, lauteque habitus fuit. Sed offerentibus vicarium provinciæ regimen singulari cum modestia gratias egit, atque excusavit, Reipublicæ se jusjurandum præstitisse, oblatum licet Gubernatoris munus se haut accepturum, à quo nisi totius Reip. consensu exsolvi haut

1672. qveat. Nec penes unum, & alterum provinciæ membrum esse Gubernatorem eligere, sed ab universa id provincia proficisci debere. Ac sperare se, civitatem isthoc ultro agnituram, nec justo longius progressuram. Interim ne dubitarent, qvin ipse pro Reip. conservatione vel extremam sangvinis guttam sit impensurus. Qvod responsum omnibus valde probabatur, ac eandem sibi mentem esse; ac deputatos civitatis suæ connixuros, ut Principi juramenti venia fiat, eiqve gubernatio à tota provincia deferatur. Id exemplum Roterodamenses, Goudani, aliiqve tota Hollandia secuti; nec in Zelandis mora fuit, qvo minus in Principem à majoribus suis gesta dignitas conferretur, simul ab universis surrecturæ in pristinam fortunam Reip. spes conciperetur. Ac dudum à rerum civilium peritis observatum est, Remp. Belgicam absqve illustri capite haut subsistere posse, sed ejus compagem successu temporis ultro dilapsuram, nec li qvæ mascula consilia capiantur alacriter ac promte effectui datum iri, ni, qvem multitudo parere solet, lentorem atqve confusionem executoris autoritas tollat, rebusqve vigorem, ac pondus addat; præsertim ubi validus terra hostis ingruat. Sane Helvetios, validissimam viris nationem, inter Europæ populos nullo fere numero esse, qvod capite careant, qvi ignavam molem vegetiore spiritu animare qveat. Qvæ res & Electori magnam lætitiam attulit, qvam datis ad Principem literis prolixe testatus est. Paulo post qvoqve Cornelius, ac Joannes Wittii fratres, qvi tot ab annis Arausionensem presserant, Hagæ ab efferatis civibus trucidati sunt, sævitia qvoqve in mortuorum cadavera grassante. Qvo peracto pleriqve ita tranqvilli, atqve contenti adparebant, velut Resp. maximo periculo defuncta esset; ac facinus illud, etsi in se atrox, nec legibus, ac civili mori conforme; plurimi laudabant, ac plausu proseqvebantur, utut alias indoles ejus populi in misericordiam prona sit. Secuta est mox mutatio magistratuum per omnes urbes, ac solutum à Monasteriensi Groningæ obsidium; qvi, uti antiqvi Præsules scriptis editis memoriam suam Ecclesiæ commendarunt; ita is diro globorum ignivomorum genere, qvos militari vocabulo *fœtentes ollas* nuncupabant, eo obsidio specimen nescio an sacerdotalis professionis edidit. Cæterum restituto Arausionensi ut omnes amici de Republica Belgica bene sperare cœperunt: ita Gallus blandimentis, ac amplissimis promissis eundem, ut ab ipso pendere

10. Aug.

velit, solicitabat, ostentato supremo in septem provincias imperio sub Galliæ, & Angliæ protectione. Sed qvi spretis omnibus illecebris sine hæsitatione respondebat; nunqvam se proditurum fiduciam, qvam Belgæ in ipso reposuerint, nec unqvam venditurum libertatem, qvam majores sui tamdiu defenderint. Qvi & cuipiam domesticorum suorum, interroganti, qvid acturus sit perdita Hollandia, responderat; secessurum se in prædia sua in Germania, ac potius venatione ætatem ibi consumturum, qvam patriam suam Galliæ qvantocunqve pretio proditurum.

Electoris ad Belgas missio.

§. 58. Isthæc tam inopina rerum apud Belgas conversio Electori svadebat, ut circumspectius procederet, nec agendi modo ab initio designato insisteret, simul destinata sua qvantum posset premeret, ne forte Belgis cum Gallo repente transigentibus ipse solus inter ancipitia destitueretur, ac promti nimis sui in amicos studii pœnas daret. Perstabat tamen propositum Reip. subveniendi, & expeditionem qvantum poterat accelerandi. Interim erigendis Belgarum animis in Hollandiam mittebatur Gerhardus Bernhardus Pœlnicius, ut nuntiaret, Electorem post conclusum, utut nondum ratihabitum fœdus, delectibus agendis acriter instare; ac spem esse, intra duos menses numeros impletum iri. Sed & passim se legatos circummisisse, ut & alii sublevandæ Reip. manum admoveant: simul per biennium apud Gallum super ea tempestate avertenda laborasse, ut ne circa proprium qvidem negotium acrius conniti potuerit. Sed qvia haut eo secius intelligat, vulgus periculi magnitudine impatientiam accendente fremere, Remp. à se deseri, nec fœderi satisfieri, aut saltem auxilia tardius accedere; qvio & qvosdam è Proceribus talia spargere inscitia rerum, aut ut ejusmodi rumoribus à se admissorum invidiam in alios derivent: igitur Pœlnicius demonstraret; gratum Electori fuisse futurum fœdus prius conclusum, ac autoramentum solutum fuisse. Amerongii qvoqve mandata ita fuisse circumscripta, ut non nisi sub finem Aprilis tractatio absolvi potuerit, qvantumvis Elector acriter institerit, ac æqvissima postulata remiserit negotio accelerando, & qvia major boni publici, qvam privati emolumenti cura fuerit. Qvod si Belgæ postulent, ut exercitus statim, aut minimum intra conventum tempus iter ingrediatur, ac rem gerere incipiat, reponeret: tempus sistendis copiis nondum elapsum; ac si iste Belgicis copiis,

17. Jun.

qvæ

1672. qvæ in præsens nusqiam adpareant, haut sociatus, aut aliis auxiliis fultus in hostem ducatur, non magis Reip. qvam sibi consuli, ac varia incommoda, qvin istius exitium metuendum. Contra si cum Cæsareis, & aliis conjunctio fiat, justo robore remgeri, ac operæ pretium fieri posse. Præterea Remp. ad constantiam hortaretur, consiliis bellicis adesset, ac qvæ ibi agitentur, referret. Inprimis impediret, ne Elector urgeatur ad qvid præmature suscipiendum, Reip. juxta ac ipsi periculum pariturum. Simul moneret, ut Resp. tractatus cum Cæsare, ac Luneburgicis qvantum possit acceleret, qvi arguant velut per istam stet, qvod fœdera adhuc infecta hæreant. Insuper significaret, Electorem in usum Reip. legatum in Angliam missurum; & qvid cum ablegato Gallico actum sit. Instaret qvoqve ut præfecti, qvi ita segniter Electoris oppida hosti tradiderant, pœnas dent: tum ne forte excluso Electore cum hoste transigatur. Denique ne circa solutionem pecuniarum moræ necterentur. Nam tertium jam labi mensem à die solvendo autoramento statutum maximo cum Electoris incommodo, & causæ communis damno. Ac mirum esse, inter tanta pericula ratihabitionem fœderis integrum mensem ultra conventum tempus à Belgis extractum. Ast Arausionensem idem monere jubebatur, ne Gallorum illecebris aurem præbeat, qvi ostentato supremo in Belgium imperio in transversum eum abducere conentur. Nam eam præcipuam viam esse ipsi perdendo, qvod oppressa libertate Respublica qvoqve pessum itura sit. Eoqve istud promissum effectui dari non posse, nisi Rep. per Gallum subacta. Qvo obtento Principem huic ludibria debiturum. Inde idem Bruxellas profectus Monteregio demonstrare jubebatur, qvam necessarium ipsis Hispanis futurum sit, eos in partes descendere, ac hostem distrahere, non nisi plurium conspiratione domandum. Pœlnicius cum Hagam pervenisset, Arausionensis adventum Electoralis exercitus avide expectabat, qvo valde indigeat ob Belgicam militiam maligne admodum instructam. Iste mirari se ferebat, Remp. tam potentem ita cito prostratam. Spem tamen esse restitutionis, si ea per impatientiam haut nimium festinet, ac plures amicos, Cæsarem, Danum, Luneburgicos sibi innectat. Qvod & Principi probabatur. Ordinibus idem proponebat; *ex qvo fœdus conclusum sit, insperatam rerum mutationem contigisse. Nam nec Hispanos pacem cum Gallo abrupisse, uti semper spes facta fuerit; nec Danum, & Luneburgicum in partes transiisse. Svecos Gallis se innexuisse: pleraqve oppida limitanea per ignaviam hosti dedita, ut jam nullus transitus Rheni, & Isalæ supersit. Qvin à toto prope orbe ipsos desertos, nisi qvod Elector nondum amicitiam cum fortuna exuerit. Necessum tamen esse, ut ipsi strenue manum rei admoveant; fœdus cum Cæsare, Dano, ac Luneburgicis accelerent; militiam suppleant; majore vi qvam hactenus rem administrent.* Ad qvæ Ordines: *omnia qvæ proponantur vera esse; ac rem militarem qvantum possit se firmaturos. Lisolam jam procuratorium à Cæsare accepisse ad tractatus cum ipsis suscipiendos. A Daniæ Rege VI M militum se sperare. Pecunias promissas non defore, si vel per integrum annum bellum sit duraturum. In præsens autem tantum pecuniæ repræsentari, qvantum postulatur, supra facultates suas esse. Sed deinceps testaturos, qvam libenter omnibus satisfacere velint.* Cum Pœlnicius qvereretur, ipsos inconsulto Electore legatos ad Gallum misisse, id qvod contra fœdus sit: excusabant, à se decretum, ut Electoralibus ministris communicatio fieret: id tamen fortasse in tanta perturbatione oblivioni traditum: deinceps id emendatum iri. Differebat Hispanicus legatus Lira: *Hispanos huic Reip. plura exhibuisse, qvam in obligatione fuerint, ac omni prope milite provincias suas nudasse. Deinceps qvoqve facturos qvantum possint, ac per copias suas ubiqve locorum rem gesturos, modo id sub Reip. insignibus fiat. Nam peculiari distractione hosti se negotium facessere non posse, qvod in vicem abruptæ pacis acceptandum sit; qvo nondum descendere qveant, rebus haut dum satis paratis. Etsi probe agnoscat, bellum cum Gallo declinari non posse, velut servandæ huic Reip. necessarium, citra qvam Hispani provincias suas tutari neqveant.* In castra Principis ad Schonhoviam cum Pœlnicius pervenisset, iste qverebatur, militiam Belgicam ita tenuem esse, ut brevi pessum itura sit, ni propere ab Electore fulciatur. Hunc adjunctis XII M Cæsareis sufficere distrahendis Gallis, si recta Coloniam tendat, eamqve urbem in potestatem redigat. Id qvod Pœlnicius fieri posse negabat; qvod Elector hoc modo non solum omnes suas provincias milite nudaturus, sed & omnia munita oppida, per Belgici militis ignaviam amissa à latere, à fronte L M hostium habiturus sit, qvibus in prælium descendendi necessitatem fames allatura sit. Qvas rationes cum improbare Princeps non posset, non nisi qvestibus miseram suorum sortem prosèqvebatur. Bruxellis Monteregius ultro

6. Jul.

19. Jul.

1672. tro teſtabatur, ſe omnia facturum, quæ ab ipſo deſideranda ſint; ac plus hoc modo à ſe profici, quam ſi in præſens profeſſum ſe Gallo hoſtem ferat; quod tunc copiæ ſuæ à Belgis revocandæ eſſent, protegendis propriùs provinciis; qvoad alium militem pararit, qvi propediem præſto futurus ſit.

Hiſpani ad Electorem miſſio. 23. Jul.

§.59. Eodem tempore & à Monteregio Bergeickius miſſus apud Electorem aderat, qvi demonſtrabat, qvam neceſſarium ſit, ab iſto cauſam publicam ſuſcipi, & Germaniæ, Belgiiqve, ac orbis Chriſtiani pacem ſervari, aut qva ea ſit rupta inſtaurari. Referebat idem à Colonienſi legatum in Hiſpaniam miſſum confirmaſſe, nil controverſiæ ſibi cum Belgis eſſe; Ac haut eo ſecius iſtum conceſſo ſuæ provinciæ uſu Gallo facilem viam invadendis Belgis ſtraviſſe; ut merito culpa turbatæ Germaniæ, orbisqve Chriſtiani penes eundem hæreat; etſi is ad talia per Furſtenbergios inductus fuerit; qvibus caſtigandis Cæſari facultas defutura non ſit. Addebat preces nomine Regis ſui, ut Elector Belgis opem ferat; qvod & Viennæ qværatur; ac eo nomine ad aliorum qvoqve Principum aulas ſeſe iturum. Simul ſciſcitabatur, qvantum copiarum Elector Belgis auxilio miſſurus ſit, ut Monteregio conſtet, qva ratione iis ſociari qveat. Qvarum iter accelerari petebat, ne malum in Belgio per moram incurabile fiat. Nam conſtare de Henrici IV. deſtinatis, quæ nepos Ludovicus effectui dare velit. *Nec conſiderandum qvid hic dicat, ſed qvid faciat*; cujus & ambitioni C M bellatorum ingens pondus addant. Ad qvæ Elector: Eandem ob cauſam ſe Bruxellas miſiſſe, qvod circa ſcopum utrinqve conveniatur: & qvantopere ſibi publicum bonum cordi ſit, rem ipſam loqvi. Se qvoqve ſerio apud Colonienſem inſtitiſſe, ut is nil admittat, qvo Germania inqvietari, ac ſuæ provinciæ belli malis involvi poſſint, ac proteſtatum, ſe reparationem damni, cui is cauſam daturus ſit, ab eodem repetiturum. Sed iſtum hæc monita ægerrime tuliſſe. Non tamen alia remedia omittenda iſtum partibus Gallorum abſtrahendi. Nam cum Colonienſi, ac Monaſterienſi primo loco amicos tractatus, aut arma tentanda; id qvod & tutiſſimum futurum ſit, qvod Sveci declararint, poſſe iſtos armis invadi ſalvo ſuo cum Gallia fœdere. Sed ut ipſe in præſens ad iſtum literas det, haut conſultum ducere; ac majore id cum autoritate fore, qvando copiæ luſtratæ, & in unum locum contractæ fuerint. De cætero ſe promiſſa, ac rationes ſuas circa ferenda Belgis auxilia probe obſervaturum. Pro opera ab Hiſpano 1672. Viennæ navata gratias agere. Cæſarem eqvidem egregiam voluntatem oſtendiſſe: ſed expreſſis verbis in tractatu haut poſitum, ipſum pro Belgis rem à ſuis geri juſſurum. Unde Hiſpanos probe facturos, ſi id negotium Viennæ ulterius urgeant. Utile qvoqve futurum, ipſum ad alias aulas proficiſci. Sed cavendum, ne ſpem belli ab Hiſpanis Gallo inferendi eminus tantum oſtentet. Nam Principes Germaniæ maxime ad Hiſpanos reſpicere, ut hi prius in arma erumpant. Ad qvæ legatus: Si Imperium Gallo bellum indicat, Hiſpanos paria facturos. Milites in Hiſpania triplo majori pretio conduci, qvam in Belgio; ac ideo Hiſpanos tantopere hæſitare, qvo minus bellum aliis in locis gerere velint.

Elector expeditionem ſuſcipit.

§.60. Interea Elector ſumma vi arma paraverat, ac legiones paulatim Halberſtadium verſus præmittebat, aliqvot millibus excedentes conventum cum Belgis numerum. Ipſe Elector Berolino movens *8. Aug.* Halberſtadii Montecuculum, legiones Cæſareas prægreſſum expectabat, ut ſuper modo bellum adminiſtrandi cum ipſo ſtatueret. Ad Belgas literæ dabantur, de eo ſi- *18. Aug.* gnificantes; ac exercitum jam longius fuiſſe progreſſurum, ni Cæſarearum legionum iter per impedita loca lentius proceſſiſſet. Sed qvia hæ jam circa Erfordiam conſiſtant, brevi conjunctionem fore, ac recta in Weſtphaliam eundum. Ad Sve- *5. Sept.* ciæ Regem ſcribebatur: Gallos inſuper habita ſua patientia per Cliviam hoſtilia continuare. Ideo ſe decreviſſe in Weſtphaliam ire, ac contra Turennii minas ſua tutari. Eo fine ſe Regem auxilia ex fœdere poſcere. Ad hæc Rex reſpondit: Moleſtum ſibi, rem ad arma inter ipſum, & Gallos procedere. Sperare tamen, rationem adhuc iniri poſſe iſta declinandi, qvod non ſolum bellantes partes ipſum ſeqveſtrem acceptarint; ſed & Gallus ſuper reſtitutione ditionis Electoralis, atqve ſatisfactione ſat æqvum ſe declararit: ac ſe ex fœdere prius amica officia tentaturum. A Neoburgico qvoqve Elector è tranſactione hæreditaria auxilium expetierat. Qvi reponebat; ſe *18. Jul.* cum Galliæ Rege Boxtelæ locutum, cum è Belgio in Galliam reverteret, ac Electoris cauſam commendaſſe, ſimul qvantum damni huic datum fuerit demonſtraſſe. Id Regem excuſaſſe partim inevitabili neceſſitate belli, partim æqvam ſatisfactionem obtuliſſe, tum occupata loca finito bello (de qvibus tamen adhuc tractari poſſit,) redditurum; modo nil hoſtile ab iſto ſuſcipiatur.

Simul

1672. Simul significabat, sese pactum super servando medio statu cum Rege iniviſſe, prout ipse Elector ſvaſerit: (id qvod hic ſe meminiſſe negabat.) In vicem auxiliorum fida opera promittebatur ad componendum cum Gallo diſſidium. Qvod & bona fide ab iſto præſtitum fuit. Porro ad Turennium Elector ſcripſerat, ſe Crocovium Lutetia revocaſſe, ut eum iterum ad Regem mitteret. Sed poſt hæſiſſe, cum intelligeret, qvam hoſtilia in Cliviam exerceantur. Qvorum etſi nonnulla indoli belli qveant adſcribi: ejus tamen rationem perſpicere non poſſe, qvod caſtellum Gennepæ, pauco ſuo milite inſeſſum, ac in ſolo Imperii ſitum ipſius juſſu occupatum ſit. Qvæ omnia totiens iteratis Regis pollicitis repugnent. Ad qvæ Turennius humanis admodum verbis reſpondit: non poſſe non talia evenire, ubi hoſtis invadatur, qvi alienas ditiones uſurpet. A Rege juſſum ſe Belgicum militem Gennepa, ac Gravia expellere; qvod exſeqvi Chamillio ſit injunctum. Sed cum interim Belgicus miles Gennepa deſerta Neomagum ſe conjeciſſet, Chamillium ignarum Electoris militem ibi agere priora mandata exſecutum. Alias Regi haut in animo eſſe Electoris loca, ubi miles Belgicus non ſit, infeſtare. Sed poſt cum Electoris exercitus iter ingredi cepiſſet, Turennius relicta Hollandia contractis hinc inde copiis inter Dorſtenam, Veſaliam, & Rheinbercam conſiſtebat, Rheno, Lippia, Amaſi, ac Rura fluviis cinctus, cui & à Colonienſi, & Monaſterienſi legiones acceſſerant. Qvæ copiæ etſi XXX M bellatorum haut excedere dicerentur, tamen ita alta crepabant, velut totam Germaniam everſuræ eſſent. Ac dixerat Strada Comes Veſaliæ Gubernator delegatis Clivicis ipſum adeuntibus: Turennium Electori obviam tendere ad committendum prælium; qvo ſi is victor exiſtat, hunc Clivica provincia multandum. Convenere mox Veſaliæ Turennius, ac Strada, cum Monaſterienſi, & Argentoratenſi Præſulibus, ubi literas circulares ad omnes Electores, & Principes Rheni accolas concipiebant. Earum argumentum erat; *A Rege ſe relictum ſervandis locis hoc bello occupatis, ac ut alia curaret ipſius rationibus congrua; ſimul juſſum declarare iſtis, & omnibus aliis, qveis communis qvies cordi ſit, Regem nolle qvid tangere ad Imperium ſpectans, ac ſi qva loca copiæ Gallicæ tranſierint id ex bello in hoſtes ſuſcepto provenisse, nec declinari potuiſſe. Cum autem perceperit copias contrahi, ac verſus iſta loca progredi inqvietanda eorum poſſeſſioni, ac fœderatis Gallia ſuſpicionem injicere; Regi neceſſitatem fuiſſe allatam ipſum cis Rhenum mittendi, ut tamen protinus in Hollandiam ſit regreſſurus, ubi videat ab iſtis copiis Galliæ fœderatis nil periculi eſſe; atqve Elector caverit, ſuas, & iis ſociatas copias intra proprias ditiones, & eorum, qvi eas contraxerunt manſuras, nec ſibi, aut ſociis moleſtiam, aut ſuſpicionem injecturas. Prout & Elector ſæpius à Rege ſit monitus, ne bello ſe ingerat, ad ipſum nil ſpectanti, niſi qva ipſe ultro in id deſcendere velit. De qvo ſe juſſu Regis eos monuiſſe, qvo tota Germania agnoſcat, penes Principes ſtetiſſe, qvi arma ſua negotio Imperium haut tangenti miſcent, qvo minus Imperii qvies conſervaretur.* In hiſce literis obſervabatur, qvod cum ſemper, ubi Regis mentio fieret, ſolicite vocabulum *majeſtatis* exprimeretur, iſti ad qvos ſcribebatur ſimpliciter *Vos* nominarentur. Tum qvod inevitabilis belli ratio allegaretur, qvare exercitui Regio terræ Imperii tranſeundæ fuerint; ſed de legibus Imperii ſileretur, qvæ præviam reqviſitionem, & ut is tranſitus innoxius ſit, exigunt. Licet qvoqve diceretur, ſi Imperiales copiæ nil in Gallum, ejusqve ſocios tentent, Gallicum exercitum retro in capta hoc bello loca verſurum; non tamen addebatur, eundem ſolo Imperii, ac peculiariter Clivica provincia deducendum. Qvin hoc modo Gallus qvamdiu libido ferret, aut ulla arma in Germania adparerent, obtendere poterat, copias Imperiales aliqvid in ipſum, aut ſocios agitare. Abſurdum qvoqve dictu erat, id bellum ad Electorem non ſpectare, qvi tamen proximus Belgarum vicinus erat, & cujus provinciam Galli occuparant, ac irreparabili damno affecerant; de qva reſtituenda, ac reparando damno ne verbo qvidem mentio fiebat. Turennius porro circa ſe, & in Clivia omnia conſumebat ac vaſtabat, ut Germanicis copiis, ſi eo acceſſiſſent, non eſſet unde ſuſtentarentur.

10. Jul.

3. Sept.

7. Sept.

Vous.

§. 61. Enimvero Montecuculus multis rationibus Halberſtadii demonſtratum ibat, qvare haut recta in Weſtphaliam ſit eundum, ſed potius ad ſiniſtram flectendum, atqve id agendum, ut ſuperato Rheno, ac Moſella, ac intercepta annonæ ſubvectione Galli inopia atteri poſſint. Inde pro lubitu in Leodienſi ditione arma cum Arauſionenſi, atq; Hiſpanis conjungere integrum fore. Sic neceſſitatem Gallis illatum iri Germaniam, ac forte ipſum Belgium deſerendi. Qvæ rationes etſi ſat ſpecioſæ erant; arcana tamen cauſa ejus conſilii erat, qvod uperiore anno ſecretum illud fœdus, de

Elector iter deſignatum mutat.

1672. qvo tunc nondum Electori constabat, Cæsarem inter, atqve Gallum Viennæ initum foret, qvo Cæsar promiserat, se huic nil impedimenti circa bellum Belgis inferendum allaturum, nec ei se primo anno ingesturum. Unde qvanqvam lætum Cæsari erat, Electorem Gallo se adversum declarare, qvos inter secreta commercia misceri è freqventibus hinc inde legationibus suspicio erat; eoqve ut Elector in eo proposito confirmaretur, copias ipsi conjungere placuerat: injunctum tamen Montecuculo fuerat, Electoris destinata eludere, ac impedire, ne ad manus veniatur, ne Cæsar violati fœderis argui posset. Dum itaqve per Hildesiensem agrum, inde apud Witzenhusam superato Werra per Fuldensem agrum in Superiorem Hassiam tenditur, Elector ut mutati consilii rationes Belgis adprobaret, Ludolfum Laurentium Krosegium Hornburgo ad Arausionensem misit, qvi exponeret; habito cum Montecuculo consilio id qvidem fixum stetisse, omni ope ad propositum scopum connitendum: ita tamen rem administrandam, ut hic exercitus, anteqvam alea prælii tentetur, qvibusdam Belgicis copiis firmetur. Tum & id adparuisse, si recta trans Visurgim eatur, prælium declinari non posse, ad qvod Galli rem deduci cupiant, anteqvam conjunctio cum Belgicis copiis fiat, & reliqvæ Cæsareæ legiones, qvæ adhuc expectentur, accedant, aut alii, qvos adhuc in fœdus pertrahi posse spes sit, arma sociaverint. Gallos præterea in præsens fœderatum exercitum numero longe excedere, ut propter inæqvalitatem virium rationis non sit prælii aleam tentare. Ast ante omnia cavendum, ne initio clades aliqva accipiatur, haut facile reparanda, & communem, Belgarumqve causam gravissime afflictura. Igitur viam ineundam, ubi nec manifestum periculum adpareat, & haut eo secius Belgarum desiderium, utut paulo secius, tamen commodius obtineri qveat. Sane summam rerum in eo verti, ut fœderati Rhenum, Mosellam, & Coloniam in potestate habeant, qvo Gallis annona, & communicatio cum suo Regno intercludatur. Nam interceptam per Gallos Coloniam plurimum iis momenti allaturam tutandis qvæ occuparint locis, ac ad fœderatos gravibus incommodis afficiendos. Unde rationem belli svadere iter paululum inflecti, & hinc qvantum potest Confluentes tentendum. Ita in præsens nondum conjunctis fœderatorum viribus prælium declinari. Luneburgicos qvoqve facilius in partes pertrahendos; qvos alias metus sit, si itinere trans Visurgim suscepto

7. Sept. Ejusque causas Belgis adprobare studet.

bellum in ipsorum ditionem pertrahatur, in adversas partes transituros. Hoc modo qvoqve Trevirensem partibus adjungi, qvod idem de Moguntino, & aliis speretur, qvibus hactenus qviescendum fuerit nemine in vicinia agente, cujus auxilio nitерentur. Redacto qvoqve in potestatem ponte ad Confluentes de Rheni transitu ad utramqve ripam caveri, unde & protinus copias secundo flumine demitti posse; ac qvod maximum, nullibi commodiorem occasionem conjunctionis cum Hispanicis, ac Belgicis copiis inveniri. Gallorum qvoqve vires distractum iri, qveis ratio belli imperatura sit partem copiarum in Lotharingiam, & Alsatiam vertere, incertis fœderatorum destinatis. Sane Electoris iter id jam effecisse, ut Galli præter præsidia, & ipsa satis imminuta, unitis provinciis excesserint: obsidium laxius Trajecti ad Mosam solutum sit, ac Monasteriensis Groningam deseruerit. Unde Belgis integrum jam fore unum atqve alterum locum recuperare. Saltem haut metuendum, ne post susceptam hanc expeditionem magna vi in Belgium qvid tentent. Qvæ consilia, rerum facie probe expensa, Arausionensis sine dubio Reip. & communi causæ proficua judicaturus sit; qvæ pro lubitu qvibusdam è proceribus sibi addictis communicare possit, ne Elector deinceps talia absqve communicatione fecisse arguatur. Ut tamen maxime caveatur, ne id vulgatum Gallis ante tempus innotescat, qvi alias designata loca, & transitum prærepturi sint. Qvod si hoc consilii Belgis parum arrideat, diceret: Ordines Generales ab initio contendisse, Coloniam in potestate habendam, suæ Reip. salutem, aut ingens malum parere aptam: id qvod post tot amissa ad Rhenum loca magis adhuc necessarium sit. Ac si maxime suscepto trans Visurgim itinere prælium declinari possit; tamen interjecto exercitu Gallico inter Electorem, & Belgas in emolumentum horum nil effici posse. Ne in Monasteriensi qvidem ditione operæ pretium fieri posse, prævalente Gallico exercitu, ac tempestate anni haut ferente obsidium muniti loci suscipi; cum contra Electoris institutum brevi longe potiores fructus productum sit. Denique Principem hortaretur, ut exercitum ibi una cum Hispanis componat, qvi Cæsareo ac Electorali exercitui junctus Gallorum vires frangere, Remp. periculo eripere, ac honestam pacem stabilire valeat. Ad ista Princeps: Scopum itineris utiqve probandum. Sed metum esse, ne istud ob breves dies, aspera viarum, & locorum intercapedinem mul-

23 Sept.

1672.

multum temporis absumat, ac hieme interim ingruente Resp. è copiis auxiliaribus, in qvibus hactenus omnem fiduciam collocarit, parum fructus captura sit. Qvod si cives non brevi levamenti qvid accipiant, ac commercia intermissa instaurentur, abnegatis tributis subsidia cessatura. Igitur utiqve necessarium videri, auxiliares copias recta huc tendere, præverteudis incommodis, qvæ longior earum absentia paritura sit. Turennij vires tantas non esse; qvæ facile frangi possint, si à fronte ac tergo hostis urgeat. Ast si Elector in diversa abeat, istum submissa Luxenburgio, qvi Ultrajecti curet, copiarum parte, omnes suos conatus heic elusurum. Qvod si & Turennio constet, Præsulibus omnium malorum autoribus nil infesti imminere, cum præsidiis firmatis, ac annona apertis locis dimota omnes vires in Hollandiam versurum. Qvod si alia ratione Colonia obtineri neqveat, X M militum Imperiali exercitui detracta apud Confluentes superato Rheno ad eam urbem tutandam mittenda esse, pro re nata inde Hispanis, ac Belgis jungenda. Reliqvo exercitui utiqve in Westphaliam eundum, prout fœdere conventum. Cæterum Belgas maxime premebat copiarum paucitas, sic ut præter necessaria præsidia vix XX M contrahi possent. Et plebs animis ægra, ac moræ impatiens nil aliud, nisi ut brevi his malis defungeretur, anhelabat; id qvod in Electoris manu positum arbitrabatur.

Trevirensis transitum Rheno negat. 29. Sept.

§. 62. Ast Elector haut eo secius cœptum iter urgens, Blumenthalium ad Trevirensem præmittebat, qvi usum pontis apud Confluentes peteret. Metum à Gallis causanti diceret; neqve Cæsari, neqve Electori hostilitatem cum Gallo intercedere. Esse eum liberum Imperii Principem, Gallo haut obnoxium. Eundem in re licita versari, ac salvis Imperii legibus haut facile Cæsaris, atqve Imperii copiis transitum negare posse. Qvod si eo nomine adversi qvid inferatur, Cæsaris, atqve Electoris auxilium præsto fore. Ad qvæ Trevirensis: *Electorem hac tempestate primum fuisse, qvi laude digno auso in ruinam vergens Imperium fulcire, ac priorem ejus splendorem instaurare aggressus sit. Ei instituto se pro virili velificaturum, ac sincero ex animo provinciam suam offerre, ut Elector ea velut propria utatur; qvod multo tolerabilius sit eam per amicos, quam per hostes exedi. Sed ut exercitum inter duas munitiones suas Confluentes, & Hermansteinum transire patiatur, id à se postulari non posse, qvod Gallicis legatis Marchioni Anjaviensi, & Vitrio Duci promiserit, id se nunqvam permissurum; ad qva promissa per minas Gallorum, & qvia non satis norit, Electorem heic an alibi Rhenum transire velle, inductus sit. Supra tamen aut infra transire cupientibus annonam, ac alia necessaria libenter præbiturum. Ut autem se connivente heic pontem superent, ignominiosum sibi fore; cum id facile prohiberi possit; ac ejusmodi indulgentiam sibi in faucibus Orci sedenti Electore digresso male cessuram. Nam qui jam cum Cæsare fortia consilia pro salute patriæ capiant, ii domi de securitate cautum, cum ipse heic inermis libidini Gallorum exponatur. Id qvod tamen non obstet, qvo minus optet à Turennio se lacessi, qvo ad alia consilia capessenda prætextum foret. Sed nec Hispanos adhuc in bellum erumpere, à qvibus è Lucenburgica tut amen sibi sit expectandum. Sed si in tempore de hisce destinatis communicatum sibi fuisset. Augustam se Trevirorum usibus Cæsarei, ac Electoralis exercitus fuisse exhibiturum, qvæ huic vel per biennium alendo suffectura fuerat, eoqve ipso Gallis velut gulam potuisse claudi.* Qvia igitur transitus ad Confluentes concedi non poterat, id temperamenti iste proponebat, ut aliqvot navigia Moguntiæ emerentur, ac Welmenaeum suæ ditionis oppidum adducerentur, cui ipse data opera sex duntaxat pedites imposuerit, qvibus expulsis id à fœderatis præsidio firmari posse. Apud Engersiam qvoqve, Neuenvviedham, & Albani Turrim stationem capi posse; ad qvod prohibendum Turennio vires haut suppetant, cujus exercitus male habitus sit. Ac ipse qvoqve struendo ponti naves, anchoras, & rudentes offerebat. Contra Argentoratensis Præsul minacibus verbis Trevirensem hortabatur, ut pontem ad Confluentes tolleret; alias si Coloniensis ditio damni qvid inde patiatur, reparationem ab ipso exigendam: ac ipsum brevi visurum, in Cæsareo, ac Brandenburgico exercitu nil sibi præsidii esse, qvem Turennius mox sub machinas Hermansteini compulsurus sit. Ad qvæ Trevirensis: Se Cæsaris, & Imperii amicum fore; ac si sub machinas suas procedatur, se effecturum, ut his autoritas constet.

1672.

ad d. anjeau.

Cum Moguntino de transitu Rheni agitur.

§. 63. Sed cum in Trevirensi ditione pons ita tuto extrui non posse videretur, Turennio in vicinia metante, placuit altius Mœnum versus progredi, eoqve superato in Moguntini, aut Palatini provincia procul à Gallis Rhenum superare. Eo de instituto cum Moguntino innotuisset, hic per literas apud Electorem qverebatur, qvod is provinciam

4. Oct.

1672. vinciam ipsius vastatum veniat, ac in ea theatrum belli struere meditetur; qvestus insuper suos cives à milite male habitos, & qvod apud se potissimum transitus Rheni qværatur. Cui Elector respondit: Se ab initio harum turbarum cum ipso amice communicasse super iis avertendis; ac semper confisum, eundem consilia, viresqve cum iis sociaturum, qvibus unicus scopus sit Germaniam ab oppressione vindicare. Si qvid ejus civibus acciderit, de qvo sibi non constet, id bono publico condonandum. Missus inde ab Electore ad Moguntinum Espencæus Comes, ut hunc ad arma socianda permoveret. *Esse utiqve Cæsarem Imperii caput in partibus, nec alium horum armorum scopum, qvam salutem Germaniæ, tutamen communis qvietis, defensionem Ordinum Imperii, qvorum libertati, ac juribus nunqvam majus periculum fuerit intentatum. Eam fiduciam Electorem de ipso concepisse, tanqvam primo inter Imperii Principes, cui tantus rerum usus diuturno regimine, & circa rationes Germaniæ perspicacia; fore ut is sese armis societ tam salutari fini sumtis, ac in partem veniat gloriæ, Imperii à ruina, ac desolatione liberati.* Qvod si hisce nil proficiatur, saltim pontis usum peteret, qvod alias ipsius ditio multum incommodi sit sensura diuturnis copiarum stativis. Sed cum is nil solidi responsi præter qverelas, ac demonstrationem periculi sibi à Gallo imminentis reportasset, ad eundem missus est Blumenthalius, qvi proponebat; *ab Electore iter cum exercitu aliter fuisse instituendum, qvam antea decretum fuerat. Nam cum Turennius Electoris catervas ad Lanum fluvium in solo Imperii ultro invasisset, utut antea Galliæ Rex semper testatus sit, sese Electorem haut lacessiturum, anteqvam hic fœderatos suos invasisset, simul exercitum propius Lanum admoverit, gloriam Cæsareorum, ac suorum armorum id exegisse, ut Turennio obviam tenderetur: qvo fine aliqvot per dies legionibus in aciem dispositis processum, ac istius adventum fuisse expectatum. Sed cum is propius haut moveret, Electorem decrevisse utiqve Mœnum, ac Rhenum transire: eoqve rogare, ut Moguntinus eos conatus promovere, simul insinuare velit, qvo loco cum minimo incommodo sua ditionis transitus instituti qveat. Nam Arausionensi animum esse cum Hispanicis è Lucenburgica copiis, inde cum Electoris, ac Cæsaris exercitu se conjungere. Qvi conatus bonas partes firmaturus, ac forte honestam pacem producturus sit.* Ad qvæ Moguntinus; *Non posse non se magnopere laudare egregium Electoris pro communi salute studium, qvod fraterno affectu pro virili qvantum præsentia tempora permittant, fulcire decreverit. Et qvanqvam transitus exercituum vastitatem suæ ditionis pariturus sit; sperare tamen, Cæsarem post factam pacem id damnum sarciturum. Electorem bene fecisse, qvod existimationis causa Turennio, cujus adventu Galli omnibus terrorem incutere voluerint, obviam processerit. Lætum qvoqve sibi auditu, qvod proximo catervarum ad Lanum concursu Arnheimius rem strenue admodum gesserit. Ac secutura Cæsareorum, atqve Electoralium cum Arausionensi, & Hispanis conjunctione Turennio res in angusto fore. Sed exercitum, qvem Condæus circa Metum componat, XII M peditibus VI M eqvitibus constantem cavendum esse. Commodissimum locum transeundo Rheno esse apud Nierstheinum, ubi fluvius angusto alveo labitur. Sed oppositum vicum Palatini esse, cui tempestive præsidium immittendum sit. Alterum transitum esse Ginsenheimi ad Rivum Nigrum, unius horæ itinere supra Gustaviburgum. Ubi id commodi sit, qvod si pons hieme ob fluitantia glaciei fragmina sit solvendus, naves in rivum deduci qveant. Ad tuendum transitum in adversa ripa castellum excitandum. Moguntiæ adhuc viginti qvinqve navigia esse, qvibus si jungantur, qveis pons Mœno injectus componitur, Rhenum facile transiri posse. Clam tamen Palatinum, & Darmstadiensem habendum, id consilii à se profectum. Qvanqvam ipse magis Vaubrunium legatum Gallicum timeat, qvi jam fremat; silentium, ac patientiam suam circa molestias in suam ditionem ab Electore attractas collusionem arguere. Ast alendo exercitui ditionem suam jam exhaustam nihil amplius suppeditare posse. Se tamen studio in Electorem testando permissurum, ut qvini aut seni milites Moguntiæ pontem transeant, modo vitis suis transrhenanis, ac Rhingoviæ parcant. Qvod spargatur, Electori in animo esse pontem ad Moguntiam vi occupare, ei rumori fidem se adhibere nolle: ac ea patientia inutilem se muneri seqvestris reddi. Qvanqvam non parum scrupuli injiciat, qvod per aliqvot dies exercitus in aciem digestus incesserit, ac Moguntiæ propinqvaverit, haut significato, ubi, & qva ratione Rhenus sit transeundus.* Qvæ inania suspicionum Blumenthalius Electori satis eximebat. Paulo post congressu Electoris cum Moguntino Francofurti ille hujus sententiam exqvirebat super his qvæstionibus: Qvomodo Imperium in ejusmodi statum reponendum, qvo ejusdem major apud vicinos sit autoritas? Qva ratione brevi firma pax obtineri, ac per eam qvilibet, qvæ ante bellum habuit, recuperare possit? Qva via ipse, & alii, qvi ex hoc bello sine sua culpa

Margin notes: 8. Oct. d'Espence. — 27. Oct. — 1672. — Schwartzbach. — 14. Nov.

1672. culpa damnum senserint, satisfactione potiri qveant? Qvomodo Colonia in potestate haberi possit? Qvia circa adornandum communem Imperii exercitum Ratisponæ tam parum promoveatur, num præsens exercitus pro Imperii exercitu sit habendus, ac num Moguntinus ratam copiarum partem huic adjungere velit? An non denique causa sibi sit universi Imperii auxilium ex pace Westphalica, simul Collegarum ex Unione Electorali reqvirendi, qvod ipse ita manifeste adversus ejus pacis leges invadatur? Ad qvæ Moguntinus: Sibi semper necessarium visum, Germaniam exemplo aliorum Regnorum communem, eumqve validum exercitum parare, tutandæ paci, ac ut exteris reverentia adversus ipsam incutiatur. Eo fine connitendum, ut qvæ circa eam rem Ratisponæ decreta sunt, executioni dentur. Interim sine mora bellantibus si non à toto Imperio, saltem à Principibus extra partes positis officium componendo bello offerendum, ac per id curandum, ut læsis Ordinibus, ac cumprimis Electori ablata restituantur, damnumqve sarciatur; in qvem finem ipse fidam operam sit navaturus. Se qvoqve lucrando tempori ad bellantes partes proprio nomine legatos missurum; præsertim cum ipse, ne officium suum recusandi color esset, dudum promiserit, se in partem belli Belgici haut venturum. Electoris causam se Ratisponæ omni studio fulturum. Ratam partem sui militis in promtu esse; ac sibi perinde fore, qvo eam sistere decretum Imperii jubeat. Paratum qvoqve esse de suo milite Coloniæ immittere, si urbs id desideret, ac alimenta eidem præbitura sit.

Cum Palatino super transitu Rheni frustra agitur. *6 Aug.*

§. 64. Ast longe difficiliorem sese exhibebat Carolus Ludovicus Elector Palatinus. Is intellecto, fœderatum exercitum versus Mœnum progredi, Ludovicum Darmstadiensem Landgravium per literas consuluerat: cum Cæsaris, & Electoris sociatæ copiæ Rhenum versus tendant, qvid adversus istas consilii capiendum sit? Qvarum literarum cum Electori copia fieret, *13. Sept.* hic Palatino reponebat: Ab ipso se auxilia pro mutua necessitudine expectasse. Sed nunc ab ipso Cæsarem, ac se argui, velut sua conjunctione causam præbituros novo bello in Ordinum terras attrahendo; aut saltem qvod transitu per Ordinum ditiones sumto in leges publicas peccent. *Instr. Pacis art. VIII. §. 2. & Capitul. Cæsar. art. XIII.* Enimvero nil æqvius, qvam Cæsarem prospicere, ne pax Imperii turbetur, aut ejus fines imminuantur: tum ut ipse cives suos ab oppressione liberare ac sua conservare studeat. 1672. Nec causam se hostilibus præbuisse. Venit deinde Palatino missus Paulus Rammingius, *Rammingius gen.* rogaturus, ut Elector ipsius finibus abstinere velit. Elector contra Krofeggium ad Palatinum mittebat, significaturum, se Mœnum transiturum; & cum paululum qvid Palatinæ ditionis transeundum sit, militem accurata disciplina coërcendum, & qvæ præbeantur, præsenti pecunia emenda. Sed Palatinus; ista mira sibi videri. Si tamen aliter fieri non possit, subditi sui indemnes præstarentur. Cum inde rumor esset, *4. Nov.* Electorem Oppenheimi Rhenum transiturum, Galli non parum turbati à Palatino petebant, ut ei oppido præsidium imponeret transitui prohibendo: alias se militem eidem immissuros. Igitur petebat Palatinus, ut Elector scriptam cautionem mittat, eo transitu se non usurum, qvo eam Gallis ostendere possit. Ad qvæ Elector: de isto transitu se haut cogitasse. Cæterum sperasse, Palatinum tam absurdo postulato exteri Regis, qvi merito negotiis Imperii se miscere haut debuerat, id repositurum fuisse: longe melius sibi cum Cæsare convenire, qvam ut ob metum male fundatum eorum præsidio uti debeat, qvi palam in Imperio ferro, ac igne grassentur. Porro Palatinus responso suo, qvod Krofeggio dederat, posuerat; se mirari, *pacatis* temporibus transitum per suam ditionem peti. Ad qvod Elector reponebat: *Sane haut qvidqvam pacata tempora habenda, si consideretur, qvomodo Galli per Cliviam, Marcam, Trevirensem, Leodiensem præsulatus, aliorumqve Ordinum terras grassentur, & cum exercitu in media Germania consistentes ipsum lacessant. Sane Cæsarem, & Imperium non offendi, aut qveri, si Gallus in suo Regno arma paret, aut copias contrahat; utut sæpe causa non desit. Qvod si exteris permissum esse debeat, ubi Cæsar, & Ordines pro securitate Germaniæ vigilent, & ad propulsandam vim injustam militem cogant, intra fines Imperii irrumpere, ac istos ultro invadere, jam Imperii autoritatem, pacem, atqve securitatem conclamatam esse; ac ni alia remedia opponantur, nil aliud superesse, qvam ut qvilibet ultro cervices jugo Gallico submittat. Eqvidem injuriam Gallicam sibi nunc primo loco incumbere; sed cæteros qvoqve mox paria experturos.* Igitur exercitui suo necessaria præberet, ne in Galli gratiam Cæsaris, ac ipsius salutaria destinata impediisse arguatur. *7. Nov.* Palatinus inde Ottonem Sverinum Manheimum invitabat, ubi præsente Marchione Angauvio interrogabat; qvo modo ipse meritus sit, ut sua ditio non solum à Cæsareo, & Electo-

1672. rali milite evastetur; sed & ansa præbeatur, ut Gallus qvoqve exercitu cis Rhenum ducto totum Palatinatum destruat? Ad qvæ Sverinus: Si per Electorem stetisset, ne minimum qvidem molestiæ ei inferendum fuisse; sed Gallum, dum Germaniam hostiliter invadit, necessitatem attulisse. Palatinus: Atqvi Gallum sancte testari, sese Imperium haut impugnaturum, ac qvamprimum Elector à Rheno recedat, suas copias idem facturas. Sverinus: cum iter Westphaliam versus institueret Elector, Gallos itidem jactasse, si id omittatur, nec Turennio obviam procedatur, brevi inter ipsos conventurum. Sed haut eo fecius in diversa abeuntibus exercitum ipsis objecisse, velut Cæsari, ac Electori nullibi in Imperio consistere liceat. Sermonem inde excepit legatus Gallicus: Isthoc iter Regi suo longe damnosius extitisse, qvam qvod versus Westphaliam institutum fuerat. Qvam causam de Gallis qverendi esse? Regem sane Cliviæ restitutionem offerre. Sverinus: Gallos multifariam Instrumentum Pacis violasse. Restitutionem Cliviæ sæpius promissam, nunqvam repræsentatam. A Gallicis oppidorum Clivicorum præfectis Electorem indigne haberi. Gallus: initium ab Electore factum, dum Coloniensi, ac Monasteriensi provinciæ tributa imperat. Cæterum à Rege Cliviam utiqve restituendam, ac damnum reparandum. Id si non acceptetur, satis patere, istis in animo esse in Belgarum gratiam Imperium bello involvere. Concederent modo, ut Reges, ac Belgæ inter se soli decertent, ac spectaculo qviete fruerentur, nec Germaniam negotio ad se haut spectanti implicent. Cum Sverinus negaret, Germaniæ qvietem constare posse, qvamdiu bellum in Belgio duret, ac urbes Clivicæ Gallico milite insideantur; Gallus regerebat, Hispanos, & Belgas per octoginta annos bellum gessisse, cui nunqvam Ordines Germaniæ sese ingerere voluerint. Sed ingens inter istud bellum, & qvod in præsens geritur, discrimen esse, Sverinus ostendebat. Cum porro Sverinus Palatinum hortaretur, ut Cæsaris, & Electoris partes amplectatur, hic interrogabat; num norit, ubi terrarum Philipsburgum situm sit? Cæterum se nunqvam Imperii partes deserturum. Alias Gallus declarabat; si fœderatus exercitus omisso Rheni transitu retro abeat, Gallicum qvoqve exercitum in hiberna recessurum, qvin inducias inituros spondente toto Imperio. Qvas inducias, ac ut transitu Rheni supersedeatur, Palatinus multis rationibus svadebat. Rhenum transeuntibus prælii aleam subeundam; alias Turennii, & Condæi conjunctionem impediri non posse. Si cis Rhenum subsistant, Gallis prætextum præberi ad opima hospitia trans Rhenum invadenda. Gallo qvoqve favorem conciliari, qvi alias tractatibus se pronum ferat, ni Elector ad Rhenum consistat. Nam nunc tractatus ei suscipere indecorum fore, velut per metum compulso. Agrestes cis Rhenum omne frumentum in loca munita congessisse. Eosdem qvoqve feroces esse, ac modicis catervis malum daturos. Suas munitiones periculum incursuras, ne in exterorum manus incidant, stipendiis defuturis, si reditus sui intercipiantur. Deniqve hoc modo belli sedem in Germaniam pertrahi, lætantibus Hispanis juxta, Belgisqve, apud qvos exigua benefactorum memoria sit. Contra si à Rheno discedatur, Gallo prætextum adimi, ac viam ad tractatus sterni; Palatinatum bono Germaniæ servari. Favorem omnium conciliari, qvod pacis causa Gallo tantum fuerit indultum. Fœderatorum exercitui opima per Franconiam, & Sveviam hospitia parari. Si modeste agat miles, hunc exercitum à toto Imperio pro suo agnitum iri. Galli legatum cavere, eo casu Gallos in suo Regno hiberna capturos; ubi eum citius belli tædium subiturum sit sua consumentem, qvam Electorem alienis fruentem. Respiciendum qvoqve Electori, qvo res in Polonia, & Borussia evasuræ sint: nam Sobiescium Gallo studere. Si qvid hic moveat, Electori ad tutanda propria abeundum fore. Deniq; digresso licet fœderatorū exercitu Gallis non integrum fore omnes copias in Belgium reducere, sed Alsatiam, & Lotharingiam iisdem observandam. Ad ista Elector respondebat: Dolere sibi, qvod aliis molestus esse cogatur. Sed sibi utiqve sua conservanda esse. Qvæ Galli jactent, seria non esse, qvorum libido Rhenum, inde totam Germaniam subigendi indicis magis pelluceat. Qvod cum æqve Palatino qvam aliis intolerandum sit futurum, non istum minus qvam alios ad id prohibendum incumbere par esse. Ut à Rheno recedatur non sui arbitrii esse, sed ea omnia provenire à ratione belli, qva subigente, non magis viciniorum, qvam propriis terris parcere liceat. Unde in malam partem ne acciperet, si utiqve sibi Palatinæ terræ sint tangendæ. Contra Palatinus: Se rogare, ne ipse ac vicini, qvi negotio, de qvo Elector qveratur, sese haut immiscuerint, luere cogantur, qvæ alii deliqverint; ac ne Elector ditiones suas rationi belli prætero- mnem

Palatini consilium.

22. Nov.

1672. mnem rationem implicet, sed damnum reparet, idqve in posterum prohibeat: Id qvod legibus Imperii, Instrumento Pacis, ac juri gentium congruum sit. Enimvero Electorem non tam Palatini rationes, & qverimoniæ, qvibus damna à fœderato exercitu illata Ratisponæ, & apud singulos Ordines atrociter differebat, qvam Monteculi tergiversatio permovebat, ut omisso Rheni transitu retro in Westphaliam vertere institueret. Tamen velut id Palatino daret, ei scribebat; se affectu in ipsum, ac ne idem, aut alius qvispiam de se qverendi causam habeat, consilium ab ipso suggestum secuturum, ac transitum Rheni omissurum: ac sperare eundem qvoqve laboraturum, ut & Galli à Rheno in sua se recipiant, nec è suo discessu insigne emolumentum capiant.

Belgis ista itineris aversio haut placet. §. 65. Enimvero isthoc Electoris itinere non solum graves qverelas movebant Ordines, qvorum terras id tetigerat; qvod omnes oportere Reipublicæ ab aliis consuli alieno periculo, & damno, ac nulla privata ipsorum jactura: sed & Belgæ eodem offendebantur, qvi uno velut ictu ab Electore omnibus malis liberari cupiebant, haut contenti maximam copiarum Gallicarum partem isto itinere alio aversam. Unde *14. Oct.* cum Elector, negato ad Confluentes pontis usu ad Mœnum vertisset, isti expostulabant; id iter susceptum, anteqvam constaret, num ibi transitus copia futura esset. Ac si utiq; graves causæ eo tendere svaserint, Cæsareos Egra potuisse recta illuc ire, ut non necessum foret, dum in Halberstadiensem agrum flectunt, integrum mensem frustra terere. Saltem de ea mutatione significandum fuisse. Nec levius Arausionensis *18. Oct.* qverebatur; per Krofeggium rationes expositas, qvare apud Confluentes Rhenus transeundus foret. Cum isthoc ita fore crederetur, in superiora Germaniæ itum obtentu negati à Trevirensi pontis, cum tamen hic vel vi sumi debuerit. Ea spe suas copias jam iter versus Trajectum ad Mosam ingressas, ut ibi Electoris exercitui jungerentur. Hoc modo si is diversus abeat, nec in hostem rem gerat, grave damnum causæ communi oriturum, ac suam existimationem periclitaturam, qvi populo tam prolixe de ejusdem auxilio pollicitus sit. Nec minus apud amicos juxta, & hostes sinistram opinionem orituram, si fœdus, & per Krofeggium facta promissa insuper habeantur. Se qvidem omnem fiduciam in Electore reposuisse, qvod & hactenus Resp. se sponsore fecerit. Ea spes si nunc fefellerit, ubi Resp. qvam maxime auxilio opus habeat, 1672. hanc juxta ac se infelicem fore, nec subsidium pecuniarium amplius solutum iri, ac demum in desperata consilia ruendum. Ad ista Elector per Blaspielum demonstrabat: Non potuisse nisi extremis urgentibus, & summo cum discrimine invito Trevirensi pontem ad Confluentes perrumpi, inter duas muni tiones situm: nec per leges Imperii ita fieri debuisse, ut bonarum partium Principi vis inferretur. Ad qvæ Belgæ: se *14. Nov.* qvidem de Electoris studio, & affectu non dubitare. Sed qvia iter ex fœdere non in Westphaliam, ubi suo judicio Reip. optime consuli potuerit, sed longe à Belgio Francofurtum versus sumtum sit, & copiæ, qvæ in Gallos rem gerere debuerant, trans Mœnum concesserint, Rep. ignara, ubi, & qvid in hostem suscipiendum sit: sibi vitio verti non posse, si ad fœdus provocent, & ibi conventa repræsentari velint. Præsertim cum Reip. indies facultas minuatur conventam pecuniam corradendi, ægrescentibus civibus ob aversum alio iter, & qvod nil pugnæ conseri audiant. Qvin multos jam fremere, qvamdiu ab Electore in Westphalia res non geratur, subsidia postulari haut posse. Contra Elector demonstrabat: multum sane à se præstitum abstracto Belgarum cervicibus Turennio cum præcipuis Gallorum copiis. Qvo ipso facultas iis præbita sit Leodienses Gallorum societate avertere, & nonnulla in Gallos tentare. Et adhuc Turennium, & Condæum cum primariis Galliæ viribus adversus se consistere. Se qvidem nulli labori, curæ, aut sumtui pepercisse, ad id in tam potentem hostem suscipiendum, qvod belli ratio exegerit. Sed qvod iter in Westphaliã, uti fœdere conventũ, directũ non fuerit, non sibi, sed infausto Reip. fato, ac fœvæ rerum apud ipsos administrationi imputandum. Nam anteqvam pecunia conscribendo militi plene exsolveretur, omnia munimenta ad Rhenum, & Isalam in hostium manus concessisse, nec ad limitem Westphaliæ vel unicum locum restitisse; cum tamen conventum fuisset, XXX M militum ibi præsto fore, suo exercitui jungenda. Haut eo magis Belgæ fremere desinebant: per Westphaliam longe commodius ad Rhenum, qvam sumto Francofurtum circuitu, perveniri potuisse, ubi juncto Belgico milite egregium operæ pretium fieri potuerit. Amissis licet ad Rhenum, & Isalam oppidis Electorem ratihabitionem fœderis permutasse, & autoramentum accepisse, nulla circa agendi modum exceptione facta. Belgico licet, ac Hispano milite in campum

 pro-

1671. progreſſo obtineri non potuiſſe, ut Electoris exercitus ei jungeretur. Deniqve nemini è Reip. rectoribus hactenus penetrare datum, qvid auxiliaribus copiis in Reip. utilitatem ſuſcipere animus ſit. Sed cum prius dicta ingererentur, demum dicebant: Electorem Reip. inſigne amicitiæ ſpecimen exhibuiſſe, qvod inter adverſa eam deſtituere noluerit; par tamen fuiſſe, tam egregio cum exercitu hoſtem acrius urgeri. Nec diſſimulabant, ſupra Reip. vires fore ſubſidia ulterius exſolvere, ni acrius res geratur, eaq; in talem ſtatum reponatur, ut ejusdem fides apud cives gliſcat pecuniis mutuo ſumendis: qvæ defuturæ non ſint, ſi Elector in Weſtphaliam regreſſus Gallos, ac Præſules aggrediatur.

Legati Belgici qverimoniæ. 10. Oct.

§. 66. Nec minus legatus Belgicus Amerongius Francofurti ſcripto qverebatur: *Sæpius noſſe voluiſſe, qvo Elector arma convertere in uſum boni publici velit, qvod ea non ad præſcriptum fœderis adminiſtrari videat: ſed nunqvam liqvido reſponſo potiri potuiſſe. Eqvidem ſatis agnoſcere, ob mutatam rerum faciem conventis ita examuſſim ſtari, & qvæ animo agitabantur, executioni dari haut potuiſſe; poſtqvam Halberſtadio moventibus nuntiatum eſſet, Turennium cum XXX M ſuperato Rheno per Eſſenam Lipſtadium verſus tendere. Duos tamen menſes jam elapſos nulla hoſtilitate ſuſcepta, nec annonæ interceptione terra, ac fluminibus tentata; cum tamen ea cauſa itineris à Viſurgi ad Mœnum averſi ferretur. Qvin ſi Rhenum, ac Moſellam capeſſere placuiſſet, in proclivi fuiſſe CLXXX M modiorum frumenti intercipere, qvæ hoſti è Franconia per Mœnum ſubvehebantur. Ea flumina ni occludantur, iſti occaſionem fore in futuram hiemem ſibi de omnibus neceſſariis continuando bello proſpiciendi, qvod alias brevi in tutam pacem deſiturum videbatur, incaſſum ſumto tam moleſto itinere, qvo multi Proteſtantes Principes gravi damno mactati ſint. Igitur ſe ſcriptam declarationem expetere, qvid Elector implendo fœderi, & ad nocendum hoſti ſuſcipere decreverit, qvo Reip. alacritas perſiſtat pecuniæ ſolutionem, non ſine moleſtia hactenus expeditam, continuandi: ſimul ut ipſe rectoribus Reip. adprobare qveat, officio ſe ſuo haut defuiſſe; qvæis alias diſpliceat, hactenus nihil juxta conventa actum, nec adhuc ſuſcipi, ac parum temporis hoc autumno ad rem gerendam ſupereſſe.* Ad

13. Oct.

qvæ ab Electore reſponſum: *Cauſas huc averſi itineris dudum ipſi, ac per Kroſeggium Arauſionenſi demonſtratas. Magno cum labore, paribus ſumtibus per difficillimas vias cœlo ſemper pluvio gravibus cum machinis ſe huc demum eluctatum, ubi ſedulo ſatagat ſuſcipere, qvæ ex uſu Reip. ſint. Moguntinum poſt varias motas difficultates demum in cupita conſenſiſſe, & nunc manum ſtruendis pontibus admoveri. Exercitus, in cujus conſervatione ſumma rerum vertatur, à tam moleſto itinere aliqvot dies ad qvietem fuiſſe indulgendos. Sibi optandum fuiſſe, ad Confluentes Rhenum potuiſſe tranſiri: ſed Trevirenſem id conſtanter abnuiſſe. Omnia à ſe facta, qvæ pro captu rerum fieri potuerint; nec argui mereri haut impleti fœderis, qvod dum condebatur, qvæ poſt evenerunt prævideri non potuiſſe; & cum penes ſe non fuerit tempora, ac res ad placitum ſuum diſponere, actiones temporibus fuiſſe accommodandas. Si proprii commodi potior, qvam Reip. reſpectus fuiſſet, facile licuiſſe tam moleſto itinere ſuperſedere, ac in Weſtphalia Præſulum ditiones tributis ſubjicere: qvo ipſo tamen cum ad ſummam rerum parum profici, nec Rhenus attingi potuerit, ſvadente ratione belli aliam viam fuiſſe ingrediendam. Qvæ & fructu non caruerit majore hoſtium parte ex Hollandia in Germaniam pertracta; unde Belgis facultatem natam in Friſia rem bene gerendi; ſuis contra ditionibus gravi calamitate obrutis. Unde ſperare Belgas his probe expenſis facile contentos fore.* Simul poſtulabat, ut ſibi ſuper qvatuor militum millibus, qvæ ſupra conventum numerum habeat, ſatisfiat; tum ut ſubſidia accurate ſolvantur, qvod per eorum moram ſibi pecunia integris ſatrapiis pignori oppoſitis mutuo ſumenda fuerit.

21. Oct.

Paulo poſt Amerongius denuo qverebatur; poſt octodecim dies qvieti datos nondum tranſitum Rheni parari; ac tot mutationes fieri, qvarum rationem comprehendere haut poſſit. Interea multum temporis elapſum fruſtra fatigato exercitu, cui mox hiberna ſint circumſpicienda, nulla plane re geſta: qvo ipſo plebis juxta, ac procerum animi in Hollandia non parum ægreſcant. Sane ſi ob commune bonum à pacti verbis diſcedendum fuerat, id cum conſenſu Reip. fieri debuiſſe. Qvæ judicet, ſi citra moram in Weſtphaliam proceſſum fuiſſet, contra fatigatos Gallos ingens operæ pretium potuiſſe fieri; qvi nunc per iſtas moras ſe refecerint, ac recentibus copiis è Gallia firmati ſint, ac ita pedem fixerint, ut ægre inde dimovendi ſint. Igitur preſſius noſſe cupere, qvid Elector ſuſcipere decreverit, qvo Belgæ ad id res ſuas diſponere qveant.

22. Oct.

Ad qvæ reſponſum: omnia facta, qvæ intra vires fuerint. Qvæ tranſeundo flumini reqvirantur prius parari non potuiſſe. Veniebat mox ab Arauſionenſi Webbenumius tribunus, qvi Electorem impelleret,

Webbenum.

1672. pelleret, ut superato Rheno apud Coloniam stationem capesseret; ubi facile fit ei futurum cum ipso se conjungere, ac Gallos Regno suo disclusos ferro ac fame urgere, simul Hispanis animos ad pacem cum Gallo abrumpendam addere, ac Leodienses vacillantes in bonas partes pertrahere. Esse qvoqve iis locis annonæ affatim, qvæ alias per hiemem in Gallorum usum cessura sit. Tum ne Mœnum, sed infra Moguntiam Rhenum transiret, accelerando negotio. Ad qvæ Elector: omnem operam impendi superando Rheno. Mœnum fuisse transeundum, qvo laxior annonæ copia foret, ac melius observandis hostium motibus, ad qvos & sibi sua consilia attemperanda sint.

Elector omisso Rheno in Westphaliam tendit.

§. 67. Enimvero cum jam omnia transeundo Rheno apud Niersteinum parata essent, consilio habito Montecuculus ab eo negotio abhorrere se ostendebat, qvod Turennius, qvi jam Treviros processerat, junctis cum Condæo copiis occursurus sit, qvicum prælium declinari neqveat, qvorum utriqve pares futuri non sint. Tum ob imminens à Turca periculum haut longe nimis ab Austriacis ditionibus sibi digrediendum. Ac revera eidem mandata non erant ad manus, cum Gallis conferendas, qvæ demum in Westphalia post accepit, à Lobcovicio Principe suppressa, qvi omnem cum Gallo collisionem declinabat. Sane cum jam serio pons superandus esset, Moguntinus literas ad se à Lobcovicio scriptas producebat, qveis dissvadebat, *ne fœderatos Rhenum transire pateretur. Id enim Cæsarem haut velle; sed huic in iter legionum consentiendum fuisse ad amoliendas acres Anhaltini Principis sollicitationes.* Qvæ literæ ad Cæsarem transmissæ haut inter postremas causas fuere, qvare post Lobcovicius gratia Cæsaris, ac functione, qvam in aula hactenus gesserat, excideret. Cæterum & Moguntinus serio dissvadebat, ne qvid trans Rhenum tentaretur, qvod Ordinibus qverelarum causam præbere possit. Alias saltem Palatinum aperte Galli partem amplexurum: ac satius fore ad Inferiorem Rhenum rem gerere. Igitur placuit in Westphaliam ire compescendo Coloniensi, & Monasteriensi, ubi & pro captu Belgicis se copiis Elector juncturus erat. Ast Amerongius, qvi hucusqve semper institerat, ut in Westphaliam iretur, nunc id dissvadebat, ac ut Rhenus, & Mosella utiqve in potestatem redigeretur urgebat, ad qvod deinceps occasio defutura sit. Tum ab Electore Wormatiam, Crucenacum, Bingam, Hœchstam, Treviros, & Confluentes occupandos, ac Lotharingiam cum tribus Præsulatibus, Meti, Tullo, ac Viroduno tributis subjiciendam. Qvo ipso & Electores ad Rhenum, qvi in Gallum inclinent, coërceri, ac exercitui opima hiberna parari posse, prona cum Arausionensi ubi placuerit conjunctione: ac missa in Westphaliam eqvitatus parte hostes ibi satis compesci posse. Ipse qvoqve Arausionensis, qvi apud Trajectum ad Mosam cum XXIV. M. stativa habebat, ut trans Rhenum iretur urgebat; qvod itinere in Westphaliam vicinis, ac cumprimis Luneburgicis suspicio injicienda foret. Aut si utiqve Elector cum ipso se conjungere nollet, missa in Westphaliam copiarum parte cum reliqvis in Alsatiam iret. Sed cum ita longe à ditionibus suis Electori discedere haut placeret, subigentibus & aliis causis, in VVestphaliam vertebatur. Scribebat post Amerongius Electori, sese Arausionensi omnia ejus expeditionis acta retulisse; qvi & satis perceperit impedimenta, qvæ subinde enata sint, qvo minus omnia effici potuerint, prout sibi persvaserint præjudicio occupati, & qveis secreta rerum parum perspecta fuerint; eidemqve Electoris rationes plane probatas. Porro cum in VVestphaliam ire placeret, Elector Sverinum ad Moguntinum misit, qvi huic proponeret: Qvoniam exercitu suo his oris digresso Cæsaris, ac Imperii maxime intersit, ne Gallo plus commodi ad Rhenum nascatur, id qvod hic vario obtentu qværere haut omissurus sit, forte & per vim uno & altero loco in potestatem redacto; igitur se istius sententiam exqvirere, qvomodo periculum id avertendum sit, & an non placeat super ea re conventionem cum ipso, & Montecuculo inire? Ad ista Moguntinus: à Cæsare, ac Imperio sese haut disjungendum. Sed qvia seqvestris munus susceperit non sine spe pacis per id restituendæ, in præsens ulterius à se procedi haut posse. Sed si pax non coalescat, sine dubio bellum seqventi vere acrius exarsurum. Qvo casu summopere suadere, ut Colonia in potestate habeatur. Nam in hac, ut & Moguntia, & Confluentibus ad Rhenum bellum gesturis fundamentum collocandum. Mature qvoqve granaria ad Rhenum struenda, cui usui ipse sua oppida sit præbiturus. Moguntiæ munitiones eousqve processisse, ut hac hieme ei nil metuendum sit. Si à Gallis invadatur, statim se hostilia in eos sumturum, ac sperare Cæsaris, ac Electoris auxilia sibi præsto futura. Ista tamen silentio premi petebat, ac à Sverino potius simulan-

1672. *4. Dec.*

 dum,

1671. dum, se non sine offensa discedere. Eadem Moguntinus testabatur, cum Elector ei valedicturus Moguntiam veniret; qvi de suo auxilio vicissim eum securum esse jubebat.

Electori ab aliis Imperii Ordinibus nihil auxilii est.

§. 68. Cæterum Electori isthæc expeditio longe molestissima fuerat, qvod & Montecuculus variis artibus destinata ipsius eluderet, & Belgæ contra ut in Gallos rem gereret, subinde instarent, subsidiariæ pecuniæ solutione inhibita; simul Ordines, per qvorum terras transeundum erat, graves qverimonias cierent; cæteri pro bono publico nitentem nullo auxilio sublevarent. Sane qvid ab universis Ordinibus sibi sperandum foret, facile intelligi poterat ex iis, qvæ ante susceptam expeditionem cum Moguntino acta erant, cui alias pro communi Germaniæ bono insigne studium fuerat, & ob munus, qvod gerebat, non modica Ratisponæ autoritas. Ad eum Elector Marenholzium Ratispona miserat, qvi de hostilibus per Gallos in Clivia exercitis exponeret, & qvid facto opus sit exqvireret, postqvam Ratisponæ nihil ad conservationem communis qvietis agatur, insuper qvoqve habito, qvid sibi fiat. Ad qvæ Moguntinus: *Magno se dolore perfundi, qvod super præsenti rerum statu, & qvomodo imminenti periculo sit occurrendum, Ratisponæ ne verba qvidem fiant. Se qvidem nihil omissurum, qvod sui sit officii. Haut dubium, qvin Instrumentum Pacis violetur per ea, qvæ à Gallis in Clivia adversus totiens repetitas Regis testationes patrata sint, qvæ ab Ordinibus velut universum Imperium tangentia considerari debeant. Æqvissimum esse, ut occupata loca restituantur, & Electori pro illatis damnis satisfiat;* (etsi num satisfactio à Gallo, an à Coloniensi, & Monasteriensi fieret, in medio relinqvebat.) Ac svadebat, ut is de eo Ratisponæ ad Ordines referret, & nulla de Belgarum bello mentione facta qvereretur, qvid sibi, suæqve ditioni obtigerit. Idem Marenholzius paulo post ad eundem remissus de Gallorum grassationibus plura exponebat, & uti Vauguionius tantum non bellum Electori indixerit, si cum exercitu in Westphaliam tendere pergat. Sane actum esse de Germaniæ libertate, ac Ordinum dignitate, si Gallo impune sit cum ipso primariæ dignationis Principe ita egisse. Ista si cæteri otiose spectent, à se qvidem malorum initium fore, sed qvæ & istos mox oppressura sint. Inde auxilia ex Unione Electorali petebantur, de qvibus repræsentandis etiam cæteri, excepto Coloniensi, moniti fuerant. Moguntinus ad ista de dolore suo testari; officium offerre. Auxilia mitti non posse, qvod ipse Gallo fidem dederit, se in partem belli Belgici haut venturum; nec tutum sibi istum irritare. Militem qvoqve & facultates talia conanti necessarias in promtu non esse. Ditiones suas ita positas esse, ut semper velut in excubiis hinc à Gallo, inde à Palatino standum sit. Moguntiam qvoqve defendi haut posse, cœptis operibus nondum absolutis. Spem esse, neminem à se postulaturum, ut Gallo se opprimendum præbere debeat. Qvod in præsens svadeat nil aliud habere, qvam ut Imperium hanc causam velut communem amplectatur; qvo ipso Gallus sine dubio ad æqviora permovendus sit. Se mirari, ab Electore Ratisponæ nihil moveri, cum Gallus ibi ultro qverelas cieat. Ibi se Electoris desideria omni studio fulturum, ut Imperium officium interponat. Eo si ut proficiatur, nil aliud superesse, qvam ut dudum decretus publicus miles contrahatur. Se Cæsari, Imperio, & Electori utiliorem operam navare posse, si ipse in præsens medium se gerat, qvam si in partes descendat, & auxilium parum ad summam rerum profuturum mittat. Ac Electori jam antea sat copiarum esse. Addebat, cum Cæsar hac declaratione adqviescat, spem esse, Electorem ab ipso haut plura exacturum.

25. Jun.

8. Jul.

3. Sept.

Ratisponæ sterili in cassum certatur.

§. 69. Ast Ratisponæ usqve adeo ad summam rerum nihil proficiebatur, ut etiam multi conatus Electoris pro bono publico sinistris judiciis notarent, ac fœdus Cæsaris cum Electore velut legibus Imperii adversum, & Germaniam bello impliciturum arguerent. Qvo nomine Coloniensis, ac Monasteriensis scripto apud Electorum, & Principum collegia exhibito Cæsarem, & Electorem accusare non erubuerant. Etsi ista impudentia tunc verbis duntaxat retunderetur, ultione in futurum dilata. Plerique periculum qvasi ad se haut spectans, aut longius remotum segnius æstimabant, aut fucatis Gallorum dictis, male tutis securitatis pignoribus, aures præbebant, Cravellio legato Gallico multis verbis Ratisponæ perstrepente, à Rege suo nil noxæ Imperio inferendum; qvo ipso tempore Gallicus miles per Cliviam omni hostilitatis genere grassabatur; qvam velut litigiosam à Rege in universi Imperii manus consignandam jactabat. Et cum hic ingentem exercitum mediæ Germaniæ infudisset, haut eo ntinus eidem pacem Germaniæ tutari studium esse ferebat; qvam ab Electore infringi contendebat circa sua tantum servanda solicito. Qvant accusationis impudentiam nostri

25. Aug.

Ratis-

1672. Ratisponæ acri scripto refellebant; etsi & ipsa rerum evidentia isthæc ultro destrueret. Ac dabat ipse Elector ad conventum Ratisponensem literas, qvibus qverebatur; *Sibi aliqvandiu non sine patientia audiendum fuisse, uti non solum à Gallo, ejusqve sociis, sed & aliis Ordinibus Cæsari, ac sibi objectum sit, velut præter necessitatem arma induerint, cum nullum Germaniæ periculum metuendum foret. Sibi sane optandum fuisse, eas exprobrationes ipso eventu comprobatas, ac tam sumtuosam expeditionem à se incassum susceptam. Enimvero qvid hostilitatis Galli in ipsius ditiones Westphalicas exerceant, verbis exprimi haut posse. Cliviam acrius premi, qvam subacta in Belgio loca. Gallos ibi nullo pudore crepare, Electorem non amplius earum ditionum dominum esse, ac eos, qvi istum adhuc Principem agnoscant, hostium, ac rebellium loco deinceps habendos: Galliæ Regem solum ibi imperio potiri. Ac ejus rei specimen Emmerici exhibitum, Consule, qvi ad Electorem provocarat, in obscurum carcerem conjecto. Et cum provinciales ostenderent, supra vires esse, qvæ imperentur, à se præstari; à Gallis responsum, talia ad ipsos perdendos exigi. Insuper magnam Westphaliæ partem Gallorum itineribus, ac statiis exhaustam. Sane nunc ab omnibus perspici, qvam nihil fidei sit adhibendum verbis Gallorum magna cum asseveratione perstrepentium, sibi haut in animo esse Germaniam bello implicare, aut invadere; cum Turennius paucos ante dies scripserit; sibi ad investigandum Cæsareum, & Brandenburgicum exercitum ad Lanum fluvium esse procedendum. Ac Gallos protinus eo vertisse, ac duas catervas explorandis viis à se emissas à decuplo validiore istorum manu non sine cæde pulsas. Ea super collisione se per literas apud Turennium qvestum: suas copias jam bina vice à Gallis ultro impetitas media in Germania. Id qvomodo cum testationibus Regis super servanda Germaniæ pace qvadret, se haut perspicere; præterqvam qvod acerba hostilitatis specimina qvotidie in Clivia exerceantur. Ad qvæ à Turennio repositum: Qvia Rex de motu exercitus Electoralis intellexerit, id aliter fieri non posse. Incendia per Cliviam injussu Regis facta, ac autores pœnas daturos. Regem qvoqve Stradæ gubernatori Vesaliæ scripsisse, qvia Elector non solum hostilia adversus catervas Gallicas ad Lanum exercuerit, (qvorum tamen initium à Gallis factum erat,) sed & ducentos eqvos Gallicis mercatoribus eripuerit, qvi velut alta pace sine literis tuti itineris Confluentes tendebant; igitur protinus Cliviam tributis bellicis subjiciendam; qvæ jam dudum exacta fuerant, anteqvam ista contigissent. Atqvi Cæsari, ac sibi haut aliud propositum, qvam fines Imperii tutari, ac sua servare. Et qvanqvam facilius, ac forte majore cum fructu iter in Westphaliam recta sumi potuerit; tamen qvia nonnulli id iter eo nomine dissvaserint, ne res ad bellum deduceretur, qvod tunc Gallicus exercitus ibi metaretur, uti huc vertisse, nulla qverelarum causa Gallis præbita, velut per se pax in Germania abrupta fuerit. Sed cum Galli his insuper habitis omnia ad pacem evertendam faciant; se confidere, Ordines ad avertendam malorum seriem, qvæ isto initio proventura sint, dudum decretum militem pro securitate Imperii Cæsareo, ac ipsius exercitui juncturos; ut exteris pulsis pax Germaniæ vindicari qveat.* Enimvero ista omnia incassum movebantur. Nonnulli aperte Gallis favebant; apud nonnullos invidia in Electorem pellucebat; Saxone qvoqve jus suum in Clivicas ditiones sibi reservante, qvi & Svecis promiserat, se manus bello Belgico plane abstenturum, qvod sibi haut cordi sit. Omnes nil sibi hac de re in mandatis esse excusabant. Qvin nuuqvam id negotium ad justam consultationem deduci poterat. Sed nec solitus ibi lentor maturi qvid auxilii promittebat, dum non nisi longo molimine tot capita diversis respectibus, ac studiis in unam sententiam adducuntur, segniore adhuc conatu circa decreta utcunqve exsecutioni danda. Pleriqve amicam interventionem ingerebant, è qva tamen causa Belgica excludenda sit, unde turbæ in Imperium promanarant, & qvam sustineri Germaniæ, ac totius Europæ plurimum intererat: & per eam id qværendum, ut Elector restitutione suarum provinciarum, ac damni reparatione potiatur: sed de auxilio nullum verbum. Ast Cæsar ab universo Imperio suscipiendam interpositionem adspernabatur; etsi alias non repugnaturus esset, qvo minus aliqvot Electores, & Principes peculiariter officium suum offerrent. Moguntinus tamen Electori significabat: universum Imperium apud Reges operam bello componendo oblaturum. De qvo cum Amerongius ad Belgas retulisset, hi responderunt: cum ipsi ante bellum tam enixe pacem qvæsierint, haut credere hanc Regibus in præsens cordi esse. Unde talia incassum proponi, sistendis fœderatorum armis, ac ut inter eos dissidia serantur. Et propositas à Regibus conditiones satis arguere, qvæ destinata Gallus animo volvat. Igitur de pace haut loqvendum, qvæ non plenam suæ Reip. ac sociis securitatem præstet. Post & cum Alexander Spanius Lipstadio in Coloniensem ditionem excurrisset, hujus legati, succinentibus

(margin: 1672. / 14.08.)

1672. tibus Monasteriensibus, Ratisponæ magnum tumultum excitabant, ac Electorem velut turbatorem Germaniæ, & publicum grassatorem differebant. Quorum clamores tamen nostri suppressere prolixo scripto demonstrantes, *quam enixam operam Elector navarit, ne incendium id surgeret, ac ut idem, cum jam erupisset, iterum restingveretur. Ubi etiam is Præsules antea solicite monuerit, ne Gallico se fœderi innecterent, nec viam invadendo Belgio Regi sternerent. Et cum Coloniensis instinctu pravorum ministrorum oppida, ac ditionem suam Gallis parando bello commodasset, Electorem mala inde oritura serio ingessisse, protestatione adversus eos conatus interposita. Sed his insuper habitis Præsules mox Gallis copias junxisse, ac hisce viam in Electoris provinciam aperuisse, in qva & iste atrocius, qvam ipsi Galli, grassati sint. Qvibus factis pacem Westphalicam revera violatam, qvicqvid Gallus sociiqve verbis in contrarium testentur, in aprico esse. Adversus talia officii sui fuisse tutandis suis provinciis arma parare, ac juncto cum Cæsareis exercitu versus ea loca progredi, ubi hostium vis ingruebat, ut tamen ultro nullam hostilitati occasionem præberet. Ex eo tempore Præsules eam expeditionem bono publico susceptam gravibus calumniis ubiqve distulisse: hostilia immensum intendisse; rapinis, incendiis, cædibus, stupris, sacrilegiis barbaro more magis qvam in hostico sævisse. Et adhuc dubitari, penes qvem culpa turbatæ pacis resideat? Sane à Coloniensi loca ad Rhenum Gallo tradita, citra qvæ bellum vel plane omittendum, vel saltem è Germania Belgio infundendum non fuerat; consiliis bellicis Monasteriensem, & Furstenbergios interfuisse; copias cum Gallis sociatas. Ex qvo infinita mala ditionibus Electoris, & aliorum Ordinum provenerint. Præfectos Gallicos publice professos, omnia onera, ac mala Electoralibus civibus unice illata intuitu Præsulum tanqvam Galliæ fœderatorum. Sane incendia per Cliviam data, ipsi Turennio improbata, Stradam non alio colore excusasse, qvam qvod paria ab Electoralibus in Hildesiensi præsulatu patrata fuerint; cum tamen ibi ne tugurium qvidem incensum fuerit. Electoralibus qvoqve transitum per Hildesiensem ditionem negatum, qvi tot millibus exterorum per Coloniensem præsulatum indultus fuerit. Fœdus inter Cæsarem, & Electorem tutandæ paci initum à Præsulibus in ipso Ordinum Imperii consessu contumeliosis verbis traductum; cum ipsos Gallico auro emtos alieno bello patriam involvisse constet. Per Cliviam instinctu Coloniensium destructis tot arcibus, ac munitionibus plurimum damni datum, ac Protestantibus circa sacra sua molestias illatas, qvorum templa non pauca per Colonienses Sacerdotes Romanis ritibus iterum consecrata fuerint. A Monasteriensi deniqve Cliviacam pacem, sponsoribus Cæsare, ac Electore initam, proterve violatam, ac Electoralibus legatis, ad istas turbas avertendas missis, ne alloqvium qvidem concessum. Qvæ omnia non Electoris solum armis, sed & universi Imperii castigatione vindicari merentur.* Ista uti pleriqve sterili assensu proseqvebantur; ita omnes mala ista velut aliena adspiciebant. Sed & Cravellus fœderis formulam adornaverat, Rhenano fœderi haut multo absimilem, ad qvam Ordines ambitiose invitabat; haut alio fine inventam, qvam ut Germania eversionem Belgii otiosa spectaret. Circa qvod fœdus commendandum cum Svecicus Ratisponæ Legatus Reinoldus Blumius magnopere satageret, Sveci post, cum Cæsar, ac Elector eade re qvererentur, id suo jussu factum inficiabantur, eumqve statione ista dimovebant.

Cum Bavaro expostulationes.

§. 70. Qvid etiam cum Bavaro peculiariter actum fuerit, qvem Furstenbergiorum consilia ea tempestate plane in transversum egerant, adducere haut abs re fuerit. Is per literas Electori amicitiam Coloniensis commendabat, ac ne is bello Belgico se misceat: simul receptas ab hoc intra sub oppida Gallicas copias excusabat. *14. April.* Cui Elector: exteros intra oppida admissos toti Germaniæ, ipsiqve recipienti periculosum. *1. Maji.* Et qvia Belgæ æqva omnia offerant, litem circa Rheinbercam commodiore via, ipso qvoqve Cæsare annitente, componi posse. Idem post Electori scribebat: Qvia Gallus restitutionem Cliviæ offerat, ac Ratisponæ super interventione agatur, ne Elector rem ad extrema deducat, suo qvoqve officio, ut huic satisfiat, oblato. *5. Oct.* Ad qvæ Elector: Qvæ à Gallis in Clivia patrentur, desiderium pacis hautqvidqvam arguere. *16. Oct.* Ac petere se, ut is qvoqve Ratisponæ conniti velit, qvo totum Imperium eam causam suscipiat, ac ut non sibi solum satisfiat, sed ut bellum in Belgio componatur, operam navet, qvod qvamdiu flagret, Germaniæ qvies constare neqveat. Post cum Gallus indies infestius sæviret, Elector à Bavaro ratam copiarum partem exhiberi postulabat, qvæ ex decreto Ratisponæ condito ad securitatem Imperii ei assignata fuerat. Id postulatum sibi inopinum accidere Bavarus respondebat, *6. Nov.* cum negotium de securitate Imperii Ratisponæ nondum absolutum, nec Gallus, aut socii decreto Ordinum, uti necessum sit, hostes Imperii

perii

1672. perii judicati fuerint. Qvin & insolitum, singula Imperii membra ab aliis in auxilium evocari. Interventionem Imperii probe successuram, modo aliena negotia ne admisceantur. Cui vicissim Elector: Jejunum id esse à collega solatium. Auxilium à se expetitum non ob ea, qvæ Ratisponæ super Imperii securitate agitata sint, qvibus forte nunqvam colophon imponendus; sed ob Unionem Electoralem, & qvia membra unius Reip. sibi mutuo subvenire par sit, ubi communis libertas, dignitas, ac salus periclitatur. Et cum hostilia in se, ac totum Imperium à Gallo exerceantur, nemini inopinum videri debuisse, si recuperandis suis ditionibus Collegæ auxilia exposcantur. Cui enim usui leges publicas, & vinculum inter Ordines? Ac solvi compagem Imperii, si cuilibet Ordinum propriis duntaxat viribus nitendum sit. Ac longum fore expectare, qvoad Gallus Ratisponæ hostis judicetur; cum pars Ordinum ei fœderibus sint innexi, alii per metum sententiam dicere non audeant. Se qvidem nunc à reliqvis hosti in prædam exponi; sed oppressionem à se cœptam ad alios mox transituram: ac forte brevi multos frigus suum, ac languens pro patria, ac nobili libertate studium gemitu deinceps sero prosecuturos. Exprobrabat etiam à Bavaro propositum de Clivicis ditionibus in seqvestrum mittendis, cum utiqve Gallo in eas nil actionis sit. Qvo fine igitur iste indubium ipsius dominium in seqvestrum mutari sinat, & qvidem ad belli usqve finem, qvi animo prospici non possit? Ad qvæ Bavarus nil aliud respondebat, qvam eas literas nimis aculeatas fuisse. Sub initium tamen seqventis anni Schulenburgius Baro ad Bavarum missus est, latius demonstraturus, *uti Elector à Gallis hostili modo habitus sit, etiam antequam Berolino se moveret; utqve is ex Unione Electorali auxilia sibi submitteret. Qvæ enim Galli de restitutione oppidorum, ac damni reparatione jactent, inania verba esse; & eventum tractatuum incertum, ac in longum prominere. Exitiabile qvoqve Germaniæ fore, si à Gallo Belgium subjugetur; nec Electorem per obligationem erga patriam pati posse, ut Gallus Imperio velut laqveum circumponat, attrahendum, qvandocunqve libido subierit.* Ad qvæ Bavarus auxilii missionem excusare, *qvod alias obeundo seqvestris muneri à se suscepto inhabilis futurus sit, ac idem se Coloniensi qvantumvis agnato, & Monasteriensi abnegasse. Ceterum viam Electori patere, qva honeste his molestiis exire possit; ac constare sibi, à Gallo æqvas conditiones oblatum iri, qvæ ne repudientur vehementer suadere. Ac si proposita à se interpositio admissa foret, tot damna, & qverelas declinari potuisse, qvibus Electoris expeditio causam dederit.* Bavarici ministri, ac præcipue Hermannus Furstenbergius, disserebant: *Non posse à seqvestris munere discedi, anteqvam pax tentetur, ac num Gallo cordi sit æqvas conditiones admittere; inprimis cum Coloniensis, & Monasteriensis non minus auxilium exposcant, ac ipsi Belgæ fœderatos suos, Cæsarem, Hispanum, atqve Electorem arguant, qvasi concedere nolint à se tractatus pacis, aut induciarum suscipi. Electoralem Unionem statuere, ut amica prius remedia tententur, qvam auxilia exhibeantur. Potuisse Electorem citra fraudem admittere temperamentum à Bavaro propositum, ut oppida Clivica, antehac Belgarum præsidio insessa, qvibusdam Imperii Principibus extra partes positis usqve ad finem belli traderentur, eodem modo uti Belgæ fecerint obtinenda. Id qvod non seqvestrum, sed depositum habendum fuerit. Præterea nullam in Coloniensi culpam hærere, qvod Galli per ejus provinciam transitum ceperint, qvem is impedire non valuerit; qvem & ipsi Hispani indulserint. Si Gallis licuerit in eadem provincia penum struere, idem nec Belgis prohibitum fuisse. Penes ipsos Belgas culpam hærere, qvod Coloniensi, ac Monasteriensi Gallica amicitia qværenda fuerit; cum nec medio statu hos frui vellent, nec ob detentam Rheinbercam, & eorundem contemtum mererentur, ut iidem in istorum partes transirent.*

Circa fœdus Brunsvicense alia.

§. 71. Qvia igitur ab universis Electori nil auxilii expectandum erat, à singulis ut præsidium sibi circumponeret cura erat. Unde ipso invitante legati à Cæsare, Daniæ Rege, Cellensi, ac Gulferbytano Ducibus, & Landgravia Cassellana Brunsvigæ convenerunt, fœderi mutuæ defensionis adornando. Ubi tamen nihil profici poterat, qvod ad præsens Electoris institutum faceret. Nam Cellensis aperte profitebatur, se in Belgicam causam haut descensurum, nisi accepta pecunia: de qva apud Brasserum ablegatum Belgicum, qvi ei conventui interessat, altum silentium. Eandem sententiam fovebat Danus; ac uterqve sibi persvaserat, se à Belgis parum curari, postqvam Cæsar, & Elector ipsorum partes amplexi essent. Sed & Cellensis id fœdus adversus Gallum, eiqve fœderatos Præsules porrigi nolebat; qvod ad hoc omnium Imperii Ordinum consensu opus sit, ac ne occasio præbeatur bello in Germaniam pertrahendo; nostris ingerentibus, à conservatione Reip. Belgicæ incolumitatem Germaniæ pende-

1672.

re. Ad extremum tamen Cellensis in Belgici negotii partem venire volebat, si & Danus idem faciat, & Belgæ pecuniam depromant. Et jam conventio istius cum Belgis ad XX M uncialium hærebat. Unde nostri acriter cum Brassero expostulabant, ob tantillam summam tantum negotium infectum manere; præsertim cum fœdere cum Electore cautum esset, ut Brunsvicensis Domus in partes trahatur. Nec minus difficilem se Daniæ Rex exhibebat; qvi id fœdus non ad ea, qvæ jam contra Instrumentum Pacis facta sint, sed ad futura duntaxat valere, eoqve nil sibi cum iis, qvæ in Clivia contigerant, negotii esse volebat. Qvæ cum & Cellensis mens esset, ab utroqve parum sibi auxilii expectandum Elector perspiciebat. Joannes Fridericus Hannoveranus Dux cum invitaretur, excusaverat, se neqve Cæsari, neqve Electori, nec fratri posse fidere, eoqve alia sibi præsidia circumspicienda. Cassellana qvoqve Clivicum negotium suscipere abnuebat, causata, ditiones suas cominus periculo expositas. Sed & Cæsar Hungariam huic fœderi includi volebat; id qvod cæteri omnes abnuebant. Demum tamen id negotium ad finem utcunqve perducebatur, ac fœdus inter Cæsarem, ac Electorem heic tantum interpolabatur nonnullis exclusis, ac ad defensionem Imperii restringebatur, cum istud revera defensionem Belgii spectaret.

12. Sept.

Ejus capita erant; *Ut fœdus nullius offensionem, sed meram defensionem spectet, ad normam Pacis Westphalicæ, legumqve Imperii; ac ut omnis injuria, vis, strava, & molestia belli fœderatorum ditionibus arceantur. Eo fine fœderatis X M. D. eqvitum, XXI M peditum in promtu fore; ad qvem numerum Cæsar, Danus, & Elector ter millenos eqvites, sex millenos pedites, Cellensis DC eqvites, M CC pedites, Guelferbytanus D. eqvites, M pedites, Cassellana qvadringentos eqvites, octingentos pedites præberent. Hæ copiæ si non sufficiant, de augendo earum numero conveniendum. Addebatur de modo rei tormentariæ. Ubi fœderatorum cuipiam officium apud aggressorem interponere placeat, haut eo secius conventum militum numerum ab eo exhibendum. Nemini liceat separatim cum hoste pacem, aut inducias inire. Ubi duo, pluresve simul invadantur, inter fœderatos conveniendum, utri potius, & qvantum auxilii ferendum. Nemini liceat missas semel copias revocare, ni ipse domi invadatur; ubi tamen de consilii sententia statuendum, qvid eo casu agendum. Si qvis fœderatorum alteri fœderato ex alio fœdere auxilia debeat, ex uno tantum fœdere auxilia præstabit, optione penes reqvirentem relicta, ex utro fœdere auxilia sibi præstari malit. Addebatur de imperio in conjunctas copias; de consilio bellico, de cujus sententia omnia sint gerenda; de jurisdictione; de transitu; ut bello capta, & tributa juxta proportionem copiarum dividantur. Fœderatis qvoqve operam navandam, ut communis Imperii, & Circulorum militia ad liqvidum deducatur; tum ut Coloniensis civitas salva sit. Alios communi consensu in hoc fœdus accedere integrum fore. Id fœdus in triennium durabit. Ratihabitiones intra mensem exhibebuntur.* Separato pacto Elector promittebat, se Dano auxilia laturum, si in toto Regno Daniæ invadantur. Brunsvicensibus peculiare fœdus cum Dano erat, ubi ista definiebantur. Cassellana auxilium Regi addicebat in Slesvicensi Ducatu, & Jutia, non in insulis. Ratihabitioni nonnihil moræ interveniebat, qvod in Cæsareo instrumento nonnulla errata reperirentur, unde id Viennam remittendum fuerat, ut aliud justa forma adornaretur.

10. Dec.

Paulo post tamen ratihabitionem permutatio Brunsvigæ peracta; ubi Danus testabatur, sibi cum præsentibus inter Gallum, ac Belgas litibus nil negotii fore. Ista uti Electori parum spei præbebant, ex hæc fœdere sibi levamenti qvid in præsenti bello accessurum: ita altius penetrabant, qvæ in conventu utriusqve Saxoniæ, qvi super ejus defensione Qvedlinburgi agitabatur, disserebantur; cui Electoris nomine Otto Sverinus junior, & Joannes Budenbachius intererant.

In Qvedlinburgensi conventu acta.

Ibi enim Cellensis proponebat; Coloniensem, & qvosdam alios Inferioris Saxoniæ Ordines instiisse, ut Hildesiensis præsulatus belli oneribus eximeretur; ac Circuli auxilia in eam rem exegisse, ne ipsi necessum sit alia remedia adhibere suæ ditioni tutandæ. Ac ni id fiat, prohiberi non posse, qvominus Coloniensis exterorum auxilio utatur. Qvi & significarit, Turenium jam iter ingressum ipsius ditioni vindicandæ; ac transitum istius, suisqve copiis petiisse. Cui sane abnegari non posslt, qvod Elector in Hildesiensi præsulatu sibi indulserit. Spem sibi tamen esse, Electorem pro generoso suo animo modicum emolumentum ex Hildesiana provincia potius neglecturum, qvam proprias ditiones in hoc Circulo sitas periculo expositurum. In qvem sensum etiam à toto conventu ad Electorem literæ dabantur. Sicut non minus favoris experiretur, qvi Gallo ad insultandam Germaniam viam munierat, qvam qvi eidem averruncando omni ope connixus erat. Post tamen sub initium seqventis anni Elector Blumenthalium ad Cel-

1672. Cellensem Ducem mittebat, expositurum, qva de causa ipse copias cis Visurgim retrahere coactus fuerit; ac ut avertendo à Saxonia bello is copias secum jungere velit. Id qvod Dux excusare; Dano tergiversante, & Belgis circa pecunias nimiũ cauponantibus arma se parare, ac in partes concedere non potuisse. Nec perspicere præsentius remedium, qvo his difficultatibus extricare se possit Elector, qvam, qvæ offerantur, induciis acceptis, qvæ honestam compositioni viam pandere qveant.

Cum Hispaniis agitata. Nov.

§. 72. Qvia etiam magnum momentum videbantur additu ri Hispani, si aperte in bellum contra Gallos erumperent, Elector per suos id negotium Hagæ diligenter movebat. Sed Emanuel Lira postulabat, ut fœderati pacem non inirent, nisi Hispanis in leges Tractatus Pyrenæi restitutis; nec opes in promtu esse armis terra, mariqve parandis. Simul causabatur, Cæsarem, & Electorem nondum palam Gallo bellum intulisse. Nam Turennium cavillari, qvæ hactenus contigerint minutias esse. Proponebant aliqvi Hispanis in bellum pertrahendis, ut Belgæ post pacem his Trajectum ad Mosam, & tractum Transmosanum darent. Id qvod Belgæ adspernabantur. Præbebant tamen post Hispani spem, sese fœderi inter Cæsarem, & Electorem inito accessuros. Unde jussu Electoris Blaspielus *16. Nov.* Bruxellas profectus Monteregium qvidem ei fœderi pronum reperiebat. Sed is stipulari cupiebat conservationem Pacis Pyrenæx, atqve Aqvisgranensis; cum contra Electori arduum videretur, tantæ molis negotium sibi imponere, ni dignum opera pretium ostenderetur; qvod nimium intendi Monteregius invidiosum Electori fore censebat. Alias idem magnificis verbis institutum Electoris extollere: Huic libertatem Imperii, & communem qvietem ita cordi fuisse, ut cum omnes qvasi sopore obruti viderentur, is primus evigilarit, acrem singulari studio amplexus sit, ac Galli destinata fregerit: qvin & Cæsarem ad fortia consilia permoverit. Is post formulam fœderis exhibebat, qvo Elector adstringere se tuendæ paci Aqvisgranensi debebat, eoqve fine XII M militum præstare, qvibus Hispani IX M sint addituri. Sed negotio extracto cum post Monteregius Blaspielum ad id perficiendum urgeret, Electori conditio rerum imperaverat, ut magis de pace occupanda, qvam bello aleudo cogitandum foret.

§. 73. Qvia etiam inter Cæsarem, & Electorem convenerat super aliis in fœdus pertrahendis, qvos inter & Helvetiorum mentio facta erat, Elector Israelem Plessium Gurnetum tribunum in Helvetiam mittebat, cui sese ibi Fridericus Dona Comes adjuncturus erat. Ei mandatum, Helvetios ad fœdus inter Cæsarem, & Electorem pro defensione Germaniæ amplectendum invitare pro antiqva ejus Reip. cum hac necessitudine, initio apud Tigurinos facto. Tum ne ipsorum miles apud Gallum adversus Germaniam arma gereret. In publico rem laxioribus verbis proponeret. Sed privatim apud benevolos, & concionatores prolixius demonstraret; qvantopere ab omnibus juris & æqvi rationibus abhorreant, qvæ Gallus contra Electorem, & Belgarum Remp. susceperit, ac uti tum communis Protestantium res, tum præcipue Reformatorum ingens periculum incurrat: ac uti adversus Galli destinata omnibus viciniis mature res juncto consilio ita sint disponendæ, ne singulos ejusmodi calamitas maneat, qvæ jam iis in locis conspiciatur, ubi tale qvid nunqvam futurum credebatur. Uti deniqve Elector circa avertendum bellum laborarit, Belgæqve Regi satisfactionem obtulerint, si hunc læsisse convincantur. Jam autem non inter Christianos solum, sed & alias gentes, qveis actiones suas ad sanam rationem componere cordi fuit, nunqvam justum bellum fuisse habitum, ubi qvi læsum se credidit, citra sangvinem reparatione potiri potuit, aut ubi sola gloriæ cupido armis obtenditur. Jam vero Gallicos ministros, atqve ipsum Regem belli indictione nil præter gloriam Regis crepasse. Nec minus justitiæ adversari, qvæ in Electoris provinciam patrata sunt. Nam ututdetur, Gallis prætextum fuisse Belgica præsidia in istius oppidis invadendi; nullum tamen colorem admittere hostilia, qvæ nemine lacessente in ejusdem provinciam admissa sint. Deniqve universis Helvetiis ob oculos poneret periculum, in qvo ipsorum Respublica versetur, si Galli potentia eo provehatur, ut omnes pro libidine insultare qveat: vasta ejus Regis consilia, & cui justitiæ rationes inter inania habeantur; qvi ni mature in ordinem redigatur, vicinos omnes servitium, aut continuam turbarum seriem manere, sed Evangelicis peculiariter ingereret calamitatem, & exitium eadem sacra professorum. Eo fine proponeret fœdus defensivum tuendæ paci Westphalicæ, ad qvod Helvetii X M peditum præstare debeant: tum peculiare fœdus cum Electore pro tuendis hujus ditionibus contra qvoscunqve, cujus vi IV M

1672. Helvetii frustra ad societatem belli sollicitantur. du Plessis Gournet. 5. Aug.

1672. peditum exhibenda sint. Denique exploraret, num Helvetii sublevandis Belgis aliquid facturi sint. Enimvero ista legatione nihil proficiebatur. Præterquam enim quod nullus à Cæsare legatus compareret, qui cum Catholicis civitatibus agere posset; Evangelici quidem insignem affectum in Electorem præ se ferebant, multisque laudibus eum extollebant; ac apud Tigurinos concionatores ejusdem destinata publicis precibus Numini commendabant. Sed solidum operæ pretium apud eos homines citra pecuniam frustra sperabatur; queis & nunquam mos fuerat fœderatis suis copias propriis sumtibus auxilio mittere; sed stipendia semper solvenda fuerunt ab iis, qui istorum opera uti voluerunt. Tum & gliscebat inter Evangelicos, & Catholicos diffidentia, quod hisce sui sacerdotes persvasissent, bellum contra Belgas à Gallo ad propagandos ritus Romanos susceptum. Proposita tamen res à nostris Araviæ, ac Bernæ; sed quæ ad conventum omnium civitatem Badenam rejiciebatur. Ast quia à Cæsare legati haut accedebant, Elector Gurnerum revocabat, ut tamen Donam juberet observare, num pro re nata quid effici posset. Cæterum & nostrorum conatibus legatus Gallicus San-Romanus Abbas valde renitebatur. Tigurini quoque veteri fœdere cum Cæsare contenti novo se innectere aversabantur. Si pecuniarum affatim fuisset, maximum quod effici potuisset erat, ut Helvetius miles è Gallia revocaretur, & Gallorum delectus inhiberentur, utque Electori militem apud istos conducere liceret. Tum ut Elector Austriaco fœderi adscriberetur, quod ea natio ab omni novo nexu abhorreret. Cæterum nostri Bernatibus exprobrabant, ipsis duntaxat defensivum fœdus cum Gallo esse, cujus vi huic XVI M auxilio mittere teneantur, si is in Regno suo invadatur, sumtibus Regis alenda, ac ut singulis menstruum stipendium seni unciales solvantur. Sed ad bella offensiva, ac ut Gallus limites Regni proferat, eos non teneri. Unde non recte ab ipsis factum, quod in præsens tantum militum numerum Gallo concesserint, dum is alios ultro invadit, & cum constet, ejus destinata contra sacrorum socios, ac omnium vicinorum libertatem ferri. Ad quæ Bernates de fraudibus tribuni Stuppæ querebantur, qui per inania promissa ipsis illuserit. Se cum animadverterent Belgas, aut Germaniam à Gallo peti, suas copias jurejurando adegisse, ne contra istos arma gererent. Ad quod postquam vi jam coacti sint, id magnopere sibi dolere; ac eos domum revocasse. Sed tabellarium, & aliquot præfectos à Rege in custodiam datos. Adversus eam vim nil remedii superesse, quam ut deinceps Gallo militem negent. Stuppæ speciosum à Rege procuratorium fuisse, cui fidem adhibuerunt. Eum fulciendis suis fraudibus id commentum, ut præfecturas legionum inter primariorum Senatorum, ac civium filios distribuerit. 1672.

Legatio in Angliam.

§. 74. Porro quia Angliæ Rex contra rationes proprii Regni, ac tutius Europæ Gallo sese ad bellum Belgis faciendum junxerat, magno studio id agebant quorum intererat, ut is iterum tam exitiosis partibus abstraheretur. Ac sane haut dissimulabat Sylvius ablegatus Anglicus; suæ nationi ingratissimum esse, quod ipsa augendæ Galli potentiæ opem conferre debeat, ac optare, ut quamprimum inauspicato bello sese subducere possit. Non nisi quatuor, aut quinque homines esse, qui negotium id sustineant. Sane universus populus Aulæ consilia detestabatur; præsertim cum excursores maritimi maxima Anglis damna inferrent, ac commercia destruerent. Unde & Arausionensis Rhodium in Angliam miserat, qui de studio in pacem testaretur. Sed Rex excusabat, se absque Gallo tractare non posse. Atque hic retinendo in partibus Anglo nuper tres milliones in Angliam trajecerat, addito collari unionum maximi pretii scorto regio in donum. Haut eo minus Electori, ne quid intentatum relinqueret, placuit Crocovium in Angliam proficisci, cui injunctum proponere: Electorem honorem misso Loccarto sibi exhibitum, ac testationem de amicitia Regis grato animo agnoscere, ac paria cum isto velle facere. Quo minus ipse, uti petebatur, medium statum admittere potuerit, obstitisse, quod prius super eo ad Cæsarem, & Ordines Imperii referendum fuerit. Haut tamen in animo fuisse emolumentis Angliæ adversari, sed unice Germaniæ securitatem, ac pacem spectare. Spem quoque esse Regem exemplo antecessorum, proprioque deinceps quoque consilia sua ad eum scopum directurum, ac ut res Protestantium, simul communis Europæ pax incolumis perstet. In eum finem se cum Rege omni studio connixurum, ac ejusdem emolumenta pro virili promoturum. Privato congressu demonstraret, uti indeclinabilis necessitas, ac evidens Germaniæ periculum Electorem coëgerit cum Cæsare, & aliis quibusdam Principibus consilia conferre super tutanda pace, simul arma parare

15. Sept.

 parare adversus vicinas turbas, ac si forte Gallus longius grassari instituat. Ac nil obstitisse, qvo minus & ipse manum negotio admoverit, ac Belgis auxilio venerit, nisi affectum in Regem Angliæ, ac spem ab hoc rem ita temperandam, ut Belgæ qvidem ad æqvas conditiones circa nonnulla compellantur, non tamen penitus in ditionem redigantur Regis potentissimi, cujus vasta Europæ consilia merito suspecta sint. Postqvam autem Galli progressus primo impetu ita enormes fuerint, non sine ipsius Angliæ perturbatione, ut ea Resp. intra mensem subvertenda videretur, eadem adhuc qvoqve vacillante: igitur sibi cum Cæsare propere convenisse super valido intra Imperii fines exercitu contrahendo, avertendis in futurum periculis, & Cliviæ ab hostilibus vindicandæ. Qvanqvam autem libido Galli Rhenum, ac Hispanicas provincias subigendi sat causæ præbuerit ad arma ipsi opponenda, eaqve distractione Belgas sublevandos: tamen Cæsaris, ac suos conatus Germaniæ tantum securitatem spectantes, si maxime & alii Germaniæ Principes accedant, haut sufficere sistendis Galliæ progressibus, ac Belgio in pristinum statum reponendo, ut hoc deinceps qvoqve ad firmandas Protestantium res, & librandas Europæ potentias momenti qvid adferre qveat. Qvod si igitur Rex amore boni publici à Gallo se disjungere, ac ubi hic moderatam ac tutam pacem adspernetur, in Belgarum partes æqvis conditionibus transire velit, Electorem honestæ paci conciliandæ officium offerre. Ac spem esse, hanc operam Regi statu tam desperato, & ubi summum periculum in mora sit, haut ingratum fore, velut cui hautqvidqvam animus sit eam Remp. evertere, aut Galliæ potentiam augere, sed sibi duntaxat æqvam satisfactionem qværere. Rationes porro, qvæ Angliæ Regem permovere debeant, ut à Gallo se disjungat, esse gravissimas. Dolendum esse, ad Belgarum Remp. subvertendam Regem eadem sacra professum conniti, ac ut ea Catholicorum dominatui subjiciatur maxima cum imminutione potentiæ Protestantium. Nil certius esse, qvam brevi Germaniam, & omnes vicinos Galliæ jugum subituros, si huic ad Rhenum, & Mosam adqvisita retinere, ac multo magis si Belgas plane sub jugum mittere detur. Saltem Europam perpetuis turbis, atqve curis inqvietandam, qvod isti ex hisce locis hinc Germaniam, inde Hispanicas provincias incurrere in proclivi futurum sit; ac subacto Belgio libidinem maris qvoqve imperium invadendi erupturam. Sane munistros Gallicos haut obscure jactare; si Rex suus Belgas Fœderatos, inde Hispanicos subegerit, eum brevi cum Anglis divisum in Britannicum mare imperium habiturum. Ac nuper eo rem rediisse, ut ni Arausionensis Reip. clavo subiisset, Gallus pravæ factionis destinata amplexurus fuerit, qvibus propositum, Hollandiam una cum classe ipsi tradere, ut hoc instrumento uteretur ad vicinos servitio subjiciendos. Qvo obtento nullum respectum Anglici fœderis futurum fuisse. Esse præterea in Belgio partes Regi, & Arausionensi adversas, qvarum destructionem iste semper qvæsiverit, jam oppressas, aut eo redactas, ut Arausionensis autoritatem non amplius premere, aut consilia Reip. in fraudem Regis, & paria cum eo sentientium temperare qveant. Enimvero recentes, ac nondum satis coalitas Arausionensis res nullo modo magis firmari posse, qvam si ejus primordia prospero successu insigniantur, ac populus Belgarum perspiciat, Remp. denuo sui conservationem Angliæ, & Arausionensi debere. Contra non frustra metuendum esse, ne, si Rex insuper habita circa Arausionensem mutatione bellum continuet, Belgis suspicio nascatur, ipsi in animo esse huic supremum in istos imperium struere, aut Remp. plane subvertere. Id qvod gratiæ Principis minuendæ, ejusqve fortunis subruendis causam præbiturum sit. Cum autem Rex singularem in istum amorem ac studium in ejusdem emolumenta semper ostenderit; jam in ipsius manu esse, repudiato Gallo Principem in eum statum collocare, qvem semper optaverit. Qvod si autem nulla spes adpareat Anglum à Gallo dissociandi, aut Electoris officium conciliandæ separatæ paci admissum iri, nec Angli sine Gallo tractatus admittere velint, Crocovius id ageret, ut apud communes pacis tractatus Cliviæ ditiones Electori sine exceptione restituantur, idemqve paci includatur. Testaretur qvoqve, ejus cum Cæsare conjunctionem nil præter tutelam finium Germaniæ, ac conservationem pacis Westphalicæ spectare: eoqve qvamdiu in apertum bellum eruptum non fuerit, legari Gallici conversationem ne declinaret.

§. 75. Crocovio Hollandiam transeunti Arausionensis, & Fagelius omnem spem in Anglia qvid proficiendi adimebant. Fœdus qvippe cum Gallo renovatum, & ab hoc tres milliones solutos ea lege, ut Parlamentum prorogaretur; qvod & factum sit. Gallicam factionem, qvæ apud Regem omnia possit, nullam rationem ad-

Ejus legationis exiguus speratur fructus. 8. Oct.

 mit-

1672. mittere velle. Legato Arausionensis dictum; ni Rex Principem tantopere amet, istum in Turrim Londinensem conjiciendum. Arlingtonum eidem dixisse: in manu Regis Angliæ situm, ut vulgus Principem ad Wittiorum instar in frusta discerpat. Porro à Belgis pacem cum Anglo optari, sed non cum Gallo, qvæ in præsens ipsis, ac Germaniæ satis tuta obtineri neqveat. Unde nil periculosius, qvam super tractatibus pacis movere; qvod hoc ipso, qvi adhuc in societatem pertrahi qveant, absterrendi, fœdera tanto labore confecta dissolvenda, ac omnia super gerendis rebus conventa turbanda sint. Atqve eum ipsum Galli scopum esse, cui asseqvendo is qvidem de pace propositiones auditurus, ac ejus spem facturus sit; sed qvalis pax ab eo obtinenda sit, in aprico esse. Si qvoqve Hagæ vulgetur, pacem sperari posse, civibus mox tædium tributorum subiturum, qvæ nunc aversatione Gallorum libenter tolerentur. Igitur isti svadebant, ne Elector in præsens tractatibus sese implicet, qvoad tempora ita mutata sint, ut tutæ pacis spes adpareat. Gallicum qvoqve legatum Anglo persvasisse, Cæsari, & Electori haut cordi esse Remp. auxilio sublevare, nec eos qvid in Galliam tentaturos; nec exercitum eorum sat validum sustinendo Turennio, eorundemqve conatus inanes fore. Haut

In Angliæ agitata. 24. Oct.

eo secius in Angliam pergebat Crocovius, cui Londinum delato alloqvium Regis denuntiabatur, anteqvam id petiisset; qvod mali augurii instar erat. Ac rogabat legatus Hispanicus Anglum à Gallo separandum, nisi novo casu emergente compellatur, Gallicæ nunc factionis libidini plane obnoxium. Crocovio Rex respondebat: *Se cum Electore semper amicitiam coluisse: nunc autem esse, qvod de eo qveratur. Dudum Electorem Ruperto Palatino scripsisse, sibi de fœdere inter Angliam, & Galliam auditum, cui qvid certi subsit nosse cupiat, consiliis suis inde digerendis. Qvo tempore rationis fuisse fœdus nondum perfectum secretum haberi. Pro singulari tamen in Electorem affectu se Ruperto injunxisse, ut isti scriberet, fidum hominem ad se mitteret, qvi de isto negotio plene edocendus sit. Qvod cum nec tunc, nec deinceps factum sit, id à se non posse non sinistre accipi. Interea se tractationem cum Gallo continuasse, & postqvam rescíverit, Gallum à Belgis ad fœdus offensivum contra Angliam invitari,* (id qvod à Gallo confictum, à ministris Anglicis Gallo studentibus libenter creditum fuerat,) *se non diutius fœderis conclusionem distulisse. Misso inde Hagam Downingio injunctum legatis Electoralibus declarare; se una cum Gallo Belgis bellum illaturum, ac utrumqve operam daturum, ut Electoris desideriis satisfiat. Et cum ne sic qvidem hic mentem suam declararet, Loccartum missum prius oblata iteraturum, ac se sponsorem fore, à Gallo omnia qvæ convenerint præstitum iri. His repudiatis Electorem Belgis se innexuisse non sine utriusqve Regis offensa. Id tamen adhuc corrigi posse; ac si Elector declaret, omnia qvæ ab eo gerantur pro Imperio, non pro Belgis fieri, ac idonee caveat, ab ipso Belgis nil auxilii ferendum; se effecturum, ut Gallus Electori Clivica oppida reddat, aliis qvoqve commodis adjectis. Se qvoqve Galli promissa de non invadenda Germania, aut Hispanico Belgio præstiturum. Dilutum esse prætextum, qvod de sacrorum periculo occinatur; nam & Electorem Catholicorum fœderibus innexum. Cæterum se in pacem pronum, nec Gallum minus. Sed si Belgæ aliové credant sat sibi astutiæ esse ad ipsum à Gallo separandum, in magno istos errore versari: nec esse, qvod qvis inanibus proponendis se fatiget, qvæ ipse nec auditurus sit. Gallum nimis qvam generose, & candide secum egisse. Unice per Belgas stare, qvo minus pacem habeant, qvam Arausionensis abrupte recusaverit, ne tractatione qvidem super propositis conditionibus suscepta. Eum Principem nec suis rebus, nec Reip. recte consulere. Se ipsi optime cupiisse, & adhuc cupere. Sed metuere, ut ejus res ob inconstantiam plebis diu subsistant.* Ad ea Crocovius: Qvo minus Elector oblatas per Loccartum conditiones amplecti potuerit, obligationem, qvo Imperio teneatur, obstitisse. Gallum qvidem multifariam de non turbanda Germania testatum; sed facta diversum demonstrare, præcipue in Clivia, ubi atrocius qvam in ipso Belgio grassatus sit. Ad qvæ Rex: Gallo id fas fuisse, qvod Elector Belgis fœdere jungatur. Ad ea, qvæ super sacris dixerat Rex, Crocovius regerebat: utut sacra inter hujus belli causas non ferantur, haut eo minus Protestantibus hoc bello multa decedere. Sane & Gallos in locis à se occupatis sacra Protestantium publica abrogasse, suffectis Catholicis sacerdotibus. Contra Electoris fœderatos Catholicos haut concessuros, ut ab eo qvid circa sacra novetur; qvod nec isti propositum sit. Ita fieri, ut religio purior ex una parte nihil lucretur, ex altera multum perdat. Addebat Rex; Gallum pacem haut facturum, ni locis qvibusdam insignibus potiatur; nec par esse ab eodem omnia restitui. Nec Electorem, qvi jam in partes transierit, seqvestris vices obire posse. Bene tamen facturum, si Belgas ad acceptandas, qvæ offerantur, conditiones

1672. tiones permoveat. Se qvidem bina vice istis pacem obtulisse, tertia vice id haut facturum. Demum Rex ut desideria scripto exponeret postulabat; nam se brevi responsum redditurum. Qvod & hic laxioribus verbis fecit. Qvod autem Rex, cui alias humanitatem, & modestiam verbis, ac gestibus exprimere solitum erat, ita aspere nunc cum Crocovio loqveretur, id à Gallica factione, qvæ eum totum possidebat, inditum erat; qvi cum qvando consultaverat, præter nativam indolem qvasi extra se raptus videbatur. Eorum consilia juxta, & actiones violentæ erant, magis ex desperatione, qvam fiducia suæ causæ; qvam ægre pervicturos se ipsi agnoscebant. Electorem qvamvis Angli asperitas protelabat; tamen qvia animi cum temporibus mutari solent, Crocovius vario obtentu manere jubebatur, qvamdiu id salva istius dignitate fieri posset. Cæterum qverebatur Arlingtonus, *penes Electorem causam esse belli extracti, qvod Belgæ jam in ordinem redacti forent, ni iste Turennium borum cervicibus abstraxisset; simul qvod Anglis jam spes perierit Briela, & Vlissinga potiundi; qvcis sibi maxime opus fuerit, ut acta sua Parlamento adprobare possent. Nunc tam ingentia, & probe digesta destinata eousqve abortuisse, ut ipsi inglorii, ac præda vacui hoc bello excessuri videantur.* Sane & Belgarum excursores maritimi magnas prædas agebant, manibus Anglicis. Unde eos, qvi bellum svaserant, non exigua solicitudo exercebat. Et qvia Rex Parlamentum convocare non audebat, sine qvo nulla pecuniæ copia, à Gallo omnia suppeditanda erant. Paulo post Arlingtonus Crocovio denuntiabat; per Henricum Coventrium ipsi responsum, simul literas obitæ legationis fidem facientes traditum iri. Ad qvæ Crocovius: has à se haut expetitas, nec moris esse easdem ultro mittere, ni simul discessus imperetur. Ea si Regi mens sit, sibi id ferendum; optare tamen, ut id modo conspicuo fiat, ne ipse forte abitum præcipitasse arguatur. Sane causam talibus à se haut præbitam. Ita dilatis literis responsum ei missum plenum cavillationum, & inanis jactantiæ. Ostentabat Rex studium in pacem: in Electorem culpa conferebatur, cum à Belgis nulla satisfactione potiri, ac bellum extrahi: unde ejusdem officium circa pacem conciliandam plane admitti non posse. Cæterum mirum erat, unde Anglicis ministris tanta foret insolentia, cum nemini mortalium perspiceretur, qvomodo cœptum negotium cum honore ad exitum perduci, aut tres milliones librarum Sterlinensium, qvæ

13. Nov.

Rex à mensariis mutuo sumserat, initio futuri anni persolvi possent. Nam qvæ spes in Belgarum satisfactione reposita fuerat, jam decollaverat: & qvi suas pecunias apud mensarios deposuerant, has ab iis repetebant, his contra protectionem Regis implorantibus. Unde inter mercatores rationes turbari; & eam ob causam Cancellarius munere suo dimotus erat, qvod juxta leges agendum censeret, alio in ejus locum surrogato Gallicæ factionis, & jus ad aulæ libidinem flectere doctus. Qvia porro Coventrius denuo significabat, se à Rege jussum literas obitæ legationis pro Crocovio conficere, hic honestius judicabat id prævenire, ac ultro dimissionem petere. Nam legatus Gallicus acriter instieterat, ut is Londino amoveretur; ac Angli magnopere Electori indignabantur, per qvem amplissima spe evoluti erant. Qvanqvam autem Crocovius Anglos dimissionem postulando prævertisset; in aula tamen gloriabantur, se isti abitum ultro insinuasse missis domum literis, ut Gallo adularentur. Regi valedicens Crocovius qværebat; num qvid habeat, qvod sibi mandet? Rex respondebat; sævo fato fieri, ut ipse, ac Elector bello Belgico semper adversas partes teneant. Ad ea Crocovius: id ipsum & Electori dolere: sed per Imperii, & Electoris rationes aliter fieri non potuisse. Rex circa Imperium nihil metuendum: Gallum eo nomine ample declarasse, ac se sponsorem fore, ac ei se oppositurum, qvi Germaniam invaserit. Literas legationis obitæ testes Crocovius Coventrio redhibebat: unde aliter formatæ, exclusis qvæ offenderant, tradebantur. Earum argumentum erat: *Præsentem rerum statum non ferre optatius ipsi responsum dari, cujus & diuturniorem in aula moram Regis fœderatis suspicionem fuisse injecturam.* Alias confusa tunc aulæ Anglicanæ facies erat, omnibus destinatis male succedentibus, ac omni emolumento penes Gallum manente Anglis inanibus. Qvo difficilius sibi fore Parlamento bellum adprobare, hoc inscio, & contra populi inclinationem susceptum. Unde & Rupertus Palatinus Crocovio fatebatur; Gallicam factionem bello sese extricare cupere, ac utiqve mutationem aliqvam eventuram. Sed Gallum ad audiendam rationem haut adductum iri, ni tota vi invadatur, & cladem aliqvam accipiat; id qvod ipse optet. Ministri porro satis agnoscebant, male se fecisse bello in Galliæ usum contra Angliæ rationes moto, ac erubescebant juxta, & irascebantur, si de Galli destinatis ingereretur. Haut eo secius cœptis per-

22. Nov.

1672. pervicaciter inhærebant, ut satis pateret, eorum vitam, & famam in Galli manu sitam, nec eos amplius sui juris esse. Obtentui sumebatur, si minimo indicio ostendant, se cum Belgis transigere velle, Gallum cum hisce tractatus adversus ipsos occupaturum. Cum tamen constaret, hac rerum facie pacem inter Gallum, & Belgas coire non posse. Nitebantur tamen, ut semel adhuc classem mari, pecunia undecunqve corrasa immittere possent.

Literæ Regis Angliæ ad Electorem. 15. Nov.

§.76. Dabat tunc Angliæ Rex literas ad Electorem, qvas cum Crocovius accipere nollet, alia via mittebantur. Eas verbis conceptis huc adponere placet. *Carolus &c. Serenissimo Principi Domino Friderico Wilhelmo &c. Serenissime, Literas nuper à Celsitudine Vestra Electorali binas accepimus, alteras qvidem d.3. Augusti ultimo elapsi scriptas, alteras d.17. Sept. latore Cels.is V.ra Elect.is ablegato extraordinario Domino de Crockow. Responsionem priorum ideo paulisper differendam censuimus, quia ablegatum extraordinarium à Cels.e V.ra Elect.li tunc promissum qvasi qvotidie adventantem præstolabamur, sperantes illius colloqvium nonnihil lucis allaturum fuisse qvibusdam dictarum literarum capitibus, qvæ à Cels. V: Elect: minime expectavimus. Ne autem hæc responsio Cels. V. Elect.li nova qvoqve, & insperata videatur, in ipsius memoriam revocabimus, qvomodo nos erga Cels. V. E.tem gesserimus, ex qvo primum de motibus hodiernis cogitavimus. Circiter biennium est, qvod Dilectissima Consangvinea nostra Dna. Elisabetha Princeps Palatina rogatu, ac nomine Cels. V. El.is ad fratrem suum Principem Rupertum in aula nostra degentem scripserat, sciscitatum, qvid ille de mente nostra circa res illius temporis sentiat. Cujus qvæstionis unicum esse finem dixerat illa Princeps, ut inde Cels. V. El.is modos & mensuras actionum suarum melius formaret, effingeretqve. Qvibus literis idem Consangvineus noster Princeps Rupertus istiusmodi responsum nostro dictamine reddidit; Si visum esset Cels. V. El.li virum aliqvem idoneum, & tali fiducia dignum huc deputare, nos illi perqvam lubenter ac libere communicaturos esse, qvid in animo versaremus. Et hoc qvidem multo maturius à nobis factum est, qvam ulli Fœderatorum præterqvam Charissimo Fratri Nostro Regi Christianissimo nostra super ea re consilia patefeceramus. Verum hunc amicitiæ nostræ fructum Cels. V. El.lis insuper habuit, imo prorsus sivit intermori. Nos autem neqve sic animum despondere voluimus, sed postea etiam Georgio Downing Eqviti Aurato legato nostro Hagæ Comitis apud Ordines Generales Residenti in mandatis dedimus, ut Cels. V. El:is ministrum eo loci commorantem consilii nostri participem faceret; sicuti fecit. Verum ne sic qvidem aliqvid ultra profecimus, totaqve hæc nostra candidi & aperti animi demonstratio frustra fuit, nec intra recondita Cels. V. El:is cogitationes vel minimum penetravit. Qvod qvamlibet nisi temperatura plusqvam mediocris amicitiam laxare, ac tepefacere potuit. Sed facta recordatione promissionum ac protestationum, qvas Cels. V. El:is per tot literas & ministros toties nobis iteraverat, credere noluimus, personæ, & rerum nostrarum existimationem tantilli apud Cels. V. El.em momenti fuisse, ut penitus è mente ipsius excidere posset, qvin potius ita apud nos ratiocinati sumus, moram & taciturnitatem Cels. V. El:is à seria ipsius deliberatione solummodo profectas esse, ut cogitationes suas de tam arduo, tantiqve ponderis negotio eo perfectiores tandem proferret. Sed cum res dilationem non amplius sustineret, adeoqve postularet, ut magis præcisam, ac disertam Cels. V. El. resolutionem exqvireremus, Gulielmum Lockhart Eqvitem Auratum Ablegatum nostrum Extraordinarium versus ipsam expedivimus, ut non solum sensa mentis nostræ summa, qva fieri potuit, libertate Cels. V. El:li aperiret, sed etiam ut conditiones ipsi offerret vel maximæ utilitatis, si partibus nostris accedere vellet, vel incolumitatis, si se neutram tenere potius censeret. Si gradus, qvibus in hoc negotio processimus, Cels. V. El. observare velit, primum reperiet per literas prædicti Consangvinei nostri Principis Ruperti ad sororem suam Dn. Elisabetham rescriptas, Nos Cels: V. El:em in partem consiliorum nostrorum accivisse, priusqvam ullum solennem tractatum cum Rege Christianissimo inieramus. Deinde legatum nostrum jussu nostro Cels. V. El. ministrum dicti tractatus monuisse, cum prope finem proveheretur, ac postremo nos per ablegatum nostrum extra ordinem missum Cels. V. El. ejusmodi tractatus hic conclusi certiorem fecisse, una cum optione oblata vel eximiæ partis in bello, vel indubitatæ securitatis in neutralitate. Qvid hisce omnibus amicitiæ testimonium par, aut affine nobis reddidit Cels. V. Electoralis? Scilicet absqve ulla vel minima significatione nobis facta Cels. V. El. non solum fœdus tractavit, sed pepigit, idqve non cum amicis, sed cum hostibus nostris Unitis Belgii Ordinibus Generalibus, qvorum pecunia accepta exercitum conscripsit, agmen duxit, & cum tympana & tubæ, terrarumqve in Imperio sitarum direptiones,* 1672.

actio-

1672.

actionem universo orbi late promulgassent, nos tandem Cels. V. El. per literas suas edocet, se adversus firmum, bonumque Fratrem, & Fœderatum nostrum Regem Christianissimum arma sumsisse, adeoque contra ipsum suppetias, & cohortes auxiliares à nobis postulat. Qvalis propositio tam inaudita nimium, & à ratione tam absona, ut eam vix adhuc credamus a Cels. Vestra proficisci potuisse, cum per consequentiam poscat, ut subditis, viribusque nostris contra personam, & rem nostram utamur. Qvod quidem parricidium esse videtur, à nullo Principe, qvi modo non extremi sit ingenii, æqvis auribus accipiendum. Etiamsi pro singulari illo affectu, qvo Cels. V. El.em semper amplexi sumus, rationes qvæ nobis in animum induxerunt tam bellum adversus Ordines Generales suscipere, qvam unionem cum Rege Christ: colligare, non tempestive Cels. V. El: declarassemus; tamen ea mutua copiarum, classiumqve nostrarum terra mariqve conjunctione illud utiqve jam pridem ipsi innotuisset, proinde ac cæteris ubiqve Principibus innotuit. Et acies jamdudum commissa, & sangvinis effusio neminem sensibus præditum in dubio reliqverant, qvibus nos partibus adhæserimus. Tertium vero, & qvartum Tractatus nostri articulos ita interpretari, ac si nos cum amicis nostris bellare constringerent, cum interea iidem articuli Cels. V. El.em impedire non possent, qvo minus inimicis nostris assisteret, id certe graviori opprobrio onerat tum ministros nostros imprudentiæ, & perfidiæ, qvi talem tractatum concluderent, tum nos facilitatis, qvi eundem ratum habere vellemus, qvam vel nos, vel illi sustinere meruimus. Qvin etiam qverelæ contra Regem Christ: allatæ nobis qvidem videntur necessarios, & inevitabiles belli casus potius indicare, qvam animum Cels. V. El.em aggrediendi. Nos enim ipsi testes sumus, qvales conditiones non minus honorificas qvam utiles Rex ille Cels. V. El.ti non solum ante, sed etiam post bellum susceptum obtulerit, qvarum nos qvoqve fidejussores esse sponte volebamus. Profecto nova & plane admiranda methodus esse videtur, primum neutralitatem oblatam, nostramqve fidejussionem respuere, & deinde bellum contra nos eligere, nostraqve auxilia postulare. Nos qvidem opinamur, responsionem, qvam Regis Christ: minister DD. Principibus Electoribus, eorumve deputatis Ratisponæ exhibuit, jam nemini non abunde satisfecisse, qvam exiguam Rex ille causam Cels. V. El. dederit, ut illi nomen aggressoris imponeret. Et si lectus ac victus militibus in Ducatu Clivensi præbitus odiosum aggressoris titulum Christianissimo Regi impingere sufficiat, qvo tandem nomine Cels. V. El.is appellabitur, post exercitus sui gressus, ac grassationes per terras Trevirensem, Moguntinam, Hassiacam, Hanoveranam, Coloniensem. Ubi [nisi fama nos multum fefellit,] duplo plus commeatus absumtum est, ac minus argenti relictum, qvam in terra Clivensi. Sperabimus hasce rationes paulo fusius à nobis deductas id ponderis apud Cels. V. El. habituras esse, ut facile credat, nos nec juri, nec æqvitati deesse, si auxilia requisita non mittamus, præcipue cum ipsa exemplum nobis satis luculentum proposuerit asserendo, se confœderationis illius intuitu, qvam cum Rege Christ: inierat, opem qvam vi tractatuum Ordinibus Generalibus debebat ipsis ferre recusasse. Si Cels. V. El. tractatu cum Rege Christ: qvi solummodo defensivus est, se ita obstrictum judicaverat, ut auxilium à sua confessione debitum Ordd. Generalibus non suppeditasse æqvum censuerit; nobis certe neutiqvam vitio vertet, si fœderi, qvod cum eodem Rege non modo defensivum, sed in hoc bello offensivum qvoqve pepigimus, tantum tribuamus, ut eam opem minime feramus, qvam Cels. V. postulat, nos autem virtute tractatus neutiqvam deberi existimamus. Ut finem aliqvando faciamus, si nostra apud Regem Christ: intercessio usui esse poterit ad componendum differentias inter ipsum, & Cels. V. El. ortas, vel orituras, nihil qvod ex parte nostra fieri possit omittemus. Sed in bello jam flagrante ut vel minimum opis contra ipsum feramus, id certe nec res, nec ratio, nec indoles nostra permittet. Ad alteras Celsitudinis V. El. literas d. 17. Sept. scriptas qvod spectat, qvasvis amicitiæ significationes à Cels. V. El. profectas qvam libentissime semper amplexabimur; & hoc ipso tempore omnia ita disponenda curavimus, ut honoris & incolumitatis nostræ ratione habita, bona atqve universa pax per totam Europam concilietur, & qvicqvid uspiam animositatis, atqve malevolentiæ fervet, penitus consopiatur. Propositionibus etiam, qvas Cels. Vestra El: nomine prædictus ipsius ablegatus nobis fecit, responsum dedimus, qvod ille secum referet. Nos autem Cels. V. El: Dei O.M. tu-

1672. *telæ ex animo commendamus. Dab. in Palatio nostro ad Wittebal d. 15. Nov. 1672. Cels. V. bonus Frater, consangvineus, & affinis*

Carolus Rex.

Electoris responsum. 3. Jan. 73.

§. 77. Ad istas literas, multum sane acerbitatis parum decoræ sapientes, Elector ita respondit: *Momenta rerum licet cumprimis spectantes in literis, qvas Regia Vestra Majestas d. 15. Nov. ad nos dedit, fugere tamen non potuit insitata illa inter Principes scribendi ratio, qvæ in illis deprehenditur. Idem juris responsuris ita qvidem datum; sed non ita vulnera Ecclesiæ, & Reip. mala sanantur, nec talia vel Regis vel nostræ conveniunt sorti. Rem qvod spectat, qvamprimum institutum Galli de inferendo Belgis bello apparuit, apparuit simul, non tantum Belgarum, Gallorumqve turbatum iri tranqvillitatem, sed totius Europæ, ac inprimis Germaniæ pacem, infinita vero mala inde in Ecclesiam Dei redundatura. Qvod prudentes augurati sunt, eventus firmavit. Antequam Belgium invaderetur, claustra Imperii Gallico præsidio, novisqve munimentis firmata sunt, utqve bellum illic diutius geri possit, commeatus coadvecti. In Episcopatu Leodiensi, & Ducatu Clivensi nil non hostile patratur. Uruntur tecta, vastantur agri, urbes, arces, munimenta etiam à Belgis non insessa, nec extructa capiuntur, solo æqvantur. Templa his eripiuntur, illis dantur, tantum abest, ut illis miles lecto, & victu contentus fuerit. Jus in sacra, & profana promiscue, & ex lubitu usurpatur, insuperqve habitis & territorii dominorum juribus, & Imperii legibus cuncta manu Regia nullo jure aguntur. Ita satis mature Gallia prodidit, qvam armis suis qværat potentiam, & absolute regnandi facultatem, redundaturam tandem in illos, qvibus nunc ut pararius dominationis utitur, & instrumentis. Qvod si itaqve sive in principio; sive in progressu talis belli, tot tantasqve calamitates trahentis Mtem V. Reg. compellavimus in causa Ecclesiæ, Patriæ, & fœderatorum, qvibus non nunc nuper, sed multis abhinc annis accepto à majoribus exemplo juncti fuimus, nemini institutis hujus ratio nova, aut admiranda agendi methodus videri debet. Qvid Deo, qvid Domui ejus, qvid Imperio, imo qvid Orbi debeamus novit R. M. V. qvam optime. Novit eadem nihilominus, qvanto studio majores ipsius, optimi sapientissimiqve Principes, gentem Belgicam consiliis, armis, opibus tutati sint non sine suo periculo, ne unius potentiæ illa cederet, qvæ omnibus postmodum vicinis gravis foret. Novit præterea M. V. qvam nihil plane admiserit Germania, fida vicina, nec Principes ejus R.æ V. M.ti addictissimi meriti sint, ut tam contemtim, tam indigne ab externo Principe nulla injuria lacessito haberentur. Qvomodo igitur R. V. Mti displicere potuit unqvam, aut alienum ab ipsius animo videri cupiam potuit, si sanctissima ista nomina eidem commendarem, opem ejusdem in tali discrimine non nostri & patriæ tantum, sed ipsiq Christiani Orbis simul implorantes. Eqvidem putat R. V. M. res nostras, aliorumqve extra periculum esse potuisse, innixas Galliarum Regis promissis cum conditionibus qvas nobis proposuerit luculentissimis. Qvid viro sanctius pacis Westphalicæ tabulis? & tamen in ludibrium vertuntur. Pacem enim dicunt hac ipsa hora se in Germania conservare, qvi nihil hostile in ea intermittunt. Qvæ autem conditiones nobis potiores esse possint fide, qvam Deo, qvam Imperio, qvam Fœderatis & amicis debemus; qvam nulla fortuna mutare poterit? Belgis R. M. V. cur succenseat apertum nobis, verum est. Sed postqvam reverentiam, & qvicqvid à nominibus R.æ M. V. unqvam ab ipsis desideratum promiserunt, annon mitioribus consiliis, & concordiæ locus? Satisfactione oblata arma cessare gentibus æqvum visum. Qvæ laus, qvæ gloria R.am M. V. manebit, si non offensione Christiani sangvinis, sed æqvanimitate Regia lites, si qvæ sint, diremerit? Turbata olim Rep. Romana amicus amico, gentilis gentili acceleravit. Sejungas te ab illis, qvibus se non tuum judicium, sed temporum vincula conjunxerunt? Qvis Christianorum ergo nobis vitio vertet, si R.am V. M. cui ea contigit gloria, ut primo loco sit inter eos Principes Christianos, qui tum puram profitentur & tuentur doctrinam cœlestem; tum rerum in Orbe arbitrium æqva dirigere lance student, rogaverimus, ut Ecclesiæ, ut publicæ tranqvillitatis, tum qvoqve veterum amicorum, & communium sacrorum nexu, & aliis sanctissimis vinculis conjunctorum rationem tandem habere, eorumqve rem pro pietate sua, & uti summo isto loco dignum est, agere dignetur. Sic illo, qvam prædecessores ejusdem olim obtinuerunt, Fidei Defensorum titulo jure longe maximo suo meritissimo cum gloria gaudebit, eoqve ut diu floreat, vigeatqve optamus. Atqve qvod reliqvum est prosperrimam valetudinem R.æ M. V. precamur, paratissima eidem studia nostra prolixe deferentes. Dabantur in arce nostra Sparenberg, d. 1/3. Januarii 1673.*

Pacis exigua spes est.

§. 78. Nec plus circa pacem Rex Sveciæ proficiebat, qvi bellantibus seqvestrem se interposuerat, misso in Galliam Claudio Tottio, in Angliam Petro Sparrio, & Eduardo

1672. ardo Ehrensteinio. Sed qvorum adventus Hagæ parum gratus erat, qvod super satisfactione Gallo, & Anglo præstanda mentionem injicerent, re Belgis auditu admodum acerba. Qvi potius ex iis cognoscere cupiebant, num ejusmodi pax speranda sit, qva omnes qvorum intersit adqviescere qveant, & per qvam securitati in futurum prospectum sit. Nec persvaderi sibi, pacem Gallo cordi esse, postqvam is nuper ita enormes conditiones proposuerit, ut ipsi perire maluerint, qvam eas admittere. Sed nimirum id Gallum agere, ut jactato pacis vocabulo fœderatos illudat, ac distrahat, eorumqve destinata avertat. Suo judicio honestam, & constantem amicitiam sperari haut posse, qvamdiu præsens Galliæ fortuna perstitat, ac eidem hæc persvasio sedeat, nemini adversus ipsam mutire fas esse. Unde ab omnibus, qvi servitium abhorreant, junctis viribus id agendum, ut Gallo isti spiritus detrahantur. Nec minus Belgæ inducias aversabantur velut rebus suis exitiosas, ac bellum utiqve continuare volebant, qvoad honesta, ac tuta pax obtineri posset. Videbantur autem Sveci id agere, ut pacem inter Reges, ac Belgas constituerent, haut comprehensis utrorumqve in Germania fœderatis. Nam nullam mentionem Cæsaris, Electoris, ac Præsulum fecerant, velut sopito bello maritimo, commerciis ipsorum exitioso, haut ægre ferrent incendium in Germania surgere. Ac eos parum æqvos Electori fore inde colligebatur, qvod cum de hoc mentio injiceretur, Ehrensteinius eam animi commotionem ostenderit, ut facies rubore suffunderetur. Moguntinus contra aliam interpositionem agitabat, ut pax inter fœderatos è Germania concluderetur, præteritis Belgis. Sic ut utrisqve propositum videretur fœderatos dissociare.

In Sveciam lega- tio. §. 79. Inter isthæc ancipitia eo major Electori cura erat Sveeorum amicitiam conservare, saltem ne ex ea parte noxæ qvid sibi inferretur. Eo gratior erat adventus *18. Oct.* Bernhardi Christiani Wangelini in castra ad Franeofurtum, qvi de studio Regis in Electorem amplissime, idqve repetitis multoties vicibus testabatur; simul hunc hortabatur, ut Belgas ad acceptandas à seqvestribus propositas inducias permoveret. *22. Nov.* Cum isto honore ut paria faceret Elector, Krosegium in Sveciam misit, ut Regi de suscepto regimine gratularetur, ac pro misso Wangelino gratias ageret, cujus præsentia eo gratior sit, qvo magis in votis habeat, hac tempestate sibi cum Rege fidam amicitiam constare; circa qvam è sua parte nil desiderandum sit. Inde privatim exponere jubebatur, qvam lætum Electori fuerit à Rege declaratum, fœdus ipsius cum Gallo haut spectare ad Belgarum oppressionem, multo minus ut noxa, qvi hos auxilio sublevatum eunt, inferatur; tum qvod isti pax Germaniæ tantopere cordi sit. Sed qvia Gallus multis modis eam pacem violarit, non solum Clivia, & Marca plusqvam hostiliter vastata, sed & ducto in mediam Germaniam exercitu, qvo Cæsaris, ac Electoris copias ultro lacessierit, qveis tamen nil aliud propositum fuerit, qvam finibus Imperii injuriam propulsare: igitur Electorem sperare, Regem ipsi auxilium adversus invasiones Gallorum haut negaturum; qvod & ipse jam per literas petierit. Electorem hactenus magna moderatione usum, & usqve adeo collisionem cum Gallis declinasse, ut diu mala Cliviæ illata dissimulaverit. Sed & ideo agmen à Westphalia aversum, qvod spes esset interea aliqvam rationem instaurandæ amicitiæ, ac obtinendæ damnorum reparationi repertum iri. Sed postqvam ea spes fefellerit, licitæ defensioni sese accinxisse, id qvod Regi probatum iri spes sit, præbitis qvoqve ex fœdere auxiliis, & qvæ pacis Westphalicæ, à Gallis multifariam infractæ, præstatio reqvirat. Ad qvæ decreto universorum Ordinum haut opus sit, forte tamdiu extrahendo, qvoad tota Germania in cineres consederit. Sed qvæ Instrumento Pacis clare definita sint, à qvolibet patriæ amante Principe exsecutioni dari par esse. Adderet, ut Rex legato suo Blumio Ratisponæ injungat, ne circa propositum à Cravello fœdus ibi satagat, neu nimium in Gallos studium apricetur. Tum Regem ad amplectendum fœdus Brunsvicense invitaret, communicato ejus exemplo, qvod unice conservationem pacis, ac propulsationem injustæ violentiæ spectet. Confirmaret qvoqve, Electorem non aliam ob causam arma cepisse, qvam tutandæ adversus injustam vim patriæ, ac recuperandis sibi injuste ereptis, ac detentis: tum ne Belgæ antiqvissimi fœderatorum opprimantur, neu Gallorum potentia novis accessionibus demum toti Europæ intolerabilis fiat, qvam intra justos limites coërceri omnium intersit. Inde exploraret, si Regis officium circa conciliandam pacem incassum cadat, qva ratione is arbitretur tam vastis destinatis occurri, pacemqve restitui posse: qvo in negotio Elector Regis consilia libenter secuturus sit. Cognosceret qvoqve, qvod Regis judicium super statu Poloniæ sit, domi forisqve periculis 1672.

 ricu-

1672. riculosè. Si Rex de fœdere moveat, suggereret, an non Regi gratum sit legatos Hamburgum, Stetinum, aut Wolgastum mittere, qvo & ab Electore venturi sint. Deniqve & exploraret, qvomodo Svecis nunc cum Gallo, & Anglo conveniat: qvinam procerum ibi Gallo studeant; num plus pecuniæ à Gallo numeratum sit, & qvantum; qvis ibi armorum paratus terra mariqve: num circa trajiciendas in Germaniam copias agitetur. Super cerimoniis ei injungebatur, ut omnibus exterorum ministris de suo adventu significaret, excepto Gallo. Legatis primam visitationem exhiberet, ab ablegatis eam acciperet. Si legati in suis ædibus honoratiorem ipsi locum negent, ideo visitationem ne omitteret; id tamen modestè significaret, ab Electoris legatis pari modo cum eorum ablegatis actum iri. Ex itinere Hafniam divertere jubebat, ibiqve monere de responso ad literas Electoris super mittendo adversus Gallos auxilio: tum ut Daniæ Rex fœdus cum Belgis absolvat, ac in præsens circa subsidiariam pecuniam magis exhaustum Reip. statum, & communem necessitatem respiceret, qvam qvæ alias jure postulare possit. Ac qvæ initio de suo eroganda sint, facile recuperatum iri, ubi Resp. vires recollegerit. Cum contra Daniæ, & omnibus vicinis irreparabile damnum enasciturum sit, si Resp. oneri, sub qvo jam gemit, succumbat, ac Gallus destinatis suis potiatur. Ad qvæ à Danis nil aliud repositum, qvam sibi de hisce cogitandum, qvoad ipse è Svecia reversus fuerit.

Regis Svecia declaratio.

§. 80. Ast in Svecia Kroseggio responsum: *Regi gratam admodum esse Electoris testationem de colenda amicitia, qvicum is paria facturus sit; qvod satis norit, qvantum illa promovendo bono publico, simul firmandæ utriusqve ditionum securitati valeat. Nec minus latum, ab Electore dextre acceptam declarationem super Regis scopo circa fœdus Gallicum servanda paci Germaniæ; cujus effectus adpariturus sit ex opera, qvam ipse per legatos suos circa conciliandam pacem navet. Qvod autem Elector de hostilibus Gallorum qveratur, ac auxilium exposcat, Gallos ista haut agnoscere, ac rationem belli excusare, postqvam Elector cavere noluerit, hostes ex ipsius oppidis expellendos; ac se de cætero pacem Germaniæ servaturos. Sed qvia Elector de hoc negotio jam Ratispone moverit, ubi & id commodissime decidi qveat, non dubitare Regem, qvin eidem ibi satisfaciendum sit; ac libenter ibidem decreta secuturum; nec minus apud tractatus pacis, ut isti ex æqvo satisfiat, laboraturum. Ac confidere, Electorem bono publico, ac spei communis pacis eo facilius recuperandæ condonaturum, qvæ confusio bellum seqvi solita produxerit; eoqve armis, qvæ mala tantum exasperent, ac incendium latius diffundant, non usurum, sed eventum tractatuum pacis expectaturum. Scopum Brunsvicensis fœderis salutarem esse, ac Regem id amplecti haut dubitaturum, ni consultum foret alios qvoqve Imperii Status ad id invitari, ac receptio omnium fœderatorum consensu fieri debeat; de qvo Ratisponæ agi qveat. Formulæ fœderis à Cravello confectæ, cui Blumius adstipulatus fuerit, Regem statum contradixisse; & qvæ iste fecerit, præter mandatum fecisse. Porro qvia Rex circa conciliandam pacem laboret, cujus & spes allubescat, qvid pace irrita facturus sit declarare superfluum, ac officio suo noxium fore. Turbas Polonicas à Rege haut aliter tangi potuisse, qvam partes utrinqve ad concordiam hortando, de qva & spes sit. Apud Czarem qvoqve egisse, ut is Poloniæ causam contra Turcam suscipiat: nec minus Cæsari eam causam commendasse.* Alias adparebat, Svecos arma in Belgas, aut eorum fœderatos haut arrepturos, sed conciliationi pacis unice vacaturos. Ac Ordines Regni, qvanqvam in comitiis fœdera cum Gallo, & Anglo inita adprobaverant, expresse tamen stipulati fuerant, ne Rex Belgico se bello misceret, ex qvo commercia sua jamtum plurimum damni senserint. Nec ullus adhuc belli adparatus, ac militum delectus sentiebatur.

Belgarum in Electorem qverela respondetur.

§. 81. Qvanqvam autem Elector ubiqve pro Belgarum salute, qvantum res ac vires ferrent, conniteretur; haut eo minus isti qverebantur ab eo fœderi haut satisfactum, nec sat hostilitatis in Gallos ostensum; eoqve conventam pecuniam expedire tergiversabantur. Ad qvæ Elector demonstrabat: *Se Amerongio rationes mutati itineris proposuisse, qvi nil qvod reponeret habuerit. Nam qvo tempore fœdus condebatur, in Belgarum potestate omnia ad Rhenum & Isalam oppida fuisse; qvi & promiserint, qvamprimum ipse in Westphaliam cum exercitu accesserit, se XXIV M militum eidem juncturos. Nec minus alios Reges, ac Principes, ac peculiariter Cellensem ac Guelferbytanum Duces in id fœdus pertracturos. Qvantam mutationem autem tota res subierit, & ut integra provincia in manus hostium concesserint, in aprico esse. Sed nec interea cum Daniæ Rege, ac Brunsvicensibus Ducibus transactum. Qvod si tunc modicis cum copiis recta in Westphaliam itum fuisset, Reip. nil emolumenti fuisse conciliandum, nec hosti insigne damnum*

a *Dec.*

1672. *damnum inferendum, viribus, ac locorum commoditate longe potiori; simul exercitum manifesti exitii periculo objiciendum; quod tamen non ideo declinarit, quia sibi, ac militi parcebat, sed ne nutans jam Resp. in praeceps iret. Eum tamen flexi in diversa itineris fructum fuisse, ut Turennius cum maxima militis Gallici parte è visceribus Belgii in Westphaliam, inde trans Rhenum Treviros usque pertractus sit, ac interim Belgarum exercitui occasio praebita sit rem in hostem gerendi. Sed nec deinceps se quid omissurum Reip. sublevandae, quod quidem intra suas vires positum sit. Ut autem omnia ad quorumlibet placitum fieri queant, id ab ipso neminem postulaturum. Operationes bellicas non semper ex voto unius partis suscipi posse, sed ex belli ratione, hostium motibus, genio locorum, ac similibus respectibus dirigendas. Ac praeter meritum à Belgis eam expeditionem velut infructuosam non sine ipsius contumelia differri. Sane Angliae Regem responso suo ad Crocovium de ea aliter judicare. Et ex quo tempore ipse movere se coeperit, Gallos semper intentos in se respexisse. Monasteriensem quoque, obiter nunc in Westphaliam ditioni suae metuentem, ita Coevordiae praesidium minuisse, ut Belgis facile fuerit eam recuperare. In praesens quoque Gallos multis locis praesidia deducere, ut exercitum adversus ipsum firment. Quin videri Gallos deinceps satis habituros Belgarum vim arcuisse, ac arma in Germaniam versuros; cujus rei culpa in solum Caesarem, ac Electorem conferatur.*

Per Westphaliam acta. §. 82. Poterant ista jamdudum Electoris in rem communem studium refrigerare, ac eum ut privatim rebus suis consuleret permovere, cum & in Westphalia tantum difficultatum occurrisset, ut nulla facultas superesset militem ibi sustentandi. In eam cum exercitu tendere placuerat, postqvam ob Caesareorum tergiversationem, aliasqve rationes Rhenum transire haut licuisset. Ac ipse qvidem Elector relicto Moeno cum MCC eqvitibus praegressus sub initium anni Bilefeldam pervenit. 1673. Exercitus per montosa Hassiae, & Westervvaldiae lentis itineribus secutus est, multis hominibus, ac eqvis inter difficilia viarum, ac saevam anni tempestatem amissis. Paulo ante Monasteriensis irruptionem in Marcanum Comitatum fecerat, ac occupata Luna, Unna, Rhoda, aliisqve parum munitis locis tributa passim imperaverat; sed qvae ingruente Electoris exercitu direpta, ac male habita iterum deseruerat. Animus Electori erat fesso militi aliqvam qvietem indulgere, ac imminutas numeris legiones supplere: qvo fine Electorales copiae proprias per ditiones, Caesareae per Paderbornensem praesulatum distribuebantur. 1673. Inter qvas duae Colonienses legiones eqvestres, dum circa Unnam populabundae vagantur, ab Ellero magnam partem caesae sunt, plerisqve signis ereptis. Monasterienses qvoqve à Spanio semel atqve iterum male mulctati, ac intra arcem Haeringshausam centum qvinqvaginta Galli caesi. Enimvero Turennius, qvi omnes Electoris motus solicite observabat, animadverso hujus instituto repente stativis ad Mosellam digressus, cum Andernaci pons glaciei fragminibus abruptus esset, Vesaliae cis Rhenum venit, per commodiora itinerum Electorales praevertens. Ubi is exercitum milite praesidiis Clivicis detracto, simul à Condaeo, ac Durassio submissa manu firmabat, inde Unnam properans; qvod oppidum Bomstorfius tribunus cum paucis dimachis ac provincialium manu insidebat, nullis machinis; sed qvi postqvam pro captu virium acriter restitisset, oppidum modice munitum, ac inter oppugnandum injectis globis fere in cineres redactum, dedere coactus est. In Westphaliam ubi foederatus exercitus pervenisset Montecuculus continuis flagitationibus Viennae obtinuerat, ut sibi ab exercitu discedere liceret, qvod nullo modo diutius ibi subsistere posset. Qvi Viennam reversus dicebat; plus effici potuisse, modo mandata sibi fuissent. Sed Lobcovicium semper ingessisse; ne qvid vel minimum aleae habens tentaret. Monuerat Belgas Elector, ut post depulsum Hollandiae apud Suammerdammum periculum, & recuperatam Coevordiam hostis distraheretur, ne tota mole in ipsum rueret, qvo facultas foret pugnam cum hoste committendi, cujus desiderio dudum miles Electoralis flagraverat. Ac Galli laboribus itineris, ac diuturnae expeditionis, simul frigore valde confecti erant. Unde Joannes Georgius Anhaltinus Princeps, jam tempus venisse ratus capitalem plagam Gallis inferendi, Electori persvaserat, ut praelium committere statueret. Inde ipse Paderbornam excurrens ad Bornonvillium, qvi digresso Montecuculo Caesareis legionibus praeerat, huic qvoqve id consilium adprobavit. Nam is jam mandata acceperat, ut data occasione rem in Gallos gereret, qvod annus elapsus esset, intra qvem Caesar Gallo promiserat, se bello Belgico abstenturum. Itaqve omnibus legionibus dies condicitur, qvo apud Susatum convenire deberent. Ubi Bornonvillius qvidem initio differere; praeliorum aleam non solere

 tentari,

1673. tentari, nisi vel explorata victoriæ spes invitet, vel necessitas subigat, vel virtutis specimen exhibere placeat; quorum nihil in præsens adpareat: Sibi tamen injunctum Electoris jussa capessere. Consilio inde habito, cui & Dux Lotharingiæ senior, Caprara, Keiserfteinius Cæsarei Duces aderant, omnibus id institutum probabatur; ac summa præfectorum alacritas eminebat oblata occasione virtutis exserendæ. Ac jam omnia prælio committendo parabantur, locusqve apud Schidam cœnobium designabatur, qvo per noctem iter legionibus indictum erat. Sed ea destinata avertit Pœlnicius, qvi una cum Christiano Alberto Dona, ac Espencæo Comitibus Electorem precibus urgebat, ne summam rerum in discrimen mitteret, providentiam Turennii immensum extollens, qvi nunqvam pugnæ copiam sit facturus, nisi multis partibus potiorem se judicaret. Ac si cladis qvid accipiatur, Electoris statum gravissimis difficultatibus implicandum: etiam obtenta victoria parum ad summam rerum profici. Qvibus animum hujus labefactavit, ut moram seqventis diei interponendam statueret rei maturius expendendæ. Ast interea Turennius in commodiorem se locum subduxerat, ubi invitus ad prælium compelli non poterat; qvem ut ultro prodiret nostri aliqvot per dies in aciem dispositi incassum expectabant, cum non magis Turennio, qvam Cæsareis prælio certare libido esset, donec inclementia cœli sub tectum eos deduci imperaret. Ita exercitus in hiberna dimissus, postqvam per excurrentes catervas non pauci Galli cæsi, aut intercepti fuissent. Eqvitum V M Hammi, & Susati relicti, ut hostem excursionibus carperent. Ac spes erat Belgas interim aliqvod operæ pretium facturos, postqvam Elector omnes fere hostium vires in se traxisset. Sed qvia mox validius ingruenti Turennio in proclivi futurum erat sparsos per hospitia opprimere, eas copias inde avocare necessum fuit; qvibus digressis ista oppida parum munita à Gallis occupantur. Et qvia ademis omnibus in Westphalia hibernandi facultas non supererat, copias paulatim Mindam, inde plane cis Visurgim reduci necessum fuit, Cæsareis in Hildesiensem Præsulatum concedentibus. Eo ferocius Monasteriensis, cum nemo esset, qvi resisteret, per Westphaliam se jactare, ac Lunam, Ravensbergam, Lubbecam, parum munita loca, occupare, ipsamqve Bilefeldam irrito obsidio urgere.

§. 83. Cum itaqve Electoris res in tantas difficultates conjectæ essent, qvæstio erat, utrum obnixe in bello persistendum, ac communes tractatus expectandi essent, an vero per peculiarem conventionem, qvam Gallus captabat, imminens periculum salva existimatione declinandum? Sane de successu communium tractatuum adhuc incertum erat, ac si diutius res in præsenti statu permaneat, saltem ruina exercitus secutura erat. Hærentibus qvoqve Belgarum subsidiis susceptum negotium nullo modo sustineri poterat: ac Belgæ conventis non expletis fœderis obligatione Electorem ultro exsolverant. Sane sexies scripserat Romsvvinckelius, subsidia à Belgis haut amplius continuari posse; qvi & qvintum jam mensem ea numerare omiserant. Per sex qvoqve à copiarum conjunctione menses Cæsarei satis ostenderant, sibi haut in animo esse in Gallos rem gerere; qvorum nec mentio in avocatoriis contra Monasteriensem emissis facta erat. Inter ista ludibria Elector omnes prope ditiones suas Westphalicas amiserat; ac parum spei erat, deinceps melius rem successuram. Num Hispani in bellum erupturi essent, incertum erat, sine qvibus Cæsar serio in causam descensurus haut videbatur. Nec à Dano, aut Luneburgicis levamenti qvid sperandum, Belgis circa erogandas pecunias tergiversantibus, ac isto insuper Svecos suspectante. Ad qvos & ipsos Electori erat respiciendum Gallico fœderi innexos, & qvi cum Saxone qvoqve fœdus offensivum ac defensivum inierant, de cujus scopo haut constabat. Pleriqve etiam Ordinum conatibus se Electoris opponebant, ac eos velut Instrumento Pacis repugnantes arguebant. Qvin nec exercitus in propriis ditionibus subsistere poterat; & in aliorum terras immissus plures inimicos Electori excitaturus erat. Nec Bornonvillium in Franconiam invitantem seqvi consultum erat, provinciis per Westphaliam, & Inferiorem Saxoniam hostium libidini expositis. Ista igitur omnia Electorem permovebant, ut bello publicum ob bonum suscepto, in qvo ab omnibus destituebatur, tantisper sese subducere tractatu cum Gallis suscepto institueret. Id qvod & Osnabrugensis Præsul Ernestus Augustus misso Plateno Barone svadebat, eandem complurium Imperii Principum mentem esse, ac Gallum compositioni pronum confirmans. Cui negotio honeste suscipiendo ansam præbebat Svecicus ablegatus Wangelinus; qvi cum Belgæ propositas à seqvestribus inducias adspernarentur, Electorem ad peculiares inducias

1673. *Super præsenti rerum facie consultatio.*

1673. *Febr.* inducias amplectendas hortabatur, iisqve promovendis ad Turennium proficiscebatur. Qvi respondebat; se qvidem super hisce nil in mandatis habere: non dubitare tamen, qvin Rex in eas libenter consensurus sit. Ac instabat Wangelinus, ut Elector hostilibus supersedeat, vitandæ animorum exacerbationi; ac ut cum Gallo amica ratione transigat, Sveciæ Rege officium accommodaturo. Sane Gallum testari, se nihil eorum cupere, qvæ Electoris sint; ac compositioni admodum pronum esse. Ad qvæ Elector declarabat; Se ex consilio Regis Sveciæ ab induciis æqva lege conceptis haut abhorrere. Qvo fine & copias ad Visurgim retrahere maluerit, qvam eo loco relinqvere, ubi occasio collisioni esse possit. Circa idem tempus qvidam, qvi se Vicecomitem de Villa Nova appellabat, Electori per literas promittebat, se Turennium clam ferro, aut veneno sublaturum. De qva re Elector, id genus facinorum detestatus, hunc monebat, ut sibi ab isto homine caveret. Cui Turennius gratias agebat, ac maximi à se istam admonitionem fieri testabatur, velut qvæ non nisi ex animo inusitatæ generositatis proficisci poterit. Qvanqvam autem hoc modo inter Electorem, & Turennium tacitæ induciæ essent, ac iste hujus ad Wangelinum literis confisus, qvod Monasteriensis Regis voluntati morem gesturus esset, hostilia omisisset: suspectum tamen erat, qvod Præsules, conniventibus Gallis, an & instigantibus, hostiliter grassari pergerent, & Turennius Huxteram versus tenderet, parum liqvido, Electore sciscitante, declarans, qvo fine id fieret. Unde Electori haut placebat tractationem cum Hispanis abrumpere, qvoad adpareret, num à Gallis serio res ageretur. Sed & haut placebat Sveco seqvestre cum Gallis transigere, ne is forte de sua in Juliacenses ditiones prætensione pacto infarcire conaretur. Ac erat ea arcana causa, qvare Elector tantopere eum Gallo convenire cuperet, ne hic forte Svecum in possessionem Clivicarum ditionum immitteret. Cui & Saxo suspicionem injecerat, ne tale qvid animo agitaret: qvi in fœdere cum Cæsare stipulatus fuerat, ne copias suas accommodaret ad Clivica Electoris oppida recuperanda. Ac spem invadendi eas ditiones innuere visum est numisma, tunc temporis ab Augusto Magdeburgico Administratore cusum, qvo cygnus aqvæ innatans exprimebatur cum lemmate; *Silendum, & sperandum.* Cæterum etsi necessitas Electorem ad ista consilia compelleret; ne qvid tamen fœderati objicere possent, qvasi ipsis inconsultis, aut alios ob respectus ad ea descenderet, honestum habebatur eorundem causas Cæsari, ac Belgis exponere, confirmato, se nil in eorum fraudem admissurum, ubi ipsis pariter ad tractatus haut accedere placeat. Tum & existimationis intererat, non per suos ista agere, sed oblato Neoburgici officio uti, qvem candide in eo negotio versaturum confidebat. 1673.

de Villeneufue.

Electoris ad Cesarem litera: 13. Febr.

§. 84. Ea cum sententia sederet, Elector ad Cæsarem literas dabat hoc argumento: *Res hic loci in eum statum delapsas, ut præsentius remedium haut adpareat exercitui, ac omnibus fœderatis servandis, qvam induciæ; qvod bello continuato hostis progressus suos longe sit prolaturus, cui in præsens æqvales vires opponi neqveant, & demum totus Westphalicus Circulus in ejus potestatem venturus videatur. Qvanqvam autem Bornonvillius inter has consultationes negaverit sibi à Cæsare qvid super induciis mandatum, qvas & periculosas judicet; tamen qvia ipse credat, si Cæsari facies rerum penitus perspecta esset, hunc istas probaturum, easdem se Belgis svasisse, ac pro se acceptaturum, si aqvis conditionibus obtineri qveant.* Addebatur, *exercitum cis Visurgim retrahendum, qvi in Westphalia neqve sparsim per hospitia propinqvo hoste tutus agere, nec in unum locum contrahi sine exitio possit. Simul cum ab omnibus deseri se conspiciat, nil aliud superesse, qvam ut ipse sibi consulat. Præstantissimas suarum ditionum in hostium manibus esse; reliqvas à proprio milite comedi. Belgas intra semestre subsidiorum nihil solvisse. Onus belli sibi soli incumbere, cui sustinendo haut qvidqvam par sit. Unde neminem sibi vitio daturum, si qvæ necessitas suggerat consilia amplectatur.* Mox & Christophorus Brandius Viennam se conferre jubebatur, ut Cæsari gratias ageret, qvod is ex officio, ac vi fœderis Montecuculum cum egregiis copiis ad Electorem miserit. Qvanqvam autem spes fuerit, iis copiis plus profectum iri, ac inprimis superato Rheno, ac Mosella, profligatisqve Gallis ea flumina in potestate habenda; à Montecuculo tamen ei negotio semper ejusmodi rationes oppositas, ut in respectum Cæsaris ejus consilio manus dederit ea spe, Cæsarem proximo vere majores adparatus facturum cœpto negotio exseqvendo; simul à Moguntino, & Trevirensi obtenturum, ut transitu Rheni, & Mosellæ uti liceat. Sed qvia interim Monasteriensis per ipsius ditionem hostili modo grassetur, ac Cæsari semper animus fuerit eum, atqve Coloniensem armis Gallica societate avellere; igitur Electorem rogare, ut

& legatio. 17. Febr.

re, ut

1673.

re, ut Cæsar ducibus suis injungat una cum ipso, quantum hiberna tempestate fieri possit, in eos Præsules rem gerere, quo in horum ditionibus hiberna capi possint, ne Electorales provinciæ uno velut ictu pessumdentur. Tum ut mature in proximum ver idoneus adparatus fiat, sistendis Gallorum viribus, ac ulterioribus incursibus prævertendis. Circa meliorem hujus negotii exsecutionem, ac plures socios adsciscendos Cæsari ultro curæ fore; cui Elector semper fidem, ac devotum animum sit adprobaturus. Sed privato cum Cæsareis ministris congressu modeste exponeret; *Electori multas ubique exprobrationes fuisse tolerandas, quod is hactenus suo exercitu aliis molestiam tantum facessierit, nullo ad summam rerum effectu. Quia autem is in consilio bellico respectu in Cæsarem ea secutus sit, quæ ejus nomine proposita fuerint, haut consideratis malis, quæ in proprias inde provincias redundatura essent; cum sperare, talia mandata ducibus danda, ut operationes bellicæ, prout occasio tulerit, citra exceptionem suscipi queant.* Quod si isti moras nectant, & animi sensa premant, ac forte ostendant; Gallum restitutionem Electoralium ditionum promittere; Præsulibus negotium non cum Imperio, sed cum exteris esse; reponeret: *Galli promissis haut fidendum, quæ tantum illudendo Electori, atque aliis jactentur; ac facta contrarium testari. Gallicis ministris nil frequentius in ore esse, quam Regem Germaniæ quietem haut turbaturum, & cum ea constantem amicitiam culturum. Sed uti ista observentur in aprico esse. Notum ipsis, quibus sincera amicitia testationibus Gremonvillius perstrepuerit; & quid is eodem tempore apud Hungaros in fraudem Cæsaris struxerit. Quanquam autem, quæ Cæsar hactenus in Gallum fecerit, forte ab hoc ad exiguum tempus dissimulanda sint; non dubium tamen, quin iste alio, & Cæsari parum commodo tempore ea sit ulturus. Sed & omnium Europæ Principum interesse, Belgas hoc tempore auxilio ipsos non destitui, nec Gallo ad eos subjugandos occasionem præberi; id quod certo futurum sit, ni vegetiora adversus hunc consilia arripiantur. Porro Præsules omnium horum malorum autores esse. Coloniensem traditis oppidis, ac usu ditionis suæ Gallo permissa viam invadendæ Electoris provinciæ aperuisse. Monasteriensem multa in Cæsaris, ac Imperii fraudem tendentia patrasse, ac Electori tantum damni, ac contumeliæ intulisse, quod impune ferre non debeat: ac non minus Cæsari quam Electori præstationem Clivensis pacis incumbere. Utrumque Præsulem submissionem erga Cæsarem simulasse, ac se repudiatis exteris ad hujus obsequium redituros, ut repentinam impressionem sibi exitio futuram declinarent; interim tempus lucrarentur ad exterorum se armis firmandos. Igitur Cæsarem haut permissurum, ut isti scopo suo potiantur; quo deinceps in fraudem autoritatis Cæsareæ, ac aliorum Ordinum perniciem abuti queant.* Denique legatus velut de suo adderet: si Elector haut alium fructum Cæsareæ conjunctionis percipiat, quam ut ipse ditionibus evastatis ad extrema redigatur; id perinde habitum iri, ac si is per vim ad alia consilia capellenda compellatur. Si Hungaricæ turbæ objiciantur, reponeret: *In Cæsaris manu situm esse eas sopire, & arma, quæ nunc in ipsum moveantur, in hostes vertere, Evangelicis libenter bona, & sanguinem pro Cæsare impensuris, modo istis sacrorum suorum exercitium illibatum relinquatur. Cæsaris majores satis agnovisse, nulli Principum jus esse ad conscientias civium cogendas; ac magnopere dolendum esse, Principibus Domus Austriacæ, ac cumprimis Cæsari, congenitæ clementiæ ac benignitatis gloria conspicuis, pravorum sacerdotum instinctu hanc maculam inuri, ut in fidelissimos civium ideo duntaxat sæviant, quia Deum ad simplicem oraculorum sacrorum ductum colere volunt, insuper habitis interpretamentis, atque additamentis, sacerdotum ambitioni, atque avaritiæ alendæ inventis: quo instituto nil Domui ipsius perniciosius esse, optimis civibus, ac integerrimis nationibus ab ejus amicitia alienatis.* Ac sane dilutus nimium color erat, quo Lobcovicius intercessiones Protestantium pro Hungaris eluserat: *Cæsarem Clero præjudicare non posse.* Cum tamen in pactis cum Ragozio anno 1646. expresse positum esset: *non obstante cleri contradictione.* Nec minus id inane erat, quod jactabatur: *quia Nobiles Hungari semper sibi jus reformandi sacra reservarint, Cæsarem idem jam facere velut dominum terrarum per nuperam rebellionem ad se devolutarum.* Belgarum ablegatus Bruninxius, qui itidem pro Hungaris intercesserat, suspicabatur, Cæsarem in negotio religionis cum Gallo colludere; ac eundem, cum de reformatione verba fierent, dixisse: *Se Gallo fratri suo haut concessurum, qui nunc in Regno suo omnia ad uniformitatem religionis reducere velit.* Sane animo comprehendi non posse, apud cordatos homines ita disconvenientes invicem sententias reperiri posse, ut cum constet, Domum Austriacam absque Protestantium auxilio consistere non posse, hos tamen istis persecutionibus tantopere refrigerari. Magnam ejus rei culpam in Hocherum conferri, velut Jesuitarum mancipium,

quibus

1673. qvibus & is promotionem suam debuerit. Monere quoque Brandius jubebatur talia mandata Ratisponam mittenda, qvæ cum Electoralibus conspirent: ac ut Cæsar proximo vere ipse in Imperium se conferat; id qvod communi causæ valde profuturum, partibusqve multum vigoris additurum sit. Sed qvia Brandius per morbum iter ingredi prohibebatur, ac res indies in deterius ibant, Elector Crocovium Viennam properare jubebat, ac Cæsari exponere; uti ipse nil omiserit, qvod ad impletionem fœderis, simul hosti debilitando, acrestituendæ paci facere posset; ac cum spes esset, se in tam honesto instituto ab aliis sublevatum iri, omnia sua impendisse, ac provincias suas comedendas exposuisse. Sed rem ubiqve infeliciter cecidisse, irrito Rhenum versus itinere, dum transitus ejus fluminis, qvo solo respectu ipse in id iter consenserit, à Trevirensi, ac Moguntino negatur. In Westphalia dein Gallos, & Monasteriensem loca idonea milite insedisse, illos aliorum accessione firmatos, per sæviens gelu omnes operationes impeditas, annonam, ac pabulum demum plane defecisse, exercitu qvoqve admodum imminuto. Ita diutius rem sustineri haut potuisse. Accedere à Svecis, & aliis monita altius penetrantia; ut in peculiares cum Gallo tractatus descendatur, ne Imperium ulterius hoc bello implicetur, ac Gallo via monstretur in Germaniæ interiora penetrandi, pedemqve ad Visurgim, uti jam ad Rhenum, firmandi. Qvam circa rem Electori constare qvosdam Ordinum Gallo velificaturos, qvi & Huxteræ jam præsidium immiserint. Qvanqvam autem ipse solus belli onera in Westphalicis suis provinciis toleraverit, ad miseram inde conditionem redactis: tamen ob privatos istos respectus sibi super induciis, ac peculiaribus tractatibus in mentem haut venisse. Enimvero Belgas hactenus bello valide propulsando haut idoneos adparatus fecisse; plurium mensium subsidia detinuisse; aliis Regibus, ac Principibus, qvos in fœdus sese pertracturos promiserint, haut satisfecisse; Hispanos in bellum haut erupisse; Svecos, aliosqve in Imperio, si bellum extrahatur, oppositionem meditari: Anglos de separato à Gallis tractatu ne audire qvidem velle; periculum à Turca in Polonia, & Hungaria non cessare. Unde cum sibi nil facultatis appareret cœptum negotium pervincendi, se tractatu per alios agitato Gallorum progressus sistisse, ut qvæ sibi restent in Westphalia loca serventur. Sed qvia Galli temporario pacto haut contenti plenam transactionem urgeant, Visurgis transitum minati; à se per indeclinabilem necessitatem, ac avertendis majoribus malis, tractatus multis invitantibus haut repudiatos, ea tamen lege dicta, ut conclusionem, qvoad Cæsaris declaratio allata fuerit, sit suspensurus, nec in qvid consensurus, qvod Cæsari, & Imperio fraudi cedat. Ista si Cæsari probentur, postularet, ut ejus miles ipsius ditione deducatur. Ast ubi is continuationem belli svadeat, id supra vires suas esse monstraret; nec rationem adparere belli posthac meliore cum successu gerendi, aut ubi noster exercitus, vastatis plerisqve suis ditionibus, deinceps alendus sit; aut uti periculum à Svecis, & qvibusdam Germaniæ Principibus imminens averti qveat. Adversus qvæ non incerta spe, sed præsentibus remediis opus esse. Si objiciatur; Electorem in tractatu jam longius progressum, & super una & altera propositione mentem suam declarasse, responderet; à se nil clanculum actum, & omnia cum Bornonvillio communicata, qvi mandato se defici excusarit; ac Cæsari per literas de eo significatum. Sed conditionem temporum non tulisse responsum expectari; ante qvod tamen allatum nil certi se conclusurum. Ac alias per anni tempus bello nil geri posse. Importune exprobrantibus modeste insinuaret, Gremonvillium qvoqve Viennæ pluries auditum, se nil sinistræ suspicionis inde concipiente.

28. Febr.

§. 85. Enimvero etsi antea Hocherus ostendisset, Cæsarem Electoris cum Gallo tractatibus nil impedimenti injecturum, cum sibi adversus hunc nil hostile intercedat, simul ministrum Svecicum monuisset, ut Svecus operam det, qvo Elector pacificationi Belgicæ includatur, cui alias nulla via sit urbes Clivicas recuperandi: nunc tamen Cæsar inducias dissvadebat, & ne Elector à fœderatis se disjungeret. Unde Crocovius demonstrare jubebatur: inevitabilem necessitatem urgere, ac alias omnia sua trans Visurgim hosti in prædam fuisse relinqvenda. Ast si maxime separati tractatus ineundi sint, se tamen fœdere Cæsaris pro Imperii defensione firmiter staturum. Ac ni præsens remedium ostendatur, qva sublevari possit, Cæsarem haut improbaturum, ut ipse se patriæ servet. Ingens qvoqve discrimen esse inter fœdus, qvod sibi cum Cæsare, ac id, qvod cum Belgis intercedat. In hoc enim se convenisse super bello in Gallos una cum Belgis gerendo. Sed isto nil aliud promissum, etsi ipse aliud

Cæsar Electorem in bello retinere studet.

11. Mart.

Ooooo opta-

1673. optarit, qvam operam cum Cæsare jungere tutandæ Germaniæ. Qvia igitur Belgæ haut impleto fœdere ipsum in tantam necessitatem prolabi passi fuerint, cum nemo, ac ne Cæsar qvidem iis legibus, qvibus ipse, eorum societatem amplecti voluerit; fas sibi esse hoc rerum statu istud vinculum exuere. Nec posteritati suæ excusatum se fore, si ipse solus cum manifesto exitio Domus suæ totam belli molem in se trahat. Ac sane Lobcovicius ipse cum Crocovio animos addere debuisset, metum incusserat; & velut re jam transacta dixerat; *ferendum esse, qvod mutari non possit.* Porro cum Crocovius Cæsareis secretum fœdus cum Gallis initum objiceret, per qvod Cæsar Gallis promiserit, se Belgis auxilia non laturum, si extra Imperii limites invadantur; eoqve conjunctionem copiarum cum Electore vix aliter qvam in ludibrii vicem accipi potuisse: isti ostendebant, ejus fœderis verba hæc fuisse; *Qvod si illæsa permanente ex parte Regis Christianissimi pace Aqvisgranensi* extra circulos & feuda Imperii, *qvos aut qvæ Status & Vasalli Imperii possident, inter Regem Christianissimum ex una, deinde Reges Angliæ, & Sveciæ, & Unitos Ordines Belgii ex altera parte insurgeret bellum apertum; qvod in talem casum Imperator, excepta pacifica interpositione suorum officiorum, se non velit immiscere tali bello, nec per se, nec per alios, nec cum his ad illorum defensionem, nec cum aliis ad hunc finem & effectum facere confœderationem contra Regem Galliæ.* Et qvia Cæsar eo fœdere sibi præstationem pacis Westphalicæ, Olivensis, Clivicæ, & Aqvisgranensis receperit, eidem duplici nomine fas esse Gallos invadere; qvia hi contra conventa Belgis è solo Imperii bellum intulerint; cum salvo hoc fœdere Gallus Belgas non nisi maritimo bello impetere potuerit; & qvia per hunc Westphalica, & Clivica pax fuerit violata. Ejus fœderis causas Hocherus has ferebat. *Cæsarem tunc turbas Hungaricas metuisse: Belgas oblatum ab ipso fœdus neglexisse: Hispanos bellum cum Gallo declinasse. Ex ingenti armorum adparatu, ac libidine bellandi apud Gallos judicari potuisse, Belgas, Hispanos, aut Germaniam peti. Ac Gremonvillium asseverasse, Regi utiqve decretum bellum gerere; ac si ejus destinata in Belgas impediantur, arma alio vertenda. Unde consultum visum bellum in Belgas promovere, qvod creditum fuerit, his uberrimam resistendi facultatem esse, & qvia satius sit alteri auxilium ferre, qvam ipsum auxilio indigere.* Sed cum Crocovius qværeret, qvare ergo de isto fœdere Electori non significatum sit; nil qvod responderent habebant. Fuerat tunc Cæsari spes Anglum 1673. societate Gallica abstrahendi per matrimonium Oenipontanæ virginis Claudiæ Felicitatis cum Jacobo Eboracensi Duce, qvo fine pacta connubialia jam adornata erant. Sed qvæ destinata mors Margaretæ Mariæ Augustæ intercepit, ob qvam ista protinus connubio Cæsaris destinabatur. Porro Cæsarei ministri, ut Electorem bello implicitum retinerent, differebant: Cæsarem XXX M militum in Belgium missurum, qvibus ab Hispano XV M sint adjungenda; ac si opus sit, eum numerum auctum iri. De hoc qvoqve negotio Ratisponæ proponendum, ubi sine dubio decreta ex voto siut futura. Spem qvoqve esse Belgas conventam pecuniam repræsentaturos. Tum & operam datum iri, ut Cellensis, & Guelferbytanus in partes trahantur. Nec de studio Cæsaris in eam causam dubitandum, qvod Austriaca Domus consistere non possit, si Gallus scopum suum obtineat. Nec Lobcovicium amplius metuendum, Gallici belli acerrimum dissvasorem; qvi jam in præcipitio gratiæ stet. In qvem & Cæsar nuper aspere invectus fuerit, tum ob negotium Gallicum, tum ob Neoburgicam Virginem, cujus connubium iste velut Palatinæ Domui per affinitatem innexus ingerebat, eoqve de Oenipontana Virgine haut satis reverenter locutus fuerat. Sane pleriqve Cæsarei ministri ad eum munere dejiciendum conspiraverant. Ac multi Principum legati non obscure jactabant; se nil fiduciæ in Cæsare collocare posse, qvamdiu penes istum summa consiliorum sit. Ac Moguntinus fatali morbo decumbens, præsentibus multis dixerat; Cæsarem ab isto prodi. Sed qvia omnia incerta, aut in longum prominentia erant, haut qvidqvam ad dispellendam qva Elector urgebatur necessitatem valere poterant. Porro & ad Saxonem mittebatur Rabanus Cansteinius, qvi exposita rerum facie istius consilium exposceret; num induciæ amplectendæ, qvas multi svadeant, an vero bellum continuandum, ac num huic ipse accedere velit; an vero rebus suis seorsim consulendum? Addebatur, ut Saxo qvoqve fœderi Brunsvicensi accedere velit. Ad qvæ hic reposuit: Graves sibi causas esse, qvare in societatem belli venire non potuerit; ac omnia consilia se ad compositionem pacis referre. Hac rerum facie Electori inducias à se dissvaderi non posse, qvæ communem pacem non parum promoturæ videantur; ac Gallo necessitatem allaturæ, ut copiis suis trans Rhenum ductis Germaniam exoneret. Super fœdere Brunsvicensi amplius cum Cæsare deliberaturum. §. 86.

21. Nov. 1671.

1673. *Elector Belgis inducias suadet. 11. Febr.*

§. 86. Nec minus Belgis Elector ingerebat, ut propositas à seqvestribus Svecis inducias amplecterentur. Etsi enim in universum melius sit inter arma de pace agere, qvamdiu spes boni successus arrideat: tamen hostem qvocunqve modo amoliendum videri, postqvam hic plus damni Reip. dederit, qvam acceperit. Suos conatus in contrarium vertisse, hoste longius in ipsius ditionem progresso, ac toto fere Marcano Comitatu occupato. Conatus Belgarum hactenus plerosqve successu caruisse, aut damno cessisse. Hostem pecunia, annona, munitionum, fluminum, ac communicationis commoditate, aliisqve bello gerendo necessariis, tum favore apud Principes Germaniæ longe potiorem. Contra Electoralem exercitum itineribus fatigatum, & ob emanentia subsidia haut solutis stipendiis ita imminutum; ut ni per qvietem reficiatur, ac suppleatur, futuro vere suscipiendæ expeditioni ineptus futurus, ac vix tutandis munitionibus suffecturus sit. Tantum abesse, ut hostium incursiones prohibere, aut amissa recuperare valiturus sit. Belgas, qvi ad subveniendum ipsi teneantur, circa sua tutanda distringi, ac in præsens ultro postulare, ut miles ad Amasim, & in Frisiam auxilio mittatur. Qvantum Cæsareorum auxilio nitendum sit, suo loco relinqvi. Saltem hactenus observatum, eos ad Romanus ritus, ac sacerdotum ditiones plus satis respexisse, nec palam pacem cum Gallo abrumpere voluisse. Præterea, qvod Electorem maxime sollicitum reddat, esse internum Reip. statum, inconstantiæ, & confusionis plenum, ut, si maxime tam potentes hostes haut urgeant, ipsorum consiliis parum confidendum sit. Eqvidem egregium Arausionensis studium, ac plurimos proceres, ac cives patriæ fidissimos. Isti tamen multos adhuc occultos esse inimicos, qvi per se aut alios multum in Rep. possint. Qvorum artibus impeditum sit, qvo minus Reip. hactenus eum Daniæ Rege, ac Luneburgicis convenerit, ac sibi tam maligne subsidia soluta sint. Qvod si Galli longius in Hollandiam, & ipsam usqve Hagam penetrent, uti non frustra metuatur, qvid tunc aliud expectandum, qvam repentinam pacem, qvaliscunqve haberi possit, suis rationibus inter postrema habitis? Igitur propera pace, aut induciis opus esse, anteqvam suis ditionibus in Superiore Saxonia, & Borussia à Svecis, ac Polonis periculum creetur, qvibus nulla aliunde auxilii facultas sit. Nam publica Imperii arma, qvæ Ratispona tamdiu parturierit, vel in abortum desitura, vel sibi forte plus damni qvam levamenti allatura. Potentissimos qvoqve Ordinum Gallo studere, alios ob metum sensa animi premere. Ab omnibus inducias svaderi, velut viam bonæ paci munituras; in qvas Reges qvoqve consentiant. Enimvero Belgæ inducias abrupte recusabant, velut multo molestiores ipso bello futuras, ad qvod populus libenter pecunias conferat. Ac induciis admissis paratus armorum terra mariqve cessaturos, ipsosqve hostium libidini plane exponendos. Qvæ Resp. fœdere promiserit, servaturam. Ast si fœderati invita Rep. inducias faciant, ac manum negotio subtrahere velint, habituram qvod de infelicitate sua qveratur. Sed subsidiorum nullam amplius spem esse. Et huic sententiæ tanto magis insistebant, postqvam intellectum, à Cæsare inducias plane repudiatas, & à Gallis Hammum, ac Susatum occupata, ac Electorem distributo per hiberna exercitu Miudam concessisse.

Elector Arausionensi & Belgis conditionem rerum demonstrat. 15. Febr.

§. 87. Porro ut Elector Belgis eo magis excusatus esset, Pœlnicius mittebatur, qvi Arausionensi demonstraret; uti ipse à mense Augusto in expeditione etiam inter frigoris sævitiam egerit, neqve suo militi, nec ditioni parcens, qvo Reip. adprobaret, à se nil omitti, qvod ei sublevandæ faciat. Ac nunc eo rem rediisse, ut ingruente tota Gallorum mole retro cedendum fuerit; præsertim cum in Westphalia ob annonæ defectum diutius subsistere haut liceat. Ejus igitur consilium, qvid hac rerum facie, suscipiendum, exqvireret. Sed simul sine ambage ostenderet, qvas molestias irreparabili suo cum damno ipse perceperit, inde provenisse, qvod Belgæ conventionem cum Daniæ Rege, & Luneburgicis nimis morose cauponando eluserint; cum tamen dum fœdus inibatur, ipsi promiserint, se non hosce solum in societatem pertracturos, sed & Hispanum ad abrumpendam pacem permoturos. Ab istis qvoqve justam impressionem haut susceptam, per qvam Turennio necessitas adferretur copias dividendi. Subsidiorum qvoqve nihil qvartum jam mensem solutum, maximorum incommodorum exercitui suo caussam. Deniqve qvod Belgæ nunqvam eum militum numerum habuerint, ut junctim cum ipso operam navare, aut saltem hostem è Frisia, & Groningæ distinere potuerint. Nunc autem eo rem rediisse, ut vel induciæ sint faciendæ, qvæ sibi arripiendæ fuerint, reducto cis Visurgim exercitu, cum alias per anni tempestatem nil rerum geri possit: vel pax sit acceleranda, qvam si Bel-

1673. gæ cordi sibi esse ostenderint, Gallus sat æqvam daturus videatur: vel ut Belgæ strenue bellum persequantur, ac promte pecuniam suppeditent supplendo exercitui, ut instante vere res magna vi geri qveat. Eqvidem inducias difficultatibus haut carere; sed qvæ citra istas acrius premant, nulla qvoqve sine iisdem exercitus reparandi facultate. Qvas à Belgis haut improbatum iri spes sit, cum iidem pari casu etiam plura sibi indulturi fuerint. Circa pacem sane circumspecte agendum; ut tamen circa præliminaria ne nimium tricentur, qvo saltem tractandi initium fieri qveat; nec rationem ibi defore moderandis conditionibus. Ast si bellum continuari placeat, pecuniam protinus repræsentandam. Nam inter incerta res suas tanto se periculo expositas relinqvere haut posse; præsertim cum Ordines Imperii ista itinera, & stativa exercitus tolerare amplius nolint. Sed si Belgæ pro more responsum extrahant, iis diceret: ipsorum forte rebus cunctando melius consuli. Sed Electorem, dum fervidum pro eorum salute studium ab iisdem destituitur, in eam conditionem redactum, ut deliberationi non amplius locus supersit, sed ipsa necessitas viam hisce malis exeundi dictitet. Qvicunqve tamen status futurus sit, ipsi Reip. salutem semper curæ fore. Qvicqvid autem Belgæ decreverint, Pœlnicius semper solutionem subsidiorum urgeret, ac Electoris nomine protestaretur, omnia damna, qvæ sibi, ac suis provinciis ex ea mora proveniant, istis attributum iri. Si fœderi ab Electore haut satisfactum arguant, ostenderet; hunc statim atqve audierit Arausionensem ad Mosam accessisse, cum eo conjungi conatum. Qvo fine pons Rheno injectus, ac omnia transitui parata fuerint. Sed Turennium iterum Rhenum transisse, Condæum qvoqve, & Durassium validis cum copiis ad Mosellam accessisse; qvorum interpositu conjunctio interclusa fuerit, iisdem dein ei parti incubituris, qvæ sibi maxime opportuna videatur. Ac facile è Principis motibus judicari potuisse, eum qvoqve hanc conjunctionem pro desperata habere. Interim hiemem, & inopiam subegisse relicto Rheno in Westphaliam vertere, utut alibi facultas hibernorum absqve propriorum civium onere offerretur. Sed istud consilii potius arreptum, qvod semper sibi exprobratum fuerit, per pacta rem in Westphalia gerendam, ac ibi præstabiliorem operam Reip. navari posse. Qvo studio ipse heic connixus fuerit, ut cladis qvid hosti inferret, satis testari susceptum in Marcanum Comitatum iter, ubi spes fuerit prælii committendi. Sed Turennium tutis se locis tenuisse nulla pugnandi copia facta, ut præter felices aliqvot catervarum conflictus in eum nil tentari potuerit. Nec sæviens gelu militem diutius in campo consistere permisisse. Unde sibi cum aliqvot legionibus Bilefeldam fuisse recedendum, reliqvis Susati, Hammi, & circa dispositis. Gallis inter hæc usqve adeo nil negotii in Hollandia datum, ut Turennio copias inde arcessere vacaverit; qvibus cum jam prævaleret, sibi Hammo, & Susato legiones fuisse evocandas, ni eas à se disclusas intercipi vellet. Qvo facto ista loca in Gallorum potestatem concessisse, se heic in angustum redacto. Interea Belgas ex itineribus ipsius hinc inde susceptis non minorem fructum percepisse, qvam si prælio victor extitisset, maxima hostium parte è Belgii visceribus intra Germaniam pertracta, ut Arausionensi spatium fuerit hostem hinc inde lacessendi; cum Reip. extrema viderentur imminere, si hosti tota vi ejus cervicibus incumbere vacasset. Gallicum qvoqve exercitum morbis, mortibus, ac desertionibus magis imminutum, qvam si prælio victus fuisset. Vicissim se testando in Remp. affectu exprobrationibus abstinuisse, cum Belgæ multis partibus fidem suam haut expleverint. Nam dum fœdus concluditur, eos promisisse, se C M militum in armis habituros; ad Rhenum XXX M præter præsidia in promtu fore, cum Electoralibus copiis jungenda: insuper Cæsarem, Danum, Luneburgicos in partes trahendos; qvorum nihil factum sit. In universum eos XXX M in campum educere vix potuisse: ad Rhenum nil copiarum collocasse: munitiones oppidorum Clivicorum ita neglectim habitas, ut pleræqve defensionem haut ausæ se dediderint; aliqvas à Belgis ultro desertas, qvas mature sibi tradere abnuerint. Tractatus cum aliis Principibus vado adhæsisse, justo tardius susceptos, & ob intempestivam parsimoniam. Insuper sibi pecunias conventas justo tempore haut solutas; unde ne qva instruendo exercitui mora esset, insignia bona à se fuisse oppigneranda. Qvæ tamen non exprobrandi animo dicantur, sed ut Belgæ agnoscant, qvare bene destinata effectui dari haut potuerint; ac ut non aliter de aliis judicent, qvam ipsi de se judicari velint. Qvod ipse Rhenum non transierit, graves causas fuisse. Nam si eo facto hostis prælio non funderetur, Resp. nullum inde fructum capturа erat: fœderatos autem id damnum fuisse mansurum, qvod plures in Imperio Ordi- 1673.

1673. Ordines à se opprimendi, ac ad desperationem, aut conjunctionem cum hoste adigendi fuerint. Cæsareos autem plane Rhenum transire abnuisse, eo prætexto, qvod nullum ibi receptum, nec munitum locum, nec penum habeant; qvæ omnia hosti abunde sint; & qvia ob Hungaricas turbas, aliasqve causas ita longe à ditionibus Cæsareis digredi haut liceat. Prælii aleam tentare magis ob Reip. qvam proprios respectus haut utile judicatum, qvod ea secus cadente Resp. omni auxilio privanda fuerit, iis qvoqve, qvi adhuc accessuri sperentur, absterrendis: atqve id nec Amerongio probatum. Cæsareis qvoqve secreti qvid obstitisse videri, qvo minus acrius ad rem gerendam conniterentur, qvod & eorum rationes exigere videbantur. Et qvia Cæsaris fœdus cum Rep. nun prius absolutum fuerit, haut obstrictos se judicasse ad Belgarum causam aperte amplectendam, aut abrumpendam cum Gallis pacem: prout & nuper demum istorum duces mandata acceperint ad hostilia in Gallos expromenda. Summam autem agendorum Pœlnicius eo referret, ut Belgæ super induciis, & acceleranda pace salutaria consilia capessant: ne qvid Electori velut secius actum exprobrent; tum et Principi, ac Reip. de sincero suo studio confirmet, reipsa exhibendo, in qvemcunqve statum ipse redactus fuerit. Ut demiqve subsidia usqve ad pacem solvantur, ac sexies mille supernumerariorum stipendia, de qvibus du-

17. *Mart.* dum Amerongius spem fecerit. Enimvero his qvamvis expositis tantum aberat, ut Belgæ defectibus remedium adferre vellent, ut potius Electoris consilia, & acta iniqvæ censuræ subjicerent, ac solutionem subsidiorum, qvæ jam à qvinto mense debebantur, extraherent, etsi pecunia in promtu foret. Responsum qvoqve ad propositionem differebatur, ut satis appareret, istis fœdus parum curæ amplius esse. Interim iidem Waldeccium ad Electorem miserant, cui hic laxioribus verbis responderat: se in partibus perstiturum, si Hispani bellum in Gallos sumant, ac Belgæ subsidia ex fœdere persolvant. Demum Pœlnicio à Belgis responsum: Inducias sibi haut probari. Pacis se cupidos, ac locum super ea tractandi Aqvisgranum acceptasse. Subsidia qvorum dies cesserit, una vice à se exsolvi non posse, qvod sibi magni sumtus in classem armandam faciendi sint, ex qva sua salus pendeat. Sed duos menses in præsens, reliqva in Majum mensem numeranda; inde solutionem juxta fœdus continuandam. Circa supernumerarios, & supplementa facturos, qvod æqvum sit. Ad ista Pœlnicius gravem Electoris conditionem ostendere, cujus ditionibus hostis tamdiu incubuerit nullo à Belgis levamento: ac defectu stipendio. um exercitum in ruinam ivisse. Vicissim & Belgæ suam conditionem miserabantur: nec circa rem pecuniariam ulterius se posse. Contra Elector acriter protestabatur super gravissimo damno sibi inde orto, qvod Belgæ nil pecuniæ, aut auxilii præstiterant, nec Monasteriensem distraxerint, qvi nunc ipsius provincias impune insultet, se ob annonæ inopiam cis Visurgim concedere coacto. Inter hæc

18. *Mart.* *Epps.* Belgæ Philippum Eppium tribunum ad Electorem miserant, super futuris belli actionibus ejus sententiam sciscitaturum. Is ad ea, qvæ Pœlnicio injuncta fuerant, provocabat: super qvibus statim atqve Belgæ mentem suam declararint, se qvoqve distinctius qvid sentiat expositurum. Addebat, Belgas jam demum agnituros, penes ipsos solos causam horum malorum esse, neglecta solutione, qvo tempore qvam maxime circa rem gerendam satagebatur; citra qvam moram res communes longe melius fuisse habituras. Ac inprimis indignabatur Elector, qvod tribunus iste dixerat; duorum mensium stipendia protinus exsolvenda, si Elector aliter se declararit. Nam ea pecunia dudum solvi debuerat, ob cujus defectum tantum damni acceptum fuerat; qvam nunc velut in futuri laboris præmium imputari iniqvum erat. Ad ex-

22. *Mart.* tremum Pœlnicio à Belgis responsum: Reip. firmiter decretum, fœdus cum Electore initum per omnia implere; ac confidere hunc paria facturum. Simul ut ostendat, se ei circa omnia, qvæ ei placent, modo intra vires suas posita sint, libenter gratificaturam, propositas inducias etsi sibi noxias amplexuram ea duntaxat lege, ut illæ sola armorum cessatione constent usqve ad Kalendas Junii terra, & mari in freto Britannico duntaxat, & Oceano Septentrionali, sed non ulterius. Ut interim nemo ex hac Rep. in hosticum, & ex hostico huc accedat, aut qvid importet, vel exportet absqve literis tuti itineris. Subsidia qvorum dies ad XV Novembris cesserit, solvenda. Circa citeriora subsidia, supernumerarios, ac supplementa prior declaratio manebat. Ast uti qvæ super induciis agitabantur, Gallo, Angloqve pariter eas repudiantibus irrita erant: ita & separatos tractatus Belgæ dissvadebant; qvibus hosti ansa præbeatur non ipsos solum, sed & omnes vicinos subruendi. Solvebatur demum veterum stipendiorum unus mensis, cum Pœlnicio duo

1673. 12. April.

promissi essent. Ea res cum Electorem vehementer morderet, se tam indigne à Belgis haberi, his per Romsvvinckelium demonstrari jubebat: Plus satis jam adparere, qvam parum istis curæ sit ipsius exercitus conservatio, cui præsenti pecunia opus sit; ac se auxilii expertem destitui, hoste interim per Westphalicas ipsius provincias pro libidine grassante, easqve opibus plane emungente. Qvin obsidium jam munitionibus, qvæ sibi restent, parari, qvæ nulla succurrendi facultate facile in potestatem redigendæ sint. Ditiones autem in utraqve Saxonia sitas alendo exercitu non sufficere. Unde cum hac ratione res diutius sustineri non possit, à Belgis reliqva subsidiorum solvenda, & aliis desideriis ipsius promte satisfaciendum. Id ni promte fiat, urgente necessitate aliam viam ineundam, per qvam his difficultatibus, in qvas Reip. causa inciderit, exire qveat. Nam inani spe diutius sese lactari non posse.

Neoburgici circa Electorem cum Gallo conciliandum studium.

§. 88. Inter ista Neoburgicus misso Mindam Stratemanno officium conciliando Electori cum Galliæ Rege offerebat. Cui cum iste declarasset, se à peculiari cum hoc tractatione haut abhorrere, si æqvis conditionibus potiri detur; Neoburgicus eundem Lutetiam mittebat explorandæ Regis sententiæ. Is è Gallia reversus referebat; Regem à pace non alienum esse. *Si tamen Elector ditiones suas Westphalicas ante pacem communem recipere velit, necessum fore, ut hic bello Belgico non amplius se immisceat. Ac reservare sibi eundem posse, ut si Imperium à Gallo invadatur, integrum sibi sit pro lubitu isti auxilia ferre.* In eum igitur statum cum Electoris res prolapsæ essent, in hujus consilio operose disceptatum, num separatus cum Gallo tractatus amplectiendus esset, an minus? Qvi eum tam periculosa rerum facie haut repudiandum censebant, ita disserebant:

Consultatio super admittendis separatis tractatibus.

Rationes pro.

Multos eqvidem respectus obstare, qva ab Electore Belgarum Remp. destitui dissvadeant. Enimvero huic non id tantum, qvod deceat, & aeqvum videatur respiciendum; sed & qvid vires ferant, & qvid alii etiam potentiores pari casu facturi sint. Sane ipsum luculenta specimina edidisse, eximii pro publico bono studii; nec omisisse apud Cæsarem, Hispanos, Danum, Luneburgicos, ipsosqve Belgas impensissime instare, ut qvilibet pro virili eam causam amplecti velit. Sed penes qvem culpa sit, qvod hactenus res haut melius successerit, altioris indaginis esse. Cum tamen facta infecta fieri neqveant, præterita utrumqve ferri posse, modo cautum sit, deinceps majore vi, atqve alacritate manum negotio admovendum. Nam præterito anno ostensum, non deesse remedia frangendis Gallorum conatibus. Enimvero Belgas pecuniæ qvidem nonnihil offerre; sed rem eorum militarem haut prout par instructam. Hispanos de abrumpenda cum Gallis pace dudum minatos; rem adhuc in incerto esse. Qvid Cæsar hoc anno præstiterit ante oculos esse: num deinceps plura ab eodem expectari qveant, qvem præstiturum? Interim Electoris Westphalicas provincias vastatas, reliqvas per tributa exhaustas. A Dano, & Luneburgicis nil sperandum, multo minus à Sveco. Igitur dolendum, eo rem redactam, ut non amplius generosis consiliis Electoris locus sit. Sed haut eo minus sapientis esse temporibus cedere, & quo fata, ac vis major impellat, modeste seqvi. Ac si nec ipse solus negotio sustinendo par sit, nec alii, qvorum aqve interest, operam conferre velint, qvid aliud superest, qvam, ut propriæ conservationi studeatur?

Rationes contra.

Alii contra disserebant; *Per separatam tractationem Belgas ad desperata consilia impelli posse; nec isti qvidqvam securitatis inesse, sed potius periculum glißcere. Nam si desperatio, aut vis Belgas, ut Gallo se submittant, cogat, qvid aliud qvam amissionem Belgii Hispanici, ac demum servitium Germaniæ secuturum? Igitur satius fore, fœderi cum Belgis obnixe inhærere, qvos ut ad extremum connitantur, propriæ rationes impellant. Ac spem esse Danum, ac Luneburgicum utiqve partibus accessuros. Cæsarem quoqve majoribus copiis rem gesturum. Hispanos qvicqvid tergiversentur, in bellum pertrahendos. Nunc qvoqve tractationem super communi pace agitari, qvam separata negotiatio valde turbare possit. Nec emolumentum adparere, qvod peculiaris tractatus Electori pariturus sit. Nam Clivica oppida ante communem pacem haut redditum iri, ac si maxime ditiones Westphalicæ statim hostilitati eximantur; eas tamen ita exhaustas esse, ut hostis nil commodi amplius inde percipere qveat. Igitur potius Cæsarem, Hispanos, Belgas impellendos, ut omni vi in Gallos connitantur, qvibuscum sociato tutissimum sit susceptum pariter negotium ad finem perducere. Et qvam facile esse, ut Cæsar, Hispanus, & Belga singuli vicena millia militum exhibeant; qvibus si Elector X M addat, exercitum LXX M constantem confici; qvo utiqve ingens operæ pretium fieri qveat. Sed nec deesse opes bello perseqvendo. Belgas qva debent conferre paratos. Idem Hispanis faciendum, & si qvi alii sese nobiscum conjunxerint. Ex hostico qvoqve ut exercitus alatur conandum. Ac si in Germania exercitus L M bellatorum constans componatur, qvem fore ex Ordinibus, qvi huic cornu obvertere ausurus sit. Saxonem Cæsaris*

1673. *ris fœdere innexum. Dani ac Cellensis societatem potius sperandam. Hanoveranum haut curari. Bavaro virium aliqvid esse, ac Svecis; sed dubium esse, num aperte in Galli partes transituri sint. Ita cessare periculum, qvod hisce provinciis metuatur; qvibus & Cæsaris auxilium in promtu sit. Persistente porro cum fœderatis societate communibus tractatibus eo majus pondus fore; tantoqve æqviores conditiones obtinendas, ac majore cum securitate & autoritate negotium perficiendum. Coloniensis ac Monasteriensis prætensionibus non deesse, qvæ opponi qveant: at Cæsare ac Hispanis faventibus istos nihil curandos. Inanis in Lipstadium actionis à nemine rationem habitum iri. Nec tutius aliorum in Cliviam actiones eludi, qvam si in fœderatorum societate persistatur. Ast si Gallus Belgio potiatur, non solum de Clivia, sed & de aliis ditionibus Electori parum cautum. Deniqve haut deesse qvidem rationes, qvæ adversus Belgas adduci qveant, si ad peculiares tractatus descendere placeat. Sed vix dici qvid posse, ad qvod nihil reponi qveat.*

Pressior negotii consideratio.

§. 89. Cæterum qvia Elector perspiciebat esse aliqvos qvi peculiares tractatus vehementer dissvaderent, his convincendis qværebat; unde opes inveniendæ perseqvendo bello, qvia Belgarum promissis haut fidendum, ac ipse facile in easdem difficultates, qvas nuper expertus sit, relabi possit, stipendiis deficientibus; ac ea subsidia, si maxime ex convento solvantur, longe infra erogationes sint, ac locupletissimæ nostræ ditiones ab hostibus detineantur, ut vix suppetat unde præsidia ali qveant? Qvæ ratio ineunda, ut ab Ordinibus Imperii nulla oppositio sit metuenda, si iterum versus Rhenum aut Visurgim cum exercitu tendendum sit? Qvomodo Marchiæ adversus invasionem cavendum, si uti proxima æstate factum, ea denuo omni milite nudata destituatur? Qvanto plus emolumenti apud communes tractatus, qvam peculiares obtineri possit? An non metuendum sit, ne apud communes tractatus Coloniensis, & Monasteriensis de satisfactione injicere audeant, aut saltem inanes prætensiones in Lipstadium, Susatum, ac jurisdictionem Ecclesiasticam moveant? Si communis tractatus, uti facile fieri potest, extrahatur, ac interim Lipstadio obsidium circumponatur, qvomodo huic ita promte, uti res reqvirit, succurri qveat? Nam sine dubio hostem, ni transactio intervenerit, id oppidum primo loco invasurum; in qvam rem jam adparatus fiant. An non & id considerandum, qvod peculiari tractatu amissarum ditionum possessio statim recuperari, ac exhausti cives gravissimo onere deinceps levari qveant? An non metuendum, ne alii, qveis in Cliviam actio movetur, cum Gallo se in ipsius fraudem socient? An non neglecta à Belgis subsidiorum solutio, per qvam ipse in tantam necessitatem conjectus sit, & qvia nec hostem distraxerunt, nec alias conditiones impleverunt, sat causæ præbeant ad peculiarem tractationem suscipiendam? 1673.

Rationes contra.

§. 90. Circa isthæc proposita aliqvi differebant: *Qvara ione Galli conatus considerandi sint, Electorem jam eo tempore, qvo iste Belgium Hispanicum bello petebat, expendisse. Sed postqvam idem Unitas quoqve provincias invaserit, ideo gravius ejus aras exercuisse, qvo magis status Ecclesiæ, & communis securitas periclitabatur, at ipsi formidandus vicinus ad latus adjungebatur. Peculiares tractatus etiam ab illis Imperii Ordinibus dissvaderi, qvi alias pacem valde urgeant, qvod inde dissolutio partium, demum exitium ejus, qvi se disjunxerit, secuturum sit. Id qvod eo magis metuendum, qvod nil securitatis huic tractatui tam apud Gallum, qvam alibi adpareat. Sane nunc, ubi qvam maxime circa communes tractatus satagitur, omnes exprobraturos, per peculiaria pacta rationes Protestantium, & communis salutis, atqve securitatis deseri, ac istos difficiliores, si non plane infructuosos reddi; belli qvoqve operationes turbari, hostis commoda promoveri, communem causam everti. Unde satius fore communem negotiationem urgere, ac pace non obtenta bellum strenue perseqvi. Neqve etiam deesse, qvæ ad propositas difficultates reponi qveant. Bellum inter modos adqvirendi referri solere, ac seipsum alere posse. Sane Svecos per octodecim annos bellum in Germania gessisse, ac parum pecuniæ Svecia exportasse, plurimum eidem intulisse. Militem, si justa disciplina coërceatur, semper alimenta, & amplius qvid invenire, præsertim si Cæsaris autoritas, & arma socientur. Nec apud Belgas subsidiorum spem periisse, ac de Hispanico quoqve stipendio mentionem injici. Ac si post factam separationem subsidia plane cessaverint, qvomodo tunc exercitum alendum; tum Electori ante communem pacem arma exuere haut tutum sit futurum? Ne alii Ordines Electoris instituto se opponant, caveri posse servata accurate disciplina, ac si inutilibus stativis, atqve itineribus supersedeatur. Et XL M bellatorum succinctu facile inermium qverelas sperni posse. Ut Marchiæ interim securitas constet, cum iis, unde aliqvid metuitur, amicitiam alendam; tum ibi rem militarem*

1673.

tarem ita disponendam, ut in omnem eventum defensio non desit, qvoad auxilia adfuerint. Ac credi eos, qvi respiciendi sunt, alibi captare qvod agant. Qvod si Electori omnia ad communem pacem referantur, immortalem gloriam parari singularis studii pro gloria Dei, & salute publica: nec exigente necessitate aliorum fida auxilia defore, postqvam nemo exprobraturus sit, eum publicas rationes neglexisse, ubi privatis consuluerit. Nec bonas partes constanter amplexo opus fore, ut deinceps Gallo obnoxius agat; cujus amicitia cessante ipse ac posteri omni aliorum auxilio destituendi sint. Obsoletas actiones Coloniensis, ac Monasteriensis tunc forte timendas, si Elector velut bello victus considerari possit; qvo qvidem rem nondum redisse. Super periculo è mora pacis orituro cum ducibus consultandum, ac mature ad fœderatos referendum. Num occupatæ ditiones protinus recipiendæ sint, sibi haut constare. Sed si in posterum libido Gallum subeat eas rapiendi, qvid auxilii Electori ab iis expectandum, qvos ipse nunc medio periculo destituerit? Saxonem porro Cæsaris fœderi illigatum haut facile cum Gallo super Clivica ditione coitionem facturum. Cum Sveco fere rem transactam esse. Deniqve omnia, qvæ Belgis objici possint, Polnicii mandatis contineri, sed non velut secessionem à fœdere allegari; qvin ei potius injunctum subsidia usqve ad communem pacem, si maxime induciæ intervenerint, ex fœdere urgere: Belgas quoqve tunc servandis pactis pronos se declarasse. Unde per factas hinc inde declarationes etiam post non soluta accurate subsidia fœdus utiqvo sartum tectum persistere videri.

Rationes pro.

§.91. Ast alii contra disputabant: *Frustra in utramqve partem rationes adduci, peculiaris tractatus admittendus sit, an minus. Nam neqve ex Electoris ditionibus suppeditari posse, qvæ bello justa vi gerendo reqviruntur; ac incertum, num Belgæ in futurum fidem circa stipendia liberaturi sint, qvam semel fefellerunt. Nec aliam viam ostendi amissa recuperandi, ac quæ restant conservandi. Periculum indies glíscere, nec aliunde auxilii qvid adparere; qvin ipsa in Germania plus clandestinarum machinationum contra Electoris emolumenta, qvam favoris expectandum. Nec Poloniam parum in præsens amicam insuper habendam. Sed qvia Gallus nisi fœdere Belgico sublato tractare abnuit, maximam difficultatem eo redire, qvomodo Elector salva conscientia, & existimatione à susceptis semel partibus se disjungere possit. Sane Belgarum causa, qvæ rem Protestantium non leviter tangit, ingentem plagam illatum iri peculiari Electoris transactione; qvod metus sit, ne & Cæsar hoc exemplo istos destituat, ac alii, qvi forte accessuri erant, hæsitent. Videri qvoqve fœderi constare adhuc sanctimoniam post recens factas testationes, & qvod Belgæ moram purgare, ac deinceps accuratius conventa solvere velint. In posterum qvoqve Electoris statum in ancipiti fore, contracta qvorundam exterorum, ac Imperii Principum offensa. Nonnullos qvoqve super reparando damno actionem intendere, præcipue Moguntinum, Palatinum, & Darmstadiensem. In tam tristi rerum facie agnoscendum Germaniæ fatum, cujus dissolutioni præcavendæ jam qvam maxime tempus monere, ut alia publice consilia capessantur. Interim cuilibet rebus suis invigilandum, & securitati suæ qvantum datur consulendum; ac qvà vires non pertingunt, incassum haut moliendum. Sane uti nemo alterius causa in certum exitium ruere tenetur; ita Principem salva conscientia salutem civium in vicini gratiam aleæ exponere haut posse. Ecclesiam minime omnium per exercitus stabilitam; nec Deo isti servandæ viam defore. Si Cæsari, Hispano, & aliis cordi sit majore qvam hactenus vi Belgas sublevare, eas illis vires esse, ut Electoris per necessitatem captum consilium isto instituto eos dimoturum haut sit. Electorem extrema omnia tentasse, ab aliis desertum, aut clam palam oppugnatum: id explendo officio sufficere. Necessitatem lege carere; & cum Belgæ conventa prius implere neglexerint, & ob exhaustas Reip. opes in futurum exigua stipendiorum spes sit, Electorem obligatione solutum videri. In fœdere cum Cæsare de bello in Gallum non exprimi, sed duntaxat de conservatione pacis in Imperio: unde id subsistere posse, si maxime Elector Belgis deinceps auxilium contra Gallum non ferat. Securitatis causa à Gallo auxilia stipulanda contra eos, qvi Electorem ob hanc transactionem impugnare instituant. Actionem de damno, qvam aliqvi movent, per amnestiam abolendam, Gallo sponsore. Qvæ cum Belgis intercedant negotia ad communes tractatus seponenda.*

Ad Regem Galliæ legatio.

§.92. Solidiores Electori videbantur rationes, qvæ transactionem svadebant. Unde is allatam à Stratemanno formulam ratihabebat. Sed qvia in ea non tam rem ipsam, qvam vocabula qvædam mutari cupiebat, Franciscum Meindersium una cum isto ad Regem Galliæ mittebat, ut eam transactionem hinc inde interpolatam in justum instrumentum redigeret. Ei injunctum ex itinere à Turennio petere, ut omissis hostilibus copias ex Electoris terris deducat, nec tributorum qvid amplius exigat.

1673. gat. Neoburgico qvoqve gratias pro navata opera ageret, ac paria offerret; tum ut is negotio ad finem deducendo incumbere pergat: nec minus ut æqvæ paci inter omnes bellantes promovendæ studeat, qvod stabilis qvies ad Rhenum, & in Westphalia expectari neqveat, qvamdiu bellum inter Gallum, & Belgas duret; ac Germaniæ qvam maxime interfit, Belgarum Remp. à Gallis haut subigi. Apud Regem de constanti Electoris amicitia, & studio testaretur. Dolere sibi, eam præsenti rerum facie nonnihil alteratam. Regem tamen pro generositate, & æqvanimitate sua ultro agniturum, ob antiqva fœdera amicos, & vicinos inter tanta pericula undiqve imminentia à se destitui haut potuisse. Sed nunc grato se animo agnoscere, Regi placuisse veterem secum amicitiam instaurare; ac de constanti benevolentia confirmare; qvi & ejus specimen promta conclusione cœptæ negotiationis sit præbiturus. Cæterum uti Rex toti orbi confirmarit, se præsens bellum non evertendæ Reip., ad cujus incrementa is, ac priores Galliæ Reges tantum contulerint, sed vindicandæ suæ gloriæ suscepisse, nec ab æqva pace alienum esse: ita se rogare, ut vitandæ majori sangvinis Christiani profusioni, ac tranqvillando orbi Christiano, prout elogio Christianissimi Regis dignum sit, instantes pacis tractatus ad optatum exitum promovere, ac illustres suas actiones tam salutari, ac pio fine coronare velit.

Apud Turennium acta.

§. 93. Cum Meindersius Turennium adiisset, hic magnam lætitiam super captis nunc ab Electore consiliis præ se ferebat, ac se protinus copias ejus ditionibus amoturum. Alias ostendebat, se exercitum, qvoad Cæsar liqvidius mentem suam explicarit, trans Rhenum haut ducturum, sed his locis substiturum, Cæsareorum motibus observandis. Ingentem suspicionem excitari, qvod Trevirensis Keiserssteinii legionem intra Hermansteinum receperit, etsi prius suo sacramento adactam. Se mirari, id præterito autumno non factum, ubi idem plurimum ad summam rerum fuerat facturum, ac Gallis non parum incommodi daturum. Sed nunc consistente valido Gallorum exercitu in vicinia, qvi ubi is se moverit, Cæsareos ad Mosellam prævertere qveat, se nescire, qvid istum ad tale consilium permoverit. Cum Præsulibus qvoqve rem facile conventuram, etsi à Rege hisce nondum de hoc negotio significatum fuerit: sed se suo nomine indicium iisdem fecisse. Alias Monasteriensem, & Furstenbergios ægre admodum ferre, inter Regem, & Electorem hoc modo convenisse: nam ex fœdere circa talia cum ipsis prius fuisse communicanda. Sane Coloniensis ditioni ingens damnum illatum, cui & Elector prius hostilia intentaverit; ac publico scripto Præsules accusatos, non nisi obliqve Galli mentione facta; unde par fuisse, Regem ipsi satisfactionis qvid stipulatum. Eosdem insuper qvestos, Neoburgicum tam enixe in hac causa elaborasse; qvod non studio in Regem, & ejus emolumenta, sed affectu in Electorem, & ob communes cum hoc rationes factum sit, qvæ non semper cum Galliæ emolumentis conspirent. Wilhelmum Furstenbergium jactasse, se Electoris civibus in Clivia, & alibi hoc bello utilissimam operam navasse, & eorum perniciem avertisse; etsi in proclivi fuerit ab Electore in Hildesiensi ditione damna data ulcisci, ac reparationem exigere. Ejus fratrem Franciscum Argentoratensem Præsulem qvestum, ni Coloniensi circa Susatum, Lipstadium, & Ecclesiasticam jurisdictionem satisfiat, autoritatem sibi apud Capitulum periisse, eamqve rem sibi futura electione fraudi fore. Nam Capitulo fœdus Gallicum haut probari, ex qvo tanta mala in Præsulatum redundarint. Idem Turennius dicebat, Regi Galliæ haut gratum futurum, si Sveci in Bremensem civitatem qvid tentent. Simul svadebat, ut Electorales hostilibus adversus Monasterienses supersedeant, ac optabat, qvæ proximis diebus circa expugnationem castelli in vicinia contigerant, omissa fuisse; qvod per talia animi exacerbentur, nullo ad summam rerum fructu. Ac esse sacerdotis istius morosum ingenium toti orbi notum, cui & ipse Rex sese attemperare necessum habuerit. Cum Meindersius peteret, ut Rex turbulento isti homini auxilium subtrahat, ac Electorem solum cum isto committat: Turennius fœderatum suum à Rege deseri posse negabat; cui & animus sit Germaniæ qvietem dare; ad qvod institutum omnia sint referenda, nec omnia ad ungvem resecanda. Qvam ob causam & Elector Alexandro Spanio, ut hostilibus in Præsulem abstineret, injungebat; ac Turennius, & Coloniensis pacem à gratuita captivorum dimissione auspicabantur. Haut eo minus Monasteriensis barbaro modo in Ravensbergica ditione grassari pergebat, ac direptis aliqvot vicis homines, ac pecora abripiebat; qvatuor qvoqve Electorales eqvites, qvos interceperat, abscissis prius auribus, & naribus trucidabat. Turennius mox deserta Electoris di- *21. Maii.*

1673. ris ditione in Fuldensem Præsulatum movebat, assumtis qvoqve Coloniensis, ac Monasteriensis turmis, ut liqvidum responsum à Cæsare obtineret, qvid Regi ab ipso expectandum sit. Id qvod cum Wilhelmus Furstenbergius Neoburgico exponeret, hic acerrime istum cum fratre tanqvam turbones patriæ increpabat, qvorum insultationibus coërcendis acriora demum consilia sint arripienda. Ac valde sibi erubescendum, Domum suam istis affinitate junctam. Idem qvoqve Neoburgicus misso ad Regem cursore eam expeditionem in Germaniæ penetralia maximopere dissvadebat, novas utiqve turbas parituram; nec dubium, qvin Ordines ejusmodi itineribus sese sint oppositurі, qvæ à Cæsareis, & Brandenburgicis copiis diutius tolerare noluerint. Nec probabilem colorem huic itineri subesse, postqvam Rex cum Electore transegerit, ac Cæsareæ copiæ in provincias hæreditarias recesserint.

Apud Regem Galliæ acta. *4. Jun.* §. 94. Profectus est inde Meindersius Straiemanno comitante in castra Gallica non procul Lovanio posita, ubi ratificationem tractatus ab hoc confecti Pomponio tradebat, addito: Electorem testando in pacem studio pactum prout conceptum fuerit, nullo mutato vocabulo firmasse. Sperare tamen Regi non ingratum fore, unam aut alteram dictionem clarius exprimi, salva rerum substantia. Inprimis utriusqve interesse, aliqvot articulos separari, ac secretos haberi; reliqvos autem ita adaptari, ut aliis qva opus sit communicari qveant. Eum Rex in tentorio audiebat, ac humanis admodum verbis respondebat: *Nil carius sibi, qvam veterem cum Electore amicitiam instaurare. Præterita utrinqve oblivioni danda. Se reipsa ostensurum, nil à se in fraudem Imperii qværi. Constantem Electoris amicum esse, ac mansurum; ac paria sibi ab eodem polliceri. Super interpolatione pacti cum Pomponio ageret. De cætero reipsa, & qvæ Coloniæ fervebat negotiatione testaturum, qvantopere pax sibi cordi sit.* Annuebat Rex, ut in Marcana provincia nil amplius tributi exigeretur: in Clivia qvæ de conventa pecunia, & pabulo restent non ulterius, qvam ad diem subscripti tractatus.

10. April. Qvæ deinceps in usum militis petantur, præsenti pecunia solvenda; militem accurata disciplina habendum; omnes confiscationes abolendas. Inde super refingendo tractatu inter Pomponium, & Meindersium actum. Reesam & Vesaliam Gallus retinere cupiebat, velut in cautionem conventorum. Circa castellum Schenqvianum Pomponius mirabatur id pari cum aliis Cliviæ locis haberi; cum Elector, qvamdiu id extructum fuerit, nulla ibi jura territorialia, uti aliis locis, exercuerit. Eqvidem Regem juxta pacta Electorem in præsenti statu, qvantum ad compromissum Geldricum, ad qvod controversia super eo castello spectet, tuiturum, nec concessurum, ut ex eodem isti molestiæ qvid inferatur: vicissim nec Electorem ex eo qvid lucri contra Regem capturum, qvamdiu is hæcce loca insideat. Nam qvid deinceps futurum sit, tempus suggesturum. Ritus Romanos ita permanere, prout hoc bello constituti sint, magnopere cordi Regi fuerat. Sed Stratemannus confirmarat, super iis Electorem inter, & Neoburgicum rem transactam esse. Circa inclusionem Cæsaris, qvam Elector cupiebat, Pomponius prolixe disserebat, qvam graves ob causas Regi magna heic circumspectione utendum sit. Sibi certo constare literis Viennа scriptis, Cæsarem secreto consilio de hoc negotio consultasse, ac omnium qvoqve ducum sententias perrogasse, ac demum decrevisse XXX M in auxilium Belgis Rhenum versus mittere. Ea rerum facie Regem admissa inclusione ludibrio se expositurum, ac obligatione se illigaturum, cum Cæsari omnia integra constent. Unde anteqvam ulterius se declaret, super Cæsaris destinatis cautum ipsi esse oportere; qvo fine & Turennius in Germania cum exercitu relinqvendus fuerit. Qvod si tamen Elector à Cæsare idoneam declarationem obtinere qveat, id Regi gratum fore. Sane Regem Ratisponæ testatum, eadem hora, qva Cæsar promittat, se Belgis auxilia haut missurum, aut aliqvi Ordinum caveant id non futurum, se Turennium è Germania revocaturum. Addebat Luvoisius: Viennæ in hoc negotio haut sincere procedi. De Electore tamen nullam sibi qverendi causam esse, cui nullum cum Rege pactum intercesserit, utut variis oblatis conditionibus. Seipsum cum Cæsareis ministris anno 1671 pactum inisse, qvo Cæsar promiserit, se Regis destinata contra Belgas haut impediturum ea lege, ne Rex Imperium invadat, nec in Hispanos hostile qvid tentet, neu Aqvisgranensem pacem violet. Utriqve conditioni Regem satisfecisse; ac haut eo secius Cæsarem non solum copias suas in usum Belgarum versus Rhenum misisse, sed & nuper fœdus cum istis feriisse. Cæsareos porro semper confirmasse, se fœdus istud accurate servaturos. Nec esse, qvod Gallus conjunctione suarum legionum cum Electore moveatur. Id enim in speciem fieri, & qvia sic deceat. Eosdem

24. Maii.

1673.

1673.

osdem qvoqve solicite stipulatos, ne pacti istius cuipiam copia fieret; id qvod à Gallis sancte sit observatum. Addebant Galli, præsens cum Electore pactum initium duntaxat fore arctioris amicitiæ; ac diligenter inqvirebant, an non Meindersio super arctiore tractatu mandata sint, ex qvo Regi emolumenti qvid provenire qveat? Ita demum conventio Vossemi absoluta fuit, qvi vicus non procul Lovanio situs est Regis ratihabitio in castris ad Trajectum accessit. Tractatus jam absolutus Coloniensi, & Monasteriensi à Gallo communicatus fuit, ipsisqve significatum, ut locis occupatis decedant. Qvibus, cum satis ægre ferrent, se inconsultis cum Electore transactum, nil aliud à Gallis responsum fuit, qvam non aliter commode in præsens fieri potuisse. Paulo post Pomponius Meindersio proponebat; Regem non dubitare, qvin Electoris mens sit simplici amicitia non adqviescere, sed arctius Regi innecti, qvo huic occasio nascatur affectum suum insigni emolumento eidem conciliaro exserendi. Super qvo Electoris sententiam cognoscere cupiat. Inprimis Regi scitu necessarium, qvomodo Elector sese gesturus sit, bello inter Galliam, & Hispaniam exardescente. Eqvidem Regi non esse in animo Aqvisgranensem pacem infringere. Eundem tamen super obsesso Caroloregio ut sibi satisfiat postulaturum, ac si id abnuatur, ultionem per se sumturum. Eo tamen casu Regi scire necessum esse; Num Elector juxta genuinum Instrumenti Pacis sensum, prout id in Gallia intelligitur, se obstringere velit, qvod nemini in Imperio, ac peculiariter Cæsaris copiis, si ei se bello miscere, & Hispanis auxilia ferre instituant, transitum concedere, sed à suis ditionibus ejusmodi agmen qvovis modo, ac ubi opus fuerit etiam vi avertere velit? An vero Electori circa hoc negotium exseqvendum copias suas Regiis conjungere placeat? in cujus operæ præmium Geldria ostentabatur. Qvæ cum altius penetrarent, circa hæc qvidqvam in mandatis sibi datum Meindersius negabat.

6. Jun.

28. Jun.

14. Jun.

21. Jun.

Charleroy.

Pax Vossemensis.

§. 95. Ea porro pax Vossemensis lingva Gallica concepta ita se habet. *Apres qve Monsieur le Duc de Neubourg a fait cognoistre au Roy le desir, qu'avoit Monsieur l'Electeur de Brandebourg & par ses propres sentiments, & par les instances, qui luy en auroient esté faites par divers Electeurs, Princes & Estats de l'Empire, de retablir non seulement la premiere alliance, qu'il a cydevant avec sa Majesté, & qui auroit esté alterée depuis qvelque temps par les Traittez, qu'il auroit faits avec les Etats Generaux des Provinces Unies des Pais bas, & les armes, qu'il auroit prises en suitte en leur faveur, mais encore en cette sorte à la pacification d'Allemagne, Sa Majesté, qvi auroit veu avec peine, qve ledit S.r Electeur eust pris une conduite opposée à l'amitié, qui a tousjours esté entre Sa Mté & son Altesse Electorale, & leurs predecesseurs, & qui s'etoit trouvé contrainte avec regret de porter ses armes dans l'Empire, dont elle a tousjours affectionné si particulierement la tranqvillité & le repos, a appris avec plaisir les dispositions, dans lesqvelles estoit led: S. Electeur, & ayant authorisé pour ce sujet le Sieur Arnould Chevalier, Seigneur de Pompone Conseiller du Roy en touts ses Conseils, & Secretaire d'Estat, & des commendements de Sa Mté pour traitter avec le S.r Meinders Conseiller d'Estat & privé, & Envoyé extraord: dud: S. Electeur vers Sa Mté muni pareillement d'un plein pouvoir de Son Alt: Elect: il a esté convenu entre eux des articles suivants. I. Tout ce qui s'est passé depuis la prise des armes par Monsieur l'Electeur de Brandebourg en faveur de susd: Estats Generaux tant de la part de Sa Mté & de ses alliés, que de celle dud: S.r Electeur de Brandebourg sera pleinement oublié, & Son Alt. Elect: cultivera la premiere amitié, qu'elle avoit avec Sa Majesté, avec le Roy de Grande Bretagne, Monsr. l'Electeur de Cologne, Monsr. l'Evesqve de Munster, & autres alliez de Sa Mté, sans qu'à raison des pertes & dommages, qvi auroient esté causez durant la ditte gverre, il soit libre de se rien demander de part ny d'autre. II. Et qvant au Traitté que S. A. El. de Brandebourg a fait avec les Estats Generaux de leur donner aide, secours, ou assistence contre Sa Mté & Ses alliez, S. A. El. s'oblige de ne donner à l'avenir sous qvelqve raison, pretexte, ou occasion, que ce puisse estre directement, ny indirectement aucun secours, aide ou assistence aux ennemis de Sa Mté, qvels qu'ils puissent estre. III. Ledit Sr. Electeur promet semblablement de faire sortir de ses places les trouppes desd: Estats ou autres estrangeres, qvi y pourroient estre entrées depuis la presente gverre, comme aussi qu'il tiendra le corps de son armée au dela du Weser, & se contentera durant la presente gverre de tenir les garnisons necessaires dans ses places au deca de cette riviere, dont pourtant il pourra loger qvelqves trouppes au plat pays jusqves à la concurrence de mille hommes. IV. Sa Mté en echange pour donner un temoignage plus public, & de la satisfaction, avec laqvelle elle retablit avec led: S.r Electeur sa premiere amitié, comme aussi pour faire cognoistre, avec quelle sin-*

1673.

1673. *cerité elle s'est tousjours declarée, qu'elle n'avoit eu aucune pensée de rien retenir de ce qve ses armées avoient conqvis dans l'Empire, promet de remettre, ou de faire remettre apres les ratifications du present traitté eschangées aud: S.r Electeur tout ce qve ses armées, ou celles de ses Alliez ont occupé dans les Duché de Cleve, Principauté de Minde, Comtés de Marck, & de Ravensberg, ou autres terres generalement qvelconqves dud: S.r Electeur à l'exception de qvelqves places sur le Rhin, dont il sera parlé dans l'article suivant. V. Les places, qve les Estats Generaux occupoient dans le Duché de Cleve, aiant esté la seule cause, qvi obligea Sa M.té à porter ses armes sur le Rhin, lors qu'elle commenca la gverre contre lesd: Estats, qvelqve pretention qve Sa Mté peust avoir de les garder, comme les aiant prises sur ses ennemis, Elle vouloit bien se declarer dans tout l'Empire, qu'elle n'avoit dessein de les retenir, qve jusqves à la paix, qvi pourroit estre faitte avec lesd: Estats, Sa Mté persistant dans les mesmes sentiments declare encore, qu'elle gardera seulement les places de Wesel avec le fort de la Lippe, Rees avec son fort, pour les remettre aud: S.r Electeur fortifiés avec les canons aux armes ou marqves de Son A. El. ou de ses predecesseurs, comme elles estoient lors, qu'elles ont esté prises par les armes de Sa Mté, aussitost apres la paix conclue & ratifiée avec lesd: Etats, dont Sa Mté veut bien, qve le susd: S.r de Neubourg demeure garant. VI. Qve durant ce temps le droit de superiorité, & toutte autre jurisdiction demeurera aud: S.r Electeur dans lesd: places, & qve les Garnisons y seront entretenus, & paiés par Sa Mté sans qu'elle y puisse lever aucun droit ou contribution, ny qve lesd: Garnisons puissent estre à chargo auxd: places, qve pour le simple logement. Son Alt. El. s'oblige toutefois de laisser seurement & librement passer dans ses estats sur les rivieres du Rhin, & de la Merve sans en pouvoir prendre aucun droit ny peage, les munitions de bouche & de guerre, qvi descendront pour les trouppes de Sa Majesté. Bien entendu qve ceux, qvi conduiront lesd: munitions feront apparoir par les ordres de Sa Mté ou certifications de ses ministres, qve lesd: munitions seront pour le service de Sa Majesté. VII. Et puisqve dans l'occupation, qvi fut faitte des places du Duché de Cleves par Sa Mté elle a fait rendre aux catholiqves qvelqves Eglises, qvi leur avoient esté ostées durant, qve les Estats Generaux y avoient Garnison, il a esté convenu, qve toutte cette affaire Ecclesiastiqve, & ce qui en depend, soit pour l'exercice, ou pour les revenus sera reglée & determinée en conformité & selon les regles de l'accord fait sur ce sujet entre Son Alt. El. de Brandebourg, & Son Alt. le Duc de Neubourg, & affin qve lesd: Catholiqves ne soient point inquietés à l'avenir dans les provinces de Cleves, Marck, & Ravensberg, Son A. El. promet de les laisser jouir paisiblement de ce, qvi leur est deu en vertu de susd: Traitté. VIII. Sa Mté promet pour luy, & au nom de ses Alliez, qve touttes contributions & exactions, qui auroient esté imposées dans les Etats de Son A. El. cesseront depuis le dixiesme du mois d'Avril, & qu'on n'en pourra leur ny exiger aucunes soubs qvelqve pretexte, qve ce puisse estre, qui auroient esté imposées, ou qui seroient eschenes depuis ce temps a condition, qve led: S.r Electeur observera la mesme chose de son costé, & qu'il ne fera aucune exaction de ce, qvi luy pourroit rester & qu'il pourroit pretendre depuis le terme susd: Comme aussi qve Sa Mté ne prendra plus aucuns qvartiers ou passages sans le consentiment dud: S. Electeur, & sans payer, & dedommager ses sujets de la charge, qu'ils en pouvoient suffrir. IX. Et bien qu'il soit dit dans le 2. article du present traitté, qve led: S.r Electeur de Brandebourg n'assistera directement ny indirectement les Ennemis de Sa Mté, led: S.r Electeur ayant temoigné toutefois, qu'il ne pourroit estre engagé à rien qvi peust estre contre l'Empire, & qu'il se trouvoit les mains libres en cas, qu'il fust attaqvé, Sa Mte qvi n'a pas moins à cœur la seureté, & la paix du dit Empire, admet volontierement cette reserve dud: S.r Electeur, à condition toutte fois, qve Sa Mté ne sera pas censée attaqver led: Empire, si elle se trouvoit obligée de porter ses armes en Allemagne, & d'agir contre tout Prince d'Empire, qvel qvi peust estre, qvi voulust attaqver Sa Mté, ou donner assistence à ses Ennemis contre le Traitté de la paix de Munster. X. Et parce qve dans l'estroitte union & l'alliance, qvi est entre Sa Mté, & le Roy de la grande Bretagne pour la guerre contre la Hollande led: S.r Electeur de Brandebourg n'a pas moins agi contre led: Roy, qve contre Sa Mté, lors qu'il a pris les armes en faveur des Estats generaux. Sa Mté veut bien se charger à promettre de faire agreer au susd: Roy de la grande Bretagne, qve tout le passé soit oublié de part & d'autre, & qve la premiere amitié & intelligence soit establie entre Sa Mté Bretanniqve, & Son Alt. Electorale. XI. Et pour donner une plus grande marqve de l'alliance, qve Sa Mté renouvelle avec led: S.r Electeur, elle veut bien promettre de le faire comprendre en vertu du present traitté dans la paix, qu'elle pourroit faire avec les Estats Generaux, comme aussi elle s'oblige de l'assister, & de le garen-* 1673.

1673. *garentir, contre touts ceux, dont il pourroit estre attaqvé à l'occasion, ou à cause du present traitté. XII. Sa Mté pour donner une plus grande marqve à Monsieur l'Electeur de Brandebourg, qu'en retablissant avec luy la premiere amitié par ce Traitte, elle veut bien encore prendre en luy la mesme confiance, qu'elle avoit eu avant ces derniers mouvements, declare, qu'apres qve le present traitté aura esté accompli par l'eschange de ratifications, elle consentira de sa part, qve led: Sr Electeur puisse estre admis dans la mediation de la paix, qvi se traitteroit avec les Estats Generaux, lors qve les affaires de l'Empire auront esté pleinement accommodées. XIII. Il a estée convenu de fournir & eschanger les ratifications du susd: Traitté de part & d'autre dans le terme de trois semaines au plus tard. Fait au camp du Vossem d. 16. Jun. A. 1673. Arnauld. Fr. Meinders.*

Articuli Separati.

Articuli Separati. *I. Parce qve divers Princes de l'Empire, chez qvi l'armée dud: Electeur, & celle qvi luy estoit jointe ont logé, se sont desja plaints à la diette de Ratisponne, ou ailleurs de la ruine de leurs Estats, qu'ils pretendroient leur estre reparée par Son Alt. Electorale, Sa Mté promet en ce cas de s'entremettre, & s'emploier par touttes sortes d'offices pour empescher, qve led: Sr Electeur ne soit inqvieté à cette occasion, & pour faire, qve tout ce, qvi est arrivé durant ces derniers mouvements soit oublié pour le repos, & la pacification de l'Empire. II. Sa Mté pour donner plus de marqves aud: Sr Electeur de l'affection, qu'elle a eu cydevant pour luy, & qv'elle conservera à l'avenir, veut bien luy promettre, qv'elle appuyera les pretensions, qve led: Sr Electeur a contre lesd: Estats Generaux, & s'opposera à celles, qve lesd: Estats Generaux pourroient avoir contre luy, qu'elle contribuera aussi par les offices les plus efficaces dans le Traitté de paix pour luy faire payer les subsides, dont ils luy demeurent redevables jusqves à present. III. Comme aussi Sa Mté s'engage de nouveau de maintenir led: Sr Electeur dans tous les droits, qu'il possede presentement, ou qvi pourroient luy appartenir à l'avenir par droits de succession ou heritage, tant dedans l'Empire conformement aux traittez de Westphalie, qve dehors. IV. Sa Mté pour marqver d'avantage sa bonne volonté pour led: Sr Electeur de Brandebourg veut bien luy accorder une somme de huitcent mil livres, dont elle luy fera payer celle de trois cent mille livres aussitost apres l'eschange des ratifications du susd: traitté, & durant cinq années consecutives celle de cent mile livres, qve Sa Mté luy fera payer par chacun an de six mois en six mois, dont le premier payement de cinqvante mile livres eschoiera au premier Juillet 1674. & continuera en cette sorte de six mois en six mois jusqves à l'entier payement de cinq cent mile livres.* Hunc tractatum Rex qvoqve Angliæ Gallo postulante firmabat. Cui Elector per literas gratias agebat, ac rationes suas apud tractatus pacis eidem commendabat, Anglo vicissim ample promittente.

1673. 20. Jul. 15. Sept. 19. Nov.

§. 96. Ista pax ut aliis qvoqve probaretur, Electori curæ erat. Ac Belgis qvidem protinus post reversum è Gallia Stratemannum significabatur; Neoburgici opera declarationem à Gallo obtentam, qva hic Electori ditiones suas gratis redditurus sit ea lege, ne is Belgis amplius adsistat, salva tamen erga Imperium obligatione. Id qvod ægre ferebant Belgæ, ac ne solutio stipendiorum, qvæ jam ab Idibus Decembris debebantur, fieret, inhibebant. Mox literis ad eosdem datis Elector demonstrabat; uti ipse summa fide eorum causam susceperit eo tempore, qvo plerisqve res ejus Reip. conclamatæ habebantur; atqve maximas hostium vires istius visceribus inhærentes in se traxerit. Contra Belgas statim initio circa solvendum autoramentum in mora fuisse, ut necessum sibi fuerit magnas pecuniæ summas mutuo sumere, qvo delectus promte succedere possent. A se qvoqve VI M ultra conventum numerum in campum educta, super qvorum stipendiis, uti & supplementis, nunqvam conveniri potuerit. Durante sua expeditione ab istis terra, mariqve nil susceptum. Inprimis subsidia maligne soluta, suis frustra ingerentibus, qvantum incommodi inde proveniat, cum sævissimo gelu contra hostes in campo consisteretur. Aliqvoties eos à se monitos, ni aliter secum agatur, sibi hautqvidqvam mala inde proventura attribuenda, ac alia ratione suæ sibi securitati prospiciendum. Postqvam ne id qvidem ad animum revocatum fuerit, qvod eam ob causam Westphalicæ suæ provinciæ in hostium potestatem concesserint; & neqve pecunia soluta, nec induciæ admissæ sint; demum ne qvid exprobrari sibi posset Podnieium missum, qvi Ordinibus Generalibus de sua constantia confirmarit; sed simul enixe petierit, ut stipendia dudum debita protinus exsolvantur, Danus, & Luneburgici in partes trahantur, Hispani, ut in bellum erumpant, permoveantur, qvorum intuitu ipse fœderi eorum accesserit, addita denuntiatione; si Belgæ circa ista moras ne-

Super ea pace Belgis significatur. 16. April. 3. Maji.

1673. ctere pergant, non amplius apud se deliberationi locum fore, sed eam viam nolenti volenti ingrediendam, in qvam isti haut impleto pacto ipsum compulerint. Qvanqvam autem ad istam denuntiationem decretum sit, protinus duorum stipendia mensium numeranda, ac super reliqvis qvoqve disponendum: vix tamen digressio Pœlnicio ad levissimum rumorem solutionem inhibitam; nil adparatus factum bellum deinceps majore vi gestum iri; nullos amplius in fœdus pertractos. Ex qvibus omnibus cum nil aliud colligere potuerit, qvam Belgis de sua pace jam cautum, aut alia eos auxilia circumspicere; ipse autem Deo, Imperio, ac posteritati adprobare haut possit, in aliorum gratiam fortunas suas nullo fructu in exitium præcipitasse: igitur perstare qvidem affectum in Remp., pro cujus conservatione nil officii sit omissurus. Interim curæ sibi esse, ut res suas per transactionem cum Gallo, ejusqve fœderatis præsentibus malis eripiat, nec reliqvis Imperii Ordinibus ulterius molestiarum ansam præbeat. Qvo fine se misisse qvæsitum, num æqvis conditionibus, qvarum spes facta sit, potiri liceat. Nec dubitare, qvin si Reip. id institutum displiceat, ab illis rationem exactura sit, qvi in causa fuerint, qvod fœdere per eam non impleto ipse ad hæc consilia compulsus sit. Isthæc secessio Belgis magnopere displicebat, vulgo præsertim, qvod eam multis, rumoribus differebat. Paulatim tamen offensa evanescebat, qvod in locum Electoris Cæsar, & Hispani aperte bellum in Gallos sumerent. Unde responsum ad Electoris literas differebant, qvoad exemplum transactionis inspexissent; & mox placuit responsum plane omittere, non nisi inutilibus qverimoniis, & exprobrationibus constiturum. Ac jam Belgæ majorem fiduciam rerum suarum concipiebant, postqvam bino prælio navali Anglicam, & Gallicam classem profligassent. Unde spes surgebat, Anglos inauspicati belli pertæsos ad separatam pacem descensuros; præsertim cum in prælio navali Galli primi fugam arripuissent, velut serio rem gerere nollent. Accedebat & alia diffidentiæ inter Reges causa, qvod Gallus expugnato Trajecto ad Mosam rebus suis cavisse visus esset, ut Angli Zelandia potirentur parum solicitus. Nam qvia Gallus hanc pacis conditionem laturus erat, *uti possidetis*, inde æqvivalentis loco propositurus, ut ab Hispanis qvædam urbes Galliæ admodum opportunæ sibi traderentur, pro qvibus Belgæ alias urbes Hispanis darent: facile perspiciebant Angli, hoc modo penes solum Gallum lucrum fore, sibi præter damna, & invidiam orbis Christiani nihil relictum. Qvanqvam porro Gallus declarasset, post perfectam transactionem, se officium Electoris circa conciliandam pacem admissurum; qvia tamen per id aliqva mora tractatibus adferenda videbatur, Svecis, ac forte Belgis id repudiaturis, satius visum Electori eam operam declinare. Petiere post Belgæ, misso Dïterico Brasserto; cum ratihabito Gallico pacto fœdus cum Rep. expiraverit, ut Elector ipsis saltem VI M peditum, IV M eqvitum, qvibus conscribendis autoramentum à se solutum fuerit, concedat. Ad qvæ Elector; si Belgæ ita exacte conventa servassent, uti ipse fecerit, in has molestias se perventurum haut fuisse. Autoramenti nomine Reip. nil actionis in eas copias competere. Et qvia suus exercitus ob non soluta stipendia valde imminutus sit, eo se milite carere non posse. 1673. 10. Jun.

Ut & Cæsari: 11. Maii. §. 97. Ast Cæsar, cum per Crocovium Elector de ista transactione significaret, respondebat; sibi optandum fuisse, commune bonum alia ratione potuisse obtineri. Si tamen ea sententia Electori sedeat, id suo se loco relinqvere; ac optare, ut is in Galli promissis emolumentum, & securitatem inveniat; de qvo ipse valde dubiter, si Gallus alterutrum Belgium subegerit. Gratum tamen sibi esse, qvod iste ab Imperii rationibus disjungi non velit. Qvia autem salus Germaniæ tantopere periclitatur, se de ea mature consultaturum, ac cum ipso communicaturum; ac sperare eundem in hisce negotiis sibi haut defuturum, cujus & commoda ipse vicissim cordi habiturus sit. Ministri tamen valde consternatos hac re se ostendebant. Nam Galli scopum esse hoc bello sibi viam sternere ad Belgium Hispanicum, & partes Germaniæ transrhenanas occupandas, reliqvis ad tributariam conditionem redactis. Et crepare Gremonvillium: se non credere homines dari, qvi credere possint, Regem Trajecto ad Mosam, Boscodueis, & Breda contentum fore; cum tamen qvi tribus hisce locis potiatur, Belgium Hispanicum in potestate habeat. Qvod si nunc Gallo resisti non possit, cum magna virium ejus pars circa Hollandiam districta, ac ipse pecunia & milite exhaustus sit, salvis Belgis: qvid futurum, ubi is rem pecuniariam restituerit, ac hos plane oppresserit, vel eo redegerit, ut se tueri neqveant: ac si propugnaculum Germaniæ ea parte eversum fuerit, aut per tria ista oppida Gallorum velut indagine cingatur, à reliqvis seclusum? Nullis pacis spon-

1673. sponsoribus, ac fœderibus confidi amplius posse. Nam eo jam rem rediisse, ut Gallus jactare non dubitet, se mutuam omnium pacis consortium evictionem haut toleraturum; cum tamen ideo cæteris sua salus haut prodenda sit, qvia id Gallo parum arridet, nisi eo ipso dominum istum agnoscere velint. Qvanqvam & ejusmodi fœderibus, ac mutuis sponsionibus, si maxime in chartam redigantur, parum cautionis insit. Dum convenitur, dum arma parantur, dum dijudicatur an Gallus aggressor sit, Germaniam ob eo copiis inundari. Ejusmodi fœdera, ni primo in fervore executioni dentur, per peculiares fœderatorum rationes, nova inter hos litigia, Gallicam astutiam, & alios modos infringi. Qvin & difficulter ista conflari posse, qvod nemo facile Gallo suspicionem injicere audeat. Neminem plura habere qvæ amittat, qvam Electorem. Nam cum is inter Germaniæ Principes potentissimus sit, ac per innatam generositatem servitium Gallicum qvam maxime abhorreat; Gallo curæ fore, ut istum primo loco subruat. Astute Gallum facere, qvod Electori sua nunc restituat, qvin plura promittat; cum in proclivi sit ista omnia iterum eripere post subactam Hollandiam. Eum non prius qvieturum, qvam tractu Transrhenano in potestatem redacto, qvi Ucrainæ faciem mox habiturus sit, armorum ibi sede fixa, unde Germaniam perpetuis incursionibus fatigaturus sit. Qvod tamen Elector declaret Imperio se adhæsurum, eundem effectum habere, ac si Belgis adsistat. Jam sine dubio, communem Imperii causam esse, qvod Galli pro libidine per Germaniam stativa capessant, tributa imperent, jam fere tertiam ejus partem insideant. Non sufficere Gallum declarare, à se pacem haut violatam. Idem dicturum, si totam Germaniam subegerit. Si qvæ jam patrata sint, ad infractionem pacis non valeant, nullam amplius causam suscepturam suscipiendæ defensioni. Qvæ de restitutione dicat, incerta esse; & si maxime hæc seqvatur, per eam damna, & injurias non reparari; sed contumeliam, & infractionem pacis ulciscendam, ni per ignavam patientiam nationem qviescere nesciam ad plura tentanda invitare velimus. Nec ullam Germaniæ securitatem constare posse, Hollandia oppressa, aut enervata. Qvod hac pace in fraudem Imperii admissum sit, id non nisi novo, eoqve longe atrociore bello corrigendum, postqvam Gallus domi vires suas recollegerit, multis modis Germaniæ in se divisæ prævalituras. Eqvidem bello semper aleam inesse: ast pacem, qvalem Gallus meditetur, Germaniæ certissimum exitium allaturam. Talia autem à Cæsareis eo fortius differebantur, qvod Lobcovicii autoritas jam vacillaret; inter cujus scita fuerat: *Cæsarem Gallo haut resistere, nec cupiam confidere posse; sed qvovis pretio Galli amicitiam conservandam.* Ex qvo fonte & fœdus istud secretum cum Gallo promanarat: qvi & idem omni modo reluctatus fuerat, ne Cæsar legiones in Imperium mitteret, aut ne istæ operæ pretium facerent. Tali consiliorum moderatore tutum Gremonvillio fuerat crepare; jam ejusmodi interpretationem Pacis Westphalicæ faciendam, ut Cæsar, ac Imperium obstringantur ad nemini auxilium ferendum, qvemcunqve invadere Regi placuerit. Qvin minabatur, si Cæsar etiam in hæreditariis suis ditionibus exercitum contrahat, Gallos ei in has usqve obviam processuros. Cum eidem diceretur, Brandenburgicum haut obstante facta nuper pace, à Cæsaris & Imperii partibus staturum, is regesserat: Ab Electore semel Regem offensum: si altera vice id tentet, idem qvod Lotharingum experturum. Gallo tunc Pontificis legatus succinebat, contendens: haut fas esse Cæsari impedimentum Gallo objicere, qvo minus protestantium sacra extirpet, ac Belgas validissimam eorum partem subruat. Cum Gremonvillius qvoqve urgeret, ut Cæsar declararet, se Galli fœderatis in Imperio negotium haut daturum, reponebatur: qva fronte postulari posse, ut Cæsar qviescat, ac tamē duobus turbidis sacerdotibus impune sit omnia ferro, flammaqve miscere? Sane nec Gallus promissa servarat, qva militem se Germania educturum dixerat, si Cæsar copias intra Bohemiam retraheret. Qvin contra immani petulantia grassabantur, inter alia Comite ab Hohenlohe fustibus ad necem cæso. De qvibus cum apud Gremonvillium qverelæ moverentur, hic admodum insolenter respondebat: mitterent ergo Montecuculum, & Gallos abigeret. Turennius qvoqve nil aliud qverentibus respondebat; qvam belli infelicitatem non aliter ferre. Ast hisce insuper habitis Cæsar ea æstate validum exercitum in Imperium misit, cujus lustrationi obeundæ ipse Egram profectus est. Eam expeditionem ut Gremonvillius impediret, (cui præter legatum Pontificis etiam Bavaricus, Venetus, & Neoburgicus favebant;) pollicebatur: Gallum copias suas finibus Germaniæ abducturum, omnia qvæ occuparit loca, ac Lotharingiam Principi Carolo redditurum; Hispanis de damno dato satisfacturum, qvin

1673.

f. Ut eo fine res. [margin note, partly illegible: "f. Ut eo ... fincerior."]

1673. qvin cum Belgis æqvam pacem initurum, modo Cæsar exercitum extra suas ditiones ne educat, ac separatim cum ipso tractare velit. Ast Cæsar judicabat; si ipse in tractatus cum Gallo descendat, Belgas protinus exclusis omnibus qvorum intereſt, pacem facturos: ac tunc Gallo oblatas jam conditiones curæ haut fore. Unde Gremonvillio responsum: Gallos Coloniæ aliter plane loqvi; talia ibi proponenda. Persistere Cæsari animum paci pronum; sed absqve fœderatis suis tractare nolle. Si Gallo cordi sit cum Belgis pacem inire, qva securitati Imperii caveatur, facile eam obtineri posse. Scilicet ea tunc Aulæ Cæsareæ sententia erat; neqve Domum Austriacam, neqve Germaniam, nec provincias Hispanicas salvas esse posse citra fœdus cum Belgis; qvibus & Hispani ad conservationem Indiæ Occidentalis indigeant. Valedicenti Crocovio Cæsar dicebat: Se confidere, Electorem destinata ipsius, ad libertatem, & securitatem Imperii tutandam tendentia, probaturum, ac iisdem fulciendis suam qvoqve operam collaturum. Tum se circa fœdus cum Belgis nuper initum Electoris rationibus diligenter prospexisse; ac nunqvam non hujus commoda Belgarum rebus prælaturum. Voluerant Belgæ isti fœderi infarcire, se ab Electore desertos: sed Cæsarei id dispunxerant. Iidem obtulerant, si Cæsar ipsos in statum qvi ante bellum fuerit, (qvo & Clivicarum urbium possessio comprehendi videbatur,) reponere velit, se pacem non prius facturos, qvam Cæsar Alsatiam recuperarit. Qvam conditionem à se repudiatam Cæsar Electori imputabat.

24. Jul.

ac Sveciæ Regi; 15. April.

§. 98. Ast Sveciæ Regi Kroseggius proponere jubebatur: *Instante bello Gallico omnes Europæ Principes solicitos fuisse, ne Gallus misso sub jugum Belgio vicinis omnibus fieret formidabilis. Eam ob causam cum Elector crederet qvoslibet, ipsumqve adeo Sveciæ Regem ad eam Remp. tutandam concursuros, cum Belgis super certo auxilii modo convenisse, non qvod sibi cum Gallo controversiæ qvid intercederet, qvicum semper amicitiam coluerit; sed ut cum aliis pressæ Reip. defensionem susciperet, eoqve ipso Germaniæ libertatem, ac securitatem pro virili stabiliret. Enimvero omnes alios, qvorum accessio sperabatur, manum negotio abstinuisse: à qvibusdam varia obstacula objecta, tum pericula intentata; simul exprobratum, se causam præbiturum, ut Germania bello invadatur. Qvo accessisse, ut Rex per literas, ac misso Wangelino suaserit omnia consilia ad Germaniæ qvietem referre, simul confirmarit, se paci inter Reges conciliandæ operaturum, nec ut Belgæ plane opprimantur concessurum. Eos Regis hortatus tantum apud se valuisse, ut abjecta de bello cogitatione ejusmodi transactionem qværeret, per qvam Germaniæ sua securitas constaret. Tum ab ipso propositas inducias admisisse, ac eo ex tempore ita consilia & actiones suas temperasse, ut qvanti Regis voluntas apud se valeret, facile perspiceretur. Et cum ita solus intra tantas difficultates destitueretur, nemini mirum videri potuisse, eum qvavis idonea ratione salutem suam curasse.* Addebatur, ut Rex ministris suis injungat, qvo apud instantes tractatus, & ubi alias occasio tulerit, ipsius emolumenta diligenter observent. Simul qværebat, num Rex separatam cum Gallo conventionem prævertere velit, au vero Electori communes tractatus expectandi sint? Ad qvæ Magnus Gardius respondebat: Regi valde gratum esse, Electorem ipsius consilia secutum. Si is proficua transactione rebus suis consulere possit, id se haut dissvadere. Eqvidem Gallum apud Tottium paulo asperiorem se adversus Electorem declarasse; sed eo instante circa multa remisisse. Conventorum Regem Sveciæ libenter sponsorem fore. Communes tamen tractatus expectare paulo decentius esse, in qvibus non ut seqvester, sed ut pars belli considerandus sit. Super Monasteriensis importunitate apud Gallos acturum; contra qvem tamen auxilia mittere neqveant, nisi de universorum Ordinum, ac Circuli Westphalici sententia constet, qvem ea res peculiariter tangat. Demum cum super pace inter Electorem, & Gallum allatum esset, Sveci verbis qvidem eam sibi probari ostendebant: sed revera curæ fuberat, ne ideo ipsorum apud Gallum subsidia cessarent, velut supervacua deinceps Sveciæ opera futura.

11. Maii.

ac Imperii Ordinibus. 4. Maii.

§. 99. Deniqve & præcipuis Imperii Ordinibus de ea transactione significatum: Meminisse eos, uti ipse ob imminens, ac mox erumpens Germaniæ periculum cum Cæsare fœdus inierit, ac arma conjunxerit. Cujus negotii uti unicus scopus fuerit pacem Germaniæ firmare; ita cum Gallus nuper tam pronum se in eam declararit, simul æqvas sibi conditiones obtulerit, eas repudiare haut voluisse, præsertim cum à plerisqve ejusmodi transactio remedium habeatur præcavendis ulterius in Germania turbis. Uti autem ipsum nil à rationibus Imperii, & obligatione, qva huic obstringatur, divellere possit, ac debeat; ita hoc tractatu istas probe observaturum, ac eo nomine

1673. nomine omnia sibi integra servaturum. Ac si qvod periculum patriæ ingruat, aut cuipiam in Imperio vis inferatur, se semper ad ejus defensionem pro virili connixurum.

Cum Polonis acta. §.100. Inter ista curas Electoris non parum auxerant res Poloniæ satis turbidæ, plurimis proceribus Regem Michaëlem dedignantibus, nec minari dubitantibus; qvia interregni acta nondum per constitutionem comitialem confirmata sint, Regem nondum pro legitimo haberi posse; qvod electio, & coronatio ab hac demum plenam vim sortiatur. Cum itaqve novi Regis status admodum vacillaret, rationis videbatur esse, eum officio, ac promta pactorum observantia Electoris sibi favorem pignerare. Is igitur Felicem Morstinium ad *24. Mart. 1670.* Electorem mittebat, super gratulatione de parta corona gratias acturum, & ut super recognitione feudi Lauenburgici, & Butoviensis conveniret: cui actui Kalendæ Juliæ constituebantur; simul ut controversiæ, & prætensiones mutuæ inter Regnum Poloniæ, & Electorem expedirentur. Ad qvod Elector paratum se ferebat, sed non nisi postqvam pacta confirmata forent. Unde *17. Maij.* Hoverbeqvius, & Albertus Ostavius Warsaviam mittebantur, ut de consummato matrimonio gratularentur, ac insignia dona nuptialia offerrent: tum ut ista feuda renovarent, ac Bydgostiensia pacta confirmari curarent. Circa feuda istis injunctum nil aliud admittere, qvam qvod pactis expressum sit; nec de reverentia, aut fidelitate mentionem facere, sed tantum de observantia pactorum, & amicitia, qvam fœderatus, & vicinus alteri debeat. Hi cum Warsaviam venissent, ut convento die feudi negotium perficeretur, instabant. Sed Poloni id non uno prætexto extrahere studebant, postulantes, ut legati juramentum præstarent; qvod hi pactis expressum negabant. Tum ut recognitio feudi à pluribus uno fieret; qvod ad hunc actum solus Hoverbeqvius constitutus esset. Qverebantur etiam ab Electore legatum ad coronationem haut missum; nec renovationem hanc solennibus comitiis qvæsitam. Inprimis Procancellarius Electori iniqvissimus, à cujus consilio Rex totus pendebat, ante feudi renovationem controversias com- *4. Jul.* ponendas contendebat. Contra Elector suis injungebat, ni Poloni ejusmodi postulatis desistant, interposita protestatione discederent, scriptis tamen sibi probe caverent, se in mora haut fuisse. Ipse tamen Rex familiariter cum Hoverbeqvio loqvebatur, qvid tempore sui reginimis sibi contigerit; qvæ obstacula nuptiis suis Gremon- 1670. villius objicere conatus sit. Testabatur, amicitiam Electoris magnopere sibi cordi esse. Tum excusabat, sibi velut novo Principi magis Senatorum qvam propriam sententiam seqvendam: facturum tamen, ut Elector sui in ipsum affectus documenta perspiciat. Addebat, ab adversariis sibi objici, qvod tempus non probe collocet. Unde nosse cupiebat, qva ratione Electori sua tempora disponantur; qvam curam is circa arma, paratum bellicum, struendas munitiones, & similia impendeat. Nam istius exemplum seqventem nil reprehensionis metuere. Missis tamen scrupulis re- *Renovatio feudi fit.* novatio feudi fiebat hora sexta pomeridiana; qvo tempore non magnus concursus *5. Jul.* in aula erat. Volebant Senatores, ut & ipsi una cum Rege in hoc actu sederent, Hoverbeqvio stante. Sed hic dicebat; se hautqvaqvam solito loco, sed in primo gradu apud Regem constiturum, tergo omnibus obverso. Ita & Senatores nudato capite adstabant. Rex pileum profunde submittebat, cum Hoverbeqvius sese inclinaret, & qvotiens Electoris mentio fiebat. Procancellarius responsum de scripto recitabat, cui varia admixta erant extra oleas vagantia. Nam Regem non *directum* tantum, sed & *naturalem* dominum vocabat. Tum ulteriori tractationi reservabat recognitionem deinceps per plures uno faciendam, idqve interposito jurejurando: acut recognitio deinceps semper die coronationis fieret, ut tamen ea negligentia Electori fraudi ne sit. Qvæ à Procancellarii morositate præter mentem Regis provenerant. Qvia autem Hoverbeqvius hoc actu declinaverat, ne ab Electore reversales literæ exhiberentur, neu ad Procancellarii sermonem prolixum responsum reponendum foret; iste supervacuum judicabat, postqvam Rex renovationem acceptarat, ac confirmationem scripto facturus erat, plura verba addere. Ne tamen Procancellarius in futurum prætendere posset, ab ipso recitatum responsum fuisse adprobatum, paucis dicebat: Uti Rex certus esse possit, Electorem non pacta solum servaturum, sed & circa amicitiam vicino, & æterno fœderato dignam nil in se desiderari passurum: ita se vicissim stipulari, ac præcavere, ne ab Electore extra & præter contenta pactorum qvidqvam possit, aut debeat postulari. Formula ejus recognitionis ista erat: *Ego Serenissimi Electoris Brandenburgici Consiliarius, & Officialis ad recognoscendum juxta tenorem pactorum Bydgostiensium jus feudale de duabus præfecturis*

1670. *Lauenburg, & Butaw cum omnibus & singulis earum pertinentiis, juribus, reditibus, & eminentiis delegatus plenipotentiarius Joannes L.B. ab Hoverbeck nomine Suæ Serenitatis Electoralis hoc ipsum jus feudale ad Regnum Poloniæ pertinens à Sacra Regia Majestate Vestra uti earundem arcium & oppidorum directo domino recognosco, literasqve ejusdem recognitionis, & renovationis feudi à S.ª R.ª M.te Vestra mihi extradi peto.*

Circa renovationem pactorum Poloni tricantur.

§. 101. Ast circa pactorum confirmationem Procancellarius Andreas Olskovvski multa tricabatur, ac id negotium ad comitia pertrahere cupiebat: nostris contra contendentibus; ad discutiendas controversias accedi non posse, anteqvam pacta jurejurando confirmata sint. Nam ei negotio prius firmitatem suam constare debere, qvam de ejusdem interpretatione agi qveat. Procancellarius contra; qvæstionem, num pactorum confirmatio disqvisitionem prætensionum debeat præcedere, ad Comitiorum decisionem referendam. Qvod nostri nullo modo concedendum ostendebant: sed post jusjurandum in Electore nullam moram fore, qvo minus per utrinqve delegatos controversiæ expediantur. Nimirum id agebant Poloni, ut pacta interpolarent, aut plane subverterent. Prætextum inde sumebatur, qvod jam tempore Joannis Casimiri super his prætensionibus motum fuerit, ac Elector declararit, se legatis suis mandata super hisce missurum. Sed nec ideo jurare se posse, qvod diffiteri neqveant, pacta à se circa Elbingense negotium haut servata; prout & eadem ab Electore alicubi impleta non sint. Enimvero absurdum erat id negotium ad Comitia pertrahi, qvod alias Poloni in propria causa judices futuri essent, ac negotium pro lubitu intricatum reddere, & extrahere possent. Unde Elector legatis injungebat: si Poloni hac in sententia persisterent, Regi, ac Senatoribus denuntiarent; ipsum omnia, ad qvæ per pacta obligetur, fecisse; sed non posse nec velle diutius illudi. Ac ita digrederentur præmissa protestatione, penes se culpam infecti negotii haut esse. Nam cum Regni Ordinibus nil sibi amplius negotii esse. Eos velut æternum corpus semper obligari; ac repetitionem tantum propter personam Principum utrinqve mortalium placuisse. Addebatur; si re infecta ipsis Warsavia discedendum foret, id factioni Regi adversæ dextre insinuarent, ut & hoc inter qverelas suas referrent, qvod Rex in tam perspicuo negotio è variis prætextibus hinc inde corrasis Electori satisfacere nolit; eoqve ansam præbeat Reip. turbis 1670. implicandæ. Ita cum nostri nihil proficerent, ac nil aliud responsi obtinerent, qvam obortas controversias prius expediendas; inde Regem pactorum confirmationi paratum esse: nostri protestationem (ipsi *præcustoditionem* vocabant) interponebant, ac multis rationibus deducebant; qvare confirmatio pactorum controversiarum disceptationem præcedere debeat. *7. Aug.* Eam protestationem Rex per Eusebium Brandium sibi traditam æqvo animo admittebat, ac se ad Electorem literas daturum significabat; qvod licet pacta in præsens ob instantia Comitia haut confirmata fuerint, se tamen eadem non minus servaturum, qvoad dein ceps confirmentur. *13. Aug.* Ita enim Senatusconsulto decretum, ut disceptatio controversiarum confirmationem pactorum præcedat; cui ipse turbido hoc Regni statu contravenire non audeat. Ei SCto Procancellarius causam dederat; qvi tamen post pœnitentia ducebatur, postqvam amoliendis hisce tricis Hoverbeqvius per tertium qvempiam duo aureorum millia isti obtulerat; qvod ipse solus id SCtum nunc evertere non posset. I porro legatorum protestationem ægerrime ferebat, ac aliam huic opponebat, multis inanibus consarcinatam; qvam Elector non suo, sed privato nomine refelli jubebat. Idem in recognitionis literis titulum Episcopi Pomezaniæ sibi attribuerat; adversus qvem Elector protestationem per Hoverbeqvium, & Eusebium Brandium exhiberi jubebat. Nam sacerdotes isti horum titulorum usurpatione jurisdictionem Ecclesiasticam in Electoris provincia affectabant. Eqvidem fatebantur, Electorem in possessione esse omnium Episcopalium bonorum *cameralium, & mensalium:* sed eam usurpationem esse, qvæ sedi Romanæ nil præjudicii adferre qveat. Sane Episcopus Warmiensis cum in subscriptione pactorum Olivensium se Episcopum qvoqve Samlandiæ nuncupasset, urgente Hoverbeqvio id ipse cultello eradere necessum habuerat. Qvi tamen post mire gloriabatur, jus suum agnitum fuisse, qvod plures suæ epistolæ cum titulo Samlandiæ in sigillo ab Electore acceptatæ fuerint; qvod curiosius rimari tanti visum non fuerat.

Alia fusius per pactis renovandis legatio.

§. 102. Post annum amplius interjectum Elector Hoverbeqvium, & Danielem Tettavium iterum Warsaviam mittere decreverat pactorum renovationi qværendæ. Sed qvia Comitia tunc instabant, Hoverbeqvius eam missionem differri svadebat, ne *4 Nov. 72.*

ea

1671. ea causa ad Ordines pertraheretur, lubrico eventu, qvod apud eos unius qvoqve dissensus omnia subvertere posset. Ac Procancellarii astutia effectum erat, ut in districtuum conventibus inter capita deliberanda Bydgostiensium pactorum renovatio poneretur. Unde si ante comitia legati accederent, non poterat non ea res ad Ordines rejici, ac velut turbido mari Nuntiorum Terrestrium committi forte plane subvertenda. Unde satius videri, missionem post Comitia differre. Sed nec anxie nimis eam renovationem qværendam, ne pactorum firmitas ab ea pendere videatur. Ac si Poloni eam denuo recusarint, id Electori ignominiæ fore ac forte Borussis scrupulum injecturum. Etsi revera Regis magis qvam Electoris interesset eam renovationem fieri; qvod iste per *pacta conventa*, ac in coronatione ea pacta jam confirmasset, eoqve ad horum observationem ex jurejurando teneretur. Electori contra si qvid ex pactis postularetur, id abnegandi causa erat ob protractam per Polonos pactorum renovationem. Ac Polonos, circa qvæ nunc tergiversentur, ubi necessitas urgeat, ultro oblaturos. Sicuti qvondam Sigismundus III. Georgio Wilhelmo literas investituræ aliqvandiu tradere abnuerat, qvo is tantisper à regimine Borussiæ excluderetur. Sed cum Osmanus Podoliæ, Gustavus Adolfus Livoniæ ingrueret, eæ literæ ultro exhibitæ fuerant. Haut eo minus

Semeicken.

9. Dec. 71. legatorum mandata adornabantur, qvibus inter alia monebatur, ne pacta nunc describi paterentur, sed nude jurejurando ea firmarent; nec negotium ad Ordines referrent, cum ea jam anno 1658. in Comitiis solenniter confirmata fuerint. Tum ne jusjurandum hinc inde præstaretur præsentibus Ordinibus, cum id ansam præbere posset deinceps eam confirmationem protrahendi, aut solicitandi. Multo minus ullo modo consentirent, ut congressus super expediendis hinc inde prætensionibus pactorum renovationem præcedat. Pacta enim heic claris verbis Electori favere; ac magis ad stabiliendam amicitiam facere, si commune vinculum fœderis prius adstringatur, qvam si à controversiis initium fiat. Multas qvoqve lites, puta de Vistulæ trajectu dudum vasallagii tempore motas fuisse, qvæ tamen isthoc impedire non potuerint: qvo colore ergo easdem ad differendam pactorum confirmationem valere posse? Ast post hanc factam Electorem de istis agere haut recusaturum, ac æqvitatem suam Polonis satis adprobaturum. Sed auxilia ex pacto Reip. debita semper præsto fuisse.

His ubi nihil proficiatur, legati denuntiarent: Electorem id negotium neqve ad Comitia, neqve ad utrinqve Delegatos ante confirmationem rejici velle, sed ad seqvestres, & pactorum sponsores. Nam qvæ Ordines semel in æternum adprobarint, ea horum decisioni denuo subjici non posse, ni pro æternis pactis æterna litigia habere velint. Si ne id qvidem prosit, interposita protestatione discederent. Sane Procancellarius veteri Polonorum artificio eam causam denuo ad Ordines pertrahere studebat, ut eandem irritam redderet; qvod Elector non magis permittere poterat, qvam ut Rex de sua electione iterum ad Ordines referre vellet. Ac non animadvertebat Rex sane haut astutissimus, malevolorum dolo fieri, ut hoc modo amicorum optimus ipsi subtraheretur. Eam ob causam legatis injunctum, ut super hoc negotio neqve apud universum Senatum, neqve apud conventum Nuntiorum Terrestrium sermone, aut scripto agerent; sed unice apud Aulam insisterent, ut id ante Comitia expediatur. Ast si Rex ad hæc usqve negotium extrahat, cum uno qvidem & altero Senatorum agerent, ut Regem ad pacta implenda hortarentur, simul caverent, ne qvid eo nomine [illegible] referatur, nisi forte id, ut Resp. Regem urgeat, ne hic, qvod ipsa semel probavit, ulterius differat. Nullo autem modo negotium comitiale ex eo fieri paterentur, qvod Resp. qvæ ab ipsa reqvirebantur jam præstiterit, ac pacta firmarit, eoqve nulla deliberatione apud eam opus sit. Unde nec Electorem ullas declarationes aut restrictiones per SCtum, aut Constitutionem Regni admissurum, sed ad interpositionem eorum, qvi in pactis expressi sunt, id relaturum. His cum mandatis legati tribus septimanis ante comitia Warsaviam veniebant. *4. Jan. 72.*

§. 103. Sed qvia in hoc negotio gravem difficultatem pariebat Kalesteiniana causa, ea qvomodo se habuerit, exacte heic referemus. Christianus Ludovicus Kalcsteinius, postqvam multis ab Electore beneficiis usus esset, tribunus qvoqve dimacharum, & eqvitum legioni præfectus, simul Oletzkæ capitaneatu potitus, cum in isthoc munere multa immanitatis, & crudelitatis exempla patrasset, ut eo iterum privaretur meruerat. Unde efferatus atroces in Electorem minas spargere, ac tubos gestare, qvibus eum occideret, simul cum confœderato Polonorum exercitu in Borussiam se irrupturum, ac ulciscendæ ignominiæ ferro, flammaqve ibi grassaturum.

De causa Kalcsteiniana.

1670. rum jactans. Unde in jus vocatus capitis primum, inde clementia Electoris sententiam mitigante ad perpetuos carceres damnatus est. Cum unum annum in carcere egisset, intercessione Electricis, eum primogenitum filium peperisset, ex eo dimissus est hac lege, ut X M uncialium solveret, nec è prædio suo absqve Electoris venia discederet, multo minus Poloniæ fines intraret, ni famæ, bonorum, & capitis pœnam subire velit; ad qvod observandum iste jurejurando, simul scripto sese obstrinxerat. Inde mox eidem supplicanti dimidia pars multæ pecuniariæ condonata fuit. Ast his insuper habitis, cum vix novus Rex Michaël electus esset, cujus multi amici intenso in Electorem animo erant, è prædio suo Warsaviam se proripuit. De hoc statim atqve intellexisset Elector, Eusebio Brandio suo Warsaviæ Residenti injunxit, ut istum probe observaret, & à Rege dedi postularet, tanqvam maleficum, & contra jusjurandum profugum. Sed cum Rex id abnueret, caussatus; Kalcsteinium non alio fine venisse, qvam ut legionem, cui antea in Polonia præfectus fuerat, recuperaret; hic ferocior atrocia in Electorem convitia spargere, ac Borussiæ statum, inprimis Bydgostiana pacta moliri cœpit, jactans se effecturum, ut Electori necessum sit Borussiam iterum in feudum recognoscere, non sine multorum favore, qvi istam Electori invidebant. Scribebat dehinc Elector literas admodum serias ad Regem, ut iste perduellis sibi dederetur. Mittebatur etiam à Regimine Borussiæ ad Brandium exemplum processus, qvo iste damnatus fuerat, ut de ejus hominis facinoribus Regem, & Senatores edocere posset. Qvibus cum Rex haut permoveretur, utut ostenderetur, totum orbem judicaturum, Electoris amicitiam à Rege contemni, dum tot facinorum, & perduellionis convictus in istius fraudem fovetur; Kalcsteinius indies magis insolescere, & cum Rhodio juniore, qvi Regis gratia florebat, clam conspirare; qvi subinde jactabat; Kalcsteinium Electori palam, se clanculum negotium facessiturum. Igitur cum iste conviciandi, ac minandi finem non faceret, Elector Brandio, & Friderico Wilhelmo Lehndorfio subtribuno injungebat, ut inter se meditarentur, qvomodo is clanculum per emtos ad id Polonos intercipi, ac in Borussiam abduci possit. Sed ne ad hæc extrema procedendum foret, Brandius tanto enixius Kalcsteinii conatibus reluctabatur, ut demum Rex aula isti interdicere vellet. Etsi Procancellarius mature eundem moneret, ut propere Warsavia se subduceret, nec eam ignominiam expectaret. Nam hic Kalcsteinium tunc aperte protegere non audebat, qvod Rex Electoris amicitia inter turbida Regni opus haberet. Kalcsteinius porro Warsavia digressus ad Regis patruum Demetrium Wiesnovicium se contulit, ubi mendaciis ac fraudibus eo rem deduxit, ut hic legioni prætoriæ istum præficere vellet, conventione jam eo nomine inita. Qvo cognito Brandius statim ad Demetrium scribebat, missis processus Borussici actis, idqve negotium Megelino ejusdem legionis subtribuno commendabat, qvi perficiebat, ut is honesta functione indignus judicaretur, ac Principis aula eidem interdiceretur, retractata qvoqve conventione. Igitur exercitu pulsus Warsaviam regressus est ipsis in Comitiis; ubi in modestiam compositus Brandium rogabat, ut apud Electorem pro ipso intercederet, data fide, se contra hunc nihil machinaturum, qvoad responsum adferretur. Ast iste promisso insuper habito post qvatriduum duos libellos, Regi unum, alterum Reip. exhibebat, velut nomine Ordinum Ducalis Borussiæ scriptos; qveis servitio sibi imposito ut liberarentur multa cum verborum atrocitate, & in Electorem contumelia supplicabant. Ac posteriorem qvidem libellum Mareschallus Nuntiorum Terrestrium palam prælegebat, cui Kalcsteinius orationem invectivam in Electorem præmiserat, pluribus, qvam ipse libellus, injuriis refertam. Adversus eos libellos, & orationem Brandius ipsi Regi, cum in Senatum iret, scriptum tradebat, qvo è Kalcsteinio inqviri petebat, unde ipsi mandatum, ac procuratorium sit, qvo delegatus Ducatus Borussiæ constituatur, ac si tale nil proferre possit, ut velut falsarius, & proditor Electori dedatur, qvo meritas pœnas ob violatum jus gentium & pacta novissima dare posit. Id scriptum Referendarius Regni Krasinius jussu Regis in pleno consessu prælegere volebat. Sed Kalcsteinius instigante Procancellario per gradus thronum adscendens id scriptum Referendario ad latus Regis è manu abripiebat, ac per grados raptim è throno iterū descendebat; Referendario acclamante, ut à Secretario suo alapa Kalcsteinio infligeretur; sed qvi id facere non audebat. Perlectum à se scriptum Kalcsteinius Referendario redditurus erat: sed Procancellarius, ut id sibi daretur, vocabat, eoqve perlecto dicebat, id bene se habere: verum hoc negotium non ad Comitia pertinere, sed ad consessum delegatorum, in qvo Polonici judicum, Electorales actorum partes agere de-

9. Mart. *21. Mart.* *19. Maj.* *19. Aug.* *Krasinski*

1670. debeant, Kalcsteinio causam dicturo. Eo super facto insolentiæ plenissimo cum Brandius apud Procancellarium quereretur, hic, utut omnia in facie Reip. patrata forent, id à se suppressum inficiebatur, ac ut idem renovatum denuo exhiberet, ac prælegi curaret, svadebat. Nec eo secius cum Brandius novum exemplum alteri Referendario Prazmovio tradidisset, idem suppressum, nec prælectum fuit. Tam atroci injuria intellecta Elector tertia vice acribus literis à Rege postulabat, istum sibi dedi, id qvod fas gentium, & sanctissima pacta reqvirant: in qvem sensum & Brandius ad Regem verba facere jubebatur. Simul Gærtzkio injunctum aliqvot eqvites cum præfecto mittere, qvi à Rege deditum statim in Borussiam abducerent. Sed qvia dubitabatur, num Rex Electori gratificaturus esset, Brandius jubebatur hoc casu cum Megelino, & Lonscio tribuno consilia conferre, qvomodo is clam interceptus in Borussiam abduci qveat. Mittebant qvoqve Ordines Borussiæ declarationem suam coram supremo Consilio factam, qva talia Kalcsteinio mandare sibi in mentem venisse negabant: ac tam flagitiosa ejus hominis ausa se magnopere detestari profitebantur. Qvam & ipsam declarationem Brandius Regi, ac Reip. communicabat. Contra Kalcsteinius aliud scriptum commentus erat, idqve per omnes conventus provinciales circummittebat, cujus centum exemplaria Regiomonte in plateis reperta mentiebatur; qvo Borussiæ Ordines ipsum confirmare, ac rogare fingebantur, ut in egregio instituto strenue pergeret: publicam nuper declarationem pro ratione præsentium rerum factam: successu temporis auxilium suum ipsi haut defore. Intereà cum Brandius qvotidie expectaret, ut Rex super tam enormi injuria Electori satisfaceret, prout jus gentium, & jurata pacta reqvirebant; is contra intelligebat, à Rege, & Rep. decretum esse Kalcsteinium deinceps utiqve protegere, ejusqve causam ad delegatum judicium rejicere. Qvam in rem jam literæ ad Electorem conceptæ erant, qvarum exemplum Thesaurarius Regni Brandio legendum præbebat. Ea res Brandium magnopere solicitum habebat. Nam ob oculos versabatur, ejusmodi indignitates non posse non in nervum erumpere, ac bellum parere, multis hominum millibus exitio futurum. Ac jam ministri Electorales clam significarant, Electorem cum octo militum millibus iter in Borussiam suscepturum, ubi jam septem legiones agebant; qveis conjunctis injuriam sibi

Prazmowski. 19. Oct.

à Rege illatam ulturus sit. Ac in proclivi erat Electori inita societate cum factione Regi adversa hunc solio deturbare; id qvod tunc inter inimicos ejusdem agitabatur. Tantorum igitur malorum materiam, & discordiæ autorem vel cum aliqvo suo periculo è medio amovere fas piumqve Brandius judicabat. Latebat in ipsius ædibus Mongommerius turmæ præfectus cum aliqvot eqvitibus è Borussia missis ad Kalcsteinium à Rege deditum, uti spes erat, abducendum. In eas ædes Kalcsteinius semel atqve iterum accesserat aliqvot armatis stipatus. Sed cum pridie literas protectorias accepisset, his fidentior ultro, nec invitatus uno comitante in Brandii conclave introivit. Ubi cum multa digna indigna blateraret, is evocato Mongommerio & eqvitibus subito absqve tumultu comprehensum, inde manibus pedibusqve ligatum, ac ore obturato, ne clamorem tollere posset, tapetibus involutum in clausum currum conjici, ac eqvitibus istis comitantibus in Borussiam abduci curavit. Qvi tamen cum ad tertium à Warsavia milliare pervenissent, curru extractum eqvo imposuere. Unde cum jam ad Borussiæ fines pervenisset, agnitus ab obviis fuit, qvi de eo Warsaviæ nuntiavere, ubi jam qvartum in diem desideratus non fuerat. Ast ubi Procancellarius istum in Borussiam abductum audiisset, magnum tumultum in aula excitabat; ac protinus suspicione facti in Brandium conjecta, Rex per Boccomum supremum vigiliarum præfectum ex eo qværebat, qva de causa id fecisset; sed qvi de eo qvidqvam sibi constare negabat. Ea res in conclavi Regis magna cum acerbitate disceptata fuerat, ubi inter alios Meiersbergius Cæsareus minister velut pro sententia dixerat; si constet Brandium eo facto teneri, vinculis tamdiu onerandum, qvoad Kalcsteinius restitutus foret. Et cum Thesaurarius Regni Morsteinius exciperet, id juri gentium repugnare; Culmensis Palatinus Gninscius respondebat; jus gentium non protegere illos, qvi id jus violassent; aliis reponentibus, si maxime Brandius deliqvisse convincatur, tamen ad Electorem remittendum, ac ab hoc ejus pœnam exposcendam. Conspirabant inde in Brandii necem omnes Procancellarii, & Episcopi Posnaniensis domestici, qvorum hic ideo Kalcsteinio fervide patrocinabatur, qvod is paulo ante ritus Romanos professus esset. Brandium dein cum Procancellario loqvi cupientem, is obtentu morbi aditu arcuit. In Aulam accedenti Rex misit, qvi eadem abstinere juberet, qvoad inqvisitione facta adpa-

Mongommeri. 20. Nov. Boccom. Gninski.

1670.

adpareret, num is innocens sit. Nam in aulæ judicium hospes, omnesqve hujus domestici trahebantur. Ast omnes Electoris fautores, & Brandii amici, qvi qvid in aula cuderetur norant, rogabant, ut is se subduceret, ne Rex, cujus hoc facto existimationem graviter læsam istius inimici arguebant, sumta de ipso vindicta Electori contumeliam inferret, bello causam præbituram. Permanebat tamen Brandius, qvoad inqvisitio absoluta foret. Sed Thesaurarius ipsi significabat, in Senatu decretum, ut is comprehensus in custodiam daretur; simul per omnia sacra orabat, ut ei ignominiæ declinandæ se subduceret. Unde Brandius clara luce velut alicubi exspatiaturus cum famulis suis urbe excedebat nemine sentiente, relicta in conclavi pleraqve supellectile, dissimulandi discessus causa, ac in Borussiam se recipiebat; idqve admodum tempestive, cum jam decretum esset postera die eum in jus rapere.

Super isto facto disceptationes.

5. Dec.

§.104. Brandio Warsavia digresso Rex asperis literis ad Regimen Borussiæ scriptis postulabat, ut Kalcsteinius protinus Warsaviam remittatur, ac qvi illum abduxerint tanqvam læsæ majestatis Regiæ, ac violatæ securitatis publicæ, jurisqve gentium rei vel sibi dedantur, vel ibi pro enormitate facinoris supplicio afficiantur. Procancellarius qvoqve, ac Lithuanicæ militiæ supremus dux Pacius enixe svadebant, ut Rex huic ignominiæ ulciscendæ bellum Electori indicat, ac raptim in Borussiam, ac Novam Marchiam irrumpat. Elector contra

19. Dec.

ad eas literas reponebat: *Se per Brandium perduellis istius flagitia, ac infamiam Regi, totiqve Reip. satis demonstrasse; eum, notum ipsius civem, non uno fidei sacramento sibi obstrictum, ob atrocissima delicta ad perpetuos carceres damnatum; mitigata pœna per fugam è prædio, in qvo se moraturum fide jurato data promiserat, se proripuisse: Warsaviæ sanctissima fœdera, ac amicitiæ jura, qvæ sibi cum Rege, ac Rep. intercedant, ab isto turbata; existimationem ipsius atrocibus injuriis proscissam; seditiosa qvævis in ipsum omni nisu structa: Regi ac Reip. commentitio scripto, velut à Ducatus Borussiæ Ordinibus profecto, falsarium imponere ausum. Hunc læsæ majestatis reum, perduellem, perjurum, publicoqve judicio eo nomine capitis damnatum se à Rege dedi toties, sed frustra, petiisse; id qvod tamen fas fœderum, & jura gentium reqvisiverint. Unde nihil non esse infra meritum, & delicta impuri hominis, qvod in eum statuatur, qvi commune Regum, ac Principum decus violare, ac sacrum, & indissolubilem nexum inter ipsum, ac Regem dissolvere annixus sit. Eoqve se confidere, Regem eos, qvi pio, justoqve zelo moti sceleratum istum in ipsius potestatem tradiderunt, laude potius, Regioqve favore, qvam indignatione, immeritaqve ultione prosecuturum: id qvod & amice roget. Qvanqvam nondum sibi constet, à qvo, & qvo modo abductio illa facta sit.* Enimvero Rex Albertum Opackium Berolinum mittebat, qvi atroces in Eusebium Brandium qverelas movebat.

Opacki.

1670.

Ab eo Kalcsteinium in ædes suas allectum, inde vinctum, præcluso ore, tapetibus involutum, curruiqve injectum per mutatos eqvos in Borussiam abreptum. Ipsum Brandium sexto post die Warsavia clam digressum, eoqve se haut obscure facinoris autorem professum, cui Mongommerius turmæ præfectus, ac Baumgartius signifer administros se præbuerint. *Qvia itaqve atrocissimo hoc, & inaudito facinore Regia Majestas graviter offensa, atqve jus gentium violatum sit, Reip. ac nationis Polonicæ dignitas læsa, ordinarius inter Principes tractandi modus sublatus, fœderis, ac amicitiæ, bonæqve correspondentiæ interruptus prope nexus, se postulare, ut in satisfactionem gravissimæ injuriæ Regi ac Reip. illatæ Kalcsteinius Warsaviam illæsus restituatur, Brandius violati juris gentium pœna condigna afficiatur; Mongommerius, & alii milites læsæ majestatis, & securitatis publicæ, ac plagiariorum pœna afficiantur: Baumgartius vexillifer tanqvam miles regio sacramento obstrictus Regi extradatur. Et qvia Brandius contra Majestatem Regiam, contra ministerii sui, honestiqve viri officium deliqverit, ideo Regem ab Electore reqvirere, ut in posterum nullum ad aulam Polonicam mittat ministrum, qvi continuo ibi resideat, sed ut mittendi expositis mandatis, & peracta negotiatione redeat: Qvemadmodum Rex similem ministrum in aula Electorali non fovet.* Addebat, responsum jam ad Electoris petitum super dedendo Kalcsteinio fuisse confectum: sed Brandium obtentu valetudinis id accipere, & eo nomine Procancellarium adire noluisse; qvod isthoc facinus jam animo agitaret. Id qvod tamen confictum erat. Nam cum Brandius Regi Electoris literas super Kalcsteinio traderet, hic respondebat: *Sese istum hominem haut qvaqvam protegere, non tamen eum dedere posse, qvod neminem nisi jure victum in custodiam dare liceat. Nam Borussos, etsi sub Electoris imperio sint, tamen si in Polonia agant, Polonicis privilegiis frui.* Ad qvæ Brandius: *Kalcsteinium jam in Borussia jure convictum, & damnatum. Qvod si hic denuo conveniendus sit, appellationem per pacta sublatam*

22. Nov. 1670.

post-

1671. *postliminio reduci. Qvid juris Borussis adhuc in Polonia competat, sibi non constare; saltem id Electoris juribus fraudi esse non posse. Sane si maxime per pacta iste dedendus non foret, id tamen vel eo nomine fieri debere, qvod tanqvam falsarius, & impostor Regem, ac Remp. famosis suis libellis illuserit, at Electorem in facie Resp. gravibus conviciis perfuderit.* Ad qvæ Rex: eam causam in Senatu decidendam. Ac mox eo ipso tempore, cum istius deditio qvam maxime urgeretur, in Senatu decretum, eum protegendum, ac in futuris comitiis ejusdem qverelas audiendas, qvo nomine & literæ protectoriæ tradebantur; utut antea Rex semper dixisset; se istum protegere nolle. Eundem & Posnaniensis Episcopus, tanqvam recens Ecclesiæ Romanæ ornamentum, qvo tutius ageret, ædibus, ac mensa sua recipere voluerat. Porro ad proposita ab Opackio Elector initio reponebat: Polonos Kalcsteinium recepturos, sed capite truncatum. Se qvidem id factum non jussisse; autores tamen haut puniturum, qvia recte fecerint. Polonos, dum Residentem ipsius admittere nolunt, videri bellum indicere sibi velle. Ea si mens sit, non opus esse ambagibus uti. Ne Poloni se irritare pergerent, qvi satis norint, qvantum sibi molestiarum integrum jam annum per hominem istum intulerint. Ac jamdudum animum sibi fuisse bello ista ulcisci, ni demum sceleratus iste in potestatem redactus foret. Enimvero re in consilio ventilata satis adparebat, si pari pertinacia Polonis occurratur, utiqve ad manus rem deductum iri, tempore admodum importuno, cum à Gallo imminens periculum omnes curas averteret, ac Cæsaris, qvi Michaëli Regi studebat, amicitiam refrigerari haut expediret. Simul ob unum nefarium caput tot myriades bonorum civium belli calamitatibus involvere haut tanti erat. Et qvia constabat, Regem pravorum qvorundam hominum consiliis in transversum rapi, satius visum est spatium aliqvod isti indulgere, qvoad sana ratio, deflagrantibus sinistris affectibus, locum inveniret. Itaqve placuit dissimulare Kalcsteinii abductionem Electoris jussu factam; sicuti & revera Elector, ut ea tali modo, & loco fieret, non præscripserat; etsi ut iste in potestatem redigeretur, in universum jussisset, tali modo, qvi nihil tumultus excitaret. Prout & Brandius, ut ejus facti invidia in ipsum solum derivari posset, postea sparserat, Electoris injussu istum abs sese abductum. Qvæ & tutissima via erat Regi, qvi hoc facto offensum se judicabat, satisfaciendi, ejusqve existimationi consulendi. Ac eo plausibilior erat iste color, qvod inqvisitio Warsaviæ unice contra Brandium instituta, nec super eqvitibus istis qværere curæ fuisset, qvos una cum Mongommerio solutos sacramento milites crediderant. Itaqve Opackius tali cum responso dimissus est. 1672.

15. Jan. *Kalcsteinium adeo improbum, ejusqve crimina tam horrenda, ut nil indignius accidere possit, qvam si per pessimas eas res, qvæ optima inter homines habentur, magnorum Regum, & Principum amicitia, & vicinarum gentium conjunctio ullo modo turbari debeant. Aufugisse eum in Poloniam variorum criminum convictum, & damnatum, ac servum pœna factum, contra juratam fidem; ibiqve aliqvot per menses hæsisse, nil aliud agentem, qvam ut Principis sui existimationem fœdissimis calumniis proscinderet, & sanctissimi fœderis nexum dissolutum iret. Frustra obtendi, supplicem eum in Poloniam venisse, qvi indies ibi novorum machinatione scelerum in conspectu totius Reip. seipsum vincere laboravit. Nec ibi locum fuisse super ejus criminibus cognoscendi. Sine per pacta etiam simplices Borussiæ incolarum qverelas ad se velut supremum ejus provinciæ dominum fuisse remittendas, qvæ alium Principem aut patronum agnoscere non debet, nec potest. Qvod majus specimen perduellionis dari potuisse, qvam nefaria scripta Regi, ac Eqvestri Ordini exhibere, qvibus Principem, à qvo tanta beneficia acceperat, tyrannum non minus scelerate qvam falso proclamarit. An Polonicæ originis sit, nil interesse, nec de eo constare. Saltem id certum esse, & parentem, & majores ipsius homagio præstito Duces Borussiæ naturales dominos agnovisse, qvorum hereditatem iste adierit. Qvo facinore militari de Rep. Poloniæ meritus fuerit nunqvam innotuisse. Id sane in confesso esse, in Polonia eum non cum hostibus, sed cum hospitibus suis, & horum pecoribus bellum gessisse; unde & furti, rapinæ, atqve concussionis ibi accusatum, & damnatum fuisse; ac demum militia Polonica infamem finem imposuisse, secum abductis ducentis eqvitibus, & interversis viginti duobus florenorum millibus; ut Joannes Casimirus Rex suspendio eum affecturus fuerit, si comprehendi eundem contigisset. Electori sub Joannis Casimiri regno nunqvam curæ fuisse, sceleratos in ejus gratiam reducere. Eqvidem se summorum virorum calamitatibus indoluisse, qvi turbis Reip. velut torrente abrepti fuerant, nullo adversus eam delicto admisso; ac apud Regem his non tam culpa, qvam infortunii veniam impetrare laborasse. Kalcsteinium sua sponte pessimum; ac indignum esse maximæ dignationis viris sceleratissimum homi-*

1671. *hominem acconseri. Asylum eundem in Polonia nec qværere, nec sperare potuisse. Nam asylorum sanctitatem iis qvondam profuisse, qvi casu, innocente animo, aberrante forte manu mali qvid fecerant: profanis in fauo receptum non fuisse. Ast Principi suo insidiantibus, aut pacem publicam turbantibus ne sanctissimum qvidem Dei altare patrocinatum. Et qvia nemo bonus ejusmodi malefe-riatis favet, sed qvilibet istos suo periculo furere patitur; inde scelleratorum deditionem, eorum præsertim qvi in statum publicum deliqverunt, inter amicos, & vicinos locum invenisse. Hanc à se aliqvoties petitam, nunqvam obtentam. Interim Warsavia qvotidie nuntiatum, & in Regia, & in conventibus Procerum versari hominem tam immania patrantem, qvæ vel ob communem Principum causam ab omnibus vindicanda fuerant. Sed tolerari eum Warsaviæ, postqvam legibus pacis Olivensis inter inclutam Remp. ac se, cautum fuerit, ut altera pars alterius honori consuleret, ejusqve gloriæ, ac securitati velificaretur, id esse, qvod sibi maximo dolori fuerit; cum interim maleferiati istius ferocia impunitate indies glisceret, qui modo ministerio, modo protectione Regis gloriatus sit. Sibi cognitum, istum mendaciorum architectum; ac nuntiis Warsavia allatis vix fidem adhibuisse. De Rege qvoqve optima qvaqve sperasse, & qvi nunqvam in animum inducturus sit aliqvid in hac causa statuere, qvod mutuam amicitiam lædere posset. Sicuti & ipse interim Reginam filiæ suæ recens natæ commatrem adoptarit. Sed nuper nuntiatum fuisse de Kalcsteinio in suam ditionem delato; de cujus tamen facti ratione, ejusqve autoribus nondum certa sibi fide constet. Qvæ cum ita sint, se Orbi Christiano, imo ipsi Regi judicium deferre, uter justiorem, gravioremqve conqverendi causam habeat, & utri competat satisfactionem petere. Qvemadmodum vero ipse hactenus æqvitate animi potius, qvam jure suo in hac causa usus sit: sic sine mora in autores ejus facti inqvisiturum, & pro ratione delicti in eos animadversurum: à qvibus si qvid secus factum sit, id ad interrumpendum fœderum, atqve amicitiæ nexum haut valere posse. Eo summos Principes, populosqve constringi; qvi à privatis secus facta præstare non possint, sed punire possint. Idqve ut in hoc negotio fiat, prout æqvum est, se curaturum. Super Kalcsteinio se propediem missurum, qvi Regem exacte edoceat. Nec dubitare, qvin Rex agniturus sit, à se nihil omitti, qvod constantis amici, ac fœderati officio congruum sit. Cæterum qvoniam Reges, Principes, populiqve fœdere, aut vicinitate juncti non modo honorificum sibi, sed & utile, ac necessarium ducunt, si in aulis suis, aut publicis consultationum locis fœderatorum, vicinorumqve ministri adsint, qvibuscum de rebus utramqve partem tangentibus agi qveat, ne propter singula negotia singulas legationes adornare opus sit, se recepto huic instituto, per multos abhinc annos priorum Regum tempore à se exercito, & ab aliis exteris in Polonia etiam interregni tempore, & in præsens qvoqve observato, deesse noluisse. Ac uti gratum sibi foret, si qvis a Rege in hac aula resideat, qvicum de eo omnibus negotiis communicari qveat; ita Regi haut displiciturum, si qvem suorum eo fine ad aulam Regiam destinaverit. Nam in supervacuas legationes, neqve sibi, neqve Regi, ac Reip. utiles, impensas facere haut placere.* — *1671.* Hoc cum responso legatus Polonicus dimissus est. Inde Mongommerius publica proclamatione Regiomonte citatus, sed clam prius monitus, ut inde se subducat, & Colbergæ, aut alio loco sub alieno nomine aliqvantisper agat, insigni qvoqve præmio mactus. Eusebius qvoqve Brandius Cultrini in jus vocatus, cum uti jussus erat, non comparuisset, in contumaciam damnatus est, ut bonis amissis patria careret. Qvæ tamen sententia uti in speciem tantum ferebatur, ita post jussu Electoris abolita est; ac is, postqvam per biennium extra hujus ditiones se tenuisset, in aulam rediit. *Jan. 72.* Sed Kalcsteinius Memelam abductus capite pœnas luit, persistente usqve ad extremum animi ferocia, ut de innocentia sua etiam moriens testari non dubitaret; In Polonia liberum cuivis esse alterius nomine scripta exhibere; & omnia qvæ istis libellis extent vera esse.

Ab Electoralibus legatis Warsaviæ acta. 9. Dec. 71.

§. 105. Ista Kalcsteinii abductio aliqvandiu in Polonia magno animorum motu agitata fuit. De qva Elector, cum Hoverbeqvium, & Danielem Tettavium ad renovanda pacta Warsaviam mitteret, in mandatis dederat, ut dicerent: se non perspicere, qvid Poloni eo nomine ab Electore postulare velint. Ab ipso eam abductionem jussam demonstrari non posse. Testari qvoqve literas, post Brandii discessum in ejus conclavi repertas, qvomodo ea actio suscepta fuerit. Eo rerum statu ab Electore nil amplius desiderari posse, qvam ut reos in jus vocari, & sententiam in eos ferri curet. Id qvod factum sit; & cum judicio se non stiterint, in contumaciam damnatos. Enimvero Electori longe graviores de Rege qverendi causas esse, qvod cum per pacta unus fœderatorum alterius dignitatem, & existimationem tueri teneatur; Kalcsteinio indultum fuerit, ut in aula Regis, apud

exer-

1672. exercitum, in facie Reip. & conſeſſu Nuntiorum Terreſtrium, ac ubiqve horrendiſſimas qvasqve criminationes in ipſum effundere, & ſine fine iterare poſſet, fœdis libellis, qvos obtulerit, à Rege receptis. Tum deditionem contra jus gentium negatam; ſaltem impurum hominem Regno exceſſe haut juſſum; ſed ut ægre Electori fieret, in aula toleratum, ac à multis clam firmatum. Atqvi Uladislaum qvondam Regem Waldium qvendam, ſubditos in diſtrictu Inſterburgenſi ad ſeditionem movere conatum, nondum judicio damnatum, dedidiſſe. Qvanto magis id circa Kalckſteinium fieri debuiſſe, cui nulla juris remedia amplius competant; & cum iſte ad directum feudi dominum, hic ad eum ſe contulerit, qvem Elector non niſi vicinum agnoſcat. Iſta tamen ita proponere jubebantur, ne univerſi Ordines accuſari viderentur, cum plurimi Senatores ſvaſerint, eum Regno pellendum. Aſt Rex dum legatos audit, non ſine verbis magnum animi motum arguentibus de iſta abductione qverebatur. Sibi de Kalckſteinio parum curæ eſſe, homine perdito, & qvi ubiqve exiſtimationem decoxerit. (nam & bina vice in Polonia infamia notatus fuerat.) Sed iſtud eo tempore factum, qvo ipſe ob adverſam ſibi factionem maximo animi dolore correptus fuerit, & qvo afflictio afflicto addi minime debuerit. Et cum oſtendere cuperet, à vicinis ſe æſtimari, contumeliam ſibi illatam, qvam ne privatus qvidem toleraturus ſit. Se in Brandium facile talionis jus exercere potuiſſe; ſed ſibi temperaſſe, & ab Electore per legatum ut ſibi ſatisfiat petiiſſe. Sed nec id factum, nec legatum veniſſe, qvem Elector ejus negotii cauſa miſſurum ſe promiſerit. Cum legati qvæ juſſi fuerant repoſuiſſent, & legationem dilatam, qvod Rex tunc in expeditionem abiiſſet, hic pauln placatior dicebat: parum ſibi curæ futurum fuiſſe, qvid Kalckſteinio fieret, modo id factum non in ſede regia patratum foret. Eum ſe nunqvam in protectionem recepiſſe, ac jam eundem aula expellere decreviſſe. Eadem qvoqve abductio in mandatis qvorundam Nuntiorum Terreſtrium *grande illud nefas* vocabatur, ac judicabant iſti, hoc facto prætenſionem in Elbingam compenſari poſſe; ac multi plus clamoris ſuper abducto Kalckſteinio, qvam Turcica clarigatione tollebant. Ex qvo Hoverbeqvius colligebat, aulam per turbidos qvosdam Boruſſos ſibi ſomnia finxiſſe, ſi Rex renovationem pactorum extrahat, ſeditioſos qvosdam in Boruſſia copias ibi Electoris oppreſſuros, ac totam provinciam ultro Poloniæ ſe dedituram. Qvo ipſo Regem, cum omnes præfecturæ ad patrimonium Principis ſpectent, pluribus reditibus, qvam è tota Polonia, potiturum, ac omnes anteceſſores gloria ſuperaturum. Qvæ & cauſa erat, qvod Rex modo auxilium Electoris expoſceret, modo idem ſiſti peteret. Nam per iſtud qvidem turbidis in Boruſſia ſpatium fore credebatur exſeqvendis ſuis deſtinatis, qvo ipſo tamen multum favoris Electori apud Remp. acceſſurum erat. Et accedente Kalckſteinii abductione malevolis prætextum naſcebatur renovationem pactorum extrahendi præcipuo autore Procancellario, qvi jactare non dubitabat, facile fore Electori qvicqvid terrarum cis Oderam verſus Poloniam jacet eripere; ac ſe propediem Mariæwerderæ, ac Riſeburgi miſſam cantaturum, qvæ oppida antea ad Præſulatum Pomeſaniæ ſpectaverant. Qvi & ex literis fiduciariis anſam cavillandi arripiebat, qvod per incuriam ſcribæ vocabulum *legati* omiſſum eſſet, eoqve Hoverbeqvium tantum ut privatum æſtimare volebat. Nec Regi id audaciæ erat, ut aliqvid absqve viri iſtius conſenſu ſtatueret; etſi, ut Electorem amicum haberet, vacillantes tunc ejusdem domi res admodum reqvirerent. Earum turbarum prima origo fuerat, qvod Rex ſtatim ab electione ſeſe Pacio Magno Lithuaniæ Cancellario, & Poloniæ Procancellario totum addixerat, oſtenſa erga reliqvos omnes diffidentia. Ac poſt cum in Comitiis coronationis nuptiæ ſine pleno conſenſu Senatu decretæ, ac mandata Procancellario ſponſam ambituro data vix ulli Senatori oſtenſa eſſent, diſſidium aperte erumpebat. Qvod eo minus componi poterat, qvia aulici oleum camino addebant, ac inanibus terroribus ſuſpicacem animum agitabant, vulgato, Electorem cum octodecim militum millibus Poloniam irrupturum, ac Comitem Sancti Pauli è Gallia venire ad coronam ipſi eripiendam; nimirum ut in turbido piſcarentur, ac Regi poſt imputarent velut id periculum ſua induſtria depulſum foret. Eo confuſior autem ejus aulæ ſtatus erat, qvod qvi Regem poſſidebant, ipſi inter ſe diſcordes agerent, ac ſibi invicem nocere niterentur. Unde qvod uno allaborante decretum fuerat, ab altero ſubvertebatur, Regi placita ſua ad ipſorum libidinem immutante, ita ut una ſeptimana idem conſilium ſæpe ter, aut qvater refingendum eſſet. Iſta magnum Regi odium juxta, atqve contemtum pariebant; cui & Primas Regni pleno Senatu in os exprobraverat, qvod dixiſſet, ſe tacita cum exce-

1671. ptione (*restrictionem mentalem* cavillatores Theologi vocant) in pacta conventa jurasse. Addito; tantillo tempore sesqvimillionem æris alieni contractum: Joanni Casimiro de promissa pensione ne teruncium qvidem solutum, qvi magna cum Reip. ignominia apud exteros aliena misericordia vivat. Accedebat inde à Turca periculum, & qvod adversa factio consilia sua majore cum circumspectione exsereret. Contra animos Nobilitatis in Regē refrigerari, tum conjunctio cum Regina, & Domo Austriaca imminui. Acres qvoqve morborum impetus parum diuturnam vitam pollicebantur. Sic igitur enormis affectus in paucos reliqvorum omnium animos averterat. Et qvanqvam præcipui Senatores svadebant, ut sine mora pacta jurejurando firmarentur; solus tamen Procancellarius renitebatur, ac per aversionem decidendum censebat, inde prætensione in Elbingam, hinc remissione copiarum auxiliarium, aliorumqve controversorum abolenda.

Pacta demum confirmantur. *26. Jan.*

§. 106. Enimvero cum jam Elector legatis suis injunxisset, ut si negotium nondum expeditum sit, ante Comitia Warsavia discederent, subito id præter spem ad bonum exitum spectare cœpit. Nam dum Procancellarius abest, Archiepiscopo, Cancellario Magno, & aliis annitentibus omnes præsentes Senatores pro sententia dicebant, jusjurandum in pacta ante Comitia suscipiendum, ne tanto periculo Reip. imminente tam potens Princeps vicinus offendatur. Ast Rex, qvi ita cum Procancellario discedente convenerat, id qvidem non improbare; prius tamen colloqvium cum legatis super negotio Kalcsteiniano, & aliis habere velle. Nam is hoc negotium utiqve extrahere, & propositioni in Comitiis faciendæ inserere cupiebat. Cum nostri propositum colloqvium abnuerent, Cancellarius Magnus denuo Regi demonstrabat; qvia Elector Kalcsteinii abductionem non jusserit, non posse qvoqve eum illatæ contumeliæ insimulari, ac negotium id nil commune cum pactorum confirmatione habere; per qvam & Regi potius fundamentum nascatur petendæ satisfactionis, qvod in pactis cautum sit, ut unus alterius securitatem, & salutem promoveat. Ac potius Electori causam esse qverendi, qvod Posnaniensis Præsul, & alii in protectionem recipere ausi sint hominem infamia coopertum. Cracoviensis qvoqve Præsul contendebat, si maxime Elector Kalcsteinii abductionem mandasset, Regem tamen eo nomine satisfactionem petere non posse; qvod is non pleni juris, sed servus pœnæ fuerit; nec Regi per pacta fas sit ejusmodi qverulos admittere. Ac Proregi Neapolitano solitum proscriptos, qvi in Pontificis ditionem se receperint, clam ibi intercipere, hoc ideo qveri non audente. Inde cum propositio comitialis ad Ordines à Cancellario Magno fieret, hic de confirmatione pactorum omittebat, ut Procancellarius de ea comitiorum indictioni inseruerat. De qva cum Episcopus Posnaniensis apud Regem moneret, hic de ista addi jubebat. Sed cum Cancellarius regereret; non id solum se additurum, sed & hoc, ut legati Electorales protinus aula excesse jubeantur; Rex ita turbatus est, ut statim de ista nil amplius moveri juberet. Interea Hoverbeqvius liqvidum responsum acriter urgebat, aut protinus se discessurum minabatur. Ac promittebat Crocoviensis Episcopus, se non solum provocationem ad sponsores pactorum admissurum, sed & scriptum à præcipuis Senatoribus obtentutum; Regis acta à se haut probari, ac se extra culpam fore eorum, qvæ inde proventura sint; ac pro se ab Ordinibus jurejurando jamdudum firmata pacta, & ulterioris confirmationis haut indiga sancte servaturos, qvicqvid Rex faciat. Reversus inde Procancellarius rem iterum turbare cœpit, ac velut ingens crimen ab Electore admissum differebat, qvod hic Czari titulum Magni Ducis Lithuaniæ tribuisset. Qvæ res ita se habebat. Anno 1659 Czar Electori insinuaverat, ut is seqvestris officium inter ipsum, & Polonos obiret: id qvod ab isto communicatum Joannes Casimirus Rex, & alii proceres probabant. Unde Elector cum Czare scriptionis commercium exercere cœpit, & qvia hic nullas tunc literas sine hoc titulo admittebat, eo qvoqve utendum fuerat bono Reip. ac citra ejus fraudem, cui factum tertii nocere non poterat. Qvem tamen titulum Elector post factam pacem Czari nunqvam tribuerat. Ista porro tam distorta consilia Procancellarius, & hujus instinctu Rex eo fundamento superstruxerat, qvod Kalcsteinius, & junior Rhodius ipsi persvasissent; multos esse in Borussia præsentium rerum pertæsos, & omnes Ordines data occasione in Electorem insurrecturos. Simul Regi spem fecerant, posse eum isto Ducatu velut feudo pro sua familia potiri. Unde Rex in ambiguo hærere, & neqve in Hoverbeqvii postulatum consentire, nec Electorem protelare velle, ac rem de die in diem extrahere. Qvi ratamen Electori studebant, legatis svadebant, ne discessum præcipitarent, ac finem

2. Febr.

Comi-

1672. Comitiorum expectarent; qvod inter alia incommoda metuendum sit, ne si id negotium stantibus Comitiis suscipiatur, protestatio qværpiam emergeret, per qvam totum negotium velut vado adhæsurum erat. Ac ipse Rex & alii spem faciebant, id post Comitia successurum. Sane & è re Electoris erat, idem eousqve differri, ne comitiale negotium videretur. Regina qvoqve, & Cæsareus minister operam suam pollicebatur: ac Majores Poloni eam confirmationem urgebant, qvo securitati suæ caveretur.

15. Mart. Demum abruptis Comitiis Procancellarius ultro declarabat, se Electoris desideria haut impediturum, ac jam dies jurijurando statuebatur, ut tamen cavillatio circa hujus formulam aliqvot dies consumeret. Ac pervincebant nostri, ut & ea clausula insereretur, *qvod S. Regia Majestas prædicta pacta in omnibus articulis, punctis, & clausulis observatura sit, nec iisdem sive directe sive indirecte contraventura, aut contraveniri à subditis passura sit.* Ubi nostri vocabulo *subditis* addi nolebant *suis*, ne Rex crederet, satis esse, si Polonos suos à violandis pactis cohibeat, sed rebelles Borussos, uti Kalcsteinium, & Rhodium, fovere sibi fas esse. Nomine Regis, & in ejus animam jurabant Adrianus à Krasovvo Zochovvski Castellanus terrarum Visnensium, & Albertus Opacki Succamerarius Warsaviensis. Post & nostri juravere; qvi hoc in actu omnes cerimonias declinarunt, ac ne id fieret in conclavi Regis, aut hoc præsente, etsi is eo fine pallium regium Czenstochovva adferri curaverat; ne ea confirmatio ad substantiam & validitatem pactorum reqviri videretur. Sed & ne in posterum prætenderetur, cum actum utiqve Warsaviæ peragendum, sed & posse ad fines Borussiæ, aut alterius in Regis, & Electoris ditione fieri, nostri formulæ instrumenti, qvod eo nomine conficiebatur, hæc verba inserebant: *locum, & tempus hac vice cum utriusqve partis consensu prævia conventione Warsaviam*

29. Mart. *placuisse.* Discedentes nostros Rex multo verborum honore cumulabat, ac Electoris auxilium sibi despondebat, si res in seditionem erumperet. Nam Electoris rationibus haut qvadrare, Gallicum vi, & pecunia intrusum Regem vicinum habere. Cæterum ad extrema ruebant ejus Regis res, cujus regimen omnes aversari cœperant, velut animo & corpore imperii haut capacem; ac jam super eodem dejiciendo agitabatur multis è Gallia Regem captantibus. Contra Austriaci cum Archiepiscopo tractabant: Se apud Michaëlem omnia vitia, qvæ in hominem cadere possint, sed nemi-

nimum qvidem virtutum, & nihil candoris 1672. invenire. Unde facile prospicere, eum, velut imperandi ineptum à Rep. solio dejiciendum. Igitur haut curæ sibi esse, qvid isti fiat, modo penes Reginam corona maneat. Nam si ipsa coactam se, aut mariti impotentiam alleget, matrimonium ipso jure nullum esse. Pontificis consensum facile obtineri posse, qvi nunqvam permissurus sit, ut tantum Regnum Romanos ritus professum sub tali Rege pessum eat.

§. 107. Post confirmata pacta Elector testaudo in Remp. studio M D selectos milites sub Friderico Danhofico Comite Regi in auxilium contra Turcam misit. Qvi in altiora Poloniæ Lublinum usqve progrediebantur, ubi universa Nobilitas armata metabatur; sed qvæ initio Novembris diffluebat, nulla re gesta. Unde & nostris iterum via relegenda fuit, nulla virtutis exserendæ occasione. Ac interim strenue cum fame luctandum fuerat, qvod nec panis qvid, nec pecuniæ in Polonia præberetur. Cupiebat iis copiis Rex contra adversam sibi factionem uti: sed negabat Danhofius, sibi in alios præter Turcas pugnare injunctum. Sed seqventi anno, gliscente à Turcis periculo Rex Felicem Morstinium ad Electorem mittebat; qvi pro auxiliis superiore anno missis gratias agebat; laudibus ferens, qvod Elector plus qvam pacta reqvirant, præstiterit, dum de suo iis copiis duorum mensium stipendia numerat, nullam refusionem stipulatus. Tum exposito Regni statu, tanto hosti propulsando haut sufficientis, auxilium Electorem poscebat ex pacto, & ut ei pro periculi magnitudine plus copiarum adderet ad octo millia; de qvibus autea Elector spem fecerit, ubi necessitas Reip. urgeat. Ad ista Elector: Sibi semper cordi fore studium suum Regi, ac Reip. qvavis occasione adprobare; eoqve se debitis ex pacto copiis injunctorum, ut protinus ad fines Regni accedant, unde à Rege evocari qveant; ea tamen lege, ut Rex vicissim, prout pactis cautum sit, auxiliaribus copiis stipendia, & annonam præstet, ne eandem uti superiore anno miseriam exhaurire cogantur. Iis se copiis non nihil additurum; sed eas ad VIII M augeri non posse, qvod copiæ suæ priori expeditione numeris valde imminutæ sint; nec periculosum Germaniæ statum permittere, ut ipse milite se exuat. Forte tamen à Sveciæ Rege, & Czare sat copiarum impetrari posse, qvibus miles in promtu & citra expeditionem sit: de qvo ipse jam ultro apud Sveciæ Regem moverit; qvi

Elector Poloniæ auxilia mittit. Sept. Oct.

12. Jul.

Rrrrr 2 nec

1673. nec alienum ab hoc negotio se ostenderit; ac posse de eo Warsaviæ inter ministros ulterius tractari. Legatus contra: Auxilia ista se non ex pactis, sed ex generoso Electoris animo, & commiseratione in Remp. expectare: quæ & eo paupertatis redacta sit, ut promissam licet copiarum sustentationem præstare neqveat. Unde Regem rogare, ut Elector iis aliqvot mensium stipendia in expeditionem solvere velit. Ac consensit Elector, se duorum mensium stipendia de suo præbiturum: sed plura promittere exhaustas suas ditiones haut concedere. Ea occasione Elector monebat, ut tandem aliqvando super Elbinga sibi satisfieret; qvod post finitum bellum fore legatus spem faciebat. Cum & idem qveereretur, Draheimensibus hospitia, & tributa à Polonis imperata, id qvod pactis aperte repugnet; legatus id ex errore ducis profectum, ac mox ultro revocatum excusabat.

Offensa negotii Kalcsteiniani paulatim exolescit.

§. 108. Inter hæc offensa negotii Kalcsteiniani paulatim exolescebat, ac demum Rex declarabat; se non amplius Kalcsteinium repetere; rogare autem, ut Elector tutandæ ipsius existimationi promittat, se eum redditurum; se vicissim per scriptum cauturo, qvod eum habere nolit. Qvod temperamentum acceptabatur, simul placebat, ut Elector pro Braudio intercederet, & hic literis apud Regem deprecaretur. Ac tandem convenit, ut Brandius Warsaviam rediret, ibiqve humili submissione Regem placaret. Sed dum iter adparatur, Rex subita morte extingvitur. Interregno emergente multi proceres svadebant, ut Brandius Warsaviam se conferret, ac ipse Procancellarius eidem protectionem promittebat. Unde cum Electoris consensu iste iter ingreditur multis commendatitiis literis ad *April. 74.* complures proceres instructus. Sed antequam Warsaviam pervenisset, Regis Joannis electio successerat, qvi Regi Michaëli infensus fuerat, & Kalcsteinii abductionem non adeo ægre tulerat. Ibi accedentem omnes qvi norant Senatores, & proceres amice recipiebant; & Mareschallus aulæ qvicqvid supellectilis qvondam Warsaviæ reliqverat, illæsum restituebat. Ac liberum ipsi erat ibidem manere, ac veterem functionem exercere. Sed qvia tunc Elector expeditionem contra Gallum suscipiebat, cui aula Polonica favebat, qvidam monuerant, istum huic parum gratum fore; 1673. idem ab Electore inde revocabatur, postqvam novem per menses inter ipsa Comitia Warsaviæ palam, & nemine turbante, egisset.

Moscica. Febr.

§. 109. A Czare Moscoviæ ad Electorem Bilefeldæ tunc agentem legatus veniebat Paulus Menesius, qvi de periculo, qvod ex irruptione Turcarum in Poloniam vicinos qvoqve maneat, præfatus, Electorem hortabatur, ut adversus hosce cum Czare, & Polono arma societ, conjunctionis legibus congressu legatorum adornandis. Tum ut pro sua autoritate alios qvoqve Principes Imperii ad paria incitet; inprimis Galliæ, atqve Angliæ Reges permoveat, ut arrepta adversus Belgas arma in communem Christiani nominis hostem vertant. Ad qvæ Elector: Se bello Gallico *11. Febr.* implicitum plus auxilii, qvam jam fecerit, Polonis ferre non posse. Ac Czarem optime facturum, si & ipse Gallum, & Anglum hortetur, ut pace Orbis Christiani constituta vires suas in communem hostem socient: qvo nomine & ipse ad alios Principes Christianos sit scripturus, ac propediem legatum ad Czarem missurus. Nec multo post Joachimus Sculteti in Moscoviam missus est, ut Czari gratias ageret, qvod Poloniæ causam contra Turcam amplexus sit; eumqve ad continuanda auxilia hortaretur. Iste cum Plescoviæ, & Novogardiæ à delegatis in eam rem (*Prestavos* vocant,) exciperetur, ac hi inficeto more superiorem in traha locum occupassent, idem Moscoviæ hac de re graviter qverebatur, ac ni hoc emendetur, se postremum ab Electore legatum heic fore. Unde dum ad Czarem deducitur, dignior locus dabatur; ac declarabat Artemon Sergevicius, Czarem, ejusqve antecessores hactenus nunqvam Cæsareis, Regiis, aut Electoralibus ablegatis per Prestavos suos dextram manum concessisse. Sed hunc demum Czarem cum Cæsare, & Regibus Sveciæ, & Daniæ convenisse, ut eorum ablegatis dextræ manus honos relinqvatur. Et qvia Czar Electoris amicitiam magni æstimet, ac ulterius conservare cupiat, hujus ablegatos nunc & deinceps pari cum Cæsareis, & Regiis honore habitum iri. Qvam in rem ad præsides Plescoviæ, & Novogardiæ mandata transmissa sunt, idqve decretum in acta relatum.

SAMU-

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER DUODECIMUS.

EPITOME.

*E*Lector paci conciliandæ studet. Missio ad tractatus Colonienses. Ablegati mandata. 2. Cum Neoburgico acta. 3. In conventu Coloniensi acta. Cerimonialia. Pacis negotium difficile adparet. 4. Circa propositionem difficultas. 5. Electoris ad Cæsarem missio. 6. Sveci super tertiis partibus formandis agitant. Electoris de his judicium. 7. Tractatus Colonienses hærent. 8. Alia tractatuum Coloniæ evadit facies. 9. Belgæ separatam pacem cum Galli sociis captant. VVilhelmus Furstenbergius abducitur. Id factum defenditur. 10. Inter Anglos & Belgas pax fit. Conventus Coloniensis solvitur. 11. Trevirensis à Gallo invaditur. 12. Ratispone ad pacem nihil proficitur. 13. Sveci fœdus suum Electori offerunt. 14. Consultatio super Svecico fœdere. Sententia Somnicii: Blumenthalii: 15. Cansteinii: 16. Meindersii: 17. & Cœppenii. 18. Fœdus cum Svecis concluditur. 19. Fœdus Electoris cum Rege Sveciæ. 20. Articulus separatus. 22. Super ratihabitione fœderis dubitatio. 23. Neoburgicus ei fœderi includitur. 24. Cum Belgis acta.

1673. *cta. 25. Belgæ Electoris fœdus iterum affectant. 26. Circa disponenda in futurum consilia deliberatio. 27. Somnicii sententia. 28. Ad Cæsarem missio. 29. Cæsar Electoris societatem ambit. 30. Galli Palatinum invadunt. 31. Gallus Electorem in diversum trahere conatur. 32. Ulterior cum Gallo disceptatio. Clivica oppida à Gallo Electori redduntur. 33. Cum Cæsare super conjunctione tractatur. 34. Cum Belgis super fœdere acta. Luneburgicorum monita. 35. Fœdus Electoris cum Cæsare, Hispano, ac Belgis. 36. In Angliam missio. 37. Sveci Electorem in diversa trahere conantur. 38. Elector de suis destinatis Gallo significat. 39. Cum VVangelino disceptata. 40. Literæ Electoris ad Regem Sveciæ. 41. VVangelini super Electoris expeditione monita. 42. Legatio in Sveciam. 43. Alia mandata. 44. Animorum in Svecia habitus. 45. Expeditio in Alsatiam decernitur. 46. Electoris expeditio. De prælio inter fœderatos & Gallos prope Angentoratum. 47. Per Alsatiam gesta. 48. Ad Helvetios legatio. 49. Turennius denuo ingruit. 50. Cum Argentoratensi Præsule expostulatio. 51. In Belgio Suchius male rem gerit. Lobcovicius aula Cæsaris dimovetur. 52. Suspiciones ob religionem. Favor aulæ Cæsareæ in Monasteriensem Præsulem. 53. Galli Svecos in Electorem excitant. Feuqvierii in Electorem declamatio. 54. De Gallii oratione judicium. 55. Svecorum in Gallos inclinatio magis elucescit. Electoris de Galli sermone judicium. Galli cum Svecis cauponatio. Hanoverani consilia. 56. Responsum ad Electoris literas differtur. 57. Sveci adhuc nutare videntur. 58. Literæ Regis Sveciæ ad Electorem. 59. Earum literarum censura. 60. Sveci adhuc hostilitatem dissimulant. 61. Brandii è Svecia discessus. 62. Sveci Electorem apud Belgas accusant. 63. Sveci de conatibus suis in Electorem indicant. 64. Elector contra Svecos opem exposcit Ordinum Imperii: Hispani: Cæsaris: Angli: & Bavari. 65. VVrangelii intentio exploratur. 66. Electori de Svecorum irruptione significatur. 67. Electoris cura circa res Poloniæ. 68. Ejusdem ad Cancellarium Poloniæ missio. 69. Alia ad Lesfinium missio. 70. Polonorum de candidatis judicium. 71. Cerimonialia. 72. Sobiescij artes circa ambiendam coronam. 73. Candidatorum ambitus. 74. Sobiescius artes suas continuat. 75. Hoverbeqvij mandata. 76. Cum Neoburgico super rebus Polonicis acta. 77. Cum Lotharingo super eodem negotio acta. 78. Confusa interregni facies. 79. Sobiescius VVarsaviam venit. 80. Joannes Sobiescius Poloniæ Rex eligitur. 81. Elector Polonis auxiliares copias mittit.* 1673.

Elector paci conciliandæ studet.

E Lector postqvam Vossemensi pacto belli fluctibus sese paulisper subduxisset, medium se tenere, ac qvantum daretur paci conciliandæ operam navare decrevit. Cujus tamen qvia nondum liqvida spes allucebat, haut consultum videbatur exercitum imminuere, sed eundem intra ditiones suas alere, suppletis qvi nupera expeditione decesserant numeris; qvod inermi armatos inter agenti nil autoritatis, ac parum tuti sit. Interim qvem successum tractatus pacis, qvi Coloniæ Agrippinæ seqvestribus Svecis instituti fuerant, pollicerentur, speculari placebat. Ad eos Elector Ottonem Sverinum juniorem ablegati extraordinarii dignatione miserat. Cui super cerimoniis injunctum, ut legatis primi gradus, sive ante ipsum sive post accesserint, primæ visitationis honorem exhiberet, in ipsorum arbitrium collato, qvem sibi honorem reponere

Missio ad tractatus Coloniensis. 13. Maji. Ablegati mandata.

1673. nere velint, modo non inferior sit, qvam qvo alii Regii aut Electorales ablegati excipiantur; simul testaretur, qvicqvid honoris sibi hac dignatione prædito exhiberetur, ab Electoris legatis alibi ipsorum Principum ministris etiam infer in re charactere redditum iri. Qvod si Belgæ à se missis tantum Ablegatorum aut Deputatorum extraordinariorum gradum imposuerint, caute ageret, ne Electoris fastigio præjudicii qvid fieret, ac primam salutationem, si ante ipsum advenerint expectaret, ac si cum iis tertio in loco congrediatur, digniorem sibi locum utiqve vindicaret. Ast si legatorum charactere venerint, potiorem locum in ipsorum ædibus sibi deposceret, qvod Electoris legati Belgarum ablegatos eo ritu excipere soleant. Cæterum de studio Electoris in pacem ubiqve testaretur, ejusqve emolumenta in universum tum omnibus, tum præcipue Svecis velut seqvestribus commendaret. Ubi occasio præbeatur, Electoris cum Gallo transactionem aliis adprobare studeret. Belgis confirmaret, etsi Elector ab ipsis destitutus ad peculiare pactum compulsus fuerit, affectum tamen in eorum Remp. haut exuisse, ac in eorundem salutem omni studio connixurum; ac ab iis gemina sibi polliceri. Qvia tamen haut placeat qvod restat subsidiorum pro derelicto habere, aut irreparabile damnum, qvod detentis Cliviæ oppidis contra pacta tam supine prospexerint, citra reparationem tolerare, & qvod alias controversiarum inter ipsum & Remp. pendeat diutius indecisum relinqvere; Electorem ut super istis sibi satisfiat qvæsiturum. Hisce ubi contradicant, super eo negotio apud Gallos & Svecos diligenter ageret. Nam spem esse Gallos heic sibi fauturos, prout Vossemensi pacto promissum. Svecis autem demonstraret, cum Elector ipsorum consilium secutus sit, par esse, ut iidem circa ista ei velificentur. Porro paci svadendæ qvicqvid ad rem faciat rationum adhiberet, ut tamen Svecis nil æmulationis excitaret, velut seqvestrem se cum his ingesturus; enqve cum ipsis omnia communicaret, qvæ circa hnc negotium cum aliis egerit; ac ab iisdem suggeri sibi peteret, qvid data occasione, ut cum uno & altero ipse loqvatur, velint. Si Coloniensis & Monasteriensis duras nimium conditiones Belgas poscant, modeste istos moneret, ne ob privata sua commoda pacem remorentur; atqve eam rem ita ageret, ut Belgis de ista opera innotescat. Ubi super sacris qvid moveatur, apud Svecos aliosqve insisteret, ne qvid in eorum fraudem statuatur. Alias sermonibus suis in neutram partem indinationis qvid ostenderet, ac ubiqve testaretur, Electori nil magis in votis esse, qvam honestam ac promtam pacem. Curaret qvoqve ut nuper cum Gallo conventa paci inserantur; ne cujusqvam actio agnoscatur nomine damni nupera expeditione ab Electoris exercitu dati; ut Elector futuræ paci includatur, ejusqve sponsione non minus qvam primarum partium contrahentes fruatur. Tum ut de reddenda Vesalia & Reesa tractatu caveatur; id qvod obliqve per Cæsareos agendum, ne Galli suspicentur promisso regio parum fidi. Deniqve operam daret, ut hoc tractatu supremi imperii jus, qvod Belgæ in Ravesteinam obtendunt, simul Bulla Aurea Brabantina aboleatur, vicinis molestissima. Ea Bulla privilegium continet, ab Imperatore Carolo IV. primum Joanni Duci Lotharingiæ, Brabantiæ & Limburgi datum; *Ne qvis Archiepiscopus, Episcopus, Dux, Marchio, Comes aut alius subditum aut vasallum horum Ducatuum possit in rebus vel personis arrestare, in jus trahere, vel ratione debiti aut contractus detinere, nisi prius probatum, Ducem justitiam denegasse.* 1673.

Cum Neoburgico acta. 4. Jun.

§. 2. In itinere Sverinus Ducem Neoburgicum, prout jussus erat, adibat. Is memorabat; Galliæ Regi admodum gratum fuisse, pactum Vossemense ab Electore per ratihabitionem firmatum; ac isti spem esse arctioris cum hoc conjunctionis: in qvam si Elector pronus sit, circa reliqva, qvæ desideret, nil difficultatis fore, qvia Gallum ampliora præstiturum. Alias hunc pacem cupere, ni Cæsarei exercitus iter eam impediat; cui ut obviam tendat Turennio sit injunctum. Huic itineri sistendo se ad Gallum literas dedisse, ad qvas sat æqvum responsum sit repositum; qvod ipse ad Cæsarem transmiserit, adjectis precibus, ut turbas inde surrecturas avertere placeat. Iis ubi nil proficiatur, sibi consultum videri, aliqvot Electores & Principes fœdere jungi prohibendis ejus exercitus itineribus; prout jam à Bavaro & Wurtenbergico Duce factum. Is qvoqve svadebat, ut Elector ob damna hoc bello tolerata Geldriam petat, qvam ipsi inter se dividere velint; qvod Gallus ægre ad eam provinciam Belgis restituendam sit descensurus; qvam tamen Anglus Gallo adcrescere nolit.

In conventu Coloniensi Ceremonialia.

§. 3. Ad conventum porro pacis omnes legati urbem silentio ac citra pompam ingressi sunt, qvod Galli ferre nollent, in Cæsareorum honorem plures, qvam ipsorum, machi-

1673. machinas displodi; & Belgæ pari cum regiis honore excipi vellent. Primi omnium accesserant Galli, Dux Chaunius, Curtinus, & Barillonus, ac reliquos post venientes etiam Belgas primi salutaverant. Sverinus primo loco Svecos velut seqvestres visebat, Claudium Tottium, Petrum Sparrium Laurentii F. & Eduardum Ehrensteinium; qvi ad summas scalas eum excipiebant, & ante ipsum conclave ingrediebantur, inde sub uranisco loco digniore considentes, sella tamen cum brachiis præbita. Eodem modo & Galli eum excipiebant. Utriqve prolixe amica omnia offerebant. Sed Angli superiorem ei locum apud se deferebant. Belgæ qvoqve ad januam ædium excepto citra controversiam digniorem locum assignabant. Sveci cum salutandi vices reponerent, differebant: *Pacis negotium sibi admodum difficile videri ob repugnantes partium rationes & respectus, & qvia omnes à solis Belgis sibi satisfieri velint. Gallos & Anglos quidem nondum sibi cupita exposuisse; sed eos videri è prioribus postulatis parum remissuros, ob magnas impensas interim in bellum factas. Negotium facilius fuisse successurum, si Belgæ præterita hieme inducias admisissent, qvas pro re nata prorogare Gallus in seqvestrium arbitrium contulerit. Sed adulto jam vere postqvam socii Reges tantos armorum paratus fecissent, Gallum inhiberi non potuisse, qvo minus cum exercitu longius progrederetur. Belgis maritimam victoriam non nisi alendæ pertinaciæ inservire, nec minus Reges obfirmare ad duras istis conditiones extorqvendas, qvos ægre ferant utriqve classi pares fuisse. Unde metuendum esse, ne Reges ad destruendam Remp. summa vi connitantur; id qvod non adeo arduum videatur, si unum adhuc idoneum in Hollandia locum occupare possint. Id qvod tamen plane præter vota Sveciæ sit: ac sperare, Imperium qvoqve idem haut concessurum.* Angli differebant: post complures inter se & Belgas abruptos tractatus nunc sibi providendum, ne hi deinceps ipsis insultare qveant. Nec se Gallo sponsore contentos fore, sed id acturos, ut cautionem ipsi manu teneant. Emanuel Lira Hispanus Sverino invisenti ubiqve digniore loco cedebat. Is ideo ablegati duntaxat personam assumsisse videbatur, ut prætextum foret negotiationem declinandi, qvoad Cæsarei advenissent; qvod à legatis, qvos aditurus erat, priorem sibi locum tribui postulabat; id qvod hi sine dubio recusaturi erant. Is differebat: à se improbari non posse, qvod Electori ditiones suas servare maxima cura fuerit. In eo autem magnopere à Belgis peccatum, qvod isti tam certam spem fecerint, Hispanos Gallo bellum indicturos; cum sibi, Hispanico Hagæ legato, de eo negotio nunqvam proposuerint.

Duc de Chaunes.

Pacis negotium difficile adparet. 17. Jun.

20. Jun.

§. 4. In hoc congressu prima difficultas erat, à qvo initium proponendi super conditionibus pacis fieri debeat. Nam qvia Belgæ nil offerre, sed Regum postulata tantum audire volebant, Sveci Reges ad exprimenda sua desideria permovere studebant. Gallus contra æqvum judicabat; à Belgis declarari, qvid in vicem occupatorum à se locorum dare velint. Sane jactabat Chaunius Dux: Regem Galliæ postulaturum, ut omnia qvæ ceperit retineat. Id si Belgis non placeat, significandum, qvo redhostimento ista redimere velint. Et qvanqvam Anglus nil locorum in Belgio ceperit, Gallum tamen ab eo sese haut disjuncturum, qvoad & ipsi satisfactum sit. Inter qvæ Tottius ad Galliæ Regem obsidioni Trajecti ad Mosam vacantem profectus erat induciis conficiendis; in qvas Rex consentire noluerat, qvod anno præterito eas à Regibus probatas Belgæ rejecissent: tum prius Cæsari declarandum, num Belgis adsistere velit, an minus. Idem tamen spem faciebat, se propositis antea pacis legibus cessurum, ac modico contentum fore. Congressu legatorum habito Sveci volebant, ut Galli postulata sua exponerent. Id qvod hi abnuebant, qvia Belgæ prius proposita ne responso qvidem dignati fuerant. Igitur par esse hosce nunc indicare, qvo modo Regi satisfacere velint. Belgæ contra: bello se obrutos nulla præbita causa; nec qvopiam locorum sibi ereptorum carere posse. Audituros tamen qvid Galli postulaturi sint, ac qvantum res ferat facturos. Scilicet animus hisce accesserat maritima victoria, Cæsarei exercitus motu, ac spe belli ab Hispanis in Gallos sumendi, & qvia Eboracensis Dux præfectura classis sese abdicaverat, palam Romanos ritus professus. Igitur partibus tergiversantibus seqvestres Belgis formulam tradebant conditiones pacis complexam; qva accepta Beverningius & Harenus legati Belgici Hagam abibant. Galli ostendebant, se Geldriam & Bommelam remissuros, contra qvæ inter Mosam & Scaldim jacent habituri. Angli jam duobus se portubus contentos ferebant, cum antea qvinqve voluissent. Cum de moderando Coloniensis postulato ageretur, Franciscus Furstenbergius fremebat; Gallos & Svecos inter se colludere, ut pauxillo qvopiam ipsi satisfiat. Sed se fœderi inhærere, ac satius

Circa propositionem difficultates.

1. Jul.

1673.

1673. larius habituros nihil accipere, ut gloriari possint, se à Gallo deceptos fuisse. (ea verba erant.) Reversi Belgarum legati declarabant, Gallis datum iri Trajectum ad Mosam, Hulstam, & Comitatum Zutphaniæ, excepto tamen oppido cognomine, & Doesburgo, ac ducentis perticis secundum Isalam, qvæ Belgæ sibi retinere velint. Ut tamen Galli ista loca in Hispanos permutatione, aut alio contractu transferant. Qvæ Galli tanqvam longe inferiora aspernabantur. Circa Cliviæ oppida Belgæ declarabant; ferre se posse, ut Gallus ista Electori tradat; sed in hunc actionem eo nomine salvam sibi fore. Galli qvoqve audito munitionem Schenckianum in Clivico solo sitam, ad eam Electori restituendam pronos se ferebant. Porro Sveci Gallis persvadere laborabant, ut à Belgis oblata acceptarent, ostentato Cæsaris exercitu, & ab Hispanis bello; Gallis jactantibus, se utrisqve pares esse, nec Belgas ab hisce levamenti qvid sensuros. Contra Belgæ non minore ferocia minari, ni intra octiduum conditiones, qvæ honeste admitti qveant, se domum discessuros. Nec segnius adversa pars discessum minabatur, ni Sveci tumentes animos mitigassent. Angli dehinc de portubus Belgicis remittere, ac præcipue impletionem pacis Bredanæ, ac summam pecuniæ poscebant. Galli qvoqve ac socii postulata se sua temperaturos ostendebant. Sed cum Belgæ extrema postulatorum utiqve cognoscere vellent, fœderati hæc edebant, sed ut istis qvatriduum præfigerent, intra qvod ea acceptanda aut plane rejicienda sint. Nam Anglo ob Parlamentum mox convocandum festinatione opus erat, ut huic vel pacem ratihabendam, vel de pecunia bello continuando proponere posset. Erant autem isthæc extrema Galli postulata: Trajectum ad Mosam, Breda, Buscum Ducis, Crevecœra, castellum D. Andreæ, Comitatus Meursæ Coloniensi dandus, pars Geldriæ intra Mosam & Vahalim sita; tum ut Brandenburgico & Neoburgico satisfiat. Angli impletionem pacis Bredanæ, ac summam pecuniæ sumtibus belli reparandis, tum pro captura halecum annuam pensionem. Nam circa submittenda summa vela parum controversiæ restabat. Præsules Transisalaniam & qvædam Frisiæ loca, simul summam pecuniæ captabant. Ast Belgæ Præsulibus omnia abnuere; de Breda & Busco Ducis ne audire qvidem velle. Ita cum neutra pars qvidqvam remitteret, tractatus vado adhærebant. Nam Galli, in deterius licet ruentibus ipsorum rebus, indignum ducebant spiritus suos minuisse videri. Ac Belgis animos addebat Nardena vi expugnata, ac Cæsareus exercitus illuso in Franconia Turennio versus Inferiorem Germaniam descendens. Unde Gallis necessitas nascitura erat dispersum per tot oppidorum præsidia militem contrahendi, & pleraqve occupata ultro deserendi. Ac jam Lisola legatus Cæsareus palam disserebat: à Gallo acta merito Cæsari ac Imperio suspecta esse debere, nec diutius dissimulari posse Germaniam extero milite inundari, aut Belgas opprimi. Qvi & Svecis ad promovendam pacem hortantibus responderat; pacem non Coloniæ, sed ante portas Lutetiæ qværendam. Ac interim nuntius de capta à Gallis Augusta Trevirorum majus isti prætextum dabat in hos declamandi. Etsi Galli excusabant; sibi constitisse, eam urbem milite Hispanico & Belgico insidendum, eoqve hunc præveniendum fuisse. Regem tamen eam urbem alicui Germanorum Principum in seqvestrum daturum, ut demonstret, se nihil eorum cupere, qvæ Imperii sint.

11. Aug.

19. Aug.

§. 5. Cum itaqve Sveci juxta ac Galli animum Cæsaris paci aversum arguerent, ac Electorem, ut hunc ad servandam Germaniæ qvietem hortaretur urgerent, is ne qvid in se desiderari pateretur, Marenholzium Ratispona Viennam proficisci jubet. Ei mandatum, ut Cæsari exponeret; Electorem qvidem sua consilia & actiones semper ad tuendam Germaniæ pacem direxisse, qvæ & Cæsaris mens sit, & cui fini isthæc expeditio sit suscepta. Hant eo secius complures Imperii Principes juxta exterosqve sibi persvasisse, isto exercitus motu pacis negotiationem longiuscule progressam turbari, ac magnam belli partem in Germaniam pertrahi multorum cum Ordinum oppressione. Atqvi Gallum, Svecosqve & alios confirmasse, statim atqve Cæsar exercitui suo injunxerit iter retro vertere, aut non ulterius progredi, Gallum qvoqve protinus suas copias solo Imperii deducturum, initis communibus induciis, tum æ qvam cum Belgis pacem facturum. Qvam in rem is Svecis fidem dedisse feratur. Unde Electorem sui officii duxisse, ista Cæsari probe expendenda commendare, ut consilia Germaniæ salutaria capessantur. Eqvidem Cæsari in proclivi esse demonstrare, hanc expeditionem à se suscipi, subigente officio, suffragante capitulatione, Instrumento Pacis; omniqve divino ac humano jure. Nec ferendum, extraneas copias media in Germania consistere,

Electoris ad Cæsarem missio 27. Aug.

1673. stere, quæ fidos Imperii Electores atque Ordines hostili modo opprimant. Omni quoqve laude dignum esse Cæsaris studium circa asserendam patriæ quietem. Magis tamen plausibilem gloriæ materiam esse, ubi id ipsum sine molestia, sine periculo, ac sangvine obtinere qveat. Igitur rogari ab Electore Cæsarem, ut exercitum qvo loco jam sit consistere jubeat, ac negotio pacis promovendo incumbat, prout id vota orbis Christiani qviete sua excussi, ac imminens à Turca periculum reqvirat. Electorem paratum una cum aliis, ac præcipue Svecis spondere, Gallum copias suas ex Imperio abducturum, nulli Ordinum amplius molestiam illaturum, ac initis induciis cum Belgis æqvam pacem initurum. Nec id peti, ut Cæsar copias suas plane intra proprias ditiones retrahat, sed ut iter eas sistere jubeat ea lege, ut Gallus declaratione ipsius cognita promissa sua repræsentet. His irritis Cæsari omnia integra manere; ac tunc majore cum adplausu destinata persecuturum; ac ubi res secus cadat, neminem Ordinum, ac inprimis Svecos non habituros, qvod arguant. Sin autem, uti Elector non dubitet, à Gallo reipsa præstentur, maximæ gloriæ cessurum Cæsari, dexteritate consiliorum tam pium, ac salutare Christiano orbi, tamqve necessarium negotium citra sangvinem fuisse obtentum. Isthæc mandata cum Wangelino & Verjo, hoc Galli, illo Sveci ministro communicabantur. Marenholzio à Cæsare Græcij, ubi hic tunc agebat paucis verbis responsum: Per Gallorum violentiam aliter se facere non potuisse. Rem tamen penitius consideraturum, qvo fine dicta scripto exhiberi velle. Cæsarei ministri disserebant; *Galli pollicitis fidem deesse; & cum aliqvot ante menses Cæsaris ac Electoris exercitus retro cederent, Gallos diversa qvantumvis sæpe testatos, in meditullium Germaniæ penetrasse.* Mox Cæsar ita scripto respondit: *Electorem recte agnoscere, sibi hucusqve pacem Germaniæ cordi fuisse, & consilium copias versus Rhenum mittendi ex officio, ac legibus publicis arreptum. Ac esse hujus animi Electorem testem, qvi ante annum secum arma sociarit non ob privatum emolumentum, aut ut ditionum qvid adqvirat, velut qvi forte divinitus assignatis contentus sit; sed ut pax Monasteriensis, Aqvisgranensis, & Clivica sarta tecta præstetur, utqve patriæ qvies servetur, paci adversa inhibeantur, externus miles Germania dimoveatur, ablata dominis restituantur, læsisqve satisfiat. Eam sibi mentem adhuc persistere: simul paci promovendæ Coloniam legatorum congressibus acceptasse, propositis qvoqve communibus induciis, qvas à Gallo & sociis acceptatum iri spes fuerit, velut qvi declararit; qvamprimum Cæsar & Elector copias suas intra proprias ditiones retraxerint, ipsum qvoqve ostentando in pacem studio militem Gallicum è Germania revocaturum. Enimvero qvomodo Gallus hanc declarationem impleverit, rem ipsam ostendere. Nam regressis licet intra ditiones hereditarias Cæsareis copiis, Gallum propositas inducias repudiasse, longius in Germaniam penetrasse, multos Ordinum plane proruisse; Fridbergam, Aschaffenburgum & Seling stadium vi occupasse; decem civitates Imperiales in Alsatia pendente arbitrio crudeliter habuisse; Trevirensem, cui nullum cum Belgis fœdus fuerit, hostili modo invasisse, tantum qvia à Cæsare ac Imperio se dissociare noluerit. Ac primo qvidem per Cravellium Ratispona excusasse, ista præter jussum suum facta; mox ipsam Trevirorum urbem vi expugnatam. Atqve isthæc pleraqve patrata, anteqvam Cæsareæ legiones in Imperium moverent. Nec adhuc finem hostilium fieri, officiumqve Imperii Moguntino, Bavaro ac Cellensi delatum eo modo, qvi in SCto designatus est, haut admissum. Unde sibi ex munere qvod gerat necessitatem impositam oppressis auxilia mittendi, ac Germaniam ab exitio vindicandi, simul propriæ securitati prospiciendi. Qvam ultro proditurus sit, si ipse, postqvam Gallis nulla fides, nec aliunde idonea cautio, inconsultis & haut consentientibus fœderatis exercitum retro vocet, aut eo loco sistat, ubi jam agit, eorum Ordinum terras plane exesurum. Præsertim cum Gallus erga Svecos id duntaxat declararit; ni ipse è Bohemia qvoqve copias in interiora ducat, se copias suas non plane extra Imperium, sed tantum trans Rhenum reducturum, velut eum fluvium Imperii limitem facturus; nulla insuper mentione facta de reddendis locis ad Imperium pertinentibus, aut de reparatione tantorum damnorum innoxiis illatorum. Unde Galli postulata non alio spectare, qvam infestis suis in Germaniam destinatis promovendis, ac fœderatis divellendis; ac ut Cæsari non amplius integrum sit cum qvopiam fœdus ferire tutandæ propriæ ditioni, ac universæ Germaniæ. Atqvi intolerandum esse, à Gallo legem dici Cæsari, qvæ huic in Imperio, divinitus per legitimam electionem collato, circa ejus defensionem facienda aut omittenda sint. Nec ideo tamen à pace abhorrere, qvam deinceps qvoqve promoturus sit. Super induciis qvoqve cum fœderatis consultaturum, ac Electori ulterius super sententia sua significaturum.* Addebantur hortatus ad Electorem, ut digna primario Germaniæ Principe consilia capessat. Communicabatur

2.Oct.

qvo-

1673. *Rollingger.* qvoqve Galli responsum Baroni Rollingero datum super interpositione Imperii nomine oblata. Hoc officium sibi gratum fore duntaxat circa controversias cum Cæsare, Imperio, & qvibusdam ejus membris ab anno septuagesimo secundo enatis. Sed existimationem suam non pati, ut à designatis per Imperium officio obeundo Principibus Belgicum quoqve negotium tangatur, qvod Cæsar Belgis fœdere innexus sit. Eoqve hosce tractatus alio loco suscipiendos; qvo fine à se Moguntiam, Francofurtum ad Mœnum, & Argentoratum proponi. Sed qvamprimum controversiæ cum Cæsare & Imperio compositæ, ac Imperio qvies parta fuerit, se libenter officium Imperii componendo bello Belgico admissurum. Prius tamen sententiam Cæsaris cognoscendam; qvod sibi decretum sit non ulterius circa negotium pacis procedere, qvam jam fecerit. Nam dum nimis pronum se in pacem ostenderit, aliis credendi ansam præbitam, velut à se pax per metum desideretur. Ast si Cæsar suas & qvorundam Ordinum rationes haut separare velit, sed eas velut accessorium, & è Belgicis turbis promanans negotium utiqve conjunctim cum Belgica pace tractare pertendat, se non nisi Svecos seqvestres admittere posse.

Sveci super tertiis partibus formandis agitant. §. 6. Isthæc Cæsaris constantia Svecorum consilia non parum turbabat. His enim ab initio, cum fœderi se Gallico innecterent, spes fuerat, vim Gallorum à Belgis pari vigore exceptum iri, atqve eos mutua collisione vires egregie attrituros. Interim se per otium conciliandæ paci operaturos, & pecunia Gallica gratis fruituros, nulla vicissim opera præstita. Sed cum Belgæ primo impetu à Gallis tantum non pessumdatos conspicerent, trepidi circa pacem conciliandam satagebant, ac Gallo in præmium belli egregia qvædam oppida concedi par censebant. Tum ne Germania eo bello implicaretur, horrebant, qvod eo casu sibi pro Gallo ex fœdere arma stringenda forent, qvibus cum vigore gerendis domi vires sibi deesse norant. Unde & apud Cæsarem, ne ei se bello misceret, sedulo instabant; & Electorem in partes digressum inde retrahere laborabant, eoqve obtento non parum gaudebant. Nam nec Cæsarem solum sine Ordinum consensu & auxilio qvid suscepturum judicabant; ac ni Brandenburgicus alios suo exemplo accenderet, reliqvos Ordines ægre se commoturos. Sed cum circa Cæsarem eos sua spes fefellisset, id agebant, ut Electorem saltem à conjunctione cum Cæsare retraherent, cumqve ad partes & consilia sua pellicerent; cujus autoritatem sine dubio alii qvoqve Principes secuturi sint. Unde Cæsari necessitatem allatum iri arma ponendi; aut si ea pertinaciter retinere velit, bellum ejus ditionibus infundi posse, lucrosum juxta, tutumqve complurium Germaniæ Principum societate succinctis. Igitur cum legatis Svecicis Coloniæ spes pacis minueretur, proponere cœperunt, ut præcipui Ordinum ad exemplum Electoris legatos suos eodem mittant, Moguntinus, Saxo, Neoburgicus, Brunsvicenses, Hassi; ac societate inter se inita prohibeant, ne Germania bello implicetur, ac tertiis formatis partibus Belgas juxta ac Cæsarem ad pacem amplectendam compellerent. Galli qvoqve differebant; Electorem propriis commodis, ac Germaniæ qvieti plurimum consulere posse, si tantum simulet, se Galliæ arctius innexum; ac confirmabant, à se exitium Reip. Belgicæ haut qværi. Atqve istis destinatis Neoburgicus qvoqve succinebat. Id negotium, cum altioris indaginis esset, Elector matura consultatione discutiebat. Ubi tres præcipue scrupuli occurrebant: hac via utiqve in bellum rui, qvod declinare studeant: tum Svecos directionem harum partium sibi arrogaturos; deniqve hoc modo arma propriis sumtibus habenda, nullis alicunde subsidiis, qvæ Svecis per Gallos liberaliter suppeditanda sint. Ac universi consiliarii uno ore isthoc institutum improbabant. Nam hac ratione rem utiqve ad bellum deduci, & qvidem uti manifestum sit contra Cæsarem in causa, ubi Germania ab exteris vi armata invadatur, Cæsar autem testetur, se nil nisi munus impositum legitime impletum ire. Id remedium qvoqve sistendo bello jam sero adhiberi. Nam si Cæsar instituto suo depellendus sit, fœderatorum copias jam in promtu esse oportere. Contra si Gallus bona fide Germania excedat, aut eo nomine idonee caveat, Cæsarem facile arma positurum videri, ut tam invidioso remedio opus haut sit. Sed & superfluum fore ejusmodi societatem iniri Belgis ad pacem compellendis, qvod ubi Gallus relicta Germania cum istis solis rem habere cœperit, pax facile successura videatur. Ast si Gallus uti hactenus grassari pergat, nullo colore ab Ordinibus arma Cæsari dissvaderi, multo minus opposita vi retundi posse. Porro si Sveci moderamen hujus negotii, qvod sine dubio affectant, obtineant, novas ditiones eos in Germania aucupaturos; ac forte libidinem subituram ad Oceani littus fines proferendi, uti jam Baltici maris oram in-

Electoris de his judicium. 27. Aug.

1673. federunt. Qvod qvam commodum vicinis futurum sit, ex iis colligi posse, qvæ Elector in Pomerania toleraverit. Forte & Svecos possessionem urbium Clivicarum affectaturos, qvas Gallus in tertii manus se depositurum obtulerit. Ejusmodi qvoqve conjunctionem, qvæ reipsa contra Cæsarem tendat, Galli destinatis velificaturam, ac magis bello in Germania alendo, qvam paci Belgicæ promovendæ facturam. Deniqve & privatas rationes esse, ob qvas Electori cum Belgis haut ita duriter agendum sit. Igitur hanc confœderationem declinandam, & hinc pactis cum Gallo standum, inde adversus obligationem patriæ debitam nil admittendum. Enimvero cum antea Galli juxta ac Sveci tertias istas partes folicite ingessissent velut commodissimum remedium bello finiendo, qvibus digerendis Wilhelmus Furstenbergius, & nomine Neoburgici Wirckelhusio iter in Galliam adparabant; moxea profectio omissa fuit, qvod tale fœdus Gallo parum gratum foret, de qvo & legati Gallici Coloniæ solenniter declarabant. Inprimis displicebat Svecos id fœdus ingredi, qvod ad auxilia Galliæ ferenda tenerentur, si Cæsar hujus se hostem ferret. Haut eo minus Tottius eas tertias partes à se optari testabatur. Nam Svecos qvidem Gallicum fœdus accurate servaturos: sed ab his qvasdam conditiones reservatas, qvibus necessitate exigente ad pacem Germaniæ servandam uti qveant. Id tantum optabat, ut omnes in amplectendas eas partes consentiant; qvo facto dubium non esse, qvin sola armorum ostentatione pax promoveri qveat. Unde & gratum sibi ferebat ab Electore militem non exautorari, qvod istos, qvibus adhuc omnia integra sint, præcipuum paci momentum allaturos adpareat. Sveci qvoqve Electoris Palatini sententiam super istis partibus exploraverant, qvi ab iis sese haut alienum ostenderat.

10. Oct.

Tractatus Colonienses hærent.

§. 7. Inter qvæ Coloniæ ad pacem nil proficiebatur. Nam qvia Sveci ferebant, enixo nimium suo circa pacem studio eam magis retardatam, Belgisqve pertinaciam accessisse, paulo lentius sibi agendum, ac Cæsareæ expeditionis successum speculandum. Qvia tamen fama erat, Belgas repentino discessu tractatus abrumpere velle, circa qvod & Hispani valde laborabant; Sveci id enixe dissvadebant, qvod hoc modo toti orbi ostensuri sint, se bellum paci præferre. Ad qvæ Belgæ: Optari utiqve à se stabilem ac æqvam pacem; sed suam heic præsentiam nulli usui esse, ni adversa pars duris condiditionibus desistat. Ostendebant qvoqve Belgis Sveci, qvantis malis Germania in ipsorum gratiam obruatur, præsertim per fœdus cum Cæsare, qvo tota belli moles in istam devolvatur, nullo ipsorum levamento, qvin ut per id plus præjudicii qvam forte credi possit iisdem concilietur. Nam si penes Gallum victoria sit, ei tantum ferociæ accessurum, ut huic compescendæ nemo par deinceps sit futurus: & tunc Belgii juxta & Germaniæ libertatem conclamatam fore. Victore Cæsare Gallum qvidem non plane subvertendum. Hoc tamen penitus intra fines suos compulso Cæsaris potentiam Ordinibus prægravem futuram, ac forte Belgas tunc iterum antiqvi domini jugum subituros. Enimvero ista fero canebantur, postqvam hi jam Cæsari ac Hispano sese innexuissent; ac post ratihabita cum his & Lotharingiæ Duce fœdera belli magis, qvam pacis cura erat; ac jam postulabant, ut Cæsar qvoqve huic tractatui includeretur. Contra Galli nunqvam testati fuerant, præsentiam Cæsareorum & Hispanicorum legatorum sibi ingratam esse; ut tamen nollent omnes controversias Coloniæ componi; sed sæpius confirmarent, Regem conventu alibi indicto Principibus extra partium studia positis cognitionem delaturum, num ipse adversus pacem Westphalicam qvid admiserit. Circa pacem Belgicam eo descendebant, ut Ariam, D. Audomari Fanum, Cameracum, Ipras, & duas exiguas præfecturas sibi deposcerent, pro qvibus Belgæ Hispanis satisfacere debeant; qvæ sane conditiones sine suo insigni damno à Belgis acceptari possint. Differebant qvoqve exiguam pacis spem superesse, ni qvidam extra partes positi Principes societate inita non minus Gallo denuntient, se Belgii oppressionem haut toleraturos, qvam Cæsari, turbis in Germania excitatis sibi haut consuli. Nam Regi suo haut sufficere, à Cæsare declarari, Gallicis copiis toto Imperio excedentibus suas non longius progressuras. Nam ita Cæsari integrum fore cum exercitu suo ad Mœnum, in alieno utiqve consistere: Gallo contra omnia opportuna loca deserenda, ac post abruptas forte inducias bellum intra proprios fines expectandum. Ast Elector Gallis per Sverinum demonstrari jubebat, ut tot Ordines ita duriter habere omitterent; de qvo tam atroces qverimoniæ moveantur. Nam ea grassatione durante Cæsari cum ratione svaderi non posse, ut otiosus Germaniæ vastationem spectet. Eadem ut Sveci qvoqve Gallis ingererent, monebantur. Sed Sveci respondebant:

1673. debant: ista se Gallis sæpe asperis verbis demonstrasse; sed præter excusationes & laxa promissa nil extundere potuisse. Galli qvoqve Sverino reponebant: anteqvam Cæsar exercitum retrahat, à se postulari non posse, ut qvæsita commoda ultro exuant. Ac digressis Gallis Cæsarem haut omissurum autoritatem suam stabilire, nec ditionibus Ordinum copias deducturum. Super Gallico milite tantas qverelas moveri mirum non esse. Nam præterqvam qvod subigente belli ratione sæpe dura qvædam suscipienda sint, etiam modica delicta odio in nationem Gallicam velut enormia facinora differri. Se tamen ista ad Regem & Turennium relaturos. Alias ostendebant, Belgis pacem cordi non esse, id qvod non à Rep. sed solo Arausionensi proveniat.

Alia tractatuum facies. 10. Oct. §. 8. Postqvam igitur Hispani fœdere cum Belgis inito Gallis bellum decrevissent, alia tractatuum facies surgebat. Nam Belgæ jam suæ paci Cæsarem qvoqve, Hispanum, & Lotharingum includi volebant. Eqvidem Elector per Sverinum Belgis pacem commendabat, qvod exitus belli sit incertus, & forte post immensos sumtus duriores conditiones admittendas. Sed isti respondebant: acta transacta omnia, & Arausionensem à Monteregio jam reqvivisse, ut Gallis bellum indicat. A Gallo propositas pacis leges præstari non posse. Nam etsi ipsi permutationem oppidorum Hispanicorum acceptent; incertum tamen esse, num Hispani in eam consensuri sint; sed potius metuendum, ne ista tanto pretio taxent, cui à Rep. satisfieri neqveat. Insuper à Gallo postulari restitutionem bonorum Melitensium, ac leges obtrudi circa sacra observandas. Anglorum qvoqve postulata circa capturam halecum, ac qvæ Præsules velint enormia esse. Sed & transactionem super demissione aplustrium hæsisse, qvod Angli supremum ipsorum in mare dominium à se agnosci velint. Innocentes se atrocissimo bello petitos. Nunc validis se fœderibus fulciri, ac ita instructos, ut cum Gallo pedem pedi conferre possint. Igitur decrevisse amissa armis recuperare, nec turpem pacem amplius morari. Ita isti seqvestribus declarabant; qvia propositæ pacis leges admitti non potuerint, Reip. cum Cæsare, Hispano, ac Lotharingo fœdus fuisse feriendum; eoqve & hos ad tractatus pacis admittendos, ac diploma tuti itineris pro Lotharingi legatis expediendum. Eam ob causam Elector Sverino injungebat, ne amplius Belgas super pace urgeret, ne hi suspicentur, id Galli instinctu fieri; præsertim qvia res in eum jam statum devoluta erat, ut per monita parum proficeretur. Ast Galli uti Cæsaris & Hispani inclusionem non valde abnuebant, ita de Lotharingo plane adspernabantur. Unde Sveci hoc temperamentum proponebant, ut Dux per proprios legatos ne tractaret; cæterum ejus fœderatis integrum fore super ejusdem restitutione hoc conventu agere. Cum ne id qvidem admitteretur, Sveci communes inducias proponebant; sed qvæ neutri parti arridebant. Haut eo minus Sveci moderationem conditionum ingerebant, Belgis semper Lotharingi admissionem urgentibus. Et cum Sveci objicerent; fœdus cum eo Principe Reip. noxium, cum is nil habeat qvod amittat, & Reip. etiam sumtus scribendo militi præbendos fuisse; ac videri Belgas id fœdus ultro affectasse, ne prætextum abrumpendis tractatibus deforet; Belgæ nil aliud respondebant, qvam se obligationem induisse, qvæ implenda sit. Inter qvæ Administrator Magdeburgicus Gallis & Svecis libellum exhibuerat, qvo millionem uncialium Electorem poscebat, ob hospitia, exactiones, & alia onera ei Præsulatui imposita. Sed utriqve id negotium rejiciebant tanqvam huc non spectans. Qvæ velut altius penetrantia Elector ægerrime ferebat. *14 Oct.* Ast postqvam Hispani bellum Gallo indixissent, de qvo Condæus Coloniam nuntiabat, iidem Coloniensem ditionem tributis subjiciebant. Unde is Præsul Bonnæ diffisus Coloniam se recipiebat, ac Pantaleonis cœnobio inclusus agebat. *21. Oct.* Venit tunc ab Hanoverano Duce missus Wittius, qvi ostendebat, Ducem ab amplectendis tertiis partibus non alienum esse, si istæ ad tuendam pacem Westphalicam, & reducendam Europæ tranqvillitatem tendant. Cui instituto iterum Galli succinebant, qvod suo Regi ingratum esse non possit. Sed nec Electorem rebus suis melius consulturum, qvam si Sveciæ se per fœdus innectat. Ac jam magna erat expectatio, qvid Conradus Mardefeldius à Rege Sveciæ Berolinum missus effecturus esset. *2. Nov.* Qvia porro Belgæ tam sæpe de discessu suo minabantur, Gallus Chaunium Ducem Colonia avocabat, velut conventui Ordinum Britanniæ, qvæ ipsius provincia erat, interfuturû, qvi tamen partem familiæ & supellectilis ibi relinqvebat. Interim Cæsareus exercitus Bonnæ circumfunditur segniter munitæ, haut prævisa tanta rerum mutatione; & qvia enormis subigendi Belgii fervor effecerat, ut Colonienses propriæ defensionis parum meminissent. Argentoratensis qvoqve Præsul

1673. Coloniæ se parum tutum ratus Keisersvvertam discedebat. Elector tamen ipse, Senatu urbano cavente, Coloniæ subsistebat, calamitatem suam celebrandis sacris solatus, & spe per Gallos omnia abunde pensatum iri. Ast Sveci circa moderandas pacis leges desudabant, multis ad arbitros rejectis. Præsulum singulis tricena uncialium millia reparandis belli sumtibus deposcebant. Cum Cæsare omnia ad leges pacis Westphalicæ revocanda. Super decem oppidis Alsatiæ, ac Vasallis Metensibus, Tullensibus ac Verodunensibus sententia arbitrorum standum. Hispanis Aqvisgranensem pacem reddendam. Circa Lotharingum Moguntini, Bavari & Cellensis officium adhibendum, à Gallo jam admissum; aut ad arbitros eundum. Ast Lisolæ ista ratio haut placebat, qvæ lites non extingvebat, sed differebat; ac præstare dicebat aliqvot per menses tractationem continuare, & omnia plene expedire, qvam aliqvid indecisum relinqvere futuris turbis semen præbiturum. Regii qvoqve & eorum socii declarabant, se in sæpius jam propositas inducias consensuros. Sed Belgæ ista omnia, nisi admisso Lotharingo, repudiabant. Nec formula pacis à Svecis designata arridebat, qvod per eam, qvæ ab ipsis postulabantur, in præsens præstanda forent, suis desideriis in futurum rejectis. Ast rem pro illiqvida spe dare sibi haut prudentis videri. Qvin postqvam Galli, tot oppida in Belgio occupata deserere inciperent, ne qvidem Trajecto ad Mosam se cessuros jactabant. Ea occasione Elector super reddenda sibi Vesalia, Reesa, & castello Schenckiano moneri jubebat. Sed Galli reponebant: Regem qvidem nonnulla loca derelicturum, ut præsidiario milite alibi utatur. Sed eo rem haut redituram, ut Neomago, Gravia, & locis altius ad Rhenum sitis decedat. Si id tamen futurum sit, Regem malle ista in Electoris, qvam cujusvis alterius manus pervenire. Ad qvæ Elector vicissim petebat, ut Galli mature ipsum moneant, ac qvid paratus bellici ibi relinqvant, qvo à se super immittendo præsidio disponi qveat, ne forte ab alio qvopiam ista loca intercipiantur. Tottio Sverini rogatu super eorundem oppidorum restitutione agenti Galli negabant de horum derelictione cogitari. Si tamen Elector plus favoris in rationes Galliæ ostendat, super iis facile conveniri posse. Alias ea loca ante pacem haut recepturum. Cum Sverinus interrogaret, qvidnam Galli ab Electore desiderent; Tottius reponebat: qvia Gallus pacem cupiat, Electorem si rem gratam facturum, si ad eam promovendam incumbere velit. Qvod Sverinus Electorem libenter facturum ostendebat, modo talia postulentur, qvæ adversæ parti placere possint. Ad qvæ Tottius: Tertias partes, qvibus antea Gallus tantopere reluctatus fuerat, nunc ei non ingratas fore. Neqve Svecis animum esse, ut per istas Gallus sublevetur; sed ut is tantum in ordinem redigatur, qvi paci obstiterit. Idem qvoqve significabat, Gallum acriter institisse, ut Sveciæ Rex ex fœdere pro ipso arma expediat. Id autem plane recusatum, qvod fœdus id non solum pacem Monasteriensem pro fundamento habeat; sed & eodem contineatur, ut à Gallo æqvæ pacis conditiones ferantur aut admittantur: sed à Gallo in utramqve conditionem peccatum. Idem & de fœdere, qvod tunc inter Svecum, Bavarum, Neoburgicum & Hanoveranum agitabatur, differebat; id in neminis favorem tendere, ac fœderatos exacte se medios gesturos. Eqvidem id nonnihil suspicionis excitare, qvi illi ipsi, qveis Gallica subsidia percepta, ei fœderi nomina dent. Sed hos probe perspexisse, si Gallo ita grassari concederetur, idemqve promissis auxiliis firmaretur, rem longius qvam creditum fuerat, processuram. Unde maluisse hoc remedium arripere, qvam ulterioribus turbis in Imperio ansam præbere. Ac si Elector huic fœderi accedere velit, intra unum mensem pacem fore. Ast si qvi credant, id fœdus in favorem Galli cudi, ac contra idem alias partes formare instituat, facile fieri posse ut isti simpliciter in Galli partes transeant. Interim cum Belgæ super admittendo Lotharingo instarent, Svecis qvoqve urgentibus, Galli declarabant, in futura pace peculiarem articulum concipiendum super Lotharingo restituendo. Minoris momenti capita ad arbitros posse remitti; puta, num Nanceium munitionibus sit firmandum; num Regi an Duci actio super reparando damno competat. Tum non solum Ducis fœderatis, sed & Sveco ac Anglo integrum fore præstationem pacti in se suscipere, ac junctis viribus Galliam invadere, ubi hæc promissis non steterit. Cum itaqve hoc modo res ipsa obtineatur, eam esse acceptandam. Nam alias Regem judicaturum, de honore suo agi, & extrema potius tentaturum, qvam ut ad tradenda diplomata coactus videatur. Enimvero Lotharingus Gallo haut fidebat, qvod huic in proclivi foret apud arbitros tam dura postulare, ut restitutio sua in perpetuum eludi posset.

11. Nov.

§. 9. Enimvero cum Belgæ pertractis in societatem Cæsare atqve Hispano parem

1673. *Belgæ separatam pacem cum Galli sociis captant.*

parem jam belli molem Gallo opposuissent, satius videbatur cum hujus sociis separatim transigere; qvi & in istius gratiam pessundari, aut bello non necessario contra proprias rationes atteri stolidum ducebant. Unde post captam Bonnam cum præsulatus belli calamitatibus penitus obrueretur, ac Præsul cœnobio inclusus non nisi sacris faciendis vacaret, Capitulum formulam conceperat peculiaris inter Cæsarem ac Præsulem transactionis; qvam hic facile admisisset, velut toto hoc in negotio alienæ libidini obnoxius, ni Wilhelmus Furstenbergius obstitisset, spe facta, Gallum accepta damna ubertim pensaturum. Nec minus Belgæ ut Anglum societate Gallica abstraherent satagebant; ac jam iste Londini apud Marchionem de Fresno Legatum Hispanicum à pace se non alienum ostenderat. Sed qvi Coloniæ erant legati Anglici Svecis testabantur; Regis sui mentem non esse à Gallo se disjungere; sed eum extrema potius tentaturum, qvam ut datæ fidei desit. Neqve tamen se Galli pertinaciam obfirmaturos, si adpareat, eum æqvas conditiones repudiare. Haut eo minus isti cum Belgis super adornandis suis conditionibus satagebant. Ac jam spes oriebatur, diu velut sopitos tractatus iterum excitandos, Gallis denuntiantibus, Ducem Chaunium à Rege jussum Coloniam reverti; cum abductus Wilhelmus Furstenbergius totam negotiationem evertit. Eum inclinato in vesperam die à Comitissa Marcana, cujus conversatione delectabatur, regredientem in loco minus freqvente qvadraginta milites è legione Marchionis Granæ immissi invadunt, ac cæsis aut sauciatis comitibus extra portam abreptum trajecto Rheno Tuitium, inde Siburgum, ac demum Bonnam abducunt. Decreti super eo captivando præter Cæsarem nemo nisi Hocherus, & Abela Secretarius conscius fuerat. Et Grana Marchio, cum prima vice ejus exsecutio injungeretur, eam deprecatus fuerat. Sed iteratis jussis parendum erat. Referebat Schwartzenbergius Princeps, Furstenbergium postridie Colonia se subducere constituisse. Unde colligi posse, eum sibi conscium fuisse, securitatem ipsi eo loco haut deberi. Ea res magnum inter legatos tumultum excitavit, ac Regii legati ad suum qvisqve Regem cursores misere sciscitatum, qvid hoc casu faciendum foret. Inprimis Sveci tanqvam seqvestres apud legatum Cæsareum Joannem Fischerum demonstrabant; neminem magis qvam Sveciæ Regem hoc facinore offensum. Nam eo connitente in hanc urbem fuisse con-

Wilhelmus Furstenbergius abducitur. 14. 4. Febr.

sensum. Sua opera omnes legatos defensionem suam ultro exuisse, interdicto, ne qvis famulorum arma gestaret. (cum tamen Furstenbergii pedisseqvi omnes tubis minoribus fuerint armati.) Se non solum cautione Senatus urbani, sed qvam maxime declaratione Cæsaris Ratisponæ facta confisos. Qvin imo cum Wilhelmus Furstenbergius vidisset, fratrem Franciscum metu hinc se subduxisse, tam apud se, qvam Lisolam Cæsareum legatum explorasse, num ipse heic sat tuto agere qveat: ab utrisqve Cæsaream declarationem ostentatam. Cæterum talia in se cudi Wilhelmus dudum præsciverat; qvin monitus fuerat, eo ipse die, & ab iisdem hominibus, qvi id facinus patrarunt, se invadendum; neqve tamen melius sibi caverat sanctimonia loci, aut comitum fortitudine fretus, aut qvod talia interdiu suscepta civium concursu facile prohibenda sint. Verosimile erat, qvia Wilhelmus iste peculiarem transactionem inter Cæsarem & Coloniensem impedierat, Lisola svadente ita cum eo actum. Unde & hic avertendæ suspicioni diu Leodii hæserat, ac licet dudum inde discessisset, tantisper nescio qvo loco ignoratus egerat. Missus inde à Senatu Coloniensi ad duces Cæsareos Bonnam, qvi Furstenbergium reposceret, ac ut in ministros facinoris animadvertatur; qvi jussu Cæsaris id susceptum ferebant. Igitur à seqvestribus nobilis raptim Viennam missus est ad ministrum ibi Svecicum Esaiam Pufendorfium, ut exhibito scripto ejus liberationem exposceret. Nam salvum conductum in Comitiis Imperii publicatum, & ab universis Ordinibus probatum: sanctissimum juris gentium caput immani facto violatum; unde abductum protinus libertati restituendum, ac in autores & patratores pro gravitate criminis animadvertendum. Ei a Cæsare responsum: *Sibi non constare Wilhelmum Furstenbergium legati dignatione fuisse, aut procuratorium ab ullo Imperii statu, qvem negotium pacis spectet, debitis locis ad notitiam publicam edidisse; cum nec locus sit procuratorio præsente Principe, nec vocabulo familiarium comprehendantur, nisi qvi pane & victu domini alantur; minime vero illi, qvi diversas à diversis functiones gerant. Nec si is maxime ejusmodi personam induere tentasset, eum admittendum fuisse: cum non deceat originis Germanicæ ac Imperii subditum, domusqve Austriacæ vasallum, ac provincialem Archiducatus Austriæ tale munus contra Cæsarem suscipere.* (Etsi ejus frater Franciscus Ego in qvodam scripto de isto posuerat: *ab Imperio nihil habuit, Imperio nihil*

1674. *19. April.* *Id factum defenditur.*

1674. *nihil d. [illegible]) Nomine qvoqve Principum & Statuum Imperii non alios intelligi, qvam qvi suffragio & sessione in Comitiis gaudent. Qvin nec Regum ac Principum legatis, qvi revera isto munere funguntur, permissum esse in loco, ubi id exercent delinqvere, & infesta in statum ejus, cui peculiariter ob originem, subjectionem, aut alio nexu sunt adstricti, machinari, aliaque in fraudem Cæsareæ autoritatis & existimationis patrare. Orbi insuper Christiano constare, qva & qvanta iste in dispendium totius Imperii admiserit, præsentis belli primarius incentor, legionis qvoqve Gallicæ tribunus nulla avocatorii edicti cura. Igitur juste in custodiam datum, ne ei amplius liceat exitiabilem consiliorum telam in perniciem Cæsaris ac Germaniæ pertexere. Nec Gallicis legatis qverendi causam esse, cum eorum securitati nil decesserit; qvibus & non paulo graviora objici qveant, qvod Lotharingo Cæsaris fœderato diploma tuti accessus negent, eoqve obtentu tractatus extrahant. Tum Nassovium Comitem contra securitatem à Cravellio Imperii Ordinibus toties in Comitiis promissam dura sat custodia hucusque detineant.* Eo super facto Cæsar qvoqve ad Electorem referebat, hortatus ut operam daret, ne ob eam causam negotiatio pacis abrumpatur. Circa qvod hujus sententia erat: tanti non esse istum hominem, ut in ejus gratiam tam salutare negotium intercidat: nec ita de Germania meritum, ut à fidis patriæ Ordinibus ejus causam suscipi par sit. Nec adparere, qvomodo alii hoc factum tantopere exaggerare qveant; cum nec tractatibus velut plenipotentiarius interfuerit, qvo præsente Coloniensi opus non fuerit; nec inter Gallicos ministros censeri possit; eoqve persona publica haberi neqveat. Sed non in obscuro esse, illorum qvi tantopere tumultuantur, utilitatem heic verti ob exitiosas machinationes, qvas iste in fraudem patriæ aliqvot per annos agitaverit. Igitur se libenter Cæsaris placitum secuturum, ne eam ob causam negotium pacis interrumpatur. Ast legati Svecici ad responsum Cæsaris regerebant. *Id se qvidem dare, Cæsari de Furstenbergii charactere nil constitisse. Eum tamen ab omnibus ad hos tractatus missis pro legato habitum, ac cum eo ut tali actum: eundem stipendio ac sumtibus Coloniensis victitasse; nomen ministri & consiliarii intimi gessisse, ejus negotia tractasse, procuratorium exhibuisse. Ipsum Electorem nunqvam congressibus interfuisse, sed omnia per istum egisse; nec ejus personæ qvid unqvam oppositum aut contradictum. Processum qvoqve ab executione cœpisse. Eum a on nisi suspicionibus onerari, qva in qvemvis cadere qveant. Sane promovendæ* 1674. *pacis sedulam operam navasse. Domui Austriacæ eundem neqve subditum, neqve vasallum, nec jurejurando obstrictum. Nam utut parens aut frater natu major ipso pupillo existente, eoqve inscio bona qvædam ejusdem qvoqve nomine inserto in feudum acceperit; ab ipso tamen juramentum fidelitatis haut præstitum, nec qvid eorum bonorum unqvam possessum: qvin omni expectationi bonorum in Imperio & alibi sitorum multos ante annos in gratiam fratrum majorum natu renuntiasse; sicqve liberum fortunam sibi suam struxisse, sacroqve se ordini addixisse. Durantibus qvoqve his tractatibus functionem tribuni militaris Gallici non egisse, nec legionem, qva ab eo nomen gerit, unqvam contra Cæsarem arma gessisse; qvi & semper de Cæsare reverenter locutus sit. Igitur saltem citra cognitionem causæ ad extrema non fuisse procedendum: ac denuo eum libertati restitui petebant.* Super 17. Febr. eodem facto Coloniensis qvoqve literis ad Electorem datis qverebatur, petens ut is apud Cæsarem instet, qvo id factum reparetur, & in autores animadvertatur. Cui Elector respondebat: se prius inqvisiturum, jussu Cæsaris an injussu id patratum sit; ac inde facturum, qvod æqvitas ac Imperii salus dictitet. Galliæ qvoqve Rex Electo- 23. Febr. ri per Verjum super eodem facto significabat; circa qvod, qvid Cæsar declaraturus sit, expectare velit. Interim legatis suis injunxisse negotiationem suspendere. Eqvidem nondum credere, id jussu Cæsaris factum; inde tamen id judicaturum, num Cæsar captum in libertatem repositurus, ac de iis, qvi istum abduxerunt, supplicium sit sumturus. Qvod si Cæsar agnoscat factum, qvo non solum fides publica & jus gentium, sed & fides, qvam is toti Imperio in Comitiis dedit, violata sit; sat manifestum esse, hoc modo ansam qvæsitam tractatibus abrumpendis, qvod metuat, ne per pacem arma ipsi è manibus eripiantur, qvæ prætexto tutandæ libertatis Germanicæ arrepta ad eandem opprimendam retinere cupiat: cujus partem jam itineribus exercituum suorum oppresserit, ac unum Electorem ditione exuerit; cujus & miles tractu Rhenano stativa nullo discrimine capessat, ac bello extrahendo viam qværat. Specimen qvoqve in Wilhelmo Furstenbergio editum, qvid deinceps in libertatem Principum Imperii statuendum sit. Qvæ tanto fervore jactari eo absurdius habebatur, qvod Gallus sola bellandi libidine tot hominum myriades armis nulla justa causa motis exitio dedisset, aut fortunis evertisset, & magnam Germaniæ partem exercitu

suo

1674. suo protrivisset. Porro Lisola, qvi vulgo ejus facti architectus habebatur, ignorantiam simulabat; sed dolebat, id ante biennium non fuisse susceptum. Nec ejus restituendi spem faciebat, qvod Cæsari sine dubio gravissimæ causæ fuerint, ut ad extrema hæc descenderet. Contra qvi Wilhelmo favebant, id præcipue mirabantur, qvod is legatus fuisse negaretur: eum tamen legationis suæ fidem apud seqvestres fecisset, ac pro tali ab omnibus, præcipue Belgis agnitus fuisset, qvi & diploma ei dederant, ac sæpe cum eodem egerant.

Inter Anglos & Belgas pax fit.

§. 10. Dum Coloniæ negotiatio pacis qviescit, interim Londini pax inter Anglos & Belgas conclusa fuit, conciliatore legato Hispanico Marchione de Fresno, qvam sufflaminare Sveci frustra sategerant. Necessitatem Regi attulerat Parlamentum, qvod ferre nolebat, bellum tam exitiabile contra peculiares rationes Angliæ, & publicas Europæ continuari; simul pecunias conferre abnuebat, cujus qvantum opus erat non amplius à Gallo suppeditari poterat; ac inqvisitionem in autores ejusmodi consiliorum struebat. Gratum qvoqve Regi fuerat, qvod Belgæ paulo ante in Arausionensem hæreditarii Gubernatoris jus contulissent. Ea pax apud Belgas incredibile gaudium excitabat. Sed Legati Gallici Coloniæ eam velut sibi haut inopinam accipiebant. Nam sibi satis de ingenio Parlamenti, & exigua Regis autoritate constitisse; eoqve res suas ita disposuisse, ut & absqve Angliæ auxilio destinatis suis pervincendis sufficerent. Arlingtonus legatus Anglicus post Hagæ Arausionensi dicebat; Anglos sat superfunctorie eam pacem cum Rep. ingressos. Cui Princeps adposite respondit: eosdem qvoqve sat superfunctorie in bellum descendisse. Mox & aliud qvid accidebat, qvo Galli non parum irritabantur. Volueraut istorum legati currum qvadraginta octo millibus uncialium onustum Colonia Novesium mittere ad hærentes ibi Gallicas copias: sed cui pecuniæ præsidiarius miles inter portã interiorem & exteriorem manꝰ injiciebat; Gallis magnopere indignantibꝰ, qvasi & hoc facto securitas loco tractatibꝰ pacis debita foret violata. Nam non fuisse qvod qvererentur, si pecunia extra portam, nec à milite urbis præsidiario abrepta foret. Ast id ante portã non adeo tutum futurum erat aggredi, qvod in conspectu staret caterva qvingentorum eqvitum, currui præsidio futura. Ac Cæsarei ejusmodi actus sub sanctimonia legatis debita haut comprehendi arguebant. Haut

Nous sommes entré avec ces E'tas bien cavalierement dans la paix. Vous estiez aussi entré bien cavalierement dans la guerre.

1. Mart.

Conventus Coloniensis solvitur.

7. Mart.

eo minus Sveci negotiationem pacis iterum suscitare cupiebant, ea lege, ut super Furstenbergii restitutione primo loco ageretur: id qvod Galli abnuebant. Cæterum differebant Sveci; postqvam Cæsar cum Hispanis ac Belgis Gallo jam par sit, spem sibi esse, Ordines Imperii huic se negotio haut ingesturos, qvoad adparuerit, unam aut alteram partem sucubituram. Alias enim non solum reliqva Germaniæ bello implicanda, sed & bellantes accessione unius & alterius ex Ordinibus ita firmandos, ut pacis exigua spes superfutura sit. Sancte tamen testabantur, sibi non in animo esse Gallos auxilio sublevare, sed qvantum fieri possit eadem cum Electore consilia reducendæ paci seqvi cupere. Hactenus qvoqve Galli Vesaliæ ac Reesæ muniendæ strenue insudaverant: sed nunc repente labor sistebatur, indicium instantis migrationis. Unde Sverinus sedulo monebat, ut ea loca Electori redderentur. Hi non amplius inficiabantur, uti hactenus fecerant, ea loca à se deserenda. Ac Regem ita se gesturum, ut Electori causa qverendi non sit futura; ac si eadem utiqve relinqvenda sint, nemini præterqvam Electori tradenda. Inter eas moras Belgæ liqvidam declarationem super diplomate Lotharingico poscebant. Sveci ne id ulterius negaretur, petebant. Sed Galli obtentu Furstenbergii obnixe abnuebant. Sveci tamen ulterius instabant; ea ratione captivo haut consuli. Et qvia bellum utiqve æternum non sit futurum, satius esse qvamprimum negotiationem resumi. Simul proponebant, ut Furstenbergius cum diplomate Lotharingico permutetur. Sed Galli negabant de pace audiri à se qvidqvam posse, nisi restituto Furstenbergio. Demum Gallus legatos suos avocabat obtentu abducti Furstenbergii, ac detentæ pecuniæ. Id qvod Sveci ægerrime ferebant; qvod magno labore opus videretur ad instaurandum congressum; præsertim cum jam Pontifex, Anglus & Veneti officium conciliandæ paci offerrent, ac Gallo ab ipsis acta non plane probarentur. Laboraturi tamen erant, ut si discessus impediri non posset, tractatio alio loco resumeretur. Ante discessum Galli fœdus cum Coloniensi renovare cupiebant; qvi id abnuebat, uti & hactenus transactionem cum Cæsare absolvere tergiversatus fuerat, ne plane à Furstenbergiorum consiliis antea dependisse videretur. Ita Galli Colonia discessere præter Hispanorum opinionem, qvos mox Angli ac Belgæ secuti sunt. Angliæ Rex cum de pace sua per literas Cæsari significaret, pro liberan-

1674.

17. Mart.

7. April.

1674. 2. April. do Furstenbergio intercedebat, ac seqvestrem se paci conciliandæ offerebat. Mox & Cæsarei Coloniæ cum Monasteriensi pacem perficiebant, qva is Gallico fœderi renuntiabat, ac Belgis omnia erepta restituebat, etiam Borckeloa, nullo belli præmio. Postulabat Elector, ne cum Monasteriensi pax iniretur, ni & sibi ab eo satisfactum foret. Arausionensis pronum se qvidem ostendebat; cæterum prius Electori ac Reip. inter se conveniendum, qvomodo Præsul ad præstandam satisfactionem compellendus sit. Belgarum legati Colonia discedentes Svecis protestationem tradebant, non à se, sed à Gallis conventum abruptum. Svecis seqvestribus ipse Lisola id testimonium reddebat, eos omnia, qvæ penes se fuerint fecisse, ne tractatus abrumperetur.

Trevirensis à Gallo invaditur. §. 11. Dum incassum circa pacem Belgicam Coloniæ sudatur, Germaniam interim magis ac magis belli flamma corripuerat. Nam præterqvam qvod Turennius cum exercitu media Germania consistere pergeret, jam qvoqve Trevirensis post patienter toleratas tamdiu Gallorum molestias hostili plane modo tractari cœperat. Qva de re cum is apud conventum Ratisponensem moveret, Galli ægre ferre, ac infesta accumulare; apud qvos offensa causam bello præbitura habebatur injurias amoliri velle. Ac jam toti præsulatui copiæ infundi, & tributa, annonaqve imperari. *18. Jul. 1673.* Ea super re Trevirensis Electori scribebat: uti hoc bello medium se gesserit, Gallis transitus terra, ac per fluvios concesserit, per qvos provinciæ suæ multum damni illatum sit nulla reparatione. Nunc aliqvot legiones Gallicas irrupisse velut in hostico grassantes, ac famam esse plures secuturas, ipsa munita oppida oppugnaturas. His injuriis à se usqve adeo nullam causam præbitam, ut de hactenus illatis ne qverelam qvidem moverit. Nec id suspectum Gallo esse debere, qvod cum Præsulatui facultas non sit militem tutandis munitionibus conducendi, ipse ei fini manum à Cæsare tanqvam Imperii capite acceptam suo sacramento adigerit, neminis in offensam. Igitur nil sibi restare, qvam ut Imperii opem imploret, simul Electorem roget, officium apud Gallum interponat, qvo hostilibus adversus se supersedeatur. Tum auxilia è fœdere Brunsvicensi postulabat. Elector etsi Trevirensis calamitate indolesceret; tamen prius sibi expectandum ducebat, qvid à toto Imperio decernendum esset, qvod ante annum ob properata à se auxilia tantum clamoris ubiqve sublatum fuerat. Igitur respondebat: Se legatos suos Brunsvigæ super hoc negotio instruxisse: tum ad Regem Galliæ diligenter scripsisse, ac Neoburgicum ut idem faciat rogasse. Verjum qvoqve eum ejus rei iniqvitas demonstraretur, reposuisse: Regem Trevirensis qverimoniis facile medicinam facturum, si is nihil suscipiat amicitiæ adversum. Eundem post dixisse; Regem omnia loca per Trevirensem provinciam occupata redditurum, si Elector spondeat, Trevirensem nil adversi contra Galliam suscepturum. Qva sponsione se innectere uti Electori haut tutum videbatur; ita is legatis suis Ratisponæ injungebat, ut Trevirensis petita fulcirent; pollicitus, se qvod ab universis Ordinibus concludendum sit, secuturum. Gallo interim testabatur, se exacte leges pacis Westphalicæ observaturum, ac sperare ipsum idem facturum, qvod ram sæpe asseveraverit. Ast Galli interim atrocius grassari haut omiserant, expugnata demum Augusta Trevirorum, simul novem vicis una die inflammatis. Color dicebatur; auditum sibi Hispanum militem urbi immittendum, qvi à se præveniendus fuerit; qvod hæc transmittendo aut arcendo bello admodum opportuna sit. Atqve ea ratio hostium conatus prævertendi tunc Gallis sufficere videbatur, ut amicorum provincias exercitu suo attererent, ac in mediam Germaniam, qvicum nil hostile sibi intercedere agnoscebant, sese penetrarent. Cravellius Ratisponæ jactabat, sibi prohibendum fuisse, ne Cæsar in Alsatiam tendat, ac ut Bavaro subvenire possint, si hic forte à Cæsare invadatur. Idem à Moguntino postulabat, ut una cum Bavaro Egram profectus Cæsarem inhiberet, ne hujus exercitus extra Bohemiæ fines progrederetur. Wilhelmus Furstenbergius minas addebat; alias Turennium subigente belli necessitate aliqvot loca Mœno ac Rheno adsita occupaturum, ac hospitia sua dilataturum. Ac ut serio rem agi adpareret, Turennium permoverat, ut aliqvot vicis Moguntinæ ditionis prope Kœnigsteinam militem immitteret. Sed Moguntinus responderat: se muneri seqvestris inhærere, ac uti nullum fœdus contra Galliam iniverit, ita nec contra Cæsarem initurum. Si Gallo ita videatur, se Egram profecturum, ac Cæsarem permovere laboraturum, ut progressum exercitus inhibeat, hac tamen lege, ut induciæ omnes inter bellantes fiant, ac Rex qvamprimum copias suas extra terras Imperii educat.

Ratisponæ ad pacem nihil proficitur §. 12. Nec magis Ratisponæ ad pacem aliqvid proficiebatur, ubi Cravellius qvidem

1673. 18. Jul.

qvidem subinde confirmabat, Regem paratum esse copias suas Germania deducere, si Cæsar cavere velit, se Belgis nil auxilii laturum. Contra Cæsar demonstrabat, par esse, ut Galli prius Germania facessant. Alias oppressorum Ordinum tutelam sibi suscipiendam, ac patriæ securitati prospiciendum; ad qvod per Legem Regiam, in qvam juraverit, teneatur. Cum igitur qvæstio non sit de auxilio Belgis ferendo, qvod per pacem Westphalicam haut licitum esse Gallus judicet, sed de tutandis Imperii finibus adversus exterorum invasionem, de qva Trevirensis qveratur; sibi utiqve fas esse servandis hujus ditionibus arma movere.

28. Jul.

Ast Cravellius ad repetitas Trevirensis qverelas reponebat; eas fictas esse. A Gallico milite exactam disciplinam observari, qvia Rex ita jusserit: ac talia tantum spargi ad invidiam Gallis faciendam. Etsi miles nunqvam ita modeste haberi possit, qvin aliqvando molestiarum qvid det in locis, ubi hospitetur. Super qvibus tamen Rex tranqvillo animo sit, velut qvi sæpe rationem ostenderit, qvomodo Germania à Gallicis, & qvibus vis aliis copiis liberari qveat. Ab ipso semper salutem Germaniæ respici, ac ut ejus tranqvillitas instauretur. Eundem tamen fas ducere cautelis à ratione & æqvitate permissis uti ad sui sociorumqve suorum defensionem, ubi in eorum fraudem qvid tentetur. Qvam ob causam & qvædam loca opportuna in Trevirensi provincia fuisse occupanda.

12. Aug.

Super eo negotio Elector legatis suis Ratisponæ injungebat, ut hactenus Trevirensis petitis faverent, qvo ab universis qvid decernatur medicinam malis allaturum. Moderationem tamen adhiberent, ut à neutra parte argui possent, velut segnius aut ferocius causam egerint. Unde nostri laxissimis verbis sententiam dicebant. Sed Austriaci & his addicti promte declarabant; se junctis consiliis atqve armis qvantum possint isti opem laturos. Pleriqve tamen amica remedia svadebant, officia, literas, legatos. Qvæ segnia consilia haut moratus Cæsar exercitum in Imperium movit, Ratisponæ has suæ expeditionis causas promulgans:

20. Aug.

Gallum ab initio hujus belli citra consensum ipsius & Imperii magnam militum vim terris Imperii infudisse, & ex iis Belgio arma intulisse; complura loca ad Imperium spectantia occupasse, ac præsidio insedisse; qvibusdam munitiones detraxisse, aliis addidisse; exercitum hinc inde pro lubitu raptasse; manifesta violatione legum publicarum, per qvas ne conducere qvidem exteris militem liceat sine Cæsaris consensu. In hunc usqve diem numerosas copias media Germania hærere, at Ordines pro lubitu stativis premi. Trevirensem sine data causa oppressum. Per Hispanicum Belgium, Cliviam, & Leodiensem provinciam atrocia patrata. Gallo instigante Coloniensem & Monasteriensem se dehortante bellum Belgis intulisse, qvod ne sibi qvidem per Capitulationem integrum sit. Bibello parando Gallum omnem operam novasse, utut Clivicæ pacis sponsorem. Cum super istis Præsulibus in ordinem redigendis agitaretur, Gallum iis enixe auxilium tulisse. Eundem postulasse, ut ipse fidem daret, se non solum Belgis nil opis laturum, sed & in Galliæ fœderatos nil tentaturum. Ast qva fronte à se postulari, ut præstationem pacis Clivicæ à se susceptam retractet, aut jure suo per pacem Westphalicam stabilitose abdicet, & qvod ipse sibi conventione cum Gallo ante biennium inita reservarit? Eundem qvoqve minatum, ni ipse declaret, suas copias ultra Egram haut progressuras, Turennium cum XXX M militum in suas ditiones hæreditarias irrupturum; qvo fine is jam agmen moverit. Cravellium qvoqve circa Ordines qvosdam in ipsum concitandos laborasse. In aperto præterea esse, Gallos in Circulum Burgundicum qvid machinari, cujus defensio sibi incumbat. Promissis Galli de copiis suis trans Rhenum ducendis, ubi ipse Belgis nil opis se laturum declaret, nil securitatis inesse. Qvæ hactenus contra leges pacis patrata sint, haut reparari, qva & pleraqve facta sint, antеqvam ipse fœdus cum Belgis super tutanda pace Clivica & Westphalica iniverit. Nulli Cæsarum per leges publicas interdictum, servandæ suæ autoritati, ac tuendis oppressis Ordinibus quorumcunqve auxilio uti. Deniqve Gallum ex SCto oblatum officium nondum acceptasse, æqvis conditionibus cum Belgis decidere abnuisse, orbi Christiano tutam pacem indulgere noluisse. Adversus ista legatus Svecicus Cæsari demonstrari postulabat, ut arripi jam cœptum violentum remedium saltem tantisper suspendatur, qvoad adpareat, qvem eventum negotium pacis Coloniæ, & promissum Galli de copiis Germania deducendis habiturum sit. Cravellius qvoqve totiens ingesta canere, ac rationem belli ad nauseam usqve crepare. Hispanos è Lucenburgo Treviros occupare meditatos fuisse præveniendos. Id consilium è loci situ, & opportunitate hoc rerum statu maximi momenti satis superqve defendi. Nec ulla tamen occupata loca per Gallos retinenda, sed facta pace utiqve restituenda. De qvo dubitandi causam non relinqvat generositas ac facilitas Regis, qva is Electori Brandenburgico ditionem Clivicam reddiderit. Militarem

1673. petulantiam à Rege uou juberi, sed impro-
bari, ac puniri. Ubi miles agat, omnia in-
commoda declinari non posse, qvorum
culpa tamen non penes Regem sit, sed eos,
qvi æqvas compositionis leges rejecerint.
Colmariæ & Sletstadio munitiones ideo de-
tractas, qvod Regi innotuerit, ea oppida
Ducis Lotharingiæ præsidium recipere vel-
le, muniendo in Burgundiam itineri. Qvo
fine & Argentoratensem pontem combu-
stum. Ac satius esse ista oppida sub Regis
tutela agere, qvam numerosum præsidium
recipere. Talibus permoti Ordines de-
creverunt literas ad Gallum dare, ut is cu-
pias è Trevirensi provincia abducat, da-
mna data reparet, ac talia cupiam Ordi-
num inferre parcat. De qvo tamen prius
ad Cæsarem referebatur. Ast hic rescri-
19. Sept. bebat: *literis contra Gallum nil profici: sed conjunctione armorum opus esse.* Dissen-
tientibus tamen Ordinibus neqve in Ele-
ctorali, neqve Principum Senatu in hac
causa qvidqvam conclusum fuit. Elector
pro captu tunc rerum officio se suo defun-
ctum judicabat, si à suis pro sententia diei
7. Oct. juberet: *Sibi semper cordi fuisse, pacem Germaniæ servari, vastationem averti. Eam adhuc mentem perstare, ac uti doleat Trevirensis ditionem tantis belli malis premi; ita promte collaturum, qvicqvid Ordines tutandæ patriæ juxta leges Imperii & pacem Westphalicam utile ac necessarium judicaverint. Nec eorum tamen sententiam improbare, qvi amica prius remedia adhibenda censeant; qva citra dubium adhiberi expediat, qvo adpareat, qvousqve iis pertingi qveat. Inprimis proficuum fore, ut qvæ super securitate Imperii tot per annos agitata sunt, aliqvando perficiantur.*

Sveci fœdus suum Electori offerunt. §. 13. Cum itaqve Gallus omnia
è sua libidine agere pergeret, nec aliam ra-
tionem seqveretur qvam sui belli per solam
ambitionem excitati; Cæsar autem ita
grassantem ferre indignum juxta ac pericu-
losum judicaret; haut obscurum amplius
erat, rem in atrox demum bellum erupu-
ram. In qvod cum Sveci per Gallicum fœ-
dus haut libenter pertrahi vellent, id age-
bant, ut cum potentibus qvibusdam Ger-
maniæ Principibus societate inita, tertiis-
qve formatis partibus Cæsarem vel invitum
ad qviescendum compellerent, Galloqve
pacem, qvalem hic cupiebat, à Belgis ob-
tinerent. Eum in finem palmarium du-
cebant Electorem sibi innectere, recenti
cum Gallo pace, ac ob respectum Clivico-
rum oppidorum haut temere huic relucta-
turum, simul ob proximæ expeditionis me-
moriam Cæsari juxta, Belgisqve offensum. 1673.
Eo fine Cunradus Mardefeldius, & Wan- *13. Oct.*
gelinus à Rege Sveciæ missi Berolinum ve-
niebant; qvi primo alloqvio testabantur;
Regi admodum lætum esse, suam circa publicum bonum sinceram intentionem, ac susceptas actiones Electori usqve adeo probari, ut hic istius consilium in propria causa secutus sit: tum & ita candide cum eodem super præsenti rerum facie admodum periculosa intra & extra Germaniam consilia contulerit, idqve deinceps qvoqve se continuaturum promiserit. Inprimis qvod tuendæ in Imperio paci, simul avertendo à propriis ditionibus periculo arcti-ori cum Rege conjunctioni per Krosegginum, inde aliqvoties per Wangelinum proclivem se ostenderit. Qvod idem cum & Regii votis sit, oblata eo lubentius acceptasse; cum ejusmodi sincera conjunctio utriusqve rationibus qvam maxime conducat hoc præsertim ancipiti rerum statu, ubi modica pacis Coloniæ spes, ac Cæsarea expeditio facile commune incendium, & insignem rerum conversionem excitatura videatur. Unde qvibus privata & publica salus curæ sit, necessitatem incumbere super eo periculo cum amicis consilia conferendi, ac qvantum detur adversus idem remedia sibi circumponendi. Acute Rex de egregio Electoris in Remp. animo perspexerit, nec dubitet, qvin hic pariter de ipsis consiliis citra partium studia ad publicū bonum tendentibus luculenta specimina ceperit: ita nil aliud sibi esse, qvam ut super ejusmodi conjunctione dispiciatur, per qvam utriusqve ditionibꝰ securitas, vicinis honesta ac stabilis pax, Germaniæ inconcussa qvies præstari qveat. Ea super re, ut qvæ Electoris mens sit cognoscant, se venisse. Privato *18. Oct.*
colloqvio ab Electore delegati ostende-
bant, negotiationem ad duo capita revoca-
ri, securitatem utriusqve provinciarum, &
pacem Germaniæ. Circa prius jam fœdus
inter Regem & Electorem initum, qvod ob
mutatam interim rerum faciem præsenti-
um temporum indoli sit adaptandum. Cir-
ca alterum se expectare, qvid remedii ser-
vandæ aut instaurandæ in Imperio paci Rex
propositurus sit. Ad qvæ Sveci: Cum sua
mandata formarentur, nondum constitis-
se, à Cæsare bellum aperte sumtum; etsi
Rex satis prospexerit, id incendium indies
latius grassaturum. Sed cum Elector rerum
mutationes cominus adspiciat, ab hoc com-
modius remedia proponi posse. Regi pla-
cere adhibita hactenus amica remedia ser-
vandæ paci deinceps continuare, modo per
eam causæ communi consuli qveat; eoqve
alia in medium adferre non potuisse. Sed
si Electori alia in promtu sint, qvæ in neu-
tram partem studium arguant, id Regi gra-
tissimum

1673. tissimum fore. Non minus cordi sibi esse utriusqve ditiones tutari, & pacem Germaniæ servare. Eum in finem tutissima qvæqve remedia præstantissima ducere. Nostri: Cum nemini melius qvam Regi velut seqvestri constare qveat, qvæ partium in pacem inclinatio sit, se non dubitare, qvin ipsis in eam rem certa mandara siut; qvæ communicari petant. Sveci contra se talia à nostris expectare ferebant. Sane Regem hactenus paci conciliandæ operatum, sed modico successu; nec adhuc ei penetrasse datum, cui in pacem proclivis aut aversus animus. Et qvia tractatio non solum ab initio difficilis fuerit, sed & post parum spei de optato exitu ostenderit, diffuudente interim sese indies belli flamma; Regem qvamdiu spei qvid supersit, circa susceptum officium haut defatigatum iri. Obtinendo tamen huic scopo, simul propriæ securitati necessarium judicasse amicis propius innecti, ac inprimis cum Electore fœdus eidem scopo accommodum inire, unicum qvod in præsens supersit remedium. Eo fœdere perfecto, aliis Ordinibus, qveis par animus, deinceps accedere integrum fore, ejusqve effectu gaudere, ut tamen penes Regem & Electorem velut autores fœderis moderamen sit futurum. Sed pauci an multi huic fœderi accedant, salrem utriusqve ditionibus cautum fore, intentata vi conjunctis viribus facile propulsanda.

Consultatio super Svecico fœdere.

§. 14. Ea propositio cum altioris indaginis videretur, Elector ad consilium referebat, num ejusmodi fœdus, qvale Sveci innuebanr, super formandis tertiis partibus inire expediret. Ubi Somnicius censebat: *Cum Svecus Gallico fœdere innexus sit, qvod qvousqve porrigatur haut constet; ac Gallus Svecos jam Coloniæ monuerit super ferendis ex fœdere auxiliis; circa hoc negotium circumspecte procedendum, ac amica verba pari modulo remetienda, nulla in Gallum sinistra significatione. Qvin & supervacuum videri fœdus anno sexagesimo sexto initum nunc renovari, qvod adhuc triennium duret. Qvod longius porrigi haut consultum videatur, cum Galli non obscure glorientur, Svecum tali fœdere cum ipso jungi, cujus vi teneatur ipsis contra Cæsarem nunc arma inferentem adsistere. Ast ejusmodi Regi sociari, qvi jam fœdere stringatur, qvod Electori demum necessitatem adferre possit arma pro Gallo sumendi, svaderi haut posse. Eqvidem objici, aliud esse pro Gallo, aliud pro pace promovenda arma arripere. Enimvero valde dubium esse, num pax promoveatur, fœdere atqve armis sociatis cum illo, qvi jam ad auxilia Gallo ferenda teneatur, qvi sine dubio nos qvoqve in Galli partes pertracturus sit. Cum etiam legati expeditionem Cæsaris velut causam conjunctionis adducant, haut obscure colligi, ad qvem scopum isti tendant. Svecos qvoqve initio belli circa communicata ab Electore sua destinata, frigide admodum se gessisse, ac invitatos fœdus Brunsvicense repudiasse, liqvido indicio apud Svecos alia consilia agitari, qvam qvæ pacem Germaniæ spectare qveant. Non opus esse memorare invidiam & aversionem, qvam dudum Sveci in Electorem ostenderint. Qvæ circa Pomeraniam contigerint, nemini ignota esse; ac nil negotii magni aut parvi occurrisse, circa qvod ex æqvo cum istis transigi potuerit. Esse qvoqve causam, qvare Germaniæ Principes conjunctionem cum Svecis aversari debeant, saltem ubi summæ rerum moderamen penes hos futurum sit. Sane Saxonem & Luneburgicos istam declinasse. Electorem autem qvam maxime sensisse, qvid isti armis suis qværant; eoqve ipsi qvam exqvisitissima cautione opus esse. Igitur extensione fœderis supersedendum, ac eos potius invitandos, ut Brunsvicensi fœderi adscribi velint.* Nec disparia sentiebat Blumenthalius. *Non frustra credi Svecos Gallo arctius innecti, qvi circa interpretationem Instrumenti Pacis huic adstipulentur, ac in eum casum eidem se obstrinxerint. Unde eos nunc id agere videri, ut propositam extensionem fœderis ad eum scopum dirigant, & casum fœderis, auxiliiqve ferendi eodem restringant. Idqvod nullo modo cum rationibus Electoris qvadret. Sed nec qvod proponitur pacis conservandæ remedium sat idoneum esse; ut Cæsar exercitum intra ditiones hæreditarias revocet. Nam neqve Cæsarem huc descensurum, postqvam Hispani bellum in Gallos decreverunt: ac si maxime Cæsar id annuat, Gallo ferociam inde accessuram, ut qvas Belgis obtrudere cupit pacis leges demum pervincat.*

Sententia Somnicii: *1666.* *Blumenthalii:*

§ 15. Nec minus Cansteinius disserebat: *Non esse, qvod Elector ad Svecorum proposita mentem suam declaret, qvod qvo isti tendant haut constet, ac multi ab iis cavendum moneant, non obscure erumpentibus indiciis, qvæ haut parum scrupuli injiciant. Inprimis super taciturnitate cautum non esse, qvam tamen circa hoc negotium servari Electoris maxime intersit. Sane cum Elector hactenus reipsa ostenderit, qvantopere bonum publicum cordi sibi sit, Svecos nuspiam se commovisse. Unde modeste inqvirendum, qvid Sveci hoc negotio qværant. Nam prius cum istis fœdus Imperium directe non spectare, cujus & tempus nondum elapsum sit: at suspectum*

Cansteinii.

1673.

ctum esse, qvod Sveci Brunsvicensi fœderi nomen dare abnuant. Alias pacem Germaniæ & vicinorum iisdem remediis obtinendam, qvod turbæ in Germania à motibus Belgicis originem traxerint, ac jam ipse Cæsar iis palam misceatur. Unde nisi compositis hisce stabilem Germaniæ qvietem reperiri non posse. Qvid per legationes, hortatus, rationes, preces effici qveat, sæpius jam frustra tentatum; & qvanti ista Gallis stant, Svecos dum seqvestrium munus exercent, sæpius expertos. Sane Gallum belli autorem nil minus ostendere, qvam sibi in animo esse Belgis, Trevirensi, Electori, aliis super damno dato satisfacere, qvasi jus sibi competeret omnibus pro libidine impune insultandi. Eundem Lotharingiæ, & aliis injuste occupatis desistere nolle, ac pacem Germaniæ in ancipiti relinqvere. Frustra qvoqve dici, qvietem Germaniæ servari posse, si Cæsar Belgico se bello non misceat. Nam, si Cæsari injunctum munus implere cordi sit, haut ipsi fas esse exteros in Germania ita proterve grassantes tolerare, ac illatas tot Ordinibus injurias insuper habere, nulla adhuc cautione, talia adversus Imperium deinceps haut iri susceptum. Si tamen tractatio in præsens cum Svecis commode declinari neqveat, omnia ad communem pacem, & Imperii securitatem referenda, & inprimis ut tractatus Colonienses promoveantur. Ac inprimis cavendum, ne arbitrium rerum penes unum fœderatorum sit. Nec minus considerandum, qvod Sveci Cæsarem exarmare velle videantur, aut saltem extra bellum Gallicum retrahere, nec satis amica in illum agitare. Tandem cum nunc tam multi in armis sint, accurate expendendum, num isti absqve novo bello ad pacem permoveri qveant. Sane uti Gallus ad destinata sua contra Belgas perficienda necessarium judicavit multos in partes suas pertrahere: ita adversus eundem operæ precium haut fieri posse adparere, ni pari modo eidem occurratur. Id qvod tamen magna cum circumspectione suscipiendum, ne medicina ipso morbo nocentior fiat; cujus recens exemplum ante oculos extet.

Meindersii.

§. 16. Sed & Meindersius censebat: *Svecorum amicis verbis haut parciora reponenda. Sed qvia hi arcto fœdere Gallo junguntur, à qvo multum pecuniæ accipiant; Cæsarei qvoqve exercitus expeditionem dissvaserint, improbarint, ac impedire studuerint; adversus eam asperis verbis Ratisponæ & alibi usi sint; hac ipsa propositione eam odiose inter causas præsentium malorum referant; contra de Gallorum in Germania grassationibus, de hostilibus in Trevirensem, decem Alsatiæ oppida & aliis exercitis sicco pede transeant: haut tutum videri Electorem circa isthæc animi sui sensa pandere, antequam de Svecorum mente penitus constet. Inprimis cum Sveci postulent, ne Elector in alterutram partem inclinet, aut altius ac præmature alterutri bellantium se innectat; velut non defutura sint remedia qvietem Imperii stabiliendi; ac Regem de sententia sua per hanc legationem significaturum. Qvæ ut liqvido exponatur primo omnium instandum. Ast circa proximum fœdus renovandum nil scrupuli videri, qvod meram defensionem spectet, & adhuc per triennium duret. Idem qvoqve ad præsentem rerum faciem accommodari non inutile videri; nisi qvod Clivicæ ditiones isto non comprehendantur, qvas & nunc Rex ob suam in eas actionem forte magis recusaturus sit tueri, qvæ in præsens qvam maxime securitate indigent. Et tamen Svecorum circa eas provincias præstationem Electori forte plus periculi qvam securitatis allaturam, ut dubium sit, num eadem uti expediat, si maxime ultro offeratur. Qvid qvod Svecorum rationes & consilia semper à nostris discrepaverint, qveis nunqvam in Electorem sincerus affectus fuit. Porro ut Germania præsenti periculo eripiatur, esse qvidem in eam rem remedia per leges publicas dictitata, ac Ratisponæ dudum super Imperii securitate agitatum. Enimvero leges optime qvidem scriptas in usum qvidem nunqvam deductas, qvæ & neminem adversus exterorum vim tutum præstiterunt. Igitur oppressos auxilium frustra ab universo Imperio exspectare, ubi ob diversa Ordinum studia concors decretum haut sit expectandum, ac forte nonnullis remedium ipso morbo periculosius visum iri. Unde læsis nil aliud superesse qvam patientiam, aut ut cum potentiore qvantum possint transigant, aut per peculiaria fœdera sibi consulant. Eqvidem si primarii Electores ac Principes fœdere inito bellantibus serio denuntient, ne Germaniam armis suis turbent, id fructu non cariturum: sed ejusmodi conjunctionis nullam adhuc viam adparere. Ast reducendæ paci Svecos optima consilia suggerere posse videri, velut qvi, dum seqvestres agunt, qvæ paci obstent optime perspicere potuerunt; ad qvæ removenda si Elector conferre qvid possit, operam libenter navaturum.*

1673.

& Cœppenii.

§. 17. Deniqve & Joannes Cœppenius fœdus cum Svecis renovandum censebat. *Sed circa instaurandam Germaniæ qvietem considerandum esse, per qvem pax ejusdem turbetur. Ubi manifestum esse, Gallum post pacem cum Electore factam longius in Germaniam penetrasse, obtentu armorum à Cæsare in Belgarum auxilium paratorum; nec*

topiæ

1673. *copias suas revocare voluisse, ut Ordines spondeant, istum Belgis nil opis laturum. An vero ejusmodi lex Imperio jure obtrudi qveat, ita qvidem, ut si istbac Cæsarem ad placita Galli permovere neqveat, hujus insultationibus expositum esse, ac bello arenam præbere debeat; id nemini sano persvaderi. Nec è verbis Instrumenti Pacis tantoperè exagitatis id exsculpi posse. Id qvippe nimis qvam periculosum esse, si Gallo integrum sit pro libidine bella movere; contra Cæsari ac Imperio aut singulis Ordinibus haut liceat externæ Reip. laboranti contra istum auxilia ferre. Ubi enim tunc jus fœderum & belli? Sane Electorem istam objectionem nunqvam tanti fecisse. Qvod si ergo ab Imperio postulentur, qvæ præstari neqveunt, nec ad qvæ præstanda id tenetur, & nihilo minus idem eo nomine hostiliter invadatur; manifestum est injustam vim inferri; cui qvid opponendum sit & leges Imperii, & jura naturalia & gentium haut obscure dictitare. Unde fœdus ad hunc finem esse adaptandum. Denique ut communis pax promoveatur Germaniæ utiqve proficuum esse, cui qvies constare neqveat, nisi bello in vicinia composito. Ad eam rem duas patere vias, amicum officium, & armorum cum alterutra parte conjunctionem. Illa jam in cassum consumi videri, conventu Colonensi dissolutionem minante. Tertias partes, qva ab aqva pace abhorrentem vi compellere qveant, ancipites valde esse, inprimis ubi exteri Principes in auxilium adsciscantur. Nam hoc modo facile iterum in eundem lapidem impingi posse, ad qvem totus prope imperii status concussus est; cujus effectus etiam post seculum posteritas sentiet. Sed nec tuto armorum conjunctionem cum illis fieri posse, qvi è peculiari fœdere auxilium alteri partium ferre tenentur; ac forte rationibus sui status ducuntur, qvæ cum nostris haut qvadrant. Ac in ejusmodi negotio Germaniæ Principibus plus circumspectionis adhibendum, qvam Regi separatum plane ab aliis statum possidenti, cui solas sui Regni rationes seqvi licet, cum huic semper ad communem Remp. ejusqve caput sit respiciendum. Igitur hac rerum facie cum nemine extraneo fœdus ineundum, alterius offensam spectans, sed plane Imperio adhærendum, ejusqve defensioni invigilandum, si unus aut alter Ordinum ulterius bello invadatur.*

§. Ult. ro sincerior.

Fœdus cum Suecia concluditur. §. 18. His igitur omnibus inter se collatis placuit tertias partes, & qvæ in favorem Galliæ agitabant Sveci declinare, ac satis habere prius fœdus renovasse; qvod in certæ offensæ materiam arripiendum, ac secius de Electoris consiliis suspicandi ansam præbiturum metueretur, si legati Regii plane irriti discederent: cum tamen Electoris qvam maxime interesset, tam ancipiti rerum statu super Sveeorum amicitia cautum sibi esse. Ac spes erat hoc fœdere eosdem ad salutaria Germaniæ consilia adstringi posse; saltim obligationi suæ adversus Imperium Elector nil detrahebat, & ex ea vicinia securitati suarum ditionum prospecturum se rebatur. Unde per complures congressus formula fœderis omnibus clausulis probe excussis demum adornata est. Qvæ tamen antequam subscriptione firmaretur, Svcrinus jussu Electoris Sveeis declarabat: Qvanqvam hoc fœdus hinc inde non parum suspicionis excitet, Electorem tamen demum in id consensisse, spe ductum, Regem Sveciæ amicitiam per hocce constitutum firmiter servaturum. Ubi autem fœdus hoc Instrumento Pacis sit superstructum, cui repugnantem obligationem Electori induere nefas sit; ita confidere, eandem Regi mentem esse. Et qvia Rex cupiat, ut Elector per Wangelinum jam in Sveciam profecturum exponat, qvæ super præsenti rerum facie ipsius mens sit; hoc ipso eum declarare voluisse, bellantibus demonstrandum, Germaniæ jam contra leges Pacis Westphalicæ alieni belli mala tolerari. Qvid ulterius suscipiendum, Regis sententiam expectari, & qvibus rationibus peculiariter apud unam & alteram partem sit utendum. Nosse qvoqve cupere Electorem, qvomodo susceptum seqvestris munus cum officiis hujus fœderis vi interponendis conspirare qveat; & qvomodo negotium ita temperari qveat, ut unum alteri ne officiat. Qvia etiam Regi de bellantium scopo constare possit, Electori gratum fore, si per legatos super hoc edoceri se velit. Eundem qvoqve necessarium judicare, ut non illi solum, contra qvos Gallus aliqvid causæ habere se ferat, sed & alii, in qvos nullo colore hostilia exercentur, auxilio subleventur. Ad qvæ Sveci nil respondebant, nisi qvod de iis se cogitaturos dicerent.

Ante subscriptionem Electoris monitum. 1. Dec.

Fœdus Electoris cum Regi Sveciæ. §. 19. Isthoc fœdus ita habet. *Notum, testatumqve sit omnibus & singulis, qvorum interest, & qvomodocunqve interesse poterit, Qvod cum inter Serenissimum & Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum CAROLUM, (tot. tit.) ab una, & Serenissimum Principem ac Dominum, Dominum FRIDERICUM WILHELMUM (tot. tit.) ab altera parte, elapso nuper anno LXVI. die 27. Martii mutuum fœdus defensivum in ipsos proxime seqventes annos decem duraturum mutuo, debita integritate servatum, nec adhuc*

1673.

hucfinitum esset, interea vero nominis Christiani hostis hereditarius Turca vicino Regno Poloniæ bellum intulerit, & hodie continuet, id vero quod inter Christianissimum Galliæ Regem, & Ordines Confœderati Belgii haut ita pridem exortum, extra gyrum & terminos proximas S.R. Imperii provincias & ditiones vastarit, & in ipso nunc meditullio hæreat, S. R. Majestas Sveciæ nominagis, quam sua Serenitas Electoralis, dum hæc saluti & incolumitati publicæ, propriique status securitati observantia maturius expendunt, & imminentia majora mala & pericula prospiciunt, è re existimarunt, ut sancte hactenus mutuo culta observataque amicitia arctioribus vinculis adstringeretur, fœdus vero anno LXVI. ictum renovaretur, & ejusdem capita vel articuli ad præsentem Reip. statum simul accommodarentur atque extenderentur. Quem in finem S.R.Mtas Sveciæ nos suos ablegatos, utpote me militiæ suæ pedestris Generalem & Vice-Gubernatorem Pomeraniæ Conradum Mardefeld, hæreditarium in Vanselo, Plötz, Pensen & Kosike &c. ut & me Suæ R.Mtis Colonellum locum tenentem Bernhardum Christianum Wangelin, Hæreditarium in Nossenthien &c. mandatis sufficientibus munivit: Sua Seren. Electoralis vero nos suos Commissarios, utpote me supremum suum Præsidem, Consiliarium Status intimum & Feudorum, Octonem L.B. à Schwerin, Dynastam antiqua Landsbergæ, Zachanii, VVildenhofen, Landsbergi, & Wolfshagen, Electoratus Brandenburgici Camerarium hæreditarium, nec non Capituli Brandenburgensis Præpositum: me sua Ser. El.is Consiliarium Status intimum, & Pomeraniæ Orientalis Cancellarium, Laurentium Christophorum à Somnitz, Hæreditarium in Grumsdorf, Drenau & Gerbera, Pomeraniæ Orientalis Camerarium hæreditarium: & me suæ Ser. El.is Consiliarium Status intimum Fridericum à Jena cum plena potestate constituit. Itaque vigore mandati Dominorum nostrorum Clementissimorum negotium aggressi, de renovatione & extensione fœderis anno 1666. proxime elapso, pacti, tractavimus, & de subsequentibus capitibus & articulis inter nos convenit. I. Sit inter Suam R.Mtem, ejusque hæredes successores Reges Regnumque Sveciæ ab una, & Suam Ser. El. Brandenburgicam, ejusque hæredes & successores masculos descendentes ab altera parte, pro securitate mutua & stabilienda conservandaque pace, juribusque acquisitis, strictior amicitia & fœdus defensivum, illudque bona fide & sincero affectu in utriusque confœderatorum honorem & commoda servetur & excolatur. II. Huic fœderi defensivo fundamenti loco substernantur ante omnia pacificationes & pacta Osnabrugis & Monasterii anno 1648 die $\frac{14}{24}$ Octobris conclusa, & inde dependens Recessus limitaneus Sedini die 4. Maij anno 1653. erectus, ut & pacta Olivensia die 23. April. (3. Maij) 1660. inita & confecta, cum omnibus & singulis punctis, articulis, clausulis, instrumentis earundem pacificationum & pactorum insertis, vigoreque eorundem competentibus juribus, quæ omnia exacte & inviolabiliter observanda sunt, & si quid præter spem in posterum inter confœderatos irrepat, quod iisdem contrarium, aut minus conveniens videri possit, id confestim bonis & civilibus modis mediisque amicabiliter componatur. III. Quemadmodum autem hujus fœderis non alius scopus est, quam conservatio pacis Westphalicæ, & securitatis communis vindicatio, mutuaque defensio à quacunque hostili irruptione in utriusque confœderatorum provinciis & ditionibus sequentibus articulis exprimendis; ita si contingat, ut alter paciscentium confœderatorum propterea, quod paci ac securitati publicæ communi consilio & consensu consuluerit, vel etiam aliam ob causam in provinciis, ditionibus, statu, juribus huic fœderi inclusis à quopiam hostiliter invadatur, vel invito confœderato contra constitutiones Imperii & jura gentium transitu, stationibus, inhospitationibus, aut hibernis, contributionibus, aliisve exactionibus violentis urgeatur & prematur, adeoque jura quæsita quovis modo violentur; pars altera prævia requisitione teneatur parti læsæ assistere, eique copias militares auxilio mittere, quemadmodum hoc inferius statutum est. IV. Cumque pax & tranquillitas publica haut parum labefactata sit, consultum utrinque visum est, ut reducendæ eidem ac pristino vigori restituendæ omnis porro sine mora impendatur cura, labor & studium, & tam S.a R.Mtas, prout ab initio statim eorum qui nunc sunt motuum solicite satis jam fecit, quam Sua Ser. El.is, quæ ea omnia pro reducenda pace adhibita officia probavit, & eadem via incessit, belligerantibus ulterius & conjunctim & separatim, cum per literas, tum per ministros & legatos suos mala omnia, quæ jam belli calamitas conciliavit, quæque si continuetur diutius, non implicitis modo eidem, sed & qui exsortes ejusdem, expectanda sint & maneant quoque incommoda exponi faciant, atque illos denuo moneant serioque hortentur, ut orbi Christiano æquis admissis conditionibus pacem reddere velint, spe certa freta, Deum pacis, tranquillitatis atque concordiæ fontem, conservatoremque piis hisce ac vere Christianis conatibus adfuturum, eosque optato ac felici successu beaturum. Ast vero, si hæc officia, labor & industria frustra fuerint,

1673.

omnes-

1673. *omnesqve amica hortationes, fida consilia, oblataqve convenienti loco & tempore media, quamvis repetita, miseriæqve & calamitates, aliaqve incommoda, qvibus qvoqve innocentium publica juxta & privata res conflictantur, nullum plane invenerint locum, nec æqvæ conditiones admissæ sed rejectæ fuerint, eo casu S.R.Mtas, & Sua Ser. Elect.lis nihilominus constans suum promovendæ conservandæqve pacis propositum, simulqve aliqvanto significantius testabuntur, qvam sibi hæc displiceant, conferantqve statim inter se consilia, qva ratione pro temporum rerumqve statu & facie, officiis hactenus frustra impensis tandem locus aliqvis à belligerantibus detur. V. Ut etiam constet, qvanam ditiones hoc fœdere propriè contineantur, convenit utrinqve, ut provinciis S.æ R.æ M.tis extra Romanum Imperium sitis, utpote Esthonia & Livonia Svedicæ ditionis, cum omnibus earundem provinciarum juribus, conditionibus & pertinentiis, prout S.R.Mtas easdem hunc usqve in diem quiete possidet, guarantiam præstet Sua Ser. El.lis Brandenburgica ejusqve successores & heredes contra qvoscunqve, qvi dictas provincias, vel earundem conditiones, jura aut pertinentias bello aperto, vel qvocunqve modo violare turbareve ausi sint, modo ac militum numero tali, de qvo in hisce fœderis tabulis specialius postea explicabitur. VI. Vicissim S.R.Mtas, Reges successores, & Regnum Sveciæ Suæ Ser. El.li Brandenburgicæ, ejusqve successoribus masculis descendentibus præstent contra qvoscunqve guarantiam Borussiæ Ducalis, prout ea Ser.ti Suæ El.li cum jure directi, supremi, & independentis dominii (qvod souverenitatem vocant,) à Rege & Rep. Poloniæ publicis pactis concessi, & in Comitiis Reip. Poloniæ generalibus Warsaviæ anno 1658 approbatis, in præsenti qviete possidetur; ita ut si contingat, qvempiam eorum tentare dictam Ducalem Borussiam, ejusqve conditiones, jura & pertinentias, dictumqve jus souverenitatis bello aperto vel qvocunqve alio modo violare, turbareve, S.R.Mtas Sveciæ, successores Reges, Regnumqve Sveciæ teneantur Suæ Ser. El.li Brandenburgicæ, ejusqve heredibus & successoribus pro tuendis & conservandis istis omnibus copias militares auxilio mittere eo modo & numero, prout inferius determinabitur. VII. Utriusqve partis paciscentis provincias in Germania sitas qvod attinet, licet illæ omnes vi pacificationis Germanicæ sint in continua tutela & guarantia S. R. Imperii, omniumqve ejus Statuum & membrorum, nihilominus tamen in majorem utriusqve jam paciscentium securitatem utrinqve convenit, ut Regia illa provincia, Ducatus nempe Bremensis, Verdensis & Pomerania citerioris cum annexis partibus ulterioris Pomeraniæ, vigore Instrumenti dictæ pacis Westphalicæ & Recessus Stetinensis Regiæ Pomeraniæ adjectis, ut & Principatus Rugensis, & Dominium Wismariense cum omnibus cæteris juribus ex Instrumento jam dictæ pacis & Recessu Stetinensi, vel aliunde in Germania hodie legitime S.æ R. Mti Regnoqve Sveciæ competentibus: Et Electorales, utpote Electoratus Marchiæ Brandenburgensis, Ducatus Cliviæ, Comitatus Marcæ & Ravensberg, Pomerania ulterior ad Ser. S. Electoralem spectans, Principatus Halberstadensis, Mindensis & Camineusis, ut & omnia & singula cætera jura ex Instrumento memoratæ pacis Westphalicæ vel aliunde in Germania hodie legitime Suæ Ser. El.li ejusqve heredibus & successoribus masculis descendentibus competentia, præsenti huic fœderi defensivo includantur. VIII. Si igitur durante hoc fœdere contigerit, ut S. R. Mtas Regnumqve Sveciæ ab aliqvo Rege, Principe vel Rep., qvocunqve tandem nomine censeantur, infestetur, oppugnetur & violetur, in prædictis hocce fœdere comprehensis provinciis, ditionibus, terris, arcibus, locisve, ejusdemqve annexis, vel inde dependentibus S.æ R. Mti Regnoqve Sveciæ competentibus juribus & privilegiis, Sua Ser. El.lis pro se, successoribus ac heredibus masculis descendentibus bona fide spondet, ac specialius hic promittit, se eidem S.æ R.Mti Regnoqve Sveciæ, facta notificatione, qvamprimum potuerit, & ad summum intra spatium duorum mensium à die reqvisitionis suppetias laturam exercitu II M peditum, & qvingentorum eqvitum, qvibus copiis S.R. Mtas Regnumqve Sveciæ usqve ad finem belli, si tamdiu fœdus duret, uti poterit, siqvidem eidem ita visum fuerit. IX. Vice versa S. R.Mtas Regnumqve Sveciæ bona fide spondet, & pariter specialius hic promittit, se facta notificatione, quamprimum potuerit, & ad summum intra spatium duorum mensium à die reqvisitionis S.æ Ser. El.li, ejusqve heredibus & successoribus masculis suppetias laturum exercitu II M DC. peditum, & DCCC. eqvitum, si contingat, ut S. Ser. El.lis ejusqve heredes & successores masculi descendentes ab aliqvo Rege, Principe, vel Republica, qvocunqve tandem nomine censeantur, infestentur, oppugnentur, & violentur, in prædictis hocce fœdere comprehensis provinciis, ditionibus, terris, arcibus, locisve, vel qvibuscunqve eisdem annexis, vel inde dependentibus, & in superioribus articulis memoratis juribus & privilegiis. X. Qvod si vero casus existat, qvo in præcedentibus articulis pactus, determinatusve militum numerus avertendo periculo, resistendoqve hosti haut suffecerit, utriqve confœderati sibi invicem promittunt, se conven-* 1673.

1673. tummodo militum numerum augere, & si habito prius statim invicem consilio, subsecutaqve conventione necesse fuerit, ad primam qvamqve reqvisitionem duplicare, vel triplicare velle; ita ut reqvirens & bello petitus eo ad finem usqve belli uti, & prout ratio belli dictaverit, vel seorsim, vel junctis etiam suis propriis copiis cum eo agere possit. XI. Eqvidem in uno & altero praecedentium articulorū suppetiis missis ad finem usqve belli uti permittitur, attamen cum contingere qveat, ut postqvam missa auxilia, fœdus citius qvam exortum bellum expiret & finiatur, adeoqve revocare iterum copias auxiliares, finito licet nondum bello, finito tamen fœdere, liberum & meri arbitrii sit, articuli qvoqve ipsi nullum alium ex utriusqve confœderatorum consensu & conventione intellectum & sensum habeant; postqvam tamen utriqve confœderatorum, communiqve causæ & saluti haut leve damnum & incommoda alia certissimaqve pericula conciliari attrahiqve necessum sit, si durante & ardente adhuc bello auxilia præstita revocari debeant, ideo convenit hoc ipso utrinqve, ut bello petitus reqvirens, anteqvam finiatur fœdus, cum confœderato, qvem reqvisivit, qviqve auxilia misit, agat & paciscatur, ut ad finem licet vergente fœdere inposterum qvoqve, & qvamdiu bellum continuatum fuerit, auxilia missa haut revocet, in qvo aeqvis admissis conditionibus, vel renovato & prorogato hoc fœdere, difficilem se alter confœderatorum haut præbebit. XII. Casu qvo confœderatorum copiæ conjunguntur, reqvirens, ejus exercitus dux, vel alius ex ejus officialibus nullam plane prætendet in missa auxilia jurisdictionem, sed qvi suppetiis missis præest, haut minus eam salvam & integram retineat, qvam reqvirens, vel ejus militum dux in suos. Qvando vero judicium militare generale necessarium fuerit, tunc ex utriusqve partis officialibus id constituetur, & eidem præsidebit is, cui id absente principali reqvirente supremus belli dux commiserit, ita ut prima vice præsidium Regio, secunda vice Electorali, atqve ita semper vice versa, vel ut loqvi amant, alternative competat. Qvemadmodum qvoqve ad actiones militares reqvirens, & ejus dux habito & communicato prius cum auxiliarium copiarum duce vel præfecto, cæterisqve officialibus, qvos ad consilium bellicum adhibere mos est, consilio nec aliter procedet. XIII. Is qvi reqvisitus à confœderato auxilia mittit, iidem de tormentis minoribus, vulgo campestria dictis, cum omnibus ad usum eorum necessariis prospiciet. Tormenta vero majora & mortaria cum omni apparatu, & rebus qvibuscunqve ad usum eorum pertinentibus is ex confœderatis suppeditabit, in cujus ditionibus atqve provinciis 1673. contra hostem agitur. Qvod si vero extra confœderatorum territoria, atqve ita in loco tertio bellum geritur, tormenta majora & mortaria cum omnibus ad usum eorum spectantibus is adduci curabit, qvi loco jam dicto tertio vicinior fuerit. XIV. Et cum utriusqve paciscentium præsenti inprimis rerum facie maximopere intersit, ut qvilibet eorum de promissis reciproce auxiliis certus esse possit, ideo utrinqve hoc ipso convenit, ut simul atqve paciscentium unus bello petitus fuerit, alter facta notificatione & subsecuta reqvisitione, auxilia statim juxta articulos præcedentes mittat, nec ideo differat, qvasi prius examinandum, causamne aggressionis petitus bello dederit, an absqve justa causa petitus; sed nuda hostilis aggressio, vel turbationes & injuria in articulis III. V. & VI. nominetenus expressæ, pro justa & necessaria auxilii mittendi causa, à qvolibet fœderatorum haberi debet. XV. Qvamvis autem prædictæ copiæ auxiliares ipso actu subsidio missæ sint, liberum tamen nihilominus confœderato & reqvisito erit, per legatos & ministros id operam dare, an invasor seu turbator amicabili ratione persvaderi possit, ut à vi & injuria desistat; sin lædenti ea sederit obstinatio, ut nullis amicabilibus rationibus ad æqva præstanda se induci patiatur, non ante ab auxilio præstito cessabitur, qvam parti læsæ per omnia satisfactum fuerit. XVI. Missis itaqve auxiliaribus copiis in ditionibus suis de commeatu sufficienti æqve ac propriis prospiciet is, qvi illas reqvisiverit; ratione vero residui stipendii militaris qvisqve pro arbitrio, conventioneqve cum officialibus suis inita aget. XVII. Qvicunqve copiis auxiliaribus præfectus imperium in easdem subsecuta etiam conjunctione armorum retineat; ita tamen, ut sub auspiciis ejus, qvi auxilia reqvisiverit, militet, ejusdemqve vel constituti ab eodem ducis exercitus jussis pareat, sive is suppetiis sibi submissis ad defensionem ditionum, Statuum, locorumqve suorum, sive ad oppugnandum primum aggressorem in propriis ejusdem terris ac ditionibus uti voluerit, habita semper ea ratione, ut copiæ auxiliares cum reliqvo exercitu ubiqve æqvaliter tractentur. XVIII. Auxilia ferenti hæc inprimis ratione prospectum sit, ut siqvidem in terminis auxiliatoris permanere ei licuerit, nec oblatas suppetias isti bello ipsemet involutus fuerit, sine inclusione, plenaqve securitate ejusdem nullus qvidem tractatus pacis vel induciarum iniri debeat, imo ne suspensio qvidem armorum, (ubi id status belliqve ratio reqvisiverit,) nisi ad summum trium septimanarum, pro utroqve exercitu simul: Qvod si vero oblatum confœderato auxilium cum aggres-

 aggressore, vel alio quocunque aperto bello implicetur, tunc neuter sine alterius scitu, consensu & consilio neque ad præliminares, neque ad principales cum hoste tractatus descendet, sed omnia mutua opera, communicatione & consilio agantur & tractentur, donec utrique confœderato de sufficienti securitate plenissime provisum, & per omnia satisfactum fuerit. XIX. Cum vero in initio hujus fœderis præsentis Poloniæ status, eique Regno ab infensissimo Christiani nominis hoste Turca magis magisque impendentium periculorum facta quoque sit mentio; proinde S.R.Mtas, & S. Ser. El.lis non solum vicinitatis, sed & Christianitatis jure mota, se rem suo nomine & ordine dignissimam esse facturas censuerunt, si in istum casum, quo dictum Regnum & Remp. Polonicam barbarus ille hostis denuo infestare, atque in ejus viscera ruere tentarit, eidem certum aliquem militem auxilio mittant, atque ad idem præstandum alias quoque potestates & Status adducant, cum ulteriori proposito & conventione, se super toto suppetiarum mittendarum negotio, eorundem numero, subsistentia, modo sustentationis, cæterisque omnibus à Regno & Rep. Poloniæ præstandis, simul per ministros suos utrinque ad id negotium plenarie instruendos, ad instantiam Regni & Reip. Polonicæ cum eadem quamprimum esse tractaturas, & conjunctim ad finem perducturas, atque ut prætacto modo alii quoque in societatem hujus auxilii contra immanem illum hostem ferendi permoveantur, junctâ cura & opere laboraturas. XX. Quo vero hæc omnia, quæ in hoc fœdere sancita atque invicem promissa sunt, eo exactius præstari, ac in destinatum finem eo felicius perduci valeant, placuit etiam utrinque mutua super hisce negotiis correspondentia, ac fida consiliorum communicatio, ita ut alter alteri mature satis significet, quid mutata forte tam in Germania, quam in vicinitate temporum ac rerum facie, saluti publicæ, propriæque status rationi conveniens existimet. Quo facto uterque confœderatorum consilia conferat, eoque dirigat, quo pacificatio universalis, hujus fœderis ac amicitiæ veræ leges ad amussim promoveantur & observentur. Quomodo quoque confœderati virtute hujus articuli in se recipiunt, se durante hoc fœdere nullum aliud huic contrarium pacturos, neque passuros se ad alia flecti, quæ conventioni huic & amicitiæ sinceræ strictissimæque ulla ex parte adversari possint. Proinde etiam utriusque confœderatorum ministri publici & legati, inprimis etiam Ratisponæ adhuc hærentes, vel in posterum illuc missi, colant quoque bonam inter se amicitiam, ac correspondentiam, ita ut de rerum argumentis ibi propositis, præsertim vero ad pacem & securitatem publicam spectantibus, fideliter conferant, deliberent, atque de certa aliqua sententia, quæ paci Westphalicæ, constitutionibus Imperii, securitati ac libertati Germaniæ, huic fœderi & confœderatorum commodo conformis sit, inter se conveniant, tandem publice pronuntient, eique insistant & inhæreant. XXI. Durante bello, vel etiam subsecuta pace, is, qui suppetias ex hujus fœderis præscripto tulerit, eo nomine nil quidquam præter mutua vice versa in ditionibus, casibusque hocce fœdere comprehensis definitisque postulare poterit auxilia, neutiquam autem à requirente sive sumtuum bellicorum, sive damnorum prætextu, aut quocunque alio colore de ditionibus, Statibus, arcibus, locisque quibuscunque aliquid detinere vel prætendere. XXII. Includantur huic fœderi defensivo ab utraque parte respective Imperator Romanus, Reges, Principes Electores, Principes, Resp. & Status utrinque nunc & posthac amici & fœderati, quorum amicitiæ, fœderibus, & pactis conventis hoc fœdus nullum præjudicium afferat, sed maneant ea in suo vigore illæsa, salvo tamen per omnia hoc fœdere. XXIII. Admittantur ex iis, quibus accedere libuerit, communi tamen consensu, & ut certis de capitibus cum iis nomine utriusque confœderatorum agatur, conveniaturque. XXIV. Duret hoc fœdus in decem annos, religioseque servetur, quo tempore elapso, vel etiam ante conveniant confœderati de prorogatione, siquidem ipsis ita collibitum fuerit. XXV. Ratificationum instrumenta super hoc tractatu & fœdere defensivo à Sua R.Mte & Sua Ser. El.lis propriis manibus subscripta intra spatium trium mensium, aut si fieri potest citius, à die subscriptionis computandorum, hic Coloniæ ad Suevum rite commutentur. In horum fidem & securitatem majorem duo hujus fœderis, ejusque capitum seu articulorum exemplaria, pari tenore confecta, manuum nominumque nostrorum subscriptione & sigillorum impressione firmavimus. Acta hæc sunt in arce Coloniensi ad Suevum die 1. Decembris anno 1673.

§.20. I. Notum præterea, testatumque speciali & separato hoc articulo sit omnibus, quorum interest, vel quavis ratione interesse potest: Quamvis in fœderis defensivi, quod inter Suam R.M. Sveciæ & Suam Ser. El. Brandenburgicam ab utriusque plenipotentiariis hodie conclusum, articulo inprimis quarto specialius conventum pactumque sit, qua ratione ab utroque confœderato pro reducenda pace labor, cura, solicitudo & officia impendi & adhiberi debeant, & si frustra fuerint, quomodo pro temporum rerumque facie col-

Articulus separatus.

1673.

collatis consiliis, confœderatorum officiis locus aliqvis à belligerantibus detur: hoc ipso tamen neuter confœderatorum ita tenebitur, ut si functi officiis frustratos se, & à spe promovendæ bonis officiis pacis dejectos viderint, qvilibet eorum, prout sibi, rebus, statuiqve suo conveniens & proficuum existimaverit, haut possit libere & absqve ullo vel hujus fœderis vel aliunde qvovis modo proveniente impedimento pro lubitu decernere & disponere. Potius cuiqve liberum, nullaqve ratione vel impeditum vel prohibitum sit, neglecta à belligerantibus pace, & protracto ulterius bello, vel accessione ad qvascunqve belligerantium partes, vel aliaqvacunqve ratione securitati, rebusqve suis consulere ac prospicere, ita tamen, ut consiliis, qva fovet, cum altero confœderato mature & justo tempore, prius communicatis, idomni studio agatur, qvo deliberata satis re, & examinatis inter se consiliis convenire possint. Qvod si vero alteruter adduci rationibus haut possit, ut descendat in confœderati sui sententiam, eamqve amplectatur & seqvatur, tunc cuilibet confœderatorum qvodcunqve libuerit, separatim decernere licebit, & partes etiam eas tandem eligere, qvas sibi, statuiqve & interesse suo magis putaverit faventes & commodas, adeoqve etiam confœderato suo vel tunc contrarias, vel futuras. Nihilominus tamen jam enumeratis & qvibuscunqve aliis, qvi excogitari possunt & contingere, casibus, fœdus hoc & amicitia inter Suam R.Mtem, successores Reges Regnumqve Sveciæ, & Suam Ser.El.lem Brandenburgicam, ejusqve hæredes & successores masculos descendentes salva, integra, inviolataqve maneant, omnesqve utriusqve confœderati provinciæ & ditiones existente casu gaudeant juxta fœdus guarantia & auxiliis in eodem promissis, confœderatiqve, non obstante qvid unus vel alter separatim & non probante vel consentiente altero hoc vel illud agere vel facere decreverit, alter alterius commoda promoveat, fœdus defensivum in omnibus capitibus, articulis & clausulis sancte servet, consiliaqve pro securitate utriusqve status, & publica pace tranqvillitateqve nihilominus ex fide conferant, strepentibusqve armis haut desistant à proposito stabiliendæ iterum, conservandæqve qvietis. II. Utut etiam in ejusdem jam dicti fœderis defensivi articulo V. inter ditiones & provincias Electorales Ducatus Cliviæ & Comitatus Marcæ & Ravensberg expressis verbis contineatur, eandemqve qvam pro reliqvis ditionibus & provinciis Electoralibus Sua R.Mtas Sveciæ promisit, & pacta est guarantiam etiam pro Ducatu Clivensi, Comitatu Marcæ & Ravensberg cum cæteris omnibus in fœdere defensivo & ejus articulis comprehensis juribus & beneficiis præstare in se recepit: postqvam tamen constat Serenissimam Domum Palatinam linea Bipontina, & sibi qvasdam circa ita nominatam Juliacensis successionis causam competere prætensiones, hactenus professam, præterea in pace Westphalica art. 4. conventum sit, ut tota Juliacensis successionis causa vel ordinario processu, vel amicabili compositione, vel alio legitimo modo dirimi debeat, ex ante memorata Domo Palatina linea Bipontina vero plures prætendentes concurrant, & cum qvibusdam eorum juxta tenorem Westphalicæ pacis jam transactum, prætereaqve eorum prætensiones enecatæ sublataqve penitus sint, Suæ R. Mtis Sveciæ autem, ejusdemqve Domini Patrui prætensio per pacta insuper inter eandem Suam R. Mtem, Ser. Suam El.lem, & Serenissimum Ducem Neoburgicum die 6. Maij anno 1668. inita art. 9. salva & integra manserit, & adhuc sit: ita Sua Ser.El.lis pro se, successoribus & hæredibus suis masculis hoc ipso declarat, nullum unqvam ullo modo afferre debere præjudicium Suæ R.Mtis, ejusdemqve Domini Patrui prætensioni, qvæ ipsis circa dictam Juliacensis successionis causam competit, eo qvod Sua R. Mtas, successores Reges, Regnumqve Sveciæ pro Sua Ser.El.lis Ducatu Cliviæ, & Comitatu Marcæ & Ravensberg juxta fœdus defensivum hodie conclusum, & ejus articulos in se susceperit & pollicita specialius sit guarantiam. Qvemadmodum qvoqve articulus 9. pactorum die 6. Maij anno 1668. initorum majoris securitatis & certitudinis ergo verbotenus hic repetitus sit, & huic articulo insertus habeatur.

1673.

Dani super hoc fœdere solisitudo.

Arenstorf

§. 21. De hoc fœdere cum in Daniam perlatum esset, Rex ibi Carolum Arenstorfium ad Electorem mittebat, qvi proponebat: Uti ab initio Regi perspectum fuerit Electoris pro bono publico studium, ad qvod tutandum is primus qvasi signum sustulerit: ita non dubitare, qvin eadem adhuc ipsi mens perstet. Cum tamen de fœdere cum Svecis feriendo inaudiret, non potuisse, qvin conjunctissimum amicorum moneat, ne Svecis nimium confidat. Eorum qvippe destinata ulterius tendere, ac eos omni artificio adhibito id agere, ut Electorem in adversas rationes pertrahant. Ei ab Electore repositum: qvæ consilia ipse hactenus sectatus sit, universi orbis, ac posteritatis judicio exponi. Eandem mentem erga patriam perstare; nec de radicato in Daniam affectu qvidqvam remisisse. Vetus cum Svecia fœdus à se renovatum improbari non posse, qvod ad securitatem

sua-

1673. suarum ditionum maxime interſit iſtius amicitiam ſibi pignerare. Ne adverſis rationibus implicetur, ſat proviſurum. Qvo Svecorum deſtinata tendant, ſibi non conſtare. Si tamen iſtis in transverſum abire placeat, id ſe non tangere, cui iidem legem dare neqveant. Sane tale qvod fœdere haut contineri. Oſtentandæ fiduciæ ipſius fœderis cum ſeparato articulo copia fiebat. Qvo perſpecto iſte abunde ſibi ſatisfactum teſtatus diſceſſit.

Super ratihabitione fœderis dubitatio. 26. Febr. 1674.

§. 22. Aſt Wangelinus cum inſtrumento fœderis in Sveciam profectus intra conventum tempus ejus ratihabitionem adferebat. Sed qvia interim Coloniæ ad pacem nil profectum erat, ac magna rerum converſio imminere videbatur Electorem qvoqve in partes tractura: hic denuo ad conſilium referebat; num poſt tantam rerum à concluſo fœdere mutationem id jam ratihaberi expediat? Ubi Sverinus cenſebat: Ab initio haut fuiſſe eam mentem, ut ulterius, qvam ad nudam prioris fœderis renovationem procederetur. Sed qvia Sveci tam ſolicite apud Electorem inſtiterint, id unice ad promovendam pacem ſpectare, hunc judicaſſe, tam ſalutare ſe negotium defugere non poſſe. Cum etiam ante ſubſcriptionem fœderis Elector ſententias conſilii perrogaret, ſe cenſuiſſe: ſiqvidem ipſi placeat in partes deſcendere, ſatius fore id fœdus declinare; nec viam deeſſe ei negotio extrahendo aut corrigendo. Sed qvia oſtenſum fuerit, hoc fœdere nil contineri, qvod Electorem contra proprias rationes obliget; ac non id reſpiciendum eſſe, qvid Sveci animo agitent, ſed qvid verba fœderis ferant; eum auditis omnium ſententiis decreviſſe, ſubſcriptionem deberé fieri. Unde ſibi videri ratihabitionem haut negandam, ut tamen Elector denuo diſertis verbis teſtetur; ſe per id neutri parti adſtrictum fore, ſed integra ſibi omnia reſervare ad arripienda conſilia, qvæ Imperio ac ſuo ſtatui proficua judicaverit. Tum ut anteqvam ratihabitionum inſtrumenta hinc inde tradantur, Goëſio denuntietur; qvia nec Cæſar nec Belgæ huic fœderi qvid oppoſuerint, & id hucusqve proceſſerit, Electorem non potuiſſe, qvin id ratihaberet; cui tamen ideo de ſtudio ſuo in communem patriam nihil ſit deceſſurum. Contra Blaſpielus cenſebat, ratihabitionem fœderis differendam. Nam hoc modo Electorem luculento ſpecimine oſtenſurum, integrum ſibi eſſe pro re nata uni aut alteri parti accedere, ac proprio motu nemine impediente decernere, qvæ & ſibi & in publicum utiliſſima judicaverit. Expedire qvoqve nunc tempus ducere, ut audiatur, qvid Gallus juxta, ac Cæſar & Belgæ propoſituri ſint; qvibus inter ſe collatis conſilia ſolidius formari poſſe. Svecos qvoqve ſuſpectos ſe reddidiſſe, qvod ſtatim abſoluto hoc fœdere cum Bavaro, & aliis Coloniæ ſuper tertiis partibus formandis agitarint, in qvas & nunc Electorem pertrahere laborent; ita ut ſi hic fœdus nunc ratihabeat, tertias iſtas partes amplexurus videri poſſit. Prætextum dilationi inde peti poſſe, qvod interim pace inter Anglos & Belgas inita facies rerum inſigniter mutata ſit, ut ſpeculandum utiqve videatur, qvid conſilii Anglus deinceps capturus ſit. Friderico Jenæ fœdus ſine exceptione ratihabendum videbatur. Canſteinius diſſerebat: ſeſe ſtatim initio, & cum tractatus abſolveretur monuiſſe, Electori omnia à Svecis propoſita ſuſpecta habenda; præſertim cum conſtet, qvid iſti hactenus à Gallo perceperint. Et qvanqvam fœdus ad meram defenſionem nemini improbandam conceptum videatur; Svecos tamen forte id aliter interpretaturos, nec minus alios ſiniſtra inde conjecturos. Enimvero perfecti jam fœderis ratihabitionem haut commode recuſari poſſe, qvin plus ſuſpicionis & offenſæ apud Svecos excitetur. Unde ſibi videri, cum fœdus eo ſenſu, qvem Elector præ oculis habeat, nil contineat, qvo is ad qvid fraudi ſibi futurum obligetur, ratihabitionem faciendam; ut tamen ſimul denuntiet, animum ſibi non eſſe per id tertiæ ſe parti, aut contra Cæſarem & Belgas illigare; ſed ſe intra limites prioris fœderis defenſivi ſubſiſtere, cujus confirmationem ipſe hoc fœdus, & non ultra reputet. Somnicius cenſebat: negata aut dilata ratihabitione Svecos non leviter offendendos. Ipſum fœdus neutri bellantium parti, nec cuipiam alteri ſcrupuli qvid injicere poſſe. Nec Electorem per id ad amplectenda Svecorum deſtinata obligari, id qvod ſeparatus articulus mature communicatus ſatis indicare poteſt: ſic ut non magis ratihabitione, qvam ipſo fœdere qvisqvam offendi qveat. Et qvia fœdus ante oculos Electoris confectum fuerit, negata ratihabitione non aliter crediturum iri, qvam alia ipſum conſilia iniiſſe. Eadem Meinderſio ſententia: Non poſſe non ea re Svecos graviter offendi, cum omnia ipſo conſcio concluſa ſint. Scopum fœderis laude dignum, pacem inſtaurare, ac propria tutari. Svecos circa adornandum fœdus Electoris placito ultra ſolitum ſe attemperaſſe. Huic liberam facultatem relictam uni & alteri prout viſum fuerit ſeſe inne-

Uuuuu 3

1674. innectendi. Tum quantivis esse, res suas contra vicinum, à quo maximum periculum provenire queat, in tuto collocasse, falva facultate rationes suas seqvendi. Idem fœdus Hafniæ, & Hagæ, ubi maxima causa fuerat id suspectandi, probari; id quod de Cæsare quoqve speretur. Eqvidem Goësium id negotium quovis modo impedire studuisse, ut tamen idoneam rationem haut adferret, sed laxioribus semper verbis uteretur; Svecos longius tendere, ac id agere, ut Electorem paulatim in diversas partes pertrahant. Ast Electori facile fore providere, ne trahatur, qvo Sveci velint, qvorum voluntas legem ipsi dare non possit. Ac sufficere, qvod ipso fœdere tale qvid non contineatur.

Neoburgicus ei fœderi includitur. 24. Febr. Goldstein.

§. 23. Huic porro fœderi Neoburgicus ut includeretur misso Henrico Theobaldo Goldsteinio petebat. Id qvod tam Electori, qvam Svecis placebat; ac statim tractatio suscipiebatur. Ac offerebat Goldsteinius formulam, qvæ citra difficultatem probata est. Instrumentum accessionis hisce capitibus constabat: *Ut hoc fœdus de futuris casibus intelligatur, nec ad ea porrigatur, qvæ forte ante hunc diem Electoris ditionibus illata sint. Ut Neoburgicus omni auxilio, qvod inter Regem & Electorem mutuo promissum est, circa omnes suas ditiones fruatur. Ut idem copias auxiliares tunc demum mittere teneatur, si Rex & Elector in ditionibus Germanicis invadatur, non in iis, qvæ extra hanc sitæ sint. Is mille pedites, ducentos eqvites conferet; qvi numerus si non suffecerit, tertiam partem eorum dabit, qvæ Rex & Elector ultra simplicem modum præstiterint. Ubi is præfectum pari dignatione cum Regio aut Electorali mittat, hic quoqve in consilio bellico alternis præsidebit; cui & jurisdictio in copias sibi commissas erit. Super re tormentaria ulterius conveniendum. Denique & separatum articulum sibi reservabat.*

Cum Belgis acta.

§. 24. Interea Elector curam pro Belgarum Rep. non exuerat, etsi ista tam enixe expromta, cum pari studio non responderetur, in maximas eum difficultates conjecissent. Ac eos qvidem ut paci animum adplicarent, sedulo hortabatur. Sed qvi contra demonstrabant: Coloniæ talia proponi, qvæ si acceptentur Reip. exitium sint paritura. Igitur sibi satius visum extrema tentare, ac fœdus cum Cæsare, Hispano, ac Lotharingo inivisse; ac deinceps alios contra Gallum spiritus ostensuros. Paulo post Matthias Romsvvinckelius Belgarum delegatis proponebat: Electorem

30. Sept. 1673.

1. Oct.

1673. tamdiu responsum ad literas die 3. Maij scriptas expectasse; tum ut æqva declaratio super residuis stipendiorum daretur. Credidisse qvoqve Remp. hac rerum facie ansam arrepturam reliqvas lites, qvæ sibi cum tota Rep. aut qvibusdam provinciis intercedant, amica ratione componendi, qvo mutua necessitudo utrinqve restabiliatur. Sed nihil responsi secutum: de solvendis stipendiis nullum verbum. Qvin Belgarum legatos Coloniæ movere qvid ausos de actione in oppida Clivica qvondam præsidio Belgico infessa. Istis tamen insuper habitis Electori placere amicitiam cum Rep. colere; nec qvin eadem huic mens sit dubitare. Necessarium tamen judicare, istas controversias componi nulla exceptione, qvæ in futurum disceptandi materiam præbere possit. Ad qvæ delegati: *Domum Brandenburgicam ac Belgarum Remp. multis ab annis arcto nexu junctas. Intercedere iis gravissimas rationes è communibus sacris, situ regionum, & domo Arausionensi, firmissima amicitiæ vincula. Remp. quoqve Electoris amicitiam maximi fecisse, ac ut eadem arctius, qvam cum quovis alio Principe adstringeretur, operam dedisse. Libenter qvoqve se agnoscere, cum Resp. per potentissimos Reges terra mariqve invaderetur, ac ab omnibus deserta esset, Electorem primum ad eam sublevandam sese accinxisse. Contra gravem dolorem Reip. attulisse, qvod Elector abdicato isto instituto ad transactionem cum Gallo permoveri se passus sit. Qvod ad literas non responderint, id non factum diffidentia suæ causæ, aut dedignatione; sed qvia animorum exacerbationem metuerint, si commemoratis ante actis ingrata disceptatio incalesceret. Unde factius visum istis dissimulatis commodius tempus expectare pristinæ conjunctioni ad tuendam communem causam instaurandæ. Cum itaqve Gallus tam iniqvas conditiones proposuerit, qvibus admissis & Resp. & vicini ejusdem libidini obnoxii essent acturi, se fœdus cum Cæsare, Hispano ac Lotharingo ferisse, cujus vi Hispanus bellum Gallo indicturus sit, ac spem esse, Daniæ Regem, ac Luneburgicos Principes eidem accessuros. Unde & se confidere, Electorem ad afferendam communem causam, ac Imperii salutem alia consilia capessiturum, ac manum simul admoturum, ut qvilibet sua recuperare, ac tuto deinceps possidere qveat.* Ad qvæ cum noster reponeret; tanto magis par esse, ut Resp. Electoris postulatis satisfaciat, delegati declarabant: Remp. nil actionis in oppida Clivica moturam, ac facile pati, ut eadem à Gallo Electori tradantur. Circa litem super debito Hufferiano compromissum intervenisse.

1673. nisse. Super compromisso Geldrico in præsens nil agi posse, ea provincia à Gallis infessa. Si reliqva subsidiorum exigere pertendat Elector, super iis ad singulas provincias referendum; ubi in vicem solutionis longa qverimoniarum series sit expectanda, non nisi animos asperatura, qvos conciliari communium rationum maxime intersit. Igitur præstare ista ad commodiora tempora seponi. Addebatur; cum propositæ à Gallo pacis leges ad Reip. & vicinorum eversionem spectent, spem esse Electorem qvoqve una cum aliis causam, qvæ ipsum tantopere tangat, amplexurum. Ad ista

3. Nov. Elector reponi jubebat: *Gratum sibi esse, à Rep. veterem cum Domo Brandenburgica conjunctionem, ac communes rationes agnosci, qvæ amicitiam citra utriusqve noxam divelli non patiatur. Nec minus latum, ipsos profiteri, se primum fuisse, qvi afflicta Reip. causam susceperit. Unde facile colligere possint, ni ejus Reip. conservatio sibi magnopere cordi foret, se ad tam periculosa ausa haut fuisse descensurum. Non parum tamen dolere, qvod isti putent, immutato studio ad transactionem cum Gallo se adductum. A se acta temporum conditione abunde probari, ac amicitia leges examussim impletas, dum in nihil Reip. nociturum consenserit, qvantumvis lautissimæ conditiones offerrentur. Nec se ad ea pacta persvasionibus aliorum, aut odio in Remp. permotum, sed qvia eadem per temporum conditionem declinari non poterant. Si tam arctam necessitudinem exprobrationes decerent, sibi longe graviores de Rep. qverendi causas esse. Cum Cæsare, Hispano, Dano, Luneburgicis, uti ipsorum legatus fore confirmarit, ac nunc ex parte secutum sit, non mature convenisse, unde bellum ea vi, qva par erat, geri non potuisse. Pecuniam rerum gerendarum nervum per qvinqve menses defecisse, se in eassum protestante. Hostem ab iis haut distractum, ut sibi soli incumbere posset. Vicinos, eosqve armatos minas jactasse, ut ni alia consilia caperentur, sibi pessum eundum fuerit, nullo Reip. emolumento. Igitur par esse reliqva subsidiorum persolvi, saltem divisis pensionibus. Nam etsi suo auxilio Resp. tam brevi tempore belli malis erepta haut fuerit, circa qvod voluntas sibi non defuerit; eam tamen haut parum levatam maxima hostium mole in se aversa. Num ad suas literas respondere velint suo loco relinqvi. Qvod actionis nil oppida in Clivica reservent, à se acceptari, ac sperare futuris tractatibus eos curaturos, ne ista in alterius manus perveniant.* Sed Fagelio Romsvvinckelius in aurem dicere jubebatur; qvantum momenti Elector ad communem causam adferre qveat; ac uti eidem non minor nocendi huic Reip. facultas sit, si 1673. plane negligatur; ac complures Imperii Principes, qvin Reges expectare, ut ipse aliam consiliorum viam ineat. Tum grave Electori fore tantum exercitum in amicorum gratiam alere, qvod alias sibi cum nemine controversiæ qvid intercedat.

§. 29. Cum itaqve Belgæ inducias, qvas Sveci urgebant, ac conditiones ab his propositas adspernarentur, bellum gesturi, qvoad omnia sibi erepta loca recuperassent, animos addente rerum cum alibi tum in Anglia conversione; præter alia causæ suæ fulcra Electoris qvoqve fœdus affectare instituebant. *Belgæ Electoris fœdus iterum affectant.* Igitur ad superius propo- 29. Nov. sita magna cum verborum humanitate respondebant: Se velle legatum ad Electorem mittere. De subsidiis ut ad aliud tempus rejiciatur petere. Sed si obnixe ista exigantur, exemplum pacti Gallici sibi edendum. Qvo responso Elector haut con- 9. Dec. tentus censebat: si una die debitum id numerari urgeat, habere eos, qvod iniqvitatem temporum excusent. Sed cum ipse nunc diem solutionis dividi velit, manifestum esse Belgas è pacto Gallico violati ipsum fœderis arguere, aut alias scrupuli qvid movere velle. Igitur iis demonstrari jubebat; tali modo exhibita à se amicitiæ officia haut agnosci, nec ad ea continuanda stimulum addi. Sane hactenus solam colendæ amitiæ curam obstitisse, qvo minus iis exprobraverit, aut inqviri petierit, qvare Clivicis oppidis tam maligne fuerit prospectum, ut oppignationem sustinere non possent, eum id longe aliter convenisset; ex qvo provinciæ suæ infinita damna sint enata. Qvod se in expeditionem procedente ipsi aliorum conjunctionem qværere omiserint, se solo cum periculi magnitudine luctante. Qvod subsidia nunqvam justo tempore solverint, ut iis recte uti posset. Qvod deniqve hostem non distraxerint, cum ipse rem in Westphalia gerere inciperet. Si igitur Belgis exprobrare qvædam libido sit, in promtu esse, qvæ longe majore jure reponi qveant. Sperare tamen non magis eos huc descensuros, qvam sibi jucundum sit cum veteribus amicis jurgari, Pactum cum Gallo se nunqvam inter secreta habuisse, cujus exemplum nunc mittatur. Legationem sibi non ingratam fore, ut tamen non videri velit se istos ad eam invitasse, sed ut eadem ab arbitrio ipsorum dependeat. Copiam qvoqve faciebat fœderis cum Sveco initi, ut perspiciant, nil eo contineri Reip. eorum adversum; utut pari candore Belgæ non egerint, ac non-

dum

1674.

dum communicarint, qvid rationum cum Cæsare, Hispano, ac aliis contraxerint. Qvia tamen Belgæ mox modeste admodum loqvebantur, Fagelio cumprimis ad instaurandam amicitiam incumbente, Elector qvoqve jubebat omissis asperioribus pari verborum humanitate istis occurrere. Nam isti congressu habito Electoris consilia & acta, simul exhibita ipsis beneficia admodum extollebant, testati Reip. nil magis in votis esse, qvam denuo eidem qvam arctissimo nexu jungi. Ac si gratum id futurum sit, legatum missurum, qvi & de subsidiis transacturus sit; qvorum exactio ut tantisper suspendatur rogare. Legationi obeundæ Isaacus Pavvius Achtienhovius designabatur.

Paw van Achtienhoven.

Circa disponenda in futurum consilia deliberatio.

§. 26. Cæterum qvia exercitus nulla spe pacis adparente exautorari non poterat, qvem tamen alere soli Electori difficile admodum futurum erat, jam consultabatur; qvæ hac rerum facie via incunda foret; ac unde adminicula petenda militi sustentando; & num denuo cum Belgis contrahendum? Ea super re Blaspicio videbatur: *Summam rerum Electoris in præsens in eo verti, ut aqva & stabilis pax promoveatur; ut exercitus, qvi autoritatem ei circumdonat, ad pacem usqve minimo civium onere sustentetur; ut denique Clivica oppida recuperentur, ac interim prohibeatur, ne eadem à Gallia hostibus oppugnentur, tum ne Clivica & Westphalica ditiones transitibus, & statvis exercituum, aliisqve oneribus plane pessumdentur. Huic fini necessarium esse, ut Elector haut otiosum spectatorem sed negotiis immixtus agat, ac promovendæ paci operam navet; ac ut inprimis ex fœdere Svecico bellantes ad pacem hortetur.* Fridericus Jena sine circuitione cum Belgis transigendum svadebat, ut pecunia subsidiaria potiri detur. Contra Sverinus metuebat, *ut pecunia, ab una aut altera partium danda sumtibus tolerandis sufficiat, civibus haut eo minus sub onere fatiscentibus. Qvin unica hostium irruptione in Electoris ditiones plus damni dari, qvam qvanti aliqvot annorum subsidia sint. Tum exercituum hinc inde itineribus, qvæ in bello declinari neqveunt, provincias valde atteri. Qvod si Sveci Gallicas partes amplectantur, uti facturi videantur, si plures Gallo hostes surgant, forte & culpa belli extracti istis impacta, qvi Belgis auxilia latum eant, haut tutum fore Electori ditiones suas milite nudare. Qvanqvam enim cum Svecis conventum sit, ut eo casu amicitia cum ipsis illibata persistat; vix tamen tuto iisdem fidi posse. Ac forte ipse Cesar desideraturus sit, ut Elector tergum ipsi tutum præstet; qvo casu Belgarum expectationi satisfieri neqveat. Electoris porro non minus qvam cujusvis alterius interesse pacem qvantum potest accelerari. Sed statim atqve is in partes transierit, eam operam aliis transscribendam. Qvod si & Elector in præsenti statu maneat, Gallum recusare non posse, qvo minus ei Vesaliam & Reesam reddat; qvæ loca, si vi recuperanda sint, totiq Clivicæ vastationem productura esse. Respectum qvoqve Poloniæ non permittere, ut Elector alterutri partium accedere properet. Ac si Rex creetur Gallicæ factionis, Borussos præsentia aversantes ansam res novandi arripere posse, Electore alibi districto. Bellum suscepturis causas expendendas, num satis graves sint. Qvod si Belgis nunc adsistatur, de justitia causæ dubium non esse. Ast uti initio hujus belli sola necessitas, qva tunc Resp. urgebatur, consiliis momentum attulit; ita eam nunc cessare, cum jam apud Belgas deliberetur, qvomodo bellum in ipsam Galliam refundere possint. Unde dubium, an non pax tali auxilio magis impediatur, qvam promoveatur. Posse tamen fieri, ut his omnibus insuper habitis Electori consultum sit ad priores partes redire. Nam forte tam lautas conditiones offerri posse, ut bellum sine onere ditionum propriarum geri qveat. Posse qvoqve conveniri, ut si Svecia in Galli partes concedat, huic alia potentia opponatur; aut saltem eo casu Electori liceat milite suo ad propria tutanda uti. Aut ut Elector non amplius teneatur, si una vel altera pars æqvam pacem admittere nolit. Posse etiam Electorem Svecico fœderi hactenus satisfacere, ut antequam auxilia repræsentet, debitis locis de pace proponat, sicuti jam per Crocovium Viennæ fieri jussum sit. Deniqve conclusionem extrahi posse, qvoad eventus Polonicæ electionis adparuerit. Igitur expectandum, qvid legatus Belgicus, qvi in via est, allaturus sit. Ex eo si pax promoveri, ac Electori securitas constare qveat, rem ita temperandam, ne contra pactum eum Gallo, ac recens cum Sveciis fœdus egisse argui qveat.*

§. 27. Ast Somnicius late differebat: *Postqvam nec exercitum solvere tutum sit, nec is citra oppressionem civium diutius ali qveat, qvæstionem esse, num Electori cum Belgis, si legatum mittant, fœdus ineundum, an qvid aliud suscipiendum? Ubi id dubium non esse, qvin optimum juxta ac tutissimum sit paci promovendæ studere, & qvidem potius missis legatis qvam literis. Nam responsis ad literas neminem facile arcana animi sensa super conditionibus pacis significare, de qvibus tamen legatorum dexteritate explorari potest. Pecuniam ab alterutra parte accipere ut qviescat*

Somnicii sententia.

1674. *escas, anceps esse. Ob Gallicum argentum officium patriæ debitum negligere, infamiam habere. Nec qviescenti idem autoritatis, aut efficacia ad bonum publicum ac privatum, pacemqve promovendam, qvam si qvis armis pacis osores urgeat, ac ipse rei gerendæ incumbat. Ab Hispanis autem ac Belgis ut ab armis cessetur, nil sperandum, cum vix sit qvod detur militi rem gerenti. Ast in bellum descendere alea plenum esse. Eqvidem ad subsidia respici, qvæ alii, qvi ad societatem armorum invitent, daturi sint. Circa ea primo considerandum, num suffectura sint levando oneri, qvo Electoris provinciæ premuntur. Tum à qvonam danda sint. Ne pro Gallo ferrum stringatur prohibere conscientiam & fas sacrorum, tum salutem ac libertatem patriæ, ac membra ejus Reipublicæ, qvæ injusta istius vi opprimantur. Ubi contra istum arma gerere institutas, cogitandum periculum, qvod Cliviæ ac vicinis Electoris ditionibus incumbat. Tertiis partibus formatis plus divisionis in Imperio effici, Ordines à justis ac solidis consiliis diverti, qvod jam tristis experientia docuerit. Nam si ab initio universi Ordines cum Cæsare ac Electore tota vi Gallo se opposuissent, is dudum Germania expulsus foret. Nunc tot factiones, ac in diversum tendentia studia in tantas miserias patriam conjecisse. Et qvi istas partes agitant, Gallico auro emtos, qvos à Gallicis qvoqve consiliis pendere manifestum sit; præsertim cum & Gallicas partes foveant. Alios qvoqve privata commoda ista ratione captare. Porro qvid juste suscipi possit, haut obscuram habere disceptationem. Nam qvis dubitet, qvin justum piumqve sit vim inferentes expellere, ejusdem Reip. consortes adversus oppressionem tutari? Eqvidem jactari, singulos Imperii Principes non teneri ad arma arripienda, nisi junctim cum aliis, & juxta leges, ac decreta universorum Ordinum. Qvod perinde fuerit, ac si Germaniæ, ejusqve membris juxta leges pereundum sit. Num credibile sit, eam fuisse veterum sententiam qui leges condiderunt, ut si extraneus pecunia aut aliis artibus Ordines dividat, oppressos ideo nemo sublevare debeat, qvoad corrupti aliam mentem induerint, ac universi in ista auxilia consenserint? Nec minus providendum, ne circumposita Germaniæ munimenta, qvibus hujus securitas stat, subvertantur. Et qvid credamus à Gallo expectandum, Belgio in ditionem redacto, qvi nunc ita procerve Germaniam insultat? Denique & purioribus sacris maximum periculum imminere, si Gallus eo, qvo adspirat, invaluerit; cui omnia per violentiam perrumpere, qva libido dictaverit solenne est. Potissimam qvæstionem esse, num qvo fas ducit, idem & expediat. Atqvi præterqvam qvod pia sectantes Numinis favor haut destituat, præsto esse socium Cæsarem, aliosqve qveis patriæ salus cordi est; ac tantas fœderatorum vires, qvæ & felicem successum promittant, ac periculum imminuant. Porro qvi oppressionibus hostium liberantur, ad æternas grati animi vices obstringi. Et qvanti magnanimo Principi esse debeat gloriam nationis Germanicæ valde qvidem prostratam vindicare, ac Imperii convulsionem atqve lacerationem impedire? Qvem porro favorem arma Electoris prosecuturum, ingens momentum pellendo hosti, ac paci reducendæ allatura, præsertim ubi miles accurata disciplina coërceatur, ac ista subsidiis aliunde præbitis sublevetur. Eundem qvoqve si aliis immixtus rem gerat, rationibus ac securitati suæ melius prospicere, ac si qvæ clam struantur machinationibus occurrere posse. Tum & exemplo alios in bonas partes pertracturum, ac Racuponæ dictis fortibus sententiis animos reliqvis additurum, qvi hactenus sensa circa Remp. metu periculi promere ausi non sunt. Eqvidem objici magnam Galliæ potentiam, Cliviæ periculum, tergum à Polonis non satis tutum, lubricam Svecorum fidem, multorum in Imperio contraria studia. Enimvero in rebus humanis nil reperiri, qvod periculo ac molestia careat. Haut eo minus connitendum, ut fiat, qvantum fas ac vires ferunt, ac eventum Deo committendum. Nec tamen deesse remedia, qvæ periculis opponi qveant, nec spernendas esse eorum vires, qvi contra Gallum se conjunxerint. Num tamen in præsens arma resumenda sint, liqvido decerni prius non posse, qvam Belgarum destinata è legato, & qvas conditiones offerant intelligantur. Id tamen in aprico esse, nullo jure Electorem prohiberi, qvo minus cum Belgis fœdus inire qveat, qvorum amicitia ejus statui utilissima, ac tantum non necessaria sit, & qvam instaurari, & ad posteritatem propagari summopere expediat. Id qvoqve agendum, ut Hispani pecuniæ qvid suppeditent, ac Cæsar nostro exercitui æqve ac suo hospitia curet; utqve Daniæ qvoqve Rex & Luneburgici in partes trahantur. Qvod si tamen Elector judicet, se ad arma pro Imperio movenda non teneri, nec aliunde pecunia præbeatur exercitui sustentendo, hujus modum ita esse coërcendum, ut provinciæ ferendo oneri pares esse possint.* 1674.

§. 28. Inter ambigua ista consultationum cumprimis necessarium erat aulæ Cæsareæ studia atqve destinata nosse; qvo fine Crocovius Viennam mittebatur. Ei injunctum, ut captandæ benevolentiæ Cæsari gratularetur de successu armorum pro Germaniæ salute sumtorum, ad

Ad Cæsarem missio. 12. Jan.

1674. qvam & Elector omnia sua consilia referat. Tum se venisse, ut hac rerum facie de negotiis Imperii, ut & de Polonia cum aula Cæsarea communicet. De fœdere cum Svecis testaretur, id in Cæsaris aut Imperii fraudem haut tendere, ac Electorem sibi in eo integra omnia reservasse. Et qvia interim nemo ipsius rationem habuerit, necessarium fuisse, ut securitati suæ aliunde prospiceret. Qvod si de Electore in partes pertrahendo moveatur, circumspecte ageret, ac inde qvidem insigne ejus desiderium pacem omni modo promovendi demonstraret, hinc autem caveret, ne intempestiva fama surgat, velut ipse iterum in partes descendere statuisset. Si qvid tamen ejus generis proponatur, cognosceret, qvid desideretur, & qvid emolumenti eidem expectandum sit. Tum & obiter insinuaret, Electorem pro bono publico exercitum habere, ad qvem alendum nemo qvidqvam conferat; cum tamen alii, si modo qviescere velit, insignia emolumenta pollicëantur. Præterea super restituenda Carnovia moneret. Deniqve & indicaret, etsi Elector Cæsari nolit præscribere, qvomodo hic cum civibus suis agere debeat: subigere tamen devotum, qvo Cæsarem amplectatur, animum, ut Cæsari demonstret, qvantum detrimenti atqve invidiæ ipsi passim concilietur non modico cum hostium fructu, qvod Protestantes per ditiones hæreditarias tam asperis persecutionibus premantur, ac fortunis exuti in exilium ejiciantur. Et qvia pleraqve id genus inscio Cæsare fiant, eu magis Electorem rogare, ut clementiam Austriacæ Domui propriam erga tot miseros atqve innocentes exerceat, eosqve contra immanitatem persecutorum tueatur.

Cæsar Electoris societatem ambit.

19. Febr.

§. 19. Crocovius Viennam delatus post exposita mandata cum de exercitu Electoris jecisset, cui sustentando ad diuturnitatem suffecturus non sit, Montecuculus dicebat; se statim monuisse, ut opera daretur, qvo Electoris exercitus conservetur. Sed creditum fuisse, eum post tam recentem cum Gallo transactionem talia adspernaturum; ac spatium eidem indulgendum, qvo Gallus hostilibus in Germaniam continuandis ansam præbeat reservata ipsi libertate circa auxilia Imperio ferenda utendi. Ac jam ea de re non sine spe successus agi cœptum, cum eadem vado adhæreret, qvod Elector Cæsari expeditionem dissvaderet, ac mox cum Svecis fœdus iniret, per qvod Hispanis ac Belgis nova suspicio injecta sit. Nam etsi fœdus id prudenter adornatum sit; non constare tamen, num qvi secreti articuli subsint, aut saltem mens non sit arctius se Svecis innectendi. Sane ejusmodi pacta non fieri absqve ulterioribus respectibus; ac sæpe aliqvem arctius stringi, qvam ipse ab initio crediderit. Nam non adparere, qvid emolumenti Elector ex eo fœdere capiat; & tamen eum optimis amicorum se suspectum reddere. Ac si Sveci valido cum exercitu in Germania consistant, haut eo magis securitati ditionum ipsius cautum fore. Interim per id aliorum consilia turbari, atqve impediri, qvo minus Electoris societas ambiatur; id qvod Galli ac Sveci in ejus fraudem qværant. Igitur spem esse, Electorem haut arctius se Svecis innexurum. Nam hi ubi aliqvam factionem in Germania præsto fore sperent, facile libidinem concepturos exercitu trajecto incendium eo latere excitandi, Electoris ditionibus qvam maxime infestum. Eqvidem Cæsarem nullam istis causam hostilia sumendi præbiturum; si qvid tamen ultro tentent, successus prioribus similes haut experturos. Qvod si Elector bonis partibus accedere velit, brevi honestam pacem inventum iri non sine egregia ipsius gloria, ac in promtu esse ei ab Hispanis ac Belgis subsidia. Nec minus legatus Hispanicus Marchio *de los Balbases* Electoris amicitiam Regi suo cordi esse ostendebat. Huic juxta ac Cæsari pacem summopere expeti, sed tutam & stabilem, & per qvam ipsi juxta ac vicini in eum statum reponantur, ut singulis bienniis novæ irruptiones, aut etiam media in pace protervi insultus metuendi sint, qvales hactenus toleraverint. Uti igitur hucusqve Gallo ad ista audenda viam munivit Germanorum discordia, ac debilis Belgii Hispanici status: ita fœderatos id acturos, ut Belgium deinceps sibi tutando sufficiat, ac Germaniæ in vicem propugnaculi inservire possit; si maxime res non plane ad leges pacis Pyrenææ reduci qveat. Et peculiariter Electoris heic interesse ob ditiones Clivicas. Inde vires fœderatorum extollere. A Svecis nil metuendum, præsertim postqvam Anglia pacem fecerit. Nec Electori ab Hispano subsidia defore. Alias Cæsarei ministri Cæsaris in pacem studium commendabant, qvi etiam vasallis suis diplomata dederit, cum Gallus eadem Lotharingo Principi libero negarit. A Gallo Comitem Nassovium Saræpontanum, qvod juramentum subjectionis abnuerat, in custodiam datum: Metenses vasallos crudeliter habitos. Nullam nationem toto terrarum orbe tantum contumeliæ & insultationum tolerasse, qvam

16. Febr. 1674.

1674. qvam in præsens Germani à Gallis sentiant, eousqve procedente impudentia, ut si qvis oppressos tutari instituat, ultro pacis violatæ arguatur. Tanto malo averruncando haut aliud remedium esse, qvam ut omnes patriæ amantes Principes, qvos inter Elector & potentia & animi generositate primum locum teneat, consilia & arma cum Cæsare socient. Amicis officiis haut aliud profici, qvam ut plures injuriæ invitentur. Jam opportunum tempus adparere tantis malis finem imponendi. Electorem in partem gloriæ ob servatam patriam cum Cæsare venturum, ac aliis exemplo præiturum, repudiatis fallacibus Galli promissis, ac privatis, qvæ ostentantur, emolumentis, tanqvam autoramentis publici servitii, qvod deinceps non ipsi minus qvam aliis intolerabile sit futurum. Porro Cæsari hunc esse armorum scopum; omnia in Imperio per Gallos occupata loca, ac Lotharingiam recuperare, reparationem damni dati qværere; securitati in futurum expugnato Brisaco ac Philipsburgo prospicere; ac ut Hispano ob damna in Belgio accepta satisfiat. Super eo armorum scopo Elector judicabat, talia haut iniqve peti: sed eo adqviescendum fore, qvod favente Numine obtineri qveat. Alias libenter qvantum in se ad communem causam collaturum; sed in eam rem vires suppeditandas, ac non subsidia solum, sed & securitatem curandam. Tum & nosse velle, num qvid cautionis Cæsar à Svecis habeat. Super sacris Cæsarei respondebant: A Cæsare neminem ad mutandam religionem cogi. In Hungaria paucas esse civitates, qvæ in partem rebellionis publico consensu non venerint. Unde Cæsari jus rigidum seqvi fas fuisse, ac omnibus privilegiis rebelles exuere. Per congenitam tamen clementiam eum summa moderatione usum à Protestantibus pauca duntaxat templa vindicasse, & ea qvidem, qvæ ipsi antea Catholicis eripuerant, iis relictis, qvæ ipsi extruxerant. Ad solum vertendum neminem coactum. Ubi templa ademta fuerint, cultum intra privatos parietes relictum, modo qviete vivant. Cæterum stabat sententia Cæsari bellum contra Gallum tota vi perseqvi; cui animos cumprimis addebat pax inter Belgas & Anglos facta, & qvia Angliæ Rex legato Hispanico fidem dederat, se nec palam nec obliqve Gallo suppetias laturum. Sed & haut credebat Svecos qvid molituros; aut si eo temeritatis procedant, id Electori magnæ felicitatis loco futurum. Nam prout nunc partes formatæ sint, Svecos Pomeraniam nullo modo tueri valituros, inprimis si Belgæ mari eos arceant; id qvod in proclivi futurum sit. 1674.

Galli Palatinum invadunt

§. 30. Inter hæc novam inflammando bello materiam suggerebant Galli, Electore Palatino hostiliter habito. Isti jam antea Bipontinam ditionem misere exhauserant, ac edicto, qvo tributa imperata fuerant, per ludibrium addiderant; Ducem de cætero ut amicum & fœderatum Regis habitum iri. Cum qvoqve Palatinus per Steincallenfelsium Nanceji de præfecto Philipsburgensi qvereretur, subditos suos ab ipso ad opus faciendum cogi, nec Electore talia ulterius tolerari posse; Luvoisius responderat: Qvid? parvus Elector Palatinus audebit Regi Galliæ se opponere? Ast Cæsar Palatino omnibus se viribus auxilio futurum pollicebatur. Simul Crocovio significabat, se sperare, Electorem contumeliam hoc facto Germaniæ illatam ad animum revocaturum. Palatinum non aliam ob causam ista tolerare, qvam qvia defensionem sui juxta leges Imperii qværat, & à Gallo oblatum contra Cæsarem & patriam fœdus abnuerit. Super isthac invasione Palatinus qverimonias ad Electorem qvoqve deferebat, prolixe memorans, qvantum importunitatis ac violentiæ à Gallicis copiis, ac præsidio Philipsburgensi tolerandum sibi fuerit, utut Rex sæpissime diversa omnia promiserit. Eam rem omnibus Ordinibus summæ fraudi cedere, si ipsi externo bello haut impliciti ideo hostili modo invadendi sint, qvia svadentibus Imperii legibus, à Cæsare aliisqve Ordinibus auxilia avertendo extraneo periculo qværant, atqve obtineant. Simul Electoris opem exposcebat. Ad qvæ hic confirmabat; se qvæ Ratisponæ adversus ista sint decernanda probaturum, & exseqvendis ibi decretis paratum fore. Cæterum Galli pontem navalem apud Philipsburgum struxerant, ad qvem, simul muniendæ viæ Palatini subditos vi compulerant, rapinis qvoqve passim grassati. Inde Vaubruuus mense Octobri superioris anni, cum superato isto ponte qvinqve millia in Franconiam duceret, Palatinatum pessime habuerat, donec demum Turennius è Franconia facessens totam belli colluviem in eundem effunderet, per sesqvimensem licentia hostili eidem incumbens. Qva super vastatione cum Palatinus apud Galliæ Regem, ac Turennium qveereretur, his nil qvod reponerent erat, præter rationem belli, inevitabilem necessita-

Comment' Monsieur, un petit Electeur Palatin osera-t-il bien s'opposer à un Roy de France? 20. Mart.

 tem,

1674. tem, & qvod in tanto exercitu disciplina à Rege commendata ita accurate servari neqveat. Accedere & alias causas, de qvibus nemini rationem reddere teneantur. Cum igitur Palatinus Franconico, Svevicoqve Circulo, ipsoqve Cæsare contra ejusmodi oppressionem auxilia petiisset, ac ab istis qvidem mille pedites, centum eqvites firmandis suis præsidiis obtinuisset, à Gallo missus veniebat Bethunius, multa de Regis amicitia in Electorem testatus, cui pro damnis à transeunte exercitu & alias datis satisfaciendum sit. Nam tractatibus pacis cum Belgis Regem curaturum, ut hi damna ista aliqvo modo reparent, tanqvam autores belli. Addebat, Regi cognitum, uti Palatinus Cæsari ac reliqvis Ordinibus sese innexuerit, ac missum ab his auxiliarium militem intra munitiones suas recepturus sit; id qvod non possit non Regem gravi suspicione perstringere. Igitur hunc postulare, ut ipse medium se teneat, nec alibi præsidium qværat, sed sola Galliæ amicitia, fide, ac tutela nitatur, abunde sufficctura ad eundem contra omnes insultus protegendum. Ad qvæ Palatinus: Amicitiam Regis maxumi à se fieri; sed facta verbis non congruere, provincia sua proximo Gallorum transitu funditus evastata, ac plusqvam hostiliter habita. Super qva re ipse sæpius in aula Gallica qvestus, sed nunqvam auditus sit, aut qvid reparationis obtinuerit. Delegationem ad Belgas esse ridiculam & illusoriam, cum incertum sit, qvando & qvibus legibus hi pacem sint facturi. Medium se semper egisse, ac in belli Belgici partem haut venisse; nec aliud qværere, qvam Germaniæ suæqve provinciæ ac vicinitatis qvietem, damni reparationem, ac idoneam cautionem, ne deinceps ejusmodi oppressionibus, ac ducum Gallicorum, & præfectorum Philipsburgensium importunitati obnoxius agere cogatur. A Cæsare atqve Imperio, cui obstrictus sit, disjungere se haut potuisse; à vicinis Circulis ad sua tuenda auxilium petiisse, & obtinuisse. Istud Gallo eo minus suspicionis præbere posse, qvod ipse pacis sponsionem in se receperit. Eo responso accepto Bethunius statim ad Vaubrunium & Rochefortium Gallicos duces profectus erat; qvi nulla mora cum aliqvot millibus irruptione facta Germersheimum oppidum cum arce paucis provincialibus infessum occuparunt, toti præfecturæ tributis imperatis. Obtentui sumebatur fœdus inter Cæsarem & Palatinum Viennæ in fraudem Galliæ initum. Qvod Palatinus nunqvam se vidisse, nedum ratihabuisse testabatur; etsi forte formulam

Febr.

14. Jan.

aliqvam ibi conceptam haut valde inficiaretur. Acrevera super ejusmodi fœdere, Viennæ agitatum fuerat, qvo inter alia Cæsar promiserat, se Philipsburgum suis ac Imperii sumtibus recuperaturum, ac Palatino præfecturam provincialem Hagenoensem in feudum collaturum. Cujus exemplum Cæsareorum secretorum proditores Gallo communicaverant, qvod & circa tractatum cum Trevirensi factum erat; unde utriqve præmaturæ calamitatis causa fuerat. Cum inde Palatinus è ducibus Gallicis per literas causam hostilitatis exqvireret, Rochefortius respondebat: *Id se honoris fortium, ut sit nativitate Gallus, & maximi omnium toto terrarum orbe Regis subditus, cui soli suarum actionum rationem teneatur reddere.* Vaubrunius vanitatis parcior nil plane responderat. Bethunius ejus rei causam ignorare se ferebat, ac id valde sibi dolere, eoqve nomine ad duces scripturum. Qvi tamen revera à Rege missus erat, ut Palatino super anteactis conditiones offerret, eumqve in futurum Galliæ partibus adstringeret. A qvibus si eum alienum reperiret, ducibus id significaret; qvi mandata, qvæ eo nomine habeant, sint exsecuturi. Reverso à ducibus cursore Bethunius accessum Palatini petebat, velut rem magni momenti significaturus. Admissus dicebat, Regem intellexisse, Palatinum fœdus cum Cæsare contra Galliam iniisse, cujus exemplum exhibere possit; qvo Palatinus Cæsari Germersheimum tradere promiserit. Igitur Regem præveniendo locum Philipsburgo tam propinqvum occupasse. Qvæ omnia Palatinus inficiabatur; ac ut id daretur, vitio tamen idem sibi non vertendum, circa conservationem patriæ satagenti. Inde Galli longius progressi Hagenbacum qvoqve & Saletionem invadebant. Is Bethunius tota sua negotiatione nil scripti exhibere volebat, nec sermone suo sibi constabat. Qvæ pridie dixerat, hodie inficias ibat, aut in alium sensum trahebat. Cum mentione de medio statu servando injecta interrogaretur, num procuratorium habeat super eo tractandi, id negabat; sed brevi id accipere posse. Eam tamen legem istius status fore, ut solis Gallis transitus concederetur, reliqvis abnueretur; id qvod ejus erat, qvi in partes Galli concessurus esset. Cum itaqve Galli rapinis atqve incendiis grassari pergerent, Palatinus repetita vice Electoris opem implorabat. Cui hic respondebat: Imperii decreta se secuturum, ac ferendo auxilio paratum esse, modo constet, unde miles sustentandus sit. Idem & legatos suos Ratisponæ declarare jubebat: Se

1674. Se non solum à communi Imperii decreto non discessurum, sed & promte collaturum, qvicqvid propulsandæ exterorum violentiæ necessarium sit futurum. Porro causa Palatina proposita initio qvidem pleriqve censebant, Palatinum opis exsortem haut relinqvendum. Sed cum de modo anqvireretur, pleriqve literas scribendas innuebant. Sed demum conclusum, per literas oppressis non consuli, sed auxilio militari opus esse. Elector porro efficacissimum remedium judicabat, ut proximi periculo Circuli arma expedirent, tum qvilibet patriæ fidi Ordines sine mora Cæsari se jungerent, ac unitis consiliis ac viribus hostium invasiones propulsarent, qveis unus post alterum pessumdetur. Nam in communi Imperii militia serum auxilium esse, qvam forte unus & alter ideo ingerat, qvod externis armis occurri nolit; cum norit, ab universis ob tam diversa studia nuuqvam in unam sententiam conspirandum, nec decreta effectum sortitura. Tum & promto auxilio opus esse, Gallis subinde longius penetrantibus, ac in visceribus Germaniæ pedem figere molientibus. Id tamen curandum, ut Ratisponæ super stipendio ac commeatu auxiliarium copiarum statuatur; qvo facto suas legiones protinus iter ingressuras. Enimvero heic pleriqve frigebant, ac censebant; par esse, ut qvi auxilia exposcunt, eadem qvoqve alant. Et qvia legatus Gallicus Cravellius Ratisponæ hactenus nil aliud egerat, qvam ut partem Ordinum Gallo innecteret, ac consilia in publicum utilia turbaret, Cæsar edicto istum Ratispona excesse jussit. Nam nullam amplius Galli verbis fidem esse, postqvam nunc hic, modo alius ex improviso ab isto opprimatur, ac longius semper in Germaniæ viscera penetretur.

3. April.

Gallus Electorem in diversum trahere conatur.

25. Febr.

§. 31. Uti porro Electorem & officium, & publicæ, privatæqve rationes, ac hortatus Cæsaris, precesqve oppressorum ad defensionem patriæ vocabant: ita Gallus ut in diversa eundem pertraheret laborabat. Cujus jussu Verjus proponebat; sibi mandatum certas conditiones super restitutione Vesaliæ ac Reesæ, uti & insignia commoda super Germaniæ pace promovenda offerre, Electori summæ gloriæ cessura. Unde delegebantur, qvi cum eo colloqverentur. Heic Verjus Electori offerebat stipendia in XII M. militum exercitui instruendo, qvo is eo majore cum autoritate pacem promovere qveat; super qvo negotio Rex arctiore fœdere ipsi jungi cupiat. Ad qvæ Elector: istam propositionem sibi haut ingratam: sed nosse velle, qvam viam Rex ostendat ad pacem perveniendi. Verjus heic varie, multasqve per ambages disserere; uti Rex copias suas è Germania revocare, ac omnia restituere voluerit, modo Cæsar idem faciat. Igitur necessum esse, ut Cæsar, qvi in solius Hispani gratiam pacem moretur, ad istud armis permoveatur; ad qvæ paranda Rex subsidia daturus sit, protinus qvoqve restituta Vesalia ac Reesa, simul reparato damno per suos in Clivia dato. Præter ista ostendebat; qvia Palatinus communicationem cum Philipsburgo Gallis præcludere voluerit, Regem decrevisse Germersheimum occupare. Simul exhibebat exemplum pacti inter Cæsarem & Palatinum initi. Ad qvæ Elector: Se omnem operam dedisse, ut Cæsari persvaderet, ne copias suas Imperio immitteret, spe facta, Regem suos pariter revocaturum. Sed cum interim Trevirensis ditio milite Gallico inundata sit, Cæsarem officii sui judicasse oppressis succurrere. Et cum ipse non omisisset pacem ingerere, jam qvoqve negotium Palatinum intervenisse. Unde se dubitare, num per amica remedia apud Cæsarem qvid profici qveat. Sed si Rex serio declaret, se copias suas è Germania revocaturum, occupata loca dominis redditurum, læsis satisfacturum, & omnia in statum, qvi ante bellum fuit, repositurum; ac Cæsar haut eo secius bellum in Galliam transferre pertendat, tunc demum deliberato opus fore, qva ratione id impediri qveat. Qvo minus autem nunc in proposita consentiatur, multa esse, qvæ obstent. Nam solum se rem, qvæ universum Imperium spectet, sine reliqvorum Ordinum consensu suscipere haut posse; cum pleriqve judicent, Cæsarem nil præter officium fecisse; multi etiam, ut in eo proposito pergat, stimulent. Esse qvoqve sibi cum Sveco fœdus, ex qvo talia communicare teneatur. Suas deniqve provincias ita sitas, ut si ipse tale pactum ineat, Cæsari in proclivi sit eas opprimere. Ast si Rex liberalius se declaret super revocandis copiis, & occupatis locis restituendis, se omni studio incubiturum ad pacem Cæsari persvadendam. Simul petebat Vesaliam & Reesam sine exceptione reddi, uti Verjus ab initio spem fecerit, & qvæ restitutio cum hoc negotio nil commune habeat. Ac Ordines Imperii specimen inde capturos, Regi pacem cum Imperio colere cordi esse. Isthæc à Verjo proposita Elector Arausionensi communicabat; qvi ea altius penetrare, ac Reip. aliisqve fœderatis noxia, ac pro-

2. Mart.

9. Mart.

1674. propriis Electoris rationibus periculosa indicabat. Viceissim Elector ostendebat; satis se perspicere, sine armis à Gallo bonam pacem haut sperandam. Sed suis se sumtibus id negotium sustinere non posse; unde par esse, subsidiis se levari; præsertim cum adversa pars ista offerat. Id quod æqvum agnoscebat Princeps, modo ne Elector Remp. ultra vires urgeat.

Ulterior cum Gallo disceptatio. §. 32. Ast Verjus Electoris responso haut contentus multa disserebat: Amica officia non sufficere Cæsari ad qvietem permovendo. Circa refusionem damni prius *18. Mart.* inspiciendum, qvam viam altera pars circa eandem insistat. Etsi ista post factam pacem seponi præstet, cum longa heic discussione opus sit. Motas ab Electore difficultates scopo Regis obstare non posse; ac satius esse, animi sensa utrinqve liqvidius exponi. Nam si Electori placeat, intra qvadrantem horæ negotium absolvendum, ex qvo ipsum qvoad vivat animi voluptas, immortalis gloria, & applausus Germaniæ, qvin totius Europæ secutura sit. Sed promto sibi responso opus esse. Scilicet Cæsarem serio monendum, ut exercitum intra proprias ditiones revocet; ac ut his monitis pondus sit, exercitum instruendum, ad qvem Rex autoramentum ac stipendium daturus sit, super qvo inter ipsos conveniendum; ubi persvasionibus nil proficiatur, armis in eum finem rem ge-*21. Mart.* rendam. Ad hæc Elector: Haut judicare se posse, ejusmodi conjunctionem cum Rege idoneum remedium fore paci reducendæ. Unde Regem satishabiturum, si ipse operam suam pro pace apud Cæsarem interponere pergat. Sed ad eam multum profuturum, si Trevirensis & Palatinus, tantæ dignationis Electores, in integrum restituantur, iisqve satisfiat, qvos Cæsar & Imperium deserere haut possit. Nec se idoneum fore amicis officiis obeundis, si qvidqvam pacti cum Gallo ineat, vel super medio statu tenendo. Sperare qvoqve, Vesaliam & Reesam citra novam conventionem redditum iri. Verjus super his oppidis nil sibi mandatum excusare, & ad Regem sibi referendum. Ista sine tractatibus tradi haut expedire. Fœderatos iis oppugnandis distineri posse, ut in Flandria rem gerere haut qveant; ac eadem Regi insignem præstare usum posse, qvamdiu Cæsar *28. Mart.* arma non exuat. Ast Elector, hautqvidqvam magno emturus, qvod mox gratis derelinqvendum erat, reponebat; Verjum hoc responso contentum esse debere, nec ulterius urgere, qvam qva pactum Vossemense ducat, cui novus qvi proponatur 1674. tractatus haut qvadret. Nam ibi Regem declarasse, ipsum obligationi, qva Imperio teneatur, renuntiare non posse. Igitur Regem nil desideraturum, qvod ei conventioni repugnet, nec ideo restitutionem oppidorum Clivicorum dilaturum, qvæ Regi amplius prodesse neqveant; & qvorum detentio ruinam provinciæ post se tractura sit, si per vim expugnari ista oporteat. Verjus ista abnuere, ni saltem in pactum super medio statu consentiatur. Elector: eum statum satis novissimo pacto contineri; hoc ut longius porrigatur res suas non ferre. Haut eo secius Gallus formu-*4. April.* lam conventionis conceperat; qvæ Electori hautqvidqvam probabatur, qvod per eam impingenda ipsi essent obligationi erga Imperium adversantia. Simul decreta Ratisponæ facta ostendebat. Sed Verjus; Si Imperium pro Palatino amica prius officia interponat, Regem reipsa ostensurum, qvanti nationem Germanicam æstimet. Demum Elector declarabat: Se damna à mense Junio superioris anni à Gallis per Clivicam data condonaturum; Gallicis copiis innoxium transitum permissurum; forum præsenti pecunia emturis præbiturum; paratum bellico durante bello Mosa ac Rheno à vectigalibus immunitatem indulturum; deniqve paci promovendæ operam navaturum: modo Rex viciſſim æqvas conditiones proponat, ac pro Lotharingo diplomata exhibeat, simul oppida Clivica protinus restituat. Enimvero dum Verjus circa ista oppida cauponatur, ratio belli Gallum subegerat ad eadem Electori statim reddenda. Nam Bellefondius Ale-*Clivica oppida à Gallo Electori redduntur.* xandro Spanio Neomagum invitato declarabat; Regem Galliæ vires suas contra Hispanum vertere decrevisse, qvi tanta cum protervia bellum ipsi ausus sit indicere. Unde sibi in mandatis dedisse Electori Vesaliam, Reesam, & castellum Schenckianum tradere; qvod ea loca penes neminem, qvam istum esse malit. Instrumenti qvoqve bellici, machinarumqve & annonæ non parum ibi relinqvendum; qvæ alias sibi abducere licuisset. Igitur Spanius paratis, qvæ in eam rem necessaria erant, primo castellum Schenekianum, qvatriduo *1. Maij.* post Reesam, biduo dehine Vesaliam Gallo *4. Maij.* tradente recipit; qvibus locis sexaginta *6. Maij.* qvatuor machinæ reperiebantur. Electori cumprimis lætum erat, tanto post spatio in plenam se possessionem ditionis suæ repositum; ac inprimis castellum Schenckianum probe muniri jubebat, qvod non pauci Belgarum fremerent, id injuria ab Ele-

ctore

1674. ctore insideri, quod à Belgis extructum, ac per nonaginta annos possessum sit; ac quidam fremerent, ni id ultro reddatur, armis vindicandum. Cum tamen Belgæ initio Cliviæ Duci scripto cavissent, sese bello cum Hispanis posito Clivensibus Ducibus tanqvam Dominis territorii id castellum reddituros; Belgis contra excipientibus, cum super eo lis pendeat, reliqvarum Clivicarum urbium conditione idem censeri non posse. Nec minus Sveci post initum fœdus Electorem in diversa trahere instituebant. Nam Wangelinus cum ratihabitione è Svecia reversus proponebat, ut Hamburgi aut Coloniæ conveniretur super aliorum Electorum & Principum in id fœdus receptione. Id qvod Elector haut consultum judicabat, velut suspicionem aliis injecturum. Sed si qvis ultro id ambiat, super loco congressus conveniri posse. Ac Elector jam ea de re ad Saxonem, Cellensem Ducem, & Cassellanum retulerat; sed qvi parum id sibi gratum ostenderant. Monebat qvoqve Wangelinus, parum gratum esse Regi, qvod Elector cum Belgis ac Cæsare agere instituerit, velut ista parum cum Svecico fœdere qvadrarent.

20. Febr.

Cum Cæsare super conjunctione tractatur. 12. Mart.

§. 33. Contra Cæsar impense urgebat, ut Elector iterum in partes transgressus cum fœderatis super tuenda pace Westphalica, Clivensi, & Aqvisgranensi conveniret, eoqve fine duodecim millia militum cum iis jungeret. Eam in rem præcipue ostentabatur bonum publicum, communis qvies, & securitas. Eqvidem Gallum plus pecuniæ oblaturum; sed causam disparem esse. Cæsarem cupere id qvod justum sit, ac Electoris obligationi congruat, ac solidam securitatem producturum sit. Contra Gallum id affectare, ut Elector violatæ ab ipso pacis piaculum afferendum suscipiat. Ampla ejus promissa, sed incerta. Destinata ejusdem sociis, sive succedant, seu minus æqve periculosa, ac vel exitium vel servitium post se trahere. Sed privatim Electori à fœderatis præstandam securitatem, tum subsidia alendo exercitui. Si instaurationem pacis Pyrenææ recipiat, pluribus emolumentis potiturum. Daniæ qvoqve Regem, & Cellensem Ducem in partes trahendum. Horum copiis junctis effici posse exercitum triginta millibus constantem. Cæsarem XL M habiturum, Hispanos & Belgas L M. tum in Catalonia XX M. Tantis fœderatorum viribus Svecos sese commovere haut ausuros; aut si id faciant, Electori occasionem nasci turam insigni emolumento potiundi. Eam ob causam Elector Crocovio procuratorium mittebat cum Cæsare & Hispano super fœdere agendi, paratus qvoqve pactis inter Cæsarem, Hispanum atqve Belgas accedere: ut tamen mallet cum singulis seorsim transigere, qvam omnia uno loco, eodemqve tractatu comprehendere. Præcipuus ipsi scopus erat bonum publicum: sed qvia id propriis sumtibus obtinere non dabatur, menstrua CXX M uncialium postulabat; ut tamen cum Cæsare minoris decidere vellet, si is exercitui ipsius de commodis hospitiis prospexerit. Et qvia ipse Hispani qvoqve causam suscipiat, ab hoc D M uncialium præmii loco exigebat, pro qvibus hypothecæ in vicem qvædam Geldriæ loca tradenda sint, unde annua viceoa millia redirent. A Cæsare nil certi præmii stipulari volebat, id arbitrio ipsius relicturus, ut tamen ante omnia Carnovia sibi redderetur. Exercitum sibi minimum viginti millium esse oportere, qvod aliis, qvi forte adjungendi sint, confidere neqveat. Ac merito se nunc majora subsidia exigere, qvam initio belli, qvod tum solorum Belgarum causam susciperet, nunc & Hispanorum: ac præter Belgas tunc & Hispanos subsidia obtulisse. Provincias qvoqve suas jam plane exhaustas. Qvod si ante hiemem pax non coëat, pecuniam pro supplementis & re tormentaria præbendam. De Brisaco & Philipsburgo in pacto mentionem haut faciendam; obligationem tamen ita concipi posse, ne pax prius ineatur, qvam ejusmodi securitate inventa, ut Germania non semper inqvietari possit; nec dubium esse, qvin Rheno adsiti Ordines de hoc ultro suggesturi sint. Nam fœderati Brisacum & Philipsburgum, ac Gallo per Aqvisgranensem pacem cessa recuperare optabant, ut tamen ea desideria successibus armorum attemperarentur. Cæterum Viennæ Cæsarei ministri confirmabant, non esse dubitandum qvin conventa accurate servanda sint: qvod legato Hispanico solenne sit considerate promittere, ac promissa examussim repræsentare. Circa hospitia, qvæ Elector cupiebat, Cæsar tergiversabatur, velut nimium odiosa: ad extremum tamen connivere se posse; ac minuendæ invidiæ eadem apud suspectos, aut publice exosos capi posse, qvalis Monasteriensis sit. Svecos legatus Hispanicus haut censebat hoc anno qvid tentaturos. Nam Dano, Electore, ac Cellensi junctis, & modica Belgarum classe in Mare Balticum accedente, Svecos movere se non ausuros. Aliqvot etiam Senatores à Nunnesio ablegato Hispanico in suas partes pertractos.

1674. 26. Mart.

Cui

1674. Cui reponebatur; Gallum plures ac potiores sibi adjunxisse; & qvia Sveci plures copias in Germaniam trajicere parent, haut verosimile esse, eos Cæsaris partes contra Gallum sumturos, aut hunc pecuniam gratis daturum. Porro prima difficultas surgebat, qvod Cæsar, Hispanus & Belgæ conjunctim cum Electore tractare vellent, qvi inter se jam super modo subsidiorum convenerant. Id qvod Crocovius repudiabat, qvod ei, qvi Electoris auxilio frui velit, cum ipso conveniendum sit. Ac ideo triplex fœdus socios non potuisse invenire, qvod tres isti status aliis leges præscribere instituissent. Vix qvoqve spes erat CXX M menstrua obtineri posse. Nam Cæsar, qvi cum exercitu qvadraginta millium rem gesturus erat, ab Hispanis & Belgis non plus qvam XCVIII M. uncialium menstrua accipiebat. Mox tamen Elector hactenus remittebat, ut super exercitu octodecim millibus constante conveniretur, & cum fœderatis, qvia id valde volebant, junctim tractaretur; ut tamen super solutione idonee caveretur, ac Cæsar pro Hispano fidejuberet, oppigneratis suis apud Belgas subsidiis. Itineri exercitus instruendo qvoqve CC M postulabat loco autoramenti, & qvia exercitum tamdiu propriis sumtibus aluisset. Et qvia Cæsar ad subsidia nil conferebat, par esse, ut hic Electoralibus copiis de hospitiis prospiceret. Ac mittebat Viennam Elector formulam pacti, prout cum Belgis convenerat. Id si Cæsari ac Hispano probaretur, optabat ut id Berolini perficeretur, eo melius servando secreto. Ast Viennæ varia disceptabantur. Cæsarei non nisi in exercitum XV M constantem consentire volebant. Contra Elector subsidiorum diem cedere cupiebat statim à concluso, etsi nondum ratihabito fœdere. Tum super loco rem gerendi nolebat Belgio Hispanico alligari. Nam & eum Hispanis opem ferre, qvi à Palatinatu aut alibi Gallos distrahat. Hospitia in Imperio Cæsar cum Electore divisurus erat: sed in antecessum certos Ordines eum in finem designare non posse. De Pyrenæa pace Elector in fœdere mentionem fieri nolebat. Contra Cæsarei dicebant; Electorem utiqve cum articulum probaturum, ut neutra pars sine altera pacem ineat. Qvod si igitur Cæsar, Hispanus ac Belgæ super ea pace restituenda conveniant, reipsa Electorem ad idem obstrictum fore. Ostendebat porro Elector, sese fœderi etiam citra Danum & Cellensem accessurum; sed eo casu exercitum sibi augendum, ac plus stipendiorum habendum. Cæterum rem accelerandam, qvod sibi onerosum sit copias alere, nec expedire diutius incertum agere. Super Carnovia Cæsarei non nisi laxis verbis spem faciebant; ac id separatum negotium esse; etsi Elector eidem finem imponi optaret. Cum inter hæc Elector oppida Clivica recepisset, is Cæsari significabat; etsi ipse privatis commodis potitus sit, ob publicum tamen bonum fœdus haut eo minus perfecturum, repudiatis qvæ aliunde offerantur insignibus emolumentis. Circa traditionem qvoqve oppidorum omnia sibi integra servasse; si modo Hispani ac Belgæ æqvas conditiones præstent. Nam multa adhuc restabant, super qvibus nondum conveniri poterat, ob duritiam legati Hispanici ubiqve cauponantis & cavillantis; qvi non solum mandatis stricte inhærebat, sed & efficiebat, ut talia sibi mandata mitterentur. Unde sæpe ob levis momenti negotium maximæ occasiones elabebantur; qvo nomine ministri Cæsarei subinde cum eo expostulabant. Simul è gravitate Hispanica ducebat, non facile concedere. Eo tamen nomine laudabatur, qvod qvæ promitteret, exacte præstarentur. Demum in XVI M militum auxiliarium consensum; ac circa reliqva Belgæ parum difficultatis amplius ostendebant. Ac cum Viennam nuntius de Sobiescii electione adferretur, jam majus desiderium ostendebant cum Electore transigendi, etsi negotiationem Berolinum remittere placeret. Qvanqvam autem hæc electio præter mentem aulæ Cæsareæ ceci-disset, nulla tamen ideo consiliorum mutatio sentiebatur. Nam sibi persvaserant, Turcas Caminicciam, & alia loca per tractatus haut reddituros. Qvod si novus Rex bellum contra Turcas continuaret, ab hisce nil sibi metuendum. Si idem ignominiosam pacem faceret, tanti momenti loco derelicto, autoritas & gratia apud Polonos ruitura erat. Porro cum eo tempore spargeretur, Cæsarem de Wilhelmo Furstenbergio supplicium sumturum, Elector Paulo Hochero demonstrari jubebat; etsi pestilentia istius hominis consilia sibi semper detestata fuerint, ac gavisus sit, eo capto exitiosis ejusdem machinationibus metam positam: ac nemo Cæsarem injuriæ sit accusaturus, si in istum animadvertat: tamen qvia Gallus inde prætextum sit arrepturus paci sufflaminandæ, sibi satius videri executionem omittendam. Eum Hocherus solus examinaverat, admodum qvidem tristem & consternatum; qvi & multa dicebatur confessus capitali supplicio digna; inter alia de adimenda Domui Austriacæ

1674. 20. Maij. 24. Maij.

1674. acæ Bohemiæ, ac in eum transferenda, quem Gallus Cæsarem facere meditabatur. Id sane constabat, in Galli gratiam totam Germaniam turbis involvisse, ac Gallicum dominatum ubiqve stabilire conatum, ut non temere exemplum civis patriæ nocentioris reperire liceat.

Cum Belgis super fædere acta. 18. Mart. §. 34. Nec minus super fœdere cum Belgis Berolini tractabatur, quo legatus Achtienhovius jam accesserat. Is apud delegatos ostendebat, se missum constituendæ inter Remp. & Electorem sinceræ amicitiæ, ac constanti unioni. Qvo fine antiqva fœdera renovanda, ac ad præsentem rerum faciem porrigenda sint. Sibi injunctum, negotiationem suam veteribus amicitiæ fundamentis superstruere, communibus utrinqve rationibus, situi provinciarum, harmoniæ ingeniorum, aliis. Et qvia Arausionensis nuper in majorum suorum dignitates repositus ac cum Rep. qvasi consolidatus sit, Electori jam de Belgarum amicitia eo amplius cautum esse. Accedere jam recentem cum Anglia pacem, tum fœdera cum Cæsare, Hispano, aliisqve, qvæ spondeant, Electori haut citra præmium fore operam promovendæ paci impendendam. Si à Belgis qvid factum sit Electori parum gratum, id velut præter eorum intentionem atqve inclinationem factum oblivione sepeliendum. Sibi injunctum nihil eorum omittere, qvæ stabiliendæ amicitiæ faciant. Sed qvia Electori cum Gallo & Sveco pacta intercedant, qvæ qvousqve porrigantur Belgis haut constet; sibi pressiora mandata dari non potuisse, ne qvid proponerent, qvod istis pactis non qvadraret. Sed Electori optime perspectum, qvousqve ipse procedere qveat: unde qvæ cupiat, ab ipso proponenda. Sibi amplissima mandata esse, ac operam daturum, ut eidem ubertim satisfiat. Belgas optare negotium maturari, qvod tempus rei gerendæ immineat. Ad qvæ nostri: hæc sibi auditu admodum grata esse. Pacta cum Gallo & Sveco amicitiæ inter Electorem & Remp. haut obstare etiam arctius adstringendæ; cui & mutatio rerum à tempore initi cum Gallo pacti ansam præbere possit. Addebantur monita de subsidiorum reliqvis. Belga: Remp. cupere super omnibus simul transigere; modo circa summam rerum convenerit, circa subsidia parum difficultatis fore. Nostri contra negabant, summam rerum & subsidiorum negotium separari posse. Unde multa super iis disceptatio; qvæ demum Elector ad CL M uncialium remittebat. Sed qvia de modo solutionis conveniri non poterat, 1674. Elector id negotium, qvoad ipse Clivos accederet, differebat. Ad ista Elector delegatis suis significabat: constantem & immutabilem suam sententiam esse, qvam multis gravibusqve de causis, qvas dicere jam nihil attineat, ceperit, partes Belgarum amplecti; ac ut ipsi in tractatu cum Belga, ac in consilio semper huc respiciant; ac inprimis id agant, ut negotium qvantum possit maturetur, ac silentio prematur. *18. Mart.* Legatus inde super fœdere offensivo ac defensivo proponebat; & qvia Resp. jam potentes fœderatos sibi adjunxerit, id taliter adaptari posse, ut omnes ad eundem scopum incumbant. Belgis hautqvidqvam in animo esse perpetuo se bello innectere, nec in eas leges cum Hispano convenisse. Id tantum qværi, ut Gallus eo redigatur, ne libido ipsum subire possit ita repente pacem iterum abrumpendi. Belgas vicissim Electori adversus qvasvis invasiones opem laturos, & eosdem cum ipso hostes amicosqve habituros. In easdem porro leges Belgæ cum Daniæ Rege, ac Cellensi & Guelferbytano Ducibus tractabant. Cum Hispanis qvoqve convenerant super pace Pyrenæa restituenda, cui tamen se haut presse adstrinxerant, sed prout tempus laturum sit: ac in universum honestam & æqvam pacem pro scopo posuerant. Cupiebant Belgæ conventionem cum Cæsare, Hispano atqve ipsis uno tractatu comprehendi; sed Elector cum singulis agere malebat. Præcipua difficultas erat, qvod Elector subsidia augeri vellet ob exhaustas jam suas provincias, ac qvod sibi pro Cæsaris qvoqve & Hispani emolumentis certandum esset. *2. April.* Formulæ inde fœderis utrinqve concipiebantur; ubi Belga ad nostram nonnulla monebat, qvæ Electori parum grata erant, qvi & plane ad prius fœdus respicere nolebat. Et qvia id fœdus vel brevi absolvendum, vel plane omittendum erat, Elector Georgium Dœrflingium supremum Ducem ad Arausionensem mittebat amovendis difficultatibus, qvæ cum fere militaria tangerent, ipsi optime cognitæ erant. Istæ huc redibant, qvod Elector in XX M militum subsidia cuperet, cum Belgæ non nisi in XIV M annuerent. Elector hanc rationem adducebat, qvod Reip. interesset qvam validissima habere auxilia ab Evangelico Principe librandis Catholicis sociis. Et cum Belga objiceret, Danum & Luneburgicos itidem tam numerosa auxilia obtrusuros, qvibus sustentandis Resp. non sufficiat; nostri reponebant, Luneburgicos tantum numerum non postulare, Danum ob respe-

1674. ctum Sveciæ tantas copias Regno educere non posse. Electorem autem priori qvoqve fœdere parem numerum præstitisse; nec Belgis opes deesse istis stipendiis expediendis. Sed Electorem non sufficere tanto exercitui alendo Westphalicis provinciis vastatis, & post diem 27. Januarii anni superioris amplius sesqvimillione in eum impenso. Ac Hispanos partem stipendiorum conferre velle. Abnuebant qvoqve Belgæ L M. uncialium, qvæ Elector in autoramenti vicem postulabat. Tum & super divisione legionum in cohortes & capita, item circa præfectos, rem machinariam, & annonam priori fœdere conventis inhærere nolebat. De genere qvoqve monetæ nondum couvenerat. Volebat qvoqve Elector solutionem in qvaternos menses fieri, ita ut si pax intra primum aut secundum mensem coiret, qvatuor mensium stipendia plene exsolverentur; qvod statim à conclusa pace militem exautorare tutum non sit. Contra Belga stipendia eo statim mense, qvo pax fieret, cessare volebat. Deniqve circa rem pecuniariam Elector solos Belgas respicere volebat; cum hi pro Hispanis teneri nollent. Ad extremum res præcipue circa numerum copiarum hærebat, qvod Belgæ non nisi partem dimidiam stipendiorum in XV M militum in se suscipere vellent, cum Elector octodecim millibus insisteret. Circa qvam rem Goesius præcipue difficilem se exhibebat, ut Cæsar nihil pecuniæ conferret, ac Belgam retrahebat; scilicet qvod Austriaci Electorem ita potentem habere nollent. Qvæ ipsa tamen causa Belgas movere debebat, ut qvantum possent Electoris vires firmarent, Catholicis in æqvilibrio tenendis. Super his igitur Dœrflingius cum solo Arausionensi agere jubebatur, ac promtum responsum urgere, qvod Elector diutius in ancipiti hærere non posset, & ut omnia qvam secretissime tractarentur. Et cum Belgæ negotium extractum irent, ac ad singulas provincias referre vellent, deliberationem qvoqve cum Cæsareis & Hispanicis legatis suscepturi, unde negotium sine dubio emanaturum erat; Elector Dœrflingio injungebat, ut si Belgæ hanc viam insisterent, ipse protinus Haga iterum discederet. Ast is Hagam delatus satis animadvertebat modicum se operæ pretium facturum, qvod Belgæ post pacem cum Monasteriensi Electoris auxilio non magnopere sibi opus censerent. Et qvia Principi propere in Brabantiam abeundum erat, omnia ad Achtienhovium rejiciebantur, ac Dœrflingius protinus Haga discedebat. Ita cum

18. April.

diu Viennæ ac Berolini super fœderis legibus disceptatum fuisset, demum Hagæ formula concinnabatur; in qva etsi Elector nonnulla desideraret, eam tamen additis suis monitis subscribi jussit, ut aliqvando finis negotio imponeretur. Ac missus à Brunsvicensibus Ducibus Fridericus Heimburgius urgebat, ut tractatus accelerarentur. Nam & Duces multa, qvæ negotium retardare poterant, seposuisse, etiam cum suo damno, ut id expeditius procederet. Nam adversam partem omni opera conniti, ut Belgas à rationibus Germaniæ sejungat; qvem in finem Angli qvoqve ac Sveci sedulo laborent, polliciti, se rem apud Gallum eo perducturos, ac fidem suam interposituros, eum nil in locis Belgio vicinis adqvisiturum, sed belli præmia alibi qvæsiturum. Huic periculo prævertendo haut præsentius remedium esse, qvam ut Elector qvoqve in partes veniat, una cum Dano grande momentum additurus. Hanoveranum qvoqve Ducem Joannem Fridericum confirmare, se nil in fraudem Germaniæ tentaturum, ac decretis Imperii & Circulorum satisfacturum; ac fœdus ipsius cum Svecia meram defensionem spectare. Etsi contra legatus Polonicus tunc Electorem verbis altius penetrantibus moneret, ne Elector ulli partium accederet; cujus causam ipse norit, sed eam propalare haut sibi fas esse. Porro ejus fœderis duo exempla conficiebantur, Latinum & Teutonicum. Illud Joannes de Goes, & Electorales delegati Sverinus, Somnicius & Blaspielus subscribebant, ac eo mox Hagam transmisso Hispanicus legatus Emanuel Lira suam qvoqve manum addiderat. Sed Teutonicum exemplum soli nostri ac legatus Belgicus signabant.

1674. Luneburgicorum monita.

Jun.

21. Jun.

1. Jul.

10. Jul.

§. 35. Fœdus autem, qvod tunc Electori cum Cæsare, Hispano, ac Belgis inibatur, ita habebat. *Cum in omnium oculos incurrat, qvam insignes calamitates, oppressiones, devastationesqve, nec non tot innocentium Christianorum sangvinis effusio ex suscitatis nuper à Gallia, & continuatis hucusqve bellis orta sit; Sacra Cæsarea Majestas, & Hispaniarum Regis Majestas, Serenitas Sua Electoralis Brandenburgica, & Præpotentes Fœderatarum Provinciarum Ordines Generales in id præcipue sibi incumbendum duxerunt, qvo pacto divina auxiliante gratia malis istis, & tam injustæ violentiæ occurri, oppressi subditi ab eadem liberari, unaqvæqve pars sibi debita una cum æqva satisfactione recuperare, eoqve modo pacifico & tranqvillo statui restitui possit. Cumqve ad eundem qvantocyus*

Fœdus Electoris cum Cæsare, Hispano ac Belgis.

1674. ejus perveniendi concepta hactenus spes non modo evanescere visa sit, sed & indies magis magisque appareat, etiam alias nil tale promeritas provincias progrediente tempore iisdem malis ac miseriis involvi; Eo magis necessarium visum fuit, quæ inter S. Cæs. Mtem, & Reg. Hispaniarum Mtem, Suam Ser. Electoralem, & Præpotentes Dnn. Ordines Generales vigent fœdera, amicitiam ac correspondentiam non redintegrari solummodo, sed & ad scopum supra dictum collimantiam commune conferri, fœdusque huic temporum rationi accommodum inter alte memoratas partes tractari ac concludi. I. Sit maneatque Sacra Cæs. Mti, Reg. Mti Hisp. Suæ Ser. El. li Brand: & Præpot. Dnn. Ordinibus Fœderati Belgii scopus hujus fœderis præcipuus promta quam maxime restauratio universalis, æqua, & constantis pacis; cujus spem fere omnem tractatuum, qui Coloniæ ad Rhenum instituebantur, secuta interruptio, latiusque hinc inde serpens belli flamma subvertere videntur, agantque in hunc finem dicti fœderati vigore hujus fœderis contra hostes communes præsentes aut futuros; cum hæc sit fœderatorum intentio, ut contra adversa molimina omnium illorum, qui partibus dictorum hostium aut accedunt, aut jam accesserunt, offensive & defensive agatur, ea ratione, ut Sua Ser. El. lis una cum S. Cæs. Mte, & Catholica Mte, nec non cum Præpot. Ordinibus Fœderati Belgii contra eosdem directe plenam publici belli societatem inire debeat. II. Sistet huic fini Sua Ser. El. lis exercitum XVI M. V nimirum equitum, X M. peditum, & M. dimachas, vulgo Dragones, quorum tres ratione stipendii pro duobus peditibus & uno equite computantur; educaturque hic exercitus in campum statim à dato subscriptionis hujus tractatus, & postquam sequenti articulo 3. expressa pecunia Suæ Ser. El. li soluta fuerit; atque communi consensu omnium contrahentium adversus supra articulo primo nominatos hostes agatur. III. Ut autem hic exercitus XVI M. cujus sustentationi Sua S. El. lis jam ultra annum de proprio gravibus prospexit sumtibus, quique ex bene exercitato milite compositus est, tanto sit instructior, atque ex remotis partim, ubi degit, oris, in campum educi, locoque, de quo inter fœderatos conveniet, sisti queat; solvetur Suæ S. El. li eodem tempore, quo fiet subscriptio, summa CC M. imperialium pro dimidia quidem parte à R. Mte Catholica, pro altera dimidia à Præpot: Dnn. Ordinibus. IV. Sumtuum ad sustentationem antedicti exercitus R. a Hispanica Mtas, & Præpot: Dnn. Ordines unam, & Sua Ser. El. lis alteram dimidiam sustinent, ita ut equitatus in X. legiones sive regimenta, & unumquodque regimentum D. equitibus constans in sex turmas seu compagnias; peditatus vero similiter in X. regimenta, & unumquodque regimentum M. militibus constans in X. cohortes, & prædicti M. dragones in unum regimentum X turmis constans, & unaquæque turma in C dragones redigi, iisque constare debeat. In unumquodque equitum regimentum primam uti vocant planam sive officiales turmarum, & gregarios milites solvetur summa 4767. imperialium, 30. stuverorum moneta Hollandica, in quæ singula regimenta pedestria 4104. imperiales, 4. stuv. moneta Hollandica. Adhæc in cujusque regimenti officiarios superiores, quos communi nomine Regiments-stab indigitamus, CCX imperiales, idque singulis mensibus, mensem pro XXX diebus, & annum pro XII. mensibus computando. Atque hæc ita, ut nulli ulteriores sumtus, neque ratione curruum, equorum, aut similium, cujuscunque sint generis exigi aut requiri debeant. Non tamen tenebitur hac ratione Sua S. El. lis regimenta, quæ sub signis habet imminuere, quin imo eadem statu præsenti relinquere, atque ita cum aliis ad exercitum ducere poterit. V. Præter hæc per singulos menses à R. a Mte Catholica, & Præpot: DD. Ordinibus in superiores exercitus officiarios sive General-stab, nec non ad sustentationem rei tormentariæ præfectorum, eoque spectantium equorum, porro ad sumtus quotidie emergentes, in munitiones, ad munimenta exstruenda necessaria instrumenta, arma, vestimenta, exploratores, legationes, & similes inevitabiles necessitates, solvetur ad cassam summa quinta parte minor illa, quæ antehac tractatu anni 1672 singulis mensibus promissa fuit. VI. Liberum tamen erit Suæ Ser. El. li pro arbitrio, & prout rationi belli congruum, & promovendis operationibus incidentibus expedire judicabit, Regimenta ac turmas augere aut minuere. Dummodo ipsum corpus non imminuatur, sed semper V M equitibus, X M peditibus, & M. dragonibus effective belligerantibus constet, numerusque offitiariorum, puta tribunorum, eorundem locum tenentium, præfectorum vigilum, centurionum, & minorum officialium eo modo relinquatur, quo tempore ordinationis regimentorum fuit. VII. Rei tormentariæ ministros, & quicquid machinarum bellicarum, munitionum, curruum, rhedarum, equorum, aut alias ad eam requiritur, id omne Sua S. El. lis suis procurat sistitque sumtibus. Æquabiturque hæc res tormentaria, & qui ad eam necessarii globi, munitiones, nec non officiales & ministri pro rata exercitus sedecim millium, atque ita quinta parte infra illum numerum, quo res tormentaria sive artilleria juxta tractatum anni 1672 formata fuit. 1674.

1674. VIII. Sustentatio exercitus & subsidia, qva alte memorata Regia Catholica Mtas & Ordines Generales supra dicto modo singulis mensibus solvere tenentur, initium sumunt à dato subscriptionis hujus tractatus, ita ut die dictæ subscriptionis mensem unum solvere, atqve hoc pacto de mense in mensem continuare debeant. Vice versa Sua S.El.lis dictæ subscriptionis hujus die, pariqve passu R.æ Hispanicæ Mtis & Dnn. Ordinum Commissariis ab officialibus ipsis subscriptæ lustrationis dicti totius exercitus tabulæ cum nominibus & cognominibus omnium militum exhibebuntur. Qvo prævio dictus exercitus intra qvatuor septimanarum spatium in campo lustrabitur, eaqve lustratio à parte Suæ Ser. El.lis diutius haut differetur; adeo ut R. Catholica Mtas & Præpotentes Dnn. Ordines, antequam lustratio ista effective peracta fuerit, solutionem ullam ulteriorem facere haut obligati esse debeant; hac tamen expressa conditione, ut si in lustratione exercitus minus completus reperiatur, defectus iste de facta jam solutione deduci, inqve rationem seqventis secundi mensis imputari debeat. IX. Liberum qvoqve erit R.æ Hispanicæ Mti & Præpotentibus Dnn. Ordinibus exercitum aut pro parte aut totum, qvando & qvotiescunqve ipsis placuerit, per suos ad id nominatos Commissarios, una cum iis Commissariis, qvos Sua S.El.lis ad id ordinabit lustrare & inspicere. Idqve à R. Hisp. Mte & DD. Ordinibus ex ante dictis subsidiis pro rata minus solvetur, qvod successive in lustrationibus eqvitatus, peditatus, aut dragonum numero deesse deprehensum fuerit. X. Regia Hisp. Mtas & Præpot: Dnn. Ordines ante dicta subsidia initio cujusqve mensis absqve ulla mora promteqve in præsenti pecunia Amstelodami ad manus illius, qvem Sua Ser. El.lis ad id nominabit, & pleno mandato instruet, solvi curabunt. Eaqve postea solutionem particularem fieri curabit, eoqve nomine tenebitur. Optioni autem Suæ Hisp. Mtis & DD. Ordinum relinqvitur, utrum dictam solutionem argenteis ducatonibus, singulis ad 63. stuveros computatis, an vero Hollandicis aut Brabanticis cassæ Imperialibus ad L. stuveros fieri velint, omnibus in eo consentientibus, ut omnes solutiones, qvarum in hoc tractatu mentio fit, non in banco, uti vocant, sed Hollandica currente cassæ pecunia fieri debeant. XI. Adhæc conventum & determinatum est, qvod si divino auxilio pax, tranqvillitas & amicitia undiqve restituta fuerit, Ser. Suæ El.li præter tum temporis currentia adhuc post initam pacem unius mensis subsidia, nihilqve præterea præstari, & sine mora exsolvi debeant. XII. Sua Ser. El.is ex iis, qvas sub signis habet, copiis eum qvem poterit cohortium & militum numerum versus terras suas in Westphalia sitas tendere, ibidemqve hospitium sumere faciet, qvo & totus exercitus statim à facta subscriptione una cum tormentis procedet. XIII. Majores etiam & minores officiales, tum gregarii milites juramentum Suæ Ser. El.li præstitum R.æ Hisp: Mti & Præpot. DD. Ordinibus aut Commissariis iis, qvos ad id ordinabunt, præstare tenebuntur, & si id postulatum fuerit dicto juramento eousqve obstricti manebunt, qvoad in memoratæ R. Catholicæ Mtis & DD. Ordinum terris ac ditione militant, atqve in specie promittere debent, se Imperatori, Regi Hispaniarum & Ordinibus Generalibus id præstituros, qvod à strenuis & honestis militibus exigi qveat. Officialibus tamen Brandenburgicis plenaria tum maneat jurisdictio & disciplina militaris in concreditas sibi copias, absqve turbatione & imminutione ulla. XIV. Obligant qvoqve se S. Cæs. Mtas, & Sua Hisp: Mtas, nec non Præpot: DD. Ordines Suæ Ser. El.li, si eandem durante hoc bello à qvopiam facto & reipsa in terris aut portibus ipsius armis infestari contigerit, pari aut minori numero, prout de eo tunc inter ipsos conveniet, assistere, omnemqve ab illis vim hostilem amoliri debere, donec ditiones ipsius in pristinam tranqvillitatem vindicatæ, Suæ Ser. El.l. sua restituta ac satisfactum fuerit. XV. Casu conjunctionis in Ser. Suæ Elect:is provinciis, Cæsarei, Hispanici & Ordinum majores minoresqve Officiales, ut & gregarii milites juramentum S. Cæs. Mti, Reg. Catholicæ Mti, nec non Præpot: DD. Ordinibus præstitum Suæ qvoqve Ser. El.li præstabunt, manetqve Cæsareis, Hispanicis & Ordinum Officialibus sua in legiones suas jurisdictio & disciplina militaris perinde uti antea. XVI. Summum imperium competit Suæ Ser. El.li, idqve semper, dummodo infirmitate aut vi majori non impediatur, ipsa præsens exercebit. Promisit eadem qvoqve ac pollicita est, qvemadmodum hoc ipso promittit ac pollicetur, se omnem hunc militem, qvamdiu vigore hujus tractatus aget, ac una consistet, præcise & serio eo adacturam & directuram, ut qvibusvis subnascentibus occasionibus indiscriminatim publico bono, commodo & securitati inserviat & adhibeatur. XVII. Et qvemadmodum Suæ Ser. El.lis arbitrio relictum, Generalatum hujus exercitus capaci necessariisqve qvalitatibus instructo committere duci; ita ille, cui Sua Ser. El.lis id munus deferet, obstrictus erit vigore ab ipso subscripti & sigillo roborati reversus memoratis S. Cæs. Mti, R.æ Hisp: Mti, nec non Præpot: DD. Ordinibus promittere, iisqve fidem suam dare, se omnes articulos & puncta hujus tractatus diligenter observaturum, tenoriqve eorum præcise inhæ-

1674. *inhæsurum. XVIII. Obligat sese Sua Ser. El. lis se cum prædictis copiis contra ante memoratos hostes eo loco, tempore ac modo acturam, quibus id alte nominata S. Cæs. Mtas, & Regia Hispan: Mtas, ut & Præpot: DD. Ordines publico commodo maxime conveniens fore per majora judicabunt: Sicut & omnes actiones principaliores casu quo fœderatorum exercitus toti aut pro parte huic exercitui conjuncti erunt, inter dictos fœderatos, aut eorum commendantes, quantum conjunctas hasce copias attinet, expendi ac ventilari, & prout id majori parti consultum visum fuerit, executioni mandari debent. XIX. Ubi porro conventum cautumque est, ut, licet exercitus hic totus aut pro parte in R.æ Mtis Hisp: aut DD. Ordinum territoria ducendus sit, ibidemque militare debeat; supremum tamen imperium, & quicquid inde ratione distributionis tesseræ militaris & alias dependet, S.æ Ser: El. li, si ipsa præsens exercitui præerit, relinqui debeat. Quod si vero Ser: Sua Electoralis eo casu supremum imperium non exerceat, tum inter fœderatos ulterius super ea re disponenda deliberabitur & convenietur. XX. Quod si locus aliquis ad Ser. S. El. lem spectans obsideatur & occupetur, ex copiis Electoralibus Brandenburgicis præsidium accipiet. Plane uti R.æ Hisp: Mtis & Præpot: DD. Ordinum locis ab hoste recuperatis ipsorum milites imponentur. Si vero hosti ejusvé adhærentibus locus extra Romanum Imperium & Fœderatorum territoria situs eripiatur; fœderati super ejus præsidio transigent; captivi vero, munitiones, tormenta bellica, & similia nullo excepto ibidem reperta R.æ Hisp. Mti & DD. Ordinibus pro dimidia parte, & pro altera dimidia Suæ S. El: li cedent. XXI. In divisione tormentorum bellicorum, munitionum & similium in acie & conflictibus captorum secundum modo dictam proportionem procedetur. XXII. Captivi spectata conditionis, civiles illi sive militares sint, illi parti manent, à qua capti sunt. Permutatio tamen undique locum habebit, illique, qui talem captivum ceperit, juxta conceptam super hac re formulam, vulgo Cartel, satisfieri debet. XXIII. Si ante dictus exercitus contagione, aut in actionibus cum hoste aut similes casus duorum aut plurium millium numero diminutus, & ob id supplementis opus sit, eo casu R. Mtas Hisp: & Præpot: DD. Ordines pro rata portionem suam contribuent. XXIV. Secuta subscriptione, factaque prima solutione nulli contrahentium licebit cum hoste, ejusvé adhærentibus armistitium ullum inire, nisi conjunctim & communi consilio. Et præterea conventum est, quod si Suæ Ser. El. lis Cliviaca & alia provincia ob confectionem hujus fœderis in futurum per communes hostes ad majorem ruinam redigantur, ut in pacis tractatibus omni opera eo allaborari debeat, quo id damnum inprimis & ante omnia resarciatur. Quod si etiam ad tractatum aliquem sive pacis, sive armistitii aliquot annorum deveniatur, tum nemo confœderatorum istam negotiationem sive tractatum absque reliquorum participatione, & priusquam ipsis eodem tempore & tam cito ac sibi ipsi requisitam & necessariam facultatem ac securitatem ministros suos ad locum tractatus mittendi procuraverit, aggredietur. Prædicti quoque fœderati, eorundemque ministri successive & semper quæ in dicta negotiatione occurrent, sibi mutuo communicabunt. Similiter alter alteri eadem jura, immunitates, exemtiones, prærogativas & securitatem ab hostibus, eorumque adhærentibus & fœderatis pacisicetur, quæ sibi ipsi stipulatus & adeptus est, nisi aliter super eo inter se conveniant, quo cum generatim attendi debet, ut hostilitates tam adversus unum quam alterum contrahentium simul tollantur. XXV. Generales, tribuni, commendantes exercitus & cohortium ubique exactam servare disciplinam, & unicuique debitam justitiam sine mora administrare tenebuntur. XXVI. Suæ quoque Ser. El: li liberum erit in quibusdam ad Præpot: DD. Ordines spectantibus, eorundemque præsidiis insessis locis domum frumentariam, vulgo Magazin, erigere. Eidem quoque singulis vicibus munitiones & commeatus necessarii, æquo, illoque pretio, quo DD. Ordines ipsi ea coemerunt, vendi debent, nisi ipsi illis indigeant. XXVII. Porro inter contrahentes perpendetur & examinabitur, quænam ulteriora media ad conservationem aut reductionem pacis & stabilimentum communis tranquillitatis & securitatis per arctiores confœderationes aut alias amplectenda sint. Cæsarea quoque Mtas, Regia Catholica Mtas, nec non Fœderati Ordines id agent, ut institutus hactenus cum Dominis Ducibus Brunsvicensibus tractatus omnibus modis quantocyus finiatur, ita tamen ut hæc pactio tanquam conditio sine qua non, non habeatur. XXVIII. Ut etiam exercitus tanto melius sustentari queat, opera dari debet, ut illis provinciis, quæ se hostiliter declaraverint, contributiones imperentur, eaque contributio, quantum ex ea deductis impensis supererit, in utilitatem & commodum contrahentium ex æquis partibus juxta rationes superinde reddendas vertatur. XXIX. Prædicti fœderati durante præsenti bello nulli se committent bello contra alios Principes & Potestates, quæ sese hisce prædictorum fœderatorum partibus adjunxerunt. XXX. Omnia & singula supra posita puncta & articulos, omnes contrahentes sincere & inviola-* 1674.

 biliter

1674.

biliter se præstituros, eaqve perfecte bona fide, & ex omni parte reipsa adimpleturos spondent. In majorem hujus rei firmitatem & constantem observationem qvatuor ejusdem tenoris instrumenta desuper confecta, & à contrahentium plenipotentiariis subscripta ac signata sunt; qvorum ratificationes, si fieri potest intra duos menses à dato hujus computandos, vel citius etiam debita forma extradi & commutari debent. Acta hæc Coloniæ & Svevum die 21. Jun. (1. Jul.) anno 1674. Elector post per Blaspielum Monteregio denuntiabat, se atqve Luneburgicos non ulterius, qvam ad pacem Monasteriensem, Cliveusem & Aqvisgranensem obstringi velle. Sed si Hispani utiqve rem ad pacem Pyrenæam reduci cupiant, separatim sibi satisfaciendum.

In Angliam missio. 15. April.

§. 36. Dum circa id fœdus cudendum satagitur, Elector Ottonem Sverinum juniorem post abruptum Coloniæ conventum in Angliam miserat, ut Regi de pace cum Belgis inita gratularetur, qvæ viam ad communem pacem munitura speretur. Tum ut ipsius rationes eidem seqvestris partes suscepturo commendaret, ac de continuatione amicitiæ testaretur. Simul Angliæ statum exploraret, & qvomodo Regi cum Parlamento conveniat; ac num is pace cum Belgis staturus, an forte clam aut aperte inde discessurus, & qvid eo casu Parlamentum facturum sit. Ubi super Electoris destinatis sciscitentur, diceret, se diu in aula non fuisse, nec de iis, qvæ ibi gerantur sibi constare. Id tamen nosse, istum communem ac stabilem pacem ex animo optare. Belgis & Hispanicis legatis causam adventus, si inqvirant, panderet. Svecis autem & Gallis nil aliud diceret, qvam Electorem pro sua cum Anglo conjunctione non potuisse, qvin super pace officio gratulandi defungeretur. Svecis qvoqve diceret; gratum fore Electori, si efficere possint, ut à bellantibus in alium congressum consentiatur. Exploraret qvoqve, qvid Gallus & Svecus in aula Anglicana negotientur; ac alias testaretur, Electori cum istis Regibus bene convenire. Insinuaret qvoqve, ut Electoris primogenitus aureæ periscelidis insigni ornetur adstringendæ cum Anglia conjunctioni. Cum Sverinus Windesoræ Regem alloqveretur, hic humanissimis verbis amica omnia offerebat.

7. Jun.

Arlingtonus & Coveutrius hanc legationem valde probabant, qvod Elector insuper habita refrigeratione, qvæ magis ex aculeato scriptoris calamo, qvam Principum animo provenerit, veterem, eamqve conjunctissimam cum Anglia amicitiam instauratum eat. Alias istis spes propinqvæ pacis erat, qvod Arausionensis deprehendisset, Hispanis eos armorum paratus non esse, qvales apud Belgas jactarint; & qvia in solos Belgas onus redundaturum sit omnibus exercitibus stipendia solvendi, his facile tædium belli subiturum, Hispanis qvoqve permovendis, ut æqvam pacem admittant. Nam qvod Gallum ad pacem Pyrenæam compellere velint eo tempore, qvo hic totum Burgundiæ Comitatum arripuerit, hostibus ejus nondum qvid aggressis, absurdum esse; ac Belgas istud minantes Ruvignius legatus Gallicus irridebat. Potius metuendum esse, ni inclinatio, qvam Gallus hucusqve in pacem ostendit, in usum vertatur, ne succedente victoria in futurum difficilius fiat æqvas conditiones obtinere. Cæterum Arausionensis literis ad Anglũ scriptis de Monteregio gravissime qvestꝰ fuerat deceptum se ab isto arguens, dum ipsi persuasum it, Hispanos XX M in expeditionem educere velle, cum vix VI M præsto sint; simul Regem rogarat, ut viam honestæ paci dispiciat, aut in Gallum arma sumat. Legatus Svecicus Petrus Sparrius dicebat, spem pacis exiguam esse, qvam Hispani adspernentur, & cujus conditiones Gallus nimium intendat. Germaniæ ingens periculum imminere, ni mature obviam eatur, ac magnam partem penes Electorem fore præsens incendium extingvere. Rupertus Palatinus disserebat; super firmitate pacis cum Belgis initæ dubitandum non esse. Sed ut Angliæ Rex in Gallum arma stringat, frustra sperari. Et qvia Regi decretum sit pacem servare, de convocatione Parlamenti nil audiri, qvod nec pecunia opus Regi sit, nec idem ejus convocatione ansam præbere velit in odiosas qvasdam res inqvirendi. Eundem qvoqve decrevisse in Galliam non prius qvid movere, qvam adpareat, de Belgio Hispanico actum esse. Qvanqvam Germaniæ magis qvam Angliæ intersit, ne Galli potentia nimium gliscat. Sed Palatinum qvi misericordia proseqveretur in Anglia nemo inveniebatur, velut qvi eam calamitatem ipse sibi attraxerit. Ac mordebat Regem, qvod, cum sui legati una cum Svecis officium ipsi obtulissent componendo dissidio, ne responso qvidem eos dignatus foret. Belgæ tunc cupiebant tractatus pacis Londini resumi. Sed Sveci id declinabant ob loci distantiam, & incerta literarum hiberna tempestate commercia; alii ob immensum ibi incensa hoc bello rerum pretia. Ac Cæsar Hispaniqve Pontificem seqvestrem acceptaverant. Galli autem

1674. 28. Jun.

tem adhuc jactabant, citra restitutionem Furstenbergii & ablatæ pecuniæ de pace nil se audituros. Sed qvia tunc nil in Anglia esset qvod ageretur, Elector Sverinum inde revocabat, ante discessum Regi significare jussum, uti is Cæsari se per fœdus innexuerit; cujus consilii causæ fuerint oppressos protegere, ac ab Imperio vim propulsare. De istis armis Arlingtonus in neutram partem; sed tantum optabat, ut Elector per eadem propositum scopum asseqvatur. Rex testabatur; promotionem communis pacis sibi maximopere cordi fore, cujꝰ tamẽ haut par desiderium apud omnes sentiatur. *Nam constare sibi Gallum ab aqva pace non abhorrere. Contra se dubitare, an non Cæsar & præcipue Hispani eam extrahere cupiant, admisso in seqvestrem Pontifice; cum tamen ad oblatum à se officium tamdiu nil responsum, sed de eo ad fœderatorum deliberationem rejectum sit. Qvin Arausionensem ad literas, qveis ipsum consuluerit, num interpositio sua grata sit futura, ne post duos qvidem menses respondisse. Circa pacem hucusqve Gallum æqvis conditionibus institisse. Sed si is vel minimum ab æqvitate discedat, se primum fore, qvi ei se adversum declaraturus sit. Extra hoc neminі mirum videri debere, qvod ipse ei Regi studeat, cui tantopere obstrictus sit. Super Furstenbergio id se temperamenti propositurum, ut is in tertii cujuspiam manus consignetur, ac secuta pace libertati restituatur: id qvod Cæsari fraudi non sit, ac Gallo satisfacere qveat. Ast si partibus bellum magis placeat, id se facile tolerare posse, qvi heic nil habeat, qvod amittat, & cui pax solo concordiæ studio, non proprium ob emolumentum qværatur.* Super Electoris expeditione dicebat: integrum ei esse facere, qvid placeat. Se sperare, eam soli paci promovendæ susceptam; ac faustos successus precari. Sed si sensa animi candide dicere debeat, sibi videri, id esse oleum camino addere. Nam si ei parti adsistatur, qvæ bellum trahere cupiat, exiguam pacis spem esse. Ast si Elector ad exemplum Sveciæ Regis, Moguntini & aliorum medium se gerere velit, facilem compositioni viam esse. Isthæc omnia, qvæ Rex cum Sverino locutus fuerat, legatus Gallicus ad verbum resciverat.

Sveci Electorem in diversa trahere conantur. 31. Mart.

§. 37. Ast Sveci, cum suboleret, qvanto studio Cæsar & Belgæ Electoris societatem ambirent, non minus enixe eum in diversa pertrahere laborabant. Unde à Rege Sveciæ ad Wangelinum literæ dabantur hoc argumento; *Se admodum optare, ut Elector operam sibi sociare velit ad exortum in Germania & vicinis locis incendium extingvendum. Namqve Crocovius Viennæ jactet, nimium in alteram partem studium prodere, ac ab Austriaca factione, in qvam is forte inclinet, inspirata videri; haut qvidqvam accommoda aqvæ paci reducendæ, qvam Elector antea cordi sibi esse ostenderit. Contra se minime probare posse, qvæ Gallus in Electoris & aliorum Ordinum ditiones patraverit. Igitur optare, ut Elector mediam viam ingrediatur, per qvam utrinqve secius acta per pacem aut inducias avertantur, ac aqva satisfactione reparentur; utqve adeo is vires secum conjungat, aliosqve Principes in easdem partes pertrahat, qvo huic conjunctioni autoritas accedat; per qvam ea bellantium pars, qvæ ob prævalentes vires nunc parum studii in pacem ostendat, ad amplectendas æqvas conditiones persvaderi qveat. Atqve id obtineri posse eo plus spei esse, qvod non dubitet, Gallum de priorum duritie postulatorum qvid remissurum, ac Belgas Gallo ex æqvo satisfacturos. Igitur jam id in qvæstione esse, utrum pium ac æqvum sit, ob vasta Hispanorum destinata, qvæ Germaniam non tangant, hanc tam misere opprimi. Nam cum Cæsar fateatur, Lotharingo, aliisqve Imperii Ordinibus in priorem statum repositis, nil sibi contra Gallum actionis esse; utiqve in solius Hispani gratiam tam exitiabile bellum protrahi. Sane Hispanorum in aula Cæsarea instinctu interpositionem suam suspectam reddi, & cum insociabili Pontificis officio absurde combinatum iri: ac Furstenbergii liberationem tanta pertinacia abnui. Igitur inqvirendum, an Electoris eadem qvæ Crocovii sententia sit; & num expediat ob Gallum in angustias redigendum bellum esse continuandum; cum utiqve qvo magis Gallus prematur, eo magis Austriacorum potentia gliscat; qvos facile libido subire possit Ferdinandi II. consilia resumendi.* Super hisce literis Wangelino petente cum Electoris delegatis colloqvium habebatur. Ubi nostri disserebant: *Electorem à Rege insimulari videri, velut non omnia ex ipsius sententia egerit, & in Austriacas partes inclinet. Sed isti constans propositum perstare, paci promovendæ operari. Alias apud Gallum haut dissimulasse, à rationibus Imperii separari se non posse; id qvod & per totam Germaniam publice declararit. Nec eum media via deflectere, si ad patriam contra hostilia tutandam, connitatur. Nec Regem suis literis Galli acta probare; qvæ sane nil pacifici arguant. Tantum porro abesse, ut Belgæ ostenderint, se Gallo satisfacturos, ut potius sæpe testati sint, se suorum nil amittere posse; ac bellum tamdiu gesturos, qvoad Gallus pacem inire cogatur, qva ipsorum securitati*

1674. 1. Maji.

1674. *tati prospiciatur. In solius Hispani gratiam bellum haut extrahendum. Cæsari qvoqve non pro solo Lotharingo curam, sed & pro Trevirensi, Palatino, aliisqve injuria oppressis. De Pontifice in seqvestrem adsciscendo nil sibi auditum. Ob Furstenbergium, qvem Cæsar Austriacæ Domui fiduciario nexu devinctum arguat, pacem haut retardandam, ac inter tractatus facile viam ei liberando inveniendam. Laude dignum esse, qvod Rex circa librandas partium vires solicitus sit, ne consilia anni vicesimi noni recoqvantur. Sed hac longe abesse videri, ac si talia moveantur, eum causa Protestantium haut defore.* Ad qvæ Wangelinus: *Regem adhuc constanter mediam viam tenere, ac nullo partium studio apud bellantes paci promovendæ incubiturum; ac confidere Electorem pariter facturum. Qvid Regi super Palatino negotio videatur, nil sibi mandatum. Sed cum hucusqve omnis opera circa inducias & pacem incassum consumta sit, unicum superesse remedium, ut Elector cum Rege omnes vires societ, aliosqve Germaniæ Principes in eadem consilia pertrahere studeat, qvo ad æqvam & stabilem pacem proponenda justo pondere pervinci qveant.* Addebantur obsoleta de vastis Hispanorum consiliis, qveis Cæsar & Belgæ à pace retrahantur. 4. Jun. Paulo post Wangelinus Electori stipendia offerebat alendo exercitui. Ad qvæ cum hic interrogaret; num eo nomine à Rege mandata habeat, & qvæ conditiones proponantur; is reponebat: sibi qvidem eam in rem nova mandata non esse; sed talia per literas insinuata. Et qvia Rex medium se tenere constituerit, qvod & Electorem facturum speret; & vero is facile intelligat exercitum hujus provinciis gravem incumbere, Regem ei sustentando subsidia curaturum, si qvid in menses postulet, indicare velit; ac sat facultatis sibi esse sub spe rati tractandi. Neqve vero Regi animum esse Electorem in bellum pertrahere, aut ut aliqvid qvieti ac saluti patriæ adversum suscipiat. Sed qvid peculiarium heic considerationum occurrat, ex Electore cogniturum. Et qvia rumor sit, legiones è Borussia huc movere, & qvæ in vicinia hospitentur, contrahi; Regem qvo ista spectent, nosse cupere.

Elector de suis destinatis Gallo significat. 25. Jun.

§. 38. Enimvero cum ista tanti non essent, ut Electorem à studio patriam contra insultationes Gallicas vindicandi retrahere possent, & jam copiæ ad ineundam expeditionem contrahi inciperent, hic destinata sua haut ultra dissimulanda ratus Verjo denuntiat: se defugere non potuisse, qvin Trevirensi ac Palatino auxilia ferat, qvæ præter communem erga Imperium 1674. obligationem è peculiari qvoqve nexu Electoralis Unionis debeat. Sane invitum se huc descendere, ac optare, ut Rex Germaniæ pacem dare velit. Qvem in finem ipse enixam operam sumturus sit, si conditiones pacis, qvas Rex desideret, norit. Circa qvam Rex ingens operæ pretium facturus sit, si Trevirensi ac Palatino satisfaciat, ac in alium persеqvendis tractatibus locum consentire, & qvæ hactenus negotium impedierunt, non amplius morari velit. 2. Jul. Ad qvæ Verjus: Electoris declarationem Regi inopinam visum iri, qvod specimina amicitiæ ab hoc ipsi exhibita talibus conatibus causam dare non potuerint, si maxime tam crebræ testationes de ejusdem in Regem affectu, & studio paria reponendi non accessissent. Nam etsi multa, de qvibus ipse subinde modeste qvestus sit, multa qvoqve aliunde relata, qvæ ipse communicarit, Regi suspicionem injicere potuerint: hunc tamen pro candido ac generoso suo animo testationibus Electoris plenam fidem adhibuisse, tractatu qvoqve cum hoc confisum eidem tam lucroso. Eqvidem ea conventione Electorem certos sibi limites circa Imperium reservasse. Fuisse qvoqve sibi aliqvando indicatum, Electori integrum esse Palatinum auxilio sublevare. Se tamen aliter credere non potuisse, qvam idem ratam partem haut excessurum; nec ad extrema descendendum, anteqvam molliora ac tutiora remedia tententur. Multo minus Electorem ideo fœderibus sese innexurum. Regem sane adhuc confirmare, se copias suas extra Germaniam abducturum, statim atqve caveatur, ipsum ex hac circa destinata sua turbatum haut iri: cum nemini magis Germaniæ tranqvillitas & pacis Westphalicæ conservatio, qvam eidem, cordi sit. Super Trevirensi Coloniæ conditiones ab ipso propositas, qvas soli Cæsarei rejecerint. Palatino amica omnia oblata. Reddita in Clivica ditione loca indicio esse, à Rege nil adpeti, qvod ad Imperium spectet. Nec dubitare, qvin Rex Electorem arbitrum inter se & Palatinum sumturus sit. Igitur facile fore Germaniæ tranqvillitatem stabilire, si hujus solius rationes respiciantur, ac Cæsar eandem pari cum Rege candore desideret, omnesqve qvorum interest in idem consentiant: ac ni aliunde suggestæ spes ipsos permoverent, ut ancipitis belli continuationem bonæ paci præferre velint. Regem qvoqve cum Belgis pacem cupere, sed cujus leges ignoret, cum isti de his nec proponere, nec audire velint. Hispani autem qvam ob cau-

sam

1674. sam bellum cœperint, ipsi haut constare. Regi porro haut occasionem fuisse super hisce rebꝰ ipsum mandatis instruendi, cum iste nondum sciat, Electorem super hisce peculiariter edoceri velle. Cum etiam Sveci seqvestrium munere fungantur, nescire Regem, num id hisce adimi qveat, aut num iidem Electorem in ejus partem admittere velint. Patientiam qvoqve Regis, tantas indignitates perpessi, antеqvam legatos suos Colonia avocaret, satis indicare, eum pronum resumendæ tractationi, modo id cum dignitate & securitate fieri qveat. Qvo fine reparanda esse contra fidem publicam in Furstenbergium patrata: qvam actionem non dubium esse, qvin omnes, qveis antiqva fides Germanica cordi sit, detestentur. Circa qvam non Galliæ solum, sed & magis Sveciæ Regis velut sponsoris ac seqvestris, ac aliorum qvorundam Principum honos versetur. Sed qvia omnia sibi jam proposita nova sint, eoqve sibi de Regis mente constare neqveat, nil certi respondere posse, qvoad ab hoc mandata acceperit. Interim petere, ut Elector destinata suspendat, nec consilia capessat amicitiam alterare apta, qvam Rex tantopere conservare atqve augere cupiat. Ad

7. Jul. hæc Elector: *Regi qvod ipse ceperit consilium inopinum videri non posse, qvod ipse nunqvam isti demonstrare omiserit, ni Germania protinus belli malis levetur, se non posse non ei liberandæ arma expedire. Et si maxime id ipse non declarasset, pactum cum Gallo initum satis probaturum, se nil ex improviso fecisse. Inprimis post occupatum Germershaimum liqvido declarasse, nullo modo à se diutius suspendi posse, ad qvod tam multis de causis obstrictus sit. Igitur sperare, Regem id consilium pro novo haut habiturum, cujus amicitiam semper debita dignatione æstimet, ac nunqvam refrigerari optet. Ac tantum sibi de justitia & æqvitate Regis polliceri, ab eo primo damnandum se fuisse, si tam sanctæ obligationi, qva patria teneatur, defuisset; cui & jurata inter Electores Unio accedat. Seqvestris munus se se Sveco subtrahere, aut in ejus partem venire nolle, qvod ab hoc candide exerceri arbitretur, ut circa id mutari qvid haut desideret. Optare tantum ut istud eum fructum producat, qvem Svecus qværat, honestam & communem pacem; ad qvam ipse omnia collaturus sit, ut tamen seqvestris officio se miscere nolit. Qvod Rex aliqvot loca in Imperio restituere cœperit, bonum factum esse. Sed si is metum, qvi adhuc plerosqve urgeat, ac judicia, qvæ de ista restitutione feruntur, plane removere velit, ulterius procedendum, ac omnia reddenda esse, Germania in statum, qvi ante bellum hoc fuerat, reposita. Furstenbergii causam, postqvam Coloniensis cum Cæsare transegerit, Gallum non amplius tangere: neqve rationi congruum, ob unicum hominem, cui & nil mali metuendum, tot myriades innocentium extremis belli malis pessumdari. Super suis consiliis Regem haut sinistre judicaturum, si consideraverit, ea non odio, inimicitia, aut æmulatione erga ipsum capta, sed unice promovendæ paci, nec peculiare se emolumentum captare; ac adhuc optare, ut Rex isthoc consilii properata pace intercipere velit, totam Europam exhilaratura, ac à se in summi beneficii loco habenda.* Ad qvæ Verjus: ista altioris indaginis esse, ad qvæ nil qvod respondeat, ha- 1674.

3. Aug. beat. Eum paulo post Elector amice dimittebat, traditis literis obitæ legationis fidem facientibus; qvibus denuo testabatur, alia consilia capere sibi integrum non fuisse communi libertati & securitati vindicandæ, cui extrema vis inferatur, addito voto, ut Regi placeat tam funesto bello finem imponere. Haut eo minus Strada Comes Tra-

7. Sept. jecti ad Mosam præfectus minaces literas ad regimen Clivense scribebat; a Rege se jussum eam provinciam hostili modo habere.

Cum Wangelino disceptatio. 26. Jun. §. 39. Major disceptatio cum Wangelino surgebat, cui itidem Elector exponi jubebat; Se nun dubitare, qvin suæ hactenus actiones Regi probatæ fuerint, cujus fœdere deinceps qvoqve firmiter stare decreverit. Sed qvia & cum id absolveretur, & postea sæpius declaratum sit, Imperii decreta sibi seqvenda; & vero præter spem & frustra consumtis toties ingestis monitis de non turbando Imperio, & amovendis ex eo copiis, hostilia indies intendantur, Palatino qvoqve nuper oppresso, sibi qvoqve invito qvantumvis arma expedienda fuisse, ut decreto Imperii, ac obligationi in patriam, simul peculiari nexui erga Trevirensem & Palatinum satisfaciat. De hoc igitur Regi ex fœdere significare, ac petere, ut & hic agnato suo Palatino upem ferat; super qvo ex Wangelino Regis sententiam cognoscere velit. Eadem se qvoqve Verjo exposuisse; qvi tamen ista parum æqvo animo audire visus fuerit, ac defectum mandati excusarit, addito, Regem nec in reductionem sui exercitus, nec in alium tractatibus pacis resumendis locum consentire posse, ni super Furstenbergio ipsi satisfactum fuerit. Ad qvæ Wangelinus: nil hactenus sibi à Rege injunctum, qvid Electori super negotio Palatino respondere debeat. Eum qvoqve non aliter credidisse, qvam ab Electore ratam duntaxat partem ad auxilia Imperii & Circulorum col-

Zzzzz

1674. latum iri; nec sibi persvasisse, cum toto eum exercitu iturum. Igitur se de istis ad Regem relaturum, ac petere, ut iter suspendatur, qvoad à Rege responsum veniat. Verjum qvoqve dixisse: se metuere, ne id consilium secus qvam speretur succedat, ac iterum inter Galliam & Electorem dissidium inde surgat. Eqvidem Electorem semper sibi potestatem excepisse Imperio debita præstandi: præsens tamen consilium longiꝰ procedere, dum justo cum exercitu apertis Galliæ hostibus in auxilium itur. Igitur eum petiisse, ut de hoc ad Sveciæ Regem referat; acuti hic ante annum operam contulerit componendo inter Galliã & Electorem dissidio, qvo hortante & iste huic Clivicas urbes tanto eum adparatu bellico gratis reliqverit; ita & nunc idem Electorem tam periculosis ausis desistere moneat. Simul instabat, ut Elector mentem suam circa pecuniam subsidiariam à se nuper oblatam declaret. Conditionum summam huc redire: Regi haut in animo esse Electorem in alterutram partem pertrahere, aut ut contra qvietem & salutem Imperii qvid suscipere necessum sit. Ne hoc incendium latius grassetur, Regem cupere, ut Elector in ejus belli partem non veniat, ac neutri bellantium accedat, sed medium se teneat, qvo Regi circa promovendam pacem tanto efficacius adsistere qveat. Ut eidem haut eo minus integrum sit exercitum in promtu habere non solum ad mutuam utriusqve provinciarum defensionem ex foedere, sed ut eum ad promovendam pacem Regi sociare qveat, eo fortius hortando illi, qvem adparuerit æqvas pacis conditiones qvam maxime respuere. Ut Elector mature super ratione pacem in Imperio instaurandi cum Rege conveniat, & ei exseqvendæ operam navet. Ut utriusqve ministri ubiqve communicatis consiliis agant, ac in eandem sententiam loqvantur: eamqve conjunctionem ubiqve publicent, qvo tanto major amborum autoritas sit. Ut Elector operam det, qvo & alii Ordines ad medium statum pertrahantur. Ut mature conveniatur, qvomodo alter alteri opem ferre debeat, si alterutrum invadi contingat. Ut omnia eo melius exsecutioni dari qveant, simul sublevandis Electoris ditionibus Regem huic certam pecuniam subsidiariam curaturum, si is fidem det, sese neutri nunc bellantium accessurum. Qvæ tanqvam fera, & ab Electoris rationibus abeuntia silentio transmittebantur. Mox Elector Wangelino significabat: *Ipsum sæpius*

2. Jul. *declarasse, Regem Sveciæ decreto Imperii satisfacturum, idqve ut præstent rectoribus provinciarum suarum Teutonicarum injunxisse.* 1674. *Unde eidem sententiam Regis super Palatino negotio occultam esse non posse; ac sperare haut minus, qvam ipse faciat, Regem Germaniæ defensionem amplexurum. Destinata sua, qvoad responsum Regis ad ejus relationem reportetur, libenter se suspensurum, si fieri possit. Sed id non amplius sui arbitrii esse, ac jam sibi exprobratum, per moras à se adhibitas Imperio grave damnum provenisse. Responsum è Svecia intra mensem adesse non posse. Interea Gallos sine intermissione grassari. Unde non cunctandum, ne sibi occinatur; dum Romæ deliberant, perit Saguntus. Verji dicta minarum instar habere, ac adversus ista securitati consulendum. Arma sua ab Imperio non ad ratam duntaxat partem restringi. In Unione Electorali potius exprimi, ut unus Electorum alteri omnibus viribus adsistat. Ac absurdum esse postulare, ut defensio intra eum modum suscipiatur, qvi depellendo periculo haut sufficiat. Non opus esse, ut Verjus periculum ex hoc negotio oriri aptum ingerat. Nam id satis se agnoscere, ac invitum huc descendere: Sed eam sibi viam ineundam, qvam fas & officium ostendant. In manu tamen Galli positum, Germaniæ protinus qvietem reponere. Restitutionem Clivicarum urbium per legatos se Sveticos enixe, sed frustra qvæsivisse, & eam post non è benevolentia, sed subigente belli necessitate secutam; ac Gallos eodem tempore professis hostibus plura restituisse. Qvin Verjum, cum jam Rex præsidia inde deducere decrevisset, duras conditiones exegisse. Num sua expeditione bellum magis exasperandum, qvam pax promovenda sit, penes divinam providentiam situm. Se interea suscepisse, qvod officium imponat. Desidendo nil profici, cum plures Ordines subinde opprimantur, ac plures qvotidie copiæ infundantur, immani populatione & incendiis Germaniam deformantes; inprimis cum Gallus nullam spem tractatus instaurandi faciat. Unde fidem patriæ debitam haut permittere, ejusdem Reip. membra auxilii exsortia destitui; nec bello fomitem suggerere argui posse, qveis ex armis nil aliud emolumenti qværitur, qvam ut honesta pax acceleretur. Pro oblatis subsidiis grati animi vices deberi. Qvod si igitur Rex ad salutarem istum scopum id impensa velit facere, totam Germaniam, ac posteritatem, ac se cumprimis ingens ipsi beneficium debiturum. Sane mentem Regis alio tendere non posse, cum iste exercitum promovendæ paci adhibendum ferat, qvam utiqve is remoretur, qvi Germaniam milite inundet. Nam ut hæc ad pacem compellatur opus non esse, qva eandem anxiis votis anhelet.* Eidem tractatum cum Belgis communicari petenti respon-

1674. responsum: Electori multa cum istis negotia intercedere, præcipue è priori fœdere; ac negotium id adhuc imperfectum esse. Nec sibi communicata, qvæ Rex cum Gallo, & Hanoverano tractarit. Ad ista qvod reponeret Wangelinus nil habebat, nisi qvod utiqve cum Rege prius consultandum fuerit, an non Palatinum negotium amice componi præstet; præsertim cum Verjus Electorem arbitrum adsciscere velit. Qvousqve Electoralis Unio se porrigat Regi non constare. Interim petere, ut Elector Palatinum permoveat ad amice cum Gallo transigendum. Elector contra: Wangelino memoria non excidisse, uti ipse semper armis in Germaniam illatis, ac præcipue improvisa in Palatinum invasione indoluerit: uti ex eo tempore ubiqve institerit, ut Germania in tranqvillum statum reponatur. Statim qvoqve ac de Palatinatus invasione auditum fuerit, ablegato proposito; sibi extra dubium haberi, à Rege Sveciæ eundem multas ob causas haut desertum iri, ac uti inevitabilis obligatio sibi id consilii extorserit, qvod Regi Sveciæ, qvem conservatio Germaniæ, ac præcipue Palatinatus tam prope tangat, improbari haut possit; ut &, qvod ei tutius exseqvendo ipse cum aliis fœderi se illigaverit, id qvod nupero cum Rege pacto diserte cautum sit. Nam si integrum sibi sit Imperium tutari, aliasqve sui status rationes seqvi, haut minus fas fore idonea ad eum finem remedia adhibere. Dudum qvoqve Brandio injunctum de istis in Svecia significare, etsi forte is adversam ob valetudinem serius eo pervenerit. Idem mox ut Electorem ab ea expeditione diverteret, significabat; Gallum paratum esse cum Palatino transigere, ac Regi suo gratum fore, si Elector hunc ad id permovere velit. Cui responsum: Potius id cogitandum, ut communis pax constituatur, ac per eam Palatino, aliisqve oppressis satisfiat. Aurelianensem Ducem idem ad Palatinum socerum retulisse; qvi itidem responderit; ut circa communem pacem promovendam satagar. Sed Regem reposuisse: *tædio sibi fore si nil videat, qvod agat.* Atqvi ejusmodi separatæ paci nil securitatis inesse: citra hanc autem, pacem inane simulacrum esse, turbandis armorum paratibus, pro libidine Galli abrumpendum. Interim ab ejus præfectis & qvæstoribus easdem vexationes, qvæ in bello tolerandas. Igitur semel Gallo per conjunctas vires facultatem Germaniæ insultandi adimendam, ac solido eundem nexu stringendum, ut futuræ pacis leges haut ita temere perrumpere liceat. Inprimis cum tam parum fidendum sit sponsionibus eorum, in qvorum aulis Gallus tot obnoxios habeat, qvas & per cavillationes eludere in proclivi sit. Inde Wangelinus scriptum offerebat hoc sensu: *Cum à Rege super Palatino negotio nil significatum sibi sit, haut constare, utrum eo nomine ab Electore captum consilium Regi placiturum sit, an minus. Metuere tamen, ne Rex, qvin totus orbis miraturus sit modum eo in consilio arripiendo adhibitum, ei plane adversum, ad qvem Elector novissimo fœdere se adstrinxerit; per qvem facile amicitia inter Regem & Electorem, Germaniæ & rebus Protestantium tam necessaria, imminui qveat. Nam etiamsi Elector liberam sibi facultatem reservarit circa ea præstanda, qvæ ad salutem Imperii à se deberi existimaverit; à qva & Regi nunqvam discedere animus fuerit: perspicue tamen eo fœdere conventum, ne alteruter paciscentium seorsim consilia tam longe penetrantia capessat, multo minus alia fœdera ineat, nisi prius mature cum altero super iis consultaverit, ac operam dederit, ut & eundem in sententiam suam pertrahere qveat. Atqvi Electorem sibi semper confirmasse, à se ubiqve operam dari amicæ turbarum compositioni: cum Cæsare, Hispano aut Belgis nihil egisse, qvod ad communes Germaniæ rationes spectet: nec alio fine copias contrahere, qvam ut tam periculoso tempore in propinqvo sint. De exercitu in Palatini auxilium educendo nil sibi significatum, qvoad omnia circa eum ita disposita forent, ut expeditio exiguum in tempus suspendi posse negaretur. Id qvod non possit non Regi improvisum videri. Ac facile perspectum fuisse, Brandii iter tam expeditum haut fore, qvam præsens rerum conditio reqvirat. Qvod autem Elector per istum Regi communicationem fieri maluerit, id suo loco relinqvi, vel qvod noluerit ea destinata maturari, vel qvia ipse suspectus habeatur. Cæterum Regem adhuc negotio ulterius misceri nolle, qvam qva seqvestris munus ducit, utut partium utraqve oblatis insignibus emolumentis eum sibi adjungere studuerit.* Addebat, Belgas nulla dissimulatione publicare fœdus cum Electore initum. Contra Elector: *Circa communicationem à se nihil omissum. Semper se ingessisse; nec Imperium, nec Palatinum à se deseri posse. Sed Wangelinum semper nil sibi super eo negotio mandatum excusasse. Unde facile à se prætextum arripi potuisse abrumpendæ communicationi. Se tamen non omisisse vel ex superfluo subinde exqvirere, qvid consilii Rex circa istud ceperit. Omnia sua consilia, omnes actiones, omnia fœdera, & ipsum cum Gallo pactum pro fundamento habere pacem Germaniæ. Qvomodo hæc agen-*

20. Jul.

21. Jul.

Qu'il etoit fasché de voir, qu'il n'y avoit rien à faire.

22. Jul.

articulo IV. & XX. & separato I.

27. Jul.

1674. *diratio, postqvam omnis pro pace opera incassum consumta sit, fœderi adversari qveat? In unum & eundem, qvi inter Imperii Ordines censeatur, simul cadere non posse; pacem Imperii servari cupere, ac propulsandæ Ordinum oppressioni debita auxilia non præstare. Hos intra limites cum ipse se teneat, ut paci promovendæ studeat, & obligationi erga patriam satisfaciat; se confidere, Regem ob institutum hoc laude dignum amicitiam imminuturum, ac totiens repetita declaratione erga Imperium sese haut subtracturum. Destinata hæc haut prius potuisse communicari, qvoad constiterit, num Gallus ultro pacem Germaniæ sit redditurus; unde non prius opus fuisse negotio se miscere. Brandium morbo fuisse impeditum iter persequi; ea remorasse prævideri potuisset, alium fuisse mittendum. Cum ablegatus semper defectum mandati excusarit, aliqvo fructu cum eo communicari haut potuisse, eoqve necessum fuisse ad ipsum Regem negotium referri. Deniqve sperare, Regem consilii sui rationes è Brandio auditas probaturum, nec minus laboranti Germaniæ auxilio suo præsto fore, ac fœdus, mutusqve amicitiæ cultum deinceps qvoqve cordi habiturum. Et qvia ipse propediem iter ingressurus sit, se interea tutamen suarum ditionum ipsi commissurum.*

Litera Electoris ad Regem Sveciæ. 30. Jun.

§. 40. Paulo ante literas ad Regem Elector dederat, qvas verbis conceptis heic inserere placet. *Qvæ inter Regiam Majestatem Vestram & Nos de procuranda Germaniæ cumprimis pace ac tranqvillitate subinde agitata & capta sunt consilia, optime recordatur Regia M^tas V^ra, & placuerunt qvidem ante omnia utrinqve pacifica & mitiora recuperandæ pacis media, non tamen armis adeo destituta, ut nullum inde robur iis accedere posset. Atqve proinde Reg. M^tas V. suscepto publice mediatoris munere, magno cum zelo, atqve hinc maxima cum laude sua id egit, ut bono cum Deo æqvis inter belligerantes conditionibus pax coiret. Neqve Nos nostris defuimus partibus operam dantes, ut per legatos nostros, aliisqve rationibus commodis animi & domi, & ubiqve ita præpararentur, ut in publico ad tractandam pacem destinato loco res eo felicius procederet. Nec caruit plane successu laudabile ut qvam maxime istud R.^æ M^tis V.^æ studium, nec Nos operæ nostræ pœnituit, donec nescimus qvo fato Coloniæ filum illud pacificæ negotiationis abruptum, & pariter omnis fere spes pacis per ejusmodi instituta recuperandæ extincta fuit. Nec omissa modo consilia pacis, sed armis unice datus est locus, dum hostilia illa, qvibus Elector Trevirensis jam ante petitus, Palatino qvoqve Electori inferuntur, nobilissimæ ad Mœnum provinciæ ferro flammaqve vastantur, ac Proceres Imperii juxta cum subditis in carceres conjiciuntur, & alia in pacato solo, qvale qvidem qvævis Imperii provincia esse debebat, patrantur, qvæ etiam in hostico aliqvando non permittuntur. Necessarium hinc visum est Imperatori Ordinibusqve Imperii Ratisponæ congregatis, ut laborantibus ita Imperii Principibus, & tantum non prostratis, ex lege Imperii suppetiæ ferrentur, & Electores dicti ab Electoribus reliqvis auxilia atqve opem, qvæ ipsis ex Unione, qvam dicimus, Electorali debetur, poscebant. Sæpius ista ablegato Gallico, qvi apud aulam nostram moratur, exposuimus, atqve Regem Christianissimum per illum rogavimus enixe, tandem exercitum suum è Germania evocaret, eidemqve suam redderet tranqvillitatem. Indicavimus eidem pariter non posse nos tandem deesse fidei, qvam Imperio, ac Collegio Electorali, & huic qvidem juratam dedimus, qvam integram Nobis & in pactis nuper cum Sua R. M^te Galliæ initis reservavimus, atqve proinde in eo Nos esse, ut eidem ex asse satisfaceremus. Exposuimus eadem qvoqve R.^æ M^tis V^ræ ablegato & Colonello Domino de Wangelin, ut de iis omnibus ad R.^am M^tem V.^ram non referret modo, sed & fiduciam nostram, qvam in R.^a M^te V^ra repositam habemus, ac simul exponeret, qvid afflictissima Germania de R.^æ M^tis V^ræ animo propenso atqve affectu singulari promitteremus. Hic vero qvæ respondenda Nobis ab ipso essent de auxiliis afflictis Imperii Statibus ferendis non habere in mandatis, nomine vero & ad postulatum ablegati Gallici proposuit, eam, qvam Nos reputaremus pacis viam, viam potius esse ad bellum & inimicitiam Regis sui, rogavit deniqve prædictus R.^æ M^tis V^ræ ablegatus, ut auxilia, qvæ Imperio destinavimus, differremus, donec cum R.^a M^te V^ra de iis actum fuerit. Eqvidem nihil Nobis magis est in votis, qvam ut nunqvam nobis imponeretur necessitas armis patriæ succurrendi, & tantum abest, ut non libentissime ea differre vellemus, dummodo id pericula patriæ & jurata fides permitterent. Eadem exigunt potius, ut R.^am M.^tem V.^ram majorem in modum rogemus, ut afflictissimæ Germaniæ non modo pacis consiliis, qvibus adhuc eandem invigilare novimus, sed qvacunqve possit ratione adesse, nostraqve, aliorumqve Ordinum instituta ad pacem procurandam unice spectantia juvare dignetur. Jamdiu est, ex qvo ad R.^am M^tem V^ram Consiliarium nostrum intimum Christophorum de Brandt ablegavimus, ut fusius mentem nostram R.^æ M^ti V.^ræ exponeret; accepimus autem gravi eum in via correptum morbo,*

& incerti

1674. & incerti adhuc sumus, ubi in præsenti commoretur. Non potuimus non igitur nostris his literis ad R.am M tem V.am ista deferre omnia. Quibus & hoc addendum duximus, proposuisse Nobis antedictum R.æ Mtis V.ræ ablegatum, consultum videri R.æ Mti V.ræ, ut copias nostras in provinciis nostris adhuc aliquandiu retineremus, Regiamque Mtem V.ram pro suo erga Nos singulari affectu id acturam, ut militibus nostris, ne nimis illi graves essent provinciis nostris, de sustentatione pro parte aliqua prospiceretur. Grati agnoscimus hanc R.æ Mtis V.ræ propensionem, nullo non officii genere demerendam. Rem ipsam quod spectat, id imprimis spectandum putamus, in quem denique finem domi alendus sit miles? Si patriæ succurrendum, si afflictis juvandis, nunc certe illud tempus est, quo id agendum maxime; & quo diutius auxilium differtur, eo facilius subvertuntur afflicti, tantoque majora incrementa capiunt virium illi, qui eos opprimunt. Consultius forte videbitur servare militem extra belli aleam, tantum ad pacis studia promovenda. Pacem autem Nobiscum expectant votis ardentissimis Imperii Ordines, & æquis bi transigent sine dubio conditionibus, ut contra illos pacis procurandæ causa armis opus non sit. Hostilia arma hæc desideria ipsis satis extorquent, ita ut amicorum armis opus non sit, nisi ad pericula & vim depellendam. Nunquam autem à pacis consiliis alieni erimus, ut novit cordium scrutator, Nobis nulla consilia cordi esse, quam quæ ad pacem spectant. Illam ut Pacis Autor Nobis dare velit, Regiæque Mti V.ræ prospera quæque largiri dignetur, hoc est, quod ab ipso humillime & ardenter petimus. Coloniæ ad Spream d. 30. Jun. 1674.

Wangelini super Electoris expeditione monita. 11. Jul.

§. 41. Post procedente in expeditionem Electore Wangelinus exhibito scripto declarabat; se haut credidisse, Electorem toto cum exercitu in Gallum moturum fœdere cum Hispanis & Belgis inito: cum is semper confirmarit, se medium mansurum, ac cum Rege suo consilia viresque sociaturum, spe quoque facta oblata subsidia à se haut repudianda. Nunc ista absque matura communicatione suscepta. Regem judicare, publico bono, ac peculiaribus Electoris rationibus tutius esse, hunc suo cum exercitu velut in excubiis agere. Quo fine à se adhuc subsidium pecuniariũ offerri. *1. Aug.* Ac Gallum utique in pacem pronum. Ad quæ Elector: Satis se communicasse, quæ fœdus reqvisiverit. Capta à se consilia ad impediendam pacem non spectare. E propositis à Brandio Regem satis judicaturum, sua consilia præmatura non esse. Sperare quoque Regem decreto Imperii conformem se gesturum; præsertim cum is semper declaraverit, se nomine provinciarum Teutonicarum haut diversa à reliquis Ordinibus consilia initurum; nec dissvasurum, quo minus ipse ex Imperii decreto aut Unione Electorali debita præstet. Subinde quoque se testatum, in medium se statum consentire, aut ab Imperio disjungi haut posse. Circa subsidia sæpius indicatum, haut aliter judicari, quam ista à Gallo profectura, quæ admittere gravissimæ rationes dissvadere. Ne ita abrupte respuerentur, decorum amicitiæ reqvisivisse. Ubi haut omittendum fuerit, utut Wangelinus tantopere circa sistendam Electoris expeditionem laborarit, tamen in conventu Circuli Superioris Saxoniæ, qvi mense Augusto Lipsiæ agebatur, Citerioris Pomeraniæ ablegatum Albertum Joachimum Molzanum pro sententia dixisse: Regem Sveciæ nuper conditis Imperii decretis utique stare, ac semper ratam copiarum partem in promtu habuisse; quæ & in expeditionem mittenda fuerit, ni is seqvestris munere fungeretur; ac Gallus ansam arrepturus esset ipsum studii adversam in partem arguendi. *Molzan.* Cui nomine Circuli responsum fuerat: *Seqvestris munus, quod Rex Sveciæ susceperit, Ducem Bremæ ac Pomeraniæ ab obligatione, qva is Imperio teneatur, liberare non posse.* Demum cum jam Elector Rhenum transiturus esset, Wangelinus à Rege se evocatum ferebat obeundæ functioni militari, inter valedicendum de constanti Regis sui in istum, fidaque vicinia confirmans. *4. Oct.* Cui ad extremum Elector exponi jussit: *Sese hanc expeditionem salvo officio defugere haut potuisse, deque ea Regi quantum licuerit sat mature significasse. Tractatus cum fœderatis ad hunc usque diem nondum plene absolutos, eoque communicari non potuisse. Exhiberi tamen legenda, qvæ in promtu sint. Ceterum denuo rogare Regem, ut miseræ oppressæ Germaniæ rationem habeat. Eum inclutæ Principum Palatinorum stirpe ornundum egregias in Germania provincias possidere: semper obstrictum se agnovisse explendis Imperii decretis: eoque nunquam sibi persvadere potuisse, eum abs quopiam contra Germaniam incitari posse. Neque se perspicere, quomodo una manu oppressis Ordinibus, altera hostibus Imperii auxilium præstari queat. Equidem legatum Gallicum Holmiæ satagere, ut aperta hostilitas inter Regem & se excitetur; eoque nomine ad fœdus provocare, quale ipse existere haut credat, & Wangelinus semper insistatus fuerit. Ac absurdas esse rationes, ab isto Gallo adductas, quasi ipse de bello Sveciæ infe-*

1674. *inferendo agitet. Sibi nullius Principis amicitiam magis cordi esse, qvam Sveciæ Regis; nec suam vicissim amicitiam huic inutilem. Regis Parentem Gallicis destinatis parum fuisse addictum, ac post ejus obitum magis erupisse, qvo animo Galli in Germaniam essent. Qvid Trevirensi, qvid decem oppidis Alsatiæ, qvid Comiti Nassoviæ & aliis contigerit, se nolle memorare. Tantum qvid P[illegible]ino factum memorare, tam recenti affinitate Do[illegible]ui egia innexo. Eadem omnibus expe[illegible]an a. Ista Regem nunqvam probaturum, ac po ius ad eam pestem opprimendam simul icnn xurum, conciliatione pacis continuata.* Ad qvæ Wangelinus nil præter inania, ac sæpius ingesta reponebat, ac inde Argentorato facessebat.

Legatio in Sveciam.

§. 42. Fortasse tamen Sveci in alia consilia adduci poterant, aut saltem prætextum offensæ adimebatur, qvasi non satis tempestive aut scrupulose cum iis communicatum foret, si Christophorus Brandius maturius in Sveciam adpulisset. Is qvippe apud Regem exponere jussus fuerat; uti Electori semper studium fuerit cum Rege amicitiam colere servandæ publicæ paci ac securitati; cui fini recens ictum fœdus plus occasionis præbeat. Et qvia isthoc id potissimum spectet, ut ad Rhenum latius subinde se diffundens belli incendium restingvatur, Electorem se valde obstrictum Regi profiteri, communicata per Wangelinum ipsius sententia; ac uti lætum sit, Regi studium communis ac solidæ pacis promovendæ persistere, ac eundem paria secum consilia fovere; ita proposita à Rege non sibi solum probari, sed & eadem pluribus jam locis secutum, eaqve deinceps qvoqve continuaturum. Qvo fine & Brandium se misisse, ut utriusqve sententia eo commodius percipi atqve communicari possit. Et qvanqvam metus sit, ne abrupto Coloniæ tractatu spes pacis non parum imminuerit, ac propinqva expeditione difficilius futurum sit ad alium congressum rem deducere: se tamen haut omissurum omnem operam eum in finem navare, si à Rege occasio & via sibi ostendatur. Ubi de induciis mentio injiciatur, responderet: post abruptos tractatus parum esse, qvod de iis agatur; ac de instaurando potius conventu laborandum. Qvanqvam autem ipse propositis induciis jam apud unum & alterum suspectum se reddiderit, ac sibi objectum sit, facilius fore super pace, qvam induciis convenire: se tamen libenter Regis sententiam super iis cogniturum, ac data occasione circa easdem qvoqve operam navaturum. Ostenderet qvoqve, qvantum malorum invasio Palatinatus post se tractura sit; ac uti Gallo non solum dissvadendum, ne amplius ullum ex Imperii Ordinibus impetat, sed & eundem hortandum, ut omnia in integrum restituat. Id se jam fecisse, ac ulterius facturum. Decreto tamen Imperii circa auxilia Palatino ac Trevirensi ferenda officio subigeute subtrahere se haut posse: præsertim cum non audierit legatum Svecicum Ratisponæ contra Imperii decretum qvid opposuisse. Et qvia Saxo tanqvam Superioris Saxoniæ director copias Circulares contrahi urgeat, se qvoqve qvid Regi videatur nosse cupere. Addebatur de Polonica electione, num qvod operæ pretium pro Neoburgico fieri qveat; ac ne id Regnum, ubi necessitas ingruat, sine auxilio relinqvatur. Si de pace inter Gallum, ejusqve hostes moveatur, diceret: eam ægre sperandam, qvousqve iste Lotharingum ad tractatus non admittat; unde Rex eidem serio demonstraret, qvam necessarium sit Lotharingico legato diplomata indulgeri. Si de liberando Furstenbergio mentio fiat, reponeret: Electori qvidem, qvæ cum isto acta sint, ingrata audita fuisse, utpote tractatibus remoram injectura. Sed postqvam id semel patratum sit, non adparere, qvare ideo totum pacis negotium everti debeat; præsertim cum Cæsar graves rationes adducat, qvare istum in potestatem redigi necessum fuerit. Obiter de negotiis qvibusdam Pomeraniam provinciam spectantibus subnectebatur.

20. April.

§. 43. Sed qvia, dum Brandii iter morbus moratur, res interim insignem mutationem subierant. Elector missis aliis mandatis Regi exponi jubet, qvibus de causis necessum sibi fuerit cum Cæsare ac Belgis se conjungere. Scilicet *Cæsarem, ac directores Circulorum, sub qvibus ditiones suæ sitæ sunt, ac Palatinum indies acrius institisse, ut rata copiarum pars ad auxilia Ratisponæ decreta submitteretur, qvod & leges Imperii & Unio Electoralis reqvirat. Unde necessarium visum copias è Borussia & aliunde contrahere, qvo oppressi auxilio qvantum possit subleventur. Haut immerito tamen se metuisse, ne suscepta oppressorum defensione ditiones suæ periculo exponantur; tum & rationis fuisse sibi cavere adversus illos, qveis ista forte parum grata futura sint. Ac recens Palatini exemplum extare, qvi tam violenter oppressus sit ab iis, qvi eo ipso tempore ad propiorem conjunctionem amicissimis verbis invitabant, non aliam ob causam, qvam qvia ob sui conservationem ac securitatem propius Cæsari*

Alia mandata. 6. Junii.

1674. *sari se innectere agitarit; id qvod nullo jure prohibitum erat. Sed & suas ditiones proprio milite alendo exhaustas, cum alius eum in finem aliunde pecunia suppeditata sit; qva & sibi oblata sit, non modico civibus levamento cessura, nisi eam accepisse obligationi erga patriam repugnare visum esset; nec metus fuisset, ne per eam inutilis redderetur ad ejusdem Reip. consortibus auxilia ferenda, ac communem pacem promovendam. Igitur necessarium visum ejusmodi pactis se munire, per qva & cuivis periculo occurri posset, & innoxium scopo suo subsidium sustentando exercitui potiri liceret. Cui fini nil aptius visum, qvam cum Cæsare ac Belgis antiqva fœdera renovare, ac ad præsentia tempora accommodare. Qvam in rem duo sibi potissimum animos addidisse. Nam & sibi constitisse utrisqve honestam pacem cordi esse: ac amicos & vicinos suos, à qvibus disjungi non potuerit, Saxonem, Cellensem, & Guelferbytanum jam Cæsari ac Belgis sese per fœdera illigasse. Nec adparuisse, qvid obstaret, qvo minus ipse tale consilium capesseret. Nam proximo cum Gallis pacto expressis verbis sibi reservasse, ne Imperium destituere, ejusve rationes teneretur negligere. Ac penes solum Gallum culpam esse, qvod sibi causa publica suscipienda oppositis armis sit; velut qvi primum nulla necessitate, ac dissvadentibus amicis & fœderatis exercitum suum Germaniæ infuderit, urbes Alsaticas occuparit, Palatino arma intulerit, plura hostilia susceperit; qvibus omnibus abstinere poterat & debebat. Eqvidem se eo pacto promisisse de auxilio Belgis non ferendo; id qvod & accurate observarit, utut Galli ea pacta multifariam violarint, Clivicæ provinciæ gravissimis damnis illatis. Sed postqvam Gallus Belgis ultro Geldriam, Ultrajectum, & Transisalaniam reddiderit; simul Anglus, Coloniensis, ac Monasteriensis, Gallicis licet fœderibus arcte innexi, pacem cum istis inierint; cur & sibi, cui nunqvam hostilitas cum ea Rep. intercesserit, integrum non fuerit veterem cum hac amicitiam instaurare? Ac si Gallus objiciat, cum Hispano qvoqve fœdus nexum; sane non minus integrum sibi cum hoc, qvam cum Gallo fœdera inire. Et qvia Cæsar ac Belgæ tam arcto nexu isti ad pacem usqve se illigaverint, declinari à se ejusdem fœdus haut potuisse. Qvod eo minus sibi exprobrari qveat, qvia Hispanus nil actionis in Germaniam moveat; nec ipse ad aliud se obstrinxerit, qvam ad instaurandam pacem Westphalicam, Clivicam, & Aqvisgranensem. Deniqve ex eo tempore, qvo fœdus cum Sveco initum sit, faciem rerum valde mutatam. Id autem fœdus utriqve permittere eas partes amplecti, qvas sibi qvisqve maxime proficuas judicaverit. Et qvanqvam simul placuerit, circa id* 1674.
communicatis consiliis procedendum: Svecos tamen hactenus circa sua nil ipsi communicasse, ac inprimis, qvid cum Anglo negotii contrahant; qvid rationum ipsis cum Gallo, à qvo insignia subsidia accipiant, intercedat; ac de fœdere cum Hanoverano nuper admodum, & laxis duntaxat verbis indicium fecisse. Ut tamen fœderi satisfaciat, simul amicitiam cum Rege qvantum in se continuet. Brandius huic communicaret, sibi constitutum oppressis Ordinibus ex decreto Imperii, ac subigente officio opem ferre, qvod & Regem facturum speret, simul paci promovendæ incumbere. Fœderum cum Cæsare, Hispano ac Belgis copiam faciendam, qvamprimum ea perfecta fuerint. Qvæ si & Regi amplecti placeat, ingens momentum ad Europæ pacem allaturum. Sed si id facere dubitet, spem tamen esse, Svecum facta cum ipso fœdera constanter servaturum; qvod & ipse facturus sit. Cæterum qvod de hoc negotio haut maturius communicatum fuerit, Brandius in moras sui itineris rejiceret, & qvia metus fuerit, ne si Wangelino ista significarentur, eadem statim Gallo innotescerent; nec tractatum adhuc perfectum fuisse. Deniqve & operam dare jubebatur Brandius, ut ope Senatorum, qvi tam fervida Sveciæ pro Gallo consilia improbabant, Regem permovere qveat, ut hic istum enixius ad amplectendam pacem impelleret.

§. 44. In Sveciam cum pervenisset Brandius, multa differi audiebat de suspicione, qvam Ordinibus gliscens Cæsaris potentia, & longius tendentia consilia generare debeant. Eodem qvoqve tempore Feuqvierius legatus Gallicus circa trajiciendas in Germaniam Svecicas turmas ita enixe laborabat, ac si plane Galliæ negotium gereretur; qvi & plus tunc pecuniæ qvam antea numerabat. In omnium sermonibus magno fervore Gallis favebatur. Nulli nuntii placebant nisi Gallo prospera, Cæsari, Hispano ac Belgis adversa ferentes; usqve adeo ut tabellariorum præfectus acriter increparetur non sine minis adimendæ functionis, si relationes publicaret Gallo parum propitias. Non tamen, qvæ in Germaniam transportabantur, copiæ adeo numerosæ erant; ac ipse Feuqvierius Svecis parum fidebat, eoqve subsidia non una vice exsolvebat, sed pro numero copiarum, qvæ navibus imponebantur. Inprimis Magnus Gardius acriter in Electoris expeditionem invehi: ante novem menses secus rem habuisse; ac ubi Turennius Electorem iterum in angustias redegerit,

Animorum in Svecia habitus.
14. Jul.

Wan-

1674. Wangelinum haut secunda viee pacem ipsi conciliaturum. Addebat; Svecos ante finem anni XX M militum in Germania habituros; ac tunc operam daturos, ut è naufragio Germaniæ & ipsi aliqvot tabulas colligant. Cum apud eundem Brandius qvæ jussus erat exponeret, is solito verborum flumine reponebat: Regem Sveciæ ab initio hujus belli honesta, & nemini noxia consilia agitasse, ad æqvam pacem tendentia. Eo fine nulli operæ ac sumtui pepercisse suscepto seqvestris munere, ac omnes molestias, qvæ inter id obvenerint, ac sinistra judicia ab osoribus pacis tolerasse egregii propositi tenacem. Cum autem Regi persvasum sit, per arma promtam ac stabilem pacem obtineri haut posse, non minus gravem animi dolorem concepisse, qvod Electorem Cæsari, Hispano ac Belgis se innexuisse audiverit, qvam antea gaudium senserat, qvod tam validum circa promovendam pacem socium sibi reperisse videretur. Haut eo minus Regem id fœdus firmiter servaturum, eiqve ex sua parte satisfacturum. Nec dubitare, qvin Electori, non obstante capto consilio studium promovendæ pacis persistat. Minus efficacem tamen deinceps operam fore, distracta Regis & Electoris circa pacem conjunctione. Nam accessione Electoris ad Belgarum partes oleum camino additum. Austriacis & Hispanis alias à pace abhorrentibus egregio Electoris exercitu fiduciam accesturam. Gallum subigente existimationis cura plus pertinaciæ sumturum, & in Electorem extrema tentaturum. Nam præterqvam qvod is annum abhinc tam generoso modo transegerit, eundem & Cliviæ oppida non minus liberaliter reddidisse, sic ut hoc facto irreconciliabile odium sit surrecturum. Eqvidem causas, qvæ Electorem ad id consilii compulerint, gravissimas esse, ac uti huic suæ rationes qvam optime sint perspectæ; ita & eidem per proximum fœdus integrum esse partes pro lubitu capessere. Sed optare se, ut omnia bene cedant, ac Electoris ditionibus, totiqve Germaniæ non majus inde periculum nascatur. Nam Turennium victori exercitui præesse. Condæum LX millibus bellatorum succinctum. Fœderatos qvoqve egregiis copiis instructos, sed deesse bonos duces, ac uti inter tam multos assolet, in diversa tendere. Contra apud Gallos ex unius nutu rem geri, ac bonorum ibi ducum, nec non pecuniæ, ac aliarum rerum necessariarum affatim esse. Postqvam itaqve Elector ac Luneburgici sua expeditione omnes rationes, qvæ Gallo hactenus proponi potuerint ad relinqvendam Germaniam invalidas reddant, atqve huic deinceps ratio status ac belli svadeat in mediam Germaniam penetrare, ac immunes adhuc à bello regiones invadere; se valde metuere, ne Turennius versus ad Visurgim armis Electoris ditiones ingenti malo mactet. Unde si res adhuc integra sit, se svadere, ut Elector agitatum cum Belgis fœdus retractet, qvo deinceps qvoqve facultas maneat paci cum Svecia promovendæ incumbere. Eqvidem à se Galli per Germaniam ausa hautqvidqvam probari, qvæ & acriter eidem exprobrata sint. Enimvero cogitandum esse, postqvam Cæsar & Elector bello se miscuerint, Gallo per rationem belli multa fuisse facienda. Forte Argentoratenses pontis sui usum Cæsareis fuisse indulturos; forte Colmariæ & Sletstadio Cæsarea præsidia imponenda. Ni Galli occupassent, Treviros in Hispanorum manu esse. Palatinum merito miseratione proseqvendum, cujus pulcerrimam provinciam, qvantum flamma reliqvit, hostes juxta atqve amici comedant: Electori vix ad aulam sustentandam reditus superfore; ejus filiam in Gallia in lacrymas solvi, ac periculum esse, ne totam is ditionem una cum munitionibus amittat. Sed istam calamitatem cum scævis consiliis sibi attraxisse; cum extra partes manenti nil periculi esset. In cautionem fœderis cum Cæsare agitati huic Germersheimum Philipsburgo imminens tradere voluisse; cum Gallus amica omnia polliceretur, si medius maneret, ac suas munitiones proprio duntaxat milite custodiret. Sane Cæsarem isti damna accepta haut refusurum: ac istum optime sibi consulturum, si ad servandas fortunarum reliqvias cum Gallo utcunqve transigat. Inde dissvadebat, ne Elector in itinere Hanoverani ditionem tangat. Nam hunc sine dubio arma oppositurum; & si ad manus res perveniat, Svecos ex fœdere ad auxilia ei ferenda teneri. Multis inde jactabat, Regi suo XXX M bellatorum brevi in Germania fore. Ad ista Brandius: Non minus Electori qvam Regi in pacem studium persistere: sed ad eam diversa via tendi, qvæ tamen amicitiæ inter ipsos haut obstet. In Germania judicari, pacem per arma parandam; præsertim cum Gallus post abruptos Coloniæ tractatus militem suum latius per Germaniam diffuderit, aversi à pace animi indicium. Contra Cæsari sociisqve promtam, tutam & honestam pacem in votis esse; ac si in diversa tendant, Electori non minus istos hortari in promtu esse, qvam Sveco Gallum. Qvod si Gallus de existimatione

sua

1674. sua agi credat, ac in pertinaciam se obfirmet, qvod Elector justa ac patriæ debita consilia ceperit, animum paci aversum magis apricaturum. Feuqvierio parcius de promisso, aut merito crepandum. Electorem disertis verbis sibi recepisse, pro Imperii securitate decretis se nec posse nec velle deesse. Eundem per Verjum & alios Gallum sedulo hortatum, ut Germaniæ, ac inprimis Palatinatui parcat; alias sibi necessum fore in hujus auxilium accingi. Ergo Galli culpam esse, qvod Electori & aliis patriæ fidis Principibus in expeditionem sit prodeundum; qvod is insuper habitis amicorum hortatibus Germaniam infestare non desistat. Restitutionem urbium Clivicarum aliqvod instar meriti potuisse habere, si ante annum facta esset cum pactum absolveretur, ac nondum tanta per Westphalicas ditiones damna data forent. Qvam nec benevolentia, sed belli necessitas fieri subegerit; prout & reliqvæ Belgii urbes derelinqvendæ fuerint. Unde Gallo perinde fuisse, Elector an Belgæ iis præsidia iterum imponerent. Machinas & paratum bellicum avehendi facultatem non fuisse. Sane Electoris institutum periculo non carere. Ast in divina ope, ac justitia causæ fiduciam esse; nec fœderatos defore, ac inprimis Seciæ Regem, qvi non levi suspicione sit perstringendus, si Galli ad Visurgim arma proferre aggrediantur. Rem non amplius integram, nec retrahere pedem Electori licere, ni justas Imperii ac Palatini qverelas in se excitare velit. Nec Regem postulaturum, ut Elector Belgico fœderi renuntiet, qvod ipsi non leve robur addat ad pacem una cum istn promovendam. Electori non parum solicitudinis injectum iri, ubi audierit, Gallica facinora non solum excusari, sed & judicari, à Trevirensi & Palatino aliter agendum fuisse. Nam inde adparere, à Svecis juxta ac Gallis Germaniam non pro una Republica, qvæ capite & membris constet, haberi; siqvidem id piaculum, ac justa belli causa esse debeat, aliqvem Ordinum cum Cæsare defensionis gratia fœdus inire. Saltem Sveciam melius sentire par esse, qvæ Westphalica pace membrum Imperii manere volverit, cum Gallus id adspernetur. Qvod si Palatinus circa defensivum fœdus cum Gallo ineundum occupatus tali modo à Cæsare oppressus fuisset, qvid tunc Svecos dicturos? Sane neminem asserturum qvin Cæsari fas sit Ordines ab ejusmodi fœderibus dehortari, per qvæ invasores Germaniæ firmentur. Palatino transactionem svaderi non posse, ad qvem pessumdandum Turennius enixe incumbat nulla reparationis spe. Cum porro dicatur, Regi non aliam esse mentem, qvam conciliandæ paci operari; se nosse cupere, qvid tantæ sibi in Germaniam mittendæ copiæ velint, ubi nullum ipsi periculum metuendum? Hanoverano causam non esse innoxii transitus negandi, qvi ad salutem Imperii spectet. Qvanqvam si Electorem gravius ac moram non patiens institutum urgeat, cum Hanoverani copias parum curaturum. Istum tamen in Regis gratiam potius à recta via deflexurum, neqvid molestiæ illi facessat. Contra & Hanoveranum à Rege hortandum, ne inutiles turbas moveat. Ad ista Gardius pollicebatur, se omnem operam navaturum, ut amicitia inter Regem & Electorem sarta tecta perstet. Diffiteri tamen non posse, circa hoc negotium Regi duo mira videri. Primo, qvod etsi Elector per literas, & misso legato de suo instituto sat mature ac decore Regi significarit, non prius tamen consultarit, num expediat ejusmodi consilium capessere, cum tamen fœdus id reqvireret. Deinde qvod post Brandii Berolino discessum, cum jam decretum esset Palatino opem ferre, Wangelino dictum sit, ut is procuratorium sibi adferri curet conciliando tractatui inter Galliæ Regem atqve Electorem; qvod procuratorium cum jam Hamburgum esset missum, Regem intellexisse, Electoris sententiam jam mutatam. Ad qvæ Brandius: Electorem à concluso fœdere semper cum Wangelino communicasse de Germaniæ periculo, addita denuntiatione, haut sibi fas eidem deesse; isthoc semper excipiente, sibi Regis mentem circa Palatinum negotium haut perspectam. Interim Palatinum ita in angustias redactum, ut deliberandi cum Rege spatium non fuerit; ac Electori in arena consilium fuisse capiendum. Ac ne forte Gallus imparatum adhuc occuparet, Holmiæ de suo consilio, qvam Berolini significare maluisse. De Wangelini procuratorio nil sibi cognitum; ac forte de isto obiter jactum. Electorem tamen cum Gallo libenter tractaturum fuisse, ni Palatinus indies crudelius fuisset habitus; ac si Verjus desiisset conditiones obtrudere, officio erga Imperium & Collegas repugnantes; ac si idem qvidqvam cautionis præstare voluisset, Gallum protinus arma è Germania abducturum, auttractatus cum Palatino successuros. Ad extremum Gardius: Svecica arma in Germania utiqve majora fore, qvam seqvestribus opus sit. Suis qvoqve provinciis, omni vi ad Rhenum conversa, parum metuendum. 1674.

1674. Regem tamen circa negotium pacis haut omnium libidini obnoxium posse agere. In Germania & vicinis locis Svecos bonorum virorum vocabulo notari, & esse eos tales, sed non eo sensu, uti isti intelligant. Regi eos armorum paratus faciendos, ut sibi autoritatem, negotio pacis pondus addere queat: ac nescire se, qvid demum consilii capiendum sit, ubi Rex deprehenderit, curam suam super pace inanem fore; præsertim cum & tunc honorem suum vindicandi necessitas sit incubitura.

Expeditio in Alsatiam decernitur. §. 45. Ast tanti non erant Svecorum Gallico favore imbutorum ratiocinia, ut ideo patria Gallicis armis impune proculcanda esset destituenda. Præsertim cum missus à Cæsare in Sveciam Adolfus Uratislaus Sternbergius Comes asseveraret, Svecos nec posse nec velle qvid movere. Ac Belgicus legatus Heemskerkius ministro Svecico in os denuntiaret, qvamprimum Sveci Electorem invaderent, Belgas tota vi istis restituros. Ac eo facto Gallum qvidem periculo ereptum iri, sed Svecos contra Germaniæ vires in se tracturos, haut ita facile repellendas, uti forte ipsis persvasum sit. Qvæ apud Svecos pondus habere credebantur. Et qvicqvid ejus esset Elector Imperii salutem ante omnia habens post absolutum fœdus magno studio expeditioni sese accingebat; admodum lætantibus Cæsareis, qvasi partibus fœderatorum jam in tuto collocatis, ac certa honestæ pacis spe. Qvanqvam autem fœdere cautum esset, ut Elector in Westphaliam & inde longius iret; tamen Cæsar expedire judicabat, ut Elector cum Cellensi Duce in Palatinatum tenderet; addito, qvamdiu bellum in Palatini ditione gereretur, penes *4. Aug.* hunc supremum belli moderamen fore. Sed si arma alio transferenda sint, se Bornonvillio injunxisse, ut is ab Electore debito cum respectu dependeat; sed operationes bellicas ex majore parte suffragiorum consilii bellici suscipiendas. Ipse qvoqve Palatinus tanto acrius super accelerando auxilio instabat, qvod Cæsarei & Saxones apud Sinzheimum acri cum Gallis conflictu cessim iverant, apertis provinciæ locis Gallorum libidini expositis. Ac manebat hoc modo Electori prætextum, velut circa solam Imperii defensionem idem satageret. Palatinus porro ingerebat, Philipsburgum expugnandum, & solo æqvandum, dum reliqvi fatigando Turennio incumbunt. Sed Elector judicabat anni tempus nimis provectum tanto obsidio suscipiendo. Ac Cæsari satius videbatur in Alsatiam tendi, aperiendæ in Burgundiam viæ. Etsi 1674. Hispani ac Belgæ eundem in Cliviam, inde longius movere maluissent. Sed qvibus Elector per Blaspielum significabat: penes se moram non esse. Nam etsi nondum qvid pecuniæ ex fœdere accepisset instruendo militi; tamen legiones suas è Borussia jam movisse, ac se propediem trans Albim iturum. Sed Cæsarem misso cursore demonstrasse, laboranti Palatino auxilium properandum, qvem maxime vis hostium urgeat; cum alibi fœderatorum vires Gallis pares sint. Si Turennio pro lubitu grassari permittatur, Palatino forte auxilio destitutum ad transactionem compulsum iri, qvo Sveci & alii valde invitent. Qvin Sveviam & Franconiam, singulari hactenus in Remp. studio, hosti in prædam exponendas; cæteros Ordines animis collapsos seorsim sibi consulturos. Qvin si Electoris exercitus reliqvis fœderatis in Belgio jungatur, hisce plus incommodi qvam levamenti accessurum, ipsa multitudine horum terris evastandis, simul fame morbisqve incubituris. Ast si Turennius Palatinatu expellatur, id fœderatis gloriæ atqve usui cessurum, ac ea distractione hostem Belgio averti. Destinata qvoqve fœderatorum ibi expeditius effectui posse dari; cum alias Suchio in Palatinatum sit vertendum. Post felicem ejus expeditionis successum fœderatis in proclivi fore copias jungere, aut aliä è communi consilio suscipere. Ast in Cliviam ituris magna terrarum spatia emetienda, non sine temporis jactura, anteqvam ad hostem perveniatur. Contra citius operæ pretium posse fieri, si in hostem eatur, qva proximus est, & recentibus adhuc militum viribus. Tum & eo melius illorum motus observari posse, qvi à tergo maneant. In Cliviam euntibus Hanoverani ditionem transeundam, qvi forte eam in arma erumpendi occasionem captet; de qvo Sveci non obscure insinuarint. Ac sane Hanoveranus Electori nonnihil curæ injiciebat. Sed Cellensis ac Guelferbytanus confirmabant, ab eo nil periculi esse; etsi haut consultum sit apud eundem super transitu qvid moveri, ne forte responsum accipiatur animos utrinqve irritaturum. Interea cruento apud Senessam prælio certatum est, dum fœderati castra hostium cominus prætereuntes his occasionem præbuerant postremum agmen, qvod Belgicus miles componebat, invadendi; ubi magna utrinqve cædes facta, donec adventu Cæsareorum repulsis Gallis nox demum pugnæ finem imponeret. Unde Monteregius & Suchius adstipulante Arausio-

1674. sionensi Electorem ut in Brabantiam verteret rogabant. Nam Ducum discordia rem haut ex voto gestam, quorum dissidia istius autoritate componi qveant. Sed Elector jam Schvveinfurti Mœnum transierat; ac hostis in Alsatia & Lotharingia copiis suis firmatis, occasionem rei gerendæ præbiturus videbatur. Ac parum interérat, qvo loco Gallis noxa inferretur. Qvod institutum deinceps & Monteregio probatum.

Electoris expeditio. *8. Aug.* *12. Aug.* §. 46. Porro Elector Berolino movens cum exercitu viginti fere bellatorum millia explente egregiis ducibus ac gregariis, cum Magdeburgi Albim transiisset, ad sinistram flectens, ne Hanoverani ditionem tangeret per Eichsfeldiam & saltus Thuringicos Smalcaldiam, inde Schvveinfurtum tendebat. Unde Fridericum Dænhofium Comitem ad Palatinum mittebat, qvi moneret, ut is Turennium è Palatinatu distraheret, qvoad ipse à superiore parte ingruens medium interceptum in angustias redigeret. Ast inter fœderatos in Palatinatu dissensio non parum temporis incassum perdiderat. Palatinus recta in Turennium eundum, ac prælio certandum censebat. Lotharingus omisso Turennio ad Saram flumen considendum contendebat, ad animum Lotharingiæ incolis addendum. Unde Gallos distractum iri, simul compulso Turennio, ut vel ipsos intra impedita loca invadat, vel copias è Germania retrahat. Sed Hermannus Marchio Badensis, & Joannes Adolfus Plœnensis Dux, qvi Luneburgicis præerat, judicaverant, Turennium nec intra opportuna sibi loca invadi, nec præteriri sine periculo posse. Unde superato iterum Rheno in Alsatiam eundum. Sed & Bornonvillius Cæsareanrum copiarum Dux, cui alias in Palatinatum eundum fuerat, inopiam causatus, & morbos eo tractu grassantes, qvi & suas copias jam infecerint, in Alsatiam verterat, Electore ac Lotharingo ægre id ferente. Inde iter Heilbrunnam sumtum, ubi Elector, Carolus Ludovicus Palatinus, Georgius Wilhelmus Cellensis, Carolus Lotharingiæ Dux, & Alexander Bornon-*11. Sept.* villius de summa expeditionis consilium agitabant. Ubi Palatinus de oppugnando Philipsburgo proponebat, qvod tolerando obsidio impar sit ob lignorum ac dulcis aqvæ inopiam, & qvia dimidia præsidii pars morbis correpta sit. Qvo expugnato Palatinatum, simul Franconiam & Sveviam periculo exemtas eo liberius vires suas tutando Imperio explicaturas. Enimvero vergens anni tempestas dissvadebat oppugnationem suscipere loci natura & opere munitissimi, uliginosa humo fossas deprimi adspernante. Nec Rheno tam propinqvo aqvas deesse posse. Lignorum vicem stabula, & domiciliorum inutilia subitura. Nec in promtu esse penum tantæ multitudini sufficientem, nec majores machinas, qvæ anteqvam adducantur, autumnum ruere. Igitur satius fore altius ad Rhenum movere, ac Gallos ad prælium compellere. Philipsburgum interim per Palatini & Circulorum copias eminus includi posse. Ita Elector sumto per Wurtenbergicam ac Badensem provinciam itinere, Oberkircham pervenit paucos post dies, qvam fœderatos *4. Sept.* inter & Gallos cruento prælio pugnatum esset. Qvo tamen numerus cæsorum haut *De prælio inter fœderatos & Gallos prope Argentoratum.* tantus fuit, qvantum initio fama vulgaverat. Nam Luneburgicorum non supra ducentos octoginta pedites, ducentos eqvites ceciderant. Sauciorum autem qvingenti amplius pedites, centum triginta eqvites fuerant. Ad genium tamen ejus prælii, & qva fide Bornonvillius Cæsareanrum copiarum dux cum fœderatis egerit, nosse interest, Turennium pridie qvam id *23. Sept.* committeretur trans pontem constitisse, à fœderatis Preuscha flumine separatum; cujus transitus Argentoratum usqve diligenter se observaturum Bornonvillius promiserat. Haut eo minus Turennius seqventi nocte apud Holzheimum prope Cæsareanrum castra toto cum exercitu ac machinis difficilem per pontem nemine resistente, ac tanto cum silentio transiit, ut ne tumultus qvidem, aut nuntius de ejus adventu adverteret. Cum postera luce ad manus res pervenisset, soli Luneburgici certavere, Cæsareis otiose spectantibus; qvi summopere instantibus istis ad suppetias ferendas permoveri haut potuerunt, fossam interjectam causati, qvæ superari neqveat. Lotharingiæ qvoqve Dux, qvi alias sinistro in cornu apud Luneburgicos constiterat, eo mane digressus inter Cæsareos locum ceperat. Attamen re demum exoratis Cæsareis ut gradum inferrent, haut difficile erat fossam transire. Qvi tamen primo cum hostibus conflictu turbatis ordinibus statim terga dedere, nulla opera cis fossam regressi; qvos ut iterum in hostem moverent, nulli hortatus accendere potuerunt. Sub vesperam Bornonvillius nulla Luneburgicis facta significatione impedimenta cis Illum flumen misit. Unde occasio præbita fuit, ut exercitui qvoqve recedendum foret, cui alias campum, in qvo prælio certatum fuerat, obtinere in proclivi fuerat. Qvo receptu Lunebur-

 gici

1674. gici decem machinas amisere. Ac jactabat Caprara; Bornonvillium probe Luneburgicos nunc calefecisse; Brandenburgicos, ubi advenerint, eodem modo habendos.

Per Alsatiam gesta.

§. 47. Postqvam Elector superato Rheno reliqvis se fœderatis nun procul Argentorato conjunxisset, validissimus componebatur exercitus, qvibusvis hostibus par, ac ingens operæ pretium facturus, si è solius Electoris arbitrio res geri potuisset. Sed Cæsarearum copiarum dux Bornonvillius ita se transversum omnibus fortibus consiliis objiciebat, ac omnes rei bene gerendæ occasiones eludebat, ut data opera ejus expeditionis fructum corrumpere voluisse videretur. Nam cum post copiarum conjunctionem consilio habito omnibus ducibus recta in hostem ire placeret, solus Bornonvillius id abnuebat, causatus multas viarum angustias inter ipsos ac hostem interjectas; id qvod post falsum compertum. Cum igitur Electori, ejusqve ducibus provinciæ situs haut cognitus esset, placuit Elesheimi castra metari necessariæ annonæ comparandæ. Ubi Cæsarei ne unum qvidem molendinum Electoralibus concedere abnuebant, cum ipsis aliqvot essent sine opere stantia. Qvo hisce non parum incommodi illatum nulla panis intra qvatriduum copia; donec Argentorati duo, qvibus Cæsarei non utebantur, conducta sunt, qverente Bornonvillio, velut sibi aliqvid decederet. Cum jam panis in promtu esset, Elector instabat, ut in hostem iretur, dum miles adhuc vegetus, & anteqvam morbi ingruerent. Igitur multa adhuc nocte motis Blesheimo castris Cæsarei, qveis dextrum cornu obtigerat, Preuschiam flumen transiere, qveis ad sinistram Luneburgici jungebantur. Electorales sinistrum cornu tenuere. Eqvites vado, pedites pontibus transiere, in qvinqve agmina divisi. Hosti in proclivi erat per angustias transeuntibus se objicere; id qvod haut factum, nostris non parum mirantibus. Exercitus inde progressus in elatiore loco non procul ab hostium castris in aciem digestus est. Cum nostri longius tendere instituerent, Bornonvillius protestabatur, id præter conventa esse. Unde nostris eo loco consistendum fuit. Mox Dœrflingius supremus Electoralium copiarum dux in elatiorem à fronte locum excurrit speculandis hostium castris, qvæ in depressiore locu erant. Et qvia Bornonvillius causabatur, ob interjectam fossam & lapidum fodinas ad hostem accedi non posse; Elector fossam pontibus insterni, viamqve complanari jubebat. Adducebant mox nostri præcursores commissa velitatione captivum, qvi referebat; Gallis non constare, fœderatos tam prope toto cum exercitu adesse. Igitur Elector statim tribus machinis displosis hostem ad pugnam provocabat, hoc tacente; qvo sonitu audito Bornonvillius qverebatur; Electorem effecturum, ut manus cum hoste conserendæ sint; qvasi non eo fine in expeditionem eatur. Reversus mox Dœrflingius referebat; non deesse facultatem hostem commodis licet locis subsistentem invadendi, si elatior locus à fronte objacens ad dextram teneatur. Ibi enim machinis è latere montis hostium aciem transversis ictibus verberari posse, ut aciem circumagendi necessitas ipsis futura sit, ingentem confusionem datura. Consilio habito Elector proponebat, ut mons, cujus situs exploratus erat, occuparetur; ubi pugnæ conserendæ locus sit futurus. Id qvod Cæsarei duces non sine cavillis adspernabantur; causati, si eo procedatur, hostem ipsis præteritis in Alsatiam Inferiorem evasurum. Id qvod tamen fieri non poterat, qvod fœderati Dachsteinum & Mutzigam insedissent, ac hosti in eorum conspectu Preuscha fluvius silatim transeundus esset. Contra tendebat Dœrflingius, ac protestabatur, pulcram rei gerendæ occasionem frustra amitti, & cum nihil proficeret, è consilio iratus se proripiebat. Ac constabat, si ratio apud Cæsareos valuisset, hostem tunc penitus prorui potuisse. Sed hi sententiæ suæ pervicaces clamitabant, qvæ proponantur effici non posse, & seqventem diem expectandam; cum tamen nemo eorundem situm castrorum Gallicorum explorasset. Inter has disceptationes maxima diei parte elapsa Bornonvillius, nc nihil eo die actum videretur, contendebat, ut extemporaneæ munitiones excitarentur; Electore dissentiente, qvod is labor supervacuus foret, nostris hosti longe prævalentibus. Is tamen haut eo secius pervicit, ut linea ab arce, qvæ sinistro cornu objacebat, usqve ad montem, in qvo sinistrum cornu consistebat duceretur. Elector cum perspiceret, Cæsareos à pugna abhorrere, suos pabulatum dimittebat; qvi seqventi die post meridiem demum revertebant. Eo die subtribunus Sidovius, qvi extremam stationem in sinistro cornu cum ducentis eqvitibus obtinebat, hostem iter ingredi nuntiabat. Unde Elector Dœrflingium assumtis ducentis eqvitibus una cum statione certius ista explorare jussit. Qvi post horam reversus nuntiabat hostem mutis castris iter ingressum. De qvo Elector proti-

4. Oct. *9. Oct.* *Sidow.*

1674. protinus Bornonvillio significabat, ac ipse assumtis bis mille eqvitibus, totidem peditibus hostem Marlheimum usqve seqvebatur. Et qvia hostis machinas per angustias ac confragosam viam misisse nuntiabatur, Gærtzkius cum valida manu eudem ire jubetur. In abeuntem hostem Elector totum eqvitatum immittere ardebat, renitente Burnonvillio: se Turennii astutiam nosse, à qva cavendum sit, ne forte ex insidiis cladis qvid improviso inferat, unde tota vi congrediendum fore; Electore reponente; eam ipsam ob causam sese huc venisse; qvi & cum eqvitatu in montem retro Marlheimum progrediebatur, unde hostis discedens eminus conspici poterat. Inter has tergiversationes iste multum viæ anteceperat, ac multis superatis angustiis in tutum evaserat. Bornonvillius Marchionem Bayrutensem cum qvindecim eqvitum catervis & Croatis Hagenoam tendere jusserat, vetitum tamen, ne manus cum hoste consereret: sed qvi omisso inani itinere ad Electorem accessit. Ita tunc Bornonvillii culpa hostis fœderatorum manibus elapsus est. Placuit inde ad montem, cui Gockelsberg vocabulum, consistere; unde Elector Goltzium cum ter mille peditibus Wasselsheimum Argentoratensis ditionis arcem Turenniano milite infessam oppugnare jussit; qvi turribus per machinas dejectis post triduum Gallos ad deditionem compulit. Arci munitiones detractæ. Adferebant post nuntii, hostem castris iterum motis Hagenoam versus tendere. Igitur placuit Electori eodem tendere, & antecepto itinere eum ad prælium compellere. Sed cum aliqvandiu processum fuisset, is inveniebatur post Sarrum fluvium opportunis locis consistere. Ubi longius progredi cupientem Electorem Bornonvillius seqvi abnuebat. Ita exercitui aliqvot per dies ibi horæ ab hoste spatio metandum erat, nullo pane ac fœtentibus aqvis, unde multi milites morbis corripiebantur. Igitur retro Blesheimum itum, ubi fœderati iterum aliqvot per dies metati sunt. Exinde catervis emissis plurimum damni hosti illatum, pabulatione atqve annonæ subvectione interclusa, ut eqvis stramine tectis detracto vivendum esset, ac numeri mortibus ac desertionibus valde imminuerentur. Aliqvi etiam trans montes in Lotharingiam, pars Sarbruceam ac Tabernas excurrebant, multis captivis in castra pertractis, Creqvii qvoqve supellectile intercepta. Tum & Lotharingici septingentos è Nobilitate Andegavensi apud Blamontium oppresserant. Ita Turennio vix XVIII M. militum supererant, qvi arma ferre possent, plurimis morbo decumbentibus, ac bis mille amplius per excursores captis aut cæsis. Heic post varias consultationes demum placuit, exercitui in qvatriduum de pane & pabulo prospicere, ac in hostem recta via ire, eumqve intra sua castra invadere. Enimvero Bornonvillius pridie ejus diei tubicinem ad hostem mittebat, obtentu captivorum permutandorum, dissvadente licet Electore, ac postulante, ut ea missio tantisper differatur, qvoad designata impressio peracta esset. Sed tantillam dilationem recusabat Bornonvillius; utut tali tempore facta missio non posset non suspecta esse, ac disciplinæ belli repugnaret. Ita hostis intellecto fœderatorum conatu pridie castris motis Pfaltzburgum versus trans montes in Lotharingiam abiit, fœderatorum catervis inseqventibus, ac multos captivos intercipientibus. Augebat suspicionem, qvod etsi id Elector gravissima sub pœna interdixerat, semper dum castra moverentur, signum incenso aliqvo ædificio aut castrorum tuguriis daretur, ut etiam vulgus militum cavillaretur: Turennio jam constare fœderatos iter ingredi. Is Bornonvillius, cum omnes pugnandi occasiones eluderet, Cæsarea mandata excusabat, per qvæ vetitum sit aleam prælii tentare. Se tamen in consilio difficultates qvæ obstiterint movisse; sed semper declarasse, id se facturum, qvod Elector jussurus sit. Ast huic invitos canes venatum ducere haut placebat; nec eum isto pro imperio agere per mandata Cæsarea licebat. Nam Bornonvillius jussus qvidem erat Electori debitum honorem exhibere, tesseramqve ab ipso petere, ac qvæ per majorem suffragiorum partem in consilio bellico decernenda sint exseqvi. Qvæ mandata id absurdi habebant, qvod Bornonvillio id injungeretur facere, qvod alias debebat, si maxime summi imperii vocabulum in fœderaturum exercitus ipsi collatum fuisset. Nam tesseram dare alias Electori competebat, dignitate eminentiorem, & cujus copiæ reliqvis validiores erant. Negotia autem à numero suffragiorum suspendere, erat ultro ansam porrigere fructum expeditionis eludendi. Nam qvis ducum aleam tentare suo periculo svaderet; cum tamen in bello etiam summa cum circumspectione susceptis actionibus aleæ qvid subsit. Ita cum in præsens nulla facultas hosti ad prælium protrahendo esset, nil supererat, qvam militem per Alsatiam dispertiri, qvuad alia occasio rem gerendi nasceretur. Ac Cæsarei qvidem ab Ensisheimo Betfortum, Mumpelgardam & Basileam usqve, Electorales

9. Nov.

1674. à Colmaria & vicinis locis Malmunsteram, Luneburgici à Slettadio Argentoratum usqve hospitia capessebant; qvæ tamen jam antea à Cæsareis direpta fuerant, ut militi alendo haut diu sufffectura forent. Qvi & dissolute admodum ibi agebant, sua alienaqve hospitia vastantes, frustra monente Electore, hoc modo fœderatorum progressus qvam maxime suffiaminari.

Ad Helvetios legatio. 13. Nov. §. 48. Cum itaqve fœderati per Alsatiam hiberna capturi viderentur, placuit nomine Brandenburgici ac Palatini Electorum, ac Georgii Wilhelmi Ducis Luneburgici Thomam Knesebeccium ad Helvetios mitti, ut præcipue Basileensibus caveret, ipsorum finibus nil molestiæ illatum iri. Tum significaret, fœderatis vicissim spem esse, amice eos acturos, ac inprimis Gallo nil indulturos, qvod in fraudem Imperii tendat. Apud universitatem Helvetiorum demonstraret, qvam hostiliter Germaniam Gallus habuerit, ac ad arma demum arripienda compulerit, qvibus nunc cis Rhenum prolatis in angustum eum redigere instituat. Et postqvam fœderatorum exercitus Helvetiorum finibus propinqvet, hos testari arma sua unice defensionem Imperii, ac nullius pacati fraudem spectare, ac ita omnia esse disposita, ut nemini qverendi causa sit futura. Cæsarem qvoqve & fœderatos confidere, Helvetios sibi pari amicitiæ cultura responsuros, nec hostibus ipsorum apud se delectus permissuros; tum qvi jam apud Gallos stipendia faciant, revocaturos, nec ut arma contra Germaniam gerant concessuros. Helvetico corpori de sua libertate ac Imperii amicitia per pacem Germanicam cautum, qvam nunc Gallus eversum eat. Cogitarent sibi qvoqve evenire posse, qvod Germaniæ, qvod Hispaniæ Regi minorenni, qvod Lotharingo ditione exuto, Belgis, Trevirensi, ac Palatino evenit; nec aliud ipsis, qvam beneficium ordinis expectandum ab iis, qveis omnia in armis reponantur, nulla fidei cura. Confirmaret qvoqve Helvetiis, fœderatos nil aliud qværere, qvam bonam ac tutam pacem, in qva etiam ipsorum Reip. rationem habituri sint. Deniqve ut fœderatis forum præberent. Et qvia rumor erat, Gallum apud Helvetios qværere, ut hi Alsatiæ protectionem in se recipiant, id impedire conaretur: haut persvaderi fœderatis, Helvetios tam injusta Galli arma sublevaturos. Id tantum cogitarent, qvomodo hic Alsaticas in urbes grassatus sit. Tiguri seorsim Electoris nomine eam causam commendare jubebatur, favore è communibus factis captato. Ast Knesebecium Basileenses exqvisito honore exceperunt. *1674. 7. Dec.* Araviæ ab universi corporis delegatis affatim verborum repositum. Qvi Gallicam militiam seqvantur cives suos arma contra Germaniam haut gesturos; qvo nomine ad præfectos mandata à se missa. Lege medii status utriqve se parti forum præbitorus, etsi ipsis modica frumenti copia, qvod fere alibi emendum sit. A delectibus Gallicis omnes ultro abhorrere, eoqve istos tenues futuros. Liqvido tamen promittere nolebant, se eos interdicturos. Cæterum hac tempestate caute admodum sibi procedendum, ac inde fœdus perpetuum cum Gallo, hinc hæreditariam unionem cum Austriacis respiciendam. Suam mentem nunqvam fuisse, ut sui cives contra Germaniam, ejusve membra adhibeantur. Nec id fœdere ipsorum contineri, velut in qvo Imperium utiqve sit exceptum; nec aliter se Gallo ad ferenda auxilia obligari, qvam si Gallus in suo Regno invadatur. Qvo nomine se jam ad Regem, & suos præfectos scripsisse. Apud Evangelicos Knesebecius separatim verba publice facere nolebat, declinandæ Catholicorum æmulationi, sed tantum scripto negotium suum iis commendabat.

Turennius decurso ingruit. §. 49. Interim rogante legato Hispanico Elector VI M militum de suo exercitu sub Augusto Holsatiæ Duce in Burgundiam mittere instituebat, cui Cæsareorum manus adjungenda erat; ubi multa millia Nobilium & agrestium in armis erant, qvi nostros magno cum desiderio expectabant, & Gallos qvacunqve poterant trucidabant. Sed cum Electorales jam Betfortum pervenissent, Cæsarei nusqvam comparebant. Enimvero prohibendæ isti irruptioni in Gallia sedulo opera dabatur. Itaqve cum fœderati in Belgio præmature in hiberna concessissent, Turennio decem millia è Condæano exercitu, & aliunde magnus numerus submissus fuit; qvi hisce copiis firmatus retro montes Lotharingiæ Betfortum tendebat, num forte fœderatos tota Alsatia dispersos opprimere posset. Sed Elector hoc intellecto Holsatiæ Ducem protinus Betforto retro vertere jubet: tum ut omnes legiones apud Colmariam conveniant imperatur. Mox cum Elector intelligeret, Turennium præterito Betforto recta Mulhusium Alsatiæ tendere, id propere Bornonvillio significavit; qvi inde summa cum confusione ex hospitiis movit, Principis Electoralis legionem, qvæ juxta tendebat, ad se evocare oblitus, an ultro

1674. ultro negligens. Eo in receptu Galli sinistro cornu ingruebant, & qvia Cæsarei nullas excubias ad latus constituerant, nec exploratores dimiserant, ita prope Galli accedebant, ut isti Lotharingos adesse crederent. Ita qvingenti eqvites Galli transmisso flumine Cæsareus opprimunt, ac non modica edita cæde duodecim vexilla iis eripiunt. Supervenientes tamen Lotharingici strenue pugnam sumsere, ac Gallos solutis ordinibus retro pedem ferre coëgerunt, capto summo vigiliarum præfecto Montalbano. Dehinc Cæsarei ad Fanum Sanctæ Crucis sese receperunt; qvo Elector ipsis obviam processerat, inde Colmariam remeans, qvo Bornonvillius seqventi die secutus est. Postridie cum copiæ lustrarentur, super loco, ubi acies disponi deberet, dissidium obortum est. Elector enim volebat, ut ipse cum sinistro cornu ad paludem, Bornonvillius cum dextro cornu ad oppidulum consisteret, ubi hostis præterire non poterat; cui qvod valida mœnia haberet, aliqvot peditum centuriæ immitti poterant tegendo dextro cornu. Ast Bornonvillius id plane abnuere, sed, qvod semper solitus fuerat, exercitum post fluentum collocandum contendere, qvod à montibus descendens Colmariæ molendina impellit: ubi nec hosti accessus ad fœderatos, nec his ad hostem patebat. Id qvod & hic demum pervicit. Seqventi die Elector cum Bornonvillio circa dextrum cornu obeqvitans speculando locorum situi deprehendit, hostem inter montes & vineas per vallem toto cum exercitu Keifersbergam tendere. Igitur Schutzius supremus vigiliarum præfectus cum parte dimacharum & qvibusdam Luneburgicis excurrens, propius iter istud exploraturus, centum qvadraginta Gallos in cœmeterio qvodam deprehendit; qvod iste nullo suorum amisso irrumpens centum ibi Gallos concidit, reliqvis diffugientibus. Inde Fœderatos inter & Gallos per tres amplius horas acri certamine concursum, donec ingruens nox pugnantes dirimeret. Eo conflictu apud Gallos occubuere duo millia cum Fucano, & alio superiorum graduum præfecto; nongenti sauciati, qvos inter multi præfecti, prout captivi referebant. Fœderati non ultra trecentos desideravere, mortuos aut saucios, & è præfectis unum duntaxat centurionem. Tenebris obortis consultatione habita placuit Sletstadium retrocedere, ne hostis prævertens accessu pontis Argentoratensis fœderatos excluderet, aut apud Jamam intra agreste munimentum consideret, unde expelli non poterat, fœderatis nec porro, nec retro progredi valituris, ac fame perituris. Igitur decretum, impedimenta apud Colmariam trans Illum, inde hæc inter flumen & Rhenum Sletstadium præmittere, & hora noctis decima cum exercitu seqvi. Post horam septimam Elector mittebat, qvi inspiceret, num impedimenta jam Illum flumen transissent. Is referebat, pleramqve eorum partem nondum flumen superasse. Qvod Elector per Kussovium Bornonvillio significabat, addito; sibi placere, tamdiu in loco consistendum, qvoad impedimenta aliqvantum viæ præceperint, ne forte hostis eadem incurrere qveat. Ad qvæ hic: satius fore, una duntaxat hora ante lucem castra movere, qvod per tenebras facile confusionis qvid oriri soleat: ac se mansurum, qvoad ab Electore progredi jubeatur. Enimvero is Electoris jussa haut moratus decima vespertina hora iter ingrediebatur, relictis duabus Electoralibus phalangibus nullo mandato, qvid agendum foret, simul abductis Luneburgicis copiis, Electori hautqvidqvam significatione facta; tum qvantum eqvi homines qve valebant, iter accelerare. Prima post mediam noctem hora Georgius Wilhelmus Dux ad Electorem igni adsidentem adeqvitans referebat; se Bornonvillium qvæsivisse, sed non invenisse, nec qvid ejus copiarum præter duas Electoris phalanges, qvæ adhuc ibi consistant. Id qvod non parum sinistræ suspicionis excitabat. Igitur missus, qvi duas illas phalanges arcesseret; qvæ cum post horam incolumes advenissent, Elector hora secunda, ante qvatuor jam horas profecto Bornonvillio, justo ordine nulla trepidatione iter ingressus est, eqvitatus agmine inhibito, qvando machinis & peditatui angustiæ viarum transeundæ erant. Cum peditatus in Jamensem campum pervenisset, is in aciem explicabatur. Sed Bornonvillius jam trium inde horarum itinere apud Sletstadium tuto loco consistebat, uti adparebat, solum Electorem hosti objecturus. Cæterum antea decretum fuerat in Alsatia hibernare; sed prævalente jam Turennio, & parca ibi annona, simul qvia Electori ad sua tutanda accurrendum erat, Rhenum iterum transire necessum fuit. Ac tantus jam metus Cæsareos invaserat, ut iis confidi non amplius posset; tum Bornonvillius talia animi sui specimina ediderat, ut ejus societatem Elector dudum detestaretur.

Cum Argentoratensi Præsule expostulatio.

§. 90. Dum in Alsatia consistunt fœderati, vinum & frumentum Francisci Furstenbergii Præsulis Argentoratensis qvod in urbe

1674. in urbe asservabatur, ut sibi traderetur exegerant. Ea super re Præsul per literas apud Electorem querebatur; ac quod Cæsar legato suo Ratisponæ Senatu interdixisset, simul advocato fisci injunxisset actionem sibi intentare, quod insuper habitis avocatoriis Lutetiæ agat, cum nullibi tutus sibi receptus pateat. Cui Elector respondit: mirum sibi videri, ab ipso violentum factum, & inauditum, ac nemini probandum agendi modum vocari, si paullum annonæ capiatur in usum eorum, qvi pro patria pugnant. Optandum fuisse ut patriæ qvies perstitisset, nec Cæsari, sibi, aliisqve Ordinibus tantum damni illatum fuisset. Tunc enim tot millia fortissimorum virorum, qvi hoc bello perierunt, & qvorum sangvis divinam Nemesin inclamat, superessent; nec pulcerrimæ provinciæ ac urbes cineribus suis sepultæ jacerent. Qvid Præsul circa hæc consiliorum agitarit, ipsimet optime constare. Divino Numini ista omnia notissima esse; qvod uti sancta sua judicia jam exercere cœperit; ita non dubium esse, qvin eadem in illustre orbis documentum deinceps qvoqve expromturum sit: id qvod tot animarum myriades ardentibus precibus ipsum qvotidie exposcant.

11. Dec.

18. Dec.

§. 51. Porro uti Electorem in Alsatia Bornonvillii scæva consilia pessime habuerant: ita non minores qverimonias Arausionensis super Suchio Cæsarei exercitus duce movebat; qvi in causa erat, ut pro tanta copiarum mole sat modicum operæ pretium ea æstata in Belgio contra Gallos fieret. Nisi qvod ingens in expugnata Gravia momentum fuit, qvo maximam machinarum vim è Belgicis urbibus Galli convexerant: in cujus oppugnatione ab Electore submissæ legiones strenue admodum rem gesserunt. Sane de ejus anni expeditione Viennæ maximam spem conceperant, velut fœderati mense Augusto mediam in Galliã sint penetraturi. Sed Suchio non deerant artes, qvibus efficiebat, ut nil fieret, semper in diversum tendendo ab iis, qvæ Arausionensis ac reliqvi fœderati cupiebant. Inter alia Suchius iste susceptum à fœderatis Audenardæ obsidium fœda cum trepidatione solvebat accedente Condæo, cujus exercitum fœderati decem millibus excedebant. Eqvidem consilio habito decretum fuerat Condæum ad subveniendum oppido propius moventem aggredi. Sed cum placita executioni danda forent, Suchius intempestive admodum sententiam mutaverat. Qvi & alias semper Monteregio discors agebat; nec Arausionensis dissimulabat, istum Gallo studere, ac nolle se qvid cum isto negotii habere. Sane graves istum suspiciones onerabant. Confessionarium ejusdem, velut tutissimum proditionis instrumentum, cum Gallis secreta commercia exercere constans rumor erat. Cum exercitus fœderatorum apud Caroloregium metaretur, aliqvot ante dies, qvam pugna consereretur, Gallicus monachus Capucinus, Navaliensi Duci à confessionibus, qvi exploratum venerat interceptus, ac Suchio traditus fuerat; qvem hic pridie prælii ad Seneffam nesciis aliis fœderatorum ducibus ad Gallos dimiserat. Ejusdem apud Seneffam acta Montecuculus valde improbabat. Debuisse majore cum circumspectione iter facere, ac plus eqvitum è latere collocare. Arausionensi per qvinqve horas cum Gallis pugnandum fuerat, antequam Cæsarei subvenirent. Ac ui Pii legio idoneo loco constitisset, totus Belgarum exercitus concidendus videbatur. Nisi qvoq; Montecuculi legio eqvestris forte fortuna apud machinas incessisset, hæ qvoqve à Belgis abripienda fuerant. Idem in Audenardæ obsidio impedimenta, machinas, ac pulverem pyriũ addito præsidio octingentorum eqvitum, ac duarum legionum pedestrium præmiserat, ipse reliqvo eum exercitu Gandavum subsecutus; cum decem machinas majoris formæ ab Arausionensi commodatas ibi reliqvisset, ne statione qvidem addita, nec monito Principe, ut eas abduci curaret; etsi istæ adhuc servarentur. Isto ab Audenarda discessu non solum fœderatorum in Belgio res corrumpebantur; sed & Condæo occasio dabatur multa milia ad sublevandum Turennium mittendi rebus fœderatorum in Alsatia qvoqve proruendis. Cum tamen isto anno tantæ à fœderatis copiæ in expeditionem eductæ fuissent, ut si discrepantia aut infida consilia abfuissent, ad Lutetiæ portas arma proferri potuisse viderentur. Qvi mollius ista interpretabantur, senium viri excusabant, suum semper ingenium seqvi pervicacis, & cui nunc non cum Arausionensi solum & Hispanis, sed & propriis præfectis convenire haut poterat. Sed pleriqve & hunc & Bornonvillium pravis Lobcovicii consiliis credebant implicitum, qvi secretis istos mandatis instruxerit, ut egregia tunc Cæsaris contra Gallos destinata eluderent. Sane Suchius ob rem male gestam in prædia sua in Moraviam secedere jubebatur; offensa qvoqve in Bornonvillium declarata, sub cujus ductu se non amplius militaturos Caprara ac Duneyvaldius declararant. Ac mitte-

In Belgio Suchius male rem gerit. 14. Sept.

1674.

1674. mittebatur Hofkirchius, ut contra hunc inqvireret; qvare cum de hostis adventu ante undecim dies intellexisset, ab exercitu discesserit, obtentu colloqvii cum Electore, qvod per alium obiri potuerit; qvodqve legiones non propius contraxerit, ut protinus hoste ingruente paratæ esse possent: & cur tributa non ita disposuerit, ut exercitus aliqvandiu in Alsatia subsistere potuerit. Lobcovicius autem tunc omnibus suis muneribus exutus in Bohemiam in sua prædia relegabatur. Ejus secretarius Italus primum in custodiam datus fuerat. Sed cum Lobcovicius haut eo minus functionem suam exerceret, decreto tradito ab omnibus muneribus suspensus Vienna facessere jussus est. In ejus viri externo actu aliqvid erat ab insania parum abiens. Id unicum ipsi negotium datum videbatur, ut omnium Principum Viennæ legatis persvadere niteretur, non esse, qvod qvis in Cæsare fiduciæ qvid reponat. Eum nec posse nec velle qvid ad rem facere; nec talia canere desinebat eo ipso tempore, cum Cæsar jam E. gram ad exercitum proficisci decrevisset. Qvin ipso impedire studebat, ne Cæsar ullos amicos sibi adjungere posset, eoqve ad bellum gerendum inhabilis redderetur. Aliqvando periculum à Turca exaggerabat. Aliqvando jactabat; qvid Hispanis & Hollandis fiat, nauci habendum, ac in eorum gratiam à Cæsare ne unicum qvidem eqvum insternendum. Idem hujus consiliis omni modo ac indesinenter reluctabatur eo ipso tempore, cum Cæsar per literas & missis legatis de instituto suo omnibus confirmaret. Nec ipse inficiabatur, consiliis Hispanorum se obstitisse, qvi Cæsarem bello contra Gallum implicare volebant. Qvæ & Aurspergii antea artes fuerant; qvi effecerat, ut Cæsar anno 1667 otiose spectaret, à Gallo tantam Belgii partem abripi. Credebatur qvoqve Gremonvillio, ac Hermano Furstenbergio, subinde per occultas notas scripsisse; & qvia Cæsari spes prolis masculæ tunc non erat, de Imperio in Gallum aut Bavarum transferendo agitasse. Sane tanta tunc Viennæ erat secretorum proditio, ut Montecuculus superiore anno Cæsari scriberet: satius fore, ut cursores non ad se, sed recta Lutetiam tendant. Eum ruentem nemo miseratione, pleriqve lætitia proseqvebantur, qvod neminem non ex mera animi petulantia insultare solitus esset, asperæ dicacitati sine modo indulgens.

Lobcovicius aula Cæsaris dimovetur. 7. Oct.

Suspiciones ob religionem.

§. 52. Forte & sacrorum respectus, nimis qvam validus apud eas aulas, ubi sacerdotibus circa consilia Reip. satagere permittitur, in causa fuit, ut Electoris progressus ultro suffIaminarentur. Sane Hermannus Furstenbergius, penes qvem tunc summa consiliorum in aula Bavarica erat, apud ministrum Cæsareum Monachii multis declamaverat, qvam periculosum sit Cæsari ac Romanis ritibus sit, hujus arma Electoris in manus tradi, potentia mox ipsum Cæsarem exsuperaturo; qvam facile libido subitura sit Catholicos Ordines premendi, ac plures præsulatus in domum suam pertrahendi. Id certe haut obscure ex eodem fonte promanabat, qvod tunc Cæsarei cum Monasteriensi Præsule super exercitu XXXII M constante conscribendo agitabant, cujus duas tertias partes Cæsar sustentaturus erat, Westphalico qvoqve Circulo ipsius hospitiis assignato; cum tamen ejus Præsulis acta hucusqve erga Cæsarem & patriam tantum favoris aut fidei hautqvidqvam meruissent. Unde Elector ea re intellecta graviter apud Cæsarem qverebatur; fœderi haut congruere, qvæ communes rationes spectant ab uno fœderatorum seorsim suscipi, & usqve ad conclusionem perfici. A Cæsare ad arma, qvæ ipse pro Rep. pararit, ne teruncium qvidem collatum, ac Goësium, qvando ipse cum Hispanis & Belgis super re pecuniaria agebat, eam plane à se rejecisse, velut qvæ Cæsarem non spectet. Et nunc istius Præsulis copias tanto numero alendas suscipi. Eqvidem se alienæ liberalitati legem dicere non posse; tamen qvod tam dispari modo secum & cum Præsule agatur haut insuper habendum. Cæterum qvia Præsulis delectus paci Clivicæ repugnent, cujus sponsor Cæsar sit, qvos & ipse ac vicini tolerare nullo modo poterant, Crocovius contra istos protestationem jubebatur interponere; nec minus qvod Westphalicus Circulus ejusdem hospitiis assignetur, qvo ipse aliiqve ejus Circuli Ordines Præsulis tributarii reddantur, ejus periculosæ libidini deinceps obnoxii acturi. Qvod qvidem ipse nunqvam sit toleraturus, sed una cum aliis idonea remedia adhibiturus. Nec Cæsarem tunc vitio sibi daturum, si eo casu ab ipsius exercitu se disjungat, ac qvæ è sua re videantur suscipiat. Sane qvi superstitione sua fascinati talia Cæsari suggerant, non nisi diffidia parere apta, maligne admodum hujus rationibus consulere, ac Reip. gravissimam noxam inferre. Ac si de milite agatur, se atqve Luneburgicos ejus affatim curaturos. Nec minus indignationis Daniæ Rex, Belgæ, ac Luneburgici Duces ostendebant. Ast Paulus Hocherus, cum Crocovius ista moveret, omnia

Favor Aulæ Cæsareæ in Monasteriensem Præsulem.

1674. mnia inficiabatur, nisi qvod Præsul copias suas ad X M supplere velit; nec hunc unqvam plures copias obtulisse. Cæsarem qvoqve nunqvam isti fidem habiturum. Revera tamen ista agitata fuerant, ac Pontifex ad eos delectus pecuniam suppeditaturus erat. Sed Cæsarei jam hæsitare videbantur, postqvam fœderati tam acriter sese opponere cœpissent. Cæterum Catholicis suspicio injecta erat, qvod omnes Cæsaris fœderati Protestantes essent; unde adscito Monasteriensi eorum vires librandas. Nec obscure id agebatur, ut si Sveci Bremensi ac Verdensi ditione exuerentur, eæ non Protestantium cuipiam, sed Catholico adcrescerent. Unde Monasteriensis armabatur, ut si Sveci in bellum erumperent, hic istis locis rem gereret, Luneburgicis interim ad Rhenum subsistentibus. Id qvoqve machinabantur, ut Monasteriensis miles præsidio urbi Bremensi immitteretur. Ac dicebatur Cæsar eo redhostimento veniam Pontificis redemisse, qvod Gallum Romanos ritus Belgio restituere agitantem impediisset, ut Bremensis ac Verdensis Præsulatus sub ditionem Ecclesiæ Romanæ retraheretur. Super eodem negotio Elector ad Arausionensem referri jusserat. *10. Dec.* Qvi respondebat: eadem sibi in mentem venisse, qvando Vienna de eo intellexisset; qvod è prioribus Præsulis actis de lubrica ejusdem fide satis constet. Postqvam tamen de Svecorum motibus cognoverit, se judicasse; haut abs re fore, eum Præsulem & alios, qvi Svecorum partibus accedere qveant, hac tempestate in bonas partes pertrahi. Et qvia Cæsar per Camprichtum, qvæ Viennæ super iis delectibus agitata sint, excusaverit, ac petierit, ut ei permittatur bina eqvitum, ac peditum millia conscribere, qveis contra Svecos, ubi se moturi sint, in Bremensi provincia rem gesturus sit, id non abrupte repudiandum videri; præsertim cum iste sat animorum contra Svecos ostenderit. Accurate tamen eundem observatum iri, ne in transversum abire qveat.

Galli Svecos in Electorem excitant.

§. 53. Enimvero dum Elector ad Rhenum Gallos urget, hi à tergo hostem ei immittere satagebant, ut ad sua tutanda retraheretur, vel qvantumvis invitus ipsorum partibus accedere, aut saltem otiosus patriæ calamitatem spectare cogeretur. Atqve ista cum antea clam agitata fuissent, qvando intra adparatum adhuc res subsistebat: postqvam in expeditionem prodiisset Elector, Galli jam aperte Svecos fructum præbitæ à se pecuniæ exposcere cœperunt. Holmiæ Brandius nondum legatum Gallicum salutaverat; sed cum Elector jussisset humanitatis officia ultro haut abrumpere, eidem visitationem suam obtulit; qvi & ei admittendæ diem condixit. Sed eo ipso die Gallus Brandio significavit, se heri à Rege suo literas accepisse, ut acriter contra Electorem heic agat. *15. Aug.* Unde publicæ civilitati non amplius locum fore: in tertio autem loco se libenter cum ipso locuturum. Idem mox palam in Electorem invehi, ac publice privatimqve grandi pecuniæ summa Svecorum arma licitari. Tum solennem audientiam eadem pompa, atqve primo accessu, petere, qvam & demum obtinuit, *17. Aug.* utut demonstratur eum strepitum omnium animos adversurum. Nec satis adparebat causæ, qvare tanto cum adparatu res geri deberet; idqve à Maguo Gardio suggestum opinio erat. Porro Feuqvierius isthunc sermonem acerbis atqve aculeatis verbis ac sententiis refertum evolvebat. *Feuqverii in Electorem declamatio.* *Non dubitare se*, inqviens, *qvin Rex justitia amantissimus, animoqve generosius cum indignatione perceperit, à Domino Electore Brandenburgico pacem denuo violatam; eiqve memoria excidisse, qvod superiore anno in pari cœpto succubuerit, ni Sveciæ Rex eum servasset, cujus respectu eum lucrosam pacem obtinuisse. Ex eo tempore Galliæ Regem haut desiisse eundem beneficiis obstringere, magno numero munitorum locorum tradito, qvæ ipsius consensu ad finem usqve belli retinere poterat. Ac ut magis demonstraret, qvantum fiduciæ in ejus amicitia collocaret, arbitrum ipsum capere voluisse controversiarum, qvæ sibi cum Palatino surrexerint. Haut eo secius Electorem nulla causa, ne probabili qvidem prætexto in favorem hostium Galliæ arma cepisse; pecuniam ab Hispanis & Belgis accepisse; hisce copias concessisse: ipsum jam cum exercitu in expeditionem prodire firmandis partibus, qvæ aperte profiteantur se pacem nolle. Idem qvoqve esse argumentum literarum, qvas nomine Regis sui jam offerat. Et hanc causam esse, qvare nomine Regis promtum auxilium adversus istum exposcat. Id auxilium duplici nomine à suo Rege expectari, & qvia arcto amicitiæ nexu Sveciæ jungatur, & ob fœdus, cujus casus jam extet. Satis qvoqve Sveciæ constare, qvid ipsi expectandum sit à vicino sat potente, & cujus ambitionem nullus justitiæ ac beneficiorum respectus compescere valeat. Qvi eodem tempore, qvo Sveciæ Regi promittebat, se nisi de compacto cum hoc qvidqvam suscepturum, ejusqve ministro per formulas conventionis super servando neutro statu illudebat, qvam maxime circa parturienda perniciosa destinata sategerit, qvæ nunc in lu-*

1674. *in lucem erumpant. Equidem eum Principem Galliæ nil erepturum. Sed dum Galliam districtam tenet, in proclivi fore captatam semper occasionem invenire in Sveciam qvid tentandi. Ast ea destinata ut abortiant, Svecis facile fore efficere, si omni mora abrupta cum exercitu istum invadant. Sibi à Rege suo injunctum confirmare, se Svecia & hoc in negotio, & in aliis omnibus omnem opem laturum, qvam à fido fœderato ac summo amico expectare par sit. Sane Sveciam complura specimina cepisse, Galliæ Regi solitum sua promissa ipso opere superare.* Feuqvierio publice Regis nomine responsum: Sibi hucusqve cordi fuisse pacem promovere; idem deinceps qvoqve pari studio acturum. Sed qvia proposita maximi sint momenti, delegandos, qvi cum ipso negotium discutiant; inde se amplius deliberaturum.

13. Aug. Contra Brandius seqventi die scripto concepta exhibebat, qvæ antea sermone exposuerat; qvo prolixe deducebat rationes, qvæ Electorem permoverint ad id consilium capessendum, & ad renovanda cum Cæsare ac Belgis fœdera, qvibus & Hispani adjungendi fuerint, arcta cum istis societate nexi. Tum Electorem in Regis Sveciæ amicitia atqve fide tantum fiduciæ collocasse, ut discedens provinciarum suarum tutelam huic potissimum commendarit. Addebantur hortatus, ut Rex ratam partem ad copias Imperii publicas mittat, si non numero, saltem autoritate Regii nominis magnum pondus habituram; prout & Wangelinus confirmarit, Regem decreto Imperii sese haut subtracturum.

De Galli oratione judicium. §. 54. Ast Holmiæ vix constabat, qvid causæ subesset, qvod Feuqvierius tanto cum strepitu rem adversus Electorem agere cœpisset, cum mota à Cæsare & Hispano arma fere silentio transiisset. Alii suspicabantur, postqvam stricta eo nomine mandata à Rege accepisset, ut servido erat ingenio, primo impetu ad solenne alloqvium petendum cucurrisse; qvo semel impetrato pedem referre non potuisse. Alii credebant, eum homines militares Regi semper circumfusos ea oratione voluisse inflammare, qvibuscum alias nulla ipsi negotiandi facultas erat. Alii opinabantur, Gallo rem in angustum redire, ac majori cum exercitu Electorem movere, qvam Feuqvierius agnoverit, qvi tantum de X M dixerit; qvod ejus sermo aliqvid anxii præ se tulisse videretur. Sed major pars judicabat, qvia is hucusqve semper auxilium Regis frustra expetierit, hoc alloqvio innuere voluisse, hæc extrema petita fore, nec se ulterius qvidqvam moturum, si nunc nihil obtineat. *1674.* Ast Biœrncloviani credebant, inconsultum huncce impetum à Gardio inditum, qvi & ipsam orationem concinnarit, cujus multas sententias è sermone secum habito Brandius recognoscebat. Qvicqvid ejus esset, sane cordati omnes censebant, Gallum admodum à decoro discessisse, ac Electori non parum dignationis addidisse, auxilio tam anxie contra eum excito. Qvo minus autem Brandius publica oratione Gallo legato occurreret, ratio erat, qvod istius sermo revera Electori gloriæ cederet; ac multi sibi repugnantia dicentem irriderent, qvod negasset Electorem Gallo nocere posse, cum tantopere circa expetenda adversus hunc auxilia trepidaret. Qvia etiam manifestum erat, Svecos, ut pecuniam Gallicam nulla vicissim opera præstita elicerent, isti omnia indulgere; metus erat, ne huic magis devinciendo rationes corraderentur, qvare Brandius alloqvio supersedere debeat. Saltem auditorio minime omnium benevolo usurus erat. Ac id obliqve dissvadebat Joannes Gyldenstierna, ostenso, idem efficaciæ scripto fore; ac Regem inania cerimoniarum aversari. Diversam qvoqve & minus splendidam pompam circa ipsum velut inferiore charactere imperitis sinistræ qvid opinionis injecturum. Multos qvoqve, qvi vel Gallica non intellexerant, vel orantem non audierant, ignorare qvid dixerit; qvi id demum ex opposita oratione Teutonica percepturi sint. Ne tamen Brandius nihil ageret, per Hispanicum & Belgicum legatum Gardio & aliis insinuari curabat; si Sveci Electorem directe aut obliqve invadant, suos Principes istis Oresundam cum XL navibus bellicis occlusuros. Ac ita acriter locutus fuerat Nunnesius ablegatus Hispanicus, ut Gardius fateretur, se nescivisse, qvid ei respondendum foret. *Nunniez.* Belgicus qvoqve minister Schapius Gallo se opponere conatus fuerat, sed langvide admodum, ac nullis nervis, qvem & ingenio *ovicula*, qvam nomine præferebat, exprimere cavillabantur. *Schaep.* Sane qvando Hispanus ac Brandius diu ipsi verbis præverant, qvid loqvendum ipsi esset, post aliqvot horas reversus interrogabat, qvis eorum dictis sensus fuerit?

Svecorum in Gallos inclinatio magis elucescit. §. 55. Cæterum indies magis erumpebat Svecorum in Gallos studium, ac ipsi Biœrncloviani fatebantur, nil amplius blanditiis, precibus, atqve officiis effici, ni metus adsit; ac sibi potissimam nunc rationem contra Gardium superesse occlusionem

1674. 1. Sept.

nem Oresundæ, & commerciorum interceptionem. Allato nuntio de prælio ad Seneffam, Gardiana factio plus gaudii, qvam ipse legatus Gallicus ostendebat, ac fœderatorum damnum in majus extollebat, idqve festinanter disseminabat. Contra adversa factio dolebat, fœderatos ita improviso à debiliore se hoste invadi passos; etsi Arausionensis summa constantia rem sustinuisset, ut jactura militum utrinqve par fere haberetur. Agnoscebant rei militaris periti, fœderatos Condæi castra nimis contemtim habuisse, qvæ ita è propinqvo agmine in immensam longitudinē extenso prætererint; cum alias etiam ad oppidum modico præsidio insessum cum impedimentis ita prope accedi non soleat. Ast Elector cum de Feuqvierii propositione intelligeret, Brandio injungebat publico apud Regem alloqvio eam refutare, ostensa genuina rerum serie; tum Regis auxilium ex fœdere poscere, si ipse à Gallo invadatur. Simul ut inqvireret, qvodnam fœdus id sit, ex qvo Gallus contra ipsum auxilium exposcat; de qvo Wangelinus constare sibi neget. Nam persistente antiqviore suo fœdere, Svecum utiqve obligare se non potuisse ad auxilia contra ipsum ferenda. Falso qvoqve à Feuqvierio proditum de formulis super neutro statu conceptis. Absurdum itidem esse, hac expeditione à se occasionem qværi contra Sveciam qvid tentandi, cum suæ copiæ in diversissimam à Svecorum finibus partem abducantur. Ast privatim apud Regem reqvireret, ut Feuqvierio demonstretur, omnium Principum interesse, ut etiam inter hostilia debito cum honore à ministris de iis verba fiant. In qvam publici decoris legem iste impegerit. Atqve idem Feuqvierio per tertium insinuaret; præsertim cum Galliæ Rex semper cum honore sui mentionem fieri velit. Interim Svecicos inter delegatos & Gallum super modo pecuniæ acriter disceptabatur, hoc negante ad plus se teneri, qvam postremo fœdere in casum medii status promissum fuerat, qvod Sveci nil operæ Gallis præstitissent, qvo casu tantum CCCC M uncialium debeantur. Contra Sveci numerum militis sui in Germania in majus extollere, qvi revera in usum Galliæ cesserit; eoqve per fœdus DC M sibi habenda. Nam instante Gallo legiones in Germaniam trajectas magnis cum impensis, pari molestia. Ac suspicionem, qvæ in Germania & alibi per eas excitata sit, non minus utilitatis Galliæ præstitisse, ac si ferrum strinxerint. Qvin si eædem diutius ibi hæreant, in proclivi fore citra pugnam futuro anno Electorem

Electoris de Galli sermone judicium. 8. Sept.

Galli cum Svecis cauponatio. 9. Sept.

Cæsari ac Belgis avellere. Et cum intellectum fuisset, Electorem iter per Eichsfeldiam sumsisse, declinatis Hanoverani terris, Sveci apud Feuqvierium gloriabantur; Electorem Hanoverani copias haut curaturum fuisse, ni Svecicas legiones respexisset, ac ni scivisset, qvid mandatorum Helmfeldius ad eum Ducem missus haberet. Ac Gallo cumprimis utile, Electoris exercitum tanta viarum ambage defatigatum, nec justo tempore cum aliis fœderatorum copiis jungi, ac Rhenum transire potuisse. Qvo loco haut abs re fuerit inserere, qvid tunc cum Joanne Friderico Hanoverano Duce actum fuerit, ut qvo candore aula Svecica erga hunc & Feuqvierium usa sit, eo liqvidius judicari posset. Cum, Electore se movente, Dux Regi Sveciæ significasset, se istius transitum vi prohibiturum, in eam rem expetito à Rege per nuperum fœdus auxilio; idem Dux Feuqvierio negotium suum per literas commendabat. Feuqvierius, qvi credebat, hac occasione Svecicas & Hanoveranas copias ad rem manu gerendam induci posse, enixe auxilium à Duce reqvisitum urgebat. Cui responsum: etsi in Pomerania & Bremensi provincia hærentes copiæ tam validæ nondum sint, ut Rex absqve periculo cum illis tanti momenti negotium suscipere qveat; protinus tamen mandata Helmfeldio transmissum iri, ut Hanoverano adsistat; ac legiones in Germaniam destinatas propere navigia conscensuras. Ac revera duæ eqvestres legiones trajiciebantur, etsi de longe pluribus promissum foret. Sed clam Helmfeldius jussus erat dicere; sibi qvidem de sociandis cum Hanoverano copiis injunctum; sed emergere qvasdam difficultates super earum itinere, circa qvas novis sibi mandatis à Rege opus sit. Feuqvierius, qvem secreta hæc mandata latebant, sed qvi alias nonnihil suspicionis conceperat, certos homines ad loca, ubi copiæ lustrandæ, ac navibus imponendæ erant, mittebat, ut qvid ageretur liqvido cognosceret. Sed missi semper à lustratoribus ita vino obruebantur, ut duplex sese eqvitum numerus ostenderet. Unde cum isti longe ampliora veris retulissent, legatus, qvi nunc ingens operæ pretium pro Gallo futurum crediderat, tanta impatientia ejus rei successum videndi corripiebatur, ut cum ventus tres per septimanas adversus reflasset, is in portu homines haberet, qvi subinde de vento nuntiarent. Qvin ipse vel decies inter prandendum surgens ad fenestram procurrebat vento inspiciendo. Interim & Hanoveranus Dux Feuqvierio os sublinebat, signifi-

Hanoverani consilia.

1674.

1674. significato, qvid ad Daniæ Regem de prohibendo Electoris transitu retulerit; qvid Electori transitum postulanti responderit, ac uti hunc adhortatus fuerit expeditione supersedere, ne bellum per Germaniam latius diffunderetur. Ac Gardius semper Feuqvierio confirmabat, Hanoverani ope Svecos & Electorem committendos. Et jam militarium hominum immensa lætitia eminebat, velut orituro bello in Germania ad prioris instar familicos ditaturo. Sed cum mox nuntiaretur, Electorem Hanoverani ditionem haut tetigisse, Feuqvierius id ægre ferre, ac diffidentiam non obscure apricari, pecuniis per minutas summas dispensatis, & ut accurate nosse vellet, qvos in usus illæ impenderentur.

Responsum ad Electoris literas differtur. §. 56. Inter hæc Brandius sæpius licet instans ad Electoris literas, & suam propositionem responsi nil extundere poterat. Qvanqvam Gardius subinde non adeo infesta dissereret, inter alia Jonæ Julo legato Danico dicens: Electorem qvidem novissimum cum Svecia fœdus parum præ oculis habuisse, ac facere, qvæ pacem magis sufflaminent, qvam promoveant. Cum Svecis tamen amice ac decore egisse; ac Regi per consiliarium intimum de suis destinatis significasse, eaqve adductis rationibus eidem adprobare studuisse; simul isti ditiones suas commendasse. Cum contra Luneburgicus legationem in Sveciam, qvam Elector svaserit, velut supervacuam *23. Sept.* adspernatus sit. Sed cum Brandius liqvidum responsum urgeret, præsertim qvia Feuqvierius jactabat, se optato responso ad proposita à se potitum, Gardius priores exprobrationes repetere: Electorem fœderi cum Svecia non satisfecisse, dum de fœderibus cum Cæsare ac Belgis qvidem significarit, non tamen prius cum Rege consultarit, num ista amplecti consultum sit; ac ulterius qvam Electori Romani Imperii par fuerit, Cæsari, Hispano ac Belgis sese innexuisse: partes, qvæ à pace abhorrebant, confirmasse; in eum statum se conjecisse, ut cum Svecia super pace non amplius communicare integrum fuerit: expeditionem non in Germaniæ duntaxat, sed & exterorum usum suscepisse: uno verbo, per egregias copias, ad qvas alias Rex circa instaurandam pacem præcipue respexerat, spem qvietis in Germania ita confudisse, ut Regi fere non constet, qvid consilii capiendum sit. Nam inde Gallum fervide auxilium contra Electorem exposcere; qvod casus fœderis jam extet; hinc Electorem amicas & cordatas literas scribere, ac Brandium contendere, fœdus adhuc fartum tectum perstare. Propediem tamen responsum secuturum. Addebantur qverelæ, qvod Elector dixerit; si de suis destinatis ipsi communicasset, Verjum id protinus fuisse resciturum. Unde colligi, etsi Elector de fœderibus suis cum Cæsare, Hispano ac Belgis huc denuntiarit; eundem tamen fateri, se cum Rege super istis prius non consultasse, ne Gallus id rescisceret. Unde Electorem duobus verbis refutasse, qvod Brandius scripto suo assertum iverit. Ad qvæ Brandius: Sufficere, qvod Wangelino summa rei fuerit indicata, & qvod Elector eum supra dictis fœdus inire velit. De modo rem exseqvendi facile istum conjicere potuisse. Wangelino ideo singularia qvævis pandi haut consultum visum, qvod, si una die aliqvid ipsi nomine Electoris proponeretur Gallo displicens, altera idem de compacto una cum Verjo isthoc oppugnatum veniret. Unde salva ratione exigi haut potuisse, ut omnia cum ablegato communicarentur in loco, ubi Gallicus minister aderat, qvi ista in usus suos convertere studeat: sed sufficere, ipsi Regi consiliorum rationes fuisse expositas. Sed & sæpe Wangelino ingestum; Electori necessitatem incumbere Imperio adsistendi, nec eum Galli grassationes ulterius otiosum spectare posse; super qvibus & qvid Regi videatur qvæsitum fuerit, isto semper defectum mandati excusante. Cæterum verba articuli separati in fœdere, *ita tamen, ut consilia qvæ fovet, cum alterutro fœderato* &c. non eo usqve porrigenda, ut uterqve fœderatorum eam ob communicationem & consultationem opportunitates temporum, suiqve status primarias rationes negligere debeat. Sed & tanta Wangelini cum Verjo familiaritate talia cum isto communicare haut tutum fuisse eo tempore, qvando is de compacto cum Electore fœderi Gallico innectere nitebatur. Nam si Gallo vel minimum de isto negotio innotuisset, Westphalicas istius provincias tunc maximum periculum incurrisse. Sed non minus Svecos à tempore initi cum Electore fœderis in Germania, Gallia, Anglia tractatus agitasse, nulla cum hoc consultatione prius inita. Wangelino qvoq; sæpius dictum, Electorem non solum ratam partem ad copias Imperii missurum, sed & eundem otiosum desidere non posse. Atqvi de omnibus Imperii Ordinibus, qvi præter ratam partem nil conferunt, dici eos qviescere, ac otiosos belli spectatores agere. Ad qvæ Gardius nil nisi humeros trahere. Idem mox addebat; Wangelinum ideo avocatum, qvod Elector cum Gallo

1674. Gallo nimium favere credat, ac ne forte huic secreta prodere arguatur. Nec cum eo super pace qvid consilii amplius conferri potuisse; qvod Elector sui juris non sit, velut cujus exercitus fœderatis sacramentum dixerit, ipsiqve adeo ex horum placito omnia agenda sint, nec pro pace operæ qvid navare possit, qvod fœderatos ab ea abhorrere constet. Ista cum Brandius inficiaretur, aut interpretaretur, Gardius reponebat: Regem qvidem cum Electore libenter amicitiam servaturum; sed de pace non amplius consilia cum eo conferre posse, qvod id Gallo suspectum sit futurum, & fœderati pacem nolint. Cum Brandius de immanibus Gallorum grassationibus qvereretur, Gardius respondebat; Gallum multa, justitiæ ac rationibus status repugnantia omittere debuisse. Sed Sveciæ vel sumtis armis prohibendum esse, ne Gallia pessum eat. Eam jam satis in angustum redactam, cum satis habeat vim propulsare: & qvod universa Nobilitas ad arma vocetur, indicio esse de summa rerum agi. Fœderatos contra probe paratos, divites, validos, ac eorum fœdera ac destinata longius tendere. Si Gallus nimium prematur, Svecorum res in Germania labili pede stare; nec Austriacis viam defore istos Germania penitus expellendi; cum tamen è re Protestantium haut sit Galliam & Sveciam eo redigi, ut hos fulcire amplius neqveant. Demum minas in Danum & Belgas jacere, ac Anglum denuo in arma protrahendum ominari. Contra Brandius: Non esse, qvod Galliæ jam metuatur. Eam hactenus plus adqvisivisse, qvam amisisse; nec fœderatorum progressus adeo felices esse. Evocationem Nobilitatis magis ob jactantiam fieri, & ut ea in armis exerceatur, qvam ob metum & debilitatem. Fœderatorum scopum non esse Galliam opprimere, sed firmam pacem qværere, ac adversus ejus invasionem se in tuto collocare. Galliam olim conservare se potuisse nondum tantis opibus, cum intestinis turbis scateret, nec adhuc partis, qvæ pax Pyrenæa & Aqvisgranensis adjecit, nec Lotharingia atqve Alsatia infessa, tum Austriacis multum prævalentibus. *Et qvid Svecia ac Protestantibus nociturum, si Gallus ad amplectendam stabilem pacem compellatur, ne singulis triennium nova bella ordiri qveat? Imo qvid Svecia decessurum, si idem maximam partem ditionum recens partarum non habeat? Sane si nullibi terrarum Gallia foret, Sveciam ac Protestantes in Germania adhuc subsistituros; qvibus ad sui conservationem nil aliud desit, qvam ut ipsi posita æmulatione ac suspicione sinceram inter se amicitiam colant. Alias Sveciam à Protestantibus Germaniæ magnopere respici, qvibus haut qvidqvam memoria exciderit, qvid illa qvondam pro ipsorum libertate & sacris fecerit. Sed vicissim par esse, ut Svecia qvavis occasione Germaniæ ac Protestantium res fulciat, ac beneficium beneficio cumulet, si gratus eorum, qvi beneficio usi sunt, animus persistere debeat. Unde si Svecia non solum Germaniæ contra Gallum opem non ferat, sed plane pro hoc contra illam ferrum stringat, ac ad eandem sub jugum Gallicum Austriaco longe intolerabilius redigendum connitatur, mirandum non esse, si veterum beneficiorum sensus exolescat.* Post multa alia demum reponebat Gardius: necessum esse amicitiam inter Sveciam & Electorem perstare, nec eam viam, qvam Feuqvierius velit ingundam. Idem Jano Julo legato Danico dixerat: Electorem non parum audere, ac Sveciæ plus satis fidere, qvod toto cum exercitu tam longe discedat, Marchia omni milite nudata. Cæterum arcana ratio, qvare Svecos Electoris destinata tantopere offenderent, erat, qvod in animo fuerat peculiarem inter Gallum ac Belgas pacem conciliare, qvo ipsi sua commercia libere exercere possent, insuper habito, qvamdiu Germani cum Gallis digladiarentur. Unde & Gardius magnopere exultaverat fœdere cum Electore inito, velut rationibus Galliæ maximam utilitatem producturo. Qva spe per Electorem, uti arguebant, elusa medullitus dolebant.

Sveci adhuc mutare videntur.

§. 57. Cæterum judicabat Brandius, nondum plene inter Svecos & Feuqvierium convenisse; ac jactabant isti, se copias suas in Germania propriis sumtibus alituros. Wrangelius qvoqve navim conscenderat Feuqvierio haut salutato, qvod aliqvid offensæ intervenisset; an illudendis aliis. Etsi haut eo minus Feuqvierius nobilem mittebat, qvi eum in Pomeraniam comitabatur, ubi a Gallo missus Vitrius accedebat ejusdem actionibus observandis. Erat etiam in Scania Gallus qvidam, qvi milites ibi navigia conscendentes numeraret. Sane inde gravissimæ rationes obstabant, ne Sveci in bellum erumperent; hinc incalescens indies belli adparatus nil amici promittebat; nec adparebat, qvomodo istæ copiæ diu in Pomerania & Bremensi provincia consistere possent, ubi gregarius miles nil pecuniæ accipiebat. Contra Biœrnclovíani, qvibus refragantibus bellum sumebatur, è Brandio qværebant: an non Cæsar præter exercitus, qvos in Flandria & ad Rhenum habeat, qvindecim aut viginti millia

Vitri.

mili-

1674. militum in Silesia contrahere possit: aut an non Danus ita confirmari queat, cum XX M in expeditionem prodire valeat, opposito terrore inconsultos Sueciæ motus futurus? Et cavillabatur Joannes Gyldenstierna; Wrangelium ad gerendum bellum proficisci manibus pedibusqve debilem. Et qvo iter sumendum? Nam cum Electore amicitiam utiqve servandam. Et si maxime hic invadatur, munita tamen ejusdem loca idoneis præsidiis firmata. Cæsarem qvoqve ab armis probe instructum. Et in qvemcunqve demum moveatur, Danum utiqve bello se ingesturum. Interim responsum tam Feuqvierio, qvam Brandio dandum differebatur; ac Rex in agris ex urbe se conferebat ad medium usq; mensis Novembris speculaturus, qvores interim se daturæ essent. Erat porro tunc alius regiminis in Svecia genius, qvam sub tutela fuerat. Nam antea Senatui, ac in primis qvinqve supremis Officialibus summa rerum incumbebat; qvo nomine Regi ac Ordinibus ad reddendas rationes tenebantur; eoqve Bioernclouiana factio tuto ac palam Gardio sese opponere poterat. Sed nunc à Regis arbitrio pendebat, utrorum sententiæ in Senatu accedere vellet, cujus & periculo omnia suscipiebantur. Ac Gardius jam eo nomine prævalebat, qvod Rex maxima bellandi cupidine flagrans, cui litare se non posse rebatur nisi Galli partibus susceptis, ejus Galliæ devotas sententias fere probaret. Unde Bioernclovianis, qvi non magis Galliam qvam Gardium oderant, necessum erat obliqva duntaxat ratione hujus consilia oppugnare, ostentato, horum eventus in ipsum aliqvando redundaturos; simul fœderatorum potentiam extollere, Regiqve periculum ob oculos ponere, si arcte nimium Gallo se illiget. Unde prout is natura timidus & inconstans erat, sæpe efficiebant, ut capta jam pro Gallo consilia vel plane everterentur, vel differrentur, aut temperarentur. Sed qva istis nil proficiebaut, nil aliud supererat, qvam humeros trahere. Porro qvicqvid Gardianæ erat factionis in Galliæ res non minore studio ferebantur, qvam ipsi Galliæ cives. Omnes qvoqve militares, qvi bellum nisi per societatem Gallicam desperabant, cœco affectu Galliæ addicti erant. Qvia tamen Elector studium conservandæ Svecorum amicitiæ adhuc constanter ostendebat; spes hisce erat, eundem amica ratione à Cæsare ac Belgis abstrahi posse; præsertim cum persvasi essent, Electorem ad isthoc consilium à solo Dœrflingio & Pœlnicio inductum; & qvia Elector suscepta expeditione nil certi consilii cum Dano ac Luneburgicis 1674. ceperat in eum casum, si Svecia qvid à tergo moveret. Unde Feuqvierii postulata husqve eo prætexto eluserant; Electorem tantum ire, ut Palatino subveniret; qvod improbari non possit. Qvi tamen si tam multas Svecorum copias in Pomeraniam venire intellexerit, ultro gradum relaturus sit. Enimvero cum ei colori non amplius locus esset, postqvam Elector Rheno superato in Alsatiam movisset, Feuqvierius jam evictionem pacis Westphalicæ à Svecis præstandam enixe urgebat, postqvam jam invadatur provincia per eam pacem in Galliæ jus transscripta. Unde Sveci bellum declinabundi jam Gallo Danum opponebant, à qvo sibi cautum negabant, ne is ipsos alibi districtos à tergo invaderet. Unde à Gallis juxta Svecisqve labor sumebatur, ut istum in partes suas pertraherent, oblata pecunia, ac ut in seqvestris munus admitteretur. Qvin & minis eum urgere instituebant, ut declararet qvid facturus sit. Sed Julus masculc respondebat; Regi suo plus spirituum esse, qvam ut cogi se patiatur. Qvod si nosse velint, num fœdus qvod iste cum Hispanis ac Belgis inierit, etiam adversus Sveciam porrigatur, prius à Svecis declarandum; num ipsi omissa pacis conciliatione ferrum pro Gallo stricturi sint? Qvo facto Regem sine mora responsurum. Se autem injuriam eidem facturum, ni dixerit, eum Cæsari, Hispano ac Belgis promissa religiose servaturum. Ac idem per Julum Sveco denuntiabat; se haut sperare eum velut seqvestrem ad ista extrema descensurum, ac pacem Germaniæ, circa qvam tuendam tam ambitiose se obligarit, turbaturum. Alias se hautqvidqvam otiose spectaturum eum invadi, qui ob communem pacem & tutandæ patriæ ditionem suam milite nudaverit. Unde Sveco placebat Nicolaum Brahæum propere Hafniam mittere fœderi inter Sveciam ac Daniam absolvendo, ac Dano à fœderatis abstrahendo. Huic Regi etsi nil magis in votis esset, qvam ut Sveci suscepto in fœderatorum qvempiam bello sibi occasionem præberent Sveciam invadendi: tamẽ cum prospiceret Gallos ac Svecos parum amica agitare, ac metueret, ne abrupte rejectis eorum postulatis Svecicæ copiæ è Germania repente in Holsatiam effunderentur, qvas & alias inopia Svecicis provinciis emigrare coactura erat; circumspectione uti, ac consilia sua haut præcipitare instituit; ac ut tempus extraheret, de Galli & Sveci propositione ad fœderatos sibi referendum excusabat; inprimis qvia Cœsareorum acta ipsi magnopere improbarentur. Cæsaris potentiam

27. Sept.

5. Oct.

1. Nov.

1674. tentiam in præsens tantam esse, quantam antehac nunqvam. Fœderibus cum Hispano & Belgis fulciri lautis admodum conditionibus. Totum Imperium in partibus, ac cumprimis Electorem, & Luneburgicos. Angliam ac Lusitaniam qviescere. Galli vires non parum fractas. Et tamen ab istis nil egregii geri nec pro se, nec pro fœderatis. Treviros & Burgundiam in Galli manus pervenisse, qvod Cæsar exercitum ad Rhenum non miserit. Ejus duces in Brabantia hoc vere ita tergiversatos, ac tam sero cum Arausionensi se junxisse, ut inde Condæo tempus fuerit firmando suo exercitui, ac tentando apud Seneffam prælio. Cæsareos apud Audenardam officium non fecisse. Eorum duces, cum Elector svaderet Turennium intra sua castra oppugnandum, consentire noluisse. Denique cum rationis esset, ab utroqve fœderatorum exercitu eodem tempore ac de compacto Gallos invadi, ab Electore ac Luneburgico, qvibus modica Cæsareorum manus accesserit, totam belli molem fuisse sustinendam. Qvid ergo sibi, ubi à Gallis & Svecis pariter invadatur, aliud Vienna expectandum, qvam prolixa consilia, rei nihil? 14. Nov. Porro cum Feuqvierius, Electore Rhenum transgresso, Svecos impense urgeret, Hispanus, Danus ac Belgicus legatus qvantum possent renitebantur, ac fœderatos dura in Sveciam consilia suscepturos ostendebant. Nec eo secius Rex legiones ad Stetinum contrahi jubebat. Id qvod fieri credebatur ad metum Electori incutiendum, ut ultro domum reverteret; simul ut Benedicti Oxenstiernæ negotiationi Viennæ pondus accederet, ac Dano suspicio injiceretur, qvi hac æstate exercitum apud Coldingam lustraverat, num is forte se commuturus esset: inprimis autem, ut Gallo stimuli subderentur qvod restabat subsidiorum numerando. Interim frigide admodum cum Brandio agi, qvem tot per menses odiosis moris, ac responsi dilationibus, pollicitisqve invicem repugnantibus, aliisqve parum amici præferentibus detinuerant. Demum Gardius denuntiabat, Franciscum Oernstedium, & Henricum Hoghusen Hoghusium venturos, super responso cum ipso locuturos. Nam Rex literas ad Electorem concipi jusserat, declarationis instar ad proposita à Brandio habituras: in qvibus Biœrnclovianimulta ut mitigarentur pervicerant; etsi alias istæ sat frigidæ, & ad Gardii mentem ac stylum formatæ essent. Simul Petrus Sparrius legatus in Gallia Regi confirmarat, Wrangelio injunctum esse hostilia ordiri, ac ipsum Berulinum invadere. Nec eo minus Wrangelio mandata mittebantur, ut hostilitate abstineret, 1674. qvoad adpareret, uti Brahæi negotiatio Hafniæ successura sit, ac num Elector ex Alsatia rediturus sit, rebus fœderatorum tunc ibi ultro cullapsuris; qva spe hactenus Feuqvierium lactaverant. Contra Brandius ingerere haut desinebat: si maxime Sveci Electorem contra fas invadere velint, ejus tamen munita oppida præsidio probe firmata; nec plus noxæ ei inferri posse, qvam ut per unum & alterum mensem aperta Marchiæ & Pomeraniæ populentur, qvoad Elector suis fœderatorumqve copiis succinctus bellum in ipsos revolvat, Dano qvoqve in auxilium excito. Nec Electori persvaderi, Sparrium à Rege jussum talia apud Gallum proponere, aut Sveciam ita temere pacis Westphalicæ sese exsortem reddere velle. Ac probabile erat, eas rationes pondus fuisse habituras, si facultas fuisset eas copias intra Svecicam ditionem otiosas alendi. Sed Feuqvierius ideo tam anxie institerat, ut modo legiones in Germaniam trajicerentur. Nam tunc ipsam famem iisdem necessitatem allaturam aliena invadendi. Ac Wrangelius repetitis indies literis lamentabatur, excusatum se velle protestatus, si exercitus intra Pomeraniam & Bremam excisas antea provincias inopia dilaberetur. Qvo viro nemo tunc magis, ut in bellum erumperetur, urgebat atqve optabat; cui tamen ætas ac valetudo tolerandis belli laboribus impar svadere debuerat, ne tot parta decora denuo aleæ exponeret. 18. Nov. Ita demum Brandio exemplum literarum Regiarum per Oernstedium & Hoghusium tradebatur; qvi nil aliud dicebant, qvam jussos se à Rege excusare, responsum ad Electoris literas, ac ipsius exhibita scripta tamdiu dilatum. Cum Brandius literas raptim perlegisset, ac in iis observasset, nil ibi tangi, qvod Electoralium ditionum commendatio Regi grata fuisset; nec verbum extare de colenda deinceps amicitia, aut conferendis super pace consiliis, aut de fœdere servandu; is qvid demum Electori à Rege expectandum interrogabat: sed qvi ad hæc nullo responso reddito propere discedebant. Sed qvia Feuqvierius, animadversu, Svecos sub prætexto negotiationis in Dania rem adhuc extractum ire, acribus subinde libellis hos urgebat; simul uberiora subsidia in antecessum se soluturum pollicebatur, si Sveci haut expectata Dani declaratione Electorem invadere velint; cursor ad Wrangeliū decretoriis cum mandatis missus est. Ex qvo tempore nil præter hostilia in Electorem audiebantur.

§. 58. Ex

1674.

Literæ Regis Sveciæ ad Electorem.

§. 58. Eæ literæ verbis conceptis ita habebant. *Nos Carolus &c. Serenissimo Dno. Friderico Wilhelmo &c. Non tantum ex literis illis, qvas Celſ. V. El.is ſub die 30. Junii ad nos perſcribere viſum fuit, verum etiam ex iis, qvæ ejusdem extraordinarius ablegatus coram propoſuit, percepimus rationes & cauſas, Celſ.m V. El.lem permoventes, amica illa, qva non ſecus ac nos antea Celſ. V. El.is probavit reducendæ pacis remedia vel ſuſpendere, vel plane deponere, & potius illis conſilia & vires ſuas conjungere, qvæ manu armata, & vi vim Gallorum Imperio, ac præſertim quibusdam Celſ.is V. El.is ſociis Electoribus præter fas illatam depellere & vindicare valerent, qvemadmodum Celſ. V. El.lis ſe jam accinctam confeſſa arma ſua in oppreſſorum ſolamen & auxilium iterum educere, & omni tentare conatu, qvo iis, cum hactenus leniora non profuiſſent, mediis Germaniæ ſaluti, ac pacis negotio majori cum fructu proſpicere poſſet, ſpem juxta fovens, conſilium hoc ſuum non niſi ex ſumma publici neceſſitate profectum à nobis haut difficulter etiam iri approbatum. Verum non poſſumus inficias ire, qvin nobis hic de nova Celſ.is V. El. expeditione militari nuncius admodum ſit inexpectatus, & cumprimis eam ob cauſam parum gratus, qvod vereamur, ne ea, qvæ à Celſ. V. El.li ut prudentia & viribus illuſtri ac ſtudio partium hactenus alieno, & illi, qvam Celſ. V. El.lis nobis tam enixe ſæpius commendavit, pacis promovendæ ſolicitudini ac curæ ſimul in tanto Principe expectavimus adminicula plane depereant, iisqve deſtituti in poſterum eo difficilius procul dubio laboremus & luctemur in obtinendo hoc, qvem Chriſtianus orbis tam anxie deſiderat, ſalutari ſcopo. Non excuſavimus antea, nec adhuc probamus, qvæ exercitus Gallici in Imperio perpetrarunt attentata Ordinibus intoleranda. Propterea Sereniſſimo Galliarum Regi ob oculos ſæpenumero poni fecimus, qvam hæc ſuorum commiſſa de tramite juſti, cum nonnullos à culpa & cauſa belli liberos Status læſerint, decedant, ac qvam ſint ſecuritati & guarantiæ promiſſæ in tabulis Weſtphalicæ pacis, & noſtri ea baſi ſimul innitentis, & cum Galliæ initi fœderis contraria, qvod inde etiam ſint graviora, qvam qvod ſola belli ratio, & ſtudium declinandi vel prævertendi cujusdam periculi ea reddere poſſint excuſabilia. Verum cum nec altememoratus Rex hæc laudaverit, & inſuper ſua nobis, procul dubio etiam Celſ.i V. El. dederit promiſſa, qvod velit detrimenta læſorum juſta reſarcire ſatisdatione, modo etiam pars adverſa parem demonſtraret damni non minoris illati reparandi promtitudinem, & Germaniam à milite ſuo reddere ſtatim liberam & indemnem, qvando Imperator & reliqvi, qvi etiam ſua in Imperium moviſſent arma, ea ad provincias ſuas reducerent. Speraſſemus ex mutuo hoc reſtituendorum, ſatisfactionis ac induciarum conſenſu, qvæ etiam omnia per noſtram mediationem ad lancem æqvitatis & publicæ ſalutis expendi & componi potuiſſent, morbo illi, qvo Germania jam conflictatur, propiora & magis ſalutaria conciliari potuiſſe remedia, qvam qvæ ex novo hoc armorum motu expectari qveant. Docuit enim adusqve experientia, qvam ſecus ſucceſſerint, qvæ in Imperio excitatæ operationes bellicæ, non enim ſolum non pacis negotio ullum attulerunt fomentum, verum illud novis & gravioribus, cum prætenſiones & gravamina accreverint, implicarunt difficultatibus, qvod Status innoxios, loco illos ſolari, & ab oppreſſione exterorum, ut promiſerant, liberare debuiſſent, hoſpitatione, tranſitu, & multi generis exactione inulta magis premant, & plane devaſtent, deniqve publicam tanto exponant periculo ſalutem, qvod cum ſors belli ſit dubia, & ſucceſſum illum, qvem aliqvot tam facilis negotii futurum non ſemel male opinati ſunt, fruſtrari qveat, victoris arbitrio omnino relinqvatur. Quæ facies rerum adeo difficilis, & funeſta, pejoraqve adhuc, qvam qvæ ob oculos verſantur, minitans mala, juxta & anxia illa & pia cura, qvæ dictum pacis negotium cupimus promotum, nos iterum permovent, ut optemus, & à Celſ. V. El. enixiſſime contendamus, velit arma ſua retinere ac ſiſtere, potiusqve imitando noſtram huic & alteri parti factam, atqve à Celſ. V. El. ſæpius comprobatam declarationem, qvod nempe exercitum noſtrum aſſerendi pacem, & iis nos opponendi, qui illam nollent æqvam, honeſtam ac univerſalem, paratum haberemus, ſe & dicta ſua arma eidem ſcopo, nimirum recuperandæ qvieti, ac præſenti ſanandæ calamitati reſervare, qvam ſe partibus belligerantibus jungendo reddere illam omnino incurabilem. Sunt illa vota tanto magis nobis curæ cordiqve, cum ea non ſolum arbitremur publico bono & ſaluberrimo pacis negotio unice ſalutaria; verum qvod alias inter ſacrum & ſaxum, ut ajunt, conſtituti, hoc eſt, inter periculum amittendæ prorſus, qvam cum Celſ. V. El. qvà pacem procurandam colimus hactenus bonæ correſpondentiæ, & inter neceſſitatem ſervandæ fidei, qvam leges Weſtphalicæ pacis exigunt, & cujus ſinceram & debitam obſervantiam nos, uti Celſ. V. El.lem per expreſſam ablegationem certiorem fecimus, Regi Galliarum per ſingulare qvoddam fœdus denuo ſtipulati ſumus. Hanc noſtram roborandæ pacis in Imperio curam Celſ. V. El.lis non ſecus ac plerique Electores & Principes tunt*

1674.

1674. *temporis laudarunt, ac quod magis est, Imperator ipse agnoscendo genuinum sensum* §. Et ut eo sincerior &c. *talem, qualem nos in præfato fœdere exposuimus, concludendoque desuper cum Rege Galliarum illa, qua in Imperio jampridem evulgata & cognita extant pacta comprobavit optimo suo exemplo. Hæc est qua nos potissimum commovit ratio, quod tam anxie novum cum Cels. V. El. desideravimus amicitiæ & sinceræ correspondentiæ vinculum, ut eo utrinque ligati non possemus facile sejungere nostra consilia, ad diversum quam promotionem pacis tendere scopum, & exinde prolabi in eas, quæ publico & nostro utriusque commodo aliquatenus obesse possent resolutiones. Obtento etiam hoc nostro non ita pridem voto, & concluso desuper sub die 1. Decembris elapsi proxime anni certo, & ejusmodi fœdere, in quo utrinque præfata omnia sancte stipulata sunt, non possumus aliter quin maxime doleamus, quod Cels. V. El. sponsionis istius reducendæ amicabili via tranquillitatis, & conferendi desuper sua cum nostris fideliter consilia adeo immemor fuerit, quod ablegatus noster Wangelin intentionem expeditionis nequiverit prius indagare, quam exercitu jam in Imperium educto, & clarigatione Galliæ facta, id est, re super cujus commodo vel periculo juxta normam & fidem pactorum adhuc inter nos consultari deberet non amplius integra. Verum cum dubio procul Cels. V. El. prægnantiores cœpti sui habuerit rationes, quam ut cum iis, quas superius enumeravimus æquiparari potuissent; ita etiam eas Cels. is V. El. maturiori judicio merito relinquimus, nobis tamen certo persuadentes, Cels. V. El. em illas iterum ea, qua in tantum inclaruit prudentia & fide probe expensuram, & consilia & gesta sua ad metam pacis directuram. Quibus Cels. em V. El: divinæ commendamus protectioni. Dedimus in arce nostra Holmensi die X. Octob. A. 1674. Cels. is V. El. Carolus.*

Earum literarum censura.

§. 59. Ad eas literas Elector multa quæ moneret habebat. Sane de sua expeditione nuntium Regi non adeo inexpectatum videri debuisse, cum ipse statim atque Gallus Trevirensem ac Palatinum invasisset, Wangelino ac Verjo repetitis vicibus denuntiarit, se ad eam vim propulsandam, ni emendetur, ac omnia in priorem statum reponantur, omnibus viribus una cum aliis incubiturum; à qua sententia isti legati, quantumvis summopere connixi, ipsum dimovere haut potuerint. Iis significatum, se legiones suas eo fine è Borussia evocare; idque diu antequam fœdus cum Cæsare, Hispano & Belgis perficeretur. Igitur Regi de hisce destinatis diu constitisse, quæ & ipse insuper per literas, & misso legato indicarit. Quod Gallus obtulerit, se læsis in Imperio satisfacturum, ac omnes copias Germania deducturum, si Cæsar ac fœderati idem faciant, id ad se non spectare; nec ejusmodi declarationem, qua Gallus parem sibi cum Cæsare & Ordinibus in Imperio potestatem arrogat, sufficientem fuisse. Sane absurdum esse pari jure censeri Cæsarem & Ordines, queis Imperii tutela incumbit, cum Gallo, qui id nulla causa invaserit. Quod Germanorum armis parum adhuc profectum sit, id merito dolendum: sed ejus rei culpam Gallicis emissariis ac clientibus, qui in omnibus fere aulis reperiantur, adscribendum, qui ubique suspiciones ac dissidia serant atque foveant. Et hanc vel præcipuam fuisse causam, quare ipse absterritus non sit, quo minus læsis Ordinibus subveniret. Neque vero se omisisse operam cum Svecis sociare promovendæ paci, quamdiu tractatus Coloniæ duraverit, ac ulla spes pacis ibi superfuerit. Sed iis per Gallum abruptis, ac interim Imperio Gallicis armis inundato, ea consilia seponenda, ac defensionem patriæ suscipiendam fuisse, de quibus subinde Wangelino significatum fuerit. Et quomodo ipse hac rerum facie sua consilia, viresque cum Svecis jungere potuerit, cum hi sequestres manerent acceptis à Gallo pecuniis, quas sibi admittere haut licuerit salva obligatione, qua Imperio & Collegis tenebatur; & cum demum expressus fœdere casus existeret pacis non succedentis, circa quem uterque sibi reservarit facultatem partes, quas consultum fuerit visum amplectendi, salva utrinque amicitia & conjunctione? Ut porro per arrepta à se arma Svecus periculum incurrat amittendæ cum ipso amicitiæ, ei se rei nullam causam præbuisse. Prætexta invenire in proclivi esse, ubi litigandi libido sit. A Sveco fœdus cum Gallo initum, conservationi pacis Westphalicæ superstructum, sibi communicatum haut meminisse. Et circa eam pacem servandam non minus sibi quam Sveco curæ esse, quem & scopum arma sua habeant. A Cæsare interpretationem Instrumenti Pacis, quam Gallus ac Svecus faciant, probari, sibi non constare. Ac quæ valere debeat interpretationem debere fieri non ab uno aut altero quorum intersit, sed ab universis, & quidem in Comitiis aut conventu ei gemino, in quo pax condebatur. Id porro velut capitale admissum argui, quod ipse fœderis cum Svecia initi immemor fuerit, per quod consilia sua cum Svecis communicare debuerit; nec Wangelino de istis 1674.

prius

1674. prius constitisse, quam ipse cum exercitu suo Rhenum versus moveret. Enimvero Wangelino sat mature de suis destinatis indicium factum, qvi & rogatus sit ista ad Regem referre, ut & is paria consilia servandis oppressis capiat. Nec Wangelinum ignorare potuisse, legiones, qvas è Borussia evocari videbat, versus Rhenum ducendas. Ut tamen cum isto prius consultandum foret, cui usui istæ adhibendæ forent, id fœdere non contineri; ac Regem id non magis à se reqvisiturum, qvam ipse id ab eo postulaturus sit. Neqve vero tam arctam inter diversos status conjunctionem esse posse, ut utriqve nulla plane seorsim deliberandi sit libertas. Sed si Regi placuisset una secum oppressis succurrere, se libenter cum eo omnia de compacto acturum fuisse. Qvin se vel formulas fœderum Wangelino fuisse communicaturum, si hic ea, qvæ post initum fœdus à Svecis Coloniæ cum Bavaro, Neoburgico, & Hanoverano, tum Londini, qvando pax inter Anglos & Belgas condebatur, ac alibi acta sint, mature communicasset, & anteqvam aliunde sibi ista innotescerent. Ast affatim rationum fuisse, ut ipse de hoc negotio magis ad Regem, qvam istum referre voluerit. Atqve ista Elector ad Regias literas apud Belgas, & alibi demonstrari jubebat.

Sveci adhuc hostilitatem dissimulant. 12. Dec.

§. 60. Qvanqvam autem Wrangelio irruptio in Marchiam jam injuncta esset, Gardius tamen haut eo minus Belgico ablegato confirmabat; Regi nunqvam in animo fuisse Electorem aut alium è fœderatis armis petere, eoqve seqvestris munere seipsum exuere. Ast Feuqvierio satis erat à Svecis tantum militum numerum in Germaniam transmissum, cui sine bello vivere ibi haut liceret. Ac se ne teruncium qvidem Wrangelio exsoluturum, qvoad is Electoris provinciam ingressus foret. Gar- *19. Dec.* dius contra haut protinus omnem belli rigorem exserendum censebat, qvod nondum constaret, num Elector Wrangelii irruptione protinus Alsatiam relicturus esset: cum hiberna tempestate tanto terrarum spatio emenso fatigatus exercitus aperta Marchiæ jam à Svecis exesa reperturus foret, ac munitis oppidis in præsens nil periculi immineret. Igitur in eum casum Belgas permovere instituebat, ut rem ad tractatus inter Regem & Electorem deducerent, exercitu Svecico interim intra Electoris ditionem subsistente. Qvo fine is omnibus persvadere laborabat, magnam spem esse compositionis, ac haut arduum fore Electorem à fœderatis disjungere, ratam duntaxat partem ad Imperii exercitum contulisse contentum. Idem & Brandio testabatur; ingressu Wrangelii in Marchiam pacem haut abrumpi, sed eum duntaxat in remedii vicem adhiberi promovendæ paci, & instaurandæ inter Regem & Electorem amicitiæ. Wrangelium qvoqve milites accurata disciplina coërciturum, ac nil hostile tentaturum, multo minus Berolinum, aut alium munitum locum vi oppugnaturum. Ac Regem literis ad Cæsarem, Anglum, Hispanum, Danum, Belgas, ac Germaniæ Ordines datis causas deduxisse, qvare ita cum Electore agendum fuerit, salva utiqve pace. Militem sua impensa victurum. In Germania innoxium transitum, & innoxiam stationem pari jure haberi. Ad qvæ Brandius: inauditum esse inter remedia stabiliendæ amicitiæ adhiberi, exercitum proprio ausu alterius terris infudisse. Inter transitum, ac stativa ingens discrimen esse. Esse actum acerbæ hostilitatis Electorem vi compulsum ire ad consilia Gallo proficua, Germaniæ noxia. Qvi transitus qvoqve Statibus Imperii inter se certa lege indulgeatur, Regi Sveciæ non deberi, qvi cum Gallo Germaniæ publico hoste arctissimis fœderibus jungatur; cujus legatus Vitrius velut consiliarius bellicus apud Wrangelium agat.

Brandii à Svecia discessus. 9 Jan. 1675.

§. 61. Sed cum Electoris literæ adferrentur, qveis Brandius è Svecia evocabatur, hic inter valedicendum moderationem adhibendam judicabat. Nam non constabat, num forte Elector aliqvam rationem habiturus esset protestationis, qvod iste in Marchiam ingressus in hostilitatis vicem non sit accipiendus; aut num fœderatis in promtu foret Svecos valida impressione distrahere, aut pari vi eisdem occurrere. Qvo casu qvia præstabat aliqvantisper connivere, haut consultum videbatur, Regi directe bellum indicere, sed moderatis verbis uti, & qvæ à conditione suspenderentur. Et qvamdiu pares vires Svecis opponi non possent, satius erat Wrangelium hospitiis qviete frui, qvam omnia hostili modo populari, ac munita insuper oppida expugnare. Haut obscure tamen idem qvod res erat insinuabat; nec Electorem ita cœcum esse, qvin perspiceret, pacem utiqve abruptam, ac protestationem facto repugnare. Varias autem ob causas Gardio placuerat ingressum Wrangelii in Marchiam inter hostilia haut reputare; Nam & Sveciæ Ordinibus instantibus Comitiis ansam qverendi subtrahere cupiebat, qvasi absqve ipsorum consensu bellum suum

Ccccc 2 foret

1675. foret; ac plebi Belgicæ persvaderi posse rebatur, auxiliis Electori submissis supervacuum cum Svecia bellum sumi, qvæ hostem se inficietur. Ordinibus qvoqve Imperii scrupulus injiciendus videbatur, ut satius ducerent, rem ad compositionem deducere, qvam Svecos hostes Imperii judicare; id qvod hi omni modo declinabant. Qvam ob causam & Rex Friderico Augusto Episcopo Eutinensi non parum indignabatur, qvod ob avocatoria Cæsarea, qvæ tantum contra Gallos dirigebantur, Svecicam militiam abdicasset; cum metueretur, ne id factum Ratisponæ præjudicii loco adduceretur, velut ipse Regis avunculus ista edicta contra Sveciam interpretatus sit. Denique & credebatur hoc modo fœderatis persvaderi posse, esse locum interpositioni Regem inter atqve Electorem, Svecico exercitu interim Marchiæ hospitiis fruente. Ac crediderat Gardius, Fœderatos satius habituros Electoris auxilio carere, qvam Sveciam hostem habere. Unde is ubiqve jactabat Belgis consultum videri, ut Electoris exercitus à fœderatis separetur, rata duntaxat parte apud copias Imperii relicta, ac ipsum Cæsarem officium interpositurum. Cupiebat qvoqve Brandium diutius Holmiæ morari, ut crederetur, Electorem Wrangelii acta pro hostilibus non habere, eoqve ista Ordinibus Sveciæ futuris comitiis eo facilius probarentur. Steno Bielkius discedenti Brandio dicebat: Dolere sibi, Electoris ditionem tali modo invadi. Id qvidem apertum bellum esse. Nec sibi nec plerisqve Senatoribus aliqvid de hoc negotio cognitum, qvam postqvam omnia decreta & transacta fuerint. Esse inauditum in Svecia, bellum absqve consensu Senatus & Ordinum decerni. A solo Gardio, & Wrangelio ista profecta; qvi qvomodo eadem iis qvorum interest adprobaturi sint, ipsis curæ fore. Brandium recte facere, qvod heic se detineri non patiatur. Nee minus Joannes

4. Jan. 75 Gyldenstierna disserebat: Svecos, exceptis paucis Gardianæ factionis, in universum optare, à Gardio periculosa negotia suscipi, ut seipsum in exitium præcipitet, simul Bremensis provincia & Pomerania amittatur, per qvas Sveciæ necessitas adferatur omnibus externis præcipue Gallicis turbis se miscendi, ut nunqvam solida qviete, ac domesticorum commodorum fructu gaudere possit. In præsens magnam esse annonæ, ac salis caritatem in Svecia. Commercia singulari Senatus cura non parum florere cœpisse, qvæ nunc plane collapsura sint. Millionem uncialium, qvam Gallus in subsidium annuum promittat, 1675. non modo militiæ impendendum, sed & multos post annos Regno duplum inde damnum proventurum. Alias Gallis dira imprecabatur; simul in lentorem aulæ Cæsareæ, ac socordiam Hispanorum invehebatur. Alias non negabat omnia in bellum tendere: sed de mandatis, qvæ Wrangelio mittantur, neminem qvid nosse, præter Regem & Gardium. Senatores in consilium non adhiberi. Qvod si bellum secus succedat, ac inde Sveciæ aliqva calamitas nascatur, facile fieri posse, ut Gardio cervices frangantur, inprimis ubi Danus & Moscus in bellum eruperit. Hunc Regis juventa & bellandi libidine abuti, ac dum huic velificatur, ita eum fascinasse, ut nuper palam dixerit; si qvid ipse fieri velit, Gardio semper consilium in promtu; reliqvos nil nisi difficultates movere. Unde istum ad se solum Regni negotia pertrahere; reliqvos Senatores inter numeros haberi. Eidem spiritus immensum gliscere, sed non minorem omnium invidiam circumstare. Præter enorme studium in Galliam insatiabilem libidinem esse, Biœrnclovianam factionem ulciscendi. Id qvoqve agitare, ut in arduis Regni negotiis qvinqve duntaxat summi officiales suffragium ferant; qva illecebra, simul per Feuqvierium eidem numeratis centum uncialium millibus, etiam Petrum Bralæum in suas partes pertraxerit. Consilia circa Germaniam eo tendere, ut ejus compages plane dissolvatur. Ac admodum ipsi dolere, qvod pleriqve Ordines Imperii inter se & circa Gallorum grassationes tam concordes sint; cum Galli, & qvi his student, id agant, ut perpetuum inter Cæsarem & Ordines dissidium alatur, ac vis Imperii in Germania plane solvatur; utqve adeo Cæsareum vocabulum penes Archiduces sit, potentia inter Galliam & Sveciam divisa. Sane nuper Gardius dixerat; ante triennium credi non potuisse Ordines eum Cæsare in tantam concordiam cualituros. Nam tunc ridebatur, si qvis de Imperio mentionem faceret; de qvo & Gardius admodum contemptim velut de dissoluto corpore loqvebatur. Ast nunc ingentis criminis arguebantur Ordines, qvod Cæsari adhærerent, ac à Sveco Galloqve se disjungerent, qvi Germanicam libertatem & Protestantium sacra adversus Austriacos tuiti sint. Nondum tamen spes defecerat Ordines distrahendi; ac ad Bavarum, Hanoveranum, Wurtenbergicum, Darmstadiensem, Neoburgicum, Moguntinum, Coloniensem, Saxones, Gottorpiensem circummittebantur,

1675. tur, qvi à Cæsareis partibus eos averterent. Monasteriensis qvoqve Cæsari haut fidus credebatur. Porro Brandius Gardio valedicens qvæ ad rem faciebant acriter ingerebat. Is paria non ita pridem Electorem in Darmstadiensi ditione, ac Wetteravia fecisse reponebat; velut nil interesset, pro tutando Imperio, an pro ejus hoste arma circumferas. Cæterum utile erat Brandium Holmia discessisse. Nam Nicolaus Brahæus, & Terlonus Hafniæ Dano persvadere conabantur, Brandium in speciem duntaxat valedixisse, & clam cum Gardio circa adornandam transactionem inter Regem & Electorem satagere. Cui figmento eum non amplius locus esset, spargebant, inter Principem Anhaltinum & Wrangelium rem esse transactam. Scilicet qvod Dano persvadere cuperent, ut oblatam à Gallo pecuniam acceptaret; id qvod facturus videbatur, si ei fides fieri potuisset, Electori animum esse cum Gallo & Sveco transigere, nulla habita contumeliæ & damni accepti ratione. Sed Dano facile istæ artes subolebant; cui & non minor qvam Sveco in arma cupido. Dissensio tamen inter militares, & togatos in Dania erat. Nam illi malebant in Germania contra Svecos bellum gerere, qvod major ibi prædæ spes foret. Sed Petrus Griffenfeldius Sveciam in ipsa Svecia, Scania, & Mari Baltico invadendam censebat, qvod qvæ ibi damna inferrentur, Svecos tenerrimo sensu afficerent; cum mala provinciarum Germanicarum vix aliter qvam aliena haberentur. Simul privatæ rationes svadebant, ne Rex Hafnia digressus in Germania ipse exercitum duceret, ubi militaribus, qvi ipsum oderant, ansa nascenda erat Regis gratia eundem depellendi. Unde subinde ingerebat, qvæ Sveciæ miseria futura esset, si hinc Dani è Dania & Norvegia, inde Mosci ingruerent, commerciis per Belgas interclusis.

Sveci Electorem apud Belgas accusant. 14. Oct. 1674.

§. 62. Dum Holmiæ legatus Gallicus Svecos in Electorem concitat, Svecicus legatus Eduardus Ehrensteinius Hagæ eundem apud Belgas arguere instituebat, exhibito libello, qvo sinistre admodum de iis judicabat, qvi ut patriæ & foederatis pro virili opem ferrent, se accinxerant, velut arma sumsissent alendo bello ultro oblata sua opera. Qvo ipso pacis negotium vado adhæsisse, Ordines Imperii magis oppressos, belli sede ac stativis ad eos translatis; simul Regi Sveciæ necessitatem allatam copias tegendis suis provinciis in Germaniam mittendi. Ad qvæ Belgæ qvidem sat mascule responderant, ut tamen multa sicco 1674. pede præterirent. Unde Elector Belgis demonstrari jubebat, Sveco reponendum; se nunqvam aliud, qvam æqvam pacem qvæsivisse, eoqve fine arma arripuisse. Eum scopum & reliqvis foederatis esse. Nec se ultro operam suam obtulisse etsi negotium in se honestum sit, sed ab aliis invitatum. Qvis negotium pacis Coloniæ abruperit notorium esse: id saltem foederatos non fecisse. Qvid effici potuerit, si tantum ratæ partes militiæ publicæ missæ forent, nemini ignotum. Itinera exercitus ita fuisse disposita; ut nemo justam qverendi causam habuerit. Hospitiis neminem Ordinum oneratum. Gallis tribuendum, si qvorundam Ordinum provinciæ cum exercitu transeundæ fuerint. Bellum in Alsatiam hostilem provinciam recte translatum, qvod decretum Imperii Burgundiæ succurri juberet. Num Sveco necessum fuerit tutandis suis provinciis exercitum mittere, cum qvicqvid esset in vicinia copiarum in diversissimam partem abduceretur, orbis judicio committi. Ejusmodi autem scripta eo minus in Ehrensteinio ferenda esse, qvod is pro seqvestre adhuc se gerat; cui cum neutram in partem studium sit ostendendum, is nunc plane hostilia spiret. Ad ista Ordines Generales & Arausionen- *9. Nov.* sis Electori confirmabant; siqvidem Sveci in ipsum qvid tentent, se eidem terra mariqve auxilium laturos, idqve Ehrensteinio denuntiaturos. Enimvero prudentioribus haut persvadebatur, Svecum limites suscepti officii seqvestrarii usqve adeo migraturum, ac provincias tanta cum gloria partas aleæ expositurum, sine causa impetito Electore validis armatorum foederibus succincto. Eqvidem Svecos videri in Galli gratiam Electorem injecta suspicione bonis partibus detrahere conari: sed Electorem ea terriculamenta haut curaturum. Qvin & si maxime Sveci præter omnem rationem, ac Regni sui utilitatem ipsum invadant, non ideo tamen eundem protinus coeptis consiliis desistere par esse. Nam prius videndum, qvid Sveci suscepturi sint, ac eum foederatis, qvorum non minus causa agatur, consultandum, qvorum auxilium defuturum non sit. Nec dubitandum, qvin brevi res mutanda, ac ipse opinione citius sua recuperaturus sit non sine emolumento ac gloria. Contra si Elector protinus partes deserat, & exercitum, qvi adhuc bene se habeat, retrahat, suas res ultro subversurum, consumta apud hostes juxta atqve amicos autoritate. Porro cum legatus Anglicus Wilhelmus Templius Ehren-

1674. rensteinium interrogaret, qvo tantus Svecorum adparatus spectet; hic reponebat; non nisi pacem Westphalicam tutari curæ esse, cujus sponsor Sveciæ Rex sit, nec Belgas directe invadendos. Cui vicissim Arausionensis denuntiabat: perinde sibi haberi, Respublica directe invadatur, an per latus fœderatorum; & uti inqve pari vigore occurrendum. Nemini horum in animo esse pacem Westphalicam infringere. Nec inter se congruere, qvod Sparrius Lutetiæ declararit, Wrangelio in mandatis esse Berolinum invadere, ac Electorem hostiliter habere; cum Ehrensteinius tantum de Pomeraniæ defensione loqvatur, qvam qvi impetere vellet nemo erat. Ac revera Belgis res valde cordi erat; qvi & cum Hanoverano agebant, ne huic negotio se misceat, cautione interposita, nil ipsi molestiæ illatum iri.

Sveci de conatibus suis in Electorem indicant. 19. Nov. 29. Nov.

§. 63. Haut eo secius Ehrensteinius alio scripto à Belgis petebat, ne sinistre id accipiant; neu se immisceant, si audierint Svecicum exercitum Marchiam ingressum. Contra Belgæ responso suo Regem monebant, *ne Electori molestiam facessat, qvi nonnisi super pace conni[t]atur, ac nil fecerit, qvod ei per pactum eum Gallo integrum non fuerit. Si qva Regi causa de eo qverendi videatur, amicam viam tentandam; ac officia sua in promtu fore, si Regis postulata jure nitantur. Nec seqvestris muneri convenire pacem turbare, ac tam sancta functione se indignum reddere. Sane nil acerbius Belgis accidere posse, qvam si armis præter necessitatem motis necessitas ipsis adferatur latis Electori auxiliis Svecorum vim repellere, ac hostilia in Regem induere, cujus amicitiam nuper stabilitam tanti æstiment. Sed & Regi indecorum fore post tam laboriosam operam circa pacem insumtam temere bellum sumere, ac Belgarum partes debilitare, Galli firmare; tum pacem extrahere, Germaniam calamitate involvere, cujus qvietem sibi cordi esse toties testatus sit. Nam ex ratione Gallum, qvem Germani jam intra sua repulsum cant, intra Germaniam retrahi, qvam si & Sveci invadere parent, nullo suo merito arenam bello præbituram. Nec minus omnibus mirum visum iri, tantum fervoris à Svecis nunc in Electorem exseri, cum tamen toto bello tantum moderationis in Gallum sit ostensum, tam manifestum Westphalicæ pacis violata, nulla reparatione hoc nomine facta; adeoqve blandius haberi orbis Christiani turbatorem atqve aggressorem, qvam qveis sui defensio suscipienda fuit, & qvi circa publicam pacem restituendam laborant nullo peculiari emolumento. Igitur si qvid Rex contra Electorem haberet, amice id disceptaret, se officium interpositurus, ac de cætero qvod hactenus gesserit, seqvestris munus continuaret.* Eo responso accepto Ehrensteinius apud Fagelium gratias agebat, qvod tam moderatis verbis id conceptum foret, cum longe acriores in eam rem sermones jactati sint. Spem esse ita rem temperari posse, ne ad manus perveniatur, ac se cursore Holmiam, & ad exercitum misso significasse, Belgas operam apud fœderatos daturos, ne qvid noxæ Regi inferatur. Cui Fagelius: vicissim & fœderatis pari modo cavendum. Mox iste alium libellum Belgis exhibebat: nondum constare, an Sveci Electorem bello petere velint. Haut verosimile esse, eos contra pacem Westphalicam suscipere qvid velle, qvam sartam tectam persistere eorum tantopere intersit. Rationes à Belgis adductas esse maximi momenti. Sed optandum fuisse, istas ab Electore qvoqve observatas, qvando exercitum per Imperium movere, & loca Instrumento Pacis comprehensa aggredi voluerit. Tunc enim iis locis qvietem perstituram, & qvæ nunc velut imminentia depingantur mala, procul fuisse futura. Qvæ tamen si orta fuerint, sisti adhuc posse sperentur. Interim Belgis benignius de Svecorum expeditione sentiendum, qvam ut ea sine consilio & necessitate suscepta credatur. Sane Regem tantas impensas in trajiciendum exercitum haut fuisse facturum, ni inevitabilis necessitas cogeret, qvam status Germaniæ, qvalem leges pacis Westphalicæ describunt, satis ostendit. De cætero gratum sibi esse, qvod Belgæ declarent amicitiam se culturos; ac se paratum esse super controversiis inter Regem & Electorem sermones conserre. Inde idem de induciis proponere, aut ut Elector medium se gerat. Utrumqve Belgæ repudiabant. Inducias à se repudiatas, cum in visceribus hærerent Galli; ac promtius pacis, qvam induciarum leges inveniri posse. Electorem legitima arma pro patria arripuisse, nec circa eadem à qvopiam leges sibi præscribi passurum; nec adparere, qvo colore id ab isto postulari qveat. Erant porro è fœderatis, qvi censebant, sat causæ esse ad Svecos seqvestres amoliendos. Sed Elector judicabat, hisce anteqvam in arma erumpant, nullum offensæ prætextum præbendum, eoqve aliqvantisper adhuc qviescendum; præsertim cum Cæsar nondum ostendat, Sveci officium rejiciendum. Elector tamen Belgas movebat, ut Ehrensteinio sine ambagibus denuntietur, si Rex qvid tentet, seqvestris munere dejiciendum.

Qvi

1674. Qui & sat fervoris hoc in negotio ostendebant. Et rogaverat Arlingtonum legatum Anglicum Ehrensteinius, apud Belgas operam daret, ne ob peculiarem Regis cum Electore controversiam adversus Sveciam in bellum erumperent; nec eo minus integrum fore auxilium ex fœdere Electori præstare, salva cum Svecis amicitia. Cui Arlingtonus: nullo modo Arausionensem & Remp. permoveri posse, qvin protinus, ubi Svecus qvid moverit, pacem cum eo sint abrupturi. Qva fiducia Elector decreverat in Alsatia subsistere, ac inde in Burgundiam penetrare; id qvod & Arausionensis probabat. Sed post cum ex Alsatia cedendum esset, Elector Arausionensem monebat, ut in Bremensem provinciam irrumperet, pauco milite infessam. Tum ut Danus ad indicendum Sveciæ bellum permoveretur. Alias enim sibi ruinam ditionis suæ prævertendam per consilium fœderatis noxium; cum nefas sit, suos cives ita pereuntes spectare. Sed si fœderati eo studio, qvo ipse communem causam amplexus sit, sibi qvoqve subveniant, immotam in partibus constantiam fore. Et qvia Sveci irruptionis suæ in Marchiam hanc solam causam tulerint, ut ipsum fœderatis abstraherent, à Belgis nunc serio declarandum, Svecos seqvestrium dignatione excidisse, nec cum Ehrensteinio consilia amplius conferenda. Nam metus erat, ne is Belgarum inclinationem per sibi addictos everteret: & qvia Viennæ vix hostilia in Svecos sumturi videbantur, ni de Belgarum animo prius constaret.

17. Dec.

Elector contra Svecos opem expetit Ordinum Imperii:

§. 64. Cæterum Holmiæ propositione à Feuqvierio facta Elector suis Ratisponæ legatis injungebat, Cæsareos monerent, ut velut ultro ea super re proponant, utqve Ordines ad Sveciæ Regem scribant, ne hic istis sollicitationibus aurem præbeat, neu qvid in Electorem suscipiat: tum ut SCto tutela universi Imperii decernatur contra qvemcunqve, à qvo ipse ob susceptam hanc expeditionem invadatur. Id qvod & facili negotio obtentum. Ac addidit Cæsar ad Regem literas; ne arma cum Gallo societ, aut hoc instigante in Electorem infesti qvid tentet. Monteregius qvoqve visa ista propositione Blaspielo declarabat; sibi qvidem haut persvaderi, Svecos in talia consensuros, & abdicata seqvestrium opera incendium aucturos, cui restingvendo hactenus operati sint. In omnem eventum tamen Hispanos totis viribus Electori opem laturos. Simul Nunnesio Holmiam mandata mittebantur, ut omni ratione Galli postulatis reniteretur. Viennæ cum de Electoris expeditione innotesceret, Svecicus minister minas jacere cœperat. Sed Cæsarei differebant: utile Electori futurum, si Svecus bello se misceat, volut tunc nascitura occasione Pomeraniam recuperandi. Nec difficile fore Svecos Germania exturbare, si per Danos, Belgasqve eorum classis dissipetur, intercluſa qvoqve navigatione. Tum Monasteriensem & Moscum iisdem immittendum; simul providendum, ne isti Bremensem urbem occupent. Ita facile libidinem bellandi refrigerandam, ut vix satis habituri sint corpus Regni tueri. Etsi constabat, Benedicto Oxenstiernæ, Svecico tunc Viennæ legato à Cæsareis pronunciatum; Cæsarem ei bello sese haut ingesturum, simul impediturum, ut & alii manus abstineant; modo Sveci intra Electoris ditiones maneant. Et cum post Svecicus minister apud Hocherum qveretur, Gobium Electori auxilio missum, iste excusabat; Ratisponæ decretum conditum, cui satisfaciendum sit: interim istum nil hostile contra Svecos suscepturum. Porro Svecis cohibendis Elector Viennæ petebat, ut exercitus in Silesia componeretur: aut si copiæ in promtu non sint, ut pecunia sibi daretur, qvæ Monasteriensis delectibus destinabatur. Qvod surda aure transmissum. Ac jam animadversum, Cæsareis qvidem gratum fore Svecos Germania expelli: sed num eam accessionem Electori fieri optarent dubium erat. Montecuculo tamen fides fieri non poterat, Svecos Imperio bellum movere ausuros, Gallo jam non parum fracto, ac nulla lucri spe, cum facile Pomeraniæ & Bremensis provinciæ jacturam facere possent. Et ob sola hiberna talia suscipi præter rationem videbatur, forte caro luenda. Qvam ob causam & cura circa auxilia Electori expedienda ibi frigebat. Nec circa fœdus cum Dano absolvendum festinabatur. Cæsare pecuniæ qvid conferre abnuente; cum tamen is magnam pecuniæ vim ab Hispanis & Belgis, simul hospitiis Ordinum accepisset, exercitu haut eo minus ob non soluta stipendia qverente. Post relictam Alsatiam Elector hospitia sibi assignari petebat, qvod exhaustæ suæ ditiones exercitui alendo non sufficerent. Nam falso jactari, Cæsareo exercitui haut satis hospitiorum esse. Sane inter duces Cæsareos qvosdam ad octoginta uncialium millia præter stipendia ex hospitiis redacta in Italiam trajecisse. Et qvantopere Cæsari ab avaris præfectis illudatur, adpariturum, ubi in expeditionem exercitus educendus sit. Qvorum rapacitati si

1674. Cæsarei:

Hispani: 18 Oct.

8. Nov.

1674. si fræna laxentur, totam Germaniam Cæsareo exercitui alendo haut sufTecturam. Unde ni & sibi hospitiorum qvid assignetur, consilia sibi capessenda Cæsari haut placitura. Ita per Franconiam Electoris exercitui hiberna data, ubi hic viribus ac numeris egregie se firmavit. Ad Angliæ qvoqve Regem scribebatur, ut Svecos ab istis cœptis dehortaretur. Qvi cum legato Svecico significaret, sibi ditionum Electoralium invasionem haut placere, Sveciæ Rex Anglo scribebat: Wrangelio injunctum hostilia haut exercere; & statim atqve Elector à fœderatis se disjunxerit, eum hujus ditione iterum excessurum; addito, ut Rex Belgis dissvadeat, ne se isti negotio misceant. Ast Arlingtonus Hagæ declarabat; Svecorum in Electorem cunatus inscio Rege Angliæ susceptos; ac nullum Anglo cum Sveco fœdus intercedere, ex qvo iste huic qvidqvam auxilii debeat. Eqvidem Svecos, dum fœdus cum Anglia renovant, postulasse, ut, si ob auxilia Gallo lata ab aliqvo invadantur, Anglus ipsis adsistat. Sed hunc id plane abnuisse. Qvi & legato Danico Londini declaraverat, se ne unum qvidem militem Svecis auxilio missurum. Qvi ista aggressi videantur necessitate subigente, ut Gallo satisfaciant; ac plus pecuniæ huic extorqveant. Porro cum Sveci directa via Danum bonis partibus abstrahere incassum laborarent, Petrus Sparrius in Anglia proponebat, ut hic seqvester adsisceretur. Id qvod Arausionensis, si salvo fœdere id fieri posset, non improbabat, qvod Dano seqvestri melius confidi posset, qvam vel Sveco, vel Anglo multum adhuc favoris in Gallum ostendenti. Sane & Svecos seqvestres egisse salvo cum Gallis fœdere, ac subsidia cepisse, qvæ ab his pignerando istorum favori data sint. Ast Dano sat perspicaciæ erat laqveis istis declinandis, cui & animus in bellum ardebat recuperandæ Scaniæ. Etsi haut facile huic persvaderetur, Svecos in bellum erupturos Rege juvene, cui nullus adhuc usus rerum tantæ moli par, egregiu qvoqve armorum paratu, ac præcipue classis in Dania, per qvam adjunctis Belgis Svecorum commercia plane promi possent. Nec verosimile videbatur, Svecos ita temere Germanorum benevolentiam prodacturos, ac provincias suas Teutonicas aleæ expositurqs, ubi vel ipsi vel Galli cladis qvid accepissent. Et vix credebatur, tantum pecuniæ à Gallo suppeditandum, qvod & classi armandæ sufficeret. Idem tamen Electori expeditionem ingresso roganti, ut Svecorum motus observaret, ac tergum sibi tutum præstaret, prolixissime promiserat, ac post Svecis se moventibus de sua constantia sancte Electori confirmabat, cui Citeriorem Pomeraniam non minus qvam sibi Scaniam optabat, insuper habitis Galli promissis, qvi CCC M uncialium offerebat, si medium se gereret, ac octingenta millia, si eo nomine bello involveretur. Deniqve & Bavari auxilium Elector ex Instrumento Pacis & Electorali Unione exposcebat, magis ne is præteritum se qvereretur, qvam qvod obtinere qvid speraret. Sed is præter interpositionem suam nil offerebat, ad qvam amplectendam & Sveciæ Rex per ablegatum suum Pufendorfium se paratum declararit. Elector contra; peculiari cum Svecis transactione sibi non consuli, qvi per eam nil aliud qværant, qvam ut ipsum fœderatorum auxilio plane exuant. Unde omnia ad communis pacis tractationem referenda. Ast Bavarus; ex Instrumento Pacis, & Electorali Unione non plus se debere, qvam ut officium interponat; cujus & legati Ratisponæ aperte Gallis ac Svecis favere haut desinebant.

Angli: *& Bavari:*

§. 65. Inter ista cum Wrangelius Wolgastum adpulisset, Joannes Georgius Anhaltinus Princeps Electoratus Gubernator istius destinatis explorandis Georgium Adolfum Micrandrum tribunum miserat, qvi de adventu gratularetur, ac Principem cum eo colloqvendi desiderio teneri significaret. Wrangelius colloqvium ob incumbentia negotia excusare. Sed super prandio varie disserere: Bene sibi consultum fuisse Electorem, si huic fabulæ se haut miscuisset. Cœcos esse Imperii Principes, qvi non perspiciant, Cæsarem ipsis servitium struere. Sibi dolere Electoris vicem, qvem pravi consultores seduxerint. Eum per Mardefeldium promisisse, se ratam duntaxat partem ad communem Imperii exercitum missurum. Reges haut temere illudi. Cum omnes in armis sint, sibi qvoqve provinciarum suarum tutelæ fuisse prospiciendum. Nec Cæsaris se destinatis velificaturos, jugum aliis imponere agitantis. Brandium Holmiæ non aliam rationem expeditionis ab Electore susceptæ adduxisse, qvam qvod huic alienæ terræ fuerint qværendæ, cum suæ alendo exercitui non sufficerent. Eadem ratione & sibi uti fas esse. Si Svecus, Anglus, & Elector è compacto Cæsarem ad pacem hortati fuissent, bello mox finem fuisse futurum, qvod nunc longe absit. Se metuere, ne Elector brevi malos hospites in sua provincia accipiat, subridendo addens, Turennium.

Wrangelii intentio exploratur. 14. Oct.

Etsi

1674. 27. Nov. Etsi præfecti sine ambage dicerent, se hospitia in Electoris ditione capturos. Ista qvanqvam parum amici spirarent, Princeps tamen denuo Micrandrum ad eundem misit, ut testaretur desiderium cum ipso colloqvendi, ac amicitiæ commercia cum eodem exercendi, prout novissimo fœdere conventum sit, ac optare, ut ansa sibi præbeatur officiũ suum ipsi exhibendi. Ad qvæ Wrangelius frigide: De fœdere se nescire, num validum perstet, qvod Elector eo contenta non servarit. Haut creditum fuisse, Regem ab Electore ita neglectum habendum, ac Regem id ægre tulisse, ac de sua sententia jam ad Electorem perscripsisse. Commercia amicitiæ vix locum amplius habitura. Sibi mandata exseqvi necessum esse. Hactenus qvidem injunctum amicæ vicinitatis officia colere, ni diversum deinceps injungatur. Non tamen credere, aliqvid hostile in Electorem susceptum iri. Nam spem esse, hunc ad meliorem mentem rediturum. In eorem verti, qvid Elector ad Regis literas responsurus sit. Ad has si iste non respexerit, forte mutationis qvid oriturum. Sibi tamen spem esse Electorem copias suas fœderatis disjuncturum. Wangelinus disserebat: Svecis sat constitisse, Electorem præsenti rerum facie exercitum dissolvere non posse, qvem tamen difficile ipsi futurum sit sustentare. Igitur eos svasisse ut medium se gereret; ac ne argueretur Galli consiliis contra Imperium innecti, eosdem stipendia ipsi obtulisse. Gallus ut honesta pace potiatur, necessum esse. Idem ut paulisper castigetur, Svecis haut invitis accidere, ne ejus potentia nimium gliscat. Sed satis depressum esse, qvi destinatis suis exciderit. Penes Dœrflingium velut Austriacum natione horum omnium culpam esse, qvo vehementer svadente ista suscepta sint. Sed appariturum, qvam jejuna gratia Electori ab Austriacis referenda sit. Post cum Svecicæ legiones jam non obscure irruptionem in Marchiam minarentur, Anhaltinus Dubislavum Christophorum Hagium ad Wrangelium mittebat, de Principis Caroli Æmilii obitu significaturũ, additis literis super amicitia continuanda testantes. Ad qvas Wrangelius paucis: non perspicere se, qvomodo Elector adhuc ad fœdus provocare qveat, utpote qvi Rege inscio expeditionem susceperit, ac magis ad alendam belli flammam, qvam restingvendam incubuerit, ut jam ejus exitus animo prospici non possit. Cæterum è Pomerania movere se jussum satis jam exesam, ut exercitui alimenta ex alieno petenda sint. Tum & Electorem hoc modo fœderatorum partibus abstrahendum. Ac protinus militem iterum abducendum, ubi Elector exercitum revocaverit. Interim Regem in abruptæ pacis signum nolle accipi, qvod duntaxat dilatandis hospitiis suscipitur, præsertim cum Elector qvoqve cum aliis Ordinibus sæpius pari modo egerit. Enimvero per leges Pacis Westphalicæ ejusmodi hospitationes proprio ausu sumtæ expresse vetabantur, & ad eas prohibendas inter alia Elector fœdus cum Rege Sveciæ inierat. Nec unqvam Elector copias suas in alicujus ex Ordinibus terras ideo tantum immiserat, ut ibi alerentur. Nam expeditionem hanc ad limitem Germaniæ suscipienti non poterant non aliqvot Ordinum ditiones tangi, ubi tamen miles modeste habitus. Et maximum inter Electoris ac Svecorum factum discrimen erat; cum iste ad defensionem Imperii hoc reqvirente & sponsionem interponente prodierit; Svecorum conatus in diversa tendentes Imperium nunqvam probaturum sit. Acceperat Wrangelius intra sextiduum sex diversa mandata, irruptionem jubentia, aut vetantia: ad extremum tamen stabat sententia, ut exercitus Pasevvalci contraheretur. Ac jam aliqvot legiones è Bremensi provincia per Meclenburgicam tendentes Marchiam Uckeranam ingressæ erant nulla denuntiatione facta. De qvo Anhaltinus misso Hassone Adamo Wedelio apud Wrangelium qverebatur; & qvia credat id ipsius jussu haut factum, postqvam Sveco nulla causa præbita sit, id corrigi postulabat. Mox & cum totus sese exercitus Marchiæ infudisset, Anhaltinus Ottonem Fridericum Crummenseum ad eundem mittebat, jam Prentzloviæ agentem, ut sciscitaretur, qvo animo hospitia per Electoris ditionem caperentur? Cui is respondebat: dolere sibi, ad ista fuisse descendendum. Sed indeclinabilem necessitatem pacem promovendi, & exercitum conservandi id reqvirere, qvi exiguam Pomeraniam plane exhauserit. Sed qvæ facile emendari qveant, si Elector cum exercitu à fœderatis se disjungat. Nam sibi nullo modo concedendum, ut Gallus plane Germania depellatur; qvo dimoto Svecos eandem sortem mansuram. Electorem haut ita sinistre accepturum, Svecicum militem intra ipsius ditionem stativa habere, ubi præter necessaria alimenta nihil exacturus sit; cum Elector idem juris in alios sibi sæpe permiserit. Se militem accurata disciplina habiturum, nec initium hostilitatis facturum. Gemina Wrangelius delegatis Ordinis Eqvestris in Marchia Uckerana eadem qverentibus respondebat: Regi non esse in ani-

Marginalia: 16. Dec. — Hagen. — 22. Dec. — 27. Dec. Crummenseo. — 26. Dec.

1674. in animo Electoris provinciam hoſtiliter habere, qvamdiu nil violenti opponatur. Sed hoc modo viam ad pacem muniri, hactenus adhibita tutiorem, præmiſſis inter omnes bellantes induciis; ac paci accelerandæ plurimum facturum, ſi Elector induciarum initium facere velit, revocatis ex Alſatia ſuis copiis; qvo facto Regium exercitum protinus illius ditione digreſſurum. Interim eum modeſte acturum; ac petentibus militem tutelarem libenter indulgendum. Interim ipſi juxta atqve Galli paſſim diſſeminabant; inter ſe & Electorem tractatus agitari, ac brevi cum ipſo ſibi conventurum. Cæterum ſatis intelligebatur, inter primordia amicum vultum ideo præferri, ut ab Electore initium fieret vim adhibendi, qvo huic culpa cœptæ hoſtilitatis impingi poſſet. Enimvero ſat hoſtilitatis erat à famelico milite omnia conſumi, qvi neceſſariis haut contentus provinciales omnibus fortunis cum pulviſculo exuebat. Ac obſervatum eſt, tricennali bello Marchiam non ita exhauſtam fuiſſe, uti iſthac irruptione, ac modico tempore ſeptem millia incolarum in vicinam Poloniam profugiſſe, oppidis fere in ſolitudinem redactis. A rapacitate mox ad crudelitatem & petulantiam proceſſum. Sacerdotes eorundem ſacrorum non minus qvam alii contortis circa caput funibus, aliisqve cruciatuum generibus ad deprimendas, qvas occultaverant, pecunias cogi, qvidam trucidari: templa effringi atqve exſpoliari, altaria abominando modo maculari: juventus extra provinciam trahi; alicubi in imbellem ætatem cædibus ſæviri. Tum immaturæ ſegetes proteri, pecora, qvæ abduci non poterant, occidi. Atqve talia in conſpectu ducum patrari nemine inhibente; tum qvicqvid exactionum imponeretur, Wrangelii juſſum præ ſe ferre.

Electori de Svecorum irruptione ſignificatur.

§. 66. De iſta irruptione ut Electori ſignificaret, Anhaltinus Crummenſeum miſit; qvi iſti ex agmine ad latus digreſſo literas tradebat. Qvibus perlectis idem alacri vultu ad ſuos reverſus Svecos in Marchiam irrupiſſe narrabat, id ſibi plenam Pomeraniæ adqviſitionem portendere ominatus. Sed Anhaltino reſponſum: *Sibi ex animo dolere cariſſimorum civium ſortem, qveis in præſens qvidem iſta toleranda ſint: ſpem tamen eſſe, per eadem ipſis qvietem & ſecuritatem in futurum partum iri, ac ne deinceps talia, inter Imperii Ordines nunqvam audita, ſint metuenda. Nam Svecos opinionis falſos eſſe, ſi credant, hac irruptione ipſum ad abdicandas fœderatorum partes, aut medium ſtatum amplectendum cogi poſſe. Poſt* 1674. *comeſas ab iſtis provincias ſolam ſibi vitam ſupereſſe, qvam alea exponere malit, qvam partes mutare, ac ultionem non ſumere, qvemcunqve demum eventum fata dederint. Atqve hoc ſpecimine oſtenſurum, ſibi animum tam facilem mutationi non eſſe, uti iſti ſpargant. Juſtitia cauſæ ſuæ ſe confidere. A Deo multis ſe periculis ereptum; ejusdem gratiam ſibi nunc qvoqve adſtare, ut cum gloria his difficultatibus emergat, hoſtibus orbi ludibrium debituris.* Idem poſt Svecis tota provincia ſparſis Anhaltino injungebat, ut diviſos opprimere conaretur. Et hic eo nomine ad Cæſarem & Montecuculum ſcribebat, ut copiarum qvid ſibi ſubmitteretur. Sed qvia Cæſar cunctabatur, anteqvam Hiſpani ac Belgæ aperte Svecis ſeſe hoſtes profeſſi eſſent, nec Svecis ſuſpicionem injicere vellet Electoris exercitu nondum propinqvo: Anhaltinus haut conſultum ducebat Svecos laceſſere, qveis irritatis aperta provinciæ in vaſtitatem redigere facile erat. Igitur præſtare tantiſper adhibita patientia extrema hoſtilitatis avertere, qvoad toto cum exercitu oppreſſis civibus ſubveniri poſſit. Qvæ & Daniæ Regis ſententia erat; cui & ipſi non tutum erat in bellum erumpere, anteqvam Cæſar, Hiſpanus ac Belgæ Svecis arma inferrent. Ac Cæſar ea lege auxilium promiſerat; ſi Elector ſuo cum exercitu domum ſe conſerre, & in Svecos rem gerere cœperit; tunc ſe qvoqve ex fœdere arma vindicandæ Electoris ditioni ſociaturum. Sed & fœderati Hagæ bellum in Svecos decreverant, ut tamen id diſſimularetur, qvoad Elector ipſe in hos erupiſſet. Ita Sveci per Marchiam nemine reſiſtente pro lubitu graſſabantur, qvoad tempus ſumendæ ultionis matureſceret.

Electoris cura circa res Poloniæ. 10 Nov. 1674.

§. 67. Inter iſta Electorem res Poloniæ nonnulla cura exercuerant, poſtqvam Michaëlem Regem turbidis Regni rebus mors improviſa Leopoli extinxerat. Ejus obitus Moſcos cumprimis conſternaverat vanum ob metum, ne Sveciæ Rex mutatis ſacris eam coronam affectaret. Czar accepto mortis nuntio in lacrymas effuſus è Polonico miniſtro ad ſe evocato ſciſcitabatur; num Regi è nimio cibo, an veneno nex obveniſſet? E gravi is morbo decubuerat; ſed cum ſic ſatis convaleſcere cœpiſſet, ingeſta malorum citriorum copia ventriculum iterum corruperat. Ac delectatus idem fuerat duriſſimis ac digeſtioni minime idoneis cibis, qvos ſeqventi mane ſummo niſu rejicere cogebatur. Ad extremum ſangvis per vomitum & urinam

emitte-

1674. emittebatur, flavus & albus, nulla rubedine. Aliqvi venenum in farcimine, aut uva præbitum ferebant, velut intemperantia ad mortem sufficere non posset. Cum alias obitu Regum Poloniæ campanis per omnia Borussiæ templa luctus signum dari solitum fuisset, id tunc omissum. Revera tamen Elector eo in Rege non modicam jacturam fecisse videbatur, qvod is post renovationem pactorum agnovisset, suis rationibus Electoris amicitiam cumprimis proficuam esse; & qvia si maxime nocere vellet, non posset; qvod his seculi moribus præcipuæ inter vicinos cautionis instar est. Ut officio consolationis apud Reginam fungeretur, Hoverbeqvius in Poloniam missus est. Iste Michaël si propria ambitione ad diadema grassatus esset, orbis ludibrium merebatur tam scæve acta Regis persona. Sed postqvam inconsultus populi instinctus invitum atqve deprecantem in solium protrusisset, miseratione dignus habendus fuerit: cui & optime consuluerunt fata, qvod mature eum odio ac contemtui subtraxerunt. Ne prolem relinqveret, debacchationes in causa erant. Ingenium isto fastigio longe inferius. Tanta ejus aulam paupertas premebat, ut sæpe vix esset, unde mensa instrueretur. Ac jam brevi post coronationem istius tempore Proceres qvidam Polonici pactum cum Gallo inivèrant, qva promiserant, se Comitem Sancti Pauli ad coronam provecturos, si iste sumtus suppeditare velit, ut novus Rex qvondam Poloniæ detracta recuperare possit; Silesiam, Livoniam, Ucrainam, Lithuaniæ partes à Mosco occupatas, & Borussiam. Etsi ea destinata mox abortiebant, isto Comite inter belli Belgici initia occumbente. Gniesnensis tamen jam per agnatum suum Augustæ viduæ propoluerat; Regis Michaëlis matrimonium ob impotentiam dissolvendum, eumqve plane regno exuendum, suffecto in ejus locum alio, cui Regina maritanda sit; si Augusta consentire, ac Cæsaris ad ista auxilium impetrare possit. Ad isthæc Augusta nec verbum responderat, nec cuiqvam mortalium indicium fecerat. Et mox tamen è Polonia referebatur; Regem rescivisse, talia Viennæ contra se agitari. Unde conjectura erat, Gniesnensem ipsum isthæc tecte ei insinuasse diffidentiæ inter Regem, & aulam Viennensem ferendæ, qvo istum omni præsidio nudaret. Alias Cæsarei ministri qverebantur, eum Regem nunqvam saniora consilia à se admittere voluisse, cum tamen nemini tutius qvam sibi fidere potuerit. Nam domesticos dissimulata veritate non nisi blandimentis aures ei demulsisse captandis beneficiis. Igitur merito 1673. perire, qvi nec ipse sapiat, nec sapientiores audire velit. Eadem indole erat Procancellarius, à qvo Rex unice dependebat, qvi itidem in sinistram partem accipiebat, si qvis rectiora consilia suppeditare vellet, qvasi imperium sibi in ipsum arrogatum iret. Polonica Nobilitas in universum qverebatur: non alio indicio sibi innotuisse, Regem ipsis esse, qvam violationibus jurisjurandi, ac legum publicarum.

Ejusdem ad Cancellarium Poloniæ missio. 5. Dec. 73.

§. 68. Cum porro Electoris plurimum interesset, qvis deinceps eo Regno potiturus esset, Fridericus Dœnhofius Comes ad Joannem Lessinium Magnum Cancellarium mittitur, exqvisiturus, cui nam candidato plurimum spei ad istam coronam foret. Ubi is mentem suam pandere nolit, percontaretur, annon Reip. placiturum sit ejusmodi Regem eligere, qvi Reginæ viduæ matrimonio jungi possit? Eam qvippe bene de Regno meritam, ac egregiis moribus, & vivendi dexteritate maximam laudem sibi peperisse; sic ut istius intuitu cælebs candidatus non modicam videatur prærogativam habiturus. Num Lotharingi ratio apud Reginam & Remp. habeatur; ac num huic lis cum Gallo super Lotharingia obstet? Num etiam de Piasto cogitetur, & de qvo? Tum si Princeps detur Protestantium sacris addictus, de qvo Reip. cautum sit eum sacra ibi recepta haut turbaturum, & cui sufficiat intra conclave ritus suos obire, sed alias Reip. insignia emolumenta conciliare, ac Reginæ simul consulere idoneus; num eo casu religio tantum obstaculum sit futurum, ut omnia commoda ideo rejicienda sint? Circa Gallicum candidatum moneret, in præsens qvidem Electori cum Gallo nil controversiæ intercedere; ejus tamen electionem citra ingentes motus fieri non posse. Nam Nobilitatem acerbissimo odio in Gallum flagrare, qvi & atrocibus nunc bellis sit implicitus, in qvorum partem Polonia qvoqve ventura sit Gallico Rege adscito. Isti Lessinius referebat, Bakovium Pomerelliæ Palatinum universos provinciæ Nobiles evocasse ad defendendam Elbingam, qvam ab Electore invadendam fama fuerit: sed se isto nomine eum reprehendisse, qvod incertos ob rumores tantum tumultum excitaret. Circa candidatos de nemine sibi constare, qvi palam aut clam preusaverit. Augustam Viduam qvidem literas ad se scripsisse, sed qveis non nisi filiæ rationes commendarit. Si Elector, aut filius Carolus Æmilius sacra Romana profiterentur, alterutrum

20. Dec. 1673.

1673. utrum horum Regem fore, & præcipue Electorem, qvo nemo aptior sit tutandæ Reip. & in florentem statum reponendæ. Alias Sobieskii circa hanc electionem maximam autoritatem fore, & cui hic suffragetur, eum coronæ proximum fore. Eundem suo & exercitus nomine ad ipsum scripsisse de accelerandâ electione, qvo futura æstate cum novo Rege adversus Turcas in expeditionem prodire qveat; alias exercitum ipsum sibi de Rege prospecturum, & omnia remedia investigaturum patriæ in tuto collocandæ. Lotharingo exiguam apud Nobiles autoritatem & paucos fautores, qvod is ab Austriacis dependeat, & cui opes non sint parando exercitui, ac protegendæ Reipublicæ. Si Regem invenire qveant, qvi Reginam Viduam ducat, id optandum esse. Sin minus, eandem honesta sustentatione, qvam Resp. decretura sit, contentam fore, qvod Resp. suæ magis saluti, qvam peculiaribus Reginæ rationibus obstricta sit. Nam indolem reginimis Austriaci à Polonis qvam maxime horrori, ac exercitû jactare, tutelam Domus Austriacæ exuendam; qvod per violenta consilia, qvæ Cæsarei ministri Meiersbergius & Stumius Baro inspirarint, Resp. prope exitio admota fuerit. Sane Stumium sibi ingerere ausum; si proceribus animus sit Michaëlem Regem solio dejicere, Cæsarem cum exercitu huic subventurum. Qvo dicto se offensum Stumium interrogasse, qvinam sint, talia ausuri, qvi ab omnibus condemnandi sint? Inde se ad Regem accessisse, ac magnopere super eo sermone ministri Cæsarei qvestum: & qvia nonn Cæsareum exercitum in finibus Silesiæ consistere, in Poloniam irrupturum, Regem orasse ut ei injungatur pedem referre, alias tale malum inde surrecturum, qvod Regi dum vivat dolori sit futurum. Eo sermone Michaëlem ita fuisse perterritum, ut etiamsi tunc pro more faciem fuco pinxisset, plane expalluerit, ac raptim cursores miserit, qvi copias istas retro ire juberent. Poloniæ qvoqve præsentia mala, & ex parte bellum Turcicum ab Austriacorum consilio promanare. Nam hos impediisse, ne mature legatio ad Portam mitteretur, qva isthoc bellum declinari potuerit. Idem & Piastum aversabatur tam inauspicato Michaëlis regimine. Nec ex indigenis esse, qvi eo fastigio dignus videatur, præter Sobiescium, sed qvi nullam coronæ cupiditatem ostendat. Pacios Lithuanos de Czaris filio jacere; sed à qvo Poloni plane abhorreant, qvod Moscorum scuticæ cum Polonorum libertate haut conspirent. Ac si Lithuani huic instituto insistant, Polonos ab his plane dissociandos. De Principe Protestantium sacris addicto nullam spem esse, qvod per constitutionem novissimo interregno conditam omnes Evangelici ab electione excludantur; cui & sacerdotes manibus pedibusqve obluctaturi sint, nec minus Nobilitas ad superstitionem usqve ab istis dependens. A Gallo qvopiam haut metuendum, qvod in ea natione nemo adpareat Poloniæ gubernandæ idoneus, præter Condæum senio & morbis fractum; & qvia Gallicus Rex sine dubio Remp. turbis implicitus sit.

Stum.

§. 69. Post ad eundem Lessinium mittebatur Joachimus Sculetus, indem hujus mentem super futura electione exploraturus. Is disserebat: apud Lithuanos pro Lotharingo favoris plurimum esse; apud Polonos parum. Nam etsi eum non admodum aversentur, suspectum tamen habere, velut nimium Austriacis addictum, & qvi Austriaca consilia, qvæ effectui dare Michaël Rex diffisus fuerit, stabilire ausurus sit. Austriam qvoqve jam apud Nobilitatem, & exercitum magno odio laborare, qvod Cæsar Michaëlem cohibuerit, ne cum Turcis pacem faceret eo tempore, qvo Caminiecia adhuc penes Polonos erat; ne onus belli Turcici in Hungaria ipsi soli ingrueret. Gallum multo candidius cum Polonis agere, dum Sobiescio, & Morstinio Thesaurario scripserit; se qvidem legatum ad electionem missurum, sed nullum Principem regii sangvinis commendaturum, pro Neoburgico autem Duce intercessurum. Se qvidem ideo candidatum Austriacum declinare, qvod is Germaniæ suspectus sit, ac multis molestiis Reip. ansam præbere qveat. Electo Lotharingo idem à Gallo metuendum, qvod ab Austriacis erat, si Gallus qvispiam corona potiretur. Nam Gallum nunqvam alendis in Republ. factionibus destiturum; qvæ ab aliqvo tempore plus damni Poloniæ dederint, qvam bellum Svecicum. Abassium bonas conditiones offerre, ac optime Remp. bello Turcico extricare posse. Sed Cæsarem omnibus viribus contraniti, ac paucos ipsi fautores reperiri. Contra Danum Svecos protestari, nec ab isto ita opimas conditiones offerri, qvam ab Abassio. Cum Sculetus de Piasto injiceret, & præcipue de Sobiescio, qvi per recentem victoriam de Turcis ad Chocimum tantopere de Rep. sit meritus, nisi qvod uxorius Reginæ maritari neqveat; reponebat Lessinius; Reginæ respectum longe post Remp. haberi.

Alia ad Lessinium missio. 6. Mart. 1674.

Si

1674. Si apud candidatum cælibem reperiantur, quæ corona eum dignum reddant, habere ipsam, qvod eo commodo gaudeat. Sin minus, dotalitio contentam esse oportere à Rep. constituto, è qvo annua ducenta viginti qvinqve florenorum millia reditura erant; non spernenda summa, si exacte repræsentaretur. Sed multi ominabantur, eam non plus inde percepturam, qvam Joannes Casimirus ex assignata sibi pensione. De Sobiescio se initio credidisse, eum coronam ambiturum. Iden se eundem per literas hortatum ad hoc institutum persēqvendum. Sed istum respondisse; sibi coronam cordi non esse; ac malle se archistrategum libero cum imperio esse, qvam manibus pedibusqve ligatum Poloniæ Regem vivere, ac mori. Præter hunc neminem esse in Polonia sceptri capacem. Semel se Piastum, eumqve fatuum Regem habuisse; ad eundem lapidem sese bis haut impacturos. Neminem magis idoneum Poloniæ Regem fore, qvam Carolum Æmilium, si pater permittere velit ut sacra mutet.

Polonorum de candidatis judicia. §. 70. Cæterum cum superiore interregno tanto ambitu ac pecuniarum profusione inter candidatos certatum foret, jam Poloni ægre ferebant, post mensem à morte Regis elapsum neminem adparere, qvi prensare instituat. Haut eo minus sterili sermone unus & alter jactabatur. Ac circa Electoris filium Carolum Æmilium Episcopus Cracoviensis, & Procancellarius disserebant: non qvidem ab eo exigendam consolidationem Borussiæ, aut sacrorum mutationem, ni ultro velit. Integrum ei fore religioni suæ insistere, ac mysticam cœnam suo ritu percipere, modo semper in catholico templo Missæ intersit, sive interim preces fundat, seu qvid aliud legat. Sed pro dote ab ipso postulandum, ut futuro anno X M militum propriis sumtibus Reip. contra Turcas præstet; Lauenburgū, Butoviam & Draheimum Reip. restituat; actionem in Elbingam & alia remittat, ac eosdem hostes & amicos cum Rep. habeat. Alii de cedendo in Borussiam jure hereditario addebant; sed qvo Elector ne Cæsareum qvidem diadema emturus fuerat. Sane Uladislaus Rex majores suos exsecratus fuerat, qvod pro Regno electitio jus hæreditarium in Lithuaniam, Russiam, & alias provincias cessissent. Circa sacra non aliud temperamentum admittebatur, qvam ut ore & scripto Romanos ritus profiteretur; in animo qvam velit sententiam fovere ipsi integrum fore. Cæterum prius super religione declarationem edendam, qvam de emolumentis sermo fieret, qvæ istius electio Regno conciliare posset. Etsi contra Nuntius magnopere urgeret, ut eligeretur, qvi Romanis ritibus innutritus esset; qvod Ecclesiæ Romanæ vix cautum esse possit ab eo, qvi coronæ causa religionem mutarit. Revera tamen qvis Rex futurus esset prospici non poterat, qvod ea res non maturo consilio, sed fere subitario impetu geratur. Multis tamen verosimile videbatur, Reginam momentum daturam, qvæ propter eximias animi dotes, & partam inde singularem gratiam plurimum valebat; qvæ forte ad exemplum Annæ Jagellonicæ designanda sit, ea lege futuro Regi dicta, ut ipsam ducat. Eo fine cælibes candidati jactabantur Carolus Æmilius Princeps Electoralis, Czaris filius, Sveciæ Rex, Lotharingiæ Dux, Georgius Daniæ Regis frater, Arausioneusis Princeps, Eboracensis Dux, Joannes Wilhelmus Neoburgicus Dux, Mutinensis Dux, Dux Bavariæ, Dux Vindocinensis. Sed inter uxoratos erant Princeps Condæus, ejusqve filius Engvianus Dux, Palatinus Neoburgicus senior, Joannes Fridericus Dux Hanoveranus. Qvin & ipsi Poloni al. qvos credebantur stimulaturi, qvod pro numero candidatorum largitionum messis uberior aut sterilior sit. Unde & cum Uladislai interregno nullus competitor existeret, etiam qvi Joanni Casimiro favebant, fratrem Carolum Ferdinandum instigaverant, qvem pecuniosum norant, ut candidatum se profiteretur, ac magnas largitiones faceret. Ac vulgo jam qverebantur; cum creditum fuerit viginti qvatuor candidatos prensaturos, neminem tamen adhuc legitimo modo, missis nimirum pecuniis & literis collybi, nomen suum professum. Sed omnibus prægravis videbatur futurus Sobiescius, favore militum subnixus, cui magnam autoritatem circumposuerat memorabilis contra Uzaimum Bassam victoria, postridie ab obitu Michaelis Regis parta; ac passim in ejus favorem jactabatur, eum solum esse, qvi ignominiam aliqvandiu nationi incumbentem removerit, ac majorum gloriam instaurarit. Cui tamen præter Paciorum æmulationem præcipue obstare videbatur, gratia Reginæ apud Ordines, qvam coronæ consortem retinere cupiebant, cum istius uxori haut placeret ingressu in cœnobium alteri thorum mariti, & futuram magnitudinem derelinqvere. Porro Gallo in votis erat creato in Polonia Rege suæ factionis Austriacis tergum intutum reddere. Sed Condæo maxime Reginæ gratia obstabat. Vindocinensem velut im-

1674. pari prosapia Polonicæ nationis genius adspernabatur. Czar pro filio suo liberaliter promittebat, restitutionem locorum Poloniæ ereptorum, novem milliones parata pecunia, & validum exercitum contra Turcas; cui & non pauci Lithuani favebant. Sed præter alias causas Polonos offendebat, qvod Czar jam per bieunium Kioviam retinuisset, & ne Græci ritus prævalerent, qvos Romani non minus qvam Protestantium scita oderant; qvibus & Cosacci addicti erant. Ac is qvartumdecimum non amplius annum agens, hautqvidqvam iis artibus valebat, qvos Polonorum præsens status reqvirebat. Abaffius Transsylvaniæ Princeps pollicebatur, se suam provinciam cum Ordinum ejus consensu corpori Regni Poloniæ inserturum, simul XXX M militum in usum Reipubl. præbiturum. Comes Windischgrætzius legatus Cæsareus Hafniæ tunc circa fœdus inter Cæsarem & Daniæ Regem operam navans Georgio Principi valde blandiebatur, Cæsari ejus promotionem curæ fore. Simul Hanoveranus Dux apud Reginam matrem instabat, ut circa sacra mutanda nil scrupuli moveret. Contra Rex Daniæ frater Viennæ declarabat, nec per conscientiam, nec salva existimatione fieri posse, ut is in antecessum Romanis se ritibus addicat. Id tamen tolerari posse, ut informationem admittat. Sed ante omnia privatum exercitium suorum sacrorum ipsi relinqvendum, nec eorum mutationem inter conditiones fine qvibus Regnum adire non possit ponendam. Eam ob causam Viennæ negabant ei se suffragari posse. Qvi priore interregno Lotharingo aut Neoburgico studuerant, nunc frigidos admodum se ostendebant, ut denuo emerentur. Ac Neoburgicus paucis duntaxat privatim filium sedecim annos natum commendaverat; sed cujus exigua ratio habebatur. Lotharingo non modica factio in Polonia Majore & Lithuania erat; sed cui Sobiescius cum exercitu, & pleriqve proceres Russici adversabantur. Ab eo nemo, ne Cæsareus qvidem legatus se qvid in mandatis habere fateri volebat; qvod is valde dubitaret, num candidatum se profiteretur, postqvam priore interregno tantum pecuniæ incassum profudisset. Ei qvam maxime nimius in Austriacos respectus obstabat, ac perinde fore dicebatur, si ipsum Cæsarem elegissent. Ast Elector statim initio declaraverat, perinde sibi esse, qvis corona Poloniæ potiatur, modo ei Regno idoneus foret: nec pro ullo studii qvid ostendere constituerat, qvoad appareret, in qvem Resp. inclinatura sit. Vicissim pleriqve Proceres 1674. Hoverbeqvio confirmabant, se neminem electurum, qvi Electori amicus non sit, tum eundem ad colendam cum isto amicitiam & servanda pacta, obstricturos; etsi in qvem inclinarent valde dissimularent. Mittebat qvoqve Regina Hispaniæ Petrum Ronqvillum in Poloniam, ut Joannem Austriacum commendaret. Ea qvippe Rege ad majorem ætatem provecto Nithardum Cardinalem iterum in aulam pertrahere cupiebat, sed qvi simul cum Joanne consistere ibi non poterat. Unde eadem opera & Nithardo locum pandere, & Joannem sub honoris specie amovere volebat, stabilito simul in Polonia Rege, cui semper ad Austriacam Domum respiciendum sit. Labem natalium extinctam, dum à Philippo IV pro filio agnitus sit, supremis muneribus in Regno potiatur, & titulo Celsitudinis ab omnibus honoretur. Provenire ipsi qvotannis CCLXX M. unciales è Commendis & aliis beneficiis in Hispania. Esse qvoqve millionem uncialium, qvem statim in Poloniam adferre possit. Sed cum Cæsar id haut successurum judicaret, Ronqvillus pro Lotharingo nitebatur.

§. 71. Porro Elector Hoverbeqvium *Ceremonialia.* post obitum apud Reginam consolandi officium Warsaviæ manere jusserat privati habitu, ex qvo elapsis aliqvot septimanis Primas Regni sciscitabatur, num ipse ad Poloniæ, an ad Remp. missus sit? Nam *13. Febr.* circa legatos ad defunctum Regem missos decretum fuisse, ut Warsavia decedant. Sed si ad Remp. missus sit, integrum ei fore negotia sua proponere. Cui Hoverbeqvius: se non ad Regem missum, sed ad Reginam consolationis officio exhibendo; tum ut Reip. hoc tempore de Electoris amicitia caveret, ac sciscitaretur, qva in re ejus emolumenta in præsens promovere qveat. Eqvidem à decreto removendi exterorum legatos merito se excipiendum, qvod Elector tanqvam perpetuus Reip fœderatus pari cum aliis exteris classe censeri neqveat. Sed qvia alias constituerit brevi discedere, ad istud provocare nolle. Qvod si tamen non omnes legati pari modo habeantur, id sibi ad Electorem referendum esse. Qverebatur qvoqve Primas, sibi ab Electore titulum *Primi Principis* datum non esse, qvem tamen Cæsar & alii vicini tribuant, idqve ut corrigatur postulabat. Cui ab Electore repositum: eum titulum studio omissum, qvod Dux Borussiæ in Pace Perpetua anno 1515 obtinuerit, ut ei *primus* & *proximus* locus à Rege debeatur: prout & nemo Ducum

1674. cum Borussiæ prioris lineæ Primatem eo titulo impertierit. Ac pactis Bydgostiensibus cautum, ut omnia prioribus Ducibus competentia jura salva esse, qvin augeri debeant. Sed nec se prioribus Archiepiscopis eum titulum dedisse, ac sua nil interesse, qvid titulorum alii eidem tribuant. Et eam ipsam ob causam Duces Borussiæ in Pace Perpetua primum sibi & proximum à Rege locum stipulatos, qvod pactis cum Magistro Ordinis Elrichshusio cautum foret, ut Gnesnensi locus præ Duce Borussiæ debeatur, qvod ibi Magistro primus locus à sinistris assignatus foret. Ita demceps Primas neqve remotionem exterorum legatorum, nec titulum Primi Principis amplius urgebat. Mox cum nuntiaretur Cæsareum legatum Warsaviam tendere, Elector Hoverbeqvium justi legati dignationem assumere jubebat, ut Cæsareo tanqvam serius venienti pro more primam visitationem deferre posset, qvam forte, uti priore interregno factum, Cæsareus ipsi negaturus esset, si is post istius adventum pro legato se gessisset. Cæsarei super ea controversia Viennæ ultro apud Crocovium proposuerant: Si Elector unum duntaxat legatum mittat, aut si plures, illustri omnes loco natos, paribusqve mandatis, ac pari dignatione, nullo primarii & secundarii discrimine; Cæsareos legatos iis omnibus titulum *Excellentia*, & primum locum in suis ædibus daturos, ut tamen etiam serius venientes apud Cæsareos primam salutationem obeant, qvo saltem aliqvod discrimen Cæsareos inter & Electorales legatos sit. Vicissim nostri legati Cæsareum Plenipotentiarium Ratisponæ viserent, ac eo honore contenti essent, qvo is aliorum Electorum legatos exciperet. Ast Elector receptæ hactenus consvetudini inhærere certus, ne hilum qvidem minus honoris admittere volebat, qvam liberarum Rerumpubl. legatis dari soleat, qvos serius venientes Cæsarei legati priores invisant. Si plures uno mittat, omnibus eandem dignationem tribuendam; nullo primarii aut secundarii gradu. Sed ut omnes illustri loco nati sint, adstringi nolle, qvod sibi magis dexteritas legatorum, qvam natales sint respiciendi. Demum Electori placuit, ut sui legati Ratisponæ Cæsareum Plenipotentiarium solenniter inviserent. Id qvod Cæsari admodum gratum erat, ac vicissim promittebat, cum ipsius legatis ita actum iri, ut Electorali fastigio nihil fraudis adferatur. Prout & Schafgotschius Warsaviæ Hoverbeqvium salutatione accepta ac reddita eodem cum Nuntio ac Regiis legatis honore habebat.

16. Mart.

§. 72. Ast Sobiescius candidatum se multa cum dissimulatione atqve arte gerebat. Literis ad conventus provinciales scriptis omnem suspicionem Ordinibus eximere studebat, qvasi ipse de Regno cogitaret. Nec eo minus Lotharingo, & aliis Austriacæ factionis palam sese adversarium ferebat, ut multis jam suboleret, eum tamdiu circa alios excludendos laboraturum, qvoad occasio nasceretur cupita sua pervinendi. Ejus qvoqve amici qvavis occasione negabant, eum coronam ne si offeratur qvidem accepturum; haut ignaris prudentibus, multos flagrantissime cupere, qvorum aversationem ambitiosissime jactant. Ipse qvoqve actus interregni accelerari urgebat maturandæ electioni; cum alii tempus extractum irent, qvo candidatis spatium foret prensandi; qvæ procerum messis habetur. Cum Regina eidem rationes suas commendaret, promittebat, se eas qvantum penes se promoturum; hortatus tamen, ut inclinationem in neminem panderet, nec cuipiam se obstringeret, sed Reip. decretum expectaret. Qvia etiam is, à tota licet Republica rogatus, Warsaviam accedere differebat, vix qvispiam procerum studium suum in qvempiam propalare audebat; nisi qvod aliqvi in universum differerent, prudente, perito rei militaris, & pecunioso Rege opus esse. Nam si postremum desit, ne per Herculem qvidem Reip. consuli posse. Demum is declarabat; se neminem perspicere idoneum è periculo eripiendæ & regendæ Poloniæ, qvam unicum Condæum; ad qvem & bis literas dederat nomine eorum, qvi priore electione ei faverant, ac inprimis exercitus, de bono successu ample pollicitus, si candidatum se ferre velit. Qvæ res Reginam non parum turbabat, utut de divortio cum ipsius conjuge mentio injecta esset, qvicum is diu discors egerat. Nam etiam eo succedente acerbum Reginæ futurum erat Condæo nupsisse, moroso ingenio, simul morbis fracto, & cui placere si vellet, cum propria domo inimicitiæ suscipiendæ erant. Solum autem istum à Sobiescio proponi mirum videbatur, qvod iste gloria cumprimis bellica sese jactans vix videbatur Sobiescio moderamen belli relicturus, qvo hujus opes atqve autoritas stabant. Unde idem credebatur non serio pro Condæo laborare, sed per comparationem invisi hominis adversa parte connivente irrepere velle. Ac altius penetrabat, qvod idem tres legiones arci Cracoviensi, ubi insignia Regni asservantur, immitteret. Idem porro ut palam fremebat, se caput sibi malle diffringi,

1674. *Sobiescii artes circa ambiendam coronam.*

10. Febr.

1674. fringi, qvam Lotharingum Regem admittere, ac sub ejus imperio degere, qvi peritia rei militaris ac opibus par sibi non sit: ita contra qvi Lotharingo favebant, Piasti exclusionem urgebant.

Candidatorum ambitus. *6. Febr.*

§. 73. Vulgabatur inde Condæi declaratio, ipsum non solum coronam si offeratur acceptaturum, sed & ultro ambiturum. Unde jam duæ validæ emergebant factiones, Condæana, & Lotharingica. Illius fautorem se ferebat Sobiescius cum exercitu; hujus Pacii Lithuaniæ potentissimi, pleriqve Clerici & Jesuitæ, ac magna Nobilitatis pars. Sed cui præcipue obstabat, qvod ipse ac Regina eidem Domui Austriacæ obnoxii forent. Ac qvia Regina præcipue in eum inclinare credebatur, isti addicti in hunc qvoqve favorem translaturi erant. Sane pro eodem Augusta Vidua valde nitebatur, oblatis Sobiescio CC M uncialium, præter alias conditiones, qvas sibi stipulari placeret, ac æternam facti memoriam. Ast Primas & alii, qvi tranqvillam electionem & pacatum deinceps regimen optabant, Condæum juxta ac Lotharingum excludere cupiebant, ac tertium malebant, inprimis Carolum Æmilium, ni sola religio obstaret. Qvi insolubilis nodus erat, qvod Polonis non sufficeret cautio, ipsorum sacra hautqvidqvam turbatum iri, modo istius religio non solicitaretur. Unde cum vulgaretur eum Principem nullo pretio sacra mutaturum, Procancellarius & aliqvi proceres de Georgio Daniæ Principe loqvi cœperunt. Et accedebat mox Warsaviam Sestedius à Daniæ Rege missus, sed dissimulata persona, ne Svecus palam ei se opponeret. Ac inveniebat iste apud non paucos applausum, cui & Elector præ reliqvis favebat; ac credebatur Sveciæ Rex per matrimonium cum istius sorore eidem conciliari posse. Ac si Sobiescius in partes pertrahi valuisset, reliqvis prævaliturus videbatur. Vulgabatur qvoqve ejus elogium: *Avis atavisqve Regibus ortundum è Regno Poloniæ amicissimo, & nunqvam armis cum hac colliso. Esse dignitatem corporis, esse ætatem sceptro capessendo ac matrimonio idoneam. Contigisse eidem accuratam educationem. Externarum consvetudinum non rudem; nullis factionibus imbutum, nec genio gentis ad eas pronum. Generosa ad regnandum indolis; ad Martem bene compositum; cælibem, eoqve Reginæ maritum daturum; ejus generis & constitutionis, ut ex se successores promittere possit. A Catholica religione non abborrere, aliisqve Principibus occasionem daturum, ut Catholicos clementius habeant. Per eum Daniæ Regnum Poloniæ arcto nexu adjungi; commercia Maris Baltici promoveri. Æmularum in Europa domuum nulli peculiariter adversum, nec plus qvam expediat obnoxium; eoqve istius electionem nullos affectus secum tracturam. Maximas familias cognationibus & affinitatibus complexum. Nulli bello implicitum; cui si opus sit è Dania, Saxonia, Holsatia egregios præfectos, militesqve contrahere in proclivi sit. Cum peculiarem ditionem non habeat, ejus curam à rebus Poloniæ non distrahendam. Cæsarem, Anglum, Moscum, Belgas, plerosqve Germaniæ Principes ei favere; haut temere ullum Europæ Principum ei se oppositurum. Opibus non maximis, ut tamen decore sceptrum adire possit. Polonos qvoqve hac electione grates Daniæ referre posse ob detractum qvondam cervicibus suis incumbentem Sveciæ Regem. Esse magnanimum, liberalem, clementem; pollere ingenio, callere mathesin, lingvam Latinam, Germanicam, Gallicam, Italicam. Per biennium Europam lustrasse; nec recusaturum ritus Romanos amplecti, qvos tot in regnis florentissimos vidit. Romæ qvoqve Pontifici reverentiam exhibuisse. Stephanum qvoqve Bathoreum abdicatis Protestantium scitis evasisse Regem Romanis ritibus addictissimum, nec prudentia minus qvam felicitate Poloniæ semper memorabilem.* Jam qvoqve Neoburgicus Gisium in Poloniam mittebat; in cujus gratiam ut qvantum possit faceret Elector Hoverbeqvio injungebat, summa tamen circumspectione adhibita. Nam qvia priore interregno oleum & operam perdiderat, altera vice ludibrium debere haut decebat: & tam obscuro eventu saltem id cavendum erat, ne apud qvosdam offensa, apud neminem gratia iniretur. Ast Nobilitas vix amplius decora corporis & animi, sed tantum pecuniam captare, per tributa opibus exhaustis; ac qverebatur, hactenus neminem professum, qvi de proprio erogare qvid possit. Lotharingum seni agnato confidere, sed nobilitatæ avaritiæ; Principem Georgium fratri suo, sed qvi ob Svecos ærarium exhaurire non audeat; Neoburgicum Gallo, sed cui, opibus in bellum Belgicum prodactis, nova semper edicta comminiscenda sint extorqvendæ pecuniæ. De solo Condæo spes erat, DC M uncialium dare posse, qvi & divortium facturus dicebatur, qvo Reginam ducere posset, adducta ratione, qvod metu Mazarini ad invisum matrimonium compulsus fuerit.

3. Mart. *10. Mart.* 1674

Sobiescius artes suas continuat

§. 74. Ast Sobiescius, etsi Condæo favere crederetur, clientibus tamen suis integrum relinqvebat ei sese addicere, qvem qvi-

 qve Reip. maxime idoneum judicaverit. Literis qvoqve ad conventus provinciales ostendebat; qvia in candidatis, qvi nomina sua professi sint, haut reperiantur, qvæ Resp. desideret, alium circumspiciendum, qvi patriam è molestissimo bello per æqvam pacem in tutum subducere qveat. Per qvas ambages qvidam suspicabantur Abassium insinuari, cui tamen tanta Constantinopoli autoritas non erat, ut talia de ipso sperari possent. Sed qvia interim ab ipsius clientibus libelli spargebantur, qveis Austriaca Domus tanqvam omnibus liberis Rebuspubl. fatalis, ejusqve cliens Lotharingus atrociter traducebatur, simul omnes in universum candidati, ut petitione desisterent, monebantur; prudentes judicabant; ipsum sibi ad coronam viam munire, qvicqvid verbis in contrarium protestaretur, præsertim cum eidem de Galli favore per literas cautum foret. Ad qvem finem etiam spectare credebatur, qvod cum non sine minis, se alias omnia sua munia abdicaturum, accelerationem electionis urgeret, haut eo minus circa omnia, qvæ eidem præparandæ facerent, cunctaretur. Qvi & ad conventum Lublini indictum tarde accesserat, eoqve confœderationem exercitus, qvæ metuebatur, non præverterat. Contra pro Carolo Æmilio nulla amplius spes adparebat, ni à Turcis ingens periculum ingrueret. Nam extra id circa religionem nullum temperamentum, qvod conscientiæ Principis satisfacere poterat, sperandum erat. Eqvidem Hoverbeqvius clam laborabat, ut Poloni Electorali Domui coronam offerrent, ostentato in auxilium exercitu XX M constante, qvem in præsens nemo alius præstare poterat. De mutatione tamen sacrorum nullum verbum faciebat, qvod ea conditio benevolos duntaxat, non item malevolos motura esset. Ac qvæ offerebantur auxilia multi elevabant, qvod iis alendis facultatem sibi esse negarent; ac melius pecunia sibi consuli. Nam ea præcipue libido erat, alios argento emungere, ac haut eo minus facere, qvæ placeant, si fatuos invenire possent. Ita cum novæ subinde difficultates circa unum & alterum surgerent, eventus electionis animo prospici non poterat. Et ipse Sobiescius valde perturbabatur, cum Palatinatus Sendomiriensis decrevisset, ut Nobiles viritim apud Comitia adsint. Unde per amicos suos apud Borussicos conventus instabat, delegatis suis in mandatis darent, ut domum potius revertant, ac Remp. sine capite relinqvant, qvam ut permittant electionem evocata universa Nobilitate fieri. Alias electionis summa ad Sobiescium & Pacium reditura videbatur. Qvi etsi invicem parum fidentes subinde per literas super eo negotio communicabant. Sobiescius inter candidatos semper primo loco ponebat Condæum, inde Carolum Æmilium, ut tamen ostenderet, super aliis qvoqve cum Pacio sibi convenire posse, excepto Lotharingo. Contra Pacius primo loco Lotharingum, inde Condæum statuebat, modo hic in eum se statum collocaret, ut Reginam ducere posset, ut tamen Sobiescio circa omnes alios gratificari vellet, præter Neoburgicum. Georgius Daniæ Princeps hærere incipiebat, qvod præcipue Reio Lublinensi Palatino confisus fuerat, cui apud Sobiescium nulla fides, apud Nobilitatem exigua gratia. Et irrisui fuerat Sestedius, dum apud Pacium Magnum Lithuaniæ Cancellarium disserebat, Lutheranam religionem ad Catholicam propius accedere, qvam Calvinianam, qvod hæc valde subtilis esset; Pacio regerente; sibi stupido Principe non consili. Et qvia pro Neoburgico nemo prensabat, Lotharingus spem concipiebat, aliis candidatis deficientibus etiam adversos in ipsum consensuros. Demum allatis è Gallia literis Sobiescius palam pro Condæo apud exercitum, & Palatinatus Russicos nitebatur; simul reliqvos omnes exclusum ibat. Lotharingum tribunum Cæsareum, cui nil ditionis; Carolum Æmilium juvenem, nec Catholicum: Neoburgicum pauperem, & adhuc puerum. Dano non pauciora obstare. Igitur solum Condæum superesse, in qvo omnia sint, qvæ hac tempestate reqvirantur. Reginæ consuli posse, si Contio Principi nubat cum pacto, aut (qvod alii malebant) spe futuræ succeslionis. Ac Sobiescii uxor in Galliam scripserat; se proximos desperationi esse, qvod Gallus Condæum, aut aliqvem ex ejus domo haut fulciat. Frustra ab eo Neoburgicum aut Danum commendari, qvorum neuter Lotharingi partes librare qveat. Solum Carolum Æmilium id posse, si Catholicus esset, & Gallus bona fide pro eo conniteretur, qvod Lithuania ei adversetur. Ac Gallicæ factioni addictos testari, se malle Lotharingicis partibus accedere, qvam Galli commendatione egenum Principem Regem assumere. His rationibus sperabant se Gallum permoturos, ut Condæum fulciat, cui palmarium momentum additura sit confœderatio exercitus, qvæ jam præparata erat, directore qvoqve designato. Vicissim Pacius plane adversum se Condæo ferebat, qvod divortium ejus ob-

27. Mart. *31. Mart.*

1674. obtineri non posset, an qvod id serio non ageretur. Nec verosimile erat, eum tantam pecuniæ vim pro se solo profusurum, post corona in Contium potius, qvam proprium filium transmittenda. Enimvero à Sobiescio in speciem duntaxat Condæus jactabatur, ac is revera pro se ipso nitebatur. Nam qvia huic instituto potissimum Reginæ rationes, Pacius Lithuaniæ Cancellarius, & Potocius Kioviensis Palatinus obstabant, Condæi persona adhibebatur, ad invidiam neglectæ Reginæ declinandam. Nam si Nobilitas primum de affectu in Reginam eousqve remitteret, ut de uxorato candidato audire inciperet; in collisione partium ope exercitus facile pervincendum erat, qvod hactenus tanto studio dissimulatum fuerat. Potocius gravissimo tunc morbo decessurus credebatur; è qvo tamen post convaluit. Pacii autoritatem imminuere instituebant, evulgato apud Nobilitatem ejus chirographo super abdicando Rege Michaële, si blanditiis, aut largitionibus nil profici posset. Lithuanicæ qvoqve militiæ summus præfectus fidem dederat, se Lotharingo haut suffragaturum; & is alias cum suo exercitu se moturus non erat, ni pecuniam acciperet, qvam senior Dux nisi post electionem erogaturus non erat. Ab exteris porro nil oppositionis metuendum erat. Moscus tres milliones offerebat, si Resp. Piastum eligeret. Svecus testabatur, se Piastum malle, qvam Moscum, Danum, aut Lotharingum. Gallus jam non obscure Sobiescio favebat, qvem & Elector, ac ipse Cæsar Condæo præferebat. Danus, qvem alias velut tertium & neutri parti addictum propposituri fuerant, fœdere nuper inter ejus fratrem ac Cæsarem contra Gallum inito, viam sibi ad coronam interclusisse arguebatur. Etsi ejus fautores C M uncialium accipere haut recusaturi erant; qvorum dimidiam partem si restituerent, tanqvam insigne beneficium ultro imputaturi erant. Pro Neoburgico qvidem commendatitiæ Galli literæ adferebantur d. 3. Februarii datæ. Sed nec spatium superérat ei negotio digerendo, &, præterqvam qvod Cæsar acriter se oppositurus esset, nil simul pecuniæ à Gallo literas comitabatur. Nam usqve adeo de pecunia agebatur, ut Lessinius Cancellarius, qvi alias sat proclivem se in istum ostenderat, protinus aulæ suæ præfectum ad Gisium mitteret duo aureorum millia petitum ad iter Warsaviam instruendum, ac totidem sumtibus ibi tolerandis; cum tamen is revera Condæanis sese partibus addixisset. Et Neoburgici tam exigua ratio

7. April.

habebatur, ut is conventu Lublini inter candidatos ne nominatus qvidem esset. Adferebantur tunc à Condæo literæ, qvibus significabat; sibi ob memoriam prioris ignominiæ, ac deceptionis haut placere coronam ambire: si tamen ea sibi unanimi electione deferatur, eam non recusaturum; plerisqve eo fastu indignantibus. Haut eo minus ipsi addicti jactabant: à majoribus sibi relictum, summæ commendationis instar habendum, commendationem non habere; ac honore dignissimos, qvi cum eum mereantur, non ambiant. Unde & Lotharingici dejerabant, Cæsarem sui Principis causam non agere, ac non nisi Augustam viduam pro filia solicitum se exhibere.

§. 71. Hac rerum facie cognita Elector Hoverbeqvium lusce mandatis instruit: *Sibi circa hanc electionem nil aliud curæ esse, qvam ut Resp. ejusmodi Regem sortiatur, qvi ei bene præsit, cum vicinis amicitiam colat, horumqve auxilio Regnum summo periculo expositum paci, ac pristino splendori restituat. Unde is qvavis occasione testaretur, Electori parum gratum auditu accidere, in candidatis magis pecuniam, qvam alias stepro dignas artes respici. Si virtute & prudentia insignis Rex eligatur, opes non desore servandæ Reipublicæ, cum tali Rege longe melius consulatur, qvam pecunioso aliqvo, vicinis æmulationem injecturo, nec morbis Resp. mederi idoneo. Qvia autem ea res Cæsarem qvoqve & Svecum tangat, cum horum ministris, ac præcipue cum Cæsareis consilia conferret, qvomodo Gallici Principis, aut à Gallo pendentis electio tuto impediri qveat. Id qvod ipse judicet non per publicam exclusionem, sed tecte faciendum; tum ut de remediis cogitetur, si Gallica factio per vim destinata sua pervincere conetur. Exteros qvod attinet, se judicare Danum, etsi ut ipse ei obstet causa non sit, corona potiri haut posse, qvod Svecus omnibus se viribus ei sit oppositurus, qvem offendere, ac plures in se hostes irritare Poloniæ in præsens consultum non sit. Igitur præcipuos candidatorum videri Lotharingum, & juniorem Neoburgicum. Utrumqve sibi gratum esse, velut per qvos Regina Regni consors retineri qveat, qvæ merita sit, ut ipsius ratio habeatur. Apud utrumqve reperiri, qvæ Resp. non parum emolumenti polliceantur. Lotharingum prudentia pollere, cui & in proclivi sit futurum Polonorum se ingeniis attemperare, eorumqve animos suavitate morum sibi devincire. Esse peritum multarum linguarum, habere usum rei militaris. Post electionem ab agnato pecunia sublevandum. Lotharingia*

Hoverbeqvius mandata. 10. April.

1674.

1674. *ringiæ deinceps utiqve potiturum, unde reditibus ejus multum accedere poſſit. Nec eſſe qvod Reſp. metuat, eum plus juſto Auſtriacis addictum fore. Nam præterqvam qvod ita ingenio polleat, ut ab alieno conſilio dependere haut neceſſum habeat, ac ſuas ſuiqve Regni rationes unice ſit conſideraturus; Cæſarem quidem ejus promotioni non adverſaturum, nec tamen adeo enixe pro eo laboraturum. Jam autem Electoris juxta ac Reip. intereſſe, ne Rex à potenti domo dependeat, ac exactiſſimus juramenti ſui legumqve patriæ obſervator ſit. In Neoburgico qvoqve præclara multa reperiri. Nam juvenem qvantumvis judicio ſit maturum ferri; probe educatum eſſe, aliqvot linguarum peritum, & cui facile ſit futurum Polonicam lingvam addiſcere. Poſt electionem qvoqve militem ac pecuniam non defore; ac patre mortuo egregiis provinciis potiturum, qvorum reditus coronæ non mediocri levamento ſint futuri; ac ob ætatem adhuc flexilem facile ſe moribus Polonicis accommodaturum. Igitur Hoverbeqvius ita ſe gereret, ut uter horum corona potiatur ipſum arguere neqveat, velut ejus electionem inſuper habuerit, aut pro altero plus connixus ſit. Atqve eadem circumſpectione uteretur, ſi neutri horum qvid ſpei ſuperſit, ut qvisqvis demum diademate potiatur, qveri neqveat, ſe ipſi impedimento fuiſſe; ſed quantum fieri poſſit, ubi de eligendo conſtiterit, ita ſe gereret, ut hic ipſi beneficium debeat. Ne Piaſtum quidem ſibi diſpliciturum, modo is ipſi Reip. ſuſpectus non ſit, tanqvam per factiones, ſiniſtras artes, aut exterorum opem invita obtruſus. Eas ob cauſas legatus neminem publice, uti antea, commendaret. Si tamen utiqve publice ſuper electione verba facienda ſint, oratio potiſſimum conſtaret voto pro felici electionis ſucceſſu, teſtatione de ſua amicitia, ac officiorum oblatione; tum ut artes eligendi ita deſcribantur, ut id commodo iis cedat, qvibus ipſe diadema optet. Ni forte proceres inter ſe in eligendum conſpirent, ac ipſi cupiant, noſtra recommendatione negotium promoveri.* Qvæ omnia legatus pro ſua dexteritate judicaturus ſit; cui id præcipue reſpiciendum ſit, ne futurus Rex exprobrare poſſit, ab ipſo impedimentum ſibi allatum; ſaltem caveat, ne qvorundam offenſam incurrat, apud neminem gratiam ineat. De cætero Evangelicorum cauſam tueretur, ut qvæ hactenus in eorum fraudem facta ſint, aboleantur, priori libertate ac privilegiis reſtitutis; qvod ea res Evangelicos Principes permotura ſit, ut eo libentius Reip. contra Turcas auxilium ferant. Adderet; cum ipſe jam iterum ſuis ſumtibus Reip. non ſpernendas copias auxiliares miſerit, eo iniqvius eſſe, poſt tot edita ſinceræ amicitiæ ſpecimina ſe adhuc ſuſpicione onerari, aliqvid ſcævi à ſe in Remp. ſtrui per copias nuper in Boruſſiam miſſas. Qvod & Senatores qvidam ita ſiniſtre interpretati ſint, ut ſcripſerint; eas copias tantum in fraudem Regni veniſſe, qvibus obſiſti par ſit; cum tamen neceſſitate urgente eo promtius per iſtas Reip. ſubveniri qveat. Si qvid ſuper ſupremo Boruſſiæ imperio moveatur, legatus id declinaret. Si & forte de oneribus è militum hoſpitiis in Boruſſia ortis mentio fiat, iſta temporum iniqvitate excuſaret, qvæ talia imperet; ac ſi qvid circa ea confuſionis obtigerit, ipſos Ordines in culpa eſſe, qvi ultro neceſſitati ſe attemperare noluerint. 1674.

Cum Neoburgico ſuper rebus Polonicis acta.

§. 76. Cæterum Elector, cum tam enixe antehac pro Neoburgico impenſa opera fruſtra fuiſſet, in præſens minore ambitu rem gerere inſtituit, in neminem eminente ſtudio oſtenſo. Unde cum Neoburgicus ipſius commendationem pro filio ſedecim annos nato peteret, ſiqvidem Carolus Æmilius diadema non affectaret, reſpondebat; Qvia Cæſar Lotharingo faveat, cui & in Polonia factio ſit, ſimul de Gallico candidato jactetur, ſe prius habitus animorum ibi exploraturum, ac ulterius cum ipſo communicaturum. Scribebat inde Neoburgicus: Lotharingum Regno haut potiturum ob validam factionem ei adverſam. Gallum qvoqve neminem ſuæ nationis commendaturum; ſed pro ipſius filio ad Sobieſcium, & Morſtinium Theſaurarium ſcripſiſſe; ac ſe Bernhardum Giſium, ac Henricum Theobaldum Goldſteinium in Poloniam miſſurum. Svecum qvoqve pro ipſius filio ſtudium promiſiſſe. Igitur denuo eundem commendari petebat, ſiqvidem Carolus Æmilius coronam non ambiat, cui libenter cedere velit. Ad qvæ Elector; de filio ſuo parum ſe cogitare, ut ut à compluribus ſpes ſibi fiat, ejus rationem habitum iri. Sed qvia res Poloniæ confuſæ, animiqve ita diſtracti ſint, ut nil ſolidi adpareat, cui conſilia ſuperſtrui qveant; igitur caute ſibi agendum, ac ſenſa animi nondum pandi poſſe; qvod priore electione ita ſiniſtre ſit acceptum, tam longe proceſſum fuiſſe. Se tamen Hoverbeqvio injuncturum, ut Giſio fideliter adſiſtat, ubi liqvidius rerum ibi habitus inſpectus fuerit. Reponebat Neoburgicus; eam ipſam ob incertitudinem neminem ſe legati cum dignatione in Poloniam voluiſſe mittere, ne ſe proſtitueret. Has porro ſibi è Polonia conditiones propoſitas; ut poſt electionem

10. Jan.

21. Febr.

10. Mart.

4. April.

1674. ouem qvatuor milliones florenorum Polonicorum exercitui solvantur; ut seqventibus duobus annis bini milliones è propriis aut Regiis reditibus exercitui numerentur: ut decem peditum millia contra Turcam præbeantur: ut Caminiecia, si à Turcis recuperata fuerit, munitionibus firmetur. Priores conditiones per iniqva temporum nunc à se præstari non posse; sperare tamen Electorem ac Svecos circa militem sibi adfuturos. Pecuniæ qvantum possit, mutuo sumturum. Missus inde in Poloniam Stratemannus in itinere conventionem priorem renovabat, qvæ nunc in ejus filium primogenitum Joannem Wilhelmum aptabatur. Ea conventione Elector promittebat, se huncce commendaturum, una tamen cum Carolo Lotharingiæ Duce, qvi & ipse id desiderarit: idqve partim qvia huic insuperabiles difficultates obstare videantur; partim qvia è Polonia significatum sit, facilius se scopo suo potiturum, si duos candidatos commendet. Cæsaris quoqve favorem ab utroqve ambiendum; nam Gallum suam commendationem jam promisisse. Qvia etiam probabile sit, Remp. à futuro Rege copias contra Turcam stipulaturos, Elector aliqvot peditum millia, qvingentos insuper eqvites, totidem dimachas præter auxilia Reip. ex fœdere debita promittebat: tum se C M uncialium de Elbingensi debito remissurum. Si electio abs qvopiam vi impugnetur, pari numero subventurum. Viciſſim Neoburgicus gratum animum, & amicitiam promittebat, tum pacta sancte observanda, nec ut alii eadem violent permittendum. Item ut Elector idoneo Vistulæ transitu potiatur, ac, qvod domui suæ competit, jus indigenatus nullo contradicente exercere possit. Ut agnati Franconici extincta familia Electorali in Ducatu Borussiæ succedant cum jure supremi imperii, si ullo modo fieri posit; utiqve autem sub conditione feudi, uti priores Borussiæ Duces eam possederunt. Ut Evangelicorum jura ac privilegia sarta tecta præstentur juxta constitutiones Regni, ac uti ante pacem Olivensem in usu fuerit. Insuper Ravesteinam cedendam, ac veredariis hinc inde in Borussiam liber transitus per Polonicum territorium concedatur. Eadem præstanda, si pater eligatur. Si electio non succedat, eum tractatum supprimendum. Subscripserant Sverinus, Somnicius, & Stratemannus.

21. April.

Cum Lotharingo

§. 77. Nec minus Lotharingus ab Electore commendari petierat, amplissima qvæqve viciſſim pollicitus. Cui Elector de suo affectu testabatur, & eum diademate dignum, qvo & potiri eundem optet, ac suo tempore qvantum posset operæ collaturum. In præsens tamen sibi adhuc qviescendum. Nam si præmature sententiam suam promat, ac res secius cadat, Duci nil profuturum, in se gravem offensam tracturum, uti priore electione factum. Igitur sibi expectandum, qvoad id negotium penitius sibi exploratum sit. Et eousqve petebat, Ducem legatione ad ipsum supersedere. Crocovio Viennam super hoc negotio id mandatorum dabatur: Sine dubio Cæsareos ultro super Polonica electione moturos, qvod & sibi gratiſſimum sit futurum. Eo casu diceret: uti Cæsaris non minus qvam Electoris intersit, Regem Poloniæ eligi, qvi suspicionem vicinis haut injiciat, ac veterem Reip. statum conservet; ita gratum ipsi fore, si Cæsar sententiam suam super eo indicare velit. Famam esse, Cæsarem Lotharingo favere; nec Electorem, ut huic diadema invideat causam habere; potius eum ob insignia merita magni facere, nec ingratum fore, si is per unanimem electionem illo potiri qveat. Enimvero notum, qvantum suspicionis Poloni nupera electione apricati sint, cum unus & alter ipsis commendaretur, ac uti jam tunc Lotharingus plurimos qvi contraniterentur senserit; qvi & nunc eidem meruendi sint. Igitur nosse velle, qva ratione Cæsar officium pro Lotharingo interponere decreverit, qvo Electori judicare liceat, an & ipse circa hoc negotium operæ pretium facere qveat. Adderet; multos in Polonia & Brandenburgicam Domum, & Neoburgici filium respicere. Utroqve casu Electori non modica emolumenta exposita. Nec dubitare, qvin Cæsar rem eo deducturus sit, ut si Lotharingi causa isti amplectenda sit, qvid eidem ab hoc expectandum, prius constet. Sane ipse Lotharingus misso Alberto Caprara Comite prolixe pollicitus fuerat. Ita Crocovius de Polonico negotio laxis verbis rerum in Imperio & viciniaagitatarum tangebat. Qvod statim à ministris Cæsareis arreptum; inter Cæsarem & Electorem de compacto agendum. Goëſium proponere jussum, ut conveniatur super promovendo Principe, qvi vicinis gratus sit, ac suspectis excludendis. Cæsarem nondum super certo candidato decrevisse, cui fauturus sit. Eqvidem Cæsari causam esse, ut Reginam, & ejus intuitu Lotharingum respiciat. Sed qvia res à Polonorum inclinatione pendeat, qvi animis turbidi in diversa distrahantur, nil adhuc certi

1674. super eo dem negotio actа. 12. Jan.

19. Febr.

1674. certi à Cæsare statui potuisse. Propediem tamen cum Electore consilia collaturum. Alias metus erat, ne Sobiescius clandestinis artibus coronam perviuceret. Neoburgico juniori debilem factionem, ac exiguam spem esse. Ejus patrem Cæsari confirmasse, se invito Cæsare coronam haut ambiturum; ac omnes amicos, operamqve in ejus usum accommodaturum, qvi Cæsari gratissimus sit. Sed Cæsarem isti nil promisisse, ne in eum qvidem casum, si Lotharingus omni spe evolutus fuerit; id qvod nondum factum sit. Deniqve serum esse super hoc negotio agitare, ac propediem de facta electione nuntium adfore. Certum qvoqve Germaniæ Principem Cæsaris commendationem ambiisse, qvi sacris mutandis paratum se diadematis pretio tulerit. Danico ministro pro Georgio Principe Cæsaris favorem expetenti responsum; eum Principem Cæsari non ingratum; sed hunc Lotharingo jam studium promisisse. Idem & Neoburgico respondebatur; addito, Cæsari haut placere, istum tantopere à Gallo dependere, ac ingentia destinata in fraudem domus Austriacæ meditari. Qvin aula Cæsarea Danum aut Piastum malebat, qvam Neoburgicum; qvod Cæsar nullo modo eundem cum Gallo commendare posset. Istum ab initio hujus qvoqve interregni Galli favorem ambiisse; unde Cæsaris rationibus repugnare eum Regno potiri, qvi id soli Gallo in acceptis sit relaturus. Apud qvem & Galliæ rationes, & Furstenbergiorum consilia altas nimis radices egerint. Mirum esse, Principem ea prudentia Gallo tantum fidei adhibere, à qvo non semel tam crasse deceptus sit. Sane magnis eum commodis, insigni spe duci oportere. Palatinæ Domus magnitudinem omnibus Principibus merito suspectam esse debere, præsertim cum eadem Neoburgici instinctu tam secreta & altius penetrantia consilia agitet, ut ipse Palatinus Elector iis misceri nolit. In qvæ & Electori ob Sveciæ ac Neoburgici viciniam maxime sit respiciendum. In universum autem Cæsarei omnes candidatos excludendos censebant nativitate Gallos, aut à Gallis commendatos, etiam Piastos, ac inprimis Sobiescium, qvi in Galli gratiam impedire neglexerit, qvo minus Caminieciæ cum extrema fame jam luctanti annona inferretur.

Confusa interregni facies 11. April. §. 78. Interea Poloniæ res inter diversa studia, cœcasqve artes trahebantur, obscuro adhuc exitu. Lithuaniæ Strategus Pacius ingentem erga Piastum aversionem præ se ferre, ac ne Elector ei faveret dissvadere. Nam frustra eum metuere, ne si corona potiatur, qvi à potente vicino dependeat, is oppressa libertate vicinis prægravis evadat. Ordines qvippe nunqvam concessuros, ut Rex alteri bellum proprio ausu inferat. Idem autem ne consensu Reip. fiat, unicum Nuntium Terrestrem sua intercessione impedire posse, qvi vicinis nunqvam deesse qveat. Idem qvoqve periculum à Piasto, qvam extraneo metuendum; ac Michaëli vires magis qvam voluntatem defuisse, qvo minus vicinorum pacem turbaret. Is Pacius Lotharingo addictus Neoburgicum aversabatur, etsi istius ablegatum humaniter exceperat. Contra Sobiescii uxor Bellocampio Lotharingico ablegato responderat: Principem Lotharingiæ à se magni fieri; sed eum sero venire, cum ipsa addictam Galliæ fidem retractare neqveat. Id altius penetrabat, qvod delegati exercitus ob non soluta stipendia qvæstoribus Lublini militiam renuntiaverant, denuntiato simul, se nunc velut sacramento solutos nobiles triginta sex millium numero electioni adfuturos, ac Sobiescio velut patrono suo suffragia sua delaturos, ei danda, qvi stipendia ipsis persolvere qveat. Pacius contra armata Nobilitate confidebat; simul Moscicam potentiam illi minabatur, qvi periculum sibi intentare, aut Reginæ commoda negligere auderet. Ast Neoburgici causa somnolenter admodum agebatur. *14. April.* Literæ à Gallo nondum exhibitæ erant, cum adhuc ad electionem sextiduum restaret. Eqvidem è Gallia scribebatur; Condæum haut sese candidatum professurum ob valetudinem & senectam, ac satis habere primum Regii sangvinis Principem in Gallia agere; qvam dignationem cum Polonico diademate permutare nolit. Unde Regem Galliæ Furbino Massiliensium Episcopo injunxisse iter accelerare, fulciendo apud instantem electionem Neoburgico. Sed nondum vel unicus Senator reperiebatur, qvi ejus debilis adhuc factionis caput se nominare volebat, præter Gembiccium Cujaviæ Episcopum, qvi *Gembicki* & ipse tamen ob senium omnibus in negotiis frigebat. Ac judicabant prudentes eum melius fuisse facturum, si velut tertium se inter æmulas partes, Gallicas & Austriacas tulisset, qvam qvod nunc velut Gallicus candidatus Austriacis opponeretur; aut si Gallus palam pro Condæo, vel Contio, clam pro isto laborasset. Sed & perspicacissimo cuiqve fides haut fiebat, Massiliensem Præsulem venisse, ut pro solo Neoburgico bona fide rem gerat; sed potius

1674. id prætextum adhibitum, ut fit, qvi Regnum continuis motibus exercitum teneat. Nam tantum pecuniæ non attulisse, qvantum promovendæ electioni sufficiat; sed turbandæ Reip. vel C M florenorum sufficere. Qvanqvam etiam Gallus Regi Sveciæ confirmasset, sibi non in animo esse ullum è domo sua promovere, sed omnem operam pro Neoburgico impendere: tamen legato suo injunxerat Galliæ addictis significare; inter candidatos Regi cognatione proximum eundem gratissimum fore. Tum ut Lotharingus, & Danus ob fœdus cum Cæsare, ac tertius alius excluderetur. Idem legato Polonico Opackio auxilium ipsius contra Turcam petenti dixerat; Se mirari, eodem tempore, qvo in Polonia circa inimicum suum solio imponendum satagatur, auxilium à se peti. Sed si gratum sibi Regem eligant, pecunia & milite Reip. se adfuturum. Secus si fiat, non modo Turcas & Svecos, sed & si fieri possit ipsum Cacodæmonem Reip. immissurum. Qvæ minæ, simul operosæ pro Condæo machinationes Polonos valde irritabant, ut Strategus Lithuaniæ doceret; se malle noxiam cum Turcis pacem promisso tributo annuo inire, qvam ejusmodi insultationes à Gallo tolerare. Inter hæc reliqvis candidatis non parum æmulationis excitabat, qvod Carolus Æmilius ubiqve omnibus aliis præferretur, si religionem mutare vellet. Etsi Gifius protestaretur, Neoburgicum id diadema magis isti, qvam proprio filio optare. Legatus qvoqve Cæsareus, qvi alias pro Lotharingo palam nil movebat, omnem operam pro isto se interpositum confirmabat. Cui Hoverbeqvius reponebat; nullo officio opus fore, si obstaculum religionis è medio remotum foret. Seftedius contra jactabat: ab Electore nil offerri posse, qvod ipse non qvadruplum præstare possit. Qvi & cum Berolini in itinere pernoctasset, aulam non adierat, nec Electorem salutaverat. Svecus qvoqve aliqvando jaciebat; non modicam vicinis suspicionem posse injici, si Polonia cum Electoratu, ac tot aliis provinciis in eodem Principe uniatur. Interim cum Lotharingica & Condæana factio indies magis inter se exacerbarentur, ut demum res in cædem eruptura videretur, multi in Danum flectebant, tanqvam medium inter æmulas Europæ domos. Sed qvia Seftedius intra duos menses ad propositas conditiones neqve idoneum responsum, nec procuratorium, aut justa mandata acceperat, nemo non dubitabat ejus studium palam profiteri, sic ut ejus causa propriam per culpam pro desperata haberetur. Etsi is jactaret, literas collybi integros in milliones Gedani in promtu jacere. Interrogabant tunc Hoverbeqvium nonnulli: num in mandatis habeat declarare, Carolum Æmilium si eligatur, decrevisse sacra mutare. Qvibus iste respondebat: talia se mandata nunqvam accepisse. Sed si unanimis electio seqvatur, temperamenta reperiri posse, ut & catholicæ religionis securitati caveatur, & Principis conscientia ne vulneretur. Qvo responso accepto isti indignabundi discedebant; frustra se hactenus Principis conversionem expectasse. Esse primariam status sui legem; Rex Catholicus esto. Daniæ Regem longe minus postulasse, ut fratrem eligant, se sponsore, eum utiqve Romanos ritus amplexurum; nec tamen per conscientiam se eam conditionem admittere potuisse. Multo minus Electoralem Principem sub incerta, qvia impossibili conditione eligere sibi fas esse, cum in negotio religionis temperamento locus non sit. Inter ista ancipitia Cæsarei probatam Electori viam insistebant, ut circumspecte procederent, nec eminentis qvid favoris pro qvopiam ostenderent. Qvi & plane Neoburgico adversabantur, velut qvi non solum à Gallo, sed & à Sveco dependeat; & efficacius qvam Turennius, Electorem moverit, ut à Cæsare se dissociaret. Hoverbeqvium autem Lotharingus juxta ac Neoburgicus urgebat, ut suam causam publice amplecteretur. Sed ille istum repellebat, se non plus, qvam Cæsarei, facere posse; hunc autem, non plus se, qvam ipsum, conniti posse; cum tamen Neoburgicus irrito conatu nihil amittat; Elector autem eo casu molestum vicinum accepturus sit: præsertim cum omnia instabilia sint. Nam prima convocatione Lotharingum voto potitum visum. Post provincialibus conventibus Danum velut medium maxime idoneum visum. Nunc neminem propiorem haberi Svessionense, cui qvi faveant, ne à Gallo pendere videatur, Thomam Sabaudiæ Principem vocari, ac potius à Bavaro, qvam Gallo commendari velle, etsi hic isti non minus qvam Contio faveret. Unde & Schafgotschius, cum adpareret Lotharingum pervincere non posse, jactabat; Svessionensem se malle, qvam Neoburgicum. Adversus qvæ Elector demonstrari jubebat: Se qvidem ut Cæsari circa Lotharingum gratificaretur, Condæo obstitisse. Ast si suæ nunc rationes insuper habeantur, ac perinde sit, qvis demum corona potiatur; sibi qvoqve alia consilia capessenda; ac fortasse utilius sibi fore 1674.

fore

1674. fore Condæum promovere, qvam Svessionensem. Ac eo gravius id sibi accidere, qvod ideo Neoburgicus junior excludendus jactetur, qvia pater apud Gallum sibi operæ qvid navarit. Eo modo si Cæsarei efficiant, ut Gallicus Princeps diademate potiatur, necessitatem sibi allatum iri, Gallicas rationes, qvibus hactenus obstiterit, deinceps fulcire. Nam sibi Rege Poloniæ amico opus esse. Ac se fidem suam interpositurum, Neoburgicum Cæsari amicitiam suam satis adprobaturum.

Sobiescius Warsaviam venit. 4. Maj. 12. Maj.

§. 79. Inter hæc Sobiescius diu expectatus Warsaviam accesserat; cujus adventu Condæana factio cristas erigebat. Lotharingicis non parum perculsis. Is cum Hoveroeqvium viseret, dicebat: nondum se certi qvid decrevisse, sed à Gallis & aliis proponenda prius auditurum; simul laboraturum, ne Electoris jura labefactentur, ac ut à Rep. tantum in eo fiduciæ reponatur, qvo futurus Rex fortunam suam ipsi potissimum debeat. Pridie istius dicens ex Hoverbeqvio qvæsierat; num Elector, si Sobiescius eligatur, milite ipsi adstiturus sit? Cui qvidem is nil aliud responderat, qvam super eo nil se in mandatis habere. Sed cum facile adpareret, qvo ista tenderent, jam is Sobiescio testabatur: Electorem, ac reliqvos vicinos eo fastigio ipsum dignissimum judicare, idemqve ex animo eidem adprecari. Qvæ ista magno cum honoris ac devotionis testatione accipiebat: sed simul asseverabat, id neqve sibi congruum, nec Reip. proficuum judicare. Svadebat qvoqve, ut Hoverbeqvius ad Ordines verba faceret laxissimo sensu, nec ad singularia descenderet. De Carolo Æmilio dicebat; Nullo modo probari posse, tam splendidam conditionem, qvalis intra aliqvot secula forte occursura non sit, ob religionem repudiari. Non tamen reprehendi posse, qvod Elector dixerat; si Princeps ante annum in Romanos ritus transiisset, videri potuisse, id impulsu conscientiæ factum. Sed nunc neminem crediturum, qvin diadematis ac Reginæ gratia id susceptum sit. Idem in Neoburgicum nil inclinationis ostendebat, qvod Resp. hoc statu Principem reqvirat, qvi per se imperare, ac præsentem inopiam insigni pecuniæ summa sublevare possit. Spem qvoqve esse Lithuanos Lotharingi favore depelli posse, ut tamen nunqvam in Neoburgici partes pertrahendi sint. Gemina legatus Gallicus differebat: se publice omnia pro Neoburgico facturum. Id si non succedat, circa excludendum Lotharingum laboraturum. Ac sane post Sobiescii adventum tota fere Polonia Lotharingo se adversam declarabat. Haut eo minus hujus legatus Comes Taffius bis apud Sobiescii uxorem institerat; ac prima qvidem vice citra promissa. Ad qvæ ista Ducem laxioribus verbis laudare, semper tamen protestata; cum is magno Galliarum Monarchæ, cujus subdita qvod sit ipsa summæ sibi gloriæ ducat, submittere se nolit, in ejus gratiam sibi nil integrum esse facere, nec verbum pro eo apud maritum facturam. Sed cum altera vice C M uncialium offerret, ac partem Lotharingiæ, feudi lege ab Imperio pendentem, qvam Principatus dignatione Cæsar insignire possit, præter alia beneficia & emolumenta; non sine irrisu eum dimittebat: pecuniæ se haut egenam; ac si necessitate prematur, à potentissimo suo Rege hæreditario haut deserendam. In Imperio Principatum possidere sibi haut placere, postqvam perspexerit, qvomodo cum Imperii Principibus agatur. Se qvidem Polonos, qvi dignatione Principum Imperii macti sunt, sedulo monere, ut summa cum diligentia in Cæsaris sanitatem bibant, ne cum Wilhelmo Furstenbergio captivitatis sortem subeant; ac ut contra aulam Cæsaream neqvidem hiscant, ne idem qvod Nadastus & Serinus experiantur. De gratia successoris securam se esse, qvod maritus suus in eo statu sit, ut ea ipsi deesse neqveat. Ipse autem Sobiescius, tum exercitus, & plurimi Poloni palam fremebant, se malle vitam aleæ exponere, qvam in Lotharingi electionem consentire. Ast legatus Gallicus, etsi in publico egregie pro Neoburgico dixerat; animadverti tamen non potuit, aliqvem è Gallica factione in ejus partes transiisse. Cæsareus qvoqve legatus in mandatis acceperat, ut, Condæo excepto, nullum candidatum Neoburgico nocentiorem haberet, à Gallo juxta ac Sveco pendentem, ac vasta in Domum Austriacam consilia agitantem. Danum autem non minus gratum fore, qvam Lotharingum. Ex qvo spes Sestedio redibat; qvi & apud Hoverbeqvium excusabat, eo tempore, cum Berolinum transiret, nil se adhuc mandati super eo negotio habuisse. Sed Sobiescius in Danum, velut à Gallo haut commendatum, minus inclinationis, qvam in Neoburgicum ostendebat, etiam eum in casum, si Condæus corona excidisset qvem ante omnes sibi cordi esse ferebat. Sed nimirum in dies magis pellucebat, ipsum diadema sibi captare. Qvo casu Lithuani fremebant, se electo Lotharingo conjunctionem cum Polonia abrupturos. Ea res Hover-

1674. verbeqvium movit, ut Sobiescio testaretur, si electio Piastum tangat, neminem Electori qvam ipsum gratiorem fore. Ac confidere semper eum propensi in ipsum animi memorem fore, ac sinceram cum ipso amicitiam culturum. Ad qvæ vicissim iste amicissima qvæqve reponebat. Imminente jam electionis die Neoburgicus VI M militum offerebat, ac septem milliones qvinqvaginta millia florenorum Polonicorum; pro qvibus ut Hoverbeqvius nomine Electoris fidejuberet, Stratemannus postulabat, tum ut publice Principem commendaret. Qvorum utrumqve is recusabat, qvod tunc iis, qvæ pro Sobiescio facta erant, gratia decessura fuerat, velut simulatis. Ac Hoverbeqvius Neoburgici spem in uno Sobiescio collocarat; qvi si suffragia sua huic cessisset, Electori qvoqve tutum erat pro eo publice conniti. Sed cum id non fieret, manifestum erat, eum coronam sibi, qvam alteri malle. Unde satius erat, eum sibi devincire, cui successus spes, qvam pro alio incassum niti. Seftedius nomine Principis Georgii tres milliones vulgaris monetæ, libertatem commerciorum in Regno Daniæ, V M militum cum stipendio in sex menses offerebat. Super Catholica religione certi qvid declarare non posse. Sed esse sat Episcoporum & Theologorum, qvi eum informare ac convertere possint. Insuper ejus opera bonam pacem cum Mosco curandam. Nomine Svessionensis, qvem Thomas Caroli Emanuelis Sabaudiæ Ducis filius ex Olympia Mancinia genuerat, octodecim annos tunc nati offerebantur duo milliones, pro qvibus certi mercatores fidem interposituri erant, & qvinqve peditum millia. Post matris obitum Comitatum Svessionensem in eum devolvi, qvi qvinqve millionibus vendi possit. Deniqve Renaldi Mutinensis Ducis legatus Alexander Belentanus literas collybi in qvingenta aureorum millia ostentabat. Is Princeps post per literas Electori gratias agebat pro favore, qvem hic per Hoverbeqvium erga Domum Estensem declarasset.

Joannes Sobiescius Poloniæ Rex eligitur 19. Maij.

§. 80. Enimvero omnes exteri candidati nonminus nunc, qvam priore electione operam luserant, etsi minore argenti dispendio. Nam cum ad suffragia ferenda accederetur, pleriqve Poloni ac pars Lithuanorum Joannem Sobiescium Regem nominabant, non paucis licet contradicentibus, ut per eum diem electio absolvi non posset. Ac Lotharingica factio protestationem in judicium aulicum deponebat, qva omnia nunc acta irrita declarabantur, qvod obstante ipsorum dissensu, & ante abolita *exorbitantiæ* acta sint; & qvia Sobiescius per suffragia ipsi data candidatus evaserit, eum ideo consessu publico excludendum; simul Piasto Lithuanicum opponendum fremebant. Ea spe candidatorum legati qvinqvaginta millibus uncialium amplius emungebantur. Haut eo minus isti seqvente luce reliqvis sese adjungebant, ut demum Sobiescius nemine contradicente Rex proclamaretur. Is offerebat, se pacem cum Turcis, & securitatem à Cosaccis curaturum; tum sex militum millia usibus Reip. præbiturum, & exercitui sex mensium stipendia donaturum. Compertum est, legatum Gallicum, utut publice Neoburgicum commendaret, totamqve factionem Gallicam sub Condæi prætexto pro Sobiescio laborasse. Nec iste lætitiam dissimulabat, testatus Regem Galliæ ob hanc electionem Reip. eadem emolumenta repræsentaturum, qvæ Condæo electo ei destinarit. Stratemanno novus Rex per Vexilliferum coronæ denuntiabat: se extremis viribus pro Neoburgici filio connixum. Sed qvia perspexerit, Numinis voluntate sibi coronam destinari, ei resistere fas non fuisse. Neoburgico tamen amicum victurum, & moriturum. Exitus ostendit, Hoverbeqvium prudenter fecisse declarato Electoris in Sobiescium studio, & hujus aliorumqve svasu omissa publica propositione. Nam si Neoburgicum commendasset, Lotharingus offendebatur, ac vice versa. Si autem laxioribus duntaxat verbis usus esset, qvæ in utrumqve cadere poterant, uterqve qvesturus erat, qvod contrariis se rationibus niti contenderent. Piastum commendare, qvem multi Palatinatus excluserant, haut decebat. Contra Sobiescius silentium pro commendatione acceperat, ac Hoverbeqvio dixerat: in tempore tacere nosse non minorem laudem esse, qvam ornate dicere; eoqve nomine Electori se valde obstrictum profitebatur. Simul ejusdem officium expetebat inter se & Lithuanos; qvo tamen opus non erat, postqvam hi ultro in eum Regem consenserant. Idem ultro in Lithuanos cavillabatur, Lotharingicam factionem contra voluntatem suam Regem ipsum fecisse; dum neqve à Lotharingo desistere, neqve propositionem de Neoburgico admittere volunt. Eo qvippe casu nullum sibi accessum ad coronam fuisse. Ac jam Cæsarei ministri sero qverebantur, suam aulam Electoris consilium haut secutam, & cum Lotharingum pervinci

1674. *20. Maij.* *21. Maij.*

1674. vinci nullo modo posse adpareret, Neoburgicum fovere noluerint. Ac ipsi Lotharingici adhibitum ab Hoverbeqvio agendi modum probabant, postqvam Elector praeviderat, ei Duci per civilia remedia ad coronam accessum non esse. Scilicet is longo cum Polonis usu didicerat, verborum humanitate horum destinata haut metienda; ac ni qvis ultro suggerat, qvomodo procedendum sit, aut sibi suisq; amicis qvid stipuletur, ita ut emolumentum ipsius cum eo negotio sit conjunctum, ejusqve amici idem loqvantur & promoveant, nemini eorum fidem habendam. Enimvero Regina Maria Anna hac electione tantum dolorem conceperat, ut in lecto decumberet. Qvae & initio offensae qvid prae se ferebat, discessum suum minata; qvi tamen praesenti Reginae nec taedii qvid, nec damni allaturus erat. Sed post ejus ministri mollius loqvebantur de expediendis ejus reditibus, & sede Gedani aut Thorunii constituenda. De hujus connubio cum Carolo Æmilio Petrus Ronqvillus legatus Hispanicus post proponebat; id qvod Hoverbeqvius ideo fieri judicabat, ut hoc modo ejusdem nuptiae cum Rege Hispaniae eluderentur, promovendo cum Infante Portugalliae connubio, ac per id duabus istis coronis combinandis. Ipsum qvoqve Caesarem haec electio non parum perturbabat; praesertim cum Schafgotschius Sobiescium se invisentem ad summas duntaxat scalas deduxisset, hoc valde indignante. Atqve iste qvidem facta electione offensae qvid prae se ferebat; sed mox à Caesare exqvisitissimis verbis gratulatione defungi jubebatur. Caeterum Polonici Palatinatus ad eum eligendum amore & aestimatione, non uti prius, inconsulto impetu permoti fuerant. Lithuani, qvi initio se opposuerant, post cedebant, sed non ita repente, ut dici posset eum casu Regem factum, sed nec ita tarde, qviu divinus instinctus sentiri potuerit. Electori haec electio, qvantumvis inopina, admodum grata erat, ob amicitiam semper cum isto cultam, & qvia capax gubernando Regno erat. Ac nondum licet significatione facta literas gratulatorias scribebat, idqve officium Hoverbeqvium obire jubebat: addito ut hic super die renovandis pactis, ac feudo Lauenburgico & Butoviensi constituenda moneret, ac circa designationem loci caveret, ne is ritus Warsaviae alligatus videretur; ac ne debiti Elbingensis memoriam silentio

26. Maji. obliterari pateretur. Ad gratulationem expromendā Hoverbeqvius solenni ritu receptus est. Rex vicissim omnem amicitiā pollicebatur, ob sui electionem Electori se magnopere obstrictum professus. Qvod idem non minꝰ qvam Regina passim magno cum verborum honore agnoscebat. Movebat

2. Jun. dehinc Elector super jure suffragii, circa electionem Regum Poloniae sibi competente. Nam id se in Uladislai electione exercuisse: Joannis Casimiri electione cum id non admitteretur, protestationem interposuisse. Ei juri Senatorum praecipui contradicebant, qvod valde periculosum id sit tam potenti Principi concedere, praesertim per supremum Borussiae imperium à Rep. Poloniae separato. Sed Rex differebat: Si Electori placeat Remp. bello petere, in proclivi fore praetextum invenire, si maxime jus suffragii in dubium vocetur: imo eam ipsam solicitationem semel concessi juris ansam bello praebere posse. Circa id unum se haerere, qvod suffragium ad jus feudi pertinere videatur, & hoc sublato istud qvoqve expirasse. Hoverbeqvius autem demonstrabat; pactis Bydgostiensibus Electori de prioribus juribus ac praerogativis nil detractum, sed potius omnia & singula qvantum potest efficacissimo modo confirmata fuisse. Regis qvoqve Bohemiae supremum imperium cum suffragio in electione Caesarum ferendo citra controversiam consistere. Nec eo minus servando

11. Jun. Electoris juri Hoverbeqvius hujus suffragium pro eligendo Rege Joanne ei ipsi offerebat, ut tabulario Regni insereretur. Qvod Rex facturum se promittebat, praesertim cum id non solum propter argumentū, sed & qvod à tam magno ac potente Principe proficiscatur, sibi admodum honorificū sit. Reges qvoqve nunqvam, sed tantum Remp. super eo controversiam movisse. Idem qvoqve ab Episcopo Cracoviensi acceptabatur: sed qvi in testimonio, qvod ejus nomine reddebat, id *qvasi* suffragium nuncupabat, qvod acceptarit *non qvasi de jure concessum, sed prout signum benevolentiae & humanitatis erga suam Majestatem Serenissimum Regem electum.* Qvae verba Hoverbeqvius dispungi cupiebat; electione Joannis Casimiri illum ipsum Episcopum propria manu ejusmodi testimonium exhibuisse absqve tali clausula. Sed hic respondebat: id se tunc fecisse jussu Primatis, nec eo nomine ad reddendam rationem fuisse obstrictum; qvod nunc secus sit. Cum

5. Jun. *pacta conventa* adornarentur, qvidam eis infercire conabantur de contributionibus in Lauenburgico & Butoviensi districtu, ac de Catholicae religionis exercitio. Sed Hoverbeqvius aegre demum pervicit, ut ita poneretur: *Super redimendo Drabeimo, item trajectu*

1674. *jectu Vistulæ apud Neuburgum, missione auxiliarium copiarum, & aliis prætensionibus cum Electore conferemus, atqve operam dabimus, ut per Commissionem ex vi pactorum omnia componantur. Ut etiam præfecturarum Lauenburgi & Butoviatam ecclesiastica qvam civilia jura, privilegia, immunitates, prout per omnia sub immediato dominio Regni utebantur, conserventur, cavebimus, ac ut incolæ Eqvestris Ordinis ibidem supra ultroneum consensum in suis conventibus nullis contributionibus onerentur, apud Electorem Regiam nostram autoritatem interponemus.* Adversus qvæ Elector protestationem interponi jubebat. Rex testabatur; id sibi molestum esse, sed id impedire haut valuisse; nec decorum adhuc fuisse contra pacta conventa disputare. Id tamen Electori fraudi non fore. Et qvia coronatio in seqventem annum dilata erat, Elector de renovatione feudi, pactorum confirmatione, aliisqve obiter tantum moveri volebat, qvod ante coronationem Regis potestas circa omnia Imperii negotia admodum sit circumscripta. Jubebat qvoqve Elector innoxium transitum pro suis legionibus, è Borussia evocandis à Rege postulari hisce verbis: *Etiamsi innoxius transitus jure gentium amico, ac multo minus perpetuo fœderato denegari haut possit; Elector etiam apud priores Reges eum nunqvam qvæsierit, sed pro re nata haut facta denuntiatione transitum pro lubito ceperit: se tamen novo Regis regimine ad testandum singularem affectum velut ex superabundanti facere, ac prius id denuntiare voluisse.* Id qvod à Rege benevole admodum admissum. Ita Rex initio prolixam erga Electorem amicitiam ostendebat, qvamdiu hic contra Galliæ rationes nihil suscipere videbatur.

12. Jun.

Elector Polonis auxiliares copias mittit. Jan.

§. 81. Cæterum interregno adhuc durante Respublica misso Alberto Opackio ab Electore auxilia contra Turcam petierat. Cui Elector responderat; se præstiturum, qvæ pactis caveantur, qvæ & eum militem à Polonis ali velint. Sed si malint, se duodecim centurias dimacharum missurum, qvorum usus eo in bello insignis sit, ac septem mensium stipendio eos instructurum; ut tamen id in exemplum seqventi tempore ne trahatur. Pacato Germaniæ statu plures præbiturum. Post mense Junio novus Rex Uladislaum Scorazevium misit, de electione sua significaturum; qvi honos nemini alteri exhibitus erat, cum aliis Principibus tantum per literas publicis veredariis commissas de ea nuntiaretur. Is cum aliqvot peditum millia extra pactum peteret, de qvibus & apud Hoverbeqvium moverant, Elector proprii status, ac communis patriæ periculum excusabat. Qvæ ratio etsi gravissima foret, cum salva ratione ab alio peti non possit, qvo ipse admodum indigeat: malevoli tamen nonnulli ex eo sinistrum Electoris in Regem affectum arguebant; Nam Regi non tam de milite agi, qvam ut specimen caperetur, qvid necessitate urgente ab Electore sibi expectandum foret; ac potuisse eas vel sub conditione, qvæ à Polonis præstari neqveat, promitti. Etsi cum Rex dimachas istos, sub tribunis Caspare Hohendorfio, & Eodone Slibio Polonico qvæstori traditos audiret, egregium & probe instructum militem, gratum id valde sibi ostendebat, atqve amica omnia vicissim pollicebatur. Enimvero cum adpareret, Electorem adversus Gallos in expeditionem ire, Regis qvoqve Poloniæ affectus istorum instinctu refrigerari visus est. Ante electionem Gallus Polonis duos milliones promiserat; qvæ promissa post retractatum ibat, cum horum ope se haut indigere crederet, Polonis non parum ideo in istos irritatis. Sed post, incitando in Cæsarem atqve Electorem Regi pecunia solvebatur, promissis amplioribus summis, si is aperte Galliæ partes amplecti velit. Id qvod Regi annuere haut licebat, qvod etsi in pactis conventis ea verba, *ut Rex peculiariter cum Cæsare pacem colat*, dispuncta essent, in universum tamen priorum conventionum sensus circa pacem cum vicinis colendam manserat. Cum tamen Galli juxta ac Sveci omnem lapidem moverent, ut Polonos cum Electore committerent, hic per Hoverbeqvium istis demonstrari jubebat; *uti Galli tempore Ludovicæ Mariæ Reginæ in Polonia tantam confusionis ac diffidentiæ sementem fecerint, qvæ ne in præsens qvidem extirpari qveat, continuo calamitatum proventu fertilem. Nunc eos nobilissimum Regnum & fortissimam nationem libertate exuere, ac Turcæ tributariam reddere conari, in eo qvoqve barbaro isti velificatos; ut Christianis Principibus inter se per ipsos collisis, eidem fines suos proferre in proclivi sit. Sane eorum machinationes in aula Polonica & Turcica eo tendere, ut cum emolumento Turcæ qvalicunqve pax in Polonia fiat, jactura Caminieciæ, & onere tributi annui redimenda; utqve Poloni cum vicinis ac veteribus fœderatis ob alienas lites injustis bellis implicentur: ut denique Regnum perpetuis turbis exercitum nunqvam ad pristinam felicitatem adspirare possit. Qvo ipso libertas civium gravissime periclitetur, ac tam recenti imperio Bethunium jam aliosqve Gallos ostendere, se reipsa in Polonia, qvam pri-*

1674.

2. Aug.

13. Oct.

Skorazowski.

1674. *primarios Senatores valere, qui & hisce ultro offerant, se gratiam Regis ac beneficia iis conciliaturos. Quin & rem eo deduci posse, ut inde Turca, hinc alii insignes Regno partes avellant, non obscuris jam in Gedanensem urbem insidiis*; ubi turbidi qvidam Sacerdotes cives in Senatum irritabant, Svecis frigidam suffundentibus, ut vulgus ipsos in auxilium evocaret. Qvin aliqvi eousqve stoliditatis processerant, ut jactarent, in singularem Reip. utilitatem redundaturum, si Sveci Gedanensem urbem & Electoralem Borussiam in potestatem redegerint. Nam hosce urbis proventus Polono relicturos, ac contentos fore portum Vistulæ in sui securitatem retinuisse. Borussiam qvoqve Ducalem statim corpori Reip. inseri posse, Pillavia & Memela penes Svecos manente. Regi qvoqve Gallici ministri ingerebant; Galli exemplo constare, Electorem nullo beneficio devinciri posse, qvi tantis ab isto beneficiis acceptis tam malignam gratiam referat. Austriacos qvoqve ab odio, qvod tempore Michaelis Regis ostenderant, non discessisse; ac ut eum solio iterum dejiciant agitare, qvo viduæ Reginæ ad consortium Regni iterum aditus fiat. Iste porro per Gallos inditus affectus in eas qvoqve copias exserebatur, qvas Elector Regi contra Turcas auxilio miserat, qvæ usqve adeo male habebantur, qvasi studio id qværeretur, ut perirent. Ac nuntiata Electoris contra Gallum expeditione jam vulgus militum fremebat, spem esse se hibernis Borussiæ fruituros. Eundum tamen erat nostris in loca vasta, ubi nec annonæ, nec pabuli copia erat; qvod Rex diceret, famam copiarum Electoralium magnum hosti terrorem incussisse. Cum per Ucrainam sæva anni tempestate arma circumtulissent, demum Ilsinica, lacerum oppidum, stativis eorum assignabatur, ubi reliqviæ eqvorum, & magna pars hominum morbis absumebantur, aëre & aqvis insaluberrimis velut veneno infectis. Post seqventis anni initio cum Sveci in Marchiam irrupissent, Hohendorfius jussu Electoris à Rege dimitti se cum suis petebat. Si postero die, cum Rex prius consilium cum legato Gallico contulisset, Cholnuniuscius Palatinus id responsi retulit: Regem non parum mirari, Electorem copias auxiliares, qvo tempore iis maxime opus sit, avocare velle. Sed qvid verbis opus esse? Sane de istius animo in Poloniam abunde constare. Nam ut priora taceantur, per pacem Bydgostiensem abolita, ista tantum tangi, qvæ ex eo tempore contigerint: qvæ in Elbingam agitata sint, uti Draheimum occupatum: uti Kalsteinius tantum

25. Jan. 1675.

non è complexu Regis abreptus sit: qvantis 1675. oneribus provincia prematur; qvam duriter cum Regiomontanis agatur. Eqvidem eam provinciam tunc à Rege & Senatoribus pecunia corruptis traditam fuisse, sed ea cum conditione, qva tunc sub corona fuerit, non autem ut hoc modo ejus libertas proculcaretur. Id qvod præsens Rex ad prioris exemplum haud qvidqvam toleraturus sit. Cæterum de copiis ad qvadringentos apud Regem relinqveret, cum reliqvis in Borussiam discedere liberum esse. Ad qvæ Hohendorfius: mirum videri talia sibi occini, qvæ neqve ad se, neqve ad præsens negotium qvidqvam spectent. Sibi mandata sua seqvenda; nec copias dividere fas esse. Vi se discedere non posse. Sed si dimittere nolint, stipendium dandum. Cum demum vel centum sibi relinqvi peteret Rex, hic immotus mandatis insistebat. Braslaviæ tamen digredientem Rex benevole, ac egregio cum testimonio dimittebat; & qvi eos in Borussiam deducebat, septingentos numero (tot enim supererant, omnibus eqvis amissis,) Joannes Chodzinscius Regiomonte Duci Crojæ gratias agebat ob fortissimos milites, qvi qvavis occasione in conspectu Regis, omniumqve Senatorum ac totius Nobilitatis, præcipue in expugnatione Zbaravii strenue rem gesserint. Simul omnia amica nomine Regis offerebat, inprimis præsenti Svecorum irruptione. Nam Regem iis non solum iter in Ducalem Borussiam haut concessurum, sed & ad tuendam eam provinciam, ubi necessitas exigat, ipsum cum totius Regni viribus incubiturum. Etsi iste in itinere longe secius locutus fuerat. Haud eo secius post mense Novembri cum Elector eas copias per qvietem refectas, & suppletas è Borussia evocaret, Bakovius Pomerelliæ Palatinus instinctu Andreæ Lilliehœckii legati Svecici transitu easdem prohibere instituebat, datis ad Ducem Crojæ, Gubernatorem Borussiæ literis. Qvæ cum obscuro sensu essent, nec penes istum foret pacta interpretari; nostri jubebantur eo neglecto iter perseqvi, nec in disceptationem cum eodem descendere. Vistulam transeunti capitaneus Neuburgicus dicebat: se qvidem ex aula jussum nostros transitu etiam vi adhibita arcere; sed in præsens protestatione se contentum fore. Cui contrariam protestationem tribunus reponebat. Ea super re, simul Gallorum, Svecorumqve in aula Polonica machinationibus Elector apud Cæsarem, Reges Angliæ ac Daniæ, Belgasqve qverebatur: qvi ut talibus desisteret, Regem monebant. Prætextum negati transitus fere-

Chodzinski.

Lilliehœck.

1675. batur, qvod Sveci promisissent, se ditionibus, qvas Elector à Polonia accepisset, parcituros, si Poloni Electoralibus copiis iter è Borussia in Pomeraniam, & Marchiam negaret. Unde metum esse, ne Wrangelius ansam inde arripiat Polonicas ditiones invadendi. Enimvero demonstrabatur; qvæ Poloni moveant nullo jure niti. In pactis nil extare, qvod libertati transitus adversetur. Per Jus Gentium Principi integrum esse ad status sui securitatem & contra hostes suos ex omnibus ditionibus suis auxilia arcessere. Et cum nemini obnoxius Princeps vicinis atqve amicis auxilia mittere possit; cur non & in proprios usus militem suum adhibere possit è ditione, in qvam nemini imperii qvid competat? Posse qvoqve Electorem Borussiæ nomine fœdera inire, ac eorum vi contra qvoscunqve fœderato auxilia mittere. Electorem, cum adhuc fiduciario nexu Poloniæ teneretur, è Borussia pro lubitu copias evocasse. Eundem egregias copias è Germania in Borussiam deduxisse auxilio Polonis contra Svecos; cur illicitum sit inde in Germaniam proprium militem adversus eosdem evocare? qvi & ipsi undiqve copias in Germaniam contrahant. Repugnare id juri amicitiæ ac vicinitatis; & eo exemplo transitum copiis auxiliaribus in Poloniam negari posse. Polonos multis millibus è Borussia, Curlandia, Gedano iter in Belgium contra Gallos permisisse. Deniqve ante biennium, cum itidem Electoris copiæ è Borussiæ in Germaniam transirent, eosdem nil difficultatis movisse. 1675.

SAMU-

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER DECIMUSTERTIUS.

EPITOME.

E*Lectori Alsatia excedendum est. 2. Hiberna in Franconia capiuntur. 3. Haut placet protinus in Marchiam ire. 4. Elector hostilia in Svecos sumi vetat. 5. VVrangelii ad Anhaltinum literæ. Responsum ad eas literas. 6. Belgarum auxilium imploratur. Horum cum legato Svecico disceptatio. 7. Belgæ ad auxilium ferendum sat proni sunt. 8. Sveci bellum cum Belgis declinant. 9. Circa bellum Svecis indicendum difficultates. 10. Belgæ Svecis bellum indicunt. 11. Cæsarei cunctanter in Svecos commoventur. 12. Regis Sveciæ ad Cæsarem literæ. 13. Objecta à Svecis diluuntur. Elector Cæsaris auxilium exposcit. 14. Aula Cæsarea cunctatur. 15. Ratisponæ acta. 16. Ab Ordinibus parum auxilii sperandum. Habitus animorum tunc conventus Ratisbonensis. 17. A Saxonicis Circulis parum auxilii expectandum. 18. Elector collisionem cum Hanoverano declinat. 19. Negotiatio cum Hanoverano continuatur. 20. Hanoveranus ad suscipiendum seqvestris officium invitatur. 21. Monasteriensis in fœderatorum partes trahitur. 22. Cum*

1675. *Angliæ Rege acta.* 23. *Daniæ Rex statim in bellum erumpere non potest.* 1675. 24. *Elector per legatos Danum auxilia poscit.* 25. *Suspiciones circa Danorum mentem.* 26. *Sveci Danum à bello avertere student.* 27. *Dani legatum Svecicum inani spe lactant.* 28. *Inanis circa fœdus inter Svecos, & Danos tractatio.* 29. *Danorum circa modum Sveciæ nocendi consilia.* 30. *Dani circa ordiendum bellum tergiversantur.* 31. *Sveciæ Rex Ulricæ Eleonoræ nuptias ambit.* 32. *Daniæ Rex clarigationem differt.* 33. *Sveci tantisper in Marchia pro lubitu grassantur.* 34. *Elector in Marchiam movet. Ratenaviæ Sveci opprimuntur.* 35. *Elector victoriam persequitur.* 36. *Prælium ad Fehrberlinum.* 37. *Motus animorum super ea victoria.* 38. *Cæsarei Gallos trans Rhenum pellunt. Luneburgicorum victoria de Gallis.* 39. *Sveci hostes Imperii judicantur.* 40. *Elector apud Cæsarem de sua satisfactione agit.* 41. *Num Sveci Germania expellendi?* 42. *Danus in bellum stimulatur. Gottorpiensis Dux capitur.* 43. *Danus adhuc moras nectit.* 44. *Elector misso legato Danum urget.* 45. *Electoris cum Rege Daniæ congressus.* 46. *Cum Hanoverano acta.* 47. *Conventio cum Hanoverano Duce.* 48. *Super Bremensi provincia inter fœderatos æmulatio.* 49. *Cum Monasteriensi acta.* 50. *Monasteriensis Præsulis importunitas.* 51. *Electoris circa servandam inter fœderatos concordiam studium.* 52. *Luneburgici acta sua Electori probare student.* 53. *Bremensi civitati cavetur.* 54. *Elector in Pomeraniam irrumpit.* 55. *VVollinum expugnatur.* 56. *VVolgastum expugnatur.* 57. *Super hospitiis difficultates.* 58. *Cum Polonis ambigue agitur.* 59. *Svecorum Gedani machinationes.* 60. *Legati Svecici ad regimen Borussiæ literæ.* 61. *Ad Moscum legatio.* 62. *Super præliminaribus pacis Neomagensis acta. De sequestribus.* 63. *De loco tractatuum.* 64. *Circa VVilhelmum Furstenbergium difficultas.* 65. *Super conditionibus pacis præludia.* 66. *Beuningii anxietas circa pacem parum proficua.* 67. *Temperamentum circa VVilhelmum Furstenbergium.* 68. *Galli ad propositum temperamentum declaratio.* 69. *De legatorum diplomatibus.* 70. *De invitatione ad congressum pacis causa.*

Electori Alsatia excedendum est.

SUperiore æstate egregia videbatur nata occasio Gallos intra veteres limites repellendi, ac recuperato Brisaco, & Alsatia bellum in Burgundiam, &Lotharingiam transferendi, ni Bornonvillius obstitisset, qvo minus Turennius primo Electoris adventu profligari posset; ac ni Suchius re finistre admodum in Belgio gesta effecisset, ut Turennius trans montes facessere coactus, mox magna virium parte auctior Alsatiæ sese iterum infunderet. Unde nec fœderatis progrediendi amplius facultas; nec in Alsatia subsistere annonæ, pabuliqve inopia patiebatur, tenui terrarum tractu inter montes, & Rhenum brevi exeso, qvi & vineis magis, qvam arvis, ac pratis uber est. Unde nil amplius supererat, qvam in hiberna cis Rhenum concedere; præsertim cum Electori post Svecorum in Marchiam irruptionem statio capessenda esset haut nimium à ditionibus suis remota & ubi cum fœderatis copias conjungere in promtu foret. Qvod si per hos Sveci non distraherentur, ut Marchiam ultro desererent, ipsi proterris suis liberandis contendendum erat, qvantum posset: si plane à sociis destitueretur, consilia qvæ necessitas suggereret, arripienda erant.

Hiberna in Franconia capiuntur.

§. 2. Cum autem Cæsaris miles per Sveviam hiberna cepisset. Elector propiore situ per Franconiam suos disponebat, prætorio Sveinfurti constituto, non tam liqvido, aut stato jure, qvam necessitate, ac utilitate

1675. utilitate publica excusante; & qvia utiqve par est, ut qvi pro universis pugnant, saltem ab his alantur; utqve hi, dum ab istis proteguntur, in aliqvam oneris partem veniant. Etsi uti assolet multæ super istis hospitiis qverelæ, magis tamen ob inæqvalem distributionem, aut qvosdam excessus, qvam qvod expensis in Reip. usum cedentibus sese subtrahere vellent. Ut tamen Ordines Franconiæ isthoc onus eo patientius tolerarent, Elector Cæsarem rogabat, ut eo nomine ad istos scriberet. Id qvod Cæsarei ministri detrectabant, causati, Cæsarem nolle ejus rei invidiam in se derivare. Sibi haut jus esse in alieno hospitia assignare; Cæsarem ne pro suo qvidem milite scribere. Potius colorem adhibendum, transitu, & paucorum dierum qviete duntaxat utendum. Sed revera Cæsarei suo exercitui Franconiæ hiberna vindicare maluerant, & ut Elector suos in proprias ditiones deduceret. Sed cum Crocovius, ac Cellensis minister acriter contenderent, demum promittebatur, ad Francos scribendum, ut hanc molestiam ad breve tempus ob bonum publicum tolerare velint. Etsi ista scriptione opus non esset, qvod Elector interim cum præcipuis Franconiæ Ordinibus, Bambergensi, & Wurtzburgensi Episcopis transegisset, minoribus recalcitrare non ausis. Sane ipse Cæsar ab Electore per literas petierat, curam haberet, ne Turennius cis Rhenum progredi, ac per Sveviam, & Franconiam omnia turbare possit; id qvod prohibere non dabatur, ni Electorali exercitu in vicinia subsistente. Sed & Arausionensis svaserat, ne Elector copias à fœderatis dissociaret, qvoad super ratione belli in futurum gerendi convenerit. Haut eò minus Cæsarei subinde murmurabant: soli Cæsari licitum esse per Imperium hospitia militi suo capere: ac hujus, & Electoris jura magno intervallo discriminari. Qvibus Crocovius reponebat: ipsum Cæsarem talia non vi potestatis Cæsareæ, sed unice ex necessitate, & ratione belli exigere. Qvin Cæsarem inter, & Electorem discrimen sit neminem ignorare. Sed inter Cæsareum, & Electoralem exercitum hautqvidqvam discrimen statui posse, qvi juncti contra communem hostem auspiciis Cæsaris, ductu Electoris rem gerant: qvi uti simul pugnent, ita ut simul cibum capiant par sit. Ac nescire se, an è Cæsaris re sit, ut nullius Electoris, aut Principis copiæ cum istius exercitu jungi possint, nisi hac conditione, ut illis miseria pereundum sit.

§. 3. Porro cum Elector tam generosum pro salute patriæ consilium cepisset, haut decorum judicabat per periculum ex transverso incurrens eo protinus dimoveri. Unde cum qvi domi erant relicti consiliarii copiis Svecorum in Germaniam trajectis commoverentur, ipse eos confirmabat: se haut omittere de suarum ditionum securitate cogitare, & qvantum possit rebus suis prospicere. Sed cum nemini vicinorum causam bello dederit, sperare, aliis qvoqve pacem, & amicitiam cordi esse; nec qvibusvis rumoribus fidem adhibendam. Forti tamen animo expectandum, qvid sibi, ac statui suo obventurum sit: nec pro justa causa nitenti favorem Divini Numinis, & fœderatorum auxilia defore. Mox tamen gliscente indies à Svecis periculo, cum qvid ab Hanoverano, & Saxone expectandum esset non constaret, & num forte in Magdeburgum qvid strueretur, qvod Alvenslebius, ante Administratoris ministerio addictus, in Pomeraniam ad Wrangelium profectus esset, Consiliarii ancipitem ditionum Electoralium statum exponebant, Svecorum libidini expositarum: qvi vel solis hospitiis per eas captis copias suas in proximum ver insigniter augere qveant. Et cum nullæ ad resistendum vires sint, Electorem brevi in eam conditionem redigi posse, ut remedio non amplius locus sit. Igitur svadebant, cum fœderati alias militum numero prævaleant, ac Electoris præsentia nullibi magis necessaria sit, qvam propria in ditione, ut ipse saltem cum parte exercitus domum se conferat, sistendo periculo, & confirmandis civium animis. Ast Elector munitis locis probe prospici jubebat. Sed ut ipse cum toto exercitu, aut ejus parte domum se conferat, in præsens commode fieri non posse. Nam toto cum exercitu digredientem à sociis deinceps auxilii, aut pecuniæ subsidiariæ nil mansurum; nec proprias ditiones tantæ multitudini alendæ pares esse. Partem qvoqve exercitus iisdem oneri magis, qvam tutelæ cessuram. Unde id sibi agendum, ut, siqvidem ditiones suæ hostili modo invadantur, aut stativis onerentur, ipse lubentibus fœderatis, ac validis horum auxiliis succinctus ditiones suas liberatum veniat: tum ut Cæsar, Danus, Belgæ invasoribus arma inferant. Post cum Sveci per Electoris provincias pro lubitu se diffunderent, nemine resistente, isti dolebant, consilio suo locum haut relictum, per qvod præsens calamitas declinari potuerit: ac male consuluisse, qvi ab initio autores fuerint, in diversissimam Germaniæ partem discedere, nullis ad tutanda propria copiis relictis. Qvibus Elector

1675.
Haut plocet protinus in Marchiamire.
28. Oct. 74
Alvensleben.
24. Jan. 75.
4. Febr.

1675. ctor per literas demonstrabat: *Cum super suscipienda in Alsatiam expeditione deliberaretur, summam res huc rediisse, num expediat se ab Imperio, ejusqve decretis, ac Electorali Unione, fœderatisqve sejungi, otiosumqve desidere, ac Svecorum tutelam, & moderamen, id qvod hi novissimis pactis captarunt, subire, ac injustis horum, Gallorumqve consiliis implicari; verbo, num qva ipse gloriæ Divini Numinis, justitiæ, legibus Imperii, Unioni Electorali adversa, ac sanctimoniæ fœdorum Christianorum repugnare judicet, ac tot scriptis, sententiis, ac declarationibus publice damnarit, nunc adprobare, laudare, ac promovere debeat: an vero priori probe fundato, ac matura ex deliberatione suscepto consilio inhærendum sit. Nunc autem qvæ Svecorum invasioni opponendæ sint, expendenda, & comparanda; qvo sine fœderatorum auxilia excienda, ac consilia in posterum digerenda, ac deniqve negotium ita suscipiendum, ut & operæ pretium fieri possit, & ne fœderatorum auxilio excidamus; id qvod futurum sit, si præter eorum placitum ab iisdem disjungamur. Unde hactenus circa suppetias suæ ditioni ferendas ita sibi nitendum fuisse, ut ne se omni auxilio alieno privaret. Interim qvæ prohiberi neqveant, toleranda, qvoad validæ vires hosti repellendo in promtu sint. Ut autem eum ad Rhenum iretur, tot copiæ domi relinqverentur, qvæ apertis provinciæ tutandis sufficerent, fieri non potuisse; cum duobus locis justos exercitus habere supra vires suas sit. Initio autem eo se accurrisse, qvo maximum patriæ periculum vocabat. Sane ni ipse ad Rhenum vertisset, Argentoratum, & tractum Rhenanum, qvin Sveviam, & Franconiam periculo fuisse expositam. Nec momentum temporis à se negligi, qvomodo suis ditionibus in hoc statu, in qvem præter omne fas, eoqve & præter expectationem inciderunt, subvenire possit. Omnia autem ita in promtu habere, ut si cogitata tantum sint, repræsentari qveant, solius Dei opus esse. Sibi ea via incedendum, qva humanæ vires pertingunt, at maturandis rebus tempus indulgendum.*

Elector hostilia in Svecos sumi vetat.

§. 4. Cæterum etsi ista Svecorum invasione pax sine dubio abrupta esset, protestationibus Wrangelii de servanda amicitia facto contrariis: tamen qvia noudum constabat, qvid fœderati facturi essent, nec Electori ita omnia parata forent, ut cum spe successus rem in Svecos auspicari posset; consultissimum videbatur ita injuriæ sensum temperare, ut ne res protinus in atrociorem hostilitatem erumperet, neu Sveci intempestive irritati ferro qvoqve, & flammis in Electoris ditiones grassarentur; aut aliqvid capitale susciperent, post haut ita facile emendandum. Præsertim cum dubium esset, an non ista invasio Svecis in transitus vicem adhiberetur, Cæsarem petituris. Sane in Svecia palam jactabatur, exercitum istum in Silesiam penetraturum, obtentu Protestantium à persecutione liberandorum; qvo facto & Hungaros excusso jugo Svecicis partibus accessuros. Sperabant etiam, si Elector propius moveret, & cum Wrangelio agere inciperet, facile inter eos conventurum, qvod magna hujus apud illum esset autoritas, & gratia, negotio componendo ingens momentum. Ac modo Belgæ, & Dani in soporem dari, ac Elector in partes trahi qveat, priori simile bellum in Germania surrecturum. Qvali bello sibi utiqve opus esse pleriqve Nobiles fremebant, citra qvod nulla rem augendi facultas sit: ac Sveciæ res semper bello floruisse, pace languisse. Ac spes erat, plerosqve Germaniæ Principes in ipsorum partes descensuros. Multi qvoqve dolebant, tam aspere Electorem habitum, ac non id potius actum, ut iste per blanda ipsis conciliaretur. Etsi contra Feuqvierio moderatus Svecorum agendi modus, & citra extrema consistens hostilitas parum probaretur; qvi censuerat summo rigore fuisse utendum, & Ulteriorem Pomeraniam in potestatem redigendam, ac enervato Electore in Silesiam penetrandum. Enimvero Electori placebat omni vi arma parare, ac socios in auxilia excitare; ac prout se res daren, consilia capere. Nec tamē vice versa ita cum Svecis agere visum, ut fœderatis suspicio nasci posset, velut ipse nutaret, aut tacite cum istis colluderet, aut in transactionem inclinaret. Unde Anhaltinus Princeps vetabatur cum Svecis super tributis publico nomine agere. Sed si privati id facere velint, dissimulandum, ac idem tacite iis suggerendum. Oppidani qvoqve adventu Svecorum portas claudere jubebantur, nec eas sponte aperire; vi easdem effringentibus vim haut reponere. Vicissim & Wrangelius Svecicis præfectis serio injunxerat, ne ipsi hostilia ordirentur, sed aliqvot milites ab Electoralibus prius occidi finerent, ac tunc demum ad vim reponendam sese accingerent. Ac sane Sveci omnes artes adhibebant, ut Electorem fœderatis suspectum redderent, qvasi mox sibi cum isto conventurum sit; qvo horum consilia turbarent, aceosdem ab auxiliis Electori ferendis absterrerent. Unde & Galli legato Florentino, qvi alias cum aula Cæsarea literarum commercia exercebat, persvaserant, ut illudendo Cæsari Lutetia Viennam scriberet, à Stratemanno pactum inter Galliæ, ac

1675.

1675. liæ, ac Sveciæ Reges, & Electorem adornatum, ac Verjum eo nomine ad Electorem missum; ac negotium pro confecto haberi. Cui mendacio spargendo qvod exterus legatus operam suam accommodaret, parum honestum habebatur. Wrangelius qvoqve Weissenfelsio, qvem Anhaltinus Princeps Prenzloviam ad eum miserat, dicebat: gratum sibi auditu, Electorem ex Alsatia retro movisse; de qvo ipse statim Regi significarit. Ac sperare, qvia ipse de gravibus damnis Electoris provinciæ illatis Regi demonstrarit, hunc copias brevi revocaturum: & qvæ jam facta sint componere non adeo arduum fore. Eqvidem se facile judicare, Electorem non posse non sinistre accipere, ditiones suas alieni militis hospitiis premi: sed in præsens aliter fieri non potuisse. Nunqvam tamen sperare, Electorem abs qvovis permotum iri ad arma in Svecos stringenda. Se velut addictissimum Domui Brandenburgicæ amicum svadere, ut Elector majoribus molestiis declinandis moderata consilia ingrediatur. Se idoneas conditiones propositurum, ut inter Regem, & Electorem amicitia instauretur, omnibus offensis abolitis. Sane isti viro rerum gestarum gloria tantum fiduciæ dederat, ut sibi persvadere haut posset, id animi Electori fore, ut manus cum ipso conserere auderet. Unde & palam Sveci spargebant, cum crederent Electorem audita ipsorum irruptione statim huc accursurum; Wrangelium ei accedenti obviam iturum, ac qvid facere animus sit interrogaturum. Nec dubium esse, qvin tunc protinus inter ipsum conventurum sit. Qvi agendi modus plerisqve exterorum, qveis ejus rationes parum perspiciebantur, suspicionem pariebat, velut tacita inter Electorem, & Svecos collusio foret, ac isto non invito hosce in Marchiam irrupisse, qvo prætextum foret bello sese subducendi. Sed & Sveci sibi persvaserant, Grifenfeldium Regi Daniæ suggerere, ne pacem cum Svecia abrumpat, neu in partem hujus belli veniat. Unde Mardefeldius jactabat; se vel capitis sui periculo cauturum, Danos in bellum non erupturos. A Belgis tantum metus erat. Sed his qviescentibus libera sibi commercia fore; ac tunc bellum in alieno gesturos, qvoad libido tulerit.

27. Jan.

Wrangelii ad Anhaltinum litera.

§. 5. Porro cum hactenus Sveci annonam tantum exegisse satis habuissent, jam & tributa provincialibus imperare cœperunt. Qvæ cum hi, uti jussi fuerant, ultro solvere detrectarent, Wrangelius per literas apud Anhaltinum Principem, & 1675. Consiliarios Berolini relictos qverebatur; *1. Mart.* *Crosnensis Ducatus incolas primum in præstanda legionibus alimenta consensisse; sed post obtentu interdicti Berolino missi ea detrectasse; & cum iidem pleraqve sua in tuta amoverint, militem necessariis deficientibus justa disciplina coërceri non posse. A Francofurtanis qvoqve aditum prohiberi emere volentibus; simul incolas Briezenæ, & Frienwalde missum ad exigendam annonam non sine minis dimisisse. Cum itaqve tali modo militi necessaria alimenta subtrahantur, qvæ hactenus qvanta fieri potuerit modestia, ac citra vim à se qvæsita sint; facile dissidio ansam præberi posse, ac id ab Electoralibus data opera captari videri, dum cives jubentur, ut malint ista per vim sibi auferri, qvam ultro qvid dare. Unde sibi necessarium visum inqvirere, num id edictum peculiari Electoris jussu promulgatum sit, an ex sola Regiminis cura, qvam pro commissa sibi provincia gerant? Qvo casu suo judicio satius videri, provinciales sponte dare, qvod per vim, qvam hactenus ipse magno studio adhibere declinaverit, facili negotio eripi qveat. Alias spem fuisse Regi, Electorem reducendo orbi Christiano, ac propriis ditionibus qvieti alia consilia capturum, ac promtiorem se instaurandæ cum ipso amicitiæ ostensurum. Sed postqvam tanto temporis spatio tam tenuis in istam inclinatio sentiri poeuerit, ac potius per affixa publice avocatoria edicta, aliisqve indiciis diversum eluceat; se Deo, hominibusqve excusatum fore, si per talia belli flamma magis diffundatur, ac ditioni Electoris plus molestiarum creetur. Qvas ut prævertant ipsis sine dubio cordi fore. Eoqve se reqvirere, ut civibus injungatur, ne per talia occasio majoribus offensis detur; sed potius omnia ad reparandam inter Regem & Electorem amicitiam, simul tutam orbis Christiani pacem referantur.* Ad ista Princeps, & Consiliarii mascule reponebant; *Istas se literas sum ad satis capere non potuisse. Qverelas ipsum movere, Electoris cives extraneo militi, per vim hujus ditionibus infuso, sua sponte dare nolle; ac à se vetitum alienis erogare, qvod Electoris militi debetur. Sane harum qverelarum nullam rationem à se perspici. Prioribus se literis indoluisse, Electoris terras hostili modo opprimi, cives oneribus pessundari. Ea dein indies aucta: post Uckeranam, & Mediam Marchiam fere exhaustam Pomeraniam, & Novam Marchiam comedi, ac omnia hostilia præter cædes, & incendia qvarum jam mentem exerceri. Postqvam cives ista tamdiu patienter tolerarint, ac sua omnia erogarint, ac non nisi pauca qvæ restant Principis sui militi servare velint, jam ultro ex-* pro-

Responsiliarii eas literas. 11. Mart.

1675. *probrari, velut legitima causa præbeatur belli mala intendendi. Utros credendum sit solidiore fundamento fiduciam suam in Deo, & jure suo collocare. An illos, qvi innocentibus civibus alieni Principis sua per vim eripiunt; an vero miseros homines, fortunis suis spoliatos, qvi exiguas fortunarum reliqvias exteris haut sponte offerre volunt? Num eum Principem, qvi alterius ditiones sine causa invadit, ac populatur; an legitimum dominum, qvi istam vim probare non potest, & suos cives sibi servare cupit? Qvod Francofurti nulli amplius Sveci intromittantur, ipsos causam dedisse, intercepta ei oppido annonæ subvectione. Qvod alii ex edicto Principis exteris nil ultro dare voluerint, in eo fecisse, qvod fides ipsorum reqvirebat. Si ipsi subjectos ad constantiam hortentur, & vetent Svecis sponte qvid dari, injunctum sibi officium exercere, absente Electore sibi incumbens, qvod & hic improbare neqveat. Ac considere, sua, & civium Electoralium acta Dei, ac honesti orbis calculum meritura; ac immotam civium in Principem fidem magis valere debere ad levanda eorum onera, qvam asperiora in eosdem provocanda. In arbitrio Regis semper esse militem, qvem immisit, revocare, Electori non plus noxæ inferre, hostilia omittere. Esse in Svecici ducis manu provincialibus, defensore in præsens destitutis, sua eripere. Sed num talia Dei, & honesti orbis judicio probari qveant, haut in arduo esse divinare. Ejus judicii si Svecis aliqva cura sit, injuriis ultro finem impostituros. Edictum qvod arguatur, & qvæ alia servandis Electoris civibus faciant, omittere sibi nefas esse.*

Belgarum auxilium imploratur.

§. 6. Qvia autem Sveci palam spargere non dubitabant, Electori talia ideo inferri, ut à fœderatorum partibus abstrahatur; par utiqve erat, ut & hi ad mala, qvæ eorum causa tolerabantur, averruncanda incumberent; ad qvod etiam ex fœdere tenebantur. Ad qvam rem cum plurimum conferre possent Belgæ, ob qvos bellum initio ortum erat, & à qvibus rerum gerendarum nervus petendus, ante omnia circa istos excitandos satagebatur. Ad Arausionensem qvoqve scribebatur, ut auxilia properentur; alias sibi diversa consilia capessenda. Nam tolerari à se non posse, cives suos ita perdi. Si tamen socii non deserant, constanter se in partibus perstiturum. Ni de isto Svecorum facinore ultio sumatur, nunqvam tutum fore cum aliis fœdere necti; ac metu ejusmodi rapinarum omnia honesta instituta omissum iri. Addebat de causis relictæ Alsatiæ, qvod annona defecerit, ac Cæsarei tantam trepi-

9. Jan.

dationem ostenderint, ut iis confidi non amplius posset. Ac sane Belgis ea res non parum cordi erat; qvi & Electore suggerente legatum Svecicum Ehrensteinium interrogarant, qvo fine exercitus Svecicus Marchiam ingressus sit? Qvi respondebat; sibi de ea re, ejusqve causis nondum liqvido constare. Si tamen ita factum sit, sine dubio Regi gravissimas causas fuisse, de qvibus propediem Reip. significaturus sit. Forte Regem eo permotum, qvod Elector cum Belgis, eorumqve sociis fœdus inierit, haut debita facta communicatione, ac exercitum trans Rhenum duxerit: ac sine dubio, si Elector copias à reliqvis disjunxerit, non nisi rata parte deinceps collata, Svecicum militem ex ejus ditione revocandum. Contra Belgæ demonstrabant: Haut sibi adparere justam causam, ob qvam Rex de Electore qveri posset; nec se hunc auxilia cassum relicturos. Qvo tamen Svecis omne prætextum adimerent intra Germaniam copiis suis stationem capessendi, fœdus ipsis offerebant super securitate provinciarum Teutonicarum, cujus formulam legato exhibebant. Qvod tamen Electori haut probabatur, velut extrahendo tempori, & eludendis fœderatorum auxiliis inventum; ac ut serio magis res susciperetur, instabat. Et qvia Sveci negabant se Electori hostilia intulisse, hic demonstrari jubebat; Ehrensteinium utiqve Hagæ publice declarasse, Regi Sveciæ cum Electore litem intercedere, sed qvæ ipsos solos tangat. Benedictum qvoqve Oxenstiernam Viennæ jactare; à Rege eam expeditionem susceptam, ut de Electore vindictam sumat. Ipsum qvoqve Regem, ejusqve ministros scripsisse; qvamdiu Elector in Alsatia contra Gallos rem gerat, Svecicum militem ipsius ditione haut excessurum, ac ei fœderatorum partes deserendas, si istos amoliri velit. Sed & Svecos istud fecisse ex fœdere cum Gallis inito, & ob acceptas ab his pecunias in eorundem emolumentum, ac fraudem Imperii & omnium fœderatorum. Unde dubium non esse, eam invasionem non ex amicitiæ, aut bonæ viciniæ officio sed hostili animo susceptam. Et qvare Ehrensteinius Belgarum interpositionem peteret, ac diffidii ex facili componendi spem faceret? Eundem dicere, Electorem ansam præbuisse, ut Sveciæ pro defensione pacis Westphalicæ, ac suarum provinciarum arma capienda fuerint. Atqvi Electorem nil aliud egisse, qvam ut professis Germaniæ hostibus resisteret, adversus qvos & à Svecis arma capi par fuisse. Frustra legatum differere Regem hostilia paulum

Belgarum cum legato Svecico disceptatio.

1675.

1675. lum adhuc distulisse, & hac expeditione id tantum qværere, ut Elector ipsi reconcilietur, idemqve operam reducendæ paci impendat. Tum ut Resp. ei dissidio componendo operetur, cum id negotium alios non tangat. Sane enim Belgis ista invasione maximam injuriam, & noxam inferri, dum Sveci eo tempore, qvo negotium pacis maxime urgendum erat, eorum fœderatum societate per vim abstrahere laborant. Ac hostilia qvam maxime exprompta, utut hactenus ferro, ac igne nondum sit sævitum. Nam & illum latronem esse, qvi tantum spoliat. Stolidum porro esse, talia conciliandæ amicitiæ adhibere. Nec Electorem adeo sensu carere, ut ista in animum revocare non possit. Si qva causa qverendi Sveco fuisset, anteqvam irruptio fieret, amicam reconciliationem tentari par fuisse; qvod & pactis cautum sit. Expeditionem ad Rhenum ex officio in patriam susceptam, qvam ei licitam non esse ne apicem qvidem in fœdere extare. Svecum qvoqve revocato Wangelino communicationem primo loco abrupisse, cum Brandius demum post irruptionem Holmia discedere jussus sit. Alias Electorem omnia paci promovendæ facturum etiam Svecis non monentibus. Eo magis autem Reip. hanc causam suscipiendam, qvod etsi hæc antea declararit, se Electori, ubi invadatur, auxilia submittere haut omissuram, Sveci tamen ea denuntiatione insuper habita in Electoris ditiones irruperint, manifesto indicio, qvam parum ipsi Belgarum offensam curent.

Belgæ ad auxilium ferendum sat proni sunt.

§. 7. Postulabat qvoqve Elector per Blaspielum, ut Belgæ post bellum tam frivola de causa à Svecis sumtum non amplius cum Ehrensteinio tanqvam seqvestre agerent: tum ut copias suas Bremensi provinciæ distrahendis Svecis immitterent; Danumqve sublevarent, ut & ipse in istos erumpere posset. Sed nec legato Svecico amicam transactionem ingerenti aurem præberent, qvi nil aliud qvam ipsis illusum eat, qvo eos ab auxilio ferendo avertat. Nam si Svecis amicitia sua cordi foret, dudum Reip. significaturos fuisse, sua acta ipsis non probari. Qvæ à Belgis benevole accipiebantur, eminente Casparis Fagelii studio; qvi rogabat, exiguam moram Elector ægre haut ferret, ut res ad singulas provincias referri qveat; tum ut spatium sit Danum in arma propellendi, & classem mari immittendi. Nil qvoqve amplius super pace cum legato Svecico agebatur, sed in ejus vicem Wilhelmus Templius legatus Anglicus subibat. Atqve isti disertis verbis 1675. denuntiabatur, ni Svecicus exercitus sine mora Electoris ditione excedat, sibi necessum fore ex fœdere cum hoc inito bellum Sveciæ indicere. Ac qvæ is probando suorum facto proferebat, rejiciebantur; ac cum per *articulum separatum* ostenderetur fas fuisse Electori pro tuendo Imperio arma sumere, idem negabat, sibi de isto articulo qvid constare. Mox congressu fœderatorum Hagæ habito declarabatur; *11. Jan.* si maxime Resp. ad auxilia Electori ferenda per fœdus non teneatur; communem tamen utilitatem, & æqvitatem id reqvirere. In consessu qvoqve Ordinum Hollandiæ con ordibus suffragiis decernebatur, Electori terra mariqve auxilia contra Svecos ferenda, ac tamdiu hosce bello urgendos, qvoad isti satisfactum sit. Eo fine placebat à Dano reqvirere, ut accepto convento auctoramento bellum Svecis inferat, prout fœdere conventum erat: Moscum misso legato ad arma in eosdem sumenda incitare: centum viginti centurias, qvæ alias exautorandæ erant, sub signis retinere; classem Mari Baltico immittere, qvamprimum anni tempestas id permiserit: à Cæsare reqvirere, ut is Ratisponæ Ordines ad arma in Svecos decernenda impellat, ac edicta avocatoria promulget: omnium provinciarum incolas monere, ut sibi à Svecis caveant; utqve his exseqvendis Arausionensis terra mariqve necessaria adparet. Deniqve cum Sveco nil amplius tanqvam cum seqvestre agendum, utpote qvi sumtis armis aperte in adversas partes descenderit. Qvæ omnia in consessu Ordinum Generalium probabantur. *4. Febr.* Visum tamen ex superfluo Ehrensteinium denuo monere, ut Rex copias suas ex Electoris ditione revocet, ac cum hoc amice transigat; ut tamen exsecutio facti decreti ideo haut differenda sit. Etsi Elector nil aliud urgebat, qvam ut sine mora in bellum erumperetur, qvod suscepta tractatione non nisi tempus frustra extrahendum sit, Dano, alisqve suspicione inde perstringendis.

§. 8. Contra Sveci omnem lapidem movebant, ut Belgas ab auxilio Electori ferendo diverterent. *Sveci bellum cum Belgis declinant.* Rex ipse per literas factum suum Belgis probare studebat. Cui vicissim ab his demonstratum; uti ipse ab aliis in fraudem inductus, ac rerum facies haut ex vero eidem proposita sit. Ehrensteinius qvoqve per Silbercronam Electoris ministris offerebat, Regem dissidio componendo pronum, ac protinus copias è Marchia evocaturum, si Elector una cum

Gggggg 2 Rege

1675. Rege partes seqvestris circa conciliandam communem pacem suscipere, ac ratam duntaxat partem ad Imperii exercitum conferre velit. Qvæ tanqvam ludibria rejecta, extrahendo tempori inventa. Nam anteqvam tractationi adornandæ necessaria præparentur, ac in Sveciam referatur, ac inde mandata mittantur, Martiam periisse. Mox idem de communibus induciis proponebat. Qvem vicissim Belgæ rogabant, efficeret, ut Svecicus miles Electoris provincia excederet, ac lis amice componeretur. Qva mollis agendi ratio cum Cæsareis, & Danicis suspicionem excitaret, ac nostri promtam facti contra Svecos decreti exsecutionem urgerent, demum Belgæ per delegatos Ehrensteinio id decretum denuntiant. Ad qvæ hic prolixe ostendebat; *Electorem contra fœdus cum Svecia Rege alia fœdera misse, ac plures copias, qvam per Instrumentum Pacis, ac SCta Ratisponensia eidem integrum fuerit, ad Rhenum duxerit, ibiqve in Gallos rem gesserit. Unde Regi justam causam præbuisse exercitum Electoris ditionibus immittendi, ubi is haut hostili modo, sed modeste ac sobrie agat, protinus revocandus, ubi Elector rem adflatum, qvi tempore initi fœderis fuerit, deduxerit. Hoc anteqvam fiat, Regis existimationem, & obligationem non permittere, suos inde retrahere. Wrangelium qvoqve plena agendi facultate instructum, qvicum negotium brevi tempore expediri qveat, Belgis officium interpositurus.* Ast Belgæ isthæc nulla ratione niti demonstrabant, ac citra ambages declarabant; ni Svecicæ copiæ ante omnia amoveantur, de tractatione cogitari non posse; ac sibi necessitatem imponi qvantumvis invitis hostilia in Svecos sumendi. Id cumprimis absurdum habebatur, à Wrangelio, qvi irruptionem fecerat, & arma tenebat, amicam compositionem expectari debere: tum Svecos sui arbitrii esse velle, qvantis cum copiis Electores, & Principes patriæ liberandæ se accingere debeant, ac ni ex ipsorum libidine agatur, milite in horum terras effuso velut immorigeros castigandos. Super officio per Svecos hactenus exercito Joannes Camprichtus Cæsareus minister censebat, Ehrensteinio idem responsum, qvod Benedicto Oxenstiernæ Viennæ, dandum: qvamdiu Sveci militem Electoris terris non deducant, nec medios se gerant, eorum officium admitti non posse. Unde & ab Ordinibus Generalibus decretum, nil amplius libellorum ab Ehrensteinio admittendum; qvæ modestissima sit via ei permovendo, ut ultro facessat. Ast Electori isthoc haut sufficiebat, sed qvia is non aliud Hagæ acturus erat, qvam ut diffidentiam, confusionem, atqve discordiam inter ipsos Ordines, ac inter hos, eorumqve fœderatos excitaret; nec deceat hostium legatum apud ipsos tolerari; utiqve eum citra moram dimittendum. Præsertim cum idem diffidentiæ apud Belgas ferendæ spargeret, inter se, ac Gallum, Svecumqve secretos tractatus agitari; de qvibus sibi nunqvam in mentem venerit.

Marginalia: 8. Febr. — 1. Mart.

§. 9. Haut eo secius obstabant nonnulla, qvo minus bellum Svecis ita promte indiceretur, uti Elector cupiebat. Ac in primis circa commercia res hærebat. Nam cum Elector in Zelandia complures excursores maritimos instruxisset Svecorum navibus intercipiendis, Zelandi ejusmodi captas naves legitimam prædam declarari, ac apud se publicari nolebant, instinctu potissimum Amstelodamensium, qvi belo durante navigationem in Sveciam continuari volebant. Qvod si tamen naves caperentur, qvæ ad Belgas nil spectent, eas Ostendam deduci, ibiqve vendi posse. Nam qvod Sveci excursores istos tanqvam piratas diffamare vellent, ideo, qvod Electori jus non foret classem in Mari Baltico habendi, id velut incongruum rejiciebatur. Sed nec Belgæ Svecis aliter bellum indicere volebant, qvam cum exceptione liberorum commerciorum; frustra ingerentibus nostris, tepida consilia ingloria juxta, ac noxia; & premeudos esse Svecos, qva parte tenerrimus sit sensus. Nam sibi populi animos promtos belli oneribus retinendos, qvorum maxima pars è commerciis illis toleranda erat: ac si is frænum mordeat, se ad intempestivam pacem compelli posse. Urgebant inde nostri, ut Belgæ saltem subvectionem frumenti, & salis in Sveciam vetarent; præsertim cum fœdere inter Anglos, & Svecos anno 1666 d. 16. Februarii inito inter merces bello vetitas (*contrabandas* vocant) etiam annona numerata sit. Sed Belgæ istas merces hac classe censeri posse negabant. Si tamen obliqva ratione impediri possit, ne mercatores istas species in Sveciam importent, id se facile dissimulaturos. Danus contra instabat, ut Svecorum commercia plane inhibeantur, ac pecuniæ eorum, qvas in Belgio habeant, publicentur, aut saltem tantisper detineantur. Qvi tamen mox id temperamentum admittebat, ut indictione belli facta cuilibet fœderatorum integrum sit commercia cum Svecis continuare, necné, modo nihil mercium bellicarum, & inter has etiam

Marginalia: 1675. — Circa bellum Svecis indicendum difficultates.

sal

1675. sal invehatur. * Sed Belgæ demonstrabant; prohibita suorum in Sveciam navigatione hisce plus damni, qvam Svecis illatum iri, qvod Angli ejus regni commercia plane in se tracturi sint. Unde haut rationis esse Danum huic postulato insistere, ni efficere possit, ut Angli qvoqve, aliiqve navigatione in Sveciam abstineant; qvo casu & se, paria facturos. Sed nec cum Dano ita promte conveniri poterat. Is enim qvantumvis belli cum Sveco cupidissimus volebat à fœderatis prius clarigationem fieri, ne in se primo loco erumpentem maximum belli onus derivetur. Tum qvia ipse mari Svecis plus noxæ, qvam qvispiam alius, inferre possit, pecunias sibi præberi postulabat classi eo melius instruendæ; qvo casu haut opus fore à Belgis classem in Mare Balticum mitti. Sed & moram aliqvam negotio injiciebat, qvod Arausiuuensis èvariolorum morbu non sine periculo decumberet. Qvo restituto Elector, qvi & ipse Clivis solito morbo laboraverat, Hagam profectus est, ut sua autoritate negotio finem imponeret; ac nutantes confirmaret. Qvi & pervicit, ut certa dies indicendo Svecis bello designaretur, ac Daniæ Regis postulatis satisfieret: tum ut conveniret, qvo loco qvisqve fœderatorum rem gerere debeat. Ubi Cæsar, ac Danus censebant, Svecos tota vi obruendus, eorumqve vires frangendas, ne perrumpere, ac cum Gallo se conjungere possent; eosqve in Pumerania juxta, & Bremensi provincia invadendos; id qvod plurimum accelerandæ paci facturum sit. Qvod & Luneburgici valde svadebant, sed ut ipsi rem in Bremensi provincia gerere cuperent. Contra Belgæ, & Hispani hosce Gallis immittere cupiebant. Ac Joannes Fridericus Hanoveranus Dux fratri obtulerat, si copias non in Svecos, sed ad Rhenum ducere velit, se ipsius ditionem contra Svecorum irruptionem tutam præstiturum. Sed & Sveci Luneburgicis fratribus per integrum annum cavere volebant, si arma non in ipsos, sed Gallum vertere vellent. Qvam conditionem Duces acceptare dubitabant, ac idem Electori periculosum videbatur, qvod non Hanoveranus solum, sed & Monasteriensis à Gallo pecunias accepissent, ne uterqve forte pro Svecis arma caperent. Demum pervicere Hispani, ac Belgæ, ut Luneburgici Duces bellum ad Mosellam in Gallos administrarent, qvoad necessitas alio eos avocaret. Qvibus peractis Elector ad exercitum in Franconiam contendit, inde versus ditiones suas moturus. Qvo minus idem Hagæ cum legato Anglico Wilhelmo Templio loqveretur, causa erat, qvod hic in domo Electoris priorem locum exemplo Gallicorum legatorum prætenderet; id qvod nec his ab ullo Electore concessum fuit. Cæsar literis ad Electorem scriptis magnopere fortia, & magnanima consilia, qvæ is Hagæ expromsisset, nec minus amorem, atqve fidem, qva sibi, ac Imperio addictus sit, ac immotam in bonis partibus constantiam laudabat; tum ne vitam suam periculis objectaret, monebat.

7. Maij.

25. Jun.

Belgæ Svecis bellum indicunt. 15 Jun. 1675.

§. 10. Conventa inter fœderatos die Belgæ Svecis bellum indixerunt salva commerciorum libertate, qvamdiu Sveci eam illibatam reliqverint. Clarigationis edicto deducebant, *uti imminente a Gallis bello ipsi Wilhelmum Harenum in Sveciam miserint, rogatum ut Sveci Gallum bello avertant, aut si id frustra sit, ex fœdere debita auxilia mittant. Svecos contra fœdere se cum Gallo innexuisse acceptis pecuniis, ne Belgis opem præstarent. Ita loco auxilii officium conciliandæ pacis obtrusum. Hoc officium dum exercent Sveci, ab iis laboratum, ut Brandenburgicum Electorem Belgarum partibus abstraherent; tum inducias proposuisse, manifestum suæ Reip. exitium parituras, hærente in visceribus hoste. Eo qvoqve rem redegisse, ut Elector cum Gallo transegerit, se omni auxilio destitutis. Et qvia ipsi circa Gallum ad pacem permovendum haut seriam operam navarint, ab hoc Trajectum ad Mosam expugnatum. Id qvod impediri potuerit, ni Svecici ministri Electorem ad transigendum cum Gallo perpulissent, eoqve & hujus, & Cæsaris auxilium sibi infructuosum reddidissent. Eosdem Coloniæ haut sat enixe laborasse, ut Gallum ab iniqvis conditionibus averterent: tum non nisi languide monuisse, ut hic invadendis Imperii Ordinibus abstineret; cum id tamen adversa fronte Westphalicæ paci repugnaret. Contra cum Cæsar, Hispani, ac Belgæ defensionis duntaxat causa fœdus agitarent, exitio à Germania, & utraqve Belgio avertendo. Svecos omni vi obstitisse, ac circa cudenda contraria fœdera satagisse, haut dubitantes jactare, istud fœdus in fraudem libertati ac securitati Germaniæ cedere. Prorsus qvasi Gallo integrum sit ad opprimendos alios Germaniæ, ac in ea pro libidine grassari: contra Cæsari nefas sit oppressos vindicatum ire. Cui instituto haut alius color inveniri potuerit, qvam qvod Gallus copias suas Germania deducere paratus sit, si & Cæsar destitutis Belgis militem intra hæreditarias suas ditiones retraxerit. Haut eo minus se tolerasse, ut Sveci officium continuarent, qvod spes foret aliqvando pacem obtinendi. At nactos se demum cum Anglo, Co-*

1675. *Ionienſi, ac Monaſterienſi pacem, ſed invitis, ac impedire ſtudentibus Svecis, utut à ſe rogarentur iſti promovendæ incumbere. Poſt tractationem à Gallo abruptam nulla eam inſtaurandi ſpe, ſibi decernendum fuiſſe pacem per arma recuperare. Eo fine, cum Ratisponæ Gallus Imperii hoſtis declaratus fuiſſet, ſe cum Cæſare, Cellenſi, ac Guelferbytano Ducibus, ac demum cum Electore fœdus iniiſſe; id qvod huic per pactum cum Gallo, & ſeparatum articulum fœderis Svecici permiſſum fuerit. Unde Svecos anſam arripuiſſe Gallum firmandi, pacem impediendi, Electorem opprimendi, qvicqvid ipſi in diverſum niterentur, oblato qvoqve iisdem fœdere pro ſecuritate Teutonicarum provinciarum. Aſt Svecos epiſtola ad ipſos ſcripta hanc cauſam, qvare Electorem invaderent, adduxiſſe; qvod is ſuis, ac ſociorum partibus acceſſerit; ſe incaſſum rogantibus, ut Svecicus miles provincia Electoris dimoveretur. Eas ob cauſas ſibi neceſſitatem incumbere Electori ex fœdere opem ferendi, ac Svecos terra mariqve bello impetendi.* Ehrenſteinius contra exhibito ſcripto teſtabatur; Svecos ſerio, ac ſincero animo circa pacem ſategiſſe; nec ullam eos cauſam hujus belli Belgis præbuiſſe, cum id unice ab Electore originem ducat. Inde idem navi Belgica Hamburgum ſe conferebat. Eodem die Dux qvoqve Villæ Hermoſæ Bruxellis nomine Regis Hiſpaniarum Svecis bellum indicebat.

24. Jun.

Cæſarei cunctantius in Svecos commoventur.

§.11. Aſt Viennæ cum de Svecorum motu audiretur, protinus decernebatur decem militum millia in Sileſiam mittenda, magis tamen ad Cæſaris, qvam Electoris ditiones tuendas. Cui aulæ & Benedictus Oxenſtierna fucum facere nitebatur, propoſito, ut Cæſar legatum Holmiam mittat, officium componendo inter Regem, & Electorem diſſidio oblaturum. Scilicet ut Cæſar impediretur, qvo minus Electori ſuppetias ferret, ac is hoc ipſo adprobaret, Regi utiqve de Electore qverendi cauſam eſſe. Etſi ſatis adparebat, Svecorum conſilia admodum turbata eſſe, qvod neqve Bavarus, nec Hanoveranus, qvousqve ipſi optaverant, in cauſam deſcendere voluiſſent; &, qva ratione Gallo promiſſa repræſentari poſſent, haut adpareret. Nonnullis tamen, ac præcipue Montecuculo nondum perſvaderi poterat, Svecos ita temere in bellum erupturos, qvod hoc ipſo autoritatis, qvam ſeqveſtris munus pariebat, jacturam facturi ſint, provinciis inſuper Germanicis facile exuendi. Cæterum inſtabat Elector apud Cæſarem, ne adverſus Svecos remedia judiciaria, puta mandata ſive clauſula adhibeantur; cum non niſi armis locus ſit. Unde Oxenſtiernæ declarabatur; à Svecis Electorem invadi non poſſe, ni Inſtrumentum Pacis violare, ſeqveſtrisqve officio exui, ac fœderatorum arma in ſe pertrahere velint. Simul reqvirebatur, ut is perſpicue demonſtraret, qvid qverelarum ipſis in Electorem ſit. Ad qvæ iſte nil liqvido reſpondere, niſi qvod obiter jaceret; haut ægre temperamenta inveniri poſſe. Ac ſperare ſe, Cæſari haut fœdus eſſe, ex qvo teneatur ſe ingerere, ſi Regi Sveciæ cum uno & altero privata lis intercedat; cum nec Rex Gallico ſe bello miſceat. Mox cum nuntii adferrent, Svecos jam in Marchiam invaſiſſe, Crocovius Montecuculo incredulitatem exprobrare, qvæ in cauſa ſit, qvare huic malo averruncando haut mature remedia fuerint adhibita. Qui nil præter illud, *non putaram*, reponebat. Etſi revera tam huic, qvam legato Hiſpanico Oxenſtierna illuſiſſet, propoſito fœdere cum Hiſpanis Sveciæ admodum proficuo, cujus formula Madritum miſſa fuerat. Idem Oxenſtierna legato Hiſpanico ſignificabat: rumorem in urbe increbuiſſe, qvaſi Sveci in bellum cum Electore eruperint. Id falſo fingi, ac tantum hoſpitia pauliſper prolata; id qvod in hoſtilitatis vicem capi neqveat. Cui contra Hiſpanus; hautqvidqvam amicitiæ ſpecimen haberi, in alienis ædibus invito domino hoſpitium ſibi capere. Cæſarei porro haut eo ſecius cenſebant, Electori cum exercitu ad Rhenum conſiſtendum; de qvo Crocovius nullam ſpem faciebat, Cellenſi qvoqve legato declarante, ſtatim atqve Sveci Electorem invaſerint, Ducem cum exercitu retro verſurum. Iidem qvoqve tam cum Oxenſtierna, qvam aliis in actionibus circumſpecte admodum procedebant, ſolicite declinato, qvicqvid ullam ſpeciem abrumpendæ cum Sveco pacis habere poſſet. Apud Crocovium autem excuſabant, prius ſibi arma in promtu habenda, & exercitum in Sileſia contrahendum; qvo inſtructo ferocius ſe locuturos. Revera metus erat, ne Sveci recta in Sileſiam tenderent, ubi qvos ſacrorum nomine tantopere vexarant Proteſtantes iſtis ſe juncturi ſint. Qveis contra Crocovius minabatur, ni Electori auxilium feratur, neceſſum ipſi fore cum Svecis qvantovis diſpendio tranſigere. Mox cum Cæſar per Paulum Hocherum cauſas irruptionis in Marchiam ex Oxenſtierna qværi juberet, hic reſpondebat: *Regi ſuo tantum in Electorem eſſe offenſam, qvam ne privatus qvispiam digerere poſſit. Iſtum qvippe cum hoc fœdus iniiſſe, ut neuter hunc bello ſe miſceat, niſi*

1675. *1. Jan.*

1675. *nisi communicatione prius cum altero facta. Electorem tamen in partes descendisse, inconsulto Rege; ac postulante Wangelino expeditionem suspendere noluisse; nec respondere dignatum, cum interrogaretur, qvare copias è Borussia arcesseret. Unde Regi necessitatem allatam ejusmodi armorum paratus faciendi, qvorum sustentatio suis provinciis gravis nimium foret: qvibus cum Elector causam dederit, par esse, ut & iis aleudis qvid conferat. Cæsari cura fore de remediis cogitare isti dissidio componendo. A Rege satisfactionem, & securitatem qværi. Sibi spem esse, Cæsarem consilia sua ita moderaturum, ne ex privata hac lite commune incendium surgat.* Ista cum parum solida ostenderentur, ulterius in disceptationem descendere nolebat. Idem tamen turbandis fœderatis Viennæ spargi curabat; sibi aulæ Cæsareæ consilia admodum probari. Declarationem super loco tractatuum, ac Wilhelmo Furstenbergio solida ratione niti, ac à Gallis utiqve legatos Hamburgum mittendos, qvicqvid renitantur. Se Vienna discedere cupientem rogatum, ut aliqvantisper maneat. Sperare, à Cæsare legatum Holmiam mittendum, arctius stringendæ amicitiæ. Sed Hocherus dicebat: ista inania esse sibi satis constare. Qvod autem Cæsar nondum Svecum seqvestrem repudiaverit, nec bellum indixerit, inde esse, qvod dubitet; an non Elector consultum judicet paulisper connivere, qvoad omnia ubiqve rite parata sint, ne Svecis intempestive irritatis ad atrociora ausa præbeatur. Nec Silesiæ adhuc satis prospectum; ac prius sibi noscendum, qvid alii fœderati facturi sint. Cæterum esse Oxenstiernæ causam, qvare de Cæsare contentus sit: sed huic Svecorum acta haut probari, totum orbem mox perspecturum. Cæsarem neqve Hamburgum, neqve Holmiam legatos missurum. Idem monebat, Svecis, & Administratori Augusto in animo esse Magdeburgum opprimere, eoqve insidias cavendas. Nam Svecos alliciendo Saxoni de Magdeburgo, & Erfordia spem fecisse. Ac alias Administrator parum amici animi indicia ediderat, misso dum Elector in Alsatia agit certo homine Argentoratum, qvi sinistra qvæqve de ibi gestis referebat.

Regis Sveciæ ad Cæsarem litera. 15. Febr.

§. 11. Reddebantur inde Cæsari à Rege Sveciæ missæ literæ, rationem irruptionis in Marchiam reddituræ; qvas heic verbis conceptis adscribere placet. *Serenissime & Potentissime Imperator, Domine Frater, Consangvinee, & Amice charissime. Literæ Majestatis Vestræ die 19. Novembris elapsi anni exaratæ aliqvo tardius, & cum eas pridem typis evulgatas vidissemus, Nobis sunt transmissa, fusiusqve Nos edocuere, qvæ Mti Vræ de legati Gallici contra Electorem Brandenburgicum expositis publice apud nos querelis relata sunt, & qvibus arbitrata est juste se posse indignari, cum non ipse Elector, verum potius Rex & Dominus prædicti legati in leges Westphalicæ pacis peccasset, ac istis, qvas Mti Vræ visum denuo ac singulatim enumerare, offensis ac Imperio illatis detrimentis magis promeruisset, ut arma Statuum, & eorum omnium, qvi pacis consortes & vindices essent, in Regem Galliarum ipsum converterentur, qvam qvod vel illi fas esset, ea contra Electorem evocare, vel alii alicui concessum, Electorem sub gvarantigia Vræ Mtis & Imperii constitutum, ob ea, qvæ pro avertenda hac Imperio illata vi gessit, impune lacessere, & aggredi. Qvemadmodum Mtas Vra agnoscendo & deprædicando nostram, qvam pro reducenda Germaniæ tranqvillitate impendimus solicitudinem & curam, se etiam confidere profitetur, qvod consideratis arduis istis, qvas Mtas Vra adduxit rationibus, non solum Galliæ reqvisitioni ulteriori non aurem præbere, verum potius nostra in tutelam Imperii, Mti Vræ, Electori, & reliqvis pro ejus salute excubantibus Statibus arma jungere vellemus. Cum recordari Mem Vram non dubitemus, qvæ ejusdem ablegato extraordinario Comiti de Sternberg qva supradictum negotium iterato respondimus; ita Mtem Vm etiam eo facilius comprehensuram confidimus, qvæ mens in hoc responso nostra, & qvod, qvicqvid Mti Vræ in contrarium suggeritur, ne latum qvod dicunt ungvem recesserimus à priori, & eo tempore declarata promovendi serio pacem solicitudine; & à studio excolendi, imo arctius constringendi eam, qvam cum Mte Vra sinceram & intemeratam cupimus amicitiam. Fassi enim sumus antea aliqvoties, & adhuc denuo profitemur, nullo unqvam Nos tempore ac modo probasse, vel etiam num excusare, qvæ exercitus Gallici in Germania perpetrarunt, violenta, & legibus Pacis Westphalicæ contraria. Sunt enim graviora, qvam qvod ratio belli, & studium prævertendi, qvod illis imminere, & præparari arbitrabantur mali, ea reddere possit vel justa, vel tolerabilia. Verum cum nonnunqvam, & uti existimamus non immerito monuerimus, posse ex amica dissidiorum compositione priorem malo salutem conciliari, qvam ex vindicta, & ulteriori armorum motu & strepitu, inprimis cum Ser.mus Galliarum Rex ad reparanda, qvæ rite postulari possent damna, ad restituenda qvæ à suis detinentur loca & fortalitia, & ad ponenda & revocanda sua ex Imperio per inducias generales*

rales

1675. rales arma se pronum ac paratum demonstraverit; ita experientia quoque ipsa deinde testata est, non vanam fuisse hanc nostram solicitudinem, non frustraneas nostras observationes, & monita, quandoquidem per accessionem partium non tantum belli incendium non extinctum, verum potius majora exinde cepit fomenta, ut solet, quando oleum igni infunditur, & flammas dispersit suas in omnes Imperii partes, absumitque insontes, & à causa & culpa belli liberos, non minus ac sontes, & bello ipso interessatos. Et quidè contra Imperium tantis viribus fultum non potuisset, si consilium nostrum, quo, Deum testamur, nullum & sanando præsenti, & præcustodiendo futuro belli malo magis salutare, ac ad equitum deprehendebamus, ullum nancisci potuisset assensum, & Status suas cum nostris conjunctas belligerantibus monstrassent vires, ab operatione belli equidem parum retentas, paratas tamen & validas ad extorquendam pacem ab alterutra parte, quaillam noluisset æquam, promtam, ac generalem. Et donec de mente hujus vel alterius iniqua, vel ad quietem proclivi, deque justitia postulatorum, quæ utrinque proponebantur, aliquo luculentius orbi constitisset. Quemadmodum Dn. Elector Brandenburgicus & ipse illam agendi salutarem methodum quam libentissime approbavit, & desuper solemne quoddam fœdus Nobiscum iniit, & conclusit, Mtem Vram comperto hoc Dni Electoris nexu, & consideratis sequentibus in rei veritatem adstruendam adductis rationibus, & circumstantiis pro sua servatæ semper fidei gloria existimaturam speramus, hanc sponsionem utrinque bona & sincera fide, ut speraveramus, datam, & egregio publico in tantum propitiam Domino Electori non permisisse in hanc expeditionem militarem se ita præcipitem dare, vix postquam hoc nobiscum initum fœdus pepigerat, & Nobis plane insciis & inconsultis, spretisque simul illis amicis, quibus pacem cum ipsius tam solenni assensu promotum ibamus mediis; quæ ipsi etiam prius, quam ad arma recurrere posset, juxta normam pactorum erant tentanda. Quemadmodum Mti Vra amicam hanc compositionem per ministrum suum Marenholz, non minus ac Nos illam per Residentem Nostrum Puffendorffium de meliori commendabat. Censet equidem Mtas Vra Dn. Electorem fuisse multis, quas in justitiam causæ ipsius adduxit, rationibus obstrictum ad defensionem Imperii & Electorum quorundam vi externa afflictorum. Et Nos ipsi nefas fore fateremur, velle oppressos frustrari hac ope, si Dn. Elector absque læsione Instrumenti Pacis, & Nobis per specialia, de quibus mentionem jam fecimus, pacta data & debita fidei illis opitulatum ivisset. Ast sicuti Dn. Elector legibus Westphalicæ pacis salvis, & intemerato, qui in iis loquitur de ambarum Coronarum hostibus extra Imperium non juvandis, articulo illa quæ in obsidium Graviæ præstitit auxilia mittere non poterat; ita etiam quæ Nobis specialiter data promissa Dn. Elector diffiteri non poterit, omnia hæc, quæ Gallia contra Imperium, & & cum primis adversus Treviros, & Palatinatum commiserat, antequam Nobiscum sæpius memoratum fœdus concludebat, vel conclusum ratihabebat, jampridem fuisse perpetrata. Quare itaque cum vel Unionis Electoralis, vel Instrumenti Pacis, vel alio etiam ad ea vindicanda tenebatur vinculo, hæc sibi in nostris non reservavit pactis, & quare tunc amica componendi has turbas, & reparandi hæc damna violentis prætulit armorum remediis? Confitebatur quidem ipse sæpius, dissuaderi à multis & in Imperio & extra illud hanc confœderationem, cum inprimis niteretur præmemorato amice quietem reducendi scopo. Ast promittebat Dn. Elector, se nihilominus in proposito, quod ipse ita deprædicabat, salutari futurum constantem. Quemadmodum etiam omni illa contradictione non attenta & pacta promovebat, & mutuo ratihabita permutari curabat. Quamvis autem Dn. Elector in articulo quodam separato liberiorem aliquem agendi modum sibi stipulabatur, verum nihil sinistri & contrarii qua fœdus ipsum suspicari poteramus, cum simul spondebat, velle se bona fide cuncta, quæ sibi proponeret, Nobis declarare, & una experiri, num nostrum assensum & adjutorium in iis, quæ justa duceret, & pro re communi tentanda, obtinere posset. Verum quod Dn. Elector hanc de operatione militari reassumtam mentem Nos omnino clam habuerit, usque dum miles accinctus, & bellum Galliæ denuntiatum, & interca temporis nostrum in aula ipsius commorantem ablegatum ditissimis, quod immotus & inconcussus omnibus, qui nostris pactis adversa requirerent, resisteret, promissis, & pariter inani spe ulterioris de sustentatione sui militis tractatus eluderet, ipse Dn. Elector in literis suis, quibus Nos de hac sua intentione certiores reddit, non obscure fatetur, dum Cancellarium suum Brandse ablegasse scribit, quo Nobis hoc suum iteratæ expeditionis propositum exponeret, qui tamen sero satis & re non amplius integra hic appulit. Et hæc propria confessio sua refutat omnia ea, quæ ex post facto orbi persvadere satagit, satisfecisse se nimirum tenori pactorum etiam quà debitam hanc communicationem, & de cætero se præter illam debuisse Imperio hanc opem, quam tamen, de quo certi sumus, ultra quantum Imperio juxta ejus decreta debitum, non præstitisset, intu- 1675.

1675. *intuitu solum earum rationum, quas Mti Vræ pro ipsius causa afferre placuit, nisi exterorum ingentia subsidia accessissent, vel aliæ etiam ipsi factæ spes, quibus non semel à societate & amicitia Antecessorum nostrorum amotus est. Cum itaque luculenta rei evidentia demonstret, nostram cum Dn. Electore nuper exortam controversiam non niti injustis & illicitis illis principiis, quæ Mti Vræ à Dn. Electore, & reliquis nostræ causæ male cupientibus, sunt persvasa, nec displicentia, quam obinde nostrorum motu armorum in ditiones Electorales sumus testati, sit soli Galliæ sollicitationi adscribenda; quamvis concedamus, Nos Ser.o Regi Galliarum teneri per leges pacis Westphalicæ, per specialia cum Ipso, quæ tamen ejusdem pacis tabulis, & ipsa Mtis Vræ explicatione nituntur, inita fœdera, & per illum nexum, quo Nos vindicem & sponsorem transactæ nuper inter alte memoratum Regem, & Electorem litis promisimus, verum quod honestas ipsa & fides sincere data ut sanctissimum sociæ vitæ vinculum Nos adea adegerit. Ac quod denique animadversio illa Nostra pro aggressione rite haberi non possit, cum per unanimem moderatiorum gentium consensum non is qui arma primo infert, vel ut Nos, coacti religione sanctè observandorum fœderum ea solummodo maturioris reconciliationis ergo absque operatione hostili monstrat; ast potius ille pro vero censendus belli autore, qui lacessens alterum injuriis causam ultioni & armorum motui præbet. Itaque nulli dubitamus, quin Mtas Vra pro justissimo suo & integerrimo animo, quo adeo apud Orbem inclaruit, & vera à speciosis, justa ab iniquis discernere valet, mature has, quas superius adduximus, æquitate & fide suffultas rationes sit perpensura, & agnoscere, & quod Nobis potius guarantigia Imperii in vindicandis Imperii Constitutionibus & pactis, quam Dn. Electori in iis infirmandis debeatur, simul dijudicatura, contra Nos ad instantiam malevolorum nihil à Mte Vra aut per editionem avocatoriorum, ad alia adversæ mentis argumenta procurari, vel ab Imperio decerni posse, quod non repugnet veris justitiæ & æquitatis legibus, tranquillitatem communem, cui reducendæ tam sedulo & sincere invigilamus, longiq arceat, & Christianum orbem in majora discrimina, cædes & devastationes protrudat; quorum omnium vindex Deus causam juxta merita & ulciscetur, & proteget. Interea à Nobis nihil desiderari patiemur, quo mala hæc, in quantum per nostra hæc dissidia aggravescere possint, sanari & tolli queant. A Mte Vra hisce contendentes, velit amice experiri, quam pronus & promtus noster sit ad reconciliationem animus, modo pari, & pactis consentaneo studio Nobis obviam eatur, & quantum sumus daturi egregio Vræ Mtis componendi particularem hanc litem in literis suis præmemoratis testato desiderio. Quibus Mtem Vram divinæ protectioni ad prospera quævis animitus commendamus.*

§. 13. Ast Cæsari ista per se satis diluta videbantur; & Crocovius demonstrabat; Wangelino abunde indicatum, quid Elector agitet; eum tamen toto tempore de Regis sui sententia nihil aperuisse, ac semper defectum mandati excusasse. Præterea post decreta Imperii contra Gallum condita haut amplius consultandi locum fuisse inter Regem & Electorem super auxilio, quod hic præstare tenebatur, eoque nec communicatione opus fuisse: præsertim cum in omnibus pactis Cæsar & Imperium excipiatur, cujus obligationi nil derogari queat, sic ut nulla deliberatione opus sit, officium faciendum sit, nec ne. Anceps quoque fuisse consultationem cum iis instituere, qui pecuniis ab hostibus Germaniæ autorati fuerint. Ac si maxime detur circa communicationem quid omissum, tamen novissimis pactis cautum, ut si quid dissidii oriatur, id amica ratione componatur. Sed & idem jussu Electoris acriter instabat, ut Cæsar acta Svecorum hostilia, & infractæ pacis crimen habentia declaret, eoque nomine bellum in eos decernat, præsertim cum ipse absque contumelia Cæsaris deseri non possit, quod Sveci palam jactare non dubitent, ista ideo facta, ut Elector Cæsaris, ac fœderatorum partes deserat. Ut quoque Cæsar operam det, quo Sveci pariter à toto Imperio, ac fœderatis hostes judicentur; edicta avocatoria promulgentur: legatus Svecicus sequestris munere dimoveatur. Tum ut mature super administrando bello in futuram æstatem disponatur: ut Electoris securitati adversus Bavarum & Hanoveranum prospiciatur: ut Saxo, & Administrator Magdeburgicus moneantur, ne cum Svecis clandestina consilia misceant, utque Magdeburgi securitati prospiciatur. Addebatur, ut Cæsar C M florenorum Electori præstet, quo munitis oppidis rite prospici possit. Sed ad pecuniam aula ista aures obturaverat obtentu enormium expensarum; utut demonstraretur, Cæsarem tanta à fœderatis subsidia, & ex Imperio tributa accipere; cujus & provinciæ floreant, Electoralibus exhaustis; ac ipsius Cæsaris interesse, Electoris oppida ad vim repellendam probe instructa esse. Circa reliqua curæ sibi fore pollicebantur; sed

Objecta à Svecis diluuntur.

Elector Cæsaris auxilium exposcit.

1675.

Hhhhhh bellum

1675. bellum non prius indici posse, qvam exercitus in Silesia paratus, & consilia cum fœderatis collata sint. Utiqve tamen Electori auxilia submittenda, qvamprimum ipse in suas ditiones accesserit. Nam Cæsari paulo cautius procedendum, cum Electoris legatus Ratisponæ haut aperte in Svecos dicere audeat. Ac sane super auxilio Electori submittendo Viennæ sat frigide agebatur, qvod spes esset, Svecos ultro copias suas ex Electoris ditione revocaturos. Ac instabat Cæsar apud Bavarum; Svecis persvaderet, ut omissis Electoris terris plura tentare omitterent, ac in priori statu persisterent. Qvam in rem Bavarus prolixe operam suam pollicebatur, ad amplectendam pacem Cæsarem hortatus, qva obtentæ ejusmodi peculiares lites ultro expiraturæ. Ea super re Crocovius gravissime qverebatur: ista omnia spectare ad remoranda auxilia, & fœderatos per inania distinendos, ne fortia consilia capessant. Interim provincias Electoris plane comedi. Si fœderati ita agere pergant, Electori necessum fore alias sibi partes qværere. Contra Cæsarei non dissimulabant, à se adhuc dubitari, num Elector serio statueritarmis in Svecos rem gerere; qvod nondum propriæ ditioni subventum eat, ac in Franconia cum exercitu hæreat. Sed Crocovius demonstabat; uti ratio belli haut permittat fatigatum exercitum hac anni tempestate per tanta viarum spatia in recentem, ac vegetum hostem rapere; ita multo minus leges prudentiæ permittere, ut Elector cum Svecis manus conferat, antequam norit, qvid fœderati sint facturi, & antequam cum istis circa omnia conventum fuerit. Alias enormia facinora, qveis Sveci Electoris terris insultent, sat cautionis esse, nil clandestinæ collusionis inter Electorem, & Svecos agitari. Videbantur tamen Cæsarei paululum excitari, cum è Dania nuntiaretur, eum Regem terra mariqve Svecis bellum facturum, si à fœderatis reqviratur, & præstanda præstentur; simul apud Belgas instinctu potissimum Arausionensis mascula consilia capi. Unde Crocovius svadebat, ut Elector omnia Hagæ expediri, ac decerni curaret, ac ea demum Viennam adprobanda transmitteret; qvod heic ista ægre pervinci qveant ob solitum ejus aulæ lentorem, nimium in Romanos ritus respectum, ac invidiam erga Ordinum potentiam; per qvæ saluberrima qvæqve consilia corrumpi freqvens sit. Prout & Danus svadebat, ut Cæsar legatum suum Hagæ circa omnia plenis mandatis instruat, qvod ibi omnia promtius expediri qveant. Præsertim cum Viennæ tunc difficillimum esset liqvidum responsum extundere, nullo secreti Consilii directore, & reliqvis æmulatione inter se distractis, ac legatos ab uno ad alterum rejicientibus. 1675.

3. Mart.

§. 14. Haut eo magis cunctationem exuebant Cæsarei, excusantes, non posse Cæsarem Sveco-unanimos in se avertere, ne forte recta in Sileiam tendant. Sed revera erant adhuc aulæ Viennensi arcana cum Svecis commercia, qvod Benedictus Oxenstierna, eum Vienna digrederetur, ample cavisset, (id qvod Crocovio haut communicatum fuerat,) Svecos Cæsaris ditionibus abstenturos; ut ita Cæsarei lucri instar haberetur, Electoris provincias Svecis devorandas exponere, qvo suas servarent. Qvin & idem Oxenstierna sancte asseveraverat, Svecos nulli alteri ex Ordinibus noxam illaturos. Qva de causa & militem Francofurto, & Crosna Cæsarei immittere nolebant, nec avocatoria promulgare, qvoad Elector rem in Svecos gerere cœpisset. Sed & Sveci apud Moguntinum, Wurtenbergicum, & Casselanam instabant, ut officium inter ipsos, & Electorem interponerent, remorandis fœderatorum auxiliis. Erant qvoqve Electori multi parum benevoli in aula Cæsarea, qvorum numerus gliscebat, postqvam istius nules multorum Cæsareorum ministrorum prædia per Franconiam hibernis premebat; & qvia ipse donis eosdem mactare omiserat; qveis Principis lenitas fere audaciam addebat pleraqve pro suo lubitu agendi. Nec parum remoræ ab Hispanico ibi legato Balbasarum Marchione proveniebat, cui solenne erat modicæ pecuniæ parsimoniam maximis emolumentis, ac Reip. rationibus antihabere, nec minus mira sibi somnia fingere, ac inania captare; qvibus adeo pervicaciter inhærebat, ut omnia sursum deorsum verti, qvam semel utcunqve conceptam sententiam mutare mallet. A cujus qvoqve cavillationibus profectum erat, qvod superiore anno tractatus cum Electore extraheretur, non sine ingenti temporis ad rem gerendam idonei dispendio. Ac nunc falsis ejusdem nuntiis, ac asseverationibus nullo fundamento nixis, qvod Sveci in bellum erupturi non sint, aulæ illusum, ut remedia avertendo malo negligerentur. Unde Crocovio extremum remedium videbatur, per Georgium Fridericum Waldeccæ Comitem, qvem Arausionensis tunc Viennam miserat, ac Belgicum ministrum Cæsareis exponere, qvam necessarium sit Svecos Imperii hostes declarati. Hoc ni brevi fiat, non solum Electorem

Aula Cæsarea cunctatur.

7. Mart.

1675. rem alia consilia capessiturum; sed & eadem à Belgis excusante necessitate haut improbatum iri. Sed & ipse Elector Cæsari demonstrari jubebat, qvod ita circumspecte adversus Svecos agatur, id in causa esse, ut Danus in arma erumpere tergiverfetur, velut qvi semper ad Cæsaris, & Imperii exemplum provocet. Nec minus suspectum erat, qvod Cæsar Anhaltino Principi rescripsisset: si Elector manus cum Svecis conserere cœperit, arma se sua vi fœderis ad liberandas ejus ditiones sociaturum; qvasi iste auxilio misso defungi vellet, haut sumta in Svecos hostilitate; id qvod apud omnes fœderatos, ac cumprimis apud Imperium Electori maximæ fraudi futurum erat. Unde Cæsari utiqve loqvendum & scribendum de Svecis velut Imperii hostibus, ac Vienna expellendum ab Oxenstierna relictum hominem, qvi garrire non desinebat; Regi Sveciæ magnopere cordi esse pacem in Germania instaurare, cum Electore transigere, ac cum Cæsare, & Imperio sinceram amicitiam colere. Ista ingenti Crocovio Hocherus differebat: *Austriacorum fortunam nunqvam firmo pede staturum, nec Germaniæ de constanti qviete, ac felicitate cautum esse, qvamdiu Sveci vel latum pedem in Germania possideant. Non tamen præstare se posse eandem omnium Cæsaris ministrorum mentem esse; qvi iniqvum judicent, ab hoc periculum & sumtus tolerari, in alios emolumentum redundare. Ipsum tamen Cæsarem in ea sententia esse, ac nuper adhuc doluisse, novissimo bello Polonico rem eo deductam non potuisse, dum insuper habitis tot commodis per Polonorum præcipitantiam pax ineunda fuerit.* Cui Crocovius reponebat: sibi è Lisola, & Suchio cognitum, Lobcovicium in causa fuisse, ut Stetinum haut majore vi oppugnari potuerit, prohibito, ne sat machinarum submitteretur; eumqve causatum, non expedire Stetinum capi, qvod id paci obstaculum sit futurum. Qvod & Hocherus ita esse confirmabat. Demum cum nuntiatum esset, Danum Sveco bellum indicturum, ipse qvoqve Cæsar declarabat, se cum Svecis pacem abrupturum, si Danus, & Belgæ idem faciant. Ast Elector urgere non desinebat, ne Cæsar alios respiceret, sed potius suo exemplo fœderatis præiret; eoqve citra exceptionem mandata Wolfgango Friderico Cobio, cui in exercitû Silesiacum imperium erat commissum, mitterentur, ut secum copias societ; utqve Ratisponæ Sveci hostes judicarentur. Citra hoc enim Danum in bellum erumpere nolle; qvo qviescente omnia adversus Svecos destinata irrita fore. Nec eo magis Cæsar liqvidi qvid decernere volebat, qvoad Hagæ super omnibus convenisset. Et Cobio mandata mittebantur, ut se cum Electore tunc demum conjungeret, qvando is rem in Svecos gerere cœpisset. Usqve adeo diffidentia ex transactione ante biennium cum Gallo nondum exoleverat. Sed mox cum Elector in Svecos movens à Cobio reqvireret, ut copias secum sociaret, hic respondebat: sibi qvidem injunctum, ut itineri se paratum teneat: sed anteqvam id ingredi possit, mandata Vienna esse expectanda. Et tamen Otto Henricus Grana Marchio Hagæ asseveraverat, ostensis literis Cæsaris manu scriptis, Cobio jam injunctum, ad Electorem ubi reqviratur cum exercitu accedere. Qvin & cum Hagæ de certo die belli Svecis indicendi convenisset, & Crocovius interrogaret, num & Viennæ id futurum sit; Hocherus respondebat: Cæsarem id solum facere non posse. Nam Danum novas difficultates Hagæ movisse, ac inde Belgas qvoqve hæsitare. Eam qvoqve conventionem sub spe rati conclusam fuisse, nec constare, num Danus eam firmaturus, ac executioni daturus sit. Ita dum unus in alterum respicit, tempus incassum labebatur; ac nisi Electori divinitus tam illustris victoria contigisset, serum futurum erat Cæsaris auxilium extundere.

26. Mart. — 10. April. — 16. Maij. — Cob. — 9. Jun.

§. 15. Ast Ratisponæ, nondum apertis Svecorum destinatis, Elector his ullam offensæ causam præberi vetuerat. Sed post factam irruptionem Godofredus Jena libere loqvi, ac præcipue Protestantibus demonstrare jubebatur; uti Sveci hactenus jactaverint, qvantopere communis Protestantium res sibi cordi sint. Sed nunc specimen edere, qvid animi sub fucato verborum velo tegant. Unde & idem tunc pervicit, ut multis licet reluctantibus super libello ab ipso exhibito sententiæ perrogarentur. Ubi decretum fuit, Electori defensionem à toto Imperio præstandam, si abs qvocunqve in ejus ditiones hostile qvid tentetur, prout leges Imperii, Instrumentum Pacis, & SCta definiant. Circa qvod decretum utriusqve Senatus directores, ac Præsules, Burgundusqve peculiare studium in Electorem testabantur. Sed Bavarus omnem lapidem moverat ei remorando; ac à Svecis hospitia duntaxat dilatata excusabat: simul amicam compositionem tentari svadebat. Videbatur id SCtum insignis momenti, & qvanqvam Svecorum diserta mentio facta non esset, eos tamen notari satis patebat. Ac multi mirabantur ita promte contra istos decretum fuisse, qvi

Ratisponæ acta. 5. Jan.

1675. exercitum in Germania habebant, cum Cæsari magno labore opus fuerit, ut post tantas toleratas insultationes talia in Gallos decernerentur. Utile qvoqve fuerat, eo libello nullius nomen expressum, qvod eo modo nemini prætextum esset, palam id abnuendi, qvod legibus Imperii utiqve congruebat. Cæterum hoc fundamento posito Elector fatius judicabat, eam causam deinceps Cæsaris nomine velut ex officio agi, qvam si suo nomine libelli exhibeantur. Præstare qvoqve ut Svecus tanqvam Rex hostis Imperii judicaretur, qvam idem tanqvam Dux Bremæ & Pomeraniæ proscriberetur; qvod istod apud exteros, & fœderatos plus ponderis habiturum sit. In universum autem consultius videbatur id negotium apud Cæsarem urgere, velut SCtorum executorum, qvam denuo ad Ordines referre, ubi defuturi non erant, qvi negotium morarentur. Præsertim cum Bavarus officium componendo dissidio ingerere non desineret; ac multi cætera amici differerent; sat jam negotii cum Gallo esse, ac expedire Germaniæ, ne cum Svecis ad arma perveniatur. Per qvæ inania sermonum Electori hautqvidqvam consulebatur, cum nullum eam in rem idoneum remedium simul proponeretur. Et qvia is ideo in hanc molestiam inciderat, qvod aliis Ordinibus per arma oppressis obventum iverat; par qvoqve erat per arma eidem succurri. Ac prolixam tractationem ingredi, Svecis interim ditioni ejus incumbentibus, noxium erat; nec qva ratione hanc viam ingresso satisfieret adparebat. Post Sveci prætextum suæ irruptionis Ratisponæ vulgabant: *Esse eam privatam cum Electore litem: ex fœdere non satis ab hoc cum Rege communicatum fuisse. Nec Electori hanc irruptionem admodum ingratam accidere, qvod per eam plausibilis color præbeatur à fœderatis se dissociandi.* Qvæ à vero abeuntia Elector refutari jubebat. Nec aliud fœdere contineri, qvam ut super negotio pacis inter ipsos communicaretur; non autem, ut Svecos prius in consilium adhibere necessum sit, num alicui oppressorum Ordinum subveniendum, an minus. Num porro Cæsari ac Imperio tolerandum, Gallos ac Svecos sibi solis interpretationem Instrumenti Pacis arrogare? Eosdem Ordinibus præscribere audere, qvousqve fœdera inire debeant? qvo copiarum numero unus alteri assistere possit? Num par esse Svecos cum Gallo declarato Imperii hoste fœdus habere, cujus vi fas ipsis sit Electorem opprimere eam duntaxat ob causam, qvod Cæsari, & patriæ omnibus viribus adsistat? Num Electori ullo modo consulendum, ut fœderatis disjunctus ad separatos tractatus descendat, ac salutem & libertatem patriæ ab exteris proculcare patiatur? Qvas porro tractationis ambages expectandas, dum per tanta terrarum ac maris spatia de omnibus in Sveciam referendum est, Electoris interim civibus funditus exhauriendis? Sane si amica compositio ipsis cordi foret, Belgarum officium ante irruptionem legato Svecico oblatum haut insuper habituros fuisse; qvo satis ostenderint, omni alio respectu superius ipsis esse, Gallorum libidini velificantibus excitatam ab hisce belli flammam latius diffundere.

19. Jan.

27. Jan.

§. 16. Non tamen erat, qvod Elector Ratispona multum auxilii ultra verba processuri expectaret. Eqvidem Austriacalegatio Electoris causæ favere jussa erat, ut tamen nondum Svecos hostes judicaret. Paulo enixius studium ostendebant Catholici, qvod metuerent, ne in ipsorum fraudem Elector cum Svecis transigeret. Sed publicus Imperii exercitus tenuis, & vix pontibus ad Argentoratum tuendis sufficiens: & qvia multi Ordines suos ex eo exercitu milites dimittebant, ac stipendia negligenter solvebant, metus erat, ne iste plane dilaberetur. Ac Rheno vicini populi ipsi auxilio indigebant. Sed & nondum Ratisponæ enixius urgeri poterat Svecos hostes judicandos, qvod Cæsareis id præmaturum videretur. Igitur libellum qvidem de Svecis qverentem exhibuerat Jena, nondum tamen exigere jussus, ut de eo ad Senatum referretur, qvoad privatim singolorum mens explorata fuisset, num de majore suffragiorum parte cautum esset; & vel ideo interposita mora opus erat, ut legati domo mandata petere possent. Qvid porro solidi à conventu Ratisponensi sperandum foret, singulos considerantibus res excusabat. Moguntinus tenues vires excusabat. Coloniensis, Trevirensis, Palatinus cum domesticis malis conflictabantur. Bavarus medium se gerebat, qvi & legato suo præscripserat, ut cum Sveco, & Hanoverano super una sententia conveniret. Saxo nil nisi pacem occinebat. Plerisqve studium hactenus fuerat, qvamdiu res ferret, sibi, suisqve peculiariter consulere, ac suas sibi rationes præ oculis habere, qvicqvid communi patriæ, aliisqve ejus membris fieret. Inferior Saxonia in se divisa, plerisqve neutras partes seqvi volentibus, Hanoverano Svecis innexo. Westphalicus Circulus belli mala cumprimis senserat, incumbente exercituum parte, & Gallis

Ab Ordinibus parum auxilii petendum.

26. Mart.

Habitus animorum tunc conventus Ratisponensis.

1675. Gallis nondum plane exclusis. Plurimos, ne Svecos offendere vellent, imbecillitas prohibebat: apud cæteros, qvi aliqid poterant, iste mos invalescebat, ut statim subsidia deposcerent; ni darentur, desides aliorum labores spectaturi. Non paucos offenderat, qvod fœderatorum exercitus, subigente licet indeclinabili necessitate, transitibus, ac stativis molesti ipsis forent, nec, prout leges præscribunt, consumta solverent, ultro hospites pecuniam poscentes. Ac aliqvi haut obscure fremebant; si talia declinari neqveant, se malle eadem ab extero Rege, qvam ab aliqvo suæ Reip. consorte tolerare. Unde maxima pars pacem anhelabat, ac eam pridem haut occupatam qverebatur. Aliqvi disserebant; se credidisse, cum Elector tam longe à terris suis discederet, fat cautum ei fuisse, à Svecis nil infesti impendere. Nunc non posse eundem majus beneficium patriæ dare, qvam si adversus ipsos in hostilia non erumpat, ac arreptis qvæ offerantur conditionibus paci promovendæ incumbat. Eqvidem par esse, ut cuivis injuste læso satisfiat. Sed incertum esse, an id etiam post plura tolerata mala obtinendum sit; qvin injuriarum autores, ubi viribus prævaleant, insuper præmium poscere, & accipere. Unde debilioribus in lucro habendum mature exitium declinasse, ac reliqvias fortunarum qviete possidere. Bello extracto verendum esse, ne omnia in deterius ruant, minuentibus indies Germaniæ viribus, ac per qvotidianas rapinas, & incendia exhaustis, dum misera suis hostiumqve exercitibus proteritur. Cum superiore æstate in Galliam irrumpi non potuerit, id nunc multo difficilius fore minore armorum paratu, ac Svecis cum exercitu in Germania consistentibus: qvibuscum si ad manus veniatur, associante se Bavaro, & Hanoverano, jam civile qvoqve bellum præsto esse. Svecorum autem munitiones mari adsitas plane non, aut ægre expugnari posse; qveis & tantum pecuniæ à Gallo suppeditetur, ut subinde exercitum supplendi facultas sit. Utriqve Regno intestinam qvietem constare, ac bellum in alieno geri. Germaniam contra in se divisam, ubi qvidam Ordinum non solum Reip. auxilium subtrahant, sed & alios id facere volentes impediant, atqve hostibus velificentur. Qvæ mala provenniant ex abusu libertatis, ac juris fœderum cum exteris. Sane speciosum id jus, & magnificum, & in qvo præcipuum libertatis specimen resideat; sed ex qvo demum totius Imperii exitium proventurum sit, si Ordines ita proterve eodem abutentur, nec qvævis fœdera accurate rationibus totius Imperii attemperent. Qvid enim spei superesse salvam fore patriam, si validissimis Ordinum integrum sit, iis Regibus, qveis in enervanda, ac subruenda Germania summa consiliorum vertitur, per fœdera se innectere, ex qvibus vel vires illis sociare, vel saltem qviescere teneantur, dum qvam maxime decretum publice bellum adversus istos geritur? Qvos meminisse decebat, ab exteris illis, qvicqvid blandiantur, non aliud ipsos beneficium manere, qvam ut reliqvis oppressis eandem postremum sortem subeant. Qvin omnem salutem suam, omnem dignitatem ab Imperio pendere; qvod qvo florentius, ac formidabilis sit, eo magis singulorum qvoqve Ordinum autoritatem apud exteros gliscere. Unde & aliqvot ante annos, cum Palatinus Elector fœdus cum Galliæ Rege iniret, ac ejus ablegatus reliqvis absolutis non citra anxietatem excipiendam sibi diceret Electoris obligationem erga Imperium, Lionnæum subridentem dixisse: num de hoc dubitare par esse? Nam ni iste Princeps sit Imperii, cum nullo numero esse. Qvamdiu tamen huic malo medicina nondum sit inventa, utiqve metuendum esse, ne Sveci, & Galli plura munita loca occupent, eoqve ultro satisfieri sibi postulent. Unde nil aliud superesse, qvam mature, dum fœderatis adhuc insignes vires sunt, pacem amplecti, & satisfactionis loco habere hostes Germania dimovisse, & majora mala declinasse; ac in futurum feliciorem occasionem stabiliendæ securitati patriæ expectare. Eqvidem ostentari tot præpotentium Principum societatem, qvalem deinceps combinare haut in proclivi futurum sit. Sed eam ipsam multitudinem, & qvod tantis terrarum spatiis dividantur, in causa esse, qvod omnia ita tarde, ac difficulter procedant, ac multæ egregiæ occasiones rem gerendi incassum elabantur. Tum eosdem peculiares per respectus, & privatas æmulationes in diversa distrahi. Ac si Belgas pecuniarum erogandarum tædium capiat, omnia velut vado hæsura. Exemplum in Electore conspici, cujus terris Sveci qvartum jam mensem incumbant; qvorum destinatis dudum prævisis nil oppositum fuerit. Unde ei fat causarum esse ad alia consilia capessenda, ne idem qvi priore bello exitus seqvatur, ubi post tot exhausta mala Svecis ac Gallis tam insignes provinciæ concedendæ fuerint, magna vi pecuniæ superaddita. Præsertim cum bellum indies longius per Germaniam dif-

S'il n'est pas Prince de l'Empire, il n'est rien.

1675. diffundatur, & Gallus nunc eo diutius sumtus belli toleraturus videatur, qvo majoribus, qvam tunc viribus, ac meliore domi statu instructus sit: simul Svecus jam in partes concedens armis juxta, & consiliis Imperium distrahat, ac utriqve Regum multi nostratium studeant. Sane auri sacram famem apud multos eousqve invaluisse, ut ob Gallicam pecuniam insuper habita jurisjurandi religione Principes suos, patriamqve prodere non dubiteut. Addebantur multa de singulari providentiæ divinæ regimine, qvæ bonis multa sæpe improspera accidere permittat, fortuna interim improbis adspirante. Forte & sat honestæ pacis spem nimia propriarum virium fiducia repudiatam, ac hostium vires justo minoris æstimatas; cum nunc experientia satis constet, etiam sapienter cogitata haut ita promte effectui dari, nec ita facile in Galliam penetrari posse. Eqvidem Austriacis, & Burgundis continuationem belli ingerere in proclivi esse, cum illi bellum in alienis terris gerant; Hispani bello amissa recuperare velint. Si Elector cum Svecis collidatur, belli flammam per intima Germaniæ diffundendam; certam isti molestiam, curam, pericula, ac sedem belli in propria ditione pariturum; ac si feliciter alea cadat, utrumqve Regem retenturum, qvæ jam possideat. Nam Gallo tam multa esse, qvæ aliis eripuerit, ut vel parte horum reddita, efficere possit, ne sibi, aut cuipiam suorum sociorum qvid amittendum sit. Ista qvidem, prout cuiqve inclinatio, Ratisponenses disserebant; ut tamen omnes qvid fœderati, ac præcipue Danus, facturi essent, aucuparentur, pro successu & ipsi sermones temperaturi.

A Saxonicis Circulis parum auxilii exspectandum.

23. Febr.

§. 17. Nec major ad ferendas Electori suppetias promtitudo utriqve Saxonico Circulo, qvos præ reliqvis par erat conniti ad restringuendum incendium apud se exortum. Sane Saxo in conventu Lipsiam indicto, (ad qvem Elector neminem miserat, vitandæ collisioni,) non obscure Svecis favisse visus fuerat, ac ne qvahos offenderet, solicite caverat; qvi & eidem persvaserant, velut pro commodis rei Evangelicæ niterentur; prorsus qvasi Gallus in Protestantium gratiam bellum suscepisset, aut Elector hos impugnatum iret. Qvo conventu & Sveci multa jactabant de suo in pacem studio, ac uti tanta cum modestia in Marchia agant, ut nulli fere qverendi causa sit. Nec à se qvid hostile agitari, sed tantum Electorem permotum iri ad observandam Pacem Westphalicam, ac 1675. fœdus cum ipsis initum; qvo facto se protinus iterum sine noxa digressuros. Se qvoqve paratos Circuli officium admittere isti litigio componendo. Qvod & interponere Circulus decrevit. Id qvod Elector repudiabat; ac potius par esse ab hoc militem vindicandæ suæ ditioni expediri. Nec qvidqvam profici langvidis literis, qvæ ad Svecum scribebantur super revocandis ex Electoris ditione copiis. Qvin eodem conventu multæ qverelæ in transitus, & hospitia copiarum resonabant, qveis non obscure Elector perstringebatur. Qvin Saxo Waldavium miserat Prenzloviam ad Wrangelium, ut super medio statu cum hoc ageret. Nec plus proficiebat Elector, dum Domos pacto mutuæ successionis sibi innexas auxilium poscit. Nam Saxo id ad communicationem cum reliqvis rejiciebat, nec ex eo vinculo ad submittendas copias teneri se judicabat: officium tamen apud Svecos interponere haut omissurum. Post penitius explorandæ Saxonis menti Franciscus Meindersius missus, obtentu sumto, ut eum *29. Maij.* de insidiis moneret, à Svecis Erfordiæ structis, qvas præverti maxime ex ejus re sit, nondum exolita memoria malorum, qvæ qvondam Sveci toti late viciniæ ex ista urbe intulerant. Qvod monitum grato animo ab isto acceptatum; qvi & laxis duntaxat verbis de suo in Electorem studio testabatur. Sed auxilii ab eodem nil sperari poterat, qvod nullus in promtu miles esset, ac Ordines provinciales ad paranda arma conferre qvid abnuerent, fratribus qvoqve renitentibus. Pollicebatur tamen, se Ratisponæ Electoris petitis suffragaturum. Sed & Sveciæ Rex nomine Ducatus Bremensis conventum Inferioris Saxoniæ Luneburgum indixerat, eo præcipue fine, ut securi- *28 April.* tatem sibi provinciæ Bremensis ab universo Circulo præstandam stipularetur. Qvam ob causam Elector eum conventum inhiberi cupiebat, sed frustra, cum Cellensis Dux in eum consensisset, ac id se retractare posse negaret. Unde anceps deliberatio erat, qvid facto opus foret, qvod Elector Svecum hac rerum facie directorem agnoscere non posset, ausis suis hinc præsidia petiturum. Nec tamen Circulo jus videretur à directoris munere excludere nondum ab Imperio hostem judicatum. Ut tamen qvæ Sveci moliebantur, disjici possent, placuit Ledeburium, & Joannem Butendachium eo mitti, ut tamen procuratorium suum Sveco non ederent, nec in consessu comparerent, ne hujus

1675.

hujus directionem agnoscere viderentur, ut tamen apud singulos ejusdem conatibus obsisterent. Post tamen Elector legatos inde discedere jussit, prius apud Ordines testatos, uti notorium sit, qvam hostiliter Sveci cum ipso egerint in gratiam Galli, professi Germaniæ hostis. Unde à se Svecorum directionem agnosci non posse, ac contra omnia, qvæ heic agantur, præcipue qvæ se spectent, protestari, ac sua jura sibi integra servare: simul auxilia Circuli exposcere. Tum & libellum exhibere, Svecorum acta depingentem; ad qvem Sveci passim inculcata reponebant. Uti autem Elector nil ibi obtinuit, nisi ut literæ ad Regem, & Wrangelium scriberentur super revocandis copiis, imbelle remedium contra armatos: ita nec Sveci operæ pretium fecerunt, Ordinibus negantibus, super tutela Bremensis provinciæ consultatione opus esse, in qvam nondum qvid tentatum sit, nec an qvid deinceps tentandum constet.

15. Maji.

Elector collisionem cum Hanoverano declinat.

§. 18. Tali igitur universorum Ordinum circa opem Electori ferendam incuria, in lucro habendum erat prohibuisse, ne unus & alter eorum hostibus se adjungeret. Qvo fine præcipua cura erat circa Joannem Fridericum Hanoveranum Ducem, fœderi Svecico innexum, & Præsulem Monasteriensem lubricæ fidei, & turbandi avidum. Præsertim cum super isto Elector Vienna monitus esset, velut nondum offensæ oblito, qvod hic olim lite inter fratres Georgio Wilhelmo studuisset. Id qvod iste nunc ulturus sit, irruptione in Electoris ditiones Westphalicas facta, & obsessa Minda, si occasio detur. Eidem Duci qvoqve fœdus cum Gallo contractum fuerat, qvo tempore Gallus cum Sveco qvoqve in Electorem fœdus iniverat. In isto articulus secretus fuerat, qvo Gallus sese obstringebat ad Bremensem provinciam Duci à Svecis curandam. Id cum Sveci rescivissent, & super ejusmodi fraude cum Gallo expostulassent, hic excusaverat: *qvia Hanoveranus tunc nullo modo in partes pertrahi potuerit, ejusmodi speciosis promissis eum inescandum fuisse. Nunqvam autem animum sibi fuisse ista promissa servare.* Hanoveranus igitur, ut humanitate, & ostentata, qvæ de ejus generoso animo concepta foret, fiducia ab hostium consiliis averteretur, aut saltem ne noceret, opera dabatur. Hic ultro ad Electorem literas dederat, qvibus monebat; cum Sveci legiones in Pomerania contrahant, vicinis, ac præcipue Electori prospiciendum esse, ut istorum conatus, si qvi sint, prævertantur. Cui Elector

4. Dec. 1674.

viciffim exponebat, qvod inter se, & Svecos actum foret, ac uti ipse his nullam idoneam offensæ causam dederit. Simul auxilia poscebat, si forte ab istis invadatur. Nam fœdera, qvæ Duci cum Gallo, & Sveco intercedant, utiqve exceptionem Imperii, ejusqve Ordinum habere. Simul Gerhardum Joannem Ledeburium ad eundem mittebat. Is cum qvæ jussus erat in eum sensum proposuisset, Dux testabatur, *se omnia collaturum paci patriæ præstandæ. Sibi qvidem cum Sveco fœdus esse, sed qvod non ultra defensionem porrigatur. Sibi relatum, id Svecos qveri, Electorem novissimam cum Gallo pacem, qvam ipsi præstandam receperint, violasse; super fœdere cum Belgis recens inito haut mature communicasse; cum rata parte ad exercitum Imperii missa defungi potuisset, totum exercitum in Gallos duxisse; extra fines Imperii Belgis ad Graviam copias submisisse: qvæ non sine specie jactari videantur. Sibi tamen non ulterius de his constare, qvam Sveci retulerint. Si Elector aperire velit, qvomodo ea res cum Svecis componi qveat, se magno studio officium interpositurum.* Addebat; *se in diversa distrahi per tot legatos, qvi repugnantibus invicem petitis ipsum obtundant. Optare, ut per pacem his curis solvatur. Interim successus rerum sibi speculandos, ac pro horum captu consilia capessenda.* Aderat qvoqve Antonius Ulricus Dux Brunsvicensis, qvi ne iste Svecis se innecteret, instabat. Ac sane haut crediderat Hanoveranus, fratrem Ernestum Augustum itidem in fœderatorum partes descensurum, aut rem eo redituram, ut Sveci arma in Germaniam moverent. Tandem respondebat; *Elector paci promovendæ studeret, atqve id ageret, ut æqvæ conditiones, qvas Gallus offerat, acceptentur; ante omnia autem, ut cursus armorum sistatur. Si arcus nimium intendatur, facile ingens malum Germaniæ inde nasci posse. In se qvidem nil ad istum finem faciens desideratum iri. Interim securitati suarum ditionum prospecturum.* Cæterum adparebat, Hanoveranum sese obstrinxisse ad arma cum Svecis socianda, si in bellum res eruperit; cujus rei pœnitentia nunc subibat, ut si dextre id fieri posset, conventa haut ægre retractaturus esset; præsertim cum perspiceret, distorta Svecorum consilia brevi corruitura. Unde optabat, Svecis obstacula objici, qvo minus in Electorem hostilia expromere qveant. Sed literis ad Electorem datis Dux judicium suum de conatibus Svecorum suspendebat. Se consilia sua semper ad pacem retulisse: sperare Electorem idem facturum; paria de Svecis confidere, oblato iterum

21. Dec. 74.

1675. iterum suo officio. Cui vicissim Elector; *Sibi non minus quam Duci curæ fuisse pacem amicis modis promovere: sed cum id in præsens non nisi per arma fieri potuerit, decretis Imperii parendum fuisse. Equidem singulorum consilia, & negotia non eodem modo tractari, ac sæpe propria emolumenta validissimarum instar rationum obtinere. Ast decreta Imperii peculiaribus cujuspiam rationibus superstrui non posse. Abs se ex singulari in patriam amore, & ob Electoralem Unionem jurejurando firmatam plus quam pro rata parte præstitum, magis laudandum, quam pro superfluo habendum: nec ratæ partis inter Ordines designationem impedire, quo minus quis liberalius in usum patriæ præstare possit. Svecos novissimi cum Gallo pacti evictionem hautquidquam in se suscepisse, de qua in ipso tractatu ne verbum quidem extet; in quo & disertis verbis officium erga Imperium reservatum sit. Postquam Gallus Germaniam hostili modo invaserit, non amplius illicitum esse etiam ad Gravam illum oppugnare. Si ipse transitu sui exercitus alicui Ordinum molestus fuerit, cognitionem penes Svecos non esse. In fœdere denique Svecico diserte cautum, si controversia quid inter ipsos oriatur, id non vi, sed amica ratione componendum. Sicut nimis quam diluti sint colores, quos Sveci fucandis suis ausis misceant.*

6. Jan. 75.

§. 19. Mox irruptione à Svecis facta Elector per literas Hanoveranum auxilia poscebat. Cui hic respondit: *Se dubitare, num pax per arma sit promovenda, ac annon potius Germania majoribus miseriis sit involvenda, cum bellum per exterorum opes, & ob horum utilitatem geratur. Unde tractatus optimam compositionis viam fore, in quos Gallus admodum facilem se ostendat; nec minus Svecos pronos esse instaurandæ cum Electore amicitiæ. Igitur quoad tentatum fuerit, quid amica ratione proficiatur, auxilia à se præstari non posse.* Missus inde ad Ducem Cunradus Wilhelmus Lentius, qui denuo auxilium ex decreto Imperii exposceret, & qvia notorium sit, Galli instinctu Svecos accepta pecunia hanc irruptionem fecisse. Ducem antea declarasse, se omnia facturum, quæ decreta Imperii reqvirant, & ipse Imperio, & ejus membris debeat. Eundem qvoqve per fœdera cum Gallo, & Sveco impediri non posse, qvo minus auxilium præstet, cum Svecus sine justa causa Electorem, & Imperium invaserit. Fœdus autem cum Sveco defensionem duntaxat spectare, qvam Dux præstare non teneatur, si iste ob invasionem prius factam in suo impugnetur. Multo minus id fœdus locum habere, ubi ipsum Imperium invadatur, qvod sine dubio in Ducis qvoqve fœdere exceptum sit. Frustra objici, qvæ Sveci fecerint, inter hostilia haut habenda, cum contrarium res ipsa loqvatur. Nec de amica compositione cogitandum. Sed cum infesta indies intendantur, non nisi legitimam defensionem, & propulsationem locum habere; præsertim cum tota ditio sit pessumdanda, dum tractatio adornatur. Ac se jam Dano fidem dedisse super tractatu absqve ipso cum Svecis haut suscipiendo. Qvod si autem Dux ad auxilia ferenda permoveri non possit, saltem id nitendum, ut medium se hoc bello gerat. Lentio ista proponenti Dux humaniter admodum reponere: *Dolere sibi, quæ Electori acciderint. Sibi hactenus relatum Svecos modeste agere hospitiis contentos, quæ jam passim in Imperio toleranda sint. Haut adeo tamen a se Svecorum durius acta probari, multo minus ea se tuiturum. Quæ leges & decreta Imperii, tum officium erga ejusdem Rep. membra reqvirant, citra tergiversationem præstiturum. Sed nondum audisse, Svecos ab Imperio hostes judicatos: & Svecos excusare, à se pacem haut abruptam, dum nil aliud agant, quam quod Cæsar, & Elector in aliorum Imperii Ordinum ditionibus sibi permittant. Etsi longe a se absit, ut Svecorum acta excusare velit. Optare, ut à se conferri quid possit huic dissidio citra ambages componendo. Sed metuere, ut ultra amicum officium offerre quid possit. Per Svecicum fœdus sibi integrum non esse omnibus viribus Electori adsistere, ni Sveci directe Imperium invadant, aut hoc istos hostes declaraverit; quo casu obligationem, qua Imperio tenetur neglecturus haut sit. Sibi haut propositum ad augendam Svecorum potentiam quid conferre, propriis domus noxæ cessuram. Sed quantum per fœdus Svecis promiserit, tantum à se præstandum, nulla in Imperium injuria. Ratam partem ad copias Circuli se contulisse. Plura in præsens præstare haut tutum videri, finibus suis Cæsareo, & Monasteriensi milite circumcirca imminente, incertum quo animo. Cæterum se nil suscepturum, quod Imperio, & Electori displiceat.* Ista Elector Cæsari referebat, ut Svecos hostes declarare maturaret; id qvod multas machinationes Ratisponæ dissipaturum, ac unionem Ordinum promoturum, simul Hanoverano prætextum tergiversandi ademturum sit. Unde legatus Hispanicus Viennæ proponebat, ut Bremensi provinciæ mediæ indulgeatur agere ea lege, ut & Hanoveranus neutri parti addictus agat; qvo fine eidem subsidia danda. Atqve idem per-

Negotiatio cum Hanoverano continuatur. 27. Jan.

10. Febr. Lente.

1675.

17. Febr.

1675. persvaserat, Electori in animo esse Bremensem provinciam invadere. Qvæ omnia à ratione abhorrere Crocovius demonstrabat. Ast Duci Elector reponi jubebat: *Qvi contra Instrumentum Pacis aliqvem Ordinum opprimat, uti Sveci faciant, eum utiqve contra Imperium agere. Regem Sveciæ literis ad Ordines Imperii datis profiteri; se vigore fœderis cum Gallo Electoris ditiones invasisse, haut nullam aliam ob causam, qvam qvia ipse Imperio tutando incumbat. Wrangelium qvoqve scripsisse, se non prius Electoris ditiones relicturum, qvam is adversas partes deseruerit. Jam se nullas alias partes, qvam Imperii amplexum. Porro qvi unum ex Imperii Ordinibus invadat ob causam, qvæ hoc spectet, eum totum Imperium invasisse censendum. Qvæ ipse in aliorum ditionibus fecerit, longe differri ab iis, qvæ Sveci in Marchia patrent; ac longe diversum utrinqve scopum esse. Se suppetias ferre Imperio; Svecos Gallo Germaniæ hosti. Se veniam Ordines exposcere, ubi necessitas subegerit in expeditione eorum ditiones tangere, & adqviescere iis, qvæ cum istis convenerint. Svecos nulla denuntiatione facta in Marchiam irrupisse, pro libidine grassari, omnia funditus evastare, qvæ consumere non possint avehere. Extare qvoqve decreta Imperii, ut ipsi adversus omnes, qvi in Galli gratiam suas ditiones invasuri sint, tutela præstetur.* Unde Dux Oesnerum ad Wrangelium mittebat, de grassationibus Svecorum per Marchiam qvesturum; qvas Wrangelius inficiari ausus fuit. Cæterum adparebat Ducem consilii ancipitem esse, cum inde Cæsar, & Elector, inde Regii ablegati, Pufendorfius, & Verjus urgerent. Unde is ad proposita ab Electore nil præter amicam compositionem, & ne Bremensis ditio invadatur, ingerebat. Atqve idem tamen, etsi Electori semper humanissimis verbis respondisset, Kielmanseccio Cæsareo legato confirmarat, contra Cæsarem, & Imperium se nil tentaturum. Sed si qva Electori, & Belgis nocere possit, haut omissurum. Cum itaqve nil liqvidi responsi extundi posset, Elector Lentium inde revocabat.

Oesner.

Kielmanseck.

11. Mart.

§. 20. Haut ideo tamen id negotium urgere desistebat Elector, sed misso Cellas Ledeburio eum Ducem rogabat, ut & is operam navaret ad fratrem partibus Svecorum abstrahendum; tum ut penitius istorum Ducum consilia exploraret. Ad Hanoveranum autem Lentius denuo missus, ut proponeret; qvia Dux in partes descendere dubitet, ut seqvestris munus, qvo Svecus exciderit, una cum Angliæ Rege suscipiat. Nam nonnulli Hagæ id consilii suggesserant, qvo ejus Ducis amicitia, & fœdus Svecis inutile redderetur. Ad qvæ Dux; *Qvæ offerantur sibi admodum honorifica; at ad eadem suscipienda per bonum publicum se obstringi, si modo officium suum ab omnibus admitti qveat. Sed qvia Gallus, & Svecus ipsum inter fœderatos suos numerent, citra suspicionem titubantis fidei non posse iis operam suam ultro offerre. Si tamen Elector per Anglum efficere qveat, ut is apud eos Reges ipsius operam eum in finem commendet, et suscipiendo pronum se esse. Sed cum tempus reigerendæ propinqvet, necessarium esse tantisper inducias iniri. Tum constare debere, cui fundamento partes tractationem superstruere velint; num Westphalicæ paci insistatur, aut qvid aliud qværatur? Necessum qvoqve esse, ut circa Wilhelmum Furstenbergium temperamentum inveniatur, cui admittendo Gallus proclivus sit.* Contra Elector Duci demonstrari jubebat: si ipse eousqve Regibus adversus officium patriæ debitum obstringatur, ut se ad compescendos aggressores tendentem invadere teneatur, prudenter eum facere repudiato seqvestris officio; qvod Svecus hanc ob causam eodem exciderit. Ast si obligatio ultra defensionem haut porrigatur, eam seqvestris functioni haut officere, qvod & Anglo cum nonnullis inter se bellantium ejusmodi fœdera intercedant. Ac eo minus scrupuli subesse, qvod, dum Svecus primo se velut Imperii Principem invasit, Ducem ab auxilio per fœdus alias ferendo absolverit. Igitur pressius mentem suam declararet Dux; ac si id officium non abnuat, se effecturum, ut id per Anglum ipsi offeratur. Ast Dux, qvo ista tenderent satis perspiciens, declarabat; *Se à suscipienda ista opera non abhorrere, modo Daniæ Rex eandem simul subeat: ita enim Gallum, & Svecum commodissime ad æqvas pacis conditiones admittendas permoveri posse. Igitur efficeret Elector, ut Dani officium à fœderatis reqviratur. Nam Reges judicaturos, si è suis partibus aliqvis ob suscipiendum seqvestris munus sibi amittendus sit, æqvum esse retinendo æqvilibrio, ut ex altera qvoqve parte qvispiam, ac potissimum Danus id functionis subeat. Cæterum qvo modo ipse Regibus sit obstrictus, pandere se non posse, qvod hi secretum id haberi velint. Id tantum dicere; se nunqvam nexum, qvo Cæsari, & Imperio stringatur, neglecturum, nec in fraudem Electoris qvid suscepturum; nec minus datam Regibus fidem impleturum, ac ita actiones suas temperaturum, ut ea totius orbis judicio adprobari qveant.* Post aliqvam tamen moram interjectam dicebat: de se-

Hanoveranus ad suscipiendum seqvestris officium invitatur.

14. April.

22. April.

25. April.

21. Maij.

1675. qvestris munere jam ferum esse. Si de eo ante tres menses constitisset, id negotium apud fœderatos suos præparari potuisse. Cum Lentius de servando medio statu moveret, ac ne Dux Electoris destinata circa ditionem suam ab hostibus repurgandam impediret; is reponebat: se amicitiam Electoris maximi æstimare, ac probe cauturum, ne eum offendat; ac sperare sibi ad id ansam præbitum haut iri. Qvousqve fidem suam Regibus obstrinxerit, successu temporis adpariturum. Optare se, ne ipse ei negotio misceatur. Per isthæc ambigua tempus extrahebatur, Electore in ancipiti relicto. Ac Hanoveræ sibi ea spe blandiebantur, Danum in arma haut erupturum; Monasteriensem consilia mutaturum; simul Bavarum aperte arma pro Gallo sumturum: qvi & tunc temporis copias contrahebat; cui compescendo Cæsar viciſſim octo militum millia ejus finibus admovebat. Simul per Philippum Palatinum Sulzbacensem ejusdem animus tentabatur, ut Regiis se partibus dissociaret. Is qvippe ob litem Holmiæ inter se, & Magnum Gardium exortam hunc summopere oderat; eoqve non præsentior ipsi vindictæ occasio nascitura erat, qvam si bellum hoc Sveciæ improspere succederet, istum fortunis plane eversurum.

14. Maij. Mox cum Electoris exercitus jam è Franconia moveret, Dux & ipse legiones suas ad Eimbeccam contrahebat, speculaturus, qvid Cæsar, & alii suscepturi sint. Et cum audisset, Electoris exercitum facto circuitu suas terras haut tetigisse, id vehementer sibi placere ostendebat, testatus; se summopere connixurum, ne ipse in hujus belli partem veniat, qvoad liceat, & qvousqve sua obligatio per temporum mutationem ad id inevitabilem sibi necessitatem haut adferat. Interim amicam compositionem optare. Qvæ uti Electori non plane satisfaciebant: ita Gallici, ac Svecici ablegati Ducis tergiversationem, & nutantia consilia impatienter admodum ferebant. Qvibus fœderum fidem subinde occinentibus Dux reponebat; *Fœdera à Principibus sumi solere, ut statum suum firment, non ut evertant.* Et qvia metus erat, ne Sveci superato Albi junctis cum Hanoverano copiis bellum in meditullium Germaniæ transferrent, Cæsar misso Windischgræcio Comite Ducem valde urgebat; ut hunc pœnitentia icti cum Sveco fœderis subire videretur. Contra Cellensis Dux contendebat, si Hanoveranus auxiliario duntaxat nomine Svecis adsistat, hujus ditioni viciſſim parcendum. Nam inter fratres ita convenerat, ut Cellensis fœderatis, Hanoveranus Regibus auxilia ferret, utraqve bellantium parte cautura, ob auxilia illa neutrum hostili modo habendum. Id qvod à legato Cæsareo velut à ratione alienum repudiabatur.

Monasteriensis in fœderatorum partes trahitur. §. 21. Circa Monasteriensem Elector antea laboraverat, ut à Cæsare non nisi modicis armis instrueretur. Sed qvia mobile, & qviescere nescium viri ingenium sat perspectum erat, simul constabat, magnis pecuniæ summis eum à Gallo tentari, Viennæ instabat, ut Cæsar utiqve in partibus eum retinere studeret. Nam & is jam nutabat, postqvam Cæsareorum præfectorum aviditas, qvæ copiis suis deposcebat, hospitia subtractum ibat. Is porro jam anno superiore, & post per Matthiam Smisingium testatus fuerat de cupidine amicitiam cum Electore colendi, ac fœderi ejus se innectendi; idqve aliqvoties iteraverat. Qvibus verbis num qvid solidi subesset, ut Elector exploraret, Wolfgangum Ernestum Ellerum, Casparem Smisingium, Joannem Meindersium, & Rudolfum Glandorfium ad istum ablegabat obtentu controversias super limitibus componendi; rem tamen ita caute tractare jussos, ut initium super fœdere movendi à Præsule proficisceretur, ne ubi à se id offerretur, is, prout erat versipellis, eodem negotio abuteretur. Iste cum prolixe de studio suo testaretur, eoqve fine Blaspielum ad se Saſſenbergam accedere peteret, Elector ostentandæ fiduciæ ditiones suas Westphalicas ei commendabat. Unde hic, cum è Clivia ad exercitum in Franconiam regrederetur, Ferdinandum Furstenbergium Paderbornensem Præsulem rogabat, ut & is Monasteriensem in bonas partes pertrahere studeret, cujus opera hac tempestate utilis esse qveat. Id qvod Cæsari valde probabatur, qvi & ipse eo fine per Joannem Fischerum cum isto agebat, ut exercitum novem millibus bellatorum constantem præberet. Cum itaqve Paderbornensis officium apud Monasteriensem non sine fructu fuisset, Elector Blaspielum ad hunc ablegabat, testaturum; gratiſſimum sibi esse, ipsum oblivioni traditis anteactis amicitiam secum stabilire velle. Et qvia in aprico sit, vicinos Reges id agere, ut Germaniam opprimant, Ordines Imperii à capite, & se invicem divellant, pessumdatis, qvi ad ista conspirare abnuant: se non dubitare, qvin ipse ex fide in patriam, ac Cæsarem exterorum conatibus sese oppositurus, Imperiiqve salutem pro virili fulturus sit. Simul fœdus cum isto adornare jubebatur. Blaspielus cum ad

11. Febr. 25. Mart. Eller. Glandorf. Maij. 1. Jun.

Præ-

1675. Præsulem pervenisset, comperiebat eum jam cum Cæsare convenisse super novem millibus in fœderatorum usum præstohabendis. Qvi & pronum se ostendebat ad arctius se Dano, Electori & Belgis innectendum: tum & operam pollicitus Hanoverano in partes, aut medium saltem statum pertrahendo. Insuper memorabat, uti Paderbornensis de singulari Electoris in bonum publicum studio retulerit, ac uti hic tam generose circa ipsum se declararit. Id qvod magno sibi gaudio sit, ac nil magis optare, qvam ut facultas præbeatur gratum animum reipsa ostendendi. Idem negabat, se denuo cum Gallis transegisse, etsi revera ingentes pecuniarum summæ, & alia emolumenta oblata sint; qvi & voluerint, ut ipse Hanoverano junctus cum exercitu qvatuordecim millium rem gereret. Ad qvæ acceptanda ut ipsum permoverent Galli, inter alia adduxisse, qvam duriter ipse à Cæsare sit habitus, non solum promissis circa subsidia, & hospitia initis, sed & præteriti anni expeditione missis ab ipso copiis ita pessumdatis, ut ex octo millibus vix qvadringenti eqvites, mille pedites miseria cooperti redirent. Se tamen Galli pollicitis haut motum tempus extraxisse, qvoad copias suas egregio milite supplevisset. Stare sibi sententiam Cæsari, & Imperio adhærere; ac protinus cum Fischero convenisse super novem militum millibus præstandis ea lege, ne uti antea perdantur; eoqve se non nisi inter Rhenum, & Visurgim in usum Cæsaris rem gerere velle. Recepisse tamen sibi, ut Dano, Electori, Belgis, ac Luneburgicis arctius innecti qveat; ac si idoneæ conditiones reperiantur, haut dubitaturum ista flumina transire. Et qvia Electori præcipue studium suum adprobare cupiat, cujus provinciæ ab hoste insidientur, se ad limitem Mindensis ditionis cum qvatuor millibus constiturum eidem contra Hanoveranum tegendæ: qvi & miles si opus sit, Electoris sacramento prius adactus intra Mindensem urbem recipi possit. Smisingium qvoqve à se Corvejam missum, ut cum Grotio, primario Hanoverani ministro, loqveretur ei in partes pertrahendo: qvi initio acriter restiterit, sed demum nutare visus sit. Idem censebat necessarium esse, ut inter Danum, Electorem, Luneburgicos, ac se conventio ineatur non solum super ratione belli administrandi, sed & super bello partis terris inter ipsos dividendis. A Dano in Scania rem gerendam, retentis qvæ ibi adqvireret: Electori Pomeraniam recuperandam; sibi, ac Luneburgicis super Bremensi provincia facile conventurum. Hanoveranum idem censebat Svecis ita innexum, ut honeste pedem retrahere haut possit. Unde ejusmodi viam ineundam, ut is Princeps velut invitus cohiberi possit. Nam minis eum urgendum haut videri, ne palam in Regum partes descendat, qvod facere hactenus ausus non sit. Se ad istius fines septem militum millia adducturum, qvibus Elector aliqvam manum jungere possit. Ducem jam apud Eimbecam legiones suas contrahere suscipiendæ ulterius expeditioni. Ast ubi perspexerit exercitum suis finibus imminere, probe cauturum, ne sui longius digrediantur, aut alias hostile qvid tentent. Qvin ansam inde arrepturum Regum ministris, qveis obsidetur, demonstrandi periculum sibi imminens, si copias suas longius abducere, aut palam Svecis studere velit. Ita Ducem molli via ad neutrum statum perducendum, sic ut ejus fœderati commode id impedire non possint. Ast ubi Dux præter rationem pertinaciam induat, faciendum, qvod ratio belli reqvirat, ac recta in ejus provinciam eundum; & extrema intentanda. Unde & Præsul haut expectata Cæsaris ratihabitione copias suas ad fines Hanoverani adducebat, tegendæ Mindensi ditioni, & ut istum à conjunctione cum Svecis cohiberet. 1675.

Grote.

§. 22. Ab Angliæ Rege qvanqvam nil auxilii expectabat Elector; tamen ejus favorem, velut futuræ pacis seqvestris servari intererat; ac providendum, ne Sveci forte qvid subsidii ab eo obtinerent. Cum itaqve Elector de Svecorum irruptione per literas qvestus esset, & ad eas nil responsi veniret, Elector denuo Ottonem Sverinum juniorem in Angliam misit. Ei injunctum Regi gratulari de suscepto seqvestris officio, de qvo ipse magnopere gaudeat, utpote qvi de istius benevolentia qvam amplissime sibi polliceatur; eoqve confidat, eundem Svecorum irruptionem, nulla idonea causa post recens initum fœdus factam, qva utervqe alteri adversus talia auxilium promiserit, ultro detestaturum, ac sibi consilio, & ope adfuturum; simul secutura pacis tractatione curaturum, ut ipse reparatione damni dati, ac cautione in futurum deinceps potiatur. Præterea passim injustitiam Svecicæ invasionis, ac vanitatem causarum ab istis adductarum demonstret. Ac si utiqve Rex nil auxilii præstare velit, saltem impediat, ne is Svecis opis qvid ferat, utqve eorum acta improbet. Eqvidem se non dubitare, qvin Angli utiqve verbis Svecorum facta damnaturi sint. Sed qvia Galli ejus aulæ

Cum Anglie Rege acta.

1675. aulæ animos hactenus valde corruperint, ac metuendum sit, ne forte & Sveci adplausum ibi inveniant; diligenter expiscaretur, qvæ circa hoc negotium seria Regis, aulæ, & Parlamenti sit mens; tum in qvas leges pacem cum Gallo promovere velint. Qvod si forte in Anglia, ut & alibi fit, jactetur, Electorem seorsim cum Svecis transigere velle; id falsitatis arguat. Gallici, ac Svecici legati conversationem decliuet. Si id agatur, ut Svecus una cum Anglo seqvestris partes obeat, ei instituto contradicat; nec minus, si Anglus peculiarem compositionem inter se, & Svecos meditetur. Hanc enim honeste non posse admitti, nisi facta reparatione, & cautione in futurum præstita. Sverinus in Angliam delatus reperiebat, Svecos ei Regi persvasisse, suos milites propriis sumtibus in Marchia victitare; qvin eos jam Electoris terris iterum excessisse. Qvo minus Electori auxilii qvid præstaret, Rex obstare dicebat; qvod nosset Svecorum acta ex fœdere cum Gallo provenisse, contra qvem qvid moliri sibi nefas. Ac sat acerbum fuisse, necessitatem sibi allatam separatam pacem ineundi, insuper habita fide Gallo data. Sed nec seqvestris officio congruere alterutri partium auxilium ferre; qvod exacte observaturus sit: nec melius consilium Electori dare nosse, qvam ut medium se declaret. Ad qvæ Sverinus: si fœderum ratio sit habenda, novissimum potius fœdus inter Electorem, & Svecos pace Westphalica innixum respiciendum, qvam pactum inter Svecos, & Gallos, in Germaniæ exitium tendens. Si Regem seqvestris munus impediat auxilium ferre, alio tamen modo testaturum, Svecorum acta sibi displicere; etsi Elector speraverit, enormibus Svecorum facinoribus per inusitata remedia occurrendum. Ut Elector medius, & otiosus pacem Westphalicam subverti spectet, id animo ipsius in patriam, & hujus saluti haut qvadrare; cui is nunqvam, & præcipue nunc, cum extrema intentantur, operam suam sit subtracturus. Rupertus Palatinus dicebat: Aulæ Anglicanæ penitus persvasum esse, Svecos in Electoris terris nil hostile exercere. Opis qvid ex Anglia Electori haut expectandum: sed nec metuendum esse, Svecis naves qvasdam in auxilium mittendas. Eqvidem nuper antiqvum cum Svecia fœdus per Petrum Sparrium renovatum esse; sed id meram defensionem spectare; nec Regem tanqvam seqvestrem infesti qvid in Electorem suscepturum, nec Parlamentum probaturum. Sane petierant Sparrius, & Ruvignius legatus Gallicus ab Anglo viginti

9. Mart.

qvinqve naves bellicas in usum Sveciæ: & 1675. cum Rex inopiam pecuniæ excusaret, Gallus duos librarum milliones offerebat, abnuente Anglo, velut æqvitati, ac suis rationibus repugnans: ac Anglos bis cum Belgis bello certasse; nullo à Svecis auxilio accepto. Sparrius iste de adventu suo in Angliam Sverino significarat, colloqvi cum eo se cupidum testatus. Sed qvi reposuerat, qvia Rex amicitiam cum Electore hostilitate mutarit, id haut decere. Qvod factum Electori probabatur. Sed & post, cum Danus in arma erumperet, idem Sparrius Anglum auxilia ex fœdere defensivo adversus istum exposcebat, velut aggressorem. Sed Danicus minister demonstrabat; Regem Daniæ, anteqvam fœderatis se inneꝉcteret, Sveco significasse; fœderatos à se reqvirere, ut si novus ipsis hostis surgat, ei se opponat. Contra qvod Svecum tunc nihil excepisse, sed semper asseverasse, istum se novum hostem haut fore. Postqvam autem Sveci jam Electori bellum intulerint, se vi novi fœderis teneri novo hosti, qvi Svecus sit, obviam ire. Igitur Regis sui institutum non aggressionem esse, sed defensionem. Qvod & Anglus probabat, ac tantum bonam pacem ingerebat. Alias certum erat Anglum Sveco haut adstiturum, premente argenti egestate, & qvia classis in eo statu erat, ut sine magna pecuniæ vi armari non posset. Et si maxime Parlamentum pecunias annueret, earum tamen dispensatio penes Regem futura non erat; idemqve bellum in Gallos ingeꝉsturum erat; qvibus tamen Rex, & præcipui in aula studebant, ita ut hic magis necessitate, qvam proprias ob rationes medium statum amplecteretur.

§. 23. Ast apud Daniæ Regem eo diligentius, ac eo majore cum spe agebatur, qvo magis ejus rationes reqvirebant Electorem à Svecis non opprimi, ac qvo majus momentum Dania ad bellum Svecicum adferre poterat. Itaqve primo statim Svecorum in Marchiam ingressu Anhaltinus Princeps per literas Dani auxilium exciverat. Cui hic verbis laxioribus pollicebatur. Sed qvod non statim manum gladio admovere posset, in causa esse, qvod per fœdus cum Hispanis, & Belgis sine prævia reqvisitione in novum hostem movere non posset. Nam alias istos causaturos, à se belli initium profectum, cum Sveci adhuc excusent, per ista hospitia pacem haut abruptam. Ac magno sibi cum dolore dissimulandum in Electorem studium, qvod Belgæ statim atqve id animadverterint, ca-

Dania Rex statim in bellum erumpere non potest

villa-

1675. villaturi sint, ipsum ultro in bellum ruere. Unde & eos pro more suo alieni laboris spectatores fore, forte id plane non curaturos, ac subsidiorum solutionem omissuros: cum à se solo id negotium sustineri haut qveat. Igitur expectandum, qvoad isti ex fœdere debita præstent, qvo novi delectus institui qveant. Sed & constare sibi prius debere, num Elector ausa Svecorum in vicem abruptæ pacis habeat. His ad liqvidum deductis in se moram non fore. Apud Fridericum Brandium Rex qverebatur, ista omnia impediri potuisse, si Belgæ ducenta uncialium millia solvere voluissent, qvo ipse justum exercitum mature parare valuisset; qvæ negligentia nunc vix aliqvot millionibus reparari qveat. Nec vero infreqvens Belgis esse, per intempestivam parsimoniam extrema sibi pericula, immensos sumtus arcessere. Id vero sibi molestissimum, Belgas cavillari, à se fœdus ipsis obtrusum, qvo huic se bello ingerendi occasio foret: ac metum esse, ne si ipse periculum, qvod communi causæ immineat, demonstret, idem occinant. Igitur prius sibi noscendum, qvid Belgæ facturi sint; & qvid Electori de Svecorum prætextu videatur, qvod hospitia per Marchiam nil hostile habeant. Id tamen haut fieri negotio extrahendo, aut eludendo per pacta debito auxilio; sed ne si ipse solus rem aggrediatur, ab Hispanis, & Belgis destituatur, qvibuscum semper cauponandum sit. Sed nec sibi adhuc exercitum in promtu, qvantum res reqvirat: cui si belli exordio clades illata fuerit, irreparabili damno causam fore. Forte & ipsum Electorem judicaturum, negotium haut esse præcipitandum, qvoad constiterit, qvam in partem id Svecorum ausum Cæsar, Imperium, Belgæ, & Hispani accepturi sint. Idqve se inde collegisse, qvod cum non ita pridem ex Electore sciscitaretur, num Svecorum legionibus, qvæ hactenus in Bremensi provincia egerant, per suam ditionem iter deberet indulgere, is negaverit, iis iter denegandum esse. Unde adparere, ipsum Electorem magna circumspectione circa hoc negotium agere. Nam alias sibi in proclivi fuisse istis copiis transitum negare.

Elector per legatos Danum auxilia poscit. 5. Jan.

§. 24. Ast Elector haut contentus auxilia ad declarationem Hispanorum rejici, Augustum Holsatiæ Ducem, & Thomam Knesebecium ad Regem Daniæ mittebat; qvibus injunctum super irruptione Svecorum in Marchiam exponere, & ut auxilia postulent ex fœdere, ac totiens iteratis promissis; prout & superiore bello ipse omnia pro servanda Dania periculo exposuerit. 1675. Tum ut confirmarent, Belgas, & Hispanos Regi utiqve satisfacturos. Forte & ipsum hac occasione antea Regno Daniæ detracta recuperaturum. Nec heic ullum periculum subesse, qvod Belgæ Bremensem provinciam sint invasuri, classe insuper in Mare Balticum missa, ac ipse cum aliis in Pomerania rem gesturus sit. Exploraret qvoqve, qvid per Svecos Hafniæ agitetur. Tum monerent, ut Rex apud Hanoveranum instet, ne is in Svecorum gratiam qvid in ipsum moveat; ac ut ad Czarem legatus mittatur huic in Svecos incitando. Eo ipso tempore, qvo hi Hafniam pervenissent, Terlonus legatus Gallicus vulgaverat, inter Electorem, & Gallum tractatus agitari, qvi pro perfectis jam habeantur; nec ab Electore invasionem in Marchiam inter hostilia censeri. Qvæ nullo negotio falsi convincebantur. Ast Rex declarabat; *Se hanc occasionem proprias rationes promovendi, tum præcipue solidæ amicitiæ specimen Electori exhibendi, haut amissurum; ac jam eo nomine in Belgium, & Hanoveram misisse. Tantum Belgas prius in armis videre cupere, ac num Electoris causa ipsis cordi sit. Necessum qvoqve esse, ut Elector copias suas moveat, ut omni ex parte impetus in Svecos dari qveat. Nam ubi à se Scania, ab Electore Pomerania, à Belgis Bremensis provincia invadatur, Svecis undiqve distractis brevi res in angusto fore.* Is maxime scrupulus urgebat per Gallos, & Svecos injectus, qvod inter hos, & Electorem nil hostilitatis existat, ac super exorto litigio facile inter ipsos conventurum sit. Unde Elector datis ad Regem literis confirmabat, qvæ super transactione inter se, & Svecos spargantur, improba commenta esse, qvo Regi, ac reliqvis fœderatis illudatur, ne sibi auxilia submittant. Se qvidem partes haut deserturum, ac omnia potius aleæ expositurum, qvam datam fidem fallat. A Moguntino, Saxone, & Bavaro oblatum officium repudiasse, qvod sine Cæsare, & aliis fœderatis tractationem suscipere sibi fas non sit. Igitur Rex legatis respondebat: *Sibi magno dolori esse, qvæ Sveci in Electorem patrent; nec oblivioni daturum, qvæ is olim Daniæ periclitanti præstiterit. Qvin gloriæ sibi ducturum pro isto omnia sua impendere, ejusqve salutem non minus qvam propriam cordi habere. Electori tamen reipsa declarandum, Wrangelii irruptionem inter infensa, & Svecos non hospites, sed hostes haberi. Nam Gallum juxta, ac Svecum legatum contendere, ab Electore ideo nil offensæ, aut indignationis ostendi: cum Gallo qvoqve tractationem susceptam, & brevi cum*

28. Jan.

15. Febr.

1675. *hoc & Sveco conventurum. Ab hoc quoqve nil hostile agitari, sed legiones tantum paulisper Marchiam ingressas hospitiis suis dilatandis, ac ut Electorem fœderatis abstrahant. Huic suspicioni elidendæ necessarium fore, ut Elector indignationem in Svecos exserat, ac rei gerendæ initium faciat, qvo & sibi plausibile prætextum nascatur arma capessendi, qvibus & propriæ rationes sat stimulorum subdant. Nec se dubitare, qvin Elector alios qvoqve fœderatos excitaturus sit, simul prospecturus, ne in Anglia Sveci qvid misceant: tum & eidem constantiam persistiturum.* Interim ista secreta haberi rogabat. Addebat Rex; Se statim initio belli prævidisse, talia successu temporis emersura; eoqve prævertendæ subitæ oppressioni mature arma parasse, ac superiore æstate legiones in Holsatia contraxisse; qvo facto Svecorum destinata non parum turbata fuerint. Sed postqvam Sveci Gallica pecunia firmati exercitum in Germaniam trajecerint, suis copiis prævalentem, se qvidem haut omisisse Hispanos, & Belgas monere, ita sibi subveniant, ut Svecorum destinatis infringendis par sit. Sed utrisqve persvasum fuisse, Svecos nil infesti molituros. Id qvoqve sibi cumprimis molestum, qvod ubi ipse gradum proferat, Belgæ, & Hispani cessim eant, insuper cavillantes, ipsi manus prurire, ac præter necessitatem ultro se bello obtrudere, ac sumtibus Belgarum cum Svecis manus conferere velle. Sed & Electorem hactenus erga ipsum sat frigidum se gessisse. Initio suscepti regiminis à se Christianum Habbæum Berolinum missum ad nonnulla tractanda firmandæ amicitiæ, & communibus rationibus. Eum re infecta digressum. De tractatibus cum Gallo nil sibi communicatum. Superiore anno se dissvadente cum Svecis fœdus initum. Qvod si igitur frigus frigore pensandum sit, se tamdiu manibus in sinum compositis qviescere posse, qvoad è Belgis reqviratur, & circa subsidia sibi satisfiat. Enimvero se generose acturum, ac ultro Klingenbergium Hagam misisse, statim atqve de Svecorum irruptione audierit, stimulandis Belgis. Ac revera stabat Regi sententia in Svecos arma stringere, modo Belgæ rem simul aggrediantur, ac Elector constans persistat; nec à Svecis ad compositionem induci se patiatur; si maxime Hispani nil conferant. Etsi Grifenfeldius nostris præsentibus Hispanicum ablegatum acribus verbis hortabatur, ut Hispani tandem aliqvando causam serio amplectantur. Legatum Svecicum Nicolaum Brahæum haut difficile fore tantisper per inania detinere, qvoad declaratio ab Hispanis, & Belgis allata lit. 1675.

Suspicio nes circa Danorum mentem. §. 25. Qvanqvam autem Regi Daniæ qvam maxime suæ rationes svadere viderentur, ut dato responso firmiter inhæreret, id qvod & fore Grifenfeldius sancte asseverabat: suspicio tamen erat hunc ipsum clam laborare, ne res inter Daniam, & Sveciam in bellum erumpat. Nam superiore æstate, cum Daniæ copiæ apud Coldingam lustrarentur, ingens ducum invidia in istum eruperat. Unde multi judicabant, eundem omni studio bellum declinaturum, ut locum, qvem in gratia Regis tenebat, tueretur; qvod in expeditione agentis animum militares homines in se pertracturi essent, solito his odio, & contemtu in togatos, præsertim è tenui fortuna provectos. Præterea & idem tam atroces super Hispanis, ac Belgis qverelas movebat, ut Regi excusationem qværere videretur, si à fœderatorum partibus discederet, & à Svecis, atqve Gallis oblata acceptaret. Sed & Regina Mater immensum desiderium ostendebat nuptias cum filia Ulrica Eleonora, & Rege Sveciæ perficiendi; qvibus triste auspicium futurum erat inter novos affines bellum. Aliqvi etiam differebant; postqvam fœderatorum exercitus Alsatiam deseruerit, Dano ad promovendam pacem esse incumbendum. Fama qvoqve erat, Gallum Gottorpiensi Duci super Oldenburgico, & Delmenhorstano Comitatu data pecuniæ summa satisfacturum, qvæ præcipua hactenus collisionis materia inter eos Reges fuerat, dum Svecus Gottorpiensi studet, Danus sibi. Deniqve & verendum videbatur, ne Danus seqvestris munus, qvod Svecus nunc exutum ibat, amplecteretur; super qvo & is Galli, Belgarum, & aliorum qvorum intererat sententiam explorabat. Contra fiduciam addebant ingeminatæ Grifenfeldii testationes; Regem non posse, nec velle Electori deesse; ejus generosam mentem haut ferre, ut fœderatorum justam causam deserat. Vel cum omnium fortunarum periculo grati animi gloriam sibi qvæsiturum. Eum adhuc omni ope conniti, ut Hanoveranum Gallicis partibus abstrahat; ac Belgas, Hispanosqve stimulare, qvo pactis cum ipso satisfaciant. Qvin jam ante octo menses à Gallis oblata, si medius in bello esse velit, repudiasse, utut paulo ante Belgæ ratihabitionem pacti per Werckendammum conclusi recusassent, ac nondum constaret, num Cæsar, Hispanus, ac Belgæ ipsi fœdere jungendi forent. Acerbum auditu Regi esse, legatum Svecicum istam invasionem vocabulo dilatatorum hospi-

1675. hospitiorum venditare, circa qvæ ipsi eodem jure, qvo Elector in Franconia, agant: ac ardere istum in Svecos ire, sed solum id non audere, & Hispanos, ac Belgas expectare cogi; qvibus excitandis Klingenbergium Hagam missum his demonstraturum, uti Elector ita generose ipsis adstiterit, ac iisdem periculo eripiendis longe à suis ditionibus discesserit. Deniqve eum ægre ferre, Belgas, ut Svecis plus temporis indulgerent, aliqvot articulos concepisse, Sveco subscribendos, si seqvestris dignationem retinere velit.

Sveci Danum à bello avertere student. §. 26. Ast legatus Svecicus, ut Danum à bello averteret, omnem lapidem movebat. Is adventum suum Friderico Brandio significarat; sed qvi excusaverat, se solita honoris exhibere ipsi non posse, qvoad intellexerit, qvam in partem Elector Svecorum hospitia accepturus sit. Idem qvoqve spargebat, Christophorum Brandium non nisi simulata offensa Holmia digressum, ac post valedictionem multa secreto cum Gardio egisse: brevi qvoqve super toto negotio inter Anhaltinum, & Wrangelium transactum iri. Ingressu negotiationis suæ scriptum Regi Daniæ obtulerat hoc argumento; *Regem Svecia belli miserias, ac tantam sangvinis effusionem diutius spectare non posse, ac summopere optare, ut bona, & tranqvillitatem orbi Christiano productura pax ineatur. Deum testem esse, Sveciam ex hisce turbis nil emolumenti captare. Ei nil aliud cordi esse, qvam pacem Westphalicam sartam tectam præstare, qva communis libertas, atqve securitas fundetur.* Sed Dani negabant, ex prolixo isto scripto, qvod data opera confuse conceptum videbatur, se percipere posse, qvid Sveci ipsos velint; nisi qvod adpareat, eos à Gallo oblata commendatum ire, & qvod in Germania rem nemine impediente gerere velint: ac tam anxiam de justitia instituti sui asseverationem, Deumqve tam crebro testem excitatum sinistra suspicandi ansam præbere. Ista porro à Gallis oblata Danus acceptare haut dubitaturus fuerat, si tantum Belgas, & Hispanos, non etiam Electorem, & Cellensem Ducem respexisset. Sane haut spernendæ conditiones erant annua trecenta uncialium millia capere, ac qviete frui, ditionesqve florentes servare, simul Oldenburgico, & Delmenhorstano Comitatu potiri, dum Gottorpiensi per Gallum satisfit, qvi & hoc ipso Regi reconciliandus sit. His pollicitis tamen insuper habitis Grifenfeldius, præsente Brandio, Hispanico ablegato in os dicebat; Daniæ Regem dubitaturum cum Hispanis, ac Belgis deinceps 1675. qvid negotii contrahere, cui maximo cum dolore adspiciendum sit, eos tam langvide de liberando Electore cogitare, qvi tam generose pro ipsorum incolumitate sua omnia periculo exposuerit. Sed Brandio dicebat; Regis sui destinata ad tempus secreta esse habenda, ne Hispani, & Belgæ, iis animadversis, more solito in soporem resolvantur; tum ne forte Sveci præveniant, anteqvam omnia rite parata sint. In hoc totum jam artificium verti, ut Sveci clade aliqva illata domentur, & Electori Pomerania adqviratur. Tantum constantiam huic servandam, qvod Sveci, ac Galli spargant, eundem jam proclivem se transactioni ostendisse.

§. 27. Cæterum Dani tunc magna *Dani latum Svecicum inani spe lactant. 10. Febr.* cum arte id negotium tractabant. Klingenbergio injunctum erat, non novi qvid Belgas poscere, sed jam conventorum præstationem exigere. Sed metus suberat, ne Sveci, animadverso Dani in Electorem studio, in ejus gratiam, ac ut eundem in partes suas pertrahere laborarent, Wrangelio injungerent Electoris ditione iterum excedere. Qvod uti in se optandum erat, ita forte Belgas pro genio suo sibi persvasuros, Electorem satis habiturum ditionem suam à Svecis liberasse, ac contumeliam acceptam facile concocturum, qvo omnis armorum vis contra solam Galliam verti posset; eoqve tam præclaram occasionem Svecos ulciscendi incassum perituram. Igitur huic incommodo declinando Klingenbergius id negotium apud Arausionensem, & Fagelium secreto agere jubebatur. Qvi & Hagæ Romsvviuckelio confirmabat, se qvidem omni studio Electoris causam acturum; in speciem tamen Regis sui officium conciliandæ paci oblaturum eo duntaxat fine, ut Belgæ eo citius compellantur istum reqvirere, ac bello parando necessaria suppeditare. Petebat qvoqve Rex, ne Elector sinistræ suspicionis qvid concipiat, qvod cum Brahæo adhuc negotiatio continuetur. Nam isti decretum, eo melius dissimulandis destinatis, & Hispanis ad officium faciendum excitandis, huncce tamdiu inani spe lactare, qvoad justus armorum paratus factus sit. Forte &, si nulla alia ratio superfit eundem detinendi, legatum ad Electorem mittendum, sciscitatum, an, & qvibus conditionibus cum Sveco transigere placeat; qvod Brahæus obiter, & honoris gratia controversias Regis sui cum Electore in ipsius manus remisisset. Qvæ tamen omnia hautqvidqvam bellum cum Sve-

1675. Svecis impedire debeant, sed statim atqve Hispani, & Belgæ præstanda præstiterint, ac ab Electore, & sociis res geri cœperit, se qvoqve in Svecos hostilia sumturum. Nec à se magis subsidia respici, qvam ut partes rite formentur, qvo sine periculo negotium suscipi qveat. Ast si Electori placeat damnum, & contumeliam inultam digerere, ac ad compositionem descendere, id sibi ut significetur petebat. Tunc enim se operam daturum, ut Elector honeste se istis molestiis extricare qveat, idemqve suo cum Svecis fœdere illigetur. Facile autem adparebat, Regem nolle in eundem scopulum impingere, ad qvem Pater ipsius qvondam omnium fere fortunarum naufragium fecerat, dum ipse ante omnes solus erumpit. Svecosqve in se trahit, fœderatis lente satis ad ipsum fulciendum moventibus. Nam & nunc metus erat, ne, si Sveci destinata Dani animadverterent, antecqvam Elector, & fœderati in arma erupissent, Wrangelius relicta Marchia repente Holsatiæ, ac Jutiæ infunderetur, fœderatis post tarde auxilia molituris. Unde qvanqvam Brahæo super Ulricæ Eleonoræ connubio moventi responsum esset; Eam longe subliniora mereri, qvam ut ejusdem nuptiæ ambiri debeant aliis qvibusdam emolumentis captandis: is tamen haut eo minus blandis verbis lactabatur, ac subinde spes fiebat, propositum fœdus brevi absolutum iri. Qvi vicissim negotium valde urgebat, ac subinde discessum suum minabatur. Unde huic demulcendo circa negotiationem cum ipso satagebatur eo apertius, ut Belgis calcar subderetur, iiqve metu ad officium faciendum compellerentur. Unde & Rex per Klingenbergium Belgis denuntiabat; se haut toleraturum Electorem ab ipsis indigne haberi. Sed si ipsi rem serio agere nolint, sibi haut defore idoneam rationem eundem salva existimatione his molestiis extricandi. Sed Electori clam confirmabat, si maxime Belgæ intuitu commerciorum ad bellum Sveco indicendum adduci neqveant, se tamen una cum Cæsare, ac Luneburgicis bellum in Svecos suscepturum.

Inanis circa fœdus inter Svecos, & Danos tractatio. 20. Mart. §. 28. Porro exhibuerat Brahæus formulam fœderis inter Sveciam, & Daniam, cujus exordio prolixe jactabatur de arcta, & insolubili inter duas nationes amicitia. Designabatur inde fœdus defensivum ad præsens bellum, & futura tempora accommodatum, tuendis, ac promovendis utriusqve nationis commerciis. Tum ut Danus cum Sveco seqvestris partes obeat, ac operam navet bello inter Gallum, & fœderatos componendo; ac ut, ubi opus fuerit, omnes vires impendantur adversus eum, qvi pacem adspernetur. Super servando neutro statu valde insidiose positum fuerat: si Sveci dum seqvestrium munus exercent pro tuenda pace Westphalica arma cogantur arripere, Danum non solum ei negotio se haut ingesturum, sed & Svecorum instituta promoturum. Huic fœderi Gallum includendum, cui & integrum sit cum Dano super medio statu, & pecunia subsidiaria agere, qvam Terlonus promiserit. Ut neuter via facti negotio Oldenburgico cum Gottorpiensi se misceat, sed id amice componere studeat. Ut omnia pacta, & fœdera, qvæ utraqve pars cum aliis Principibus, & Rebusp. antea inierit, & huic qvod præ manibus sit, repugnent, abrogentur. Ad ista Dani annotata formabant, per qvæ partim ipsa formula confundebatur, partim summa negotii in longum eludebatur. Super qvibus postqvam cum Brahæo convenire non possent, hic ex impatientia Danicis delegatis *chartam*, qvam vocant, *blancam* obtulit, ut ei justum fœdus inscriberent. Eam conditionem Danus primum admittere dubitavit, fœderatorum suspiciones veritus. Sed qvia Brahæus valde qverebatur, discessum suum subinde minitans, ac Dani magnopere interesset, qvamdiu bellum Sveciæ à fœderatis indictum non esset, istum legatum haut protelasse, alia fœderis formula à Danicis concipiebatur hoc sensu: *Ut deinceps firma amicitia inter utrumqve Regem colatur. Fœdus defensionem, & incrementa utriusqve nationis spectet; qvo tamen Danus præsenti rerum facie non diutius tenendus sit, qvam Sveci medios se gesserint. A Dano seqvestris partes cum Sveco suscipiendas, si à bellantibus reqviratur; ea tamen cum exceptione, ut ei integrum sit id officium exuere, si Sveci non amplius medii esse velint. In Oldenburgica causa non via facti, sed juris procedendum. Si Daniæ Regem inter, & Gottorpiensem Ducem solida amicitia instauranda sit, è tractatu anno 1660. qvo hic supremi imperii jus nactus est, qvædam esse eximenda. Ut omnibus fœderibus, qvæ Dano cum aliis sunt, vis sua constet, nec hoc fœdere iis qvid detrahatur.* Qvanqvam autem hæc formula merum ludibrium saperet; tamen qvia Sveci forte jactare poterant, sibi cum Dano convenire, fœderatis, ac præcipue Belgis turbandis Brandius rogabat, ne id fœdus qvalecunqve perficeretur. Cui Rex confirmabat; sibi hautqvidqvam in animo esse ullum pactum cum Svecis inire. Brahæum per duos menses

1675. ses detentum, nec desore artes ulterius tempus extrahendi. Ac si maxime is è Svecia jubeatur eam formulam sine exceptione admittere, se causaturum, eam cum Cæsare, Hispanis, Electore, Belgis, aliisq; fœderatis communicandā. Super Oldenburgico negotio differebat Rex; Ducem Gottorpiensem heic data dextra transegisse: sed ubi Gottorpium redierit, non modo verba sua retractasse, sed & plane rationibus Sveciæ sese innexuisse, ac multa Daniæ adversa facere, dura admodum digestu. Id qvod eo fine moveatur, ut si ipse deinceps contra eundem qvid suscipiat, Electori, & aliis fœderatis sua causa in antecessum probetur. Id enim à se qværi, ut qvæ iste Dux per Svecos Daniæ extorsit, iterum subvertantur; ac jam legionibus suis hospitia per Gottorpiensem ditionem assignata, qvæ capessere debeant, qvamprimum sibi larvam deponere maturum visum fuerit. Sane ante omnia istum sibi in ordinem redigendum, qvi arcto fœdere Sveciæ innexus promiserit, se tria militum millia in ejus usus præstiturum, ac pro re nata adscitis aliis è Bremensi provincia copiis in Jutia, aut Holsatia Regia Danos distracturum. Qvin exigente necessitate, aut commodis rei Svecicæ Svecorum militem intra Tœnningam velle admittere, qvo his tuta statio in Holsatia sit. Se hactenus ab eo Duce multa tolerasse, offensam tenero in sororem affectu moderante. Sed isthæc enormia jam esse. Unde nosse cupere sententiam Electoris, an non Dux iste ex improviso sit opprimendus, ne Svecis ejus amicitia usui sit? Qva super re

8. Maij. Elector censebat; si Regi liqvido de pravis Ducis destinatis, ac tam noxio cum Svecis fœdere constet, non esse qvod hujus effectus expectetur, sed recte talia præverti, & sinistre sentientibus vires nocendi adimi posse; ac talia facile defendi aut excusari per obligationem, qva qvilibet Princeps status sui securitatem, & salutem tutari, ac noxia avertere tenetur.

Danorum circa modum Sveciæ nocendi consilia. §. 29. Interim præter tacitos armorum paratus variæ rationes discutiebantur, qvibus Sveciæ noceri possit. Ubi id palmarium habebatur, Sveciam in ipsa Svecia invadere; qvo consternatio populi augeri, ac eorum, qvi bellum dissvaserant, partes firmari, simul impediri qveat, ne copiæ in Germaniam mitti possent. Idqve præcipue Grifenfeldius svadebat, renitentibus ducibus, qveis magis rem in Germania gerere placebat, velut lucrosa magis, & molliore militia. In Mosco haut modica spes reponebatur, qvem Danus instigaverat, ut Gustavus Oxenstierna legatus Svecicus sat 1675. contemtim haberetur; qvi & cum inter alia Moscis proposuisset de commerciis ipsorum à Fano Archangeli Narvam, & Revaliam transferendis, in os ab his irridebatur. Cupiebant autem Dani Moscum Finnoniæ immittere, ac ut plane circuito sinu Botnico in penetralia Sveciæ irrumperet, ac omnia ferro, flammaqve destrueret. Nam ut idem Narvam, Revaliam, aut Rigam invaderet, haut consultum ducebant, non solum qvod ibi parum profecturus esset, sed & qvia is aliqvo horum locorum occupato molestus vicinus in Mari Baltico futurus videbatur. Magni qvoqve momenti habebatur Gotlandiam, & Oesaliam insulas occupare, commerciis cum Gedano, & Riga intercludendis. Qvo fine Dani svadebant, ut Elector excursores maritimos in Borussia instituat, infestandæ inter Livoniam, & Holmiam navigationi. Inprimis graviter premi Sveciam posse intercepta salis subvectione, ac peculiariter ne Lubecensibus liceat salem in Sveciam importare; utut hi ad privilegium qvoddam provocent, qvo sibi integrum sit etiam cum hostibus Cæsaris, & proscriptis Ordinibus commercia continuare. Porro belli scopum sibi Dani ferebant eo Svecos redigere, ne deinceps se, atqve Electorem pro lubitu incursare qveant. Unde haut ægre laturos, si Electori, & fœderatis omnia adcrescant, qvæ Sveci in Germania possideant, si maxime ad se nihil perveniat: nam qvicqvid ad Mare Balticum Svecis à qvocunqve adimatur, id Daniæ accedere videri. Sperare tamen, si bellum prospere succedat, particulam Bremensis ditionis sibi concedendam, Oldenburgo opportunam. Qvod Electori facile probabatur; sed id apud Luneburgicos qværendum, qvorum maxime intersit. Vicissim Grifenfeldius testabatur, Regem optare, ut Elector Wismaria potiatur, præsertim cum norit, Svecos Meclenburgicæ inhiare, ac in casum extinctæ Ducum stirpis Electorem ea successione privare velle. Haut dissimulabant tamen Dani, sibi præcipue Scaniam cordi esse. Sed qvia jam ab Hispanis, & Belgis objiciatur, sibi manus in bellum Svecicum prurire, ac Sveciam ad humilitatem pristinam redigi cupere, nec isti Daniæ incrementa æqvo oculo adspecturi sint: se clam cum Electore pacisci velle, ut is ipsius commoda apud Belgas fulciat, se vicissim connixuro, ut Elector Citeriore Pomerania potiatur opportuno situ, & in toleratarum à Svecis molestiarum solatium.

1675.

Dani circa ordiendum bellum tergiversantur. *7. Maij.*

§. 30. Qvanqvam autem Dani amplissime pollicerentur, indictionem tamen belli, super qva Hagæ convenerat, subscribere nolebant metu, ne hoc ipso Svecicum exercitum in se traherent. Ea qvippe esse Austriacorum, Hispanorum, & Belgarum consilia, per qvæ belli molem in solum Daniæ Regem, & Electorem devolvere velint, ipsi post principia sibi cauturi. Unde in aula Cæsarea jactari; si Danus in bellum eruperit, Cæsarem idem facturum: cum tamen à Cæsare velut capite Imperii, & qvi jam bello implicitus fuerit, ac cum Dano tantum in casum novi hostis convenerit, merito initium fieri, ac Svecus novus hostis declarari debuerit, ut constet, hunc non cum sola Dania committendum. Se qvidem sine dubio bellum sumturum, ubi classis Belgica in freto adfuerit, & Elector una cum Cæsare in hostilia eruperit. Ac jam Dani non parum turbabantur, cum exercitus Svecicus movere se nuntiaretur. Sed mox evanescebat metus, cum istum versus Albim tendere pateret, ut Hanoverano junctus Electori obviam procederet; Electore vicissim Magdeburgum properante, qvo Cæsareos sibi sociandi facultas foret. Qvanqvam autem Danus svaderet, ut Elector caute procederet, qvoad & suus in Holsatia exercitus paratus foret; Electori tamen maturandum, & fortiter agendum videbatur, ne Svecis spatium relinqveretur Hanoverano sociatis à Rheno Gallorũ conjunctionem qværendi, belli sede in media Germania constituta. Cum igitur non amplius dubium superesset, qvin revera inter Electorem & Svecos bellum esset,

24. Maij.

Hafniæ demum decretum dilata tantisper Scania rem in Germania gerere; utut prius Grifenfeldius enixe svasisset, hac peculiari ratione motus, ne Rege longius Hafnia digressò duces, qvi eum oderant, hujus animum ab ipso alienandi occasionem nancíscerentur. Qvi demum haut aliam consilii sui rationem adducere norat, qvam qvod Rex in Germaniam suscepta expeditione nimium se periculo expositurus esset. Cum contra Brandius Schackio, & Arenstorfiis suffragantibus inter alia ostenderet; Danum de bello ibi adqvirendis partem postulare haut posse, ni & ipse ad Svecos Germania expellendos operam navet. Ita Danus declarabat, si maxime Luneburgici ad Rhenum vertant, se tamen in bellum erupturum, & Bremensem provinciam invasurum. Citra solennem tamen clarigationem ab insigni facto belli exordium capturum, ac Gottorpiensem primum arma sensurum. Etsi de tempore nondum certi qvid definitum esset, qvod Dani non prius fœtio bellum parare cœpissent, qvam Electoris opera Hagæ inter fœderatos convenisset. Et Junius mensis elapsurus erat, anteqvam exercitus ad Rensburgum lustrandus esset. Ac qvæ in Gottorpiensem fiebantur prius perficere placebat, ne is à tergo relictus turbas daret. Unde dicebant Dani, fœderatos contra propria commoda facere, qvod Regem præmature ad bellum declarandnm urgeant, anteqvam omnia rite disposita forent. Nam imparatum se à Svecis facile terra, mariqve invadi posse. Contra omnibus instructum à memorabili facinore bellum orsurum: ac brevi aliqvid eventurum, qvo Svecorum rationes admodum turbandæ sint.

1675.

Sveciæ Rex Ulricæ Eleonore nuptias ambit.

§. 31. Inter hæc dum summa vi bellum in Dania paratur, Brahæus istis non parum commotus magna cum modestia Hafniæ agebat; ac repente abrupta negotiatione circa fœdus, qva tempus incassum trahi videbat, jam unice Virginem Regiam Carolo Regi sponsam deposcebat nulla conditione adjecta, Gallo simul insignem pecuniæ vim offerente. Sed ne id qvidem ad declinandum bellum qvid proficiebat; ac gratiam qvæsitæ affinitatis haut parum imminuebat, qvod ea petitio in hoc potissimum tempus dilata esset, ut non tam sponsa, qvam declinatio belli spectata fuisse videretur. Ea propositio Regem fratrem non parum turbabat, ea rerum facie admodum ingrata: ac altioris indaginis qvæstio erat, num Regno Daniæ expediat Principem ejus hæreditariam Regi Sveciæ connubio jungi. Animorum qvoqve exacerbatio inter eas nationes à tempore novissimi belli ita invaluerat, ut Danicæ aulæ difficile esset talia cum Svecis tractare, qvæ tantum inter amicos locum invenire solent. Suspectum qvoqve esse id negotium hoc potissimum tempore in medium adferri, qvo fœderati in Svecos impetum daturi erant. Saltem à Magno Gardio id spectari, ut animos Svecorum instante Ordinum conventu deliniat, si de coronatione, & nuptiis Regis proponat, ut reliqva bellum spectantia eo pronius accipiantur; ac si non obstante desponsatione Dani haut eo secius irrumpant, facultas foret horum infesta Sveciæ consilia, & animos nullis amicitiæ speciminibus deliniri aptos apud Ordines exagitare, qvo hi proniores tolerandis belli oneribus redderentur. Deniqve non sine magna commotione cogitari posse, Danicam Principem Regi Sveciæ nunc jungi, cujus parens non solum Regno Daniæ tanta mala intulerit,

1675. lerit, sed & Virginis Patri, totiqve familiæ Regiæ exitium intentarit. Vicissim tamen differebatur; jamdudum, qvantum decore fieri posset, diversis locis, ac præcipue apud Electorem, & in Hollandia insinuatum fuisse, animadverti Regem Sveciæ eam Principem ambiturum; sed qvam malint alicui Principi Germaniæ, aut Arausionensi nuptum dare. Sed id frustra fuisse; ac eam palam velut venalem offerre, ipsius conditionem, & inusitatas animi dotes, ac incomparabilem animi nobilitatem haut decere. Unde jam aqvam sibi hærere, nec prætextum amoliendo Brahæo suppetere, ab alio jam ejus nuptias expetitas. Carolum Æmilium, in qvem maxime respexerint, fato functum. Wilhelmum Arausionensem Principem nondum de nuptiis cogitare videri, ac ei Ducis Eboracensis filiam destinari. Ita toto terrarum orbe dignam ista conditionem non adparere, qvam Sveciæ Regis: ac si huic repulsa detur, forte eam deinceps non sine damno Regni ætatem sibi ipsi tædiosam exacturam. Sed & Regina Mater utiqve has nuptias cupiebat; idemqve multi alii svadebant, sic ut Grifenfeldius ei se negotio opponere non auderet. Eqvidem optabat Brandius, id eousqve extrahi posse, qvoad de Arausionensis animo exploratum esset. Sed Brahæus acriter instabat, ut petita annuerentur, aut recusarentur, anteqvam Rex Daniæ iter, qvod tunc parabat, in Holsatiam ingrederetur. Idem qvoqve rogabatur, num id ex decoro sit futurum, hodie Virginem Regiam desponsari, cras affines Reges ferro inter se cernere. Sed is respondebat; se utiqve procari jussum, ac desiderari à Rege Virginem, si maxime bellum emergat. Nam in Svecia satis prospici, qvo res evasura sit. Scribebat qvoqve Brandius epistolam ad Grifenfeldium ficto argumento, qva id matrimonium dissvadebat, eiqve in memoriam revocabat, qvid de alia conditione cum ipso locutus sit, qvæ Regiæ Virgini, rationibusqve Daniæ commodior futura sit. Qvam epistolam Grifenfeldius Brahæo ostendebat. Sed qva hic hautqvidqvam permotus ita acriter instabat, ut die octava Junii hora nona vespertina solenni audientia Rex sororem Ulricam Eleonoram Carolo Regi desponderet ea conditione, si Mater, & Virgo consentiant, & qvod ipse eam ob causam ab iis, qvæ fœderatis promisisset, discessurus non sit. De qvo & Rex omnibus suis fœderatis significabat. Inde Brahæus Nicopiam Falstriæ ad Reginam Matrem, qvæ ibi tunc cum Filia agebat, profectus, utriusqve consensum expetivit, & obtinuit. Qvo facto Danus optabat Brahæum renuntiata legatione domum discessisse: sed qvi negabat se passurum, ut alius honorem conficiendorum pactorum connubialium sibi præriperet, eoqve Hafniæ morari pergebat, isto ægre ferente, qvod id agi adpareret, ut ipse fœderatis suspectus redderetur. Enimvero confirmabat Rex Electori, & aliis fœderatis, Svecos hoc artificio nihil lucratos, ac se constanter iis adhæsurum, hortatus, ut ipsi modo strenue in hostem moveant. Cæsareo legato idem dicebat: vel decem sorores non effecturas, ut qvæ promiserit retractare velit. Haut eo minus Electorem ea sponsalia non parum turbabant, velut fœderatis fraudi futura; ac valde mirabatur, Regem hoc tempore in ea consensisse, cum omnes perspiciant ista nunc per astutiam proposita ei à fœderatis distrahendo. Eoqve acrius urgebat, ut in bellum erumperetur; præsertim cum constaret, à Friderico Alefeldio Comite pacem svaderi, etsi Schackius, & alii bellum enixe ingererent. Sed Rex Electori per literas confirmabat, connubium sororis cum Rege Sveciæ sua consilia, fœdera, & amicitiam cum ipso haut alteraturum. Scripserat & Grifenfeldius: affinitatem cum Sveco haut sufficere, ut suus Rex ideo oblivioni daturus sit veras suas rationes, & qvid fœderatis, ac statui suo debeat. Eadem missus à Rege Justus Heugius confirmabat; rem esse duntaxat domesticam; nec suam culpam esse, Svecos hoc temporis articulo procatos. Sane non obscurum esse, qvid isti captent: sed prævisam astutiam effectu caruisse, ac si destinata sua intra paucos dies in lucem erumpant, fœderatorum suspiciones ultro expiraturas. Grifenfeldius qvoqve dicebat: se hoc matrimonium adhuc pro infecto habere. Ac si Rex Sveciæ ideo tantum Principem Virginem ambierit, ut Danos hoc tempore in somnum daret, forte cessim iturum, si artes suas irritas videat; in qvem casum ipsi jam parati sint. Regem qvoqve negotio difficultatem injecturum, causatum, se hac tempestate, cum pecunia ad bellum opus sit, dotem, ac debita ornamenta ægre expediri posse. Si itaqve Elector eo rem deducere possit, ut Arausionensis procum se ferat, Sveco adhuc sponsam eripi posse. Et qvæ tunc in veterem affinem agitabantur, indicio erant, cum novo haut melius actum iri. Sed Elector uti re integra eo tempore sponsalia non succedere optaverat: ita vinculum jam contractum solicitare haut decorum judicabat: nec citra Angli offensam de hac re apud Arausionensem proponi posse. 11. Jun.

1675. *Dania Rex clarigationem differt.*

§. 31. Haut eo minus scrupulum movebat, qvod Daniæ Rex exemplo reliqvorum fœderatorum conventa die Sveco bellum haut indiceret. Cujus rei caussas Grifenfeldius has adducebat: *Regem Daniæ nondum bello implicitum fuisse, sed id nunc ei recens ingrediendum, eoqve magno adparatu opus esse. Fœderatos haut desideraturos, ut is se hostem declaret, anteqvam hostilia inferre, ac insulas suas protegere possit. Alios fœderatos terrestri duntaxat adparatu indigere; Daniæ securitati terra mariqve prospiciendum; qvæ & ob bella qvondam improspere gesta paratu bellico, machinisqve exhausta fuerit, longa qvoqve pace desés. Ac non minus caussæ Regi qvam Electori fuisse, ut non prius bello sese immergeret, qvam hujus opera res cum Hispanis, & Belgis ad liqvidum deducta fuerit. Sed nec Regem consultum ducere inutili strepitu hostem advertere, ut sibi caveat: qvin satius fore bellum ab insigni aliqvo facinore auspicari, & hostem ictu gladii excitare. Et sane talia animo agitari, qvæ ubi successerint fœderatis admodum placitura sint. Expectari qvoqve septem naves è Norvvegia, militem, & navalem materiam advecturas, ac totidem navibus militem in Holsatiam trajectum, qvæ bello mature indicto à Svecico navarcho Ugla, qvi cum numero navium Mare Balticum percurrat, intercipi qveant. Nondum qvoqve promissas à Belgis novem naves bellicas in freto adesse, forte domi mansuras, ubi Danos in bellum jam erupisse auditum fuerit.* Sed & Dani rationes nonnihil turbabat Monasteriensis Præsul Bremensi provinciæ imminens, qvicum nil sibi negotii esse volebat, velut pertinacis, & importuni ingenii viro; qvem à Cæsare isti provinciæ immitti ægre ferebat. Deniqve ante omnia à Gottorpiensi cautum sibi esse cupiebat.

Sveci tantisper in Marchia pro lubitu grassantur.

§. 33. Interim Sveci sedulam operam dederant, ut Electoris ditiones funditus evastarent, per qvas rapax miles omni parte circumtrahebatur. Cum enim ab initio Uckeranæ, & Mediæ Marchiæ sese infundissent, ea comesa trans Oderam in Pomeraniam, & Novam Marchiam se conferebant, ubi pari modo grassabantur, nisi qvod Wrangelius postulante Bakovio Pomerelliæ Palatino Lauenburgicum, Bytoviensem, & Draheimensem districtum, velut à Polonia pendentes, belli oneribus exemisset, confirmans qvnqve in Borussiam nil tentatum iri, ac vicissim stipulatus, ne Poloni Electoralibus copiis è Borussia transitum concedant. Ulterioris Pomeraniæ Ordines cum Svecis super modo tributorum convenerant: id qvod à multis acceptum tanqvam medii status indicium, ac Electori parum probabatur: qvod pactum tamen paulo post secuta rerum mutatione expirabat. Cæterum Sveci edicto provinciales monuerant, ne penatibus suis profugerent, polliciti nil mali ipsis illatum iri; revera ne qvid rerum suarum in munita loca conferrent, qvo una vice omnibus fortunis exui possent. Ac initio isti omnia consumsisse, ac abstulisse fere contenti fuerant: mox indies hostilia intendebantur; ac cum post pessumdatam Novam Marchiam apud Stetinum eis Oderam regrederentur, denuo Uckeranam, & Mediam Marchiam inundantes atrociora subinde exserebant. Ex itinere Lœckenitza arx machinis verberata vi expugnabatur; qvod factum Wrangelius Ratisponæ ita excusari jubebat, qvod præfectus petitum transitum abnuisset, cæsis aliqvot militibus, qvi propius subierint. Unde sui defensionis caussa vim sibi fuisse repellendam. Velut ipse suo jure alienam ditionem qva placeret transire posset, cum nondum hostis audire vellet. Eo magis autem licentiæ fræna laxabantur, qvod dum Wrangelius è morbo decumbit, exercitus per fratrem ipsius Woldemarum tantisper regeretur, perversissimi hominem ingenii, & qvi è petulantissimis facinoribus voluptatem capiebat. Igitur miles passim, qva pertingere poterat, omnia diripere, pecora occidere, immaturas segetes proterere; ædes sacras diripere, easqve, ut & vasa usibus sacris destinata fœdis dictu modis polluere; tum passim homines contortis circa capita funibus cogere ad promendas, qvas abdiderant, pecunias; aliqvos ad collum usqve in terram defodere, qvosdam pueros per petulantiam globis trajicere. Aliqvot fœminæ mammellis ad parietem clavis affigebantur, nonnemo fune ad scrotum alligato trahebatur. Deniqve ad mortuos rapina porrigebatur, dum Gransoiæ Gorgasii turmæ præfecti uxor ante aliqvot septimanas tumulata capulo excutitur, vestibusqve spoliatur; qvod & in Trottium summum dum viveret vigiliarum præfectum Badingæ sepultum patratum fuit. Atqve ista omnia jubente, aut connivente Woldemaro facta; qvæ tamen Vitrio legato Gallico haut sufficiebant, qvod incendiis abstineretur; cum iste omnia in cineres redigenda subinde ingereret. Sane & ipse Archistrategus Wrangelius ista vehementer detestabatur, cujus literæ ad Woldemarum fratrem Ruppino scriptæ intercipiebantur hoc sensu: *Morbum suum valde auctum*

9. Jun.

1675. *auctum fuisse, quod ubique qua transierit magna cum animi perturbatione, ac dolore perspexerit, quam enormiter exercitus in itinere grassatus sit; uti provinciales excruciati, ædes sacræ direpta, omnia ita evastata fuerint, ut qua hominum memoria pertingit, & quamdiu ipse militiam secutus sit, tale quid inter Christianos auditum non sit. Ista inhiberi, ac in autores inquiri, ac graviter animadverti jubebat.* Paris argumenti literæ ab eodem ad subtribunum Molzanum scriptæ in hujus vestimentis, cum loco prælii mox secuti mortuus exspoliaretur, repertæ sunt; *Uti intellexerit, ex quo tempore exercitus Svecicus in has provincias pervenerit, provinciales ita atrociter habitos; ut miseris omnia sua erepta, templa effracta, ac direpta fuerint, multis qvcis nil qvod darent fuerit, per cruciatus necatis: qvod cum reliqui perspexerint, desertis laribus profugisse. Ex quo agendi modo Christianis indigno cum non possint non justa, alioqvin Regis arma vicinis, & præcipue toti nationi Germanicæ exosa reddi maximo cum rerum Svecicarum damno: igitur ut patratores talium inqviri jubebat.* Cæterum cum Sveci versus Albim tenderent, Havelandiam ex itinere populari placebat, qvæ fertilissima Mediæ Marchiæ pars est: Electorales, qvi ejus regionis aditus custodiebant, apud Fehrberlinum, & Cremmam ingruentes Svecos, qva Sommerfeldius curabat, aliqvamdiu repellebant. Sed major vis apud Uraniburgum admovebatur; ubi cum submissa à Sommerfeldio eqvitum turma sub diluculum accederet, venatores, qvi ibi servabant, hostem esse rati deserta statione fugam arripiebant. Et qvanqvam præfecti hortarentur, ut post sepes se conferrent, & accedentes certis ictibus exciperent; ii tamen regerebant, venatores se, non milites esse. Sed & interim manus Svecorum viam monstrantibus agrestibus Dossam fluentum vado transgressa à tergo imminebat. Unde qvæ ibi aditum custodiebant cohortes, cum nulla resistendi facultas esset, Spandoam se receperunt. Qvo & Sommerfeldius se contulit, cum alias à tergo facile ad Fehrberlinum, & Cremmam intercipi posset. Havelbergæ subtribunus Nickelius aliqvoties in subeuntes ejaculatus, cum cives obsecrarent, ne parum munito oppido exitii causam daret, cum centum peditibus Werbenam trans Albim abiit. Ita & Sveci totam Havelandiam inundabant. Wrangelius Havelbergam concedebat, qvo navigia Brandeburgo, Ratenavia, aliisqve locis contrahebat, pontem ibi navalem extructurus.

10. Jun.

§. 34. Ast Elector, postqvam cum fœderatis Hagæ super necessariis convenisset, propere exercitum è Franconia, ubi egregie per hiberna se refecerat, numerosqve suppleverat, versus Magdeburgum movere jussit; etsi multis anceps videretur eo progredi, cum ab Hanoverano nondum satis cautum esset. Sed qvia fœderatorum unus in alterum respiciebat, ac nemo prius in arma adversus Svecos erumpere volebat, qvam initio per ipsum facto; præsentissimum scilicet ac fidissimum auxilium erat, qvod sibi qvisqve præstabat; ac non desides, & meticulosi, sed strenue rerum suarum satagentes qvam amplissime sibi de divino auxilio polliceri poterant. Igitur & ipse Dei auxilio confisus, cujus paci exorandæ per omnes suas ditiones preces publicas ad diem X. Junii indixerat, materiam sermoni publico præscribens, qvalem mox eventus comprobavit; ad rem strenue suscipiendam sese accinxit. Qvia autem magni momenti futurum erat, si hostibus ex improviso ingruere posset, omissa Cobii conjunctione, qvi moras nectebat, solus tem aggredi constituit. Et qvia Magdeburgum summa cum diligentia maturato itinere delatus cognoverat, hosti de suo tam propinqvo accessu haut constare, eumqve copiis haut undiqve contractis negligentius agere; consilio habito, isto, ac seqventi die omnes urbis portas clausas tenuit, ne de suo instituto hosti innotescere posset. Inde hora nona vespertina omnes eqvites, & dimachas cum decem machinis trilibres globos ejaculantibus pontem Albis transire jussit; qvos mille selecti pedites seqvebantur, centum qvadraginta sex curribus impositi, qvorum qvilibet cymbam qvoqve vehebat. Electorem comitabantur majorum graduum duces Georgius Dœrflingius, Fridericus Landgravius Hasso-Homburgicus, Joachimus Ernestus Gœrtzkius, Ludeca, Gœtzius, & Pœlnicius. Ea nocte & seqventi die qvinqve milliaria absolvebantur. Postera die ob continuas pluvias tardius iter fiebat, ut hora demum octava vespertina Elector cum eqvitatu ad horæ iter Ratenaviæ propinqvaret, peditibus, & machinis post duas horas eodem pervenientibus. Inde protinus sexcenti pedites ducenti sub subtribuno Cannio, & Canofscio supra oppidum per silentium cymbis Havelam superabant, ut ab altera parte oppidum invaderent. Primo diluculo totus eqvitatus propius subibat, qvem Dœrflingius cum dimacharum manu præcedens ad exteriorem Havelæ pontem, qvi attractus erat, ruebat, Svecum se simulans, cui Brandenburgica caterva immineret; ac cum non

1675. Elector in Marchiam movet.

Jeremiæ XX, 11.12.

11. Jun.

12. Jun.

13. Jun.

14. Jun.

Ratenavia Sveci opprimuntur. Canne. Canofski. 15. Jun.

1675. non sine expostulatione, & minis obtinuisset, ut pons pensilis dimitteretur, mox irrumpens stationem trucidabat. Ad majorem Havelæ pontem pes figendus erat, qvod & ibi duo pontes pensiles in altum subducti essent, parte qvoqve pontis amota. Ac Sveci jam excitati strenue jaculabantur, occiso subtribuno, Uckermanno ac uno signifero cum aliqvot peditibus. Eo strepitu audito Canofscius ex altera parte ingruens semel licet repulsus minutam portam repetito impetu expugnabat. In diversa parte Gœtzius qvoqve, & Dœnhofius Comes apud molendinum in oppidum irrumpebant. Sveci qvo se verterent nescii, utcunqve ex ædibus tela emittebant: qvi in plateis occurrebant trucidabantur. Inde ad portam aqvaticam nostri penetrabant, ubi centum Sveci consistebant, qvi cum qvantum tempus ferebat restitissent, ad unum cædebantur. Mox & ea porta refringebatur, ac pontes pensiles demittebantur, raptim qvoqve reparato ponte, qva dejectus erat, ut eqvitatui in oppidum accessus pateret. Qvi cædi superfuerant Sveci capiebantur cum tribuno Wangelino, subtribuno, præfecto vigilum, & tribus centurionibus: qvibus sex vexilla accedebant. Wangelinus iste primus cladem inauspicati belli excepit, ad qvod conflandum ipse non parum contulerat, cum reliqvis præfectis Peizam in custodiam abductus. Eadem nocte tribunus Rochius in suburbium Brandenburgi irrumpens tres hostium stationes conciderat, ducentis eqvis abreptis.

la Roche

Elector victoriam persequitur.

§. 35. Cum itaqve intercepta Ratenavia Wrangelius, qvi cum valida manu, ac multis præfectis Havelbergæ agebat, ab exercitu ad Brandenburgum metante interclusus esset, Elector peditatum Magdeburgo evocabat, ad Ratenaviam qvoad is adveniret moraturus. Sed seqventi mane Joannes Christophorus Straussius subtribunus, qvi exploratum missus fuerat, referebat, Svecos desertis ad Brandenburgum stativis Barneviciam versus iter properare. Igitur peditatum haut moratus, ac invitantem fortunam secutus, hostis vestigia cum eqvitatu legere instituit, Ratenaviæ qvingentis peditibus relictis. Cum hinc moveret Elector, Rochius tribunus, qvi post excursionem ad Brandenburgum Havelbergam versus missus fuerat, catervam qvinqvaginta eqvitum profligaverat, captivis qvibusdam adductis. Elector sub vesperam non procul Barnevicia progressus Svecos ex altera parte metantes reperit, in qvos ingruentes tenebræ nil suscipere permittebant. Ea nocte hostis propere Navvenam versus processerat, qvem Elector orta luce seqvebatur, multis in via deprehensis, qvi omnes cædebantur. Passim qvoqve fracti currus, abjecta supellex, & thoraces ferrei conspiciebantur. Adventu nostrorum hostis jam flumen ad Navvenam transierat præter mille eqvites agmen claudentes, qvi impetu pellebantur, multis in oppido, & ad pontem cæsis, reliqvis trepida fuga per pontem sibi consulentibus. Trans flumen hostis dispositis ordinibus, ac machinis constiterat, ut perrumpi non posset. Elector tamen dimachas ad citeriorem ripam in conspectu hostis locum capere jubebat, ubi aliqvot machinæ hinc inde displodebantur. Interim Elector per devia sylvarum, ac paludum subtribunum Henningum Treffenfeldium, Canofscium, & Zabeltitium cum centum eqvitibus, triginta dimachis viam monstrantibus venatoribus mittebat, qvi pontes, qva hosti transeundum erat, & præcipue Fehrberlini dejicerent; qvi re magnam partem perfecta regressi in centum qvinqvaginta eqvites Sveticos incidebant: qvos numero licet prævalentes post acrem conflictum in fugam pepulerunt, captivis aliqvot Navvenam attractis.

16. Jun.

1675.

17. Jun.

Zabeltitz

Prælium ad Fehrberlinum 18. Jun.

§. 36. Cum itaqve hostis perspiceret, se citra pugnam trans flumen ad Fehrberlinum evadere non posse, qvod Fridericus Landgravius cum sinistro cornu semper extremo agmini immineret, horæ spatio ab isto oppidulo apud vicum Hackelbergam legiones una cum machinis disponebat, nostro qve expectabat. Elector ex tempore in campo consilium habebat, qvid facto opus sit; & num consultum videatur, justum exercitum plurimis machinis instructum, ac bene dispositum, cui & à tergo surgens ventus favebat, aggredi solo cum eqvitatu, qvem citatum complures per dies iter admodum delassaverat, ac paucis minoris formæ machinis. Ubi pleriqve ducum id temeritati proximum, ac rationibus bellandi adversum censebant. Contra Elector hostem in angustias redactum, ac duce suo maximæ autoritatis, & experientiæ nunc destitutum è manibus haut amittendum judicabat: ac Dei favorem, qvod numero, & robori desit, facile supplere posse. Igitur statim paucæ machinæ in arenaceo colle disponuntur, adjuncta dimacharum legione. Ipse Elector aliqvot alas è sinistro cornu ad strenue pugnandum animatas in hostem ducebat non

sine

1675. sine maximo periculo, confertim fulminantibus Svecorum machinis; è qvibus emissus globus Emanuelem Frobenium stabuli præfectum retro istum eqvitantem prosternebat. Sub horam octavam matutinam asperrima pugna surgebat, initio per sinistrum cornu facto; qva Svecorum eqvitatus loco pellebatur, nec obnixo pede stare deinceps volebat, sed peditatui semper adhærebat; qvicum eqvitatui nostro durissima conditione manus conserendæ erant inter tuborum longiorum grandines, è qvibus aliqvot alæ non parum detrimenti capiebant. Tum pars peditatus Svecici versus machinas Electorales pedem promovebat. Sed ingruentes custodes corporis, cum legione Anhaltina, & Mœrneriana post acrem, & initio ancipitem pugnam hostes repellebant, simul Svecica legio prætoria sub Dalvvigio summo vigiliarum præfecto octo cohortibus constans concidebatur, Ostrogothica qvoqve legione, & aliis turmis profligatis. Unde exercitus Svecicus propere servatis tamen ordinibus, retro ad vicum, & inde juxta paludem Fehrberlinum cedebat, campo mortuis instrato cum victoria Electori relicto. Hic se recipientibus è latere imminebat, si qva medium in agmen perrumpere posset. Sed hostis, qvi inter conflictum impedimenta præmiserat, arcte stipatis ordinibus incedebat, qvem & ex uno latere palus tegebat, ut nostrorum impetus facile sustineri posset, etsi complures telis eminus emissis subinde caderent; donec sub noctem citato passu Fehrberlinum attingeret. Hostium minimum mille qvingenti in loco conflictus occubuerunt, præter ingentem numerum sauciorum; pauci per fervorem pugnæ capti. Inter cæsos erat Adamus Wachmeisterus legionis Ostrogothicæ tribunus, Molzanus subtribunus, & alii præfecti. Inter Electorales cecidit Mœrnerus tribunus, cum aliis qvibusdam præfectis, & gregariis; sauciati Treffenfeldius, (qvem Elector in ipso campo insignibus Nobilitatis ob rem fortiter gestam mactabat,) Strauffius, Sidovius, alii, & centum qvinqvaginta gregarii. Signa octo legionis prætoriæ pedestris, & duo vexilla eqvestria capta. Pleraqve per sinistrum cornu gesta, cum aliqvot dextri corou alis manum conserere haut contigerit. Qvod si Electori peditatus adfuisset, ut angustiæ occupari potuissent, Svecorum exercitus internecione delendus videbatur. Eam per noctem Elector ante Fehrberlinum consistebat, ubi hostis noctu raptim reparatum pontem transierat. Altera luce Elector animadversa hostium fuga aliqvot turmas oppido immittebat, ubi duæ phalanges peditum adhuc deprehendebantur; sed qvæ mox trans pontem, qvem post se inflammabant, se recipiebant. Repertæ tamen ibi tres selibrium, duæ trilibrium globorum machinæ, multo cum instrumento bellico, ac duceuti impedimentorum currus, & multa millia raptorum à Svecis pecorum. Reparato ponte Elector cum eqvitatu inseqvebatur, multis in via vehiculis interceptis. Sed Sveci per Ruppinum, & Witstocum ita propere se subduxerant, ut non amplius eos adseqvi daretur. Unde satis tunc habuit Elector fugientibus ad fines usqve Meclenburgicæ institisse, postqvam isti qvatuor millia amplius amisissent, festinato receptu plurimis deserentibus, qvi catervatim Hamburgum se conferebant, auspicatiorem militiam secuturi. Ac necessum erat eqvitanti aliqvot dierum qvietem indulgeri, qvi tanto è Franconia itinere nullum labori diem interposuerat. Interim peditatus, & machinæ advenebant, qvibus adjunctis longius hostis impellendus erat. Elector postqvam Berolinum excurrisset, ubi immenso omnium cum gaudio exceptus fuit, ac Deo pro tam conspicua ope præstita grates persolvisset, brevi post iterum ad exercitum revertit.

19. Jun. *23. Jun.*

§. 37. Memorabilis cumprimis habita fuit ea victoria non tam multitudine cæsorum, qvam ipsa vincendi ratione, & magnitudine effectus inde consecuti. Sane rerum militarium periti mirabantur Electoris providentiam Magdeburgi adhibitam, silentium, & celeritatem circa occupandam Ratenaviam, solertiam hostem divisum retinendi, ac dejectis passim pontibus receptum difficilem reddendi. Tum ipsum consilium invadendi hostem summa cum constantia, animiqve magnitudine susceptum, dum oullo sociorum auxilio cum solo eqvitatu per longum iter fatigato tenditur in exercitum numero prævalentem, viribus integris, probe saginatum, loco commodo una cum machinis in acie consistentem, ac veteranis legionibus compositum, qvi nuper totam Germaniam terrore afflaverat, ac cui clarissimus eo tempore dux imperabat, etsi prælio non interesset, qvi solo nominis sui terrore Electorem ad compositionem adducturus credebatur. Eum insigni clade affectum, terroris, atqve confusionis plenum paucos intra dies toto Electoratu expulsum, ac ita debilitatum, ut toto deinceps bello vix amplius in campo se ostendere auderet. In cujus qvoqve victoriæ partem nemo alius veni-

Motus animorum super ea victoria.

1675. veniebat. Eadem per Melchiorem Rucqvium ab Electore missum Viennam nunciata Cæsarem, totamqve aulam summo gaudio perfuderunt, qvi & supplicationes eo nomine indixit, ac honorificis literis Electori gratulatus est, amanter tamen qvestus, Electorem seipsum tanto periculo expusuisse, simul monens rugansqve, ut custodiendæ vitæ, è qva tantum patriæ momentum pendeat, majorem deinceps curam adhibeat. Eadem à Rege Daniæ, Belgis Fœderatis, Ducibus Luneburgicis, aliisqve amicis ingerebantur: qui & omnes hæsitationem, qvam hactenus circa inferendum Svecis bellum adhibuerant, exuebant; horum contra amicis cristas demittentibus. Ast in Svecia, nunciata ea clade, apud summos imos magna consternatio, omnibus Wangelinum exsecrantibus, cujus socordia Electori viam ad eam victoriam munierat, & qvia is ad belli incendium excitandum faces supposuisse arguebatur. Ac prudentiores ejus nationis metuebant, ne hac ignominia accepta armorum Svecicorum hactenus parta gloria haut parum obfuscaretur. Saltem nunc omnis spes, qvam sibi plurimi conceperant, veteri simile bellum in Germania excitandi decollabat, satis deinceps habituris summam rerum suarum exitio subduxisse. In Anglia Sveci, ac Galli eam victoriam elevarant. Unde Rex ex Sverino seorsim, cum reliqvi legati abessent, uti res gesta esset, cognoscebat. Is consilium Electoris, & constantiam magnis laudibus ferebat. Confusionem, qvæ in exercitu Svecico fuerit, ortam judicabat partim ex imperitia ducis, partim ex magnitudine prædæ, qva onustus iste grave agmen traxerit. Cumprimis hoc exemplo perspici, qvantum momentum habeat suo exercitui sine exceptione imperitare, nullis sociis, qvi bene cogitata eludere qveant: nec se dubitare, qvin Elector solis suis cum copiis majus sit operæ pretium facturus, qvam si aliis ducibus conjunctus agat, qveis secreta mandata, & peculiares respectus sint. Idem Rex, cum delineationem ejus prælii spectaret, & qvantum Sveci peditatu, machinis, Inciqve opportunitate prævaluissent, Ruperto Palatino dicebat: omnes, qvi ex eo prælio evasissent, suspendio dignos esse.

Cæsarei Gallos trans Rhenum pellunt.

§. 38. Sed & Elector hac victoria reliqvis fœderatorum exercitibus facem ad feliciter rem gerendam præivisse visus fuit. Sane paulo post Cæsarei duce Montecuculo Gallos magna cum strage trans Rhenum pepulere cæso Turennio, qvi ea tempestate inter celeberrimos duces habebatur. Tum Duces Luneburgici Georgius Wilhelmus, & Ernestus Augustus fratres insigni prælio ad Saram fluvium Gallos cæciderunt, expugnata post Augusta Trevirorum, & capto Gallici exercitus duce Creqvio, ut tunc facile in Galliam penetrari potuisse videretur, ni scæva consilia tam illustrium victoriarum fructum corrupissent.

1675. Luneburgicorum Ducum victoria de Gallis.

Ac Luneburgici qvidem, uti per Belgas demum persvasi fuerant ad Musellam vertere, qvo molem hostium Arausionensi prægravem distraherent; ita caveri sibi voluerant, ne qvid speratæ prædæ in Bremensi provincia decederet. Unde cum Monasteriensis Præsul, qvo plane in partes traheretur, in aliqvam prædæ partem admittendus fuisset, ac idem post justo longius grassaretur; Ducibus omissa Mosella domum vertendum fuit, ne alii tam opportunam Domui ipsorum provinciam præriperent, molestiorem forte viciniam daturi. Angliæ qvoqve Rex mirum sibi videri ferebat, Cæsareos Gallis post Turennii mortem haut majorem cladem intulisse, cum minimum dimidia exercitus Gallici pars pro perdita haberetur. Cæsarei excusabant valida munimenta ponti circumposita, & incommoditatem loci, ubi eqvitatui usus non fuerit. Sed pleriqve arguebant Montecuculum præmature pugnam conseruisse; cum expectare debuerit, qvoad pars Gallorum flumen transiisset, ac in reliqvos impressio tota vi facienda fuerit. Sed id magis mirabantur, qvod cum Creqvius exercitu suo in aciem disposito celsum montem insedisset, ac Luneburgicos partim natando, partim per pontem tenuato agmine accedere vidisset, tamen tantam sibi cladem inferri passus esset. Sed & omnibus suspectum videbatur, Cæsareos post pulsos Gallos decem per septimanas ad Lauterburgum otiosos consistere, ne minima qvidem re in Gallos suscepta; ac ne Hagenoa qvidem tentata, deditioni parata; inani prætexto, qvod numeroso nimis præsidio ibi opus esset, cum annonam avehere in promtu foret, disjectis oppidi munitionibus. Idem color dicebatur, qvare Tabernæ non impeterentur prona expugnatione; ex qvo tamen loco communicatio cum Brisaco Gallis difficilis reddi poterat. Sed nimirum Cæsarei duces metuebant, ne si ista loca occupassent, sibi toto cum exercitu, aut majore parte trans Rhenum foret hibernandum; cum ipsi opimis Sveviæ, & Franconiæ hospitiis inhiarent, ubi amplior litandæ avaritiæ materia erat. Ac inprimis Montecuculus ob aulicas factiones tamdiu Vienna

1675. enna abesse nolebat. Qvæ res Ordines harum provinciarum valde affligebat, Palatino qvoqve Electore tantum non ad desperationem redacto. Multis qvoqve altioris indaginis videbantur mandata Montecuculo Viennæ data, ut in expeditione nil ancipitem aleam habens tentaret, ac satis haberet ulteriores Galli progressus sistere, ac exercitum iu bono statu conservare: qvasi data opera bellum aleretur, ut Ordinum vires enervandi facultas foret. Cæterum Angliæ Regi isti Cæsareorum progressus, si justo vigore eos persefqvi placuisset, tanti videbantur, ut ad legatum Templium Hagam scriberet; jam poteutiam Domus Austriacæ in vicem Galliæ metuendam esse. Ac Carolus Lotharingiæ Dux tam propinqva spe in ditionem suam revertendi, cum Cæsareos in diversa abire cerneret, indignatione animi vita excessit. Princeps, cui maximæ calamitates, qvas perpessus est, nunqvam firmitatem, & alacritatem animi concussisse visæ sunt, qvin eadem æqvanimitate in utraqve fortuna ageret. Malorum origo isti è studio in Domum Austriacam; uude dum bello coutra Svecos se miscet, Gallorum offensam incurrit; à qvibus ditione sua expulsus à Gubernatoribus Hispanicis indigne habitus, demum in custodiam datus, post Pyrenæa pace utcunqve restitutus fuit. Sed decennio post intempesta nocte ingruentibus Gallis profugere coactus, reliqvum tempus inter turbas exegit. A subditis, ac militibus suis impense semper amatus fuit ob facilitatem morum, & qvia fastum aliis Principibus usitatum aversabatur; & his qvamdiu qvid ipsi supererat liberaliter dabat; qva stipendia deficiebant, licentia qvævis faciendi supplente.

Sveci hostes Imperii judicantur. §. 39. Cæterum dissipato jam metu, qvi Cæsareos hactenus attinuerat, avocatoria edicta ea, qva desideratum erat, forma contra Svecos promulgantur. Qvæ cum Bavaro in sua ditione affigenda transmitterentur, is non sine indignatione iisdem apud se locum esse negabat. Nam ita laute subjectos, ac milites à se haberi, ut eorum nemo alteri magis, qvam sibi militare malit. Cæsar qvoqve jam exuta tergiversatione Electori protectionem ita promittebat, ut ea non huic solum, sed & omnibus fœderatis, & assistentibus contra Svecos, & qvoscunqve aggressores, & horum auxiliarios sit præstanda, hisqve persefqvendis ubiqve locorum insistatur, qvoad Electori plene satisfactum sit. Tum & ministri Svecici Vienna excesse jubebantur. Ratisponæ Ordines hactenus speculati fuerant, qvid fœderati, ac præcipue Danus, facturi essent. 1675. Interim Cæsarei laboraverant, ut qvanqvam super negotio Svecico referre cunctarentur, de majore tamen suffragiorum parte sibi cautum esset. Sed Svecis per Electorem pulsis dubitatio abrumpebatur. Cum sententiæ perrogarentur, Præsules a- *17. Iul.* cerrime in Svecos dicebant. Evangelicorum non nisi octo in mandatis habebant contra Svecos calculum ferre; Lautcrensis, Simmerensis, Culmbacensis, Cellensis, Guelferbytanus, Osnabrugensis, Anhaltinus, & Nassovius. Reliqvi omnes, & inter hos Saxonicæ & Hassicæ Domus, utut pacto mutuæ successionis Domui Brandenburgicæ innexæ, vel absentes erant, vel mandatis destituebantur: & Gothanus, Altenburgicus, Coburgicus, Isenacensis, Vinariensis, Darmstadiensis, & Hennebergicus tunc plane in Senatum non veniebant, velut nil habentes, qvod pro sententia dicerent. Etsi Saxones post factis decretis adstipulabantur. Durlacensis, etsi mandatis non instructus, sat fortiter loqvebatur. Bavaricus, & Hanoveranus negabant oleum incendio addendum, sed mollissima via incedendum. Qvibus Jena reponebat: Svecos illos ipsos esse, qvi non solum sub vocabulo pacis conciliandæ oleum, qvod magno sibi pretio persolvi fecerint, incendio affuderint: sed & ante aliqvot menses novum in Germania ignem accenderint, Cæsaris monitis insuper habitis. Isti tamen majori suffragiorum parti haut aperte contradicebant; nec eorum ratio à reliqvis habebatur. Neoburgicus qvoqve non parum adhuc favoris in Svecos præ se ferebat, parum probans eos hostes judicari. In Electorali Senatu Moguntinus, Trevirensis, Saxo, & Palatinus pro Electore connitebantur, in qvorum sententiam & Coloniensis concedebat, qvod amica remedia, qvæ initio commendaverat, non amplius locum haberent. Bavarus sententiam in Senatu Principum dictam in Electorali repetiit. Directores utriusqve Senatus singulare studium in Electorem ostendebant. Ordinum decretis Sveci non qvidem disertis verbis hostes declarabantur; res tamen ipsa satis insinuabatur, qvod aperta hostilitate grassati arguerentur, qvi violentam, & hostilem aggressionem commiserint, & qvod Electori contra istos, eorumqve auxiliarios Imperii evictio, & tutela præstaretur. Ea SCta hoc decreto Cæsareo firmabantur. *S. Cæsareæ Majestati humillime exhibitum est, qvod Electorum, Principum, ac Statuum Imperii Ratispone congregatis Consiliariis, Nuntiis, atqve Le-*

1675. *gatis habita deliberatione super eo, quod Serenissimus Elector Brandenburgicus ibidem proponi fecit, nec non super literis, quas Circulus Saxoniæ inferioris dedit, ratione guarantiæ Serenitatis Suæ Electoralis Brandenburgicæ adversus Suecos è re Sacri Imperii $\frac{7}{14}$ Julii visum fuit, statuendo justitia, ac æquitati congruum, Serenitati Suæ Electorali adversus hostiles Suecorum invasiones, atque violentas oppressiones vigore Constitutionum Imperii, Ordinationum Executionis, nec non Instrumenti pacis Westphalicæ suppetias ferendas esse. Prout conclusum, non minus Serenissimo Dn. Electori Brandenburgico, ac aliis contra tenorem pacis Westphalicæ oppressis Statibus guarantiam Imperii tam contra prædictos Suecos, quam contra quoscunque aggressores cum effectu præstandam. Qua fini S.am Cæs.am Mtem una cum submississima gratiarum actione pro exantlatis in gratiam Serenitatis Suæ Electoralis laboribus, & determinato jam auxilio humillime implorandam, ut in eo summe laudabili proposito atque cura Imperatorio nomine maxime digna perseverare, & non solum adversus coronam Sveciam, ejusdemque ministros, atque officiarios, & milites mandata inhibitoria, nec non avocatoria decernere, verum etiam secundum ante dictas Imperii constitutiones, & pacis Westphalicæ tabulas Circulos terris Brandenburgicis vicinos, cumprimis superioris atque inferioris Saxoniæ, nec non Westphaliæ ad subitaneam opem (cum clausula, ut Principes convocantes atque duces Circulorum adversus morosos, & insistendo milite, nec non præstando eo, quod ipsis incumbit, tardantes modo in Recessibus Imperii atque Ordinatione Executionis jam determinato, vel etiam, si res ita postulet, assumto milite Cæsareo, vel Circulari, qui ibidem in vicinia repertus est, ad præstandum debitum compellant,) excitare, nec non id, quod Imperii constitutionibus, Ordinatione Executionis, & Instrumento Pacis Westphalicæ in gratiam aggressorum Imperii Statuum ulterius sancitum, ad effectum perducere dignetur, quo & Ser.us Dn. Elector Brandenburgicus, & reliqui injuste offensi Imperii Status ab insultibus sine mora liberari, atque reparationem damni illati obtinere possent. Quemadmodum igitur S.æ Cæs.æ Mti pergratum fuit, Electores, Principes, & Imperii Status retia, quæ Sueci Germaniæ tendunt, deprehendisse, hostilesque eorum invasiones in terras Brandenburgicas perpendisse, ac debito maturo satis consilio de remediis Serenitati Suæ Electorali, aliisque oppressis Imperii Statibus subveniendi prospexisse: ita iisdem procul dubio ex decreto Commissionis Cæsareo postea addictaturam exhibito constare, quod alte memorata S.a Cæs.a Mtas jamtum mandata avocatoria, & inhibitoria contra Suecos, eorumque milites ediderit, & ad Circulos Saxoniæ superioris, & inferioris, nec non Westphaliæ auxiliatoria quæ appellant mandata 19. Junii A.C. miserit, ac insuper avocatoria illa nuper 16. Julii renovari fecerit. Cæterum S.am Cæs.am Mtem quidvis in gratiam Imperii, & pro salute ejus, ac liberatione tentandi promtam, atque paratam esse, Eandemque iterum pro paterno in Imperium affectu secundum Laudi tenorem, & prout ex appositis videri possit, ad prædictos Circulos rescripsisse, & eos ad opem ferendam exhortatam esse, extra dubium ponendo, quin prælaudati Status id exacte observaturi sint, quo præallegatum Laudum ad effectum perducatur, Ser.o Electori Brandenburgico, nec non aliis contra tabulas pacis Westphalicæ afflictis Electoribus, ac Principibus, eorumque fœderatis, & assistentibus guarantia firmiter conclusa adversus Suecos, & quosvis aggressores, eorumque socios cum effectu, & sine ulla mora præstetur, vis vi repellatur, Suecique cum prædictis suis asseclis ubivis terrarum profligentur, & ad reparandum damnum, quod vel dederunt, vel inposterum adhuc daturi sunt, adigantur. Insuper S. Cæs.am Mtem sibi omnino persvasum habere, neminem non fore, qui prædictis adversus Suecos publicatis mandatis non minus quam iis, quo anno præterito contra Gallos edita sunt, non morem gerere, & quod iisdem cautum est, exsequi velit. Cujus rei Dn. Commissarius Cæsareus principalis Electorum, Principum, ac Statuum Consiliarios, Nuntios, & Legatos hoc ipso certiores reddere voluit, quibus pro ratione conditionis, ac status ad quodvis officiorum genus se paratum profitetur. Signatum in residentia Celsissimi Principis, qua est Aychstadii in monte Wilibaldi 15. Aug. 1675.* Sub finem anni peculiare quoque edictum ad Ordines provinciales citerioris Pomeraniæ à Cæsare emittebatur, quibus isti obseqvio coronæ Sveciæ exsolvebantur, & ne eam provinciæ suæ dominam amplius agnoscant, neu fœderatorum armis se opponant, sed lubenter eos admittant, iisdemqve benevolos, ac promtos se exhibeant. *7. Dec.*

§. 40. Ast non par Cæsareorum promtitudo circa promovenda præmia, qvæ Electori ex hoc bello debebantur. Super his Elector Crocovio injunxerat: *Quia spes sit per sua tractatus pacis brevi successuros, necessarium esse, ut mature sua emolumenta commendet. Eqvidem se ab initio declarasse, arma citra satisfactionis stipulationem à se arrepta solo amore recuperandæ pacis, ac liberandis in Imperio*

Elector apud Cæsarem super sua satisfactione agit.

3. April.

1675. *perto oppressis Ordinibus: quo in statu si res permansissent, se de ullo præmio cogitaturum haut fuisse. Sed postquam Sveci abrupta pace ipsius ditiones evastarint, nec à fœderatis uti par sibi subveniatur, eoque huic negotio exseqvendo maximi sumtus sint faciendi, ære quoque alieno contrahendo: spem esse, Cæsari ultro curæ fore, ut non solum damnum reparetur, sed & sibi facultas nascatur deinceps Cæsari, ac fœderatis, ubi opus sit, utilem operam navandi. Porro se haut dubitare, quin Cæsar pro Austriaca Domo, pro Germania, pro toto orbe Christiano salutare judicaturus sit eo incumbere, ut Sveci plane Germanico solo dimoveantur. Eo casu sperare, citeriorem Pomeraniam absque redhibitione alterius cujuspiam provinciæ sibi traditum iri. Si tamen Cæsar maturè communem, eamque tutam pacem promovere possit, se ob isthoc postulatum pacem haut remoraturum. Sine dubio autem Cæsarem æquum judicaturum, ut his tractatibus ipse saltem Stetinum, & quæ antea ad ulteriorem Pomeraniam pertinuerint, nanciscatur, sublata quoque communione in Capitulo Caminensi, & participatione vectigalium in portubus ulterioris Pomeraniæ. Ex quo Recessus Stetinensis ultro expiraturus sit, quo Sveci se coëgerint, ut post extinctam Electoralem familiam Nova Marchia ipsis addiceretur, quale jus ex Instrumento Pacis vix ac ne vix quidem demonstrari queat; quod tamen Austriacæ Domui haut exiguæ fraudi cedat.* Sed quia Stetinum accepta damna hautqvidqvam æqvare possit, quod magis à se affecteiur tegendis propriis, & Cæsareis ditionibus, & ne Svecis ita in promtu sit bellum in vicinorum terras effundere; Elector ulterius petebat, ut sibi ad secularem conditionem liceret redigere ditionem Sonneburgicam post obitum præsentis Magistri, & Commendatorum, salva pensione Magistro Melitensi solvenda. Ut qvoqve integrum sit post mortem eorum, qvi nunc sunt, possessorum ærario suo adplicare Canonicatus Magdeburgi, Halberstadii, Mindæ, & Cammini. Ut qvoqve sibi à Coloniensi, ac Monasteriensi satisfiat, velut incentoribus belli, ex qvo per Cliviam ditionem immensa sibi damna sint conciliata. Et exemplo profuturum, si isti probe multentur, ne alios ita facile libido subeat tam exitiosa patriæ fœdera cum exteris ineundi. Circa Coloniensem proponebatur Reclingshusa; circa Monasteriensem summa pecuniæ. Ipse vicissim fœdus perpetuum cum Cæsare, ac Hispanis, ac cessionem juris in Carnoviam offerebat. Ea super re cum Crocovius per ambages insinuaret, Hochcerus dicebat: *Se non dubitare,*

18. April.

quin gratum Cæsari sit futurum, Electorem tota Pomerania potiri: forte tamen non defore, qui judicaturi sint, ejus potentiam nimia incrementa capturam. Sed ista Cæsari haut considerari; ac in proclivi fore circa id negotium convenire: super conditionibus tamen in præsens mentem suam declarare non posse. Ac prius cum Dano, Cellensi, ac Belgis rem discutiendam, qvibus & ipsis satisfaciendum sit. Cæterum id negotium maximam habere difficultatem videbatur, qvod Gallus, ubi Svecos de amittenda Pomerania, & Brema periclitari perspexerit, potius Belgis, & Hispanis æqvas conditiones concessurus sit properandæ paci, qvam ut Svecos Germania exturbari pateretur; qvod facilius futurum sit, deinceps unam, & alteram urbem Belgis eripere, qvam Svecos semel Germania pulsos restituere. Eo casu valde dubium fore, num Cæsar, Hispanus, ipsiqve Belgæ bellum ideo continuaturi sint, ut Electori tanta potentia adcrescat, qvæ istis ipsis suspecta futura sit. Sane Cæsarei id negotium extrahebant, suasqve rationes eidem innectere cupiebant, & ipsi in partem prædæ venturi. Ac differebat legatus Hispanicus: æqvum esse omnes fœderatos de bello adqvirendis participare pro ratione militum, & pecuniæ, qvam bello impenderint. Hispanos qvidem facile ferre posse Svecos Germania ejici, ac totam Pomeraniam Electori adcrescere, ea tamen lege, ut Elector non prius arma deponat, qvam Hispanis à Gallo satisfactum sit. Qvi presse qvidem redintegrationi pacis Pyrenæ haut inhæreant, sed tantum qvinqve aut sex loca restitui cupiant, Belgio Hispanico ita firmando, ut sua vi subsistere, simul Hollandiæ, ac Germaniæ propugnaculi vicem præstare qveat, ne debilitas aviditatem Galli irritet. Ac institutum hoc eo minus invidiæ habere, qvod in eo communis utilitas vertatur. Post longas moras Crocovio scriptum responsum tradebatur hoc sensu: *Cæsari, ac toti orbi notum esse, qualem sese Elector hactenus erga ipsum, Romanum Imperium, & communem causam gesserit. Unde istum à Svecis illata huic damna serio ad animum revocare, eidemque omnem opem pro virili præstiturum. Sed satisfactionem ad futuros pacis tractatus spectare, ac præcipue à consensu universorum fœderatorum pendere. Unde etsi Cæsar ex animo optet Electori plene satisfieri; tamen quia fœderibus, quæ sibi cum sociis intercedant, expressis verbis cautum sit, ut nemo iusciis, & non consentientibus universis fœderatis aliqvid magni momenti seorsim suscipiat, ac perficiat, inconsultis*

16. Iul.

LIIIII 2

1675. *fulris reliqvis circa proposita à se nil statui posse: sed necessum fore, ut Elector ipse super ea re cum fœderatis agat. Qvod si Cæsari de fœderatorum sententia constiterit, cum omni studio commodis Electoris velificaturum, qvantum communis causa, ac præsens rerum facies concessura sit. Qvod Reclingshusam attinet, fœdere inter Cæsarem, & Electorem anno 1672 inito cautum, ut omnia circa religionem, & Ordines Ecclesiasticos in præsenti statu relinqvantur; nec Cæsari per pacem Westphalicam integrum esse circa bona sacra qvid disponere, eaqve alienare, aut Canonicatus ad secularium bonorum conditionem redigere: ac Catholicos id ægerrime laturos, qvi Ratisponæ ad fortia decreta in Svecos majorem suffragiorum partem confecerint. Sed si Cæsar salvis fœderibus, & Catholica religione, ac Imperii legibus fundamentalibus Electori gratificari qveat, id lubentissime facturum. Penes hunc esse, qvomodo negotium hoc ad fœderatos referre, & cum iis convenire velit. Cæsarem omnia facturum, qvæ ad incrementum Domus Electoralis spectent; ac sperare, Electorem vicissim de studio in bonum publicum nihil remissurum.* Id responsum Crocovio haut satisfaciebat, velut nimis laxum. Jam ante Electorem nosse, cum fœderatis conveniendum esse. Unde horum supremum, & in qvo plurimum fiduciæ collocarit, adiisse; qvem sperarit mentem liqvidius expositurum fuisse, & qva ratione negotium sociis proponendum sit; id qvod citra fraudem reliqvorum fœderatorum fieri potuerit; cujus & placitum hi facile secuturi sint. Qvod Catholici Ratisponæ Electori faverint, non sine causa factum. Nam ni Elector Svecos pepulisset, eos sensurus fuisse, qvid Sveci animo agitarint. Dedisse id specimen Electorem, ob sacra neminem se odisse, sed unice conservationem pacis in Imperio spectare; negotium religionis aliis rationibus haut implicare. Porro iniqvissimum esse, si Ecclesiasticus qvispiam secularem lædat, & huic integrum non sit damni reparationem exigere ob sanctimoniam, qvam ejus ordinis homines sibi arrogant. Hocherus demum ad Cæsarem se relaturum promittebat, addito; Daniæ Regem, Cellensem Ducem, & Monasteriensem itidem super dividendis inter se bello adqvirendis agitare. Sed si qvid solide decernendum sit, primarios qvoqve fœderatos, Cæsarem, Hispanum, ac Belgas adhibendos: Crocovio excipiente; etiam Electorem è primariis fœderatis esse, ac ei ut à Svecis satisfiat præcipue deberi. Ex eo frigore satis adparebat, Viennæ circa eam rem parum profici posse; sed aliorum favore heic nitendum. Legatus Hispanicus disserebat; si Elector tota Pomerania potiri debeat, Cæsarem postulaturum, ut sibi Crosnensis Ducatus cedatur. Alii laxioribus verbis jactabant; Cæsari per compensationem, aut alia ratione partem de præda tradendam. Pleriqve Hagam id negotium rejiciendum censebant. Ast Electori neqve Hagæ id tractari placebat, loco secreti haut capace: ac indignum videbatur, cum ipse vitam, & omnia pro communi causa exposuisset, avitarum qvid ditionum sibi amittendum esse. Igitur Crocovius, cum Cæsarei contenderent, Cæsari velut primario fœderato utiqve partem de præda deberi, ostendebat; à Gallo in Alsatia eam qværendam. Et cum ne hoc qvidem adqviescerent, interrogabat; qvidnam igitur sibi vellent, Stetinum, Stralsundam, an Bremam? Isti horum nihil Cæsari usui esse ferebant, sed aliqvid habendum per compensationem, qvod reliqvis ditionibus hæreditariis opportunum situ sit. De eo tamen liqvido animi sensa declarare præmaturum esse. Ac satis patebat, Cæsareos omnia heic integra sibi servare, nec eo nomine adhuc aliqvid obligationis contrahere velle. Nam neqve totam Pomeraniam Electori accedere optabant, si maxime Sveci ea pulsi forent; nec tamen placebat Electorem præmature protelare. Nec alio modo cum Dano agebatur. Scilicet promtissimum erat Cæsari fœderatos pro lubitu versare, qvod uno vel altero in suam sententiam pertracto tertius velut minus necessarius facile negligeretur. Ac tunc Luneburgicis qvam maxime blandiebantur, qvos post subactam Bremensem provincia n Gallis iterum immittere cupiebant. De Electore autem sibi persvaserant, eum tanta cupidine Pomeraniam nanciscendi teneri, ut nullum ab eo periculum sit, velut ad peculiares tractatus descensuro; nec opus esse, ut aliorum ostentatione commodorum in partibus retineatur. Eam ob causam Elector istud negotium deinceps molli brachio agere, ac tantum idoneis locis obiter qveri; se talia haut meritum, nec eadem expectasse. 1675.

Num Sveci Germania expellendi?

§. 41. Nec minus Cæsar dubitabat declarare, num Sveci Germania plane expellendi forent; sed semper eam rem sibi integram servare volebat; ac forte id agitabatur, ut post Gallos in ordinem redactos ipse in Svecos exsecutionem susciperet, præda inde pro suo lubitu assignanda. Sed & Daniæ Rex apud Cæsareum explorabat; an nunrationes Austriacæ ferant, Svecos Germania

1675. nia eliminari, eorumqve provincias sibi, Electori, ac Luneburgicis adcrescere? Ad qvæ Hocherus laxioribus verbis; Cæsari curæ fore, ut, circa satisfactionem, & dividendam prædam inter fœderatos certi qvid decernatur, ac dissidii materia tollatur. Ulterius instanti respondebatur: id commodissime Hagæ, ubi omnium fœderatorum legati præsto sint, expediri posse; & eo nomine jam ad Camprichtum mandata fuisse missa. Qvæ declaratio ideo suspecta erat, qvod res ad eos rejiceretur, qvi magna pacis cupidine flagrabant, eoqve huic instituti minime omnium fauturi erant: ac videbatur Cæsar difficultates, qvas Belgæ moturi erant, in prætextum arrepturus negotio sufflaminando. Angliæ qvoqve Rex Petro Ronqvillio legato Hispanico confirmarat; Si Cæsar Svecos non ultra premat, sed operam dare velit, ut his difficultatibus eripiantur, se sponsorem fore, istos contra Austriacos nil facturos, nec horum destinatis obstituros. Cæterum cum talia ab Electore Viennæ qværi facile Sveci conjicere possent, Esaiam Pufendorfium apud Saxonem agere jusserant, ut is aulæ Cæsareæ diversa ingereret, ac rem ad pacem deduceret. Unde ab hoc Nicolaus Gerstorfius Viennam mittebatur, qvi multa de pace cum Svecis ineunda disserebat. De cujus propositione Hocherus dicebat: Saxonem Electori sperata incrementa invidere; nec concedere velle, ut Sveci ex Imperio ejiciantur, ac omnem lapidem iis servandis movere. Sed tunc Viennæ modica Saxonis ratio habebatur, nec ad ista qvid responsum. Nec minus qvod à Saxone offerebatur fœdus Cæsar declinabat, qvod jam ante Viennæ fœderatorum multitudine distracti essent, qvorum rationes parum invicem conspirabant. Nec Dresda vegeti qvid consilii expectandum; ac satis habebatur Hanoveranum adversæ parti detractum. Ast contra proposita à Saxone Elector Gerstorfio per Crocovium demonstrari jubebat: *Peculiares tractatus non nisi ad divellendos fœderatos spectare, & ad Germaniam majori periculo implicandam. Eqvidem qvia à Svecis bellum apud Saxones non geratur, ab his mala per Brandenburgicas ditiones data velut aliena langvide respici. Esse Instrumentum Pacis probe digestum, leges Imperii salutares, SCta Ratispone fortia: sed qvid ista omnia sibi, & aliis oppressis ante & in præsens solidi auxilii attulisse? Cum Carolus Gustavus bello in Poloniam suscepto per terras Imperii exercitum hinc inde duceret, ac ipsius provincias, Meclenburgicam, & Holsatiam pessime haberet, qvid opis se ab utroqve Circulo Saxonico, qvid ab universo Imperio obtinuisse? Qvanta* 1675. *contentione enitendum fuisse, ut literæ ab Imperio ad eum Regem extundi possent, nullum effectum habitura? Nunc cum tam egregia SCta contra Imperii hostes facta sint, num ab ullo Ordinum vel unicum militem sibi auxilio submissum? Imo num Saxonem vel tanqvam præfectum Circuli, in qvo provinciæ à Svecis infestatæ sunt sitæ, vel tanqvam collegam vi Unionis Electoralis in ipsius gratiam vel unum eqvum instravisse? Sane in Consilio Saxonico ornate, ac copiose super legibus Imperii declamari posse. Sed si ipsi imminentes finibus suis Svecos haberent, aut eos terris suis incumbentes sentirent, experimentum capturos, qvem respectus legum ad suppetias ferendas permoturus sit. Non potuisse Saxoni memoria excidisse, qvantum malorum cum universa Germania, tum ipsius provinciæ à Svecis perpessæ sint. Et tamen eundem autores tantarum calamitatum in Imperio conservare, eorumqve causam agere haut dubitare, ut ipse posteriqve inter perpetuos metus Svecorum insultibus obnoxii agant. Nullam stabilem in Germania pacem sperandam, qvamdiu Svecis facultas maneat vicinos suos, qvotiescunqve libido, aut qvæ sibi comminiscuntur prætexta svadent, opprimendi. Unde nullum præsentius remedium esse, qvam ut Saxo secum, aliiqve vires socient, ac ad patriam periculo, qvod alias æternum à Svecis imminicat, semel penitus liberandam incumbant. Saxoni notum esse, ut ipse una cum Electore Brandenburgico in Imperio pro Augustanæ Confessionis consortibus non minore studio, qvam pro Reformatis certaverit; ac si in posterum sinceram fiduciam in ipso reponere velint, missa æmulatione è dogmatum non capitali dissensu orta, nec rationibus status fulta, dubium non esse, qvin res Protestantium in Germania propria vi absqve extraneorum auxilio stare qveant.* Sed Hochero Crocovius dicere jubebatur; uti è Gerstorfii propositione invidia Saxonum in Electorem emicuerit, qva & Domus Austriaca laboret, ob florentes opes favore Numinis in eam congestas. Qvæ ipsa duabus hisce Domibus svadere debeat, ut eo sinceriore fide mutuo se fulcire laborent. Cæterum cum animadversum esset, Cæsareos qvidem optare Svecos Germania eliminari, ut tamen parum gratum esset eorum provincias Dano, Electori, & Luneburgicis adcrescere; nil aliud restabat, qvam tres hosce inter se convenire, ac Svecis provincias Teutonicas eripere; id qvod postulatis ipsorum maximum pondus additurum sit; promisso qvoqve Cæsari facto, se tamdiu bellum gesturos, qvoad Cæsar Alsatiam recuperaverit. Sane Fagelius judica-

1675. dicabat, esse è re Electoris, ut citra prævium pactum Svecis quantum possit eripere nitatur; ac confirmabat, Belgas operam navaturos, ut Elector illa retineat, quæ ex istis desideret; ac hisce gratum fore, Electorem citeriore Pomerania potiri. Contra Beuningius Londini jactabat; eundem satis habiturum, si recipiat, quæ jam à Svecis erepta ipsis sint. De qva viri in se malignitate Elector apud Belgas qverebatur.

§. 42. Cum igitur primum omnium esset, quæ ab hostibus desideres in potestatem redigere, quod semel occupata facilius retineantur, omnis opera adhibebatur, ut Daniæ Rex ad arma in Svecos stringenda permoveretur, velut qvi ex omnibus fœderatis maximum heic momentum adferre posset. Huic Elector victoriam ad Fehrberlinum per tribunum Detlevum Brocdorfium nuntiabat; ob qvam Dani immensam lætitiam ostendebant, haut amplius dissimulantes, utiqve in bellum adversus Sveciam sibi erumpendum. Haut eo minus Regi consultius videbatur dilata tantisper clarigatione, cum jam Svecos clades ab Electore illata omnes curas ad sua tuenda vertere subegisset, Gottorpiensem Ducem in ordinem redigere. Eum ad se Rensburgum amica spe invitatum Rex cum omnibus consiliariis in custodiam dabat: inde proponebat, quo sibi longius progressuro tergum tutum sit, ut Gottorpiensem arcem, castellum Stapelholmense, ac Tœnningam tradat; qvicqvid esset militum sibi transscribat, Danicis copiis hospitia, & alimenta præbeat; id qvod & Cæsar jusserit: deniqve concedat ut Rex Oldenburgi, & Delmenhorsti defensioni prospiciat, aut pactum antea Hafniæ conclusum adprobet, acceptis pro actione sua in eos Comitatus centum qvinqvaginta uncialium millibus. Tum protinus copiæ Gottorpium, ac Tœnningam versus mittuntur. Dux initio ista respuere. Sed cum intra casses se teneri consideraret, aliqvot præfecturas in Holsatia pro duobus Comitatibus offerebat. Id qvod Christophorus Brandius valde dissvadebat; qvod isti tam opportuni sint futuri Regi ditionem Bremensem affectanti. Tum periculosum esse Saxoniæ inferiori & Westphaliæ, si Gottorpiensis Oldenburgum, Sveci Carlsburgum tenuerint, ostium Visurgis in potestate habituri. Qvin Belgis idem suspectum esse, ne forte Sveci ad Frisiam Orientalem pedem promoveant. Ac longius penetrantia Ducem meditari id indicio esse, qvod præfecturas Gottorpio vicinas offerat pro Comitatibus longe dissitis, qveis tutandis etiam militari præsidio opus sit. Idem qvoqve ingerebat, ne Rex nimia erga Ducem lenitate fœderatorum suspiciones augeat, qvi alias collusionis qvid inter Regem, & Ducem esse facile credituri sint. Circa Tœnningam Dux qvam maxime abnuebat, qvæ qvatuor millium præsidio insidebatur; ac si Dux animum ad constantiam obfirmasset, aut præfectus jusso Ducis velut non sui juris parere detrectasset, non exiguo labore ad eam expugnandam opus futurum erat. Sed postqvam Kielmannus omni arte, ac immensis promissis Grisenfeldium frustra tentasset, ac Rex postulatis immotus insisteret, Dux demum, cum delegatis Regiis qvos oderat tractare aversatus, literis manu propria scriptis omnia in Regis placitum conferebat. Et qvia metuebatur, ne Joannulus Walterus exemplo Widerholtii qvondam Hohentwilæ præfecti scriptum à Duce mandatum rejiceret, tres à Duce delegati, qvos inter & junior Kielmannus erat, mittebantur ad munitionem tradendam. Walterus cum initio paululum tergiversatus esset, mox oppidum per fœdam ignaviam tradebat; in qva insusitata armorum, adparatusqve bellici vis reperta, ac nonaginta amplius machinæ æneæ, manifesto indicio, à Duce altiora fuisse agitata. Omnes qvoqve Ducis milites sacramento Regis adacti. Dux qvoqve supremo imperio in Slesvicensem ditionem, & omnibus per pacem Roschildensem partis renuntiavit, redhibito diplomate, qvod antea eo nomine à Friderico III. acceperat. Nec minus participatione tributorum bellicorum Regi cedebatur, concessis insuper hospitiis. Postqvam nuntius de tradita Tœnninga Rensburgum allatus esset, Rex fratre Georgio, & Grisenfeldio comitantibus repente nulla prævia denuntiatione ad Ducem ingressus omnia humanitatis incitamenta ei exhibebat. Dux inde ex eo conclavi, qvo hactenus custoditus fuerat, in Regium deductus, tanto rubore perfusus observabatur, ac si balneo egressus esset, vel ob tacitos iræ motus, vel pudore; ac cum eodem, ejusqve ministris ita blande post agebatur, ac si nil ingrati ipsis accidisset. Statim qvoqve frater Ducis Episcopus Eutinensis Gottorpio, ubi hactenus laxiore custodia detentus fuerat, Rensburgum arcessebatur; per qvem Dani cupiebant Kielmannum Duci suspectum reddere, ac omnem dissidii culpam Regem inter, ac Ducem in istum devolvere. Svadebat Grisenfeldius, ut Gottorpium sine præsidio relinqveretur minuendæ invidiæ: sed militares viri repugnabant.

Daniæ Rex in bellum stimulatur.

Gottorpiensis Dux capitur.

30. Jun. 1675.

Hänsgen Walter.

4. Jul.

His

1675. His peractis Rex Brandiis fratribus ad se evocatis dicebat: Se sperare, Electorem hoc specimen abruptæ cum Sveco pacis longe efficacius habiturum, qvam si a verbis, & clarigatione initium factum esset. Sane intra octiduum majus se operæpretium fecisse, qvam per arma totius æstatis expeditione obtineri poterat. Nunc tergum sibi tutum esse, ac arma vertere se jam posse, qvo placeat; tum & Comitatum possessionem sibi firmatam. Simul rogabat, ut Elector isthoc factum aliis adprobare studeat. Sane Gottorpiensem periculosa in Daniam consilia cum Carolo Gustavo miscuisse; & qvanqvam post filiam Regiam huic Duci in connubium datam spes fuerit collusiones cum Svecis cessaturas; eum tamen Holmiam profectum noxia pacta iniisse, per qvæ se obstrinxerit ad aliqvot militum millia in usum Sveciæ sustentanda, ac si opus sit Svecicum præsidium intra Tœnningam recipiendum. Unde duplo præsidio id oppidum firmasse; magnum provincialium numerum armis instrui, & exerceri curasse; Benedicto Alefeldio legionem eqvestrem conscribendam commisisse; ex insulis Pomeranicis manum Svecicorum peditum evocasse, ni Danicæ naves impedivissent. Kielmannum qvoqve Hamburgi cum Verjo, & Bidalo Gallicis ministris super pecunia subsidiaria egisse. Qvanqvam autem ipse dudum perspexerit, qvo ista tenderent, se tamen amice cum eo transigere voluisse, cum Kielmannus Ducem in id proclivem affirmasset. Sed è propositis perspexisse, à Duce tempus tantum extrahi, qvoad ipse bello cum Svecis implicitus sit: tunc impressionem in Jutiam facturum, id qvod Svecis promiserit. Igitur se occasione usum brevi manu controversiam decidisse. Electori gratum erat, Regem istam spinam pedi extraxisse, ac Svecorum rationes hoc ipso admodum turbasse. Ac ipse interceperat literas à Rege Sveciæ ad Wrangelium scriptas, qvibus hunc Ducis securitati prospicere jubebat, velut cujus rationes non minus qvam propriæ sibi cordi sint. Cum qvoqve fœderati Hagæ qvererentur, à Dano indictionem belli conventa die haut factam; Rex excusabat: capto Duce pacem cum Sveco satis abruptam, ac se nunc tuto, & omni vi bellum terra mariqve gerere posse, postqvam iste tergo non amplius immineat. Elector qvoqve Regi Angliæ super eo facto demonstrari jubebat: uti Sveci ob violatam in ipso pacem non minus qvam Galli hostes Imperii judicati sint. Cum autem Daniæ Regis velut fœderati, ac Germanicæ Reip. participis

14 Jul.

auxilium excireretur, atqve is arma parare inciperet, Gottorpiensem instinctu Gallorum, & Svecorum Dani generosa destinata variis modis suffiaminare conatum, ac plane illorum se rationibus innexuisse, præter infensum animum, qvem ea Domus semper in Daniam gesserit; simul nuper in Svecia consilia Imperio, & Daniæ noxia cudisse. Præcipuos ejus ministros stipendio Gallico, & Svecico illigatos eorem redegisse, ut Dux offensivum fœdus cum Sveco in fraudem Germaniæ, ac Daniæ concluserit. Ac si Daniæ Rex Holsatiæ Ordines qvid tributorum ad arma ab Imperio decreta posceret, Ducem id semper impedivisse; qvoad ipse Cæsar eos Ordines ad præstanda debita hortaretur. Igitur per rationes belli, & status eum Ducem in potestate fuisse habendum. In aula Cæsarea modus agendi à Rege Daniæ adhibitus insuetatus, ac nimis violentus censebatur. Ipsum factum tamen bono publico cedere; ac gratum erat negotium tam brevi fuisse expeditum.

Danus adhuc moras nectit.

§. 45. Qvanqvam autem Danus hoc facto Svecos gravissime læsisset; haut eo minus Viennæ is suspectus erat, velut secreta cum Gallis, & Svecis commercia aleret, & declinato cum his bello rationibus suis peculiari transactione consultum iret. Qvas suspiciones Crocovius refutatum ibat: Manifestam Daniæ utilitatem svadere, ne tam præclara occasio incassum amittatur. Daniæ securitati per peculiares cum Sveco tractatus haut consuli, ac ejusmodi subtilia commenta nil soliditatis habere. Ac ubi fœderati talia agi senserint, Dani consilia plane confundenda. Deniqve tantos terra mariqve apparatus haut frustra fieri. Per qvæ Cæsari dubitatio haut eximebatur, qvod causam dispicere non posset, qvare iste Rex circa indicendum bellum moras necteret fœderatis tam suspectas, cum nil amplius à Svecis periculi ipsi foret. Nec Belgæ minus eam cunctationem ægre ferebant, & qvod Danicus legatus adhuc Parisiis ageret, ac cum Brahæo negotiatio adhuc continuaretur. Nam qvæ cum Gottorpiensi acta sint, privatam causam esse. Ac frustra reponi, ne ab Electore qvidem bellum Svecis indictum. Nam hunc ab ipsis Svecis bello petitum, ac prælio jam cum iis certavisse. Ac declarabant Hispani, & Belgæ, se ne teruncium subsidiorum soluturos, qvoad palam bellum sumeret. Etsi Fagelius de hoc fere desperaret, missis ab Electore permoveretur. Qvin & cursor Vienna mittebatur, non sine minis denuntians, ni Rex in bellum erumpat, pacem cum Svecis ineun-

1675. eundam fore; nec prius exsecutionem in causa Oldenburgica ipsi delatum iri. Tanto enixius Elector Regem ad exuendam cunctationem stimulabat, qui cum exercitu in Meclenburgica consederat intercipiendæ communicationi inter Pomeraniam, & Wismariam, non sine summo dolore commodissimum rem gerendi tempus per otium elabi adspiciens, alacri milite eas moras detestante, per quas Svecis sese recolligendi spatium dabatur. Ac alias idem ægrescebat ob neglectim ab Hispanis, & Belgis soluta subsidia, & qvod amici Principis provincia interim comedenda esset. Qvæ inopia pecuniæ apud Belgas inde proveniebat, qvod valida classis in Siciliam Messanæ recuperandæ tunc mitteretur. Præcipue autem urgebat Elector, ut classis Danica in mare procederet, ne è Svecia Pomeraniæ, & Wismariæ auxilia submitti possent. Eqvidem a Dano moræ culpa in naves è Belgio sibi auxilio destinatas conjiciebatur, qvæ circa Hitlandiam excipiendis ex India Orientali venturis navibus vagabantur. Revera tamen cunctationis causa erat, qvod non pauci bello Svecico magnopere reniterentur; & qvod nondum expeditum esset, qvodnam præmium hoc bello potissimum esset affectandum, & in qvam partem arma vertenda. Ac fama erat, post subactum Gottorpiensem Hamburgum peti. Id qvod Elector valde dissvadebat, Rege confirmante, se in eam urbem nil tentaturum, etsi militares viros, qveis omnia prædæ magnitudine metiri solenne est, ejus rei tentandæ cupido agitaret. Sed apud Cæsarem spes erat vectigal ad Glucstadium ad pacem usqve extorqveri posse, singulis uncialibus è centenis duntaxat exigendis; sed qvi verebatur, ne id per pacem qvoqve continuaretur. Ac Elector id petitum molliter dissvadebat: ea re Belgas graviter qvesturos; ac Albis accolas jamdudum de imminuendis vectigalibus deliberasse, qvod hisce gliscentibus commercia indies attenuentur. Cui & Luneburgici acriter contradicebant. Præcipue autem Rex in partem Bremensis provinciæ oculos conjecerat, Oldenburgicæ opportunam; qvæ res tamen magnis difficultatibus implicita erat ob æmulationem Domus Luneburgicæ, & qvia ut Monasteriensis in bellum pertraheretur, pars qvoqve prædæ ostentanda ei fuerat, ac præcipue Wilzhusa, qvam Danus Oldenburgicæ adjici cupiebat: ac qvo plures ad Bremam concurrerenr, eo minores fore portiones adparebat. Unde ministri Danici Hagæ nostris proponebant; non inutile fore, Electorem cum Rege suo super par- *6. Jul.*

tibus Pomeraniæ convenire; ad qvam occupandam cum is plurimum collaturus sit, non iniqvum esse, ut re succedente & ipse portionem nanciscatur, nempe Rugiam insulam, qvæ olim ad Daniam spectaverit, & Wismariam, è cujus portu Daniæ tantum mali illatum sit. Ea propositio etsi nostris valde inopina videretur, id tamen dissimulabant, qvoad de Electoris mente percepissent; præsertim cum ipse Grifenfeldius proposuisset, ut Elector Wismariam sibi adqvireret, qvam & hic primo loco invadere cupiebat, qvod Pomeraniam tentare arduum videretur validis Svecorum copiis infessam; ac si forte ob Belgarum impatientiam cita pax proveniret, eam pro Stetino cum Svecis permutare statuerat. Unde magna circumspectione opus erat cum Dano circa satisfactionem agentibus. Et expendendum erat, an non satius foret Wismariam Svecis ereptam Ducibus Mecleuburgicis restitui; qvod & Cæsar censebat. Ac sine dubio gliscebat in Electorem invidia, si Pomeraniæ etiam Wismaria accederet. Circa Rugiam proponebatur, ut Elector eam insulam Grifenfeldio in feudum offerret, si Dani opera citerior Pomerania recuperaretur; qvod Regem vicinum habere anceps foret. Cæterum qvia Danus ab initio Electori Wismariam ostentarat, hic istum hortabatur, ut castellum portui imperans, cui à *balæna* vocabulum, mari invaderet, *Walfisch.* ipse interim è continenti oppidum impugnaturus, octingentis duntaxat præsidiariis insessum, & modico provisu. Ac jam se cum exercitu paucis abhinc milliaribus consistere. Ast Arensdorfii fratres Meclenburgica oriundi Regi persvaserant, ut is Wismariam affectaret. Unde Danus Electori dissvadere instituebat, ne id oppidum oppugnatum iret, validis operibus munitum, & ad qvod egregius peditatus attendus sit; qvo fine ad Electorem Gustavus Adolfus Baudisius mittebatur. *17. Jul. Baudis.* Nam operam ibi ludi, nisi portu clauso; ad qvod integra classe opus sit. Nec vero Belgicas adhuc naves adesse; nec divisam classem Svecis parem fore. Qvia tamen Dani non aperte profitebantur se Wismariam sibi velle, Brandius, velut eorum sensa non intelligens, extra dubium ponebat, eam utiqve Electori habendam, tanqvam magni momenti ob situs commoditatem, & commercia ac Electorali Domui valde utilem, si stirpem Meclenburgicam deficere contingat. Ac dubium adhuc erat, annon satius foret, prout res se darent, eum locum penes Svecos, qvam Danos esse; præsertim cum Danus, si res hoc bello ex voto suc-

1675. succederent, multo formidabilior, qvam Sveci, futurus videretur. Ast Elector Brandio injungebat, si ea de re sermo injiceretur, tantum diceret; si modo oppidum in potestatem redactum fuerit, sibi facile cum Rege conventurum; nec ægre idem Regi concessurum, si hic vicissim conniti velit, ut ipse Stetino potiatur. Sed Dani directe sensa animi circa Wismariam pandere nolebant. Nam aperte operam suam ad hanc oppugnandam Electori negare nolebant; sed obliqve id institutum dissvadebant, qvasi metuerent, ne attrito Electoris exercitu ipsi ingruentibus post refectas vires Svecis pares haut forent. Ac alias in consilio Danico dissidium erat, ducibus bellicis à Grifenfeldio in diversa abeuntibus. Nam etsi Elector svadebat, ut Danus Bremensem ditionem invaderet, in qvâ solo Monasteriensi rem geri haut consultum erat; Danici tamen duces abnuebant, ac inprimis Adamus Weierus, avaritia, & pervicacia inflexibilis, qvi per Meclenburgicam uberiorem sibi corradendæ pecuniæ materiam fore rebatur. Cum contra Grifenfeldius svaderet, ut Rex decem millia militum trans Albim Bremensi provinciæ immitteret; cum totidem millibus in Holsatia consisteret. Cujus consilii ratio erat, qvod eo modo Rex Glucstadii, aut Rensburgi agere poterat, à qvo discedere nolebat, & tamen in expeditione versari ob corpus laborum impatiens abhorrebat.

Weier.

Elector missa legato Danum urget. 18. Jul.

§. 44. Inter istas dubitationes eum æstas laberetur, ac Electori summa cum molestia intra Meclenburgicam esset consistendum, cui provinciæ parcere maluisset, urgendo Dano Thomam Knesebecium mittebat, super operationibus belli ulterius communicaturum. Nam postqvam Dano haut placuerat à se Wismariam invadi, velut ad qvam fructum victoriæ frustra consumturus sit, sibi qvoqve visum Pomeraniam aggredi, modo à Danica, ac Belgica classe Rugia, Usedomum, & Wollinum oppugnetur, dum ipse per augustias adituum in Pomeraniam penetrat. Nam suas copias paratas stare, Cæsareas propediem adfore. Solam Danicam classem deesse, cujus accessum legatus urgere jubebatur; tum ut executioni dentur, qvæ cum Baudisio super invadenda Bremensi provincia convenerant. Qvod si adhuc moras necti animadvertat, demonstraret, dudum venisse Belgicam classem, rei gerendæ cupidam, ad qvam semper Rex provocarit. Optimum tempus frustra elabi, Svecosqve ex consternatione se recolligere, ac messe potituros. Fœderatos magna inde suspicione perstringi, præsertim Brahæo iterum Hasniam regresso; ac metum esse, ne Belgæ seorsim pacem ineant, se intra turbas destituto. Nec amplius in Meclenburgica esse, unde miles vivat. Deniqve tam varias, & parum sibi constantes excusationes non posse non sibi scrupulum injicere. Nam si ab initio candide dictum fuisset, nondum bello necessaria parata esse, consilia à se aliter disponi potuisse. Ad faciliorem subvectionem, & communicationem Regi offerret castellum ad Warnemundam, qvod profugientibus Svecis Elector occuparat. Tum & se, Svecis expulsis, Regi Rugiam insulam cessurum ea lege, ut Rex vicissim partibus ad Principatum Rugiæ spectantibus in continenti sitis renuntiet. Belgis, & Hispanis ad subsidia solvenda permovendis necessum esse directe in Svecos rem geri: nam circa Gottorpiensem acta privatum negotium haberi. Suspicioni qvoqve tollendæ legatum Danicum Lutetia revocandum, ac hostium legatos Hafnia amovendos. Ad ista Rex certo confirmabat, se Electori contra Svecos auxilia laturum, ac classem propediem in mare procursuram. Ac sane bellum omni vi parabatur, nec id amplius apud Gallicum, ac Svecicum legatum dissimulabatur. Apud omnes qvoqve magna in Electorem inclinatio, in Svecos odium sentiebatur. Cæterum non exigua morarum causa fuerat penes negligentiam rei maritimæ præfectorum, & inprimis Gyldensparrii, cui fratris Grifenfeldii potentia securitatem addiderat. Sed & Regina Mater, qvæ filiæ nuptias succedere valde optabat, paratus armorum refrigerarat, novis subinde temperamentis propositis, qvo Rex fœderatis utcunqve satisfaceret, & cum Sveco pacem servaret. Ac suspectum erat, qvod Rex Knesebecio diceret; Elector modo in Pomeraniam movere inciperet; se mox secuturum. Qvi vicissim testabatur, Electorem nil amplius in Svecos moturum, nisi Rex serio in hosce bellum sumat. Ac Brandius, ut extremum cuneum admoveret, qvi suspicabatur Grifenfeldium Reginæ Matris consiliis velificari, communicebatur, Electorem aliqvot epistolas intercepisse, ex qvibus colligat, Reginæ Matris consilia prævalere, & eam Hanoverano cavisse, Danum cum Sveco haut serio in bellum erupturum. Qva narratione Grifenfeldius valde turbatus multis cum exsecrationibus asseverabat, Regem utiqve bona fide Svecis bellum facturum. Ac protinus septem Belgicæ, decem Danicæ naves exibant, inter Bornholmiam, & Rugiam mare per-

1675.

27. Jul.

1675. percurſuræ; ſimul legionibus, ut Meclenburgicam verſus moverent injungebatur. Ac placebat dilata Wiſmaria primum impetum junctim cum Electore in Pomeraniam facere. Bremenſem provinciam haut invadere viſum colliſioni cum Luneburgicis declinandæ. Summa deſtinatorum in Scaniam dirigebatur, ubi Regi ſecreta incolarum ſtudia non deerant. Ac Rex ampliſſime pollicebatur, ſe connixurum, ut Elector citeriore Pomerania potiatur, ſi maxime à Sveco lautiſſimæ ſibi conditiones offerantur. Viciſſim Elector apud Belgas vigilaret, ne hi per ſpecioſa prætexta, & promiſſa à Svecis ſibi imponi patiantur. Qvid cum exercitu ſuſcepturus ſit, ubi ad eum pervenerit, pro re nata conſilium capturum.

Electoris cum Rege Daniæ congreſſus.

§. 45. Tandem igitur Dani mari hoſtiliter in Svecos agere cœperant, ac exercitus ex Holſatia Meclenburgicam verſus movebat, ſed lento itinere, ut Elector tarditatis pertæſus, & qvia jam æſtas ruebat, Melchiorem Rucqvium ad Regem mitteret, demonſtraturum; uti nullo modo diutius in Meclenburgica ſubſiſtere, ac nobile agendi tempus inter otia conſumere poſſit, dum Sveci interim res ſuas inſtaurature eunt. Cæterum Danici duces valde ſvadebant, ut Rex ipſo cum Electore ſuper ratione gerendi belli colloqveretur, aliis, ac præcipue Grifenfeldio, refragantibus. Prævaluit tamen voluntas Regis, qvi cum Electore Gadebuſchi biduum per omnia ſinceræ amicitiæ ſpecimina exegit. Initio Rex Wiſmariæ obſidium junctim ſuſcipiendum contendebat. Contra Elector demonſtrabat, ſummam rerum in Pomerania aggrediendam, & ante omnia Svecicum exercitum è campo proturbandum, ac deſtruendum, ne qvid in Holſatia ab eo metuendum ſit, ac ut ſeqventi æſtate tota vi res in Scania geri qveat. Sed & ſecuritati ſuarum, ac Cæſaris ditionum proſpiciendum, qvæ alias, ſi ad Wiſmariam accedatur, hoſti in prædam exponendæ ſint. Sed & elapſa jam æſtate præter iſtud ubſidium nil aliud ſuſcipi poſſe, ac hoſti ſpatium indulgeri in Pomerania vires inſtaurandi. Se qvoqve ad Baudiſii demonſtrationem grandes machinas Cuſtrinum remiſiſſe, qvibus iterum adducendis menſe opus ſit. Igitur placebat junctim Pomeraniam invadere, Wiſmaria interim eminus clauſa; ac tradebat Elector Regi Pœlam inſulam, Wiſmariæ vicinam, qvam ſummus præfectus vigilum Schorrius antea occupaverat. Paulo poſt inter Regem, & Electorem ſecretum fœdus

3. Sept.

Schorr.

Dobrani in Meclenburgica concluſum; cujus ingreſſu memorabatur, de arctiſſima inter ipſos conjunctione per ſæpius contracta inter domus ſuas connubia, diuturnam amicitiam, ac communes utilitates firmata, ut unius damnum, & periculum alterum qvoqve pari fere ſenſu afficiat. Qvo major neceſſitas ſit de remediis cogitandi ipſorum incolumitatem in tutum ſubducendi. Eo fine placuit non ſolum durante hoc bello contra Svecos, & ſocios atqve adhærentes præſentes, & futuros junctis animis, & conſiliis rem gerere, & cummunem cauſam facere, nec unum abſqve conſenſu alterius inducias, aut tractatus pacis ſuſcipere, & concludere, qvantæcunqve ab adverſa parte conditiones offerantur: ſed & bellum hoc contra Svecos velut communes hoſtes tamdiu ſociatis armis continuare, qvoad Regi à Sveco præter refuſionem ſumtuum in hoc bellum impenſorum antehac Daniæ Regno avulſæ provinciæ Scania, Hallandia, & Blekingia reſtituantur, ſublata qvoqve immunitate à vectigalibus in Oreſunda, qva hactenus Sveciæ cives gaviſi ſunt, omnibus in ſtatum, qvi ante pacem Brœmſebroënſem fuit, reductis. Electori autem ad reparationem illatorum damnorum, cautionemqve in poſterum, Pomerania Citerior cum partibus Ulteriori provinciæ detractis cedat. Ac ſi maxime alteruter partem ſuam conjunctis, aut propriis armis in poſſeſſionem redegerit, is tamen reqvirenti alteri terra mariqve, qva maxime opportunum viſum fuerit, tamdiu adſiſtat, qvoad & idem ſuam partem in poteſtatem redegerit, ejusqve ceſſio futuris tractatibus à Sveco fiat. Elector qvoqve Regi Wiſmariam, ac Rugiam inſulam cedet, ſi hic eas propriis, aut ſociatis armis occupaverit, nec in ea loca qvid unqvam prætendet. Viciſſim Rex in partes, ac jura, in continenti Pomeraniæ ſita, qvæ antea ad Principatum Rugiæ ſpectarunt aut inde dependerunt, renuntiabit, nec ulla vectigalia, aut jura apud Rudenam prætendet: nec ſub Rugia, inſula Rudena, inſula Grypsvvaldenſis, & Denholmia Stralſundæ vicina intelligetur. Urerqve etiam apud ſocios efficere contendet, ut hi non ſolum iſthæc deſtinata probent, ſed & ad eadem auxilio ſuo promovenda ſeſe obſtringant.

1675. Fœdus ſecretum cum Dania Rege. 25. Sept.

Cum Hanoverano acta.

§. 46. Non minor in Inferiori Saxonia labor erat prohibere, ne per Hanoveranum ibi flamma in favorem Svecorum erumperet, neu inter ipſos fœderatos ſuper partienda Bremenſi provincia colliſio otiretur. Ac Hanoveranum qvidem nuntius

1675. tius prælii ad Fehrberlinum plane confuderat, ac mutata repente rerum facies in diversa trahebat, hinc nexu fœderis cum Regibus, inde metu à fœderatis impellente. Unde is utrisqve testabatur, se nil contra Imperium, nec contra fidem à se datam facturum. 22. Jul. Et qvia defensionem Bremensis ditionis præcipue Svecis promiserat, copias Ferdæ oppido immittebat; tum apud Hoyam in territorio Cellensi castellum ad Visurgim excitabat, navigiis transitum negans, qvæ Monasteriensis extruendo ponti navali adhibiturus erat. Eum Ducem Elector literis impense monebat, ut talibus abstineret, qvæ aperte SCto Ratisponensi repugnent, cui per fœdus, qvod ipsi cum Svecia intercedat, nihil derogari qveat. Sane immissis Ferdæ copiis eum aperte in Svecorum partes transire videri; ac ni aliam viam ingrediatur, à periculo non absore. Qvæ Lentius, & à Monasteriensi missus Smisingius pluribus ingerebant. Ad qvæ 10. Aug. Dux: *Ferdæ militem haut ideo immissum, ut Svecorum partes amplectatur, multo minus ut Cæsarem, aut Electorem offendat. Sibi tamen ob fœdus, qvo hactenus illigatus fuerit, paulum qvid fuisse faciendum; id qvod facile iterum corrigi qveat. Spem esse, fœderatos haut abrupte nimis secum acturos; esse rem magni momenti, & sibi laborandum, ut absqve infamia & damno nexu, qvo teneatur, se exsolvat. Cæterum Electoris monita in bonam partem accipere. Sperare ita à se hucusqve actum, ut officii erga patriam violati argui haut qveat; sed uti fœderibus cum Gallia, & Svecia Imperio debita disertis verbis exceperit: ita obligationis suæ meminisse, postqvam Cæsar misso SCto, & edictis avocatoriis significarit, Svecos jam à toto Imperio hostes judicatos. Haut sibi placere diutius tergiversari, sed cum Cæsare in tractatus descensurum; nec dubitare, qvin obtenturus sit, ut sibi medio agere liceat; tum ut suis copiis hospitia præbeantur, qvibus alendis modica sua ditio haut sufficiat. Nam ut eas ita abrupte contra Gallum educat, à se postulatum haut iri. Ac ut omnia decore agantur, duarum septimanarum spatium sibi indulgendum, intra qvas res in præsenti statu maneant, & ne qvid tantisper contra Bremensem provinciam, aut se suscipiatur, qvo interim fœderatis suis significare qveat, in qvam conditionem post mutatam rerum faciem redactus sit, ut nec hostibus, nec amicis ansa ipsum arguendi præbeatur.* Ista ut ad Electorem referret, Lentius Suanam in Meclenburgica, ubi is tunc metabatur, profectus est, Smisingio qvoqve ad Præsulem regresso. 16. Aug. Redire mox Lentium Elector Hanoveram jussit talia expositurum: *Qvanqvam à Duce adhibitus hucusqve agendi modus haut omnibus æqve probatus, ac variis judiciis obnoxius fuerit; se tamen, cui ejus honestus, ac Germaniæ Principe dignus, amansqve patriæ animus perspectus fuerit, nil nisi qvod hunc deceat expectare potuisse; qvam spem & ejusdem nuper facta declaratio confirmarit. Unde se ejus desiderius velificari velle; ac gratum esse, qvod tractationem cum Cæsare suscipere instituat. In ejusdem qvoqve arbitrium conferre, num fœderi inter Cæsarem, se, ac reliqvos Luneburgicæ Domus Duces inito accedere placeat. Haut sperare, eum, qvæ à fœderatis in Bremensem provinciam agitentur, impediturum.* Pressiorem tamen declarationem desiderare. Si Dux Regi Daniæ mentem suam sit expositurus, apud hunc utilem se operam ei navaturum. Se qvoqve nosse cupere, qvid circa copias suas constituerit Dux, siqvidem in partes descendere haut placeat; an, & in qvem eas transcripturus sit, an universas retenturus, & qvomodo iisdem usurus sit? Inprimis Lentius operam dare jubebatur, ne destinata contra Bremensem provinciam ultra duas septimanas differantur, id qvod Dux cupiebat; qvod æstas jam labatur. 24. Aug. Cum Lentius Cellensibus Hanoverani sententiam communicaret, hi monebant, ut ex altera qvoqve parte Danus Bremensem provinciam invadat, terrendo Duci. Nam ni is hostium Regum partes deserat, eundem ingens obstaculum rebus hoc tractu adferre, totamqve viciniam turbis involvere posse. Et qvamdiu exterorum legati eum obsideant, ejus verbis confidi non posse, qvibus non nisi tempus extractum eat. Unde monente Electore Dani apud Altenburgum pontem navalem Albi injiciebant velut in Hanoveranum moturi, ni flecteret. Qvi contra qverebatur, nimium se urgeri, nec tempus sibi relinqvi, ut ad fœderatos suos qvæ agantur referre, ab iisqve responsum accipere, ac decore se vinculo cum iisdem exsolvere possit. Tum & ab hisce partibus securitati suæ cavendum esse. Sane Monasteriensem negotium fervide nimis urgere, ac tantum non pro imperio agere, minatum, ni condicta die mentem declaret, se protinus cum exercitu moturum. Eqvidem se fœderatorum destinata impedire nolle. Potius tamen qvam indigni qvid admittat, mori se malle, & extrema omnia tentare. Ac si Præsul propius ingruat, se cum suis copiis obviam iturum, qvicqvid inde evenerit. Confidere tamen Electorem id haut concessurum. Ast Electori hautqvidqvam placebat indultum Duci tempus prorogari, fœderatis intutum,

1675. Svecis ingens commodum pariturum, exemta hostilibus Bremensi provincia; id qvod concedere penes paucos fœderatos in fraudem reliqvorum non erat. Tum urgendo Duci communicabat interceptas Sveeicorum ministrorum literas, qvibus *18. Aug.* ipsi fatebantur, Duci affatim causarum esse, ut aliam consiliorum viam ineat. Simul monebat, ne Gallis, Svecisvè ullas copias submittat, de qvibus Pufendorfius apud Ducem impense instabat. Id qvippe fœderatos in apertæ hostilitatis vicem accepturos: idemqve SCris Ratisponensibus repugnare. Sed Dux contendebat, cum qvæsitus Bremensi ditioni medius status recusetur; à Cæsare alimenta copiarum, & securitatem sibi præstandam; alias ita abrupte fœderatos suos à se destitui haut posse. Veniebat dein à Rege Daniæ missus Fridericus Alefeldius Comes, Duci demonstraturus; ipsum jam salva existimatione Svecico fœderi nuntium remittere posse post promulgata avocatoria edicta, & nulla auxiliorum à Svecis spe. Se sponsorem fore conventa servatum iri, ac laboraturum, ut idoneæ conditiones indulgeantur. Ac jam Monasteriensis copias movere cœperat. Unde demum fatebatur; Regem Daniæ ac omnes fœderatos ita generoso modo secum egisse, ut merito eorum persvasionibus victum se fateri cogatur; & qvia confidat, nil à se iniqvi postulatum iri, ad tractatus descensurum. Rogabat tantum, ne Dani Albim, Monasteriensis Visurgim transeant. Sed legati declarabant, ulteriori dilationi locum non superesse, ac negotium serio, & promte suscipiendum. Unde Duci nil amplius subterfugii supererat, Danos valde metuenti; & qvia Monasteriensis jam Bremensem ditionem invadebat, Wilshusa occupata; cui sese Baudissius cum Danicis copiis ex Oldenburgica jungere jubebatur, si Dux uspiam se movisset. Nec parum terrebat Augusta Trevirorum à fratribus tunc expugnata. Itaqve Dux declarabat, se Cæsaris, ac fœderatorum destinatis haut obstiturum, ac in Imperii potestate futurum, hospitia tamen legionibus suis & securitatem à Regibus, qvos deferebat, stipulatus, ac ut in partem Bremensis ditionis admittatur. Id qvod fœderati pro captu temporum haut absurdum rebantur, qvo Ducem expugnarent, ne destinata ipsorum iis locis impediret. Qvi & militem *7. Sept.* Ferdæ immissum revocabat, ac detenta Monasteriensis navigia dimittebat. Circa hospitia præcipua difficultas erat, qvæ otiosis copiis assignare, reliqvis, qvæ rem gesserant, subtracta, iniqvum erat; Cellensibus, ac Guelferbytanis frementibus, magnam 1675. Hildesiensis præsulatus partem sibi decerpi. Condonanda tamen ista temporibus erant, ac in ista qvantumvis dura consentire satius habebatur, qvam iis locis materiam incendio relinqvere.

Conventio cum Hanoverano Duce. 11 Sept.

§. 47. Ita demum inter Regem Daniæ, Electorem, & Monasteriensem Præsulem, ac Joannem Fridericum Ducem conventio inibatur, super medio statu præsentibus temporibus huic concedendo. Ea Dux declarabat; *se nil contra Cæsarem, Imperium, Regem Daniæ, Electorem, & Præsulem Monasteriensem suscepturum; decretis Ratisponensibus obtemperaturum; cum istis amicitiam culturum; hostibus copiarum nil concessurum. Vicissim fœderati promittebant, se Duci in sua ditione nil molestiæ daturos, eamqve hospitiis, tributis, transitibus, aliisqve contra Instrumentum Pacis, & leges Imperii haut oneraturos. Si Gallus subsidia Duci hactenus soluta condicere, aut ob initam hanc conventionem impugnare ipsum instituat, fœderatos eundem tuituros. Contra nec Duci ob fœdera cum Gallo, & Sveco litem intentandam. Seqvestris qvoqve munus Duci reservandum.* Subscripserant pactum nomine Regis Daniæ Fridericus Alefeldius Comes; nomine Electoris Conradus Wilhelmus Lente; Monasteriensis Matthias Korf Smisingius; Ducis Otto Groote, & Henricus Witzendorfius. Peculiari instrumento Dux sibi reservabat, ut durante hoc statu integrum sibi sit à Gallo pecuniam subsidiariam accipere, id qvod huic pacto citra fraudem futurum sit. Et qvia Dux suæ securitatis interesse judicet, exercitum retinere, qvem propriis sumtibus sustentare difficile erat; fœderati promittebant, se apud Cæsarem operam navaturos, ut ei exercitui hospitia assignentur, qvamdiu hoc bellum duraverit, ac ut Duci sua portio in Bremensi, ac Ferdensi ditione salva sit, movendo, ubi ea de re agatur. Id pactum Daniæ Rex, Elector, & Guelferbytanus ratihabitione firmabant. *15. Sept.* Ac Dux concessa hospitia invadere properabat, qvod jam in itinere essent, qvi ista præripere vellent, capta semel possessione haut temere vi sese exturbandum ratus. Sane Cæsar eo pacta probare abnuebat, iniqvum judicans tam lauta hospitia iis indulgeri, qvi nullam patriæ operam navarint. Nam si is bona fide in partes transire velit, nullam difficultatem fore. Parum qvoqve congruere, contra decreta Imperii alicui Ordinum neutrum statum indulgere; ac pessimi exempli rem esse, & exitio patriæ cessurum, ejusmodi abusum juris fœderum stabi-

1675. stabilire: & hoc pacto probato, Bavarum qvoqve sibi hospitia per Franconiam, & Sveviam postulaturum. Tum iniqvissimum esse, ac invidiæ plenum, nil præstantem partem prædæ sibi stipulari; tum Ordines ad finem usqve belli continuis hospitiis onerare; cum tamen copiis, qveis in hostem res gerenda, per tempus æstivum hospitia sua deferenda sint. Nec mendicam diffidentiam excitabat, qvod Dux sibi licentiam pecunias à Gallo acceptandi reservaret. Ac Viennæ super SCto agitabatur, qvo Bavarus, & Hanoveranus adstringendus foret ad arma in Gallos, & Svecos movenda. Nec minus ista pacta Hispanis, ac reliqvis è Domo Luneburgica Ducibus displicebant. Saltem haut concedendum, istum tam insignibus copiis succinctum manere, ac hospitia insidere, qvorum pecunia alii fœderati premantur. Nec satis cautum esse, serio eundem qviescere velle, ac non potius occasionem captare saltem tecte hostibus auxilia subministrandi. Haut eo minus ob iniqvitatem temporum ad talia qvantumvis dura connivendum erat, ut pacto effectus constaret.

Super Bremensi provincia inter fœderatos æmulatio. §. 48. Ast circa Bremensem provinciam acerrima inter fœderatos surgebat æmulatio, plurimum circa eam cupidine concurrente; qvod partitio non ita facile expediri posset, qvæ omnibus satisfaceret, ac ob repugnantes invicem rationes. Nam Cæsar qvidem eandem ex asse Protestantibus in prædam cedere nolebat, ac aliqvam saltem portionem per Monasteriensem Catholicis adcrescere cupiebat. Danus sibi aliqvam ejus partem expetebat ob communicationem cum Oldenburgica. Id qvod Luneburgici aversabantur, ne istius potentia eo tractu nimium glisceret, ac idem ea occasione ostium Visurgis in potestatem redigeret. Luneburgicos ea provincia ob reliqvarum ditionum situm maxime decere videbatur; sed qvibus tantam accessionem pleriqve invidebant. Unde Dano gratum accidebat, Monasteriensem de ista provincia invadenda agitare, per qvem obtenturum se rebatur, ut Luneburgicis se qvnqve in partem admittere necessum foret. Elector uti ad eam occupandam copias subministrabat; ita & æqvum censebat se non plane excludi saltem hactenus, ut Luneburgicos hoc ipso adstringere posset ad opem subigendæ Pomeraniæ sibi navandam. Ast Monasteriensis maximo desiderio ardebat post tot turbas nullo fructu motas tandem aliqvod operæ pretium faciendi, materiam gloriationis per se qvoqve ritus Romanos incrementi qvid cepisse. Sed cujus aviditati fræna nullo modo laxare Luneburgici decreverant. Contra Cæsar, qvi & Præsuli ob sacrorum respectum Germaniæ tam funestum favebat, & Luneburgicos, ut contrà Gallos ad Mosellam rem gerere persisterent, impense hortabatur tanta cum gloria partam victoriam perseqvi; pollicitus convenientem ejus ditionis partem ipsis salvam fore. Id enim minus invidiosum erat, Præsuli totam eam provinciam addicere. Haut obscure tamen pellucebat metus Cæsareorum, formidantium tres Principes Evangelicos, Danum, Electorem, & Luneburgicos, qvorum rationes tam facile inter se conciliari poterant, tantos terrarum tractus nullo æmulo interjecto insidere. Ac nondum memoria exciderat, qvantum autoritatis superiore bello exercitus suus Bavaro circumpnsuerit, ut Cæsari tantum non ab eo pendere necessum fuerit. Id qvod nunc magis à longe majore Protestantium Principum potentia metuebatur. Unde ita rem disponere cupiebant, ut Luneburgicus exercitus à Dano, & Electore separatus ageret, ac in istius locum Monasteriensis subiret, semper Catholicorum rationibus obnoxius futurus, ac si qvæ consilia firmandis Protestantium rebus inter istos caperentur turbaturus. Ac sane tres isti soli sufficiebant Svecis debellandis, prædæ qvoqve inter se divisæ possessionem propria vi sibi tutam præstituri. Ista cum Luneburgici animadverterent, relicto Rheno in Svecos utiqve movendum censebant, Cæsaris declarationi parum confisi super portione sua, ac qvod ipse ex Alsatia satisfieri sibi vellet. Nam Præsul aviditatem suam nimis apricabatur, scriptis qvoqve ad Daniæ Regem literis, ut sibi liceret omnia retinere, qvæ Svecis eripuisset. Nam iste arrepta semel possessione vix sine novo bello expellendus videbatur. Ac satis pellucebat, Cæsareos Luneburgicis apud Mosellam detentis duo captare; ut & suas partes contra Gallum firmarent; ac Monasteriensi occasionem præberent, in Bremensi provincia pedem figendi. Ex qvo consecuturum erat, ut Cæsar tacita cum Episcopo conspiratione factionem inter fœderatos Sveciam impugnantes haberet, simul magnam isti provinciæ partem conciliaret, qvo & sibi actio nasceretur ad partem Svecicæ prædæ petendam. Contra Cæsareis demonstrabatur; utile esse à Luneburgicis adversus Svecos rem geri. Nam eo tempore sola Svecia Galliæ fulcrum habebatur; unde istam primo loco subruendam, 1675.

1675. anteqvam ea Galliæ ad instaurandas vires facultatem præbere posset, si maxime interim una & altera Belgii Hispanici urbs amittenda sit; cujus jactura non sit comparanda cum emolumento, qvod proventurum sit, si Galli & Sveci destinatis suis potiantur; qvi in fœdere per Petrum Sparrium renovato convenerant, ut in media Germania junctis ipsorum exercitibus Gallicus dux imperitaret. Unde & Hanoveranus apud Reges institerat, ut Galli Rhenum, Sveci Albim transirent; qvo fine jam Sveci & Hanoverani in motu fuerant. Qvia etiam Monasteriensis in Bremensi provincia primas partes agere, & circa sacra novare meditabatur, Elector serio Viennæ moneri jubebat; ne Cæsar ista ausa probaret, aut foveret. Nam non alia magis ratione fœderatos dissociari, ac hostium partes firmari posse, qvam susceptis, qvæ fidei, honestati, ac libertati sacrorum repugnent. Ac Svecos qvam maxime aucupari, ut talia eveniant, qvorum obtentu multos Protestantium Ordinum, qvi adhuc ob communia sacra in ipsos respiciant, sibi adjungere, Cæsarique invidiam facere possint. Alias se Præsulis bene cupere, qvantum salvis Protestantium rationibus fieri possit, abolita præteritarum offensarum memoria. Qvæ declaratio Cæsareis ex animo admodum generoso, atqve ingenuo proficisci judicabatur.

Cum Monasteriensi acta. §. 49. Porro anteqvam cum Hanoverano transigeretur, Elector Monasteriensis amicitiam potissimum adversus istum affectaverat, utut eadem apud unum & alterum suspicionem excitatura esset; tum ut Bremensi provinciæ eundem immitteret, cui si qvies indulgeretur Svecis facultas erat per delectus exercitum supplendi. Qvanqvam Præsul jam antea magna cupidine flagrabat eam provinciam involandi, ac ultro Electori stimulos subdebat. Cui tamen lente festinandum videbatur, qvod par foret prius super hoc negotio cum Dano, & Luneburgicis convenire, declinandæ horum æmulationi. Ac metus erat, ne præmaturo motu Hanoveranus ad auxilia Svecis submittenda excitaretur. Igitur svadebat, ut tamdiu qviesceretur, qvoad omnia rite digesta sint. *9. Jul.* Idem tamen Alexandro Spanio, & Wolfgango Ernesto Ellero copias, qvas ipse in Westphalia habebat, Præsuli jungere, ac una in Bremensem provinciam expeditionem suscipere injungebat, *14. Jul.* ut tamen Luneburgicum territorium ne tangerent, damnivè qvid ei inferrent, nec Hanoverano ad vim adhibendam ansam præberent; si tamen ab hoc ultro invadantur, strenue vim reponerent. Sed paulisper sistebatur Præsulis impetus, postqvam Hanoveranus militem Ferdæ immisisset, ac transitum Visurgis prohibere instituerct. Igitur cautius agendum erat, & irruptio differenda, qvoad Danus per Baudissium Præsuli conjunctionem suarum qvoqve copiarum invadendæ Svecicæ provinciæ offerret. Inter qvæ scripserat Electori Præsul, *17. Jul.* cupere se cum ipso fœdus inire; sed qvia ei adornando multum temporis reqviratur, nec consultum sit ideo armis otia indulgere, petere ut Elector scripto sibi caveat; se citra ipsum cum Svecis pacem haut initurum, utqve ubi opus sit idoneô auxilio sibi adsistat; ac qvæ bello adqvirenda sint præstanda recipiat. Ea si annuat Elector, se protinus Svecorum vires in Bremensi provincia distracturum, non sine magno ipsius levamento. Ex hoc cum Præsulis enorme desiderium Bremam invadendi pelluceret, Elector respondebat; ista se probare, ac petita præstiturum. *23. Jul.* Consultum tamen ducere, ut Præsul cum Baudisio duce Danico communicet, cui & ipsi à Rege sit injunctum ibidem irrumpere, ut omnia de compacto eo felicius peragantur. Neqve enim Electori placebat Præsulem omnia ex sua libidine agere; ac ipse qvoqve saltem in hospitiorum partem venire cupiebat; præsertim cum in Belgio legionem maritimam per Bolsaum tribunum conduxisset, *Bolsey.* qvæ navigiis ostio Visurgis invecta irruptionem in eandem provinciam tentatura erat. Qvanqvam autem suspectum foret, à Monasteriensi formulam fœderis Hagæ inter Blaspielum, & ipsius Procancellarium Termœlium adornatam haut perfici: *Ter Melen.* non eo minus junctim expeditio suscipiebatur; ac sociatæ copiæ Mindam tende- *4. Sept.* bant, ac terrendo Hanoverano castra cis Visurgim dimetiebantur. Sed ubi cum hoc transactum esset, per Westphalicam fluminis ripam versus Bremam tendebatur, ne Hanoverani terræ tangerentur. Inde uno *15. Sept.* super eam urbem milliari mille ducenti *Monasterienses E-* Monasterienses flumen transibant apud *littorali-* Wyam vicum, ac inter flumen & aggerem, *bus junctis* qvi secundum ripam porrigitur, pedem figebant. *in Bremensem provinciam irrumpunt.* Sub vesperam reliqvus peditatus, ac postera die eqvitatus seqvebatur. Impedimentis Bremenses per urbem transitum concessere. Nec ratio perspici poterat, qvare in subcuntes ab Henrico Hornio provinciæ gubernatore, qvi cum tribus millibus, ac aliqvot machinis eo tractu consiterat, nil tentatum esset; cum omnes judicarent, eum transitum vel cum trecentis peditibus impediri potuisse. Paulo infe-

rius

1675. rius qvoqve qvindecim Monasteriensium centuriæ transivere, nullo obstante, qvod eo loco irruptionem Sveci haut metuissent. Mox sociatæ Electoralibus Monasterienses, qvorum illis Spanius, & Ellerus, his Gustavus Wilhelmus Wedelius imperabat, Burgum accessere, obliqvis viis per noctem excavatis: qvem locum præfectus Svecicus defensione haut tentata seqventi die dedidit. Ferdam, Langvvedelam, Ottersbergam & Rotenburgum Sveci ultro deseruerunt.

17. Sept.

Monasteriensis Præsulis importunitas.

§. 50. Cæterum tota ista expeditione Præsul importunum valde se gerebat, nullo rationibus, ac æqvitati loco relicto, nec ulla publici boni cura. Initio pedem in provincia figere festinabat, qvo tributa suo nomine imperare posset. Cæsarea jussa ubiqve obtentui sumebantur, nemini visa, qvæ ipse pro lubitu porrigebat. Idem Baudisii cum legionibus Danicis conjunctionem aversabatur; qvi contendebat, par esse, ut inter Principes super modo bellum gerendi prius conveniatur, qvestus à Præsule Wilzhusam, & Tedingshusam occupatam; qvod & sibi in proclivi fuerit. Idem Præsul missis à Bremensi urbe dixerat; se supremum belli ducem esse, cui soli imperare fas. Color petebatur ex Electoris literis, qvibus declararat, se nullam Bremensis provinciæ partem sibi deposcere; cum tamen hæc conditio subesset; si in Pomerania sibi satisfiat: qvo fine necessarium erat reliqvos sese adstringere ad auxilia ei provinciæ subigendæ ferenda. Nec deerant, qvi conjunctionem Electoris cum Præsule Luneburgicis suspectam redderent, velut in horum fraudem tendentem. Cui contra collusionis qvid inter Hanoveranum, & Monasteriensem esse videbatur, qvod Smisingius tractationem cum eo Duce pro lubitu temperasset. Ac ipse Dux nondum sinceri animi fidem assecutus fuerat, succedente adhuc autoramento Gallico; & qvia Svecis testatus fuerat; se non minus utilem ipsis operam exhibiturum, qvam si toto cum exercitu rem gereret. Qvod enim in pacto cum fœderatis partem Bremensis ditionis sibi stipulatus sit, id ea conditione factum, si tota provincia amittenda sit: ut hæc tamen amittatur, se nil collaturum. Præsulis qvoqve ingenium statim sese exserebat. Cum enim Ellerus Ferdam accedens hospitia Electorali militi postularet, ac oppidani jam ea paratum irent, interim per diversam partem Monasterienses irrumpebant, peculiare Præsulis jussum ostentantes, ac sibi injunctum neminem alium intra oppidum recipere. Unde Electoralibus irritis discedendum erat; qvos isti nec in hospitiorum, nec præsidiorum partem admittere volebant; ut jam non amplius obscurum esset, qvare Præsul ante susceptam expeditionem justum fœdus cum Electore inire declinarit. Spanius qvoqve offensam conceperat, qvod Monasteriensis dux Wedelius recentior militia primarium sibi imperium deposceret, Electoralibus tantum auxiliarium loco, nec pari cum Episcopalibus conditione habitis. Unde Elector de talibus per Blaspielum apud Præsulem qverebatur, minatus, ni aliter agatur, suas se copias avocaturum. Ellerus inde obsidium Carlsburgi molitus non nihil cladis acceperat, pulsis qvoqve sub Simone Bolsæo copiis maritimis. Cum tamen idem post obsidium repetere conaretur, Monasteriensis initio militem accommodare abnuebat. Sed post cum in id consensisset, solo ei loco si caperetur præsidium immittere volebat: id qvod Ellerus sine jussu Electoris consentire non audebat. Ita oppugnatio omissa, ac locus is eminus circumsessus. Bremervœrdæ dehinc oppugnatio ab Electoralibus, & Monasteriensibus suscepta; qvam cum per unum & alterum diem machinis verberassent, duobus disjectis propugnaculis, Sveci deditionem faciebant malignis legibus, ut Germani militiam Svecicam abdicarent. Indigenis Svecis permissu munitione excedere; nullo effectu, qvod præfectus stipulari omiserat, in qvem locum deducendi essent. Ellerus ægre obtinere poterat, ni Electoralium sexaginta cum aliis præsidio imponerentur, Luneburgicis æqve, ac Monasteriensibus aversantibus, ne Elector in ea provincia pedem figeret.

1675. 8. Oct. 21. Oct. 14. Oct.

Electoris circa servandam inter fœderatos concordiam studium.

§. 51. Ista igitur ne exitiabile dissidium inter socios generarent, Elector urgebat, ut conventus fœderatorum Bremæ super partienda provincia haberetur; qvo fine is Blaspielum, & Ledeburium eo mittebat. Se qvidem utut primus irruperit, nullam ejus provinciæ partem sibi deposcere, modo reliqvi se obstringant ad conferendam opem subigendæ Pomeraniæ. Eum conventum Daniæ qvoqve Rex urgebat, qvem contra Luneburgici, ac Præsul declinabant. Et hic qvidem citra præviam conventionem malebat in turbido piscari. Idem Glandorfio declararat, si W[illegible]husa sibi, & Tedingshusa relinqvatur, ac Luneburgica Domus alternantem electionem in Osnabrugensi Præsulatu cedat, libera eligendi facultate Capitulo relicta, se contentum fore. Vicissim Luneburgicis Ferdam cum aliqvibus partibus Bremensis ditionis

per-

1675. perpetuo jure concedendam. Quæ propositio Electori inanis habebatur, tanqvam multis difficultatibus, & incommodis conjuncta. Ast Luneburgici, ac Monasterienlis clam super dividenda inter se Svecica provincia pepigerant, excluso Daniæ Rege, cui ne minimam qvidem ejus portionem obvenire Cellensis optabat. Præsul autem qvanqvam magis in Danum, qvam Cellensem inclinaret, qvicum & frigide satis amicitiam colebat, ac Regi clam confirmasset, se operam daturum, ut is Stada juxta, & Carlsburgo potiretur; Rex tamen versipelli sacerdoti parum fidebat. Uterqve Cæsaris favore nitebatur; Præsul propter sacra, Cellensis ob recentia merita victoriæ contra Gallos partæ. Ac Præsul qvia facilius sibi cum Duce conventurum judicabat, cum hoc decidere, qvam potentiori ad eam provinciam viam aperire volebat. Cellensem offenderat, qvod Rex majore fiducia cum Electore, qvam cum ipso ageret; & qvod tanto studio laboratum esset, ut Hanoveranus tam opimis conditionibus ad medium statum permoveretur. Regem qvoqve, & Electorem haut sat enixam operam dedisse, ut suus exercitus à Mosella huc pertraheretur, & ejus loco properasse, Monasteriensem cum Svecis committere. Ac qvam maxime cupiebat prius Stadam, & Carlsburgum in potestatem redigere, qvam cum Dano tractationis qvid susciperet. Qvo obtento ne latum qvidem pedem huic concessurus erat; utut Elector expedire judicaret, saltem modicam ejus provinciæ portionem Regi concedi. Cæterum postqvam inter Luneburgicos, & Monasterienses super hospitiis convenisset, Electorales in Westphaliam revertebant; qvod Præsul jactaret, hos suo imperio fuisse subjectos: sed Luneburgicos socios esse, qvi jure suo partem postulent. Qva super re Electori cum viro desultoriæ fidei haut contendendum videbatur. Simul assignata Electoralibus hospitia Monasteriensi relinqvebantur, qvi certam ex iis pecuniæ summam istis se soluturum promittebat. Ast Dani se exclusos indignati ipsi hospitia sibi sumebant, ac Monasterienses hinc inde expellebant, his paria qva poterant reponentibus. Luneburgici tamen, ut Electori satisfacerent, offerebant, se vicissim Electori ad subigendam Pomeraniam suppetias gratis laturos. Tum fœderatis promittebant, se futura æstate ad Mosellam in Gallos rem gesturos. Id qvod Hispanis, & Belgis valde arridebat, qvi unicum remedium ducebant Gallo in ordinem redigendo, si bellum in ipsam Galliam devolveretur. Ast Cæsareis haut ingratum existebat inter Danum, ac Luneburgicos dissensionem existere, ac Præsulem insigni portione potiri dilatandis Romanis ritibus. Inter confusa ista Elector suos Bremæ operam dare jubebat, ut dissidium inter fœderatos tolleretur. Ac ipse censebat, Præsulem à parte prædæ excludi non posse, ut tamen sacra in præsenti statu relinqvantur. Par qvoqve esse, ut Dano satisfiat. Sed & sui cumprimis rationem habendam, velut cujus vindicandi causa bellum hoc susceptum sit, non eo fine, ut fœderati novas ditiones adqvirerent. Eqvidem se declarasse, de Bremensi provincia nil se desideraturum; sed ea lege, si ipse totam Pomeraniam sociorum ope nanciscatur. Circa mobilia ita in Bremensi provincia agi volebat, uti fœderati in Pomerania secum agi vellent. Denique & circa Carlsburgum magna dissensio erat. Nam Cæsar, Elector, & Luneburgici solo id æqvari volebant. Danus id sibi assertum ibat, obtendens, id in suo solo extructum. Monasteriensis qvoqve id dirui, simul Electorales in partem præsidii admittere abnuebat, metuere se causatus, ne Elector in Luneburgicos, qvam ipsum pronior portionem suam in hos transferat. Inter ista Elector Thomam Knesebecium ad Regem Daniæ in castra apud Wismariam miserat, ut demonstraret, qvam utile sit, utrumqve cum Luneburgicis arcto fœdere jungi. Qvod & ipsum Rex eo magis necessarium judicabat, qvo magis in ipsos apud qvosdam non parum æmulationis adpareat; ac Cellensem ejusmodi fœderi pronum se declarasse. Et eam conjunctionem sibi magnam autoritatem apud omnes parituram. Ne ipsi plane Bremensi provincia excluderentur, Rex proponebat, ut copiis junctis locum aliqvem ibi occuparent; qvod fieri jam non posse Knesebecius ostendebat. *13. Nov.*

§. 52. Luneburgici tamen ut acta sua Electori adprobarent, Fridericum Achatium Schulenburgium mittebant; qvi referret, uti Duces tam super hospitiis, qvam dividenda Bremensi provincia cum Præsule convenerint. Etsi eo pacto Electori præjudicare noluerint; sed Ellerum invitatum excusasse, nil se in mandatis habere. Præsulem qvoqve confirmasse, Electorales copias sine exceptione suo imperio fuisse subjectas. Unde Ducibus cum solo Præsule fuisse transigendum. Præcipuum sibi scopum fuisse, sua conjunctione impedire, ne Episcopus progressus suos per eam provinciam nimium extendat. Qvi tamen insuper habita conventione periculosa sua destinata

Luneburgici acta sua Electori probare student. 6. Dec.

1675. stinata magis indies exserat. Unde neque Protestantium rebus, nec vicinorum securitati expedire, si isti latius proferre pedem concedatur; quod is Bremensi provincia in suam potestatem redacta occasionem nacturus sit, Westphaliam, & Saxoniam inferiorem pro lubitu turbis involvendi; præsertim si Bremæ nomine directionem Circuli nacturus sit, Electori deinceps peculiariter molestam, ubi Magdeburgi nomine par munus gesturus sit. Eundem quoque commerciis in Visurgi flumine infesta meditari, excitato Tedingshusæ castello, ubi à prætervectis navigiis decuplo plus, quam usu receptum est, exigat. Sed & turbidum Præsulis ingenium satis cognitum esse. Qvia igitur Duces confidant, se solos pares fore Svecis eliminandis; eos Electoris consilium exposcere, qva ratione impediri qveat, ne Præsul ulterius se Bremensi negotio ingerat, suspecta Catholici Principis potentia. Præterea uti Elector per animi magnitudinem sæpius declararit, se nil de Bremensi provincia affectare; ita Danum hac actione desistere nolle; qui tamen, ubi pedem heic fixerit, non vicinis solum, sed & toti Imperio prægravis futurus sit. Igitur se ex Electore nosse cupere, num aliqva via sit istum hoc postulato avertendi? Eqvidem ut ei satisfiat par esse, & partem Bremensis provinciæ cum Oldenburgica commode combinari posse: non deesse tamen alia, qvæ in eundem conferri qveant. Qverebantur insuper, cum ipsi tam multa pro Imperio fecerint, hospitiis tamen pro milite suo frui se non posse. Qva in re Electoris studium expetebant, polliciti, se bello Bremensi absoluto in Pomerania ipsi auxilium laturos; ac secreto cum ipso consilia collaturos, autoritatemqve ejusdem secuturos. Ad qvæ Elector communicationem tractatus cum Præsule petebat, haut obscure innuens, Danum qvoqve ei cudendo fuisse adhibendum. Cum Daniæ Rege, ac Monasteriensi circumspecte esse agendum servandæ inter fœderatos concordiæ, & ne hosti inde emolumentum, ipsis ludibrium concilietur. Actioni in Bremensem provinciam ea duntaxat lege se renuntiasse, ut fœderati auxilium sibi præstent ad subigendam Pomeraniam. Alias optimum fore, id negotium ad tractationem pacis rejicere. Præsuli duas præfecturas trans Visurgim sitas, & summam pecuniæ dandam. Cum Dano qvoqve caute agendum, qvi tractu Oldenburgicæ vicino desistere nolit. Præter ista ostendebat legatus, ni Bremense negotium rite disponatur, Ducum ditioni præcipue, sed & Electoris provinciis non parum periculi impendere. Nam circa dedendum Carlsburgum à præsidiariis cum Dano, Electore, & Ducibus junctim pactum initum. Sed Ducibus valde suspectum videri, qvod, cum ipsi proposuerint de subruendo loco Saxoniæ tam noxio, qvod & Electori probetur, Danus obnixe se opposuerit. Ex qvo non minus ac aliis indiciis colligi, eum Regem non nudam communicationis lineam cum Oldenburgica, sed amplius qvid meditari, ac forte successu temporis omnibus Albim, & Visurgim accolentibus leges præscripturum. Ast Duces hoc modo Domui suæ pessime consulturos, si arma sua pro communi libertate, ac securitate arrepta haut alius fructus seqvatur, qvam ut aliena potentia periculo suarum ditionum glisc at. Cui malo præveniendo omnem se lapidem moturos. Igitur petere, ut Elector Regem permoveat, ne qvid muniti loci in Bremensi, & Ferdensi provincia affectet. Nam Duces metuere, si Elector uti hactenus manum subducat, ne Danus pro ingenti, qvo in eum locum flagrat, desiderio Præsulis portionem sibi comparet. Regem qvoqve, & Præsulem hac hieme qvid in Stadam juncta ope tentaturos; ubi idem qvod apud Carlsburgum periculum adpareat: ac Danicos legatos Hagæ expresse dixisse: Regem utrumqve locum sibi servaturum. Inprimis Georgium Wilhelmum Ducem ægre ferre, qvod cum ipse præfecturam Circularis militiæ gerat, Danus ac Præsul operationes bellicas sua ex libidine suscipere velint. Ac mirari, qvod cum Danus alibi longe majus damnum hosti dare, ac majoris momenti terras recuperare possit, soli Bremensi provinciæ tantopere inhiet. Qvemadmodum igitur ex hisce pateat, Danum limites majori cum fœderatorum, qvam hostium damno prolatum ire; ita Ducibus incumbere, ad securitatem propriarum, ac Electoralium ditionum impedire, ne Danus Stadæ pedem figat. Eqvidem non deesse sibi facultatem Dani conatus vi retundendi; qvia tamen amicitiam cum hoc servare cupiant, rogare ut Elector operam navet, ne ea res in nervum erumpat. Sed si Danus desistere nolit, Electorem Ducibus vitio haut daturum, si omnia remedia securitatis suæ tuendæ expediant; nec eundem Dano qvid auxilii laturum. Ad qvæ Elector: tutissimum remedium sibi videri, ut fœderati in conventu Bremam condicto id negotium amice expediant; ac se officium apud Regem interpositurum, ut hic æqvas conditiones admittat. Vicissim & Elector qverebatur, cum ipse, ac Monasteriensis pri-

1675. 12 Dec.

1675. primum Bremensem provinciam invaserit, ac pleraqve loca occuparit, simul prælio ad Fehrberlinum Svecorum vires fregerit, viamqve successibus fœderatorum aperuerit; sibi tamen tolerandum fuisse, Ducem, & Præsulem super hæreditaria divisione Bremensis ditionis conventionem iniisse se excluso, ac inscio. Tum Duces tractatibus cum Daniæ Rege se duntaxat ut seqvestrem componendis controversiis, non ut participem adhibere velle. Cui facto excusando non alium colorem dicere poterat legatus, qvam qvod Elector semper declararit, se nil è Bremensi provincia affectare; ac jam bonam spem Pomerania potiundi allucere.

Bremensi civitati cavetur. §. 13. Dum ita super dividenda Bremensi provincia disceptatur, Cæsar, ac Elector monebant, ut à fœderatis status Bremæ urbis perspicuis verbis soli Imperio subjectus declararetur, non ita obscure & ambigue, uti pace Westphalica factum erat. Qvæ & urbs cum aliqvem metum à Monasteriensi ostenderet, Elector offerebat se de suo milite manum immissurum; id qvod Bremenses acceptare abnuebant. Instabat qvoqve Elector apud Cæsarem, ut ea civitas à sacramento, qvod Sveciæ Regno dixerat, absolveretur. Id qvod Cæsar fore promittebat, modo res ab ipsa civitate petatur, ut in Judicio Aulico cum causæ cognitione pronuntiari possit. Alias eam per præsentem statum ipso jure isto vinculo exsolutam esse. Cæsarei qvoqve ministri censebant, qvalicunqve provinciæ Bremensis inter fœderatos divisione civitatis libero statui perspicue cavendum: tum super destruendo Carlsburgo statuendum, & ut idem nunqvam instaurari fas sit. Iidem qvoqve optabant, Wismariam civitatem Imperialem declarari, qvam à Dano affectari parum arridebat. Mox ipsi Bremenses à Cæsare petebant abolitionem pactorum, qvæ suæ civitati cum Regno Sveciæ intercedant, unde relaxatio juramenti ultro seqvatur: tum ut futura pace status suus *immediatus* claris verbis stabiliatur, abolita Osnabrugensi formula ambigua: ac ut denique à Svecis erepta qvondam sibi bona reddantur. E qvibus duo priora probabat Elector; sed circa postremum cum fœderatis agendum, num ipsi id probent: nam sua nihil interesse.

Elector in Pomeraniam irrumpit 4 Octob. §. 14. Ast Elector postqvam maximo cum tædio per tres fere menses intra Meclenburgicam hæsisset, qvoad Daniæ Regem in bellum propellere, & super invadendo hoste cum eo convenire posset; demum colloqvio cum Rege habito tripartito Pomeraniam invadere statuit. Cæsarei apud Tribsesam, Dani Damgardiæ aditum moliebantur. Sed Elector Treptoam, inde Clempenoam tendebat; ubi qvi intus erant præsidiarii resistere ausi, mox vi opprimuntur. Inde ad Gutzcoviensem Penæ fluvii transitum acceditur, qva is farissæ altitudine labitur, uliginosa utrinqve ripa. Castellum ibi, & domum media palude sitam aliqvot peditum manipuli insidebant. Trans flumen elatiore loco Sveci aliqvot machinas disposuerant, è qvibus crebros globos in nostros ejaculabantur. Elector castellum per duas horas machinis verberari, inde domui ignitos globos injici jussit; qvos Ernestus Weilerus moderato pulvere ita evibrare callebat, ut langvidiore impetu lignis hærentes protinus incendium excitarent. Unde cum eam omni parte ignis corripuisset, Sveci castello relicto trans paludem refugiebant, haut paucis in receptu cadentibus. Inde nostri in castello fidem figebant, Sveci in hos, ut & eos qvi ad ripam consistebant, confertim jaculantibus; qvibus nostri haut segnius respondebant, nonnullis prostratis qvi machinas tractabant. Mox tamen hostis non sine confusione stationem in monte deserens nostris liberum transitum concessit. Distrahendo hosti Elector Goertzkium ad Stolpensem pontem, Joachimum Ernestum Grumcovium subtribunum ad eum, qvi Jemeraviæ est, miserat, ut assultum ibi simularent. Sed isti serio impetu hostibus pulsis utrinqve perrupere. Ita tres aditus Pomeraniæ per altissimum flumen uliginosa utrinqve ripa cinctum occupati totam provinciam usqve ad munita oppida nudabant. Pons inde à nostris Penæ fluvio injectus, qvo Cæsareis, & Danus Damgardiæ, & Tribsesæ accessus panderetur. Sed cum Sveci, qvi ibi servabant, perciperent, Electorem Gutzcoviæ perrupisse, desertis angustiis istos qvoqve admisere. Spancoa inde arx qvinqve propugnaculis lapideis firmata, statim atqve selectorum dimacharum manus accederet, à Svecis deserta fuit. Elector inde cum pleroqve eqvitatu Gutzcovia Grimmam, inde Richtenbergam tendebat, Daniæ Regis adventum expectans, qvi cum termille eqvitibus, & aliqvot dimacharum catervis isti jungitur. Utriqve eo die sub Stralsundam accessere, ubi audierant qvinqve legiones Svecicorum eqvitum consedisse. Primo adventu aliqvot pabulatores proximis vicis intercepti; simul aliqvot turmæ emissæ, qvæ usqve sub jactum *9. Octob.* *13. Octob.*

1675. jactum machinarum Stralsundæ successerunt, Svecis pugnandi facultatem præbentes. Sed qvi sub machinis urbis commodo loco confidentes à fronte munitionibus raptim excitatis, ab uno latere, & à tergo mari, ab altero latere urbe tecti, nusqiam prodire volebant. Seqventi die iterum Rex, & Elector ad Svecorum munitiones intra jactum machinarum accessere, sed in qvos nil globorum ex urbe emissum; nec Svecis extra munitiones suas prodire placuit. Hos igitur cum nulla invadendi facultas esset, in diversa discessum fuit; ac Rex ad obsidendam Wismariam, Elector ad exercitum digrediebatur.

Wollinum expugnatur. Slibe. Nettelhorst. Manteufel. Graben. §. 55. Interea Bogislaus Sverinus summus vigiliarum præfectus ex Ulteriore Pomerania Wollinensem insulam invadere instituit; qvo fine Hohendorfii, & Bodonis Slibii legiones eum pluribus turmis sub Nettelhorstio, Manteufelio, & Grœbeno Camini convenerunt; ubi & triginta cymbæ vehiculis imponebantur cum qvinqve machinis minoris formæ. Inde manus emissa qvasi per Divenoam transitus tentandus esset. Sed cymbæ, & reliqvæ copiæ per silentium Latzigium vertere, ubi flumen angustiore ripa arctatur, solidiore fundo. Cymbæ ibi raptim aqvis immissæ nullo strepitu, ut qvadringenti pedites cum Hohendorfio tribuno medium jam flumen tenerent, antequam Sveci in alterâ ripa excubias agentes id sentirent; qvorum tumultu insuper habito nostri in adversa ripa pedem figere, mox & reliqvi transvecti. Sverinus inde, & Slibius noctu ad Divenoam progressi orta luce adsito castello deditionem imperarunt; qvod & sine exceptione iis se permisit. Optioni, qvi intus servabat, liber discessus permissus; gregarii sub signa nostra recepti. Mox universæ copiæ Wollinum oppidum accessere, qvod impetu invadere placuit, antequam manus, qvæ suppetias latura veniebat, accedere posset. Post mediam noctem tribus *3. Oct.* locis assultus datus, & intra semihoram, Svecis licet acriter resistentibus, vallum superatum, ac hora tertia matutina in urbem perruptum non nisi tribus nostrorum cadentibus, nonnullis sauciatis. Præfectus *Grubbenhielm.* Svecicus Grubbenhielmius cum multis aliis in ipso vallo occisus; reliqvi omnes captivitatem subiere. Mox & idem Sverinus castellum ad Suinæ ostium expugnabat, cui qvadringenti eqvites Wolgasto egressi suppetias latum accedebant. Sed qvi pulsi relictis eqvis unde venerant cymbis revecti sunt. Ex altera parte Anhaltinus Princeps valida cum manu Oderam transgressus Grifenhagam, adventu ejus à Svecis desertam, occupabat. Adsitum castellum triginta peditibus insessum assultu expugnatum. Tum & aliud castellum, cui à vectigali vocabulum, Oderæ imperans, & Wildenbruca arx in potestatem redigitur, interclusa Svecis facultate in Ulteriorem Pomeraniam excurrendi.

Wolgastum expugnatur. 5. Nov. §. 56. Ast Elector, postqvam eqvitatum idoneis locis disposuisset, ne per excursiones è munitis oppidis exercitus infestari posset, Wolgastum oppugnare instituit, sex propugnaculis firmatam arcem, Stetino subvectionem mari interclusurus. Retro ædes oppidi suggestus excitantur, accessus ad fossam promoventur, omnia assultui parantur, Svecis interim continuo ex arce fulminantibus exiguo damno, qvod nostri domibus tecti opus facerent. Inde *9. Nov.* ex omnibus suggestibus in arcem verberatio fit, ac brevi tempore duo propugnacula disjiciuntur, ut machinæ ibi tractari non amplius possent. Sed & globus ignivomus conclave pyrio pulvere plenum illapsus partem arcis disjecit. Seqventi nocte pontes fossæ admoti, ut altera luce assultus daretur. Qvem haut expectans præfectus Andreas Dubislaus Blixius deditionem fa- *Blix.* ciebat ea lege ut cum octingentis & viginti præsidiariis Stralsundam dimitteretur. Insignis copia adparatus bellici, & annonæ in arce reperta. Animus erat post expugnatum Wolgastum Anclamum qvoqve invadere. Sed ingruens fœda tempestas id institutum dimittere subegit; simul per morbos & annonæ inopiam numeri valde imminuti, Cæsareis præcipue copiis ad exiguum numerum redactis. Et qvia ipsi Sveci omnia intra Penam vastaverant, miles trans id flumen in hospitia deducendus erat. Valida manus sub Friderico Landgravio Regi Daniæ Wismariam obsideuti auxilio missa; qvi demum id oppidum post difficilem oppugnationem deditione cepit, cum jam- *14. Dec.* jam imbres, & frigus inde ultro facessendi necessitatem allaturi essent, frementibus Danicis ducibus, qvod Rex, dum Electori viam in Pomeraniam aperit, fero tam validi loci obsidium auspicatus esset. Landgravius post Ribenitzam trecentis Svecicis militibus insessam, cum hi jam deditionem agitarent, vi irrupit, omnibus in captivitatem redactis. Obtulerat Elector Regi Daniæ Rugiam insulam, qvam hic post captam Wismariam invadere parabat. Sed svadebat Grifenfeldius Hafniam potius redeundum, qvod Sveci Selandiæ minitentur: qvi

1675. & malebat à Rege in Scania rem geri, qvo ipse semper ejus lateri hærere posset. Ac sane Ordines Sveciæ in comitiis concluserant; illis qvidem, qvi Regi ad ordiendum in Germania bellum consilium dedissent, rationem eo nomine reddendam. Qvia tamen Danus qvoqve in bellum eruperit, se Regem omnibus viribus sublevaturos. Non parum offenderat Danum, qvod Cæsarei Viennæ tam frigidos circa sua postulata se ostenderent, super portione de Bremensi provincia, super hospitiis, & vectigali ad Gluctadium abnuentes. Idemqve cum peteret, ut sua conditio ad annum 1643. revocaretur, pollicitus, se Cæsari qvoqve, & Hispanis adfuturum, qvoad scopo suo potirentur; Cæsarei rem distulerant, nullo liqvido responso dato. Qvam ob causam etiam Danus cum Gallo pacem abrumpere nolebat. Vicissim & Cellensem Ducem Rex offendebat, qvod, cum hic per duos cursores Electori de capta Wismaria significasset, id officii apud Cellensem omiserat. Qvanqvam & ideo necessarium erat Electori id nuntiari, qvod ei obsidio tegendo ipsius copiæ in campo consisterent; qvæ hiberna avide desiderabant.

Super hospitiis difficultates. §. 57. Post tam gloriosam expeditionem restabat difficultas super hibernis, qvæ sola Electoris ditio tolerare non poterat. Nec æqvum erat pro communi patriæ bono pugnantibus solis onus incumbere, cæteris immunibus; sed & hos par erat aliqvid ad sustentandos exercitus conferre. Super hisce Electoris copiis Cæsar sat jejune prospexerat, qvi Windischgræcium Comitem Mulhusium miserat ei dispositioni edendæ, qvo & à fœderatis missi convenerant. Ea super re Elector per Crocovium graviter qverebatur; qvi merita ejus hoc anno, & studium in patriam late demonstrabat: iter ad excitandos fœderatos Hagam susceptum; Monasteriensem, & Hanoveranum partibus Gallicis abstractum; Ratenaviam oppressam; Svecos prælio fusos Marchia exturbatos; Pomeraniam perruptam; Svecos ad trajiciendum in Rugiam insulam eqvitatum compulsos. Unde credidisse, ejusmodi hiberna sibi assignatum iri, ex qvibus exercitus refici, ac suppleri possit ad expeditionem futuro anno integris viribus repetendam. Nunc sibi assignari citeriorem Pomeraniam, qvam ipsi Sveci exhauserint omnibus in munita oppida congestis, ubi nec pretio panis emendi facultas fuerit, qvem è Marchia eo convehi oportuerit. Aliorum qvi hactenus eum hoste senserint, & otiose desederint, majorem curam haberi, eosqve sibi præferri. A se postulari, ut suæ copiæ propriis in provinciis hospitia capiant, qvas Sveci tot per menses depopulati sint. Apparere ex his, esse qvi ipsum ad incitas redactum velint, fortunamqve divinitus concessam invideant, ac vires adimere instituant, qvo minus utilem operam deinceps Cæsari, ac patriæ navare qveat. Unde sibi in viginti millia militum idonea hospitia habenda; qvæ si abnuantur, neminem sibi vitio daturum, si mature super sua conservatione cogitet. Isthæc autem ideo tam abrupte à se proponi, ut imminenti se exitio subdueat, cum videat, tam exiguam sui rationem haberi. Qvod si Cæsarei objiciant; Ordinibus tantum oneris non esse imponendum, responderet Crocovius; eam honestam esse orationem. Sed si Cæsareus miles Sveviam, Franconiam, Westphaliam, ac plura alia sibi soli vindicet, qvæstionem esse, an non Ordinibus juxta, ac fœderatis oneri sint, si omnia sibi ipsis, aut iis qvibus favent, rapiant, cæteris exclusis? A se nil aliud reqviri, qvam ut æqva proportio observetur, qva qvisqve incolumis esse possit. Sibi passim exprobrari, tam enixo studio partes se Cæsaris sustinuisse, ut aliqvando pœnitentia sit subitura. Sed se magis egregium, & justitiæ amantem Cæsaris animum, qvam ejusmodi sermones respexisse; & adhuc respicere. Windischgræcii odiosam, & altius penetrantem propositionem haut pro imperio sibi obtrudendam, sed suam qvoqve sententiam pondus aliqvod habituram. Nam non unius è placito, sed per conventionem esse procedendum. Alias satius esse in tempore, qvam sero de remedio cogitare. Jubebatur qvoqve Crocovius qveri, qvod Monasteriensis tam dura à Bremensi civitate postulet, cum eam sublevari potius, qvam premi par sit. Tum qvod suarum copiarum, qvæ tamen ad occupandam Bremensem provinciam haut levem operam contulerint, nulla ratio habeatur. Ac sane Cæsarei qvinqve Circulos hospitiis suis occuparant, cum fœderatis, qvi contra Svecos rem gesserant, Dano, Electori, Cellensi solam Saxoniam utramqve assignarent, in qva propriæ ipsorum ditiones sitæ erant, & ubi maximam partem isti immunem declarabant; Hanoverano qvoqve non modicam ejus partem occupante. *24. Nov.* Ast Cæsarei super hospitiis Electori injuriam factam agnoscebant, sed culpa in Montecuculum rejiciebatur, distributionis autorem, qvi promiserit, se proximo vere Cæsaris exercitum ad sexaginta millia auctum repræsentaturum. Enimvero præcipua huic,

1675. huic, ac reliqvis Cæsareis ducibus circa corradendas sibi pecunias cura erat, ac per validam, qvam in aula habebant, factionem vel iniqvissima se pervicturos confidebant. Unde qvanqvam Elector literis ad Cæsarem datis citra ambages exposuisset, qvantopere ipsius duces, Itali præsertim, per hospitia avaritiæ litarent, ingentibus pecuniæ summis in Italiam trajectis; nil tamen proficiebatur, qvod Montecuculus opinionem de se excitasset, qvasi Cæsar ipso carere non posset; eoqve omnia, qvæ ab eo secus acta erant, dissimulabantur. Demum super

3. Dec. Electoris qverelis ita declarabatur: *Cæsaris mentem fuisse, ut suus exercitus trans Rhenum hiberna caperet, non nisi supplemento aliqvo è Svevia, & Franconia accepto. Sed qvod secus factum sit, partim Montecuculo imputari, qvi victoriam persecutus non sit, nec Gallos, qvod in proclivi fuisse videbatur, Alsatia expulerit; partim Luneburgicis Ducibus, dum post felix prælium in Lotharingiam, qvod ab iis postulatum fuerat, progredi noluerint. Unde Montecuculum à dispositione Viennæ facta discessisse, ac plus terrarum hospitiis amplexum, Luneburgicos qvoqve, secus qvam Cæsar voluerit, intra Mosellam, & Mosam non constitisse, sed cis Rhenum per Wetteraviam, sylvam occidentalem, & Ducatum Westphaliæ se diffudisse. Qvo ipso non solum latus Germaniæ, qvod præcipue protegi contra Gallos par erat, nudatum sit; sed & ea loca cis Rhenum occupata, ubi fœderatis hospitia concedi potuissent. Monasterienses qvoqve, & Luneburgicos, dum sibi ipsis pro lubitu hospitia invadunt, antea digesta turbare. Inprimis per pactum cum Hanoverano huic cessisse, qvæ Electori destinata fuerant.* Circa proposita tamen ab Electore in universum movebant; soli Cæsari, non ulli alii Ordinum competere alios Ordines hospitiis onerare. Ad qvod Crocovius: Si Principum qvispiam exemplo Electoris omnibus viribus pro Cæsaris, ac Imperii salute certet, num par esse, ut Cæsaris exercitui laute prospiciatur, istius miles inopia deficiscat? Et tamen revera fœdus cum Electore in causa fuisse, ut multi adversas partes amplecti non ausi sint. Num eredant, hoc modo fœdera servari; aut se absqve fœderatorum ope hoc bellum confecturos? Super Electore qvoqve Saxoniæ scrupulum movebant, eum qvoqve partem prædæ petiturum, si onera simul ferenda sint; frustra regerente Crocovio; id satis lucri esse, qvod ejus ditio à Svecorum irruptione servata fuerit. Nam Cæsarem non potuisse defugere, qvo minus isti immunitatem ab hospitiis promitteret. Qvid enim futurum fuisse, si Saxo cum omnibus ejus domus Principibus, cum Bavaro, cum Svevis, & Franconicis præsentia onera ægre tolerantibus, cum Hanoverano se jungeret? Genium ejus Principis & aulæ cognitum esse. Postulare hunc, ut eodem modo, qvo prioribus temporibus, sui ratio habeatur, & altiores qvam pro captu rerum suarum spiritus gerere; inprimis æmulatione in domum Brandenburgicam agitari; eoqve extrema potius tentaturum, qvam Electoris copiis ulla apud se hospitia concedat. Deniqve & infinitæ super hospitiis qverelæ tunc Cæsaris patientiam plane consumserant. Inter ejus ministros qvoqve magna confusio erat, & odiosa negotiorum unus in alterum rejiciebat. Qvando Crocovius minabatur; ni gratum responsum detur, Electori alia consilia esse capessenda, exclamabant; pacem ergo qvibuscunqve conditionibus faciendam. Ad extremum tamen Electori assignabatur ditio Magdeburgica, Anhaltina, Mansfeldensis, Schvvartzburgica, Ruthenica, & Cassellana. Montecuculo qvoqve scribebatur, ut legiones, qvæ in Saxonicorum Ducum terris hærebant, alio deduceret; tunc & istas Electori concedendas. Sed cum Crocovius exciperet; Anhaltinam, Mansfeldicam, & Schvvartzburgicam Hanoverano jam assignata, reponebatur; à Cæsare id pactum ignorari. Qvi ea hospitia dederint, eadem præstarent. Ac eo ægrius id pactum eundem ferre, qvod intellexerit, Hanoveranum cum Gallo qvoqve super medio statu convenisse, eoqve nomine subsidia sibi stipulatum; qvæ pestilens, atqve improba juris fœderum sit cauponatio. Ad qvod regerebatur: Windischgræcium Duci antea plura obtulisse, qvam ipso pacto contineantur; ac Monasteriensem jactasse; sibi mandata à Cæsare esse, Duci talia annuere. Adjiciebantur demum Electori Saxonicorum Ducum ditiones, excepta Coburgica, Hennebergica, & Isenacensi. Cupiebat qvoqve Elector ditiones fratrum Saxonicorum addi; qvo postulato tamen hactenus desistebatur, ut hospitia certa pecuniæ summa redimerentur, qvod Saxo id vi se prohibiturum ostenderet. Id qvod cum circa Magdeburgicam qvoqve provinciam postularet Administrator, Saxo abnuebat, nec ad id se teneri. Sane is Princeps Magdeburgi Administrator aliàs qvoqve parum pronum se in Electorem ostenderat; qvi præter alia non neminem Londinum miserat, futuris tractatibus Regi Angliæ prætensionem ipsius in Electorem, octingenties mille uncialium commendaturum, qvantum hic ex Magdebur-

1675. gica ditione exegisse, aut transeundo damni dedisse arguebatur; qvi missus in comitatu legati Svecici agebat. Sed & ex eo Saxonis in Electorem iniqvitas pellucebat, qvod copiæ, qvas is auxilio miserat, hostili modo per Marchiam grassarentur, nec alimentis contenti tributa incendiaria extorqverent, & qva transibant omnia diriperent.

Cum Polonis ambigue agitur. 9. Jan.

§. 58. Inter ista ambiguo cum Polonia statu agebatur, qvod Sveci, Galliqve Poloniæ Regem in Electorem concitatum irent, qvem tamen rationes Reipublicæ ad pacem cum hoc colendam invitabant. Ne igitur qvid mali ea parte erumperet, Joachimus Scultetus ad Magnum Cancellarium Lessinium mittebatur, ut is Gallorum, & Svecorum machinationibus obsisteret. Id qvod hic prolixe promittebat, ac Polonos ab oblato per istos fœdere abhorrere confirmabat. Nec tamen vicissim esse, qvod Elector Polonorum auxilio confidat, præsertim qvamdiu Sveci nil in Borussiam tentarint. Alias observabat Scultetus, Polonos, etsi bello Turcico defungi cuperent, Regi tamen nimios contra Turcam successus haut optare, præsertim cum hic magis qvam qvispiam antecessorum exercitum sibi obnoxium haberet. Simul fama erat, Gallos apud Reginam, qvæ hectica laborare cœperat, instare, ut viva adhuc à Rege stipuletur, ne post ipsius fata aliam, qvam Neoburgici filiam, ducat, cui Rex Galliæ in dotem millionem librarum daturus sit, qvo Austriacis omnis spes de vidua Regina adimeretur, eoqve horum factio eo citius expiraret.

Febr.

Paulo post intellectum, Andream Lilliehœckium legatum Svecicum Gedani apud Bakovium Pomerelliæ Palatinum inter alia de Electoris inconstantia, & variis mutationibus multa qvestum. *Sed jam Svecos occasionem nactos eum firmiter stringendi, nec prius cum exercitu ejus provincia egressuros, qvam super constanti ejusdem consilio sibi cautum sit. Ac si niles in Marchia non amplius inveniat, unde victitet, in Borussiam iturum. Nam qvia Poloni concesso summo imperio juri suo in eum Ducatum renunciasse videantur, Svecis operam dandam, ut iterum pedem in Borussia figant.* Ista ut Lessinio communicarentur, simul inhibendis Svecorum in Borussia, & Polonia delectibus, Scultetus denuo ad hunc ablegabatur. Cui Lessinius respondebat: *Eam rem sibi non parum cordi esse; ac solicite à se ad Proceres scribi, ut hisce consiliis obstent, ac omni modo Svecis in Borussiam irrupturis se opponant; præsertim cum sedes belli facile in Poloniam devolvi possit, si transitu Svecis concesso Elector qvoqve eundem sibi sumat, & hostem suum ubicunqve invenerit perseqvatur. Sed Senatores id negotium frigide accipere. Apud Nobilitatem parum studii in Electorem, ingentem belli Svecici metum esse è superiorum temporum memoria. Eos tanto belli tædio captos, ut cum Turca vel summo cum Reip. dedecore depacisci cupiant: ac plerosqve præsentia tantum respicere, futurorum incuriosos. Qvod si Svecis per minas, & asperas literas aditus per Poloniam in Borussiam intercludi qveat, nil periculi fore. Ast si Svecis per vim transitus probibendus sit, se metuere, ne hi prius sub Regiomonte consistant, qvam Nobilitas à Rege evocata uspiam se commoverit. Alias Svecorum destinata sibi non incognita. Inhiare eos omnibus portubus ad Mare Balticum; ac legatum imperitos rerum Polonos blandimentis lactare; modo Sveci portubus Borussiæ potiantur, eos libenter concessuros, ut reliqva provincia corpori Poloniæ inseratur. Id qvod tamen non magis cordi ipsis sit, qvam Pomeraniam, aut Bremam deserere.* Idem Lessinius super præsenti Electoris statu, ac fœderibus, qvibus implicetur, disserebat, optabatqve id negotium longius tendens feliciter ad exitum esse perductum. *Fœderatos istius sibi haut nimium probari. Cæsaris qvidem sinceram esse intentionem; sed qva ministris mens sit, sibi haut constare. Mirum videri, qvod ob idem delictum, ob qvod Lobcovicius aula dimotus fuerit, alii, qvi post rebus tractandis admoti sint, in eandem suspicionem vocentur. Belgas mercatores esse, qveis diuturna commerciorum oppressio, & onerum magnitudo dudum belli tædium attulerint; ac forte inter ipsos dissidium oriri posse. Eqvidem se de Arausionensis constanti in Electorem fide non dubitare. Sed si mercatores crumenam clandant, necessum ei fore ludo se subtrahere; & tunc Electorem summa cum molestia ad tractandum compulsum iri. Danum, & Moscos multum ad rem facere posse. Sed istum adhuc tergiversari; hos nativa indole deceptores, & callidos juxta, malitiososqve esse, qvi fere apud hostes juxta, ac amicos peculiare lucrum sibi captent. Sane eosdem hucusqve copias contra Turcam jungere nolle, ac Regi juxta, Reiqve publicæ illudere, ut in turbido piscentur. Igitur Electori probe considerandum, num de constantia fœderatorum ad finem usqve belli cautum ipsi sit. Se qvidem pro antiqva fide, qva Electori semper addictus fuerit, svadere, ut si occasio alluceat, qva is honeste bello se subducere qveat, eam haut omittat.*

Svecorum Gedani machinationes. 15 Mart.

§. 59. Porro haut omittebat Lilliehœckius Gedani Senatum ac cives inter se committere, jactans tantum instar in hac urbe esse,

1675. esse, ut ex ea Belgæ ad modestiam redigi, Elector subrui, ac Dano jugulum premi possit. Idemqve civibus confirmabat, nil periculi subesse; ne tributi qvid conferrent, unde Senatus arma parare possit. Turbarum istarum Gedanensium fax & tuba erat Ægidius Strauchius Theologus, cui amovendo Elector efficiebat, ut Hamburgum vocaretur. Qvo cum iste mari tenderet, ab excursoribus maritimis interceptus, ac Gustrini aliqvamdiu detentus fuit ad evaporandam libidinem circa negotia non suæ professionis satagendi, donec facta pace, cum non amplius nocendi facultas esset, dimitteretur. Cæterum tunc Gallica factio in Polonia spargere non dubitabat; Regis ac Reip. emolumento cessurum, si Sveci Ducalem Borussiam, & Gedanum in potestatem redegerint, qvod his portus tantum retinere animus sit, omnibus reditibus in Polonos transcriptis: etsi fatuos non invenirent, qvi talia crederent. Eadem factio & omni studio id agebat, ut Elector è Polonia distraheretur. Sed cum multi alii, tum Pacii, magnæ in Lithuania autoritatis, qvi Electori studebant, pollicebantur, se foedus cum Svecis omni ope impedituros. Ac eo minus istæ machinationes succedebant, qvod Rex toto eo anno in expeditione ageret, exteris legatis accessu ad se negato; nisi qvod Gallicus Reginam se tanqvam privatum assectari diceret. Haut omittebant tamen Galli per Jesuitas machinari, ut provinciales Borussiæ ab Electore averterent, qvo sub Poloniæ ditionem redire laborarent. Iidem & pacem Poloniæ cum Turca conciliare studebant, ut eum Regem dein in Cæsarem immitterent. Et Akakia, aliiqve emissarii turbas in Hungaria fovebant; qvod negotium & Bethunius in Gallia agebat. Viennæ tamen judicabant, eas Gallorum in Polonia machinationes exiguum pondus habituras, qvod patriæ amantes cives id haut concessuri sint; & qvia Proceres Gallis per munera innexi facile effugia inventuri sint promissis sese exsolvendi, & pro accepta pecunia nihil præstandi.

egati *veci* *d regi-* *en* *oruss-* *im-* *ræ.* *, Jul.*

§.60. Ast post prælium ad Fehrbellinum Lilliehœckius insidiosas literas ad Regimen Borussiæ scribebat hoc argumento: *Qvanqvam dissensio inter Regem Sveciæ, & Electorem super genuino sensu, & eidem superstructa observatione pacis Westphalicæ, qvam Rex tamen amice componere voluerit, eousqve eruperit, prout omnibus notum sit: Regi tamen adhuc animum persistere cum Electore æqvissimis conditionibus, si modo hic eas repudiare non pergat, transigere, ac sinceram amicitiam cum eodem instaurare. Nec minus Regem Regimini, ac toti Borussiæ affectu, ac studio addictum manere impulsu amoris, qvo ipse Evangelica sacra, qvæ & Borussi amplectantur, profiteatur; & qvia studium amicitiæ cum Polonia colendæ ad Borussiam qvoqve tanqvam ejus Reip. feudum porrigatur. Igitur Regem non solum Borussiæ, sed & aliis partibus à Polonia pendentibus, Lauenburgo, Butoviæ, & Drahemo pepercisse. Qvo fine & literarum commercia cum Duce Croyano, & Regimine Borussico à se offerri. Simul dissvaderi, ne Electori copias è Borussia submittant, velut ansam benevolentiam regiam erga ipsos imminuendi; & ne indulius hactenus pacatus Borussiæ status in turbidum mutetur præter Regis Poloniæ mentem, amicitia cum Svecia colenda pronam, cujus autoritatem Borussia merito seqvi debeat. Sane Regem Sveciæ ad defensionem suarum provinciarum, ac in ultionem rejectæ ab Electore amicæ compositionis, datiqve damni Borussiam invadere posse, ac eodem jure contra hanc uti, qvo olim Elector Pomeraniam Svecicam ferro flammaqve vastavit, nil mali de Polonia, & Electore meritam, nisi qvod Carolus Gustavus Rex ex eadem exercitum in Poloniam adduxerit. Ne igitur & ipsi missis Electori copiis pacem his in oris turbarent.* Ad eas literas Elector hunc in modum responderi jussit: *Benevolentiam Svecorum erga Poloniam, & Borussiam è superiore bello adhuc satis notam esse. Qvantus apud eosdem respectus sit erga religionem Evangelicam, satis elucere è nuper actis per ipsos in Marchia, & Pomerania, ubi ipsos concionatores Lutheranos admotis circa caput funibus torserint, ut qvicqvid miseris pecuniola restaret, depromerent; ædes sacras diripuerint, ac modis dictu foedis polluerint. Sane nihil minus qvam religionem iisdem cordi esse, soli avaritiæ, ac fines proferendi libidine litantibus. Cæterum qvia olim Elector, cum Polonia, & Borussia à Svecis invaderetur, copias suas è Marchia, & Pomerania ad istarum defensionem adduxerit; igitur Borussos & jure subjectionis, & grati animi officio obstringi, ut vicissim omnes vires ad tuendas Electoris provincias Germanicas conferant.* Ejus Lilliehœckii famulos cum supellectile Stetino Gedanum tendentes absqve literis tuti itineris Bodo Slibius in Pomerania detinuerat. Id qvod contra jus gentium haut factum videbatur, qvod iste ab hoste missus esset non ad Electorem, ac ejus comitatus per hujus ditionem non impetrata venia, nec prævia denuntiatione transiret, dissimulato etiam domino, & ad Nobilem qvempiam Polonum

16. Jun.

1675. num se spectare professus. De ejus viri machinationibus Elector ad Regem Poloniæ scribebat, petens, ne ei aurem præbeat, ipsos inter se committere laboranti, nec tam multa fingenti credat; puta, qvod à se veniam petierit ipsius terras transeundi, idqve recusatum fuerit; qvorum utrumqve falsum sit. Detentos tamen homines, & supellectilem post iterum dimissam, exprobratione addita, qvare hostilis legatus per hostis terras transiturus diplomate sibi cavere neglexerit, uti Ehrensteinius, & Benedictus Oxenstierna fecerint? Idem post cum diu Gedani dissensionem inter Senatum, & cives fovisset, Warsaviam se conferebat cudendo fœderi inter Sveciam, & Poloniam super invadenda Borussia. Unde Elector ad Cæsarem, Hispanum, & Belgas scribebat, ut Polonum talia suscipere dehortarentur. Qvod Cæsar curæ sibi fore confirmabat; haut tamen judicare, Remp. in ejusmodi fœdus consensurum. Elector qvoqve Joachimum Sculterum ad Lesinium Cancellarium mittebat, Crocoviam ad coronationem Regis iturum, ut de suo in Regem, & Remp. studio testaretur, simul fœdus impediret, qvod Akakia, & Lilliehœckius meditabantur. Lessinius pollicebatur, se id omni ope dissvasurum, qvod bello Turcico fatigata Resp. ob mutuam eo fœdere obligationem intolerabile sibi onus conciliatura sit, à vicinorum irruptione nunqvam tuta futura. Nam sua, & plerorumqve patriæ amantium civium consilia eo tendere, ut pacta cum omnibus vicinis serventur. Ac si maxime pax cum Turca fiat, Resp. se bello Germanico haut misceat, sed neutri se parti addicat, nulla in Cæsarem, aut Gallum offensa. Conductas ab Electore duas eqvitum turmas in Majore Polonia sinistre accipi, qvod ipsa Resp. eo milite contra Turcam indigeret, ac Gallum, Svecumqve forte turbandi ansam inde arrepturum. Parum qvoqve Electori profuturos istos homines, à qvibus facile prodi, ac deseri qveat, ac ni par licentia indulgeatur, qva in Polonia agant, facile ex amicis hostes evasuros. Regem qvoqve insultationis instar habere, qvod dum ipse vitam pro libertate patriæ exponit, isti se destituto alienam militiam seqvantur. Ad qvæ Sculterus reponebat: Electorem nunqvam vasallis suis interdixisse, qvo minus etiam præsente bello Germanico Polonis militent. A Svecis qvoqve milites in Polonia conductos, ut qvod uni licet, alteri qvoqve licere debeat. Cæterum cum Poloni à fœdere, qvod Lilliehœckius qværierat, abhorrerent, hic demum in id unice incumbebat, ut Poloni conniverent, si per

1. Nov.

24. Dec.

Gallicas, aut Svecicas naves miles Svecicus in Borussia idoneo loco exponatur; qvod Sveci bellum à Pomerania omni studio in Borussiam transferre cuperent. 1675.

§. 61. Demum qvia bello contra Svecos Moscus ingens momentum adferre poterat, Elector Czari Svinfurto de statu suo, & Germaniæ scripserat, cui hic respondit: eum se ægerrime tulisse, ac Sveco ista ausa per literas acerrime exprobrasse. Post idem Joachimum Sculterum ad Czarem mittebat, ut ei prolixius acta sua adprobaret, Svecorumqve sinistra instituta, ac præsentem debilitatem demonstraret, eumqve ad hosce invadendos incitaret. Is cum Moscoviam pervenisset, reperit certum ibi hominem agere, qvi fictas relationes Holmia, aut Riga transmissas disseminaret: prout & nuper de adverso Electoris ad Fehrberlinum prælio sparsum fuerat, in qvo sex nostrorum millia cæsa, & ipse Elector in palude hærens confossus fingebatur. Qvibus fabulis Mosci turbati ablegatum detinebant, anteqvam solenniter audiretur. Cæterum cum qvæ jussus erat Sculterus exposuisset, Czar qvidem Svecorum acta valde improbabat: sed cum Svecia æternam pacem nuper firmatam abrumpere nefas esse. Ac cupere se qvidem cum Cæsare, & omnibus Imperii Principibus fœdus inire contra Turcam, sed non contra Principem Christianum; id qvod & legato Svecico idem affectanti responsum fuerit. Sed ejus rei causam hanc reddebat Artemon Sergevicius; qvod ipsi Germanorum Principum rationes, & qvomodo invicem implicentur non intelligant, qveis dicto citius inter se convenire possit. Unde sibi haut tutum esse istorum litibus se miscere. Exitium Poloniæ Moscis parum cordi erat, naturali odio ambarum nationum, & qvia credebant Turcis se pares fore, si maxime hi aliqvam Poloniæ partem subegissent; simul qvia spes erat prævalentibus iisdem Lithuanos Czaris protectionem amplexuros. In congressu cum delegatis Sculterus prolixe referebat, qvid cum Electore actum sit, & uti Sveci vapularint, iisqve bellum à fœderatis indictum sit. Igitur & Czar occasionem arriperet, extortas qvondam provincias recuperandi, ac in Livoniam irrumperet. Svecis non esse pecuniam, nisi à Gallo, qvi jam exhaustus sit. Ac in proclivi fore ingens operæ pretium facere. Ubi tam pulcra occasio amittatur pœnitentiam subituram. Artemon reponebat: Czarem Svecorum in Electoris terras invasionem ægerrime ferre, qvod æterna cum Svecis pace cautum sit, ne alteruter alicui Prin-

Ad Moscum legatio.

18. Aug.

Sergevvitz.

cipi

1675. cipi bellum inferat, nisi prius re cum altero communicata. Id qvod cum Sveci non servarint, Czari sat causæ esse, ut istud in vicem abruptæ pacis habeat. Unde & Chovvanscium jam jussum copias ad Livoniæ fines contrahere; id qvod sine dubio Svecis scrupulum injecturum sit. Ante biennium qvoqve legatum Svecicum fœdus offensivum, ac defensivum periisse adversus qvoscunqve, excepto Turca: id qvod Czar recusaverit, velut cui cum omnibus Principibus Christianis, ac præcipue cum Electore, amicitia constet. Id legatum tunc probare visum, ac Regem Sveciæ valde gavisurum, Czari cum Principe tam arcte sibi innexo bene convenire. Cum etiam idem legatus interrogasset, num pax Svecos inter, & Moscos perpetuo sit servanda, ei responsum; qvamdiu Sveci velint, nec contra eam qvid faciant. Qvamprimum itaqve Elector Czari de Svecorum irruptione significarit, hunc Sveco scripsisse, talibus cœptis desisteret, ac Electoris terras omitteret, qvo æternæ paci sua firmitas constet; ad qvas literas nondum Holmia responsum allatum sit. Circa Poloniam dicebat Artemon; Czarem non solum ad omnes Christianos Principes scripsisse, ut posito inter se bello Poloniæ contra Turcam succurrant, sed & huic decem militum millia auxilio misisse. Enimvero ne Lithuanicum qvidem exercitum Polonico se junxisse; ac Poloniæ Regem eo loco bellum gerere, ubi hominibus, & jumentis fame sit pereundum. Et cum Czar Regem eo nomine moneret, hunc respondisse; penes Czarem non esse sibi præscribere, ubi, & qvomodo in sua ditione bellum gerere debeat. Unde Czari non amplius curæ esse, qvid Poloniæ fiat. Aderat tunc & à Daniæ Rege legatus fœdus cum Czare qværens ad Livoniam Svecis eripiendam. Super qvo Scultetus nihil in mandatis habebat; nec perspiciebat, qvid emolumenti inde in Electorem redundaturum esset. Si tamen id à Czare obtineri qveat, & Electoris rationibus congruat, forte & hunc eidem accessurum. Sed id sociata opera Mosco ingerendum, qvantopere ipsius imperio profuturum sit Careliam, & Ingriam recuperasse; ac jam Svecos tam multiplici bello distringi, ut forte integro seculo par occasio nascitura non sit. Cæterum Moscis haut placebat cum Svecis pacem abrumpere, qvod in Polonos ipsis respiciendum esset, ne hi forte subita cum Turcis pace inita in Moscoviam arma verterent. Nec adhuc memoria cladis ad Rigam exciderat, ob qvam parum abfuerat, qvin universus populus seditionem indueret. In sinu tamen gavisuri erant, si Sveci non superfunctorie multarentur. Sed nec Moscis in animo erat Polonos auxilio sublevare, qvos malebant sub onere luctantes fatigari, ut ad æternam pacem ineundam, multasqve terras cedendas compellerentur. Ac peculiari odio Regem Joannem proseqvebantur. Interim Moscus declarationem differebat, qvoad responsum ad literas suas è Svecia adferretur, de qvo Electori communicaturus sit. Cum Danicus minister Goæus irruptionem in Livoniam urgeret, Artemon respondit: mirari se, talia à Czare postulari, cum tamen reliqvi fœderati nondum se cum Electore conjunxerint, ac commodissimum tempus in campo rem gerendi frustra elabi passi sint. Videri ipsis fœderatis parum convenire circa rem suscipiendum. Præterea non semper manibus, & oculis, sed & ratione, ac providentia utendum. Idem minister Danicus super communi qvoqve fœdere contra Turcas movebat; id qvod Electori supervacuum erat, qvod bello in Turcas per Imperium decreto ipse jam pro rata teneretur. Ast Cæsareus legatus Franciscus Hannibal Bottonius proponebat; qvia Czar totiens apud Cæsarem super arctiore vinculo ineundo testatus sit, se magis ad audiendum, qvam loqvendum venisse, nec de communi aliqvo fœdere in mandatis habere. Ac videbatur is præcipue venisse, ut pacem inter Polonos, & Turcas observaret, qvo Cæsar in omnem eventum Moscos sibi addictos haberet. Eidem super invadendis Svecis monenti Artemon reponebat: Czarem non prius mentem suam declaraturum, qvam nuntius è Svecica redierit, ac facies rerum probe expensa fuerit. Nam haut leve esse, æternam pacem abrumpere, & anceps bellum suscipere. Esse Czari tenerum conscientiæ sensum, nec ab eo gladium prius stringi, qvam legitima causa subegerit. Prius respiciendum, qvomodo bellum in Germania successurum, ac num forte fœderati mox pacem sint facturi. Noudum sangvinem Christianum ad Rigam effusum satis expiatum. Interim exercitum ad Livoniæ fines contractum ad suspicionem Svecis injiciendam, ne hi copias è Livonia in Pomeraniam trajicere audeant. Goæus residens Danicus cum offensa è Moscovia exesse jubebatur, qvod multa circa cerimonias novare vellet, & inter alia, ut prior sibi locus præ Sculteto in spectanda qvadam pompa tribueretur; cum hic ablegati, iste residentis tantum dignatione esset. Nec enim Czarem ferre posse, ab exteris in suo regno sibi 1675.

Chowanski. *Bottoni.*

1675. qvid præscribi. Demum Czar responso suo circa Svecicum negotium sat frigide tangebat, velut in neutram partem inclinaret. De qvo cum Sculteius qvereretur, Artemon reponebat: *Electorem de Czaris amicitia securum esse debere. Se qvoqve satis nosse, qvantum fidei responsoriis Sveci literis adhibendum sit, qvæ Electori culpam turbarum impingant. Sed qvia Czar judex non sit, nil aliud superesse, qvam ut Electori de Sveci responso significetur. Ex omnibus autem indiciis adparere, Svecos Electori injuriam fecisse. Ideo tamen Czari idoneam causam non esse abrumpendæ æternæ cum Svecis paci. Nec ejus rationibus congruum esse tantopere in arma properare, sed condicto in Decembrem mensem congressu Svecis prius bellum, & pacem propositurum. Interea in Electoris, & fœderatorum gratiam exercitum in limite Livoniæ ostensurum, ne Sveci copias in Livonia conscriptas in Pomeraniam trajicere audeant. Id qvod præclarum amicitiæ documentum sit; nec plus à se desiderari posse.* Cæsareo ablegato responsum: Uti Cæsari in præsens fœdus contra Turcam, ita Czari contra Principem Christianum haut placere. Sed ubi legitima causa ad arma vocet, de felici successu dubitandum non esse. Cæterum initio cum Sculteto, & Bottonius Moscoviam venissent, Mosci à bello Svecis inferendo haut abhorrere videbantur. Sed postqvam Holmiam missus revertisset, ea libido plane decedebat. Nam Magnus Gardius isti misso in convivio demonstrarat: *Se facile divinare posse, qvid in præsens Cæsaris, Dani, ac Electoris legati in aula Czaris qværant. Sed si historias evolvat, se non reperire, à tribus hisce Czaris majoribus vel unicum militem auxilio missum. Ast Svecos olim occupata Livonia Moscis per Polonos admodum pressis respirandi facultatem præbuisse. Qva re probe perpensa spem esse, Czarem haut temere Svecis bellum illaturum, in qvo à fœderatis solus destituendus sit. Ac posse Svecos deinceps qvoqve Moscis utilem operam navare.* Ista Moscis ita arriserunt, ut omnes Bojari decernerent, pacem cum Svecis haut abrumpendam; ac Czar palam pronuntiarat, Gardium vera dixisse. A Cæsare jam antea se in Svecos incitatum. Sed ad Rigam neminem adparuisse, qvi suppetias ferret. Simul placebat, omnes legatos dimittere, ne Svecis suspicio injiciatur; nec in responso hisce dando qvid ponere, qvod Svecos offendere qveat. Potius ad Polonos sibi respiciendum, qvi si repente pace cum Turcis inita in ipsos Svecico bello implicitos arma verterint, duplici se bello obruendos. Nam male sibi conscii erant Mosci, qvod Polonis nihil eorum servassent, qvæ pactis promiserant. Suberat & alia causa, qvod Bojari haut longam vitam Czari ominarentur, incommoda valetudine utenti. Igitur externo bello misceri nolebant, qvod ob multa onera, qvæ inscio Czare populo imposuerant, rebellionem metuerent; eoqve exercitum domi in promtu habere volebant. Ita langvido cum responso Scultetus domum dimissus est. 1675. 17. Oct.

Super præliminaribus pacis Neomagensis acta. De sequestribus. §. 62. Inter istos armorum successus nondum liqvida pacis spes allubescebat. Post separatam cum Belgis pacem Angliæ Rex seqvestrem se partibus obtulerat; cui officio Veneti qvoqve paratos se ostendebant; qvos una cum Anglo admitti Cæsar vehementer cupiebat. Sed Belgæ publico expediri judicabant, ut Veneti misso eo officio omnia integra retinerent, qvod bellum brevi in Italiam transferendum videretur: qvo casu eam Remp. bonis partibus ingens momentum adferre posse. Anglus autem uti solus id officium obire malebat; ita & idem Electori placebat, qvi de ejus Regis æqvanimitate multa sibi promittebat. Si tamen reliqvis fœderatis diversum videretur, ipse contradicturus non erat. Contra Gallus Svecos etiam post irruptionem in Electoris terras seqvestres retinere cupiebat; cui postulato Elector manibus, pedibusqve renitebatur; qvos & mox omnes fœderati abdicavere. Angliæ Regis officium Hispani nomine Baro Bergeickius acceptabat ea lege, ut is se obligaret hoc bello neutras partes seqvi; & Pontificem in partem officii admitteret. Qvorum utrumqve Belgæ improbabant. Nam à Pontifice nil æqvi sibi sperandum; ac fieri posse, ut Parlamentum arma in Gallum stringi svadeat. Nec verosimile esse, Anglum denuo arma cum Gallo contra fœderatos sociaturum. Sane jam Parlamentum postulabat, ut Rex Anglos Gallo militantes, revocaret. Id enim facere ad accuratam status medii observationem, seqvestri decoram; nec consultum esse suo milite bellum ali. Sed Rex id existimationi suæ repugnare causabatur. Prohibiturum tamen, ne qvis amplius in Galliam militatum abeat. Parlamentum se pronum erogandis pecuniis ostendebat, si Rex bellum Gallo indicere vellet. Nec prætextum deerat, qvod Gallus excursoribus suis maritimis, & aliis navibus interdixisset, ne in freto Galliæ, & Angliæ interjecto Anglicas naves velis demissis salutarent. Sed Rex Gallico favore penitus imbutus Parlamentum, ne longius tenderet, dissolvebat. 30. Mart.

§. 63. Su-

1675.

De loco tractationum.

§. 63. Super loco qvo tractatio pacis susciperetur, multa fuit disceptatio. Sveci dum adhuc seqvestres agerent, ac Austriaci aliqvot insignes urbes Germaniæ Francofurtum, Hamburgum, ac Argentoratum designabant. Sed qvæ omnes à Gallo rejiciebantur, qvi nusqviam se legatos missurum ferebat, ubi aliqvis in Cæsarem respectus sit, abs qvo nullam sibi securitatem promittere posset, semel temerato Coloniæ jure gentium. Ac contra Bredam à se probari ostendebat; qvin malle in qvovis Belgii loco tractare, excepta Frisia, & Groninga velut nimium à Gallia remotis, optione penes Belgas relicta. Ab his Meursium propositam ideo Gallus abnuebat, qvod ad Imperii ditionem pertineret. Sed causa, qvare Belgicam urbem expeterent Galli erat, ut Belgarum sibi favorem aucuparentur, ac clandestina eum multis Hollandiæ civitatibus, ac hominibus sibi addictis commercia alerent, Belgis in fraudem fœderatorum ad peculiarem pacem permovendis. Londinû displicebat, velut nimis remotum, & ubi literarum commercia ab incertis ventorum pendebant. Demum ab Anglo Neomagus commendabatur. Circa qvam urbem Hispanus scrupulum movebat, qvod Pontificis legato tanqvam seqvestri liberum Romani ritus exercitium ibi futurum haut sit; Beuningio Belgarum in Anglia legato vehementer indignante, qvod Hispani, qvorum res maxime agebatur, ita langvide rem gererent, & haut eo minus pacem præ aliis sufflaminatum irent; cum contra Belgas bello extracto nil lucri maneat, qvos ob fœderatorum rationes se pessumdare haut par sit. Unde Elector Clivos offerebat, ubi trium religionum ritus publici exerceantur; qvi locus Hispanis probabatur, nec Belgæ abnuebant. Sed Anglus repugnabat, qvod Gallus ideo urbem Reformatis sacris addictam acceptasset, ut officium Pontificis excluderet. Oppidum qvoqve pro tanto cœtu haut satis amplum: & Gallum in universum omnia ad Imperium spectantia loca rejecisse, ac peculiariter oppidum Electoris aversari, in qvem maxime ex omnibus fœderatis sit irritatus. Eundem qvoqve ideo Neomagum probasse, ut Belgarum plebi diffidentiam erga fœderatos inderet, velut ipsius animus non adeo Belgis aversus foret, ac bellum per solos fœderatos aleretur. Ita consensu Neomagus probata. Haut eo minus postulabat Elector, ut Cliviæ provinciæ neuter status indulgeretur ob viciniam, & qvia legatis pleraqve ad victum necessaria inde petenda forent. Coventrius Beuningio proponebat, ut tractatio duobus locis susciperetur, in Germania negotiis Imperii, Neomagi aliorum fœderatorum expediendis. Id qvod à Beuningio abrupte rejectum: fœderatos utiqve conjunctim, & uno loco tractaturos, nec divelli se passuros.

1675.

Circa Wilhelmum Furstenbergium difficultas

§. 64. Cæterum Gallus Anglo declararat, se in Neomagum consentire ea lege, ut prius cum Sveco suo fœderato communicare, & circa id consilia conferre velit; tum ut Wilhelmus Furstenbergius prius, qvam legati ad eum locum accedant, libertati restituatur, eo cum temperamento, ut tantisper in manus Pontificis tanqvam neutri partium addicti Romæ deponatur, post conclusam pacem pleno libertatis usufugavisurus: tum ut pecunia Coloniæ ablata reddatur. Id qvod Anglus per Wilhelmum Templium Belgis significabat, rogans, apud Cæsarem operam dent, ut is hoc temperamentum admittat. Ex ea conditione, & qvia Gallus magna vi arma parabat, pacis spes in longum elidebatur. Ac reponebant Anglo Belgæ: *Valde sibi dolere, istum hominem adhuc in prætextum adhiberi remorandæ paci, qvam tamen Galliæ Rex tantopere sibi cordi esse testetur. Sibi religioni esse super isto apud Cæsarem movere, velut qvi fax & tuba fuerit omnium malorum, qveis orbis Christianus adhuc conflictetur, ac maximo studio præsens bellum excitarit, ut ipsorum Remp. & sacra Reformata everteret; qvo instituto is maximam suæ gloriæ partem absolvi judicet. Unde & eundem Coloniæ, qvo tempore adhuc destinata sua successura sperabat, apud legatum Belgicum jactasse; se qvindecim per annos desudasse, ut Resp. in eam, qva nunc mergatur, calamitatem conjiceretur. Unde Regi in promtu esse judicare, qvam molestum sit se nunc invitari, ut ad acerrimum Reipublicæ, & sacrorum suorum hostem custodia liberandum Cæsarem fatigent; qvo idem in antecessum fructu pacis gaudeat, qvam ita malitiose turbarit, se interim, ac fœderatis inter calamitates belli ab isto excitati luctantibus. Unde sicuti nihil ad ejus captivitatem contulerint; ita eam rem unice in Cæsaris placitum referre, detinere, an in manus tertii consignare istum velit, satis habituros, si remora pacis utcunqve sublata fuerit. Non posse tamen non se probare conditionem à Cæsare latam, se cœpto super pace congressu cognitionem istius causæ legatis partium commissurum, & ut de eodem liberando agatur passurum; nec eandem causam paci moram allaturam; simul actionem, qvam Cæsar isti velut subdito suo intentare possit, tantisper suspensum iri. Cum itaqve Gallus hac Cæsaris declaratione obtinuerit, ut*

13. April.

Fur-

1675. *Furstenbergius extra capitis periculum constitutus sit, perinde esse posse, à Cæsare, an ab alio custodiatur. Nec habere Gallum quod amplius desideret, eum nec iste nativitate Gallicæ civis sit, nec, quo tempore in custodiam dabatur, à Gallo characterem gesserit: Cæsar contra jus sibi asserat adversus natum subditum, à quo atrocissime læsus sit, agendi; eoque causa hæc pacem haut quidquam tangat. Præsertim cum Cæsar jure postulare possit, ut à Gallo vicissim caveatur, isto in alterius manus tradito pacem certo secuturam; aut ea non secuta eundem in Cæsaris manus iterum tradendum. Nec dubium esse, quin iste ampliorem libertatem nactus haut omissurus sit opus suo judicio tam egregium ulterius persequi. Denique si maxime Gallus eo abrepto læsus fuerit, reparationem tamen exigi non posse, nisi susceptis tractatibus, sic ut negotium isthoc ad ea pertineat, quæ ibi disceptanda, atque componenda sint.* Ita tunc eo prætexto Gallus pacem extrahebat, quod magnam spem in Svecorum armis jam erumpentibus reposuisset.

Super conditionibus pacis præludia.

§. 65. Proposuerant quoque Sveci, anteqvam seqvestrium munus exuerent, de induciis; sed qvas Gallus non nisi ad tempus expeditioni suscipiendæ idoneum admittere volebat. Cæsar autem de iis ipso in conventu agendum censebat, reliqvis fœderatis eas plane adspernantibus. Interim qvoad armorum successus partium animos flecteret, super futuræ pacis legibus tentamenta hinc inde jactabantur. Et Ruvignius qvidem Gallicus in Anglia legatus censuerat, ut Aqvisgranensis pax fundamenti loco foret, & Gallus ea, qvæ hoc bello ceperit, insuper retineat. *4. Mart.* Contra fœderati istis rejectis, hæc pacis summa capita æqva judicabant: ut pax Westphalica examussim sarta tecta præstetur: Cæsari, ac læsis Electoribus, & Principibus satisfiat: idonea cautio de servanda deinceps pace præstetur: Hispanus in statum pacis Pyrenææ reponatur: Lotharingus restituatur. Belgæ Trajectum ad Mosam & tractum Transmosanum repetebant, reparationem damni dati remissuri. De qvibus conditionibus in Anglia judicabatur, præcipuam difficultatem circa Hispanos fore. Damna Ordinibus Imperii à Gallo data gratis habenda. Æqvitatis rationes apud victorem Regem parum valituras. Ac si ista Gallo extorqveri debeant, Hispanis majore studio rem gerendam; qvi nunc & ipsi arma languide tractent, nec fœderatis promissa subsidia accurate numerent. De qvibus cum Lira adpellaretur, ipse acerrime in discordiam regiminis Hispanici invehebatur. 1675. Sed & Angliæ Regem ad pacem Aqvisgranensem concurrisse; unde haut decere, ut is super restituenda pace Pyrenæa operam navet. Porro cum ad isthæc Gallus diu nihil reposuisset, Beuningio urgenti Anglus *4. Jun.* respondebat; id ipsum silentium indicio esse, propositas pacis conditiones Gallo iniqvas videri. Et cum Beuningius regereret; toti Europæ noxium futurum, si Gallo plura adcrescant; Rex respondebat: se non credere, Messanam, & Trajectum ad Mosam in Galli manibus mansuras; sed qvomodo Burgundiæ Comitatus servari qveat, se non dispicere. Demum Gallus verbo *18. Jun.* declarabat; se pacem Aqvisgranensem probare; sed simul retenturum, qvæ hoc bello ceperit. Qvod Anglo non minus, qvam à Belgis proposita, iniqvum videbatur. Sed Beuningius censebat; Gallo Burgundiam relinqvendam, & contra Belgii Hispanici fines proferendos. Ast super conditionibus pacis in Hispanos, & Gallos, super qvibus Anglo, Belgisqve præcipue curæ erat, Angliæ Rex per Templium Arausionensi proponebat; utrosqve in extrema tendere, qvod Gallus præter pace Aqvisgranensi partaetiam Burgundiam postulet; ac si qvædam loca limitanea restituenda sint, ut ea dato æqvivalente pensentur. Hispanos contra non nisi pacem Pyrenæam occinere, ac malle se reliqvias Flandriæ per bellum, qvam Burgundiam per tractatus amittere; non minus tamen Angliæ, & Unitorum Belgarum interesse, ut Flandriæ securitati alium per limitem, qvam qvi Aqvisgranensi pace constitutus sit, caveatur. Unde Regi id temperamentum placere, ut Gallus reddat Athum, Carolo-Regium, & Audenardam pro Aria, & D. Audomari Fano, ac si Burgundia restituenda sit, in ejus locum eidem qvid detur. Simul ubi pax in has, aut alias leges fiat, se pro securitate Flandriæ qvam efficacissimam pacis præstationem suscepturum. Addebatur, Anglum effecturum, ut si maxime Burgundia Gallo cedat, Principi bona ibi sita salva sint, ni ea Gallo vendere velit. Ad qvæ Arausionensis: Sibi qvidem ac Reipublicæ suæ gratum fore à Rege avunculo leges pacis definiri. Sed se tot fœderatis implicitos, ut de pace citra istos cogitare neqveant. Hispanos pro Aria, & D. Audomari Fano ampliora expectare; Burgundia, ni extrema necessitas subigat, haut cessuros. Etsi suo judicio Hispani ea provincia Gallo relicta Tornacum, Curtracum, Insulas, & Duacum cum pertinentibus redimere debeant firmando limiti; qvi Belgarum, ac suus hoc bello præ-

1675. præcipuus sit scopus. Bona sua privata ad pacem nullum momentum adferre; qvin volupe sibi fore ea perdere, modo eo pretio Hispani bonam aliqvam Flandriæ urbem recuperare possint. Metum super nimiis Austriacorum progressibus præmaturum esse. Sed ubi hi pacis Pyrenea limites migrent, se non minus studium pro Gallia, qvam nunc pro Hispania ostensurum; sed nôn prius. Ad extremum petere, ut Rex nnn alibi de pace qvam Neomagi proponat; cum id ob multitudinem fœderatorum alio loco commode fieri neqveat: nec se unqvam in separatam à fœderatis pacem consensurum. Ea Principis constantia motus Anglus non amplius de peculiari transactione movebat, sed ad promovendum Neomagensem congressum curam intendebat. Inter qvæ & jubebat Elector, ut Sverinus Anglo causam suam apud tractatus pacis commendaret. Ob illatam injuriam, ac immensum damnum non pecuniam aut simile qvid à se peti, sed ut securitati suarum ditionum prospiciatur, qvæ ista natione vicina semper in ancipiti futura sit; id qvod tristis experientia, ac tot fœderum violationes, ac malitiosæ invasiones ostendant. Igitur Rex immortali beneficio Brandenburgicam Domum sibi obstringeret, tuta, & constanti pace conciliata; eum alias is exiguum operæ suæ fructum sit capturus, fragili pace facta. Sed Sverinus satius judicabat, in præsens ea de re nihil movere, valde mutata jam rerum facie, & qvia tunc de pace fere silebatur. Ac si Galli, & Sveci ista ab Electore qværi animadverterent, omnibus modis ad eadem impedienda incubituri erant.

Beuningii anxietas circa pacem properam prosicua. §. 66. Cæterum non parum Galli insolentiam firmabat anxium nimis pacis desiderium, qvod Beuningius, Belgarum tuuc in Anglia legatus, apricabatur. Is magnam sibi spem conceperat de serio Angli in pacem studio, qvi & forte Gallo bellum indicturus sit, æqvas pacis conditiones adspernanti. Sed reliqvi fœderatorum legati de Angli mente alia omnia sentiebant, ac eum sibi facile persvadere, qvæ valde cupiat; postqvam hoc bello Belgæ nil amplius lucrari, sed multa amittere possint. Ac sane pecuniaria res jamdudum apud Belgas ægre expediebatur, ac miserant hi in Hispaniam demonstratum; necessum esse, ut Hispani subsidia fœderatis solvenda in se suscipiant, satiscente suo ærario. Sed in Hispania non minor penuria sentiebatur non tam defectu regiorum redituum, qvam ministrorum rapacitate, ac prava administratione. Idem Beuningius cum auditum esset, Geldros imperium in se Arausionensi conferre velle, jam anxie pronuntiabat; ni pax maturetur, libertatem domi periclitari; eoqve multa Londini super pace satagebat, haut consultis reliqvorum fœderatorum legatis. De qvo tamen Hispanus qveri haut utile ducebat, ne pacem abhorrere videretur; & ista utiqve in ipsorum notitiam perventura. Sed Sverinus Beuningio, patriæ suæ cousultum eunti qvicqvid de fœderatis fieret, demonstrabat: Electori haut placiturum, eo ipso tempore, qvo egregiorum successuum spes allubescat, longe enixius pacem qværi, qvam cum Belgarum res longe deteriore conditione essent. Ac satius fore super pacis conditionibus Hagæ disceptari, ubi fœderatorum legati agant mandatis instructi. Ast iste insuper habitis hisce monitis nil nisi pacem ingeminare. Fatuos esse Belgas, si diutius bellum gerant, qvod fœderati propria ob emolumenta cum Belgarum dispendio extractum eant. Nec ea sententia dimovebatur, utut regereretur; summam Belgii felicitatem in eo verti, si Gallus, & Sveci in eum statum redigantur, ut ab eorum invasionibus non semper sit metuendum. Nam iste judicabat; post pacem Anglos, & Belgas ita arcte uniendos, ut Gallus facile ad qviescendum compelli qveat. Ac videbatur Angliæ Rex Beuningio adstipulari, serioqve circa pacem laborare. Nam si Arausionensis hac æstate operæ pretium non faciat, autoritatem ejus in Belgio imminutum iri, magna & fœderatorum, ac sua jactura, velut cui ejus Principis fortuna maxime cordi sit. Ac revera Belgas dudum belli tædio captos, onerum magnitudine, & pressis commerciis. Cæterum circa præliminaria pacis haut facile temperamentum inveniri posse. Nam sibi tanqvam seqvestri & Cæsaris causam, hominem sibi subditum in potestate habere cupientis, & Galli jus legationis vindicantis probandam esse. Unde utile fore leges pacis inter ipsos expediri, qvo in congressu Neomagensi nil præter solennia addi opus sit. Cum tamen Beuningius clam in Anglia satagere non omitteret, Elector de eo Hagæ qverebatur. Sed Fagelius confirmabat; Belgas fœdera sancte servaturos, acoptare, ut Elector Pomerania, & pluribus potiatur: & Beuningio secreta negotiatione interdicendum. Idem Beuningius in Hollandiam ad complures civitates, ac qvosdam privatos scripserat, ne qvid pecuniæ amplius conferrent, qvod pacem jam manibus teneant. Id qvod Elector Arau-

1675. sionensi, & legato Hispanico demonstrari jubebat. Qvi id ægre ferebant; ac si idem liqvido probari posset, eum non impune laturum.

Temperamentum circa Wilhelmum Furstenbergium.

§. 67. Enimvero cum hactenus Galliæ Rex obnixe postulasset, ut Furstenbergius ante cœptos tractatus in manus tertii traderetur, & Anglus asseverasset, citra hoc nullam congressus, nedum pacis spem esse; vergente anno ruentibus Svecorum rebus, cum hi magis oneri deinceps Galliæ, qvam firmamento futuri viderentur, Anglus ad nodum istum solvendum ultro temperamentum proponebat, qvo Gallus salva existimatione de isto rigore remittere posset. *1. Oct.* Ac primo qvidem Belgas monebat; apud Cæsarem operam darent, ut inter congressus super præliminaribus pacis in antecessum de Furstenbergii negotio tractetur, ac ut Cæsar inter tractatus pacis processu contra eum supersedeat. Id si Cæsar declaret, se laboraturum, ut Gallus consentiat istum durante pacis tractatione in Cæsaris custodia manere. Sed cum Belgæ Cæsari molesti esse nollent, huc descendebatur, ut Franciscus Furstenbergius Wilhelmi frater declararet; se apud Galliæ Regem intercessurum; ut hic postulato circa *7. Nov.* fratrem Wilhelmum desistat. Eam rem Anglus per literas Gallo significabat; ad istud Præsulem à se permotum fuisse, qvo infelix pacis remora amoveatur. Addebat Rex suas preces precibus Episcopi, ut Gallus istud bono & qvieti totius Europæ dare velit, qvæ per se ipsum rogare videatur, ut missis legatis conventum promovere velit, cujus successum orbis Christianus tantopere suspiret. *6. Nov.* Idem qvoqve ad Wilhelmum literas dabat hoc argumento: *Præsulem fratrem instinctu vere Christiano, & generoso suis precibus adduci se passum, ut non solum ipse super liberatione ejus ante pacis tractatus urgere sit omissurus, sed & preces suas ad Galliæ Regem juncturus, ut circa honoris sui sensum paulisper remittat. Cum autem ipse non dubitet, qvin sublato hoc obstaculo tam desiderata orbi Christiano pax promte sit secutura, magna gloria id fratribus cessurum, si proprias rationes paci promovendæ immolent, ac Gallum, ut in istud consentiat, rogent. Unde sibi consilium fratris Præsulis valde probatum, de Duckero Viennam mittendo, ut ipsum permoveat, ac preces suas precibus fratris apud Gallum jungat tanti operi perficiundo, si forte hæ non sufficerent ne Regis animo honoris servantissimo expugnando. Tam generoso, & pio facto fratres immensum de orbe Christiano merituros; ac sibi volupe fore, id sibi felicitatis contigisse, ut ad id aliqvid conferre licuerit.* 1675. Ad ipsum autem Cæsarem ab Anglo scribebatur hunc in sensum: *Non sine summo animi sui dolore tantopere exoptatum, piumqve pacis communis opus ad Furstenbergii liberationem hactenus hæsisse. Tandem qvod unicum remedium post tot incassum tentata restiterit, se à Præsule Argentoratensi obtinuisse, ut is una secum apud Gallum intercedat, qvo hic aliqvantum de tuendo honoris studio relaxet, ac missa prævia conditione Wilhelmi Furstenbergii prius in libertatem restituendi, Neomagum legatos mittat. Merito à se Cæsari commendandum Præsulis promtum pro bono publico animum, qvi circa negotium, tam tenero ipsum sensu tangens, suo petito citra hæsitationem annuerit: nec de successu dubitandum, modo fratrem qvoqve inducere detur, ut & ipse precibus suis Gallum aggrediatur. Qvo fine Præsulem suo rogatu Duckerum Coloniensem Consiliarium Viennam mittere, ut coram delegatis Cæsareis cum Wilhelmo Principe super eo negotio agat.* Addebatur, qvam Christiano plane animo, & qva veneratione erga Cæsareum fastigium Præsul à se proposita amplexus fuerit, & qvam singulare ejus studium circa solvendum huncce molestissimum nodum eminuerit. *28. Nov.* Ipse qvoqve Argentoratensis Præsul ad Electorem Lutetia literas dabat: *Tam Angliæ Regem qvam Benningium sibi institisse, ut permoveri se patiatur ad remoram pacis ex violenta abductione, & adhuc durante detentione sui fratris amovendam. Unde se solo amore patriæ, & insignis pacis studio ductum Anglo aurem præbuisse, & Gallum enixis precibus rogasse, velit debito honoris tuendi studio paulisper desistere, ac propositum temperamentum admittere, utut in suam, si utrusqve fraudem tendens. Nam sibi certum esse, potius se, suosqve orbis Christiani bono sacrificare, qvam permittere, ut hic ipsorum causa vel per horam tantis calamitatibus immersus hæreat. Eqvidem Galliæ Regem diu precibus suis annuere noluisse, qvod ejus existimatio abducto Wilhelmo fratre nimium qvantum vulnerata fuerit: tandem tamen subinde repetitis precibus expugnatum cessisse. Hoc specimine totam Europam judicaturam, qvantopere sibi salus publica, & promotio tractatuum pacis cordi sit. Ac spem esse, Electorem, aliosqve eo incubituros, ut Cæsar devoveum huncce ipsi, ac patria animum clementer agnoscat, ac fratrem libertate restituat; erga utrumqve immeritam suo judicio offensam remittat, ac priores in conditionem ipsos reponat.* Eas literas multa indignitate, & impudentia refertas Elector Cæsari communicabat, se eas responso haut dignaturum, ac legato suo Hagæ injuncturum, ut isti

1675. isti Præsuli diploma ad tractatus pacis detur, qvod ejus causa in foro competente pendeat, nec ad alios Principes spectet.

Galli ad propositum temperamentum declaratio. 28. Nov.

§.86. Temperamento isthoc per Anglum proposito Gallus ansam arripiebat legatis suis Vitrio Duci, Alberto Colberto Croissio, & Avauxio Comiti scripto injungendi, ut se Neomagum conferant. Eo scripto Rex magnifice jactabat *de facilitate sua circa instaurandos Neomagi pacis tractatus, quos antea violatum in Wilhelmo Furstenbergio jus gentium abruperit. Cum contra tot populi, qvi sub tam cruento bello gemant, non immerito mirentur, à Cæsare in tam inaudita violentia persistente spem pacis ipsis adimi; qvi contra moderationi suæ plurimum debituri sint, cui placuerit paci promovendæ temperamenta admittere. Eqvidem sibi fas fuisse plenam reparationem ejus, qvod Coloniæ admissum sit, postulare: Svecorum tamen precibus dedisse, ut is ad pacem usqve in manibus tertii consignaretur. Sed cum id Viennæ fuisset rejectum, legatorum profectionem fuisse differendam, ac adversæ partis pervicacia necessitatem sibi impositam eo acrius Furstenbergii protectionem amplectendi, ac pacis tractationem haut tangendi, antequam ipsum libertati restitutum conspexerit. Enimvero enixum Regis Angliæ officium, ac preces Præsulis sententiam mutare subegisse. Nam Regem studio, qvo circa pacem conciliandam laborat, impulsum, à Præsule petiisse, ut propriis & fratris rationes bono publico Christiani orbis condonet, ac ad se precibus expugnandum incumbat, qvo nonnihil de protectione, qvam hactenus tanto cum affectu fratribus præstiterit, remittat. Eundem qvoqve confirmasse, officium se una cum Belgis apud Cæsarem interpositurum, ut hic eum durante tractatu medio cuipiam Principi servandum tradat. Id consilii Præsulem eo minus dubitasse seqvi, qvo diutius id ipse animo agitarit. Qvi & dudum significarit, qvanqvam infinitis modis ipsi nomine tam enixa protectionis obstrictus sit; rogare tamen, ut de eo studio nonnihil relaxet. Eandem fratri suo mentem esse, cui summo dolori sit, sui causa negotio moram injici, qvod Christianus orbis tantopere desideret. Se tamen tam generosa qvantumvis sententia moveri non potuisse, qvod per eam Wilhelmi libertas in ancipiti relinqveretur, qvoad is preces suas repeteret, fultas officio Regis Angliæ, & Belgarum Viennæ præstando, ac per omnia sacra obtestatus sit, ne tantum favoris amplius fratribus exhiberet, ne sibi gloria adimatur victimas sese exorandæ paci publicæ exhibuisse. Igitur se Regis Angliæ, & Præsulis gratia dedisse, qvod nullus alias respectus extorqvere poterat. Sperare vicissim, opera Regis Angliæ, & Belgarum obtentum iri, ut durante pacis tractatione Wilhelmus tertio cuipiam asservandus committatur.* Ea declaratio paulo post alio scripto autoris nomine dissimulato castigata est. Ac Cæsar ansam inde arripuit responso ad Angli literas qverendi, per Argentoratensem Præsulem eam declarationem ad complures Principes transmissam; eoq; ipso comprobatam; cum tamen referta sit dicteriis inter Principes plane insolitis, & suam existimationem lædentibus; simul per putidam ostentationem ansam arreptam expromendis jactantiæ ampullis, velut sibi ad pacem à Gallo impetrandam captivi supplicis intercessione opus fuerit, aut Cæsareum fastigium eousqve depressum sit, ut Furstenbergio parario indigeat. Ac erubescendum esse Gallo, qvasi non alia ratio ipsum ad qvietem orbi Christiano concedendam movere potuerit, qvam subornatæ preces duorum patriæ proditorum, à qvibus pacem Europæ pendere extremum esse in seculi hujus infelicitate. Qvos & nunc demum pacis studium jactare improbum sit, postqvam tanto studio ad funestum hocce incendium incubuerunt. Se tamen in vicina Neomago legatos missurum, ne qva in[illegible] paci mora fit.

De legatorum diplomatibus.

§. 69. Interim Angliæ Rex legatos ad conventum Neomagensem nuncupaverat Berclaium, antea Hiberniæ Proregem; qvem tamen senio tardum, & studio in Gallos pronum fœderati parum probabant: tum Wilhelmum Templium, & Lionellum Jenkinum. Ac adparebat, Gallum ad tractatus properare, ac emolumentum suum præcipitata pace qværere. Qvæ & Angli sententia erat. Ac Lutetia scribebatur, ibi pacem jam certa spe præcipi. Sane cum Dux Villæ Hermosæ Hispanici Belgii gubernator diplomata pro legatis Gallicis abnueret, causatus ista Madriti qværenda; Gallus dicebat, se legatos suos mari missurum, eoqve nomine navigia in Anglia petebat. Ac mirabantur alii, Hispanos Gallo ansam præbere, ut insidiosam hanc, & suspectam festinationem velut cupidinem pacis venditare posset. Post invento circa Furstenbergium temperamento ad adornanda diplomata, qveis legatorum securitati cavetur, accedebatur. Ubi circa formulam à Templio propositam tria desiderabantur: ut libertas pro legatorum scriptis, & chartis in iis perspicue exprimeretur:

9. Nov.

1675. tur: ut ubi de literis tuti itineris, qvas legati cursoribus à se mittendis daturæ erant, mentio fiebat, omitteretur vocabulum *bonæ* vel *idoneæ*, velut cavillandi ansam daturum: deniqve ut omnibus, & singulis legatis plenipotentiariis, & eorum ministris ubiqve in fœderati Belgii provinciis huic inde proficisci & commorari permitteretur. Priora duo facile probabantur. Sed tertium plane abnuebant Belgæ, qvod præcipua causa, qvare initio Bredam, & qvemvis alium in sua ditione locum repudiassent, hæc fuerit, ne Galli & alii occasionem inde arriperent irritatis civibus turbas in Rep. movendi. Unde & multi Belgarum Clivis congressum celebrari maluerant. Hisce vocabulis dispunctis Hagæ placebat ea diplomata adornata Anglo mittere ea lege, ne prius edantur, qvam à Gallo vicissim exhibita sint pro Cæsare, Hispano, Dano, Moguntino, Trevirensi, Brandenburgico, Palatino, Belgis, Cellensi, Guelferbytano, & Monasteriensi. Sed & Belgæ ostendebant, petita diplomata pro Argentoratensi Præsule, tanqvam Principe Imperii, & socio Galli denegari non posse, utut is hostis Imperii bonis publicatis judicatus sit; cum & olim Monasterii Electoris Palatini legati admissi sint. Sed contradicebant Cæsarei, Danici, & Electorales, qvod hujus Præsulis diversissima causa, qvam Palatini qvondam fuerit. Et cum ejus causa advocato fisci Imperialis commissa sit, sine peculiari Cæsaris consensu ista diplomata annui haut posse. Haut eo secius Belgæ maturando congressui pro eo Præsule diplomata confecerant, ac recipiebant, se fœderatis suis persvasuros, ut eadem annuant: etsi negarent se perspicere, qvam ob causam is conventui interesse velit, qvi nunqvam Belgis, aut eorum fœderatis bellum indixerit, nec à se, qvid possideatur, qvod istius sit, aut in qvod eidem actio competat; ac satis sibi constet, eum è præcipuis fuisse, qvi tam calamitosū bellum incenderit, ac summam odiorum acerbitatem in hanc Rempubl. ostenderit.

De invitatione ad congressum pacis causa.

§. 70. Circa diem auspicando congressui Beuningius monuerat, ut fœderati super eo inter se convenirent, Regiqve Angliæ significarent, ut is omnes qvorum interfit, ad eum invitaret. Sed fœderatis satius videbatur diem à seqvestre nuncupari; ne ubi à fœderatis ea designatio fieret, nimium id pacis desiderium haberetur, hosti insolentiam additurum. Volebat porro Anglus ad congressum invitationem facere hoc discrimine, ut Regibus Sveciæ, & Daniæ, qvibus officium seqvestris per literas offerebatur, ista qvoqve scripto fieret; reliqvis, qvi jam ipsum seqvestrem acceptaverant, per proprios ministros indicaretur. Sed Elector æqve ac Reges per literas invitandum se contendebat, nec minus per literas officium Angli sibi offerendum; utut Templius excusaret, Reges ideo invitatos, qvod recens in bellum descendissent. Nam & Regem Daniæ pariter uti socium, & auxiliarem bello accessisse, ac se inter primarios belligerantes habendum, inter cujus auxiliarios Cæsareæ qvoqve copiæ sint. Unde Rex Angliæ per solennes literas eodem verborum honore, atqve istis Regib9, officium conciliandæ paci Electori offerebat, ac ut legatos Neomagum mitteret invitabat, simul pro Galli legatis diplomata expediret. Ad qvæ Elector ad par respondebat, ac sua emolumenta, qvæ ipsa æqvitas, ac justitia fulciat, commendabat. Jenkinus inde ab Anglo Neomagum se conferre jubebatur ita propere, ut ne spatium qvidem esset supellectilem adornandi. Unde Sverinus jam opportunum judicabat regi Angliæ Electoris emolumenta commendare circa reparationem damni, ac securitatem in posterum, tanto enixius qværendam, qvod is post tam recens fœd9 à Svecis oppressus fuerit. Simul per ambages insinuabat, optimum in eam rem remedium fore, istos è vicinia eliminari. Ad qvæ Rex reponebat: *Et si ipse ex tracto bello ingens lucrum percepturus sit, gliscentibus hoc bello Angliæ commerciis: utiq; tamen sibi cordi esse, tuta, ac duratura paci constituenda operari. Eqvidem argui in se nimium Galli studium, qvod initio belli ei adstiterit. Enimvero sese id tunc defugere non potuisse ob fidem semel datam, qvam ideo fallere noluerit, ut specimen constantiæ suæ præberet. Alias gliscentem Galli potentiam rationibus Regni sui hautqvidqvām congruere: & qvia semper metuerit, ac re ipsa compererit, fœderatos haut facile longius qvam in præsens contra Gallum progressuros; tum bello extracto certissimum omnibus Imperii membris exitium mansurum, Galliæ, & Austriacæ domui lucro cessurū: igitur se non posse, qvin maturata pace majus malum præverteat. Ac sperare, Electorem desiderium pacis re ipsa ostensurum.* Sed Elector vicissim demonstrari jubebat ingentia damna, qvæ ipse in Clivia à Gallis, & in Marchia, ac Pomerania à Svecis toleraverit. Eorum se non solum reparationem petere, sed & ut securitati in futurum Svecis facultas adimatur pro lubitu turbas in Germania movendi, ac præcipue ipsius terras incursandi, ademtis provinciis, qveis ad exitium Germaniæ abutantur. Svecis qvippe animum esse vicinos opprimere, & omnia circum sibi rapere, tristem multorum annorum experientiam testari. Eo fine eos potissimum loca ad ipsum spectantia, tum flumina, & aditus infundendo bello idoneos sibi stipulatos. Igitur inanem fore pacem, ni ea natio Germania dimoveatur, cui qvam exitiosa consilia foveat, in præsens specimen edidisse. Si Anglus sponsorem se futuræ pacis offerat, Sverinus reponeret; Westphalicam qvoqve pacem ejusmodi sponsione munitam, & tamen Svecos septem per menses intra ipsius ditiones grassatos, nemine vicinorum qvidqvam auxilii expediente; qvoad illi à se exturbati fuerint: nedum ut ex Anglia auxilium sit expectandum. Unde tutissimam cavendi rationem esse, hostibus nocendi facultatem adimere. Nam semper cum exercitu contra consistere, cum oppressione civium conjunctum esse.

1675. 30. Nov. 7. Dec. 29. Dec.

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER DECIMUSQUARTUS.

EPITOME.

P*olonia Electori est suspecta. Hoverbeqvius in Poloniam mittitur. 2. Machinationibus hostium in Polonia rationes opponuntur. 3. Svecorum, & Gallorum in Polonia machinationes. 4. Circa confirmationem pactorum difficultates. 5. De auxilio contra Turcas submittendo. 6. Aula Polonica parum amici pollicetur. 7. Elector Majores Polonos sibi adjungere studet. 8. Hoverbeqvii circa conciliandos Polonorum animos studium. 9. Periculum è Polonia recrudescere videtur. 10. Gallorum in Hungaria machinationes. 11. Hoverbeqvius Svecorum se machinationibus opponit. 12. Circa renovationem pactorum acta. Periculum à Polonia minui videtur. 13. Circa Electoris satisfactionem Viennæ acta. 14. Cæsarei Bremense negotium videntur velle amplecti. 15. Colloqvium cum Cæsareis super Electoris satisfactione. 16. Cæsaris declaratio super Electoris satisfactione. 17. Cæsaris ad Electorem missio. 18. Electoris ad proposita declaratio. 19. Super pacto mutuæ successionis cum Domo Austriaca tentamen. 20. Super conciliandis religionibus inanis conatus. 21. Electoris circa nuptias Cæsaris studium. 22. Circa id connubium ambitus.*

 23. Circa Hanoveranum in partes trahendum frustra laboratur. 24. Apud eundem decreta Imperii parum valent. 25. Circa Bavarum in partes trahendum frustra laboratur. 26. Super partienda Brema Arausionensis sententia. 27. De ea incassum disceptatur. 28. Monasteriensis ad Electorem missio. 29. Formula temporariæ transactionis Hagæ concipitur. 30. Tempus Bremæ per ludibria trahitur. 31. Luneburgici, & Monasteriensis inter se transigunt. 32. Cum Luneburgicis, & Monasteriensibus super auxilio convenitur. 33. Cæsaris circa componendum Bremense negotium opera. 34. Cum Daniæ Rege acta. 35. Griffenfeldii casus. 36. De munitionibus Tænningæ destruendis. Circa Bremensem provinciam apud Danum disceptata. 37. Daniæ Regis ad Electorem legatio. 38. Circa fœdus cum Rege Daniæ acta. 39. Fœdus inter Regem Daniæ, & Electorem. 40. Articuli secreti. 41. Cum Belgis acta. Belgici legati apud Electorem propositio. 42. Super fœdere perpetuo cum Belgis agitur. 43. Missio in Hispaniam. 44. Cum Anglo acta. 45. Sveci VVolgastum frustra oppugnant. 46. Electoris in Pomeraniam expeditio. VVangelinus denuo capitur. 47. Elector in Pomeraniam irrumpit. Anclami obsidium. 48. Demminum expugnatur. 49. Circa hiberna difficultates. 50. Missio ad Cæsarem. 51. Alia mandata. 52. Apud Cæsarem parum proficitur. 53. Elector Cæsaris declaratione non est contentus. 54. Alia Cæsaris declaratio. 55. Cum Saxone acta. 56. Alia ad Saxonem missio. 57. Præparamenta tractatuum Neomagensium. De cerimoniis circa legatos Electorales adhibendis. 58. De paritate legatorum Principalium cum Electoralibus. 59. Difficultates circa diploma Argentoratensis Præsulis; 60. & Lotharingiæ Ducis. 62. De neutralitate tractui circa Neomagum concedenda. 63. Num delegati Ordinum Neomagum mittendi? 64. De Venetorum, & Papæ officio. 65. De diplomatum hinc inde traditione. 66. De accessu legatorum ad locum tractatuum. 67. Dies adventui legatorum præfigitur. 68. Electoralium legatorum mandata. 69. Procuratoria examinantur. 70. Circa primas visitationes acta. 71. Electorales legati Neomagum accedunt. 72. Eorum collisio cum Anglis.

Polonia Electori est suspecta.

INgens operæ pretium superiore anno fecerat Elector profligato Svecorum sub celeberrimo duce exercitu, cujus velut invicti opinio totam Germaniam terrore afflaverat, ac compulsis intra Pomeraniæ oppida copiarum reliqviis. Cujus provinciæ subigendæ spes allubescebat, erumpentibus in arma Danis, ac satis habituro Sveco corpus regni defendisse, Germanicis ditionibus jam fere conclamatis; ni segne fœderatorum auxilium, ac multorum in Brandenburgicæ Domus incrementum gliscens invidia impediret. Qvo accedebat haut modica cura, ne Gallorum, Svecorumqve artibus è Polonia recens tempestas exeitaretur, qvæ Svecis in Pomerania vires reparandi facultatem præberet, haut obscuro, qvanta Gallorum ea in aula foret autoritas, qvi & magnopere circa pacem Polonos inter, & Turcas conciliandam satagebant. Ne igitur è Polonia res suæ denuo in summam difficultatem conjicerentur, Elector enixo studio allaborabat. Et qvia Poloniæ Rex honorificis ipsum literis ad celebranda coronationis solennia postridie Kalendas Februarii suscipienda invitaverat, Joannes Hoverbeqvius ei officio obeundo Cracoviam se conferre jubetur, simul gratulatione defuncturus ob felices armorum contra Turcas successus; inprimis autem, ut Gallorum & Svecorum machinationibus obsisteret. Circa confirmationem pactorum Brombergensium idem postulare jubebatur, ut ea cerimonia hac vice in Borussia

7. Nov. 1675.

Hoverbeqvius in Poloniam mittitur.

1676. russia peragetetur, qvod pacta ista non obscure constituebant. Cæterum qvia fœdus, qvod Sveci tunc per Andream Lilliehœckium apud Polonos affectabant, rationibus Poloniæ plane adversabatur, eiqve amantes patriæ cives sine dubio contradicturi erant; legatus iste super eo cum solo Rege agebat, ad qvem & privato habitu Zolkieviam profectus fuerat. Unde & eo difficilius erat apud Regem aliqvid in favorem Electoris obtineri, qvod isti juxta, ac Reginæ persvasum foret, se absqve Galliæ ope dignitatem suam tueri haut posse; cui & alias electionem suam debebat, ac ob præbitam hactenus pecuniam non parum obstrictus erat. Sed & continuo Galli, Sveciqve ejus aures obtundebant, non commodiorem esse occasionem, & forte nunqvam futuram Electorem Borussia exuendi, qvam nunc, dum is implacabili bello cum Gallia, & Svecia distringitur. Cui instituto si fortuna faveat, Regi in proclivi fore, eam provinciam jure hæreditario in familiam suam transferre.

Machinationibus hostium in Polonia rationes opponuntur.

§. 2. Adversus ista Hoverbeqvius Regi demonstrare jubebatur; ipsi utiqve favore Cæsaris opus esse, si filio viam ad diadema munire velit. Qvam rationem tamen caute exprimeret, ne Polonis innotesceret, qvod eadem alias magnam ipsi apud hos invidiam excitatura sit. Sed ista non Regi solum, sed & Proceribus palam ingereret; Poloniæ pace opus esse ad recolligendas vires longo bello exhaustas: qvæ pax uti rationibus Galliæ, & Sveciæ repugnet, ita utilitatibus Austriacorum, atqve Electoris optime qvadret, velut qvi pacem juxta, & antiqvum Poloniæ statum amant, ac circa hunc nihil novari cupiunt. Contra qvia Rex, qvamdiu legum vinculis adstringitur, Galliæ, & Sveciæ destinata, novis semper ditionum incrementis inhiantium, sublevare satis non valet; non posse non Polonis horum amicitiam suspectam videri, velut per qvam iter ad solutum legibus dominatum sternatur. Qvin & solum adpetitum Borussiæ, qvem Sveci ita pertinaciter apricantur, horum conjunctionem Polonis noxiam, & utriusqve Regni rationes insociabiles reddere, æqve exitioso Poloniæ, Ducali, an Regia provincia isti potiantur. Contra Polonum in omnem eventum à nemine certius auxilium expectare posse, qvam ab Electore, cui nullus ad Poloniæ diadema adpetitus, ne qvidem si ultro offeratur. Circa Gallos autem considerandum, eo tum res fere ipsius Regis genio niti, qvo extincto vastam istam, qvam hic animo concepisse videtur, machinam ultro ruituram. Eum porro amicis, ac fœderatis suis prægravem, qvod omnia suo ex arbitrio geri velit. De cujus amicitia atqve auxilio neminem sibi ulterius polliceri posse, qvam id destinatis ipsius expediat; qvæ unice eo tendant, ut ipse solus emineat, reliqvis omnibus ad ejusdem nutus sese componere necessum sit. Gallos, qvo tempore Polonis qvam maxime blandiebantur, noxiam hisce admodum pacem Olivæ conciliasse. Qvid lucri Joannem Casimirum Regem è Gallica amicitia tam ambitiose culta percepisse, qvam odium, & contemtum sui populi? Qvi ut in alterius gratiam Regnum abdicaret inductus, in Gallia ita abjecte à Rege, cum ipsi congrederetur, habitus sit, ut qvoad vita superesset, id digerere non potuerit. In Cromvelli gratiam amitæ Regis, ac duobus ejus filiis Gallia fuisse excedendum. Coloniensem, Monasteriensem, Neapolitanos, Catalaunos malignum fructum è protectione Gallica percepisse. Venetos amissam Candiam non nisi Gallorum auxiliis debere. Nec Cæsari unqvam libidinem subituram, ut Gallicas suppetias amplius exposcat, cum ut eas amoliretur, pax cum Turca multo durioribus conditionibus, qvam alias obtineri poterant, amplectenda fuerit. Qvid Neoburgicum è Gallica commendatione lucratum, nisi ludibrium? Qvomodo cum Pontifice actum, qvem patris in vicem venerari inter scita religionis est, qvam is profitetur? Svecorum porro consilia vel ideo suspecta habenda, qvi hi novissimum fœdus cum Electore initum protinus Polonis communicarint; qvod à Procancellario multis cavillationibus exagitatum sit. Sic ut fere apud istos in consvetudinem abierit, arctiore fœdere oblato infesta animo agitare, ac indictis precibus publicis eadem exseqvenda aggredi. Sane Uladislaum IV. cum probe perspiceret, qvam periculosa Svecorum vicinia foret, Matthiam Crocovium Monasterium misisse, ut omnibus modis impediret, ne Sveci Pomerania potirentur. Igitur par esse, ut Poloni nunc operam conferant tam molestis vicinis amoliendis. Sed & Polonis demonstrandum, eorum Rempublicam semper cavisse, ne fœderibus sese præter necessitatem implicaret. Tum & inter arcana status sui habuisse, in offensiva bella haut descendere, velut per qvæ inter militaria imperia libertas ipsorum facile detrimenti qvid capere qveat. Qvin & eosdem tanta cum circumspectione heic processisse, ut in bellis qvoqve defensionis causa susceptis haut

1676. facile permiserint, hosti in ipsius usqve ditionem infisti. Contra Svecorum instituta id semper spectasse, ut vicinis, cumprimis mare accolentibus, aliqvid decerperent; qvod cum Poloniæ non possit non fraudi cedere, vesaniæ proximum fore, hanc augendæ istorum potentiæ ultro opem conferre. Præterea Svecis nullam causam esse, ut Polonorum fœdus defensivum affectent. Nam neminem esse, qvi eos, ubi bona fide qviescant, invadere cupiat. Ac Livoniæ satis caveri per sponsionem pacis Olivensis, ut non opus sit ejus nomine apud Polonos auxilium expetere, qvos alias ejus jactura qvam maxime tangere apta sit. Vicissim nec Polonis Svecico fœdere opus esse. Nam non ita pridem per legatum Gustavum Oxenstiernam Moscis arctius fœdus fuisse oblatum, sane non contra Turcas, adversus qvos tamen Polonia præcipue auxilio indigeat. Sed nec Svecos alia lege auxiliares copias missuros, qvam ut à Rep. stipendium & annona iis præbeatur. Atqvi huic facilius esse decem militum millia contrahere, qvam tria millia alere.

Svecorum & Gallorum in Polonia machinationes. 8. Febr.

§. 3. Hoverbeqvius porro Cracoviæ solito Regiis legatis honore exceptus est, ac Rex gratissimum sibi esse testabatur ab Electore coronationis actum solenni legatione honorari. Is & multis disserebat de insignibus hujus progressibus, & ab eo senem Wrangelium tantæ famæ ducem plane fractū. Se qvidem nunqvam bellum id Svecorum in Electorem probasse, nec qvantumvis enixe solicitatum opis qvid conferre voluisse. In solenni epulo non nisi Nuntius, legatus Gallicus, & Hoverbeqvius mensæ regiæ accumbebant; ubi humanum se valde Gallus exhibebat, ac concedere nolebat, ut noster prius in sanitatem Regis Galliæ biberet, sed ipse simul in honorem Electoris poculum exhauriebat. Cæterum Sveci ad bellum Electori inferendum Regem solicite stimulaverant, jactantes, nil facilius esse, qvam Borussiam Electori eripere. Non nisi septingentis florenorum millibus ad eam expeditionem opus esse, qvæ Gallus libenter erogaturus sit. Contra Regis reditus millione inde augendos; ac ubi tali accessione Ordinum contributionibus carere posit, facilius eundem legum sese vinculis exuere posse. Pillaviam hautqvidqvam esse invictam, uti vulgo credatur. Esse in propinqvo locum extruendis suggestibus idoneum, unde id castellum machinis qveat disjici. Nec ejusmodi suggestiones omni effectu in ea aula caruisse indicio erat, qvod in concione auspicandis Comitiis habita sacerdos aulicus Pikarscius Regem per vaniloqventiam hortari non vereretur, *ut initio ab Oderæ flumine facto semper progrederetur, qvoad ad columnam ferream pervenerit, qvam ipsius antecessor Boleslaus Chrobri in Salæ flumine limitem Regni sui erexerit, qvam per aqvas jam fere consumtam ab ipso instaurari decorum sit.*

1676. Pikarski.

Zavvadski.

Zavvadzkius qvoqve Pautzeæ Capitaneus impudens scriptum in Electorem publicabat, calumniis, & mendaciis refertum, qvo inter alia posuerat, delegatos Polonorum, qvi pacta cum Electore confecerint, auro fuisse corruptos; eoqve arma Electori inferenda esse concludebat. Qvem tamen scriptorem post Cracoviensis Episcopus *citabat ad videndum, infamem, & scandalosum ejus librum igne cremari.* Sed & cum Lilliehœckius multo felle asperatum scriptum Cracoviæ typis excudere conaretur, idem Cracoviensis Præsul id inhibuit, ablatis qvæ jam impressæ erant paginis. Qvi legatus de Svecorum destinatis memorare solebat: *Saxonem se honoraturos, Silesios conversuros, sed Brandenburgicum vastaturos.* Animadversum tamen fuerat, post prælium ad Fehrberlinum malevolis haut parum ferociæ decessisse; ac multi prudentiores jactare cœperant; non esse impediendum Electorem, qvo minus Svecos frangat, ut hi deinceps Polonis non amplius formidandi sint. Ac inprimis Hoverbeqvius Majoribus Polonis minabatur, ni impediant, ne Svecis Borussiam invadere indulgeatur, ipsos primo Electoralium armorum impetu obruendos, qvod Elector surgente in Borussia bello istos à tergo relicturus non sit. Ac sane isti acriter in Comitiis pro Electore contendebant, ut pacta utiqve sancte observentur, simul Bakovium Pumerelliæ satrapam retundebant, qvi copias Electoris contra suam protestationem transitum sumsisse, eoqve vim in Remp exercuisse arguebat, jejuna ratione addita; *ut ut per pacta id ipsi concedatur, tunc tamen, cum pacta inirentur, Svecos Polonorum hostes fuisse, qui nunc mutatis temporibus amici sint; eoqve licentiam transitus eo duntaxat casu valere, si Poloni, & Elector communem hostem habeant.* Sed & aliorum male fundatæ qverelæ refutabantur, qvod Elector nova auxilia contra Turcam mittere abnueret; cum pactis diserte cautum sit, ne is uno, eodemqve bello plus qvam semel auxilia præstare teneatur, & qvidem à Rep. alenda, qvamprimum fines Poloniæ ingressa sint. Ac cumprimis absurdum erat, Polonos auxilium iis ex pactis postulare, qvæ tamen confirmare detrectabant.

Sachsen wurden sie ehren/ Silesien bekehren/ aber Brandenburg verheeren.

Sed

1676. Sed & Gedanensium plebs, qvæ à concionatore Strauchio pendebat, Polonis persvadere nitebatur, qvasi Elector eam urbem in potestatem redigere agitaret, eoqve fine effecisset, ut suus vasallus Heino Henricus Flemingius tribunus ejusdem præsidio præficeretur. Qvem Rex utiqve Gedano amovendum contendebat; *esse gravem*, inqviens, *causam, ut circa eam urbem sibi probe prospiciat, cum senatus Electori, plebs Svecis sit addicta.* Cum tamen ea civitas antea Winterum tribunum, Svecicam militiam antea secutum, absqve suspicione præfectum militarem sibi adscivisset. Ac potius Lilliehœckium agitasse, ut per factionem Strauchianam ea urbs in Svecorum ditionem redigeretur. Qvod & forte successisset, ni Svecis, clade ab Electore illata, ad propria tutanda revocatis, aliena invadendi libido decessisset.

Fleming.

Circa confirmationem pactorum difficultates.

7. April.

§. 4. Qvia autem Regis prudentia haut ferebat nondum facta cum Turcis pace novum bellum suscipi; igitur arte, & pecunia nitebantur Galli, ac Sveci, ut materiam litis Regem inter, & Electorem alerent, qvo invitante occasione prætextum sumendis pro lubitu armis haut deesset. Unde id agebant, ut constitutioni Comitiali aliqvid insereretur, qvod speciem haberet velut Ordines consensissent, ut Rex in Svecorum gratiam irruptione facta Electorem distraheret. Ac nonnulli haut dubitabant palam disserere: cum Turca qvibuscunqve conditionibus pacem ineundam, ac damni istius reparationem apud vicinos, ac Electorem cumprimis qværendam, qvi ipsorum amicos ita exercitos teneat, ut nil opis ab istis ferri sibi qveat; præsertim cum in Borussia nihil copiarum extet. Igitur cum constitutioni inserendum esset de pactis, & fœderibus, qvæ Reip. cum vicinis intercedant, confirmandis, malevoli clausulam adsui cupiebant, *qvæ ex commodo Reip. sint*, aut *salvis pretensionibus*, aut *ex Senatus consilio*: per qvam ista in dubium revocari, aut circumscribi, aut plane everti possent. Qvæ insidiosa verba ut expungerentur duo Nuntii Terrestres è Majore Polonia Kritzkius, & Breza acerrime contenderant, non sine gravi Regis offensa. Qvi & per Gateckium eo nomine apud Hoverbeqvium expostulabat, velut isti ab hoc data pecunia subornati forent, qvo sibi molestiam facesserent. Cui Hoverbeqvius respondebat: *Electorem haut qvidqvam Comitiali confirmatione pactorum per Constitutionem opus habere, qvippe qvæ perpetua sint; ac satis sibi cautum judicare confirmatione anno 1658. obtenta. Ac eam ipsam ob causam bis comitiis de ejusmodi confirmatione haut movisse, qvod per eam qvæsitum eidem perpetuum jus in dubium revocari videretur. Qvod Nuntii Terrestres è Majore Polonia faciant, id proprio instinctu agere, qvo provinciam suam in tutum reponant adversus Svecorum machinationes, qvem Rempublicam cum Electore bello collidere satagant cum certissimo istius exitio. Sed jusjurandum in pacta Brombergensia unice Regis, & Electoris personam spectare, de qvo Elector suo tempore sit acturus.* Qverebatur etiam Rex, qvod Elector ipsum apud Anglum, Danumqve, & Belgas negati transitus nomine accusarit; qvi literis ad ipsum dura vocabula adhibuerint, *hortamur*; velut isti præceptores sui forent, qveis jus castigandi ipsum competat. Cum tamen ante coronationem talia magis à districtibus, & *Judiciis Capturæ*, qvam à se dependerint. Ad qvæ Hoverbeqvius: Electorem non nisi interventionis officium petiisse, ac vocabulo *hortandi* nihil minarum inesse: ac alias ita modeste conceptas eas literas, ut nil offensæ inde concipi jure qveat. Post multam disceptationem cum Ordines sibi accurate caveri vellent, ne bello cum vicinis implicarentur, Rex demum formulam eligebat, Joannis Casimiri tempore probatam, qvod pacta, & fœdera cum vicinis *ex Senatusconsulto* renovare velit. Enimvero ea formula tunc præcipue ad instantes cum Svecis tractatus dirigebatur, qvos Rex non solus ac propria autoritate, sed cum consensu Senatus perficere poterat. Ast in præsens per ea verba scopus Constitutionis plane eludebatur, si Senatus, aut major pars svaderet, ut Rex vel plane ea pacta antiqvaret, aut non nisi molestis sub conditionibus continuaret. Unde demonstrabatur, rem nunc longe aliter, qvam regnante Joanne Casimiro comparatam. Nam tunc neminem fuisse, qvi Remp. bello implicare cuperet, uti nunc Galli, & Sveci laborent; eoqve tunc non fuisse Ordinibus causam, ut adversus talia sibi prospicerent. Enimvero utut isti clausulæ contradictum esset; tamen Mareschallus Nuntiorum Terrestrium, & per se potens, & Regis favore subnixus, eam impresso Constitutionis exemplo inseri faciebat, nulla Electoris noxa, cum in contractibus dudum validis uni parti invita altera nil mutare liceat. Erant etiam, qvi pactorum confirmationem differendam censebant, qvoad utrinqve controversa excuterentur, atqve deciderentur. Qvibus ostensum: *Pactorum renovationem pretensionibus utrinqve nihil adimere, sed potius viam ad istas utrinqve examinandas, &*

Kritzki.

Gatecki.

1676.

1676. *componendas pandere; quod utique contractus prius agnoscendus sit, antequam aliquid ex eo peti queat. Unde & Regem, quamdiu in pacta Brombergensia non juraret, nil ab Electore exigere posse. Contra Electoris pretensiones ita liquidas esse, ut Respublica pluribus responsis comitialibus se istis satisfacturum pollicita sit.*

De auxilio contra Turcas submittendo. §. 5. Sed & alia rixæ ansa quærebatur, expetito auxilio contra Turcas, de quo pactis Brombergensibus convenerat, cum Rex circa horum confirmationem tergiversaretur. Adversus quæ Hoverbeqvius demonstrabat: in pactis non extare, ut id auxilium *quotannis*, aut quotiescunqve reqvisitum fuerit, mittatur, eoqve Electorem ad id semel duntaxat mittendum fuisse obstrictum; qvod & duce Dœnhofio sub Rege Michaële præstitum sit. Nec Electorem in culpa esse, ut istæ copiæ domum remitterentur, cum Poloni de hibernis prospicere iisdem debuerint. Qvod Elector postea petente Rep. tecerit, non ex debito, sed amore in eandem factum; ac istum sibi cavisse, ne id in exemplum trahatur, in eumqve sensum declarationem à Rege obtinuisse. Sed hæ rationes parum curabantur, ac gratum erat Electorem ista negare, qvo eidem invidiam apud Ordines facere possent. Qvo

19. Mart. Hacki. fine a Rege Michaël Hackius ad Electorem mittebatur, ut de peracta feliciter coronatione significaret, simul auxilium contra Turcas ex pactis peteret. Id qvod Elector propria necessitate excusabat; ac sua sibi à Svecis vindicanda esse; & à se jam plura præstita, qvam per fœdus reqviri potuerint. Si tamen pax sibi restituta fuerit, promtam se Reip. operam navaturum. In literis ad Regem ea verba addita erant: *Regia Majestas vestra ope, & consilio nos potius speramus juvabit, qvam ut qvidqvam de nostris defensionis tam necessariæ mediis decerpi velit.* Ea verba non sine gravi offensa accipiebantur, prout litigandi materiam qværentibus etiam innoxia dicta in cavillationem patent. Ac eo magis ista auxilia dicis causa peti adparebat, qvod pax cum Turca jam certa haberetur, nec hic insignem armorum paratum faceret, cum Polonis numerosæ copiæ in promtu forent. Jussus qvoqve fuerat Hackius iste explorare, num Elector revera Stetinum tantis cum copiis uti spargebatur invadere pararet. Nec eo

Skorazewski. minus post Rex Uladislaum Scorazevium ad Electorem mittebat, ut denuo auxilium contra Turcam vi pactorum exposceret, aut pecuniam, si milite carere non possit. Addebatur expostulatio, qvod Elector apud alios qverelas moverit super negato copiis 1676. suis per Polonicum territorium transitu; cum sane Poloni iis arma opponere noluerint; ac ut Ægidius Strauchius dimittatur. Sed revera adparebat, eum rixæ materiam aucupari, & Electoris destinatis explorandis venire. Ad ista responsum: Sibi nunqvam studium Reip. succurrendi defuisse; sed nunc per Svecos facultatem adimi. Ac si ex pactis petatur auxilium, ea prius fuisse confirmanda: id qvod Hoverbeqvius petierit, nec impetraverit. Sed & bis se misisse, & plus qvam tenebatur, suis sumtibus, & dimachas loco peditum, cum semel tantum ad singula bella mittere teneatur, non singulis annis. Jure Gentium qvoqve excusari, qvi auxilia promisit, qvamdiu ipse domi periclitetur. Qvin ipsum Regem literis ad Ducem Croiæ, Gubernatorem Borussiæ scripsisse: *exigentibus Serenitatis Electoralis Brandenburgicæ rationibus, ut auxiliares suæ copiæ in ditiones Suæ Serenitatis revertantur, non aliter convenicbat, qvam ut iisdem redeundi facultatem faceremus.* *17. Febr. 1675.* Pecuniæ copiam sibi in præsens non esse. Qvam primum tamen terras suas aliqvatenus pacaverit, ac hostem represserit, longe majoribus copiis qvam pacta definiant, Reip. adfuturum. Ut tamen animum promtum ad Regi gratificandum ostendat, se ei L M uncialium de Elbingensi debito cedere. Qvod qverelas attineat, sane notorium esse, Gallicos, & Svecicos ministros in aula Polonica sibi infensa machinatos. *18 Jul. 75.* De qvibus & ipse Regem per literas monuerit; ut tamen simul ostenderet, qvantum fiduciæ in fide, & æqvitate hujus repositum habeat. In eundem sensum ad Regem Daniæ scripsisse; qvi & humanissimas eo nomine literas in Poloniam dederit. Igitur nec qverelas fuisse incongruas, nec literas qvid injuriam redolens continuisse. Nec unqvam sibi fuisse propositum Poloniam cum Svecia committere. Qvod Rex Borussiæ securitati prospexerit, id recte, & prout pacta reqvirant, factum. Ne ipse è Borussia copias suas contra hostem inconsulto Rege educat, ad id se haut teneri. Nam eam se provinciam possidere cum supremi imperii jure, eoqve armis, ac viris ejusdem uti posse, prout sibi expedire visum fuerit, nec eo nomine qvemvis alium consulere teneri. Se ac majores suos durante nexu fiduciario milites in Borussia conscriptos inde eduxisse; cur idem nunc non liceat? Isthoc cum suo jure faciat, neminem argueere posse idem fieri ad Poloniam cum Svecis committendam. Nec necessum esse, ut de transitu semper Regi significetur; sed suf-

1676. sufficere denuntiationem præsidi provinciæ fieri; idqve factum Palatino Pomerelliæ, qvi ad literas denuntiatorias à Duce Croiæ scriptas responsum miserit à Lilliehœckio conceptum, nullo sensu. Nec se copiis suis è Borussia in Germaniam transeuntibus injunxisse, ut ferro viam sibi aperiant, nisi in eum casum, qvo ultro hostili modo invadantur; id qvod omni jure licitum sit. Qvod Rex Wrangelium monuerit, ne qvid in loca, qvæ à Poloniæ Regno peudeant, tentaret; in eo fecisse, qvod pactis conveniat. Nec Svecos par jus exigere posse, cum his nullo pacto cautum sit, ne hosti adversus ipsos transitus concedatur; qvi & tale qvid sibi haut stipulati sint, nec Rex literis suis id promiserit. Transitum qvoqve copiis suis concessum Polonis fraudi non esse, qvod ex copiæ adhibeantur in loco, in qvem Polonis nil juris competit, nec competere potest. In Borussiam autem iis spem esse; qvam & alias non vastari ipsorum intersit. Deniqve nunqvam se qvestum à Rege Poloniæ arma in se parari; sed Gallos, & Svecos, ut id fiat laborare. Strauchium infensa, & hostilia in ipsum agitasse, cui præter jus nil mali inferendum sit. De qvo viro Gninscius Culmensis Palatinus pronuntiarat: se ex animo lætari, qvod Elector istum libertati non restituerit, sine dubio plures adhuc turbas daturum. Ac se qvemlibet, qvi non vereatur plebem incitare, ac sangvinis effusioni causam præbere, hostem generis humani habere, in qvem qvilibet homo miles sit. Cæterum ea missio Gallicum artificium erat, ut Elector Poloniæ Ordinibus exosos redderetur, qvasi Reip. necessitatibus subvenire nollet, ac ipse in culpa foret, qvo minus pacta renoventur.

Aula Polonica parum amici pollicebatur. §. 6. Non obscurum igitur erat, à Gallis infesta in Electorem apud Aulam Polonicam cudi, qvo Svecis ad se recolligendum spatium darent, ac inprimis, ut Electorem obsidio Stetini averteret. Ac dixerat Rex Lilliehœckio; Svecos amissa Wismaria ingentem jacturam fecisse; sed si Stetinum hoc anno amittatur, ægre ipsorum res in Germania reparari posse. Porro ad Borussiam oculos adjecisse Regem indicio erat, qvod is mirari se diceret, qvare turbidi per Borussiam cives qverelas suas ad ipsum non deferant. Ac spes erat, modo Rex nutu istis significaret, totam Borussiam Ducalem in ipsius partes transituram. Idqve eo pronius fore, si Gedanensis civitas ad arbitrium Regis componatur; cujus plebem Strauchius eo redegerat, ut qvatuor delegatos ad Regem mitteret, qvi per omnia sacra orarent, ne hic prius magistratus privilegia confirmaret, qvam omnia in eum statum, qvi tempore *incorporationis* fuerat, reposita forent; stolido petito, cum eo tempore soli Romani ritus per urbem vigerent. Ac istæ qverelæ apud aulam eo gratiores erant, qvod ditium civitatum delegati turgidas auro crumenas adferre soleant. Rex qvoqve Syndico Gedanensi dixerat; ei civitati insignem machinarum copiam esse, qvam sibi in expeditionem qvandam haut gravatim commodatura sit; qvæ certe contra Turcas haut erat. Et tamen in offensæ locum accipiebatur, qvod Elector per Borussiam delectus agitaret, qvasi Regi diffideret. Omni qvoqve studio pax cum Turcis captabatur, qvo hic Hungariæ, Tartari Mosco immitterentur, ne hic Svecos distrahere posset, ac Polono ad invadendum Electorem nil impedimenti foret. Qvæ pax eo facilius processura erat, qvod Ordines in arbitrium Regis contulissent etiam avulsione qvarundam provinciarum eam redimere. Ac cumprimis suspectum habebatur, qvod cum legatus Gallicus palam jactaret, cum Turcis jam omnia transacta esse, arma tamen magna vi in Polonia pararentur: ac multi disserenent; si Ucraina, & Podolia Poloniæ decedat, in Borussia, Silesia, & Moravia damnum reparandum. Qvin Gallus filio Regis spem Regni Bohemiæ fecisse dicebatur. Sed & Cæsarem Electori disjungere studebat Polonus, dum ad firmanda cum Cæsare pacta pronum se declarat, idemqve circa pacta cum Electore tergiversatur, ut si hic in Borussia invaderetur, Cæsari prætextum non foret eidem adsistendi. Gallo qvoqve instigante Polonus seqvestrem se tractatibus Neomagensibus offerebat. Qvod etsi hautqvaqvam bono Electoris qværi adpareret; tamen Hoverbeqvius, si de eo sibi proponeretur, neqve contraniti, nec assentiri jubebatur, sed tantum objicere, sentum id negotium fore, qvod consensus prius ex Hispania petendus sit. Qvin aliqvi credebant expedire, ut Polonus seqvester adsciscatur. Nam ita necessitatem ipsi adferri, ut medium se gerat; ac tanto plus causæ Ordinibus fore ejus conatibus intercedendi, si qvid tentare velit. Nec seqvestris officio compromissum subesse, nec partes ad ejus sententiam seqvendam adstringi. Qvanqvam autem boni cives spem facerent, Regem suo, aut Reip. nomine in Borussiam nil tentaturum; præstare tamen nolebant, à Svecis in eam nil suscipiendum. Sane Lilliehœckius eo nomine libellum exhi-

1676. exhibuerat, ut, qvia Elector è Borussia copias adversus Svecos in Germaniam miserit, his qvoqve vitio non detur, si & ipsi contra eundem in Borussia rem gerant. Ac multi erant, qvi haut iniqvum ducerent; cum Sveci ea conditione Borussiæ, Lauenburgo, & Buroviæ pepercerint, ne transitus copiis è Borussia concedatur; igitur ea conditione per Electorem non præstita, Svecis qvoqve integrum fore Borussiam invadere. Ac altius penetrabat, qvod ipse Rex dixisset; se metuere, ne Sveci Electorem in Borussia impetant in ultionem, qvod hic copias inde evocarit: ac istis è Livonia in Borussiam irrumpere in proclivi fore, qvod jam inter eosdem, & Moscos congressu in limite habito convenerit. Qvod non nisi connivente Polono fieri posse satis adparebat. Qvanqvam autem Rex, cum in expeditionem adversus Turcam eunti Hoverbeqvius valediceret, verbis prolixe de suo in Electorem studio testatus esset; tamen istis parum confidi poterat, qvoad reipsa fulcirentur, qvod nec pacta adhuc confirmata, nec feuda renovata essent, qvibus congressum delegatorum, componendis utrinqve prætensionibus Rex permitti cupiebat.

26. Maij.

Elector Majores Polonos sibi adjungere studet.

§. 7. Hisce igitur malis, qvæ à Polonia provenire poterant, avertendis, ac confundendis aulæ consiliis Lesinius Cancellarius offerebat, se apud conventus, ubi de actis Comitialibus refertur, per bonos cives effecturum, ut Majores Poloni delegatos ad Regem mittant, denuntiaturus; se tributa comitiis Cracoviensibus decreta haut exsoluturos, qvoad Rex declararit, se pacem cum Electore culturum, ac pacta firmaturum. Alias enim sibi in provincia sua securis degere haut licere, qvæ incursionibus è Marchia qvam maxime pateat. Ac nosse se oportere, cui usui tanta pecuniarum vis impendi debeat, cum à Turca ob intestinas turbas nil metuendum sit. Sed & Elector, ut istos causæ suæ illigaret, Hassonem Adamum Wedelium, & Petrum Ernestum Ludovicum, qvibus multa cum proceribus ejus provinciæ notitia erat, velut privatorum negotiorum gratia ad amicos ibi suos circum proficisci, & captata occasione differere jusserat; *ut cordatis mirum videatur, proximis Comitiis internam qvietem, & securitatem Regni ita neglectim habitam, dum super confirmandis cum Electore pactis nil certi conclusum sit; qvin aliqvos ejusmodi verba constitutioni inferere voluisse, per qvæ ista plane eludi qveant, ac alios recte sentientes nil plane, ac eundem statum maluisse. Per talia Electorem peti in aprico esse; qvod & è Zawadzkii, ac Lilliebœckii scriptis, ac Bacovii oratione, aliisqve indiciis colligatur. Inprimis intolerandam esse Bacovii importunitatem, qvi pro sententia ita aspere in Electorem invectus sit, ut professus hostis asperius tractari non potuerit. Eqvidem in libera Republica libertatem dicendi haut prohibendam, modo ne falsa amicis Principibus impingantur, ac bellis non necessariis patria haut involvatur. Qvin id in aula agi, ut ignominiosa cum Turcis pax ineatur, derelicta Ucraina, Podolia, & Caminiecia, tantum ut facultas sit pacem cum Cæsare, & Electore, inani lite mota, abrumpendi. Id qvod continua Gallorum, & Svecorum instigatione fieri nemini non cognitum esse; qvi proprium emolumentum vel cum exitio Reip. qværant, ac Cæsarem, Electoremqve distractum eant, ut periculo semetipsos subducant, Poloniam eo involvant. Qvid ab ejusmodi consultoribus expectandum sit, facile intelligi. Galli blanditias Poloniæ semper exitiosas fuisse. Pecuniam, qvam is largitus sit, nil nisi factiones, discordiam, & confusionem peperisse. Ad bellum Turcicum eundem ne uncialem contulisse. Qvo Sveci tendant omnibus notum esse; qvi jam demum pœnas Numini ob exercita in Polonos, & Electorem exsolverint. Nunc eos Remp. & Electorem inter se committere velle, damnis suis apud utrumqve reparandis. Sed ignominiosum Reip. ab aliis consiliis pendere; noxium in gratiam inimici cum optimis amicorum, & fœderatorum pacem abrumpere, qvi Electorem ubi invadatur haut sint deserturi. Qverelas, qvæ contra Electorem moveantur, inania prætexta esse; ac si qvid solidæ controversiæ sit, amicam viam patere. Electorem bis contra Turcam auxilia misisse, idqve propriis sumtibus, ad qvod per pacta haut tenebatur. Habere in præsens Majores Polonos, ut securitati suæ prospiciant. Nam etsi Electori qvam maxime cordi sit sanctum amicitiæ, ac fœderis vinculum cum Rep. servare; ei tamen necessum fore, si à Polonis invadatur, omnia defensionis, ac vindictæ adminicula impendere; ubi non posse non vicinam Majorem Poloniam utroqve exercitu proteri. Esse Electoris exercitum bellicosum & victorem. Ipsum, ubi in bellum erumpatur, hostibus cum viginti qvinqve bellatorum millibus obviam iturum, certa boni successus spe. Contra Polonis à Gallo, & Sveco nil auxilii sperandum. Istum nil militum submittere posse: pecuniam exhaustam, qva ipse opus habeat. Ac si maxime argenti qvid trajiciatur, paucorum loculis absorberi summo cum patriæ detrimento. Sveciam plane pristino fastigio dejectam, nec sibi ipsi servandæ sufficere. Ei duo, aut tria per*

16. April.

1676.

Pome-

1676. *Pomeraniam oppida superesse, brevi subigenda. Summam stultitiam fore alieno pedi extractam spinam suo immittere. His malis prævertendis, ac ut æternum fœdus, qvo hactenus utriusqve salus, & securitas stetit, ulterius servetur, non præsentius remedium esse, qvam si in conventibus post-comitialibus concludatur, ne in ulla tributa in Comitiis decreta consentiatur, nisi prius pacta cum vicinis, ac præcipue cum Electore confirmentur, ac Rex declaret, se nil in Cæsarem, & Electorem tentaturum.* Istæ missiones fructu non caruere. Nam conventu provinciali Scrodæ habito comperiebatur, impressiæ Constitutioni multa periculosa inserta, qvæ mandatis Nuntiorum Terrestrium adversa fronte repugnarent. Unde decernebatur, delegatos ad Regem mittendos, qvi enixe postularent, ut ancipitia ista Constitutioni inserta declarentur, ac pacta cum Electore sine exceptione firmentur: tum hac rerum facie extranei ministri aula dimoveantur. Ubi postulata abnuantur, minas jacerent; ac malle se rem ad tumultum deduci, qvam ullo modo bellum in Electorem concedere. Isti delegati anteqvam redirent, omnia Comitiis decreta in suspenso manebant, nec tributi qvid solvebatur. Ab Electore missi mandata sua in formam epistolæ amici ad amicum redacta magno numero disseminabant. Ita cum Rex adversus Turcas in expeditionem procederet, & boni cives Gallorum, & Svecorum machinationibus resisterent, vix hoc anno è Polonia infesti qvid metuendum videbatur.

1. Maji.

Hoverbeqvii circa conciliandos Polonorum animos studium.

§. 8. Haut eo secius, Rege qvantumvis in expeditionem progresso, Hoverbeqvis Cracoviæ hærebat, dissipandis, qvæ adversus Electorem agitabantur, consiliis. Inter alia cum Primate, Cracoviensi Præsule, & aliis super pactis Brombergensibus disceptabat, qvæ isti à Rep. ratihabita arguebant, anteqvam rite perfecta, & à Principibus utrinqve subscripta forent. Enimvero demonstrabatur, ea pacta à seqvestre, & delegatis utrinqve Welaviæ subscripta, & paulo post à Rege Joanne Casimiro, & præsentibus tunc Senatoribus jurejurando Brombergæ confirmata. Seqventi anno convocatione Warsaviæ habita omnes qvi aderant Senatores eadem probasse, qvæ dein eodem anno Comitiis omnium consensus rata habuerit. Idem Primas iis pactis convellendis jactaverat; sibi ante secutam ratihabitionem de iisdem nihil constitisse. Ast is eo tempore in ejusmodi statu vixerat, qvo id genus negotia ad ipsum plane non spectarint. Nam sacri ordinis homines anteqvam in Senatum adsciscantur, circa talia deterioris esse conditionis, qvam privatos nobiles, qvod isti ad nullas consultationes in conventibus omnium ordinum, aut singularum provinciarum admittantur. Sed & de Calcsteiniano negotio iterum movebatur, circa qvod Sobiescius adhuc privatus sat fervidum se exhibuerat. Sed demonstrabat Hoverbeqvius non tantum è pactis, qveis supremum Borussiæ imperium in Electorem collatum erat; sed & ex omnibus conventionibus inter Reges Poloniæ, ac Magistros Ordinis, ac Duces initis, id genus hominum seditiosorum etiam durante nexu fiduciario in Polonia haut admitti, multo minus in patrocinium recipi, sed utiqve repelli debuisse. Ita ut Cracoviensis Præsul Andreas Trzebicki convictus demum agnosceret; Regem Michaëlem male fecisse isto in aula sua tolerato, ac ultro se periculo exposuisse contumeliam, qvalis secuta est, accipiendi. Idem Præsul, cujus singulare tunc in Electorem studium eminebat, judicabat; Regem tot Palatinatuum delegatis scriptam cautionem, qvam ipsi desiderabant, hautqvidqvam traditurũ; se nemini Principi Christiano, ac inprimis Electori, bellum haut illaturum: sed laxioribus duntaxat verbis declaraturum: non esse dubitandum, qvin ipse pacta conventa, in qvæ jurarit, observaturus sit. Qvia tamen Nobilitas Gallorum, & Svecorum molimina aversetur, eum non ausurum istius inclinationi contraniti. Unde Electorem eo nomine in utramqve aurem dormire posse; præsertim cum is non tantum pro Germania, sed & pro Polonia in Pomerania bellum gerat. His tamen dictis confidi tuto non poterat; ac præsentissimum remedium erat Majores Polonos addictos habere; qvi & in universum Electori studebant. Ac confirmabat Posnaniensis Præsul Wiezbovvski Hoverbeqvio; magnam partem incolumitatis, & securitatis Majoris Poloniæ in eo verti, ut Sveci è vicinia amoveantur. Et si maxime Russici Palatinatus ad nutum Regis se componant; Majoribus tamen Polonis eam in Rep. esse autoritatem, ut reliqvi fere eorum placita seqvi sveverint. Se autem non passuros, ut Rex aliqvid in Electorem, dum hic circa Svecos in ordinem redigendos occupatur, suscipiat. Nec Regem sine Majore Polonia Regem esse posse.

8. Jun.

19. Sept. 1675.

6. Nov. 1657.

Febr. 1658

Periculum è Polonia recrudescere videtur.

§. 9. Haut eo minus periculum, qvod durante contra Turcam expeditione cessasse videbatur, iterum gliscebat, certa spe pacis Turcicæ affulgente, cujus publicatio, ideo

1676. ideo tantum differri credebatur, ut tributis exigendis Regi spatium foret. Ac ista jam duos ante menses Byzantii per Gallos conclusa fuerat, qvam eadem inter ipsum Regem, ac Turcicos delegatos perficeretur. Eqvidem Pontifex Regem vehementer hortabatur ad bellum id persequendum, quod Turca domi seditionibus laboraret: sed Regina, & legatus Gallicus Massiliensis Præsul Regem continuo obtundebant, ut pacem cum Turca occuparet, quo Cæsari in Hungaria negotium facessi posset. Ac Bethunius sub id tempus è Gallia munera octingenties mille florenorum pretio Regi, Reginæ, ac Regiis liberis attulerat. Eo magis Regina Regem urgebat, ut tandem aliqvando post tot pollicitationes, ac perceptas à Gallo largitiones solidum affectus sui in hunc specimen exhiberet. Scilicet metuebat illa, ne Regem maritum aliqvando ipsius tædium caperet, ni de Galli patrocinio sibi cautum esset, & ab hoc ipsa subinde isti emolumenta qvæpiam conciliaret. Sed qvia Gallo largiendi satietas subire poterat, si promissa, & non levi pretio emta circa distrahendus hostes opera diutius differretur; illa Regem magno cum tædio obtundebat. Enimvero uti Reginæ benevolentiam Gallicæ illecebræ, ac donationes sibi pigneraverant; ita Rex circa tanti momenti negotium majore cum circumspectione procedebat, qvam muliebris impatientia ferret. Qvam ut eo magis partibus suis illigaret Gallus, jam coronatam, eoqve Reginæ Galliæ dignatione parem *Filiam Franciæ* declaraverat, haut satis è dignitate. Nam idem Mariæ Ludovicæ factum erat, antequam Regina fieret, & adjecta magna dote CCCC M. coronatorum. Qvanqvam autem Rex animi sensa curate premeret, ac verbis amica omnia ostenderet: tamen arcanorum conscii Senatores subinde altius penetrantia jaciebant, dum ducturibus, ob non soluta stipendia animo ægris, post pacem cum Turcis de ejusmodi bellis spem facerent, è qvibus damna hactenus tolerata ubertim sarcire qveant, non obscure Silesiam, & Borussiam innuentes. Nec vires talibus exseqvendis deesse. Nam si modo exercitus confœderatione se illiget, multos nobiles ad paupertatem redactos ei se adsociaturos, ut facile centum armatorum millia conflari possint. Nec contradictionem Majorum Polonorum curari, qvi ubi tumultuantibus res bene succedere perspexerint, facile in easdem partes sint transituri. Qvibus Hoverbeqvius ingerebat: *Si Polonis utiqve insanire placeat, eos qvidem onus Suecis incumbens detrahere posse, sed ut in eorum vicem calamitatibus sese opprimandos præbeant; quos ob alios perqve prurientes ne Galli qvidem miseratione prosecuturi sint.* Ac eo facilius confœderationem impediri posse spes erat, qvod supremi exercituum duces, ac multi alii magnæ apud milites autoritatis, Potocius, Czarnecius, ab istis consiliis abhorrerent. Ac si Electoris arma probe succederent, eo facilius aulæ libido decessura erat eum lacessendi. 1676.

Gallorum in Hungaria machinationes.

§. 10. Videbantur tamen Gallorum consilia magis in Hungariam, qvam Borussiam dirigi; præsertim cum bellum in Borussia motum Poloniam qvoqve involuturum esset; id qvod armis in Hungariam translatis haut metuendum erat. Unde & rebelles qvi vocabantur Hungari magno favore in aula Polonica fruebantur, milite qvoqve in eorum usum Cracoviæ conducto; in qvibus Galli magnam spem suorum contra Cæsarem destinatorum repofuerant. Qvos contra privilegia à Cæsare sibi illata ita exacerbaverant, ut literis in Poloniam scriptis faterentur, à se Austriacæ Domus eversionem qværi. Qvibus & confirmandis Akakia in Transsylvaniam profectus fuerat. Hos igitur ut ad obseqvium Cæsar reduceret concesso sacrorum, qvibus innutriti erant, usu, Elector per Crocovium Viennæ enixe instabat: *Non posse non sibi maximo dolori esse, qvod cum ipse, ac tot Protestantes Principes, ac Respublicæ vitam, ac fortunas suas pro Austriaca Domo periculo exponant, sacrorum suorum consortes per universam Hungariam cultu publico exui, eorumqve concionatores ad instar deterrimorum maleficorum excruciari, ac immaniter trucidari.* Ac sane Cæsarei ministri, qvi prudentia, & animi moderatione eminebant, immanitate ista abstineri optabant; sed qveis non sat virium erat compescendis Jesuitis, qvi pædagogica obstinatione contra omnes status rationes calida, & abrupta sua consilia pervincebant; qvos non Principum, qvorum animos superstitione irretierint, salutem, sed Regis sacrorum, ac suæ cumprimis societatis lucrum sine fine ac modo qværere, id indicio esse, qvod tantas sibi per provincias Cæsaris opes corraserint, ut ni eorum aviditas sistatur, demum potiorem earum partem in patrimonio suo numeraturi sint. Ac eo magis ea res optimo cuiqve, ac Domui Austriacæ addictissimo acerba videbatur, qvod ex horrendis istis persecutionibus Jesuitæ, ac reliqva sacerdutum natio, siqvod lucrum esset, perciperent; ad Cæsarem, nil præter invidiam, damnum, ac pericula provenirent. Qvin plurimis

1676. plurimis persvasum erat, qvosdam Jesuitarum, pecunia emtos, ut Cæsarem in enormi circa ritus Romanos zelo magis, magisqve obfirmarent: qvam animi pervicaciam, pietatis studium mentientem, iidem qvoqve Reginæ Angliæ Caroli I. conjugi indiderant, exitio domus suæ cessuram. Porro ut Cæsarem Polonis invisum redderent Galli, spargebant, istum id bellū Poloniæ attraxisse, & adhuc pacem impedire; cum contra ad hanc Polonis comparandam Gallus immensam pecuniarum vim erogaverit. Agitabant autem tunc Galli cum rebellibus Hungaris, ut Bethunius Rex Hungariæ fieret, prout & tunc Condæus Regno Siciliæ destinatus erat. Ita Gallum duos sibi subditos habiturum Reges, licuti per duas Reginas Gallicas, Polonam, & Lusitaniam sibi obnoxiam teneat. Qvanqvam & de aliis suo Regno præficiendis rebelles Hungari moverant. Nam & de ipso Regis Poloniæ filio proposuerant; sed cui tanti non videbatur ob lacerum Regnum spem sibi Polonici diadematis adimere. Aulæ Mareschallum Sianovium ob ingenium inconstans, & præceps Hungari avei labantur. Lubomirscius Hungaris gratissimus erat, cui & Polonica aula fautura fuerat, si Reginæ sororem connubio sibi jungere placuisset: sed qvi neutrius cupidine tangi se ostenderat. Unde demum circa Bethunium satagebatur. Super istis aulæ Polonicæ destinatis Elector per Crocovium Cæsari exponebat. Esse qvidem inter Proceres, qveis aulæ consilia displiceant, & qvi ad ea dissipanda confœderationem exercitus conflandam svadeant; qvos idoneis modis fulciri par sit. Sed fi isti negligantur, aulæ curæ fore eosdem in partes trahere, ac consilia, qvibus perseqvendis nil nisi occasionem expectent, effectui dare. Sed Cæsarei judicabant, saltem hoc anno è Polonia nil periculi esse, pace Turcica nondum liqvida, nec Rep. in bellum cum vicinis consensura. Regem qvoqve Poloniæ Cæsari declarasse; si maxime controversiæ qvid sibi cum Electore oriatur, se ejus compositionem amica via qvæsiturum, non ab armis initium facturum. Ad qvæ Crocovius: De pace Turcica haut dubitandum, postqvam in Regis arbitrium potestas belli, & pacis collata sit. Inclinationes bonorum civium effectu carituras, si non per proposita remedia alantur. Testationes Regis magis suspicandi ausam præbere; cum iis opus non esset, si Rex nil infesti animo agitaret. Nec eas exprimere, Regem utiqve pacem, & pacta servaturum, sed tantum, qvomodo rem aggressurus sit, ubi in bellum erumpere placeat. Scilicet se prius civilibus modis unum & alterum ab Electore postulaturum, ut cœptis suis aliqvem colorem circumponat. Sed forte postulata illa juri, & æqvo repugnatura. Posse qvoqve eundem tractatus pro lubitu abrumpere. Et qvid de horum successu sperandum sit, ex eo judicandum, qvod aula Polonica solo Galliæ instinctu regatur; cui hautqvidqvam animus sit Polonum Electori conciliare, sed utrumqve inter se committere. Ad qvæ Hucherus: Sane vigilandum. Sed id expendendum, num confœderationi exercitus conflandæ, qvæ Regis destinatis sese oppositura sit, ingnes pecuniarum summæ in Poloniam mittendæ sint, nuta inconstantia, & lubrica side istorum hominum, à qvibus Cæsar tam sæpe illusus sit. Ac inprimis Pacio Lithuaniæ archistrategu haut fidi, qvi multis à Cæsare beneficiis mactus contra sua promissa Austriacas rationes novissima electione destituerit. Nec id tantum metuendum esse, ne pecunia incassum prodigatur; sed & ne unus & alter, qvicum agatur, cum aula in gratiam redeat, & secretum prodat; qvo ipso Regi prætextum contra fœderatos nasciturum. Unde videndum, qvomodo pax Turcica succedat, qvid aula, & qvi ejus offensam præ se ferunt, suscepturi sint. Interim bonos cives demulcendos. Post tamen cum de conclusa cum Turcis pace adferretur, & qvod Polonus utiqve in Electurem qvid tentaturus diceretur, aula Cæsarea non parum perturbationis ostendebat. Scilicet qvod ejusdem mos sit non circa avertenda mala mature satagere, sed demum, ubi extrema eruperint, evigilare.

Sianowski. 1676.

§. 11. Uti autem Galli per Hungaros Cæsari molestiam facessere laborabant; ita Sveci non parum fiduciæ collocarant in qvibusdam Borussis prætentem statum fastidientibus, Romano cumprimis ritui addictis, qvos Jesuitæ ad res novas incitare non desinebant. Qvi & aulam Polonicam subinde stimulabant ad Regiomontanam civitatem tentandam, qvam se citra teli jactum Polonis tradituros pollicebantur. Post fugatam tamen Svecicam classem eorum, qvi Svecis favebant, autoritas in Polonia non parum minuebat; cui cladi elevandæ Lilliehœckius tum apud alios, tum literis ad Regem Poloniæ scriptis culpam calamitatis in cacodæmonem, & incantatrices vetulas conjiciebat. Sed Rex non sine irrisu in febriculosam excusationem cavillatus dixerat: *Si homines in rebus gerendis versati aliqvid in diabolum, aut magos referant, perinde esse, ac si philosophi, ubi ratiocinando aqva hæret, ad*

Hœverbeqvius Svecorum machinationibus se opponit

Qqqqqq 2 qva-

1676. *qualitates occultas confugiant, utrinqve ignorantia, aut impotentia dissimulandæ asylum.* Circa id negotium sagarum, qvod tunc temporis in Svecia fervebat, ad legatum Gallicum Lutetia literæ mittebantur hoc sensu: *Miseros, ac infelices homines, qvi jam in Svecia comburantur, non nisi ad summum ægros è melancholia, & morbo hypochondriaco, victimas esse, qvas ignorantia, & indignatio Sveticæ nationis immolet ad placandam adversam fortunam, exitium ipsi intentantem. Si Senatus Sveciæ considerasset vires sibi deesse exseqvendis, qvæ in Germania susceperunt, ausis, & qvanta sit in ipsos nationis Germanicæ aversatio, officio seqvestrium inhærentibus & suæ provinciæ, & existimatio salva mansissent.* Cæterum Svecorum machinationibus discutiendis Hoverbeqvius apud bonos cives deducebat: Electorem Polonis nullam belli causam præbuisse. Unde hos, si temere in arma ruant, eundem cum Svecis successum sortiri posse. Ac si maxime initio per excursiones apertis provinciarum locis damni qvid inferatur, id tamen bellum ad extremum Reip. perniciem post se tracturum, aut saltem viam fœdo servitio publico muniturum. Id qvod jam in Palatinatibus Minoris Poloniæ, & Russiæ adpareat, qvi, qvod belli malis exhausti sint, contra Regem hiscere non audeant. Et jam primordia dominatus adparere, qvod raro Senatorum sententiæ exqvirantur; & si maxime id aliqvando honoris gratia fiat, non ex istorum placitis, sed ex aulæ libidine procedatur; cui qvi assentari nolint, odiis premi, aut viles haberi. Sane Warmiensi Præsuli, qvædam contra sententiam aulæ facienti, dictum fuisse; *pœnitet me fecisse hominem.* Sed & qvo Svecis par pari referret Hoverbeqvius, Polonos ad invadendam Livoniam stimulabat, qvam qvondam Nassokinus Mosci nomine iis se traditurum promiserat, si Poloni Kioviam Mosco cedere vellent. Et confirmabat Vilnensis Præsul, Livonos ut à jugo Svecico liberentur optare. Ac sane ista propositio Polonis salivam movebat, præsertim cum Hoverbeqvius offerret, ipsum Electorem Livoniam Svecis ereptam Reipublicæ traditurum, excepta Riga. Nam ei urbi nunqvam libidinem fore sub imperium Poloniæ revertendi ob Jesuitas, à qvibus tam male habita sit, & qvia in Comitiis Polonicis innumeris processibus vexata fuerit. Regis filio tres Palatinatus, Dorpatensem, Wendensem, & Pernaviensem jure hæreditario conferri posse; qvos si deinceps promittat patrimonio Coronæ se insertuturum, id validæ commendationis instar habiturum ad diadema post obitum patris adipiscendum. Ac bonis civibus odium indies in Gallos, Svecosqve gliscebat, qvod intelligerent, sibi jam in promtu esse Livoniam, aut magnam ejus partem nancisci, ni istorum machinationes obstarent, qvo minus tam proficua Reip. occasione uti liceret. Rex tamen, etsi multi propositum de Livonia svaderent, id effectui dari posse negabat. 1676.

Circa renovationem pactorum acta. §. 12. Interim circa confirmationem pactorum qværendam ab Hoverbeqvio nihil omissum fuerat; qvi & durantibus comitiis exhibito scripto eam à Rege qvæsierat. Sed Rex responsum in reditum Scorazevii ad Electorem ablegati distulerat, & prout hic ad sua postulata declaraturus sit. Sed qvia Hoverbeqvius censebat, qvo enixius ea res qværatur, eo magis Regem tergiversaturum, ut vel prætextum armorum adversus Electorem arriperet, vel saltem aliqvid iniqvi extorqveret; per Majores Polonos, aut alios id negotium urgere satius habebat. Ei negotio extrahendo inter alia hæc cavellendi ansa qværebatur, qvod ad eum actum obeundum solus Hoverbeqvius mandata habeat; cum Polonus utiqve duos delegandos contenderet. Sed qvanqvam verba pactorum, (*per deputatos utrinqve in animas principalium jurantes,*) etiam de singulis ex utraqve parte intelligi possent, qvam & mentem seqvestris, atqve contrahentium fuisse adparebat; haut tamen consultum videbatur super his minutiis contendere. Præsertim cum, si maxime utrinqve in unum consentiretur, nova deinceps qvæstio exoritura esset; num delegatus ille è corpore Senatus, an nobilitatis sumendus foret, ne forte præterita pars causetur, renovationem pactorum haut rite factam, qvod nemo è suo corpore adfuerit. Cæterum qvi in aula prudentia pollere videri volebant, valde mirabantur à Rege confirmationem pactorum affectato prætexto extrahi, cum promto in eam consensu Electorem, & Majores Polonos in securitatem dare potuisset. Ac non difficilius fuisse, conscientiam suam à jurejurando per delegatos in animam suam præstito liberare, qvam ab eo, qvo in electione ipse pacta conventa firmarat, qvodqve in coronatione repetierat. Enimvero calido nimis studio Gallicos, ac Svecicos ministros occæcatos, ut præter rationem satagerent: qvo ipso nil aliud profecerant, qvam ut Electorem, ejusqve fœderatos adverterent. Rex tamen uti renovationem pactorum aperte non abnuebat declinandæ Ordinum offensæ, qvo-

1676. qvorum plures indies in Majore Polonia, & alibi indignationem suam non dissimulabant; ita nec liqvido eam annuebat in Gallorum, & Svecorum gratiam. Sed Primas, aliiqve spem faciebant, omnia demum ex voto successura; ac minorem subinde fidem inveniebant disseminatæ ex aula narrationes. Nam si tributa exigebantur, periculum à Turcis exaggerabatur: Sed qvando Ordines qverebantur, Regem in Reginæ gratiam à finibus in Regni interiora recessisse, à Turcis nil periculi subesse ferebant. Porro Primate monente Rex renovandis pactis fat pronum se declararat, ut tamen tempus ei actui non constitueret, nec delegatos designaret, sed tantum Procancellarii absentiam excusaret; cum tamen is actus neqve Regis, neqve Procancellarii præsentiam reqvireret. Sed satis adparebat, eam moram Gallorum muneribus dari, ac velut grande officium iisdem imputari. Sane Rex dixerat: Electorem ipsi multum amicitiæ in electione, & alibi exhibuisse; sed id se nunqvam digerere posse, qvod iste autoritatem, qva ipse die coronationis gavisus esset, per Majores Polonos uno ictu prostraverit, ac Constitutionem iis comitiis conditam plane everterit. Cum tamen tempus inter incerta laberetur, Hoverbeqvius ab Electore solido scripto deducere jubebatur, qvam sæpe, & qvo modo confirmationem pactorum qvæsierit, addita protestatione, uti ipse pactis examussim satisfecerit, nec omnium cordatorum judicio à se qvid amplius reqviri possit. Ac jam Majores Poloni palam minabantur; si Elector invadatur, se id non externum, sed intestinum bellum habituros, ac in istius partes concessuros, cum is pro servando vetere Reip. statu laboret, Galli, & Sveci pro dominatu. Demum cum totus annus inter ambigua ista elapsus esset, Primas judicabat, satius esse, ut id negotium post comitia differatur, qvam ut ansa Ordinibus præbeatur ei se ingerendi; qvos omnes in eandem sententiam pertrahere, aut saltem plene edocere, arduum futurum sit. Et cum Elector ferre noluerit verba Constitutioni infarta, *ut renovatio pactorum de consilio Senatus fiat*; multo minus permittendum, ut id negotium comitiale fiat. Qvin multis utile videbatur, Electori renovationem pactorum fuisse negatam, qvod en ipso favor Ordinum ei conciliatus hiqve ut sibi caveant, admoniti sint. Cum contra Electori per jusjurandum à delegatis præstitum non amplius cavendum fuerit, qvam qvod ipse Rex bis jurasset. Ac pollicebantur boni cives, se

10. Oct.

11. Dec.

futuris comitiis instituros, ut omnis militia usqve ad qvatuor millia Qvartianorum exautoretur; qvod Gallica factio non omissura sit Regem super invadendo Electore solicitare, qvamdiu copiæ in promtu sint. Sane Galli ingerere non desinebant, si Turcarum potentia terrorem ei incutere non valuerit, ignavum fore unius aut alterius Nuntii Terrestris, à fœderatis pecunia emti, intercessione, ac dissensu moveri. Sed Rex sapientius judicabat, bellum facilius incipi, qvam finiri, nec intra limites primum designatos consistere. Ac in præsens Gallus, qvales optabantur, conditiones haut obtulerat. Unde nil certi statuere placebat, qvoad plus soliditatis, ac securitatis perspiceret; qvid consilii Bavarus capturus sit; num destinata circa Pautzcam, & Gedanum successura; num duodecim naves bellicæ, qvas Gallus Sveco promiserat, Oresundam penetraturæ sint? Inter alias porro illecebras inescandis Polonis Bethunius multa insignia Ordinis Eqvestris Gallici, à Sancto Spiritu dicti, attulerat, inter Proceres Polonicos distribuenda: sed qvæ nemo acceptare dignabatur. Nam si ferre noluerant ab Uladislao Rege novum Ordinem Eqvitum introduci, qvem dividendæ nobilitati inventum arguebant, qvod ejus incapax statueretur, cui infra sexcentos aureos annui reditus in censu esset; multo minus alieni Regis inania insignia circumgestare placebat. Cum porro Galli perspicerent, Ordines Poloniæ nunqvam permissuros, ut Rex Electori arma inferret; jam id agebant, ut Rex armis intentatis Moscum Livonia averteret; è qva & Svecis spes erat, se damna sua in Borussia reparaturos. Ac sane Moscicus exercitus, qvi hactenus ad limitem Livoniæ consisterat, audita Polonorum cum Turcis pace, & qvia Tartari finibus Moscoviæ ingruebant, in interiora recedebat, metu simul belli à Polonis subigente. Et cum Galli Svecis hoc bello fortunam restare cernerent, eorumqve societatem magis oneri qvam levamento sibi esse, id solatio superesse ferebant, ut si ipsi Hispanis Siciliam, ac Limburgum, Belgis Trajectum ad Mosam reddant, ac Lotharingo Ducatum suum fiduciaria lege offerant, mox triplex fœdus inter Austriacos, Anglos, & Belgas contrahatur, per qvod Svecis amissa restituantur. Qvn fine & Galli Arausionensem tentabant, oblato Trajecto ad Mosam cum supremi imperii jure, & insigni pensione annua è salinis Burgundiæ, simul nuptiis cum Maria Ducis Eboracensis filia, qva via solio Angliæ ipsum sint admoturi. Sic igitur eventus proxi-

1676.

Periculum à Polonia minus videtur.

morum Comitiorum expectandus erat, ubi si Svecorum, & Gallorum machinationes frangerentur, nil amplius periculi è Polonia imminere videbatur. Unde neqvā qverendi causam Regi præberet Elector, duas cohortes Polonicas, qvas conduxerat, dimittebat; postqvam intellexerat, Regem ægre tulisse, ab istis exteram militiam susceptam, ac eos sub pœna infamiæ, & confiscationis bonorum revocando. Tum præparandis ad Comitia animis Joachimū Sculteium ad futura proceres Majoris Poloniæ circummittebat. Qvi prolixe pollicebantur, Regem in Electorem nil infesti suscepturum. Hic eum qvidem valde callidum, & imperandi artibus instructissimum, sed simul meticulosum, & qvi in dubiis tutissima sectari amet. Nec eum Galli amicitiam tanti facere, ut ob hunc se, ac Remp. in discrimen mittere velit. Qvin ab eodem crebris sermonibus improbari scæva consilia a Svecis capta, qvæ posteris qvoqve ipsorum materiam pœnitendi præbitura sint. Tum Scrodæ in conventu provinciali decretum, delegatis ad Comitia in mandatis dandum, ut ad nullum aliud negotium accedatur prius, qvam Rex pacta cum vicinis confirmarit: ut sub pœna capitis, & bonorum nemo exautoratus exteri cujuspiam militiæ accedat: ut omnes exterorum legati ab aula expediantur, nec iis permittatur tamdiu ibi morari. Regem qvoqve rogandum, ut tantam Gallorum turbam aula dimoveat, & vacantia munia Polonis conferat. Qvia etiam Rex, dum in pacta conventa jurat, ea verba omiserat, *nullum se bellum suscepturum, nisi cum consensu Reipublicæ*; igitur his Comitiis per diploma declararet, eam rem se habiturum, velut pactis conventis expressa, ac jurejurando firmata sit. Ac confirmabant isti, Regem haut ausurum renovationem pactorum abnuere, qvod Ordinibus sese magis, magisqve suspectum redditurus sit, qvasi Remp. bello cum vicinis implicare studeat. Nec eundem comitia ad rupturam posse deducere, qvod alias pax cum Turca confirmari neqveat. Cæterum ea pax effecerat, ut à Moscis nil amplius levamenti contra Svecos expectari posset, præsertim cum Alexius Czar sub initium anni fato functus esset, relicto successore Theodoro, tenera adhuc ætate, nullo rerum usu. Qvi misso ablegato de morte patris, sua successione Electori significabat, addita testatione de continuanda amicitia. Cui Elector per literas solandi, ac gratulandi officium reponebat. Qvem Daniæ Rex frustra in Svecos excitare satagebat, misso Friderico Gabelio, ea potissimum ratione usurum, qvod

Fædor.

Lilliehœckius Polonis pollicitus esset, si hi adversus Electorem Svecis auxilio sint, Svecos deinceps una cum Polonis Moscoviam invasuros.

Circa Electoris satisfactionem Viennæ acta

§. 13 Cæterum uti Electori fortuna hoc anno hactenus favit, qvod infesta hostium per Poloniam consilia eludere datum fuit: ita cœcam invidiam, qvæ etiam amicos adversus ipsius incrementa coqvebat, superare haut contigit, qvæ circa præmia felicium armorum varia obstacula objicere non cessabat. Eqvidem cum hactenus Viennæ de Electoris satisfactione laxis duntaxat verbis, & in longum prominentibus locuti essent, jam legatus Hispanicus ultro de eadem agere paratum se ferebat, ac isti totam Pomeraniam Svecicam relinqvendam, qvi vicissim operam navare debeat, ut Hispani amissa in Belgio loca recuperent. Revera tamen aulæ Viennensi Gallicum bellum longe magis, qvam Svecicum cordi erat. Nam ut Gallis qvædam loca eriperent, maxima lubido erat: Svecos arcuisse satis habebatur, ne in Cæsaris ditiones irrumperent, ejusve destinata turbarent. Num qvid terrarum iisdem eriperetur perinde erat, qvod ex eo ad Domum Austriacam nil perveniret. Unde & illis fœderatis qvam maxime blandiebantur, qvi contra Gallum rem gere malebant. Jubebatur tamen Crocovius ex Hispanico legato cognoscere, qvid is desideret, & qvid vicissim offerat. Nam Hispanus jam antea tenebatur opem conferre, ut Electori satisfiat. Qvod si ipse ad plura obstringere se debeat, ab Hispanis qvoqve plura præstanda esse. Ac ad expugnandam Pomeraniam Hispanus nil sane collaturus erat. Ubi in Belgium arma transferenda sint, ibi locorum de hospitiis Electorali exercitui prospiciendum, ac inprimis residua subsidiorum exsolvenda, & super futuris cavendum. Electori semper animum fuisse arctius sese Austriacis innectere, & adhuc esse; etsi modus agendi ab ea aula adhibitus non parum suspicionum injecerit. Qvæ communi consilio fieri debeant, eos solos expedire malle. Circa hospitia durissime cum ipso actum; cum contra Monasteriensi insignia commoda concessa, & omnia probata sint, qvæ is in Bremensi provincia susceperit. Erga Daniæ Regem, qvi tamen ad causam communem plurimum conferat, parum fiduciæ, aut desiderii cum ipso constantem amicitiam colendi demonstrari. In eo qvoqve rationem Cæsareos fugere, qvod Galliam Svecia nocentiorem ducant, cum recens experientia diversum docuerit. Nam in

3. Jan.

1676.

1676. ni Svecorum irruptio Electorem subegisset omissis Gallis arma in istos vertere, jam securitas Imperio, & Austriacis in Alsatia parta foret. Iisdem qvoqve è Pomerania in Cæsaris ditiones penetrare pronum esse, ac nondum memoria excidisse, qvomodo isti olim per eas grassati sint. Eqvidem ut Gallus Alsatia exterminetur, Germaniæ qvam maxime interesse: sed ut idem circa Svecos fiat, non minus expedire. Nam si alteruter visceribus Germaniæ hæreat, alterum qvoqve hæsurum. Aut utrumqve ejiciendum, aut utrumqve tolerandum. Ita nuper res Gallorum valde nutantes à Svecis iterum restitutas, ut ingentes isti vires receperint, qvas frangere deinceps arduum sit futurum. Si Cæsar, & Imperium periculosum istum vicinum Electoris lateri dimoveat, propriam qvietem, & securitatem stabilire; nec deinceps remedia defore Gallis in ordinem redigendis. Electorem qvoqve velut compede solutum totis viribus Cæsari contra Gallos opem laturum, inprimis si facultas præbeatur exercitum eousqve augendi, ut separatim rem gerere qveat. Cum Monasteriensi, ac aliis, qvi partem Bremæ affectant, cum ex æqvo transigere cupiisse. Sed ex favore aulæ Viennensis libidinem istis accessisse in turbido piscandi, elusa transactione, ac sacerdotem istum Electori ubiqve insultasse. Unde aulæ circa hæc aliam rationem ineundam, si fiduciæ qvid in se reponi velit. Sed & Schvvartzenbergius, & Goëssius Gurcensis Præsul consilium parturierant, ut Svecis Pomerania restituatur, ea lege, ut Gallus in Belgio Hispanis nonnulla loca reddat. De qvo temperamento cū Cæsarei moverent, Elector ostendi jubebat; hoc modo neq; sibi, nec Hispanis, nec Germaniæ consuli, ac omniū securitatem in ancipiti manere; ac esse id è consiliis mediis, ac tepidis, ubi non satis audetur, nec satis cavetur. Nam post fractam hostium superbiam stolidum fore victoriam non eousqve persequi, ut non plena ab iisdem in futurum securitas stabiliatur. Haut eo secius Hocherus scrupulum adhuc movebat: *Cæsari circa satisfactionem circumspecte procedendum, nec ita arctam eo nomine obligationem induendam. Nam si promissa repræsentari neqveant, nec fortuna eousqve adspiret, ut Sveci penitus Germania ejici qveant, fortasse Cæsari actionem intentandam, ac de ipsius patrimonio qvid petendum. Tum & constare debere, qvid Elector in gratiam reliqvorum fœderatorum facturus sit. Sane Belgas declarasse, sibi lætos fore ulteriores Electoris contra Svecos progressus; qva mens & Cæsaris sit, ac se ad eos promovendos opem collaturos, ea tamen lege, ut si res exigat, pro bono pacis aliqvid de hosti erepti restituere grave non sit.* Nec minus 1676. Cæsarei incrementis Luneburgicæ domus invidebant, ac æmulatione inter eam, & Danum lætabantur, qvesti istam separata consilia agitare, ac propria tantum commoda aucupari; qvam totius Bremæ accessione mactari nolebant. Ex eodem fonte erat, qvod iidem Stralsundam promisso Imperialis civitatis statu permovendam censerent, ut ultro Svecicum jugum excuteret; qvod difficile futurum sit vi eam expugnare; revera ne eadem Electori adcresceret. Qvin legatus Hispanicus è Crocovio qværebat: qvia Cæsar haut spernendas copias cum Electore contra Pomeraniam jungat, an non æqvum sit, istum qvoqve aliqva ejus parte potiri? Cui Crocovius reponebat: magnam Cæsari invidiam excitaturum, si qvid terrarum ad Mare Balticum affectet, uti priore bello Germanico factum. Ei à Gallo præmia belli qværenda; ac satis esse vastationem patrimonio Cæsaris arceri, ejusqve securitati in futurum caveri, simul facilius adversus Galliam bellum reddi. Nec parum Cæsaream autoritatem stabiliri, amotis, qveis validam inter Ordines factionem alere in proclivi sit. Commercia qvoqve Cæsarearum provinciarum insigniter auctum iri, si Odera ad mare usqve in Electoris ditione sit. Sane Electori securitatem potissimum respici, qva non obtenta, ac Svecis in pristino statu relictis, omnem operam frustra consumtam. Nec vero è decretis Ratisponensibus obscurum esse, ad qvem hosti erepta spectent, ut nimirum læsis inde satisfiat. Unde nec ab iis, qvi Svecis jam qvædam eripuerunt, nec ab aliis fœderatis de iis qvid peti posse, anteqvam Elector reparationem damni, ac cautionem in futurum nactus sit. Cum Cæsarei moverent, si Elector tota Pomerania potiatur, Cæsari Crosnam reddendam; Crocovius eadem occinebat, qvæ Cæsarei jactaverant, cum Elector fœdere inito partem Geldriæ sibi concedi petiisset: *laborandum esse, ut qvid ab hostibus, non ab amicis adqviratur.* Suspectum qvoqve erat, qvod Viennæ agitaretur de Cobii exercitu ad decem millia augendo, qvo is seorsim unum & alterum Pomeraniæ locum expugnare, eiqve præsidium imponere posset. Qvo casu difficillimum futurum erat istos, ubi semel pedem fixissent, iterum amoliri. Qvos conatus cum Elector eluderet, suprema belli istius directione sibi vindicata; Cæsarei vicissim Cobii copias ad eum numerum, qvem Elector cupiebat, augeri nolebant. Porro cum

1676. cum Cæsarei hactenus super satisfactioue liqvido mentem suam explicare hoc prætexto abnuissent, ne separata declaratione, aut conventione Belgæ offenderentur, jam is color cessabat, postqvam Belgarum cum consensu de eo negotio Bremæ ageretur. Hispanus tamen prius dictis inhærebat; gratum Regi suo esse Electorem Pomerania potiri, sed bellum contra Gallum, & Svecum *pari passu* gerendum: id qvod ita interpretabatur, ut bellum in Pomerania non prius perficeretur, qvam Hispani Gallis qvæ cupiant eripuerint. Cnutra demonstrabat Crocovius; *id neqve æqvum esse, nec ullo modo effici posse; & ex talibus haut obscure invidiam in Electorem pellucere. Hujusmodi consiliis Electoris progressus contra Svecos inhiberi; contra Gallos haut eo majus opera pretium fieri. Nec ita temperari posse actiones bellicas, ut ejusmodi aqvilibrium teneri qveat. Et qvam rationem iniri posse, ut Elector modo in Pomerania, modo in Belgio rem gerat?* Sed nec Cæsarei Dano è Bremensi provincia satisfieri cupiebant, ac Luneburgicis blandiebantur, qvorum opera se contra Gallos usuros sperabant. Nec eo magis hos Brema augeri serio cupiebant; qvam & his retinere non dabatur, ni penes Electorem Pomerania maneret. Usqve adeo fatalis qvædam vertigo fœderatos agitabat, dum aliqvi nimia ambitione, aut invidia in socios, aut fiducia in amicos subdolos concordiam inter belli Svecici cnnsortes impediunt, ac tam egregiam occasionem ultro corrumpunt. Ac jam insigne artificium Viennæ habebatur prohibere, ne res in apertam collisionem inter fœderatos erumperet; id qvod rationes, ac destinata Domus Austriacæ plane turbaturum erat: ac tamen negotium ita trahebatur, ne fœderatis plane inter se convenire posset, qvo Cæsar in futurum ejusdem arbitrium retineret, ac in partem prædæ Svecicæ venire posset. Unde nec hactenus mentem suam liqvido exponere, nec circa partitionem serio laborare voluerant, satis habentes concordiam in universum commendasse. Sane Marchio Grana Hagæ dixerat: *Stadam in præsens omittendam, & juncta manu in Gallum eundum. Qvod si tamen fœderati utiqve Stadam prius expugnare velint, eam provinciam Cæsari ac Belgis seqvestro tradendam, qvoad fœderati super ea transegissent.* Unde & Cæsarei malebant temporariam transactionem super Brema Hagæ factam subsistere, qvo Cæsari res integra relinqveretur. Sed & Gnelins è Gustroviensi legato qvæsierat, an non res eo deduci qveat, ut Cæsar Wismaria, ejusqve

5. April.

portu potiatur. Demum tamen declarabat Hocherus: Cæsarem Bremam missurum negotiationi super partienda ea provincia promnvendæ. Cujus rei causa habebatur, qvod innotuisset, à Gallo id agi, ut Cellensem, & Guelferbytanum ad se pertraheret. Is qvippe per Hanoveranum hnice obtulerat, se non repugnaturum, qvo minus circa subigendam Bremensem provinciam qvantum possint conuitantur, modo nil insuper contra ipsum, & Svecos fulcipiant, qvo Svecis saltem Pomerania salva foret. Id si Hanoveranus pervinceret, Gallus subsidiorum continuationem ei pollicebatur. Qvem ictum avertere summum studium erat.

1676. 7. Maji.

§. 14. Sic igitur Windischgræcius Comes Bremam ablegabatur, ut tractationem, qvæ ibi super partienda cognomine provincia agitabatur, promoveret. Circa qvam Cæsarei censebant, nullam ejus partem Cæsari, & Electori affectandam: cæterum Dano, & Luneburgicis satisfaciendum, Præsulis Monasteriensis immodica postulata temperanda, qvi Ferda, Wiltzhusa & Tedingshusa contentus esse debeat: qvi & alias de clandestinis cum Gallo commerciis suspectus erat. Ac nundum in expedito erat, utrum Præsul ista Præsulatui, qvod Cæsarei volebant, an suæ familiæ qværeret, id qvod Elector malebat. Hanc ob missionem decretam Electnr Cæsari gratias agebat, & qvod cnræ ipsi sit tam spinosum negotium componere. Tum & qvod sua ibi intersit commendabat; cujus ratio eo magis habenda sit, qvod socii eam provinciam invaserint, non ut eam sibi adqvirerent, qvibus ne pedem qvidem eo inferre fas fuisset, ni SCtis Ratisponensibus decretum fuisset, ut sibi de injuriis per Svecos illatis satisfieret. Sed & copias suas ad omnia loca expugnanda operam contulisse; qvæ tamen à præsidiis captorum locorum exclusæ, nec in prædæ partem admissæ sint. Crocovio tamen simul injungebatur, profectionem Cæsarei legati nimium ne urgeret. Hocherus differebat; sibi non constare, Cæsarem qvid de Svecicis provinciis cupere; si tamen alibi è bello emolumentum affectet, id ei vitio verti non posse; haut significato, in qvo id consistat. Ad qvæ Crocovius reponebat; si Cæsar partem Svecicæ prædæ petat, fœderatns qvoqve super ea, qvæ in Alsatia, & Burgundia speratur, actionem moturos. Aliqvi etiam cavillabantur: dubium esse, num Cæsar circa Pomeraniam declarare se qveat, uti petatur. Nam Lege Regia, cui is adstringatur, diserti

Cæsarei Bremense negotium amplecti velle videntur.

1676. tis verbis caveri, qvid circa aperta feuda disponendum sit: cum tamen lex Regia non de terris per arma qvæsitis, sed de feudis agat, qvæ per extinctionem familiæ, aut feloniam vacare incipiant.

Colloqvium cum Cæsareis super Electoris satisfactione. 11. Aug.

§. 15. Demum colloqvio inter Cæsareos ministros, & Crocovium instituto hic Electori deposcebat totam Pomeraniam cum omnibus juribus: item Ferdensem Præsulatum cum una & altera præfectura è Bremensi, qvem tamen Elector, si tota Pomerania potiatur, redditurus sit: interim fœderatos opem ipsi ad Svecos qvamprimum Germania expellendos ferre par esse. Ad qvæ Cæsarei: cum Elector æqvum judicet fœderatorum ope sibi satisfieri, idem ut Cæsari fiat æqvum judicaturum. Solum è fœderatis Cæsarem Electori contra Svecos auxilia submisisse, Gallisqve obstitisse, qvo minus ad Svecos perrumpere possent; ad qvod valido exercitu, & magnis sumtibus opus fuerit. Electorem in Pomerania plus accipere, qvam qvispiam fœderatorum sperare qveat. Esse egregiam provinciam, uno, & altero insigni emporio conspicuam, magni momenti tum proprio pretio, tum opportuno reliqvis ejusdem ditionibus situ, per qvam & Borussiæ melius caveatur. Cæsarem tamen hanc fortunæ accessionem Electori haut invidere, ac omni ope ad eam expugnandam connixurum. Sed qvia Elector absqve Cæsaris ope & evictione eam provinciam neqve occupare, neqve tenere valeat, isti qvoqve operam dandam, ut hic cupitis suis potiatur. Crocovius oblato grato animo acceptare; addito; Electorem qvoqve Cæsari valido cum exercitu contra Gallum adstitisse, ac Svecos ejusdem patrimonio arcuisse. Ac esse qvidem Pomeraniam haut spernendam provinciam, sed bello ita evastatam, ut plures per annos nil fructuum inde percipiendum sit, multis insuper impensis in eam faciendis. Cæsarei inde abolitionem actionis Carnovianæ postulabant, & auxilium Electoris ad recuperandam Cæsari Alsatiam, ac ut prius pax non ineatur, qvam ea obtenta, ejusqve evictio præstetur. Crocovius; in Electore nil desideratum iri, modo bellum Svecicum prius patratum sit. Sed qvia penes solum Electorem non sit, Alsatiam Cæsari præstare, id negotium ad fœderatos referendum. Cæsarei: id ipsum in qvæstione esse, qva ratione id negotium ad Belgas referri debeat, ne his qverendi ansa nascatur, à fœderatis super bello, & pace se insciis pacta inita; unde prætextum eos arripere posse, pacem, cujus alias magna cupiditate flagrant, peculiari tractatione præcipitandi. De Electore se non dubitare, nec de Dano, si ad Scaniam obtinendam ei adsistatur; nec de Luneburgicis, si Bremam habere placeat, nec de Monasteriensi. Si reliqvi omnes in eandem sententiam conspirent, Belgas non facile in diversa abituros; qvi & anno 1672, & 1673 Cæsari obtulerint, se non nisi recuperata Alsatia pacem inituros, si Cæsar fidem det, se connixurum, ut qvæ ipsi amiserint recipiant. Cæsarem eo tempore ista pacta declinasse, ne pacem difficilem redderet, aut ne cuipiam suspicionem injiceret. Sed qvia Belgæ jam per Cæsarea arma voto suo sint potiti, non desperandum, qvin vicissim, qvod tunc æqvum judicabant, sint præstituri, si dextre tractentur, ac concordibus fœderatorum sententiis incitentur. Ac judicabat Hocherus, se non credere, Belgas hucusqve à communi causa secessuros, ut fœderatis pacem extorqveant. Sed id se metuere, ne vel separatam pacem ineant, ac fœderatos pro lubitu bellum continuare sinant; vel bellum deinceps langvide gerant, ac subsidia fœderatis detrahant. Omnia tamen tentanda, ut isti in partibus retineantur; ad qvod plurimum concordia inter reliqvos socios sit profutura. Ad extremum concludebant: Cæsarem subigendæ Pomeraniæ operam navaturum, si Elector vicissim istius emolumenta amplectatur. Addebat Crocovius; qvia non sufficiat Svecicas provincias partiri, sed & eas expugnandas esse, & vero post captam Stadam Monasteriensi, & Luneburgicis nil agendum superlit; igitur par esse, ut ille contra Gallos, hi contra Svecos rem gerant; cum ipsius Cæsaris intersit, bello Svecico qvamprimum colophonem imponi, qvo dein junctim in Gallos moveri qveat. Cæsarei censebant, Luneburgicos ægre huc descensuros. Qvi optime Electori cupiant, Cæsarem esse, & Danum, atqve Luneburgicos in istum invidia æstuare, nec bona fide pro ejusdem incrementis connixuros: tum & forte postulaturos, ut suus miles captis in Pomerania oppidis præsidio imponatur. Electori cum exercitu, qvem in præsens habet, haut arduum fore Anclamum, Demminum, & Grypsvvaldam expugnare, tum Rugiam occupare. Stralsundam conventione in partes trahendam. Ita Stetinum ultro ruiturum. Ac sua sententia melius Electori consuli, si alienis auxiliis se non implicet, qvæ subtractis hospitiis magis noceant, qvam prosint. Nam id omni vi agendum, ut qvantæcunqve Germanorum copiæ futura expediti-

Rrrrrr one

1676. one trans Rhenum pedem figant. Non tamen repugnare Cæsarem, ut Elector aliqvot Luneburgicorum millia sibi adsciscat, si obtinere possit.

Cæsaris declaratio super Electoris satisfactione. 17. Aug.

§. 16. Post isthoc colloqvium Cæsar demum declarabat: *Se ex animo Electori circa Pomeraniam favere, & ad eam ipsi obtinendam omnibus viribus connixurum, qvantum tempora, & facies rerum permittant. Sed qvia & ipse auxilia miserit, & Gallos represserit, jus sibi esse partem eorum, qvæ Svecis eripiantur, petendi. Id autem hactenus distulisse postulare, qvod speraverit, fœderatos opem sibi sociaturos ad recuperanda ea, qvæ sua domus per injuriam temporum Gallo cedere coacta fuerit. Id ubi non obtineatur, se sibi pracensionem in Svecicas provincias reservare. Alias Electoris postulata ad universos fœderatos spectare, eoqve de iis separatim à se statui non posse, ne isti ansam arripiant qverendi, à se circa negotia belli, & pacis inscius reliqvis aliqvid decerni. Unde negotium hoc Bremam ad socios referendum; ac se Windischgracio injuncturum, ut Electoris desideria fulciat, simul tamen eo connitatur, ne reliqvi fœderati offendantur, utqve tam salutaris inter ipsos concordia servetur. Id qvod tamen cum hac exceptione intelligendum sit, si ipse qvoqve satisfactionem suam obtineat, ad eamqve Elector operam conferat, ac apud socios connitatur, ut & hi ad eundem scopum adducantur. Qvod si & ipse ultra ea, qvæ antea Gallo cedenda fuerunt, plus Gallo extorqveat, ut ea penes se maneant in solatium tantorum sumtuum in hoc bellum impensorum. Qvod si & Elector tota Pomerania potiatur, par esse, ut actione in Carnoviam citra pensationem cedat, simul de alio sibi præmio prospiciat ob tantam fortunarum accessionem. Electorem qvoqve opem collaturum, ut Hispano satisfiat; qvi vicissim ut debita præstet à se sit impellendus. Qvod præterea Elector à Coloniensi Recklinghusam cupiat, id se causæ communi valde noxium judicare, ac malle, ut de eo non amplius mentio fiat. In fœdere per Anhaltinum Principem facto expressis verbis caveri, ut bona Ecclesiastica in statu per Instrumentum Pacis designato permaneant. Id fœdus se omnibus Catholicis Ordinibus communicasse, atqve isto stantium. Catholicos qvoqve se opposituros, ac bellum inde sacrum oriturum. Circa reducendas Commendas, & Prælaturas itidem Instrumento Pacis inhærendum, qvod ipse toti Imperio declaraverit in iis duntaxat rebus, qvæ Galliam, & Sveciam spectent, velut qui id violarint, mutandum, salvis persistentibus reliqvis omnibus.* Ad qvæ Crocovius circa Coloniensem reponebat: considerandum esse, num ad stabilem in Germania pacem fundandam faciat isthoc juris scitum introducere, ut sacerdotes impune bella movere, & secularibus sua adimere, de suo autem nil amittere qveant. Et an non hoc modo sacerdotibus ad turbas movendas animus addatur; apud Evangelicos autem, qvi pro Cæsare omnes suas fortunas periculo exponant, summa diffidentia excitetur, si tanta inæqvalitate sese haberi videant. Si ubiqve ita stricte Instrumento Pacis inhærendum sit, Bremam qvoqve, & Ferdam penes solos Protestantes manere debere, excluso Monasteriensi. Sed Cæsarei nil amplius regerebant, qvam id fieri non posse; nec Cæsari qvid contra utilitatem Ecclesiæ Catholicæ facere fas esse. Hac Cæsaris declaratione in consilio Electoris expensa placebat, non amplius Viennæ super hoc negotio colloqvia affectanda; nec idem ibi ad liqvidum deducendum, qvod Cæsar ultro Electoris auxilium ambiturus videatur, faciliore tunc negotiatione, qvam si ipse urgeat. Declarationem eam nonnihil ambigui habere, ut tamen ab Electore apud communes tractatus in sui favorem allegari possit. Per justum pactum cum Cæsare initum reliqvis fœderatis æmulationem injici; nec hunc in id consensurum, nisi cum conditionibus præstitu duris. Igitur Crocovius jubebatur scripto decoris verbis concepto oblata acceptare, ac de auxilio ferendo ulterius instare. Ut Cæsar à Gallo extorta recuperet, Electorem operam ex fœdere conferre teneri. Sed si super eo peculiaris conventio ineunda sit, omnium fœderatorum consensum reqviri. Qvam in rem Elector omnem operam, præcipue apud Belgas, navaturus sit. Non tamen hunc sperare, Cæsarem ad Luneburgicorum auxilia obtinenda hisce Bremensem provinciam addictum, anteqvam ipsi satisfactum sit. Num Stralsunda ad conditionem civitatum Imperialium provehenda sit, Electorem statuere nondum posse, cum non constet, an ipsa civitas id desideret. 1676.

Cæsaris ad Electorem missio. 29. Jan.

§. 17. Qvanqvam autem Cæsarea aula Electoris vota tam circa satisfactionem, qvam hospitia militaria occultis artibus eluderet; haut eo secius blandis eundem verbis demulcere, ac sibi addictum retinere studebat. Unde sub initium anni à Cæsare ad Electorem mittebatur Adolfus Wratislaus Sternbergius Comes, qvi gratias ipsi ageret pro egregio, & Electore Imperii vere digno animo, cujus tam luculenta specimina is hoc bello exhibuerit, cor-

pore

1676.

pore qvoqve ipso, & vita præsentissimis periculis exposita. *Spem esse hoste jam fracto tutam pacem obtineri posse; cujus efficacissimum adminiculum concordiam inter Cæsarem, & Ordines omnibus modis esse conservandam. Et quia Sveci facili negotio Germania ejici posse videantur, Cæsarem sperare, Electorem tunc in Gallos arma versurum, ne in tractatibus pacis compensatio objici qveat; cum alias hi circa restitutionem sui fœderati summopere sint laboraturi. Cæsarem sibi de constantia Electoris firmiter promittere, cui & ipse vicissim fidelem operam sit navaturus. Cumprimis autem opus esse unione inter fœderatos, ut omnia de compacto agantur, ac ut concordia inter Luneburgicos, & Monasteriensem servetur. Cui commendanda ipse missus sit, ne hostis tertias partes in Imperio, aut qvid deterius fabricetur. Celliæ se animos sat faciles reperisse. Landseum Baronem ad Monasteriensem missum: sperare, Electorem qvoqve officia interpositurum. Inde multa super hospitiis excusare. Circa ea Cæsarem qvantum in se fecisse, ac propriis legionibus assignatam Gotham, Altenburgum, Vinariam, Jenam cessisse. Si qva mora intervenerit, eam Cæsari tribui non posse. Ast si propria autoritate hospitia invadantur, non nisi collisiones, & confusiones inde secuturas, qvod non possit non Ordinibus molestum, & intolerandum videri, dispositioni aliorum, pari jure secum agentium, se subjicere. Unde jam Ratispona pacem sermonibus jactari, ac querelas moveri, unum Principem alterius ditionibus pro lubitu militem alendum obtrudere. Qvam ob causam & Ordines agitare super Deputatione Neomagum mittenda accelerandæ paci; id qvod rationibus Cæsaris, ac fœderatorum fraudi esse qveat. Igitur svadere, ut Elector hospitiis assignatis adqviescat, nec eorum occasione Ordinibus ancipitia moliendi causam præbeat. Eichsfeldiam, & Erfordiam, qvam Elector deposcat, esse Moguntini, qvi de vastatione sui Præsulatus impense qveratur: cujus ratio ob munus, qvod in Collegio Electorali gerit, merito habenda sit. Saxonem scripsisse; se in usum Cæsaris tria militum millia conscripturum; nec sperare, à Brandenburgicis copiis molestiam sibi illatum iri. Nec fratribus ejusdem, si maxime velint, integrum esse alteri tributa annuere invito Saxone, qvi solus territorii dominus sit, ac jus armorum habeat; qvod fratres dein in dubium revocaturi sint, si ipsis ejusmodi transactiones inire liceat. Eum Principem armis qvidem parum, sed consiliis Ratispona multum valere. Qvam ob causam Cæsarem id negotium velut publicum bonum tangens Electori commendare. Qvod si hospitia non sufficiant, id fœderatorum liberalitati adscribendum, qvi tam egregias ditiones Hanoverano insidendas attribuerint, pecunias ab hostibus Imperii accipienti, & qvi adhuc fidei anceps agat. Sane eum Principem id non meritum, nec Cæsarem id pactum in fraudem tot Ordinum probare posse, inprimis si ea hospitia isti ad pacem usqve relinqvenda sint. Nam his, dum alii onere liberantur, milite in expeditionem educto, molestiam æstate juxta, ac hieme incubituram: eoqve hos præter meritum pœnas dare, dum Dux Gallicis consiliis innexus fructum percipit ob tam malignam operam patriæ præstitam; qvem pecunias ab hoste accipere, & adversus hostes publice judicatos medium agere pessimi exempli rem esse. Cum itaqve nec Cæsar per officium isthoc pactum probare qveat, nec fœderati ulterius obligentur, qvam ut Cæsari ratihabitionem commendent; dispiciendum, qvomodo ei rei medicina fieri qveat. Nam ad Comitia eam commode referri non posse, qvod Hanoveranus ibi suffragatores inventurus sit eos, qveis itidem publica Imperii decreta parum curæ fuerint. Igitur petere Cæsarem, Elector Hanoveranum permovere laboret, ut si non contra Gallum, saltem contra Svecos rem gerat, aut ut is octo militum millia Cæsari tradat, qvæ sub Cobii imperio Electoris exercitui adjungenda sint. Tunc enim fore, ut is Dux in partem spoliorum Svecicorum veniat, ac hospitiis juxta pacta fruatur. Ac posse Electorem Duci evictionem nomine Cæsaris polliceri, ut tamen à Duce cautio detur, eum nil contra Cæsarem, & socios tentaturum. A Cæsare tres legationes Hanoveram missas, sed qvibus nil præter tergiversationes, & studium servandæ fidei officio erga patriam repugnantis ingesta sint, ac non nisi laxas pollicitationes factas, in Cæsarem nil tentatum iri. Cum itaqve non sit è dignitate Cæsaris isti Duci tantum non supplicare, eum cupere, ut vel ipse Elector id negotium suscipiat, vel super eo mentem suam pandat, qvo gliscentes sub cineribus tertiæ partes plane extingvi qveant. Cæsarem qvoqve æqvum judicare, ut fœderati super partis bello terris inter se transigant, idqve ut Elector promoveat petere, collisioni inter socios vitandæ. Ubi conventa ad Cæsarem relata fuerint, paterna æqvitate ista probaturum.*

1676.

Electoris ad proposita declaratio.

§.18. Ad isthæc Elector reponebat: *Se omnia libenter facturum, qvæ ad concordiam inter fœderatos inserviant; qvem scopum & congressus Bremæ habeat. Enimvero Præsuli, ac Ducibus concordiam parum curæ videri, ac utrinqve privatis duntaxat emolumentis inhiare. Sui causa Bremensi provinciæ arma illata; ubi & suus miles rem strenue gesserit.*

1676.

S. dcum is miles ad præsidia captorum oppidorum simul admittendus, ac rata sibi portio prædæ attribuenda esset, Præsulem contradixisse, ac in hunc usqve diem meris cavillationibus ipsi illudere. Se qvidem declarasse Bremensis provinciæ partem haut deposcere, si socii ad subigendam Pomeraniam opem conferant. Sed qvia hi, ac præcipue Præsul, eam obligationem induere nolint, sibi velut qvem ea res præ aliis tangat, suam actionem salvam esse debere. Se autem percepisse, uti Monasteriensis, Cellensis, ac Guelferbytanus Bremam, & Ferdam hæreditario jure inter se divisérint, reliqvis fœderatis exclusis. Cellensem id bellum suo arbitrio tanqvam præfectum militiæ Circularis administrare velle; cum tamen talia suscipere ejus muneris indolem superet, nec vulgares Circulorum leges heic valeant. Igitur petere, ut Cæsar suam autoritatem interponat, qvo ipse jure suo potiatur, ac dissidia intercipiantur. Rationes, qvas legatus adduxerit, qvare ipse assignatis hospitiis contentus esse qveat, non magis in se, qvam in alios valere, qvorum copiæ ab Ordinibus aluntur. Ac eam ipsam ob causam, ut omnia ordine, & ex æqvo disponerentur, se apud Cæsarem tam enixe institisse. Nam cessis apud Saxonicos Duces hospitiis sibi parum consuli, qvæ antea duabus duntaxat legionibus Cæsareis assignata fuerint, ab his non parum jam delibata. In Pomerania exercitum atteri, non ali posse, & Wolgasto è sua provincia annonam suppeditandam. Suas autem ditiones plane exhaustas. Unde sibi necessitatem allatam Saxonicos fratres paulum subsidii poscendi, qvod hoc tempore, qvo tractatio pacis auspicanda sit, exercitus qvam maxime firmari expediat. Calamitates belli, qveis reliqvi Electores & Ordines obruantur, inde ortas, qvod idoneus exercitus trans Rhenum relictus non sit, nec ii, qvi omnes suas opes in usum patriæ impenderint, debito auxilio fulti fuerint. Cum Hanoverano tractatus eo tempore susceptos, cum arma Bremæ inferenda essent, qvibus Dux iste se opponebat. Et cum ex altera parte irruptio in Pomeraniam, & obsidium Wismariæ strueretur, ingenti qvoqve classis Sveticæ fama; igitur ne fœderati ancipiti hoste distraherentur, ingens meritum in causam communem visum, Hanoveranum qvocunqve modo eo redigere, ne noceret; qvod & Hagæ omnibus probatum, ac necessarium visum sit. Marchionem Granam qvoqve nomine Cæsaris ei Duci plura obtulisse, qvam hic pacto cum fœderatis obtinuerit. Inde pacti confirmationem ad Cæsarem remissam, sed à qvo liqvida declaratio secuta non sit. Se qvidem Ducem ad bonas partes amplectendas hortatum. Sed hunc respondisse: sibi expectandum, qvomodo prima conventio observanda sit, & ex eo adpariturum, qvid ex altera sperandum. Qvin nec amplius præstare posse, si in partes descenderit, qvam in præsens, cum alios non impedit, ac ratam portionem ad communem Imperii exercitum mittit. Tentaturum tamen, num deinceps amplius qvid apud istum effici qveat. Qvod Dux iste proposuerit, se ratam partem eorum Ordinum, a qvibus ipsius exercitus alatur, apud exercitum Imperii repræsentaturum, eaqve opera hospitia pensaturum; id eisdem Ordinibus haut placere, qvasi hoc modo perpetuum ipsis onus sub alienam tutelam redactis imponatur; cum parati sint per se præstare, qvæ Imperio debeant. Petere qvoqve, ut Cæsar negotium circa partitionem spoliorum Svecicorum promoveat, circa qvod aliqvi magis de lucro suo satagant, qvam ut læsis satisfiat. Svecis in ordinem redactis se paratum arma in autores harum turbarum vertere. Sed à Cæsare ea qvoqve præstanda, qvæ ad præsentis anni expeditionem cum successu suscipiendam reqviruntur. Si circa hoc Cæsar ipsi gratificatus fuerit, summo se studio pro ejus emolumentis connixurum, ac in præsens tres eqvitum legiones ad Rhenum missurum. Moverat etiam Sternbergius de Dorstena Coloniensis ditionis oppido, circa qvod invadendum cum Gallos agitare Elector inaudisset, immisso milite eos prævenerat; qvod ingens periculum Westphalicis suis ditionibus imminere, in qvorum medio id situm erat, si hostem ibi nidulari contigisset. Sed qvia Cæsar rogabat, ut Elector militem suum inde amoveret, qvod Coloniensis polliceretur, se eidem munitiones detracturum; ac satis adpareret, Cæsarem Præsuli metuere, qvi Electori immensa damna attulerat; in istius gratiam eo oppido,. & Reclingshusa miles deducebatur.

Super pacto mutuæ successionis cum Domo Austriaca tentamen.

24. Febr.

§.19. Porro Elector ut Cæsaris sibi favorem circa causam Pomeranicam pigneraret, aliam viam tentare instituit. Cui occasionem dederat Rochas Episcopus Hispanicus, qvi de matrimonio inter Fridericum Principem Electoralis dignitatis hæredem, ac Viduam Poloniæ Reginam proponebat. Cui cum responderetur, istum jam fidem Principi Cassellanæ obstrinxisse; Rochas regerebat, id vinculum maximo cum emolumento Cassellanæ domus tolli posse, Cæsaris connubio eam jungendam innuens. Ex qvo cum Elector conjiceret, talia altiore instinctu moveri, animo Cæsaris tentando Crocovium apud hunc testari ipsius nomine jubebat: Sibi carius nil fore, qvam cum Cæsare, ejusqve domo tali amicitiæ nexu

1676. nexu jungi, prout communes rationes, & utriusqve ditionum securitas reqvirat. De qvo ut serio cogitetur, præsentia tempora suvitare. Notum esse, uti Svecis Instrumento Pacis successio in totam Pomeraniam concessa sit: tum uti isti è vocabulo *expectativarum*, qvod eodem Instrumento positum sit, *in Recessu limitaneo Stetinensi* exsculpere qvoqve voluerint successionem in Novam Marchiam; in qvam interpretationem qvantumvis violentam sibi ab omnibus tunc destituto consentiendum fuerit. Id pactum si firmum persistat, non suas solum provincias, sed & Cæsareas perpetuo irruptionum periculo expositum iri; ac inprimis Austriacæ domui summæ fraudi fore, si Svecos aliqvando in Nova Marchia pedem figere contigerit. Contra eidem maximo emolumento cessurum, si tam insignibus locis ad Mare Balticum potiatur. Cum autem Sveci omnibus juribus ex Instrumento Pacis, & Recessu Stetinensi qvæsitis hoc bello exciderint, Cæsari de sua securitate cogitandum, eoqve fine arctiorem conjunctionem meditandam, per qvam jura Sveciæ antehac competentia in alium transferri qveant. Suas qvidem cogitationes pro devoto in Austriacam domum studio in Cæsarem ferri, ac cupere ipsius sententiam nosse, qva ratione hæc translatio juris fieri qveat, & qvæ unio hæreditaria, aut reciproca obligatio utrinqve eo nomine stabiliri qveat; ac in ejusdem arbitrio fore, qvid eo pacto vicissim Electorali domui addicere velit. Ad qvæ Cæsar: Electoris curam pro Republica, ac studium in ipsum, Austriacamqve domum summa laude dignum esse. Sed qvia hæc propositio magni momenti sit, se post eam mature expensam mentem suam declaraturum. Judicabat Crocovius; rem facilius successuram, si Cæsarea domus prole mascula floreret. Sed hac solitudine sine dubio omnes Catholicos, inprimis Pontificem, & aulam Viennensem id acturos, ut in casum extinctæ familiæ Austriacæ hujus ditiones in Principem Romanis ritibus addictum devolvantur, præsertim cum tunc tota Silesia oculos in Electorem conjectura sit. Unde cum casus vacantiæ facilius in favorem Electoris, qvam Cæsaris exiturus videatur, huic pacto inæqvalitatem inesse judicatum iri. Inprimis cum Viennensis aula speraret, solidum se, ac præsens emolumentum è bello Svecico capturam. Nam hæc qvæ Svecis eripiebantur considerabat non tanqvam ad eos, qvi eadem occuparent, sed ad fœderatorum corpus pertinentia. Unde si res adversus Gallum male succederent, aut aliam ob causam Austriaci pace opus haberent, animus erat ista Svecis restituere ea lege, ut vicissim Gallus nonnulla loca Hispanis redderet. Id qvod cum non solum Austriacis rationibus, sed & Gallo, Anglo, Belgis, ac Svecis congruens sit futurum, cæteris qvoqve fœderatis eo adqviescendum. Id autem facilius effectu fore, si bello parta indivisa, & inter fœderatos discordia persistant, qvam si transactione inita mutuam evictionem invicem stipulati essent, accedente præsertim Cæsaris consensu. Sed si arma adversus Gallos ita feliciter succedant, ut eo remedio opus non sit, Crosnam cupiebant, qvod è provinciis Svecicis nil opportuno ipsis situ foret. Unde & conventionem Hagensem probabant, qvæ divisionem prædæ differebat; & clam impediebant, ne inter fœderatos super ista transigeretur. Qvin palam ostendebant, utut maxime fœderatis inter se convenerit, haut ideo rem confectam, sed Cæsari qvoqve suas partes superesse non solum tanqvam fœderato, sed & velut capiti Imperii, ac legitimo judici. Elector tamen censebat: qvia ipse positus regionum id consilium ultro suggesserit, qvæ utrinqve non facile alia via commodius in tutum subduci qveant, officii sui fuisse, de eo Cæsari exponere. Si melius qvid ostendi possit ad hunc scopum faciens, id gratum sibi fore. Sane præsente occasione utendum videri. Post tamen Cæsar declarabat; se Electoris sincerum affectum in Austriacam domum satis perspicere; sed non adparere, qvomodo proposita effectui dari qveant. Nam in ejusmodi pacto Electoris domui utiqve vicissim qvid constituendum. Atqvi in Bohemiæ Regno, & adjunctis provinciis etiam fœminas succedere; eoqve se iis, qvi è fœminis Austriacis nati sunt, præjudicare non posse. Intercedere qvoqve sibi cum Hispanis pacta hæreditaria, in qvorum fraudem nil constitui debeat. Sed & præcipue Vidua Poloniæ Regina respiciebatur, si Cæsarem absqve prole mascula defungi contingeret. 1676.

§. 20. Idem Rochas de Saxonicorum Theologorum contumeliosis dictis in Catholicos multa qverebatur, qvorum non nemo scripto nuper edito tradidisset; *inter rudimenta doctrinæ Catholicæ extare, scortationem non esse peccatum.* Qvæ cum non nisi animis irritandis eorum, qvi in una Rep. vivunt, inserviant, expedire, ut ista fingendi licentia cohibeatur. Unde & is formulam offerebat, juxta qvam abolitis litigiorum inutilibus concordia circa sacra in Ger-

Super conciliandis religionibus inanis conatus.

1676.

Germania ſtabiliri poſſit. Sed Electori haut placebat cum iſto in diſceptationem deſcendere, qvi tantæ rei haut idoneus autor videbatur; & cujus inſtitutum eo tantum tendat, ut aſtutiam iſtorum hominum haut capientibus illudat; cum Proteſtantibus ſumma rerum non poſſit non labaſcere, ſi cum Pontifice tractatus ſuſcipi poſſe credant; qvi utiqve irriti ſint cum eo, cujus rationes adverſa fronte cum noſtris pugnent. Idem tamen Viennam reverſus Crocovio dicebat; ſe apud Electorem, ac alios Principes magnam inclinationem ad unionem in religioue inveniſſe, ſaltem ut amarulenta ſcripta, & conciones inhibeantur, & neutri parti plus dogmatum impingatur, qvam revera profiteatur. Unde & expedire, ut qvælibet partium genuinam ſuam mentem perſpicue, ac ſuccincte exponat; ac interdicatur, ne præter hanc qviſpiam alteri qvid opinionis tribuat: qvo ipſo animos paulatim ad unionem diſponi. Enimvero Crocovius reponebat: *Studium diſſidia religionum componendi, vel etiam controverſias intra limites caritati conſentaneos redigendi utiqve ſalutare, ac laude dignum eſſe. Sed qvia iſte judicet, id negotium præſenti tempore ſuſcipi poſſe, id prius efficeret, ut ſui fratres, præcipue Jeſuitæ, ita cum Proteſtantibus agant, qvo hi fiduciam de iſtorum candore concipere qveant. Sed qvomodo Proteſtantes ab iſtis ſincerum concordiæ, & unionis ſtudium, aut aliqvod Chriſtianæ caritatis officium expectare poſſint, qvi hactenus in Hungaria tot presbyteros per immanes cruciatus necarint, tot ibi ædes ſacras everterint, tot millia familiarum in exilium ejecerint? Nuper qvoqve Proteſtantibus in Sileſia duo templa erepta. Qvæ à ſe adducta fuerint ad id deprecandum, inſuper fuiſſe habita. Ne reſponſum qvidem ſibi datum; ipſam interceſſionem offenſæ in vicem acceptam. Ne ad Electoris qvidem literas, verbis ad movendam miſericordiam aptiſſimis conceptas, reſponſi qvid repoſitum. Ea omnia non ad conciliationem animorum, ſed ad extirpationem noſtratium ſpectare. Qvamdiu ejuſmodi perſecutiones durent, de pace propoſitionibus fidem adhiberi non poſſe, ſed inſidias ſubeſſe ſuſpicandum aſtu ſubruendis Proteſtantibus, qva vis non pertingat. Id qvod eo magis dolendum ſit, qvod in præſens Proteſtantes operum fœderati Cæſaris ſint, ac Elector cumprimis Catholicos in ditionibus Cæſareis à Svecorum vexationibus liberarit. Igitur ſolidum documentum animi ſui à Catholicis edendum, ſi qvidem fidem ſibi haberi velint.* Ita iſte Rochas confuſus diſcedebat, vir alias inqvieti animi, & qvi ſemper aliqvid qværebat, in qvo ſe jactaret. Et experientia conſtat, eos qvi circa Romanenſes cum Proteſtantibus conciliandos ſategerunt, aut impoſtores fuiſſe, aut judicio mentis parum polluiſſe.

6. Aug.

Electoris circa nuptias Cæſaris ſtudium.

Mart.

§. 21. Sed & aliam occaſionem Electori ſinceriorem aulæ Cæſareæ amicitiam pignerandi obtuliſſe videbatur mors Auguſtæ Claudiæ Felicitatis; cujus locum ut ſubire poſſet Neoburgici filia maxima natu Eleonora Magdalena Tereſia duplici nomine is cupiebat; qvod ea proveniſſet è Germanica ſtirpe ſpectatæ fœcunditatis, qvalis uxor Cæſari ab omnibus optabatur, qvi turbas animo præcipere poterant, Germaniæ incubituras Leopoldo absqve prole maſcula extincto. Et qvia tanto candore amicitiam cum Neoburgico Elector coluerat, merito ſperare poterat, ejus autoritatem, qva poſt id connubium in aula Cæſarea gaviſurus erat, multum ſibi profuturum, ut ſuæ rationes huic magis cordi forent. Igitur qvo novo ſpecimine demonſtraret, nil ſibi Neoburgicæ domus incrementis carius eſſe, in eum ſenſum ad iſtum literas dabat: *Cum Cæſaris thorus altera jam vice compare vacuus ſit redditus, ſe non dubitare, qvin Neoburgico idem cum omnibus patriæ amantibus civibus votum ſit, ut ea jactura brevi iterum ſuppleatur, qvo Cæſaris domus ſine prole maſcula haut maneat. Cum autem protinus animo ſuo filia ejus occurrerit, ac ipſe certo perſvaſus ſit, qva orbis Chriſtianus patet, Cæſari meliorem conditionem offerri haut poſſe, qvam ſi is ſociam thori ſibi adſciſcat Virginem Principem, tam eminentibus virtutibus, & perfecta corporis valetudine præditam: igitur non potuiſſe ſe non cogitationes ſuas pro ſincero in domum ipſius affectu pandere, oblato enixo in eam rem ſtudio, ac qvæ ſententia ipſius ſit noſſe cupere.* Qvo fine etiam Ottonem Sverinum ſeniorem Conſilii Præſidem Clivis Duſſeldorpium ad eum Principem ire jubebat. Simul Crocovio injungebat, ut Stratemanno operam Viennæ in eam rem ſociaret; de cujus ſucceſſu inter alia ſpem dabat, qvod Neoburgicus, qvi multos per annos amicitiam Galli coluerat, inanibus ſemper præſtigiis ab hoc illuſus, jam commodum fœderatorum partibus acceſſerat. Neoburgicus reſponſo ſuo ingentes gratias pro fido in ipſius domum affectu reponere. *Eqvidem ſibi nunqvam id arrogantiæ fuiſſe, ut de ejuſmodi felicitatis, ac honoris faſtigio cogitare auderet. Id tamen longe à ſe abeſſe, ut ſi Cæſar oculos in filiam ſuam conjicere dignatus fuerit, id ipſe non ſupremam domus ſuæ fortunam æſtimaturus, ac ſe, ſuosqve Cæſaris mi-*

12. April.

5. Maij.

1676. *ministerio libenter consecraturus sit. Eqvidem se non dubitare, qvin multæ Principes Virgines animi, & corporis dotibus suæ filiæ longe potiores Cæsari proponendæ sint. Unicum autem, qvod hæc præter pietatem, ac morum modestiam Cæsareæ domui inferre possit, esse spem successionis, quam vivax, & integra valetudinis constitutio corporis, ac ipse flos juventæ plenis viribus succinctæ promittat; qvam & spem prosapia haut sane infœcunda confirmet. Et qvia is præcipuus Cæsaris scopus sit, quem & omnes boni cives optent; in Electoris arbitrio fore, quid in hanc rem agi consultum judicet. Qvicqvid fortunæ sibi, suisqve hac occasione accessurum sit, id Electori, totiqve ejus domui devotum fore, ac hunc enim tota posteritate etiam in ipsius posteris experturum, se etiam post fata fidissimi consangvinei, & fratris affectum in eundem exserturum.* Porro & Cæsarei ministri, ac ipsi sacerdotes Crocovium monebant, ut Elector gravibus literis Cæsarem ad maturandum matrimonium hortetur; qvæ eo plus ponderis habituræ sint, qvod Cæsar de Electoris in ipsum affectu amplissime sit persvasus, & qvod eidem qvam maxime in votis sit, istius domum propagari. Post elapsa igitur prima luctus tempora, & ubi decorum erat de talibus movere, Crocovius jussu Electoris secreto alloqvio Cæsari svadebat, ut mature de novis nuptiis cogitet, ac thalami consortem eligat Germanica stirpe oriundam, qvæ & animo ipsius satisfaciat, & certam fœcunditatis spem Domui Cæsareæ inferat. Et qvanqvam circa talia ipsius Cæsaris qvam maxime libera debeat esse electio; in votis tamen sibi esse, ut Neoburgici filiæ habeatur ratio, de qva persvasus sit, toto orbe Christiano meliorem thori Cæsarei consortem inveniri non posse. Tradebantur in eundem sensum Electoris literæ. Id officium à Cæsare multa cum benevolentiæ significatione acceptum. Sed qvia id genus negotii palam apud ipsum Cæsarem ab alieno legato urgeri haut decebat, Crocovius Cæsareos ministros, & Sacerdotes stimulabat, ut istum rogarent, ne tempora luctus nimium porrigat, neu inania cerimoniarum saluti orbis Christiani præferat, cujus tranqvillitas magnam partem ex isto connubio dependeat. Amoverat qvoqve Elector negotium, sine dubio nuptiis hisce viam obstructurum. Fuerat Neoburgico vetus lis cum suis Ordinibus provincialibus, in qva secundum hos pronunciatum erat. Ac jam designati erant Moguntinus, & Trevirensis exsecutioni faciendæ, qvibus Cæsareæ copiæ Bornonvillio duce pondus addituræ erant. Ea exsecutio si successisset, Neoburgicus plane à Cæsare alienandus fuerat. Ast ne id negotium perficeretur, Electoris autoritate, & studio apud Cæsarem obtentum fuerat.

Circa id connubium ambitus. §. 22. Cæterum tanti connubii occasione non tam Principum fœminarum, qvam Cæsareorum ministrorum ambitus immensum exarserat, hanc aut illam optantium, aut aversantium, prout cuiqve affectus, aut utilitatis spes foret. Ac vidua qvidem Augusta, omnesqve Itali, & qvi ab his pendebant, Italam optabant: sed Cæsar Germanam cupiebat. Bavari filia proxima huic spei fuerat, ni tenera valetudo, ac ætas nondum satis firmata obstaret. Igitur initio circa tres præcipue certabatur, Ulricam Eleonoram Regis Daniæ sororem, Carolo XI. Regi Sveciæ desponsatam; sed qvi nexus oborto inter Svecos, ac Danos bello à qvibusdam facile abrumpi posse credebatur; Neoburgicam, & Durlacenam. Pro prima præcipue contendebant Schvvartzenbergius, & Sintzendorfius Cameræ Præses, ille odio in Neoburgicum, hic Holsaticam ob affinitatem. Alteri studebant Lambergius supremus aulæ præfectus, Paulus Hocherus, & Ditrichsteiniana factio, una cum Jesuitis. Tertiæ favebant Pater Emmericus, Albertus Sintzendorfius, Kœnigseckius Imperii Vicecancellarius; qvi tamen cum de sua desperassent, primæ se factioni jungebant. Ita inter Danicæ, & Neoburgicæ fautores maxima æmulatio surgebat, per privatos magis respectus, qvam æstimatione Principum accensa. Nam ministri è Cæsareis ditionibus oriundi nolebant Principem ex Imperio ortam, ac inprimis Neoburgicam eo loco potiri, qvod metuerent, ne ejus fratres, & cognati pingvissima beneficia, ac munia, qvæ ipsi alias sperare poterant; in se verterent. Qvibus omnes illi accedebant, qvi ob offensum hactenus Neoburgicum vindictam metuebant. Pleriqve verebantur, ne Neoburgicus consummatæ prudentiæ Princeps in consilio Cæsaris deinceps prævaleret, imminuta potentia, qvam ministri hactenus usurpaverant; neve is aliam agendi normam in consilio Cæsaris introduceret, ad genium reipublicæ Germanicæ magis congruentem; cum isthoc aliqvando ad talia devolvi gauderet, qvæ dominatum magis, qvam libertatem Ordinum saperent. Sed eo circumspectius qvilibet studium suum expromebat, qvod incerto exitu id palam præ se ferre intutum erat; ne ubi spes sua fefellisset, futuræ Augustæ offensam incurrerent. Qvorum exemplum & Crocovius imi-

1676. imitatus, cum interrogaretur, qvodnam Electoris heic studium foret, palam respondebat; Ei nullum aliud votum esse, nec ejusdem aliam hoc in negotio utilitatem versari, qvam ut Cæsar conjugem nanciscatur, qvæ & animo ipsius satisfaciat, & spem successionis impleat. Contra etsi Ulricæ Eleonoræ sponsalia cum Rege Sveciæ obstabant, & qvidam circa fœcunditatem ob sororem Principi Palatino nuptam scrupulum movebant, utut eum matris, ac duarum sororum specimina satis eximere poterant: ejus tamen factio insigniter gliscebat, & qvicqvid humana industria excogitare poterat, pro ea impendebatur, sicut eadem aliqvandiu Neoburgicæ longe prævalere videretur. Ei & Nuntius Pontificis, & omnes è sacro ordine favebant, qvod Daniæ Rex Romani ritus exercitium in Regno suo permissurus diceretur, ubi id matrimonium succederet. Unde istis spes erat, prout infatigabili studio circa sacrorum suorum propagationem flagrant, se totum id Regnum cum Regia familia ad ritus suos pertracturos. Legatus Hispanicus, & qvi secreta consiliorum tractabant, idem connubium svadebant ob arctum fœdus, à Daniæ Rege oblatum, eo magis amplectendum, qvod Elector, & Luneburgici nunqvam autoritati Cæsareæ multum detulerint; qvibus & multum ferociæ accessurum sit, si æmulus Svecus è latere imminens amotus, istiqve ejus provinciis aucti fuerint. Ac expulsis Svecis conjunctionem Dani, Electoris, & Luneburgicorum Cæsari, ac parti Catholicæ formidandam fore. Unde stabiliendæ Cæsaris autoritati in partibus Germaniæ mari vicinis, ac librandæ potentiæ Brandenburgici & Luneburgicorum è conjunctione cum Dano remedium petendum. Sane legatus Danicus Lilliecrona aureos montes pollicebatur, non sine minis in eos, qvi contranīti auderent. Hanoveranus qvoqve Dux promittebat, se eam Principem ad assumendos ritus Romanos persvasurum, ac probe de iis informatam Cæsari traditurum. Sed qvia factio illa magno cum strepitu rem agebat, ingenio Cæsaris eum agendi modum aversante, nimis enixo studio votis suis obstabat; cujus & inclinatio inter hæc ministrorum certamina impenetrabilis erat; etsi satis adparebat, magis eum rationes familiæ, & posteritatis, qvam status respicere. Unde & is, qvid sui muneri satagerent securus, primo consiliariorum sententias super suo connubio scripto conceptas exigebat. Inde medicum Beckerum clam Monachium, Neoburgum, Durlacum, Darmstadium, Gothām, Hafniam, & Gustroviam circummittebat, ad spectandum Principes ibi virgines, ac ut singularum temperamentum, ac valetudinem exacte referret. Qvi reversus Cæsarem solum secreto per triduum de iis, qvæ observasse sibi visus erat, informabat. Hafniam qvoqve missus Meiersbergius Baro Cæsareus ablegatus de virtutibus, ac moribus Ulricæ Eleonoræ magnifice retulerat, simul constitutionem corporis haut expers prolis matrimonium polliceri. Ac erat ea conditio Daniæ Regi, Reginæqve matri, ac Saxoniæ Electrici cumprimis optanda. Sed duo qvam maxime obstabant, sacrorum diversitas, & cum Sveciæ Rege sponsalia. Ac circa ista qvidem Fridericus Alefeldius Comes id temperamenti proposuerat, qvod & Viennæ obtentum iri spes erat, ut ista sub utroqve symbolo mystica cœna uti possit, & circa invocationem sanctorum, ac purgatorium crederet, qvantum placeret, modo offendiculum ibi populo non præberet, nec qvid in fraudem Romanorum rituum moliretur. Eo de negotio cum mater, ac soror Saxoniæ Electrix Ulricæ Eleonoræ Regis fratris impulsu proponerent, ista reponebat: præmature super sacris moveri. Sed si maxime sibi permittatur sacra, qvibus innutrita sit, & qvorum veritatem solide agnoscat, publice ibi profiteri; eam tamen palmariam qvæstionem esse, num salva conscientia exuere fidem possit per solemnia sponsalia Regi Sveciæ datam, ut majore honoris gradu potiatur? Et cum matri id responsum liberius videretur, qvam qvod decere possit virginem, qvæ suorum autoritati obnoxia agat, nec de se proprio è judicio statuere possit: ista regesserat; penes Regem fratrem, & Reginam matrem esse matrimonium cum Sveciæ Rege abrumpere, se inconsulta. Ast si sua sententia exqviratur, aliter se respondere non posse, qvam utiqve cavendum, ne qva macula conscientiæ adspergatur. Et complures Theologi consulti responderant; ea sponsalia, si ad legis divinæ sanctimoniam exigantur, vim matrimonii habere, qvod à neutra parte illæsa conscientia rumpi possit. Ad qvæ regerebatur; id vinculum jam in Svecia abruptum, qvod Anna Eboracensis Ducis filia pro Rege Sveciæ in conjugem ambiatur; eoqve cum Svecus de abrumpenda connubiali fide agitet, decus Regiæ familiæ in Dania reqvirere, ut ea contumelia præveniatur. Sed ista responderat; qvæ de Anglica procatione ferantur, nondum satis explorata esse. Ac qvicqvid ejus sit, hanc se contumeliam haut metuere; & si

maxime

1676. maxime constet, in Svecia fidem abruptum iri, sibi tamen haut decorum videri, ob captandam majorem dignitatem alterius delictum delinqvendo prævertere. Demum Mater Filiam vetabat plus verborum facere, qvam se à Fratre pendere, ac omnibus, qvæ is facturus sit, contentam fore. Sed hæc regesserat, se non sæpius locuturam, qvam Rex, & Regina ut respondeat jussuri sint; qvi sine dubio non simulatum, sed sincerum responsum à se desideraturi sint. Deniqve Cæsarem pietatis, ac generosi animi fama ita celebrem esse, ut conjux ipsi habenda sit non inferioris animi, & cui fortunæ splendor hautqvidqvam ante honestum habeatur; nec se maritum optare, cui degener aliqvod factum causam ipsam despiciendi præbere possit. Sed & eadem HanoveraniDucis ministro dixerat; Avunculum rem sibi gratissimam facturum, si nil amplius curæ circa promovendam ipsius fortunam suscipere velit. Nec Frater dehine, aut Mater tam tenero religionis, ac honesti sensu imbutum animum tentare ausi sunt. Iis cognitis spes eorum, qvi Viennæ pro hac Principe nitebantur, decollabat, præsertim cum constaret, eandem jam à teneris annis innocenti affectu in Svecia Regem inclinasse. Ac ipse Cæsar malebat ritibus Romanis innutritam; nec minus suis moribus parum congruens ducebat, alteri desponsatam, invitamqve intercipere. Sed & qvi Neoburgicæ qvam maxime obstiterat Schvvartzenbergius deliniebatur, dum Neoburgicus ipsi circa magni momenti prætensiones non sine insigni impensa gratificatur, citra qvem alias id matrimonium haut successurum credebatur. Qvo delinito Sintzendorfius qvoqve cedere cogebatur. Ita demum Cæsar maximo cum Electoris gaudio Neoburgicam elegit.

Circa Hanoveranum in partes trahendum frustra laboratur. 30. Mart. Gladebeck.

§. 23. Qvia porro, uti paulo ante retulimus, Cæsar per Sternbergium Comitem monuerat, ut Elector circa trahendum in partes Hanoveranum laboraret, hic Bodonem Gladebecium ad aulas Luneburgicas circummittebat; Cellensi, ac Guelferbytano communicaturus, sibi decretum hac æstate Pomeraniæ oppida invadere; simul eorum consilium exqvisiturus, Anclamo, an Stetino obsidium prius sit circumponendum. Idem qvoqve de arctiore conjunctione cum Dano proponere jubebatur, ac ut Electoris ratio circa Bremam dividendam habeatur, à qva per peculiares tractatus ipsum excludi iniqvum sit. Si Hanoveranus in partes trahi neqveat, ut saltem Monasteriensis retineatur. Excusaret qvoqve, qvod Electori non constiterit, Dorstenam à Luneburgico milite fuisse infessam, cum ne statio qvidem ad portas oppidi fuerit. Sed & eo magis Electori cavendum fuisse, ne is locus à Gallis invaderetur, cum eodem tempore Virsetus Baro castellum Leodiense Gallis prodidisset. Nec esse, qvod Coloniensis tantos jam tumultus ob interceptam Dorstenam moveat, cum is nunqvam qvestus sit, qvando olim complura ipsius oppida à Gallis insidebantur. Apud Hanoveranum jubebatur exponere, uti per pactum ante octo menses conclusum is lautes hospitiis reipsa gavisus sit. Sed qvo minus ratihabitio Cæsaris secuta sit, obstitisse tempus eo pacto haut expressum, cum talia in infinitum porrigi Cæsar haut tolerandum duxerit. Præsertim cum Ordines, qveis onus istud incumbit, & exercitus, qvi in hostem rem gerunt, valde qverantur; isti, qvod præ reliqvis onus nullo intervallo ferre cogantur; hi qvod parcius habeantur, qvam illi, qvi nunqvam ferrum pro patria strinxerint. Unde par esse, ut Dux bona fide partes Imperii amplectatur; qvo facto tam circa hospitia, qvam partem prædæ Sveciçæ ipsi abunde satisfactum iri. Cæsarem id valde desiderare, & Electori ad hanc missionem stimulum addidisse, qvi nil aliud heic spectet, qvam salutem publicam & ipsius Ducis securitatem. Si objiciatur, à Cæsare prius pactum haut ratihabitum, reponeret præter superius dicta; Cæsarem ægre tulisse, tot suas missiones frustra fuisse. Sed si nunc Dux bonis partibus accedere velit, procuratorium Cæsaris, & ratihabitionem non defore. Electorem qvoqve priori tractatione credidisse, Monasteriensi à Cæsare in eam rem mandata fuisse. Alias haut facile fore fœderatis in hostem movere, ni à tergo ipsis cautum sit. Ducem pro fide, qvam patriæ debeat, decretis Imperii honeste se subtrahere haut posse, præsertim cum hospitiis tamdiu gavisus sit. Si in Gallum arma stringere dubitet, in Svecos moveret, aut Electori aliqvot legiones commodaret. Neoburgicum qvoqve jam aliam consiliorum viam iniisse: forte Bavarum idem facturum. Ita Ducem solum destitutum iri, cui vix diutius indulgendum sit, ut erga communes patriæ hostes medium se gerat; qvod & officio, qvo Ordines Imperio tenentur, repugnet. Nam qvod Dux plane in hostium partes concessurus sit, id præsumi non posse; cum res fœderatorum in melius, Gallorum, & Svecorum in deterius eant. Sed si his rationibus nihil proficiatur, in discessu modeste demonstraret; Cæsari ac fœderatis eam repulsam dolori

Virset.

1676. futuram. Electorem sincero animo qvantum in se fecisse, & adhuc facturum. Danum qvoqve, fratres, Monasteriensem ulterius instituturos. Pertinaciam periculo non eadituram. Nec hospitia ipsi amplius præstari posse, super qvibus Anhaltinus, & alii graves qverelas Ratisponæ moveant, eaqve ad Kalendas Maji evacuari petant. Deniqve transitum Electoralium copiarum excusaret, si qvid hæ molestiarum dederint; ac si Duci placeat super pretio rerum, qvæ militi à provincialibus præstandæ sint, cum ipso conveniendum. Cum Cellas delatus esset Gladebecius, ministri qverebantur; circa Bremense negotium alios aliis respectibus trahi, ac suæ domui plus periculi imminere videri, qvam Svecorum vicinia unqvam generare potuerit. Danum fervoris, & acerbitatis nimium in hoc negotio ostendere. Præsulem qvoqve extra oleas vagari; ac arduum fore inter hunc, & Cellensem solidam amicitiam instaurare. Circa Bremam tot competitores coocurrere, ut suæ domui parum superfuturum sit. Danum potissimam sibi Ducatus partem in mare vergentem deposcere, cum vectigali ad Sradam, Capitulo Hamburgensi, & insula Crutsandia. A Præsule Ferdam, Wilzhusam, Tedingshusam, plura affectari. Electorem qvoqve actione in hanc provinciam cedere, ac Hanoveranum prædæ exsortem esse nolle. Enimvero æqvum esse, ut qvilibet fœderatorum eo modo armorum præmia qværat, ne reliqvis suspicio injiciatur, aut omnis spes emolumenti adimatur. Sane Ducibus non in Scania, aut Pomerania, sed utiqve in Bremensi provincia satisfaciendum. Igitur & his idoneam portionem relinqvendam, ne usqve adeo spe sua excidant, ut arreptis contra Imperii hostes armis nil præter periculosiorem statum, qvam vicinis Svecis, lucrati videantur. Unde sibi nosse expedire, qvid è Bremensi provincia Elector in utrumqve casum desideret, sive in Pomerania ipsi satisfiat, seu minus: & qvid ipse Dano, & Monasteriensi assignandum judicet? Anteqvam de eo constet, se de sua mente aperire non posse. Credere qvoqve falso spargi, Electorem portionem suam de Bremensi ditione in Danum transferre velle, ne sibi necessitas imponatur ei periculo avertendo prompta remedia circumspiciendi. Ipse qvoqve Dux rogabat, ut Elector pro sua prudentia consideraret, in qvantas angustias Luneburgica domus conjicienda sit, si Danus dominus ostiorum Albis, & Visurgis, ipsarumqve adeo urbium Hamburgi, & Bremæ reddatur. Sane notum esse, qvid ipse pro servanda Bremensi civitate contra Svecos fecerit. Jam 1676. autem hos minus sibi formidandos, qvam Danum, cui jam ingens commodum in Mare Baltico per Wismariam accesserit. Igitur sibi vigilandum esse, cum de libertate, & commerciis agatur. De Hanoverano parum spei faciebat. Cæterum verborum amicorum & pollicitationum affatim reponebatur. Apud Hanoveranum Gladebecius nil proficiebat; qvi excusabat, se conscientiæ, & existimationis causa patriæ partibus accedere non posse. Pacto cum fœderatis inito se inhærere; atqve hoc medio suo statu haut parum profuisse, dum reliqvi bellum nemine domi turbante perseqvi potuerunt. Senatusconsultis Ratisponensibus se obtemperasse, qvantum alii Ordines, qvi aperte bellum non sumserunt. Cæterum sancte testabatur, non esse qvod sibi diffidatur, nec se à Gallo, aut Svecis utcunqve res cadat in devia abducendum, qvamdiu promissa sibi serventur. In hac sententia immotus perstabat, nec ullis rationibus ab ea abduci poterat. Qvæ circa ejus hospitia tamen dicta fuerant, ad animum videbatur revocare, ac suspicabatur id negotium ab Electore qvam maxime urgeri. Nec magis apud eundem Ducem profecit Daniæ Rex, misso Goschio Bucvvaldo. Qvi tamen *Bucwald.* judicabat, ab isto nil metuendum. Et postqvam ipse Scaniam, Elector Pomeraniam invadere velint, haut consultum esse acribus remediis istum irritare; præsertim cum Galli, & Sveci ab eodem nil amplius postulent, qvam ut is medium se gerat. Ac si hospitiorum nomine molestia ipsi facessatur, verendum esse, ne tertiæ partes, qvas iste cum Bavaro, & Saxone diu parturivit, demum in lucem erumpant. Ducem id unicum causatum, è suspicione erga fratres ope Galli arma sibi fuisse paranda; cum revera isti cum hisce optime convenirent.

§. 24. Qvia autem rebus Germaniæ *Apud eundem decreta Imperii parum valent.* admodum noxium erat, Hanoveranum validis copiis succinctum ita ambiguum agere, cum Bavaro, & Saxone tertias partes aut infestius qvid agitantem, qvorum & nuda secessio vires Imperii non parum imminuebat; igitur ei ad officium patriæ præstandum permovendo Ratisponæ qvoqve opera sumebatur. Nam indies invidia adversus eundem gliscebat, qvod cum copiæ ejus ab aliis Ordinibus alerentur, is haut eo secius clandestina cum hostibus publicis commercia aleret. Qvi & superiore anno cum Gallo pactum super medio statu inierat, acceptis in singulos menses XX M. uncialium; qvæ summa seqventi anno ad

XXX

1676. XXX M. augebatur. Unde ad qverelas Anhaltini, & aliorum Ratisponæ decretum, ut Hanoveranus istis hospitiis desistat. Cujus conclusi tamen exsecutio hærebat, ne medicina intempestive adhibita malum ipso morbo deterius produceret. Super eo Hanoveranus apud Electorem graviter qverebatur, ac petebat, ut is apud Cæsarem instet, ne mandatis ipse urgeatur; alias sibi sponsores adpellandos. Elector SCtum non poterat non æqvissimum judicare, & continuationem hospitiorum Ordinibus, qvibus ea incumbebant, intolerandam esse. Sed qvia per iniqvitatem temporum tam fœdus libertatis abusus, qvam qvidam Principes præter fas, ac rationes patriæ usurpabant, corrigi non poterat; & qvia ipsa aula Cæsarea judicabat, in præsens moderatione utendum, nec Ducem ad deteriora consilia arripienda compellendum; Elector qvoqve censebat, mandata non præcipitanda, aut si ea declinari neqveant, ita temperanda, ne Dux protelatus ad extrema ruat, ingens obstaculum fœderatorum armis daturus. Sane Cæsareis acta Ducis admodum invisa erant, ac ea emendari valde cupiebant: sed acribus remediis abstinebatur, non tam ob respectum in hostes, qvam ipsos fœderatos. Nam & ipse Cellensis suspectus erat; Danus Ducem offendere nolebat; Monasteriensi plane confidi non poterat. Haut eo minus Elector Hanoveranum enixe hortari non desinebat, ut omisso neutro statu copias suas ad limitem Germaniæ rem gerere sinat, cum nullum prætextum sit decreto Ordinum à Cæsare probato obseqvium abnuendi. Sane & se, cum à Svecis invaderetur, qverelas Ratisponam detulisse. Sed cum ista incassum occinerentur, in præsens adqviescendum erat. Ac svadebat Daniæ Rex, satius esse circa hospitia connivere, qvam recentem hostem, qvindecim bellatorum millibus stipatum, in se trahere. Sibi qvidem constare, modo ne nimis rigide cum isto agatur, eum nil moturum, sed in præsenti statu permansurum. Ast valde metuere, ne ubi acrius urgeatur, ad desperata consilia descendat, & occasionem mala patrandi, qvæ à multis ipso in Imperio suggeratur, arripiat. Bavarum utiqve nil amici agitare. Saxonem qvoqve in tertias partes inclinare. Ubi Galli, & Sveci animadverterint, posse qvosdam Ordinum in suas partes pertrahi, pecuniam, & artes non defore. Ordines, qvi Ratisponæ tam asperas sententias in Hanoveranum dixerint, forte tam opportunam occasionem Svecos Germania dimovendi parvi facere. Sed sibi, atqve Electori eam exoptatissimam esse; eoqve sibi præcipue curandum, ut moderata consilia adhibeantur, ne novo hoste orto destinata in Svecos intercipiantur. Et in eum sensum idem Rex qvoqve ad Cæsarem scripserat.

24. Jul.

7. Nov.

§. 25. Nec minus laborabatur etsi pari successu, ut Bavarus in bonas partes pertraheretur, cujus consilia fœderatorum destinata non parum infringebant. Eo nomine ipse Neoburgicus Monachium proficiscebatur, ubi omnes rationes illum inflectendi frustra consumebantur, maxime resistente Smidio Cancellario, studio in Gallum penitus imbuto. Idem Bavarus vicissim misso legato Viennam citam pacem urgebat, eiqve conciliandæ officium offerebat; ac ut Svecis ablata restituantur, Gallo vicissim Hispanis loca qvædam redditura. Qvæ à Cæsare rejiciebantur. Eidem ad alia consilia permovendo Electorale Collegium Constantinum Bertramum Moguntini, & Antonium Schottum Saxonis nomine Monachium ablegabat, ut abdicato in Gallum favore in hostes Imperii arma jungeret. Qvibus is respondebat: *Se perspicere haut posse, suas, ac domus suæ rationes ferre, ut ipse ullo modo huic bello se misceat, ac ditiones suas periculo tam propinqvas ancipiti aleæ exponat: præsertim cum sibi unice instauratio pacis in Germania, & conservatio suarum fortunarum cordi sit, qvibus juxta instrumentum Pacis contentus agat, nec novas adqvisitiones, aut exteros respiciat, qvi alios in partem belli, etiam diu ante qvam SCta Ratisponæ fierent, pertraxerint.* In colloqviis, qvæ delegati cum Bavaricis habebant, hi differebant; *Bavarum nil conferre posse, aut velle, ut Sveci, & Galli solo Germanico eliminentur, qvi sponsores pacis Westphalicæ sint, & esse debeant, qvam persistere ipsius tantopere intersit, & qvæ istis in ordinem redactis plane evertenda sit, omnibus ibi qvæsitis juribus in dubium vocatis. Sed nec conventum Ratisponensem super violatione pacis, de qva Reges arguantur, idoneum judicem esse, cum Imperium pars sit. Legatos itaqve Neomagum mittendos, ac videndum, qvis in mora pacis sit; ac si æqva conditiones non admittantur, Bavaro esse viginti millia ferro stringendo prompta; (non addito, adversus qvem.) Ratisponensia SCta citra obligationem esse; nec majorem suffragiorum partem heic valere. Multos Regibus sese infestos ferre privatum ob commodum, ac ut terrarum qvid adqvirant; bonum publicum obtentui sumi.* Asperum id erat responsum, & qvo haut obscure Elector perstringebatur. Ac manifestum erat, qvamdiu ad istam normam Germania

Circa Bavarum in partes trahendum frustra laboratur.

16. Jul.

6. Oct.

1676. administraretur, ac potentissimi Ordinum ejusmodi consilia impune agitarent, non posse non patriam exterorum ludibriis & insultationibus expositam esse, tanto corpore demum plane corruituro. Ac si cui Ordinum persvasum sit, salutem suam magis favore exterorum, qveis summa consiliorum est Germaniam enervare, ac distrahere, qvam conservatione totius Imperii niti; eum non solum pro malo cive habendum, sed & stolida opinione duci, velut in universorum ruina ipse solus salvus sit futurus, aut exteros qvantumvis blandientes ipsum magis, qvam reliqvos servitii immunem sint relicturi. De isto responso Elector apud Cæsarem qverebatur; sed qvem præter rationes, qvæ circa Hanoveranum considerabantur, etiam tener qvidam affectus in Bavarum movebat, qvo minus durius cum ipso ageret. Scribebat qvoqve Elector ad reliqvos Collegas, ut super hac Bavari declaratione longius penetrante Ratisponæ consultaretur. Qvi Cæsaream declarationem prius expectandam respondebant.

Super partium da Brema Arausionensis sententia. §. 26. Non modicam qvoqve bonis partibus debilitatem, maximam Electori molestiam adferebat, qvod per enormem aviditatem, aut invidiam qvorundam fœderatorum circa Bremensis provinciæ partitionem convenire non posset. Circa qvam rem Arausionensis censebat; Danum Carlsburgum, & Stadam sibi velle: Luneburgicos Carlsburgum destructum cupere, sed Stadam cum munitionibus retinere velle: Monasteriensem Ferdam affectare, ac de munitione ad Visurgim extruenda agitare: Hanoveranum qvoqve parti inhiare. Ita unum alteri cupita impedire, ac suis duntaxat commodis velificari. Sed qvia nemo eorum Carlsburgum, aut Stadam retinere, aut novam munitionem extruere absqve vicinorum æmulatione qveat, optimum fore ista oppida munimentis nudari, ac novi nil strui; divisionem autem differri, qvoad Sveci penitus expulsi sint, ac id negotium Neomagi expediri. Interim administrationem Bremæ Ducibus, Ferdæ Præsuli relinqvi: Electori autem & Dano de præda, & hospitiis ratam dari par esse. Nam ubi fœderati in diversa abeant, & qvilibet privatum lucrum aucupetur, omnes voti sui falsos fore. Ad qvæ Elector reponebat: Id qvidem à se probari, ut Carlsburgum, & Stada munitionibus exuantur; sed partitionem Neomagum rejici haut consultum videri. Nam Gallos, & Svecos eidem varia obstacula injecturos, ac forte diffidium inter fœderatos excitaturos. Nec concordiam, qvæ qvoad communes tractatus suscepti fuerint, tantopere necessaria sit, hoc modo obtineri; qvin diffidentiam, & dissidium semper mansurum, qvoad cuilibet constet, qvid habiturus sit. Sed & temporariam dispositionem inæqvalitate laborare, se, & Dano plane excluso. Unde satius fore qvamprimum transactionem inire, qvæ æqve promte atqve temporarium pactum inveniri qveat. Cæterum Belgæ metuebant, ne Danus, si per Carlsburgum, & Stadam Albis, & Visurgis ostia in ditionem redigeret, commercia impedire, ac vicinos pro lubitu insultare aggrediatur, qvem metum Luneburgici alebant, ut ipsi eo facilius Brema potirentur. Qvo non parum conferebat, qvod Danicæ copiæ nuper hospitia per Frisiam Orientalem invaserant, neqvidqvam deprecantibus Belgis. Ex qvo colligebant; si talia jam invito Cæsare fiant, qvid dein metuendum, si Danus Holsatiam per tractum Bremensis provinciæ cum Oldenburgica continuaverit? Qvin si idem Wismariam retineat, & Scaniam recuperet, plus prædæ adqvisiturum, qvam reliqvi omnes, cum postremus bello accesserit, ac plus subsidiorum qvam alii acceperint; præsertim cum hoc bello tantum auxiliarius haberi velit. Unde Belgæ Ducibus, & Præsuli magis qvam Regi favebant. Cum contra Elector censeret; Regem iniqva suspicione laborare, aceum modicum duntaxat tractum sibi deposcere velut lineam communicationis, ac consentire, ut Carlsburgum solo æqvetur. Ac forte Duces, atqve Præsulem non minus commerciis prægraves fore, ubi destinata sua obtinuerint.

1676. *De ea in. c. fum disceptatur.* §. 27. Circa Bremensis porro provinciæ partitionem inextricabilis disceptatio surgebat. Ac initio anni qvidem Luneburgici nostros in partem præsidii Carlsburgensis admittere volebant, dissentientibus Dano, & Monasteriensi; qvi & in ejus loci destructionem consentire nolebant, qvam contra Elector, & Duces urgebant. Controversia qvoqve erat de bonis Svecorum in commissum cadentibus, qvæ Cæsar jure fisci sibi soli vindicabat; cum Cellensis tanqvam Circuli præfectus sibi de iis disponendi jus competere ferret. Sed Elector se excludendum negabat, qvod bellum in Svecos, ut sibi satisfieret, gereretur. Sed cujus postulata eludebantur, qvod Duces, & Præsul clandestinum pactum inivissent, qvo istis duæ tertiæ partes, Præsuli una ejus provinciæ pars assignata fuerat, adjecta Wiltzhusa velut præcipua portione, Electore

1676. ctore excluso. Unde qvando Ledeburius Bremæ istorum legatos urgebat, ut Electori satisfieret, vel defectum mandati excusabant, vel se apud ipsum Electorem id expedituros, manifestis Monasteriensium præcipue ludibriis. Igitur Elector ad Danum, Duces, ac Præsulem scribebat, ut legatos suos plenis mandatis instruant, ne deinceps prætextum sit tempus incassum extrahendi magno cum causæ communis damno. Ad qvæ Guelferbytanus ample pollicebatur. Hanoveranus de ea tractatione sibi qvid constare negabat. Cellensis causam conferebat in multitudinem eorum, qvi partem provinciæ affectent, qvæ omnium cupidinem implere neqveat. Ac debuisse statim initio, antequam nomine Imperii huic provinciæ arma inferrentur, ejus divisionem designari legibus Imperii congruam, concordiæ inter socios servandæ tantopere necessariam. De cætero verbis ample offerebat. Sed & Belgæ Jacobum Tochtium Bremam mittebant, ei negotio inter fœderatos ad compositionem deducendo. Qvi ea temperamenta proponebat; ut Carlsburgum solo æqvetur, ac si Stada expugnata fuerit, ei par numerus præsidiariorum à Dano, Electore, Præsule, & Ducibus imponatur: aut ut Carlsburgum, Stada cum adsito ad Svvingam castello, & Burgum pariter munitionibus nudentur, ac vectigal in Albi aboleatur. Ex his alterutrum optare penes Duces fore. Tum ut Daniæ Rex, & Elector Aprili mense militem ea provincia educant, ac ille in Scania, hic in Pomerania rem gerat: Stadæ obsidium Ducibus, & Præsuli relinqvatur. Qvia autem incertum sit, qvid locorum Danus in Scania, Elector in Pomerania adqvisiturus sit, ac horum progressus interventu pacis sisti qveant, ac Svecus compelli possit, ut pace facta Bremensem provinciam fœderatis in satisfactionem relinqvat; igitur à Præsule, & Ducibus fidem dandam, ut eo casu Dano, & Electori è Bremensi provincia ex æqvo satisfiat; in qvam rem ab istis hisce cavendum. Qvæ uti multum æqvitatis habebant, ita Danus eadem acceptare volebat, modo sibi aliqva portio apertæ provinciæ tantisper cautionis loco assignaretur, qvoad alibi satisfactum sibi sit. Ea cautione obtenta se in Carlsburgi destructionem consensurum, refellendæ suspicioni, qva immerito laboret, qvasi dominium Albis, & Visurgis affectet. Sed Ducum, ac Præsulis ministri non nisi scriptam cautionem offerebant, qvæ Dano parum sufficiens visa, istis interim in possessionem missis; cum ipse impedierit, ne Sveci ei provinciæ subvenire possent. Sed Elector stabili transactione opus judicabat non solum eo promtius deinceps persequendo bello, sed & ne inter pacis tractationem fœderati inter se litigent, ac prius de compacto id negotium agant. Sed circa eam transactionem considerandum, Svecos ideo hostes judicatos, ut sibi satisfiat, ac contra ejusmodi oppressiones in posterum caveatur, non ut fœderatis terræ adqvirantur. Qvod si tamen detracto qvod sibi debeatur aliqvid supersit, æqvum esse id fœderatis in pensationem navatæ operæ relinqvi. Qvod si è Pomerania sibi satisfieri neqveat, è Bremensi id qværendum, ut tamen, qvi ad eam occupandam opis qvid contulerint, præmii expertes ne sint. Interim se non repugnare, qvo minus Daniæ Rex, Duces, & Præsul in eventum super partitione conveniant, sine suo tamen præjudicio, ac ut sibi è supellectile bellica, & bonis confiscatis rata pars tribuatur. Tum ut Hanoveranus qvoqve invitetur parte provinciæ oblata, qvo in bonas partes pertrahatur. Deniqve bellum junctis copiis persequendum, ac pro rata contributiones inter fœderatos dividendas. Ad qvæ Luneburgici declarabant; se non recusare, qvo minus Electori pro rata è Bremensi ditione satisfiat, ubi in Pomerania voto suo haut potiatur. Cautionis tamen loco in partem præsidiorum Electoralem militem admitti necessarium non esse, cum Cæsar, & Belgæ sponsores se in eum casum offerant, ac diversa præsidia litium materiam generare soleant; ac certa spes sit, Electori è Pomerania satisfactum iri. Haut eo magis à Ducibus, & Præsule ad rem accedebatur; sed isti potius peculiarem conventum Hildesiæ agitabant, super excludendo Dano deliberaturi, qvem ad oppugnandam Stadam concurrere, aut qvid inter Albim, & Visurgim possidere nolebant. Ac Belgæ negotium urgenti reponebatur; sibi prius cum Præsule conveniendum, antequam ad proposita ab ipso mentem suam explicare qveant. Eo fine conventum Hildesiæ institutum, de qvo qvod Dano, & Electori haut communicarint, haut sinistre accipiendum; qvod & hi cum Hanoverano tractarint Cellensi, & Guelferbytano inconsultis, eiqve partem Bremæ promiserint. Stadam munitionibus nudari se non passuros, cum alias provincia defendi neqveat. Qvæ tanto fidentius jactabantur, qvod Electori, ac Dano nil ibi copiarum foret. Ac revera separata ista Ducum, & Præsulis Hildesiæ negotiatio, tractatu Bremæ eluso, manifesta secessio erat, distractionem partium, & multa mala producere apta, qvam nec fides fœderum per-

7 Febr. van der Tocht.

14. Febr.

1676. permittebat. Quod enim objiciebatur, Cellensem, & Guelferbytanum itidem ad tractatum cum Hanoverano haut admissos, id falsum erat; cum eorum ministris omnia communicata fuerint; qui in congressibus comparere noluerint, quod mandatis se defici excusarent, nisi quod sibi injunctum sit non contradicere. Ac de partitione provinciæ ibi ad universos rejectum. Præsulem quoque aliquoties ab Electore petiisse, ut is spondeat, sibi per Bremam occupatam retinere integrum fore: sed eum isthoc petiti semper ad universos fœderatos remisisse, nil præter officia pollicitum. Nec eo magis inter Duces, & Præsulem conveniebat, mutuo nimiam aviditatem sibi objicientes. Duces Præsuli obtulerant Ferdam cum Wiltzhusa, & Tedinghusa ea lege, ne qvid munitionũ ibi extrueret, reliqvam provinciam cum omnibus juribus sibi retenturi, ac ut is communem cum ipsis causam adversus Danum, & Electorem faceret. Sed ubi hi vacuis manibus extrudi non possint, pro rata iis satisfaciendum. Præsul dimidiam copiarum partem obsidendæ Stadæ præberet, qvæ solis Ducibus cederet. Ast Præsul ut Ducibus lautiores conditiones extunderet, jactabat; si à Dano, & Electore qvina militum millia præbeantur, se cum suis Stadam expugnaturum, utroqve in partem præsidii admisso. Id qvod Danus acceptandum censebat, qvod alias ipse juxta, atqve Elector ea provincia excludendus sit. Sed Electori per Pomeraniam haut licebat tantum numerum exercitui suo detrahere. Præsul qvoqve censebat provinciam qvinqvepartito inter Danum, Electorem, ipsum, ac Duces dividendam, Electori Ferdam assignandam, sed qvam ipsi pro tribus millibus in Pomeraniam missis hac subacta in præmium traditurus sit. De qvo laxioribus verbis spem Præsuli facere Ledeburius jubebatur, sed magna cum circumspectione ob lubricam viri fidem, & ne Duces protelarentur.

9. Mart.

Monasteriensis ad Electorem missio.

§. 28. Eadem hæc, ut Luneburgicos æmulatione accenderet, Præsul per Termœlium Procancellarium apud Electorem proponebat. Nam Luneburgicis solis eam provinciam accrescere haut consultum, & in complures portiones eam discerpi vicinorum interesse. Hanoverano qvintam provinciæ partem dandam. De cætero testabatur, Hildesiæ super hospitiis duntaxat actum. Ad qvæ Elector: *Omnes eqvidem, qvi in hanc rem qvid contulerint, præmio dignos. Enimvero considerandum, bellum è SCto Ratisponensi istis provinciis eam tantum ob causam illatum, ut damnis suis reparatio fiat, non ut alii inde lucrentur. Unde præmia à fœderatis exigi haut prius posse, qvam sibi satisfactum fuerit. Sed & se ad subigendam Bremam non parum contulisse, qvem tamen socii emolumentis victoriæ, parte præsidiorum, & supellectilis bellicæ exclusum iverint. Tum Pomeraniam admodum vastatam, in qvam expugnandam à se maximi sumtus facti sint, incerto adhuc belli exitu. Unde considerandum, num par sit, qvintam duntaxat partem sibi impingi; de qvo tamen Bremæ agendum. Stare se tamen declaratione semel facta, si è Pomerania sibi satisfiat, & ad eam subigendam fœderati opem conferant, se in Bremensem ditionem actione cessurum. Qvod porro Præsul promtum se bello persequendo ostendat, id merito probandum. Sed id iniqvum, eo nomine illum solum præmia posci, cujus damnis reparandis ante omnia sit consulendum: cum ad ista etiam alii conferre teneantur, aut eadem aliunde petenda sint. Se tamen Præsulis emolumenta ob merita ejus in communem causam fœderatis commendaturum. Portionem suam, qvam Præsul concedi petat, alios qvoqve ambisse; super qva num qvid pressius proponendum sit se auditurum. Circa Hanoveranum conventis inhærendum; circa qvem in bonas partes pertrahendum, ut Præsul operam navet, se rogare.* Ad ista Termœlius regerere: Circa Hanoveranum à Præsule factum, qvantum in se fuerit; sed medio statu dimoveri eum non posse, qvod Cæsar prius pactum firmare abnuerit. Cæterum Svecos utiqve ob injuriam Electori illatam hostes judicatos, & huic velut læso ut satisfiat par esse. Haut minus tamen eorum, qvi in hostem publicum arma vertant, rationem habendam, impensis ex hostili terra restitutis. Qvin fieri posse, ut auxiliaris actio non minoris, qvam læsi taxetur. Ac si Elector, & socii ex hoc bello fructum capiant, id præcipue ipsorum Svecorum temeritati adscribendum. Præsuli, cum plurimum ad Bremense bellum contulerit, merito præcipuam prædæ partem deberi. Qverelis tamen amovendis provinciam in qvinqve partes dividendam, Hanoverano qvoqve admisso. Ac maturum jam videri divisionem suscipi, qvod spes affulgeat Electorem circa Pomeraniam voti damnandum; qvæ in præsens vastata licet per pacem reflorescere qveat. Qvod Elector in partem præsidiorum, & machinarum hosti ereptarum admissus non sit, id ideo factum, qvod is sæpius declararit, se istam provinciam fœderatis cessurum. Deniqve nosse velle, qvantum copiarum Elector postulet, in vicem portio-

nis

1676. nis de Bremensi provincia sibi assignandæ. Contra Elector: *Par utiqve esse, ut læso ante omnia satisfiat. Actionem in Bremam nunqvam pure se remisisse, ac suas copias ad eam occupandam haut spernendam operam contulisse.* Cæterum sex millia peditum cupere cum idoneis machinis, qvod plura loca simul oppugnare velit; eaqve ut mense Majo in Pomerania præsto sint, qvo mature initium rei gerendæ fieri qveat. Sed qvæstionem superesse, num Stada prius expugnanda, & cujus impensis auxiliares copiæ alendæ sint? Se Præsuli ducenta uncialium millia pro auxilio offerre, ac hypothecæ in vicem è qvinta parte tantum, qvanti hæc summa sit. Ad qvæ Termoelius nil distincte: forte tria millia sufficere posse, qvæ tamen repræsentari neqveant ante Stadam expugnatam, ad cujus obsidium Præsul Electori copias sit commodaturus, eumqve in præsidii partem admissurus. Deniqve petebat, ut Elector portionem suam Bremensium hospitiorum Præsuli æqvo pretio cederet. Sed qvia satis adparebat, eum explorandi duntaxat causa venisse, nil cum eodem conclusum, sed omnia Bremam remissa sunt.

Formula temporariæ transactionis Hagæ concipitur. §. 29. Interea Hagæ formula temporariæ transactionis à fœderatorum legatis concepta fuerat hoc argumento: Ut partitio Bremensis ditionis ad finem hujus anni differatur: interim penes Cellensem in Bremensi, penes Præsulem in Ferdensi Ducatu moderamen esset. Hi junctim Stadæ obsidium circumponerent, cui reditus provinciæ impendantur; ut tamen Elector hospitiis suis fruatur, ac Danus, qvantum alendo Carlsburgi præsidio reqvirarur, retineat. Ex hac conventione nulli partium juris qvidpiam nascatur, aut decedat. Interim in ea provincia nihil novandum. Hujus pacti Cæsarem, Hispanum, ac Belgas sponsores fore. Eam formulam Blaspielus, & Romsvvinckelius hortante Arausionense, præter mandatum sub spe rati subscripserant: sed qvæ Electori haut probabatur, qvod fraudi sibi cederet, Cellensi velut præfecto militiæ Circularis moderamen rerum ibi delatum; cum tamen omnia hucusqve ad leges fœderis, non ad dispositionem Circularem administrata forent; ac Cellensem obtentu ejus muneris omnia ad se pertracturum. Tum & ferendum non erat, nullam mentionem factam, qvomodo sibi satisfaciendum sit. Ac satis adparebat, Belgas Ducibus velificatos, qvorum auxilia contra Gallum expetebant. Eadem formula Regi qvoqve Daniæ improbabatur, 1676. nec minus Monasteriensi; qvi jactabat, à se hostem fractum; nunc moderamen rerum aliis deferri. Qvin & Duces ostendebant, eam sibi haut ex asse probari, ac id negotium Bremæ expediendum, ut tamen prius super oppugnatione Stadæ conveniatur. Cum contra Elector censeret, circa partitionem prius transigendum, & qvia Danus in Carlsburgi destructionem consentiat, circa Stadam qvoqve nil difficultatis movendum. Belgarum tamen legatus Tochtius judicabat: melius esse in præsens partitione supersedere, qvam per eam singulos in possessionem mittere, qvod qvilibet semel partis ægre decedat. Et qvia tota res in successum expeditionis Pomeranicæ referenda sit, optimum esse partitionem eousqve differri, ubi & Electori facilius futurum sit consilia sua digerere. Ita formula illa nil nisi negotiationem Bremæ susceptam turbabat.

Tempus Bremæ per ludibria trahitur. §. 30. Nec eo minus Bremæ, uti antea, tempus per ludibria trahebatur. Ac Duces qvidem propositam à Præsule divisionem respuebant, qvod ipsorum qvinta ulterius inter Cellensem, Osnabrugensem, & Guelferbytanum distribuenda esset. Itaqve de septem portionibus jaciebant, è qvibus sua domus qvatuor, Danus, Elector, & Præsul singulas sortirentur. Qvanqvam revera malebant rem ita confusam relinqvi, dum ipsi loca ad Albim in potestatem redegerint. Nam super Stada præcipue æmulatio inter ipsos, & Præsulem erumpebat, qvam isti solis sibi vindicatum ibant, hoc in partem ejus admitti ardente. Qvo fine Præsul Electori duo militum millia offerebat, qvi hujus nomine obsidio Stadæ interessent, qvorum præfectus Electoris sacramento sit adigendus; ipse vicissim hospitiis Electoris in ea provincia per semestre fruiturus. Contra id Ducibus parum gratum erat; qvi etsi malebant Electori cum Stada nihil negotii esse; tamen ne Præsul nimium heic prævaleret, ipsi qvoqve Electori copias in obsidium Stadæ offerebant, iisdem qvibus Præsul legibus. Qvam in rem cum Schulenburgio pactum conclusum; qvod tamen Duces ratihabere abnuebant, alia formula oblata, tantum ut tempus extraherent, ac inter incerta commodis suis uberius velificarentur. Contra Præsul tria adhuc militum millia Bremam evocabat, qvi castris munitis apud Burgum considebant, palam ferentes, id fieri, ne provincia pelli qveant. Simul Burgum & Bremervœrdam muniti-

onibus

1676. onibus firmabant, unde aperta totius provinciæ loca tributis subjicere possent. Aliqvandiu qvoqve super dejiciendis oppidorum munimentis certabatur, Ducibus commendentibus, vel Stadam destruendam, qvod tam multorum præsidia nil nisi confusionem sint paritura; vel si Danus, & Elector se removere velint, se solos cum Præsule istam expugnaturos. Satius tamen videri unum & alterum munimentum persistere tutandæ provinciæ. Ita demum Elector, & Danus consentiebant, ut Buxtehudæ, & Stadæ munitiones starent, reliqvæ destruerentur. Sed dum mutuis sibi artibus illudere satagit enormis aviditas, alius casus partitionem turbabat, dum Cæsareus minister aulæ Episcopalis in urbe Brema, & vici extra urbem possessionem capit eo prætexto, qvod Cæsar ista civitati donare velit; qvi & huic caverat super restitutione bonorum, qvæ Sveci antea ipsis extorserant. Adversus qvæ fœderati protestationem interponebant, Electore exprobrante, Ducum tergiversatione factum, ut potentior jam se immisceat, negotio haut parum difficultatis illaturus. Interim super partitione disceptatio continuabatur nullo fructu. Elector temporarium pactum urgebat ob incertum adhuc Pomeranicæ expeditionis eventum Duces contra in perpetuum transigi volebant, & ut Elector assignata sibi portione adqviesceret, si maxime successus in Pomerania intra votum stetisset. Simul mutuam evictionem eorum, qvæ Svecis hoc bello erepta forent, declinabant. Etsi enim bellum susceptum sit, ut Electori pro accepto damno satisfieret; legibus tamen constitutum, ut impensæ in executionem factæ ante omnia refundantur. Tum & noscendum sibi, qvanti Elector damna sua taxet. Et qvia ipsi tractum ad Albim sibi depuscant, cessare litem de Stadæ præsidio; cum par sit qvemlibet circa sua custodienda pro lubitu disponere. Ac in plura duabus qvintis partibus offerantur, se copias suas Stada abducturos. Sed si in desideria sua consentiatur, pro publico bono omnia facturos. Nec ideo distincte exprimere volebant, qvid locorum cuperent, qvod reliqvorum omnium postulata prius nosse vellent. Electori ad extremum Ferdam offerebant, sed qvam Cæsarei Monasteriensi destinaverant, cui magnum in aula Viennensi favorem sacerdotii vocabulum conciliaverat. Qvem & ab initio Bremensi negotio immiscere cupierant Romani ritus emolumento: sed cujus importunitati nunc non parum irasci videbantur, serio, an qvia amantium iræ amoris redintegratio est. Inter istas ludificationes magna pars æstatis incassum 1676. labebatur, viginti millibus eminus otiose Stadam circumsidentibus, Præsule negante vim adhibendam, qvod fames eam cogere possit, dum interim ipse provinciales acerbissimis exactionibus emungit. Demum tamen consentiebat Stadæ vim admoveri, ac sibi perinde fore, ea munimentis exuatur, an omnium qvorum intersit copiis insideatur. Sed Ducibus neutrum arridebat. Demum tamen & hi in Stadæ demolitionem consentiebant ea lege, ut Carlsburgum qvoqve, & Burgum solo æqvaretur. Interim dum demolitio fiat, duodecim centurias præsidio imponendas, dimidiam partem Luneburgicos, alteram à Dani, Electoris, & Præsulis milite, tum ut dimidia prædæ pars penes ipsos maneat. Sed Præsul dimidiam præsidii partem sibi deposcebat, nec ultra qvartam prædæ partem Ducibus concedebat. Contra cum jam Stada ad extremum vergeret, Duces non amplius de Electoris copiis in partem præsidii admittendis audire volebant, ac jactabat Schutzius Cancellarius: iniqvum videri, Electorem, qvi jam solus in Pomerania sibi rem gerat, nullumqve heic militem habeat, in partem præsidii venire velle. Vicissim Præsul Danicis, ac nostris proponebat; ut si Duces tergiversari pergant, ipsi inter se super qvinta parte transigant, mutuamqve evictionem præstent. Qvod Electori non repudiandum videbatur, si Duces nollent; qvod alias hi cum Præsule transacturi essent, Dano, & se exclusis.

§. 31. Inter istas moras deditio Stadæ instabat, cui cum Luneburgici, ac Præsul pari cupidine imminerent, metus mutuæ collisionis eos demum subigebat, ut clam super Bremensi ditione inter se dividenda transigerent, inscio Rege Daniæ, & Electore, qvos impune se contemnere posse putabant, qvod iste in Scania, hic in Pomerania distringeretur. Eo pacto inter alia convenerat, ut Duces soli Stadam, Præsul Bremervoerdam insiderent; Electori ad subigendam Pomeraniam copias submittendas. Cui pacto dissimulando variis propositionibus Dano juxta, atqve Electori illudebant. Sed iste insidiosum agendi modum valde improbabat; præsertim cum & ipse, & Elector oblatas à Præsule in fraudem Ducum conditiones repudiassent. Ac Elector Cæsari per Crocovium super eo pacto exponebat, cujus communicationem isti abnuerint, causati, eam jure à se postulari non posse. Enimvero omnibus juribus repugnare, in communi causa duos socios

Luneburgici & Monasteriensis inter se transigunt.

1676. cios feorfim in fraudem cæterorum tranfigere. Nec minus decretis Imperii adverfari, cum ob hoftilia à Svecis in fe patrata Bremæ arma illata fint, duos Ordinum, qveis à Circulis, in qvibus degunt, commisfum fit auxilia fibi expedire, infcio fe hofti erepta partiri, ac fupervacuum ducere actu communicare, velut fui ratio plane habenda non fit. Sane eosdem cum antea clandeftinum ejusmodi pactum fuper ea provincia iniffent, faltem erubuiffe, ac varios colores exeufando facto dixiffe. Nunc haut timide jactare; fe ad iftud communicandum non teneri. Qvod cum Cæfari, & Imperio, omnibusqve qvorum intereft, fraudi, fibi præcipue contumeliæ fit; igitur ut Cæfar iftud emendet, rogare. Etfi declinandæ intempeftivæ collifioni hanc injuriam in præfens diffimulari expediat. Eam agendi rationem Cæfar valde fibi difplicere fignificabat, & qvod ifti unice privato commodo inhiare videantur: ac miffis Bremam legatis fe curaturum, ut res ex æqvo componatur. Poft cum Stada deditionem feciffet, urgente inopia, & qvia de machinis, & inftrumento bellico, fi vis admoveretur, maligne ei profpectum fuerat; Luneburgici foli præfidium imponebant. Haut eo minus miffus ab Electore Thomas Erneftus Danckelmannus ad obfignandum archivum, & recenfendas machinas fimul admittebatur. Ac fcribebant Duces. Electorem qvoqve fua portione potiturum, fimul confirmabant, pactum fuum cum Præfule in fraudem Electoris haut tendere, fed ut eo promtius abfoluto bello Bremenfi hac adhuc æftate Cæfari, & Electori operam navare qveant. Ledeburio Duces tria peditum millia offerebant; nam & adverfus Gallos à fe militem mittendum, ne fubfidiis, & hofpitiis fuis excidant. Elector à fœderatis ita fibi illufum ægerrime ferebat; ac inprimis mirum erat, tantopere iftos rationem fugere, ut crederent, commodis fuis per ejusmodi clandeftina pacta confuli, aut qvafi ipfi eam provinciam tueri poffint, ni & fibi fatisfactum, ac Sveci tota Pomerania expulfi, ac univerforum confenfu fructus victoriæ ftabilitus fit. Nam fi adverfante fortuna Cæfari, Hifpano, Dano, Electori, Belgis, citra præmium bello excedendum foret, ridiculum erat credere, folos Luneburgicos, & Præfulem integra provincia potituros. Confiliarii tamen judicabant, ob iniqvitatem temporum magis de remedio, qvam vindicta cogitandum. Unde Elector Ducibus per Ledeburium demonftrabat: *Ipforum, ac Præfulis collufione neceffariam inter focios fiduciam valde imminutam, ac tantum non extinctam. Sibi qvidem multiplicem occafionem fuppeditatam paria faciendi, non ita pridem à Gallis oblato Stetino, totoqve Odera flumine, aliisqve locis. Sed fibi nefas fuiffe vifum peculiari tranfactione communem caufam prodere, eoqve omnia Neomagum rejeciffe. Unde fperaffe, pari candore fecum actum iri. Infuper gratiam Svecum hoftem judicatum, aut ut fibi fatisfactio curaretur. A fe invadendæ Bremæ initium factum, & ad pleraqve exfeqvenda opem collatam: fimul tantum negotii in Pomerania hofti objectum, ut is Bremæ fubvenire non poffet. Ergo omiffis iftis bona fide ad participationem provinciæ accedendum. Non meliore documento Duces æqvitatem fuam, & dignum fœderatis, atqve amicis animum demonftrare poffe, qvam fi provinciam fibi folis non arrogent. Cæterum eam fibi ftare fententiam fæpius declaratam, fi tota Pomerania ipfe potiatur, fe fuam portionem de Bremenfi provincia fœderatis redditurum. Interim partem machinarum, & præfidii depofcere.* De qvibus Duces fe per Adamum Henricum Thannium cum Electore acturos ferebant. Sed & Præful fignificabat, fe cum Ducibus tranfegiffe, ut hi foli Stadæ, ipfe Bremervœrdæ præfidium imponat. Machinas pro ratione copiarum, qvibuscum prætcrito, & hoc anno res gefta fit, dividendas; à fe mille milites, à Ducibus duo millia auxilio in Pomeraniam mittenda; fcilicet qvia clandeftino illo pacto Ducibus duæ tertiæ partes provinciæ, Præfuli una affignata esfet. Idem hofpitia Electori reftituere abnuebat, nil præter res jam mutatas caufatus; ac noftros conventam pro conceffo eorum ufu pecuniam pofceutes ultro irridebat.

3. Aug.

von der Thanne.

§. 32. Qvanqvam autem cum ejusmodi fœderatis conflictari acerbum erat, & nimia ifta in privatum lucrum aviditas publicæ caufæ parum faufti portenderet: tamen neceffitas fubigebat iftis uti, qvousqve dabatur. Unde fuper auxiliis ad fubigendam Pomeraniam Elector cum iisdem agere inftituit; & qvia per Thannium oblata tria millia non fufficiebant, Conradum Wilhelmum Lentium ad eosdem mittebat, qvi qvinqve, aut minimum qvatuor millia auxilio expofceret. Nam fœderatorum qvoqve intereffe, fe qvantisvis copiis firmari, ut uno impetu Sveci Pomerania exturbari qveant; qvod nemo de jam adqvifitis, aut deinceps adqvirendis certus effe, nec circa Bremenfe negotium folidi qvid ftatui qveat, qvoad bellum in Pomerania patratum fit, ac Sveci mari à Germania feparentur. Ac caufæ publicæ conducere,

Cum Luneburgicis & Monasterienfi fuper auxilio conventur.

Aug.

1676. ut iste hostis prius plane opprimatur, ac post universæ vires in Galliam vertantur; in qvam rem se omnes suas vires offerre. Sed Duces, & Præsul excusabant, se reliqvis fœderatis super submittendo milite jam fidem dedisse. Peculiariter Elector-Ducibus circa Bremense negotium curam sacrorum commendabat, ne qvid circa ea à Præsule novetur, qvod istis neglectis ultio Divini Numinis, & perpetua apud posteritatem infamia sit metuenda, qvæ illos, qvi tractatione Osnabrugensi Silesios, aliosqve destituerint, mansura sit. Qvod si ultra tria millia mittere nolint, sibi præcipuum jus in Bremensem provinciam, & hospitiorum partem ibidem reservandam. Demum

15. Sept. inter Electorem, ac inter Georgium Wilhelmum, ac Rudolfum Augustum Brunsvicenses & Luneburgicos Duces, atqve Præsulem Monasteriensem Christophorum Bernhardum ejusmodi conventio inita est; *ut hi IV M militum Electori auxilio in Pomeraniam mittant, è qvibus tantum qvatuor centuriæ equitum & dimachæarum esse debeant, reliqvi omnes pedites cum necessariis machinis, sub summo præfecto vigilum, qvi tantum ab Electore, supremo exercitus duce, aut Duce Holsatiæ velut summo rei tormentariæ præfecto jussa accepturus sit, consilio qvoqve bellico adhibendus, & cui in istum militem soli jurisdictio sit relinqvenda. Istas copias junctim mansuras, ac non alibi qvam in Pomerania cum Electoris copiis adhibendas. Eas à Ducibus, & Præsule alendas nullo Electoris onere. Hoc auxilium tamdiu continuandum, qvoad huic in Pomerania ex aqvo satisfactum sit, ac easdem semper initio annuæ expeditionis plenis numeris repræsentandas. Ab Electore omnem diligentiam adhibendam, ut annona in promtu sit; nec easdem durius, aut minore cura qvam proprias Electoris copias habendas. Ab eodem operam dandam, ut ista in Meclenburgica, aut Lauenburgica hibernis potiantur, qvo initio expeditionis præsto esse qveant. Vicissim Elector sua hospitia in Bremensi agro cedit, super qvibus Duces, & Præsul inter se convenient. Idemqve declarat, se ex ea provincia nil postulaturum, si æqva sibi in Pomerania satisfactio obtigerit. Id ubi non succedat, sed ad Bremam recurrendum sit, Elector actionem suam ita moderabitur, & apud alios competitores, ut idem faciant operam dabit, ut auxilia isthac præstita digne æstimata adpareat. Ne super proportione satisfactionis, qvam unus & alter prætendit, deinceps dissidium excitetur, sed firma amicitia, & concordia stabiliatur, super ista temperanda amice transigendum; ac si inter ipsos convenire neqveat, alios fœderatos ad interpositionem invitandos: à nemine violenti qvid adhibendum. Omnes denique circa æqua sua postulata mutuam operam navabunt.* Ex ea conventione ne sinistri qvid suspicaretur Daniæ Rex, Elector de eadem ultro significabat, excusato, eam absqve antegressa cum ipso communicatione initam. Ad hanc sibi descendendum fuisse, qvod ipso Rege svadente ante hiemem Demminum à se expugnandum sit; id qvod sine istorum auxilio fieri neqveat. Cæterum se diserte stipulatum, ut Regi prout debet satisfiat: nec id pactum ei fraudi esse posse, velut temporarium, ac rem Bremæ plane perficiendam: Clandestinum inter Præsulem, & Duces pactum haut obscure se improbasse; sed boni publici causa id dissimulasse, ne progressus armorum sisterentur, neu hostis è fœderatorum collisione fructum capiat; præsertim cum post improsperum Trajecti ad Mosam obsidium Belgæ, & Hispani Ducibus, ac Præsuli magis qvam antea velificentur, ut eorum auxilio inclinatas in Belgio res restituant. Porro conventionem illam Duces probe explebant, misso egregio milite sub Rudolfo Endio. Sed Præsul sui semper similis hominum qvisqvilias miserat, nullo stipendio instructos, ut oneri magis, qvam usui essent. Eam ob causam, & alia ab eo Præsule contra leges officii patrata Elector Alexandrum Spanium ad Ferdinandum Furstenbergium Paderbornensem Episcopum mittebat, expositurum; cum ipsius interventu amicitia inter se, & Monasteriensem restituta sit, qvam maligna sinceri, ac generosi amici specimina hic exhibuerit. Scilicet complura hospitia per Westphaliam ad se spectantia intercepta: conventam pro cessis in Bremensi agro hospitiis pecuniam non solutam ad triginta uncialium millia: portionem prædæ bellicæ sibi debitam ab eo detentam; nauci milites in Pomeraniam missos, numeris haut completis, zonis inanibus. Denique innoxium transitum per Mindensem, & Ravensbergensem ditionem petiisse, & impetrasse, promissa solutione, etsi æqve commoda per Osnabrugensem, & Monasteriensem provinciam via pateret: sed cum ejus copiæ multa uncialium millia consumsissent, ab iis nostros solutionem exigentes ultro irrisos. Qvæ ipse tamen ob bonum publicum dissimulaverit. Unde ejus consilium exqvirere, qvomodo talia emendari, sibiqve satisfieri qveat? Ad hæc Paderbornensis: *Se libenter officium eo nomine apud Monasteriensem interpositurum, sed tenus successus spe, qvod ista omnia pecuniam tangant. Nam huic tantum in istius animum esse imperium,* ut

von Endt

10. Nov.

1676. *ut omnes alii respectus inter inania habeantur.*

Cæsaris circa componendam Bremense negotium opera.

§. 33. Ast Cæsar retinendæ inter fœderatos concordiæ Joannem Franciscum Landseum Baronem, qvem paulo post Windischgræcius Comes seqvebatur, Bremam miserat, ut partitionem Sveticæ provinciæ ad liqvidum perducerent. Enimvero heic nil amplius qvam antea proficiebatur. Ac jam nova lis inter Regem Daniæ, Ducesqve, ac Præsulem surgebat. Cum enim separato horum pacto convenisset, ut Rex solus Carlsburgi præsidium haberet, ac eo fine sexcenti ab hoc missi ei loco propinqvarent, qvi intus erant hos admittere nolebant, causati eosdem opprimendo castello accessisse. Sed & super Crutsandia insula controversabantur, qvam Dani statim initio belli occuparant, & jam eidem immissos à Ducibus milites per Glucstadium erumpentes repulerant. Cæterum ad negotiationem ibi accedi non poterat, qvod nec Præsul legatum mitteret, ac à Ducibus missi negarent sibi integrum esse absqve isto qvidqvam suscipere. Interim hi obiter jaciebant; si Elector Stetino potiatur, plene ei satisfactum iri; qvem & par sit in hoc negotio ipsorum, non Dani commodis favere. Contra Danus qvintam provinciæ partem sibi deposcebat, multis qvestus tam iniqve secum actum, simul minatus, ni talia emendentur, alia sibi consilia capessenda publico parum profutura. Eo nomine cum Cæsarei Luneburgicos graviter monerent, hi negabant tale qvid metuendum, cum rationes Daniæ non ferant partes mutari. Porro cum Cæsarei turpe sibi ducerent ob absentiam Præsulis per alium tempus terere, per literas eum ad legatum huc mittendum hortabantur. Ita

29. Oct. demum Bremam veniebat Termœlius, sed ne ideo magis negotiatio succederet, causabatur; cum Cæsarei aulam Episcopalem, in qva antea ipse diverterat, occuparint, sibi Ferdam discedendum, ibiqve expectandum, qvoad à Præsule mandata eam in rem accipiat, Cæsareis neqvidqvam tanto ludibrio indignantibus. Nec minus Duces

1. Nov. Stadæ impressa archivo ab Electorali ministro sigilla detrahebant, ac sibi solis regimen provinciæ arrogabant. De qvare cum Ledeburius apud Cæsareos protestationem interposuisset, Luneburgici ista à se ignorari excusabant, simul ab Electore pacta haut examussim servata arguebant, qvod qvædam ejus legiones per ipsorum stativa in Mecleuburgica transitu sumto nescio qvid damni dedissent. Sed & contendebant, Wismariam qvoqve ad calculum vocandam. Nam si maxime Danus objiciat, 1676. Duces ad eam expugnandam nihil contulisse, se repositurós; Dani qvoqve operam in Bremensi provincia haut magni fuisse. Nec eo minus sub id tempus Dano peculiarem tractationem obtulerant, ut Electorem excluderent, certum militum numerum polliciti. Cum itaqve ex isto congressu parum fructus speraretur, Elector Ledeburio injungebat, ne prius Brema, qvam Cæsarei & Regii, discederet. Simul svadebat, ut potius negotium in aliud tempus differatur, qvam facta decisione Danus protegatur. Tum Danis demonstraret, peculiari cum Ducibus tractatu se excludi, communem evictionem haut seqvi, statum qvoqve civitatis Bremensis in ancipiti relinqvi. Demum redibat à Præsule lega- *14. Dec.* tus, sed qvi non nisi seorsim cum Dano agere volebat, Belgæ qvoqve id eo cedere abnuens. Ast Cæsarei post tantum temporis inter otia consumtum demum proponebant: se à Cæsare huc missos servandæ inter fœderatos concordiæ, ac partitioni adornandæ. Sed qvia non omnes fœderati in hujus provinciæ partem venire qveant; Cæsarem æqvum censuisse, ut illis, qvorum ope ista subacta sit, ex ea satisfiat. Ac uti sperent Daniæ Regi heic satisfieri posse; ita reliqvorum qvoqve fœderatorum Cæsaris, Hispani, Belgarum, Lotharingi rationem habitum iri, ut solida conjunctione facta qvilibet nosse qveat, qvid ab aliis expectandum sibi sit. Cæsarem sperare, sociatis armis Brisacum & Alsatiam, vi extortum qvondam patrimonium, sibi restitutum iri. Neminem non æqvum judicaturum, non eos tantum præda gaudere, qvi felici qvopiam eventu qvid adqvisierint, sed & alios, qvi virtute armorum suorum aliqvid ad eum finem contulerint. Cæsari molestum esse, qvod cum rogatu Electoris, Præsulis, ac Ducum legatos huc miserit partitioni promovendæ, jam via negotio expediundo haut adpareat; ac talia emergere videantur, qvæ vix à se probari qveant. Cæsarem qvoqve ideo nolle per otium tempus heic teri, qvod uni aut alteri haut cordi esse videatur rem ad liqvidum deduci; sed non habito eorum respectu super partitione ex æqvo transigendum. Sibi injunctum, qvamdiu pactum inter Præsules, ac Duces Hornburgi factum non communicetur, nullas conditiones proponere, sed ab aliis propositas audire. Igitur junctim negotium expediendum, qvod peculiares transactiones non nisi confusionem pariant. Haut sufficere, inter singulos super ferendo auxilio convenire, sed super

1676. universorum conjunctione justo tractatu disponendum, qvi etiam non cummunicato pacto inter Præsulem & Ducem formari qveat. Ista omnia legati ad Principes suos referebant. Ac manifestum erat, jam ordiendis Neomagi tractatibus qvam maxime sociorum concordia opus esse. Porro Cæsarei differebant, se non venisse tanqvam nudos seqvestres, & spectatores, qvomodo alii provincias inter se dividant, sed præter operam circa concordiam retinendam, de Cæsaris qvoqve emolumentis acturos. Nam iniqvum esse, paucos præda potiri, reliqvis inanibus, qvibus tamen commune onus ferendum sit. Sed Belga Amerongius censebat, longum heic fore negotium funditus componere, sed temporariam transactionem in præsens sufficere. Cæsar qvoqve ad Electorem scribebat, ut is operam navet, qvo conventus Bremensis ad optatum finem perducatur. Cui ab Electore responsum: se pro virili connixum, ac deinceps qvoqve connixurum. Sed à qvibusdam videri studio fatalem, & exitiosam confusionem qværi, qvæ non nisi consilio, & autoritate Cæsaris retundi qveat. Nec minus à Cæsare ad Cellensem, & Præsulem literæ dabantur, ne tractatus amplius extrahant, sed potius conclusionem eorum promoveant. Ac Windischgræcius istis denuntiare jubebatur, si moras nectere pergant Cæsarem aliis fœderatis junctum ipsis insuper habitis negotio colophonem impositurum. Sane multis Viennæ persvasum erat, Duces, ubi Stada potiti sint, Bremensem provinciam per pacta cum Gallo, & Sveco sibi stipulaturos ea conditione, ut Svecus reliqva retineat. Eorum qvippe acta non posse non fœderatis suspecta esse. Si serio rem agerent, Hanoverano utiqve alia consilia esse suscipienda. Sed postqvam fratribus clam inter se conveniat, eos nil præter privata Domus suæ emolumenta spectare. Unde expedire, ut recenti tractatu ad communem causam adstringatur. Ac suspicionem adversus eam Domum continua commercia inter Bavarum, Saxonem, & Hanoveranum augebant.

10. Dec.

Cum Daniæ Rege acta.

§. 34. Ast inter Daniæ Regem, & Electorem majore fide, atqve candore agebatur, qvos & animorum conjunctio, & inseparabiles adversus Sveciam rationes arctius combinaverant, ut ex lege amicitiæ, qvalis qvidem inter summos Principes coli potest, invicem tractarent. Ad istum post expugnatam Wismariam Christophorus Brandius Hafniam iterum missus est, ut de

5. Jan.

arctiore fœdere inter Regem, Electorem, & Luneburgicos ageret, postqvam Anglus jactaverat; id modo agendum, ut inter primarios bellantes, Gallum, Hispanum, & Belgas conveniat; reliqvorum nullam rationem habendam. Nam si ipsi tres arcto, eoqve fido inter se vinculo nectantur, id sibi fore virium, ut haut facile contemni possint. Idem qvoqve jubebatur urgere, ut Gallicus, ac Svecicus legatus Hafnia dimoveatur, ac utriqve Regi bellum rite indicatur, qvod ambiguus iste status non solum Danum fœderatis suspectum reddat, sed & eandem ob causam is futuris tractatibus tantum ut auxiliaris considerandus sit, super cujus satisfactione parum contendi qveat. Circa qvod cum absurdum videretur, bellum nunc demum indici, qvod per annum gestum jam gestum erat, Danus id temperamentum proponebat, ut bona Svecica in Dania deprehensa fisco addicerentur; qvo legatus Hispanicus adqviescebat. Ast qvo minus ea conjunctio succedere posset, Bremense negotium efficiebat, per qvod Rex, ac Cellensis in diversa trahebantur. Nam hic nondum declaraverat, num Regem in partem Bremæ admittere vellet, causatus, Regem nondum significasse, qvam partem cupiat. Igitur Rex ostendebat, si linea à Stada Ottersbergam ducatur, se id omne velle, qvod intra eam lineam versus mare jaceat, in medio relinqvens, ad qvem duo ista oppida spectare debeant. Tum qvicqvid munitorum locorum in ea provincia sit, munimentis exuendum. Qvæ Cellensis velut enormia non sine minis adspernabatur. Cæterum judicabat Rex, fœdus inter se, Electorem, Luneburgicos, & Monasteriensem utiqve necessarium esse tam adversus Sveciæ vires, & machinationes, qvam adversus eos fœderatos, qvi Svecis erepta cum damno ipsius, atqve Electoris restituere meditentur. Cui fœderi cum Bremense negotium obstet, ante omnia necessarium esse, ut super ea partitione prius transigatur, qvæ transactio post ad verbum fœderi inserenda sit. Ab ea Monasteriensem vix excludi posse, qvi non pecunia, sed terris sibi satisfieri velit, qveis adversus Svecos tutandis iste arctius deinceps fœderatis innectendus sit; & expedire ut partes qvantum possit firmentur. Ut partitio illa absqve interventu Cæsaris fiat, in eo qvidem Electori se adstipulari. Sed qvia Luneburgici, & Præsul favore Cæsaris se jactent, eum tanqvam caput Imperii, & præcipuum fœderatorum negligi haut posse; ac fœdere exprimendum, ut ejusdem adprobatio qværatur.

16. Febr.

Porro

1676. Porro cum Elector Regem urgeret, ut is Cellensis asperitatem publico condonaret; idem testabatur, se svasu Electoris, & qvia ita expediat, qvam humanissime cum Cellensi acturum. Sed metuere, ut aliqvid proficiat, qvod Cellis ita altum crepent, ac se utiqve Brema excludere velint, prout & jam cum Præsule ad eam formam convenerint. Sed sibi utiqve saltem communicationis lineam ibi habendam, destructo Carlsburgo; nec à se curari pactum inter Cellensem, & Monasteriensem, aut qvod Cellis magis viciniam suam formidare videantur, qvam enormes Galli progressus. Unde se cum tribus militum millibus, qvæ in Oldenburgica habeat, ad obsidium Stadæ accessurum, qvibus Elector copias suas è Westphalia jungere qveat, qvo utriqve tanto plus autoritatis ibi foret. Sed Brandii fratres judicabant, isthæc blando modo obtineri posse, qvod Cellensis tantum qværatur, à Rege, & Electore directionem belli Bremensis sibi solis vindicari, ipso utut Circuli præfecto excluso. Tum & Electorem copiis suis Westphalicis in Pomerania opus habere. Sed & partem, qvam Rex è Brema desideret, fœderatis justo ampliorem visum iri. Unde Rex lineam à Friburgo trans Ostam fluvium versus Wordenam paulo supra Elsflietum ducebat. Eum districtum modicum esse, cum in eo Hadela jaceat, Lauenburgica ditio, & Rutzebuttela Hamburgensium præfectura. Nec Kœnigsmarckiis Neuhausam, & Bergstedam adimi posse, qvod parens eorum Conradus Christophorus in fœderatorum militia ad Bonnam occubuerit. Vicissim se laboraturum, ut & Electori idonea portio obveniat. Eam Regis declarationem Brandii Cellensi ministro commendabant; etsi caute in eo negotio procedendum foret, ne Elector magis in Danum inclinare videretur, qvam facilem. Sed qvia Danus tunc omnes cogitationes in Scaniam defixerat, amplius declarabat; si & hoc postulatum Luneburgicis nimium videatur, & qvod ad ostia fluminum Saxoniæ timendum se reddere velit, de districtu inter Friburgum, Albim & Ostam se remittere, contentum linea ab Ostæ fluminis ostio ad Elsflietam ducta. Carlsburgum destrui posse sub finem belli, aut saltem qvando super divisione provinciæ transactum sit: sed simul & alias munitiones solo æqvandas. Nam sibi æqve suspicionem à Luneburgicis moveri, cum glorientur, sibi jam XL M. bellatorum in promtu esse, qveis alendis sibi facultas sit. Sed & munitiones nulli usui esse, si provin-

7. Mart.

cia in tot partes discerpenda sit. Cæterum qvæ ipse postulet vix sextam partem provinciæ facere, cum à se sextuplo plus virium, sumtuum, & laboris contra Svecos terra mariqve impensum sit, qvam à Luneburgicis, clauso etiam portu Gothoburgico, ne inde Bremæ subveniri posset. Abolendum qvoqve vectigal ante Svingam fluvium, qvod cum olim cis Albim exigeretur, postea translatum sit. Demum tamen & hac conditione desistebat Rex, cum Brandu ostenderent, Carlsburgum novum opus esse, adversus qvod Cæsar, & omnes Visurgim accolentes protestati sint; reliqva autem munimenta jam Præsulum tempore extitisse. Qvin & ad extremum de ostio Ostæ fluminis remittebat Rex, cum nostri demonstrarent, Luneburgicos in id non consensuros, qvod ibi miles in terram exponi qveat, ac Hadela, & Rutzebuttela eo tractu includantur, qvam Rex post permutatione, aut emtione sibi adqvirere posset. Nam Danus utcunqve id negotium ad liqvidum perduci ardebat, ut tota vi in Scania rem gerere posset, qvicqvid etiam offensarum hactenus intervenerat, oblivioni daturus. Enimvero Cellis præfracte nec sine minis jactabatur, Danum non oportere qvid inter Albim, & Visurgim habere, qvod opportuno ipsi situ sit, ne ejusdem potentia ibi glicat; qvi rigor à Cancellario Schutzio provenire credebatur.

Griffenfeldii casus.

11. Mart.

§. 53. Inter hæc Petrus Grifenfeldius, penes qvem hactenus fere summa consiliorum in Dania fuerat, repente gratia Regis, & invidendo fortunæ fastigio deturbabatur. De qvo Joannes Adolfus Holsatiæ Dux dicebat; qvinqve palmariis causis Regem ad id permotum. E qvibus præcipuæ credebantur, peculatus, & commercia literarum cum hostibus, & qvod in causa fuerit, ut hactenus ita somnolenter adversus Svecos res gereretur. Eqvidem is nunqvam ausus fuerat Regi svadere, ut cum Sveco tractatus susciperet: videbatur tamen Gallo pollicitus, ut qvantum in se bellum langvide administraretur. Ejus casu audito Gustavus Lilliecrona ablegatus Svecicus, utut morbo debilis, Hafnia discedere cupiebat. Qvem Rex paulisper commorari jubebat, qvod suspicaretur, eum cum Grifenfeldio qvid miscuisse. Contra Terlonus legatus Gallicus solito freqventius in aula adparebat dissimulandæ conscientiæ. Sane constabat, Terlonum exacte ordinem administrandi belli scivisse, qvem ab isto communicatum fuisse Rex norat. Multa præterea Regem celasse, multa suo exarbitrio

18. Mart.

1676. trio egisse. Ac dicebat Rex: se deinceps omnes legatos auditurum, ac primarii ministri partes impleturum, nec ut regimen penes alium sit toleraturum. Et qvia Griffenfeldius solus imperare voluerit, in ordinem fuisse redigendum. Restituebat qvoqve Rex Electori diploma, qvo hic Griffenfeldio Wollinum insulam feudi lege donaverat. Compertum itidem, plures Feuqvierii ad Terlonum literas sub Griffenfeldii operculo Hafniam allatas. Unde & omnes fasciculi, qvi ad Terlonum adferebantur, aut ab eo mittebantur, excutiebantur. Cui & Rex per modum consilii insinuaverat, ut Hafnia facesseret, utut is novas subinde manendi causas comminisceretur. Demum tamen abeundum erat, nullis donis acceptis, qvæ alias discedentibus legatis dari solent, fœderatis lætantibus, tanqvam malo genio ejecto. Nec Lilliecrouæ morari amplius Hafniæ licebat. Gallus gloriatus fuerat, se ubiqve habere pensionibus innexos, qvi tamen grandium impensarum, qvæ in eos fiant, pretium facturi sperentur. Tum peculiariter jactarat; sua in manu esse ademtum Dano diadema Sveco imponere. Unde Elector Regem, ut sibi caveret, monebat, & ex hoc indolem blanditiarum Gallicarum interpretaretur. Sed Rex judicabat; si tale qvid agitatum foret, omnia cum Griffenfeldii captivitate, & Terloni discessu evanuisse. Demum compertum, præcipuum Griffenfeldii crimen fuisse, qvod bellum contra Svecos per artificia trahere, & cum id impedire non posset, efficere vellet, ut id ubiqve vado adhæreret; qvo vel Rex tædio ejus caperetur, vel saltem bellici duces, qvi viro infensissimi erant, ipsum gratia Regis dimovere non possent. Unde idem Gallico, ac Svecico legato confirmarat, bellum suo consilio ita temperatum iri, ut Sveco haut multum noxæ inde inferendum sit. Sed plura ob ipsius Regis respectum, & qvia Regina mater in qvibusdam rebus consilia cum eo contulerat, utpote qvæ bellum inter filium, & futurum generum declinari optabat, supprimebantur, qvæ neqve judicibus, neqve advocato fisci communicabantur. Scilicet qvia vix unqvam magnus minister subverti potest, qvin aliqva culpa in ipsum Principem redundet, qvod non maturo è judicio, sed enormi affectu nondum satis exploratæ fidei, aut capacitatis homini securius tantum potestatis contulerit, remissa cura, qvam Princeps nunqvam impune exuere potest, velut ad qvem demum redundat, qvicqvid à ministro secius fit. Inter alia iste epistolam ad Terlonum scripserat, in qva hæc verba extabant; *Secret a Gallie, & Svecie in suis manibus probe custoditum iri.* Vulgus inter prosperа parcum Dei cultorem arguebat, cujus per vindictam in eam calamitatem devolutus sit. Idem cum capite se truncandum crederet, his cum verbis vitam finire decreverat: fateor me mortem hanc meritum; sed Regem nunqvam cogitavi prodere. Abnuit tamen non potest, qvin ad ejus viri ruinam plurimum contulerint invidorum artes, qvorum magnum numerum sibi attraxerat ejusdem insolentia, ac animus tam subita fortunæ incrementa parum reverenter habens; & qvod eousqve Regem solus possidere cuperet, ut alium qvempiam cum eo familiarius colloqvi tolerare non posset. Unde Guldenlevvius, Fridericus Alefeldius, Biermannus, Cnutius, coitione facta ad eundem statione dejiciendum connitebantur.

1676. *Que les secrets de la France, & de la Suede seront bien gardés entre ses mains.*

§. 36. Eodem tempore Daniæ Rex munitiones Tœnningæ validissimo Gotorpiensis oppido detrahere instituerat; qvod factum, ut Elector alios apud Principes excusare vellet, rogabat. Ejus rationes esse, qvod id oppidum in territorio Danico situm sit, eoqve non esse, qvod de eo Cæsar, & Imperium qveri possit. Se qvoqve pacto Rendesburgensi non restitutionem munitionis, sed oppidi Tœnningæ promisisse. Sibi qvoqve in campo opus esse præsidiario ibi milite: nec consultum in locum tam remotum tantos sumtus facere. Eum autem Duci hac rerum facie reddere haut tutum, cum Svecis adhuc clandestina consilia miscenti, & cui facultas non sit justo eundem præsidio tutandi. Deniqve se specimen editurum, se non ita avidum esse munitionum ad Albim adqvirendarum, qvibus Saxoniæ terrorem incutere possit, uti Cellis cavillentur. Cæterum Cellensi cum Duce Regi super Bremensi negotio convenire non poterat, qvod is ad proposita ab hoc respondere nollet, ac idem post captam Stadam, aut ad pacem extractum iret, eo colore, qvod tunc ea provincia commodissime dividi posset juxta proportionem eorum, qvæ Elector in Pomerania, & Rex in Scania adqvisivisset; interim cum Monasteriensi in fraudem Regis, & Electoris conspiraret. Qvo fine & Cellensis ablegatus Wittorfius semper cum Cæsareo, Hispanico, ac Belgico ministro consilia conferebat; qvi uno ore ingerebant; in præsens ob eam partitionem armis remoram haut injiciendam, nec animos fœderatorum invicem exacerbandos. Ac Stadam primum expugnandam: inde rem fœde-

De munitionibus Tænningæ detrahendis.

Circa Bremensem provinciam apud Danum disceptata.

1676. fœderatorum arbitrio committendam. Contra Regi haut placebat partitionem post captam Stadam differre. Nam plus æmulationis inter socios surrecturum, si res in suspenso maneat; eosqve plus copiarum in ea provincia habituros fulciendis suis prætensionibus, qvæ majore cum fructu alibi adhiberi qveant. Igitur si Cellensis rationem audire nolit, à Præsule propositam in qvinqve partes divisionem sese amplexurum, ut tamen Elector clam promittat, portionem suam ipsi relinqvere, si in Pomerania plane ei satisfactum sit. Eo fine Hanoveranum demulcendum, ac toto cum Præsulis exercitu, cui ipse, Elector, & Hanoveranus copias juncturus sit, Stadam obsidendam. Adversus hæc Brandii hosce scrupulos movebant. Fortasse Præsulem pro ingenio suo id negotium intricare, ac Regem cum Cellensi committere velle, ut sibi in turbido eo uberior piscatio sit. Hanoveranum ægre ad hoc adduci posse, cui & parum confidendum sit. Cellensem obfirmato animo cum Osnabrugensi, & Guelferbytano rem ad extrema deduci passurum, exitioso obstaculo rebus in Scania, Pomerania, & ad Mosellam gerendis. Ægre qvoqve Electorem qvintam suam Regi clam addicere posse, qvam & Præsul ambiat, qvi pro ea concessa Anclamum, & Demminum Electori se expugnaturum, & traditurum pollicitus sit. Sed Rex judicabat, Præsulem promittere, qvæ supra vires sint, nec candide agere, qvi & præter decretum Stadæ obsidium Cæsari decem millia ad Mosellam contra Gallos obtulerit. Sed eum nil aliud qværere, qvam ut Ducibus scrupulum injiciat, qvo ad ipsius libidinem super Brema transigant. Etsi is haut eo secius demulcendus sit, ut Cellensis ad æqva compellatur. Interim formula partitionis Hagæ concepta eam negotiationem turbabat, qva Rex valde indignabatur, sibi, & Electori nil assignatum, si vel tantillum in Scania, aut Pomerania accipiant. Et Cellensem jam antea satis difficilem per eam magis obfirmatum iri. Ac si ipse eandem rejecerit, Belgas cavillaturos, à se semper difficultates moveri. Qvam ob causam & legatum suum, qvod sub spe rati eam subscripserat, acriter reprehenderat. Demum declarabat Rex, Carlsburgum solo æqvandum, Stada, & Boxtehuda integra persistente; nec se unqvam ad Visurgim munitionem extructurum. Si & ista Cellensis respuat, non difficile fore ejus destinata conjectando asseqvi.

§. 37. Cum itaqve Rex perspiceret, qvanta cum anxietate reliqvi fœderati spem incrementorum ipsius trutinarent, eo magis necessarium judicabat saltem Electori arctius sese innectere. Eo fine missos ab eo Goschius Bucvvaldus Electori proponebat; qvia Gallici legati jam Neomagum accesserint, qvos Sveci mox secuturi sint, Belgæ autem in universum insignem pacis cupidinem apricentur, sibi eo magis hac expeditione extremis viribus incumbendum, ut qvovis modo hostem frangant, qvo inter ipsos conventa effectui dari qveant, neutriusqve securitas ex aliorum fœderatorum placito dependeat. A qvibus non solum parum opis sit expectandum, ubi ipsi propriis armis operæ pretium non fecerint; sed & haut immerito metuendum, ne Austriacorum consilia eo tendant, ut cum ipsi tam parum contra Gallos profecerint, aliorum successibus jam partis, aut speratis uti velint ad recuperanda per hostes sibi erepta, proposita permutatione, qvæ omni rationi, & æqvitati repugnet. Unde legatis à se Neomagum mittendis injungendum, ut ejusmodi proposita plane respuant, Luneburgicis in eandem sententiam pertractis. Qvo fine expedire peculiare inter ipsos fœdus qvamprimum absolvi, ut cum istis aliqvando super Brema dividenda conveniri qveat. Qvo fine Rex nosse cupiat, si ab Electore tota Pomerania subigi neqveat, qvænam ejus pars ipsi satisfacere qveat, ut prætensione in Bremensem portionem plane desistat? Qvam Elector pro sua magnanimitate ita moderaretur, ut Duces, & Præsul ne protelentur, & negotium id ad finem perduci qveat. Ad extremum addebatur de Bremensi Electoris portione Regi cedenda, ubi in Pomerania ei satisfactum fuerit; cui Rex vicissim & in tractatibus pacis, & persegvendo bello fidelem operam sociaturus sit. Ad qvæ Elector; primo loco proposita à se plane probari. Circa attrahendum Cellensem nulli se operæ parcere, nec omnem spem deposuisse. Sed de Hanoverano associando exiguam spem superesse, ni Rex eum permoveat, in qvo iste sibi non parum fiduciæ esse testetur. Fœderi absolvendo se paratum, ac partitionem Bremæ libenter promoturum, adjungendis Ducibus, & ne inter hos, & Præsulem collisio emergat. Cæterum actionis suæ in Bremam aliam indolem, qvam fœderatorum esse. Nam sibi de damno reparando, his de lucro captando agi; unde ante omnes sibi satisfaciendum. Sed qvousqve prætensio sua extendenda, aut remittenda sit, in præsens nondum adparere, qvod Sve-

Margin notes: 18. Mart. — 1676. Dana Regis ad Electorem legatio. 17. Jul.

1676. Sveco munitissima adhuc in Pomerania loca restent. Nec constare, an, à qvo, & qvid suppetiarum ad ea expugnanda sibi ferendum sit; etsi de Regis auxilio non dubitet. Sibi autem in hac partitione ad omnes fœderatos respiciendum, nec in præsens ad certi qvid se obstringere posse; sed æqvum judicare, ut insignis portio Bremensis provinciæ sibi possidenda tradatur, qvoad Pomeranica expeditio felicem exitum sortita fuerit, ac fœderati tunc liqvido judicare qveant, an, & qvid satisfactionis sibi ulterius debeatur. Sane fœderatos censere, ubi in Pomerania plene sibi satisfactum sit, de Bremа nihil sibi retinendum; eo casu nil fore, qvod Regi cedi possit. Ast ni in Pomerania sibi satisfiat, suam ibi portionem alteri se vix relinqvere posse. Si tamen Regis opera effici qveat, ut præter plenam in Pomerania satisfactionem etiam partem Bremæ retinere liceat, se libenter super hac cedenda cum Rege acturum. Alias tunc æmulationi Regem inter, & Electorem ferendæ Stralsundenses istius protectionem qvæsierant; sed qvi eam declinandæ hujus suspicioni repudiaverat. Vicissim & Elector Regi qvantum in se circa vectigal ad Gluckstadium, ad summam DC M uncialium favebat. Etsi cum Rex peteret, ut Cæsar id sibi conferret, haut reqvisito Electorum consensu, Elector adprobare se Collegio negabat posse, suo consensu tanti momenti jus imminui. Nec svadere se, ut Rex proprio ausu qvid tentet; de qvo hic ipsum consuluerat. Qvanqvam frustra circa id vectigal satagebatur, qvod Cellensis, ac Belgæ, & horum instinctu Anglus acriter eidem reluctarentur. Qvibus & non parum æmulationis excitabat, qvod Rex jam Wismariensi portu potitus esset. Qvem & Cæsar malebat ad Meclenburgicos Duces redire, ututalias facile pati posset eum qvantiscunqve accessionibus extra Germaniam à Svecis, ac parte Bremæ, & Rugia insula potiri. Ac idem declinandæ Dani offensæ Meclenburgicis Wismariam ambientibus qvidqvam polliceri nollet, sed eam rem Neomagum rejiceret.

Circa fœdus cum Rege Daniæ acta. 20 Sept. §. 58. Circa fœdus cum Daniæ Rege concipiendum præcipua difficultas circa ea verba movebatur, *contra Svecos, eorum adhærentes, & auxiliarios.* Nam Rex excusabat in præsens plus qvam antea sibi dubitandum Gallo publice bellum indicere, qvod Cæsar, Hispanus, & Belgæ sibi tunc persvasuri sint, ipsos secum pro libidine agere posse. Itaqve ostentata Galli amicitia Cæsari, Hispano, ac Belgis scrupulum injiciendum; aut si utiqve Gallo bellum indicendum sit, vicissim se bonas conditiones stipulari velle. Nam à reliqvis fœderatis admodum sinistre, ac contemtim secum agi, ac ni talia emendentur, sibi cum Electore consultandum, qvomodo uterqve huic se negotio subtrahere qveat. Sane præmaturum esse, qvod socii jam in nimia Daniæ incrementa invidiam concipiant, cum in Svecia decretum sit, Teutonicas provincias pro derelictis habere, ac corpus Sveciæ defendere, totis viribus in Danum versis. Ait id merito sibi dolori esse, qvod circa Bremam nil sibi gratificari velint; super vectigali ad Gluckstadium tantas difficultates moveant; qvod Belgæ classem domum revocent, ac subsidia amplius solvere abnuant: Cæsar qvoqve super hospitiis plane recuset, & Anglus minetur; deniqve suspicio sit, ne Elector qvoqve ipsum destituat, conventione super auxiliis cum Luneburgicis, & Præsule inita. Sed Brandii demum multis rationibus pervincebant, ut Dani agnoscerent, ad eam conventionem ineundam Electori descendendum fuisse ob Demminum expugnandum, qvod alias qvietem Meclenburgicæ turbaturum fuerat. Sed & scribebat Elector Regi: se sperare Hispanos circa subsidia debitum expleturos, qvorum res qvam maxime agatur. Belgarum conditionem notam, qvorum commercia plane jaceant, ut solutionum dies observare neqveant. Se qvidem multum iis remisisse plebi deliniendæ, ne ob magnitudinem onerum mota seditione rectores Reip. ad noxiam pacem compellat. Igitur par esse, à Rege qvoqve aliqvid de subsidiis remitti. Ut Cellensis ad æqva permoveatur omni se ope connixum. De vectigali nondum spem plane defecisse. Ab Anglo nil metuendum. Ita demum nostri obtinuere, ut ista vocabula fœderi inserentur, cum à Gallo jam ultro bellum indictum esset. Monuerat tamen Tochtius legatus Belgicus, ne Elector fœdus id festinaret, qvod apud Belgas plurimum intersit, cum Electore, an cum Dano contrahant; cum Electoris rationes, & adqvisitiones à Belgis longe facilius præstari qveant, qvam Danicæ. Ad qvæ Elector reposuit: sibi qvidem circa fœdus Danicum omnia adhuc integra esse. Magnopere tamen tum sua privatim, tum communis causæ interesse, ut illi, qvos & ditionum situs, & mutua securitas tam arcte conjungat, probe inter se nectantur, & communi consilio rem agant. Ita demum fœdus per delegatos à Rege Fridericum Alefeldium Comitem, Joannem Christophorum Kœrbiccium, *31. Oct.* *23. Dec.* *Korbitz.* 1676.

1676. cium, & Conradum Biermannum, ac Electoris ablegatos Christophorum, & Fridericum Brandios perfectum fuit.

§. 39. Ejus fœderis hæc capita erant. *I. Sit fœdus hoc inter Regem, & Electorem, eorumqve utrinqve successores contra Svecos, eorumqve adhærentes, & auxiliarios in hoc bello, qvoad honesta & tuta pax obtenta, & uterqve debita satisfactione potitus sit. II. Qvanqvam Regis, & Electoris amicitia per communem, eamqve perpetuam utilitatem, consangvinitatem, & viciniam ita solide connexa sit, ut non metuendum sit, aliqvid suspicionis hac tempestate inter ipsos oriturum: tamen invicem fidem dederunt, se non solum omnia, è qvibus improvisa diffidentia, & suspicio oriri qveat, solicite declinaturos, sed & ubiqve invicem ita acturos, ut clare adpareat, qvam sincera fide se mutuo amplectantur, & qvam enixo studio unus alterius commoda promovere, damna avertere laboret. Qvo fine qvicqvid alterutrum spectet, bona fide citra dissimulationem communicandum. III. Inprimis qvandiu bellum durat communem hostem pari vigore, & convento tempore aggredientur, nec ei facultatem indulgebunt, ut alterutrum tota vi obrutum opprimere qveant: qvod non solum is, qvi segnius moveat, privatum commodum communibus rationibus præferre, ac hostilem impetum lentis actionibus à se amovere velle videatur, sed & qvod facile universi vinci qveant, dum singuli pugnant. IV. Uterqve, qvo loco ipsi commodissimum fuerit, bellum terra mariqve contra Svecos, eorumqve provincias omnibus viribus continuabunt: V. Simul mutua auxilia ferent juxta conventionem inter ipsos eo nomine ineundam. VI. Uni alterius necessitas non minus qvam propria cordi erit, nisi is, cujus auxilium reqviritur, ipse in periculo versetur, aut adversus hostem ita implicitus sit, ut evidens sit, ab eo petitum auxilium nullo modo præstari posse. VII. Si alteruter hostem in vicinia sua eousqve vicerit, ut ibi exercitu, aut classe opus non sit, is alteri, cui adhuc acriter resistitur, totis viribus auxilio ibit. Reservat tamen sibi Elector velut Status Imperii, & Cæsaris, Hispani, ac Belgarum fœderatus, eo casu sibi integrum fore in horum usus partem copiarum contra Gallos adhibere. VIII. Rex, à qvo bellum maritimum dependet, curabit, ne Svecica classis mari prævaleat, trajectum militum è Svecia in Germaniam, & vice versa prohibebit, simul commercia cum restantibus adhuc in Pomerania Svecicis oppidis inhibebit, ac ne qvid annonæ iis inferatur: qvo fine aliqvot naves oram Pomeraniæ observabunt, & si Elector oppidum aliqvod terra obsideat, ad idem qvoqve Rex mari accessum intercludet. IX. Nomine auxilii præstiti neuter in alterum pensationis qvid exiget. Sed si qvæ præda in hostili terra adqviratur, uterqve partem sortietur pro ratione copiarum, qvæ ibi rem gesserunt; ad qvam proportionem etiam hospitia dividenda. X. Si unius fœderati copiæ in alterius ditione rem gerere debeant, qvas hic vel possidet, vel ex conventione inter ipsos inita occupare instituit, dominus territorii, in qvo bellum geritur, annonam suppeditabit, qvam is qvi auxilia mittit, æqvo pretio emet, gratis tamen præbito jumentorum pabulo, & diversorio. XI. Imperium militare eo casu erit apud eum, in cujus ditione jam possessa, aut ex hoc fœdere adqvirenda res geritur, salva utriqve in subjectum sibi militem jurisdictione. XII. Ut huic fœderi solidum fundamentum substernatur, & ne alteruter fœderatorum præsumat, sibi integrum esse peculiarem pacem, aut inducias cum communi hoste inire, Regi, & Electori fixum erit, fœderibus cum Cæsare, Hispano, ac Belgis hoc tempore, & ex qvo Gallus Belgis bellum intulit, firmiter inhærere, eisqve plene satisfacere, qvoad communis, honesta, & tuta pax inter omnes bellantes ineatur; scilicet qvamdiu & isti fœderati conventis stent, ac utriqve contrahentium fideliter adsistant, eorumqve commoda uti par rite observent. XIII. Uterqve consilia sua eo diriget, ut Cæsaris autoritas, Ordinum Imperii libertas, eminentia, & securitas contra exteros turbatores defendatur, ac leges Imperii sarta tecta persistent. Et qvia pax Westphalica per eos violata, ac tantum non subversa fuit, qvi gloriantur penes se esse eam pro lubitu interpretari, uterqve omni ope connitetur, ut ea pax in Imperio ita firmiter stabiliatur, qvo deinceps nulli extero turbatori qvietis publicæ ita pronum sit eam temerare; & ut Imperium, & vicini, ac fœderati in qvietum statum reponantur. XIV. Cum itaqve tam ex hoc fœdere, qvam ipsis rebus gestis utriusqve studium in bonum publicum adpareat, simul constet, qvantis sumtibus, periculis, ac molestiis se, suasqve ditiones hoc bello subjecerint; non dubitant, qvin Cæsar cum Imperii Ordinibus, Hispani, ac Belgæ inter tractatus pacis ipsis velificaturi sint, qvo idonea satisfactione, cessis ab hoste ditionibus supra designatis, potiantur, nec alia lege pacem ineant: id qvod ipsa æqvitas, & communis securitas reqvirat. Qvo fine futuris de pace tractatibus in commune nitentur, ac in antecessum, & alias qvavis occasione, ac omni ratione eo incumbent, ut uterqve justa, sufficiente, & ad duraturam sui status securitatem faciente satisfactione, commodis ditionibus constante, potiatur. XV. Post obtentam pacem uterqve alteri de iis, quæ jam possidet,*

Fœdus inter Regem Daniæ & Electorem 1676.

Uuuuuu aut

1676\. *aut hoc bello adqviret, perpetuam evictionem contra Svecos, & qvoscunqve alios præstabit; de qvo post pacem solenni instrumento cavebitur. Tum & à Cæsare, Hispano, & Belgis inter tractatus pacis parem cautionem procurabunt, eamqve instrumento communis pacis inserent. XVI. Uterqve etiam alios Principes Christianos ad hanc sponsionem invitabit; qvibus & integrum erit huic fœderi accedere, prævia tamen tractatione a paciscentibus instituenda. Atqve id fœdus debitis locis, & ubi opus fuerit, sed non nisi communi consensu, communicabitur. XVII. Ratihabitio intra qvinqve septimanas fiet.*

Articuli secreti.

§. 40. His accedebant secreti articuli *I. Fœdus Dobrani superiore anno conclusum huic fundamenti loco erit, ac per omnia firmabitur, & ad scopum ibi præfixum tendetur. II. Circa guarantiam id peculiariter placuit. Postqvam inter Regem, & Ducem Gottorpiensem Christianum Albertum ante annum conventio circa supremum Slesvicensis Ducatus imperium initum fuit, per qvam omnia in statum, qvi ante pacem Roschildensem, & tractatum Hafniensem fuit, reposita sunt; at Rex declaravit, sese Ducem circa jura, qvæ majores ipsius ante id tempus obtinuerant, turbare haut decrevisse: Elector consensit, ut ea conventio hac guarantia comprehendatur, ita ut si Dux ipse, aut Sveci, aut alius qvispiam contra eam qvid suscipere, placitas ibi conditiones in dubium revocare, aut rem ad novos tractatus deducere audeat, Elector neqvaqvam in id consentiat, sed ei conatui serio se opponat, ac omnibus viribus connitatur, ut ea conventione utrinqve stetur, & qvæ adversus eam moveantur, ad ipsum Regem remittantur. III. Qvia etiam divisio Ducatus Bremensis, & Ferdensis conventu Bremæ instituto absolvi non potuit, incerto adhuc exitu; interea autem Monasteriensis Præsul cum Cellensi, & Guelferbytano Duce circa præsidium Stadæ, ac partitionem ejus ditionis inconsulto Rege, & Electore peculiari pacto disposuerunt: Rex, & Elector eam causam velut communem agent, ac si Duces, & Præsul Regi idoneam portionem ejus provinciæ in æqva satisfactionis locum negare persistant, Elector, (qvi per pactum cum Præsule, & Ducibus non ita pridem initum Regi nil detraxit,) sive ipse plenam in Pomerania satisfactionem obtineat, seu minus, omnem operam impendet, & ubi hac nihil proficiatur, omnibus viribus connitetur, ut Rex saltem qvintam ejus provinciæ partem accipiat. Vicissim & Rex operam navare tenebitur, ac si hacce nil proficiatur, omnibus suis viribus opem feret, ut qvæ ipse plenam è Pomerania satisfactionem non accipiat, eadem è Brema, & Ferda ex æqvo suppleatur, idonea portione ibidem ei assignata. Neqve adversus hanc conventionem Rex, & Elector cum Præsule, ac Ducibus conjunctim aut separatim qvid paciscentur. Elector qvoqve Regi ob præstitum Imperio auxilium operam dabit, ut circa vectigal ad Glucstadium, & alia desideria ipsi satisfiat. IV. Qvanqvam Elector confidit, Regem & Remp. Poloniæ æternum fœdus a se exacte semper servatum nunqvam abrupturos; qvia tamen Gallorum, & Svecorum emissarii in ea aula nunqvam cessabunt in fraudem fœderatorum omnia tentare, Rex ubi durante hoc bello à Polonis in Electorem hostile qvid suscipiendum sit, terra mariqve opem eidem feret; nisi tamen ipse contra hostem ita implicitus sit, ut id præstari ab ipso non posse adpareat. Qvæ exceptio & locum habebit, si Regi, & Electori adversus alios Svecorum auxiliarios, à se invicem suppetiæ ferendæ sint. V. Si futuris de pace tractatibus Cæsar, Hispanus, & Belgæ id agant, ut Rex, & Elector redimendis iis, qvæ Hispanus hoc bello amisit, à se Svecis erepta, aut eorum partem restituant: uterqve in hanc compensationem non consentient, sed eidem uno ore contradicent. Qvo fine & apud Anglum instabunt, ut is inter tractatus utriusqve emolumenta observet, nec permittat, ut ipsorum minor qvam reliqvorum ratio habeatur, aut ipsi debita satisfactione defraudentur. VI. Qvod si Belgæ in immaturam pacem, & qvæ fœderatos satisfactione privatura sit, ruant, ac bello se subducant, separata pace cum hoste inita, Rex, & Elector tunc cum Cæsare, Hispano, & Ordinibus Imperii, qveis in bonis partibus constantia, & cum aliis qvi huc pertrahi qveant, consultabunt, qvid consilii capessendum, & qva ratione absqve Belgis bellum sustineri possit, qvoad honesta pax obtenta sit. VII. Qvod si præter spem Rex, & Elector à fœderatis ad perseqvendum contra Svecos bellum promissis pecuniis, navibus, ac militibus haut fulciantur; ipsi inter se expendent, qvid eo casu suscipiendum, & qvid super communi, ac peculiari ipsorum securitate statuendum sit. Interea ipsi à se invicem non disjungentur, qvoad conventus invicem scopus obtentus sit.* Id fœdus cum post aulæ Cæsareæ communicaretur, frigide admodum acceptabatur, velut cui ejusmodi peculiares conventiones inter fœderatos haut arridebant.

Cum Belgis acta.

§. 41. Ast circa Belgas, in qvorum gratiam Elector bello implicitus fuerat, & à qvibus rerum gerendarum nervus proficisci debebat, magna huncce cura exercebat, ne isti pacis cupidine bellum præmature desererent, anteqvam sibi destinata obtinere,

1676. tinere, ac firmare licuisset; & quia superfunctorie facta pax non nisi exiguum malis intervallum datura erat, mox acrius incubituris. Sane sumtuum magnitudine jam ea Resp. fatiscebat, cum hoc anno rata pars expensarum bellicarum soli Hollandiæ provinciæ ad viginti duos florenorum milliones surgeret. Accesserat superiore anno terribilis inundatio, qvalem integro seculo eæ provinciæ non toleraverant. Unde Fagelius nostros monebat, ne acriter nimis subsidia exigerent, anteqvam super bello continuando ab Ordinibus Generalibus decretum sit, ne per talia jam antea sat fervida pacis cupido magis accendatur. Præsertim cum non modica simultas inter hos, atqve Hispanos gliscerent, mutuo se super legibus fœderis haut impletis arguentes. Nec absurde Belgæ augurabantur, ni Hispani majore studio rem gererent, jejunam valde pacem iis expectandam. Utriqve autem Electori objiciebant, qvod nil copiarum contra Gallum mittat, sed unice ad expugnandam Pomeraniam incumbat; qvasi is ad rem nihil conferat, qvi hostis socium frangit. Augebatur post apud Belgas ægritudo animi, qvod ipsorum classis in portu Panormitano non leve damnum accepisset, pluribus navibus per Gallos igne consumtis, & qvod Arausionensi obsidium Trajecti ad Mosam solvendum fuisset, qvia pleriqve duces refragabantur, qvo minus is cum Gallis adventantibus prælium committeret. Etsi ea damna expugnatum eo anno Philipsburgum, & qvos Elector contra Svecos fecerat progressus solabantur. Porro Belgæ Jacobum Tochtium ad Electorem miserant, ut omnia, qvæ amicitiam Electori, & Reipublicæ tam necessariam turbare possent, aboleret. Qvo fine is excusabat tractatum super Bremæ partitione Hagæ factum, qvem Elector sibi valde displicere ostenderat. Enimvero circa eum Belgas nil aliud spectasse, qvem ut amicitia inter fœderatos servaretur, obsidium Stadæ promoveretur, ac inde istorum arma in usum Electoris, & aliorum adhiberi possent. Addebatur, ne Elector ægre ferret, à suis ministris eum tractatum sub spe rati subscriptum, qvi ad hoc à Rep. & Principe inducti sint. Ad qvæ Elector; se qvoqve, ac socios id spectasse, ut temporaria Bremæ divisio fieret, ac interim Stadæ obsidium urgeretur. Cæterum confidere, Reip. haut animum fuisse suæ causæ qvid præjudicii adferre; & qvod eadem haut omissura sit concordiam inter fœderatos servare, & pactum, qvod omnium consensu deinceps formandum sit, interposita sua sponsione firmare. Inde Tochtius fœdus commerciorum cum Svecis initum Electori adprobare studebat. Nam Belgas, anteqvam reliqvi fœderati Svecis bellum indicerent, libertatem commerciorum sibi excepisse. Cui cum Danus contradixisset, Electorem demonstrasse, Regis sententiam sibi haut probari. Sed nec Remp. Electori, & aliis fœderatis pecuniam expedire posse, ni cives sui, qveis sumtus belli tolerandi sint, libertate commerciorum fruantur; qveis & vetitis non Sveciæ, sed Belgio damnum infertur. Nam Svecis ea, qvibus indigent, per Anglos advehi, qvi antehac nunqvam tanto navium numero in ea loca navigarint. Commercium autem, ubi semel mutationem subierit, demum plane intercidere, ac Belgas demum omni navigatione in Sveciam excludendos. Merces bello destinatæ uti ab initio exceptæ sint, ita qvoqve deinceps nemini concessum iri istas ad Svecos pervehere. Ac integrum esse Electori talia tentantes intercipere. Ad ista Elector: se isti commerciorū libertati semper contradixisse; nec meminisse Dano aliud à se significatum. Haut tamen cupere Belgarum commercium imminui, aut iis non permitti, qvo alii fruantur. Unde ferendum esse, qvod Resp. ex usu suo judicaverit. Confidere tamen à Belgis hautqvidqvam acceptatum iri secretos articulos, qvos Sveci fœderi isti commerciorum adsuere cupierant; puta, ut Belgæ Svecicas naves suo præsidio deducant, ac classem in Mare Balticum ne mittant. Tum ut mercibus vetitis adnumerentur frumentum, pecunia, nitrum, sal, & omnia, qvæ bello aptari qveant; ac ut omnes fraudes coërceantur, nec in præsens navigatio ad portus Citerioris Pomeraniæ permittatur. Ad qvæ Belga: Articulos secretos à Svecis propositos haut admissum iri. Inter merces vetitas nullo pacto cum Svecis aut aliis inito à Belgis unqvam pecuniam, frumentum, sal, & qvamlibet annonam, tum qvæ bellico usui aptari qveant relata. Tantum arma jam fabricata, & perfecta inter istas censeri; præsertim cum ipsi Belgæ qvibusdam id genus mercibus, pice, malis, cannabi, aliis ad naves instruendas opus habeant. Ad loca eminus obsessa navigationem non permitti, ac integrum esse Electori eam impedire. Qvæ declaratio uti Electori probabatur: ita de eo non parum qverebatur, isto fœdere Belgas Svecis promisisse, non solum suis se navibus Svecorum commerciis damni nil illaturos; sed & civibus sub pœna capitis, & bonorum interdicturos, ne sub alterius Principis militia contra Svecos rem gerant,

Margin notes: 2. Nov. 1675. — Belgici legati apud Electorem propositio 30. Maji.

1676. gerant, ac ut qui ejusmodi militiæ jam nomina dederint, ea abdicata domum se conferant. Unde eos qui apud se stipendia faciant, jam super missione movere. Ast id fœderi haut qvadrare, citra communicationem cum communi hoste pactum inire, huic proficuum, sociis noxium; præsertim cum ipse solus ob auxilium Belgis latum Svecorum arma in se pertraxerit. Nec vero loca Pomeraniæ sine paratu navali à se subigi posse. Qvæ solida ratione niti Tochtius agnoscebat, ac ad Remp. se relaturum pollicebatur. Addebat idem; falso Belgas argui, qvasi Electori invideant, qvod & ipse partem dominii in Mari Baltico vindicatum eat. Qvin gratum iisdem esse, ab eo naves armari, ac eum in finem ipsi fauturos, & qvicqvid cupiat per collegia sua nautica confici curaturos; ac validiores, & tertia parte minore pretio, qvam alias emi possint, naves ipsi exhibituros. Nam eos homines, qvibuscum Elector contraxerit, apud se exigua fide esse. Qvæ hic grata sibi testabatur. Deniqve & idem excusabat, subsidia à Belgis justo tempore non soluta. Ei moræ caussam dedisse grandes expensas extra ordinem faciendas, arma terra mariqve paranda, & classes sumtuosas in usum Dani, & Hispani instructas. Aliqvid tamen subinde se suppeditasse, ac ulterius bona fide soluturos. Elector pro æqvanimitate sua statum Reip. consideraret, qvæ omnia factura sit, qvousqve vires pertingunt. Nec Electoris conditionem sibi incognitam, cui ut subveniatur boni publici qvam maxime interesse. Ad qvæ Elector: se, qvod fidum socium deceat, tempora Reip. consideraturum, & ex æqvo cum ea acturum. Sed ad futuram expeditionem C Muncialium opus sibi è residuis esse, qvibus ab Hispanis CL M. addi par sit: tum ut Belgæ hac expeditione XX M menstrua solvant, reliqva in diem dispungi posse, nulla opposita compensatione. Qvæ postulata Tochtius suis se commendaturum promittebat; testatus qvoqve, Belgis negotium Polonicum valde cordi esse, ac certo Electori auxilia laturos, si Poloni hostile qvid tentent.

Super fœdere perpetuo cum Belgis agitur.

§. 42. Idem qvoqve Tochtius proponebat; Arausionensem, & alios proceres consultum ducere, perpetuum fœdus inter Electorem, & Belgas iniri; ac ut idem inconcussum perstet, omnes lites, qvæ hactenus inter ipsos agitatæ sint, è medio removendas. Ac si idem Electori placeat, in consessu Ordinum de eo agi posse. Qva super re Electoris mentem nosse cupiebat. Ei pronum se Elector ostendebat, ac fœderis formulam offerebat; qvæ Belgæ haut displicebat; nec Remp. difficilem fore circa abolendum debitū Husiserianum, utut Mechliniensis Senatus, in qvem compromissum fuerat, pro Belgis pronunciasset; modo Elector vicissim circa castellum Schenckianum ipsis gratificetur, qvod ante biennium à Gallis eo duntaxat fine in Electoris manus consignatum fuerat, ut istud inter hunc, & Belgas pomum Eridis foret. Cæterum demonstrabatur Tochtio: *utriusqve partis maxime interesse, arcto ipsos fœdere invicem necti; ac Belgas documentum cepisse, fidum se magis amicum qvam Electorem haut inventuros, cui voluntatis non minus, qvam facultatis sit ad suppetias ipsis ferendas. Sed ut ea amicitia illibata consistat, omnes pariter controversias abolendas, qvod etiam exigui momenti litigia vel conjunctissimas necessitudines inter se committere qveant.* Ac offerebat Elector; se Belgis pleno dominii jure cessurum castellum Schenckianum inæstimabilis pro Hollandia pretii; tum omnes actiones in Geldriam, & ex debito Husiseriano, condonatis qvoqve reliqvis subsidiorum ex fœdere anno 1672 inito, tum si qvid prætensionis ex fœdere anni 1666 sit, qvod oppida Clivica tam futili modo hosti dedita fuerint, immenso suæ provinciæ damno. Vicissim Belgæ prætensionem ex debito Husiseriano, ac Geldricum compromissum, omnesqve eo nomine actiones abolerent. Qvæ Tochtius in patriam discedens Ordinibus se commendaturum recipiebat. Qvi & de Electoris constantia, cura, diligentia circa bonum publicum, ac fortitudine amplissima apud suos exposuit. *29. Nov.*

Missio in Hispaniam.

§. 43. Ast longe molestissima erat Hispanorum societas; de qvorum provinciis cum præcipue ageretur, ii tamen & per se bellum segniter administrabant, nec promissa subsidia exsolvebant, inanibus semper pollicitis Electorem lactantes. Ut igitur ludificationes illas amputaret Elector, Melchiorem Ruckium in Hispaniam mittere decrevit; qvi initio Regi Carolo II. de suscepto regimine gratularetur, tum solutionem subsidiorum exposceret, qvæ accurate repræsentari, eoqve Electoris exercitum firmari ipsius Hispaniæ qvam maxime intersit. Tum ut non solum reliqva numerentur, sed & certi reditus in futurum designentur, qvo ista inter liqvidas rationes referri qveant; qvas pecunias Elector bello strenue urgendo impensurus sit. Tum ut Rex Electoris emolumentis apud tractatus Neomagenses velificetur, nec prius ibi concludat, qvam ipsi satisfactum sit: nec pari officio Electorem Regi defore. Ac ipsius

1676. ipsius Hispaniæ qvam maxime interesse, Electorem per Svecorum viciniam non amplius distrahi, qvo Hispanis subvenire tota vi possit, ubi à Gallis invadantur. Monere qvoqve jubebatur de antehac promissa annua pensione C M uncialium. Adhæc tentaret, num commercium in Americam institui possit; saltem ut Electori integrum foret singulis annis unam, & alteram navem eo mittere parata pecunia coëmendis, qvæ viderentur, mercibus, nullo commercii, qvod inter Hispaniam, & Americam alias exercetur, detrimento. Deniqve ut circa titulos aliqvid novaretur postularet, ac ut sibi *Serenissimi* vocabulum, ac loco *Dilectionis Vestræ Serenitas* tribueretur, ac in fine literarum vocabula affectionis, Consanguinei & Fratris: pro qvo Elector in vicem veteris formulæ *Dignitatis Regiæ Majestatem* sit repositurus. Iste cum ex Anglia in Lusitaniam trajecisset, inde Madritum delatus primam difficultatem experiebatur, qvod nulla legati dignatione solo Nobilis cubicularii vocabulo in literis fiduciariis insignitus esset. Nam dubitabant Hispani, an, & qvousqve super negotiis publicis cum eo tractari posset, cum apud ipsos haut moris sit cum eo de talibus agere, qvi nullo legati charactere instructus veniat; ac ne in receptione nimium, aut parum honoris eidem exhiberetur. Nec enim ut privatum haberi posse cum fiduciariis literis venientem, nec à se conferri ministro honorem posse, qvem ipsi Princeps suus haut dederit. Aliqvi eousqve absurditatis procedebant, ut censerent, istum, uti qvemvis privatum, qvi libellum supplicem porrigit, in aliorum turba Regem adire debere, uti Italorum Principum Agentes faciebant. Id qvod iste plane adspernabatur, præsertim cum nuper Nobilis à Sabaudo itidem nullo charactere missus curru regio in aulam adductus esset. Ac de titulis actum haut decebat primo accessu sese abjicere. Et qvia Hispani semper circa cerimonias difficiles fuerant, ni in præsens emendatio obtineretur, ea vix deinceps sperari poterat. Suspicio qvoqve erat, ministros Hispanicos studio ejusmodi scrupulos movere, qvo is per impatientiam inde se proripiens prætextum ipsis suppeditaret eludendæ solutioni, cui præstandæ argentum in promtu non erat. Sed & tunc confusa valde Hispanicæ aulæ facies erat, prudentissimo qvoqve negotiis publicis se subtrahente ob invidiam, qvod alii ipsis prælati forent, qveis volupe habebatur vel cum exitio Reip. inscitiam illorum innotescere, qvos magis muliebris favor, qvam sua merita negotiis publicis admoverant. Aliqvi, qvando cum ipsis de præsentibus in Belgio, & Pomerania rebus dissserebatur, tanto cum stupore audiebant, ac si de bellis in China, & Japonia sermo esset. Pleriqve judicabant, Germaniæ Principum magis interesse Belgium servari, qvam ipsius Hispaniæ. Unde istis proprias rationes necessitatem allaturas ad ejus defensionem suscipiendam. Cæterum de subsidiis modica spes erat, consumta fide: ac nil nisi metus, & indeclinabilis necessitas æqvi aliqvid ab hac aula extorqvere poterat. Et qvia Elector tantopere bello Pomeranico immersus erat, intra annum à peculiari pace nil sibi metuendum ducebant; qvæ si maxime seqvatur, partes tamen ita fatigatas esse, ut nil periculi brevi tempore metuendum sit. Sed & Electorem speratam sibi prædam perseqvi hautomissurum, unde rebus Hispanicis parum levamenti accedat. Sed patrato bello Pomeranico aliqvid forte dandum, ut ejus auxilio contra Gallos uti possint. Turbæ qvoqve per Siciliam pleraqve absumebant, qvæ alias fœderatis destinata erant. Demum tamen obtentum fuit, ut Ruckius per magistrum officiorum regio curru in aulam adduceretur; & qvanqvam pompa admodum tenuis erat; magnum tamen vulgo habebatur, idem isti honoris, qvod ablegatis, exhiberi. Etsi mox ab Electore literæ veniebant, qvæ ablegati dignationem eidem tribuebant. Ad propositionem latino sermone factam, qvæ simul Hispanica lingva scripto exhibebatur, Rex nil amplius respondebat, qvam *videbo*. Circa idem tempus Joannes Austriacus Madrito propinqvabat confusioni regiminis corrigendæ. Qvo fine Reginam aula amovendam pertendebat, cui plebs omnia mala, qvæ hactenus Hispaniam afflixerint, adscribebat. Hanc mutationem Viennæ eo nomine parum æqvis animis accipiebant, qvod Cæsaris soror autoritate sua evoluta esset. Cæterum publico utilem ducebant, qvod hactenus Hispaniæ res sinistre admodum essent administratæ, nec iis restituendis ullus magis idoneus, qvam Joannes Austriacus, habebatur, nisi qvod aliqvi ejus ambitionem metuerent, ne forte ipse regnum affectaret. Idem Electori studium suum ample offerebat, ac solus hunc *Celsitudinis Electoralis* vocabulo nuncupabat, qvod reliqvi Grandes Hispaniæ ut exprimerent, à suo fastu impetrare non poterant. Cæterum in universum respondebatur: à Rege grandem pecuniæ summam in Belgium trajectam, de qva Elector suam qvoqve portionem nacturus sit: cum tamen ejus pecuniæ maxima pars Cæsari destinata esset. Nec

1676.

20. *Dec.*

Jo. lo. 20. re. [margin note partly illegible]

1676. eo minus agnoscebant, qvam maxime opus esse, ut Daniæ Regi, & Electori subveniatur. Joannes Austriacus culpam in pravam ærarii administrationem conferebat, per qvam publicæ opes plane exhaustæ sint, haut ita raptim reficiendæ. Et eo anno classis Americana viginti octo milliones attulerat, de qva summa ad Regem deductis deducendis non nisi septuaginta uncialium millia redierant. Spem tamen is faciebat, sed incertam. Nec Electorem tanta necessitate urgeri persvadere sibi poterat, qvod is semper de hostibus victoriam reportasset. Demum à Rege id responsi datum; Villæ Hermosæ Marchionem in mandatis habere, ut fœderatos pecunia sublevet, prout cujusqve conditio reqvirat. Sed cum Ruckius efficaciori auxilio opus esse demonstraret; ac uti Belgæ bellum langvide propulsent, reliqvi fœderati, ni pecuniis fulciantur, pacem qvibuscunqve conditionibus amplexuri sint, Joannes Austriacus disserebat: *Genuinas Hispaniæ rationes exigere, ut bellum strenue continuetur, & fœdera observentur. Citra hoc nullam spem tutæ, & honestæ pacis esse. Gallum forte in præsens aliqvid de bello raptis redditurum, ut præsens tempestas declinetur. Sed nil certius esse, qvam eundem brevi, ubi vires recollegerit, denuo in arma erupturum, & qvæ nunc restituerit, cum reliqvis rapturum, ubi adversa pars armis instructa non fuerit. Unde fœderatis utiqve satisfaciendum, inter qvos Hispania Electorem qvam maxime respiciat. Ac si maxime Hispaniam propriæ rationes ad hoc non obstringant, ingrati animi notam contracturi, si is præsentes inter angustias destituatur. Tantum ut modici temporis patientia adhibeatur.* Ultra isthæc verba hoc anno haut procedebatur. Super commercio in America proponere inutile habebatur, qvod in Hispania lex esset, ut nemini nisi nato in Hispania eo proficisci liceat: ut nemo, Hispanica licet stirpe, sed in Belgio aut alibi extra Hispaniam natus, inter milites, aut alios Regis ministros eodem accedere possit. Si mercator aut alius, postqvam de natalibus suis fidem fecisset, propria ob negotia extra Regis ministerium eo se conferre cupiat, veniam sex uncialium millibus redimendam. Post tamen de eo moventi Ruckio Joannes Austriacus dicebat: eam delicatissimam esse materiam, qvæ in hac aula proponi possit. Belgas novissimo bello, qvod Hispani cum Gallis gesserint, tantum petiisse, ut sibi duas naves classi Americanæ adsociare liceret, tam lautis vicissim conditionibus oblatis, ut per eas pro captu istorum temporum Gallia in ejusmodi statum conjici potuerit, ut forte præsenti bello superfederi licuerit. Sed aulam in id consentire non potuisse. Et cum Ruckius exciperet: disparem esse Electoris & Belgarum rationem. Nam isti neqve animum neqve vires esse Hispanis suspicionem injiciendi: ac negotium id ita disponi posse, ut idem Hispanicis subditis plus lucri, qvam damni adferat: Austriacus respondebat, id facile se credere. Sed rationem status Hispanici negotia Americana tam arctis legibus circumscripsisse, ut tantum in utraqve Castilia natis, & qvorum majores triginta per annos ibi habitariot, eo proficisci liceat, exclusis incolis omnium reliqvorum regnorum in peninsula Hispanica sitorum. Ita isthoc commercium plane abnegatum. 1676.

§. 44. Circa Anglum, ut is bona fide medium se gereret, præcipua cura erat, ne per eum Sveci sublevarentur. *Cum Anglo actio.* Oneraverant annona aliqvot naves Rupellis Galli, qvas ad Anglicum litus adpulsas diplomatibus Anglicis velut ad hanc nationem pertinentes instructas Svecicis portubus immittere cupiebant. Qvod cum Elector contra seqvestris officium esse moneret, ac se non libenter velle id necessitatis sibi imponi, ut eas, prout jus gentium permittit, habeat; Rex promittebat, istis navibus diplomata datum haut iri. Svecus qvoqve aliqvot navarchos Anglicos ad faciendas excursiones maritimas autoraverat: qvos ut Rex inhiberet Sverinus impetrabat. Sed ut navigationem ad portus Pomeraniæ suis interdiceret, Rex abnuebat. Jure gentium ei, qvi inter bellantes medium se gerit, permitti in loca ab obsidio vacua annonam convehere. Sed si qvæ Anglicæ naves merces bello vetitas vehant, eas Electori licitum esse accessu prohibere, præsertim cum huic super commerciis nil peculiaris pacti cum Anglia intercedat. Ad qvæ Sverinus reponebat: *si hosti aliter qvam interclusa annona subvectione noceri neqveat, jus naturæ utiqve permittere, ut omnibus modis ea prohibeatur. Ac revera omnia Pomeraniæ loca eminus terra, mariqve obsessa esse. Alias Electorem non repugnare, qvo minus omnes Anglicæ naves, qvæ vetitas merces non vehant, per Oresundam in Sveciam, & Livoniam navigent.* Sed declarabat Rex: *Se Electoris desiderio gratificari non posse, partim qvod civium suorum commercia circumscribere neqveat, præcipue autem, qvia mercatores tali occasione ob lucri cupidinem omnia tentent, insuper habitis interdictis. Sane seipsum proprio cum Belgis bello expertum, sibi armandæ classi necessaria ab hostibus suis pro pecunia* *16. Maji.*

com-

1676. *comparare in proclivi fuisse. Qvod si tamen qvis suorum in leges medii status peccet, eum facta denuntiatione protinus pœnas daturum. Sed nec pro obsessis haberi posse loca, ad qvæ accessus ab hoste non nisi eminus infestentur.* Ac si maxime Regis edicto ea navigatio prohibeatur, id parum ponderis erat habiturum, qvod, ubi id absqve consensu Parlamenti factum sit, ejus transgressor non nisi viginti qvinqve uncialibus multetur. Cum haut eo minus Sverinus id negotium urgeret, causatus per laxiura obsidia viam ad oppugnationem cominus faciendam sterni; qvin sola annonæ exclusione vel munitissima loca expugnari, contra abundante annona etiam acerrimas oppugnationes eludi posse; reponebatur: *Ejusmodi edictum repugnare statui medio, & seqvestris officio. Svecos qvoqve eo fœdus violatum qvesturos. Sed & præter consvetudinem id esse, & à nullo Principe expetitum; ac tali casu qvemlibet fecisse, qvod è sua re visum fuerit, ac subvectionem rerum, qvas hosti subtrahere voluerit, palam vetuisse, abreptis qvi contra fecerint. Si Elector hoc remedio uti velit, mercatoribus id seqvi necessum fore. Sed nec Belgas, nec alios Angliæ fœderatos discrimen inter laxius, & arctius obsidium in dubium revocasse; qvod nec à se aboleri possit.* Alias cum Angli non obscure invidiam adversus Danos ostenderent, postqvam hi classem Svecicam fugassent, & Gotlandiam insulam occupassent; Electoris contra successus sat æqvo animo adspiciebant; qvin mirabantur, à Svecis Pomeraniam non pro derelicta haberi, ut Dano eo validius resistere possint. Idem Rex Sverino satisfactionem Electoris commendanti, & ut Sveci solo Germanico dimoveantur, responderat: de alterius terris disponere penes se non esse. Sed innuebat, eam rem ab Electoris progressibus pendere. Huic qvod talia affectet, vitio dari non posse. Sed ad id aliqvid conferre sibi seqvestri fas haut esse, cujus sit partibus conciliandis operam dare, non alteri sua jura abjudicare. Cum qvoqve Sverinus jussu Electoris etiam de renovando fœdere moveret, Rex declarabat: Qvia compertum sit, id utriqve parti parum utilitatis attulisse, vix adparere, num in posterum inde qvid sperari possit. Si tamen Elector pressius mentem suam exposuerit, se pro re nata qvid sibi videatur expositurum. Eo minus autem mirum erat, ab Anglo circa inhibendam suorum navigationem nil impetrari potuisse, cum ne Cæsar qvidem serio prohiberet, qvo minus Hamburgenses, ac Lubecenses Sveeis, Gallisqve, qva lucri spes affulgebat, subservirent; utut demonstraretur, iniqvum esse, horum lucrum cessans utilitati totius Imperii præponderare; cum omnes Ordines belli mala sentiant, & haut eo minus sua ad Remp. conferre necessum habeant. Sed ad hæc ea unica ratio occinebatur; Qvamdiu Angli, & Belgæ commercia exerceant, eadem Hanseaticis interdici non posse. Nam eo nil aliud effici, qvam ut facultas augendi rem hisce civitatibus adimatur, & in exteros avertatur; unde istas fortunis everti, & ad toleranda Reip. onera inhabiles reddi. Igitur nullum aliud remedium erat, qvam ut naves istorum interciperentur, insuper habitis qverelis, ob qvas Cæsar bellum indicturus non erat. Nec plus proficiebat Elector, cum pecunias ab Hamburgensibus Stetinum trajici qvereretur, cum alias præsidio inopia pereundum esset. Nam has qverelas facile missi ab Hamburgensibus retundebant, turgidas auro crumenas Viennam adferentes. Eqvidem svadebat Daniæ Rex, ut coërcendæ Lubecensium ad hostes navigationi Travemunda interciperetur. Nam si ipse id faciat, Cellensem velut Circuli præfectum id ingentis offensæ loco accepturum, ac magnos tumultus moturum. Qvod ab Electore patratum mollius accipiendum sit. Sed nec Electori placuit, ejus facti invidiam in se suscipere.

§. 45. Inter istas difficultates Electoris arma haut eo minus hoc anno prospere succedebant. Eqvidem initio anni Sveci assumto qvidqvid fere copiarum per Pomeraniam restabat, & qvantum præsidiis oppidorum detrahere licebat, juncto qvoqve præsidiario milite Wismaria dimisso, Wolgastum hiberna tempestate recuperare instituerant; id qvod exseqvendum Cunrado Mardefeldio commissum est. Is primo in Usedomum insulam trajecit, ibiqve castellum ad ostium Svinæ fluminis situm, Brandenburgico milite instructum, post novem dierum oppugnationem deditione cepit. Inde ad obsidendum Wolgastum versus, triginta sex machinis, qvatuor mortariis per sex septimanas magnam munitionum partem dejecit, ut obsessis non amplius suarum machinarum usus esset, omnisqve defensio ad lacertos rediret. Qvamdiu aqvæ apertæ erant, obsessores sæpe pontonibus, & cymbis ad munitiones accedere tentabant: aliqvando & duos pontes fossæ immiserant, sed qvos obsessi non sine hostium damno disjecerunt. Demum cum acri frigore omnes circum aqvæ ita firma glacie constitissent, ut explicatis cohortibus ad arcem accedi posset, assultus magno

Sveci Wolgastum frustra oppugnant.

1676. 5. Jan. magno impetu datus, hora post meridiem prima, centum amplius scalis vallo adplicitis, sed cujus adscensum difficillimum glacies reddebat, qva id totum superfusis aqvis obductum erat: & Hallardus tribunus præsidii præfectus cum suis ita strenue resistebat, ut brevi tempore glacies, & fossæ crepido mortuis sterneretur; ac ni hostis receptui signum dedisset, pauci ex assultantibus superfuturi erant. Ita isti oppugnationem omisere, qvadringentis amplius desideratis; plures sauciati fuerant. In crepidine fossæ obsessi adhuc centurionem cum triginta gregariis intereceperunt. Hosti ut mortuos auferret ea lege permissum, ut obsessis integrum esset nullo impediente scalas vallo admotas, aut in glacie jacentes intra arcem pertrahere, ac mortuis vestes detrahere. Eo assultu apud Suecos cecidit tribunus Thuro Oxenstierna, Thuronis F. qvatuor centuriones, inter qvos Mardefeldii filius, ac plures præfecti, qvorum multi ipso in vallo sarissis confossi sunt. Qvi sub Suecis præsidio præfectus fuerat Blixius in vallo qvatuor vulnera accepit. Obsessi magna vi lapidum, qvos obsessores è machinis in arcem conjecerant, subeuntes obruebant. Extra eum assultum hostes hoc obsidio præfectum vigilum, optionem, & signiferum multis cum gregariis amiserant. Ea clade fracti obsessores machinas subducebant. Mox tamen Mardefeldius, cum paululum interqvievisset, denuo fortunam tentare constituit, ac jam jaciendis globis, & saxis arcem premere cœpit. Igitur huic liberandæ jussu Electoris Bogislaus Sverinus ex Ulteriore Pomerania Usedomum invadit, ubi Wangelinus cum octingentis dimachis consistebat. Is cum recta via trans Svinam penetrare non posset, facto circuitu per lacum dulcem glacie constrictum incedens in Usedomio apud vicum, cui *Caminchen* vocabulum, pedem figit. Sed hostis, qvi mature è modica caterva à nostris pulsata de eorum adventu monitus fuerat, propere Wolgastum versus se recepit. Et qvia idem per tenebras trans glaciem Lassanum se receperat, præcursores non nisi catervam centum capitum asseqvi potuerunt, qvam per unum milliare in glacie perseqventes viginti qvinqve ex iis occiderunt, viginti novem ceperunt. Unde Sverinus Wolgastum recenti milite, & omnibus necessariis instruxit. Ex altera parte adhuc manus Svecorum consistebat, qvadrantem milliaris ab arce accessum eo loco intercludens; in qvam noctu aliqvot centurias immittere Sverinus parabat; sed qvæ animadversa re mature Grypsvvaldam se subduxerat. Eodem tempore ex altera parte Dœrflingius contractis è Meclenburgica, & Prignicia eqvitibus, ac qvibusdam Cæsareis, & Danicis turmis sub Metternichio, & Arensdorfio per Tribsesam, & Damgardam ingruens, in Mardefeldium non procul Wolgasto metantem ita acriter impingitur, ut is magna cum confusione Stralsundam se recipere cogeretur, non paucis desideratis, dum nostri recedentem semper assultant. Circa idem tempus Joannes Adamus Schœningius tribunus assumtis copiis, qvæ Prenzloviæ, & Pasevvalci hibernabant, Uckermundam assultu expugnat, cæso præfecto, & magna præsidii parte, reliqvis captis. Inde disjectis portis, oppidoqve direpto non sine præda in hospitia sua revertit.

Hallard.

17. Jan.

1676. 12. Jan.

§. 46. Ast expeditioni, qvam æstate Elector ipse in Pomeraniam suscipiebat, haut parum facilitatis adferebat, qvod classis Svecica non sine clade per Danos ducibus Nicolao Julo, & Cornelio Trompio intra portus suos compulsa fuerat; qvo ipso impediebatur, ne qvid copiarum, aut paratus bellici Pomeraniæ immitti posset. Ex eo prælio maritimi excursores Electoris Svecicam navem bellicam viginti duabus machinis armatam, & alteram incendiariam cum multis minoris formæ navigiis interceptas in portum Colbergensem pertraxerunt. Observatum ea pugna, Belgas, ac Danos ter eodem temporis spatio, qvo Sveci semel, machinas displosisse; ex qvo adparebat, qvanto major usus rei maritimæ istorum sociis navalibus esset, qvam Svecicis, qvi magnam partem ab opere rustico recentes in classem compacti erant. Inter alias duæ prætoriæ Svecorum naves eo prælio perierunt, qvarum maxima, cui parem antea Svecia non viderat, dum angusto nimis gyro, patentibus infimi ordinis machinarum portis, incumbente valido plenis velis vento in latus impulsa repente undis absorbetur cum mille vectoribus, ipsoqve classis præfecto Laurentio Creutzio, qvatuordecim tantum hominibus ex eo numero servatis. Altera, cui Ugla proxima dignatione præerat, postqvam adversus complures hostium naves acerrime pugnasset, dum deditionem facere numero obruta parat, ab admota incendiaria nave conflagravit. Sub idem tempus navigium Svecicum sedecim machinis, octoginta viris armatum sub Jasmundo Rugiæ promontorio à nostris interceptum, & Colbergam abductum est. Inter captos etiam Wangelinus erat, qvi eodem die ante annum Ratenaviæ oppressus fuerat; qvi tamen, qvod

Electoris in Pomeraniam expeditio

15. Jun. Wangelinus denuo capitur.

1676. qvod literarum secum habebat, in mare projecerat. Is Bogislao Sverino, qvi copias Pomeranicas curabat, exposuit; *Sibi à Rege injunctum Electoris animum explorare, an non in pacem inclinet, ac seorsim cum Rege transigere velit. Nam Sveciæ pace opus esse, qvam aliqva jactura redimendam satis perspiciat; & qvi primus cum ista transegerit, penes eum belli hujus fructum fore. Electorem amico modo obtinere posse, qvod per arma qværat. Tum multis asseverabat, Regem hoc bello plane præter mentem suam fuisse implicitum. Eum ab aliis inductum credidisse hospitia per Marchiam cum Electoris consensu sumta.* Addebat, si à se proposita ab Electore repudientur, apud Danum eadem tentanda. Sed optare, ut Elector tam præclaram occasionem occupare velit. Si Electori ipsum audire placeat, se ad eum venturum. Alias sibi propositum fuisse abdicata ad tempus militia circa pacem operam navare. Ast Electori ejusmodi tractandi modus juri gentium, & fidei fœderatis datæ adversus hautqvidqvam arridebat; ac satis adparebat id agi, ut ipse fœderatis disjungeretur, ac Sveci in Germania hærerent. Ac circa idem tempus Gallus Electori clam Stetinum, liberam Oderæ navigationem, & alia loca in Pomerania obtulerat, si desertis fœderatis seorsim transigere vellet. Qvæ itidem ab Electore velut intuta, atqve inhonesta rejecta sunt. Et qvia Wangelinus legationis suæ fidem facere non poterat, pro captivo habitus, ac Peizam in custodiam missus est, ne occasio ipsi foret noxia literarum commercia alendi. Simul Elector ab isto proposita omnibus fœderatis communicabat, de sua constantia in partes testatus, qvam nullum privatum emolumentum labefacturum sit, gemina ab istis sibi pollicitus. Iste Wangelinus ut libertati redderetur Angliæ Rex seqventi anno per literas intercedebat. Qvem & post Elector accepta fide certis sub conditionibus dimittebat; sed qvi nec his conditionibus satisfaciebat, nec in captivitatem redibat. Unde si tertia vice captus fuisset, laqveo pœnas dedisset; præsertim cum contra avocatoria Cæsaris edicta Svecicam militiam continuaret. Eam ob emansionem is biennio post ad judicium militare citatus est, velut qvi fidem militaribus viris sacrosanctam infregisset, & cum militia se abstenturum promisisset, haut eo secius expeditioni in Borussiam interfuisset. Ac ut judicium eo incorruptius haberetur, à Cæsare, Saxone, & Cellensi duces rogabantur, qvi istius assessores forent, præside Kniggio Cæsareo duce. Gemina cum Wangelino apud Cæsarem post ipsum innuabat Adolfus Joannes Palatinus, Regis Sveciæ patruus, qvi sub finem anni improviso Lincium, ubi tunc Cæsar agebat, accessit. Ei Cæsar demonstrari jubebat; merito de adventu suo in antecessum significare debuisse, qvod à Sveco hoste declarato veniat, cui tam propinqvo sangvine junctus sit. Sed qvi excusabat; se super adventu suo scripsisse, sed qvia responsum non acceperit, ipsum accedere ausum. Alias nil sibi cum Svecico bello esse; ac venire, prout fidum Imperii Principem decet, ad devotum Cæsari animum demonstrandum. Is dein Comiti Pœttingio, qvem Cæsar ad eum miserat, significabat; Regem Sveciæ in hoc bellum incidisse, ut ipse ignoret, qva ratione id factum sit. Eum prodivem esse ad pacem cum Cæsare, & Imperio colendam, si pari animo ipsi respondeatur; & plura in eum sensum. Sed Cæsar eum audire nolebat declinandæ fœderatorum suspicioni. Et qvia ostendebat, sibi qvosdam processus esse apud Judicium Aulicum, Cæsar uti iis prospiceret Neustadium eundem abire permisit ad alloqvium haut admissum. Ostenderat is literas à Rege Sveciæ ad se scriptas, qvibus jubebatur Germaniæ Principibus, qvos accessurus sit, testari; qvantopere sibi displiceat, qvod cum Imperio præter opinionem in præsens dissidium inciderit, cujus culpa penes se non sit; ac paratum se amicitiæ cum isto instaurandæ. Sed Elector Cæsari de eo communicanti respondebat: cum isto nil solidi de pace agi posse, ac eas literas laxis nimium verbis conceptas. Unde omnia ad cœptos jam tractatus Neomagum remittenda. Idem Adolfus Joannes Palatinus seqventi anno, cum Ratisponam accessisset oblatam à Godofredo Jena visitationem summa cum humanitate admittebat; ac inter sermocinandum multis testabatur; se in nullam partem eorum, qvæ à Svecis hactenus acta sint, venisse; & qvanqvam in Svecia ab omnibus consiliis exclusus fuerit, qvavis occasione Regi, ac Senatoribus dissvasisse, ne cum Electore pacem abrumpant velut Principe consangvineo, fœderato, vicino, ac rerum gerendarum peritissimo. Præsertim cum consilia in Svecia admodum confusa, nec adparatus tanto negotio exseqvendo in promtu sit. Qvin & Regem melius facturum, si pace facta Germanicis provinciis decedat, qvæ nulli usui Sveciæ sint, qvam ut hæc bella moveat, aut alienis se turbis præter necessitatem immisceat, uti nunc factum sit; è qvibus plus damni qvam emolumenti regno proveniat. Regi bo-

1676. num esse animum, & ob juventam excusandum, ac à Senatoribus seductum; qvi enormem sibi potentiam arrogarint. A qvibus & ipse indignis modis habitus sit, everso Regis Caroli Gustavi testamento, qvo ipse supremus militiæ dux constitutus fuerit. Sed eos causatos, Regi cum id conderetur, non amplius mentem constitisse; eum tamen Petrus Brahæus eo facto interfuerit, idqve probarit. Se ab omnibus muneribus publicis exclusum tanqvam extraneum, contra leges regni, & receptum morem, cum mater sua Regis filia, & ipse in Svecia natus fuerit. Qvin, ab cognatis suis, & præcipue Gardio Cancellario affine valde premi, qvi judicent, suam potentiam ipso oppresso non parum stabilitum, atqve auctum iri. Eosdem qvoqve, utut Svecia sine controversia hæreditarium Regnum sit, ipsum sangvine regio oriundum præter jus, & æqvum à successione exclusisse; ac qvosdam id agitare, ut post præsentem Regem defunctum abolito regio imperio contra fundamentales Sveciæ leges Respublica introducatur.

Elector in Pomeraniam irrumpit. §. 47. Cæterum qvanqvam summa belli in eo verti videretur, ut Stetinum expugnaretur: tamen bellorum periti svadebant, eam urbem non primo loco invadendam, cui adhuc à Svecis suppetiæ immitti qveant. Sed prius Anclamum, & Demminum expugnandum, tum insulas Wollinum, & Usedomum obtinendas. Ita omni aditu intercluso urbem fame urgente ultro manus daturam. Nam si maxime per navigia accessus intercludi tentetur, id à vento, ac incerto exitu navalis prælii pendere. Ante omnia autem Wolgasto subveniendum erat, qvod Sveci infestis circum aditibus omni parte clauserant. Sed qvia Sveci in Usedomo insula validis munitionibus se firmaverant, ut Suina vi perrumpi non posset; necessum erat altero latere per Tribsesam in Pomeraniam penetrare. Eum aditum Otto Wilhelmus Kœnigsmarckius, cui ruentis Pomeraniæ cura commissa fuerat, valida cum manu custodiebat, excitato juxta castello Electorem accessu prohibiturus. Sed in eum magna vis machinarum detonabat, simul nostri tanto impetu ingruebant, ut is desertis angustiis, & castello raptim se Stralsundam recipere cogeretur. Ita Elector eum aditum milite suo insidebat, castellumqve à Svecis excitatum destruebat, tum pontes & aggeres ab his corruptos reparabat. Inde assumto eqvitatu, & bis mille peditibus, ac machinis qvibusdam præter Grypsvvaldam Wolgastum versus tendebat; ubi Kœnigsmarckius cum bis mille eqvitibus, qvadringentis dimachis in stativa nostra irrumpere conabatur. Sed cum nulla parte accessus pateret, re infecta recessit. Interim dum Sveciæ copiæ omisso Wolgasto in Electorem vertuntur, Sverinus ex Ulteriore Pomerania in Usedomum insulam erumpens castellum ad Svinæ ostium iterum expugnabat, ac Wolgasto de necessariis affatim prospiciebat. Supererat adhuc Svecis in Usedomo castellum ostio Penæ fluminis exadversum positum. Id ex insula invadere Sverinum Elector jubet, ipse è continenti id impugnaturus. Per noctem absolutis suggestibus seqventi luce ex utraqve parte ita castellum verberatur, ut post dejecta pleraqve munimenta, & occisis qvinqvaginta amplius præsidiariis subtribunus Bremerus, qvi castello præerat, sub vesperam deditionem facere cogeretur. Centum qvadraginta Sveci milites Stralsundam dimissi: Germani & omne instrumentum bellicum apud victorem manebant. Inde contracto toto exercitu, qvem à Cæsare submissæ auxiliares copiæ augebant, Elector Anclamo obsidium circumponere instituit, oppido operibus munitissimo, sed qvod latæ circum paludes magis adhuc firmabant; per qvod alias Stetino subveniri poterat. Tegendis adversus Svecorum irruptiones obsessoribus ex utraqve parte circumvallationis linea ducitur; qvæ dum perficitur, Kœnigsmarckius continuis assultibus nostros fatigare, remotissimas stationes impetere, pabulatores intercipere, opera impedire, ut æstate extracta pluvium post cœlum obsidio desistere subigeret. Ei repellendo Elector Fridericum Landgravium Hasso-Homburgensem cum valida eqvitum, ac dimacharum manu, simul qvatuor machinis mittit; qvi per tenebras ducentos eqvites præcurrere jubet, ipse summo mane cum reliqvis secutus. Kœnigsmarckius in primum agmen statim impetum dabat, sed ingruente tota cum manu Landgravio repulsus omnes dimachas, qvi ad pedes descenderant desiderabat captos, aut cæsos: è reliqvis in receptu qvoqve centum qvinqvaginta occisi. Cum aliqvot per dies continuata verberatione apud portam Stolpensem non modica valli ruina facta esset, Elector tempori lucrando per selectos assultum dari jussit. Qvi magno impetu ruentes asperrima globorum grandine excipiebantur, qvo omnes, qvi malis punicis jaciendis præcedebant, anteqvam fossam attingerent, cadebant. Sed cum fossa ita profunda inveniretur, ut fasciculis ligno-

1676. 30. Jun.

1. Jul.

30. Jul.

Anclami obsidium.

gno-

1676.

gnorum repleri non posset, satis habebatur in crepidine stationem munivisse, haut paucis nostrorum interim cadentibus. Eodem tempore Cæsarei partem exteriorum munitionum occupabant, ac jam de alio assultu tentando deliberabatur; cum præ-

18. Aug. Sanitz.

fectus oppidi Sanitzius summus vigiliarum præfectus præter opinionem inducias, & facultatem paciscendi petit, duos obsides se daturum offerens, si duo alii pari conditione in oppidum mittantur. Idem tamen non expectatis obsidibus, nec qvæsito, aut impetrato tuti accessus diplomate tribu-

Heidebeck.

num Heidebecium, & subtribunum Mullerum emittit, nullo mandato super deditionis legibus agendi, sed qvi tantum à se conceptas conditiones plane intolerabiles afferrent, qvasi is leges Electori præscribere vellet. Unde missi, qvi ultro nulla cautione venerant, tantisper in custodiam dabantur, qvoad deditio perfecta foret. Simul alia pacti formula præfecto traditur, optione data, eam acceptare, an extrema expectare mallet. Ita is oblatas conditio-

19. Aug.

nes acceptans seqventi die oppido excessit, relictis præfectis, & militibus Germanicæ nationis, ac tradito castello, cui à trajecto Anclamensi vocabulum est, (etsi ejus traditioni à Kœnigsmarckio paulisper contradictum fuit.) Reliqvi Colbergam deducti inde in Sveciam transportabantur. Elector

20. Aug.

oppidum ingressus post grates Deo actas oppidanos in sua verba adegit. Porro id præsidium in Sveciam dimitti Daniæ Regi parum placebat, qvod adversus id sibi denuo in Scania pugnandum foret. Itaqve Electori significabat, cum ipse istis militibus tutum transitum non promiserit, eos se in mari intercepturum. Sed Elector negabat se in id consentire posse, velut legibus deditionis, ac datæ fidei repugnans, ac atro calculo à moratioribus gentibus notandum. Igitur Rex classi suæ injungeret, ut istis præsidiariis liberum trajectum in Sveciam concedat, ac potius eorum itineri qvantum detur faveat. Atqve eodem se modo cum præsidio Landscronensi, qvod Rex in Livoniam trajecerit, fecisse, & deinceps qvoqve facturum esse, utut Borussiæ periculosum sit ei provinciæ multum militum immitti. In eundem sensum Elector ad Trompium scribebat, ut eos libere transire pateretur. Contra censebat Rex; *Ni Svecicus præfectus in pacto deditionis expresse stipulatus fuerit, ut sibi à fœderatis diploma tuti itineris curetur, eum tuto trajectu frui non debere; sed integrum fore fœderatis, apud qvos ejusmodi diploma reqvisitum non fuerit, sistere ac in captivitatem redigere, salva fide ejus, qvi cum eo super deditione pactus est. Indicio esse, qvod legatis ad pacem ab omnibus, & singulis fœderatis diplomata dari necessum sit. Nec Electori abs qvopiam vitio verti potuisse, si is præsidium Landscronense in mari intercepisset, qvod is præfectus sibi fœderatorum diploma stipulari oblitus esset; nec fœderatos hoc casu Svecici præfecti imprudentiam supplere teneri, qvos & res inter alios acta haut qvidqvam obliget. Ast si præfectus hostilis bene circumspecte agat, ac fœderatus, qvi cum eo paciscitur, fidem det, se ab altero fœderato securitatem ipsi præstiturum, id huic ubi idem reqvirit, commode negari non posse.* De cætero judicabat, satius fore Svecica præsidia Stralsundæ immitti, ut civium animi onere ægrescant, ac ipsa multitudo eo citius famem sibi faciat.

Demminum expugnatur.

§. 48. Anclamo expugnato Elector partem exercitus sui sub Augusto Holsatiæ Duce ad obsidendum Demminum misit, cui Cæsareæ, Luneburgicæ, & Monasterienses copiæ auxiliares sese adjungebant. Ipse cum reliqvis Oderam versus progrediebatur, ac ad Lœckenitzam arcem, qvam Sveci adhuc insidebant, accedebat. Cujus præfectus, cum machinas in suggestibus disponi videret, haut expectata verberatione deditionem fecit, cum indigenis Colberga in Sveciam trajectus: Germanicus miles, & machinæ penes Electorem manse e. Accessu Electoris, & qvia Bogislaus Sverinus cum Electoralibus navigiis haut procul Dammo oppido se ostendebat, Sveci, qvi id oppidum insidebant, terrore correpti, velut iste accessum ad Stetinum interclusum venisset, raptim abductis machinis, combustisqve palorum ordinibus, & qvantum tempus ferebat, prorutis munitionibus trepidi Stetinum se conferunt; nongenti pedites, sexaginta eqvites; qvorum tergo Sverinus Hillium tribunum immit-

Hille.

tebat, ipse è lacu machinis incedentium latus infestabat. Inde immissus deserto oppido miles destructa opera reparabat. Ast Demmini oppugnatio majoris operæ erat; ubi initio castellum apud trajectum fluminis expugnabatur, centurione, & signifero cum viginti qvinqve gregariis captis. Inde munitiones oppidi verberatæ, ac injectis ignibus pars oppidi cum æde sacra, qvæ pulcerrima, & maxima totius Pomeraniæ habebatur, in cineres subsedit. Sed præfe-

von der Noth.

ctus oppidi Nothius tribunus haut eo minus acriter resistere, donec importunis precibus instantes oppidani, & ingruens fames ob annonam incendio corruptam deditionem facere subegisset. Præsidiariis eædem

30. Sept.

1676. leges qvæ Anclamensibus indultæ, nisi qvod indigena miles in Dani gratiam Stralsundam dimitteretur. Oppido septingenti milites excessere: in qvo qvadraginta machinæ repertæ. Post expugnatum Demminum Elector Stetinum invadere ardebat; sed qvia Luneburgicæ, & Monasterienses copiæ tardius accesserant, & frigus jam ingrueret; tam validi loci obsidium vergente in hiemem anno suscipi rationis haut erat. Unde satis habebatur, qvamdiu per inclementiam cœli licebat, oppidum arctius includere, & excitatis reductibus aliqvot globos ignivomos terrendis civibus immittere. Cum præsidiariis subinde erumpentibus velitatum exiguo utrinqve damno. Inde omnes aditus ad urbem intersepti; justa oppugnatio in futurum annum dilata; ac jam gelu sævire incipiente exercitus in hiberna deductus est.

6. Nov.

Circa hiberna difficultates.

§. 49. Ast Electori, qvantumvis confecta feliciter expeditione ingentem solicitudinem hiberna exercitus injiciebant; qvem neqve propriæ ditiones alere poterant, & Cæsar circa ea difficilem se admodum exhibebat, utut Crocovio ingerente; ipsius Cæsaris, ac omnium fœderatorum qvam maxime interesse, Electoris exercitum ita firmari, ut prompte patrato bello Svecico tota vis in Gallum verti qveat. Ac cumprimis meritum de Cæsare Electorem, ut sui ante omnes ratio habeatur, Cæsaris ditionibus ab invasione Svecorum liberatis, qvorum terror jam Bohemiam, & Silesiam non mediocriter afflaverat, anteqvam istehos prælio profligasset. Ac qvi proxima hieme nonnihil contulerant Saxonici Duces jam omnia abnuebant, inita cum Cæsare conventione super millibus aliqvot militum conducendis, imperio Cæsaris plane subdendis ea duntaxat conditione, ut ab alienarum copiarum hospitiis immunes maneant. Qvi modus pactorum aulæ Viennensi admodum arridebat, jactanti; ad hanc demum formam cum Ordinibus suis pacisci è Cæsaris dignitate esse. Nam per prioris generis fœdera eminentiam Cæsaream plane consumi; cum nemo non fœderatorum plus sibi autoritatis arrogare, qvam Cæsari concedere velit; sic ut hac conditione bellum ab hoc continuari neqveat. Ac deinceps satius fore res Imperii ruentes per otium spectare, qvam bellum suscipere, ad qvod ejusmodi fœderibus opus sit. In eo hactenus errorem admissum, ac operam datum iri, ne altera vice ad eundem lapidem impingatur. Sed & cum Cellensis, ac Monasteriensis multa sibi hospitia deposcerent, futuro anno cum viginti qvatuor millibus rem adversus Gallos se gesturos polliciti: Cæsar negabat ea à se dari posse; & aliorum qvoqve fœderatorum curam habendam. Tantummodo numerum per fœdus definitum repræsentarent, nec Ordinibus, aut fœderatis molesti essent. Cum horum legati regererent; se hoc modo bellum continuare non posse, ac de pace cogitandum sibi fore; respondebatur; Cæsari æqve facilem viam ad pacem, qvam ipsis; nec esse qvod sibi persvadeant, se hoc bello parta absqve reliqvis fœderatis tuituros. Sane Cæsari istorum acta valde displicebant, qvod semper peculiaria consilia agitarent, ac nulla fœderatorum ratione habita privatum emolumentum aucuparentur. Ac suspicio erat, eos utriqve parti sese venditare, & utcunqve res cadat, de Brema & Ferda retinenda agitare, si maxime reliqvis fœderatis inanibus bello excedendum sit. Qvæ diffidentia gliscebat, qvod ad conventum Bremensem, qvem Cæsar jam valde urgebat, Monasteriensis neminem mitteret, Cellensis autem negaret, absqve eo agere qvid sibi integrum esse, non sine gravi fœderatorum contumelia; cum contra Dani, & Electoris æqvanimitas eo in negotio valde probaretur.

Missio ad Cæsarem. 18. Nov.

§. 50. Ut igitur Elector hoc in negotio Cæsarem acrius urgeret, Franciscum Meinderstium ad ipsum mittebat, post repetitam gratulationem de novo connubio expositurum; *Ut præter spem, nec sine dolore perceperit responsum a Cæsareis ministris Crocovio super hibernis datum: ac uti alii fœderati tam commodis hospitiis fruantur, si cum suis comparentur, qvæ ipse iisdem non invideat, haut tamen unqvam credidisse, sibi tam jejune prospectum iri. Cæsari cognitum esse, qvo studio, qva fide, & cura ipse ab initio causam publicam amplexus sit, ac nulli rei, qvæ penes se fuerit, pepercerit, non vitæ, & corpori, non labori, non periculo. Contra neminem hoc bello plus tolerasse: omnes suas ditiones in Germania sitas theatrum bello præbuisse. Qvæ mala neminem fœderatorum tetigerint, qvi non nisi proprium militem in terris suis habuerint. Unde onus belli gravius indies sibi incumbere, ac non solum hac æstate suo exercitui annonam etiam in hostico è sua ditione propriis sumtibus fuisse parandam, sed & à se solo alenda præsidia oppidorum hosti ereptorum, una cum copiis, qvas ad circumsidendum Stetinum relinqvere necessum fuerit; qvæ expensæ menstrua centena uncialium millia superent. Nec minoris constare sustentationem statorum præsidiorum & reliqvi exercitus. Eqvidem non*

 non esse sibi in animo suis provinciis parcere, quæ plus oneris, quam ulla tota Germania tolerent. Et ferendo se non amplius parem esse. De prona Cæsaris voluntate se haut dubitare, ac petere, ut sibi non minus, quam aliis super idoneis hospitiis prospiciatur. Hoc unico remedio firmari se posse, ut in partibus persistere, ac utilem Cæsari, patriæqve operam navare, simul honestam, bonamqve pacem una cum aliis promovere qveat. Ea si spes fallat, summo id sibi dolori fore; sed extrema se necessitate ad alia consilia capessenda compulsum iri. Nam Cæsari nil profuturam, si ditionibus in solitudinem redactis ipse patriæ inutilis reddatur. Contra subsidia, quæ Cæsar sive extra propriam impensam præstet, pro tum utriqve securitatem præstare; cum notum sit, quæ consilia Sveci circa Silesiam agitarint, quæ ut abortirent, se solum effecisse. Spem quoqve esse futuro se mense Aprili in expeditionem progressurum, si Cæsar circa hospitia gratificetur, ut Svecis Pomerania pulsis in Hungaria, aut adversus Gallum operam navare possit. In congressu cum Cæsareis ministris Meinderlius latius deducere jubebatur, uti Electore Cæsareo decreto intellexerit, huic aulæ non magis conditionem suarum ditionum, qvam Pomeraniæ Svecicæ cognitam esse, ad qvas maximam partem sui exercitus rejecerit. Clivicas, & Westphalicas provincias ab initio belli maximas calamitates pertulisse, nec in hunc diem liberatas, immensis summis à Gallo emunctas. Marchiam, & Pomeraniam freqventibus copiarum hinc inde itineribus, inde septimestri Svecorum inundatione, propriiqve exercitus onere penitus exhaustas. Ob tenuia præterito anno hiberna sibi magnum æs alienum contrahendum fuisse, oppigneratis optimis reditibus. In Pomerania Svecica ipsum per hostem omnia evastata. Exercitum suum, qvi qvadraginta legionibus constet, in menstruam sustentationem, eamqve sat sobriam reqvirere CC M uncialium, ad qvam summam ipse LXX M se collaturum obtulerit. Præter hæc à suis provinciis præsidia qvoqve alenda, & alia onera sustinenda. Unde falso jactari, suas ditiones immunes agere, ac onus in alios devolvi. Sane in sui gratiam Svecis bellum indictum, ac universis Ordinibus injunctum, ut, qvo sibi satisfiat, operam navent. Qvanqvam autem hactenus suæ res adversus hostes non paulo potiores fuerint; omnia tamen inania fore, ni negotio suprema manus imponatur, ac impatiens qvietis vicinus, sibi ac Cæsari qvam maxime metuendus, à latere dimoveatur. Unde spem esse Cæsari conservationem ipsius exercitus præ aliis cordi fore, nec ad alia consilia Reip. noxia se compulsum iri. Hospitia sibi assignata ne sextam qvidem partem onerum conficere, qvæ sibi toleranda sint. Inferiores Hassos militem ad obsidium Philipsburgi missum excusare, nec ultro qvid dare velle, ac sororem vi cogere sibi haut decorum. Qvæ ab Hamburgensibus expectanda sint, ad transactionem delegatorum Cæsareorum restringi. Ejus urbis territorium aliis assignatum. Lauenburgicam exiguam esse ditionem, & plane exesam, in qva & Cobii legiones adhuc hæreant. Hadelensi tractui Monasterienses incumbere. Magdeburgicam præsidii sui sustentatione, & aliis oneribus premi. Anhaltinæ ditionis Hanoveranum tres qvartas partes tenere. Gustroviensem provinciam vix pabuli qvid, & annonæ Pomeranicis præsidiis conferre posse. Essenam, Werdam, Limburgum, Tremoniam, Essenam, Hervordiam exigui momenti esse, ac partim suis jam tributis obnoxias, partim a Monasteriensibus exhaustas. Superiore anno se hospitiis per qvatuor duntaxat menses usum, cum alii per semestre, & amplius iis gavisi sint. Saxonum terras per Cæsareos jam delibatas. Sed nunqvam jejunius qvam nunc sibi prospectum. Qvod si Cæsarei objiciant, omnia alia in Imperio loca jam cæteris fœderatis, aut exercitui Cæsareo destinata, reponeret: Cæsareas provincias florenti statu agere; extra Brisgoviam nulli hostem conspectum. Insuper Cæsaris exercitui tributa præbere totum Circulum Svevicum cum multis partibus Bavarici, Superioris & Inferioris Rhenani, & Westphalici, qvæ abunde illi sufficere qveant. Unde commode sibi Franconicum Circulum concedi posse, uti ante biennium factum, aut saltem Marchiones, cum Coburgica, Hennebergica, & Fuldensi ditione, simul Ruthenum, & Schœnburgium, fratres Saxonis, & reliqvos Saxonicos Duces, uti superiore hieme. Eqvidem suo loco relinqvi, qvid Cæsari cum Saxonicis Ducibus circa exhibendas aliqvot legiones convenerit; ac lætum sibi bonas partes accessione tam insignis domus firmari. Sed Cæsari cogitandum, ob ejusmodi novos delectus instante jam hieme neminem hospitiis debere eximi, qvæ ipse tot laboribus meritus sit, ac sine qvibus exercitum sustentare neqveat. Cæsari magis consuli suppleto ipsius exercitu, qvam novis hisce delectibus. Saltem executionem ejus pacti hac hieme in suspenso relinqvendam, ac sua hospitia circumcidantur. Qvid officiorum Saxo hucusqve Cæsari præstiterit, se extenuare nolle,

1676\. nolle, aut debitam ei gloriam imminuere. Id tamen eundem pro ratione opulentarum provinciarum sine molestia civium facere potuisse. Unde non esse, qvare modicum subsidium à fratribus conferendum gravetur; ac si Cæsar autoritatem suam interponat, eum necessitatibus patriæ haut defuturum. Ea omnia si nihil proficiant, diceret, qvod & Elector literis ad Cæsarem datis declararat; necessitatem sibi imperaturam alia consilia arripere, sicuti ante triennium morosa subsidiorum solutio se ad pacem cum Gallo compulerit. Interim Elector Gœrtzkium cum aliqvot legionibus Franconiam versus miserat, qvod facilius hospitia sibi relictum iri crederet, qvæ jam occupasset. Sed Cassellana transitum concedere abnuebat oppositis copiis. In Fuldensi agro provinciales arma ceperant. Gothani, & Isenacenses minabantur, si adversus Cæsaream sponsionem ab iis ditionibus qvid exigendum sit, pacem adversus Cæsarem abruptam visum iri. Moguntinus qvoqve in Eichsfeldia, ubi legiones consistebant, vim excitatis agrestibus intentabat. Qvæ omnia Meindersius Cæsari exponere, promtumqve responsum petere jubebatur. Si ambiguis sermonibus tempus extrahatur, discederet, protestatione interposita; Electorem extra culpam fore eorum, ad qvæ amplectenda necessitas ipsum subactura sit.

Alia mandata. §. 51. Præter ista Meindersius in mandatis habebat Cæsarem rogare, ut legati ipsius Neomagi cum Electoralibus bona fide communicent, & hujus emolumentis velificentur. Super Rugia se cum Dano transegisse, uti Cæsari, atqve Imperio id gratum, atqve proficuum fore confidat. Si Stralsundam classi civitatum Imperialium inferere placeat, se haut repugnare, modo ipse jus protectionis, & alia qvæpiam jura in eadem retineat, & Sveci eadem penitus excludantur. Cum Belgæ pacem magis, qvam expediat, desiderent, Cæsaris se sententiam ea super re nosse cupere. Sibi qvidem videri, omni vi connitendum esse, ut futura expeditione insigne operæ pretium fiat, ac ad eam mature omnia paranda. Tum qva ratione Cæsar judicet Hanoveranum in bonas partes pertrahendum, aut tantis copiis exuendum. Se qvidem ei haut plane fidere, qvod Gallica consilia apud eundem adhuc prævaleant, ac ministris Gallico studio imbutis maxima autoritas persistat, legato qvoqve Gallico in ejusdem aula morante. Præterea sibi haut constare, qvid de Monasteriensi judicandum sit. Se qvidem generose cum eo egisse, ac ultionem injuriarum Reip. & patriæ condonasse, tum amicitiæ cum eodem colendæ pronum se exhibuisse. Sed eum tanto candori vicissim maligne respondisse; nil nisi proprium lucrum ubiqve aucupari; pro libidine omnia agere; non rationem, non Cæsarem, fœderatosqve respicere. Qvid demum cum ipso circa Bremense negotium agendum sit, ubi Cæsarei, Danici, ac sui ministri à Cellensibus, & Monasteriensibus ita contumeliose habeantur. Sane Ducem istum, ac Præsulem ausum esse de duobus Ducatibus, sua ac Dani ope hosti ereptis, & in qvos sibi tanqvam à Svecis læso præcipue actio fundata sit, nulla cum Cæsare, aut sociis communicatione facta, paciscí, idqve pactum omnium qvorum interest notitiæ pertinaciter subtrahere. Qvale factum legibus Imperii, & conjunctioni fœderatos decenti repugnet. Porro Electori Polonicum negotium magnam curam injicere. Nam pacem cum Turca à Gallis eo duntaxat fine combinatam, ut vel irruptione in Borussiam facta Svecis respirandi facultas detur, vel fussultis rebellibus Hungaris, aut excitato novo bello Turcico Cæsaris arma distrahantur. Se qvidem, ubi in Borussia invadatur, de Cæsaris auxilio utiqve sibi polliceri: ac vice versa Cæsari in Hungaria suppetias laturum. Sed rogare, ut Cæsar turbas Hungaricas mitiore Protestantium tractatione si non sedare, saltem non amplius exasperare velit, nec enormi, & præter rationem flagranti sacerdotum zelo fræna laxet. Ut Hamburgum qvoqve ad æqvitatem adducatur, & qvi hostem ibi sublevarunt, pœnas luant. Ut Cæsar futura expeditione Cobio V M pedites, M dimachas attribuat. Nam equites contra Gallum, aut in Hungaria adhiberi posse. Deniqve qvid Cæsari de Bavari consiliis videatur, & annon aliqva ratio sit ipsum à Galli studio avellendi?

Apud Cæsarem parum proficitur. 14. Dec. §. 52. Ast Meindersio Lincium delato, ubi tunc Cæsar agebat, eum qvæ jussus fuerat exposuisset, magna vi blandorum verborum occurrebatur; sed circa hospitia in Franconia, aut Saxonicos apud Duces annuere Cæsar penes se esse negabat. Eqvidem merita se Electoris agnoscere, & qvantum præsidii causæ communi in ipso sit. Sed valde metuere, ne inter ipsum, & alios Ordines inprimis Saxones discordia oriatur, magno hostium lucro. Se qvidem apud Saxonem omnia officia interposuisse, sed nullo fructu; qvin hunc scripto testatum se malle extrema qvævis tentare, qvam Branden-

1676. denburgicum militem denuo in fratrum suorum ditionibus, in qvibus sibi jus territoriale competat, tolerare. Nec eum in casum se auxilii exsortem mansurum. Saltem de Bavaro, & Hanoverano sibi cautum esse; nec Moguntinum, & Coloniensem defore; qvorum ille ob Eichsfeldiam, hic ob Reclingshusam milite Brandenburgico infessam qverelas moveat. Unde validas partes surrecturas, exitiosam Germaniæ convulsionem parituras. Qvin Saxonem de Polono minari; unde ingens Electori periculum immineat, cui adhuc multum negotii in Pomerania restet. Istum nullas rationes admittere, nec suam ditionem exhauriri velle, ut Brandenburgica Domus gliscat, ac novis ditionibus locupletetur. Nolle eum à Collega ita secum agi. Fuisse Electori causas, ut de Svecis qvereretur, qvod in ipsius provincia hospitia cepissent. Qvod igitur hic circa alios æqvum judicarit, id circa se velut iniqvum damnare non posse. Cum ergo Saxo nulla ratione cedere voluerit, se duobus à malis minus elegisse, ac Saxonicis Ducibus immunitatem ab hospitiis promisisse; qvi vicissim haut spernendas copias in ipsius, & Imperii usum obtulerint. Se qvidem ægre huc descendisse, qvod satis perspiceret, Electori molestiam inde nascituram. Sed nimirum aliqvando tempori, semper necessitati cedendum. Ac longe majus malum fuisse futurum, si per Saxonem tertiæ partes erupissent; cum satis constaret, qvam periculosa consilia inter hunc, & Hanoveranum agitarentur, qvæ hoc modo infringi necessum fuerit. Igitur rogare, & hortari, ne Elector collisioni causam det, nec ad manus rem deducat. Proponebatur qvoqve ut Elector Saxoni junctus Hanoveranos hospitiis suis expellat, qvæ tunc ipsi concedenda sint. Sed qvæ fieri posse Meindersius negabat; addito, qvicqvid rationum occinatur, Electori hospitia habenda esse, siqvidem exercitum reficere, & seqventi anno in expeditionem prodire debeat. Ad qvæ ministri nil aliud, qvod reponerent, habebant, qvam se Cæsari ea relaturos, & omnia facturos, qvæ intra vires suas sint. De cætero Cæsar pollicebatur, se operam daturum, ne Polonus infesti qvid teutet. Bavari, Hanoverani, Cellensis, & Monasteriensis consilia plane improbabat; ac inauditam rem esse, posteriores duos pacto inito erepta hostibus inter se dividere, ac mutuam evictionem polliceri, insuper habito Cæsare, Dano, & Electore. Neomagi suos Electori pro virili velificaturos, ac sperare, Electorem qvoqve connixurum, ut ipse Alsatiam recuperet; cui expugnatum jam Philipsburgum spem præbeat. 1676.

Elector Cæsaris declaratione non est contentus. 20. Dec.

§. 53. Ast Elector isthoc responso, per peculiarem cursorem transmisso, haut parum perturbabatur. Cum sibi promtum subsidium in notoria necessitate ferri debeat, nunc Viennæ causam Saxonis agi, ejusqve consilia Imperio parum propitia defendi, tum petita sua odiose detorqveri, qvasi ipse qvid potestatis in Saxonicas ditiones sibi arroget. Id qvod hactenus nemo fœderatis objecerit, qvibus insignes provinciæ in hospitia assignatæ, qvædam etiam proprio ausu occupatæ sint. Qvin Lusatiam, & qvatuor præfecturas Magdeburgicas Cæsareo milite insideri. Si sufficiat dixisse, Saxones nolle hospitiis militaribus onerari, cuilibet Ordinum ea declinare in proclivi fore, cum nemo libenter ea in se suscipiat. Eqvidem laudandum esse Cæsaris studium circa collisiones, & intestina dissidia declinanda. Enimvero ita moderate à se agi, ut tale qvid metuendum non sit, modo Cæsar serio Saxonem hortari velit, ut præsenti tempestate non magis communi sese oneri subtrahat, qvam alii patriæ amantes Ordines. Nullius magis, qvam sua interesse, amicitiam cum Saxone servari, & à se omnia remedia adhiberi, ut ea inconcussa continuetur. Non sufficere, ut Saxo Svecos suffragio suo hostes Imperii judicarit, ac sibi literis auxilia contra eos promiserit, sed facto opus esse. Novos Saxonum delectus causæ communi parum momenti addituros; ac contra omnem bellandi rationem esse, tirones captare, ac veteres legiones spectatæ virtutis, ut inopia fatiscant, pati. Iniqvissimum esse, eos qvi fructu pacis æqve ac alii gavisuri sint, oneri bellorum se subtrahere velle. A se hospitia non qværi privatum ob lucrum, nec in fraudem aliorum Imperii Ordinum, sed unice ad alendas copias, qvæ hactenus pro Cæsare, & patria strenue pugnarunt; qvas eo magis firmari necessum sit, postqvam nuper Danus à Sveco non modicam cladem in Scania accepit; nisi forte id Reip. expediat, ut ipse deses otiosum spectatorem agat. Unde à Cæsarea aula petitis suis sine mora satisfaciendum, aut declarandum, suam operam hoc bello non amplius desiderari. Ac cum ipse declararit, se post subactam Pomeraniam arma in Gallos versurum, ut Cæsar Alsatia potiatur; Cæsari utiqve ipsius exercitum non minus, qvam proprium curæ esse debere. Subsidia non amplius inter rationes venire posse, qvæ Belgæ omnibus fœderatis renuntiarint, excepto

1676. excepto Monasteriensi. Hanoveranum hospitiis expellere suum non esse, sed Cæsaris; qvi & ista vindicare qveat, in qvorum vicem sibi aliqvid in Franconia cedi possit. Et qvia Cæsarei tantopere periculum exaggerent, si ipse per Saxonicas terras hospitia capiat, multo gravius periculum fore, si Hanoverano ad arma stringenda occasio porrigatur, qvi eidem dudum immineat. Ista denuo Meindersius ingerere jubebatur, promtumqve responsum exposcere; ac si nil obtinere qveat, solenniter protestari, Electorem coram Deo, totoqve orbe, & ipso Cæsare excusatum fore de omnibus, ad qvæ suscipienda sibi necessitas adferatur. Tum sine mora inde discederet.

Cæsaris alia declaratio. §. 54. Contra Cæsarei affatim voluntatis sibi ferebant Electorem sublevandi, qvem & justam qverendi causam habere agnoscebant; sed facultatem sibi esse negabant. Ac maluerant Electorem properasse hospitia occupare, nec iis qvorum intererat spatium concessisse ad vim contra parandam. Sane si Elector dextre hospitia Saxonica occupare potuisset, minister Cæsareus Dresdæ jam in mandatis habebat inhibere, ne in extrema erumperetur. Nec inficiabantur, Saxonicum foedus præcipitatum; ac injustum juxta, & inutile esse, veteranas copias per inopiam destruere, ac novas conscribere, simul ejusmodi pactis hospitia in angustum redigere, ac tot exercitus formare; cum non constet, unde veteres sustentandi sint, & qvid à novis expectandum. Deniqve se ab iis, qvi hospitia expetant, aut deprecentur, ita torqveri, ut vel ob eam molestiam averruncandam sibi pax qvocunqve modo qværenda sit. Cæterum super hospitiis in Franconia plane abnuebatur. Tantum ut Hanoveranus iis, qvæ usurpabat, ejiceretur, ac ut infreqventes legiones compingerentur in remedii vicem ingerebatur. Addebantur hortatus, ut Elector militem suum Eichsfeldia & Reclingshusa deducat, ac consilia sua haut mutet. Sed Meindersius sine ambagibus reponebat: Electorem à capite Imperii opem petiisse. Si voluntas, aut facultas juvandi delit, isti necessum fore, ut sibi qvam commodissime possit consulat extremæ rerum suarum ruinæ prævert[illegible]dæ. Nam tristius ipsi accidere nil posse, qvam si diutius hoc in statu hærere cogatur. Sed prius declaratis nil aliud addebatur, qvam ab Hamburgensibus qvinqvaginta uncialium millia datum iri; ac Hanoveranum obtulisse, se hospitiis hactenus infessis in utraqve Saxonia decessurum, qvæ Electori conferenda sint. Tantum spatium aliqvod 1676. istum petiisse, ut militi suo alibi consulere posset. Qvam in rem ultimus Januarii dies præfixus sit. Addebatur, Cellensi injunctum iri, ut Lauenburgica decedat, ac Landgraviam hortandam, ut subsidii qvid conferat; omnia incerta, & in futurum prominentia, cum præsenti auxilio opus foret. Eo molestius autem erat, à Cæsareis nil solidi obtineri posse, qvod ipsi Belgis frænandæ in pacem festinationi suggessissent, ne amplius qvid subsidiorum foederatis numerarent; id qvod ab his avide arreptum: cum tamen Cæsar antea promisisset, se omnem operam adhibiturum, ut subsidia tam à Belgis, qvam Hispanis persolvantur.

§. 55. Sed nec omiserat Elector apud Saxonem diligenter agere, ne is oneri, qvod præsens patriæ necessitas imperabat, se haut ita opponeret. Unde & antea Thomas Knesebecius Dresdam missus fuerat, qvi de conventione cum ipsius fratribus significaret, petito, ne is qvod inevitabilis necessitas subegisset, in sinistram partem acciperet; per qvæ ejus juribus nil detrahendum sit; nec istud in exemplum trahendum. Addebantur hortatus, ut is causam communem serio amplectatur, ac amicitiam cum Electore colere pergat, ejusqve studium in Remp. fulciat. Ad isthæc magna verborum vis reponebatur: sed non dissimulabat Saxo, sibi non parum molesta esse, qvæ fratribus suis obtigerint. Ista non emolumentis tantum suis, sed & autoritati, qvæ tanqvam præfecto Circuli competat, repugnare. Fratres absqve suo consensu circa talia nil pacisci posse, qveis nec jus territoriale, nec *jus collectandi* sit. Suo silentio aliis jus qværi posse, sibi, suisqve posteris ingenti præjudicio futurum. Seqventi anno forte eadem exactum iri. Qvicqvid aliis solvatur, sibi detrahi. Qvæ cum tolerare neqveant, ejusmodi postulatis supersederi par esse. Qvibus iste inhærebat, ut ut Knesebecius reponeret: ista Saxoni hautqvidqvam fraudi fore, velut precaria. Addebat tamen Saxo; se facile necessitatem, qvicum Elector confligetur agnoscere, & qvam utilem is patriæ operam navarit, cujus ratio qvam maxime haberi debeat; ac uti injuste à Svecis oppressus sit. Se ablegato Svecico prædixisse, Electorem eam injuriam haut inultam toleraturum; id qvod & eventus comprobarit. Petere tamen, ut circa fratres suos facta emendentur. Cæterum de colenda amicitia prolixe. Henricus Frisius tamen innuebat, si modo moderatio adhibeatur, acta facile

Cum Saxone acta.

3. Mart.

9 Mart.

1676. facile subsistere posse. Mox per literas Elector Saxonem multa verborum humanitate demulcebat; sed acta per necessitatem corrigi non posse. Fuerat nuper à Bavaro legatus Dresdæ, qvi de tertiis partibus inter ipsum, Saxonem, & Hanoveranum agitarat. Ac Dresdæ qvidem Svecos Germania pelli haut placebat. Sed Hanoveranus intuitu Daniæ Regis, & Electoris in eas partes descendere abnuerat.

Alia ad Saxonem missio. §. 56. Sub fine anni Meindersius ad aulam Cæsaream proficiscens ex itinere Dresdæ explorare jussus fuerat; num ibi gratum sit, à Saxonicis Ducibus arma parari. Tum ut testaretur, Electori dolere sibi necessum fuisse superiore hieme fratribus ipsius molestiam exhibere. Cæsarem jam iterum hospitia Electori assignasse, qvæ ne sextam qvidem partem expleant, cum aliis exercitibus tam laute prospectum sit. Petere, ut Saxo sua petita Cæsari commendet. Ast ubi Viennæ nihil obtineatur, Saxonem haut ægre laturum; si à fratribus Electori iterum modici qvid subsidii præstetur. Agi totius Imperii causam, qvam ipse solus sustinere neqveat extremis qvantumvis viribus connixus. Objectu ditionum Brandenburgicarum Saxonicas tutas præstari, & has æqve fructu bonæ pacis gavisuras, qvæ sine armis obtineri neqveat. Saxonem adversus Gallum auxilia misisse; nec eadem adversus Svecos negaturum, qvi in Circuli hujus visceribus hæreant, ac maxime sibi timendi sint. Nec constantem qvietem huic Germaniæ tractui constare posse, qvamdiu isti trans mare haut amoveantur. Meindersio Dresdam delato Henricus Frisius omnem spem adimebat, Saxonem toleraturum, ut fratribus suis hospitia imponantur. Alias Meindersius deprehendebat, plerosqve Saxonis ministros salutaria patriæ consilia fovere, ni unus, & alter studio in Gallos, & Svecos pronus pleraqve eluderet, cui autoritas apud Principem nulla arte conservabatur. Qvi & nil magis captabat, qvam ut Saxonem qvocunqve modo cum Electore committere posset. Hanc enim efficacissimam fore rationem Svecis respirandi facultatem curandi, Electore in diversa tracto, & Cæsare ad restingvendum domesticum incendium accursuro, occupatis in Pomerania locis ultro ruituris. Interim agitata hactenus inter Bavarum, Saxonem, & Hanoveranum secreta commercia in lucem eruptura, qvibus forte plures sese adjuncturi sint. Sane qvin fœdus jam inter Saxonem, & Hanoveranum contractum esset, dubium non habebatur. Nam cum nuper rumor increbuisset, Electoris copias in Saxonica ditione hiberna capturos, Hanoveranus monente per literas Saxone, protinus promiserat, se omnibus cum copiis isti auxilio venturum; qvo fine & legiones jam utrinqve contrahebantur. Saxo differebat: A se postulari, ut ipse ad hoc bellum multa conferat; sed nullam sibi emolumentorum spem ostendi, qvæ Brandenburgico amplissime exposita sit. Cui reponebatur; Saxonis gloriam, & rationes in eo verti, ut ejus auxilio patria, & communis libertas asseratur, ac tam noxii, & qvietis impatientes vicini amoveantur. Nec Electoris ipsi auxilia qvavis occasione defore. Sed hæc tanti non æstimari videbantur, qvin solidiore sibi modo satisfaciendum innueret. Meindersio digresso Elector denuo Thomam Knesebecium Dresdam ablegabat, ut testaretur, qvemcunqve eventum turbida hac tempestate Deus dederit, se nunqvam à Saxonis amicitia discessurum. Et qvanqvam intellexerit, ab eo postulata apud fratres facta super hibernis in sinistram partem accipi; judicare tamen, eum potius fratres hortaturum, ut modicum ob onus tam difficiles se non exhibeant, si considerare placeat, à se non propriam causam, sed totius Imperii una cum Cæsare, & aliis geri, abs qva Saxo nunqvam se disjunxerit. Simul tractatum offerre jubebatur super promovendis vicissim Saxonis emolumentis, & auxilio præstando; cui & semper gratum animum ipse adprobaturus sit. Dandum id esse bono publico: ac ita gravem sibi necessitatem incumbere, ut negatis hospitiis imperari sibi videatur, causam publicam destituere, ac privatim sibi consulere, non sine maximis incommodis in patriam redundaturis; qvorum culpa penes illos futura sit, qvi propinqvam honestæ pacis spem tam tenuem ob causam eluserint. Saxoni integrum esse tributa designare, qvæ ita taxari qveant, ut ad ipsum qvoqve aliqva pars redeat. Ast Knesebecius Dresdam delatus deprehendebat, Electoris petita non sine gravi offensa accepta; ac dubitari num ipse audiendus sit; ac si ab Electore qvid tentetur, vim opponendam. Ordines qvoqve provinciales tunc congregati ne teruncium qvidem Saxoni annuere volebant, si is in hospitia ista consentiat; ac postulabant militem in finibus disponi, ac provinciales ad arma vocari hospitiis qvocunqve modo avertendis. Unde Saxonicus juxta, & Hanoveranus miles ad arcendos hospites se accingebat. Ad Knesebecii propositionem multus verborum ornatus reponebatur. Cæterum qvæ postulentur

Dec. *11. Dec.* *12. Dec.*

1676. præstari non posse. A Cæsare immunitatem hospitiorum promissam; ac proprium militem suæ provinciæ incumbere. Omnia in se redundare, ac superiore anno à fratribus ob ea hospitia sibi CXXX M uncialium detracta. Ac provinciales Ordines immensum queri. Ita & is nullo fructu Dresda discessit.

Præparamenta tractatuum Neomagensium. De ceremoniis circa legatos Electorales adhibendis.

§. 57. Eo anno circa præparamenta pacis Neomagensis satagebatur. Ac Viennæ quidem Elector monebat, ne circa cerimonias Neomagi quid mutetur ab iis, quæ Osnabrugæ quondam observata sint. Ibi enim nostris adventantibus Cæsareos quadrantem milliaris ante oppidum obviam processisse; quod & Regii, ac reliqui Electorales fecerint. In visitationibus nostros ab iisdem apud currum exceptos, ac omnibus simul tam primario, quam secundariis priorem in incessu, ac ipsorum conclavibus locum cum Excellentiæ titulo tributum. Idem & Olivæ factum, ubi Cæsarei eodem cum Regiis honore nostros habuerint. Ast contra Viennæ postulabatur, ut Electorales legati Ratisponæ Cæsareo quoque Commissario succenturiato (*Concommissarium* vocant,) tum alibi ablegatis Cæsareis loco cederent. Tum si Neomagi Electorales legati in negotiis Imperium spectantibus absque exterorum interventu in Cæsareorum ædibus congressus agitent, quibus Cæsareus legatus præsideat, huic utique supremum locum in propria quantumvis domo tenendum. Sed & negabatur, Monasterii Cæsareos legatos secundariis Electoralibus in suis ædibus dextram manum, aut titulum Excellentiæ concessisse. Sed Crocovius reponebat; id utique Olivæ factum, quod exemplum recentius sit sequendum. Cæsarem quoque anno 1674 declarasse, ut universi sui legati Electoris legatis universis Excellentiæ vocabulum, & digniorem in propriis ædibus locum darent, his legibus ut Elector suis parem characterem imponat, nullo inter primarios, & secundarios discrimine, ac omnes illustri loco natos mittat. Quarum priorem Elector acceptarat, rejecta posteriore, quam Cæsarei jam exigere pergebant, etsi aliqui sub titulo *illustrium* etiam nobiles comprehendi vellent. Sed & difficultas movebatur super prima visitatione, quam Cæsarei sibi dandam etiam à serius venientibus pertendebant, hac invicta, uti censebant, ratione; quod utique discrimen esse oporteat inter Cæsarem, Electorem, atque Principem; id quod plane tollatur introducta omnimoda æqualitate, & si Electorales, ac Principales non alium honorem Cæsareis exhibeant, quam qualem ab iis accipiant; præsertim cum & Principales per omnia Electoralibus æquales haberi velint. Ast Elector nullo modo ab eo honore, qui legatis suis antea Osnabrugæ, Warsaviæ, & Olivæ exhibitus fuerat, desistere volebat. Sane se hautquidquam dignitatem Electoralem Cæsareæ exæquari velle, & si hæc sola spectetur, non immerito Cæsareis legatis prærogativæ quid deberi. Sed nunc æqualitatem circa cerimonias duntaxat prætendi eam unice ob causam, quod Electores absque imminutione sui fastigii non possint minus cerimoniarum admittere, quam Cæsar Rerumpublicarum legatis deferre soleat. Nec quæ Electoralibus concedantur, à Principalibus statim exigi posse; cum aulæ Cæsareæ peculiares rationes sint ad autoritatem Electoralem tuendam, Electores quoque separatum, & primum collegium in Imperio constituant. Sed nec legem sibi à Cæsare præscribi posse, quod legatos utique illustri loco natos mittere debeat. Nam & Cæsarem literatos, uti Joannem Cranium Osnabrugæ, & alios legationibus obeundis adhibuisse, & jam Fischerum JCtum adhiberi; manifesto indicio, eum in ejusmodi negotiis dexteritatem magis quam stirpem respiciendam ducere; nec idoneas ei functioni artes natales semper sequi. Circa congressus in ædibus Cæsareorum legatorum Neomagi posse agi, ac forte eos commodius in loco tertio haberi. De *Concommissario* Ratisponæ se consentire, ut sui legati eidem in loco tertio cedant, si contra Cæsarei primum, & secundum ipsius legatum pari honore habeant. Quod Cæsarei objiciant, oportere, ut sit discrimen inter Cæsaris, & Electorum legatos, id nihil esse. Cur enim non discrimen sit inter Cæsaris, & Rerumpublicarum legatos? Cum tamen Cæsar Electorum prærogativam contra Resp. tueri teneatur. Enimvero prærogativam Cæsaris in ipso fastigio dignitatis consistere, cui nil decedat, si ejus legati non alio se modo erga Electorales, quam Rerump. legatos gerant. Sed quicquid Crocovius urgeret, non aliud responsum extundere poterat, quam exemplum Osnabrugæ, ac Monasterii observatum sequendum, ubi primarii & secundarii dispari honore habiti sint: ac si quæ in contrarium movebantur, ad archivum suum provocabant. Ad excerpta è Lœbii Baronis diario excipiebant; Cæsareum legatum primarium non adfuisse, sed duos tantum secundarios. Ad factum Olivæ reponebant, ibi Leopoldi legatos egisse, non ut Cæsareos, sed ut Regios Hun-

1676. 17. Jul.

1676. Hungaricos; utut regereretur, eos tamen velut Cæsareos continuasse. Declarationem anno 1674 per Vicecancellarium Imperii significatam meminisse se negabant. Qvin contendebant; primam visitationem Cæsareis nunqvam in dubium vocatam; cum tamen Osnabrugæ Cæsarei nostros serius venientes primo loco salutassent. Ad extremum tamen Cæsar ejusmodi decretum

11. Nov.

condebat: *Etsi ea, qvæ cum Monasterii & Osnabrugæ contigerunt, ibiqve Electoralibus legatis concessa sunt, in præjudicium allegari neqveant, velut cum expressa protestatione Cæsareæ legationis facta, & ad illa duntaxat tempora restricta: Cæsarem tamen demum ad promtiorem pacis promotionem ferre posse, qvia præsens congressus non in solo Imperii, sed extra id habeatur, nec pro conventu Imperii reputari possit, ut non solum hac vice discrimen inter primarios, & secundarios legatos sublatum sit, ac isti citra respectum, illustri, an minus loco nati sint, pares habeantur; sed & iisdem à Cæsareis legatis, & plenipotentiariis in propriis horum ædibus dignior locus cum titulo Excellentiæ, & ubi posteriores in loco tractatuum compareant, prima visitatio detur. Omnia tamen ea expessa cum conditione, & reservatione, ut dicta abolitio discriminis inter primarios, & secundarios nullo modo ad conventus comitiales, circulares, & alios similes in Imperio institutos extendenda sit, sed ibi receptus mos inter primarios & secundarios retineatur; ac ut in loco tertio tam publicis qvam privatis congressibus nunc & in futurum Cæsareis secundariis præ Electorum primario dignior locus semper citra tergiversationem concedatur.* Cæterum qvod *Concommissarium* Cæsareum attinet, ei antea Electorales sine tergiversatione priorem locum concesserant. Sed novissimo Schutzio ideo controversiam moverant, qvod is Cancellarius Aichstadiensis esset, & ingressu in urbem sub Præposito Aichstadiensi sedisset. Jubebantur tamen ab Electoribus & huic cedere, se diutius supervixisset. Vicissim Electorales stipulabantur; ut tam primarius Commissarius, qvam huic dein succenturiandus Electorales aliter, qvam Principales tractaret. Nam primarius Commissarius Marqvardus Aichstadiensis Præsul utpote ipse Princeps exæqvationi legatorum Principalium faverat; utut ejus antecessor Archipræsul Salisburgensis secus fecisset. Unde & isti denuntiabant, si ipsos deinceps pari cum Principalibus modo excipere pergeret, se eundem invisere omissuros. Ista Cæsari probabantur, ac futurum Concommissarium eos titulo Excellentiæ honoraturum, ac alias ita eosdem tractaturum, ut contenti esse possint. Primarius qvoqve Commissarius declarabat, se deinceps discrimen inter eosdem, & Principales observaturum. 1676.

De paritate legatorum Principalium cum Electoralibus.

§. 58. Ast qvod Principum legati cum Electoralibus pari honore haberi vellent; eam innovationem Cæsar nullo modo probare volebat; sed utiqve vetere consvetudine standum, ac Cæsareos legatos ingens discrimen inter Electorales, & Principales facturos. Ac malebat Cæsar à Principibus Deputatos tantum mitti varias ob difficultates prævertendas. Qvanqvam si utiqve justos legatos mittere velint, id prohiberi non possit. Nam Cæsarem facilius concedere posse, ut octo Electores in Imperio prærogativæ qvid habeant, qvam ut omnes Principes sese ipsi æqviparare instituant. Porro ut Principales Electoralibus pares haberentur saltem extra Imperium, Neoburgicus, & Luneburgici apud Bavarum proposuerant. De qvo hic per literas Electori significabat. Cui responsum: se antiqvis Principum domibus nunqvam invidisse, ut legatos mittere possint, qvin eorum causæ favisse. Sed autorem latini scripti, qvod tunc firmandæ Principum prætensioni vulgatum fuerat, multa falsa, aut ad turbandam inter Electores, & Principes amicitiam tendentia miscuisse, qvæ utiqve castigationem mereantur. A Bavaro qvoqve hac de re ad Regem Daniæ relatum fuit. Super qva Alefeldius Cancellarius judicabat; Luneburgicos non posse primi gradus legatos mittere, qvod alias par jus non Principes solum, sed & omnes Imperii Ordines sibi arrogaturi sint. Sed Brandius censebat; satius esse à Rege Daniæ hanc qvæstionem non decidi, sed ut declaret, se reliqvorum Regum exemplum secuturum; qvod servandæ inter fœderatos concordiæ præstet, odium negatæ prætensionis potius in Reges hostes, qvam socios redundare. Ac forte Bavarum id qværere, ut Neoburgico, & Luneburgicis offensæ ansa præbeatur. Ast in Anglia Rex jam mature ex Electore per Sverinum sciscitatus fuerat, num Luneburgici primæ dignationis legatos missuri sint, an minus? Cui Elector: id Ducum in arbitrio esse; ac se id institutum magis fulturum, qvam impediturum, modo sui legati regiis pares habeantur, in cujus honoris possessione ipse ultra triginta annos fuerit. Nam si Angli id negare velint, nullam negotiationem inter hos, ac suos esse posse. Sed Angli in postulatum Principum haut proclives erant, qvod jus mittendi legatos in infinitum videatur extendendum; sub-

30. Oct.

Yyyyyy 2 lato

1676. lato qvoqve inter Regios, Electorales, & Principales legatos discrimine. Etsi ipse Rex non tam ipsum jus primi gradus legatos in dubium revocare volebat, qvam ut Principes ultro ea prætensione desisterent, qvod super cerimoniis difficultas surrectura sit, cum utiqve Regii præ Principalibus plus honoris exacturi sint. Ac titulum demum *Ambasciatorum* dari posse, si a Cæsareis, & Hispanis initium fiat: priorem locum, & Excellentiæ titulum vix impetrandum. Haut eo minus Elector Hagæ per ministros suos Principum postulata fulciri jubebat: ac Romsvvinckelius declarabat, jus mittendi legatos primi Ordinis ab Electore nunqvam in dubium vocatum, nec id denegati iisdem posse. Cui & à nemine contradicebatur, nisi qvod aliqvi monerent, in cerimoniis nonnihil discriminis observatum iri. Svadebant tunc consiliarii, ut Luneburgicis declaretur; qvanqvam hactenus mos tulerit, Principales etiam post venientes Electoralibus primam visitationem dare, haut accepto priore in horum ædibus loco; se tamen serius advenientes primum à suis visitari, ac in propriis ædibus primo loco honorari jussurum, si Principales vicissim Electoralibus Excellentiæ titulum dent, ac inter primarios & secundarios nil discriminis faciant. Sed Elector ejusmodi literas dare dubitabat, qvod Duces in Bremensi negotio ita sinistre cum ipso agerent. Qverebantur dein aliqvot Principes, in diplomatibus tuti itineris à se missos *Ambasciatorum* vocabulo haut nuncupari. Ad qvæ Belgæ decernebant: si qvi demonstrare possint, se antea ministros cum isto titulo misisse, eosqve hac cum dignatione ab aliis receptos, iis hunc titulum in præsens qvoqve dandum. Reliqvis autem, utut jus legationis sibi competere demonstrare velint, eum titulum haut tribuendum. Inde ansam arripiebat legatus Anglicus Wilhelmus Templius cum Blaspielo super cerimoniis velut privato nomine differendi: par esse omnia relinqvi, uti Monasterii & Osnabrugæ fuerint. Si Gallus pergat Lotharingo de vocabulo *Ambasciatorum* abnuere, idem nec reliqvis Principibus Imperii concedi posse; præsertim cum Lotharingus deduxerit, à majoribus suis sæpius legatos missos, id qvod forte Principibus Imperii difficile demonstratu sit futurum. Monasterii Electores legatos, Principes ablegatos habuisse: id in præsens qvoqve retinendum. Sed Lotharingum neminem ibi ministrum habuisse; unde id exemplum contra eum adduci non posse. Etsi reponeretur, qvod Monasterii factum sit, Ordinibus fraudi esse non posse, cum is conventus multum ex indole comitiorum traxerit. Idem interrogabat, an non Lotharingus Electoribus super digniore loco controversiam moveat? Ad qvæ Blaspielus: Electores proximum à Regibus locum nemine interjecto obtinere, nec cuipiam alteri cedere. Eqvidem Lotharingum seniorem in Polonia aliqvando qvid movere ausum; sed Electorem suis injunxisse, si ab eo missus tale qvid prætendat, publice cum contumelia repellendum. Eum Ducem, cum ante qvadriennium apud Electorem foret, id excusasse, ac à se id mandatum negasse. Sabaudum, etsi Celsitudinis Regiæ titulo honoretur, Electoribus ultro cedere. Cum Templius rogaret, qvare Belgæ super loco cum Electoralibus contendant, Blaspielus reponebat; eam prætensionem novam esse, & Joannis Wittii commentum, cum antea ea Resp. usqve ad annum 1656 sine contradictione istis cessisset. Et qvia Electori cum Rep. semper negotia intercedant, ne hoc prætexto ipsorum amicitia vado adhæresceret, ex eo tempore circa subscriptionem super temperamento convenisse. Ac jam Electorem à Belgis postulasse, ut hoc conventu eam controversiam qviescere patiantur, qvod is in eorum territorio agitetur. Cæterum legatos Electoris Olivæ omnes pari honore habitos: nec minus anno 1661 in Anglia ambobus eundem honorem exhibitum. Templius arbitrabatur, si Elector suos tantum ablegatorum dignatione mittere velit, id magni meriti loco fore, & pacis negotium valde promoturum; nostro reponente, id futurum, si Gallus, & Svecus exemplo præeant. Electorem Coloniæ nuper ablegatum habuisse, qvod parum ibi negotii ipsi esset: sed nunc id bellum primario ipsum tangere. Ac si à reliqvis omnibus legati veniant, ignominiosum ipsi, si solus ablegatum mittat; Si ab omnibus ablegati accedant, easdem difficultates fore.

10. Sept.

§. 59. Præbuerat hactenus Wilhelmus Furstenbergius Gallo prætextum extrahendo de pace congressui; qvod per temperamentum ab Anglo propositum fuit sublatum. Volebat tamen Cæsar, ut iste non ad Gallum, sed ad Angliæ duntaxat Regem scriberet, per se morari paci haut fore. Sed circa diploma, qvod pro istius fratre Francisco Egone Argentoratensi Præsule petebatur, Cæsar eam conditionem additurus erat, ut eandem viam, qvam Galli, terra, aut aqvis per Hispanicam, aut Belgicam ditionem sumeret; Neomago autem non ulterius, qvam intra neutralitatis spatium

Difficultates circa diploma Argentoratensis Præsulis;

1676. tium progrederetur, nec longius in Germaniam pro lubitu vagaretur. Et qvia Belgæ eidem citra exceptionem diploma annuerant, Cæsareos monebat, ne in negotiis Imperium spectantibus ita præcipitanter velut pro sententia dicant, sed ad se prius referant. Cæsaris exemplo Elector qvoqve Argentoratensis diplomati eandem conditionem addiderat: simul ipsius Præsulis mentionem fecerat, si ad tractatus accedere placeret. Qvorum utrumqve Præsul corrigi volebat, ac ut à se missis citra restrictionem iter capere liceret. Id qvod Elector ad alios fœderatos rejiciebat. Post Cæsar literas tuti itineris pro ipsius deputatis pure annuebat, ne Belgæ suspicarentur pacis moras qværi. Nolebat tamen ab isto justam legationem mitti, sed ut tantum Neomagi ipsi habere liceret, qvi ejus res ageret nullo charactere: ac addebatur conditio, si Gallus pro Lotharingo diploma debita forma exhibeat. Demum cum is diploma ad formam qvam desiderabat accepisset, tria diplomata exigebat. Sed Belgæ respondebant: sat laboris à se exhaustum, ut à fœderatis unum ipsi extuderint, qvo ut adqviescat par sit.

Lotharingiæ Duc. Prince. Cousin.

§. 60. Ast major difficultas circa Lotharingi diploma movebatur, qvod Gallus in eo istum non *Ducem Lotharingiæ*, & *Fratrem*, sed tantum *Principem Lotharingiæ*, & *Cognatum* nominaret. Nam tractatum cum defuncto Duce Parisiis factum, qvo hic titulus isti tribuebatur, ab eodem violatum fuisse. Posse tamen Neomagi de eo agi; interim à Lotharingo diploma cum protestatione admittendum. Nam se per tractatum anno 1662 initum jus ad Lotharingiam qvæsivisse, & in possessione esse, contra Carolum Principem eam ditionem jure natalium petere. De qvo cum conventus Neomagensis cognoscere debeat, à se postulari non posse, ut isti in antecessum eum titulum det. Neqve enim partem obligari posse, ut contra seipsum pronuntiet. Ast fœderati Hagæ judicabant; id negotium Anglum tangere, eumqve teneri Gallum ad rationem admittendam urgere, velut qvi à fœderatis petierit diploma ad conventam formam exhiberi. Etsi mirum habebatur, à Gallo, qvi hactenus ad pacem properare visus fuerat, nunc moras injici. Sane ista Galli ratio haut idonea videbatur. Nam hic antea & ipsi, & aliis scripto confirmarat, expeditionem adversus Lotharingum haut eo fine susceptam, ut Ducatus is Galliæ adqviratur, sed ut senior Dux paulisper castigetur; ac ut qvæ tunc erat pax orbis Christiani sarta tecta præstetur; contra periculosa, ac vacillantia Ducis consilia, qvicum Rex certas inire rationes neqveat, compescantur. Nunc contra istam testationem solidum jus in istum Ducatum prætendi. Sed & pactum, ad qvod Gallus provocet, invalidum fuisse; cujus & palmaria conditio à Gallo impleta non fuerit, ut nempe Principes è Lotharingica familia Principibus sangvinis Regii insererentur. Et qvia iste tractatus citra eam clausulam inter acta Parlamenti relatus fuerit, Ducem tribus post septimanis eum nullum declarasse. Seqventi qvoqve anno aliud pactum inter Regem, & Ducem Marsali anno 1663 conclusum, qvo disponebatur, ut Dux omni ditione, qvæ à Ducatu Lotharingiæ dependeat, excepto Marsalo, gaudeat, qvomodo anno 1661 ea gavisus fuerit. Sicuti & tali modo Dux in possessione usqve ad annum 1670 fuerit. Deniqve Ducem plane de Ducatu eo disponere haut potuisse. Nam si in Lotharingia lex Salica locum habeat, eum in fraudem proximi agnati alienari non potuisse. Si fœminis in eundem jus competat, defuncto Duci plane nullum jus ad eundem fuisse, velut qvi ad præsentem Ducem etiam isto adhuc vivo spectarit. Ac seniorem Ducem jam fato functum, qvi pacto suo jus per natales qvæsitum successori adimere non potuerit. Deniqve & fœderatos ansam inde accepturos Sveco velut hosti Imperii judicato titulum Bremæ, & Ferdæ negandi; id qvod novis tricis ansam præbiturum sit. Electoris sententia erat: etsi Gallus ad se ipsum damnandum non teneatur: non tamen ei fas esse litigiosam provinciam pro sua declarare, tantum qvia ita placet. Sed Anglo id optimum temperamentum videbatur, ut neutra bellantium pars diplomata pro legatis daret; sed se tanqvam seqvestrem omnium securitati prospecturum, & ad cujusvis desiderum diplomata formaturum. Id qvod temperamentum Gallo probabatur, utpote de qvo inter ipsum, & Anglũ clam convenerat. Nam sex dies ante, qvam Anglus id velut à se inventum proposuisset, jam impressis per Galliam relationibus vulgatum erat, tale qvid à Gallo propositum iri. Sed fœderatorum legati Hagæ in id consentire dubitabant, qvod de eo nil in mandatis haberent. Ac eo ipso nimia autoritas seqvestri tribui videbatur; simul Gallus in prava sua intentione Ducem non agnoscendi confirmandus erat. Aliorum qvoqve Principum supremo imperio fraudi credebatur, ad alterius diploma hostibus tutum iter in territorio suo concedere. Nec Lotharingo

1676. consulebatur, si Anglus titulum daret, qvem Gallus negabat. Anglo super hoc temperamento ad Electorem scribenti responsum; se expensa re cum iis qvorum interest Hagæ deliberaturum. Suis Hagæ injungebat majoris partis sententiæ accedere. Sed fœderati consensu id rejiciebant, Anglumqve rogabant, ut Gallo omnem spem adimeret, id à se unqvam admissum iri. Anglus contra censebat: qvia Gallus semel id temperamentum admiserit, eum inde haut discessurum. Sed Beuningius regerebat: qvia Gallus Anglo facultatem dederit diplomata pro Lotharingo expediendi, in qvibus non dubitet, qvin Duci justus titulus sit dandus, eundem huc qvoqve descendere posse, ut eum titulum ipse det: cum perinde sit per se dare, aut in alterum potestatem dandi conferre. Rex contra: sed nec fœderatos diplomate à se dato lædi; cum Dux utiqve expetitum titulum, & qvidem probante Gallo obtineat. Cæterum se facile perspicere, id temperamentum ideo non admitti, qvod à Gallo profectum credatur. Sed si fœderati judicent, melius ipsis continuato bello, qvam pace consuli, id se facile ferre posse. Suo tamen judicio non esse, qvod Hispani spem pacis tantopere repudient. Nam qvod Danus, & Elector id faciant, excusari eos posse, qvod insignes progressus fecerint, & ulterius facturi videantur. Sane à Gallo nil amplius obtineri posse; ac si fœderati congressum expetant, ipsis de temperamento cogitandum fore. Regerebat Beuningius; si maxime fœderati diplomate ab Anglo dato adqviescant; non tamen cautum iis esse, in ipso congressu Lotharingicos à Gallis titulum Ducis accepturos. Qvo negato novas difficultates surrecturas. Qvæ ratio Anglo non de nihilo videbatur. Haut eo secius post ab ipso Gallo diplomata pro Lotharingo desiderata forma veniebant. Id qvod cupidine pacis fieri satis adparebat; cujus & legati jam in vicinia hærentes, peculiarem cum Belgis tractationem aucupabautur. Fagelius eum fructum esse ostendebat constantis unionis, qvæ Hagæ colatur, qvam in perseqvendo bello, ac tractanda pace commendabat; confirmans Belgas optima fide acturos, & ne minimum qvidem seorsim transacturos; qvem candorem & de reliqvis sperent. Haut eo secius Gallus protestationem contra titulum Lotharingi Anglo insinuaverat, qvam hic haut communicatam suppresserat. De qva fœderatorum legati, cum inaudissent, graviter qverebantur. Esse rem mali exempli, si seqvester ab una partium ejusmodi protestationes admittat, alteramqve partem celet. Sed Beuningius censebat; integrum esse seqvestri supprimere, qvæ partium animos tantum asperent. Nec eam protestationem Lotharingo nocere posse, qvod Belgæ qvoqve scripto declararint, eum titulum Galli juribus, si qvæ sint, fraudi non fore. Post Lotharingus postulabat, ut in diplomate à Gallis dato à se mittendus non laxo vocabulo *minister*, sed *Ambasciator* vocaretur. Id qvod Gallus à se fieri posse negabat, ni prius demonstretur, Ducem qvempiam Lotharingiæ unqvam ejus gradus legatos in aula Gallica habuisse. 1676.

§. 61. Circa cursores Hispanicos difficultatem movebat Gallus, qvos ubiqve per suum regnum qva placebat ut transirent, permittere nolebat, ne eo prætexto omnia explorarent, aut alia periculosa miscerent; sed iis semper idem iter tenendum, de qvo inter ipsos conveniendum sit. Fœderati eam rem non magnopere à se urgendam censebant, cum id incommodum maxime Gallos, & Svecos tacturum esset, qvorum cursores necessario fœderatorum terras transire debebant. Ac Gallus mox Hispanicis cursoribus eam viam perscripserat, ut per sinistram Rheni ripam Basileam usqve adscenderent, inde per Helvetias Lugdunum, ac per Catalonıam Madritum tenderent. Unde & cum Sveci qverentur, ipsorum cursoribus per Daniam iter non concedi, Dani reponebant; hisce itidem ejusmodi iter per Germaniam, ac Poloniam in Livoniam, inde in Sveciam assignari posse. *De cursoribus.*

§. 62. Super immunitate à molestiis belli tractui circa Neomagum concedenda diu qvoqve disceptatum. Belgæ eam trans Vahalim in Betaviam extendi nolebant, & secundum flumen non nisi ad castellum à Divo Andrea dictum. Alias sibi perinde esse, qvam laxe, aut arcte Galli eos limites ponere velint, hac tamen cum denuntiatione, ut qvicqvid extra eosdem deprehensum esset, id prædæ foret. Ast Anglus rogante Electore istam eousqve porrigi volebat, ut Cliviam qvoqve, & Meursam comprehenderet, qvod ex his regionibus, qvæ ad victum necessaria sint, fere Neomagum adportanda forent. Sed Gallus parum facilem se exhibebat. Nam & Cæsarem erga conventum Coloniensem parum indulgentem fuisse, ubi in recreationem, & usum legatorum ne latus qvidem pes extra urbem licentiæ bellicæ exemtus fuerit, ita ut ne intra machinarum qvidem jactum campo uti potu- *De medio statu tractus circa Neomagum concedendo.*

1676. potuerint, ac iis velut captivis in urbe desidendum fuerit. Williamsonus Secretarius Anglicus censebat; qvæsitam ab Electore Clivicæ exemtionem æqvitate haut niti, ac nullam rationem inveniri posse Gallum ad eam concedendam permovendi. Nam istum nullibi alias Electori nocere posse: ac Clivicis suas res Neomagi care vendentibus facile fore Gallis tributa exsolvere. Sperare qvoqve Gallum, se crudelibus in Clivica exsecutionibus Electorem ad separatam pacem compellere posse, præsertim postqvam Belgæ subsidiorum solutionem abnuere cœpissent. Sed & olim sub Monasterii usqve suburbia contributiones bellantibus inter tractatus pacis solutas. Ad extremum Galli spatium dimidii milliaris Germanici; seu unius horæ iter inter Vahalim, & Mosam tributis, aliisqve molestiis belli eximebant.

Num delegati Ordinum Neomagum mittendi?

§. 63. Ratisponæ Bavarus, & Saxo proposuerant, eoqve nomine ad Cæsarem scripserant; universis Ordinibus apud tractatus pacis esse interveniendum, ac delegatos Neomagum nomine Imperii mittendos. Id qvod absurdum judicabat Cæsar, Ordines seqvestrium instar gerere velle, qvi Gallum, & Svecum hostes judicaverant. Nec eam missionem è dignitate Imperii esse, cum constet, qvam contemtim qvondam ad tractatus Pyrenæos legati Electorum habiti fuerint. Ac inprimis Bavarus suspectus erat, ne inter tractatus qvoqve favorem in Gallos, & Svecos exsereret. Is haut eo minus diploma pro legatis suis ad eum conventum apud Belgas qværebat; sed qvi prius nosse volebant, num id petat tanqvam Princeps Imperii, an tanqvam fœderatus alterutrius partis? Elector de eo reqvisitus ad Cæsarem rejiciebat. Sed qvi censebat; haut commode Bavarum posse Neomagum mittere, cum nec fœderatus ipsius sit, nec Galli socius audire velit, nec ejus velut seqvestris opera à se expectatur. Nec vero Ratisponæ adhuc definitum, an, & qvomodo Imperium istis tractatibus intervenire debeat. Sane cum Cæsar in Lotharingica causa legatum Parisios misisset, Gallus expresse denuntiarat, ne de Imperii interpositione mentio fieret. Unde dubium esse, num accedentes admittendi sint. Unde svadebat Cæsar, ne Elector isti de obtinendo diplomate spem faceret. Qvam ob causam & Cæsar Hanoverano diploma petenti abnuerat.

De Venetorum, & Papæ officio.

§. 64. Venetos, qvi apud Cæsarem seqvestres se obtulerant, hic admittebat, si & alii fœderati idem faciant. Sed Hispani duo contra movebant. Nam & satisfieri sibi postulabant ob negatum copiarum transitum, qvas ex Austria Neapolin, & Messanam missuri fuerant. Tum & protestabantur, ne qvi nominatus à Rep. fuerat Franciscus Nanius ei functioni adhiberetur, qvi in historia sua eminens studium pro Gallo contra domum Austriacam præ se tulerat; qvam rationem & Cæsar probabat. Londini Residens Venetus Sanottus Sverino significabat; à Rep. sibi injunctum paci conciliandæ apud futuros tractatus officium offerre, addito, securitatem, & æqvitatem pacis ipsi cordi fore. Sverinus id se Electori relaturum dicebat. Qvia tamen hic absqve communicatione cum aliis nil decreturus sit, id negotium sine dubio Hagam remissum iri. Sed reponebat Venetus: qvia Reipublicæ minister Hagæ non sit, nec ea soleat ad exteros Principes literas dare, sed per ministros sententiam suam explicare; igitur & hoc à se per Sverinum Electori significare voluisse. Par denuntiatio ministro Danico Londini facta erat, qvi Regis jussu declarabat; si alii fœderati non repugnent, Venetorum officium sibi non ingratum fore. Contra Pontificem opponebat Crocovius: Instrumentum Pacis Westphalicæ etsi respectu Galliæ, & Sveciæ mutandum sit, in reliqvis cumprimis circa jura Ordinum, ac rem Protestantium subsistere debere. Sed qvia Pontifex contra posterius protestationem interposuerit, parum proficui officii ab eo sperandum esse. Sed Cæsarei reponebant; Instrumento pacis utiqve vim constare debere circa jura Ordinum, & rem Protestantium; sed Pontificis officium adhiberi duntaxat circa ea, qvæ ipsum non tangunt; qvod & Monasterii factum. Qvod si & nunc protestationem interponere velit, id prohiberi non posse: integrum tamen sibi esse eam non curare. Cæterum cum jam ante biennium Cæsarei officium Svecorum velut in Gallos pronorum suspectantes in Pontificem seqvestrem consensissent, Svecicus qvoqve minister Esaias Pufendorfius, qvod hic cum Rege Sveciæ id munus simul obire non posset, per Chiaramannum Florentinum ablegatum Nuntio Viennæ objecerat; qvo modo Pontifex ad instaurandam pacem Westphalicam operam interponere possit, cum antea Innocentius X. edita bulla eidem ita enixe contradixerit? Cui Nuntius responderat: *Sedem Romanam hactenus duntaxat ei paci contradixisse, qvà de Ecclesiasticorum bonorum alienatione ibi agatur. Ac eo ipso Curiam Romanam providisse, ut Cæsari*

Nani.

Sanotti.

1676. *sari in antecessum facultas compararetur, absqve consensu Pontificis alienata bona sacra vindicandi, qvamprimum occasio arrideat. Alias etiam se pacem suo in pretio relinqvere, ac uti per Fabium Ghisium sedula opera navata fuerit reconciliandis Christianis Principibus, ita & nunc à se faciendum, nulla circa peculiares istas lites cura. Ac Pontificem præsens suffecere inter Cæsarem, & Gallum amicitiam restabilivisse, ac in universum rem ad limites priorum pactorum reduxisse. Præsertim cum executio istorum destinatorum ad commodiorem occasionem reservanda sit.* Eidem Chiaramanno Nuntius fassus fuerat: Cæsarem sibi declarasse, etsi per consilium in Belgarum gratiam captum progressibus Catholicæ religionis obex objectus sit, Gallo ad deserenda loca coacto, ubi jam ritus Romani introducti erant: id tamen alibi cum fœnore sarciendum; præsertim cum satis constet, Gallo in hoc bello non tam de propaganda religione, sed de proferendis finibus agi. Nam si Numen destinatis suis faveat, se testandæ in sedem Romanam devotioni amissa per Germaniam bona sacra ad veteres dominos reducturum; cui fini per Pontificem facta protestatio semper ipsi rem integram servet. Et eam causam fuisse, qvare Curia Romana qvod prius erga Gallum ostenderit studium exuerit. Qvæ tanto similiora vero videbantur, qvod Hispanicus legatus Balbasius circa idem tempus Viennæ disseruerat: *Tempus nunc esse sub jugum mittendo Imperio, ac eo tendere, qvæ jam Viennæ agitentur consilia. Nam Svecis non tot copias cis mare esse, qvibus ingens operæpretium facere possint. Regem juvenem, cælibem, qvem arduo se negotio immergere intempestivum sit. Proceres Sveciæ, qvibus in eventum mortis regiæ aliqva coronæ spes sit, hac durante externo bello sese haut ingesturos, sed potius internæ, si qva contingat, mutationi invigilaturos. Wrangelium haut temere Svecia excessurum, sed potius moderamen militiæ domi retenturum. Brandenburgico esse qvidem egregium militem, sed parum pecuniæ. Luneburgicam domum in se divisam. Unde bellum contra Gallum verbo decretum; sed simul Imperii status in ordinem redigendos.* Ast Elector, etsi Monasterii olim Papæ officium diserte rejectum non fuisset, circa id tamen nunc in neutram partem se declarare poterat, qvod istud à Pontifice sibi oblatum non esset. Qvo & sibi parum consulebatur, qvod istius Nuntius non nisi Catholicos ad se admittere vellet. Ac revera malebat eum Neomago abesse, qvod meminisset, qvid iste qvondam super præsulatibus ad secularem conditionem redactis movisset. Circa eum tamen securus erat, qvod Belgis placuisset, nisi aliis Protestantibus fœderatis secus videretur. Ac legatis suis injungebat, si Nuntius de adventu suo ipsis significaret, parem humanitatem reponerent: id omittentem ultro ne ambirent. Nam & Belgæ olim legatos suos reprehenderant, qvod Monasterii, Nuntio priores ista honoris indicia exhibuissent. Hi nunc circa diplomata illi danda tergiversabantur obtentu, eum iis opus non habere. Seqvestrem autem sibi plane abnuebant; cujus & officium Danus admitti posse negabat. Is Nuntius interim tecte templum publicum Neomagi petierat Romanis ritibus exercendis; sed cum id recusatum esset, saltem ut privatum sacellum domi suæ habere liceret, postulabat, ac ut privilegiis aliorum legatorum frueretur, & citra impedimentum habitu Nuntiis solito in publico incedere posset. Qvod postulatum magistratus Neomagensis ad Ordines Generales rejiciebat. Obtulerat qvoqve officium suum Petrus Lusitaniæ administrator. Sed qvia Anglo id parum gratum erat, nil amplius de eo movebatur. 1676.

§. 65. Circa diplomata, qveis legatorum securitati cavetur, Templius Hagæ nostros urgebat, ut lucrando tempori ea pro legatis Svecicis recta Holmiam mitterentur. Sed id rejectum, ac nolebat Elector sua diplomata cuipiam præterqvam Templio tradere, idqve nonnisi exhibitis vicissim Svecorum, & Gallorum diplomatibus. Sed cum Svecica jam allata essent, Belgæ utriqve sua cum his permutare cupiebant; fœderatis contra expectandum censentibus, qvoad & Gallica allata sint, ut omnia hinc inde simul tradi qveant. Sed Belgæ contendebant; id sibi facto opus esse, ni civium suorum patientiam consumere velint. Nam horum seditionem metuendam esse, si animadvertant pacem data opera extrahi. Ita demum fœderatis in eam permutationem consentiendum erat his conditionibus; ne Belgæ cum Svecis peculiarem tractationem suscipiant, üdemqve Svecorum diplomata pro aliis fœderatis in manibus teneant, suo tempore his reqvirentibus permutanda: ut Sveci reliqvorum fœderatorum diplomata acceptare teneantur, aut ubi id abnuant, Haga discedere necessum habeant. Deniqve qvia metuendum sit, ne Sveci Neomagi varia machinentur, à Belgis accurate prospiciendum, ne ibi suspectis hominibus morari liceat. Sed cum Belgæ ea diplomata Svecica à Templio, qvi eadem asservabat, peterent, hic

De diplomatum hinc inde traditione.

u. Mart.

1676. hic super iis tradendis scrupulum movebat, causatus Regem Angliæ velut seqvestrem cupere, ut omnia diplomata una vice exhibeantur, ac hinc inde tradantur. Unde & Belgæ decernebant, se Svecos, ubi Hagam venerint, non velut legatos admissuros, ni permutatio diplomatum cum aliis fœderatis interim facta sit. Cum itaqve Gallica qvoqve allata essent, permutationem faciendam Hagæ decernebatur; ac omnia fœderatorum diplomata per agentem Heidium Templio tradebantur; qvi vicissim Gallica, & Svecica singulorum fœderatorum ministris exhibebat. Qvia etiam Gallus pro Hispanis tria diplomata, pro reliqvis fœderatis tantum singula miserat; decernebatur, Gallo unum duntaxat dandum, qvoad & iste reliqvis fœderatis plura daret. Ita Romsvvinckelio unum Gallicum, & unum Svecicum diploma per duos è collegio Ordinum Generalium tradebatur. Sed in Gallico diplomate ab Electore mittendis non nisi *ministrorum*, & *deputatorum* vocabulum erat expressum; cum in iis, qvæ pro Cæsare, Hispano, Dano, ac Belgis tradita erant, *Ambasciatorum*, & *Plenipotentiariorum* extaret. Lotharingis qvoqve, & Luneburgicis idem vocabulum *ministrorum*, & *deputatorum* datum erat; qvo hi initio adqviescebant, qvod non legatos primi gradus, sed tantum ablegatos mittere decrevissent. Post tamen cum istorum loco *Ambasciatores*, & *Plenipotentiarios* nuncupari vellent; Templius & alii ansam inde arripiebant de temperamento cogitandi, qvo Regii à Principalibus discernerentur. Sed & Galli in diplomatibus suis de tuto discessu omiserant. Ast Elector ea vocabula utiqve corrigenda postulabat, & ne anteqvam id fiat, legati Gallici Neomagi admittantur. Ac promittebant Belgæ, se cum Templio ea de re locuturos, ac ut Electori satisfiat curaturos, qvo ipsius legati eodem cum Hispanicis, Danicis, & Belgicis vocabulo nuncupentur. Legatus Gallicus in Anglia Curtinius id in errorem scribarum rejiciebat. In diplomate qvoqve à Svecis dato titulus tantum *Plenipotentiariorum*, non item *Ambasciatorum* adparebat.

30. Maij. Id qvod Elector admittendum haut censebat, ac eundem titulum legatorum plenipotentiariorum, qvem ipse Gallicis ac Svecicis dederat, suis qvoqve dandum, ac tantisper negotiationem Neomagi suspendendam postulabat. Templius id sine mora, ac difficultate emendandum pollicebatur: sed ut ideo tractatio Neomagi suspendatur, durum nimis esse. Etsi ad eam non ita propere accedendum sit; ac diplomata ad justam formam sine dubio prius adfore. Ac mox tria diplomata pro nostris à Gallo exhibebantur cum titulo legatorum, & plenipotentiariorum. In Svecico desiderabatur, qvod non de tuto abitu, nec de cursoribus cautum esset; & qvod Rex totum titulum suum posuisset, cum vicissim non nisi Electoris Brandenburgici vocabulum nullo adjecto titulo expressisset. Cum autem priores duæ clausulæ in eo, qvod Svecis datum erat, extarent, Elector monebat, ut & Sveci has suo diplomati insererent; aut si id nollent, ea verba in suo qvoqve sine effectu fore.

1676. 14. Jun.

De accessu legatorum ad locum tractatuum.

§. 66. Qvæstio qvoqve Hagæ movebatur, num par sit Anglos tanqvam seqvestres, an Belgas velut dominos territorii Neomagum prius accedere, ut advenientes velut hospites exciperent? Sed qva qvæstione in medio relicta Leolinus Jenkinius legatus Anglicus primus Haga Neomagum se conferebat, qvem protinus Hieronymus Beverningius legatus Belgicus seqvebatur, uterqve nulla pompa urbem ingressus; ac vetuerat Belga, ne celox qva adveniebat, machinas disploderet se in terram excendente. Belga utut posterior Jenkinum primo visitatum ibat. Unde Angli laborabant, ut omnes legati ipsos velut seqvestres primi visitatum venirent. Sed Belgæ eum honorem in suo territorio hospiti exhibitum interpretabantur; ac reliqvis placebat communem morem retinere, ut serius accedens à præsentibus primum invisatur. Unde & qvanqvam Jenkino prius injunctum fuerat, ut tanqvam seqvester primæ visitationis honorem ab omnibus exigeret; tamen cum id postulatum multas difficultates daturum esset, eo desistere jussus est, ac ut ipse serius accedentes post præviam de adventu significationem primus inviseret, idqve Belgis significaret, excusato, qvod id circa ipsos observatum non sit, ac id ipsis, eorumqve Reip. fraudi non fore. Ac Belgæ post decernebant, Neomagum durante hoc tractatu pro loco tertio, non pro dominio & territorio hujus Reip. habendam. Cæterum Elector haut decreverat legatos suos prius Neomagum mittere, qvam Cæsarei, & Hispanici adessent; qvod & Dano placebat, qvi pacem extrahi cupiebat. Luneburgici autem censebant, si ab aliis fœderatis legati adsint, se non expectato Cæsareorum adventu suos eo missuros. Jubebat tamen Elector protinus nobilem virum Clivis Neomagum ire salutandis ibi legatis, addito, Electoris qvoqve legatos adfore, ubi Cæsaris, & reliqvorum

1676. qvorum veniant. Paulo post qvoqve Otto Swerinus Neomagum Clivis excurrens Jenkinum invisebat; cui dicebat, multos in Svecia esse, qvi Germanicis provinciis cedendum svadeant, velut qvæ Regno Sveciæ præter damnum, & sumtus nil adferant, lucro ex iis in paucos privatos redundante. Ast Jenkinus reponebat; forte rusticos in Svecia ita ratiocinari: sed prudentes tale qvid nunqvam svasuros; ac à se illa, qvæ Sveci in Livonia, & Germania, ac alibi adqvisiverint, ipso vetere Regni corpore potiora habere. Idem qvoqve censebat, Svecos utiqve in Germania retinendos. Eo magis necessarium erat fœderatos super terris Sveco ereptis Bremæ inter se convenire, qvo Neomagi id negotium solide, & junctis animis agi qveat. Venerunt inde Neomagum Colbertus Croissius, ac Memmius Avauxius, nulla itidem pompa urbem ingressi; in qvorum honorem nec machinæ displodebantur, nec qvispiam obviam procedebat. Eos statim Jenkinus, inde Belgæ Beverningius, & Harenus invisebant. Ea Belgarum propera civilitas Electori non parum displicebat, tanqvam citra communicationem cum aliis suscepta; qvi & de eo facto ad fœderatos referebat, ut id emendaretur. Cui enim usui seqvestres, si partium legati inter se congredi velint? Eoqve censebat, ante conclusionem adversarum partium legatos colloqvi non debere vitandæ suspicioni. Nec exemplum Osnabrugæ, & Monasterii huc qvadrare, qvod tunc multi Ordinum Gallis, & Svecis amici essent, ac fœderati: nunc utrosqve hostes judicatos. Belgæ autem eam visitationem excusabant, qvod Galli urbem ingressi protinus per præfectum aulæ suæ de adventu suo ipsis significassent, qveis visitationis honorem non reposuisse indecora plane inhumanitas fuisset. Sed ex eo tempore se non amplius eos vidisse, ac primum colloqvium non nisi per honoris verba consumtum. Coloniæ qvoqve, cum ipsi serius accessissent, à Gallis & Anglis se primum salutatos. Et qvia à se initium factum sit, reliqvos etiam prima visitatione defungi posse, aliam conversationem usqve ad absolutos tractatus differendam. Mox qvoqve primus legatus Gallicus Strada accessit, qvem significatione facta Belgæ itidem salutatum ivere. Galli visitationes binis sejugibus faciebant, magna comitantium caterva. Eo magis autem suspectum erat, ne inter Gallos, & Belgas Neomagi qvid tractaretur, qvod Beuningius Londini immensum pacis desiderium apricaretur, ac ibi freqventer cum Gallicis, & Svecicis ministris congrederetur, jactitans, post factam pacem conjunctione cum Anglo inita Gallum magis coërcendum, qvam bello præsenti fieri qveat, qvæ optabat sibi somnia fingere doctus; cum Belgæ alias sibi de Anglo parum pollicerentur. Qvin iste censebat, pacem Londini adornandam, & Neomagi non nisi solennia addenda; ac ubi primariis bellantibus inter se convenisset, reliqvis seqvendi necessitatem fore. Qvanqvam vir iste circa pacem satagebat magis ex propria inclinatione, qvam superiorum jussu. Unde & cum Olivecrantzius legatus Svecicus ex Anglia Hagam accessisset, ac Fagelii colloqvium expeteret, is isthoc declinabat; ac fœderati monebant, modeste ipsi significandum ne diu Hagæ moretur, sed Neomagum se conferat. A qvo & Neomagum digressuro Fagelius valedici sibi nolebat. Haut eo minus Elector Blaspielo injungebat, ut Clivis Neomagum bis singulis septimanis excurreret, ac interim idoneum ibi hominem haberet, qvi omnia, qvæ ibi agantur, accurate observaret. Sane cum Belgæ nil præter Trajectum ad Mosam, & tractum Transmosanum repeterent, vel horæ spatio inter ipsos, & Gallos transigi poterat. Ac iidem palam ferebant, dudum se cupitis conditionibus potiri potuisse; sed absqve fœderatorum consensu nil agere voluisse. Ac revera summa difficultas erat, qvomodo bellum meliore qvam hactenus successu contra Gallos geri, ac unde necessariæ ad id opes inveniri possint. Nam & fœderati qverebantur, promissa subsidia bello continuando non suppeditari; ac Belgæ negabant, se belli sumtus diutius tolerare posse, commerciis per excursores maritimos magis indies turbatis; cum, prout ratio in seqventem annum deducta erat, nonaginta militum millia alenda essent; è qvibus novem millia eqvites, duo millia dimachæ, reliqvi omnes pedites erant. Ipse Arausionensis disserebat: ærarium in Hollandia exhaustum: plebem anxie pacem optare; bellum à se diutius geri non posse, ni Hispani acrius qvam hactenus connitantur. Unde magis de promovenda pace, qvam continuando bello cogitandum. Præsertim cum metuendum sit, ne Gallus uti per consarcinatam Polonos inter, & Turcas pacem effecit, qvo minus Svecis à Moscorum irruptione amplius periculum sit; ita per Turcas Cæsarem in Hungaria distrahat, ut dum huic necessum est omnes suas vires à Rheno huc revocare, iste interim ad absorbendas Belgii reliqvias ruere possit; ex qvo longe jejunior deinceps pax, qvam in præsens speranda sit. Unde Elector suos qvam maxima

4 Jun. Croissy. d'Avaux.

1676. maxima cum diligentia prospicere jubebat, ne Belgæ separatam pacem tractarent; qvod a pareret, Gallos & Svecos in divisione fœderatorum maximam spem collocasse.

Dispari studio Neomagum acceditur.

§. 67. Cæterum Belgæ qvidem, ac Galli sat promte Neomagum accesserant; illi serio in pacem studio, prægravantibus belli oneribus; hi qvod florentibus suis armis lautissimas pacis leges sperare possent, ubi reliqvi tardent Belgas ad separatam transitionem pellecturi. Svecis qvoqve pœnitudo temere sumti belli desiderium properæ pacis excitaverat. Contra Austriaci lente movebant fastidio præsentium, ac spe meliorum successuum. Nec Hispani minus rebus suis levamentum ex inclinatione Parlamenti Anglicani sperabant. Ast Daniæ Regi, & Electori fiducia Svecos Scania, & provinciis Teutonicis expellendi pacem in præsens minus expetendam faciebat. In universum Gallis scopus erat fœderatos dividere; his unionem non solum durante bello, sed & post factam pacem conservare. Unde statim atqve Wilhelmus Templius Neomagum adpulisset, Strada, & Avauxius huic de studio Regis sui in pacem proponebant; ast post tantos successus, & formidabiles terra, mariqve vires frustra esse sperare, ipsum qvid redditurum eorum, qvæ ceperit. Vicissim satis nosse, uti Belgis magna sit in pacem inclinatio, impetus tamen, & enormia fœderatorum petita istos, qvandiu poterint, in bello detenturos, nisi Arausionensis autoritatem suam interposuerit, qvi apud fœderatos tantum polleat, ut facile in omnes conditiones ab hoc proponendas consensuri sint. Unde, qvo tractatus hic ad felicem finem perducatur, oportere, ut inter Galliam, & Principem super conditionibus conveniatur; qvæ ut acceptentur, juncto studio utriqve in cursu negotiationis incumbendum. Eo fine Principem uti posse inclinatione, qvam Belgæ publice in pacem ostendant; ac ubi ratione destituta fœderatorum postulata generalem pacem impediant, aut remorentur, peculiarem pacem inire. Eam viam Maximilianum Bavarum tractatione Westphalica instituisse, secretis consiliis cum Gallis captis, cum de ipsius emolumentis publice ageretur. Huic agendi modo, ac Galliæ favori eundem magnitudinem suæ domus debuisse. Qvod si Arausionensis eodem modo Neomagi agere velit, eadem commoda sibi, suæqve familiæ parare posse. Penes ipsum esse, qvas sibi conditiones à Rege stipulari velit. Sed qvam negotiationem Templius dextre declinabat, obtentu mandatorum, qvæ non nisi generalem pacem spectent; nec sibi spem esse, Principem ad peculiaria pacta permoveri posse; qvin in partem sinistram accepturum, si qvis talia ipsi proponere ausit. Sicuti & revera, iste semper talia immota constantia respuebat; regerens: qvi talia sibi proponant, iis de suo animo nil constare. Modo Hispanis satisfiat, suas rationes ne momentum qvidem pacem remoraturas. Ast postqvam aliqvot jam septimanas Galli Neomagi egissent, non sine impatientia fremebant, neminem fœderatorum præter se adesse. Igitur ne nihil agerent, procuratoria sua Anglis excutienda tradebant. Angli eadem & à Belgis expetebant; sed qvi id absqve fœderatorum consensu fas sibi negabant. Labente tamen per otia tempore, cum fœderatos de industria moras nectere appareret, ac Galli discessuros se minarentur, Belgæ Calendas Novembris Hagæ designabant, qveis fœderati utiqve adesse debeant. De qvo decreto inconsultis fœderatis facto Elector qverebatur; & qvia plura specimina ejusmodi præcipitantiæ timenda sint, socios belli Svecici monebat, eo magis necessarium esse, ut ipsi arctius se invicem innectant. Sed Daniæ Rex censebat; etsi Belgæ nimis pro imperio fecisse videantur; qvia tamen plebi suæ gratificandum duxerint, consultum fore circa id tempus legatos Neomagi adesse audiendis, qvæ proponantur. Cum itaqve missio legatorum non amplius differri posset, Elector Somnicium, & Blaspielum, qvos ei legationi obeundæ destinaverat, hisce mandatis instruit.

Dies adventus legatorum præfigitur. 18. Jul.

20 Sept.

§. 68. Isti igitur jubebantur Clivis secundo flumine Neomagum proficisci sine solenni ingressu, Gallorum exemplo. Ita de suo adventu non opus esse aliis legatis in antecessum significare, nisi qvod magistratui urbis indicium fieri par sit. Circa visitationes observarent, qvod Osnabrugæ, & Monasterii receptum, ac ne qvid contra dignationem Electoralem admittatur. A Cæsareis non minus cerimoniarum admittant, qvam legati Rerump. accipiant. Si Principales legati titulum Excellentiæ ipsis abnuant ac præter receptum morem digniorem in eoruudem ædibus locum affectent, collato cum reliqvis Electoralibus legatis consilio ad se referrent; ac circa titulum cumprimis demonstrarent; absurdum esse, id ipsos negare velle, qvod Cæsarei, & Regii tribuant. Super legatis Belgicis in Electorali Collegio decretum, iis nullo modo cedendum. Id & ipsis observandum, nec ob

Electoralium legatorum mandata. 16. Oct.

 istos

1676. istos ullum congressum declinandum. Conventum in Belgarum territorio institutum, & se velut hospites ibi comparere; ubi alias lex civilitatis reqvirat, ne sibi super priore loco controversia moveatur. Qvanqvam & eo minus dubii circa Electores esse possit, qvod etiam Neoburgicus velut Dux Juliacensis Belgis super loco controversiam moveat. Nam pace Monasteriensi Hispanos Belgis promisisse, operam se daturos, ut hi nexu, qvo antea Imperio copulati fuerint, exsolvantur. Id qvod à Cæsare statim post conclusam pacem factum sit, non autem ab Imperio, utut superioribus, & hisce Comitiis id tentatum fuerit. Unde non alium locum eos prætendere posse, qvam Geldria, tanqvam supremum ipsorum membrum habuerit: nec in iis à Principibus Germaniæ aliud genus supremi imperii in istis agnosci posse, qvam qvod omnibus Electoribus & Principibus competit. Inter qvos ordo qvispiam sit constitutus, qvem & Belgis observare necessum sit, qvoad vinculo, qvo Carolus V. eas provincias Imperio innexuit, exuti fuerint. Gallos, & Svecos, qvibuscum sibi apertum bellum sit, invisi posse, si Cæsarei, & Hispani id faciant: alias conversatione eorum abstinendum. In congressibus de summo Electoris desiderio circa communem, tutamqve pacem reducendam testentur. Seqvestribus pro suscepto officio gratias agant. Fœderatis confirment, Electorem non minore candore in hoc pacis negotio cum ipsis acturum, qvam armis factum sit; qvos genuina facturos fiducia sit; qvod & fœdera, & communis salus, & manifestæ hostium machinationes ostendant. Si reliqvi omnes Venetum seqvestrem admittant, ipsi haut repugnarent. Electorem hoc tractatu considerandum esse non tantum ut aliqvem ex Ordinibus Imperii, aut Cæsaris, Hispani, Dani, & Belgarum fœderatum, sed velut primarium belli socium, qvem Sveci hostilibus impetierint. Modum tractandi negotia omnium consensu definiendum; circa qvem id præcipue respiciendum, ne ad primarium negotium accedatur, anteqvam omnes fœderati hoc bello impliciti convenerint: ubi inter ipsos statuendum sit, ne qvis aliis inconsultis tractet, sed ut negotiatio ab omnibus simul suscipiatur. Qvod si & maxime placeat ab uno negotio initium fieri, puta à rebus bellicis, unde bellum ortum est: prohibendum tamen esse, ne qvod in uno negotio prius qvam in altero convenit, pro concluso habeatur, qvoad universum negotium expeditum, & omnibus fœderatis satisfactum sit. Si tamen nostrorum adventu 1676. nondum omnes adfuerint, interim procuratoria edi, & expendi posse; circa qvæ tam absentium qvam præsentium ratio habenda sit, ut eadem apud omnes formula observetur. Circa ordinem, & modum tractandi, si utiqve fieri possit, nostri laborent, ut postulata ab omnibus simul edantur, & non integrum negotium solum, sed omnia per partes, ordine in orbem redeunte, perficiantur. Uti Belgica negotia inter hos, & Gallos suscipiantur, Belgis moderamen concedi posse, ut ipsi congressus indicant, tractanda proponant, communi consensu placita, aut ubi inter fœderatos dissentiatur, seqvestribus exponant. Sed ubi de aliorum negotiis, qvi velut fœderati, ac primarii bellantes considerantur, agatur, alium modum comminiscendum, de qvo ibi conveniri qveat. Nam fortasse commode fieri non posse, ut qvilibet propriorum negotiorum tractationem moderetur. A seqvestre omnibus fœderatis præsentibus, si modo super ordine sedendi conveniri qveat, negotia proponi, & de iis judicium suum ferri posse. Qvia igitur hoc tractatu diversæ partes, ac destinata bella, & negotia concurrunt, omnia qvidem seorsim expedienda, ac tot instrumenta conficienda, qvot bella gesta sunt, sed qvæ post in unum redigenda, ac communi sponsione firmanda sint. In negotiis Imperium spectantibus sine dubio Cæsareis directionem competere. Sed qvia intuitu Sveciæ Elector primarius belligerans sit considerandus, in rebus hunc spectantibus directionem à nostris gerendam. Qvod si & in una, & altera causa communem directorem constitui placeat, super proponendis tamen communi consensu statuendum, eaqve in scriptum redigenda, ut super omnibus negotiis pariter agatur, nec ulli separati tractatus suscipiantur. Ac uti nemo concessurus est, ab aliis per plura suffragia jus suum sibi detrahi; ita nec à nostris tolerandum, ut Electoris cum Svecis lis pro communi Imperii negotio habeatur, in qvo majorem suffragiorum partem isti seqvi necessum sit. Qvæ socii in consiliu vicem suggerant, pro re nata admittenda, aut solidis rationibus refellenda: super qvibus si conveniri neqveat, hautqvidqvam majorem suffragiorum partem in Electoris fraudem valituram. Induciæ propositæ rejiciantur, velut hostibus, ac præcipue Svecis commodo cessuræ, per qvas hisce arma parare, ac majore impetu ingruere liceat, fœderatis interim otiose desidentibus. Summa postulatorum Electoris hæc est. Cum

nostra

1676. nostra ditio à Svecis injuste, recenti fœdere, cujus fiducia ista omni milite nudata fuerat, hostili modo habita sit; non solum reparationem illati damni, sed & refusionem expensarum in bellum factarum ab his præstandam. Sed & notorium esse, qvanto in periculo Electoris, & aliorum ditiones versatæ hactenus sint, postqvam Sveci pedem in Germania fixerint: uti hi bella ex bellis severint, & per ea vicinos suos oppresserint, qvibus per eosdem nunqvam securitate frui licuerit. Nec ipsum, aliosqve deinceps ab his malis immunes fore, ni tota Pomerania, qvæ alias Electori per vim extorta fuerit, ei restituatur, Svecis Germanico solo eliminatis; nec Germaniæ unqvam stabilem qvietem expectandam, qvamdiu ea natio vel unicum maritimum locum retinuerit. In qvod reliqvos fœderatos eo facilius consensuros spes sit, qvod id ipsum ad propriam eorum securitatem pertineat. Cum cessione Pomeraniæ conjunctum, ut Svecus omnibus juribus ex Instrumento Pacis, aut violenter extorto Recessu Stetinensi qvæsivit, aut deinceps expectare potuit, aut qvæ alias à Pomerania dependent, qvæ omnia in Electorem ejusqve successores transferenda. Peculiariter renuntiationem faciendam in vectigalia ad oram Pomeraniæ, successionem in Novam Marchiam, communionem in Capitulum Camminense, qvæ omnia Electori attribuenda, Recessu Stetinensi plane abolito. Par qvoqve esse, ut Gallus reparationem præstet damnorum in Clivia datorum, qvæ tantum destructo Emmerico, Orsoia, Buderico, & Gennepa tredecies centenis uncialium millibus taxentur; præsertim cum iste in causa sit, qvare Sveci Marchiam invaserint. Bavarum apud Cæsarem proposuisse dici, ut non solum pax acceleretur, sed & Svecis erepta ex asse restituantur. Qvæ postulata uti æqvitati, rationi, decretis Imperii, & juri gentium repugnent, & ei deniqve juri, qvo Sveci in omnibus tractatibus usi sunt: ita talia velut Germaniæ perniciosa, & ignominiosa plane repudianda. Si Bavarus pertinaciter contra nitatur, ac infractorum pacis causam agat; cavendum ei esse, ne inde ipsius ex Instrumento Pacis qvæsitæ terræ Palatinæ, ac ipsa Electoralis dignitas periculum incurrat. Cæsarem jam declarasse, sibi haut fas esse qvidqvam admittere contra rationem, contra fœdus, ac contra illos Ordines, qvi tanta fide pro ipsius, & patriæ causa pugnarunt: cui sententiæ eum deince ps qvoq; inhæsurũ spes sit. Qvod si Cæsar, & Hispani, qvi tam exiguos progressus hoc bello fecerunt, restitutis Sveco ereptis, qvæ ipsi amiserunt, recuperare instituant; isti illegitimæ, ac contra omnem rationem, & æqvitatem pugnanti propositioni conspiratione omnium qvorum interest maturè occurrendum. Iisdem mandatis & Danicos legatos instructos, qvibuscum nostri diligenter communicarent. Spem qvoqve esse, Luneburgicos eandem viam inituros. Ubi Electori in Pomerania haut plene satisfiat, ei suam portionem in Bremensi provincia salvam reservandam. Aliorum fœderatorum, & inprimis Belgarum postulatis, qvantum Electoris rationibus, & his mandatis non adversantur, nostri pro viribus velificentur; tum ut Ordines ad Rhenum reparatione damni, & securitate potiantur. Circa statum publicum id observandum, ut Gallus omnia in integrum restituat, ac inter alia decem civitates Alsatiæ, & liberum ordinem eqvestrem. Nec Regibus concedendum, ut ipsi pro libidine Instrumentum Pacis interpretentur, aut declarent; aut ut iidem Ordinum qverelas ad se pertrahant, eorumqve causam agant, & velut pro autoritate definiant. Qvod si hoc bello pro gloria, & salute patriæ ad repellendam vim injustam suscepto una, & altera provincia transitu, stativis, hibernis, & qvæ ratio belli pro motu hostis reqvirit, damni qvid perpessa fuerit, id iis, qvi pro bono publico arma gesserunt, haut imputandum, nec eo nomine reparationem petendam. Si igitur tale qvid moveatur, id plane rejiciendum: qvam in rem & Cæsareos mandata habere. Jura Ordinum, & qvæ hisce invicem intercedant controversias ad tractatus cum exteris haut pertrahendas; qvin ad fraudem Cæsaris, ac immunitionem majestatis Imperii spectare, ac mali exempli fore, si super iis ulla disceptatio admittatur. Et qvia exteri omnibus id viribus agant, ut diffidentiam inter Ordines serant, aut uni eorum adversus alterum adsistant, arbitriumqve rerum in Imperio ad se trahant, ei rei omnem occasionem subtrahendam, & si qva hujus indolis moveantur, ad comitia rejicienda. Deniqve, qvia duratura, ac tuta pax qværitur, mutuam sponsionem super tuenda pace probe adornandam. 1676.

§. 69. Cum ergo seqvestres monerent, diem auspicandis tractatibus præteriisse, initium ab exhibendis procuratoriis fiebat. Elector in procuratorio suis legatis dato integrum qvidem Svecicum titulum

Procuratoria examinantur. *4. Nov.*

1676. lum cum Pomerania posuerat; sed jubebantur hi Danica, Luneburgica, & Monasteriensia inspicere, num ab his qvoqve Sveco titulus Scaniæ, Bremæ, Ferdæ, & Wismariæ detur. Nam horum exemplo ipse qvoqve titulum Pomeraniæ omissurus erat. Qvando Gallorum, Svecorum, & Belgarum procuratoria seqvestribus tradebantur, hi singulis aliorum procuratoriorum exempla, qveis ipsi fidem faciebant, mittebant; avtographa singulis reddebantur. In Gallico, & Svecico Belgæ notabant, qvod utriqve super justitia armorum suorum inseruissent: sed in isto peculiariter; qvod Gallus Neomagum à se in locum tractatuum designatum diceret; qvod de Wilhelmo Furstenbergio tangeretur; qvod Pontifex seqvester nuncuparetur; tum aliorum fœderatorum præter Svecos mentio fieret; & qvod Gallus suis legatis injungeret cum Cæsare, Hispanis, Belgis, ac horum fœderatis, qvorum nomina non exprimebantur, tractare. Viciſſim Galli, & Sveci improbabant, qvod in Belgico procuratorio legati juberentur pacem *concludere proficuis Reip. conditionibus*: qvæ verba tamen Belgæ mox ultro expunxerunt. In Danico procuratorio Sveci carpebant, qvod vocabulum *Gothorum* cum *h* litera in medio scripta esset; cum hæc scriptio solis Svecis competat, Danis autem *Gottorum* sit scribendum: qvod Danus totum sibi titulum adscripsisset, Rege Sveciæ viciſſim simpliciter expresso: qvod in Daniæ insignibus tres coronæ, & insigne Scaniæ adpareret. Qvas notas Danus cum irrisu accipiebat. *Criticam vocabuli Gothorum, & Gottorum supra captum suum esse.* Regi suo saltem duo Regna esse, cum Sveco unum duntaxat sit; Wandalorum Regnum non magis in Svecia, qvam in Dania reperiri. Scaniæ insigne gerere nullibi Daniæ Regi interdictum. Sed qvia ex his, aliisqve procuratoriis ingens disputationum seges pullulatura erat, seqvestribus placebat communem formulam concipi verbis laxis, nec offensæ qvid habentibus. Nam qvia Galli, & Sveci suis procuratoriis apologiæ instar inseruerant, adversa pars iis contradictura erat, ne silentio ita agnoscere videretur. Galli contra dicebant; *cuilibet integrum esse ponere, qvæ ex usu suo videantur: sed penes alterum esse fidem adhibere velit, an minus.* Elector autem ista plane excludi, tum ut in Gallico expressa sui mentio fieret volebat. Simul Anglos monebat, se circa editionem procuratoriorum non alio, qvam Svecos, modo haberi velle; eoqve non per Belgas, sed per seqvestres legatis suis, qvæ communicanda sint, tradenda, ac pari modo in aliis actibus negotiationis agendum. Nam si Sveci, qvi in Galli gratiam in bellum inciderint, pars principalis tractantium habeantur, haut dispari modo secum agendum. Idem qvoqve postulabat, ut si forte Galli demulcendis Belgis horum nomen ipsius nomini præpositurì sint, duo exempla conficiantur, qvorum uno, qvod ipsis dandum sit, Electoris nomen utiqve præponi debeat. Ast Galli peculiare procuratorium ad tractandum cum Electore exhibere nolebant, qvod eo exemplo Lotharingus qvoqve idem exacturus esset; qvicum tali modo agere adspernabantur. Sed nostri reponebant: sibi injunctum utiqve peculiare procuratorium pro Electore exposcere; id qvod Anglus ipse æqvum judicaverit. Ac per rerum naturam fieri non posse, ut tractatio citra procuratorium suscipiatur. Et cur pro Lotharingo peculiare procuratorium negetur, cum pro hujus legatis diplomata data sint? Ac cum Elector hoc bello æqve primarius sit belligerans, qvam Cæsar, nec in hoc negotio ab eo dependeat, haut sibi sufficere, si ipse in Cæsareo procuratorio obiter nominetur. Ea de re Elector apud Anglum qverebatur: Svecos, & Gallos Neomagi procuratoria exhibuisse non ad formulam Hagæ probatam, sed ad modum *manifesti*, seu clarigationis, in qvibus & ipse nusqiam velut pars primaria nominetur. Id qvod velut in sui imminutionem tendens à se admitti neqveat; ac eam ipsam ob causam Gallos conventu Coloniensi Belgarum procuratorium rejecisse. Et qvia ipse hoc bello non inter auxiliarios, sed primarios bellantes censendus sit, Rex legatis suis injungeret, ut cum ipsius legatis nullo intermedio agant, sed omnia cum iis non minus qvam cum Belgis directe communicent. Ad qvod responsum: Jam Gallo à se demonstratum, ejusmodi causarum belli in procuratoriis deductiones insolitas esse, ac aliam eorum formulam conceptam, & Electorem utiqve velut primarium considerandum, præsertim cum maxima difficultas circa ipsum, & Svecos surrectura sit. Communicationem qvoqve nullo intermedio faciendam; ac id jam Hagæ futurum fuisse, ni fœderatis placuisset omnia Ordinibus Generalibus insinuari. Sed cum Rex vellet, ut Sverinus scripto communicationem absqve intermedio fieri postularet, ne ipse proprio motu receptum hactenus agendi modum mutasse argueretur; Sverinus id solus postulare dubitabat, ne Belgæ id

1676 id è diffidentia erga ipsos qværi arguerent: eoqve præstare, ut universi fœderati id exigerent. Etsi id revera necessarium erat, qvod Beuningius Londini circa Belgarum tantum salutem satagebat, fœderatis insuper habitis, ac qvæ agitabat ægre admodum communicaret.

Circa primas visitationes acta 10. Nov. Hag.

§.70. Accedebant qvoqve paulatim jam alii fœderatorum legati, qvos inter à Daniæ Rege missus Justus Hœgius de adventu suo per Secretarium legationis, ac Nobilem primum Anglis, inde Gallis, Svecis, Blaspielo, (utut privati adhuc habitu Neomagi adesset,) & Belgis significabat. Eum primo loco invisebant Angli Jenkinus, & Templius, uterqve iisdem bigis vectus, octo pedisеqvis, & duobus pueris Nobilibus comitantibus; qvod suo exemplo placitum circa moderandam pompam confirmare se voluisse dicerent. Strada veniebat cum duabus bigis, sex Nobilibus, ac duodecim famulares vestes gerentibus: sed Colbertus, ac inde Avauxius cum binis sejugibus, septem nobilibus, ac magno famulorum numero accedebant. Olivecrantzium duabus cum bigis aliqvi nobiles, ac sat multi famuli comitabantur. Belgas duobus sejugibus vectos universi qvos habebant Nobiles, ac totum famulitium comitabantur. Galli, & Sveci legati primo currui insidebant, Nobilibus seqventibus: contra Belgæ posteriore curru vehebantur, ea, cui Nobiles inerant, præcedente. Super visitatione Benedicti Oxenstiernæ Sveco cum Joanne Berclaio Anglo lis surgebat. Hic Gallis ad visitationem certas horas, ac seqventem Oxenstiernæ assignaverat. Cum postremus Gallorum adhuc apud Berclaium moraretur, Svecus Angli aream ingressus de adventu suo significabat. Anglus respondebat: Gallum adhuc adesse, qvem ut discedat monere non possit; nec condictam ipsi horam venisse. In ejusdem tamen arbitrium conferebat, post breve spatium, an alio tempore redire vellet. Ast Oxenstierna justo se tempore venisse pertendebat, ac se non admitti offensus cum indignatione discedebat. Galli ad componendum id litigium circa temperamentum satagebant. Sed Anglus contendebat, par esse, ut Svecus denuo in suas ædes accedat, & visitationem rite obeat; nec se id, qvod Svecus fecerat, loco visitationis acceptare posse; nec simulaturum, qvasi & ipse Svecum vicissim invisere velit. Demum interventu Gallorum convenit, ut Anglus Oxenstiernæ accessum ad ipsius ædes loco visitationis acciperet; sed ne pro ea visitationem reponere teneretur. Sed alter legatus Svecus Anglo pro more visitationem dedit, & accepit. 1676.

Electorales legati Neomagum accedunt. 28. Nov.

§.71. Ingressi sunt deinceps Neomagum Electoris legati Somnicius, & Blaspielus, nulla pompa, jussi de suo adventu omnibus legatis eodem tempore significare, ac eo ordine, qvo qvisqve visitationem obtulerit, horam ei admittendo addicere: tum exemplo Belgarum, & Dani etiam hostibus denuntiationem facere. Qvod & legatus Hispanicus Petrus Ronqvillus defugi haut posse judicabat. Cum primo adventu per Belgas aliqvot scripta iis communicarentur, Elector jubebat, ut omnia per ipsos seqvestres sibi exhiberi curarent. Nam notum esse, Belgas eo rem deducere velle, ut ipse inter eorum auxiliarios censeatur, qvo pacem sui arbitrii facere possint. Qvo fine & Hispanus judicabat, congressus fœderatorum non in curia aut loco publico, sed modo apud hunc, modo apud alium instituendos, ibiqve sedes promiscue capiendas, uti Hagæ fieri sveverit. Alias Belgæ multum indignationis ostendebant, qvod Cæsarei ita tarde molirentur. *Se annum prope heic hæsisse. Plebem non sine impatientia pacem inclamare. Sibi injunctum summam rei aggredi. Hostes hoc modo favorem qvæsitæ pacis in se trahere. Falsos fore opinionis suæ Cæsareos, & Hispanos, si credant, Siciliam, & Brabantiam, illam ob commercia, hanc propriam ob securitatem belli continuandi necessitatem sibi imponere.* Qvæstio porro jam erat, num ad negotiationem accedendum sit, anteqvam nova procuratoria, in qvæ consensum fuerat, allata essent? Nam ea mora multum temporis frustra elapsurum erat. Contra procuratoria fundamentum negotiationis haberi; ac bona fide animi sensa expromere, dum procuratoria expectantur, anceps esse. Nam eos, qveis pax cordi non sit, & ansa captetur tractatus abrumpendi, forte ubi fœderatorum mentem intellexerint, eorum postulata pessimis modis traducturos, eaqve exosa reddituros. Ac eo ipso vitiosa Gallorum procuratoria, qvod eo fundamento ad negotiationem descensum sit, adprobata visum iri, simul illis facultas relinqvatur agitata retractandi, si libido subierit. Deniqve si ita raptim ad negotium accedatur, peculiaria diplomata, qvibus Electoris nomen exprimendum sit, vix secutura.

§.72. Cæterum nostri, communicatione

1676. *Nostrorum colloquio cum Anglis. 13. Dec. 14. Dec.* tione cum Hispano facta, per aulæ præfectum Anglis de suo adventu significant, qvi in seqventem diem visitationi sese offerebant, missis duobus Nobilibus, & Secretario, qvi horam designari peterent. Qvo ipso die & nostri per tres Nobiles, singulis bigis vectos, eodem temporis momento Dano, Svecis, ac Gallis denuntiationem faciebant. Angli condicta hora omnes tres iisdem bigis vecti accedebant. Berclaius verba faciebat idiomate Gallico. Nostri responso suo monebant, observatum sibi, Blaspielo non item uti Somnicio Excellentiæ titulum datum, cum tamen utriqve idem *character repræsentativus* attributus, idem procuratorium datum sit; qvod ipsis communicare velint. Berclaius post breve colloqvium cum collegis reponebat: *A Rege suo sibi injunctum, Electoris legatos eodem modo tractare, uti ab aliis Regibus habeantur.* Nostri: *Electorem sperasse suis legatis eundem titulum, eademqve honoris indicia per omnia tributum iri.* Ad qvæ Templius: *Cum sua mandata in Anglia conciperentur, varias considerationes super ceremoniis agitatas fuisse, ac demum multis difficultatibus amputandis placuisse, ut qvæ olim Osnabrugæ, & Monasterii, heic qvoqve examussim observarentur. Jam autem Regi ab hominibus, qvi tunc Monasterii adfuerint, confirmatum fuisse, primario duntaxat Electoralium legatorum priorem locum, & vocabulum Excellentiæ à Regiis tributum. Id qvod & Noribergæ, ac Francofurti observatum sit: qvod exemplum ut seqvantur pressè sibi injunctum.* Nostri contra negare, *Electorales id ceremoniarum uspiam admisisse; ac ex relationibus legatorum inde constare, Osnabrugæ non Svecos solum, sed & Cæsareos istis Excellentiam, ac priorem in suis ædibus locum dedisse. Id qvod & Cæsar suis legatis ut heic faciant scripto injunxerit.* Angli contra: *non è propriorum, sed aliorum legatorum relationibus, ac præcipue regiorum id demonstrandum. Si tales sibi exhibeantur, se eas Regi suo dijudicandas transmissuros. Interim sua sibi mandata seqvenda.* Nostri: *Electorem in notorio jure, ac possessione ejus constitutum, de qvo sermo sit; nec opus habere, ut id deducat, aut ullius judicio se submittat. Publica scripta hoc satis demonstrare, ac Benedictum Oxenstiernam posse testari, qvid Olivæ observatum sit.* Sed Templius pertendebat: *circa id qvod Monasterii contigerit, à regiis legatis aliter se edoctum.* Addebat, *nuper antequam Berclaius adveniret, à Principis cujusdam ministro heic sibi ac Jenkino relatum, qvi Monasterii tunc adfuerit, Electorales, & Principales legatos ibi pari honore, nullo discrimine habitos: nec diu esse, qvod Electores legatos Ambasciatorum vocabulo miserint, ac Excellentiæ titulum tunc primum usu receptum.* Qvæ omnia nostri inficiabantur. *Qvæ Principum legatos spectent huc non pertinere, nec sibi opus esse eis controversiis misceri. Qvid legati Regii ipsis retulerint, sibi non constare. Sed nostros tunc puratà fide Principi suo retulisse, cui falsa narrare iis nunqvam in mentem venerit.* Angli: se ista ad Regem perscripturos: *interim sibi vetito datum non iri, si sua mandata seqvantur.* Discedentes se unis tantum bigis venire, declinandis ceremoniarum superfluis; ac apud alios idem fecisse. Nostri apud curium exceptos eodem deduxerunt. Eodem die duo nobiles à Svecis veniebant, visitationi horam petentes, addito, utrumqve legatum visitationem suam seorsim obiturum. Ita Oxenstiernæ qvinta, Olivecrantzio sexta addicebatur. Isti qværebant, an non qvartam habere possint? nostri: tertiam Dano assignatam, qvi prius eam reqvisiverit. Anglis digressis tres nobiles Galli veniebant de adventu gratulantes, & horam visitationi exqvirentes. Sed qvia Blaspielum utut adstantem non alloqvebantur, is rogabat, num ad solum Somnicium missi sint? & cum id affirmarent, Blaspielus; nil sibi ergo heic negotii esse, ac discedebat. Inde Somnicius illis significabat; ab Electore ambos pari dignatione missos, nec dispares ceremonias admittere posse. Sed horam qvod spectet, Svecis qvintam, & sextam assignatam, ac forte Gallis ita sero accedere haut placiturum. Igitur in ipsorum arbitrio esse, hora septima venire, an ipsi horam eligere velint. Id qvod isti ad suos se relaturos dicebant. Sed mox ad Somnicium regressi ferebant, se jussos certum tempus visitationis cognoscere. Somnicius repetitis prioribus addebat; si ergo hora septima venire velint, id gratum sibi fore. Sperare autem, Gallos collegæ suo æqve visitationis honorem exhibituros, ac pari ritu utrumqve prosecuturos. Galli: se qvoqve jussos apud Blaspielum verbis honoris defungi. Hoc veniente Galli ipsum nec *Excellentiæ*, nec *Ambasciatoris* vocabulo nuncupabant, qvi & vicissim responso suo eadem verba haut adhibebat. Nostri interrogabant, num Galli utrumqve pari honore affecturi sint? Id cum isti ignorare se dicerent; nostri: id vero sibi utiqve noscendum repo-

1676. reponebant. Ita Galli discesserunt. Danus cum tribus curribus veniebat: primo à duobus eqvis tracto nobiles sedebant, ipse sejugibus vehebatur, qvos bigæ seqvebantur. Utriqve Excellentiæ titulus ab eo dabatur. Ne igitur Galli, & Sveci actum allegare possent, qvo Electoris possessio turbata videri possit, ac eorum menti penitius exploranda, utrisqve misso nobili significatur, ab Electore sibi injunctum, non nisi paria honoris indicia admittere. Sveci initio respondebant, se jussos nil novi introducere, nec in animo sibi esse, honori Electoris qvid detrahere; ac si Elector in possessione ejus juris sit, se non repugnaturos. Nostri Oxenstiernam monebant de eo, qvod Olivæ factū sit, ubi ipse præsens adfuerit. Osnabrugæ qvoqve nec Cæsareos, nec Svecos inter utrumqve Electoris legatum discriminis qvid fecisse: prout & nunc Hispanus, ac Danus pari ipsos honore mactet. Sveci: forte Danum, & Hispanum id fœderi dare: Regibus tamen eximii qvid competere. Sibi super hac re cum fœderatis suis consultandum. Qvid Osnabrugæ contigerit tangere nolebant, sed semper ad id, qvod Monasterii, Noribergæ, & Francofurti in usu fuerit provocabant. Post Oxenstierna per nobilem excusabat, se hodie nostros adire non posse ob serū diei, & qvia super orto dubio cum collega, & fœderatis deliberandum sit. Galli post multas disceptationes declarabant: Qvia intelligant nostris injunctum, ne separari se patiantur, iis significandum esse, sibi qvoqve injunctum, ipsos non pari modo, nec eodem titulo tractare. Belgæ hac re valde dolebant, ac officia sua apud Anglum pollicebantur. Seqventi die Oxenstierna Somnicio significabat: molestum sibi ejusmodi tricas incidisse, ac petere, ut is temperamentum proponat. Cui hic: Electorem hac in re nunqvam temperamentum admissurum.

16. Dec. Nostri inde ad Berclaium mittebant, excusatum, qvod visitationis honorem reponere impediantur. Is respondebat; de temperamento cogitandum huic impedimento tollendo. Belgis Angli responderant; se ad Regem in favorem Electoris scripsisse, & declarationem expectare. Simul tamen monuerant, nostros ante visitationem ipsis indicare debuisse, se non nisi pari modo haberi velle, & posse. Et qvia Somnicio circa omnia honoris signa satisfactum sit, par esse ab eo visitationem reponi. Nostri consilio cum Dano, & Belgis collato judicabant; si Somnicius solus etiam absqve ceremoniis Anglos inviseret, id hos interpretaturos, ac si ipsi se disjungant. Igitur Somnicius Anglis scribebat; sibi persvaderi haut potuisse, Anglos id discriminis moturos; alias ante visitationem de eo monere haut omissuros fuisse. Seorsim ipsos invisere per mandata sua prohiberi. Galli, ut probarent, Osnabrugæ aliter fuisse observatum, qvam nostri contendebant, *Petri Chanuti memorias* adducebant. Nostri reponebant: *Chanutum illis commentariis plus semel illicitos affectus in Electorem apricatum fuisse: qvi & inter alia falso tradiderit; Electorem anno 1648 Hornium Comitem in Hollandiam misisse ad expetendum Arausionensis Virginis connubium.* Nam Borgstorfius proci vices apud Principem Virginem obibat. Enimvero Philippus Hornius cum aliis Electoris consiliariis anno 1648 fœderis tractandi causâ Hagæ fuerat, ubi legatus Gallicus Thuillerius omnibus qvatuor Electoris legatis primum incessum, dextram manum, & titulum *Excellentiæ* citra tergiversationem tribuerat. Notum qvoqve esse, qvanta censura, atqve interpolatio ejusmodi libris in Gallia subeunda sit, anteqvam in lucem prodeant, ne qva Galliæ rationibus, & placitis adversum qvid tradant. Ac alias in Gallia moris esse, honores aliis exhibendos temperare, prout qvisqve ejus Regni rationibus addictus est. Jenkinus postera die ad nostrorum ædes sine ceremoniis accedebat, ac stans super rixa famulorum exponebat. Elector suorum acta circa visitationem probabat, ac non obscurum esse, id de compacto geri, ut ipsi ægre fieret. Gallorum, & Svecorum visitationem differendam, qvoad hi super isthoc negotio prout par est declararint. Anglos à Somnicio ne sine pompa qvidem invisendos, nec qvid separationis à collega admittendum. Cæterum Bavarus qvoqve voluerat legatos Neomagum mittere, eundem qvem Brandenburgici honorem postulaturos, ut secundus primo par haberetur. Id qvod Sveci facere parati erant, ob Bavari in partes suas studium; prout & à Rege mandata habebant; erga Brandenburgicos se gererent, uti è re videatur. Cupiebant tamen isti, ac Galli, ut Bavarici priores accederent, qvo ejus honoris concessionem isti Principi imputare possint. Sed cum nulli à Bavaro legati accederent, inter hostilia etiam habebatur Electori circa istam ceremoniam difficultates movere.

pag. 133. & 151.

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER DECIMUSQVINTUS.

EPITOME.

E*Lectoris destinata. 2. Circa reficiendum exercitum difficultates. 3. Conventus Inferioris Saxoniæ Electori parum favet. 4. Circa satisfactionem difficultates. 5. Conventus Bremensis nullo fructu solvitur. 6. Circa Hanoveranum in partes trahendum frustra agitur. 7. Cum Monasteriensi fœdus initur. 8. A Luneburgicis Auxilii qvid obtinetur. 9. Cæsaris auxilia per rebellionem Hungaricam impediantur. 10. Ab Hispanis nil pecuniæ extundi potest. 11. Nova ludibriorum Hispanicorum tela. 12. Hostium machinationibus in Polonia obsistitur. 13. Super renovatione pactorum acta. 14. Renovatio pactorum peragitur. 15. Mosci in Svecos concitari non possunt. 16. De prohibenda in Pomeraniam navigatione. 17. Danorum gesta Electorem non parum sublevant. 18. Obsidium Stetini. 19. Alibi hoc anno fœderatis res male succedunt. 20. Electoris circa biberna difficultates. 21. Periculum è Polonia non plane cessat. 22. Rex Poloniæ Electori est suspectus.*

Electoris destinata.

Superiore anno eos progressus contra Svecos fecerat Elector, ut spes esset summa ope connixo bellum brevi posse patrari expugnato Stetino, in qvo summa rerum Svecicarum in Germania verti videbatur. Nam Rugia per Danos occupata, Stralsundam ultro flexuram, cui ut conditionem civitatis Imperialis offerret Elector, Cæsar commiserat, ratihabiturus, qvicqvid cum ea conventum esset. Nam ipse dignationem suam prostituere verebatur, si forte, qvod offerebatur, importunius rejectum foret. Nec penes Grypsvvaldam moram fore. Parta autem adversus Svecos securitate animus erat tota vi in Gallum vertere, acuna cum aliis fœderatis eo incumbere, ut ex isto qvoqve latere Germaniæ securitas constitueretur, præclusa Gallis irrumpendi facultate, qvorum libidini compescendæ solennes tractatus, fideiqve, ac jurisjurandi religio hautqvidqvam sufficiebant. Ast eo fine necessarium erat, à reliqvis fœderatis qvoqve pari vigore rem geri, ac ut sibi ex fœderibus debita præstarentur, ipseqve alia ratione sublevaretur, qvo exercitum, qvantum magnitudo destinatorum reqvirebat, augere posset, ne inter langvida molimina extracto tempore, hosti ad vires resumendas spatium daretur. Enimvero nec qvæ ex fœderibus debebantur Belgis, ac Hispanis repræsentare cura, aut facultas erat, summa subsidiorum qvæ restabant ad tredecies centena uncialium millia adscendente; & qvæ alias ad eum finem facere poterant remedia subtrahebantur per invidiam, qvæ etiam cum Reip. damno incrementa Electoris sistere gaudebat. Et alibi inter debilia fœderatorum arma Gallus summa alacritate connixus eo-

1677. usqve invaluerat, ut pleriqve in qvalemcunqve pacem ruerent, qvam demum erepta Electori victoriarum suarum fructu redemisse nullus pudor erat. Qvibus incommodis dum pro virili obluctatur Elector, id saltem assecutus est, ut posteritas agnitura sit, si ab aliis pari virtute, ac in patriam, bonumqve publicum studio actum fuisset, gloriosum ei bello finem imponi, exterosqve felicitati, & qvieti Germaniæ tantopere infestos intra veteres compingi limites potuisse, intercepta immensa calamitatum mole, qvæ paucos post annos istam, vicinosqve obruerunt.

Circa reficiendum exercitum difficultates.

§. 2. Cum itaqve summa rerum in eo verteretur, ut exercitus ad futuram expeditionem firmaretur; ad eum autem finem qva opus erat pecuniam neqve fœderati solverent, nec exhaustæ calamitatibus belli Electoris provinciæ suppeditare possent; nil restabat, qvam ut inermes Ordinum aliqvid ad istum alendum conferrent, qvi pro communi securitate pugnabat. Neqve enim rationis esse, ut unus molestias, sumtusqve belli solus toleret, reliqvis immunibus, qvorum incolumitas non minus hisce armis stabilitum ibatur. Enimvero circa isthæc hospitia summa surgebat difficultas, qvod ea Viennæ parce, ac inæqvaliter distribuerentur, non observata proportione copiarum, aut actionum, per qvas hæ imminutæ erant. Tum jam omnes fere Ordines vel ipsi arma parabant, vel in Cæsaris, aut aliorum protectionem se conferebant declinando hospitiorum oneri. Ac Cæsareus exercitus, ductoresqve ita laute sibi prospiciebant, ut fœderatis parum superesset. Unde Viennæ Electoris postulata aperte, aut per clandestinas artes eludebantur. Eqvidem superiore anno spes facta fuerat, Electori hospitia ab Hanoverano hactenus usurpata attributum iri. Accedebat is demum, qvæ in Superiore Saxonia hactenus insederat, Anhaltinam ditionem, Mansfeldensemqve, & Stolbergensem Comitatus, exiguum tanto exercitui levamentum; Cæsareis contendentibus, Electori vicissim Eichsfeldia, & Erfordensi agro desistendum. Ast qvæ in Saxonia Inferiore obtinebat Hannveranus, nullo modo dimittere volebat. Qvo nomine hic, atqve Cellensis Dux ad Cæsarem scripserant, ne

17. Febr.

eorum hospitiorum possessio sibi turbetur, additis verbis altius penetrantibus: Se non sperare negotium hoc ad dissidium Reipublicæ tam noxium iri deductum. Et qvanqvam Cæsar respondisset, Hannverano utiqve istis decedendum esse; hic tamen literarum, qveis ab armis pondus non accedebat, securus, qvod semel utcunqve invase- 1677. rat, ingratiis Cæsaris retinere pergebat. Cui instituto excusando hæc ratio idonea videbatur; suam ditionem alendis copiis non sufficere; ut autem ipse armis se exuat tutum sibi haut esse: igitur nil aliud restare, qvam ut istæ ab aliis alantur; utut eædem non solum nullam patriæ operam navarent, sed & fœderatis non modicam suspicionem incuterent. Cæterum ad conventum Inferioris Saxoniæ provocabatur, qvi propediem habendus sit; cujus scopus Viennæ parum probabatur; ac satis patebat, Cellensem obtentu præfecturæ copiarum Circularium, qvam gerebat, dispositionem super hospitiis per Inferiorem Saxoniam in se trahere velle, reliqvis omnibus exclusis. Cujus & Ducis intentio, & Cancellarii Schutzii consilia valde suspectabantur, velut clandestina cum hostibus commercia agitarent, ut Bremensis ditio penes Brunsvicensem Domum maneret, hac in medium statum transgressa, qvo Pomerania Svecis servari posset. Adversus qvæ Cæsarei Viennæ acriter invehebantur; ac nunqvam se eam indignitatem toleraturos, ut Duces hoc modo Bremam adqvirant, qvam malint ad Svecos reverti. Qvanqvam non ingratum ei aulæ erat Electorem cum Luneburgicis collidi, qvo Cæsari eo liberior facultas foret circa Svecis erepta disponendi, eaqve cum locis, qvæ Hispani amiserant permutandi. Porro ea Luneburgicorum consilia, & qvi mox nuntii è Belgio de amissis tanti momenti urbibus veniebant, Viennæ ingentem consternationem excitabant, plerisqve bellum detestantibus, per qvod Cæsar patrimonii juxta, & autoritatis in Imperio jacturam facturus sit, ac qvalemcunqve pacem inclamantibus. Nec minus metuebatur, ne dum reliqvi contra hostem alibi distringuntur, isti ad subigendam Bremensem urbem vertantur, Monasteriensi qvoqve ea provincia expulso. Qvi & ipse suspicione perstringebatur, eoqve copias suas contra Gallum mittere tergiversabatur. Ista autem qvanqvam ægerrime ferret Cæsar, dissimulandum tamen erat, qvod nec rationibus qvidqvam profectum iri spes foret, ac vim adhibere temporum conditio haut permitteret. Cæterum cum Crocovius postularet, ut per Cæsareos in vicinia hærentes Hanoveranæ copiæ hospitiis exturbarentur, Cæsarei ministri reponebant: *Si Elector assignata sibi hospitia occupet Hanoveranis vi expulsis, Cæsareas legiones auxilio ipsi adfore: ast solum Cæsarem absqve Electore id negotium suscipere non posse. Eam qvippe causam*

præcipue

1677. *præcipue Electorem tangere, qvi & eam primus aggredi debeat Cæsare fideliter suppetias laturo. Sed ut Cæsar eam causam, ac orituram inde invidiam solus in se derivet, svaderi huic non posse.* Crocovius contra: *eam causam primario non Electoris, sed Cæsaris esse, cujus autoritas heic vertatur. Ejusdem ac universi Imperii interesse, ne Dux hostibus certo modo innexus ulterius firmetur, sed potius ut Electoris copiæ conserventur. In hoc negotio Cæsarem nil periculi facere; nec Hanoveranum in Silesiam, aut Bohemiam irrupturum; eoqve hunc non plus contra Cæsarem suscepturum, qvam qvod hucusqve obliqva ratione fecerit, qvodqve alias omissurus non sit. Ast Electoris ditiones Hanoverano immixtas. Duces qvoqve ejusdem Domus longe promtius huic contra Electorem, qvam contra Cæsarem suppetias laturos. Qvod si igitur id negotium in nervum erumpat, distractis Electoris viribus, spatium respirandi Svecis datum iri, non sine magno detrimento Cæsaris, & causa communis.* Præter ista Crocovium Elector reponere jubebat; *uti ipse primus inter omnes Ordines publicam Imperii causam susceperit, Cæsariqve inconcussa fide, & constantia adhæserit, simulqve omnes suas fortunas periculo exposuerit, ac fecerit atqve pertulerit, qva omnibus nota sint. Qvanqvam autem spes fuerit circa hospitia, & alia qvæ se spectent, si non liberalius saltem haut malignius secum, qvam cum aliis fœderatis actum iri: comperiendum tamen sibi esse, suo exercitui qvam tenuissime prospectum assignatis hospitiis jam exhaustis, aut ad qva vindicanda novum bellum suscipiendum sit, alias plus satis hostium habenti. Unde totam molem jam aliqvot per menses suis ditionibus penitus attritis incumbere; cum contra alii, qvi hospitia pro lubitu invaserint, laute agant, integrosqve Circulos in se trahant, insuper habitis à Cæsare decretis. Qvod eo acerbius sibi sit, qvo magis suæ rationes Austriacis in Imperio, & Polonia innectantur. Eqvidem inaudire se, qvosdam de exautorandi exercitus parte jactare, qvem tamen augeri qvam maxime expediat; ac ni is insigniter firmetur, periculum esse, non erepta solum hosti, sed & propria amissum iri. Contra si sua destinata succedant, Silesia, & aliis provinciis Cæsareis validum propugnaculum objici. Tum se semper declarasse, post expugnatam Pomeraniam connixurum, ut Cæsar Alsatiam recuperet. Unde par esse se à Cæsare sublevari, ut pro causa communi à se opera pretium fieri qveat.* Ast Cæsarei non nisi de castigando legionum numero reponere; nam in fœdere non nisi de sedecim millibus conventum; nunc de qvadraginta legionibus moveri. Nec adversus Gallos sibi multum auxilii ab Electore pollicebantur, qvod hicce tunc omnes vires ad subigendam Pomeraniam convertisset. Qvin metuebant, ne si Elector qvæ cupiebat nactus foret, exemplum Luneburgicorum seqveretur. Nec Sveci amplius curabantur, jam eo redacti, ut nec ditiones Cæsaris hæreditarias invadere, nec impressionem in Imperium facere possent. Num Elector plus an minus fructuum ex hoc bello perciperet, aut num ejus opibus qvid accederet, id Cæsaris perinde erat; qvin Pomerania eidem adcrescente non levis æmulatio injiciebatur. Unde & palmaria ratio, qvæ adduci poterat, Electorem Austriacis partibus firmiter adhæsurum, enervabatur. Cæsareis regerentibus, non dari sibi beneficium bello ab Electore continuato; nam id ob privatum ipsius emolumentum fieri, qvod nulla alia via sit Pomeraniam nanciscendi. Ast Electori beneficium præstari bello per Cæsarem extracto, qvod huic spatium præbeatur reliqva Pomeraniæ loca expugnandi; cum Cæsari nulla spes sit hoc bello aliqvid lucrandi. Sed & Viennæ nova fœdera cum Moguntino, Coloniensi, aliis cudebantur, per qvæ ab his certus militum numerus præstandus erat, concessa vicissim ab hospitiis immunitate. Adversus qvæ Crocovius demonstrabat: subtractis hospitiis veteranum militem, & antiqvos fœderatos subverti, cum ab istis non nisi tiro sperandus sit; ac eorum plerosqve parum de Rep. meritos. Sed ista incassum canebantur, qvod illis fixum sederet Præsulatus esse conservandos, ne horum oppressione Protestantium potentia glisceret.

Conventus Inferioris Saxoniæ Electori parum favet.

§. 3. Nec minus ad imminutionem Electoris tendebat conventus Inferioris Saxoniæ, Brunsvigam mense Frebruario indictus. In eo de qvatuor capitibus tractandum erat: Uti Ordinibus hujus Circuli per hoc bellum pressis subveniendum, atqve his malis medicina facienda: Uti ad hunc finem necessaria Circuli militia sit instauranda: Qva ratione sit impediendum, ne commercia Albis novis vectigalibus institutis onerentur: Qvo modo emolumenta Circuli Neomagi observanda sint. Ad istum conventum ab Electore missus Joannes Butendachius Procancellarius Halberstadiensis demonstrare jubebatur: ista onera unice per invasionem Svecorum provenisse, adversus qvæ solum remedium sit, junctis viribus cœptum opus expedire, utqve inermes Ordines iis, qveis arma sumenda fuerint, præbitis hospitiis subve-

1677. niant, quo compressa hostis ferocia, firmaque pace constituta in futurum contra istius invasionem tutis agere liceat. Tum copias, quæ jam in promtu sint, probe sustentandas, cum minutis singulorum Ordinum manipulis ad summam rerum nihil proficiatur. Nova onera navigationi Albis imposita mitiganda, nec plura introducenda. Deniqve dubium esse, nomine Circuli peculiarem legationem Neomagum mittendam. Si Luneburgici, uti ferebatur, nomine Ducatus Bremensis suffragium ferre instituerent, protestationem opponeret, qvod & Daniæ Rex facturus erat. Luneburgici porro, qvi hoc conventu abolitionem hospitiorum, simul instaurationem militiæ Circularis urgebant, id agere videbantur, ut post subactam Bremensem provinciam medios deinceps se gererent, aut langvide bellum administrarent, qvo sibi viam ad transactionem cum hostibus pararent, tum ut debilioribus Ordinibus copias concederent, eoqve obtentu sibi solis ejus Circuli hospitia vindicarent, aliis fœderatis exclusis. Prout & Administrator Magdeburgicus id studebat, ut Electori hospitia per suam ditionem adimerentur. Unde & qvicqvid ab Electore missus obniteretur, conclusum fuit, ut qvæ hactenus usurpata fuerint hospitia, pecuniarum exactiones, ac alienarum copiarum transitus ne tolerentur: utqve insignes copiæ nomine Circuli parentur, qvarum moderamen penes Cellensem sit futurum: ut deniqve Circuli nomine legatio Neomagum mittatur, qvam Magdeburgicus, Cellensis & Lubecenses sint obituri. Adversus qvod decretum jussu Electoris à Butendachio protestatio fuit interposita. Sed Glucstadiensi vectigali, qvod Daniæ Rex affectabat, non hic modo Circulus, sed & Angli qvam maxime obsistebant. Nam Danus, ne Belgæ ei se vectigali opponerent, his obtulerat, vectigal non nisi à majoribus navibus, tres malos gerentibus exactum iri. Belgæ autem fere minutis navigiis uno malo Hamburgum navigare solent. Sed eo magis reluctabantur Angli, ne forte Belgæ hac conditione acceptata Anglorum in Albi commercia ad se pertraherent.

27. Mart.

Circa satisfactionem difficultates. §. 4. Sed nec Elector Viennæ, aut apud reliqvos fœderatos Bremæ pervincere poterat, ut sibi super Pomerania idonee caveretur; utut promitteret, se omni vi connixurum, ut Cæsari qvoqve satisfiat; nec se Luneburgicorum exemplum imitaturum, qvi destinatis suis potiti manum negotio subtracturi videbantur. Sed Cæsarei negabant obstringi se posse, ne pacem faciant, nisi Sveciis Germania pulsis; qvod ejusmodi promisso pax difficilis reddatur. Eandem & Belgarum esse sententiam, qvi haut passuri sint, paci, qvam magnopere cupiant, nova obstacula poni. Qvin si maxime id promiserint, facile ejusmodi rerum faciem emergere posse, ut promissa servari neqveant. Sed nec collationem feudi, & investituram addici posse, qvoad Pomerania plane occupata fuerit, & cum fœderatis super eo negotio convenerit. Feudum qvoqve commissum ad Cæsarem devolvi, nec ullo tractatu eum obstringi ad idem Electori conferendum; etsi huic præcipua spes ad idem sit. Ad qvæ Crocovius: *Carolum V, & Ferdinandum II, illum Saxonia Electoratum Mauritio, hunc Palatinatum cum Electorali dignitate Bavaro per secretos tractatus promisisse, antequam proscriptio Joanni Friderico Saxoni, & Friderico Palatino intentaretur, eorumque ditiones occupatæ forent. Nec obstare leges publicas, & capitulationem circa consensum Imperii in proscriptionibus & collationibus caducorum feudorum. Nam dum Imperium Svecos hostes judicavit, eo ipso in proscriptionem Ducis Citerioris Pomeraniæ consensisse. Et quia idem Imperium decrevit, ut Electori satisfiat, id qvod nisi è commisso feudo obtineri neqveat. Cæsari affatim potestatis esse in Electorem id feudum conferendi. Nec in more esse aulæ Cæsareæ decretis Imperii ita presse inhærere, sed ea quacunque ratio patitur porrigere, haut amplius consultis Ordinibus.* Sed Cæsarei regerebant: Se qvidem antehac declarasse; fœderatis primum inter se conveniendum, inde ad Cæsarem referendum; qvi deinceps qvod patrem deceat sit facturus. Sed istiusmodi conventionis nullam aliam esse vim, qvam ne fœderati suis prætensionibus sibi mutuo obstent. Ejusmodi autem pacti evictionem à Cæsare nec promitti, nec præstari posse, qvi & isto hautqvidqvam stringatur; sed integram eidem facultatem circa ereptas hostibus provincias jure feudi competere. Pleriqve tamen jactabant; modo Elector prius Pomeraniam occupaverit, facilem viam componendo negotio inventum iri. Post eum denuo Crocovius super hoc negotio moveret, respondebatur: Cæsarem cuiqve fœderatorum circa præmia belli, ac præcipue Electori circa Pomeraniam Svecicam fauturum, modo & sibi, suæqve Domui satisfiat. Nam id non sufficere, qvod Elector promtum se ferat ad navandam ex fœdere operam, sed rem ipsam exhibendam. Accidere qvoqve posse, ut Electore licet persistente aliorum fœderatorum defectio paci accelerandæ necessi-

13. Jun.

1677. cessitatem adferat. Jam autem æqvum non esse, ut cæteri tantis emolumentis macti bello excedant, vacuo Cæsare. Ac sane jamdudum Viennæ id agebatur, ut si pax ineunda sit, per qvam Austriaci destinatis suis haut potirentur, Elector Svecis erepta redderet, Gallo vicissim Hispanis satisfacturo. Haut eo minus Crocovius formulam concinnabat conventionis inrer Cæsarem, & Electorem, qvo iste promittebat, se huic Pomeraniam in satisfactionem concessurum, ac de ea ipsum investiturum, aut de parte, ubi eadem haut tota occupata fuerit. Sed consiliarii censebant, id pactum haut festinandum, sed videndum, qvomodo res in Pomerania succedant. Nam ubi hæc tota devicta fuerit, forte haut difficile fore eam Neomagi tueri, ac Cæsaream investituram obtinere. Armis haut addicentibus pacto parum efficaciæ fore; ac Cæsarem sibi unum, atqve alterum commodum hoc pacto stipulaturum.

Conventus Bremensis nullo fructu solvitur. *13. Jan.* §. 5. Nec majus operæ pretium in eam rem Bremæ factum fuit. Ubi Cæsarei legati postularant, ut fœderati sese obstringerent ad comparandam Cæsari Alsatiam cum Brisaco, ac ut Lotharingus suam ditionem recuperet. Alias Cæsarem de Bremensi provincia nil sibi deposcere, nisi bona in urbe Brema sita, ne futurus provinciæ dominus aliqvid juris in eandem urbem prætendere possit: qvæ bona tamen Cæsar non sibi retenturus, sed urbi donaturus sit. Ad ista hæc Elector promtum se declarabat; ac ubi bellum Pomeranicum absolverit, totis sese viribus Cæsari auxilio iturum. Simul monebat, Luneburgicos, & Monasteriensem arctius partibus illigandum, ne post transactionem super Bremensi provincia aliam consiliorum viam ineant. Danicus qvoqve minister ostendebat; in Rege suo moram non fore, si & alii fœderati, ac præcipue Belgæ in id consentire velint. Sed Belgæ, & Luneburgici hæsitabant, ac negotium id Hagam rejiciebant. *29. Jan.* Cæterum à Monasteriensi nemo legatus veniebat frivolo obtentu, solitum legato suo domicilium, ædes Episcopales, subtractum, & à reliqvis semper misceri, qvæ ad partitionem non spectent. Luneburgici excusabant, citra Monasteriensem nil sibi statuere integrum esse. Utriqve jactabant se per pactum superiore anno initum penitus cum Electore transegisse; qvod tamen ex asse non impleverant. Nec eo minus aeris inter Duces, & Præsulem suspicio gliscebat: unde hic cum Dano, & Electore seorsim pacisci cupiebat, qvod vereretur, ne Duces per Gallum totam Bremam in se 1677. traherent ipso excluso. Ita ergo negotiatio ista in irritum casura videbatur, Luneburgico non obscure id agente, ut conventus iste re infecta dissolveretur. Cui cum Windischgræcius lubricum agendi modum exprobraret, hic jussu Principum suorum offensam haut dissimulans negabat, talia se deinceps auditurum; ac à Principibus suis se hinc avocandum; addito; qvi reip. bene cupiant, eis id agendum esse, ut hic conventus dissolvatur, ubi operæ pretium haut faciendum sit. Sed cum haut decorum videretur re plane infecta discedere, Cæsarei, Hispanus, & Belga svadebant, temporarium pactum ineundum. Cujus formulam ab Amerongio conceptam, sibiqve transmissam Elector qvidem probabat; sed Monasteriensis eandem non sine ludibrio rejiciebat, cui animus erat cum Dano seorsim transigere. Sed & Luneburgici eam formulam adspernabantur, varia causati, & qvæ circa eam desiderabant, scripto exhibebant. Inde eorum legatus discedebat, *4. Mart.* ac mox ad eos, qvi Bremæ manserant, scribebat, se haut reversurum, non obscuro indicio, Ducibus domus Luneburgicæ peculiariter inter se convenisse; ex qvo parum boni pro communi causa sperabatur. Unde reliqvi decreverunt à Ducibus per literas exqvirere, qvam ob causam ipsorum minister discesserit: ac si iste non revertat, se conventionem inituros, qvod post finitam hujus anni expeditionem huc redituri sint; qvo honestus sit color discedendi, ac ut Luneburgicis scrupulus injiciatur. Ast Duces Hispano, & Belgis declarabant; se nil copiarum iis missuros, qvoad reliqva subsidiorum soluta sint; utut alias plus qvam cæterorum sociorum qvispiam accepissent. Addebant, ut à se Neomagum mittendi legatorum primi gradus dignatione habeantur, ac circa Bremensem partitionem sibi satisfiat. Sed & suspicionem injiciebat, qvod Duces nil copiarum Dano contra Svecos submittere vellent; præsertim cum Hispanus, & Belga referrent, Neomagi Gallos Svecus proposuisse, ut Svecus Luneburgicis Bremam cedat hisce ad medium statum permovendis, ac Gallo curæ fore, ut ea jactura alibi pensetur. De qvo legati Svecici ad Regem retulerint, ac parum difficultatis ab hoc motum iri crediderint. Post *14. Maji.* tamen Cæsarei cum Luneburgicis ministris denuo Hoyæ super formula conventionis colloqvebantur; in qva hisce displicebat, qvod præsens possessio nemini jus dare, aut adimere debeat; & qvod omnia Svecorum jura in Bremensem urbem abolenda sint.

Dan•

1677. Dano se satisfacturos missis copiis ad occupandam Rugiam insulam. Cui conditioni Hispanus, ac Belga contradicebat, qvod hoc modo Luneburgici impedieudi sint, qvo minus in Brabantia contra Gallos rem agant. Belgæ qvoqve desiderabant, qvod in ea formula fœderati ad mutua auxilia obstringerentur, qvoad omnibus satisfactum forct. Nam isti nil novæ obligationis ultra priora fœdera contrahere volebant. Ita cum Bremæ nil agendum restaret, Cæsarei conventionem adornabant, qva urbis Bremensis libertati cavebatur; in qvam tamen Hispanus, & Belga consentire dubitabant, ni Luneburgici, ac Monasteriensis eam subscriberent. Id qvod à Luneburgicis eo minus expectabatur, qvo apertius erat, istos totam Bremensem ditionem sibi destinare; & qvia multa periculosa circa eam urbem tunc machinabantur. Qvi & velut pleni domini Bremæ Capitulum Hamburgense sibi vindicatum ibant. Adversus qvam usurpationem Daniæ Rex, & Monasteriensis cum protestationem iuterponere vellent, Elector id in præsens dissimulandum svadebat; cum utiqve aliqvando ea res per justos tractatus sit componenda, ubi non omnia ex unius libidine constituenda sint. Pacto isto formato *Fuen Major* ablegatus Hispanicus, & Amerongius Belga Brema discedebant. Qvorum hic paulo post rescribebat, Ordines Generales libertati urbis Bremensis cavere nolle; qvam & Monasteriensis parum probabat. Redibat post Bremam Amerongius, sed nullo super Brema urbe decreto allato. Unde reliqvi non amplius frustra ibi morari statuerunt. Cæsarei formulam pacti à se subscriptam Amerongio Hagam adferendam dabant, qvam si Belgæ probent, eandem à cæteris qvoqve fœderatis subscribendam: sed Belgis detrectantibus suam qvoqve subscriptionem effectu carituram; qvam tamen post Cæsar. Hispanus, Danus, Elector, & Belgæ subscripsere. Anteqvam Cæsarei Brema digrederentur ad reliqvos legatos verba faciebant, qveis valde sibi displicere testabantur, qvod cum Cæsar rogatus sit ad hunc conventum legatos mittere partitioni absolvendæ, aliqvi consiliis privatam tantum utilitatem spectantibus effecerint, ni qvid perfici potuerit. Et qvia Cæsar tanqvam caput Imperii de his ditionibus nemini qvid donaverit, aut cesserit, cuilibet competentia jura salva fore. Simul de immediato statu Bremensis urbis testabantur, & ut omnia jura, qvæ Sveci in eam prætenderint, usqve ad pacem suspensa sint. Super qva propositione Luneburgici post graviter qverebantur.

24. Maji. *30. Jul.*

§. 6. Paulo ante, qvam Brema discederetur, Windischgræcius indicabat, Hanoverano libidinem esse bonas partes amplecti, qvod Gallica subsidia hæreant, ac ipse hospitiis suarum copiarum caveri cupiant. Sed cum ab istis qvoqve subsidia postulare, ad qvæ Hispani Belgæ aures occludebant. Ac sane Cæsar ab ipso oblata sat frigide acceperat. Legatus qvoqve Cæsareus Trautsonius Madriti Rucqvio dicebat: se jussu Cæsaris Hanoveranas copias Hispanis obtulisse; sed eam rem non satis fervide egisse, tum ne aliorum fœderatorum solutioni qvid decederet, tum qvod perspiciatur, qvid tergiversationum, ac prætensionum Domus Brunsvicensis jam moveat. Unde is denuo cum Gallis convenisse dicebatur; cum impensis centum uncialium millibus in partes pertrahi potuisset. Elector tamen ne qvid intentatum relinqveret, Ledeburium nulla legati personа Ducem adire jussit, eumqve laxioribus verbis velut aliud agendo ad bonas partes amplectendas hortari, additis de amicitia Electoris testationibus. Ad ista si Dux languidius respondeat, ac ipse animadvertat, eundem consiliis hactenus probatis haut decessurum, repetitis amicis verbis protinus discederet. Sed si Dux studium in bonas partes testetur, ipse ostenderet; ab Hispanis, & Belgis nullam subsidiorum spem. Forte Hispanos ubertim promissuros; sed ad ea præstanda facultatem deesse; ac Electorem longo tempore ne teruncium ab iis extundere valuisse. Belgas in pacem inclinare, ac nemini fœderatorum amplius subsidii qvid numerare. Igitur Ducem alia ratione rebus suis prospecturum, præcipue impetratis pro exercitu suo hospitiis; circa qvæ Elector operam navaturus sit. Hac ad partes accessione à Domo sua partis in Bremensi provincia cauturum, ac qvod palmarium esse debeat, de patria egregie meriturum. Ledeburio Dux respondebat; *Postqvam à Gallo haut uti par secum fuerit actum, ante aliqvot menses serio sibi fuisse decretum partibus fœderatorum accedere, ac copias suas in Hungariam, Pomeraniam, aut qvo communis necessitas vocaverit, mittere; modo necessarii ad eam rem sumtus suppeditarentur. Idqve se legato Cæsareo Bremæ agenti significasse; qvi & satis studii circa eam rem ostenderit. Sed postqvam à se oblata Viennæ ita frigide accepta sint, haut alia declaratione data, qvam Cæsari pecuniam qvam des*

Circa Hanoveranum in partes trahendum frustra agitur. 2. Jul. *Trautson* *10. Jul.* *27. Jul.*

1677. *det non esse, at circa hospitia eodem modo secum atque cum aliis actum iri. Hispanus quoque, & Belgæ spem subsidiorum ademerint: igitur cum nec militem suum exautorare placeat, nec is ex propria ditione aliquoat, consilia sibi mutanda, & qua alibi alendis suis copiis offerebantur, fuisse arripienda. Dolere sibi, egregio suo studio haut ut ipar fuisse occursum; cujus rei causa qua fuerit, suo se loco relinquere. Id cumprimus molestum, de sua mente ita sinistre judicatum, quasi serio à se res acta non fuerit, sed inclinationem in fœderatos simulatam, ut Gallum amulatione ac censum pinguioribus subsidiis emungeret.* Addebatur, ut Elector conventa ipsi hospitia præstaret. Ita Ledeburio re infecta discedendum erat.

Cum Monasteriensi fœdus initur. §. 7. Postqvam igitur Lmeburgici id agere videbantur, ut Electore & Dano, qvi viam ipsis muniverant, exclusis ipsi integram sibi prædam vindicarent, qvo fine & Hanoverano arcte se innexuerant; Daniæ Rex consultum ducebat Monasteriensem sibi adjungere. Ac ipse Præsul, cui non minus Ducum consilia suspectabantur, in eum finem fœdus Electori obtulerat, simul testandæ amicitiæ Burchardum Westerholzium ad hunc Vesaliam miserat. *Westerholz.* Ac Elector è Clivica in Marchiam rediens apud Præsulem Saffenbergæ diverterat. Eo loco & fœdus Electorem inter, & Præsulem conclusum fuit, *14. April.* qvo conventum super auxiliis invicem ferendis contra Svecos, horumqve socios, qvoad pax obtenta fuerit. Eo fine Elector qvinqve millia, Præsul tria millia militum in promtu habiturus, atqve exhibiturus erat, numero pro re nata augendo. Ut qvæ ad fœdus spectent exsecutioni dentur, ministri utrinqve singulis bimestribus Mindæ convenirent. Inprimis mutuam evictionem præstituri erant eorum, qvæ Svecis eripuissent, salva Electoris prætensione in Bremensem provinciam: tum & mutuam operam navaturi, ut cuiqve pro modo copiarum circa hospitia prospiciatur; Neomagi qvoqve invicem utilitates suas fulturi; ac ne unus absqve altero pacem aut inducias concludat. In hoc fœdus alios qvoqve recipiendos, ac præcipue Daniæ Regem. Qvod si qvis fœderatorum à communi causa discedat, inter se deliberaturos, qvid consilii tunc capiendum sit. In *3. Maij.* idem fœdus paulo post Daniæ Rex Delmenhorsti iisdem legibus receptus est; qvi qvatuor militum millia conventis ab Electore, & Præsule numeris additurus erat. Promissum qvoqve de promovenda ad finem partitione Bremensi, & ut qvilibet eorum idonea portione potiatur.

§. 8. Porro cum summa rerum Electori in hoc verteretur, ut Stetinum in potestatem redigeret, Bodo Gladebecius Cellas mittebatur, ut qvatuor militum millia ex fœdere superioris anni exciret ad obsidium isti urbi circumponendum. *1677. A Luneburgicis auxiliorum quid obtinetur.* Dux non hoc solum, sed & plura offerebat subigendæ *13. April.* qvamprimum Pomeraniæ, modo reliqvi fœderati consentiant, nec ansam inde arripiant subsidia retinendi. Nam Hispanos, & Belgas velle, ut universæ copiæ in Belgium mittantur, cum ipse sufficere judicet solum eqvitatum eo venire. Unde operam se daturum, ut Electori ad octo millia auxilio venire possit. Hisce qvæ offerebantur Elector eo magis qvantum daretur utendum censebat, qvo tenuior aliunde auxilii spes ostendebatur. Et qvanqvam complura ipsi in ejus Domus actionibus tunc displicebant; tamen omni ope nitebatur, ut eandem ditionibus suis interjectam, & qva infesta communicatio cum provinciis suis Westphalicis intercludebatur, qvovis modo in bonis partibus retineret, ac ita temporibus se accommodaret, ne summa rerum ex intempestiva collisione detrimenti qvid caperet. Qvia autem Monasteriensis Electori indicium fecerat, è Luneburgicis se ministris intellexisse, Duces hac æstate qvietem acturos, qvo carius operam suam addicerent; is Franciscum Meindersium Cellas mittebat, ut demonstraret, jam maxime necessarium esse bellum tota vi in Gallos, & Svecos geri; ac circa hos rationes suas ac Luneburgicæ Domus ita invicem innexas, ut unus absqve altero stabilem possessionem armis partorum, qvin totius status securitatem, aut honestam pacem obtinere neqveat, ni armis acriter ad eundem finem connitantur. Et qvia Brema subacta, res Pomeraniæ profligatæ sint, hisce colophonem jam imponendum. Igitur cupere se cum Ducibus super modo auxiliorum, & actionum bellicarum convenire. Svecis in Pomerania adhuc octo militum millia superesse. Stetinum tribus locis oppugnandum, ubi octodecim peditum millibus opus sit. Eam urbem prius subigendam, anteqvam Rugia, & alia loca invadantur. Nam si laxius obsidium Stetino circumponatur, copias suas valde distractum iri; ac si alibi in Pomerania qvid suscipiatur, annonam terrestri itinere subvehendam maxima cum exercitus molestia. Ac ni Stetinense præsidium probe coërceatur, suis provinciis periculum imminere. Pomerania subacta universas se vires in Gallos ducturum. Idem qvoqve cum Ducibus super hospitiis agere jube-

1677.

jubebatur. Nam uti Duces totam Inferiorem Saxoniam sibi vindicatum ibant: ita Elector ex ea præter proprias ditiones Magdeburgum, Gustroviensem ditionem, districtum Hadelensem, Hamburgum, Northusam, & Mulhusam sibi cupiebat. Tum ut Daniæ qvoqve Regi aliqvid hospitiorum ibidem concedatur, & cum hoc, atqve Monasteriensi ita agatur, ut ne probabile prætextum iis præbeatur à bonis partibus sese disjungendi. Sane à Dano maximam molem belli Svecici sustineri; qvi & sua classe prohibeat, ne qvid copiarum è Svecia in Germaniam trajici qveat. Qvod si Duces metuere se ferant, ne deinceps gliscens Danorum potentia suæ Domui in Albi, ac Visurgi prægravis existat: reponeret; Electoris nun minus qvam aliorum interesse, libertatem commerciorum in istis fluminibus per vectigalia haut premi, nec omissurum obsistere, si qvis in horum fraudem qvid moliatur. Non tamen esse, qvare Danus sinistra suspicione oneretur, anteqvam talia ab ipso agitari adpareat. Interim utiqve necessarium esse pro Dani conservatione conniti, ac consilia cum eodem communicari. Si qvid offensæ inter hunc, & Duces inciderit, Electorem officia interpositurum. Circa hospitia militaria merito debitum honorem Cæsari deferendum. Sed qvia per biennium observatum, qvam parum Viennæ aliorum, & cumprimis Electoris ratio habita fuerit, cum contra Cæsareo exercitui lautissime fuerit prospectum, præfectis qvoqve præbita materia, unde affatim avaritiæ suæ litare possent: igitur consultissimum fure ipsos inter se super hospitiis convenire, ac inde Cæsaris adprobationem super conventis qværere. Bremæ vix adparere, qvid agendum amplius sit. Neomagi Electorem Ducum desideriis velificaturum; ac ab hisce pares vires expectare. Ad ista Duces super qvatuor millibus antea promissis promte annuere. Circa ampliorem numerum facturos, prout Elector circa hospitia declaret. Nam à se totam Inferiorem Saxoniam vindicari, exceptis propriis Electoris ditionibus. Cæterum operam navaturos, ut hic in Superiore Saxonia, & Westphalia qvibusdam hospitiis potiatur. A qva sententia cum depelli non possent, Electori placebat, ut in antecessum illa IV M repræsentarentur: super augmento, & hospitiis deinceps agi posse. Qverebantur iidem, Neomagi jam super primario negotio tractari cœptum, cum sibi circa characterem à se mittendorum nondum sit satisfactum. Ejus rei culpam penes se hærere negabat Elector, velut qvi jus legatos supremi gradus mittendi Ducibus istis nunqvam in dubium revocaverit. Offerebant dehinc Duces, se VI M militum missuros, ut ad Stetinum uno loco oppugnationem soli suscipere possent. Tum & copiarum qvid idoneis Meclenburgiæ locis dispositurus inhibendis Kœnigsmarckii excursionibus. Sed Inferioris Saxoniæ hospitia sibi utiqve habenda; tum ab Electore militem Gustroviensi ditione, simul Butzovia deducendum. Electori etsi grave erat Meclenburgicis hospitiis carere, è qvibus Pomeraniæ præsidiis alimenta petebantur; ac Butzoviam insideri, qvoad Stetinum expugnatum foret, ratio belli svaderet: tamen ut Ducum opera uti posset, cum nulla aliunde auxilii spes adpareret, contendebat, ut copias suas apud Stetinum ad septem millia augerent. Gloriosum id ipsis, ac ingens in patriam meritum, utramqve Saxoniam onere belli liberari, ac amotis turbidis vicinis in tutum reponi. Eo ipso qvoqve utriqve hoc bello parta in tutum collocari, qvorum secura possessio sperari neqveat, qvoad Sveci in aliqva Pomeraniæ parte hæreant. Vicissim se omnibus hospitiis in Saxonia Inferiore renuntiaturum, excepto Magdeburgo & Halberstadio. Tum & Butzovia præsidium deducturum ea lege, ut Cellensis militem imponat, nec eum locum in Christiani Ludovici Meclenburgici Ducis manus pervenire patiatur: ejusdem qvoqve præfectus suis copiis pro re nata faveat, simul receptum, & transitum, ubi opus sit, præstet; qvæ omnia hosti negentur. Gustroviensi tamen ditione decedi non posse, qvoad Stetinum, & Grypsvvalda expugnata fuerit, qvo exercitus suus ad Stetinum tegatur: eo capto libenter militem inde deducturum. Interim se levandis Ducis sumtibus Lunæburgicis legionibus alimenta præbiturum. Contra Cellis ab Hispano legatus erat, qvi intercedebat, ne tantum copiarum Electori submitteretur, per qvod auxilia Belgio ferenda imminuerentur. Cæterum agnoscebat Cellensis, qvam necessarium foret sociatis cum Electore viribus patrando Svecico bello incumbere, nec efficacius remedium mutuæ securitatis excogitari posse; præsertim cum Viennæ & alibi non obscura indicia invidiæ in utriusqve incrementa erumpant. Haut eo secius contendebat Cellensis, ab Electore plane Meclenburgica excedendum; tum formulam conventionis exhibebat, durissimis conditionibus circumscriptam, in qvas Elector nullo modo consentire poterat. Inter qvas erat, ut Elector præstaret, Bremensem provin-

1677.

25. Maij.

7. Jun.

1676. 19. Jan.

vinciam penes solam Domum Luneburgicam mansuram. Unde Elector literas ad Cellensem dabat: *Se semper ipsius promissis confisum. Sed nunc cum in rem præsentem veniendum, ac Stetini oppugnatio auspicanda sit, formulam conventionis mitti, cujus conditiones præstare penes se haut sit: qvibus ut desistatur petat. Si hiece mordicus inhæreatur, rem fatis committendam. Sed talia moventibus graves rationes reddendas, qvod per hæc tantum detrimenti patriæ inferatur.* Sed uti nova conventio hærebat, tia è prioris anni pacto debitum militem Dux non prius mittere volebat, qvam Electoris miles tota Meclenburgica decessisset; nam sibi curæ fore, ne per eam provinciam Stetino adsidentibus noxæ qvid inferatur. Sed & caveri sibi postulabat, anteqvam ratam partem, qvam Præsul ad IV M superiore anno conventa conferre debebat, ipse suppleret. Præsulem apud Rhenum tantum militum numerum suo loco exhibuisse; qvod parum istius Præsulis verbis confideret. Deniqve circa hospitia Inferioris Saxoniæ non satis habebat Electorem officia sua conferre; sed postulabat, ut is evictionem eorum in se reciperet, & auxilia præstaret contra qvosvis, qui ista impugnaturi essent. Id enim unicum esse redhostimentum pro navata adversus Svecos opera. Simul Rudolfo Endio injungebatur, ut iter versus Pomeraniam ingrederetur, sed non prius, qvam Elector postulato circa Meclenburgicam gratificatus esset. In qvod ut consentiret Elector necessitas subigebat. Ita Electoralibus Meclenburgica digressis tria Luneburgicorum millia Stetinum accedebant. Mille milites qvi pro Monasteriensi præstandi erant, non prius veniebant, qvam à Villa Hermosa testimonium allatum foret, à Præsule de eo numero sibi satisfactum, ac eo nomine de subsidiis Hispanicis nil Duci detrahendum.

Cæsaris auxilia per rebellionem Hungaricam impediuntur.

§. 9. Eo patientius autem istius cauponationis tædia devoranda erant, qvod cum superiore anno aliqvot millia Cæsareorum Cobio duce Electori suppetias latum venissent, istæ cum jam Crosnam attigissent, invalescentibus in Hungaria rebellibus revocarentur ad rem ibi gerendam. Istis motibus prima initia dederant, qvæ à Cæsareis ministris in Hungarorum sacra, & libertatem tentata fuerant; qvos postea Galli è Polonia subministratis pecuniis alebant. Hos ut ad obseqvium reduceret Cæsar turbidis restitutionem bonorum, & aliqvot templa in usum sacrorum suorum promiserat. Sed cum hisce promissis confisi plurimi ad officium redirent, non nisi dimidiam partem, qvibus id negotium commissum fuerat, reddere volebant. Qva frustratione usqve adeo irritabantur Hungari, ut in desperationem versi ad rebellionem redirent.

1677.

Collonitsch.

Maxima ejus mali culpa Collonitschio Episcopo Neostadiensi, & Cameræ Hungaricæ præsidi tribuebatur, viro ob ingenium tetricum omnibus exoso, qvi ejusmodi illusionibus ita homines exsternaverat, ut nemo amplius Cæsareis promissis fidem adhibere vellet. Prævalebat qvoqve præpostera qvædam parsimonia, dum exigua impensa tempestive adhiberi negligitur, qvæ post multis myriadibus emendari non poterat. Tum & circa restitutionem templorum multæ difficultates movebantur. Qvæ agendi scævitas qvantum causæ communi, ac Cæsareis rationibus noceret, Crocovius assidue ingerebat. Et Galli, qveis nulla occasio Austriacis negotium facessendi omittitur, non solum Hungaros largiter submissis pecuniis fulciebant, sed & Turcas solicitabant, ut istis turbis se miscerent, qvo Cæsari necessum foret totas vires in Hungariam vertere, ac Rhenum milite nudatum destituere. Bethunius qvoqve Regis Poloniæ affinis cum Hungarorum legatis, qvi Warsavia erant, palam nulla dissimulatione tractabat, qveis in conviviis in sanitatem Regis, & Reginæ Hungariæ, qvo vocabulo Bethunins, & ipsius uxor notabatur, scyphos evacuare solenne erat. Cum Polonicus exercitus exautoraretur, VI M Polonorum à Bethunio conductorum in Hungariam transibant, Rege ignorantiam simulante. Super qvo facto qværentibus nil aliud respondebatur, qvam qvare Cæsar non melius vigilasset? Eis Gallorum in Polonia machinationibus ut Cæsarei mature obsisterent, Elector dudum monuerat; sed qvibus id parum cordi videbatur, nec pecuniæ qvid ad eas avertendas impendere placebat, qvasi id negotium magis Electorem, qvam Cæsarem tangeret; ac multos è Poloniæ proceribus ultro Bethunii delectus dissipaturos. Sed mox sera pœnitentia subibat, cum Poloni sub Gallicis ducibus, rebellesqve Hungari Cæsareos hinc inde multarent. His compescendis Viennæ nunc sat validi armorum paratus fiebant. Enimvero facillimum fuerat ea mala prævertere, si regimen Hungariæ rite dispositum, ejusqve Ordinibus circa sacra, ac libertatem satisfactum fuisset. Nunc ea rebellio non solum ab Hungaris, qveis in speciem obseqvium manebat, sed & à vicinis barbaris, ac Domus Au-

1677. ſtriacæ æmulis alebatur, hydræ inſtar habitura. Id qvod cordatiſſimus qvisqve miniſtrorum Cæſaris agnoſcebat. Nec crudelibus ſuppliciis, qveis in complures captivos Cobius ſæviebat, efferati animi ſedabantur, cum mox in Cæſareos milites, qvi in Hungarorum manus inciderant, ea exempla reponerentur.

Ab Hiſpanis nil pecuniæ extundi poteſt.

§. 10. Eas difficultates non parum augebat, qvod poſt tot pollicitationes nil pecuniæ per fœdus debitæ ab Hiſpanis extundi poſſet. Apud eos ærarium exhauſtum, fides conſumta erat. Joannem Auſtriacum optime ſentientem vires deſtituebant. Ita dextre tamen iſti inopiam diſſimulare, ac inſigni gravitate promiſſis ſuis pondus addere norant, ut iis, qvi ex honeſtate animi ſui alios metiebantur, non prius de fide eorundem dubitare ſubiret, qvam ſibi illuſum fuiſſe velut manibus palparent. Qvanqvam igitur ſpes non eſſet Electorem hoc anno copias in Flandriam miſſurum, nec in longum prominentia iſtis pretio emere mos eſſet: haut eo minus aſſeverabant, inſignem pecuniæ ſummam in Belgium trajectam eſſe in Electoris, ac Daniæ Regis uſum. Nam ſatis ſe perſpicere, magnopere ſua intereſſe, Gallis fulcrum à Svecia ſubtrahi, qvod non niſi per Electorem, ac Danum fieri qveat. Sed ut pudorem irriti promiſſi paulatim imminuerent, Hieronymus Eguia Secretarius Status Rucqvio in hunc ſenſum ſcribebat: *Etſi à Rege omnis opera detur, & deinceps danda ſit, ut fœderatis ſatisfiat; id tamen ex aſſe implere, uti deſideretur, admodum difficile fore, qvod poſt concluſa fœdera motus Siciliæ ſupervenerint, ſumtuoſum juxta, ac maturum remedium reqvirentes. Unde Regi ſpem eſſe, Electorem his expenſis judicaturum, ſolam impotentiam in culpa eſſe, ſi qvid eorum, qvod fieri debebat, omittatur: tum eundem à conſtantia ſua haut diſceſſurum, ad qvam non ſolum parta hoc bello gloria, ſed & propriæ rationes ad Hiſpanicas inſeparabiles eum adſtrictura ſint.* Scilicet cum jam antea nil præter verba ab Hiſpanis expectanda eſſent, jam per tot amiſſas in Belgio urbes eorum circuli plane turbabantur, ac id tantum ſpectabatur, qvomodo bellum deinceps utcunqve propulſarent, qvoad qvalemcunqve pacis occaſionem tempus ſuggeſſiſſet. Ac res Belgii ita deſperatæ habebantur, ut ni fœderati proprias ob rationes iis ſubvenire vellent, aut poſſent, ex Hiſpania iis ſuſtinendis remedium non eſſet. Angliam tempeſtive Galli progreſſibus ſe opponere omiſiſſe: nunc dubium eſſe, an ſi maxime velit penes ipſam futurum ſit torrentem ſiſtere. Nec parum temporis reqviri, antequam, qvæ tanto negotio ſuſcipiendo reqvirantur, adparari qveant. Per bellum in Sicilia, & Catalonia mortiferos ictus Hiſpaniæ inferri. In pluribus locis langvide movere, nullibi inſigne qvid moliri, reflante præſertim adeo pertinaciter fortuna, nil aliud eſſe, qvam ſummam rerum ubiqve periculo exponere. Unicam ſpem ſupereſſe, num per fœderatorum ſucceſſus res mutationem ſubituræ ſint. Nam præſenti rerum facie pacem facere, ut Belgii reliqviæ ſerventur inane eſſe, qvod hæ non niſi oneri Hiſpaniæ ſint futuræ, & in qvas omnes opes incaſſum profundantur. Qvæ haut ſimulate dici ſatis conſtabat, qvod præter Hiſpanorum genium de miſeria ſua faterentur. Unde Electori eo minus fiduciæ in Hiſpanis collocari poterat, qvod his ab omni tempore non inſolitum fuerit, amiciſſimos, ac fœderatorum optimos propriis utilitatibus immolare. Sed & Joannes Auſtriacus ſpem, qvam pleriqve conceperant, per eum collapſas Hiſpaniæ res inſtauratum iri, haut impleſſe judicabatur. Sane plebis, qvæ adventum ejus ardentibus votis expetierat, gratia tepebat, qvæ per tot annos inolita mala uno momento ab eodem emendari poſſe crediderat. Proceres fremebant, ab iſto familiares, & clientes muneribus publicis admoveri. Qvod aliqvi ideo fieri interpretabantur, ut cum mala reip. non niſi per violenta remedia corrigi poſſe perſpiceret, haberet, qveis tuto confideret, ſi ingratam plurimis medicinam aggredi placeret. Nam ni ea ſecreta intentio foret, modus regiminis ab ipſo adhibitus expectationi non reſpondebat. Sed & ultro indignabantur Hiſpani, fœderatos tam acriter pecunias exigere, cum hi proprias per rationes ad bellum perſeqvendum ſtringantur, ac nemo non per arma ſibi aliqvid qvæſitum eat, ſola Hiſpania jacturam faciente. Qvin & magni imputabant auxilia Electori à Cæſare in Pomeraniam miſſa, cui ab Hiſpania tantum pecuniæ ſuppeditatum ſit. Cæterum cum appareret aulæ conſilia ob adverſam fortunam, ac virium debilitatem vacillare, ac jam in Gallia de pace proponi diceretur, Rucqvius Petro Colonnæ Secretario Status demonſtrabat, qvantum ſcrupuli per iſta fœderatis injiciatur. Cui hic reponebat: talia eſſe è ſubtili veneno, qvod Gallia per emiſſarios ſuos ubiqve diſſeminet ad fœderatos mutua diffidentia imbuendos: ac de iſtis Regi ſuo nunqvam in mentem veniſſe. Repetebantur infinities promiſſa; ac Villæ Hermoſæ

7. April. *7. Maij.*

1677. mosae omnem, qva trajectatit, pecuniam fuisse impendendam educendo in expeditionem exercitui.

Nova Hispanorum Hispanico-rum tela. 20. Jun.

§. 11. Sed cum hactenus omnia Hispanorum promissa intra verba constitissent, Elector extremum cuneum adhibendum ratus Rucqvium de avocatione sua insinuare jubebat. Id partibus noxium fore Belgicus minister demonstrabat, si Electoris ablegatus re infecta non fine offensa discessisset. Unde excitati Hispani improvisos casus excusare, ac in posterum omnia melius successura. Rex qvoqve ipse significabat, sibi placere, ut iste maneat, qvod strictam amicitiam cum Electore excolere cupiat. Ac Joannes Austriacus impense qverenti dicebat; sibi non voluntatem, sed vires deesse. Satis se perspicere, Hispanorum res absqve foederatis conclamatas esse. Vicissim tamen foederatos, qvi rationes suas perspectas habent, aguituros, nec se citra Hispaniam subsistere posse. Igitur conjunctionem omnibus modis servandam, circa qvam constantiam, & fidem suam foederatis summo studio sint adprobaturi. Ac jam qvingenta uncialium millia ad Villam Hermosam trajici, cujus insignis portio Electori numeranda sit. Cautionis in vicem scriptum tradebatur; stricta mandata isti data, ut qvantum possit insignem summam Electori solvat. Addebatur magnificum elogium de gloriosis hujus gestis, ac generoso ejusdem animo, & qvantopere Hispaniae intersit Svecos Germania eliminari, ne per eos vires nationis Germanicae à tergo distrahi qveant. Electorem pro aeqvanimitate sua judicaturum, solutionem per mutationem rerum, & casus improvisos fuisse impeditam. Deinceps ita se acturos, ut is contentus esse qveat. Sane de instaurando aerario agitari constabat, accisis prodigiosis pensionibus, qvae in universam prope Nobilitatem profundebantur, per minorem Regis aetatem, & sub Philippo III, & IV. introductis. Nam cum ex omnibus Regnis Hispanicis octodecim milliones provenirent, non nisi tres cum dimidio aerario inferri dicebantur: reliqva omnia in pensiones istas, & salaria insumebantur, ac alendis multis millibus circa colligendos regios reditus occupatis, qveis & alias piceatae manus erant. Cumprimis immensum grassabantur Gubernatorum expilationes, qvae tamen à multis haut honestius dissipabantur, qvam partae fuerant. Cujus rei specimen poterat esse Dux Medinae *de las Torres*, qvi Neapoli, ubi Prorex fuerat, qvinqve milliones uncialium corrasserat, praeter vasa argentea, gemmas, ac pretiosam supellectilem, cui & uxor in dotem duos milliones, CCCC M unciales attulerat. Qvae omnia iste cum qvatuor meretricibus dissipaverat, ut rationes demum conturbare necessum haberet. Accedebat immensa labes à moneta cuprea, cujus publice impositus valor ne qvartam partem justi pretii aeqvabat. Ejus monetae qvinqve milliones tempore belli Lusitanici fuerant cusi ea lege, ut finito bello proba moneta reluerentur. Id qvod omissum, ac mox mercatores Angli, & Belgae ingentem ejusmodi monetae alibi cusae vim invexerunt, ac pro aurea & argentea permutarunt, ut nunc in utraqve Castilia viginti milliones existere crederentur. Eo pecuniae genere omnes Regis reditus exsolvebantur, ac si pecunia in Italiam, Cataloniam, aut Belgium esset trajicienda, immensa in collybis jactura erat facienda. Nec minus super regendis Americanis commerciis movebatur, instituta societate, qvae ab Anglis, Belgis, & Gallis merces praesenti pecunia Gadibus emeret, & suo dein nomine in Americam mitteret. Cum hactenus exteri isti suas merces sub Hispanicorum mercatorum nomine, qvibus modicum qvid solvebant, eo trajicerent, ac lucrum inde perciperent, saepe decuplo sortem superans; sic ut è ditibus istis classibus minima pars ad Regem perveniret. Porro nec circa titulos, qvos Elector exigebat, faciliores erant Hispani, qvi ostendebant; nemini Electorum tantum se detulisse. Bavarum, & Saxonem *Serenissimi*, & *Consangvinei* vocabulo, non etiam *Fratris* honorari; nec in subscriptione vocabulum affectum exprimens poni. Ac judicare Consilium, Regem longius cum Electore procedere haut posse, nisi ad mutationem in universum suscipiendam se adstringere velit. Unde si omnes pari modo habeantur, si qvid praerogativae iste obtinuerit, iterum obliterari. Etsi post haut eo minus Rex literis ad Electorem datis *Fratris* vocabulum exprimebat. Caeterum inter ista observabatur, apud Hispanos secreta consilia circa pacem moveri, postqvam bellum ita improspere succederet. Qvo fine & cum de conjugio Regis ageretur, in Ducis Aurelianensis filiam inclinabant, etsi non minus de aliis in speciem proponeretur; qvo Gallum permoverent, ut una cum ista virgine honestam ipsis pacem concederet. Nam praeter Bavaricam etiam de Neoburgica proponebatur, cui & Caesarea aula favere dicebatur, qvod in Caesaris filiam, & sororem ob disparem utrinqve aetatem Rex parum 1677.

1677. inclinationis ostenderet. Qvanqvam & aula Hispanica novissimis cum Domo Cæsarea nuptiis parum læta fuerat, & Joannes Austriacus memoria præteritorum verebatur, ne nuptiæ Regis cum Cæsarea Principe exitium suum parerent; neu si maxime qvod sua interesset negligere vellet, interrupta tam necessaria reformatio à se cœpta totam monarchiam Hispanicam in ruinam traheret. Jam qvoqve effigiem Neoburgicæ à ministro ejus Principis Madriti agente postulaverant. Sed Princeps Cæsaris sibi sententiam prius exqvirendam responderat. Ast mox solutum ab Arausionensi Caroloregii obsidium novam apud Hispanos consternationem excitabat, multis è clandestina cum Anglo collusione id profectum suspicantibus. Sane fœderatorum ministris palam Madriti audiendum erat; subsidia male impendi, ac iis nil profici. Ac prima trepidatione in Consilio qvatuor sententiæ erant. Alii separatam pacem ineundam, eamqve rectà in Gallia qværendam svadebant. Alii rebus Italiæ efficacius medendum, & Belgii curam soli Germaniæ, & Hollandiæ transscribendam, qvorum magis intersit idem servari, qvam ipsius Hispaniæ. Aliis placebat extremis viribus conniti, ut pro prius, isqve validus exercitus in campum educatur, qvo à tot fœderatis incumbens onus excuti qveat. Sed prævaluere, qvi proximos tabellarios expectandos svadebant. Ac scribebat mox Arausionensis Joanni Austriaco, Gallis qvarta parte majores qvam sibi copias fuisse, qveis & commoditas loci insigniter faverit. Ac declarabat hic legato Belgico: *prout rationes ab Arausionensi adductæ ostendant, eum recte egisse; nec circa actiones bellicas liqvido judicari posse, ni qvis in re præsenti versetur.* Inter hæc paulatim erumpebat, Gallis & Anglis inter se convenisse, ut Svecia in integrum restitueretur ea lege, ut Hispanis erepta qvædam in Belgio loca redderentur. Nam Anglus expresse Gallo denuntiaverat, se concedere non posse, ut hic Belgium absorbeat. Igitur Hispanis una cum ipsis apud Electorem, & Luneburgicos operam dandam, qvo hi Svecis erepta restituant; si abnuant, vi compellendos. Svecos enim in Germania servari ad librandas Austriacorum vires expedire. Tanto indignius erat ab Electore fructum suarum victoriarum in gratiam Hispanorum immolandum, cum hi pro tot laboribus, ac periculis exhaustis Madriti juxta, ac Bruxellis nil præter ludibria rependerent, ac ministris Hispanicis in Belgio nunqvam prætexta deessent, qvo minus jussa Regis exsecutioni darent; Unde cum demum mandata ad Villam Hermosam edita ambigui sensus qvid haberent, ac Rucqvius eorum declarationem à Petro Colonna postularet, ne forte non major horum effectus foret, qvam eorum, qvæ duodecies repetita hoc anno acceperit; hic non sine importunitate regerebat: Gubernatorem Belgii non posse arreptis crinibus cogi, ut faciat, qvæ facere debet. Rucqvio haut segnius exprobrante, malignam mercedem ab Hispanis exsolvi iis, qvorum virtute, ac periculo res suas instauratum eant. Sed Joannes Austriacus, cum idem hac de re apud ipsum qvereretur, magnam vim blanditiarum reponere, inopiam excusare, inter alia ostendens, *unum millionem ad Belgas trajiciendum tribus millionibus constare moneta in Hispania recepta. Omnia se facturos, qvæ intra vires suas sint. Sed destructam machinam reparare, ut protinus usui esse qveat, haut humanæ opis esse. Ministris suis Belgicis Madrito haut ita stricta mandata posse dari ob emergentes indies mutationes, qvæ tam remotis è locis praevideri neqveant, & qvibus medendis tempus elapsurum sit, si Madrito demum consilia sint petenda.* Unde & mera diverticula erant, qvod Hispanici in Belgio ministri dicerent; solutionem Madriti urgendam. Nam istis jam satis mandatorum erat; ac notum nimis artificium erat eludendæ solutioni exactores Madrito Bruxellas, Bruxellis Madritum remittere. Deniqve qvia Elector inter qverelas istas bellum haut minus strenue perseqvebatur, Hispani credebant, haut tanta eum necessitate premi, uti ministri ejus differant. Sed & tantum adhuc negotii eidem in Pomerània superesse, ut ei militum qvid in Belgium mittere haut vacet. Nam hactenus Hispani illis tantum solverant, qvi præsens auxilium ferebant. Spes in longum prominentes pretio emere haut placebat; & qvæ de bona fide, grati animi officio, ac fœderum religione occinebantur, surda aure transmittebant. Igitur post expugnatum Stetinum Elector Hispanis offerri jubebat veteranum, & egregium militem, futuro anno ad Rhenum, aut in Belgio rem contra Gallos gesturum, si in anteceffum ducenta millia ex iis, qvæ per triennium restent, ac plenam summam Majo mense solverent. Sed si ulterius inanibus promissis se lactare pergant, Rucqvio ut discederet injunctum. Ea propositione non parum aures arrigere videbantur Hispani; qvi & ostendebant, se malle cum Electore sibi rem esse, qvam cum Luneburgicis, qvi vel modica mora solutionis protinus secessionem minentur. Qvibus & amis-

30. Aug.

1677. amissas Valentianas, Cameracum, & D. Audomari Fanum tribuebant, qvod auxia nimis cauponatione effecissent, ne ipsorum copiæ mature in Belgium pervenire potuerint. Scilicet qvod Elector propriis fere sumtibus magnos exercitus ad usum causæ communis aluerat, ac blandis verbis in vicem pecuniæ hactenus adqvieverat. Haut eo minus observabatur, Hispanos malle qvidem Pomeraniam penes Electorem, qvam Svecos esse; ut tamen gratius foret tertium qvempiam eadem potiri; nec adhuc eos memoriam æqvivalentium Præsulatuum exuisse. Alii ad adulationem vertebantur: Electorem considerari ut potentem Principem, qvi exercitum propriis sumtibus sustentare posit: reliqvos vix ultra privatam sortem censeri, qvi nisi alienis pecuniis copias alere neqveant. Super annua pensione centies mille uncialium anno 1660 promissa pariter opera incassum sumebatur. De eadem Elector anno 1663 Cæsari C M uncialium ad bellum Turcicum transscripserat, qvæ & huic ab Hispanis numerata fuerant. Sed nunc aliqvi caussabantur, eam pensionem tantum promissam, qvoad bellum tunc Svecicum duraret. Alii præsentium temporum inopiam excusabant; ac eo liberalius Electori circa subsidia subventum iri. Idem minus cum Blaspielo agebatur, cum is Bruxellas super urgenda subsidiorum solutione excurrisset. Affatim heic verborum, spei, ac pollicitationum, tantum brevem patientiam adhibere ne grave esset; rei non plus qvam Madriti. Ac revera miserandus ibi status, & sæpe vel mille unciales corradere arduum erat, nec suppetebat, unde proprius, ac fœderatorum miles aleretur. Unde & sexaginta turmæ eqvitum exautorandæ erant, qvæ omnes ad Gallorum militiam transibant. Causa tantæ egestatis erat, qvod Hispani post amissum Cameracum, & D. Audomari Fanum nil amplius tributorum è Picardia, & tractu Bolonienſi accipe-rent; cum contra Galli contributiones late per Belgium extenderent; Luxenburgio insuper aperta provinciæ longe, lateqve evastante. Nec parum ad vastitatem faciebant copiarum hinc inde itiones: reliqva fœderatorum hospitiis absumebantur. Animi qvoqve populi plane collabebantur, postqvam Arausionensis obsidium Carolo-regii infecta re solvisset. Deniqve qvicqvid erat pecuniæ ad classem in Hollandia instruendam impendebatur, qva Siciliæ subventum ibant. Ita Electori Hispanorum societas nulli levamento, ast maximæ fraudi erat, in eorum gratiam fructu totla-borum gratis prodigendo. Nec eo minus 1677. Ronqvillius Neomagi disserebat: *Electoris provincias ad Mare Balticum, & versus Galliam ita positas, ut à Svecis juxta, Galliqve probe sibi cavere debeat; cujus vicissim ratio ab iis diligenter habenda sit, qvibus cum utriqve negotii qvid intercedat. Unde & Electorem ab Hispanis majoris qvam ullum alium in Germania Principem æstimari.*

Hostium machinationibus in Polonia obsistitur.

§. 12. Vicissim in Polonia, unde nil petebatur, nisi ut ne noceret, malevoli civium, ac hostium legati Regem in Electorem stimulare non desinebant. Inter alios Bakovius Pomerelliæ Palatinus Regem continuo obtundebat; ne is diutius cunctetur in Borussiam se conferre, ubi insignis emolumentorum seges ostendatur. Populi animos ibi plane ipsi addictos, ac redacto in potestatem Gedano partem imperii in Mare Balticum, ac arbitrium commerciorum parari, simul viam muniri adqvirendæ Ducali Borussiæ, antecessoribus suis semper captatæ, sed qvibus nunqvam tam prona occasio allubuerit. Causæ satis esse, qvod Elector contra pacta Brombergensia Lauenburgum & Bytoviam hibernis oneraverit. Qvanqvam autem Galli, & Sveci multa inania de Regis Poloniæ in Electorem destinatis disseminarent; altius tamen penetrabat, qvod, cum qvidam Electori studentes ipsi proponerent, salvo jurejurando suo eundem vicinis arma inferre absqve consensu Reip. non posse, haut sine indignatione responderit; cur ergo legi Regiæ inseruissent, *ablata recuperabo*? Ac dictum ejus circumferebatur; *constitutiones Regni esse telas aranearum, qvæ contra acinaces subsistere neqveant.* Nec minus Hoverbeqvio semper occinebatur, congressum delegatorum pactorum confirmationi utiqve præmittendum: sed qvem hic omni modo declinabat, qvod per istum pacta abrumpendi prætextum qværeretur. Galli qvoqve usqve adeo importune distractionem Electori faciendam ingerebant, ut is aliqvando sublatis in cœlum manibus exclamaret: utinam idonea mihi armorum causa adversus Electorem suppeteret, nec Ordines huic instituto refragarentur! Sed & cum Ordines Poloniæ exercitum exautorari cuperent, Rex, ac Svecis, Gallisqve addicti eum sub signis retinendum contendebant, caussati, de pacis cum Turcis firmitate haut constare, nisi postqvam legatus à Porta redierit. Circa id tempus contumeliosus in Regem libellus divulgatus erat, Wratislavia Warsoviam transmissus, cujus autor vulgo Hoverbeqvius habebatur. Sed hic,

20. Mart.

1677. hic, ne ipsa excusationis festinatio suspicionem accenderet, non nisi post intervallum ejus libelli mentionem apud Regem injiciebat; talia ab animo suo aliena, nec Electorem per hæc sibi inservíri velle. Cui Rex valde humaniter respondebat: multos fuisse, qvi ipsum autorem arguerint, ac se qvoqve initio id credidisse. Sed perlecto scripto ipsius genium haut recognovisse. Sane longo se tempore ita ipsi perspectum, qvod hautqvidqvam gratiosis hominibus, & velut pædagogis obnoxius agat, uti aliis qvibusdam Regibus solitum; id qvod sibi eo scripto objectum sit. Gallis, & Svecis suam amicitiam ambientibus qvomodo à se inhumaniter occurri possit? Aliis pari modo secum agentibus non minus humanitatis reponendum. Cum Electore sinceram amicitiam colere cupere non tam ob egregias copias, qvibus is succinctus agat, qvam fortitudinem, & experientiam rei militaris toto orbe celebratam, qva alios Principes emineat. Hoverbeqvii acta sibi probari: sed à Cæsareo Residente Ordines in se irritari. Reginæ viduæ postulato se ex animo favere. Sed haut ita imprudenter adversus se facturum, ut eam pecuniam durantibus comitiis numerari patiatur, qvod ea non nisi ad corrumpendos Ordines impendenda sit. Idem de Daniæ Rege mentione injecta mirabatur, qvod cum is proxima æstate insignes progressus fecisset, pugnæ copiam Sveco facere sustinuerit, cui ut summam rerum aleæ exponeret, præsens suus status imperarit. In isto prælio ad Lundas Lilliehœckius XX M Danorum occubuisse jactaverat, cum uterqve exercitus eum numerum non attingeret: ac Regem Sveciæ futura æstate cum XX M in Pomerania rem gesturum, ac insuper X M Gallis auxilio missurum; Hoverbeqvio reponente: cujus folles tali modo mendacia spirent, vel ipsum non satis mente constare, vel alios homines fungorum, & stipitum loco habere. Cum super dimittendo Theologo Strauchio Rex moveret, Hoverbeqvius respondebat; eum navem qva vehebatur suam professum. Post literis tuti itineris apud nautam repertis titulum Consiliarii Svecici eidem tributum. Cum jam in custodiam datus esset, libellum supplicem Electori obtulisse, qvo eum tyrannidis insimularit, ac Pharaone parem dixerit: qvin rythmos adscripsisse, qveis divinam Nemesin eidem imprecatus sit. Qvæ si non emotionem mentis, saltem fœdam animi intemperiem arguant. Idem porro Lilliehœckius cum alia fanda infanda in Electorem jecerat, tum inter alia asseverarat; Carolum Gustavum ab Electore ad arma Poloniæ inferenda stimulatum; nec ita alte in Poloniam penetrare ausurum fuisse, si non fœdus ipsi cum Electore intercessérit. Tum gliscentem Electoris potentiam exaggerare, cui compescendæ Polonia deinceps suffectura non sit, ni nunc eadem distrahatur. Idem porro, aliiqve malevoli metuebant, ne Tartari, qvi a Czare nil aliud qvam residua annuæ pensionis desiderabant, ab hoc data pecunia deliniren- tur; qvo facto Svecos armorum Moscicorum suspicio per Livoniam solicitos tenebat. Unde placebat Poloni officium conciliandis Svecis, atqve Moscis offerre, qvo firma inter hos pace constituta omnes Svecorum copiæ ad limitem Moscicum dispositæ contra Electorem, aut Danum duci possent. Inprimis autem laborabatur, ut abruptis comitiis confœderatio exercitus fieret, qvæ Ducali Borussiæ immitteretur. Qvibus machinationibus eludendis Ordines instabant, ut exercitus solutis stipendiis dimitteretur, & ne Gallorum & Svecorum instinctu vicinis arma inferrentur. Qvibus contra largitiones Gallicas, & odium aulæ confirmandis argento opus erat; cujus parum Cæsareo ministro, Danico nihil erat. Nam & Lithuaniæ Archistrategus Michaël Pacius ostenderat, se Svecis transitum è Livonia in Borussiam prohibiturum, si XX M uncialium dentur. Eqvidem Rex paucos ante dies in sacello arcis votum nuncupasse dicebatur de armis in Christianos Principes non arripiendis. Cæterum se Numinis gratiam continuis precibus exoraturum, ut sibi post communem inter Christianos pacem constitutam detur Turcarum potentiam frangere, ac suo Regno, vicinisqve securitatem parare. Qvæ tamen omnia Electori curam haut eximebant, qvod sine intermissione Regis aures ejusmodi dictis obtunderentur; *tanta eum commoda à Gallo percepisse, ut salva existimatione defugere non possit, qvo minus grati qvid eidem reponat.* Sed & Lilliehœckius aliam viam struebat Polonis cum Electore collidendis, dum illos in Curlandiæ Ducem irritare nititur, jactans, sat causæ esse, ut Poloni naves isti, ac machinas, qvibus abundet, eripiant, qvæ Svecis in Livonia magno esse usui qveant. Ac ei Duci tantum molestiæ esse inferendum, ut Elector ad ejus causam suscipiendam permoveatur, Polonisqve ansa in utrumqve armis erumpendi præbeatur. Idem qvoqve urbem Rigam Polonis obtulerat, si aperte bellum Electori indicere velint; etsi de territorio nihil addiderat, citra qvod portus iste obtineri neqveat.

Sed

1677. Sed Lithuani contendebant, qviete sibi opus esse armis sub finem induciarum contra Moscum parandis.

Super renovatione pactorum acta. 31. Mart. §. 13. Inter hæc Hoverbeqvius durantibus comitiis super renovandis pactis movere omiserat, ne Ordines ansam inde arriperent ei se negotio miscendi; id qvod & dudum à malevolis captatum fuerat. Unde demum Rex ultro per Procancellarium Ordinibus causas omissæ pactorum renovationis cum Cæsare, ac Electore exponebat. Cæsarei pacti exemplaria discrepare. Cum Electore pacta confirmari non posse, qvoad iste iisdem satisfecerit. Qvo fine qvicqvid erat qverimoniarum, & prætensionum recensebatur. Ea propositione facta multi Ordinum malignis affectibus fræna laxabant: pleriqve tamen concludebant, haut eo minus post compositas controversias pacta renovanda, & amicitiam colendam. Multi procerum à Rege, ejusqve consiliariis magnopere erratum arguebant, qvod qvæ hactenus semper inficiati fuerant, & usqve ad extremum alta dissimulatione premenda ita in apricum protulissent. Sed qvi Regem in actionibus suis valde circumspectum, & cunctatorem potius qvam præproperum observarant, interpretabantur, Regem hoc ipso legatis Gallicis declarare voluisse; se extrema ope connixum, ut gratum animum ob exhibita tanta à Gallo amicitiæ specimina testaretur: sed ob reluctantes Ordines nil proficere potuisse. Interim & Hoverbeqvius obliqve stimulabatur, ut circa renovationem pactorum apud Ordines instaret, eoqve ansam præberet, ut iis inter comitia per hos contradiceretur; ad qvam contradictionem aula semper provocare posset. Unde invidiose differebatur; ab ipso Rempublicam sperni, ac Electoris negotia negligi, eundemqve sibi ipsi obstare, qvod tempus negotium conficiendi incassum elabi patiatur. Enimvero rumores ante salutem ponendi non erant. Nam si in comitiis coronationis SCrum declinatum fuerat; qvare nunc ea res unanimi Ordinum consensui subjiceretur, qvi & in æqvissimis, ac ipsius Reip. salutem spectantibus negotiis ægre obtineri possit? Argui se, qvod renovationem pactorum apud Regem non *petierit*. Atqvi non opus esse, ut *petat* actum, qvi non in Regis arbitrio positus sit, sed ad qvem hic per pacta teneatur: ac sæpius se significasse, procuratorium sibi iu eam rem esse. Ne tamen Remp. contemsisse argui posset, ea de renovatione per Cracoviensem Præsulem, Electori ex

10. April. animo studentem, moveri curabat. Qvia etiam Majores Poloni nullo modo consentire volebant Electori arma inferri, ab aula cum iis agebatur, ut saltem ne contradicerent, si hac rerum facie huic terror incutiatur, qvo de prætensionibus, qvas in Remp. moveat, aliqvid decerpi qveat. Sed prudentiores istas simulationes adspernabantur causati; exercitum in finibus dispositum non intra eam modestiam coërceri posse, qvin ansam serio abrumpendæ pacis præbiturus sit. Ac Svecos qvoqve dici terrore incusso Electorem ad medium statum amplectendum permovere voluisse, sed crassa ea simulatione in exitiabile sibi bellum præcipitasse. Borussi qvoqve Regii in Electorem haut proni formulam constitutionis conceperant, qva renovatio pactorum demum post absolutum delegatorum congressum super mutuis prætensionibus decernebatur. Cui eludendæ Hoverbeqvius aliqvot Proceres, ac Nuntios Terrestres permovebat, ut contradicerent; simul uni & alteri insinuabat; Electori deinceps haut curæ fore id genus constitutiones impedire, aut earum, ubi factæ fuerint, rationem habere; qvod non magis Electori in Consilio suo sanctiore pacta interpretari liceat, qvam Reip. in comitiis, præsertim cum is in se nil desiderari passus sit. Demum vergentibus ad finem comitiis, cum multi subinde monerent, ne pertinaci silentio Regem, aut Remp. spernere videretur, Hoverbeqvius per Aulæ Marefchallum à Regina reqvirebat, apud Regem sciscitaretur, num Danielem Tettavium, ad obeundam renovandorum pactorum cerimoniam una cum ipso designatum huc evocare debeat? Cum itaqve comitia alterum post diem soluta essent, Rex Hoverbeqvio denuntiabat, ut *27. April.* propere collegam suum huc arcesseret, qvod sibi decretum sit anteqvam Gedanum discedat, qvod intra decem dies futurum sit, renovationis actum perficere. Qvin *1. Maji.* paulo post significabat, sese iter aliqvot per dies dilaturum, qvo Tettavio veniendi spatium sit. Et qvanqvam isto dies aliqvot sperato longius tardante Sveci, Galliqve instarent, ut iste actus differretur: Rex tamen declarationi semel factæ immotus inhærebat. Scilicet qvia is Ordinum sententiis, ac sermonibus animadverterat, ipsis maxime cordi esse amicitiam cum vicinis servari, ad qvod & ipse solenni se jurejurando obstrinxerat. Unde metuendum eidem erat, ne si in conventibus districtuum postcomitialibus innotesceret, renovationem pactorum non factam, contributiones, uti post coronationem, vado adhærerent.

§. 14. Ita demum cerimonia multas

1677. *Renovatio pactorum peragitur. 17. Maji. Kruski,*

per artes extracta auſpicato peragebatur. Hora ſexta matutina Electorales legati Hoverbeqvius, & Tettavius à ſummo rei tormentariæ præfecto Kruſcio in aulam adducti, à Magno Coronæ Mareſchallo Lubomirſcio ad januam conclavis Regii excipiebantur. Cum etiam antea Rex Michaël Hoverbeqvio verba faciente, tecto capite maneret. Senatoribus circum aſſidentibus, nunc Joannes Rex toto tempore nudato capite ſedebat, Senatoribus toto actu ſtantibus. Epiſcopus Warmienſis velut Procancellarius ſuo reſponſo nihil proferebat, qvod Electori fraudi eſſe poſſet. Regii delegati, Caſtellanus Poſnanienſis Grzymoltovvski è Senatu, & Theſaurarius Curiæ Regiæ Szumovvski ex Ordine Eqveſtri priore loco jurabant, qvos Electorales inſeqvebantur. Poſt cum hora decima eodem die renovatio feudi Lauenburgici & Bytovienſis ſuſcipienda eſſet, Tettavius diſcedebat, ne forte Poloni poſt exigerent, ad eam utiqve duos delegatos eſſe adhibendos. Inſtrumentum ſuper renovatione pactorum confectum mutatis mutandis verbotenus congruebat cum eo, qvod anno 1672 confectum erat, niſi qvod nunc declarationes adderentur, eam renovationem utriusqve prætenſionibus præjudicio non fore. Qvæ declaratio Electori utilis erat, qvod qvi in pactis modus componendis controverſiis exprimitur, per eam confirmaretur. Eo actu perfecto Elector per omnia Boruſſiæ templa grates Deo perſolvi jubebat, velut fundamento amicitiæ inter ipſum, & Poloniam jam conſtituto. Galli falſo crediderunt, ab Electore Regi VII M aureorum eo nomine donata fuiſſe, ægre ferentes, hiſce plus efficaciæ fuiſſe, qvam CC M. uncialium à ſe oblatis, ſi eum actum differre vellet. Inſtrumento renovationis pactorum dies 17. Maji, ſed Inſtrumento renovati feudi dies 18. ejusdem menſis adſcriptus erat; ut ex eo perſpiceretur, Electorem non prius ad recognoſcenda feuda teneri, qvam Rex Brombergenſia pacta, è qvibus illa promanarint, jurejurando firmarit. Cæterum Inſtrumento renovatorum pactorum titulo Epiſcopi Warmienſis etiam additum fuerat vocabulum *Sambienſis* ſeu *Samlandiæ*. Cui Hoverbeqvius contradicebat, multis documentis oſtendens, Warmienſem nullo jure eum ſibi titulum arrogare; ac cum anno 1660 Warmienſis Epiſcopus inter tractatus Olivenſes idem vocabulum ſuo titulo adjeciſſet, ſe inſtante ipſum iſthoc ſcalpello eradere neceſſum habuiſſe. Unde & nunc id vocabuli ex hoc Inſtrumento delebatur.

1677. *Moſci in Svecos concitari non poſſunt. Heſſe. 16. Maji.*

§. 15. Ita ergo à Polonia nihil obſtare videbatur, qvo minus Stetino obſidium circumponi poſſet. Sed num Svecos per Moſcum diſtrahere daretur denuo tentandum judicans Elector Hermannum Dietericum Heſſum Moſcoviam mittebat, qvem Moſci ſuperiore anno inde diſcedere juſſerant eo prætexto, qvod non neceſſum ſit miniſtrum ibi perpetuo agere, veredariis publicis probe ſibi diſpoſitis, per qvos literæ hinc inde perferri poſſint. Unde Elector anſam arripiebat fiduciariis literis hanc miſſionis cauſam adducendi, qvod negotia per literas hac præſertim rerum facie, ita commode expediri neqveant. Is poſt ſolennia formularum jubebatur demonſtrare, qvantopere expediat, amicitiam inter Electorem, & Czarem hac tempeſtate probe coli. Eqvidem Svecis eſſe hoſtem non unum; ſed qvi tamen acriter terra, mariqve arma parent, magna vi pecuniæ à Gallo fulti. Igitur non poſſe Electorem, qvin Czarem moneat, ut à Svecis ſibi caveat. Nam ſi is hanc occaſionem erepta qvondam recuperandi amittat, nil certius eſſe, qvam Svecos præſenti bello explicitos arma Moſcis illaturos. Qvin & nunc non voluntatem, ſed vires deeſſe, qvod Electoris, & fœderatorum armis diſtineantur. Ab his atqve Gallis alios Principes in Moſcos incitari, qvo hiſce bello implicitis integrum Svecis ſit copias in Livonia hærentes alibi adhibere; qvibus conſiliis hucusqve Cæſar, & Elector acriter reſtiterint. Qvod ſi Moſci in bellum propelli neqveant, poſtularet, ut arma cominus oſtentent; aut ſaltem, ne tractatum cum iſtis ineant. Idem qvoqve demonſtrare jubebatur, Anglicum miniſtrum Hebdonum inſtinctu Svecorum falſo ſpargere de claſſe Anglica Mari Baltico immittenda. Qvod eo impudentius fingatur, cum Angliæ Rex ſeqveſtris munus gerat, magno ſtudio affectatum; cui & alias integrum non ſit citra conſenſum Parlamenti bellum ſuſcipere. Moſcoviæ morari jubebatur, qvamdiu liceret. Interrogatus qvare munera non adferret, diceret; hanc miſſionem ab Electore continuationem prioris haberi. Iſte Moſcoviam delatus ſat frigide accipiebatur. Czari jam antea de Electoris amicitia ſat cautum, nec opus eſſe eo nomine peculiarem legationem huc mitti. Bellum adverſus Svecos ſuo tempore ubi opus ſit perſeqvendum. Interim heic ageret, qvoad reſponſum ad allatas literas acceperit, qvod brevi expediendum ſit. Satis adparebat, nullum operæ pretium apud Moſcos futurum, qvod Czarem animo,

Hebdon.

8. Aug.

& ju-

1677. & juventa debilem morbus insuper affligeret, cui curando medicos adhibere nolebat. Qvin post expulsas pharmacopæos, & chirurgos, qveis hactenus usus fuerat, vetula demum Polonica adsciscebatur, qvæ & parentem ipsius neci dederat, qvæ in specimen artis suæ pronuntiabat; per sagarum incantationes morbum provenisse. Sed & cum Turcis dissidia intercedebant, qvorum eventus expectabatur. Eqvidem aliqvando non modice Svecis minabantur: sed vicissim omnes exterorum ministros aula sua amoliri constituebant, ne istis suspicionem injicerent. Et ipsi Sveci, ut hunc, & missum à Daniæ Rege Fridericum Gabelium Moscis invisos redderent, sparserant; ab his emtos, qvi Rigam urbem incenderent. De qvo facinore iis nunqvam in mentem venerat, nec ad tale qvid machinandum facultas fuerat. Hebdonus cum à Gabelio interrogaretur, qvare catalogum classis Anglicæ Moscis exhibuisset, qvam in sui favorem armatam Sveci gloriabantur, excusabat, se non nisi numerum expressisse, haut addito, cui usui eædem adhibendæ sint. De eo Hebdoni facto cum Elector per Sverinum in aula Anglica qvereretur, Rex responderat; non modo isti haut injunctum talia spargere, sed & eo nomine acriter increpandum. Porro is Gabelius omnem lapidem moverat ad Moscos Svecis immitteudos; sed cui pleriqve proceres sese opponebant; qveis ad extremum is color dicebatur: haut decorum sibi Svecos invadere à tot hostibus undiqve pressos, qvi sibi solis istorum devictorum gloriam vindicaturi sint. Ac juniores aliqvot Bojaros sat pronos in bellum seniores cohibebant, & fama Czecherini tunc à Turcis occupati. Gabelius qvoqve aliqvot Bojaris spem pecuniæ fecerat, sed qvæ pollicita in Dania haut agnoscebantur. Demum cum is Moscos multis libellis traditis fatigasset, ei denuntiabant: Regis Daniæ sententiam se probe percepisse, nec opus esse ut is plura scripta exhibeat, qvæ nec acceptare ab eo deinceps volebant. Nec multo post Hesso, qvicqvid contra niteretur, discedendum erat, qvæ necessitas & aliis ministris, ipsiqve Sveco imponebatur. Valedicenti à Cancellario dicebatur: Etsi Czari æterna cum Svecis pax sit, tamen cum hi eam multis modis violarint, istum eadem non ulterius posse stringi, ni à Svecis ipsi satisfiat. Eo fine validum exercitum ad fines Livoniæ haberi. Literarum, qvæ ad Electorem perferendæ dabantur, non aliud argumentum erat, qvam si qvid negotii eidem Moscoviæ sit, id per literas expediri posse.

§. 16. Cæterum munita Pomeraniæ loca obsessuro Electori ea præcipue curæ erat, ne per Anglos Svecis ibi necessaria subveherentur, qvo ipso labor circa eadem expugnanda non parum extraheudus erat. Sed Anglici mercatores contra apud Regem exhibito libello qvesti erant; metum sibi esse, ne sua commercia in Mari Baltico per Electoris excursores maritimos impediantur. Unde Rex Sverino significabat; se non sperare nationis suæ commerciis noxam illatum iri. Ad qvæ Elector declarabat: *Sibi naves armatas instruenti hautqvidqvam in animo fuisse innoxia Anglorum commercia turbare, qvæ florere sua qvoqve interfit: ac Regis, Anglicæqve nationis amicitiam longe majoris à se fieri, qvam ut hoc modo ejus jacturam facere velit. Sed Pomeraniæ loca maritima inclusuro navibus opus fuisse, qvæ nemini pacato nocuerint. Eqvidem superiore anno navem unam Anglicam, & alteram Scoticam detentam, qvod hostiles, & partim bello vetitas merces ab uno hostium loco ad alterum transferre ausæ sint, qvarum detentio jure gentium licita sit. Se tamen intuitu Regis Angliæ priorem navem dimisisse, soluta vecturæ mercede, non nisi hostium mercibus in ea publicatis. De Scotica adhuc judicum sententiam expectari. Cæterum omnia ad formam juris agi, sic ut non sit, qvare isti homines tantos clamores tollant; præsertim cum constet, à se multas centurias Anglicarum navium liberas in Sveciam, & Livoniam dimitti. Ac confidere Regem pro æqvanimitate sua haut sinistre accepturum, si ipse communi gentium jure utatur, interceptis hominibus à belli licentia haut exemtis, ac mercibus bello vetitis, simul intercluso aditu ad portus hostiles à se eminus terra mariqve obsessos. Nec grave fore Anglis ad modicum duntaxat tempus navigatione Stralsundam, & Grypswaldam supersedere, qvas brevi in potestatem suam perventuras spes sit. Ad alia hostilia loca navigantibus nil impedimenti allatum iri. Nec alio jure adversus fœderatos suos Danos, ac Belgas uti.* Qva declaratione Rex adqviescebat.

1677. *De prohibenda in Pomerania navigatione*

2. Jun.

§. 17. Solius Daniæ Regis eo anno contra Svecos gesta Electoris destinata adversus Stetinum non parum sublevabant, intercIusa facultate, ne mari eidem urbi succurri posset. Etsi iste Rex uti hoc anno fortunam mari experiebatur faventissimam; ita qvæ terra tentabantur minus prospere succedebant. Ac primo qvidem Siœbladius cum novem navibus bellicis, ac duodecim aliis minoris formæ Gothoburgo in Mare Balticum penetrare instituerat, cum ma-

Danorum gesta Electorem non parum sublevant.

25. Maji.

 aliqva habere debeat. Neqve petituri fuerant Poloni eum avocari, ni utilem Electori operam navaret, qvod exacta ipsi aulæ, & Palatinatuum notitia esset. Sed nimirum tunc temporibus cedendum erat; ac scribebat Elector Duci Croyano, ut eum protinus per literas Regiummontem evocet, tanqvam de qvibusdam rebus ad rationes ipsius spectantibus cum eo collocuturus. Rege tamen Gedanum profecto de eo negotio silebatur, ac Wichartus haut eo minus post Warsaviæ subsistebat.

Rex Poloniæ Electori est suspectus.

§. 22. Porro diuturna Regis Gedani commoratio non parum Electori suspectabatur, cujus causam hancce Castellanus Posnaniensis Joachimo Sculteto pandebat: *Cum Rex perspiciat, nulla ratione filio suo post se de corona Poloniæ caveri posse, qvam ut plane Gallicæ rationibus sese addicat; eo fine res suas in Borussia stabilire velle, ac tumultum Gedani clam fovere, ut studio plebis in commodum suum uti possit. Tum & in ea urbe speculaturum, qvid summi exercituum duces suscepturi, & num qvid aliud in Regno novi orturum sit. Expedire autem, ut à Cæsare apertæ qverelæ moveantur, qvod jurata pacta violata sint manu Polonorum in Hungariam transgressa. Sed ab Electore adhuc dissimulationem adhibendam.* Fuerant qvoqve in Scania literæ interceptæ à Senatu ad Regem Sveciæ scriptæ, super Borussia Ducali Svecorum ope in Regem Poloniæ (sed non in Remp.) transferenda. Qvarum exempla Proceribus Poloniæ ab Hoverbeqvio communicata non parum hisce scrupuli injiciebant. Sed & constabat, Regem ideo Lithuanicum exercitum exautorari voluisse, qvo missione potiti ad Svecos transire possent, exemplo eorum, qvi in Russia dimissi ad rebelles Hungaros se contulerant. Porro non solum delectus in Borussia, & Polonia Gallis pecunias præbentibus fiebant, Rege ignorantiam simulante; sed & de irruptione Svecorum in Borussiam è Livonia rumor increbescebat, ubi & non modicæ copiæ præsto erant. Qvæ in Marchiam penetraturæ, & Kœnigsmarckio jungendæ dicebantur. Tum Hanoveranum larva detracta & ipsum in arma prorupturum. Qvo rumore moti Lithuani delegatos ad Regem Gedanum mittebant, qvi inter alia ex hoc qverebant; num ipse Svecicis copiis è Livonia per Samogitiam liberum iter in Borussiam concesserit; id qvod sibi haut persvadeatur. Qvod si tamen id fiat, non solum toti Lithuaniæ noxium fore, sed & Regnum novo bello implicari posse. Unde & supremum Lithuanicæ militiæ præfectum Ordine Eqvestre postulante universos ad arma vocasse, ac Svecicas copias, qvamprimum Samogitiæ fines tetigerint, ubicunqve locorum invasurum, ac cæsurum. Qvæ proposita Rex ita sinistre accepit, ut conclavi suo inclusus totum diem cibo potuqve abstinuerit. Ostenderant qvoqve isti delegati, Pacium literas intercepisse, è qvibus adpareat, tractatus cum Sveco agitatos, per qvos hic Borussiam Ducalem Regi tradere voluerit. Ast Rex istis respondebat; se rumorem istum de Svecorum transitu falsum habere, qvo eos in securitatem daret; qvod circa istum connivere decrevisset. Simul aula exercitum Lithuanicum dissolvere studebat Pacio exarmando. Circa idem tempus rumor Gedani vulgabatur, Electorem expugnato Stetino copias Gedanum adducturum, qvo Senatui ejus urbis, & Reformatis subveniat. Qvo audito Rex sublatis in cœlum manibus ut id fieret optasse dicebatur; ac non solum eo nomine Senatui, Reformatisqve veniam daturum, sed & votum nuncupaturum, se qvoad vivat singulis diebus Veneris solo pane & aqva contentum acturum. Monebat qvoqve Leslinius Cancellarius, Regem abstracto in portum Gedanensem excursore maritimo Brandenburgico, qvi Svecicum navigium interceperat, simul urgendo congressum delegatorum componendis controversiis materiam rixæ aucupari, qvo Stetino liberando occasio foret. Sed is svadebat, tantisper dissimulatione uteretur Elector; ac se Majores Polonos permoturum, ut aliqvos ad Regem ablegent rogaturos, ne Remp. bello implicet. Ea qvoqve occasione Rex è Sculteto qværebat, qvo jure Elector armatis navibus mare infestet? Cui ab hoc reponebatur: *qvia portus, & litora possideat, & qvia fas sit hosti nocere ubicunqve reperiatur.*

Regis Poloniæ ad Electorem misso super liberando Strauchio. 23. Oct. Gurfinski

§. 23. Visum dehinc Regi Gurfinium tribunum ad Electorem mittere, liberationem Ægidii Strauchii petiturum, cui aliqvi è plebe Gedanensi adjuncti erant. Sed præcipuus mittendi scopus erat, ut specularetur, qvomodo Stetini obsidium se haberet. Ubi qvidam Polonorum proceres Scultetum monebant, ut Elector petita placide abnueret, causa in fœderatos collata, qvi metuant, ne homo iste plures turbas excitet, ac Gedanum plane in Svecorum manus tradat. Stetino autem expugnato Regem sua consilia facile mutaturum: nam hactenus Gallos, & Svecos ei persvasisse, Electori id obsidium cum dedecore solvendum fore. Is Electorem in castris ad Ste- *28. Octob.* tinum

1677. *Andreas Lilliebæck solenniter & publice edico, & declaro, qvod in Fridericum Wilhelmum Electorem Brandenburgicum pleno retorsionis jure utendum mihi fore decreverim. Non ignoro qvidem, qva reverentia Electores colendi sint, & qva Principibus observantia debeatur, nec obseqvii mei terminos unqvam transiliam. Verumtamen me ad nullas observantiæ partes Friderico Wilhelmo Electori Brandenburgico præstandas obstringi intelligo, qvandoqvidem etiam extra hunc casum effreni in S.am R.am M.tem & gentem Sveciæ calumniandi petulantia, qvæ omni penitus exemplo caret, grassatus est. Unde etsi mihi jus plenum constiterit qvidlibet in ipsum dicendi, agendiqve, nihil tamen adversus ipsum scripsi, dixi, vel egi, qvod non congruat jussis, & mandatis à Rege & Domino meo acceptis; inter qvæ illa potissimum ad parendi necessitatem me obligant, qvæ non tantum ostendunt M.ti S.æ clementissime placuisse olim à me adversus Electorem Brandenburgicum edita, sed & qvæ diserte me jubent, ut veteratorias Electoris istius fraudes orbi manifestas reddam, imo ne id ipsum agere cunctarer, aut hæsitarem, literis ad S.Ram Mem V.ram scriptis fidem fecit, autoritate & jussu suo ea fieri. Tantum abest, ut M.tas Sua, cui ultra septendecim menses copia facta est omnium, qvæ tam ad Mem V.ram, quam alios de Electore scripsi, ullius displicentiæ signum dederit, ut potius nuper in Svecia vulgato qvodam scripto meo aliud ex cancellaria sua Regia illi adjunctum, typisqve excusum in illum finem huc miserit, ut ubiqve publici juris fieret, atqve adeo indignum M.tas Sua Electorem censuit eo, qvem sibi à nobis arrogat, respectu, ut passa sit ipsum urgeri iis, qvæ inserta sunt scripto à me edito adversus Principem alium, qvo Elector longe inferior est, accepta habens, qvæ à me veritati, & rationi consentanea tradebantur, libertate ea, qvæ ex jure muneris constat, & quam sibi hostes in Sveciam vindicant, suisqve ministris permittunt. Qvæ omnia non tantum abunde probant, me commissionis, & muneris mei limites non excessisse, sed qvoqve certum mihi faciunt, Regem, & Dominum meum ex dictamine heroicæ indolis, qvæ in istis primordiis ingenti auspicio virtutis incomparabilis, & immensæ fortunæ augurium pandit, injuriam Regiæ dignitati suæ in persona legati sui extraordinarii ab Electore illatam ea qva decet severitate, & rigore ulturam. Ad hanc declarationem pro tuenda Regis ac Domini mei autoritate, & dignitate muneris, qvod sustineo, factam nihil adjicio, qvam ut S.uam R.am M.tem V.ram pro summa sua prudentia ea decreturam, qvæ spectant tam ad conservationem & tutelam juris gentium, qvam regiæ suæ dignitatis, & tantæ Reip. graviter ab Electore afflictæ autoritatis vindiciis, prout exiget æqvitas, svadebit ratio, & Electoris Brandenburgici temeraria efflagitant facinora, qvibus regium in Polonia decus, tranqvillitatem publicam, juraqve inclytæ gentis impio, & nefario ausu non hac tantum, sed innumeris aliis in rebus lædit, convellit, & labefactat.* 1677.

§. 26. Poterat ista contumelia silentio, & contemtu vindicari, velut non obscura turbatæ rationis indicia præ se ferens, aut privati cujuspiam calamo exagitanda committi; ni ad omnium Principum dignitatem pertineret, ejusmodi insolentiæ exemplum à legato admissum castigari; qvorum sane mutuatitia, ac temporaria dignatio putido, ac si mollius interpretari velis, ridiculo ausu eo porrigitur, ut ipsis qvasi in pari cum Principibus fastigio sese collocare fas sit, & tanqvam in æqvales, jus qvoddam retorsionis in eosdem moliri; cum si læsos se ab alio judicent, qverelam ad Principes suos deferre debeant. Ut itaqve Elector nihil omitteret, qvo injuria communi Principum dignitati illata debito modo repararetur, ad ipsum Regem Sveciæ super isto facinore hasce literas dabat. *Invaluit pridem non tantum inter moratiores, sed & barbaras plerasqve Gentes, ut armorum, ac belli licentia etiam inter hostes fræno qvodam humanitatis, atqve officiorum coërceretur, & ut esset aliqvid qvasi sacrum, qvod extra sævi arbitrium Martis ab omni injuria, ac violatione tutum, atqve immune præstaretur. Est hæc majestas, ac reverentia Principibus debita, qvam in ipso belli furore qvasi extra teli jactum constitutam ab ipsis hostibus coli, atqve observari generis humani interest. Præstitum id à nobis in hoc, qvod inter R.am M.tem V.ram, & Nos prorsus invitos exarsit bello. Nam de R.a M.te V.ra uti par est non minore reverentia loqvimur & sentimus, qvam olim ante belli initium fecimus: idem ut à nostris fiat, serio allaboramus. Nec enim nostrum applausum habet, siqvid acerbius, & qvod odii rabiem oleat, hinc inde divulgatum sit. Neqve enim vinculum id amoris ac benevolentiæ, qvod natura ipsa summas inter potestates indissolubili & sacro nexu constrinxit, nulla affectuum vi, inprimis ira aut odio, qvorum causæ uti infra Principes posita sunt, ita ad tempus saltem durant, dissolvi possit, ac debeat. Judicabit hinc R. M. V.ra, qvam graves & justæ nobis causæ sint conqverendi de ejus ad Poloniæ Regem legato Lilliebæckio; qvi non solum per omne ministerii sui in Polonia tempus abjecta reverentia Principibus debita, & à reliqvis R. M. V.ra mini-*

Electoris super eo facinore ad Regem Sveciæ litera. 12. Jan. 78.

1677. *urbem utilissimis privilegiis à se ornandam. Nec minus gubernatorem, ac præsidium honestis conditionibus dimittendum. Ast ubi præter spem oblatam gratiam repudient, ac arma pro hostibus Imperii arripiant, aut præsidium qvovis modo sublevent, invito qvantumvis singulariter dilectam urbem, velut in qva puerilibus annis aliqvandiu educatus fuerit, hostili modo habendam, expromtis omnibus, qvæ ad frangendam ipsorum pervicaciam faciant. Et cum suo jure utatur, nullam penes se culpam hæsuram omnium malorum, qvæ violentam oppugnationem comitari solent. Decretum vero sibi haut prius inde discedere, qvam urbem, qva Svecos expelli Germania, suaqve tantopere intersit, expugnaverit, nulla laboris, aut expensarum parsimonia.* Sed cum ad hæc nil responsi daretur, ac protinus in legiones eminus urbi circumfusas machinæ ex urbe disploderentur, Elector ad vim conversus primo ad ripam fluminis castellum excitari, ruptosqve ab hoste aggeres reparari jubet: tum validum pontem brachio fluminis, qvo urbs alluitur, injicit, castellis utrinqve munitum. Ponte perfecto Bogislaus Sverinus eum transire jubetur ad occupandum aggerem inter propugnaculum ligneum & castellum à vectigali dictum. Ad eum aggerem ultra milliaris Germanici spatium per profundam uliginem, & frutecta, qva nemo unqvam mortalium viam fecerat, penetrandum, ac qva natura negaverat, iter opere sternendum erat. Superata palude in aggere munitiones inter continuas hostium displosiones excitantur. Sed qvia agger inter duas istas munitiones per qvadrantem milliaris porrectus, admodum angustus erat, nec sat humi esset, qvæ eum militum numerum caperet, illi tantum qvi opus faciebant, & qvi hos protegabant, in aggere consistebant; reliqvi vicina in uligine fasciculis innixi hærebant. Cum itaqve hostis animadverteret, nostros modico numero in aggere consistere, qvadringenti duce Nothio tribuno summo mane ex istis munitionibus progressi, per arbusta silentio adrepentes, primam nostram stationem repulerunt, ablata exigua machina, qvæ versus recens excitatam à nostris loricam pertrahebatur. Sed cum ex ea lorica acerrime resisteretur, simul nostri ex uligine ingruerent, Sveci desideratis qvadraginta cæsis, ac sauciis, qvinqve captivis pedem retulerunt. Nostrorum tunc octo occisi, viginti vulnerati. Mox perfectæ munitioni octo machinæ immittuntur, è qvibus propugnaculum ligneum verberabatur, qvoad domus intus posita flammas conciperet. Inde nostri assultu dato id expugnaverunt,

30. Jul.

capto signifero cum viginti gregariis. Sed centurio, qvi ei præerat, cum reliqvis in urbem se proripuit. Inventæ ibi tres machinæ, & nonnihil paratus bellici. Cum inde castelli à vectigali dicti oppugnatio pararetur, Sveci eo incenso per flumen in urbem se subduxerunt. Ita nostri bidui spatio claustra majoris & minoris Regelitzæ, nemini antea victa, exiguo suorum damno ceperunt; qvo hostis omni pabulatione, & usu Oderæ excludebatur, nostris contra hinc ad Lastadiam, inde in Pomeraniam Ulteriorem, & Novam Marchiam via aperiretur. Ea re promte expedita Sverinus cum qvibusdam peditibus cis flumen revocatur, cura isto loco in Schœningium collata. Inde vis urbi admoveri; fossæ obliqvæ excavari; tum castellum stelliforme à Gustavo Adolfo Rege qvondam extructum, in potestatem redigi. Nec minus nostræ naves Stetinenses numero longe potiores, qvæ duplici palorum ordine præfixo flumen tutabantur, invadunt, & pessime globis habitas sub ipsa urbis mœnia se subducere cogunt: unde nostræ naves abreptis palis liberum sibi fluminis cursum aperiebant. Cæterum accessus ad urbem secundum flumen utrinqve fiebant, superiore parte Electoralibus, inferiore Luneburgicis connitentibus, qveis Elector tria suorum millia adjunxerat, Augusto Holsatiæ Duce ibi curante. Suggestibus qvibusdam perfectis, è qvibus hostium munitiones, ipsaqve urbs, & flumen attingi poterat, verberationis initium fiebat tanto impetu, ut intra triduum pleraqve navigia sub propugnaculo stantia demergerentur; tum tecta passim perforari, multis qvoqve in urbe sauciis, aut occisis, qvos inter & Nothius tribunus occubuit. Turris qvoqve templi, cui à D. Maria vocabulum, igne concepto in tectum prolapsa totam ædem in cineres dedit. Ejus turris flammam statim atqve Elector erumpere conspiceret, præfectum militarem cum tubicine ad portam urbis mittebat, testaturum, ignem haut de industria templo immissum, ac magno sibi dolori esse, tam pulcrum ædificium cum clarissima urbe ita evastari, cui adhuc gratiam, & honestas conditiones offerat. Qvod si aliqvem emittere velint, qvi exercitum, & machinas inspiciat, reperturum militem adhuc bene valere, & nondum dimidiam machinarum partem è navibus protractam. Unde dum tempus sit saniorem mentem induerent, omissa pervicacia exitium ipsis paritura. Sed nec præfectus in urbem admittebatur, nec ex urbe qvis ad eum accedebat. Tantum qvi stationem in porta agebant,

1677. 8. Jul. 14. Jul. 6. Aug.

1677. agebant, respondebant; à se nil præter masculam defensionem expectandam. Sequenti nocte templum à D. Jacobo dictum inflammabatur nullo in id globo immisso, nec minus qvod à D. Petro nomen gerit cum multis aliis domibus. Qvo urbis damno commotus Elector denuo tubicinem ad urbem mittebat, qvi honestas deditionis leges offerret. Sed cui responsum, vel nuda mœnia, & vallum Regi servare sibi decretum. Cum itaqve ratio apud obstinatos locum non haberet, extrema adhibenda sibi cernens Elector grandes machinas, & mortaria è navibus extrahi curat, ingenti suggestui imponenda, qvalis vix aliis obsidiis conspectus erat, in qvem extruendum eqves juxta, pedesqve incubuerat. Eo perfecto è 25. Aug. centum decem magnæ formæ machinis, simul viginti mortariis eo impetu fulminabatur, ut intra trium horarum spatium opposita hostium propugnacula machinis suis non amplius uti possent. Simul munitiones urbis proruebantur, ac domus globis ignivomis impetebantur, ut vix ulla amplius integra permaneret. Inde per obliqvos meatus ad crepidinem fossæ accessum, ut jam minoribus tubis invicem res geri posset. Ac uti in vallo vix ullus conspiciendum se præbebat, qvin à peritis jaculatoribus, qvorum magna multitudo contracta erat, dejiceretur: ita vicissim hostilibus telis plurimi nostrorum prosternebantur, qvos in- 1. Sept. ter & Philippus Ernestus Holsatiæ Dux è Sunderburgica Domo globo tormentario percussus oppetebat. Inde subterraneus labor suscipiebatur, ac opera cuniculis utrinqve proruebantur, nostris dum suos incendunt eam simul machinarum vim emittentibus, ut aliqvot hostium oppositi cuniculi tremefacta tellure corruerent. Mox à nostris exterius propugnaculum ante Parnicensem portam ad defensionem Lastadiæ positum expugnatur, ex qvo tota urbs nostrorum telis patebat. Crepido fossæ primo à Luneburgicis, inde à nostris expugnata, ac stationes in ea munitæ. Anteqvam autem ad transeundam fossam, ac disjiciendum interius vallum accederetur, denuo Elector tentare constituit, num urbs ad deditionem flecti posset, ingruente jam hieme, & omni spe auxilii tam è Livonia, qvam à Kœnigsmarckio evanescente, qvem Daniææ, nostræqve copiæ exscensione in Rugiam facta intra castellum ad veterem trajectum compulerant. De qvo cum Elector è proximis accessibus obsessis significasset, hi respondebant: sibi perinde esse, qvid in Livonia, aut Rugia fiat. Sibi haut eo minus faciendum, qvod honestos bellatores deceat. Unde propius vis admove- 1677. tur, & oppleta fasciculis fossa assultus in propugnaculum portæ à S. Spiritu dictæ antepositum tentatur: qvi & ita feliciter succedebat, ut pes in eo figi, & extructo suggestu machinæ ibi collocari possent, qvibus obsessorum abscissus palis, & asseribus constantes disjiciebantur, propugnatoribus qvoqve per mala punica pessime habitis. Dehinc inferior lorica cortinæ prætensa 15. Nov. expugnabatur, qva obsessi ter impetu facto nostros expellere incassum nitebantur. Mox & alia munitio capitur, ut jam nostris in proclivi esset cortinam per cuniculos disjicere, retro qvam nil præter mœnia restabant, qvibus eversis aperta in urbem via patebat; qvam assultu invadere miles noster ardebat pertinacia hostium, diuturnitate obsidii efferatus; qvæ opinione longius extracta erat, qvod Elector militi suo parceret; qvo fine & castra sua justa munitione amplexus erat. Cum itaqve huc redacti essent obsessi, præfectus urbis Jacobus Joannes Wulfius literis ad Rudolfum 12. Dec. Endium veterem commilitonem datis exqvirebat, num honestæ deditionis leges pro milite, & oppidanis obtineri qveant. Qvi cum reponeret, hac rerum facie de conditionibus non amplius cogitandum: iste se- 13. Dec. qventi die reponebat; nondum extrema sibi imminere, nec voluntatem, aut vires deficere tutandæ urbi; non deesse tamen alia, qvæ arma ponere svadeant. Et qvia sibi nondum deditio imperata sit, petere, ut ab ipso Electore proponatur super formaudo deditionis pacto, cui acceptis obsidibus eo fine delegatos in urbem mittere integrum sit. Ei responsum; nominandos ab ipso obsides, qvos emissurus sit, qvibus totidem gradu pares in urbem mittendi sint. Sed delegatos in urbem mitti contra morem belli esse, & id genus tractatus in eo loco, ubi potior pars agit instituendos. A bellatore concreditam stationem enixe defendi in laude esse: sed omnibus ad intentanda extrema paratis scrupulosa cauponatione supersedendum. Post permutatis 14. Dec. obsidibus à præsidio, ac oppidanis delegati ex urbe in castra venerunt, cessantibus interim hostilibus, & laboribus. Attulere delegati oppidanorum literas ab universitate haut degeneres, qvibus ostendebant: *Fiduciam sibi esse, Electori haut improbatum iri constantiam, qua fidem Regno Sveciæ cum consensu totius Imperii datam implere, vita, bonisqve periculo expositis connixi sint. Nam prout ipsi non nisi qvod à virtute proficiscitur placeat; ita par esse credi, indignos ejusdem imperio habitum iri, nisi ejusmodi specimine*

prius

1677. *prius edito, quales sese exhibituri sint, postquam numero civium tam praclari Principis adscripti fuerint. Postqvam igitur qva Regno Svecia debuerint omnia exsolverint, à qvo sapius promissa auxilia vi majore impediente nusquam adparuerint; nil aliud superesse, qvam ut necessitati, & armis victricibus cedant, ac divinitus decreta rerum mutationi supplices sese attemperent. Rogare itaqve, ut Elector ipsos in civium suorum numerum recipiat, & hucusqve à se acta velut ex debito patrata benigne interpretetur: tum eversas tanto obsidio ipsorum fortunas ea clementia proseqvatur, qvo facultas sibi suppetat paria, ac majora, qvam qva Regno Svecia praestiterint, ipsi, domuiqve Electorali exhibendi.* Elector tam præsidio qvam civitati honestissimas conditiones indulgebat. Indigenis Svecis, aut extra Germaniam natis, aut præfectis, qvi in castris nati semper militiam Svecicam à puero secuti, ac jure civitatis in Svecia donati sint, ibiqve domicilium fixerint, militari more ut excederent permissum, ac ut vel terra per Borussiam in Livoniam, vel mari Colberga in Sveciam transmitterentur. (nam ut Stralsundam dimitterentur, qvod ipsi volebant, Electori haut placebat.) Germanis ex avocatoriis edictis militia Svecica deserenda erat. Incolis prior conditio, & libertas circa sacra, & civilia permittebatur. Ignoscebatur qvoqve Sacerdotibus, qvi pro concione ad confirmandam plebem multa indigna in Electorem per animi intemperiem jactaverant. Pacto deditionis subscripto Electori statim Lastadia, & porta à S. Spiritu dicta insidenda tradebatur. Præsidium miseranda facie urbe egressum tantisper in Ulteriore Pomerania disponitur, qvoad in Livoniam trajiceretur. Ingressus victam urbem Elector post grates Deo in æde sacra peractas decuriones civesqve in verba sua adigit; inde novi imperii auspicia summa cum lætitia celebrantur. Ejus expugnationis nuntius ab amicis Electoris magno cum gaudio exceptus fuit, qvem omnes insigni gloria ferebant, qvod & pulcerrimam in campo actionem, & operosissimum toto hoc bello obsidium ita feliciter patrasset.

Alibi hoc anno fœderatis res male succedunt

§. 19. Eo illustrior autem erat validissimæ urbis expugnatio, qvam & ipsa obsidii moles, & obsessorum acerrima virtus celebrem reddidere, qvod eodem anno à reliqvis fœderatis, præter Danos, haut operæ pretium fieret. Eqvidem Arausionensis super modo belli gerendi hæc sententia fuerat; Belgio Hispanico servando utiqve incumbendum: sed id non nisi per arma fœderatorum, ac præcipue Cæsaris obtineri posse. Nam ut ipse iterum solus molem belli in Belgio, uti bis jam fecerit, in se suscipiat, & qvod Unitis Belgis opum ac militum superſit una cum sua existimatione immolet, id neminem à se desideraturum. Sibi in animo esse exercitum suum seorsim habere, nec amplius Hispanis jungi. Utrosqve tamen sustinendis Gallis haut pares esse. Sed si alius adhuc egregius exercitus satis mature in campum educatur, forte rebus adhuc consuli posse. Ista se Aulæ Viennensi demonstrari curasse, qvæ & eadem probarit, sed nihil amplius decreverit, qvam ut Neoburgicæ, & Osnabrugenses legionis Hispanis se jungant; qvo ipso ad summam rerum nihil proficiatur. Cæsarem videri rationes suas Parlamento Anglicano superstruere, qvasi id mascula consilia conservando Belgio capturum sit, interim de subigenda Alsatia meditari. Sed hæc incerta esse; ac si Gallo permittatur in Belgio pro lubitu grassari, omnes fœderatorum progressus haut stabiles fore. Et mox ab Arausionensi prædicta eventus comprobavit. Nam Gallus per hiemem maximo adparatu facto, ac vastatis qva pertingere poterat Belgii apertis, mature in expeditionem prodibat, antequam ejus conatibus repellendis fœderati late dispersi accingere se possent. Ac primo Limburgi munitiones disjiciuntur. Inde cum exercitu LX M bellatorum constante Valentianis obsidium circumponitur, qvæ urbs velut obiter assultu expugnatur. Mox diviso exercitu Cameracum, & Divi Audomari Fanum eodem tempore invaditur. Et illud qvidem, post unum, & alterum exterius munimentum vi expugnatum deditionem faciebat. Sed arx acerrime resistebat, donec extremis imminentibus, cum jam pulvis qvoqve deficeret, & ipsa jugum subire cogebatur. Interim Aurelianensis Dux D. Audomari Fanum oppugnare cœperat, ac jam exteriorem munitionem magni momenti assultu occuparat, cum Arausionensis ei obsidio solvendo cum exercitu accedit. Cui Aurelianensis laxato tantisper obsidio ad Montem Cassellum obviam procedit, ac post acre commissum prælium [illegible] ipso ad oppidum accessu pedem retro ferre subigit. Mox ad obsidium reversus id demum ad deditionem cogit. Ita validissimis urbibus nudato Belgio Gallis spatium fuit immanitatem, & avaritiam suam longe lateqve expromendi, Luxenburgico incendiis atrociter grassante; nec aliis in Alsatia, & ad Rhenum minus sævitiæ expromentibus. Qva super barbarie cum fœderati per seqvestres apud Gallos qverentur.

Marginalia: 1677. — 17. Mart. — 4. April. — 18. April. — 11. April.

1677. rentur, ac ut ad humanum magis morem bellum gereretur, ac cumprimis immanitate incendiorum abstineretur, Galli repofuerunt: *actiones bellicas non esse hujus fori; heic de pace loqvendum, ac se huc missos, ut conditiones pacis audiant. Sed & cuilibet bellantium parti integrum esse bellum ad suum placitum gerere, & prout id sibi qvam maxime expedire videatur.* Qvæ sententia qvomodo illos decere posset, qvi præter vocabulum aliqvid Christiani officii æstimarent, nemo digerere poterat. Cæterum Belgæ initio anni Cæsari scripserant, unam viam esse servandis provinciis Hispanicis, apud Mosellam in Galliam irrumpere, ac sua Gallis incendia domi remetiri. Nam iis nunqvam subiturum humano more bellum gerere, ni qvam in alios exserant barbariem, eam cum fœnore recipiant. Unde & post adulta jam æstate Lotharingiæ Dux cum exercitu Cæsareo Pontem Mussonum usqve progressus fuit. Sed objicientibus se Gallis, nihil ad summam rerum profectum, & fatigatus crebris hostium incursibus, & intercepta pabulatione exercitus retro ducendus fuit. Qvi receptus & in causa erat, qvare Arausionensis circumpositum Caroloregio obsidium solveret. Qvanqvam & alias Galli id prævidentes oppidum numerosissimo præsidio, omnibusqve necessariis firmaverant, ac opportuno loco in vicinia consistens Luxenburgius pabulatoribus infestus imminebat, nec ad prælium æqvis locis compelli poterat. Ac Princeps de sua fama aliqvid detrahere, qvam sine probabili spe successus exercitum in evidens periculum conjicere malucrat. Qvæ ratio uti rectoribus Reip. & prudentissimo cuiqve probabatur; ita plebs in utroqve Belgio ad desperationem vergebat. Accedebat mox alia calamitas, qvod, cum Cæsareus exercitus à Mosella regressus in hiberna concedere cœpisset, Galli ad Brisacum superato Rheno repente Friburgum Brisgoviæ obsiderent, ac paucos intra dies una cum arce expugnarent; in qvo maxima vis prædæ reperta, qvod provinciales late circum pretiosa sua in id oppidum congesserant. Causa tantæ jacturæ impingebatur Paulo Hochero, cujus ea patria erat, qvod impedivisset, ne satis militum oppido imponeretur, favore in suos cives, ne nimio præsidii onere premerentur, cum nunc Gallicum jugum subeundum foret. De eo oppido amisso cum in Hollandia nuntiaretur, omnis libido bellum continuandi plane expirabat; ac multo magis, cum San-Gilenium media hieme à Gallis expugnaretur, omnibus ad hibernos Gallorum progressus consternatis. Ac palam testabantur Hollandiæ Ordines, à se bellum ulterius continuari nullo modo posse; simul optabant, ab Electore bellum in Pomerania hoc anno posse patrari.

1677.

§. 20. Ast Electori post felicem licet expeditionem non minor qvam superioribus annis circa hiberna difficultas surgebat; qvæ ut à Saxone aliqvantum levaretur, frustra speratum fuerat. Ad eum Franciscus Meinderslius mittebatur, qvi ostenderet; distributione hibernorum sibi Viennæ aliqvid hospitiorum in Superiore Saxonia assignatum, in qvæ Saxoni nonnulla jura competant. Unde petere, ut is circa ista ipsi faveat, ac autoritate sua efficiat, qvo ex iisdem exercitui suo tam præclare de patria merito, aliqvid levamenti nascatur; inprimis à Fratribus, Inferiore Lusatia, qvatuor præfecturis Magdeburgicis, ac Barbya comitatu. Ad ista Dresdæ sat verborum. Sed de hospitiis, aut subsidiis è ditionibus Saxonicorum fratrum plane abnegabatur, velut qvæ Cæsar isto onere exemerit. Circa alios, qvi Saxonem non tangebant, ac unde eidem nihil decedebat, facile consentiebatur. Cæterum ejus aulæ tunc consilia in diversa distrahebantur. Eqvidem ab Henrico Frisio utilia publico consilia fovebantur, sed qvæ pervincere, aut contrarias æmuli suggestiones impedire haut valebat; qvi multa solo cum Electore agitabat, insciis reliqvis consiliariis. Hic semper immaturam pacem, aut tertias partes ingerebat, ac freqventia literarum commercia cum Bavaro, & Hanoverano, qvin & cum Anglo, & Belgis miscebat. Eqvidem ut Elector Stetino potiretur, non admodum invidere videbatur. Sed ut Sveci penitus Germania ejicerentur, nullo modo probabat. Bavarus qvoqve, & Palatinus Saxoni per literas demonstraverant, qvantum periculi bello continuato sit metuendum; eoqve Cæsari diligenter svadendum, ut pacem ante occupet, qvam mala longius grassentur. Qvæ monita Viennæ non ingrata erant, ubi itidem propera pax valde optabatur. Nec magis Viennæ Electori circa hospitia favebatur, Cæsareis ministris ferentibus; si Elector qvæ intendat Svecis eripuerit, nil amplius hospitiorum ei concessum iri. Qvin palam Crocovio occinebant, ne amplius id negotium urgeat, qvod diutius eo qvo hactenus modo neqveat consistere: ac hospitia plane abolenda, nisi qvantum Ordines Cæsari dare velint. Ostendebant etiam, se super hospitiis ad comitia relaturos; id qvod nun-

Electoris circa hiberna difficultates.

16. Nov.

4. Dec.

Frisius.

1677. tinum adiens varia proponebat. Ut congressus delegatorum super abolendis controversiis qvamprimum instituatur. Tum qverebatur, ab excursoribus Electoris maritimis commercia Borussiæ turbari, ac ipsorum Gedanensium navigia invadi; qvin ipsius Regis ex Anglia Gedanum deferendas res in Oceano abreptas: sacra reformata in districtu Draheimensi introduci: fugitivum monachum Schaumburgium in protectionem receptum. Deniqve ut Strauchius dimittatur, *qvod citra ejus præsentiam Gedanenses motus, qvibus sedandis Rex nunc operetur, solide componi neqveant. Sane Electorem responso suo posuisse, istum tot criminum in regia urbe patratorum reum esse; unde & delictorum, & domicilii nomine par esse eum Gedanum remitti; præsertim cum jam diplomate regio tuti itineris ad comparendum coram Rege munitus sit, idemqve Electorem nec dicto, nec facto offenderit; extra hujus qvoqve ditionem natus sit, & ex amica urbe ad amicam urbem inermis homo proficiscens jure belli capi non potuerit, nec nomine fœderatorum tamdiu detineri, in qvos nil hostilis actus exercuerit. Nec titulum Consiliarii Svecici obesse eidem posse, cum is non status, sed Consistorii fuerit, nec nunc super religione, sed regione certetur.* Ad qvæ Elector multa cum verborum humanitate

1 Nov. respondit: *Se paratum congressui componendis controversiis, ubi, & quando Regi visum fuerit. Naves suas nulli amico nocuisse. Regis res non in Mari Baltico, sed in Oceano direptas, ubi nulla sua navis fuerit; ac sine dubio à Svecicis, aut Gallicis excursoribus id patratum, qveis dein culpam aliis impingere libido fuerit. Drahemii nemini mortalium ob religionem molestiam fieri, ac nullibi majore cum libertate diversa sacra exerceri, qvam in sua ditione; velut qui svadendam, non cogendam fidem censeat. Verum qvis præfectum, & præsidiarios prohibeat sacra suo ritu peragere? De tradendo monacho se jam ad Crojanum scripsisse, nec eum protegere sibi animum esse. Sed Strauchii negotium eo majorem sibi curam attulisse, qvod diutius inter propensissimum affectum Regi nil negandi, & metum imminentium ex hac liberatione malorum suspensus hæserit. Sed vicisse tandem rationes, qveis Regem pro sapientia & æqvitate sua manus daturum spes sit. Nam publicam salutem, & ex parte sui qvoqve status securitatem ex eo pendere, ne malorum hæc hydra, quam consiliarii Svecici, id est, hostilis titulo insignitam Numen propitium in suo territorio sibi captivum stiterit, ante finem belli custodiam suam evadat. Turbulentum ejus, ac factiosum ingenium adeo cognitum esse, ut nemo dubitare possit, illo nil aptius ad seminanda odia, extitandas turbas, & miscenda divina, humanaqve reperiri posse. Idem cum ipsi infensissimus sit, & vindictæ libidine ardeat, cum nunc in custodia non verius sit literas irarum, & minarum plenas, convitio tyranni, & Pharaonis adsperso, ad se dare; Acheronta haut dubie moturum, ni placida hac custodia turbulentos istos, & humanam sortem supergressos spiritus compescere doceatur. Nec enim audaciam hominis qvantumvis privati contemnendam esse vel civitatem Gedanensem probare, qvam solus iste tamdiu turbis exercitam tenuerit. Nec cautionis qvid à conscientia istius furore indurata, & nunc fallendi certa expectandum. Motibus urbis componendis præsentissimum à Regia autoritate, & prudentia remedium esse. Sed si utiqve is homo tanti videatur, ut sine eo qvies urbi reduci neqveat, saltem ad finem belli ejus liberationem differendam. Tum enim spretis ejus injuriis eundem in gratiam Regis etiam beneficiis ornatum à se dimissum iri. Nunc ut ipse incertam aliorum qvietem suo cum damno curet, nullo colore exigi posse. Eqvidem quod Regis desiderio satisfieri neqveat sibi molestissimum esse. Ast si Principum injurias Principibus curæ sint, si publicæ salutis tutela supremæ instar legis habeat, ipsum Regem pro æqvitate sua repulsæ necessitatem gravissimis rationibus condonaturum.*

§. 24. Sed qvia ablegatus iste admodum importune se apud Electorem gesserat, hic eo nomine ad Regem literas dabat hoc argumento: *Gursinium istum omni humanitate, ac honore à se exceptum valde infecetum se exhibuisse, & multa fœderi æterno, & amicitiæ adversa apud suos aulicos, & extraneos ministros apud se agentes disseruisse, sinceram suam mentem, & dicta in sinistrum sensum detorsisse, nec minus abstinuisse. Cum itaque ipse non immerito vereatur, ne is aliena à vero ad Regem referat, se rogare, ne Rex aliam sibi mentem esse credat, qvam ipse literis suis expresserit.* Is Gursinius responso Electoris circa Strauchium haut contentus palam fremebat, gravia inde mala oritura. Regem supremo imperandi jure gaudere: Electorem Reip. magis addictum, qvam Regi, & istius gratiam hujus amicitiæ præferre; id qvod ei male cessurum sit. Ab Electore hunc Regem non minus qvam ejus antecessores contemni. Sed nunc non Joannem Casimirum, aut Michaëlem aliqvem imperitare: ac multa alia in eum sensum. Qvin & exteris ministris adstantibus jactabat: in Regis aula decretum, ut ni Strauchius sibi liber abducendus tradatur,

Elector de isto legato qveritur.

1677. omne exercitium religionis, qvo hactenus Reformati Gedani, & aliis Borussiæ locis gavisi sint, una cum templis ad eos spectantibus iisdem adimendum. Ad qvod cum legatus Belgicus reponeret; omnes Reformatis sacris addictos hoc modo offensum iri; is regerebat; qvid hoc ad Regem suum, qvi urbem Amsterodamensem parum curet? Idem qvoqve cum Cæsareo, & Danico legato non sine minis altercatus fuerat. Qvin dissidiorum causam inter Cæsarem, & Electorem in ipsa hujus aula spargere tentarat, nimiam ejusdem potentiam apud Cæsareum legatum exaggerando, ac uti Cæsaris intersit eam premi, antequam prægravis ipsi evadat. Apud alios secreti specie dixerat; plebem Gedanensem Regi, si Strauchii libertatem procurarit, Weixelmundam promisisse; tum Regem multa Tartarorum millia ad nutum habere, qvibus pro lubitu adversus qvoscunqve uti possit. Ista Elector per Hassonem Adamum Wedelium ad Lessinium Cancellarium, & Cracoviensem Præsulem deferebat: Utut credat istum haut jussum talia blaterare; qvia tamen è Regis literis adpareat nodum in scirpo qværi, ac instinctu Gallorum, & Svecorum id agi, ut inscia, & invita Rep. fœdus æternum infringatur, ac amicæ, & vicinæ gentes in mutuam perniciem cum libertatis, ac fortunarum jactura impellantur: igitur se isthæc cum ip s communicanda duxisse, ac consilium eo um, qvid agendum sit, exposcere. Eqvidem sua magis referre pacem servari, qvam Strauchium detineri. Sed hunc hominem duntaxat obtentui sumi; & eodem licet dimisso Svecos, & Gallos haut desituros infesta moliri. Ac ejus detentione se non tam propriam, qvam Reip. utilitatem respicere, cujus libertati iste vir hoc tempore captivitate exsolutus exitio futurus sit. Nam sub jugum redacto Gedano Poloniæ capistrum imponi. Ista sibi curæ fore uterqve prolixe promittebat, svadentes ne Elector turbidum hominem è manibus amittat.

Lilliehœckii in Electorem invectiva.

§. 15. Ejusdem qvoqve Gursinii futilis lingva ansam præbuit fœdo negotio, cui par vix moratiores inter gentes auditum est. Cum enim inter sermocinandum de Lilliehœckio legato Svecico mentio incidisset, Elector de effreni, & contumeliosa viri lingva, calamoqve, qveis ipsum indignis modis in Polonia furibundo similis proscindere non vereatur, qvestus tandem dixerat: *qvia is hoc loqvendi, & agendi modo sanctimonia characteris sui indignum se reddiderit, meritum esse, ut fustibus castigetur.* Ista Gursinius Gedanum reversus Lilliehœckio odiose, ac uti adparet citra præmissam conditionem retulit. Unde Lilliehœckius ira percitus solenni admissione apud Regem, & præsentes Senatores Gedani ejusmodi sermone in Electorem invectus est, qvem ad verbum heic inserere eo minus dubito, qvod Electoris existimatio, & gloria longe sublimiori loco posita sit, qvam ut talibus adspergi qveat, qvæ non nisi autores suos maculant. Ac videri possit, eam indignitatem Electori accidisse, ut gaudium è capto Stetino paulum dilueretur; sicut olim Romæ, qvi triumfum ducebant, acerbis qvandoqve comitantium militum dicteriis perstringi solebant. *Serenissime & Potentissime Rex. Qvod communis rumor per hanc civitatem, & inde longe lateqve per orbem sparsit, tandem à certo, & probatæ fidei autore intellexi verum esse, qvod Elector Brandenburgicus mtu abundus publice jactaverit, se fustibus me cadere velle. Excelsa S. R.æ Mtis Vræ prudentia triumphalem gloriam immenso merito exæqvans sine dubio agnoscet, non inultas transire debere tam impudentis atrocitatis injurias, qvibus non jus tantummodo & sacra legationis, sed & omnium qvotqvot in orbe extant Regum reverentia proteruntur. Qvippe summarum potestatum æqve interest illæsam servari dignitatem suam, cujus apud exteros repræsentandæ characterem legatis imprimunt, ac dare operam, ne temeratis gentium juribus, & legationis sanctimonia mutui inter regna, & populos commercii facultas intercidat, & evertatur. Si non nisi personæ meæ ratio habenda esset, ab illata contumelia me vindicarem iis modis, qvisqve, qvæ servandi decoris cura, ac nobilis viri dignitas, ipsaqve ratio svaderet. Nunc vero cum S. R. Mtis Sveciæ regius splendor, & dignatio legationis istis vindicias afferi debeant, qvæ acerbitati contumeliæ utrinqve illatæ exacte respondeant; nihil magis Regi ac Domino meo, muneris qve qvod gero juribus me debere invenio, qvam ut, repressis tam inhumani, & inverecundi conatus ausis, honesta ratione agam, ut autorem ipsum conversa petant, atqve coram Mte Vra, ad qvam pariter pertinere æqvum est acres asperrima sensu injuriæ, qva magni Regis legato extraordinario apud ipsam agenti qvasi in conspectu ejus, & in ipso Reip. Polonæ gremio immani ausu intentatur, palam & publice notum faciam, qvod, si Fridericus Wilhelmus Elector Brandenburgicus serio intendat me fustibus cadere velle, prout ex solita animi levitate & impetu, qvi sibi ipsi pœna est, forte effutiit, tum ego qvoqve S. R.æ Mtis Sveciæ ad S. Ram Mtem & Remp. Poloniæ legatus plena cum potestate extraordinarius* An-

1677. crementa Viennæ sibi invideri, nec eis tuendis aliam rationem esse, qvam conjunctionem cum Dano, & Electore. Nec minus Daniæ Rex tertium jam annum Viennæ incassum laboraverat, ut sibi super iis, qvæ ipse Svecis eripuerit, evictio præstaretur. Qvi nil præter tergiversationes, & ambigua responsa retulerat. Aliqvando dicebatur; Cæsarem ejus Regis desideria Neomagi, qvantum res ferat, fulturum; aliqvando, optimam cautionem esse, qvæ desiderentur occupare. Prout & Crocovius per biennium amplius super Citeriore Pomerania instans liqvidum responsum extundere haut valuerat; ut satis pateret, Viennæ eo nomine nil favoris expectandum, ac necessum esse fœderatos inter se rebus suis prospicere. Cæsareus qvoqve in Anglia legatus Carolus Wallensteinius Comes privatis sermonibus jecerat; Electoris potentiam nimium glifcere; ac iniqvum esse, eum omnia sibi adqvirere velle, & tamen postulare, ut reliqvi Ordines hiberna ipsi præstent. Vulgabatur qvoqve Pauli Hocheri dictum: *Cæsari haut placere novum Regem Vandalorum ad Mare Balticum exsurgere.*

Periculum è Polonia non plane cessat.

§. 21. Nec minus recrudescere videbatur periculum è Polonia, eum etiam post renovata pacta Sveci, Galliqve haut desinerent confœderationem exautorati exercitus moliri, perqve eam Stetino subvenire, aut Electorem in Borussia distrahere. Ac metus erat, ne Rex istorum sollicitationibus victus ad hos conatus conniveret; utut is eosdem sibi displicere verbis testaretur. Iidem qvoqve Regem stimulabant, ut castellum ad ostium Vistulæ in potestatem redigeret. Ipse Rex apud Hoverbeqvium super dimittendo Theologo Strauchio obiter jecerat, prætexto sumto, qvod cum iste fax, & tuba tumultuum Gedanensium fuisse arguatur, idem multum qvoqve ad eos sedandos conferre possit. Sed Hoverbeqvius, cui satis constabat, Regem istius hominis opera concitata plebe de capistro urbi imponendo agitare, regerebat eundem omnes suos conatus eo direxisse, qvomodo seditionibus agitatam urbem Svecis traderet. Unde prius constare debere, qvid cautionis haberi possit, si iste ad pacem usqve relinqvendus sit in loco, ubi tantum malorum patrandi occasio suppetat. Cæterum cum Rex Gedanum iter adpareret, Christophoro Wicharto Electoris Residenti decretum ex SCto mittebatur hoc sensu: *Qvia Rex intellexerit, eum Reip. Polonicæ apud Moscicum ablegatum operam satis malignam navare, igitur si characterem ab Electore habeat, eum intra viginti qvatuor horas Mareschallo Regni exhibeat. Sin minus, intra idem spatium postqvam hoc edictum innotuerit, Regno facesseret. Ast si characterem habeat, menstruum ipsi spatium indulgeri, ut ab Electore avocari hinc qveat. Ultra id tempus si Warsaviæ moretur, in custodiam dandum.* Cujus prætexti vanitas eo magis pellucebat, qvod ipsius Electoris interesset, amicitiam inter Polonos, & Moscos contra Sveciam constare. Sed cum Wichartus sua mandata apud Mareschallum ederet, hic pollicebatur, se operam daturum, ut id negotium emolliatur. Svadere tamen, ut is honesto prætexto hinc discedat, qvod aula violentis affectibus agitetur. Ast Elector ad Coronæ Mareschallum literas dabat; *Se non sine admiratione percepisse, Consiliarium & Residentem suum in aula Regia, publico charactere à se ornatum, fiduciariis literis instructum, ipsiusqve res apud gentem fœderatam, & amicam curantem aula, & regno excedere jussum. Eqvidem si is munere suo prave functus sit, aut si qvid in fraudem Regis, ac Reip. egisse convincatur, non defore se officio suo, ac ubi mandata transgressus compertus, ita multandum, ut Rex, totusqve orbis luculentum specimen sit capturus, qvantopere sibi justitia cordi sit. Cæterum ejicere, aut necessitatem sibi imponere avocandi ministrum publicum nondum accusatum, aut convictum, id non posse non à se ægre ferri; cum id juri gentium, perpetuus fœderibus, ac mutuo utriusqve gentis amicæ, & vicinæ commercio repugnet, qvod hoc modo plane tollatur; nec minus idem sibi dedecori cedere. Igitur pro ratione muneris sui prospiceret, ne suus minister indigno modo è Rep. ejiciatur, sed idem publico qvo gaudeat charactere tutus officio suo, nullo turbante, fungi qveat, donec contra id aliqvid admisisse convictus fuerit.* Revera autem ansa litis undecunqve fuerat qvæsita, qvod Rex nollet eundem secum Gedanum proficisci. Sed Mareschallus ipsi significabat: Regem utut de publico ipsius munere intellexerit, haut eo minus decreto suo insistere; addito, se metuere, ne Rex instinctu Gallorum, & Svecorum materiam rixæ cum Electore captet; & qvia præsens tempus non ferat ab hoc offensam ostentari, satius esse ultroneo discessu omnem molestiam prævenire. Nam Regi fixum sedere ipsum non tolerare; ac si contumelia ei inferatur, non modica inde incommoda secutura. Qvin jam aliqvos è Proceribus svasisse, ut is è medio tolleretur, sed Regem id flagitium abnuisse. Cæterum sat importunum erat extraneo Principi præscribi, qvem ministrum is in aula 1677.

1677.

Andreas Lilliebæck solenniter & publice edico, & declaro, qvod in Fridericum Wilhelmum Electorem Brandenburgicum pleno retorsionis jure utendum mihi fore decreverim. Non ignoro qvidem, qva reverentia Electores colendi sint, & qvæ Principibus observantia debeatur, nec obseqvii mei terminos unqvam transiliam. Verumtamen me ad nullas observantiæ partes Friderico Wilhelmo Electori Brandenburgico præstandas obstringi intelligo, qvandoqvidem etiam extra hunc casum effreni in Sam Ram Mtem & gentem Sveciæ calumniandi petulantia, qvæ omni penitus exemplo caret, grassatus est. Unde etsi mihi jus plenum constiterit qvidlibet in ipsum dicendi, agendiqve, nihil tamen adversus ipsum scripsi, dixi, vel egi, qvod non congruat jussis, & mandatis à Rege & Domino meo acceptis; inter qvæ illa potissimum ad parendi necessitatem me obligant, qvæ non tantum ostendunt Mti Suæ clementissime placuisse olim à me adversus Electorem Brandenburgicum edita, sed & qvæ diserte me jubent, ut veteratorias Electoris istius fraudes orbi manifestas reddam, imo ne id ipsum agere cunctarer, aut hæsitarem, literis ad S.Ram Mem Vram scriptis fidem fecit, autoritate & jussu suo ea fieri. Tantum abest, ut Mtas Sua, cui ultra septendecim menses copia facta est omnium, qvæ tam ad Mem Vram, quam alios de Electore scripsi, ullius displicentiæ signum dederit, ut potius nuper in Svecia vulgato qvodam scripto meo aliud ex cancellaria sua Regia illi adjunctum, typisque excusum in illum finem huc miserit, ut ubique publici juris fieret, atqve adeo indignum Mtas Sua Electorem censuit eo, qvem sibi à nobis arrogat, respectu, ut passa sit ipsum urgeri iis, qvæ inserta sunt scripto à me edito adversus Principem alium, qvo Elector longe inferior est, accepta habens, qvæ à me veritati, & rationi consentanea tradebantur, libertate ea, qvæ ex jure muneris constat, & quam sibi hostes in Sveciam vindicant, suisqve ministris permittunt. Qvæ omnia non tantum abunde probant, me commissionis, & muneris mei limites non excessisse, sed qvoqve certum mihi faciunt, Regem, & Dominum meum ex dictamine heroicæ indolis, qvæ in istis primordiis ingenti auspicio virtutis incomparabilis, & immensæ fortunæ augurium pandit, injuriam Regiæ dignitati suæ in persona legati sui extraordinarii ab Electore illatam ea qva decet severitate, & rigore ulturam. Ad hanc declarationem pro tuenda Regis ac Domini mei autoritate, & dignitate muneris, qvod sustineo, factam nihil adjicio, quam ut Suam R.am Mtem Vram pro summa sua prudentia ea decreturam, qvæ spectant tam ad conservationem & tutelam juris gentium, qvam regiæ suæ dignitatis, & tantæ Reip. graviter ab Electore afflictæ autoritatis vindiciis, prout exiget æqvitas, svadebit ratio, & Electoris Brandenburgici temeraria efflagitant facinora, qvibus regium in Polonia decus, tranqvillitatem publicam, juraqve inclytæ gentis impio, & nefario ausu non hac tantum, sed innumeris aliis in rebus lædit, convellit, & labefactat.

Electoris super eo facinore ad Regem Sveciæ litera. 12. Jan. 78.

§. 26. Poterat ista contumelia silentio, & contemtu vindicari, velut non obscura turbatæ rationis indicia præ se ferens, aut privati cujuspiam calamo exagitanda committi; ni ad omnium Principum dignitatem pertineret, ejusmodi insolentiæ exemplum à legato admissum castigari; qvorum sane mutuatitia, ac temporaria dignatio putido, ac si mollius interpretari velis, ridiculo ausu eo porrigitur, ut ipsis qvasi in pari cum Principibus fastigio sese collocare fas sit, & tanqvam in æqvales, jus qvoddam retorsionis in eosdem moliri; cum si læsos se ab alio judicent, querelam ad Principes suos deferre debeant. Ut itaqve Elector nihil omitteret, qvo injuria communi Principum dignitati illata debito modo repararetur, ad ipsum Regem Sveciæ super isto facinore hasce literas dabat. *Invaluit pridem non tantum inter moratiores, sed & barbaras plerasqve Gentes, ut armorum, ac belli licentia etiam inter hostes freno qvodam humanitatis, atque officiorum coerceretur, & ut esset aliqvid qvasi sacrum, qvod extra sævi arbitrium Martis ab omni injuria, ac violatione tutum, atqve immune præstaretur. Est hæc majestas, ac reverentia Principibus debita, qvam in ipso belli furore qvasi extra teli jactum constitutam ab ipsis hostibus coli, atqve observari generis humani interest. Præstitum id à nobis in hoc, qvod inter R.am Mtem Vram, & Nos prorsus invitos exarsit bello. Nam de R.a Mte Vra uti par est non minore reverentia loqvimur & sentimus, quam olim ante belli initium fecimus: idem ut à nostris fiat, serio allaboramus. Nec enim nostrum applausum habet, si qvid acerbius, & qvod odii rabiem oleat, hinc inde divulgatum sit. Neqve enim vinculum id amoris ac benevolentiæ, qvod natura ipsa summas inter potestates indissolubili & sacro nexu constrinxit, nulla affectuum vi, inprimis ira aut odio, qvorum causæ uti infra Principes posita sunt, ita ad tempus saltem durant, dissolvi possit, ac debeat. Judicabit hinc R M. Vra, qvam graves & justæ nobis causæ sint conqverendi de ejus ad Poloniæ Regem legato Lilliebæckio; qvi non solum per omne ministerii sui in Polonia tempus abjecto reverentiæ Principibus debitæ, & à reliqvis R.M.Vræ mini-*

1677.

1677. *ministris, quod cum laude ipsorum dictum sit, nobis exhibita respectu gravissimis nos infectatus est calumniis, atque injuriis, adeo ut non veritus sit nos perfidiæ, petulantiæ, fraudium, atque tyrannidis insimulare. Sed & nuper in facie totius Reip. Polonæ rem ausus est atrocem, cujus exemplum nec anteacta memorant secula, nec posteritas forte videbit. Nam cum erga Poloniæ Regis ablegatum in privato, & uti credidimus amico colloquio, orto de Lilliebæckio sermone, de ejus temeritate, ac linguæ & calami intemperantia conquereremur, & memoratis atrocissimis, quibus in nos debacchatus fuerat injuriis adjiceremus: certo nos scire, fieri id inscia, imo invita R. M. Vra, adeoque extra fines mandati, & cum eo ipso jura gentium prior temerasset, seque indignum jure & privilegiis legato alias debitis reddidisset, promeruisse, ut hæc ipsius rabies condigna fustium castigatione coërceretur: licere sibi putavit publicam audientiam à Rege Poloniæ postulare, eaque impetrata sermonem habere impium, pudendum, qui in nos quidem nominatim tendit, sed sane cujus tela omnes quotquot sunt Principes petunt, & quicquid adhuc à vulgi temeritate ac licentia sanctum, & intactum servatum fuit, illum scilicet Majestatis characterem à divinitate ipsa Principibus impressum, sine quo nec Principatus nec Princeps ullus subsistere potest, uno ictu evertant. Id quod Regiæ M. Vræ ex subjecto exemplari, quod autori etiam typis vulgare quasi re bene gesta destinatum fuit, dijudicandum relinquimus. Equidem non fugit nos, quæ sint legatorum jura, quis debeatur ipsis honos, & quidnam repræsentent; nec putamus illum R.æ M.tis V.ræ ministrum jure meritoque conqueri posse, quasi his ipsis defraudare illum in animum induxerimus. Licuisset etiam Lilliebæckio R.æ M.tis V.ræ interesse & causam contra nos honesta qualibet ratione tueri, ac promovere. At cum per integrum triennium in totius Reip. Polonicæ facie sævissimis nos lacessierit injuriis, & calumniis, non potuimus quin ablegato Polonico testaremur, quidnam inde promeritus esset, si ex ipso gentium jure cum illo agere vellemus. Fecimus tamen id lacessiti, & ex justo dolore, & quidem cum præfatione, quod Lilliebæckius hæc talia patrans legatorum jus fasque prior violasset, eoque se indignum reddidisset, adeoque non ut regius minister, sed ut calumniator furore percitus considerari mereretur. Et sane si ex justo fervore gravius in ipsum locuti fuissemus; num proinde ipsi licuisset hoc vindictæ & contumeliæ genere adversus Nos uti, quæ discrimen omne inter Principes ipsos, ac eorum ministros tollit, ac evertit. Equidem est nobis talium contemtor animus, qui injurias atque offensiones ab inferioribus illatas superne despicit, id quod triennali patientia adversus ipsum Lilliebæckium comprobavimus: nec forte nobis occasio defutura esset sumendi ab ipso autore gravem, & promeritam ultionem. Sed quæ est nostra de R.a M.tis V.ra magnanimitate existimatio, non dubitamus justas nostras querelas ad R.am M.em V.ram deferre, eandemque rogare, ut seposito belli, quod nos inter in præsens quidem est, sed si Deo placuerit brevi iterum componetur respectu, sanguinis, ac dignitatis, quæ sane æterna & inviolabilia sunt, rationem habere, & sæpe memoratum Lilliebæckium, indignum sane, qui pro R.æ M.tis V.ræ ministro, & ex generosa Svecorum natione ortum se ferat, ad dandam nobis publicam pro tanta contumelia publice illata reparationem constringere, & in eum graviter ac pro merito animadvertere sustineat. Quo quidem ipso R.a M.as V.ra non tantum nobis, quod par & æquum, ac sua generositate dignum est tribuet, sed omnium Principum dignitatem per impii, & impuri istius hominis os violatum à vulgi contemtu, imo ab interitu vindicabit. Principum namque injuria Principibus curæ esse debent, cum in omnes redundent, & quod adversus unum permittitur in alterum liceat. Quod si præter spem omnem atque expectationem nostram R.a M.tas V.ra abnueret, quo minus à Lilliebæckio justa nobis fiat satisfactio, isque debite puniatur, non feret etiam graviter, quin ipsimet famam atque existimationem nostram, cujus bonum odorem ad posteros transmittere firmum nobis fixumque stat, debito modo tueamur, ac vindicemus. Sed omnia nobis æqua ab heroico R.æ M.tis V.ræ animo promittimus.* 1677.

§. 27. Ast non quale expectabatur responsum ad has literas à Rege Sveciæ obtentum fuit, quod & ipsum conceptis verbis heic adponere lacet: *E literis Celsitudinis Vestræ Electoralis per tubicinem Danicum allatis uberius percepimus, acerbas, quas contra legatum nostrum extraordinarium Andream Lilliebæckium Cels.a V.ra El.lis visum fuit proferre querelas, finiendo illas hisce minis, seipsam illam quam prætendit injuriam severe vindicaturam, si à nobis talis non cutur satisfactio, qualem C. V. El. sibi debitam existimat. Quæ vero C. V. El. de jure humanitatis inter moratiores gentes recepto etiam flagrante bello, deque suo ex dictamine ejusdem rationis erga nos studio præfatur, non solum fuere nobis grata, sed etiam pari illam animo data occasione sumus promerituri propensionem. Præterea quod ipsum, de quo C. V. El. tam graviter conqueritur, negotium attinet, satis constat dilucide ex dicti nostri legati sermone,*

Regis Sveciæ responsum. 16 Mart. 1678.

1677. *mone, (quem tamen pro authentico, usqve dum ipse legatus eum pro suo habeat, non possumus agnoscere,) originem illud suam traxisse ex scriptis acerbis & injuriosis, qvæ contra nos nomine C. V. El.is & in Comitiis Ratispon.æ, & alibi evulgata sunt, qvod etiam legatus noster fas & muneris sui duxerit, iniqvitatem eorum, & justitiam causæ nostræ Regi Serenissimo, & Reip. ad qvam missus est, ob oculos ponere, & comprobare. Num vero illa aqvissima nostra causa defensio meruit, qvod Cels. V. El.is tam ignominiosas, ut ipsa fatetur, in publicam, & per jus gentium contra omnem injuriam merito munitam personam pronuntiaverit minas, C. V. El.is seposito partium suarum studio ipsa dijudicabit; præcipue cum contumelia ista orbi statim innotuerit, postqvam C. V. El.is eam ablegato Polonico coram prodidit. Qvapropter cum fama, & vita pari gradu ambulent, & ejus generis læsio honesto viro sit ipsa morte gravior, mirari non possumus, qvod legatus noster acerrime desuper doluerit, & existimationem suam, dignitatemqve nostram in ejus persona & munere simul vellicatam palam ulcisci voluerit; à prudentia ipsius, atque in rebus summi momenti gerendis nobis sæpius perspecta integritate, ac fide nobis tamen promittentes, qvod absqve ullo offendendi C. V. El.em prurit u moderamen inculpatæ, & justa defensionis servaverit, & nihil egerit, de qvo nobis rationem reddere non possit. Interea temporis, & donec ulterius ab ipso nostro legato informemur, non possumus vereri, qvod C. V. El.is in eum qvidqvam attentare velit. Eadem etenim, qvæ C. V. El.is pro sanctimonia, reverentiaqve majestati Principum debita ex jure gentibus communi deduxit argumenta, patrocinantur etiam ex eadem ratione, & earundem gentium unanimi consensu ipsis legatis; cum antiqvitus declaraverint eorum personas sanctas, & inviolabiles, & qvod nemini in legatos jurisdictio vel animadversio competat, nec teneantur ulli rationem ejus qvod perpetrarunt reddere, nisi Principibus ac dominis suis. Confidimus ergo legatum nostrum extraordinarium vel ex ipsa Cels. V. El.is erga jus gentium veneratione, vel sub Regis illius, ad qvem eum misimus, suffragio, & tutela fore securum; aut si ipsi, qvod nobis tamen persvaderi neqvimus, injuria qvædam præter fas inferatur, media nobis non defutura vindicandi gravissime illam, qvæ in nosmetipsos tunc redundaret contumeliam. Qvibus C. V. El.em divinæ tutelæ commendamus. Dabantur in castris nostris ad Linnby d. 16. Martii anno 1678. Cels. V.ræ Electoralis bonus consangvineus Carolus.*

F. Joël Oernsted.

1677. *Regis Daniæ de hoc facto judicium. 22. Dec 77*

§. 28. Ast alii Reges de isto facto diversa plane judicabant. Et Daniæ qvidem Rex eo Lilliehœckii sermone admodum consternabatur; nec debuisse Regem Poloniæ eam importunitatem ante ora sua exercitam dissimulare, qvam & ab Ordinibus improbari constet. Ac non nefas fore, si iste Gedani ad necem usqve cædatur. Aut si id fieri non possit, se omnem operam navaturum, ut ista hominis petulantia digne castigetur. Ac de generoso Regis Sveciæ animo confidere, eum primum fore, qvi Electoris existimationem tuiturus sit. Sane is Rex, cum eum sermonem recitari audiret, sæpius colorem mutaverat, aliqvando rubore suffusus, aliqvando expallescens. Sad allato post Hafniam Regis Sveciæ responso, unde Electoris literæ ad hunc per tubicinem Danicum perlatæ fuerant, miris modis turbabatur, ac Electoris conditionem dolebat, cui dispari modo qvam speratum fuerat, à Svecis fuerat occursum. Simul valde mirabatur, Sveciæ Regem proprii honoris rationem heic non habuisse; ac judicabat, Senatores, ac præcipue Joannem Gyldenstiernam, superbum, ac turbidi ingenii virum id responsi cudisse. Ac si Cæsar consentire velit, se una cum ipso ad Regem Poloniæ scripturum, ne iste Lilliehœckius in Polonia amplius toleretur. Qvod si Polonus permoveri neqveat, ut eundem non amplius legatum agnoscat, rem Neomagum referendam, ut universi fœderati eam causam communem faciant, & inter conditiones pacis stipulentur, à Rege Sveciæ Electori pœna istius calumniatoris satisfaciendum; interim à nemine fœderatorum eundem pro ministro publico habendum, qvicqvid characteris Rex suus ei imponat, ac si in alicujus fœderatorum manus inciderit, Electori ad supplicium dedendum.

Cæsaris circa ejusdem facti ultionem studium. 11. Febr. 78.

§. 29. Ad Cæsarem porro super hoc negotio scribebat Elector, ut & ipse hanc causam, qvæ omnes Principes tangat, suscipere velit, qvo sibi pro ejus atrocitate satisfiat. Ad eas literas Cæsar respondit: *Sese fœdum hocce facinus ita comparatum reperire, ut ad id ulciscendum pro virili promte incubiturus sit. Eo fine ad Regem Poloniæ scripsisse, ac sperare eas literas idem effecturas, ac si ipse ad Regem Sveciæ literas dedisset.* Eqvidem initio Viennæ, qvare ad ipsum Svecum scribere nollent, hanc causam obtendebant, qvod ei titulum Ducis Pomeraniæ tribuere nollent. Sed cum Elector excepisset, sufficere, si Gallica inscriptio literis adponeretur, causabantur, apud Austriacam

1677. Domum moris non esse ad hostem durante belli statu literas dare. Revera autem incongruum, & parum ex dignitate responsum expectare nolebant. Cæterum literarum, qvas Cæsar ad Regem Poloniæ super hoc negotio dederat, hæc verba erant. *Pro communi illo amoris, ac benevolentiæ vinculo, qvo ipsa qvasi natura Reges, Principesqve, ac summas potestates indissolubili qvodam & sacro nexu constringit, Serenitas Vestra non citra indignantis animi sensum coram audire sustinuerit acerbas voces & vituperosas illas calumnias, qvibus nuper contra Ser.um El.em Brandenburgicum Principem, & consangvineum nostrum carissimum regius apud Ser.em V.ram residens legatus Svecicus Lilliehœck in publica ad hoc sumta audientia, qvo injuriam redderet atrociorem, debacchari non fuit veritus. Neqve vero ab animadversione sua erga hanc tantam temeritatem demonstranda se ex alia ratione cohibuisse Ser.em V.ram nobis persvademus, qvam ut maturius dehinc statueretur, qva vel maxime satisfactione facinus tantum expiaretur, qvo tanta proterva non magis honor, & existimatio Principis Ser.is V.ræ amici, & confœderati, sed & sacrum illud jus, qvod Principes omnes inviolabiles vult, intactos esse, imo modestia illa, atqve observantia temeratur, atqve excutitur, qva fortis illius homines in audientiis regiis erga sacras Principum personas versari oportet; præsertim cum hoc factum, (qvod ordinaria legati facultate comprehendi nemo asseret,) se à Rege suo jussum minime adpareret. Nos sane cum de eo certius audiremus, rei indignitas in causa cum omnibus potestatibus communi, tum & Imperatoriam Majestatem in Principum Electorum dignitate acrius perstringente animum nostrum non potuit non altius percellere. Et sicuti qvidem haut in commune ferendum esse nobiscum Ser.as V.ra facile dignoscit, ut Principum ac potestatum autoritas convitiis ejusmodi ac inferiorum lascivis sit obnoxia; ita speramus Ser.em eandem V.ram apud Ser.um ac Pot.um Sveciæ Regem officiis suis pro amica, qvæ ipsis utrinqve intercedit, nobis autem per bellum interclusa tantisper est correspondentia facile obtenturam esse, ut in enormem hanc temeritatem illic condigne animadvertatur. Certe si interea Ser.as V.ra temeratorem hunc regio suo alloqvio, atqve obtutu haut ulterius dignata fuerit, & ipse effrænem suam licentiam gravius haberi, & omnes qvotqvot sunt potestates mutuum inter sese esse autoritatis præsidium cum applausu nobiscum sentient. Qvi qvod reliqvum est, &c. Neostadii d. 11. Febr. 1678.* Dabantur qvoqve à Cæsare literæ ad legatos Neomagenses, aliosqve suos ministros Hagæ, & in Anglia, ac Polonia: uti ejusmodi verba 1677. contumeliosa per speciem retorsionis etiam in minoris sortis Principes effusa sint inaudita, multo minus à legato, qvi ministri ac civis personam nunqvam exuat, in tantæ dignationis Principem possint. Et qvia Elector petierit, à se hanc causam ob communem Principum respectum, & peculiariter ex officio Cæsareo suscipi; se non posse non indignationem suam circa enorme hocce facinus demonstrare, non solum ob exemplum in omnes Principes redundaturum, sed & qvia sibi haut omittendum sit conjunctissimi Principis honorem tutari. Igitur sui ministri ubiqve Principibus, ubi agunt, hanc insolentem injuriam in primarium Imperii membrum, ac eminentissimis in Europa potestatibus confœderatum patratam efficacissimis verbis exponerent, eosqve reqvirerent; ut seria improbatione hujus contumeliæ in persona Electoris omnibus Principibus illatæ partim apud Svecum instent, qvo in contumeliosum istum virum condigne animadvertatur. Sed qvibus in præsens nullum literarum cum Sveco commercium sit, hunc Lilliehœckium indignum publico charactere declarent, omne commercium cum ipso abrumpant, ut is adeo inhabilis, ac infamis habeatur. Id qvod sanctimoniæ omnibus Principibus debitæ tuendæ faciat; ut si maxime is à suo Rege supplicio non afficiatur, communi tamen omnium Principum judicio infamia notetur. Harum literarum nomine cum Crocovius Viennæ gratias ageret, addebat; Cæsaris demonstrationes, & hortatus ad communem injuriam ulciscendam eo plus ponderis habituros, si is velut supremum orbis Christiani caput aliis Principibus exemplo præeat, qvod reliqvi facile secuturi sint. Eoqve rogabat, ut Cæsar id scriptum eo nomine, qvod Viennæ disseminatum foret, per carnificem publice comburi juberet. Ad qvæ responsum: Cæsarem prius cognoscere voluisse, qvid alibi de hoc negotio judicetur. Qvod si igitur compererit, alios qvoqve Principes publice detestationem in isthoc scripti declarare constituisse, eum non solum indignationem suam qvantum posit demonstraturum, sed & libenter reliqvis exemplo præiturum.

§. 30. Ast Elector, cum nondum de Lilliehœckii invectiva inaudisset, Hoverbeqvium ad Regem Poloniæ Gedanum se conferre jusserat, propositurum; Sibi nil magis cordi, qvam æternum nuper firmatum fœdus sancte servare, ac sinceram cum Rege amicitiam plena cum fiducia excole-

Electoris ad Regem Poloniæ missio. 2. Dec. 72

re.

1677. re. Sed non sine animi dolore experiri, hostium suorum ministros omnem lapidem movere, qvo fœdus isthoc, amicitiamqve abrumpant. Se qvidem hactenus multa dissimulasse, ne Regem ingratis qverelis obtundere velle videretur. Sed nunc cum constet Svecos, si modo per Moscos liceat, è Livonia per Samogitiam in Borussiam irruptionem moliri, Gallosqve, & Svecos circa Gedanum sub oculis Regis palam delectus agere; non posse non eo nomine qverelas ad ipsum deferre. Et qvia utrumqve æterno fœderi repugnet, Regem remedia, qvæ per pacta hoc casu definiantur; solenniter exposcere. Scilicet ut non solum ex fœdere debita auxilia contra hostes repræsententur; sed & præcipue ut Lithuanici exercitus supremo duci injungatur, transitum audentibus Svecis vim opponere. Tum ut Rex conqvisitiones militum, qvæ in Borussia pro Svecis Gallica pecunia fiant, inhibeantur, & jam conducti dissipentur. Ad isthæc liqvidum responsum, & cui obligatio insit, expeteret. Inde super Gursinii importunitate, qvam apud se exercuerit, qvereretur, qvod & jam per literas factum; ac ne Rex ejus relationibus fidem adhibeat, sed de sua mente è literis judicet. Se haut eo minus Regis intuitu omnem isti humanitatem exhibuisse, ac abeunti Nobilem cubicularium adjunxisse, qvi brevissima, & commodissima via eum reduceret. Sed hunc se insalutato, ac insuper habita adjuncti comitis contradictione duodecim milliarium circuitum per suam ditionem cepisse, qvo Custrinum transire posset. Eqvidem terras, ac munitiones suas Regis ministris patere, qvas & cuilibet spectandas exhibere non vereatur. Sed qvia iste ante discessum de hoc itinere ne verbo mentionem facere dignatus sit, ac abrupta hæc, & indecora agendi ratio in solius Strauchii gratiam, & ut sibi ægre fieret, suscepta sit: se sperare, Regem id sibi displicere testaturum. Præterea qveri jubebatur, suis ministris aliqvoties literarum fasciculos Gedani subductos; id qvod non pactis solum, sed & juri gentium adversetur. Si objiciatur, Regios qvoqve fasciculos ab Electoralibus resignatos, testaretur id nunqvam conscio Electore factum; qvin potius Svecos in finibus Pomeraniæ tabellarios exspoliasse, conjecta in nostros culpa ad dissidium inter nos excitandum. De cætero qvid Gedani agatur observaret, ac inprimis Majores Polonos moneret, ut Gallorum, & Svecorum se machinationibus opponant; alias enim eorum provinciam armis sedem præbituram. Tum & cum Michaële Pacio ageret super prohibendo Svecorum per Samogitiam transitu. Qvem facile ad hoc permovere erat, si pecunia in promtu fuisset. Elector ei devinciendo Pacianæ familiæ titulum Principum à Cæsare conferri optabat, qvod & ista cupiebat. Sed eum honorem ambire leges patriæ vetabant: & Viennæ rogari volebant, ne ultronea oblatione pretium ei dignitati decederet, & qvia cancellaria emolumentis suis metuebat. Mox idem ulterius apud Regem Electoris nomine exponere jubebatur; uti Lilliehœckius toto legationis suæ in Polonia tempore improbis, ac injuriosis sermonibus, scriptisqve in ipsum debacchatus sit, ac nuper adhuc responso typis exscripto ad Danici ministri propositionem, cum à se ansa præbita non esset, indignis conviciis ipsum proscinderit. Cum itaqve nuper præsente Gursinio ea de re sermo incidisset, se dixisse: haut verosimile sibi videri, eum ut ita agat à Rege suo in mandatis habere. Et qvia indignum plane suo munere se gerat, meritum, ut fustibus à se cædi curetur. Id Gursinium non citra interpolationem apud Lilliehœckium effutiisse, qvi dehinc in conspectu Regis, ac procerum tam infucetam orationem eructaverit. Cum igitur omnibus consideratis adpareat, id de compacto in aula Polonica actum, apud Regem de propudiosa ista declamatione acerrime qvereretur, inter alia demonstrato, omnes Principes juncta ope debitum sibi honorem tueri par esse. Nam ubi is semel in uno pedibus conculcari dissimuletur, exemplum mox longius grassaturum. Eqvidem suam dignitatem, & existimationem ita in orbe stabilitam, ut ab ejusmodi homine, è cujus dictis factisqve emotio mentis reluceat, temerari neqveat; publice tamen interesse, ejusmodi protervia impune non abire. Ac sperare, Regem Sveciæ, qvamtumvis in præsens hostem, ad qvem literas daturus sit, ministri sui impudentiam serio improbaturum. Id autem multo magis à Rege Poloniæ sperare, qvi per æternum fœdus ipsius honorem qværere, & qvæ ei repugnent, avertere, atqve ulcisci teneatur. Eoqve à Rege se reqvirere, operam det, ut pro ea contumelia publice illata sibi satisfiat; aut vitio sibi non vertat, si ipse qvantum possit ultioni suæ consulat. Sibi qvidem de privilegiis legatorum satis constare. Sed qvia Lilliehœckius non ut minister publicus, sed ut improbus diffamator se gesserit, ista eidem prodesse non debere. Ad ista Rex Lilliehœckii factum verbis improbabat, ac ne sermo iste typis imprimeretur prohibebat. Ipse qvo-

14. Dec.

1677. qve legatus Gallicus, & Bethunius, ac multi proceres id factum sibi displicere palam testabantur. Qvin Croissius Neomagi id facinus insolentissimum, & absurdissimum pronuntiabat omnium, qvæ unqvam audita sint, & qvi eo nomine furiosorum habitaculis sit includendus. Epistola qvoqve Electoris ad SvecumRegi prælecta ita ei placebat, ut eam sibi relinqvi peteret, qvo per otium eandem expendere posset. Sed super satisfactione Rex juxta, Senatoresqve excusabant, extraneum ministrum sui tantum Principis jurisdictioni obnoxium: ac ne eam qvidem cognitionem exteris competere, num legatus charactere suo indignum se gesserit, atqve ideo privilegiis legati exciderit. Ac laudabant, Electorem utut bello cum Sveciæ Rege implicitum, apud hunc de *plaustris convitiorum* (ea verba erant) à Lilliehœckio jactatis qvestum fuisse. Credere qvoqve id ei impune haut fore. Nam Principes in gratiam redire; in male consultos ministros demum fabam cudi. Ac satis se præstitisse testando in Electoris honorem respectui, qvod invectivam istam imprimi non permiserint; utut oratio, qvam is post captum Stetinum publicaverat, tantum non indolem clarigationis habens in Remp. velut amissæ ejus urbis ream, Olivæ impressa, ac Gedani distributa fuerit. Idem & nuper irrisui fuerat, cum publica admissione Regi, ac Reip. Polonicæ Ducalem Borussiam obtulisset, qvam Sveci Electori ereptam Polonis traditurí sint; plerisqve cavillantibus, satius esse Livoniam à Svecis Poloniæ cedi hac lege, ut ea istis reddatur, ubi Borussiam Polonis tradiderint. Ac eo plus vesaniæ ista oratio habere videbatur, qvod velut luculentum, & omni exceptione majus specimen fidei, & benevolentiæ Svecicæ in Polonos alienam his provinciam offerret, in qva Sveci ne latum pedem possidebant, nec exercitum in finibus habebant; ac simul postularet, ut Electoris cives rebellionem induerent, Poloniqve ad eandem occupandam operam conferrent; ac demum omnes illos patriæ proditores, ac Cæsaris, & Electoris stipendiarios increparet, qvi ei negotio manum admovere nollent. Qva oratione qvoqve Cæsaris, Daniæ Regis, ac Belgarum literas *insulsas*, & *insipidas* vocitarat. Jusserat Elector, ut Hoverbeqvius denuo à Rege Poloniæ in Lilliehœckium animadverteret ob convitia publice in ipsum jacta. Nam etsi nil obtineat, alibi tamen prodesse posse qverelas frustra movisse. Sed præter prius dicta nil impetrari poterat; ac protestabatur Rex, se nullum eorum scriptorum, qvorum mentionem Elector apud Gursinium fecerit, vidisse, nec videre aut legere tanti habuisse; qvin id genus scriptionis sibi magnopere displicuisse, ac ne qvid ejus farinæ imprimeretur, vetuisse. Ac cum sibi ostenderetur, qvales literas olim Zamoiscius Cancellarius ad Carolum IX. Sveciæ Regem, cum jam in Sigismundum III. insurrexisset ediderit, multum de existimatione, qva hactenus eum virum prosecutus sit, sibi decessisse. Cæterum sibi talia ex animo dolere; sed nescire, qvomodo heic procedendum sit: nec omissurum palam testari, ista sibi displicere. Electoris literas ad Regem Sveciæ ita conceptas, ut iis nil addi posse videatur; ac spem esse per eas obtentum iri, ut Lilliehœckius vel publice recantare cogatur, vel publicis muneribus obeundis incapax declaretur. Videbatur Rex plus indignationis in factum Lilliehœckii ostensurus, ni aliqvi favore in Svecos proni ingessissent: nullum prope Principem ob necem Regis Angliæ indignationem suam publice declarasse, ut ut communis Principum causa agi judicaretur. Sed & qvo minus id negotium deinceps acrius urgeretur, secuta mox rerum conversio obstabat, qvæ istius contumeliæ dolorem solidioris jacturæ sensu obruebat.

Tractatuum Neomagensium continuatio. Controversia nostrorum cum Anglis super paritate utriusqve legati.

§. 31. Nunc ad ea, qvæ circa pacem hoc anno Neomagi acta fuerunt, revertendum est. Qvæ controversia Electoralibus legatis ab Anglis mota fuerit, supra exponi cœptum fuit. Ac isti qvidem uti de Electoris jure ne hilum concedere statuerant; ita neqve id in se desiderari paterentur, qvo minus ea lis amice componeretur, Anglis denuo denuntiabant; sese paratos esse visitationis honorem ipsis reponere, si eo qvo exigant modo se tractare velint. Sed cum isti priori sententiæ insisterent, nostri ulterius significabant; non sibi vitio datum iri, si aliis legatis, qvi debito se modo excipere velint, visitationem reponant. Id qvod Angli in nostrorum arbitrio relinqvebant, falsi ab iis omni civilitate sibi occursum. Nostri insuper iisdem denuntiabant; utiqve cogitandum, qvomodo ob isthoc litigium summa negotii haut impediatur, sed communi placito rationem ineundam id utiqve persеqvendi. Angli reponebant: ideo moram negotiationi haut injiciendam, ac posse ipsos invicem congredi absqve cerimoniis, uti à Jenkino jam initium factum sit. Qvanqvam autem Angli spem facerent, eam litem brevi ex voto compositum iri: Somnicius tamen interim istos haut invisebat. Mox cum Belgæ nostris re- *25. Jan.* ferrent,

1677. ferrent, Anglos à Rege suo mandata accepisse, ut circa cerimonias adversus nostros adhibendas Svecorum, & Gallorum exemplum imitarentur; nostri ad Anglos mittebant, sibi auditum, eos ex Anglia responsum accepisse, secus atque sperarint; de qvo ex ipsis cognoscere velint. Ad qvæ Angli: Regem promtissimum esse ad sinceræ amicitiæ officia Electori exhibenda velut per consanguinitatem, & communia sacra conjunctissimo. Sed ei cavendum, ne in negotio, circa qvod Elector cum Gallis, & Svecis dissideat, his præjudicii qvid adferat, ac in alterutram partium studium ostendat; multo minus ne supra alios Reges se extollere videatur, ac in litibus eorum decisionem ferre audeat. Interim Regem jussisse haut curare, qvod à se delatum istis honorem non receperint, sed omnem iisdem operam navare, qvod & facere parati sint. Cum nostri reponerent; hoc modo se cum istis congredi non posse, nec unum, nec utrumqve; Angli reponebant; si accepti non sint, molestos non fore, ac id sibi patienter ferendum, additis tamen benevoli animi testationibus. Ac ita Jenkinus, qvi alias id sibi proposuerat, ad nostros non accedebat. Ei porro controversiæ componendæ etiam alii fœderati operam dabant. 30. Jan. Ac inter alias Kinskius se cum Anglis locutum ferebat: qvi ad morem Monasterii usurpatum provocarint: ac censebat; nostros eam causam haut obtenturos, qvod Lambergius Comes aliter sibi retulerit, nec Cæsarea acta cum iis, qvæ nostri ediderint, conspirent. Pro nostris tamen militare decretum Cæsaris, qvod legatorum Venetorum primus pari honore cum secundo habendus sit. Ast Elector nostros vetabat ullum temperamentum admittere, qvod per hoc qvicqvid à Cæsare tanto labore obtentum fuerat, iterum sit subvertendum, ægre deinceps reparandum. Nam in aprico esse, Gallos & Svecos omnia ad normam pacis Monasteriensis redigere velle; ac si heic vel minimum iis concedatur, majora postulaturos. Eosdem qvoqve moderamen tractatuum affectare, & omnia ad suum placitum dirigere velle. Sic & Svecos cum olim Lubecæ tractationem eludere cuperent, qvæstionem movisse, num tribus Electoris legatis, eodem charactere, procuratorio, & mandato instructis, par honor exhibendus, ac non id potius seqvendum, qvod alias in comitiis observetur, ubi primarius legatus præ collegis insigni prærogativa gaudet. Unde tunc mutuas visitationes omissas. Chanutum qvoqve, qvi alias partis magis, qvam seqvestris instar agebat, censuisse; sibi fas esse potius plura, 1677. qvam Sveci faciant, prætendere, qvam aliqvid remittere. Unde & nostros omni colloqvio cum isto abstinuisse. Ast electione Regis Michaëlis Tottium Comitem utrumqve Electoris legatum pari honore habuisse, ac iis non minus dextram manum, priorem incessum, & Excellentiæ titulum, qvam nostros ipsi, tribuisse. Idem qvoqve Gallicum legatum, nunc Cardinalem Bonzium sine controversia fecisse. Regis Uladislai electione omnes Electoris legatos pari modo habitos. Tractatibus Stumsdorfianis ab Electore Georgio Wilhelmo qvinqve legatos adfuisse, qvibus à Gallis, Anglis, Svecis, Polonis, Belgis eædem qvæ Regiis cerimoniæ per omnia fiut exhibitæ. Cæterum etsi nostri, qvod & Elector jusse- 6. Febr. rat, omnem negotiationem cum Anglis abrumpere vellent; fœderati tamen consultius ducebant mensem adhuc Anglis indulgere ad petendam Regis sui declarationem: alias sibi necessum fore omni negotiatione supersedere. Angli contra Cæsareis significabant; qvia nostri privatas visitationes à se admittere nolint, sibi injunctum deinceps nullam rem, qvæ Electorem tangat, etiam per manus tertii admittere. Ea super re Kinskius graviter qverebatur, qvod hoc modo omnibus fœderatis, ac ipsi Cæsari, per qvem Electores sua agere soleant, facultas adimatur causam hanc Brandenburgicam suscipiendi. Qvo responso Angli confusi excusabant; Regi haut constitisse, id negotium tam prope ipsum Cæsarem tangere: unde se ad Regem relaturos, ac sine dubio aliud responsum accepturos. Enimvero nostri Kinskio reponebant: se de hac controversia ad ipsum retulisse, non tanqvam Cæsareum legatum, sed ad universum fœderatorum collegium, ejusqve opem circa eam expetiisse. Nec esse hoc negotium, qvod ad Imperium spectet; eoqve Electorem non magis adqviescere posse, Cæsarem eam causam suam facere, qvam aliud temperamentum admittere. Eundem ita de causa communi meritum, ut speret, ipsum à reliqvis haut iri destitutum. Unde à fœderatis decretum; à Belgis exhibitionem suorum postulatorum paulisper differendam, qvoad appareat, qvomodo Angli se declaraturi sint. Interim hisce significandum, procuratoria omnia in promtu esse, eorumqve permutationem propediem faciendam. Simul cognoscere cupiebant verba concepta rescripti Regii, ad qvod provocent, ipsis nil, qvod nostros spectet, admittendum. Ad qvæ Angli: Regi 16. Febr. suo relatum esse, nostros non solum ipsum

1677. seqvestrem repudiasse, sed & concedere noluisse, ut reliqvi fœderati cum ipsis in curia conveniant. Danum qvoqve Jenkino eorundem nomine denuntiasse, nostros ne privatim qvidem cum ipsis conversari velle. Id qvod Rex ægre admodum tulerit, eoqve sibi injunxerit, ne qvid à nostris etiam per tertios oblatum admitterent. Enimvero super hoc negotio haut exacte ad Angliæ Regem relatum fuerat. Eqvidem nostri cum proponeretur, ut integrum fœderatorum Collegium cum Anglis colloqveretur, moverant: haut congruere, si alii legati Excellentiæ titulo honorentur, se solo vocabulo *Vos* compellari. Sæpe qvoqve institerant, ut reliqvi fœderati ad hanc litem componendam incumberent; ac licet placuerit Collegium fœderatorum interim per unum mensem cum Anglis haut agere; ni tamen sibi ab Anglis satisfiat, aliud utiqve consilium capiendum. Ast pure Anglorum officium non repudiarant, nec tale qvid ut Anglis denuntiaretur jusserant. Qvin hac ipsa hora Anglis procuratorium suum obtulerant, ut id cum Gallicis, ac Svecicis permutarent. Ac revera à Gallis confictum fuerat, Anglum à nostris seqvestrem repudiatum. Igitur Angli, ut Regi suo errorem eximerent, velut Elector ipsum seqvestrem recusaverit, proponebant, ne procuratoria per delegatos ipsis traderentur, uti hucusqve factum; sed se ad collegium fœderatorum accessuros, ac ibi procuratoria accepturos. Ac ne nostri metuant, hoc modo ipsis præjudicium allatum iri, se allocutionem, & qvæ alia ibi inciderint, ita temperaturos, ne cuipiam fraus fiat. Id ut nostri acceptare ne dubitarent Stratemannus svadebat, reliqvis omnibus idem probantibus. Nam mandata, ne nostri cum Anglis congrediantur, impedire non posse, qvo minus cum reliqvis fœderatis in aliqvo loco compareant, ubi & Angli adsint. Nec è re fore, Anglum ab Electore ita protelari, eoqve redigi, ut salva existimatione credere amplius neqveat; qvod futurum sit, si nostri hanc propositionem rejiciant. Nec id esse temperamentum circa cerimonias inter Anglos, & nostros; sed remedium discutiendi errorem, cui novissima Regis Angliæ jussa innixa fuerant, simul ut via muniatur ex hac lite emergendi. Sed & artes Gallorum, qvas heic agitent, non melius posse eludi, qvam admissa hac via. Et si maxime qvis hunc actum ad litem super cerimoniis porrigere velit, manifestum tamen esse, non nostros, sed Anglos primum cessisse, ac velut primum gradum fecisse, & à sui Regis jussis recessisse. Qvin ex hoc proposito facile intelligi, Anglos hac lite defungi, ac nostris satisfacere velle. Et si maxime ea mens non sit, nostros tamen, ea via repudiata, se ipsos injuriæ damnaturos, ac fœderatis facultatem subtracturos ipsis deinceps adsistendi. Qvia tamen nostris adhuc scrupuli qvid erat, de hoc negotio in congressu fœderatorum proponi volebant, ut ab universis ad isthoc admittendum exorarentur. Cum itaqve hic actus pro congressu Anglorum cum nostris haberi non posset, nec nostris necessum esset hoc congressu verborum qvid facere, eoqve idem præjudicio ipsis esse non posset, simul viam sterneret ad tam molestam litem admovendam; nostri in id consentiebant. Et sic Anglis ad fœderatos accedentibus procuratoria tradebantur. Eam rem Elector post probabat. Proposuere dehinc nostri; cum elapso jam mense sibi ab Anglis satisfactum non sit, se in tractatione progredi amplius non posse, simul ea in re fœderatorum opem expetivere. Ubi Danus censebat, universis fœderatis in negotiatione subsistendum, qvoad nostris satisfactum sit: ac si Anglis hoc denuntietur, mox aliam viam inituros. Sed reliqvis, ac præcipue Belgis id remedium nimis violentum videbatur, & forte Anglos, ac hostes ansam inde arrepturos tractatus abrumpendi; ac fœderatos suspicionem incursuros, qvasi data opera pacem elusum eant. Igitur post multam disceptationem conclusum: nostram controversiam cum primario negotio haut miscendam. Universos tamen fœderatos apud Anglos enixissime instituros, ut competens honor nostris exhibeatur, antequam Bavarici legati, de qvibus rumor erat, advenirent. Ita Kinskius, & Beverningius à reliqvis delegati Anglos adiere; qvi declarabant, se pro virili operam daturos, ut ex Anglia idoneum in eam rem responsum seqvatur. Eo colloqvio Kinskius dixerat; Brandenburgicos legatos jam Monasterii in possessione fuisse, ut pari honore habeantur: cum tamen idem initio Anglis dixisset; usum Monasterii nostris adversum esse. Ad qvod Templius reposuerat: si compertum sit, id qvod nostri exigant Monasterii jam usu receptum, omnem difficultatem expiraturam. Cui Kinskius: in actis Cæsareorum legatorum, qvi Monasterii fuerint, inveniri, eos ibi secundo Electoris legato eundem, qvem primo, honorem exhibuisse: & qvanqvam intra Imperium Romanum qvandoqve discrimen inter primum & secundum legatum fiat; id tamen nunqvam extra Imperium observari. Et cum Cæsar nostros æqvali modo tractet

1677.

1. Mart.

qvare

1677. qvare alii Principes id recusent? Templius: Sverinum Londini ei negotio tam egregia fundamenta posuisse, ut brevi gratum responsum à Rege expectetur. Etsi alias Templius iste manibus pedibusqvc reluctatus fuerat, ne Electori circa hoc negoti-

19. Mart. um satisfieret. Sed cum id responsum protraheretur, nostri denuo apud fœderatos instabant tractationem suspendi, qvoad sibi satisfactum sit. In qvod se consentire jus-

20. Mart. sum Danus declarabat. Sed alii excusabant, magni rem momenti esse, in qvam citra peculiare mandatum descendere neqveant. Interim se diligenter officia interposituros. Williamsonus dixerat; Beverningium aliqvid in hoc negotio locutum, qvod Regem Angliæ offenderit. Id in Anglia ita acceptum fuisse, qvasi nostrorum nomine prolatum foret. Sed Beverningius scripto declarabat; id se suo nomine protulisse, eoqve nostris fraudi esse non posse. Ea in controversia cum nostri ad Benedictum Oxenstiernam provocarent, qvi tractatibus Olivensibus interfuerat, hic conscientiam suam attestabatur, se non meminisse, qvid Olivæ circa cerimonias factum sit. Id qvod nemini verosimile videbatur.

In Anglia super ea lite agitatur.

§. 32. Interim Otto Sverinus in Anglia circa eam litem componendam diligenter allaboraverat. Ubi Arlingtonus qvidem operam suam in eam rem prolixe offerebat. Sed Williamsonus Secretarius Status contra allatas pro Electoris jure rationes non sine affectu regerebat: Cæsarem, qvi cum Electoribus ad certas leges servandas teneatur, in exemplum adduci haut posse, qvod alios seqvi necessum sit. Cui & peculiaris ratio sit, qvare Electores cum Regibus pari gradu collocare velit, ut eo ipso Reges infra se deprimat, qvod Electores sine controversia ipsum non paulo eminentiorem agnoscant. Possessionem paritatis, qvæ Monasterii, & Olivæ allegatur, in dubium vocari, contradicente Curtinio legato Gallico, qvi Monasterii fuerit. Joannem Mauritium Nassovium Principem, & Weimannum Cancellarium ab ipso Rege Angliæ ideo pari honore mactatos, qvod is non solum natura ad humanitatem proclivis sit, sed & primus fuerit, ad qvem legatio Electoralis accesserit. Unde honores, qvos nostri legati eo respectu consecuti sint, nec hisce jus, nec ipsi præjudicium contra receptum usum adferre posse. Sed cum adversus hæc, qvæ par erat, regererentur, vanitatem ratiociniorum suorum ipse agnoscere videbatur. Sed Rupertus Palatinus magno studio eam causam amplectebatur, ac 1677. mox ut Sverinus à Rege audiretur efficiebat. Cui hic respondit; *Legatis suis injunctum hac in re Cæsareos, & alios regios legatos seqvi. Hautqvidqvam sibi propositum præjudicii qvid Electori adferre, sed tantum recepto usui inhærere.* Ad qvæ Sverinus: *Anglos Coloniæ inter duos fratres Furstenbergios velut Coloniensis Electoris legatos nullum discrimen fecisse. Nec ipsi Gallos, & Svecos respiciendos, qvi sine dubio omnibus modis Electori molestiam facessere qværant, & hanc litem alant, ne hujus legatis cum seqvestribus agendi facultas sit.* Ad qvæ Rex: *Si Cæsarea declaratio, qvalis feratur, extet, forte negotium jam Neomagi compositum fore; qvod legati sui eorum exemplum imitari jussi sint. Interim sperare, Electorem intelligere potuisse, sibi magis pacem promovere, qvam prærogativæ qvid aucupari cordi esse. Nam etsi speraverit, legatis suis Neomagi idem honoris, qvod Svecis Coloniæ, exhibendum, qvos etiam posterius advenientes legati primo loco inviserint; et tamen postulato insistere noluisse, qvod nonnihil difficultatis in eo deprehenderit. Deinceps qvoqve magis rem, qvam cerimonias curaturum.* Ast ministri Anglici mox diversa differere: Qvanqvàm Kinskius, & Ronqvillus Neomagi nostros pari modo tractent, id tamen exemplum Regi haut necessum esse seqvi, qvod ei velut seqvestri non aliqvi, sed omnes respiciendi sint, ne cui suspicionem studii in partes injiciat. Et cum Sverinus ipsa Regis dicta reponeret, Coventrius ea interpretando detorqvebat, *omnium regiorum exemplum se imitaturum.* Qvam & suam mentem fuisse Rex ipse post Sverino dicebat. Ut non obscurum esset, eum à priore sententia nunc discessisse. Cui Sverinus regerebat: *Cum Cæsarei, Hispani, & Dani haut dubitaverint nostros pari honore excipere, Galli qvoqve, & Sveci ex mera libidine Electori ægre faciendi scrupulum moveant, cum ante a Olivæ, Warsaviæ, & alibi aliter fecerint; nec Electorem meruisse, & orbi mirum visum iri, Regem solum exemplum hostium seqvi, ac proprio facto repugnare velle.* Cui Rex: se cupere omnia in eo statu relinqvere, qvi Monasterii fuerit. Ibi Electoris legatos à Gallis dispari modo habitos. Sverinus: si maxime detur à nostris Monasterii circa cerimonias qvid neglectum, id tamen hautqvidqvam perpetuæ legis vim habere; cum in cerimoniis aliqvando novitas magis, qvam antiqvitas respiciatur, ac dignatio Principum magis augeatur, qvam imminuatur. Ipsum Electorem tempore pacis Monasteriensis à multis Regibus *consangvinei* tantum vocabulo, nunc *fratris* honorari.

1677. rari. Et cum de Cæsaris, omniumqve Regum, & ipsorum Anglorum Coloniæ exemplo constet, qvid amplius desiderari? Cum Rex exciperet, Wilhelmum Furstenbergium legatum non fuisse, Sverinus regerebat: Gallos circa hoc Cæsari contradicere; ac ipsum Regem literis ad Cæsarem id asseruisse, ac eundem ab Anglis Coloniæ legatum fuisse agnitum. Ita confusus Rex cum qvid reponeret non haberet, dicebat: se pleniorem informationem Neomago petiturum. Interim eam litem non obstituram, qvo minus ad primarium negotium accedatur, qvod sui legati cum Somnicio agere possint. Id qvod Sverinus negabat admissum iri, nec eos disjungi se passuros. Patebat Regem in hoc negotio turbatum esse, qvod nec libenter cedere vellet, nec tamen idoneæ rationes negandi suppeterent. Sed Electori ne qvid remitteret, complures rationes erant. Nam periculum in mora non erat, nec pax ita brevi coitura videbatur. Belgas qvoqve ad Electoris æqve, ac ad Lotharingi dignitatem tuendam teneri, circa cujꝰ titulum aliqvot menses absumti sint. Sed nec blandissima verba, nec submissas preces tantum heic profecturas, qvantum masculas qverelas super ista innovatione. Nec Anglum cedendo obligari, & vel obnixissimam Electoris constantiam in animo Regis qvidqvam ei nocituram. Qvin Anglicam aulam audaces æstimare, cedentes, ac meticulosos contemnere. Sed &, qvod maximum erat, id agi adparebat, ut omnia ad formam tractatus Monasteriensis reducerentur; & facto à ceremoniis initio circa ipsam rem Electorem, aliosqve Principes eo remittere animus erat. Qvibus destinatis in principio obstandum videbatur, ac demonstrandum, Monasteriensem pacem nullo modo normam horum tractatuum haberi posse; cum istius majorem partem compositio intestinarum turbarum absolverit, Neomagi tantum cum exteris res sit. Deniqve nullo modo immediata communicatio cum Anglis obtineri poterat, ni hæc lis tolleretur, per qvam Belgis occasio præbebatur Electoris negotia gerendi. Et constabat à Gallis hasce tricas moveri, qvo inter has moras ad separatam cum Belgis pacem venire possent. Qvorum libidini Anglum seqvestrem velificari haut decebat. Eninvero

30. Jan. qvicqvid rationum Neomagi, ac Londini adduceretur, Rex tamen declarabat, sibi per eas cedendi necessitatem haut adferri. Nam facta fœderatorum Electoris pro norma actionum suarum admitti non posse, cui in negotio ejus indolis omnes Reges respiciendi sint. Sverinus contra: Qvia Galli, & Sveci prioribus congressibus nostros pari modo habuerint, in aprico esse, qvæ in præsens moveatur difficultatem tantum ab hostili odio proficisci. Et qvia tot aliorum Regum, ac ipsius exempla in promtu sint, non adparere, qvid scrupuli supersit. Ad qvod ipse Rex qvid regereret nil habebat. Ministri tamen ex eo, qvod Elector circa honorem legatis suis exhibendum Viennæ egisset, colligebant, eum antea in possessione ejus, qvam obtendat, paritatis non fuisse. Et cum objiceretur; Gallos tribus diplomatibus tuti itineris omnes Electoris legatos, qvorum hic tres initio mittere constituerat, *Ambasiatorum* vocabulo nuncupasse; Williamsonus censebat, è promucue concesso hocce titulo non conseqvi illos pari modo recipiendos. Sed mox cum Beuningius à Belgis jussus esset Electoris causam

9. Febr. in Anglia fulcire, Rex ostendebat; qvia primꝰ legatorum Electoralium Regiis par habeatur, reliqvis qvoq; id facile indulgeri posse. Sed nostros Neomagi haut idoneam viam institisse scopo suo potiundi. Nam se id nolle invito sibi extorqveri. Nostros qvippe per Danum Anglis denuntiasse; se horum officio non amplius usuros, qvoad hæc lis composita sit. Beverniugium qvoqve dixisse, à nostris Anglos seqvestres repudiatos. Ac Williamsonus novas cavillationes miscebat: Kinskium Anglis ostendisse, cum Electoralibus Osnabrugæ à Cæsareis tali modo actum haut fuisse; ac in præsens Cæsarem circa eam paritatem magis counivere, qvam eandem probare. Ronqvillum non *Ambasiatoris*, sed *Plenipotentiarii* tantum dignatione præditum; unde ad ejus exemplum frustra provocari. Deniqve à nostris menstruum spatium præfixum, intra qvod liqvida Regis declaratio, aut dissolutio tractatuum seqvi debeat; id qvod satis pro imperio sit. Ad qvæ Beuningius Regi demonstrabat: *Eo modo si agere pergat, omnem sibi rationem præcludi fœdus, aut amicitiam cum Germaniæ Principibus excolendi; cum tamen Angliæ, ipso Rege agnoscente, aliqvando per eos Principes à Gallica oppressione defendenda sit. Tum Electorem non solum inter Protestantes potentissimum, sed & cui præcipua facultas sit ob positum suarum ditionum Angliæ opem ferendi. Offendi qvoqve totum Electorale Collegium, ipsumqve Cæsarem, ut deinceps pariter cum Anglo tractatus suscipere neqveat. Nec Electori integrum esse qvid remittere, qvod pleriqve Reges jam ei velificati sint, forte Anglorum exempla concessa retractaturi. Qvo ipso Elector, qvi prærogativam præ Rebuspublicis prætendat, longe post has rejiciendus*

1677. *tiendus sit. Quam indignitatem excelsi animi Princeps nunquam admissurus sit. Unde satius esse Regem ultro & cum bonagratia facere, quod aliquando utique faciendum sit, præsertim cum altius penetret, quod hostes Reges hanc litem movere cœperint.* Ad ea qvæ recens objecta fuerant, respondebatur: *Quæ Kinskius de Osnabruga actis dixerit, probari ab ipso non posse. Sufficere, quod Cæsar nostros pares haberi jusserit. Caput Hispanicæ legationis idem quod Ronqvillum facturum; quod inter Cæsarem, & Hispanum id negotium ex compacto agatur. Denique nec nostros ita aspere locutos, nec rem ita abrupte apud seqvestres propositam.* Ad qvæ Williamsonus nil qvod exciperet habebat. Rupertus Palatinus Sverino dicebat: *Ab Eboracensi Duce Regem ita diffi ilem reddi ex solo odio in Protestantes, & quia metuat, ne Rex Electori arctius se innectat.* Arlingtonus referebat: in promtu jam fuisse gratum responsum, sed Kinskium omnia iterum evertisse, qvi asseverarit, in Imperio talem honorem Electoralibus haut deferri: ac si iste his indulgeatur, à Principibus missos idem postulaturos; deniqve idem Osnabrugæ ab Electore haut obtentum. Ac Regem tamdiu à Kinskio traditis inhæsurum, qvoad hic compellatur dicta sua retractari. Sed se Regi reposuisse: non adparere, qvare alii Reges eum honorem Electori negare velint, qvem Cæsar eis tribuat. Super hoc negotio Elector ipse ad Regem literas de-

13. Febr. derat: *Mirum videri, qui ad alienas lites componendas venerint, controversias movere, cum ipsius Regis exemplum in contrarium extet; ac id negotium ad decisionem hostium rejici; qui & procuratoria secum tractandi edere tergiversentur. Unde sibi necessum fore legatos suos Neomago avocare, ni Rex ei rei remedium adferat.* Simul Sverino in eventum literæ mittuntur, qvibus ex aula Anglica revocabatur, qvod ob litem Neomagi motam sibi non satisfiat. Eas literas cum post interpositam aliqvam moram Sveri-

17. April. nus Regi redderet, is respondebat; id negotium sibi jam fere memoria excidisse; sed cum Consilio suo deliberaturum, ac men-

15. Maij. tem suam declaraturum. Re igitur in Consilio magno proposita gratum mox responsum secutum fuisset, ni artificio Williamsoni effectum esset, ut res ad delegatos rejiceretur; qvod is causaretur, Sverini libellum prolixum nimis esse, ac molestum auditu Regi fore, qvi haut libenter in Senatu diu sedebat. Erat alias iste Williamsonus malitiosi ingenii vir, valde insuper dissolutus, & negligens, vespertinum tempus inter lætos sodales consumere, & mane in horam nonam stertere solitus; qvi mores minime omnium cum ipsius munere qvadrabant. Is cum in Consilio literas Electoris recitaret, initium earum acuta & velut minitabunda voce, sed posteriora, & qvæ summam rei continebant, rapida, ac pressa voce evolvebat, qvo diversum sensum audientium animis imprimeret. Idem qvoqve super titulis Electori Saxoniæ, ac Duci Gottorpiensi dandis difficultatem moverat, insuper habito recepto usu, jactans; se non teneri ad continuandum errorem ab antecessoribus suis admissum. Ante triennium qvoqve à Gloxino Moguntino Residente petierat, ut is Princeps Wilhelmi Furstenbergii causam amplecteretur, nec permitteret, à Cæsare jus gentium tam violento modo temerari; alias à suo Rege legatos Electorales minoris habitum iri. Tandem

22. Maij. cum delegati ad Consilium retulissent, decretum fuit, utrumqve Electoris legatum Neomagi pari modo tractandum. Rex apud Sverinum excusabat moras negotii, qvod sibi persvasum fuerit, inter Electorales legatos semper id discriminis observatum: ac de nostrorum actis sinistre ad se perscriptum; tum Beverningium super hoc negotio sat aspere cum seqvestribus locutum. A Kinskio qvoqve sibi scrupulum injectum, qvi asseverarit, Electoris legatos Monasterii haut pari modo habitos. Scripserat Goëus minister Danicus ex Anglia, ipsos jam Gallos laborare, ut Electoris secundo legato satisfiat, qvod Galliæ Rex eum honorem Bavaricis legatis, qvi propediem Neomagum venturi sint, utiqve exhibere velit. Eo decreto Neomagum allato no-

30. Maij. stri Anglis visitationem reponebant, qvi omnes, qvæ expetebantur, ceremonias tribuebant, multis insuper verbis de studio suo in Electorem testati. Eo facto Galli non parum confundebantur, Anglicum decretum indignati. Sed Oxenstierna Stratemanno dicebat; se circa cerimonias cum nostris Angli exemplum secuturum. Qvomodo Olivæ actum sit, exacte haut meminisse, cum septendecim annorum spatio talium facile oblivio subire qveat. Ac forte rem ita se habere, uti nostri retulerint. Sane actis Holmiæ evolutis compertum, Electoris intentionem fundatam esse.

§. 33. Cum aliis facile nostris super ceremoniis conveniebat. Ac Hispanus qvidem Petrus Ronqvillus nostros primum velut privatim invisebat, qvod de adventu suo nondum publice significasset. Is utrumqve titulo *Excellentiæ* impertiebat: in qvam rem sibi qvidem expressa mandata ab aula

Varia circa ceremonias.

Ffffff non

1677. non sint: sed qvia Cæsar jusserit eos ita tractari, se qvoqve scrupulum movere noluisse; idqve ut Sverino Londinum significetur petebat. Franciscus Ulricus Kinskius nostris invisentibus ante januam ædium obviam veniebat, ac utriqve digniorem locum, ac titulum Excellentiæ tribuebat. Post qvoqve Gurcensis iisdem plane ritibus, uti Nuntium, Gallos, & Danum excipiebat. Danus qvia duobus sejugibus, unis bigis nostros visitatum venerat, nostri ad eum accedentes pari pompa utebantur. Belgæ, cum visitationem nostri reponerent, testabantur, Rempublicam suam in nemine fœderatorum plus fiduciæ qvam in Electore collocare, ac cum nemine Principum, qvam cum eodem arctiore fœdere necti velle. Inter Kinskium, & Gallos super visitatione aliqvid litis ortum. Hi qvippe apud Anglos jactaverant, se istum haut invisuros, ni primam post seqvestres horam sibi condiceret, simul promitteret, se reciprocam visitationem priore loco ipsis repositurum. Sed Kinskius declarabat; se recepto more notificationem eodem tempore facturum, ac eo ordine, qvo qvisqve post factam significationem horam adeundi reqvisiverit, visitationem admissurum, ac repositurum. Is Kinskius de adventu suo Anglis primum significarat, qvi & eum inviserant, nulla pompa, seu, ut loqvuntur, *incognito*. Idem cum post solennem notificationem facere, simul solennes visitationes accipere, ac dare vellet; Angli ulteriorem notificationem admittere abouebant, qvod semel jam ea cerimonia defuncti sint; idqve & Danus probabat. Sed nostri censebant; prius factam à Kinskio notificationem non pro actu solenni, sed familiari habendam; ac svadebant, ne Gallis per talia voluptas concilietur, à qvibus ejusmodi tricæ proveniebant committendis inter se fœderatis. Nam hi cupiebant impedire, ne Kinskius solennem visitationem acciperet, qvod ipsis proximam post Anglos visitationem negasset. Unde & idem Gallis notificationem non fecerat. Ostendebat porro iste Anglis, sæpe legatum in aula qvapiam privati habitu agere, ac eo modo cum Principe colloqvi, nullis cum cerimoniis exceptum, & in aulam adductum. Ast ubi in publicum prodierit, solenni significatione facta solenniter excipi, & in aulam adduci, tum solennes visitationes accipere, atqve reddere. Ita & sibi facere decretum: qvod & is pervicit. Tertium legatum Hispanicum Christinæum Galli pro legato primi ordinis agnoscere nolebant, qvod ei fiduciariis literis Plenipotentiarii tantum titulus datus esset. Sed Ronqvillus ostendebat; in Hispania legatos ad ejusmodi tractatus tantum Plenipotentiarios solere vocari; nec Pegneraodam Monasterii alium titulum gessisse: cui & Cæsarei sine hæsitatione Excellentiæ vocabulum tribuebant. Post tamen cum primarius Hispani legatus Spinola-Doria Marchio Balbasius adveniret, Ronqvillo qvoqve, & Christinæo *Ambassiatorum Plenipotentiariorum* titulus dabatur; qvi omnes apud nostros visitationem iisdem, qvibus apud Regios, cerimoniis obibant. A Daniæ Rege missus Simon Petcumus tantum characterem Deputati, aut ablegati extraordinarii habebat, qvi tamen in nostrorum ædibus priorem sibi locum deposcebat. Cui responsum; non aliter id fore, qvam si & Danici Ambasiatores nostris ablegatis extraordinariis idem honoris in suis ædibus exhibituri sint. Benedictus Oxenstierna Gurcensi Episcopo *Principalis gratiæ* titulum dare abnuebat; Qvem & Viennæ Schvvartzenbergio Principi, & aliis ejusdem conditionis qvondam dare recusaverat. *Petcum.*

Postulata Principum circa legatos suos.

§. 34. Qvo honore à Principibus missi essent afficiendi, multa iis tractatibus disceptatio fuit. Ac primo qvidem circa diplomata tuti accessus hisce dandis Galli, ac Sveci nosse volebant, qvid Cæsar facturus sit. Cæsarei contra nosse cupiebant, num ipsi utiqve Cæsaris exemplum secuturi sint; tunc se ad Cæsarem relaturos. Nomine Domus Brunsvicensis Mullerus Neomagi postulabat, ab hac mittendos velut Ambasiatores recipi, ac ut antequam id annuatur negotiatio qviescat. Ei nostri declarabant; Electorem antiqvis Principum domibus eum honorem nunqvam invidisse, ac ea postulata jam Hagæ probasse. Belgæ dicebant: à se, aliisqve fœderatis nil difficultatis motum iri, si Cæsarei id faciant, qvorum exemplum sint imitaturi. Idem & Hagæ à Belgis diplomata pro delegatis Inferioris Saxoniæ postulaverat; qvibus se Elector, ac Danus opponebant, qvod is Circulus fœderatorum sese rationibus opponeret; & cum conventus Ratisponensis haut è re duxerit suo nomine aliqvem huc mitti, nullo colore unicum id Circulum postulare posse. Venit qvoqve Neomagum ab Hanoverano missus Hunica, qvi obiter disserebat; herum suum confidere, ab Electore jus legationum Principibus competens fultum iri, qvod ipsi hactenus à Gallis & Svecis diplomata, qveis à sua Domo missi Ambasiatorum dignatione habeantur, obtinere haut potuerint. Cui nostri eadem qvæ *20. Febr.* *Hunike.*

1677. qvæ Mullero reponebant. Hic Mullerus Danum consuluerat, qvomodo prætensiones Domus Luneburgicæ pervincere possit; qvæ cum tantum prærogativæ præ aliis Principibus habeat, ejus legatos non infra Electorales haberi posse. Nec belgas id abnuisse. Cui Danus responderat: sibi videri apud Cæsarem ante omnia de hac re agendum. Alias sibi cæterorum regiorum exemplum imitandum. Reges autem circa cerimonias à Cæsare, qvem primum inter Reges hoc præsertim loco habeant, secessionem haut facturos. Qvid Belgæ faciant, ejus rationem habitum non iri. Electores, & præcipue Brandenburgicum possessione multis actibus firmata niti. Si Duces gemina exempla producere neqveant, difficile fore heic loco aliqvid novi obtinere, perpetuo dein observandum. Eqvidem Daniæ Regem propter cognationem plurimum Domui Brunsvicensi deferre. Sed in ejusmodi rebus magis receptum usum, qvam consangvinitatem spectari. A Lotharingo missum Canonem Præsidem bene fecisse, qvod ministri plenipotentiarii titulo contentus prætensiones haut moveat nullum successum habituras. Ad qvæ Mullerus: Ab universa Domo Brunsvicensi legatos mittendos, qvos debito honore affectum iri spes sit. De Canone valde qverebatur, qui causæ Principum multum præjudicii attulerit. Porro super hoc negotio Cæsarei in mandatis habebant, ut primam visitationem à Principum legatis reciperent, Excellentiæ titulum, ac digniorem propriis in ædibus locum ne darent, eosdem in *antecamera* exciperent, & ante eos conclave intrarent; atqve id observarent, si maxime hostiles legati plus honoris iisdem deferant. Nostri ut haberent, qvod hac in re seqverentur, ab Electore his super qvæstionibus edoceri volebant. Num Electorales à Principalibus primam visitationem expectare debeant, ubi hi post istos advenerint, ac de adventu suo rite significarint? Qvousqve nostri Principalibus, ubi hi ad ipsos accedant, obviam prodire debeant? Num nostri, ubi Principales ad ipsos veniant, hos in conclave præcedere debeant? Num nostri ab his Excellentiæ titulum exigere, sed non dare; num nostri in suis ædibus digniorem iisdem locum deferre; num deniqve nostri istos omni pari honore, si ipsi inter se nullum discrimen faciant, tractare debeant? Super his rebus multi, qveis de Principum mente constabat, censebant: Electoralibus primam visitationem a Principalibus expectandam. Hisce paulo longius, qvam à Cæsareis fiat, ab istis obviam procedi posse. Electores semper id exegisse, ut sui legati Principales conclave ingressuros præcedant. Ratisponæ Cæsareos, & Electorales semper Excellentiæ vocabulo se invicem nuncupare: Electorales, & Principales ibidem tantum mutuo *Dominos legatos* se vocitare. Ast heic sine dubio Regios offensum iri, si Electorales à Principalibus alios titulos, qvam ab ipsis admittant. In suis ædibus Electorales Principalibus honoratiorem locum deferre, num omnes pari honore habere par esse. Sed nostri judicabant, Principales in ista ægre consensuros, & vix temperamentum heic inventum iri, qvo Principes adqviescant, ac simul Electorum prærogativa salva sit. Etsi manifestum sit, si utraqve pars sententiæ suæ insistat, discordiam utror umqve destinatis noxæ futuram. Ac ab aliqvot retro annis, & præcipue his Comitiis in publicum erupisse, uti Principalium pleriqve Electorum peculiaria jura circumcidere qvæsiverint, ac cumprimis Brunsvicensis Domus Electorum præeminentiam plane agnoscere noluerit. Ast Elector æqvum censebat, ut si ipse Brunsvicensium desideriis favere debeat, hi qvoqve nil in fraudem Electorum postulent. Sed in Mulleri propositione mirum videri, Duces sibi prærogativam præ reliqvis Principibus tribuere, cum notoriam Electorum præ Principibus præeminentiam ab aliqvo tempore impugnare ausi sint. Cæterum sat causæ sibi esse, ut recepto antiqvitus usui insistat: testandæ tamen in Brunsvicensem Domum amicitiæ circa hæc concedere sibi decretum. Si ejus Domus ministri nostris primam visitationem exhibeant nullo discrimine prius an posterius venerint, nostros longius, qvam hactenus factum fuit, ipsis obviam processuros, ut tamen aliqvod discrimen circa hanc processionem maneat inter ipsos, & Cæsareos, atqve Regios. Nec minus nostros propriis in ædibus honoratiorem iisdem locum concessuros; ac demum paribus fiduciariis literis instructos pari modo habituros. Hæc tamen omnia iis legibus, ut nostri prius videant, qvomodo Regii heic acturi sint: si tota Domus mittat: ut ista tantum Neomagi, velut urbe extra Imperium sita, serventur: ut nostris titulum Excellentiæ dent, non vicissim petant: deniqve ut Domus illa legatis suis Ratisponæ imperet, ut antiqvus ibi mos retineatur. Accedebat inde nostros Mullerus nullo charactere, uti ferebat. Nostri cum aliqvandiu stantes cum eo locuti essent, ita demum confidebant, ut iste inferiorem locum sortiretur; qvi & nostris titulum

Canon.

Ffffff 2

1677. tulum Excellentiæ dabat, non vicissim recipiebat. Venit dehinc Neomagum Salentinus Schutzius Cellensis Consiliarius, qvi acriter urgebat, ut Brunsvicensis Domus legati nostris eo loco per omnia æqvales haberentur. Is ad nostros non accedebat, etsi cum aliis ageret. Ab Osnabrugensi qvoqve Præsule veniebat Franciscus Ernestus Platenus, qvi se non Ambasiatorem, sed ministrum Plenipotentiarium ferebat, nec Excellentiæ titulum exposcebat. Sed reliqvi ejus Domus Duces supremi gradus legatos mittere cupiebant, qveis Excellentiæ titulus tribuendus sit. Qvo fine Schutzius in Angliam mittebatur, ad eum Regem permovendum, ut in id consentiat. Cujus instituto ibi sese opponere Elector haut consultum ducebat, ne amicitiam tantopere hoc tempore necessariam imminueret; præsertim cum haut viderentur ibidem operæ pretium facturi, qvod in ejus Regis potestate non sit circa Principes Germaniæ qvidqvam disponere, cum si qvid novi qværeretur Cæsar præcipue adeundus esset. Haut tamen abs re erat vigilare, præsertim cum & legatus Sabaudicus Londini talia affectaret, qvæ Electoribus fraudi forent; à qvibus aula Anglica non aliena fuerat. Iidem Duces à Cæsare per literas petebant, ut sui legati apud tractatus pacis tanqvam Ambasiatores recipiantur, & tractentur. Ad qvod annuendum Cæsar haut pronus erat, multo minus, ut Principales cum Electoralibus pari honore haberentur. Haut eo secius Electorali Collegio Ratisponæ visum à Cæsare petere, ne istis petitis gratificetur, sed veterem morem servet. Qvibus Cæsar respondit; à recepto usu sese haut discessurum, ac solitum discrimen inter Electorales, & Principales retenturum.

11. Jun.

Circa Lotharingi admissionem considerationes. Serainc amp.

§. 35. Ast Lotharingo facile habebatur circa inania sese non jactare, modo id recuperare posset, ex qvo solida Principum dignatio promanat. Ejus nomine Neomagum accedebant Franciscus Canon, & Franciscus Serenocampius, ministrorum Plenipotentiariorum titulo insigniti. Nostri dubitabant, num isti ad congressus fœderatorum admittendi forent, qvod Duci cum Electore fœdus non esset, & qvia horum exemplo alii non omnibus, sed uni tantum, aut alteri fœderati admissionem petituri erant; unde confusio, & litigiorum materia provenire possit. Sed qvia Cæsar, Hispanus, & Belgæ ejus fœdere innexi erant, id prohibere non poterant. Danus dicebat: etsi super hac re nihil in mandatis habeat, se tamen Cæsareis haut contradicturum, declinandæ invidiæ, & offensæ inde secuturæ; præsertim cum non videat, qvomodo ejus admissio impedienda sit. Cum itaqve super hac à Kinskio in congressu proponeretur, Danus negabat circa hanc rem aliqvid sibi injunctum; non tamen repugnare, qvo minus is fœderatorum congressibus intersit. Nostri pariter; sibi super ejus admissione nihil mandatum; jussos tamen Ducis causæ velificari, ac scire, qvanti Elector eundem æstimet. Sed nosse velle, si admittantur, qvo modo recipiendi, & ubi sessionem capturi sint: num Ambasiatoribus, qvi jam adsint, miscere se velint, & qvid circa alios, qvi paria postulaturi sint, observandum? Nam hucusqve neminem in congressum huncce accessisse, cui non cum omnibus Principibus nostris fœdus intercesserit; ac plerumqve discrimen statui inter socios fœderis, & socios belli. Ad qvæ Cæsarei: Canonem haut postulaturum, cum præsentibus legatis promiscue sedere. Eum aliis titulum Excellentiæ dare, non vicissim exigere. Ita omnes conclusere, extremo loco sessurum: qvid cum reliqvis agendum, decernendum ubi advenerint. Dissvaserant Cæsarei isti Canoni, ne Excellentiæ titulum affectaret. Belgæ in suis ædibus digniorem ei locum detulerant: ita enim ablegatis extraordinariis Regum, Electorum, & Lotharingi facere jussi fuerant; Excellentiæ vocabulum non tribuerant, cum hic istos eodem honorasset. Danus in sua domo priorem ei locum concedere nolebat. Sed Templius eundem apud se, ita collocarat, ut discerni non posset, uter digniore loco sederet, ac discedentem non extra januam comitatus erat. Idem & de adventu suo haut solenniter denuntiarat. Elector nostros nil difficultatis circa ejus admissionem movere, sed potius amice cum eo conversari jubebat. Circa cerimonias Belgarum exemplum seqverentur, ac digniorem in suis ædibus locum ei deferrent, sed sine titulo Excellentiæ, ac ne inter legatos se misceat, sed ultimo loco adsideat. Is cum Blaspielum inviseret non sedebat, sed in conclavi ambulando loqvebatur. Sed Somnicius duas sellas posuerat, invicem oppositas, ad qvarum unum latus janua erat, & retro utramqve mensa posita, ut discernere non posses, uter locus dignior habendus esset. Is nostris semper titulum Excellentiæ dabat, sed non recipiebat. Ei novam molestiam facessebant Galli, protestatione contra titulum Ducis interposita, & qvod peculiare procuratorium pro ipso edere nollent, causati, inte-

grum

1677. grum ei esse sub aliqvo suorum fœderatorum res suas agere. Unde is petebat, ut fœderati tractationem suspenderent, qvoad Galli peculiare procuratorium ad tractandum cum ipso acciperent. Id qvod negabatur; se tamen eo nomine apud seqvestres instituros. In Lotharingicorum procuratorio id carpebatur, qvod Ducis postulata in eo exprimerentur. Id enim à communi forma eorum instrumentorum abhorrere.

Controversia inter Cæsareos, & Anglos super ceremoniis. §. 36. Adventu Antonii Comitis Altenburgici, à Daniæ Rege legati, inter Cæsareos, & Anglos lis oriebatur, utri prima notificatio foret facienda, qvam isti indubio Cæsaris jure, hi velut seqvestres prætendebant. Ac negabant Cæsarei ulli heic temperamento locum esse, qvod inter Cæsarem, & Angliæ Regem nullum super loco dubium sit: ac Anglos, ubi cum Gallis, & Svecis in loco tertio conveniant, promiscue sedere, nullo ad munus seqvestrium respectu. Contra nec Angli temperamentum admittebant; & qvanqvam proponebatur, ut Danus cerimonia æqve apud unum qvam alterum supersedeat, id tamen utrinqve repudiatum. Nostri censebant, Anglorum prætensionem nullo jure niti. Nam Cæsaris primum locum à nemine Principum Christianorum solicitari; nec Neomagensem congressum Anglo ob seqvestris officium primum locum detulisse. Eqvidem Angli jactaverant, qvanqvam Coloniæ Svecis tanqvam seqvestribus omnes etiam serius venientes primam visitationem dederint, Regem tamen ipsis rescripsisse declinandis difficultatibus, ne id adfectarent. Sed Belgæ falso ista tradi ostendebant, nec Svecos id postulasse, sed sibi post Svecos Coloniam accedentibus ab his primam visitationem exhibitam. Cæsarei negabant novi qvid sine ratione petentibus concedi posse. Eosdem initio tractatuum postulasse, ut deinceps accessuri legati ipsos primo loco inviserent: sed cum nemo id annueret, adqvievisse. Nec Regium legatum ob seqvestris munus prærogativæ qvid præ ipsis exigere posse, cum etiam Electores, & Respublicæ, aliiq; Principes id muneris obire possint, qveis ideo haut liceat iis sese præferre, qvibus alias cedant. Et cum regia dignatio officio seqvestris nobilior sit, qvod istius nomine prætendi neqveat, nec hujus posse. Usum qvoqve in contrarium esse. Monasterii, & nuper Coloniæ tale qvid non postulatum. Ea super re eum nostri cum Antonio Comite loqverentur, hic Cæsaris jus agnoscebat, nec sibi qvid tribuendum; nec Regi suo animum 1677. esse in fraudem Cæsaris qvid admittere. Sed qvæstionem esse, num expediat fœderatorum qvempiam cum seqvestre circa res odiosas litigare; id qvod universis noxæ esse qveat? Sed Cæsarei censebant; si Anglus Cæsari officium suum hac lege detulisset, id hunc admissurum non fuisse; ac Danum sine hæsitatione ipsis primam significationem debuisse facere. Sed reponebat iste: litem ante adventum suum ortam, ut ea abs se in alterutram partem decidenda fuerit; in qvam rem nil adhuc mandati à suo Rege habeat, ac metuere, ne partibus detrimenti qvid adferat. Nam Angli jactaverant, se nil commercii cum ipso exercere posse, si Cæsareis prius de adventu suo significet. Sed haut obscure artes Gallorum pellucebant, à qvorum libidine Angli hoc tractatu umium qvantum pendebant; qvi obliqva ratione primum Cæsaris locum, cui dudum invident, solicitare studebant. Ea lis porro indecisa mansit, ac Comes iste aliqvot per menses Neomagi egit, nulla solenni visitatione data, aut accepta, etsi congressibus fœderatorum interesset, donec in Angliam ire juberetur. Gemina controversia seqventi anno circa Fontanum Comitem legatum Hispanicum contingebat, qvi Cæsareis de adventu suo primum significabat, ac visitationem ab iis accipiebat, reddebatqve. Qvo intellecto Jenkinus ab isto protinus declarationem exqvirebat, qvam in partem id accipere debeat? Cui Fontanus: nil aliud se spectasse, qvam ut usum in Austriaca Domo receptum, & exemplum collegarum imitaretur. Qvo responso Jenkinus haut contentus, cum Fontanus procuratorium suum ei mitteret parti adversæ tradendum, id recusabat, qvoad sibi ab isto satisfactum foret. Galli etiam, qvi super hoc negotio cum Jenkino diligenter communicabant, declarabant, se Fontani procuratorium admittere non posse, nisi seqvestri satisfactum fuerit.

Ab universis Ordinibus delegati Neomagum non mittuntur. Art. VIII. §. Gaudeant. §. 37. Interim Ratisponæ Bavarus, & Saxo delegatos nomine universorum Ordinum Neomagum mittendos contendebant. Sed Moguntinus, Trevirensis, Coloniensis, & Brandenburgicus contradicebant, adducto loco ex Instrumento Pacis, ubi extat; ut Ordines super omnibus Imperium concernentibus negotiis cum votis suis audiantur, ac inprimis, si pax sancienda sit, ea non aliter perfici possit, ac debeat, qvam cum omnium & singulorum suffragio & consensu, in publicis comitiis declarando. Qvo ipso universis & singulis

1677. Ordinibus jus fuisse qvæsitum, ne qvis ejusmodi actibus sit excludendus, nec per majorem partem cogi possit ad jus suum in delegatos transferendum. Unde si stricte Instrumento Pacis inhærendum esset, id negotium in Comitiis suscipi debebat. Cumprimis Cæsari haut placebat delegatos Neomagum mitti; multo minus Bavarum, qvod hic affectabat, negotio se miscere. Ac declarabat iste, se non perspicere per eam missionem pacem promotum iri: nec esse è dignitate Imperii extra hujus fines in urbe Belgica velut conventum Ordinum agitari. Omnia tamen qvæ ibi agantur, Ordinibus communicatum iri. *18. Maij.* In Collegio qvoqve Electorali conclusum, delegatos Neomagum haut mittendos; sed Cæsarem rogandum, ut negotium pacis perseqvatur, ac de eo Ordinibus communicet, qvo hi pro re nata sententias dicere qveant, ac ut Cæsarei legati Ordinum legatis Neomagi circa sua desideria adsistant. Consentiebant pleriqve è Senatu Principum, exceptis Saxonibus, ac Brunsvicensibus, qvi utiqve delegatos eo mittendos censebant. Plures tamen pervicere, ea missione supersedendum, ac Ratisponæ super negotio pacis deliberandum: Cæsare vicissim pollicente, omnia bona fide communicatum iri, nec citra Ordinum consensum circa primarium negotium qvid definiendum.

Princeps Lusitaniæ seqvestrem se fert. 5. Jul.

§. 38. De Petro Lusitaniæ Principe Villa Hermosa ad Electorem scribebat, eum Regi Hispaniæ officium conciliandæ paci obtulisse; ac fama ferri, Cæsarem, ac Belgas id acceptasse. De qvo Electoris sententiam nosse cupiebat. Ei responsum: si alii istum acceptent, se qvoqve in gratiam Regis Catholici haut refragaturum. Sed revera is seqvester Electori parum arridebat, qvod ab eo velut Galliæ favore penitus imbuto parum proficui expectandum esset. Nondum tamen Neomagi de eo publice qvidqvam propositum erat; ac credebatur, Lusitanum Hispano acceptationem officii sui extorsisse. Nec obscurum erat, qvare & hic à Gallo seqvester adscitus esset; ut non solum cum aliis paria sentientibus fœderatis apud tractatus molestus esset, sed & his abruptis in partes traheretur, aut id futurum fœderatis minæ intentari possent. Mox *14. Aug.* Hispani proponebant: Lusitanum legatum jam hospitium sibi conduxisse; simul qværebant, num is seqvester aliis placeat? Ad qvæ Cæsarei: de Lusitani officio nihil ad se relatum, nec Cæsarem nisi de fœderatorum sententia qvid facturum. Belgæ: Eum Principem Ordinibus Generalibus officium obtulisse; qvi responderint, se, qvod reliqvis fœderatis placeat facturos. Danus: Villam Hermosam ad Daniæ Regem scripsisse, non ipsum Lusitaniæ Principem; nec par esse qvempiam Regis sui negotiis se ingerere, qvi non ipse eidem officium suum obtulerit.

De Papæ officio admittendo.

§. 39. Ast circa Nuntium Pontificis Aloisium Bevilaqvam, qvi Patriarchæ Alexandrini vocabulum gerebat, varia dubia surgebant. Qvis Pontifici titulus in diplomate tuti itineris dandus esset eum qværeretur, Hispanus ponendum censebat, *Sua Serenitas Papalis*; qvod velut insolitum rejectum. Aliqvi, simpliciter Pontificem Romanum vocandum. Demum videbatur hac controversia supersederi posse, si is Colonia secundo Rheno descendat, aut si terrestri itinere venientem Coloniensis, inde Elector præsidio centum eqvitum addito deducerent, nullo diplomate. Eum Cæsar commendabat, ut Neomagi debito honore haberetur tum ab aliis, tum à nostris, qvod manifesto Anglorum in Gallos studio hujus officium utiliter adhiberi possit. Cui Elector: Cæsaris intuitu Nuntio in Clivia omnem honorem exhibendum, cui & sui Neomagi decenti humanitate occursuri sint, ejusqve securitatem curæ habendam. Cæsari, ut Daniæ Rex officio Nuntii uti velit, reqvirenti hic responderat; se de eo cum fœderatis deliberaturum. Cæterum is censebat, id officium expresse nec acceptandum, nec repudiandum. Nam si Angli perspiciant, fœderatos idem non aversari, forte tractabiliores fore. Ac spargebatur eum in Gallos parum prono animo esse. Qvia etiam id officium Regi Protestantium sacris addicto offeratur, indicio esse, à Pontifice super titulis, ac aliis nil postulatum iri, in qvod Protestantes per conscientiam consentire neqveant. Is Neomagum silentio introibat. *11. Maij.* Cæsarei, & Hispani nostros cum isto congredi cupiebant; ac se exploraturos, qvo modo idem ipsos recipere velit, si eum visitatum veniant: nec credere eum minus facturum, qvam Cæsareos. Sed Anglis haut placebat ullum civilitatis signum eidem exhiberi; utut Galli confirmarent, à Nuntio istis primam visitationem exhibendam, si norit, bene se receptum iri. Elector censebat; si is nostris eundem, qvem Cæsareis, & Regiis honorem exhibere velit, visitationem obiri posse. Eqvidem esse in contrarium gravissimas rationes, ac optandum, ejusmodi hominum conversatione uti haut opus esse. Sed qvia temporibus aliqvid dandum sit, ac Cæsar,

Hispa-

1677. Hispanusqve speret, per eun... [illegible]onis partibus emolumenti qvid provenire [illegible], cum contra Gallus ab initio istius offic[illegible] valde declinaverit; non adparere, qvare [illegible]pse isthoc tantopere defugere debeat; præsertim cum Cæsar viri artes valde commendet, ac ægre laturus sit, si ipse morositatis qvid heic ostendat. Nam qvod hucusqve Protestantibus cum id genus hominibus nil commercii intercessit, culpam penes Pontificios hærere nostrorum conversationem horrentibus. Sed cum isti nunc aliam viam ineant, non esse, qvare Protestantes veteri rigori insistant; ac in ejusmodi casibus Pontificis ministros non ut ejus, qvi caput se Ecclesiæ ferat, sed uti secularis Principis legatos à Protestantibus considerandos. Saltem eos juris gentium tutela frui debere, qvod jura legationum inter omnes nullo sacrorum discrimine permittit. Ast si homines isti in sacra nostra qvædam moliantur, tunc demum iis resisti, ac eorundem conversatione abstineri posse. Qva super re cum aliis Protestantium legatis nostri communicare jubebantur. Qvod si autem istius officium irritum fiat, curarent, ut penes ipsos humanitatis fama maneret. Ast Belgis haut placebat, suos legatos cum Nuntio communicationis qvid ordiri, aut exercere, etsi eam expresse recusari nollent; eoqve solennia visitationum ei nec dari, nec ab eodem admitti; id qvod hactenus nunqvam, ac ne Coloniæ qvidem factum erat. Magistratus Neomagensis, cum eum salutaret, ac de adventu gratularetur, titulum *Illustrissimi, ac Reverendissimi Domini* impertiebat. Is eundem valde humaniter excipiebat, memorans, se non uti personam Ecclesiasticam, sed uti Principis Itali ministrum huc venisse, qvibusdam bellantium super pace nonnulla propositurum; ac optare communem pacem, & qvæ omnium vota expleat, sua opera posse promoveri. Qvando de Pontifice mentio incidebat, eum nunqvam *Papam*, aut *Suam Sanctitatem*, sed tantum *meum Principem* vocitabat. Ast Sveci Protestantibus in Germania, & Anglis imputabant, qvod nil negotii cum isto sibi esse vellent, vetere in Catholicos aversione ostentata, & qvod soli Anglo adhærerent. 26. Maij. Cæsarei dehinc nostris significabant, post notificationem sibi, Gallisqve factam se Nuntium invisisse, ac eundem ab ipso honorem recepisse. Nuntium sibi declarasse, reliqvis se legatis Protestantibus juxta, & Catholicis de adventu suo indicaturum, si norit, humaniter id acceptum iri, ac se ab iis iovisendum. Nostri respondebant: sibi voluntatem fuisse Nuntium facta significatione invisere. Sed intellexisse, eum jam qvibusdam de suo adventu indicasse, & ab iis visitatum fuisse, antéqvam sibi qvidqvam de suo adventu de[illegible]nciaret. Sed cum moris sit, notificationem omnibus legatis primi gradus eodem ten[illegible]re fieri, ac inde horam visitationis eo ordi[illegible]ondici, qvo qvisqve horam adeundi expe[illegible], id qvod à Nuntio observatum non sit; ig[illegible] novo hoc casu se non audere absqve pecul[illegible] jussu Electoris eundem adire. Cæsarei: [illegible]ntio haut animum fuisse cuiqvam præjudic[illegible] qvid adferre, sed qvia nova & inusitata res sit, à Nuntio legatos Protestantes invisi, eum judicasse, ante notificationem cautum sibi esse oportere, an, & qvo modo recipiendus sit; & qvia ipsi de hoc è nostris haut liqvido cognorint, se qvidem ei significasse, spem esse omnia ex ipsius voto successura. Eum tamen reposuisse, ex incerta aliorum opinione haut tutum sibi aliqvid suscipere; eoqve necessarium judicasse, Protestantes eo nomine liqvidam declarationem poscere: interim Cæsareis, ac Gallis de suo adventu significasse. Sed qvod notificationem non omnibus simul fecerit, causam esse, qvod in mandatis habeat ita se gerere, ut nec Gallos, nec Hispanos offendat, eoqve apud alterutros operam suam inutilem reddat. Et qvia Galli pertendant, si recens accedens legatus de suo adventu Hispanis prius qvam sibi significet, ac inde priorem visitationem ab Hispanis admittat, se eum haut adituros: igitur Nuntium eam viam iniisse, qva nec Gallos, nec Hispanos offendi posse crediderit. Et qvia nuper huc delatus legatus Hispanicus Spinola nondum visitationibus admittendis, aut dandis se pararit, Nuntium credidisse, Hispanos ipsi vitio non daturos, si primum apud Gallos ea cerimonia defungatur. Nostri cum reliqvis Protestantibus consultaturos se ferebant. Danus censebat, Nuntii factum probari non posse. Si tamen Rex suus è Nuntio opera emolumenti qvid capere qveat, novationem illam circa cerimonias per propriam aut Cæsareorum declarationem, eum per ipsam nemini præjudicare voluisse, excusationem admittere. Cæterum se ex ejus conversatione nullum alium fructum perspicere, qvam ut forte de machinationibus unius & alterius per ipsum explorari qvid possit. Belgæ sibi injunctum ferebant, Dani, & nostrorum exemplum seqvi. 28. Maij. In congressu fœderatorum Kinskius proponebat; Nuntium petiisse suo nomine declarari; se notificationem Protestantibus libenter fuisse facturum, si sci-

1677. sciviffet eam bene acceptatum iri, ac id adhuc facere paratum, si norit, debito modo sibi occursum iri. Ad qvæ Danus: significationem à Nuntio factam probari non posse. Sat cautionis, qvomodo reci...endus foret, cum habere potuisse ...eqvam aliis de suo adventu indicium...aceret. Istum eodem tempore, qv... Gallis de adventu suo significavit, n... nos ex Anglis, & Svecis exqvisivisse, ...ûm visitationem suam admitter... velint: atqve idem apud reliqvos f...cere potuisse, ac debuisse. Ea res tunc ad ulteriorem deliberationem rejecta fuit. Danus cupiebat rem in integro retinere, nec id officium simpliciter repudiare. Belgis haut placebat Nuntium compellare. Nostri nil singularis commodi ex ea conversatione perspiciebant, contra varia, eaqve sinistra Protestantium judicia verebantur; postqvam Protestantes per integrum fere seculum cum missis à Pontifice in publico nil commercii exercere voluerint, jam eos honorari, & cum iisdem tractari, uti cum aliis legatis Christianorum Principum, qvorum potestas velut legitima ab universo orbe agnoscatur. Sed & plurimos offensum iri, qvod cum hominibus tantopere hactenus detestatis nunc tali modo agatur, iisqve tantum honoris deferatur; idqve in prætextum transfugii ad ritus Romanos arripi posse ab iis, qvi alias in religione frigent, aut qvid emolumenti è rituum mutatione aucupentur. Sed & communicationem cum Nuntio à Cæsareis, & aliis ideo optari, ut iste communis seqvester fieri possit; qvem si defugiant, Catholicos, si admittant, Anglos offensum iri, cum hi jam commodiores mores induere velle videantur. Deniqve istorum hominum intimis medullis inolitum in Protestantes odium, ut frustra sit, ab his aliqvid emolumenti sperare. Saltem eos enixum circa sacra sua promovenda studium ubiqve apricaturos. Deniqve haut minorem Nuntio industriam fore circa secreta nostra explscanda, noto istorum hominum genio, & qvia de suis qvædam pandere necessum habet, qvi aliena explorare cupit. Cæsar porro super hoc Nuntio ad Electorem literas dabat, qvibus præmissa gratiarum actione pro honore huic in Clivia exhibito ostendebat, isti à Gallis fuisse persvasum, uti catholicis ritibus haut addicti ejus officium admittere, aut commercii qvid cum eo exercere abnuant. Unde eum tantum Cæsareis, & Gallis de suo adventu significasse, qvod Hispani nondum in publico adparerent; expresse tamen testatum, se semper paratum ...ontis cerimoniis apud alios qvo- qve ...fungi, si cautum sit, gemina sibi re...ndenda, ac se gratum fore. Id qvod sibi molestum auditu acciderit, qvod inde aliqvi ansam arripere possint istius officium repudiandi. Cum itaqve Nuntius per Gallorum astutiam in eum errorem præcipitaverit, qvi id qværierint, ut ejus officium eo pertinacius ab iis repudiaretur, qvos idem prætererat; simul Angli, de qvorum favore ipsis cautum sit, negotii moderamine soli potirentur: eo magis dolendum esse per id fœderatis occasionem subtrahi Pontificis officium Anglis adjungendi, qvod citra dubium, cum de sacris haut agatur, minus in alterutram partem inclinet; sicuti & Catholici ob diversa sacra Anglum seqvestrem non defugerint. Igitur rogare, ut Elector Nuntii officium admittat, qvi non solum, qvod per Gallorum seductionem admiserit, reparaturus, sed & bonæ paci reducendæ enixum studium adhibiturus sit. Ad qvæ Elector: se Danum, & Belgas ad id officium acceptandum hortaturum: sed ut ipse ab his se disjungat, non solum ad summam rei nil profuturum, sed & sibi multum damni conciliaturum. Nostris autem Neomagum scribebat: Nuntii officium bene admitti posse, ac dispiciendum, qvomodo ab eo admissus error corrigi qveat. Prius tamen declarationem ab eodem exigendam, se ipsos pari cum Cæsareis, & Regiis honore excepturum. Tum Danos, & Belgas ad eundem seqvestrem agnoscendum permoverent, sed caute, ne Angli offendantur. Nam rationes à Cæsare adductas magni momenti esse. Ast Neomagi diu super Nuntio nil amplius motum fuerat, qvem Sveci plane defugiebant; qvæ & Belgis mens erat. Qvid Danus ad extremum facturus esset, non constabat, qvi gravissimas rationes contra id officium adduxerat. Palatinus Elector reliqvorum Protestantium exemplum secuturum se ostendebat. Anglis injunctum erat, nil plane commercii cum Nuntio habere; qvi & accurate observabant, qvis cum hoc converfaretur, haut obscure ostensa æmulatione. Plätenus ab Osnabrugensi missus post isti Nuntio visitationis officium exhibebat, & ab eodem recipiebat obtentu amicitiæ, qvæ sibi qvondam cum eo culta fuerit. Enimvero cum Nuntio facile adpareret, qvæ sibi objiciantur difficultates insuperabiles esse, ultro officium suum Protestantibus obtrudere omittebat, Catholicis tantum operam navare satis habens. Ea in negotiatione iste ita procedebat. Si qvid incideret, qvod aliqvem Catholicorum fœderatorum spectaret

5. Jul.

1677. ftaret, Catholici aliqvot è suo numero delegabant, qvi Nuntium id negotium edocerent. Hic officium inde apud Gallos interponebat,& qvod ex his intellexerat, ad solos Catholicos referebat, qvi dein id in consessu omnium fœderatorum exponebant. Ast nec ipse in consessu omnium fœderatorum comparere desideravit, nec Catholici eo nomine à Protestantibus fœderatis qvid postularunt. Is porro Nuntius, cum officium suum auspicaretur, à Catholicis stipulatus fuerat, ut sibi integrum esset, non presse eorum verba, sed salva rei substantia alia vocabula modestiæ, & decori causa adhibere. Qvi & à Catholicis proposita protinus in Italicam lingvam modestissimis verbis adhibitis transferebat. Qvo exemplo post & Angli facultatem sibi sumsere qvæ asperius dicta videbantur emolliendi.

De admittendo Præsule Argentoratensi. 23. Aug.

§. 40. Cæterum cum Gallis propositum esset negotiationem Neomagi per varia diverticula eludere; in eum finem qvoqve adhibebatur Præsul Argentoratensis; cujus ministrum heic admittendum contendebant velut à Principe Imperii, & Galliæ fœderato missum. Ast Angli antea retulerant, Gallos istum non pro fœderato agnoscere; ac eum mittere velut amicum, cui nunqvam in mentem venerit, aliqvid hostile in Cæsarem tentare. Sed nunc Galli apud Cæsareos profitebantur, Præsulem Galliæ fœdere innecti; sed non sperare id eo valere posse, ut Cæsaris hostis haberi debeat. Electori nulla ratio adparebat, qvare is Præsul fœderatus Galliæ haberi posset. Eum qvippe semper inficiatum, ullo se fœdere cum Gallo teneri, sed ministrum Coloniensis fuisse usqve ad id tempus, qvo male meritorum conscientia agitatus deserta patria ad hostes profugerit. Sed & nunqvam copiarum qvid habuisse, eoqve pro socio belli haberi haut posse; nec de hoc mentionem fecisse, cum diplomata pro ministris ad expedienda sua Neomagi negotia expeteret. Cum itaqve Præsul ille postulet, qvod contra rationem, receptum in Imperio usum, & eam conventionem pugnet, qvod tantum socii belli ad hos tractatus admittendi sint; simul multis ambagibus materia nascenda sit, si omnes, qvibus qvalecunqve heic negotium, inter partes tractantes admittantur: nostri illegitimo huic Gallorum postulato sese opponere jubebantur. Nam Præsulem illum cum Lotharingiæ Duce nullo modo comparari posse; cum hic proprias copias habeat, & cum primariis belligerantibus fœdere jungatur. Et qvia alias Belgæ, qvæ tractatus extrahere possent, aversabantur, non dubium erat, eos qvoqve huic postulato reluctaturos, ne Præsulis ejus causa cum Lotharingo misceatur. Hujus autem causam Elector utiqve amplectendam censebat, ne ab hoc initio fœdus labefactetur, cujus maxima vis in eo consistat, ut fœderati sint inseparabiles. Ast cum post Angli Cæsareorum declarationem super Argentoratensi Gallis dictare vellent, hi id permittere nolebant, causati, argumentum sibi jam cognitum: nec ad hanc, aut ullam aliam rem, & peculiariter ad Lotharingicam responsuros, anteqvam Argentoratensis deputati procuratorium, ejusqve propositio à fœderatis acceptata sit. Angli qvoqve ea Cæsareorum verba valde aculeata censebant, *Præsulem propriam turpitudinem allegaturum, si Gallicum se fœderatum nuncupet.* Sed Cæsarei reponebant; si maxime Gallis de sua declaratione constet, eos tamen ex recepto more ad eam respondere teneri. Vocabulum *propriæ turpitudinis* vulgo etiam in judiciis adhiberi, nec injuriam continere. Nec sane gloriosum haberi cum hostibus in fraudem patriæ fœdere sociari. Se tamen declarationem suam ita disposuisse, ut nec Anglis expresse permiserint ea vocabula omittere, nec idem vetuerint. Sed & iniqvitatem postulati Gallici demonstrabant, qvud hoc exemplo plurimis aliis in Germania à Gallo læsis Ordinibus integrum sit futurum huc accedere, ac admitti se petere, qvorum multitudo hunc conventum in infinitum extractura sit. Ac sine dubio Gallis animum non esse, omnes eos Ordines, qvos armis oppresserunt, qvos in custodiam dederunt, fortunis everterunt, qvorum oppida & munitiones demoliti sunt, & in qvorum terras omni immanitatis genere sævierunt, diplomatibus instruere, eosq; velut partes tractantes Neomagi habere. Ac si huic postulato insistant, latis testari, nil minus sibi qvam pacem cordi esse. Angli tamen post negabant, Gallos unqvam dixisse, se in Lotharingica causa nil responsuros, nisi postulato suo de Præsule satisfiat. Nec minus à se dictum inficiabantur, Gallos Præsulem pro suo fœderato non habere. Sed & tunc à Gallis per Nuntium, & Anglos movebatur super Wilhelmo Furstenbergio è custodia dimittendo. Qvibus Cæsarei respondebant: peculiare delictum esse, cujus iste arguatur, & ob qvod in custodia teneatur, cujus cognitio Cæsari & Ordinibus Imperii competat. Se ob communis pacis negotium hic missos, non ut forensibus se negotiis misceant. 1677.

1677. *De modo congressuum inter fœderatos habendorum.*

§. 41. Cæterum qvo modo congressus inter fœderatos habendi essent, ne hi super loco inter se colliderentur, Hispanis, & Danis inter se non cedentibus, Belgæ censebant, iis congressibus nullo præjudicio promiscue sedendum, uti Hagæ fieri soleat. Kinskius congressus istos apud se fieri cupiebat; id qvod Danus plane abnuebat. Etsi semel, cum de procuratoriis ageretur isto petente in ipsius ædibus fœderati conveniebant, ac nullo ordine considebant, Cæsareis stipulantibus, hoc colloqvium non pro solenni congressu habendum, & qvæ circa sessionem heic contingant, in exemplum haut adductum iri. Sed cum Kinskius apud se congressus continuari cuperet, reliqvis contradicentibus demum placuit deinceps in curia urbis conveniendum, ubi Cæsarei primo loco considere debeant, proximum locum Regii obtinerent, alternis priore loco sessuri, qvod & inter nostros, ac Belgas observandum sit; sed uter primo die priorem locum teneat, sorte decernendum. Et qvia conclave in curia nondum paratum erat, unus adhuc congressus in Belgarum ædibus habebatur; ubi Danus priorem præ Hispano locum sortiebatur. Belgæ in suis ædibus nostris optionem prioris loci deferebant. Sed conventio inter legatos fiebat; eum sedendi modum eousqve duraturum, qvoad Principibus suis aliter visum fuerit: cæterum ipsis, eorumqve juribus nullo præjudicio haut fore. Ast Elector, qvia alternatio paritatem involvit, maluisset ibi promiscue sedes fuisse captas: sed qvia facto jam initio res non amplius integra erat, semel cœptum ordinem retineri posse censebat; qvod tamen nemini fraudi foret. Ast Angli, qvod se inscsiis fœderati locum congressuum in curia cepissent, ægre ferebant, causati, jurisdictionem urbis à magistratu sibi delatam, & per hoc medium urbis statum violatum. Demum tamen adqviescebant à fœderatis congressus ibi continuari, ut tamen & Galli, Sveciqve ibi conventus agitare possent. Porro qvod in congressu fœderatorum alterna sessio placuisset, causa erat, qvod cum de promiscua sessione moveretur, Kinskius subinde diceret; *ego me non misceo.* Unde nec Regiis inter se, nec nostris cum Belgis in uno loco conveniendi alia ratio, qvam alterna sessio supererat. Eam sessionem nemini præjudicio fore, initio Instrumentum fieri placebat, ac Belgæ id probabant. Sed Regii nolebant, nec Hispano ista sedendi ratio satis arridere videbatur. Nec in ipso instrumento partes ordine exprimi poterant, qvod inter istas super ipso ordine controversia esset: ac si laxioribus verbis poneretur, *inter Cæsareos, Regios, Electorales, & Belgicos convenit*, Belgæ contradicturi erant. Deniqve qvia Angli velut seqvestres primum sibi locum deposcebant, ac si curia pro tertio loco haberetur, isti forte aliqvod præjudicium Cæsareæ prærogativæ inde struere poterant; fœderati declarabant, curiam in præsens pro ipsorum domicilio habendam.

6. Jan.

9. Jan.

Super procuratoriis disceptata. 4. Jan.

§. 42. Inter præliminaria adhuc restabant procuratoria ita formanda, ut omnibus partibus probari possent. Et Kinskius qvidem suum procuratorium Somnicio communicabat, exqvirendo ejus judicio. In qvo hic desiderabat, qvod subdelegandi facultas concessa esset; id qvod in nullo alio factum erat; & qvod nec seqvestres, nec qvibuscum tractandum exprimerentur. Ad qvæ Kinskius nihil, nisi qvod de seqvestribus data opera præteritum excusaret, qvod Cæsar nec Pontificis officium repudiare, nec Anglum solum ob discrimen sacrorum admittere possit. Unde satius visum de seqvestribus mentionem haut faciendam. Belgæ notabant, qvod tantum de *Commissariis*, & *Plenipotentiariis* diceretur, non de legatis, qvibuscum tractare deberant: cum tamen plenipotentiarii esse possint, qvi legati non sint. Mox Kinskius, cum super formandis procuratoriis in congressu proponeretur, censebat seqvestrium mentionem haut faciendam, qvod Pontifex post Anglum collocari non possit. Ad qvæ Danus: à Rege suo Angli officium acceptatum, ejusqve nomen in suo procuratorio expressum: ac Catholicos sibi Pontificis officium reservare posse. Contra Hispanus: haut expedire, Catholicorum, & Acatholicorum vocabula inter hos tractatus adhiberi, ne initio semel facto longius id porrigatur, offensæ materiam daturum. Nostri: Electorem Angli nomen in suo procuratorio posuisse, qvod ab hoc ad tractatus oblato suo officio invitatus sit, qvi & hactenus id exercuerit. Adversam qvoqve partem ad id in suis procuratoriis provocasse. Qvod si fœderati ab hoc discedant, hostes apud Anglos gratiam inituros, istos offensam incursuros. Qvod si unus, & alter alium sibi seqvestrem reservare velit, id post illæso cujusqve honore vel in ipso instrumento, vel in alio separato fieri posse. Inde assumebatur formula à Belgis concepta; in qva Kinskius concedere nolebat, munus seqvestris Anglo disertis verbis attribui: tolerabat tamen dici *per curas Suæ Majestatis Britannicæ*. Alii pro-

6. Jan.

1677. probabant, *per curas, & interventionem, seu interpositionem*. Sed Kinskius non nisi vocabulum *curarum* ferre volebat. Inde interrogabat Kinskius; num Electori placeat, ut in procuratorio, qvod Cæsar editurus sit, omnium Electorum junctim mentio fiat. Qvo ipso haut necessarium fore pro Brandenburgico peculiare procuratorium exigere, sed suffecturum, si iste in eo qvod Cæsari tradendum sit, generali clausula comprehendatur. Id qvod nostri negabant: ac Electorem à Gallo, & Sveco peculiare procuratorium expuscere, ad ipsum solum directum. Kinskius: Cæsarem confidere, Electorem sibi hoc honoris exhibiturum, & tali procuratorio contentum fore. Nostri: Electorem circa honorem Cæsari exhibendum in se nil desiderari passurum. Sed si inter primarum partium belligerantes censeri debeat, qvalis & sit, peculiari procuratorio utiqve opus esse. Id si non accipiant, nec suum edituros. Kinskius ad hæc varia dubia movere, ac qværere; qvis modus, & ordo servandus, ubi ad ipsam tractationem accedendum sit? Nostri: de hoc inter fœderatos conveniendum, prout rationi congruat. Post multa hinc inde disceptata Kinskius dicebat: Electorem concessurum, ut ubi super omnium postulatis inter fœderatos convenerit, Cæsarei legati tanqvam omnium fœderatorum deputati Electorum postulata seqvestribus exhibeant; præsertim cum non semper omnes fœderati ejusmodi actui adesse qveant. Ubi ulterius in tractatione processum fuerit, qvemlibet emolumentis suis apud seqvestres, & alios invigilaturum. Censebat etiam semper cum seqvestribus per delegatos agendum; ac à Svecicis, & Lotharingicis rebus initium faciendum. Ad qvæ nostri: ista cum reliqvis communicanda, ac sine dubio multas contradictiones orituras. Super hisce à Kinskio motis Elector per Crocovium Viennæ qverebatur, negans se, aut ullum fœderatorum huc descensurum; & eam rem discordiæ ansam præbere posse. Cæsarei excusabant, id unice spectari, ut separati tractatus vitentur; id qvod praposita methodo impediri, ac id ne fiat Electoris qvam maxime interesse. Nam si nuda duntaxat communicatio velut inter æqvales fiat, Cæsari nil prærogativæ præter solum ordinem fore, ac reipsa tanqvam socium, non unqvam caput fœderis consideratum iri, cum tamen hoc nomine ipsi utiqve directio competat. Scilicet id aulæ Cæsareæ agebatur, ut negotia, qvæ Imperium, ejusqve Ordines spectabant, sui arbitrii faceret; ita ut fœderatorum legati non *immediate*, sed Cæsarei prævia communicatione istorum nomine tractarent. Saltem tentare placebat, qvousqve ea prætensio pervinci posset. Jactabatur id esse bellum Imperii; igitur penes Cæsarem moderamen esse, utpote qvi Imperii personam referat: aut delegatos nomine totius Imperii tractaturos esse constituendos. Nam pacem nomine Imperii, non unius, & alterius ex Ordinibus faciendam. Ad qvæ Crocovius: Non Imperii duntaxat, sed qvam maxime fœderatorum nomine bellum geri. Per fœdera qvippe decreta Imperii producta fuisse, unde illa per hæc tolli posse. Et qvæ universum Imperium hoc bello præstiterit, exigua esse. Per fœderatos omnia facta. Ast Angli, nec minus Sveci, Galliqve probabant, eo loco ubi Regis Angliæ mentio facienda sit, vocabulum *mediationis* omitti, ac tantum poni, *per curas, & bona officia*; ac in latinum Svecorum, *laudabili cura, ac zelo*. Titulos Sveci integros exprimi cupiebant: sed fœderati truncatis utendum censebant, qvod Sveci titulum Ducis Bremæ, & Pomeraniæ dare nollent. Placebat qvoqve à legatis syngrapham dari super afferendis procuratoriis ad formulam heic adornatam. Interim procuratoria, qvæ qvisqve jam habeat, edenda. Ubi nostri stipulabantur, à Gallis, & Svecis peculiaria sibi procuratoria exhibenda; ac si ea denegentur, se qvoqve nulla procuratoria edituros. Tandem cum Galli, & Sveci procuratoria etiam ad socios belli porrigi vellent, poni placebat, *socios contra nos bellantes*. Seqventi congressu significabatur; Svecos, & Gallos adqviescere, ut in procuratorio *adhærentium* mentio non fiat, sed tantum *confœderatorum*. Gallos qvoqve declarasse, Præsulem Argentoratensem sub fœderatis non intelligi, qvod cum Rege Galliæ in fœdere non sit. Qvæ fœderatis probabantur. Postulabant qvoqve Galli, ut suus Rex tantum Christianissimus adpellaretur, nullo alio titulo addito. De qvo nemo dubii qvid movebat. Sed super Sveciæ Regis titulo, qvem Sveci integrum exprimi cupiebant, fœderatis placebat; in procuratoriis, qvæ ipsi edituri sint, titulos aliorum Regum, & Principum truncatos poni, uti & alias factum. Sed si Sveciæ Rex integrum titulum, qvem prætendat ponere velit, id prohiberi non posse. Enimvero fœderatos protestationem interpositutos, deqve ea testimonium à seqvestribus postulaturos, cum titulum nemini fraudi fore. Super peculiari procuratorio Sveci, & Galli declaraverant, si Cæsareus, & Hi- 1677.

par les soings, & bons offices.

1677. ſpanus procuratorium ſeqveſtribus tradiderit, ſe qvoqve ſignificaturos, pro qvibusnam peculiaria procuratoria exhibituri ſint. Belgæ mox noſtris indicabant, Jenkinum dixiſſe, Svecos qvidem peculiare procuratorium pro Electore edituros ea lege, ſi Galli idem faciant. Gallos autem oſtendiſſe, ſibi ex aula injunctum qvatuor tantum procuratoria edere, pro Cæſare, Dano, Hiſpano, & Belgis. Si tamen fœderati valde inſtent, Gallos forte ad id permoveri poſſe; (id qvod Jenkinus velut ſuo nomine proferebat,) ea tamen conditione, ut non plura ab ipſis exigantur, qvod Lotharingu nullum dare velint. Ac conſtabat, Gallum ideo Electori hanc difficultatem movere, ut Lotharingum eo poſtulato commodius dejicere poſſent. Belgæ ad iſta turbatos ſe oſtendebant, ne nova inde mora naſceretur, ac rogabant noſtros, ut de temperamento cogitarent. Noſtri qvanqvam juſſi eſſent Belgis tantopere ad pacem feſtiuantibus ſuſpicionem eximere, qvaſi fœderati tempus ſtudio extrahant, ne iſti anſam inde arripiant clam ſeparatam pacem occupandi, id qvod fore jam multorum ſermone jactabatur: tamen negabant per mandata ſua ſibi licere temperamentum heic admittere, multo minus id proponere. Tum & Gallorum poſtulata à ratione abhorrere. Electorem totiens cum Gallis tractatus iniiſſe; id qvod absqve procuratoriis factum haut præſumendum ſit. Nunc tanti momenti tractatui fundamentum ſubtrahi, abſurdum eſſe. Belgæ reponebant; à Gallis jactari, cum Electore nil ſibi controverſiæ intercedere; ac non repugnare, ubi in Svecico procuratorio fœderatorum mentio fiat, ſub his Galliæ qvoqve Regem comprehendi. Aſt noſtri: A ratione abhorrere, alterius ditiones evaſtantem, & nunc qvoqve tributis exhaurientem ea excuſatione defungi velle, non eſſe ſibi cum eo qvid negotii. Et ſi maxime Gallus Svecico ſe procuratorio includi velit, Electori ejusmodi tractationem nil ſolidi habere videri. Danus declarabat; ſi pro Electore peculiare procuratorium non exhibeatur, ſe qvoqve procuratorium haut editurum, nec tractationem ſuſcepturum. Ei poſt ad Anglos accedenti hi referebant: Gallos declaraſſe, ſe vel unum procuratorium exhibituros pro univerſis fœderatis, vel duo, pro Catholicis, & Proteſtantibus; vel qvatuor pru Cæſare, Hiſpano, Dano, & Belgis, ſub qvibus alii fœderati comprehendi qveant. Plura Regem ſuum non conceſſurum, præſertim cum nemo non, ac ipſe Lotharingus, peculiare diploma depoſcere ſit auſurus. Sed cum Danus regeſſiſſet, hoc modo ſe non tractaturum, Jenkinum hæſiſſe. Svecos porro facile concedere, ut in Danico inſtrumento truncatus titulus exprimatur: ſed ab Electore integrum exigere, prout & in diplomatibus tuti itineris ab Electore datis extet. Sed Danus regeſſerat: Qvo tempore hoc diploma ſcriptum ſit, Electorem nondum tantos in Pomerania progreſſus feciſſe. Nec à Svecis integrum titulum Electuri datum. Inde Kinskius procuratorium ſuum Anglis miſit, poſtulans, ut & adverſæ partis inſtrumenta exigeret, qvo ea inſpicere poſſit. Sed Angli Gallis, & Svecis id inſtrumentum prius inſpiciendum præbuerant, antecqvam Kinskio horum procuratoria inſpiciendi copia fieret. Id qvod hic ægerrime ferebat, ac ni eo nomine ſibi ſatisfiat, in aulam referendum, ac interim tractatibus ſuperſedendum. Ad qvod Angli ſcripto declarabant; ſe id non feciſſe, ut ipſi præjudicii qvid adferrent; ſed qvod Gallorum reſponſum per eundem hominem, qvi ipſius declarationem attulerat, ſignificare vellent. Denuntiabant inde hoſtium legati, ſe nolle procuratoria edere, niſi pro iis, qvi eadem inſtrumenta pro ipſis in promtu habeant. Ubi noſtris ſcrupulus ſurgebat, qvo modo procuratorium ſuum exhibendum foret; cum nec ipſi Anglos adire poſſint, lite cum his nondum compoſita; & per Secretarium, aut tertium id tranſmittere temperamenti inſtar habeat, qvod libenter Angli arrepturi erant, eludendæ, qvæ ſecundo noſtro legato debebatur, ſatisfactioni. Ei difficultati ſuperandæ noſtri peculiare prius procuratorium pro ſe adferendum contendebant; cui poſtulato ut Elector inſiſtat, graviſſimas cauſas eſſe. Nam ſæpius orta ſuper genuino pacis Weſtphalicæ ſenſu controverſia, Reges Galliæ, & Sveciæ eo nomine unicos ſe ejus interpretes tuliſſe, qvod primariarum partium contrahentes fuerint. Igitur ne circa ſecuturam pacem eadem obtendant, jam mature proſpiciendum eſſe. Noſtri qvoqve poſtulabant, ut procuratoria tam pro Gallis qvam Svecis lingua latina exhiberentur; tum ut Electori titulus *Sereniſſimi* daretur, non addito vocabulo *Celſiſſimi*. Aſt ne noſtrorum cum Anglis controverſia negotiationem moraretur, plerisqve viſum unum è corpore fœderatorum delegare ad tradenda Anglis procuratoria. Noſtros autem proteſtationem interponere poſſe, ſeſe hunc agendi modum ad exiguum duntaxat tempus probare, ac interim operam dandam, qvo ſibi ab Anglis ſatisfiat.

1677. 23. Jan.

1677. fiat. Angli contra proponebant, se ad nostros accessuros, qvoties id negotium pacis reqvirat: velle tamen ita accipi, & tractari, uti prima visitatione factum. Nec expetere, ut vicissim à nostris invisantur. Vocabulo Excellentiæ se non usuros, nec id à nostris expetere. Ac id temperamentum in mensem admitti posse. Id qvod Belgæ acceptandum svadebant. Sed qvia hi ostendebant, Anglos ideo à nostris reciprocam visitationem non desiderare, ne secundo legato locus, qvem is postulabat, in ipsorum ædibus tribuendus foret, nostri id temperamentum rejiciebant, veluti cui inæqvalitas inerat, & qvo Elector aliqvatenus extra possessionem sui juris ponebatur. Unde Kinskio à fœderatis injunctum, ut ea de re cum Anglis loqveretur. Sed is contra id qværebat, ut nostri causam suam sibi agendam deferrent, tanqvam legato capitis Imperii. Cui nostri regerebant; negotia heic ita tractanda, ut qvilibet sua universis fœderatis exponere, eorumqve consilium expetere possit; ac penes qvemlibet esse, per qvem eadem exseqvi velit. Simul innuebatur, satis animadverti, qvid ipse affectet; nec hanc esse viam eo perveniendi.

13. Febr. Demum recens formata procuratoria eo, qvo supra dictum est, modo permutabantur cum adjuncta syngrapha, ista intra bimestre tempus à Principibus subscripta exhibenda per Anglos in conventum fœderatorum accessuros. A Gallis qvoqve, & Svecis peculiaria procuratoria pro Electore exhibebantur. Autographa à legatis subscripta interim in Anglorum manibus manebant, qvoad promissa instrumenta adferrentur. Angli qvoqve scripto testabantur, titulos in procuratoriis adhibitos nulli partium qvid addituros, aut detracturos. Super lingva inter Danum, & Gallum dissensio erat, qvod Danus utrumqve instrumentum latina lingva concipi vellet. Sed Demum consentiebat, ut ipse suum procuratorium latina, Gallus sibi vernacula ederet, stipulatus tamen, id Regi suo præjudicio haut fore. Elapsis duobus mensibus Anglicus legationis Secretarius nova procuratoria à Regibus subscripta nostris exhibebat, qvi & ipse procuratorio à suo Rege instructus erat, novo more, cum ista alias per ipsos legatos acta essent. Unde Elector animum advertere jubebat, ne qvid præjudicii ea novitas adferret.

Fœderatorum propositiones; 20. Febr. §. 43. Post absoluta, qvæ tractatibus præmitti moris est, fœderati ad expromenda sua postulata accedebant. Qvæ in consessu prælecta, & post obsignata per tres Secretarios ad Berclaium deferri placebat, cum petito, ut ea apud se retineat, qvoad pars adversa suas qvoqve propositiones tradiderit; ac tunc eodem tempore permutationem faciendam, & suam cuiqve tradendam. Secretarii, qvi seqvestrem accedebant, erant Cæsareus, Danicus, & Belgicus. Nam Ronqvillus nondum legati personam induerat; ac nostris neminem ad Anglos mittere placebat, lite cum iis nondum composita. Lotharingus postulata sua epistola ad seqvestres comprehensa per Cæsareum exhiberi curabat. Ea statim seqventi die Anglis tradebantur, *21. Febr.* Belgis ita acriter urgentibus, ne reliqvi separationis ansam præbuisse viderentur. Porro Cæsarei propositionem suam laxis verbis conceperant. *Cæsareorum;* *Redderent Galli occupata; damna illata cum omni causa resarcirent: tum via, & causæ dissidiorum in futurum idoneis modis amputarentur.* *A Svecis, cum nihil ablati restituendum haberent, nil præter debitam satisfactionem exigebatur.* Hispanus omnia repetebat, qvæ *à Gallis sibi erepta forent à die 17. Septembris anno 1665. tum nominatim urbem Messanam cum omnibus aliis Siciliæ locis; ac ut omnia damna per Gallos in provinciis Hispanicis reparentur; subditis Hispanicis, qvorum bona publicata sunt, reddantur, iisqve damna illa restituantur. Reservabatur libertas amplificandi, restringendi, aut addendi, qvicqvid pro re nata utile judicatum fuerit, qvo firma, ac durabilis pax constituatur.* *Hispanorum;* Addebatur, *ut fœderatis Hispanicis juste satisfiat.* A Svecia postulabatur, ut ea *reparet omnes impensas, ac damna hoc bello terra mariqve data, simulqve jura Hispaniæ competant è contractibus per Hispanos impletis, sed per Svecos non servatis.* Addebatur de facultate amplificandi, restringendi, aut addendi, ac ut fœderatis Hispaniæ satisfiat. Danus à Gallo *Dani;* postulabat, *ut hic ipsius fœderatis satisfaciat, impensasqve, qveis indicto bello causam dederit, ac qvævis illata damna resarciat. A Sveco idem exigebat, ut omnia in statum, qvi ante pacem Bræmsebroënsem fuerat reponantur, abolita qvoqve pace Roschildensi, & Hafniensi, tum abrogata immunitate vectigalium pro subjectis Sveciæ in Oresunda. Ut Svecus ob violatam pacem Westphalicam omnibus provinciis, ac juribus ea pace partis exuatur, ac peculiariter Pomerania Electori tradatur, excepta Rugia, & Wismaria, qvam sibi recipiebat; Bremensi, ac Ferdensi Ducatu inter eos dividendo, qvi ad eundem occupandum opem contulerint. Ut qvoqve Svecorum monopolia circa commercia aboleantur: ut ob securitatem in futurum sibi certa munitiones in confiniis Regnorum tradantur: ut denique Dania fœderatis satisfiat.* Belgæ nil nisi *restitutionem* *Belgarum;*

1677. *tionem Trajecti ad Mosam, & qvæ eo tractu à Gallis insidebantur, deposcebant; damna accepta, & impensas æstimationem superantes condonaturi: tum ut omnes utrinqve prætensiones aboleantur, ac evitandis in futurum controversiis conventio super regendis commerciis ineatur.* Addebantur peculiaria postulata Arausionensis; inter qvæ præcipuum erat restitutio Principatus Arausionensis cum castello. Id qvod Galli suo Regi adeo absurdum visum dicebant, ut ne ad consilium qvidem super eo referre voluerit. Neqve enim ferri posse, in Galliæ Regis ditione munitiones extrui, in qvibus extranea præsidia alantur. Circa hæc postulata aliqvi probabant Belgarum moderationem super acceptis damnis, & pensandis sumtibus ultro remittentium; præsertim cum vix spes esset eo nomine qvid obtinendi. Sed alii judicabant, hoc ipso nimium pacis cupidinem prodi, Gallorum insolentiam aliturum: ac videri causas litis probare, qvi damni atqve expensarum nomine actorem nihil poscit. A Svecis nil nisi *pax postulabatur, omnes complexa, ac ut circa commercia conveniatur prævertendis in futurum litibus.* Ast nostris placebat Cæsareorum brevitatem imitari; præsertim eum hi cuperent, ut anteqvam Elector ante Pomeraniā postularet, prius cum Cæsare super procuranda pace, aut continuando bello paciscatur. Qvæ Cæsareorum exceptio nostris suspecta videbatur, qvod Elector biennium amplius super ejusmodi pacto Viennæ fatigisset, qvoad Crocovius, eum nil nisi ludibria reponerentur, inanes labores suspendere juberetur. Viennæ id prætextum adhibitum fuerat, qvod id negotium ad tractatus pacis pertineat; nunc idem à tractatibus pacis ad peculiarem conventionem remittebatur, qvam hactenus semper eluserant. Et jam non amplius obscurum erat, qvid isti agitarent, misso in Angliam Carolo Wallensteinio, ut ibi servando Belgio Hispanico super Svecicis provinciis restituendis tractaret. Cæterum nostri à Gallo postulabant *reparationem damnorum*, (qvæ post in ditione Clivica qvinqve millionibus uncialium taxabantur,) *tum ut in futurum securitati caveatur, ac ut pax omnes fœderatos complectatur.* A Sveco *satisfactio, indemnitas, & in futurum cautio* expetebatur. Ea verborum laxitas Electori fraudi esse non poterat, qvod Danus expressis verbis postulasset, ut Elector, qvod Pomeraniæ Sveci hactenus possederant, nanciscetur.

Electoris.

§. 44. Dum mox Angli, Gallorum qvoqve, & Sveeorum postulata fœderatis exhibere vellent, hi excusabant, id differendum, qvoad Belgæ, qvi tunc absentes erant, revertissent. Sed Angli dicebant, eos discedentes Secretario suo mandasse, ut ea postulata suo nomine accepter. Ast hic, cum à fœderatis interrogaretur, num ejusmodi mandata habeat, id inficiabatur, cum ea non secretarii, sed legati functio sit. Haut eo minus Berclaius cum istis postulatis in Cæsareorum ædes accedebat, sed pro Lotharingo nil adferebat, causatus, se hujus postulata nondum Gallo tradidisse. Et eum ipsi demonstraretur, ob hanc causam adversæ partis postulata admitti non posse, chartis mensæ impositis discedebat. Sed ea mox Cæsareus, & Danus ad Anglos referebant, qvi & nulla tergiversatione ea acceptabant, polliciti operam se daturos, ut etiam pro Lotharingo, & omnibus aliis postulata exhibeantur; simul Berclaii erratum excusabant, qvod Lotharingi postulata nondum Gallis tradita fuerint. Beverningio Neomagum reverso fœderati ab Anglis adversæ partis postulata accipiebant. Belga jam sua ab Anglis sibi tradi fecerat. Lotharingi postulata Galli non acceptaverant, qvod nemo à Duce adesset, justo procuratorio instructus: & eum à se omnia solennia observata sint, Duci idem faciendum. Cæterum Galli à Cæsare postulabant pacem Westphalicam restitui: Sveci, ut abolita offensarum memoria, pax Westphalica per omnia pristino vigori restituta sarta tecta persistat; omnia sibi erepta loca in statu, qvo ante bellum fuerant, restituantur; pro damnis qvoqve illatis justa satisfactio præstetur. Ab Hispanis Galli postulabant, ut utrinqve omnia in eo statu permaneant, qvo per arma in præsens sunt reposita, salvis Regis juribus, & prætensionibus. Ab iisdem Sveci expetebant amnestiam, ac ut Hispanus Sveco erepta reddi euret, tum ut pro damnis, & expensis sibi satisfiat. Danum Gallus nil aliud poscebat, qvam instaurationem pacis Hafniensis, & Westphalicæ. Svecus ab eodem postulabat amnestiam, ut pax Hafniensis sarta tecta persistat, nec minus pax Westphalica, & qvæ per Danorum arma in Germania mutationem subiere, ad normam ejus pacis redigantur. Qvicqvid Sveciæ ereptum sit, ad statum pacis Hafniensis, & Westphalicæ reducatur: pro damnis, & expensis satisfiat; de securitate in futurum caveatur. Ab Electore Galli reparationem pacis Westphalicæ postulabant: Sveci, ejusdem pacis reparationem, tum amnestiam, & ut omnia loca sibi ab Electore erepta restituantur, simul pro illatis damnis justa satisfactio solvatur. Adversus Belgas

1677. Gallorum & Svecorum postulata.

16. Febr.

1677. Belgas Galli pronum animum ad instaurandam pristinam amicitiam, & pactum circa commercia ineundum declarabant. Sveci ab iisdem amnestiam, & fœderum, atqve commerciorum usum, prout ante bellum fuerit, exigebant; tum ut loca ope Belgarum sibi erepta restituantur, ac damna illata reparentur.

Cæsareus Dani postulatis contradicit. 22. Febr.

§. 45. Postero à traditis postularis die Kinskius apud Danum qverebatur, qvod is pro Electore Pomeraniam Svecicam postularit. Nam si ea provincia velut commissum feudum consideretur, eam absqve Cæsaris tanqvam directi domini consensu affectari non posse. Sin belli jure petatur, Cæsari, cujus copiæ ad eam occupandam non parum opis contulerint, eo nomine debitam portionem invito detrahi haut posse. Igitur sibi utiqve contradicendum, qvod is ita simpliciter Electori Pomeraniam stipulari ausus sit. Et eum Danus qværeret, num suis qvoqve postulatis circa Rugiam, & Wismariam contradicere velit, id qvoqve affirmabat. Isthoc nostris eo magis inopinum accidebat, qvod Cæsarei Viennæ sæpenumero testati fuerant, lubente Cæsare Electorem Pomerania potiturum, ac eum hoc fine operam navaturum. Nec iste inficiatus fuerat, qvin eo nomine Cæsari præmium deberetur, sed judicaverat, id huncce in Pomerania qværere non posse, nec velle. Deniqve ea postulata tantum contra Svecos dirigi, salvo jure Cæsaris de feudo investiendi. Ea de re cum Elector Viennæ per Croviumqvereretur, respondebatur; Kinskium præter mandata id fecisse; sed qvod de Cæsaris directo dominio, & satisfactione mentionem injecerit, id improbari non posse. Ac cumprimis Præsul Gurcensis Goëssius acriter contendebat, Cæsari qvoqve partem de Sveco ereptis deberi; ac si Elector Dano Rugiam cesserit, cur non & Cæsari aliqvid tradi possit? Ac sane Viennæ admodum ægre ferebant Electorem procuratoria cum hostibus permutasse; nec digerere poterant, Principem Imperii cum hostibus nullo intermedio, & velut primariam partem tractare, ac Cæsarem, qvi utiqve caput Imperii, & omnium fœderatorum sit, duntaxat ut simplicem fœderatum haberi. Ac fremebat Gurcensis, Brandenburgicum solum esse ex omnibus Electoribus, & Principibus, qvi nullo intermedio tractare velit. Nam omnes alios Cæsari adhæsuros; ac parum lucraturos fœderatos, si hoc modo à Cæsare se disjungant. Male qvoqve factum, qvod Elector insalutato Cæsare super emolumentis suis per exterum Regem proponi curasset. Kinskio autem rescribebatur, recte eum fecisse, qvod Cæsaris autoritatem asseruerit. Ita tamen ageret, ne fœderatis suspicio injiciatur. Ita in obscuro non erat, qvantum favoris sibi Elector ab aula Cæsarea spondere posset, ubi qvotidie qverelæ personabant, Cæsarem nihil, fœderatos omnia lucrari, ac isti qvoqve de sua satisfactione cogitandum. 1677.

Num deinceps scripto, an viva voce tractandum?

§. 46. Post tradita hinc inde postulata super modo deinceps tractandi consultabatur. Ubi Ronqvillus censebat, melius fore, si deinceps non scriptis, sed per seqvestres agatur. Id qvod aliis periculosum videbatur, qvod Sveci Coloniæ nunqvam aliqvid proposuissent, qvin id à Gallis in antecessum probatum esset. Congressu habito Kinskius proponebat; post absoluta præliminaria, & exhibita utrinqve postulata super ejusmodi tractandi ratione conveniendum, ne adversæ parti ansa præbeatur fœderatos arguendi, velut pacis negotium non eo studio, qvo possint, & debeant, urgeant, aut iisdem inter se non probe conveniat. Ad qvæ Beverningius; duas tantum esse vias tractandi; cum ipsa parte adversa nullo intermedio, aut per seqvestres, idqve viva voce, vel scripto. Inter hos duos modos neutrum solum eligi posse, sed istum, aut hunc adhibendum, prout negotiorum, qvæ occurrant indoles videatur reqvirere. Nam sola scriptione negotiationem in longum extrahi. Esse qvoqve materias, qvæ facilius elaborari, & expediri qveant colloqvio, qvam scriptis. Sæpe qvoqve è negotiatione, qvæ scripto peragitur, exacerbationem, & alia incommoda provenire. Igitur si utiqve scripto qvid proferre consultum ducatur, per seqvestres id exhiberi posse. Ast si sermone agere placeat, & Anglorum opera uti, multa dissidia, & alia incommoda verenda esse. Nisi de hoc conveniri possit, ut utraqve pars, & Angli in curia singula conclavia habeant, & inter partes hinc inde ire velint. Sibi qvidem decretum libertatem istam sibi reservare, ac Reip. suæ negotia tractare, prout commodissime fieri qveat. Si qvæ difficultas occurrat, superiorum sententiam brevi à se exqviri posse. Se qvoqve non intercedere, qvo minus & alii fœderati eo tractandi modo utantur, qvi ipsis commodissimus fuerit visus. Danus, & nostri Principum suorum mandata expectare volebant. Kinskius hactenus Belgæ sententiam probabat, ut modo scripto, modo sermone ageretur pro captu negotiorum. Sed super Gallorum, & Svecorum propositionibus initio non nisi scri-

pto

1677. pto agendum, ac superiorum mentem de iis prius exqvirendam. Sed nec prius tractari qvid posse, qvam Sveci, Galliqve ad fœderatorum postulata qvid responderint. Contra Belga: Qvia postulata utrinqve non omnia ejusdem indolis sint, non necessarium esse circa ea eodem modo procedi. Sibi qvidem nil propositum, ad qvod per mandata sua non è vestigio respondere qveat; & credere alios qvoqve paribus mandatis instructos. Nam si ad qvælibet proposita declaratio domo petenda sit, negotiationem in infinitum extractum iri. Ast Kinskius: si Beverningius eo modo processurus sit, eum prius ad finem perventurum, qvam cæteri cœperint. Expedire autem, ut negotium pariter agatur, nec unus alterum prævertat. Nec sibi videri super omnibus nova mandata petenda; sed id saltem rationis esse, ut prima partis adversæ postulata domum mittantur. Ad hæc Belga: non esse qvod fœderati metuant, ne sua negotiatio propere nimium succedat. Nam Arausionensem inter alia postulare Principatus sui restitutionem, uti ante demolitionem castelli fuerat; qvod negotium à Parlamento Delphinatus examinandum sit. Tractatu qvoqve commerciorum, qvi qvinqvaginta capitibus constare debeat, multum temporis absumendum. Ea omnia sermone expedienda. Sed ne fœderatis causa diffidentiæ sit, se jussum non prius concludere, qvoad & reliqvis fœderatis satisfactum sit. Sed ideo non posse certo agendi modo adstringi. Interim non omissurum omnia communicare, idemqve à reliqvis expectare. Id qvod ab omnibus acceptabatur, ac mensis unius spatium sumebatur responso ad proposita adornando.

11. Mart. Sed Beverningius negabat certum tempus præfigendum, sed qvamprimum mandata adfuerint, in negotio pergendum. Sane se interim circa formandum commerciorum tractatum cum Gallis laboraturum. Kinskius: si Beverningius solus in tractatu pergere velit, visum iri secessionem à reliqvis agitare. Qvo dicto Belga commotior dicebat; ne eam rem amplius tangeret. Se prout fœdere conventum in hoc negotio processurum; qvo non reqviratur, ut omnia fœderatorum scripta eodem tempore tradantur. Qvin si crastina die Reip. negotia ad finem perducere possit, id non omissurum, nec fœdera repugnare. Nil tamen pro perfecto habiturum, ni tractatus qvoqve cum fœderatis absoluti sint. Nam & fas, & rationes Reip. reqvirere, ut ne ipsa sola pacem sibi faciat. Et si ea mens fuisset, dudum pacem haberi potuisse lautioribus qvam nunc conditionibus, ubi juncto gradu cum fœderatis sit procedendum. Ea declaratione Hispanus ad qviescebat. Sed nostri, & reliqvi monebant; nil qvoqve faciendum, qvod speciem separationis habeat. Ubi Belgæ negotia sua absolverint, si maxime fœderatos non deserant, præsumendum tamen esse, eosdem fœderatis infituros, ut & ipsi ad finem properent. Belgæ: nil de ipsis præsumendum, nisi qvod honestos, ac fidos fœderatos deceat. 1677.

§. 47. Nostri inde à Cæsareis inqvirebant, qvænam decretoria Cæsaris sententia super modo tractandi sit, qvod ipsi è Kinskio intellexerint, Cæsarem tanqvam caput Imperii solum cum adversa parte tractare velle, Ordinum negotiis per Cæsareos expediendis. Tum qvod Kinskius Electoris postulato circa Pomeraniam sese opposuerit, addito, si Cæsar alibi satisfactione non potiatur, regressum ad Pomeraniam sibi reservaturum. Atqvi hanc sibi sententiam esse, Electorem velut primariam partem apud hos tractatus considerandum; qvod bellum contra Sveecos suis auspiciis gesserit, ac in id tam multa impenderit, nulla ab Imperio ad id ope collata. Et Cæsarem jam ante sesqviannum declarasse, se favente Electorem Pomerania potiturum. Kinskius ad hæc: Cæsarem utiqve caput referre, à qvo Ordines pendere teneantur. Sed & usu receptum, ut Cæsar cum hostibus pro se, ac Ordinum nomine tractet: unde & Electorem Cæsaris voluntati sese heic attemperaturum. De Pomerania negotium Cæsarem, ac Imperium tangere, cujus nomine bellum contra Sveecos geratur. Cæsarem Electori eam provinciam non invidere, salva tamen sua satisfactione, ac ut legitimo modo procedatur. Osnabrugæ, & Monasterii Cæsarem velut primarium tractasse, idqve Ordinibus tunc non male cessisse: inprimis Bavarum cupita sibi per Cæsarem pervicisse. Eandem viam si insistat Elector, sine dubio facilius voti damnandum. Nostri contra: Ab Electore utiqve Cæsarem Imperii caput haberi: sed haut ideo ei vetitum esse, sua negotia per proprios legatos expedire, qvos ideo magnis sumtibus heic sustentet. Ipsum qvoqve instrumentum Pacis Westphalicæ testari, cum Ordinibus ibi tractatum fuisse. Nec tristem adhuc memoriam exolevisse, uti tunc Elector modo cum hoc, modo cum alio, nullo interveniente, tractarit. Sveecos suam satisfactionem qvæsivisse; sed de æqvivalente non à Cæsare, sed à Svecis propositum, & super iis Electoris nomine admo-

Nostrorum cum Cæsareis super modo tractandi disceptatio.

1677. modum operose per suos actum fuisse. Pomeraniam feudum Imperii esse sat sibi cognitum; ac suo tempore haut omissuros, qvæ conditio fiduciaria reqvirat. Sed eam in præsens à Svecis postulandam; & qvod Elector id facturus sit, dudum Cæsari significasse, hautqvidqvam repugnanti. Danum tanqvam fœderatum de ea recte tetigisse. Alias se omnia circa hoc negotium cum Cæsare libenter communicaturos. Sed qvod ea sibi summa occupationis esse debeat Cæsareos monere, ac edocere, id moribus Imperii, ac dignitati Electoris repugnare. Eqvidem bellum ab Imperio Svecis indictum, sed ab Electore gestum, ac exiguam Cæsareorum manum, qvæ interfuerit, in rationes venire non posse. Electorem qvoqve majorem exercitum, qvam Cæsarem, in Alsatiam duxisse, & omnia adhuc facere paratum, qvæ bonum publicum, & fœdus reqvirat. Bavaro qvondam privatas conjunctionis cum Cæsare causas fuisse. Electorem sibi Cæsaris opem certo promittere, eamqve decenti modo exposcere. Sed id in controversiam vocatum haut iri, qvo minus facta communicatione negotium suum per suos agat. Imperium hisce tractatibus miscere infinitis ambagibus, ac tricis ansam præbiturum, in distractiones desituris; id qvod & Belgæ aversentur. A Cæsare de satisfactione ad fœderatos rejectum. Qvam parum apud hos profectum sit, Bremensem congressum ustendere. Igitur se circa proponenda sua desideria non posse conventionem fœderatorum morari. Atqve hæc ut dextre ad Cæsarem referre velint, petere. Qvæ Cæsarei modeste admittebant, ac ipsi ultro contradictione desistebant.

Electoris Palatini propositio.

§. 48. Accedebat dehinc nomine Palatini Electoris Ezechiel Spanhemius, ablegati extraordinarii dignatione, qvi istius nomine literis ad omnes legatos allatis judicabat hoc modo se satis legationis suæ fidem fecisse. De cætero qvomodo is Princeps indemnis præstandus sit, in Cæsaris manus contulisse. Sed nostri arbitrabantur, hoc modo eum scopo suo haut potiturum; nec tutum, aut sat ex dignitate esse isti, omnes suas rationes Cæsareorum arbitrio committere. Is scripto corpori fœderatorum oblato postulabat, ut sibi congressibus fœderatorum interesse liceat; ut fœderati ejus Principis postulata cum suis proponere, ac urgere velint, qvo eidem pro illatis damnis satisfiat, utqve nisi obtenta ea indemnitate, ac in futurum cautione pacem non concludant. Sed qvia isti Principi cum Cæsare duntaxat fœdus intercedebat, pleriqve censebant, eundem admitti non posse, qvod hoc modo cœtus nimis numerosus fiat. Si qvid tamen nomine Electoris sui congressui exponendum habeat, accessum patere; ubi negotia tractentur, qvæ Palatinum non tangant, ultro accedere omissurum. Reliqva qvæ postulet neminem in se recipere solere, ni peculiari ad id fœdere obstringatur. 1677.

Hanoverani Ducis postulata.

§. 49. Hanoveranus qvoqve Dux postulata sua scripto concepta ad Electorem mittebat, petens ut is eadem per legatos suos Neomagi fulcire velit. Cui Elector prolixe promittebat, svadens tamen, ut hic Cæsareorum potius opera uteretur. Scilicet, qvia præcipuum Ducis postulatum parum æqvitati congruere videbatur, qvo rationem haberi postulabat prætensionum, & jurium, qvæ ipsi ex pacto cum Rege Daniæ, Electore, & Monasteriensi super medio statu qvæsita fuerint. Cum non adpareret, qvo juris colore is postularet pactum præstari, ut exercitui suo ab Ordinibus alimenta præberentur, ipso interim nullam patriæ operam navante, ac eo nomine ab hoste pecunias accipiente. Cæterum Galli ob florentia tunc arma sua valde insolentes diu de pace mentionem non faciebant; uti nec Angli, qvorum studium in Gallos nimium pellucebat: cum tamen Sveci antea Coloniæ nullum diem præterire siverint, qvin pacem ingererent. Angli contra nil aliud faciebant, qvam ut scripta, & declarationes parti adversæ traderent; ipsi nil in medium adferrent, qvod ad ullam difficultatem tollendam facere posset. Et si qvando suam sententiam circa qvidpiam proferrent, ea plane ad mentem adversæ partis formata erat. Galli tunc de induciis in aliqvot annos movebant, id qvod credebatur fieri eludendo Parlamento Anglicano, qvod mirum qvantum Galliæ arma inferre cupiebat. Sed Elector causæ communi nocentius nihil ducebat, qvam si per inducias tanta commoda Gallo in manibus relinqvantur.

De responso ad hostium propositionem dispeptata.

§. 50. Cæsarei post nostris legendam præbebant formulam responsi sui ad hostium propositionem. In qva nostri notabant, qvod Sveci, & Galli aliqvo modo ad pacem Westphalicam sint admittendi. Nam ad hos utiqve eam pacem non amplius spectare, ac novam cum iis pacem ineundam. Igitur ea verba inducebantur. In responso autem, qvod Svecis peculiariter dandum erat, nostri observabant, qvod Cæsar ab his

1677. postularet, ut sibi ob damna fœderatis, & Ordinibus Imperii illata satisfactionem præstarent; & qvod Cæsar feuda, qvæ Sveci ab Imperio tenuerant, sibi, ac Imperio vindicaret. Eqvidem ea feuda recte caduca declarari, ac penes Cæsarem esse eadem in alios, ac præcipue in Electorem conferre, velut cui Svecus arma intulerit, & qvi tantos sumtus iis provinciis recuperandis impenderit. Sed qvod præter commissa isthæc feuda Sveci aliis qvoqve damni reparationem præstare debeant, id non his solum absurdum, & iniqvum visum iri; sed & hoc modo fœderatos, qvibus à Svecis satisfactio debeatur, à feudis illis excludi. Igitur id caput ita formandum, ut caduca ea feuda ad satisfaciendum Electori, & aliis impendantur. Ad qvæ Cæsarei: Cæsarem non repugnare, qvo minus è feudis istis Electori, & aliis læsis satisfiat. Sed sibi haut mandatum, eo scripto Cæsarem ad id obligare. Tum nec Cæsaris satisfactionem ad liqviduni deductam, de qva nemini fœderatorum Bremæ agere libido fuerit. Deniqve super commissis feudis non cum Svecis, sed cum Cæsare tractandum, & ea è manibus hujus accipienda, qvi & ad ea recuperanda copias suas miserit; & esse negotium, qvod totum Imperium spectet. Nostri contra: hoc scripto fœderatos sua prætensione plane excludi, dum seorsim fœderatorum satisfactio, seorsim itidem caduca feuda qvasi ad Cæsarem spectantia ponantur. Cæsarem qvoqve jam declarasse, se ut Elector Pomerania potiatur operam daturum. Sed & jam ante bienniam Electorem cum Cæsare super hoc negotio convenire, & ut huic qvoqve satisfiat, obstringere se voluisse. Sed istud ad fœderatos fuisse rejectum. Cæsarem nunqvam qvid desideret liqvido declarare voluisse: ac Electorem adhuc ad omnia æqva se offerre. Deniqve commissa feuda non in Cæsaris manu esse. Qvæ Elector teneat favore Numinis recuperasse, ac omnes fortunas eis impendisse, ipsa qvoqve vita non semel periculo exposita. Nec eum tanqvam Cæsareum ducem considerari posse: sed tanqvam Electorem, qvi solus à Svecis impetitus fuerit, illatam sibi injuriam ultum, ac bellum in Pomerania gessisse, ad qvod Cæsareæ copiæ parum contulerint. Supremum Cæsaris jus in dubium hautqvidqvam vocari; id tamen non obstare, qvo minus Electori fas sit super eo, qvod ipse armis suis hosti extorsit, cum hoste agere. Qvando Pomerania primum in Svecos transferebatur, cum Electore fuisse actum. Jam eidem cum Svecis agendum, ad qvos ea provincia post pervenit. Et si maxime inter Cæsarem, & Electorem super ea convenerit, huic tamen nondum cautum fore, ni & cum Svecis transegerit. Ita pervicerunt nostri, ut Cæsarei eam clausulam omitterent, per qvam innuere videbantur, qvasi læsis fœderatis aliunde, qvam è caducis Svecorum feudis satisfaciendum foret. Ejus loco ponebatur; Cæsarem fœderatorum postulata reservare, iisqve insistere. Et cum nostri monerent, ea qvæ de vindicatione caducorum feudorum posita erant, non alium sensum, & effectum habere, qvam ut infeudatio penes Cæsarem maneat, Cæsarei non contradixerunt. 1677.

§. 51. Ast cum fœderati ad postulata adversæ partis responsa sua edere vellent, Beverningius in idem consentire nolebat, caussatus, se non habere qvod responderet, ac jam cum Gallis locutum; nec certo agendi modo posse adstringi. Ejus instituti caussa erat, qvod fœderati lente nimis molirentur, nec Belgarum res ferrent negotium ita trahi; præsertim cum Cæsareis pax cordi non esse videretur, qvod haut consultum foret tractatus festinare eo tempore, qvo fœderatorum arma tantopere langvebant. Ac revera tractandi modus, qvem Belga adstruere volebat, Electori valde suspectus erat. Nam si Gallis, ac Belgis inter se convenisset, isti erga fœderatos eo duriores sese ostensuri erant, ut importuna Belgarum festinatio paci plus remoræ, qvam facilitatis adferret. Sed & Galli ostendebant, se non amplius scripto, sed extempore viva voce responsuros: qvid fœderati facere velint, in ipsorum arbitrio positum. Unde qvæstio surgebat, num fœderati haut eo minus scripto responsum concipere debeant? Ubi considerabatur, hostes fœderatis qvæpiam injuria objicere posse, qvæ uti revera se habeant, orbi exponi expediat: igitur omnibus placuit scripto respondendum, ac præcipue Hispanis. Nam suo Regi violationem pacis Aqvisgranensis impingi, qvod Arausionensi Caroloregio obsidium circumponere paranti nonnihil copiarum submiserit. Ac Gallum ad Svecos, & Anglos velut triplici fœderi innexos literis datis id pro violatione pacis habendum censuisse, qvod & ipsi pro tali declaraturi sint. Sed Svecum respondisse; sibi prius Hispani sententiam cognoscendam, anteqvam certi qvid super hoc statuere qveat. Anglum autem citra ambages pronuntiasse, pacem eo facto violatam haut videri. Nam socium sucio auxiliares copias mittere posse salva pace cum eo fœderato,

Super responso ad hostium propositiones cum Belgis disceptata.

3. Maij.

1677. derato, adversus qvem auxilia mittuntur. Unde legationi Hispanicæ necessum esse eam criminationem à Rege suo avertere. Danus qvoqve dicebat; à se Gallo demonstrandum esse, evictionem pacti Hafniensis, qvam Gallus præstandam suscepisse se ferat, non obstare, qvo minus Rex suus cum Electore, & Belgis fœdus mutuæ securitatis inire potuerit. Et qvia Svecus inde Electorem hostili modo invaserit, simul novum se hostem Belgis exhibuerit, Regi suo ex eo fœdere arma fuisse arripienda. Unde culpam abruptæ pacis penes Svecos hærere, qvi & dudum tractatum Hafniensem multis modis violarint. Ita reliqvi omnes consentiebant, scripto respondendum esse. Solus Beverningius non significabat, qvid ipse facere decrevisset: sed qvi mox declarabat, se nil scripti exhibiturum. Id qvod eo magis suspectum habebatur, qvod omnes tres legati Gallici apud eum fuissent. Altera qvæstio erat, qvomodo fœderati de eo certi esse qveant, qvod Galli, & Sveci viva voce exposuisse ab Anglis ferantur? Nam his tractatibus jam compertum, tam Anglos, qvam hostes qvædam proposuisse, qvæ post agnoscere noluerint. In iis etiam, qvæ sermone referantur, facile errorem incidere posse. Unde certo non constare, num id, qvod à tertio memoretur, ab adversa parte dictum sit, an minus. Nec idoneam probationem eorum, qvæ proposita sint, in manibus esse. Anglos hucusqve scripti qvid exhibere abnuisse, præsertim præter partium voluntatem. Si Secretarii colloqviis adhibeantur, eorum acta tantum privati scripti loco habitum iri: ac si adversa pars ista inficietur, & ad sua protocolla provocet, intra contradictionem hærendum, ac neutrum alteri fidem adhibiturum. Igitur placebat ab Anglis percontari, qvod remedium ipsi suppeditare qveant, ut de eo qvod agatur, certo constare qveat, nec discrepantia, aut contradictio deinceps metuenda sit? Ad hanc qvæstionem Galli declarabant: sibi placere, ut id, qvod ipsi viva voce seqvestri expositun sint, ab hoc annotetur, aut uti id eidem ad calamum dictatum fuerit, scripto adversæ parti exhibeatur, ea tamen lege, ut fœderati qvoqve nihil scripto agant, sed pari modo à se proponenda seqvestri dictent, aut ab hoc in chartam conjectum ex hac exponi curent. Qvod temperamentum fœderatis probatur, ut tamen id, qvod adversa pars seqvestribus exposuisset, ab his in forma probante exhiberetur. Iidem tamen sibi reservabant facultatem in futurum pro re nata scripto, aut viva voce tractandi. Sed Belgæ se obstringere nolebant ad sententiam suam una cum reliqvis fœderatis declarandam, nec ad mentem suam scripto exponendam, si fœderati scripto id faciant. Etsi alias sancte testarentur, se non aliam pacem nisi communem facturos, atqve idem se apud Gallos declarasse; nec se adversæ parti qvid propositu ros, qvod non antea fœderatis communicarint. Haut eo minus Elector Arausionensi per literas demonstrabat, uti hic agendi modus suspicionibus ansam præbeat, facile separationem fœderatorum, & peculiarem pacem producturis: simul per eundem paci remoram injici. Nam qvo faciliores sese Galli adversus Belgas exhibeant, eo difficiliores erga alios fore. Sed si omnes pari passu procedant, longe majus operæ pretium facturos. Galli post ostenderant, modum tractandi, qvem ipsi elegerint, brevissimum; sed eum, qvi fœderatis placeat, prolixiorem esse. Sed si fœderati eidem inhæreant, sibi qvoqve reservandum, pro re nata scripto aut viva voce agere. Sed si responsa sua voce proferre placeat, se eadem Anglis ad calamum dictaturos, qvi ex eo dictato fœderatus mentem suam exacte sint exposituri.

15. Maij.

§. 52. Ita demum Cæsarei id responsum ad Gallorum propositionem exhibuere, qvod verbis conceptis heic adponere placet. *Si pari actionum sinceritate cum S. Cæsarea Majestate & Imperio Romano pro Pacis Westphalicæ, veraqve ac fraterna amicitia conservatione Serenissimus & Potentissimus Franciæ Rex Christianissimus concertasset, qvantum propositio pacis novissima ex ejusdem parte exhibita præ se fert, non esset, qvod Galliæ dictæ pacis nunc postliminio reducendæ gratia qvæsita media venaretur. Qvam multifariam Paci Westphalicæ, tanto labore, impendio, & Christiano sangvine partæ, contravenerit Gallia, non minus notum est omnibus, qvam comperta sunt consilia, cura & industria, qvæ eidem semper conservanda, & inprimis funesto præsenti bello, ab Imperio Sacro, ejusqve finibus amovendo impendit S. C. M. utpote non verbis tantum, sed & factis luculentissime comprobatum. Serenissimo Lotharingiæ Duci anno superiori 1670. ditione omni, ac vix non vita exuto à Gallia, unica salus reliqva erat in fuga, & Sacri Imperii protectione, qva ipsum tanqvam membrum Imperii ab antiqvissimo tempore complectitur, Augustissimus Cæsar ut bello viam præcluderet, nec tamen Principi ad suam, & Imperii protectionem recurrenti deesset, maluit amicis officiis, qvam armis ejusdem restitutionem experiri, facta in eum finem extraordinaria ad instan-*

Responsum Cæsareorum ad Gallorum propositionem 3. Maij.

1677.

tiam totius Imperii ad Regem Franciæ Christianissimum ablegatione. Sed Cæsaris officiis non attentis, Imperii palam rejectis, ostendit jam tum præclare Gallia, quantam amicitiæ cum Imperio conservandæ rationem, & tranqvillitatis publicæ considerationem haberet. Objecit paulo post unicum studium extendendi fines Regni imparatas semper Galliæ armis fœderatas Belgii provincias, & simul tum novum specimen religionis suæ dedit Gallia conservandæ cum Sacro Imperio amicitiæ, & Westphalicæ pacis anno 1672. ingenti exercitu Imperium, non reqvisito, minus consentiente Cæsare & Imperio contra dictam pacem non tantum, sed & Gentium mores educto, non tantum facta ex ipso Imperio contra unitas Belgii provincias aggressione, sed & occupatis urbibus & castellis Imperii, etiam aliqvibus multo hostili milite infessis, eorum aliis pro lubitu destructis, aliis munitis, designatis per Imperium cum summo multorum ejusdem Ordinum damno pro lubitu hospitationibus, combusto ad Argentoratum super Rhenum ponte, ejusqve reparatione in majorem Imperii, ejusqve Comitialis Ratisponensis conclusi contemtum vi prohibita, postqvam implorationibus continuis Ordinum Imperii mota S.S.C.M. pro munere suo Imperatorio ad tuendos Imperii fines, & Status, qui impetebantur, exercitum adduxisset, intercederet autem Sveciæ oblata mediatione, simul divulgaret Gallia, se copias suas Imperio retracturam, si & suas Cæsar revocaret, S.C.M. ne & hanc restabiliendæ tranqvillitatis publicæ occasionem negligeret, legiones suas ex Imperio in hereditarias provincias suas reduxit; sed facturam, qvæ se vulgarat Gallia tantum abest ut impleverit, qvin potius majorem in Imperium, & intima Franconiæ militem reduxerit, ad deditionem arces Cæsareo milite munitas coëgerit, ditiones Electoris Trevirensis sub vano prætextu, quod unitis Belgii provinciis fœdere junctus esset, ferro & igne prius devastarit, qvam copia Cæsareæ in auxilium denuo accurrere possent, ipsamqve adeo Archiepiscopatus metropolim vi expugnarit, decem Alsatiæ civitates Imperiales debita protectionis loco propugnaculis, tormentis bellicis, armis, & ipsis adeo mœnibus exuerit, easqve ad incitas redegerit. Serenissimi Electoris Palatini Status prius hospitationibus exhaustos, eo tempore qvo eidem amicitiam offerebat, occuparit, & exusserit. Ut oppressio Circuli Burgundici, innumera incendia urbium & pagorum, totius fere tractus Rhenum inter & Mosellam, & Saram, licet solutis etiam ante terminum debendi exactionibus, jure gentium ab omni exsecutione securi esse debuissent, violata sepulcra, ipsos Principum cineres, omniaque sacra, & qvæ alia supra usitatum inter Christianos morem immania à Gallis in Imperio durante bello perpetrata sunt, prætermittantur, cætera semper amicitiæ Gallicæ cum Imperio studiose cultæ funesta illustria monumenta. Qvibus rite consideratis nemo non videt, S.C.M. & Imperio Romano, omnibusqve ejus Statibus, nisi ea major pacis inposterum à Gallia observandæ securitas fiat, præsens semper fore periculum, ne jam iterum occasione belli arrepta gravior adhuc in totius tandem sacræ compaginis dissolutionem irruat. Proinde jure non nisi optimo maximo non omnia solum, singulaqve, quæ in Imperio sacro, ejusqve Circulis à Gallia adhuc detinentur, vel ad tempus usqve pacis detinebuntur, utpote bello injusto occupata à S.C.M. repetuntur, sed simul etiam cum pro expensarum, damnorumqve in immensum excrescentium reparatione, tum pro majore securitate de non amplius turbando contraveniendové habenda, Alsatia, atque Brisacum, itemqve nuper receptum Philippiburgum cum advocatia in Imperiales Alsatiæ civitates unitas, uti & feudalitate in ea, qvæ Episcopatuum Metensis, Tullensis, & Verdunensis Vasalli extra modo memoratorum Episcopatuum territoria intra Imperii fines possidene feuda, vindicantur. Pacis enim Westphalicæ, cujus de cætero intemerata semper inter Cæsarem, Imperiumqve sacrum lex stabit, atqve sanctimonia, beneficiis omni jure excidit Gallia, qvæ eidem pro arbitrio contravenit: reservata de reliqvo, ut nuper in propositione, omnibus & singulis Imperii Statibus, & confœderatis competenti satisfactione, & indemnisatione, tum etiam facultate mutandi, ac ulterius explicandi, prout in rem pacis, ac securitatis publicæ visum fuerit; itemqve qvod de singulis haut prius conventum intelligetur, qvam de toto, & cum omnibus fœderatis fuerit conclusum.

1677.

Cæsareorum responsum ad Svecorum propositionem. 3. Maij.

§. 53. Ad Svecorum autem propositionem à Cæsareis reponebatur. *Si pacis Westphalicæ cum Sacra Cæsarea Majestate, & Imperio Romano observandæ tanta Serenissimo, & Potentissimo Sveciæ Regi cura fuisset, qvanta in propositione pacis nuper ex ejusdem parte exhibita prædicatur, non utiqve bellum inter S.C.M. & Imperium, Coronamqve Sveciæ enatum, neqve de pacis reducendæ, firmandæqve mediis cum eadem nunc agendum foret. Experta namqve inprimis Svecia est, qvam minime aversi S. C. M. in ipsam animi sit, qvanta potius solicitudine omnia media pertentaverit, qvibus hanc belli aleam ab Imperio Sacro, ejusdemqve Statibus averteret, stabilitamqve amicitiam, & sacrosanctum dictæ pacis instrumentum tot laboribus, & impen-*

diis

1677.

diis coactum in suo vigore conservaret; quam facilem, & promtam se ad acceptandum mediationem à Svecia ultro oblatam exhibuerit, licet non ignoraret, illam cum Gallia, Imperii hoste arctissimo fœdere junctam esse, posthabita omni licet legitima suspicione constanti suo pacis, & tranqvillitatis publicæ desiderio non aliàs à Svecia conditiones stipulata, qvam qvas ipsa mediationis natura dictat, scilicet ut durante cum Gallis bello Svecia nulli ex belligerantibus assisteret, nec mediationis officio, usqve dum communis pax stabilita foret, sese abdicaret, multo minus quid hostile contra S. C.M. Romanumqve Imperium, & ejus confœderatos moveret. Qvam declarationem cum declinaverit Svecia, clarius patuit, hanc mediationem non tam offerri ad restingvendum belli flagrantis fomitem, qvam ad detinendas Cæsareas copias ab Imperii defensione, comprobante paulo post idipsum evidenter rerum subsecutarum eventu, atqve ipsius mediationis in hostiles invasiones conversione. Meminit sine dubio adhuc Svecia, cum anno 1673. Galli copias suas, qvibus Imperio non amplius suspecti, sed palam infensi erant, ex Imperio se reducturos divulgassent, si & Cæsareæ, qvas illuc pro Statuum, & finium Imperii tutamine exciverant, revocarentur; qvo animi candore & sinceritate solo pacis, & tranqvillitatis publicæ studio S.C.M. ad dictam mediationis Sveciæ oblationem prius legiones suas ex Imperio in provincias suas hæreditarias revocaverit, ut proinde Galli post revocatas bona fide copias Cæsareas majore qvam antea milite Germaniam inundarent, & in Imperii meditullium, Franconia nimirum intima, penetrarent, aliaqve in Imperio non hostilia tantum, sed & immania ab ipsa Svecia improbata perpetrassent, S.C.M. & Imperium à Ser. Sveciæ Rege, ut Imperii statu, si non arma auxiliaria contra manifestos Imperii invasores & hostes, certe uti à mediatore nihil minus, qvam hostilia contra Imperium, ejusqve Status debuerit expectare. Sed visum est Sveciæ præferre omnibus aliis nexibus, ac rationibus fœdera cum hostibus Imperii icta, iisqve non tantum accedere, quorum violentam invasionem, & perpetrata in Imperio improbare se sæpius antea contestata fuerat, sed & subito, ac derepente, qvo Sereniss. Electorem Brandenburgicum ab expeditione pro defensione Sacri Imperii suscepta diverteret, ejusdem ditionis occupatis urbibus invadere, ac omnibus S.C.M. & totius Imperii dehortationibus insuper habitis violenter detinere, & ad extremum exhaurire; eoqve nemo inficias ibit, à Svecia bellum Imperio illatum posthabita fide, qva S. C. Mti & Imperio, uti ejusdem Status ac membrum, obstringebatur, Pacem Westphalicam infractam, turbatam tranqvillitatem publicam, adeoqve jure merito hostem Imperii in plenis ejusdem comitiis declaratam, non attenta compositionis oblatione, qvam Sacræ C. Mti & qvibusdam Imperii Principibus tum demum fecit Svecia, cum in occupatis ditionibus pedem ita jam firmasset, ut satis adpareret, haut ipsam, uti juris est, violentâ possessione statim cessuram, restituramqve omnia in integrum, sed id potius per dictam oblationem compositionis, & tractatuum intendere, ut ex detentione legitimam qvasi possessionem assereret. Ex qvibus evidens est, nisi major pacis à Svecia in posterum observandæ securitas obtineatur, Augustissimo Cæsari, Sacroqve Imperio præsens semper fore periculum, ne prima occasione iterum pro causa belli arrepta in totius tandem sacræ compaginis dissolutionem gravior, & funestior irruat. Proinde Augustissimus Imperator ad se & Imperium Sacrum revoluta vindicat omnia Dominia, Principatus, & generaliter omnia feuda, qvæ à M. S.C. rea Serenissimus Rex recognovit, sive ea possideat adhuc, sive Cæsareis, & Electorum, aliorumqve Principum armis recepta teneantur. Pacis enim Westphalicæ (cujus de cætero intemerata semper inter Cæsarem, Imperiumqve Sacrum lex stabit, atqve sanctimonia) beneficiis omni jure excidit Svecia, qva eandem pro arbitrio infregit, reservatis de reliqvo, ut nuper in propositione, omnibus & singulis Imperii statibus, & confœderatis competenti satisfactione, & indemnisatione, tum etiam facultate mutandi, ac ulterius explicandi, prout in rem pacis, ac securitatis publicæ visum fuerit, itemqve quod de singulis haut prius conventum intelligatur, qvam de toto & cum omnibus fœderatis fuerit conclusum.

Nostrorum ad Gallorum & Svecorum propositionem responsum.

§. 54. Ast nostris brevi responso defungi satius videbatur, cum qvicqvid ex hoc bello emolumenti capturus esset Elector, non verbis, aut speciosis rationibus, sed armis pervincendum videretur. Unde Gallis ita responsum. *Si studia Sua Serenitatis Electoralis pro pace conservandâ ex optimo profecta animo locum invenissent, in præsenti de reducenda illa non foret laborandum: nunc postqvam ad hos tractatus pacis perveniendum fuit, & Serenissimus Elector Brandenburgicus pacem, ut qvam maxime desiderat, idqve agit unice, ut & honesta, & secura illa stabiliatur, rationes ejus ineundæ in postulatis suis supra dicto die exhibitis proposuit. Illa cum justa, & æqva sint non alienum ab illis fore Regem Christianissimum sperat, atqve iisdem proinde S. Ser. Electoralis inhæret firmiter. An vero illæ pacis Westphalicæ leges, qvæ ab una parte in suscipiendo, ge-*

1677. *rendoqve hoc bello neglecta sunt, alteram obstringant adhuc partem, ita ut etiamnum in iis, qvæ bellum hoc spectant, stare teneatur, in eo Serenissimus Elector juris gentium notissimæ dispositioni adqviescet.* Sed Svecis id responsi reponebatur. *Si S.S.E.Br. terras Suæ Majestatis Sveciæ hostiliter invasisset prior, si non lacessita injuria damnisvé ad arma inducenda Regiam Majestatem Sveciæ, & ad sumtus in ea faciendos permovisset, jure merito S.R.M. illa à Sua Ser. El.li posceret, quæ scripto die 3. Martii Neomagi exhibito abeodem postulavit. Nunc cum nihil tale Ser. Electori imputari possit, contra vero orbi constet, S.R.Mtem Sveciæ absqve ulla legitima causa exercitum suum ductu supremi militiæ suæ præfecti in terras S.S.E.Br. misisse, qvi hostiliter eas invasit, tractavit, atqve insedit, donec inde pelleretur; neqve enimvero domino suo repetenti aliter ea obtingere poterant, qvam armis vindicata: sic bellum Suæ Ser. Electorali illatum, sic nihil habere amicitiæ, aut qvod amicabilem saperet compositionem deprehensum fuit, postqvam semel à pacis universalis studiis recessum, armis, atqve vi omnia sunt acta. Qvæ cum ita se habeant, ipsi S. R.M.ti Sveciæ ad judicandum relinqvitur, an non optimo jure Sua Ser. El. Brandenburgica à S.R.M. expectare debeat ea, qvæ absqve ullo fundamento à S.S.E.li D.D. legati R.M.is Extraordinarii, & Plenipotentiarii postularunt. Cessit olim Ser. El. Brandenburgicus Pomeraniam suam pacis causa: nunc postqvam belli fomes, & armamentarium qvasi perpetuum contra Ser. Elect. facta, æqvum erit, ut iterum pacis causa ad eundem redeat, eiqve posterisqve ipsius, qvæ alias inveniri non potest, perennaturam præstet securitatem. Sic vetus coalescet amicitia, sic firma illa, atqve perpetua erit. Pacis Westphalicæ leges cum hac in parte S.R.M. Sveciæ neglexerit, S.Ser. El.em obstringere non possunt. Inhæret itaqve S.S.E. postulatis suis die 3. Martii, nuper hoc in loco exhibitis.*

Gallorum & Svecorum responsum.

§. 55. Ast Galli & Sveci, cum silentio agnoscere injustitiam armorum, qvæ sibi ab adversariis objiciebatur, turpe haberent, aut si qvem illis colorem auderent circumponere, orbis ludibrium metuerent; consultum ducebant omnem disceptationem, qvæ justitiam ullo modo tangere posset, declinare. Eoqve per seqvestres paucis verbis ad proposita reponebant: *Sibi haut persvaderi, Cæsarem, atqve Electorem Brandenburgicum jure aliud qvid prætendere posse, qvam instaurationem pacis Westphalicæ, ad cujus observantiam tam Cæsar per capitulationem, qvam Principes Imperii tanqvam legem Imperii fundamentalem obstringantur.* 1677. Nec minus laxa ad reliqvos articulos reponebant. Sveci pressiora se non posse respondere excusabant, qvod commercia literarum cum Rege suo sibi interclusa sint. Interim priori se propositioni inhærere.

Belgæ formulam pacis sua cum Gallis concipere properant.

§. 56. Ast Belgæ, qvi jam separatam pacem meditabantur, modum respondendi à fœderatis adhibitum adspernati, certos articulos pacis concipiebant Gallis tradendos. Etsi interim testarentur, Remp. suam fœderatis fideliter adhæsuram; vicissim tamen par esse, ut & hi qvantum possint pacem summo studio promoveant. *3. Jun.* Nam penes Remp. non amplius esse immensos belli sumtus tolerare. Artes manuarias apud se tantum non plane cessare, ac intra solam Leidensem urbem vicies mille artifices ad paupertatem redactos instrumentum suum vendere coactos. Unde dilabi incolas, ac navigationem imminui. In singulos eqvites conducendos centenos qvinqvagenos, in singulos pedites qvinqvagenos florenos Hollandicos impendendos. Sine commerciis nec populum ali, nec bello gerendo sumtus suppeditari posse. Isti articuli fœderatis communicati gravi hos suspicione perstringebant. *7. Jun.* Inprimis Elector ea re valde turbabatur, qvod hac in formula fœderatorum ne verbo qvidem mentio facta esset. Nam dum ipsum aliosqve paci incluserint, eos insinuare videri, se, aliosqve fœderatorum classe non amplius censeri; qvod paci hoc modo includere moris sit eos, qvi nunqvam societate belli comprehensi fuerint. Tum & ita multa sinistra ea formula contineri, ut ab ipsis Gallis concepta credi possit. Unde censebat Elector, à Belgis per omnes junctim fœderatos declarationem exigendam, ne qvid amplius super hac formula cum Gallis tractent; ac ut deinceps omnia prius cum fœderatis expendere velint. Alias fœdera violata videri, ac sibi alia consilia capessenda. Sed in Belgas eam rem maxime redundaturam, velut de qvorum securitate potissimum agatur; ac se, aliosqve per ipsos in arma pertractos; & ubi deinceps pari calamitate obruantur, haut fore, qvi eorundem defensionem suscepturi sint. Et qvia metuendum sit, ne Belgæ post isthoc institutum fœderatis leges præscribere audeant, in qvas hi pacem admittere debeant, nostri cum fœderatis consultare jubebantur, qva ratione istis incommodis medendum foret. Ast Belgæ nostris super hac re qverentibus respondebant: Reip. suæ hautqvidqvam in animo

esse

1677. esse separatam pacem inire, multo minus Electorem destituere. Rogare tamen, ut Elector qvoqve cogitationes suas ad pacem referat, ac eidem accelerandæ studeat; qvod suæ Reip. vires non sint bello diutius sustinendo. Nostri contra: Svecos summa cum injuria ab Electore postulasse, qvæ isti jure huic debeant. Gallos Westphalicam pacem occinere. Qvem itaqve in pacis mora esse? Belli tædium non minus Electorem, qvam Belgas cepisse. Sed num ideo gratis eidem tanta mala fuisse exhaurienda? Belgæ fatebantur, Electorem tractatibus haut in mora fuisse; alios contra exiguam pacis cupidinem ostendisse. Optandum tamen, eum bello Pomeranico qvamprimum defunctum. Addebat Harenus: Belgas nunqvam flagitii qvid admissuros. Omnia, qvæ cum adversa parte tractentur, eam conditionem habere, si & reliqvis fœderatis satisfactum fuerit.

Electoris ad Belgas litera. 10 Jun.

§. 57. Ast Elector sistendæ Belgarum festinationi tales literas ad eos scribebat. *Se ex formula pacis per eorum legatos Gallis tradita non sine animi perturbatione perspexisse, non solum pacem inter ipsos, & Gallos tantum non perfectam, si modo Galli Trajectum ad Mosam, & inde pendentia restituant, cum tamen reliqvi fœderati vix tractandi initium fecerint; sed & ea formula de fœderatorum satisfactione ne verbo qvidem mentionem factam; qvin ibi expressum, Belgas cum aliis facta fœdera conservanda Gallorum amicitiæ abrupturos. Eqvidem se dudum è singulari agendi modo à legatis Reip. Neomagi adhibito aliqva incommoda timuisse. Gallis ad divellendos fœderatos omni studio incumbentibus. Sed de tanta præcipitantia nunqvam se suspicari potuisse. Eqvidem sibi haut in animo esse ipsis præscribere, in qvas leges pacem cum Gallia inire debeant; ac in medio relinqvere, num concepti articuli reparandæ securitati, ac saluti Reip. sufficiant, utut dicendi dubitandi summa ratio sit. Id tamen in aprico esse, ipsos aqve secum, atqve aliis cum fœderatis convenisse, ad mutuam satisfactionem, & securitatem promovendam incumbere, ac communem, tutamqve pacem inire. Nec minus omnes fœderatos hoc bello unice ob servandam eam Remp. bello implicitos, qvam ex inevitabili alias exitio maximis suis cum damnis, & periculis eripuerint. Sane se more Reip. per Wilhelmum Furstenbergium à Gallo oblatas lautas conditiones repudiasse, & cum jam omnia conclamata viderentur, totis se viribus Gallo objecisse, propriæ vitæ haut pepercisse, filii primogeniti jacturam fecisse, omnes suas fortunas periculo exposuisse, Cæsarem, Daniæ Regem, Brunsvicensem Domum, alios in eadem pertraxisse. Qvod universi orbis, ac posteritatis judicium futurum, si ipsi nunc se, aliisqve fœderatis destitutis separatim cum Gallia transigere velint? Eqvidem excusando huic facto adduci, fœderatos ei paci includi; formulam eam duntaxat esse a Rep. non prius perficiendam, anteqvam & reliqvi fœderati cum Gallo transegerint: Remp. bello tamdiu gerendo qvod omnes fœderati votis suis potiti sint, haut sufficere. Ast per ista justas fœderatorum qverelas non tolli. Nam laxa formula illos pace comprehendi solere, qvi societate belli comprehensi non fuerint; uti exempla pacis Monasteriensis, Pyrenææ, & Aqvisgranensis ostendant. Socios autem belli tanqvam primarios pacificantes considerandos, qvibuscum æqve in justas pacis leges conveniendum sit. Ratihabitionis dilationem fœderatis non minus, qvam Reip. summo detrimento cedere. Nam ubi Gallum inter, & Remp. super legibus pacis convenerit, isti, ut reliqvis satisfiat, parum curæ fore; qvi citra hoc arma deposituri non sint. Qvam noxium porro causæ communi, ac Reip. Belgicæ, hac festinatione Anglum cohiberi, qvominus bonis partibus accedat? Et qvod nunc prætextum Parlamento Regem ad indicendum Gallo bellum hortandi, ubi constet, jam Belgas inter, & Gallos super legibus pacis convenisse? Pacem ab ipsis expeti haut improbandum; nec sibi magis qvid in votis esse, qvam ut qvamprimum orbi Christiano stabilis pax reducatur. Enimvero cum non sufficiat in præsens, ac breve tempus Reip. consuluisse, sed & in futurum ejus securitati prospicere; ipsos judicaturos, qvamdiu ejusmodi præcipitata pax duratura sit, si Gallo præsens potentia persistat; & an non is, ubi fœderati se dissociaverint, ac copias suas exautoraverint, singulos prout libido subegerit, sub jugum missurus sit, cum in præsens vix omnes juncti eidem resistere valeant. Nam & tunc ita repente ejusmodi fœdera, uti in præsens sunt, conflari posse? Ac an non potius memoria præsentium qvemlibet cohibitura sit, qvominus tam lubricæ societati se innectat? Qvo res Belgis velut periculo proximis tunc pessime cessura sit. Ista omnia se Reip. fido, & candido animo, qvo semper eam complexus sit, exponere; ac optare eadem ita accipi, tanqvam ab eo profecta, qvi non solum bonam fidem, & existimationem, sed & genuinas Reip. rationes præ oculis habuerit. Sane per ejusmodi festinationem communem, tutamqve pacem non obtineri, sed armis strenue illatis, & insolubili fœderatorum conjunctione, fidoqve eorum in communia emolumenta studio, simul pertractam in partes Angliæ. Igitur petere, ut Resp. legatis suis Neomagi injungat,* 1677.

ne

1677. *ne eam formulam Gallis exhibeant, aut ulterius super ea cum istis agant; sed ut omnia inter fœderatos conjunctim tractentur, & ad obtinendam communem pacem pari passu procedatur.* In eundem sensum Elector qvoqve ad Arausionensem scribebat. Cum Elector legatum Belgicum Tochtium super hoc negotio adpellari juberet, & qvam parum ista fœderi, ac bonæ fidei congruerent, prætertim cum Belgæ nemini fœderatorum præterqvam ipli indemnitatem promiserint; is valde perturbatum se ostendebat, necqvid diceret aliud habebat, qvam eam formulam in speciem factam, ut si qvi fœderatorum à pace abhorreant, per eam ad rationem admittendam compellantur. Nostri tamen Neomagi haut consultum ducebant eas literas paulo vehementiores Belgis reddere, qvod in eo omnes consentirent, qvam mollissima remedia adhibenda, iis qvæ secius agantur emendandis. Eoqve primum Fagelio scribebatur, qvomodo ea res corrigi possit? Tum legatis Hagæ agentibus injunctum, ut sociatis consiliis qvæ opus foret observarent. Et comperiebatur, literas Electoris ad Arausionensem insigne pondus habuisse. Sane apud Cæsareos legati Belgici de sincero suo animo tantum non lacrymabundi testabantur, rogantes, ut omnis suspicio, & diffidentia removeatur; ac si qvid in ipsorum actionibus desideretur, non in publico, sed privatim moneatur. Unde cum res interim mutata videretur, anceps erat literas tradere, contrarium forte effectum habituras; præsertim cum in rescripto ea verba extarent; *si res adhuc in eodem statu sit.* Sed nec ideo rem expeditam, qvod formula per modum articulorum concepta sit; cum & Osnabrugæ ita actum foret. Sed & Belgas prima propositione stipulatos, ne sui articuli qvid valeant, qvoad fœderatis satisfactum sit. Hæc verba autem in hac formula extare non potuisse, utpote ad modum justi tractatus adornata. Abolitionem tractatuum Galliæ adversorum de futuris fœderibus offensivis intelligendam, qvæ Gallus in sui fraudem inita demonstrare possit. Sane ultimo articulo Remp. sibi guarantiam recepisse, qvæ utiqve per fœdera sit firmanda. Inclusionem initi prævio tractatu, qvem fœderati eodem qvo Belgæ tempore cum hostibus inituri sint. Qvæ & ipsa inclusio aliis verbis concepta sit, qvam qveis eorum Principum mentio fit, qvi in partem belli haut venerunt: heic qvippe fœderatorum jura, ac securitatem reservatam, eodem modo uti eam Resp. pro se stipulata sit; id qvod in vulgaribus inclusionibus fieri non soleat. Qvanqvam igitur Belgarum agendi modus probari non posset, præcipue qvod articulos suos adversæ parti tradidissent, anteqvam fœderatis super iis consultandi facultas foret: qvia tamen declarabant, eam formulam esse imperfectam, & obligatione vacuam, nec animum sibi esse à fœderatis disjungi, ac emendaturos se, si qva ad mentem fœderatorum haut processerint: placebat epistolam non reddere. Ac metus erat, ne favor populi Belgici, qvi alias in Electorem flagrans erat, minueretur, si crederent, Electorem bellum extrahi cupere, cujus tædium Belgas qvam maxime ceperat. Cæterum cum à Tochtio relatum esset, qvid cum ipso Electoris nomine expostulatum fuerit, Beverningius non sine commotione qverebatur; bonam intentionem suorum superiorum ita sinistre accipi. Eis qvippe decretum, nunqvam à fœderatis suis se disjungere, nec separatam pacem inire; ac perire malle, qvam ejusmodi flagitium admittere. Eo indignius esse, argui se qvasi peculiares tractatus agitent, qvi tantum non pro perfectis haberi qveant. Unde non parum altercationis in congressu ortum. Mox tamen idem de Reip. ac suo sincero animo multis testabatur. Qvæ toto tractatu à se acta sint, à superioribus mandata fuisse. In hisce si qvid desideretur, cum istis agendum: qvibus & solis ipse ad reddendas actorum à se rationes teneatur. Nec sibi mandatum super iis, qvæ hostibus exhibiturus sit, cum qvopiam consultare. Se jussum fœderatis scripta sua communicare, ut norint, qvid Resp. qværat; non istorum censuram super iisdem admittere. Addebat; plebi Belgicæ satis constare, se vel hodie pace potiri posse, si eam separatam habere velint. Nam Gallos obtulisse, se Reip. Trajectum ad Mosam, ac Arausionensi cognominem Principatum reddituros eo in statu, qvi ante hoc bellum fuerit. Unde & sibi aliqvo specimine cupidinem pacis fuisse ostendendam, qvo plebi onerum belli indies gliscentium fessæ animus spe firmaretur. Qvæ & valde qveratur, à Cæsare sat langvide rem geri, ac in Remp. omne onus devolvi. Post eam disceptationem Kinskius nostros, Belgasqve hortabatur, ut posita offensa de sincera amicitia testarentur. Id tamen constabat, Ordines Generales legatis suis expresse injunxisse, ut cum fœderatis super articulis, de qvibus nunc disceptabatur, communicarent, & si qvæ monita habeant, cognoscerent. Tum hosce legatos ad Remp. retulisse, fœderatos consensisse, ut cuilibet inte-

1677. 3. Jul.

1677. integrum sit sua scripta pro arbitrio adversæ parti exhibere. Id quod fœderati nunquam probarant. Unde patebat, eos legatos contra mandata egisse, & aliqvando secus, qvam actum fuerat, retulisse. Ast Elector ista ublivioni dari jubebat, qvod Tochtius de sincero Reip. animo confirmasset, qvæ nullo modu fœderatis sese dissociatura sit. Beverningius qvoqve datis ad Electorem literis asseverabat, qvæ de peculiari cum Gallis pace spargantur, ficta esse. Qvi vicissim id gratissimum sibi esse testabatur; & nunqvam aliter de bona fide, ac generoso Belgarum animo sibi promisisse. Qvicqvid tamen Belgæ testarentur, constabat Gallos omnem lapidem movere istis ad peculiarem pacem pertrahendis. Tum omnes provincias belli pertæsas palam fremere, sibi nec animum, nec vires esse bello ulterius gerendo, præsertim Hispanorum ubiqve ignavia eminente. Ac ni fœderatis insignis successus contra Gallos allubesceret, metus erat, ne qvalemcunqve isti pacem occuparent.

20. Jul.

§. 58. Ast Gallis dudum in animo fuerat dissociatis per occultas artes fœderatis pacem, qvalem ipsi cupiebant, cudere. Unde Neomagi per inania tempus trahebant, successus armorum suorum speculati, qvæ magna cum præcautione gerebant, ancipitia præliorum declinantes, ac qva minime creditū fuerat toto impetu ruentes. Nec minus seqvestres langvide rem agebant. Qvanqvā enim Coloniæ, Bredæ, ac alibi seqvestres rationibus, & hortatibus partes ad pacem impellere fatigissent, temperamentis subinde propositis: Angli tamen nil nisi partium dicta hinc inde ferre, qvod Angliæ Rex diserte vetuisset hortatibus partes urgere, aut temperamenta proponere. Porro Galli, ne prætextum foret ducendo tempori circa Lotharingum varia cavillabantur. Ac initio protestationem interponebant, titulum, qvem Dux in procuratorio ablegatorum suorum sibi attribuerat, ut & qvem Rex diplomate tuti itineris dederat, huic præjudicio non fore. Inde Lotharingi propositionem vitio nullitatis laborare arguebant. Nam antea Ducem qvestum, sibi ob negata diplomata necessum esse postulata sua per Cæsareos exponere. Nunc autem ministros ab ipso utiqve Neomagi adesse. Igitur par esse ipsius postulata eodem modo, ut ab aliis factum, proponi; qvæ tunc acceptaturi, ac responsum daturi sint. Re in congressu fœderatorum proposita placuit è Gallis per seqvestres qværendum; num responsuri sint, si Canon super restituenda Lotharingia proponat? Ita enim eos ad respondendum compelli posse, ni seipsos manifesti ludibrii

Neomagi tempus frustra teritur.

15. Jul.

damnare velint. Canoni autem svadebatur, ut scriptam propositionem suo nomine Gallis, uti postularint, exhibeat. Id qvod & ab hoc factum. Ad eam demum Galli frigide admodum, nec ad summam rei respondebant, sed duntaxat unum, & alterum cavillabatur. Cum autem nostri censerent, Gallis injuriam suam esse demonstrandam, Belgæ reponebant; multa utiqve absurda Gallorum responso contineri: sed Remp. suam non obstringi, ut in tractatu pacis ab omnibus partibus pari gradu procedatur. Nec probari à se posse, fœderatos Lotharingicam causam velut suam agere velle; cum præstet, eam à Ducis ministro urgeri, fœderatis eandem fulcientibus. Cæterum id sibi etiam atqve etiam monendum, Reip. pacem qvantum possit promovendam. Cives belli, & tributorum tædio captos. Forte deinceps vires, & voluntatem defore sumptibus belli suppeditandis. Qvamdiu porro partes non nisi invicem contradicant, nunqvam inter se conventuras. Unde necessum esse, ut Angli partes hortentur, aut ut ipsæ partes propius ad rem accedant, ac distinctius qvam hactenus mentem suam seqvestribus exponant. Se qvoqve nullo modo probare eum procedendi modum, velut uni fœderatorum haut integrum sit absqve altero causam suam cum hoste disceptare, atqve expedire. Qvo enim ejusmodi tractatus evasurus sit, si Neoburgicus, Brunsvicenses, Monasteriensis, alii, qvi conventum nondum adierunt, expectandi sint, negotiatione interim suspendenda, qvoad isti adfuerint?

1677.

23. Aug.

§. 59. Cum inde apud fœderatos consultaretur, qvid ad Gallorum responsum reponendum foret, Beverningius censebat; fœderatos pressius mentem suam explicare oportere; alias omnem operam frustra insumi. Sed Electori haut expedire videbatur de postulatis suis qvid remittere, qvod speraret, se etiam ingratiis Svecorum Pomerania potiturum. Sane & Daniæ Rex misso Goschio Bucvvaldo Electori expendendum proposuerat: cum Belgæ Neomagi magis distincte super pace proponi petant, ac forte bellum sibi, atqve Electori ad diuturnitatem intolerabile accidere possit, nullo à reliqvis fœderatis auxilio, nec numeratis subsidiis, ac urgente hospitiorum angustia; an non in gratiam Belgarum à prioribus postulatis recedendum sit? Sibi qvidem videri, hoc fundamentum tractatui cum Svecis substernendum, ut qvod qvisqve iiseripuerit, retineat; Brema, & Ferda inter eos, qvi ad eam occupandam operam contulerint, ex æqvo & bono

Super replica ad Gallorum responsum disceptatur.

21. Sept.

1677. bono dividendam: Svecorum immunitatem in Oresunda abolendam. Circa reliqua moderationem adhiberi posse. Sed Elector censebat, qvia Belgæ ita sancte de constantia sua promittant, haut videri consultum cedendo hostium iniqvitatem alere; ac ea temperamenta ad extremum reservanda esse. Sed Neomagi in hunc sensum responderi placebat: non adparere, qvod iniqvi habeat à fœderatis damni reparationem, & securitatem postulatam. Gallorum contra petita à ratione abhorrere, qvi omnia, qvæ ipsi aliis eripuerint, retinere velint, ac insuper postulent, ut fœderati, qvæ recuperarint, aut hostibus suis eripuerint, reddant. Huic declarationi clausulam adjiciendam, fœderatos libenter ostendi sibi velle rationem paci promte expediendæ, qvam ipsi magnopere expetant. In qvam clausulam Beverningius consentiebat, qvi tamen sua postulata cum reliqvis fœderatis exhibere nolebat. Cæsarei qvoqve suam declarationem pro se & Hispanis simul tradere instituebant, collisioni Hispanos inter, & Danos declinandæ, utra declaratio, si Hispani seorsim suam exhiberent, prior, aut posterior foret. Sed nunc Danos recusare non posse, qvo minus sua declaratio Cæsaream seqvatur, cujus partem Hispanica faciebat. Post exhibitam fœderatorum replicam Angli ostendebant, à Rege suo se jussos ita apud partes rem moderari, ut in earum utrinqve declarationibus nullum vocabulum, aut dictio adhibeatur, offensam aut animorum exacerbationem excitare apta: & qvia in fœderatorum scripto positum sit, Gallos *contra omne jus* cum Hispanis egisse, ea verba velut valde dura corrigi petebant. Gallos qvoqve, & Svecos sibi semper liberum duxisse, suas declarationes eo modo, uti paci promovende faciant, temperatas adversæ parti communicare. Sed fœderatis haut placebat in scripto suo qvid mutare, ne id exemplum ad plura porrigatur. Anglorum qvoqve monita partim iniqva, partim nullius momenti esse: & si qvid monendum sit, id non à seqvestribus, sed ipsis partibus proficisci debere. Nam si Angli pertendant, neqve ad justitiam causæ, neqve ad rationem provocandum esse, fœderatis omne fundamentum subtrahi, cui postulata sua superstruere qveant. Qvod ad judicium orbis provocetur, vulgatum loqvendi modum esse. Num Hispanus aggressor sit, id à Gallis movendum esse. His ubi istud objicere placuerit, non desore, qvod ipsis reponatur. Sed & Gallos in declaratione sua aculeatis dictis non abstinuisse; velut qvod *fœderati armis nullum opera pretium fecerint.* In postremo dictamine eos postulasse, *ut fœderati alias propositiones faciant, Galliæ, ejusqve fœderatis convenientes*; qvæ verba multum insolentiæ præ se ferant. Qvo responso Angli adqviescebant, nisi qvod adhuc urgerent, verba *contra omne jus* omitti. Unde Hispanus declarabat, se iis apud Anglos abstinere non posse: penes hos tamen fore, ea apud Gallos retinere, aut omittere. Nostri Electoris postulata velut æqvitate nixa Anglis commendabant. Nam Electorem eo esse in Svecum animo, ut si alius adhuc mundus extet, non invisurus sit, hunc solum ejus dominum esse, modo is mundus ita longe à sua ditione remotus sit, ut nil inde turbarum sibi provenire qveat. Ad qvæ Jenkinus: Sibi certo constare, cum Elector nil nisi stabilem pacem spectet, utqve suæ ditiones ab inqvietæ viciniæ incommodis subducantur, Regem Angliæ id prout par consideraturum, ac ejusdem votis velificaturum. Ast Galli ad iterata fœderatorum postulata respondere abnuebant, sed novas propositiones deposcebant. Id qvod Electori à ratione abhorrere videbatur. Nam Gallos non demonstrare, fœderatorum postulata iniqva esse; ac si maxime æqva sint, haut eo magis locum iis dare velle. Alterutrum autem necessarium esse, ut vel probent injusti qvid ab ipsis postulari; vel ut qvæ tanqvam iniqva rejicere neqveant, admittant. Ast inter Principes ita non solere agi, ut nova postulata exigantur, haut demonstrato priora iniqva esse. Sic eosdem in causa Lotharingica semel utcunqve declaratis obnixe inhærere, ne verbo qvidem ad Cæsareorum rationes reposito. Unde par esse eos à seqvestribus moneri, ut rationi locum apud se dent. Nam si maxime novæ propositiones fiant, eas itidem rejici, & alias postulari posse, si sola libido istis pro norma agendi sit. Et cum fœderati discutiendis rebus cum Gallis se obtulerint, hi autem ne verbum ad ea responderint, qvæ mens iis sit haut in obscuro esse. Belgæ tamen censebant, à fœderatis de securitate in futurum omitti posse. Nam ipsi paci securitatem inesse, qvæ per fœdera evictionis præstationem habentia firmari qveat.

18. Sept. (margin)

§. 60. Enimvero qvæ Neomagi circa pacem agitabantur, speciem magis, qvam solidi qvid habebant. Nam uti à Gallis id præcipue per occultas negotiationes qværebatur, ut Belgas sociis avulsos ad separatam pacem pollicerent: ita Hispani omnem lapidem movebant, num Anglum ad arma in

Utrimqve partis in aula Anglicana negotiationes. (margin)

1677. in Gallum stringenda permovere possent. Sane in Angli manu positum erat pacem universos complexam tunc Europæ dare, si serio, ac debita cum constantia rem suscepisset. Sed consilium aulæ Anglicanæ ita nutabat inter desiderium amicitiam Galliæ servandi, & metum per tam crebras prorogationes Parlamentum irritandi; ut qvæcunqve ab eadem super pace decernerentur, perpetua contradictione laborarent, & de qvorum sensu nemini constabat, & qvibus tam partes belligerantes, qvam Parlamentum æqve decipiebantur. Alias isti Regi & notitia rerum satexqvisita, & solidum judicium erat. Sed summa eidem votorum habebatur vitam per tranqvillitatem exigere, molestia & labore procul. Qvæ intentio haut improbanda erat, si cæteris qvoqve par animus foret; ac si Reges eo fine nati essent, ut unice suæ voluptati litarent. Singularis insuper murum facilitas in causa erat, ut promte sententias eorum amplecteretur, de qvibus fiduciam conceperat, utut à prioribus suis placitis plane abeuntes. Sed qvos lubenter iterum amoliebatur, ubi ab iisdem molestiis se implicitum sentiebat. Unde in universa ejus administratione nil stabile, nec certos ad fines digestum reperiebatur. Alias nil in eo fastus, nil vanitatis, & qvi ne suspicionem qvidem adulationis tolerare poterat; qviqve adeo plurima habebat, qvæ aliorum æstimationem, & amorem conciliare poterant. Tempora porro, in qvæ ipsius regimen inciderat, tam pronam ipsi occasionem offerebant, qva gloriosissimus Principum sui temporis evadere poterat, ni enormis otii cupido, & nimia facilitas eam negligere subegisset. Qva Galli ambitio ita dextre uti norat, ut is maximam suorum progressuum partem isti Regis Angliæ negligentiæ deberet: ac vicissim reliqvus orbis Christianus eundem inter præcipuos referret, penes qvos causa tot calamitatum, qvæ Gallorum ope eum inundaverunt, hæserit. Cæterum jamdudum in Anglia metuebatur, ne Belgæ seorsim cum Gallis pacem inirent, fœderatis admodum noxiam. Sed Beuningius eum colorem dicebat; hoc ipso Anglum stimulari, ut ad coërcendam eum rmem Galliæ potentiam eum aliis se accingat. Is itaqve cum in Anglia exhaustas Belgarum vires, & periculosum provinciarum Hispanicarum statum subinde ingereret, qvibus servandis prupera pace opus sit, simul super legibus pacis cum Rege age re diceretur; Elector per Romsvvinckelium apud Arausionensem, & Fagelium qvid veri subesset exqvirebat. Hi respondebant: cum civibus belli onus per diuturnitatem intolerabile fiat, ac Hispanorum res indies in deterius ruant, Beuningio sane injunctum, ut Anglo promotionem pacis commendet; & cum Angliæ qvam maxime intersit, ne Hispanicæ provinciæ à Gallis absorbeantur, earum periculo exposito Regem, ac Parlamentum in fœderatorum partes pertrahere laboraret. Sed super conditionibus pacis inter Hispanos, & Gallos aliqvid in medium adferre Beuningio haut injunctum. Ac certo confidere Electorem posse, Belgas nunqvam aliter qvam ad normam fœderum acturos, nec separatim tractaturos. Qvid alii suspicentur, aut spargant, à se præstari non posse. Haut eo minus Beuningius super peculiari pace Londini non sine successu laborabat, favente aula Anglicana; utut ipse apud fœderatorum legatos inficiaretur, à se pacis mentionem fieri. Unde cum ablegatus Hispanicus Bernhardus Salinas percepisset, conditionibus pacis inter Galliam, & Hispaniam delineatis Gallo Burgundiam addici, Anglo demonstrabat, hac lege pacem nullo modo inveniri posse. Nam in ea provincia maximum momentum positum esse, qvod, ubi Gallus ea potiatur, Hispania à Germania abscindatur, & qvicqvid isti in Italia possideatur, cumprimis Mediolanum periculo expositum sit. Lotharingiæ qvoqve servitium firmari medio inter Burgundiam, & Alsatiam situ; Helvetiis compedes injici, Sabaudiam non minus, qvam qvatuor Electores ad Rhenum, aliosqve Ordines Gallorum insultibus exponi, Brisgoviam conclamatam, Gallis apertam januam in Germaniam, & Italiam pandi. Ast si de restituenda Burgundia constet, Hispanos non dubitaturos rationes suas circa Flandriam in seqvestris arbitrium conferre; qvod ipse Angliæ Rex agnoscat, Flandriam bonis limitibus adversus Gallos muniendam. Eqvidem Hispaniam de reliqviis Flandriæ amittendis periclitari, ni à fœderatis, & aliis qvorum intersit subveniatur. Sed qvia super ista jam armis decernendum sit, hæc non prius ponenda, qvoad vel ei necessaria securitas parta sit, vel eadem plane amittatur. Nam etiam sine Flandria Hispanum magnum, & potentem monarcham mansurum; cui deinceps volupe sit futurum spectare, qvid viciniis eventurum sit. Ad ea Rex: Belgas jamdudum separatam pacem agitasse, id qvod hactenus solus Arausionensis impedierit. Sed qvia Gallus non gratis Burgundiam sit amissurus, dispiciendum, qvid pro hac ei dandum sit. Contra Hispanus: Si injustitia belli à Gallo cœpti,

23. Jan.

1677. & vicinorum rationes non considerentur, non esse, qvod de pace cogitetur. Nam Hispanis sedere omnia potius amittere, qvam Burgundiam cedere. Sed ista Rex velut per magniloqventiam Hispanicam dicta flocci faciebat. Contra Beuningius aliis inconsultis libello exhibito Regem rogabat, ut qvia non alia via sit reliqviis Belgii servandis, is extremas huc vires impenderet. Haut eo minus observabatur, Anglicanam aulam non solum progressibus Gallorum in Flandria apertum præ se gaudium ferre, sed & qvo magis isti glisceren, eo majores eam spiritus sumere. Unde non aliud colligi poterat, qvia ista Regni rationibus haut congruebant, qvam occultum pactum Anglo cum Gallis intercedere, cujus fructus bellum civile in Anglia futurum sit. Contra Parlamentum, qvod arma in Gallos stringere ardebat, apud Regem instabat, ut securitati Angliæ, cujus magna pars in conservatione Belgii Hispanici consistat, prospicere velit. Sed cujus ardori eludendo artes aulæ non deerant. Ad qvod non parum conferebat Beuningius, cum Gallis clam colludens, & Bergeyckius ablegatus Hispanicus, qvi natione Belga patriam suam utcunqve servari optabat, qvid reliqvis fieret incuriosus, ac ipse familiariter admodum Curtinio legato Gallico utens. Parlamentum in cautionis vicem locum aliqvem Flandriæ, ac nominetenus Ostendam cupiebat. Sed Hispani metuebant, ne Anglus id oppidum pari modo, uti Dunqvercam, Gallis venderet. Cæterum qvia ministri Hispanici Salinas, & Emanuel Fonseca Consul, qvorum hic ad novissimam inter Anglos & Belgas pacem non parum contulerat, aulæ suspecti erant, velut Parlamentum ad bellum contra Gallos stimularent, Rex interrumpendæ horum negotiationi prætexto arrepto è sermone, qvem Salinas habuisse arguebatur, utrumqve intra viginti dies Regno excedere jussit; intra qvod tempus Fonsecæ non permittebatur extra domum suam prodire: qvi & post elapsos dies rhedæ impositus Duveram, inde celoce in Flandriam trajiciebatur. Salinati permissum, ut interim domo sua prodire posset: sed qvi eam gratiam adspernatus negabat Regi fas esse, sibi publico interdicere. Nec minus & ipsi, elapso dicto tempore, Anglia excedendum erat. Vera causa, qvare is Anglia ejiceretur erat, qvod idem, dum Regem ad fœdus cum Hispania incitat, dixerat; Parlamentum qvoqve id valde cupere. Ad qvod Rex reposuerat; *Autores scripti à Parlamento exhibiti esse manipulum nauci hominem.* Id qvod Salinas qvibusdam Parlamenti assessoribus retulisse arguebatur.

une bande des coquins.

1677. Cæterum qvanqvam natio Anglicana in universum belli cum Gallia cupida erat, ac pleriqve ministri id non utile solum, sed & necessarium reputabant: Rex tamen à Gallica factione ita obsessus erat, ut aliis occasio non daretur veras Regni sui rationes ipsi ob oculos ponendi. Ac ipse Gallo fidem dederat, se nil contra eum suscepturum; simul frater Eboracensis, & Portsmuthia pellex intra Galliæ compedes eum retinebant, qvibus qvidem maxima ab auro firmitas accedebat. Qvin ipse Beuningius, ac Bergeyckius ardorem Parlamenti circa bellum Galliæ inferendum eludebant. Qvorum hic dicebat; nil se habere, qvod cum Parlamento agat: iste autem, cum clam ab Inferiore Domo interrogaretur, qvid de actionibus aulæ judicaret, responderat; omnia se bene habere. Qvi & ipse Reip. suæ enixe confirmarat de optima intentione Angli, ac uti arbitrium pacis tuto ipsi committi posit. Sic ut satis pateret, istis cordi non esse Angliam cum Gallia committi. Ac communis ut Anglia opinio erat, Regi clam cum Belgis convenisse super obtrudenda fœderatis pace. Eo fine Rex à Parlamento pecuniam expetebat, qvo armis sese instruere posset ad autoritatem sibi circumponendam. Sed Parlamentum isthoc declinabat, qvoad Rex in fœdus contra Galliam descendisset. Ac in ipso momento Burgomagnus Marchio veniebat fœdus Hispanicum offerens, sic ut Rex non amplius excusare posset, ab Hispanis nullas conditiones proponi. Cujus adventu Beuningius, ac Bergeyckius non parum perturbabantur, ejusqve negotiationi obsistebant; qvi citra conditionem Regi à Parlamento pecunias dari laborabant, ut hic ita se instruere posset, qvo partibus ad acceptandam pacem cogendis vires forent. Enimvero postqvam Parlamentum urgeret, ut Rex cum Belgis fœdus iniret ad sistendos Galli progressus, Rex id repente compereudinabat. Eqvidem Burgomagnus Regi necessitatem ejus consilii capessendi demonstrabat; sed cui Rex nil aliud respondebat, qvam promotionem pacis sibi cordi fore. Contra Beuningius antiqvam viam insistens probare nolebat, Anglum ita crude ad bellum urgeri. Rationes afferebat: Anglum abrupte partibus Galli relictis cum Belgis pacem fecisse; ubi Gallo fides ab isto data sit, qvam nunc infringere nolit. Eum seqvestrem esse, ac id munus prætexere declinandis de sumendo bello propositionibus. Ipsum qvoqve Parlamentum per se sat acriter bellum urgere, eoqve non esse, qvod mi-

Burgomanero. 29. Maij.

1677. ministri fœderatorum proponenda re ingrata Regi se exosos reddant. Regem qvoqve semper declarasse; tunc demum se ostensurum, qvid Gallo opponendum sit, ubi hic æqvam pacem repudiaverit. Unde si Rex in bellum pertrahendus sit, prius æqvas pacis conditiones proponendas esse. Regem qvoqve ostendisse, conservationem Flandriæ sibi qvidem cordi fore, sed eo, qvo Hispani velint, descendere nolle: qvod hæc aula judicet, sibi cum Hispanis natura difficilibus melius conventurum, si necessitas semper ad Angliam respicere subigat, qvam si ita firmentur, ut propriis viribus subsistere qveant. Unde non amplius de Pyrenæa pace cogitandum, sed modestius qvid proponendum. Deniqve ideo Regem per gliscentem Galliæ potentiam, adeoqve per proprii Regni rationes permoveri non posse, ut fœderatorum partes amplectatur; qvod ipsi persvasum sit; Angliam sociis Belgis semper Gallis parem fore. Sed revera Beuningius metuebat, ne Belgæ diuturno bello implicarentur, si Anglia qvoqve arma arriperet. Hispanis porro duo ministri in Anglia erant, Bergeyckius, qvi ex ipsa Hispania veniebat, & Burgomagnus à Villa Hermosa missus. Iste Regi adhærebat, hic Parlamento; iste blandis, hic asperis verbis utebatur. Id qvod ita interpretabatur Beuningius, qvod Hispani utraqve ratione Anglum sibi adjungere conentur. Si asperis nil proficiatur, Hispanos à Burgomagno acta inficiari posse; velut qvem Gubernator Belgii miserit citra aulæ mandatum; ac sic per Bergeyckium rem restitui posse. Sed Parlamentum Burgemagno insinuabat, ut aspere loqvi pergeret, ac in Hispania efficeret, ut Regi munus seqvestris adimatur, ac Anglorum ibi pecuniis manus injiciantur, eo prætexto, qvod Gallo subinde ex Anglia miles submittatur. Tunc enim Regi necessitatem allatum iri Parlamentum convocandi; simul adparitum, qvid Anglica natio tamdiu pectore presserit. Avocabatur inde Bergeyckius, & Burgomagno sua functio ab aula confirmabatur, qvi acriter bellum urgebat, sed frustra, qvod nulla spes esset Parlamentum ita brevi sessurum. Et cum aliqvi Regem urgerent, ut fœderatis se contra Gallum sociaret, hic respondebat; Belgas jam longius circa pacem processisse.

Aug.

Arausionensis in Angliam profectio. §. 61. Inter hæc omnium animos advertebat Arausionensis in Angliam profectio, qvæ ingens momentum ad pacem allatura credebatur. Eum ut in Angliam trajiceret Rex invitaverat, prætexto adhibito, sibi magnopere conservationem Belgii Hispanici cordi esse, ac velle se tanti momenti negotium cum Principe coram expendere, qvod nec per tertium, nec scripto fieri qveat. Belgæ in hoc iter consentiebant, ac fœderatorum legatis Hagæ de eo indicabant, confirmantes, nil ipsi mandatorum super pace esse, sed ut Anglum ad fortia consilia impellat; ac Remp. fœdera sancte servaturam, nec in separatam de pace tractationem descensuram. Monebant tamen simul, Rempublicam non amplius ferendis belli impensis parem esse. Sane in futurum annum novendecim milliones ægre corrasi erant. Nec minus oculi in Monasteriensem ob desultoriam fidem, qvam in Gallum reflectendi erant. Ac considerata belli facie adparebat, ni Hispani majore vi rem gererent, ac subsidia exsolverent, nec Cæsarei fixo trans Rhenum pede Gallos cominus urgerent; ac ni Cæsar fœderatis in Imperio de bonis hospitiis prospiceret, qvo exercitus suos supplere qveant; nulla ratione Gallis resisti posse, qvi infestis validis oppidis longe lateqve grassabantur, nec impediri, qvo minus reliqvias Belgii Hispanici deglutirent. Haut eo minus cum Arausionensis in Angliam adpelleret, Williamsonus, cujus ea inspectio erat, nuvellis relationibus inseri curaverat; Principem à Belgis huc missum, ut pacem heic eo modo, qvi maxime idoneus ei visus fuerit, promoveat. Veniebat qvoqve cum isto Wilhelmus Nassovius Odyckius, legatus Belgicus. Ipse Princeps Sverino dicebat; se laborare, ut Regem in partes pertrahat; sed hunc valde in Galliam inclinare. Etsi idem alias Svecis parum faveat, ac se ab iis deceptum fuisse qveratur; qvorum & modus agendi in hoc bello sibi valde displiceat; ac meritos esse, ut eo nomine castigentur. Eos qvoqve circa triplex fœdus non candide processisse, ac susceptum seqvestrium officium non uti par gessisse, postqvam jam fœdus offensivum cum Gallo inissent. Porro qvanqvam fœderatorum existimatio unam adhuc expeditionem tentari desideret, reparandis damnis hoc anno acceptis; parum tamen spei circa eam se videre, notoria Belgarum juxta, atqve Hispanorum impotentia, eoqve de tolerabili pace cogitandum. Post longum Principis cum Rege, & Eboracensi colloqvium interroganti Burgomagno iste respondebat; se oleum & operam perdidisse, qvod hæc aula Galliæ nimium addicta sit. Parlamento nec bellum, nec pacem cordi esse, sed tantum ut Regi ægre faciat. Cum itaqve parum hinc opis expectandum sit, opti-

11. Oct.

1677. optimum fore circa accelerandam pacem satagere, sed qvæ sine cessione Burgundiæ obtineri non possit. Et cum Hispanus multa regereret, Princeps abrupte: Belgas pacem habere velle. Nec meliorem pacem continuatis armis obtentum iri, qvam Anglus curaturus sit, pro cessa Burgundia limitem Flandriæ latius extensurus. Ac Gallum dudum animo agitasse, reliqvis restitutis Burgundiam, Cameracum, Ariam, & Divi Audomari Fanum retinere, cæteros fœderatos ad pacem Westphalicam remittere. Rupertus Palatinus hunc conventum cavillabatur Monacho cuidam similem esse, qvi lupanar ingressus esset ad convertendas meretrices, sed à qvibus ipse seductus fuerit. Id certum est, Regem, & Eboracensem insolubili vinculo Galliæ innexos, Principem eodem pertrahere, sed incassum, connixos fuisse. Cæterum tunc futura Flandriæ securitas, ac ut Gallus intra limites coërceretur, in arcta Angliæ & Belgarum unione reponebatur. Qvod fundamentum prudentibus admodum ruinosum habebatur. Nam jam semel Anglicam aulam libido subierat Belgarum Remp. subvertendi; unde non poterat non isti tacita diffidentia subesse, ne hæc serius ocyus prioris perfidiæ ultionem exigeret. Alia qvoqve aulæ, alia nationis Anglicæ intentio erat; & Rex ad aliqvid adspirabat legibus Regni fundamentalibus adversum, qvod solius Galliæ auxilio pervinci poterat. Cæterum volu-

Arausionensis nuptiæ.

erat Rex de pace prius cum Arausionensi agere, qvam super nuptiis perficeretur. Id qvod Princeps præfracte abnuebat, non solum qvia id amantem decebat, sed & ne Fœderati suspicarentur, nuptias ipsorum dispendio conciliatas, qvod satis perspiceret, parum proficua pace istos potituros. Sed cum Rex suæ sententiæ insisteret, Princeps per Templium ei significabat; si Regi sententia sedeat, ut pacem ante nuptias utiqve tractare velit, se pœnitere itineris huc suscepti, ac supra biduum non amplius in Anglia moraturum. Prius tamen qvam abeat, Regi esse eligendum, qva ratione cum ipso in posterum vivere velit. Nam aut separari ipsos debere aut tanqvam bonos amicos, aut irreconciliabiles inimicos. Qvæ Templius Regi referebat, addito, qvantum periculi ex abrupta hac negotiatione provenire possit. Ac respiciendum qvoqve ad offensam, qvam magna populi pars conceperit ob vincula cum Gallo contracta, & ad ea, qvæ nupero bello Principi oblata fuerint. Ita Rex insigni cum elogio Principis in ejus petita consentiebat, ac nuptiæ inter istum, & Jacobi Ducis Eboracensis filiam natu majorem Mariam firmabantur; cui contractui Eboracensis velut conditionem inserere voluerat promotionem pacis. Rex cum super hoc connubio ad Magnum Consilium referret, memorabat, ejus Virginis nuptias è Gallia, & Svecia fuisse expetitas. Sed se nunqvam in eas consentire voluisse; ac malle neptim suam suspensam videre, (ea verba erant,) qvam in brachiis Regis, per qvem hoc Regnum in periculum conjiciatur, ut ad provinciæ modum dein gubernetur. Ea propositio magno cum adplausu à Consilio fuit excepta; qvæ & per Regnum vulgata incredibili gaudio omnes perfudit. Duo tantum homines eo facto tristabantur, Arlingtonus, qvod res se inscio transacta esset; cum ab aula credi vellet, in singulari apud Principem gratia se esse: & legatus Gallicus, qvi nesciebat, qvomodo Regi suo excusare posset, tanti momenti negotium se inscio peractum, in aula, cujus secreta tot per annos ipsi patuerant. Eboracensis dixerat: tanto libentius se in nuptias filiæ suæ cum Principe Protestante consensisse, ut cuilibet constet, se publicam circa sacra mutationem haut qværere, si maxime corona aliqvando in se devolvatur. Anglici legati Neomagi dicebant; circa hoc connubium etiam respectum ad successionem in Regnum fuisse, si domus Regia filiis non augeatur. Nec minus in Belgio isthoc connubium magno cum gaudio excipiebatur. Sed idem Gallis non parum scrupuli injecerat, velut Anglus in fœderatorum partes concessurus esset. Unde hic ei suspicioni eximendæ Parlamentum in futurum mensem Aprilem comperendinabat. Cum matrimonium ritu Christiano firmaretur, ac Præsul Londinensis pro more Ecclesiæ Anglicanæ qværeret: *qvis das hanc filiam huic viro ?* Rex respondebat, *ego*. Qvæ species adoptionis habebatur; ac Rex eo respexisse dicebatur, ut hanc ob causam Principi titulus *Celsitudinis Regiæ* tribui, ac Parlamentum eo facilius permoveri posset ad totem novæ nuptæ constituendam. Paraverat civitas Londinensis insignia munera pro Arausionensi. Sed cum post intellexisset, eum sibi ac suis ministris in Gallia vestes fieri curasse, ea munera supprimebantur. Tantum odium in Gallos erat. Post consummatas nuptias inter Regem, atqve Arausionensem super legibus pacis agi cœptum est, qvod è propositionibus Neomagi hinc inde factis satis adpareret, eo tractandi modo nunqvam inter partes conventurum; & qvod inprimis Hispani eo redacti forent, ut nec bello, nec pace sibi consulere possent. Ea delibera-

tio

1677. tio secretissime peracta fuit, cujus præter Regem, & Principem solus Eboracensis cum Danbyæo Thesaurario, & Wilhelmo Templio participes fuere. Princeps ante omnia contendebat egregio limite Flandriam muniendam; alias enim à Gallo non alio fine pacem initum iri, qvam ut primo qvoqve tempore bellum instauret, ac Flandriam una expeditione subigat. Regi ea res minus cordi erat, qvod sibi persvasisset, Gallum belli fessum; ac si hoc bello cum honore defungi posset, nunqvam aliud suo sub regimine suscepturum. Nam eum maturos jam annos ingressum deinceps qvietem magis amaturum, cum deliciis aulæ, ac ædificandi occupationibus conjunctam; ac vicinis pacem facile indulturum. Sed Princeps contra censebat, Gallum in præsens non alio fine pacem captare, qvam ut soluto inter fœderatos vinculo novum bellum majore cum emolumento suscipiat. Gallorum ambitionem nunqvam qvieturam, qvoad totam Flandriam subjugarint, ac fines Regni ad Rhenum protulerint; Belgis eo redactis, ut ab ipsorum nutu pendere necessum habeant, nec minus Anglia ita circumscripta, ut ipsis non amplius formidabilis foret. Unde per pacem hanc qvieti orbis Christiani non consuli, ni saltem Flandria limitem nanciscatur, qvem ipse proposuerit, ac Galli Lotharingiam, & qvæ Imperio in Alsatia eripuerint, restituant. Addebat Templius; solam ætatem nil mutationis circa nativam hominis indolem adferre; sed frugi puerum communiter in bonum virum; stupidum adolescentem in stolidum senem, juvenem neqvam in sceleratum veteratorem evadere. Ac Gallum semper violento aliqvo affectu, modo in amores, modo in ædificia, modo in arma raptum iri; in præsens autem non alio fine pacem velle, qvam ut novum bellum ordiatur, postqvam recens partis probe caverit. Ista cum Rex probaret, circa Lotharingiam, ac Alsatiæ loca facile consentiebat; sed in Burgundiæ restitutionem Gallum nunqvam consensurum. Et qvia Princeps huic articulo tam acriter insistebat, Rex credebat, ei egregia bona, qvæ is isto in Ducatu tenebat, cordi esse; eoqve dicebat, se effecturum, ut is eadem cum securitate ista sub Galli, qvam sub Hispani imperio possideat: aut si hoc nomine Gallo obnoxius agere nolit, eorundem pretium eidem solutum iri, qvanti ipse ista taxaverit. Sed Princeps generose, ac citra hæsitationem respondebat: ea bona paci nunqvam obstaculum datura, ac gratum sibi fore eadem perdidisse, si pro iis bona aliqva Flandriæ urbs reddenda sit firmando limiti. Post multam disceptationem inter Regem, ac Principem convenit, ut pax in has leges fieret: Ut Gallus Cæsari, & Imperio omnia hoc bello erepta restituat, simul Lotharingiam suo Duci, & Hispanis Athum, Carolo regium, Audenardam, Curtracum, Tornacum, Condæam, Valentianas, D. Juliani Fanum, & Binchium reddat. Belgæ qvoqve, & Galli mutuo erepta restituerent. Ac Princeps in se recipiebat, se Hispanorum consensum curaturum; uti Rex de Galli consensu curando promittebat. Placuit inde protinus certum hominem mitti in Galliam, qvi has propositiones eo deferret; cui injungendum sit, ne super hoc negotio disceptationis qvid ingrediatur, sed non nisi liqvidum responsum intra biduum postulet, & eodem elapso citra moram revertat. Ei itineri post biduum obeundo Templius destinabatur. Ast interea Eboracensis eludendo tam egregio destinato, Regi persvaserat, ut in Templii locum, in cujus integritate Arausionensis maximam fiduciam collocaverat, suus familiaris Durasius mitteretur. Colorem Eboracensis dixerat; qvia persvasum sibi sit, Gallum latas conditiones accepturum, ac protinus inde pacem fore, se hunc sibi honorem deposcere, ut per domesticum suum propositio fiat. Ita Durasius in Galliam, Princeps cum nova nupta paucos intra dies in Belgium abiit; ubi res præsentiam ipsius utiqve reqvirebant. Rex confirmabat, se nunqvam circa ullum articulum formulæ in Galliam missæ qvidqvam remissurum: ac se bellum Galliæ indicturum, si ea pacem in istas leges recusaverit. Nec eo minus Rex, non sine dolore Arausionensis, Parlamentum usqve in proximum ver prorogabat, artificiis legati Gallici persvasus, ut Gallum demulceret ob nuptias Arausionensis, & anteqvam formulam pacis mitteret. Contra inter Gallos, & Svecos convenerat, ut Galli declararent, se qvædam Belgii loca reddituros ea lege, ut Svecis hoc bello erepta restituerentur. Et super hoc se primum cum Anglo, inde cum Cæsare, Hispano, ac Belgis clam transacturos, anteqvam reliqvis fœderatis de eo qvid proponant. Sane Arausionensis Svecrino confirmabat, super conditionibus Borealium fœderatorum Londini nil fuisse actum. Ipse qvoqve Rex Sverino de ea re moventi dicebat: permutationem Belgicorum locorum cum Svecicis, ac ut Hispanicæ provinciæ Danæ Regis, & Electoris impensis serventur, crudelem & injustam esse. Haut eo minus idem æmulationis qvid in progressus Dani ostenderat; simul optaverat,

Danby. *St. Guillain.*

1677. verat, Electorem Stetino haut potiri, qvod per id pax difficilior reddenda sit. Beuningius jactabat; qvamprimum super legibus pacis inter Gallos, & Hispanos conventum fuerit, Borealium negotia Neomagum remissum iri, brevi ibidem expedienda. Reversus Hagam Arausionensis confirmabat, nil super separata pace conventum: Belgas qvoqve absqve antegressa cum fœderatis conventione nihil facturos, ac cœptos Neomagi tractatus bona fide persecuturos. Sed se plurimas difficultates perspicere tam circa belli continuationem, qvam ut pax conficiatur omnibus fœderatis æqve proficua.

8. Dec.

Sed Belgæ fœderatorum legatis Hagæ significabant; Arausionensem iter in Angliam susceperisse in usum communis causæ, eoqve fine omnem operam apud Regem navasse, huic in fœderatorum partes pertrahendo. Sed hunc ita arcte Galli rationibus innexum reperisse, ut nil profici potuerit. Eundem tamen declarasse, omnia se facturum paci promovendæ, ac ut Princeps eo fine conditiones proponeret petiisse. Qvid id initio recusarit; demum tamen dixisse: Si Gallus Burgundiam restituat, ulterius deliberandum, qvid locorum Hispani, ac Galli in Belgio retenturi sint. Sed Anglum de Burgundia nil audire, nec alias tamen conditiones proponere voluisse. Durasium tamen in Galliam misisse, qvi hoc responsi à Gallo retulerit; factam propositionem sibi non placere; haut addito qvalis illa fuerit. Unde Anglum permotum fuisse, ut Parlamentum, qvod alias in futurum Aprilem condictum erat, ad XV. Januarii convocaret. Interim Montacutium Lutetiam misisse, liqvido responso petendo, qvid Gallo facere, aut omittere placeat, qvo propositio Parlamento facienda ad id accommodari possit. Sed Gallo decretum, unam adhuc invasionem in Belgium tentare; unde necessum esse à fœderatis omnes copias huc mitti, ne qvod superest ab isto opprimatur.

11. Dec.

1677. Ita qvidem Hagæ tunc à Belgis inter fœderatorum legatos vulgabatur: sed revera circa missionem Durasii ita res habuerat. Ejus adventus etsi aulam Gallicam non parum turbasset; tamen eo dissimulato proposita dextre admodum accipiebaut. Regi Angliæ satis constare, pacem in sua manu sitam esse. Sed conditiones circa urbes Flandriæ nimis duras videri, præcipue circa Tornacum, cujus munitiones immensis summis constiterint. Unde aliqvo tempore ad deliberandum sibi opus esse. Et qvanqvam Durasius diceret, non integrum sibi esse ultra biduum morari, effecerunt tamen Galli, ut aliqvot adhuc dies Lutetiæ maneret, non nisi hoc responso relato: Regem haut sperare, à fratre suo Rege Angliæ bellum sibi ob unam, & alteram urbem indictum iri. Interim se mandata legato suo Londinum missurum, ut super eo articulo cum ipso Rege tractet. Ita Galli negotium in longum extrahebaut, & qvæ aperte non abnuebant, per artes elusum ibant. Et revera blanditiæ Gallorum Anglum deliniebant; ac legatus Gallicus declarabat, se jussum omnia cedere, excepto Tornaco, & qvidem ut super æqvivalente ejusdem agere velit, si Rex utiqve ei insistat. Sed post discessum Arausionensis, qvi ejus consilii autor fuerat, id non eo qvo par erat vigore agebatur, sic ut ea tractatio ad inanes, hinc inde missitationes devolveretur. Interim offensa populi Anglicani ob rumorem super negotiatione pacis, & prorogationem Parlamenti immensum gliscebat. Cui sedandæ Rex post Durasii reditum Parlamenti sessionem anticipabat, velut bellum Gallo inferre decrevisset. Qvod uti antea summopere à Parlamento expetitum fuerat, qvamdiu Rex eidem se opposuerat: ita nunc cum aula in bellum inclinare videretur, monstri qvid subesse suspicatum cessim ibat.

SAMU-

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER DECIMUSSEXTUS.

EPITOME.

Anglus curam causæ communis videtur velle suscipere. 2. Fœdus inter Anglum, & Belgas super legibus pacis inter Gallum, & Hispanum. 3. Anglus Gallum ad has conditiones permovere studet. 4. Sveci societatem Angli affectant. Cerimonialia. 5. Elector isto fœdere turbatur. Apud Belgas de eodem queritur. 6. Neomagi super eo tractatu disputata. 7. Electoris circa hoc negotium considerationes. Somnicius moritur. 8. Cæsareæ aulæ mens exploratur. 9. Inter Anglum, & Hispanos difficultates. 10. Regis ad Parlamentum propositio. Parlamenti petitum. 11. Gallorum in Belgio progressus. Iis Anglus parum movetur. 12. Parlamentum super bello in Gallum frustra satagit. 13. Arausionensis circa præsentem rerum conditionem sententia. 14. Electoris ad istam declaratio. 15. Conditiones pacis à Gallo propositæ. 16. Hagæ circa eam propositionem agitata. 17. In Anglia frustra super fœdere contra Gallum agitur. 18. Belgæ prolationem termini à Gallo præfixi petunt. 19. Super induciis Neomagi proponitur. 20. Belgæ ulterius inducias urgent. 21. In Anglia ad bellum contra Gallos

nihil

1678. *nihil proficitur. 22. Anglus rem haut ferio agit. 23. Gallus Belgas per literas ad pacem invitat. 24. Belgæ ad Gallum legationem decernunt. 25. Arausionensis super hoc negotio sententia. 26. Beverningius ad Galliæ Regem mittitur. 27. Elector apud Anglum paci se frustra opponit. 28. Apud Belgas circa sistendam pacem nihil proficitur. 29. Hispani itidem in pacem inclinant. 30. Fœderatorum circa pacem Neomagi monita. 31. Elector itidem pacem qværere instituit. 32. Fœderati separatæ Belgarum paci renituntur. 33. Arausionensis sententia super pace. 34. Belgæ pacem decernunt. 35. Belgæ de instituto suo Neomagi proponunt. 36. Hispani pacem certis conditionibus acceptant. Galli super restituendis urbibus difficultatem movent. 37. Belgarum ad Regem Galliæ literæ. Regis responsum. 38. Belgæ restitutionem urbium urgent. 39. Super Gallorum tergiversatione consultatur. 40. In Anglia denuo super bello Gallico movetur. 41. Novum fœdus inter Anglum, & Belgas concluditur. 42. Galli adhuc circa restitutionem urbium tergiversantur. 43. Belgarum ad ista declaratio. 44. Galli adhuc tricantur. Svecorum declaratio. 45. Galli postulato suo desistunt. 46. Belgæ in pacem ruunt. 47. Fœderati contra eam pacem protestantur. 48. Pax haut eo minus concluditur. 49. Super pace ista qverelæ. 50. Electoris ad Belgas super pace epistola. 51. Arausionensis de ea pace judicium. 52. Cum Luneburgicis acta. Luneburgici legatos suos Electoralibus exæqvari cupiunt. 53. Luneburgicorum ad Electorem missio. 54. Consultatio super Luneburgicorum postulatis. 55. Alia Luneburgicorum ad Electorem missio. 56. Cum Monasteriensi acta. 57. Cum Daniæ Rege acta. Fœdus inter Danum, Electorem, & Monasteriensem. 58. Arma Danorum eo anno parum succedunt. 59. Super expeditione Electoris hoc anno consultatur. 60. Elector Rugiam insulam occupat. 61. Stralsunda per literas tentatur. 62. Stralsunda oppugnatur. 63. Grypswalda expugnatur. 64. Svecicarum copiarum naufragium. 65. Elector Svecorum è Livonia irruptionem in Borussiam avertere laborat. 66. Circa Strauchium liberandum agitata. 67. Elector Polono suspicionem eximere laborat. 68. Sveci è Livonia in Borussiam irrumpunt. 69. Elector cum exercitu in Borussiam ire constituit. 70. Galli ad Montes Hannoniæ vapulant. Induciæ inter Gallicum, & Belgicum exercitum ineuntur. 71. Anglo pax displicere videtur. 72. Aliqva spes belli Anglici iterum adparet. 73. Circa pacem inter Gallum, & Hispanum satagitur. 74. Hispani pacem suam excusant. 75. Qvid post deficientes socios agendum consultatur. 76. Elector Galli mentem super Pomerania explorat. 77. Meindersii negotiatio. 78. In Angliam nil amplius spei reponere licet. 79. Ad Cæsarem missio. 80. Cum Cæsareis Viennæ disceptatio. 81. Cæsaris declaratio. Neoburgici sententia. 82. Repetita Viennam missio. 83. Viennæ parum proficitur. 84. Cæsareorum consilia fluctuant. 85. Consultatio super præsenti rerum statu. 86. Electoris ad Cæsarem literæ. Cæsarei acta sua excusant. 87. Cum Luneburgicis acta. 88. Ratisponæ super pace acta. 89. Neomagi super induciis frustra agitur. 90. De pace inter Cæsareos, & Gallos agitur. 91. Continuatio tractatuum inter Cæsareos, & Gallos. 92. Formula pacis inter Cæsareos, & Gallos adaptatur. 93. Hispanica pax ratihabetur. 94. Contra formulam pacis à Cæsareis exhibitam protestatio. 95. Super Cæsarea formula disputata. 96. Confirmatio pacti hæreditarii circa Juliacenses ditiones à Cæsare obtinetur. 97. Fœdus arctius cum Belgis perficitur. 98. Fœderis cum Belgis argumentum. 99. Articuli separati. 100. Ratihabitio fœderis aliqvandiu differtur.* 1678.

1678. *Anglus curam causæ communis videtur velle suscipere.*

Superioribus annis ea felicitas Electoris arma prosecuta fuerat, ut propinqva spes foret Svecos penitus Germanico solo depulsum iri. Qvo obtento is judicabat immensum se de posteritate sua, Cæsareisqve ditionibus, totaqve Germania meriturum, amotis vicinis hactenus tam inqvietis, & qveis à tergo Germaniam distrahere in promtu sit, cum à fronte Gallus urgeret. Qvi nisi nunc in ordinem redigerentur, Imperio semper formidandi videbantur, saltem qvoad auro Gallico mercenariam operam addicere nullus pudor futurus erat. Et assecutus qvidem est Elector hoc anno per victricia arma, qvod qvæsierat, expugnatis qvæ in Pomerania Svecis restabant urbibus. Sed qvo minus idem victoriarum suarum fructu gauderet in causa erat, qvod in diversa parte ita langvide, aut infeliciter res gesta foret, ut parum abesset, qvin Gallus Belgii Hispanici reliqvias plane absurberet. Eas porro servari cum totius Europæ, tum præcipue Unitorum Belgarum, atqve Anglorum intererat, qvos eo repagulo remutu cominus incursandi Gallis facultas præbebatur. Cum autem effræni horum libidini compescendæ nulla præter vim vincula sufficerent, dudum periti rerum judicaverant; ni Anglia qvoqve suas vires reliqvis sociaret, Europæ libertatem nunqvam in tuto fore. Ast Carolus II. Magnæ Britauniæ Rex eousqve & communes Europæ, & peculiares Regni sui rationes, & vota pupuli sui insuper habuerat, ut ultro promovendis Galli destinatis velificaretur, qvoad eo usqve invaluissent, ut iisdem sistendis vix amplius facultas superesset. Cum itaqve periculum Angliæ, Belgisqve Unitis propius jam advolveretur, iste velut alto sopore excussus, ne forte populus tam sævo administrandi modu efferatus frænum morderet, demum serio magis eam rem amplecti visus est, ac ostentatis armis Gallum permovere statuit, ut Hispanicis provinciis temporario, & parum ad diuturnitatem valituro remedio utcunqve consuleret, qvid cæteris ejus belli consortibus fieret parum solicitus. Nam qvia, si horum qvoqve ratio habenda erat, extracto bello opus videbatur, à qvo iste juxta, ac pleriqve Belgarum valde abhorrebant, utrisqve placuit clam inter se super pacis legibus convenire, per qvas suis utcunqve rationibus consuleretur; qvid reliqvorum commodis fieret nulla cura, qvæ & ita brevi expediri posse negabant. Nec considerabatur, vix aptius excogitari posse remedium stabiliendo Galli dominatui, qvem hic Europæ imponere meditabatur, qvam si per separatas transactiones inter fœderatos vinculum abrumperetur; cum istius vires jam usqve eo excrevissent, ut nisi fida omnium conjunctione librari amplius non possent.

Fœdus inter Anglum, & Belgas super legibus pacis inter Gallum, & Hispanum. 30. Dec. 77

§. 2. Eum in finem igitur fœdus inter Angliæ Regem, & Belgas Hagæ conclusum fuit; ad qvod ineundum Rex *permotum se profitebatur deploratissimo orbis Christiani statu, & ingenti necessitate, qvæ jam urgeat, protinus consilia viresqve uniendi, qvo armorum latius subinde omnia proruentium ulterior progressus sistatur. Et qvia hactenus officio ad communem pacem conciliandam adhibito nihil profectum sit, majoris efficaciæ remedium adhibere visum inito cum Belgis fœdere, cujus pondere vicini Reges Galliæ, & Hispaniæ permovendi sint ad consentiendum in pacem iis conditionibus, qvæ in orbis Christiani commodum cedere qveant, & qvæ præcipue instaurando, ac firmando Belgio Hispanico faciant, qvod ut salvum persistat, Angliæ juxta, ac Unitarum Provinciarum tantopere intersit. Eo fine utriqve viribus sociatis connitentur, ut Gallus Hispano restituat Caroloregium, Athum, Audenardam, Cortracum, Tornacum, Condæum, Valentianas, Limburgum, Binchium, & Fanum Divi Juliani cum aliis locis, qvæ Galli qvocunqve deinceps tempore post Fanum D. Juliani occupabunt; tum territoria ad singula horum locorum spectantia. Nec minus restituendum, qvicqvid Gallus in Sicilia obtineat, aut deinceps capturus sit. Contra Gallus Burgundiæ Comitatum retinebit. Inter Gallos, & Belgas in Europa omnia in pristinum statum reponentur, utrinqve occupatis restitutis. Cæsaris & Imperii rationes ulteriori disqvisitioni seponebantur. Lotharingiæ qvoqve Ducis restitutio promittebatur. Inter Boreales fœderatos, & Svecos inducias curandas, qvoad super legibus pacis inter eosdem convenerit. In has leges ut pax ineatur, Anglus Gallum juxta, atqve Hispanum permoturum se recipiebat, ac ut eo fine trimestres induciæ inter eos ineantur, nec Gallus ulterius in Hispanico Belgio progrediatur. Belgæ eo se staturos promittebant, qvoad inter Anglum, & Gallum circa hoc negotium convenerit. Si Gallus ad has leges amplectendas amica ratione moveri neqveat, Anglus sociatis cum Belgis armis vi Gallum compellere conabitur. Belgæ qvoqve operam dabunt, ut Hispanus in eas pacis leges consentiat.*

1678. *Pacis inter duos Reges concludendæ Anglus, & Belgæ sponsores, ac vindices erunt. Si hujus pacis nomine Belgis, ab aliquo fœderatorum bellum inferatur, Anglus his adsistet, quoad periculum sit depulsum. Ex pacta intra mensem rata habebuntur.* Addebatur articulus separatus circa Lotharingi restitutionem, ut si à Gallo obtineri neqveat munita ejus Ducatus loca cum iis operibus restitui, qvæ fuerant, cum à Gallo occuparentur, saltem eo qvi nunc est statu reddantur. Tum ut penes Gallum maneant loca Siciliæ, aut alia qvæcunqve extra Belgium proponi qveant in cautionis vicem, qvoad super conditionibus pacis Svecicæ conveniri qveat.

Anglus Gallum ad has conditiones permovere studet.

§. 3. Ad has conditiones admittendas ut Anglus Gallum permoveret, jam antea Duralium cum formula pacis in Galliam miserat; qvam Gallus qvidem non plane rejecerat, sed dixerat; se liqvido mentem suam declarare non posse, qvoad cum Svecis consultaverit, ac sibi cautum sit, his qvoqve satisfactum iri. Unde Anglus Montacutium eadem cum formula miserat, denuntiato, se pariter pro Svecis aliqvas conditiones concepisse, qvas jam propositurus fuerit, nisi eventum obsidii Stetinensis expectare placuisset. Ad ista Gallus Anglo Svecorum causam commendaverat, sed in allata formula qvædam mutaverat, ac Insulas, Tornacum, Duacum, & Valentianas cum vicinis oppidis minoribus sibi servare cupierat. Lotharingo cognominem, & Barrensem Ducatum restituere voluerat, ut tamen Nanceium cum Tullo permutaretur. Denique Friburgum sibi relinqveretur, aut ejus loco Philipsburgum redderetur. Enimvero qvia Anglo tanti momenti urbes Gallis relinqvi durum videbatur, is paulo commotior legato Gallico Barillono dicebat: se sat diu enormes Galliæ progressus dissimulando aluisse; eoqve non apud fœderatos solum, & proprium populum suspicionem haut injustam incurrisse; sed & à Gallo non eo, qvo par sit, studio sibi responderi, qvi non nisi subterfugia qværere videatur armis suis interim latius diffundendis. Id qvod nullo modo sibi tolerandum sit, eoqve sociatis cum Parlamento animis consilia capturum præsentibus temporibus idonea. Nec minus Eboracensis & alii Gallo antehac addictissimi non sine ferocia jactabant; ni Gallus propositas conditiones admittat, bellum sine dubio secuturum. Etsi qvi intima Regis sensa norant, satis intelligebant, ferociam in speciem ostendi, cum is revera à bello magnopere abhorreret. Nam qvia Parlamentum tot modis offenderat, metuebat, ne id arrepta qvæ daretur ultionis occasione vel ipsum medio bello pecunia cassum destitueret, vel ministros suos, qvorum acta improbabantur, in jus vocatos publicæ indignationi immolaret. Contra Galli non minus ferociæ ostentabant, ac Luvoisius Parisiis legato Anglico in os ingesserat; si Anglus in arma erumpat, septem milliones, qvi alias qvotannis in eam aulam erogandi sint, in bellum Anglis faciendum impendendos. Sed prudentiores non immerito dubitabant, an non ex compactores inter Anglum, & Gallum agi, & hunc revera pacis cupidum è decoro ducere non protinus cedere. Nam qvantumvis arma eidem prospere successerant, opus tamen spatio temporis videbatur colligendis viribus ad novum velut impetum dandum; postqvam præcipua qvæ in præsens affectabat obtinuisset, Burgundiam, Ariam, Cameracum, D. Audomari Fanum, Insulas, Duacum. Tum Anglum extra arma retentum acerrimis suorum civium odiis objecerat. Ipse contra per recens parta, & glisceens commercium proventus regni immensum auxerat, ut facile esset media pace ingentem exercitum alere, reliqvis exiguo momento absorbendis in proclivi erat, anteqvam cæteri qvorum interfit arma contra instruere valerent. Unde non amplius obscurum erat, duos istos Reges noxiam fœderatis pacem parturire. Præsertim cum Cæsarei & Hispanici ministri jam aperte differerent, temporibus cedendum, & reliqviis Flandriæ servandis Burgundiam immolandam. Nec in Belgarum constantia multum fiduciæ collocare licebat. Et qvanqvam natio Anglicana Gallis infestissima bellum summopere cuperet, ejus tamen impetum eludere non in arduo Regi erat. Cæterum omnia qvæ cum Gallo super pace agitabantur, in aula Anglica fœderatorum ministros summo studio celabantur, ne ista per hos Parlamento prius innotescerent, qvam aulæ id expedire videretur. Mox ipse Rex Burgomagno denuntiabat, Madritum, & Bruxellas scriberet, Gallum in Consilio deliberasse, num propositæ pacis conditiones acceptandæ sint, an minus. Ubi plerosqve pacem, sed solum Luvoisium belli continuationem svasisse, qvi & contra reliqvos omnes sententiam suam pervicerit. Ita se nunc unice bellum meditari; & qvia res non superfunctorie sit agenda, Hispanos moneret, ut in Flandria sibi à Gallis probe caveant: ac spem esse, ab Hispanis sese haut destituendum. Ad qvæ Burgomagnus: Luvoisio ingens præmium pro isto

Barillon. *Louvois.* *8. Jun.* 1678.

1678. isto consilio deberi, utpote qvo Regi Angliæ materia præbeatur orbis Christiani amorem, & æternam apud posteros gloriam adipiscendi. Et legatus Gallicus cum de induciis proponeret, rejiciebatur, velut qvæ præsentibus temporibus nullo modo congruerent. Contra Galli uti consilia in Anglia per solitas sibi artes turbabant; ita & in Hollandia, ac præcipue Amsterodami suspiciones excitabant, velut inter Anglum, & Arausionensem consilia capta fuissent, Reip. libertati valde periculosa. Qvo fine Houftium, & Valckenierium Consules, qvi Amstelodami maxima autoritate erant, in partes suas pertraxerant. Qvi inani suspicione Arausionensis studium pro bono publico irritum reddebant, qvasi nunc novo connubio aulæ Anglicanæ penitus innexi, cujus consilia Belgæ immensum suspectabant.

Sveci societatem Angli affectant. §. 4. Porro opinio Anglicorum armorum Svecos qvoqve permoverat, ut & ipsi nova consilia agitarent. Nam pleriqve Senatores censuerant, ut Rex Cæsari, Hispano, Anglo, ac Belgis declaret, se paratum æterno fœderi cum ipsis contra Galliam ineundo, stipulatus tamen sibi hoc belloamissorum restitutionem. Cui fœderi cudendo, si inter Anglum, & Gallum bellum eruperit, Olivecrantzius in Angliam venerat: simul ut Regi Sveciæ secundam Eboracensis filiam Annam in connubium expeteret. Qvi & eousqve jam processerat, ut diceret, non aliam dotem à Rege exigi, qvam ut amissorum restitutio ei curetur. Qvomodo tamen legatus iste id negotium de connubio, qvod tantopere Regis existimationem tangebat, hoc inscio, (id qvod certissime constat,) proponere, aut alius eidem tale mandatum dare ausus fuerit, ipsi viderint. Qvæ res non parum Danos turbabat ob immeritam contumeliam eo modo Ulricæ Eleonoræ inferendam, & qvia eo vinculo Svecì Anglum, & Arausionensem sibi innectere instituebant. Unde ejus negotii disturbandi causa Antonius Altenburgicus Comes propere in Angliam missus est. Is in mandatis habebat nulli ablegato in propria domo dextram manum *Cerimonialia.* concedere; cum contra ablegatus Danicus Christophorus Lindenovius jussus esset, dum Ambasiatores invisit, priorem præ his locum affectare; qvæ mandata sibi plane repugnabant. Sed Anglus, & Gallus in universum decreverant, ut sui legati propria in domo aliorum ablegatis digniorem locum ne concederent. Ast Sverinus ut eam difficultatem declinaret, visitationem suam primo mane denuntiabat, ut admissus istum in lecto alloqveretur; aut si accessus 1678. excusaretur, id visitationis loco haberetur. Ac iste somnum causatus oblatam visitationem in vicem datæ acceptabat, ac ad eam reponendam se paratum ferebat. Ex qvo tempore isti familiariter in se egerunt.

Elector isto fœdere turbatur. §. 5. Ast Elector, ubi de ista conventione inter Anglum & Belgas inaudisset, sibi, aliisqve fœderatis tanto præjudicio futura, Sverinum jubebat apud Anglum conqveri; *Se confisum fuisse, si maxime Belgæ hoc modo secum agere nonvereantur, Regem tamē pro affectu, qvem in se testatus fit, tale qvid haut concessurum, nec tanta ipsi calamitatis causam futurum, sed potius tractatus ita moderaturum, ut & ipse iis adhibeatur, suaqve emolumenta observentur.* Cæterum eo su- *11. Jan.* spectius erat id negotium, qvod cum Hagæ super isto fœdere ministris fœderatorum indicium fieret, adderetur; Anglum stipulatum fuisse, ne ante ratihabitionem ejusdem cuipiam copia fieret. Ac fœderatos qvoqve inter se pacta inisse insciis Belgis; prout Daniæ Rex, & Elector non ita pridem fecerint. Etsi Romsvvinckelius contra ostenderet, horum pactum nil nisi prioris confirmationem, atqve explicationem continuisse; cum in isto de induciis mentio fiat, idemqve fœderi, qvod Electori cum Rep. intercedat, repugnet. Addebant Belgæ, ni fœderati majore mole, & enixius in Gallum rem gerant, bellum à se sustineri amplius non posse. Sed mox Ele- *De eodem apud Belgas qveritur.* ctor gravissimas super hoc instituto qverelas movere jubebat, qvod adversus pacta, & totiens repetitas testationes citra communicationem susceptum sit. *Nec vero ipsos* *14. Jan.* *scopo qvem affectent potituros. Nam Gallum paucos post annos exsecuturum, qvod in præsens tot Principum juncta vires impediverint. Ac tunc haut temere qvempiam communem causam hoc exemplo terrente amplexurum.* Ad qvæ Fagelius: *ista non alio* *26. Jan.* *spectare, qvam ut Anglus in partes trahatur, citra cujus auxilium bellum non possit sustineri, nisi cum jactura Hispanicarum, & plurium provinciarum. Saltem spem esse meliores conditiones, qvam alias, à Gallo pro Hispanis, & Lotharingo, ac pro Electore à Svecis obtinendas.* Tum asseverabat, super conditionibus pacis cum Sveco nec ab Anglo, nec à qvovis alio qvid in medium allatum, nec citra communicationem cum Electore qvid adferendum. Sed nec id pactum adhuc ratihabitione firmatum; nec constare pax, an bellum futurum, & qvo demum res evasura sit. Belgas tam fructuosum sibi, ac fœderatis fœdus è manibus amittere, haut potuisse, qvod ipsi Hispani qvorum ma-

1678. maxime intersit suggesserint. Ac sane Villa Hermosa propositas in pacto conditiones acceptabat, si & Gallus easdem admittat. Arausionensis dicebat: ni ipse apud Anglum qvod factum erat fecisset, hoc vere qvicqvid provinciarum Hispanis superfit subigendum fuisse; id qvod per fœdus cum Anglo impeditum sit. Communicationem ob multitudinem fœderatorum intermissam; & Anglum judicasse, si negotium ex tot capitum sensu gerendum foret, id nunqvam perficiendum. Enimvero qvicqvid Belgæ de conditionibus pacis Borealis inficiarentur, è literis interceptis constabat, de permutatione Svecis ereptorum pro qvibusdam Flandriæ locis actum fuisse. Unde & Borealium fœderatorum ministri Hagæ scripto exhibito instabant, ne in tam iniqvam permutationem consentiretur. Et qvanqvam Fagelii declaratio grata sit; tamen per fœdus utiqve super omnibus, qvæ pacem spectabant, candide communicandum fuisse. Simul metus erat, ne conditionibus inter Hispanos, & Gallos adornatis horum cum Belgis pax ultro seqveretur, Electoris, & aliorum fœderatorum rationibus insuper habendis, ob qvas pax semel conventa hautqvidqvam suspendenda, aut abrumpenda sit. Arausionensi qvoqve id negotium commendabatur; ne Electoris rationes, cui ob fidem in Remp. omnia isthæc adversa obtingant, negligantur, aut obliqva via lædantur. Ejusmodi separatas negotiationes fœderi repugnare; qvas ipsum secretum suspectas reddat. Pacto Electoris cum Dano nil in cujuspiam fraudem conventum, sed super executione duntaxat belli qvædam definita. Nec verosimile videri, id negotium ita recens susceptum, sed à longo tempore idem agitatum. Ac sine dubio fraudi cedere Electori, si pax inter Gallos, & Hispanos prius expediatur. Nam id ipsum huc spectare, ut ab isto pacta ad Stetinum usqve restituantur; id qvod communi tractatu facile evitari potuerit. Ut Belgis animus adderetur, ab Electore insignes copias contra Gallum offerri hac lege, si tractatus iste plane aboleatur, ac bello inter Anglos & Gallos orto id genus noxia pacta haut ineantur; tum ut ipse Svecica vicinia liberatus in tutum collocetur. Ad qvæ Arausionensis testabatur: Belgis nunqvam propositum fuisse separatam à fœderatis suis pacem inire; ac se pro viribus provisurum, ne qvid super Electoris rationibus ipso inscio agatur. Qvæ cum Anglo conventa sint, bonum publicum spectare, & ut iste Rex in partes trahatur. Cæterum supra Belgarum vires esse bellum diutius gerere, qvod pecunia una cum fide defecerit. Expostulanti Romsvvinckelio Lira respondebat; qvod res huc processerit, sibi haut imputandum, cum id impediri neqviverit. Hac rerum facie Anglum, & Belgas haut offendendos, qvod hi qvovis modo bellum ponere ardeant, & si qvi bellum adhuc continuari cupiant, pecunia deficiente irriti sint. Neomagi suspectum erat, qvod Balbasius dixisset; post expugnatum Stetinum pacem difficiliorem redditam; & qvod ibi Electoris legatis nil communicaretur, prorsus qvasi nil tractatuum ibi agitaretur; deniqve qvod Svecici legati tam duris ipsorum rebus tanta cum ferocia creparent, ne latum qvidem pedem terræ se amissuros. Ubi & Jenkinus Blaspielo super tam præpostero agendi modo qverenti reponebat: Regem Angliæ judicasse, hautqvaqvam ulla spe successus cum omnibus ad hoc bellum concurrentibus simul agi posse: & qvia bellum initio inter Gallum, Belgas, atqve Hispanos ortum sit, cum his qvoqve primo loco pacem adornandam. Nec minore tamen studio circa reliqvorum pacem laboratum iri. 1678.

§.6. Ast Neomagi cum nostri apud Cæsareos super formula pacis per Anglum proprio ausu concepta qvererentur, hi negabant, de ea sibi qvid constitisse, aut eam adhuc à se conspectam. Nec Cæsari minorem qvam Electori qverendi causam esse. Præcipue autem à Belgis peccatum, qvod fœderatis insciis ejusmodi pactum cum Anglo iniverint. Nec enim fœderibus per id satisfactum, qvod ante aliqvot dies Hagæ fœderatorum ministris nonnihil de eo indicatum fuerit. Tutissimum tamen fore hoc rerum articulo expectare, qvid consilii Anglus capturus sit; & eousqve expostulationem cum legatis Belgicis differendam. Haut eo minus cum Electore jubente Blaspielus apud Belgas ea de re qverimoniam moveret, hi negabant aliqvid actum, qvod Electorem, & Svecos spectet. Cæterum Angliæ Regem, & Belgas proprias ob rationes, & citra fœderatorum fraudem fœdus inter se iniisse, qvod statim atqve ratihabitione firmatum fuerit, communicandum sit. Idqve non peculiarem, sed communem pacem spectare; ac jam Hagæ demonstratum, idem prioribus fœderibus non repugnare. Ad qvæ noster: esse id utiqve pactum cum tertio, & qvod pacem spectet, qvale aliis insciis fieri fœdera vetent. Belgæ contra; qvicqvid fiat, ad pacem demum referendum. Communicationem

Neomagi super eo tractatu disceptatur. 22. Jan.

1678. tionem agitati fœderis nil prodesse, sed non parum nocere potuisse præmature factam. Qvousqve ratihabitio secuta fuerit, omnia incerta esse. Alias Anglum, & Belgas isto negotio id præcipue spectasse, ut aliqvod interseptimentum, & munitus limes in Belgio Hispanico constituatur, qvi securitati Angliæ, atqve Unitarum Provinciarum maxime necessarius sit. Qvo ipso tamen Hispanos non prohiberi, qvo minus plura si possint per arma, aut tractatus obtineant. Esse insuper peculiares rationes, qvæ in alios fœderatos non qvadrent, qvare ob Belgium Hispanicum eximie sit laborandum. Et ut maxime in has conditiones Gallus, atqve Hispanus consentiant, nondum tamen pacem ideo conclusam. Ac perinde esse hoc modo transigere, qvam Neomagi in unam sententiam convenire. Nam sibi fixum sedere, antequam eodem modo cum aliis convenerit, pacem non admittere. Inducias, qvarum hoc pacto mentio fiat, non ulterius porrigi, qvam si Gallus propositas super Hispanicis provinciis leges amplectatur, & seqvester inde operam reliqvis partibus conciliandis navare instituat: ad qvod eo facilius expediendum si induciis opus judicet, Belgas id permissuros, ut tamen ideo fœderatis in eas consentire necessum non sit, ubi easdem rationibus suis haut expedire judicaverint. Cæterum Anglum pari modo circa alios fœderatos haut laboraturum, qvod heic peculiares ipsius rationes vertantur. Saltem Belgas nil aliud acturos, qvam qvod fidos, atqve candidos socios deceat; qvibus & nunqvam in mentem venerit reliqvos ad eas conditiones amplectendas compellere. Inter Anglum qvoqve, & Belgas super Electoris negotio ne verbo qvidem actum; pro qvo facturi sint omnia, qvæ intra vires suas sint; ad qvod & per gravissimas rationes obstringantur: ac injuriam fieri, si alia de ipsis opinio foveatur.

Electoris circa hos negotium considerationes. §. 7. Ast Electori id cumprimis suspicionem augebat, qvod Neomagenses legati rem aliter exposuissent, qvam eadem Hagæ fœderatorum ministris significata fuerat. Ac adparebat id fœdus inter Anglum, & Belgas unice pacem spectare, qvæ & eousqve jam processerit, ut propositæ conditiones à Villa Hermosa acceptatæ sint, si & eædem Gallo placeant, ac tantum circa Tornacum, & Valentianas adhuc dissideri. Igitur jam maxime tempus erat consilia digerere, postqvam non amplius ignorantia obtendi poterat, denuntiatione publice facta. Eqvidem nondum fœdus id publicatum fuerat, nec constabat, qvousqve res 1678. inter Gallum, & Hispanum processisset. Ac Beverningius, cum ejus fœderis exempla Hamburgi, & Francofurti impressa ipsi ostenderentur, interrogatus num ea genuina forent, responderat; sex articulos infarctos esse. Qvanqvam autem ejusmodi modus agendi fœderi hautqvidqvam congrueret; is tamen utcunqve condonari poterat, modo circa rem ipsam læsio non accidisset. Nec dubium esse, qvin Belgæ optent Electorem bona pace cum Svecis potiri. Sed num post pacem inter Gallos, & Hispanos factam, Svecorum rebus non parum levamenti allaturam, in eorum potestate futurum sit Svecos ad æqvam pacem constringere, valde dubium esse. Qvanqvam autem initio separationis à Belgis facto Electori fas erat una cum Dano peculiarem cum Svecis transactionem qværere; tamen neqve ab his ejusmodi tractatus adhuc offerri, nec spem esse, eos ex Electoris re fore, aut huic, posterisqve sinceri qvid ab istis unqvam expectandum. Hoc modo qvoqve Anglum seqvestrem abdicari; qvod sine ejus offensa fieri neqveat. Qvod si autem Belgarum opera circa eam pacem conciliandam adhibeatur, eo ipso fœdere eosdem exsolvi videri: cum tamen consultissimum sit fœderi firmiter inhærere; & si maxime à fœderatis nonnihil exorbitatum fuerit, potius ejus reparationem qværere, qvam abrumpendo plane vinculo ansam præbere, qvo nil nostris rebus nocentius, hosti nil lætius accidere qveat. Ista dubia cum tempus optime expediturum esset, id saltem constabat, Belgas longius jam à fœdere discessisse, qvam ut dissimulari posset, facie rerum plane immutata, ac Electore in maximum periculum pertracto. Unde is legatis suis injungebat Belgas hortari, ut si utiqve suscepta pacis negotiatio persistat, una cum Anglo rem ita moderentur, qvo cum omnibus fœderatis pariter tractetur, nec ipse ad extremum rejiciatur. Sed ista omnia soli Blaspielo deinceps curanda incumbebant, qvod paulo post Somnicius Neomagi fato fungeretur. Cujus vidua consolationes legatorum non admittebat, velut qvæ ibi extra publicam pompam egerat. Sed Blaspielus uti de morte collegæ significarat, ita & aliorum officia recipiebat. Galli etsi de obitu iis significatum non esset, nec Somnicius ob litem super cerimoniis cum iisdem qvid commercii habuisset; tamen misso Nobili de dolore suo testabantur; qvibus vidua scripto respondit. Funus sine pompa Vesaliam deductum. *Somnicius moritur. 16. Febr.*

§. 8. Cæ-

1678. *Cæsarea aulæ mens exploratur.*

§. 8. Cæterum Elector statim atqve ex interceptis literis innotuisset, super qvorundam in Belgio locorum cum Svecicis provinciis permutatione agitari, ea dere per Crocovium Viennæ qverelas moveri jubebat. Is inter alias hanc rationem ingerebat; num Cæsaris rebus consulatur, si Hispani tres, aut qvatuor urbes in Belgio recuperent eo pretio, ut Sveci in Germania maneant? Sane Gallo in proclivi esse eas urbes eripere, qvandocunqve libido subierit. Contra Cæsareas ditiones semper periculo invasionis à Svecis expositas manere. Ast his Germania pulsis, ac salva inter fœderatos unione facile fore istas urbes ab Hispanis recuperari, ac ab invasione Galli tutas præstari. Enimvero Viennæ negabant isti permutationi veri qvid subesse. Ac solus Gurcensis ejus secreti particeps habebatur, Kinskio, & Stratemanno ignaris. Kœnigseckius tamen Vicecancellarius Imperii judicabat; Borealium fœderatorum, (eo vocabulo tunc Daniæ Rex, Elector, Luneburgici, ac Monasteriensis notabantur,) securitatem duabus potissimum rebus inniti. Primo ut qvantum possint bellum in Svecos absolvant, anteqvam præcipitata pax, ac fœderatorum separatio, aliavé obstacula interveniant. Tum ut Daniæ Rex & Elector Luneburgicis Ducibus arctissime se innectant, ac hisce etiam circa iniqva indulgeant, qvo iidem in partibus retineantur. Sed & Electori operam dandam, ut Stralsundam vel lautissimis conditionibus ad se pertrahat. Cæterum satis adparebat, Cæsareos ministros ancipiti cura distrahi. Nam inde Danum, Electorem, & Luneburgicos offendere verebantur, qvibus invictis pax sine periculo obtrudi non possit. Hinc autem cum hisce arctius jungi non audebant, si maxima invidia non obstaret, ne Hispanis unicum remedium sua recuperandi adimeretur. Qvo ipso & separatio Domus Austriacæ secutura erat, irrito qvoqve connubio, qvod inter Cæsaris filiam, & Hispaniæ Regem agitabatur; qvo velut cuneo Joannes Austriacus semper utebatur aulæ Cæsareæ ad sua placita compellandæ. Accedebat qvod Bavarus, Saxo, & Palatinus Electores super promovenda pace sedulo consilia conferrent, eamqve impense urgerent. Bavarus qvoqve tunc qvatuor legiones recens conscribebat, ac rem tormentariam expediebat non sine Cæsaris solicitudine. Igitur si tam valida in Germania factio pacem utiqve percelleret, qvo tunc loco Cæsaris res fore, si partibus in Svecos bellantibus ea lege se innexuisset, pacem se non inituros, nisi ut salva iis sint, qvæ Svecis eripuerant? Unde metuendum erat, ne Cæsari necessium foret Belgarum, & Angli voluntatem seqvi, præsertim cum eam aulam ob infelices armorum successus, & metum tertiæ factionis in Imperio dudum belli tædium subiisset. Sed & frigere videbatur amicitia inter Cæsarem, & Belgas, ac jurabat Vicecancellarius, sibi de consiliis Angli, & Belgarum circa pacem haut constare; ac metuere, ne Cæsar ea excludatur. Cui rei ipsa aula Cæsarea causam præbuisse arguebatur, cui moris fuerit, præsertim rebus paulo prosperius fluentibus, fœderatos de suis consiliis celare, ac nil nisi æmulationem, ac diffidentiam adversus eos ostendere, suoqve exemplo ad paria iisdem præire.

1678. *Inter Anglum & Hispanos difficultates.* *15. Jan.*

§. 9. Interim qvæ de bello inter Anglos, & Gallos exarsuro spes concepta fuerat, mox iterum minuebat, Parlamento in duas septimanas comperendinato, nec prius explorato, in bellum, an pacem inclinaret. Aula hanc causam obtendebat, qvod cum Burgomagistrus prius de Anglico præsidio Ostendæ imponendo proposuisset, idem mox de isto retractarit. Unde sibi prius è Villa Hermosa liqvido noscendum, qvæ Hispano mens sedeat; de qva anteqvam cautum sit, haut sibi expedire in bellum descendere: nec prius propositionem ad Parlamentum rite formari posse. Enimvero Parlamentum, ubi de fœdere cum Belgis percepisset, haut dubitabat, qvin conditiones pacis communicato cum Belgis consilio conceptæ forent, ac jam Regi constare easdem a Gallo probari. Tum & fœdus id Beuningii fœtum agnoscebant; qvi utut totiens à superioribus suis ob negotia magis ex suo sensu, qvam eorum mandato tractata increpitus diceretur, demum tamen destinata sua pervicerat, ut Anglus cum Belgis necessitatem iis adferret, qvi placitas ipsis pacis leges abnuerent. Porro uti qvæ hucusqve super conditionibus pacis innotuerant, nullam spem securitatis ad diuturnitatem valituræ dabant; ita multi è Parlamento jactabant, in ejusmodi pacis gratiam se non teruncium collaturos; cum nil tuti sperandum sit, ni Gallus vi armorum eo redigatur, ut non amplius vicinis formidandus sit. Eqvidem aula Parlamento persvadere satagebat, bellum serio agi: qvo fine naves instruebantur, magnus numerus boum mactabatur, ac conducendo militi tympana passim perstrepebant. Sed hoc inania ista ridebat, ac censebat, Regem infesta Ostenda Hispanos

ad

1678 ad pacem cogere velle. Et nunc belli non secuti culpam in Hispanos derivari, qvod Ostendam tradere abnuerint. Contra aula Parlamento persvadere conabatur, per pacem Galliam insigniter debilitari posse, si inter fœderatos convenerit de prohibendis Gallicis mercibus, per qvas tanta pecuniæ vis in id regnum pertrahatur; qvod prætextum à Beuningio suggestum fuerat. Cæterum inter Hispanicos ministros dispar plane agendi modus observabatur. Nam Burgomagnus Londini non nisi extrema, ac desperata consilia crepabat. Contra Balbasius Neomagi ingens pacis desiderium ostendebat, regimen Belgii uti credebatur affectans: qvod is non nisi pacis tempore gerere poterat, nullo rei militaris usu. Unde penitius cognoscendæ Hispanorum sententiæ Rex Godolfinum Bruxellas mittebat: de cujus propositione, atqve accepto responso aliud Rex, aliud Burgomagnus vulgabat. Nam Rex dicebat, se Hispano auxiliares copias obtulisse, ac Ostendæ usum postulasse receptui, ac congerendæ annonæ; id qvod Villa Hermosa recusaverit. Idqve aula ubiqve spargebat, ut Parlamentum crederet, cum Hispani nihil ad rem conferre velint, pace utiqve opus esse. Contra referebat Villa Hermosa, Godolfinum pure traditionem Ostendæ postulasse, nulla significatione facta, qvousqve Anglus Hispani causam suscipere constituerit. Et cum ipse respondisset, Neoportum, & Dixmudam protinus Anglo tradendam; super Ostenda Madritum scribendum, interim Anglo integrum fore tractatus cum Hispano suscipere; Godolfinum iterum discessisse. Circa Ostendam autem ita se res habebat, qvod ea non ab arbitrio gubernatoris, uti alia loca, penderet, cui & præfectus non ab hoc, sed ab ipso Rege imponebatur. Unde penes Villam Hermosam non erat Anglicum præsidium ei oppido imponere. Qvi tamen concesserat, ut Anglus eo portu uti, penumqve, & arma ibi congerere posset, imperio loci penes præfectum Hispanicum manente; interim cautionis in vicem Dixmudam & Neoportum traditurus. Qvibus oblatis facile Anglus adqviescere poterat, si bellum in Gallum cordi foret. Ubi id suspectum erat, qvod legato Hispanico Londini de hac missione nil significatum fuisset, & qvod Godolfinus in legati Gallici domo familiariter ageret, Portsmuthiæ cliens, cujus feminæ illecebris Gallus inter alia vincula Anglum sibi addictum tenebat. Inprimis altius penetrare videbatur, qvod Beuningius, à continuatione belli magnopere abhorrens, traditionem Ostendæ jam urgeret, qvæ tamen promovendo inter Anglum, & Gallos bello qværi ferebatur. Unde colligebatur, Ostendam duntaxat peti Hispanis ad pacem cogendis. Burgomagnus autem initio judicaverat, aliqvid Anglicarum copiarum Ostendæ præsidio addendum, ac penum ibi struendum. Ita Anglo de eo loco satis caveri, nec opus esse ejus traditionem directe peti. Sed cum Anglum ita avide isti oppido inhiare pateret, Hispanis suspicio nascebatur, ab illo sinistri qvid circa idem agitari. Ut autem Burgomagnus Parlamento exosus redderetur, aula spargebat, eum initio Regi Ostendam obtulisse, & nunc sua dicta retractare; nec ei mandatorum qvid ad tractandum esse; ac à Villa Hermosa formulam pacis probari. Igitur ut iste culpam à se amoveret, libello Regi oblato deducebat, ad toties iterata sua scripta nihil responsum. Simul periculum Flandriæ exaggerabat, cujus reliqvias servari magis Angliæ qvam Hispaniæ interesse, qvæ præter statos reditus, & tributa qvotannis qvatuor amplius milliones, ac plurimum virorum absumat, alibi utilius impendendos. Deniqve si Rex communis securitatis curam suscipere velit, cautionis in vicem Neoportum, & Dixmudam tradendam. Ad qvod scriptum Rex respondebat, Flandriam qvanto vis pretio servandam. Cæterum super isto pacto cum Belgis inito magis hi, qvam Rex reprehendi poterant. Nam hic qvietis, & voluptatum avidus labores horrebat, ac ita se egisse norat, ut Parlamento haut tuto fidere posset. Unde nulla alia via patebat declinando bello, qvam conventio cum Belgis, per qvam Flandria ad tempus utcunqve servaretur, bello post atrocius erupturo; cui conventioni Beuningius ansam præbuerat. Sane cum Arausionensis, dum in Auglia erat, Regi ostendisset, si provinciæ Hispanicæ sibi tradantur, non defore facultatem easdem servandi; Rex clam circa id negotium agere cœperat. Eo magis Beuningius pacem urgebat, ut Princeps exarmaretur. Nec minus Amstelodamensis civitas declarabat, sibi pacem habendam, si maxime Anglus in bellum descendat. Cæterum is color à Beuningio dicebatur; cum Resp. unice id qværerit, ut Anglus bello misceretur, nil pensi fuisse, qva via id obtineretur, ac nullo scrupulo probatum, qvicqvid Anglus proponeret. Cum itaqve res huc jam deducta sit, ut Anglus in arma erupturus sit, non esse, qvod curiose trutinetur, qvæ remedia isti scopo adhibita sint.

1678. *Regis ad Parlamentum propositio. 28. Jan.*

§. 10. Ut ergo Rex ferio bellum in Gallos agitare videretur, apud Parlamenti consessum exponebat de fœdere cum Belgis ad servandam Flandriam inito, postqvam incassum per officium suum circa pacem laboraverit. Id fœdus ut effectum sortiatur, decretum sibi XC naves bellicas armare, & XL M militum conducere; ad qvod Parlamentum idoneos sumtus suppeditaturum sit. Addebantur plura de re pecuniaria supplendis impensis à se factis: tum de nuptiis suæ ex fratre neptis cum Arausionensi. In ea propositione notabatur, qvod Rex ad tolerandos aulæ sumtus tributa vino imposita continuari postularet. Nam id indicio habebatur, Regi bellum cum Gallo cordi non esse, cum orto bello vini Gallici importatio interdicenda sit. Ad eandem propositionem Domus Parlamenti Inferior oblato libello, post actas gratias super conservatione sacrorum, ac connubio neptis cum Arausionensi petebat, ne Rex ullam conventionem admittat, per qvam Gallo plura, qvam pace Pyrenæa concessa sunt, relinqvantur; alias enim securitatem Britanniæ ac reliqvæ Europæ haut constare adversus gliscentem potentiam Galli, qvem penes futurum sit pacem publicam turbare, qvotiens libido subierit; nec alia ratione Belgio Hispanico consuli. Inde petebatur, ne durante hoc bello permissum sit navibus cujuscunq; nationis portus Galliæ accedere, sed ut naves id ausæ abripiantur, ac merces destruantur. Eo fine necessaria fœdera à Rege ineunda, qvibus communicatis omnia se promte collaturus, qvo bellum secundante Numine ad honestum finem deduci qveat. Circa id scriptum prudentes observabant, recens cum Belgis fœdus Parlamento haut probari, qvod pro hoc inito Regi gratias haut ageret: nec ex eo fausti qvid sperari, qvod alias fœderis conditiones Regi commendaret. Tum ab eodem dubitari, num Regi cordi sit Gallicam potentiam compescere, dum qvousqve ipsi procedendum sit definit. Nec minus metui, ut Belgis constantia duret, dum arma non prius deponenda stipulari vult, qvam præfixus scopus sit obtentus. Deniqve ita circumspecte Parlamentum procedere, nec manum prius crumenæ admovere velle, qvam penitus convictum sit, rem serio à Rege agi. Aliqvi durum nimis arguebant, qvarumvis nationum extra bellum positarum navibus Galliæ portus occludere velle; qvod & Rex adspernabatur, velut cui propositum erat arma Galliæ ostentare, non inferre. Sed regerebatur; non heic considerandum, qvid

Parlamenti petitum. 1. Febr.

juris gentium esse feratur. Nam si origo & progressus hujus belli inspiciatur, adparere omnia per adparentis utilitatis rationes, nil jure à Gallo susceptum; eoqve alteri parti vitio dari non posse, si nulla nocendi ratio omittatur. Nec justitiæ repugnare, si qvovis modo prohibeatur, ne qvid roboris accedat nationi, cui tam exigua juris ac fidei ratio habetur; præsertim cum omnium populorum intersit surgentem dominatum mature destrui. Cæterum videbatur Regi necessitas adferri potuisse, ut in Gallos arma stringeret, ni Beuningius viam suggessisset, qva Parlamento in speciem satisfieret, reipsa pax designata perficeretur. Is qvippe svadebat, ut Rex à Parlamento pecuniam qvibuscunqve conditionibus acciperet, ac post facta pace excusaret, præsentem rerum habitum non aliud permisisse: ac tempus ultro consilia expediturum. Qvi & subinde dicere solebat: non expedire suæ Reipublicæ, ut Hispania nimium sit potens. Ut igitur Rex Parlamento illuderet, vulgabatur non solum Villam Hermosam per omnia sacra orasse, ut pax acceleretur; sed & Burgomagnum idem suo libello expetiisse. Qvia autem hic Regi promiserat, se nemini ejus copiam facturum, aula judicabat, si is libellum non communicaret, Parlamento persuasum iri, culpam penes Hispanos hærere. Ast si idem scriptum Parlamento communicaret, Rex velut seditionem excitare molientem amoturus erat. Cum itaqve hoc rumore moti complures à Parlamento cum impetu Burgomagnum accederent, scripti exemplar expostulantes, iste qvidem id abnuebat, ne fidem Regi datam falleret. Sed ne de candore suo dubitarent, proponebat, ut autographum à Rege postularent. Ita gliscens indies inter Regem, & Parlamentum diffidentia magnam difficultatem rei adferebat; qvorum is dubitare se ferebat, num bello Gallis indicto Parlamentum omnia necessaria suppeditaturum sit: hoc contra verente, ne Rex classe, & exercitu ad libertatis, & privilegiorum subversionem abuteretur; præsertim cum multi Romanis ritibus addicti in classe præfecturis admoverentur. Porro ad Domus Inferioris scriptum Rex sat aspere respondebat, exprobrans eam talibus se immiscere, qvæ sibi soli reservata sint, silentio præteritis, qvorum causa convocata sit. Ut Gallus ad leges pacis Pyrenææ redigatur, à se præstari non posse. Navigatione in Galliam omnes gentes excludere, esse omnibus hisce bellum indicere. Ac potius ut de pecunia ad fœdus Belgicum exseqvendum cura foret injungebatur. Igitur Parlamen-

4. Febr.

1678. lamentum decernebat, pecuniam utiqve Regi suppeditandam. Ac jam ratio inibatur, ad classem nonaginta navium 25562. epibatis instructam menstruas 108840. libras Sterlinenses; ad exercitum viginti sex legionibus peditum, qvatuor eqvitum, duabus dimacharum constantem 49130. libras in singulos menses reqviri. Ac jam aula non amplius de bello dubitari volebat, ne Parlamenti studium circa erogandam pecuniam refrigeraretur.

Gallorum in Belgio progressus.

§. 11. Interim Gallus, ne ad Valentianas & Tornacum restituendum compelleretur, qvas urbes limiti Belgico firmando Anglus addi cupiebat, simul ut Hispanos ad placitas sibi pacis leges acceptandas consternaret, ex improviso obsidium Gandavo circumponit, eamqve urbem, cui C. M. arma gerere aptorum inesse dicebantur, una cum castello paucos intra dies expugnat.

27. Febr.

Cui & mox Ipræ accedunt. Qvo peracto velut jam pacem pro libidine sua daturus Lutetiam revertit; cum in proclivi esset plura circum loca subigere, nulla resistendi apud Hispanos facultate. Nec Arausionensi vires ad sistendos Gallos erant, cui satis habebatur Bruxellas, & alia Brabantiæ, ac Flandriæ loca tutari. Nec uspiam Cæsarei ad Rhenum, aliiqve foederati Gallo distrahendo se movebant. Inter qvæ pericula etsi Villa Hermosa Regi scriberet, ni decem intra dies auxilia mittantur, serum id fore, & alia deinceps consilia sibi capessenda: is tamen parum proficiebat, & Rex nil nisi traditionem Ostendæ ingerebat; cum tamen tractatus, qvi cum Hispano suscipiendi essent, nusqiam procederent. Unde & ostensa hactenus ferocia Burgomagno decedebat, qvi jam Burgundiam conclamatam habebat; ac ut Hispanus eam honeste amitteret, de eadem Helvetiorum corpori inserenda proponebat, supremi imperii juribus penes Hispanum, ac liberi transitus facultate manentibus; qvo ipso Helvetios in bellum pertrahi posse sperabat. Enimvero frustra ab his mascula consilia expectabantur: & Anglo hautqvidqvam animus erat Gallum offendere. Haut parum tamen perturbabatur aula, qvod Inferior Domus in aspera dicta erupisset, cum è Coventrio Secretario status nosse cuperet, cur Gallo ita grassari permitteretur, & cur foedus cum Hispano non perficeretur? Et cum hic respondisset, Burgomagnum tam iniqvis conditionibus insistere, ut cum eo conveniri neqveat; ei repositum; si hoc proprio nomine dicat, id ipsi demonstrandum: si Rex ita dicere jusserit, ex hoc per delegatos qvæsitum iri, qvare foedus Hispanicum non procedat. Et ne Rex amplius causari possit, pecunias inchoando bello deesse, à Parlamento millio librarum Sterlinensium annuebatur parandis in Gallum armis; qvæ summa vel hoc die à mercatoribus in antecessum mutuo accipi qveat. Ita ergo cum Hispano super foedere congressus instituebatur nullo exitu, qvod Angli dicerent; satius esse auxilium accelerari, tractatum sat mature perfici. Contra Burgomagnus nolebat Anglos Ostendæ pedem ponere nisi foedere perfecto, qvod suspectum foret, Anglum absqve prævio pacto id oppidum tenere cupere. Sed Neoporto, Dixmudæ, Brugis, & alibi Anglicum militem protinus etiam citra tractatum recipi posse. Etsi hic vel ante vesperam absolvi possit, cum nil amplius desideretur, qvam ut leges foederis, qvas ipse mente teneat, in chartam conjiciantur. Sed aulæ nil aliud intendebatur, qvam ut Parlamento persvaderetur circa foedus cum Hispano adornandum satagi, qvo pecuniæ copia fieret. Ita artibus inter aulam, & Parlamentum certabatur, illa nitente, ut ne in bellum erumperetur, & Parlamentum haut eo secius pecunia emungeretur. Cum hoc contra circumspecte admodum ageret, addita decreto suo circa conferendas pecunias clausula, ut ea utiqve bello Gallico impenderetur; qvam aula valde aversabatur. Eadem & sparsis mendaciis apud Parlamentum diffidentiam erga Hispanos excitare studebat, velut Villa Hermosa Gallico auro corruptus reliqvias Belgii Gallo prodere meditaretur; ac eam causam esse, qvare Rex tantopere insistat Ostendam sibi tradi. Nec minus eadem aula disseminaverat, ab Electore pacem Neomagi expeti: scilicet qvod ista in Galli gratiam foederatorum divisionem magnopere optaret. Ast Parlamentum ut eo magis Regem ad sumendum bellum stringeret, decreto de suppeditando millione, addebat, ut omnes Gallicæ merces in triennium per Angliam vetitæ essent. Eo qvippe interdicto Regi è vectigalibus CCLX M librarum Sterlinensium decedebant, qvæ à Parlamento aliunde supplendæ erant. Eoqve si Rex sumtus aulæ suæ sustentandæ cuperet, prius qvoqve annuendum erat. Ita demum Rex serio bellum minari videbatur, & qvia cum Hispanis super Ostenda convenerat, copiæ jam Monomuthense duce in id oppidum trajici coeperunt. Eboracensi qvoqve supremum imperium in exercitum, qvi in Flandria rem acturus erat, Ruperto Palatino in classem con-

Is Anglus parum movetur.

1678. conferebatur. Simul diplomata triginta militum millibus conducendis distribuebantur, assignatis recenti militi hospitiis. Mora circa fœdus Hispanicum excusabatur, qvod inter ambigua commodior occasio fuerit arma parandi, ac interim divites qvædam naves in tutum deducendi, qvæ præmatura belli denuntiatione Gallis in prædam cessuræ erant. Rex qvoqve Burgemagno confirmabat, pacem non nisi per arma promoveri posse. Nec eo magis iste fidem apud cordatos asseqvebatur, bellum serio qværi. Nam nec fœdus cum Hispano absolvebatur, & Beuningius subinde remoram injiciebat, qvam maxime qviritantibus Belgis, sibi vires bello continuando deesse. Unde aulæ prætextum arripiebatur metum simulandi, ne forte Belgæ ob illatum antea bellum vindictam meditentur. Sed cum superior qvoqve Domus decretum super millione, ac vetandis mercibus Gallicis citra contradictionem probasset, nil superesse videbatur, qvod bello amplius obstaret.

Parlamentum super bello in Gallum frustra fataagit. 15. Mart. §. 12. Ast Inferior Domus cum perspiceret, absoluto licet negotio pecuniario Regi haut curæ esse id decretum sua adprobatione firmare, altius penetrantes sermones super aulæ destinatis jacere cœperat, velut intestini qvid periculi immineret; cum exercitus qvidem in promtu sit, bello nondum indicto, nec ullo in id ardore adparente; præsertim cum præfecturæ militares fere in sacra Romana professos conferrentur. Unde Inferiori Domui visum oblato libello Regem rogare; bellum Gallo indicat, ac gerere ordinaur, qvo civium desiderio satisfiat, ac fœderatis animi adversus Galliam firmentur; addito promisso, se bona fide bello necessaria expediturus. Tum ut Rex legatos suos Neomago, & è Gallia avocet, ac in Anglia degentem legatum Gallicum amoveat. Sed eo ipso tempore de magna Batavorum consternatione nuntiabatur; qvæ Parlamenti suspicionem augebat, ab aula nil susceptum iri. Et qvia Arausionensis dixerat, se non sufficere ad ulli loco subveniendum à Gallis oppugnando, Parlamentum id haut ex impotentia oriri arbitrabatur, sed qvod Galli progressus ultro permitterentur, vel Hispanis ad conceptam pacis formulam compellendis, vel ut in Arausionensem supremum Belgii imperium conferretur, ac in Anglia mutatio circa sacra susciperetur. Ac gliscebat offensa, postqvam Parlamentum intellexisset, aulam, qvia bellum non amplius declinari possit, jactasse; se id tam onerosum populo redditurum, ut Parlamentum mox pacem inclamaturum sit. Ad qvod Inferior Domus regesserat: modo Rex bellum gerere velit, non magis pecuniam ipsi, qvam Thamesi aqvam defuturam. Sed si ministri pecuniam in alios usus vertant, capite luituros. Veniens demum Rex in Parlamen- *11. Mart.* tum hujus decretum de pecunia adprobabat, sed frigide satis, & ambigue: id qvod eidem parum satisfaciebat. Cum itaqve Parlamentum belli indictionem acriter urgeret, vix dubium de bello supererat, ni Rex à Belgis destitutus ad pacem compelleretur; qvæ maxima tunc bonorum civium in Anglia solicitudo erat. Nam non solum summa per Hollandiam populi consternatio eminebat, cum præsens spes allubesceret Anglos in bellum erupturos, sed & Gallus post captas Ipras Lutetiam reverterat, cum plura Flandriæ loca occupare in proclivi foret, missa qvoqve adversus Lotharingum magna exercitus portione; id qvod de compacto cum Belgis fieri suspicio erat. Eo magis intenta Domus Inferior agebat; qvæ & decreto suo super conferendis pecuniis hanc sanctionem addiderat, ut si qva ejus pars ad alios usus qvam ad bellum impensa fuisset, dispensatores à summo ad imum de ea Parlamento rationem redderent: nec ulterius qvid negotii suscipere volebat, qvoad bellum publice declaratum foret. His per- *29. Mart.* actis à Rege Parlamentum ad aliqvot dies compe.endinatum est.

Arausionensis circa præsentem rerum conditionem sententia. 23. Mart. §. 13. Ast Arausionensis, qvi & ipse istam pacem, velut Europæ servitium, aut atrocius paulo post bellum parituram, aversabatur, ad eam impediendam qvantum licebat connitebatur. Qvo fine is Blaspielum ad Electorem mittebat, de præsenti rerum statu suam sententiam ipsi expositurum. Ac de pacto qvidem inter Anglum & Belgas, qvod Elector improbabat, iste asseverabat; se præsente in Anglia de eodem mentionem haut factam, nisi qvod Rex aliqvoties promiserit, se dispecturum, qvomodo ulteriores Galli progressus sisti qveant, ac super ea re cum ipso consilia collaturum. Alias Belgas, ac se ab initio hujus belli omnem lapidem movisse, ut Anglus in bonas partes pertraheretur, ac inprimis se in Anglia enixe circa id operam dedisse; sed à Rege non plus obtinere potuisse, qvam ut promitteret, se non amplius Galli destinaris velificaturum: de cætero immotum perstitisse, se non posse in partes Galliæ adversas descendere. Ast postqvam Galli ex improviso Divi Juliani Fanum expugnassent, Regi in mentem venisse majore studio Belgii res amplecti, eoqve fine sibi necessarium

1678. rium esse Fœderatis Belgis arctius jungi. Ubi ipse judicaverit, missa lenta cauponatione protinus ad rem accedendum; ac si à Belgis non is, qvi par erat, modus examussim observatus fuerit, excusationem in promtu esse; Regi nil potuisse præscribi, ac sibi necessum fuisse ejus sese voluntati attemperare, ac propositas conditiones amplecti, eidem stringendo. Ac initio Hydium nonnulla duriora proposuisse, qvibus Rex ægre depelli potuerit. De cætero istum in formula, qvæ in Anglia concepta fuerit, ne circa vocabula qvidem mutationis qvid admittere voluisse, qvæ alias hinc inde clarius poni potuerint. Tum & Regem pactum utiqve secretum haberi voluisse. Ac tot fœderatis adhibitis multum temporis consumendum fuisse, discrepantibus sententiis, & forte re ad extremum irrita. Belgis porro præcipuam causam ineundæ ejus conventionis fuisse, qvod aliud remedium excogitari haut potuerit vel tolerabili paci obtinendæ, vel majori vi qvam hactenus bellum gerendi; qvorum neutrum obtineri potuerit, ni Anglus negotio innecteretur. Galli vires brevi tempore ita crevisse: eum ubiqve tantos armorum paratus fecisse, ut reliqvias Hispanici Belgii subigere in proclivi foret, inde sua destinata in Germaniam, & alibi persecuturo, ni fœderati juncta manu privatis respectibus sepositis cnixe eidem resistant, Anglo in partes pertracto. Belgas libenter qvantum in se deinceps in communem causam collaturos. Sed penes ipsos solos non esse ingentibus Galli viribus, qvas aliqvot per annos præmature in Flandriam adduxerit, sustinendis. Sibi nunc octo eqvitum millia, undecim peditum phalanges esse, sub qvibus & Osnabrugenses copiæ computentur. Reliqvum Belgarum militem per urbes Hispanicas, aut tegendo limiti distribui. Hispanis nec militem, nec annonam esse. Eos animis plane collapsos, ac ita langvide rem tractare, velut alienam, & qvasi perinde ipsis sit reliqvias Belgii servare, aut amittere. In Gandavensi castello pauculis militibus tantum pulveris & panis non fuisse, ut vel per triduum sustinere obsidium possent. Belgas operam dedisse, permovendo Anglo, ut mature copias in Flandriam mitteret. Burgomagno qvoqve injunctum, ut eo acriter in Anglia instaret. Sed cum Rex jam decrevisset militem Ostendæ & aliis Flandriæ locis immittere, istum Ostendam excipere voluisse, ac ut prius fœdus inter Hispaniam, & Angliam perficeretur; cum tamen eidem injunctum fuerit ab Anglo oblata acceptare, ac ejus militem intra Ostendam admittere, fœdere licet non absoluto. Ita Angli auxilia cessasse, per qvæ alias Gandavum servari potuerit. Unitos Belgas exhaustos, nec suppetere opes continuando bello; ac si Gallus Hispanicas provincias subigat, qvalemcunqve pacem à Gallo istis occupandam. Singulis mensibus ad exsolvenda militum stipendia opus DCC M. florenis, præter alias ingentes summas bello necessarias. Præterea Gallum maxime rem hieme gerere, ac progressus facere, anteqvam reliqvi in expeditionem prodire possint; Cæsareis, aliisqve Belgium perire tantum non otiose spectantibus. Eqvidem CæsareumHagæ ministrum confirmasse, Cæsareum exercitum ad Kalendas Martii in expeditionem proditurū; qvo facto Gallos haut ausuros fuisse Gandavum invadere. Sed istum se haut movisse. Fœderatos nullibi penum struere, ac in diem vivere, ac Hispani damna velut aliena adspicere; eum post consumtum Belgium flamma ad ipsos trajectura sit. Ac ni majore vi in Gallum iidem deinceps rem gerant, ne hilum qvidem Svecicæ prædæ ens retenturos. Eam ob causam Borealibus fœderatis, ac inprimis Daniæ Regi, ac Electori expendendum esse; an non expediat, pace aut induciis cum Svecia initis totam vim in Gallum vertere, & hoc repulso progressus in Svecum longius urgere; qvæ unica sibi via videatur servandis hoc bello qvæsitis. Nam oppresso Belgio, & effuso in Germaniam Gallo secum fore de viribus conjungendis agere. Qvod si autem Dano, atqve Electori placeat nulla interruptione progressus suos contra Svecos persequi, id penes ipsos qvidem esse. Sed tunc necessum fore Anglo, ac Belgis hanc curam eximi, velut hoc casu Gallo resisti neqveat, ac perspicue demonstrandum, causæ communi nil noxæ inde oriturum. Tum si Anglus cum Gallo in bellum erumpat, Mare Balticum huic liberum præstandum: simul vires suas, & Svecicas probe inter se trutinandas. Præcipue id accurate expendendum, num destinatis contra Svecos necessaria in promtu sint, qvod à Belgis & Hispanis hoc rerum statu nil pecuniæ, militum, aut navium subsidio expectari qveat, cum contra Gallus haut omissurus sit Svecum pecunia, aut alia ratione, ac forte è Polonia milite sublevare. Ast induciis cum Sveco initis communi causæ, ac peculiaribus ipsorum rationibus optime consuli, ad qvas ut iste permoveatur, remedia in promtu esse. Sane per inducias bello qvæsita penes ipsos mansura, provisu firmanda; cum Sveco iisdem tantisper carendum sit. Et anteqvam indu-

1678. induciæ perficiantur, omni ipsos vi posse conniti, ut quæ adhuc desiderent, in ditionem redigere qveant. Iisdem per inducias integrum fore vires in Galliam vertere; cui contra Svecus copiarum nil submittere possit, intercluso itinere. Ac forte Gallum, ubi nil auxilii à Sveco accipere qveat, subsidiariam pecuniam solvere omissurum. Anglos, & Belgas per inducias commercia in Mari Baltico libere exercere posse, tum hos paululum respiraturos, ac promtiores reddendos bello continuando; simul futuro anno validam classem Mari Baltico immissuros, cujus ope Svecis extorqveri posse, qvæ Dani, atqve Electoris securitas adhuc desideret. Hispanos ingentis meriti loco habituros, si Danum, & Electorem contra Gallos rem gerere videant, ac summo conatu subsidia expedituros. Nec minus reliqvos fœderatos, Anglumqve eo ipso permotum iri, ut non solum iis bello parta non invideant, sed & ad ea tuenda opem ferant. Hæ igitur induciæ si Dano & Electori placeant, Svecos qvoqve Angli ac Belgarum favori captando in easdem consensuros; ac de iis per Olivecrantzium ab Anglo Svecis, à Belgis Dano, & Electori proponi posse. Qvam in rem tamen mature capto consilio opus esse.

Electoris ad istam declaratio.

§. 14. Ad ista Elector: *Afflictas Uniti Belgii res magno sibi dolori esse. Num alii fœderati qvod debuerint fecerint, se judicare nolle. Saltem se argui non posse unqvam qvid sua culpa neglexisse: sed ut neqve subsid. a, nec hospitia præbita fuerint, hieme tamen, & æstate rem gessisse. Et qvanqvam Svecorum vires sibi incubuerint, ac munitissima oppida magna mole à se expugnanda fuerint; haut eo minus fœderibus conventa præstitisse, nec omisisse aliis qvoqve locis copias, qvantumvis ipse ils ægre carere posset, fœderatis submittere. Qvod si post Svecorum irruptionem sibi tam enixe instantis opis qvid latum fuisset, dudum hisce tota Pomerania pulsis sibi universas vires in Gallum vertere licuisse. Atqve idem se adhuc facere paratum, qvamprimum ea destinata absolverit, ipsi Belgarum Reip. tantopere utilia. Sed qvid circa communem causam ulterius suscipiendum, & bellum persequi, an pacem qværere præstet, eo minus à se expediri posse, qvod post Blaspieli discessum res valde mutatæ sint, propositis à Gallo pacis legibus, qvas à Belgis admissum iri credatur. Ac sibi magis Principis consilio opus esse, qvid eo casu agendum, ut ipse Pomerania potiatur, qvæ à se affectetur non tam cupidine fines proferendi, qvam ob securitatem; Svecis hoc bello maxime exacerbatis ipsi, posterisqve suis semper turbas daturis, qvamdiu vel latum pedem in Pomerania retineant.* Qvantopere autem induciæ cum Svecis, si maxime haberi qveant, rebus suis perniciosæ sint, Blaspielus pluribus exponere jubebatur. 1678.

Conditiones pacis à Gallo propositæ.

§. 15. Interim qvippe Gallus, satis gnarus immensi pacis apud Belgas cupidinis, & qvæ alias fœderatos premerent difficultatum, ac uti ab Anglo nil infensi foret metuendum, inaudito insolentiæ exemplo majori Europæ parti leges dictare instituerat, promulgatis conditionibus, in qvas pacem fœderatis dare velit; super qvibus is per emissarios suos cum proceribus præcipuarum Belgii civitatum convenerat. Iis præmittebantur tria postulata, sine qvibus nullas de pace propositiones audire velit: *5. April.* Ut Regi Sveciæ examussim satisfiat, qvod & se præstiturum Angliæ Rex receperit: ut Dux Gottorpiensis, ac Argentoratensis Præsul cum fratre Wilhelmo Furstenbergio in integrum restituantur. Circa Cæsarem, & Imperium ex asse instaurari jubebat Westphalicam pacem, optione penes Cæsarem relicta, retinere Philipsburgum, ac cedere Galliæ Friburgum, an recepto Friburgo Philipsburgum reddere malit. Firmando limiti Belgii, qvod tantopere ab Anglo desideratum sit, ipse Hispanis redditurus erat Caroloregium, Limburgum, Binchium, Audenardam, Curtracum, Gandavum, & Divi Juliani Fanum cum subjectis territoriis; retenturus contra Burgundiæ Comitatum, Valentianas, Buchanum, Condæum, Cameracum, Ariam, Divi Audomari Fanum, Ipras, & qvicqvid locorum in præsens possideat, exceptis locis supra memoratis. Hispanis qvoqve optio relinqvebatur, Carolomontium Gallo, an Dinantium cedere velint. Ita deinceps limitem Belgii Hispanici à Mari ad Mosam fore Neoportum, Dixmudam, Curtracum, Audenardam, Athum, Montes Hannoniæ, Caroloregium, & Namurcum. Belgis Fœderatis restitutio Trajecti ad Mosam, & fœdus commerciorum promittebatur. Lotharingo optio dabatur, num adqviescere velit legibus Pacis Pyrenææ, ac Lotharingia recepta Galliæ Barrensem Ducatum relinqvere; an vero omnes ditiones recipere, excepto Nanceio & Marsalo, ac concessa via in dimidium milliare patente è Gallia Nanceium, hinc Metim, & Brisacum, atqve in Burgundiam, in cujus vicem Tullum sit acceptarus. Addebatur velut pro imperio, his conditionibus se non ultra Kalendas Maji st. v. teneri velle, ac ni hæ à fœderatis intra id spatium acceptentur, bellum se persecu-

1678. secuturum, avocatis qvoqve Neomago legatis. Circa hanc propositionem universi judicabant, eam magis declarationem continuandi belli, qvam ineundæ pacis habere; tum ea forma conceptam, ut nil insolentius fingi possit, cum ne tractandi qvidem super ea facultas relinqveretur. Ita angustum qvoqve spatium ei acceptandæ positum, ut interim complures legati Principum suorum declarationem cognoscere neqveant. Inprimis Danus valde offendebatur, qvod Angliæ Rex pure promisisse dicebatur, se una cum Belgis, ut Sveco satisfiat, curaturum; Jenkino contra asseverante, Regem Angliæ præter officium, atqve operam nil promisisse. Ducis qvoqve Gottorpiensis ablegati Andreas Ulckenus, & Magnus Wedderkopfius qverebantur, eum Ducem inter Sveciæ fœderatos numerari, ac pari gradu cum Furstenbergiis poni. Ac negaverat Benedictus Oxenstierna, ei Duci cum Sveciæ Rege fœdus esse, nisi id de antiqvo aliqvo pacto, aut cognatione intelligatur. Ast Elector conditiones Cæsari, Hispano, ac Lotharingo latas duras qvidem judicabat, metuebat tamen, ne vel super iis Austriacos inter, & Gallos clam convenerit, vel saltem ejusmodi propositio hoc tempore, qvo Anglus in arma erupturus credebatur, novis difficultatibus in Anglia, & Belgio ansam præbeat; & cumprimis, ne Cæsar, Hispani, Belgæ, Lotharingus seorsim, & clam transigant, silentio præteritis, qvi in Svecos rem gesserant. Ac satis pellucere artes Gallicas, qvod ea propositione de Belgicis duntaxat, & Hispanicis rebus expressum sit, Svecorum mentione omissa. Nam istis amotis facile Gallis fore Svecicas res pro lubitu moderari. Igitur maxime necessarium erat, Boreales fœderatos arctissime inter se sociatos communem causam junctis consiliis, viribusqve agere. Porro ista propositio à Gallis cum passim, tum per Unitum Belgium vulgabatur, ut is populus tam æqvis sibi conditionibus oblatis pacem cum impetu posceret. Improbaverant qvoqve Galli, à Nuntio eam propositionem fœderatis solenni modo, & velut ex seqvestris officio communicatam. Nam à se eam non ideo dictatam, ut Neomagi super eadem tractetur, sed tantum ut innotesceret, qvid Londini super pace agitetur.

Ulcken. Wedderkopf.

§. 16. Hagæ dehinc ea propositio fœderatorum ministris communicabatur, eorumqve sententia exqvirebatur, addito, Belgas tædium belli cepisse. Hi in antecessum respondebant: suos Principes qvicqvid superfit virium potius impensuros, qvam ut circa tam insolentes, abominabiles, ac ruinosas conditiones tractationem suscepturi sint. Nec credere Belgas id facturos, aut Anglum eas probaturum, sed potius ægre laturum, tales conditiones seqvestre se in medium afferri, intra tam angustum tempus acceptandas, qvo fœderatis Principibus communicari neqveant. Sane si ista agendi ratio probetur, Galli dictaturam, & Monarchiam in orbem Christianum agnosci. Inprimis Danus, noster, & Luneburgicus in conditionem de restituenda Svecia invehebantur, è qva totus tractatus suspensus sit. Belgæ reponebant: de ea clausula nil sibi propositum, nec credere posse, Anglum tale qvid Gallo super Svecis fecisse: saltem in omnibus negotiationibus cum Rep. agitatis nullam de eo mentionem injectam, nec super pace inter Boreales qvid propositum. Hydius qvoqve testabatur; sibi de ejusmodi Regis sui promisso nihil constare. Ac fatebantur Belgarum delegati, *eas conditiones omnibus fœderatis contumeliosas, perniciosasqve, nec minus intutas esse; ac si res sui sit arbitrii, malle se qvidqvid restet opum periculo exponere, qvam in ejusmodi turpem, ac noxiam pacem consentire. Testabantur tamen, Belgas hujus belli oneribus diutius ferendis haut pares esse, ac provinciam Hollandiam octoginta per annos bello cum Hispanis gesto tantum pecuniæ non contulisse, qvantum hoc sexennio. At ni fœderati promtum auxilium ferant, & levandis oneribus remedia suggerant, simul evidenter demonstrent, se ad bellum meliore successu qvam hactenus perseqvendum concursuros sine dubio pacem, qvalis haberi possit, sibi amplectendam. Nam satius esse per tractatus aliqvid retinere, qvam per bellum omnia amittere. Nam à se XC M. militum stipendia numeranda; Hispanicas, & proprias urbes suo milite tutandas; exercitum in campo habendum, mare navibus suis tutum præstandum.* Ad ista Romsvvinckelius ostendebat; Electori nunqvam persvaderi posse, Anglum, ac multo minus Belgas super restituendis Svecis promisisse, nec id deinceps se inscio facturos; sed à Gallis id jactari diffidentiæ inter fœderatos serendæ. Tum idem sex militum millia, reliqvi pro virili pollicebantur. Sed Fagelius regerebat; ista in futurum prominere, & incerta spe constare; qveis Gallo hautqvidqvam resisti, nec Respublica sublevari, populive instinctus in pacem retundi qveat: nec qvæ ab Electore in præsens offerantur ad summam rerum proficere. Tum ministros monebat, ut Principibus suis extremam necessitatem, qva

Haga circa eam propositionem agitata.

1678. qvam Resp. urgeatur, exponant. Nam si fœderati à Rep. uti hactenus pecuniam, & annonam pro suo milite postulent, nec eum propriis sumtibus contra Gallum, idqve sine mora educant; à Gallo reliqvias Belgii Hispanici absorbendas, vel Remp. ad ingratas pacis leges acceptandas compellendam. De Anglo delegati Ordinum confirmabant, voluntatem ei non deesse Gallo bellum indicendi. Sed negotium in hoc adhærere, qvod Rex tot naves bellicas à Rep. exigat, qvibus armandis, & sustentandis ea par non sit. Nec adparere, qvomodo Anglus ita brevi tempore tantum numerum militum exercitatorum, ac idoneam classem mari immittere qveat, ut non interim Gallus Hispanicas provincias, ac plura forte ad Rhenum loca opprimere valeat. Addebat Fagelius; optari à se leges à Gallo propositas adhuc asperiores esse, ut fœderati ad extrema tentanda stimulentur. Sane ejus viri studium in eam rem non deerat; ac si Luneburgici & Monasteriensis copias suas ita promte, uti Elector, versus Mosam misissent, forte Belgæ ad alia consilia permoveri poterant. Sed hi nunc Luneburgicorum tergiversationes ægre ferebant, ac metuebant, ne dum Anglus, & fœderati moliuntur, irreparabile damnum accipiatur; eoqve satius esse pacem in tempore amplecti, qvam inter continuas jacturas bellum protrahere, utut Arausionensis acerrime contenderet, ne nimia in pacem festinatione fœderatorum res proruerentur. Inde Simon Levvius in Angliam, Borellus Bruxellas mittebatur, ut exponerent, Reip. vires non superesse ad bellum ulterius continuandum, ac super propositis conditionibus tractatus sibi suscipiendos, ni reliqvi fœderati belli onus in se suscipiant, idqve Reip. adimant, simul caveant, se bellum deinceps majore vi, atqve successu executuros. Inter qvæ tamen omnes Reip. rectores testabantur, se nemini magis qvam Electori obstrictos, & ad extremum connixuros, ut is æqvis pacis conditionibus potiatur.

van Leeuwen.
27. April.

In Anglia frustra super fœdere contra Gallum agitur.
2. April.

§. 17. Interim in Anglia vix de bello amplius dubitabatur, præsertim postqvam Galli Messanam, ac reliqva Siciliæ loca ultro deseruissent; id qvod Angli ideo factum interpretabantur, velut isti vires contraherent contra ipsos adhibendas. Causam autem dilatæ hactenus clarigationis aulain Belgas conferebat, utpote qvi nil aliud qværant, qvam ut Anglia bello implicita ipsi arma ponerent: & qvia Beuningii, & Fagelii responsa semper differebant, haut constabat, utrius sententia adqviescendum esset. Et cum Beuningius aliqvot ab annis super interdicendis Gallicis mercibus magno cum fervore declamasset, eamqve demum in Anglia obtinuisset, nunc Hollandi exemplum imitari, ac bellum continuare defugiebant. Et cum jam manus admoveretur formando fœderi, qvod inter Domum Austriacam, Angliam, & Belgas necessarium erat; hi procuratorium Beuningio eo fine mittere tergiversabantur. Unde Rex è Beuningio in consilium evocato sciscitabatur, num tractandi facultate instructus sit; & cum id negaret, postulabat, peculiarem nuntium mitti ei adferendæ, ut norit, qvid sibi à Belgis expectandum sit. Ac Rupertus Palatinus censebat, solos Belgas bello obstare, ac solicitudinem Amstelodamensium, ne Arausionensis potentia nimium gliscat, etiam in Angliam diffundi, Rege non minus qvam Belgis cupidine pacis flagrante. Allato demum Beuningii procuratorio Cæsareus, Hispanusqve, ac Belgici ministri cum Anglis formulam fœderis conceptum ibant; de cujus successu parum sperabatur, qvod Angli contenderent, Gallicas merces à cæteris qvoqve prohibendas. Sed Beuningio, ne in hoc consentiret, diserte vetitum erat; ac jam id inter Anglos, & Belgas certari videbatur, utri alteris culpam tam fœdæ pacis impingere possent. Sane Fagelius Hydio fassus erat, apud plerosqve procerum tantum esse pacis desiderium, ut neqve facies temporum, nec rationes Reipublicæ, nec fœdera, nec existimatio, nec Arausionensis autoritas ei reprimendo sufficiant. Cum etiam Cæsareus, & Hispanus cum formula fœderis ad Beuningium accederent, hic super ea nil tractationis suscipere volebat; sed deliberaturum se ferebat, haut expresso tempore, qvando id futurum esset. Cui Wallensteinius commotior dicebat; satis adparere, procuratorium non nisi in speciem missum, ac mandato ad tractandum ipsum destitui; id qvod alta mente reponendum sit. Rex qvoqve ista Beuningii tergiversatione gravem offensam præ se ferebat, & qvod toto Belgio pax jam sermone differretur. Ac evocatis Cæsareo, & Hispano dicebat: satis se perspicere, qvo Belgæ tendant; & id eo magis sibi metuendum, qvod factio Arausionensi adversa in Hollandia prævaleat: simul qvid consilii capiendum foret, exqvirebat. Ac ut testaretur, serio se rem agere, literas à Montacutio Parisiis scriptas eis ostendebat, qveis Gallus formulam pacis ab ipso transmissam rejicere narrabatur, qvod à Belgis lautiores sibi conditiones speraret. Ac jam Rex, ejusqve ministri

12. April.

Montagu.

1678. nistri jactabant, se non solum absqve Belgis fœdus inituros, sed & his ad exemplum imitandum necessitatem allaturos. Sed cum effectus horum verborum expectaretur, scrupulum iterum injiciebat, qvod Parlamenti consessus in duas septimanas differretur prætexto sumto, qvod Beuningio nondum plena mandata fœderi ineundo sint. Si enim Anglus serio rem egisset, in proclivi eidem erat Belgas vi novissimi fœderis obstringere, ut unioni firmiter inhærerent. Etsi Beuningius exciperet, id ad pacem promovendam directum esse, prout ejus leges tunc conceptæ erant; ac si protinus cum Austriacis in fœdere super conditionibus qvoqve pacis conveniendum sit, se ad id perficiendum sine mora accessurum. Sed qvia neqve Austriacorum, neqve Parlamenti ea intentio erat, ac Beuningius metuebat, ne per accessionem Angliæ non solum bellum extraheretur, sed Belgis vinculum injiceretur, qvo minus pro lubitu arma ponere possent, nil minus qvam Anglum in arma pertrahere studebat. Qvin & eundem non parum refrigerabat, demonstrato, Belgas non amplius tam numerosum militem alere posse, sed ejus partem utiqve exautorandam. Eos Gallo potius se sociaturos, qvam bellum continuare velint. Illum jam obtulisse, Antverpiam corpori Uniti Belgii se inserturum. Neminem fœderatorum leges fœderis exacte implevisse; unde nec Belgas iisdem amplius stringi. Factionem Lœvesteinianam gliscere Arausionensi prægravem; unde & hunc in pacem inclinare, ne Reip. offensam incurrat. Deniqve Hispanos uti hactenus, ita & deinceps omnia negligenter acturos. Ac eo majus dictis hisce pondus erat, qvo optatius Regi accidebat, prætextum bello declinando invenire. Ac alias gloriari solebat Beuningius, sese Anglis persvadere posse qvicqvid velit; qvod ministri Anglici magna fere inscitia rerum externarum laborarent. Interim Rex in adparando bello longius progressus erat, in classem, & exercitum jam erogatis DCC M librarum, cum Parlamentum non nisi CCC M exsolvisset. Ac miserat Domus Inferior delegatos ad Thesaurarium, ut Regi diceret; se haut toleraturos sibi illudi; & qvia difficultates à Belgis de compacto motæ videri qveant, eidem confirmaret; uti, si bona fide adversus Gallos procedat, nil rerum bello necessariarum ipsi defuturum sit; ita si secus agatur, in nihil eorum, qvæ postulentur, se consensuros. Et qvia Scotia motum minabatur, prudentes credebant, Regi externum bellum arripiendum velut remedium intestinis turbis prævertendis. Ac Eboracensis, qvi hactenus bello in Gallum qvam maxime obstiterat, jam fatebatur, Regem nisi hoc suscepto pessum iturum. Et cum antea ministri fœderatorum torvo vultu excepti fuissent, qvod bellum urgerent, jam blanditiis demulcebantur, Beuningio vix se ostendere auso. Sed & animos Anglorum non parum asperaverat, qvod in propositione à Gallis Neomagi facta tempus eidem acceptandæ ita pro imperio præfixum esset, nulla qvoqve seqvestris Angli mentione facta, ac qvod hic argueretur Svecicæ satisfactionis curam in se recepisse; qvod in vicem injuriæ accipiebatur. 1678.

18. April.

§. 18. Ast interim Belgæ Neomagi à Jenkino petebant, apud Gallos instaret, ut dies acceptandis pacis conditionibus prorogaretur. Is qværebat, utrum id suo duntaxat nomine, an omnium fœderatorum petant? Hi respondebant; se super ea re cum Cæsareis locuturos. Unde Belgæ Cæsareis declarabant: postqvam Gallorum super pace propositio per Belgium ita vulgata sit, ut nemo non etiam è plebe eam circumgestet, atqve exclamet, eandem non protinus rejiciendam, sed super ea tractationem suscipiendam; Ordines Generales non potuisse non istam in consultationem deducere. Ubi statim observatum fuerit, propositas ibi conditiones duriores esse, qvam ut tam angusto tempore ad moderationem tractando temperari qveant. Simul tamen id qvoqve consideratum, unitis provinciis belli onus in futurum intolerabile, bellum Angli in Gallum adhuc incertum, cujus indictio tamdiu extrahatur; duras nimium conditiones fœderis exigi; ac interdictum mercium Gallicarum durante bello efficacissimum qvidem remedium attenuandis Galliæ opibus, sed qvod in Hollandia vix in usum deduci qveat. Deniqve si maxime bellum ab Anglo sumatur; tamen id repugnante animi inclinatione ab eo gerendum, & à fœderatis vix meliores armorum successus sperandos. Igitur consultum visum super iis conditionibus Neomagi tractationem suscipere, ac designatæ diei prolationem qværere. Tum rogabant, num qvid ipsi super hac re in mandatis habeant, ac num eam prolationem promovere velint? Ad hæc Cæsarei negabant sibi qvid mandatorum esse. Nec videri circa has conditiones tractationem suscipiendam; cum Gallus istas seqvestribus non eo fine communicarit, sed ut earundem tantum notitia extaret. Sed & ita eas comparatas

Belgæ prolationem termini à Gallo præfixi petunt.

1678. paratas esse, ut salva dignitate, & existimatione sua Cæsar de iis tractare neqveat. Ab universo orbe eum modum pacem præscribendi improbari, ac Gallum ejusmodi legibus promulgatis jam non timide dictatorem se Europæ gerere. De prolatione diei à se nil moveri posse, ne videantur proposita conditiones ad tractandum acceptare. Cum itaqve fœderati isthoc negotium tangere nollent, Belgæ à Gallis petebant, ut eam pro sua Rep. apud Regem obtinerent; qvi tamen id in se recipere abnuebant. A Belgis qvoqve in Angliam missus, qvi à Rege peteret, ut apud Gallum officium interponeret termino dicto in duos menses prorogando. Id qvod à se postulari Rex ægre ferebat, atqve id non solum abnuebat, sed & Beuningio exprobrabat, omnia isthæc, & qvod Belgæ in fœdus descendere nolint, ab ipso provenire. Sed & in hoc absurde actum judicabatur, qvod eo ipso momento, qvo is nuntius Haga dimittebatur, Fagelius scripta scheda Hydio significasset; in consessu Ordinum nihil conclusum fuisse, ac Beverningium propere Neomagum ire jussum, ut prolationem diei per seqvestres qværat, ac ubi hi superiorum injussu id suscipere nolint, recta Gallos adeat. Qvæ Belgarum vacillatio aulam Anglicanam non parum turbabat; præsertim cum Galli Neomagi spargerent, pacem inter se, & Belgas per delegatos ab his ad Regem missos jam perfectam. Sane prudentes non amplius de pace dubitabant; qvod in Anglia Rex, & Superior Domus ab Inferiore, apud Belgas maxima pars procerum ab Arausionensi diffidebant, qvorum illis pax, his bellum cordi erat, prioribus utiqve prævalituris.

3. Maij.

Super induciis Neomagi proponitur. 3. Maij.

§. 19. Proponebat inde fœderatis Beverniugius; postqvam apud legatos Gallicos prorogationem dictæ diei obtinere non potuerit, eos jussu Regis inducias in aliqvot menses, qvin totum in annum obtulisse. Eas inducias Ordines unicum remedium judicasse servandis Hispanicarum provinciarum reliqviis, per qvas & pax perfici qveat. In qvas, ut fœderati consentiant petebat. Rationes adducebantur; sumtus belli à populo suo non amplius tolerari posse; apud eundem immensum pacis cupidinem gliscere, qvæ nisi maturetur, universos frænum morsuros. Ingentem Galli potentiam, cui qvæ hac expeditione opponi qveant idoneæ vires nusqviam adpareant. Ad qvæ re perpensa fœderati declarabant: inducias seu breves, seu longas haut utiles esse. Illas frustra iniri, qvod Cæ-

4. Maij.

sarei ad Rhenum, Hispani in Catalonia jam in campum prodierint; Hassi, & Monasterienses iter Daniam versus ingressi sint; qvibus omnibus anteqvam de induciis innotuerit, earum tempus expiraturum. Nec verosimile videri, Sveco breves inducias tanti fore, ut Christianstadii obsidium solvat. Longas inducias ipso bello nocentiores fore. Nam fœderatorum exercitus jam hospitiis excessisse, in qvæ reduci iterum neqveant. In campo eosdem alere sumtuosum fore, ubi & numeri desertionibus minuendi sint. Interim tempus rebus gerendis frustra elapsurum. Gallum autem, cui copias suas sustentare in proclivi sit, interea divisionem fœderatorum machinaturum, uno aut altero in suas partes pertracto; ac ad extremum repudiata pace arma resumturum qvando fœderatis ob importunitatem temporis, aut copiarum tenuitatem resistendi facultas decesserit. Sed & nil decerni posse inconsulto Anglo, sive is ut seqvester consideretur, sive ut fœderatus, cujus & egregia destinata in societatem belli veniendi per inducias sistenda sint. Jenkinum jam in antecessum declarasse, à suo Rege de induciis propositum haut iri. Hispani id negotium Hagam rejicere cupiebant, Cæsareis id abnuentibus. Mox tamen seqvestres fœderatis indicabant, Gallum ultro terminum in decem dies protulisse. Sed qvia id spatium breve nimis erat, Beverningius prorogationem in unum mensem petendam censebat. Ad ista Cæsarei, & Hispani declarabant: notorium esse, uti ipsis hactenus communis pax cordi fuerit. Se qvoqve super editis à Gallo conditionibus tractationem suscepturos, modo hic eas non ad legum instar obtrudere instituat, sed, uti inter supremos Principes moris est, alteri qvoqve parti facultatem concedat declarandi, qvid à se admitti, qvid minus qveat. Danus autem monebat, ne Boreales fœderati oblivioni dentur. Gallum plenam pro Svecis satisfactionem stipulatum. Id laxum nimis, & obscurum esse, ac à Svecis pressius explicandum, qvid desiderent. Igitur à se probari non posse, hanc declarationem omnium fœderatorum nomine edi, nec in ejus se partem venire velle. Ita ea declaratio tunc omissa. Post Catholici fœderati respondebant: se Nuntii prudentiæ judicandum relinqvere, num intra triduum, qvod è Gallico dictamine adhuc superfit, tanti momenti negotium confici qveat. Qvæ verba tamen ita intelligi volebant, non qvod longius spatium desiderent super latis à Gallo conditionibus tractandi; sed ut ostendant, ejus- modi

5. Maij.

7. Maij.

1678. modi minutam prorogationem neqve à se desiderari, neqve ulli usui esse. De cætero haut omissuros fuisse super propositis conditionibus mentem suam exponere, ni Gallici legati negassent, heic locum esse super Regis sui declaratione disceptandi. Jenkinus autem ferebat, à Rege suo sibi interdictum, super induciis, aut prorogatione diei officium interponere.

Belgæ ulterius inducias urgent. 13 Maj.

§. 20. Beverningius inde ulterius in congressu fœderatorum inducias urgebat, horum rebus tam necessarias, in qvas & Villa Hermosa, & Cæsareus Bruxellis minister Caprara proclivis sit. Qvæ istas svadeant hæc esse. Hispaniam viribus defectam, & qvæ ad rem nihil conferre qveat. Qvæ & eousqve fidem decoxerat, ut Neomagensis magistratus creditorum petito Ronqvillii discessuri supellectili navigio impositæ manum injiceret, nec prius eam dimitteret, qvam is partem æris alieni exsolvisset, pro reliqva prædibus cavisset. Fœderatos porro vel circa propria negotia distineri, vel parum promtos se ostendere ferendo auxilio. Luneburgicos, qvi in superiore Geldria hospitentur, cum proximis diebus in expeditionem educendi forent, iter ingredi noluisse. Osnabrugenses qvoqve XL M uncialium in supplementum exigere, anteqvam ex hibernis moveant. In Anglia inter Regem, & Parlamentum, ac inter ipsa Parlamenti membra concordiam non esse, nec dum decretum, unde alimenta exercitui, qvem Rex conscripturus sit, comparanda. Antea confirmatum fuisse, ab Anglo XXX M in Flandriam mittenda; nunc de XX M duntaxat jactari, ueceultra VI M adhuc trajecta. Belgarum copias per Hispanicas urbes præsidio dispersas, ut Arausionensis adjunctis Hispanis vix XXIV M in campum educere qveat. Gallum, si præfixa ab ipso dies elapsa fuerit, reliqvias Flandriæ abrepturum, nulla penes Anglos, aut Belgas subveniendi facultate. Eo periculo Belgas commotos, ut de induciis cogitarent, interim cum fœderatis consulturos, qva ratione ex his difficultatibus eluctandum sit. Num Gallo induciæ cordi sint, sibi non constare. Si Gallus in eas consentiat, tempus monere, ut ipsi rebus suis prospiciant. Sin minus, Belgicæ plebi satisfieri posse, Gallum repudiatis induciis ostendisse, pacem sibi cordi haut esse. Alias Gallum non vulgus solum Hollandiæ, sed & multos procerum ea opinione imbuisse, à se pacem qværi, fœderatos bellum extrahi malle. Ad qvæ Hispani sesqvimestres inducias probabant ea duntaxat intentione, ut spatium foret provinciis suis servandis, Anglo ad fortia consilia impellendo, ac Belgicæ plebi ad saniorem mentem revocandæ. Sed si iste scopus alia via commodius, qvam per inducias, obtineri qveat, hanc potius amplectendam esse. Cæsarei induciarum incommoda multis demonstrabant. Si tamen fœderatis videatur, sesqvimestres se non abnuere ea lege, ut reliqvi omnes in eas consentiant, ac interea temporis nil concludatur, qvod aliis fœderatis fraudi esse qveat. Blaspielus, se ad Electorem relaturum. Danus: inducias Regi suo noxias; sed qvi omnia facturus sit servandæ Flandriæ, cujus salutem gravissimæ rationes ipsi commendent. Cum itaqve plerique in eo consentirent, vel repentinam pacem metuendam esse, vel inducias amplectendas, qvæ in exiguum tempus utiliores habebantur; dubium jam restabat, num Gallus in has consensurus, ac Nuntius, an Anglus iis conciliandis adhibendus sit? Sed qvia adhibito seqvestris officio aliqvid obligationis contrahi videbatur, satius visum per fidum hominem, cujus opera Beverningius utebatur, è Gallicis legatis sciscitari, num induciæ in sex hebdomades placeant? Idqve Beverningius suo periculo facturus erat; qvi & confirmabat, fœderatos à Belgis nunqvam deserendos, ni extrema necessitas subigat. Addebat; per Belgas non stare, qvo minus Anglus in bellum contra Gallum erumpat. Sed huic id nunqvam cordi fuisse. Nunc negotium in eo verti, ut à Belgis Gallicæ merces vetentur. Tale interdictum si maxime condatur, id tamen non magis à Belgis qvam Anglis servatum iri. Id autem utrinqve discrimen esse, qvod Angli credant, sibi libertatem competere contra interdictum agendi, Belgas autem eidem utiqve adstringi. Unde facile iis fore ansam inde arripere à fœdere discedendi, ac Belgis eo nomine, si rebus suis id expedire judicarint, bellum faciendi. Anglum qvoqve urgere, ut Belgæ fœderi, qvod iste cum Cæsare & Hispano agitat, nomen dent; id qvod supervacuum sit, qvod isti jam cum Anglo juxta, ac Cæsare & Hispano adversus Gallos fœdere nectentur. Tum & eam Belgis conditionem altioris indaginis videri; qvod si maxime omnes fœderati pacem velint, unius tamen refragantis sententiam seqvi necessum sit. Cui conditioni ne Anglus qvidem se obstringere velit, qvam tamen à Belgis exigat. Cæterum ad qvæstionem propositam Galli Beverningio responderunt: eam à se artificium fœderatorum haberi sistendis Gallorum progressibus, & in-

1678. terim accelerandis ex Anglia auxiliis; de qua ad Regem referre non audeant. Sed si Belgæ semestres inducias velint, se in mandatis habere protinus super iis tractationem suscipere.

In Anglia ad bellum contra Gallos nihil proficitur. *19. April.*

§. 21. Eo majore autem impetu à Belgis in pacem ruebatur, quo tenuior spes belli in Gallos sumendi ex Anglia allubescebat. Nam facto Parlamenti consessu Rex proponebat; magnum sibi exercitum, sed parum argenti esse, nec Belgas ad continuandum bellum permoveri posse. Unde consilium Parlamenti exposcere, cum citra Belgarum societatem adversus Gallum nil profici possit. Inde à se acta defendere, omnemqve culpam in Belgas conjicere; qvi male tunc in Anglia audiebant. Nec eo minus Parlamento manebat suspicio rem inter Regem, & Belgas de compacto geri. Et qvia Angli semper sacris suis metuebant à Rege præsertim armato, qvem scitis Romanis intus addictum norant, leges contra Pontificios latas observari postulabant; idemqve ut pervincerent, id postulatum eodem cum pecunia decreto combinare cupiebant, qvod hanc solam aulæ cordi esse nossent. Rex inde petenti Parlamento fœdus cum Belgis, & conceptam pacis formulam communicabat. *30. Maij.* De qva Georgius Dovvningius palam pronuntiabat; ejusmodi agendi modum infamem esse, adstipulante tota Inferiore Domo; qvæ & eam velut petito suo ad Regem rationibus Hispaniæ, atqve existimationi Anglicanæ nationis adversam improbabat. Postulabat qvoqve Parlamentum, ut Durasii in Galliam missi mandata & responsum ei datum communicaretur. Id qvod Rex declinabat causatus, nil scripto, sed omnia sermone fuisse peracta. Agnoscebat Levvius à Belgis recens huc missus, si Beuningius Remp. de Anglica aula prout nunc sit informasset, longe alia consilia ab ipsa fuisse capienda, ac Anglum ante biennium ad inferendum Gallo bellum fuisse permovendum. Enimvero Remp. nunqvam edoctam fuisse, Regi ejusmodi necessitatem à Parlamento imponi posse. Sed & Beuningium mandata sua pro lubitu interpretatum, ac forte sperasse, pacem se iterum ex suo ingenio confecturum, uti Parisiis olim circa Aqvisgranensem pacem factum erat. Ita vir iste, dum omnia pro suo lubitu agit, revera non postrema causa erat, ut res in hanc confusionem prolaberentur; idqve ipsi in congressu fœderatorum in faciem exprobrabatur, cum ne verbum qvidem ei qvod reponeret esset. Iste Belgis semper inculcaverat; Angliæ Regem nunqvam in arma adversus Gallos erupturum, nec Parlamento facultatem esse eum ad id compellendi, ac demum si Anglus futuræ pacis sponsor existat, omnibus eundem incommodis deinceps prospecturum. Nec Belgis tutum esse in bellum descendere, cui finem imponere in eorum arbitrio non sit futurum; id qvod ex conjunctione cum Anglia metuendum videatur. Eo ipso tempore nuntius à Jenkino aderat, à Belgis formulam Gallicam qvantum ad se acceptatam, ut tamen fœdera sua eo ipso hautqvidqvam infracta velint. Ejus rei causam fuisse, qvod Parlamentum fœdus ipsorum cum Rege improbasset, ac libello ad Regem dato petiisset, ne absqve omnium partium consensu pax, aut induciæ concludantur; qvod Belgis haut placeat sine modo & fine bellum gerere. Id qvod protinus ab aula vulgabatur, spe Parlamentum qvoqve mox suam sententiam mutaturum, cui antea persvadere laborarant, Angliam absqve Belgio contra Gallum nil efficere posse. *4. Maij.* Ast Inferior Domus exhibito libello Regi svadebat, ut is protinus fœdus cum Cæsare, Hispano, Belgis, aliisqve Principibus ineat, utqve Belgas in ea societate retinere curæ sit. Tum ut omnes fœderati civibus suis commercia cum Gallia interdicant, ac ne in ullius fœderati ditiones Gallicas merces invehere fas sit. Ut alii qvoqve non bello implicati in hoc fœdus pertrahantur, & absqve omnium consensu pax, aut induciæ cum Gallo non ineantur. Ad ista Rex respon- *6. Maij.* debat; istius libelli argumentum ac modum valde sibi inopinum visum; & si maxime circa hæc nil à se desiderari posset, haut tamen è re ducere ad eum qvid respondere; qvoad utriusqve Domus sententiam simul cognoverit. Contra Inferior *7. Maij.* Domus decernebat à Rege petere, ut promtum responsum ad priorem libellum dare velit: ut consiliarii, qvi responsum ad suos libellos die 28. Maij anno superiore, & d. 21. Januarii hoc anno svaserint, abdicentur: ut Laderdaliæ Dux è consilio Regis amoveatur, eiqve ad Regem accedere interdicatur. Qvo ipso ea Domus censebat, se Regem ad bellum Gallicum constringere posse; nec obscure innuebat, statim atqve bellum in Gallos sumtum foret, offensam in ministros expiraturam. Alias se haut omissuros testari, qvam parum talia nationi probentur; tum Regem ad conductas jam copias exautorandas compulsuros, velut qvæ pro captu præsentium rerum ingentem suspicionem populo injiciant. Eum libellum qvomodo declinaret, aula valde so- *10. Maij.* licita

1678. licita erat. Nam nationem bello Gallis indicto delinire Regi hant placebat; & Parlamentum comperendinare violentum nimis, ac periculosum remedium habebatur. Igitur alia via inibatur ei libello eludendo, dum res ita disponitur, ut demum hora tertia pomeridiana consessus fieret, cui libellus prælegendus erat, plerisqve, qvi aulæ male cupiebant, absentibus, aut vino gravibus. Unde cum sententiæ perrogarentur, qvi libellum omittendum censebant, cæteros uno duntaxat suffragio vincebant. Etsi seqventi die id ipsum decretum ab Inferiore Domo iterum subvertebatur. Interea Rex summa ope nitebatur multa suffragia sibi adqvirere: idemqve complures suorum ministrorum, qvi contra Laderdalium sententias dixerant, muneribus amoverat, jurans se omnes suos ministros, qvi in Parlamento contra ipsius rationes, & voluntatem sententias dicturi sint, abdicaturum. Inter hæc Regis, ac Parlamenti dissidia bellum, ac fœdus cessim ibat; ac testabatur Levvius, si Rex ante semestre serio bellum à se expeti demonstrasset, Belgas non solum plus virium exserturos, sed & negotium pacis haut ita longe processurum fuisse. Sed cum appareret rem heic ita somnolenter agi, populum Belgarum uno velut ictu animis collapsum, qvem nunc iterum excitare difficile futurum sit. Contra Beuningius nil nisi Reip. impotentiam, Hispanorum socordiam, ac formidandam Galli potentiam occinere; eoqve exitium Flandriæ propera pace prævertendum. Ad qvæ Burgomagnus: per istas rationes non promoveri id, cujus causa ipsi venerint. Nam super fœdere offensivo sibi mandatum esse; de pace Neomagi agendum. Rex autem declarabat, anteqvam fœderi se huic innectere qveat, sibi constare debere, qvantum Belgæ ad bellum terra mariqve gerendum deinceps præstare possint, ac velint; ac num commercium cum Gallia suis interdicturi sint.

Anglus rem haut serio agit.

§. 22. Ita ambigue autem in Anglia res tractabatur, ut qvo ea demum evasura esset, vix liqvido prospici posset. Nam bellum qvidem promittere videbatur necessitas coërcendæ potentiæ Gallicæ, ac servandi Belgii Hispanici; qvarum utraqve rationes Angliæ qvam maxime tangebat; tum incredibilis ardor nationis Anglicanæ ad bellum Gallo faciendum. Vicissim eam spem labefactabant clandestina vincula inter Anglum, & Gallum; & qvia ministri ansam Parlamento præbere formidabant rationem ab ipsis exigendi, uti orto bello per Parlamenti continuationem certo futurum erat. Tum qvia Belgæ à bello abhorrebant, qvod accessione Angliæ ipsis pro lubitu ponere haut integrum futurum erat. Haut eo secius Rex spem belli aluerat, anticipata Parlamenti convocatione, & conscripto exercitu triginta millium, ejusqve parte jam in Flandriam trajecta. Qvi & Cæsaris, ac Hispani ministris confirmarat, bellum utiqve secuturum, ac ut Principibus suis referrent, Eboracensem hoc mense toto cum exercitu in Flandria futurum, conventione qvoqve cum Burgomagno super imperio in conjunctas copias inito. Qvæ tamen omnia in speciem fuisse agitata eventus mox docuit. Cæterum ad libellum super abdicando Laderdalio Rex ex tempore respondit; eum ita importunum, & absurdum esse, ut non consultum ducat protinus qvale par erat responsum ad eundem reponere: simul Parlamentum ad diem 23. Maij comperendinabat. Eqvidem aula excusabat, hac dilatione gliscentem animorum exacerbationem fuisse intercipiendam; neqve id necessario armorum adparatui moram allaturum. Ast vera causa erat, qvod legatus Gallicus Ruvignius, qvi nuper in Galliam excurrerat, Anglo L M aureorum pistoletorum attulisset, magnum pervincendis Gallo placitis momentum. Nam qvæ obtendebantur incommoda alio modo avertere haut in arduo erat. Ast ea dilatio Belgas, & Hispanos in desperationem conjiciebat; & jam Villa Hermosa in sesqvimestres inducias consenserat, ac ministri Belgici non amplius bellum, sed inducias, & accelerationem pacis urgebant, ac citra ambages fremebant, sine pace omnia conclamata esse, ac cuilibet suam salutem qva detur expediendam. Ita Anglo in prætextum arripiebatur bellum declinandi præcipitatæ à Belgis, & Villa Hermosa induciæ. Et qvia per arma nil amplius effici possit, super solida futuræ pacis evictione cogitandum esse. Demum Rex Parlamento iterum congregato demonstrabat; à qvo tempore super bello ejus consilium exqvisiverit, exteros velut instinctu in pacem ruisse. Sibi tamen Flandriam pro virili servare curæ fore armis, aut pace, prout hæc, aut illa ei scopo maxime idonea fuerint visa: id qvod ex actionibus exterorum judicandum sit. Promovendo tamen bello juxta, ac paci necessarium fore exercitum, & classem aliqvantisper adhuc alere. Consultatione itaqve opus esse, qva ratione miles sustentandus, atqve commode exautorandus sit. Cæterum se salutaria patriæ consilia semper agitasse, qvatenus ea in effectum

23. Maij.

 fectum

1678. fectum deduci ipsum Parlamentum concesserit: qvod ne rem ad extrema deducat se rogare, addito monito, ne diversas materias in unam legem compingere instituant. Ad ista Parlamentum decernebat: si Regi placeat cum Cæsare, & aliis fœdere necti, ac bellum contra Gallum suscipere, nil ipsi defuturum, ac se omni ope ei adstiturum. Sed si idem ejusmodi fœderationem haut è re judicet, de exautorando exercitu cogitandum esse. Sed qvæ declaratio aulæ parum arridebat, velut cui neqve bellum, nec militis exautoratio cordi erat. Interim nuntiabatur Gallum petente Beverningio in prorogationem induciarum ad diem 27. Julii st. v. consensisse non sine exqvisitis verborum blandimentis; desiderium singularis, ac sinceri in Remp. affectus exprimendi à se ante subjugationem totius Flandriæ haberi. Qvo nuntio Domus Inferior magis exacerbata acriter bellum, aut exautorationem militum urgere pergebat; simul CC M librarum decernebat non ad alios usus qvam missioni militum adhibenda, ac ut exercitus ante finem mensis Junii solutus sit. Ac palam Londini Beuningio exprobrabatur, eum fœderatis, atqve Anglicanæ nationi plus damni, qvam ipsum Gallum dedisse. Ast Rex cum haut tutum esse judicaret exercitum ante factam pacem exautorari, ne forte Gallus conventa retractaret, Burgomagno proponebat, an non Hispani pecuniam conferre velint alendo exercitui Anglico ad pacem usqve; ad qvam Belgæ qvoqve partem collaturi sint? Item, an non Hispani operam navaturi sint Borealibus fœderatis ad pacem permovendis; qvi asperius erga Belgas qvam ipsi Sveci se gerant? Hos enim istis valde adulari, illos nil nisi qverelas ingeminare. Sed & legatus Gallicus jam Londini jactabat: Regi suo decretum Svecis ad omnia qvæ amiserint recuperanda opem ferre, ac toti orbi specimen exhibere, noxium esse contra Galliam fœdera inire, ac nulla fructuosa magis qvam Gallica fœdera dari. Idem legatus referebat; cum Arausionensi in Anglia agente de Boreali pace mentio injiceretur, Belgas Anglo confirmasse, nemini se Borealium fœderatorum ad satisfactionem, aut indemnitatem præstandam præterqvam Electori teneri; cui tamen se non obstrinxerint ad evincenda bello parta, sed ad reparanda damna in ipsius provinciis tolerata; eoqve pacem inter Boreales admodum facilem esse. Unde tunc restitutionem Sveciæ in integrum fundamenti loco positam fuisse, uti è primo articulo formulæ pacis adpareat. Ita falso Anglus apud Parlamentum pronuntiarat, eam formulam à se haut probatam fuisse. 1678.

Gallus Belgas per literas ad pacem invitat.

§. 23. Isthæc Angli prævaricatio apud Belgas immensum pacis desiderium accendebat, qvod nec Arausionensis, nec alii, qvi honesta, & fortia ingerebant, sistere amplius valebant. Præsertim cum Gallus homines sibi mancipatos in Hollandia haberet, qvi plebi juxta ac qvibusdam proceribus diffidentiam erga Arausionensem inspirarent, qvasi is de supremo in Remp. imperio invadendo agitaret. Idem magis stimulandis Belgis ansam arripiebat, qvod legati Belgici Neomagi sciscitati essent, si Resp. conditiones ab ipso latas, qvantum ad se spectent, amplectatur, num ipse diem istis acceptandis prorogare, tum super commerciis, & securitate Belgii Hispanici cavere ipsis velit? Ad qvæ Gallus blandissima epistola ad hos data declarabat: *Pro sincero studio, qvo ipse circa promovendam Europæ pacem laboret, gratum sibi fuisse Neomago intelligere ipsorum sententiam circa finem tanto operi imponendum. Lætum qvoqve sibi conditiones à se propositas ipsis probari, velut qvi penitus edocti sint, qvo candore ipse tanti momenti negotium tractet. Eo majori sibi voluptati esse per has literas ipsis demonstrare, interfluentes qvantumvis ex voto armorum successus, & pronissimas in futurum spes, summam gloriæ suæ in eo verti, ut omnia paci accelerandæ conferat. Et cum ipsi de duabus potissimum rebus soliciti esse videantur, ut commercia æqvis legibus regantur, & ne reliqviæ Belgii, si forte Hispani oblatas conditiones adspernentur, à se in ditionem redigantur; ea cura se nunc ipsos exsolvere. Nam circa commercia qvæ desiderent se annuere; & si maxime Hispanus pacem in præsens respuat, in ipsorum tamen gratiam semper se paratum fore isti qvæ nunc offerantur conditiones indulgere, nec interim aliqvem earum provinciarum locum impugnaturum. Qvod si super hoc negotio legatos mittere velint, iis ad se intra 27. diem hujus mensis accessum non procul Gandavo patere.* Earum literarum tria exempla triplici via in Hollandiam curata erant, ne forte intercipi possent. Qvorum unum à tubicine Gallico Hagam allatum fuerat, admodum indignante Arausionensi, isti permissum fuisse huc penetrare. Poterant eæ literæ Belgis valde honorificæ videri, si memoria subiret, qvanto cum supercilio idem Rex ante sexennium cum istis egisset. Sed prudentes facile perspiciebant, per fallaces blanditias id tantum qværi, ut Belgæ ad destituendos fœderatos allicerentur, ac ut plebs honesti, ac solidæ utilitatis

18 Maj. [margin date beside the letter]

rati-

1678. rationes trutinare nescia egregie sentientes impetu obrueret. Nec minus id adparebat, Gallis nullam rationem degenerem, ac deformem haberi, qvæ ad ipsorum destinata aliqvid facere videatur; ac sæpe serviliter pro struendo in alios imperio agi, post non minus vilibus, qvi eorum libidini sese instrumenta præbuerant. Sane hoc ipso anno, qvo Rex iste tanta cum insolentia orbi Christiano leges dictaret, Magnus Vezierus legato Gallico apud aulam Turcicam nescio qvam ob offensam fustuarium minatus fuerat, post tamen satis habuerat sandalio ejusdem os aliqvoties verberasse. Qvam contumeliam legato suo illatam tantum abest, ut Rex ægre tulerit, ut potius ipse eidem pœnam interminatus sit, qvod Veziero debitum honorem exhibere haut calluerit. Porro Hagæ fœderatorum legatis 14. Maij. istarum literarum ab Ordinibus Generalibus copia fiebat, addito, se propositas à Gallo conditiones non ulterius, qvam se ipsos spectent, admittere decrevisse. Num æqvæ ipsis viderentur, nullum verbum fiebat. Ad qvæ legati: esse eum agendi modum inauditum, & valde periculosum; ac ista omnia Neomagum fuisse remittenda. Tum rogabant, ut Belgæ fœderibus firmiter insistant, ac bellum sociatis viribus gerant, qvoad communibus votis pax omnes complexa obtineatur. Ad qvæ Belgarum delegati: Reip. mentem circa ea, qvæ hucusqve facta sint, non fuisse necesse à fœderatis se disjungere, ac separatam pacem amplecti. Sed qvia idoneæ vires non suppetant sistendis Galli armis, ac prohibendo, ne hic brevi tempore provinciarum Hispanicarum reliqvias deglutiat, ad plura subigenda inde progressurus, primariam qvæstionem huc redire; an non satius sit super propositis conditionibus tractare, & per ea qvantum detur stipulari, ac retinere, qvam producto bello plura amittere. Qvin si maxime aliqvi procerum deinceps qvoqve omnia Martis aleæ velint exponere; hos tamen non prævalere iis, qvi cum plebe qvamlibet pacem amplectendam suadeant, & tributa bello gerendo conferre amplius nolint; nec hac rerum facie penes se esse cives suos cogere. Cum iidem de induciis qværendis urgerent, id Neomagum rejiciebatur.

Belgæ ad Gallum legationem decernunt. 14. Maij. §. 24. Mox Belgarum delegati fœderatorum ministris Hagæ indicabant; postqvam Galli sesqvimestres inducias Neomagi plane abnuerint, in præsens communi se causæ utilissimum judicasse, misso legato Regi Galliæ significare; sibi placere in propositas ab ipso conditiones pacem qvantum ad se concludere. Sed qvia fœderatis suis per certa pacta obstringantur, Regem haut postulaturum, ut iis destitutis separatam pacem ineant: eoqve spem esse, Regem juxta ac fœderatos suos libenter pacem honestis conditionibus inituros, ac ut eadem adornetur in sesqvimestres inducias consensuros. Ideo autem Remp. præstabilius judicasse ad Galli epistolam viva voce, qvam scripto respondere; qvod literæ semetipsas interpretari, & objecta diluere neqveant. Si post omnem impensam operam induciæ negentur, cives suos perspecturos, à rectoribus omnia præstita, qvæ paci pro se, ac fœderatis optime meritis obtinendæ reqvirantur: Gallum autem nil aliud qværere, qvam ut Rep. per separatam pacem à fœderatis divulsa occasionem nanciscatur utrosqve opprimendi. Qvo agnito cives suos permotum iri, ut malint perseqvendo bello sangvinem, ac fortunarum reliqvias impendere, qvam male fidam sibi solis pacem amplecti. Asseverabant qvoqve, Remp. in hanc missionem consensuram haut fuisse, ni Angliæ res subegissent; ubi cum bellum alacriter in Gallum sumendum speraretur, Regem inter, & Parlamentum discordiam gliscere, ut ab iis nil auxilii expectandum sit. Accedere, qvod Hispanis nec miles, nec pecunia sit urbibus suis tutandis, multo minus exercitus in campum educendus. A reliqvis fœderatis auxilia tenuia, ac tarde molientia. Nec eas Reip. vires, ut Gallum sustinere valeat, qvo minus qvod supereſt Hispanici Belgii absorbeat. Ad ea ministri: si scripto sibi caveatur, Remp. non aliud præter sesqvimestres inducias qværere, nec qvid contra fœdera suscipere, aut deserere socios velle, huic missioni se haut intercessuros. Ita Cæsareus & Hispanicus declarabant, reliqvis adstipulantibus; nisi qvod Danus, & nonnulli adderent, ut induciæ tantum cum Gallo, non item cum Sveco sint. Neomagi autem 21. Maij. Harenus fœderatis declarabat: Remp. ad tutelam Hispanici Belgii ex qvo tempore id à Gallis bello petitum sit, qvantum penes se impendisse. Sed qvia fortuna Gallo hactenus supra modum faverit, ac Resp. non solum defectu virium bellum diutius perseqvi neqveat, sed & fœderati communem causam partim debito studio amplecti nolint, partim non possint, ut Gallo in proclivi sit paucos intra dies nemine repugnante Belgium in ditionem suam redigere, nulla insuper ex Anglia spe, cujus & auxilia anteqvam advenerint, irreparabile damnum accipiendum sit: igitur fœderatos haut

1678. haut sinistre accepturos, si hac rerum facie, qvod unicum superest remedium Belgio Hispanico, ac sibimetipsis servandis, arripiatur. Eqvidem in votis fuisse, Gallum ad æqviores conditiones per arma, aut alio modo adduci potuisse. Postqvam autem fortuna eo verterit, ut continuato bello plus jacturæ metuendum sit, gratum Reip. fore, si fœderati oblatas conditiones, qvantumvis duras & iniqvas, non adspernentur, sed super iis tractationem suscipiant. Se qvoqve significaturum, qvid suo judicio in iisdem mitigari, atqve adstringi qveat. Remp. qvoqve tentaturam, num qvid amplius à Gallo obtineri possit. Ad hæc Cæsarei laxis verbis: uti Cæsar non ad proferendos suos limites, sed ut Hispanicum Belgium contra vim Gallicam tueretur, cum Rep. & aliis fœdus iniverit: ita eundem bellum persecuturum, aut pacem pariter amplexurum, prout fœderati hanc, aut istud commodissimum remedium proposito scopo obtinendo judicaverint. Super conditionibus mentem suam exponere non posse, qvod Galli negarint, locum heic de iis agendi esse: & qvia præcepti indolem præ se ferant, Cæsarem salva dignitate ad istas nil reponere posse. Qvamprimum autem Galli declararint, heic super iis tractationem suscipiendam, se qvoqve, duræ qvantumlibet, iniqvæ, & imperiosæ eædem sint, animum pacis cupidum facile omnibus adprobaturos. Hispanus ad Villam Hermosam, Petcumus ad Heugium, qvi Hagæ erat, provocabat, qvo & Blaspielus se contulerat. Canon: Ducem in ditionem suam restitui cupere: sed oblatas conditiones ei admodum noxias esse.

Arausionensis super hoc negotio sententia. *21. Maij.*

§.25. Ast Arausionensis Blaspielo confirmabat, à se & Rep. omnem operam daturn iri, ut Electori hoc bello parta salva sint. Cæterum ex Anglia nil boni amplius sperandum, postqvam Parlamentum antea semper belli in Gallos cupidum, intempestiva cum Rege collisione ministros qvosdam aula moveri postulaverit; unde Regi bellum semper aversato opportuna occasio scopo suo potiundi nata sit. Eum legatis Belgicis non obscure significasse, ne de suis in Gallum armis sibi qvid polliceantur, sed super rebus suis cum Gallo qvantum detur decidant. Addebat de causis missionis ad Gallum; sed qvæ persegvendo bello haut obstitura sit, si modo alias idoneæ vires suppeterent. Ac ei legationi obeundæ Beverningium destinatum, fidum semper Reipublicæ, ac singulari in Electorem studio; qvi negotium ita gesturus sit, ut fœderatis qverendi causa haut sit futura. Qvi & ideo recta Neomago in Flandriam tendat, ne Hagam transiens ab iis in transversum rapiatur, qvi cœco impetu pacem nulla ratione in contrarium admissa urgent. Ejusdem alias de summa rerum hæc sententia erat. Hautqvidqvam bonam pacem præsenti tempore à Gallo sperari posse, & qvæ nunc ineunda sit, non posse non Reip. ac omnibus fœderatis noxiam esse. Unde sibi decretum, rem qvamdiu detur sustinere, & ulterius ad extremum niti. Eqvidem Hollandiam, & præcipue Amstelodamum pacem enixe cupere. Hanc tamen difficultatem superari posse, si ad eam solam res hæreat. Nam demonstrationibus se suis jam non parum obtinuisse, pertractis in suam sententiam plerisqve Hollandiæ urbibus, ut fere in manu sua fuerit missionem ad Gallum promovere, aut impedire: qvorum posterius etiam futurum fuerit, si emolumenti qvid inde sperari potuisset. Inter eos, qvi tanto fervore pacem inclamant, multos ex ignorantia, & simplicitate, plerosqve per malitiam peccare. Literas qvoqve à Gallo ad Remp. scriptas, heic in Belgio fabricatas: id qvod ipse palam in consessu Ordinum Hollandiæ demonstrarit, & qvantum incommodi inde proventurum sit. Sed duo esse, qvæ rem longe adhuc difficiliorem reddant; unum, qvod ab Anglo, qvo ipse plurimum confisus fuerit, nil opis amplius sperandum sit; alterum qvod Hispani manum negotio plane subducant. Si duo isti, qvæ possint, ac debeant, facere velint, remedio adhuc locum esse. Qvin si alteruter vires suas serio expromat, se svasurum, ne pax ineatur, sed fortuna armorum adhuc tentetur. Joannem Austriacum non ita pridem spem insignis subsidii fecisse; sed novissimis literis ostendisse, ex Hispania nil militum, aut pecuniæ servando Belgio posse mitti. Villam Hermosam plane animis collapsum, ac rem pro deplorata habere. Ei nec militem, nec pecuniam esse, nec bono consilio locum relinqvere. Cives desperatione langvere. Omnia eo redacta, ut si Gallus progrediatur, qvod restet brevi subacturus sit. Unde Hispanos pacem qvantumvis duram amplexuros; præsertim postqvam qvi speratus fuerat armorum paratus in Saxonia Inferiore & Westphalia non successerit; ac fœderati, excepto Electore, nil fere ad rem faciant, ac novas subinde difficultates moveant, uti nuper Luneburgici fecerint. Sane fiduciam sibi fuisse rem restituendi, si Luneburgicis, & aliis copias suas mature mittere placuisset, aut si vel nunc validus exer-

citus

citus ad M[illegible]ellam consisteret. Igitur haut adparere, qvomodo imminens à Gallo periculum declinari qveat; eoqve pacem qvantum[illegible]ru[illegible]sam, ac turpem præsentissimum, ac minime tolerabile remedium esse sum[illegible] rerum utcunqve servandi. Qvam [illegible] ipse suadere nec possit, nec velit; satis tamen perspicere, res eodem ultro ruere; ac [illegible]de metuere, ne si ei nimium obs[illegible] Galli arma sua longius promoveat, sim[illegible] con[illegible]nati civium animi magis exacerb[illegible], istiqve ausam ultro porrigant longi[illegible] [illegible]llandi. Sed qvid consilii capiendum sit, prius liqvido statui haut posse, qvam innotuerit, qvid Beverningius apud Gallum effecerit.

Beverningius ad Galliæ Regem mittitur. 19. Maji.

§. 26. Beverningius porro apud Regem exponere jubebatur; Belgis oblatam veteris amicitiæ instaurationem & pacis conditiones admodum lætas accidere, easqve grato animo ab istis acceptari. Sed qvia nefas sibi sit absqve fœderatis, qveis arcte illigentur, pacem inire; sesqvimestres à Rege inducias se expetere; qvo spatio fœderatorum qvoqve negotia expediri, & communis pax confici qveat. Sed suspicio erat, ubi induciæ obtineri non possint, pacem ab ipso concludendam. Saltem Galli Neomagenses pacem jam pro perfecta habebant, qvi & tertia jam vice terminum à 27. Maij ad diem 10. Junii protulerant. Beverningium porro, cum Weteræ in regione Wasana ad Scaldim audiretur, ac multa de vinculo memoraret, qvo Belgæ fœderatis innectantur, per qvod pacem absqve his amplecti non possint, Rex interrogaverat; num Belgæ fœderatos metuant? Eo casu his se omni sua vi adfuturum. Eo minus autem Belgis istorum fœderum rationem habendam, qvod nemo fœderatorum iisdem satisfecerit, eoqve nec istos amplius teneri. Ad proposita autem Rex declarabat; se Belgis à Kalendis Junii ad Kalendas Julias st. n. spatium deliberandi indulgere, intra qvod statuere possint, num pacem secum inire, ac deinceps medii agere velint, an minus. Si Resp. intra id spatium pacem amplectatur, se reliqvis fœderatis sesqvimestre spatium, qvod à Kalendis Julii cedere incipiat, ad deliberandum, & statuendum indulgere, qvo elapso Belgas medium statum servaturos. Interim se substiturum, nec munitum qvempiam locum invasurum. Ea declaratio satis ostendebat, Gallis jam ab Anglo cautum esse. Nam alias ipsis metuendum erat, ne hic intra eum mensem suffultis Hispanis, atqve excitatis Belgis, aliisqve fœderatis pronam in prasens occasionem longius progrediendi per vim sisteret. Ita porro insolentes, ac feroces tunc Galli erant, ut Beverningius diceret, se malle extra fines Belgii migrare, qvam altera vice legationem ad aulam Gallicam obire.

Elector paci apud Anglum frustra se opponit 17. Maji.

§. 27. Cum itaqve hoc modo à Belgis in pacem rui Elector perspiceret, num iste impetus per Anglum sisti posset tentabat. Unde Sverinum apud Regem de ista Belgarum festinatione qveri jubebat, & qvod conditiones à Gallo latas qvantum in se acceptarint: ac verendum esse, ut Hispanis qvoqve exemplum imitandi necessitas imponatur: adversus qvæ sibi protestatio sit interponenda. Tum ut Rex qvantum in se prohibeat, ne Svecus in integrum restituatur. Sive enim animus sit belli continuatione Gallicam potentiam castigare, sive imminentem pacem mutua evictione stabilire placeat, neutrum sperari posse, qvamdiu Sveci vel latum pedem in Germania obtineant; qvod sibi semper ejusmodi invasio, qvam perpessus fuerit, deinceps qvoqve metuenda sit. Rex displicere sibi testabatur tam ipsas conditiones, qvam qvod tantopere circa eas acceptandas festinetur. Sed hac rerum facie nec ad bellum, nec pacis promotionem à se conferri qvid posse. Nam non solum Parlamentum præter spem tam scæva consilia cepisse; sed & Belgicos ministros, cum eodem die nuntios accepissent, in Belgio decretum, si Anglia bellum sumat, se XXV M militum in Flandriam missuros, navium qvoqve idoneo numero armato, jam tergiversari eam declarationem scripto edere, causatos; qvia è dilatione Parlamenti in Hollandia credendum sit, ab Anglia bellum declinari, sine dubio propediem alia mandata sibi mittenda, ac pacem sine mora conclusum iri. Ista sibi patienter adspicienda esse, nulla penes se emendandi facultate. Ita jam in Anglia culpa omissi belli in Belgas conferebatur. Mox Danici legati Comes Altenburgicus, & Lindenovius una cum Sverino scriptum Anglo exhibebant hoc sensu: Principes suos tolerare haut posse, leges sibi à Gallo impingi; eoqve Regem rogabant, ut societatem cum istis bello continuando inire velit. Ad qvæ Rex: postqvam Belgæ, & Hispani bellum deserant, ac Parlamentum non nisi molestiam ipsi facessere instituat, nil aliud sibi relictum, qvam pacem svadere. Daniæ & Electoris rationibus per seqvestris officium qvantum possit velificaturum. Si pax ibi non seqvatur, extra partes mansurum.

1678. *Apud Belgas circa sistendam pacem nihil proficitur.* *1. Jun.* §. 28. Nec plus circa remorandam noxiam pacem apud Belgas proficiebatur, qvos dudum Elector metuerat, ne ad ista extrema prolaberentur. Fretus tamen totiens repetitis testationibus meliora speraverat. Sed cum intellexisset, qvousqve pax jam progressa fuisset, per Romsvvinckelium Arausionensi, ac Fagelio demonstrabat: qvanto sibi dolori sit, istam à Belgis viam iniri. Se unice ob servandam eam Remp. in bellum descendisse, suaqve omnia periculo exposuisse. Fœderibus expresse cautum, ne una pars absqve altera de induciis, ac pace agat. Idem Reip. ministros sæpius sanctissime confirmasse. Nunc inter incertas, atqve confusas res, summumqve periculum se destitui, nec in actis, qvæ hucusqve sibi conspecta sint, vel verbo sui mentionem factam. Ac maxime metuendum, ne Galli bello Flandrico expediti Cliviam invadant. Igitur operam darent, ut Resp. periculum ditionibus ipsius Westphalicis imminens avertat. Alias sibi reparationem damni à Rep. qværendam, cujus & cum summo periculo conjunctum sit, si Galli iterum in Clivia nidulentur; nec ejusdem minus interesse Cliviam qvam Hispanicas provincias servari, de qva tamen Beverningius apud Gallum mentionem haut fecerit. Inprimis durissimum esse, qvod Belgæ Gallo promissuri ferantur, se nil auxilii deinceps fœderatis laturos, sic ut parum opis circa promovenda sua commoda ab istis expectandum videatur. *4. Jun.* Ad qvæ Arausionensis: penes se non amplius esse ad rem aliqvid conferre. Hispanos viribus plane exhaustos, & ex Anglia communi causæ plus noxæ, qvam levamenti sperandum. Interim Electorem summo jure de Belgis qveri, & fœdere promissa exigere posse. Circa eos tractatus id qvoqve valde incommodum accidebat, qvod Fagelius tunc ex ardenti febre decumberet, cujus vires delegatus à civitate Dordracena, uti tali casu moris est, obibat, hautqvidqvam tanto negotio par. Id qvod præsentia aversantibus, & Gallo studentibus eo plus animi ad præcipitandam pacem addebat, qvod non esset, qvi solida ratione istis reluctari nosset. Sed & qvia præ cæteris Amstelodamensis civitas in pacem ruebat, cujus culpa potissimum penes Consulem Hoofdium esse censebatur, Elector apud eam civitatem instabat, ut saltem Cliviam paci includeret. Qvæ qvantum posset, sed frigide satis, pollicebatur.

§. 29. Nec majus operæ pretium Neomagi fiebat, ubi postqvam Belgæ super declaratione à Galliæ Rege allata consultaturi essent, fœderati monita sua circa istam concipiebant, præter Hispanos, qvod Villa Hermosa conditiones à Gallis latas qvantum ad Hispaniam certo modo acceptasset. *1678. Hispani itidem in pacem inclinant. 4. Jun. 8. Maji.* Nam Belgæ jam antea misso Bruxellas Jacobo Borelo, & Wedio apud Villam Hermosam proposuerant: uti auxilium ab Hispano suæ Reip. latum utilissimum fuerit; ita se non omisisse istius provinciis à Gallo impetitis omni vi subvenire. Qvanqvam autem bellum plures per annos immensis sumtibus gestum sit; successus tamen ita infelices fuisse, ut Gallus victoriis suis inflatus non aliis legibus pacem velit, qvam qvas nuper Neomagi promulgarit. Qvæ etsi iniqvæ sint, & plane rejici mereantur; tamen considerata Galli potentia, qvi non solum fœderatorum exercitibus restiterit, sed & pluribus locis insignes progressus fecerit, Remp. judicasse, leges qvantumvis duras pro captu rerum continuationi belli præferendas, nil nisi funesta minanti; eoqve istas haut rejiciendas statuisse, modo alii fœderati, ac inprimis Catholicus Rex idem sentiat. Si qvid securitati pacis deesse videatur, id per fœdera cum Anglo, alisqve suppleri posse. *9. Maji.* Ast isthæc Villa Hermosa reposuerat: Turpius fore per iniqvas conditiones à Gallo propositas, qvam per infaustos armorum successus Belgium amittere; cui jacturæ causam Belgæ eo minus daturi sint, qvod Rex solam ob horum conservationem evidentibus sese belli periculis exposuerit. De qvo & tam sancte data fides dubitare non permittat. Et propinqvo Regis Angliæ fœdere prosperiores successus reparandis rebus sperandos, qvos hoc rerum statu destituere, ac tam fœdas leges subire cum perfidia erga Cæsarem, & reliqvos fœderatos conjunctum sit. Præsertim cum Cæsar decreverit qvamprimum ad defensionem Belgii, ac reparanda propria damna adcurrere, ac reliqvi fœderati de universis viribus in Gallum vertendis agitent. Regem qvoqve post recuperatam Siciliam omnes vires ad restituendas hasce provincias impensurum, ad qvod & Belgas operam collaturos spes sit, velut negotium qvam maxime necessarium, & communi causæ tam salutare, & qvo solo ad justam, & stabilem pacem pervenire liceat. *14. Maji.* Ad ista Belgæ reposuerunt: non solas conditiones à Gallis latas esse respiciendas, sed & faciem rerum, qvæ in præsens sit, occupatis à Gallo omnibus locis limitaneis, & gradu in ipsa viscera provinciarum promoto, subacto Gandavo, prævalente per campum formidabili exercitu, ad qvidvis suscipiendum promto

1678. promto, & cui res pro voto successura videatur. Contra fœderatos nondum copias contraxisse, nedum ut pares sint ejus destinatis sistendis. Unde Ordines Generales metuere, ne harum provinciarum reliquiæ, pro quibus tantum sanguinis, & sumtuum profuderunt, pereant, ni oblata pax occupetur. Equidem Anglum ingens momentum rebus adferre posse; sed ejus militem esse recens conscriptum, bello haut exercitatum, cujus exigua manus in has provincias adpulerit, incerto qvando reliqvi venturi sint. Contra pretiosa esse temporis momenta, ac brevi ingentes calamitates accipi posse. Sed nec Belgas ea mole, qva hactenus, bellum persequi valere, exhausto ærario, ac populo ad conferenda tributa impotente. Agnoscere se insignia auxilia ab Hispanis Reip. præstita: sed hanc vicissim maximas impensas fecisse fulciendis hisce provinciis. Saltem penes se culpam non esse, qvod Gallus tantos progressus fecerit, & pacem non nisi asperis conditionibus dare velit, per qvas utiqve provinciæ admodum debilitandæ sint, alendis copiis suæ defensioni haut suffecturæ. Munita tamen oppida haut ita disjuncta, nec regionem ita interscissam fore, uti ante bellum; id qvod custodiam eorum non paulo faciliorem redditurum sit. Et qvód domesticis viribus desit, per fœdera posse suppleri. Cives qvoqve utrinqve per pacem vires recollecturos, cum nunc sui subditi eo sint redacti, ut nil extraordinarii oneris ab iis exigi qveat, ni rectores Reip. eam aleam subire velint, ut vel inviti ad transigendum cum hoste sint compellendi, vel oneri succumbant. Ad qvæ isti per fœdera adstringi neqveant, qvæ non ad perniciem, sed ad bonum fœderatorum, & salutem civium suscipiantur. Addebatur; qvia legati Gallici Neomagi ostenderint, sibi mandata esse induciis vel ad finem usqve anni concludendis, operam se daturos, ut eæ in sex menses obtineri qveant, si Villæ Hermosæ ita videatur. Ad qvæ Villa Hermosa de amplectendis sesqvimestribus induciis annuere, modo ex iis non plus noxæ, qvam ex armorum continuatione nascatur. Sed cum Belgæ instarent, ut idem & super pace sententiam suam exponat, qvod periculum in mora sit, ac brevi tempore irreparabilis rerum conversio emergere possit; demum idem declarabat; se circa pacem in Belgarum sententiam concedere, modo qvicqvid locorum ubiqve terrarum ad Hispaniam spectantium, de qvibus in Gallica propositione mentio facta non sit, Regi suo restituatur; tum ut Galli desistant conditi-

16. Maji.

3. Jun.

onibus, qvas præstare penes se non sit: deniqve limes ita disponatur, ut in futurum belli semina declinentur. Unde Balbasius Neomagi ostendebat; etsi ipse, ac collegæ hac Villæ Hermosæ declaratione non stringantur, haut tamen decere, ut palam sese isti opponant, præsertim tam periculoso tempore, cum Gallus exercitum ita disposuerit, ut Hispanicis provinciis pereundum sit, siqvidem is tota vi rem gerere instituat. Nam Montibus Hannoniæ parum annonæ inesse, ac Luxenburgium circa Bruxellas viam ita interclusisse, ut nihil eodem inferri possit; sic ut tanti momenti urbs etiam inter inducias, prout à Gallo proponantur, amittenda sit. Qvin, nisi protinus pax occupetur, reliqvas urbes, Bruxellas, Lovanium, Mechliniam, Antvverpiam, alias exemplo Montium ultro deditionem facturas, qvod nulla earum obsidium sustinere valeat; ac cives eo desperationis sint redacti, ut non amplius sua interesse credant, sub Galli, an Hispani ditione sint.

§. 30. Ast reliqvi fœderati, Cæsarei, Danus, noster, exhibitis scriptis Belgarum festinationem sistere laborabant, ne hi fœderum obliti suam sibi pacem exclusis reliqvis arriperent. *Prudentiam, candorem, bonam fidem, & justitiam, qvibus fundamentis hactenus eorum Resp. steterit, floueritqve, haut permissuram, ab ipsis qvid admitti contra sanctimoniam fœderum in fraudem eorum, qvi, ut istam una cum salute publica periclitantem ab interitu vindicarent, hujus belli onera, & pericula subierint. Esse negotium cum hoste universis gravi, singulis funesto. Qvosdam forte beneficio ordinis gavisuros, suo loco & ipsos jugum subituros. Francorum viciniam defugiendam vetere qvoqve proverbio moneri. Perruptis Hispanicarum provinciarum repagulis Rempublicam deinceps fide, & moderatione Gallorum, debilissimis rebus, staturam. Eqvidem uti in hujus Reip. gratiam bellum susceptum, ita & circa hoc ponendum ejusdem rationem cumprimis habendam. Enimvero propositas à Gallo conditiones legum instar præ se ferre, de qvibus more inter Principes recepto tractandum non sit; qvas acceptari & dignitas fœderatorum, & securitas, & ratio, & res ipsa vetet. Nec expressum, qvid pro Suecis Gallus stipulari velit. Ac manifestum esse, non pacem à Gallo qværi, sed fœderatorum divisionem, ut eo facilius singulos opprimat. Si ratio, aut necessitas pacem suadeat, promtos se fore ei qvamprimum ineunda iis conditionibus, qvæ nec ingloria Gallo, nec graves futuræ sint, & qvarum moderatio facile universo orbi adprobari qveat.*

Fœderatorum Neomagi circa pacem monita. 10. Jun.

1678.

 Ast

1678. *Asi nunc viginti dies restare, intra qvas de summa rerum, de fortunis, ac libertate Reipublicæ, de securitate, ac salute communi statuendum sit. Tanti momenti negotia ut præcipitentur hostem velle, ut mature tractentur suadere fœderatos, ne inconsulta pax communem salutem magis qvam improspera arma affligant. Ubi semel intellexerit hostis, Belgas separatam pacem velle, obtenturum qvod optat, ac de communi, eaqve honesta pace conclamatum esse; qva altius sperari poterat, si ad immotam constantiam, & conjunctionem fœderati sese obfirmaverint.* Peculiariter monebat Blaspielus, ne Belgæ cum Gallo pacem ineant, nisi debita Electori ex fœdere satisfactione obtenta, ac ut eam sibi facultatem circa fœderatos suos reservent, qvam sine dubio Gallus pro suis sociis est stipulaturus. Præsertim cum Electorem in hoc bellum pertraxerit non bellandi libido, sed cura Belgii, propriæqve ditionis servandæ, & ut se ab aliorum insultibus in tutum collocet. Qvi & hucusqve nil nisi honestam, & tutam pacem optaverit, circa qvam officia à Belgis adhibenda ipsi gratissima sint futura. Eundem & circa conditiones æqvum se exhibiturum, ac necessitate Reip. atqve adductis rationibus locum daturum, modo publica & propriarum ditionum securitas obtineatur. Ast Canon Lotharingicus ipse Hagam proficiscebatur causam sui Principis commendaturus, qvod admissis à Gallo oblatis conditionibus nullius conditio durior futura esset; ut longe satius ei futurum sit in exilio agere, ac meliora tempora expectare salvo suo jure, qvam regimen ditionum suarum tali modo suscipere, ut semper à Gallorum libidine dependeat, ne tuto qvidem domicilio uspiam relicto.

Elector iisdem pacem qværere instituit.

§. 31. Enimvero Electnr, cum Belgarum impetum rationibus sisti haut posse animadverteret, ne solus in bello destitueretur, id agere instituit, ut & ipse honestis conditionibus paci includeretur; de cætero omnem lapidem moturus, ut tanto labore, sumtuqve hosti erepta tutaretur, ac utcunqve res caderet, sua existimatione nil indignum admitteret. Ne igitur Belgis ad se destituendum prætextum præberet, qvasi ipse à pace abhorreret, apud hos, ac seqvestrem, ipsosqve Gallos testabatur, honestam sibi, tutamqve pacem uniqve cordi esse. Et qvia Belgas, Hispanosqve qvalemcunqve pacem amplexuros adparebat, nec in Angli armis qvid spei supererat, cum Gallo tolerabilibus conditionibus pacisci decrevit, circa qvod ut Anglus officium interponere velit, per Sverinum rogabat. Qvi & jubebatur, tecte tamen, legato Gallico Londini eam causam commendare, pollicitus, Electorem Galli commodis velificaturum, si hic efficere velit, ut is tota Pomerania, aut saltem ad Penam usqve potiatur. Sane Electorem deinceps Gallo plus studii qvam Svecos exhibere posse; in qvam rem sat cautionis daturus sit. Posse in Germania, & alibi emergere occasiones rationibus Galliæ favendi, ut hanc nunqvam pœnitentia exhibiti beneficii subitura sit. Et qvia Electori persvaderi haut possit, Regem calamitate involvi velle Domum à longo tempore Galliæ addictam, qvam in præsens inevitabiles officii rationes cum hac commiserint; spem esse, Regem anteacta oblivioni daturum, ac futura emolumenta respecturum. Eidem vitio dari non posse, qvod Hagæ, Viennæ, & alibi continuationem belli urgeat, qvamdiu de Galli animo in se non constiterit. Sed ubi ex voto responsum sibi sit, non modo ista omissurum, sed & Regis commoda omni studio promoturum. Ad ista à Sverino proposita Anglus respondebat; sibi voluptati fore, si ad explenda Electoris desideria aliqvid conferre qveat. Sed qva ratione ista Gallo proponi, aut ab hoc acceptari possint, sese haut perspicere. Nam etsi is super Boreali pace nunqvam mentem suam liqvido expresserit; satis tamen se nosse, eidem nunqvam in mentem venturum sui fœderati ditiones citra necessitatem condonare. Sed nec fœdus qvod sibi cum Sveco intercedat, ferre, à se tam noxia huic proponi. Nec adductis rationibus ulterius movebatur, ut innueret, forte Svecos haut ex asse in integrum restituendos. Regi autem istlιæc scripto sibi exhiberi postulanti Sverinus abnuebat, ne forte Galli eodem abuterentur ad alios fœderatos Electori avertendos Nec anxie rem agere placebat, ne Anglus hunc eo redactum crederet, ut ad qvælibet admittenda cogi posset. Narrabat postea Rex, se apud legatum Gallicum de tota Pomerania tetigisse, sed qvi surda aure ista transmiserit, ac ni moderatiora proponantur, de ea re cogitari non posse. Unde Sverinus de Pomeraniæ parte ad Penam usqve movebat, qvam Elector ob securitatem suam adversus Svecorum invasiones expetat. Sed Anglus ne de Stetino qvidem audire volebat, qvod ea urbe demta reliqva Pomerania exigui pretii sit; Sverino reponente, Electorem omnia sua potius periculo expositurum, qvam eam urbem è manibus amittat. Williamsonus qvnqve eadem frigide admodum accipiebat, nec operæ qvid af-fere-

1678. ferebat. Tantum dicebat; Galli destinata de non restituendis Flandriæ urbibus ante Borealem pacem omnia heic consilia turbasse, qvod de isto casu à se cogitatum non sit. Unde si Gallus ei postulato insistat, Angliam certo in bellum erupturam; eoqve circa hoc negotium properato haut opus esse. Eo minus autem in Anglo fiduciæ qvid collocari poterat, qvod hic cœcæ qvid simultatis adversus Electorem aleret, velut qvi destinata ejus contra Belgas infregerat; ut satius foret, eam rem in Gallia, aut alibi agere. Ac dixerat Rex; qvia Sverinus nil scripti exhibuerit, se qvoqve ad Gallum nil referre potuisse. Sed si adhuc scriptum tradere placeat, id se Gallo missurum, haut tamen commendatione, aut adprobatione sua addita. Haut eo secius legatus Gallicus vulgaverat, ab Electore latas conditiones acceptatas, qvo eum reliqvis fœderatis suspectum redderet. Et qvia satis adparebat, Electori nil amici ab Anglo expectandum, Sverinus de ea re non amplius movere jubebatur; ac si forte Rex ultro mentionem injiciat, reponeret; qvia is ab initio tot difficultates moverit, nolle se ipsi molestiam facessere. De cætero testaretur, Electorem malle omnes fortunas impendere, qvam Stetinum reddere, tanto labore, sumtuqve expugnatum, è qvo securitas status sui dependeat, & qvod semper collisioni Svecos inter, & se ansam præbiturum sit.

Fœderati separata Belgarum pace reniteuntur. 5. Jun.

§. 32. Ast Hagæ Borealium fœderatorum ministri junctim scriptum Ordinibus Generalibus exhibebant super Galli declaratione à Beverningio relata consultaturis. *Plenam sibi fiduciam esse, Ordines nil fœderibus adversum admissuros, de qvo & toties verbis confirmarint. Eqvidem hostem pro astutia sua facile perspicere, negotium nunc urgendum, qvod non nisi per artes obtinere qveat: cujus & consilia non alio tendant, qvam ad abrumpendum inter fœderatos vinculum, qvo singulos, ac divisos eo facilius opprimere possit. Eo magis de prudentia Ordinum sperare, eos prefixam diem non anticipaturos, qvoad ipsi super tanti momenti negotio mandata acceperint: multoqve magis, eos nunqvam, qvod hosti captatur, pacem inituros non habita ratione fœderatorum, & ut horum satisfactioni, atqve emolumentis prospiciatur. Id qvod & scopus fœderum, & mutua necessitudo, & ratio, & æqvitas, & communis securitas exigat. Eqvidem maxime sibi optandum, operam cum Ordinibus sociare posse ad finem bello imponendum, ob servandam hanc Remp. & communem salutem suscepto. Sed qvia ista pax pro imperio obtrudatur, servitium demum orbi Christiano paritura, & qva salvo partium honore subsistere neqveat; satius esse extrema qvaqve tolerare, qvam ita exitiosas leges subire. Ordines semper immotam constantiam pollicitos, qvandocunqve de scopo hostis circa dividendos fœderatos mentio inciderit. Eandem firmamentum esse omnium fœderum, ac securitatis communis, cujus nunc illustre specimen repræsentare necessitas rerum exigat. Ejus constantiæ fiducia suos Principes per fœdera Reip. se illigasse, vitam, omnesqve fortunas periculo exposuisse ad Remp. extremo periculo eripiendam, per hostem intentato, qvod declinasse nisi per ea fœdera non dabatur. In cujus auxilii redhostimentum Ordines haut prius pacem amplecti deceat, qvam & sibi satisfactum sit; qvi parati sint qvasvis aeqvas conditiones, & honestas ad pacem perveniendi rationes admittere. Exigere id obligationem propriæ, & communi saluti tam necessariam; nec apud prudentes opus esse funestos separationis effectus multis demonstrare. Nec sperare rem huc redituram, ut sibi necessum sit Principum suorum nomine testari, penes hos culpam non fore omnium malorum, qva non possint non ex incuria fœderum provenire.* Cæterum Elector apud se statuerat, postqvam omnes rationes, qvæ adferri possent, exposuisset, qverelis deinceps super iniqvissimo isto agendi modo supersedere. Eoqve declarabat, se qvoqve tractationem æqvis conditionibus suscepturum, de qvo & ad fœderatos suos perscripserit; ac sperare, Belgis ipsius securitatem, ac satisfactionem curæ fore, qva Reip. qvoqve securitas contineatur. Ac certo sibi persvasum, modo Belgæ serio rem agant, Gallum haut ideo pacem repudiaturum. Inprimis Cliviam istis commendabat, in qva ne Gallus iterum pedem figat, tantopere Reip. intersit; circa qvam ipsos obteuturos eo major spes sit, qvod Gallus professus sit, se intersepimentum Flandriæ in Belgarum gratiam concessisse. Qvia porro Belgæ, qvorum causa Elector huic bello immersus fuerat, tam familiariter cum Gallis agere cœperant, Blaspielus qvoqve non amplius horum conversationem defugere jubebatur, num forte ea ratione odium Galli, qvo in se ferebatur, minui posset. Referebant legati Belgici, se Neomagi Gallis demonstrasse, à Rep. fœderatos destitui non posse, tum qvæ peculiariter Electori debeant. Ad qvæ Galli de Electoris satisfactione in neutram partem: cæterum Regem Boreale negotium huic paci haut misturum. De qvo cum Oxenstierna intellexisset, ita acriter apud Gallum contendisse, ut restitutio Sveciæ prima conditio

7. Jun.

1678. ſtatueretur, citra qvam pax iniri non poſſet. Qvod uti ſuo loco relinqvitur, ita certum erat, Gallos ideo tam intractabiles erga reliqvos eſſe, qvod iis conſtaret, Belgas à cæteris fœderatis ſeceſſionem facturos.

Arauſionenſis ſententia ſuper pace. 14. Jun.

§. 33. Ad Arauſionenſem Elector literas dederat; ſua autoritate impediret, ne tam præcipiti impetu in pacem ruatur, ac ut ſui qvoq; ratio habeatur; ac ſi nullo modo obtineri qveat, ut ipſe pace comprehendatur, ſaltem Belgæ Clivicis ditionibus ſecuritatem ſtipularentur. Eas literas Blaſpielus reddebat, cum conſultatio de ſumma rerum ab Ordinibus Hollandiæ ſuſcipienda eſſet. Ad eas Princeps iſti reſpondebat: Pacem impedire ſerum eſſe. Non amplius locum rationibus relinqvi. Amſtelodamenſes, ac Leidenſes ea cupidine in pacem rapi, ut potius ſeceſſionem facturi ſint, qvam à pace dimoveantur. Eqvidem duas iſtas civitates cum aſſeclis numero ſuffragiorum vinci poſſe. Sed hoc ipſo rei non conſuli. Nam circa conferendam pecuniam earum urbium præcipuas partes eſſe; ac conſenſum omnium Reip. membrorum reqviri, nemine contradicente. Si manente bello pecunia deficiat, plura inde incommoda, qvam ex pace qvantumvis maligna, proventura. Ita alterutrum inevitabile eſſe, ut vel pax eunda, vel motus inteſtini expectandi ſint. Si vel Anglus in bellum deſcendere, aut fœderati validum exercitum ad Moſellam adducere voluiſſent, machinationes Gallorum in Hollandia eludi, ac importunitatem iſtarum civitatum pacem poſcentium retundi potuiſſe. Sed nunc ſi Gallus ſentiat circa pacem dubitari, reliqvias Belgii ante oppreſſurum, qvam qvispiam ſubvenire poſſit. Montibus Hannoniæ jam panam deficere, nec qvid importari poſſe; ac ſi Gallus deditionem imperet, eos moram haut facturos. Ejus urbis exemplum alias qvoqve ſecnturas, qvæ iſta teguntur. Se qvidem Electoris cauſam diligentiſſime commendaſſe: qvid profecerit eventum oſtenſurum. Poſt habitam conſultationem Princeps referebat: cum pax nullo modo impediri potuerit, ſe noluiſſe incaſſum eidem reluctari, eoqve & ſe pacem ſvaſiſſe, ut tamen noxiæ conditiones de ſesqvimeſtribus induciis, & auxilio deinceps fœderatis non ferendo ne obtrudantur; neu Svecorum mentio fiat. Num Gallus iſta probaturus ſit, brevi adpariturum; ac legatos Neomagi mandata accepiſſe, ut hoc menſe pacem ad hanc formam concludant, ac ut Clivia medio ſtatu deinceps fruatur. Circa qvod negotium acriter inter conſultationem certatum fuerit. 1678. Nec tamen Ordines ex ea conditione pacem ſuſpendere voluiſſe, ne Gallo anſa eandem recuſandi præberetur. Addebat, multa ſibi perferenda, atqve obdurandæ fuiſſe, nec ſuper Principatu Arauſionenſi ſibi ſatisfieri. Credere tamen, modo reliqvi fœderati divelli ſe non patiantur, res brevi in melius ituras. Eadem mens pleraruimqve provinciarum, & procerum erat, qvi ad pacem, qvalem Gallus dictabat, ingratiis deſcendebant evitando majori malo. Qvi & ipſi fœderatis ſvadebant, ne dividi ſe patiantur; ſed vel junctim pacem concluderent, vel bellum ſociatis viribus perſeqverentur, & concordiam futuræ pacis tutiſſimum firmamentum haberent. Qvi & fidam Electoris operam Reip. exhibitam ſatis agnoſcebant, utqve ejus ſecuritati, & ſatisfactioni proſpiceretur optabant. Sed nunc vel invitis factionis prædominantis Gallo addictæ libidinem ſeqvendam.

Belgæ pacem decernunt, 8. Jun.

§. 34. Belgæ dehinc fœderatorum miniſtris Hagæ exponunt; neceſſitate ſe ad pacem compelli, ac optare, ut & fœderati eam amplectantur, qvod fruſtra melior ſperari videatur. Ac ſe qvidem in anteceſſum pacem ſuam perfecturos; ſed deinceps enixam operam navaturos, ut & reliqvis ſatisfiat. Cæterum ideo ſe pace haut cariturOs, qvod non omnia ad decori normam ita exacte qvadrare arguuntur. Ad qvæ miniſtri: ſe de hoc qvidem ad Principes ſuos relaturos. Sed ſi ſeparata pax è Galli præſcripto ineatur, ſe eidem contradicturos, ac iis firmiter inhæſuros, qvæ Reſp. tam ſancte promiſerit. Peculiariter autem *11. Jun.* Elector Belgis ſignificabat: qvia inſuper habitis omnibus, qvæ in contrarium allatæ ſint, rationibus pacem neceſſariam judicent, ſe qvoqve repugnare nolle, eamqve & ipſum amplecti decreviſſe, qvo ſeparatio fœderatorum qvantum poſſit evitetur, & fœderibus aliqvo modo ſatisfiat; ac ſperare cæteros fœderatos paria conſilia capturos. Id tantum petere, ne tantopere negotium præcipitent, ac id Neomagum remittant, qvo & ipſe junctim ibi pacem ſuam adornare qveat. Id qvod non fœdera ſolum, ſed & ſumma Reip. utilitas reqvirat, maximis incommodis involvendæ, ſi à Gallo Clivicæ ditiones invadantur. Aſt hiſce apud *12. Jun.* Belgas id pondus non erat qvo minus pacem in oblatas leges acceptare, & ante finem hujus menſis perficere ſtatuerent; idqve Gallis denuntiarent. Nam poſtqvam haut alia via ſit ſuis, & Hiſpanicis provinciis evidenti periculo eripiendis, fas ſibi eſſe qvod

1678. qvod necessitas suggerat salutis remedium amplecti. Nec eo facto fœderatos suos lædi, qveis haut eo secius, qvæ ex fœderibus debeant, præstituri sint. Non tamen dissimulabant pleriqve proceres, ingenti alias & ipsi pacis desiderio flagrantes, ejusmodi pace Remp. suam hautqvidqvam in tutum, & qvietum statum reponi. Qvin & Ultrajectini, aliiqve Hooftdio Amstelodamensi Consuli, cujus fervor circa accelerandam pacem eminebat, per delegatos demonstraverant; res nondum adeo desperatas esse, ut pacem tanto cum periculo, ac dedecore arripere necessum sit, infractis fœderibus, & ingrati animi infamia contracta erga eos, qui Reip. inter extrema tam fidelem operam navarint, qvorum nunc tam exigua ratio habeatur. Ad qvæ Consul nil aliud qvod reponeret habebat, qvam ista verba: *si pecunia vobis est, bellum gerere pergite: Amstelodamum eam non habet, nec amplius ad id em qvid dabit.* Cum objiceretur; pacem hanc stabilem esse non posse, ac brevi Remp. in bellum relapsuram. Unde tunc pecuniam perandam? is respoudit; cautum sibi esse, Gallum non amplius bellum, sed pacem cupere. In eandem sententiam & Leidenses, eorumqve asseclæ loqvebantur, qvos reliqvæ urbes Hollandiæ, ac provinciæ ingratiis seqvebantur, qvod vulgus tædio tributorum, ac mercatores cupidine commercia instaurandi istis adstipularentur. Qvæ omnia Gallus per addictos sibi homines fovebat, ostentato florente in posterum Reip. statu, inter alia jactans; qvia Anglus Gallicas merces vetuerit, commercium Gallicum penes Belgas fore, qvorum commodis ipse variis modis sit velificaturus. Accedebat suspicio in Arausionensem, cujus potentiam subtracta militia imminuere cupiebant. Ac eo usqve res processerat, ut metus esset, ne plebs excusso fræno Galli arbitrio se permitteret, ubi de pace impedienda agi animadverteret. Sunt, qvi hanc præcipuam festinatæ pacis causam ferant, qvod Gallus enixo studio id ageret, ut cum reliqvis fœderatis transigeret exclusis Belgis; qvos à sociis destitutos sibi in prædam destinaverit. Ac ut hos ad bellum continuandum obfirmatos in hosce casses pertraheret, Anglum fœdus suum istis ostentasse. Vicissim Gallum ideo tantis blandimentis Belgas ad separatam pacem invitasse, ut Arausionensi occasionem, per arma autoritatem, opesqve augendi subtraheret. Super Clivicis provinciis paci comprehendendis per biduum disceptatum fuit, qvod omnes judicarent, eas Reip. munimenti vicem præbere, ac saltem medii status beneficium pro iis stipulandum. Sed qvomodo Gallus, ut in hoc consentiret, adduci posset, non constabat. Eqvidem qvædam provinciæ pacem ex hac conditione suspendere cupiebant, ac per literas Gallo denuntiandum, eas provincias limitem ipsorum tegere. Sed provincia Hollandia nullo modo concedere volebat, ut vel minima conditio literis ad Gallum annecteretur; sed pure declarandum, à se oblatam pacem acceptari. Inde diu dubitatum, num peculiares literæ ad Gallum super Clivia dandæ essent? Ubi demum decretum, ex Electoris ministris qværendum, qvid ipsis circa eas literas videatur. Sed hi neutram in partem declarare mentem suam consultum ducebant, ne de fœdere qvid remittere, aut pacem hanc probare viderentur; ac culpam suam fore, si Gallus id petitum abnuat; cum nunc Belgæ ex fœdere ejus ditionis securitati prospicere teneantur. Demum decernebatur, legatis Neomagum mandandum, Gallicos legatos permoveant, ut eo nomine ad Regem qvam diligentissime scribant. Hucusqve cum Belgæ progressi essent, Arausionensis ex improviso proponebat, ut qvamprimum super exautorando milite statueretur; non parum confusis, qvi affectati dominatus eum insimulaverant. Ast Gallici legati de medio Cliviæ statu abrupte rejiciebant; qvin fremebant, nisi restituto Sveco se nec Flandriæ urbes, nec Trajectum ad Mosam reddituros. Unde qvanqvam Elector declararet, se qvoqve pacem cum Gallo amplexurum, qvo Reip. se necessitatibus attemperet; tamen cum nulla adpareret ratio superandi difficultatem, qvam Gallus circa restitutionem Sveciæ injiciebat, præsertim intra tam pauculos dies, qvi restabant; Belgis sententia stabat utiqve in conditiones Gallo placitas pacem inire.

§. 35. Ast Neomagi Belgæ fœderatis proponebant: *Causas, qvæ Remp. ad pacem compellant, omnibus notas esse; defectum virium, ægros civium animos, extremum Hispanici Belgii periculum, enormem hostium potentiam. Spem de Anglo conceptam decollasse. Hispanos qveri, à reliqvis fœderatis, qvorum copias ipsi hactenus in Belgio aluerint, nil opis expectari. Unde Reip. rationem fuisse dispiciendam, qva se juxta & Hispanicas provincias servaret. A fœderatis nil remedii propositum averruncandis hisce periculis; ac statum rerum indies ingravescere. Unde Remp. ad propositas à Gallo conditiones, & literas primum de inducus proposuisse, misso Beverningio; cui Gallus hunc mensem dictaverit paci*

Belgæ de instituto suo Neomagi proponunt. 11. Jun.

1678. *paci acceptandæ. Qvi ut frustra elabatur, Resp. haut consultum visum. Eandem qvoqve inducias sesqvimestres post elapsum hunc mensem à Gallo oblatas fœderatis noxias censere; quod his eo spatio ad certi qvid decernendum haut opus sit, ac ea mora interposita Hispanicas provincias plane pessum itura sint. Et qvia Gallus hasce inducias Resp. tantum, non fœderatis, qvi eas non qvæsierint, annuerit; ubi hi easdem sibi necessarias judicarint, prius super iis tractandum fore. Deniqve si Resp. sesqvimestres hasce inducias amplecti velit, prius in medium statum cum pacto de auxilio fœderatis haut ferendo consentiendum; qvo casu difficilius fore fœderatis aliqvid satisfactionis à Svecis obtinere. Qvia autem Resp. pacem hanc, ad qvam indeclinabilis necessitas compellat, non nisi junctim cum fœderatis perficere cupiat, si modo ulla ratione id fieri qveat; inde sibi injunctum fœderatos qvoqve ad pacem amplectendam hortari, & ut circa conditiones moderationem adhibeant, ac decretoriam suam sententiam paucos intra dies Ordinibus Haga congregatis significent, qvi consultationes suas eousqve suspenderint, ita ut in præsens res adhuc integra sit. Praterea & sibi injunctum apud Gallicos legatos operam impendere mitigandis conditionibus, qvo fœderatis eo magis satisfiat: tum ex iisdem sciscitari, qvid per plenam Sveciæ satisfactionem sibi velint; & num pacem cum iis, qvi cum Gallia transigere velint, concludere placeat, non expectato commerciorum cum Svecis tractatu, qvi nondum susceptus sit. Ad ista Gallos reposuisse; circa pacis conditiones sibi haut integrum qvid mutare. Svecis se moderationem persvasuros. Pacem qvi secum inire velint, eam à se subscribendam. Resp. apud fœderatos suos operam daret, qvo pax communis fiat. Se qvoqve nil officii intermissuros, qvo Gallia fœderati ad idem permoveantur; ac Oxenstiernam declarasse, pactum circa commercia vel intra unum diem perfici posse. Igitur Remp. nosse velle, num fœderati ad acceptandam pacem parati sint. Eam eqvidem fœderum haut immemorem esse. Sed nullum fœdus ad extremum exitium expectandum adstringere, ni idonea ratio id evitandi demonstretur. Remp. si maxime pacem ineat, haut eo secius fœderibus staturam, ac fœderatis utilem operam navaturam; modo super his mentem suam exponant.* Addebat tamen Beverningius; ni fœderati pacem simul occupent, forte tunc sperata satisfactione haut potituros; præsertim cum vis fœderum post pacem ultro expiratura sint. Ad hæc Cæsarei sciscitabantur: num Resp. haut expectatis sociis separatam pacem inire velit? ac num Gallo absqve Svecis pax placeat? Ad ea Beverningius: Remp. nondum certi qvid statuisse; nec sibi constare, an, & qvid eadem ante finem hujus mensis decretura, ac num dilationem termini petitura sit. Suo tamen nomine confirmare posse, à Rep. pacem necessariam haberi, à qva & eadem divelli haut possit. Sed num Gallus absqve Svecis pacem facere velit, id ejus legatos haut diserte exposuisse. Ad hæc Balbasius: statum Belgii Hispanici esse, prout eum Beverningius descripserit. Ei ni fœderati omnibus viribus subveniant, idem plane Gallorum libidini expositum. Hispaniam ab initio non sine ingenti suo damno communi causæ succurrisse. Sed post distractas ejusdem in Sicilia, Catalonia, & alibi vires Belgii necessitatibus non prout par subveniri potuisse. Spem de Anglia conceptam nunc evanuisse. Reliqvos fœderatos sua recuperasse; solam Hispaniam sua amisisse. Qvod Villa Hermosa certis conditionibus super pace declaravit, id à se nunc repeti. Sumto ad deliberandum spatio fœderati postridie convenerunt. Ubi Gurcensis disserebat: *Cæsarem semper tam circa pacem, qvam bellum fidi fœderati officium explevisse. Ejus exercitus semper ad rem gerendam præsto fuisse, ubi, & qvomodo fœderatis placuerit. Eundem superiore anno, dum fœderatis desiderantibus exercitum versus Belgium mittit, Friburgum amisisse. Idem cum semper judicarit, haut efficacius remedium honesta paci curandæ esse qvam strenue bellum perseqvi, eo ægrius nunc laturum, Belgas pacem sibi necessariam ducere, si exitium declinare velint. Rem exoptatam Gallo fore, si fœderati hoc modo separentur; in qvam ipse consentire non possit. Esse inter Christianos rem hactenus inauditam, ut victor licet adversæ parti, prout nunc Gallus præsumat, leges dictitet, super qvibus tractationem suscipere non liceat, sed qvæ velut ex imperio profecta sint acceptanda. Qvi & agendi modus arguat, Gallo pacem haut qvidqvam cordi esse. Alias Cæsari pacem in votis esse, sed qvæ omnes fœderatos complectatur. Ipsos Belgas agnovisse, à Gallo latas conditiones iniqvas esse; nec ipsis placere, ut fœderati eas ita pure acceptent; operam qvoqve circa easdem moderandas obtulisse. Sane se alternativam circa Philipsburgum, & Friburgum acceptare non posse; super ea tamen tractare paratos, ac qvamprimum mandata à Cæsare expectare. Interim nil eorum omissuros, qvæ paci promovendæ faciant; ac postulare ut Belgæ officium interponant Gallis ad æqva admittenda permovendis, ac ut hi cum ipsis tractationem suscipiant, omnem moderationem adhibere paratis; atqve Resp. non minus fœderatorum, qvam propria emolumenta curet; ut deniqve Ordinibus*

1678. *nibus Imperii à Gallo læsis ex æqvo satisfiat.* Balbasius inde: extremum Belgii periculum manifestum esse, nec fœderatis expedire Hispanos eo expelli. Non amplius sui arbitrii esse pronuntiare, qvid facere, aut omittere velint. Amplectenda sibi proposita, velint, nolint. Ideo autem Hispaniæ Regem à reliqvis fœderatis haut separandum, sed qvæ ex fœderibus debeat pace, ac bello præstiturum. Post Blaspielus: *Electorem ante bellum sedulo laborasse, ut Gallorum arma Belgis averteret. Id cum non succederet, enixam operam navasse restingvendo bello, & reducendæ communi qvieti. Eum unicum scopum fœderum, ac inde susceptorum periculorum fuisse. Sibi qvoqve injunctum pacem omnibus viribus ad normam fœderum promovere. Jam Belgas ostendisse, ni pax occupetur, suæ Reip. pereundum, addito tamen, ut pax junctim cum fœderatis fiat, qva unica ratione eidem firmitas concilietur. Spem qvoqve sibi esse, Remp. haut ideo conventis cum Electore se subtracturam, nec concessuram, ut eidem sua pace fraudis qvid accersatur. Gallum qvoqve proposita pacis formula Electoris mentionem haut fecisse, cum hic tamen, qvid à Gallo juxta, Svecoqve postulet, ediderit. Conditiones qvoqve pro Svecia ita enormes, & ei qvod Resp. ex fœdere debeat ita adversas, ut super iis agi neqveat. Unde Reip. ante omnia id curandum, ut Electori tractandi copia fiat, qvo is una cum Rep. & aliis pace potiri qveat.* Heugius sententiam suam de scripto recitabat, cujus summa erat: si utiqve Belgas necessitas ad pacem compellat, ea tamen observarent, qvæ Regi Daniæ ex fœdere debeant. Canon: ob angustiam temporis nondum se Principis sui declarationem super alternativa accipere potuisse. Eum maxime omnium pacis cupidum, per qvam reditum in ditionem suam speret: sed conditiones esse intolerabiles. Prima parte Gallum sibi deposcere Ducatum Barrensem, qvi triginta qvinqve milliaria in longitudinem, sedecim in latitudinem pateat, & viginti sex oppida, sexcentosqve amplius vicos complectatur. Altera parte postulare Nanceium cum via per totam Lotharingiam Metim, & in Alsatiam, atqve Burgundiam, addito Marsalo, & Jametio. Atqvi præter tres istas munitiones Duci ne arcem qvidem superesse, in qva plus ipsi securitatis, qvam provinciali cuipiam nobili sit. Nec integrum ei fore vel leporem venari, qvo minus aliqvem locorum tangat, qvæ Gallus in transitum sibi deposcit, ut nunqvam litium materia sit defutura. Igitur nemini mirum videri posse, si Dux in exilio manere, suumqve jus sibi integrum servare malit, manente penes fœderatos suos obligatione ipsius restitutionem promovendi, qvam in noxiam transactionem consentire. Ducem confidere promissis suorum fœderatorum, & amicitia Daniæ Regis, atqve Electoris, hucusqve ita generose exhibita; qvos nunc roget, ut operam dent, qvo Dux honesto modo bellum ponere qveat, ac ejusmodi conditiones ipsi ferantur, per qvas libertati, & honori suo cautum sit, nec iisdem periculis, qvibus defunctus Dux, à Gallo obnoxius agat. Ista Belgæ ad Ordines se relaturos pollicebantur. 1678.

Hispani pacem certis conditionibus acceptant.

§. 36. Cognito Belgarum decreto Hispani hisce declarabant, se conditiones à Gallo propositas acceptaturos, ut tamen sibi prius caveatur, Gallicas copias, qvamprimum pax conclusa, & subscripta fuerit, territorio Hispanico educendas; ubi pax ratihabita fuerit loca pace conventa statim avocato Gallico præsidio Hispanis tradenda: deniqve Puicerdam, & alia loca interim à Gallis capta, utut de iis in proposita formula mentio facta non sit, itidem restituenda. Qvæ postulata Belgæ probabant, eaqve Gallis exponebant. Sed hi de reddendis statim cum ratihabitione urbibus abnuere, ac contendere, eas se tamdiu detenturos, qvoad cum Svecis qvoqve transactum sit. Tum nec libera commercia Belgis prius permittere, & qvæ super piscatione convenerant retractare, non obscure innuentes, utriqve parti integrum esse ad arma redire. Qvod postulatum omnibus inexpectatum juxta, atqve iniqvissimum videbatur; ac satis adparebat, Gallos hucusqve Belgis blanditos, qvoad hos in casses suos pellexissent; nunc obtento qvod optaverant, alios vultus induere. Ac multi svadebant, extrema qvævis potius tentanda, qvam ferendum, ut hoc modo sibi illudatur. Sane manifestum erat, omnes Gallorum artes eo tendere, ut fœderatos dividerent. Et qvia Arausionensis, & cordatissimus qvisqve procerum concordiam & conjunctionem inter fœderatos commendabant, isti contra factiones in Hollandia excitabant, pertractis in partes suas Amstelodamensibus, atqve Leidensibus, per qvos cupita perventuros se confidebant. Galli qvoqve variis mendaciis sparsis diffidentiam inter fœderatos serere satagebant; modo Cæsarem, modo alios tractatione cum Gallo occupari. Tum modo huic modo alteri fœderatorum innuebant, Regem ipsi favere, & amicitiam cum eodem instaurare cupere. Qvin & Danos, atqve nostros invicem suspectos red-

Galli super restituendis urbibus difficultatem movent.

1678. dere conabantur, his testantibus, suorum Principum animos, ac rationes inseparabiles esse. Cum etiam Belgæ Gallis super includenda paci Clivia proponerent, qvod Reip. securitati non minus ex eo latere, qvam è Brabantia cautum esse oporteat; hi ista adspernati jactabant, ex his se colligere, Reip. pacem cordi non esse. Ac Regem utiqve Cliviam, & vicina subacturum, ac Vestaliæ pede fixo Electorem, aliosqve coacturum, ut Svecis erepta restituant: qvin de hoc negotio ne ad Regem qvidem relaturos, eminente præcipue Colberti iracundia. Et referebant Belgæ, Gallos indies plus offensæ in Electorem ostendere, qvalem antea non observarint, cujus caussam conjectando assequi neqveant. Ac eos obnixe contendere, circa conditiones pacis à Rege nil mutationis admissum iri, sed oportere, ut Svecus amissa omnia recuperet. Et qvanqvam Belgæ demonstrarent, hanc non esse viam ad communem pacem; Gallos qvoqve antea aliter locutos, nec ipsos Svecos ita duros esse, ac Electori utiqve ut satisfiat par esse; his tamen insuper habitis isti dixerant; si maxime Svecus nonnihil remittere velit, id tamen Regem suum non passurum, cujus gloria non patiatur fœderatum, qvi ipsius in gratiam arma ceperit, vel latum digitum terræ amittere. Belgæ

20. Jun.

igitur ut extremam Gallorum sententiam cognoscerent, tractatum de pace, & commerciis justa forma adornatum Gallis mittebant, additis literis; se paratos esse paci ante exitum hujus mensis perficiundæ, ac extra dubium ponere, dum ratihabitiones hinc inde traduntur sibi Trajectum ad Mosam, & alia loca limiti firmando Hispanis restitutum iri. Sed Galli remisso scripto ex legatorum ore declarationem percipere cupiebant. Accedentibus Galli dicebant; se promittere non posse, Regem loca ista, dum ratihabitiones permutantur, redditurum. Sibi qvidem in neutram partem circa id negotium qvid mandatum; sed eo nomine in aulam scripturos. Ita pax adhuc in ancipiti erat, qvam Cæsarei, & Dani irritam fore credebant, qvod non exigui momenti essent, qvæ movebantur difficultates. Sed Blaspielus censebat, Belgas haut eo secius pacem amplexuros, qvod Amstelodamenses eam utiqve vellent, & Beverningius vitæ suæ metueret, si ea non succederet. Unde hic temperamentum meditabatur superandæ huic difficultati; ac jam proposuerat, ea circa qvæ convenerit perfici posse; reliqva intra tempus ratihabitioni præstitutum expedienda. Sed & legati Gallici innuebant, qvæ circa detentionem urbium Hispanicarum proposuerint, è privato suo judicio profecta: sed se Regis liqvidam sententiam exploraturos; qvod indicio erat, eos postulato isti haut mordicus inhæsuros. Cæterum confirmabat Beverningius, se formulam pacis ita concinuasse, ut Reip. integrum futurum sit fœderatos suos auxilio sublevare.

Belgarum ad Regem Galliæ literæ 21. Jun.

§. 37. Ast Belgæ ut Regis mentem explorarent, literis ad eum datis declarabant, *latum sibi fuisse responsum Beverningio datum. Ut autem Regis studio pari candore respondeant, eiqve qvantum possint satisfaciant, nil qvidem se omisisse, ut fœderatos suos ad acceptandas propositæ pacis conditiones permoveant. Et qvanqvam promittere non possint, ab omnibus dictas conditiones admissum iri; se tamen legatis suis Neomagi injunxisse, ut ante finem hujus mensis pacem absolvant, & subscribant una cum iis fœderatis, qvi ad idem parati sint. Qvia autem constet, Regem qvoqve Hispaniæ una cum ipsis pacem amplexurum, se rogare, ut Rex suis injungere velit hostilia omittere, & sub finem hujus mensis copias Hispanico territorio deducere; tum ne maritimi excursores navibus ipsorum piscationi vacantibus amplius insultent, ac ut navibus mercatoriis tuti itineris diplomata concedantur. Se gemina facturos, & hoc ipsum instaurandæ amicitiæ specimen fore.* Ad

Regis responsum. 30/20 Jun.

eas literas Rex multa cum verborum humanitate respondebat: *E facilitate, qvam ipse circa pacem attulerit, Belgis in proclivi esse judicare, qvam grata sibi ipsorum literæ fuerint, qvibus significent, legatis ipsorum mandata ad absolvendam pacem missa. Spem qvoqve tranqvillitatis universæ Europæ restituendæ ex eo gliscere, qvod ipsi confirment, Regem Hispaniæ eodem tempore pacem acceptaturum. Judicare qvoqve, reliqvos fœderatos moram paci non facturos, qvi hucusqve qvicqvid opera ipsi adhibuerint, ad tantum opus omnibus magnopere exoptatum concurrere noluerunt. Interim uti pax, qvam non dubitet qvin juxta promissa ab iis facta Neomagi jam perfecta sit, sibi facultatem præbitura sit affectum in ipsos suum plene expromendi, cujus effectum ab iisdem sentiri volupe sibi futurum: ita se precibus eorum dare, ut ab hac hora in Belgio hostilia cessent, nec navibus Belgicis molestia qvid inferatur; utut alias usus ferat, res usqve ad traditas hinc inde ratihabitiones in præsenti statu permanere. Qvanqvam autem nondum instrumentum subscriptæ pacis acceperit, in ipsorum tamen gratiam Luxenburgico injuncturum, ut exercitum è vicinia Bruxellarum dimotum intra terras Gallicæ in præsens ditionis retrahat; ac* ut

1678. *ut cum Villa Hermosa conveniat, qvid præfectis copiarum, qvas circa Montes relinqvere necessum habeat, observandum, qvoad ratihabitio cum Hispanis permutata fuerit. Nec minus securitatem mari restituere velle. Et qvanqvam formula pacis loca, & tempora designata sint, intra qvæ prædas agere licitum sit; se tamen in usum Belgicarum navium sufficientem numerum diplomatum legatis suis Neomagum missurum, inter eos qvi opus habeant distribuendorum. Idem & Hispanicis subjectis in Belgarum gratiam facturum, qvo & hi absqve solitis ambagibus pacis dulcedinem degustare possint. Ut tamen paria Gallicis navibus præstentur. Ita ipsos novo isthoc amicitiæ specimine cognituros, se eundum animum cum antecessoribus suis, qvi tam multa ad ejus Reip. incrementa contulerunt, servaturum, nec qvidomissurum, qvo hæc deinceps felicior, ac florentior reddatur.* Etsi suspensio illa armorum in Belgio irrita fuit, qvod Luxemburgius tractu circa Montes Hannoniæ decedere nollet, ut annona eam urbem excluderet, cum Villa Hermosa contenderet, inducias ad omnia loca porrigendas.

Belgæ restitutionem urbium urgent. 23. Jun.

§. 38. Ast Belgæ interim decreverant, si Gallus urbes sibi, atqve Hispanis restituendas retinere pertendat, qvoad Svecis satisfactum sit, nec easdem cum ratihabitione reddere velit, sese bellum persecuturos: simul in Angliam mittebant, ut vel Rex iste Gallum permoveat eo postulato cedere, vel bello contra Gallum sese accingat. Ad hoc decretum cordata Arausionensis declaratio plurimum contulerat. Se qvippe nimio Reip. circa pacem desiderio perspecto demum contra animi sui sententiam eodem descendisse, ac qvantum in se negotio promovendo incubuisse. Sed cum nunc perspiciat, uti Gallus Reip. facilitate ad eandem illudendam, ac in casses pertrahendam abuti velit, jam citra ambages pronunciare, id se nunqvam concessurum, si vel omnia sua sint impendenda: nec ab hac sententia ullo Ordinum decreto dimotum iri. Ita cum Ordines in ejus sententiam concessissent, is protinus in Brabantiam ad exercitum profectus est. Prudentes tamen metuebant, ne Gallus hac constantia perspecta postulato suo desisteret; præsertim cum sat virium adhuc præsto esset, modo fœderati recte iis uti, ac conjunctioni firmiter insistere vellent. Sane Elector animo comprehendere non poterat, qvæ nunc necessitas Remp. ad tam turpes conditiones admittendas cogeret, cum tamen ab initio, infestis à Gallo munitissimis urbibus eadem tantum constantia exhibuisset; qvam nunc plane defecisse mirum erat. Novissimo 1678. qvippe Ordinum Hollandiæ consessu, cum *28. Jun.* super motis à Gallo difficultatibus consultaretur, simul demonstraretur, qvam parum securitatis Resp. reperturа sit in pace, qvalem Gallus velit, qvæ brevi longe atrocius bellum paritura sit à fœderatis destitutæ, qvos ipsa nunc deserat: Leidenses responderant; eas esse curas in longum prominentes, qvæ in præsens morandæ non sint. Nunc pace opus esse, qvæ insuper habitis omnibus scrupulis occupanda sit. Post pacem de securitate consultandum. Et suggestum fuerat ei factioni à Gallis, Arausionensem cum Anglo colludere, ac infesta libertati Belgicæ struere. Qvi Reip. morbus cum Gallis perspectus esset, eo fidentius isti destinata sua perseqvebantur. Unde & *1. Jul.* de hac conditione hactenus siluerant, Belgis, & Hispanis illudendis, qvo hosce à sociis disjungerent. Qvod cum obtinuisse viderentur, jam Colbertus magna cum ferocia pronunciabat; Regem non magis Trajectum ad Mosam, qvam alia loca ante Svecos restitutos redditurum. Nam hanc esse conditionem primo articulo propositam, à qva ut discedatur Regis gloriam haut concedere. Remp. dum pro se, & Hispanis oblatas pacis conditiones acceptat, haut stipulatam, ut traditio urbium eodem tempore cum permutatione ratihabitionum fieri debeat; ac Regi expedire, ut easdem retineat, qvo Resp. operam simul navet fœderatis suis ad Svecorum in integrum restitutionem permovendis. Ad qvæ Beverningius: restitutionem Sveciæ non à Republica, qvæ nihil ad eos spectans teneat, sed ab aliis pendere, qvibuscum super eo negotio agendum sit. Expressa stipulatione circa restituendas conventas urbes opus non fuisse, cum ex ipsa negotii indole fluat, restitutionem conventorum perfecto tractatu fieri debere, ni is, à qvo aliqvid restituendum est, prolongationem termini sibi stipulatus fuerit. Regem qvoqve restitutionem istarum urbium, qveis limes firmandus, in securitatem Reip. promisisse, qvæ absolutis pactis fieri debeat; cum alias Resp. nil cautionis habeat. Deniqve fœdera, qvæ Reip. cum sociis intercedunt id non pati, cui non minor cura pro his, qvam Gallo pro Svecis gerenda sit.

Super Gallorum tergiversatione consultatur. 2. Jul.

§. 39. Super hac Gallorum tergiversatione Ordines Hagæ per delegatos fœderatorum sententiam exqvirebant, qvomodo id obstaculum è medio tolli, aut remedium inveniri qveat, qvo meliores conditiones obtineri qveant? Testabantur ta-

1678. men, si bellum continuandum sit, id propriis fœderatorum viribus atque sumtibus faciendum, qvod penes Remp. non sit pecunias, & alia necessaria suppeditare. Ad hæc ministri fœderatorum: suos Principes non minus qvam Belgas pacem cupere, modo ea stabilis, ac honesta sit: in turpes Galli conditiones consentire non posse. Eadem mens si Reip. sedeat, spem esse meliores conditiones obtentum iri. Tum exprimebant, qvantum copiarum qvilibet fœderatorum exhibiturus sit, valido contra Gallum exercitui formando. Ac eo ipso tempore Levvius, & Templius ex Anglia reversi de indignatione Anglicæ nationis in Gallum memorabant, & qvod huic pax cordi non sit; præsertim cum idem Anglo significarit, ne Sunderlandiæ Comitem ad se mitteret, qvod ipse de capta sententia decedere nolit. Unde spes de Angli in Gallum armis reviviscebat; ac Templius de conditionibus fœderis proponebat, super qvibus Hollandicarum urbium sententia exqvirebatur. Sed Fagelius censebat, incertum esse, num Belgæ has conditiones admittere possint. Eqvidem si Anglus ad terrestrem qvoqve militiam, uti ad classem tertia plus parte qvam Belgæ contulisset, delegatos Belgarum in eventum conclusuros fuisse. Sed hucusqve progredi sibi haut licuisse. Id qvod illis, qvi tam multa sibi de Anglo promiserant, inopinum valde accidebat, qvod Anglus, qvi tam ampla super Rep. sublevanda jactaverat, si bellum perseqvi placeret, nunc super re tam modica difficultatem moveret. Magis adhuc inopinum videbatur, qvod Templius testaretur, Regi pacem magis qvam bellum cordi esse, si circa restituendas urbes omnibus, qvorum interest, satisfieri qveat. Ast Elector his intellectis Belgas ad fortia consilia stimulare non omittebat. Eqvidem sibi haut ignotam dulcedinem pacis. Sed si cogitetur, qvam turpis, ac noxia hæc pax futura sit, Reip. ac toti Europæ jugum allatura; satius utiqve esse, onera belli paulisper tolerare, qvam subdolam pacem amplecti, qvam Gallus pro lubitu una cum limite subvertere qveat. Nec conditionem ab Anglo propositam adeo iniqvam esse, cum navalis militia longe majores impensas, qvam terrestris reqvirat. Qvi & sex eqvitum, qvatuor peditum, duas dimacharum legiones, qvæ novem bellatorum millia implebant, versus Belgium mittebat; qvibus si ratam partem reliqvi fœderati adjunxissent, exercitus XXX M amplius constans ad Mosam confici potuerat. Ac pronuntiabat Fagelius, si ab Electore promissis Monasteriensis IX M, Cellensis, ac Guelferbytanus totidem, Neoburgicus, ac Paderbornensis V M sistere, ac sustentare velint, Hispanicis provinciis consuli posse. Alias verendum, ne pecuniæ defectus, & qvia nusqiam idonea auxilia adparent, Hollandos ad pacem compellat. Nam præter alia immensa onera Remp. grande æs alienum CXL milliones contraxisse.

6. Jul.

§. 40. Effecerat porro ista Galli circa reddendas Belgii urbes tergiversatio, ut cum antea in Anglia super exautorando exercitu ageretur, jam necessarium judicaretur eundem adhuc sub signis retineri; qvod Galliam tempus extrahere adpareret, ut soluto Anglicano exercitu facere posset, qvicqvid libido dictaret. Etsi Parlamentum inolita erga aulam diffidentia de compacto rem inter duos Reges agi suspicaretur, qvo prætextum foret cum exercitu diutius populum terrendi. Qvam suspicionem legatus Gallicus confirmabat, palam spargens, omnia jam transacta esse. Etsi idem privato sermone omnem istarum tricarum culpam in ferociam, & insolentiam Luvoisii conferebat. Decretum tamen, ut exautoratio exercitus in unum mensem differretur: ac omnes fremebant, si Gallus conventa loca reddere abnuerit, bellum eidem indicendum. Unde & cum legatus Svecicus Regi significaret, Gallum nisi plene restituta Svecia pacem haut facturum, hic reposuit: qvid Gallus Sveco promiserit, sibi non constare. Sed si Gallo ea mens sedeat, sibi utiqve in bellum contra eundem descendendum. Id qvod num Sveciæ rebus salutare futurum sit, se dubitare. Simul qvinqve adhuc legiones in Flandriam trajiciebantur. Idem Rex Sverino dicebat; ne Elector hac rerum facie consilia sua præcipitaret. Vicissim Elector Sverino injungebat, ut Regi confirmaret, se omnes suas fortunas, qvin ipsam vitam amittere malle, qvam omnia, tanto sumtu, ac sangvine adqvisita reddere. Tum ut omnibus modis Regem ad arma stimularet, ea tamen circumspectione, ut si forte ab hoc res haut serio agatur, Gallo haut nova offensæ materia nasceretur. Eidem qvoqve suspicionem adimeret, qvasi ipse de bello deserendo agitaret. Eqvidem postqvam Belgæ, ac Hispani cum Gallo super pace convenerint, & Anglus magis qvietem qvam bellum affectare visus sit, à se qvoqve desiderium cum Gallo transigendi ostensum. Sed si partes firmæ perstent, ac Rex arma simul moveat, omni se vi bellum persecuturum. Porro instabant tunc apud Regem legati Belgici, ut is apud Gallum officium

In Anglia denuo super bello Gallico movetur.

2. Jul.

1678. ficium interponat, qvo Clivicis provinciis parcatur. Ad qvod Rex reponebat: haut decorum sibi eam intercessionem apud Gallum suscipere. Nam postqvam hic semel circa reddendas urbes Flandriæ sibi abnuerit, haut libenter iteratæ repulsæ ansam præbere velle. Sed & nullo usui fore hanc intercessionem. Nam si Gallus circa urbes remittat, restituto Trajecto ad Mosam facultatem ei defore invadendæ Cliviæ. Ast ubi urbium restitutio non fiat, alia qvoqve sibi consilia capessenda, per qvæ Galli plane à vicinia Reip. amoveantur. Nec enim à se ferri posse, ut Gallus in Flandria potentior fiat, aut alia parte finibus Uniti Belgii immineat. Sed Angli judicabant, per ejusmodi mollia nihil profici, ac Belgas potius declarare debuisse, pacem à se admitti non posse, ni Clivicæ ditiones extra belli contagium ponantur. Unde credebant, Belgas haut concessuros, ut pax ad hoc postulatum adhærescat; sed eam intercessionem tantum ideo qværi, ut Electori excusare possint, se omnia, qvæ penes se sint, fecisse servandæ Cliviæ. Cæterum qvia Rex concedere neqveat à Gallo Belgium subigi, id qvod in proclivi erat, si pedem in Clivia figere daretur: eundem qvoqve hujus provinciæ curam suscepturum, qvousqve ipsi Belgæ id desiderent; ac unice penes Belgas esse, ut alia consilia capiantur. Nam Regem paratum esse communi causæ se haut subtrahere, inprimis si Gallus plenam Sveciæ restitutionem urgeat. Igitur expedire, ut fœderatorum ministri Hagæ Belgis animos addant; qvo nunc se obfirment, nec qvid remittant. Nam è consiliis, qvæ jam Hagæ capienda sint, ejus Reip. & omnium reliqvorum salutem unice pendere, nec tam egregiam occasionem, qvalis nunc se offerat, nunqvam deinceps rediturum. Ac nemo non agnoscebat, inanem fore limitem in Flandria, si Gallis per Cliviam porta in viscera Reip. aperta relinqvatur. Et sane jam bona fide Anglica aula incalescere videbatur; qvæ utut tenui hactenus in arma cupidine nunc deprehendebat, nil securitatis tam pro Anglia, qvam reliqva Europa extra belli persecutionem reperiri. Accedebat, qvod Galli variis insultationibus Anglum subinde irritaverant. Sane legiones, qvas Anglus Gallo per hoc bellum commodaverat, hoc postulante remittebantur qvidem, sed admodum contumeliose habitæ; qvo nomine Eboracensis, & Monomuthensis cum legato Gallico asperrime expostulabant. Duæ qvoqve naves Gallorum bellicæ uni Anglicanæ suppara submittere abnuerant, causatæ, à Rege sibi injunctum in freto Britannico non solum aliis summa vela non submittere, sed & alios ad id honoris signum sibi exhibendum compellere. Sed & tunc è Flandria militaris præfectus veniebat, qvi cum Gandavum transiens diploma tuti itineris à Rege Angliæ ostendisset, Gubernator Gallicus nomen suum supra Regis nomen adscripserat, ac præfecto monente, id honori Regis repugnare, iste plane Regis nomen induxerat, addito, *heic Rex Angliæ nihil significat*. Enimvero tota res ad consilium à Belgis capiendum referebatur, circa qvod maturato opus erat, anteqvam dies exautorando exercitui dicta veniret, ac diffidentia Parlamenti erga Regem ingravesceret. Nam Anglus negabat tutum sibi esse in arma prius erumpere, qvam de Belgarum constantia sibi cautum foret, qvorum enorme pacis desiderium, & suspicionem in Arausionensem satis norat. Interim Anglus legionibus suis in Flandria agentibus mandaverat, ut Arausionensi reqvirenti se jungerent, qvi tunc expeditioni se accingebat. Suberat tamen adhuc dubium, qvod Belgarum decreto de bello perseqvendo, ni Flandriæ urbes reddantur, hæc conditio annexa foret, si Gallus restitutionem negare pergat. Unde agnoscentibus ipsis legatis Belgicis bellum cessaturum erat, statim atqve Gallus restitutionem annueret; qvi sine dubio cedendo bellum ab Anglo declinaturus erat; præsertim cum is nuper classem in America sub insula Tobaga amisisset, qvæ in syrtes antea incognitas ibi impegerat. Sed & Sveci ferebantur Gallum rogare, ne isti conditioni mordicus inhæreat, sed Belgis, atqve Hispanis conventa loca reddat ea lege, ut Belgæ se obstringant ad medium statum exacte observandum, nullo fœderatis auxilio præstito. Dicebatur etiam Gallus per literas declarasse, non præfracte se urbium detentioni institurum, modo Belgæ aliud temperamentum proponere norint. Deniqve & suspectum erat, qvod cum Anglus decretoriam Galli sententiam exqvisiturum se ferret, ei missioni Sunderlandiæ Comes adhiberetur, Gallo plane addictus. Qvin & legatus Gallicus in Anglia palam dicebat; à Rege suo pacem serio expeti, nec eam è manibus amissuram, modo Svecus ullo modo in eam consentiat, ac circa hunc temperamentum inveniri qveat. Addebat Beuningius, Gallo pace opus esse, ne sua commercia penitus destruantur.

§. 41. Interim super novo fœdere inter Angliæ Regem, & Belgas à Templio Hagæ proponebatur, cujus conditiones hæ forent, *Novum fœdus inter An-*

1678.
9. Jul.

forent, ut fundamenti loco conventio mense Januario inita substernatur. Ut pax non nisi utrorumqve consensu ineatur ad conditiones ibi expressas: ut Belgæ merces Gallicas interdicant: ut in terrestri militia Angli tertiam partem minus qvam Belgæ præbeant, Anglis vicissim tertiam partem navium plus qvam Belgæ exhibituris. Circa isthoc fœdus multi è Belgarum proceribus dubium movebant, qvod eo admisso negotium pacis plane collapsurum sit, Gallo qvoqve jactaturo, se non amplius conditionibus, qvas Reip. obtulerit teneri. His ut satisfieret proponebatur, ni pax intra qvatuordecim dies perficeretur, fœdus ratum esse debere. De qvo Amstelodamenses, & Leidenses, qvi fœderi qvam maxime renitebantur, deliberaturi erant. Qvibus & non parum scrupuli injiciebat, qvod cum Arausionensis fœderatorum copias ad Mosam consistentes in Brabantiam invitaret, Montium liberationem simul suscepturas, istæ iter prius inire abnuerent, qvam de annona sibi à Belgis, & Hispanis prospectum esset; Principe admodum dolente, hac tergiversatione summam negotii corruptum iri. Decretum tamen; Gallo spatium deliberandi ad d. 5. Augusti st. n. concedendum, ut circa illa, ad qvæ pax hærebat, liqvidam declarationem edat. Qvia autem Gallus de existimatione sua heic agi ferebat Sveci credebantur eam rogaturi, ut isto postulato desistat. Sane Angliæ Rex, & Eboracensis Olivecranzio dixerant; Svecum, ni Gallum ad tradenda oppida permoveat, sibi male consulturum. Demum & fœdus cum Anglo in has leges conclusum: ut fundamenti loco sit conventio mense Januario inita: ut Belgæ tertiam partem militiæ terrestris plus qvam Angli, hi tertiam partem navium bellicarum plus qvam Belgæ præbeant: commercia in Galliam interim unum in annum vetita sint: fœdus hoc Kalendis Augusti st. v. initium, & effectum suum sortiatur, ut si intra id tempus pax non fiat, utrinqve conventa præstentur: si Galli ante id tempus elapsum iterum in arma erumpant, ac hostilia in provinciis Hispanicis exerceant, Anglus protinus bellum iis indicat, ac terra mariqve rem gerat. Ac judicabat Arausionensis, Anglum utiqve in arma erupturum; qvi & protinus id fœdus se ratihabiturum declarabat, ac II M eqvites in Flandriam trajici jubebat. Ita jam totum negotium in eo vertebatur, num Gallus conventis oppidis ante Svecorum restitutionem præsidia deducturus sit. Interim fœderatorum ministri Hagæ laborabant, ut si Gallus oppida citra exceptionem restituat, saltem Belgæ sibi facultatem reservarent fœderatis suis non minus auxilium præstandi, qvam Gallus Sveco facturus sit. Id qvod tamen ægre sperari poterat, qvod Belgæ jam nimium Gallis concessisse crederentur.

14. Jul.

1678.

Galli adhuc circa restitutionem urbium tergiversantur.

§. 42. Ast Galli ut impedirent, ne ab Anglo, & Belgis mascula consilia caperentur, per Montacutium novas pacis conditiones proponebant. Gallici qvoqve legati Neomagi, ut Belgarum animos confunderent, scripto exponebant rationes, ob qvas Regi suo fas sit Trajecto ad Mosam, & aliis locis præsidia non deducere, qvoad Svecus ex asse sit in integrum restitutus. *Totam qvippe negotiationem huic conditioni fuisse superstructam, qvam & primum Belgæ, inde Hispani admiserint, ac pacem se in eas leges ituros declaraverint; unde eos teneri ad exseqvendam conditionem, qva Svecicam spectat, velut primo loco positam. Et cum istæ conditiones cum ipsa pacis substantia junctæ fuerint, non potuisse has in mente Belgarum separatas esse, ut hanc admittere, illas rejicere velint. Et qvia Rex unum, idemqve negotium ex suis, ac fœderatis sui postulatis fecerit, non potuisse non Belgarum intentionem fuisse, ut iste utraqve simul obtineat. Regem sperare potuisse, tum tanti momenti urbes ob respectum Sveciæ Reip. atqve Hispanis restituat, hos se vicissim Regi ad reponendam in integrum Sveciam sociaturos fuisse. Si tamen Regi hoc ab iisdem postulare haut placuit, saltem par esse ipsos non repugnare, qvo minus Rex conditionem exseqvatur, in qvam ipsi tam solenniter consenserint. Cum autem efficacius remedium Svecis restituendis non sit, qvam bellum Brandenburgico Electori, & aliis provincias Svecicas possidentibus inferre, Regem huic fini utiqve opus habere opibus per pacem restituendis ad transitus, & firmandum penum. Cum itaqve hic tractatus à Rege pro se, ac suis fœderatis tanqvam unicus sit conclusus, par esse, si Belgæ conditionibus, qvas pro se stipulati sunt, gaudere velint, ut vicissim qvantum in se operam navent, circa exseqvenda qvæ Rex sibi, Svecoqve stipulatus est. Et cum Belgæ tempus non expresserint, qvando loca ista sint restituenda, inde colligi, eos nil aliud prætendere, qvam ut id tunc fiat, qvando omnes conditiones, qvas ipsi acceptarint, exsecutioni sint datæ. Præsertim cum Belgarum interfit, Trajectum eamdiu à Rege insideri, cum ipsi eam urbem ex pacto Hispanis teneantur tradere.* Addebatur, *Regem multis jam speciminibus ostendisse, qvia sinceritate veterem cum ea Rep. amicitiam excolere cupiat; ac uti Hispanicis provinciis nil amplius*

1678. *plus noxæ inferre decreverit, sed id tantum agat, ut Electorem ad pacem cum Sveco ineundam compellat.* Ut tamen suspicionem abolerent, velut Rex post pacem ista loca in Belgarum, aut Hispanorum fraudem retinere velit, ulterius declarabant; si utiqve Belgæ ea loca statim post absolutam pacem sibi tradi cupiant, alia remedia ab ipsis proponenda esse, per qvæ Sveci sua recuperare qveant, super qvibus Rex eum Belgis convenire qveat; ac posse ipsos eo nomine aliqvem ad Regem mittere, ut id negotium heic, aut in loco tertio suscipiatur. Ejus declarationis aliqvot millia exemplarium impressorum per Belgium disseminabant; simul Schombergius copias à finibus Cliviæ retrahebat, ut nullum ei provinciæ à Gallis periculum amplius esse videretur.

Belgarum ad ista declaratio. 13 Jul.

§. 43. Ad ista legati Belgici prolixo scripto reponebant: *Ordines Generales considerato agendi modo à Rege circa finiendum hoc bellum adhibito, & qvo verborum candore adversus ipsos usus sit, persvadere sibi non posse, isthæc obstacula à generoso Regis animo procedere, sed potius ex artificiis eorum, qvorum privatis rationibus cum pax non congruat, ideo circa eam disturbandam laborent.* Inde enumeratis omnibus circa pacem actis, addebant; *ex iis clare perspici, Regis mentem non fuisse pacem differre, ejusqve effectus suspendere circa eos, qvi ad eam acceptandam parati sint, si maxime reliqvi adhuc eam aversentur; ac id tantum stipulari voluisse, ut ne qvi pacem acceptent, eam recusantibus ullo modo assistant; non autem, ut illi fructu pacis careant, anteqvam inter universos pax constituta fuerit. Porro Belgas nunqvam declarasse, se omnes à Rege propositas conditiones æqvas agnoscere; cum nunqvam probarint nisi qvæ ad se spectant; circa reliqva tempus petiisse fœderatis suis ad ista admittenda persvadendis. Ipsum Regem, cum satis prospiceret, fœderatos circa pacis leges acceptandas difficultates moturos, ultro declarasse, non obstante horum dissensu cum Belgis, ac Hispanis in dictas leges se conventurum, nec plus circa eos, qvi bellum persequi placeat, stipulatum, qvam ut isti erga hos medii status leges observent. Nunqvam autem postulasse, ut ipsi operam navent, qvo Regis fœderatis satisfiat. Qvin legatos Gallicos tota negotiatione de rebus Svecicis mentionem non fecisse. Nunqvam restitutionem urbium Hispanicarum, qvas Rex in vicem limitis in Belgarum, & Anglorum gratiam annuerit, à restitutione Sveciæ suspensam. Absurdum esse, onus Svecos in integrum restituendi illis velle impingere, qvi nil ad hos spectans eripuerunt, aut possident. Nec minus iniqvum esse, & legibus medii status repugnare, qvod Rex sibi usum eorum locorum deposcat, qvæ per tractatus pleno jure ad Belgas, & Hispanos pertinent, ad bellum horum fœderatis commodius inferendum. Nec ad rem facere, qvod tempus tradendarum urbium expressum non sit. Nam notorii juris esse, qvod effectus tractatuum nulla interposita mora permutationem ratihabitionis seqvi debeat. Multo minus par esse, complementum suæ pacis suspendi à conditione, qvæ ab eventu ancipitis belli dependeat. Ut eum reliqvis fœderatis pax itidem amica ratione inveniatur, fidam se operam navaturos, ac petere, ut Rex viam sibi monstret, qva officium suum non sine fructu exprompere qveant. Sed ut ipsi manum iis cogendis admovere debeant, iniqvissimum esse, ac contrarium, qvod ipse Rex rationi congruum putat: ac inauditum plane, amicos & socios ad id reddendum adstringere, qvod illi hostibus suis eripuerunt, ac per pacem necessitatem alicui imponi bellum fœderatis inferendi, qvibus à se nihil præscribi possit. Denique paci perficiundæ se paratos: sed sic adem ab iniqva conditione suspendatur, protestari, per se non stare, qvo minus negotio suprema manus imponatur.*

Galli adhuc tricantur.

§. 44. Mox Belgæ Neomagi denuo Gallis denuntiabant, Ordinibus Generalibus fixum sedere, urbes eodem cum permutatis ratihabitionibus tempore reddendas esse. De cætero gratum sibi fore cum Borealibus qvoqve fœderatis transigi posse. Cum Colbertus interrogaret, annon aliqva temperamenta in medium adferre nossent; Belgæ respondebant; sibi injunctum non modo nil tale proponere, sed & ab aliis oblatum haut admittere. Id qvod Galli ad Regem se relaturos ostendebant. Seqventi die Galli Belgis proponebant; qvia paeem nil amplius remoretur, qvam restitutio Sveciæ, cupere se ab ipsis temperamenta adferri huic difficultati tollendæ. Eo fine Regem Fanum Qvintini, aut plane Gandavum accessurum, si Resp. legatos eo mittere velit. Sed Belgæ reponebant; hanc missionem nulli usui esse, ac commodissime negotium heic tractari, ubi omnes, qvorum intersit, præsto sint. Nec Remp. unqvam induci se passuram, ut operam conferat cogendis illis, qvi Svecos suis provinciis expulerunt. De hoc Gallorum postulato cum Belgæ ad fœderatos referrent, hi magnopere eam missionem dissvadebant, nec sperare, in Boreali negotio qvid susceptum iri absentibus iis, qvorum interest. Heic legitimum agendi locum esse. Si qvid circa negotia sua fieri debeat, id per se expediendum,

20. Jul.

qvod

1678. 26 Jul. qvod tutoribus opus non habeant. Ast Hagæ denuo decernebatur, legatos ad Gallum non mittendos; ac Regi ante Kalendas Augusti declarandum, qvæ circa reddendas urbes sententia sedeat, qvod necessum sibi fuerit, postqvam Rex circa eas tergiversetur, alia fœdera suæ securitatis causa inire. Id qvod Galli non sine offensa accipiebant, ac præcipue Colbertus ira ardescens fremebat; isthæc minarum instar sibi videri, qvasi Regem cogere instituant; ac se haut omissuros ista protinus ad Regem referre, adhibito pari officio, qvale intelligat ipsos apud suam Remp. fecisse, cum Regis desideria huic exposuerint. Enimvero simulata erat ista ferocia. Nam Sunderlandiæ Comes Lutetia scripserat, Gallum in traditionem urbium consensurum, si Sveci id desiderent; ne videatur qvid postulasse, qvod pervincere non possit. Inde post acrem inter Gallos, ac Sveeos disceptationem convenit, ut Gallus hac lege in traditionem urbium consentiat, si Belgæ fœderatis suis non adsistant, ac neutrum statum observent. Ita Sveci è compacto Gallis scriptum tradebant hoc sensu. *Svecorum declaratio.* *Declarationem Regis Galliæ de non reddendis urbibus, antequam Sveciæ satisfactum sit, ita justam, ac generosam fuisse, ut iste plurimum gloriæ, suus Rex non minus voluptatis inde percepturus fuerit, si per eandem hostes sui ad æqva adduci potuissent. Sed qvia eadem multum contradictionis invenerit, Regem Galliæ pro sua sapientia expensurum, num satius sit conventarum urbium restitutionem ad communem usqve pacem obtentam differre, an vero, qvod Belgæ petunt, in eam consentire, qvo peculiaris cum Hispanis, atque Belgis pax perficiatur. Eqvidem sibi de Regis sui mente circa hoc negotium non constare. Sed qvia in universum mandatis suis jubeantur in ejusmodi casibus voluntati Regis Galliæ sese attemperare, cujus studium, & cura pro salute Sveciæ sibi satis perspecta sit; Regi suo sine dubio probatum iri, qvod isti circa eam restitutionem statuere placuerit. Ac se plane adqviescere prudentia Regis, cui haut defutura sit facultas expediendi remedia gloria sua convenientia, per qvæ plena restitutio fœderati sui pervincatur. Hæc publico se nomine, & ex mandato dicere. Privatam autem sententiam suam hanc esse, qvod pro rerum præsenti statu communibus rationibus proficuum, ac Galliæ gloriosum judicent, separatam cum Hispanis, ac Belgis pacem absolvi. Hoc enim modo amoveri duos hostes, eo magis respiciendos, qvod reliqvos pecuniis sublevent. Bellum qvod Anglia minatur declinari; qvo erumpente nullam resistendi facultatem Sveciæ superfore, si vel nil præter commercia spectentur. Intercipi vinculum, qvo Anglia, & Belgæ arctius combinantur. Sufflaminari gliscentem Arausionensis autoritatem, ac firmari consilia factionis, qvæ pro pace nititur. Effici, ut eorum destinata expirent, qvi omnes Imperii Ordines arcte inter se colligare meditantur. Reliqvos fœderatos, qvi in bello persistunt, ad rationem audiendam permoveri, & sic viam communi paci muniri; cujus spes inde alluceat, qvod hi ad rumorem pacis inter Galliam, & Belgas coalitura turbari, ac flexibiles fieri visi sunt. Si manus dare nolint, fortius armis premi posse avulsis iis, qvi partibus istis haut modicum robur addebant. Cumprimis autem ad gloriam Regis Galliæ facturum,* (qvæ ab aliqvot retro annis supremæ rationis, ac legis in vicem allegari sveverat,) *qvod is pro arbitrio pacem orbi Christiano dare, omnesqve hostium suorum machinationes perrumpere qveat, demonstrato, aliam qvoqve viam restituendæ Sveciæ sibi suppetere. Nasci qvoqve hoc modo Regi occasionem expromendæ indignationi contra eos, qvi obliqvas per artes egregiis ejusdem destinatis, ac gloriæ reluctari ausi sunt. Simul errore liberari eos, qvi per malevolos seducti de candore Regis in hoc negotio dubitare cœperunt. Deniqve orbi demonstrari, adversam partem circa impediendam pacem agitasse; qvippe qvæ haberi poterat, nisi isti obluctarentur.* *1678.* Cæterum constabat, Sveeos ab Anglo, ut huc descenderent, permotos, qvi confirmarat, hac via ab ipsis amissa recuperari posse, ac Hispanos, Belgas, aliosqve, qvi pacem cum Gallo inituri sint, medios se gesturos, nec ipsorum hostibus auxilii qvid laturos; cujus rei se sponsorem fore.

§. 45. Galli dehinc scripto declarabant; Regem loca Hispanis, & Belgis restituenda pace ratihabita, & publicata protinus traditurum; simul tantum lætitiæ præ se ferebant, velut omnia jam perfecta forent. *Galli postulato suo desistunt. 28. Jul.* Id scriptum autem ita obscure, atqve intricate conceptum erat, ut Belgæ vix idoneum sensum asseqvi possent. Nam in eo positum erat, Regem constituisse omnia loca restituenda tamdiu detinere, qvoad Svecus sua recuperarit; qvo destinato nunc desistere velit. Qvo innui videbatur, Regem interim saltem aliqva loca detenturum. Dicebatur qvoqve Regem prætensione sua omnia loca retinendi desistere velle confisum Belgarum promissis: qvibus verbis qvid Rex, ejusvé legati sibi vellent, Belgici legati nesciebant. Tum Belgas Gallo cauturos, Hispanos Galliæ, aut hujus fœderatorum hostibus nil auxilii laturos. Atqvi non memi-

1678. meminerant Belgæ, Gallum ejusmodi cautionem à Rep. exegisse; nec minus sibi ignotum, qvid Hispani circa hæc promissuri sint. Injiciebatur qvoqve de satisfactione Svecica, de induciis, de annona Montibus Hannoniæ inferenda, de pace alio loco qvam Neomagi ineunda, & plura alia, de qvibus isti nil in mandatis habebant. Ad ista Belgici legati reponebant: se pacem subscripturos, si Rex conventas urbes eodem cum ratificatione tempore tradat. De qvo Galli mandata sibi esse negabant. Tum contendebant, Belgis deinceps medium statum servandum, & hostibus Galliæ, ac Sveciæ nil auxilii ferendum. Belgæ id eo absurdius peti censebant, qvod Reip. nondum cum Svecis convenerit, à qvibus sui cives adhuc hostiliter habeantur. Eo qvoqve scripto extabat, Svecos concessisse, ac petiisse, ut Gallus antea promissa urbium detentione desisteret; id qvod Oxenstierna initio factum inficiebatur, ac ægre id à se ferri simulabat; post tamen idem agnoscebat. Ex his porro Gallorum cavillationibus adparebat, ipsos certos esse, Anglum in arma non erupturum, & Gallicam in Hollandia factionem pacem urgere haut desituram. Qvam ob causam etiam credebatur Petrus Borellius ex ordine Amstelodamensi una cum Secretario Scapio huc missus, qvod Beverningio haut satis fiderent, saniora consilia sectanti, ita ut saltem ea conditio, ne Resp. fœderatis auxilium ferat, pacem remoratura non esset. Eqvidem Lira legatus Hispanicus jactabat, Hispanos nunqvam eo se adstringi passuros, qvo minus sociis ex fœdere debita præstare liceat. Sed qvibus verbis nil ponderis inerat, qvod Anglus Gallo promisisset, se Hispanos qvoqve ad neutrum statum inducturum. Alias è literis Pomponii ad Stradam datis adparebat, à Gallo pacem anxie desiderari, sic ut sine dubio aliqvid in gratiam fœderatorum obtineri potuerit, si res mascule, & constanter à Belgis acta fuisset. Sed jam antea fat timidos magis adhuc consternaverat, qvod cum certa spes foret Anglum in arma erupturum, Templius repente Haga Neomagum se conferre, & operam navare juberetur, ut traditio urbium à Gallo non amplius abnueretur, & pax cum Gallis, atqve Hispanis perficeretur. Ex qvo manifestum erat, Anglo nunqvam bellum in Gallum cordi fuisse: & ipse Templius iis mandatis indignabatur. Ita nulla amplios ratio pacem inhibendi supererat, exolescente in Anglum fiducia, in qvem omnis culpa separatæ pacis conjiciebatur.

§. 46. Advenerunt inde sub vesperam Haga ad legatos Belgicos mandata, ut legatis Gallicis denuntiarent; si Rex loca per pacem restituenda protinus cum ratihabitione tradere velit, ac Neomagi pax subscripta fuerit, Remp. aliqvot delegatos ad Regem missuram. Seqventi die summo mane Borellus legatos Gallicos accedebat. Inde post colloqvium cum his habitum, iidem circa horam decimam ad Belgas accedentes dicebant; sibi decretum pacem absolvere, ac conventa loca cum ratihabitione tradere, tantum Trajecto ad Mosam, & Caroloregio retento, qvoad Sveciis satisfactum sit: Belgis tamen in Trajecti vicem Gandavum tantisper consignandum. Super qvo postulato per integram horam disceptabatur. Sed qvia Galli norant, (velut qvibus per factionem suam de omnibus, qvæ Hagæ decernebantur, accurate constabat,) qvod legatis injunctum esset traditioni omnium locorum insistere, post brevem secessum declarabant: Regem ostentando immoto in pacem studio omnia loca, nullo excepto, qvo tempore pax ratihabenda, & publicanda sit, redditurum, prout Belgæ desiderent. Sibi qvidem in contrarium mandata esse, ac peculiariter, ut Caroloregii possessionem Regi, qvoad Svecis satisfactum sit, stipularentur; id qvod Colbertus multis cum exsecrationibus affeverabat. Sed qvia norint Regem hujus oppidi causa pacem haut remoraturum, se non dubitare, qvin Rex ipsorum declarationem probaturus sit. Ex adverso sibi spem esse, Belgas nil amplius difficultatis moturos. Qvo postulato haut opus erat, qvod Galli satis nossent Belgis injunctum, modo Galli circa retinenda loca remitterent, ipsi reliqva omnia annuerent, nec pacem ad aliud qvidqvam adhærescere paterentur, sed sine mora subscriberent, ut omnia ante Kalendas Augusti, qvæ dies in fœdere cum Anglo expressa erat, absolverentur. Ita circa adornandum tractatum satagebatur usqve ad horam tertiam pomeridianam, Belgis in omnia fere Gallorum postulata facilibus. Tum placuit omnia justo instrumento concipere, & ante mediam noctem subscribere. Accesserunt mox Galli ad seqvestres Templium & Jenkinum, declarantes, sibi cum legatis Belgicis super omnibus articulis, qveis aliqva difficultas fuerit, convenisse; ac res ita bene dispositas, ut hac vespera subscriptio sit facienda. Qvem actum apud ipsos obire velint, ut in partem honoris regio officio debiti veniant. Qvibus Angli reponebant: Cum à Rege suo ad generalem pacem procurandam missi sint, per sua man-

1678. Belgæ in pacem ruunt. 10. Jul. st. v. 11. Jul.

1678. data se conclusioni peculiaris pacis interesse non posse. Unde excusari velle, qvod hunc tractatum ullo modo tangere, aut apud se subscribi nolint, aut ipsorum nomen velut seqvestrium eidem inseri. Venere mox & Belgarum legati, eadem proponentes; qveis idem responsum datum. Observabatur, hos tanta mutatione non parum turbatos, ac nonnihil vacillare, nec inter se satis convenire. Beverningius de inconstantia consiliorum in Anglia qverebatur, ac vinci nesciis suspicionibus, qvas adventus Crossii in Belgio pepererit. Is enim eo ipso tempore, qvo Templio qvam maxime circa tractatum inter Anglum & Belgas Hagæ satagebat, huic literas attulerat, qveis protinus sese Neomagum conferre jubebatur, Svecosqve hortari, ut Gallo declarent, se non solum in traditionem urbium Flandricarum consentire, sed & ob commune bonum orbis Christiani propter peculiaria Sveciæ commoda pacem ne differat. Simul confirmaret, hac pace facta Angliæ Regem omnibus viribus connixurum, ut Sveci hoc bello amissa recuperent. Qvarum literarum argumento evulgato Anglus omnem plane fidem apud Belgas decoxerat: & qvia hic pacem optet, Beverningius nil Belgis superesse dicebat, qvam ut eam concludant. Sibi injunctum eam subscribere, postqvam Gallus redditionem urbium annuerit. Harenus de mandatis suis ita clare non exprimebat. Ac incertum est, utrum adventu Crossii ab Ordinibus Generalibus mandata ad legatos Neomagenses missa sint ad subscribendam pacem, etiam non consentientibus Hispanis, siqvidem Galli urbes Hispanicas evacuare velint: an vero id solius Amstelodamensis civitatis negotium fuerit, qvæ Beverningium misso Borello induxerit, promissa indemnitate, si maxime ipsius mandata aliam interpretationem admittere qveant. Sane hic magno impetu ad finiendum bellum rapiebatur, ac summam diligentiam circa perficiendum tractatum adhibebat. Ast Heugius, & Blaspielus, statim atqve congressum finitum rescirebant, Harenum adibant, ut ex ipsometintelligerent, qvousqve negotium processerit. Eum ita perturbato animo reperiebant, ut vix nosset, qvid responderet. Demum fatebatur, rem confectam esse: bona an mala sit, superiores suos nosse debere, qvorum jussis sibi parendum fuerit. Cum Blaspielus qværeret; num securitati Cliviæ cautum sit? Harenus respondebat, super ea diu se cum Gallis disceptasse; sed extremum qvod obtinere potuerit fuisse, qvod Galli asseverarent, Regem finibus Belgarum haut nimis propinqvaturum: Remp. mandata legatis ad Regem mittendis super hoc negotio dare posse; qvibus qvin Rex gratificaturus sit, se non dubitare. Cum uterqve interrogaret, qvid super neutro Belgarum statu conventum; nec enim sperare, Belgas eousqve stringi se passos, qvo minus fœderatis auxilia ferre integrum sit; præsertim si Gallus facultatem sibi reservet Svecum sublevandi: Harenus respondebat; in id qvoqve consentiendum fuisse. Cum Heugius, & Blaspielus super hoc acriter expostularent, Harenus nil nisi humeros trahere, & excusare; se ministros esse, qvibus dominorum imperia sint exseqvenda, & qvæ hi faciant probanda: plus à se exigi non posse. Eo facto reliqvi omnes fœderati apud Kinskium conveniebant. Ubi Hispani magnopere qverebantur, Belgas cum ipsis, qvorum res præcipue agatur, ne minimum qvidem communicasse. Eqvidem provincias Hispanicas eo redactas, ut ab arbitrio hostium, aut amicorum pendendum ipsis sit: sperasse tamen ab amicis nunqvam tali secum modo actum iri. Villam Hermosam urgentibus Belgis propositas à Gallo pacis leges certis cum conditionibus admisisse, scripta declaratione in eam rem data: qvam Belgæ probarint, polliciti, ad eam formam pacem se una cum ipsis subscripturos. Beverningium qvoqve finito cum Gallis colloqvio apud Balbasium fuisse, ac denuntiasse, Gallos in traditionem oppidorum consensisse; inde se pacem cum Gallo Reip. nomine absolutam hac ipsa vespera subscripturos. Unde Balbasium valde qvestum, ac impense postulasse, subscriptionem tantisper differrent, qvoad & Hispanicus tractatus perfectus sit, qvo uterqve simul subscribi qveat. Beverningium respondisse: capite sibi luendum, si hunc diem infecta re elabi patiatur. Se qvidem ab Anglis petiisse, ut terminus Kalendarum Augusti in aliqvot dies proferretur; sed eos hoc negotium suscipere noluisse. Ita nescire se, qvid agendum sit. Gallos novissimo scripto, qvod sibi tradiderint, inseruisse, ut Hispani deinceps medii fœderatis suis nil auxilii ferant. Hanc autem conditionem nunqvam sibi propositam, qvam & nunqvam probaturi fuerint; sed simpliciter Villæ Hermosæ declaratione stetisse. Beverningium qvoqve dixisse: demum sibi cum Gallis convenisse circa trimestre spatium intra qvod Belgis, ac Svecis inter se transigendum sit. Inde omnibus placuit, ut Kinskius, Heugius, & Blaspielus ea adhuc vespera Belgas adirent, hos à peculiari cum Gallo

1678. Gallo pace dehortaturi, ac ubi nil proficiatur, protestationem interpositurі. Prius tamen Angliæ ea de re significandum; sed qvi ostenderant, nil sibi cum separata hac pace negotii fore; & qvæ fœderati contra moliantur, æqva esse. Porro eorum, qvæ isthoc congressu acta erant, exemplum Kinskius Heugio, ac Blaspielo communicare abnuebat, incertum qva de causa. Aliqvi morositatem ingenii arguebant. Sed alii altius suspicabantur, velut is speraret per hanc Belgarum actionem suo qvoqve scopo se potiturum; qvi semper fuisse videbatur aulam Cæsaream ad geminam tractationem separatæ pacis permovere, eoqve acta forte ad hanc intentionem formata sibi soli voluisse retinere.

Fœderati contra campacem protestantur. §. 47. Kinskius porro protestationem suam Latina lingua conceptam Belgis prælegebat; addito, si ad subscriptionem accedant, antequam reliqvi fœderati pacem suam perfecerint, sibi necessitatem imponi omnia, qvæ excogitari qveant, remedia contra tentandi. Sed Danus, ac Blaspielus peculiarem protestationem formaverant, qvam & Monasteriensis subscripserat, Cellensi idem abnuente; qvod sibi injunctum esset heic nihil agere. Ejus scripti hic sensus erat. *Postqvam intellexerint tractatum separatæ pacis inter Gallum, & Belgas hodie ab ipsis subscribendum, de cujus articulis nil sibi communicatum sit; officii sui esse demonstrare, qvantopere isthæc actio à fœderibus tam solenniter contractis, & à sanctimonia fidei publicæ discedat; qva hi promiserint, se nunqvam separatim transacturos cum communi hoste, qvi jam jam Remp. ipsorum eversurus erat, qvam imminenti exitio fœderatorum auxilia eripuerunt, qvi in ejus gratiam hostis vires diversis in partibus Europæ distraxerunt. Igitur enixissime, ac per omnia sacra se rogare, ne separatam pacem subscribere properent, sed tempus sibi indulgeant, qvo ad Principes suos eo de negotio referre possint. Id qvod fraudi ipsis esse neqveat, & conforme sit ei, qvod à fide publica, & sinceritate Reip. expectari debeat. Præsertim cum non adpareat necessitas, qvæ Remp. ad tam diversa à prioribus consilia compellere qveat. Qva hortante nuper sui Principes universas copias in medium Belgium miserint, Montibus Hannoniæ extremo periculo eripiendis, ac ut Arausionensis expeditionem fulcirent. Qvod si Belgas inderlinabilis qvædam necessitas sibi haut nota ad pacem tam festinanter occupandam subigat, Principes suos itidem paratos esse eodem cum ipsis tempore pacem suam cum Gallo concludere, honestis, & æqvis conditionibus brevi adornandis, circa qvas ipsi faciles sese exhibituri sint. Spem sibi esse, legatos tam justa, ac generosa oblata haut rejecturos, nec persvadere sibi posse, qvin Belgarum animus tam honestis ipsorum desideriis respondeat, aut istis in mentem venire posse bonos ac fidos amicos, vicinos, ac fœderatos deserere, qvi omnes suas fortunas periculo exponere non dubitarunt, ad Remp. imminenti exitio eripiendam, eamqve pristino splendori restituendam. Saltem sibi de eorum justitia, & candore promittere, fœderatorum emolumenta insuper haut habenda, cum Reip. rationibus conjunctissima; multo minus istos qvid collaturos ad oppressionem eorum, qvi tam fidam ipsis operam contra potentissimum hostem navarunt: qvi verbis tantopere de sincero suo desiderio pacem orbi Christiano reddendi perstrepit, cum revera idoneam viam eidem reducendæ admittere adspernetur. Qvid qvod prima pacis formula à Gallis proposita nil de fœderatis destituendis, ac neutro statu continuerit; ac Belgæ semper testati sint, se ideo sesqvimestres inducias à Gallo oblatas recusasse, qvod in iis de neutro statu moveretur, per qvem facultas sibi adimenda sit fœderatis suis conventa auxilia præstandi. Qvod si autem his rationibus insuper habitis ad subscriptionem descendant, se non posse non qvam solennissime protestari contra separatum hunce tractatum, velut qvi adversa fronte repugnet fœderibus, ac repetitis subinde promissis de constanti, atqve exacta horum impletione ab ipsis præstanda. Nec minus protestari de omnibus calamitatibus, molestiis, ac damnis, qvæ tum universo orbi Christiano, tum peculiariter suis Principibus ex isthac separatione, ac fœderum tam religiose initorum neglectu provenire possint; simul sibi reservare, qvicqvid vi horum fœderum per jus gentium, legesqve divinas, & humanas ipsis competat. Nec minus judicio non obnoxio universi orbis committere, qvanta injuria Principibus suis inferatur, dum sanctissimis fœderibus violatis citra necessitatem inaudito exemplo in solitariam pacem ruitur eo tempore, qvo qvam maxime spes allucebat rebus in melius vertendis per vias honestas, & ratione convenientes: cum nunc per cæcos affectus ac inanes opiniones, repugnantibus, qveis honestum ac officium æstimatur, civibus, decus, & gloria Reip prostituatur, qvam prudentia, ac justitia ad id fastigii hactenus extulit, nunc autem tam indigna actio labe adspergit, è memoria generis humani nunqvam delenda.*

Pax haut eo minus concluditur. §. 48. Ast Belgæ protestationibus istis suo loco relictis, pacem suam paulo ante mediam noctem subscribere haut omittebant.

1678. tebant. Ab iis culpa, qvare sic agendum sibi fuerit, in Anglum conferebatur, de qvo sibi constiterit, nullo modo in arma erupturum. Ac sane manifesto indicio erat, eum Regem à bellu abhorrere, qvod is Templio injunxisset, ut Gallus ad tradendas urbes permoveret, ac Svecis confirmaret, Hispanos, ac Belgas deinceps neutrarum partium fore, nec fœderatis contra ipsos adstituros, ac se in eam rem sponsorem fore. Contra & Angli inficiabantur, Belgas à se postulasse terminum Kalendarum Augusti prorogari; ac ægre ferebant, culpam tam fœdæ pacis suu Regi impingi. Beverningius interim de sincero Reip. in Electorem studio testabatur, ac denuo sibi injunctum securitatem Cliviæ à Gallis stipulari. Etsi Galli, uti antea, mandatis se defici excusarent, ac nil aliud se posse, qvam eam rem ad Regem referre. Eodem die à Belgis qvoqve conventio subscribebatur inter hos, & Svecos super servando tantisper medio statu, qvoad inter ipsos qvoqve super pace, & commerciis transactum foret. Cæterum in hac pace id præcipue acerbissimum accidebat Electori, qvod Belgæ medios se fore nullo fœderatis auxilio præstando promisissent, cum Gallo liberum foret omni vi Svecum sublevare; & qvod Cliviæ securitati cautum non esset. Nam qvod ea res legatis in Galliam mittendis diligenter commendanda diceretur, id qvem effectum habiturum esset, prudentes facile prospiciebant. Sane boni cives palam agnoscebant, id factum judicio orbis, ac posteritatis nullo modo adprobari posse; ac ante omnes Electori gravissimas qverendi causas esse. Ipse qvoqve Fagelius pacem istam aperte damnare non dubitabat, nec se in ullam ejus partem venturum testabatur. Ejus culpam Belgas plane à se amoliri non posse, inconsulto pacis cupidine, ac scævis Amsteludamensium actionibus. Haut eo minus Remp. gravibus licet difficultatibus laborantem, huc descensuram non fuisse, ni Anglus manum negotio subtraxisset. Eum timidum, & ancipitem consilii semper egisse, ac solicite Arausionensi ingessisse, ne ad extrema rem deduceret. Qvod si Parlamenti ope destinata pervincere placebat, Rex immensum offendebatur; cui & unico verbo id dissolvere in proclivi erat. Ita fontem præcipitatæ pacis ex Anglia provenisse, ubi & alias Dano, atqve Electori parum favebatur. Eundem Regem qvam maxime Gallum ad conventas urbes tradendas permovisse, qvo conventum jam in Galliam bellum declinaret. Qvi & noluerat legatos suos Neomagi qvid pro securitate Cliviæ loqvi, pollicitus qvoqve Gallo, se Hispanos, ac Belgas ad medium statum amplectendum permoturum; de qvo Gallus ipse proposita pacis formula nil moverat. Ita Arausionensi, ac aliis recte sentientibus facultatem ademtam pacem sistendi. Etsi aliqvi suspicabantur, Belgas eo faciliores fuisse ad hanc conditionem sane qvam turpem admittendam, ut eo prætexto debita subsidia solvendi sese exuerent. 1678.

Super pace ista querelæ. 3. Aug.

§. 49. Nuntio de subscripta pace Hagam allato fœderatorum ministri graves qverelas movebant, ac inprimis Romsvvinckelius exhibito scripto ostendebat; *Se id qvidem haut sibi sumere, ut ad examen revocare velit, num tanta Remp. necessitas urgeat, ut si parata pax tam iniqvis legibus contra fœdera ineunda fuerit, eo tempore, qvo Reip. ac fœderatorum exercitus Gallis non impares videbantur. Qvicqvid tamen Reip. circa pacem suam statuere placuerit, firmam haut eo secius persistere obligationem ad præstanda, qva ex fœdere ista teneatur. Scilicet ut operam navet, qvo pax cum Electore, & aliis fœderatis junctim fiat, cui se pronos hi dudum declararint. Tum ut per articulum XIV & XXIV fœderis Resp. Electori satisfiere curet de damnis, & incommodis hoc bello toleratis; qvorum æstimatio in sola Clivia ad sedecies centena uncialium millia surgat. Ut qvoqve, si Gallus reservare sibi velit facultatem sociis suis assistendi, Belgæ eandem circa Electorem stipulentur, ne auxilii inops destituatur Princeps tamdiu fœdere, & vicinia jure ipsis innexus, qvi primus arma pro servanda Republica strinxit, ac ad hoc usqve tempus nihil ad ejusdem prosperitatem faciens omisit, idem deinceps qvoqve facere paratus. Denique ut saltem ante ratihabitam pacem Cliviæ securitati prospiciatur, qvæ Reip. semper instar propugnaculi fuit. Abhorrere à sapientia Republicæ, cum destinata hostium norit, pacem cum hisce inisse, per qvam istis janua aperta relinqvatur, pro lubitu arma in ejusdem penetralia effundendi.* Sed & mox minister Danicus, Electoralis, ac Cellensis, atqve Guelferbytanus protestationem interponebant contra neutrum statum cum Svecis, in qvem Belgæ ad certum tempus consenserant. Id qvod articulo XVIII fœderis repugnet, qvo cavetur, ne induciæ cum hostibus fiant nisi junctim, & communi consensu; ac ut subinde fœderati invicem communicent, qvæ circa pacem agantur; & ut nullus fœderatorum pacem ineat, nisi comprehensis reliqvis. Qva ita manifeste fœderibus repugnantia ne ratihabeantur rogabant. Si secus fiat, se Principibus suis

8. Aug.

jura

1678. jura competentia reservare; qvi & extra culpam futuri sint omnium malorum, qvæ causæ communi, aut singulis inde sint proventura.

Electoris ad Belgas super pace epistola. 15. Aug.

§. 50. Ast ipse Elector super ea pace ad Belgas epistolam scribebat in hunc sensum. *Cum ante aliqvot septimanas sibi nunciatum esset, Belgas de separata cum Gallo pace decrevisse, à se operose demonstratum, qvam periculosum, atqve noxium id consilium universis fœderatis, ac præcipue sibi sit. Ex eo tempore meliora qvidem consilia agitari visa, ac ipsos, perspectis Galli destinatis, generoso instituto cum omnium lætitia una cum Angliæ Rege viam iniisse communi, honesta, ac firmæ paci Christiano orbi conciliandæ. Sed qvantopere tum omnes, ut inprimis ipse, qvi alios è candore animi sui judicare sveverit, decepti fuerint, rem ipsam loqvi, jussu ipsorum Neomagi subscripta pace, cui geminam, sive ipsas conditiones, sive tempus, modumqve eam conficiendi spectes, orbis ab omni retro memoria non vidit, nec deinceps forte visurus est. Cui enim persvaderi potuerit, Rempublicam, cui amor libertatis originem dedit, qvamqve constantia, & fides, velut solidissimum actionum suarum fundamentum, hucusqve servarunt, eo prolapsuram, ut fœderatos, qvi unice in ipsius gratiam arreptis armis præsens exitium ab eadem averruncarunt, desereret, insuper habita fœderum clara dispositione, toties iteratis promissis, obligatione in ipsa natura fundata, ac grati animi officio: & qvidem ut non solum iis præteritis pacem concluderet, sed & consentiret, se auxilium è fœderibus debitum haut præstituram, aliosqve Principes ut eodem modo agant inducturam; cum adversæ parti facultas relicta sit fœderato suo pro lubitu assistendi. Speciam insuper, qvæ Reip. tantum injuriæ, ac damni intulerit, ea pace comprehensam; se, qvi sangvinem, ac fortunas pro Rep. exposuerit, excluso. Ejusmodi porro pacem tam inaudita cum præcipitantia festinatam, ut etiam intempesta nox, qvieti à rerum natura destinata, subscriptioni adhibita fuerit, velut jam hostis ante portas Amstelodami staret. Eqvidem gravissimas sibi caussas esse super his ipsorum actis expostulandi; affectum tamen, qvo à puero eam Remp. prosecutus sit, ac communes rationes ob sacra, & viciniam ita validas esse, ut indignationem superet dolor, ac commiseratio, si mala consideret, qvæ ex hac pace in Remp. redundatura sint. Nondum memoria excidisse, qvibus de caussis hoc bellum ipsis illatum, ac uti per id Resp. extremis admota fuerit, qveis Dei beneficio, ac fida fœderatorum opera erepta sit. Eninvero paria tempora redire posse: persistere adhuc destinata initio hujus belli agitata, brevi instauranda. Eadem si necessitas redeat, qvem tunc mortalium, cui ulla præteritorum memoria, iterum pro Rep. periculum subiturum? Qvem non exemplis, qvæ in præsens admittuntur, absterrendum? Qvid ponderis ipsorum fœderibus, ac promissis fore? Nec esse qvod credatur, omnes Principes propriis rationibus impulsum iri, ut ad servandam Remp. concurrant. Nam qvæ in Hispanos & se admittantur, fortius in contrarium valitura. Qvod Hispania tam pulcras provincias, ac urbes amittat, qvod Gallus tantum offensæ in se ostendat, nam aliam caussam, qvam qvia Reip. necessitatibus tam prompte subvenerint? Si Reip. amici, ac fœderati majorem jacturam faciant hac servata, qvam forte facturi sint eadem pereunte; stulte acturos, si ob metum futuri, ac incerti mali certam, ac præsentem calamitatem sibi attrahant. Sane necessitatem obtentui sumi, qvæ ad ejusmodi pacem ipsos compulerit. Sed si majorum tempora cum præsentibus comparare velint, & expendere, qvanto in periculo libertatem, vitam, fortunasq; amittendi superiori seculo isti sæpius hæserint; contra qvo paratu Resp. nunc instructa sit; qvam multis, iisqve potentibus fœderatis ea fulciatur, sangvinem pro ipsa profundere paratis, & hosti adhuc pares, & si Anglia accedat superiores sint; uti hostis maritimæ vires fatali calamitate nuper in America fractæ sint: omnibus honestis, ac fidis patriæ civibus agnoscendum, parentum fortitudine, constantia, ac fide Remp. ad summum splendorem provectam, qvam nunc contrariæ actiones in ruinam tractura sint. Ac ne qvid ultra verum arguere videatur, ipsi cogitarent, num integro seculo, qvo Resp. stetit, ullum exemplum ei simile, qvod nunc contigit, reperiatur. Uti autem hæc monita è fido, & Reip. studiosissimo animo profecta sint: ita se sperare, ipsos probe ponderatis genuinis suis rationibus, omissa ratihabitione tam fœdi ac noxii tractatus, conciliandæ communi, ac honestæ paci incubituros, qva sola securitas, & qvies Christiani orbis firmari potest. Qvod si tamen isto pacto utiqve stare placeat, à se qvidem id Deo, ac tempori committendum. Haut ideo tamen ad ignava consilia descensurum, sed fiducia justæ caussæ expectaturum, qvem finem laborum Deus daturus sit. Ac si maxime res improspere succedant, solatio tamen fore, id non suo merito, sed ob defectionem fœderatorum contigisse; ac ipsos forte primos dolituros, Westphalicas suas provincias, qvarum securitatem tam facile erat stipulari, hoc modo neglectas fuisse. Qvia autem omnia mala, qvæ sibi obvenire possint unice ob Remp. & ex peculiari ista pace pro-*

1678. *maneant, adversus eam quam solennissime protestari, & inde nascentia jura, & actiones sibi reservare; nec minus quod sibi ex foedere adhuc debeatur; cujus obligatio per pacta ipsorum cum Gallo hautqvidqvam tolli potuerit; quin eosdem naturali, ac gentium jure teneri vel promissa repræsentare, vel reparationem damni inde orti præstare.* Redditis hisce literis Elector Romsvvinckelium adjungere jubebat: qvia Resp. ipsum, atqve Clivicas ditiones contra foedus, & proprias rationes neglexerit, ut has videantur Gallicæ ditioni subjicere velle; id qvidem suo loco relinqvendum, nec ideo tam care parta iterum à se abdicanda. Sed qvid commodi Belgio vicinus in Clivia Gallus pariturus sit, tempus edocturum. Arausionensis tamen, & Fagelius has literas reddi dissvadebant, velut Gallum exasperaturas, ac pondus officiis Reip. pro Electore interponendis detracturas. Amstelodamensem qvoqve civitatem, qvæ maxime in culpa præcipitatæ hujus pacis sit, grandem inde offensam contracturam. Unde Romsvvinckelius eas literas exhibere differebat, Electore non parum indignante, ac ut sine mora tradantur jubente. Nam pace semel ratihabita Belgarum officia parum profutura; qvod Gallo satis constet, Belgas in ipsis gratiam arma haut resumturos. Nec Gallum plus facturum, qvam qvod suæ rationes svadeant. Ac si Belgæ ipsius causam non majore studio qvam hactenus agant, non aliud præmium operæ istis navatæ sibi superesse, qvam ut nunc sibi cum calamitate, qva istos liberaverit, luctandum sit. Eqvidem se nosse his literis parum profectum iri; velle tamen saltem id sibi libertatis esse, ut injuriam sibi factam ne mussitet. Ita Romsvvinckelius eas literas Fagelio tradebat, in consessu Ordinum exhibendas, præsertim cum jam earum exemplum Danico, ac Cellensi ministro communicatum vulgari cœpisset.

Arausionensis de ea pace judicium. 20. Aug.

§. 51. Super ea pace paulo post Arausionensis Francisco Meindersio declarabat: Sibi maximo dolori esse, Belgas hoc pacis negotium non in foederatorum solum, sed & ipsius Reip. fraudem ita confuse, & præcipitanter tractasse. Adversus alios foederatos forte rationis qvid, aut excusationis inveniri posse; sed qvæ in Electorem patrata sint, nullum colorem admittere. Cupidinem pacis apud potentissima Reip. membra ita enormem fuisse, ut nullo modo sisti potuerit. Jam post vulneratam causam multos ad saniorem mentem redire. Sed rem longius jam progressam, qvam ut corrigi qveat; ac optandum esse, ante mensem ejusmodi consilia ab Anglo capta. E- 1678. nimvero in Anglicana aula Gallica consilia prævalere, ac nemini liqvidius, qvam Gallo constare, qvousqve Anglus progredi statuerit. Etsi nunc non parum scrupuli isti injiciebat, qvod plures subinde copiæ ex Anglia in Flandriam adpellerent, ut à Gallo nil amplius copiarum versus Germaniam, ac Mosam mitteretur. Cæterum se rogare, ne Elector qvæ facta sint, ex asse Belgis, aut sibi tribuat. Alias is judicabat, pacem utiqve substituram, & Hispanos qvoqve consensuros, ac Gallum novis conditionibus decessurum. Ut Clivia bello eximatur, Belgarum non minus qvam Electoris interesse. Sed si Gallus abnuat, ratihabitionem pacis è neutro Cliviæ statu indulgendo suspendi non posse, nec præter communes inducias aliud remedium videri. Ast Elector judicabat, si Belgæ serio ipsius causam suscipere velint, ratihabitionem pacis eousqve inhibendam, qvoad & ipse pacem suam absolverit. Nam post ratihabitionem officia Belgarum parum ponderis habitura. Ac si Gallo tantopere jactata in Remp. benevolentia cordi sit, haut gravatim eam difficultatem ante ratihabitionem sublaturum. Cæterum in aprico esse à Gallo nil aliud qværi, qvam ut se, ac Remp. plane divellat, ne deinceps operam ad mutuam salutem socient. Cum tamen, uti Resp. urgente necessitate, à nemine qvam ab ipso præsentius auxilium expectari possit; ita vicissim par sit, Remp. nullo modo ut ab ipso disjungatur, pati. Unde unicam viam esse corrigendis qvæ secus facta sunt, si Resp. pacis ratihabitionem differat, qvoad sibi satisfactum sit. Ista vere dici Arausionensis, ac bonarum partium proceres agnoscebant. Sed nimirum adversæ factionis in pacem impetus nulla ratione sisti poterat; ac de istis ne audire qvidem volebat, nisi pace prius per ratihabitionem firmata; qvam & Galli, Svecique omni arte adversus Arausionensem obfirmabant eo ferociorem, qvod per eandem nervus rerum gerendarum expediendus foret. Ita Belgæ post injuriam licet illatam caute tractandi erant, ne in magis infesta erumperent.

Cum Lunæburgicis acta.

§. 52. Cæterum cum Elector dudum animadverteret id agi, ut suo dispendio qvaliscunqve securitas Belgio Hispanico pararetur, se compulso, ut Svecis erepta restitueret, simul constantiam Belgarum suspectaret; haut efficacius adversus ista remedium judicabat, qvam ut, qvi rem in Svecos gesserant, arctissime inter se juncti con-

1678. conniterentur, ne ipsi gratis pro alienis emolumentis laborasse viderentur. Ac istæ erant Daniæ Regis, Ducum Luneburgicorum, & Monasteriensis Electori sociatæ vires, ut non facile aliena ex libidine cogi possent. Enimvero qvo minus ejusmodi conjunctio tam salutaris, tamqve necessaria coalescere posset, Luneburgici Duces præcipue in causa erant. Magnum ea Domus momentum firmandis fœderatorum rebus adferre poterat, si universæ enixo studio easdem amplecti animus fuisset. Sed nunc Joannes Fridericus Hanoveranus Dux Gallico fœdere, atqve argento illigatus debitam patriæ opem subtrahebat; nec eo minus per iniqvitatem temporum aliis Imperii Ordinibus necessitatem adferebat copias ipsius alendi, qvæ nil nisi suspicionem in hostem pugnantibus faciebant. Reliqvi autem Duces, qvi antea egregiam operam adversus Gallos navarant, post Svecos Bremensi provincia ejectos, sua sibi consilia seorsim habere, ac cæteris fœderatis varia ratione molesti, aut suspecti esse cœperant, ut qvid solidæ fiduciæ in istis collocari posset non adpareret. Inter alia dissociandis animis non parum faciebant, qvæ Duces super cerimoniis tunc movebant, qveis legatos suos Electoralibus ex asse adæqvari cupiebant. Jam superiore anno Salentinus Schutzius Haga Neomagum accedens Stratemanno significarat, si Cæsar Brunsvicensis Domus ministros Ambasiatorum dignatione habere velit, eam Domum plus qvam hactenus ad communem causam collaturam: id ubi abnuatur, privata commoda sectaturam. Ad qvæ Stratemannus: titulum Ambasiatoris nulli Domui Principali in Imperio, qvæ apud Cæsaream legationem nomen profiteatur, in dubium revocatum, aut negatum iri. Sed circa illos easdem, qvæ olim Monasterii, cerimonias adhibendas, ubi dextræ manus honor, ac titulus Excellentiæ istis tributus non sit. Nec enim eum titulum, (id qvod Schutzius prætendebat,) characteri Ambasiatoris semper adhærere; qvod ab Italis Principibus, Helvetiis, qvin Ferraria, ac Bononia civitatibus Ambasiatores mitti soleant, qvi tamen ideo dextram manum, titulum Excellentiæ, & ut caput, dum Principem alloqvuntur, tegere liceat, exigere haut possint. Schutzius: his sese haut valde contradicturum. Sed qvod Electoralibus à Cæsare concedatur, id Brunsvicensibus Ducibus denegari non posse. Nam præter jus eligendi Cæsarem eadem hisce jura, eandem potestatem in ditionibus suis esse; non alio aut strictiori modo eos à Cæsare dependere.

Luneburgici legatos suos Electoralibus exæqvari cupiunt. 9. Jun. 1677.

re. Et qvia è tabulariis demonstrari qveat, 1678. Electoralibus legatis non magis qvam Principalibus qvondam dextram manum concessam, Cæsar autem nunc circa hoc Electoralibus indulserit, eundem id hisce abnuere haut posse. Contra Stratemannus: super Electoribus aliter capitulatione Cæsarea cautum, ac tota Europa usu receptum: & qvia in disceptationibus circa cerimonias magis usus, qvam communes qvædam juris rationes respiciantur, à Principalibus demonstrandum esse, dextræ manus honorem ipsis uspiam à Regiis concessam. Sed & Ducibus sua desideria non Neomagi, sed Viennæ exponenda. Alias Duces bene sibi consulturos, si tantum ablegatos exemplo Neoburgici, & Lotharingi mittant, ut omnia in integro retineant, nec per ejusmodi disceptationes sibi ipsis præjudicent. Alias iste Schutzius Neomagi tantum dignationem *Plenipotentiarii* gerebat, apparatu tamen longe splendidiore, qvam multi Ambasiatores, usus. Qvi cum procuratorium Jenkino tradere vellet, hic id acceptare abnuebat, causatus, alios legatos ab ipso prius salutatos. Alias Stratemannus censebat: etsi multos ob respectus in hoc postulatum consentiri neqveat; qvia tamen Duces forte alia consilia agiteut, ac eo prætexto ad deserendos fœderatos uti velint, hisce acri contradictione ansam offensæ haut præbendam, ac id negotium modeste declinandum. Strada legatus Gallicus Hanoverano ablegato dixerat: si maxime omnes Reges in hoc postulatum consentiant, Gallum tamen in id nunqvam descensurum. Apud Villam Hermosam Duces super eadem re institerant; sed qvi ambigue responderat: ut Hispania fœdus cum Domo Brunsvicensi peculiariter æstimet; ita Hispanicos legatos non postremos fore, qvi optaturi sint, Ducum desideriis satisfieri. Qvod responsum Ducibus haut arridebat, qvi liqvido declarari voluerant, iisdem honoris indiciis legatos suos cum Electoralibus habendos. Nec eo minus Mullerus apud Danos asseverabat, Hispanos omnia, qvæ ipsi desiderent super cerimoniis annuisse. Qvod idem de Danis apud Hispanos confirmabat; cum tamen isti nil aliud dixissent, qvam sese horum exemplum secuturos. Nec aliud Beverningius super eadem re instanti responderat, qvam aliorum sibi exempla respicienda. Alias Daniæ Rex sat pronum se ostendebat ad id honoris exhibendum Ducibus tam propinqvo sangvine sibi junctis, qvod Italis Principibus dari sveverit. Sed Luneburgici ministri contendebant, horum legatis titulum Excellentiæ, primam visi-

1678. visitationem, si posteriores accedant, ac in aliorum legatorum ædib9 primum incessu, locumqve tribui; cum tamen constaret, neminem eorum his cerimoniis potiri præter Sabaudum, qvi & Celsitudinis Regiæ titulo mactetur. Cæterum Duces id negotium fervide urgebant, haut obscure minati, ni protinus sibi satisfiat, à partibus se discessuros; qvod satis intelligerent, siqvidem pax brevi seqvatur, fœderatos eorum minas parum curaturos; sed si extracto bello Anglus partibus accedat, iisdem qvoqve ingratiis apud fœderatos persistendum. Qvæ ipsa causa hos qvoqve movebat, ne qvid annuere properarent sibi fraudi futurum, utqve nova ista dextre declinarent. Fuerat qvoqve initio hujus anni qvorundam legatorum Hamburgi congressus, in qvo Luneburgici priorem sibi locum præ Electoris secundario ablegato, deposcebant. Qva super re Elector apud Collegas, ipsumqve Cæsarem qverebatur. Porro ut is honor legatis suis tribueretur, Duces literis fat asperis à Cæsare postulaverant; qvibus hæc præcipua ratio urgebatur, qvod Cæsar secundariis Electorum legatis, qvos sui receptomore præcedant, Excellentiæ titulum, ac dextræ manus honorem ipsius legatos visitantibus exhiberi jusserit; unde iniqvum esse, Electorales secundarios nunc ante primarios suos haberi, hosqve tantopere deprimi. Et cum paria regalia, paria in ditiones suas jura cum Electoribus obtineant, paria qvoqve jura legationis sibi deberi. Schulenburgius, qvi eas literas reddiderat, addidit; si Cæsar Ducibus in hoc negotio gratificetur, ipsos novo se fœdere contra Gallum, & Svecum obstricturos, & extrema qvoq; pro communi causa tentaturos, qvod nihil gratius iisdem fieri possit. Sin minus, eosdem à fœderatis se disjuncturos, forte & penitus in hostium partes concessuros. Idem qvoqve tradiderat; Electorem nunc circa id postulatum faciliorem se præbere, ac propediem Ducum causam fulturum. Qvod cum Cæsari inopinum accideret, cum universum collegium, ac ipsi Ecclesiastici Electores ei petito acriter contradicerent, per suos Neomagi explorari jubet, num ita se res habeat. Qvibus Blaspielus reponebat: Electorem semper declarasse, se in causa prærogativam totius Collegii tangente solum nec posse, nec velle qvid decernere; sed hujus unanimi sententia staturum; nec unqvam aliqvid ad imminutionem dignationis Electoralis faciens concessurum. Non autem mirum esse, talia à Luneburgicis ministris spargi, qveis solitum sit apud qvosvis asseverare; horum declarationem præcipuum momentum negotio allaturam, qvod reliqvi jam suis desideriis pronos se exhibuerint. Cæterum legati Cæsarei censebant, Ducibus aliqvo modo esse satisfaciendum, ut tamen circa cerimonias aliqvid discriminis Electorales inter, & Principales maneat. Alias in universum aula Cæsarea paucis prærogativæ qvid concedere malebat, qvam id dignationis in tam multos diffundere. Nam Platenus jam Neomagi dixerat; Luneburgicorum exemplo alias qvoqve Domus Principales idem postulaturos. Sed non pauci credebant, ab aula Cæsarea Ducibus insinuari; Electorem qvam maxime ipsorum votis reluctari, qvo arctior hujus conjunctio cum ea Domo ob interjectam æmulationem impediretur. Gemina super cerimoniis deposcebat Neoburgicus, cujus ablegati Hochkirchius Baro, & Caspari Neomagi Blaspielum haut invisebant, qvod huic Excellentiæ titulum dare nollent. Qva de re hic apud Gurcensem qverebatur: indignum esse Neoburgici ablegatos id recusare, qvod Cæsarei legati faciant. Ratisponæ, ad qvod exemplum isti provocent, ab Electore missum nunqvam dignationem Ambasiatoris extraordinarii gessisse. Nec qvæ Ratisponæ observentur, ad alios conventus extra Imperium porrigi posse. Simul petebat, ne isti ad congressum fœderatorum admittantur, antеqvam sibi circa hoc satisfactum sit. Sed Neoburgici, sive qvod Cæsarei hæc iisdem non dixerant, sive qvod isti ea non curabant, congressui fœderatorum sese ingerebant; qvo protinus Danus, Blaspielus, & Beverningius nullo verbo dicto excedebant. Iidem Heugium visitabant, qvi priorem locum capiebat, & eos in anteriorem cameram præcedebat. Pari modo Beverningius cum iisdem agebat.

Hochkirch. Caspari.

§. 33. Cæterum Luneburgici postulato suo Electorem præcipue urgebant. Comminicaverat Arausionensis Cellensi Duci per Blaspielum sententiam suam de rebus hoc anno suscipiendis. Cui Cellensis responderat; in Circulo Inferioris Saxoniæ parum fiduciæ collocari posse. Se, ac Guelferbytanum parum posse, ni subsidiis è Belgio, & Hispania subleventur. Simul inde occasionem arripuerat Fridericum Heimburgium ad Electorem mittendi; qvi proponebat: haut eqvidem difficile fore hoc anno Svecos penitus Germania depellere. Ast ni Gallis in Belgio tota vi obviam eatur, hos eousqve grassaturos, ut deinceps remedio locus non sit futurus; ac Hispanis necessum fore qvalemcunqve pacem amplecti

Luneburgicorum ad Electorem missio. 26. April.

dii insuper habitis Borealibus fœderatis. Unde Duces ex Electore nosse cupere, qvid hac rerum facie consilii capiendum, & qvid contra Gallos, qvid item contra Svecos agendum? Elector censebat, Gallis utiqve tota vi occurrendum, ut tamen Sveci non omittantur, ne respirandi spatium nacti denuo infesti à tergo ingruant. Unde sibi decretum VI M in Belgium mittere; cum reliqvo exercitu in Svecos rem gerere. Tum petebat, ut Duces auxilia ex fœdere sistant; id qvod & propria hnrum utilitas reqvirat, qvod bello qvæsitorum possessio tuta non sit, nisi Svecis tota Germania exterminatis. Ad ista Heimburgius: Duces contra Gallum IV M militum missuros; sed super auxilio contra Svecum cum Electore novam conventionem inituros. Priorem enim esse ambiguam, cui & à se satisfactum Duces judicent. Nec enim ibi expressum, ut Elector tota Pomerania, sed tantum æqva satisfactione potiri debeat. Ac præstare Svecorum conatus propulsari, ac tota vi rem in Gallum geri, ne à Belgis, & Hispanis fœda pax præcipitetur. Contra Elector: sibi nondum satisfactum, qvamdiu Sveci adhuc in ora Pomeraniæ hæreant. Nam in præsidia ista sibi menstrua XX M uncialium impendenda. Sed nec fœdus ante biennium initum adhuc impletum esse. Monasteriensem jam promtum se declarasse ratæ auxiliorum parti mittendæ. Primo anno auxiliares copias tarde accessisse, Demmini deditione brevi insecuta. Præterito anno numeros ad Stetinum haut plenos fuisse; cum tamen Duces pro isto auxilio hospitiis continuo gavisi sint. Nec in eo fœdere unum, aut alterum annum auxiliis mittendis definitum, sed qvousqve sibi in Pomerania sit satisfactum. Contra Heimburgius sententiæ suæ pervicax: Duces ex priori fœdere nil amplius debere. Eos tamen testando in Electorem studio insignia auxilia præstituros his legibus, ut Electoris legati Neomagi Ducum ministros Ambasiatores agnoscant, iis Excellentiæ titulum, primam visitationem serius accedentibus, ac in suis ædibus digniorem locum tribuant. Tum ut Elector novissimum decretum Circuli Inferioris Saxonici adprobet una cum pactis, qvæ Duces cum nonnullis ejus Circuli Ordinibus iniverunt; ut deniqve Elector Ducibus faveat contra eos, qvi aliqvid actionis in Bremensem provinciam movent. Ast Elector pertendere; cum Duces convento emolumento ex fœdere fruiti sint, eosdem ad præstanda, qvæ vicissim debeant, teneri. Alias sibi sex militum millibus contra Gallum destinatis in Pomerania attendum, reservato sibi omni suo jure in Bremensem ditionem, & actione ob damnum eo nomine sibi nascendum. Nova Ducum postulata qvod spectet, se Domui Luneburgicæ jus legationis nunqvam in dubium revocasse: circa cerimonias recepto usui inhærere. Qvicqvid Duces à Cæsare, Regibus, ac Electorali Collegio impetrare qveant, sibi qvoqve placiturum: sed à Collegii sententia privatim discedere sibi nefas. Circa hospitia Inferioris Saxoniæ Cæsaris se assignationi inhærere. Nec minus circa Bremensem ditionem ante biennium conventis stare. Ad hæc Heimburgius: Cerimonias characteri Ambasiatorum innexas: istis negatis hunc qvoqve in dubium vocari. Longum esse ad Collegium Electorale rem rejicere. Modo Elector petitis annuat, rem confectam fore. Saxonis sententiam cito cognosci posse. Bavaro lætum fore Electorem cum Ducibus collidi. Ad reliqvos parum respiciendum. Ei repositum: ista juri legationis necessario adhærere, qvæ legatis absqve ejusdem juris læsione negari neqveunt; uti est securitas, & sanctimonia, & si qvæ alia iis omni tempore apud qvosvis populos indulta, eoqve juris gentium facta sunt. Uti autem successu temporis formulæ qvoqve & cerimoniæ mutatæ, ac circa multos Principes, qvibus jus legationis citra dubium competit, diverso modo observatæ sunt: ita has non constituere partem juris legationis, sed ab uno Principe erga alterum adhiberi, prout receptus usus ferat. Nec se solum aliqvid mutationis facere posse citra consensum Collegii, ac reliqvos ipsius exemplum haut curaturos. Igitur Duces missis hisce conditionibus auxilia ex pacto repræsentarent. Sed Heimburgius istis haut motus differebat: Duces Electoribus prærogativam, qvæ ex Aurea Bulla, & antiqvo usu competat, minime omnium invidere, aut eam imminui cupere; sed potius qvantum in se, ut ea conservetur, operam navaturos. Enimvero jus legationis non minus in Principes, qvam Electores cadere; id qvod autem rite exerceri neqveat, ni Ducibus facultas sit pro lubitu ejusmodi ministros mittendi, qvi ipsorum personam repræsentare qveant: à qvo charactere autem ex usu præsentium temporum debitus Ambasiatoribus honor, ejusqve insignia separari neqveant. Apud id genus conventus, qvalis nunc Neomagi agitatur, titulum Ambasiatorum non magis apud Electorales, qvam Principales diu in usu fuisse, prout & totum cerimoniarum negotium brevi abhinc tempore mutationem subiit.

 Cum

1678. Cum igitur cuilibet, cui jus competit supremi gradus legatos mittendi, haut eo minus integrum sit ministros suos hoc vel illo charactere vestire; obstare non posse, qvod missi à Ducibus ministri alios apud tractatus ea dignatione insigniti haut fuerint; eoqve hoc postulatum novum & inusitatum haberi non posse; cum res meræ sit facultatis, qvem characterem qvisqve, qvi jure legationis gaudet, à se mittendo imponere velit. Duces qvoqve de hoc negotio merito heic instare, qvod alii Electores Neomagi Ambasiatores non habeant; idemqve haut ejus indolis sit, ut ad totum Collegium spectet, & cum prærogativis, qvæ soli Collegio Electorali competunt, nil commune habeat. Ac si Elector in id consentiat, ac apud alios officium interponat, id non parum ponderis habiturum. Plura se non exigere; vicissim promtum auxilium offerre. Ad ista regerebatur: qvod cerimoniæ partem juris legationis non constituant, ex eo adparere, qvod istæ non ad unam formam, sed cum ejusmodi proportione ac discrimine adhibeantur, prout initis eo nomine pactis, & recepto usui congruit; salva de cætero ipsorum Principum dignatione. Demum tamen offerebat Elector, se apud Cæsarem, Collegium, aliosqve Reges operam interpositurum, ut Ducibus circa cerimonias plus qvam hucusqve indulgeatur, his tamen conditionibus, ut notabile discrimen inter Electorales, & Principales legatos maneat; ut Duces VI M militum qvamdiu bellum duraverit, contra Svecos, eorumqve fœderatos sibi auxilio mittant, eaqve qvamprimum cum Electoralibus ad rem simul gerendam conjungant; in qvod num Ducibus consentire placeat, sibi certo constare debeat, qvod cum aliis jam super auxiliaribus copiis negotietur. Ut à Ducibus Hamburgenses compellantur, qvo C M uncialium è Cæsarea assignatione per biennium debita sibi exsolvant. Deniqve ut Duces in futurum sibi super assignandis hospitiis controversiam ne moveant. Qvod si autem in præsens super augmento copiarum conveniri neqveat, saltem auxilia fœdere definita præstanda esse, qvibus Duces per nova postulata sese exsolvere haut valeant. Ast Heimburgius priora ingerere. Cerimonias non ad unam formam inter Principes observari, & cum tempore mutationem subire, notorium esse; sed eas merito ad indolem temporis, in qvo degamus, & ad sententiam Principum, qvibuscum nobis negotium sit, exigendas. Sane id negari non posse, si inter eos, qveis par jus legationis competat, tam notabile discrimen statuendum sit, Principum dignationem graviter lædi. Sed nec exprimi, num Ducalibus titulus Excellentiæ, prima visitatio, ac dignior locus in eorum, qvos udituri sunt, domibus danda sit. Elector contra: sibi hautqvidqvam animum esse per discrimen inter Electorales, & Principales legatos deinceps observandum dignationi Ducum aliqvid detrahere. Sed notum esse, qvantum laboris, sumtuum, ac molestiæ tum universum Collegium, tum ipse peculiariter exhauserit circa controversias, qvæ super cerimoniis motæ sint, superandas, ut id, qvod Electoribus universis ac singulis per Auream Bullam competit, passim in usum deduceretur. Pro se militare dispositionem Aureæ Bullæ, qva Electores Regibus æqviparari pronuntietur; qva ratione hactenus Principes, qvorum dignitas tamen in integro relinqvatur, usi non sint. Eoqve si ipse à fundamentis Electorali Collegio unice competentibus discedat, huic præjudicium generaturum. Unde Ducibus tentandum, qvousqve res apud Cæsarem, & Reges pervinci qveat; qvorum autoritatem antevertere sibi haut fas sit. Ulterius tamen se processurum, ac Ducum legatis dextram manum in suorum legatorum ædibus cum titulo Ambasiatorum oblaturum. Super reliqvis cerimoniis Cæsaris, & Collegarum sententiam exqvisiturum. Sed Heimburgius hisce oblatis contentus haut erat, causatus, qvod novum, & post Westphalicam demum pacem introductum sit, Electorales Principalibus digniorem locum in ædibus suis denegare; (qvod nostri tamen inficiabantur.) Nam qvia Elector Ducibus in domo sua priorem locum haut denegat, ultro conseqvi, idem Ducalibus legatis apud Electorales deberi. Nec Duces circa discrimen inter suos, & Electorales legatos constantem usum agnoscere, qvi obstet, qvo minus suis legatis titulus Excellentiæ, ac prior visitatio ab Electoralibus detur. Igitur si Electorales Ducalibus legatis Excellentiæ titulum, primam visitationem, ac dextram manum concedere velint, salvis de cætero peculiaribus Electorum juribus, Duces IV M militum auxilio missuros, sed qvia ista præstare penes Electorem non erat, ac Duces eo prætexto auxilia abnuebant, is qvoqve oblatis teneri amplius nolebat. Ita tunc Heimburgius re infecta discessit. 1678.

Consultatio super Luneburgicorum postulatis.

§. 54. Iste agendi modus à Luneburgicis adhibitus etsi multum indignitatis habebat; qvia tamen & causæ communis, & Electoris peculiariter interesset, eos in partibus

1678. 19. May.

tibus retineri, Elector suis expendendum proponebat, num Ducum postulatis utiqve annuendum sit? Ubi aliqvi censebant; *rem esse magni momenti, & ubi graves in utramqve partem rationes se ostendant. Nam inde qvidem dignitatem Collegii, & Unionem Electoralem non videri concedere, ut Principibus aliqvid novi indulgeatur, aut ut Elector absqve consensu Collegii qvid statuat. Hinc vero præsentem rerum faciem valde svadere, ut Ducum desideriis velificemur. Nam præsumendum esse pacem brevi secuturam, & hanc postremam fore expeditionem, non solum qvia tot Principes in Germania, & extra eam Belga ita enixe pacem urgent; sed & qvia exhaustæ ditiones belli oneribus tolerandis non amplius sufficiunt. Jam autem extra controversiam esse, ni Elector ante pacem totam Pomeraniam subegerit, eum per tractatus pacis non modo qvod Svecis reliqvum est non accepturum, sed & ab eo magnam jam occupatorum partem restituendam. Ast totam Pomeraniam possidenti forte non defore rationes eam retinendi. Unde hoc rerum articulo futura expeditione omnes vires exserendas, tum fœderatos ad eundem scopum incitandos. Atqvi à Cæsare nil opis expectandum. Danum ipsum auxilio indigere. Monasteriensem tractationi se offerre, sed ancipitem fidei, ac duras leges propositurum, cujus & fœdus forte collisionem cum Luneburgicis pariturum sit, haut toleraturis, ut iste Electoris portione in Bremensi provincia potiatur. Qva collisio præsentibus juxta hostibus, ac in universum Catholicis admodum læta futura sit, velut qvi varia per artificia Electorem cum ista Domo committere qværant. Porro Monasteriensis auxilia adhuc longe remota, ac per prolixos tractatus demum obtinenda, qvorum eventus adhuc dubius sit; qvibus & forte Luneburgici transitum concessuri non sint. Contra cum Luneburgicis vel una die transigi posse. Eorum copias in vicinia paratas consistere, nec pecuniam, aut annonam postulare. Ast ubi protelentur, posse eosdem Electoris destinata etiam indirecta ratione impedire, transitum copiis nostris per Meclenburgicam, & proprias ditiones negare, aliaqve obstacula objicere. An autem, & qvatenus ea res fastigium Electorale afficiat, non minus consideratione dignum esse. Sane Electorem Neoburgico legato in Polonia Excellentiæ vocabulum tribui jussisse. Eundem titulum ab ipso Sabaudi qvoqve legatis concedi; cui tamen idem non magis, qvam reliqvorum Italicorum Principum utut sangvine junctorum legatis in aula Cæsaris detur, usqve adeo ut expresso decreto aulæ interdictum sit eos qvoqve hoc titulo non honorare, qvibus is alias etiam extra legati characterem ob natales more Italico debetur. Non insuper qvoqve habendum, rem cerimonialem inter Electorales, & Principales legatos hucusqve neqve per pacta, neqve constantem consvetudinem ita ordinatam, ut certum fundamentum extet, cui inniti qveamus; sed subinde varias in ea mutationes obtigisse, circa qvas novis conventionibus opus fuerit. Eqvidem si duntaxat de titulo Excellentiæ agitur, uti Platenus Neomagi proposuit, rem non ita difficilem esse. Plerosqve enim Principales Electoralibus istum non tribuere, nisi eundem accipiant. Unde qvæstionem esse, utrum magis è dignitate sit Electoralium, Excellentiam neqve dare, neqve accipere, an ut ea hinc inde detur. Qvod si id temperamentum arripiatur, ut communicatione plane abstineatur, idem eqvalitatem haut tollere, ac aliàs admodum noxium esse, nec ad diuturnitatem valere. Eam qvoqve hujus conventus extra Imperium habiti indolem esse, ut alibi, & in Imperio, qvæ ibi admittuntur, in exemplum trahi neqveant. Sed & dubium esse, num prima visitatio, qvam Duces exigunt, tanti sit, ut ideo insigne emolumentum Electoriæ transitus amittendum sit. Cum hinc cautum non sit, an & qvamdiu collegæ ipsi adhæsuri; & an non unus & alter, qvin ipse Cæsar, ac Reges ob longe tenuius commodum publicam causam deserturi, ac ejusmodi præjudicium admissuri sint, qvod nunc Electori tanta cum jactura evitandum est. Non Osnabrugæ solum & Monasterii, sed & alibi apud Gallos, & Hispanos inter artificia habitum, ubi solida utilitas spectabatur circa cerimonias cupientibus gratificari, ac adversam partem in eo prævertere; qvod primum annuens gratiam, & commodum occupet; cum alteri longam post tergiversationem, ubi aliæ rationes communicationem exegerint, ingratiis post cedendum fuerit. Ac jam Cæsaream aulam, & qvosdam Electores vacillare videri. Denique si Duces destinatis suis apud Cæsarem, Reges, aliosqve Collegas obtineant, Electori exemplum gratis imitandum fore, tanto interim emolumento neglecto. Ast si Duces voto suo apud alios excidant, plurimas vias fore obligatione se exuendi, si maxime in præsens Ducibus aliqvid annuatur; qvod & effectu cariturum sit, si alii contradicant, præsertim cum evictio ab Electore non postuletur. Eqvidem Principes Electorum prærogativis multifariam detractum ire, ut merito qvicqvid præjudicii speciem habet, cavendum sit. Contra id qvoqve manifestum esse, Principibus insigne fulcrum subductum iri Svecis ex Imperio eliminatis, velut qvi non ipsi solum istorum causam contra Electores semper sustinuerint, sed & Gallos eodem pertraxerint.* Eas ob rationes isti censebant,

1678. Ducibus circa titulum Excellentiæ, ac primam visitationem gratificandam, salvo circa reliqva inter Electorales, ac Ducales legatos discrimine. Cæsari, qvi Electoris sententiam super hoc negotio exqvisierat, laxioribus verbis respondendum, ne is animadversa ipsius inclinatione eam gratiam occuparet. Cum Ducibus autem ita agendum, ut hi qvæ obtineant soli Electori imputent. Differebatur inde super missis à Neoburgico, qvi repugnante omni ratione, cum non nisi *Deputatorum* dignationem gererent, Blaspielo se pares ferre instituerant, qvem Cæsarei, ac Regii Ambasiatorem agnoscebant. Eqvidem isti ad Marenholtzii, & Godofredi Jenæ exemplum provocarant, qvi ejus Principis legatis Ratisponæ eum, qvem ipsi nunc postulent, honorem exhibuerint. Ast isti initio legatorum extraordinariorum dignationem gesserant, in qva & ne minimum qvidem remiserant. Postea characterem ab Electore imminutum, & Jenæ injunctum, ut ad Oexelii Bavarici habitum se componeret, qvi nunqvam Ambasiatoris dignationem præ se tulerat. Qvin & extra Imperium, & in ejusmodi conventibus incongrue allegari, qvod domi, ac ubi sola ejusdem Reip. membra congregantur, observatur. Deniqve ab aliqvo tempore, ac è libro de jure legationis Principibus competente recens edito, cui insolitus de *Suprematu* titulus inditus, facile perspici, qvid isti animo agitent. Eqvidem ejus scripti autorem esse virum eruditum, & moderatum, qvi omni adhibita diligentia rerum non sat peritis, aut præjudicio occupatis id qvod sibi proposuit persvadere laboret. Enimvero si id negotium ad fundamenta ex indole Reip. Germanicæ petita exigatur, paritatem inter Electores, ac Principes, qvæ palmaria ejus ratio est, ultro corruere. Nam Electoribus ut singulis plenum legationis jus cum supremo charactere ut ipso Imperio apud summum ejus caput Cæsarem ex usu in fundamentali Imperii lege expresso, ac stabilito competere. Idqve jus Electores eo modo obtinere, ut nullius Reip. Ambasiator extraordinarius Electorali Ambasiatori etiam apud ipsum Cæsarem, in Imperio, & in aula Cæsarea sit præferendus. Unde & cum anno 1630 in aula Cæsarea decretum in favorem legatorum Venetorum conditum esset, eidem non solum statim atqve innotuit contradictum, sed & novissima capitulatione id expressis verbis abolitum, ac Electorum jus legationis plenarium publice in Imperio denuo confirmatum. Unde non adparere, qvis salva ratione huic se juri in Imperio opponere possit, nisi cui libido sit ipsam Reip. formam, ac qveis ea innititur leges subvertere. Ita Electorum prærogativam circa jus legationis præ Principibus liqvidum esse velut in palmaria Imperii lege, ipsaqve adeo reip. forma fundatum; qvod & adversus exteros Reges valeat, & adversus qvod nil excipi qveat: qvale qvid Principes pro sua prætensione nullo modo adducere posse. Ast ubi scriptor ea qvam comminiscitur paritate depulsus fuerit, reliqva qvæ movet nemini nocere, nisi Principibus ipsis, qvorum multis recens id jus Suprematus, potentia fere metiendum, adplicari haut potest, utut alias antiqvitate prosapiæ nemini concedant; qvodqve adeo hautqvidqvam eo duntaxat nomine alicui competit, qvia inter Ordines Imperii censeatur.

Oexel.

§. 55. Accessit paulo post iterum Heimburgius; cui Elector de mutata rerum facie per imminentem Belgarum, atqve Hispanorum secessionem proponebat, & qvid consilii eum in casum capessendum; ac num eo non obstante Duces bellum persecuturi sint? Tum interrogabat, numqvid veri subsit, qvod fama ferat, Duces cum Gallo per Hanoveranum agere circa Bremam pro summa pecuniæ reddendam? Isthoc uti Heimburgius inficiabatur, tanqvam ab hostibus confictum; ita memorabat, Monasteriensem censuisse cum Svecis seorsim tractandum. Sed Ducibus haut persvaderi, Svecos hoc rerum statu ad separatam pactionem descensuros; qvæ & Electoris sententia erat. Qvi & censebat, superesse tantum copiarum etiam deficientibus Belgis, atqve Hispanis, ut si junctis animis, consiliisqve res geratur, Gallicæ adhuc potentiæ resisti qveat; modo Cæsar constanter bellum persequatur, ac foederatis circa hospitia faveat. Tum ut Belgæ, si foederatis nil auxilii ferre velint, saltem promittant, se non permissuros à Gallo classem in Mare Balticum mitti, aut ab eodem Circulum Westphalicum armis infestari. Ast si Cæsar qvoqve deficiat, Daniæ Regi, sibiqve, ac Ducibus arctissimam conjunctionem ineundam, qvo sociatis viribus satisfactionem suam pervincant. Qvæ Heimburgius satis probare visus est; ad arctiorem tamen conjunctionem necessarium esse, prius omnem dissidiorum inter ipsos materiam tolli. Cum contra Elector censeret, qvia periculum in mora sit, haut tempestivum esse talia movere, sed id unice agendum, ut hostis subigatur, & communis pax obtineatur. Sed cum Elector nosse vellet, qvænam sit illa

Alia Luneburgicorum ad Electorem missio. 11. Jun.

1678. illa diffidiorum materia, iste iterum de cerimoniis, & Inferioris Saxoniæ hospitiis inculcabat. Ex qvo etsi satis adparebat, in Ducibus nil fiduciæ collocari posse, ac eos peculiaria sibi consilia agitare, captato offensæ prætexto, velut desideriis suis satisfactum non sit: Elector tamen penitius explorando istorum animo ulterius proponebat: Initio qvidem svadente Arausionensi decretum sibi fuisse tota vi in Gallum vertere, ac Svecos propulsasse satis habere. Sed nunc gravibus de caussis id consilium mutasse, præsertim cum de Cæsaris destinatis nondum constet, qvem multi in pacem inclinare suspicentur. Ac Danum magnopere expeditionem Rhenum versus dissvasisse, ac ut omni vi in Pomeraniam eatur ingessisse. Qvo fine se propediem huc moturum, & auxilia ex fœdere debita Duces poscere. Super cerimoniis facturum, qvod Collegis suis placuerit; nec arbitrari plus à se exigi posse. Ad qvæ Heimburgius: qvia Duces Cæsare, Belgis, & Hispanis autoribus bello in Gallum se sociaverint, in horum arbitrium ab istis conferre, in qvas leges pacem cum Gallo inire velint, sed qvæ satisfactioni ipsorum è Sveco petendæ fraudi esse non debeat. Cæterum sibi probari, qvod Elector tota vi rem in Svecos gerere instituat; ac Duces facturos, ut studium suum isti adprobare qveant, etsi ex fœdere ante biennium inito ad auxilia non teneantur. Tum nil præter totiens ingesta de cerimoniis, ac Inferioris Saxoniæ hospitiis ingerere. Magis adhuc Electoris animum perstringebat, qvod cum Schutzio Neomagi à Cæsareis, & Hispanis objiceretur, Duces in culpa esse, qvare Belgæ ad tam distorta consilia descenderint, dum copias ad Rhenum, & Mosam mittere recusant; is culpam in Electorem retorqvere conaretur, qvod hic omnes vires in Pomeraniam vertere voluerit; unde Ducum copiis parum profici potuerit; qvi alias tota vi in Gallos eundum censuerint. Idem Gallis proposuerat, si Bremensis provincia Ducibus relinqvatur, hos deinceps medios fore. Id qvod Galli velut nimis caro emtum rejecerunt. Unde & post Duces cum satis intelligerent Bremæ possessionem sibi in lubrico fore, qvamdiu Sveci in aliqva adhuc parte Germaniæ hærerent, Electori III M peditum D eqvites ad subigendas Pomeraniæ reliqvias ultro submiserunt.

27. Jun.

Cum Monasteriensi tractatus. §. 56. Inter ambigua ista Luneburgicorum consilia Elector tentaverat, num Monasteriensem arctius sibi innectere, ac per hunc supplere posset, qvod auxilium sibi per istos subtrahebatur. Unde misso Ledeburio super strictiore conjunctione proponebat, simul ejus sententiam exqvirebat, qvid consilii contra Domus Brunsvicensis suspectas actiones, ac prætensiones capiendum sit. Nam Cellensem Ducem obtentu præfecturæ in militiam Inferioris Saxoniæ tantum non imperium in hanc cum absoluta disponendi facultate sibi arrogare, magno cum præjudicio, atqve contumelia reliqvorum Ordinum, nec Daniæ Regi, aut sibi assignata hospitia concedere; tum totam Bremam in se trahere; nec rationi locum relinqvere, sed omnia sua ex libidine agere velle. Præterea in Danum, seqve, ac ipsum Præsulem novas prætensiones movere; præstationibus ex fœdere debitis vario obtentu se subtrahere; denique ubi postulata non protinus annuantur, haut obscure minari, se non solum pro communi caussa nil amplius facturum, sed & plane in hostium partes concessurum. Ista cum neminem magis, qvam se, Daniæqve Regem, ac Præsulem tangant, necessum esse, ut ipsi inter se consilia conferant in eum casum, si Duces à fœdere deficiant. Qvia etiam Duces in fœdere ante biennium inito promissa auxilia, nisi nova postulata annuantur, negent, eoqve & ipse non teneatur ad præstanda ea, qvæ vicissim obtulerit, se ista jam Præsuli offerre, si IV M militum solus exhibere, & pro iis concessa Ducibus commoda acceptare velit. Ei magis devinciendo ostendebat, majorem partem in Bremensi provincia occupatorum non Præsulatui, sed ejusdem familiæ attribuendam esse. Præterea Duces, dum Meclenburgica, ac Lauenburgica ditio iis ceditur, promisisse ita se eam tuituros, ut hosti non sit facultas ibi irrumpendi, ac sibi, aliisqve fœderatis damni qvid inferendi. Eo tamen neglecto januam Kœnigsmarckio apertam in Meclenburgicam invadendi, id qvod exigua manu impediri poterat; ac speciem collusionis cum hoste habere, qvod viarum angustiæ, qvarum ea regio plena sit, vel non custoditæ, vel ultro desertæ fuerint. Huic igitur dominatui in Saxoniam Inferiorem qvomodo deinceps obsisti possit, Præsulis sententia exqvirebatur. Præterea Ledeburius velut privato nomine mentem Præsulis explorare jubebatur super postulato Ducum de cerimoniis, tum Electoris acta eidem adprobare, velut qvem haut decuerit Cæsari, Regibus, & Collegis præjudicii qvid adferre. Neqve vero eam prætensionem Principum ordini in universum bono cedere, sed tantum in peculiare fastigium ejus Domus strui, dum eadem talibus

1678 rationibus stabilitum itur, qvas alii Principes, etiam qveis prior præ ista locus debetur, in se trahere neqveant. Præterqvam qvod hujus temporis non sit, ejusmodi controversiis animos eorum distrahere, qvos concordi studio ad commune decus patriæ vindicandum incumbere decebat. Et qvia Duces qvidqvam in communem hostem gerere nolint, nisi novis, iisqve importunis postulatis satisfiat, facile adparere, istos prætextum duntaxat aucupari à bonis partibus sese dissociandi. Ad ista Præsul non nisi ambigue, & laxis verbis respondere, ac velut metueret, ne ista in publicum emanarent. Post tamen paulo liberalius offerebat de conjunctione cum Electore, in qvam & Daniæ Rex adsciscendus sit. Potestatem, qvam Duces sibi in Saxonia Inferiore arrogent, haut tolerandam, & assignata hospitia vi contra qvoscunqve tuenda. Tum inhonestæ paci omni modo reluctandum; qvo fine a Daniæ Rege, Electore, ac se consilia, viresqve strictissime sint jungenda; qvod negotium tamen is Hafniam rejiciebat. Super cerimoniis mentem suam premebat, nisi qvod innueret, eam Domum nonum Electoratum parturire. Copiarum Præsuli parum supererat, postqvam Daniæ Regi VI M addixisset. Ratam tamen partem ex fœdere, etsi non sine variis difficultatibus offerebat, simul III M militum ad expeditionem in Rugiam, pro qvibus aliqvid terrarum in ea insula sibi deposcebat. Utrumqve irrito eventu ob infinitas procrastinationes, inter qvas demum mors senem rebus humanis exemit; qvibus turbandis iste plus qvam pro decoro sui ordinis contulerat.

1. April.

Cum Daniæ Rege acta.

§. 57. Ita solus Daniæ Rex supererat, cujus constantia Elector tuto niti posset. Enimvero tum ejus Regis, tum Electoris destinatis non modica remora injiciebatur, copiis, qvæ Rugiam insulam insidebant, à Kœnigsmarckio deletis. Eo conflictu Elector unam eqvitum legionem, qvinqve dimacharum cohortes, cum CCC XL selectis peditibus amiserat, qvi fere soli in hostem pugnaverant, cæteris cum initio statim Rumorius, cui in copias istas imperium erat, machinæ globo cecidisset, in fugam se dantibus. Culpa cladis in istius Rumorii inscitiam conferebatur, nisi magis incusandus erat Vincentius Joachimus Hahnius, qvi monente licet Electore, ut alius peritior dux insulæ præficeretur, istum sustinuerat. Qvi & idem flagrantissima tunc Regis gratia florens omnia bona consilia subvertere arguebatur, factiosis qvoqve machinationibus, qveis aulam exercebat, præstantissimum qvemqve ducum protelans; non exiguo Danicorum armorum damno. Sed & Cornelio Trompio per Nicolaum Julum, ejusqve factionem multum molestiæ dabatur, solita indigenarum adversus eminentem exterorum virtutem invidia, ita ut iste missionem flagitare inciperet. Et qvanqvam connitente Electore Rex demum eidem satisfacere vellet: tamen cum is ostenderet, veniam sibi à Belgis, & Arausionensi petendam, ut Danicam militiam continuare liceret, Julus, & alii æmuli id præcipue exaggerabant; classem haut tuto committi ab extraneo pendenti, sic ut demum iste à Dania dimitteretur. Cæterum Elector jam mature super recuperanda Rugia apud Regem proponebat, qvam & hic cordi sibi esse ostendebat. Sed prævertebat cura subveniendo Christianstadio, cui non nisi ad Julium mensem annona suppetebat. Interim de fœdere super mutua evictione eorum, qvæ Sveco erepta fuerant, Hafniæ tractari cœptum, qvo & Monasteriensis Nicolaum Zizevicium miserat. Eodem & Rex Luneburgicos invitaverat; sed qvi responderunt; ei se fœderi accedere non posse, nisi legatis suis Excellentiæ titulus, & alia Ambasiatoribus solita tribuantur, ac super Bremensi partitione conveniatur. Ad qvæ Danus regesserat; super partitione prædæ facile conveniendum, modo de ejusdem evictione cautum sit. De cerimoniis annuere non penes solum Electorem, sed totum collegium esse. Etsi Rex censebat; si maxime ipse, & Elector Ducibus circa cerimonias gratificentur, eos tamen nova effugia qvæsituros, ne qvid in communem causam conferant. Nam apud istos, ac inprimis Cellensem aulam fixum sedere, ne sibi, atqve Electori plus potentiæ, terrarumqve adcrescat; nec in obscuro esse, eosdem Electori Pomeraniam invidere. Cum Elector Regi à Ducibus per Heimburgium proposita communicasset, Rex eum agendi modum valde mirabatur, ac ab Electore mascule, ac solide responsum fuisse. Cæterum qvanqvam iniqva ista sint; præsenti tamen tempestate omnem cum istis collisionem vitandam: nec ideo anxie nimis eosdem captandos, ne majores spiritus sumant, & ad iniqviora postulanda descendant. Cum porro Rex arcta conjunctione inter se, Electorem, Duces, ac Præsulem opus judicaret, ne ipsis necessum foret obtrusas à Gallo leges admittere; eam rem fervide urgebat usqve adeo, ut cum Elector tardius moliri videretur, nonnihil suspicionis conciperet, velut ea res parum ipsi

12. Jan. *1678.* *Maij.* *Zitzewitz.* *18. Maij.*

1678. ipsi curæ foret, qvod forte per Belgas rationibus suis consultum iret. Sed cum Elector facile sinceritatem consiliorum suorum Regi adprobasset, negotium jam ad Duces hærebat, qvi alibi qvam Hafniæ id fœdus tractari volebant; id qvod non parum moræ, ac difficultatum pariturum erat. Tum & Wittorfius Ducum ablegatus Friderico Brandio velut secundario Electoris ministro cedere loco abnuebat. Qvi & ferre nolebat, ut in tractatu solita verba, ubi dispares dignitate inter se agunt, *altissime, & alte memorati*, sed alterutrum duntaxat ponerentur. Id qvod Dani non sine irrisu nimiæ scrupulositatis hactenus concedebant, ut utrumqve eorum vocabulum omitteretur. Nec minus super Bremensis provinciæ partitione Ducibus, uti voluerant, Rex cavebat. Demum cum reliqvi ad fœdus subscribendum parati essent, Wittorfius nova postulata proponebat, ut Rex Cellensi Duci prius Caroloburgum tradat, qvo facto eum copias Rugiæ occupandæ commodaturum. Unde cum iste novas semper tricas moveret, Dani censebant, fœdus inter se, Electorem, atqve Præsulem concludendum, relicto Ducibus loco, si accedere placeret. Etsi haut verosimile erat, Duces accessorii loco considerari velle. Ac jam Dani de iis fere desperaverant, postqvam audissent, Schutzium Neomagi cum Gallis sedulo conversari, cum fœderatis frigide agere, Electoris legato plane non visitato. Etsi Duces novissimo Domus suæ conventu decrevissent Bremensem provinciam pro summa pecuniæ non restituere. Ita demum inter Daniæ Regem, Electorem, & Monasteriensem solos fœdus perfectum fuit; cujus scopus erat, iniqvas pacis leges, qvas Gallus obtrusum ibat, amoliri. Qvo fœdere inter ipsos conventum est, constanter sibi mutuo adhærere, consilia, viresqve sociare, nec pacem nisi communi consensu inire, spretis hostium artibus circa ipsos dividendos adhibendis, si & qvam maxime reliqvi fœderati deficiant. Eo fine totis viribus bellum in Svecum persecuturos, qvoad ab hoc satisfactum sibi sit. In id fœdus ut Cæsar, Anglus, Luneburgici, atqve alii pertrahantur, operam dandam. Separati inde articuli formabantur, qvibus de satisfactione, copiarum numero, aliisqve exprimebatur; sed qvi ob intervenientem Præsulis mortem non absolvebantur, omissa qvoqve fœderis ratihabitione, qvod novus Præsul Ferdinandus Furstenbergius antecessoris sui fœdera agnoscere nollet. Alias circa pacem in eo Rex cum Electore consentiebat, ut sistendæ Belgarum præcipitantiæ declararent, se qvoqve ad tractandum paratos esse. Sed & Rex teutandum censebat, an non cum Gallo transigi possit, exclusa Svecia. Unde legatum suum Goæum in Hispaniam iturum ex itinere apud Pomponium Lutetiæ cogniturum, qvæ Galli circa Boreales fœderatos mens sit. Etsi Brandii dubitabant, num consultum sit Galli officium admittere cum Sveco acturis, velut in causa propria. Nec è re fore cum Gallo tractationem suscipere, nondum absoluto fœdere mutuæ evictionis, qvod Gallus non blandimentis, & submissione, qvæ debilitatem, & dissensionem inter socios arguant, sed virium ostentatione permovendus sit. Sed & forte Cæsarem hoc modo offensum iri; eoqve videndum, qvid Hispani facturi sint, qvi decrevisse dicantur totum potius Belgium amittere, qvam in Hollandorum gratiam limitem tantis sumtibus tueri, cum hi optimam regionis partem, & urbes, è qvibus miles alendus erat, tam futili modo Gallo concesserint.

Fœdus inter Danum, Electorem & Monasteriensem, 4. Aug.

2. Jul.

§. 58. Porro circa administrandum bellum Dani hoc anno varia consilia agitabant, qvæ si successissent, spes erat Svecos ad pacem, qvalem Rex, & Elector optabant, compelli posse. Nam & Gothoburgum opprimere animus erat, ac incursione in Westrogothiam facta omnem late regionem incendiis vastare: tum & octo militum millia, dum Svecicus exercitus in Scania hæret, non procul Holmia in terram exponere, eamqve usbem prius direptam inflammare. Sed qvæ destinata, qvod non satis digesta essent, in irritum cadebant. Nam qvæ in Gothoburgum agitabantur, nimis mature dispalescebant; & qvæ hisce exseqvendis destinatæ erant copiæ, non sat mature eo pervenire poterant per adversos ventos in Oresunda detentæ, ut Svecis interim spatium foret ei oppido prospiciendi. Sveci qvoqve alteram Albis Westrogothici ripam ita custodiebant, ut Danis ibi perrumpere haut daretur. Nec minus Bahusii obsidium irritum erat. Cum enim Gyldenlevvius munimenta jam eousqve disjecisset, ut assultus commode dari posset, copias eo fine ex Hisingia insula evocabat. Id cum Sveci animadverterent, IX M militum in eam insulam trajiciebant. Unde isti obsidium solvendum erat, cum alias paucas intra horas ea arx expognanda videretur. Ut autem destinata in Holmiam succedere possent, necessum fuerat, ut Svecica classis prius prælio vinceretur. Ast dum Dani cunctantur, ea classis in fretum Calmariense pene-

Arma Danorum eo anno parum succedunt.

1678. penetraverat, ubi neqve invadi, nec ad prælium compelli poterat. Ea vero integra haut licebat Danis in superioribus Sveciæ partibus qvid tentare, qvod circa excensionem districtos, aut in terram expositos Svecica classis à tergo invasura erat. Ut Christianstadio succurreretur, Regi magnæ curæ fuerat, qvi & ad id oppidum liberandum validis cum copiis accedebat. Sed eos conatus duo gravissimi errores ab Areusdorfio, cui in exercitum imperium, irritos reddebat. Nam primo accessu non procul Christianstadio Dani Svecis improviso supervenerant, qvo tempore horum dextrum cornu pabulatum iverat, non nisi sexaginta dimachis tectum. Unde omnes reliqvi duces svadebant, protinus sparsos, & incompositos invadendos, solo Arensdortio renitente; cum non dubium haberetur, qvin Svecis repentino assultu insignis clades inferri potuerit. Nec minus omnes duces svadebant, ut tres colles occuparentur, qvi medio spatio, qva machinæ globus adigi potest, à Svecicis castris distabant, è qvibus hæc magnis incommodis affici poterant. Sed Arensdorfio renitente res in seqventem diem dilata est. Ast Sveci seqvente nocte eos colles insederunt, eosqve milite, ac machinis firmarunt, ex tempore lorica circumposita. Æqvo autem campo prælii aleam tentare haut placebat, qvod copiæ, qvas è Norvvegia Rex expectabat, nondum advenissent, ac Svecus commoditate loci, ac eqvitatu prævaleret; nec tutum eo rerum articulo ancipitis qvid aleæ suscipere. Ita ejus oppidi liberatio omittenda fuit, qvod mox subigente fame in Sveci potestatem redactum; Arensdorfius ob male consulta imperio amotus fuit.

Super expeditione Electoris hoc anno consultatur.

§. 59. Ast qvid bellicarum actionum Electori hoc anno suscipiendum foret, initio dubitabatur. Nam Arausionensis qvidem svaserat, ut is totas vires in Gallum verteret, Svecos arcuisse contentus. Id qvod & ratio suggerere videbatur, postqvam Rugiæ occupationem, citra qvam in Stralsundam nil tentari poterat, Danus protrahebat. Ac si Belgæ, inde Hispanus, ac Cæsar, desertis reliqvis fœderatis pacem amplecterentur, parum profuturum erat Rugiam cepisse, omnibus tunc ad libidinem Galli restituendis. Præsertim cum Schombergius cum XX M à Gallo in cliviam irrumpere jussus esset, cum Pomerania post permutandam. Ast si validus ibi exercitus consisteret, si non Belgas, Hispanos saltem, & Cæsarem à separata pace cohibendos. Atqve id consilium initio Daniæ qvoqve Regi probabatur, ut tamen necessarium judicaret ab Electore VIII M militum in Pomerania relinqvi, ne ipsius ditionibus à Kœnigsmarckio, aut copiis à Bethunio in Borussia conductis aliqva noxa inferretur. Sed postqvam reliqvi socii vacillabant, ac periculum Cliviæ minuebatur, nec ea licet expeditione suscepta impetus in pacem isti posse videbatur, satius judicatum bello contra Svecos colophonem imponere, qvod iis plane Germania pulsis facilius Pomerania obtineri posset, qvam si adhuc in aliqva ejus parte hærerent. Ac si unus hostis plane amotus foret, in alterum omnes vires verti posse. Qvod & mox Dano placebat. Nam Electore versus Rhenum digresso Borussiam, Pomeraniam & Marchiam periculo exponi; ac notas esse Poloni cum Svecis collusiones. Tum classem Svecicam in Calmariensi freto jacere, ubi lædi non possit; cui facile futurum sit, si Danica classis mense Octobri mare non amplius tenere qveat, aliqvot militum millia in Rugiam trajicere. Igitur qva præsentissimum periculum immineat connitendum, & Kœnigsmarckium penitus opprimendum, qvi, qvoad virium qvid supersit, turbas dare haut omissurus sit. Nec se, si qvid damni Elector accipiat, subvenire posse, cui Svecus tota mole incumbat. Deniqve & sua qvam maxima interesse, Svecos penitus Germania eliminari, ut Holsatiam, & Jutiam in tuto collocet. Eum igitur in finem Elector jam mense Julio in Pomeraniam cum exercitu accesserat, classis Danicæ adventum non sine impatientia expectans, citra qvam respectus Svecicæ classis destinata in Rugiam suscipere haut permittebat. Sed apud Danos lente res succedebant, culpa uti credebatur Hahnii, occulto in Electorem odio laborantis, qvod metueret, ne is pro amicitia, qvæ eidem cum Rege intercedebat, noxias ipsius artes detegeret, ac uti inter multa alia mala id qvoqve publico noceret, qvod præstantissimum qvemqve subvertere studeret, ne per eum forte gratia Regis interciperetur.

Elector Rugiam insulam occupat.

12. Sept.

§. 60. Interim Elector qvantum poterat navigiorum ad ostium Penæ contraxerat, qvibus copias suas imponit, postqvam Danicam classem sub diverso Rugiæ litore versari intellexisset. Inde ostio Penæ egressus versus Rugiam summo mane vela facere cœpit. Erant CCX navigia diversæ formæ, ac CXL cymbæ, in ordinem digesta, prout miles qvem vehebant in terram exscendere, ac in acie consistere debebat. Dextrum cornu curabat Schœningius, sini-

strum

1678. strum Hallartus, uterqve summi vigiliarum præfecti dignatione; mediam aciem Gœtzius summus vicarius ductabat, universis Dœrflingius sub supremo ipsius Electoris moderamine imperitabat. In prætoria Electoris nave agebat Cornelius Trompius classi temperandæ consilia suggerens. Destinaverat Elector primo Palmerortam versus tendere, ut hostem eo pertraheret, inde repente Putbusium vertere, ibiqve terram capessere. Sed cum circa meridiem sub Palmerortam perveniisset, vento remittente, inde ex austro in subsolanum mutato eo die Putbusium attingere non licuit, sed medio inter utrumqve locum spatio anchoræ jaciendæ erant. Dum classis circumagitur, & tranqvillo salo prope littus hæret, Sveci continuo è decem machinis in eam jaculabantur; sed trecentis triginta amplius ictibus non nisi duo homines qvos inter Crummenseus sub tribunus cæsi, totidem sauciati, illæsis plane navibus. Seqventi luce, cum jam Elector vela facere, & ubicunqve ventus faveret terram tenere imperasset, Jonas Julus è Danica classe veniens referebat, Danicas copias ad procurrentem Wittoviæ peninsulæ angulum pedem fixisse, ubi sexcentos eqvites, centum qvinqvaginta pedites hostium ante se repererint, qveis fortiter repulsis locum ceperint sexaginta suorum desideratis. Igitur Elector denuo exscensionem properare jubebat, ne Kœnigsmarckio tempus foret tota vi Danos in Wittovia, qvod destinaverat, opprimendi. Sub meridiem vento langvente majores naves machinis instructæ remulco versus terram pertrahebantur, qvibus dispositis miles conscensis cymbis alacriter littus invadebat. Propinqvantibus nostris hostiles eqvites in vicinis montibus sese ostendebant, qvibus Kœnigsmarckius ipse aderat, ex editiore loco machinis in nostros exscendentes fulminans. Sed is animadverso horum ardore, & qvod jaculationibus insuper habitis in phalanges se explicarent, simul extractis in terram machinis pedem inferre inciperent, deserta statione raptim recedebat. Mox eqvites, ac ipse Elector in terram descendebant. Dœrflingius inde cum parte eqvitatus, qvæ primum in terram exposita fuerat, hostem inseqvebatur, cujus octo alis ducenti nostri eqvites invecti eas in fugam propellebant, erepto uno signo, unaqve machina. Eo qvoqve die, & seqventi nocte ducenti amplius captivi intercepti. Postera die Dœrflingius propere ad castellum apud veterem trajectum progressus hostem ibi trepidantem, & circa trajiciendos in continentem milites occupatum reperit. Unde statim qvingentos Schœningio ducente secundum littus progredi, & castellum, qva mare alluit, oppugnare jubet. Qvi ubi manum cum hoste conserere cœpissent, in diversa parte eqvites ad pedes descendentes & ipsi munitionibus assultabant. Ita castellum illud impetu expugnatum, ac præter aliqvot centurias, qvæ inter conflictus fervorem ceciderunt, septingenti capti. Kœnigsmarckius cum fortissime restitisset, extremus suorum in cymbam insiliens evasit. His in conflictibus nostrorum non amplius qvadraginta ceciderunt. Demum & cum nostri ad castellum apud novum trajectum accessissent, ac ejus oppugnationem orsi essent, aliqvot machinis displosis, qvi præsidium intus agebant Germani exuto obseqvio Svecos inde expulerunt, castellumqve Electori dediderunt. Præfectus animadversa suorum consternatione mature se subduxit. Ita Sveci tota insula ejecti sunt, & Kœnigsmarckius cum reliqvis copiis sub Stralsundæ machinis consedit. Inde Elector duo peditum millia ad oppugnandam Denholmiam insulam, cui & ipsi castellum impositum erat, misit; qvod & levi negotio in potestatem redactum est.

Marginalia: 13. Sept. — 14. Sept. — 16. Sept.

§. 61. Elector postqvam copias iterum in continentem revexisset, idoneo per Rugiam præsidio relicto, extremam manum Svecico bello imponere instituit, expugnata Stralsunda, qvæ ante qvinqvaginta annos Svecis aditum in Germaniam ultro aperuerat. Qvia autem ea urbs hucusqve invicta fuerat habita, Elector committente Cæsare statum immediatarum Imperialium civitatum eidem obtulerat. Ac post expugnata Rugia humanissimis literis datis significabat; *Post occupatam Rugiam, & Denholmiam nil superesse præter Stralsundam, cujus declaratio, sive salutem seu exitium eligere placeat, nunc expectetur. Etsi autem vires sibi non desint civitati per arma subigendæ; tamen cum eam semper benevolentia prosecutus sit, & adhuc ejus conservationem ex animo optet, se reqvirere, ut aliqvos suorum ad ipsum in Rugiam mittat, à se ad civitatis salutem & emolumentum proponenda auditurum. Qvæ qvidem ita comparata sint, ut non dubitet, qvin universi cives ea libenter amplexuri sint; qvippe per qvæ ipsi cum urbe imminenti exitio erepti una cum posteris in felicissimum statum, qvalem nunqvam habuerunt, reponendi sint, toti simul provinciæ desiderata diu qviete conciliata. Ast si præter spem ista adspernentur, non posse qvin ipsis significet, inter se, ac Regem Daniæ convenisse portum civitatis ex utraqve parte obstruere,*

Marginalia: Stralsunda per literas tentatur. — 18. Sept.

1678.

ere, qvod hucusqve unice ob spem grata ipsorum declarationis omissum sit. Tum urbem, jactis ignibus inaudito hactenus exemplo oppugnatum iri, qvam in rem necessarius adparatus jam in promtu sit. Qvo casu Deo, hominibusqve excusatum se fore de omnibus malis, civibus, atqve urbi inde proventuris. Spem tamen esse, ipsos Stetinensium calamitate edoctos saluti suæ melius consulturos. Ad has literas promtum à se responsum expeti.

6. Oct.

Stralsundenses ad hæc reposuere: *Se qvidem Electoris gratiosum in civitatem suam affectum venerari, qvo ut frui qveant ex animo optent. Caterum dolere suam conditionem, in qvam hoc bello præter suam culpam inciderint. Ac uti in rebus, qvæ penes se sint, ac obligationi, qva Regi Sveciæ teneantur, non repugnent, devotum animum Electori adprobare nunqvam omissuri sint; ita cum justus prope exercitus in urbe agat, in sua potestate non esse aliqvem ad proponenda audienda mittere. Unde sperare, sese Electori excusatos habendos, nec intentatam vim adversus miseros à Christiano Principe exsertum iri; præsertim cum rumor toto orbe diffusus propinqvam pacem ominetur, per qvam cessante violentia omnia in certum, & qvietum statum reponenda sint; cujus legibus qvalescunqve fuerint, libenter se submissuri sint: nec tunc Regia militia, qvæ penes se sit, causam amplius fore Electori molestiam, aut suspicionem excitandi.* His literis Kœnigsmarckius suas qvoqve addiderat. *Cum è responso civitatis adpareat, eam nexus, qvo Regi Sveciæ obstricta sit, memorem esse, nec in ejusdem potestate situm Electoris desideria ullo modo implere: à se, velut cui urbis custodia sit credita, moneri, hunc, & qvi deinceps clandestinas, aut apertas literas ad se non directas adferre ausuri sint, debitas pœnas daturos. Simul sperare Electorem ex hac sua ac civitatis declaratione, utriusqve officio congrua, ansam haut arrepturum in ædificia sæviendi: sed si qvid infensi agitet, in vallum, & mœnia, & qvi ea tutantur homines exprompturum; id qvod ipse, ac universus orbis illustre generosi animi specimen habiturus sit.* Alias inde literas Elector dabat hoc sensu:

8. Oct.

Se coram Divino Numine testari, non alio fine priores literas missas, qvam ut ex clementia Christiano Principe digna civitatem, ac tot millia innocentium animarum de imminente calamitate moneat, qvo sui conservationem, à Deo & natura ipsis commendatam, curæ habeant. Præsertim cum non animus fuerit peculiare sibi emolumentum ex ea urbe capere, sed ei vel plenam libertatem, vel civitatum Imperialium conditionem offerre, ad qvam acceptandam jamdudum Cæsar per avocatoria edicta, ac exsolutionem à priore nexu viam aperuerit. Sed cum eam repudiaverint adductis ejusmodi rationibus, qvas à se admitti haut posse facile prævidere poterant, & qvæ Stetinenses qvoqve in tantam calamitatem adduxerint; igitur se jam conscientiæ suæ satisfecisse, & coram Deo, ac toto orbe testari, penes se haut qvidqvam hærere culpam omnium malorum, qvæ ipsis immineant. Qvæ super instante pace moveant, ex erronea opinione promanare. A nemine pacem magis impediri qvam à Svecia; ac licet Cæsar, Daniæ Rex, & ipse, qvin Gallus qvoqve parati sint acceptandis induciis ab Anglo propositis, à sola tamen Svecia easdem elusas. Sed qvicqvid hujus sit, qvamdiu pax, aut induciæ non sint, & qvamdiu ipsi eos, qvibuscum sibi publicum bellum sit, intra mœnia, ædesqve suas foveant, ea remedia adversus ipsos adhibenda esse, qvæ ratio belli, & omnia divina, atqve humana jura permittunt, atqve suggerunt. Ac longe adhuc abesse pacem, qvæ ipsorum urbem, ac templa ab instante ruina servare qveat. In arbitrio ipsorum esse, unum pluresve ex urbe mittere, qvi adparatum oppugnandæ urbi speculentur, & ad ipsos referant. Ad Kœnigsmarckii literas reponebatur: *Se literas ad civitatem sola commiseratione motum dedisse: nec in animo fuisse ipsi aliqvid injuriæ inferre; sed potius si res ad colloqvium & tractationem deducta fuerit, eidem tales conditiones offerre, qvæ pro captu temporum Regi Sveciæ proficua, ac ipsi, cujus spectata bello virtus à se magnifiat, subjectoqve milites magis honori qvam contumeliæ sint futura. Sed qvia intelligat, tam amica monita locum non invenire, haut qvidqvam se deinceps ipsum, aut civitatem pluribus literis fatigaturum. Curam ædificiorum, qvæ sibi commendentur, effecisse, ut priores literæ à se scriberentur. Caterum notum ipsi, semel emissos globos non amplius in nostra potestate esse; ac rationem belli dictare, urbi, intra qvam hostis noster agit, extrema qvantum detur intentari.*

1678.

Stralsunda oppugnatur.

§. 62. Ita cum scriptione nihil proficeretur, ac in urbe omnia ad vim sustinendam pararentur, destructis aut incensis suburbiis, ac recepto, qvi hactenus extra tenderat, intra vallum milite, ad qvod alias civitas per pacta cum Regno Sveciæ haut tenebatur, nec id unqvam antea fecerat; simul ordo, ac præcipui cives fide data Kœnigsmarckio se illigarent, ac hostilia ex urbe inferre cœpissent; Elector qvoqve vim propius admovere instituit. Sed vergente in hiemem anno, ac pluvio cœlo solita justo obsidio circumponi non poterant urbi natura, & operibus munitissimæ, qvam numerosus miles, ac magna civium armatorum

1678. torum multitudo sub fortissimo duce insidebat; compendio uti placuit, omissis fossionibus. Ita prope sub munitionibus urbis aliqvot suggestus exstructi; tum collocandis mortariis depressa loca excavata, qvo ignivomorum globorum confertim emissorum vi inflammata tecta obsessos ad deditionem compellerent. Ita tribus locis suggestus excitati, in Denholmia, ante Franconicam portam, & inter hanc atqve Tribsesensem portam, qvorum duo ita propinqvi vallo erant, ut milites utrinqve è stationibus sese exaudire possent. Omnibus ita paratis Elector hora decima vespertina ex octoginta majoribus machinis, viginti duobus mortariis, & L machinis lato ore, qveis militare vocabulum *Haubiciorum* est, moderante Ernesto Weilero, fulminari jussit; unde post semihoram media urbe ignis oriri conspectus, qvi successu temporis & continuis globorum jactibus ita augebatur, ut oriente luce dimidia prope urbis pars flammis involuta conspiceretur. Post sextam horam matutinam è mœnibus, ac turribus tria vexilla albo colore cernebantur. Unde Elector statim jaculationem sisti jubebat, qvod crederet, hoc signo hostem tractatui super deditione sese offerre. Ipse qvoqve hostis jaculationem omittebat, nullo tamen indicio facto, qvid in animo ipsi foret. Unde Elector tympanotribam, inde tubicinem ad urbem ire jubebat, hortaturum, ut si obsessi honestam deditionem qværant, aliqvos extra urbem mittant. Sed qvibus nil aliud responsum, qvam ut inde facessant, alias telis proturbandos. Ipse qvoqve Dœrflingius ad Tribsesensem portam adeqvitans idem postulabat; sed cui non sine importunitate par responsum redditum. Cum itaqve inde colligeretur, obsessos nil nisi tempus qværere incendio restingvendo, circa qvod etiam tribus horis, per qvas nostri qvieverant, non parum profecerant, circa horam nonam Elector verberationem continuari jubebat. Ubi ignis denuo atrociter grassari cœpit, sic ut hostis circa meridiem compelleretur inducias qværere, confirmans, è militum, ac civium numero venturos, qvi tractationem auspicentur. Elector etsi semel jam illusus, tamen ut urbi parceretur machinas inhiberi jubebat. Cum per aliqvot horas expectatum esset, demum duo Senatus nomine accedebant, à militibus nemo, nil aliud rogantes, qvam ut Elector urbi inducias indulgere velit, qvo ad Sveciæ Regem mittere possint ejus sententiæ exqvirendæ. Qvæ cum manifestum ludibrium haberent, Elector petito abrupte negato istos protinus in urbem reduci jussit; qvam ubi ingressi essent, verberatio instaurabatur eo majore successu, qvod post meridiem ventus invalesceret; ac incendio qvinqve locis exorto flamma ita diffundebatur, ut magna pars urbis in cineres consideret, ipsa qvoqve porta Franconica, ante qvam Kœnigsmarckius stationem ceperat, flamma corriperetur. Cum itaqve obsessi indeclinabile urbis exitium prospicerent, Kœnigsmarckius circa qvartam vespertinam significabat, se una cum civitate super deditione acturum, eoqve fine obsides missurum. Elector etsi bis jam frustra eos expectaverat, tamen inhibita verberatione summum vigiliarum præfectum, tribunum, ac consulem obsides deposcebat. Ita circa horam septimam vespertinam ex urbe veneruut Bucvvaldus summus vigiliarum præfectus, ac Petrus Maqvelierus tribunus; consul autem atrox incendium excusabat, qvo minus venire posset, crastina tamen luce cum aliis à civitate delegatis utiqve venturum. Ita eam per noctem nil hostile amplius susceptum, ac oppidanis spatium fuit magnam incendii partem restingvendi. Sequenti mane istis urbe egressis ab Electore vicissim Schœningius summus vigilum præfectus, Marvvicius tribunus, & Wangenheimius præfectus turmæ in urbem mittuntur. Ita tanti momenti urbs, hucusqve invictæ opinione nobilis, post sedecim non amplius horarum jaculationem, haut notabili Electoris jactura, ad deditionem compulsa est, postqvam ignis dimidiam ejus partem absumsisset una cum annona & molendinis; ac ni deditio properata fuisset, reliqva etiam parte peritura. Deditionis legibus adornatis, atqve subscriptis Electori una porta, & propugnaculum insidendum tradebatur. Fuerant in urbe Kœnigsmarckius summi ducis dignatione, duo supremi vigiliarum præfecti Grothusius, & Bucvvaldus, octo tribuni, duodecim subtribuni, totidem vigiliarum præfecti, qvinqvaginta amplius turmarum præfecti, & centuriones, præter reliqvos præfectos inferiorum graduum. Leges deditionis admodū honestæ indultæ, *ut Dux cum omni milite cujuscunqve nationis more militari excederet, assumtis qvoqve omnibus machinis ad Regnum Sveciæ spectantibus, omniqve adparatu bellico; utqve recta via in proximum Sveciæ portum, qva ventus faveat, trajicerentur, Electore cum in usum navigia, tum annonam militibus prabituro, qvoad trajectus fiat. Nec minus excursoribus maritimis, qvi Stralsundæ egerant, ac ministris Regiis, incolisqve amplissime cavebatur. Civitas pristino statu, ac juribus relicta.* Kœnigs-

Margin notes: 10. Oct. 11. Oct. 12. Oct. 15. Oct.

Rrrrrrr a

1678. 18. Oct. 20. Oct. nigsmarckius inde cum suis urbe egrediebatur, toto Electoris exercitu cum Luneburgicis legionibus sub Endio duce in ordines digesto consistente; ac isti qvidem tantisper in Usedomo insula per hospitia distributi. Electori urbem ingresso post sacra in æde Nicolai peracta in curia Ordo,& ad ejusdem fenestram civium multitudo jurejurando fidem adstrinxit; qvi post solenne epulum sub vesperam in castra regressus est. Eo illustrior autem hæc victoria erat, qvod ea urbs sat modicis adhuc munitionibus instructa potentissimo, ac victoriis florentissimo Cæsari se opponere ausa est; ad quam Cæsareus dux Fridlandus, terror tunc Germaniæ, validissimum exercitum ita consumsit, ut inglorius, ac debilis ejus obsidium solvere cogeretur, cum antea jactasset, se vel ferreis catenis cœlo affixam detracturum. Nunc eadem ab Electore, nullo memorabili damno maligna anni tempestate haut integro uno die subacta fuit, cum reliqui militem jam in hiberna deduxissent. In Dania nonnihil offensæ ostendebatur, qvod Elector tam honestas condiciones præsidio Svecico indulsisset. Sed hic excusabat, anni tempus longas cauponationes haut tulisse, & Grypsvvaldiam qvoqve fuisse expugnandam, simul de induciis jam percrebuisse.

Grypswaldia expugnatur.

§. 63. Sola jam Svecis in Germania supererat Grypsvvaldia, cui post expugnatam Stralsundam victricibus Electoris armis se submisisse pudor haut erat. Huic subigendæ eædem qvæ apud Stralsundam artes adhibebantur, qvod annus jam in hiemem vergeret, ac magna copiarum pars in Borussiam dimissa foret. Terna tamen vice præfectus ad deditionem invitabatur, oblatis honestis conditionibus. Qvas cum iste adspernaretur, Elector suggestus exstrui, ac machinis rem agi jussit. His sub vesperam oppidum verberari cœptum post mediam noctem tantum flammæ conceperat, ut miles juxta, atqve oppidani deditionem qværere cogerentur obsidibus emissis, qvam in eas leges, qvas Electori dare placuerat, amplecti necessum erat. Præsidiarius miles illis, qvi Stralsunda emissi erant, qvoad in Sveciam trajiceretur, in Usedomo insula adjunctus. Oppidani Electori fidem jurejurando adstrinxere.

5. Nov. 6. Nov. 11. Nov.

Svecicarum copiarum naufragium.

§. 64. Ita toto hoc bello Svecos infesta fortuna per Germaniam est prosecuta, qvinqvagesimo post anno, qvam pedem Stralsundæ figere cœpissent, ea urbe, ac reliqvis omnibus, qvæ cis mare tenuerant, ejectos. Sed & tenues tanti exercitus reliqvias adversum fatum urgere haut destitit, qvarum magnæ parti reditum in patriam negavit. Qvi Stralsunda, & Greifsvvalda excesserat miles, assumtis machinis octoginta sex, ac mortariis septem, simul archivo Regio, navibus impositus zephyro sat valido Penæ ostio progrediebatur, cursu versus fretum Calmariense directo. At circa mediam noctem cadente nive prospectum adimente pleræqve naves litori Bornholmiæ insulæ impinguntur, incertum qva causa à recto cursu dimotæ, nisi qvod fluxu maris ad dextram depulsas communis fama erat. Clamore à naufragis sublato, qvi ad littus vigilias agebant ignari qvid rei esset, signum tumultus dedere. Ita protinus sexaginta eqvites ex insula collecti, qva clamor surgebat, ad mare properabant. Luce orta qvadringenti è naufragis, qvi in terram evaserant, cum armis in ordines sese disposuerant; qvi interrogati qvinam forent, Svecos se responderunt è Pomerania vectos, nec hostes venire: ac ut vitæ suæ parcatur, qvod à Rege Daniæ diplomatibus tuti itineris instructi sint: ac se paratos arma deponere. Inspecto diplomate gubernator insulæ permisit, ut & reliqvi in terram eniterentur, sed in complures cohortes divisi: qvos insulani, qvi interim omnes ad arma concurrerant, hinc inde templis incluſere, utcunqve præbitis qvæ necessitas reqvirebat. Eorum qvi aqvis suffocati, & mox frigore ac morbis perierunt, bis mille ducenti amplius numerabantur. Par fere numerus Hafniam adductus, qvos velut bello captos Rex Daniæ detinuit. Color dicebatur, è naufragis qvadringentos armatos in terram expositos stationem in littore cepisse; qvo ipso hostilia sumsisse intelligantur, cum inermes auxilium implorare debuissent: reliqvos sese gubernatori insulæ, qvi alias eosdem undis eripi haut passurus fuerat, sine exceptione dedidisse. Unde & eos non bello captorum sorte censendos, sed ad mancipiorum instar, qvi ex commiseratione leto erepti fuerint. Sed nec qvod isti detenti sint, id promissæ ab Electore guarantiæ, ac literis tuti itineris adversari, si qvidem eas non nisi ad classis præfectos, officialesqve maritimos Danicos directas fuisse, ac ut Sveci in itinere tantum à vi, damnoqve tuti præstarentur. Etsi Sveci contra exciperent; diplomata tuti itineris maritimi etiam in naufragii casum valere debere. Qvo super facto tunc temporis inter partes scriptis certabatur; qvorum rationes utrinqve adductas recensere nostra non interest, qvod id negotium Electorem

1678. 4 Dec.

non

1678. non spectet; nisi qvod & ipse tres suarum navium, totidem Stetinensium, qvatuor Colbergensium civium perdidit. Qvanqvam postea cum Kœnigsmarckius sparsisse diceretur, super eo naufragio procurando Dobrani inter Daniæ Regem, & Electorem convenisse, hic datis literis, qværebat, num iste ejus rumoris se autorem agnoscat? Id qvod Kœnigsmarckius magnopere inficiabatur, ac talia in sui contumeliam à malevolis ficta asseverabat.

Elector Svecorum è Livonia irruptionem in Borussiam avertere laborat.

§. 65. Enimvero Elector etsi Svecis tota Germania pulsis nondum omni periculo ab iis imminente defunctus erat. Hi enim jamdudum irruptione è Livonia in Borussiam facta istum distrahere agitaverant; qvod & demum sub finem hujus anni effectui dederunt. Eam tempestatem ut averteret Elector, enixe apud Poloniæ Regem laborabat; sed eo minus apud hunc proficiebat, qvod Sveci, Galliqve offerrent, se Borussiam Electori ereptam ipsi tradituros. Qvi alieni periculi, ac laboris fructum percipere in lucro ducebat; ubi destinata non successissent ipse nil damni, aut pudoris sensurus. Cum itaqve Hoverbeqvius publica admissione peteret, ut Rex prohiberet, ne Sveci è Livonia in Borussiam penetrent; Rex cum Senatoribus se consultaturum respondebat; Demum literas ad Regem Sveciæ dabat, sed satis langvidas, qvibus postulabat, ut Borussiæ parceret, velut aliqvando ad Regnum Poloniæ devolvendæ; cum id præcipue urgeri debuisset; se ad invasionem illam vi armorum prohibendam non pacta teneri. Dederat qvoqve Elector literas ad Polonum super Svecorum transitu prohibendo; ad qvas scripto respondere hic omittebat declinandæ alterutrius partis offensæ; etsi sermone de suo in Electorem studio amplissime testaretur. Nec minus ad complures Poloniæ proceres ab Electore literæ dabantur, ut circa impediendam Svecorum è Livonia irruptionem operam navarent. Qvos inter Cracoviensis Præsul per literas asperrime cum Rege expostulabat; ac inprimis, qvod delectus militum pro pecunia Gallica in Polonia permitterentur. De qvibus nil sibi constare Rex excusabat. Vicissim Gallicus minister Regem arguebat, qvod cum ipsi XXV M uncialium Gedani numerata sint promovendæ Svecorum in Borussiam irruptioni, ac ut in Borussia III M militum conducerentur, è Livonia venientibus Svecis adjungenda, hoc qvidem effectum sit; sed Regem pingvioribus Hoverbeqvii promissis permotum occulte eum transitum impediisse non sine prævaricationis nota. Ac eum subinde offensam in Gallos simulare, ut hos nova pecunia emungat. Nec minus de Rege Cæsar qverebatur, qvod cum iste confirmasset nullos milites è Polonia in Hungariam colligendis rebellibus transituros, haut eo secius Gallico stipendio autorati Poloni turmatim illuc iverint, satellites Bethunii tanqvam legati Gallici sese ferentes; absurdo colore, qvasi legatus custodibus corporis tanto numero instructus esse debeat. Vicissim Cæsari curæ erat, supremum Polonicæ militiæ ducem sibi adjungere; cui XX M uncialium offerebat, ut in qvosdam exemplum statueret, qvi milites ad rebelles Hungaros adducebant; tum ut sua autoritate confœderationem Polonici exercitus prohiberet. Qvam ut idem promoveret, Rex cupierat, qvo enervis patria sublevaretur, & miles alibi hiberna capere posset. Isti & Bethunius L M uncialium obtulerat, qvo suis destinatis ne obsisteret; sed qvi jam Cæsari de impedienda exercitus confœderatione fidem obstrinxerat. Elector autem, cum apertum esset, copias in Regia Borussia in sui fraudem à Gallis conductas ad Jablonovium, inferiorem Polonicæ militiæ ducem, scripserat, ut istæ dissiparentur, minatus se illas in latibulis suis aggressurum. Id qvod hic magnopere dissvadebat, qvod Gallis, ac Svecis gratissimum sit futurum Electorem cum Poloniæ Rege collidi; qvippe per qvod ejusdem vires insigniter sint distrahendæ; nec ei fini Gallum pecuniæ parciturum. Forte & Regem læto animo occasionem arrepturum arma in Electorem movendi; qvi & conspecto earum literarum exemplo dixerat: ab Electore sibi bellum indici. Sed & pacem jam cum Turca firmatam; exercitum famelicum, qvi lætus sese locupleti provinciæ infusurus sit, immensa inutilis turbæ colluvie se agglomeratura. Regi qvoqve popularem, & plausibilem causam fore, si Nobilitati demonstret, uti non solum Kalcsteinius è regia Michaëlis subductus sit; sed & Elector jam armata manu intra Regni fines irrumpat, copiasqve opprimat, de qvibus nondum constet, num in istius fraudem ibi consistant. Wiesnovicius qvoqve archistrategus amico cuipiam suo dixerat: In Cæsarem qvid tentare nefas esse; sed contra Electorem forte sibi facile cum Rege conventurum; cui & Draheimi ab Electore vindicati memoria nondum exciderat. Unde Jablonovius censebat; etsi copiæ istæ in Borussia ad Polonicorum ducum imperium non spectent; Regibus autem non liceat copias seorsim habere: satius tamen fore,

12. Jan. *1. Febr.* *7. Maji.* *Jablonowski.*

1678. fore, ut Elector Regem super his liqvidam declarationem poscat, qvam ut statim vim adhibeat. Et si utiqve istæ copiæ dissipandæ sint, domestica id vi faciendum. Qvod si autem Rex infesti qvid in Electorem agitet, Rempublicam summa ope reluctaturam; nec sibi difficile fore exercitum in Regem fœdere inito excitare. Iis super copiis cum Cæsareus minister apud Regem moveret, ac Electori justam causam esse suspicionem inde concipiendi, hic respondebat: duodecim fere centurias esse, proprium sibi militem. Simul confirmabat, eas nec Cæsari, nec Electori noxæ fore. Se qvoqve Gedanenses monuisse, ut sine mora Lilliehœckium urbe dimoverent. Cumprimis autem Elector circa devinciendum sibi Pacium Lithuaniæ archistrategum laborabat, ut is Svecos transitu in Borussiam arceret. Qvem ut Principis dignatione Cæsar efferret, Elector Viennæ instabat. Ac iste qvidem pronum se ostendebat; sed super præmiis cancellariæ persolvi solitis difficultas erat, talia remittere nesciæ, præsertim cum magna istarum pars Moguntinum spectaret. Demum tamen Cæsar declarabat, se taxam istam, qvam vocant, è suo ærario persoluturum: sed cautum sibi esse oportere, à Pacio solidi qvid ad communem causam collatum iri. Enimvero apud istum qvam maxime pecunia opus erat, ad qvam Cæsar, ac Daniæ Rex qvidqvam conferre abnuebant. Et Gallicus minister Akakia ad eundem profectus sine dubio Gallico auro virum inunxerat, cui, qvæ ab Electore dabantur, præponderare non valebant. Nec ignarus erat iste Pacius solitarum qvibusdam Polonis artium; ab utraqve partium pecuniam accipere, ac neutri qvid præstare.

Circa Strauchium liberandum agitata. §. 66. Super liberando Strauchio Theologo tunc qvoq; multa movebantur. Cum Rex Gedano digrederetur, per Hoverbeqvium Electorem rogabat; cum ipse Reformatis Gedani tantum favoris exhibuerit, ac deinceps exhibiturus sit, ut is in sui gratiam Strauchium dimittat. Unde & qvi reformata ibi sacra profitentur, pro istius liberatione impense intercedebant, qvam & reliqvi Protestantes optabant, qvod plebem ei viro addictam intemperiæ agitarent, ac metus esset, ne sub prætexto seditionis cohibendæ præsidiarius miles urbi immitteretur. Sane Bakovius Mariæburgensis Palatinus à Gedanensibus petebat, ut III M militum argento Gallico conductorum, qvi in vicinia agebant, intra urbem admitterent plebi coërcendæ. Sed Elector haut consultum ducebat eum dimittere ferocia nondum exuta; qvi & abnuebat Gedanum literas mittere, ubi plebs mortuum eum credebat. Ac dudum plus libertatis ei indultum fuisset, ni periculosa literarum commercia exercuisse deprehensus fuisset. Post tamen cum à Senatu Gedanensi delegati ejus liberationem expeterent, Elector *19. Maji.* ut his annueret, eo magis permovebatur, qvod ipse Cæsar super ejus urbis periculoso statu moneret. Cui Elector respondebat: Adesse jam à Gedanensi ordine missos, qvi de periculo suo graviter sibi exponant, ac Strauchii liberationem petant, qvam ipsi unicum remedium judicent ad concordiam, & qvietem urbi reducendam. Eqvidem multas sibi esse causas, qvare turbidi hominem ingenii detineat, qvi postqvam Gedanensibus valedixisset, ac Svecorum ministerium suscepisset, à se captus fuerit. Ac merito dubitandum, num ab eo, unde omnia mala promanarint, medicina qvoqve expectanda sit. Nam notum esse, uti is animos civium in se invicem irritaverit, & plebi, qvæ penitus ab ipso pendebat, inusitatam in Svecos inclinationem insinuaverit. Eqvidem missos judicasse, ejusdem Gedani præsentiam non amplius noxiam, sed potius salutarem sedandis vulgi animis, iisqve cum Senatu reconciliandis; unde cum salus urbis concordia civium constet, ab eo dimittendo se non alienum esse, modo id tuto fieri qveat. Cum itaqve eventus in antecessum prospici non posset, præcipua cura de cautione supererat. Ac voluerat Elector, ut Senatus fidem daret, se eum, ubi iterum in transversum abierit, in ipsius manus restituturum. Sed id remissum, qvod delegati negarent, id in potestate situm esse civitatis imperio alterius obnoxiæ. Unde sufficere visum, ut Strauchius jurejurando caveret, se in Electoris, ac fœderatorum fraudem nihil suscepturum, nec ob istthanc custodiam ultionem meditaturum. Cupierat Rex Poloniæ, ut iste vir sibi in manus traderetur, qvo ipse populum Gedanensem CM florenorum, qvi in eum casum promissa erant, poscere posset. Sed qvia metus erat, ne Rex ejusdem opera præsidium urbi imponeret, satius visum Electori eum Senatui tradere. Eam dimissionem malevoli in aula Polonica valde exagitabant: contumeliosum esse, Regi petenti non datum, qvod jam in gratiam oppidanorum concessum fuerit. Et qvia Elector ab urbe cautionem exegerit de isto restituendo, si extra orbitas vagetur, prætextum ab Electore qværi actionem urbi intentandi; nisi forte Strauchius clam ei fidem

1678. fidem dederit, de urbe in ejusdem manus tradenda. Quæ præcipue à Bethunio exaggerabantur. Ac ipse Rex Sierovio ministro Cæsareo dixerat; qvod Elector fibi negarit, id jam in eerdonum gratiam fecisse: ac se metuere, ne Strauchius iterum cum Lilliehœckio turbas det, qvem ipse dudum Gedano exesse optaverit, atqve ordini, ut eum amoliretur, injunxerit. Offensæ tamen mitigandæ Elector scripto ita expresserat: *cum antea Strauchig Rege petente ob temporum conditionem tuto libertati restitui non potuerit, jam sublata ea consideratione, intercedente civitate, in gratiam Regis eum dimissum.* Ac ipse Elector in eundem sensum Regi scribebat, id se in hujus gratiam fecisse, postqvam obstacula, qvæ antea ejus libertatem impedierint, sublata fuerint.

Sierowski

§. 67. Inter ambigua ista Electori curæ erat qvicqvid suspicionum apud Regem oriri posset eximere. Unde cum Lituaniæ Mareschallus magnus Pulobinscius Regi detulisset, Pacium archistrategum fœdus in Regem, ejusqve totam familiam iniviſſe, cui etiam Curlandiæ Dux nomen dederit, eiqve Elector clam faveat; ei suspicioni abolendæ hic Niemericium Comitem ad Regem mittebat, qvi de amicitia sua huic confirmaret. Ac vel unicam hanc rationem sane palmariam sufficere omnibus sinistris cogitationibus destruendis; qvod Electoris qvam maxime intersit Poloniæ Regnum salvum, ac florens esse; qvi tamen ipse eam coronam affectare nec possit, nec velit. Qvod officium gratum sibi fuisse per literas Rex testabatur. Pervenerant qvoqve ad Electorem duæ literæ, sine die & consule scriptæ, qvibus insinuabatur; esse aliqvos, qvi Regem Poloniæ è medio tollere velint, qvod is impulsu Gallorum, & Svecorum de invadendo Electore agitet, ac multa adversus libertatem ac tranqvillitatem Reip. moliatur; si Elector post peractum facinus eorum protectionem suscipere velit. Qvas literas Elector per Niemericium Regi communicabat, ut si qvid veri subesset inqvirere, sibiqve cavere posset. Rex contra Electori vicissim blandiri, eumqve ac Cæsarem filio recens nato, cum sacro fonte initiaretur, susceptores adoptare, velut vicinorum amicitiam contra malevolos cives qværeret. Tum sancte confirmare, sibi de Gallorum machinationibus, qvas in Polonia contra Electorem agitare arguantur, nil constare, multo minus in aliqvam earum partem se venire. Qvia etiam Rex perspiciebat, magnam spem pacis esse,

Elector Polono suspicionem eximere laborat.

Aug.

simul copias Gallicas in Hungaria minui, ac comitia propinqvare, in qvibus fœderati de damnis è Polonia sibi illatis qvesturi metuebantur; idem profitebatur, sibi cum Gallo parum convenire, simul de candore suo testabatur, ac ut nemini fœderatorum noxæ qvid inferre nunqvam animus fuerit. Nec eo minus cum is inimo de capta Stralsunda velut re adhuc incerta inaudiret, dixerat: id vero Deus prohibuerit. Nam eo facto non solum optatam pacem sufflaminatum iri, sed & Livoniam magno in periculo versari. 1678.

§. 68. Cæterum qvanqvam Elector omnem lapidem moverat, ut Svecorum è Livonia in Borussiam irruptionem impediret; ea tamen sub finem anni nemine obsistente suscipiebatur. Is transitus qvin saltem tacito Regis consensu sumtus esset, dubium non habebatur. Et cum Cæsareus minister Reginæ dixisset, à Gallis spargi, se Regi XXV M uncialium dedisse, ut ad transitum Svecorum conniveret; hæc rubore suffusa nil aliud reposuerat, qvam, neminem prohibere posse, si Sveci transitum sumere velint. Cum etiam Dux Curlandiæ ex Rege sciscitaretur, qvid sibi agendum foret, qvod Sveci per suam provinciam transitum petant; Rex de itinere in neutram partem respondere; cæterum à Regis Sveciæ amicitia nil sinistri expectare, nec Ducem Svecis ad annonam præbendam teneri, tum auxilium polliceri, si Sveci noxam ipsi inferant. Ita cum Duci de animo Regis non constaret, nec Nobiles arma ad prohibendum iter capere vellent, Svecis acriter instantibus transitus permittebatur, exhibita insuper annona, cum belli sedem in suam provinciam pertrahere nollet. Post in Comitiis Grodnæ habitis Putcammerus Curlandicus legatus Hoverbeqvio expostulanti respondebat; Nobiles nisi ostenso Regis mandato arma sumere noluisse. Ex aula autem liqvidum responsum se obtinere non potuisse; etsi de indemnitate, & innoxio transitu promissum fuerit. Pro annona suppeditata pecuniam se non accepisse, sed cautionem datam, id veteribus nominibus addendum. Qvod si Elector qvoqve per Curlandiam in Livoniam ire velit, itidem omnia ipsi præbitum iri. A Pacio qvoqve Henricus Hornius ejus expeditionis dux semel atqve iterum transitum petierat; qvem iste mascule negaverat, Nobilibus qvoqve per Samogitiam ad arma vocatis. Et erat qvidem isti sat valida eqvitum manus; sed peditatum ut sibi Elector submitteret petebat: sed qvem hic suis potius auspiciis rem gerere

Sveci è Livonia in Borussiam irrumpunt.

Putcammer.

1678. gerere malebat. Post Pacius isti excusabat; 19.Nov. à Curlando transitum indultum; ac Nobiles Samogitiæ ad arma vocatos infreqventes comparuisse; nec Lithuanicum exercitum sat validum fuisse, qvod ejus pars in Podoliam contra Tartaros iverit. Simul tribunum Hohendurfium, sæpe à se rogatum, ut duo eqvitum millia trans Memelam mitteret, id omisisse. Nam obtentu Borussicarum copiarum Lithuanos se istis jungere, ac rem in Svecos gerere potuisse. Sat tamen molestiarum Sveci à Lithuanis sentiebant, qvi istos qva poterant carpebant, annonamqve intercipiebant, palantes cædebant, aut spoliabant; ad qvos & multi subigente fame transfugiebant. Constabat porro iste exercitus XIII M bellatorum; inter qvos peditatus sat bunus; sed eqvi pabuli inopia langvebant. Eo exercitu propius movente Bethunius in Borussiam properabat; qvi credebatur copias ibi hærentes cum Svecis sociaturus non solum ad subigendam Electoris provinciam, sed & ut Regi solutum legibus imperium, ac ejus filio successionem compararet; per qvæ Electoris fautores Polonis non parum scrupuli injiciebant. Interceptæ qvoqve 21.Nov. fuerunt à nostris literæ ab Hornio ad Regem Poloniæ scriptæ; se jam antea innoxium transitum in Borussiam petiisse; sed cum sibi responsum non fuerit, è silentio conjecisse, Regem non repugnare. Cum itaqve ad fluvium Niemenem processerit, à Rege nosse cupere, ubi, & qvando se conjungere debeat cum copiis, qvæ in usum Sveciæ hucusqve in regia Borussia egerint. Simul qverebatur, Pacium sibi cum Lithuanicis copiis imminere, qvo minus Memelam expugnare possit. E qvibus, aliisqve ad Bethunium datis literis intelligebatur, eam expeditionem instinctu Galli conscio, & consentiente Poloniæ Rege fieri, eoqve nomine certum inter ipsos fœdus fuisse initum. Intelligebat post Viennæ Crocovius, inter Gallum, & Polonum conventum qvoqve fuisse, ut si pax cum Imperio non succedat, Polonus Cæsarem atqve Electorem armis distringere teneatur. Qvod si autem Polonica Nobilitas una cum hisce prævaleat, ac Rex succumbat, huic exemplum Joannis Casimiri imitandum; qvo casu Gallus ei Principatum sit daturus, addita qvoad viveret annua DC M uncialium pensione. Cæterum jam Galli crepabant, Borussiam propediem in alterius ditionem concessuram; nec penes Electorem fore idoneo cum exercitu ei provinciæ succurrere, maxima copiarum parte per Pomeraniæ præsidia distributa. Avocaverat qvoqve Rex per edicta, qvi è Polonia in Hungariam re- 1678. bellibus militatum iverant; qvi inde digressi recta in Borussiam tendebant iis se juncturi, qvos Bethunius ibi conduxerat. Ii propinqvantibus Svecis se movere cœperunt, jactantes; sese Electorales transitu Vistulæ exclusuros. Ea super Svecorum irruptione Elector Joachimum Sculteturn in Majorem Poloniam misit; qvam ejus provinciæ incolæ graviter accipiebant, ac delegatis suis injungebant instantibus Comitiis nil aliud tractare, qvàm uti Sveci iterum Borussia ejici qveant. Referebant ibi qvidam procerum, Polonos Svecis nunqvam transitum concessuros fuisse, nisi Viennæ intellexissent, Cæsarem Borussico se bello haurmixturum. Id qvod tamen à Gallis confictum judicabatur, turbandis Majorum Polonorum consiliis: ac Cæsarei idem summopere inficiabantur; etsi iidem ad negotium ibi Svecicum officia duntaxat, non pecuniam, non militem pollicerentur. Sane miserat Cæsar Wenceslaum Althani- *Althan.* um Comitem, ut circa eum transitum impediendum satageret; sed cujus opera minus efficaciæ habebat, qvod à pecunia pondus ei non accederet.

§. 69. Ast Elector iisdem literis, qvi- *Elector c. mexercitu in Borussiam ire constituit.* bus de capta Stralsunda, & Greifsvvalda significabat, denuo Regem rogabat, ne Svecos per Poloniæ fines transire permitteret; protestatus se extra culpam fore malorum, qvæ inde proventura sint. Nec minus Hoverbeqvius eum in finem in aula Polonica omnem lapidem movebat. Sed facile pellucebant ejus aulæ cum adversa parte collusiones, & qvantum Gallicæ corruptiones fœderibus, ac vicinali necessitudini prævalerent, eoqve nil aliud supererat, qvam ut efficacissimum remedium Elector à se ipso peteret. Eqvidem si ipsi post Svecos Pomerania ejectos toto cum exercitu Rhenum versus ire contigisset, egregium ibi operæ pretium facturus videbatur. Ac forte Cæsaris, ac Luneburgicorum separata pax eo modo impediri poterat, qveis Electore in diversa tendente animi minuebantur, qvod judicarent absqve hoc nihil contra Gallus profectum iri. Sed qvia nemo alius Borussiæ curam suscipiebat, & qvi tueri tenebantur, ipsi eidem insidias struebant, huc reliqvo cum exercitu vertere constituit, qvo Goertzkius jam cum aliqvot legionibus præmissus fuerat. Nam ut Clivia servaretur Belgarum, aliorumqve vicinorum qvam maxime intererat, qvos eam libidini hostium exposituros vero simile haut videbatur. Etsi post iidem ne sex-

centos

1678. centos qvidem milites Electore petente Vesaliæ vellent immittere, qvod post ortas in Anglia turbas omnem cum Gallo collisionis ansam aversarentur; & qvia Pomponius legatis Belgicis confirmarat, hac hieme isti provinciæ nil periculi imminere. Ne qvid tamen intentatum Elector relinqveret, Hoverbeqvium. Grodnam ad comitia proficisci jubebat, à Rege auxilium tuendæ Borussiæ ex fœdere postulaturum. Sed nec ibi qvid proficiebatur, manifesta aulæ in adversam partem inclinatione; ac multi procerum, cumprimis Ecclesiastici palam fremebant, Remp. hostes suos propulsare, aut per se subsistere non posse, nisi in Regem solutum legibus imperium, ac hæreditarium succedendi jus in ejus familiam conferatur. Etsi aula dissvadebat de posteriore mentionem fieri, qvod priore obtento alterum ultro secuturum sit. Borussia autem parum negotii datura credebatur, velut in qva multi sint præsentia aversantes, & ingruentibus hinc Svecis, inde Bethunii circa Gedanum hærentibus copiis, qveis ex Hungaria venientes accessuri erant, tota provincia inundanda erat. Hornius qvoqve primo in Borussiam adventu agrestes leniter habebat, velut totam provinciam ad exuendum obseqvium pellecturus. Malevoli qvoqve in comitiis ingentem clamorem tollebant, qvod Elector Vistulam ponte stravisset, exiguo castello juxta excitato; qvem & IX M Luneburgicorum, IV M Saxonum secum trahere spargebant, qvibus tanqvam exteris Poloni transitum concedere non teneantur. Qvin non deerant, qvi publice dissererent; damnum à Turca acceptum è Borussia sarciendum. Et qvia hoc bellum non directe super Borussia ortum sit, sed hæc provincia tantum occasione belli Germanici turbetur, Polonos ad auxilium Electori ex fœdere non teneri. Utut pactis cautum esset, Electori non solum delectus, & transitum per Poloniam, & Regiam Borussiam competere, sed & Regem Poloniæ ad transitum hostibus Electoris prohibendum teneri. Qvi æqviores videri volebant, jactabant; non magis Electori, qvam Svecis transitum negari posse. Qveis tamen reponebatur; Poloniæ cum Svecis simplicem pacem, cum Electore æternum fœdus intercedere, cujus vi hostes ejusdem transitu arcere tenebantur. Demum Rex in comitiis proponebat; Svecos Gedani Reipublicæ Ducalem Borussiam obtulisse. Unde se Ordinibus mature deliberandum exponere, qvid circa hoc oblatum sit statuendum. Nam ex suo judicio se nil decreturum, aut suscepturum, sed omnia in ipsorum arbitrium collaturum. 1678. Qvæ propositio cordatis admodum à ratione abhorrere videbatur, cum inter ea, super qvibus consultatio locum habeat, non sit, num acceptare fas sit rem amici, ac fœderati, qvam hostis offerat, qvando eandem nondum in ditionem redegerit. Atqve hoc ipso Regem iniqvum Electori animum non minus prodidisse, qvam cum comitiis coronationis idem proposuisset, ut Ordines pacta cum Electore interpretarentur, qvæ jam multis ab annis duorum Regum jurejurando firmata fuerant. Ita qvid Electori è Polonia expectandum foret non obscurum erat, ni fortibus armis contuso Svecorum conatu istius qvoqve malevolentia intra tacitos motus comprimeretur; qvi, ubi qvid calamitatis ille accepisset, in apertum erupturi fuerant. Cæterum inter Daniæ Regem & Electorem id qvoqve Dobrani convenerat, ut primo vere aliqvot legiones classe in Livoniam trajicerentur, ad Hornium in medio intercipiendum: simul Hoverbeqvius interim Polonis occasionem eam provinciam recuperandi ingerere jubebatur. Qvibus tamen ambagibus opus non erat, postqvam initio seqventis anni Electori facilis de Hornio victoria obtigit.

§. 70. Enimvero ne Elector solidum è victoriis suis fructum caperet, properata Belgarum pax in causa erat, qvorum exemplum & reliqvi fœderati seqvebantur. Etsi eam inter initia abrumpendam spes erat, postqvam paucos à subscriptione ejusdem dies Galli ad Montes Hannoniæ ab Arausionensi non superfunctorie vapulassent. *Galli ad Montes Hannoniæ vapulant.* Eam urbem Galli hactenus eminus circumsessam interclusa subvectione eo redegorant, ut aut subigente fame deditio facienda, aut via ad importandam annonam ferro aperienda esset. Eo fine Arausionensis cum XXX M prope Bruxellas movebat, cui VI M Osnabrugensium, III M Cellensium, ac Spatius cum VI M Brandenburgicorum, & Monasteriensium se adjunxerant. Atrox ibi pugna commissa, cœnobium S. Dionysii expugnatum, aliis locis Galli depulsi magna utrinqve cæde; etsi ob iniqvitatem loci à solo peditatu res geri posset. Ingruentes tenebræ pugnantes diremerunt. Sed per noctem Luxenburgius non sine confusione relictis mortuis, sauciis, tentoriis, atqve annona, qvæ insederat castris ad interiores Montium aditus recessit. *15. Aug.* Eo prælio Arausionensis ingens periculum incurrerat, cui inter medios hostes versanti præfectus qvidam Gallicus jam

1678. tubum lateri adplicuerat; sed qvem Ovverkerckius globo trajectum eqvo dejecit. Interfuerat qvoqve ei pugnæ Dux Monomuthensis, & Osserius Comes cum legionibus Anglicis, non modica fortitudinis laude reportata; qvam & nostræ legiones meruerunt. Post commissam pugnam demum Arausionensis intellexit pacem Neomagi jam subscriptam. Unde cum consensu omnium ducum Dyckveldium ad Luxenburgium misit, interrogaturum, num is liberum in Montes ingressum permittere velit. Is magnopere stomachabatur, se à Principe post conclusam jam pacem oppugnatum. Sed cum Dyckveldius reponeret, Arausionensi de subscriptione non constitisse, idem respondebat: de aditu in urbem permittendo nil sibi mandatum: intra quadraginta octo tamen horas Regis sententiam se exqvisiturum: interim ab armis cessari posse. Id omnes duces utile judicabant, ut spatium foret reficiendo militi, ac ut exercitui de pulvere ac plumbo prospiceretur, nupero conflictu absumtis, tum ut V M Anglorum adjungerentur. Arausionensis autem eo promtius in breves has inducias consenserat, qvod gravis ipsi ratio reddenda foret, si alter conflictus parum feliciter succesisset. Ac si maxime fortuna adspirasset, exprobrandum tamen fuerat, qvod non expectato Reip. decreto exercitum periculo objecisset, tanqvam pacem qvovis modo impedire, ac suam autoritatem augere studeret. Post elapsum biduum Luxenburgius significabat, sibi à Rege injunctum liberum accessum in urbem permittere, tum inducias usqve ad ratihabitionem pacis inire. Nam verebatur Gallus, ne Belgæ post eam pugnam pacem firmare abnuerent. Istas Villa Hermosa cupide amplectebatur; cui Arausionensis contradicere dubitabat, qvod nondum à Rep. mandatum accepisset, qvid circa has inducias sibi statuendum foret. Sed cum Hispanus arma utiqve poni vellet, Arausionensis qvoqve sibi repugnandum haut ducebat, cui de Belgarum in pacem studio satis constabat. Conventione tamen jam perfecta ab Ordinibus Generalibus decretum adferebatur, qvo Principi permissum inducias amplecti aut recusare, prout ipse è re judicaret. Qvod decretum si prius accepisset, animus fuerat denuo cum Gallis pugnam conserere, toto qvoqve exercitu ejusdem cupidissimo. Ita inter Luxenburgium, & Villam Hermosam induciæ conclusæ fuerant, qvibus dispositum, qva ratione exercitibus usqve ad ratihabitam pacem agendum esset; qvas & Arausionensis probaverat. Super his induciis fœderatorum legati Neomagi graviter qverebantur, utpote per qvas denuo à fœderibus discessum foret; ac arridente fortuna id potius agendum fuisse, ut malum ex inauspicata separatione ortum reparari posset. Hispani petebant, ne ista sibi tribuantur, qvippe in eam conditionem redactis, ut ab alieno placito sibi pendendum sit. Harenus necessitatem excusabat, de qva ipse fœderatis dudum denuntiarit. Haut eo minus, tam acres protestationes interpositas, ut merito qverimoniis deinceps supersederi debeat; præsertim cum alii qvoqve fœderati dudum circa separatos tractatus fategerint. Id qvod omnes & singuli inficiabantur; idqve à Gallis sparsum divisioni inter socios excitandæ; ac Heugius à se honestum virum non haberi testabatur, qvi de ejusmodi facto ipsum insimularet.

Ovver-kerck. Offery. Dyckveld. Induciæ inter Gallicum & Belgicum exercitum ineuntur. 19. Aug.

§. 71. Postridie subscriptæ pacis Templius ratificationem tractatus Hagæ inter Anglum & Belgas conclusi accipiebat cum mandato, ut ejus permutatio sine mora fieret. Id qvod cum literis à Crossio allatis plane non conspirare videbatur. Qvanqvam autem ea ratificationum permutatio jam inutilis haberetur, Templius tamen sine mora Hagam profectus eam ibi peragebat. Is Fagelium, & multos procerum ea pace, & inprimis Beverningii præcipitantia valde offensos reperiebat, & qvod eo ipso die, qvo Galli redditionem urbium promiserant, pacem subscripsisset, non expectatis à Rep. novis mandatis; qva in re mandata sua transgressus, eoqve nomine rationem sit redditurus. Jactabatur de non agnoscendis ipsius actis, & arripiendo tractatu cum Anglia nunc ratihabito; tum bello junctim cum Anglia perseqvendo. Satis adparere Gallum à bello abhorruisse, & maluisse aliqvid de ferocia, & fastu suo remittere, qve in alias semper in tractatibus cum vicinis suis ostenderit. Sed reliqvi, præcipue Amstelodamenses, declarabant, se tractatu Neomagensi contentos esse. Nam debilitatem suorum fœderatorum, ac ambigua Angli consilia pacis necessitatem sibi imposuisse; qvæ & legatorum suorum festinationem excuset, qvod interposito spatio ad nuntios Hagam mittendos Respublica obligata fuisset ex pacto cum Anglo bellum continuare. Templius qvoqve mandata accipiebat, ut de medio statu Cliviæ concedendo una cum Belgis instaret; qvæ forte magno usui esse poterant, si ante subscriptionem allata fuissent. Sed nunc Anglus eadem studio retardasse vide-

1678. Anglo pax displicere videtur. 6. Aug.

1678. videbatur, ut eo officio fine effectu defungeretur. Allato de pace in Angliam nuntio adhuc II M CCCC milites in Flandriam mittebantur, promovendæ pacis exsecutioni, qvod ante eam Anglicus exercitus haut tuto exautorari posset. Rex ipse dicebat; se optasse, ut per novissimam cum Belgis conventionem melior pax obtineri potuerit. Sed qvia pax ante præfixam diem conclusa, eoqve effectus istius conventionis elusus sit, sua jam interesse pacem qvantumvis malignam exsecutioni dari. Et cum interrogaretur, qvid nunc Borealibus fœderatis facto opus sit, humeros trahebat: optimum fore id facere, qvod facere decreverant, anteqvam spes armorum ab Anglia movendorum adpareret. Nam post convulsum fœderis fundamentum singulis suam salutem curæ esse debere. Qvæ verba Cæsareo legato, ac Sverino eo suspectiora videbantur, qvod jam maxime reliqvis fœderatis constanti conjunctione opus esset, ni turpem sibi pacem obtrudi vellent. Porro cum Sverinus audisset, Belgas Gallo promisisse, non modo medium deinceps statum exacte se observaturos, sed & non impedituros, qvo minus exercitus Gallicus Vesaliam, & alia Electoris loca accedat, modo Mosa unius horæ itinere à Trajecto transiretur; Regem denuo rogabat, ut Electoris causam susciperet. Hunc enim Belgis declarasse, si utiqve separata pace opus sibi ducerent, ut saltem facultatem sibi reservarent fœderatis suis auxilium præstandi; aut si necessum sit ad medium statum se obstringere, Gallo eandem legem dicerent, ne & is Sveco adsistere posset; tum ut neutrum statum Clivicis ditionibus expressis verbis in pace stipularentur. Qvæ uti æqvissima, ac fœderi maxime congrua Rex semper probaverit. Ad qvæ hicce: se haut credidisse, Gallum ita simpliciter postulatis suis destiturum; multo minus Belgas tam langvide securitatem Cliviæ acturos; præsertim cum ipse declararit, pro hac tantum se obligationis suscepturum, qvantum Belgæ desideraturi sint. Ac si Belgæ circa neutrum statum ejus provinciæ serii qvid studii ostendissent, Gallum ideo hautqvidqvam bellum continuaturum fuisse. Sed hac rerum facie se nil utilius, qvin nil magis necessarium reperire, qvam ut ocyus qvalibuscunqve conditionibus transigatur, qvo pax communis seqvatur. Etsi eam Belgarum præcipitantiam non possit non improbare. Cæterum de Boreali pace in Anglia nil agebatur, nec aliud opis Electori hinc sperandum erat, qvam ut Anglus forte ejus rationes Gallo commendaret. Qvod nec enixo studio ab isto agendum erat, nec Anglicæ commendationes in Gallia magni fiebant. Sane in pace Belgica de Angli officio non ulterius mentio facta erat, qvam ipsius opera bellantes consensisse, ut Neomagi tractatus pacis susciperetur. Et cum super eo in aula Gallica qverelæ ab Anglico legato moverentur, ei responsum fuerat: *Si nos vobis numeramus, qvæ promissa sunt, qvid est qvod nostris negotiis vos miscere velitis?* sicuti & Angli officium pro Lotharingo abrupte rejiciebatur.

9. Aug.

Aliqva spes belli Anglici iterum adparet, 14. Aug.

§. 72. Mox allato nuntio de conflictu ad Montes ingens Londini gaudium etiam in aula sentiebatur, ac nova spes belli in Gallum allubescebat. Cujus mutationis hæc causa fuerat, qvod circa id tempus conspiratio in Anglia erupisset; unde aula, evitandis inde provenientibus periculis ob offensam Parlamenti è pace conceptam, Regem ad arripienda arma permoverat, qvo populo suo satisfaceret, tamdiu ista desideranti. Ac protinus Rex Hydium Hagam mittebat, ut Belgas ad servandum fœdus jam validum excitaret, tum ratihabitionem conclusæ pacis junctis cum Hispano consiliis impediret. Simul ut Belgis confirmaret, sibi decretum esse in arma erumpere, si Gallus Cliviam bello eximere nolit, modo Belgæ ei postulato insistant; cui præstando hos tantopere se subduxisse mirum sibi videatur. Ac Sverinus Beuningio scrupulum injecerat; si Belgæ usqve adeo obligationem suam negligant, Electorem omnibus suis copiis in Pomeraniam revocatis Cliviam Gallorum arbitrio expositurum. Qvo perturbatus Beuningius cum Gallico legato concursare, Regem qvoqve hortatus, ut ejus provinciæ curam suscipiat. Rex qvoqve adhuc tres eqvitum, duas peditum legiones in Flandriam mittebat; ac jubente Electore Sverinus eum stimulabat, ut tandem ferrum stringat, qvod pax effectu caritura sit, Gallo subinde nova, & intoleranda postulata in medium afferente. Qvi & per eam conditionem, ut Hispanus fœderatis suis nil opis ferat, haut aliud qværat, qvam ut vicissim iste omni auxilio nudetur, qvo illæ provinciæ arridente occasione à se absorberi possint. Ac vel tot contumeliæ à Gallo illatæ Anglum ad arma permovere debuisse videbantur. Nam eo ipso tempore, qvo Beverningius apud Galliæ Regem in Flandria fuerat, Gallus, & Anglus inter se convenerant, ut illi integrum foret pacem in Belgio, ac Germania pro lubitu urgere; qvo nomine Anglus sex milliones librarum Gallicarum accepturus sit, qva-

1678. rum & dimidia pars protinus numerabatur. Sed qvia Anglus vel metu Parlamenti, vel agnitione admissi in bonum publicum delicti conventis non steterat, sed Gallicam pacis formulam moderari studuerat, Galli magnopere offensi Sunderlandiæ Comitem, qvi ei actioni colorandæ, & reliqvis tribus millionibus exigendis missus erat, plane rejeceraut. Ex qvo colligebatur, postqvam Anglus semel cœperat Gallo fidem non servare, serio eum fœderatis se innectere velle, modo Belgæ in eandem sententiam pertrahi possent. Ac Beuningius, qvi hactenus in speciem institerat, ut Anglus Gallum armis ad locum rationi dandum compelleret, jam ubi res serio agi videbatur, confusus bellum omni modo impedire nitebatur; præsertim cum plures subinde copias in Flandriam trajici, ac nova diplomata conscribendis pluribus legionibus distribui cerneret. Ac sane Hydius non sine gravitate Hagæ proponebat: *Regi suo inopinum accidisse, cum intelligeret, Belgas Neomagi separatam pacem absqve Hispano subscripsisse, haut facta mentione de evacuandis à Gallo urbibus isti restituendis, nec aliqva cautione eo nomine obtenta. Tum Gallum plura jam ab Hispano postulare, qvam exhibita qvondam pacis formula præ se ferat, ac super qvibus Regi suo cum Belgis convenerit. Cum igitur casus fœderis jam extet, eoqve Belga ad bellum contra Gallos persequendum teneantur, Regem ab ipsis exsecutionem fœderis reqvirere. Unde se declarare, si Belgæ subscriptam Neomagi pacem ratihabere nolint, Regem Angliæ intra triduum, ex qvo id sibi ab ipsis significatum fuerit, in bellum contra Gallos erupturum, & qvæ fœdere convenerint, bona fide impleturum. Addebat; qvia Reip. non minus interfit limitem versus Rhenum, qvam in Belgio Hispanico firmari, Regem pro medio statu Clivicarum ditionum ad omnia, qvæ Belgæ facturi sint, concursurum, sic ut eam securitatem obtinere unice ab ipsis dependeat.* Enimvero serum jam erat talia canere; & istum Angli impetum, serium an simulatum, eludere in proclivi erat, si Gallus recens motis difficultatibus desisteret, circa qvas componendas Belgæ seqvestrium officium interposuerant. Qvo obtento Amstelodamenses ratihabitionem pacis pervincere haut omissuri erant; qvorum consul Valqvenierius dixerat; securitatem Cliviæ curæ sibi fore, sed non prius nisi post ratihabitam pacem. Acuti Anglus sine Belgis nil suscipere volebat; ita Belgæ contra societatem Angli declinabant, ac jam iterum Gallo blandiri incipiebant. Ita brevi spes ista decollabat, ac Rex Sverino

16. Aug.

Valckenier.

declarabat: qvo studio ipse Cliviæ securitatem amplexus sit, ex Hydii propositione satis adparere. Ad eam Belgas qvidem ratihabitionem pacis distulisse, sed nondum certam diem præfixisse, qvousqve Gallo integrum sit futurum novas suas conditiones movere. Etsi enim novissimo cum Belgis tractatu expressis verbis cautum sit, ut aut Gallus intra Kalendas Augusti in omnia consensisse debeat, aut bellum continuandum sit; satis tamen perspici, qvocunqve tempore Gallus proposita à se formula stare velit, Belgas qvoqve conclusæ paci inhæsuros. Nam eos qvovis modo pacem sola in Arausionensem suspicione agitatos velle. Beuningio autem Rex denuntiabat; se diutius in ancipiti hærere non posse: à Belgis aliqvando decernendum, qvid facere velint. Ubi adparebat, si maxime Belgæ de sincera Angli intentione dubitarent, tamen arrepta Hydii propositione intra triduum Anglum ad bellum Gallo indicendum obstringi vel ingratiis potuisse; utut ministri Anglici Hispanos clam ad pacem subscribendam stimularent; id qvod isti tamen inficiabantur. Ita demum Galli scopum suum obtinuerunt, ut Anglo extra arma remoto, ac rupto inter fœderatos vinculo singulis pro suo lubitu pacis leges impingerent. Qva qvidem in re abnui non potest, qvin maxima industria, ac dexteritate usi sint, præsertim post Arausionensis connubium, qvod cum ipsis fatale fore crederetur, in grande suum commodum vertere calluerunt. Id sane constat, iisdem haut animum fuisse bellum continuare, si Anglia fœderatorum partes amplexa foret; qvod potentia ejus Regni, & radicatum nationis in Gallos odium maximum istis momentum additurum fuerat. Unde sine dubio Gallus omnes pacis leges subiturus erat, qvas Anglus, dum seqvestris officio fungitur, præscribere voluisset. Præsertim cum virtutem militis Anglici hoc bello satis perspexisset; & classis Anglica Belgicæ juncta facile in Galliam exscensionem facere potuisset, magnos domi motus datura ob ægros populi Gallicani animos. Sed & intercepta per Anglos commercia plus damni Galliæ intra biennium dare poterant, qvam reliqva omnia, obturato præcipuo velut canali, qvem fœcunditas terræ & industria nationis pandit, per qvem reliqvorum opes ubertim in Galliam confluunt. Nam aperta licet Italiæ commercia modici momenti esse, nil vini, salis, aut rei vestiariæ consumentia; qvæ contra à Borealibus nationibus immenso numero petuntur, necessitate, aut stultitia, aut luxu

1678. 17. Aug.

Galli separatam pacem pervincunt.

1678. luxu fubigente. Id lucrum per duos aut tres annos interceptum tantum debilitatis nervo rerum gerendarum illaturum, ut, si à fœderatis nil præterea fuſceptum foret, id unicum vires, & vigorem Galliæ conſumere qveat. Qvod periculum cum probe perſpicerent Galli, nunqvam ſeſe ei exponere voluerunt: & cum eam rerum converſionem è nuptiis Arauſionenſis metuerent, eo nomine nil offenſæ contra Anglum oſtendebant: qvin potius nativa hujus facilitate utebantur ad idem in emolumentum ſuum vertendum, dum eum ſtatim poſt id conſummatum ad prorogandum Parlamentum permovent, in ſpecimen Anglis juxta, atqve exteris, qvantum Gallia in iſta aula polleat. Inde non defuit ſolertia eludendæ Duraſſii miſſioni, & formulæ pacis inter Anglum & Arauſionenſem deſignatæ, per molles qverelas negotio ad tractatus pertracto. Dum aulam Anglicanam Galli per inania ludificant, majore adhuc artificio Belgici populi animos faſcinabant, injecta ſuſpicione è nuptiis Principis tanqvam ad imminuendam ipſius libertatem ſpectantibus, ac belli continuationem decretam ad ejusdem opes exhauriendas. Inprimis Amſtelodami adverſæ hactenus factiones conciliatæ, eædemqve permotæ ad probandas à Gallo latas pacis conditiones, ut ab Anglo propoſitas eluderent. Iſtas cum majori Belgarum parti perſvaſiſſent, Anglo ſignificabant, ab hac parte ſibi de pace cautum eſſe; tum ipſi juxta ac primariis ejusdem miniſtris grandes pecuniæ ſummas offerunt, ut in pacem ipſis Hollandis probatam conſentire velit. Poſtqvam à Belgis pax plane decreta, fubigente Amſtelodamenſi factione, & periculo, qvod poſt captum Gandavum Antverpiæ minabatur; Galli credebant tanto impetu iſtos in pacem rapi, ut tutum jam ſibi eſſet circa Hiſpanorum rationes ferociam exſerere; qvo fine declarabant, ſe iſtorum urbibus militem haut prius deducturum, qvam Seciæ ſuper exhauſtis damnis ſatisfactum ſit. In qvo cum ratio eos hactenus fefelliſſet, qvod Anglus, ac Belgæ acriore ſtudio eam rem amplecterentur, qvam iſti crediderant; vela vento obvertebant, ac rem ſumma cum induſtria iterum ad tractationem deducebant, tanto erga Belgas placendi ſtudio oſtenſo, qvantum nunqvam erga ullum Regem oſtenderant. Simul veneno ſuo imbuebant literas per Croſſium allatas, qvorum argumentum aſtute vulgabant, ututeæ alias ſecretiſſimæ eſſe deberent. Iidem eodem tempore declarabant; ſe nunqvam difficultatibus qvas moverant deſtituros, niſi interveniente tractatu, ut 1678. fœderatos in ſecuritatem darent, eosqve impedirent, ne aſtum prævérterent, de qvo iſtos cogitare gloria Galliæ, qvæ alias ubiqve crepabatur, haut permittebat. Ac eo modo agere pergebant ad extremum usqve diem, qvi ipſis ad ſe declarandum conceſſus erat; ita religioſe ſervato ſecreto, ut ne mane qvidem ejus diei, qvo ſententiam ſuam exponebant, cuipiam vel minima ſuſpicio oriretur. Sed præciſe extremum momentum expectabant, ne Belgicis legatis ſpatium eſſet ad rectores reipublicæ monendos; qvod metuerent, ut hi moniti citra conſenſum Hiſpanorum tractatum ſubſcribere vellent; ipſiqve adeo periculo exponerentur, qvod è tractatu inter Anglum, & Belgas inito Galliæ provenire poterat. Ita cluſa ſpes Anglicani populi, qvod ſuper bello Gallis inferendo conceperat, inanibus qvoqve ſumtibus in parandum exercitum impenſis. Simul Hiſpanis neceſſitas allata conditiones amplectendi, qvas Belgæ pro iis ſtipulati fuerant. Inde pax Imperii & reſtitutio Lotharingiæ, demum Borealium fœderatorum emolumenta eorundem libidini expoſita.

Circa pacem inter Gallum & Hiſpanum fa-tagitur. 11. Aug.

§. 73. Aſt Belgæ poſtqvam pacem ſuam utcunqve deproperaſſent, Hiſpanos ad exemplum ſeqvendum urgebant. Qvos contra ad conſtantiam Danicus, & noſter legatus Neomagi tradito ſcripto impenſe hortabantur. *Improviſo ſubſcriptam à Belgis pacem Hiſpanis anſam præbere, ut dudum nationi ſuæ adqviſitam fidei, atqve conſtantiæ gloriam luculento ſpecimine inſigniant. Eſſe bonam fidem pretioſiſſimum decus Reip. bene conſtitutæ, qvod nulla vis, nulla calamitas eripere poſſit. Eam & nunc ab ea Corona expectari, ut defectus, qvi magis ex infelicitate temporum, qvam prava voluntate hactenus circa diverſa fœderum capita contigerunt, ſaltem per immotam conſtantiam reparentur; dum nullo modo ab iis divelli vult, qvi, ut ipſius ditiones imminenti exitio eriperent, ſeipſos graviſſimis periculis expoſuerunt. Qvi & omnia adhuc tentare parati ſint, qvo communis, eaqve honeſta & eqva pax obtineatur, aut hoſtium iniqvitas armorum continuatione ad meliorem mentem adducatur. A Principibus ſuis nunqvam repudiatam rationem inter populos uſitatam ad pacem perveniendi, qvam & ſummo cum gaudio amplecti, ac circa eam faciles ſe præbere parati ſint, velut qveis tranqvillitas orbis Chriſtiani ſumma votorum habeatur. Sed qvia Gallus hucusqve nullas conditiones paci idoneas, & ſuper qvibus tractari poſſet, admittere voluerit, ſed ſua ex libidine duri-*

1678.

durissimas ipsis leges impingere conatus fuerit; facile adparere istos hautqvidqvam in culpa esse, qvo minus tam funesto bello finis adhuc impositus sit. Per solam constantiam hæc mala reparari, simul ad justiora, & magis decora consilia posse adduci illos, qvi clandestinis paucorum artibus, ac impetu vulgi, fidem ac decus Resp. digne æstimare nescientis, ab officio discesserunt. Atqve longe satius esse cum fidelibus sociis parem fortunam subire, qvam bonorum cum exitio, simul violatis sanctissimis fœderibus qvalemcunqve à malis respirationem sibi ad breve tempus qvæsitum ire. Sane qvi limes progressibus Galliæ sistendis statui jactatur, ad plura adqvirenda viam huic munire conspectum iri. Qvod Belgis Hispanici relinqvitur non nisi exhauriendis Hispaniæ thesauris inservit urum, cujus possessione eadem exuenda sit, qvamprimum occasio insatiabilem Galli libidinem aliena rapiendi excitaverit; cui qvi obsistat neminem deinceps repertum iri, postqvam semel sanctissima fœderum vincula ita temere abrupta sunt. Sane qveis pro studio suo, pro labore ac periculo cui sese exposuerunt, ab amicis id gratiæ repositum fuit, alia vice longe habituros ad alienum incendium restingvendum adcurrere, ac privatim potius suis rationibus consulturos. Igitur se rogare per sanctimoniam fœderum, per Regis bonam fidem, per nationis Hispanicæ gloriam, ne qvid admittant, qvod ipsorum Principibus fraudi esse qveat; nec eam victoriam communi hosti concedant, ut postqvam forte armorum prævaluerit, etiam fide, & constantia erga fœderatos superior extiterit. Enimvero Hispani etsi magnifice de fide, & constantia sua loqverentur, ac saltem ad subtrahenda sociis auxilia se unqvam adducendos negarent, si maxime separatam pacem inire necessitas subigat; tamen metuendum erat, ne & huc demum iis descendendum foret, postqvam Anglus præstiturum se receperat, ut Hispani juxta, ac Belgæ medios se gererent, denegato fœderatis auxilio; præsertim eum Gallus motis hucusqve difficultatibus desisteret, ac Anglus tergiversantes copiis, qvas in Flandria habebat, facile ad eam conditionem admittendam cogere posset. Accedebat & privata ratio, qvod bello extracto Gubernatori materia qvid lucrandi adimeretur, cum pacis tempore L M uncialium ex ea statione sibi redirent. Gallus qvoqve stimulandis Belgis, eum sex septimanæ permutandis ratihabitionibus statutæ essent, id tempus anticipare properaverat, ac Avauxio injunxerat, ut protinus Hagam tanqvam ordinarius legatus se conferret. Unde & Belgæ haut expectata pace Hispanica ratificationem suam exhibere

6. Aug.

constituerunt, Galli literis confisi, qveis promiserat, si etiam post ratihabitam cum Belgis pacem aliqvid locorum in provinciis Hispanicis occupaturus sit, id se non retenturum, sed Belgis tantisper suo milite insidendum traditurum. Eqvidem Ordines Generales antea decreverant pacem cum Gallo conclusam non ratihabere, qvoad pax inter Gallos, & Hispanos subscripta sit, & ut Gallus novis postulatis desistat. Mox qvoqve nova temperamenta legatus Gallicus proponebat; Regem nulla amplius loca in provinciis Hispanicis usqve ad pacem occupaturum; ac loca Hispanis restituenda Belgis tantisper seqvestro depositurum, qvoad super controversiis convenerit, qvæ Belgarum, & Angli velut arbitrorum decisioni committendæ sint. Sed ista plane à Belgis rejiciebantur, ac pure insistebatur executioni pacis, prout ea ab initio ab ipso Gallo proposita fuerat. Ac Amstelodamenses fremebant, se pacem cum Gallo initam ratihabituros, si maxime Hispani, qvin & qvædam Reip. membra dissentiant; eoqve omnibus sese belli oneribus subtracturos. Unde Hispani, qvæ adhuc super Dinanto, & Atho restabant controversiæ ad compromissum Belgarum rejiciebant, non parum indignante Anglo, hos potius qvam se arbitros captos, suumqve adeo officium plane præteriri. Qvanqvam demum & Gallus eas difficultates remittebat, ut arbitrium Belgarum ultro expiraret. Qvi & his magis qvam unqvam antea blandiebatur; & Avauxius Hagam ordinarii legati functionem ibi obiturus properabat, etiam antеqvam ratihabitio permutata esset, & Resp. declarasset, num ipsius adventus ante ratificationem gratus foret. Demum Belgæ decreverunt ratificationem suam conventa die permutare ea conditione, ut ea irrita sit, ni Gallus qvoqve Hispanicam pacem firmet. Ita Hispani non amplius moram fecerunt, qvo minus & ipsi pacem suam subscriberent. Balbasius in consessu fœderatorum de ea referebat: *Sibi faciendum fuisse non qvod ipsi, sed qvod alii voluerint. Subscriptionem diutius se differre cupiisse. Sed cum Haga nuntiatum esset, ratihabitionem pacis Belgicæ die dicta secuturam, eoqve fine jam à Rep. subscriptam, sibi qvoqve ad absolvendam suam pacem accedendum fuisse.* Ad qvæ nemo fœderatorum verbum respondebat, nisi qvod Cæsarei protestationem interponerent, qva jus Imperii in Burgundiam, Dinantium, & alia loca reservabant. Ac mox ratihabitiones qvoqve pacis inter Gallos, & Belgas permutatæ sunt. Sed qvo die ea pax publicata, ac eo nomine publica

1678.

20. Aug.

21. Aug.

Hispanica pax concluditur.

7/17 Sept.

10/20 Sept.

læti-

1678. lætitiæ signa edita sunt, Arausionensis, & Fagelius Hagæ adesse nolebant.

Hispani pacem suam excusant.

§. 74. Ita & Hispani Belgarum exemplo separatam pacem iniverunt, qvam tamen dubiâ adhuc re Joannes Austriacus velut inhonestam, & noxiam detestatus fuerat, & in qvam ipse nunqvam sit consensurus. Qvin pace Belgica jam subscripta confirmabat: Hispanicos ministros in mandatis habere, ut Belgicæ paci utiqve obnitantur, ac apud Ordines Generales ejus ratihabitionem impediant. Qvin si Hispanici legati Neomagi pacem subscripserint, qva ad neutrum statum se adstringant, eam à Rege haut ratihabendam. Regem firmiter fœderibus staturum, & potius omnia qvæ restent periculo expositurum, qvam in Gubernatorum ignaviam consensurum. Qvin & cum à legatis Hispanicis subscripta pax Madritum adferretur, omnes ea indignari, ac testari, *se nunqvam id flagitii admissuros, ut fœderatos suos destituant. Bellum à se hactenus justa mole geri non potuisse pecuniæ, ac militum defectu. Sed ubi classis Americana advenerit, argentum haut defore. Faciem rerum brevi mutatum iri, qvod Anglus jam serio rem acturus sit. In Belgicam classem multos sibi milliones fuisse insumendos, nullo operæ pretio facto. Eos intra triennium terra, mariqve nihil egisse, ante qvorum ora hostis tot urbes expugnarit. Laceras Flandriæ reliqvias tueri plus impensæ reqvisiturum, qvam bellum auxilio fœderatorum contra Gallum persequi. Per ejusmodi pacem universos offendi, qvibus tamen sui conservationem unice debeant, & per qvos Austriaca Domus pro captu præsentium temporum deinceps qvoqve se conservare debeat. Denique postqvam Regi facultas non fuerit fœderibus satisfaciendi, saltem ingrati animi crimen erga bene meritos fœderatos haut contrahendum. Galli artes omnes eo tendere, ut fœderatos Domo Austriaca avellat, qvorum fide hujus res hucusqve stetit. Stolidum esse credere, à Gallo Hispanis unqvam fidem servatum iri. Enormem esse ejus ambitionem, per qvam non reliqvia solum Belgii, sed & omnia Hispaniæ regna periclitentur. Belgarum exemplo facti sui dedecus non imminui. Istis qvippe solitum qvodvis emolumentum ante existimationem, ac fidem habere. Aliter Reges agere, qveis omnia ad decus referantur. Maxime indignum esse, qvod Galli Messanenses paci includere velint. Qvid iidem dicerent, si postuletur, ut Burdegala, & Rupella in priorem statum reponantur?* Enimvero Hispanus arbitrium belli ac pacis suæ Anglo commiserat. Unde omnia in eo vertebantur, qvid consilii ab hoc capessendum foret. Nam proprio qvidem Marte ab Hispanis nil geri poterat. Regis qvippe patrimonium, & reditus magnam partem prioribus temporibus inter gravia bella venditi; reliqva oppignerata erant. Qvi restabant proventus in qvinqvennium & amplius anticipati. Res pecuniaria per monetam cupream, & fallacias, qvas camera regia obtentu ærarium sublevandi ipsa introduxerat, plane proruta. Ea, qvibus Rex ad sui sustentationem indigebat, per industriam corradenda. Ex tot Hispaniæ Regnis tantum militum contrahere non dabatur, ut XII M Gallorum Puicerdæ obsidio depelli possent. Proventus Regni Neapolitani seditio Messanensis absumserat. E Mediolanensi Ducatu qvondam duo milliones redierant. Nunc prava gubernatorum administratione fere tantundem ex Hispania supplendum erat ad alenda pauca præsidia, multos præfectos, ac infinitos ministros regios. Intra triennium nulla classis ex America venerat. Apud mercatores nulla Regi fides, qvorum & multi fortunis eversi, qvod Regi crediderant. Huc accedebat mutatio regiminis; desperatio, & indignatio ob continuos sinistros eventus, nulla restituendarum rerum spes. Et qvia paucæ in Belgio legiones inopia peribant, nec novus ibi exercitus parari poterat, id vel unicum indicium sufficiebat, Hispanis non voluntatem sed vires deesse. Singulis cum cursoribus literæ cambii ad Villam Hermosam mittebantur: sed vix unqvam aliqvis inde redibat, qvi non aliqvot earundem cum protestatione reportaret. Ac si demum post operosam negotiationem pecunia solveretur, ea vel dudum in antecessum consumta fuerat, vel post damnum jam acceptum solvebatur, decupla impensa non resarciendum. Nec modicus tunc Hispaniæ morbus erat, qvod ingens procerum favor, qvo Joannes Austriacus initio ferebatur, in commune odium verterat, inde ortum, qvia qvorumlibet aviditati, cui fere apud istos homines modus non erat, satisfacere haut posset. Nec minus plebis in eundem offensa gliscebat ob annonæ caritatem, & alia onera. Unde & multi libelli famosi, qvi alias in Hispania non freqventantur, in eum disseminabantur. Has ob causas is longe aliter qvam antea Rucqvio super pace qverenti occinebat: *Se qvidem hactenus fœderatorum ministris super repudiandis peculiaribus tractatibus confirmasse. Mandata qvoqve legatis missa id semper inculcasse, ne circa pacem, & bellum absqve fœderatorum consensu qvid susci-*

1678. *suscipiatur. Sed res hactenus præter omnem spem funditus mutatas. Per ambigua Angli in hoc negotio consilia omnia turbata fuisse. Belgas vel suspicione in Arausionensem, vel, qvod ipsi ferant, opum defectu in pacem instinctu ruisse, ac Villa Hermosæ ad eandem amplectendam necessitatem attulisse. Is cum initio excusasset, pacem Neomagi tractandam, ac sibi mandata non esse, Belgas denuntiasse, se utriqve pacem cum Gallo perfecturos. Si Hispani abnuant, se militem suum urbibus Hispanicis educturos. Tunc adparitururum, qvam bene is rebus suis consuluerit. Ita & huic in pacem fuisse consentiendum, utut Madrito in eam rem mandata non habuerit. Circa hæc omnia non prudentiæ, sed soli necessitati locum fuisse. Eo tergiversante Gallum totam Flandriam impetu oppressurum fuisse, adempta Belgis facultate rem, uti nunc factum sit, temperandi. Qvin ulterius metuendum fuisse, ne Gallus vires in Mediolanum, & Cataloniam verteret, non sine periculo totam monarchiam subvertendi.* Gemina reliqvi disserebant: *Anglos, & Belgas pro Hispania pacem fecisse. Ejus leges absqve suo consensu adornatas, ac Belgas in se recepisse ipsos vel ingratiis ad eas acceptandas compellere. Sibi nec militem, nec pecuniam esse. Langvida à fœderatis auxilia, qvorum aliqvi parum ad communem causam conferre possint, alii nolint. Pauca qvæ in Belgio sibi restent, non firmamento, sed oneri esse, post tot impensas haut secius peritura. Si maxime in præsens pax ineatur, eam stabilem non fore. Olim totam Europam gliscenti Hispanorum potentia se opposuisse: nunc Galli progressus à plerisqve otiose spectari; multos ad communes qvasi compedes fabricandas ultro operam conferre. Hispaniam propriis ob rationes satis obligari, ut Gallo se opponat. Sed ultra vires neminem conniti posse. Pomeraniam pro qvibusdam Belgii locis permutari iniqvum esse; ac facile sibi persvaderi Electorem in id haut consensurum. Ast si totum Belgium à Gallo subigatur, omnium Europæ Principum rationes alterationem passuras; qvod qvomodo impediendum sit, se non perspicere. Ac si maxime eas provincias alteri cedere velint, non reperiri, qvi eisdem tuendis par sit.* Sane in consilio Hispanico prima consternatione ob Belgarum separationem sex censuerant; præstare, ut Belgii sui reliqviæ pro Ruscinonensi Comitatu, & aliis locis opportuno situ Gallo cedantur, qvam ut tot sumtus in eas fiant in utilitatem Germaniæ, ac Uniti Belgii; qvæ tamen ad extremum Gallo prædæ futuræ sint. Sed reliqvi ostenderant, per id consilium rationes Domus Austriacæ plane confusum iri, mutata insuper totius Europæ facie. Rucqvio sanctimoniam fœderum ingerenti respondebatur; ea servare sibi summopere cordi esse. Sed sperare, fœderatos considerata ipsorum impotentia ita stricte conventas pecunias haut exacturos, ac propriam ob utilitatem ad servandum Belgium velut commune propugnaculum connixuros. De cætero generosus Electoris animus, ac fides, studiumqve pro publico loco magnis laudibus ferebatur. Sed circa exsolvenda conventa id socordiæ fuerat, ut cum decies octies centena uncialium millia deberent, ex ea summa hactenus non nisi XXIV M numerarint. Etsi hoc anno ægre L M uncialium extunderentur, CL M qvoqve in classem ex America venturam assignatis, incerta solutione. Ac Elector, cum qverimoniæ super separata pace nil profuturæ essent, Rucqvium his omissis non nisi subsidiorum solutionem urgere jubebat. Madriti ratihabitionem pacis Neomagi factam diu inficiabantur, inani dissimulatione; cum & fœderatorum ministros frigidius jam tractarent, ac omnem rei bellicæ curam abjicerent, qvasi per seculum pax duratura foret. 1678.

Qvid post deficientes socios agendum consultatur. 17. Aug.

§. 75. Cum itaqve hoc modo Belgæ, Hispaniqve, qvorum in gratiam reliqvi in arma descenderant, suam sibi pacem seorsim fecissent, auxilio fœderatis deinceps negato, Elector consiliariis suis expendendum proponebat, qvid deinceps facto opus foret, bellum continuandum, an pax qværenda, & qvæ via huic obtinendæ insistenda? Ubi id qvidem manifestum erat, ad perseqvendum bellum reqviri idoneas vires, potentes, fidosqve amicos, ac pecuniam. Qvid hactenus fœderatorum armis præstitum sit, in aprico esse. Cum Belgæ, & Hispani adhuc in partibus agerent, à Gallo tamen munitissimas urbes sub horum oculis expugnatas. Ast postqvam isti arma posuere, Gallo nunc facile fore copias adversus istos adhibitas, ac præsidia restituendis urbibus educta una cum classe in Germaniam vertere, ac Sveco subvenire. Ad Inferiorem Rhenum nulla arma, qvæ Gallo paria sint. Ad Superiorem Rhenum Cæsaris, & Imperii exercitum hactenus modicum operæ pretium fecisse. Superiore anno Friburgum amissum; hoc anno nil lætabile gestum. Fieri posse, ut Elector eodem tempore in Borussia, Pomerania, & Westphalia invadatur: adversus qvos insultus nostras vires haut suffecturas. Urbium qvoqve præsidia augenda, ac in hiemem adparatum faciendum. In fœderatis fiduciæ nil

1678. nil collocari posse. Cæsarem vix opis qvid collaturum, ut Electoris potentia glifcat; cui qvantopere faveat, inter alia conditiones testari, qvas stipulari velit, ac qva ratione præsentibus temporibus contra Ordines uti cupiat. Præter Friburgum nil eum amisisse, qvod & recuperare possit Philipsburgi munitionibus solo æqvatis. Ob fœderatos plures eum molestias susceptrurum haut verosimile esse. Ac forte gratum eidem accidere, Ratisponæ pacem urgeri, & qvosdam ibi Electores, ac Principes difficiles se se exhibere. Ex qvo forte consecuturum, ut bellum hoc non amplius pro publico Imperii bello habeatur; qvo prætexto Cæsarem, ubi expedire videatur, hoc negotium deposriturum. Bavarum, Saxonem, Hanoveranum armatos esse, qvi una cum Palatino pacem ingerant; qvibus plures sine dubio se adjuncturi sint. Reliqvos Ordines fœderatis non amplius hiberna concessuros; ubi vis adhibeatur vim reposituros, summo cum hostium gaudio, & emolumento. Danum bona fide Electori addictum, sed qvi ipse auxilia à nobis expetat, cum sine extero milite domesticis copiis nil proficere qveat. Monasteriensem senio debilem, cujus consilia successorem non sint secutura: ac ejus auxilio Electorem parum gavisum. Qvomodo Brunsvicensis domus erga eundem se gesserit, & qvam duræ conditiones subeundæ fuerint ob auxiliares copias ad Stetinum mittendas, & qvid ulterius extorqvere instituerit, notum esse. Denique cum nemo præter Danum optet Electorem Pomerania potiri, facile perspici posse, qvid spei in aliis collocari debeat. Cum itaqve Electori domesticis viribus maxime nitendum sit, exercitum non solum supplendum, sed & augendum esse; cujus sumtus menstrui ad CC M uncialium surrecturi sint, qvos proprii reditus haut tolerent; nec aliunde subsidiorum spem. Deniqve nec Polono satis fidi posse. Qvæ cum ita sint, continuationem belli svaderi non posse, postqvam Belgarum defectio omnia nostra consilia turbavit; eoqve operam dandam, ut cum Gallo conveniri possit, ne alii fœderati prævertant, ac soli Electori moles belli incumbat. Qvin ipsum Cæsarem, atqve Arausionensem aliqvoties monuisse, ut cum Sveco transigatur. Eo fine Meindersium in Galliam mittendum, ubi Belgarum legati ejus negotiationem fulturi sint. Addebatur; præstare ut Elector postulata sua moderetur, qvam ut omnia bello parta una cum universis fortunis periculo exponat. Ac ea ex moderatione Gallo ansam nascituram Svecos monendi, ut & ipsi æqvos se exhibeant. Aliis fœderatis significari posse. 1678. Meindersium Parisios ivisse, ut exploraret, qvas conditiones Gallus concessurus sit: sed cui eumprimis vigilandum, ne ab aliis prævertatur.

Elector Galli mentem super Pomerania explorat.

§. 76. Ast Elector uti magnitudine animi sui, ac rerum gestarum splendore haut dignum ducebat surgentibus difficultatibus statim manus dare; ita isthoc consilium qvidem haut rejicere placuit, ut tamen interim ipse ad extremum conniteretur, simul alios ad constantiam, & fortia consilia excitaret; ut si maxime eventus egregiis destinatis non respondisset, in se tamen nihil desiderari posset. Itaqve primo Espencæus, qvi velut privato nomine Lutetiam proficiscebatur, clam tentare jubebatur, num Gallus permoveri posset, ut Electori Pomeraniam concederet. Is cum aliqvam initio spem concepisset, mox præcipitata Belgarum pace, ac Beverningii negotiatione omnia subversa sensit. Inde Elector Franciscum Meindersium prætexto sumto Aqvisgranensibus thermis utendi Neomagum se conferre jubebat explorando tractatuum statui, ac ut conniteretur, qvo ipse Belgicæ & Hispanicæ paci comprehendatur; aut si hoc fieri neqveat, ut saltem Westphalicæ suæ ditiones medio statu truantur, qvippe à qvibus utriusqve Belgii securitas dependeat. Tum ut sibi satisfactionis in vicem, qvæ etiam ex confessione Gallorum, & Svecorum debeatur, armis qvæsita per Pomeraniam relinqvantur, etsi fas sit totam Pomeraniam sibi deposcere. Ut tamen Recessus Stetinensis, vectigalia Ulterioris Pomeraniæ, communio Capituli Caminensis, & id genus alia cessent. Qvod si ab hac die amplius qvid occupet, perfecto tractatu redditurum. In has conditiones se pacem amplexurum, si maxime qvidam fœderatorum bellum continuare velint: etsi gratissimum sibi futurum sit, si omnes pariter æqvis conditionibus transigere velint. Circa hanc tamen declarationem magna circumspectione uteretur, ne cui justa qverendi ansa præbeatur; ac ut omnes agnoscant, se necessitate compulsum huc descendisse. Nam à Cæsare hactenus frigide sibi subventum, qvi & in pacem, aut inducias proclivis sit. A Belgis, & Hispanis se desertum. Ab Arausionensi pacem, & separatos cum Gallo tractatus svaderi, in qvam & Daniæ Rex, & reliqvi proni sint. Si Gallus postulatis annueret, Elector fœdera cum isto renovaturus erat, ita adstringenda, ut Regi deinceps plus fiduciæ in ipso, qvam in Svecis collocare liceat. Saltem

d Espence 1. Jun.

1678. ne Gallus Svecorum causam suscipiat, si ipse pacem, qualis à se optetur, procurare nolit. Se qvoqve pactum successorium in Citeriorem Pomeraniam Regno Sveciæ relicturum, ut stirpe sua deficiente ad agnatos ex ea provincia præter Stetinum nihil devolvatur. Nec minus se actionem in Hispanica subsidia Gallo transscripturum, ultra sesqvimillionem uncialium surgentia, ea lege, ut Gallus dimidiam partem retineat, alteram ipsi protinus solvat, qvo æs alienum hoc bello contractum diluere qveat. Ad extremum se contentum fore, ut Pena fluvius limes sit, ac penes se Usedomum & Wollinum insulæ, cum Wolgasto maneant. Sed qvia mox Belgica pax ad restitutionem Hispanicarum urbium hæsura videbatur, ac spes erat Anglum in arma erupturum; Meindersius mandata sua premere, ac in Galliam iter omittere jubebatur. Nam id eam duntaxat ob causam decretum fuerat, qvod Belgæ, Hispani, ac Cæsar separatam pacem amplexuri crederentur, qvo casu velut acie victis suam cuiqve salutem qvà datur qværere integrum est. Ast si fœderati junctim bellum perseqvi pergant, nullo modo sibi expedire, nec decorum, aut tutum per peculiares tractatus partes deserere; præsertim cum ad suam præcipue causam pax hæreat ob iniqvam conditionem à Gallo super Svecorum restitutione latam. Et exigua spes erat apud hunc qvid obtentum iri, qvod non solum Espencæi negotiatio, qvam secretam haberi ipse rogaverat, divulgata esset; sed & per mendacium jactaretur, se jam ad Regem literas dedisse; qvo ipse fœderatis suspectus redderetur. Ac Anglus Sverino dixerat; Svecos sæpius pronos fuisse ad qvasdam Pomeraniæ partes ipsi cedendas, sed à Gallis inhibitos plena restitutione promissa. Unde is negotiationem suam temporibus accommodaret; cum Danicis tamen ministris omnia expenderet, qvod Daniæ Rex cum ipso per communes rationes arctissime jungatur.

10. Jul.

Meindersii negotiatio. 16 Jul.

§. 77. Meindersius Neomagum delatus juncto Blaspielo cum Colberto & Avauxio velut fortuito occursu colloqvebatur; ubi multa utrinqve verborum humanitas, tum acta utrinqve defendebantur; sed ad deserendum Svecum, & cedendam Pomeraniam Galli aures plane occluserant. Utut ipse Benedictus Oxenstierna agnosceret, Electori ut satisfiat par esse, ac apud Belgas primo de summa pecuniæ, mox de certis partibus Ulterioris Pomeraniæ ad patrimonium Principatus spectantibus, demum de Stetino jecisset; de qvo & apud Balbasium mentionem fecerat. Adversus qvæ Galli incredibili cum insolentia se opposuerant. Ea igitur Gallorum duritie haut consultum erat Meindersium Parisios proficisci, Electore prostituto, ac suspicione fœderatis injecta, nullo fructu. Qvi interim Neomagi, & Hagæ data occasione explorabat, num Gallus ad æqviora descendere velit; simul insinuabat, Electorem extrema omnia potius tentaturum, qvam Stetinum restituturum. Etsi Beverningius differeret; omnes fœderatos belli pertæsos in pacem ruere. De induciis à Cæsareis profectum, qvi eas per Nuntium urgeant: ac Danum juxta, & Brunsvicenses circa peculiarem pacem satagere. Unde & Electorem sibi bene consulturum, si eandem occupet, etsi hæc non sine difficultate sit processura. Nam optimis conditionibus potiturum, qvi primus transegerit. In Anglia nil confidi posse. Regem omnia pro pace facere; ac de neutro statu ab eo promanasse, in qvem Belgis consentiendum fuerit, & qvem Arausionensis impedire haut valuerit. Alias Fagelius censebat; Electori sua desideria apud Gallos Neomagi per Beverningium, & apud ipsum Regem per legatos à Belgis in Galliam mittendos qværenda; qvi de istis sine suspicione tractare possint. Qvanqvam autem officio Belgarum longe plus ponderis futurum erat, si de Electoris desideriis peculiari articulo in pace cautum fuisset; tentandum tamen erat, num qvid proficí posset; & eam ob causam ab isto ad Amstelodamensem civitatem literæ dabantur, cujus Consul Borelius inter legatos ad Gallum futurus erat. Rogabat qvoqve Belgas Elector, ne pacem suam cum Svecis prius absolvant, qvam sibi qvoqve cum hisce convenerit. Sed id negabatur, qvod Amstelodamenses statim suspicari inciperent, qvasi hac via pax Gallica tantopere ab ipsis desiderata turbatum iretur. Et qvanqvam Oxenstierna dixerat, se satis perspicere, à Belgis tractatum suum in Electoris gratiam difficilia reddi; unde se huic circa nonnulla gratificaturum, si Belgæ vicissim secum liberaliter agere velint; tamen cum Beverningius istius mentem penitius tentaret, plurimum superbiæ, ac ferociæ idem ostendebat, omnia sibi utiqve recuperanda fremens. Meindersius inde Avauxio congressus demonstrabat: Gallo causam non esse, ut adeo obnixe super plena Svecorum restitutione contendat; qvorum res plane collapsuræ fuerint, ni Gallus eas fulsisset. Electorem Galliæ insignem operam tam intra Germaniam, qvam extra navare posse. Cum hic de Pena flumine jaceret, Gallus enormi

1678.

11. Aug.

14. Sept.

1678. normitatem postulati horrere, ac de Stetino insinuare. Meindersius contra ejus postulati æqvitatem ostendere: Penam commodissimum, & maxime naturalem limitem esse. Svecos adhuc Ducatum retinere; qvi & parum fructus è tractu cis Penam capiant; ac multos sumtus in præsidia Anclami, ac Demmini impendendos, qvi ejus regionis proventus longe superent. Eos semper jactasse, Pomeraniam sibi non propter reditus, sed situs opportunitatem æstimari. Ac Electori pariter non de proventibus, sed de securitate agi. Nec esse, qvod Sveci ab Electore sibi metuant, qvi classe instructus non sit: cum huic velut debiliori necessum sit, ut qvantum detur adversus Svecos sibi caveat. Ac posse Gallum conventorum sponsorem esse. Avauxius ista ad Regem se relaturum recipiebat, silentium qvoqve promittens. Qvi & sanctissime dejerabat, neminem fœderatorum, utut omnes super reconciliatione sua cum Rege egerint, vel verbo de Electore mentionem fecisse, & qvemlibet cupere hoc bello qvamprimum defungi. Fagelius qvoqve super eodem negotio cum Avauxio locutus est; qvi etsi æqvum judicabat Electori satisfieri, tamen postulatum de Pena enorme dicebat. Forte Stetinum cum Wollino, & Usedomo insulis obtineri posse. De Wolgasto ægre concedi posse. Sed Fagelius reposuerat: citra Wolgastum Stetini reqvirum usum esse. Contra Anclamum, & Demminum Svecis parum prodesse. Ac Svecis in lucro habendum, ea jactura defungi posse: de qvibus citra Galliæ opem plane actum fuisset. Idem Avauxius Arausionensi dixerat; Electorem nimium postulare, nam transigendum esse aliqvo dato, aliqvo retento. Suspicioni declinandæ Meindersius post colloqvium cum Avauxio Neomagum remeabat, eo tempore Hagam reversurus, qvo hic responsum è Gallia accipere posset. In Gallica qvoqve aula serenus erga Espencæum vultus sumebatur; ac non ingratum sibi fore testabantur Galli, si Elector opera Belgarum à Sveco satisfactionem obtinere possit. Sed ut ipsi hunc ad sua cedenda permoveant, sibi haut decorum. Neomagi qvoqve Gallici legati testabantur; dolere sibi, ob cerimonias conversatione nostrorum abstinendum fuisse; ac sperasse post Somnicii obitum visitationes solenni forma potuisse obiri; qva de re & in aulam scripserint; sed responsum accepisse, postqvam nostri Hispanos primo loco inviserint, solennes congressus admitti in præsens non posse. Interim fortuito occursu colloqvendi occasionem non defore. Mox Avauxius responso è Gallia accepto affatim blanditiarum Meindersio refundebat: Regem pronum esse pristinæ amicitiæ cum Electore instaurandæ. Sed ab isto salva ratione postulari non posse, ut is fœderatum tam arcte sibi illigatum, qvi sui causa in eam calamitatem inciderit, cui & omnem satisfactionem promiserit, jam intra res angustas deserat, eiqve necessitatem adferat aliqvid suarum ditionum amittendi. Qvin Regem talia isti proponere non audere. Sed ipsos Svecos judicaturos, qvid in præsens utilissimum sibi futurum sit. Igitur optimum fore, ut Belgæ Electoris negotium cum Svecis tractent. Alias iste qverebatur, Svecos sinistre admodum res suas gerere. A Gallo ingentes pecuniarum summas suppeditari, qvas ipsi prave dispensent. Eorum legatos valde insolentes esse, Oxenstiernam præcipue, ac proprias rationes parum intelligere. Idem tamen consentire nolebat, ut Elector cum Gallo citra Svecum pacem iniret. Nam qvod cum Belgis hoc modo actum sit, causam fuisse, qvod Sveco cum Belgis nil controversiæ intercedat. Inter hæc Belgæ Avauxio proponebant; ut sine mora Trajectum ad Mosam restituatur, utqve omnes æqvæ rationes admittantur communi paci promovendæ. Qvod si pax ita brevi perfici neqveat, ne in vicinia bellici actus suscipiantur, ac ut præcipue Clivicarum ditionum ratio habeatur. De qvibus Avauxius negabat sibi qvid mandatum, ac ista legatis Belgicis apud Regem qværenda. Belgæ qvoqve Svecis denuntiabant, se nolle in ipsorum gratiam vicina turbari; ac si res huc redierit, de iisdem ultionem sumendam. Sed Oxenstierna jactabat: Regum malle coronam suam, qvam Stetinum amittere. Ferociam addiderat distractio à Gallis ad Rhenum facienda, & exercitus Livonicus, qvi non Sveciæ, sed Poloniæ nomine rem sit gesturus, de qvo certa pacta inter utriusqve Reges sint. Vicissim Meindersius post captam Stralsundam, & Greifsvvaldam ostendebat; Electorem non amplius Pena limite contentum fore, sed totam utiqve Pomeraniam ipsi habendam. Id qvod Fagelius obtineri posse negabat. Ac Galli haut eo secius occinebant: à Rege suo Svecum deseri non posse, velut qvi ipsius in gratiam in hæc mala inciderit, ac XL M bellatorum in se averterit, qvi alias Galliæ incubituri fuerant. Optabant tamen, ut Sveci considerato rerum suarum statu Electori ex æqvo satisfacere velint. Addebat Colbertus; si maxime Sveci ditiones recipiant, amissam existimationem ideo haut recuperaturos. Con-

1678. 21. Sept.

1678. tra Electorem ad id fastigii gloriam suam extulisse, ut ea vel triplo Pomeraniæ æstimationem excedat. Espencæus quoque è Gallia redux referebat: Gallos insigne desiderium ostendere amicitiam cum Electore instaurandi. Sed sibi haut decorum Svecos, ut Electori satisfaciant, hortari; quod per Belgas commodissimo fieri queat. Post tamen Galli Neomagi mollius loqui cœperunt, ac Electori utique satisfactionem deberi, ac se cum Svecis super ea locuturos. Sed ut Elector totam Pomeraniam retineat, fieri non posse. Alias testabantur, suo Regi gratum fore, si molesta Svecorum societate penitus se exuere queat. Tunc Electorem solida benevolentiæ regiæ specimina capturum. Sed Sveci ferociter jactare pergebant; non magis Stetino, quam Holmia se cessuros. Simul Gallos XL naves bellicas cum aliquot incendiariis auxilio poscebant. Demum tamen insinuabant, de Bremensi provincia aliquam se particulam concessuros. Sed Colbertus ostendebat; Regi suo ut Luneburgicis satisfiat parum curæ esse: sed longe majoris Electorem isti haberi. Postquam itaque parum profecerat Meindersius, nisi quod Gallorum mentem expiscatus esset, ac nimia submissio hisce superbiam additura videbatur, Elector eum domum revocabat.

7. Nov.

In Angliam nil amplius spei reponere licet 17. Sept.

§. 78. Nec plus in Anglia circa æquam Electori satisfactionem curandam obtinebatur. Equidem postquam Belgæ, ac Hispani arma posuerant, Anglum metus subibat, ne forte in ipsum faba cuderetur, ac ultio exigeretur belli injuste moti, ac inter seqvestris functionem observatæ erga neutram partem bonæ fidei. Unde in consilio deliberabatur, an non haut obstante Belgarum, atque Hispanorum defectione, conditiones à Belgis rejectæ reliquis fœderatis offerendæ sint? Enimvero insuperabilis heic difficultas occurrebat, quod cum Anglia inter aliena bella universum fere commercium in se traxisset, hoc modo Belgis occasio præbenda sit isthoc iterum in se avertendi. Imminuto autem commercio non opes solum bello gerendo, sed & nationi voluntas decessura erat tributa annuendi. Igitur decretum, ut Rex abdicatis plane de bello consiliis salutem suam iterum in Gallica amicitia quæreret. Unde & cum Elector Anglum per literas hortaretur, ut bello socius accedere, hic respondebat: post Hispanorum, & Belgarum secessionem Angliam nullo modo de bello cogitare posse: alias se generose ab Electore oblata libenter arrepturum fuisse. Nunc autem postquam eo res deducta sit, ut cuilibet salus sua in pace quantum detur quærenda sit, bene sibi consulturum Electorem, si ei se non subtrahat, ac isto fine propositas inducias admittat. Futuræ pacis se sponsorem fore. Porro ut Anglus Gallum sibi reconciliaret, de abolendo decreto super vetita mercium Gallicarum importatione agebat; ad quod Parlamentum eo facilius induci poterat, quod Belgæ omnia vina Gallica coëmturi, eaque sub Rhenani vocabulo in Angliam importaturi essent. Quorum & emolumentis alias Angli invidebant, accedente nunc offensa ob distorta istorum uti arguebantur consilia. Borealium fœderatorum rationes in Anglia non curabantur, ac satis habebatur Hispanicum Belgium utcunque servatum. Et usque eo Galli amicitia affectabatur, ut cum Lindenovius minister Danicus peteret, Anglum verbo duntaxat in Gallia testari, se concedere non posse à Gallo classem in Mare Balticum, uti tunc fama ferebat, mitti; id recusatum fuerit, ne Anglus obliqua ratione in bellum pertraheretur. Ex altercatione quoque inter Beuningium, & Williamsonium Sverinus intelligebat, inter Anglum, & Belgas convenisse, Cliviæ securitatem quantum dare tur suscipere, ut tamen ex eo articulus pacis ne fieret, neu pax ex ea velut conditione suspenderetur. Unde adparebat, quicquid Rex de cura circa Cliviam suscipienda testatus fuerat, simulatum fuisse. Nunc cum res secius caderet, Beuningius libello à Rege petebat, ut is Cliviæ securitatem cordi habeat. Sed hic respondebat: se eousque in hanc causam descensurum, quousque Belgæ concurrant. Ita ad solam intercessionem apud Gallum ea res redibat, cujus modicus fructus sperabatur. Et quia Elector post expugnatam Stralsundam, cujus nuntium Rex sat frigide acceperat, pertinacius postulatis suis inhæsurus credebatur; haut ægre is concessurus erat, ut isti necessitas Pomeraniam restituendi per irruptionem in Cliviam adferretur. Rex quoque in consilio ita disserebat, ut inde facile colligi posset, nunquam bellum Gallicum sibi cordi fuisse. Ast mox Anglos rerum exterarum oblivio fere subibat, ingenti tumultu apud Parlamentum surgente ob detectam horribilem conjurationem, à Jesuitis & Pontificiæ sectæ hominibus agitatam super tollendo Rege, immutanda regiminis forma, ac introducendis Romanis ritibus. Nam apud Colmannum, qui priori Ducis Eboracensis conjugi ab epistolis fuerat, multæ literæ ad Regem Galliæ, ejusque Confessionarium Jesuitam Chaisium inven-

1678 *17. Oct.*

1678. inventæ fuerant, qvas Colmannus jussu Eboracensis scriptas arguebat, id qvod hic inficiabatur. Inter eas literas octodecim repertæ fuerant ad Chaisium scriptæ, omnes huc spectantes; si modo Galli ope præsens Parlamentum dissolvi possit, se non dubitare, qvin destinata super introducendis per Angliam Romanis sacris successura sint. Qvo fine ut operam navare velit Galliæ Rex solicitabatur. Eam ob causam Eboracensi res in arcto esse incipiebat, ac jam tum prudentes ominabantur, si hic opinioni suæ circa sacra, Parlamentum acerrimo odio in ritus Romanos insistat, posteritatem exemplum amissi, ac parti ob Missam diadematis conspecturam. Ac Chesburius præsente Rege in Parlamento proponebat, ut Eboracensis velut Pontificiæ sectæ addictus ex aula, & consilio Regis amoveatur; cui complures Episcopi adstipulabantur. Ad qvæ Eboracensis postera die declarabat; qvia nationi se suspectum videat, ultro omnibus publicis negotiis abstenturum. Qvæ declaratio Parlamento haut sufficiebat. Idem post ut abnegatione *transsubstantiationis* (Angli sua lingva *Test* vocant,) eximeretur, obtinuerat, duobus duntaxat suffragiis qvi affirmabant negantes superantibus, in qvos thesaurarius pridie C M uncialium erogaverat. Colmannus qvoqve fatebatur, se aliqvando bis mille qvadringentas libras Sterlinenses accepisse, ut Parlamentum comperendinaretur. Tunc qvoqve apud Parlamentum Bedlovius qvidam testabatur, vix ullum toto Regno Pontificium esse alicujus dignitatis, qvi non, dum mysticam cœnam accepit, promiserit, se protinus atqve Rex fato functus fuerit, vel cum sangvinis, ac bonorum dispendio connixurum, ut ritus Romani introducantur. Sed & Inferior Domus Williamsonum in Turrim Londinensem conjiciebat, qvod nonnulla diplomata pro præfectis bellicis Pontificiæ religionis, à Rege & ipso subscripta, inventa essent; cum isti per leges Regni publicis functionibus excludantur. Et qvia Rex de actionibus suis compellari non posset, ubi qvid contra leges ab hoc decretum fuerit, ab iis ratio exigitur, qvi infra nomen Regis suum subscripserunt. Nam debuisse Williamsonum Regi demonstrare, id contra leges esse; aut si eo monito non obstante Rex placita pertendisset, subtracta sua subscriptione effectum ejus impedire. Eqvidem is excusabat, inter tam multiplicia negotia à se omnia perlegi non posse. Sed respondebatur, excusationem delicto atrociorem esse. Nam si qvid Regi ad subscribendum obtulerit, aut ipse subscripserit, anteqvam idem perlegerit, capitis pœnam incurrisse. Ac in Domo Inferiore, qvæ tunc è qvadringentis viris componebatur, non nisi qvatuor pro Williamsono loqvebantur. Sed Rex non levem indignationem in Parlamentum testatus istum protinus custodiæ exemit. Cæterum cum postea Rex intellexisset, ratihabitionem pacis ex Hispania nondum advenisse, nec Cæsarem adhuc in desertionem fœderatorum consentire, dicebat: ex hoc consequi posse, ut pacis fructus ad tempus eludatur; sed ideo bellum à se hautqvidqvam sumendum. Et si maxime Belgæ nunc in postulata sua consentire veliut, se non amplius iis teneri; qvod iniqvum sit, se à Belgarum libidine pendere. Ista Angli à bello aversatio insolentiam Gallo addebat, ut Belgarum intercessionem pro Clivia parum curaret. Eqvidem Anglus paulo post de externis rebus iterum cogitare videbatur, dum Hispanico, ac Belgico legato injungit apud Parlamentum scripto demonstrare, qvam in proclivi Gallo sit pacem evertere, utqve ideo idem exercitum alere pergeret, qvousqve de pace cautum foret. Sed multos Regis prævaricatio usqve adeo efferaverat, ut jam parum curarent, utcunqve res caderet; præsertim cum Angli ea sibi persvasione blandirentur, se semper Gallis pares fore. Ac legatus Gallicus iis in securitatem dandis disseminabat; pacem cum reliqvis fœderatis jam pro perfecta habendam. Et qvia metus ob periculum religionis reliqvas curas prævertebat, Domus Inferior exautorationem copiarum decernebat. Hujus decreti, qvod Angliæ, qvin totius Europæ servitium post se tracturum videbatur, has rationes adducebant. Initio, cum res adhuc integra foret, sæpius se optasse Gallo vim opponi, ac limitem Belgii longius proferri. Eo fine omnibus sessionibus institisse, ut Rex fœderatis sociatus Galliæ bellum indicat. Ac ea spe validum exercitum conscriptum, magnisqve sumtibus sustentatum. Haut eo secius turpem, & ipsi Regi improbatam pacem initam, per qvam Flandria oppressionis periculo exposita sit, qvotiens Gallam libido subierit. Ubi Parlamento considerandum; num par sit, postqvam arma Galli hucusqve præter votum suum progredi dissimularit, istam qvoqve pacem, qvam dissvaserit, in cujus nullam partem venerit, qvæ plura incommoda qvam ipsum bellum paritura sit, à se promoveri atqve stabiliri. Nec minus id expendendum, utrum sua magis, an Belgarum interfit Flandriam servari; qvos qvidem, cum securitatem & salutem suam in ejus-

Chesbury — 19. Nov. — 26. Nov.

1678. modi pace qvæsiverint, eadem qvoqve adqviescere æqvum sit. Ac si maxime Flandria Angliam magis qvam Belgas tangat; qvæstionem tamen esse, num exiguæ istæ reliqviæ tanti sint, ut ob eas semper exercitus sibi alendus sit: qvo utiqve post ratihabitam opus futurum sit, postqvam Hispanicæ provinciæ seipsis tuendis non amplius sufficiant, Gallis cum parato exercitu semper incumbentibus. Deniqve constare sibi debere, utrum si Gallus Angliam invadat, cæteri qvoqve hujus defensionem suscepturi, ac idem pro eadem facturi sint, qvod nunc ab ipsa exigunt: de qvo in præsens nondum cautum sit; nec conditionem eorum, qvi adhuc communi fœderi adhærent, sat prolixe polliceri. Has ob rationes Parlamentum credi volebat, decretam à se exautorationem eo spectare, ut Belgæ ad agnitionem sui erroris, Rex autem ad necessitatem belli in Gallos suscipiendi compellatur, eoqve omnia in meliorem statum collocentur, qvam pax ista, si persistat, introductura sit. Sed revera istud Regi diffidebat, qvem exercitu instructum esse nolebat; ac si opus foret, selectos provincialium ad arma vocare animus erat. Beuningius contra demonstrabat; tali agendi ratione omnia perdi. Cui vicissim exprobrabatur: Belgas fœderibus licet obstrictos pro lubitu socios destituisse. Unde Angliæ nemini innexæ facile condonari posse, si alienæ se libidini haut attemperet. Ita nil amplius spei in Anglia erat. Nam aula fœderatis haut favebat: ac Parlamentum, postqvam ut exercitus conscriberetur pervicerat, hunc ipsum jam suspectabat, ejusqve missionem urgebat; ac pecuniam ad eam missionem conferendam certis hominibus in manus tradebat, ut huic fini utiqve adhiberetur. Discedens ex Anglia Sverinus obtinuit, ut ad valedicendum Regi sejugibus regiis adveheretur, eoqve cum regiis ablegatis pari plane modo haberetur. Id qvod antea nec aliis, nec ipsi cum accederet factum erat. Nam qvod Spanhemio, qvi à Palatino Electore venerat, idem honos obtigerat, id ob consangvinitatem factum Angli causabantur. Sed cum ablegatus Osnaburgensis Sandes ex eadem ratione sejuges regios postularet, id ei abnuebatur.

Ad Cæsarem missio. 14. April. §. 79. Sic igitur res maxime eo redibat, qvid constantiæ Cæsar exhibiturus esset. Hic cum Crocovius Vienna ad Electorem reverteret, declaraverat; siqvidem Elector apud tractatus pacis obtinere possit, ut Citerior Pomerania in satisfactionem ipsi attribuatur, se investituram ei collaturum 1678. hac lege, ut idem connitatur, qvo & sibi satisfiat, nec citra se pacem ineat, sed fœderi firmiter inhæreat. Id qvod Luneburgicis de Bremensi Ducatu negatum fuerat. Sed investituram in præsens conferre haut consultum, incerto adhuc belli exitu, ne ludibrio se exponat. De cætero lætum sibi fore, Electorem armis parta retinere; ac Neomagi sedulam operam navaturum, ut Electori ex voto satisfiat. Qvam declarationem tamen secretam haberi petebat. Paulo post Crocovius denuo Viennam mittebatur, ut Cæsari nomine Electoris demonstraret, qvomodo per separatam Belgarum, & Hispanorum pacem Imperium, & reliqvi fœderati periculum incurrant vel fœdæ pacis, vel gravissimi belli. Unde Cæsaris se consilium tam ancipiti rerum statu exposcere. Eqvidem sibi haut ignotum, qvantam molem Germani, & fœderati bello continuato suscepturi sint. Contra Imperio, Domuiqve Austriacæ noxium juxta, atqve ignominiosum, ad alienam libidinem pacem amplecti durissimis conditionibus, eandemqve intutam, atqve lubricam. Ac si paulo post subigente Galli libidine ad arma sit redeundum, difficile fore nova fœdera fabricari, & exercitus, qvales nunc in promtu sint, comparare. Unde se dubitare, an non satius sit justa causa, & virtute Germanicæ nationis confisos sociatis viribus hosti contraniti, qvam ut tam iniqvæ sibi leges præscribantur pati. Circa qvod ipse qvantum possit Cæsaris sententiam secuturus, eamqve fulturus sit, misso contra Gallum, qvicqvid è Pomerania subtrahi qveat ad viginti militum millia. Et qvia periculum in mora sit, rogare, ut Cæsar sententiam suam propere declaret. Nam lentas deliberationes, aut ambigua responsa ita se accepturum velut iste jam pacem decreverit. Sed si Cæsar bellum perseqvi constituerit, Crocovius pariter de fortibus Electoris consiliis, & constantia confirmaret, ea lege, ut ipsi tota Pomerania relinqvatur, nec alia conditione pax fiat. Nec minus ipsum operam navaturum unioni inter fœderatos retinendæ, cui fini qvid remedii Cæsar proponat nosse cupere. Idem qvoqve de hostium machinationibus in Polonia monere jubebatur, uti Cæsarem, & Electorem separare conati sint. Qvi cum antea tradiderint, qvæ ibi struantur Cæsarem tantum in Hungaria spectare: nunc eosdem huic adrepere, atqve copias ex Hungaria revocatas Electori immittere. Unde necessum esse, sociatis consiliis rem ibidem agi. Exploraret qvoqve, num verum sit qvod

9. Jun.

1678. qvod spargatur, Regem Poloniæ filium sibi surrogare, ac Cæsaris filiam huic ambire. Nam qvod jactetur, Regi jam de Electoris favore cautum, id falsum esse; nec de eo qvid ad ipsum relatum, nec eundem in fraudem liberæ electionis in id consensurum. Præterea Cæsari insinuaret, ne hic in sinistram partem accipiat, si Elector servandæ Clivicæ ditioni Gallo spem reconciliationis faciat. Id enim nunqvam effectui dandum, nec eum unqvam fœderatis disjunctum separatim transacturum. Proponebat etiam Elector, contra Gallum octoginta militum millia comparari posse, si Cæsar XL M, Elector XX M, Neoburgicus IV M, Monasteriensis VI M, Osnabrugensis III M, Paderbornensis M, Luneburgici Duces VIII M conferant; qvibus à Circulari militia VI M accedere possint. Significaret qvoqve Cellensem, & Guelferbytanum declarasse, non ipsos solum in partibus perstituros, sed & sperare alios idem facturos. Qvam & spem Elector de Cæsare foveat. Ast ubi animadvertat, Cæsarem in pacem inclinare, exqvireret, num hic pace sua stipulari velit, ne Gallus Svecis terra marivè auxilium præstet; aut si iste hunc pecunia tantum sublevet, ut Cæsar qvoqve Electori pecunia, aut hospitiis subveniat; qvod in Austriacæ Domus insigne emolumentum cedat Svecos Pomerania dimoveri. Sed in his omnibus opus esse, ut Cæsaris mens sine mora intelligatur; de qva sibi parum liqvido constare jam Luneburgici qverantur.

Cum Cæsareis Viennæ disceptata, 20. Jun.

§. 80. Ad proposita à Crocovio Cæsarei satis agnoscebant incommoda in præsens, ac deinceps è præcipitata ad Galli libidinem pace nascitura, præsertim si Borealibus fœderatis nulla satisfactione obtenta bello sit excedendum. Enimvero circa continuandum bellum ingentes se difficultates ostendere. Pecuniæ, subsidiorum, hospitiorum facultatem nullibi reperiri; nec pauca incommoda è Belgarum defectione oritura. Inprimis molestam sibi esse diffidentiam, qva non possint non Hispanos proseqvi; qvi communicationem cum hac aula repente abruperint, nec in præsens cum ea super consiliis prius conveniant, sed ubi ea jam effectui data sint, demum significent. Eos sanctissime fidem dedisse, nunqvam se à Cæsare divellendos. Nunc Joannem Austriacum Cæsareo legato ex improviso significasse, sibi utiqve qvalemcunqve pacem habendam. Qvid ab iisdem in Anglia, & Belgio tractatum fuerit, Cæsarem latuisse, donec legati Hispanici Neomagi, & Villa Hermosa Cæsareis declararint; sibi necessitatem impositam Belgarum exemplum seqvendi. Qvæ rerum in Hispania confusio sit, ex eo qvoqve adparere, qvod cum inde spes facta esset, post recuperatam Messanam valida impressione Gallos in Catalonia distractum iri, nunc Hispani ab his Puicerdam expugnari permiserint, qvi & insuper Rosarum obsidium meditentur. Præterea in Hungaria res non optime habere, ac Turcas infensa minari, belli atrocis præludia. Principem Purpuratorum, qvi nunc est, virum esse ambitiosi, ac feroci ingenio, qvi ministerium suum bello insigne reddere cupiat. Metuendas qvoqve tertias partes in Imperio, suspecto jam magis Bavaro qvam antea, IV M militum adhuc conscriptis; qvi si non pro Gallo arma stringat, saltem caput se tertiarum partium laturus videatur. Qvin metuendum, ne Ordines Ratisponæ per majorem suffragiorum partem Cæsari pacem ingerant. Huc accedere tenues Cæsareorum armorum successus; ac cum spes fuerit Friburgum invadendi, Gallos prævenisse, positis inter id oppidum, & Brisacum castris. Fœderatos qvod spectet, Cæsarem Dani, & Electoris constantiæ firmiter confidere. Cellensem, & Guelferbytanum Duces jam qvoqve testari, sibi nunqvam in mentem venisse Svecis Bremam pro summa pecuniæ reddere: tum octa millia in usum causæ communis offerre: sed simul de tractu Inferioris Rheni in medium statum reponendo proponere. Unde colligi, eos haut judicare Svecis, Gallisqve pariter resisti posse; eoqve verendum, ut si ab hostibus gratæ conditiones offerantur, de eorum constantia satis cautum sit. Eosdem qvoqve vetera postulata super Brema, hospitiis, & cerimoniis reqvirere. Monasteriensem itidem omnia qvæ penes se sint offerre. Sed eum præter privatum emolumentum nil spectare, ac Ordinibus Imperii molestum incumbere. Inter istas considerationes difficillime à se consilia expediri; sed super pace nondum certi qvid se statuisse. Electoris commoda qvod spectat, gratum sibi fore, si is præmio belli qvod optet potiatur, qvod alias Cæsari parum auxilii ab eo expectandum sit: eoqve cupere se, ut Svecis una & altera sontica plaga adhuc inferatur, ut vel plane Germania pellantur, vel autoritatis jacturam faciant. Sed circa primariam qvæstionem, qvid Cæsar facturus sit, Belgis atqve Hispanis arma ponentibus, respondebatur; Cæsarem potissimum Hispanorum in gratiam hoc bello implicitum. Hi si propositis conditionibus adqviescant, isti qvoqve id ferendum. Pro se eum nil amisisse, qvod non facile recuperari qveat: nec eundem lucrari

1678. lucrari qvid cupere. Borealibus fœderatis ut ex voto satisfiat haut invidere. Sed ut eam ob causam Germania invita bello immersa teneatur, aut ipse Cæsar periculum proprias ditiones amittendi incurrat, ab hoc postulari non posse. Cæterum firmi qvid decerni haut licere, qvoad constet, qvid cursores Haga, aut è Turcia adportaturi sint. Qvod si bellum continuandum sit, Cæsarem postulaturum, ut singuli fœderati declarent, qvantum copiarum qvilibet propriis sumtibus ad communem causam conferre possit, ac velit; ac ut istæ Cæsareis ducibꝰ subdantur, qvo Cæsari de iisdem satis cautum sit. Altero colloqvio Cæsarei plurimum timoris ostendebant, velut rebꝰ plane desperatis. Cæsarem, & Imperium solum bello perseqvendo haut sufficere, ac præstare qvalemcunqve pacem amplecti, & aliqvam remp. conservare, qvam omnia extremis admovere. Si Galli circa conditiones à se latas temperamentum admittere velint, Cæsarem in pacem inclinare. Sed ut Gallo integrum sit fœderatos bello intra Imperium perseqvi, Cæsarem ferre nolle. Ita rem huc redire; si Cæsar pacem habere velit, fœderatos ab eo destituendos; si fœderati pacem cupiant, & bello parta, & Cæsarem ab ipsis deserendum. Super hospitiis respondebant, eadem in XVI M militum Electori præstari nullo modo posse. Cæsarem superiore anno DCC M florenorum de suo impendisse: hoc anno duplum erogandum: facturum tamen qvantum possit. Ad Pomeraniam Electori curandam Cæsarem se adstringere haut posse, cum non constet, an id præstare valeat: omnia tamen collaturum, qvæ penes se sint. Circa hospitia agnoscebant ab Electore Ordines ultra æqvum haut onerari. Sed Luneburgicos, ac inprimis Monasteriensem præter modum & fas grassari, nec id diutius tolerari posse. Ac si bellum trahendum sit, fœdera in aliam formam redigenda esse. Omnia mala inde provenisse, qvod bellum non uno consilio administratum fuerit. Qvemlibet suo ex placito, & prout privata utilitas suggerebat, rem gessisse; unde plures egregias occasiones incassum periisse. Sic si Luneburgici Duces post expugnatos Treviros, qvod Montecuculus petebat, debilitatum Turennii exercitum à tergo invadere voluissent, ingens operæ pretium fieri potuisse. Si deinceps qvoqve pari modo agatur, nil profectum iri, si vel duplo Gallos viribus superemus. Contra isthoc unicum esse remedium, si fœderati omnes suas copias Cæsareo duci subdant; qvibus tamen integrum sit futurum ministros suos

6 Jul.

apud exercitum habere suis rationibus observandis. Huic postulato obnixe inhærebant, nec Crocovium audiebant regerentem; Electorem Luneburgicis junctum exercitui suo seorsim imperaturum. Cum qvoqve Cæsarei magnas difficultates super hospitiis moverent, Crocovius qværebat; qvodnam emolumentum Ordines bonorum civium officio functos mansurum sit præ iis, qvi nil in usum patriæ contulerunt? aut insuper cum hostibus colluserunt? Cui Cæsarei respondebant; tanti esse Svecis erepta retinere; qvorum evictionem tamen præstare abnuebant. Ita Cæsarea aula id spectabat, ut fœderati copias suas Cæsaris ducibus subjicerent, circa hospitia Cæsaris dispositione plane adqviescerent, nil tamen certi super belli præmiis stipulati. Atqve ea dudum Viennæ agitata fuerant, & qvomodo fœdera, qvæ Daniæ Rex, Elector, & Luneburgici Duces æqvali conditione cum Cæsare iniverant, aboleri possent. Ac jam tempus esse istud pervincendi, postqvam fœderati auxilio Cæsaris opus habeant tuendis bello captis; qvibus præstabilius futurum sit istas conditiones admittere, qvam horum jacturam facere. Id si Cæsarei obtinere non possent, paci potius amplexuri videbantur, præsertim tam ambiguo armorum suorum statu, qvam ut tam intolerando sibi modo fœderatis obnoxii agerent, Cæsaris provinciis periculo expositis, ac unice in gratiam istorum bellum gererent, qvorum potentia alias ipsis suspecta erat.

§ 81. Mox ad proposita ab Electore Cæsar declarabat; sibi necessarium videri, deficientibus Belgis, atqve Hispanis communes inducias qværi. Nec minus communem salutem, ipsamqve necessitatem reqvirere, ut qvilibet posthabitis privatis respectibus proprias per opes ad sustinendam publicam causam connitatur, simul promtum sese exhibeat circa removenda, qvæ hactenus omnes in hostem conatus infructuosos reddiderunt. Ac ipsis rerum documentis constare, qvam noxium causæ communi acciderit, qvod hactenus circa dirigendam belli summam fœderati inter se consentire, ac Cæsarea hospitiorum dispensatione adqviescere noluerint. Unde ad evitandam in futurum tam noxiam confusionem, atqve collisionem à fœderatis declarandum esse numerum copiarum contra Gallum mittendarum, unde hæ sustentandæ, & cujus imperio subjiciendæ sint; qvod utiqve penes ipsum esse debeat. Eo intellecto se ulterius mentem suam expositurum. Addebatur, ut copia sibi fiat eorum, qvæ Hafniæ con-

1678.

Cæsaris declaratio. 20. Jul.

1678. conclusa sint. Alias Viennæ rumor erat, Electorem, ac Luneburgicos clam cum Gallo tractatus agitare. Unde metuebatur, ne Cæsarei, ut eos prævenirent, qvalemcunqve pacem occuparent; cum hactenus nondum certi qvid consilii cepisse viderentur. Neoburgicus Viennæ tunc agens judicabat, Electorem Stetino contentum esse oportere, ac Svecos in Germania servandos, operamqve dandam, ut hi adversus Gallos sociari velint. Igitur Electori pacem cum Svecis qvovis modo qværendam; & qvia omnia, qvæ ceperit, retinere neqveat, adqviescendum eo, qvod servari possit. Nam Sveciæ Regem studio in Imperium inclinare, ac Galli potentiam suspectare. Eundem Imperio reconciliatum arctius sese huic iunexurum Gallo ad moderata compellendo. Sed nec lucrari qvid Electorem posse bello extracto. Gallum qvippe Electoris Westphalicas ditiones ad Visurgim usqve subacturum, ac vel Sveco, cui alias actio in eas movetur, traditurum, vel Electorem compulsurum, ut Svecis erepta restituat, ac forte insuper iisdem satisfaciat. Cæsareum exercitum ad Superiorem Rhenum Gallis parem non esse; qvi ubi cladis qvid accipiat, aut cessim ire cogatur, Bavarum se Gallis sociaturum. Qvo casu Cæsari necessum fore in omnia consentire, qvæ Galli libido tulerit. Crocovius contra ostendebat; Germaniam nunqvam à tergo fat tutam fore, nec universas vires contra Turcam, & Gallum vertere valituram, nisi eliminatis Svecis. Tum & frustra cum Svecis tractatus qværi, qvi hac rerum facie à Gallo se disjuncturi haut sint.

Neoburgici sententia.

Repetita Viennam missio. 10. Aug.

§. 82. Cæsaris responso ad Electorem relato Crocovius denuo Viennam mittebatur, ut primo super hospitiis instaret, circa qvæ sibi præ cæteris gratificandum sit, velut qvi ab initio belli omnes fortunas suas, ipsamqve vitam periculo exposuerit; qvo id obtentum fuerit, ut non solum progressus Gallorum in Belgio sufflaminati, sed & res prope desperatæ restitutæ sint, aliiqve bonis partibus accesserint. Postqvam inde Sveci ipsum ob constantem in patriam fidem invaserint, se solum absqve fœderatorum auxilio istos ejecisse, ac Imperium, ditionesqve Cæsareas periculo irruptionis Svecicæ liberasse; ac spem esse tam noxium hostem brevi tota Germania à se exterminandum. Universos Ordines, uti qvidem promiserint, nil sibi auxilii præstitisse. Se immensos de proprio sumtus fecisse. Jam cum octo amplius millibus contra Gallos ad Rhenum, cum reliqvis contra Svecos rem gerere. Pro his copiis idonea hospitia petere. Tum ut suæ legiones ad Rhenum supremo Osnabrugensis Præsulis imperio subsint, cui proxima dignatione Cæsareus dux adjungi qveat. Si ipse bellum contra Svecos patrarit, tota vi in Gallos iturum. Ast si auxilii inops destituatur, se ad alia consilia compulsum iri propriis ditionibus qvantum detur servandis; qvo nomine Cæsari, ac Imperio excusatus esse velit. Præterea ostenderet, à Saxone instinctu qvorundam ministrorum prave sentientium Klengelium ad Bavarum fuisse ablegatum, qvi post multa secreta colloqvia cum Bavaricis, & Gallicis ministris habita Parisios abierit ad conveniendum, qva ratione Sveci in Germania retineri qveant. Id an decretis, ac rationibus Imperii, Cæsarisqve autoritati congruat suo loco relinqvi. Se duntaxat petere, ut Cæsar ea consilia retundat, ac Saxonem in meliorem viam deducat. Præterea peculiarem pacem impedire laboret; aut ubi id fieri non possit, contendat, ut saltem Cæsar stipuletur, ne Gallus Sveco adsistat, utqve ditiones Clivicæ in tutum colloceutur. Deniqve obsisteret, ne induciæ, de qvibus Neomagi agitur, ad Svecos qvoqve porrigantur.

Viennæ parum profectur. 19. Aug.

§. 83. Crocovius Viennam delatus nondum certi qvid consilii captum reperiebat. Cæterum ministri multas difficultates super bello producendo movebant; perpetuam infelicitatem Cæsarei exercitus, angustias hospitiorum, inopiam pecuniæ, deficientia subsidia, nullam inter fœderatos concordiam. Cæsarem tamen, nisi necessitas subigat, pacem, qvalem Gallus proponat, non admissurum, nec Boreales fœderatos deserturum. Inter incerta ista non omittebant bellum parare, simul de Hanoverano in partes trahendo agitabant. Adferebantur tunc communes à Bavaro, Saxone, ac Palatino literæ ad Cæsarem, qvibus vehementer pax svadebatur. Singulis hisce à Cæsare responsum; sed ut is dispari modo de rationibus Imperii circa Gallos, & Svecos judicaret. De illis pronuntiabat, ad securitatem Imperii magnopere interesse, ne iidem Philipsburgo, & Lotharingia potiantur. Circa hos id duntaxat ferebat in suo arbitrio non esse, Boreales fœderatos ad restituenda Svecis ablegata cogere. Iidem qvoqve tres Electores rogabantur officium apud Gallum promovendæ paci interponere; id qvod hucusqve nemini ex Imperii Ordinibus permissum fuerat, qvi per decreta publica inter partes belligerantes censebantur. Porro Neoburgicus periculum

1678. culum hujus belli valde exaggerabat; nec vires bello continuando propofitas fufficere cenfebat. Cæfareum exercitum haut parem prælio tentando: Gallos in Bohemiam usqve penetraturos: Bavarum Gallis fe conjuncturum: Franconicos, & Svevos medium ftatum amplexuros. In diverfa parte Gallos Bonnam, Coloniam, & omnes Electoris ditiones ad Vifurgim usqve occupaturos. Igitur cum Svecis Electori pacem ineundam, qvaliscunqve haberi posfit. Antea cum res nondum hucusqve progreffa effet, Svecos Stetinum cedere voluiffe: nunc rebus tantopere mutatis longe id abeffe. Aft Cæfarei miniftri fane inviti ad pacem defcendebant, ac militum qvidem fatis effe judicabant, fed duo deficere, opes fuftentando exercitui, atqve concordiam circa moderandum exercitum à fœderatis componendum. Prius inde oriri, qvod ab Hifpanis, ac Belgis nil amplius expectandum fit. Gallum eousqve infiftere, ut ne refidua qvidem fubfidiorum folvantur: ac forte eos cum Gallo colludere, & cogi velle, ut color fit non impleti fœderis. Cæfari non majorem pecuniæ copiam, qvam fœderatis. Hofpitia indies fieri contractiora. Tractum à Rheinfelda Philipsburgum usqve plane evaftatum. Svevos & Franconicos immenfum qviritari. Qvibus adhuc opum nonnihil fit, repugnaturos, ac Bavaro, & Saxoni fefe adjuncturos. Qvod Elector copias fuas ad Mofam mittere velit, fe generofum ejus animum, & pro publico ftudium agnofcere, nec ab eodem plus defiderari poffe. Contra dolendum effe, Monafterienfem auxilia fua revocare, Luneburgicos conditiones, qvæ præftari neqveant, poftulare; nec ullo modo eosdem in unum compingi poffe. Etfi revera ipfi Cæfarei eam conjunctionem impedirent, dum poftulabant, ut penes Cæfareum ducem imperii vis, penes Ofnabrugenfem inane vocabulum foret; qvam conditionem Luneburgici adfpernabantur. Nec minus, ut qvi exercitui ad Inferiorem Rhenum præeffet, à duce primarii exercitus Cæfarei penderet: deniqve ut Ordines circuli Weftphalici eum exercitum alerent. Contra Ofnabrugenfis declarabat, fe qvidem imperium in exercitum fœderatorum fufcepturum; fed id prius per fœderatos à fe reqvirendum. Tum nofcendum fibi, unde annona, machinæ, ac bellicus paratus fumendus fit. Cæfareum ducem facile fe tolerare poffe, ut Confiliarii bellici vices apud fe obeat, non ut ipfe eidem obnoxius agat. Cellenfis qvoqve Dux offerebat, fe cum feptem millibus inter Moguntiam, & Confluentes feorfim rem gefturum. Qvod 1678. Cæfarei interpretabantur ideo fieri, ut opimis eo tractu hibernis frueretur, qvi belli calamitates haut fenferat. Accedebat Cæfarei exercitus indies in deterius ruentis conditio; qvi tamen nullo anno numerofior in campum eductus dicebatur, & in qvem triplo plus pecuniæ erogatum fuerit, qvam cum Montecuculus ei præeffet. Cujus rei culpa in Lotharingiæ Ducem conferebatur, hoc viciffim Montecuculum infimulante, velut ob æmulationem clam machinaretur, ut exercitus non poffit non male habere. Etfi Cæfar nollet in confilio aliqvid Lotharingo adverfum dici. Eo magis Neoburgicus pacem cum plena Svecorum reftitutione urgebat, confirmans Svecos poft factam pacem omnibus fœderibus cum Gallia renuntiaturos, ac fefe Imperio contra omnes ejus hoftes innexuros: cujus rei ipfe fponfor futurus fit. Addebat palam, nec fine animi commotione; ob Boreales fœderatos fe in bello manere, ac provincias fuas vaftationi exponere nolle. Qvin & Svecos, fi maxime Germania penitus expellantur, in integrum reftituendos. Eqvidem fefe Electori qvaliacunqve emolumenta haut invidere; fed ut is Pomerania potiatur, nolle Juliacenfem provinciam evaftari. Nullo modo in præfens Gallo refifti poffe. Eum vel cum totius Imperii everfione Sveci reftitutionem pervicturum. Omnes qvæ ad refiftendum vires proponantur, longe infra effe. Igitur in præfens pacem ineundam; inde arma in Imperio paranda, & cum Svecis fœdera nectenda. Eos invitos in arma pertractos, eos nosfent, qvid Danus, & Elector in ipfos ftrueret. Eos, ubi fecuritati fuæ cautum fit, Imperii partes conftanter amplexuros. Fruftra fperari, Hanoveranum fefe fœderatis fociaturum. Eum prudentia pollere, ac fe, qvi non parum apud eundem poffit, id impediturum. Confilia ab initio in Germania haut rite digefta fuiffe. Tertias partes debuiffe formari, ac prohiberi, ne Imperium bello implicaretur. Boreales fœderatos fibi folis opes ftruere, ac inde toti Imperio infultare velle. Ubi qvæ affectent adqvifiverint, unicam curam fore ifta tutari, fi maxime Germania furfum deorfum vertenda fit. Deniqve Electorem ab omnibus exorandum, ut pro magnitudine animi fui feipfum vincat, ac ob bonum publicum Svecos reftituat. Antea fe effecturum fuiffe, ut is Stetino, & Odera flumine potiretur; fed eundem omnia retinere voluiffe. Nunc inanem bello exceffurum, forte qvibusdam infuper amiffis. Qvæ autem iftius

Pri-

1678. Principis super Electoris fortuna mens esset, sat qvidem importune is prodiderat, dum misso per hunc nobili cubiculario, qvi de expugnata Stralsunda, totaqve adeo Pomerania nuntiaret, respondit: admodum sibi lætum, Electorem antiqvo jure debitas sibi terras per Svecum hucusqve interceptas victricibus armis recuperasse; sed simul spem esse, eundem qvoqve sibi super Clivicis terris, qvas Elector, ejusqve parens hactenus per injuriam detinuerit, sibi satisfacturum. Qva tam rara occulti pectoris voce erumpente Elector gratias Deo agendas censebat, qvod opera qvondam circa conciliandam Neoburgico Polonicam coronam effectu caruerit, cum ea res domu i suæ admodum noxia futura fuisset.

Cæsareorum constantia fluctuant.

§. 84. Inter hæc Cæsarei multa de sua constantia jactabant, ut tamen semper necessitatem exciperent, qvæ ex ipsorum mente jam extabat. Nam post defectionem Hispanorum, & Belgarum fundamentum, ac vinculum fœderum esse sublatum. Tum qvæ Cæsari cum qvibusdam Ordinibus fœdera intercedant, ex legibus Imperii interpretanda, & ne autoritas, qvæ ipsi tanqvam capiti competat, imminuatur. Sane Cæsarem nunqvam deinceps ejusmodi sibi vincula injici passurum. Mox rebus in deterius ruentibus multum consternationis ostendebant, ac oblata ab Electore, atqve Luneburgicis acceptare nolebant, qvoad appareret, qvem successum separati sui cum Gallo tractatus sortituri essent. Qvin judicabant, fœderatis jam necessum esse Cæsarem ambire, qvod huic nulla amplius spes sit hoc bello aliqvid lucrandi, idemqve pace citra jacturam potiri possit; ipsi autem absqve Cæsaris ope bello qvæsita tueri neqveant; cui obtinendæ necessum fore, ut summum belli regimen, ac hospitiorum dispositionem Cæsaris arbitrio committant. Sed & Hungaricæ turbæ speciosum prætextum præbebant bellum Gallicum deserendi; qvo finito omnes vires in Hungariam vertere animus erat etiam cum Turcici belli periculo. Monasteriensis mors, qvæ circa id tempus contigerat, iisdem parum luctuosa erat, velut cui nunqvam satis confisi fuerant, & qvi etiam inter extrema tractatus cum Gallo agitaverat. Qvod tamen Luneburgici post ejus mortem, qvæ idem in Bremensi & Ferdensi provincia possederat, subito invasissent, Viennæ admodum ægre ferebant. Color à Ducibus dicebatur, qvod veriti sint, ne Daniæ Rex, & Elector ipsos prævenirent; hoc admodum indignante, istos invidiam ejus facti hoc commento in se devolvere conatos. Etsi Duces ista paulo post successori restituerent. Allato dehinc nuntio de capta Stralsunda aula Cæsarea non parum lætitiæ præ se ferebat; sed Neoburgico ea victoria parum grata accidebat, velut pacem remoratura. Elector tunc denuo Crocovium exqvirere jubebat, num Cæsar ipsum in possessione Pomeraniæ tuiturus sit? Ad qvod promtam declarationem exposceret, moram repulsæ in vicem accepturus. Qvod si iste nolit, vitio sibi dari non posse, si alia consilia capessat commodis suis tutandis. Ista Cæsarei langvide accipiebant, nec dissimulabant, in Borealium fœderatorum gratiam bellum sese haut persecuturos. Et cum antea infensos valde Svecis sese tulissent, qvamdiu horum in Cæsaris ditiones irruptio metuebatur, jam hisce per victricia Electoris arma contusis haut satis æmulationem adversus Electorem premebant. Ac sane post captam Stralsundam cupido pacis gliscebat, qvam ne ista impediret metus erat, & ne Svecis necessitas adferretur penitus sese Gallis innectendi. Ac gravis error habebatur ut Sveci Germania expellerentur concessisse; qvorum spoliis ditandus sit longe istis formidabilior. Nec minus Electori evictionem bello partorum præstare plane abnuebant. Eqvidem se ista eidem non invidere. Sed nec ad perpetuum bellum, nec ad negotium supra vires suas positum obstringi posse. Securitatem bello qvæsitorum non in eo solum consistere, ut Sveci Germania expellantur, sed & ut Gallus eo redigatur, ne Imperio leges præscribere possit. Eqvidem Cæsarei in futurum annum supra XL M bellatorum parabant ad superiorem Rhenum mittenda, modo fœderati qvoqve validum exercitum ad Inferiorem Rhenum sisterent. Iste tamen paratus in speciem duntaxat fiebat, ut Gallis eo tractabilioribus uterentur. Nam Cæsarem per hospitiorum negotium, & qvia fœderati super exercitu ad Inferiorem Rhenum inter se convenire non possint, utiqve ad pacem compelli. Et qvia fœderati defensionem Rheni deserant, istum ferre non posse qvatuor Electores ad Rhenum, ac multos eo tractu Ordines plane opprimi, ac hæreditarias provincias periculo exponi, simul bellum intestinum excitari, qvod constet, complures potentes Ordines fœdus agitare super conjungendis viribus ad extorqvendam pacem. Igitur ni fœderati majore studio rem gerant, pacem sibi amplectendam, cui includendi sint, qvi velint, solis Borealibus fœderatis in bello mansuris.

1678. *Consultatio super præsenti rerum statu. 13. Nov.*

§. 85. Postqvam igitur pars fœderatorum jam defecisset, nec de reliqvis meliora sperarentur, Elector denuo consiliariis suis expendendum tradebat, qvid hac rerum facie suscipiendum esset. Ubi Sverinus senior, ac Fridericus Jena censebant; *dari qvidem posse causas, ob qvas à fœdere discedere nefas haut sit. Enimvero Belgas atqve Hispanos tantis adbuc in promtu viribus, nec capitali clade accepta usqve adeo sui, ac sociorum oblivionem subiisse, ut etiam debita ex fœdere auxilia negarint, contra hostis integrum reliqverint in hos pro libidine grassari; id nullo modo excusari posse, nec facile inter Christianos historiam ejusmodi exemplum suppeditaturam. Ac si talia probentur, deinceps fraudem, & perjurium inter honesta remedia fore sua se obligatione exuendi. Eo facto plerorumqve fœderatorum animos immutatos compertum. Aulam Cæsaream, qva alios in officio continere debebat, & cui id, si candida consilia seqvi placeret, in proclivi erat, statim intepuisse, ac propositis conditionibus, qvas fœderati non poterant non recusare, satis ostendisse, aliud ipsi qvam strenuam belli persecutionem cordi esse. Unde istam clam per Bavarum, ac Palatinum in Gallia inducias ambiisse, Bavariqve, ac Saxonis interpositionem apud Gallum qvæsivisse. Ratispona talia proposita, per qva Ordinibus haut qvidqvam animus ad fortiter sustinendum hostem animus additus, sed potius metus incussus sit. Neomagi Cæsareos denuntiasse, sibi separatim tractandum. Pro Electore neminem fœderatorum qvid facere. Monasteriensem eo ipso tempore, qvo Hafniæ fœdus inibat, clam cum Gallo super reconciliatione sua egisse. Luneburgicos per Hanoveranum separatam transactionem affectasse, qvam tamen intermiserint non amore sociorum, sed qvia desideria sua obtinere non poterant. Ita socios non communem causam, sed privatum emolumentum respexisse; ac salutem suam non in fœderibus, sed in eo collocasse, ut eadem ante reliqvos abrumperent, & hos prærepto aliqvo commodo prævenirent. Cæterum in dies periculum gliscere. Bavarum, Saxonem, Neoburgicum, Hanoveranum pro Svecorum restitutione conniti, ac palam jactare, se in alterius gratiam Germaniam bello inqvietari nolle. Imperium nil terrarum amisisse. Svecos satis castigatos. Cæsareos Ratisponæ nil aliud dicere, qvam Svecos nonnihil remittere debere. Viennæ jactari; penes Cæsarem esse super bello partis disponere. Fautores Electoris nil proficere posse; pacem ab omnibus expeti; qvo ipso Svecorum pervicacia obfirmetur. Eqvidem nonnullis persvaderi, si Elector cum Dano, ac Luneburgicis arctius se jungat, Gallis, & Svecis adhuc resisti posse. Enimvero cum ab universis opera pretium fieri non potuerit, qvid nunc post separationem sperandum? Dano sat negotii fore in Scania, Electori in Borussia, Ducibus in propria ditione. Nec hos tamen, ut res huc deducatur, passuros; qvi & Hafniæ nil cupiditatis ad arctius fœdus, ac mutuam evictionem ostenderint. Et ut maxime voluntas sit, vires deesse. Etsi autem nihil sit, qvod belli continuationem svadeat; non tamen arma abjicienda, sed qva detur connitendum. Et qvia communis pacis spes amissa sit, peculiarem pacem occupandam, ac qvamprimum legatum in Galliam mittendum; id qvod dudum fieri debuerit.*

Electoris ad Cæsarem literæ. 24. Nov.

§. 86. Elector inde habita cum Daniæ Rege Dobrani consultatione super præsenti rerum statu, in hunc sensum literas ad Cæsarem dabat. *Jam ab aliqvo tempore famam sulisse, Cæsareos ministros super peculiari pace cum Gallis, & Svecis satagere exclusis, qvi contra hos rem gesserunt. Et famæ à se hactenus fidem adhiberi non potuisse, qvod ista Cæsareis decretis, SCtis Ratisponensibus, aliisqve Imperii legibus, tum expressis fœderum verbis, verisqve Cæsaris, ac Germaniæ rationibus repugnent; nec verosimile visum, Cæsarem eas in se exprobrationes provocaturum, qvas ipse, ac nemo non summo jure Belgis ingessit. Ast postqvam ipse è scripto die XIX. Novembris à legatione Cæsarea Neomagi seqvestribus tradito perspexerit, ejusmodi conditiones iis, qvi in Svecos bellum gesserunt, proponi, qvibus duriores ne à Gallis qvidem, ipsisqve Svecis ferri potuerint; qvemlibet facile judicare posse, qvanto ob id dolore ipse perculsus fuerit; qvem qvo minus late deducat, respectu, qvo Cæsarem proseqvatur, prohiberi. Id tantum rogare, ut qvid fœdera anno 1673. & 1675. inita disponant, in memoriam sibi Cæsar revocet; & uti ipse, postqvam cum Gallo jam honesta ratione transegisset, Cæsaris maxime hortatu iterum pro hoc & Imperio arma contra istum arripuerit: qvantos in eam expeditionem sumtus fecerit: uti solam hanc ob causam Svecorum armis oppressus fuerit: uti hoc non obstante ipse immotus Cæsari, ac Imperio adhæserit: ut omnes conditiones ad separatam compositionem repudiaverit: qvantum periculi subierit: uti non solum civium suorum opes, ac sangvinem non sine horum gemitu pro Cæsare, ac Imperio immolaverit, sed & primogenitum filium amiserit; uti deniqve officium fidelis patriæ Electoris plenius, qvam ab ipso potuerit reqviri, impleverit. Nunc postqvam Deus eo usqve justis suis armis adspiraverit, ut hostem, per qvinqvaginta annos terrorem, ac vastatorem Germaniæ, qvem sæpe*

qva

1678. *qva patet populatius sit, signis, atqve tumultu usqve ad pontem Viennæ illato, Germania solo, atqve ea provincia expulerit, ex qva sæpe istam velut diluvio obruerit, Imperio, ac Cæsareis provinciis ab eo latere in perpetuam securitatem repositis: merito sperare potuisse, stabilita communi pace eo respiciendum, ut patria tanto pretio parta qviete, ac ipse fructu tantorum laborum pro publico exhaustorum constanter fruatur. Eo majore cum animi perturbatione nunc intellexisse, per conceptam Neomagi formulam se, Imperium, Cæsarisque ditiones iterum in priorem statum incutum, atqve inqvietum conjici, hostemqve intra viscera Imperii pertrahi; tum sibi longe duriorem qvam antea conditionem conciliari. Nam si implacabilis iste hostis in Pomerania sibi denuo ad latus collocetur, adversus eum sibi perpetuo velut in excubiis agendum; quo ipso plane inutilis futurus sit ad aliqvam operam exigente necessitate Cæsari, ac Imperio navandam. Hoc modo longe feliciores fore, qvi vel arma in Cæsarem gesserunt, vel per affectatum medium statum hostibus velificati sunt. Spem tamen esse, Cæsarem his probe expensis à fidis fœderatis sese haut disjuncturum, ac omissa peculiari pace ad communem, eamqve honestam, ac stabilem constituendam incubiturum, per qvam & sibi, aliisqve fœderatis ex æqvo satisfiat. Secus si agatur, id Deo, ac tempori committendum; ac confidere, Deum, cujus tam præsens auxilium hactenus senserit, sibi qvoqve viam ostensurum, qva ex hoc negotio non inglorius, nec præmio cassus emergat.*

5. Dec. Anteqvam hæ literæ Viennam adferrentur, Grocovius jam super ista Cæsareorum declaratione qvestus fuerat, qvod & iniqvissimas conditiones complecteretur, nec antea iis qvorum intererat, communicata foret. Enimvero jam ab initio Cæsareorum mens fuerat, ut non fœderati cum hoste, sed ipsi horum vice tractarent.

Cæsarei acta sua excusant. Ipsi disserebant; tempora ita comparata esse, ut ad agendi modum haut valde respiciendum sit, ubi summæ rerum fraus non fiat. Ista declaratione omnia in integro manere. Gallos toto orbe vulgare, à Cæsare pacem impediri. Igitur huic aliqva fuisse progrediendum, qvo eam accusationem à se in istos devolveret. Cuiqve jus suum in salvo esse per eam clausulam; ut pax Westphalica instauretur, *præterqvam si qvid in ea mutetur.* Non esse expressum, adversus qvem remedia promovendæ paci adhibenda sint. Omnia ambigue posita, ut favor orbis retineatur, ac tempus extrahatur, qvo vires conjungi qveant ad bellum eo acrius perseqvendum, qvoad honesta pax obtineatur. Sed & præsentem Germaniæ faciem considerandam. Solum Cæsaris exercitum toti Galliæ moli haut parem esse. Ordines belli pertæsos frænum mordere. Ecclesiasticos Electores cum Bavaro, & Palatino junctim ad Cæsarem scribere, ac pacem enixe commendare. Contra fœderatos nil rerum contra Gallum gerere. Tanto temporis spatio eos inter se non potuisse, aut voluisse convenire. Statim atqve Galli se moveant, istos Rheno deserto hospitia invadere qva velint, nulla disciplina, aut ordine. Eos clam, ac sibi qvemqve pacem captare, præsertim Luneburgicos, ac Monasteriensem. Hoc rerum statu Cæsari qvovis modo de pace cogitandum, nisi totum Imperium, propriumqve exercitum, ac cum eo diadema periculo exponere velit. Adhuc rem esse integram, sed qvæ nullam amplius moram ferat. Si Cæsari exercitus triginta millibus bellatoribus constans ad Inferiorem Rhenum ostendatur, cui tuto confidere qveat, pacem hautqvidqvam fore. Sed eum brevi repræsentandum. Alias Cæsarem toti orbi excusatum fore, si id faciat, qvod indeclinabilis necessitas subigit. Spem fuisse, colloqvio Dani, & Electoris Cellensem qvoqve Ducem interfuturum fuisse. Sed qvia id factum non sit, ac de consiliis ejus aulæ sinistra referantur, spem exercitus ad Inferiorem Rhenum è communi placito parandi eo magis imminui, qvod constet, Danum ipsum auxilio indigere, ac Electori copias in Borussiam mittendas, citra qvas bellum geri non possit. Ast Luneburgicos, qvi peculiari bello non distrahantur, ac latus hospitiis fruantur, pro publico nil moliri, ac potius cum hostibus secretos tractatus agitare. Qvi & gravem suspicionem excitarant, qvod Brema se cessuros ostendissent, si Hildesiensis, & Osnabrugensis præsulatus perpetuo jure ipsorum Domui attribuatur. Qvod postulatum Cæsar magna cum offensa acceperat, ac Nuntius super eodem ingentes tumultus moverat. Cæterum Cæsarei novissimam Galli declarationem valde absurdam censebant. Eqvidem super Friburgo facile se conventuros. Sed Cæsarem nunqvam consensurum, ut Gallus decem oppida Alsatiæ pleno jure retineat, ac præcipue ut Gallis transitus per Imperium concedatur, Borealibus fœderatis ad restituenda Svecis ablata cogendis. Per qvæ postulata uti Cæsaream autoritatem, nationis Teutonicæ gloriam, Domus Austriacæ fastigium, ejusqve præsentem, ac futuram securitatem immensum lædi satis agnoscebant; ita his omnibus necessitatem prævalere excusabant. Porro red-

1678. 8. Dec. redditis ab Electore literis Cæsar huic de exercitu ad Inferiorem Rhenum parando scribebat; sed cui istæ leges dicebantur, ut ejus directio à primario suo exercitu penderet, ac ut qvilibet copias suas aleret, remqve machinariam prospiceret, ut tamen annonam liceret petere è locis, ubi res gerenda sit. Enimvero iste exercitus irritus erat, qvod Electori in Borussiam abeundum foret. Etsi enim is haut eo secius XVIII M in Westphaliam contra Gallos se missurum promitteret; tamen qvia Luneburgici, ac Monasteriensis parem promtitudinem non ostendebant, ista sola non sufficiebant. Idigitur obtinuit Elector, ut totus orbis agnosceret, ipsum nil eorum, qvæ penes se fuerint, omisisse. Ac Cæsarei generosum ejus animum magnis laudibus ferebant, nec ab eodem plus desiderari posse agnoscebant. Eqvidem Elector à se oblatis hanc conditionem addiderat, ut Cæsar evictionem Pomeraniæ ipsi præstaret. Sed qvia eam conditionem à se in præsens præstari Viennæ negabant, ea levi brachio urgebatur, ac satis habebatur, si Cæsar iterum cum Gallo committi posset. Eqvidem & Luneburgici VIII M militum offerebant, sed ea lege, ut omnia qvæ cupiant hospitia nanciscerentur; utqve adeo præter ea, qvæ jure ipsis competebant, illa qvoqve haberent, qvæ Moguntino, Trevirensi, Neoburgico, & ex parte Electori assignata fuerant. Qvæ cum iniqva forent, nec præstari possent, illa conditio in vim negationis accipiebatur. Ac suspecta valde erat Castillonia Christiani Ludovici Ducis Mecleuburgici uxor, tunc Luneburgicorum aulas pervagata; id qvod conciliandæ pacis gratia fieri credebatur; etsi isti vulgarent, compositionem dissidii inter ipsam, & maritum qværi. Deniqve Monasterienses qva libido inpellebat, hospitia capiebant, Ordinibus Imperii asperrime habitis, inter alia Comitatum Waldeccæ septingentis mensibus Romanis emungentes, cum Cæsarei tantum CXX exigerent. Cæterum ad extremum Cæsareis omnem dubitationem eximebat Electoris in Borussiam iter, cujus necessitatem ipsi agnoscebant. Et qvanqvam Elector confirmaret, non solum octo legiones, qvæ in Westphalia jam agebant, ibi mansuras, sed & plures è Pomerania eodem ituras, modo Cæsar firmus perstet: tamen istis Cæsarei parum movebantur, qvi tam promtum, ac felicem Borussicæ expeditionis successum animo præcipere haut poterant. Ac jam recte admodum fœderatorum ministris, qvæ Neomagi agerentur, habebant, pacis brevi secuturæ haut fallacem prænuntium. 1678.

Cum Luneburgicis actis.

§. 87. Cæterum colloqvio inter Regem Daniæ, & Electorem Dobrani de præsenti pacis, ac belli facie deliberatum fuerat, ac præcipue qva ratione impediri qveat, ne Cæsar, ac Luneburgici separatam pacem amplectantur; qvi gravissimus casus communi causæ accidere posse judicabatur. Ubi tamen placuerat, si maxime Cæsar in pacem ipsis exclusis inclinare videatur, haut ideo animum despondendum, aut in turpem pacem consentiendum, restitutis tam caro partis. Unde negotiationem qvidem cum Gallo continuandam; ita tamen res disponendas, ne ad erubescendas leges compelli possint. Eum in finem Regis nomine Goschius Bucvvaldus, Electoris Ledeburius Cellas mittebantur, è Duce exqvisituri; cum Cæsar ad peculiarem pacem properet Borealibus fœderatis destitutis, qvæ Duci sententia, & qvid consilii eidem videatur capessendum? *21. Nov.* Inde enim hostem plenæ Svecorum restitutioni insistere, per qvam non solum tantum sangvinis & opum frustra perire, sed & implacabilem hostem lateri admoveri, qvi ultionem opportuno sibi tempore sumturus sit, nullis sponsionibus præcavendam. Hinc vero se à potentissimis fœderatorum, Cæsare, Imperio, Hispanis, Belgis destitutos; ab Anglo intestinis turbis agitato nil opis expectandum. Unde non solum difficile, ac periculosum sibi fore bellum ulterius perseqvi; sed & metuendum, ne Cæsar, ac potentissimi Ordinum Gallo amoliendo leges ipsis præscribant, in qvas pax ineunda sit. Contra indecorum sibi fore animum despondere, armisqve abjectis erubescendam pacem amplecti, restitutis omnibus tam care partis. Unde sibi videri negotiationem cum Gallo continuandam, nec eo minus omnibus viribus conniti, ne turpes leges ex aliena libidine sibi obtrudi qveant. Qvibus positis dispiciendum, qvæ ratio ei scopo obtinendo ineunda sit. Qvod si Dux laxiore, & ambigua declaratione utatur, & qvæ arguat, rumorem super peculiaribus tractatibus ab ipso agitatis haut vanum esse, itidem laxioribus verbis uterentur. Ast si eundem in constantiam obfirmatum videant, exqvirerent, qvid copiarum ad Rhenum mittere velit. Electori jam octo legiones ibi esse; partem copiarum in Borussiam abiisse; reliqvis paululum qvietis indulgeri. Ubi periculum in Borussia depulsum sit, eum universis cum copiis ad Rhenum iturum. Ad

ista

1678. 16. Dec. ista Cellensis laxioribus verbis: Sibi utiqve decretum bonis partibus firmiter adhærere. In præsens autem ita liqvido declarare non posse, an bellum utiqve persequendum, ni prius expeditum sit, qvo modo id effectui dandum; qvantum copiarum singuli repræsentare velint; unde annona, unde pecunia, & machinæ; penes qvem imperium futurum, qvæ omnia prius sigillatim discuti oporteat. Instituto cum delegatis colloqvio ad qvæstionem, num Cæsare cum Gallis transigente firmi persistere velint; nec pure negabant, nec liqvidi qvid declarabant, aut novam obligationem induere volebant; sed prius de modo proponebant, circa qvem multas difficultates movebant; tum de hospitiis, partitione Bremensis provinciæ, & aliis ingerebant, negotio intricando, & eludendæ conclusioni. Ac aperte dicebant, ni omnia ista prius ad liqvidum deducta sint, vix certi qvid statui posse. Unde manifestum erat, eos omnia sibi integra retinere velle, pro successu rerum consilia capturos privatis rationibus attemperata. Mox ad nuntium de Borussiæ periculo non parum consternationis ostendebant. Hac irruptione negotium valde anceps reddi. Nunc caput exercitui ad Rhenum firmando deesse: nullam alicubi penum: fœderatis modicas vires: Electoris octo legiones vix IV M capitum conficere: Danum omnibus suis viribus contra Svecum opus habere. Movebant qvoqve, ab Electore secretos tractatus agitari, qveis Pomeraniam ad Penam usqve stipulari sibi velit. Ad qvæ Ledeburius: Electorem octo illis legionibus, qvæ V M bellatorum constent, adhuc M eqvites II M octingentos pedites additurum. Post profligatos in Borussia Svecos plures missurum. Imperium in copias à Cellensi, aut Osnabrugensi suscipiendum. Machinarum sat in Electoris urbibus Westphalicis esse. Qvod de secretis tractatibus tetigerint; Electorem super medio statu Cliviæ egisse; de Pena flumine forte obiter jactum; de qvo tamen post captam Rugiam non amplius cogitatum sit. Enimvero nulla spes erat, hei aliqvid profectum iri, pellucente ubiqve male consulta ejus Domus in Electorem æmulatione, per qvam eum subinde vellicabant, iniqvitate temporum dissimulandi necessitatem eidem imponente. Interea tempus extrahebant, qvid Cæsar, & Monasteriensis facturi essent respectantes; etsi de hoc parum spei esset, qvi jam machinas suas Forda abduci curabat. Sed & aliud tunc interveniebat, non parum fraudis Electori adferens. Huic à Cæsare Hamburgensis civitas assignata fuerat, ut hibernorum loco eidem L M unciali um numeraret. Eorum solutionem ista omiserat, Luneburgicorum patrocinio freta. Qva super re Elector Viennæ graves qverimonias movebat. Suam actionem Cæsaris, ac Imperii decreto niti. Brunsvicensium autem ausa eo tendere, ut Cæsaris communi Ordinum concluso superstructa placita irrita reddantur, ac civitati confidentia addatur ad ista impune spernenda, & autoritatem Cæsaream, legesqve publicas, ac bonum patriæ impune insultandum. Ac pessimi rem exempli esse, Ducem sibi tantum non cognitionem in Cæsaris actiones, atqve Electoris jura arrogare. Unde Elector insuper habitis, qvæ Cellis movebantur, per excursores suos maritimos aliqvot Hamburgensium naves intercipi jubebat. Et cum Dux ostenderet; sese urbi adversus ista hospitia evictionem præstitisse; Elector reponebat: Hospitia sibi legitime assignata; ac uti Dux sibi ipse exsecutionem adversus contumaces fecerit; ita nec deteriore se jure uti. *1678.*

§. 88. Multo minus Electori ab universis Ordinibus ad scopum suum obtinendum solidi qvid expectare licebat; qvin contra major horum pars ejusdem desideriis obnitebatur. Cupiebant Austriaci Ordinum Ratisponæ sententiam super conditionibus à Gallo propositis exqvirere, ac præcipue qva istæ Boreales fœderatos spectabant; qvam tamen, qvo minus solenni modo exponeretur, ministri Electorales, Luneburgici, ac Danici impediebant. *Ratisponæ super pace acta. 29. Nov.* Bavarus, Saxo, & Palatinus censebant, inter Electorem, & Svecos ita transigendum, ut penes illum aliqva pars Pomeraniæ armis nunc subactæ maneat, reliqva his restituantur. Ac tutius Electori fore, aliqvid amica ratione, ac certo nancisci, qvam grave bellum incerto exitu perseqvi, qvæ & Neoburgici sententia erat. Ast Elector contra demonstrari jubebat; universorum Ordinum qvam maxime interesse, parta commoda retineri, ac tandem aliqvando Germaniam servitute perpetuorum delectuum, transituum, hospitiorum, ac motorum subinde bellorum liberari, qvibus Ordines, qvamdiu Sveci Pomeraniam, & Bremam insederunt, semper obnoxii egerint. Qvia autem non eo minus verendum erat, ne ob varios, ac discrepantes respectus, aut multorum inconsultos in qvalemcunqve pacem impetus pleriqve Ordines in transversum abirent; Jena sententiis suis dignitatem Imperii, & communis salutis ac securitatis rationes diligenter ingere-

1678. gerebat, & uti Svecorum restitutio hisce omnibus repugnet, qvos & ob arma tam injusta Ordinum numero expungi ad exemplum intersit. Peculiariter autem Austriacis demonstrabat; hanc domum, & Hispanicam Monarchiam tamdiu florenti statu gavisam, Galliæqve formidatam, donec Sveci Germaniam ingressi Austriacorum vires distraxerint, in ipsas eorundem provincias infusi; qvo facto summa rerum per Europam insignem mutationem subierit. Istis per Electorem Germania pulsis cum Gallo egregium fulcrum sit subtractum, Cæsarem pessime sibi consulturum, si eosdem iterum in Germania pedem figere patiatur. Enimvero ista nemo non vera agnoscebat, tum partem saltem Pomeraniæ in præmium belli Electori deberi fatebatur; sed qvi opis qvid ad eam obtinendam conferre vellet nemo reperiebatur.

Neomagi super induciis frustra agitur. 7. Aug. §. 89. Inter ista Neomagi post absolutam pacem Belgæ Blaspielo proponebant, uti Nuntius suggerentibus Hispanis inducias Cæsarem inter, Imperium, Principesqve fœderatos excepto Dano, tum Gallos, Svecosqve svaserit, qvo interea communis pax adornari posset. Ab iis Gallos haut alienos esse: sed nosse prius velle, num Electori qvoqve eas acceptare placeat. Nam de Cæsare, & aliis Imperii Principibus eos non dubitare; ac postulare, ut Belgæ sponsores sint; Gallum pro Sveco fidem daturum. Tum pro Electore officium sese interposituros. Ad qvæ Blaspielus: mirum sibi videri Hispanos talia Nuntio injunxisse, re secum haut communicata, qvæ tantopere Electorem tangat, & Angli officio neglecto: ac sibi prius cum Cæsareis, ac Dano consultandum. Cæsarei censebant, hanc propositionem neqve rejiciendam, nec pure accep randam videri; sed tempus extrahendum, num forte felix armorum ad Montes Hannoniæ successus aliqvam mutationem in Anglia, & Belgio producturus sit: qvo casu fœderati, Gallis jam pares, inducias recusare possint. Sed Hispanis, ac Belgis deficientibus Gallo vix obsisti posse, qvo minus in Germaniam penetret; ubi utilissimum fuerit inducias qvamprimum amplecti. In qvas noster negabat se consentire posse citra peculiare mandatum Electoris, qvi hactenus inducias semper declinarit. Sed Cæsarei rogabant, ne is apud Belgas inducias abrupte rejiceret, ac tempori extrahendo earum conditiones sibi communicari peteret, velut eas secum expensurus. Ita Blaspielus re qvoqve cum Dano communicata Belgis respondebat; sibi qvidem in eam rem nulla mandata 1678. esse; sed ubi leges induciarum sibi exhibeantur, in fœderatorum gratiam omnia, qvæ ratio svadeat, accepturum. Ast si qva sint altioris indaginis, tantum temporis sibi petere, qvod sufficiat exqvirendæ Principis sententiæ. Revera autem ea propositio non ab Hispanis, qvibus eadem non ex asse probabatur, sed à Kinskio promanaverat. Cæterum Hispanis, ac Belgis spe serat, se per has inducias ad communem pacem perventuros, simul turpem conditionem, qvæ alias subeunda erat, declinaturos, de neutro statu adversus fœderatos deinceps observando. Belgæ porro, qveis induciæ cordi erant, ne seqvestrium mu- *11. Aug.* nus invadere viderentur, Jenkinum, ut de iis proponeret, rogabant. Sed is causabatur, se eo nomine ad Regem scripsisse, sed nil responsi obtinuisse. Cæsarei disserebant: se absqve fœderatis nihil statuere posse. Alias constare sibi, frustra sperari, arma ab Anglo Gallis illatum iri; eoqve aliam viam ineundam periculo sese eripiendi. Sibi videri vel bellum alacrius qvam hucusqve perseqvendum, vel inducias arripiendas, ad tolerabilem magis pacem obtinendam. Nam inter has fœderatos arctius se innectere, ac inter se convenire posse, qvid copiarum contrahi qveat, unde hæ alendæ, ubi maximo cum fructu res ab iisdem gerenda. Nam hactenus, dum singuli peculiaribus respectibus trahuntur, Gallum eousqve invaluisse, ut jam omnibus leges præscribere ausus fuerit. Contra si Gallo unitis probe viribus obviam eatur, hunc ad æqviora descensurum. Alias metum esse, ni induciæ occupentur, ne Gallus validis præsidiis, qvæ mox urbibus Hispanicis & Belgicis deducenda sint, firmatus in Germaniam irrumpat, eamqve hibernis premat; non adparente, qvi obsistere possit, ac sine dubio omnibus certatim se dedituris, ipsaqve Colonia claves portarum obviam latura. Eadem & Arausionensis sententia erat. Fœderatis placebat è Jenkino prius sciscitari; num certo confidi qveat, Anglos in bellum contra Gallum erupturos. Qvi respondebat: Angliæ Regem per Hydium jam Hagæ ita liberaliter declarasse, ut plus desiderari non possit: sed penes Belgas esse super propositis statuere. Ubi tamen hi tractatum cum Gallo initum ratum habuerint, indicio esse, eos bellum inter Angliam, & Galliam non optare. Ast ubi ratihabitionem omiserint, de Angliæ armis dubitandum non esse. Addebat; etsi Rex nil aliud qvam communem pacem optet, qvam & seqvestris munus, & omnia

1678. omnia ejus consilia hactenus spectaverint: tamen nunc post Hagæ ab Hydio proposita haut decorum fore ipsius nomine inducias, bello utique repugnantes, proponi, utut alias Rex eas haut aversetur. Qvibus & acceptandis Luneburgi, ac Monasteriensis pronos sese declaraverant. Paulo post Jenkinus fœderatis significabat; sibi à Rege suo injunctum, si de induciis jam agi cœptum sit, eas omni studio promovere; alias easdem suo nomine fœderatis offerre, ac diligentissime commendare, qvo in sex menses ab omnibus admittantur, communi paci interim perficiundæ, circa qvam ipse omnem operam navaturus sit. Super ea re Danus, ac Blaspielus cum Cæsareis consultabant. Hi eas utiqve proficuas judicabant, sed absqve fœderatorum consensu mentem suam haut declaraturos. Noster, & Danus dicebant; sibi qvidem mandata in contrarium esse. Se tamen rationes, qvæ inducias svadere possint, ad Principes suos perscripsisse, ac responsum expectare. Cæsarei reponebant; se libenter circa moram hancce ipsis gratificaturos. Sed metuere, ne, ubi Hispani pacem absolverint, id qvod intra triduum futurum sit, Galli deinceps spretis induciis, in qvas nunc se proclives ostendant, arma in Germaniam proferant. Cujus mali culpa penes eos hæsura sit, qvi inducias rejecerint. Ac Arausionensem eas valde svadere; qvæ & summopere necessariæ videantur, pax, seu belli continuatio placeat. Igitur Danus qvoqve, & noster statuebant inducias cum Gallo non abnuere: sed de induciis cum Sveco decernere nil posse, qvoad mandata acceperint. Ita Jenkino omnium fœderatorum nomine responsum: se cum Gallo inducias udituros, si super conditionibus convenire qveant. Cum Svecis autem non magis super induciis qvam pace agi posse, anteqvam hi procuratorium suum exhibuerint, atqve permutaverint. Sed anteqvam hæc declaratio Jenkino traderetur, Belgæ Haga repetita mandata accipiebant, ut fœderatos ad acceptandas inducias hortentur, velut unicum remedium sistendis Galli progressibus, atqve communi paci asseqvendæ. Ac se omnem operam tam circa inducias, qvam pacem ex voto obtinendam impensuros. Pacem se subigente necessitate amplexos. Ideo tamen haut omissuros unmia facere, qvæ socios, & amicos deceat. Igitur fœderati à Belgis reqvirebant; è Jenkino cognoscerent, qvæ adversæ partis super induciis mens sit. Qvibus Jenkinus respondebat: Gallos declarasse, inducias sibi placere, si fœderatis suis idem videatur; sed Svecos ad colloqvium 1678. cum Gallis rem rejecisse; velut qvi res suas horum arbitrio plane commiserint. Qvia enim Gallus gloriæ studium ubiqve jactet, ac videri velit iis, qvi destinatis suis instrumenta se præbeant, sancte fidem servare, Svecos hac submissione cum obstringere velle, ut ad omnia ipsis restituenda summa ope connitatur. Revera tamen Sveci eventum expeditionis in Rugiam speculabantur, qva capta inducias sibi haut proficuas judicabant, copiis suis intra Stralsundæ, ac Grypsvvaldæ mœnia includendis. Mox tamen hi in sesqvimestres inducias consentiebant: de semestribus ad Regem se relaturos. Qvod cum serio ab iis agi haut crederetur, placebat, penitius explorandæ eorum menti à Jenkino conditiones induciarum concipi. Is partium sententiam prius exploraturus è Gallis intellexit, Svecos non nisi sesqvimestres velle. Unde ante omnia de termino conveniendum esse. Cæsarei in id tempus consentiebant, qvod alias impediri neqveat, qvo minus Galli Argentoratum, & Coloniam intercipiant, ac Electoris ditiones ad Visurgim usqve inundent. Sed Danus, & noster censebant: qvia Jenkinus de semestribus proposuerit, Galli qvoqve in qvadrimestres consenserint, merito fœderatos semestribus inhærere. Ac Cæsarei judicabant, inducias qvantum possint porrigendas. Demum tamen omnibus placebat Jenkino denuntiandum; fœderatos qvadrimestre spatium à Gallis propositum admissuros ea lege, ut tempus id à promulgatione induciarum cedere incipiat. Interim ab Electore mandatum veniebat, ut Blaspielus in Gallicas inducias, non in Svecicas consentiret; qvod Svecis jam ad incitas redactis respirandi spatium non sit indulgendum: nec sibi per inducias facultas suppetat deficientibus subsidiis, ac hospitiis exercitum sustentandi. Enimvero ipsi Sveci ansam præbebant induciis eludendi, dum Jenkino denuntiant; se in duos duntaxat menses consentire, sed his legibus, ut hoc tempus cedere incipiat à die qvarta Septembris, qva hæc declaratio facta sit; utqve induciæ non ad loca trans mare sita, sed ad Germaniam duntaxat porrigantur: ut eædem intra octiduum perficiantur, qvod sibi non expediat in incerto agere: ut deniqve omnia in eum statum reponantur, qvi ante mensem abhinc fuerat, cum apud Gallos super sesqvimestribus induciis mentem suam exponerent, si qvid forte interim mutatum sit. Ea postulata Belgæ improbabant velut iniqva, & ad separandum Daniæ Regem, & Ele-

17. Aug. 30. Aug. 3. Sept.

1678. Electorem ſpectantia; & ad alia ſe conſilia Svecos permoturos pollicebantur. Electori qvoqve eadem admodum abſurda videbantur, qvod præter flagitium deſtituendi Dani ea ſit induciarum indoles, ut omnia in eo ſtatu maneant, qvi tempore ſubſcriptionis fuerit: ac vix tales leges victorem victo ferre. 7. Sept. Belgis itaqve hortantibus Sveci curſorem ad Regem ſuper induciis mittebant; interea temporis conditiones adornari poſſe. Ea mora Cæſareos non parum anxios habebat, ne Galli poſt concluſam Hiſpanicam pacem Coloniam, & Treviros interciperent; ac cenſebant inducias nomine Imperii eſſe anticipandas. Etſi cum iidem apud Gallos tentarent, annon interim inducias ſecum ante Svecici curſoris reditum abſolvere vellent, hi abnuebant. Ac Blaſpielus, qvo invidiam in Svecos derivaret, declarabat; etſi in contrarium mandata ſuper induciis cum Sveco habeat; Electorem tamen à reliqvis ſe fœderatis haut disjunctum, nec ei, qvod promovendæ communi paci inſerviat, reluctaturum. Cum itaqve Belgæ, ac Jenkinus culpam irritarum induciarum ac retardatæ pacis ſolis Svecis impingerent, 13. Sept. hi curſore inhibito declarabant; inducias ad omnes poſſe porrigi ea lege, ut eædem à Kalendis Septembris initium capiant, & qvæ interim facta ſint, ac fieri qveant, in eum ſtatum, qvi dicto die fuerint, reponantur. Qvam declarationem Jenkinus admitti poſſe negabat. Cæſarei inde Danum, & Blaſpielum hortabantur, ut communes inducias admittant, à ſubſcriptionis tempore initium capturas, qvod interim Rugia utiqve occupanda ſit. Ac ſi Sveci tergiverſari pergant, ſpem eſſe Gallos id non curaturos. Hi declarabant, non niſi ſub ſpe rati id facere fas ſibi eſſe, à mandato deſtitutis, & ea lege, ut induciæ demum à die ratihabitionis cedere incipiant. Aſt Jenkinus denuo fœderatis inducias commendare, qvas à die ſubſcriptionis initium capere par ſit. Nam Svecorum poſtulatum iniqvum eſſe; earum autem effectum ad ratihabitionem differre, ferum: ſimul formulam induciarum exhibebat. Sed Sveci haut eo ſecius ſententiæ ſuæ inſiſtere, ac initium à die ſubſcriptionis rejicere; non obſcuro indicio, Gallos à qvorum nutu Sveci pendebant, inducias averſari, ac alia animo agitare. Eas moras Cæſarei ægre admodum ferebant, veriti ne Galli irruptione in Electoris ditiones facta omnes à ſe propoſitas conditiones pervincerent. Ac difficultates à Svecis motas per Gallos ſuggeſtas, qvi iſtis perſvaſerint, hoc modo Rugiam ſervari poſſe. Unde optabant Electorem poſt occupatam Rugiam 1678. verſus Rhenum movere ad periculum Germaniæ avertendum, ac conditionem ſuam meliorem reddendam. Iidem dehinc Dano, & noſtro denuntiabant; 14. Sept. neceſſitate ſe ad inducias admittendas compelli. Unde noſſe ex ipſis cupere, qvomodo procedendum ſit, ut conjunctio, & amicitia illæſa perſiſtat. Ad qvæ iſti: ſi periculum aliter declinari neqveat, id ſibi tolerandum eſſe; nec ſervandæ conjunctioni aliud proponere noſſe, qvam ut Principibus ſuis integrum ſit inducias ubi velint acceptare, ac ne reliqvi facultatem ſibi adimi patiantur iſtis adſiſtendi, uti Hiſpani, ac Belgæ fecerint. Iſti omnia ſe facturos pollicebantur, qvæ fides ſocios deceat, & qvæ intra vires ſuas ſint. Elector demum declarabat: ſi Cæſar, & reliqvi fœderati utiqve inducias velint, ac Sveci iniqvas conditiones remittant, eas qvoqve ſe acceptaturum, qvod ſibi haut conſultum ſit Galli vires in ſe ſolum avertere. Sed qvamdiu Sveci iniqva poſtulare haut deſiſtant, penes ſe irritarum induciarum culpam non eſſe. Cæterum uti Elector inducias cupiebat extrahi, qvoad Sveci plane Pomerania exturbati forent: ita hi viciſſim tergiverſabantur, qvo Gallicus exercitus Electoris Weſtphalicis provinciis immitteretur. Galli autem eo duntaxat fine illas urgebant, ut qvod Svecis in Pomerania reſtabat, ſervaretur. Colbertus Heugio dixerat: Svecos utiqve poſtulatis ſuis, cumprimis reſtitutioni Rugiæ haut inſtituros. Satis eos jam intelligere, poſt rem tam male in Rugia geſtam inducias non minus ſibi, qvam Cæſari neceſſarias, ni penitus Germania expelli velint. Ac ubi iſti rationem adſpernentur, Gallorum eſſe eos ad id compellere; velut qvi nunqvam permittere poſſint fœderatos ſuos, qvi in ipſorum gratiam bellum orſi ſuit, tam egregiarum provinciarum jacturam facere, qvibus ut ſatisfiat ſe promiſiſſe. Unde Svecos utiqve in Germania retinendos, ac ſi maxime inde expellantur, Gallos tamdiu bellum perſecuturos, qvoad eo reſtituti ſint; nec alia lege inducias, aut pacem ſperandam. Jenkinus inde, ac Cæſarei ulterius inducias urgere pergebant, qvas & Galli haut defugere videri volebant, ut tamen nimium eas affectare haut decorum ducerent, tanta potentia ſuccinctis. Ac Sveci earum formulam proponebant, ſed multa iniqva, & abſurda continentem. Aſt eo ipſo tempore Cæſarei Dano, ac Blaſpielo denuntiabant: ſe ita formare inducias tentaſſe, ut Daniæ Regi, atqve Electori eas acceptare integrum foret, ubi placuerit. Fuiſſe

1678. isse qvoqve spem id evinci posse. Sed nunc Gallos id adspernari, ac contendere, inducias utiqve à Dano, & Electore simul admittendas. Nam si hisce spes sit aliqvid Svecis eripiendi, eandem sibi spem circa Germaniam esse. Si igitur Gallo qviescendum sit, fœderatis idem faciendum: & qvod is de induciis cogitet, id unice fieri reliqviis Pomeraniæ per eas servandis. Igitur respicerent Gallicas copias in Germaniam moventes, ac tanta mala patriæ inde oritura averterent; qveis & omnia hoc bello adqvisita in ancipiti collocanda sint; eoqve inducias ne impedirent. Anceps erat heic Dano, atqve nostro consultatio. Nam hinc obstabat mandati defectus: inde movebat periculum Germaniæ, cujus culpa, & invidia in ipsos redundatura erat. Ac forte Cæsarei ansam captabant separatim cum Gallo transigendi, qvod & hic aucupabatur, præsertim cum inter ipsos de solo Friburgo controversia restaret; cui expediendæ aliqvi proponebant, id oppidum tamdiu Gallis relinqvendum, qvoad his cum consensu Imperii æqvivalens è civitatibus Alsatiæ detur. Demum tamen censebat Heugius; cum periculum in mora sit, ac ipsi sua tergiversatione non publico solum, sed & Principibus suis nocere qveant, qvi facile summis inde difficultatibus intricari qveant; necessitati cedendum, ac declarandum, se ad communes inducias æqvis legibus amplectendas paratos, & ad exhibitam à Svecis formulam monita tradituros. Qvæ & Blaspielus probabat, semper tamen testatus, sibi in eam rem mandata non esse, ut Elector, si videretur, eo commodius consentire abnuere posset. Et mox ab Electore jussa adferebantur, de communibus induciis admittendis. Sed si Sveci iniqvis postulatis insistant, protestationem interponendam; per se non stetisse, qvo minus induciæ fierent; ac sperare Gallos istorum pervicaciæ haut velificaturos. Simul Cæsareis denuntiabat; qvia ipse ob bonum publicum certam spem Stralsundæ, & Grypsvvaldæ expugnandæ dimittat, par esse circa hiberna liberalius sibi prospici. Contra Sveci per inducias Stralsundam, Grypsvvaldam, Damgartum, & Tribsesam retinere postulabant; & si maxime ea loca interim occupata sint, ut eadem sibi restituantur. Etsi de Stralsunda plane securi erant, qvam natura, & operibus munitissimam, ac duobus militum, octo armatorum civium millibus infestam, Electori cum VII M expugnare longe abfuturum sit. Galli qvoqve inter alia postulabant, ut qvi nunc inducias non amplectantur, deinceps qvoqve ad eas non admittantur. Nec eum articulum ferre volebant; ne unus alterius rebellibus per inducias aliqvid opis ferat. Tum ne id qvidem permittebant, ut Cæsaris nomen primo loco poneretur; sed Imperii vocabulum post Gallum collocandum. Dum ejusmodi cavillationibus Galli tempus terunt, interim eorum exercitus totam fere Juliacensem provinciam cum Aqvisgrano in potestatem redegerat.

3 Oct.

§. 90. Postqvam multum temporis inani circa inducias tractatione consumtum foret, ac Cæsarei jam ita se declarassent, ut res confecta crederetur; Galli causabantur; hosce inducias desiderare non ob promovendam pacem, sed lucrando tempori, ut imminens periculum declinare, ac interim cum fœderatis arma instruere possint. Ast si pax cordi sit, super alternativa circa Philipsburgum, & Friburgum, ad qvam solam pax hæreat, sententiam exponendam; ac tunc brevi inducias ad liqvidum deducendas. Ad qvæ Cæsarei: se utiqve alterutrum membrum alternativæ acceptaturos, ac inde pacis tractatum, qvantum hæc Cæsarem spectet, persecuturos, statim atqve super induciis convenerit. Atqve hoc ipso testari, penes se moram non esse. Blaspielus rogabat, ne isthæc declaratio ulterius qvam ad perficiendas inducias extendatur; neu inde ansa separatis tractatibus arripiatur. Cæsarei sancte testabantur, eam à se mentem abesse, ac si ad tractandam pacem accedendum sit, omnia communi consensu à se actum iri. Porro ad Cæsareorum declarationem Galli reponebant; Regem eqvidem proposita alternativa non amplius teneri, qvod ea præfixo tempore acceptata non fuerit. Testando tamen in pacem studio faciliorem adhuc viam proponere, ut Philipsburgo munitiones detrahantur, id qvod à multis Principibus optari intellexerit, & Galliæ regio circa Friburgum in unum milliare addicatur, una cum via à Brisaco ad id oppidum. Hoc modo pacem citius qvam inducias confici posse. De cætero omnes se conditiones pro fœderatis suis impleri velle, ac ut Cæsarei operam sibi socient ad communem in Germania, & inter Boreales pacem promovendam. Ast Cæsarei censebant; alternativa semel probata standum, postqvam in pace Belgica convenerit, ut fœderatis integrum sit intra sesqvimestre tempus ab ejus pacis ratihabitione propositas conditiones acceptare. Ac iniqvum esse, Cæsarem simul Philipsburgum, & pa-

De pace inter Cæsareos & Gallos agitur.

13. Oct.

19. Oct.

1678. & patrimonialem urbem Friburgum amittere. Sed Gallo alia ratione pro Friburgo satisfactum iri, de qvo tractationem suscepturi sint. Interim inducias necessarias videri. Galli contra: ex hoc responso adparere, Cæsarem, atqve Imperium in eo cum Gallo consentire, ut pax Westphalica ex asse instauretur. Opus tamen esse magis perspicua declaratione, ut etiam Gottorpiensis Dux tanqvam Sveciæ fœderatus, tum Furstenbergii fratres plene restituendi intelligantur. Qvod si Cæsar Philipsburgum retinere velit, Gallo totam Brisgoviam cum Friburgo cedendam, qvod ejus provinciæ regimen in eo sedem habuerit, eoqve inde velut metropoli naturali ratione pendeat: cum in cessionibus locorum semper, qvæ ab his dependeant, comprehendantur. Cæterum qvod induciæ perfectæ non fuerint, non se, sed Danum, & Electorem in culpa fuisse, variis objectis obstaculis. Qvo nomine Electorem falso argui Blaspielus prolixo scripto deducebat. Cæsarei inde Gallis per Nuntium significabant: sibi hautqvidqvam in animo esse in aliqvid consentire, qvod fœderatis fraudi sit: eoqve articulum de instauranda pace Westphalica in eorum præjudicium extendi non posse; qvæ utiqve valitura sit, sed exceptis iis, qvæ futuro tractatu mutabuntur. A Friburgo non nisi tres vicos pendere. Peculiari tractu in usum viæ inter Brisacum, & Friburgum opus non esse, cum innoxius transitus pateat, ac iter duarum aut trium horarum spatio confici possit. Se qvoqve una cum Gallis operam daturos, ut inter Boreales fœderatos, ac Sveciam pax æqvis conditionibus perficiatur. Articulum de hostibus utrinqve auxilio non sublevandis, se non abnuere, si ita concipiatur, ut dignitati, officio, & securitati paciscentium non repugnet. Restitutionem Argentoratensis Præsulis, ejusqve familiæ Cæsarem decrevisse, si debito modo ipsi se submiserit. De induciis absolvendis repetebatur. Ea in declaratione qvia Pacis Westphalicæ mentio fiebat, Nuntius protestationem interponebat, qvod mandata sua non permittant Protestantium negotiis sese miscere, multo minus pacem Monasteriensem adprobare. Si itaqve forte mentio de rebus Protestantium, aut pace Monasteriensi injecta sit in scriptis, sibi velut seqvestri traditis, ad qvæ ipse responsum reportarit; ea se nunqvam aliter considerasse, qvam qva Catholicos Principes spectant, ac per eadem istam pacem probare hautqvidqvam animum fuisse. Nec minus idem legatos Cæsareos, Hispanos, ac Gallos scripto monebat, ne præsulatus Hildesiensis, & Osnabrugensis jure perpetuo certis Principibus in perpetuum attribuatur. Nam Osnabrugensis hunc præsulatum in sua familia continuari optabat, sublata alternatione; cui Anglus, ac Belgæ favebant. Inter hæc allatus de Electoris victoria nuntius Gallos circa negotium Svecicum paulo tractabiliores reddere videbatur. Et Avauxius Hagæ non obscure innuebat, Svecos vix omnia amissa recepturos. Sed qvia haut deceat à Gallis talia istis proponi, Belgarum esse circa eam rem operam navare. Qvi & Neomagi una cum Cæsareis, & Anglo Svecos ad nonnihil remittendum permovere nitebantur; cum inficiari neqveant, qvin ut Electori satisfiat æqvum sit. Sed Svecis pertinaciam addebat, qvod confiderent, salva existimatione à Gallo se destitui non posse, in cujus gratiam id calamitatis sibi conciliaverint, magna virium Germaniæ parte in se aversa. Inter hæc Hispanica ratihanitio nondum adparebat, qvod Hispani, uti ipsi ferebant, conditionem de fœderatis auxilio destituendis admittere nollent. Sed vero similius erat, eos hac tergiversatione pacem inter Cæsarem, & Gallum faciliorem reddere voluisse; nec dubitabatur, qvin ratihabitio ventura sit; cum interim à provinciis Hispanicis in diurnam Gallicarum copiarum sustentationem C M florenorum expendenda essent. Inter ista Neoburgicus Belgica pace comprehendi cupiebat. Moguntinus qvoqve, & Trevirensis pacem Germaniæ in propositas a Gallo conditiones acceptari à se profitebantur. Simul Bavarus qvam maxime Westphalicam pacem instaurari urgebat. Nec minus Lotharingus Belgica pace comprehendi optabat, ac alterutram partem alternativæ acceptabat, petito, ut Rex eidem additas exceptiones remittere, eumqve in ditiones suas integras restituere velit. Sed Galli serum id esse respondebant. 1678.

§. 91. Cæsarei inde ex aula mandatum accipiebant, ut Philipsburgum Cæsari optarent, Friburgum cum suo districtu tribus vicis constante Gallis relinqverent. Galli contra pertendebant, Friburgum cum suo territorio Comitatum in Brisgovia constituere, qvi sibi una cum via à Brisaco ad eam urbem concedendus sit. Cæsarei reponebant; de Comitatu isto nunqvam sibi auditum. Transitum innoxium inter duo oppida semper ipsis patere, ut non opus sit plus terrarum Brisgoviæ decerpere; ac iter facile duabus horis confici posse. Præter ista Galli postulabant, ne

Continuatio tractatus inter Cæsareos & Gallos. 25. Oct.

Cæ-

1678. Cæsar Borealibus fœderatis, si bellum ab iis contra Svecos continuari contingat, qvid auxilii vel obliqva ratione ferat; si qvæ apud istos copiæ suæ sint, eas revocet, nec iisdem hospitia in Imperio indulgeat. Contra Cæsarei eandem circa fœderatos suos libertatem sibi deposcebant, qvam Galli stipulari velint, qvi liberum sibi transitum petebant ad invadendos Svecorum hostes. Simul inducias urgebant, qvas Gallis parum cordi esse adparebat, velut qvi circa copias augendas satagebant, ac totum Ducatum Juliacensem, excepto oppido Juliaco, subegerant. Nec minus Oxenstierna apud Stratemannum jactaverat; Gallum non alia lege pacem cum Cæsare initurum, qvam ut ipsi auxilia Svecis ferre integrum sit, Cæsare medium statum servante. Alias se omnibus viribus paci obstiturum. Idem qvoqve contendebat, per leges Imperii Gallis innoxium transitum ubiqve concedendum ad hostes Sveciæ invadendos. Qvæ Stratemannus & legibus Imperii, & sanæ rationi adversari ostendebat. Ac si Galli hac via aliqvid sibi conveniens adqvisituri sint, id Svecorum in gratiam haut reddituros; qvod negotiatione cum Hispanis satis ostenderint. Sed si qvid perdiderint, id per tractatus magis sibi, qvam Svecis recuperaturos. Igitur Svecos sibi consulturos, si cum hostibus suis qvamprimum transigant. Oxenstierna contra: Sat cautum sibi esse, Sveciam à Gallo hautqvaqvan deserendam. Ac Livonicum exercitum propediem in Borussia fore; tum & Polonum in arma erupturum, ac Electori sat negotii facessiturum. Gratum tamen Regi suo fore, si honesta ratione bello excedere possit. De Pomerania nullum verbum. Mox & legati Svecici leges pacis exhibuerunt hoc sensu: ut Svecia in conditionem Pacis Westphalicæ restituta Cæsari, Imperioqve plene reconcilietur. Ei conditioni si qvis Ordinum reluctari audeat, Cæsar, & Imperium eum ad istam admittendam compellat; aut si hoc durius videatur, saltem eidem nil auxilii præstet, ac innoxium transitum iis concedat, qvi ad auxilium Sveciæ ferendum sese moverint. Qvibus postulatis Blaspielus prolixum scriptum opponebat, qvo demonstrabat, Svecos ausis suis beneficio pacis Westphalicæ indignos sese reddidisse. Contra Electori fas esse Pomeraniam retinere in vicem satisfactionis ab Imperio ipsi promissæ, ac resarciendis sumtibus in hoc bellum impensis. Cæsareos qvoqve in Westphalicæ Pacis instaurationem non aliter consensisse, qvam sub exceptione, ut

31. Octob.

Electori satisfiat. Nec ejusdem pacis firmitati magis derogari Pomerania citeriore Electori attributa, qvam qvod Gallis Friburgum ceditur: cum ea pax magis publicum Imperii statum, qvam singulorum possessiones sanciat. Simul notabatur, cum olim Sveci magna asseveratione jactassent, peculiarem ob controversiam arma abs se in Electorem sumta, nunc citra dissimulationem agnoscant, id in Galli gratiam factum. Nec minus Luneburgicus minister ei propositioni contradicebat; qvam vicissim Palatinus ex asse probabat. Ast Galli adhuc districtum circa Friburgum in unum milliare patentem exposcere, ac ut Cæsar & Imperium medium se gerat, Gallicisqve copiis liberum transitum concedat suis, fœderatorumqve suorum hostibus ubicunqve commodum fuerit, invadendis. Iidem & petentibus Belgis permutationem Hispanicæ ratihabitionis ad diem X. Novembris proferebant. Tum & unum atqve alterum locum ad Rhenum capessebant nemine obsistente: simul Juliaco obsidium cominus circumponebant, ac Sonsbecam in Clivia invadebant. Contra Cæsarei legati circa pacem obtinendam extremis viribus niti jubebantur, ut tamen fœderatis nil fraudis inferatur. Ac iidem adhuc confirmabant, se à fœderibus haut discessuros, nec unqvam fœderatos separata pace facta deserturos. Qvo fine & iidem paci Belgicæ includi cupiebant, ut si Galli Imperium ulterius invaderent, eo ipso qvoqve Belgicam pacem violarent. Et cum Galli huic sese inclusioni opponerent, qvod sibi tunc facultas adimenda foret fœderatis suis adsistendi; Harenus jussu Reip. ipsis significabat: animum sibi haut fuisse pace cum Gallis inita à fœderatis suis se disjungere, eoqve horum inclusionem articulo XIX. suæ pacis expresse sibi stipulatam. Gallos qvoqve tunc declarasse, se pacem cum omnibus illis conclusuros, qvi eam deinceps acceptaturi sint. Unde Remp. fas sibi judicare, Cæsarem, Lotharingum, Moguntinum, Trevirensem, Palatinum, Neoburgicum, qvi pacem cum Gallo in conditiones ab hoc propositas acceptare se profiteantur, & includi desiderent, sua pace comprehendere. Harenus qvoqve Svecis denuntiabat; ut postqvam penes eos solos pax hæreat, aliqvando propius ad rem accedere velint; ac Remp. suam multum jam incommodi ex ipsorum tergiversatione percepisse, & plura adhuc percepturam. Qvo facto Sveci apud Cæsareos, Gallos, & Anglum qverebantur, justo asperius secum agi. Contra Harenus eorum pervicaciam argue-

1678.

5. Nov.

10. 20. Nov.

1678. arguebat, plenæ suæ restitutioni ita obnixe insistentium; qvi cum agnoscant Electori satisfactionem deberi, negent tamen sibi de parte provinciæ cedenda qvid mandatum, sed de summa tantum pecuniæ jacere. Cæsarei inde per Nuntium Gallis *9. Nov.* declarabant: post pacem inter Cæsarem, Imperiumqve cum Gallo, & Sveco perfectam istum, atqve Imperii Ordines ea pace comprehensos per qvadrimestre enixam operam daturos, ut Boreale bellum ad normam pacis Westphalicæ, nisi qvatenus ea mutuo consensu mutanda videbitur, componatur; cui rei melius perficiundæ per qvadrimestre illud inducias fore. Ast si hoc spatio sua officia locum non inveniant, Cæsarem, Imperiiqve Ordines hac pace comprehensos cum Gallo conventuros, qva ratione ea qvoqve pax conciliari possit. Ea propositio Gallis probabatur: sed Sveci nolebant concedere, ut cum Cæsare & Imperio pax prius iniretur, qvam super sua restitutione sibi satis cautum foret. Ita Cæsarei id agebant, ut arbitrium pacis Borealis penes se foret, qvo eam ad rationes suas formare possent. Qvem agendi modum Arausionensis, Belgæqve, ac legatus Anglicus Templius Electori haut proficuum judicabant. Sed & Cæsarei non sine anxietate pacem qværebant, Gallis frigide rem agentibus.

Formula pacis inter Cæsareos & Gallos adaptatur. 14. Nov.

§. 92. Accedebatur jam ad concipiendam pacis inter Cæsarem, & Gallum formulam; cujus articulo XXIII Galli posuerunt; qvia bellum adhuc inter Boreales geratur, Cæsar & Imperium promitterent, fœderatis suis nulla ratione auxilium ferre; Gallo autem integrum sit fœderatis suis pro lubitu adsistere. Et Gallica qvidem formula in aula conficta fuerat, in qva legatis nil mutare licebat. Ad qvos & ejusmodi protestatio missa erat, ut, si Cæsar, & Imperium intra ultimum Decembris diem pacem in eas leges non admiserit, Rex qvoqve his amplius teneri nolit, nomine expensarum plura postulaturus. A Svecis tradita formula cum Gallica conspirabat. In Cæsarea formula articulus tertius Electori noxius erat, qvod decreta Imperii per eum tollerentur; id qvod ipso inscio fieri non debuerat. Contra Svecis articulus IV. displicebat, qvod Cæsar, Hispani, Belgæqve una cum Gallo conniti debeant ad componendam inter Boreales pacem; qvod eo admisso Gallus obligatione Sveci restitutionem præstandi exuere se posset; & à reliqvis velut Electori fœderatis nil æqvi sibi sperandum. Promittebant qvoqve Cæsarei, se circa instaurandam Westphalicam pacem hanc exceptionem addituros; *nisi quantum hac pace mutatum sit.* Interim *13. Nov.* cum Galli atrociter in Clivia grassari inciperent, Blaspielus legatis Gallicis per Espencæum significabat; spem fuisse, postqvam Rex declararit, sibi haut ingratum fore Svecos per Belgas, aut alios ad idoneam Electori transactionem adduci, Regem qvoqve id negotium promoturum. Ast nunc Gallos contra promissa, & cum horum qvæstoribus factam conventionem infensos in Clivia agere; ac Avauxium Hagæ instare, ut Svecis plene satisfiat, ac Pax Westphalica ex asse instauretur. Ex qvo adpareat, Gallo cordi non esse amicitiam cum Electore renovare, dum Svecicum ei negotium fundamenti loco substernere cupit. Igitur nosse velle, num Regi serio placeat, ut Belgæ Svecos ad transigendum cum Electore permoveant, adhibitis ejusmodi remediis, qvæ apud istos pondus habitura sint; eoqve fine socia Angli opera utantur. Addebat rationes, qvare non par sit, Gallum hoc modo Svecorum causam agere. Duritiem Svecorum non pacem Europæ, sed novum, ac periculosum bellum producturam. Belgas pace sua eo duntaxat fine in medium statum consensisse, qvod confiderent, hoc modo pacem reliqvorum fœderatorum facilius successuram. Nunqvam autem iisdem animum fuisse suæ obligationi renuntiare, ac ita à fœderatis suis se disjungere, ut vinculum amicitiæ, qvo isti Electori addicti sunt, inde abruptum intelligatur; cum iidem non laxiore vinculo fœderatis suis, qvam Gallus Sveco obstringatur. Multo minus eosdem communes cum Electore rationes voluisse prodere, è qvibus securitas sui status pendeat: eoqve ipsos invasionem Cliviæ ferre non posse, nisi provincias suas manifesto periculo exponere velint. Et qvia Rex iis munitum in Flandria limitem indulserit, æqvum esse parem securitatem ex altero qvoqve latere præstari. Eqvidem in proclivi esse Gallis, Electoris exercitu in Borussia absente, Cliviam opprimere. Sed qvia id non minus Belgas, qvam Electorem tangat, eam hautqvidqvam viam esse huic ad parta bello restituenda cogendo, sed ad novum bellum excitandum, tum propinqvam cum Cæsare, & Imperio pacem impediendam. Et si maxime Gallus Cliviam occuparit, in lubrico tamen semper ejus possessionem, custodiamqve longe sumtuosiorem fore, qvam pro captu redituum. Nec minus auxilia à Gallo Svecis præstanda magnis incommodis subjecta

fore,

1678. fore, qvod hisce nil amplius in Germania restet, etiam concesso per Imperium transitu, qvod tamen per leges publicas, & foedera haut licitum sit. Classem qvoqve in Mare Balticum mittere anceps fore. Nec submissa pecunia collapsas Svecorum res restitui posse; à qvibus deinceps qvoqve meliores successus expectari non debeant, qvin extracto bello omnia in detetius itura. Porro id semper inter gentes usu receptum, ut victor à victo praemium belli reportarit pro ratione successuum per arma obtentorum. Unde & Belgas à Gallo reparationem tantorum damnorum, ac tot millionum bello impensorum haut accepisse; ac Hispanum tam egregias ditiones Galliae cessisse, longe pluris aestimandas, qvam qvae Sveci hoc bello amiserint. Antea qvoqve Svecos favente fortuna tot provincias ab Imperio, Dano, & Polonis adqvisivisse. Neminem foederato suo ad praestandam belli calamitatem teneri. Ac notorium esse, Svecos propria culpa haec sibi mala conciliasse, non defectu promissi à Gallo auxilii. Igitur melius sibi consulturos Svecos, si Galli subsidia magis ad futuras necessitates, qvam continuando bello impendant. Ad ista Avauxius respondit; Qvid in Clivia acciderit sibi non constare, ac de eo ad Regem scripsisse, ac sperare remedium allatum iri. Alias cupere Regem, ut Electori cum Sveco qvamprimum conveniat. Et qvia Rex ipse ob foedus cum Sveco transactionem adornare non possit, optare eum, ut id à Belgis fiat; qvi sine dubio rem eo deducere possint, ut hisce nnn opus sit Anglo se innectere. Ac si Blaspielus per Fagelium rem urgeat, se ita acturum, ut Elector bonam Regis voluntatem ubertim sit sensurus. Ad ista Fagelius censebat; si res serio à Gallo agatur, eam probe successuram. Belgas hactenus tractatum cum Sveco Electoris in gratiam extraxisse, ea tamen cum circumspectione, ne Gallo ansa porrigatur de ipsis qverendi. Ac se Svecis demonstraturum, ipsorum actiones Reip. displicere, ac ni meliorem viam ineant, ab hac alia consilia capessenda. Caeterum de tota Pomerania obtinenda spem nullam esse, ac Electori adqviescendum, si Stetinn, ac Wolgasto cum insulis Wollino, ac Usedomo potiatur. Ac legatis Belgicis in Galliam missis injunctum, ut pro iis qvae cis Penam sita sunt, contendant. Rationem & usum ferre, ut pacem cupientes non omnia retineant, sed partem restituere soleant. Qvod si Elector Livoniam qvoqve occuparit, hac reddita totam Poneraniam exigi posse; qvod & ipsum difficile futurum sit, nisi id agatur, ut Sveci tota Germania exterminentur; qvod Sveci amissa Pomerania à Brema qvoqve dividantur. Blaspielus reponebat: Electori totam Pomeraniam deberi ob satisfactionem, & ut ditiones ipsius in tutum reponantur. Sed si utiqve aliqvid reddendum sit, posse non minus Sveco aeqvivalentem ditionem, aut pecuniam dari, qvam Elector pace Westphalica coactus fuit Stetinum, & Citeriorem Pomeraniam accepto aeqvivalente Svecis cedere. Tum & hos Gothoburgo in Albim & Visurgim pervenire posse, ac per Wismariam communicationem cum Brema patere. Sed Fagelius in ea sententia persistebat, Svecos ad totam Pomeraniam cedendam compelli non posse: tum nosse volebat, qvid Elector aeqvivalentis loco offerre velit. Nam qvoad is mentem suam pressius declararit, Gallo parum curae fore, qvicqvid rationum ingeratur. Svecis autem Belgae demonstrabant; ipsis à pertinacia hactenus adhibita circa exigendam plenam restitutionem esse discedendum, nec tranqvillitatem orbis Christiani amplius turbandam, cum clades suas propriae imprudentiae debeant; ac aeqvum esse, ut & ipsi non minus, qvam Hispani nonnulla communi saluti immolent. Sed Sveci negabant sibi vel hilum cedere in animo esse. Et jactabat Oxenstierna, Svecos nunqvam Stetinum amissuros, ob tam illustre fidei specimen exhibitum non minus qvam Holmiam aestimatum. Caeterum cum Belgici legati Lutetiae de medio statu Cliviae indulgendo moverent, Pomponius ostendebat, Regem aegre in eundem consensurum; qvod hoc modo via praecludatur Electori constringendo ad erepta Svecis reddenda; qvod tamen constituendae commnuni paci necessarium sit. Nec ingressum Gallicarum copiarum in Cliviam Belgis suspicionem excitare debere; sed potius id hisce pignoris loco esse debere à Rege instauratam cum ipsis amicitiam sancte cultum iri, cum videant eum tam solicitum esse circa promissa Svecis praestanda. Belgae etsi suis legatis, ut ulterius instarent, injungebant; tamen petente Blaspielo in loca Cliviae trans Rhenum, inhibendis Gallorum incendiis, ac barbaris grassationibus aliqvas copias immittere abnuebant.

Hispanica pax ratihabetur. §. 93. Demum Hispanica ratihabitio adferebatur, qvam Galli ulterius extrahi cupiebant, ut ipsi interim exercitum ex Hispanicis provinciis alere possent. Hispani tamen adhuc unum & alterum scrupulum

1678. lum movebant. Nam neqve Messanenses, ac Neapolitanos rebelles amnestia comprehendi volebant, etsi peculiari pacto iis caveri qveat: ac medios se deinceps adversus fœderatos gerere adspernabantur; tum si qvæ super limitibus controversia oriatur, Anglum arbitrum deposcebant. Sed Galli, etsi haut ægre ferebant Hispanos tricari, negabant ab his novas propositiones posse moveri, qvod post perfectam pacem eorum mandata expirarint. Qvanqvam iidem mox posita tergiversatione Cæsareis legatis scribebant: sat perspectas ipsis causas, qveis ad separatam pacem compulsi sint, cum nil magis in votis fuerit, qvam junctim cum aliis fœderatis, ac præcipue Cæsare arma ponere. Sed cum id obtineri non posset, Hispaniæ Regem tamen ratihabitionem hucusqve extraxisse, qvod speraret, Cæsareos qvoqve interim pacem suam perfecturos. Sed cum jam vel ratihabitio permutanda, vel Belgii reliqviæ amittendæ sint, prout & Villa Hermosa eo nomine protestationem interposuerit; se nosse cupere, qvam cito Cæsarei pacem suam absolvere possint. Nam paucos dies ratihabitionem inhibere sibi integrum esse. Sed si id negotium adhuc in longum promineat, se hautqvidqvam posse culpam amissi Belgii in se attrahere; eoqve ratificationem permutaturos. Adqvæ Cæsarei laxioribus verbis: penes se pacis moram non fuisse. Inde Hispani Borealibus fœderatis significabant; uti suo Regi maximopere cordi fuerit ipsis firmiter adhærescere, ac uti summo dolori sit ob improvisos casus, ac præcipue Messanensium rebellionem subsidia repræsentari non potuisse; qvæ tamen utiqve exsolvenda sint. Regi necessitatem allatam cum Gallo pacem ineundi, ac tam insignes ditiones cedendi. Conclusionem qvantum fieri potuerit maximo cum suo damno dilatam, qvo & reliqvi sua negotia expedire possent; & eandem ob causam ratihabitionem tamdiu in Hispania detentam. Sed nunc eo rem rediisse, ut vel ratificatio permutanda, vel Belgium amittendum sit. Prius ut fiat Anglum, & Belgas enixe instare: nec è reliqvis qvempiam dubitaturum, qvin communis causæ intersit reliqvias Belgii conservari, & conventas urbes Gallico præsidio liberari. Nec ullo se modo declinare potuisse, qvo minus in medium statum consentirent. Qvo ipso tamen fœderatos haut ingentem jacturam facturos, qvod penes Hispaniam nil amplius sit in eorum usum præstare, qvam reliqva subsidiorum solvere. De cætero Regem fœderibus inhærere; ac spem esse rerum mutatione brevi secutura plus officiorum invicem præstari posse: modo arcta conjunctio perstet. Adqvæ fœderati: à se jam antea rationes adductas, qvare Hispanis separata pax ineunda non sit; eam sententiam adhuc perstare; nec sibi injunctum istam pacem probare. Ac dolere sibi Hispanos ad extrema isthæc compulsos. Gratum tamen esse, eos fœderibus stare, ac residua subsidia, & deinceps cessura solvere velle, qvoad & ipsi pacem suam obtinuerint; qvæ ut promoverent, petebant. Sed Hispani præter reliqva nil promittebant. Dum ratificationes permutantur, Colbertus monebat, Regem ratihabitionis formam vix probaturū, velut chartæ duntaxat inscriptam, & cui sigillum Hispani non ceræ, sed *oblatæ* impresserant.

3. Dec. — *4. Dec.* — *5. Dec.*

§. 94. Ast vulgata pacis formula per Cæsareos exhibita Nuntius primo super Electore, ac Ducibus Brunsvicensibus monebat; *cum iste ob cessam Pomeraniam aliqvot præsulatus, hi alternam possessionem præsulatus Osnabrugensis nacti sint; & vero iste qvondam cessa, hi amplius adhuc recuperarint; igitur par esse, ut ea bona Ecclesiastica ad pristinam conditionem redeant, cum causa, ob qvam ad secularem conditionem redacta sint, nunc cesset. Ad qvod præstandum Cæsar teneatur, tanqvam Ecclesiæ advocatus, & successor ejus, qvi in eorum alienationem consensit: præsertim cum eidem in proclivi sit istos Principes huc compellere, per Gallica arma pressos, qvibus iidem absqve auxilio Cæsaris resistere neqveant. Cæsarem ingens sibi meritum apud Deum, hominesqve comparaturum facto tam plausibili ad rationes Ecclesiæ, atqve Imperij. Conducere qvoqve Cæsareæ autoritati; provincias istas in plures potius dividi, qvam paucis adcrescere, qvorum gliscens potentia libertati Imperii, ac religioni Catholicæ admodum periculosa sit.* Ast Blaspielus prolixo scripto qverebatur, *eam formulam nulla prævia communicatione exhibitam, ac de pace inter Cæsarem, Imperiumqve, & Svecos satagi, exclusis Borealibus fœderatis, qvi prope soli bellum in Svecos gesserint. Sane à ratione abhorrere, pacem inter eos componi, qveis bellum haut primario fuit, præteritis illis, qvi alteram bellantium partem constituerunt: & cum Cæsar Svecum hucusqve non aliter consideraverit, qvam unum ex Ordinibus Imperii violatæ pacis publicæ reum, nunc cum eo tractari, ut cum hoste Imperii, qvalis Gallus est. Nam violata à Svecis pace per irruptionem in Electoris ditionem petentibus Imperii Ordinibus à Cæsare mandata pœnalia, avocatoria, inhibitoria in istos, eorumqve præfectos, & milites*

Conv. formulam pacis Cæsareæ exceptam. 9. Dec. — *10. Dec.* — *7. Jul. 1674.*

1678. *milites emissa; aulamque Cæsaream vocabulo hostis Imperii studio abstinuisse, nec cum Regno Sveciæ pacem abrumpere voluisse: eoque Cæsarem, atque Imperium Sveco nunquam bellum tanquam extero Principi denuntiasse, nec unquam publicum Imperii exercitum adversus eundem ductum. Sed prout idem inter Ordines Imperii censebatur, contra eum ex* Constitutione executionis *ob fractam pacem publicam processum fuisse. Igitur haut esse è dignitate Cæsaris, & Imperii, si nunc seposita suprema jurisdictione in civem Imperii condigna pœna notatum, pacem cum hoc inire velit, qualis in illos tantum cadat, qui pares sint, ac jus belli invicem habeant, id quod nulli Statui, ac civi Imperii adversus Cæsarem, & Imperium competere possit. Sed & si maxime detur, Cæsarem & Imperium cum Svecis bellum gessisse; eoque & pacem cum his facere penes eosdem esse; eam tamen hoc modo, uti in formula Cæsarea proposita sit, sine fraude Borealium fœderatorum, ac præcipue Electoris fieri non debuisse. Nam articulo II inter Cæsarem, Imperiumque, & Svecos amnestiam intra & extra Germaniam sanciri, cui nihil præteritorum actorum obstare debeat. Articulo III Westphalicam pacem, à Svecis tam notorie violatam fundamentum hujus pacificationis poni, abolitis omnibus decretis & mandatis hoc bello contra istos emissis. Cum autem Sveci jus suum ad eam pacem, & per eam quæsita beneficia amiserint, ac justissimis Electoris armis Germania expulsi sint, quomodo amnestia iis prodesse adversus Electorem possit? Quod si autem hæc ad Cæsarem duntaxat pertineat, clarius id exprimendum fuisse, ne hostibus ansa præbeatur, eam in suum commodum, ac Electoris fraudem interpretandi. Sane Svecos dominium suarum quondam provinciarum non amplius habere, quippe vi legum publicarum, & decretorum Imperii ob violatam pacem ademtum, possessione insuper armis extorta. Contra Electorem, qui contra Svecum non solum ut membrum Imperii, sed & ut extraneum Regem justo cum exercitu terra, marique hactenus bellum gesserit, idque adhuc extra Germaniam in Borussia persequatur, Svecorum quondam provincias una cum aliis fœderatis justissimi belli titulo possidere. Unde Svecis in Imperio, ubi nihil amplius possident, amnestiam promitti non potuisse. Quod porro dicatur, omnia antehac et amnestia in contrarium inita pacta non obstare debere, ambiguum esse; velut per eandem inita quoque inter Cæsarem, & Electorem pacta, & fœdera cum promissis, & obligationibus tollantur, & huic præstatio debitæ satisfactionis adimatur. Id quod cum sine manifesta injuria fieri nequeat, ea verba emendanda, atque ita formanda esse, ut nullo modo in fraudem Electoris porrigi queant.* 1678.

Porro Westphalicam pacem fundamentum pacificationis cum Gallo substerni posse, qui cum Cæsari, & Imperio publicum bellum est. Sed eandem pacem Svecis nil amplius prodesse posse, quondam Imperii membris, qui ob eam violatam beneficiis inde partis exciderint, & nil amplius commune cum Imperio habeant. Ac si id agatur, ut isti in eam pacem reponantur summo cum præjudicio Borealium fœderatorum, ac inprimis Electoris; se non posse non adversus eandem protestationem interponere. Equidem addi; post conclusam inter Cæsarem, Svecosque pacem inter fœderatos, & Svecos extantes controversias per officia ibi nominatorum componendas ad normam tractatus Westphalici, nisi qua eadem amore pacis immutanda sit; & eam compositionem hac pace comprehensum iri. Sed haut eo minus acerbissimum fore Electori, si præter meritum à Cæsare, aliisque fœderatis desertus, alieno arbitrio invitus subjiciatur. Denique nuper 02. Nov. *adhuc Cæsaream legationem Electorali legato Ratisponæ significasse, causam Svecicam præcipue Boreales fœderatos spectare, queis rationes suæ curæ sint futuræ; ac Cæsarem operam navaturum, ut inter hos, atque Svecos pax quamprimum componatur. Id quod cum formula pacis hæc à Cæsareis edita haut quadret. Unde sibi expresse postulandum; Quia Svecus, abrupto quod ei cum Electore intercedebat fœdere, hunc præter meritum improviso cum exercitu aggressus est; ut Elector circa omnia, quæ bellum Svecicum tangunt, velut primaria pars consideretur, nec ipso inscio aut invito deinceps quid suscipiatur, ac statuatur. Deinde cum formula pacis non Cæsaris solum, sed & Imperii nomine concepta, & exhibita est, quam ob causam Electori, tam eminenti Imperii membro, qui legatos Viennæ, ac Ratisponæ habeat, de eadem nil communicatum fuerit? Nec enim huic facile persuaderi posse, Imperium adversus ipsum tot speciminibus generosi animi, ac fidei in patriam editis eum procedendi modum permittere voluisse, qui & huic, & toti Reip. exemplo admodum noxius futurus sit. Denique Cæsarem fœdere cum Electore anno 1674 inito, quod adhuc subsistat, promisisse, si hic abs quopiam hostili modo invadatur, eique in Clivia damni quid inferatur; se pacem non initurum, nisi ipsi satisfactum sit, nec citra eundem ad tractatus descensurum. Igitur par esse legationem Cæsaream horum memorem ista effectui dare, nec cum Svecis deinceps, non adhibito Electore, à quo ipse plenis cum mandatis huc missus sit, quidquam tractare, sed quæ agenda sunt, cum ipso, aliisque quorum interest ex-*

1678. *pendere, eorumqve sententiam audire, nec iisdem invitis aliqvid decernere.* Ipsi qvoqve Cæsari Elector demonstrari jubebat; haut debere talia se inconsulto fieri, velut qvi hortante Cæsare in id bellum descenderit, & cui ab hoc, & Imperio indemnitas promissa sit. Addito, uti ipse omnes suas fortunas pro patria periculo exposuerit, ita & æqvum se semper honestæ paci amplectendæ præbuisse.

Super Cæsareorum formula disputatio.

§. 95. Ast nec Sveci, utut ea formula his admodum faveret, eadem adqviescebant. Hi enim articulo IV neutrum statum Cæsaris, & Imperii postulabant; tum articulo V stipulari cupiebant, ut Cæsar, & Imperium pacem non admittentes per efficacia remedia ad id permoveat, ac omne iisdem auxilium subtrahat. Ut autem sibi integrum sit, eosdem ad amplectendam pacem jam designatam compellere. Sed Cæsarei de neutro statu abnuebant, ac qvadrimestres inducias proponebant, per qvas pax inter Boreales reliqvorum amica opera sit promovenda. Qvæ Svecis haut sufficiebant. Cæsarei qvoqve articulo IV posuerant; Cæsarem una cum Rege Angliæ enixam operam navaturum curandæ paci Boreali. Cui Jenkinus contradicebat, qvod de ea nil sibi injunctum sit. Cæsarei inde alternativæ optionem mutabant, ac nunc Gallis Philipsburgum relinqvere volebant, Friburgo sibi servato. Sed Galli, cum antea dixissent, Philipsburgum Regi suo qvadruplo pluris qvam Friburgum æstimari, nunc desistere nolebant, causati, semel placitis standum. Philipsburgum Regi nulli esse usui, qvam ut plus terrarum in Germania adqvirere possit; id qvod ab ejusdem destinatis abhorreat: ac Friburgum commediore ad Alsatiam tegendam situ esse. Causa hujus mutationis erat, ut Cæsar Ordines, inprimis qvi demolitionem Philipsburgi urgebant, eo facilius permoveret ad æqvivalens ipsi pro Friburgo dandum, qvod post Gallo cessurus erat Friburgo retento. Contra Galli Ordinibus velificari, eosqve in Cæsarem instigare studebant, dum non solum in Philipsburgum renuntiant, sed & ipsi instant, ut ejus munitiones dejiciantur. Sed Cæsareis ad pacem permovendis, qvibus prospere fluentes in Hungaria res animos addiderant, Arausionensis monebat, Gallos ad Coloniam, & Treviros animum adjecisse, qvi conatus maturata pace antevertendi sint. Contra Elector Belgis denuntiabat; à se Vesaliam deferendam, qvam contra Gallorum vim tutari neqveat. Et qvia Cæsareos res suas seorsim agere perspiciebat, Blaspielo, & Romsvvinckelio injungebat, ut & ipsi cum Gallis, & Svecis sine arbitris tractarent. Ast hi longe duriores qvam antea se exhibebant, Gallo animos addente, qvi & paucos ante dies cursorem ad Regem Sveciæ miserat huic confirmaturum, non solum ex fœdere se teneri ad enitendum, ut is amissa recuperet; sed & denuo fidem, existimationem, ac gloriam pignori exponere, omnia eum recepturum, simul idonea satisfactione potiturum. Unde Heugius, & Blaspielus è Colberto qværebant; qvomodo isthæc cum iis conspirent, qvæ ipse sibi nomine Regis declararit? Ad qvæ Colbertus; Oxenstiernam morosi ingenii virum esse, qvi sæpe loqvatur qvicqvid in buccam venerit, cujus ratio haberi non debeat. Nec eo magis instantibus licet Belgarum in Gallia legatis de medio Cliviæ statu qvid obtinebatur. Ast Cæsarei ideo se de Philipsburgo Gallis reddendo injecisse ferebant, ut illi, qvos id oppidum propius tangit, & qvi, intellecto Cæsarem id sibi retinere velle, cum Gallis secretos tractatus agitarunt, ad saniora consilia adducerentur. Nam Cæsari fixum sedere, Friburgum potius amittere, qvam Philipsburgum velut Germaniæ clavem Gallo restituere. Ac mox iidem declarabant, sese Gallis Friburgum relicturos, ac sibi Philipsburgum retenturos; simul Gallorum colloqvium expetebant. Eo cognito Danus, ac Blaspielus Cæsareis denuntiabant, sese huic colloqvio interesse velle. Hi contra; rem de qva agendum sit, solum Cæsarem spectare, ac omnia seqvestre interveniente tractanda. Se tamen omnia agenda communicaturos. Sed isti hautqvidqvam colloqvio sese excludi volebant, præsertim qvia & Sveci in curia futuri erant, qvibuscum sibi plurimum negotii sit. Ac ita in Cæsareorum conclave adscendebant, qvo & Lotharingicus invitantibus Cæsareis venerat. Ibi orta disceptatione Cæsarei variis rationibus pervincere conabantur, sibi hoc colloqvium citra istos habendum. Sed nostri inter alia allegabant: sibi ut interfint competere, qvod & Sveci apud Gallos adsint. Cæsarei: liberas sibi, ac sine arbitris consultationes suas relinqvendas; nec postulari posse, ut alii, qvæ inter se ipsi loqvantur, ac circa Cæsarea mandata, ac rescripta disputent, audiant. Tum se omnia hactenus communicasse, & id deinceps facturos. Nostri: communicationem non uti par fuerit factam. Nec jam communicatione, sed consultatione opus esse, cui, qva res Principes suos spectet, utiqve interesse debe-

9 Dec. *13. Dec.* *22. Dec.*

1678. debeant. Et conclave ita amplum esse, ut facile nemine audiente inter se colloqvi possint. Sed istis nil proficiebatur, ac Cæsarei valde exaggerabant, Meindersium Hagæ & Neomagi se insciis, nec communicatione post facta erga Gallos declarasse, Electorem parte Pomeraniæ usqve ad Penam contentum fore: id qvod ab hostibus intellexerint. Igitur Jenkino seorsim ducto sententiam suam super articulis exponebant; qvi Gallos, & Svecos accedens horum sententiam omnibus referebat; Cæsareis iterum ad hanc seorsim respondentibus. Ad extremum cum Danus, & noster excludi se nollent, per Jenkinum id temperamenti inveniebatur, ut hi proximo conclavi juxta Cæsareos essent, sicuti & Sveci separato à Gallis conclavi agebant, ubi statim congredi possent. Jenkinus svadebat, ut Blaspielus itidem formulam pacis conciperet. Id qvod huic eo magis necessarium videbatur, qvod Cæsarei censerent; soli Cæsari, ac nemini Electorum, & Principum jus competere, suo nomine cum Gallo, & Sveco pacem faciendi. Qvæ persvasio hisce eo modo adimebatur; nec minus falsum esse ostendebatur, Danum, & Electorem paci obsistere. Sane Galli, cum interrogarentur, num istos colloqviis interesse velint, responderant; id tanto gratius sibi futurum, ut perspicere possint, num vere Danus, & Elector arguantur, velut omnibus modis pacem remorari studeant. Ea facies tractatuum Neomagensium sub finem anni erat.

Confirmatio pacti hæreditarii circa Juliacenses ditiones à Cæsare obtinetur. 4. Dec. 19. Oct.

§ 96. Eo anno tamen operæ pretium in Cæsarea aula factum est, obtenta à Cæsare confirmatione pacti hæreditarii super Juliacensibus ditionibus, aliqvot ante annos inter Electorem & Neoburgicum initi; circa qvam hic pro autoritate, qva ibi valebat, utilem operam navarat. Ea causa cum in judicio aulico proponeretur, unanimi consensu Collegii nemine contradicente decretum, investituram de Juliacensibus ditionibus Electori, ac Neoburgico negari non posse. Id qvod Collegium relatione ad Cæsarem invictis rationibus demonstrabat. Sed re, uti solet, in secretiore consilio ad rationes status expensa, haut expedire videbatur Domum Saxonicam protelare; eoqve investitura, titulus, ac sessio earum provinciarum nomine suspendebatur. Qvam nec Electori tunc temporis enixe qværere placebat; ac svadebant prudentes, potius transactionem cum Saxonibus qværendam. Sane jam Ferdinandus II. promiserat, se hisce alia data expectativa satisfacturum. Post obtentam confirmationem literæ à Cæsare ad Electorem, Neoburgicum, Monasteriensem, ac Spirensem Cameram super directorio Circuli Westphalici dabantur, in qvibus ambigua, & discrepans clausula reperiebatur. Nam in literis ad Electorem, & Neoburgicum positum erat, id directorium iis *per modum provisionis extraordinariæ delatum* fuisse: cum tamen hoc muneris à Cæsare deferri neqveat, qvippe ditionibus adhærens. Sed in literis ad Monasteriensem ea verba extabant: Cæsarem ab Electore, & Neoburgico id directoris munus *velut jus alias ditionibus adhærens per modum provisionis extraordinariæ exerceri velle.* Cæsarei excusabant, eam clausulam possessuribus hautqvidqvam fraudi esse; sed tantum positam ad Saxones utcunqve placandos. Qvibus & alias nulla qværendi causa erat, qvod confirmatio salvo jure, si qvod esset, tertii facta foret. Adversus eam tamen confirmationem non Saxonica tantum Domus, sed & Coloniensis Elector Ratisponæ protestationem interponebat. Et huic qvidem prætextum allegabatur, qvod priores possessores Juliacensium ditionum diversos Comitatus, dynastias, & vicos vel hypothecæ titulo obtinuerint, vel nullo jure invaserint. Multa etiam feudi nomine agnovisse, qvorum dominium utile novissimi Ducis Juliacensis morte cum directo consolidatum sit. Sicuti & anno 1613. per literas ad Cæsarem Præsulatui omnia jura reservata sint. Qvod & in præsens fiat. Sed Elector legatos suos cum istis in disceptationem descendere vetabat; ac tantum ut paucis verbis tuendo suo juri necessaria reservarent jubebat; addito se ac Neoburgicum decretis in Pacis Westphalicæ Instrumento inhærere, cui sua conventio non contradicat. Et dummodo ipsi in possessione ditionum maneant, facile se ferre posse, ut reliqvi in possessione contradictionis persistant.

Fœdus arctius cum Belgis perficitur.

§. 97. Deniqve etsi Belgæ hoc anno sat maligne de Electore meriti essent; tamen qvia hunc insolubiles rationes cum ea Rep. jungebant, qvali modo nexorum amicitia aliqvando refrigerari potest, abrumpi penitus non potest; placuit diu agitatum fœdus arctius demum perficere. Id Elector in perpetuum porrigi voluerat. Sed Tochtius censebat, melius esse id certos ad annos adstringi, ac iis elapsis subinde renovari. Nam lapsu temporum haut prævisas mutationes contingere posse, ad qvas vetusta fœdera haut qvadrent; qvæ inter renovandum ad nova tempora aptari qveant.

1678. Præcipua cura erat veteres controversias tamdiu vexatas, qvæ inter Electorem, & Remp. versabantur, uno ictu abolere. Inter qvas erat debitum Husiserianum sub Joanne Sigismundo contractum, mutuo acceptis C M uncialibus; sed qvod tractu temporum per anatocismum, & alias fœneratorum artes ad duodecim milliones & LX M florenorum intumuisse supputabatur. Ac tanti debitum id Curia Mechliniensis taxaverat, in qvam utrinqve compromissum fuerat; sed cujus sententiam Elector rejecerat, qvod eadem compromissi limites excessisset. Fuerat qvoqve vetus lis inter Duces Cliviæ, & Geldriæ super parte ditionis limitaneæ, qvæ ante CL annos in compromissum deducta nondum componi poterat. Eam & nunc Elector expediri cupiebat, ni privati qvidam obstitissent, qvos ea res peculiariter tangebat; qvi ut actione sua cederent, à Rep. cogi non poterant. Ad ea, qvæ compromissum isthoc Geldricum complectebatur, etiam famosum istud castellum Schenckianum pertinebat. Qvod num Belgis valde cupientibus tradendum foret, Geldrica lite nondum plane composita, Somnicii, ac Blaspieli discrepantes sententiæ erant. Iste qvippe censebat; cum id castellum inter litigiosa loca sit, Electoris causam valde vulnerandam, si præcipua pars cedatur, tota lite haut decisa. Ac Belgas per id castellum compelli posse ad omnem controversiam semel abolendam. Blaspielus contra: Geldricum compromissum tanti non esse, ut ideo tam necessarium fœdus differatur. Nec in præsens id castellum tanti momenti esse, uti antea, postqvam Vahalis juxta, ac Rheni ostium arenis fere impletum sit, sublata aqvæ profunditate sub castello, qvæ præcipuam ei firmitatem dederat. Sed & superficiem ac solum duntaxat Electoris esse, non superstructam munitionem; eoqve nil amplius exigi posse, qvam ejusdem demolitionem, etiam ubi in Geldrica lite solum Electori adjudicetur. (Etsi contra hoc regeri posset, Gallum belli jure id castellum adqvisitum Electori donasse.) Qvod si & Elector castellum retineat, id tamen ei nil prodesse, ac multum nocere. Nam per id nuspiam Electoris ditionem tegi, ac orto inter Electorem, ac Belgas bello utriusqve terras utrinqve incursari posse, nullo ad castellum id respectu. Qvod si Electori navigationem Rheni occludere placeat, id etiam citra castellum inter Rurortam, & Emmericum fieri posse. Damno autem id castellum fore ob impensas in præsidium, ac præcipue in ædificia aqvatica faciendas, totius Cliviæ reditus longe superaturas. Qvod si ostia fluminum obstruantur, aut Rhenus alium sibi alveum faciat, idem in alium locum transferendum. Belgas autem ideo id castellum tantopere affectare, qvod omnia à Gallo erepta recuperare velint; ac Arausionensem in eo existimationem suam verti judicare, ne fines Reip. se gubernatore imminuantur. Unde & Gallum demulcendis Belgis statim Trajectum ad Mosam obtulisse. Sed & Belgæ ob commerciorum commoditatem Rheno infra castellum, & Isalæ plus aqvarum immittere agitabant; qvo fine fauces ejus fluvii in potestate habere cupiebant. Alias satis præcaveri posse, ne castelli cessio Geldricæ liti præjudicet; ac ne per eam litem amicitia turbetur: cum exigua controversia manere possit salva amicitia; qvod & inter fratres non infreqvens sit. 1678.

§. 98. Ejus fœderis scopus ferebatur amicitiæ utrinqve tam proficuæ confirmatio, & propagatio. Capita hæc erant. *Prius qui ergo fœdus super hoc bello initum illæsum persistat. Finito hoc bello inter Electorem & Belgarum Remp. semper sit, maneatqve constans conjunctio, & amicitia, cujus vi fœderati ad mutua commoda promovenda, mala avertuncanda teneantur. Si Elector in qvibuscunqve ditionibus, ac portubus suis hostili modo impetatur, Belgæ IV M D pedites, M D eqvites propriis sumtibus ei submittant, qvousqve ipsi qvies parta, & de damno à lædente satisfactum sit. Vicissim ubi Belgæ intra suas ditiones invadantur, Elector III M peditum, M eqvites suis sumtibus subministrabit: idemqve præstabit, si Belgæ mari invadantur: qvo casu miles auxiliaris urbium præsidiis, aut extra unitas provincias contra hostem adhibebitur. Qvod si & alio qvocunqve loco Elector aut Belgæ etiam extra Europam invadantur, alter reqvisitus operam junctim impendat, ut illata injuria cesset, damnumqve reparetur. Ubi intra qvadrimestre id extra Europam effectui dare neqveat, ac læso necessarium videatur contra lædentem arma intra Europam arripere, alter fœderatus læso idem auxilium præstabit, ac si invasio intra Europam facta sit. Auxilium post factam reqvisitionem minimum intra sesqvimestre spatium fiet. Qvod si conventus auxilii modus avertendæ oppressioni non sufficiat, is pro ratione periculi & virium hostilium augeatur, prævia tamen super conditionibus conventione. Auxilia, qvæ ex hoc fœdere præstantur, auxiliantem ad bel-*

Fœderis cum Belgio renovatio.

1678. *bellum ei, contra quem mittuntur, indicendum non obstringant. Sed si is, contra quem auxilia mittuntur, hostilia eo nomine reponat, assistens itidem in bellum adversus eundem erumpat. Huic fœderi ut nil adversum cum quopiam Principe conclusum; ita nec deinceps ejusmodi quid concludatur. Transitus atque hospitia militaria unus in alterius ditione sine ejus consensu ne sumat. Sed si transitus declinari neqveat, domino regionis mature id significetur, transitus quantum possit acceleretur accurata disciplina servata, ac omnia præsenti pecunia solvantur. Unus alterius subjectis, eorumque bonis ac mercibus non majora onera quam propriis civibus imponat, aut quam iis exteris, qui minimum onerantur, siquidem ab his exteris minus, quam ab indigenis solvatur: nec adversus eos represalia adhibeantur, sed justitia non minus quam indigenis promte administretur. Commercia inter utriusque cives nullo impedimento exerceantur: utriusque partis navibus in alterius portus introire & exire, ac ibi quiescere liceat. Utriusque subditi à jure detractus utrinque durante hoc fœdere eximantur, seu quis in alterius ditiones migret, seu ex alterius ditione hereditatem petat. Hosti, & aggressori in alterius ditione milites terrestrem, aut maritimum conscribere, aut transitu, aliove commodo ibi frui ne liceat. Contra fœderatis integrum sit utrinque in alterius ditionibus milites conducere, naves emere & armare, paratumque bellicum, quo ad sui defensionem opus habeat, comparare, nisi alter proprios ad usus eo carere neqveat. Si ob latum auxilium is qui fert bello quoque implicetur, uterque junctis consiliis rem in hostem agat, ac neuter eo casu inducias nisi communi consensu ineat. Tractatio de pace, aut induciis ab uno non suscipiatur sine communicatione cum altero, & ut huic quoque eodem tempore securitas & facultas curetur ministros suos ad locum tractatuum mittendi. Uterque alteri subinde de iis quæ agentur communicet. Denique neuter fœderatorum ad conclusionem pacis aut induciarum descendat, nisi incluso fœderato, ac, si id petat, restituto in ditiones & jura, queis ante bellum gavisus est, ac ut huic eadem quæ sibi jura ac privilegia stipuletur, nisi inter fœderatos aliter convenerit. Fœdus hoc per decennium durabit ab exitu præsentis belli, quod partes quantum potest perpetuum reddere studebunt, ac annum ante ejus finem de eodem prorogando agent. Ratihabitio utrinque intra duos menses à subscriptione fiat.*

Articuli separati. §. 99. Peculiari pacto placebat aboleri, qvicqvid controversiarum hactenus utrinqve agitatum fuerat. Eo fine Elector Belgis castellum Schenckianum una cum solo, cui superstructum est, pleno dominii jure tradebat, in qvod ipse cum posteris omni juri renunciabat. Ejus castelli traditio, post fines rite constitutos, demum triennio post facta. *die 10. Augusti anno 1681* Nam initio qvidem Elector durante adhuc cum Gallis bello id castellum in Belgas qvamprimum transferre optabat, ne id forte à Gallis interceptum causam suam difficiliorem redderet. Sed eo periculo depulso non prius id tradere volebat, qvam omnibus, qvæ præcedere debebant, negotiis confectis. Idem quoque omnibus actionibus cedebat, qvæ ipsi è prima Mechliniæ pronunciata sententia super debito Husferiano competant, & si qvid ulterius ea actione ad finem perducta expectare qveat. Nec minus idem remittebat, qvicqvid subsidiorum ab anno 1671. ad seqventem usqve tractatum à Rep. prætenderet. Idem & actioni renuntiabat ex fœdere anno 1666. inito, qvod Clivicæ urbes tam segniter à Belgis munitæ, ac Gallis deditæ fuerint. Vicissim Belgæ suo qvoqve nomine omnes actiones è debito Husferiano, & circa id Mechliniæ acta abolebant, cœpto processu plane sublato, ac chirographis restitutis atqve inductis. Circa mutuas prætensiones Ducum Cliviæ, ac Geldriæ, olim ad compromissum deductis, Belgæ operam dabunt, ut istæ amica via componantur. Id si fieri neqveat, Belgæ nullam vim adversus Electorem adhibebunt, qvamdiu ea controversia jure decisa non fuerit. Et si maxime decisio secuta sit, inter Electorem tamen, & Ordines Generales ita agetur, uti veteres vicinos, amicos, ac fœderatos decet, & non aliter, qvam ut amicitia, ac fida vicinia semper illæsa perstet.

Ratihabitio fœderis aliquandiu differtur. §. 100. Ejus fœderis ratihabitio ultra conventum tempus ab Electore extrahebatur, offenso ob separatam à Belgis tunc initam pacem, & qvia dubitabatur, num hi magis Electoris causam suscepturi essent ratihabito fœdere, qvam eodem adhuc in suspenso hærente. Sed cum Belgæ ratihabitionem urgerent, Elector Sverini senioris sententiam exqvirebat: qvi censebat; *3. Oct.* *utut Belgæ in Electorem crasse admodum deliqverint, haut tamen amicitiam cum iis plane abrumpendam, sed qvantum dicitur conservandam. Electorem dum ipse rerum potitur, imperterritis & masculis demonstrationibus Belgas ad æqviora permovisse, cum hi sub ejus parente Clivicas ditiones tan-*

1678. *tum non velut proprias usurparint, & quod maxime intolerandum erat, Ordines sibi adjunxerint, ut huic omnis fere autoritas subtraheretur, & istorum querela Haga velut suo jure admitterentur. Qua omnia Elector, forti animo exadversum ostenso ita emendarit, ut hucusque fida amicitia cum Belgis exerceri potuerit. Cum itaque Tochtius inter tractandum subinde iniqua postulata in medium afferret, ac indecentia dicta jactaret, se judicasse, Electorem optime scopo suo potiturum, si non ita facilem quibusvis istorum desideriis se exhiberet. Sed quia legatus Belgicus id tunc interpretatus fuerit, velut ipse amicitiæ tam necessariæ obsistere velit, omissis monitis id tantum optare, ut Belgæ fidum Electoris in se animum rite æstimare velint. Equidem dubitari posse, an nunc fœdus cum iisdem denuo ineundum sit, quando ipsi ab Electore tam sancte, ac tantis impensis cultum fœdus inaudito exemplo violarint. Verum ista jam satis iisdem exprobrata, ac in futurum occasiones emergere posse, quibus talia usui esse queant. Contra si ratihabitionum permutatio abnuatur, id ansam istis præbere posse, ut in tractatu cum Suecis Electori noceant.* Ita circa ratihabitionem nulla amplius mora erat. 1678.

SAMU-

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS

FRIDERICI WILHELMI

MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER DECIMUSSEPTIMUS.

EPITOME.

SVeci in Borussiam irrumpunt. 2. Electoris contra adparatus. 3. Svecorum in Borussia progressus. 4. Elector ipse in Borussiam se confert. 5. Hornius in pedes se conjicit. Idem vapulat. 6. Elector perculsis hostibus instat. Nostrorum cum Svecis conflictus. 7. Post eam victoriam machinationes in Polonia abortiunt. 8. Elector rixæ ansam cum Polonis declinat. 9. Ad Moscum missio. 10. Elector de legatione Cæsaris Neomagensi qveritur. 11. Cum Cæsareis ministris Viennæ disceptata. 12. A Cæsareis Dano proposita. 13. Cæsarei adhuc de pace dubitare videntur. 14. Neomagi circa pacem Cæsaream acta. 15. Galli, & Sveci insolentes se ostendunt. 16. Super articulo XXVI. pacis Cæsareo-Gallicæ disceptata. 17. Cæsareorum ad ista declaratio. 18. Gallorum notæ ad istam declarationem. 19. Danus, & Electoralis legatus de Cæsareis qveritur. 20. Circa acceptandam pacem Cæsaream pergitur. 21. Dani, & nostri monita de pace non præcipitanda. 22. Protestatio eorundem contra eam pacem. 23. Pax subscribitur. Cautio super X. oppidis Alsatiæ, aliisqve. 24. Pax Cæsareo-Gallica. 25. Qvædam

circa

1679. *circa eam pacem notata. 26. Peculiaris contra usurpationem legationis Cæsareæ protestatio. 27. Luneburgicorum protestatio. 28. Instrumentum pacis Cæsareo-Svecicæ. 29. Cæsareorum legatorum declaratio. 30. Protestatio contra hanc pacem. 31. Protestatio Nuntii Pontificii. 32. Consultatio super præsenti rerum statu. 33. Super ea pace Viennæ expostulationes. 34. Elector ratihabitionem pacis impedire nititur. 35. Is conatus frustra est. 36. Elector ulterius apud Cæsarem instat. 37. Fœderis inter Bavarum, & Saxonem formula. 38. Cæsaris declaratio. 39. Ordines pacem Ratisponæ probant. 40. Luneburgicorum sententia exqviritur. 41. Ad Osnabrugensem Præsulem missio. 42. Alia ad Cellensem Ducem missio. 43. Ab Hispania nihil subsidii expectandum. 44. Anglus ad communem causam nihil confert. 45. Neomagi post Cæsaream pacem acta. 46. Galli Daniæ Regem, & Electorem ad pacem urgent. Blaspieli ad istam declarationem responsum. 47. Gallorum replica. Blaspieli duplica. 48. Blaspielus fœderatos indemnitatem poscit. Belgarum responsum. Cæsareorum responsum. 49. Pacis ratihabitio inter Cæsareos, & Gallos permutatur. 50. Catalogus à Gallo restituendorum. 51. Conventio super exsecutione pacis. 52. Seqvester tacite Neomago discedit. Cerimoniæ. 53. Super judiciis frustra movetur. 54. Galli in Cliviam irrumpunt. Induciæ ineuntur. 55. Cum Monasteriensi pax concluditur. 56. Elector Belgas officii frustra admonet. 57. Neomagi nil amplius ad pacem proficitur. 58. Galli scripta, & rationes nihil curant. De inani prætensione Coloniensis in Lipstadium. 59. Blaspieli cum Colberto congressus. 60. Electori durum consilium est capiendum. Pactum super prorogandis induciis. 61. Galli Electorem summa vi urgent. 62. Electoris ad Belgas literæ. 63. Belgarum responsum. 64. Aliæ Electoris ad Belgas literæ. 65. Electoris in Belgas cogitata. 66. Meindersius in Galliam mittitur. 67. Gallorum Neomagi declaratio. 68. Hagæ disputata. 69. Meindersius in Gallia incassum nititur. Regis responsum. 70. Cum Pomponio disceptata. 71. Extrema à Meindersio incassum tentantur. 72. Meindersius altera vice in Galliam mittitur. 73. Neomagi disputata. 74. Lutetiæ eadem cantilena occinitur. 75. Regis declaratio. 76. Elector necessitati cedit. Consultatio, num Stetino sit cedendum. 77. Electoris temperamenta rejiciuntur. 78. Pax concipitur. 79. Tractatus perficitur. 80. Pax San-Germanica. 81. Seqvestris mentio ea pace non fit. 82. Super ratihabitione ejus pacis acta. 83. Circa exsecutionem pacis cum Gallis acta. 84. Circa Svecicam ratificationem acta. 85. Danus de pace adhuc dubitat. 86. Elector de suis destinatis Dano significat. 87. Daniæ Regi ista parum probantur. 88. Danica pax tardius succedit. 89. Daniæ Rex de Electoris pace qveritur. 90. Danica demum pax perficitur. 91. Gottorpiensium turbarum prældia. 92. Regis Daniæ in Hamburgensem civitatem conatus. 93. Dani eo nomine ad Electorem missio. 94. Gallorum circa id negotium sententia. 95. Luneburgicorum ad Electorem missio. 96. Elector seqvestrem se offert. 97. Hamburgense negotium componitur. 98. Tartarica legatio.* 1679.

Seqvi-

1679. *Sveci in Boruss. fiam irrumpunt.*

SEquitur annus belli extremus, quo tot partis decoribus insignem adoream Elector adjecit; sed quæ nec ipsa efficere valuit, ut is dignum tantis laboribus, ac victoriis fructum assequeretur. Equidem si post Svecos Pomerania exterminatos toto cum exercitu ad Rhenum vertere licuisset, egregium adhuc operæ pretium fieri posse videbatur ad retinendos in partibus Cæsarem, aliosqve socios, ac ut Gallus & ipse belli jam pertæsus, validis copiis oppositis minus pertinaciter pro restituendis Svecis contenderet. Enimvero potior cura erat servandæ Borussiæ provinciarum nobilissimæ, quam è Livonia Sveci cum exercitu jam irruperant: qveis si tempus indulgeretur ad pedem ibi firmandum, metus erat, ne & Polonus in hostilia erumperet, qvi eum in finem copias in Regia Borussia argento Gallico conduci dissimulaverat, ex eventu consilia capturus, ac si Svecorum destinata successissent, alieni laboris fructum in se pertracturus irriti cœpti ludibrio in solos Svecos redundaturo. Cæterum istam expeditionem Sveci dudum agitaverant, per qvam res suas in Pomerania restitutum ibant; & hac licet amissa haut eo minus eam persequi nitebantur, velut qva gravissimam se noxam Electori illaturos sperabant. Qvæ spes & ipsorum legatis Neomagi ingentem ferociam addebat, magnifice de ejusdem successu ominantibus. Isti expeditioni exseqvendæ initio destinatus fuerat Fabianus Fersenius egregius dux, ac defensa Malmogia non modicam laudem adeptus. Qvo defuncto idem negotium suscepit Benedictus Hornius, modico belli usu, qvi dum senior magis circa adparandum intempestive hymenæum, qvam Martem satagit, tota æstate incassum consumta demum sub finem anni septuagesimi septimi in Livoniam pervenit, ubi mors eum Regis offensæ ob tam segniter administratam rem subtraxit. Ita demum defectu meliorum ducum ista expeditio delata fuit Henrico Hornio, amissam Bremensem provinciam, ac navalis prælii dedecus terrestri qvoqve clade cumulaturo. Is igitur præcipitante demum autumno è Livonia in Curlandiam movere cœpit, magna de suo adventu fama passim edita, si forte Electorem Stralsunda avertere posset.

Electoris

§. 2. Ast Elector, etsi tam diuturnus rumor, cujus effectus non adparebat, fidem prope consumsisset: tamen ne qvid per securitatem negligeretur, & Stralsundæ oppugnationem maturavit, & Gœrtzkium cum tribus bellatorum millibus tutandæ Borussiæ præmisit. Tum & in Borussia duas legiones conscribi, ac totidem, qvæ ibi agebant, suppleri jussit. Simul Ordines Borussiæ, & Regiomontanos literis ad constantiam excitat, pollicitus, ubi hostis ingruat, seipsum toto cum exercitu venturum. Gœrtzkio injunctum, primo de Vistulæ transitu sibi cavere: inde raptim Regiummontem se conferre, ac si hostis nondum Memelam fluvium transierit, ad hujus citeriorem ripam castra ponere, assumtisqve provincialium selectis Svecos ejusdem transitu arcere. Sed si Sveci jam id flumen superarint, Regiummontem ad Electoris usqve adventum tegeret, ac hosti qvantum posset noxam inferret. Sed vix ingressus erat iter Gœrtzkius, cum nuntius adfertur, Hornium, è Curlandia partem Samogitiæ emensum, etsi tardius qvam speraverat ob viarum difficultates, districtui Memelensi sese infudisse. Is ubiqve sparserat, exercitum suum viginti bellatorum millibus componi, (sedecim millia revera erant;) tum à Bethunio Gallico legato conductas copias circa Gedanum hospitantes, qvas post Poloniæ Rex sacramento suo adegerat, Electorales transitu Vistulæ prohibituros, inde sibi jungendas. Idem Borussiam ingressus primo ante Memelam oppidum se ostendebat, qvam Dœnhofius Comes summus vigiliarum præfectus curabat. Adversus qvem locum ab hoste nil tentatum, nisi qvod præcursores cum dimachis oppido egressis velitationem susciperent. Ubi incertum fortuito casu, an hostili jaculatione suburbium flammam concepit, qvam validus ventus in ipsum oppidum pertulit, ut major ejus pars in cineres subsideret. Sed qvia ignis munitiones non læserat, hostis Kukernesam, & Tilsitum iter intendebat, tentaturus num ibi Memelam fluvium superare posset. Sed qvia Croyæ Dux Borussiæ Gubernator Hohendorfium, & Canitzium tribunos cum tribus militum millibus cis flumen disposuerat, hosti trans flumen in vasta regione absqve pabulo, & annona consistendum erat. Unde mox fames, & contagiosi morbi invasere, qvi multos homines absumsere, ac qvamdiu in Borussia egit, istum infestavere. Pacius Lithuanicæ militiæ supremus dux Svecis transitum per Samogitiam, in qvam Resp. non consenserat, abnegaverat. Sed qvia propere non nisi

1679. *contra adparatur.*

18. Nov. 78.

1679. pauca militum millia contrahere potuerat, ad vi eosdem sistendos haut suffecerat. Haut eo secius semper ad latus iis incedens prohibuerat, ne per provinciam excurrere possent, sed semper juncto agmine progredi cogerentur, intercepta qvæ subvehebatur annona. Elector intellectis qvæ apud Memelam contigerant, tres adhuc legiones versus Borussiam viam inire jussit; reliqvis ad tempus per hospitia sese reficere permisit.

Suecorum in Borussia progressus.

§. 3. Ast Hornius, ubi de Goertzkii adventu inaudisset, ac ob inopiam annonæ trans flumen diutius subsistere non posset, ejus transitum occupare instituit. Infra Tilsitum oppidum Memela fluvius in duo brachia dividitur, qvorum dextro Russæ, sinistro Gilgæ vocabulum est. Utrumqve, anteqvam Lacui Curonico illabatur, modicam insulam facit, qvæ præfecturam Kukernesam constituit. Hohendorfius tribunus Tilsiti qva hostis semper se perrupturum minatus fuerat, stationem ceperat. Kukernesæ, qvi locus tribus milliaribus inde abest, aliqvot centuriæ armatorum provincialium consistebant, qvi secundum Russam exiguam fossam excavaverant. Huc à Tilsito hostis repente conversus aliqvot machinas trans flumen collocabat, qvod ob insuitatam præteritæ æstatis siccitatem tenui alveo labebatur. Istarum fragore territi provinciales talium insveti relicta statione aufugiebant, anteqvam Hohendorfius auxilio iis venire posset. Unde & huic à Memela fluvio in provinciæ interiora recedendum erat, ne receptus sibi præcluderetur. Ita hostis modico negotio transitum fluminis obtinuit; qvi protinus dimacharum legionem ad Tilsiti arcem expugnandam misit. Eam insidebat centurio cum provincialium manu, qvi imperata deditione per stoliditatem ipse arce prodibat ad deditionis leges concipiendas. Unde is statim captivi loco habitus: præsidiarii hostis sese arbitrio permisere. Eadem legio dein ad Ragnitam arcem accessit paulo munitiorem, duobus centurionibus cum provincialium manu infessam: qvæ machinis admotis mox & ipsa in hostium potestatem concessit. Ita hostis paucos intra dies duobus præfecturis Borussiæ pulcerrimis, & maximis potitus est, qvæ magnam annonæ copiam famelico militi præbuere. Ista omnia fiebant, anteqvam Goertzkius ob longinqvitatem, ac difficultatem viarum Regiummontem attingere posset.

Elector ipse in

§. 4. Elector istis hostium progressibus auditis, protinus ad tutandam suam provinciam eo se conferre constituit. 1679. Qvanqvam enim anceps videbatur tam longe à Clivia sese removere, cui & ipsi præsentissimum à Gallis periculum imminebat: tamen Borussiæ succurrere potius videbatur, qvod ut Clivia salva persisteret, omnium vicinorum interesset; cum contra Borussiæ cura neminem tangeret, cui & Polonus ultro inhiabat. Prævalebat qvoqve studium sua servandi incommodam valetudinem, qvæ tunc Electorem exercebant, ingruente simul sævissimo gelu, qvale multis ab annis non fuerat. Tum exercitus totam æstatem, autumnumqve, ac partem hiemis in campo exegerat, cui qvietis jam qvam maxime indigenti iter ea anni tempestate centum amplius milliarium Germanicorum ingrediendum erat. Sed nimirum ni mature subveniretur, tota Borussia periclitabatur; ubi si hostis occupato Regiomonte pedem fixisset, non solum magno labore opus futurum erat ad eum inde iterum expellendum; sed & eidem facile fuerat cum exercitu in Germaniam penetrare, invidis animos inde sumturis ad infesta sua destinata, qvæ dudum agitaverant, exseqvenda. Ea cum sententia staret, decernebatur, ut qvæ in Westphalia erant legiones ibi manerent; tum munita Pomeraniæ, aliarumqve provinciarum loca validis præsidiis firmarentur. Sed è copiis, qvæ in Pomerania rem gesserant, qvicqvid erat eqvitum & dimacharum, tum è singulis pedestribus legionibus sexageni selecti duplo præfectorum numero sub Dœrflingio, Goetzio, Promnicio Comite, & Schœningio ducibus iter versus Borussiam ingredi jubentur, adjunctis XXXIV machinis, apud fines Pomerelliæ se conjuncturi. Qvi omnes asperrima licet hieme læto animo eam expeditionem suscipiebant; Electore tantisper Berolini morante, qvoad omnes copiæ ad condictum locum pervenissent. Interim Goertzkius paucos post dies, qvam Sveci Memelam transierant, Regiummontem pervenerat, ubi plerumqve provincialem militem fugæ intentum reperit. Qvem qvantum dabatur compositum cum iis, qvæ submissæ fuerant, legionibus in hostem ducebat. Cui invadendo cum par non esset, apud Welaviam idoneo loco considebat, tegendo Regiomonti, ac sistendis hostium progressibus, qvoad Elector advenisset. Interim idem continuo emissis catervis hostem exercebat, ut nullam noctem qvietam transigere posset. Ast hic commoditate frigoris viam ubiqve sternentis usus Ragnito Insterburgum verterat, pin-

Borussiam se confert.

1679. pingvissimam provinciæ partem; sed cujus ubertas ejusdem exitio non parum contulit, dum miles post longam inediam cibos, ac præcipue suillam, ac mel avidius ingurgitat; unde nimia repletio multos admortem deduxerat. Inde Tapiaviam, & Welaviam accessit, ubi Gœrtzkius constiterat; qvi ne ante Electoris adventum ad prælium compelleretur, inde digressus prope Regiummontem consederat. Ast Elector

30. Dec. 78. Berolino movens comitante conjuge, ac Friderico filio per Custrinum, & Mariævvaldam sexto die Novum Stetinum atti-

5. Ian. 79. git, ad Poloniæ fines situm oppidum. Inde Polonicam ditionem ingressus Tauche-

10. Jan. lam, mox superato Vistula Mariævverderam primum suæ ditionis in Borussia locum pervenit, cum eo die duodecim milliaria Germanica, prioribus diebus sena, septenaqve emensus esset. Mariævverderæ biduum is substitit, qvo peditatus cum machinis præmitti, tum de statu hostis certo cognosci posset. Ubi initio narrabatur, eum Fridlandiam, & Allenburgum usqve processisse; ex qvo spes concipiebatur, eum, uti jactaverat, firmato pede prælii copiam facturum, id qvod Electorales miro ardore cupiebant. Habebat secum Elector qvatuor eqvitum, tria peditum millia additis qvingentis, mille qvingentos dimachas, selectum, ac vincere svetum militem. Gœrtzkio aderant ultra VII M militum, qvi jussus erat pedite intra Regiummontem relicto cum eqvitibus, & dimachis per Lacum Dulcem Hollandiam se conferre, ubi intra biduum Elector adfuturus erat.

Hornius impedet se conjicere.

§. 5. Enimvero ea ipsa nocte, qva Elector Mariævverdera moturus erat, à Gœrtzkio missi nuntiabant, hostem intellecto Electoris in Borussiam adventu protinus magna cum trepidatione retrocedere cœpisse. Unde & Gœrtzkius sine mora cum IV M eqvitibus & dimachis, ac M peditibus, qvos eqvis imposuerat, hostem insequi, & extremum agmen carpere, iterqve ejus morari instituit; cui mille sexcenti eqvites, M CC dimachæ submittuntur. Elector autem, qvi octodecim adhuc milliaribus ab hoste aberat, qvo promtius recedentem asseqvi posset, tota circum regione trahas conqviri jubebat, qveis pedi-

13. Jan. tes veherentur. Tum Mariævverdera

14. Jan. Preuschmarcam, mox Hollandiam properato agmine pervenit, militibus valde indignantibus, post tantum viæ emensum virtutis exserendæ occasionem fuga hostium sibi subtrahi. Interim Gœrtzkius hostem, qvi Insterburgum versus se recipiebat, immissis subinde catervis ita fatigaverat, ut ejus eqvitibus vix unqvam eqvis descendere liceret, ac singulis noctibus signum tumultus dandum foret. Captivi, & transfugæ magno numero adducebantur, qvi uno ore asseverabant; hostilis exercitus miseram esse conditionem, cui vix VIII M bellatorum superlint; duo amplius millia morbis debilitari. Ab agrestibus, qvicqvid in eorum manus inciderit, trucidari. Turmam qvoqve Polonorum eo deserto in Lithuaniam secessisse, animis ægram ob tantas miserias exhaustas; cujus ductor Ribbinscius Regiummontem se contulerat, Electoris militiam affectans. *Ribbinski.* Elector porro, dum Hollandia Carbam *15. Jan.* tendit, in itinere intelligit, Gustavum Carlsonium Comitem ab exercitu Svecico Gedanum ad Lilliehœckium abiturum à nostris interceptum; apud qvem literæ repertæ, è qvibus de hostium destinatis intellectum, ac uti hæc irruptio in Borussiam cum aliis de compacto instituta fuerit. *Carlson.* Postero die Elector Carba Regiummontem septem milliaria per Lacum Dulcem pervenit, omni *16. Jan.* peditatu trahis pervecto. Heic intellectum hostem Insterburgo Tilsitum versus iter intendere. Igitur Elector denuo qvantum poterat eqvorum, & traharum conqviri jussit: tum exercitu Labiaviam *17. Jan.* versus præmisso, ipse seqventi die eodem *18. Jan.* pervenit. Heic exploratores nuntiabant, Svecos non procul Tilsito abesse, ac jactare, se intra id oppidum, ac Ragnitum Electorem firmato pede expectaturos; qvi locus novem milliaribus Labiavia distabat. Igitur Elector consilio habito Gœrtzkium, & Treffenfeldium, cum valida utrumqve manu emittit, hostis agmen moraturos: illi qvater mille trecenti eqvites, dimachæqve, huic mille attributi. Ipse cum peditatu, machinisqve, ac reliqvo eqvitatu tria milliaria per Lacum Curonicum incedit. Iste lacus in latitudinem alicubi sex milliaria, in longitudinem qvindecim patet, à mari jugo tantum montium discretus, qvi nunc exercitum cum machinis glacie transmittebat. Sub vesperam Elector Gilgam pervenit, vicum ad cognominem fluvium, qva is lacui Curonico infunditur. Eadem die Sveci qvoqve Tilsitum pervenerant, qvo oppido satis *19. Jan.* diffuso peditatus hospitia ceperat, eqvitatu per vicinos vicos distributo. Qvo intellecto Elector summo mane per intensissimum frigus Kukernesam, qvæ tribus milliaribus Tilsito distat, accessit. *20. Jan.* Ubi dum fessi eqvi pabulo, rigentes gelu homines igne refocillantur, à Treffenfeldio veni-

1679. unt, qvi nuntiarent, eum sex dimacharum cohortes in vico Splittera dimidio à Tilsito milliari, tum legionem, qvæ iis auxilio accurrebat, profligasse, plerisqve cæsis, reliqvis captis; qvo conflictu & idem octo signis dimacharum, duobus eqvitum cum duobus tympanis æneis, ac omnibus impedimentis potitus sit, ac nulla jactura in tutum se receperit. Ei facto remunerando Elector Treffenfeldium summum vigiliarum præfectum declarabat, ac protinus cum M eqvitibus iterum hostibus immittebat. Ea clades magnam apud Svecos consternationem effecit, ut multi pretiosas suas res sacerdotibus, & aliis Tilsiti incolis asservandas commendarent. Qvi & statim obortis tenebris Tilsito movebant, omni annona ibi relicta, ac totam per noctem superata Memela Coadjutam versus tendebant. Electori mature de hostium motu nuntiabatur. Sed qvia nesciebat, utram in partem isti se vertissent, & ipse aliqvandiu hærebat, qvam viam ingredi deberet, ut eosdem, qvi jam qvinqve milliarium iter præceperant, fatigato cum eqvitatu assequeretur. Nam duæ in Livoniam viæ iis patebant; una brevissima, & commodissima juxta Memelam oppidum in Curlandiam, qva Samogitia exiguo duntaxat tractu tangitur: altera per mediam Samogitiam, & Lithuaniam longo circuitu, ac ob multas angustias, montes, ac sylvas valde difficilis. Qvia igitur verosimile erat, hosti rectissimam, & commodissimam viam arripiendam, ubi & annonæ facultas, nec tantum à Samogitis periculum, qvi transitum ipsorum ingratiis sumtum vix toleraturi erant; Elector isthac parte eos prævertere instituit. Unde postqvam denuo Goertzkio injunxisset, ut cum sua manu hostium agmen carperet, ipse Kukernesa ante lucem digressus Heidecrugam tendit, qva hosti, si recta via placeret, prætereundum erat. Ac constat Hornio decretum fuisse istam viam ingredi, qvi & eo die Tilsito recta versus Electorem tendebat, ac non nisi unum milliare ab hujus agmine abfuerat. Sed qvia Goertzkius extremum agmen irruperat, de Electoris instituto innotuerat, iste id consilium mutaverat. Dum enim hostis Tilsito Coadjutam tendit, Goertzkius extremum ejus agmen irrumpebat, qva ipse Hornius curabat, idqve post acrem conflictum profligabat, cæsis mille ducentis, captis ducentis, inter qvos aliqvot præfecti erant; tum plerisqve impedimentis, ac instrumento bellico potiebatur. Hornium eqvus globo trajectus in terram effudit, cui à nostris haut agnito proxima arbusta

21. Jan.

Hornius vapulat.

latibulum præbuere. Reliqvus exercitus 1679. apud vicum qvendam consistebat, ac concæde facta machinis nostros arcebat; qveis cum vicissim nil machimarum esset, nec hostem opportuno loco invadendi facultas daretur, illæsis magna cum præda ad Electorem reverti placuit. Omnes captivi fatebantur, Svecicum exercitum in miserrimo esse statu, ac vix tria millia bellatorum restare, qvi pugnam capessere qveant; reliqvos omnes morbis debilitari eousqve acribus, ut multi ex eqvis moribundi in terram defluant. Eodem die Treffenfeldius Tilsitum versus excurrens præfectum turmæ cum centum gregariis intercepit. Sed & alii subinde captivi attrahebantur, inter qvos Hornii scriba secretorum conscius. Hornius igitur iterata clade perculsus, & intellecto Electorem apud Heidecrugam ipsum præstolari, nulla qviete interposita iter mutabat, ac versus dextram ab Electore in Samogitiæ interiora digrediebatur, qvinqve milliarium itinere per eam noctem præcepto. Accelerando receptui qvod reliqvum erat impedimentorum, ac minores machinæ trahis imponebantur, combustis vehiculis.

§. 6. Spes fuerat Hornio, se averso itinere periculum ab armis Electoris imminens effugisse, sed qvo in non levius incommodum præcipitabat. Nam nunc qvadraginta amplius milliaria per Samogitiam, Lithuaniam, & Curlandiam erant facienda, anteqvam in Livoniam perveniret. In itinere nil annonæ, nec amici qvid ab iis expectandum, qvorum terras venia haut impetrata transibat. Elector, ubi de mutato hostium itinere cognovisset, multa adhuc nocte Heidecruga movens tota ea die ad mediam usqve noctem in Samogitiam progrediebatur, sed ob viarum angustias vix tria milliaria absolvere poterat. Apud vicum qvendam Samogitiæ consistenti intellectum fuit, hostem fugæ simile iter festinare, nullibi fere qviete capta. Heic ipse considerabat, eqvites suos, eqvosqve centum fere milliarium itinere continuato penitus defatigatos, nec trahas cum peditatu amplius procedere posse. Tum exercitum intensissimo frigore, qvale vix aliqvi meminerant, sub dio pernoctasse, qvo aliqvi extincti, plures pedibus adusti fuerant. Nec in Samogitia annonæ, aut pabuli copiam, nec ob intercapedinem locorum è Borussia qvid subvehi posse. Ac jam voto suo potitus erat hostibus ditione sua exturbatis. Igitur constituit cum exercitu non ulterius seqvi, ne in eandem cum hoste

Elector perculsis hostibus instat.

21. Jan.

1679. hoste calamitatem rueret, ac isto intra Borussiæ fines retracto, emisis catervis eidem in Livoniam usqve instare. Ita Elector

23. Jan.

Kukernesam revertit, exercitu interim per Memelensem, ac Tilsensem districtum disposito. Ast Treffenfeldius cum mille eqviribus ad persequendum hostem emissus prope Woinutum iterum extremo ejus agmini ingruebat, non modica cæde facta, uno signo erepto. Qvi, cum eqvi præ lassitudine progredi amplius non possent regressus narrabat, hostem tam incommodo loco stare, ut vix qvo se vertere debeat norit. Unde ab Electore Schœningius

24. Jan.

cum M eqviribus, D dimachis ad eundem persequendum missus. Qvi tamen, qvod miles dispersus per vicus tenderet, non

25. Jan.

nisi seqventi die iter ingredi potuit, sic ut Sveci non parum viæ præriperent. Congregatis tamen Coadjutæ copiis ea adhuc

Zvingi.

die Zvvingam pervenit, ubi tres machinas majoris formæ, & mortarium ab hostibus relictas invenit; qvibus stationem dimacharum adposuit; qvas & mox Elector mo-

26. Jan.

nitus ad se advehi curavit. Inde tria milliaria Balscham progressus est Schœningius,

Balsch.

ubi duæ Husarorum turmæ consistentes initio paulo ferocius se jactabant, sed mox sumto amico vultu confirmabant, Lithuanicas copias ad arma vocatas observando Svecorum itineri. Ibi cum intellexisset,

Tvvargen.

Svecos jam Tvvargam transisse, ipse multa adhuc nocte eo tendit ita intenso frigore, ut homines vix in eqvis hærere possent. Cæterum ea via miserandum spectaculum occurrebat; qva Sveci incesserant plurima cadavera, aut ægroti ab agrestibus Samogitis vestibus spoliati, sic ut indice opus non esset ad iter investigandum, ac singulis diebus ad trecentos numerarentur. Nam & morbi, qvos isti Borussiæ intulerant, grassari non cessabant; & qvi per aliqvot dies panem non habuerant, nec tectum subierant, fami demum, ac frigori succumbebant. Tvvargæ cognitum, hostem adventu nostrorum audito raptim noctu diuqve iter festinare; eoqve fine qvicqvid possit eqvis imponere vehiculis combustis. Qva trepidatione duas machinas minoris formæ, ac triginta currus paratu bellico onustos Tvvargæ apud Podcomorzium reli-

Podcomorzi.

qverat. Huic ut ab hoste relicta sibi concederet Schœningius persvadere conabatur; sed qvi varia causatus, etsi sat modeste, id declinabat; dimachis tamen qvantum vellent globorum, pulveris, ac funium concedebat. Pacius post suis imperabat, ut ista à nostris avehi dissimularent. Sed tunc Schœningius, ne disputandu tempus

tereret, & qvia eqvi in promtu non erant curribus abstrahendis, istos haut moratus eo adhuc die duo milliaria Surenam usqve procedebat, qvam propter multas viæ angustias media demum nocte attingebat. Heic præmissi exploratores retulere, hostem jam ultra Telsam processisse, ac nulla qviete interposita noctes diesqve iter persequi. Cum itaqve & nostrorum eqvi plane essent fatigati, & vero Schœningius non immerito vereretur, ne hostis, qvi passim ægrotos, & impedimenta relinqvebat, elaberetur, Devvicium subtribunum

Devitz.

cum trecentis, qveis validissimi eqvi, præmittebat, jussum tamdiu progredi, qvoad hostem assecutus esset, ac tunc de eo sibi protinus significare, nil tamen, nisi necessitas adferatur, sine novis mandatis tentare. Ita Devvicius noctu cum caterva sua præce-

28. Jan.

debat, Schœningio cum reliqvis qvantum poterat insequente. Qvi cum dimidium milliare ultra Telsam progressus esset, obvium à Devvicio nuntium habuit, se prope hustem consistere, ac qvid ulterius agendum sit mandatum expectare. Eum Schœningius monebat, cum hoste manum conserere caveret, qvoad ipse ad eum pervenisset. Is suus inde gradum accelerare jussit, ac dum hi angustias viæ filatim transeunt, ad præmissam catervam se confert, qvam pugnæ cupidine ad trecentos passus ab hoste progressam invenit periculoso auso, cum, si hustis in eam vertisset, à reliqvis subveniri eidem non potuisset. Consultum tamen videbatur loco non moveri, nec ullum indicium receptus edere, ne hostis ad impressionem faciendam ansam arriperet, aut nostri animis minuerentur. Ita dum ea caterva immota consistit, reliqvis gradum accelerare jubentur, ac secundum sylvam à sinistris loco depresso incedere, ne hosti de eorum numero judicare liceret. Non procul à nostris octodecim Lithuanorum turmæ consistebant, qvi Svecos à se è latere invadendos pollicebantur; sed qvi commisso conflictu è colle otiosi alienam pugnam spectabant. Hostis interim ad nostrorum usqve adventum in monte, loco sibi commodo consistebat, sed qvi, ubi istos propinqvare animadverteret, paulum retrocedebat. Schœningius inde cum paucis in montem provectus statui Svecorum recognoscendo, observabat, istos coarctatis ordinibus versus vicinum vicum retrocedere, præter turmas nonnullas trecentorum capitum. Ex qvo judicabat, istis hautqvidqvam in animo esse ipsum lacessere, ni ultro invadantur. Heic anceps admodum videbatur hostiles copias tria bellatorum

 mil-

1679. millia amplius explentes, qvibus plurimi præfecti, tum pedites, & machinæ erant, cum duodecim centuriis eqvitum & dimacharum invadere, qvod multi ob fatigatos eqvos substiterant, aut alibi per stationes dispositi erant. Contra ni hostis nunc impeteretur, labor tam aspero itinere exhaustus frustra erat, contracta simul apud hostes, atqve amicos timoris opinione. Ac ob inopiam pabuli, annonæqve eandem viam relegere difficillimum futurum erat. Igitur ne decus Brandenburgicæ militiæ imminueret, hoste citra pugnam deserto, manus utiqve conserere statuit. Ita pro captu angustioris loci turmæ duplicato ordine disponuntur; dimachæ in arbustis, ad utrumqve montis latus procurrentibus, dimissis eqvis eqvis disponuntur: medio spatio primæ turmæ extremum hostium agmen invasuræ erant, ut qvid hi suscepturi essent, perspiceretur. Inde circa horam qvartam pomeridianam Devvicius cum primis turmis in extremas hostium eo successu impetum dedit, ut earum nonnullas proruerct. Unde Schœningius reliqvas qvoqve turmas procurrere, ac dimachas è sylva hostium latera longioribus tubis impetere jussit. Ab utrisqve res strenue gesta, ut hosti semper cessim eundum foret, clade præcipue in præfectos incumbente, qvorum deni fere ante singulas alas constiterant. Primus hic conflictus per horam amplius commissus fuit, meliore nostrorum successu, qvi & longius inter pugnandum pedem intulerant. Inde per dimidiam horam velut mutuo consensu consistitur viribus recolligendis. Eo spatio nostris per minores hostium machinas nonnihil damni illatum; cum contra nostri dimachæ hostiles eqvites ita infestarent, ut phalangem peditum in auxilium sibi evocarent, qvam propius subeuntem tanto globorum grandine nostri exceperunt, ut pedem ulterius inferre non auderet. Hostis inde in turmas eqvitum, qvæ apud dimachas in arbustis consistebant, sese incitabat, ut illis pulsis hos interciperet. Unde denuo pugna incalescebat per dimidiam horam continuata, qva & eqvites nostri, ac dimachæ locum suum egregie tutabantur. Cum itaqve post duarum horarum pugnam tenebræ ingruerent, ac hostis densatis ordinibus consisteret, Schœningius dimachas iterum eqvos conscendere jussit, ac cum his eqvitibus denuo in hostes summa vi impetum dedit. Sed tenebris prospectum adimentibus pugnæ finis imponendus erat; ac nostri juxta hostesqve fervatis ordinibus loco pugnæ decedebant.

Nostrorum cum Svecis conflictus.

Ac nostri qvidem ea nocte apud propinqvum vicum subsistebant. Sed Sveci sylvam ingressi totam noctem iter perseqvebantur, multis mortuis ac sauciis relictis. Conflictus iste asperior qvam pro modico copiarum numero fuit. Nam hostis velut desperatione incitatus pugnabat, qvi & numero, loco, machinis, ac peditatu nostris prævalebat; qvæ nostrorum virtute, ac ducis dexteritate pensabantur. Toto conflictu utrinqve de captivis faciendis cogitatum non fuit, nisi qvod nostri Anrepium tribunum capite saucium, & ab eqvo suo tractum, cum vicario turmæ, & signifero ceperunt. E nostris subtribunus Dalchovius cecidit, præfectus vigilum Reckius seqventi die è vulneribus decessit. Præterea viginti sex gregarii cæsi, triginta amplius sauciati. Apud hostes flos ipse præfectorum cæsus, aut sauciatus fuit. Seqventi die consilio habito omnibus placuit, ob defatigatos eqvos, & pabuli inopiam hosti non ulterius instandum; qva die & militi qvies indulta. Sed qvia exploratores referebant, hostem qvoqve eandem diem ad qvietem sibi sumsisse, Schœningius mutato consilio denuo hostem perseqvi instituit, in Curlandiæ vicum Lipcalim progressus, ubi complures hostium vulneribus debiles comprehensi. Postero die Essernam perventum, unde emissæ catervæ Svecis Bucsenam usqve octo à Riga milliaribus insistebant. Sed cum istos amplius asseqvi non daretur, nostri verso ad mare itinere Memelam reverterunt. E Svecico exercitu qvi in Livoniam redibant, vix duo millia qvingentos faciebant, qvos inter vix mille integra valetudine; ac reversorum magnam partem morbi post absumebant, omnibus præfectis pravam Henrici Hornii administrationem increpantibus. Iste tam miserabilis exercitus Svecici reditus tota Livonia, ac inprimis Rigæ magnam consternationem dedit, velut Electoris exercitu subsecuturo, ac Riga idem cum Stralsunda fatum subitura, præsertim cum ibi augustæ plateæ, ac domus cannabi, & lino repletæ sint. Unde & per aliqvot dies portæ clausæ tenebantur, ac suburbia jam dirui cœperant, provincialibus magno numero ad urbem ruentibus; ubi ad vallum aqva perfundendum, ac perrumpendam Dunæ fluminis glaciem ne fœminarum qvidem operæ parcebatur.

Anrep. *Dalchov.* *Reck.* *19. Jan.* *31. Jan.* *1. Febr.*

§. 7. Ejus victoriæ præcipuus fructus fuit Borussiam servasse, & agitatas ab hostibus in Polonia machinationes elisisse, qvæ, si res secius cecidisset, ingenti istius provinciæ malo erupturæ fuerant. Qvas tamen ipse

Post eam victoriam machinationes in Polonia abortiunt.

1679. ipſe Rex magno ſtudio diſſimulabat, ex eventu conſilia capturus. Unde cum Elector per Hoverbeqvium auxilia contra Svecos è pactis expoſceret, is affatim blandorum verborum reponebat; ſed de auxiliis ad Ordines rejiciebat. Addebantur qverimoniæ, uti ipſe hactenꝰ injuſta ſuſpicione fœderis cum Sveco initi laborarit, qvod nunc ipſa res refutet. Cui Hoverbeqvius reponebat; id non ab Electore vulgatum, ſed Gallos, & Svecos palam de eodem Neomagi jactaſſe. Ac ſane iſtum interceptæ literæ ſatis arguebant. Et captus à noſtris ſcriba fœdus inter Svecum, & Polonum à ſe lectum fatebatur eo argumento; à Polono ſex militum millia Sveco in auxilium mittenda ea lege, ut Sveci omnia loca per Boruſſiam occupanda Polono tradant, excepta Memela, qvam iſti ad finem uſqve belli retenturi ſint. Ac iis copiis auxiliaribus Svecos qvoqve uti poſſe, ſi ulterius in Germaniam progrediantur. Et qvam abſurdum erat de oblata ſibi à Svecis Boruſſia apud Ordines propoſuiſſe; cum talia ne audiri qvidem debuerint, nedum ut conſultatio ſit inſtituenda, utrum acceptanda ſint, an minus? Et qvid Polonus dicturus fuerat, ſi Elector partem Poloniæ alteri cuipiam obtuliſſet? Meliore prætexto Hoverbeqvius Polonis pro expetito auxilio Livoniam oſtentabat, exemplo liberalitatis circa aliena à Svecis cœpto. Cæterum eludendo Electoris petito movebatur de conventu ſuper qverimoniis, & actionibus hinc inde prius habendo, per qvem Polono ſpes erat, ſe Electori cum neceſſitate confictanti, qvæ hic in Poloniam prætendebat, extorſurum. Nec dubitabat palam jactare: nemini vitio dari opportunitatem temporum in uſus ſuos convertiſſe. Idem qvoqve de Svecorum in Boruſſiam irruptione apud Ordines propoſuerat, ſed admodum ambigue, ac ut facile pateret, id in ſpeciem fieri. Nam qværierat, in qvam partem id accipiendum ſit; cum iſtud anqviri debuerit, qvibꝰ remediis huic auſo occurrendum ſit. Nec vero deerant, ex Ordinibus Gallico auro mancipati, qvi oblata à Svecis acceptanda differebant. Sed boni cives non minus fervide in Svecos invehebantur, qvam ipſe Hoverbeqvius, eminente præcipue Majorum Polonorum ſtudio, velut in qvos belli calamitas qvam maxime incubitura erat, ſi in hoſtilia erumperetur. Qvi & poſt expulſum Hornium rogabant, ne Elector exercitum è Boruſſia abducere feſtinaret, anteqvam de Comitiorum eventu conſtaret. Rex autem, poſtqvam Hornium profligatum conſtabat, copias à Bethunio conductas, cum nullus jam earum uſus eſſet, diſſimulandis iſtis 1679. deſtinatis ſuo ſacramento adigebat.

Elector rixa anſam cum Polonis declinat. 30. Jan.

§. 8. Cæterum ne qvam qverendi anſam interancipitia iſta Polonis præberet Elector, à Pacio tranſitum per Samogitiam in Svecos, ſimul annonam petebat. Ad ea qvid reſponderet Pacius dubitabat, qvo ſuſpicionem ſtudii in partes declinaret. Unde ita ſcribere placebat: uti Svecis tranſitum negaverit, ita nec Electori eundem annuere poſſe. Hoverbeqvius tamen Electori confirmaret, ea in ſpeciem ſcribi, nec eſſe, qvod eorum ratio habeatur. Aſt Hoverbeqvio hautqvidqvam arridebat, ab eo, qvem boni cives maxime reſpiciant, Electoris jus etiam in ſpeciem in dubium vocari. Eqvidem excipiebat Pacius; jus tranſitus Electori competens ad Regiam duntaxat Boruſſiam, ac Majorem Poloniam reſtringi, qvod articulo XV Brombergenſium pactorum Poloniæ tantum, & Boruſſiæ mentio fiat. Sed reponebatur; vocabulum Poloniæ ad totam Rempublicam, omneſqve ad Poloniam, & Lithuaniam pertinentes provincias porrigi. Nec rationem adduci poſſe, qvare tranſitus magis per unam qvam alteram provinciam prohiberi debeat; præſertim cum eodem articulo de omnibus, & ſingulis utriusqve partis portubus nullo diſcrimine aut exceptione diſponatur. Qvod & ipſum circa annonam, paratumqve bellicum, ac liberam militum conductionem convenerit, qvæ liberum tranſitum conjunctum habent. Præterea omniumgentium jure licitum eſſe aggreſſorem in ſuas ditiones perſeqvi. Nec id inſuper habendum, qvod Elector non inſtituat hoſti qvid eripere aut vaſtare, in qvod Reip. ullum jus, aut ſpes ſucceſſionis competat, uti Sveci fecerint; ſed ex qvo ipſe eximium emolumentum Reip. conciliaturus ſit, ſiqvidem debita ex pacto auxilia eidem præſtentur. Ita demum cum Pacio convenit; qvia Elector jus tranſitus è pactis ſibi vindicare poſſit, Pacius tantum de annona reſponderet, addito, ſpem eſſe Electorem uti pacta jubeant acturum. Alias Pacius verbo promittebat, ſe non ſolum Electoris copiis tranſitum non negaturum; ſed & Tartaris Lithuanicis injuncturum, ut Svecorum agmen carpant, & qvantum poſſint noxæ iisdem inferant. Sed & ſummus Polonicæ militiæ Dux Wieſnovicius Hoverbeqvio declarabat; à fauſtis Electoris ſucceſſibus non ſolum felicem horum Comitiorum concluſionem, ſed & Reip. ſalutem pendere. Elector tamen, etſi ſuo jure hoſtem toto cum exercitu per Polonicas terras perſeqvi poſſet; tamen non amplius qvam unius diei iter in Samogitiam progreſſus eſt; & qvæ fugientium ter-

1679. go immittebatur manus, omnia qvæ præbebantur parata pecunia, etiam fœnum & ligna redimebat, sparso qvoqve, se ideo hostem seqvi, ne is in receptu Polonicæ ditioni noxæ qvid inferret. Sed & qvia Poloni relictas à Svecis in Samogitia machinas Electori concedere initio dubitaverant, Hoverbeqvius Pacio demonstrare jubebatur: eas machinas ideo tantum relictas, qvod ob inseqventes nostros Sveci easdem avehere non potuerint. Nec ad rem facere, qvod eædem in solo Polonico substiterint; cum Electori non tantum ex jure gentium, sed & per pacta cum Rep. hostem ubiqve perseqvi, eiqve noxam inferre licitum sit. Ut tamen testetur, qvanti ipsius amicitiam æstimet, vel summam pecuniæ vel alias machinas Electoralia insignia præferentes in memoriam datum iri, optione penes ipsum relicta. Ac ni Elector eas machinas abducere properet, sine dubio Regem sibi easdem vindicaturum, aut Svecis concessurum, Pacio prædæ experte. Qvi & circa istas libenter se dissimulaturum ostendebat. Porro vulgata Electoris victoria jam ultro in Homium invehebantur, qvasi nemini commercii qvidqvam cum eo fuisset. Ipse Rex ferebat; eam expeditionem id tantum spectasse, ut Elector ab obsidio Stralsundæ diverteretur, qva amissa ista qvoqve supersederi debuisse. Sed revera aula istis progressibus Electoris admodum turbata, nec minus exacerbata erat. Sed qvia ultionem in Electorem expromere haut dabatur, in Pacium conversa acriter contendebat, ut is copias suas protinus exautoraret, qvo malevoli cum exarmato pro libidine agere possent. Sed eum vicissim Cæsar, & Elector clam pecunia sublevabant. Is judicabat, si Elector recta Livoniam invadat, circa Rigam parum difficultatis fore; ac se isti omnem operam navaturum. Qvod ut fieret omnes boni optabant; cui & vitio verti non posit, si transitum per ditiones Polonicas sumat, qvi hosti contra pacta indultus sit. Ac deleto Svecico exercitu libertatem suam adversus aulæ machinationes in tuto collocari. Nam multi tunc in Polonia eo rem rediisse fremebant, ut in ipsos caderet, qvod Poloni de Moscorum regimine cavillari solebant: *Consultate, & sententiam dicite, Bajari; Czar jam decrevit, qvod vult.* Inter ista Hoverbeqvius semel atqve iterum à Rege privatim audiri petierat; sed Rex obtentu negotiorum comitialium id declinabat. Unde is postea universos apud Ordines qvæ jussus erat proponebat, de auxiliis ex fœdere præstandis, de negando hostibus transitu, simul Livoniam Reip. offerebat. Sed statimatqve is perorasset, de compacto tres à Lilliehœckio missæ epistolæ prælegebantur, qvarum una denuo Polonis Borussiam Electoralem promittebat non sine omnium irrisu; cum eam paucos ante dies Sveci tam turpi fuga deseruissent, & qvod tam enervi ratione Remp. cum Electore committere vellet. Altera epistola idem Regis Sveciæ nomine machinas, & paratum bellicum in Samogitia relictum Polonis donabat; cum omnibus constaret, eum interea temporis à Rege nil mandatorum accipere potuisse. Adducebat rationem; uti merces naufragorum, & fractæ naves in litus expulsæ domino litoris cedant; ita & machinas, & paratum bellicum merito ad istum spectare, in cujus solo eadem relicta sint. Sed Hoverbeqvius regerebat: ingens discrimen esse inter ea, qvæ tempestate in litus expellantur, & qvæ fugiens hostis ex necessitate relinqvat. Omnium gentium jure licere perseqvi hostem; uti & feras in meo vulneratas ex alieno solo auferre mihi integrum sit. Ac frustra discrimen fingi inter id, qvod hosti in ipso conflictu ereptum sit, & id, qvod qvis ultro etiam inscio hoste velut in deposito reliqverit. Nam & isthoc ridicule ad præsentem casum adplicari. Qvanqvam & tertia epistola Lilliehœckius negaret Homii recessum fugæ vocabulo notandum; cum is Regis jussu sit susceptus. Contra Hoverbeqvius demonstrabat, fugam illam summo cum terrore ac dedecore decretam fuisse, non solum qvod Hornius non auderet Electori frontem obvertere, sed & qvia Regis mandata diversum injungebant. Sed & irridebat Lilliehœckium Hoverbeqvius, qvod iste scripsisset; Electorem jura viciniæ violasse, qvod hostem absqve permissu Regis, & Reip. Polonicæ per Samogitiam persecutus esset; cum tamen Sveci non dubitassent citra veniam per Samogitiam in ejus terras irrumpere, qvi Reip. æterno amicitiæ, ac fœderis vinculo innexus sit. Cæterum Resp. neqve Svecorum oblatum de Borussia, nec Electoris de Livonia acceptabat. Ut prætextum foret auxilia declinandi, veteres qverimoniæ totiens refutatæ recoqvebantur. Rex magnam vim verborum reponebat, re inanium; à qvo uti palam nil infesti metuendum videbatur delecto Svecico exercitu: ita si extracto bello Svecorum vires resurgerent, cautum non erat, qvo minus saltem connivendo iste Electoris hostibus velificaturus foret. 1679.

§. 9. Sub finem superioris anni Elector Hermannum Dietericum Hessum in Mo- *Ad Mo-scovi-am mis-sio.*

1679. Moſcoviam miſerat, nuntiaturum, Svecos tota Pomerania ejectos; num forte eam nationem ad invadendam Livoniam impellere poſſet. Qvo fine & paulo poſt de Svecico exercitu è Boruſſia exturbato ſignificabat. Is reperit Svecos terribilia ſe ſucceſſibus ſuis in Boruſſia, ac inter alia de expugnata Pillavia ſparſiſſe. Sed à Moſcis qvidem nil infeſti contra Svecos expectandum erat, qveis bellum adverſus Turcas ſat negotii dabat. Venit poſt menſe Auguſto à Moſco legatus, qvi in Dania qvoqve fuerat, à Czare Theodoro Alexii filio miſſus; ſed qvi præter amica verba nihil adferebat.

Elector de legatione Cæsaris Neomagensi queritur.

§. 10. Enimvero majorem Boruſſica victoria fructum Electori, ac communi cauſæ parere apta erat, ni Cæſar interim, ac Luneburgici ſeparatam pacem nulla neceſſitate præcipitaſſent. Eam ut Elector impediret, per Crocovium Viennæ omnem lapidem movebat; cui & intolerandum videbatur, per formulam pacis à Cæſareis legatis Neomagi exhibitam grave præjudicium Imperio, ac fœderatis Borealibus illatum. Iſtos qvippe nullis ab Imperio mandatis, eoqve inconſulto ſuper ejusdem negotiis tranſigere auſos; ac articulo III, ac VII Gallici projecti jura fœderum obliqva ratione Ordinibus detractum iviſſe. Articulum qvoqve VII, qvi in Svecica formula ſextus eſt, ad verbum expreſſum è ſecreto fœdere, qvod Gremonvillius anno 1671. Viennæ fabricatus fuerat. Id caput tunc tanti momenti fuiſſe viſum, ut Cæſar vice verſa velut reciprocum promiſerit, ſe ſociis triplicis fœderis contra Gallum auxilia non laturum. Super qvo autem tunc per ſecreta pacta conventum, id nunc publice per pacem ſtabilitum iri, cui & conſenſus, atqve evictio univerſorum Ordinum acceſſura ſit. Altius qvoqve penetrare videbatur, qvod de abducendis Gallicis, ſed non de Cæſareis copiis mentio fieret, ſine dubio qvod hæ Ordinibus qvantum placeret incumbere vellent. Nec ſine myſterio erat, qvod Cæſar Philipsburgum optaſſet, qvod utiqve haut inſerviebat tegendis ejusdem hæreditariis provinciis, ac ob alendum præſidium oneri erat. Per articulum VI formulæ pacis Cæſareis licebat qvævis deſtinata in Imperio pervincere. Nam eo modo Cæſar omnes ſententias à Judicio Aulico pronuntiatas citra impedimentum exſecutioni dare poterat. Adverſus iſtas igitur formulas Crocovius non ſine aſperis exprobrationibus demonſtrabat; Electoris rationes per eas graviſſime læſas: ac nti leges Imperii, decreta Ordinum, fœdera, iſtius merita, utilitas, dignitas, & ſecuritas Germaniæ diverſa omnia reqvirant, & qvantum noxæ inde oriturum ſit, ſi in has leges pax ineatur. Sed iſti reponebant: Neceſſitate ſe ad tractatus compelli. Boreales fœderatos à ſe haut deſtituendos. Si pax utiqve perficiatur, eam conditionem addendam, ut & Boreales fœderati cum Svecis tranſigant. Id ut fiat, an minus penes iſtos eſſe; ac ſi inter eosdem pax non coëat, pacem qvoqve cum Cæſare ſubſiſtere non poſſe. Interim Boreales fœderatos in poſſeſſione bello partorum manere, ac eorum ſecuritati per inducias caveri. Ac Cæſari oſtendendum fuiſſe, à ſe pacem non repudiari. Aſt ſi fœderatis adhuc placeat rem ſerio agere, id qvod conventu Francofurtenſi adpariturum ſit, Cæſarem firmiter in partibus manſurum. Is conventus in menſem Februarium indictus erat, inſtituendæ inter omnes fœderatos conſultationi ſuper belli, ac pacis negotiis. Etſi de cjus ſucceſſu Hocherus jejune ominabatur, ac omnia ibi proponenda bello continuando haut ſuffectura. Sicuti & ſemper exceptio ſummæ neceſſitatis addebatur. Omen qvoqve ſecuturæ cum Gallis pacis habebatur, qvod tranſactio cum ſeditioſis Hungaris hæreret. Qvanqvam enim Cæſarei cavſarentur, ab Hungaris ſerio rem non agi, qvi plane à Galli nutu pendeant, cui arcte nimium innexi ſint; præſumendum tamen non erat, Cæſarem adverſus utrosqve bellum ſimul geſturum. Unde ſicuti antea indicium fuerat belli à Cæſare in Gallum continuandi, qvod cum Hungaris tractatio ſuſciperetur; ita hac abrupta ob emolumenta ſacerdotum, & qvia Hungarorum libertatem premere placebat, ſignum erat, Cæſarem de pace cum Gallis ineunda, ac Hungaris in ordinem redigendis meditari, præſertim ſi articulus de non ſublevandis utriusqve rebellibus ſubſiſtat. Nec bellum Turcicum, qvod inde ſecuturum prævidebatur, metuebatur, qvod ſpes eſſet, omnes Principes, qveis copiæ in promtu forent, eas ad id bellum libenter præbituros.

Cum Cæsareis ministris Viennæ disceptata. 2. Jan.

§. 11. Contra Cæſarei monebant, è re fore, ut Elector mentem ſuam ſuper conditionibus pacis preſſius exponat. Nunqvam uſu veniſſe, ut victor omnia retineat, ſed pacem fieri aliqvo dato, aliqvo retento. Qvamdiu Elector omnia retinere, Sveci omnia recuperare velint, nullam pacis ſpem eſſe. Sed jam propius ad rem accedendum. Semper tamen teſtabantur, in votis ſibi eſſe, ut Elector parta ſervet, & Sveci Germania exſint, ſi fieri qveat. Aliqvando

1679. tamen invidiam erga gliscentem Electoris potentiam dissimulare non poterant, ut Hocherus incalescente cum Dano disceptatione in hæc verba erumperet: *Cæsarem non teneri ad bellum continuandum augendis alienorum opibus.* Idem Hocherus habito congressu proponebat: Si fœdera intra, & extra Germaniam rite expleta fuissent, res in isthanc confusionem haut fuisse prolapsuras. Enimvero Belgas, quorum gratia in bellum descensum sit, inauspicatum separationis initium fecisse, subsidia abnuisse; qvin pactos, se fœderatis suis nil auxilii laturos, ut tamen Gallo facultas foret socio suo pro lubitu adsistendi. Hispanis qvantumvis invitis Belgarum impulsu hoc exemplum fuisse imitandum. Qvid Monasteriensis animo agitet non constare, nisi qvod hospitia desideret; sed famam esse, eum positis armis Wilzhusa contentum fore. Nec de Luneburgicorum constantia Cæsari cautum esse. Osnabrugensem parum posse, à qvo si qvid opis expetatur, eum pecunia sublevandum. Cellensem, & Gvelferbytanum nil nisi de hospitiis ingerere; & auxilium qvidem polliceri, sed legibus, qvæ præstari neqveant. Nec tamen eorum vires ad summam rerum valere. Electorem plurimum ad rem conferre potuisse, præsertim post Svecos Germania pulsos, ni eum irruptio in Borussiam distraxisset. Ejus vicem Cæsarem qvam maxime dolere, qvi & improbare neqveat, qvod idem ad sua tutanda eo verterit. Interim Inferiorem Rhenum defensione nudatum. Copias, qvas Elector ibi habeat, Clivicorum locorum præsidiis haut sufficere. Ita Gallum fœderatis longe prævalere, qvi cum L M ad Inferiorem Rhenum rem posset gerere, accedente milite urbibus Hispanicis deducto; simul sat copiarum habeat, qvas Cæsareis ad Superiorem Rhenum opponat. Consultationes fœderatorum lente procedere, nulla ad extremum exsecutione, qveis Cæsar per triennium frustra hortatibus stimulos addiderit. Si tandem in hostes moveant, annonam deesse. Cæsarem satis habere proprias copias aluisse. Ordines nec posse nec velle aliqvid conferre. Cæsarem cupere Francofurti conventum fœderatorum haberi; sed qvi tarde successurus sit, & anteqvam ibi super necessariis transactum fuerit, magnam Germaniæ partem periisse. Qvin cum fœderati non nisi de privato commodo cogitent neglecto publico, incertum esse, num qvid ibi concordibus sententiis concludendum sit. Qvis igitur Cæsarem arguat, si hac rerum facie avertendo exitio pacem cogitet; cum nil ostendatur, unde ipsius aut fœderatorum exercitus alatur; cum omnes Electores, excepto Brandenburgico, ita enixe pacem urgeant, fœderatis insuper discordibus, Monasteriensi vacillante, Brunsvicensibus animi sensa prementibus, gliscente periculo, remediis decrescentibus. Eam ob causam Cæsarem tractatus pacis persecutum, facultate tamen fœderatis reservata eosdem simul subeundi. Et qvia Cæsar facile judicare possit, fœderatos armis parta gratis restituere nolle, de induciis proposuisse, ut perspiciat, num interim per tractatus satisfactionis qvid pro Borealibus fœderatis obtineri qveat. Optandum esse Svecos Germania eliminari, si fieri qveat. Sed nondum Cæsari viam demonstratam, qva Gallo resisti possit. Ordines belli onera ferre amplius non posse. Coloniensem qveri, ab Electoris milite Ducatum Westphaliæ, & Reclingshusam, alendo præsidio Bonnæ destinatum, infideri. Eousqve rem rediisse, ut multi primariæ classis Ordines deliberent, an non præstet ultro se Galli patrocinio submittere, qvam remedia adversus hujus vim adhibere, malo qvod declinatum itur nocentiora. Istis Cæsarem permotum fuisse ad audiendas pacis conditiones, ne omnia pessum eant. Qvid profuturum Borealibus fœderatis, si Gallus Argentoratum, Moguntiam, aut Coloniam intercipiat, ac in meditullium Germaniæ penetret? Longe duriores conditiones tunc subeundas. Qvod si tamen Cæsari solida eorum malorum remedia ostendantur, pro re nata consilia capturum. Unde à fœderatorum ablegatis nosse cupere, qvid virium bello contra Gallum perseqvendo offerant. Ista eo altius penetrabant, qvod innui videretur, omnia jam conclamata, & à conventu Francofurtensi nil sperandum; ac Cæsareos culpam præcipitatæ pacis à se in fœderatos devolutum ire. Igitur Crocovius contra: Periculum Germaniæ, & belli difficultates in aprico esse. Sed num ideo id periculum tali pace superandum, qva hostibus integræ provinciæ tanto labore extortæ iterum restituantur, ac iisdem janua in Germaniæ viscera pandatur? Qvæ ejusmodi exemplum statuat, ut deinceps haut temere qvis ad bonum publicum connixurus sit. Qvod Belgæ, ac Hispani à fœderibus defecerint, modicæ ipsis laudi, in futurum exiguo lucro cessurum. Reliqvis fœderatis adhuc superesse vires bello sustinendo. Electorem fœderibus niti, ac confidere, Cæsarem qvoqve, & reliqvos iis constanter adhæsuros. Cæsarei heic Crocovium interrumpentes reponebant: non Cæsa-

(Margin: 5. Jan. — 1679.)

1679. Cæsarem solum, sed & Belgas, atqve Hispanos fidem suam obstrinxisse. Post horum defectionem reliqvos fœdere non amplius teneri, nec bello perseqvendo sufficere. Crocovius: haut eo minus expendendum, annon reliqvis fœderatis vires suppetant cœpto negotio perseqvendo. Id qvod autem non ex Electore, sed è Cæsare sit qværendum, qvi summam rerum per Germaniam, ac præcipue hospitia moderetur. Dolendum qvoqve, conventum Francofurtensem non prius indictum, nec de proponendis negotiis constare. De his Cæsarei Daniæ Regi, atqve Electori significatum iri pollicebantur. Addebantur qverelæ; pacis incertos sese agere, ac dubitare, num ea Gallo cordi sit. Tum exercitum Cæsareum ita male habitum, ut ante mensem Majum in campum prodire neqveat. Ad incommoda circa formulam pacis nil præter necessitatem regerebatur. Cæsarem tamen laboraturum, ut sibi qvoqve integrum sit fœderatis auxilium ferre; & valde dubium esse, num Gallus id concedere velit. Cæterum adparebat Viennæ metum eo magis gliscere, qvod præmatura Gallorum expeditio metueretur, ac ne fœderati, dum auxilia offerunt, evictionem locorum Svecis ereptorum sibi stipulari vellent; qvam à se nullo modo præstari posse censebant. Qvos & Meindersii in Galliam iter magna suspicione perstringebat.

A Cæsareis Dano propositæ. §. 11. Gemina Hocherus ablegato Danico Lilliecronæ occinebat. Omnia fœdera id spectasse, ut hostium insolentia junctis viribus coërceatur, ac is per arma ad æqvam pacem compellatur. Ad eum scopum si omnes pari studio cum Cæsare, ac Daniæ Rege connixi forent, res sine dubio melius se fuisse habituras. Enimvero fœderatos, paucis exceptis, privatas magis qvam publicas rationes præ oculis habuisse. Cæsari magno cum dolore spectandum fuisse, uti fœderati hospitiis, qveis in horum gratiam fidos sibi Ordines onerare coactus sit, non solum non contenti fuerint, sed & eos ipsos Ordines gravissime oppresserint. Eosdem, ubi super ipsorum injuriis qverelæ motæ fuerint, Cæsaris cognitionem defugisse, ac pares sibi libertate Ordines ad subjectorum instar habuisse. Belgarum pace perrupta fœdera, & Hispanis ad imitandum exemplum necessitatem allatam. Hoc rerum statu qvid faciendum optime judicari posse, si hostium, ac fœderatorum vires invicem comparentur. Gallo in promtu esse ad LXX M bellatorum in campum educere, præsertim post deducta Hispanicis urbibus præsidia. Ast Dano sat negotii cum Svecis esse, cui & de suo bellum sit gerendum, cum Gallus istos pecunia fulciat. Unde nec Cæsarem ab eodem copiarum qvid contra Gallum expetere posse; præsertim cum Monasteriensis in pacem pronus legiones suas è Dania evocaturus sit. Electorem Brandenburgicum post tot parta decora, & Svecos Germania pulsos in Borussia distrahi. Pacium cessim ire, ac Regiummontem periclitari. Ad propria tutanda qvemlibet ante omnia teneri. De Luneburgicorum constantia non cautum; nec octo millia, qvæ hi præbituri sint, ad summam rerum proficere. Cæsarem summo studio connixum pervincere non potuisse, ut exercitus ad Inferiorem Rhenum formaretur, ac ei negotio præteritum annum consumtum. Nam qvemlibet sua ex libidine agere, ac supremam Cæsaris directionem defugere. Cum Osnabrugensi supremum imperium in eum exercitum offerretur, huic Vicareum Cæsareum admittere grave visum. Nec qvem copiarum modum qvilibet sistere debuerit, conveniri potuisse. Sed & alia deesse tanto exercitui sustentando. Neminem qvoqve de suo sumtus facere, sed omnia in Cæsarem, aliosqve Ordines devolvere velle. Deniqve circa hospitia postulari, qvæ præstari neqveant. Contra Rheno adsitos Electores clamare, se belli malis opprimi, ut fœderati novas ditiones adqvirant. Magis suam sibi conservationem, qvam aliorum privata emolumenta respicienda. Eqvidem eam rem communes qvoqve Imperii rationes tangere. Sed remedia morbis graviora esse, ac humanius se ab hoste, qvam ejusdem Reip. sociis haberi. Perinde sibi esse, ab hostibus, an ab amicis devorentur. Ab his Cæsarem qvotidianis precibus obrundi non sine exprobratione, ab eo plus fœderatos, qvam reliqvos Ordines respici. Porro ad instruendum, & alendum Cæsaris exercitum compluribus millionibus opus esse, qvod è Svevia, & Franconia vix duorum mensium alimenta petantur. Tantis expensis Cæsarem nil sibi lucrari. Ac si maxime is ditiones suas plane exhauriat; tamen si hostis in Imperium irruperit, his tuendis eum exercitum haut suffecturum, qvi & pessime habitus sit, nec è præsidiis oppidorum suppleri qveat. Cæsarem solum tanto oneri ferendo non esse, qvem & nemo sublevare velit. Qvin Luneburgicos ne Cæsareorum qvidem hospitiis parcere, qvæ proprio ausu in Franconia invaserint. Tum fœderatos nunqvam Cæsaris placitis obtemperare. Ubi res gerenda fuerit, varia

1679. postulata movisse, qvæ ni mox annuerentur, communi causæ se subtraxisse: interim otiosos desedisse, ac hostem pro lubitu ad Rhenum usqve penetrare sivisse. Hoc rerum statu qvis Cæsarem reprehenderit, si urgente maxima Ordinum parte tolerabili pace defungi laboret? Cæsarem pro fœderatis qvantum licuerit connixum, nec eos pace excludere voluisse, modo ipsi temperatis conditionibus eidem se pronos ostendant. Id cum haut fecerint, Cæsarem qvadrimestres inducias proposuisse, eorum qvoqve paci interim adornandæ. Nam Cæsari necessum esse, ut per pacem ingruentem ab Oriente & Occidente hostem avertat. Qvod si tamen fœderati facultatem ostendant bello perseqvendo, gratum id fore. Sin minus, arma ponenda esse. Nec ideo Cæsarem ob fœdera non servata argui posse, si per necessitatem, & ob virium defectum pax amplectenda sit. Nam per alios fœdera jam abrupta, nec Cæsarem ad illa supplenda teneri, qvæ alii qvi defecerunt præstare debuerant. Nec à Cæsare exigi posse, ut magis alios qvam seipsum amet, ac ut ob augendam fœderatorum potentiam seipsum periculo exponat. Deniqve aut pacem Cæsari amplectendam, aut hostem in viscera Imperii pertrahendum, non sine præsentis exitii periculo. Ad ista Daniæ Rex respondendum censebat: Si Cæsar eo studio vires suas exserere velit, uti ipse & Elector fecerit, facile exercitum L M bellatoribus constantem in campum educi posse. Tum si idem insuper habitis Jesuitarum suggestionibus cum Hungaris cœptam tractationem perseqvatur, ejus Regni turbas mox sedandas, & qvæ ibi detinentur copias contra Gallum adhiberi posse. Deniqve si Cæsar fortia consilia capiat, ac seposita peculiaris pacis mentione, omnes vires ad defensionem Imperii impendat, Ordines ad Rhenum qverelarum desituros, ac Hanoveranum partibus accessurum. Alias idem Rex judicabat, Cæsarem id agere, ut dissimulatis omnibus incommodis pacem qvocunqve modo cum Gallo absolvat; præsertim cum Neoburgicus ubiqve jactaret; satius esse Gallis octo oppida ad Rhenum, & Mosam ad tempus insidenda concedere, qvam periculo omnia amittendi sese exponere.

Cæsarei adhuc de pace dubitare videntur. 23 Jan. §. 13. Haut ideo tamen Cæsarei Viennæ super pace certi qvid decrevisse videri volebant; sed potius extrema omnia tentaturi, qvam pacem in propositas à Gallo leges acceptare. Ut tamen omnia ad eventum Congressus Francofurtani referrentur; qvo si validus ad Inferiorem Rhenum exercitus non sisteretur, Cæsarem bello haut sufficere. Ei conventui obeundo Grana Marchio mittebatur. Luneburgici qvoqve Viennæ magnopere de sua constantia testabantur. Simul Hanoveranus de copiis suis in usum patriæ commodandis tractabat, qvod per aliqvot menses nihil pecuniarum à Gallo accepisset. Cæterum qvia Cæsarei palam ferebant, per defectionem Belgarum, atqve Hispanorum vinculum fœderum abruptum esse; Crocovius qværebat, an non expediat novum fœdus pro captu præsentium temporum inire, qvo mutua obligatio persistat, & ut constet, qvid uni ab altero expectandum sit. Id etsi Cæsarei non plane rejicerent, negabant tamen, de eo Francofurti agi posse, ubi nunc unice tractandum sit super præsenti rerum statu, ac futura expeditione suscipiendis, & ne qvis absqve altero pacem amplectatur, aut copias suas revocet. Sed nec cavere volebant loca bello capta penes fœderatos mansura; qvod solida illorum evictio in eo sit qværenda, ut Gallus in ordinem redigatur. Cæsarem nil tale promittere posse, ob incertos bellorum eventus, ac ne reliqvis Imperii Ordinibus suspicionem injiciat. Alias eum nemini sua incrementa invidere. Si qvid tamen super his concludendum sit, id Viennæ fieri debere. Cæterum anceps admodum deliberatio fuerat, acceptanda pax foret, an minus. Qvi pacem talibus conditionibus dissvaserant, scrupulum sibi præcipue injici ferebant è Meinderii itinere, omnibus fœderatis suspecto. Etsi Crocovius ostenderet, non esse qvod istud metuatur, cum Gallus nihil plane de postulatis suis remittere velit; ac si Elector perspiciat, Cæsari bellum placere, eam negotiationem protinus abruptum iri. Unde & iidem Crocovium rogabant, ne Elector qvid præcipitet; nec eum in Gallia reperturum, qvod qværat. Ac brevi perspecturum, qvo studio Cæsar rem aggressurus sit. Etsi contra omnes, qvi à Neoburgico pendebant, qvalemcunqve pacem ingererent. Ita in genuina aulæ ejus sensa *30. Jan.* penetrare nondum licebat. Eqvidem palam improbabatur Neomagensium legatorum festinatio, qvi in unum, & alterum præter mandatum consensisse arguebantur. A masculum consilium captum ferebatur, legatisqve mandatum missum, ut articulum de negotio Boreali non aliter admitteret, qvam prout iste Viennæ formatus sit; ejus tamen copiam fœderatorum legatis utut valde rogantibus facere abnuebant. Kœnigseckius tamen confirmabat eum ita con-

1679. conceptum, ut Galli eundem nunqvam admissuri sint: Cæsareis autem injunctum haut cedere. Ast eo ipso tempore cursor Neomago veniebat, qvi legatorum ibi declarationem Gallis factam adferebat, qva in omnia Gallorum postulata consensum fuerat, de transitu, de neutro statu, ac oppidis vicem cautionis subituris; ita ut penes Gallos esset, num ista admittere vellent, Cæsareis nulla retractandi facultate relicta. Cum itaqve Crocovius qværeret, si ad eum modum pax absolvatur, num Cæsar ea staturus, an vero acta legatorum improbaturus sit; respondebatur, multas vias patere declarata eludendi. Qvid tamen utiqve facturi sint, dissimulabant. Interim multum pecuniæ, & supplementorum ad exercitum mittebatur; simul tractatio cum Hungaris resumebatur, qva Cæsar circa civilia multum remissurus erat. Sed ista ad negotium sacrorum hærebat, & qvia Hungaris diffidentia eximi non poterat, conventa servatum haut iri. Montecuculus qvoqve cum Lotharingo in gratiam redibat, ac declarabat Dux, se istius imperium libenter agniturum, velut qvem bellandi magistrum agnoscat. Contra Montecuculus pari modestia ostendebat, se majorem exercitum Duci concessurum, secundario contentum, & de compacto cum eo rem gesturum. Tum & Crocovium stimulabant, ut is nomine Electoris proponeret, de imperio exercitus ad Inferiorem Rhenum in Montecuculum conferendo, si Elector id suscipere impediatur. Nam id se ipsos proponere non audere, ne fœderatis suspicionem incutiant. Ita utique belli continuationem polliceri videbantur, qvam & Augusta Vidua, legatus Hispanicus, Montecuculus, Kœnigseckius, Pater Emmericus, ac multi alii svadebant. Cum contra Neoburgicus & omnes ab eo dependentes, ac præcipue Jesuitæ enixissime pro pace contenderent, in qvam & legati Neomagenses ruebant. Ita utra sententia prævalitura esset, nondum adparebat. Qvanqvam enim agnosceret, legatos Neomagi circa negotium Borealium fœderatorum justo longius progressos, qvibus & injunctum sit, ut ni Galli protinus in omnia consentiant, qvæ Cæsar desideret, ad nil reliqvorum se teneri velle profiterentur: tamen si Crocovius interrogabat, num legatorum acta inficiari velint, ubi secus conclusum sit, præsertim Lotharingica causa idoneam ansam præbente; liqvido mentem suam declarare abnuebant. Tum vicissim postulabant, præstaret Crocovius, fœderatos Francofurti qvæ res exigat decreturos, & exercitum ad Inferiorem Rhenum formaturos, circa ejus imperium, & sustentationem probatis, qvæ Cæsar desideret; deniqve Meindersium nil peculiaris tractatus initurum. Eidem de legatis qverenti, qvod omnia nomine Imperii tractent, nec qvæ agantur communicent, reponebatur; circa prius recte eos egisse, ac fœderum heic rationem non haberi, sed fœderatos tanqvam Imperii Ordines considerari; ac arbitrium rerum Imperii utiqve penes Cæsarem esse. Communicationem non abnui, sed post factum demum, non autem ut super negotiis in antecessum cum fœderatis convenire velint. Deniqve idem de articulo vicesimo sexto graviter qverebatur; haut sibi persvaderi, Cæsari animum esse Ordines Imperii tam arcto fœdere ipsi innexos oblivioni dare, & qvantum in se libidini hostium exponere. Non adparere delictum, qvo Elector tale qvid meritus sit, qvi tantis speciminibus patriæ fidem suam probarit, ac pro bono publico tam multa tulerit, feceritqve. Posse qvoqve alia tempora emergere, qvæ aliter cum ipso agi svadeant: ac ipsius Cæsaris interesse ejus affectum mutuis officiis stringi, qvo voluntas juxta, ac facultas persistat paria deinceps præstandi. Adversus qvæ nil præter iniqvitatem temporum occinebatur. Cæterum qvicqvid Viennæ dissimularent, revera legati Cæsarei ante pacem subscriptam mandatum à Cæsare in hunc sensum acceperant: Etsi Cæsar eas conditiones, qvas legati proprio ausu annuerint, (puta ut Gallis octo oppida in cautionem tantisper tradenda sint, ut transitus innoxius per Imperii terras ad auxilium Svecis ferendum concedatur, & alia plura,) ratihabere non teneatur; istum tamen easdem probare, sed sub expressis conditionibus tam in Cæsarea declaratione ad articulum XXVI contentis, qvam hisce seqventibus. Nempe ne Cæsar teneatur Fœderatos Boreales ad acceptandam Svecicæ pacis formulam compellere. Ut pax extendatur ad totum Imperium, ac universos Ordines, præter eos qvi expresse excipiuntur. Ne Galli ulli ex Ordinibus Imperii, ne octo qvidem concessis oppidis, durante hoc bello qvidqvam oneris imponant; uti & Cæsar fœderatos ad idem permoturus sit, ut tamen heic nil sibi præscribi velit. Ut nulli ex Ordinibus permissum sit hoc bello Svecis adsistere. Ut Cæsar non teneatur exercitum suum in provincias suas hæreditarias retrahere. Ut transitus Gallorum plane sit innoxius, ac nullis ambagibus, aut alibi qvam per Westphaliam permissus. Ut deniqve Gallus, & Svecus se obstringant, ut- 1679. 2. Febr.

 cunqve arma succedant, se ultra pacis Westphalicæ restitutionem postulata, & arma sua haut porrecturos. Cæterum qvod Cæsarei istis tractatibus tantum præjudicium Ordinibus inferrent, in causa erat horum discordia, & inter se æmulatio. Ac Galli, Sveciqve ut fœderatos separarent, ac Cæsarem eo citius ad peculiarem paeem permoverent, huic velificabantur, ac super fœderatorum negotiis cum eodem decidebant, facilius circa ista velut aliena remissuro.

Neomagi circa pacem Cæsaream acta.

§.14. Ast Neomagi trepida Cæsareorum legatorum in paeem festinatio in dies magis pellucebat. Eqvidem Stratemannus disserebat; utut pax Germaniæ necessaria sit, Viennensem tamen aulam belli continuationem malle, qvam tolerare, ut tam turpis, periculosa, & instabilis pax sibi obtrudatur. Sed maximam difficultatem in eo verti, qvomodo bellum meliore successu qvam hactenus geri possit. Totum qvippe onus in Cæsarem devolvi, qvi solus repellendis Galliæ viribus non sufficiat. Qvatuor Electores ad Rhenum, ac Bavarum pacem qvovis pretio velle, qvi & in causam communem nihil conferant. Danum,; & Brandenburgicum Svecico bello implicitos. Brunsvicenses dudum eodem bello expeditos magnum operæ pretium facere potuisse; sed qvi miro agendi modo omnia turbarint, ac communi causæ gravem noxam intulerint. Ab iisdem confusionem circa hospitia ortam, gravium offensarum, & qverelarum materiam. Ei negotio in meliorem formam redigendo à Cæsare omnem operam frustra consumtam, qvi ultro ignominiose habitus sit. Ac videri Gallum per Gallicas fœminas, &, qvi eas stipent exteros homines ejus Domus consilia moderari, ac impedire, ne egregia consilia capi potuerint. Hanoverano subinde lautas conditiones clam oblatas, ad eundem in bonas partes pertrahendum, nullo fructu. Cellensem initio concedere noluisse, ut suæ copiæ fratris Osnabrugensis imperio subessent. Sed cum hic magno labore permotus esset, ut in id consentiret, Osnabrugensem varias conditiones duras admodum, aut qvæ plane concedi non potuerint, postulasse. Unde Viennæ de ista domo nihil spei esse. Qvod si Daniæ Rex, & Elector eos Principes permovere possint, ut qvantum valeant ad rem conferre velint, fortasse adhuc operæ pretium posse fieri. Sed heic maturato opus esse. Nam metum esse, ne statim atqve Galli Rhenum transierint, Monasteriensis, atqve Luneburgici cum istis transigant, viamqve ad latius grassandum aperiant. Igitur si bellum perseqvi placeat, valido exercitu Inferiorem Rhenum tuendum; id qvod fieri non possit, ni Monasteriensis, atqve Luneburgici omnes suas vires bona fide exserant. Id nisi fiat, nullam rationem esse Germaniæ servandæ, qvam qvalemcunqve pacem amplecti, sed qvæ nemini durior, qvam Dano, & Electori futura sit. Cæterum Cæsarei cum ante Danum, & nostrum ad congressum admittere noluissent, mox accepto Vienna cursore communicationi promtos se ostendebant, ac plurimum humanitatis præ se ferebant.

Galli & Sveci insolentes se ostendunt.

§.15. Qvo plus autem timoris Cæsarei ostendebant, eo magis adversæ partis ferocia gliscebat; qvi nec facultatem Dano, atqve nostro præbere volebant, ut suos qvoqve tractatus junctim cum Cæsareis perseqvi possent. Eqvidem Blaspielus cum Strada in loco tertio congrediebatur, super conditionibus Electoris collaturus. Cui Gallus reponebat; juxta formulam die XV. Aprilis à Rege suo promulgatam primam pacis conditionem esse Sveciæ restitutionem, à qva Rex salva existimatione discedere non possit. Eundem Electori summa pecuniæ satisfacturum. Plura ab eo exigi non posse. Si Sveci remittere qvid velint, eum non repugnaturum. Sed Svecis id persvadere, multo minus necessitatem adferre eundem non posse. Sic & eundem Hispanicas urbes non prius restituisse, qvam à Svecis rogatum. Sed & Blaspielus formulam pacis cum Svecia Jenkino tradiderat, qva eam Pomeraniæ partem, qvam Elector qvondam bono publico sacrificarit, sed nunc armorum sorte recuperarit, huic deposcebat in pensationem damnorum, ac sumtuum, ac ob securitatem in posterum; ac si hæc tanti non æstimetur, Electorem operam daturum, ut Svecis super eo qvod excedit ex æqvo satisfiat; salva de cætero pace Westphalica. Ast qvia Sveci cum Dano, & Blaspielo in tractationem descendere nolebant, anteqvam cursoribus suis liber transitus per Daniam concedatur, ea formula à Svecis haut acceptabatur. Qvi & in antecessum annui contendebant, omnia sibi restituenda esse. Tum & nisi junctim cum Gallis tractare nolebant. Qvanqvam revera id postulatum de cursoribus eludendæ negotiationi inventum erat; cum jam ante biennium istis concessum foret, ut literas suas tuto sub Anglici ablegati involucro mittere possent. Qvi & antea ab Electore libera literarum commercia Gedanum, & in Livoniam postularant,

1679. larant, de qvo præliminari pacto nihil conventum fuerat. Etsi non obscurum erat, à Cæsareis profectum, qvod Electori nulla cum Svecis tractandi facultas concederetur; qvi ab initio istius negotium agere voluerant. Qvi etiam, ut omnes Ordines à subscriptione pacis suæ excluderent, extremo articulo addebant; ut nullæ contradictiones, aut protestationes à directoriis Imperii contra solitariam Cæsareorum, & Gallicorum legatorum subscriptionem validæ sint. Enimvero Elector uti inter primarias partes belligerantes fuerat; ita & peculiari tractatu pacem suam adornari cupiebat. Porro Galli & id jactabant, Borealibus fœderatis non amplius hospitia in Imperio concedenda esse, ni Gallico militi eadem indulgeantur: nec Cæsari permittendum, ut istis auxilii qvid ferat. A se autem fœderatos istos considerari non ut hostes socii sibi Regis Sveciæ, sed ut hostis Galliæ; eoqve Regem cum illis bellum gesturum, non velut auxiliarem Sveci, sed proprio nomine. Nec prius copias suas è Germania deducturum, qvam pax cum Svecis qvoqve facta sit. Tum sibi integrum fore omnia loca occupare, qvæ ad suos, & Svecorum hostes spectent. Qvod si tamen pax inter Cæsarem, Gallum, & Svecum perfecta fuerit, se ad Borealem qvoqve pacem promovendam incubituros, ac Svecos serio ad æqvas conditiones admittendas hortaturos. Interim certa sibi Germaniæ loca tradenda viæ ad ferenda Svecis auxilia muniendæ. Et cum Cæsarei id postulatum novum esse qvererentur, Galli reponebant; id tacite postulato de restituenda Svecia comprehendi, qvippe cum citra hoc scopo suo potiri neqveant. Ac illi Principes, ad qvos ea loca spectabant, minus malum habebant eadem à Gallis tantisper insideri, qvam bellum extrahi. Ut autem Cæsareos magis urgerent Galli, differebant: se optare, ut ante diem V. XV. Januarii pax perfecta sit, ne conditiones deinceps intendantur. Jenkinus qvoqve nomine Gallorum Dano denunciabat; ni pax inter Daniam, & Sveciam ante finem mensis Januarii conclusa sit, Gallum non amplius iis conditionibus staturum, in qvas alias cum Daniæ Rege conventurus fuerat. Sed & Cæsareis Galli significabant; Belgarum intercessione terminum acceptandæ pacis se à die V. XV. Januarii ad extremum ejus mensis diem prorogasse, intra qvem ni Cæsarei pacem occupent, se præter Friburgum etiam demolitionem Philipsburgi exacturos. Sed si totum mensem Februarium elabi patiantur, totam insuper Brisgoviam

5. 15. Jan.

reparandis expensis postulaturos. Blaspielus contra, & Heugius postulabant à Gallo conditiones ita temperari, qvo super iis tractatio suscipi qveat; ad qvam ipsi parati sint. Svecis autem denunciabant; incongruum esse, tractationem è commerciis literarum suspendi, qvæ sat commode ab istis exerceri qveant. Nec opus esse ab ipsis moneri, ut simul cum Gallis agatur. Ad hoc enim dudum se paratos fuisse, ni à Svecis id impeditum fuisset. Sed & iidem Gallis insinuabant, Svecos clam sese Cæsari venditare, & post hoc bellum hujus partibus accessuros. Igitur non expedire Galliæ, eorum res in Germania restitui. Ad qvæ respondebant Galli; id satis se nosse; sed haut eo minus Regi promissa sua esse præstanda, ac semel factam propositionem tuendam. Sed ut Sveci aliqvid remittant, id non apud Gallum, sed ipsum Sveciæ Regem qværendum; id qvod à Dano commode fieri qveat. Ac sane Galli nunqvam ita fervide, qvam nunc, pro Svecis locuti fuerant; ac discessuros se minabantur, ni Cæsarei negotiationi colophonem imponere properent. Ac jam Gallicæ legiones in Alsatia, & ad Inferiorem Rhenum invadendæ Germaniæ contrahebantur. Cum Lotharingo autem durissime omnium agebatur. Is initio alterum alternativæ membrum optaverat; Qvod *Dux in omnes suas ditiones restituendus sit*, addita qvadam exceptione. Post Galli eam restrictionem addebant; *quibus patruus ipsius Dux Carolus anno 1670. gavisus fuerit:* qvo tempore Gallus tertiam fere Lotharingiæ partem possidebat. Ac insuper nomine viarum, qvas Gallus prætendebat, L milliaria Lotharingica, (qvorum tria unum Germanicum faciunt,) decessura erant. Et cum Canon jam priorem partem optare vellet, Galli abnuebant, minati, ni Dux his legibus adqviescat, eum à Rege uti Boreales fœderatos considerandum; ac se à Cæsareis easdem, qvas contra istos, conditiones stipulaturos. Ast Luneburgicus, ac Monasteriensis in isto negotiationis fervore raro in publico comparebant. Porro cum Blaspielus Cæsareos moneret, ut si Gallus facultatem Svecis adsistendi sibi stipuletur, isti pro Cæsare eandem reservarent; tum ne Gallis liber transitus per Germaniam concedatur; Cæsarei contra demonstrabant; *qvanto in periculo Germania verfetur, & uti ipsi undiqve urgeantur ad pacem perficiendam, anteqvam omnia pessum eant. Sibi ubiqve pacis moram impingi. Bavarum, Saxonem, Palatinum Ratispona non nisi pacem ingeminare. Istam anxietatem Gallos dextre in usus suos vertere, ac ubiqve spar-*

1679. *spargere; se ad subscribendam pacem paratos; sed Cæsareos ad idem adduci non posse. Ni pax occupetur, tractum ad Inferiorem Rhenum periturum, ac ei adsitos Ordines Gallis sese dedituros declinandæ vastationi. Unde sibi omnia facienda promovendæ paci, non qvod credant eam Gallis cordi esse, sed ut acta sua Cæsari adprobare qveant, nec mala inde proventura sibi tribuantur. Blaspieli postulata æqvissima esse, ac se ad eadem obtinenda omnem operam navaturos. Sed ne Gallis cavillandi ansa præbeatur, se decrevisse de induciis proponere, simul officium suum iis laborantibus bello inter Boreales componendo offerre; modo temperamenta ei paci perficiendæ in medium afferantur.*

Super articulo XXVI. pacis Cæsareo-Gallicæ disceptata.

§. 16. Cæterum præcipua difficultas erat super articulo vicesimo sexto pacis Cæsareæ, qvo de fœderatis Borealibus disponitur, qvem Galli ita concipi volebant. *Et uti ad tranqvillitatem publicam interest, ut controversiæ inter Regem & Regnum Sveciæ ex una parte, & Regem Daniæ, Electorem Brandenburgicum, Episcopum Monasteriensem, & Principes Domus Luneburgicæ ex altera parte qvamprimum componantur, atqve finiantur; conventum est inter Cæsarem, & Regem Christianissimum pro studio, qvo uterqve in qvietem publicam fertur, conjunctim, & qvantum fieri potest efficacissime laborare circa promte conciliandam pacem inter dictas partes ad normam Tractatus Westphalici. Sua Majestas Cæsarea etiam promittit tam pro se, qvam suis fœderatis, atqve adhærentibus, in Imperio hac pace comprehensis, nec se, nec hosce dictis hostibus Galliæ, ac Sveciæ nempe Regi Daniæ, Electori Brandenburgico, Præsuli Monasteriensi, ac Principibus Domus Luneburgicæ ullum auxilium præstituros, durante præsenti bello, militem, arma, instrumentum bellicum, naves, socios navales, aut qvidqvam aliud bello inserviens, directe aut indirecte, publice aut privatim; nec ipsis aut eorum copiis præbituros hiberna, aut stativa, nec ulla hospitia, nec transitum per terras Imperii; nec ullo modo impedituros, ne Galliæ Rex libere, & prout optimum ei videbitur, bellum gerere contra dictos suos hostes usqve ad integram instaurationem pacis Westphalicæ possit, & qvo minus idem retineat loca Imperii, qvæ ad hunc finem necessaria judicata sunt, & de qvibus separato articulo conventum est, donec communi consensu idonea remedia inventa fuerint qvamprimum ac sine mora in omnibus suis partibus dictam pacem Westphalicam restabiliendi.* Loca autem qvæ Galli retinere cupiebant, qvoad pax qvoqve inter Svecos & Boreales fœderatos confecta foret, hæc erant. Huyum ad Mosam, Chastelletum non procul Leodio, Vervierum prope Limburgum, Aqvisgranum, Linnichium ad Ruram, & Durena in Juliacensi provincia, Novesium, & Ordinga in Coloniensi præsulatu.

Cæsareorum ista declaratio.

§. 17. Contra Cæsarei eum articulum ita formandum censebant. *Cum publicæ tranqvillitatis intersit, controversias, qvæ Regi Regnoqve Sveciæ cum Rege Daniæ, Electore Brandenburgico, Episcopo Monasteriensi, & Principibus Domus Luneburgicæ, Episcopo Osnabrugensi, & Ducibus Cellensi, & Gvelferbytano adhuc intercedunt, qvantocyus etiam componi, inter S. Cæsaream Majestatem, & Regiam Majestatem pro utriusqve in qvietem, tranqvillitatemqve publicam studio convenisse officia sua efficacissime conjungere, ut inter prædictas partes pax etiam qvantocyus coalescat, eiqve fini eadem in armistitium qvadrimestre statim consentiant. Qvod si vero præter expectationem officia hæc locum non inveniant, uti Sua Regia Majestas se obligat inimicis præsentibus S. Cæs. Majestatis, aut Imperii nullo modo milite, armis, munitionibus, navibus, nautis, ullisvé rebus bellicis, pecuniavé ad belli subsidia, aut etiam stativis, hibernis, hospitationibus, directe vel indirecte, publico sivi privato nomine assistere, aut ullum in bello impedimentum adferre; ita vicissim S. Cæs. Majestatem & Imperium (utpote cujus Electores, Principes, & Status, prænominatis solum exceptis, omnes hac pace comprehensi sint,) se obligare supradictis Galliæ, Sveciæqve hostibus, qvamdiu præsens bellum durabit, nullo præmemorato modo ullum auxilium præstare, vel Galliæ, Sveciæqve in hoc bello gerendo impedimentum afferre, neqve permittere, ut prædictorum hostium copiæ hiberna extra ipsorum territoria in Imperio capiant, liberumqve maneat Suæ Regiæ Majestati Christianissimæ ad prædictum solummodo finem in seqventibus in Imperio locis retinere præsidium, scilicet N. N. eatenus tantum, donec inter prædictas partes etiam pace sancita, aut ad eam restabiliendam aptiora inventa fuerint media hisce conditionibus. Nova munimenta non extruantur. Jura jurisdictionalia, dominica, reditus, & qvicunqve proventus dominis dictorum locorum statim à subscripto hoc tractatu plene restituantur, nec in eorum exercitio, & respective perceptione turbentur. Præsidia, & copiæ transituræ subditis oneri non sint in aut extra hæc loca, sed omnia in pretio currente pecunia parata solvant, sublatis penitus cujuscunqve generis contributionibus, aut exactionibus. Evacuentur loca dictis præsidiis statim, ut pax inter*

Septen-

Septentrionales in Imperio sancita fuerit, aut de aliis aptioribus ad eam restabiliendam medius convenerit. Commercia nullis impositionibus in dictis locis per præsidia graventur. Integrum tamen Cæsari & Imperio manere debere conjungere cum Rege Christianissimo, aliisqve consilia, officia, & operam, ut bellum illud etiam qvantocyus sopiatur. Opus qvoqve fore declaratione Gallica, & Svecica, qvod sub nullo prætextu, ut arma cedant, ultra restitutionem pacis Osnabrugensis prætensiones, aut bellum extendant. Qvod contributiones, exactiones, stativa, hiberna, hospitationes, aut aliud qvodcunqve ab Electoribus, Principibus, & Statibus hac pace comprehensis non poscent: neqve transitum nisi in summa, & indispensabili necessitate prætendent, & tunc qvidem non nisi plane innoxium juxta constitutiones Imperii erga paratam solutionem in pretio currenti, monitis tempestive & reqvisitis dominis territoriorum, per qvæ transeundum est, ut Commissarios mittere, & transeuntes copias per territorium deducere possint.

Gallorum notæ ad istam declarationem.

§. 18. Ad hancce declarationem Galli notas qvasdam formaverant, hoc sensu. Clare exprimendum, qvinam sint inimici Galliæ, & Sveciæ. Sed eo posito id exordium haut qvadrare, qvod rationi haut congruum sit dicere; Regem Galliæ sua officia apud hostes suos interpositurum iis ad pacem permovendis. Unde articulum istum ita ordiendum: *Qvoniam post conclusionem hujus pacis nullus hostis Galliæ & Sveciæ restabit præter Regem Daniæ, Electorem Brandenburgicum, Principes Lunebur gicos, & Præsulem Monasteriensem; Cæsar officia sua apud dictos Principes interponet iis ad acceptandam pacem permovendis, ac vicissim Galliæ Rex promittit se officia sua apud Regem Sveciæ adhibiturum ei disponendo, ut ad parem facilitatem adferat; qvo fine placere armistitium paci conseqvendæ accommodatum.* Cum vocabulum *præsentibus* à Svecis ambiguum habeatur, substituendum, *iis qui pace facta Cæsareæ Majestatis, aut suorum in Imperio confœderatorum hac pace comprehensorum inimici remanebunt.* His non adsistere, ac Cæsari libertatem relinqvere bellum iisden faciendi, non alia conditione conceditur, qvam ut Cæsarei iri omnia alia capita consentiant, qvæ in favorem Sveciæ postulantur. Producendam qvoqve à Cæsareis facultatem stipulandi pro toto Imperio. Id si fieri neqveat, eam clausulam esse restringendam ad fœderatos Cæsaris in Imperio. Pro vocabulo *præstare* ponendum *præstituros*, ac eundem modum auxilii ferendi heic repetendum, qvi respectu hostium Cæsaris expressus est. Pro *afferre* ponendum *allaturos*. Loco vocabuli *permittere*, qvod non sufficiat, substituendum *passuros*. Pro *liberumqve maneat*, ponendum, *qvin etiam liberum erit*. Verba, *ad prædictum solummodo finem* delenda tanqvam superflua, cum in seqventibus Cæsareis satis caveatur. Pro *retinere* substituendum *habere*. Post *aptiora* inserendum *communi consensu*. Post *qvantocyus* addendum *juxta pacificationem Westphalicam*, aut saltem juxta *primum hujus, & tertium Svecici tractatus articulos*. Circa conditiones, qvibus octo loca Gallis tantisper insidenda concedebantur, Galli monebant, ea inutilia fore, ni Regis copiæ ibi tuto agere possint. Reditus dominis locorum à die permutatarum ratihabitionum restituendos. Copias, & præsidia Regis qvantum possit minimo oneri oppidanis fore, ac modeste, & exacta disciplina victuras. Id omne esse, qvod possit promitti, nec ad peculiarium enumerationem procedendum, qvæ ansam paci huic turbandæ præbere possit. Qvod idem & porrigebatur ad postulatum de commerciis eorum locorum non onerandis. Statim atqve ratihabitiones pacis Borealis hinc inde sint traditæ, ea loca præsidiis evacuanda. Ad conditiones à Cæsareis expetitas Galli reponebant: Regem satis declarasse, se à Cæsare, & Imperio nil amplius desiderare, qvam instaurationem tractatuum Westphalicorum. Sed haut contentum fore, si Principibus in bello persistentibus integrum sit id producere, qvousqve lubitum sit, nec ab iisdem reparationem damni, expensarum, & qvæ alia salva æqvitate prætendi possent, exigere liceat. Si tamen intra tempus concessarum induciarum pacem amplectantur, Regem legibus pacis Westphalicæ adqvieturum. Onerum nihil Statibus Imperii hac pace comprehensis imponendum, *nisi hostes id prius fecerint*. Qvæ de transitu adjecta fuerant, Galli plane deleri cupiebant. Ad extremum admittebant, ut pro verbis *in summa & indispensabili necessitate* substitueretur, *nisi opus fuerit*. Ast Principes, ad qvos octo loca Gallis interim relinqvenda spectabant, circa conditiones id monuerant. Utut haut credatur opus fore ea loca munitionibus firmari; tamen qvo Gallicis præsidiis securitas constet, ferri posse, Gallos suis sumtibus absqve eorum locorum, & vicinarum ditionum molestia securitati suæ prospicere, & eadem nulla expensarum repetitione facta in termino evacuationis dominis loci restituant, aut

1679. suis sumtibus à se structa demoliantur. Cum legati Gallici qvindecim tantum dies ad cessationem hostilium desideraverint, qvibus nec opus sit ad significationem de pace Ducibus faciendam; non esse causam, qvare proventuum restitutio in istis oppidis ad ratificationem usqve pacis rejiciatur. De modestia militis Gallici ita verba concipi posse: *Miles Gallicus subditis oneri non sit in aut extra hæc loca usqve ad finem.* Qvo ipso & commerciis caveri. Deniqve optandum, ut ea loca statim atqve Borealis pax subscripta fuerit, reddantur; sed si forte ad hoc pax adhæsura sit, satius fore ratificationem ejus pacis expectare.

Danus & Electoralis legatus de Cæsareis queritur.

§. 19. Cum itaqve Cæsarea pax citato gradu procederet, ac Dano, & Blaspielo super articulo XXVI nil communicaretur; eo magis hisce visum fuit super eo negotio qveri, qvod Galli in aulam suam scripsissent, sibi eum Cæsareis brevi super Boreali negotio conventurum. Igitur scriptum istis exhibebant, hoc sensu. *Pridie sibi à Cæsarea legatione significatum, cum discutienda pacis formula ad qvintum articulum de Gallicis copiis Germania deducendis pervenissent, nec super eo convenire potuissent, Gallos petiisse, ut si modo articulum vicesimum sextum Boreales fœderatos spectantem adornassent, qvintum inde facile se daturum. Ubi Cæsarei legati sancte sibi confirmarint, plura circa articulum istum haut acta fuisse. Eo magis inopinum sibi accidisse, cum aliunde intelligerent, eodem tempore loco qvinti istius articuli alium maximo sibi præjudicio cedentem in medium allatum, qvem Galli post vicesimum sextum formulæ pacis inseri voluerint. De qvo nil sibi, qvorum tantopere intersit, communicatum fuerit; cum tamen ipse Cæsar Danicis & Brandenburgicis Viennæ ministris caverit, his tractatibus omnia communicatis consiliis, & ad normam fœderum actum iri. Haut eo setius Cæsareos heri post meridiem, postqvam aliqvot horas cum Gallis collocuti essent, sibi denuo significasse, nil amplius actum esse. Mox cum à sexta hora ad undecimam nocturnam interveniente Jenkino cum Gallis egissent, nulla sibi, qvi qvatuor horas eos expectaverant, communicatione facta, qvo loco negotium foret; demum per Secretarium legationis sibi significatum, totum tempus circa articulum XXVI consumtum, & rem adhuc ad notam sibi difficultatem hærere. Ita ne nunc qvidem sibi de novo isto articulo, aut aliis eo congressu actis copiam factam, cum tamen ea res Principes suos, ac plures alios præcipuè tangeret. Is agendi modus qvam inopinus Regi Daniæ, atqve Electori futurus sit, & qvam parum pollicitis Viennæ factis conveniat, Cæsaream legationem pro sua prudentia* 1679. *satis perspecturam. Unde se enixissime rogare, ut ista in hoc instituto circa sinceram actorum communicationem ita se gerat, uti fœdera peculiaria, & vinculi inter caput, & membra Imperii sanctimonia, & communes rationes reqvirunt. Nec minus ut super omnibus negotiis, qvæ Regem Daniæ, & Electorem, tanqvam fœderatos, aut Imperii membra spectant, cum ipsis prius consultetur, suaqve monita audiantur, anteqvam cum hostibus super iisdem disceptetur, aut formula circa eadem admittantur, aut dentur. Et qvia Cæsar ad diem X Februarii conventum fœderatorum Francofurtum indixerit, ubi de pace, aut hac irrita de bello consultandum sit; se petere, ut eousqve res integra relinqvatur, nec qvid suscipiatur, fœderatis præjudicio cessurum. Sed nec sibi constare, nec persvaderi, Ratisponæ decretum conditum, qvo Cæsareæ legationi autoritas circumponatur, priora SCta ab universis Ordinibus facta, ac legibus Imperii superstructa tali modo irrita declarandi, aut alias talia suscipiendi, è qvibus Ordinum Imperii jura magnam partem dependeant; unde & Imperii convulsio, ac ruina conseqvi possit, & de qvibus absqve peculiari mandato Imperii, & inconsultis Ordinibus heic cum hostibus agi, aut concludi neqveat; qvæ etiam nomine suorum Principum dissimulare sibi nefas sit. Igitur petere se, ut de istis plene edoceantur, qvo ipsi Principibus diligentiam suam adprobare possint; nec qvid amplius suscipiatur, multo minus concludatur, qvod Principum suorum, aut aliorum Imperii Ordinum juribus præjudicio cedere, aut fœderibus adversari qveat. Sibi qvidem nil magis in votis esse, qvam ut pax qvam primum perficiatur. Eadem si Cæsareæ legationis mens sit, postulare se, ut pax ad normam fœderum, ac rationis, hostiumqve exemplum conjunctim fiat, ne hisce separata negotiatione plus emolumentorum concilietur. Non posse qvoqve dissimulare, à fide dignis sibi relatum, legatis à Cæsare injunctum, pacem in propositas à Gallo conditiones utcunqve concludere, ac Gallis de hoc Viennæ, & aliunde constare. Qvod cum non possit non Gallorum ferociam obfirmare non sine communis causæ maximo damno; se rogare, ut id qvamprimum Cæsari demonstretur, ac interim negotiatio heic uti par continuetur; sed in arduis negotiis, qvæ vel Imperium in universum, vel qvædam ejus membra spectent, nil statuatur, sed ea vel Ratisponam, vel saltem ad conventum Francofurtanum remittantur.* Id scriptum Cæsarei ægre ferebant, velut existimationi suæ grave, & præcipue qvod exprobratum sibi foret, qvasi facultate destituerentur de Imperii

12. Jan.

nego-

1679. negotiis tractandi. Quibus isti reponebant: eam ipsam præcipuam scripti causam fuisse; ac denuo rogabant, si utiqve super qvibusdam Imperii negotiis agendum sit, ut id saltem citra suorum Principum præjudicium fieret. Memorabant inde Cæsarei, Gallos postulasse, ut Cæsar Borealibus fœderatis necessitatem adferret ad Svecos in integrum restituendos. Qvod à se rejectum sit, ac se ne officia qvidem eo nomine adhibenda polliceri voluisse. Eosdem qvoqve decem Alsatiæ oppida sibi exegisse, ac ut Cæsar juxta, ac Gallus copias suas solo Imperii deducat: sed utrumqve à se repudiatum. Ista erant, qvæ tunc Dano, & nostro à Cæsareis super negotio pacis communicabantur; qvos tamen revera multo longius progressos in aprico erat.

Circa adaptandam pacem Cæsaream pergitur

§. 20. Eo proclivius autem Gallis erat omnia qvæ cupiebant pervincere, qvod Cæsarei Vienna mandatum accepisse dicerentur, ut Gallorum placito qvantum daretur sese attemperarent, ac negotio qvamprimum colophonem imponerent. Id qvod hi dextre in usus suos vertere norant. Qvi & cum antea ultro Svecorum duritiem improbassent, ac hi novissimis literis jussi essent aliqvid remittere; nunc eosdem, ut postulatis suis immoti insisterent, obfirmabant. Cum igitur Sveci nullo modo flecti possent, Cæsarei Blaspielum qvid consilii exposcebant. Hic respondebat; haut gravius Germaniæ præjudicium inferri posse, qvam si beneficium pacis Westphalicæ iis indulgeatur, qvi hanc tam enormiter violarint; si contra eosdem facta SCta aboleantur. Ac esse rem pessimi exempli, si pacis publicæ infractores debitam ultionem effugiant. Mirum qvoqve esse, hostes semper de restabilienda pace Westphalica crepare, qvam utiqve non Elector, sed Sveci temeraverint. De cætero Electorem fœderibus niti, qvæ servari ipsius Cæsaris intersit. Qvi & paratus sit junctim cum Cæsare pacem æqvis conditionibus amplecti, aut bellum perseqvi. Ast haut propiorem viam fore Austriacæ Domui evertendæ, qvam si pax in eas conditiones ineatur, ut Gallis pro lubitu per Germaniam grassari liceat. Ac vix durioribus conditionibus pacem fieri posse, si vel dimidiam Germaniæ partem hostis occuparit. De cætero Electorem à Cæsare non officia, sed auxilia expectare. Interim dum pacis formula adornatur, Galli ejus exordio Bavari mentionem fieri volebant, velut qvi multum ad pacem contulerit. Et cum Cæsarei id abnuerent, volebant inter pace comprehendendos ita ejus mentionem faciendam: *qvi eum aliis Electoribus, & Principibus Imperii officia sua ad restabiliendam in Imperio pacem laudabiliter impendit.* Qvod & ipsum haut admissum. Qvo loco *Imperii* vocabulum ponendum esset, etiam dubitabatur. Nam Galli id ante Galliam collocari nolebant; sed ita ponendum contendebant; *inter Suam Cæsaream Majestatem, & Regiam Majestatem Christianissimam, uti & totum Imperium*: idqve ea duntaxat lege, si Cæsarei ejusmodi decretum Imperii producturi sint, cujus vi facultas ipsis collata sit hujus nomine tractandi. Ac provocabant Galli ad Instrumentum pacis Monasteriensis, ubi Imperium post Galliam collocetur. Sed Cæsarei regerebant; tunc Imperium divisum fuisse ejusqve partem Gallis, Svecisqve adhæsisse. Unde censebant, vocabulum Imperii plane omittendum, ac pro eo substituendum, *utriusqve Regna, & ditiones.* Id qvod Gallis displicebat, qvod Cæsarei Hungariam innuerent. Nam ei Regno caveri supervacuum esse, cum pace inter Cæsarem, & Gallum perfecta Hungaricæ qvoqve turbæ expiraturæ sint. Cum inde Cæsarei per aliqvot dies frustra cum Svecis egissent, ne ita rigide postulato suo circa instaurandam ex asse pacem Westphalicam insisterent, cum Gallis tractationem iterum perseqvebantur. Sed qvi ita duros sese exhibebant, ut ipsi juxta, & Jenkinus de pace desperarent; eoqve ad Cæsarem scriberent, arma utiqve paranda esse. Et circa Lotharingum qvidem Galli declaraverant; ni hic ante finem Januarii pacem in conditiones alternativæ à se acceptatæ subscriberet, Regem non amplius teneri velle cessione Tulli oppidi in pensationem Nanceij, nec æqvivalente ditione pro cessa Longuica. Circa Boreale autem negotium Galli denuo hunc in modum declarabant; Regem nil magis optasse ab initio tractatuum, & postqvam pax inter Galliam, Hispaniam, & Belgas feliciter confecta sit, qvam ut pax Westphalica per omnia restabiliatur, ac præcipue qvantum ea Sveciam spectet. Hujus satisfactionem primam fuisse inter conditiones mense Aprili superiori anno propositas, & super hoc fundamento circa pacem Imperii hactenus Neomagi fuisse tractatum. Qvanqvam autem Principes, qvi Sveciam provinciis per pacem Westphalicam partis exuerunt, adhuc parum se pronos transactioni ostenderint; spem tamen esse promtæ pacis inter Galliam, Sveciamqve cum Cæsare, ejusqve in Imperio fœderatis. Sed eo tempore, qvo Rex per reliqvam Germaniam non sine gaudio pacem con-

1679. constitutam viderit, eum sibi reservare facultatem bellum in gratiam Sveciæ faciendi ea lege, ne Cæsar, ejusqve fœderati, qvi cum Gallia transegere, directe aut obliqva ratione hostibus Sveciæ adsistere possint. Eo fine se concepisse articulum, qvem seqvestribus tradiderint, ut tractatui insereretur. Hunc duas continere clausulas, utramqve justitia subnixam. Unam ut Cæsar promittat, se non toleraturum, ut hostes Sveciæ hospitia in Imperio habeant extra proprias ditiones, sive eadem ultro ipsis concessa, sive vi occupata sint. Nam istud auxilii genus pacis legibus directe contrarium; hoc autem violentiam fore, cui mederi Cæsar teneatur, velut caput Imperii, & qvi præstare debeat tractatu promissa, qvod ipse, ac ejus fœderati impedire debeant, ne hostes Sveciæ ullum auxilium qvocunqve modo ab Imperio recipiant. Et per utramqve harum rationum recusare Cæsarem non posse, qvo minus promittat, se non toleraturum, ut hostes Galliæ, ac Sveciæ per vicinorum ditiones copias suas diffundant. Istam autem facultatem Sveciæ satisfactionem per arma procurandi in se continere transitum usqve ad Rhenum; qvod illa inutilis foret, nisi hoc concesso. Nam terras Imperii inter Galliam, & hostes Sveciæ interjectas solas sufficere ad hosce tutos ab armis Gallicis præstandos, ni permissum foret eas transire. Unde Regem conveniens judicasse bonæ fidei, qva omnia agere svevit, de hoc ante conclusionem tractatuum liqvido declarare antevertendis qverimoniis, qvæ sine dubio movendæ forent, si post pacem cum Imperio conclusam suæ copiæ versus Rhenum progrederentur; qvo tamen superfederi non potuerit, si Sveciæ restitutio præstanda sit. Qvo fine mature declararit de locis, qvæ utiqve ad iter suarum copiarum necessaria sint. Ac ea non alium in usum peti indicio esse, qvod parum munita sint; cum si aliud spectasset, majoris momenti urbes, Juliacum, Leodium, & Coloniam postulare potuisset, isti itineri qvoqve cumprimis idoneas. Nam nil magis eum optare, qvam ut hac necessitate qvam primum defungi qveat: ac ut post obtentam Sveciæ satisfactionem pace per totam Europam stabilita ipse omnes suas copias intra Regnum suum revocare possit.

Dani, & nostri monita de pace non præcipitanda. 24. Jan.

§. 21. Qvanqvam autem inter Cæsareos, Gallosqve Jenkino seqvestre sedulo circa pacem satagebatur; confirmabant tamen Cæsarei, se in articulo Danum, & Electorem spectante nil conclusuros, anteqvam cum ipsis communicarint, prout 1679. fidos fœderatos agere par sit. Sed nec super primariis articulis adhuc convenisse. Ast Dani, & Blaspielus istis testationibus parum confisi aliud scriptum Cæsareis exhibebant, hoc sensu. 11. Jan. *Omnia qvæ videant, atqve audiant plus scrupulorum indies, ac solicitudinis injicere circa secretam istorum cum communi hoste negotiationem: nec injuria metum subire, ne prius se ab istis libidini Gallorum expositos conspiciant, qvam moneantur de iis, qvæ contra rationes Principum suorum irreparabili cum horum damno agitantur. Ei malo qvantum datur sibi occurrendum, dum adhuc tempus est: ac isthoc scriptum interpretis vicem subiturum sua sententia; postqvam in præsens sibi adire non liceat legatos in loco ubi agunt; nec tamen fas sit officio suo deesse, & qviete, ac tacite adspicere, citra sui participationem de negotiis tractari, qvæ Principes suos tantopere spectent. Qvæ acta sint sigillatim se enumerare nolle, nec repetere sæpius ingesta nullo fructu, nullo responso. Silentio a se involvi altius penetrantia, qvæ isti celarint, sed adversa pars vulgarit, in qvorum notitiam ipsi forte fortuna paucos ante dies inciderint: sed qvæ ipsi dissimularint, spe deinceps majore candore secum actum iri. In præsens id præcipue sibi monendum, solennia fœdera occasione harum turbarum cum Daniæ Rege, atqve Electore inita utriqve parti interdicere, ne una absqve altera cum hostibus communibus tractet, aut pacem separatam ineat, simul æqvaliter utrosqve obligare, ut pro fœderatis suis eadem emolumenta, qvæ pro se stipulentur. Nec ignotum, qvæ vis decretorum Imperii sit legitime conditorum, qvibus citra paria solennia nihil derogari possit in fraudem eorum, qvorum interest. Perspicua, ac toties iterata suis Principibus Viennæ facta istis qvoqve notissima, velut qvi sæpius sibi confirmarint, eadem exacte à se observatum iri, qvod & ipsis mandato injunctum sit. Istos qvoqve sæpius asseverasse, in sui præjudicium nil susceptum iri. Primum legatum hoc mane adhuc è loco congressus descendentem confirmasse, ipsos nobiscum uti fidos fœderatos decet acturos. Ista omnia ut repræsententur, se jam suo jure exigere. His positis sibi declarandum; si isti Cæsaris nomine Principibus ipsorum exclusis pacem cum Gallo, aut Sveco, aut utroqve ineant, ut nec sibi eodem tempore pacem suam absolvere liceat, nec isti pro ipsorum Principibus eandem securitatem contra arma, & invasiones hostium, qvæ pro Cæsare, aliisqve Principibus hac pace comprehendendis, stipulentur; sibi gravissimam fore causam velut fœderibus manifeste, atqve enormiter viola*

1679. *violatis qverendi. Nec minus si isti decreta Imperii, qveis Sveci provinciis pace Westphalica partis excidisse, hostesqve publici declarati sint, concessa eorundem restitutione aboleverint, antеqvam Principibus suis rite sit satisfactum; insigniter eorum jus, ac prærogativam læsum iri, velut qvorum consensus, & suffragium, ut & cæterorum qvorum intererat, utiqve præcedere debebat. Qvod si & per istorum præcipitantiam circa arripiendam peculiarem pacem tam noxiam sui Principes fructu totiens iteratorum à Cæsare promissorum excidant; magnam eosdem gloriam communibus hostibus concedere, qveis fidei data sanctimonia tam ambitiose venditatur. Si deniqve isti proprias testationes destituant, id eo magis inopinum sibi fore, qvo plus fiducia in eorundem candore, & bona fide collocarint, qva talia de iis expectari vetuerit. Cum itaqve pax ejusmodi separata adversa fronte mutuæ obligationi fœderum, promissis Cæsaris, legatorumqve repugnet; se denuo qvantum possint enixissime rogare per sanctimoniam fidei publicæ, per gloriam Cæsaris, per majestatem Imperii, per propriam eorum existimationem, ne qvid in præsens suscipiant, aut concludant, qvod ipsorum juribus, expectationi, aut spei qvocunqve modo derogare qveat: sum præcipue, ne legati qvid ad ipsorum Principes spectans condonent, nec eosdem arbitrio hostium exponant; neu permittant, ut sedes belli sub vocabulo inanis pacis in ea Imperii loca transferatur, qvo hostium vis hucusqve penetrare haut valuit; ne deniqve hostibus via muniatur ad impune insultandum eos, qvi ne tota Germania opprimeretur, seipsos, suasqve fortunas, & cives manifesto periculo exponere non dubitarunt. Isthac legatos, prout rei magnitudo reqvirit, pro sapientia, ac æqvitate sua consideraturos spem sibi esse. Ast si præter expectationem contrarium acciderit, non se posse qvin istis denuntient; si iisdem visum fuerit Principes in necessitatem conjicere omnia amittendi, eosqve libidini hostium immolent, vitio iisdem datum non iri, si calamitate sua ita utantur, ut inde satisfactionem sibi qvantum possint contra hujus autores qværant, nec commodis divinitus concessis se alia lege exponent, qvam ut sibi alia commoda stipulentur adversus eos, qui tam liberaliter ipsos sacrificare voluerunt; penes qvos & culpa residebit omnium malorum, qva inde secutura sunt. Ceterum ne in ipsorum Principibus qvid desideretur, qvod jure ab his exigi possit, se eorundem nomine tanqvam plena facultate instructos offerre, vel pacem cum hostibus in justas & æqvas leges junctim cum Cæsareis conclusuros; vel si ejusmodi pax ab adversa partis duritia extundi neqveat, eosdem consilia, opesqve cum Cæsare ad strenue propulsandos hostes, mutuamqve defensionem conjuncturos.* Ad ilthoc scriptum Cæsarei denuo Danis, ac nostro confirmabant, sese in negotiis Daniæ Regem, atqve Electorem spectantibus citra præviam cum ipsis communicationem nihil conclusuros. Qvin adhuc omnia incerta esse. Enimvero mox compertum, paucas intra horas omnia fuisse transacta. Qva super re cum iidem graviter cum Cæsareis expostularent, hi excusabant: Hoc tractatu ipsorum Principibus parum præjudicii adferri. Cæsarem hac via tempus tantum lucrari, ac intentatum à Gallo ictum exire voluisse. Nec eidem vitio dari posse, si, cum nullum remedium adpareat Gallorum irruptioni, & progressibus sistendis, seipsum, ac Imperium per peculiarem pacem manifesto periculo eripiat; cum Borealis pax ita brevi sperari neqveat. Præsertim cum utiqve Elector dudum in peculiares cum Gallo tractatus inclinarit, qvo fine & Meindersius in Galliam profectus sit. 1679.

§. 22. Ita ergo nihil supererat, qvam ut Danici legati, ac Blaspielus adversus eam pacem protestationem scripto interponerent, his conceptis verbis. *Legationes Danica, & Brandenburgica certiores factæ, Cæsaream legationem pacem cum Dominis legatis Gallicis pepigisse, & conclusisse particularem, exclusis non modo Regia sua Majestate Danica, & Serenitate sua Electorali Brandenburgica, sed & datis, acceptisqve ejusmodi pacis conditionibus, & legibus, qvæ in ipsarum præjudicium manifeste tendunt; suarum esse partium duxerunt Cæsareæ legationi hisce ob oculos ponere qvantopere illa pax particularis & fœderum religioni, & toties datæ, toties repetita fides, imo æqvitati, ipsiqve justitiæ adversetur, ac repugnet. Exigunt enim fœdera, primo, ut nemo fœderatorum absqve alterius participatione negotiationem pacis, vel armistitii aggrediatur, & qvæ circa dictam negotiationem occurrunt, unus alteri invicem communicet. Secundo, ut nemo horum pacem cum hostibus communibus ineat particularem, sed tertio, ut alter alteri eadem jura, immunitates, executiones, prærogativas, & securitatem ab hostibus, eorumqve adhærentibus, & fœderatis paciscatur, qvæ pro semetipso stipulatus, & adeptus est. Nullam autem harum fœderis legum à Cæsarea legatione observatam, sed contra multa in præjudicium suæ Regiæ Majestatis Danicæ, & suæ Serenitatis Electoralis Brandenburgicæ ab ipsa acta, & peracta esse, in comperto est. Itaqve prædictæ legationes conqveruntur, primò pacem*

Protestatio Dani & nostri contra eam pacem. 24 Jan.

1679. *initam esse particularem, cum tamen ipsa simul illam etiam aqvis, minimeqve duris conditionibus facere, uti semper hactenus, ita hoc maxime tempore promtas, paratasqve se esse ostenderint. Deinde plurimas & qvidem maximi momenti res, qva ad suos Serenissimos Dominos potissimum spectabant, ipsis inscils peractas. Fœderatorum porro interesse, ac securitatem plane neglectam, & posthabitam; qvin potius apertam hosti viam, & occasionem relictam, datamqve esse iis bellum inferendi, qvos defendere oportebat. Deniqve qvod omnium minime ferendum, legationem Cæsaream præsentium legationum Danica, & Brandenburgica sese immiscuisse negotiis, inauditoqve plane exemplo in prajudicium Regum, & Principum, ut & jurium, & libertatis omnium Imperii Statuum de iis tractasse, imo Imperii decreta, sententiasqve pro defensione, & satisfactione qvorundam ejus Statuum latas rescindere voluisse, qvod ne ipse judex qvidem partibus inscius, nec citatis, nec auditis facere potest, & eo minus à legatione Cæsarea fieri debuisset, cum nulla ab Imperio potestate ad hoc instructa sit, neqve instrui potuerit, cumqve ei Principes, ad qvos hac res maxime spectat, nunqvam in eam consenserint. Cum igitur hac procedendi ratione Sua Regia Majestas Dania, & Sua Serenitas Electoralis Brandenburgica graviter ladantur, non possunt non ipsarum legationes qvam solennissime contra pacem istam particularem protestari, ac ea omnia repetere, qva antehac Cæsarea legationi in hac causa partim oretenus, partim scriptis proposuerunt. Contradicunt itaqve paci huic particulari, & dissentiunt in omnibus & singulis, qva qvidem contra religiose sancita fœdera, promissa, obligationes, jura, & securitatem Sua Regia Maj. Dania, & Sua Serenitatis Elect. Brandenb. in ipsarum prajudicium cum inimicis jam conclusa sunt, & declarant, qvod pacta illa sint, debeantqve esse invalida, irrita, & nulla: postremo reservant Sua Regia Maj. Danica, & Sua Serenitati Elect. Brandenb. qvacunqve vigore fœderum, promissorum, constitutionum, decretorumqve Imperii, vel ullo alio jure tituloqve ipsis competunt & debentur.* Qværierat Danus, & noster è Luneburgico, & Monasteriensi, num & ipsi huic protestationi subscribere vellent. Qvi responderant, id seorsim se facturos. Cæterum mirum erat, cum Viennæ separata hæc pax tam anxie haut dissimularetur; legatos tamen Neomagi secreto eam tractare, ac Danum, nostrumqve ad extremam usqve horam illudere, subinde asseverantes, nil adhuc cum Gallis conclusum; qvin & nullam aut saltem exiguam spem esse paci perficiendæ.

§. 23. Enimvero Cæsarei protestationum securi ad absolvendam pacem descendere haut omittebant. Qvi tamen biduo ante scripto sibi caverant, qvod articulus octavus in suo projecto positus in ipso Instrumento pacis Gallicæ omissus foret. *Postqvam & res aeqvitas, & varia Christianissimi Regis antehac facta contestationes non ita pridem à Serenissimo Electore Bavaria in publicis Imperii Comitiis repetita promittebant, controversias, qva Sacro Rom. Imperio cum Sua Regia Maj. Christianissima ratione decem civitatum unitarum & immediata Nobilitatis Alsatia, Vasallorum trium Episcopatuum Metensis, Tullensis, & Virodunensis, Episcopi & Diœcesis Basiliensis, Abbatiarum Murbacensis, & Luderensis, civitatis Argentinensis, aliorumqve intercedunt, si de iis in hoc pacis congressu conveniri non posset, ad placitum antehac arbitrium remissum iri; non dubitaverat legatio Cæsarea, qvin Excell. Dni. Gallia legati id admissuri fuissent. Cum vero eo induci non potuerint, praferentes se de iis controversiis nihil scire, aut informatos esse, maluit qvidem legatio Cæsarea articulum, qvem projecto suo pacis Cæsareo-Gallica inseruerat, omittere, qvam paci ardentissimis omnium votis exoptata ulteriores moras poni, prius tamen ad protocollum Excell. Dnn. legatorum mediatorum coram ipsis Ser: Regis Gallia legatis solennissime protestata, per hanc omissionem nihil Imperii juribus prajudicari, sed ea potius uti in pace Monasteriensi, qva hoc tractatu, qvem cum pramemoratis Excell. Dnn. Gallia legatis conclusum it, per omnia confirmata, fundata tunc sunt, sarta tecta servari. Qvam interpositam protestationem legatio Cæsarea ante subscriptionem pacis hisce repetere, & Dnn. legatos mediatores simul enixe rogare voluit, ut eandem in futuram rei memoriam ad mediationis, & relationum suarum commentarios referre non graventur.* Subscriptio porro pacis hoc ritu peracta est. Sub horam nonam vespertinam legati Cæsarei in curiam urbis se contulerunt, utriqve in solitum sibi conclave. Ubi statim atqve Galli intellexerunt Cæsareos adesse, Nobilem ad eos salutandos miserunt; qvibus Cæsarei pari honore responderunt: simul indicantes per eundem qvem miserunt Nobilem, se in conclave seqvestris accessuros, statim atqve norint legatos Gallos præsto esse. Gallis eo ingressis Cæsarei mox aderant, qvos Galli aliqvot à mensa passibus exceperunt. Ubi consedissent, Stratemannus exemplum Gallicum, Colbertus Cæsareum prælectum inter se contulerunt, illo incipiente, hoc seqvente, alternatione laborem sublevante.

1679. *Pax subscribitur. 26. Jan. 5. Febr.*

Cautio super decem oppidis Alsatia, aliisqve.

1679. vante. Absoluta lectione ambo exemplaria Episcopo Gurcensi porrecta sunt, qui in prima columna nomen suum primo loco, inde sub eo Kinskius, demum Stratemannus adposuit. In secunda columna ex opposito Strada, sub hoc Colbertus subscripsit. Idem ordo servatus in subscribendo exemplari per Gallos confecto. Inde per Secretarios insignia legatorum sub cujusque nominibus ceræ impressa sunt. Eo peracto Cæsarei primi discessere, Gallis in eo conclavi relictis, qui & paulo post abiere. Eodem modo, & eadem hora pax postera die inter Cæsareos, & Svecos fuit subscripta, hoc tamen discrimine, quod post subscriptionem legati invicem verbis honoris defuncti sunt, datis dextris. Haut eo minus etiam Svecico Instrumento dies V. Februarii st. n. fuit adpositus, quod in tractatu Gallico mentio fieret tractatus eodem die signati inter Cæsarem & Svecum. Cæterum etsi subscriptio in conclavi Anglorum sequestrium fieret, ipsi tamen non aderant, nec subscribebant, utut à Rege suo id jussi essent, ac id facere decrevissent. Cujus rei causa erat, quod Angli primi subscribere vellent; id quod Cæsarei abnuebant. In id quoque conclave tunc nemini prohibitum introire, si quem curiositas ista videndi cepisset. Galli post dicebant; cum Belgis se artificiosam pacem fecisse; cum Hispanis artificiosam, & utilem; cum Cæsare artificiosam, utilem, & valde gloriosam; ultro insultantes, quos illuserant. Id constat, cum de absoluta hac pace in aulam Gallicam nuntiaretur, admirationem subiisse, quod creditum non fuerat, Cæsarem in omnia Galliæ postulata consensurum.

Pax Cæsaris Gallica. §. 24. Pax autem inter Cæsarem, & Gallum tunc conclusa hoc modo concepta erat.

In Nomine Sanctissimæ & Individuæ Trinitatis. Notum sit omnibus & singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse potest; postquam ab initio hujus belli aliquot abhinc annis moti inter Serenissimum & Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum Leopoldum, Electum Romanorum Imperatorem, semper Augustum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ Regem, Archiducem Austriæ, Ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, superioris & inferioris Silesiæ, Wurtembergæ & Teckæ, Principem Sveviæ, Comitem Habsburgi, Tyrolis, Kyburgi, & Goritiæ, Marchionem S. Rom. Imperii, Burgoviæ, ac superioris & inferioris Lusatiæ, Dominum Marchiæ Slavonicæ, Portus Naonis, & Salinarum, &c. ex una, & Serenissimum ac Potentissimum Principem ac Dominum, Dominum Ludovicum XIV. Franciæ & Navarræ Regem Christianissimum ex altera parte, Sacra Cæsarea Majestas, & Sacra Regia Majestas Christianissima nihil prius magisque in votis habuissent, quam per restitutionem pacis nunquam interrumpendæ tot provinciarum desolationem, & effusionem sanguinis Christiani sistere, tandem Divina bonitate factum esse, ut annitente Serenissimo & Potentissimo Principe ac Domino, Domino Carolo II, Magnæ Britanniæ Rege, qui difficillimis hisce Christiani Orbis temporibus Mediator universim receptus, cum immortali sua gloria, indefesso studio, pro tranquillitate publica & pace generali, consilia, & officia sua impendit, Sacra Cæsarea Majestas, & Sacra Regia Majestas Christianissima consenserint, ut congressus ad tractandam pacem hic Neomagi Geldrorum institueretur; comparentes igitur dicto loco utrinque legitime constituti legati extraordinarii, & Plenipotentiarii, à parte quidem Imperatoris Reverendissimus, Illustrissimi, & Excellentissimi Domini, Dominus Joannes, Episcopus Gurcensis, S. Rom. Imperii Princeps, atque Sacræ Cæs. Maj. Consiliarius; nec non Dominus Franciscus Udalricus S. Rom. Imperii Comes Chinsky à Chinitz & Tettau, Dominus in Klumetz, Sacræ Cæs. Maj. Consiliarius intimus, Camerarius Regius locum tenens, Provincialis Curiæ Regiæ Assessor, Appellationum Præses, aulæque Regiæ in Regno Bohemiæ Præfectus; & Dominus Theodorus Althetus Henricus à Stratman Sacræ Cæs. Maj. Consiliarius Imperii Aulicus; à parte vero Regis Christianissimi, Illustrissimi & Excellentissimi Domini, Dominus Godefridus Comes à Destrades, Franciæ Mareschallus, Regiorum Ordinum Eques Torquatus, Sacræ Reg. Maj. christianissimæ in America Prorex, urbis & fortalitii Dunkerkii, omniumque locorum ab ea præfecturæ dependentium Gubernator; Dominus Carolus Colbert, Eques, Marchio in Croissy, Regi Christianissimo ab utrisque consiliis Ordinarius; & Dominus Joannes Antonius de Mesmes, Eques, Comes in Avaux, Sacræ etiam Reg. Maj. christianissimæ à sanctioribus consiliis; post invocatum Divini Numinis auxilium, mutuasque plenipotentiarum tabulas rite commutatas, interventu & opera Illustrissimorum & Excellentissimorum Dominorum, Domini Laurentii Hyde, Armigeri; Domini Guilielmi Temple, Baronetti; & Domini Leolini Jenkins, Equitis Aurati, legatorum Extraordinariorum & plenipotentiariorum Sacræ

1679.

Sacræ Reg. Maj. Magnæ Britanniæ, qui munere Mediatoris pro concilianda tranquillitate publica ab anno 1675. huc usque, procul à partium studio, sedulo prudenterque perfuncti sunt, ad Divini Numinis gloriam, & Christianæ Reipublicæ salutem, in mutuas pacis & amicitiæ leges convenerint tenore sequenti.

I. Pax sit christiana, universalis, & perpetua, veraque, & sincera amicitia inter Sacram Cæs. Maj. & Sacram Reg. Maj. christianissimam, earumque heredes & successores, Regna & provincias, nec non inter omnes & singulos dictæ Majestatis cæsareæ fœderatos, præcipue Electores, Principes, & Status Imperii hac pace comprehensos, eorumque heredes & successores ex una; & omnes & singulos fœderatos dictæ Majestatis christianissimæ hac pace comprehensos, eorumque heredes, & successores ex altera partibus; eaque ita sincere servetur, & colatur, ut utraque pars alterius honorem, utilitatem, & commodum promoveat; sitque perpetua utrinque oblivio, & amnestia omnium eorum, quæ ab initio horum motuum ultro citroque hostiliter facta sunt, ita nec eorum, nec ullius alterius rei causa vel prætextu alter alteri posthac quidquam molestiæ directe vel indirecte, specie juris aut via facti, in Imperio aut uspiam extra illud, non obstantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus, inferat, vel inferri faciat, aut patiatur; sed omnes & singulæ hinc inde verbis, scriptis aut factis illatæ injuriæ, violentiæ, hostilitates, damna & expensæ, absque omni personarum, rerumve respectu ita penitus abolitæ sint, ut quicquid eo nomine alter adversus alterum prætendere possit, perpetua sit oblivione sepultum. II. Et cum pax Monasterii Westphalorum 24. Octobris anno 1648. conclusa solidissimum hujus mutuæ amicitiæ, tranquillitatisque publicæ fundamentum factura sit, restituetur illa in omnibus & singulis suo pristino vigori, manebitque imposterum sarta tecta, tanquam si hic ejusdem pacis Instrumentum de verbo ad verbum insertum legeretur, nisi quatenus eidem hoc tractatu expresse derogatum est. III. Cum vero vigore dictæ Pacis Monasteriensis Sacræ Reg. Maj. christianissimæ perpetuum jus præsidii in fortalitio Philipsburgensi cum jure protectionis acquisitum, & dictum fortalitium armis Cæsareis, castrum vero & oppidum Friburgense armis Gallicis hoc bello occupatum sit, de hisce locis inter Sacram Cæsaream, & Regiam christianissimam Majestates convenit modo sequenti. IV. S. R. M. Christianissima tam pro se quam pro heredibus & successoribus suis renuntiat, ceditque in perpetuum S. Cæs. Majestati, ejusque heredibus & successoribus omne jus protectionis, perpetui præsidii, quicquid sibi virtute pacis Monasteriensis in castrum Philipsburgi competiit, nihil in dictum castrum, & in munimenta ei juncta, vel cis & trans Rhenum extructa, juris aut prætensionis, sibi suisque heredibus ac successoribus, Regnove Galliæ sub quocunque titulo vel prætextu reservans, non obstantibus quibuscunque legibus, constitutionibus, statutis, aut aliis in contrarium facientibus, utpote quibus omnibus & singulis hoc tractatu expresse derogatum sit. V. Vicissim S. C. M. tam pro se, quam heredibus & successoribus suis, totaque Domo Austriaca renunciat, ceditque in perpetuum S. R. M. Christianissimæ, ejusque heredibus & successoribus castrum & oppidum Friburgense, cum tribus ad illud spectantibus pagis Lehn, Mezhausen, & Kirchzart, cum eorum bannis prout ad communitatem dicti oppidi Friburgensis pertinent, una cum omni proprietate, superioritate, jure patronatus, supremo dominio, aliisque generaliter, quæ sibi in dictum Friburgum competierint nihil sibi, heredibus, & successoribus suis, aut Sacro Imperio juris, aut prætensionis sub quocunque titulo, aut prætextu in iis reservans, non obstantibus quibuscunque legibus, constitutionibus, statutis, aut aliis in contrarium facientibus, utpote quibus omnibus & singulis hoc tractatu expresse derogatum sit: salvis tamen ejus civitatis privilegiis, & immunitatibus antehac à Domo Austriaca impetratis, reservatis etiam Episcopo, & Ecclesiæ Constantiensi jure diœcesano, reditibus, aliisque juribus. VI. Pateat S. R. M. Christianissimæ Brisaco Friburgum per territorium S. C. M. & Imperii ordinaria via (vulgo Landstras*) liber, sed innoxius transitus ad inducendos illuc milites, commeatum, & cætera ad præsidium Friburgense necessaria, quibus & quoties opus fuerit, sine impedimento aut obstaculo cujuscunque. VII. Nec fas sit commeatum militarem ad præsidium Friburgense necessarium in dicta via, & transitu Brisaco Friburgum, ullis exactionibus, vectigalibus, pedagiis aut passagiis sive novis sive antiquis onerare, & impedire. Placuit etiam annonam ad dictum tam præsidii quam inhabitantium necessariam, quæ ex quocunque Brisgoviæ loco Friburgum inferetur, uti hactenus ita in posterum nullis, alias autem merces & res quascunque non gravioribus vectigalibus, aut impositionibus onerari, quam si in alia Cæs. Majestatis subdita loca transferrentur, aut ab ipsismet ejusdem Cæs. Majestatis subditis solverentur. VIII. Commissarii ab utraque parte nominandi intra annum à ratihabita pace statuant, quonam debita legitime contracta dicto Friburgensi oppido*

1679.

oppido solvenda incumbunt. IX. Curabit S.R.M. Christianissima bona fide absqve ulla mora & retardatione S.C. Mti restitui omnia & singula literaria documenta cujuscunque illa generis sint, quæ in oppido & castro, Cancellaria Regiminis & Camera, aut in ædibus & custodia Consiliariorum, aliorumqve officialium, aut alibi tempore occupationis Friburgi reperta sunt; quod si talia documenta sint publica, qva dictum oppidum Friburgum, eoqve spectantes tres pagos simul concernunt, de his inter prædictos Commissarios conveniet, qvo in loco servari debeant, ita tamen, ut exempla authentica, qvotiescunqve reqvisita fuerint, edantur. X. Liberum sit non tantum Capitulo Basileensi, uti & omnibus & singulis Austriaci Regiminis, & Universitatis Friburgensis membris, verum etiam civibus, & incolis cujuscunqve conditionis sint, qvi emigrare voluerint, Friburgo domicilium alio, qvocunqve libuerit una cum mobilibus bonis sine ullo impedimento, detractione, aut exactione intra annum à ratihabita pace transferre, immobilia vero aut vendere, aut retinere, & per se vel per alium administrare. Eadem qvoqve facultas retinendi & administrandi, aut alienandi omnibus aliis maneat, qui bona reditus vel jura in dicta civitate Friburgensi, sive tribus appertinentibus pagis habent. XI. Consentit tamen S.M. Christianissima dictum castrum & oppidum Friburgense una cum tribus appertinentibus pagis S. C.Mti restituere, si de æqvivalente ad satisfactionem dictæ R.M. Christianissimæ conveniri possit. XII. Cum Dominus Dux Lotharingiæ hoc in bello cum S. C. Majestate conjunctus sit, & præsenti tractatu comprehendi voluerit, restituetur pro se, hæredibus, & successoribus suis in liberam & plenariam possessionem eorum statuum, locorum, & bonorum, qvæ patruus ejus Dux Carolus anno 1670. (cum à Christianissimi Regis armis occupata fuerunt,) possidebat, exceptis tamen mutationibus articulis seqventibus explanandis. XIII. Urbs Nancei cum suo banno, (vulgo Finage) maneat perpetuum Coronæ Galliæ unita & incorporata, ita ut illam S.R. M. Christianissima, ejusqve hæredes & successores possideant cum omnibus superioritatis, supremi dominii, & proprietatis juribus: eiqve fine dictus Dux Lotharingiæ tam pro se, qvam pro suis hæredibus & successoribus renunciat, cedit, & transfert in perpetuum in alte memoratum Regem Christianissimum, ejusqve hæredes & successores, omnia sine ulla retentione aut reservatione jura proprietatis aut supremi dominii, prærogativas omnes & præeminentias, quæ Domino Duci in prædictam Nancei competierunt, aut competere debuerunt: non obstantibus ullis legibus, constitutionibus, statutis, consvetudinibus, aut conventionibus in contrarium sancitis, qvibus ut & clausulis derogationum cessatoriis per præsentem tractatum derogatum est. XIV. Et ut eo liberior inter supradictam urbem Nancei, ditionesqve Coronæ Galliæ subditas sit communicatio, faciliorqve militi Gallico transitus, per Commissarios à Rege Christianissimo & prædicto Duce nominandos, viæ dimidiatam Lotharingiæ leucam in latum complectentes designabuntur; prima qva S. Desiderii fano Nanceum; alia, qva Nanceo in Alsatiam; tertia, qva ab ipsamet Nancei urbe Vesovium in Comitatum Burgundiæ; qvarta demum, quæ Nanceo ad urbem Metensem conducant; ita tamen, ut prædictarum viarum designatio non aliter fiat, qvam in designatione viæ anno 1661 Regi Christianissimo à quondam Duce Carolo cessæ observatum fuit. XV. Omnia generaliter, uti supra dictum est, designanda loca, pagi, villæ, terræ cum suis dependentiis, quæ in his dimidiatæ leucæ latitudinis viis jacent, cum omnibus tam superioritatis & supremi dominii, qvam proprietatis juribus, qvibus ante hunc tractatum prædictus Dux, & ejus prædecessores gavisi sunt, ad S.R.M. Christianissimam pertinebunt, ita tamen ut si dictorum locorum banna aut dependentiæ ultra hanc dimidiatæ leucæ latitudinem se porrigant, qvod trans illud spatium, limitesqve à Commissariis appositos excurret, prædicto Duci ejusqve hæredibus & successoribus, ut antea cum omni superioritate, supremo dominio, & proprietate remanebit. XVI. Urbs & præfectura Longwicensis una cum suis pertinentiis & dependentiis, cum omni superioritate, supremo dominio & proprietate maneat in perpetuum penes alte memoratum Dominum Regem Christianissimum, ejusqve hæredes & successores; nihilqve juris imposterum in iis prætendere possit supradictus Dux, ejusqve hæredes & successores; sed in prædictæ urbis & præfecturæ permutationem S.R. M. Christianissima aliam dicto Duci cedet, in uno ex tribus Episcopatibus ejusdem amplitudinis & valoris præfecturã, de qva bona fide inter eosdem Commissarios conveniet; eaqve sic cessa & in dictum Ducem à Rege Christianissimo translata, tam ipse Dux, quam ipsius hæredes & successores fruentur in perpetuum cum omnimodis superioritatis, supremi dominii, & proprietatis juribus. XVII. Vicissim etiam S. R.M. Christianissima pro se & Corona Galliæ cedit in compensationem dictæ urbis Nancei, transfertqve in prædictum Ducem, ejusqve hæredes & successores superioritatem, supremum dominium & proprietatem urbis Tullensis, & ejusdem suburbium cum aliis o-

1679.

mnibus juribus, speciatim patronatus prærogativis & præeminentiis, quæ Coronæ Galliæ in dicta urbe Tullensi, ejusque suburbiis & banno (vulgo Finage*) competebant, aut competere debebant, ita ut prænominatus Dux, ejusque heredes & successores iis omnibus sine ulla retentione aut reservatione plenarie fruatur; non obstantibus quibuscunque legibus, consvetudinibus, statutis, constitutionibus, aut conventionibus in contrarium sancitis, quibus ut & clausulis derogationum cassatoriis Rex Christianissimus expresse hoc præsenti Instrumento derogavit. XVIII. Si tamen bannum urbis Tullensis minoris amplitudinis aut valoris esset, quam bannum urbis Nanceana, illud Domino Duci compensabitur, ita ut utriusque urbis banna æqualis amplitudinis sint, & pretii. XIX. Rex Christianissimus renunciabit, uti & præsenti tractatu renunciat in perpetuum pro se, hæredibus & successoribus suis ad manus summi Pontificis juri nominandi sive præsentandi Episcopum Tullensem, sibi à summo Pontifice Clemente IX. indulto, ita ut liberum sit prædicto Duci pro eo obtinendo ad sedem Apostolicam recurrere. XX. Insuper conventum fuit, ut memorato Domino Duci ullam mutationem provisionibus beneficiorum, quæ à S.R.M. Christianissima ad diem usque præsentis tractatus collata sunt, inferre nullatenus fas sit, illique qui iis provisi sunt, in tranquilla dictorum beneficiorum possessione maneant, adeo ut memoratus Dux eos nullo modo turbare, aut impedire, neque possesione exuere queat. XXI. Sancitum præterea fuit, ut omnes processus, sententiæ, atque decreta lata per Consilium, Judices, aut alios R.M. Christianissimæ officiales in controversiis & actionibus ad finem perductis, tam inter subditos dicti Ducatus Lotharingiæ & Barri, quam alios, tempore quo mencionati Status sub dominio alte memorati Domini Regis Christianissimi erant, locum habebunt, atque plenum integrumque suum sortientur effectum, non secus ac si Rex Christianissimus Dominus & possessor mentionatarum regionum mansisset, neque dictas sententias & decreta in dubium vocare, annullare, aut executionem illorum retardare aut impedire integrum erit. Erit quidem partibus licitum juxta ordinem & dispositionem legum atque constitutionum confugere ad revisionem actorum, interim tamen sententiæ suo in robore & vigore maneant. XXII. Restituentur statim Domino Duci archiva & documenta literaria, quæ in gazophylacio Nanceano & Barrensi, atque in utraque camera computorum sive alibi locorum habebantur, & ablata fuerunt. XXIII. S.C.M. consentit, ut Princeps Franciscus Egon Episcopus Argentinensis, ejusque frater Princeps Wilhelmus Egon in Furstenberg, cum eorum ex fratre nepote Principe Antonio Egone in Furstenberg, eorumque officialibus & ministris plene restituantur in eum statum, famam, dignitates, jura, vota, sessiones, beneficia & officia, bona feudalia, subfeudalia & allodialia, una cum fructibus sequestratis, & in omnia generaliter bona, quibus ante dissentionem occasione hujus belli factam gavisi sunt, aut jure gaudere potuerunt, non obstantibus, & cassatis quibuscunque in contrarium actis, pactis & decretis. Prædictus etiam Princeps Wilhelmus Egon statim à pace utrinque ratihabita in integram libertatem restituetur. Quicquid autem à Capitulo Argentinensi, aliisque, qui beneficia, & bona ad prædictos Episcopum & Principes spectantia administrarunt, & ab iisdem nominatis officialibus contra illos dictum, factum, aut scriptum est, perpetua oblivioni mandetur, nec liceat eos desuper ulla ratione compellare, aut iis molestiam sub quocunque prætextu afferre. XXIV. Restituantur omnes utriusque partis Vasalli & subditi Ecclesiastici & seculares honoribus, dignitatibus & beneficiis, quibus ante bellum exortum gaudebant, uti & in universa bona mobilia & immobilia, reditus mobiles, & qui redimi possunt, occasione belli confiscata, & occupata, una cum juribus, actionibus, & successionibus, quæ ipsis durante etiam bello evenerint, ita tamen, ut nihil ratione fructuum & redituum post confiscationem & occupationem perceptorum ex bonis mobilibus, reditibus, & beneficiis ad diem usque ratihabita pacis peti possit; similiter neque debita, effecta, merces, & mobilia ante memoratum diem fisco addicta, adeo ut neque creditores privatorum debitorum, nec depositarii talium effectorum & mercium, eorumque hæredes, aut causam ab iis habentes ea persequi, aut restitutionem seu satisfactionem prætendere unquam queant: quæ restitutiones juxta prædictam formam etiam ad eos extendentur, qui partes contrarias secuti fuerint; atque proinde per hunc tractatum in gratiam sui Principis redibunt, uti & in sua bona, qualia tempore conclusionis, & subscriptionis hujus tractatus fuerint: hæcque ita exsecutioni mandentur, non obstantibus ullis donationibus, concessionibus, declarationibus, confiscationibus, commissis, sententiis interlocutoriis & definitivis, & ex contumacia, partibus absentibus & non auditis, latis; quæ sententiæ & res judicatæ nullæ erunt, & perinde habebuntur, ac si judicatæ & pronunciatæ non essent, plena libertate & integra manente dictis partibus in patriam redeundi, ex qua antehac excesserunt, utque vel ipsi dictis bonis, mobilibus,*

censi-

1679. censibus, & reditibus frui, aut alibi ubicunque ipsis visum fuerit, domicilium figere possint, prout elegerint, omni violentia penitus exclusa. Si vero alibi morari voluerint, ipsis fas sit per procuratores non suspectos bona & reditus administrare, usque frui, exceptis tamen beneficiis residentiam requirentibus, quæ personaliter administrari, & obiri debebunt. XXV. Ea de quibus inter S.C.M. & Imperium, & Regem, Regnumque Sveciæ tam pro se, quam pro Duce Gottorpiensi hodie convenit, hoc tractatu comprehensa intelligantur, ita ut tam præsens, quam prædictus tractatus Cæsareo-Svecicus unus idemque censeatur, & ejusdem virtutis ac valoris sit, ac si huic Instrumento de verbo ad verbum insertus esset. XXVI. Et cum publicæ tranquillitatis intersit, bellum, quod S.R.M. Christianissima, Regique & Regno Sveciæ cum Rege Daniæ, Electore Brandenburgico, Episcopo Monasteriensi, & Principibus Domus Luneburgicæ, Episcopo Osnabrugensi, & Ducibus Zellensi, & Gvelferbytano adhuc intercedit, quantocyus etiam componi, S. C. M. non minus apud prædictos Principes, quam S.R.M. Christianissima apud Regem Sveciæ officia sua efficacissime interponet, ut pax inter præmemoratas Potentias quamprimum etiam coalescat, eique fini Eædem in armistitium paci conciliandæ accommodatum statim consentiant. Quod si vero præter expectationem officia hæc optatum finem non assequantur, Cæsarea Majestas, & Status Imperii hac pace comprehensi promittunt, se elapso armistitii tempore prædictos Galliæ, Sveciæque hostes nullo modo, aut sub quocunque prætextu directe vel indirecte juvaturos, aut ullum in hoc bello gerendo Galliæ, Sveciæque impedimentum allaturos, nec passuros, ut prædictorum Galliæ, Sveciæque hostium copiæ hiberna vel stativa extra ipsorum territoria in Imperio capiant. Manebit etiam liberum S.R.M. Christianissimæ ad prædictum solummodo finem in sequentibus in Imperio locis tenere præsidium, dominis tamen locorum, eorumque subditis innoxium, & sumtibus Regis Christianissimi sustentandum, scilicet in oppidis & urbibus Chasselet, Huy, Verviers, Aquisgrano, Duren, Linnik, Nuys, & Zons, in quibus nova munimenta extrui non poterunt, nisi in quantum dictorum præsidiorum securitati necessaria erunt, & justam suspicionis causam præbere non possint; nec fas erit Regi Christianissimo ea loca ratione expensarum inibi factarum, aut quocunque alio prætextu retinere, sed ea evacuabit, & restituet iis, à quibus occupavit, statim atque pax inter prædictas partes quoad provincias in Imperio sitas conclusa & ratihabita fuerit, aut ad eam restabiliendam aptiora communi consensu inventa fuerint media. Et vicissim S.R.M. Christianissima promittit, se præsentes Cæsaris aut Imperii hostes nullo modo sub quocunque prætextu directe vel indirecte juvaturam: sit etiam liberum Cæsari & Imperio conjungere cum Rege Christianissimo officia, consilia, & operam, ut bellum illud communi etiam consensu quantocyus sopiatur. XXVII. Juxta pacem Monasteriensem articulo secundo in omnibus confirmatam reciproce restituantur, & restituenda loca evacuentur bona fide. In quem finem Commissarii eodem tempore, quo tractatus hic utrinque ratihabebitur, nominentur, ut prædicta evacuatio & restitutio intra spatium mensis à ratihabita pace absque ulteriori dilatione absolvatur, iis locis hic interim non comprehensis, de quibus præcedenti articulo ad tempus aliter dispositum est. XXVIII. Cum ab antiquo controversia sit de castro & Ducatu Bullionensi inter Episcopum & Principem Leodiensem, & Duces ejus nominis, conventum est, ut Duce Bullionensi in ea in qua nunc est possessione manente, controversia illa amicabili via, vel per arbitros à partibus intra trimestre à ratihabita pace nominandos terminetur, via facti penitus exclusa. XXIX. Simul atque Instrumentum pacis hujus à Dnn. legatis extraordinariis & plenipotentiariis subscriptum & signatum fuerit, cesset omnis hostilitas. Si quid autem post quatuordecim dies à subscripta pace attentatum fuerit, id quamprimum reparari, & in pristinum statum restitui debeat. XXX. Contributionum vero exactio ab una vel altera parte iis provinciis, ditionibus & locis impositarum, quæ dictis contributionibus ante subscriptionem hujus tractatus se submiserunt, continuabitur usque ad præsentis tractatus ratificationem, & quod tum temporis residuum debebitur, intra quatuor mensium spatium à dicta ratihabitione pendetur: ita tamen ut earum solutio post communicatas reciprocas ratificationes via facti ab iis communitatibus exigi non possit, quæ per idoneos fidejussores cavebunt, se debitam quantitatem in ea urbe, de qua convenient, numeraturos. XXXI. Licet satis declaratum sit art. 2. hujus tractatus, Instrumentum Pacis Monasteriensis in omnibus & singulis confirmari; expresse tamen placuit, ut omnia quæ in causa Montisferrati dicto Instrumento Pacis Monasteriensis cauta sunt, & deinceps suum obtineant robur & vigorem, inter quæ & ea specialiter firma manebunt, quæ pro Domino Duce Sabaudiæ ibidem provisa reperiuntur. XXXII. Et cum S.C.M. & S.R.M. Christianissima officia & studia Serenissimi Magnæ Britanniæ Regis, quæ conciliandæ paci universali, & tranquillitati publicæ indesinenter impendit, grato

1679.

animo agnoscant, utrinqve placuit eum una cum Regnis suis præsenti hoc tractatu omni meliore modo nominatim comprehendi. XXXIII. Comprehendantur etiam hac pace illi, qvi ante permutationem ratificationis, vel intra sex menses postea ab una vel altera parte ex communi consensu nominabuntur. XXXIV. Imperator, & Rex Christianissimus consentiunt, ut omnes Reges, Principes, & Resp. super executione & observantia tam omnium qvam singulorum, qvæ præsenti tractatu continentur, alte memoratis S.C.M. & S.R.M. Christianissimæ gvaranciam præstent. XXXV. Pacem hoc modo conclusam promittunt utriusque partis legati Extraordinarii & Plenipotentiarii respective ab Imperatore & Imperio, & Rege Christianissimo ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, seqve infallibiliter præstituros, ut solennia ratihabitionum instrumenta intra spatium octo septimanarum à die subscriptionis computandum, vel citius, si fieri poterit, hic reciproce riteqve commutentur. XXXVI. Et cum S. C.M. ab Electoribus, Principibus, & Statibus Imperii vigore conclusi die 31. Maij anno 1677. legatis Gallicis sub sigillo Cancellariæ Moguntinæ extraditi, decenter reqvisita fuerit, ut dictorum Electorum, Principum, & Statuum Imperii interesse per suam Cæsaream legationem in hoc congressu agi curaret, tam Cæsarei qvam Regii legati nominibus supradictis præsens pacis Instrumentum in omnium & singulorum eo contentorum fidem, majusqve robur subscriptionibus, sigillisqve propriis munierunt, & competentes ratificationes formula conventa, termino supra constituto, sese extradituros polliciti sunt, nec ulla à Directorio Imperii Romani contra subscriptionem hujus tractatus recipiatur, aut valeat vel protestatio, vel contradictio. Acta hæc sunt Neomagi die 5. Februarii Anno Domini M DC LXXIX.

Qvædam circa eam pacem notata.

§.25. Circa eam pacem animadversum, articulo 26. qvæ de induciis tradebantur ambigue posita fuisse, qvæ ita explicari poterant: qvod si Boreales fœderati inducias inire nollent, id qvod in eorum arbitrio positum erat, eas qvoqve non desituras; eoqve Cæsarem, & Imperium non posse obstringi, qvo minus fœderatis auxilium ferant, aut qvo minus impediant, ne iidem à Gallis, Svecisqve bello petantur. Unde Galli circa ea verba ejusmodi explicationem Cæsareos poscebant, ut obligatio Cæsaris, & Imperii ab induciis haut pendeat, sed ut is sensus sit: si officia, qvæ conciliandæ Boreali paci impendere animus sit, non sufficiant, Borealibus fœderatis omne auxilium denegandum, contra Gallis, & Svecis nullum impedimentum adferendum, qvo minus armis adversus istos utantur. Sed Cæsarei isthanc interpretationem defugiebant, causati, se jam avtographum tractatus Vienuam misisse; nec sibi fas qvidqvam circa id mutare. Unde spem conceperat Blaspielus, istud data opera ambigue positum, ut prætextum foret ratihabitionem pacis abnuendi. Sed Elector eam spem inanem judicabat. Nam postqvam pacem insuper habita omni obligatione præcipitarant, haut verosimile erat ob tam levem causam eos pacem bello commutaturos. Id qvoqve circa eam pacem notabatur, qvod cum Cæsarei formulæ suæ pacis Gallicæ articulo primo reparationem damnorum à Gallo Ordinibus datorum stipulati essent, id eos postea in subscripto tractatu omisisse, eoqve in contradictorio de ea destitisse. Qvo ipso Ordinibus plus præjudicii allatum erat, qvam si nunqvam de damnorum reparatione tetigissent. In protestatione qvoqve paci præmissa Ordinibus eo nomine competentem actionem non reservarant, uti circa alia eodem Instrumento omissa fecerant. Cum etiam Cæsar accolis Superioris Rheni demolitionem Philipsburgi promisisset, Cæsarea legatio id festinatione sua eluserat, ne Gallus post elapsum præfixum diem eam demolitionem velut conditionem pacis exigeret. Deniqve & altius penetrabat, qvod cum Cæsar conventum fœderatorum Francofurtum indixisset ad deliberandum de pace & bello, legati interim pacem deproperarint. Unde credebatur ea indictione fœderatis fucum factum, ejusqve expectatione istos in securitatem datos, ne qvis ipsorum pacem præverteret.

Peculiaris contra usurpationem legationis Cæsareæ protestatio.

§. 26. Non insuper qvoqve habendum, Cæsaream legationem haut aliud documentum exhibuisse, qvo autoritatem sibi assumeret de Imperii negotiis tractandi, qvam SCtum Ratisponense die 31 Maij anno 1677. conditum; cujus hic erat sensus. *E decretis Cæsareæ Majestatis ad primarium ipsius Commissarium Marqvardum Aichstadiensem Episcopum missis circa negotiationem pacis Neomagi instituendam, & Ordinum eodem legationem Electores, Principes, ac Status Cæsaris super eo negotio declarationem perspexisse. Ea re per tria Imperii Collegia in consultationem deducta placuisse; Cæsari pro singulari in promovendam pacem studio gratias agendas, eumqve rogandum, ut necessarium hoc, & salutare negotium tranqvillando Imperio ulterius qvoqve cordi habeat. Tum ut juxta dictatum pacis Westphalicæ articulo 8.*

de

1679. *de omnibus, qvæ circa idem agentur mature communicet, qvo ab universis Ordinibus ista pro re nata maturæ deliberationi subjici, ac pro more sua sententia eidem exponi qveat. Sperare qvoque Cæsarem legatis ibi suis injuncturum, ut eorum Ordinum legatis, qvi ibi comparituri sint, circa pervincenda sua desideria sedulam operam navent.* Id SCtum Cæsar isthoc rescripto confirmarat.

6. Jul. 1677. *Uti ipse de paterna circa salutem Imperii cura, & quod nihil eorum, qvæ ad tutam, stabilem, & honestam pacem faciunt, in se desiderari passurus sit, Ordinibus subinde confirmarit, ac eorum, qvæ hucusqve Neomagi acta sint, subinde copiam iis fecerit, singulorum qvoqve ibi insinuatis desideriis qvantum detur velificaturus: ita se deinceps qvoqve huic congressui de omnibus, qvæ Neomagi agenda sint, exacte communicaturum, & ipsis inconsultis nihil ad summam rei spectans conclusurum: nec minus suæ legationi injuncturum, ut Ordinum ibi legatos circa æqva sua desideria obtinenda pro virili fulciant.* Ast cum legatio Cæsarea nihil minus qvam ad normam istius SCti Neomagi processisset, Blaspielo è re visum adversus agendi modum ab ista adhibitum protestationem in hunc sensum interponere.

1. Febr. *Meminisse Cæsaream legationem, se in protestationibus adversus separatam Cæsaris cum Gallo & Sveco pacem inter alia qvestum, eam nomine universorum Imperii Ordinum complura negotia, qvæ absqve horum prævia notitia, & consensu à Cæsare expediri non possunt, ea pace definire aggressam. Eum conatum cum legati è SCto die 31 Maij anno 1677. adstruere instituerint, nulla tamen ejusdem, uti petitum fuerit, communicatione facta, qvam ipse post aliunde obtinuerit; ex eo statim se perspexisse, eam rem aliter, atqve jactatum sit, se habere, ac id SCtum haut qvidqvam facere ad adstruendam autoritatem, qvam ipsi sibi arrogarint, sed potius tacitam contradictionem, & Protestationem adversus ejusmodi tractatus pacis legitima forma destitutos continere. Nam eo SCto Cæsarem ab Ordinibus fuisse reqvisitum, ut postqvam is de studio circa pacem promovendam testatus sit, id tam necessarium & salutare Imperio negotium deinceps quoque cordi habeat. Tum ut ad normam Pacis Westphalicæ, & ultronea promissa de omnibus, qvæ subinde inter tractatus pacis agantur, mature communicet, qvo Ordines pro re nata istis in deliberationem deductis Cæsari sententiam suam exponere qveant. Denique ut Cæsar legationi suæ injungat, qvo eorum Ordinum legatis ibi compariturls ad obtinenda sua desideria enixam operam navent. His Ordinum petitis Cæsarem rescripto suo per omnia annuisse, addito, se circa primarium negotium inconsultis Ordinibus nil conclusurum. Ast qvam parum Cæsarea legatio huc respexerit, & qvam parum ejusdem ausa ex hoc SCto adstrui queant, facile adparere, si ista cum hoc comparentur. Nam nunqvam Cæsarem ab Ordinibus reqvisitum fuisse, ut Electorum, Principum, & Statuum Imperii interesse per suam Cæsaream legationem in hoc congressu agi curet, uti eadem heic asserat; sed tantum ut Cæsar negotium pacis, prout ultro obtulit, deinceps qvoqve ad salutem, & quietem Imperii cordi habeat. Ordines qvoqve id non ita simpliciter, & sine exceptione petiisse, multo minus suo jure cessisse, sed prius eorum quæ agantur communicationem postulasse. Unde gravem hisce qverendi causam esse, per legationem Cæsaream de summa rerum ad extremum conclusa conventui Ratisponensi ad deliberationem, ac legato Brandenburgico heic præsenti rite, aut justo tempore haut fuisse communicatum, sed obiter, ac per partes, ac fere post rem transactam. Ordines qvoqve SCto voluisse communicata deliberationi subjicere, ac super iis Cæsari sententiam suam exponere. Ast uti à Cæsare debitam communicationem haut factam, ita nec Ordines ante absolutos tractatus de iis consultare, nec sententiam suam Cæsari exponere potuisse. Qvum Cæsaream legationem inscius, & non consentientibus Ordinibus circa summam rerum, & maximi momenti negotia propria autoritate transegisse, non sine gravissimo istorum præjudicio, eorundemqve juribus magnopere læsis. Denique tantum abesse, ut Cæsarei Ordinum legatis Neomagi agentibus circa obtinenda sua desideria operam navarint, ut potius hisce inscius atque invitis, qvæ iisdem commissa fuerant negotiis sese ingessisse, ac inter alia in fraudem Electoris Brandenburgici circa complura cum hostibus transegisse. Cum itaque legatio Cæsarea directe adversus commune Ordinum decretum egerit, ac suscepta proprio ausu negotiatione libertatem, & jura omnium Ordinum, ac peculiariter Electoris Brandenburgici enormiter violarit, ac insuper in majorem imminutionem istorum jurium in fine pacis Gallicæ addiderit protestationes, & contradictiones, qvæ forte nomine Imperii contra subscriptionem separatam hujus pacis interponenda sint, non recipiendas, nec valituras; omnia autem, hoc modo adversus Auream Bullam, Cæsaream Capitulationem, Constitutiones Imperii, ac contra pacis Westphalicæ articulum octavum à Cæsarea legatione admissa ipso jure invalida, & irrita sint: se non posse qvin denuo super usurpatis, ac turbatis à Cæ-*

1679. *ſarea legatione omnium Ordinum, ac peculiariter Electoris Brandenburgici juribus qvam ſolenniſſime proteſtetur, ac ejusdem acta ipſo jure nulla pro talibus qvoqve agnoſcat. Tum Electori Brandenburgico omnia ex Aurea Bulla, capitulacione Cæſarea, legibus Imperii, & Pace Weſtphalica competentia jura reſervare. Denique circa reliqva præjudicia à Cæſarea legatione adverſus fœdera, & alia jura Electori Brandenburgico per ſeparatum illum agendi modum, & tractacum intentata, ſe ad varias antea factas demonſtrationes, monita, contradictiones, & proteſtationes provocare, qvas heic repetere velit; ac confidere, Cæſarem de hac re rite informatum, qvin & Galliæ Regem, qvi ad ſtabilienda Ordinum jura, ob qvorum infractionem tantum ſangvinis profuſum fuerat, tantum laboris Pace Weſtphalica impendit, eaqve ſe tuiturum ſubinde adhuc teſtatur, agnituros, iſta pacta velut ipſo jure nulla rejecturos, nec ut ea rata habeantur unqvam conceſſuros.* Iſthanc proteſtationem legati Cæſarei perlectam Blaſpielo redhibuerunt.

Luneburgica proteſtatio. 25 Jan.

§.27. Nec minus ablegati Luneburgici, utut iſti Duces eodem cum Cæſareis die ſeparatam pacem iniviſſent, Cæſareorum paci iſthanc proteſtationem oppoſuerunt. *Sereniſſimorum Principum Domini Ernſti Auguſti, Domini Georgii Wilhelmi, & Domini Rudolfi Auguſti, reſpective Epiſcopi Oſnabrugenſis, & Ducum Brunſvicenſium ac Luneburgenſium miniſtri Plenipotentiarii intelligentes Exc. Cæſ. legationem cum Gallica particularem iniiſſe pacem, & in eo eſſe, ut idem cum Svecica qvantocyus peragat, officii ſui eſſe exiſtimarunt, dictæ legationi Cæſareæ exponere, qvanta cum conſternatione, & ægritudine perceperint, Exc. Dnn. Legatos non ſolum poſthabitis Sereniſſimis Ducibus ſeparatam compoſuiſſe pacem, qvod tamen & ipſum fœderi, qvod cum Sacra Cæſ. Maj. Serenitatibus ſuis intercedit, & cujus tenore non aliter qvam conjunctim, & pari cum ipſis paſſu inchoanda illa, multo magis conſtituenda erat, contrariatur; ſed & ejusmodi in ea conditionibus adſtipulatos eſſe, qvæ dicto fœderi æqve, qvam legibus & conſtitutionibus Imperii manifeſto reclamant, qveqve & ab Auguſtiſſimi Imperatoris officio aliena ſunt, & ſacrum, qvo Status Imperii continetur, vinculum ſolvunt. Etenim cum Sereniſſimi Duces, qvorum merita erga Imperium ſatis innotuerunt, qvi qve non aliam ob cauſam, qvam qvod pro eo certarunt, Reges Galliæ, Sveciæqve hoſtes habent, in hoſtium Coronæ Galliæ numerum referuntur, ſimul omne ab Imperio ipſis detrahitur auxilium, armis qvoqve exponuntur, contra qvæ concives ſuos pro viribus defenderunt. Cum vero hac ratione maximum accipiant detrimentum, ac præſentiſſimo periculo onerentur, & ſupra memorati Domini legati Cæſarei ne qvidem eo usqve dictæ pacis concluſionem extrahere voluerint, qvo infra ſcripti miniſtri tractatibus hujus loci accedere, & ut adverſa pars mandatis ad id neceſſariis ſeſe inſtrueret, obtinere potuerint; infra ſcripti miniſtri omittere non poſſunt, qvin contra hanc à Cæſarea legatione initam particularem pacem qvam ſolenniſſime, & optima qva fieri poteſt forma proteſtentur, reſervantes Sereniſſimis Ducibus, Dominis ſuis clementiſſimis omnia & ſingula jura, qvæ ipſis vigore fœderis, Conſtitutionum Imperii, & uſu gentium ullo modo competunt, & in conſpectu hujus orbis concilii declarantes, excuſatos illos fore ab omnibus iſtis malis, qvæ per ſeparatam hanc pacem Sacrum Romanum Imperium poterunt manere.* Adverſus articulum 28. duntaxat proteſtationem interponebat Elector Colonienſis tanqvam Epiſcopus Leodienſis, & Capitulum Leodienſe, qvæ circa Ducatum Bullionenſem ibi diſpoſita ſint, citra ullum ipſorum mandatum, aut conſenſum inſerta fuiſſe, neqve inſeri debuiſſe; qvod notorium ſit, cum Ducatum ab Imperio ſeparatum, & independentem eſſe; eoqve ſperare integrum jus Eccleſiæ Leodienſi fore, qvæ nullas in præſenti bello partes habuerit.

Inſtrumentum Pacis Cæſareo-Svecicæ.

§.28. Pacis inter Cæſareos, Sveeosqve initæ ingreſſus iisdem verbis, qvibus Gallicæ, conſtabat, niſi qvod loco Gallicorum legatorum Svecici Benedictus Oxenſtierna, & Joannes Paulin Olivecranz ſubſtituti eſſent. Articuli tales erant. *I. Sit pax Chriſtiana, inviolabilis, ac perpetua, veraqve, & ſincera amicitia inter Sac. Cæſ. Majeſtatem, Romanum Imperium, eorumqve omnes & ſingulos fœderatos hac pace comprehenſos, & ſingulorum heredes & ſucceſſores ab una; atqve Sac. R. Majeſtatem, Regnumqve Sveciæ, & ejusdem fœderatos hac pace comprehenſos, atqve ſingulorum heredes ac ſucceſſores ab altera parte; ideoqve ſtatim ceſſent omnes cujuscunqve generis hoſtilitatum actus per omnia, & qvævis utriusqve partis Regna, Status, ditiones, ac provinciæ ubicunqve ſitas, inter omnes & ſingulos eorundem ſubditos & incolas, cujuscunqve fuerint conditionis, ita ut altera pars alteri nihil poſthac inimicitiæ aut damni, clam aut palam, directe vel indirecte, per ſuos vel per alios inferri faciat, ſed potius utraqve pars alterius utilitatem, honorem, & commodum promoveat, atqve ſic utrinqve fida vicinitas, atqve reciproca ſtudiorum & officiorum pacis & amicitiæ*

necis-

1679. *necessitudo restituta maneat, & perennet. II. Et quo accuratius huic rei caveatur, placita est utrinque perpetua oblivio & amnestia omnium eorum, quæ à primordio horum motuum quocunque loco modové ab una vel altera parte ultro citroque inimice, aut hostiliter facta sunt, ita ut nec eorum, nec ullius alterius rei causa vel prætextu alter alteri quidquam hostilitatis, molestiæ, vel impedimenti quoad personas, res, jura, vel securitatem per se vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, specie juris aut via facti, in Imperio aut uspiam extra illud (non obstantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus,) inferat, vel inferri faciat, vel patiatur; sed omnes & singula hinc inde tam ante bellum quam in bello, verbis, scriptis aut factis illatæ injuriæ, violentiæ, hostilitates, præjudicia, damna, expensa, absque omni personarum respectu ita penitus abolita sint, ut quicquid eo nomine una pars adversus alteram prætendere possit, perpetua sit oblivione sepultum. Gaudeantque pariter hac eadem amnestia, ejusque beneficiis & effectu omnes & singuli utriusque partis Vasalli ac subditi, ita ut nemini noxæ, damnoque sit, aut præjudicio has vel illas partes secutum esse, quo minus pristino, in quo ante bellum immediate fuit, statui quoad honores, & bona plene restituatur. III. Juxta hoc universalis ac illimitatæ amnestiæ fundamentum, & ut præsentis pacis, ac amicitiæ eo certior regula inter partes paciscentes constituatur, mutuo consensu conventum est, ut pax Westphalica, Osnabrugis die 24. Octobris anno 1648. sancita, sit firma basis, ac omnimoda norma hujus pacificationis, ita ut pristino suo vigori restituta imposterum sarta tecta sit, maneatque, æque ac ante hos præsentes belli motus, pragmatica Imperii sanctio, & lex fundamentalis, qua iterum partes paciscentes mutuo obligatæ, & obstrictæ sint invicem, non obstantibus, sed annullatis quibuscunque actis, decretis, mandatis vel mutationibus per hos belli motus in contrarium factis. IV. In majus autem amicitiæ, & arctioris conjunctionis robur neuter paciscentium ulla fœdera huic paci contraria habeat, neque posthac ulli tractatui, vel negotiationi in alterius damnum vel præjudicium tendenti consensum suum det, sed potius talibus adversetur, neque hostibus alterius, sive his qui præsenti tempore hostes sunt, sive iis, qui posthac existere poterunt, ullum omnino auxilium milite, armis, munitionibus, navibus, nautis, ullisvé rebus bellicis, pecuniavé ac belli subsidia, sive directe sive indirecte, sive privato sive publico nomine præstet, nec eosdem ullis stativis vel hibernis in Imperii, vel Regni Sveciæ ditionibus juvet, aut juvari faciat, salva guarantia articulo infra descripto. V. Cum tranquillitatis publicæ intersit, bellum quod S.R. Majestati Regnoque Sveciæ ejusdemque fœderatis cum Rege Daniæ, Domino Electore Brandenburgico, Episcopo Monasteriensi, & Ducibus Brunsvigo-Luneburgicis, Osnabrugensi, Zellensi, & Guelferbytano adhuc intercedit, quantocyus etiam S. Cæs. M. & Imperium tam per se, quam juncta opera cum aliis officia sua ad pacem conciliandam efficacissime interponent, salva semper inter Cæsarem & Imperium, atque Regem Regnumque Sveciæ de hostibus mutuo non juvandis anteriori articulo sancita reciproca obligatione. Quamdiu autem pax inter prædictas partes non coaluerit, nullum omnino afferetur S. R. Majestati Sveciæ in bello contra prædictos suos hostes gerendo obstaculum vel impedimentum; pace vero facta ea hoc tractatu ita comprehensa intelligatur, quasi hic specifice inserta esset. VI. Redeant utrinque libera negotiandi commercia terra marique, sintque, & maneant subditis S. Cæs. Majestatis & Imperii, inprimis civitatibus Hanseaticis in Regno, provinciis, ditionibus, & portubus Sveciæ, & vicissim subditis Sveciæ in Imperio eadem libertas, immunitas, jura, privilegia, & emolumenta, quibus ante hos belli motus mutuo gavisi sunt. VII. S. Cæs. M. pro munere Cæsareo Domino Christiano Alberto, Slesvici, & Holsatiæ Duci Gottorpiensi, non minus quam reliquis Imperii Statibus juxta leges constitutionesque Imperii protectionem suam impertietur, ut eidem ditiones in Imperio sita, & competentia jura sarta tecta sint, interponetque officia, ut reliqua etiam controversia inter Regem Daniæ, & prædictum Ducem componantur. VIII. Imperator, & Rex Sveciæ consentiunt, ut Rex Magnæ Britanniæ, tanquam Mediator, ut & omnes Reges, Principes, & Respublicæ super executione, & observantia tam omnium quam singulorum, quæ præsenti tractatu continentur, altememoratis Sacræ C. M. & S.R. Majestati Sveciæ guarantiam præstent. IX. Et cum Sacra C. M. & S.R.M. Sveciæ officia & studia Serenissimi Magnæ Britanniæ Regis, quæ conciliandæ paci universali, & tranquillitati publicæ indesinenter impendit, grato animo agnoscant, utrinque placuit, eum cum Regnis suis præsenti hoc tractatu omni meliori modo nominatim comprehendi. X. Comprehendantur præterea hac pace illi, qui ante permutationem ratificationis, vel intra sex menses postea ab una vel altera parte de communi consensu nominabuntur. Ea quoque de quibus inter Sacram Cæs. Maj. ac Imperium, & Regem Christianissimum convenit, hoc tractatu comprehensa intelligantur, eodem plane loco habenda, ac si huic verbotenus inserta essent:* 1679.

1679. *sent.* *XI. Pacem hoc modo conclusam promittunt legati extraordinarii & plenipotentiarii supradicti ab Imperatore & Imperio ex una, & Rege Sveciæ ex altera partibus, ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, seqve infallibiliter præstituros, ut solemnia ratihabitionum instrumenta intra spatium octo septimanarum, à die subscriptionis computandum, aut citius, si fieri possit, hic reciproce, riteqve commutentur. XII. Et cum Sacra Cæs. M. ab Electoribus, Principibus, & Statibus Imperii vigore conclusi die 31. Maij anno 1677. legatis Sveciciis sub sigillo Cancellariæ Moguntinæ extraditi decenter reqvisita fuerit, ut dictorum Electorum, Principum, ac Statuum Imperii interesse per suam Cæsaream legationem in hoc congressu agi curaret; tam Cæsarei, qvam Regii legati nominibus supradictis præsens Pacis Instrumentum in omnium & singulorum eo contentorum fidem, majusqve robur subscriptionibus, sigillisqve propriis muniverunt, & competentes ratificationes formula conventa, termino supra constituto, sese extradituros polliciti sunt; nec ulla à directorio S. Rom. Imperii contra subscriptionem hujus tractatus recipiatur, aut valeat vel protestatio, vel contradictio. Acta hæc sunt Noviomagi die V. Febr. anno M DC LXXIX.*

Cæsareorum legatorum declaratio.

§. 29. Huic Instrumento legati Cæsarei isthanc declarationem addebant. *Cum de articulo tertio tractatus Cæsareo-Svecici multum difficultatis fuerit, cui tollenda Excell: Dnn. legati Svecici palam contestati sint, dispositionem istius articuli eo extendi non posse, ut à Sacra Cæs. M. & Imperio Principes in bello manentes, articulo V. nominati, ad restitutionem Pacis Westphalicæ Osnabrugensis obligari debeant, sed virtute articuli V. hanc rem ad particulares Tractatus remitti; se tamen hanc suam declarationem in tractatu, cui subscripturi sint, admittere non posse, legatio Cæsarea opera pretium duxit, Excell. Dnn. as Mediatores ante tractatus Cæsareo-Svecici subscriptionem enixe rogare, ut prædictam Dnn. legatorum Sveciæ declarationem, a nobis acceptam, congruo loco ad mediationis & relationum suarum commentarios referre non graventur: & simul meminisse, quod articulus projecti Cæsareo-Svecici de telonio Warnemundensi, & juribus Dnn. Ducum Meclenburgensium, uti & civitatis Bremensis in ipso tractatu ideo tantum omissus sit, qvod Domini legati Svecici constanter negarint, se de his ab aula sua ob impeditam correspondentiam necdum informatos, & instructos esse, Cæsarea vero legatio eam ob rem ulteriores moras paci poni noluerit, cum etiam absqve ejusmodi stipulatione jura clara sint, & Cæsaris & Imperii protectione tuta.*

1679.

Protestatio contra hanc pacem. 25. Jan.

§. 30. Pridie qvam hæc pax subscriberetur, Danica & Electoris legatio ejusmodi protestationem contra eam interposuit. *Legationes Danica, & Brandenburgica intelligentes Cæsaream legationem cum Svecicis Dnn. legatis in id incumbere, ut pax qvoqve inter suam Cæs. Maj. & suam Reg. M. Sveciæ propediem componatur, sibi persvadent, Cæsaream legationem cum Dnn. Legatis Svecicis saltem pacem hanc pacturam esse particularem, exclusis iis, qvibus præcipue bellum cum Svecia est. A qva qvidem injuria eam eo alieniorem fore confidunt. Primo, qvod jam inde ab initio tractatuum Serenissimi ipsorum Domini magna cupiditate pacem cum Svecia æqvis conditionibus faciendi flagrarint, eorumqve legationes nihil qvidqvam, qvod eidem promovendæ inservire potuit, omiserint. Deinde, qvod eo fine prædictæ legationes jam aliqvot abhinc hebdomadibus Dno. Mediatori Anglico projecta pacis tradiderint, reddenda Dnn. legatis Svecicis, statim ac ex sua qvoqve parte aliqua exhibuerint. Præterea, qvod concedendo Svecicis legatis liberum literarum commercium omnem prætextum refugiendi pacis negotiationem subtraxerint. Denique qvod causa Regis Sveciæ à causa Regis Galliæ multum differat. Cum hoc namqve Cæsarea Sua Majestas, & Imperium bellum gessere solenne; contra illum vero, qva Statum Imperii, & fractæ pacis publicæ reum, & condemnatum, judicis officio defuncti fuere, non nisi mandatis pœnalibus contra eandem decretis, & publicatis. Qvocunqve autem modo Sua Cæs. Maj. cum Sua R. Majestate Sveciæ reconciliabitur, prædictæ legationes à Cæsarea contendunt, ut ne qvid contra leges, constitutiones, fidejussiones, decretaqve Imperii, & contra religiose sancita fœdera, promissa, obligationes, & alia qvæcunqve jura in Serenissimorum Dominorum suorum præjudicium agere, facere, aut omittere velit. Qvod si vero Cæsarea legatio præter omnem spem, neglecta hac multiplici obligatione in præjudicium eorum qvidqvam fecerit, aut omiserit, hoc casu prædictæ legationes non possunt, qvin de injuria, damnisqve Serenissimis suis Dominis hac ratione illatis qvam solennissime protestentur. Repetentes qvæcunqve contra Cæsareo-Gallicam pacem declararunt, Serenissimisqve Dominis suis reservarunt.*

Protestatio Nuntii Pontificii.

§. 31. *Haut abs re qvoqve fuerit protestationem Nuntii Pontificii heic inserere, sedis Romanæ in Rempublicam Germanicam affectum exprimentem, cujus stabilem concordiam illa à multis retro seculis rationibus suis adversam duxit. Aloysius Dei & Apostolicæ sedis gratia Patriarcha Alexandrinus*

S.D.N.

1679. *S.D.N. Innocentii divina providentia Papæ XI. Nuntius extraordinarius. Acerbissimis discordiis ardente Christiana Rep. cum Beatissimus Innocentius XI. ad Apostolici muneris onus esset evocatus, nihil majus in votis habuit, qvam qvod vehementissime adhuc Cardinalis concupierat, ut conciliatis Catholicorum Principum animis, exoptata tandem tranqvillitas tot afflictis diuturno bello, usqve florentissimis provinciis restitueretur. Nullus ideo nec precibus apud Deum, nec officiis, & hortationibus apud Principes huic paternæ suæ sollicitudini defuit: donec ad tractatus generales pacis in hac urbe institutos me immerentem, ac tanto muneri imparem Charitatis suæ interpretem delegit, omnibus iis consiliis posthabitis, qvæ in contrarium svadere videbantur. Cum igitur me huc contulissem, omni studio ac contentione, sicuti omnibus notum est, pro virium mearum tenuitate curavi, ut superatis iis difficultatibus, qvæ gravissimum bellum protrahebant, concordia tandem coalesceret, ea tamen semper mente, & fiducia, ne qvid injuria, ac detrimenti in ipsa pacis sanctione orthodoxæ religioni, atqve Sedis Apostolicæ, & Ecclesiarum juribus inferretur. Sed qvotidie magis divina misericordia operante rebus ad compositionem tendentibus, maximo animi mei angore percepi, inter Principes belligerantes concordiam ita parari, ut pacificatio Westphalica pro illius norma, basi & fundamento constitueretur. Qvapropter non solum præsentiam meam à postremis hisce tractatibus subduxi, ac pacis subscriptioni interesse nolui, ne exinde aliqvid roboris, aut assensus præsenti pacificationis Westphalicæ confirmationi adjicere viderer, verum etiam ne ullo unqvam tempore silentium meum pro acqviescentia interpretari possit, nec non obviam iturus qvibusdam aliis præjudiciis, inhærendo tum speciali ejusdem S. D. N. Papæ mandato, de qvo ex literis in forma Brevis sub die 14. Maji 1678. ad me datis plene constat, tum protestationi per Episcopum Neritbonensem Nuntium Apostolicum die 26. Octobris anni 1648. interpositæ adversus præjudicia per pacem Westphalicam Catholicæ religioni, & S. Sedis, ac Ecclesiarum Germanicarum juribus illata, atqve subsecutæ præfatorum præjudiciorum revocationi, & irritationi per felicis memoriæ Innocentium X. sub dato Romæ 26 Novembris ejusdem anni 1648. Cum demum inhærendo declarationibus, ac protestationibus per me ore & scripto factis, & repetitis ab Excell: D. D. Legatis Imperialibus, & Gallicis, ejusmodi pericula tempestive præveniendo, sub diebus 30 & 31. Octobris anni proxime elapsi exhibitis, solemniter declaro, & protestor omnibus melioribus modo, via, jure, causa, & forma, qvibus pro officii mei ratione possum, & debeo, me qvamvis tractatibus pacis generalis in hac urbe sanciendæ præsentem nullatenus consensisse, vel etiam consentire confirmationi dictæ pacis Westphalicæ, aut cuicunqve alteri, vel minimo Religionis Catholicæ, Sedis Apostolicæ, ac qvarumcunqve Ecclesiarum præjudicio, ac detrimento; imo prædictam pacem ea qva fungor autoritate rursus reprobo, & impugno, juraqve tam S. Sedis, qvam qvarumcunqve Ecclesiarum salva & illæsa, non obstantibus verum annullatis omnibus, & qvibuscunqve actibus, pactionibus, ac tractatibus in contrarium facientibus, fore & esse omni meliori modo, ut supra declaro, & protestor, ita ut nullo unqvam tempore mea, ut supra, acqviescentia, aut consensus allegari valeat. Ad qvorum omnium & singulorum ampliorem, diuturnioremqve notitiam, atqve evidentiam apud absentes qvoqve & posteros adstruendam, has præsentes literas manu mea subscriptas, ac majori meo sigillo munitas extare volui. Datum Neomagi septimo Februarii. 1679. A. Bevilaqva. Patr. Alexand. Augustinus Pinchiavius Nuntiaturæ Apost. Auditor.* Non omittendum qvoqve fuerit, in ea pace mentionem Pontificis velut seqvestris ideo haut factam, qvod in mandato Nuntii positũ esset, eum missum *ad utrumqve Regem*, non expresso ad Galliæ, & Hispaniæ Regem, qvasi Pontifex non agnosceret prærogativam Galli, qvam hic contra Hispauum sibi asserebat. 1679.

Consultatio super præsenti rerum statu. 21. Febr.

§. 32. Ast Elector, postqvam Cæsarei in pacem ruisseht, qvid hac rerum facie facto opus foret, ad Consiliarios referebat. Ubi omnes satis agnoscebant, qvam sinistre aula Cæsarea cum Electore egisset; qvam turpes conditiones pacis pro Cæsare & Imperio obtentæ forent, qvam noxiæ pro fœderatis, qvam indecores ad posteritatis memoriam. Haut eo minus ex omnibus indiciis colligi, ratihabitionem utiqve secuturam. Non posse tamen non Electorem omnia remedia tentare huic inhibendæ, ac bello continuando, num honestior pax obtineri qveat. Et qvia Cæsarea aula duo potissimum reqviret, si bellum sibi perseqvendum sit; ut fœderati exercitus suos ipsi alant; nec evictionem bello partorum à Cæsare stipulentur: utut difficile sit futurum exercitum absqve hospitiis, & subsidiis sustentare, tamen si & hæc conditio probetur, mox adpariturum, num bellum aulæ Cæsareæ cordi sit. Ac haut eo minus, ubi denuo Cæsar in bellum descenderit, curam pro servando Electoris exercitu eidem suscipiendam. Ast ubi aula Cæsarea qvæ offerantur plane adspernetur, eo magis se ipsam injuriæ damnaturam, ac Electori

1679. tanto plus juris adqvisitum iri eo nomine apud Cæsarem qverendi, ac de acceptis damnis satisfactionem postulandi. Deinde qvanqvam Electori svadendum non sit bellum continuare, ni spes Pomeraniam obtinendi sit: id tamen non à Cæsaris sponsione, sed à successu armorum contra Gallos proventurum. Unde si nova pacta cum Cæsare sint ineunda, istum articulum sicco pede prætereundum, ac nude priori fœderi insistendum, ubi Electori satisfactio laxis verbis promissa sit. Ast si Cæsar, uti verosimile videtur, pacem firmaverit, duro rem loco fore, qvod tunc Elector solo cum Dano destituendus sit. Nec enim certius qvid fore, qvam eo casu Monasteriensem, qvoqve, ac Luneburgicos sibi solis res suas habituros. Qvod si igitur Gallus qvalibuscunqve conditionibus oblatis permoveri neqveat, ut totam Pomeraniam Electori concedat, aut saltem Sveci tutelam ne suscipiat; eum solum Gallicæ potentiæ sustinendæ haut parem futurum; eoqve præstare qvantacunqve Pomeraniæ parte adqviescere. Nam si maxime Bavarus, & Saxo officium tractatui cum Svecis conciliando offerant; haut tamen credendum, iisdem cordi fore, Electorem tota Pomerania potiri; ac præcipue Saxonem duras conditiones propositurum, puta ut Magdeburgica ditio adhuc unius hominis ætatem penes Saxonicam domum maneat. Porro firmata Cæsaris pace, ac Electore solo in armis persistente, hospitiorum nullam amplius copiam fore; omnes eidem adversaturos, velut per qvem Germaniæ qviete frui haut liceat; tum transitum nostro militi negaturos, hostibus contra velificaturos. Westphalicas qvoqve ditiones hosti in prædam cessuras, exercitum attenuandum. Nec eo magis plenam à Svecis securitatem adqvirendam, his in Bremensem provinciam restitutis, ubi Germaniam inqvietandi occasio defutura non sit. Enimvero haut ideo ad desperata consilia descendendum. Nam uti nunc Elector favente Numine ab istorum oppressione summa cum gloria sese liberavit; ita nec in posterum compescendis Svecis remedia defore.

Super ea pace Viennæ expostulationes. 3. Febr.

§. 33. Ast Viennæ, cum nuper tam magna spes fœderatis facta esset, adparatu belli non parum fervente, nuntius de perfecta pace omnia evertebat. Eam Cæsar admodum sibi displicere ostendebat, ac tota aula detestabatur; qvam & Crocovius non segniter exagitabat. E Cæsareis ministris, qvi paci contradixerant, legatos mandata transgressos clamabant. Qvi pacem ingesserant, haut eo minus eam noxiam, inhonestam, intutam agnoscebant; ei tamen utcunqve excusandæ veteres, ac novæ qverelæ occinebantur. Fœderatos haut uti par erat cum Cæsare egisse. Omnia sibi adqvirere, nil ut Cæsari adcrescat voluisse. Huic non satis auxilii adversus Gallos præbitum. Fœderatos in tertium usqve annum circa exercitum ad Inferiorem Rhenum parandum fategisse, nullo effectu. Nunqvam Cæsari obtemperatum fuisse, neqve circa suscipiendas bellicas actiones, esse in hospitiorum negotio. Nec spem esse Francofurti solidi qvid peractum iri. Valde qvoqve exaggerabatur, qvod Spanius jactasse diceretur, se nulli Cæsareo duci pariturum, qvi non sublimiori militiæ gradu, atqve ipse foret. Nam Viennæ fixum sedebat, Cæsareo duci in Electoralem, aut Principalem pari dignatione nulla vetustatis prærogativa imperium deberi, ubi junctim rem agant, idqve semper ita usu fuisse receptum. Addebatur periculum Rhenani tractus, & qvam jejune hiuc arma adversus ingruentem tantam molem parentur. Ni pax prævertisset, à Gallo Coloniam, Treviros, Bonnam fuisse opprimendam. Totam Germaniam anxie pacem exposcere. Deniqve ab omnibus fœderatis separatos cum Gallo tractatus agitari, ac inprimis Meinderfij in Galliam iter ingentem suspicionem injecisse. Hanc cum Blaspielus Cæsareis legatis eximere studuisset, hi magna cum dissimulatione testati fuerant, ejus profectionis rationes sibi probari, nec ex ea sinistri qvid metuere. Ast nunc acta sua potissimum ejus itineris prætexto excusabant, qvi & literas suas ad Cæsarem ita ordiebantur: *Cæsarem sine dubio miraturum, tantopere à se fuisse festinatum, ac pacem in eas leges admissam. Sed se judicasse, ipsum temporis articulum urgere, nec sibi expectandum, qvoad Meindersius Lutetiam advenerit, ibiqve cum Gallis transegerit, ac Brunsvicenses Duces, Monasteriensisqve tractatus suos fere adornatos absolverint. Sane constare sibi Meindersii negotiationem longe provectam, eiqve jamjam supremam manum imponendam. Ac facile judicari posse, sitis Svecos à Gallia disjungere aggrediatur, majora emolumenta Galliæ esse promittenda, qvam à Svecis præstari potuerint; qva non nisi in fraudem Domus Austriacæ & Imperii tendere qveant.* Qvem colorem fingi manifestum erat, cum legati Cæsarei satis nossent, eo tempore Electori adhuc fixum sedisse ne unum qvidem Pomeraniæ vicum restituere, Svecis ad assem amissa omnia repetentibus. Sed nec

1679. nec tunc iisdem constare poterat, Meindersium Lutetiam pervenisse, multo minus ibi qvid tractasse. Qvin iidem post istius Neomago discessum Blaspielo confirmarant, se Gallorum conditiones haut admissuros, nec absqve prævia communicatione qvid conclusuros. Ac ut maxime Meindersius negotiationem suam in Gallia auspicatus fuisset, haut ideo tam trepida istorum festinatio excusabatur, cum eæ conditiones, qvæ nunc arripiebantur, semper patuissent, ac ob eam festinationem Galli ne hilum remisissent. Qvid qvod initium peculiaris tractationis non ab Electore, sed à Cæsareis profectum esset; qvi dudum cum hoste non super Cæsaris solum, sed & fœderatorum negotiis egerant, nulla cum his communicatione. Qvin constabat, eam pacem ob solam in Boreales fœderatos invidiam fuisse præcipitatam. Debuisse qvoqve exitum Francofurtensis conventus expectari; aut si in antecessum constabat, eum inanem fore; qvare fœderatos eo invitatos, ac de expeditione futuri anni tantum strepitum excitatum? Ad qvæ Cæsarei nil aliud qvod reponerent habebant, qvam, si cursor, qvi ante duas septimanas hinc dimissus sit, ante conclusionem Neomagum pervenisset, pacem haut perficiendam fuisse. Cum demum è Crocovio qværeretur, qvid ad extremum desideret? hic respondebat; qvia Cæsar fateatur, legatos præter mandata egisse, extra dubium à se haberi, eum pacem haut probaturum. Qvis enim credat, eidem respectum trium virorum propriæ existimationi, & securitati, patriæqve, & tot fœderatorum saluti antehabiturum? Ad qvæ isti; Cæsarem super hoc deliberaturum. Simul interrogabant, num ipse præstare velit, reliqvos fœderatos audito hoc de pace nuntio oon jam & ipsos conclusisse? Enimvero non sperandum erat pacem haut ratihabitum iri. Nam dudum Viennæ asseverarant, legatis Neomagensibus injunctum nil nisi sub spe rati concludere. Qvi haut eo secius velut vi maodatorum pacem citra exceptionem absolverant, ac Cæsarem peculiari articulo ad ratihabendum obstrinxerant. Nec minus tamen qvæ ad instruendum exercitum faciunt non aliter properabantur, ac si hoc anno expeditio utiqve suscipienda foret; id qvod bono fœderatorum fieri dicebatur, ut Gallis in Cæsareum exercitum respiciendum sit, ne ita looge in Germaniam penetrent, ac circa Boreale negotium faciliores sese exhibeant. Ac Cæsarem intra tempus ratihabitioni præfixum laboraturum, ut fœderatis ex æqvo satisfiat, modo postulata sua moderari velint, ac iis desistere, qvæ in præsens præstari neqveant. Nam optabat iste, id negotium brevi absolvi, ne iterum bello implicaretur, si fœderati Boreales sese obfirmarent; simul qvia metuebat, ne hi ad ultionem sumendam Gallo se innectant. Interim jactabatur; modo Cæsari cautum sit, fœderatis constantiam duraturam, eum conventa haut ratihabiturum. Sed metuendum esse, ne post Cæsaream pacem fœderati qvoqve utcunq; decidere properent. Cum fœderatorum tamen ministris consilia conferenda, sed secretissime, ne id Gallis ante tempus innotescat. Unde & congressu Francofurtensi supersedeodum ne isti suspicione perstringantur. Ac optandum esse, fœderatorũ legatis mandata in promtu esse, ut omnia heic sine strepitu expediri qveant. 1679.

§. 34. Ast Elector ea pace cognita ad Crocovium literas eum in sensum dabat: *Qvod tamdiu timuerit, & qvod aula Cæsarea in Belgis tam asperis verbis detestata fuerit, id jam Neomagi ab ipsis Cæsareis patratum, separata cum Gallis pace perfecta Imperio noxia, & ignominiosa, fœderatis summa fraude cedente. Sibi qvidem suo loco relinqvendum, Viennæ tam exiguam eorũ rationem habuam, qvæ ipse pro Cæsare, & Imperio indefesso studio, magno cum fructu, maximis sumtibus exhibuerit. Sane neminem majore fide, constantia, periculo rem gerere potuisse. Nunc non posse non sese maximo dolore perstringi, postqvam videat, sua tam egregia, ac inusitata acta secundante Divino Numine hoc bello patrata, articulo XXVI, qvem ipse Stratemannus funestum vocet, tam fœde oblivioni data. Sane fœderatorum res non adeo conclamatas, ut hostis potentia tantopere formidanda sit, ac ut ideo tam turpes, & periculosa conditiones subeundæ sint. Qvod hostis hucusq; prævaluerit, qvosdam fœderatorum præcipue in causa fuisse, qvi distorta agendi ratione Imperium Gallis pro horum libidine insultandum prostituerint. Bellum ab Imperio contra exteros hostes decretũ, ad id tandem aliqvando ab horum injuriis liberandum, ad Ordines in tutum collocandos, ac ut iidem turbandis nostris negotiis excludantur. Qvi huic decreto non sine fortunarum periculo satisfecerint, torvum adspici; in eorum fraudem cum hostibus iisdem inscius pacta iniri, qvasi in patriam atrociter deliqverint. Unde Ordinibus necessitatem allatum iri, ut deinceps exteris se illigent. Et sic qvod per bellum evitatum ibatur, per pacem jam plane stabiliri.* Ista omnia Crocovius Cæsari, ejusqve ministris modeste ob oculos ponere jubebatur, simul rogare, ut non obstante Neomagensi pacto, ejusqve articulo XXVI. ipsius causam commendatam habeant, nec sua merita toti orbi cognita ejusmodi exitu maculari patiantur: qvin potius pari generositate sibi respon-

Elector ratihabitionem pacis impedire nititur.

1679. respondeant, & ad amplius deinceps de ipso merendum animum addant. Tum inprimis expendant, ni Marchia, & sua victoria Cæsareas ditiones in tuto collocasset, gravissimum easdem periculum fuisse mansurum. Denique operam daret, ut ratihabitionem plane impedire, aut extrahere possit.

Is conatu frustra est. 15. Febr. §. 35. Vocabatur inde Crocovius una cum Danico, & Luneburgico ministro ad colloqvium; sed qvo nullum operæ pretium fiebat. Judicia qvoqve aulæ super hac pace in diversum abibant. Ipse Cæsar ob eandem singulari dolore perfusus fuerat; ac omnibus, qvi de ista ipsi gratulabantur, silentio, aut aspero obtutu respondebat. Idem in consilio dicebat, nunqvam se tanto terrore perculsum, qvam cum Comitem Rosenbergium conspiceret; qvi Neomagi moratus fuerat, ut Pacis Instrumentum adferret. Hunc Kœnigseckius hisce verbis exceperat: *dolere sibi, ipsum hoc facto orbi innotescere, qvod Cæsari tam turpem pacem adferat.* Plerique in legatos invehebantur, qvi inter tractatus qvinqvies nova mandata petierint, & nunqvam tamen ea expectarint, sed semper suo arbitrio rem deciderint, anteqvam mandata adferri possent. Qvod & nunc contigerit. Unde Viennæ credi non potuisse eos conclusuros; qvod non solum interdictum ipsis fuerit, etsi tunc literæ nondum Neomagum allatæ forent, sed & antehac mandata non habuerint ad ejusmodi leges admittendas. Qva in re multum Neoburgico tribuebatur, cujus sententiæ legati magis se attemperarint, qvam per Cæsaris mandata fas fuerit. Haut eo magis spes erat eam pacem irritam fore. Unde & Cæsarei in colloqvio ambigue disserere, ac truncatis verbis insinuare, forte rem adhuc restitui posse; sed simul valde cavebant, ne Gallis suspicandi ansam præberent, velut ratihabitionem recusaturi essent. Nam si fœderati arma ponerent, Cœsar tunc solus destituendus erat. Cæsar qvoqve confirmabat, si ante dictum ratihabitioni diem certo sibi constet, Electorem, & Luneburgicos seorsim haut transegisse, sed bellum in Gallos perseqvi decrevisse, ratihabitionem suam haut secuturam. Enimvero sibi non verba, sed rem ipsam repræsentandam; tum exacte noscendum, qvo tempore Elector è Borussia movere, ac ad Rhenum esse velit. Sed & super conditionibus, ac præcipue super evictione nil difficultatis movendum. Nam tutissimam evictionem in hoc consistere, ut Gallus in ordinem redigatur. Atqve id peculiaribus cursoribus ad Electorem, & Duces referri postulabat. Cæterum Viennæ de Electore qvidem nullo modo, sed de Luneburgicis valde dubitabant; citra qvos Cæsarem, & Electorem bello haut sufficere arbitrabantur. Cæsar qvoqve ad extrahendum permutandæ ratihabitionis diem id negotium Ratisponam remittere volebat. Sed contradicebant Crocovius, Danus, & Luneburgicus, qvod ibi sine dubio qvaliscunqve pax probanda sit; eoqve Cæsari prætextum nasciturum fœderatis sese excusandi. Cum etiam Crocovius extrema verba pacis Gallicæ argueret, velut adversa fronte juribus Ordinum repugnantia; eadem qvoqve in consilio Cæsaris improbabantur, ac legati male fecisse judicabantur. Ac Cæsarem Ratisponæ publice declaraturum, ea verba se inscio & invito tractatui inserta, qvæ ipse nulla, & irrita declaret: ita ut cuivis Ordinum integrum sit futurum contradictionem interponere. Kœnigseckius qvoqve dicebat; Cæsarem Ordinibus ratihabitionem haut svasurum, nec ullo verbo eam sibi gratam fore indicaturum, sed libertatem suffragiorum illibatam iis relicturum. Et si maxime ratihabitio seqvatur, inducias tamen inde incipere, per qvas Cæsar omnem operam impensurus sit, ut fœderatis satisfiat. Qvin si Cæsar qvocunqve tempore occasionem perspecturus sit bellum cum spe successus continuandi, nec voluntatem, nec prætextum ipsi defore, velut qvi nunqvam magis qvam nunc in Gallos irritatus fuerit. Articulum qvoqve vicesimum sextum ambiguum, & cui multa litis materia insit. Qvid enim per *præsentes Imperii hostes*, & per *bellum istud* intelligatur, se non capere. Denique persistentibus in bello Borealibus fœderatis pacem hanc durare non posse. 1679.

Elector ulterius apud Cæsarem instat. 27. Febr. §. 36. Elector porro ne qvid intentatum relinqveret, non tantum Ledeburium ad conventum Francofurtanum ablegarat, sed & denuo per Crocovium Viennæ demonstrari jubebat noxam, & ignominiam Imperio è Neomagensi pace proventuram; ac inprimis qvantopere ipsa reip. fundamenta labefactanda sint, si evulgetur, illorum duntaxat res bene habere, qvi à Gallo pendeant, utpote qvi solus fœderatis suis cavere, & ab adversa parte qvicqvid cupiat extorqvere norit. Qvod si itaqve Cæsari placeat bellum eousqve perseqvi, qvoad communis, eaqve honesta pax obtineatur, se qvamprimum anni tempestas ferat, cum proprio exercitu XX M bellatorum constante ad Rhenum iturum, ac deinceps omni

1679. omni ope pro communi causa connixurum: modo caveatur, aliter deinceps secum, qvam nunc Neomagi, actum iri, ac ut sibi liqvido de Cæsaris mente constet. Enimvero Viennæ fructus ejus pacis satis prospiciebant, ac ultro differebant; Gallum jam Cæsari auxilia Imperii, & fœderatorum ademisse. Nunc eum Domum Austriacam in Italia invasurum, qvo Cæsari copiæ sint mittendæ. Ex altera parte per Turcas, & rebelles Hungaros eandem distracturum, qvibus compescendis Imperium, & fœderatos ne unum militem auxilio missuros. Cæsari è solis suis provinciis bellum gerendum, ac multo duriore conditione eum fore, qvam si præsens bellum continuasset. Ejusdem autoritatem, & affectum in Imperio plane extingvendum. Gallos omnibus se negotiis ingesturos, ac per emissarios suos omnium aularum consilia temperaturos; ac si cui Ordinum auxilio opus sit, Gallum magis qvam Cæsarem respiciendum. Ast Cellensis pax iis, qvi fortiter adhuc loqvebantur, qvicqvid supererat animorum ademerat, cujus Domus ab aliqvo tempore actiones satis portenderant, qvid ab ipsa sperandum foret. Ac Neomagenses à se acta præcipue obtentu ejus pacis tuebantur. Et qvia Cæsarei consilia sua circa perseqvendum bellum à constantia ejus Domus velut à conditione suspenderant, nil amplius Vienna expectandum erat. Ad eam perturbationem, qvam Luneburgica pax pariebat, accedebat indies glisœns erga Joannem Austriacum diffidentia. Eqvidem dissoluta connubii spes inter Regem Hispaniæ, & Cæsaris filiam excusari poterat rationibus domus, disparitate ætatis, & qvod Regi expediret matrimonium maturari. Sed jam credebantur isti peculiaria commercia cum Gallo intercedere; cujus favore idem Infantem Portugalliæ ducturus sit, & alia fabricaturus, qveis amicitia inter Viennam, & Madritum plane dissolvenda sit. Sed & tres Ecclesiastici Electores junctim, nec minus tres Seculares, aliiqve primarii Ordines Cæsari de pace gratulati erant, ejusqve ratihabitionem, atqve executionem svadebant, acta legatorum laudibus ferentes. Sed de præjudicio per eum tractatum juribus Ordinum illato, nullum verbum; nec ejusemendatio qværebatur, sed cœco impetu pax urgebatur omnibus aliis respectibus insuper habitis, ipsa Cæsarea aula mirante. Unde & Viennæ jam præcipue ad Hungariam respiciebatur, ubi damna alibi accepta reparandi spes erat, si maxime bellum Turcicum surrecturum esset; qvod parum metuebatur. Electori autem qvi bene cupiebant, ut qvibuscunqve conditionibus decideret, svadebant, neu rem ad extrema deduceret; qvod in præcipuis Germaniæ aulis magna adversus ipsum æmulatio glisceret. Ac inter Bavarum, & Saxonem super fœdere actum fuisse, qvo Cæsarem, & fœderatos ad pacem compulsuri erant; cui plurimi Ordinum, ac post suam pacem Luneburgici qvoqve nomina daturi sint. 1679.

9. Mart.

§. 37. Ejus fœderis formulam, seu *projectum*, uti vocant, cum ad illustrationem hujus negotii non parum faciat, heic inserere non abs re fuerit.

Fœderis inter Bavarum & Saxonem formula.

Fœdus publicum.

Notum sit omnibus qvorum interest, qvod inter Serenissimum Principem ac Dominum, D. Ferdinandum Mariam Electorem Bavariæ &c. nec non Ser.um Principem ac Dn.m D. Joannem Georgium Electorem Saxoniæ &c. pro reducenda pace inprimis in S.R. Imperio, & pro defensione utriusqve ditionum, ac subditorum, ut & pro avertendis cujuscunqve generis exactionibus, perniciosis transitibus militaribus, & hibernis seqventes confœderationis articuli conclusi sint. I. Obstringunt se mutuo ambo Dnn. Electores ad sinceram, & perfectam amicitiam inter se colendam, ita ut alter alterius commoda, ac salutem omni studio promoveat, suosqve ad Imperii, & alios conventus missos ministros eo instruat, qvo de omnibus rebus fideliter invicem communicent, consiliaqve sua totaliter conjungant ac uniant, ut in omnibus ad deliberandum propositis materiis, inprimis qvæ negotium pacis concernunt, ex uno velut ore loqvantur, votaqve sibi invicem omnino conformia proferant. II. Et qvoniam durante bello hocce permissa enormes exactiones, onera, desolationes, & exitium multarum ditionum, ac subditorum opere ipso satis indicent, qvam male in eo factum sit, dum propter alia negotia Imperium fuerit involutum, Ser. is Dnn. Electoribus consultum visum est tam apud Suam Cæs. Maj. qvam præsentem Imperii conventum Ratisponensem, nec non ubicunqve locorum id utile ac proficuum erit, serias adhortationes instituere, ut tandem res, ac commoda Imperii à peregrinis litibus separentur, & carissima nostra patria Germaniæ pristina qvies, & tranqvillitas restituatur. III. Et cum maxime res in eo versetur, ut pax Westphalica salva inviolataqve maneat, ambo Dnn. Electores omni studio, solicitudine, ac zelo in hoc incumbent, ac operabuntur, ut qvod contra eandem hactenus admissum est, iterum mutetur, ac restabiliatur. IV. Cum etiam dictæ paci Westpha-

 lica,

1679. lica, ordinationi executionis, multisqve aliis Imperii constitutionibus, ac legibus omnino contrarium sit, liberum aliqvem Imperii Statum transitibus, hibernis, contributionibus, aliisqve bellicis exactionibus, impostis, ac oneribus qvocunqve tandem nomine venire possint, propria autoritate premi, ac vexari, mutuo se obligant, ac obstringunt laudati Dni. Electores, qvod ejusmodi pressuras, ac incommoditates neqve à qvopiam suorum Constatuum in Imperio, nec ab ullo alio, qvisqvis is esse possit, ullo modo tolerare, sed ab omnibus istis unita, ac valida manu, in qvantum vires eorundem permittunt resistere, & si opus fuerit, secundum omnium gentium jura vim vi repellere, seqve in suis ditionibus, ac juribus conservare, ac manutenere velint. V. Ad quem finem ambo Electores XX M. eqvitum, & peditum ita in parato habebunt, ut ad omnem reqvisitionem pro necessaria mutua defensione quantocyus colligi, & in campum educi possint. VI. Qvemadmodum etiam in eum casum, si uni dictorum Dnn. Electorum in suis ditionibus vis aliqva inferatur, & uti jam indigitatum est, contra Instrumentum pacis Westphalicæ, aliasqve Imperii leges ac constitutiones noxii transitus, hiberna, aliaqve exactiones intententur, alter obligabitur vim passo dimidia parte copiarum supra nominatarum sine mora suppetias ferre, easqve copias post factam reqvisitionem spatio trium, aut si aliter fieri neqveat, qvatuor septimanarum infallibiliter sistet, & tamdiu operari sinet, donec vis vi repulsa, & pro illatis damnis debita compensatio facta fuerit. VII. Ille qui auxilium tulerit, copiis suis stipendium militare ut par est persolvet, regimen vero penes reqvirentem erit, qvi præterea ad nihil aliud tenebitur, quam ut necessarium commeatum, & avenam aqvo pretio advehi ac vendi, fœnum vero gratis dari curet; ab utraqve vero parte disciplina militaris exactissime observabitur. VIII. Tormenta campestria, & qvicqvid ad eorum usum necessarium est, ab illo suppeditabitur, qui auxilium reqvirit, & in cujus ditionibus operationes bellica fient. Qvantum vero ad ipsas operationes attinet, de iis semper fidelissime, prout amicos ac confœderatos decet, communicatio instituatur, & amicabiliter invicem conveniatur. IX. Et cum fœdus hoc in nullius offensionem, sed tantummodo ad utriusqve partis ditionum ac subditorum conservationem, ad recuperandam ab omnibus tantopere desideratam pacem ac tranqvillitatem, ac uti supra dictum est, ad avertendas molestissimas, & intolerabiles exactiones bellicas initum sit, liberum relinqvunt ambo Dnn. Electores vicinis suis Constatibus ac Circulis, an huic confœderationi accedere velint; qvo indicato de ipsorum accessu, & numero copiarum sistendarum ex aqvo & secundum proportionem tractabitur. Interim DD. Electores spondent, ac offerunt ad confœderationem hanc accedentibus facta reqvisitione secundum tenorem hujus Instrumenti valido auxilio adesse. X. Qvod si ingens adeo periculum ingrueret, ut ad illud evitandum major copiarum numerus reqvireretur, pollicentur D. D. Electores sese mutuo juvare non solum supradictis X M sed etiam omnibus viribus sibi invicem suppetias ferre, & constatib9 & Circulis vicinis suis, qvi ad hanc confœderationem accedent, iisdem viribus auxilium præstare, in quantum qvidem id propria ditionum securitas permittit. In qvorum fidem &c. 1679.

Articuli Secreti.

I. Præter illa, qvæ inter Ser.os DD. Electores Bavariæ, & Saxoniæ in peculiari fœderis Instrumento hodie confecto continentur, se invicem obligant ambo Electores ulterius, qvod si pax tantopere desiderata in Imperio per omnem istam solicitudinem, laborem, & operam obtineri neqveat, arma sua si opus fuerit conjungere, eosqve qvi se opponere voluerint, unitis viribus ad pacem secundum dictum Instrumentum pacis Westphalicæ adigere. II. Ambo Electores eum in finem post completas copias, de qvibus in ipso principali tractatu, & in subseqventibus articulis secretis mentio habetur, ante omnia apud Suam Cæs. Maj. efficaciter instabunt, ut non tantum cum Christianissimo Rege, qvi ad hoc se paratum, & promtum exhibet, & semper exhibuit, pacem redintegrare, sed & eam inter coronam Sveciæ, & illius hostes in Imperio ad tenorem dictæ pacificationis Westphalicæ promovere velit, hac addita declaratione, qvod ambo DD. Electores sua Cæs. M.ti contra illam partem, quæ pacem admittere nolit, si opus fuerit, exercitu XX M auxilio adesse, aut in eum finem ex se ipsis agere, ac operari velint. III. Et qvoniam principalis hujus confœderationis, & unionis scopus est reductio pacis & tranqvillitatis in Imperio Romano, ambo DD. Electores ministris illis, qvi ab extraneis potestatibus ad eos in hoc negotio ablegabuntur, non solum liberum accessum ad aulas suas non denegabunt, qvin potius in suis terris debitam protectionem præstabunt, illosqve contra quævis injusta attentata manutenebunt.

Ulterior articulus secretus.

Postqvam sub dato hodierno inter Ser.os Electores Bavariæ, & Saxoniæ in ordine ad recuperandam pacem in Imperio, & defendendas amborum DD. Electorum provincias, & subditos, & eorum Constatuum, qvi ad hoc fœdus accedere voluerint, certa confœderatio taliter

1679. *taliter conclusa fuit, ut qvalibet pars determinatum peditum & equitum numerum in parato habere debeat, atqve tam conscriptio qvam sustentatio dictorum militum insignes expensas requirant; hinc allegata hæc confœderatio ex parte D. Electoris Saxoniæ expresse eo conditionata est, ut sibi reciproce à Christianissimo Rege in subsidium qvantocyus XXX M talerorum, ac deinde per singulos menses - - - tali modo solvantur, ut Sua Ser. Electoralis dictam pecuniæ summam ad singulos menses per anticipationem accipere possit: prout etiam Sua Ser. Electoralis Bavariæ in se recipit, omnia possibilia, bona, & utilia officia impendere, ut D. Electori Saxoniæ debita satisfactio hac in re fiat. Cæterum spondet Ser. Elector Saxoniæ, satisfactione accepta, se tam illas, qvas vigore conclusorum Imperii pro contingenti præstitit copias, qvam alias ab exercitu Cæsareo, & ejus confœderatorum avocaturum, nec ullas alias, non obstantibus Imperialis Diætæ conclusis, imposterum missurum. Ultimo denique utraqve Sua Ser. Electoralis omnem operam impendet, suas copias juxta tenorem tractatus principalis ita in parato habere, ut à tempore satisfactionis supradictæ Electori Saxoniæ præstitæ intra duos menses pro lustratione in loco, qvi utriqve Suæ Serenitati pro conjunctione, si necessaria fuerit, commodissimus esse videbitur, colligi, & in campo sisti possint. In quorum fidem &c.*

§. 38. Demum Cæsar ad proposita à Crocovio declarabat: *Se etiam post Belgarum, ac Hispanorum pacem bellum ad superiorem Rhenum persecutum, ac sperasse, fœderatis quoqve inter se conventurum super exercitu ad Inferiorem Rhenum sistendo. Id postqvam factum non sit, ac nudato Inferiore Rheno Germania evidenti periculo exposita fuerit, de pace sibi cogitandum fuisse. Legatos autem ob id periculum præfixum à Gallo diem elabi haut passos, ac pacem absqve sufficientibus mandatis præter suam opinionem conclusisse. Qvam invitus ipse huc descenderit, omnibus notum esse. Officii tamen sui duxisse id negotium Ratisponam remittere, sed lente satis, ac ut idem sibi displicere non dissimularet; suisqve qvoqve ibi injunxisse, ne negotium præcipitarent, qvo fœderatis tempus foret ante ratihabitionem decretoriam sententiam exponendi, ut & sibi consilia sua ordinare liceret. Sed ejus loco de Cellensi pace allatum, qva in conditiones consensum sit suæ autoritati, ac Imperii legibus adversas, ac reip. summopere noxias, à se nunqvam probandas. Hoc tractatu se permotum jussisse conclusum Ratisponæ serio promoveri, ne elapso ratihabitionis die Gallus prætextum arripiat duriores conditiones præscribendi, aut bellum continuandi: simul qvantumvis reluctanti animo ratihabitionem expediri curasse.* 1679. *Pro induciis tamen, ac ut Electori satisfiat, enixa officia interpositurum. Svadere qvoqve, ut Elector Ratisponæ instet, qvo & Ordines ad eundem finem operam conferant. Bavarum dudum declarasse, si Elector Stetino contentus sit, se operam navaturum, ut iste eo potiatur. Saxonem qvoqve aliqvando in eadem sententia fuisse, sed per ministrum isti haut æqvum immutatum. Nec minus svadere, ne Elector ad extrema rem deduci patiatur, qvod nulla ratio adpareat ipsius ditionibus Westphalicis servandis. Præter hostes Reges eidem multos in Imperio invidos esse. Præcipuam causâ occupatâ à Luneburgicis pacis fuisse, qvod satis adpareret, Electorem imperio in omnes copias ad Inferiorem Rhenum potiturum, tantisqve viribus succinctum in ipsorum vicinia constiturum. Id qvod cominus isti concedere voluerint, qvod semper æmulationem erga ejusdem potentiam ostenderint. Unde istos non solum Svecis erepta reddituros, sed & si opus sit copias hisce suas concessuros. Poloniam qvoqve Electori parum amici minari. Regem ibi velle militem sibi circumponere, ab se solo pendentem; ac benevolos Polonos monere, eas copias contra Electorem qværi. Regem omnia damna computari jussisse, qvæ hujus miles finibus Poloniæ intulerit. Sed in Svecos, qvi in culpa fuerint, nihil actionis movere. Igitur bene sibi consulturum Electorem, si postulata sua moderetur. Forte tamen aliqvid intervenire posse. Imperium sibi conservationem decem oppidorum Alsatiæ commendasse. Contra à Gallo munitiones Sletstadio circumponi non sine manifesta recentis pacis infractione. Sed & Lotharingum pacem amplecti nolle, ac negare, se Vasallum Imperii esse, nec alios de ipsius rebus transigere potuisse. Unde suis legatis, dum ratihabitiones permutantur, injunctum testari; se qvidem pacem prout conclusa sit, ratam habuisse; ad præstationem tamen eorum, qvæ circa Lotharingum convenerint, adstringere se non posse, qvod Dux eas conditiones adspernetur, nec sibi de hujus juribus disponere integrum sit. Interea aliqvid futurum, ac se tamdiu exercitum in Imperio relicturum, non exiguum cuneum promovendis Electoris cum Gallo tractatibus.* Cæterum num Lotharingo pax amplectenda esset, prudentes dissentiebant. Aliqvi censebant, cum is hac pace nec munitum locum, nec facultatem qvid armorum sibi circumponendi, sed modicos duntaxat reditus accipiat, infra C M uncialium, qvos & vetera nomina à Gallo eruta absorptura sint, eoqve ipse acceptata pace in exitium suum consensurus, ac Gallo justum titulum præbiturus sit: satius fore jus suum propter exiguum id emo-

Cæsaris declaratio. 14. Mart.

1679. emolumentum haut projicere. Sed alii contra censebant; sumendum, qvantum accipi possit: titulum & prætextum non defore, si nunc extorta recuperandi vires, & occasio adsint. Ac præstare, possessionem provinciæ retinere, ac civium spem alere, qvam iis plane destitutis necessitatem adferre Gallico se jugo paulatim adsvefaciendi, obliterata legitimi Principis memoria. Ac forte per amica officia meliores ipsi conditiones procurari posse; qvo fine Cæsar post ratihabitam pacem peculiarem legationem in Galliam sit missurus. Sed qvicqvid ejus foret, saltem inanis spes erat, qvam aliqvi conceperant, Lotharingum Borealibus fœderatis adhæsurum. Nam is cautionem exigebat, ditionem suam utiqve recuperatum iri, ac ut copiæ suæ per fœderatos sustentarentur. Qvid porro fructus Electori à Cæsaris officiis sperandum foret, inde conjectura fieri poterat, qvod invasionem Gallorum in Cliviam omnes iniqvam, & paci repugnantem agnoscerent. Sed cum Crocovius qvid remedii qværeret, nil nisi humeros trahebant. Deniqve cum Cæsar supplicationes pro ea pace indiceret, dicebat; *Deo non solum pro felicibus eventibus, sed & pro calamitosis gratias agendas.*

Ordines pacem Ratispone probant. 6. Jan.

§. 39. Cæterum relatione ad Ordines super pace firmanda Ratisponæ facta, is eventus, qvem dudum animo præceperat Elector, secutus est. Eqvidem ibi sub initium anni Bavarus, & Saxo pro sententia dixerant; par esse, Electori data aliqva ditione satisfieri, eumqve in finem operam suam offerebant: ac præcipue Stetinum Electori relinqvendum, reliqva Svecis restituenda. Nec minus iidem interim una cum Palatino acriter urgebant, à Cæsare pacem non expectato Boreali negotio ineundam. Ac inprimis Palatinus ingerebat; non posse qvi periculo proximi sedeant hosti se devorandos exponere, ut alii novas ditiones adqvirant. Post tamen Bavarus Ratisponæ significabat; qvia perceperit alios officium paci Boreali conciliandæ suscepisse, id se hisce relicturum. Qvod inane prætextum habebatur, qvia intellexerat, nullum sese operæ pretium facturum; an qvia alia consilia cum Saxone agitabat. Mox Jena jubebatur paci contradicere, modeste tamen, & verbis nil contumeliæ habentibus; ac Electori gratum esse, se in nullam ejusmodi pacis partem venisse; etsi semper paratus fuerit, & adhuc sit honestæ, ac tutæ paci amplectendæ. Qvam contradictionem Cæsarei frustra impedire satagebant.

11. Febr.

Qverebatur etiam Jena, Electorem à Cæsareis in pace *hostem Galliæ* vocari, cum tamen is non nisi instante Cæsare arma in Gallum strinxerit. Communicabant inde Cæsarei Ordinibus pacem, addita excusatione, ob iniqvitatem temporum eam inconsultis Ordinibus fuisse absolvendam; ac Cæsarem eo facto capitulationi, juribusqve Ordinum pace Westphalica firmatis præjudicium adferre nolle, nec id in exemplum trahendum. Qva modestia qvosdam Ordinum ei auso indignantium demulcere studebant. Etsi pleriqve pro ea pace Cæsari gratias agebant, ac modum agendi Neomagi adhibitum probabant. Qvia tamen adhuc Ordines aliqvam curam communis pacis ostendebant, Elector Jenæ scripto hisce demonstrare injungebat; uti ipse ex decreto universorum Ordinum bellum in Svecos susceperit, idqve cum periculo vitæ, ac omnium suarum ditionum gesserit; tum favente Numine Svecorum destinata in meditullium Germaniæ penetrandi impedierit, ac demum eosdem plane solo Germanico ejecerit, vindicata Imperii majestate. Eo ipso natam occasionem securitatem Germaniæ à Svecis toties violatam ea parte in perpetuum stabiliendi, si omnes qvorum interest serio rem aggrediantur. Qvia autem facile conjici possit, qvanti sibi hoc bellum constiterit, spem esse ab Imperio operam datum iri, ut ipse æqva satisfactione, ac securitate potiatur. Contra Austriaci non sine vehementia ratihabitionem urgebant, anxie ingerentes, Gallum nil dilationis indulturum, & occasionem captare pacem abrumpendi; nec vires eidem resistendi adesse. Et cum multi reponerent, irrita fore, qvæ agantur, si ipsi citra mandatum consentiant; nil aliud rationis reponebatur, qvam fore ut Austriaca legatio excandescat. Ita qvicqvid contra niteretur Jena ratihabitio pacis probabatur; ac tantum Cæsar rogabatur curam agere, ut induciæ acceptentur, & controversiæ eorum, qvi in bello maneant, amice componantur, qvo plena ubiqve tranqvillitas restituatur. Id decretum Electori valde inopinum accidebat; qvi potius crediderat, merita sua in Imperium, & contumeliam, ac damna sibi à Svecis illata non usqve adeo insuper habenda, nec pacem, qvæ tanto periculo Germaniam exponat, adprobandam. Ac agnoscere se durum patriæ fatum, ac fortasse istos aliqvando fructus tantæ præcipitantiæ sensuros. Bavarus qvoqve, & Saxo jam aperte in Svecos inclinabant; qvocum is censebat, hosce plane ad

1679. 3. Mart.

13. Mart.

21. Mart.

1679. ne ad normam Westphalicæ Pacis restituendos; hic addebat, qvantum fieri possit. Qvorum officium præterqvam qvod ponderc cariturum erat, ideo ita pure acceptari non poterat, ne Elector obligationem remittere videretur, qvæ universis Ordinibus ad curandam ipsi satisfactionem incumbebat. Et si maxime eorundem opera adhiberetur; tamen anteqvam iidem legationem molirentur, Electoris ditiones jam perierant. Ordines tamen protestabantur, qvicqvid juribus Ordinum, ac legibus pacis Westphalicæ hoc tractatu adversum factum sit, in posterum præjudicio non futurum. Cæsarei qvoqve declarabant; articulos de Lotharingo pro non insertis habendos. Cum inde super deducendo Cæsaris exercitu è terris Ordinum Ratisponæ ageretur, Elector Jenam pro sententia dicere jubebat: utile sane esse, eum paratum stare, ut pax executioni detur, & Borealis compositio promoveatur. Sed si idem otiosus Gallos per Electoris ditiones grassantes spectare, ac non nisi Ordines comedere velit, æqvum esse, ut hi isthoc onere leventur. Sane Circulus Svevicus antehac XXV milliones in exercitum Cæsareum impenderat, & nunc hospitia singulis septimanis C M florenorum constabant; ac Noribergensis civitas in singulos dies præter alia M unciales præbebat; ut istud bellum saltem Cæsareis ducibus admodum lucrosum fuerit. Cæsarei inde ab Imperio in pensationem Friburgi Uberlingam, & Offenburgum, aut Offenburgum, Gengenbacum, & Cellas ad Hammersbacum postulabant; Electore contradicente, qvoad & sibi satisfactum foret; qvo nomine is Northusam, & Tremoniam proponebat. Luneburgicis qvoqve, pacem suam paci Imperii inseri cupientibus, Elector Jenam contraniti jubebat. Sed & mox adparebat, qvam parum Gallo pax Neomagensis fieret, dum decem Alsatiæ oppida in sua verba adigit. Qvo super auso cum Cæsar Electoris consilium expeteret, hic reponebat: *eos fructus esse Neomagensis pacis. Jussurum tamen, ut sui Ratisponæ non minus verborum, qvam alii faciant; præter qvæ cum ei ibi pro publico nihil præstent, sib. qvoqve haut consultum plura conferre.*

Luneburgicorum sententia exqviritur.

17. Febr.

§. 40. Haut eo minus, si maxime Cæsar bello sese subduxisset, aliqva adhuc spes æqvioris pacis supererat, si domus Luneburgica in partibus persisteret. Igitur Elector audita Cæsarea pace, cum de Cellensi nondum constaret, Gerhardum Ledeburium Cellas miserat exqvirendæ Ducis sententiæ, qvid consilii fœderatis post tam 1679. noxiam pacem à Cæsareis Neomagi initam sit capessendum. In qva nonnulla admissa, qvæ non nisi communi omnium Ordinum consensu fieri potuerint; de qvibus Ratisponæ actum sibi non constare, nisi qvod paucos dies ante absolutam Neomagi negotiationem nonnihil ibi super jam transactis communicatum fuerit. Unde Ducis sententiam nosse cupere, qvid Ratisponæ agendum, ne tantum vulnus Imperii majestati infligatur, & medendo præjudicio Ordinum juribus illato. Inprimis ea pace fœderatos enormiter læsos. Fœdera, promissa, alia vincula sanctissima insuper habita. In fidissimos fœderatos, qvi pro communi causa extremis viribus connixi fuerint, tantum non cum hostibus conspiratum istis ad horum libidinem compellendis. Enimvero fœderatos hautqvidqvam eo redactos, ut ipsis omnia toleranda sint, qvæ à deficientibus sociis in eorundem fraudem nulla juris specie agantur. Nam omnes fœderatorum calamitates, omnes hostis progressus non tam ab hujus potentia, vigilantia, & aliis egregiis artibus, qvam à qvorundam fœderatorum sinistro agendi modo, & inconstantia provenisse, & qvod per communis causæ neglectum domesticis malis medicinam qvæsierint. Sane Electorem judicare, reliqvis fœderatis haut ideo animum despondendum, sed saluti suæ expediendæ omnes vires exserendas. Sane Electorem summa vi eum in finem connixurum, ac propediem toto cum exercitu heic adfuturum. Tempori lucrando inducias acceptandas, ac interim haut eo minus tractatus perseqvendos. Enimvero anteqvam Ledeburius Cellas pervenisset, jam pax perfecta ibi fuerat. Super ea pace Rebenacius diu Cellis fategerat; ubi unica difficultas erat, qvod Duces particulas qvasdam ditionis Bremensis affectarent positu sibi commodas, ac ut perpetuum ex hoc bello fructum caperent, cum Gallus summa pecuniæ iisdem satisfacere vellet. Ea super re cum conveniri inter ipsos non posset, Rebenacius Esaiam Pufendorfium Hamburgo ad vicinum Cellis locum invitabat, ut cum eo super hoc negotio consilia conferret. Qvi etsi nil mandatorum eam in rem haberet; tamen privato nomine cum fœderati Regis legato colloqvi fas duxit. Ei Rebenacius id qvidem confirmabat, Regem Galliæ examussim servaturum, qvæ circa plenam Sveciæ restitutionem promiserit, qvantocunqve id constiturum, aut qvicqvid inde evasurum sit. Sed dubitare, an cum scitis prudentiæ conveniat, à

16. Nov. 1678.

 Sve-

1679 Svecis idem ab ipso exigi, ac ut hi omnibus incommodis, & casibus, qvi bello extracto intervenire possint, sese exponere velint. Galliæ enim Regem non minus qvam alios homines morti obnoxium, ac si repente humanitus qvid ei contingat, haut constare, num Delphino idem in Sveciam studium sit futurum. Qvod si Galli in Germania infelici prælio certent, totam belli scenam mutatum iri. Eundem casum de Livonico exercitu metuendum. Nec adhuc Hispanicæ pacis ratihabitionem certam: nec qvæ Anglorum circa Sveciæ satisfactionem mens sit; præsertim cum nuper Thesaurarius Angliæ Barillonum legatum Gallicum interrogaverit, qvid Svecia nunc pro bono pacis facere decreverit? qvo non obscure innuerit, aliqvid cedendum esse. Qvod si Anglia consiliorum mutatio contingat, auxilia maritima è Gallia plane intercipienda, tum Arausionensem, eiqve addictos nova destinata machinaturos, utriqve Regno molestiam datura. Sed & illud considerandum, unius æstatis expeditionem Regi qvinqvaginta circiter millionibus constare; eoqve durum esse eundem ad ejusmodi sumtus faciendos compellere, si res modica jactura perfici possit. Igitur declinare non posse Sveços, qvo minus modico dispendio pacem redimant. Ad ista Pufendorfius: Ista omnia Svecos dudum secum exegisse. Sed Gallis vicissim considerandum, Sveciam nil habere, qvo commode carere possit. Sane Ducatum Bremensem, qvo ista Galliæ proxime jungatur ita arctis limitibus inclusum, ut sine magno præjudicio nil ei decerpi qveat. Sed nec rationem adparere, qvomodo tot hostes cessione ditionum pacari qveant; cum indubium sit, statim atqve uni qvid cedatur, reliqvos jure idem postulaturos, qvolibet fautores suos habituro. Ita magna ditionum parte Sveciam exutum iri. Contra negotium haut ita difficile esse, uti jactetur. Nam in Galli manu esse paucis sumtibus eo rem deducere, ut duo Electores, Saxo, & Bavarus pro plena restitutione pacis Westphalicæ arma arripiant. In Anglia duos aut tres milliones magnum effectum habituros, ac ut facile connivendo indulgendum sit classem in Mare Balticum mitti; præsertim cum Anglus censeat, arbitrium Oresundæ non penes solam Daniam esse debere, eoqve ab hac Hellingburgum, & Landscronam utiqve restituendam. Non deesse qvoqve viam, qva Gallus non adeo magnis sumtibus efficere qveat, ut Sveci iterum insignem exercitum in Germania nancisci qveant. Res porro Angliæ ita domi constitutas, ut aula haut temere in externum bellum descendere possit. Hispaniam opibus plane exhaustam, & qvæ nil suscipere possit, ni Belgæ denuo arma stringant; id qvod præsenti horum statu præsumendum non sit. Unde nec à Cæsare bellum continuatum iri; præsertim cum ejus fœderati satis ostenderint, sese istum in prædæ partem haut admissuros. Ditiones porro fœderatorum ita sitas, ut si Gallus serio rem agere instituat, ac Rhenum transeat, nec Monasteriensis, nec Luneburgici ista extrema expectaturi, nec eo casu in ratione cassam pertinaciam sese obfirmaturi sint; qvin Monasteriensem protinus manus daturum, Luneburgicis qvoqve secum tractis. Unde Brandenburgico soli destituto vel desperata consilia ineunda, vel aliorum exemplum seqvendum. Deniqve Dunqverca paucis navibus qvatuor aut amplius millia facili negotio in Holsatiam trajici posse; qvæ ita Danum distrahere qveant, ut nullum eidem remedium superfuturum sit, qvam pacem occupare. Ista, & qvæ plura adferebantur, Rebenacius cum patientia audiebat; ac ultro agnoscebat, Sveciam nec Ducatu Bremensi, nec Stetino, Stralsunda, ac Wismaria, nec trans mare Landscrona, ac Marstrandia carere posse. Inde Cellas regressus cum Duces postulato suo circa particulas qvasdam ditionis Bremensis nullo modo dimoveri possent, Rebenacius iterum Pufendorfio significabat; eo rem rediisse, ut aut tractatus abrumpendi, aut Ducum postulata annuenda sint. Ubi hic protestabatur, sibi in eam rem nulla mandata esse, nec in alterutram partem autorem esse velle, stipulatus qvoqve, ut Rebenacius de dissensu ipsius publice testetur. Si tamen privatam sententiam exponere integrum sit, sibi satius videri tantilla jactura viam ad pacem, & reliqva recuperanda sterni, qvam abruptis tractatibus, qvid incerta belli alea latura sit expectari. Ita Rebenacius pacem cum Ducibus perfecit, ac Svecorum qverelis à se amoliendis sparsit; Pufendorfium in eas conditiones consensisse; qvi tamen publico nomine nil locutus fuerat. Ac facile adparebat, Gallum Ducibus tantopere cupientibus de alieno gratificari etiam ingratiis Svecorum voluisse; cum post pari modo cum Brandenburgico Electore egerit, huc jam redacto, ut qvalescunqve conditiones eidem extorqveri possent. Cæterum Ledeburius in transitu Episcopum Monasteriensem convenerat; qvi tantopere festinatæ transactioni admodum indignabatur. Et qvia nemo non in separatam pacem ruat, sibi qvoqve

1679. qvoqve de ponendis armis cogitandum, modo id salva existimatione fieri qveat. Idem Cellas veniebat eo ipso die, qvo Rebenacius allata ratihabitione solenniter audiebatur. Ad ea, qvæ is in mandatis habebat, Dux suo, & Gvelferbytani nomine respondebat: Par esse, ut Ratisponæ, qva separata ista pax jura Ordinum lædat, medicina adhibeatur. Sed postqvam ipsi Vienna intellexerint, de Cæsarea pace dubitandum non amplius esse, ac inde Monasteriensem partes deserturum, Meindersium qvoqve Lutetiæ pacis conditiones proposuisse; sibi pariter, ne extremi forent, pro captu cum Gallo transigendum fuisse. Se semper palam professos, nec primos se, nec postremos fore. Uti autem non nisi cum Cæsare, Hispano, ac Belgis fœdere nexi fuerint, qvorum unus post alterum defecerit; ita se, in qvos Gallica potentia primo loco ruitura fuerat, non potuisse non honesta ratione periculo se subducere. Per id porro nemini fraudem factam, & Electori qvoqve suam transactionem curæ fore. Ad ea Ledeburius: Electori, cum ipsum huc proficisci juberet, nondum de hac pace constitisse. Se qvoqve cum non ita pridem Duci valediceret, Electori Ducum verbis confirmasse, hos firmiter in partibus mansuros. Unde isti pacem hanc valde inopinam visum iri. Sed Duces reponebant: Cæsarem in culpa esse. Si omnes in partibus perstitissent, se qvoqve haut discessuros fuisse. Electorem id eo minus vitio sibi daturum, qvod Meindersius nulla cum fœderatis communicatione in Galliam profectus magna ipsos suspicione perstrinxerit. Sed negabat Ledeburius, id iter citra denuntiationem susceptum, ac seipsum Ducibus ejus causam exposuisse, qvibus ipsi tunc adqvieverint. Dux contra: Meindersium plura proposuisse, ac peculiariter permutationem Cliviæ cum Pomerania, & alia, qvæ nominare vereatur. Nec dubium esse, qvin Electori cum Gallo conventurum sit. Addebant; multorum conjunctionem haut durabilem; idqve experientiam ostendisse; unde se non amplius ejusmodi fœderibus illigari velle. Qvæ ipsi promiserint, bona fide præstitisse; nec Electorem id inficiaturum; etsi intelligant, cum auxiliis in Pomeraniam missis non satis contentum esse, cum revera plura præstiterint, qvam debuerint. Electorem qvoqve actione in Hamburgenses hospitiorum nomine desistere nolle, cum tamen norit ei civitati à sua Domo evictionem præstandam, eoqve existimationem suam in eo verti. Per talia se ad consilia compelli de qvibus antea cogitatum non fuerit. Cum Ledeburius pactum sibi communicari peteret, id abnuebant, causati, Rebenacio promissum, absqve ipsius consensu nemini ejus copiam faciendam. Si à Gallo id obtineri qveat, se non repugnaturos. Sed eo ipso die tractatus iste Neomago typis impressus adferebatur, ob mane secretum illis paulum erubescentibus. Emolumentum tamen ex ea pace perceptum elevabant, ac optabant Electorem lautioribus conditionibus potiri, modo id sibi damno non sit. Qvemlibet suo lucro invigilare par esse. Præcipuum qvod obtinuerint esse annuos reditus, qvi è sua provincia ædi cathedrali Bremæ exsolvendi fuerint, qvi octo millia uncialium annua conficiant. Tum angulum inter Visurgim & Alleram, alias litigiosum, ac Tedingshusanam præfecturam. Accedere CCC M uncialium, & pensionem annuam XX M uncialium. Cum Ledeburius ostenderet; Svecos eum tractatum vix probaturos, Dux dicebat: id à se optari. Gallum Svecis satis ostensurum, qvid ipsis facto opus sit. Nam Gallus receperat, se Sveciæ Regis ratihabitionem curaturum, ac Ducem tantisper in Bremensis provinciæ possessione tuiturum. Alias Cellensis aula isthac pace multum lætitiæ præ se ferebat. Sed & Christiani Ludovici Mecleuburgici Ducis conjugi, qvæ parariam ejus pacis se gesserat, Rex Galliæ pro navata opera per literas gratias agebat. Post mandato Ducis Bernsdorfius Ledeburio denuntiabat; qvia tractatu hoc conventum sit, ne cui transitus per Ducum terras concedatur, Elector declinatis horum terris per Hassiam iter in Cliviam sumeret. Et qvia Gallus pariter tunc transitum postulaturus foret, Electoris provincias eo magis tutas fore. Svaserat Hammersteinius, ne ista pax festinaretur, sed ut expectaretur, qvoad Cæsar pacem Neomagi factam ratam habuerit. Sed reliqui pervicerant, qvod Cæsarei tantum in speciem circa ratihabitionem dubitare viderentur; cui & solus Montecuculus, & Hocherus adversetur. Valedicenti Ledeburio Duces dicebant; *Electorem haut in sinistram partem accepturum, qvod sibi securitas sua respicienda fuerit. Pacem suam non nisi medii status indolem habere, qvem subiisse post fœderatorum defectionem turpe sibi non sit. Cæsarem qvoqve significasse, per se integrum ipsis esse, prout res ferat transigere. Transitum utriqve parti negare per leges medii status licere. Alias officia sua Electori non defore; qvem sperent accepta a pace Germaniæ qvieti consulturum.* Ast Neomagi Schutzius initio eam pacem infi-

1679. inficiabatur, etsi sat langvide. Ac qvem Ducibus vitio daturum, si rationibus suis prospexerint, postqvam Meindersius in Gallia tractet, ac Cæsar pacem jam suam seorsim fecerit? Sed cum jam jam isti paci suprema manus imponenda foret, à Cellensi Duce Ratisponam literæ mittebantur, qvæ atrocibus verbis invehebantur, non sine gravibus minis in eos, qvi Cellis super pace agi dixissent aut scripsissent. Qvæ tamen paucos post dies conclusa publice innotescebat. Gallus porro eum tractatum statim firmabat, suisqve legatis injungebat, ut Svecos ad eandem probandam permoverent. Nam hi in præsens magna cum indignatione expostulabant, secum velut cum pupillis agi, ac de rebus suis se inscii transigi. Monasteriensis itidem, qvi pacem suam per Nuntium adornare satagebat, valde tumultuabatur, per Duces Tedingshusam, qvam is spe jam devoraverat, sibi fuisse præreptam. Osnabrugensis qvoqve ablegatus Platenus apud Blaspielum testabatur, Ducem Ernestum Augustum in nullam ejus pacis partem venisse, nec ante subscriptionem de ea rescivisse; sed demum post transacta omnia ejus copiam ipsi factam. Eam pacem Principi suo non admodum arridere; ac facile sibi persvadere, eandem Electori & aliis displicituram. Sed Electorem id ipsi haut imputaturum, ac de ejusdem animo ex actis judicaturum. Cæterum Ducem sperasse, id se hoc bello meritum, ut Osnabrugensis præsulatus posteritati suæ perpetuo jure conferatur, sublata alternatione. Sed omnes Catholicos contradixisse; ac Cæsareos amoliendis precibus asserere, Cæsarem voto se obstrinxisse, nunqvam se qvid bonorum Ecclesiasticorum in secularem conditionem redacturum, aut alienaturum. Unde Ducem abdicato hoc postulato id tantum desiderasse, ut unus suorum filiorum post sua fata eum Præsulatum qvoad vivat obtineret. Inde duos Catholicos ordine successuros, qvoad is præsulatus ad Luneburgicam Domum rediret. Qvo nomine & scriptum apud Cæsareos legatos exhibebat, Dano qvoqve & Blaspielo operam suam interponentibus; nullo fructu, cum nisi summa necessitate de Ecclesiæ Romanæ emolumentis qvid remitti soleat, tunc qvoqve protestatione interposita velut data occasione repetendis.

Ad Osnabrugensem Præsulem missio. 6. Mart. Buschc.

§. 41. Ad eum Præsulem ab Electore mittebatur Clamor Buschius super Cæsaris pace, & Borealium fœderatorum rebus sententiam ejusdem percepturus. Is respondit; se non posse non magnopere improbare legationis Cæsareæ acta; nec ea 1679. dissimulanda, sed de iisdem Ratisponæ graviter qverendum, atqve curandum, ut majestas Imperii, & Ordinum jura salva persistant. Porro utut Cæsar secessionem fecerit, Borealibus tamen fœderatis arma adhuc summa vi paranda, ut hostis ad æqvas conditiones permoveatur. Enimvero si operæ pretium faciendum sit, inter superstites fœderatos majorem animorum conjunctionem, ac enixius pro communi salute studium posthabitis privatis commodis optandum esse. Armorum paratum justa mole haut factum, nullibi congestam annonam, nec super imperio in exercitum conventum. Monasteriensem qvoqve decrevisse, qvæ à Svecis obtineat loca pro summa pecuniæ restituere. Nec sibi constare, qvid Cellis, & Gvelferbyti agitetur; de qvorum destinatis ambigue disseratur. Suum qvoqve Præsulatum periculo proximum esse. Unde se non posse non Electori candide significare, securitati suæ obtinendæ necessum esse, ut Cæsarea pace comprehendi se curet, qvod alias fortunæ suæ facile subruendæ sint, sede belli in provinciam suam translata. Nec vires suas ad summam rerum qvid facturas. De cætero magno sibi dolori esse, fœderatos non majori studio pro satisfactione Electoris, futuraqve Imperii securitate, ac stabili qviete conniti. Idem rogabat, ut Elector operam apud Cæsarem navet, qvo Osnabrugensis Præsulatus uni suorum filiorum post sua fata relinqvatur ea lege, ut deinceps duo Catholici eodem potiri qveant. Eam rem Elector Viennæ singulari studio commendabat. Ast heic etsi ejus Principis actiones probarent, ac ejusdem studium pro Cæsare, & Imperio laudibus ferrent; tamen enormi ejus aulæ in ritus Romanos affectu id petitum frigide accipiebatur. Ratisponam de eo negotio referendum, qvod solus Cæsar super eodem nil disponere qveat, nec officium tamen Cæsaris in eum finem polliciti.

Alia ad Cellensem Ducem missio. 21. Mart.

§. 42. Qvanqvam autem Ledeburius Cellis nihil profecerat; visum tamen Electori denuo Paulum Fuchsium eodem mittere, ut de suo in eum Ducem, agnatumqve Gvelferbytanum studio testaretur. Ac licet forte ex una aut altera parte nonnihil offensæ intervenisse videatur; se tamen nihil magis cupere, qvam ut ab antiqvissimis temporibus inter utramqve Domum radicata amicitia exacte conservetur, modo Duces paria amicitiæ argumenta reponant, nec per alios, qvi ex ipsorum dissidio lucrum captent, in transversum se rapi patiantur; cum

1679. cum in isthac mutua amicitia genuinæ utriusqve Domus rationes consistant. Eam ob causam spem sibi fuisse, Duces, qvod pacta, ac totiens iterata promissa reqvirebant, pacem suam separatim haut inituros fuisse, Sed cum id jam infectum non amplius fieri possit, haut eo minus sperare, Duces sidam operam navaturos, ut ipse æqva satisfactione, ac honesta pace potiatur, qvo communis patriæ qvies restituatur. Sveeos contra omnem rationem pertinaciter æqvas conditiones respuere. Ni isti per efficacia eorum officia, qvos qvies Westphaliæ, & Inferioris Saxoniæ tangit, ad molliora permoveantur, sibi necessitatem allatum iri extrema tentandi, vastum incendium paritura. Tum transitum petebat pro tribus legionibus Mindæ, ac Lipstadii præsidio firmando. Nec tam exiguam manum tractatibus cum Gallo obesse posse; ac Ducum interesse ea oppida servari. Ad ista nil præter inania verborum reponebatur; ipsa res abnuebatur. Ac paulo post Duces per Wilhelmum Klenckium Electori significabant, ne per ipsorum ditiones copias suas duceret, qvod ipsi ex pacto eum Gallo eum transitum prohibere teneantur. Ad qvæ Elector respondebat: Se qvidem confisum fuisse, Duces pro utriusqve Domus conjunctione haut sese obstricturos ad id prohibendum, qvod jus naturæ & gentium, leges Imperii, Instrumentum Pacis, ac peculiaria fœdera permittant. Sed qvia Ducibus aliter visum fuerit, se jam mutato legionum itinere ostendisse, haut sibi placere intempestivis qverelis, ac rixis ansam præbere. Deinceps qvoqve potius circuitu usurum, utut nemo mortalium vitio sibi daturus sit, si qva proximum est oppressis civibus auxilia submittat. Nec eum tempore occasionem desore juri suo vindicando. Nec minus post Duces junctim literas ad Electorem dabant, ne Hamburgenses pecuniam ob assignata à Cæsare hospitia poscere. Per qvas cum adpareret rixæ ansam captari, nil respondere visum, declinandæ animorum irritationi. Colorem Duces dicebant, qvod per Cæsarem ejus ubis protectio sibi commissa sit. Sed Elector judicabat, id protectorium hautqvidqvam eo porrigi posse, ut non nisi Cellensibus ex ea civitate emolumentum capere liceret, nec eadem præterea ad communes patriæ necessitates qvid conferret. Unde & Cæsar per ministros suos Hamburgensibus, ac Lubecensibus denuntiabat; ne curarent Cellensi tractatu contenta, sed ex sua dispositione Electori satisfaciant. Simul Cæsarei, cum Luneburgici suam qvoqve pacem Cæsareæ pacis Instrumento inseri cuperent, id abnuebant, causati, se expectaturos, qvoad Sveci eam pacem ratam habuerint; inde amplius deliberaturos. Nam si maxime per temporum iniqvitatem ad istam pacem connivendum sit, eandem tamen actu ita solenni haut adprobandam.

14. April. Klenck.

§. 43. Porro spes ab Hispanis levamenti qvid obtinendi dudum decollaverat; qvi ad extremum usqve eadem chorda oberrabant, ut verborum, excusationum, spei affatim effunderent, rei nil præstarent. Qvin alii, qvando ubi incalescerent, jactare non dubitabant; se non teneri ad erogandas pecunias, ut fœderati bello parta tutari qveant. Tum & offensa in Joannem Austriacum indies gliscere; qvi cum omnia negotia solus expedire vellet, maxima, minima, non poterat non in administratione oriri tarditas, confusio, & multorum oblivio. Ac ipse paulo post laboribus fatiscens extingvebatur; cujus dissecti cerebrum in liqvorem extabuisse compertum est, è continua uti creditur animi contentione. De ejus adhuc juvenis ingenio Cardenas judicaverat, *id forpici simile, qvo barba radi possit, panis scindi non possit.* Cæterum Hispani uti sua pace non parum doluerant, ita Cæsarea pace magis adhuc consternabantur, velut plane desperatis Austriacis rebus. Cum Rueqvius Austriacæ Domus periculum demonstraret, qvæ utiqve citra fœderatos consistere non possit; cui se tamen nemo temere sit innexurus, si meminerit, qvomodo in præsens cum fœderatis sit actum; reponebatur: vere ista dici; sed qvid remedii adversus ista mala? Sibi consilia sua non proprio è judicio, aut rationibus reipublicæ, sed ex necessitate fuisse sumenda. Galli fortunam ad suprema provectam, qvæ non possit non brevi retro verti; qvasi jam humanis auxiliis desperatis clavum è manibus amitterent. Addebatur, ab Anglo omnia corupta, qvi si rectam viam incessisset, res eo confusionis haut fuisse prolapsuras. Ad extremum classis Americana adveniebat; sed cum jam Rueqvius solutioni instaret, occinebatur: Regi omne argentum, qvod ista in ipsius usum advexerit, sumtibus nuptiarum impendendum, qvi tribus millionibus taxabantur. Cum iste Madrito discederet, jussu Electoris Hispanicis ministris denuntiabat; hunc post tot ludibria tolerata cogitaturum, ut solutionem sibi ipse curet.

Abstrisana nil subsidii expectandum.

17. Sept.

19. Nov.

§. 44. In Anglia qvoqve bellum velut alienum, & qvod eam non tangeret, adspi-

Anglus ad communem

1679. *causam nihil conferre.*

adſpiciebatur. Nec dubium habebatur, qvin poſt Hiſpanicam pacem Cæſari qvoqve pax amplectenda foret: qvæ & Beuningii ſententia erat. Ipſe Rex qverebatur, ſe CC M librarum Sterlinenſium ſeqveſtris officio obeundo impendiſſe, ſed parum gratiæ, aut gloriæ inde reportaſſe, qvod unus poſt alterum abſqve ſua opera peculiarem ſibi pacem fecerit. Interim inteſtinæ turbæ gliſcebant, ac Eboracenſis declinando populi odio cum conjuge in Hollandiam faceſſebat. Etſi Rex ſtatum in ejus favorem declarabat, ſe nulli fœminæ præterqvam Reginæ conjugalem fidem dediſſe: ne Monomuthenſis Ducis prætenſio firmaretur, qvi matrem ſuam Regi juſtis ſponſalibus junctam fuiſſe aſſerebat. Adverſus Pontificiorum ſacerdotum machinationes, qvi ſpretis ſeveriſſimis legibus in Angliam irrepere non omittebant, Buckingamiæ Dux in Superiore Domo propoſuerat, ut ſupplicium laqvei per leges iſtis dictatum in caſtrationem verteretur, majori terriculamento iſtis futuram. Super defenſione Cliviæ Rex dicebat; ſi Belgæ rem ſerio agere velint, ſe qvoqve operam ſociaturum. Poſt cum Danicus legatus ſolenni alloqvio Regem ad inferendum Gallo bellum hortaretur, hic reſpondebat: mirum ſibi videri talia proponi; cum notum ſit, qva conditione ipſe agat.

17. Jun.

Neomagi poſt Cæſaream pacem acta. 31. Jan.

§. 45. Interim Neomagi Cæſarei poſt pacem ſuam cum Gallis abſolutam Dano, & Blaſpielo propoſuerant: E ſubinde facta communicatione notum ipſis fore, Cæſarem inter alias conditiones ſtipulatum, ut officium ſibi apud Boreales fœderatos interponere integrum ſit conciliandis induciis. Unde noſſe velle, an, & qvouſqve iſtæ admitti qveant? Ad qvæ illi: circa communicationem ſibi minime omnium ſatisfactum; ac de perfecta cum Svecis pace non niſi è communi fama percepiſſe. Super oblato officio commode ſe reſpondere poſſe, qvod Sveci nuper ſimili caſu Gallis repoſuerant: Sveciæ Regem ſocii officia in bello, nõ ſeqveſtris à Gallo expectare. Sed qvia Cæſarei præter ſpem ita raptim ſeparatã pacem occuparint, ſua mandata jam expiraſſe, qvæ ad conjunctam tantum negotiationem cum fœderatis ſpectarint; eoqve nova ſibi mandata petenda. Sed Kinskius dicebat; properato opus eſſe, qvod Gallus inducias non longius, qvam ad finem Aprilis conceſſurus ſit. Cum Cæſarei qværerent, num id reſponſum Gallis communicare debeant, Blaſpielus reponebat; non eſſe qvod ipſi vel minimum circa ſua reſponſa adverſæ parti referenda ſatagant. Nam ſi qvid huic proponendum ſit, non minus acceſſum ſibi ad eandem, qvam Svecis, patere; nec ſe ipſorum officium admittere poſſe, anteqvam ab Electore in eam rem mandata acceperit. Anglus qvoqve cum reqviſitus eſſet de his induciis Dano, ac Blaſpielo proponere, id abnuerat. Haut eo minus Cæſarei Blaſpieli reſponſum ad Gallos retulerant. Unde qvia Cæſarei, uti ſæpe alias, Electori invidiam facere volebant, Danus, & Blaſpielus à Jenkino petebant, ut qvid actum ſit Gallis ſignificet; ac ſe ab induciis non abhorrere, ſi de iis ab hoſtibus, aut à ſeqveſtre proponatur. Nam cum Cæſareis nil ſibi negotii eſſe velle.

1679. *11. Febr.*

Galli Daniæ Regem & Electorem ad pacem urgent.

§. 46. At Galli, poſtqvam Cæſareos ita faciles ad omnia ſua poſtulata comperiſſent, in proclivi jam ſibi rebantur reliqvis fœderatis conditiones, qvas libido ferret, impingere. Ne autem Cæſar forte ratificationem abnueret, Strada, & Colbertus tamdiu Neomagi manere jubentur, qvoad & Borealis pax confecta foret; ſimul pacis cum Cæſare ratihabitio promte eo mitteretur. Tum Gallicus miles Juliacenſi, & Colonienſi provincia deducitur, ac ut præſidia octo oppidorum Regiis ſumtibus viverent diſponitur, qvo novam pacem commendarent. Rex qvoqve per literas Colonienſem civitatem de amicitia ſua ſecuram eſſe jubebat; qvæ late Gallis, ut pro lubitu introirent, ac neceſſaria emerent, permittebat. Mox Galli Jenkino declarationem exhibebant; qvam antea typis exſcribendam tradiderant, ut omnibus innoteſceret. Ejus ſenſus erat: *Qvia propoſitio ſuperiore anno die XV Aprilis facta tanta aqvitate, & ratione ſubnixa fuerit, ut pacem in majore Europa parte produxerit, ſpem fuiſſe Regi Daniæ, & Electori Brandenburgico magis cordi fuiſſe eandem qva ipſos ſpectat acceptare, qvam diutius plenam publicæ qvietis reſtitutionem remorari per injuſtas prætenſiones, qveis tractatus, paci fundamentum daturi, convelluntur. Sed qvia iſti Principes hactenus non declararint, ſe iſtas conditiones acceptare, ac vero iniqvum foret, ingentes ſumtus, qvi Regi faciendi ſunt ad plenam Sveco ſatisfactionem curandam, pacemqve toti orbi Chriſtiano reſtituendam, eidem detrimento cedere; ejusdem legatos Jenkino velut ſeqveſtri declarare: ne per totum menſem Martium Daniæ Rex, & Elector ad normam pacis Weſtphalicæ, atqve Hafnienſis Sveciæ ſatisfaciant, Regi tunc liberum fore novas conditiones depoſcere; nempe ut Lipſtadium Colonienſi Electori attribuatur, ac ut Danus, & Elector*

14. Febr.

Regi

1679. *Regi ad solvendas belli expensas teneantur.*
Ad eam declarationem Blaspielus id scriptum reponebat: *Legatus Extraordinarius & Plenipotentiarius Serenissimi Electoris Brandenburgici accepta & perspecta declaratione, qvam DD. legati Extraord: & Plenipot: Regis Christianissimi 24. Februarii ipsi intimari curarunt, statim ex rubrica ejus, tum ex declaratione ipsa collegit, eam instinctu DD. legatorum Svecicorum editam esse, misitqve eam S. Ser. Electorali, ut qvid ad eandem responderi velit, sibi in mandatis det. Interea cum silentium suum rebus Seren: Domini sui obesse magis magisqve animadvertat, non potest qvin in antecessum significet, Suam Ser. Elect. valde miraturam, DD. legatos Svecicos ipsi imputare velle, qvod aqvas pacis conditiones detrectaverit: cum tamen ipsi nunqvam ejusmodi oblata fuerint, nec DD. legati Svecici ad exemplum supra nominati legati Brandenburgici, qui pacis promovendæ studio jam ante duos menses, & qvod excurrit, Excellentissimæ mediationi Anglicæ projectum pacis tradidit, reddendam DD. legatis Svecicis, simul ac de pace agere in animum induxissent, projectum pacis reciprocum exhibuerint. Non parum qvoqve Suam Ser. Elect. movebit, qvod DD. legati Svecici retardatæ pacis culpam in ipsam conjicere, qveriqve velint, qvod ipsa pacem VVestphalicam attentare voluerit; cum tamen notorium sit, eam jam inde ab initio hujus conventus nil ardentius, qvam aqvam ac promtam pacem exoptasse, nihilqve qvo ea promoveri potuit, omisisse; neqve ipsam, sed Sveciam, pacem Westphalicam tantopere transgressam esse, ut Imperium non potuerit, qvin injuriam agnosceret, & vindicaret, Suamqve Ser. Elect. ad arma pro conservatione dictæ pacis Westphalicæ contra Sveciam capienda invitaret. Neqve Sua Ser: El: in animum inducere poterit, ut credat, DD. legatos Gallicos per dictam Svecorum causa & instinctu à se editam declarationem hoc evincere velle, qvod Sua Ser. Elect. justam, debitam, promissamqve postulando satisfactionem contra pacem Westph. aliqvid attentare velit, aut qvod provinciæ, qvas Svecia in Imperio tenuit, & culpa sua amisit, pacis Westphalicæ causa alienari non possint. Cum extra dubium sit, ditiones omnes in Imperio indiscriminatim ab uno Statu Imperii vel possessore ad alium tam ante qvam post factam illam pacem Westphalicam transferri potuisse, & adhucdum salva illa pace transferri posse; qvod qvidem ipsius Regis Christianissimi comprobatur exemplo, utpote qvi absqve hoc fundamento tam insignem Circuli Burgundici partem, qvam Hispaniæ Rex ipsi vi pacis novissimæ inter illos conclusæ cessit, bello hoc novissime gesto non adqvirere, neqve pacem haut ita pridem cum Serenissima Domo Brunsvicensi ejusmodi conditione (qvalem etiam, sed majori jure Seren. Sua Elect. postulat,) nimirum relicta ipsi qvadam Ducatus Bremensis & Verdensis, qvos Svecia integros possedit, parte, pangere nunqvam potuisset. Qva ratione cum pacem Westph. attentatam, temeratamqve esse DD. legati Svecici jure affirmare non possint, qvomodo in pari, & aqviori adhuc causa Sua Ser. Elect. dispar judicium ferre qveant, percipi non potest; præsertim cum iidem DD. legati Svecici eo, qvo pacem cum Cæsarea legatione faciebant, die consenserint, ne Cæsaris fœderati Septentrionales per Imperatorem & Imperium ad omnium, qvas Svecia in Imperio tenuit, & reddi sibi postulavit, ditionum restitutionem cogerentur, sed ut cum ipsis hac de re ageretur, & transigeretur, id qvod Sua Ser. Elect. summopere desiderat. Qvod autem à Sua Ser. El. li, si hoc mense Martio Svecia omnes, qvas bello ipsi ademit, ditiones non restituerit, sumtuum qvos Gallia in bellum contra S. S. Electoralem impenderit solutio, & urbs Lipstad, cujus regalium & jurium territorialium dimidia pars ad Comitem de Lippe pertinet, exiguntur, prædictaqve urbs Serenissimo Electori Coloniæ, cui nullus titulus, nullumqve jus ad eam vel in ea est, neglecta omni in Imperio observandi juris via & ordine, de facto attribuitur, id non solum aqvitati, sed & juribus, ac libertati Statuum Imperii, ejusqve constitutionibus, qvibus pax Westphalica innititur, adeo adversum contrariumqve foret, ut nihil supra. Nemo deniqve intelligere potest, qvo jure DD. legati Svecici, postqvam pacti & polliciti sunt, se cum Cæsaris fœderatis septentrionalibus de pace acturos, eoqve fine armistitium trium mensium cum iis inituros esse; qvo jure inqvam, vel juris saltem prætextu à Rege Christianissimo contendere possint, ut non tantum contra S. S. Electoralem, sed & contra Comitem de Lippe, cui sane nihil negotii cum Svecia intercedit, omnem exerceat rigorem, eosqve hac urbe prius privet, qvam declaratio sæpe dicta ad S. S. Electoralem perferri, ejusqve super ea responsum referri possit, ad qvod hic mensis non sufficit, cum S. S. Electoralis jam longe abhinc in Prussia pro defensione subditorum suorum etiamnum commoretur. His, & multis aliis rationibus supranominatus legatus Brandenburgicus adductus fuit, hoc suum in antecessum scriptum responsum Excellentissimæ Mediationi Anglicæ communicare, non solum ut de justitia causæ Ser. El. Brandenburgici certior sit, sed ut qvoqve ad ipsius hac in re notitiam*

Blaspieli ad istam declarationem responsum. 24. Febr.

1679.

1679. *tiam provocet, confidens, eam libentissime testaturam, quod Sua S. El. pacem & armistitium indesinenter desideraverit, & hoc tum quoque inire parata fuerit, cum rebus suis minime conveniret, imo adversum esset; quod denique supra dictus legatus uti jam inde ab initio tractatuum, ita & adhuc promtus, paratusque sit & pacem, & armistitium conditionibus aequis, & quam facillimis concludere.*

Gallorum replica. 4. Mart.

§. 47. Ad ista Galli, quo Electorem retardatæ pacis reum facerent, reponebant: *Uti Galliæ Rex testando circa instaurandam Westphalicam pacem studio stipulatus sit, ut eum in finem utrinque efficax opera poneretur; Quo fine ipse apud Sveciæ Regem officium sit interpositurus, Cæsare quoque suos fœderatos hortaturo, ut in armistitium paci consequendæ accommodatum consentiant. Et Svecos quidem protinus consensisse, ut tractatibus etiam tempus induciarum definiretur, etsi à legatis Cæsareis id repudiatum sit. Contra legatos Danicos, & Brandenburgicum, haut contentos iis, quæ in ipsorum gratiam convenerant, contra tractatum protestatos, antequam perficeretur, & post, nil omittentes, quantum penes ipsos foret, ut Imperium permoverent, confirmationi tractatus quietem ipsius stabilienti præponere continuationem belli, cum maxima jactura, & desolatione ejusdem conjuncti, tantum ut ab Electore hoc bello parta pervicerentur. Unde revera legatos Danicos, & Brandenburgicum inducias noluisse, velut qui non solum admittere recusarint operam legationis Cæsareæ, quam hæc impensuram se promiserat, sed & protestationem interposuerint, & contra facultatem ejus legationis, & contra omne id, quod eadem stipulata sit in favorem Cæsaris, & omnium Imperii Ordinum. Unde permotum Galliæ Regem ad alia consilia magis efficacia capessenda, quo promte reducatur pax tantopere desiderata à tot populis sub belli onere gementibus; eoque nuperam declarationem editam, tanto justiorem, quo æquius, & rationi convenientius est, eos qui plus onerum sentiunt, eo plus etiam emolumentorum sentire. Adeoque cum ditiones Electoris Coloniensis tantopere exposita sint transitibus copiarum, & aliis incommodis belli, quod per Electoris Brandenburgici pertinaciam in Imperio alitur; par quoque esse, ut idem lucretur oppidum, unde tanta ipsi damna proveniunt. Et cum Rex è successibus armorum suorum lucrum capere nolit, saltem par esse, ut inde possit gratificari illi ex Ordinibus, qui plurimum hoc bello patiuntur. Sed Electori facile esse istud declinare, si nil mutationis velit adferre paci Westphalicæ, & consentire, ut Germania ipsi una cum plena ejus pacis restitutione perpetuam tranquillitatem debeat, qua ista tantopere indiget. Ac solam acceptationem harum conditionum esse, quam audire penes legatos Gallicos sit, antequam præsens mensis elabatur: nec eosdem posse à legato Brandenburgico admittere ullam propositionem sermone aut scripto factam, quæ plenam tractatus Westphalici instaurationem pro fundamento non habeat.* Ad ista Blaspielus respondebat hoc modo.

Blaspieli duplica. 4. Mart.

Intellexit Suæ Serenitatis Elect. Brandenburgicæ legatus Extraord. & Plenipot. ex illo, quod DD. legati Gallici 14. Martii Excellentissimæ Mediationi Anglicæ tradiderunt, memoriali sibi communicato, quibus causis adducti credant, DD. legatos Danicum, & Brandenburgicum armistitium noluisse, & quod imposterum non possent aliam, quam ad perfectam pacis Westphalicæ restaurationem collimantem à legato Brandenburgico sive ore sive scripto editam accipere declarationem. Duxit præterea suarum esse partium, omni amputata mora Exc: legationi Anglicæ denuo significare, Ser. Suæ El. Brand. utpote quæ pacis Westphalicæ tuendæ, redintegrandæque causa ad bellum vix aliquatenus sopitum accessit, ejus restaurationem adeo cordi esse, ut omnes eo facientes conditiones ambabus amplectatur manibus, sancteque promittat, se ejus uti antehac ita imposterum fore observantissimam, omnemque daturam esse operam, ut ea pristinum in omnibus & singulis punctis & clausulis obtineat, retineatque vigorem. Et cum eadem pace cautum, sancitumque sit, ut qui eam violaverit, damnumq; alteri dederit, parti læsæ satisfaciat, & ut quæ judicis sententia definita fuerint, exsecutioni mandentur, prout Imperii leges de exsequendis sententiis constituunt: quid æquius, & rationi magis consentaneum esse poterit, quam ut iis, quæ Cæsar, & Imperium vigore hujus pacis VVestphalicæ inter partes judicarunt, satisfiat, & pax hoc modo in pristinum restituatur statum? Proinde Ser. Sua El. sibi persuadet, DD. legatos Gallicos non aliud per pacis VVestphalicæ redintegrationem postulare, quam ut dictæ Suæ Ser. El. id quod suum est juxta tabulas hujus pacis tribuatur. Quod vero legatus Danicus, & Brandenburgicus, laudabili cura & studio solius Excell: Mediationis Anglicæ contenti, absque mandato Serenissimorum Dominorum suorum officia legationis Cæsareæ non æque, ac DD. legati Svecici Dominorum legatorum Gallicorum admiserint, evidentissima adest ratio, & maxima disparitas inter ipsos, & prædictos DD. legatos Svecicos, cum per pacem tam Cæsareo-Gallicam, quam Cæsareo-Svecicam fœdus inter suam R. M. Christ. & Regem Sveciæ abservatum,

1679. *tum, & abunde adimpletum sit; idem vero de fœderibus inter Cæsarem, & Regem Daniæ, Serenissimumqve Electorem Brandenburgicum initis dici neqveat. Ita ut exinde nullo modo argui possit, legatum Brandenburgicum armistitium noluisse, utpote qvi contrarium semper est testatus, eumqve in finem per Excell. Mediationem Anglicam DD. legatis Gallicis, & Svecicis in tempore significari curavit, se armistitium non rejecisse, sed aqvis conditionibus id ipsum inire promtum, paratumqve esse. Multo minus argui ex eo poterit armistitii rejectio, qvod dictus legatus ea, qvæ contra fœdus, & libertatem, juraqve Statuum Imperii à Cæsare gesta credidit, vi officii sui non approbaverit, qvodqve Seren. Domino suo jura sua solitis eo in casu protestationibus integra, ac illibata conservare non omiserit, qvibus protestationibus nihil omnino commune fuit, nec adhuc est cum armistitio. Ceterum obstinatus non est, qvi qvod sibi debetur postulat, sed qvi illud negat.*

Blaspielius fœderatis indemnitatem postulat. 16. Febr.

§. 48. Porro Blaspielus, accepta tam minaci Gallorum declaratione Hispanos scripto monebat; hos esse fructus separatorum tractatuum, sub conditione medii status initorum, qvi Electorem in eum statum conjecerint, ut talia jam ab ipso exigantur, nullo habito respectu ad justitiam causæ, ad necessitatem suorum armorum, ad successus divinitus donatos, ad exhausta ab ipso pericula, labores, & immensos sumtus impensos. In præsens tamen silentio transiri; num fœderati tam inevitabili necessitate ad ejusmodi tractatus fuerint compulsi: ac tantum alias obligationes tangi ex fœdere inter Regem Catholicum, & Electorem anno 1674. inito ortas, qvi cum allegata necessitate nil commune habent, ac omni casu impleri possunt, & debent. Sane articulo 14. & 24. ejus fœderis Hispaniæ Regem obstringi ad procurandam Electori qvietem, pacem, & satisfactionem, simul indemnitatem omnium damnorum, qvæ is in Clivia perpessus sit. Unde post istam Gallorum declarationem Electorem nosse oportere, qvomodo Rex suæ obligationi velit satisfacere, aut qvomodo avertere qveat, ne isti necessitas adferatur Sveco restituendi, qvæ per justa arma huic erepta sunt; tum ne Lipstadio exuatur, neu à Gallo ad solvendas belli expensas compellatur. Super qvo sententiam Regis Catholici ex ipsis cognoscere qvamprimum cupere, ut ea ad Electorem à se referri qveat, ac is decernere possit, qvid ad eam declarationem sit respondendum, & qvid consilii tam circa bonum publicum, qvam privatas rationes sit capiendum. In eundem sensum Cæsareis qvoqve, ac Belgis scriptum exhibitum. Ad qvod Hispani qvidem ad Regem sibi referendum excusabant. Beverningius autem jussu Belgarum demonstrabat: *Sibi non constare aliqvid contra fœdus cum Electore admissum. Se gravibus suorum civium incommodis, qvi diuturnitate belli fortunis plane evertebantur, compulsos ad pacem cum Gallo ineundam. Post omnia qvæ penes se fuerint fecisse, ut & fœderati pace qvantum fieri potuerit optima potiri possent. Eo durante bello id felicitatis sibi obtigisse, ut Elector ne latum qvidem pedem terræ amiserit, eoqve haut necessum fuisse hujus nomine aliqvam restitutionem stipulari. Qvin potius cum Gallus, & Svecus insisteret, per Electorem hoc bello occupata esse restituenda, ipsum Svecum non obscure insinuasse, se proclivem esse ad Electori satisfaciendum pro damnis, qvæ hic toleraverit. Sed tum ante qvam post conclusionem ejus pacis, cum ipsi certum temporis spatium stipulati essent, intra qvod sui fœderati eam pacem amplecti possent, Electorem judicasse, haut è re sua esse istam pacem in propositas conditiones acceptare. Unde sibi juxta triste fuisse, qvod nec mitigationem earum conditionum obtinere possent, & qvod Electori satius videretur bellum perseqvi, qvam istas acceptare. Et qvia ista à se emendari non potuerint, non posse se teneri ad præstandos eventus, qvi secuturi non fuerant, si Elector dictam pacem acceptare voluisset: eoqve animo capere se non posse, qvid Elector eo nomine ex eo fœdere exigere qveat, qvod ipsis oneri sit. Se nihilominus enixam operam navaturos, ut Electori qvantum possit satisfiat.*

Belgarum responsum.

Ast è Cæsareis Gurcensis ad Blaspielum accedens dicebat: *Se circa negotium pacis fœderum semper memores fuisse, eoqve fine, ut Electori satisfiat officia interponere cœpisse: sed deprehendisse, ea ipsi parum grata esse. Tum Hispanos qvoqve, & Belgas, non solum Cæsarem eo fœdere teneri. Interim se rem ad Cæsarem retulisse, ac sibi expectandum, qvid ille mandaturus sit.* Contra Blaspielus; *se plane sentire non potuisse, Cæsareis fœdera curæ fuisse, uti ipse sæpius eos monuerit, ac demum eam ob causam protestationem interposuerit. A Cæsare qvoqve officia fœderati in bello, non seqvestris desiderari; nec præstationes fœderibus promissas per ejusmodi officia, qvæ meris verbis constant, suppleri. Ac si maxime Hispanus & Belgæ debitum non expleverint, Cæsarem ideo obligatione sua hanc qvidqvam exsolvi; at Electori contra singulos fœderatos actionem in solidum competere.* Ideo autem Cæsarei tam solicite officia sua offerebant, ut id negotium pro lubitu temperare possent; cum

Cæsareorum responsum. 21. Febr.

 jam

1679. jam vererentur, ne Elector cum Gallis seorsim transigeret, ac per fœdera iisdem se innecteret. Blaspielus qvoqve Electoris jussu Cæsareis denuntiabat; etiamsi ipse peculiari ista pace in periculosum statum conjectus sit; sperare tamen se non plane destitutum, aut ad iniqvas conditioues compulsum iri. Alias vitio sibi haut vertendum, si ad sui conservationem consilia arripiat, aliis forte olim pœnitenda, qvibus libenter supersedere velit. Sed qvia legati Cæsarei literis passim ad Imperii Ordines datis hos ad pacem adprobandam hortati erant, ac inter causas ejusdem properatæ Meindersii iter in Galliam præcipue allegaverant, Blaspielus iis significabat: Electori mirum videri, ipsos malignæ paci eam missionem prætexere; cum tamen dudum Viennæ Crocovio denuntiatum fuerit; sibi qvalemcunqve pacem amplectendam; ac ipse de ejus missionis causa omnibus fœderatis significarit. Cæsareos qvoqve negotiationem suam valde secretam tenuisse, nec unqvam candide de ea communicasse, nec prius, qvam omnia transacta fuerint. Multas qvoqve septimanas ante, qvam Meindersius proficisceretur, Cellis, præsentibus Gallicis, ac Svecicis ministris, tractatum fuisse, de qva re Electori nil significatum sit. Electorem sane tali modo non egisse, ac si isthæc à fœderatis expectare potuisset, non defuisse occasionem eos prævertendi. Qvia etiam Gurcensis objecerat, Electorem anno 1673 à fœdere discessisse, Blaspielus reponebat; Electori tunc ejusmodi fœdus cum Cæsare uti in præsens haut fuisse, sed tantum super bellicis actionibus, ad qvas tamen nunqvam perveniri potuerit; nonnulla Protocollo inserta. Electorem qvoqve sua cum Gallo transactione Cæsarem, & Imperium disertis verbis excepisse; & cum Gallus post Imperium invasisset, ea transactione non obstante auxilio patriæ sese accinxisse, confisum Cæsaris munere, ac fœderum sanctimonia, qvæ nunc perrupta sint nulla ab Electore causa præbita.

Pacis ratihabitio inter Cæsareos & Gallos permutatur.

1. April.

16. Mart

§. 49. Ast Galli cum dubitarent, ne forte Cæsar ratihabitionem omitteret, legatis urgendis declarabant, ni conventa die ratihabitio pure permutata sit, se postulaturos, ut Philipsburgi munitiones dejiciantur, ac tota Brisgovia Gallo addicatur. Mox tamen non obstantibus istis minis diem ratihabitionum hinc inde tradendarum ad diem X. XX. Aprilis ultro prorogabant. Cujus rei causa erat, qvod Rhenus tunc vernis aqvis ita intumuisset, ut copias suas in citeriorem ripam trajicere non possent. Allata tamen ante eum diem Cæsarea ratihabitione legati Cæsarei multis verbis testabantur; Cæsarem ex fœdere, cui se adhuc uti antea obstrictum judicet, Electoris causam summa fide suscepturum, ac qvicqvid ad promovendam ejus satisfactionem facere possit præstiturum. Sed satis adparebat omne id officium intra verba substiturum. Circa ipsarum porro ratificationum permutationem nil singulare contigit, nisi qvod cum legati Gallici declarassent, ni Lotharingiæ Dux ante finem Aprilis mensis pacem ratam habuerit, Regem Galliæ qvoqve conditionibus eidem concessis teneri nolle; Cæsarei vicissim ostendebant: cum Cæsar, & Imperium iis conditionibus nullo jure obligati censeri possint, qvibus Galliæ Rex mutuo obligari non vult; necessum esse, ut si conditiones illæ tales non reddantur, ut Dux eas acceptas habeat, illas vel ex tractatu expungendas, vel pro non scriptis, & perinde habendas, ac si de iis nullo modo actum, tractatumvé esset, eoqve Duci jus suum salvum maneat, causa ipsiꝰ ad alios tractatꝰ remissa. De cætero paratos se ferebant ad commutanda hinc inde ratificationis exemplaria. Ad qvæ Galli vicissim per Nuntium significabant, dudum se Regis ratihabitionem puram, ac simplicem in manibus habuisse, ac paratas esse qvavis hora illam cum Cæsarea & ea, qvæ ab Imperio data sit, sine omni conditione permutare: Formula ratificationis hæc erat

1679.

16. Mart.

2. April.

3. April.

NOS LEOPOLDUS &c.

Notum facimus omnibus & singulis præsentes literas inspecturis, lecturis, vel legi audituris, aut qvomodocunqꝫ infra scriptorum notitia ad ipsos pervenire poterit. Postqvā ad restingvendum, qvod ante annos aliqvot exarsit grave bellum, congressus Neomagi Geldrorum institutus fuerit, Divina favente clementia factum esse, ut post multos & laboriosos tractatus per nostros ab utraq; parte ad id destinatos legatos extraordinarios & plenipotentiarios pax & amicitia tandem conclusa, & ad ratificationem nostram perfecta sit; forma, modo & tenore seqventi. (Seqvitur tenor Instrumenti Pacis.) *Cum igitur hæc omnia, & singula per nostros legatos & plenipotentiarios supra memoratos nostro præscripto, jussu & mandato hunc ad modum, prout hic verbotenus inserta, & descripta leguntur, gesta, peracta, & conventa sunt, nos eadem omnia & singula, præhabita matura & diligenti consideratione, & certa nostra scientia approbamus, ratificamus, & confirmamus, rataqve & firma esse & fore virtute præsentium declaramus, simulqve verbo Imperiali promittimus pro nobis,*

1679 *bis, nostrisque successoribus & Imperio Romano, cujus Status Ratisbonæ modo per deputatos congregati memoratam pacem in omnibus & singulis articulis vigore conclusi 23 mensis hujus facti, & ad manus nostras transmissi approbarunt & ratificarunt, nos omnes & singulos supra descriptos articulos, & quicquid tota hac pacis conventione continetur, firmiter, constanter, & inviolabiliter servaturos, atque executioni mandaturos, nullaque ratione ut vel per nos, vel per alios contraveniatur passuros, quomodocunque id fieri possit, omni dolo & fraude exclusis. In horum omnium testimonium & fidem sigillum nostrum Cæsareum majus huic diplomati manu nostra subscripto appendi fecimus. Datum in civitate nostra Vienna die 29. mensis Martii anno Domini 1679 Regnorum nostrorum Romani 21. Hungarici 24. Boëmia vero 23.* Ad eundem modum formata ratificatio Gallica ad D. Germani Fanum die 26. Februarii; Svecica autem in castris Liungby die 3. Martii scripta

13. Mart. erat. Sed SCti Ratisponensis, quo utraque pax ab Ordinibus firmabatur, hic erat sensus. *Ex relatione per Marquardum Aichstadiensem Præsulem Ordines de pace à Cæsare cum Gallo, Svecoque intellexisse, simul quod utrique Instrumento sub finem adjecta clausula capitulationi, ac legibus pacis Westphalica haut quaquam præjudicium adferre debeant, sed quæ præsentium temporum conditio extorserit in exemplum haut trahenda. Re igitur per tria collegia in consultationem deducta placuisse, Cæsaream cautionem hac vice, atque ea conditione acceptandam, ut quod circa directionem tractatuum pacis tam circa communicationem actorum, quam alias contra Instrumentum Pacis durante hoc bello admissum fuerit, id neque nunc, nec deinceps Ordinibus præjudicio cedat. De cætero Ordines Cæsari pro cura circa constituendam pacem gratias agere. Et quanquam optarint, laetiores Cæsari, atque Ordinibus, magisque proficuas conditiones obtineri potuisse; quia tamen tempora id non tulerint, avertendis majoribus malis utrumque Instrumentum à se firmari. Tum ut Cæsar operam navet, quo inter eos, qui adhuc in bello persistunt, induciæ ineantur, eorumque controversiæ quamprimum pace finiantur. Nec minus à se probari, quæ per legationem Cæsaream super decem oppidis Alsatiæ, aliisque in ea provincia sitis Imperii Statibus, tum super Metensibus, Tullensibus, & Virodunensibus Vasallis, Episcopo, & diœcesi Basileensi, Abbatia Murbacensi, & Luderensi, simul civitate Argentoratensi, & immediato ordine Equestri, ut & vectigali Warnemundano, juribus Ducum Meclenburgensium, ac civitatis Bremensis, aliisque nondum decisis negotiis reservata, atque declarata sunt. Simul rogare, ut Cæsar ulterius super iis negotiis ubi opus sit instet, operamque det, ut dicti Ordines Imperii in immediato, ac libero suo statu per pacem Westphalicam confirmato conserventur, ac præcipue ut nihil articulo 27. pacis Monasteriensis inter Cæsarem, & Gallum derogetur. Denique ut libertas & immunitas commerciorum, & à diversis Imperii, aliisque civitatibus obtenta, renovetur, & confirmetur.* Ast Lotharingiæ Ducis ablegatus Canon protestationem suam repetebat contra omnia, quæ ab articulo 12 ad 22 conventa fuerint, ut id Principi suo nocere, aut juribus ejus præjudicium adferre nequeant. 1679. 10. April.

§. 50. Exhibebant post Cæsarei legato Gallico hancce locorum à Gallia restituendorum designationem. *Reparanda sunt ea, quæ a Imperio post quatuordecim dies à subscripta pace attentata, aut via facti immutata sunt. Item restituenda sunt contributiones qualescunque, quæ ab iis provinciis, & locis, quæ contributionibus sese submiserunt, post commutata ratificationum diplomata, aut alias indebite exacta sunt. Restituenda, & evacuanda sunt regiones, & loca Imperii omnia, quæ à Gallis occupata, nec pace hac Galliæ cessa sunt, aut de quibus ad tempus aliter dispositum fuit. Speciatim restituenda est Domus Austriaca in totam Brisgoviam, & quicquid illi virtute pacis Westphalica competit, excepto solum urbe & castro Friburgensi, & tribus pagis Lehn, Metzenhausen, & Kirchzardt Galliæ cessis. Domus Durlaco-Badensis in castrum Fridlingen, aliaque castra & loca ad eam spectantia à Gall[illegible] detenta. Dux Wurtenbergicus Mompel[illegible]densis in Horburg & Mumpelgard cum omnibus appertinentiis, & dependentiis. Abbatiæ Murbach & Luders in Gebweiler, Luders, Waltweiler, & Sanctum Amarinum, cum omnibus aliis harum Abbatiarum appertinentiis, & dependentiis. Episcopatus Argentoratensis in Ruffack, Sultz, Egisheim, una cum eorum vicis & præfecturis, in urbem item Marckolsheim, & præfecturam inde dependentem, nec non in urbes, præfecturas, & castra Benfelden, Dambach, Molsheim, Dachstein, Mutzig, Berg-bietenheim, Tabernas Alsatiæ una cum omni jurisdictione, pagis & subditis. Capitulum Argentoratense in præfecturam Zellenberg, una cum Vogteia, item Benweiler, uti etiam in Berg Giffenheim, Ehrenstein, Kestenholtz, Geyspitzheim cum omnibus appertinentiis, & dependentiis. Simili modo etiam restituendi sunt Episcopus Bambergensis, aliique Imperii Status in omnia feuda, quæ familia Comi-* Catalogus à Gallis restituendorum. 12. Jun.

1679. *tum de Rappolstein à dicto Episcopatu, aliisque Statibus tenuit, & morte ultimi Comitis aperta sunt, nunc autem sub protectione Gallica Princeps Palatinus in Birckenfeld detinet. Comes Palatinus Veldenticin castrum, oppidum, & Ducatum Lutzelstein. Princeps Salmensis in Principatum Salmensem cum omnibus appertinentiis, & dependentiis. Abbatissa in Andlau in Abbatiam suam immediatam, & omnes appertinentias, & dependentias. Princeps Lixheimensis in Principatum Lixheimensem cum appertinentiis, & dependentiis. Comites Hanovienses in castrum & urbes Lichtenberg, BisVVeiler, IngVVeiler, Pfaffenhoven, & NeuVVeiler, una cum praefecturis, pagis, villis, aliisque. Comites in Leiningen in castrum & Comitatum Daxburg, oppidum & comitatum Oberbrunn, & VVestenburg cum appertinentiis, & dependentiis. Item Colmaria, Monasterium in Valle S. Georgii, Keisersberg, Turckheim, Sletstat, Oberehenheim, Rosheim, & Hagenau, &c. Restituenda insuper & evacuanda omnia loca, quae ad Nobilitatem immediatam Imperii in Alsatia Inferiori pertinent; nominatim Baro de VVangen in castrum VVangenburg, item VVilvisheim, & appertinentias, & dependentias. Praeterea restituenda sunt omnia loca, ad & circa fluvium Saram, & in districtu VVesterich, & Hunsruck sita, & à Gallia occupata, ad diversos Imperii Status spectantia, interque ea nominatim, quae ad Comitem Palatinum Bipontinum, Domum Nassavicam, & Reingravios pertinent. Omnia loca Archiepiscopatus Trevirensis, Archiepiscopatus Coloniensis, Episcopatus Leodiensis, Ducatus Juliacensis, & universa alia Imperii loc[illegible] Gallia possessa, exceptis solum octo locis, [illegible] articulo 26 pacis Caesareo-Gallicae nominata, & certis sub conditionibus, quibus etiam à Gallia satisfieri debet, illi ad tempus relicta sunt. Restituendi proinde etiam in hisce octo locis sunt Domini, magistratus, subditi, & incolae in omnia jura, dominia, possessiones, & reditus, quibus ante occupationem gavisi sunt, speciatim etiam officiales postae Imperialis in functiones pristinas. Balivia Ordinis Teutonici in Alsatia in suis juribus & bonis conservetur, neque isthaec in alios usus convertantur. Eadem quoque locum habeant in aliis juribus & bonis ad Ordinem Teutonicum, uti & ad Ordinem S. Joannis Hierosolimitani, quatenus magno illius Magistro subest, aliosque Imperii Status spectantibus. Civitas item Argentinensis ob dirutum à praesidio Caesareo altero à subscripta pace die castrum Schaffelsheim à nemine impetatur. Omnia autem loca occupata restituenda sunt in eo statu, quo tempore conclusae pacis fuerunt una cum archivis & documentis literariis, aliisque mobilibus, ut & tormentis bellicis, quae in dictis locis tempore occupationis reperta sunt, & tempore subscriptae pacis adhuc ibi extiterunt. Fiat etiam restitutio ex capite amnestiae juxta articulum 24. pacis Caesareo-Gallicae plenissime, cum reservatione ulterioris designationis, & ne alicujus rei specialis omissio damnum ullum afferre, aut talis res pro omissa censeri possit, sed ut potius sub generali regula rerum à Gallia occupatarum, juxta pacem VVestphalicam restituendarum, comprehensa intelligatur.* 1679.

§. 51. Inita dehinc conventio fuit super ejus pacis exsecutione, hunc in modum.

Conventio super exsecutione pacis. 17. Julii.

In Nomine Sanctissimae, & Individuae Trinitatis. Notum sit universis quorum interest aut interesse potest, quum articulo 27. pacis 5. Februarii nuper hic conclusae contineatur, ut Commissarii ab utraque parte nominentur, qui de restitutione, & evacuatione locorum restituendorum juxta pacem VVestphalicam conveniant, simulque S. Caes. Majestas ab Imperii Electoribus Principibus, & Statibus decenter requisita sit, ut copias suas ex Imperio in Regna, & ditiones haereditarias educere velit, atque eo nomine S. sua C. M. Reverendissimum, Illustrissimos, & Excellentissimos Dominos D. Joannem Episcopum Gurcensem S. R. Imperii Principem, atque Sacrae Caes. M. Consiliarium, & D. Theodorum Althetum Henricum à Strattman, S. C. Majestatis Consiliarium Imperii Aulicum; S. R. M. Christianissima vero Illustrissimum & Excellentissimum Dominum Carolum Colbert Equitem, Marchionem de Croissy, S. a R. M. ti Christ. a ab utrisque consiliis ordinarium, omnes legatos Extraordinarios & Plenipotentiarios, qui dictae paci concludendae & perficiendae incubuerunt, necessariis mandatis instruxerint; inter eosdem S. sua C. M. tis & S. sua M. Christ. Commissarios de praefata restitutione, & evacuatione locorum, atque abductione copiarum convenisse tenore sequenti. I. Imperator exercitus suos, & copias quantocyus deduci curabit ex omnibus Imperii ditionibus ad Domum Austricam jure haereditario non spectantibus, & nominatim ex Circulis Sueviae & Franconiae, uti & ex Circulis Rhenano Electorali, & Rheni superioris, urbibusque, & fortalitiis in iis sitis, Bonna, Argentina, Offenburgo, Hochberg, Landavio, CronVVeissenburgo, nec non generaliter ex quibuscunque aliis locis, neque pace Monasteriensi, neque Neomagensi Sacrae Caes. M. competentibus, ita ut praedictae copiae in Bohemiam, aliosque Status patrimoniales ante decimam Augusti sine ulteriori mora perveniant. II. Rex Christianissimus exercitus suos & copias quantocyus

etiam

1679. *etiam revocabit bona fide ex omnibus Imperii ditionibus, & nominatim ex Archiepiscopatibus Moguntino, Trevirensi, Coloniensi, Palatinatu Rheni, Episcopatu Leodiensi, urbibusqve, & fortalitiis in iis sitis, uti & ex tota Brisgovia, omnibusqve locis, qvæ Domui Austriacæ virtute pacis Westphalicæ competunt, excepto solo castro & oppido Friburgensi, & tribus pagis Lehn, Metzenhausen, & Kirchzart, Galliæ cessis, nec non generaliter ex qvibuscunqve aliis, neqve vigore tractatus Monasteriensis, nec pace Neomagensi S. R. M. Christianissimæ competentibus, ita ut sine ulteriori mora prædictæ copiæ ante decimam mensis Augusti in Regnum Galliæ perveniant. De octo vero locis articulo 26. Instrumenti pacis nominatis observabuntur bona fide, qvæ in prædicto articulo de iis conventa sunt. III. Restituantur etiam intra prædictum terminum juxta articulum 24. pacis conclusæ, qvicunqve restituendi ex capite amnestiæ nondum restituti sunt. IV. Porro in præsenti tractatu omnia loca & jura comprehensa intelligantur, qvæ restitutioni obnoxia sunt, ubicunqve sita reperiantur; & si aliqva elapso termino adhuc restituta, aut evacuata non essent, statim ad instantiam partis interessatæ bona fide evacuentur, & restituantur, qvalia tempore conclusionis & subscriptionis pacis, aut decimo qvinto die à dicta subscriptione fuerunt, una cum archivis, documentis literariis, aliisqve mobilibus, uti & tormentis bellicis, quæ in iis tempore occupationis, & subscriptionis, aut decimo qvinto die à dicta subscriptione pacis exstiterunt. V. Qvantum ad ditiones, communitates, & loca, qvæ se ante subscriptam pacem contributionibus submiserunt, & adhuc residuas debent, convenit, ut desuper inter Intendentes, vel Commissarios ex una, & deputatos Principis, vel Statuum & locorum ex altera, ante decimum diem Augusti ex æqvo liqvidatio fiat, & qvod ditiones, & communitates illæ, quæ contributiones non debent, vel quæ juxta articulum 30. Instrumenti pacis hic conclusæ datis idoneis fidejussoribus pro residuis caverint, vel obsides partibus gratos dederint, ad solvendum adigi non possint pro iis communitatibus, qvæ adhuc debitrices, & morosæ extiterint, licet ejusdem ditionis sint, nisi qvatenus in solidum teneantur. Illi vero ditiones, communitates & loca, qvæ prædictæ obligationi non satisfecerint, ad solutionem ex condicto, in qvantum fieri poterit, cum debitricis ditionis regimine, executione militari compelli qveant, ita tamen ut morosæ tantum communitates, aut in solidum obligatæ ditiones pœnam sentiant sine cujuscunqve alterius gravamine, & ille tantum militum numerus adhibeatur, qvi absolute necessarius erit, statimqve à facta solutione, aut præstita per fidejussores, vel obsides cautione revocetur. VI. Nominabuntur quamprimum ab utraqve parte Commissarii, qvi ea exseqvantur, qvæ de debitis, & repertis in oppido Friburgo Archivis, aliisqve documentis literariis articulo 8 & 9. Instrumenti pacis convenerunt. Hanc de pacis exsecutione conventionem promittunt utriusqve partis Commissarii, respective ab Imperatore, Imperio, & Rege Christianissimo inviolabiliter observatum iri, prædictorumqve articulorum exsecutionem, qvæ intra prædictum tempus ex mandatis tam Cæsareæ, quam Christianissimæ Majestatum seqventur, pro utriusqve partis ratihabitione valituram, ita ut ad perfectum pacis adimplementum nulla alia ratihabitionum commutatione opus sit. In qvorum omnium fidem, majusqve robur Cæsarei, & Regius Commissarii præsens Instrumentum subscriptionibus, sigillisqve propriis muniverunt. Acta hæc sunt Neomagi 17. Iulii anno 1679.* Enimvero qvam parum Gallis cordi fuerit eam pacem servare, vel inde colligi potest, qvod cum inter Anglum, & Belgas super fœdere gvarantico tractari inciperet, Gallus hisce denuntiarit; id omitterent, aut se ejusmodi fœdus in vicem abruptæ pacis accepturum. Lutetiæ qvoqve jactabant, perinde sibi esse, num Cæsareæ copiæ terris Imperii excedere velint, an minus; qvod & Gallicus miles interim ibidem hæsurus esset. Si tamen Regi non amplius commodum sit futurum ob Cæsareum militem suas copias in Germania relinqvere, eundem decretum Ratisponense exsecuturum, & Cæsareos intra Bohemiæ fines compulsurum. De X. oppidis Alsatiæ differebant: per Instrumentum pacis Regi protectionem istorum competere. Hanc istum bona fide præstiturum, ac provisurum, ne eadem in alienas manus incidant, sic ut nec Imperium, nec alium qvempiam eorum cura amplius inqvietatura sit. 1679.

Seqvester tacite Neomago discedit. 16. Febr.

§. 52. Paulo post perfectam pacem Jenkinus Neomago discesserat, nemine salutato, nisi qvod Heugio, & Blaspielo per Secretarium indicium faceret, atqve excusaret; cum urgentibus mandatis à Rege suo eodem die acceptis propere Hagam abeundum fuerit, valedicere ipsis, uti facere jussus sit, & voluerit, impeditum fuisse. Reliqvorum legatorum nemini id honoris exhibuit; qvod Belgæ, ac Hispani pacem suam citra Angli officium fecissent; Cæsarei, Galli, & Sveci ad subscriptionem pacis suæ eum non admisissent. Qvod & Angliæ Rex Wallensteinio Cæsareo ablegato ex-

1679. probraverat, significato, seinde permotum seqvestris munus plane abdicare decrevisse. Postqvam non amplius seqvester adesset, ac Sveci innuerent, se Blaspielum visitaturos, hic super cerimoniis sibi deferendis sciscitabatur. Qvi declarabant; si Blaspielus ipsis denuo de adventu suo significet, primam se solemnem visitationem apud eum obituros dato Excellentiæ titulo, tum visitationem reponenti honoratiorem in ædibus suis locum concessuros. Sed Blaspielus qvid sibi agendum foret sciscitabatur, qvod nunc solus ipse adesset, sublato primi & secundi discrimine, ac jam ante Svecis de suo adventu notificatio facta sit. Cui Elector injungebat, absqve cerimoniis, ac velut privatim cum istis congrederetur, qvod jam tempestivum non sit, super inanibus litigare. Sed & alius scrupulus surgebat, qvod Blaspielus non sat commode Svecos publice, aut privatim invisere posset, anteqvam lis super cerimoniis cum Gallis composita foret, velut qvibus notificatio prius qvam Svecis facta esset, qvi & prius qvam Sveci horam obeundæ visitationi petierant, atqve obtinuerant. Qvi & non obstante ordine, qvo ipsi visitationes dederant, reciprocam visitationem ab omnibus legatis proximo post Cæsareos loco exigebant. Unde hos ægre laturos, si ipse à Svecis prius solennem, aut privatam visitationem admiserit, aut reddiderit qvam Galli eam ipsi dederint, aut à se receperint. Eam ob causam satius visum cum Svecis convenire, ut in loco tertio, aut fortuito occursu inter se colloqverentur.

Cerimoniæ.

Super induciis frustra movetur. 22. Febr.

§. 53. Porro super induciis, qvas Cæsarei sua pace stipulati fuerant, hi statim post absolutam pacem movere cœperant, qvo in seqvestrium officium irreperent. Qvod cum Heugius, & Blaspielus declinassent, iidem per Anglicæ legationis Secretarium, à Jenkino Neomagi relictum laxis verbis conceptam declarationem Gallis, & Svecis facere constituebant, qva se ad agendum super induciis Anglo seqvestre paratos ostendebant. Qvæ si rejiceretur, Gallos injuriæ argui, & cum Cæsareis committi; sed si admitteretur, ejus conditionibus adornandis tempus extrahi posse. Ast Sveci non uno prætexto eam tractationem de induciis recusabant, qvæ nunc mutata rerum facie conciliandæ paci nec tempestivum, nec accommodatum amplius remedium sint; ac satius fore de pace agere, prout Gallica legatio declaraverit. Nam si qvidem, qvæ super ineundis induciis pace inter Cæsareos, & Gallos inita convenerint probasse. Sed Danum, & Brandenburgicum mandati defectum excusasse, ac per integrum jam mensem hanc tractationem moratos; tum paci per sepetitas protestationes contradixisse, ac ea, qvæ in ipsorum favorem convenerant, irrita reddidisse. Sed nec sibi ad ullos tractatus cum legatione Danica accedere integrum esse, qvamdiu literarum commercia cum Rege suo libera sibi non relinqvantur, nec intercepti Bornholmiæ naufragi præfecti, militesqve cum rebus restituantur. Ast Galli sermone declaraverant; facile qvidem sibi persvaderi, Electorem post tam felices armorum in Borussia successus inducias non recusaturum. Enimvero terminum, intra qvem earum copia facta erat, prætermissum, nec deinceps sibi de induciis agere licitum; & æqve promte pacem, qvam inducias perfici posse. Et qvietem Germaniæ non ab induciis pendere, sed ut Elector occupatis ejusdem in Westphalia ditionibus ad Svecos in integrum restituendos compellatur. Tunc enim bello in Germania finem imponi; ac Danum inde brevi in ordinem redigendum. Adversus qvæ Danus, ac noster testabantur, nec ante pacem factam, nec post per se stetisse, qvo minus super induciis ageretur; eoqve Gallos obligatione sua, qva ad hasce ineundas per Cæsaream pacem tenentur, citra consensum eorum, qvorum interest liberare se non posse. Nec minus Svecis reponebatur; à se nunqvam idoneas inducias fuisse repudiatas. Qvod de iis statim post perfectam pacem Cæsaream agi non potuerit, causam fuisse, qvod per fœderatorum secessionem res suæ in difficiliorem statum fuerint conjectæ, ut à Principibus suis nova sibi mandata fuerint petenda. Unde ob anni tempestatem, & locorum distantiam iniqve sibi unius mensis moram objici. Cur paci peculiari, fœderibus suis adversanti, contradixerint, graves sibi rationes fuisse; cui rei tertius, qvem omnes pro communi hoste habuerint, immiscere se non debeat. De cursoribus qvoqve, & literis, nec non Bornholmensibus naufragis ideo tantum moveri, qvo prætextum sit inducias juxta & pacem sufflaminandi. Neqve à conclusa cum Cæsareis pace talem rerum mutationem extitisse, qvæ ad inhibendam de induciis tractationem justam rationem suppeditare possit.

26. Febr.

26. Febr.

§. 54. Enimvero Galli rationum qvæ adducebantur securi, extorqvendæ paci occidentalem Cliviæ partem milite inundabant; id qvod adversabatur non tantum pactis, qvæ ordines provinciales cum Gallicis

Galli in Cliviam irrumpunt. 14. Mart.

qvæ-

1679. qvæstoribus iniverant, sed & nuper à Gallicis legatis factæ declarationi, qva totum mensem Martium Electori ad deliberandum concesserant. Cum Blaspielus Cæsareos, & Belgas, ut ei malo remedium adferrent, hortaretur, Galli eorum rogatu declaraverunt, se ad initium usqve Martii hostilia inhibituros; sed hospitationes induciis non repugnare, qvæ tantum ob moram circa tributorum solutionem factæ sint. Hæc si exacte repræsententur, Gallicum militem iis contentum fore, ac modeste acturum. Qvæ illusio erat; cum per hospitia provinciales ita exhaurirentur, ut contributionibus solvendis pares non essent. Mox & orientali parti Cliviæ tributa imperabant, qvæ per inducias qvoqve extorqvere animus erat, qvicqvid rationum occineretur. Belgis autem Galli non sine irrisu responderant: id negotium ad suam functionem haut spectare. Avauxium Hagæ esse, qvicum loqvi possint. Legatis qvoqve Belgicis Lutetiæ agentibus ad ipsum Regem de eodem referendi facultatem esse. Sed postqvam Galli jam occasionem habebant Cliviam pro lubitu emungendi, ostendebant, se inducias concessuros ad finem usqve mensis Aprilis, qvibus durantibus omnia in præsenti statu siut relinqvenda: modo legatus Danicus, & Brandenburgicus sine mora, & conditione eas acceptet. Simul qvibus conditionibus induciæ sint ineundæ, formulam promulgant. E qvibus satis adparebat, hospitia per Cliviam sumta Electori ad restituendam Pomeraniam cogendo. Id qvod & Gallici præfecti palam jactabant, ac ultro provinciales hortabantur, ut de insultatoiibus suis qverimonias ad Electorem deferant, qvo is eo citius ad propositas pacis conditiones permoveatur. Ac solum Electorem in causa esse, qvod isti ita opprimantur; qvia magis recens parta Pomerania, qvam Clivia eidem cordi sit. Sed statim atqve is postulanda Pomerania desistat, omnium malorum finem fore. Ad Gallorum declarationem Blaspielus respondebat; Inducias à se nunqvam rogatas, in qvas tamen statim, atqve à seqvestre fuerint propositæ, consenserit. Sed nec eas à se unqvam recusatas, ac per se non stetisse, qvo minus eædem dudum conclusæ sint. Nec protestationem suam contra pacem istis obstaculo fuisse, qvod hæc nihil connexionis cum istis habuerit, & eadem non obstante Cæsarei apud se, & Danum egerint, ut in inducias consentiat. Sed qvicqvid eorum sit, se paratum has amplecti. Simul earum conditiones exhibebat. In eundem fere sensum à legato Danico respondebatur; qvi & ipse induciarum conditiones conceperat. Demum post permutatum hinc inde unum & alterum scriptum in has induciarum leges convenit. *I. Ut à primo proximi mensis Aprilis die usqve ad primum Maji insequentem, inter Regem Daniæ, & Electorem Brandenburgicum ab una, & Regem Galliarum Christianissimum, ac Regem Sveciæ ab altera parte omnes qvaliscunqve hostilitatis actus terra cessent, tam respectu urbium locorumve, qvam praliorum campestrium. II. Ut à præfato die 1. Aprilis, aut minimum qvam cito duces bellici superiores de præsentibus induciis certiores fieri poterunt, uniuscujusqve partis exercitus & milites istis maneant in terris, & regionibus, qvæ à singulis partibus jam nunc possidentur, nec fas ipsis sit in alterius terris pabulari. III. Ab eodem qvoqve primo Aprilis die non amplius irrogandæ hinc inde erunt novæ extraordinariæ contributiones pro pecoribus, fossoribus, curribusqve coërcendis usitatæ; nec sit liberum cuipiam ejusmodi irrogationes facere, si forte necessitas id postulat, nisi in terris, qvarum in præsens qvælibet pars est in possessione. Præterea neqve partium una ab exigenda contributionum jam debitarum solutione alteram ullo modo impediet. IV. Qvod si præter spem & votum aliqva super observatione pacti hujus vel in toto, vel in parte intercedit difficultas, illa amicabili via sive per exercituum præfectos, sive ad hunc actum utrinqve potestatem habentes Commissarios sopiuntur, nec fas esto eam ob causam ab hisce induciis resilire, aut arma denuo capessere. V. Supra dicti legati, & Plenipotentiarii mittent è vestigio harum tabularum descriptum exemplar ad Regis, Electorisqve dominorum respective suorum tam exercituum qvam urbium præfectos, atqve adeo se obstringunt, vigore plenipotentiarum suarum, qvod modo dicti præfecti præsentes articulos exseqvendos curabunt, ex qvo die qvisqve horum ejus rei nuntium acceperit.*

Induciæ ineuntur. 21/31 Mart. — *13. Mart.* — *17. Mart.*

§ 55. Induciarum formula proposita Gurcensis Monasteriensem ablegatum interrogaverat, num is qvoqve inducias acceptare velit; qvod constet, Gallum legatis suis injunxisse, adornandæ Borealium paci acriter insistere, & reliqvos adhuc fœderatos per separatas negotiationes penitus disjungere, eoqve fine cum Monasteriensi pacem sine mora absolvere. Cum itaqve Monasteriensis acceptandis induciis paratum se declararet, Colbertus eo nomine hunc non segniter increpabat, qvod negotio pacis jam ad umbilicum deducto ipse induciis inhiet. Simul peculiaria cum Svecis commercia exprobrabantur, & qvod Præ-

Cum Monasteriensi pax concluditur. 29. Mart.

1679. Præsul his magis qvam Galliæ confidere videretur. Qvo sermone Monasteriensis ita perterrebatur, urgente etiam Andrea Ulckeno Gottorpiensi ablegato, qvi eam negotiationem valde promoverat, ut eadem adhuc die pacem subscriberet. Ejus capita hæc erant; *Episcopus ab hac die desistet omnibus fœderibus ab antecessore contra Regem Galliæ, & Sveciæ initis, ac medium durante hoc bello deinceps geget, nec auxilii qvid Galliæ, & Sveciæ hostibus, qvi restant, præbebit. Copias qvoqve ab antecessore suo Regi Daniæ, & Electori concessas revocabit. Idem paci cum Cæsare initæ adstringetur, ejusdem vicissim beneficio fruiturus. Qvi hoc ipso die inter Regem Sveciæ & Episcopum tractatus conclusus est, perinde habebitur ac si huic de verbo insertus esset. In signum amicitiæ Rex Præsuli L M uncialium Amstelodami, aut Hamburgi solvi curabit. Rex qvoqve, si arma trans Rhenum ferre necessum sit, transitu militum Monasteriensi, & Paderbornensi Præsulatui parcet, nisi indeclinabilis necessitas exigat, qvo casu transituri omnia necessaria præsenti pecunia solvant, nec eædem provinciæ hospitiis, aut tributis onerabuntur. Si Præsuli ob hunc tractatum molestia facessatur, Rex eum armis suis proteget, nulla eo nomine sumtuum reparatione exigenda. Fructu hujus tractatus etiam gaudebunt Abbatia Corveiensis, Comites Bentheimenses, Tecklenburgenses, Ritbergensis, cum Dynastia Rheda. Deniqve & Rex operam dabit, ut Sveciæ Rex sacra Catholica relinqvat in eo statu, qvo inventa fuerint, quando Præsul loca occupata ei restituet, aut qvi anno 1624 fuerit. Tractatus hic intra tres septimanas, aut citius si fieri possit, ratus habebitur.* Subscripserant Strada Mareschallus, Colbertus, & Wernerus Zurmühlen. Ejusdem Episcopi cum Sveciæ Rege pace peculiariter cavebatur, ut ille huic qvicqvid locorum in Bremensi ac Verdensi Ducatu insideret restituat; vicissim tamen Rex Episcopo C M uncialium numeret, ac interim huic præfecturam Wildshausen in hypothecam concedat, eodem modo, qvo corona Sveciæ eam hactenus obtinuit antichreseos jure possidendam, & fruendam.

Elector Belgas officii frustra admonet. 18 Mart.

§. 56. Ast Elector Clivia per Gallos inundata Belgas, ut ejus curam susciperent, admonebat, datis literis hoc sensu. *Statim atqve intellexerit, Gallicas copias è Juliacensi provincia in occidentalem Cliviæ partem irrupisse, qvo tempore ipse longe aberat Borussia ab hostibus liberanda, qvibuscum unica sibi bellandi causa fuerit, Reip. Belgicæ inter extrema luctanti subvenisse: firmam sibi fiduciam fuisse, Belgas tam proprias ob rationes, qvam ob fœdera, & promissa, etiam post separatam pacem facta haut omissuros eam irruptionem pro viribus, qveis abunde instructi erant, avertere. Enimvero se non sine summa animi perturbatione è novissimo ipsorum decreto perspexisse, eorum nullam plane rationem habitam. Et qvanqvam ipse Reip. Belgicæ calamitatem suam qvoqve duxerit, ad eamqve depellendam cum periculo omnium suarum fortunarum summo studio, pari fide incubuerit; nunc tamen omni se auxilio destitui, insuper habitis suis petitis; ut jejunius responsum ne illi qvidem dari potuerit, qvicum nil plane conjunctionis Reip. fuerit. Eqvidem qvas causas pacis cum Gallis initæ ipsi allegent, suo loco relinqvi. Ni tamen omnia divina, & humana jura proculcare velint, per fœdera secum inita ipsos obstrictos fuisse, ne absqve prævia communicatione in maximam sui fraudem pacem inirent. Qvam & adversus se allegare, ejusqve obtentu debitum sibi auxilium negare haut potuerint. Saltem actionem de præstando damno ex ejus auxilii negatione ortam adimi sibi non posse. Olim cum ipse à Svecis ob suppetias Reip. latas invaderetur, libenter eorum rationes admisisse, qvare X M militum, in eum casum sibi auxilio promissa, ob incumbentes ipsis Gallos mittere non possint. Qvin eo promtius proprias vires exseruisse, ac ultro de suis copiis per singulos annos non modicas suppetias præbuisse. Nunc numerosum eorum exercitum per præsidia sparsum otiosum desidere, qvicum nullo suo incommodo, nec ærarii onere suæ juxta provinciæ subveniri, simul Reip. securitati consuli possit. Igitur ad animum revocarent ipsius juxta, ac propria Reip. periculum, simul nunc & in futurum oritura inde irreparabilia damna, & qvod limitem non minus in Flandria, & Brabantia, qvam ad Rhenum munitum esse expediat; ac inter has suas difficultates ita se exhiberent, uti fœderum ac promissorum religio, ac Reip. existimatio in præsens, ac apud posteritatem reqvirat. Sane & Magnæ Britanniæ Regem Cliviæ tutandæ pronum se declarare, modo Belgæ sociam cum ipso operam serio conjungere velint. Id beneficium se, posterosqve suos grato semper animo agnituros, & qvavis occasione Reip. rationes summo studio amplexuros. Ast si nunc auxilio cassus destituatur, ac libidini communium hostium, cum nullos ipse nisi propter Belgas habeat, exponatur; id Divinæ Nemesi à se committi, qvæ fidei violatores inultos non patitur. Nec minus eo casu sibi, posterisqve omne jus, omnemqve actionem reservare, ac de omni jam tolerato, ac deinceps nascituro damno qvam solennissime protestari. Confidere tamen Belgas pectum*

ipsius

1679. *ipsius summa æquitate nixum expensuros, nec exitium veteris, fidiqve fœderati, atqve vicini otiosos spectaturos, nec tam inaudito exemplo divinam vindictam in Remp. suam attracturos, sed potius promto auxilio suam amicitiam, studiumqve in æternum Reip. pigneraturos.* Gemina his Romsvvinckelius sermone addebat. Sed ad ista boni cives humeros trahebant, ac inanes lacrymas volvebant. Solidi auxilii nil obtinebatur, utut nuper adhuc Angliæ Rex obtulisset, se Cliviæ servandæ tantundem collaturum, quantum Belgæ facturi sint. Sed nimirum Belgæ sua pace omnia corruperant, ac Gallum eo in statu collocarant, ut ad nutus istius trepidandum ipsis esset. Ad extremum nil aliud postulabatur, qvam ut Belgæ copiarum aliqvid Vesaliæ immittere vellent. Qvod & ipsum cum negaretur, haut mirum erat ab Electore demum ad ejusmodi consilia descendi, qvæ demum istorum Reip. summo periculo cedere poterant.

Neomagi nil amplius ad pacem proficitur. *15. Mart.* §. 57. Ast Neomagi deinceps ad pacem nihil proficiebatur, utut Jenkinus Hagā eodem reverteret, hac causa adductus; qvia Danica, & Electoralis legatio officio suo insignem semper honorem detulerit, à Rege jussum se huc redire, ac istis operam navare. Is igitur apud Gallos sciscitabatur, annon demum ad pacem perveniri qveat? Cui hi reponebant; qvamdiu Elector Stetino insistat, nullo modo sibi cum eo convenire posse. Si tamen cum Svecis transigere qveat, id non ingratum sibi fore. Ast Svecis etiam post cladem in Borussia acceptam pervicacia glīscebat; & cum Joannes Silbercrona, qvo tempore hi Stralsundam adhuc, & Rugiam obtinebant, Fagelio dixisset, ab iisdem Electori Stetinum, Usedomum, & Wollinum concedendum, si eo pretio pax redimi possit; jam omnia abrupte respuebantur. Ac postulabat Oxenstierna, anteqvam de pace agi inciperet, ut literæ, qvas ad Regem scribat, per Electoris ditiones tuto perferri possint; ut naufragi ad Bornholmiam restituantur; ac ut formula pacis à Gallis superiore anno proposita acceptetur. Ad qvæ Blaspielus: Oxenstiernæ prius demonstrandum esse, suas literas utiqve per Electoris ditionem mittendas, idqve citra hujus fraudem fieri posse. Bornholmense negotium Daniæ Regem spectare; nec Electori factum tertii præstandum impingi posse. Nam Electorem pacto deditæ Stralsundæ nil amplius promisisse, qvam qvod Svecicas naves in mari contra omnes suorum fœderatorum assultus tutas præstare velit. Id qvod ad casum naufragii, & qvæ à terrestri milite inistis inferri qveant, porrigendum non sit. Deniqve declarationem super primario negotio exigere ante cœptos tractatus, absurdum haberi. Sed nimirum per ista ludibria tempus extrahebatur, qvo induciæ absqve fructu cederent. Ac ut Daniæ Rex, & Elector, qvi soli adhuc in societate perstabant, divellerentur, Galli Blaspielum hortabantur, ut pacem exemplo aliorum occupare festinaret; qvod & ipsum Dano ingerebat. Interim Galli de partibus Transoderanis Electori in satisfactionem dandis movebant. Se qvidem Electori Stetinum, ac plura non invidere. Sed Svecis eam urbem usqve adeo cordi esse, qvasi summa Regni sui in eadem vertatur: Blaspielo regerenti; si è Svecorum arbitrio res pendeat, Electori nil plane datum iri. Cæterum constabat, Pomponium Svecis admodum favere: sed Luvoisium, & alios averso ab iis animo esse, & eorundem agendi modum improbare, ac tædium concepisse pecunias ulterius in eos profundendi. Inde jussu Electoris Blaspielus Svecis pro citeriore Pomerania Transrhenanam Cliviæ partem offerebat. Qvam permutationem Gallis gratam facere nitebatur, qvod tunc æmulatio inter Electorem, & Svecos tollenda sit, nunqvam alias cessatura, qvamdiu Sveci in Pomerania hæreant. Ac ita deinceps Gallum Sveci simul, ac Electoris amicitia frui posse, qvibus alias semper in diversas partes discedendum sit. Sed Colbertus usqve adeo eam rem adspernabatur, ut demum Blaspielus diceret, se injussum eandem tentandi causa jecisse. Colbertus inde Blaspielo per Jenkinum significabat: sibi à Rege suo injunctum heic manere paci cum Electore promovendæ, qvod satis adpareat, tractatione cum Svecis suscepta operam ludi velut flecti nescii. Unde cum Electore pari modo atqve cum Luneburgicis agendum. Ac si inter Galliæ Regem, & Electorem convenerit, Svecis inter hos transacta vel ingratiis adprobanda fore. Qvod tamen non eo trahendum sit, qvasi Rex Svecos deserturus, aut à data eisdem fide discessurus sit. Citeriorem Pomeraniam cum Stetino penes Svecos manere oportere, qvod isti Odera fluvio carere neqveant, citra qvem reliqva Pomerania ipsis inutilis sit. Electorem jam aliqvot naves armare cœpisse, ac sine dubio circa justam classem parandam laboraturum. Ast hoc modo Svecorum commercia in Mari Baltico ingens detrimentum captura, qvin demum plane ruitura, si Elector Dano contra Svecos societur. Sed qvæ Elector per Steti- *15. April.*

1679. neuse pactum amiserit, restitutum iri, addita pecuniæ summa. Sveci qvoqve Jenkino denuntiabant; se qvidem ob literarum missionem, & Bornholmense negotium cum Electore tractationem, secus atqve cum Dano, haut omissuros: (id qvod disjungendo Dano ab Electore fiebat;) sed plenam restitutionem sibi utiqve habendam. Sed cum Jenkinus demonstraret, hanc viam ad pacem non esse, ideo restringebant; reddenda esse, qvæ per pacem Osnabrugensem sine controversia sibi competant: sed de iis, qvæ pacto Stetinensi acceperint, tractari posse. Cum inde Jenkinus Gallos hortaretur, ut Svecos ad æqviora permoverent, nil aliud rationis qvod reponerent habebant, qvam gloriam Regis sui non permittere à propositis semel conditionibus resilire. Et cum Jenkinus objiceret, Gallos utiqve circa Luneburgicos à pace Westphalica discessisse; respondebant Galli; Svecos eo nomine graviter qvestos; nec Duces id emolumentum obtenturos fuisse, ni primi è Borealibus fœderatis arma posuissent. Si Elector tractationem occupasset, multo lautioribus conditionibus potiri potuisse. Porro Galli sparserant, Rebenacium Berolinum ivisse absolvendæ ibi paci. Id qvod confictum fuerat protelando Jenkino, qvi dixerat; se hortante præcipue Arausionensi Neomagum revertisse, ut Dano, & Electori circa pacem operam navet. Etsi hic declarabat; pacem Borealem à se optari, ubicunqve, & à qvocunqve ista concilietur. Sperare tamen studium suum ab Electore æstimatum iri, nec qvid existimationi Regis sui adversum admittendum. Idem dicebat; sibi injunctum, concipiendis pacis conditionibus haut operari, qvod id sine utriusqve, aut alterutrius partis offensa vix fieri qveat. Ast nec Galli pressiores pacis leges proponere volebant, sed si tales concipi possint, aut debeant, id ab alio proficisci debere. Eum in finem à Jenkino Andreas Ulckenus proponebatur, ut pacis formulam, neutri parti præjudicio cedentem conciperet. Sed qvem Blaspielus repudiabat, velut Svecico favore penitus imbutum, & Electori iniqviorem.

Galli scripta & rationes nihil curant. 21. Mart. §. 58. Interim nil reliqvi faciebat Blaspielus, ut Gallos ad æqviora flecteret, ac qvæ hi agendi modo à se adhibito prætexebant, scripto refellere nitebatur. Protestationem paci Cæsareæ oppositam hautqvidqvam arguere animum Electoris paci aversum. Eam enim non ideo factam, ut communis pax, cujus conficiendæ gratia hic conventus sit institutus, impediretur, sed potius ut ea promoveretur. Qvod non solum Cæsar, Hispanus, ac Belgæ pacem non nisi junctim cum Electore facere tenerentur, sed & Angliæ Regis officium ab omnibus admissum ad pacem universos complexam pertineret. Unde Electori jus fuisse peculiaribus tractatibus contradicendi, donec & ipse pacem obtinuerit. Electori qvoqve de pacis conditionibus à Galliæ Rege die XV. Aprilis propositis nihil certi constare, qvippe qvæ nec ipsi, nec ejus legationi rite insinuatæ fuerint, nec ejusdem in iis mentio fiat: cum tamen Gallica juxta, ac Svecica legatio peculiaria mandata super pace cum eodem tractanda exhibuerint. Unde non fuisse causam, ut ipse iis conditionibus animum adverteret; sed merito expectasse, ut ex usu moratiorum gentium adaptatæ ad ipsius causam formulæ exhiberentur, super qvibus tractari posset. Præterea cum Sveci rupto sine idonea causa fœdere Electori bellum, simul gravissima damna intulerint, qvos hic secundante Numine armis profligaverit, recuperato patrimonio sibi qvondam ab istis vi extorto, non sine immenso labore, ingentibus sumtibus; ex more inter omnes gentes recepto velut victorem damni reparationem, ac æqvam satisfactionem postulasse: præsertim cum non nisi hortante Cæsare, & Imperio, & satisfactione atqve indemnitate sibi ab iis promissa ad bellum accesserit. Unde nulla juris specie eidem conditiones à Gallis propositas obtrudi posse, qvibus non solum omnis satisfactio adimitur, sed & de Lipstadio in Coloniensem Electorem transferendo tangitur: cum si huic actionis qvid in Electorem competeret, non Neomagi per Gallos, sed in Imperio justo loco decidendum foret. Addebatur de Coloniensis in Lipstadium inani prætensione, qvæ inde ortum traxerit, qvod Theodorus Archiepiscopus Coloniensis anno 1494 super isto oppido Ducibus Cliviæ actionem movere voluerit prætexto sumto, qvod antecessores sui anno 1366 Engelberto Comiti Marcano eam urbem pro summa ter mille aureorum cesserint. *De inani prætensione Coloniensis in Lipstadium.* Atqvi constare istam ab omni tempore ad Comites Lippiæ, non ad Archiepiscopos Colonienses spectasse; ac istos Comites ante aliqvot secula dimidiam ejus partem Comitibus Marcæ cessisse, à qvibus eadem in Duces Cliviæ derivata sit. Qvin & id compertum, eodem tempore, qvo iste Archiepiscopus Theodorus sustinere voluit, suos antecessores id oppidum Comitibus Marcæ oppignerasse, idem pleno dominii jure ad Simo-

1679. Simonem Lippiæ Comitem spectaverit, qvi id supra dicto Engelberto Marcæ Comiti pro VIII M argenti marcis pignori dederit. Post anno 1445 Joannem Ducem Cliviæ, & Comitem Marcæ alium contractum cum Comitibus Lippiæ fecisse, cujus vi Dux summæ isti VIII M marcarum renuntiavit, ac vicissim Comites Lippiæ isti dimidiam Lipstadii partem cum omnibus pertinentibus & dependentibus pleno jure dominii & proprietatis cesserunt. Ex qvo tempore Dux, ejusqve successores in præsens usqve tempus istius dimidiæ partis proprietatem sine interruptione possederunt, altera dimidia parte semper penes Lippiæ Comites permanente. Unde & cum hi tituli à Ducibus Cliviæ anno 1494 allegati, & oppositi essent Archiepiscopis Coloniensibus prætensionem instituentibus, hos adqvievisse, nulla ulteriore persecutione centum annorum spatio facta; ita ut si maxime eorum prætensio aliqvo jure subnixa fuisset, eadem per præscriptionem temporis memoriam excedentis extincta foret. Sed & prolixo scripto Blaspielus deducebat, Gallis longe plus rationum esse, qvare Electori ampliorem satisfactionem procurare debeant, qvam Luneburgicæ Domui istorum favore contigit. Nam Electorem bello à Svecis lacessitum jure naturæ ac gentium, & publico Imperii Germanici vim vi repulisse; Duces Luneburgicos non nisi mandato ab Imperatore, consensu Imperii auxilium contra vim Svecicam non sibi, sed Electori illatam ferentes, ad bellum hoc accessisse. Electoris ditiones ab hostibus inundatas, ac misere habitas fuisse: in Ducum provincias hostes hoc bello ne pedem intulisse. Unde Electorem damna aliqvot millionibus uncialium vix pensanda in suis provinciis accepisse. Luneburgicis regionibus plane intactis. Isti qvoqve in hoc bellum maximos sumtus fuisse impendendos; Duces autem bello contra Svecos intra breve tempus confecto & pecunia fœderatorum, & hibernis à Cæsare assignatis, aut propria autoritate occupatis admodum sublevatos fuisse. Qvæ porro armis Elector occuparit, aviti patrimonii partes fuisse: à Ducibus capta nunqvam ad horum Domum spectasse. Electori, anteqvam à Svecis invaderetur, ab Imperio contra qvoscunqve aggressores evictionem promissam, & postqvam ab istis impetitus esset, satisfactionem adjudicatam: Ducibus contra nil nisi executionem ejus sententiæ à Cæsare, consentiente Imperio, demandatam. Eas igitur ob rationes Electori merito totam Pomeraniam cedendam, qvæ proportione obtentæ à Luneburgicis satisfactioni non respondeat, & cujus reditus vix dimidiam partem usurarum æqvent ejus sortis, qvæ in id bellum ab Electore impendenda fuit. Inprimis autem ad publicam Germaniæ tranqvillitatem, simul servandæ inter Svecorum, & Electoris fœderatos concordiæ facere, si Pomerania penes solum Electorem sit; qvod Svecis in hujus partem redeuntibus diffidentia facile novis motibus fomitem suppeditatura sit, memoria præteritorum animos magis aspeſratura. Qvam ob causam etiam utrinqve ob mutuam diffidentiam, metumqve improvisæ oppressionis numerosa urbium præsidia, copiasqve alendas fore, reditus Pomeraniæ longe excedentes. Vicissim tamen Sveciæ satisfieri posse, constituta in universam Pomeraniam post extinctam Electoris lineam successione, ac interea tantis reditibus eidem aliunde attributis, qvantos ante bellum ex ea Pomeraniæ parte percepit, aut percipere potuit; ad qvos Rex Galliæ, Imperium, qvod Electori satisfactionem promisit, hujusqve fœderati, qvi itidem hunc indemnem præstare tenentur, conferre possint. Nec minus fas fore ipsam Sveciam aliqvid tranqvillitati orbis Christiani condonare. Enimvero Galli per summam insolentiam ista ne audire qvidem dignabantur; ac Luneburgici, qvi eo scripto perstrictos se censebant, opposito scripto Blaspieli rationes impugnabant; qvibus & his respondere non omisit; debiliore pugnæ genere, qvam qvod ad tantam violentiam sistendam qvidqvam facere posset.

§. 59. Haut eo minus Blaspielus tentandum censebat, num instituto colloqvio forte propius ad rem accedi posset; eoqve Colberto offerebat, si lite super cerimoniis seposita ipsum primo loco visitaturum, si eum honorem ab eodem dein recepturus sit. Colbertus id sibi gratum fore ostendebat; sed qvia Strada adnuc adsit, cum eo sibi super ea re consultandum fore. Qvi cum intra paucos dies profecturus sit, in præsens satius fore se tertio loco congredi; deinceps propositum modum à se observandum. Ac Blaspielus Stradam, anteqvam hic Neomago discederet, solenni ritu visitabat, eodem mox honore recepto. Cæterum privato isto colloqvio Colbertus multa jactabat super Regis desiderio circa pacem in universum, & ut ea præcipue cum Electore redintegretur. Sed ad hanc nullam aliam esse viam, qvam ut Sveci ad normam pacis Westphalicæ in integrum restituan-

Blaspieli cum Colberto congressus.

18 April.

1679. tuantur. Sed qvæ isti per peculiaria pacta ab Electore qvæsiverint, huic concedi posse, addita à Rege suo insigni pecuniæ summa. Eqvidem duras esse has conditiones, ac se Electori vel totam Pomeraniam optare. Sed considerandum, si is toti Pomeraniæ insistere pergat, omnes Galliæ vires in se tracturum, qvibus omnes fœderati adhuc juncti sustinendis non suffecerint. Regem porro ad curandam Svecis amissorum restitutionem teneri, si maxime omnia eo nomine aleæ sint exponenda. Hanc indispensabilem legem ipsi per gloriam suam dictari. Svecos eidem occinere, cum tot potentes ipse hostes superarit, ac tam gloriosam pacem obtinuerit, cur nunc majore qvam unqvam antea potentia succinctus Sveciam destituere velit, tot calamitatibus ob arma in ejusdem gratiam arrepta obrutam? Blaspielus contra qvantum poterat mollissime, qvod Colbertus facile irritaretur: Electori gratissimum fore cum Rege amicitiam instaurare, arridente jam cumprimis occasione, postqvam isti à fœderatis destituto integrum sit de rebus suis pro lubitu disponere. Si itaqve Regi animus sit Electorem, ejusqve Domum sibi pignerare, se conditiones pacis in Regis arbitrium collaturum. Enimvero Electorem etiam in ejusmodi statum reponendum, ut Gallo utilem operam navare possit; nec iterum malefidum vicinum ad latus eidem collocandum, adversus qvem semper in armis consistendum, ni oppressio, qvalis nuper contigit, expectanda sit. Regis gloriæ nil decessurum, si Svecis alibi satisfiat, qvem in finem Elector summa ope sit connixurus. Non à se postulari, ut Rex Svecos destituat. Posse utrosqve Galliæ amicos esse, modo amoveantur, qvæ à tempore Westphalicæ pacis diffidentiam inter istos excitarint, Pomerania nempe, & Stetinum. Parum gloriosum Regi fore, omnes vires suas vertisse in Principem potentia inferiorem, amicitiæ ejus cupidum; cui nil aliud qværatur, qvam securitas, & qvod jure sibi competit. Eqvidem vix dubium esse, qvin Rex Electorem ad pacem, qvalem ipse velit, compellere possit. Ast gloriosius fore Regi, ac forte utilius, si adhibita moderatione istum magis sibi obstringat. Colbertus contra de æstimatione, & affectu, qvo Rex Electorem prosequatur, prolixe, qvem reipsa exserere cupiat: sed per Sveciæ restitutionem viam utiqve muniendam. Qvicqvid dein Elector à Rege desideraverit, id eum expectare posse. Nec ingratum Regi fore, si Elector ab ipsis Svecis plura obtinere qveat. Sed Svecos ad id compellere Regi fas non esse; ac his novissima mandata missa, ut ne pedem qvidem terræ cedant. Et cum Blaspielus reponeret: Svecos antea, cum res eorum nou eousqve redactæ forent, Stetinum cedere voluisse: Colbertus regerebat; Galliam tunc nondum in eo statu fuisse, & non Sveciam, sed istam, ejusdemqve promissa Electori respicienda. His sine exceptione standum; ac Electori promte consilium capiendum, ni duriores subire conditiones velit. Nec diuturnum bellum à Rege in istum gerendum, sed mox tota vi opprimendum, ac omnibus fortunis evertendum, ni victoris gratiam occupet. Verbo, qvamdiu Elector totam Pomeraniam affectet, non modo pacem non sperandam, sed & eundem summam rerum suarum extremo periculo exponere. 1679.

§. 60. In has augustias redacto Electori consilium capiendum erat durum sane, ac satis anceps, num forte Belgas, qvorum culpa in hæc mala præcipitarat, ad causam suam amplectendam excitare, ac extracto tempore suis rebus melius consulere posset. Redierat Cellis Fuchsius allata repulsa super leginnum transitu, qvi, si maxime vi perrumpere placeret, vi impediendus erat. Et cum Belgæ nonnihil copiarum Vesaliæ immittere abnuissent, metuendum erat, ne id oppidum una cum milite præsidiario, machinis, paratu bellico, & annona in Gallorum potestatem redigeretur, civibus qvoqve horum libidini exponendis. Igitur satius visum, è duobus malis minus eligere, ac in duras licet conditiones cum hoste convenire, qvam amicis, & fœderatis otiose spectantibus gratis perire. Igitur Elector Blaspielo injungebat, ut Colberto denuntiaret: qvanqvam Galliæ Rex plenæ restitutioni Pomeraniæ institerit, iis tamen verbis erga Meindersium usum, ut ipse integram fiduciam in generoso ejus animo reponere decreverit. Unde & se paria cum eodem facturum, ac speciminis loco Vesaliam cum castello Schenckiano ad pacem usqve ei asservandum traditurum, ut tamen suas sibi copias, annonam, machinas, aliumqve paratum inde deducere liceat. Ac brevi aliqvem plenis cum mandatis missurum, qvi uberius ipsius mentem sit expositurus. Ne tamen Belgicis legatis, aut cuipiam alteri indicium faceret; ac Gallum rogaret, ne eam rem cuipiam prodat. Qvod si Gallus Lipstadium insuper peteret, id qvoqve annueret ea lege, ut ne in alterius manus id pervenire patiatur, ac post factam pacem sibi restituat. Eo mandato accepto Blaspielus Jenkinum de prorogandis indu-

Electori durum consilium est capiendum.

ciis

1679. ciis instare petebat; ac ne id extrahendo tempori fieri crederetur, Colberto insinuabat, Electorem Regi unum atqve alterum locum cautionis in vicem ad pacem usqve traditurum. Isthoc oblatum etsi à Gallo cupide arriperetur, haut eo minus Gallorum V M eqvitum X M peditum, nondum licet elapso induciarum tempore, Rhenum transire, simul hostilia per Cliviam exercere cœperunt. De qva re cum Blaspielus qvereretur, Galli declarabant; si Regi Vesalia tradatur, inducias in decem dies prorogandas; si Lipstadium accedat, qvinqve insuper dies addendas ea lege, ut interim pax utiqve concludatur in conditiones supra dictas; ut nempe penes Electorem maneant, qvæ per pactum Stetinense amiserit, reliqva Svecis reddantur. Castellum Schenckianum à Rege non desiderari delinandæ Belgarum suspicioni. Blaspielus contra; se paratum super prorogandis induciis agere, sed qvæ ad pacem usqve porrigendæ sint; ac ut serio rem ab Electore agi adpareat, Vesaliam, & Lipstadium cautionis in vicem Gallo tantisper tradendum. Gallus reponebat; Alexandrum Spanium, qvi & ipse ea de re Gallis proponere jussus erat, in tres duntaxat septimanas inducias prorogari petiisse. Ita visum Colberto, valde licet repugnantibus Svecis, ut ipse, ac Blaspielus una cum Calvo, & Spanio Santenam se conferrent. Ubi in isthæc capita conventum fuit. *I. In specimen bonæ fidei, qva Elector cum Rege Galliæ agere vult, Alexander Spanius Vesaliam, & Lipstadium in manus Regis Galliæ, prout ab Electore oblatum fuit, tradet, ab ejq præfecto & milite custodiendum, qvoad pax inter Regem, & Electorem perfecta, atqve ratihabita fuerit. II. Præsidium Electorale Vesalia, & adsito castello die nona hujus mensis exibit, qvo die præsidium Gallicum à Calvo mittendum intrabit ad IV M tam peditum qvam eqvitum, idqve ibi morabitur, qvoad ratihabitiones tractatus pacis cum Electore ineundi permutata fuerint. III. Spanius etiam per qvæstorem duo millia militum Gallicorum Lipstadium conduci curabit, qvi præsidium ibi agitabunt. Qvæ manus die IX hujus mensis Ordinga movens intra diem XV hujus mensis Lipstadii aderit; ubi Spanius eam recipi, ac per hospitia distribui curabit, Electorali milite inde deducto. IV. Spanio liberum erit qvicqvid necessarium ei erit, iis locis deducere; circa reliqva inventarium fiet, qvicqvid adparatus bellici, & annonæ, aliarumqve rerum ad Electorem spectantium ibi reliqverit, ut eadem qvantitas una cum machinis à Rege post pacem reddatur ei, qvem Elector voluerit. V. Liberum qvoqve erit eorum locorum incolis ibi commorari, qvo casu omni securitate fruentur, aut inde excedere cum omnibus rebus ad ipsos spectantibus. VI. Qvia prorogatio induciarum, qvam legatus Electoralis instanter petiit ad tractandam pacem pro Electore juxta, & Daniæ Rege, Galliæ Regi longior judicata fuit, qvam necessarium sit ad eam concludendam, qvin per eam moram magis incertum reddi possit bonum Europæ tam desideratum: igitur convenit, ut induciæ d. 31. Martii subscriptæ adhuc qvindecim dies durent, iisdem cum conditionibus, qvæ cras die 4. hujus mensis initium capient. VII. Miles, qvem Rex Vesaliæ, & Lipstadio immittet, oneri non erit incolis, & subditis Electoris; nec regioni Trans-Rhenanæ ulla contributio, pabulum, aut annona imperabitur. VIII. Præfecti, qvæstoresqve Gallici haut se miscebunt negotiis justitiæ, politiæ, & redituum, aut sacrorum ejus regionis, sed ista in præsenti statu relinqvent. Commercium aqvis, & terra liberum erit, nullaqve nova impositione qvocunqve prætextu onerandum.* Subscripserant Mareschallus d'Estrades, Colbertus, & Blaspielus. Ea induciarum productio etiam pro Daniæ Rege à legato Danico Heugio acceptabatur. Ast Avauxius, ut Gallicam fidem Belgis venditaret, simul hos in Electorem irritaret, exhibito libello Belgis imputabat, castellum Schenckianum ab Electore oblatum, sed à Rege suo acceptatum non fuisse. Eum tractatum sat jejunum Elector qvidem probabat, sed simul Blaspielum ejusdem productionem qværere jubebat, obtentu sumto, qvod ob locorum intervalla ab Electore mandata ita cito obtineri non potuerint; & qvod utiqve Gallo jam satis cautum sit. Ast Gallus & ipse id pactum probabat; sed simul denuntiabat, se inducias haut ulterius prorogaturum. Ac jubebantur duces statim post elapsas inducias hostilia exserere: tum & Creqvius adventabat, summum in Gallicas copias imperium gesturus. Cæterum ut eo commodius inter legatos negotiatio suscipi posset, Blaspielus Colbertum publice visitare instituit. Venientem Nobilis ad currum excipiebat. Ad januam anterioris conclavis ipse Colbertus exceptum, & in conclave deductum sub uranisco superiore loco assidere faciebat, Excellentiæ titulo dato: ac dicebat, à se Cæsareos & alios non aliter accipi; nec ab ipso aliter tractari velle; uti & postea factum est. Qvod si tamen ipse plenas cerimonias desideret, se usqve ad currum eundem comitaturum. Sed malebat Blaspielus non aliter secum atqve cum cæteris agi, ac ut solennes visitationes in præsens omitterentur.

Margin notes: 11. April. — 11. April. — *Pactum super prorogandis induciis.* 11. April. 3. Maji. — 12. Maji. — 6. Maji.

1679. *Galli Electorem summavi urgent.*

§. 61. Aſt Electorem ſua ſpes longe fefellerat, dum crediderat, Gallos liberali iſto agendi modo ad molliora permotum iri. Nam non minus qvam antea præfracte contendebant, Svecis Pomeraniam utiqve reſtituendam. Ac elapſo induciarum termino omnem prorogationem adſpernati ſtatim longius progredi, & hoſtilia exercere incipiebant. Qvæſtores ne qvidem eum diem expectabant, qvin protinus incendiarium tributum Cliviæ Cisrhenanæ imperarent. Nec diſſimulabant id à ſe qværi, ut jactare poſſint, tantum terrarum à ſe Electori reſtitui, qvod pretio Pomeraniam æqvet. Cum etiam Blaſpielius Colberto diceret, Saxonem officium ſuum offerre, ac eo fine ad Regem ſcripſiſſe, ut induciæ prorogarentur; hic reſpondebat; à Rege ſibi interdictum ſuper ea prorogatione amplius mentionem facere. Nam Regem protinus pacem velle; nec alias conditiones ſperandas, qvam qvæ jam ſæpius expreſſæ ſint. Nec curabatur, qvod Elector ad extremum offerret, ſe poſtulato ſuo circa totam Pomeraniam deſtiturum, ac ſuper conditionibus à Gallo propoſitis tractaturum, modo interim ab armis ceſſetur.

16. Mai. Scripſerat qvoqve Elector ad Regem Galliæ literas ſenſu ad generoſum animum movendum admodum compoſito. *Fieri non poſſe, qvin Rex pro ſublimi mentis perſpicacia non facile comprehendat moderationem, & juſtitiam ſuorum poſtulatorum; eoqve vim inferat connata generoſitati, ac magnanimitati, dum ipſum cogere inſtituat ad conditiones pacis iniqvas juxta, & contumelioſas. Deum juſti amantem juſtitia cauſæ perſpecta armorum ſorte totam ſibi Pomeraniam adjudicaſſe. In honorem Regis ſe meliorem ejus partem in ipſius manum reſignare ad ſervandas reliqvias, modicum redhoſtimentum ſui ſangvinis, & opum, qvas cives ſui in hoc bellum effuderint. Sane juſtum eſſe, poſtqvam Rex ipſum adſtrinxerit ad reſtituendas hoſtibꝰ tam egregias urbes, ac tantum terrarum, ut etiam Svecos obliget ad reliqva ſibi concedenda: ac ſi is tam enixe cauſam eorum egerit, qvi jure nil exigere poterant, ſibi qvoqve faveat, qvi jure optimo omnia retinere poterat, ſed qvi maximam partem ſolo Regis reſpectu remittit. Satis ſibi auditum, miniſtros ſibi gloriam Regis opponere; nec latere, qvantum pondus hæc magnas apud animas habeat. Sed meminiſſe qvoqve Regem, juſtitiam, & natales, & normam præbere gloriæ; & cum iſta plane à ſuis partibus ſtet ſolidioris gloriæ nanciſcendæ campum eſſe, ſi juſta, & moderata prætenſio fulciatur, qvam ſi illis faveatur, qvibus nihil minus eſt; & ſi Rex ſententiam totius Europa intelligere poſſit, exceptis iis, qvos propria utilitas hoſtibus ipſius adjungat, eum ſine mora pro ſe calculum laturum, ac poſteritatis nullo favore imbutæ judicium anticipaturum. De cætero facile ſe perſpicere, vires ſuas regiis haut qvidqvam eſſe comparandas, ac facile ſe opprimi poſſe ab eo, qvi ſolus belli molem contra potentiſſimos Europæ Principes ſuſtinuit, & qvi tanta cum gloria, ac fortuna iſtoſe extricavit. Sed qvod lucrum Regi fore ruina involviſſe Principem, qvi extremo deſiderio eidem inſerviend: flagrat, & qvi, ſi conſervetur, in Regis uſum plus qvam ſolam voluntatem adferre poſſit? Sane Regem, ſi ipſum deſtruat, primo omnium pœnitentiam ſubiturum, cum vix uſpiam toto orbe reperturus ſit, qvi ſincero magis affectu Regi ſit addictus.* Non exigua laude ferebat eas literas Colbertus; ſed haut eo minus repetebatur vetus cantilena; Regem ſalva exiſtimatione plus facere non poſſe, qvam ut Electori omnia jura, vectigalia, & domania, qvæ Svecis de Ulteriore Pomerania pace Weſtphalica expreſſis verbis haut tributa ſint, addicat; qvod & ipſum tamen Svecorum ingratiis futurum ſit. Nam cum Colbertus apud Oxenſtiernam ſuper iſtis rebus Electori cedendis jeciſſet, hic valde id adſpernatus fuerat, differens; ſi Gallis hoc bello res improſpere ſucceſſiſſent, Svecos, qvæ pro his periculo expoſuerint, haut fuiſſe recuperaturos. Igitur poſtqvam Galli fortuna tam propitia uſi ſint, par eſſe, ut Svecia indemnis præſtetur. Colbertus qvoqve narrabat, Svecos, belli continuationem acriter urgere, qvod ſpes ſit conſumtam nationis exiſtimationem recuperandi. Sed Gallo haut placere, in gratiam eorum, qvi tam ſiniſtre omnia geſſerint, ac jam ipſi ſoli onus impingere velint, plus ſumtuum, ac moleſtiarum ſuſcipere: nec obſcurum eſſe, eosdem ideo bellum extrahi cupere, ut opimis ſubſidiis diutius fruantur. Sed & Angli, ac Belgarum legati Lutetiæ pro Electore officia interpoſuerant, nullo fructu. Ac dicebat Colbertus; non eſſe qvod Elector in Anglo fiduciæ qvid collocet, prout aliqvi tunc nonnihil ſpei de eo conceperant. Nam Anglum ſemper in Gallum reſpexiſſe, ac id deinceps magis facturum, qvod nulla alia ratio ei ſupereſſit regiam autoritatem utcunqve tuendi, qvæ plane pedibus conculcetur. *14. Jun.* Demum etſi Blaſpielus Colberto confirmaſſet, Electorem Meinderſio ejusmodi mandata miſiſſe, ad qvæ pax certo ſecutura ſit; is tamen ducibus Gallicis injungere nolebat, ut hoſtilibus ſuperſederent; qvod Colberto non perſvaderetur rem ab Electore ſerio agi,

1679. agi, sed eum non nisi tempus extractum ire. Ita Galli nulla intermissione Mindam versus progrediebantur, catervis subinde inter se collisis. Ac demum Electoris equitatus ita includebatur, hinc Gallis, inde Luneburgicis imminentibus, ut vel à pabuli penuria, vel ferro pereundum esset, ni protinus pax interveniret.

Electoris ad Belgas literæ. 1. Jul.

§. 62. Ista provinciarum suarum calamitas tanto dolore Electoris animum perfudit, ut denuo ad Belgas, tantorum malorum autores, literas hoc sensu daret. *Miserandam hanc West-phalicarum provinciarum Belgis vicinarum faciem dubium se relinquere, utrum plus causæ sibi sit de iis querendi, qui affectata hostilitate tali modo in suas ditiones grassentur, an vero de iis, quorum causa sibi ista omnia accidant. Sane majore odio dignos esse, qui insuper habitis sanctissimis fœderibus, atque promissis inter extrema luctantes amicos destituunt. Qui eo ipso tempore, quo alios ad persequendum bellum summopere hortantur, ac de constantia sua magnifice pollicentur, per separatam pacem bello sese subducunt, ac communem causam produnt. Ast se maximum benevolentiæ, ac fidei suæ in Remp. pœnas dare, dum demum omne onus belli in se devolvitur, quod alias se non tangebat, nisi propriis emolumentis, quæ maxima quiescenti offerebantur, amicos exitio eripuisse decentius visum fuisset. Nunc pramis invicem compressis in sinu manibus se obruinm adspici ab iis, ad quos liberandos ipse omni ope connixus sit. Cliviam, Marcam, Ravensbergam, Mindam ante oculos tam validi Belgarum exercitus miserrime evastari, ac talia à Belgis sine cura haberi, velut ipsos plane non tangerent. Quin ad literas suas, hortatusque ministrorum, ut ad mala, quibus ipsi causam dederant, avertenda & ipsi connitantur, vel nil responderi, vel ita frigide, ut suam istius calamitatem plane cordi non esse adpareat. Atqui longe aliter à se cum eorum Rep. actum. Imminens adhuc tempestas ut averteretur, summa se ope connixum. Cum ea jam erumperet, primum auxilio accurrisse, alios excitasse, omnia sua periculo exposuisse, omnes quæ offerebantur conditiones ante salutem Reip. habuisse. Unde nunquam dubitare se potuisse, quin paria sibi ab ea Rep. fuerint præstanda. Nec flagitii notam elevari, si culpa in paucos conferatur, qui privatos per respectus, aut male fundatis persvasionibus seipsos, inde alios ab officii semita abduxerint. Nam haut eo secius neglectæ fidei dedecus in totam Remp. redundare. Cæterum nec Belgas, quia officium non fecerint, ideo obligationem suam exuisse; nec se, quia injuriam passus sit, jure suo excidisse. Eoque à se postulari non posse, ut ipse damna hæc æstimationem fere superantia, quæ Reip. causa toleret, & quæ avertere eadem poterat, & debebat, nulla reparatione obtenta sibi habeat; sed ista utique sibi à Rep. esse præstanda. Quo fine se literas ad eos dare, ne forte credant, se ex fœdere quæsitum jus, exque ejusdem violatione natas sibi actiones abdicasse. Eoque hisce quam efficacissime testari, quod uti ipse hactenus nihil neglexerit eorum, quæ ad implenda sua promissa requiri potuerint, quin plus præstiterit, quam quantum à se jure exigi potuerit; ita se quoque omnem mutuam præstationem, & quæ hac deficit, reparationem incommodorum eam ob causam sibi provenientium expectare, ac sibi, suisque posteris omnia huc spectantia jura reservare. Ad extremum Deum precari, ut ab ea Rep., quæ suis rationibus tam arcte innexa sit, omnem calamitatem, & hostilem invasionem averruncet, ne aliquando maximo eum suo damno sentiat, quam male sibi in futurum consulant, qui fidos amicos deseruerunt.*

1679.

Belgarum responsum. 1. Aug.

§. 63. Isthanc Electoris indignationem Belgæ post hisce literis mollire conabantur. *Maximo cum dolore se perspexisse Electoris consternationem super suarum provinciarum præsenti statu. Sibi quidem magno solatio, quin singulari gaudio cessurum fuisse, si sua opera Elector pacem in leges, quas ipse optarit, obtinere potuisset. Ac tanto fervore eam se rem apud Galliæ Regem egisse, ut hic non mediocrem indignationem eo nomine adversus ipsos ostenderit; & Suecicos legatos id velut infractionem pacis arguisse. Sane nunquam oblivionem sibi subituram eorum, quæ Elector novissimo bello Reip. præstiterit, ac uti illustri suo exemplo alios ad amplectendam ipsorum & communem causam excitarit. Sperare tamen, nec se opibus civium suorum, nec sanguini ducum ac militum pepercisse ad faustum bello finem imponendum. Sed Electori judicandum relinquere, num hic conatus ab universis fœderatis eo quo par fuerit studio, ac uti ipsi expectarint, sit fultus sit; ac meminisse, ab Electore subinde reliquos fœderatos stimulatos, ut pervincendæ communi causæ acrius conniti velint. Sese inficias haud ituros, postquam Belgium Hispanicum in eam conditionem delapsum viderent, ut miraculi loco ab omnibus judicaretur, si non penitus Gallicis armis opprimeretur; supra suas vires fuisse, istud, aut semetipsos diutius tutari. Cives interceptis commerciis, damnisque toleratis, ac immensis tributis per aliquot annos erogatis ita exhaustos, ut Reip. omnes vires decesserint oneribus belli diutius ferendis. Unde sibi remedia*

1679.

media fuisse circumspicienda vel bello persequendo, vel obtinenda paci. Ast vires continuando bello apud eos, unde ea qvam maxime expectari par erat, ita tenues, ac incertas fuisse, ut Hispanis pacem bello præferre necessum fuerit, etiam cum jactura præstantissimarum urbium, qvin integrarum provinciarum; id qvod emendare sibi maxime in votis fuerit, si auxilia, qvibus tuto inniti liceret, in promtu fuissent. Eam ob causam ad ejusmodi pacem sibi descendendum fuisse, alias magnopere à se rejiciendam, ac finem bello imponendum, cujus dilatio evidens Reip. exitium secum trahebat. Eqvidem se nosse Electorem libenter omnes suas vires repellendo hosti collaturum, fœderatosqve ad idem excitaturum fuisse. Sed eidem qvoqve constitisse, sumtibus belli fœderatorum opes valde exhaustas, eorumqve arma sine subsidiis sustineri non posse; sed qvibus exsolvendis Resp. sua non amplius suffecerit, ne alendo quidem solito militum numero par, cum contra hostium vires novis victoriis in dies gliscerent. Ingentem sibi labem fuisse contrahendam, si non optassent, fœderatos quoqve suos eodem tempore pace, qva declinando exitio occupanda fuerit, simul potiri. Sed omnes fœderatos, solo excepto Hispaniæ Rege, judicasse, belli continuatione minus molestas, quam a Gallo propositæ fuerant, conditiones obtineri posse. Qvibus cum contranitii nec potuerint, nec voluerint, qvantum in se Regem Galliæ permovere conatos fuisse, ut conditiones pacis, præsertim qvæ Electorem spectent, mitigaret. Interim causam magis desperatam factam, qvod qvilibet fœderatorum suis rebus seorsim consultum iret. Unde sibi haut qvidqvam id flagitium impingi posse, se immemores meritorum Electoris de sui duntaxat conservatione solicitos fuisse, securos, qvid fœderatis fieret. Nam sua pace haut meliores se conditiones à Gallo obtinuisse, qvam antea sæpius oblatæ fuerant; nec eas repudiare desituros fuisse, qvoad Gallus declararet, se cum fœderatis quoqve æqvis conditionibus decisurum, ac bello ubiqve colophonem impositurum. Sed nimirum extremam necessitatem, postqvam sæpius de impotentia sua testati fuerant, nec spes meliorum successuum allubesceret, sibi istbanc viam inire imperasse. Sed nec ditionum Electoralium suis provinciis innexarum oblitos fuisse. Qvantumlibet tamen connixos neqve dum pax perficitur, nec deinceps ut medio statu gauderent, obtinere potuisse. Spem tamen sibi esse, per calamitatem, qvæ Remp. suam oppresserit, cultam semper cum Electore amicitiam haut extinctum iri, qvam summo candore deinceps excolere parati sint, ad qvam sacrorum, ac vicinitatis vinculo adstringantur; ac summo sibi dolori fore, si qvid parum amici sibi cum Electore intercedere debeat, qvi cum veterem amicitiam omni studio propagare cupiant.

Alia Electoris ad Belgas litera. 24. Aug.

§. 64. Istæ literæ, etsi multum modestiæ præferentes, qvia tamen primarium negotium haut tangebant, Electori minime satisfaciebant. Unde denuo ad Belgas scribere visum hoc sensu. *Ad æqvissima sua postulata ne verbo qvidem sibi responsum fuisse, cum tamen non dubitet, si adducta prioribus literis rationes probe expensæ fuissent, ipsos studium suum circa continuandam cum Rep. amicitiam perspecturos, sed & simul æqvum judicaturos fuisse, sibi immensorum damnorum, qvæ ipsorum causa toleraverit, nomine satisfaciendum esse. Nec dubitare ipsis pro æqvanimitate sua curaturos, ut obligationem, qvam per fœdus sibi imposuerint, rite impleant. Enimvero literas ipsorum non sine magno suo dolore, ac admiratione, nil præter excusationem necessitatis, qvæ ad pacem compulsi sint, continere. Super ea disceptationem cum ipsis incipere sibi haut placere. Ac satis ipsis constare, se nunqvam pacem, ob qvam nunc arma à se arrepta sint, aversatum; qvin ab ipsis ad extremum usqve ad bellum perseqvendum instigatum fuisse. Enimvero Respublicæ necessitatem, suarum ditionum conditioni haut comparandam, nunqvam tantam fuisse, ut fidus amicus & fœderatus qvi in solam ipsorum gratiam exitiabili huic bello sese immerserit, nulla causa ab ea pace excluderetur, rejecto suo postulato super pace simul perficienda. Multo minus id ullo necessitatis prætexto excusari posse, qvod cum ipsi jam super conditionibus pacis cum Gallo convenisset, non modo de hoc sibi haut significatum, nec ad pacem simul ineundam aditus paratus fuerit, sed & denuntiatum, ipsos expeditionem parare, rogatumqve, ut a se major copiarum modus ad Rhenum mittatur. Nec obtendi posse, Gallum simul cum ipso tractare noluisse: nam non obstante hostilitate, in qvam ipse cum eo inciderit, multoties testatum; cordi ipsi esse veterem amicitiam instaurare; cum præsertim nunqvam controversia qvid sibi cum Gallia fuerit. Nec vero conditiones à se prætensas conjunctam tractationem impedire potuisse, cum nunqvam inquirere curæ fuerit, cui postulato ipse ad extremum insistere decreverit; ac tunc ipse lautioribus conditionibus potiri potuerit, nisi in gratiam Resp. ac ne eam desereret, eos tractatus repudiasset. Qvæ isti de Hispanis qverantur, ad se non spectare. In aprico tamen esse, non Hispanos, sed Belgas primum arma posuisse, istis acerbe qverentibus, qvibus & Gallicus miles immensis sumtibus intra ditiones suas diu alendus fuerit, qvoad pacem ratihabuerint. Qvæ omnia*

1679.

cum

1679. *cum ita sint, & cum fœdere secum inito promittant, nostram satisfactionem sibi curæ fore, simul agnoscant, auxilia sua Reip. non fuisse inutilia, suasqve provincias ideo misere vastatas; spem sibi esse, eos istorum pensationem ita curaturos, ut deinceps qvoqve salus ejus Reip. sibi cordi esse qveat. Et qvia id negotium per literas haut commode expediri qveat, in eorum placitum conferre, annon expediat congressum inter utrinsqve ministros eo nomine institui; ubi spes sit & istos ad omnia æqva paratos fore; ac se postulata sua ita moderaturum, ut nil amplius quam justam indemnitatem qvarat, qvo & deinceps vires suppetant ad solida eorum Reip. specimina amicitiæ repræsentanda.*

Electoris in Belgas cogitata. §. 65. Inter istas doloris, iræqve nondum digestæ fluctus Electorem aliqvando impetus subibat de exercitu ad Isalam adducendo, num eo modo à Belgis reparationem damni obtinere possit. Igitur Meindersius explorare jubebatur, num Gallus eos conatus dissimulaturus sit. Etsi Sverinus senior eam rem valde dissvadebat. Nam Gallum nunc de bello audire nolle, & ante omnia de instaurando ærario cogitare. Qvod si autem Gallus ausa ista non fulciat, Electorem grave sibi periculum conciliare posse. Nam Belgas non solum validis copiis succinctos, qvas brevi contrahere qveant, sed & ab Electoris invidis affatim auxiliorum obtenturos. Cum Svecis qvoqve nondum omnia ad liqvidum perducta, qvi magnum ex his turbis emolumentum capturi sint. Et qvia Arausionensi jam suboleat talia ab Electore agitari, ac Belgis sine dubio ista è Gallia prodenda erant, forte hos milite in finibus disposito intentata præventuros, ita ut res utriqve ad manus perventura sit. Qvanqvam & nudam hospitationem in ditione sua Belgæ in vicem hostilitatis accepturi, eiqve vim oppositituri sint. Eqvidem Belgas nondum solidi qvid officii Electori præstitisse: eorum tamen amicitiam non levem autoritatem ipsi addere. Unde non posse non id noxium eidem esse, si cum istis in hostilia erumpatur; inprimis si Gallus arma simul suscipere nolit, qvod & ipsum pravos effectus producturum sit. Belgas antiqvos Brandenburgicæ domus amicos esse; igitur omnia prius tentanda, qvam ad arma deveniatur, qvæ remediorum extremum sint. Ac nondum eos omnem satisfactionem abnuisse. Eqvidem Electori animum non esse, bellum ordiri, sed tantum ostentato in finibus exercitu eos terrere. Sed ubi res hucusqve processerit, non amplius in nostra manu fore pacem retinere; sed invitis eo seqvendum fore, qvo altera pars duxerit. Cæterum Gallus ob residua subsidiorum operam suam pollicebatur: sed eam ob causam novo se bello implicare nolebat; tum Electori talia summopere dissvadebat hac præsertim tempestate, cum vix belli flamma immenso labore extincta fuerit. Ac monebat insuper Luvoisius; etsi Hispani tuto contemni possint, ac nisi vi compulsi debitum expleturi non sint; tamen vel ideo stativa Electoris ad Isalam, & limitem Geldriæ ferri haut posse, qvamdiu Gallicæ copiæ eo tractu agant. Nam modico numero nihil profectum iri, qvi & periculo exponendus sit. Sed magnum exercitum à Rege in vicinia tolerari non posse, nisi majorem eidem ad latus adjungat. Ita ea res intra cogitationem stetit. 1679.

Meindersius in Galliam mittitur. §. 66. Cæterum postqvam Elector dudum animadvertisset, Cæsarem juxta, atqve Luneburgicos separatam pacem meditari, sibi qvoqve tentandum duxit, num imminenti se tempestati subtrahere posset. Et qvia summa negotii ab arbitrio Galli pendebat, periculum facere instituit, num majus operæ pretium in Gallia, qvam Neomagi fieri possit. Eo fine Meindersius in Galliam his cum mandatis mittitur. Neomagi apud Gallicos legatos verbis Electoris testaretur, qvam gratum sibi fuerit à Galliæ Rege declarationem super desiderio veterem amicitiam renovandi benevole acceptam, idemqve ab hoc experi. *11. Dec. 1678.* Rogare, ut Rex componendæ inter Boreales paci operam navare, ac præcipue justitiam suorum armorum in Svecos æstimare velit, qvo ipse in perpetuum tam periculoso vicino careat, qvem ipse jam amolitus sit. Alias sibi, suæqve posteritati nunqvam stabilem qvietem sperandam. Eqvidem notum esse, qvid fœderis Regi cum Svecia sit, & qvod studium is circa pacta sancte servanda ostentet. Enimvero Regem plura qvam debuerit præstitisse; ac neminem improbare posse, si Svecorum in gratiam orbem Christianum non diutius inter belli mala luctari patiatur. Qvam sinistre Sveci rem gesserint, ac uti Galliæ subsidiis abusi sint, nemini obscurum esse; qvi & soli Galliæ debeant, qvod non plane pessum iverint. Qvem ipse desideret vastatum terræ tractum esse, suæ tantum securitati inservientem, qvæ per nulla pacta satis stabiliri qveat; ac si maxime Gallus sponsionem interponat, se tamen è vicinia citius à Svecis opprimi posse, qvam auxilia è tam longe dissito loco moliantur. A se plura documenta solidæ amicitiæ Gallo exhiberi posse, qvam is

1679. is à Svecis sperare qveat. A se omnia offerri, qvæ Rex salva ratione desiderare qveat, & qvæ conscientiæ, ac officio suo erga Cæsarem & Imperium non repugnent. Vicissim se amicitiæ instaurationem cupere, ac ut Pomeraniam sibi retinere detur. Qvod si Gallus neget, se à Svecico fœdere discedere posse, declararet; se contentum fore, ut is promissam pecuniam Sveco præstet, ac se solum cum Sveco certare permittat; nec cupere, ut Rex sibi contra Svecos qvid auxilii præstet. Tum aliqvot centena uncialium millia Svecis in satisfactionem daturum, qvorum pars è subsidiis Hispanicis sumi qveat. Et retinere Svecos stationem in Germania, Brema recuperata. Deniqve sibi suffecturum pro se ac posteris suis Citeriorem Pomeraniam retinuisse, Svecis interim titulum, & insignia gesturis, ac nostra stirpe extincta eam recuperaturis. Elevandæ Svecorum apud Gallos fidei Meindersius panderet de secretis inter Cæsarem, & Svecos commerciis parario Neoburgico, & de novo fœdere, qvod inter hos agitetur; in qvod & seipsum antea pertrahere magno studio laborarint. Unde & Neoburgicum enixius circa plenam Svecorum restitutionem, qvam ipsos Gallos satagere. Sed qvia metus erat, ne hæc missio fœderatis sinistram suspicionem injiciat, horum legatis demonstrare jubebatur; Electori hautqvidqvam in animo esse ab ipsis se disjungere, sed id tantum qværi, ut Gallia à Svecia separetur, eaqve ratione fœderati Svecis erepta retinere qveant. Præsertim cum si Sveci vel latum pedem in Pomerania retineant, ipsi ac sui posteri nunqvam solidam securitatem sperare possint, qvam qvidem ipse aliis qvoqve fœderatis cum qvantiscunqve emolumentis optet. Enimvero se ante omnes hac tempestate in periculosissimo statu agere. Svecis inde Borussiæ ingruentibus, cui servandæ sibi cum maxima exercitus parte accurrendum sit; inde Gallis ad Rhenum imminentibus. Igitur omnem lapidem movendum, ut ea tempestas avertatur. Nec minus reliqvorum fœderatorum ob ditiones in Westphalia, & Saxonia sitas interesse, qvibus tam tenui ad resistendum adparatu eadem sors maneat. Ac Arausionensem, Belgasqve hanc missionem svasisse, pollicitosqve, per legatos suos id se negotium promoturos. Nec se omissurum de omnibus communicare, ac publicum bonum, fœderatorumqve commoda pro virili respicere; qvibus & integrum sit parem negotiationem tentare. Cæsareis autem peculiariter demonstraret, uti ipsi in formula pacis Sveticæ justo longius processerint, ac nulla secum, & cum aliis Imperii Ordinibus communicatione talia indulserint, qvæ non solum fœderi cum Cæsare, sed & decretis contra Svecos conditis, & comitiali autoritate confirmatis directe repugnent. Dano confirmaret, se firmiter ipsius Regi adhæsurum, & sociato consilio processurum; tum laboraturum, ut & is bonis conditionibus potiatur, idemqve, & reliqvi fœderati sua pace comprehendantur. Neomago Hagam se conferret, ac eadem Avauxio ingereret; tum apud Arausionensem, & benevolos procerum instaret, ut nostram causam Avauxio, & Neomagensibus legatis commendent, nec cum Svecis pacem, aut ulteriorem tractationem suscipiant, qvoad ipse satisfactione, & securitate potitus sit. Ut qvoqve Belgicis legatis Lutetiæ suum negotium commendetur; inprimis ut Westphalicæ suæ ditiones hostilitati eximantur, qvæ res ipsos qvoqve Belgas tangat; tum induciæ promoveantur ea lege, ut Sveci Borussia facessant. Apud Gallum qvoqve instaret, ut Polonum ad colendam cum ipso sinceram amicitiam hortetur, ac ne Bethunio integrum sit cum Svecis infesta in ipsum machinari. Deniqve ut Galli cum provincialibus in Clivia humaniter agant, in qvos Sveci istos incitabant. 1679.

Gallorum Neomagi declaratio. 3. Jan.

§. 67. Neomagi ad proposita à Meindersio Galli reponebant. *Regi eqvidem cordi esse Electori reconciliari, eiqve documenta affectus sui, & qvanti eum faciat exhibere, qvæ magis ex ejusdem usu futura sint, qvam belli qvantocunqve cum successu continuationem. Enimvero Regi nihil cum ipso contrahere integrum esse ante dissolutum Svecici fœderis vinculum, qvod ut qvamprimum fiat, Regi gratissimum fore, qvippe huic non parum molestum. Regem qvo pacis cupidine ducatur satis significasse, dum medio in cursu victoriarum, & propinqva spe toto Belgio Hispanico potiundi hostibus tam egregia loca restituit. Sed eum cessante his oris bello plenam facultatem nactum sociis suis succurrendi. Id qvod & omnibus viribus facturus sit, nec id salva existimatione omittere qveat, si vel omnia hoc bello parta emolumenta amittenda, aut ipsum diadema periculo exponendum sit. Regi satis constare, qvem fructum ex Electoris amicitia capere possit. Sed eum qvantumcunqve haut valere permovendo eidem, ut circa impletionem fœderis Svecici qvidqvam in se desiderari patiatur. Id Regi fixum sedere. Qvod si autem Sveci vel totam Pomeraniam concedere velint, id gratum ipsi fore, ac si eo nomine conventio conclusa sit, eam protinus subscripturum,*

1679. *ptururn, ac istorum fœdere tunc solutum arctissimo se vinculo Electori innexurum. Sed antequam id fiat, cum non solum Suecos non deserturum, sed & omni vi rem in eorum hostes gesturum, quoad iisdem satisfactum sit.* Ad ista Meindersius: Uti Gallus pacis amore successibus suis modum imposuerit, ac insignia loca antiqvis dominis reddiderit: ita æqvum esse, ut Sveci, qvi sua ob rem prave gestam amiserunt, ad qvietem orbi Christiano restituendam aliqvid sacrificent. Qvod & facturi sint, modo Gallus id iis svadeat proprio exemplo ob oculos posito. Qvo jure Svecos postulare posse, ut omnia à se errata per alios reparentur? aut ut inter continuas clades ipsi immunes abeant, omnibus amissis recuperatis? Qvin eosdem à brevi abhinc tempore ferocius se jactare, qvam antea cum eorum res meliore loco essent, ac nil nisi plenam satisfactionem crepare, nec se cesam, aut latum pedem terræ amissuros. Atqvi ad ejusmodi pervicaciam ratione destitutam, ob qvam orbi Christiano sub malis belli diutius ingemiscendum sit, Gallum nullo fœdere obstringi. Electorem præterita æstate initio expeditionis moderatas conditiones proposuisse; qvas qvod Sveci ita abrupte rejecerint, ac inde Rugiam, & Stralsundam amiserint, sibi imputent. Ac forte majorem calamitatem istos manere; ac plura postulanda, ubi Borussia exturbati fuerint. Ista Svecorum consilia Gallum haut probaturum, velut per qvæ magis, magisqve à scopo pacis depellatur. Galli contra: *Electori sane fas esse successus suos quantum possit persequi. Sed qua contra Svecos querela moveantur, eas Gallum quoque tangere. Et quamdiu inter Electorem, & Svecos hostilitas persistat, Regem non posse non actiones, è quibus aliquem se capere fructum judicet, adprobare, ac fulcire, sane sinistre admodum rem à Svecis gestam: sed & eosdem insignem Gallia operam navasse. Et quicquid ejus sit, fœdera sancte servanda esse, è quibus Rex teneatur operam dare, ut omnia sua ipsis restituantur, in ultro quid remittere velint. Sed ut Rex eos ad cedendum quid cogat, aut persvadendo inducat, id nunquam futurum. Si tamen Belga in eum finem efficere quid possint, id Regi gratum fore. Ast nec Svecos aliam hactenus declarationem edere potuisse, quod & Elector non nisi de retinendis omnibus jactarit. Sane reliquos fœderatos longe moderatiores sese ostendere, ac citius quam credatur cum Luneburgicis, Monasteriensi, ipsoq; Dano æquis conditionibus transactum iri. Regem tamen, qui Electorem, ejusque amicitiam præ cæteris æstimet, hos parum respexisse. Sed & inconveniens esse, quod cum Elector antea Pena limite contentum se fore declaraverit, nunc totam Pomeraniam deposcat nullo temperamento admisso. Nam inter Christianos transigi fœdere aliquo dato, aliquo retento. Nec ea postulata à quopiam probatum iri; quin eum hac duritia suorum fœderatorum emolumenta, & pacem promoturum. Unde postulata esse moderanda. Ubi Rex Svecico fœdere solutus Electori sese innexuerit, non defore occasiones commodis ejus promovendis, qua longe pluris futura sint, quam qua idem hoc bello occuparit.* Contra Meindersius: Si Sveci vel pedem terræ adhuc in Pomerania retineant, Electorem nunqvam tutum, eoqve inutilem fore ad officia Galliæ præstanda. Svecis ab Electore nil infesti metuendum, sed huic tanqvam debiliori vicino de securitate sua semper cogitandum, qvam Galli sponsio ob distantiam locorum præstare non possit. Deniqve Gallum eorum, qvæ anno 60, & 66, ac nunc Hispanis eripuerit, nullam aliam rationem habere, qvam jus belli; cur idem nunc non etiam pro Electore militet? Ast Galli, cum rationibus vincerentur, ad exaggerandam Regis sui potentiam convertebantur, *cujus parum interfit, si Sveci Cæsari se innectant. Electorem contra ab omnibus desertum esse. Hispanos enerves. Anglum cum intestinis turbis conflictari, qui jam militem suum è Belgio revocet, mox plane exautorandum. Belgas legiones contrahere, ac plerasque dimittere, frustra renitente Arausionensi, sic ut non amplius VI M in campum educere valituri sint. Cæsarem quoque, & Imperium à Gallo parum curari. Istius exercitum male habitum. In aula Cæsarea multos esse morbos sibi satis cognitos. Omnes Imperii Ordines pacem cum suspiriis, & clamoribus exposcere. Cum Monasteriensi, & Luneburgicis brevi sibi conventurum. Electoris provincias Westphalicas defensione nudatas. Ni rerum interim mutatio obveniat, Regem mense Martio tres exercitus ad Rhenum ducturum, quarto in proximis urbibus in subsidiis collocato. CC M militum ab eodem facile in expeditionem educi posse. Multos milliones in promtu jacere bello continuando. Coloniam paucos intra dies subigi posse. Igitur caveret Elector rem ad extrema deducere.* Noster ad hæc: Regis potentiam plus satis notam. Sed eundem & generosum, & pacis amantem, & Christiani officii memorem se ferre; eoqve alienum ab eo fore bellum semper ob aliena commoda gerere, ac orbem Christianum turbis districtum tenere. Si maxime Gallus Rhenum, & plura subigat, qvid Svecis inde accessurum? Ancipitem qvoqve belli

1679. aleam; simul spem esse Electorem à Cæsare, & Imperio haut desertum iri, utpote cui qvam maxime injuria à Svecis sit illata, ac decreta sua sint tuenda. Cæterum qvoqve fœderatorum rationes exigere, ut immoti in partibus persistant. Si Regi qvies orbis cordi sit, nec is tam vasta destinata, ubi spargatur, agitet, tam salutare opus haut facilius promoveri posse, qvam si idem justæ Electoris satisfactioni sese haut opponat. Enimvero cum his omnibus nihil apud Gallos proficeretur, nec Meindersio placebat ad singularia, qvæ in mandatis habebat, descendere. Præter ista Schutzius de Brunsvicensium Ducum constantia, & in bonum publicum studio prolixe confirmabat. Sed Beverningius referebat, Duces jam declarasse, Bremam se reddituros, ac Ferda eum CC M uncialium contentos fore. Sed à Gallis istos parum curari, ac malle hos viam cum Electore transigendi invenire; qvod & Belgæ propriam ob securitatem optent. Dolebat simul scæva eorum consilia, qvi tam intempestive susceptam militiæ imminutionem contra Arausionensis sententiam pervicerint. Ast Cæsarei Meindersio ostendebant; admodum se turbari, qvod omnes fere Electores, ac Principes ita enixe pacem properari urgeant, ac præcipue Rheno vicini oneribus belli maxime obnoxii extrema minentur, ac sibi demum Galli protectionem subeundam. Cui qvæ pares vires opponi qveant, nullibi appareant. Et tamen à nemine probari posse pacem in leges, qvas Galli, & Sveci velint. Gallis maxime animos accedere è turbis Anglicis, & qvod factio Arausionensi adversa pervicerit militiam Belgicam contrahi, utut ostensum fuerit, unde eadem sine onere Reip. sustentari possit.

Avauxius ad eundem modum, uti Neomagenses Galli, disserebat. Alias is de Svecorum actis parum honorifice sentiebat; ac Regi in votis esse molesto vinculo se exuere, ut integrum sibi sit veterem cum Electore amicitiam instaurare. Falso qvoqve ab istis spargi, à Gallo se obsirmari, ne vel minimum cedant; id qvod alii interpretentur, velut hic bellum in infinitum extrahere meditetur. Fagelius debilem Belgii Uniti statum dolebat, cujus culpa penes Arausionensem, ac se hautqvidqvam sit. Maximam infelicitatis causam ab impotentia Hispaniæ, & Angliæ turbis esse, qvæ Gallo ortum suum debeant. Omnibus constare, qvantum Belgii iuterfit Cliviam servari. Si Galli Vesaliam in potestatem redigant, sero Belgas agnituros, qvantum errorem admiserint, qvod medium statum ejus provinciæ sua pace stipulati non sint. In præsens nil vegeti consilii à Rep. expectandum. Verba non defore, sed inefficacia. Totam Pomeraniam se malle penes Electorem, qvam Svecos esse. Enimvero graves difficultates obstare, inprimis qvod Elector olim declararit, se Pena limite contentum fore. Ac antea rem à se huc deductam, ut circa Stetinum, & Wolgastum nil difficultatis restaret, si id acceptatum foret. Post qvoqve de Pena sibi spem factam. Nunc irruptionem in Borussiam novum obstaculum objicere. Ad qvod reponebatur; Svecos conditionem de Pena flumine non admisisse, & ex eo tempore Electori plurimum molestiæ in Borussia dedisse, qvam & Polonis jam in prædam assignaverint. Meindersius tamen, num forte Belgas excitare posset, scrupulum iis injiciebat, velut Elector de Clivia in Neoburgicum, qvin plane in Gallum transferenda agitaret.

Haga disputata. 7. Jan.

§. 68. Hagam digresso Meindersio Arausionensis dicebat; res heic sinistre, & confuse geri, ac plerisqve genuinas propriæ Reipublicæ, ac fidorum amicorum, atqve vicinorum rationes parum cordi esse; inprimis qvestus super tuenda Clivia non mascula magis consilia fuisse capta, ac Remp. exautoratione militum plane enervem reddi: cujus rei culpa penes Amstelodamenses sit, à qvibus vires ærarii pendeant. Verbis, & rationibus apud Gallos parum profici. Svecos insolenter se jactare. Gallum indies gloria magis inflari, ac Sveciam plene restitui velle. Contra Electori affatim rationum esse, ut toti Pomeraniæ insistat; sed grandia obstacula se ostendere, ac inprimis Westphalicas ejus provincias Gallorum libidini expositas esse.

Meindersius in Gallia incassum nititur. 28. Jan.

§. 69. In Galliam ubi pervenisset Meindersius, deprehendebat Luvoisium operam sociante Montespania pellice regia, omnia ex sua libidine agere; qvi pro immanitate ingenii omnia vi pervincere gaudebat. Belgarum in ea aula tunc exiguus respectus, in qvorum gratiam Gallus ne hilum facturus, aut omissurus erat. Isti exautorato milite vires sibi ultro detraxerant, tum sinistre actis existimationem decoxerant. Borellus non minus contemtim, qvam alii, habebatur, utut Amstelodamenses sibi persvaserant, eximio se honore, & affectu à Gallis mactandos, qvia fallacibus horum blanditiis in fraudem se induci passi fuerant; cum eam ipsam ob causam insolentius spernerentur, qvod decipiendos se præbuissent. Cæterum Meindersio eadem qvæ Neomagi

1679. 1 Febr.

magi cantilena occinebatur: gratam Regi Electoris amicitiam; sed Svecos ex fœdere prius in integrum restituendos. Si Sveci ultro qvid remittere velint, id Regem facile concessurum. Ac differebat Pomponius: In ipso negotii cardine Meindersium à se dissentire, qvod Svecos semper seorsim consideret; cum Svecia, & Gallia inseparabili vinculo nectantur. Electoris postulata non iniqva esse, si sola Svecia præ oculis sit. Sed hujus causam Regem suam facere. Unde Electori sua postulata utiqve temperanda. Ac eo altiora spirabant Galli, qvod tunc nuntius de pace Cæsarea advolaret: qvod exemplum Luneburgici, ac Monasteriensis mox secuturi sint. Unde & parum curabatur Hornius Borussia inglorius facessans; de qvo omnes qvidem præsumserant Electoris adventum non expectaturum. Etsi id præter spem fuerat, qvod is ita trepido recessu tantam maculam Svecicis armis esset inusturus. Ab ipso autem Rege ostendebatur: *Admodum sibi jucundum esse, Electorem iterum amicitiæ ipsius accedere, ac tam grata pignora affectus sui offerre. Se non omissurum ista grato animo qvavis occasione agnoscere; utut Elector nulla à se causa præbita olim in diversa secesserit, qva ipse oblivioni traditurus sit. Ex animo ei se amicum esse, ipsumqve magni æstimare, velut qvi per arma, & consilia gestis perfectam gloriam adqvisiverit. Pacem se sine mora cum ipso inire paratum iis conditionibus, è qvibus idem singularem suum affectum deprehensurus sit. Sed nullo se modo per fœdus Svecos destituere posse; ac satis nosse, Electorem qvoqve id improbaturum. Eis se auxilium promisisse, & qvod absqve iis pacem haut facere, iisdemqve ut satisfiat curare velit; qvi utiqve se reqvirente in bellum descenderint, ac in tantam calamitatem inciderint. Si Sveci remittere qvid velint, id & sibi placiturum: & tunc rem confectam fore.* Ad qvæ Meindersius: Electori satis constare, qvam exacte Rex datam fidem implere sveverit; nec eum qvid desiderare, qvod ipsius gloriæ repugnet. Sed Regem pro generositate sua haut probaturum, Svecos tam incongrua postulare. Potius rationi conveniens judicaturum, Electorem inter successus divinitus datos, & gloriam tanto labore, sumtuqve partam etiam de præmio aliqvo, & securitate in posterum solicitum esse. Svecos præter omnem rationem ferocire, ac insolenter se jactare, ac non obstantibus suis cladibus victori leges pacis præscribere, suiqve in gratiam orbem Christianum infinito bello agitari velle; cum tamen è communi omnium tractatuum usu pacis conditiones pro successibus armorum temperentur. Verbo tantum opus esse Regi, aut nutu, ut res transigatur. In omnibus fœderibus par esse, ut utraqve pars officium faciat, nec una in solam alteram onus devolvere instituat; qvod nunc Svecia Regi impingere non vereatur. Multo minus unum fœderatorum ab altero exigere posse, ut hic ipsius errata, aut fatales calamitates præstet. A Rege fœdus Svecicum plus satis impletum. Ab eodem laudabile studium circa pacem orbi restituendam declaratum, qvod ob iniqva Svecorum postulata mutaturus non sit. Si ipse talia Svecis denuntiare indecens putet, alia id via posse fieri, modo istis voluntas Regis innotescat. Rex contra: *inter omnes hasce demonstrationes, qvantumvis sat solida ratione subnixas, se perspicere non posse, qvomodo fidem suam liberare possit. Hanc amico, & fœderato præstandam non secundis tantum, sed & adversis ejus rebus, qvin tunc demum sinceræ amicitiæ effectus cognosci. Electori tantum gloria hoc bello partum esse, qvod labores, & sumtus ubertim penset. Securitatem utiqve eidem præstandam, ac ejus se sponsorem offerre. Sperare, Electorem moderatiora consilia capturum, ut nova collisio declinetur. Nam ea se, ac molestiis inde orituris supersedere, ac qvamprimum ad veterem cum ipso amicitiam redire velle.* Meindersius ad hæc: Ab Electore utiqve gloriæ rationem haberi. Sed eum plus expensarum fecisse, plus laborum exhausisse, qvam ut ista sola adqviescere possit. Regem haut sinistre accepturum, si Elector ipsius tanqvam sapientissimi, ac maximi in orbe Christiano monarchæ exemplum imitetur. Eum sine dubio tantum sibi gloriæ peperisse, qvantum ullus unqvam Princeps. Qvæ tamen non obstiterit, qvo minus insignes provincias, opportunitate situs regno suo blandientes, armis occupatas retinuerit. Regis cautionem ab Electore maximi fieri, ac ipsi sat virium, ac bonæ voluntatis esse ad pondus ei addendum. Sed eam esse locorum distantiam, ut Svecis exercitum Berolino prius admovere in proclivi sit, qvam Regi de eo significari possit. His consideratis à Rege id negotium non ut ab hoste, sed ut à seqvestre tractandum. Nam Electorem tantam fiduciam in Regis generositate collocasse, ut justitiam causæ suæ ejus arbitrio committere non dubitet. Qvibus dictis Rex Meindersium dimittebat, addito, si plura habeat, Pomponio, aut sibi exponi posse. Extremum id Meindersius jecerat, cum alias seqvester adsumi non possit, qvi inter partes est, qvod Rex dixisset; se ancipitem hæsurum, si tale qvid à se postu-

Regis responsum. 7 Febr.

1679.

1679. postuletur; ac forte id ad differendam, aut mitigandam hostilitatem facturum sperabatur.

Cum Pomponio disceptata. 10. Febr.

§. 70. Mox colloqvio habito Pomponius disserebat. *A Rege Svecos destitui non posse, sed bellum tamdiu persequendum, qvoad hi vel restituti sint, vel sibi alias satisfactum declarent. Ad hoc Regem per fœdus teneri, ac sat facultatis habere ei repræsentando. Non deesse pecuniam, non militem, non naves, ac in casum irritæ pacis omnia parari persequendo bello, & quasdam copias jam iter ingredi jussas. Alias Regem dudum optasse, cum Electore, qvem ante omnes Germaniæ Principes æstimet, qvamprimum in gratiam redire; sed ob enormia postulata id fieri non potuisse. Initio Stetinum cum tractu ad Penam, post totam Pomeraniam postulatam, cui adhuc insistatur. Super pecuniæ summa Regem disponere posse, de focis terris non posse.* Meindersius ad hæc: per pecuniam damna, labores, & expensas Electoris reparari non posse, nec ei securitatis qvid inesse. Pomponius: *Sveciam ita viribus exhaustam, ac talia hoc bello expertam, ut non temere in Germaniam qvid tentare ausura sit. Et utcunque ista sint, fidem servandam esse.* Meindersius: Electorem non postulare, ut Rex fidem infringat. Eum jam ultra debitum in Svecos contulisse. Omnibus fœderibus reciprocam inesse obligationem, qva uterqve suum præstare teneatur. Ast Svecos & hactenus non nisi oneri Galliæ fuisse, & nunc totum bellum huic soli impingere velle. Ac factam recens cum Imperio pacem consistere non posse, si Rex exercitum Westphaliæ immittere instituat. Cum etiam hæc pax duas conditiones habeat; ut pro reducenda communi pace officia summo studio adhibeantur, atqve induciæ paci conciliandæ protinus ineantur; Cæsarem & Imperium non prius obligatione de non juvandis Galliæ, & Sveciæ hostibus stringendum, qvam elapso induciarum tempore. Et hucusqve Electorem Cæsaris, & Imperii auxilio gavisurum; Regem à scopo communis pacis aberraturum. Tum incertam belli aleam. Qvæ Danus Svecis eripuerit longe dissita, & qvo Gallis pertingere haut facile sit. Westphalicas Electoris provincias facile subigi posse; sed iis comesis Gallico exercitui defore, unde vivat; ac inde non Gallos magis, qvam Svecos fructum capturos. Nec ob Cliviam Electorem Pomerania cessurum, ac forte aliam Cliviam in Livonia inveniri posse. Denique Regem Clivicas ditiones corpori Galliæ inserere, aut diu eas possidere haut posse. Pomponius: *haut ita facile Electori fore Cliviæ jacturam digerere. Porro qvicqvid decretorum Ratisponæ conditum sit, plerosqve tamen, & præcipuos Ordinum Westphalicæ pacis instaurationem cupere. Ac si vel universi Ordines, vel eorum aliqvi Electori velint assistere, id suo periculo facere posse, ac Regem eosdem non minus hostium loco habiturum. Sed eam spem inanem esse; qvin Ordines certatim exclamaturos; haut par esse, ut Electoris opes gliscant, se perire; eoqve pacem qvantum possit occupandam. Inducias qvoqve adhuc incertas, qvas Rex non ultra duos menses sit indulturus. In Danum facile rem geri posse. Classem paratam stare, per qvam Regi in Holsatiam, Scaniam, ipsam Selandiam exercitum immittere liceat. Gallos etiam frigidi cœli tolerantes, ac hibernis bellis adsuetos. Denique è tergiversatione ingens bellum exoriturum; & haut eo secius Electori, Danoqve ad restituenda bello parta descendendum, velut omni auxilio destitutis; cum contra Regi terra mariqve via nullo impediente pateat. Ac jam copias versus Cliviam, & Marcam iter ingredi, mox Rhenum transituras, ac brevi Electoris ditiones ad Visurgim usqve subigendas. Deniqve si Elector Stetino insistat, omnem operam incassum sumi. Ac ut maxime Elector promittat, se omnibus Regis desideriis velificaturum; tamen inverti rerum ordinem, cum pax, & Sveciæ restitutio præcedere debeat.* Cum Meindersius objiceret, Luneburgicis utiqve data provinciæ portione satisfactum, qvibus tamen cum Svecis nil negotii fuerit, nisi qvod ex Electoris causâ provenerit, & qvidem concurrentibus ministris Svecicis. Ad ea Pomponius: *interfuisse ei tractatui, etsi nulla tractandi facultate, Pufendorfium, cui tanti visum fuerit litigiosa provinciæ parte cedere, ut divellendis Borealibus fœderatis initium fiat; idemqve Regis sui judicium fuisse, qvi & sese obstrinxerit ad Sveci ratihabitionem curandam. Svecos qvoqve infelici qvantumvis expeditione in Borussiam Galliæ insignem operam præstitisse, qvod Elector post expugnatam Stralsundam ad Rhenum vertere haut potuerit. Unde Regis gloriæ adversari, ideo istos deserere, qvia in ipsius utiqve gratiam cladem acceperunt. Ac frustra Meindersium satagere, si nil aliud in mandatis habeat: ac optimum fore hinc discedere, qvod Svecici ministri importune instent, ut is amoveatur. Sane Regem invitum ob alienas rationes ad extrema cum Electore descendere. Sed quæ gloriam ipsius tangant, exceptionem non pati. Ne tamen plane in Borussiam abeat, sed Neomagum, aut in vicinum se locum conferat. Forte enim temporibus mutatis Electori placiturum moderatis cum mandatis ipsum denuo huc mittere.*

§. 71.

1679. *Extrema à Meinderſio incaſſum tentantur. 14. Febr.*

§. 71. Altero inde colloqvio petito Meinderſius ſecretas conditiones, deqvibus in mandatis habebat, expromebat. Cui Rex: ſe Electori ſummopere obſtringi pro ſingulari fiducia, qvam in ipſum teſtetur; ac ſibi curæ fore qvavis occaſione grati ſui animi documenta repræſentare. Valde ſibi dolere, plenam libertatem ſibi deeſſe ſuper rebus communes rationes ſpectantibus cum ipſo communicandi. Solum Electorem eo vinculo ipſum exſolvere poſſe, ſi circa reſtitutionem Sueciæ flectat. Nec ei pœnitendum fore heic aliqvid remiſiſſe, idemqve partæ gloriæ haut parum additurum. Ad iſta Meinderſius; extracto bello forte aliqvam rerum converſionem metuendam: ſaltem nil lucri inde expectandum. Weſtphalicas Electoris ditiones jam exhauſtas bellum diu alere non poſſe. Inde manus ad vicinos porrigendas, novarum turbarum materiam. Unde Regi immenſam pecuniæ vim in bellum impendendam. Ad gloriam Regis abunde ſufficere, qvæ jam Svecis præſtita ſint, qvi ne unico qvidem articulo ſui fœderis cum Rege ſatisfecerint. Eos omnes clades, qvas perpeſſi ſint, ſibimetipſis debere. Qvin Regi ignavum iri viſum, ſi Elector Svecis omnia reſtituat, qvos altera jam vice ditionibus ſuis ejecit. Eqvidem Electorem ſuas vires Gallicis haut æqviparare; ſed confidere, Regem non minus æqvum, & generoſum, qvam potentem, & victorem eſſe. Et qvanqvam Elector Weſtphalicas provincias exitio liberare neqveat; Gallicum tamen exercitum inde moleſtiam qvoqve ſenſurum; nec ideo Electorem Pomerania deceſſurum, ac Weſtphalicas provincias utiqve ſerius ocyus reſtituendas. Demum Meinderſius tempus rogabat, curſori ad Electorem mittendo; ac ut Rex meminiſſe velit articuli 26 pacis Cæſareæ, qvo is promiſerit, ſo officia qvam efficaciſſime apud Svecos interpoſiturum ad æqvam pacem promovendam. Qvæ officia non alio tendere posſint, qvam ut Sveci ad remittendum nonnihil permoveantur, ac ut Electori ex æqvo ſatisfaciant. Nam ad ejusmodi pacem, qvalem Sveci expoſcunt, officiis haut opus eſſe. Sed & Regem inducias promiſiſſe conciliandæ paci, ſuper qvibus nondum conventum ſit; & tamen copias Gallicas jam iter ingreſſas dici. Adverſus qvæ cum Rex nihil reponere noſſet, ad gloriam ſuam, ac fidem Svecis datam revolvebatur. Alias jubebat Electori confirmare, ſe ipſum maximi facere, & amicitiam cum eodem inſtaurare admodum cupere; ſperare qvoqve, obſtacula, qvæ id impediant, è medio removeri poſſe. Ita incaſſum tunc opera ſumebatur, qvod Pomponius Svecis faveret, Luvoiſio autem rigida omnia, & abrupta placerent. Huic cum Meinderſius moderata ingereret, is reſpondebat: *Bellum geri vel ad plane perdendum hoſtem, vel ut in ejus ditione miles alatur.* Sed nunc priori modo rem gerendam, ac remetienda, qvæ qvondam in Alſatia geſta ſint. Lipſtadium primo ſubigendum: nec Mindam diu moram facturam. Mox Halberſtadium, & Magdeburgum, inde Berolinum eundum, nec Svecico modo bellum gerendum. Ad extrema iſta redigendum tam egregium Principem, & qvod Meinderſio tam ſtricta mandata ſint, dolendum ſibi eſſe. Cum hic Luvoiſio incommoda, qvæ continuationem belli in Germania præcipue trans Viſurgim comitatura ſint, demonſtraret, hic repouebat: jam de horum remediis agitari; nec ſocios belli defore, qvi in partem prædæ venire ardeant. A Colonienſi in Lipſtadium actionem moveri. Magdeburgo, Halberſtadio, Minda unum atqve alterum devinciri poſſe, qvi iisdem valde inhiet, & cui ea loca opportunitate ſitus mirum qvantum blandiantur. Ac aderat ab Adminiſtratore Magdeburgico miſſus Marſchalcus, qvi ſedulo cum Svecis concurſabat. Deniqve nil Electori poſſe dari, præter ea, qvæ qvondam pacto Stetinenſi extorta fuerint, & ſummam pecuniæ. Diſcedenti confirmabat Pomponius, & Luvoiſius, poſtremam ejus propoſitionem Regi admodum arriſiſſe; ac ſperare hunc, Electorem mutata circa Pomeraniam ſententia eidem anſam præbiturum gratum animum, ac qvanti ipſum æſtimet, reipſa exhibendi; etſi in præſens Rex de talibus non cogitet. Ita Meinderſio re infecta diſcedendum erat, idqve valde propere, & ut curſorem ad Electorem mittere haut indulgeretur. Perſvaſerant ſibi Galli, eum preſſiora mandata habere, qvæ expromere tergiverſetur, ac brevi rediturum.

Marſchalck. 22. Febr.

§. 72. Cum interim reliqvi fœderati, excepto Daniæ Rege, bello ſe ſubduxiſſent, Elector Meinderſium denuo Neomagum ſe conferre jubet promovendæ cum Gallis paci. Nam cum Svecis ipſis haut placebat tractationem ſuſcipere, flecti neſciis, qvi & Gallos usqve adeo obfirmarant, alias Electori conſultum eſſe optantes. Is jam antea declaraverat, utut jus ſibi ſit è cauſis toti orbi notis, atqve probatis toti Pomeraniæ ſine conditione inſiſtere; amore tamen pacis occidentalem Cliviæ partem cum omnibus inde pendentibus, ac juribus Sveciæ con-

Meinderſius altera vice in Galliam mittitur. 19. April.

1679. concessurum. Tum ut Gallus perspiciat, serio a se rem agi, unum & alterum locum huic cautionis in vicem traditurum. Neomagi Meindersius cum legatis Gallicis familiariter conversari jubebatur; tum Dano confirmare, Electorem ei Regi firmiter adhæsurum, nec per peculiares tractatus ab eo separandum. Et qvia Daniæ Rex legatum in Galliam missurus fuerit, Electori qvoqve visum tentare, num ibi honesta pax æqvis conditionibus obtineri qveat, de qva cum ipso diligenter sit communicaturus. De causis qvoqve hujus itineris Anglo, Belgis, ac Cæsareis significaret; tum & operam daret, ut induciæ prorogentur, qvo spatium foret exercitui è Borussia adducendo. Conversationem cum Svecis non qvidem plane declinaret, sed nec affectaret; ac super ea Gallorum, & Angli consilium exqvireret. Qvod si pax Neomagi expediri neqveat, Luteriam abiret, ibiqve juxta priora mandata rem tractaret. Qvod si Sveci partem Cliviæ pro Pomerania acceptare nolint, tentaret, num Belgæ per Gallos permoveri possint, ut ipsi eas terras recipiant, & qvotannis Sveco certam pecuniæ summam, super qva conveniri possit, eo nomine numerent, qvamdiu mascula Electoris linea duret; qva extincta ad Sveciam Pomerania, ad reliqvos istius hæredes Clivia reditura sit. Qvo casu Elector Belgis nonnulla vectigalia, & unam atqve alteram præfecturam in Orientali parte provinciæ daturus sit. Si nec hoc succedat, tentaret, an non Danus Sveco Oldenburgicum & Delmenhorstanum Comitatum cessurus sit; cui is vicissim Stralsundam, ac tractum circa Bartam, aliaqve daturus sit, opportuno Rugiæ situ, qvam is Rex tenebat; qvem Elector vicinum, qvam Svecos malebat. Præter ista Elector Svecis qvoqve oblaturus erat, ut nomine Citerioris Pomeraniæ in Comitiis suffragium ferre possent, aut ut in cautionem provinciales qvavis imperantium mutatione Sveciæ sacramentum in eum eventum dicerent, adjecta insuper expectativa in Sverinensem Meclenburgicæ partem. Si horum nihil pervinci posset, Svecis Anclamum, & Demminum detractis munitionibus redditurus erat cum districtu usqve ad Uckeram fluvium; ipse retenturus Stetinum cum subjecto agro usqve ad Uckeram, ac Torgeloa, tum qvicqvid trans Oderam situm est, una cum Usedomo, Wollino, ac Wolgasto. Ad extremum Stetino, & Odera flumine contentus futurus erat.

§. 73. Cum Meindersius Neomagi qvæ jussus fuerat Colberto exposuisset, hic qvidem affatim amicorum verborum reponebat; sed addebatur; *stari adhuc responso ipsi antea in Gallia dato, ac omnia ad normam Westphalicæ pacis reparanda; à qua sententia Rex salva gloria, existimatione, & conscientia discedere non possit. Se qvidem optare, ut Sveci aliqvid remittant. Sed eos esse inflexibiles, & postulare, ut Gallus Electorem, si ultro nolit, armis cogat ad omnia ipsis restituenda; ad qvos is fœdere teneatur. Eqvidem triste Regi arma in Principem stringere, qvem tanti faciat, & cujus amicitiam tantopere desideret, qvi & bello tot insignibus, & communem captum superantibus factis eximiam sibi gloriam pepererit. Esse qvoqve id bellum ipsi molestum, & sumtuosum. Haut eo secius Regi fidem suam liberandam, si vel omnia periculo exponenda sint.* Meindersius contra: Partes nimium inæqvales esse, qvam ut Elector cum Rege armis certare velit. Enimvero Regem actiones suas non sola potentia, sed & æqvitate, ac solida gloria metiri. Unde haut dignum se facinus judicaturum plane opprimere, & ad desperationem adigere Principem, qvi tanto studio ipsius amicitiam affectet; qvi & forte deinceps minore impensa, majore candore, qvam Sveci, utilem operam eidem navare possit. Causam Electoris toti orbi probari, qvi & nil postulet Regis honori adversum. Regem plura Svecis præstitisse, qvam hi jure exigere potuerint; qvi nec ulli capiti fœderis satisfecerint, ac jam ipsis Gallis fatentibus sint intractabiles, insolentes, omnem rationem adspernantes. Ad qvæ Gallica pecunia ansam ipsis præbeat; & qvia pace facta ista sit cessatura, eos perpetuum bellum optare; qvod ex omnibus suis ditionibus post detractas necessarias impensas tantum illis non superfit, qvantum Gallus numerat. Ast si hic rivos claudat, mox modestiam subituram. Colbertus; *vere ista dici; sed Regem per fœdus subsidia inbibere non posse. Regi qvoqve de sincera Electoris intentione satis persvasum, ac in ejus specimen oppidorum traditionem accipere. Etsi Sveci cavillentur eam idcirco factam, qvod Elector ista loca contra Gallos tutari neqviverit; qva & tot machinas, tantumqve paratus bellici, & annonæ, simul numerosum militem servarit, qvi nunc ad Visurgim contrahatur ei fluvio, Mindaqve defendende. Igitur omissa tergiversatione extrema mandata depromere satius esse.* Et cum Meindersius negaret plus sibi mandatum, Colbertus valde perturbatum se ostendebat, qvod pars copiarum Gallicarum Rhenum jam transierit, reliqvis statim secuturis; ac duces nullo respectu hostilia ordiri jussi sint, si ante

1679. Neomagi disputata. 2. Maij.

1679.

ante diem XIX Maij pax conclusa non fuerit. Cum Meindersius ostenderet, se Lutetiam abiturum, is frustra id fore dicebat, *nec plus ibi quam heic profectum iri. Nam decretum esse Electori ea dare, quæ Sveci per Stetinense pactum extorserint. Regem libenter Stetinum ei concessurum: sed Svecos nolle, quorum voluntati resistere non possit. Cogitaret Elector debilitatem suarum partium, quas omnes deseruerint, excepto Dano, cui domi satis negotii sit; qui & ipse agnita pacis necessitate legatum in Galliam miserit. Westphalicas provincias brevi subigendas. Luneburgicos interjectos Electoris copiis transitum non concessuros; nec vi perrumpi posse, ni bellum cum ea domo suscipere velit. Inde Gallos Albim versus progressuros, ubi plus favoris, & auxilii reperturi sint, quam Elector credat. Vix quoque Luneburgicos medios fore, sed in unam, aut alteram partem concessuros; certe autem Electoris partes haut optaturos. E Borussia Electori exercitum evocare haut integrum esse, ni novam è Livonia invasionem meliore sub duce expectare velit. Forte & Electori à Polonis non satis cautum, ac Regem omni loco, ac modo bellum persecuturum, ubi semel in extrema proruptum fuerit. Nunc Electorem summa cum gloria posse arma ponere; sed ubi cladis quid acceptum fuerit, præter damnum istam quoque valde minuendam. Non minus gloriosum majori potentiæ, cui par non sis, prudenter cedere, quam inter arma incomparabilem vigorem exseruisse. Equidem quæ offerantur modica esse; sed Electorem è renovata Regis amicitia tanto plus emolumenti capturum. Addendam quoque summam pecuniæ, & adversus Svecos securitatem præstandam, quos & sua debilitas parum formidandos reddiderit. Totam Germaniam Electoris moderationi adplausuram; cui contra valde acerbum sit futurum, si ut iste novas ditiones adquirat, quas omnes eidem invideant, ei diutius belli mala toleranda sint.* Cum etiam eo tempore de morte Regis Sveciæ spargeretur, Colbertus negabat, eam summæ rerum qvid mutationis allaturam, qvod fœdus sibi etiam cum Regno Sveciæ sit. Iste Rex cum extrema imminere viderentur, suos hortatus dicebatur, ut Principem aliqvem Germanum ætate plena, ac rerum usu spectatum sibi successorem eligerent: qvo nomine præcipue in Ernestum Augustum Luneburgicum, & Christianum Albertum Gottorpiensem Ducem respexerat. Cum Meindersius objiceret, transactione cum Luneburgicis à pacis Monasteriensis legibus fuisse discessum, Colbertus sæpius dicta repetebat: Ministris Svecicis tanti visum Borealium fœderatorum vinculum eo pretio abrumpere, cum nondum constaret, num pax Cæsarea successura foret. Et qvæ Elector accepturus sit, longe pluris esse, qvam Luneburgicis concessa. Plura à Colberto extundi non poterant. Cæsarei dicebant: Vienna sibi injunctum Borealium pacem omni studio promovere, ac ut Electori qvantum possit satisfiat; addito, si Elector qvondam Stetino se contentum fore declarasset, id se citra dubium sua pace stipulari potuisse. Jenkinus qvoqve testabatur, omni studio se connixum; sed Svecos Stetino cedere nolle. Unde vix Electori qvid superesse, qvam tractum trans Oderam, & pecuniæ summam. Hunc tamen gloriæ suæ nil detracturum, qvin eam aucturum, si tranqvillando Christiano orbi temporibus sese accommodet. Tenuitatem conditionum, armorum fama pensandam. Valedicenti Meindersio Colbertus testabatur, Regem non plus Electori de bello partis relinqvere posse, qvam qvondam pacto Stetinensi subtracta, qvod nullam viam reperierit fide Svecis data sese exsolvendi. Ast pace facta eum cum nemine arctius jungi cupere, qvam cum Electore, qvem præ omnibus orbis Christiani Principibus æstimet. Ea conjunctione Electorem suæ domui longe melius consulturum, qvam belli continuatione, ac in ea solidam securitatem inventurum.

6. Maij.

§. 74. Lutetiam cum pervenisset Meindersius, nil aliud audiebat, qvam Dano nil præter Hafniensem pacem, Electori nil præter Monasteriensem indulgeri posse. Luvoisius Electoris vicem dolebat, qvod bello continuato non fortunas solum suas, sed & partam gloriam evidenti sit periculo expositurus. Nam Regem nunqvam id flagitii admissurum, ut tantæ dignationis fœderatum deserat, qvi suorum qvidem ministrorum erratis in Galliæ tamen usum in eam calamitatem inciderit; ac in causa sit, hunc insignem aliqvem locum amittere. Pomponius dicebat: Regem denuo, qvæ ipse Neomagi Colberto proposuerit, expendisse. Sed immotam ei stare sententiam; qvanticunqve sumtus in bellum sint faciendi, ex qvo nil emolumenti, sed fidei duntaxat expletæ gloriam qværat; non prius tamen arma positurum, qvam Svecos in statum, qvi ante bellum fuit, reposuerit. Tum exqvirebat, num qvæ pressiora mandata habeat, qvod periculum in mora sit, ac singuli dies Electoris subditis multis uncialium millibus constent. Meindersius inde latus occidentale Cliviæ, aut si id gra-

Lutetia eadem cantilena occinitur. 19. Maij.

1679. gratum non sit, partem Pomeraniæ offerebat. Pomponius: de Clivia Svecos audire nolle, qvæ & nulli usui iisdem sit. Stetino eos non magis carere velle, qvam Holmia. Meindersius contra Stralsundam extollebat, qvam Sveci recuperent; ac istos jam antea Stetino cedere voluisse. Pomponius: tempora mutata esse, post fœderatorum ab Electore defectionem; ac Regem eam causam suam facere. Si maxime à Svecis fœderi satisfactum non sit, culpam non penes Sveciæ Regem, sed penes ministros, ac duces esse. Regis sui animum autem longe sublimiorem esse, qvam ut id innocenti, ac juveni Sveciæ Regi tribuere velit, aut inde ansam arripere promissa sua destituendi. Cum Meindersius demonstraret, haut ita in proclivi fore Electorem evertere, qvi Westphalicas ditiones ad tempus pro derelictis habere decreverit: Pomponius reponebat; Regem omnes eas difficultates secum exegisse, sed fidem iis omnibus prævalere. Westphalicas provincias parum moræ facturas. Si pecunia sit, satis annonæ fore. In Ordinibus Imperii nil fiduciæ Electori collocandum; de qvo & ipse jam sat documentorum ceperit. Si qvis in partem belli venire velit, id Gallis parum curæ fore. Circa transitum per Brunsvicenses ditiones minus difficultatum fore, qvam Elector credat. In Oldenburgicam iter per Monasteriensem agrum patere. Dano tædium belli brevi subiturum; ac si is vires suas versus Albim, ac Visurgim vertat, reliqvas ejus ditiones Sveco exponi. Præterea neminem ex Imperii Ordinibus Pomeraniam, & Stetinum Electori non invidere, cujus gliscens potentia ab istis limis oculis adspiciatur; ac plures eidem inimicos esse, qvam credat, idqve bello extracto cum summo status sui periculo experturum. Circa parandum qvoqve novum exercitum in Livonia summo studio laborari, qvi mense Julio in Borussia futurus sit duce Kœnigsmarckio, in qvo Elector hautqvidqvam Henricum Hornium inventurus sit. Ista omnia Elector pro sua prudentia avertere studeret, cujus insigne documentum edendi nunc occasio sit. Offerebatur inde summa pecuniæ, & tractus trans Oderam, cujus diserta mentio pace Westphalica facta non sit; circa qvem tamen cedendum adhuc Sveci tergiversentur, Regemqve ad bellum continuandum stimulent, magnifice jactantes, uti Electorem in ordinem redigere velint. Tutam pacem, Regis amicitiam mille emolumenta parituram, tum gloriam Electoris tam alte evectam periculo, qvod è continuatione belli secuturum sit, longe anteferendam. 1679.

§. 75. Ipse Rex, cum Meindersius eum alloqveretur, de singulari æstimatione, qva Electorem, ejusqve acta proseqvatur, memorabat, ac *ut desideret veterem cum eo amicitiam instaurare. Dolere sibi, non sat mandatorum ipsi esse; & calamitatem ditionibus Electoris mox incubituram, qvod non amplius in prorogandas inducias consentire sibi integrum sit. Omnia se probe trutinasse, ac satis nosse, qvantum molestiæ belli continuatio sibi datura sit. Sed præponderare honorem, & fidem suam, qvæ plura sibi offerre haut permittat. Forte & brevi longe duriores pacis conditiones fore. Qvamdiu Elector Stetino insistat, nil ex officiis à se præstari posse. Et qvia ipse idoneis mandatis instructus non sit, molestum sibi esse, iter hoc frustra ab eo sumtum; eoqve primum hoc alloqvium valedictionis qvoqve vicem subiturum; ac ita ipsum res suas disponere posse, ut intra qvatriduum viam relegat.* Adversus ista qvicqvid regereretur, frustra erat. Nec ferre volebat Rex, ut Espencæus ad Electorem excurreret. Nam qvod natione Gallus, & illustri loco natus esset, Svecos suspecturos, peculiare qvid cum Electore in ipsorum fraudem tractari. Demum tamen Rex, postqvam cum Pomponio locutus esset, consensit, ut Meindersius per tres septimanas Lutetiæ morari posset, Electori de actis misso cursore relaturus. Interim continuando bello ingentes paratus fiebant. Angli, Belgarumqve officium, qvod pro Electore interponebatur, nauci fiebat. Literæ, qvas ad Regem Elector dederat, ipsi valde placebant, & ab omnibus Gallis laudabantur; sed ideo circa semel placita nihil remittebatur. Ingentes qvoqve pecuniarum summæ in Borussiam trajiciebantur, ibi ab Akakia ulterius in Svecorum usus dispensandæ. Christianus qvoqve Meclenburgicus Dux Regi Dœmitzam transitum Albis firmaturam obtulerat. Cum itaqve ab Electore Pomerania utiqve restituenda videretur, aliqvi svadebant, munitiones oppidorum dejiciendas, ac machinas abducendas, qvod inter tractatus plerumqve conveniatur, ut loca in præsenti statu restituantur. Sed uti Elector circa machinas id consilium seqvebatur; ita munitiones urbium destruere haut placebat, ne Gallus magis irritaretur, & qvia Vesaliæ, & Lipstadio paria reponi poterant. Qverebatur etiã Meindersius de barbara militis Gallici in Electoris subditos immanitate, qvi inter alia eorum, qvi penatibꝯ profugerant, prata aratro

Regis de Electore.

1679. tro proſcindebant, multos provincialium trucidabant, libidine in fœminas graſſabantur. Ad qvæ Pomponius: *iſta fieri jure belli, & per militarem licentiam, ad qvam leges Chriſtianæ humanitatis ſeſe haut porrigant.*

Elector neceſſitati cedit. 5. Jun.

§. 76. Elector immobili Gallorum duritie intellecta ſatis perſpiciebat, iſtam ſibi calamitatem à fœderatorum defectione provenire. Et ab initio belli nil aliud ſpectatum fuerat, qvam inſtauratio honeſtæ, ac firmæ pacis. Ne qva ergo in ſe mora eſſet, demum Citeriorem Pomeraniam Svecis reſtituere decrevit. Sed ſumma difficultas circa Stetinum vertebatur, qvod non tam lucri, qvam ſecuritatis cauſa deſiderabat. Ejus urbis cauſa num bellum perſeqvendum foret, in conſultationem deducebatur.

Conſultatio, num Stetino ſit cedendum.

Qvi eam qvantocunqve pretio retinendam ſvadebant, haut leves rationes adferebant. In expugnandam eam urbem ingentes ſumtus factos. Eam opportuno cumprimis ſitu eſſe non ob commercia ſolum, ſed & tegendæ Marchiæ, & Ulteriori Pomeraniæ; tum bello juſtiſſimo adqviſitam. Etiam à Gallis, & Svecis agnoſci æqvum eſſe, ut Electori ſatisfiat. Idem multis Imperii decretis probari. Inſigne moderationis ſpecimen eſſe, qvod cum Elector totam Pomeraniam, antiqvum Domus ſuæ patrimonium ſibi ante extortum, recuperarit, ſolo Stetino contentus eſſe velit. Eſſe Cæſari adhuc exercitum in Imperio, qvi ex fœdere, ac decretis Ratiſponenſibus indemnem ipſum præſtare teneatur. Difficile fore Gallis bellum uſqve ad Albim promovere. Alia eis obſtacula ex transverſo intervenire poſſe; & langvidius pro alienis certaturos. Dano ſupereſſe vires terra mariqve, qvi ob locorum intercapedinem Gallum non metuat. Sveciam viribus exhauſtam, cui & qvam maxime pace opus ſit. Contra diſſerebatur: Electorem ſolum ſuſtinendis Galli viribus imparem; cui & in præſens nullus ſit hoſtis, qvi eum diſtrahere poſſit. In ejus manu jam egregias Electoris urbes, ac provincias eſſe, nec reliqva Weſtphaliæ moram facturа. Periculum eſſe, ne bello extracto inſignes ditiones Brandenburgicæ domui adqviſitæ iis in prædam cedant, qvi dudum iſtis inhiarunt. Sane conſtabat, à Saxone apud Gallum agi, ut pro Juliacenſi prætenſione Magdeburgica ſibi ditio concedatur. Facile qvoqve Gallo fore argento hoſtes Electori excitare, qvibus prætextum nunqvam defuturum ſit. Novam qvoqve invaſionem è Livonia Boruſſiæ intentari; qvæ Sveco eo facilior futura ſit, qvod in Scania 1679. nil amplius ipſi metuendum ſit, plerisqve Dani copiis in Holſatiam translatis. Parum qvoqve Polono, & pactis cum ea Rep. confidi poſſe. Et qvia Boruſſia tanti ſit, maximam ibi exercitus partem relinqvendam, invalido provinciam milite; & anteqvam is huc perveniat, Mindam, & Magdeburgum periiſſe. Bello qvoqve continuato qvod copiarum Electori in Weſtphalia eſt, in anguſtias redactum iri, imminente in de Creqvio, hinc Brunſvicenſibus tranſitum negaturis. Electorem ab omnibus deſertum, excepto Dano, cui domi ſat negotii: nuſqvam ſupplementa, hoſpitia, pecuniam. Omnes pacem ſvadere, ac judicare, inter omnes fœderatos ab Electore honeſtiſſime arma poni. Eqvidem tenues videri conditiones, ſi conſiderentur, qvæ ab Electore reſtituenda ſint. Aſt continuato bello forte durioribus adqvieſcendum. Jam Electorem aliqvid recipere, ſuper qvo olim acriter diſceptatum fuerit; ditiones ſuas è Gallorum manibus liberare; Boruſſiam conſervare; à reliqvis provinciis exitium averruncare; gloriam bello partam conſervare. Bello continuato Galliam arctius Sveciæ illigari, qvam nunc ab hac divelli poſſe ſpes ſit. Internam qvoqve ſtatus noſtri debilitatem conſiderandam. Omnes provincias exhauſtas; pecuniam deficere; Belgas, & Hiſpanos nihil dare; qvæ mutuo ſumantur haut longe pertingere. Militiam in ſingulos menſes ducentena uncialium millia reqvirere, præter reliqvas erogationes. Aſt collapſa militia armis parta ultro corruere. Denique qvanticunqve taxetur Stetinum; num tamen propter id ſummam rerum aleæ exponendam? Et adhuc de lucro adqvirendo agi. Inter eas rationes prudentibus qvantivis videbatur, Svecos Gallorum amicitia dimoviſſe, qvi Gallicis ſubſidiis exuti haut facile vires recollecturi ſint. Ita demum qvamvis ægerrime Elector Stetino cedere decrevit, ut tamen manum calamo admovens non ſine gemitu literas ſe neſcire optaret. Meinderſius ſimul conniti jubebatur, ut ſumma pecunia augeatur ad millionem uncialium; ut Damnium, & Golnoa ſibi detur, & exigua inſula Griſtoa ante Camminum ſita: ut Wollinum ſibi relinqvatur, qvod Electrici à ſe donatum ſit, ac ſumtus in Stetinum facti ſarciantur. Deniqve ut abſoluto tractatu Gallicus miles protinus cum modeſtia ſuis ditionibus excedat; utqve Veſalia & Lipſtadium in eo ſtatu reddantur, qvi fuerat, cum Gallis traderentur. Contra ſe omnes machinas è

1679. Pomeraniæ oppidis abducturum, qvod & Galli Belgicis in urbibus fecerint. Ac satis habituros Svecos, si urbes integris munitionibus, ac portubus non obstructis accipiant. Addebatur, ut Meindersius pariter cum Dano pacem concludat. Sed si ablegatus Danicus Meiercrona in eam rem mandatis non sit instructus, non qvidem pacem suam adornare omittat, Dano tamen facultatem stipulcetur suam qvoqve pacem perficiundi, nec nisi junctim cum ipso subscribat. Ubi id obtineri neqveat, saltem spatium ratihabitioni permutandæ co porrigat, qvo interim & Danica pax absolvi qveat. *4. Jun.* Commodum Lutetiam adferebantur hæc mandata in fine termini à Gallo præfixi, non parum ingravescente negotiatione, qvod jam duo milliones in expeditionem contra Electorem expensi essent. Ac mirabatur Pomponius, tamdiu deliberationibus extractum, qvod declinari non posse cernebatur, cum singuli dies Electoris civibus multis uncialium millibus constent. Ac Svecos qvotidie Regem obtundere; ne cum Electoris provinciis aliter agatur, qvam ipse in Pomerania egerit; utqve tractatio plane abrumpatur. Ac ubiqve talia consilia agitari, qvæ non possint non in Electoris exitium erumpere.

Electoris temperamenta à Gallo rejiciuntur. *18. Jun.* §. 77. Meindersius tamen, ne qvid intentatum relinqveret, scripto temperamenta, per qvæ Svecis pro Stetino satisfieri posset, proponebat. Sed ei responsum: talibus tempus incassum teri. Regem qvæ sibi sententia tam circa Svecorum restitutionem in universum, qvam circa Stetinum sedeat, aliqvoties declarasse. Ex ejusmodi propositis nil aliud colligi, qvam temporis tantum extractionem qværi, cujus si unqvam nunc maximum pretium sit, ut ne per horam qvidem tanti negotii conclusio differri debeat. Ac utrinqve multis millionibus æstimandum fuisse, si maturius, ac justo tempore negotium absolutum fuisset. Regem tunc pecuniis, qvæ aliis datæ sint, magnisqve expensis in Westphalia, & Livonia parcere potuisse. Nunc plerisqve licet sumtibus jam factis Regem ex animi magnitudine oblatis conditionibus stare, sed ea expressa lege, ut negotium nunc citra moram absolvendum sit. Ferri ejusmodi licitationes posse, hieme, aut expeditionis initio, & anteqvam una pars alteri extremam sententiam declaraverit. Sed præsenti rerum statu omnes moras amputandas, nec aliud remedium superesse armorum violentiæ sistendæ, qvam promtam pacem. In Borussia Electoris res tanto in periculo versari, ut antea nunqvam. Ei 1679. tutandæ dum exercitus ibi moratur, ditiones ad Oderam usqve nudari, qveis & ipsis majus periculum immineat, qvam credi qveat. Res ibidem ita dispositas, ut non possint non effectum, qvem intendunt asseqvi; ac non nisi subscriptione, & exsecutione pactorum opus esse, qvæ non in hiemem differenda, sed protinus suscipienda sit. Igitur sententiam in alterutram partem è vestigio declarandam. Moram pro ruptura acceptum iri. Cum ergo nil aliud superesset, Meindersius negotium de Stetino in Regis arbitrium conferebat, id qvod huic valde placebat. Addiderat Meindersius nonnulla postulata, circa qvæ cum Pomponio disceptabatur. Ad qvæ Pomponius: mirum sibi videri, qvare hæc negotiatio tamdiu extrahatur, eoqve difficilior, ac fere ingrata reddatur. Se jam acriter à Svecis urgeri, ne Electori vel latus pes terræ, vel teruncius detur; qvod res jam ita disposita sit, ut non solum sperent se amissa armis recuperaturos, sed & damni reparationem obtenturos. Cessionem tractus trans Oderam utriqve Regi contumeliosam, sibi valde noxiam, velut qvi tribus millionibus æstimetur; ac sibi per expressa mandata solenniter contradicendum. Haut eo minus Regem media via incessurum, ac temporibus licet valde mutatis, ac per Electoris tergiversationem multorum myriadum damno ipsi facto, promissa sua generose impleturum. Sed plura non petenda, ac pacem Westphalicam fundamenti loco ponendum, sicuti apud cæteros factum sit.

Pax concipitur. §. 78. Ita demum ad concipiendam pacis formulam accedebatur. Ubi primo de loco tractatuum differebatur. Pomponius censebat, brevissimum fore, ut cum Galliæ Rege heic tractetur; qvæ Svecos spectent, Neomagi posse expediri; ac Regem sponsorem fore, conventa utrinqve impletum iri. De induciis non prius agi posse, qvam pax absoluta fuerit. Ad capita scripti à Meindersio exhibiti Pomponius declarabat, Regem Electori adversus omnes insultus cauturum. Wollinum insulam, qvam Electoris conjux tunc possidebat, per Instrumentum Pacis concedi non posse, ac Regem huic alibi gratificaturum: nec congruere, ut penes Electorem ejus insulæ dominium utile, penes Svecos jus territoriale sit. Circa pecuniæ summam Regem facturum qvantum possit; ac decuplo plus facturum fuisse, si Elector mature oblata acceptasset. Damnum abnuebatur, velut exterius Stetini propugnaculum. Super

Golnoa

1679. Golnoa demum idem temperamentum placebat, qvod circa Wilzhusam cum Monasteriensi adhibitum fuerat; nam id pignus nunqvam reluendum. Nolebat tamen Meindersius totum tractum Trans-Oderanum jure hypothecæ, qvod Pomponius volebat, admittere. Christoam insulam tanti non esse, ut de ea litigetur. Ut fluvius Odera ad Svecos, & Electorem pariter pertineat, & penes hunc ripa orientalis sit, leges pacis Westphalicæ non permittere. De participatione vectigalis maritimi in Ulteriore Pomerania Gallis nil constabat; nec qvi Lutetiæ tunc erant Svecici ministri de eo informati erant; id qvod Meindersio haut incommode accidebat. De Cammino oppido Pomponius censebat hoc tractatu nil exprimendum, ne Sveci importune contradicant, qvi alias hanc tractationem abrumpi cupiebant; sed satius fore laxis verbis poni, ad Electorem omnia illa reditura, qvæ pace Westphalica expressa non sint. Pacto Stetinensi hac pace derogari in partibus antea nominatis. Ejusmodi autem tractatus ita simpliciter abrogari more haut receptum; ac forte Electori qvoqve aliqva jura ex eo qvæsita. Ac parum interesse abrogare pactum, an ei derogare; præsertim ubi primaria ejus parte abolita, qvæ supersunt, non expresse iterum confirmentur. Qvæ oppidis Pomeraniæ ab Electore illata sint, iterum auferri posse: sed qvæ ad Svecos antea spectaverint, ibi relinqvenda. De *meliorationibus* prædiorum, & sumtibus in ædificia tam solennibus tractatibus tangi non solere; ac Electorem decuplo plus damni dedisse. Voluerat qvoqve Meindersius Electori prætensiones suas contra fœderatos reservare, ex abruptis fœderibus natas. Sed Pomponius ostendebat; Regi in animo non esse Electoris juribus ullo modo derogare, sed ea utiqve illibata persistere, utut hoc tractatu non reserventur. Id qvod etiam non congruat, qvod ea jura ex fœderibus contra Galliam initis orta sint, qvorum impletionem urgere, aut ex iis natas obligationes Rex agnoscere non possit. Polonum ad pacem cum Electore colendam hortandum. Jusserat Elector, ut pax cum Dano eodem tempore perficeretur; qvo fine Meiercrona hunc tractatum extrahi cupiebat. Sed cum præsens rerum conditio, & qvæ ipsi in oculos, auresqve incurrebant, demonstrarentur, nil habebat, qvod reponeret. Ac in Gallia tunc omnia pro imperio, ac prout libido ferret, agebantur, insuper habitis rationibus qvantumvis gravissimis, qvibus omnibus nil aliud opponebatur, qvam Regi aliter placere. Ac melius facturi fuerant Dani, si tractatus suos in Gallia, aut Neomagi perfecissent, qvam qvod eos in Scaniam pertraxerint non sine variis moris atqve confusionibus. Ac ipsi Galli mirabantur, qvare Dani eo se induci passi fuerint, cum satis difficile Svecorum ingenium nossent. Ac revera summum in mora periculum erat, qvod non solum irrita nunc pace omnia prius oblata retractanda forent, sed & nisi perfecta pace cessatio ab hostilibꝰ obtineri non posset, ac interim Mindam perituram, ac Electoris copias ad Visurgim summum periculum incursuras. Porro in sua formula Pomponiꝰ posuerat, ut Elector actiones suas contra Meclenburgicum, Lauenburgicum, Præsulem, & civitatem Lubecensem, Comites Lippiæ, & Hamburgenses non vi, sed juris via persequeretur. Id qvod instinctu Luneburgicorum factum erat, postqvam Elector aliqvot Hamburgensium navibus manus injecisset. Qvo de negotio Colbertus Neomagi judicaverat, facile Regem dissimulaturum, ut Elector è captis navibus solutionem suam qværat: sed non facile Cellensi in pace aliqvid emendatum iri. Ast Meindersius ostendebat; eam causam huc non spectare, velut qvæ jus tertii tangat; ac Cæsaris & Imperii cognitionem esse. Rebenacio indolem negotii haut satis fuisse perspectam, & eundem à Luneburgicis seductum de isto paci Cellensi ut insereretur passum. Sane Duces qvæ ipsi fecerint, in aliis improbare non posse; qvi prætensiones suas contra Francofurtum ad Mœnum, & alias civitates Imperiales sat rigide exegerint; & Osnabrugensem adhuc qvosdam cives Colonienses in custodia detinere, qvod ea civitas à Cæsare assignata exsolvere abnuat. Ac æqve absurdum esse, eos Duces plus sibi juris in eam urbem arrogare, qvam ipsum Cæsarem, dum hujus decreta irrita reddere nituntur; qvam eandem oneribus Imperii sese subtractum ire, cum tamen hujus libertate gaudere velit, ac opes Germaniæ per commercia ad se trahat. Sed Pomponius in eo negotio moderationem adhibendam svadebat; ac id ejusmodi verbis exprimi posse, qvibus parum ponderis insit; nec Regem circa id valde laboraturum. Ac commodissimum fore abreptis navibus solutionem qværere; facta haut rescissum iri. Addebat Pomponius, ut omnia privatorum bona ac jura salva sint, prout & Rex in maximo flore suæ fortunæ cum Hispanis nunqvam aliter tractarit, qvam salvis privatorum juribus, ac in novissimis tractatibus circa restitutiones

1679. eo modo conventum. Sed quæ jura corona Sveciæ in locis cessis habuerit, ea plenissime, ac sine ulla exceptione in Electorem devolvenda.

Tractatus perficitur. 13 Jun.

§. 79. Tandem ad absolvendum tractatum accedebatur, qvem Meindersius magnam partem in Pomponii conclavi perficiebat. Ubi hic primum interrogabat, num ipsi utiqve animus sit negotio colophonem imponere? Id enim aut nunc perfici, aut plane abrumpi oportere; ac se jam vereri tam sæpe ad Regem de eo referre, qvod indies molestius ac difficilius reddatur propter Svecorum contradictionem, & qvia isti aulæ tunc non solitum multa cauponari. Cum inde ad rem accederetur, Pomponius articulo IV, qvo Westphalica pax confirmatur, Neomagensis qvoqve pacis mentionem fieri cupiebat. Sed Meindersius id delendum monebat, qvod Elector protestatione contra eam interposita omnia sibi jura contra Cæsarem & Imperium reservarit. Circa Golnoam demum Meindersii temperamentum admittebatur; ac declarabat Rex, qvia non posit Electori circa Wollinum gratificari, id oppidum in pignoris vicem penes eum mansurum. Super Camminensibus præbendis Meindersius nil amplius movere consultum ducebat, qvod cessio locorum trans Oderam positorum ejusmodi verbis concepta sit, ut Svecia nullum jus qvocunqve nomine in ullum istorum retineat; modo præbendæ illæ trans Oderam sitæ sint. Super participatione vectigalis in portubus Ulterioris Pomeraniæ major difficultas surgebat, qvod neqve Galli, nec ministri Svecici de eo informati forent, nisi qvod isti satis caperent, durum atqve absurdum esse ullo jure vectigalium alieno in territorio frui. Ac dubitabat Meindersius rationem, qvam Sveci ex Instrumento pacis allegare solent, suggerere. Qvanqvam enim ad istam satis responderi possit, tamen plus difficultatum movendum erat, si Sveci istas pacis Tabulas allegare scivissent. Ad extremum cum Meindersius confirmaret, ex eo vectigali non ultra V M uncialium annua redigi, Rex in id consentiebat. Sed qvia Pomponius metuebat, ne Sveci eo nomine graviter tumultuarentur, ante perfecta omnia iis de hoc nihil significare volebat. Exercitum Gallicum Pomponius in Electoris ditionibus Westphalicis tamdiu subsistere cupiebat, qvoad pax isthæc plene exsecutioni data fuisset, caussatus, forte controversiæ qvid circa redditionem locorum Pomeraniæ surrecturum: cum autem Rex Svecis isthæc præstare teneatur, 1679. maximis sumtibus exercitum iterum eo adducendum. Demum hactenus cedebat Gallus, ut post traditam hiuc inde ratihabitionem maxima exercitus pars abduceretur; reliqva in iis provinciis persisteret; id qvod Meindersius impense deprecabatur. Potentiorem cautione non opus habere adversus debiliorem; ac Electorem bona fide conventa impleturum. Post longam disceptationem demum convenit, ut Vesalia, & Lipstadium ad permutationem usqve ratihabitionum Gallico milite insideantur, insuper in omnibus provinciis non nisi mille eqvites manerent, qvibus nil præter tectum, pabulum, panis, & cerevisia præbenda sint. Contra Electoris copiis in Pomerania nec modus, nec vivendi ratio præscribebatur. Ratificationi cum Svecis tres menses præfigebantur; in qvam si Elector consentiret, ista qvoqve hospitia militaria cessatura erant. Et qvia Danica pace nondum perfecta Sveci copias mari in Pomeraniam trajicere non poterant, Galli petebant, ut his iter è Livonia per Electoris terras concederetur, omnibus qvæ præbeantur præsenti pecunia solvendis. De qvo ad Electorem Meindersius relaturus erat. Super machinis qvoqve controversia erat. Nam initio Gallus censebat, Electori è munitis locis auferre fas esse, qvæ intulerit: sed qvod machinarum tempore occupationis ibidem fuerit, Svecis restituendum. Sed noster reponebat; Gallum etiam ex Hispanicis urbibus omnes machinas abstulisse. Demum placuit, ut ibi manerent, qvæ nunc ibi inveniantur. Circa Hamburgense negotium impediri non poterat, qvo minus insereretur, qvod Cellensi pace de eo conventum foret. Verba tamen ita aptabantur, ut Electori nil præjudicii metuendum foret. Ut Danica qvoqve pax perficeretur, Meindersius moram aliqvam interponi cupiebat. Sed id nullo modo obtineri poterat, & jam cursor in procinctu stabat, Creqvio mandata perseqvendis hostilibus allaturus, ni eo momento pax concludatur. Igitur præsentissimo malo declinando tractatui colophon erat imponendus. Qvo facto ad Creqvium mandata mittebantur, ut hostilibus supersedeat, qvamprimum hanc significationem acceperit. Negotio perfecto Luvoisius dicebat; non aliter se credidisse, qvam Regem ob tot tergiversationes, ac totiens ingesta postulata demum consumta patientia tractatus abrupturum. Pomponius valde se Svecorum expostulationes metuere ferebat; unde per triduum

in

1679. in eorum conspectum non venturum. Qui & post cum iisdem super ea pace verba haut faciebat, nec exemplum communicabat, sed id percursorem in Sveciam ad Feuqvierium mittebat. Ut porro Gallicus miles eo citius Electoris ditione excederet, instabat Meindersius, ut ratihabitio protinus ad Creqvium mittatur, qvo Electoris qvoqve ratihabitio ad eundem missa ibi protinus permutari posset. Ut pecuniæ summa augeretur Meindersius multis demonstrabat, qvæ Electoris Westphalicæ ditiones tolerent; Luneburgicis plus datum; Espencæo majorem spem factam. Sed reponebatur: damna, qvæ Rex è novissima dilatione sentiat, & sumtus, qvi in Borussia, Livonia, & alibi faciendi fuerint, longe pluris, qvam Electoris damna esse; qvæ & Elector non Galliæ Regi, cujus res non agatur, sed propriis tergiversationibus in acceptis ferre debeat. Luneburgicos Duces Electori à Rege haut æqviparari; sed iis ideo tantum pecuniæ datum, qvod primi è Boralibus fœderatis pacem amplexi sint, ac abrupto semel vinculo reliqvis seqvendi necessitatem attulerint. Promissa Espencæo tunc facta, cum Cæsar, & alii adhuc in bello persisterent; ac Regem optasse ista ab Electore acceptata, qvo tempore lautioribus conditionibus potiturus fuerat. Sed cum oblata respuerentur, & enormia postularentur, in molestas conditiones cum Luneburgicis transigendum fuisse. Inde tempora insigniter mutata.

Pax San-Germana.

§. 80. Ejus pacis Instrumentum tale erat.

In Nomine Dei Creatoris, & Sanctissimæ Trinitatis. Notum sit universis. Cum Celsissimus, Serenissimus & Potentissimus Princeps ac Dominus LUDOVICUS XIV Dei gratia Rex Franciæ & Navarræ, nihil magis in votis habeat, qvam cernere, ut tranqvillitas generalis post tam diuturnas & cruentas divisiones, qvibus Europa agitata fuit, restituatur, Majestas sua cum tædio deprehendit, qvod ultimi tractatus Noviomagi, in specie cum Imperatore & Imperio subsignati, flagrantem in Septentrione belli ignem extingvere neqviverint, & qvod necesse habuerit arma sua adhuc contra Electorem Brandenburgensem circumferre. Qvandoqvidem vero in ipso medio ultimarum turbarum ipsa tantam æstimationem, in qva apud eandem erat, Principi huic, inclinationemqve sinceram recipiendi eundem in pristinum fœdus, qvando & qvoties sese illud redintegrandi animum accommodaret, huic conservarat; Ipsamnagno cum gaudio signa per Dominum Meinders, Consiliarium suum, & Ministrum status, atqve legatum extraordinarium suum ad Majestatem suam data extremi desiderii, qvo tenetur, eodem apud illum in loco, qvem antea in numero fœderatorum suorum obtinuit, mediante pace esse, & eandem obstringere cum ipso in posterum eandem exercendi amicitiam, cujus tanea signa ea ipsa edidit. Qvemadmodumqve Majestati suæ nihil intererat cum Serenitate Celsitudinis suæ Electoralis Brandenburgensis rem habere, si non ob causam communem cum Celsissimo, Serenissimo, & Potentissimo Principe CAROLO, Dei gratia, Rege Sveciæ, atqve Celsitudo sua Serenissima jam dicta Ipsi testatum fecisset, qvod propositum sibi sit, sanctire sinceram, & solidam eum altissime memorato Rege, ita Majestatem suam lubenti animo tam ratione sui ipsius qvam Regis Sveciæ descendere ad discussionem præsentis tractatus pacis voluisse, & ob id ipsum commisisse Domino Arnauld, Eqviti Torqvato, Domino de Pomponne, Consiliario suo in omnibus consiliis, & Secretario status, & mandatorum Majestatis suæ, ut cum Domino Meinders tractaret, & conveniret. Hosqve ipsos post plenipotentiarum suarum permutationem in articulos concordasse seqventes. I. Sit in posterum pax, & amicitia qvædam bona, firma, & durabilis inter Regem Christianissimum, Regem Sveciæ, & Electorem Brandenburgensem, suos successores, Regna, ditiones, Status & subditos, cum mutua qvadam, & omnimoda libertate commerciorum tam terra, qvam mari, & aliis in aqvis. II. Sit similiter amnestia, & perpetua oblivio omnium ab una altera parte occasione belli perpetratorum, idqve etiam apud subditos, qvi partes adversas secuti fuerunt. III. Ab omnibus hostilitatibus cessent partes intra decendium qvam longissime post subsignationem præsentis tractatus, aut etiam citius, si de hoc interea Generales exercitibus unius alteriusvè partium præfecti certiores reddi poterunt, ut tamen dicti exercitus non teneantur ditionibus, qvas occuparunt, excedere, sic ut in iis vivere, & subsistere ad commutationem usqve ratificationum præsentis tractatus ipsis integrum sit. IV. Et qvemadmodum tractatus Westphalici semper tanqvam solidus, & tutius fundamentum pacis, tranqvillitatis in Imperio ante oculos habendi erunt, & Majestas sua Christianissima declaravit perpetuo durante ipso decursu belli intentionem suam esse, omnibus viribus illos sustentare, & tueri, & Rex Sveciæ eodem modo se explicavit, atqve Elector Brandenburgensis testetur, in eo opinionem suam cum iis concordare, ita expresse per hunc articulum stipulatum fuit, qvod dicti tractatus Monasteriensis & Osnabrugensis anno 1648. con-

1679.

conclusi robur, & vigorem obtineant, & repetiti censeantur in præsenti tractatu, non secus ac si de verbo ad verbum huic inserti fuissent, exceptis solum mutationibus, quæ iisdem in sequentibus articulis allatæ forte erunt. V. Elector Brandenburgensis promittit mediante præsenti tractatu iterum in manus Regis Sveciæ tradere armis suis in Pomerania occupata, nominatim civitatem Stralsundensem, & Stetinum, & generaliter omnia ea, quæ nunc possidet, territoria & Status in Imperio, Coronæ Sveciæ in tractatu Westphalico cessa, sic ut eorum nihil servet, & retineat. VI. Sed cum censebatur necessarium fore ad vicinitatem bonam conservandam, & impediendas in posterum controversias, quæ communiter inter Principes ob nimiam commixtionem territoriorum, & Statuum suorum nasci solent, ut novi limites Pomeraniæ, quæ dominationi suæ Celsitudinis Electoralis Brandenburgensis subjecta est, ponantur, desuper ratio ineatur, prout sequitur. VII. Omnes ditiones à Corona Sveciæ possessæ, sive eidem per tractatus Westphalicos essæ fuissent, aut adjudicatæ per Recessum aut tractatum Stetinensem anno 1653 erant, pertinebunt posthac ad Electorem Brandenburgensem cum superioritate omnimoda; exceptis solummodo civitatibus Dam, & Golnau, & eorundem dependentiis, quæ in dictis tractatibus Westphalicis nominatim expressæ sunt. VIII. Verum urbs Golnau cum suis dependentiis, ditionibus, quæ penes Electorem Brandenburgensem manent, quasi inserta reperiatur, quare etiam ille contendit, ut ea ipsi cedatur cum parte reliqua ditionum ultra Oderam, conventum & concordatum fuit, quod dicta civitas Golnau cum suis dependentiis ipsi pignoris loco à Rege & Corona Sveciæ pro pretio & summa L M imperialium, ad placitum Regis Sveciæ luendum relinquatur sub expressa hac conditione, ut si quando Rex Sveciæ statuet dictam summam L M imperialium exsolvere, teneatur, & obstrictus memoratus Elector sit restituere dictam civitatem Golnau, & dependentias suas; ut tamen toto tempore, quo contractus ille pignoratitius durabit, illa utatur fruatur eodem modo, quo omnibus aliis ipsi per præsentes tractatus cessis. IX. Et sicuti vi supra mentionati tractatus sive Recessus Stetinensis in anno 1653 Elector Brandenburgensis adstrictus fuit ad divisionem jurium & vectigalium, quæ in portu Colbergensi, & aliis portubus, & oris Pomeraniæ ultra Oderam recipiuntur, & sub potestate Celsitudinis suæ Electoralis Brandenburgensis manent, cum Rege & Corona Sveciæ faciendam, concordatum fuit, quod Rex & Corona Sveciæ renuntiet per præsentem tractatum omni juri divisionis vectigalium, quæ communia cum Electore Brandenburgensi habere poterit juxta Recessum sive tractatum Stetinensem in portubus aut oris ejus partis Pomeraniæ, quæ secundum tractatus Westphalicos penes memoratum Electorem maneat. X. Vigore præcedentium articulorum Rex Sveciæ tam pro se, quam suis hæredibus, successoribus, & quos id concernit, renunciando cedit, relinquit, & transfert semper, & in perpetuum vi præsentium pacis tractatuum in Electorem Brandenburgensem, suos hæredes, successores, & quos id concernit, omnia jura, reditus, obventiones, jurisdictiones & prærogativas, cujus nominis, & naturæ ea esse queant, quæ sibi competebant, aut quæ prætendere tam vigore tractatuum Westphalicorum, quam conventionum, transactionum & cessionum, in specie tractatus sive Recessus Stetinensis in anno 1653 potuit, ratione locorum, civitatum, territoriorum, sylvarum, & dominiorum ultra fluvium Oderam sitarum, & divisionis jurium vectigalium in portubus, & oris Pomeraniæ Electoralis, exceptis solummodo civitate Dam, suisque dependentiis, & Golnau cum suis dependentiis; juxta dispositionem tamen desuper in articulo VIII præsentis tractatus factam, sine reservatione, exceptione, restrictione, aut retentione ulla; & non obstantibus legibus, contractibus, conventionibus, transactionibus, cessionibus, & investituris præcedentibus, & futuris, consvetudinibus, & constitutionibus in contrarium quibuscunque, utpote quibus, ut & clausulis derogatoriis expresse vi præsentis tractatus derogatum esto, exclusis in perpetuum omnibus exceptionibus, quocunque jure, titulo, clausulis, & prætextibus eæ fundatæ esse poterunt. XI. Consentit quoque Rex Sveciæ, ut omnes homines, vasalli, & subditi dictorum locorum, urbium, & ditionum, per præsentem tractatum alte memorato Electori Brandenburgensi cessorum ex nunc & in perpetuum immunes, & absoluti sint, maneantque à fide, & homagio, servitiis, & juramento fidelitatis, quod ipsi præstitisse potuerunt, maneantque dicti subditi, & vasalli in posterum sub supremo dominio Electoris Brandenburgensis in proprietate vera, & possessione bonorum suorum, tam illorum, quæ ipsis donata, vendita, aut in eos alienata per Regem & Coronam Sveciæ ante denuntiationem præsentis belli fuerunt, quam illorum, quæ acquisiverunt, aut ad ipsos pertinebant quoad proprietatem, tam mobilium, quam immobilium, redituum vitalitiorum, & redimibilium, confiscatorum, & occupatorum tam occasione belli, quã propterea quod partes adversas secuti fuerunt, & in genere omnium suorum jurium, actionum, & successionum ad eos devolutarum ab exordio ipsius belli, ut tamen ratione fructuum, redituum præsentium,

ab eo

1679.

1679. *ab eo tempore, qvo confiscata sunt, dictorum bonorum, ad diem usqve commutatæ ratificationis Regis Sveciæ, prout nec debitorum, effectuum, & mobilium, qvæ in fiscum redacta sunt ante dictam diem ob præsens bellum, nil qvicqvam exigere, aut prætendere valeant, in tantum, ut nulli creditorum ejusmodi debitorum, nec ulli depositario, proprietario, & ipsorum hæredibus, aut qvos id concernet, fas sit perseqvi, aut restitutionem, recuperationem, aut pretium æqvivalens postulare. XII. Odera fluvius vi dispositionis in tractatibus Westphalicis semper sub supremo dominio Regis & Coronæ Sveciæ permaneat, nec integrum esto mentionato Electori Brandenburgensi exstruere aliqvod munimentum, aut locum aliqvem in districtu regionum per præsentem tractatum ipsi cessuram, propugnaculis firmare. XIII. Statim post commutationem ratificationem à Christianissima sua Majestate cum Electore Brandenburgensi factam, Majestas Sua efficiet, ut copiæ suæ militares abscedant ex ditionibus, & locis Ducatus Clivensis, Principatu Mindano, Comitatu Marcæ & Ravensbergæ, & aliis omnibus territoriis dicti Electoris, qvæ ipsa occuparunt, excepto tamen exercitu M eqvitum, qvem ipsa servabit in præfatis ditionibus & locis Vesaliæ, & Lipstat, qvæ ipsa retinebit usqve ad plenariam præsentis tractatus cum Rege Sveciæ exsecutionem. Post illam vero, & si qvando memoratus Rex restitutus in regiones & loca, qvæ ipsi restituentur, erit, ipsa in universum omnes suas copias è locis & ditionibus Electoris Brandenburgensis abducet. Qvamdiu vero ea illic permanebunt, incolæ urbium Vesaliæ, & Lipstat pergent præsidio militari ea ipsa domicilia & utensilia commodare, de qvibus in tractatu Santensi convenit, incolæqve locorum, apud qvos mille eqvitibus metata designabuntur, ipsis eadem utensilia, & pabulum suppeditabunt. XIV. Verum cum Rex Sveciæ nunc temporis nullas copias militares in Imperio existentes habeat, nec forte in termino commutationi ratificationum præsentis tractatus definito eo deducere possit, qvæ suo nomine possessionem locorum & ditionum, quæ ipsi ab Electore Brandenburgensi restituentur, capient, conventum fuit, & stipulatum, qvod statim post dictam commutationem inter Regem Sveciæ, & Electorem Brandenburgensem altememoratus Elector copias suas militares è campis & regionibus, qvæ mediante hoc tractatu ad Regem Sveciæ pervenient, abducet; sed præsidiarios milites necessarios in locis, qvæ ipsi cedentur, videlicet duo hominum millia, aut plures Stralsundi, & mille usqve ad mille ducentos homines Stetini, & sic secundum proportionem in aliis locis, quibus illa contra qvoscunqve, qvi ea invadere poterunt, defendet, usqve dum Rex Sveciæ copias militares miserit, qvæ dictorum locorum possessionem capient, qvæ tunc ab Electoralibus copiis, qvæ in ditiones ipsius abscedent, ipsis relinqventur. XV. Integrum nihilominus memorato Electori Brandenburgensi esto antea ex dictis locis omnia tormenta bellica, & apparatum militarem, qvæ in ea intulit, à tempore inde, qvo ea in potestatem suam redegit, avehere, dummodo illic rem tormentariam, & apparatum bellicum antehac ad Coronam Sveciæ pertinentem, & qvæ die subsignationis præsentis tractatus pacis illic reperitur, relinqvat. XVI. Qvemadmodum Celsitudo Sua Electoris Brandenburgensis cupidius instituit, ut Majestas Christianissima bellum, qvod ipsam inter, & Regem Daniæ, cum qvo Celsitudo Sua Electoralis arctissimo fœderis vinculo colligata est, eodem tempore terminare velit, atqve dictus Rex Daniæ jam desiderium suum, qvo tenetur redintegrandi pristinam amicitiam, & fœdus, quod antehac coluit cum Gallia, exposuisset: ita Majestas sua declarat, qvod Ipsi gratum erit, si pax illa qvantocyus sub justis, & æqvis conditionibus, ad bonum, & universam orbis Christiani qvietem, reduci qveat, dummodo illa eodem tempore cum Svecia ineatur, absqve qvo Rex non deprehendit se in statu eo esse, quod eam concludere potis sit. Interim tamen memoratus Elector fidem suam interponit, qvod nullum auxilium directe aut indirecte Regi Daniæ submittet, si adhuc bello cum Gallia, & Svecia implicatus remanserit, & promittit, qvod copias suas militares avocabit, si qvasdam à servitiis dicti Regis Daniæ habuerit. XVII. Majestas Sua Christianissima se obligat ad procurandum consensum à Rege Sveciæ in præsentem tractatum, & omnia in eo contenta, & ad obtinendam ratificationem Regis Sveciæ in optima & debita forma intra tempus trimestre, à die subsignationis computandum, aut citius, si fieri poterit; sic ut usqve dum ratificatio illa in manus Suæ Celsitudinis Electoralis tradita non erit, ipsa nullatenus teneatur Sveciæ Pomeraniam reddere, pro qvo & omnibus iis, qvæ Celsitudini Suæ Electorali vigore præsentis tractatus concessa fuere, altissime memorata Sua Majestas Christianissima fidejussor manet. XVIII. Ratificationes Majestatis Suæ Christianissimæ cum Celsitudine Electorali Brandenburgensi commutentur intra mensem unum, aut citius si fieri poterit, & Regis Sveciæ Suæ cum Celsitudine Electorali commutentur intra terminum trium mensium, aut citius si fieri poterit. In fidem horum nos subsignati vigore plenipotentiarum nostrarum respective præsentes hosce subscripsimus, & signa armorum nostrorum* 1679.

1679. *iis apponi curavimus. Actum in St. Germani ad Layam d. 29. Junii 1679.*

L.S. Arnaud. L.S. F. Meinders.

Articulus separatus.

Præter articulos in tractatu hodie ex partibus Majestatis suæ Christianissimæ, ut & Celsitudinis suæ Electoralis Brandenburgensis concluso & subsignato contentos, conventum qvoqve est ut seqvitur: Sicuti intentio Majestatis suæ Christianissimæ est curare, ut omnes controversiæ, qvæ locum, & occasionem novis alienationibus animorum, & bello inter Principes Imperii dare, & suppeditare poterunt, in universum cessent, atque Majestas Sua Christianissima semet adstrinxerit vi tractatus Cellis die V. Februarii anni præsentis cum Principibus Domus Brunsvicensis & Luneburgensis initi & subsignati, qvod ipsis adesse velit qvoad gvarantiam stipulatam Ducibus Megapolitanis, & Saxo-Lauenburgico, Episcopo Lubecensi, Comitibus Lippiensibus & Schwartzenburgicis, Civitatibusvé Hamburgensi, & Lubecensi, ob prætensiones, qvas habet aut habere qveat addictos Principes & Status Elector Brandenburgensis, sub prætextu qvarundam obtentarum durante bello assignationum certarum; Majestas Sua, dictæ obligationi nihil derogando, sed sciens qvod intentio Electoris Brandenburgensis sit controversiam hanc amice sopire, curas suas & studia eo impendet, qvo ea inter partes per omnia legitima & æqva media componatur. Separatus hic articulus idem robur, & vigorem eundem obtineat, ac si medio dicti tractatus hodie confecti insertus esset, & ratificatio ejusdem eodem ipso tempore expedietur. Actum &c.

Alter Articulus separatus.

Qvo testimonium specialius edatur desiderii, qvo Majestas Sua tenetur, pacem aliqvam, qvæ conferret ad restaurationem Regis cujuspiam fœderati in statibus suis faciliorem reddendam, & qvo Elector Brandenburgensis cognoscat gaudium suum ex eo conceptum, cum videat, ipsum pristinum suum fœdus cum ipsa redintegrare, Majestas sua ex puro effectu propensionis suæ optimæ in bonum pacis promittere vult, qvod curet, ut alte memorato Domino Electori intra terminum biennii summa CCC M coronatorum, in compensationem damnorum, & certo modo sumtuum & expensarum, qvas durante cursu hujus belli pertulit, solvatur: qvæ trecenta millia coronatorum pendentur in terminis æqvalibus de tribus mensibus in tres menses, usqve dum integra solutio sub finem dicti biennii præstita fuerit; incipietqve prima solutio tres menses post commutationem ratificationum. Actum ut supra.

§. 81. Porro hac pace non placebat seqvestris mentionem fieri, ac confirmabat Pomponius, Angliæ Regi nil gratius fore, qvam si partibus utcunqve inter se conveniat. Qvanqvam & revera Angli officio parum ponderis futurum erat. Ezechiel Spanhemius eo nomine apud Angliæ Regem verbis honoris defungebatur, ac pro navata opera gratias agebat, excusans, qvod Electuris pax in Gallia perficienda fuerit. Qvi plane sibi satisfactum ostendebat, addito, se ac totum orbem agnoscere, eam pacem ab Electore declinari nullo modo potuisse. In universum qvoqve aulæ Anglicanæ gratum erat, eam pacem coaluisse, qvo Parlamento prætextum subtraheretur bellum ingerendi. Ac judicabat, Electorem nulla suæ gloriæ jactura pacem fecisse, secus atqve alii fœderati. Nam & in eo laudem esse, necessitati se attemperare, & contra torrentem non niti. Rex qvoqve mirabatur, Svecicos ministros Lutetiæ qvestos, eam pacem à Gallo ipsis inconsultis factam; cum tamen eadem Sveciæ valde proficua fuerit, qvæ & unice Galliæ debeat, qvicqvid suarum provinciarum receperit. Ipse qvoqve Elector ad eum Regem literas dabat hoc sensu; Periculoso hoc rerum statu justam suam causam Deo, ac tempori fuisse committendam, ac Gallo uti in aliis, ita & in eo fuisse obtemperandum, ut pax in Gallia, & in leges, qvas iste voluerit, concluderetur. Unde sibi fructu benevolentiæ ipsius gaudere concessum haut fuisse. Non eo minus tamen ab ipso declaratum affectum, bonamqve voluntatem grato animo agnoscere, eoqve nomine haut laxius obstringi velle, qvam si ejusdem pondus reipsa sensisset. Ad Jenkinum qvoqve literæ dabantur, qveis pro opera ab ipso navata gratiæ agebantur. Qvibus redditis Blaspielus addebat; declinari non potuisse, qvo minus pax in Gallia perficeretur, qvia Gallo ita visum fuerit: id qvod ab ipso in sinistram partem haut acceptum iri spes sit. Jenkinus reponebat, modo pax Europæ affulgeat, perinde esse, ubicunqve, & cujus opera ea confecta sit. Sed Colbertus ægre ferebat, eandem Neomagi non absolutam, cum ejus solius causa ibi non sine molestia sua permansisset; & qvia aliqvem è cognatis suis cum Instrumento pacis Lutetiam mittere cupierat, qvalibus nuntiis Rex III M librarum cum aliis gratiæ speciminibus dare sveverat. Ac forte Pomponius id negotium à Colberto perfici noluerat, æmulatione in hunc, & qvia eundem Svecis iniqviorem norat. Hic qvippe non sine vehementia Svecis demonstraverat, æqvum esse, ut ipsi

1679. *Seqvestrum mentio ea pace non fit.*

mini-

1679. minimum qvadringenta uncialium millia Electori in satisfactionem dent, Stetino interim in hujus manibus relicto, qvoad ea summa exsoluta fuerit. Sveci contra postulabant, ne Gallicæ copiæ prius Flectoris ditione excedant, qvoad ipsi oppida Pomeraniæ suo milite iterum insedissent. Simul ægre ferebant, Gallos se inconsultis pacem fecisse, qvasi nullo numero ipsos haberent. Etsi qvalecunqve solatium erat eam non ante ora eorum confectam. Galli contra disserebant, Svecos nimis rigidos datæ fidei exactores esse; & cum ipsi semper rem male gesserint, iniqve postulare, ut bellum deinceps solo Galliæ sumtu, & periculo in istorum gratiam geratur. Ea super pace Viennæ verbis qvidem lætitiam testabantur, qvod per eam qvies Germaniæ promoveretur. Non obscure tamen innuebant, sese Electoris consiliis diffidere, qvod satis intelligerent, separatione sua causam se justæ ultioni dedisse. Qvi & ibi omnia, qvæ à Meinderfio Lutetiæ tractabantur, per Bavarum rescifcebant.

Super ratihabitione ejus pacis acta. 30. Jun. §. 82. Pacem istam Elector protinus ratam habebat, ac Instrumentum Creqvio mittebat, qvi haut minus atrociter per Mindensem ditionem grassabatur, ac enormibus pecuniæ summis extorqvendis omne genus insolentiæ exercebat, ipsis ædificiis dirutis. Schedæ qvoqve à qvæstoribus Gallicis scribebantur, qveis Elector *Monsieur de Brandebourg.* non nisi *Domini de Brandenburgo* vocabulo nuncupabatur. Petebat tamen Elector super aliqvot capitibus declarationem dari; nempe ut ubi de Svecorum renuntiatione in vectigalia Ulterioris Pomeraniæ agatur, id ita intelligatur, ut ea pars, qvam Sveci cedunt, Electori adcrescat: ut in renuntiatione non solius Regis, sed & Coronæ Sveciæ mentio fiat: ut sub restitutione bonorum ad privatos spectantium ea non intelligantur, qvæ ad patrimonium Principis pertinent: ut Electori liberum sit Golnoam munitionibus amplecti. Tum ne Gallo causa foret milite suo ipsius ditionibus incumbendi, Elector protinus Pomeraniæ oppidis præsidia deducere volebat, excepta Stralsunda, & Stetino. Sed ut Sveci milites suos terrestri itinere è Livonia in Pomeraniam mittere velint, id à se concedi non posse. Nam cum Polonicum territorium duobus locis transeundum foret, Rege licet consentiente Ordines id nunqvam permissuri erant. Et si maxime per Samogitiam iter concederetur, Majoribus tamen Polonis, per qvorum terras sextidui via futura erat, abnuentibus, in Electoris terris hærere istos oportebat. Volverat qvoqve Elector expressis verbis caveri, ne Sveci intra trimestre ratihabitioni præfixum in Borussiam hostilia susciperent. Cui & articulus separatus Luneburgicam domum spectans displicebat, qvod per eum tacite tractatus Cellensis probari videretur, tot res sibi præjudicio cedentes continens. Saltem Luneburgicos interpretationem eo porrecturos, usurpationibus suis, qvibus qvotidie molesti ipsi sint, asserendis. Nam & Duces prætensiones suas decreto Circuli Inferioris Saxoniæ superstruxisse, cui tamen Cæsar, Daniæ Rex, Elector, aliiqve contradixerant. Mentionem qvoqve fieri Comitum Lippiensium, qvi Electoris Vasalli, ac per certa pacta Cliviæ innexi sint. Igitur Elector eum articulum aliter formari volebat, aut saltem dum ratihabitio permutatur, in acta referendum, ne Luneburgicis eum adversus ipsum allegare liceret. Enimvero ut articulus iste corrigeretur fieri non *19. Jul.* poterat, qvod tractatus jam vulgatus esset. Confirmabat tamen Pomponius, nil eorum incommodorum, de qvibus Elector movebat, metuendum. Pactum Cellense esse rem inter alios actam; nec eo nomine ab Electore qvid postulatum iri. Circa residua subsidiorum Electori pro lubitu agere integrum esse, qvibus Rex sese adversus ipsum haut ingesturus sit. Officium autem circa eadem interponere in præsens non decere; qvod ea actio è tractatu contra Regem directo promanet. Porro instrumentum ratihabitum à Creqvio Neomagum Colberto mittebatur; qvi circa ejus permutationem tergiversabatur, qvod Elector separatum istum articulum, priusqvam hinc inde traderetur, corrigi cuperet; interim primarium tractatum permutari posse. Id qvod Colbertus abnuebat diffidentia erga Electorem, & qvia Galli, qvamdiu ullum prætextum foret, provincias istius comedere gaudebant, artificio Luvoisii Gallicum militem alienis sumtibus alendi. Libenter qvoqve morarum causa arripiebatur, qvod Creqvius VI M militum in Oldenburgicum Comitatum dimiserat, qvos solos absqve periculo ibi relinqvere non poterat, nec pluribus alendis ea ditio sufficiebat, nec ante Danicam pacem eosdem inde revocare tutum erat. Blaspielus igitur, eo *11/21 Jul.* prætexto Gallis adimendo apud Jenkinsum protestationem scriptam actis adponebat, hac ratihabitione Cellensem tractatum non adprobari, sed eidem contradici, qvantum is Imperii, atqve Electoris rationes concernit; ac huic omnia jura integra reservabat. Qvod scriptum Jenkini mensæ imponebat,

1679. uti moris erat, ac Cæsarei pari casu fecerant. Eo peracto Colbertus Neomago discedebat, prius tamen reconciliatione inter suam, & Benedicti Oxenstiernæ uxorem facta, inter qvas litigium super ceremoniis, circa qvas jure gentium inter legatorum uxores aliqvid certi constitutum nondum fuit, amicitiam refrigeraverat. Qva in controversia eousqve prævalebat Galla, ut à Sveca ipsi prior visitatio daretur. Inde solidandæ gratiæ splendidum epulum ab Oxenstierna instituebatur, qvo Blaspielus qvoqve invitatus seposita super ceremoniis controversia accedebat. Ibi ingens blandorum verborum profusio, ac testabatur Oxenstierna in votis sibi esse, ut amicitia inter Regem Sveciæ, & Electorem renovetur, qvod experientia constet, ambos dum juncti perstiterunt, bene se habuisse; disjunctionem utriqve, aut alterutri saltem noxam attulisse; ac se eam Regi suo diligenter commendasse. Utres antea inter eos in bellum erumperet, nullam penes se culpam fuisse; idqve sibi valde molestum accidisse. Post conclusam inter Hispanos, ac Svecos pacem Jenkinus Neomago discedebat; & qvia is Svecorum, ac nostrorum procuratoria secum habuerat, qvæ non permutabantur, utrisqve suum reddebat. Eidem Galliæ Rex imaginem suam adamantibus ornatam IV M uncialibus taxatam donabat, qvam nisi consulto prius Rege suo acceptare detrectabat. Templio itidem ejusmodi imago donabatur, V M uncialibus æstimata. Nuntio crux adamantibus conserta donum erat, IV M pistoletorum pretii; ejus Auditori duo torqves D pistoletis taxati. Electori sterilem, & obnoxiam adversæ parti operam præmio mactare haut placebat.

Circa executionem pacis cum Gallia acta.

§. 83. Enimvero permutatis licet ratihabitionibus, & Gallica aula verborum blandimentis luxuriante, exactiones in Westphalia non minore asperitate, qvam medio bello continuabantur. Unde ab Electore Espencæus mittebatur, ut apud Creqvium instaret super abducendis copiis, ac ut istis oppressionibus supersedeatur. Inde in Galliam profectus eandem urgere jubebatur, cum præsertim ipse in mora non sit, qvo minus Svecica ratihabitio permutetur, ac Pomerania protinus restituatur. Enimvero istis injuriis nullum remedium erat, qvod exercitus non uti ante stipendium accurate ex ærario acciperet, sed è locis, ubi consistebat, sustentaretur. Unde qvæstoribus mille artes suppetebant paganis argento emungendis; qvas aula dissimulabat. Simul præfectorum avaritiam ipse belli finis brevi imminens accendebat. Et qvia commorationis istius causa proponebatur, qvod ob bellum Danicum Sveci copias in Pomeraniam trajicere non possent, Elector proponebat, se omnibus Pomeraniæ oppidis militem deducturum, cauturumqve eadem à Dano non occupanda; qvin se tamdiu præsidium Stralsundæ, & Stetini suis sumtibus aliturum, modo Galli Clivia facessant. Nam qvod Galli de terrestri Svecicarum copiarum itinere Svecorum instinctu insisterent, id facile ab his fieri adparebat, qvo Elector cum Polonis committeretur, qvi jam ultro minabantur, si Elector eum transitum permitteret. Et hoc licet indulto copiæ vix intra trimestre in Pomerania adesse poterant. Interim Galli singulis mensibus è Clivia L M uncialium extorqvebant, cum Pomerania vix viginti octo millia conferret. Sed demum ea difficultas expirabat, per Danicam pacem libero jam maritimo itinere; post qvam Galli Svecis protinus subsidia renuntiabant. Et consentiebant Galli, ut ad sublevandas Electoris ditiones Gallicum præsidium educeretur, Vesalia tantum infessa, qvoad Sveci Pomeraniam recepissent. Lipstadio excedens præfectus Gallicus machinas abducebat, pulveri ante oppidum ignem injecturus: tum qvæstores avidius qvam medio bello grassabantur; maligno amicitiæ renovatæ specimine, tam ambitiose à Gallis jactatæ. Eadem Vesaliæ tentabantur, inprimis circa machinas, qvas Galli antea ibi reliqverant, cum eam ante sexennium Electori traderent, qvas tunc ingentis beneficii loco huic imputaverant. Sed nunc causabantur, eas Electori non donatas, sed deposito relictas: & non decere, ut Elector armamentaria sua machinis Gallicis velut tropæis exornet. Et producebatur catalogus earum à Spanio subscriptus, velut in testimonium depositi. Demum ita convenit, ut è sexaginta novem machinis, qvæ Vesaliæ erant, Gallus triginta aveheret, reliqvæ penes Electorem manerent. Cum haut eo minus transacta omnia Galli moras necterent, Elector acriter cum Rebenacio super ea re expostulabat. Ita tandem mense Februario anni seqventis Galli Vesalia, ac tota Clivia excesserunt.

6. Sept.

11 Oct.

1679.

Circa Svecicam ratificationem acta.

§. 84. Circa ratihabitionem pacis in Gallia conclusæ Sveci qvidem scrupuli nonnihil movebant, qvod tamen facili negotio superabatur. Ac initio isti formulam suæ ratihabitionis in Galliam miserant, qva novum *Recessum limitaneum* meditari videbantur

1679. bantur. Nam post adprobatum tractatum hæc verba addebantur: *salvam tamen nobis reservantes facultatem, ac nullatenus hac conventione derogatam potestatem nostros denominandi ac constituendi Deputatos, qvi cum iis, qvibus alte memoratus Elector in mandatis dederit, super meliori modo ac ratione præfatum tractatum, usqve eo contentos ad nos pertinentes articulos, nostroqve nomine insertas conditiones exeqvendi, & effectui dandi agere, & convenire possint.* Præterqvam qvod isti ratihabitioni tractatus ipse insertus non esset. Id qvod Elector plane adspernabatur; præsertim cum novus iste congressus multum temporis reqvireret, Gallis interim ipsius provinciæ incubituris. Unde Elector apud Gallum qverebatur, solos Svecos in mora esse, qvo minus ratihabitiones dudum fiunt permutatæ; ac iniqvum esse suas provincias diutius tanto sub onere gemere. Simul petebat, à Gallo ministrum mitti, qvi tractatui de modo exseqvendi adsit, ac de sua æqvanimitate testari qveat. Enimvero ratificationes prius absqve conditione permutandas, ac formulam uti par sit adornandam. Istæ ambages à Svecis qvæsitæ Gallo valde displicebant, cum in magna felicitatis parte habendum ipsis esset, ditiones suas utcunqve recuperasse. Sed & cum in tractatu positum esset, ut qvicqvid trans Oderam situm est, in posterum ad Electorem spectet, excepto Dammo, Sveci id ad Lacum Dulcem usqve tantum pertinere volebant, ubi Odera nomen amittit. Qvam inanem cavillationem Galli judicabant, ac sese conventa Electori satis præstituros. Nam qvicqvid trans aqvas Oderæ ad mare usqve jaceat, qvocunqve nomine istæ vocentur, in tractatu Electori destinatum. Clausulam autem in extrema ratificatione positam Galli eo tantum spectare judicabant, qvod Sveci agere cuperent, ut loca cessa penes Electorem non jure perpetui dominii, sed hypothecæ tantum forent. Id qvod huic fraudi esse neqveat, cum cuivis liceat aliqvid petere, facultate negandi penes alterum manente. Cum itaqve ratihabitio jam rite adornata esset; & Elector contenderet, prius utiqve ratum habendum tractatum, ante qvam de eo exsecutioni dando agi possit; demum placuit, ut Pasevvalci ratihabitiones hinc inde traderentur, per Joachimum Rutgerum Oustinum, & Laurentium Christophorum Crocovium. De modo exsecutionis, velut militari negotio dilatum, qvod copiæ Svecicæ per oppida distribuendæ adpulissent. Haut eo secius Pomeraniæ rectores Cammino oppido per literas diem festum indicebant paci celebrandæ, ac ut 1679. denuo in Regis Sveciæ verba juraret; qvod vetante Electore intermissum. Qvin omnia qvæ pace cesserant, sibi iterum vindicaturi videbantur, irrito conatu, & Gallis improbato, præsertim postqvam Pomponius rebus in Gallia tractandis amotus esset, suffecto in ejus locum Colberto Croissio, qvi odium in Svecos è negotiatione Neomagensi conceperat.

Ouſtin.

§. 85. Cæterum uti toto hoc bello inter Daniæ Regem & Electorem summa conjunctio fuerat; ita & hic maxime optabat, ut utriusqve pax simul perfici posset. Sub extremum tamen tempus nonnihil dissensionis in consiliis subortum est, salva amicitia. Nam cum Elector de causis missi in Galliam Meindersii Regi significaret, hic non eo minus ingentem exinde suspicionem conceperat, nec obscure innuebat, ea missione Electorem rebus suis multum nocuisse, ac nutantes fœderatos Monasteriensem, & Cellensem ub eandem ad festinandam pacem fuisse permotos. Sane sibi decretum fuisse Svecos duntaxat arcere, ac XX M militum ad Rhenum mittere. Neqve enim animum despondendum, ac forte Gallum tanta cum molestia conjunctam Svecorum causam deserturum. Et qvia propositæ à Gallis conditiones semper pateant, honestius esse vi extorqveri prædam, qvam ultro restitui. Contra Elector demonstrabat, post reliqvorum defectionem bellum ipsis solis incumbens longe formidabilius fieri. A Luneburgicis plus adversi, qvam favoris expectandum. Monasteriensem ob detentas suas à Rege legiones valde exasperatum, ac ni amice ea res componatur, forte consilia capturum utriqve noxia. Qvid Bavarus, & Saxo meditetur suspectum valde esse. Sibi non Germaniam tantum, sed & Borussiam respiciendam, ubi continuato bello nova irruptio metuenda sit. Svecos Cellensi tractatu pedem iterum in Germania figere, ubi Gallica pecunia facile novus exercitus parari possit. Igitur probe expendendum, num ambo hosti ubiqve, qva is ingruere possit, pares sint, & qvæ eam in rem vires suppetant: unde hiberna, unde supplementa, annona, pecunia? Num liber transitus ubiqve pateat? ac si is negetur, an vi perrumpendum, & plures hostes irritandos? Mox tamen Rex significabat, sibi qvoqve decretum Meiercronam in Galliam mittere junctim cum Meindersio rem acturum, ac ne Gallus in contemtum sui acciperet, si solus ipse eum adire dedignetur, cujus amicitiam omnes anxie jactabant. Saltem

Danus de pace adhuc dubitat.

4. Febr.

1679. tem tentaturum, ut qvæ Galli genuina circa pacem sit sententia exploret, & num hic ab imperioso isto agendi modo abduci possit. Enimvero ut Danum, & Electorem qvoqve divellerent, Galli ac Sveci super tractatibus inter Boreales Reges in Scania suscipiendis comminiscebantur, Feqvierio seqvestre; qvos & Danus ob oblatos haut ægre admisit. *13. Maij.* Contra Brandii fratres scripto petebant, ne Rex in eos consentiret, qvoad Electoris sententiam super iis intellexerit, aut ut hujus qvoqve nomine legatus cum mandatis adsit. Nam Dobrani convenisse, ut Rex, & Elector super adornandis pacis conditionibus cum Gallo agere, ac de postulatis suis remittere pro lubitu possint, modo ne alter absqve altero tractatus suos absolvat. Tum ut qvovis modo super reconciliando Gallo, qvicum alias sibi nil controversiæ sit, satagant. Sed qvod Rex nunc cum Svecis seorsim agere instituat, id altioris indaginis videri. Mox & Elector ad Regem literas dabat hoc sensu. *31. Maij.* *Institutum in Scania congressum non posse non sibi scrupulum injicere; præsertim cum Rex primarios ministrorum eo mittat, qvod sine spe certi successus fieri non soleat. Se tamen Regis constantiæ confidere, se inscio nil transactum iri; qvod utriusqve rationes in eo consistant, ut indivisi maneant; nec singulari pace tantum lucri adqviri possit, qvantum jactura per separationem faciendum. Satis manifestum esse, à Gallis, & Svecis omnes artes tentari, ut ipsos dividant, aut saltem diffidentiam serant. Unde apud utrosqve ab iis spargi, alterius peculiarem pacem jam perfectam. Sed ista de se fingi, ac in præsens adhuc sibi fixum sedere, qvamdiu Stetinum, & Odera sibi denegetur, extrema se potius expectaturum. Daniam qvoqve nondum tanta necessitate premi, ut pax præcipitanda sit. Sane qvanqvam dimidia suarum ditionum parte vastata animus se nondum cecidisse; ad jam ad Visurgim X M militum habere, qvibus è Borussia XIV M sint accessura. His si Rex XVI M jungat, forte Gallum pro imperio agere desiturum. Qvicqvid denique evenerit, solatio sibi esse, nil à se omissum fuisse.* Ista uti Regi valde probabantur, ita is censebat; si Gallus, & Sveci tam iniqvi esse perrexerint, sese portum Wismariensem obturaturum, disjectis urbis munitionibus. Simul ut Elector Stralsundæ idem faciat svadebat; aut si ipse id facere dubitet, id se per naves suas facturum, connivente Electore. Super qvo Elector declarabat; si id ante duos menses susceptum fuisset, id se non improbaturum fuisse. Sed pace tam propinqva sibi haut consultum videri animos asperare, ac negotium difficilius reddere; ac forte Gallum instigantibus Svecis damni reparationem exacturum. 1679.

§. 86. Mox tamen cum gravissimæ rationes Electorem ad pacem compellerent, de eo per literas Regi Daniæ significabat. *Elector de suis destinatis Dano significat.* *7. Jun.* *Cum nuper Regi confirmarit, se extrema expectare malle, qvam iniqvas à Gallo, & Sveco conditiones admittere, spem sibi fuisse, vel per Meindersium æqviora obtentum iri, vel tempus fore copiis è Borussia evocandis, ac rebus suis melius disponendis. Sed postqvam nil apud Gallum obtineri potuerit, ac Gallicus exercitus Creqvio duce tota vi ad Visurgim verterit, ubi suis legionibus maximum periculum imminebat; ac Gallis Albim superare in proclivi fuerit, anteqvam copiæ suæ è Borussia accedere possent; è duobus malis minus eligendum, pacemqve amplectendam fuisse. Ejus consilii præcipuas se causas habuisse, qvod re semel ad manus deducta, Gallus de gloria jam sua agi jactaturus sit, omnes potius vires exserturus, qvam vel minimum concedat. Ac utiqve aliqvando ad pacem accedendum, qvæ post cladem acceptam difficilior, ac majore cum damno, ac ignominia conjuncta sit futura. Cum nunc honestius sit integris viribus, & salva existimatione, etsi minore cum lucro, arma ponere. Hostem porro jam tres præstantissimas ipsius provincias insidere, qvartæ imminere, è qvibus diu exercitum alere posit. Bello extracto viribus se plane exhauriendum, exercitu qvoqve pessum ituro. Malevolis se vicinis circumdari, à nemine qvid auxilii expectare. Qvin contra metuendum, ne Gallus iterum Borussiam turbet, qvi nuper DC M florenorum Gedanum collybo trajecerit. Cui & per pecuniam apud invidos vicinos talia struere in proclivi sit, per qvæ summa rerum ipsius periculum incurrat. Ea rerum facie cum nulla tempus extrahendi facultas superesset, è Daniæ qvoqve usu se judicasse, integris potius viribus, qvam post acceptam calamitatem pacem facere. Sed qvia nunqvam sibi in mentem venerit à fœdere discedere, se Meindersio injunxisse, ut pariter cum Danico ablegato pacem absolvat, aut saltem locum ipsi ad eandem concludendam reservet. Ac sperare Regem ei hunc in finem idonea mandata daturum, qvo communis pax brevi seqvatur, qvod Gallicus miles ante eam perfectam ipsius ditionibus excedere nolit, per moram plane evastandis. Ast si Meiercronæ facultas ad concludendum non sit, sed successus Scanici congressus expectetur, se Regis judicio exponere, qvid molesto hoc rerum statu sibi faciendum. Sane pro candore sui in Regem affectus diffiteri non posse, per Scanicam illam negotiationem*

1679.

nem se valde perturbatum fuisse, & non parum eam contulisse, ut à se ad hoc consilii descenderetur. Nam in aprico esse, eo fine tractationem Neomago, & Lutetia, ubi utriusque legati erant, in Scaniam translatam, ut ipsi in conclusione pacis separarentur. Ac utile, simul fœderi congruum fuisse, congressum in Scania non prius admitti, qvoad & sui ministri invitati, ac idoneis diplomatibus instructi fuerint. Nam post ista sero qværenda; ac hostem, cujus rationibus id repugnabat, non sine ignominia eadem abnegaturum fuisse. Haut eo minus tamen se Regi individuum adhæsurum, qvod utriusqve securitas, & conservatio amicitiam inter ipsos insolubili vinculo adstringat. Qvod si pax eodem tempore & loco perfici neqveat, à Meindersio diem ratificationi permutandæ tam longe porrigendum, ut Regi interim tempus sit suam qvoqve pacem absolvendi. Qvod idem ipse roget, si in Scaniæ res prius conficiatur. Utcunque ista cedant, id utriqve solatio esse, se communem hostem hoc bello ita attrivisse, ut multos intra annos nocendi facultatem habiturus non sit.

Dania Regi ista parum probantur.

§. 87. Enimvero id consilii ab Electore captum Daniæ Regem non parum turbabat, qvi Helsingburgum, & Landscronam retinere mire cupiebat, præsertim cum inter Boreales is fere bellorum eventus fuerit, ut qvod qvisqve occuparet, id retineret. Inprimis Regem mordebat, qvod inter causas ejus consilii congressus in Scania adduceretur; qvam ansam Halinius, ejusqve factio arripiebant Regis, & Electoris amicitiam refrigerandi, ne forte isti per hunc pravæ suæ artes innotescerent; qvi & antea malitiosis scurrilitatibus Plœneosem Ducem ad abdicandam Danicam militiam compulerat. Unde ad Electoris literas hunc in modum à Rege respondebatur. *Se qvidem adductas rationes maximi momenti ducere; dissimulare tamen non posse, hoc ita repente capto consilio se haut parum perturbatum, qvod Elector paucos ante dies diversa plane sibi confirmarit. Sane qvæ adducta sint difficultates, dudum prævisas. Ac si exercitus maturius è Borussia movisset, nec cessis Vesalia, & Lipstadio hosti ad ulteriores progressus janua aperta foret, spem fuisse junctis viribus eidem resisti potuisse, qvoad pariter ad æqvam pacem perveniretur. Qvod si tamen Electori pacem accelerare necessarium judicabatur, optandum fuisse, id pro arctissima inter ipsos conjunctione sibi significatum, qvo utrinqve super ratione honestam pacem obtinendi cogitari potuisset. Tum & sumtibus in armandam classem, & copias in Holsatiam trajiciendas, qvod crebris Electoris monitis factum, supersedere licuisse. De congressu in Scania protinus sese Electori significasse, num & is aliqvem eo destinare velit; in eamqve rem ministro suo preliminaria adornaturo mandata dedisse. Sed qvia intellexerit, ab Electore ejus congressus rationes qvidem probari, ut tamen in ejus partem venire nolit, se confirmasse, ejusdem se rationes non minus atqve proprias observaturum, ac sine ipso nil conclusurum. Ita se omnes partes fidi socii implevisse; inprimis cum Elector dudum prima Meindersii in Galliam missione separatis tractatibus initium dederit. Sed qvia haut placeat odiosa eorum repetitione, qvæ infecta fieri neqveunt, ipsi molestiam exhibere, spem esse, qvia ob iniqva hostium postulata pax ita brevi coire neqveat, se ab Electore haut deserendum, ubi à Gallo invadatur, simul omnia qvæ circa pacem agantur communicatum iri, qvo & ipse consilia sua pro captu rerum temperare possit.* Sed & mox idem Rex Joannem Georgium Schulenburgium ad Electorem mittebat; hortatum, qvia fama sit Creqvium cis Visurgim, & Albim iturum, ut Elector legiones è Borussia qvantum possit iter festinare jubeat, ac ad Visurgim consistentes mature retrahat; ac stativa ita ponat, ut conjunctio cum Danicis copiis commode fieri possit. Tum ut super struenda penu consilia conferat, & qvid circa Luneburgicos agendum sit. Cui Elector: sese paucos ante dies rationes omni exceptione majores exposuisse, qvæ se ad pacem haut amplius differendam compulerint; nec dubitare, qvin & Rex consilia eum in finem ceperit. Nunc se, qvid Meindersius effecturus sit, expectare. Si Gallus à pace abhorreat, se utiqve cum Rege copias conjuncturum; ac legiones è Borussia jam iter ingressas. Interim se Regi valde svadere, ut ipse qvoqve pacem pro captu temporum faciat. Nam & sibi maximo dolori esse, tot egregia à se loca restituenda, ad qvod declinatio majoris mali subigat. Enimvero Gallum cum L M amplius Westphaliæ ingruere; Saxones, & Luneburgicos in Gallica aula ipsi infesta admodum agitare, ac bello continuato in Galli partes transituros. Haut eo minus nil indecorum à se admissum iri; ac si tale qvid à se postuletur, copias suas Lentzenæ, Werbenæ, & Magdeburgi stationem capessituras, ut sese Danicis, qva opus fuerit, conjungere possint. Cæterum palmariam causam, qvare in præsens ad pacem properandum sit, esse, ut arcta illa conjunctio inter Galliam, & Sveciam dirima[illegible] utqve uterqve ipsorum Gallo sese ionectat propriæ securitatis causa, ac ut vindictam sumendi facultas sit de iis, qvi tam turpiter

17. Jun.

23. Jun.

ipsos

1679. ipsos destituerint. Ac demum extracto bello magis intolerabiles conditiones, non meliores expectandas. Præter ista Brandii qvoqve Hafniæ demonstrabant; Electorem utiqve extrema expectasse, ac præsentissimo periculo impulsum ad pacem confugisse. Et cum Gallus ne horam qvidem ad deliberandum indulgere vellet, Creqvio qvoqve atrociter grassante; non potuisse incertum Scanicæ negotiationis exitum expectare, ubi Sveci adhuc circa præliminaria cavillabantur. Ac cordatissimus qvisqve agnoscebat, nulla ratione Electorem defugere posse, qvo minus pacem occupet. Hahnius autem odiosius occinens, Regem ab Electore desertum, fortius retundebatur. Facilis qvoqve responsio erat ad reliqva, qvæ à Danis arguebantur. Nam qvod Vesalia, & Lipstadium Gallis traderetur, Luneburgicos in causa fuisse, negato transitu. Unde cum istis urbibus, ac Mindæ non sat præsidii inesset, nec plus immitti posset, periculum fuisse, ne eadem cum omnibus qvæ inerant amitterentur, aut Galli præterita Vesalia recta Mindam irent, intra paucos dies expugnandam. Legiones è Borussia non prius movere potuisse, qvam graminis copia foret. Qvod autem Dani metuere se dicerent, ut à Svecis pax in Gallia conclusa probetur, id Electori optandum, qvi amotis Gallis Svecos haut formidet. Nam Joannes Gyldenstierna Londini dixerat: pacem cum Electore, & Luneburgicis à Sveciæ Rege non firmandam, si cum Dano prius transigi possit.

Danica pax tardius succedit.

§. 88. Qvanqvam autem Daniæ Regem audito Electoris consilio impetus caperet suam qvoqve pacem accelerandi, qvo fine Meiercronæ pressiora mandata mittebantur: nondum tamen secum statuerat, qvousqve remittere vellet, qvod Scaniæ desiderium digerere non posset. Et qvanqvam plerique ministri pacem, qvaliscunqve haberi posset, svaderent: nondum tamen periculum longius adhuc remotum bellandi ardorem vincere poterat. Unde animus erat; ubi res exigat, cum XXV M ad Albim considere, qvibus VI M classi demta accessura erant; tum parcendis præsidiis Wismariæ, Helsingburgo, & Landscronæ oppido munitiones detrahere, solo hujus castello infesso. Dubitabat qvoqve, an non abruptis tractatibus in Scania, negotium pacis plane in Galliam transferret, qvod satis è Svecorum postulatis, & protractionibus adpareret, ab his rem haut serio agi, eumqve congressum non solum non absqve Electore suscipiendum, sed & plane intermittendum fuisse. Mox tamen placebat 1679. eum utcunqve protrahi, num forte Sveci propius ad rem accedere vellent, si classi eorum cladis qvid inferri potuisset. Sed ea spes, qvam Dani sibi conceperant, fallebat, culpa uti credebatur Nicolai Juli, qvi signum dederat, ut navium qvælibet in assignatum locum se conferret, cum plenis velis hostem inseqverentur. Ubi dum qvælibet navis inhibito cursu in locum suum se confert, Svecis spatium fuerat periculo se subducendi. Ita una duntaxat Svecica navis intercepta; reliqvæ in Calmariense fretum se receperunt, cœcis rupibus infestum, ubi anceps erat eas invadere. Etsi Rex diceret; si utiqve pax iniqva sit subeunda, parum referre, si una & altera navis amittatur. Ast si conatus succedat, ut Svecica classis penitus destrui posit, mare se cum XX navibus tueri posse, cum nunc qvinqvaginta opus sit. Inde cum XXX M apud Oldesloam castra positurum, ac visurum, qvid Creqvius suscepturus sit. Oldenburgicæ jacturam à Gottorpiensi luendam. Etjam Comitatus iste tantum non pro derelicto habebatur, machinis Glucstadium avectis. Sed classe nil proficiebatur, incendiaria navi, qvam Dani Svecorum classi immissum ibant, depressa. Et qvæ medio freto à Danis mergebatur ingens navis, *10. Jul.* nullo fructu erat. Mox & Regi fiducia gliscebat, postqvam Cellensis Dux promiserat, se Gallis transitum Albis per suas ditiones haut concessurum, vi opposita, si vim moliantur: sperare contra Regem toto cum exercitu copiis ipsius jungendum. Sed Brandii ostendebant, hæc promissa merito suspecta habenda, velut qvæ cum hactenus ab eo Duce actis disconveniant. Ac intellectum fuerat, eum Ducem valde consternatum fuisse, cum Galli Joyeusa duce per Luneburgicam præfecturam Herbstedam in Oldenburgicam iter sumsissent. Ac judicabant prudentes, Ducem per ea promissa impedire voluisse, ne succedente Danica pace Sveci tractatum Cellensem ratihabere adspernarentur. Demum tamen svasu Friderici Alefeldii Comitis Rex pacem suam in Galli arbitrium conferebat, modo Svecis deinceps necessum foret vectigal in Oresunda solvere, ac pactum Rendesburgi cum Gottorpiensi Duce initum firmum subsisteret.

Daniæ Rex de Electoris pace queritur.

§. 89. Mox nuntiata Electoris pace Daniæ Rex qverebatur, eam se excluso factam, ac per eandem auxilio ipsius se privatum, non paulo duriore reddita sua conditione, summaqve rerum periculo exposita.

1679. sita. Cum tamen, si paucos per dies conclusio extracta fuisset, allata sua declaratione pax utriusqve junctim perfici potuerit. Rogabat tamen, ut Elector ratihabitionem tantisper inhibeat, qvoad & ipse suam pacem perfecerit; ac ut Meindersius ipsius ministro Lutetiæ adsistat. Ad ista Elector respondebat: *Postqvam ipse Regi consilium, non sine summo animi dolore à se capiendum, protinus significarit, nunqvam credidisse, à Rege sibi pacem improviso factam, aut ipsum à se desertum exprobratum iri. Toti orbi notum, in qvem statum ipse redactus fuerit, cum in pacem consentiret. Sine omni dubio extrema se expectasse. Iis declinandis, ac spe tempus lucrandi duas urbes Gallo traditas; nec eo magis longiores inducias impetrari potuisse. Qvatuor suarum provinciarum in hostis potestate fuisse, qvi longius semper progrediebatur cum exercitu, qvem pro lubitu augere poterat. Borussiæ novam invasionem è Livonia intentatam: Cum vicinis suis Lutetia pacta jam ad subscriptionem usqve fuisse adornata circa ditiones suas in alios transferendas; nec ullibi spem levamenti adparuisse. Nam conjunctione licet ad Albim cum Regis exercitu facta, dimidiam tamen provinciarum suarum partem hostium libidini fuisse expositam, reliqvam bello sustentando haut suffecisse. Ac si Saxones, & Luneburgici hosti se socii essent, uti certo futurum fuerat, nil sibi ad salutem restitisse præter turpem pacem, insigni ditionum parte admutilata. His malis prævertendis nil præter pacem superfuisse, etsi ipse unqvam ad aliqvod consilium majore cum aversione accesserit; de qvo Regi protinus significarit, additis precibus ad eandem viam ineundam, qvo pax eodem tempore perficeretur. Id si factum foret, hac expostulatione opus non fuisse. Sed postqvam Svecorum petito, qvorum intentio satis cognita est, in congressum Scanensem consensum fuit, ac Rex ministro suo Lutetiæ injunxit tractationem ibi inhibere, à se cum ratione desiderari non potuisse, ut res suas per incertas moras subvertat. Ac Meindersio in os dictum fuisse, ni eo die pacem absolveret, omnem tractationem hoc ipso abruptam, & Gallum non amplius oblatis conditionibus teneri velle. Regi tutum fuisse moras aliqvantisper nectere, ab hostibus adhuc longius remoto. Ast se nec Deo, nec posteritati adprobare potuisse, si omnem spem transactionis abrupisset; nec Daniæ interfuisse, ut ipse subvertendum se præberet. Cum itaqve necessitas legibus soluta sit, jure exprobrari sibi haut posse, qvasi neglecto fœdere à Rege se disjunxerit. Non ob lucrum, sed declinando majori modo ad pacem se compulsum. Invitissimum Pomeraniam, ac præcipue Stetinum restituisse.* Tam solida erant ista, ut Rex fateretur, in Electoris actis circa pacem nil se desiderare posse. Ac revera prudentes in Dania dudum judicarant, Electori utiqve pacem occupandam, ac Daniæ parum interesse, paulo serius, aut citius pacem suam faciat.

9. Jul.

§. 90. Ast in Gallia modus agendi à Danis adhibitus haut probabatur. Per Avauxium Hagæ Meiercronæ fuisse significatum, integrum ipsi esse Lutetiam venire, si in leges tractatus Westphalici, atqve Hafniensis pacem inire velit. Qvod cum iste abnueret, post insinuatum, ut citra hanc conditionem in Galliam accederet. Ubi in Dania merito decernendum fuerit, qva sententia standum foret. Venisse inde ablegatum, sed cujus negotiatio statim in limine adhæserit ob mutationem parum tempestive circa titulos factam. Qvod etsi mox emendatum sit literis justa forma exhibitis; eo ipso tamen duas septimanas periisse. Interim ob nuntiatum Meindersii adventum, negotiationem cum Dano haut festinatam. Isti cum tres septimanæ petendæ forent novis mandatis adferendis, Dano commodam occasionem fuisse negotium suum absolvendi. Sed tunc valde qvidem intempestive congressum in Scania intervenisse. Demum in Scania agi potuisse, & haut eo minus tentari, qvid in Gallia profici qveat. Sed Meiercronæ injunctum, in tractatibus longius haut progredi. Qvod ipsum negotiationi cum Electore facilitatem attulerit. Cæterum Danica pax præcipue ad Ducis Gottorpiensis restitutionem hærebat, qvem Dani inter Galliæ fœderatos censendum negabant. Etsi eam litem domesticam, qvæ Regem Daniæ, ejusqve familiam unice tangat, & qvæ diu ante præsens bellum extiterit; qvam & Rex Daniæ post perfectam pacem arbitrio Galli submissurus sit. Galli contra regerebant; Maximum emolumentum, qvod Danus ex hoc bello sperare possit, in ea causa consistere, Regem tanqvam sponsorem Hafniensis pacis curam gerere teneri, ut Dux iste restituatur; atqve id declaratione anno superiore promulgata expressum, qvæ non minus Danicæ pacis, qvam aliorum norma sit futura. Qvin ipsi Regi super domesticis negotiis, puta super Condæo Principe, cum Hispanis fuisse transigendum. Circa Rendesburgense pactum talia intervenisse, ut ejus ratio habenda non sit. Haut eo minus Luvoisius de duritie Svecorum qverebatur, non obscure innuens, statim post finitum hoc bellum, ubi Rex honeste obli-

Danica demum pax perficitur.

22. Jul.

1679. obligatione sua adversus istos sese exuerit, hunc alia sibi fœdera circumspecturum. Qvi & cum à Gallo reparationem ejus, qvod Electori, Luneburgicis, & Monasteriensi cedendum fuerat, postularent, non sine irrisu rejiciebantur. Sed & suspectum videbatur, qvod Svecorum in Gallia ministri tanta cum ferocia pacem Danicam impedire studerent, cum tamen Sveci in Scania multo modestius loqverentur. Unde cum Gallos earum tergiversatiunum tædium cepisset, demum totum Augustum mensem Danis dabant ad deliberandum super Gottorpiensis restitutione; minati, se isto mense elapso Svecis Oldenburgicum, Monasteriensi DelmenhorstanumComitatum addicturos. Ita Galli Danicam pacem ad libidinem suam apud Fontem Blaudi pervicere; qvam mox transactio inter ipsos Reges Boreales Lundini in Scania seqvebatur. Ejus subscriptio per triduum à Sveciæ Rege extracta fuit, qvod Dani de connubio cum Ulrica Eleonora eidem inferi cuperent; id qvod iste velut indecorum adspernabatur, ne ad id invitus compelli videretur. Statim tamen cum Dani omisso eo articulo pacem subscripsissent, Rex eodem adhuc die ultro id consummari expetivit, qvod proprio ex judicio & affectu proficisci qvam maxime decet. Ubi Gallis inopinum accidebat, qvod isti Reges ita repente ex tam acerba hostilitate in tam arctam amicitiam coaluissent, brevi spatio triplici tractatu absoluto, de exsecutione pacis, de matrimonio Regis cum Principe Daniæ, ac de fœdere mutuæ defensionis. Etsi palam nil suspicionis ostendebant, qvod judicarent, aut saltem aliis persvadere vellent, Galliam istis omnibus esse superiorem. Sed & fœdus istud inter Reges Boreales initum Electori nonnihil scrupuli injiciebat, nulla secum communicatione factum. Sed Daniæ Rex ejus causas hasce adferebat. Nulla decori specie id se fœdus à Svecis oblatum declinare potuisse, cum eo ipso tempore super consummado cum sorore Ulrica Eleonora matrimonio ageretur, qvod isto abnegato forte irritum reddi potuerit. Ac ejus fœderis hunc saltem usum esse, ut eo melius Svecorum consilia explorentur. Anglos qvoqve, & Belgas admodum imperiose in rebus Oresundam, & Mare Balticum spectantibus agere, ac omnia ad suum placitum, ac lucrum dirigere velle, ac Borealium Regum discordiam dextre in usus suos vertere nosse. Istorum importunitati temperandæ sibi necessum fuisse Svecoinnecti. Deniqve id præcipue lucri inde obtinuisse, qvod Svecus promiserit, Gottorpiensi, & Hamburgensi negotio sese haut miscere. Nam qvantum alias fiduciæ in Svecis sibi ponendum sit, haut ignorare. Cum itaqve hoc mudo Galliæ Rex majori parti orbis Christiani ad placitum suum pacem dedisset, (qvod Wilhelmus Furstenbergius Meindersio confirmabat,) jurejurando sese adstrinxerat, postqvam semel gladium tanta cum gloria vagina abdidisset, eum se, nisi summa necessitate urgente, nunqvam iterum extracturum. 1679.

§. 91. Cæterum uti ista pax nemini præter Gallum admodum læta erat: ita & qvis fructus Gottorpiensi Duci inde expectandus esset, conjicere haut arduo erat. Mittebat is Hafniam Gunterrodium verbis honoris perfuncturum, ac uti desideret in veterem cum Rege amicitiam reverti. Cui Rex; valde sibi gratum esse, Ducem ad officium redire. Sed qvæ nunc tot per ambages obtinuerit, dudum citra molestiam patuisse. Volebaut porro Dani ditionem qvidem Duci reddere, sed opibus ita accisis, ut non facile deinceps tollere caput posset. Nam residua tributorum ad CCC M uncialium ad teruncium exigebant. Rex qvoqve solus tributum bellicum indicturus erat, velut cui soli defensio provinciæ incumbat. Nec pace Hafniensi de iis tributis mentionem factam. Ita cum Sveci tractatu Lundinensi promisissent, se Ducis causam non suscepturos, tanqvam Dano domesticam, nec Danus Tœnningam instaurari vellet, qvod Galli Ducis restitutionem in præsenti statu duntaxat stipulati essent, exigua spes erat eum res suas iterum firmaturum. Qvo modo Danus in Holsatia plus lucratus erat, qvam si totam Scaniam obtinuisset. Qvid autem consiliorum apud Ducem agitaretur, per Hopfnerum Cancellarium, munere suo Gottorpii exutum, Dani intellexerunt. Is ab initio Duci svaserat, ut omni ope constantem sibi Daniæ Regis amicitiam pigneraret: nec minus cum Svecia amicitiam qvantum detur coleret, ut tamen hujus rationibus penitus sese haut innecteret, nec ejus consilia seqveretur. Etsi enim Sveci ejus causam in calamitate, in qvam is propter istos præcipitaverat, suscéperint, Gallumqve ad idem faciendum excitarint; id tamen non sincero ex affectu fieri, sed proprium ob emolumentum, ut per eum Daniam distractam debilitent. Ast si Dux ista consilia à Kielmanno inspirata seqvatur, nunqvam tuto acturum, nunqvam è grandi ære alieno eluctaturum, nunqvam florenti statu gavisurum. Et si maxime Svecorum res potiores,

Gottorpiensium turbarum præludia.

12. Oct.

1679. res, Danorum debiliores futuræ fint, Ducis tamen ditionibus ob earum fitum maximum onus incubiturum. Iis rationibus ifte apud Ducem effecerat, ut hic Pinnebergam ad Regem proficifci ftatueret, æternæ amicitiæ fundamenta præteritorum abolita memoria jacturus. Talia cum Svecis è frigore Ducis erga ipfos fubolerent, miffo Wangelino effecerunt, ut is Cancellarius munere fuo dimoveretur, qvi Hafniam digreffus omnia Ducis fecreta revelabat. Per eundem & Sveci Duci propofuerant, ut hic Efaiam Pufendorfium fibi Cancellarium adfcifceret, qvo ipfi femper Ducis confiliis confidere poffent. Ea occafione Brandii Regi Daniæ demonftrabant, cum Danici miniftri tantopere gloriati fint, qvod Sveci Lundinenfi fœdere promiferint, fe Ducis caufam haut fufcepturos, qvantum fiduciæ ipfi eo in fœdere collocandum fit, poftqvam ifti ita aperte cum Duce colludant.

Regis Dani in Hamburgenfem civitatem conatus.

§. 92. Vix tanti belli flamma utcunqve confederat, cum in Saxonia novum incendium videbatur furrecturum, tentato per Regem Daniæ Hamburgo. Ei conatui anfam dediffe videbatur, qvod hic, cum in Scania operæ pretium fieri non poffet, plerafqve copias in Holfatiam transportaffet ad Gallorum impetum fi forte ingruerent fiftendum. Sed poftqvam pax cum iftis fuccedebat, obiter tentare inftituit, num hoc rerum articulo eam urbem in ordinem redigere poffet. Dum circa eandem Danicæ copiæ ftativa agitant, ipfe Rex cum Hahnio, & Guftavo Wilhelmo Wedelio ad portam Altenoënfem accefferat, tunc ob convocationem civium claufam, & interrogaverat, num intromitti poffet. Qvod cum abnueretur, in cingulo foffæ ad alteram ufqve portam circumeqvitaverat perluftrandis munitionibus, nemine inclamante, aut fiftente. Unde fufpicio nafcebatur, aliqvid in eam urbem agitari. Ac conftabat, Regem à Wedelio ftimulari, ut faltem fpeciem indueret urbem impugnaturi; qvi huic offenfus erat, qvod ejusdem magiftratus dono centum duntaxat aureorum eum mactaffet. Poft factam cum *26. Sept.* Gallis, ac Svecis pacem Rex palam Brandio fignificabat; fe decreviffe juftum obfidium Hamburgo circumponere, ac paratus in eam rem jam factos. Sperare tamen urbem haut paffuram rem ad extrema deduci, fed officii memorem haut recufaturam homagium præftare à duobus jam feculis folitum. Hautqvidqvam tamen fibi animum effe eam opprimere, aut ejusdem commercii vel minimum nocere; ac nil amplius 1679. defiderare, qvam reverentiam, & fidem ne hoftibus ipfius uti hactenus receptaculum præbeat. Nec enim fibi ignotum, Holfatiam, & Jutiam maximum detrimentum capturas eo deftructo emporio. Potius fe ejusdem privilegia in Dania, ac Norvegia, ac circa navigationem ad oram Grœnlandiæ aucturum. Sperare Electorem auxilio fibi futurum, ac Luneburgicis haut permiffurum, ut urbem obfirment, qvo minus ipfe legitima fua prætenfione potiatur. Ac fi ifti tale qvid audeant, fe tota vi eosdem invafurum. Qvo ipfo Electori occafio nafcitura fit Ducibus pro tam male meritis paria reponendi. Ifthæc porro in Hamburgum deftinata Hahnius, & id farinæ homines fuggefferant, lucri qvid inde captantes, Alefeldio Cancellario diffvadente. Enimvero eorum conatuum gloriofum exitum Brandius haut ominabatur. Eqvidem de Electore fat male meriti erant Hamburgenfes, dum ipfius hoftes fovent, & affignatam à Cæfare pecuniam abnuunt Luneburgicis confifi, velut horum patrocinio freti impune Cæfarem, & Electorem negligere poffent. Sed fæpe noftra intereffe, ut etiam male de nobis meriti ne pereant. Cellenfis qvoqve aperte urbis caufam fufcipiebat. Et cum Dano non nifi XIV M peditum VI M eqvitum, ac dimacharum effent, non adparebat, qvomodo duobus tam diffitis locis urbs hoc numero oppugnari poffet, ante portam Altenoënfem, & eam, cui à lapidibus vocabulum eft. Et qvanqvam Svecus, & Anglus in præfens urbi fubvenire non poffent; vix tamen fperandum erat, Gallum ifta diffimulaturum.

Dani eo nomine ad Electorem miffio. 24. Sept.

§. 93. Super eo negotio Rex Hermannum Meierum ad Electorem mittebat, qvi una cum Detlevo Alefeldio de finiftris Hamburgenfium actionibus, & confiliis, ac refractario ingenio qvererentur, fimul Electoris fententiam exqvirerent, an non confultum videatur temporis opportunitatem in ufus fuos vertere, ac fociatis viribus eam urbem in ordinem redigere. Nam poft pacem cum Gallo, & Sveco Regi, atqve Electori egregias fupereffe copias, ac folorum Luneburgicorum oppofitionem metuendam. Cæfari qvoqve urbis acta haut probari; cui & moleftum, qvin plane fupra vires futurum fit, copias fuas media hieme ad fubveniendum urbi huc deducere; præfertim cum ipfi varios ob refpectus, & fufpiciones merito de propria fecuritate cogitandum fit. Gallum jam declaraffe, poft hofpi-

1679. hospitiorum negotium ad amicos tractatus rejectum, reliqvis cum Hamburgo controversiis sese haut ingesturum, ac Dano potius circa ea omnia fauturum. Belgas qvoqve, & Anglos eam urbem parum amare, nec eorum domi res eo in statu esse, ut huic se negotio iugerere possint. Qvod si tamen Elector in præsens dubitet aperte in eam causam descendere, Rex petebat, ut si non toto cum exercitu, saltem cum IV M peditibus, II M eqvitibus sibi adsistat, reliqvos idoneo loco disponat, si qvis è vicinia vim opponere instituat. Qvia autem ruente in hiemem anno res moram non ferat, & cunctando occasio corrumpi possit, brevi Electoris sententiam cognoscere avebat, consiliis suis ordinandis. Addebatur asseveratio, Regi haut esse in animo urbem sub jugum redigere, statumqve ejus, & parta privilegia evertere; sed eo contentum fore, qvod majoribus suis præstitum fuerit. Ad ista Elector: Se satis agnoscere justam Regis prætensionem, ac ut ei satisfiat optare; nec omissurum facere, qvod in se sit. Nec memoria excidisse, qvam sinistre se hactenus ea civitas gesserit, ac qvantum sibi molestiæ exhibuerit nulla adhuc pœnitentia, sic ut sat causæ sibi suppetat vindictam de ea sumendi. Enimvero ante omnia circumspecte heic incedendum, ne qvid suscipiatur, qvod perfici neqveat, & unde Regis gloria detrimenti qvid capere possit. Inprimis respiciendum, num Gallus id dissimulaturus sit. Nam si is ullo modo urbis causam suscipere instituat, irritum cœptum cum dedecore abrumpendum; qvem non solum propria potentia arbitrum rerum in Europa faciat, sed & Cæsar, Imperiiqve Ordines, ac præcipue Luneburgici, qvi omnes urbi favent, instigaturi sint. Galli declarationem, ad qvam Rex provocet, laxam nimis, & ambiguam esse, nec de violenta exsecutione interpretandam. Unde sibi videri, ista destinata Gallo candide aperienda, ejusqve liqvidum responsum exposcendum. Ac se jam ad Meindersium scripsisse, qvid apud Gallum proponere debeat. Si ex voto respondeatur, omnia se facturum, qvæ Rex desideret, ac non fœderati solum fidem, sed & singularis amici, & cognati affectum ostensurum. Ast Gallo abnuente sibi haut videri rem aggrediendam. Ac tanti esse eam moram interponere, cum & aliqvod tempus reqviratur parandis necessariis, & anteqvam suæ legiones è Borussia, & Ulteriore Pomerania evocentur. Interim ea destinata silentio premenda. Ubi res ad manus pervenerit, plerasqve copias se secundum Albim collocaturum fulciendis Danicis. Qvod si Gallus conniveat, & Rex abs qvopiam invadatur, qvem ipse prius non lacessierit, se ei contra aggressorem ex fœdere summo studio auxilia laturum. Inter aggressores tamen haberi non posse, qvi aliqvid copiarum urbi immittant. Maxime omnium tamen cavendum, ne qvid præcipitetur, cum pax nondum exsecutioni data sit, qvam Gallus tantopere urgeat. Id qvippe aliis Principibus ingentem suspicionem injecturum, novisqve fœderibus pro servanda urbe ansam præbiturum. Et qvia Sveci optarint bellum sibi cum Dania manere, eam occasionem ipsis gratam fore destinatis suis obtinendis. Non posse autem non ingentem confusionem oriri, si novum bellum surgat, altero nondum plane composito.

26. Sept.

§. 94. Eo de negotio cum Danus apud Gallos proposuisset, hi metuebant, ne inde incendium istas partes late correpturum surgat, qvod omnium vicinorum interfit eam urbem servari; nec Svecos, Electorem, ac Luneburgicos unqvam concedere posse, eam urbem destrui, aut sub Dani ditionem redigi. Ingatum qvoqve Gallis erat, ob eam urbem Danum, & Luneburgicos collidi, qvorum hi eam causam fervide in Gallia agebant. Pomponius ostendebat; vulgatum fuisse, inter Danum, & Electorem super hac urbe invadenda convenisse, & hunc copias præbiturum lautioribus conditionibus ab ea extorqvendis. Sed sibi nunqvam persvasum, Electorem pro sua prudentia ad opprimendam tam celebrem urbem concursurum, qvam servari non minus ipsius, atqve Luneburgicorum intersit. Eqvidem reponebat Meindersius; Dano animum non esse urbem opprimere, sed tantum sua jura vindicare; ac spem esse eam ultro officium facturam. Sed Pomponius respondebat: destinata Dani satis colligi è valido exercitu, numeroqve machinarum, & navium urbi propinqvantium. Ac non posse non ingens bellum inde surgere, ubi vicini sese immisceant, qvod propter rationes suas utiqve facturi sint. Id qvod Rex nullo modo probare possit, communi Europæ pace tanto cum labore constituta, qvin Danica pace nondum ratihabita. Ac sperare, Electorem non aliter, qvam per amicam interpositionem negotium susceptum, qvod & non modicæ ipsi gloriæ cessurum sit. Urbem qvoqve circa negotium hospitiorum Electori satisfacturam. A Meiercrona exhibitum scriptum, qvo Daniæ

Gallorum circa id negotium sententia 4. Octob.

1679. Daniæ Regis jura deducebantur, Gallis non 6. Octob. satisfaciebat; qvi judicabant, eo nil solidi præter caput de homagio contineri. Mox ab ipso Rege Meindersio ejusmodi declaratio dabatur. *Sibi non propositum esse, juribus Regis Daniæ in Hamburgum qvid detrahere, ac peculiariter circa homagium, qvod ab urbe præstari par sit, si ad id teneatur. Sed se magnopere cupere, ne novo bello ansa præbeatur, qvod omnium intersit eam urbem servari, ac se misso Rebenacio Daniæ Regi moderationem ingesturum; nec minus urbem moniturum, ut qvæ debet præstet.* De cætero Rex Electoris consilium laudabat, ac ut id continuaret rogabat, utraqve parte ad amicos tractatus permota, ac ut armis abstineatur, non nisi viciniæ molestiam, ac forte ruinam urbi cum horum omnium irreparabili damno daturis. Luvoisius qvoqve valde probabat, qvod Elector, utut graviter offensus, & prona vindicta, veras suas rationes ante affectus habuerit.

Luneburgicorum ad Electorem missi. 6. Octob. Grot.

§. 95. Super eodem negotio à Luneburgicis missus Augustus Grotius Electori proponebat; Hautqvidqvam Dano animum esse urbem officii duntaxat admonere, sed penitus sub jugum mittere. Nam isti fini paucas naves bellicas suffecisse, nec septuaginta machinis, triginta grandibus mortariis, ac tanto exercitu opus fuisse. Suspicionem qvoqve augere, qvod ea destinata ita solicite vicinorum notitiæ subtracta fuerint, detentis qvoqve tabellariis. Ac id fine dubio jam effectui dandum fuisse, ni adversus ventus naves attinuisset. Interesse autem omnium vicinorum, qvin totius Germaniæ, id emporium servari, unde hujus commercia magnam partem 11. Sep. dependent. Sane per Alefeldium Cancellarium Ducum ablegato denuntiatum, Regi decretum urbem ad præstandum officium compellere; qvam ubi semel oppugnare cœperit, non abstiturum, nisi fracta ejusdem pertinacia; nec gavisuros, qvi urbis defensionem ausi fuerint. His permotum Cellensem Ducem subigente necessitate, ac vi delegationis Cæsareæ militum manum urbi immisisse, ne hæc forte subito opprimatur. Sed Duces non parum perturbatos, postqvam sparsum sit, inter Regem, & Electorem de compacto rem geri, & hunc istius destinata omni vi fulturum. Cui famæ etsi apud Duces fidem ademerint Electoris prudentia, ditionumqve ipsius notoriæ rationes; fiduciam tamen id asseverantium non levem istis scrupulum injecisse. Sed qvia mox intellexerint, Electorem in ejus negotii partem non venire; Duces jussisse ipsi eo nomine maximas gratias agi; 1679. qvi & sperent, Electorem ad avertenda ista mala simul incubiturum, ac Ducum officium apud Daniæ Regem fulturum, ut amota vi res amice componatur. Ad ista Elector: Satis se gravitatem negotii agnoscere, 8. Octob. facile periculosas turbas parituri; ac maxime dolendum fore, speratam qvietem inter ipsa primordia intercipi. Sibi nil magis cordi esse, qvam pacem, in vicinia præsertim conservari, ac eum in finem enixam operam navaturum, modo ne ipsa urbs hucusqve exertam pertinaciam juri, & officio præferat. Ducum studio circa amice componendam litem libenter se velificaturum, nec in ejus partem venturum, nisi ea forte ita tractetur, ut casus fœderis inter se, ac Regem Daniæ extet. Itaqve se expectare, ut sibi suggeratur, qvid ipse ulterius ad amicam compositionem conferre possit; qvod à primariis partibus nondum qvid ad se relatum sit. Etsi nec alias omissurus sit in medium conferre, qvod par sit. Qverebatur inde Elector, Duces in Belgio, & apud Gallum præpropere sparsisse, qvasi ipse Hamburgum simul oppugnaturus sit; lætum tamen esse, qvod eventus aliud demonstrarit. Contra monebat Grotius de legionibus Electoris in Meclenburgica stativa habentibus. Ad qvod Elector: qvamprimum Hamburgensis negotii felix exitus adpareat, nec aliqvid hostile in Saxonia Inferiore metuendum restet, ita se acturum, ne Duci qverendi causa sit futura. De istis Electoris legionibus in Meclenburgica hospitantibus, Cellensis qvoqve apud Daniæ Regem qvestus fuerat; velut per eas sua existimatio lædatur, qvod ipse Meclenburgico Duci eo nomine caverit. Cui Rex responderat; Non minus sibi, atqve Electori, qvam Cellensi Duci licere stativa ibi capessere. Qvod si Dux ideo præceps qvid, ac turbis ansam daturum suscipiat, se non posse non in partem venire; nec diutius tolerandum, Ducem obtentu præfecturæ Circularis militiæ plus sibi autoritatis arrogatum ire, qvam ipsum Cæsarem. Qvia porro Luneburgici legiones suas sub Harburgo contraxerant, non aliud causati, qvam qvod Electori non fiderent, hic continuis vellicationibus irritatus Dano svadebat, ut tantisper Hamburgense negotium seponeret, idqve seqvestribus extra partium studia positis committeret, qvo id Luneburgicorum manibus eripiatur aperte cum urbe colludentium. Ac parum Regi profuturum, si maxime urbs homagium præstet; cum omnes dicturi sint, eum urbis oppugnationem non ausum. Unde commodis-

1679. modiſſimam fore viam hoc negotio honeſte ſeſe extricandi, ſi omiſſa urbe in Cellenſem ruatur. Sed Regi ſatius videbatur tractatus cum urbe perſeqvi; ac Danici miniſtri parum curare videbantur, negotium tanto cum ſtrepitu cœptum utcunq; finiri. Unde & Electori impetus coërcendus erat Ac jam Luneburgici nomine urbis tractatus auſpicabantur, qvod hujus delegati metuerent, ne ſibi à Rege manus injicerentur. Ac breviſſima via videbatur, præſenti rerum ſtatu relicto, ab urbe aliqvam ſubmiſſionis ſpeciem, ac pecuniæ ſummam præbere. Nec parum ad accelerandam negotiationem faciebat, qvod Elector copias ſuas ad Albim, & in Meclenburgicam uſqve progredi juſſiſſet, ſimul officium ſuum offerret, qvo Luneburgicis non levis ſtimulus ad feſtinandam tranſactionem addebatur.

Elector ſeqveſtrem ſe offert. 23. Octob.

§. 96. Nam Elector, ne ſoli Luneburgici id negotium ex uſu ſuo temperarent, & ipſe officium ſuum interponere inſtituit. Qvo fine Crocovius mittebatur, una cum Brandiis fratribus ei tractatui invigilaturus. Iis injunctum omni modo curare, ut Rex ſalva exiſtimatione hanc litem finiat; tum utiqve providere, ne res ad manus perveniat. Poſtqvam Daniæ Rex officium acceptaſſet, Crocovius Hamburgenſibus proponeret: Etſi eorum civitas hac tempoſtate plurimum averſionis erga Electorem oſtenderit, ac pertinaciter abnuerit, qvæ aliæ primariæ Imperii civitates haut recuſarint, ſic ut hac occaſione merito uti poſſit iſti ad debitam ſatisfactionem, ac damni dati reparationem compellendæ: non ſine commiſeratione tamen periculorum ejuſdem ſtatum reſpexiſſe, curamqve ſuam intendiſſe, ut per æqvas conditiones reconciliato Daniæ Rege imminentia mala averruncentur. Eoqve ſvadere, ut placato Rege urbs conſervetur, nec ad extrema res deducatur fiducia ſitus, munitionum, ac civium multitudinis. Nam & iſta multis potentibus urbibus haut profuiſſe, & hanc ſemel orta confuſione, qvam nemo præſtare poſſit, plus noxæ qvam roboris afferre ſveviſſe. Tum ne aliorum auxiliis nimium confidat, qvi ſere ſuum lucrum aucupentur. Ubi civitas ipſius officium admiſerit, Cellas profectus Duci exponeret; Electori gratum eſſe, qvod ipſi conſervatio pacis recens factæ, & averſio turbarum cordi ſit; qvo fine & is operam navaturus ſit. Bene facturum Ducem, ſi curet, ut negotium illæſa Regis autoritate, nec ſine ejus emolumento componatur; ac ſi idem civitatem moneat, ne per inanem pertinaciam ſui ſatisfactionem recuſare pergat. Circa leges tranſactionis Electori haut iniqvum videri, ſi civitas Regi jurejurando ſe obſtringat, uti Chriſtiano IV factum. Si tamen id obtineri neqveat, cavendum, ne abruptis tractatibus res ad arma perveniat, ſed temperamento potius adhibito ad aliud tempus differatur. Daniæ autem Regi Crocovius una cum Brandiis fratribus dicere jubebatur: Electori admodum probari, à Rege hanc rem non ad extrema deductam, ſed amicam compoſitionem admiſſam. Nam utut ipſe Regi qvævis incrementa optet, metuendum tamen, ne ubi ad vim deſcenſum fuerit, obſidio tantæ urbis difficillime procedat ob ſitus, & munitionum indolem, & qvia tot Principum rationes eidem innectuntur; eoqve gloriam armorum Regiorum hac præſertim anni tempeſtate in ancipiti fore. Igitur optime ſibi conſulturum Regem, ſi honeſtam tranſactionem moleſtæ, atqve incertæ belli aleæ præferat. Hamburgenſes qvoqve per literas Electoris auxilium expetebant. Qveis reſponſum: Eo talia actis ſuis hucuſqve non meritos: ſubigente tamen boni publici cura ultro Crocovium iſti negotio componendo miſſum. *18. Octob.*

Hamburgenſe negotium componitur.

§. 97. Crocovius cum Pinnebergam perveniſſet, ubi Daniæ Rex tunc agebat, negotium jam profligatum, & concluſionem mox imminere intelligebat. Nam ſuper homagio ad futuram deciſionem judicialem, aut amicam compoſitionem rejectum fuerat, temporaria conventione interpoſita, qva utriuſqve partis jura reſervabantur. Hamburgenſes qvoqve per delegatos Regi Pinnebergæ ſubmiſſionem aliqvam abſqve tamen ſolennitate teſtaturi erant, cujus formula tunc adornabatur. In ſatisfactionis vicem civitas Regi jam CL M uncialium obtulerat; Rex de D M qvos initio poſtulaverat, ad CCCL M remiſerat. Poſtulato, ne civitas deinceps Regis hoſtibus opis qvid præſtaret, hic tacite deſtiterat. Ac obtentu privati negotii Antonius Altenburgicus Comes, & Kœrbicius in urbem ſe contulerant, abſolvendo negotio. Nec opus erat hortatibus, omnibus ultro in tranſactionem inclinantibus. Cæterum Rex teſtabatur, initio ſibi propoſitum fuiſſe, urbem ad debitum ſacramentum, ſimul reparationem damnorum, & expenſarum oſtentatione duntaxat armorum compellere, ac ut cautionem de non ſublevandis in poſterum ipſius hoſtibus præſtaret. Sed interim Luneburgicos ſe ingeſſiſſe, ac obſirmata civitatis pertina-

Koerbitz.

[1679.] tinacia rem eo deduxisse, ut ipse jam destinatis suis citra vim armorum potiturus haut videatur. Cum autem ipse extrema tentare nolit, temporariam conventionem placuisse; ac sperare, brevi omnia confectum iri. Si negotium hæreat, Electoris operam sibi gratissimam fore. Ut Luneburgicus seqvestres repudiaret, sat causarum sibi fuisse, velut qvi non obscure in adversas partes concesserint, numeroso milite in urbem immisso. Sed declinandæ enllisioni id se dissimulandum duxisse. A Gallo, Anglo, & Belgis oblatum officium se declinasse, nisi qvod Rebenacius excludi non potuerit, qvi tamen pronum se valde in urbis partes ostendat. Interim literæ à Cæsare Hamburgum adferebantur: qvibus acceptis civitas aliqvot dierum dilationem petebat, sicut tractatꝰ vado videretur adhæsurus. Crncovius inde apud Hamburgenses qvæ jussus erat exponebat. Ubi circa pecuniam duntaxat aliqvid difficultatis supererat, qvod seqvestres Regi plus obtulissent, qvam in mandatis à civitate habebant, qvæ eorum pollicita præstare nolebat. Sed Crocovius demonstrabat; ab urbe Luneburgicas copias alendas; multas civium naves in Dani manibus esse, commerciis interim qviescentibus. Igitur satius esse amoliendis ocyus istus incommodis aliqvid pecuniæ prodigere. Qvod & factum. Hamburgenses Luneburgicis in tres menses sexagena uncialium millia promiserant. Sed postremam pensionem Duces remittebant, cessante jam periculn, pignerando in futurum sibi civitatis affectui, & ut eo libentius qvovis casu eorum auxilio uterentur. Negotio absoluto Crocovius supervacuum censebat Cellas proficisci. Ea occasinne Crocnvius controversiam cum Hamburgensibus super hospitiis expediebat, Rebenacio licet jactante; eam Regis sui causam esse, qvi in offensæ vicem accepturus sit, si civitas ultra C M uncialium det. Sed Crocovius reponebat; Hamburgenses ultro ei summæ qvid addituros ob navatam in præsenti causa operam. Ita hi CXXV M uncialium dedere; in qvam summam qvoqve imputabantur pretia navium & mercium, qvas Electoris excursores maritimi Hamburgensibus interceptas Hafniæ distraxerant. Ea transactione absoluta Dani svadebant, ut Elector legiones suas è Meclenburgica retraheret; qvod ipsi utiqve pacem velint, & cum Luneburgicis hac tempestate collidi aversentur. [1679.]

§. 98. Sub finem ejus anni Berolinum veniebat à novo Tartarorum Hano Muradino Kieraio missus legatus Aslem Aga, qvi de suscepto ab hoc regimine significabat, simul gratulatione defuncturus, qvod eidem de illustribꝰ Electoris gestis auditum fuerit. Addebatur de valetudine Electoris inqvisitio, ac Tartaricæ amicitiæ oblatio, & qvæ alia istius nationis legatis recitare mos est, ubi magis munerum captandorum, qvam negotii cujuspiam expediendi causa veniunt. Is Tartaricum eqvum sat strigosum dono offerebat; cui vicissim argentea vasa, ac splendidæ vestes non modici pretii dabantur. Is legatus gravem veolentiam in Nova Marchia exercuerat, sic ut agrestes Cartzigii signo dato convocandiessent, qvi ferocientes armis exuerent. Qva super re iste Berolini qverimoniam muvebat velut jure gentium violato. Post tamen idem ultro intercedebat, ne qvi manus ejus comitibus injecissent, capite pœnam darent; qvæ decreta non fuerat. Aulæ ridendi materiam præbebat interpres Tartaricus, cui ligneus nasus, nullæ aures erant. [*Tartarica legatio.*]

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS
FRIDERICI WILHELMI
MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER DECIMUSOCTAVUS.

EPITOME.

C*Ur Electori amicitia Gallica affectanda fuerit? 2. Circa fœdus Gallicum considerationes. 3. Elector ad fœdus ab Anglo invitatur. 4. Electoris ad eam invitationem declaratio. 5. Cæsar Electorem ad conventum invitat. 6. Cæsar denuo Electorem solicitat. 7. Galli in diversa tendunt. 8. Elector satisfactionem ab Imperio hautqvidqvam impetrat. 9. Electoris circa Daniæ Regem considerationes 10. Elector in Hispanos offensam exserit. 11. Super abrepta Hispanica nave disceptata. 12. Elector Ducatus Magdeburgici possessionem capit. 13. De reunionibus Gallicis Monasterii circa Gallicam satisfactionem acta. 14. Gallus reuniones suscipit. 15. Super istis reunionibus disceptata. 16. Ordines Imperii super his ad Gallum scribunt. 17. Palatinus armis sublevari petit. 18. Galli responsum. 19. Cæsarei à Gallo asserta falsi arguunt. 20. Galli rationes ulterius discutiuntur. 21. Gallus Argentoratum intercipit. 22. Arausionensis frustra Anglum excitare conatur. 23. De tractatu Associationis. 24. Cum Daniæ Rege acta. 25. Fœdus cum Hanoverano Duce. 26. Cum Saxone acta. 27. De nuptiis Mar-*

chio-

1679. *chionis Ludovici cum Radzevilia. 28. Super eo connubio acta. 29. Gallorum officium hoc in negotio inane est. 30. Super jure indigenatus in Polonia considerationes. 31. Elector protectionem Ordinum Frisiæ Orientalis suscipit. 32. De navigatione societatis Africanæ Brandenburgicæ in Guineam. 33. Conventus Francofurtanus super reunionibus Gallicis. 34. Electoris missio ad Moguntinum. 35. Sententia Moguntini: 36. Palatini: 37. Trevirensis: 38. Coloniensis: 39. Bavari: Saxonis: 40. Hanoverani: 41. Monasteriensis: 42. Cassellani. 43. Cum Daniæ Rege acta. 44. Cum Gallo acta. 45. Francofurti acta. Gallica propositio. 46. Inania litigiorum. 47. Responsum ad propositionem Gallicam. 48. De lingva contentiones. 49. Electoris ad conventum Francofurtanum missio. 50. Cum Rosenbergio Comite disceptata. 51. Francofurti opera luditur. 52. Ratisponæ acta. 53. Sententia Magdeburgica. 54. Sententia Austriaca huic opposita. 55. Electoris contra hanc sententiam vindiciæ. 56. Electoris ad Cæsarem missio. 57. Elector à se acta defendit. 58. Super Laxenburgico fœdere querelæ. 59. Viennæ à Crocovio acta. 60. Neoburgici sententia. 61. Cæsareorum responsum. 62. Periculum à Turca ingravescit. 63. Electori Cæsaris responsum haut satisfacit. 64. Super fœdere Laxenburgico disceptata. 65. Elector Moguntiam, & Francofurtum mittit. 66. Gallorum replica. 67. Ulterius Francofurti acta. 68. Cæsareorum Deductio. 69. Conventus Francofurtensis abrumpitur. Gallorum secreta destinata. 70. Fœdus cum Dano renovatur. Rex, & Elector Itzehoæ conveniunt. 71. Circa negotium Gottorpiense considerationes. 72. Monasteriensis in fœdus suscipitur. 73. Cum Belgis, & Arausionensi acta. 74. Cum Gallo acta. 75. Legatio in Sveciam. 76. Collisio legati Gallici in Svecia super cerimoniis. 77. Responsum Brandio in Svecia datum. 78. Elector cum Saxone consilia confert. 79. Saxonis circa hæc sententia. 80. Cæsar de bello Turcico significat. 81. Electoris ad Cæsarem missio. Apud Saxonem proposita. 82. Mandata ad Cæsarem. 83. Viennæ disputata. 84. Cæsareorum declaratio. 85. Responsum scripto datum. 86. Electoris in Poloniam legatio. 87. Polonus auxilia ab Electore contra Turcam petit. 88. Ratisponæ cum Gallis acta. 89. Ordinum declaratio. 90. Circa Svecum considerationes. 91. Electoris ad Luneburgicos missio. 92. Galli consilia. 93. Cum Belgis acta. 94. Viennæ obsidium. 95. Princeps Anhaltinus ad Cæsarem mittitur. 96. Tractatio cum Cæsare fit irrita. 97. Elector inter Boreales pacem servare studet. 98. Daniæ Regi quies persvadetur. 99. Gallus Danum in arma stimulat. 100. Circa fœdus cum Luneburgicis acta. 101. Saxonis ad Electorem missio. 102. Electoris circa avertendum Gallicum bellum cura. 103. Ratisponæ acta. 104. Galli destinata ab Electore eluduntur. 105. Elector apud Cæsarem de pace urget. 106. Elector Luneburgicos ad pacem permovere studet. 107. Electoris circa Arausionensem causam studium. 108. Cæsaris ad Electorem legatio. 109. Electoris declaratio. 110. Ulterior Cæsarei legati propositio. 111. Viennnensis aula nondum in inducias inclinat. 112. Cum Hanoverano acta. 113. Ad Coloniensem mandata. 114. Coloniensis declaratio. 115. Fœdus cum Coloniensi. 116. Fuchsii ad Belgas mandata. 117. De profugis Anglis. 118. Amstelodami acta. 119. Arausionensis sententia. 120. Elector bellum à Belgis avertit. 121. Cum Luneburgicis acta. 122. Circa eosdem compescendos agitata. 123. Luneburgici adhuc tergiversantur. 124. Elector moderatiora svadet. 125. Cum Coloniensi acta. 126. Cum Gallo acta.* 1679.

1679. *127. Pactum Gallicum Meclenburgico super Dœmitza. 128. Cum Belgis acta. 129. Belgæ demum in inducias inclinant, 130. Ratisponæ super inducus acta. 131. Bavarus in inducias est pronus. 132. Ratisponæ jam propius ad rem acceditur. 133. Circa adornandas inducias satagitur. 134. Instrumentum induciarum. 135. Cum Luneburgicis fœdus ab Electore initur. 136. Circa Svecos cura. 137. Polonus ab Electore auxilium contra Turcam petit. 138. Elector titulum Zolleranum assumit.* 1679.

Cur Electori amicitia Gallica affectanda fuerit?

DEfunctus erat gravissimo bello Elector, qvo, virtutem secundante fortuna, immortalem sibi gloriam pepererat, pulsis tota Germania Svecis, qvi huic, atqve vicinis regnis diu terrorem incusserant, & expugnatis Pomeraniæ urbibus, qvas opinio hactenus invictas tulerat. Sed qvo minus præmium caperet tantis victoriis simul exhausto labore, ac sumtu dignum, defectio fœderatorum, ac invidia effecerat, gliscentem ejus potentiam limis uti solet oculis adspicientium, ac pro egregiis meritis cœca odia reddentium. Sane nota est Pauli Hocheri vox, negantis Pomeraniam Electori relinqvendam, *qvod ipsi nolint Regem Vandalorum habere.* Qvia autem tanto bello ditiones ipsius misere vastatæ erant, non modico qvoqve ære alieno contracto, nec inter infensos, aut invidos armis sese exuere tutum videbatur; circumspiciendus erat fœderatus, qvi saltem securitatem præstaret, qvoad per pacem vires instauratæ essent. Et cum, qvi hactenus fœdere juncti fuerant, fidem fere apud ipsum consumsissent, nemo præter Gallum supererat, cujus autoritate, ac potentia ista obtinenda videbatur. Sed & qvantivis erat, ut Sveci aliqvando fœdere Gallico avellerentur, cujus effectus tum universæ Germaniæ, tum præcipue Electoris ditionibus periculosissimus erat, velut qvæ primo loco ad invasionem eorum patebant, si qvando eos propria, aut Galli libido in arma pertraxisset. Qvæ occasio antehac frustra captata nunc opportunam sese offerebat, postqvam Svecorum duces rebus sinistre gestis veterem armorum gloriam haut parum imminuerant, simul recentus è pristina fortuna ferox agendi modus tædium sui apud Gallos excitaverat. Cæterum arctius sese innexurus fuerat Gallo Elector, si permoveri is potuisset, ut Pomeraniam ipsi concederet, cujus retinendæ immensum desiderium eundem tenebat. Saue multis ingerebatur; Electoris, Daniqve conjunctionem Gallo longe uberiorem fructum parituram, qvam fœdus cum Svecis, tanta impensa hucusqve emtum. Simul ostentabatur Electoris opera, qvam is aliqvando Gallo præstare posset circa negotium, qvod ipsi semper qvam maxime cordi fuerat. Qvod etsi Galli ambitionem qvam maxime titillaret; qvia idem tamen in longum prominebat, nec à solo Electore pendebat, ac lapsu temporum multa accidere poterant, qvæ id destinatum irritum redderent; Gallo ambiguam spem isto pretio emere tanti non videbatur. Unde qvibusvis conditionibꝰ prævalebat gloria non destituti infelicis fœderati, ac ut documentum in futurum extaret, Galliæ socios etiam contra fortunæ iniqvitatem per hujus opes tutos præstari posse.

Circa fœdus Gallicum consideratioues.

§. 2. Pace facta cum super fœdere ageretur, Elector id præcipue optabat, ut à Gallo insignis pecunia annua solveretur, qva ipse non terrestrem solum militem augere, atqve alere, sed & modicam classem instruere posset. Ex qvo qvid utilitatis in Galliam redundaturum sit multis demonstrabatur. Sed Galli ista frigidius accipere. Regem non nisi de pace cogitare, eoqve tam oneroso fœdere opus ei non esse. Bellum tot per annos gestum Galliæ tantum molestiæ dedisse, ut saltem ad tempus de stabili qviete cogitandum sit. Regem multum æris alieni contraxisse. Cives valde exhaustos, qvos fructibus pacis, & aliqvo levamento gaudere par sit. Pace ubiqve stabilita XX M eqvitum, plura peditum exautoratũ iri. Esse qvoqve statum Galliæ, & Electoris tam variis rationibus obnoxium, ut reqvirente provinciarum situ modo huic, modo alteri sese innectere necessum habeant, nec usqve adeo stricte uni se amico addicere qveant. Deniqve esse qvidem multas arctioris conjunctionis iuter Galliam, & Electorem rationes. Sed qvia post pacem Vossemensem iterum in arma eruptum sit, haut decere ab hostilibus protinus ad tam arctam

1679. arctam conjunctionem descendi; ac prius molestam præteritorum memoriam plane obliterandam; inde facto gradu pro re nata ad strictiorem unionem progrediendum. Ea Galli persimonia animadversa Elector sibi qvoqve circumspectius agendum judicavit, nec ita arcte cum Gallo vinculum adstringendum, ut aliorum amicitiam, qvibuscum gravissimis status rationibus jungebatur, abdicare necessum haberet. Nec obscurum erat, qvanto periculo ipsum, Domumqve suam intempestiva cum Gallo conjunctio implicare posset. Ac si fœdus, qvod ad alterius offensam pertineret, evulgaretur, contrariis fœderibus ansam præberi, plus incommodi daturis, qvam è Gallica amicitia sperabatur. Neqve vero contrahi aliqvid poterat, qvod Cæsari atqve Imperio, tum Belgarum Reipublicæ fraudi cederet. Et cum non magis Electoris, qvam qvorumvis aliorum Principum interesset, Galli potentiam glisçere; haut committendum erat, aliqvid à se admitti, qvo isti aliqvid accederet, modo ulla ratio adpareret id absqve majore jactura impediendi. Contra morosam nimis cauponationem haut permittebat cura ministrorum Svecicorum, omni ope id fœdus impedire laborantium. Et qvia æmuli anxie amicitiam Galli aucupabantur, sufficere visum, amputatis moris vetus mutuæ defensionis fœdus instaurare, idqve ad præsentia tempora pressius adaptare. Super expromendis liberalius pecuniis instanti Meindersio Pomponius superius memorata reponebat. Regem post toleratas per aliqvot annos belli curas qvietis cupidum esse; ac velle, utte-nuati opibus cives fructibus pacis recreentur. Interim nemini hostilia suspicandi ansam præbiturum, nec à qvopiam infensa ultro intentatum iri sperare. Ita tamen res suas dispositurum, ut, si qvis in ipsum, aut fœderatos suos hostilia meditetur, in promtu vires sint, qvæ opponi qveant. Eo fine CXX M peditum, XV M eqvitum, V M dimacharum sub signis retenturum, qvibus selectissimos ductores præfecturus sit: reliqvas copias exautoraturum. Qvia tamen etiam pacis tempore de amicis cogitandum sit, inter tot omni ex parte oblata fœdera Electoris potissimum elegisse, qvem præ omnibus ob res tanta cum virtute, ac prudentia gestas æstimet. In præsens tamen Regi superfluum videri, ab Electore numerosum exercitum ali. Nam sua se autoritate plenam ipsi securitatem præstiturum: ac si necessitas svadeat, super pluribus copiis instruendis facile consilia capessi posse. Superfluis sumtibus in præsens parcendum. Classem ut Elector in Mari Baltico instruat 1680. Galliæ inutile; in Oceano, & Mari Mediterraneo affatim sibi navium esse. Dandum tamen aliqvid magis in symbolum amicitiæ, ac æstimationis, qva Electorem proseqvatur, qvam ut subsidiorum vocabulum mereatur; ac arrham id fore ejus, qvod deinceps secuturum sit, prout conditio temporum reqvirat intendendum. Proposuerat qvædam Meindersius circa commercia publico nomine exercenda. Sed Gallo sufficiebat eorum libertatem ubiqve stabilire. Nam privatis mercatoribus maximam circa talia solertiam esse; ac Regem, proceresqve aliqvoties sese commerciis miscere voluisse, sed mox destitisse, cum lucrum multis partibus à sumtibus superari animadverteretur.

§.3. Porro qvia nemini non constabat, qvantum momenti rebus Europæ adferre posset Elector, prout in hanc aut illam partem se converteret, æmuli qvoqve, aut infensi Gallo ejusdem fœdus expetebant. Eo fine à Rege Angliæ missus venit Robertus Southvvellus, qvi literas ab eo scriptas hoc sensu tradebat: *Nil magis sibi cordi, qvam stabilimentum pacis in Europa, cujus status ea qvam maxime opus habeat. Et qvia norit, eandem Electori mentem esse, optandum sibi, communia in eam rem capi consilia posse. Interim rogare, ne Elector alienis sese fœderibus innectat.* Mox sermone, postqvam multa de sincero Regis sui animo in Electorem præmisisset, proponebat: *Abnegari eqvidem non posse, qvin is aliqvot ab annis Gallo arcta conjunctione innexus fuerit; præsertim cum hic ipsi confirmaret, nil aliud sibi destinatum, qvam posito qvamprimum bello stabilem deinceps pacem colere. Ea de causa Regem per qvosdam suorum ministrorum persvaderi se passum, ut ei se bello non per arma, sed suscepto duntaxat seqvestris officio misceret, ac pacem pro virili promoveret, certa spe ductus, eam ab utraqve parte sancte servatum iri. Ast post præter opinionem intellexisse, cum Hagæ super novissima pacis oblatione inter ipsum, Hispaniaqve Regem, & Belgas agitari inciperet, Avauxium acerrime se opposuisse; eum tamen eadem non solum Neomagensem pacem fundamenti loco haberet, sed & ea ipsa pax isti conventioni ansam praberet. Unde & Belgas Regi super eo tractatu ineundo sese excusasse, declinanda Galli offensa; præsertim cum fœdus mutua defensionis inter Angliam, & Belgas anno 1678. Londini factum eundem scopum spectaret. Ac si maxime nullum inter ipsos fœdus extaret; Belgas tamen certo sibi polliceri posse, ab Anglia se ob*

Elector ad fœdus ab Anglo invitatur. *1680. Southwell. 16. April.*

1680. *proprias ejus Regni rationes urgente necessitate desertum haut iri. Inter Angliam qvoqve, & Hispaniam fœdus laxis verbis conceptum esse, qvod facile ad præsentem casum adplicari qveat. Gallo haut sufficisse, novum istum tractatum firmandæ paci institutum impedire; sed & insuper Belgas ad fœdus defensivum invitasse, non sine insitato in eam rem studio. Sed Anglum demonstrata ejus negotii indole pervicisse, ut Belgæ id fœdus cum Gallo excusarent; ex qvo inter alia propter notam litem de submissione velorum multa noxia provenire potuerint; qvod omnibus navarchis Anglicis in mandatis detur, qvasvis in freto Britannico sibi occurrentes naves ad submittenda suppara compellere. Sed cum Gallicis navarchis vetitum sit id honoris Anglicis exhibere, Gallo in proclivi fore aggressionis culpam Anglis impingere, eoqve Belgas ex fœdere auxilium poscere. Qvia igitur Angliæ Rex nil magis qvam pacis conservationem cordi habeat, ac eo fine cum Belgis, ac Arausionensi, velut qvi legitimam, & unicam Magnæ Britanniæ hæredem connubio sibi junxerit, secreto consilia contulerit; eundem nil magis optare, qvam ut & alii Principes, qvibus idem studium, eadem rationes sint, ad tam salutarem scopum obtinendum operam conjungere velint. Eo fine Regem, et si cum Dano, Svecoqve, tum Monasteriensi, Cassellano, at Luneburgicis per legatos agere instituerit, ante omnes legationem ad Electorem maturasse, qvem vetustissimum, atqve optimum amicorum æstimet, & qvi tam longo regimine, ac præcipue novissimo bello tantum sibi gloriæ pepererit, ut Rex speret, si qvid turbarum deinceps oriatur, eum ducem se bonarum partium laturum. Svadere id non solum pacis studium, sed & Protestantium sacra, qvæ & ipse Rex profiteatur, & qvibus ad mortem usqve inhæsurus sit. Utrumqve etiam Arausionensi arctissima cognatione conjunctum. Et si maxime in futurum haut temere bellum sit metuendum; utriusqve rationibus tamen convenire, si vetus amicitia, ac novissimum fœdus, qvod paucos ante annos expiravit, instauretur, & ad præsentium faciem temporum adaptetur.* Addebat, sibi haut in animo esse diu cauponari, sed mandata sua mox expositurum; ac petebat, ut negotium acceleretur, qvo Elector aliis ad paria consilia amplectenda exemplo præire qveat. De Gallo nil peculiariter movere velle; etsi notum sit, qvantos armorum paratus iste faciat. Sed qvæ priori tractatui jam renovando addi velit hæc esse. Orto bello una pars alteri mutuum auxilium præstabit; cujus auxilii modus separato tractatu definiri qveat. Rex id auxilium fœderato suo protinus submittet, ubi invasio ab aggressore facta, ac ipse reqvisitus fuerit. Ei qvanqvam eo casu aggressor obtendat, Regem id auxilium mittere non posse, ni simul cum ipso in bellum erumpat: Rex tamen eo insuper habito bellum suo qvoqve nomine in aggressorem sumet, ac eidem terra, mariqve arma inferet, super qvorum modo ante rupturam conventum fuerit. Post rupturam pax, aut induciæ haut fient, nisi mutuo partium consensu, & post obtentam reparationem, & satisfactionem. Articulis separatis modum auxilii definiri posse, ut Elector Regi, ubi hic invadatur VI M militum auxilio mittat, aut eorum in vicem VI M librarum Sterlinensium menstrua: Rex vicissim eundem militum numerum repræsentet, aut eandem pecuniæ summam Hamburgi, aut Amstelodami numerandam. Insuper Rex octo naves bellicas trecentis viginti machinis, ac reliqvo paratu instructas, aut plures minores eodem machinarum numero armatas in Oceanum Septentrionalem, aut Mare Balticum Electori auxilio mittat. Si Elector terrestrem militem haut desideret, Rex duplum navium, & machinarum numerum exhibeat. 1680.

Electoris ad eam invitationem declaratio.

§. 4. Ad ista Elector reponebat: *Sibi hanc missionem, & ad fœdus invitationem, tanqvam luculentum regis in ipsum affectus documentum, longe gratissimam esse. Seqvidem, qvi redditis tot egregiis, ac tanto sumtu partis ditionibus satis declararit, qvantopere communem qvietem propriis emolumentis præferat, omnia qvæ penes se sint collaturum servandæ Europæ tranqvillitati; eoqve fine cum Anglo candide consilia communicaturum. Spem qvoqve esse, Europam fructu pacis tanto labore qvæsita gavisuram, qvod non solum Angliæ Rex tam laudabilem curam circa firmandam opera sua conciliatam pacem testetur; sed & qvia omnes Christiani Principes idem studium profiteantur. Et qvia credi par sit, ea spe neminem eorum, qvorum interest pacem servari, adhuc è re judicasse, aliqvam obligationem ab hoc scopo abeuntem inducere; verendum sibi esse, ne si ipse primus ejusmodi fœdus ineat, id suspicionibus, ac adversis fœderibus ansam præbeat, eoqve contrarium plane effectum ab eo, qvem Rex spectet, ac ipse optet, pariat. Cæterum uti ipse ob vinculum communium sacrorum, ac ob respectum in Arausionensem, qvem singulari affectu amplectatur, Regi semper sit addictissimus, in cujus amicitia qvantum reponat, novissimo hocce bello satis testatus sit: ita nunqvam se qvid omissurum, qvod ad amicitiam Regis sibi tam honorificam conservandam faciat; nec magis qvid exoptare,*

1680. re, qvam occasionem per solida id documenta Regi demonstrandi. Eo responso Southvvellus haut contentus censebat, Electorem non dubitaturum saltem prius foedus renovare, qvod ante novem annos expiraverit, qvo nil contineatur cuipiam offensae causam praebere aptum. Si iniqvarum suspicionum ratio habeatur, nunqvam integrum fore foedera pangere, aut arma parare. Principes qvoqve Germaniae hac tergiversatione plane animis collapsuros. Ad qvae nostri: Electori nil scrupuli esse circa renovationem antiqvi foederis, qvam toties in Anglia solicitaverit; ac honori sibi ducere, qvod à Rege ad novum foedus invitetur. Enimvero judicare, nondum adhuc tempestivum esse de ejusmodi foederibus cogitare, magis variis suspicionibus ac motibus qvam paci firmandae inservituris. Sane & Belgas oblatum foedus eo praetexto excusasse, ne Gallo per id suspicio injiciatur. Qvin & ipsum Angliae Regem, cum Elector qvondam per Sverinum foederis renovationem qvaereret, eo obtentu id abnuisse, ne Gallus suspicione perstringatur. Ad qvae ablegatus nil qvod reponeret habebat, qvam eo tempore Regem Angliae arcto foedere innexum fuisse. Sed eundem nunc clarius perspicere, qvid tam proprii Regni, qvam communes Christiani orbis rationes reqvirant. Et in hunc sensum eidem responsum scripto datum, addito multo verborum honore. Qvi cum deinceps aliqvot menses in aula Electoris egisset, praetexto adversae valetudinis domum revocabatur.

19. April.

11. Maij.

19. Octob.

Caesar Electorem ad contentum invitat, 5. Maij.

§. 5. Nec minus Caesar per Joannem Philippum Lambergium Comitem de Electore in novum foedus pertrahendo agebat. Is scripto proponebat: *Ex actu à Gallo manifeste patere, eum id unice spectare, ut potentiae suae formidinem omni ex parte diffundat, ac praecipue proculcata Westphalica pace Germaniae multa decerpat, qvam & demum plane sub jugum mittere meditetur. Eundem circa destinata sua magis obfirmatum iri, ubi videat, eos qvorum interest ad ipsius conatus connivere, nec hisce omni jure permissa remedia opponere, velut sua ipsi modestia modum praescriptura sit. Unde Caesari necessarium visum, ad proximum mensem Julium Ratisponae cum praecipuis Electorum, aeqve Principum congressu habito super defensionis modo convenire, ut toti orbi constet, in se nil desiderari, qvod ad securitatem publicam faciat. Super ea re Electoris sententiam nosse cupere, & num is Ratisponam se conferre velit, ac qvos Principes potissimum eodem invitandos judicet? Atqve hoc eo magis ab Electore expectari, qvod is anno 1672 per Joannem Georgium Anhaltinum Principem ultro Caesari ingesserit, qvam necessarium sit citra moram gliscenti Galli potentiae obsistere. Id qvod in praesens eo magis locum habeat, qvod vires Galliae in dies augeantur, non obscuro amplius de invadenda Europae monarchia destinato; ac Rheni accolas jam eo redactos, ut super intentatis injuriis qveri non audeant. Ceterum obtentu suspicionis, qvam Gallus inde conceperturus sit, eo conventu haut abstinendum, ni coram toto orbe fateri velimus, penes Gallum jam arbitrium Germaniae esse, ejusqve libertatem conclamatam, Caesare non amplius de republica consultare audente. Hoc congressu qvoqve scrupulum, qvi plerosqve urget, amotum iri, qvod nemo temere sententiam suam primo loco exprimere audeat; qvod decretum ibi ab universis capiendum sit. Necesse, qvod expectetur, num qvod opera pretium missus in Galliam à Caesare Comes Mansfeldius facturus sit. Illum sane praeter inania verba nil relaturum, qveis in soporem dari eorum non sit, qvi Gallos tot è documentis norunt. Adversa valetudine Electorem ne ab expeditionibus qvidem absterrirum, qvibus praesentia ipsius tantum pondus addiderit. Eo congressu veteri amicitiae inter Caesarem, atqve Electorem plurimum accessurum, simul occasionem inventum iri multis partibus huic satisfaciendi.* Ad ista Elector: Caesaris studium summopere laudandum circa curandas Imperii res, cujus conditio nunc longe periculosior sit, qvam durante adhuc bello. Eoqve consultationes plus circumspectionis reqvirere, qvod praecipua Imperii membra, armis insigniter instructa, nondum urgente hoste per pacem Neomagensem distracta sint, ut nunc exteris in proclivi sit unum post alterum opprimere. Id qvod metuendum non fuerat, si vires, & consilia unita perstitissent. Ac optare se, ut Caesar, qvae heic occurrant, difficultates superare, cum vicinis pacem retinere, ac Imperii majestatem conservare qveat. Se qvidem libenter pro incumbente officio consilium subministraturum circa omnia, qvae ad salutem patriae faciant. Sed si in mentem veniat, qvam malignum exitum res fortitae sint, cum Germania unita, ac tam egregie armis instructa foret; vix sibi constare, qvid dicendum sit, postqvam dissolutis viribus Ordines jam ultro impotentiam suam qverelis differant, ac pluribus ob tam insperatam mutationem alia consilia capessenda fuerint. Praesertim cum Gallus ingentes adhuc vires in promtu habeat, qvarum pars in limite Germaniae parata stet, pecunia, &

13. Maij.

1680. commeatu instructissima. An igitur hæc omnia, ac alia, qvorum ratio utiqve habenda est, hoc congressu superari qveant, ex eventu adpariturum. Eqvidem Gallum huic conventui haut intercessurum videri, qvamdiu de salute, & qviete Imperii consultetur; qvi & jactet, ad ea, qvæ jam suscipiat, per pacem jus sibi qvæsitum. Unde ante omnia necessum fore, qvæ inter novissimos tractatus acta sint discuti, ac justam pactorum interpretationem erui. Qvod si igitur Cæsari, & aliis Electoribus ejusmodi congressus Ratisponæ, aut alibi placeat, se reliqvorum sententiæ facile accessurum. Sed ut ipse eo se conferat, valetudinem non permittere. Cæterum ab Imperio rationes se suas haut dissociaturum. Ac sperare, si res idoneo modo proponatur, Gallum ita declaraturum, prout gloria, ac generoso ejus animo dignum sit, ac prout idem ita freqventer de studio suo circa tuendam Christiani orbis qvietem testatus sit.

Cæsar denuo Electorem sollicitat. 11. Jun.

§. 6. Sed & Hermannus Marchio Badensis ex itinere apud Electorem divertebat, literis fiduciariis à Cæsare instructus: qvi exponebat; *Cæsaris mentem hac rerum facie esse, ut totum Imperium de perpetuo armorum paratu inter se conveniat, per qvem Cæsari facultas sit ejus securitatem, atqve majestatem tuendi, ac si qvi hostes ingruant, iis protinus qvantum res exigat occurrendi: tum ne vicini, ac fœderati, si in fraudem Germaniæ impetantur, opprimi qveant. Qvæ tamen nullius offensam spectent, sed unice ut necessaria patriæ defensio adversus exterorum invasiones præstetur; inprimis ut pax Westphalica conservetur, ac Turcis idoneæ vires opponi qveant, qvibus cum initæ vicennales induciæ anno 1683 finem attingant. Isthæc qva ratione qvam commodissime effici qveant, Electoris mentem nosse cupere. Circa qvod negotium Cæsari cumprimis curæ fore, ut libertas Ordinum, legesqve Imperii sartæ tectæ præstentur, sicut nemini plus oneris imponatur, qvam qvantum necessitas boni publici, & æqvitas cujusqve opibus attemperata reqvirat, salvis etiam cujusqve sacris ad pacis Westphalicæ normam. Eqvidem ejusmodi negotium sine magnis oneribus, ac sumtibus perfici non posse. Enimvero qvia Imperium à prima ejus origine nunqvam tanto in periculo versatum fuerit, necessitatem exigere, ut dura qvantumvis toleretur, declinando externo servitio. Præsertim cum longius dilata hacce defensione remedio deinceps locus haut fore videatur. Qvod si maxime unus, & alter Ordinum per imprudentiam, aut pervicaciam in hos armorum paratus consentire nolit, ejus rationem non habendam, sed haut eo secius iis, qveis salus Reip. cordi est, decernendum, qvod ex usu patriæ sit.* Ad isthæc Elector regerebat, qvæ non ita pridem Lamberto Comiti responderat; ac in arbitrium Cæsaris referebat, qvem is modum huic scopo obtinendo eligere velit. Se qvidem ad ea, qvæ communi consensu decernenda sint, libenter ratam partem collaturum; ac esse sibi in promtu egregium militem, tum consilia unice ad pacem dirigi. Ad qvod responsum Marchio nihil reponebat. Nec Electori è re videbatur, valde licet instante Lambergio, ad peculiaria descendere; qvod neqve ex usu patriæ, nec propriis è rationibus judicaret, eo se pertrahendum præbere, qvo isti tendebant. 1680.

Galli in diversa tendunt.

§. 7. Ast Rebenacius ablegatus Gallicus ejusmodi fœdera, qvæ à Cæsare, Angloqve ostententur, procul habenda svadebat, velut qvæ unice adversus Galliam qværautur, haut timide fremens, si Rex suus animadvertat talia pangi, eum suæ qvoqve securitati prospecturum, ac non expectato, qvoad in effectum erumpant, inimicorum conatus præventurum. Qvanqvam enim prima fronte innoxia videantur; semel tamen coalitam factionem longius progressuram. Id constare, Cæsarem, & Anglum ingenti invidia, cœcisqve odiis adversus Galli gloriam æstuare, ac nil præter occasionem aucupari exserendis hostilibus. Electorem qvoqve sat documentorum percepisse, qvantum Cæsaris amicitia confidere debeat, ac qvam æqvis oculis hic incrementa ipsius adspiciat. Cæsarem, & Anglum fœdus proponere, unum exambitione, alterum è nativa invidia, cui multos esse accessuros jactent. Obtentui sumi actus nonnullos, qveis pacem infractam arguant. Cum tamen omnia ista jam Neomagi in disceptationem adducta sint, qvibus Cæsarei tunc destiterint. Reliqva inania esse. Nec credendum, multos ei fœderi accessuros; saltem Bavarum, & Saxonem id non facturos. Nil aliud ab istis qværi, qvam ut amicitia inter Galliæ Regem, atqvo Electorem imminuatur. Responderet modo Elector; sibi nullam necessitatem adparere fœderis, qvod non alium scopum habeat, qvam conservationem pacis; cum nemo sit, qvi hanc temerare cupiat; ac famam ejusmodi fœderis magis accelerando bello facturam. Electori tutissimum fore Belgarum exemplum imitari; qvi ne Gallo suspicionem injicerent, Anglo se per fœdus illigare noluerint.

§. 8. Enim-

1680. *Elector satisfactionem ab Imperio haud quidquam impetrat.*

§. 8. Enimvero ista, qvæ à Gallo disserebantur, parum ponderis habitura erant, ni longe gravinra Electorem retraxissent, qvo minus se uti antea primn lnco periculis objiceret, ac protinus omnes fortunas periculo exponeret, nullo nisi invidiæ præmio. Superiore bello anteqvam Elector arma in Svecos moveret, qvibuscum sat tolerabilibus conditionibus decidere dabatur, si proprias magis qvam patriæ rationes respicere placuisset, Imperium ei indemnitatem, atqve satisfactionem promiserat. Sed postqvam per arma ab hoste sibimet parta satisfactio per separatam pacem ab Imperio ratihabitam erepta foret; par judicabat, pro sumtibus, ac damnis toleratis reparationem sibi ab iis fieri, qvorum autoritate bellum susceperat, & qvi istam promiserant. Unde super ea satisfactione Ratisponæ proponebat tali tamen cum moderatione, ut per eandem reliqvis Ordinibus nil oneris conciliaretur, utqve adeo ipse de suo sibi solvere posset. Ast mox adparuit, qvam tenuis gratia à reliqvis speranda sit, ubi qvis proprias opes pro publico effuderit. Eqvidem si qvis in prima qvasi acie adversus communem hostem sese collocet, id omnes magno adplausu proseqvi. Ast ubi de præmin agitur, altum apud omnes silentium, aut blanda verba nullo effectu. Nam præter solitum isti conventui lentorem, ac infinita dilationum, atqve excusationum ludibria, aliorum itidem satisfieri sibi postulantium concursus Electoris desideria elidebat. Ac ut Cæsar qvidem aliqvot superioris Sveviæ oppida deposceret, sat plausibilem colorem habebat, qvod is Friburgum vetus patrimonium Gallis cedere necessum habuisset. Ast id mirum videbatur, qvod Luneburgica qvoqve Domus sufficientem, & rationi congruam satisfactionem, ac reparatinnem ingentium sumtuum postularet, qvos novissimo bello publico contra Gallos, ac Svecos pro Rep. impenderit magna cum civium suorum molestia, & nppressione. Qvæ in fraudem Electoris moveri præter notam eorum Ducum in hunc æmulationem id qvoqve indicio erat, qvod palam profiterentur, ansam sibi ad talia petenda præbitam, qvia fœderati qvondam sui eadem postulare decreverint. Atqvi præterqvam qvod nemo hostium pedem in eorum Ducum ditione posuisset, cum plures Electoris provinciæ ab istis miserrime fuissent habitæ, constabat; Cellensi, ac Gvelferbytano qvos fecerant sumtus ubertim ex assignatis, aut ultro vindicatis hospitiis pensatos, magna qvoqve Ducatus Bremensis parte per aliqvot annos eorundem usibus exposito. Et qvam isti ex eo Ducatu nacti erant portionem, sat lautum navatæ operæ præmium habebatur. Hanoveranus vero hostili fœdere implicitus, ut operam suam patriæ subtraheret, ab hoste pecuniam acceperat; ac insuper npimis in Imperio hospitiis gavisus erat, soln Hildesiensi præsulatu per eos annos sexcentis uncialium millibus emuncto. Qvam è calamitate patriæ cauponationem per miseriam temporum inultam esse in lucro habendum erat. Ast omnibus indignationem moverat, qvod Monasteriensis qvnqve Præsul pro sumtibus ab antecessore suo factis satisfieri sibi postularet, velut adhuc præmio mactandus furet, qvi inter exitiabilis belli incentores non postremus fuerat, ac avaritiæ suæ egregie litaverat, qvà maxima lucri spes affulgeret studia transferens, ac publica mala in commercium non sui ordiuis vertere callidus. In commune autem, qvos cæca invidia in Brandenburgicam Domum urebat, differebant; Electoris postulatum tanti esse momenti, ut si alii, qvejs par prætensio, gemina exigere instituant, vix tota Germania suffectura sit, eo nomine inter istos partienda. Electorem sæpius testatum, se nil petiturum, qvod Imperio, aut cuipiam Ordinum fraudi esse qveat. Per Senatusconsultum anno 1675 promissam indemnitatem eo duntaxat porrigendam, ut satisfactio ex hostico per commune Ordinum auxilium qværenda sit. Eam obligationem per peculiares tractatus ab Electore cum hostibus Imperii susceptos exolevisse. Multo minus Imperium in se eventus belli recepisse, aut qvod evictionem velit præstare eorum, qvæ Elector auxilio Imperii hostibus erepta post sorte belli subigente derelinqvere necessum habuerit. Deniqve haut spernenda esse, qvæ Elector novissima pace adqvisiverit. Ad propositos à nostris modos, qvibus Electori sine impensa Imperii satisfieri posse censebant, regerebatur. Expectativam in Frisiam Orientalem continere votum captandæ mortis, eoqve merito odiosissimam habendam, ac Cæsaream capitulationem ejusmodi vacantia feuda publicis usibus adplicari jubere. Ac ut maxime Capitulatio Leopoldi talia feuda à Cæsare cum consensu Electorum in alios transferri permittat; eam tamen cnncessionem ad casum mortis, aut ubi feudum à possessore commissum fuerit, restringi. Qvi casus circa Frisiam non extet, ubi juvenis Princeps sit cum spe prolis; ac insuper alii successores è veteri linea Comitum Riedbergensium superstites agant. Tres civitates

11. Maij. *artic. 30.*

1680. tates Imperiales Mulhusam, Northusam, & Tremoniam qvod spectat, haut fas esse uni Ordinum super alterius statu disponere; ac Electorem potius velut directorem Inferioris Saxoniæ, & Westphaliæ ad istarum libertatem tuendam teneri. Saxonem qvoqve certa jura in Mulhusam, & Northusam prætendere. Nunqvam Collegium civitatum in id consensurum, qvod alias satis attenuatum sit: nec Cæsarem, cujus ærario plurimum emolumenti è civitatibus proveniat. Deniqve canonicatus extingvere per Instrumentum Pacis integrum non esse, à qvo ne latum ungvem discedendum, ni Resp. iterum in pristinam confusionem præcipitanda sit. Ad ista à nostris reponebatur. Ab Electore aliorum novissimo bello merita haut elevari; inter suam tamen & aliorum actionem manifestissimum discrimen esse. Cum enim initio belli, qvando Trevirensis, & Palatinus à Gallo invadebantur, Elector in pace ageret, ac certo modo huic juxta, ac Sveco fœdere junctus foret, hortante tamen Cæsare, cum rata portione præstita defungi licuisset, totis viribus expeditionem in Alsatiam suscepisse. Qvo obtentu Svecos post ipsius ditiones invasisse: adversus qvos Imperium ex SCto auxilium, gvarantiam, & satisfactionem promiserit. Qva ratione nemini, præterqvam Trevirensi, cautum esse. Et cum favente fortuna sibi datum fuerit hostes Germania ejicere; separata tamen pace inter Imperium, & Reges sese exclusum, subducta ab Imperio promissa ope; eoqve se coactum justissimo bello parta reddere. Iniqve porro vim SCti jejuna interpretatione elusum iri. Sane nunqvam promissa auxilia, & satisfactionem ab Imperio præstitam. Eqvidem à Cæsare nonnihil copiarum ad priorem expeditionem in Pomeraniam submissum, sed è peculiaribus pactis. Luneburgicis qvoqve pro navata opera exactam refusionem factam. Præter hos neqve Imperium, neqve ullum Ordinum vel uno milite sibi subvenisse, se licet enixe, ac sæpe instante, ac promittente, se cum XX M & amplius post liberatam ab hoste Borussiam contra Gallos ad Rhenum versurum. Qvin usqve adeo à Circulo Superioris Saxoniæ qvadringentos milites custodiendo Berolino negatos. Suam porro actionem eo magis confirmari, qvod ipse separata pace exclusus non omni solum auxilio destitutus, sed & propria defensio negato innoxio transitu adempta fuerit, sic ut hostium libidini exponeretur ab iis, qvi ad tutandum ipsum tenebantur. Usqve adeo absurde jactari, vim promissæ ab Imperio satisfactionis ideo exolevisse, qvod sibi ab omnibus deserto demum per duram pacem fortunæ suæ exitio subducendæ fuerint. Qvod autem ipse ad extremum in Westphalia Gallorum armis cedere coactus fuerit, id non tam aleæ belli adscribendum, qvam qvod ipse tam potenti Regi per pacem Neomagensem prædæ expositus fuerit, via qvoqve ad suas ditiones invadendas munita. Modicum id, qvod ab utroqve Rege per tractatus obtentum sit, nulla ex parte Imperio deberi, qvod ne tantillum qvidem officii interposuerit; sic ut per hoc nullo modo isthoc sua se obligatione exuere potuerit. Qvid qvod istud ne minimam qvidem partem comparari qveat cum damno & sumtibus, qvos ipse toto bello toleraverit, & cum eo, qvod per pacem restituendum fuerit. Qvin Clivicas provincias per octo menses post pacem Neomagensem longe plus pecuniæ Gallis in tributum erogasse, qvam qvanti fuerint, qvæ sibi à Gallis numerata sint. Nec vero à se proposita tantis difficultatibus, uti jactatur, laborare. Expectativis in Germania nil freqventius, qvæ & nil invidiosum habeant. Veteribus Capitulationibus haut vetitum vacantia feuda in bene meritos denuo conferre; ac in eam rem non unum exemplum extare. Per Capitulationem Leopoldi æqve vacantia feuda, qvam expectativas cum consensu Electorum concedi posse. Frisiam tantum exempli causa propositam; ac cum ejusmodi spes succeslionis non nisi post extinctam possessionis stirpem effectum sortiatur, familiæ Frisicæ perinde esse posse, qvis post ipsius fata in Principatu succedat. Esse qvoqve sibi spem succeslionis in aliorum ditiones, esse eandem aliis in suas; nec tamen qvempiam in alterius gratiam ocyus, aut serius mori. Ac se facile ferre posse, eam expectativam ita circumscribi, ut si alia ratio magis idonea, qva sibi satisfieri qveat, inveniatur, eadem iterum aboleatur. Civitates Imperiales etiam majoris momenti aliis Ordinibus, aut ipsis exteris expresso, aut tacito consensu concedi, aut relinqvi, non insolitum. Nec juri gentium, ac vinculo rerumpublicarum, & humanæ societatis magis qvid congruum, qvam totum corpus jactura unius vel alterius membri servari. Eqvidem singulis Ordinibus de aliis disponere haut integrum esse. Sed qvid juris toti corpori in singula membra sit, præsertim ubi publica salus id exigat, nemini ignotum esse. Deniqve per tres eas civitates Imperio nil decessurum, cum ipse ab istis Imperio, aut Circulis debita in se sit suscepturus; nec Collegio civitatum

7. Jul. 1675.

1680. tatum novum inde onus adcrescat. Qvin earum conditionem in melius ituram; qvod modicæ urbes plerumqve armatis viciis in hospitia assignentur, aut eorum libidini exponantur; qvalia sub potentioris protectione agentibus metuenda non sint. Ista licet subinde moverentur, nec pleriqve postulatorum æqvitatem abnuerent; nunqvam tamen ab Electore qvid, dum vixit, obtineri potuit.

Electoris circa Danum Regem consideratio-nes.

§. 9. Sed & alia causa Electorem ad amplectendam Galli amicitiam subigebat, qvod post novissimam pacem haut satis sibi de Dani amicitia cautum videretur. Hic enim de foedere Svecico nil plane ipsi in antecessum significarat, ac id jam conclusum communicare abnuerat, simul foedus cum ipso renovare pure abnuerat. Unde & Elector Christophorum Brandium Cancellarium è Danica aula revocabat, jussum tamen asperis verbis, & exprobrationibus abstinere, ac Regi de sua amicitia confirmare. Ei Hafnia digredienti Joannes Gyldenstierna legatus Svecicus dixerat: Svecos intempestive, ac nullo justo paratu in bellum descendisse, cui persequendo hautqvidqvam pares fuerint, statu totius Regni confuso, Rege juvene, ac rerum inexperto, ac multis hostibus imminentibus. Tum seqvestris munus, non solum autoritatem, sed & insigne emolumentum daturum, temere abjectum; idqve omne Magni Gardii pravis consiliis factum. Ea res cum Sveciæ tam improspere cesserit, Regem deinceps subsidiis Gallicis valedicturum, qvorum singula centena millia trium millionum jactura pensata sint. Interim Regni intrinsecum Regni statum in melius formaturum, ac res suas ita dispositurum, ut externa pecunia opus non sit habiturus. Nec minus commercia exculturum, ac ut qvies Germaniæ, pax Westphalica, ac libertas Imperii sarta tecta perstet curaturum. Cæterum id foedus inter Danum, & Svecum ea factio in aula Danica, qvæ Electori parum studebat, conciliaverat. Jam olim qvippe Brandii fratres Regi Daniæ demonstraverant, uti Grifenfeldius, optatissima qvantumvis occasione arridente, congressum ipsius cum Electore Gadebuschi dissvaserit, qvod metueret, ne Rex bellandi cupidine imbutus bellicos duces sibi præferret, imminuta in se gratia. Qvæ demonstratio tantum effecerat, ut Rex anno 1679 tres literas propria manu ad Electorem scriberet ignaro Grifenfeldio. Sed & novissimus congressus Dobrani invito Hahnio susceptus erat, qvi & ipse una cum Antonio Altenburgensi Comite laborabat Regem ab Electore separare, ne forte huic occasio foret ipsos gratia Regis depellendi. Unde per foedus Svecicum Regem adstringere conabautur, ne vel propriam inclinationem ad bellum seqveretur, vel ab Electore ad id induceretur, qvo arctioris conjunctionis occasio inter utrumqve ne esset. Isti duo cum Regi foedus Svecicum persvaderent, Janum Julum in partes pertraxerant, qvi seipsum obsidem ferebat, Sveco sincerum in Daniam studium esse; Alefeldio Comite contra cavillante, sponsionem à triginta millibus armatis interpositam plus ponderis habituram; qvi & istud foedus Daniæ parum, proficuum censebat. Qvin & ipse Gyldenstierna per temulentiam jecerat, amicitiam inter Sveciam, & Daniam haut fore diuturnam. Etsi secreta qvædam, & altius penetrantia tunc à Gyldenstierna cum Danis agitata constat; unde, & qvi ejus secreti conscii erant, post istius mortem non parum perturbationis ostendebant. Cæterum nuptiæ demum inter Regem Sveciæ, & Ulricam Eleonoram Daniæ Regis sororem succedebant; circa qvam id à prudentibus valde commendabatur, velut generosæ castimoniæ specimen, qvod nullo modo fiduciariam matrimonialis contractus perfectionem cum legato, uti alias inter id fastigii sponsos moris est, admittere vellet. Qvæ & maximam spem insuetatæ in futuros cives benignitatis Sveciæ inferebat, memorabili cura circa eos exserta, qvi è Bornholmensi naufragio superstites Hafniæ captivi tenebantur; in qvos miseria & morbis fere confectos qvicqvid pecuniæ corradere poterat impendebat, ad extremum gemmis qvoqve suis pignore expositis. Vicissim species insultationis, actui, qvi firmandæ amicitiæ inservire debebat, parum qvadrans habebatur, qvod è sex navibus bellicis, qvæ dum sponsa regia per Oresundam celoce transvehitur, festivis displosionibus perstrepebant, qvinqve essent Svecis novissimo bello ereptæ, Mars, Julius Cæsar, Draco, Amaranthis, & Leo Svecicus. Iis nuptiis ne collisio inter legates Danicos, & Feqvierium Gallum existeret, Rex Sveciæ huic persvaserat, cerimonias nuptiales Halmstadii peractum iri. Ea opinione imbutus Feuqvierius Halmstadii persistebat, dum Rex interim, velut obviam sponsæ processurus, Scattorpii, nobili prætorio, nuptias perficit. Unde & Heugius legatus in Galliam mittebatur splendidissimo cum comitatu, qvi Galli amicitiam ingentibus pollicitis occuparet: eo majore successus spe, qvod ista inter Galliam, & Sveciam indies magis frigeret. Qvæ 1680.

1680. res ut Dano succederet Electori qvoqve valde cordi erat; qvod perstante inter Boreales Reges conjunctione non sat sibi securitatis in amicitia Gallica inveniri judicaret. Idqve eo magis, qvod Gyldenstierna Hafniæ exqvisiverat, num Dani qvietem acturi essent, si Sveci Electorem, de qvo aliqvando ultionem sumere existimationis recuperandæ necessitas subigeret, aggrediantur; simul Danos omni modo in Electorem irritare laborabat.

Elector in Hispanos offensam exserit. §. 10. Cæterum Elector etsi à reliqvis fœderatis illatas injurias nondum digesserat; tamen in Hispanos præcipue dolor, iraqve adhuc æstuabat, qvi tam indignis modis ipsi illuserant; cum tamen ipse in eorum gratiam potissimum Pomeraniam amittere coactus fuisset, qvo isti oppida sua per ignaviam amissa recipere possent. Et qvia exigua spes erat à tam malis nominibus aliqvid extundendi, saltem illata iisdem contumelia dolorem suum utcunqve mulcere instituebat. Ac jam Melchiorem Rucqvium, re infecta ex Hispania discedentem, denuntiare istis jusserat; qvia per tot annorum solicitationes nil effectum sit, sibi demum aliam viam paulo efficaciorem dispiciendam, ut debita satisfactione potiatur; ac se excusatum fore de omnibus incommodis inde proventuris. Eadem Elector per Spanium Villæ Hermosæ significabat. Sane & Galli eandem viam exigendis contributionum residuis institerant. Ac Belgæ ante aliqvot annos ob debita Arausionensi ab Hispano represalias decreverant. Igitur cum Elector octo naves bellicas mediocris formæ, qveis per bellum rem in Mari Baltico gesserat, in Guineam mittere constituisset, commerciis ibi stabiliendis, iisdem injunxit Hispanicis navibus manum injicere represaliarum jure ob octies decies centena uncialium millia, qvæ *15. Maij* Hispani ex fœdere debebant. Prius tamen à Gallo stipulabatur, ut si Hispani eo nomine in Cliviam qvid tentarent, is auxilio sibi veniret. Qvi & recenti præsertim amicitia eo proniorem se petitis ostendebat, qvod & ipse per arma in possessionem sese immittere sveverat eorum qvæ sibi deberi crediderat, si maxime adversa pars jus agnoscere nollet; cum heic Hispani debitum haut inficiarentur. A Daniæ autem Rege liberum transitum per Oresundam iis navibus petebat, sciscitatus simul, num is in ejus expeditionis partem venire velit. Cui idem respondebat: sibi qvidem ab Hispanis tres milliones deberi; sed in præsens ad id consilii descendere non posse, qvod instructus non sit. Alias Electoris navibus liberum fore è Danicis fretis excurrere; ut tamen in eam rem scripti qvid mandati præfecto arcis Cronoburgensis dare nollet. Contra Sveci audita earum navium armatura non parum inde æmulationis ostendebant, ne forte res navalis Electoris in Mari Baltico gliscere, in fraudem Borealium Regum, qvi sibi solis dominium ejus maris ab aliqvo tempore asseruerant. Simul Danis factum Christiani IV Regis ostentabant, qvi in anno 1639 Uladislai IV Regis Poloniæ naves bellicas ab ora Gedanensi abripuerat. Ac monebat Alefeldius Cancellarius, esse qvod Elector sibi prospiciat. Eqvidem super tantillo numero navium minoris formæ nil controversiæ motum iri. Ast si is majores naves, qvinqvaginta, aut sexaginta machinis instructas, ædificare instituat, forte contradictionem non defore. Simul judicabat, ubi in freto Britannico qvid tentetur, Anglum eo nomine offensam testaturum, velut qvi istius dominium sibi asserat. Sed Elector isti confirmari jubebat; sibi haut in animo esse classem instruere, qvæ Daniæ suspicionem injicere possit; ac sibi huc fuisse descendendum, qvod Hispani debitum explere abnuant, nec judex sit, qvi morosos debitores ad solvendum compellat. Ast Electoris naves è Mari Baltico in Oceanum transgressæ, cum paulisper sub Zelandia in anchoris stetissent, demum grandem navem bellicam Hispanicam, cui Caroli II. vocabulum, pretiosis mercibus onustam ad littus Ostendæ abripiunt; qvæ post per Oresundam in Borussiam deducta fuit, mercibus Regiomonte distractis.

Super abrepta Hispanica nave disceptata. §. 11. Eo super facto Hispani protinus atroces clamores tollebant. Ac Hafniæ qvidem Hispanicus minister petebat, ut Daniæ Rex Electoris naves, & qvas is Hispano eripuisset, in Oresunda sisteret. Unde Alefeldius satius esse ducebat, eas naves vel noctu Oresundam transire, vel per Majorem Balten reditum sumere. Post Hispano responsum; Electoris naves clam evasisse. Ast Hagæ Hispanicus ablegatus Fuen-Major calido libello Belgas stimulabat: nec qvi Londini erat segnius tumultuabatur. Ac Anglus qvidem statim aliqvot naves bellicas mari immisit, ne forte nostri Parmensem Ducem, qvi ex Hispania Belgium versus in itinere erat interciperent. Sed mox cum Electorales ministri demonstrarent, qvibus rationibus Elector ad violentam istam executionem permotus foret, sedato impetu non nisi amica officia

1680. ficia interponebant, rogantes tantum, ne longius procedatur. Ac Elector ipse literis ad Regem Hispaniæ datis, qvæ in eam rem dici poterant, cordate ingerebat: Se omnia qvæ ex fœdere debuerit, bona fide præstitisse; contra ab Hispano post tot annorum solicitationes nil extundi potuisse. Cum igitur sibi totiens illuso nullum aliud tribunal patuerit, ad represalias fuisse descendendum, qvoad solutum sit, qvod sibi debeatur. Extra id nil hostile in Hispaniam agitare. Ex literæ ad Marchionem Granæ legatum Madriti Cæsareum transmittebantur, ut eas Regi redderet; sed qvi eas remittebat, causatus, plus ad exasperandam, qvam leniendam offensam facturas fuisse, præsertim cum jam earum literarum exempla complura in Hispania extiterint: ac reddito avtographo responsum fuisse secuturum, animos utrinqve magis irritaturum. Hispani contra scriptum edebant, parum à libelli famosi indole discedens, falsis narratis juxta, ac sententiis refertum. Regem pro captu temporum omnia præstitisse, qvæ fieri potuerint. Eum haut obligatum fuisse bellum cousqve tolerare, qvoad Electori satisfactum fuerit. Huic curam magis fuisse Svecos Pomerania exturbare, qvam in Gallos ad Rhenum pugnare; nec istis licet Borussia ejectis huc vertisse. Pacem ab eodem mature fuisse occupandam, nec per incertarum rerum spem tantum malorum propria culpa arcessendum. Belgas qvoqve suo exemplo Hispanis separatæ pacis necessitatem imposuisse. Porro si qvid debebatur, Hispano velut Circuli Burgundici possessori apud Cæsarem actionem fuisse intentandam, aut alia juris remedia adhibenda in Imperio usu recepta. Si maxime debitum una vice exsolvi haut potuerit, non ideo ad extrema ruendum; præsertim cum Hispanus istud non inficietur. Non in solius Hispani gratiam Electorem arma gessisse, sed pro communi causa, pro patria, pro reliqvis fœderatis; pro qvibus opes ac sangvinem profundere pulcrum sit Principi, qvi servator, ac defensor patriæ audire gaudeat. Ea via immortale nomen adqviri; solum lucrum respicere mercatorum esse. Ancipitem esse belli aleam, qvæ aliqvando emolumentum, sæpius damnum pariat. In bellum descensuro adqviescendum esse eo, qvod sors tulerit. Si Elector satisfieri sibi cupiat, ab eodem qvoqve illis Ordinibus satisfaciendum, qvibus maxima damna suo milite dederit. In lucro ei habendum, omnes ditiones suas servasse, ac subinde eundem non spernendas summas pecuniæ subsidiariæ obtinuisse; præter tractum terræ trans Oderam non modici pretii. Si plura affectet, indicare, non sibi patriæ libertatem, sed proprias opes cordi fuisse. Igitur gloriosius fore abreptas merces restituere, qvæ non Regis, sed privatorum fuerint, qvi Electorem nunqvam offenderint. Hispano curæ fore, ut ipsi satisfiat. Qvæ uti ad rem nihil faciebant; ita cum Anglus, Belgæqve officium offerrent, ac ipse Cæsar peteret, ne Elector ulterius tendat, ac se qvoqve ab Hispano obtenturum, ne hic vim contramoveat, ea lis intra verba stetit. Arausionensis qvoqve, qvi tunc Berolini erat, amicam compositionem commendabat. Cui Elector declarabat; se statim naves suas revocaturum, ac cum Hispanis transacturum, si debiti dimidium partem in præsens, reliqva ad certas dies solvere velint, seqvestribus spondentibus. Belgis Elector per Romswinckelium demonstrari jubebat; suspiciones, qvas legatus Hispanicus apud ipsos excitare satagat, inanes esse. Sibi haut qvidqvam propositum commercia turbare, eoqve frustra esse, ipsos armandis navibus sumtus, operamqve prodigere. Iisdem, cum merces qvasdam in Hispanica navi repertas reclamarent, velut ad cives suos spectantes, Elector reponi jussit: Inter pervulgata mercatorum artificia esse ejusmodi reclamationes. Ac edictis Reip. adversari, merces bellicis navibus imponere. Tum longe majoribus debitis Remp. sibi obstringi, circa qvas si sibi satisfiat, à se qvoqve mercatoribos istis, qvod jus exigat, denegatum non iri. Porro Electoris naves in Americam transibant, ubi duas naves modici pretii Hispanis eripiebant, Anglo indignante, qvòd gubernator Jamaicæ forum iis præbuisset. Post in Europam regressæ ad promontorium S. Vincentii mare percurrebant, si unam, atqve alteram navem classis Hispanicæ argento onustæ intercipere possent. Qvare intellecta Hispani duodecim naves in Gallecia armabant istis eo mari expellendis; qvæ & hisce deprehensis pugnam conferere cœperunt. Sed nostræ post duarum horarum certamen viribus longe impares vento secundo in portum Lusitaniæ *Lagos* exiguo damno accepto se subduxerunt. Mox ea lis silentio involuta est, ac Dux Parmensis Belgii gubernator, cum apud omnes Electores de Galli usurpationibus qvereretur, ad Brandenburgicum qvoqve Baronem Hostellum[a] eo nomine mittebat; satis eo ipso testatus, qvæ contigerant non pro hostili facto, sed pro represaliis haberi. Tanto minus rationi

[a] Hostel.

1680. congruere videbatur Mauritii Wellingii ministri Svecici intemperies, qvi Hafniæ magna cum vehementia in Electoris naves declamabat, contendens, ne Daniæ Rex eas iterum Oresundam transire permitteret. *Pavillon.* Inter alia exaggerans, easdem aplustre præfectis classis solitum gestasse; id qvod memini competat, qvi dominium maris non habeat; qvo auso Elector partem dominii in Mare Balticum sibi arrogatum eat. Cujus importunitatem Dani eludebant: se non potuisse Electoris conatus adversus Hispanos impedire, cum ipsi in eadem causa sint. Nec tanti esse, ut ob pauculas naves mediocris formæ tumultus excitetur. Ac revera gratum erat Danis, Electorem armatas naves in Mari Baltico habere. Eoimvero Elector per Fridericum Brandium reponi jubebat; armaturam navium suarum nil aliud spectare, qvam ut ab Hispanis debita extorqveat. Nunqvam in mentem sibi venisse, Daniæ, ac Sveciæ qvid præjudicii adferre. Alias sibi commercium in locis liberis, ac ut mercatorias naves armatis conducat non minus, qvam aliis parere. Nec à suis navibus insigne præfectis classis solitum geri, cuipiam fraudi esse, qvod nec Angli, nec Galli, nec Belgæ impugnaverint; qvi libenter navibus suis in ipsorum portus accessum indulserint. Qvin vel minimam Rempublicam, cui portus, & armatæ naves sint, jus habere ejusmodi navium insignia gerendi. Alias mirum non esse, Svecos ista ægris oculis adspicere, utpote qvi norint, ob inseparabiles Electoris cum Dania rationes Brandenburgicas naves hujus ministeriis paratas fore. Qva declaratione Daniæ Rex adqviescebat, atqve agnoscebat, ubi classis sit, insigne præfecto solitum geri posse. Cujus & usum Angli nemini in controversiam vocent, modo ipsorum navibus armatis receptus honor exhibeatur in maribus, qvorum dominium sibi vindicant. Ac ista à Svecis mota non alio fine, qvam ut suspicio inter se, & Electorem excitetur. Nec necessarium apud se fuisse testari, ab hoc partem dominii in Mare Balticum haut qveri, nisi ut Svecico ministro importune perstrepenti silentium imponatur.

Elector Ducatus Magdeburgici possessionem capit. du Plessis Gouret.

§. 12. Is annus nonnihil solatii ob redditam Pomeraniam Electori attulit, ditione Magdeburgica per mortem Administratoris Augusti Saxoniæ Ducis in ipsum devoluta. De ejus fontico morbo eum innotuisset, iste Plesseo Gureto tribuno, Magdeburgici præsidii præfecto, in mandatis dederat, ut protinus audita Ducis morte 1680. Hallam cum Maurinoburgo, aliaqve loca, ubi Administrator militem habebat, in ditionem redigeret, ac una cum Gustavo Adolfo Schulenburgio possessionem regiminis Hallensis capesseret. Qvi &, cum Dux fato functus esset, biduo post cum *4. Jun.* qvadringentis militibus Hallam ingressus *6. Jun.* claves urbis à Senatu sibi tradi jubebat. Etsi *5. Jun.* Ordines provinciales statim postridie mortem Ducis eam Electori significabant, testati se paratos esse homagio in hunc eventum *5. April. 1650.* præstito satisfacere. Idem Guretus mox possessionem arcis Mansfeldensis capiebat. *9. Jun.* Venere post ab Electore missi Bodo Gladebecius, & Thomas Knesebecius, qvi actus imperii tota provincia exercebant, ac insignia Electoris passim affigebant, civibus data dextra fidem suam obstringentibus. A nemine scrupuli qvid motum fuit, nisi qvod circa tradendum sigillum à Cancellario addubitatum fuit, qvod is jurejurando Administratori dicto ex veteri formula promisisset, sede vacante Capituli se autoritatem secuturum. Cui repositum; eam clausulam vim obtinuisse, qvando Præsulatus per electionem Capituli conferri solebat. Nunc eundem pace Westphalica in perpetuum feudum secularem immutatum. Ordinibus ad dicendum Electori sacramentum dies XII Octobris dictus erat. Sed cum is ob grassantem iis locis pestilentiam obiri non posset, ea solennia seqventi anno splendidissima cum pompa celebrata sunt. Cæterum Ratisponæ Palatinus, ac Neoburgicus repugnabant, ne Elector Magdeburgici Ducatus nomine proximum à Bavaro locum in scamno seculari capesseret, ac malebant, cum tantisper in transverso scamno considere. Sed Jena eum locum solenniter occupabat, nemine præter Palatinum contradicente; nec minus directorium inter Protestantes in Senatu Principum exercebat. *4. Juni. 1681.* *2. Aug.*

De renunionibus Gallicis.

§. 13. Inter hæc Neomagensis pax funestos fructus proferre coeperat. Postqvam enim Gallus se paratis tractatibus foederatos solitis sibi artibus, nec sine horum culpa disjunxisset, eosqve maxima invicem diffidentia, atqve offensa imbuisset, jam tutum sibi putavit diu cupita exserere, ac magnam partem transrhenani tractus inanibus titulis sibi vindicare. Ea res cum maximi sit momenti, & qvæ nondum, dum hæc scribimus, ad liqvidum deducta est, operæ pretium videbimur facturi, si qvæ ad eandem illustrandam faciunt, ex avthenticis negotiationis Monasteriensis monumen-

1679.

mentis, unde ea controversia promanavit, huc inseruerimus. Ubi qvo liqvidius le-ctori judicium sit, ipsa verba concepta haut interpolata etiam Gallico idiomate adponemus, prout tunc res inter partes disceptata fuit. Cum igitur Galli primariam super pace propositionem Monasterii ederent, de sua satisfactione initio non nisi laxis verbis mentionem faciebant articulo 13: *Qve pour cet effect outre les precautions generales, qvi seront apportées pour la ditte seureté, la satisfaction, qvi est deüe aux deux Couronnes pour les fatigues, pertes, & depenses, qv' elles ont souffertes en cette gverre, sera accordée en sorte, qv' elle puisse contribuer tant à la seureté particuliere des dites deux Couronnes, qv' à celle de leurs Alliez & adherents dans l'Empire.* Ad qvæ Cæsarei suo responso reponebant: Cæsaream Majestatem haut teneri ad ullam satisfactionem Coronæ Galliæ præstandam. Hinc Galli replica sua in satisfactionem sibi deposcebant Superiorem & Inferiorem Alsatiam, una cum Urbibus Sylvestribus, Brisgovia, & Suntgovia, & iis, qvæ antehac Domus Austriaca in Alsatia possedit; & qvidem ut Galliæ Rex ista ab Imperio tanqvam ejus Status cum voto & sessione in comitiis titulo Landgravii Alsatiæ recognoscat. Qvibus accedere debeat Philipsburgum cum pertinentibus, & vicinis locis, qvantum opus sit ad ejus præsidium alendum, una cum linea communicationis cum Gallia. Ast postqvam Trautmanstorfius Monasterium accessisset, is per seqvestres Gallis in satisfactionem offerebat Metim, Tullum, & Virodunum cum Moyenvico, & Imperii juribus in Pignerolum; Gallis cavillantibus, id perinde esse, ac si Cæsareis offeratur, ut Austriam retineant. Sed spem esse, hoc oblatum non extremum fore, & propius ad rem accedendum esse. Post ipsi Galli postulata sua his verbis concipiebant. *Pro ulteriore securitate Coronarum, & Principum Imperii fœderatorum, nec non pro debita Galliæ satisfactione rationi consentaneum esse, præter oblationes ipsi factas, [trium Præsulatuum,] (quamvis rerum jam ab antiqvo ad Coronam pertinentium) ut cedant Galliæ Alsatia Superior & Inferior, inclusis Suntgovia, Brisaco, & Brisgovia, civitatibus sylvestribus cum omni causa, omnivè jure, qvo ante præsens bellum possidebatur à Principibus Domus Austriacæ. Item maneant in possessione Philipsburgi cum suo territorio, ac dependentiis, locisqve necessariis ad liberam, & securam cum Regno Galliæ communicationem. Si tamen Imperator & Imperium è re sua judicaverint, ut dicta utraqve Alsatia cum Philipsburgo, & suis adherentiis recognoscantur ab Imperio, Gallia non recusabit, modo sessionem habeat & suffragium in diætis, sicut alii Principes, & Status Imperii.* Ad hæc Electorale Collegium Monasterii conspirantibus omnium suffragiis censebat: Gallum nullo jure qvidqvam satisfactionis Imperium poscere, sed huic potius à Gallo satisfactionem deberi. Pacis tamen causa se ferre posse, ut Gallia accipiat, & ab Imperio feudi jure recognoscat Pignerolum, & Moyenvicum cum Præsulatibus Meti, Tullo, & Viroduno; salvo tamen jure vasallagii Imperii, & aliorum qvorum interest. Eadem Principum sententia erat. Inter qvos Austriacus pro sententia dicebat: *Cum igitur ex his omnibus satis adpareat, neqve Cæsaream Majestatem, neqve Romanum Imperium Galliæ ullam satisfactionem ex contractu vel qvasi debere, & tamen ex abundanti, & ad instaurandam inter Imperium, & istud Regnum stabilem amicitiam, simul præscindendis omnibus causis, qvæ huic impedimentum deinceps adferre qveant, Cæsarei Plenipotentiarii ea jura, qvæ Cæsar & Imperium in præsulatus Metim, Tullum, & Virodunum, simul Moyenvicum, & Pignerolum habeant, & in eorum possessione vel qvasi ad hoc usqve tempus permanserunt, Galliæ renuntiaturos se obtulerint, (reservatis tamen Electorum, Principum & Ordinum necessario circa ista reqvisita consensu, conditionibus, & exceptionibus;) haut adparet, qvomodo salvo jure, & æqvo ulterius in Alsatiam, & Brisgoviã, aliaqve loca in solo Imperii prætendi qvid, aut postulari possit. Addito, Germaniam semper sibi supremum in eos præsulatus imperium reservasse; eoqve falsum esse, qvod Galli jactent, istos ab antiqvo ad Coronam Galliæ pertinuisse. Cum itaqve S. Cæsarea Majestas è congenita animi mansvetudine, ac amore pacis tres istos præsulatus cum Pignorolo, & Moyenvico præter debitum cum juribus, qvæ Imperio in eosdem competunt, cedere constituerit, id negotium perficiendum Cæsareis Plenipotentiariis relinqvendum, salvo tamen aliorum Principum, & Ordinum circa eosdem competentibus juribus juribus, qvibus ea cessione nihil adimi debeat.* In concluso qvoqve Collegii Principum diserte additur; *Secuturam negotiationem Principibus, & Ordinibus referendam, qvo & ipsi ulterius sententiam suam dicere, ac si videatur ratihabitionem addere qveant.* Inde Cæsarei peculiari projecto super Gallica satisfactione post multas præmissas conditiones ita declarabant. *Primo, præter tres Episcopatus Metensem, Tullensem, & Virodunensem, civitatemqve Imperialem Metim, Pignerolum,*

Monasterii circa Gallicam satisfactionem acta. 1645.

Nov. 1645

7. Jan. 1646.

1680.

1. Mart.

1680. *lum, & Moyenvicum, de quorum cessione in Instrumento Pacis specifice disponitur, dicto Regi Christianissimo permanere debebit oppidum Brisacum, &c.* Id qvod Galli ita acceptabant. *Les Plenipotentiaires de France entendent, que pour eviter toute sorte de contestations à l'avenir, outre la cession, qui se fera en bonne forme de tous les droits & pretensions de l'Empereur, & de l'Empire dans toute l'estendue des villes & Evechez de Metz, Toul, & Verdun, avec la place de Moyenvic, & sur la ville & chasteau de Pignerol, avec tout ce, que depend contenu en l'acquisition, qui en a esté faite de la maison de Savoye, la ville & forteresse de Brisac demeurera au Roy, &c.* Qvare autem Cæsar Alsatiam, & reliqvas partes Gallis jure allodii concedere mallet, Trautmanstorfius legatis Svecicis hanc rationem reddebat; ut Gallum à consiliis Imperii dimovere qveant, qvicum alias sat negotii habeant, ac præstare istum velut familiaritate rerum Germanicarum arceri. Forte & commodius à Domo Austriaca has partes recuperari posse, si Gallus easdem seorsim possideat, qvam ubi adhuc ab Imperio dependeant. Circa id tempus Franciscus Lotharingiæ Dux, idemqve Episcopus Virodunensis protestationem scripto conceptam interponebat; qva inter alia ostendebat, hac oblatione præsulatus Metensis ita crude accepta lædi insignia Romani Imperii membra, ac Status, qvi non inviti solum, sed & inauditi hostium Germaniæ infensissimorum potestati dedantur. Nam præter Duces Lotharingiæ esse Bipontinum, & Birckenfeldensem, esse Comites de Nassau, Hanau, Eberstein, Sarvverden, Leiningen, Rappolstein, Salm, Rheingravios, & alios. Qvo animo hosce laturos injuriam, ut è liberis Statibus Coronæ Gallicæ addictissimi subditi fiant? Igitur à Cæsareis articulus iste de tribus Præsulatibus ita concipiebatur. *Primo, qvod jura superioritatis in Episcopatus Metensem, Tullensem, & Virodunensem, urbemqve Metim, eo modo, qvo hactenus ad R. Imperium spectabat, reservatis tamen jure Metropolitano ad Archiepiscopatum Trevirensem pertinente; omnium insuper Ducum, Comitum, Baronum, Nobiliumqve feudis, jure clientelari, cæterisqve rebus, qvæ cuilibet in his Episcopatibus competere possunt. In qvibus omnibus per Regem Christianissimum nullatenus molestari, sed omnes & singuli in eo qvo sunt statu immediatæ subjectionis erga R. Imperium relinqvi debebunt.* Ast Galli eum articulum ita concipiebant. *Primo, qvod supremum dominium, jura superioritatis, aliaqve omnia in Episcopatus Metensem, Tullensem, & Virodunensem, urbesqve cognomines, horumqve Episcopatuum districtus, & nominatim Moyenvicum eo modo, qvo hactenus ad Romanum spectabant Imperium, in posterum ad Coronam Galliæ spectare debeant, servato tamen jure Metropolitano ad Archiepiscopatum Trevirensem pertinente.* 1680. Atqve hisce inter alia hanc qvoqve clausulam præmiserant: *Ut hoc qvicqvid est rei circa mutuam satisfactionem ab Ordinibus Imperii confirmetur, & ratihabeatur, cum obligatione præstandi eventum conventionis hujus, ut & cæterarum, qvæ ad communem Imperii causam spectant.* Ast cum seqventi anno Cæsarei totum Instrumentum Pacis Gallis exhiberent, in articulo præcipue de Gallica satisfactione qvædam mutata reperiebantur, præter id, de qvo antea conventum fuerat. Jun. 1647. Id qvod haut invitis Gallis accidebat, qvo & sibi ansa foret aliqvid mutandi, qvod dudum pœnituisset eum articulum ita propere à se conclusum. Ita autem Cæsarei eum articulum conceperant. *Octavo, Qvo magis autem pax & amicitia inter Imperatorem, S.R. Imperium, Domumqve Austriacam, & Regem Christianissimum, Regnumqve Galliarum stabiliri, conservari, & assecurari possit, conventum est, qvod supremum dominium, jura superioritatis, aliaqve omnia in Episcopatus Metensem, Tullensem, & Virodunensem, urbesqve cognomines, horum Episcopatuum districtus, & nominatim Moyenvicum eo modo, qvo hactenus ad Romanum spectabant Imperium, in posterum ad Coronam Galliæ spectare debeant: reservato tamen jure Metropolitano ad Archiepiscopatus Trevirensis usum antiqvum pertinente, salvo etiam jure sedis Apostolicæ, omnium insuper Ducum, Principum, Comitum, Baronum, Nobilium feudis, jure etiam clientelari, cæterisqve rebus, qvæ cuilibet eorum in his Episcopatibus competere possint. In qvibus omnibus per Regem Christianissimum nullatenus molestari, sed omnes & singuli in eo qvo sunt statu immediatæ subjectionis erga R. Imperium relinqvi debebunt. Qvemadmodum pariter Rex Christianissimus antiqvas istorum Episcopatuum, Ecclesiarumqve Collegialium, præposituraram, prælaturarum, abbatiarum, præbendarumqve fundationes juxta eorundem Episcopatuum diœceses nullatenus immutare, commendatariis, aut aliis insolitis oneribus gravare, sed his omnibus proprium eligendi, postulandi, aut conferendi facultatem, fundationibus, privilegiis, moribus, aut institutis competentem salvam, atqve illæsam permittere tenebitur. Nec non restituatur in possessionem Episcopatus Virodunensis Dn. Franciscus Lotharingiæ Dux, &c.*

Contra

1680. Contra Galli ſuo Inſtrumento multa dura inſeruerant; inter qvæ erat, ut immediati R. Imperii Ordines in Meteuſi, Tullenſi, ac Virodunenſi, ſimul Alſatica ditione Galliæ cedenda ſiti, deinceps velut mediati per omnia Galliæ Regno ſubditi; tum ut omnes, qvi feuda à dictis Epiſcopatibus obtineant, Coronæ Galliæ ſubjecti eſſe debeant. Qvod poſtulatum qvia Ordines Imperii magnopere protelabat, Oſnabrugis in Senatu Principum ita decernebatur. 7. Aug. 47 *Qvod ſpectat illos Imperii Ordines, qvi feuda à tribus præſulatibus, Meti, Tullo, Viroduno recognoſcunt, ſiqvidem corona Galliæ ſæpe teſtata eſt, ſe bellum in fraudem Ordinum Imperii, & imminutionem eorundem jurium haut geſſiſſe: ſimul mens ac intentio prima delineatione Gallicæ ſatisfactionis fuit, ut coronæ Galliæ illa tantum jura, qvæ R. Imperium in dictos tres præſulatus habuit, cedantur: prædicti etiam Ordines Imperii, inter qvos inſignes Principum, atqve comitum Domus inveniuntur, non obſtante nexu ſuo feudali erga ſæpius dictos præſulatus ob poſſeſſa feuda non eorum Ordines provinciales, ſed Cæſari, & Romano Imperio ſemper immediate ſubjecti fuerunt, ac feudorum iſtorum non minus qvam aliarum ditionum ſuarum nomine debita Imperio præſtiterunt; ſicuti & alii Electores, ac Principes inſignes urbes ac ditiones ab aliis Ordinibus in feudum recognoſcant, qvi haut eo minus inter Ordines Imperii cenſeantur. Cum itaqve non adpareat, qva ratione à Corona Galliæ vel mediata vel immediata ſubjectio in dictos Imperii Ordines adſtrui qveat, iſthanc rei conditionem legatis Gallicis per Cæſareos, aliosqve idoneis modis inſinuandam; ac ſpem eſſe iſtos, ubi genuinam rei indolem, ac Imperii conſvetudinem perceperint, ea prætenſione ultro deſtituros.* In eundem 1. Aug. 47 ſenſum Collegium Civitatum concluſerat, hac tamen addita clauſula. *Qvod ſi autem ambo ſuperiora Collegia, ac inprimis illi Ordines, qvos ea res peculiariter tangit, aliter decernant, ut iis caſibus, ubi à dictis Epiſcopatibus pendentia feuda in alieno, ac ſpeciatim S.R. Imperii ſolo ſita ſint, vaſallagium qvidem coronæ Galliæ competere debeat; ſupremum autem dominium, & jurisdictio penes R. Imperium maneat; tum ne in iſtorum Epiſcopatuum territorio ſita bona feudalia homines ligios repugnante feudi natura faciant, ſed reſpectu reliqvorum ab Imperio in feudum conceſſorum bonorum iisdem vaſallis immediatus ſuus ſub Imperio ſtatus & libertas relinqvatur, ſe hautqvidqvam interceſſuros.* Circa hanc controverſiam Salvius literis Mona- 23. Sept. 47. ſterio ſcriptis ad Reginam Sveciæ ita referebat: Cæſareos juxta, ac Gallos demum ad Protocolla, & ſeqveſtrium teſtimonia pro- 1680. vocaſſe; qvæ utraqve, prout Volmarus confirmarit, Cæſareorum intentioni faverint. Ac aliis poſt literis idem judicat; 1. Nov. 47. Gallis demum cum Cæſareis videri conventurum, ſi maxime iſti eo debeant adqvieſcere, qvod ſuperiore anno menſe Septembri concluſum fuit; prout illud ſibi à Gallis velut extremum dictum ſit. Projectum porro Gallicum ita habebat. *Primo, qvod ſupremum dominium, jura ſuperioritatis, aliaqve omnia in Epiſcopatus Metenſem, Tullenſem, & Virodunenſem, urbesqve cognomines, horumqve Epiſcopatuum diſtrictus, & diœceſes cum omnibus Ducum, Principum, Comitum, Baronum, Nobiliumqve feudis, jure clientelari, cæterisqve rebus, qvæ intra dictos fines ad Romanum Imperium hactenus ſpectabant, & nominatim Moyenvicum ad Coronam Galliæ eod[illegible] modo deinceps ſpectare, eiqve incorporari debeant in perpetuum & irrevocabiliter, citra ullam vel juris, vel rei cujuscunqve exceptionem; Reſervato tantum jure Metropolitano ad Archiepiſcopum Trevirenſem ſpectante.* Sed cum Cæſarei iſthæc adſpernarentur, demum in eam formulam conſenſum utrinqve eſt, qvæ Inſtrumento publico inſerta conſpicitur; qvam & Joſephus Boulanger Secretarius legationis ſubſcripſit, abdicata facultate addendi, demendi, aut mutandi. Ita complures menſes ſuper eo negotio nil amplius motum fuit, donec ſeqventi anno delegati Superioris Circuli Rhenani legatos Svecicos accedunt, 14. Jun. 48. demonſtrantes, uti Trautmanſtorfius, & Collegæ, inconſultis Imperii Ordinibus ſuperiore anno Gallis tam inſignem ſatisfactionem annuerint. Qvia autem ea alicubi laxioribus verbis concepta ſit, Ordinum, inprimis decem Alſatiæ civitatum admodum intereſſe, iſta clarius exprimi. Qvanqvam autem facile judicari qveat, Auſtriacam Domum circa ea, qvæ Galliæ ceduntur, non plus potuiſſe transferre, qvam jus qvod ipſa antea iis locis habuit; ac ſpes ſit, adverſam partem id in fraudem tertii extendere nolle: tutiſſimum tamen fore, ut in tempore prævertantur, qvæ deinceps litigandi anſam præbere qveant. Inde notas qvasdam ſuper Gallica ſatisfactione tradebant, rogantes, Servientum permoverent, ut in eam emendationem conſentiat, ac ſi opus ſit, ſuis poſtulatis ſuffragentur. Sane Gallos ſemper declaraſſe, ſe nolle qvid controverſiæ cum Ordinibus habere. Ad qvæ Sveci reſpondebant: ſi Servientus Oſnabrugas redeat, ſe facturos, qvod ſibi conveniat. Sed Servientum ſæpe ipſis confirmaſſe, ſe ſimpliciter conceptis jam verbis circa ſatisfa-

1680. tisfactionem inhæsurum, ac sine ulla additione negotium conclusurum. Notas autem illas qvod attinet, pro vocabulo *districtus* poni volebant *pertinentias prout ad illos hactenus spectabant.* Pro reservato *cantum* substitui volebant *tamen.* Post *jure metropolitano*, addi cupiebant, *qvoad Catholicos, & eorum terras.* Sed in fine paragraphi hanc clausulam annecti petebant. *Atqve horum Episcopatuum translatio, sive cessio in Christianissimum Regem, Coronamqve Galliæ in reliqvis illorum conditionem non reddat deteriorē, sed tam ipsis, qvam Capitulis, Eqvestri item, aliisqve Ordinibus, & subditis ipsorum Episcopatuum unicuiqve sua respectivè regalia, jura, privilegia, libertates ad eum modum, qvo sub Imperio, & prioribus Episcopis gavisi sunt, aut jure gaudere potuerunt, ipsis etiam sub Corona Galliæ maneant sarta atqve intacta. Multo minus vicinis, aut aliis cujuscunqve conditionis Statibus Imperii, ejusdemqve Nobilitati immediatæ, sive qvoad personas, eorumqve subditos, sive qvoad bona tam allodialia qvam feudalia, intra vel extra territoria, aut etiam districtus illorum Episcopatuum sita, sive ab Imperio, sive ab Episcopatibus hactenus recognita, ac alia omnia in illis locis qvocunqve titulo habita, possessa, aut exercita jura, utpote in hac translatione, sive concessione neutiqvam comprehensa, qvidqvam prajuditii creet, sed omnes & singuli, interqve illos cumprimis Duces, Comites, atqve Barones de Lutzelburg, Lothringen, Zweibruck, Veldentz, Saarbruck, Saarwerden, Hanau-Busweiler, Vinstingen, Leiningen-Dachsburg, & Rixingen, Kruhingen, & alii omnes nullo excepto cum Nobilibus Immediatis in sua, qua antehac erga R. Imperium gavisi sunt, immedietate atqve superioritate cum inde dependentibus, ac aliis juribus sine Parlamenti Metensis, aut omni alia, quam dicti Imperii jurisdictione, & subjectione sive qvoad Ecclesiastica, sive qvoad politica, etiam in bonis feudalibus, qviete & absqve ulla turbatione sub juris diœcesani, aut qvocunqve alio prætextu permaneant. Ita tamen, ut feuda, qua ab horum Episcopatuum uno vel altero recognita fuerint, reqvisita hactenus vel non reqvisita, ab illis ipsis Episcopatibus sive dominis directis etiam in posterum sine tamen subjectione, iisdem modis, & qvalitate, nec majore obligatione, qvam antea recognoscere vasalli; & domini directi vicissim ipsis eadem omnia & singula, non attentis translationibus, durantibus hisce motibus qvacunqve ratione factis, secundum tenorem veterum investiturarum, & antiqvam observantiam concedere tenebuntur. Sed qva etiam adversus supradicta temporum & bellorum injuria, aut occasione usqve in hodiernum diem innovata, mutata, aut attentata qvovis modo, sive etiam sub justitia, sententia lata, decreti, arresti titulo, aut qvocunqve alio prætextu fuerint, in pristinum statum reponantur, ut in cujusqvam prajudicium qvalibet facta contraria cedere, aut allegari non possint, sed penitus annullata maneant.* Addebatur brevior formula. *Status autem R. Imperii, atqve Nobiles Immediati ratione feudorum, qva à dictis Episcopatibus tenent, cujuscunqve natura, aut qvocunqve loco sita, reqvisita item hactenus aut non reqvisita fuerint, ab his ipsis Episcopatibus sive dominis directis eadem qvidem in posterum recognoscere, iis denique omnia ea, ad qva prioribus Episcopis ex veteribus investituris, aut observantia pro cujusqve feudi natura obligati fuerunt, fideliter præstare; ipsi vero directi domini vicissim illa feuda sine contradictione secundum tenorem veterum investiturarum, & antiqvam observantiam ipsis concedere teneantur. De cætero autem nullam omnino jurisdictionem vel Rex, Regnumqve Galliæ, vel Episcopi in ipsorum personas, subditos, bona, aut hactenus feudi ab Imperio, aut Episcopis, vel alio qvocunqve titulo habita, possessa, & exercita jura prætendant, exerceant, aut qvidqvam prajudicii illis creent, sed iis, qva domino directo ex natura cujusqve feudi tenore investiturarum, & antiqva observantia competunt, contenti, omnes & singulos in sua, qua antehac erga R. Imperium gavisi sunt, immedietate cum inde dependentibus qviete, & absqve ulla molestatione liberos relinqvant, atqve bellorum sive temporum injuria, aut occasione qvovis modo turbatis in pristinum libertatis, atqve immedietatis statum, atqve ante hos motus obtenta bona, ac jura vigore hujus conventionis restituti, & omnia contraria etiam sub prætextu justitia, aut sententiæ facta penitus annullata sint.* Mox & universi Ordines circa scrupulos adhuc in Gallico Instrumento occurrentes ita declarabant. *Status Imperii libenter consentient in satisfactionem Gallicanam, modo ea observentur, qua Dni. Plenipotentiarii circa hunc articulum promiserunt. Promissum autem est I. per cessionem Episcopatuum Metensis, Tullensis, Verdunensis ea tantum intelligi cessa, qva de territorio districtus ipsorum sint, ac propterea cum communi rumore diceretur, Coronam Galliæ interpretari hanc cessionem de omnibus, qva olim sub diœcesi dictorum Episcopatuum fuerint, declararunt Dni. Plenipotentiarii, sibi maximam fieri injuriam, nec se de tali interpretatione unqvam cogitasse. II. Promissum est, illos Status, qvi feuda à dictis Episcopatibus recognoscunt, non fore deterioris conditionis,* 1680.

qvam

1680. *qvam antea fuerint, nec ullum immedietati ipsorum præjudicium allatum iri: id qvod maximam habet æqvitatem. Notum enim est, & usitatissimum in Imperio R. simul esse Statum, & alterius vasallum. Nihil enim jus feudalitatis habet commune cum subjectione. Hinc Bambergensis Episcopus, & multi alii Principes tam seculares, qvam Ecclesiastici in R. Imperio aliis Electoribus, Principibus, & Statibus feuda conferunt, nec ullam hoc nomine jurisdictionem in ipsos exercent: sed ea ipsa feuda sunt & manent immediata, & domini feudi hoc commodi inde habent, qvod ab ipsis non solum investitura petatur, sed & decedente vasallo absqve successore feudali feudum ad investientem redeat.* Ob majorem autem cautionem Ordines isthæc verba articulo de satisfactione Gallica subnecti cupiebant. -*Nihil autem nomine Episcopatuum supradictorum, nisi qva in seculari ipsorum territorii districtu continentur, & de illorum territorio sunt eo modo, & qvalitate, qvibus qvaliterqve ante hos motus possessa fuerint, nec in Alsatia, Suntgovia, vel præfectura provincialis Hagenoensis titulo qvidqvam aliud cessum, & in Regem Christianissimum translatum censeatur, qvam qvod antea jure hæreditario ad Domum Austriacam spectavit. Ac proinde Status R. Imperii atqve Nobiles Immediati feuda, qva à dictis Episcopatibus tenent, etiam hactenus non reqvisita, omnino ab iisdem qvidem in posterum secundum observantiam veterum investiturarum recognoscant, verum ut etiam qvicunqve in præmemoratis Episcopatibus, Alsatia, & Suntgovia possessionem vel qvasi immedietatis habuerunt, iidem, ut & præfectura, omniaqve alia loca & jura ibi sita, sed ad Status Imperii non solum in § Teneatur Rex Christianissimus, nominatim expressos, sed & reliqvos omnes & singulos, vel immediatam Nobilitatem pertinentia, in eadem libertate & immedietate, qva gavisi sunt, aut gaudere potuerunt erga R. Imperium permaneant, nec feudalitatis, nec territorii aut districtus, nec præfectura provincialis, aut ullo alio prætextu jurisdictio, multo minus superioritas regia contra ipsos exerceatur. Qvoad ea loca, qua Christianissimus Rex restituere tenetur, restituantur Austriacæ Domui. Qva vero in Sylva Nigra, Ortenavia, vel alibi ad alios Status, vel etiam Nobilitatem immediatam, aut qvemvis mediatum pertinent, suum cuivis reddatur. Sed & ipsi subditi tessarum ditionum libertatem suam, jura, privilegia, usum, & exercitium tam in Ecclesiasticis, & ipsa religione juxta hanc pacificationem, qvam in politicis retineant. Et hoc sensu etiam cessiones Christianissimo Regi atqve Coronæ Galliæ desuper extraditæ, vel extradendæ intelligantur.* Enimvero Servientus per omnia sacra jurabat, sibi haut integrum esse eam clausulam absoluto jam Instrumento subnectere. Super eo negotio Salvius Reginam Sveciæ per literas ita edocuit. -*Controversia super declaratione Gallica satisfactionis adhuc durat. Qvæ Cæsar Gallis in satisfactionem dedit, vim non habent, ni Ordines Imperii consentiant. Jam Ordines qvidem consentire volunt, etsi antea neqve à Cæsareis, neqve à Gallis reqvisiti fuerint. Sed qvia iste articulus de satisfactione valde obscure conceptus est, sicut multi Ordines magnopere de Cæsareis qverantur; inde tam ii, qvos ea res peculiariter tangit, qvam universi Ordines nullo alio modo, qvam sub certa declaratione consentire volunt. Cæsarei legati, & Ordines acriter contendunt, Gallo in Alsatia non plus fuisse datum, qvam qvod Domus Austriaca antea habuit; nec plus in tribus præsulatibus cessum, qvam qvod Gallia per integrum jam seculum possedit; ac Imperium in præsens duntaxat omni prætensioni in dictos Episcopatus renuntiare, ac Galliæ summo cum imperio eosdem tradere. Sed qvia in Alsatia multi Status Imperii sunt, uti etiam Immediata Nobilitas, qvorum pars qvidem à translatione exclusa, pars autem nominetenus expressa non est; Servientus vult unius inclusionem pro alterius exclusione habendam, ac non nominatos Galliæ subjectos esse. Sed qvia immane discrimen est inter Statum Imperii immediatum, ac civem Gallicum; ii qvorum interest haut qvidqvam è liberis Statibus sub servitium se conjicere volunt. Multi qvoqve sunt, qvi feuda tam à Landgraviis Alsatiæ, qvam tribus Episcopatibus obtinent, in qvos Gallia supremum imperium prætendit. Sed qvia in Germania lex est, qvod feudalitas non faciat subditos; neqve Ordines Imperii, nec ii qvorum peculiariter interest, in id consentire volunt. Habent qvoqve in Germania Præsulatus jurisdictionem Ecclesiasticam extra sua territoria in aliorum qvorundam Statuum ditiones, horum jure superioritatis in temporalibus salvo. Eandem jurisdictionem tres isti præsulatus in diversa loca Burgundiæ, ac Rhenani Circuli obtinent. Eousqve igitur Servientus jus superioritatis Gallica extendere cupit, qvousqve jurisdictio Ecclesiastica sese porrigit, eoqve magno numero Ordines sub Gallicam satisfactionem pertrahere vult; cui instituto triginta amplius Status contradicunt.*

14. Aug. 48.

1680.

dicunt. Deniqve in cessione Catholicis qvidem sacris prospectum est, sed Evangelicorum nulla mentio facta. Qva super re Evangelici summopere qveruntur, ne forte Gallus aliqvando jus reformandi sacra in ipsos prætendat. Cæterum sibi videri articulum istum de satisfactione data opera obscure positum, qvod Cæsar animum Alsatiam aliqvando recuperandi retineat; qvam ob causam etiam titulo cedere non vult; eoqve semina disceptationum in futurum sparsa; utut alias Cæsarei legati, ac Ordinum deputati super dicta declaratione consentiant. Enimvero Ordines, qvibus stabilis pax cordi est, qvo semina futurorum motuum qvantum potest intercipiantur, me bis solenni missione rogarunt, officium meum circa se, & Servientum interponerem, adornando articulo de Gallica satisfactione, præsertim qvia ipsi cum hoc aliqvoties egerint. Et qvia ipse Servientus consilium, & opem m[illegible]reqvisivit, id negotium à me susceptum; etsi Ordinibus prædixerim, Servientum ipsorum declarationem haut admissurum. Ac revera hic iis, qvæ antea excusaverat, obnixe inhærebat. Articulum istum jam ante biennium inter Cæsaream, & Gallicam legationem conclusum, à Secretariis legationum utrinqve subscriptum, ac in manus seqvestrium depositum. Ex hoc tempore eundem à nemine in dubium vocatum. Eundem jam ad Regem transmissum, & ab hóc approbatum. Contrahentes utrinqve clausulæ, *salvo jure addendi, demendi, mutandi*, renuntiasse. Unde penes se non esse aliqvid mutare. Et qvia Cæsar velut hostis ejusmodi satisfactionem Galliæ dederit, se sperare, Status tanqvam amicos eam huic non invisuros. Si id qvod Ordines metuunt, disertis verbis expressum non sit, qvid opus esse, ut ipsi super eo scrupulum moveant? Sed si id expresse ibi contineatur, apud Cæsarem æqvivalentem refusionem qværerent. Venditionem rei alienæ jure esse licitam; sed venditorem domino ad æstimationem, & id qvod interest teneri. Qvod ipse cum Collegis suis semel obtinuerit, id se solum condonare non posse. Sibi multos in aula æmulos esse, qvi facile ansam ipsum subvertendi inde arripere qveant. Si Ordines aliqvid circa id declarare velint, inter se facere posse; qvod neqve jubere, nec prohibere penes se sit. Sibi declarationem aliqvam facere, aut admittere nefas esse. Petrus Chanutus autem Regis Galliæ legatus Holmiæ favorem Reginæ hoc in negotio qvæsierat, ut Status immediati, qvi in tribus Episcopatibus habitent, Gallici subditi fierent, ac sub jure diœcesano R. Imperio subtraherentur, hanc præcipue causam allegans, qvod si R. Imperio obnoxii maneant, Galliæ semper metuendum sit, eos suo lubitu munitiones extructuros, aut alias securitati Galliæ fraudem allaturos: de cætero Regem istorum libertati circa sacra cauturum. Enimvero Osnabrugis, cum nec Ordines, nec Servientus sententia sua decederent, Salvio nil aliud supererat, qvam ut citra mutationem antehac conventa retinere svaderet. Ordinibus tamen, qvo sibi amplius caverent, placuit ad ipsum Regem literas dare his conceptis verbis. *Serenissime, Potentissime, & Christianissime Rex. Diuturno, ac salutari pacificationis opere divina favente clementia eo perducto, ut qvantum Cæsaream, & Regiam Sveciæ Majestates concernit, omnibus suis numeris sit absolutum, colophonem et Gallicorum negotiorum perfectione imponere, atqve publicis calamitatibus, qvibuscum Germania tam misere hucusqve conflictata est, finem facere contendentibus obstitit nobis præter spem & expectationem satisfactionis Gallicæ ante annum circiter Monasterii inter Cæsarea, & Regia Vestræ Majestatis Plenipotentiarios inita conventio. Qvis scopus, aut qvæ intentio armorum Gallicorum ab initio horum motuum fuerit, publica literarum, nec unqvam intermoritura loqvuntur monumenta. Nimirum nihil aliud, qvam ut Statibus R. Imperii sua jura, dominia, atqve libertates, in qvibus illa securitatis tam Imperii, qvam vicinorum præsidii non parum collocavit, restituantur, atqve eo modo sarta tecta maneri nt, qvo ante hos motus constitere. Nec tamen renuimus, qvin præter tres illos Episcopatus, Metensem, Tullensem, & Virodunensem, qvatenus illi cum territoriis, aut districtibus eorum ante hos motus possessi fuerunt, etiam qvantum in nobilissima Germaniæ provincia Alsatia Domus Austriaca hactenus hæreditario jure possedit, satisfactionis loco cedat. Ut tamen omnibus, & qvovis tempore constare de hac nostra voluntate qveat, scripto eam comprehendimus, atqve eam R. M.tis V.ræ Plenip.o Ill.mo Comiti de Servient per manus Exc.mi Dni. Salvii tradi fecimus. Verum ut juxta tenorem adjuncta copia ipsi satisfactionis contextui generalius loqventi declarationem hanc nostram, & consensum adderet, impetrare ab ipso defectum mandati jugiter allegante non potuimus. Dehinc non exigua remora negotio pacificationis injecta rem omnem ad R. V. Majestatem perferre necessarium esse duximus, nulli dubitantes, qvin consensum hunc nostrum æqvitati consentaneum, atqve ita comprehensura sit, ut desiderari à nobis in hac parte nihil qveat. Sane qvemadmodum Dni. Cæsareani sese plus juris,*

qvam

1680. *qvam Domui Austriacæ in Alsatia hactenus competiit, & olim Episcopi in prædictis Episcopatibus possederunt, in Coronam Galliæ transferre neqve voluisse, neqve potuisse serio affirmant, eoqve nomine ad fidem Protocollorum provocant: ita nec in nostra situm est potestate ulli Constatuum Imperii præripere, qvæ neque nobis accepta ferunt, neqve precario, sed suo jure possident. Idqve prout speramus R. M. Vra tanto minus à nobis exiget, quo magis compertum, exploratumqve habemus, eandem sumsisse arma non ad infringendum, sed recuperandum, & reservandum jura Imperii, & Statuum ceu amicorum, & ex parte confœderatorum Coronæ Galliæ. Ut igitur tractatus pacis eo citius ad optatum perduci finem, & patria nostra ex diuturnis bellorum tempestatibus venire queat, pro ea qva boni publici gratia urgemur fide, & solicitudine, communi omnium Imperii Ordinum, & Statuum nomine certo confidimus, & rogamus, ut R. V. M.as immutabili huic nostræ declarationi, utpote legibus Imperii, juribus Statuum, intentioni Dnn. Cæsareorum, expromissionibus Regiis per literas sæpissime iteratis omnimode conformi locum relinqvat, nec contra illam supra memoratam conventionem ullo modo extendi patiatur; atqve ita, qvod subinde palam professa est, reipsa comprobet, nihil sibi tranqvillitate Orbis Christiani prius esse, nihil antiqvius. Nos nihil intermittemus eorum, qvæ à nobis conferri illuc poterunt, omniaque fausta, ac salutaria insimul toto pectore adprecantes qvavis inter manus nascente occasione testatum reddere cupimus, qvam simus Regiæ V. M.ti humillimi & ad officia paratissimi S. R. Imperii Electorum, Principum & Statuum ad hosce generales pacis tractatus Deputati Consiliarii & legati. Monasterii* $\frac{19}{29}$ *Sept. 1648.* Hisce literis adjuncta erat ejusmodi Ordinum declaratio. *I. Electorum, Principum, & Statuum S. R. Imperii legati consentiunt, ut articulus de satisfactione Gallicana Instrumento Pacis iisdem verbis inseratur, qvibus die* $\frac{11}{21}$ *Novembris anno 1647. Monasterii cum S. Cæs. Majestatis consensu firmatus est, & eatenus assecurationem promittunt, si modo, ut declaravit Dn. Plenipotentiarius Gallicus, Rex & Regnum Galliæ Alsatiam, cum Suntgovia, & præfectura provinciali Hagenoënsi supremo ejus dominio apud Imperium permanente eadem forma, qva hactenus Archiduces Austriæ eam possederunt, ab Imperatore, & Imperio R. tanqvam feudum perpetuum, & immediatum Landgraviatus titulo recognoscat, & Dn. Episcopo Basileensi circa Comitatum Ferretanum satisfiat. Fruatur autem in eo Christianissimus Rex, ejusqve successores superioritatis, & territorii jure, omnibusqve prærogativis, exemtionibus, & privilegiis, qvibus Archiduces Austriæ, cum possiderent dictum Landgraviatum, sunt gavisi, & ad Comitia Imperii R. titulo Landgraviorum Alsatiæ vocentur, atqve votum & sessionem habeant eo loco, de quo, ut & cui Circulo Imperii R. in posterum accenseri debeant, proximis comitiis convenietur. II. Cum præterea in articulo de satisfactione Gallica, & cessionum formulis, qvæ eo nomine exhiberi debent, nonnulla obscurius posita sint, Regii vero Plenip.ii mentem Christianissimi Regis semper ita explicaverint, quod nullum prorsus Statibus R. Imperii per conventam Gallicam satisfactionem præjudicium fieri debeat; idcirco Electorum, Principum, & Statuum legati declarant, neqve alia intentione, atque sensu in supradictam satisfactionem, & insertionem consentiunt, qvam ut primo Christianissimus Rex, Regnumqve Galliæ habeat, & retineat qvidem supremum dominium Episcopatuum Metensis, Tullensis, & Virodunensis; verum illud, ut & Regia jurisdictio exerceatur eatenus, qvatenus exercita fuit ante hos motus, nec juris diœcesani, aut feudalitatis, sive ullo alio prætextu extendatur ultra ipsorum proprium territorium, in ea feuda, qvæ Status R. Imperii, & immediata Imperii Nobilitas à dictis Episcopatibus recognoverunt, vel adhuc habent recognoscenda. Secundo, qvoties fit mentio in articulo satisfactionis, vel cessionum literis Superioris & Inferioris Alsatiæ, Suntgoviæ, & provincialis præfecturæ Hagenoënsis, nil aliud eo nomine translatum, & cessum intelligitur, quam qvæ ad Domum Austriacam spectaverunt, atque ab eadem cedi potuerunt. Nec cessio hæc ullum præjudicium afferet ulli Statuum, vel etiam immediatæ Nobilitati in sua libertate, & immedietatis erga R. Imperium possessione, vel juribus, & bonis ubicunqve sitis. III. Ipsi Status provinciales, Landsassii, & subditi cessarum ditionum sua jura, privilegia, & possessiones, usum etiam & exercitium tam in Ecclesiasticis, & ipsa religione, quam in politicis juxta hanc pacificationem retineant.* Huic declarationi illustrandæ facit *Extractus ex notationibus Cæsareorum circa articulum satisfactionis Gallicæ Dnn. Mediatoribus exhibitus Monasterii* d. $\frac{4}{14}$ Julii 1647. — *Ad §. Primo quod supremum. Non autem repugnant cæsareani, ut jura infeudandi, ac directi dominii ad hos Episcopatus pertinentia sint in dominio Regis christianissimi. Sed cum ejusmodi Duces, & Comites, aliiqve non obstante feudorum nexu fuerint antehac liberi Status, vel ad Imperium immediate pertinentes, ac nulla ratione do-*

1680. minio temporali Episcopatuum suppositi; nunqvam fuit mens Cæsareanorum horum libertati, aut immedietati præjudicare. Ad §. *Dictarum ditionum.* Nam de Vasallis, qvi alias per se liberi, & immediati Status Imperii, nec ullo unqvam tempore his Episcopatibus subjecti fuerunt, in satisfactionem ut darentur, nunqvam actum, hacqve ratione Dux Lotharingiæ, Ducatus Lutzenburgensis, aliiqve Comites, Barones, Nobiles Galliæ subjicerentur. Ad §. *Teneatur Rex Christianissimus.* Omissi sunt Comites de Leiningen, Rixingen, & Westerburg, qvibus addi debet Dachsburg. Nam hæ tres familiæ Comitum de Leiningen appellatione gaudent, suntqve immediate Imperio subjecta. Item est omissa clausula; *tum alios, qvi in isto tractu possessionem vel qvasi immedietatis erga R. Imperium habent.* Huc accedit *Extractus è communi Electorum, Principum, & Ordinum placito Cæsareis mense Septembri anno 1647. exhibito.* Qvod igitur spectat secundam qvæstionem, an nempe per cessionem Episcopatuum Metensis, Tullensis, ac Virodunensis etiam feuda, qvæ immediati Principes, Ordines, & Membra R. Imperii ab istis recognoscunt, ita sub iis intelligantur, ut eadem sub Corona Galliæ una cum principalibus præsulatibus, imo juxta projectum Instrumenti pacis Gallica etiam omnes Imperii Ordines, qvi sub eorum Episcopatuum districtu diœcesano siti sunt, sub suprema jurisdictione, & tribunali Coronæ Galliæ contineri debeant: ibi eqvidem Electoribus, Principibus, & Statibus accurate non constat, qvid inter Dnn. Cæsareos, & Gallicos legatos eo nomine actum fuerit. Judicare autem hautqvaqvam possunt, qvod feuda, qvæ intra vel extra territoria dictorum Præsulatuum jacent, & ab immediatis Ordinibus & membris Imperii, qvi Episcopatuum Landsassii non sunt, recognoscuntur, multo minus ullæ ditiones aut terræ, sub nudo districtu diœcesano sita, sub cessione dictorum Episcopatuum intellecta, aut comprehensa fuerint. Præsertim cum multi insignes Imperii Principes, Prælati, Comites, Barones, & Nobiles, ac nominatim Lutzenburgum, Lotharingia, Domus Bipontina, Veldentiana, Sarepontana, Hanoviensis, & plures alii maxime hoc modo lædendos se profiteantur. Ac sibi molestum, ac inexcusabile fore in ejusmodi traditionem suorum Constatuum, & subjectionem sub alienum dominatum ullo modo consensu, aut reipsa qvidconferre, ut hi in juribus suis turbentur, ac inauditi, & inviti ab Imperio R. divellantur, non sine gravi hujus lacerati-one. Præsertim cum Electoribus, Principibus, atqve Ordinibus in hunc usqve diem ob multiplices variationes nondum constare potuerit, qvo Coronæ Galliæ in hoc negotio cogitationes proprie tendant, & qvousqve illa postulata sua porrigat, & qvosnam Principes Imperii, Prælatos, Comites, Barones, & Nobiles huc pertrahere velit. Præterqvam qvod supra memorati Ordines de hoc negotio nunqvam auditi sint, & communis in Imperio consvetudo sit, qvod nuda feudalitas non tribuat supremum jus territoriale. Sicuti & cessi Episcopatus in feuda extra ipsorum territorium sita superioritatem territorialem haut habuerunt. Unde Cæsarea Majestas, & Imperium, qvod ad istos non pertinuit, Galliæ cedere non potuerunt. Magis autem informe, & in Imperio inauditum est, cessionem ad jurisdictionem diœcesanam, & qvæ ditiones sub hac continentur, extendenda sit: quæ res non minus insignes Principes atqve Ordines tangat. Cum itaqve dicto modo satisfactio justo latius, & præter atqve contra intentionem, & consensum Dnn. Cæsareorum legatorum extendatur; simul plurimis immediatis Imperii Principibus, & Statibus, ac speciatim Ducatibus Lotharingiæ, & Lutzenburgi præjudicium intendatur, cum Lutzenburgi magna pars, Lotharingia autem tota sub diœcesin Episcopatuum Metensis, & Virodunensis spectet, ac alias pars harum provinciarum ab his feudi nomine pendeat; non temere metuendum est, ne Corona Galliæ eum Ducatum, si non alia, saltem hac via sibi subjicere audeat, eumqve obliqua via ab Imperio avellat. Eoqve Electores, Principes, atqve Ordines re mature expensa comprehendere non possunt, qvomodo in hoc Coronæ Galliæ valde inexpectatum postulatum in fraudem Imperii, ac tot Ordinum, qvos id tangit, consentiri possit, ac debeat. Unde decenter petunt, ut Cæsarea legatio hanc Electorum, Principum, & Ordinum sententiam, & gravissimas rationes per seqvestres Gallicis Plenipotentiariis serio ad animum revocet, eosqve omni studio ab ejusmodi alte penetrantibus, & noxiis prætensionibus divertat, ac de eo, qvod non solum olim Heilbrunnæ, & alibi per legatos, & literas, sed & durantibus hisce tractatibus sæpenumero verbis declararunt, (qvod ab Imperio nihil cupiant, sed id spectent, qvomodo Ordinum ejus libertas firmiter conservetur,) diligenter moneant, expresse denuntiantes, neqve Cæsaream Majestatem, nec Imperii R. Electores, Principes, atqve Ordines universos ac singulos nunqvam in ejusmodi nocentissimam lacerationem, præsertim invitis iis, qvorum peculiariter interest, nunqvam consensuros. Post conclusam pacem Servientus circa exhi- 1680.

bendam

1680. bendam ratihabitionem aliqvamdiu tergiversabatur, inter alia eo prætexto, qvod supramemoratam Ordinum declarationem abolere caperet. Qvo nomine plerique Protestantes à legatis Svecicis petierunt, Serviento demonstrarent, istam declarationem solicitare omitteret, qvam nunqvam retractaturi sint. Se cives suos alieno servitio addicere non posse; & qvæ Gallus postulet, non solum omnibus fœderibus repugnare, qvæ Galliæ cum Svecia, & Ordinibus intercesserunt; sed & contra Galliæ propositiones, ipsamqve hanc pacis conclusionem. Adversus qvæ Servientus reponebat: verba pactorum esse perspicua. Ordines cum Cæsareis agerent, qvi ita cum Gallia convenerunt, ut isti huic æqvivalens dispiciant. Qvæ Gallia hoc modo in satisfactionem obtinuit, non magis fœderibus, ac propositionibus, & huic conclusioni adversari, qvam qvæ Svecis, & aliis hac pace tribuuntur. Sveciæ qvoqve interesse, ne adducta ab Ordinibus ratio valeat, qvod uni Ordinum haut jus sit qvæ ad alterum spectat condonare. Nam eandem rationem aliqvando in istam qvoqve torqveri posse. Ad qvæ Sveci regerebant: Qvæ ipsi acceperint, & alii æqvivalentium loco, de iis cum notitia, consilio, & consensu tam Cæsaris qvam Ordinum perspicuis verbis, ac rebus sigillatim expressis transactum. Sed Ordines qveri, de Gallica satisfactione sibi haut communicatum, necanteqvam ea annueretur, secum consultatum fuisse. Contra Servientus: Ordines in Cæsareorum arbitrium contulisse super satisfactione cum legatione Gallica tractare: atqve eosdem saltem tacite consensisse; tum hactenus, ex qvo omnia transacta sunt, ac publice innotuerunt, haut contradixisse. Qvæ contra notoriam actorum publicorum fidem dici in aprico erat. Mox tamen surgentibus in Gallia intestinis turbis Servientus ultro ratificationum permutationem non sine anxietate urgebat, nulla amplius de abolenda Ordinum declaratione facta mentione; ac ista peracta protinus Monasterio discedebat. Post qvoqve exsecutio pacis ad mentem Ordinum peracta, & qvorum libertas tunc tentata fuit, ea illibata isti per triginta amplius annos Gallo haut contradicente gavisi sunt. Et cum super jurejurando à decem civitatibus Alsatiæ Gallo nomine præfecturæ provincialis Hagenoënsis præstando controversia incidisset, ea cum consensu Galli ad arbitros rejecta fuit.

9. Dec. 41.

Gallus reuniones suscipit.

§. 14. Ast tanti post temporis silentium, qvod etiam ad probe fundatam actionem extingvendam sufficere poterat, Gallus olim conceptam libidinem tractum Germaniæ transrhenanum absorbendi expromere tutum putavit, postqvam Germaniam novissima pace eo redegisse videretur, ut ea sibi non amplius formidanda esset. Ac ne ausis color deesset, fingere instituit, supremum sibi dominium in utramqve Alsatiam, nec minus in Vasallos trium Præsulatuum competere; unde jus sibi esse non minus hos, qvam qvicqvid ullo modo ad Alsatiam utramqve pertineat, sub ditionem Galliæ revocandi. Tum ne citra causæ cognitionem sola vi grassari videretur, Brisaci, & Meti qvædam judiciorum simulacra instituebat, ubi ad petitum actoris Regii haut anxia sane causæ discussione Galliæ addicebatur, qvieqvid huic cupere in mentem venisset. Atqve id commentum de Vasallis Metensibus, cui prætensioni Gallus plane renuntiasse videbatur restitutioni eidem plane contraria è tractatu Noribergico facta, denuo motum fuit à qvodam Rolando *Ravaulx* Consiliario Parlamenti Metensis, qvi tamen initio velut mentis parum compos rejectus fuit. Sed cum apud Luvoisium clamare non desineret, se viam inventurum, ut Rex ne uno qvidem gladio stricto nancisceretur, qvidqvid cis Rhenum Galliam versus situm est; id qvalecunqve prætextum injustis usurpationibus obtendere placuit viro, omnium violentorum consiliorum autori, postqvam per vicinorum conditionem talia impune tentari posse viderentur. Ac initio qvidem Metensis, Tullensis, ac Virodunensis Præsules apud Gallum qverelam deferebant, Vasallos suorum Præsulatuum fere intra seculum feudorum suorum renovationes haut qvæsivisse; qvo ipso eadem in commissum cecidisse. Ad qvod petitum protinus designati, qvi super iis causis cognoscerent. Nec minus Brisaci constituebantur inqvisituri in ea, qvæ ad Alsatiam utramqve, & præfecturam Hagenoënsem, aliaqve loca Regi tradita pertinere, ac ab aliis nullo idoneo titulo possideri arguebantur. In qvos citra ambages sententiæ pronuntiabantur mauditos: si qvi defensionem per Procuratores tentabant, insolenter rejecti. Velandæ violentiæ vocabulum *reunionum* fingebatur. Qvem qvidem procedendi modum cordati acerbissimi instar ludibrii injuriæ additi judicabant; cum alias toto orbe inauditum sit, Principem in controversia, qvam cum extranea Republica habet, cognitionem, ac decisionem deferre suis civibus, qveis, ubi contra libidinem domini vel hiscere auderent, exilium, carcer, aut trire-

1680. triremes metuendi erant. Nec dubium habebatur, qvin his judicibus Gallo totus terrarum orbis addicendus foret. Ac honestius cum Hispanis agi censebatur, qveis nullo judicii ludibrio Gallus qvæ placebat vi extortum ibat. Hoc modo cum recentem pacem violari manifestum esset, Cæsar

14. April. Vitri. eo nomine Vitrium legatum Gallicum Viennæ compellari jussit; qvi de his sibi constare inficiatus, ad Verjum Ratisponam id negotium rejecit. Unde Cæsar Henricum Franciscum Mansfeldium Comitem in Galliam mittere constituit. Qvo & Palatinus Eckium Baronem ablegaverat, cui Gallus Germersheimum, & multa alia loca ademerat, velut ab Alsatia dependentia; qvæ tamen ab immemoriali tempore ad Palatinatum spectaverant,& qvæ ut Elector recuperaret, ipse Gallus pace Westphalica operam navarat. Huic qverimonias ordienti initio respondebatur: Regem non aliud tribunal agnoscere posse, qvam qvod Brisaci erectum sit, cui de ipsius patrimonio judicandi facultas competat. Id adeundum, si qvis læsum se arbitretur. Interpositionem Cæsaris aut Imperii admitti non posse. Præscriptionem etiam longissimi temporis locum non habere in rebus summi imperii jura spectantibus. Hoc bello documenta fuisse reperta, è qvibus probari possit, loca de qvibus agatur olim à præfectura Hagenoënsi pendisse. Id qvod Palatinus forte non abnuendum ferebat, si ad tempora Dagoberti Regis adscendatur. Ast id constare, Palatinos per aliqvot secula in possessione fuisse, qvæ per Westphalicam,& Neomagensem pacem confirmata sit. Et cum idem Bavari interventionem offerret, Rex respondebat; se nullius officium admissurum; nec credere, ulli se ad reddendam de suis actionibus rationem teneri. Ezechieli Spanhemio Electoris jussu pro Palatino loqventi nil aliud repositum, qvam Regem de jure suo remittere nil posse; nec omissurum sese in possessionem immittere eorum, qvæ sibi competant. Demum tamen utile dominium ereptorum locorum Palatino offerebatur, sed sub onere fœderis, per qvod hic ad nutus Galliæ citra exceptionem sese componere teneretur; haut declarato, qvousqve prætensiones suas in Palatinatum Rex porrigere vellet. Sed Mansfeldio Comiti paulo modestius Rex respondebat; Cæsaris se amicum esse; sed hujus amicitia haut dignum habendum, si tueri neqveat, qvæ jure ad se spectent. Cæterum contra disputantibus palmaria ratio opponebatur gloria Regis, qvæ non permittat circa bona Coronæ qvid remittere. Qvod & Svecico ablegato, qvi ob interceptum Ducatum Bipontinum qverebatur, occinebatur. Circa Mumpelgardensem Comitatum respondebatur; qvasdam præfecturas ad supremum Alsatiæ dominium spectare, eoqve ipso Gallicæ ditionis esse. Ipsum Mumpelgardense oppidum cum arce feudum esse Burgundiæ; ac Parlamentum Vesontinum jus, ac titulum reperisse. Qvod si alio tempore in Gallia aliter judicatum sit, id contigisse, qvando bellum huic cum Hispanis gerebatur. Et ad hunc gustum omnibus, qvi sua sibi erepta dolebant, respondebatur. Qvid autem in posterum sperandum foret, è responso adparebat per Luvoisium cuipiam dato, qvi ex ejusmodi reunionibus bellum extiturum dicebat; Eam curam inanem esse. Iis qvi bonis suis exuti sint, non invidendum, ut qveritentur. Reliqvorum neminem ob pauca oppida bellum moturum. Sed & ab Argentoratensibus Gallus postulabat, ut vinculo, qvo Imperio teneantur sese exsolvant, ac ipsius protectioni se submittant. Si vel unicum militem conducant, aut à Cæsare submissum recipiant, protinus obsidium urbi circumponendum.

Super iisdem reunionibus disceptatio. §. 15. Cæterum increbescentibus Lutetiæ, ac Ratisponæ spoliatorum qverimoniis, Croissius, ac Verjus differebant; Regem nil aliud sibi deposcere, qvam qvod per pacem Monasteriensem, & Neomagensem ipsi cessum sit. Qvod si igitur Cæsar, ejusqve legati Ordinibus Imperii qvid condonaverint, qvod factum fuisse facile adpareat, id ab istis repetendum. Cessionem Alsatiæ,& ab hac pendentium è præcipuis fuisse, qvibus pax superstructa sit. Et qvia Cæsarea legatio aliqvoties adversus eam excipere voluerit, parum abfuisse, qvin tota tractatio abrumperetur; ac sex amplius septimanas eam rem agitatam, qvoad tandem convenerit, ut tota Alsatia cum omnibus juribus & dependentibus Galliæ cessa fuerit. Adfuisse singulorum Principum & Ordinum Imperii legatos, qvi de eo testimonium dicere qveant; qvorum nemo adversus eam cessionem qvid moverit. Enimvero eam cessionem falso jactari, qvi Imperii causam agebant, facile sibi demonstrare posse videbantur. Scilicet Neomagi pacis fundamentum positos fuisse tractatus Monasterienses. Igitur è Neomagensi pace, Gallum plura prætendere non posse, qvam qvæ Monasterii expresse sibi stipulatus sit. Neqve vero qvalemcunqve territoriorum cessionem, præter eam, qvæ Monasterii facta sit, nullo publico documento demonstrari posse. Gallum sæpissime testatum,

nil

1680. nil magis sibi cordi esse, qvam ut Ordinibus Imperii sua libertas, ac immedietatis jura, ac dominia inconcussa serventur. Gruillardum ministrum Gallicum Osnabrugis dixisse; Argentoratum, decemqve præfecturæ provincialis civitates sui juris facere Regi ne per somnium qvidem in mentem venisse. Gravellium Ratisponæ testatum, Galli mentem nunqvam fuisse, contra dispositionem Instrumenti Pacis aliqvid suscipere, aut decem urbes Alsatiæ in statu suo immediato turbare. Eundem pronuntiasse: Instrumentum Pacis pro fundamento habendum; agnitam in hoc civitatibus immedietatem intactam relinqvendam, multoties jam repetitum, & extra controversiam esse. Landgraviatus cessione totam Alsatiam hautqvidqvam cessam, nec de tam enormi re cuipiam pacifcentium in mentem venisse ex ipsis pacificationis verbis manifestum esse. Ad qvid enim opus fuisse decem Imperiales Alsatiæ civitates post pacem Westphalicam in integrum restituisse, ac præsidium Gallicum deduxisse? Ad qvid de libero Gallicarum copiarum transitu, de Tabernarum neutro statu, de Benfelda demolienda, ac similibus in gratiam Galli nominatim stipulari, si huic utraqve Alsatia cessa fuerat? Ad qvid de dictorum Statuum restitutione adeo solicite transigere, si talia, qvæ nunc aguntur, licerent? Ac si maxime aute complura secula, de qvo non constat, ista cum locis Galliæ cessis conjuncta fuerint; respiciendum tamen esse tempus conclusæ pacis, qva nil in Galliam translatum, nisi qvod ante initium ejus belli penes Austriacam Domum fuerit. Neqve sub qvalicunqve vocabulo *dependentiarum* Status Imperii immedietas intelligi, multo minus ita ob ter transferri posse; cum Status Imperii ita ab aliis Statibus minime dependeant, sed singuli per se subsistant. Idqve eo magis valere, qvod circa exsecutionem pacis Pyrenææ Hispani in contradictorio obtinuissent, loca munitionibus firmata inter *dependentias*, & annexa Castellauiarum haut numeranda. Sic & pace Monasteriensi præter tres Episcopatus, eorumqve districtus nil cessum, neqve aliam pacifcentium mentem fuisse, qvam ut in Gallum translatum supremum dominium, ac omnimoda jurisdictio eatenus duntaxat exerceatur, qvatenus ea qvondam intra districtus eorum Episcopatuum obtinuit, atqve exercita fuit. Neqve sub illius juris diœcesani, nunqvam cessi, aut alio qvocunqve prætexto ultra dictos districtus, propriumqve ipsorum territorium eam cessionem in feuda, qvæ Status Imperii ante motus Germaniæ, aut anteqvam isti superiore seculo à 1680. Gallo usurparentur, ab iisdem præsulatibus recognoverunt, porrigendam. Longe iniqvius esse, Status immemoriali, qvin plurium seculorum possessione fixos ad edictionem suorum titulorum contra omnia jura cogere. Hoc enim modo omnes totius orbis possessiones, & dominia incerta redditum iri. Accedere, qvod omnia illa loca ac territoria, qvæ non tam in utraqve Alsatia, qvam ab Electore Palatino, & Episcopo Spirensi sub prætexto *Weissenburgensium dependentiarum* prætendantur, imo ne ipsa qvidem Præpositura Weissenburgensis in Alsatia sita, nec velut ejus pars unqvam habita fuerit. Sane *in §. Teneatur Rex Christianissimus* potiora utriusqve Alsatiæ membra tanqvam Status Imperii à Landgraviatus cessione non modo nominatim distingvi, Palatinatus, & Weissenburgensis Præpositurae territoriis tanqvam ad Alsatiam non spectantibus, plane omissis; sed & Instrumentum Pacis testari, longe aliud tam de Palatinatus, qvam Spirensis Episcopatus territoriis, ac juribus restituendis transactum fuisse. (*Vid §. Deinde ut Inferior* n.14. *De reliqvis Palatinis vid. Pacis Osnabrugensis* §.20.21.22. *Pacis Gallica §: Teneatur Rex*.n.77.) Huic conventioni Gallicos ministros nunqvam contradixisse, qvin eam ultra triginta annos bona fide agnovisse; nec præter insolitum jusjurandum à decem civitatibus Alsatiæ qvid exegisse; cujus decisio tamen ad arbitros rejecta fuerit. Gallos qvoqve, dum juxta Pactum Noribergense ea loca restituunt, abunde declarasse, nil tale, qvod jam exigatur, se in spoliatos Imperii Ordines prætendisse. Ast nunc Metense, & Brisacense judicium pronuntiasse; omnia, qvæ à multis retro seculis à tribus Episcopatibus, & Præpositura Weissenburgensi dependerint, Galliæ cessa esse. Sed tam impudentis sententiæ nullam adferre probationem, & tabulas pacis alia omnia statuere. Non deerant tamen, qvi ipsum Regem excusarent, velut qvi à ministris suis, ambitioni ejus qvocunqve modo velificantibus, persvasus fuerit, sibi Neomagi jus qvæsitum ad ista, qvæ tunc suscipiebantur.

11. April. 1679. *19. Febr. 1680.*

§. 16. Circa hasce pacis infractiones Ratisponæ pleriqve censebant; non esse Gallum excitatis suspicionibus irritandum, ac ad ista gravamina abolenda placidis remediis utendum. Nam præsentem rerum faciem, & dissociatos Ordinum animos tempore opus habere ad necessitates patriæ digerendas. Sane hanc melius qvam nunc instructam fuisse, qvo tempore Cæsar,

Ordines Imperii super his ad Gallum scribunt.

&

1680. & Ordines Neomagenſem pacem neceſſariam judicarint. Ac Gallum cum delectus à Cæſare inſtitui audiſſet, dixiſſe; ſe non teneri ad qvieſcendum, qvoad Cæſar exercitum comparaſſet. Fuit etiam tunc magni nominis Princeps, cujus memoriæ parcimus, qvi Verjo Ratiſponæ propoſuit, ſe officium concilianmæ inter Cæſarem, & Gallum amicitiæ adhibiturum. Et qvia Angliæ Rex Romanis ſacris clam ſit addictus, ejus cauſam tota vi amplectendam, ne is amplius Parlamenti tyrannidi obnoxius agat. Inde Belgas in ordinem redigendos, ac utrinqve, ſimul per Germaniam catholicos ritus reſtituendos. Qvod conſilium à Verjo Regi propoſitum, ſed ab hoc tunc repudiatum fuit. Cæterum Ratiſponæ decretum, imbelle armorum genus, literas Galli auſis opponere, ac ad hunc juxta, & Angliæ Regem tanqvam pacis ſeqveſtrem ſcribere. Aſt Electori haut placebat eas literas per legatum ſuum ſubſcribi, qvod nil ſibi negotii cum Neomagenſi pace eſſe vellet. Sed qvæ Weſtphalicam pacem ſpectent, pro ea ſervanda operam ſuam libenter accommodaturum. Idqve eo magis licitum ſibi judicabat, qvod Bavarus publico Imperii bello, ſi literæ Gallum tangentes publice ſcriberentur, ſigillum adponere abnuerit, utut inter ordinarios deputatos eſſet. Super his literis adornandis cum diu laboratum eſſet, Auſtriaci ſigillum adponere detrectabant; qvod par eſſe contenderent, ut Ordines qverimonias ad Cæſarem deferant, qvi eas ulterius apud Gallum perſecuturus ſit. Saltem in literis exprimendum, eas cum conſenſu Cæſaris ſcriptas. Id qvod non ſine indignatione omnium acceptum, velut Ordinibus jus publice ad exteros ſcribendi ſubtractum eatur, cum iisdem jus legatos mittendi competat. Poſt longam tamen diſceptationem pervicere intentionem ſuam Ordines, ac literæ per Moguntinum ad Gallum curatæ ſunt.

Palatinus armis ſublevari petit. 16. Jul.

§. 17. Aſt Palatinus copias Circulares ſibi auxilio ſubmitti petierat, qvo Galli conatus arcere poſſet. Qvod cum Collegium Electorale raptim adprobaſſet, Godofredus Jena demonſtrabat; ſibi hoc ſuper negotio nil mandatum. Simul ſvadebat, rem haut præcipitandam, velut è qva multa mala provenire poſſint. A Circulis copias ſero, nec qvantas res exigat miſſum iri. Unde Gallus cui arma in promtu, anſam arrepturus ſit, unum & alterum locum ſubito opprimendi, acceſſuris auxilio copiis facile repulſis. Aliud dicendum eſſe, ſi ſexaginta bellatorum millia protinus in expeditionem educi poſſint. Ab imparatis 1680. Gallo arma movendi prætextum ſuppeditari imprudens eſſe; præſertim cum Cæſaris copiæ ob peſtilentiam in uuum locum contrahi neqveant, invaleſcentibus qvoqve per Hungariam rebellibus. Super hac Jenæ ſententia cum Palatinus apud Electorem qvereretur, hic reſpondebat: Palatinum acerrime Neomagenſis pacis concluſionem ſolicitaſſe, & qvæ in contrarium demonſtrata fuerint, velut è privatis reſpectibus profecta rejeciſſe. Sed nunc reipſa deprehendere, qvo fonte omnia iſta mala promanent; ac poſtqvam Imperium exarmatum, Ordines diviſi, ac ipſe cumprimis præcipitata pace deſtitutus, hoſtiqve in prædam expoſitus fuerit, rem in longe deteriorem locum, qvam durante bello fuerit, redactam. Sed tamen officium apud Gallum interponere haut omiſſurum. Qvo tamen parum proficiebatur. Et cum Ordines apud Verjum qvererentur, Proteſtantes nuper reunitos in ſacris ſuis turbari; is ejusmodi monitis indignari, ac negare, ſibi integrum eſſe talia ad Regem referre. Etſi Verjus Jenæ verbis confirmaret, à Rege mandata emitti, ne Proteſtantes in exercitio ſacrorum ſuorum turbentur. Idemqve certam ſpem faceret, Metenſe, & Briſacenſe tribunal haut ulterius progreſſurum, & jam acta denuo diſcutienda.

10. Aug.

Galli reſponſum. 10. Octob.

§. 18. Aſt Gallus reſponſo ad Ordinum literas pervincere conabatur, ea loca, qvorum nunc poſſeſſionem capeſſat, à Cæſareis Neomagi ſibi fuiſſe ceſſa. *Veſtri plenipotentiarii*, inqvit, *conventu Neomagenſi duas petitiones ſermone, & ſcripto fecerunt, qvæ eo tendebant, ut in nihilum redigerentur præcipua emolumenta per Monaſterienſem pacem nobis qvæſita, ac ſolidiſſima ad eandem tuendam remedia. In una denominabant omnia oppida & loca, qvæ ſupremo noſtro imperio ſubtrahere conabantur. In altera propoſitionem de arbitris renovabant, eo magis inutilem, qvod nunc id maxime ageretur, ut per pacem lites finirentur, qvæ eam turbare poſſent. Haut eo minus iſti firmiter duobus hiſce inſiſtere, ac per ſex fere ſeptimanas cum noſtris legatis diſceptare; ubi à neutra parte qvid omiſſum eorum, qvæ pro juſtis noſtris poſtulatis, & contra eadem adduci poſſent. Ac aluiſſent nova iſtæ difficultates à plenipotentiariis veſtris nullo fundamento mota bellum, qvantocunqve ſtudio nos id finire cuperemus, ni ablegati Principum, qveis mala belli maxime incumbebant, demum obtinuiſſent ab iis, qvibus vos tantum negotium commiſeratis, ut diſceptatione deſiſteretur tam parum rationibus*

1680.

bus submixa, & quam diutius sustinere non poterant, quin periculo sese exponerent longe plura amittendi, quam quanti illud erat, quod requirente justitia Corona nostra relinquere tenebantur. Igitur nemo inficiari potest, quin dum Cæsarei contendere omiserunt, conclusio pacis inde provenerit, qua nunc totum Imperium gaudet. Igitur silentium imponerent iis, qui denuo motis litibus jam compositis amicitiam inter nos, & Imperium imminutum eant; quod ejusmodi querimoniæ haut quidquam conveniant cum bona fide, qua ipsi omnia Neomagi acta adprobarint. Si quid tamen præter jus ereptum arguatur; revisionem à nobis dandam. Qvare autem Rex tot annos post Monasteriensem pacem de his prætensionibus siluerit, nullo verbo tangebatur.

Cæsarei à Gallo asserta falsi arguunt. 29. Octob.

§. 19. His literis acceptis Ordines Vienna informari expetebant, qvid revera Neomagi circa id negotium actum foret. Ad ea Stratemannus respondebat; Croissium Regi suo de hoc negotio falsa retulisse. Eqvidem Cæsaream legationem projecto suo articulum formasse de renovando compromisso super rebus in Alsatia controversis, ac Metensibus vasallis; id qvod Gallus antea probarit, ac Bavarus durante Neomagensi tractatu confirmarit, Regi adhuc eam mentem persistere: Nec consultum esse indecisam relinqvere materiam, novas turbas parere idoneam. Sed Gallos excusasse, se de isto compromisso haut informatos; ac idem per interveniens bellum interruptum, nec se Regem invitum ad id obstringere posse. Sed & commodissimam viam controvorsiis inter Principes componendis esse disceptationem inter utriusqve ministros. Iisdem tamen hoc conventu expediendis temporis spatium nimis angustum esse, qvod Rex legatis suis præscripserit absolvendæ paci, qvam tantopere orbis Christianus desideret. Gallos qvoqve ad projecti Cæsarei articulum de instaurando compromisso Jenkino respondisse; Galliam non prætendere novum aliqvod jus ad ea loca, sed adqviescere jure per Westphalicos tractatus qvæsito. Ita Cæsareos articulum istum omisisse; sed protestatione sibi cavisse verbis apud Gallos, scripto apud seqvestres biduo ante subscriptionem interposita. Qvin ipsum Croissium, cum animadverteret, Cæsaream legationem super ejus articuli omissione scrupulum sibi formare, ultro suggessisse, huncce tolli posse interposita protestatione. Qvid qvod nullo verbo de cessione tot Statuum mentio facta sit, cum de Friburgo oppido tot articuli impleti sint, tribus quoque miseris vicis ab eo pendentibus nominatim expressis. Ac in universum juris esse, ut in tractatibus nil habeat vim obligandi, quod expressum non sit. Ac alias Croissius haut qvidqvam tantopere Imperii placitum expetiturus erat, si Cæsarei eam cessionem fecissent; qvippe cum id placitum expresse ad dictam protestationem provocet, Cæsaremqve roget, operam det, ut Ordinibus Imperii, de qvibus qvæstio est, sua libertas illibata constet, ac ut præcipue articulus 27 pacis Neomagensis probe observetur. Sed nec idem Cæsaris ratihabitionem acceptasset, velut qvæ ad Imperii placitum provocat. Et qvo colore Cæsarei ea loca in catalogum restituendorum referre potuissent, si eadem Gallo cessissent? Qvanqvam enim non omnia ibi loca exprimantur, ac Croissius causatus sit, se de omnibus haut plene edoctum; tamen Cæsareos eo catalogo non destitisse, testimonium perhibente Bevilaqva; ac expresse fuisse conventum, ut Gallus omnibus locis præsidium deducat, quæ per Monasteriensem pacem ad eum non spectent. Dum quoqve Croissius articulo I Exsecutionis stipulatur, ut Cæsar copias suas è locis Imperii abducat, & inter hæc Landaviam, & Weissenburgum nominet; eo ipso agnoscere, eas civitates Imperiales esse. Unde & tribunal Brisacense non ad Croissii commenta, sed simpliciter ad pacem Westphalicam provocare. Atqvi præterqvam qvod id tribunal, cum inter partes censeatur, ausurde judicem se ferat in aliena Reip. membra, ejus decreta tam Monasteriensi, qvam Norimbergensi tractatu plane destrui. Falso qvondam à Gravello Volmari dictum jactatum; qui viribus præpolleat, optimum interpretem pacis Westphalicæ fore. Qui & studio articulum de Gallica satisfactione, cum reliqvi sat perspicue concepti sint, ita ambigue expresserit, qvod speraret, Gallum eas provincias haut diu retenturum, aut velut longius dissitas neglecturum. Ac si Austriaci eas recuperarint, posse hos tunc Instrumentum Pacis in commodum suum vertere, causatos, se istas jam eodem qvo Gallum jure possidere. Ex qvo sinistro artificio nunc Imperio tanta incommoda proveniant. Qvæ inania esse cuivis pateat. Cæterum vi Recessus Norimbergensis iis locis à Gallo militem deductum, qvæ idem nunc occuparit. Et quia hic ad instaurationem pacis Westphalicæ provocat, nisi qvæ Neomagensi tractatu mutata sit; in Alsatiam nil amplius prætendi posse, quam qvod perspicue Monasteriensi Instrumento expressum est. Croissium porro peritiorem rerum esse, qvam ut nesciat, ea, qvibus jura per pacem reciproca stipulatione composita, aut qvæsita mensurantur, non esse qvæ in antecessum super formandis articulis hinc inde jactantur, sed ea duntaxat, super quibus post consumtam disceptationem ad extremum inter partes convenit. Omnia, qvæ

30. Dec. 78.

1680. *inter tractandum differuntur evanescere, ac sine effectu manere, nisi tractatui utrinqve subscripto inserta sint. Præter ista nil esse, qvod obligationem Principum constituere possit. Cum igitur rejectæ propositiones partem tractatus Neomagensis non constituant, eas dem nemini jus dare, aut detrahere posse. Ceterum ex omisso isto articulo VIII projecti Cæsarei id qvidem colligi posse, Gallum non amplius ad compromissum teneri: haut qvidqvam autem Cæsareos de jure Imperii, atqve Ordinum qvorum interérat qvid remisisse, multo minus totam Alsatiam cessisse.* Porro cum & Lutetiæ Mansfeldius Comes Croissio objiceret; qvare post pactum Noribergense jam in controversiam adductis locis, ac inter ea Landavio militem deduxissent? nil aliud qvod responderet habebat, qvam eo tempore ob turbas intestinas alibi se milite suo opus habuisse. Qvasi post eas turbas fedatas militem eodem iterum immittere non potuissent saltem juri suo testando. Cum etiam superioribus annis Trevirorum urbs expugnata fuisset, Gravelli scriptum inter alia repertum fuerat, qvo super Alsatico compromisso agnoscebat; Gallicas rationes admodum debiles esse, ac si res jure metienda sit, haut suffecturas.

Galli rationes ulterius diffutiuntur.

§. 20. Ast Ordines Imperii Ratisponæ Galli responso haut contenti Verjo demonstrabant: Tantum abesse, ut qvidqvam eorum Galliæ, qvæ ea nunc in Imperio occupat, pace Westphalica cessum sit; ut pleraqve in Instrumento Pacis ab iis, qvæ Galliæ ibi cessa leguntur, nominatim excepta; multa dominis, qvibus ea nunc eripiuntur per eam pacem Gallo tunc inprimis annitente restituta; multa per Recessum Noribergensem Imperio reddita; omnia usqve ad extremos motus sarta tecta conservata sint. Eosdem Status, in qvos Gallus nunc supremum imperium sibi arroget, triginta amplius à Westphalica pace annos interrupta nunqvam possessione ad Comitia Imperii vocatos, in iis præsente, & non contradicente legato Gallico jure sessionis, & suffragii semper gavisos, ad collectas Imperii contribuisse, in contentiosis nulla præterqvam Imperii dicasteria agnovisse. Imo Galliæ Regem cum iisdem tanqvam immediatis Imperii Statibus hactenus semper egisse, fœdera iniisse: in ipso pacis Westphalicæ Instrumento liberum militis sui per Alsatiam transitum, Benfeldæ demolitionem, Tabernarum medium statum stipulatum. Cum anno 1661 tanto post Westphalicam pacem spatio decem Alsatiæ civitatibus ne tunc qvidem de statu *immediatatis*, sed de sola jurisjurandi forma ob præfecturam Hagenoënsem præstanda, inde anno seqventi à curia Metensi vasallis trium Episcopatuum Imperio immediate subjectis controversia moveretur: eam non tantum interveniente Cæsare & Imperio ad arbitros ex ipsomet Imperio utrinqve delectos remissam, & ex parte jam decisam; sed & Regem per Robertum Gravellum heic Ratisponæ in ipso limine compromissi testatum; non eam esse intentionem suam, ut juramentum fidelitatis, qvod vigore cessæ sibi præfecturæ Hagenoënsis ab istis civitatibus exigat, ita explicetur, ut immedietati, qvæ in tractatu Monasteriensi illis expresse reservata sit ullo modo præjudicet. Neomagi qvoqve unicam conditionem instaurandæ cum Imperio pacis restitutionem pacis Westphalicæ postulatam, sola Friburgi cum Philipsburgo commutatione excepta. Eqvidem è legatis Cæsareis juxta, ac Gallicis hinc inde plures articulos propositos, qvâ post Instrumento inserti sint. Sed eam omissionem usq; adeo neutri parti renuntiationis instar visam, ut Gallus eorum aliqvos à suis legatis propositos, licet tabulis pacis exclusos, reipsa executioni dari fecerit. Legationem qvoqve Cæsaream articulum VIII formulæ suæ de litibus ibi nominatis ad placitum antehac arbitrium remittendis non ante, nec aliter omisisse, qvam postqvam legati Gallici, qvi hactenus testati fuerant, se de isto arbitrio nec edoctos, nec instructos esse, tandem per seqvestrem Anglum expresse declarassent; à Gallo nil novi, aut aliud juris in Status, & loca dicto articulo nominata prætendi, qvam qvod ipsi Westphalica pace qvæsitum sit. Qvæ cum paci Neomagensi velut fundamentum substernatur, eum articulum omitti posse. Ac ne locus esset ex ista omissione renuntiationem, aut qvalemcunqve desistentiam arguendi, legationem Cæsaream ante subscriptam pacem coram seqvestribus, & legatis Gallicis verbo, & scripto ex superabundanti interposita protestatione cavisse, statimqve post pacem hinc inde ratihabitam inter alia etiam ea ipsa loca dicto articulo nominata à legatis Gallicis nomine Imperii inter restituenda, & evacuanda repetiisse. Unde haut adparere, qvo fundamento ex ejus articuli omissione tam enormis tot Statuum cessio evincatur, cujus in ipso pacis Instrumento nullum vestigium extet. Sane juris gentium esse, ea, qvæ ante transactionem, & re adhuc integra inter paciscentes dicuntur, pro non dictis, acta pro non actis haberi; eoqve non ex antecedentium congressuum disceptationibus, sed è solo Instru-

13. Sept. 1667.

30. Dec. 1678.

1680. strumento secutæ pacis, qvid ea transactum sit, duceri oportere; ad illud unum recurrendum esse. Nec enim aliud qvam pacis tabulas à Cæsare & Imperio, Galloqve ratihabitas; qvæ & solæ contrahentes obligent. Qvin cum ipse Episcopus Argentoratensis, cujus ditio non modicam Alsatiæ partem constituit, tractatu Neomagensi à Gallo inter fœderatos habitus, ac eo urgente in pristinum statum, jura, sessiones, & alia, qvibus ante destitutionem gavisus fuerat, restitutus sit; conseqvens esse, Regi à ministris de ejusmodi cessione, utriqve paci incognita, falso fuisse insinuatum. Deniqve Imperium ratihabitione sua Cæsareorum legatorum protestationem repetiisse. Qvod autem Rex revisionem eorum, qvæ a judicibus suis contra læsos Imperii Status acta sint, offerat, id ab Ordinibus Imperii hautqvidqvam eo sensu acceptari posse, velut isti jus sit Ordines Imperii ad sua tribunalia, qvorum in hos jurisdictio nulla est, iterum trahere, & sumtis actoris simul, ac judicis partibus interpretationem Westphalicæ pacis exclusis cæteris ejus consortibus sibi soli arrogare. Sed oblatum admitti eo qvo par est sensu, & qvi justitiæ Regis congruit; ut nimirum controversiæ, prout Regi antea placuit, ad probatos utrinqve arbitros remittantur, læsis Statibus interim in possessionem immediatatis, libertatis, ac jurium, qva per vim exuti sunt, ante omnia restitutis. Id qvod ut fiat, à Rege petere, cum pax sublatis fundamentis diu subsistere non possit, nec ab Imperio tot membra sine totius corporis convulsione decerpi neqveant. Ad ista Verjus, ne plane obmutesceret, cavillabatur: Regis prætensiones pace Monasteriensi liqvido fundari, qva ipsi istæ regiones cum omnimoda jurisdictione, superioritate, & supremo dominio, qvæ non solum Domus Austriaca, sed & Cæsar atqve Imperium in eas habuerit, operosis verborum cautelis cedantur. Tum circa easdem Cæsarem atqve Ordines, omnibus Imperii constitutionibus, capitulationi, ac juramentis renuntiasse, ac ut eæ provinciæ, & loca catalogo Statuum Imperii expungerentur, consensisse. Instrumentum autem Pacis excepisse duntaxat nonnulla sat tenuia, puta jus Metropolitanum in tres Episcopatus pro Trevirensi; ut Rex catholica sacra tueatur; ut præsidium Philipsburgense nimis numerosum ne sit; ut Brisaco sua privilegia salva sint. Eqvidem *paragraphum Teneatur Rex* Instrumento pacis insertum, sed cujus nullo effecto sit, qvod eidem annexa clausula Gallo antehac cessa jura satis conservet; *ita tamen ut præsenti hac declaratione nihil detractum intelligatur de omni supremi imperii jure, qvod supra concessum est.* Regem qvoqve censuisse, sat sibi juris esse ad ea, qvæ nunc prætendat, eoq; in arbitros consensisse. Sed postqvam bellum erupit, ac Cæsarei negotium id Neomagi moverint, Gallicos legatos non aliter pacem concludere voluisse, aut subscribere, qvoad Cæsarei eo articulo destiterint. Velle tamen Regem in eas qverelas penitus inqviri, ac omnia amice componi. Sed cum contra ostenderetur Landgraviatum Alsatiæ hautqvidqvã complecti omnia, qvæ in eo tractu, qvi Alsatiæ vocabulo venit, sita sunt; satis agnoscebat, ad Tabulas pacis frustra à Gallo provocari. 1680.

§. 21. Cæterum Gallus, postqvam tot sibi ditiones media pace rapuisset, nec tamen protinus ad arma rem deducere vellet, modestiæ qvid tantisper simulare ex usu ducebat. Unde cum Mansfeldius Comes Lutetiæ proponeret, ut omnia post pacem novata in integrum restituerentur, id qvidem Gallus abnuebat. Sed cum idem instaret, ut saltem grassationes Cameræ Metensis, ac Brisacensis sisterentur, ac per delegatos tam in anteacta, qvã in reliqvas prætensiones inqviratur, qvod Cæsar eam solam rationem superesse judicaret servando Argentorato: Gallus laxis verbis eum delegatorum congressum annuere, qvem recusare probabile prætextum haut suppetebat: qvem tamen eludere in proclivi erat, prout res in Anglia, ac Belgio se darent. Unde & per Verjum Ratisponæ offerebat, se congressu delegatorum instituto qverimonias, & reliqvas prætensiones compositurum: qvi tamen Spiræ, Wormatiæ aut Francofurti ad Mœnum, non autem Argentorati habendus sit; qvod magis è dignitate Imperii videatur, si iste intra hujus limites celebretur. Id qvod ab Ordinibus avide arreptum, modo ut Gallus interim reunionibus supersederet. Sed qvia facile adparebat, hoc congressu parum æqvi pro Imperio obtentum iri, Elector utut inter ordinarios Deputatos esset, ea commissione ut eximeretur laborabat. Enimvero dum Ratisponæ, qvæ ad eum conventum obeundum reqvirebantur, per solitas ambages lente procedunt, Galli interim Argentoratum, nobilissimum Germaniæ propugnaculum, interceperant. Cæsarei ministri per semestre amplius cum ea civitate egerant, ut ea qvasdam Cæsareas copias præsidio reciperet. Sed civitas censebat, Imperio, ac sibi hoc modo non consuli, sed potius noceri; ac demum effecerat, ut Cæsarei

Gallus Argentoratum intercipit.

1680. ſarei rationibus ipſius probatis admiſſionem copiarum non amplius urgerent. Ac ſperabat eadem, hac tempeſtate non aliter ſervari ſe poſſe, quam ſi vela ad ventum obliqvet, ac mollibus remediis exitium declinet. Sane pacem Neomagenſem Germaniam, qvin totam Europam in eam conditionem redegiſſe, tantamqve animorum, & conſiliorum diſtractionem produxiſſe, ut nullum remedium adpareat res protinus reſtituendi, ſed à tempore mutationem aliqvam expectandam, interim diſſimulando, tolerando, ac per dextra conſilia ſalutem qværendam, qvoad exulceratis animis medicina adferatur, ac armari te inſtruantur. Nam nunc in bellum ruentes certiſſimum exitium manebat. Aſt Gallus cum deſtinata ſua in eam urbem jam exſecutioni daturus eſſet, per Croiſſium Mansfeldio ultro denuntiabat; ſibi propoſitum Argentoratenſes in verba ſua adigere, qvod per pacem Monaſterienſem ſupremum Alſatiæ imperium ſibi collatum ſit. Adverſus qvæ à Comite regeſta flocci fiebant. Erat jam conventio de tradenda urbe per paucos qvosdam è magiſtratu Lutetiæ adornata, Gunzero civitatis Secretario ſingularem operam navante; in qvam proditionem diſponendam à Gallo trecenta uncialium millia impenſa fuerant. Ne cives ſe opponere auderent, Rex minabatur; ubi reluctari inſtituant, ſingulos dies centenis uncialium millibus à civitate luendos; ac XL M bellatorum in procinctu ſtare iis in ordinem redigendis. Ac proditores jam ante diſpoſuerant, ne qva in urbe reſiſtendi facultas foret. Non niſi qvingenti milites præſidio ibi erant, reliqvis ante ſex ſeptimanas exautoratis. Armatorum civium vix tria millia in urbe reſtabant, reliqvis ad mercatum Francofurtenſem, & alio digreſſis. Ita veſperi per tenebras Galli modica manu ad caſtellum Rheno adſitum, ubi vectigal exigi ſolet, acceſſit. E qvibus cum ſeqventi mane cauſa acceſſus qværeretur, hi reſpondebant: Cæſareas copias in itinere eſſe ad iſthæc Rheni clauſtra occupanda. Ex interceptis qvoqve à ſe Cæſaris literis adparere, hunc omni ſtudio circa prorogandam cum Turca pacem ſatagere. Qvo obtento bellum in Galliam jam decretum eſſe. Igitur iſta deſtinata ſibi fuiſſe prævertenda. Cæterum urbi nil noxæ inferendum, ac eam potius adverſus omnem moleſtiam tegendam. Sed & Monclaſius Gunzero Secretario ex urbe evocato denuntiabat; Regis voluntatem eſſe, ut urbs ſe dedat; ac ſe miſſum ad ea juſſa vi exſeqvenda, ni ultro pareatur. Poſtera die

17. Sept.

18. Sept.

17. Sept. Monclas.

18. Sept.

Luvoiſius Illkircham veniebat, ad qvem delegati ex urbe accedebant cauſam invaſionis cognituri. Is ſolita cum ferocia proponebat, Regem velle, qvæ ſibi pace Weſtphalica, & Neomagenſi ceſſa ſint, penitus exſeqvi. Et qvia tota Alſatia eidem attributa ſit, ſolum jam Argentoratum ſupereſſe, cui nunc deditio facienda ſit. Igitur adhuc ea veſpera hora qvinta liqvido reſponderent, num Regis ſe arbitrio citra exceptionem dedere velint. Demum magno labore obtentum, ut reſponſum ad ſubſeqventis diei horam ſeptimam matutinam differretur. Addebat, Regem cum ipſis velut civibus ſuis agere: ſi renitantur, rebellium loco fore. Eqvidem alias qvi ſtrenue repugnent, honeſtioribus deditionis legibus potiri. Sed cum ipſis aliter actum iri, ac qvamprimum vel unum telum emittatur, à civitate exſolvendum, qvantum XXXV M militum, & res tormentaria durante obſidio conſtiterit. Ita deditio fiebat, ac Rex urbi qvas petebat conditiones concedebat, niſi qvod iſte cathedralem ædem velut à majoribus ſuis extructam, ſimul portas, & armamentarium ſibi depoſceret. In hoc repertæ machinæ, & armorum adparatus ſeptem millionibus taxabatur. Ipſe Rex urbem ingreſſus ædem cathedralem Romano ritu imbui curabat, Epiſcopo Furſtenbergio inter alloqvium hæc qvoqve verba adhibente: *ſe jam cum Simeone libenter in pace ad ſuperos diſceſſurum, poſtqvam oculi ſui tam ſalutare opus viderint.* Avauxius per libellum Belgis de cauſis interceptæ à Rege urbis memorabat, neceſſitatem antevertendi Cæſaris conatus, qvo pax ſervetur. Ac ut Rex teſtetur, ſe arma longius proferre nolle, eum conſenſurum, ut Friburgum deſtructis munitionibus Cæſari reddatur, ſi & Philipsburgum munitionibus pariter exutum Spirenſi Epiſcopo reſtituatur.

1680.

30. Sept.

13. Octob.

8. Octob.

§. 22. Poſt tanti momenti ditiones nullo labore raptas Gallo placebat ſubdolam per qvietem, variasqve artes adverſæ partis conatus eludere, ac male concinnam Reip. Germanicæ molem in ſoporem dare, captorum poſſeſſione interim qvantum poſſet firmata. Eqvidem Arauſionenſis paſſim Gallica potentia attonitos excitatum ibat, ut imminenti ſe ſervitio maſcule opponerent. Qvi & ſuſcepto in Angliam itinere avunculum Regem, ut tandem aliqvando Galli ſe conatibus ſerio objiceret, ſtimulabat. Unde & hic Gallo per legatum propoſuit; ſe de ſtatu Europæ valde ſolicitum eſſe, ac inprimis de iis, qvæ ab ipſo

Arauſionenſis fruſtra Anglum excitare conatur.

1680\. ipso contra Germaniam, & Belgium Hispanicum tenentur. Qvi agendi modus plane inauditus sit; ac se judicare, controversias super limitibus, ac aliis pacis articulis ad sponsorum decisionem spectare. Cui à Gallo responsum: *cuilibet Regi peculiarem agendi modum esse: sibi suo modo agendum videri. Ac satius fore, ut Anglus de statu Regni sui solicitus sit.* Qvanqvam autem Anglus Hispano declararat; si Gallus cœptos per Lutzenburgum conatus persequi instituat, fœderatis sese triginta naves bellicas auxilio missurum, ac intra trimestre Gallo bellum indicturum: tamen anteacta omnem fortibus dictis fidem detraxerant. Nec arduum Gallo erat solitas per artes ejus Regis ignaviam Europæ tam exitiosam alere. Ac ne Arausionensis apud Belgas suos qvid proficere posset, Amstelodamensium dissensio impediebat. Gallus autem, ut Arausionensi vicissim ægre faceret, hunc Metim citabat, ut Comitatus Viandæ nomine sacramento se Galliæ obstringeret. Et cum is misso scripto id postulatum excusaret, ejusdem bona in Lutzenburgensi ditione sita, Vianda, D. Viti Fanum, & Jageburgum Mareschallo Humierio, qvi actionem in eadem moverat, addicebantur.

De tractatu associationis. §. 23. Majus momentum ad sistendas Galli grassationes allatura cr[illegible]atur conjunctio inter Svecos, & Belgas ad tuendam pacem Westphalicam, & Neomagensem. De ea primum à Sveciæ Rege motum fuerat, qvi post bellum infeliciter gestum, in qvod per Gallos pertractus erat, adversus hoc acerrimum odium conceperat; qvo non minore flagrabat Benedictus Oxenstierna, cui Rex externarum rerum curam commiserat. Accedebat, qvod Gallus nullo respectu veteris amici ac fœderati, è cujus Regno tantam utilitatem ceperat, & qvod plurimum ad id fastigium contulerat, è qvo nunc iste Europam terrebat, Ducatum Bipontinum avitum Regis Caroli patrimonium tam frivolo titulo subtraxisset; ac ut eo nomine tanqvam Galliæ vasallus jurejurando se illigaret, postulasset. Circa eam porro conjunctionem prima cura erat, ne Gallus, si præmature de ea innotuisset, eandem inter initia disturbaret. Unde in Svecia clam cum Belgarum ministro conveniebatur, qvomodo Gallorum animi tantisper alio averterentur. Eo fine Nicolao Bielkio simulata mandata missa, ut cum Gallo tractationem susciperet; jusso tamen eam studio extrahere, qvoad Nicolaus Gyllenstolpius negotiationem suam Hagæ absolvisset. De qvo cum Electori innotuisset, per Spanhemium, & Fridericum 1680. Wilhelmum Diestium Gallicis ministris insinuabat, qvo Gallum Sveco redderet irreconciliabilem. Lillierothus contra minister Svecicus Hagam transiens Avauxio dixerat: Sveciæ aliqvot annorum qviete opus esse ad recolligendas vires: dehinc ipsam Gallo contra qvosvis adstituram. Ac idem Lutetiam delatus Gallo Svecicum fœdus offerebat; ac cum interrogaretur, num tractatui *associationis* renuntiare vellet, id qvidem negabat; sed ejusmodi se interpretationem daturum, qva Gallus adqviescere possit. Sed Croissius respondebat; isthæc oblata non congruere cum illis, qvæ à Svecis Viennæ, Hagæ, & Londini agantur. Idqve eo magis suspectum erat, qvod Sveci eodem tempore Hafniæ triplex fœdus offerebant, inter se, Daniæ Regem, & Electorem. Color dicebatur, qvod recenti adhuc animorum aversione ipsi nollent Electori de eo proponere, sed id per Danum fieri decentius ducant. Scopus autem ferebatur, ut non solum immensum gliscens potentia Gallica sisteretur, sed & Belgarum ardor, qvem pro bono publico testentur, fulciatur; qvi & publica hac paupertate ad ingentia subsidia adigendi non sint, ne plane ad desperata consilia delapsi Gallicam protectionem subeant. Ex isto tamen agendi modo tam parum sibi constante prudentes suspicabantur, Svecos utriqve se parti venditare, ac pretium sui accendere velle. Cæterum architectis ejus fœderis, cui *associationis* vocabulum indebant, persvasum fuerat, alios certatim eidem nomina daturos; Angliæ ante omnia Regem, tum Electores, & omnes Germaniæ Principes, simul Cæsarem, Hispanum, Danum, qvos solenniter invitare placebat, uti & Italiæ Principes, qvi & ipsi Neomagensi pace comprehendantur. Eo fœdere non Germaniæ solum, ac Belgii, sed & totius Europæ securitatem stabiliri, Galliqve vastis destinatis limites poni. Et jam olim ejusmodi fœdus regnante Henrico IV à Sullio Duce deformatum adversus prægravem tunc Hispanorum potentiam. Enimvero adparebat, autores de ejus fœderis effectu ampla nimis spe sibi fuisse blanditos. Nam inter provincias Belgicas Frisia, & Groeninga id ratihabere abnuebant, qvoad certum foret, Electorem qvoqve eidem accessurum. Amstelodamenses qvoqve, atqve Dordraceni pecunias conferre nolebant, negantes, ob alienas utilitates in novum se bellum descensuros. Belgis ad id fœdus invitantibus Anglus respondebat verbis laxis, & ambiguo sensu: si Cæsar, Danus, &

1680. alii primarii Germaniæ Principes (non expresso, qvos designaret,) eidem se illigaverint, se qvoqve Parlamentum eum in finem convocaturum. Cæsareus tamen minister Campriehtus eum se tractatum citra tergiversationem subscripturum declarabat; uti & Bavarus, ac Genuates. Ast Avauxius isthoc instituto qvam maxime se offensum profitebatur, nec Regem id aliter considerare posse, qvam adversus se directum: ac qvi primus ei nomen dederit, acerrimi hostis loco habiturum. Idem qvoqve multis in callidas Svecorum artes invehebatur; qvi revera nil aliud qværant, qvam ut per aliqvot annorum qvietem vires recipiant, qvo deinceps iterum vicinis terrori esse possint. Idem eo nomine Belgis libellum exhibebat, atrocibus minis refertum. Cui Belgæ modestis verbis respondebant: id fœdus nullius offensam, sed innoxiam duntaxat defensionem spectare. Croissius dicebat: Regem sibi persvadere non potuisse, Svecos primos fore, qvi ejusmodi fœdus contra ipsum cusuri sint. Cæterum se qvidem expectasse, ministerium Oxenstiernæ, qvem Neomagi ipse penitus cognoverit, aliqvid novi, & inusitati producturum. Suspicio Croissium subierat, Electorem qvoqve in partem ejus negotii venire. Cui is per Spanhemium reponebat: sibi qvidem acta Cameræ Metensis, & Brisacensis, tum qvæ contra Reformatos in Gallia suscipiantur, valde displicere: de cætero cum Gallo bona fide staturum.

8. Nov.

qvelqve chose de nouveau, & de bizarre.

Cum Dano Rege acta.

§. 24 Ast qvo magis Sveci eo fœdere à Galli amicitia se disjungebant, tanto enixius studebat Elector, ut Danum conjunctione cum Sveco divulsum sibi, Galloqve innecteret, ne novum sibi è Svecia periculum crearetur. Eqvidem Gallus antea junctim sibi Boreales Reges sociare optaverat, qvod fœdus cum alterutro eorum inutile fere esset, altero protinus in adversas partes digrediente. Contra si de utriusqve Regis, & Electoris amicitia cautum sibi sit, res Germaniæ se pro lubitu temperare posse. Ast postqvam Sveci à Gallo se averterant, hic eludendo associationis tractatui Danum in suas partes pertrahere studebat, simul de Pomerania Svecis eripienda, & in Electorem transferenda insinuabat. Cæterum inter Boreales Reges Lundini in Scania convenerat, ut non nisi junctim fœderi cum aliis se innecterent. Idqve hactenus obstiterat, qvo minus fœdus inter Gallum, Danum, & Electorem coire posset, qvod Danus Svecum qvoqve eidem adscribi vellet; id qvod Electori haut placebat. Sed postqvam Svecus associationis fœdus inierat, inscio Dano, uti hic arguebat, eoqve Lundensem conventionem abruperat, Danus inde ansam arripiebat Gallo, atqve Electori arctius sese innectendi. Electori tamen prius constare oportebat, num Danus associationis tractatum subscribere vellet. Simul censebat, primo loco fœdus ineundem super servanda pace, nulla mentione facta de adqvirendis bello qvibusdam terris. Ast ubi res in arma eruperit, pro captu rerum de talibus agi posse. Danus porro censebat, se prius, atqve Electorem cum Domo Luneburgica, & Monasteriensi fœdere nectendos. Tunc enim magnam sibi unitis autoritatem accessuram, ac majore ambitu suam amicitiam qvæsitum iri. Idem qvoqve confirmabat, nil sibi cum Sveco fœderis esse in Electoris fraudem. Ac se per naturales rationes ad æternam cum Brandenburgica Domo amicitiam trahi, cujus & qvantacunqve incrementa læto animo adspecturus sit; cum contra Saxones, ac Luneburgici maxima æmulatione adversus ejusdem opes flagrent, ac ne vicum qvidem eidem accrescere æqvo animo ferant. Satis qvoqve se perspicere, si ipse Sveco junctus maneat, parum fructus è fœdere Gallico se percepturum; nec regni sui rationes diu cum Sveco conspirare posse. Tum amplissimis verbis de studio suo in Electorem testari, ac uti pedetentim Svecorum se conjunctione exuere instituat, qvi ipsum illudere, ac ab Electoris amicitia disjungere velint. Sane fœdus mutuæ defensionis non sine artificio præter nativam Regnorum indolem consarcinatum Alefeldius Comes semper dissvaserat: sed in gratiam Reginæ viduæ Antonius Altenburgius Comes, & Janus Julus succinente Halnio id pervicerat, promovendo Ulricæ Eleonoræ connubio. Ac Halnius qvidem semper Regem ab Electoris amicitia abstrahere studuerat. Julus privatum commodum captaverat, ac ut offensam Sveci ob incendia novissimo bello in Oelandia, & aliis Sveciæ locis patrata aboleret. Altenburgio spes erat, se favore Svecorum bona sua in Oldenburgico Comitatu tuiturum. Cæterum ejus fœderis scopum fuisse nuptias sororis regiæ, & commercia, circa qvas Belgis limites ponere animus fuerit. Sed qvia illæ qvidem consummatæ sint, hoc autem frustra fuerit, amicitiam cum Svecis brevi expiraturam; qvi qvotannis ultra centum uncialium millia vectigal in Oresunda defraudent, ac cum Belgis fœdus commerciorum inierint Daniæ admodum

noxi-

 noxium. De qvo tamen Hafniæ declaraverant, id fœdus Daniæ fraudi non fore, cujus in articulis Lundensi tractatui adversantibus nulla vis esse debeat; Alefeldio Cancellario pronuntiante; se nescire, utrum Sveci Danis, an Belgis illudere cupiant. Ac Electori qvoqve fœdera cum Svecis fuisse, sed per qvæ radicata cum Dano amicitia hautqvidqvam sublata fuerit. Ad qvæ Elector vicissim declarabat: se utiqve mutuæ inter ipsos amicitiæ necessitatem agnoscere, eoqve statim post pacem fœdus cum Rege ad ductum conventionis Dobrani qvondam initæ facere cupiisse; sed qvod in Dania variis prætextis elusum sit. Simul novum cum Sveco pactum initum, qvod hactenus communicatum non sit, qvo omnibus fœderibus contra Sveciam, eoqve & fœderi cum ipso renuntiatum dicatur. Se tamen postqvam Rex de fœdere junctim cum Gallo ineundo movisset, ad id statim paratum fuisse. Sed circa id anceps sibi visum, qvod is Svecum in idem recipere voluerit; qvi tamen de hoc nil sibi significarit, & cujus conjunctionem alia nunc dissvadeant. Simul communicationem fœderis cum Sveco expetebat, abunde de cætero repositis verbis affectum testantibus. Ac fatebantur Dani, suas rationes per fœdus Svecicum turbari, qvod sibi ob matrimonium sororis regiæ extortum sit, & per qvod Sveci Danum Principibus Germaniæ suspectum reddere voluerint. Post tamen Electori ejus fœderis copia per Goschium Bucvvaldum facta; qvi excusabat, id ob Belgas, qvos idem potissimum tangeret, secretum fuisse habendum, tum qvod in eo extaret; ut neuter Borealium Regum inscio & invito altero in Germania bellum gerat. Qvo ipso Danum Sveco velut vinculum injicere voluisse, ne tale qvid tentaret. Alias enim Dano tantam vecordiam non esse, ut Svecis junctus Germaniam invadere velit, qvi alias à Svecis omni parte cinctus sit, ut qvasi in faucibus eorum hæreat. Sed nec fœdere Svecico iis fœderibus, qvæ Dano cum Electore, & aliis intercedant, expresse renuntiatum; sed tantum in fine tractatus id, qvod tempore belli alterutri Regi in præjudicium actum sit, abolitum, id qvod apud omnes paciscentes usu receptum sit. Sic & inter utrumqve Regem convenisse, ut omnia bona fide communicentur. Danum tamen hautqvaqvam eousqve se obstrinxisse, ut cum Sveco omnia prius in antecessum ipsi consultanda, ac digerenda sint. Cæterum eo tempore Dano in ancipiti erat, utri partium fœdere sese illigaret. Nam ut ipse Sveco junctus defensivo fœdere Gallo jungeretur per Lillierothum propositum fuerat. Id qvod Dano suspectum videbatur, nota Sveci in Gallum aversione, qvam valde auxerat nuper erepta ditio Bipontina, & qvia Gallus cum fine belli subsidia subtraxerat, qvæ Svecus ad finem usqve fœderis prætendebat. Ac Oxenstierna svadere dicebatur, ne Rex fœderi bellum parituro se innectat, sed successus rerum per Europam speculetur, ac ante omnia domesticas res probe disponat. Unde Danus super hoc fœdere proponi à Sveco judicabat tantum, ut ipsius mentem expiscaretur, simul ejusdem cum Gallo conjunctionem difficilem redderet. Sed & Svecus in formula communis fœderis id qvoqve stipulari volebat, ut Gottorpiensis Dux in pristinum statum reponeretur. Id qvod Dano minime omnium arridebat. Qvi & valde repugnabat, ne Dux iste Lundæ ad Eidoram novam munitionem extrueret, magni momenti futuram, ubi perfecta fuisset; nevé idem Tœnningam instauraret, qvam destructam Rex præcipuum fere novissimi belli fructum ducebat; qvod prætextum videretur habere Duci partem tributi bellici abnegandi, si huic nulla munitio superesset. Cum ergo has ab causas Borealium Regum junctum fœdus cum Gallo haut succederet, Dano visum seorsim cum Gallo fœdus ferire. Super qvo iste Electori ita declarabat: *Sibi hautqvidqvam in animo esse, gradum Galli struere ad invadendam Europæ monarchiam; judicare tamen securitati suæ facturum fœdus mutuæ defensionis cum Gallo laxis duntaxat verbis inire, ne Svecis emolumentum Gallici subsidii relinqvatur. Nam satis se animadvertere, Svecos plus nunc cupidinis qvam antehac ostendere, qvod suspicentur, vel Electorem solum, vel sibi junctum brevi cum Gallo fœdus conclusurum. Iis autem fixum sedere diversas à Dania, & Electore partes seqvi; qui & nondum desiderium Borussiæ digesserint. Igitur sibi decretum gemina cum Electore consilia capessere; ita tamen, ut qvemadmodum ipsi è novissimo bello, cujus fructus invidia sociorum interceperit, saltem egregiam apud posteros memoriam ferent, pro bono publico ad extremum contendisse; ita fœdus cum Gallia ineundum non impediat, qvo minus enormibus Galli destinatis obviam eatur, ubi is justo longius grassari instituat. Apud Gallum tamen haut professurum, Sveci conjunctionem sibi ingratam esse, ne huic, aut Gallis suspicionem injiciat.* Mox tamen cum super fœdere inter Danum, & Gallum serio agi inciperet, Galli modica subsidia offerebant, vicissim

15. Mart.

22. Maij.

1680. viciſſim ardua ſibi ſtipulaturi, qvæ promovendis vaſtis ipſorum deſtinatis facerent. Contra Dano in ancipitia deſcendere haut placebat, cui communis qvies, & ſecuritas ſpectabatur, ut ſi Gallus qvid in eam tentare velit, plauſibile prætextum foret eum monendi, ac à ſiniſtris deſtinatis retrahendi. Utqve adeo fœdus certis limitibus circumſcribatur, qvo, ubi iſte in tranſverſum abeat, pes honeſte retrahi poſſit. De cætero tutius ſibi, atqve Electori videri, ambiguis hiſce temporibus Gallo ſociari, qvam priores partes, qvas tanto ſuo cum diſpendio ſecuti fuerint, iterum amplecti. Nam in Anglia nil certæ fiduciæ collocari poſſe. Apud reliqvos nil ſolidi adparatus reperiri, Galli viribus par. Haut eo minus hærebat Danus, qvem interceptum Argentoratum graviter commovebat, & qvia Cæſar qvoqve fœdus offerebat, ex qvo hoſpitia ſperabantur, ac ut interim frui integrum eſſet menſtruis CL M uncialium, qvæ Gottorpienſis Ducis provinciæ imperabantur; qvi à Cæſare deſtitutus forte ad abdicanda pacis Hafnienſis commoda compelli poſſet, occluſo ſimul Svecis in Holſatiam acceſſu. Contra legatus Gallicus Hafniæ urgebat; jam maxime opportunum tempus eſſe Daniæ ad occupandum locum, qvem Sveci hactenus in amicitia Galliæ tenuerint, qvi per tractatus cum Belgis ab hac ſe disjunxerint. Notum eſſe, qva fide Gallus fœdera colat, qva conſtantia ſociis adſiſtat, qvantum ſecuritatis, atqve emolumenti eadem præſtent. Simul inſinuabatur, Gallum operam daturum, ut Danus Scaniam, & Bremam recuperet. Cui tamen reſponſum; noviſſima pace ſatis deprehenſum, Gallo haut placere Daniæ vires gliſcere, aut amiſſa ab eadem recuperari. Nec in obſcuro erat, à Gallo id maxime agi, ne Danus *aſſociationi* accederet, utqve Boreales Reges disjungerentur. Igitur haut placebat Dano ſuper fœdere Gallico certi qvid ſtatuere, donec Lilliecrona de rebus Cæſareis liqvidiora retuliſſet; qvi eam ob cauſam Viennam miſſus fuerat.

Fœdus cum Hanoverano Duce.

§. 25. Elector porro ut inter ancipitia temporum ſecuritati ſuæ proſpiceret, cum aliis qvoqve vicinis amicitiam inſtaurare inſtituit. Ac ſub finem qvidem ſuperioris anni Erneſtus Auguſtus Brunſvicenſis Dux Franciſcum Erneſtum Platenum ad Electorem miſerat, ſuper præſenti rerum ſtatu conſilia collaturum, ac de fœdere inter ipſos propoſiturum. Qvod cum Electori probaretur, ei adornando congreſſus Garlebiæ inter Meinderſium, & Platenum condictus eſt. Meinderſio in mandatis 1680. datum: ſi Platenus aliqvid circa Gallorum graſſationes fœderi inſerere velit, id declinaret, cauſatus, id negotium Ratisponam ſpectare, de qvo & legatus Cæſareus in Gallia agat. Alias Electorem nullo modo Galli acta probare, ac ſingulari commiſeratione eos proſeqvi, qvos iſte fortunis exuerit, ac optare idonea ratione iisdem conſuli poſſe. Qvæ communi Imperii nomine circa id negotium decernenda ſint, Electorem cum aliis ſemper promoturum. Cæterum primam ſcaturiginem horum malorum ſatis notam eſſe, ac unice præcipitatæ Neomagenſi paci adſcribendam. Eadem ſuper Galli actis Plateni ſententia erat; nec de iis hoc fœdere tangendum; præſertim cum Gallus dicatur locum congreſſus ſuper hac lite probaſſe, ac Metenſi, & Briſacenſi cameræ injunxiſſe, ut reunionibus deinceps ſuperſedeat. Nam eorum, qvæ jam occupata ſunt, parum, aut nihil à Gallo videri reſtituendum. Alias nec ſibi aulæ Cæſareæ conſilia probari; nec adparere in præſens vires, Galli conatibus retundendis pares, qvamdiu res Angliæ in præſenti ſtatu ſint. Fœdus inde concluſum *tutandæ Paci Weſtphalicæ, ac noviſſime cum Gallo initæ, juribusqve inde qvæſitis. Id ad omnes Electoris provincias in tribus Circulis ſitas porrigi; cui non obſtare debeant, lites ſuper limitibus inter utrumqve Principem, qvæ amica ratione componendæ ſint. Ab Electore Duci auxilio ſubmittenda III M peditum, M eqvites; ab hoc iſti dimidium numerum. Si dimacha deſiderentur, binos horum ternis peditibus æqvandos. Ubi is numerus præſenti neceſſitati haut ſufficiat, eundem duplo aut triplo augeri poſſe, dicta proportione utrinqve ſervata. Copiæ auxiliares ad reqviſitionem intra ſex ſeptimanas in reqvirentis ditione ſiſtentur; ut tamen reqviſitus non teneatur cum aggreſſore in bellum erumpere, eiqve integrum ſit officium bello componendo impendere. Id auxilium continuandum, qvoad læſo plane ſatisfactum fuerit. Imperium in auxiliares copias penes ſupremum eorum præfectum ſit; ſed in univerſum exercitum penes reqvirentem, qvi & graviores machinas exhibeat. Reqviſitus copiis ſuis ſtipendia præſtet; reqvirens forum præbeat. Utrinqve reſervabantur pacta familiæ, & fœdera cum aliis, qvæ qvidem præſtationibus ex hoc fœdere non obſtent. Neuter qvoqve deinceps fœdera ineat, huic adverſantia. Duret fœdus in triennium; ſed ſi interim fœderati bello implicentur, id vim obtineat, qvoad bellum ceſſaverit. Huic fœderi & aliis accedere integrum ſit, utriusqve partis conſenſu, & prævia cum*

21. *Jun.*

acceſ-

1681. *furo conventione.* Separato auxilio declaratum, id auxilium non deberi, si alteruter fœderatorum tertium qvempiam absqve alterius fœderati communicatione, & consensu illi aggressus fuerit. Dux qvoqve post excipiebat, se ad auxilium nolle teneri, si ob negotium cum Hispano res ad arma perveniat, nec id casum fœderis fore. Id *11. April.* qvod & Electori probabatur. Mox & cum eodem Duce conventio inita super mutuo transitu copiarum per utriusqve ditiones, qvo Elector freqventer opus habebat, præfinito certo modo, ne litium inde ansa præberi posset.

Cum Saxone aliæ. 31. Jan. §. 26. Ad Saxonem Meindersius Dresdam mittebatur de arctiore ambarum domuum conjunctione hac tempestate propositurus, acuti de præsenti Germaniæ statu demonstraret. Hanc per fœdam pacem Neomagi properatam in summam confusionem conjectam, per qvam hostis tantis commodis potitus sit, qvanta nunqvam armis obtinere licuisset. Germaniam armis exutam, ac in se divisam: consensionem inter Cæsarem, ac plerosqve Ordines abruptam; diffidentiam invaluisse. Et cum olim legibus fundamentalibus, data fide, ac fœderibus Principes niti sveverint, nunc sanctissima humanæ societatis vincula inter instrumenta fallendi adhiberi, qvibus ad subeundum periculum induci simplex habeatur. Hanc tristem rerum faciem merito patriæ amantibus cordi esse, oppressis jam tot Ordinibus ad Rhenum, ubi Gallus adpacis leges, & Cæsareorum legatorum cessionem provocet, citra qvam pax non fuerit secutura. Id qvod etsi Cæsarei inficientur, Gallum tamen haut secus destinata exseqvi. Id manifestum, Gallum Palatino detractum ire, qvæ hic ope istius per Westphalicam pacem recuperarit. Ab Imperio hucusqve nil actum, nisi qvod Cæsar Mansfeldium Comitem in Galliam miserit, & Ordines Ratispona ad Regem literas dederint. Eqvidem causæ justitiam in eo verti, qvis genuinus Instrumenti Pacis sit sensus, cui declarando omnes paciscentes reqviri. Sed Gallum huc descendere nolle, ac pacem ex suo sensu exseqvi, ac armis consilium rationes floccifacere, ac nunc occupare etiam qvæ ipse olim ex pace Westphalica restituerit. Qvod si Gallus ita grassari pergat, oppressi autem Cæsaris ac Imperii opem implorent, Cæsarem sane per leges ad eam ferendam teneri. Ast si recens elapsa tempora, statusqve Germaniæ probe expendantur, insuperabiles difficultates emersuras, qvæ majora mala parituræ videantur. Interim Electorem Ratisponæ suffragio suo fulsisse, 1681. qvæcunqve ad salutem patriæ facere videantur, nec deinceps ab hac sese disjuncturum. Enimvero talia hautqvidqvam svasurum, qvæ cum tanto periculo conjuncta sint, & qvibus exseqvendis nulla facultas adpareat, ac ubi metus sit, uti novissimo bello factum, ne qvidam necessitatem causati fœderatis progressus invideant, seqve excluso pacem ineant. Iis autem, qvæ totum Imperium ad sui securitatem, & salutem decreverit, nunqvam sese subtracturum. Addebatur de satisfactione Electori è novissimo bello ab Imperio debita. Ad ista colloqvio habito Nicolaus Gerstorfius reponebat: defunctum Joannem Georgium II semper judicasse, Brandeuburgico satisfactionis loco saltem Stetinum deberi. Se, atqve alios Consiliarios ignorare, qvid Lutetiæ actum, nec in archivo qvid reperiri. Nec ignotum, è cujus cerebro ista missio, ac ejus temporis consilia promanarint. Super propositis in utramqve partem disceptabatur, nulla certa conclusione. Post iidem Finstervvaldæ congressi fœdus *8. April.* mutuæ defensionis inter ambos Electores perficiebant. Ei à parte Saxonis includebantur veteres & novæ ditiones hæreditariæ, præsulatus Naumburgensis, Cicensis, ac Martispurgensis, cum utraqve Lusatia; tum præfecturæ Qverfurtum, Juterbocum, Dammum, & Burgum, ac præsulatus Qvedlinburgensis eum pertinentibus; ex Electoris parte duntaxat ditiones in utraqve Saxonia sitæ. Modus auxilii à Saxone præstandi erat II M pedites, sexcenti sex eqvites, ab Electore III M pedites, M eqvites. Reliqvæ conditiones eædem, qvæ in Hanoverano fœdere. Addebatur qvoqve conventio super copiarum transitu per utriusqve ditiones.

De nuptiis Ludovici Marchionis cum Radzivilia. §. 27. Eodem anno ab Electoris filio Ludovico nuptiæ inibantur cum Ludovica Charlotta Radzivilia, unica filia, & hærede Bogislai Radzivilii; qveis non modicum incrementum Domui suæ accessurum sperabat Elector, si ex eo connubio prolem provenire contigisset. Ei tamen graves se difficultates objiciebant multos ob procos è Polonia, & qvia ipse Rex metuebat, ne aliqvando potens competitor filio suo adponeretur; simul Poloni jus indigenatus Electoris familiæ competens in dubium revocabant. Cæterum qvo id matrimonium absqve strepitu perfici posset, jam ante triennium de ista Virgine Regiomonte, ubi educabatur, Berolinum transferenda actum fuerat. Super qvo negotio multis

1681. rationibus in utramqve partem certabatur. Translatio tamen omissa, dissvadente *18. Jul. 1680.* cumprimis Joanne Hoverbeqvio, qvi & ipse inter tutores erat; qvod facile inde periculum pupillæ bonis, ac triginta amplius Protestantium templis nasci posset. Sed si Elector eam utiqve filio jungere velit, tutissimum fore, ejus Regiomonte commoratione agnatos bonis inhiantes in soporem dari. Sed proximo vere, absolutis statis Comitiis, qvibus alias si Berolinum migraverit, multa noxia decerni possint, Marchionem in Borussiam accedere, ac consummato matrimonio bonorum dotaliam possessionem capessere posse. Eo facto omnibus qvæ metuantur incommodis occurri posse; præsertim cum intra biennium vix alia comitia habenda sint. Sed qvia tota Polonia rumor didebatur, ab Electore *Chwalcowski.* Samuelem Chvvalcovium missum, qvi solenniter virginis nuptias pro Ludovico Marchione ambiret, ac agnati jam manus *5. Aug.* istius bonis injicere gestirent; Hoverbeqvius mutata sententia svadebat, ut Elector ante comitia filium Regiomontem mitteret consummando matrimonio; qvod constaret, iis comitiis de condenda constitutione agendum, ne Princeps illa Virgo extraneo nuberet. Ac jam Palatinus Cracoviensis Regi D M florenorum obtulerat, si efficere posset, ut filius suus ea virgine potiatur. *Grzymultowski.* Idem svadebat Christophorus Grzymultovius Palatinus Posnaniensis, ut properatis nuptiis noxia constitutio declinetur. Alias Radziviliæ nil objici posse, qvod consensus defuncti parentis, ac Electoris tanqvam supremi tutoris præcesserit. Ac jus indigenatus Electoralis familiæ fundatum esse per investituram primi Ducis Borussiæ; unde & Electorem, & ejus antecessores ab omnibus Regibus, qvi ab eo tempore electi fuerint, de suffragio suo dando rogatos fu- *29 Octob. 1680.* isse. Id consilium Elector secutus, qvo omnia rite peragerentur scripto Radziviliæ *23. Nov.* nuptias, jam decimum qvartum ætatis annum agentis, pro filio Ludovico ambit; qvæ & decenti valde modo consensum suum declarat. Ludovicus inde nullo strepitu *7. Jan. 81.* velut aliud agendo Regiummontem profectus solennia nuptiarum perficit, dilato extremo complemento, qvod tamen accessisse vulgabatur. Eo super connubio multi Polonorum fremebant; Radziviliam ditiones suas possidere haut posse, qvod extraneo nupsisset: cum tamen nulla lege id vetaretur, ac multa extarent exempla illustrium in Polonia, & Lithuania fœminarum, qvæ exteris nupserint, nec ideo bona sua hæreditaria amiserint. Addebatur, Radziviliam nupsisse absqve consensu Regis velut supremi tutoris in Regno Poloniæ. 1681. Sed reponebatur; Reges utiqve vocari supremos tutores ob protectionem pupillis præstandam. Ast tutoribus peculiariter constitutis curam personarum, & bonorum competere. Qvanqvam autem non omnes tutores consenserint, sufficere tamen id ab aliqvibus factum. Inane qvoqve esse qvod jactetur, non permissum pecunias è Polonia efferri; nunc autem tantos reditus extra Regnum consumendos. Nam eam legem spectare tantum mercatores, ac Judæos, qvibus alias intra Regni limites merces suas distrahere liceat. De cætero eam rem ad nobiles non perrigendam, qvorum pleriqve reditus qvotannis peregrinas in nationes impendantur, per qvas utiqve pecuniæ extra Regnum trahantur. Inprimis jactabatur statutum Lithuaniæ: *Statuimus qvoqve, ut si puella patre matreqve orbata post fata parentum, anteqvam nubiles annos attigerit, aut vero etiam nubilis nupserit cuipiam sine scitu & consensu fratrum, aut patruorum suorum, aut in defectu fratrum, aut patruorum absqve consensu reliqvorum cognatorum, vel tutorum, sive illi sint legitimi, sive constituti: ejusmodi filia eo ipso excidet dote, bonisqve omnibus paternis & maternis, etiam iis, qvæ ipsi aliunde contigerint, aut contingere possint.* Inprimis autem Rex in id connubium graviter invehebatur, has præcipue rationes obtendens, qvod Marchio ingentes pecuniæ summas è Radziviliæ reditibus extra Poloniam tracturus; pro lubitu Reformatis templa extructurus; Birsas, & Sluzam, magni momenti munitiones occupaturus, ac cum Mosco secreta commercia aliturus sit, postqvam tanta ditione in Lithuania potitus fuerit. Revera autem eam sponsam filio suo Jacobo destinaverat, ac nunc metuebat, ne ejusdem maritus aliqvando coronam Poloniæ ambiret. Unde non ipse solum huic causæ admodum infensum se ostendebat, sed & Ordines incitabat, è qvibus alias potentissimi qvidam id factum oderant, velut qvo emolumenta, qvæ propera spe devoraverant, sibi subtraherentur.

§. 28. Ast Elector ad instantia comitia Hoverbeqvium ablegabat, adjuncto Joachimo Sculteto. *Super eo connubio acta. 16. Jan.* Ei injunctum captandæ benevolentiæ in eventum auxilia contra Turcam offerre, qvæ jam in Borussia eo fine præsto sint. Tum præcipue impedire, ne Radziviliæ præjudicium inferatur. Si statutum Lithuanicum objiciatur, reponeret; incertum, an id ad personas tam eminentis con-

1688. conditionis extendendum sit; ac idem exceptionem admittere. Ejus rationem esse, ne minorennes puellæ ad indecoras nuptias seducantur. Tum ab agnatis graves dissensus sui rationes adducendas esse. Heic vero de voluntate parentis constare, qvæ consensu tutorum, ac patruorum longe potior sit. Simul tentare jubebatur, num negotium de indigenatu ad liqvidum deduci possit, qvod post ísthoc connubium stabiliri Electoralis familiæ maxime interesat. Sane Electori antehac bona in Polonia fuerant, ea cum spe vendita, ut in eorum locum commodiora emerentur. Ac ab ipso Lauenburgum & Butoviam possideri sine dubio ad Poloniam spectantia. Id porro negotium Hoverbeqvius cum legatis Gallicis Vitrio, ac Episcopo Bellovacensi communicare jubebatur, qvod Rex Galliæ studium suum circa idem promisisset. Qvi initio prolixe pollicebantur, etsi censerent, operæ pretium haut faciendum, ut Rex Poloniæ deliniatur data pecuniæ summa, & cautione, filio suo futura electione nil obstaculi ponendum. Post svadebant, primum Regis, atqve Ordinum impetum dissimulandum. Sed demum cum in rem præsentem veniendum esset, fatebantur; sibi à Rege eo nomine nil mandatum, & qvæ hactenus tecte egerint, ultro egisse, qvod de Electoris cum Rege suo amicitia sibi constet. Cum tamen Bethunius per literas confirmasset, sibi à Rege injunctum qvantum possit pro Electore conniti. Cæterum id Polono præcipue jubebatur Hoverbeqvius demonstrare: Nullam legem in Polonia, & Lithuania connubia cum exteris prohibere; qvin illustria extare exempla, nobilissimas, ac ditissimas fœminas extraneis, qvibus tamen Ludovicus Marchio accensendus non sit, nupsisse, qvæ haut eo secius bona sua retinuerint. Electorem fuisse supremum tutorem, cui educatio Radziviliæ ante omnes incubuerit. Ejus patrem primo omnium decrevisse, ac de eo sæpe sibi significasse; cujus testamento Evangelicis sacris addictus sponsus reliqvis omnibus, etiam è sua domo præferatur. Id matrimonium qvoqve Regiæ domui, ac Reip. peculiariter profuturum, qvod Marchio Regi obsidis loco futurus sit de Electoris in ipsum studio; qvi & belli tempore Reip. suppetias laturus, & qvavis occasione Regiæ domui studium suum sit adprobaturus. Nec esse, qvod Rex istum aliqvando filio suo competitorem metuat. Sane nec Electorem eam coronam ambire voluisse, qvo tempore nemo in Polonia princeps regiæ prosapiæ erat; in qvem ante omnes respici soleat, nullo exemplo ejusmodi Principis plane exclusi extante. Ordines qvoqve vetera sua statuta eo porrexisse, ne Romanis ritibus haut addictus corona potiri qveat. Sed qvia rationes parum profuturæ erant, ni ab argento pondus accederet, Hoverbeqvius ad XL M uncialium Regi offerre jubebatur, sed nihil terrarum, qvod id salvis legibus, ac citra offensam Reip. fieri non posset. Cum Hoverbeqvius primo alloqvio de nuptiis Ludovici Marchionis injiceret, Rex in contemtum sui accipiebat, de iis in antecessum sibi haut significatum; cum ea res tanti fuerit, ut vel magnæ dignationis legatum eo nomine mitti decuerit. Nam literæ de iis significantes eodem die, qvo solennia nuptiarum celebrata fuerant, datas fuisse. 1689.

1. Febr. *15. Febr.*

Gallorum officium hoc in negotio inane est.

§. 29. Cæterum Electorem spes de Gallorum in hoc negotium studio concepta fefellerat. Cum enim Hoverbeqvius apud Regem jecisset, Gallicos qvoqve legates huic causæ favere; hi apud istum qverebantur, velut de fœdere Electoris cum Rege jactasset, non sine minis, hunc ultorum, si Polonus Electori adversetur. Qvæ à se dicta Hoverbeqvius inficiabatur, qvod talia nec Elector à Gallo petiturus, nec hic promissurus fuerit. Nec ab Electore Galli officium qvæsitum contra Regem Poloniæ, sed contra malevolos, si qvi infensa moliantur. Sed Galli negabant, sibi in eam rem à Rege mandata esse; ac non obscure id connubium improbabant, ac Polono ad exemplum Galli, & aliorum Regum jus competere, ne illustribus fœminis in suo Regno absqve ipsius consensu nubere integrum sit. Sed revera Sapieharum, & Radziviliorum familias huic causæ adversas offendere nolebant, semper Gallicis partibus addictas. Ita negotium id initio sat periculosum videbatur, Rege adversante, ac multis, qvorum alias nil intererat, nt Regi placerent, importune perstrepentibus; qvorum nonnulli eo impudentiæ procedebant, ut jactarent, Regem plus in Borussia, qvam adversus Turcas lucrari posse. Post tamen legati Gallici ferebant, sibi injunctum eam causam fulcire. Sed sibi videri, eam tecte potius, qvam palam agendam: ac præcipue pecunia opus esse; ac primo omnium impediendum, ne qva noxia constitutio in Comitiis fiat; inde Regem deliniendum, qvi alios facile sedaturus sit. Etsi revera tunc Gallorum in Polonia exigua autoritas erat, exoso apud Rempublicam Gallico nomine, ac Regina in Cæsaris partes propendente, cui spes dicebatur de fi-

1686. lio ſuo cum Cæſaris filia maritando. Iidem ſuggerente Pontificis Nuntio proponebant, ut Rex omnia bona Radziviliana emat; ita omnes difficultates uno veluti ictu tolli. Aſt hoc ipſo triginta amplius Proteſtantium ædes ſacræ peribant; nec de ſolutione ſatis cautum erat, agnatis qvoqve, qveis ſucceſſionis ſpes, nunqvam conſenſuris. Igitur Hoverbeqvius omiſſo Gallorum officio, per Radziejovium Warmienſem Præſulem Regis cognatum huic ſummam pecuniæ offerebat, qvæ non rejiciebatur. Simul, qvod Regi ac Reginæ maxime cordi erat, Electorem paratum eſſe oſtendebat cavere, Ludovicum Regis filio competitorem non fore, nec eos ſibi adjuncturum, qvi Regi offenſos ſe ferebant. Ac demum, cum Rex ſatis animadverteret, Ordines haut conſenſuros, ut infeſti qvid in Electorem decernatur, per Warmienſem declarabat; ſe omnia circa Ludovici matrimonium oblivioni daturum, ac eo nomine nil actionis in Electorem moturum; ſed omnia in ejuſdem placitum collaturum; ſimul operam daturum, ut condita conſtitutione Radziviliæ bonis caveatur. Ac mox abruptis comitiis difficultates, qvas Elector verebatur, ultro evaneſcebant. Tabellario, qvem Hoverbeqvius poſt ſoluta comitia miſerat, faſciculi erepti reſignabantur, qvod Rex noſſe cuperet, num forte Electoris inſtinctu ea ruptura facta eſſet. Sed cum nil tale in literis repertum eſſet, Rex ultro eam ſuſpicionem purgabat. Ac revera Electoris amici proprio è judicio Comitia ſolverant, qvo iſtum juxta, ac ſuam libertatem in tuto collocarent; qvod nollent Regem armis inſtructum eſſe nondum certo cum Turcis bello. Irritis igitur Comitiis, in qvibus Rex, ac Radziviliæ agnati magnam ſpem collocaverant, non hi ſolum cum Hoverbeqvio tranſigebant ſuper actionibus, qvas adverſus iſtam meditabantur; ſed & Rex miſſo Niemericio multa verborum humanitate Electorem demulcebat, ac mala, qvæ inferre prohibitus fuerat, in beneficii locum imputabat. Hoverbeqvius qvoqve ſcriptam cautionem concipiebat, qva Rex Radziviliæ bonis proſpiciebat; qvam hic ſua ſubſcriptione firmabat.

Radziejowski.

§. 30. Jus indigenatus Electori competens malevoli, acinprimis nuper defunctus Archiepiſcopus Olznovius in dubium revocaverant. Id jus cum in republica, ubi omnia per majorem ſuffragiorum partem concluduntur, modici habeatur pretii, in Polonia maximi momenti eſt, ubi unius diſſenſio reliqvis omnibus placita reddere irrita valet. Circa idem primus

Super jure indigenatus in Polonia conſiderationes. Olznowſki.

Boruſſiæ dux Albertus erratum admiſerat, 1686. qvod per legatos ſuos primis Comitiis, ut ſuffragium in electione haberet, petiiſſet, veluti ipſe de jure ſuo dubitaret. Aſt nunc multi Electori faventes id ſe Ludovico Marchioni iterum obtenturos offerebant. Enimvero prudentiores diſſvadebant, ne de eo proponeretur, qvod vel unus ſubvertere poſſit. Ac in præſeus duæ præcipuæ rationes apud Regem, ac Remp. obſtituræ erant, qvo minus in id jus conſenſuri eſſent. Nam & Rex filiis ſuis potentem metuebat competitorem, & cui omnes Proteſtantes adhæſuri ſint; ac Catholici, præcipue Clerici, nunqvam conceſſuri erant, partes diſſidentium tam potentis Principis acceſſione firmari. Unde magis idoneum tempus iſti juri exercendo qværendum, qvod interim velut extra controverſiam poſitum habendum ſit; cujus utiqve firmiſsima fundamenta extent. Sane Magiſtros Ordinis ex pacto ſemper Senatores Regni Poloniæ fuiſſe, ac in Comitiis, aliiſqve conventibus primum locum præ omnius Senatoribus ad ſiniſtram Regis obtinuiſſe. Id jus Alberto primo Boruſſiæ Duci expresſis verbis reſervatum, & qvia is familia Electorali oriundus, ac Sigiſmundi è ſorore nepes, eouſqve in melius provectum, ut ipſi, ac ſucceſſoribus Ducibus Borusſiæ *pace perpetua* primus & proximus à Rege locus in omnibus Regni conventibus tribueretur. In pactis anno 1611 poſt deceſſum priorum Ducum Electoris avo Joanni Sigiſmundo Ducatum Borusſiæ cum omnibus juribus, prærogativis, atqve eminentiis nulla excepta in feudum collatum: cujus vi etiam Eqveſtria bona, ex qvibus omnia jura pendent, in Magno Ducatu Lithuaniæ nullo contradicente poſſedit, qvod extra jus indigenatus ne Regum qvidem filiis unqvam conceſſum fuerit. Sic cum Conſtantia Regina prædium Zivviecum ad fines Sileſiæ emiſſet, Ordines in omnibus Comitiis non prius adqvieviſſe, qvam Rex in conſtitutionem conſenſerit, qva ipſe, poſteriqve ejus ſemper iſtis bonis cedere teneantur, ſi Polonus nobilis pretium emtionis offerat; qvæ bona & poſt per Magnum Poloniæ Cancellarium Wielopolſcium redemta ſint. Regem Sigiſmundum III Nıporentum, & Joannem Caſimirum Bialalencam poſſediſſe, non ſuo tamen, ſed aliorum Nobilium nomine, qvi dominos eorum ſe tulerint. Aſt Joannem Sigiſmundum prædium Tavverogum in Lithuania proprio nomine poſſediſſe, qvod venditum qvidem ſit, ſed reſervato jure reluitionis, ac eo animo, ut in ejus locum alia bona

1525.

eme-

1680. emerentur. Qvanqvā & alias jus indigenatus non amittatur, venditis bonis, cum infiniti in Polonia indigenæ sint, qvi bona immobilia non possideant. Præterea anno 1550. Petricoviæ habitis comitiis, cum Evangelici in Polonia reciperentur, Romanis ritibus addictum clerum inter alia id qvoqve istis objecisse, qvod apud exteros Principes, ac inprimis apud Borussiæ Duces protectionem qvæsierint. Ad qvæ Mareschallus Nuntiorum Terrestrium respondit: Verum esse, eos ad Ducem Borussiæ scripsisse; sed se eum non pro extero Principe, sed pro indigena habere, qvod ei primum in Senatu suffragium competat. Qvo responso tunc Episcopos adqvievisse, nulla exceptione reposita. Qvod autem Vasalli conditio in Borussia in supremum imperium mutata sit, eo ipso jus Electoris non in deterius, sed in melius mutatum, cui & isto actu nihil derogatum sit. Sed nec Borussiam à corpore Reip. Poloniæ separatam, sed perpetuo fœdere non minus atqve ejusdem possessores eidem unexam, qvam & Poloniæ Ordines ob jus successionis pro patrimonio, & fundo Reip. habeant. Cæterum subseqventi tempore ob connubium istud inter Regem Poloniæ, ac Electorem ejusmodi conventio inita est. *Significamus præsentibus, exortas fuisse inter nos, & Electorem Brandenburgicum varias prætensiones, inprimis occasione matrimonii inter Ludovicum Marchionem, & Principem Radzivilam, qvæ facile in dissidium erumpere potuissent, nisi illi dissidiorum somiti, alieno magis qvam suo laboranti impulsu, præponderaret amica interpretatio, officio(que) Electoris contestatione toties comprobata, qva intacta amicitia & bona vicinitatis nostra vincula sancit, & conservat. Horum proinde intuitu verbis Regio & Electorali spondemus, neutrum in alterius Regnum & provincias qvidqvam tentaturum; sed alterum alterius gloriam, utilitatem, & securitatem modis omnibus promoturum. Nos vero in specie reassumentes erga Principem Radzivilam, nostram antehac pupillam, regiam protectionem, promittimus Principem Ludovicum & ejus conjugem in protectionem regiam suscepturos, qvatenus bonis suis in Polonia & Lithuania sitis qviete, & pacifice citra cujusqvam præpeditionem utantur fruantur. Promittimus etiam nos operam daturos, ut lis, qva vidua Michaëlis Casimiri Radzivilii Vice-cancellarii, & Campiductoris Lithuaniæ nomine tutorio ratione filiarum ejusdem cum Marchionissa intercedunt, qvantocyus æqvis componantur modis.*

14 Maij. 1683.

Elector protectionem

§. 31. Hoc anno petentibus Ordinibus Frisiæ Orientalis à Cæsare Electori, simul Monasteriensi, & Neoburgico tanqvam directoribus Circuli Westphalici *Conservatorium* pro iisdem Ordinibus delatum fuit, ne ista provincia exterorum sese protectioni innecteret. Fuit Frisia Orientalis ab aliqvot seculis penes immediatam Nobilitatem, qvalis in Franconia, & Sveviae est, qvoad unus ex ejus numero cum autoritate magistratus receptus, ac à Friderico III confirmatus, ac Comitis dignatione mactus fuit, à qvo præsentis Principis prosapia descendit. Atqve iste *Comitem se in Ostfrisia*, non Comitem Ostfrisiæ nuncupavit. Idem tamen per eam electionem, & confirmationem hautqvidqvam plena Principatus jura adeptus fuerat, sed pleraqve Ordinibus provincialibus reservata sunt, qvi & ante, & post ea tempora soli jus tributa indicendi, & alia immediatis Ordinibus competentia nullo turbante exercuerunt. Ad qvæ Ordinum jura servanda Comites suscepto regimine sese obstringunt. Sed cum pravi consultores pacta inter Comites, & Ordines provinciales vi aut per artes evertere conarentur, his implorantibus Cæsar protectores jurium, ac libertatis directores Circuli Westphalici constituit. De qvo cum Elector Principi viduæ significaret, postulans, ut omnia in præsenti statu relinqvantur, nec qvispiam civium præter leges provinciæ oneretur; hæc parum id gratum sibi esse ostendebat, ac diploma Cæsareum per obreptionem obtentum arguebat. Eo nomine tres isti Principes directores Westphalici Circuli Belgas per literas monebant, ne rebus Ostfrisiæ se ingerant, qvæ provincia ad Imperium spectet. Qvibus hi responderunt: *Sibi haut animum esse omnibus se controversiis miscere, qvæ inter Principem, & Ordines ejus provinciæ agitentur, sed iis duntaxat, qvæ ad se delatæ sint ex conventione inter Principem, & Ordines inita, qvam præstandam in se susceperint. Alias se Cæsaream jurisdictionem turbare nolle. Ast uti jure gentium licitum sit litigantibus non solum inter se transigere, sed & in tertium compromittere, cujus sententia litem finitura sit, nullo ordinarii judicis præjudicio: ita & sibi propositum lites, circa qvas in se compromissum sit, dirimere, ni partes amice inter se transigant. Neqve novam hanc causam esse, sed per octoginta annos apud Rempublicam suam receptum, rebus Ostfrisiæ sese miscere, Cæsare haut repugnante, aut jurisdictionem suam invadi qverente. Aut si aliqvando is contradictionem interposuerit, ea tamen mox destitisse. Unde sibi jus qvæsitum, qvod hactenus magnis sumtibus tuiti sint.* Ast Cæsar ea exceptione insuper habita per decretum irrita

1689. Ordinum Frisiæ Orientalis suscipit.

1620.

1680. irrita declarabat, qvæcunqve Belgæ circa eam provinciam constituerant. Eidem qvoqve instituto repugnabat Ernestus Augustus Dux Brunsvicensis, velut tutor pupilli Principis. Sed eo non obstante Elector fas sibi ducebat Cæsaris, ac propriam autoritatem tutari. Et cum iste connivente Dano copias aliqvas provinciæ immittere vellet, Elector, & Monasteriensis id impediebant, qvod haut ferendum ducerent, Luneburgicorum in Westphalia autoritatem invalescere. Cæterum Elector initio per Diestium Principi seqvestrem sese offerebat inter ipsum & Ordines, ac ut rem inter se amice componerent, impense hortabatur. Sed cum Princeps magis exteros respiceret, ac multa longius tendentia spectaret, Elector seqventi anno Embdæ conventionem cum Ordinibus ejus provinciæ inibat; qva is promittebat, se amicam cum Principe negotiationem persecuturum, & ubi hæc locum non inveniat, Ordines adversus vim, & oppressionem tuiturum. Ac ut ea promissa repræsentari possent, placebat Grietsielam duabus peditum cohortibus ab Electore insideri; qvam tamen hic petentibus Ordinibus post plenam transactionem soli Principi, deducto præsidio redditurus sit: uttamen interim absqve consensu Ordinum miles iste ne revocetur. Vicissim promittebant Ordines, se super negotiis suis cum Electore communicaturos, eo inscio cum nemine alio pactum inituros, tum misso militi auxilio futuros, ac eidem sustentando mille ducentos qvinqvaginta unciales menstruos exsoluturos. Ei pacto exseqvendo Elector consentiente Daniæ Rege trecentos pedites, qveis Wilhelmus Brandius subtribunus præerat, Gluestadii navibus imponebat, qvi repente Grietsielam arcem, ac portum Frisiæ Orientalis occupabant. Ad avertendam suspicionem spargebatur, eas copias Dano ex fœdere submitti, ac plures mox legiones secuturas. Post Elector publice declarabat, eum locum à se ex conservatorio Cæsareo cum consensu Neoburgici, ac Monasteriensis, circa directorium Westphaliæ Collegis, occupatum. Se qvidem initio amica officia inter Principem viduam, & Ordines tentasse. Sed postqvam animadverterit, Luneburgicos ibi nidulari velle, ad isthoc remedii fuisse descendendum. Ast Belgæ literas satis qvidem importunas ad Electorem scribebant. *Se qvidem Cæsaris jurisdictionem haut involaturos; sibi tamen jus qvæsitum circa Ostfrisiam ex pacto cum Principe, & Ordinibus, circa qvod se qvoqve à Cæsare haut turbatum iri confidant. Nam uti*

7. Nov. 81

1681. *jure gentium litigantibus integrum sit inter se transigere, aut in tertium compromittere, ut competenti judici circa eam litem laborare haut opus sit; ita sibi utiqve decretum esse, causas, circa qvas in ipsos compromissum sit decidere.* Ad eas literas Elector Belgis demonstrari curabat; *eas literas sibi valde inopinas accidisse, velut in qvibus id genus insolentium verborum reperiatur, qvod neqve Cæsar, nec qvispiam Principum adversus se adhibere unqvam ausus sit. Ad eas nil se responsurum evitandis indecoris verborum litigiis. Nec talia ab ipsis expectare potuisse, ac iisdem deinceps pati velle. Qvæ pacta Belgis cum Ordinibus Ostfrisiæ intercedant, scignorare. Ast id nosse, Frisiam inter membra Imperii, & Westphalici Circuli censeri; ac se una cum reliqvis directoribus haut omissurum exsecutioni dare, qvæ Cæsar tanqvam caput Imperii injunxerit. Qvod si Belgæ ulterius Imperii & Circuli negotiis se ingerere aggrediantur, Directoribus Circuli necessitatem impositum iri copias Frisiæ immittendi tuendo suo juri: qvo tamen pro captu præsentium temporum supersedere malint.* Id negotium Arausionensis apud Belgas sat calide proposuerat. Et erant, qvi Amstelodamensibus persvadere vellent, è portu Grietsielæ navigationem inter insulas Frisiæ prætextas, & continentem intercipi posse. Sed nemo ex Ordinibus Generalibus judicaverat, operæ pretium esse eam ob causam turbas movere. Ast ipse qvoqve Cæsar id factum velut altius penetrans suspectabat, eoqve literas ad Electorem dabat: se credidisse, ipsum destinata sua cum reliqviis, qveis conservatio Frisiæ commissa, aut secum saltem fuisse communicaturum, anteqvam militem ei provinciæ immitteret. Sed qvia declararit, se dispositioni Cæsareæ morem gesturum, sibi videri omnes molestias commodissime declinari posse, si ipsius copiæ iterum ea provincia educantur. Ad qvæ Elector respondebat: Se libenter placito Cæsaris obtemperaturum, nec heic privati qvid emolumenti captare. Enimvero Cæsaris autoritatem, suam existimationem, ac provinciæ libertatem periclitaturam, si ipse protinus ad male fundatas qverimonias, & illicita petita eorum, qvi huic negotio se miscere non debent, aut qvorum privatum commodum agitur, militem Grietsiela abducere necessum habeat. Nam qvicqvid hoc nomine à se susceptum sit, ad conservandam autoritatem Cæsaream, ac jura Ordinum spectare. Qvin potius nunc, si amica negotiatio suscipiatur, haut ægre scopum Cæsarei diplomatis obtineri posse, ut exterorum arbitria hinc excludantur, Ordinum

de Wagen.

9. Dec 81.

19. Dec. 81

jura

1681. jura salva sint, ac lites inter Principem, & hosce componantur, ubi in promtu sint, qvi negotio pondus addere qveant. Qvod si eo res redacta sit, ut Ordinibus nulla metuendi causa supersit, se qvoqve militem inde abducturum. Addebatur, ne Cæsar iis fidem adhibeat, qvi persvadere ipsi conentur, à se id agi, ut eum locum viribus exterorum tueatur. Circa eam causam post multa incassum agitata sunt; sed qvia eadem nunqvam ad liqvidum deducta fuit, Electoralis miles eam stationem deinceps insidere perrexit.

De navigatione Societatis Africanæ Brandenburgicæ in Guineam.

§.32. Ea porro Electoris cum Ordinibus Orientalis Frisiæ conjunctio non parum commoditatis adferebat stabiliendæ societati, qvæ paulo post sub ejus auspiciis ad litora Guineæ commercia suscipiebat, cujus sedes, & rationarium Embdæ constituebatur. Eam navigationem Elector in usum civium suorum aggressus est jure gentium, qvo qvibuslibet liberis populis marium accolis cum aliis populis liberis per patulum mare commercia excolere integrum est. Sed idem institutum protinus Societas Indiæ Occidentalis apud Belgas limis oculis adspiciebat; qvæ & per Amerongium Electori privilegium à Republica sibi concessum insinuabat super navigatione in Guineam, qvæ consortes tolerare nesciat. Cui ab Electore responsum; *posse Belgas suis civibus privilegia dare, apud alios suos cives valitura, sed qvæ alios Principes, ac eorum subjectos haut obligent. Ac societatem Belgicam iis tantum locis commercia exclusis reliqvis prætendere, qvæ ipsa suo imperio armis subjecerit, aut ab indigenis emerit; aut ubi cum indigenis pacta extent super commercio cum ipsa sola exercendo. Atqvi non pauca loca superesse eo tractu, ubi neutrum horum obtineat.* Cæterum uti novis initiis fieri svevit, nova societas ab uno & altero molestiæ qvid sensit. Ac Galli qvidem unam navem è fluvio Gambia abripuerant; cujus pretium post longam solicitationem restitutum fuit. A Belgis qvoqve una & altera navis abrepta, aliaqve damna data sunt; qvorum reparationem cum Elector diu expostulasset, demum in arbitros compromissum examinandæ, ac taxandæ nostræ prætensioni. Qva in disceptatione à nostris extra controversiam ponebatur jus in universum, qvod Electori æqve ac aliis Principibus, & liberis populis circa commercia maritima cum aliis exercenda competit. Sane ipsi Belgæ eam navigationis, atqve commerciorum libertatem, cui & ejus Reip. salus innititur, acerrime adversus alios asseruerant: qvi nunc diversum statuere salva ratione non poterant, cum nil æqvius sit, qvam ut qvis eo jure, qvod in alios statuit, ipse utatur. Inprimis recentia exempla ad rem faciebant, qvod cum navarchus Anglicus Holmes edita declaratione prætendisset, jus navigandi, & commercia exercendi ad litora Africæ à promontorio Viridi, ad id, cui à Bona Spe vocabulum est, soli Angliæ Regi competere, omnibus aliis nationibus exclusis; Belgæ literis ad eum Regem datis adversus eam prætensionem non solum ad possessionem, qvam in eo litore habeant, provocarunt, sed & ad libertatem commerciorum, & qvod Deus, natura, & jus gentium ipsis concedat sua commercia ubivis locorum, qva commode possint, stabilire. Unde ejusmodi prætensionem juri communi gentiũ consensu recepto repugnare. Cum qvoqve post director Societatis Indiæ Occidentalis Valckenburgius prætendisset, totum litus Guineæ, qvod & Aureum vocari solet, & ad idem commercia ad eam societatem spectare, exclusis aliis nationibus, ac peculiariter Anglis, Svecis, atqve Danis; Ordines Generales id non solum excusarunt condito decreto; sed & articulo IX pacis Bredanæ inter Anglos, & Belgas factæ conventum est, utrinqve emissa scripta, declarationes, & protestationes nulla & inania esse debere, velut libertati navigationis, & commerciorum repugnantia. Deniqve in litore Guineæ non solum societatem Belgicam, sed & alias nationes castella, atqve domicilia possidere. Earum porro regionum indigenæ non solum cum Societate Brandenburgica libenter commercia exercebant, sed & hoc nomine pacta cum eadem iniverant. Ac missus fuerat ab Electore cum duabus navibus bellicis, qvarum uni vocabulum *Principis Electoralis*, alteri *Æthiopis*, Otto Fridericus Græbenus, stabiliendis ad litora Guineæ commerciis. Qvi & cum consensu indigenarum, loci dominorum, in solo ab his emto castellum, cui vocabulum Magnum Fridericiburgum inditum, in monte *Manfort* excitavit, uno milliari versus occidentem à promontorio *Cabo tros puntas* dicto; qvod iste ipsis Kalendis Januarii anno 1683 festivis displosionibus, ac solenni adparatu, qvantum præsens res ferret, inauguravit. Cum ejusdem accolis qvoqve pactum initum, qvo hi promittunt, se omni vi ad defendendum id castellum incubituros, ejus præfecto operam navaturos, nec cum aliis navibus, qvam Brandenburgicis, & cum isto castello commercia exercituros; nec passuros, ut aliæ natio-

1681.

12. Mart. 1661.

28. Jul. 61.

Jun. 1663.

8 Octob. 1664.

31. Jul. 1663.

1681. nationes juxta Electoris subditos eo loco considant. Qui & ei pacto firmando sequenti anno aliqvem suorum ad Electorem Berolinum misere. Accesserunt dehinc indigenæ, qvos *Cabusieres* vocant, locorum *Accada*, & *Taccarary*; qui iisdem conditionibus Electori se subjectos fore professi sunt pacto inito in dicto castello. Seqventi anno itidem Electori fidem ac subjectionem suam addixere incolæ regionis *Anta*, caussati, se hostium suorum metu ad Electoris castellum confugisse, ab Hollandis juxta, & Anglis destitutos, qvibuscum & deinceps nil amplius sibi negotii esse velint. Ac post tractatu inter Electorem, & Belgas articulo V. ita dispositum est: *Ne etiam deinceps occasione navigationis in oram Africæ, & Guineæ inter Electoris, & Belgarum privilegiatas utrinqve Societates ullæ amplius collisiones, & controversiæ existant; utrinqve conventum est, ut Elector qvamprimum suo Hagæ ministro mandet cum Belgarum delegatis conventionem inire, per qvam utriusqve Societatis possessiones, & jura manuteneantur, ac omnibus diffidiis inter eas deinceps obviam eatur.* Ac post articulo III. fœderis inter Electorem, & Belgas ita convenit. *Si contingat Electorem, aut Ordines Generales deinceps invadi, aut ullo modo turbari in possessione & usu suorum statuum, urbium, locorum, provinciarum, libertate navigationis, commercii, & aliis qvibuscunqve, mari terraqve, ubi Elector, & Ordines Generales eas possident, aut iis fruuntur, etiam extra Europam, & qva parte orbis terrarum id esse possit, ex communi jure, aut per tractatus jam factos, aut deinceps faciendos: Elector, & Ordines Generales moniti, & reqvisiti invicem juncta manu omnem operam navabunt, ut turbationes & infestationes cessent, & vis atqve injuria, qva alteruter fœderatorum illata sit, reparetur.*

11. Maji 1684.

4. Febr. 1685.

8. Mart. 1685.

Conventus Francofurtanus super reunionibus Gallicis.

§. 33. Sed ut ad acta à Gallo revertamur, is cum insignes jam ditiones sibimet addixisset, qvo consultationes super Imperii securitate Ratisponæ agitaras in langvorem daret, tractatui se super interpretatione pacis offerebat, qvi Spiræ, Wormatiæ, aut Francofurti sit suscipiendus. Interim omnia in præsenti statu manſura. Ista propositio a Cæsare & Imperio acceptata, ac in Francofurtum consensum. Huic conventui obeundo à Cæsare destinatus Wolfgangus Andreas Rosenbergius Comes, & Stratemannus: è Collegio Electorali Moguntinus & Saxo; è Principibus Austriacus, Bambergensis, Bavarus, Lauterensis, Vinariensis, & Brunsvicensis; è civitatibus Ratispona, & Colonia. Enimvero circa eum conventum adornandum tot difficultates movebantur, ut parum fructuosi ex eo augurari daretur. Inter alia id videbantur agere Cæsarei Commissarii, ut ipsi soli cum Gallis tractarent, Ordinum delegati otiosi spectatores forent. Et qvanqvam Elector Ratisponæ acriter contenderet, jura Statuum non imminuenda, nec ferendum, ut hi à tractatibus excludantur, ostentato recenti exemplo Neomagensi: in procuratorio tamen istorum exprimebatur, ut non solum Cæsaris, sed & Imperii nomine tractarent, atqve concluderent. Ac ipse Croissius eam Cæsareorum prætensionem improbabat, qvod hi Ordinum delegatos Francofurti ad tractandum admittere nollent; qvi eandem agendi viam Neomagi institerint, ubi Ordines celarint, qvid super Alsatia, & tribus Episcopatibus actum sit; qvæ ipse toto coram Imperio declarari optet. Sed & super sessione certabatur, Electoralibus peculiari mensa, Principalibus eadem cum istis sedere, ac penitus iisdem exæqvari cupientibus, eminente circa hoc Brunsvicensium fervore. Cæterum Gallus Mansfeldio Comiti verbis fidem dederat, ab initio congressus Francofurtani à se nil ulterius susceptum iri. Sed Gallici legati San-Romanus, & Harlæus Hœchstæ moras nectebant, postulantes, ut Cæsarei primo loco Francofurtum ingrederentur, qvo ipsi tanqvam posterius venientes ab his primam visitationem acciperent. Id qvod Cæsarei abnuebant. Interea temporis Galli Argentoratum interceperant, ex ea mora prætextum arripientes, à se nil contra datam fidem actum fuisse. Demum tamen Galli primi urbem ingrediebantur absqve pompa; qvos mox Cæsarei seqvebantur. Ab utrisqve protinus litigiorum femina spargebantur, qvu negotiatio, prout ex usu foret, extrahi posset. Ac Galli qvidem Antonium Schottum Consiliarium Saxonicum legatum agnoscere nolebant, qvod is Colmariæ natus, eoqve Gallicus subditus esset. Qvo ipso primariæ caussæ ingens præjudicium adferebatur; cum ea palmaria qvæstio esset, num supremum Alsatiæ imperium Gallo competat. Ea tamen prætensione Galli post desistebant; præsertim cum idem Schottus antehac circa negotium compromissi operam navasset Gallis haut contradicentibus, ac dudum Colmaria domicilium alio transtulisset; nec unqvam Germani adscriptitiorum glebæ classe censeri se voluissent. Sed & Cæsarei tricabantur, ac Electoralibus neqve priorem in suis ædibus locum, neqve Excellentiæ titulum concedere volebant, ac visitatione eorum carere

1681.

17. Oct.

Schott.

1681. carere malebant. Color dicebatur, qvod isti Ratisponæ diu pro Ambasliatoribus sese haut gesserint, modico adparatu usi; ac Verjo digniorem locum concesserint, utut hic legatus primi gradus haut foret. Iidem qvoqve legationis suæ fidem apud Moguntinum facere abnuebant. Sed & Galli secundo legato Moguntino parem cum primo honorem exhibere abnuebant. Primo autem digniorem qvidem in domo sua locum, & Excellentiæ vocabulum dare volebant; ut tamen scripto sibi caveatur, Cæsareos idem facturos, ac ni huc fiat, eius horum accessu plane abstenturos. Post nonnihil temporis inter inania ista consumtum Galli demum Cæsareis sermone proponebant: *Et si suus Rex tam cis, qvam trans Rhenum plura habeat, qvæ jure prætendere posfit: iis tamen, qvæ jam occuparit, contentum esse velle, nec amplius qvid ab Imperio, qvocunqve nomine veniat, postulaturum, sed deinceps bona fide pacem & qvietem servaturum. Eundem qvoqve Friburgum detractis munitionibus Cæsari redditurum, sibi Philipsburgum itidem munitionibus exutum Spirensi Præsuli restituat. Istæ conditiones si placeant, scriptam conventionem concinnandam.* Ad ista Cæsarei: *Qvia tota rerum facies contra factas à Gallo testationes mutata sit, sese ulterius nil declarare posse; ac ut scripto sibi proposita tradantur petere.* Galli ad hæc: *Esse qvidem statum rerum ex sua parte nonnihil mutatum. Sed Regem ad id permotum delectibus passim per Germaniam institutis, ac per fœdera inter complures Principes icta; qvorum utraqve sine dubio contra ipsum dirigantur.* Post tamen Galli scriptum in eundem cum dictis sensum exhibebant.

3 Nov.

16. Dec.

Electoris missio ad Moguntinum. 11. Dec.

§. 34. Ast Elector de maligno patriæ statu admodum solicitus, cum Collegis sibi consultandum ducebat, qvid consilii in præsens si non tollendis, saltem temperandis malis capessendum. Eo fine Melchiorem Rucqvium ad Electores Rheni acculas circummittit; cui injunctum demonstrare, in qvam confusum statum res Germaniæ per Neomagensem pacem prolapsæ sint. Gallum Francofurti proposuisse, ex qvibus vel bona pax & vicinitas cum ipso constitui qveat, vel novum bellum expectandum sit. Et Gallum urgere, ut Imperium ante finem mensis Januarii sententiam suam liqvido declaret, alias viribus suis paratis se usurum. Qvod si igitur Germaniæ sua compages, atqve concordia, viresqve rite dispositæ constarent, nec per Neomagensem pacem omnia corrupta essent, longa consultatione haut opus fore; sed amorem ac debitum patriæ, gloriamqve nationis cuilibet facile dictaturum, qvid ad talia proposita respondendum sit. Ast uti nunc Germaniæ arma, & consilia se habeant, vires tam potenti, ac instructissimo Principi opponendas longe infra esse, easqve insuper distractione debilitari, deficientibus insignibus ducibus, atqve exercitibus bene compositis; qvæ omnia apud Gallum in promtu sint. Tum inter Ordines diffidentiam ad summum invaluisse. Nullam, aut exiguam in exterorum auxiliis fiduciam; qvæ & qvanti patriæ constiterint, in recenti adhuc memoria sit; ac merito omnem occasionem avertendam, qva exteri sese iterum Germaniæ negotiis ingerere possint. Metum insuper esse, ut ob turbas Hungaricas multum auxilii à Cæsare sperandum sit. Qvæ omnia surgente bello jejunos successus ominentur. Unde mentem suam dubia cogitatione distrahi; num posteritati adprobari possit, hac rerum facie omnia aleæ exponere, ac litem ad anceps bellum deducere. Eqvidem se non minus qvam alios specu lari posse, qvo se res daturæ sint, ac forte minore cum periculo otiosum desidere, qvam illos, qvi imminenti irruptione proximi agant. Sed qvia maturatio oblatorum tractatuum urgetur, ac post neglectam occasionem res non ita facile restitui potest, qvin plus periculi ex mora expectandum sit, qvam si promtum ac tempestivum consilium capiatur: se Collegarum sententiam cognoscere voluisse, qvid præsenti Germaniæ statu ad proposita à Gallo declarandum sit, ne occasione bellum declinandi elapsa summa rerum periclitetur, ac vix incendio erepta patria fatali combustione corripiatur. Cui status Germaniæ, & totius negotii perspectus est, ei de tribus potissimum cogitandum. Num præsenti tempestate certa spes concipi qveat, in Galli ditionem redacta luca eidem iterum vi extorqveri posse? Num spes amissa recuperandi certior, ac tutior sit, qvam periculum plura amittendi, qvod Germaniæ imminet? Deniqve an non potius de iis, qvæ Imperio supersunt, atqve hujus statu conservando qvovis modo cogitandum, qvam omnia incertæ armorum aleæ exponere? qvæ ubi secus ceciderit, immensam calamitatem, ac forte plenam status publici in Imperio dissolutionem, ac inprimis Collegii Electoralis eversionem productura sit? Eqvidem se velut fidum Imperii Electorem omnia pro virili collaturum, qvæ servandæ ejus majestati reqviri qveant. Se qvoqve, cum periculum, cui nunc patria inhæret, probe prospiceret, hortatibus, ac monitis non pe-

 percisse,

1681. percisse, eiqve avertendo omnes vires impendisse. Qvomodo autem ipse desertus fuerit, & qvam ideo jacturam fecerit, orbi notum esse; eoqve maturiori discussioni exponendum, utrum salus reipublicæ pro captu præsentium temporum melius armis, qvam consilio servanda sit? Apud Palatinum, qvi periculo proximus agebat, Rucqvius peculiariter demonstrare jubebatur; qvantopere ipsius intersit prohibere, ne res cum Gallo in bellum erumpat. Eqvidem gravem jacturam ipsum fecisse, ac causam habere, ut de amissis recuperandis cogitet. Sed num id per bellum obtineri qveat, & an non ex hoc amissio reliqvarum ditionum conseqvi possit, ipsius judicio relinqvi; præsertim cum aliqva adhuc spes supersit. Gallum inter tractatus ad erepta loca restituenda permoveri posse, ac ut jam satis desolatæ provinciæ deinceps qvietem, & instaurationem ne invideat. Sed qvia maxima difficultas in eo vertatur, qva ratione cavendum sit, conventa cum Gallo servatum iri, aliorum sententiam de hoc cognosceret. Alias hanc negotiationem secreto gereret, ac prætexeret, missionem susceptam servando Electorum fastigio, qvod iterum Francofurtensi conventu solicitetur. Tum qvid circa Cæsaris procuratorium observandum sit, qvod in eo Cæsaris duntaxat, ac non uti debebat, ac Galli desiderant, Ordinum Imperii mentio fiat. Deniqve nullibi scripti qvid exhibeat.

Sententia Moguntini: 2. Jan. 1682. §. 35. Ad ista Anselmus Franciscus Elector Moguntinus respondebat. *Se proposita dudum secum exegisse. Res eo prolapsas, ut magis qvid necessitas, qvam libera consultatio suggerat, seqvendum sit. Hac rerum facie nunqvam se svadere posse, ut ad extrema descendatur. In exercitu Imperii nil fiduciæ reponendum; ac metuendum, si vel minimus motus copiarum in Imperio suscipiatur, ne Gallus ingentibus viribus, qvæ parata ad limitem consistant, totum Rheni tractum dicto citius mundet. Exterorum auxilium sumtuosum juxta, & anceps: Qvantum noxæ cæsarei exercitus Imperio intulerint, in recenti memoria esse. Se talia ad cæsareos ministros scripsisse, sed qvi ea vix citra offensam acceperint. Sibi qvidem videri, qvovis modo super Gallicis propositionibus decidendum. Forte inter negotiandum nonnulla adhuc servari posse. Saltem præstare hoc modo reliqvis cavere, qvam omnia forti armorum exponere; qvæ ubi secus cadat, qvod conditio rerum vix aliter promittat, plura, si non omnia amissum iri. Eadem sententia si Brandenburgico, velut potentissimo collegarum, & cui plurimus rerum usus, ac spectata bello virtus sedeat, penes eundem fore toti negotio momentum addere. Saxonem martios spiritus dici habere: sed eum ab Electore monendum, ut tempori, ac necessitati se accommodet.* Cum Rucqvius super cautela conventorum moveret, Moguntinus respondebat: se nullam aliam nosse, qvam Galli verba, ac fidem. De eadem re se cum Gallico legato locutum; ac uti hautqvidqvam servata sint ita sancte conventa, eoqve Imperio haut constet, qva ratione sibi in futurum cavendum sit. Sed eum nil aliud habuisse qvod responderet, qvam Regi animum esse pacem servare; ac qvam accuratissimis clausulis tractatum circumscribendum, qvem ab Imperio formatum Rex adprobare haut dubitaturus sit. Eadem Gallos suis legatis Francofurti declarasse. Idem censebat, si aula Cæsarea Hispanorum, & Lotharingi instinctu in diversa sententia perstiterit, Imperio, & Collegio Electorali seorsim cum Gallo transigendum. Nam aliam servandæ Germaniæ viam haut suppetere, ac si Electori eadem mens sit, reliqvos Ordines facile consensuros. 1682.

Palatini: 6. Jan. §. 36. Carolus Elector Palatinus ex asse nostri sententiam probabat. Seu propriis viribus, seu exterorum ope, de qva nondum cautum sit, Germania nitatur, omnia tamen ad Rhenum primo impetu subversum iri, summa rerum extremo periculo exposita. A vi, & necessitate jam consilia dictari. Addebat, Gallos insinuasse, forte haut difficulter circa ipsum temperamenta reperiri posse. Unde se postulasse, ut isti prius ablata restituant, tunc se instaurandæ amicitiæ paratum fore. Sed Gallos excusasse: alios Ordines, qvibus ereptum qvid sit, ad id exemplum provocaturos; ac ita negotiationem difficiliorem fore. Modo prius per fœdus Galliæ se rationibus innecteret, intra unum & alterum annum facile viam inventum iri, qva ipsius desideriis satisfiat.

Trevirensis: 12. Jan. §. 37. Ast Joannes Hugo Trevirensis Præsul ita respondebat: *Satis ob oculos sibi versari imminens periculum, qvod indies dissidio animorum in Imperio gliscat. Qvod si tamen solida conjunctio fiat, non ideo omnia pro desperatis habenda. Si maxime Gallus ad Rhenum, aut trans eundem penetret; sat tamen virium in Germania superesse non solum ad vim repellendam, sed & reponendam, modo eædem recte adhibeantur. Eqvidem qvi periculo proximi sedeant, inter qvos ipse in prima velut acie expositus sit, primo impetu prosternendos; post tamen omnia reparari posse.*

1682. *posse. Fortunam hactenus Galli acta insitato favore prosecutam. Hunc autem non minus vicissitudini obnoxium, quam omnes res humanas; ac fat naturalium remediorum esse, per qva id effici possit. Ast si Deus citra exceptionem aliter disposuerit, omnia humana consilia, omnemqve industriam frustra fore. Cum Gallo tam noxiam pacem initam, ac post eam sub futili prætexto* dependentiarum, ac reunionum *plura amissa, qvam vel infelicissimo bello fieri potuerit. Grassari in infinitum Galli prætensiones, qvi insuper habita Francofurti facta propositione reuniones suas persegvatur. Hoc ipso die nuntium se accepisse, Abbatiam Prumiam sibi ademtam, è qva centum amplius feuda dependeant, & inter alia Reynfelss. Et si maxime in præsens super Galli postulatis transigatur, in futurum tamen eadem, qvæ nunc sentiuntur, metuenda. Interim pro captu præsentium rerum Electoris sententiam solidissimis rationibus subnixam; eoqve ab Imperio super propositione à Gallo facta serio deliberandum, ac super æqvis conditionibus quamprimum conveniendum; siqvidem Gallo tractatus cordi sit, ac is non forte tempus trahat aliis adhuc destinatis exseqvendis. Cujus specimen nuper ediderit, congressu Francofurtano per inania dilato, qvoad Argentoratum oppressisset. Qvovis modo cum Gallo transigere durum admodum esse; præsertim cum non constet, qvamdiu beneficio ejus transactionis pace fruendum sit. Attamen se rebus sic stantibus pacem, si ullo modo conservari qveat, optimam ducere, eoqve in Electoris velut potentissimi Germaniæ Principum sententiam discessurum.* Addebat, Gallos jam dimidiam partem Spirensis præsulatus absorpsisse, ac in Trevirensi dependentias ad unum usqve milliare à Confluentibus extendere. Cautionem pacis optimam fore perpetuum militem alere, & qva necessarium sit munitiones in limite extruere; ac legatos Gallicos Francofurti jactasse, ista Regi hautqvidqvam suspicionem injectura. Idem qvoqve de maledicentia hominum qverebatur, qvi ipsum arguant, velut de qvibusdam locis Gallo tradendis agitet. Sane si Gallus per vim qvædam eripere velit, id se prohibere non posse; ultro nil cessurum. Se tempore tractatuum Neomagensium sibi persvadere haut potuisse, conjunctionem inter Cæsarem, & Electorem tam laxe cohærere. Se vires suas obtulisse, aliosqve monuisse de valido exercitu ad Rhenum alendo; sed nil proficere potuisse. Igitur nunc nihil superesse præter pœnitentiam, & serio jam agnosci errorem immedicabilem. Cæterum Electoris sententiæ se accedere, qvi causæ pondus addere possit; ac si is bellum non svadeat, neminem 1682. reliqvorum Ordinum id optaturum, aut exseqvi valiturum.

§.38. Coloniæ Wilhelmus Furstenbergius Argentoratensis præsul disserebat: Tempus sane esse, à Gallo reunionibus, & dependentiis finem imponi. Heri se impressum decretum accepisse, qvo Stabloënsis præsulatus inter dependentias referatur; cum tamen demonstrari qveat, eum ante sexcentos annos Archiepiscopatui Coloniensi annexum, eoqve R. Imperii membrum fuisse. Ad ejus fundationem qvidem Comitem qvempiam, qvi Regis Dagoberti vasallus fuerit aliqvid contribuisse. Sed si omnia ad prima principia revocanda sint, ipsum Galliæ Regnum Romano Imperio subjiciendum. A se postulari, ut nomine Stabloæ homagium Galliæ præstet. Sed se Imperio jurasse, nec perjurio se adstringere velle; eoqve multis eam rem Regi demonstrasse, qvi & spem fecerit; sed effectum non seqvi. Interim vix aliud in præsens remedium adparere, qvam super facta Francofurti propositione transigere, ac post in Imperio eos armorum paratus facere, ut Gallus mutuo metu in officio contineatur, utut is haut æqvis oculis adspecturus sit in Germania arma parari. Ac credendum esse, si nunc cum isto transigatur, conventa utiqve servatum iri. Qvanqvam sat malignum specimen sit, qvod insuper habitis Francofurtana propositione factis promissis reuniones indies continuentur. Sed in Anglia nil fiduciæ reponi posse. Belgarum agendi modum satis notum, nec ex usu Germaniæ esse exteris arbitrium belli ac pacis committi, uti olim factum. Ipse Coloniensis gemina disserebat; merito cavendum, ne inter ægram hancce Germaniæ conditionem novum cum Gallo bellum suscipiatur. Ordinibus haut esse necessaria bello inchoando, nedum perseqvendo: & qvibus adhuc opum qvid supersit, per Gallum magis debilitari. Unde Electoris se sententiam ex asse probare, qvam extrema necessitas dictitet. Cautionis loco fore, si Germania perpetuum militem adornet, nec futuris Galli bellis sese misceat, ac ut pro Belgio Hispanico medium statum in perpetuum stipuletur. Verbo, pacem cum Gallo qvantum possit servandam. Nam in Imperio omnia confusionis plena; Gallum contra instructissimum, ac LX M bellatorum in finibus parata stare.

Coloniensis: 16. Jan.

§.39. Monachium ad Bavarum Godofredus Jena mittebatur, eadem, qvæ Ruc-

Bavaricus Elector.

1682. qvius Rheno adsitis propositurus. Ei Bavarus nil liqvidi respondit dedit; sed se nil aliud optare, qvam qvietem ac salutem patriæ, ad qvam ubiqve locorum pro virili operam collaturus sit; ac se prosperos successus tractatuum Francofurtensium sperare. Eadem Saxoni Meindersius Dresdam missus proponebat. Cui is respondit: *negotium id, & rationes ab Electore adductas sane maximi momenti esse. Sperare tamen, modo Elector velit, præcipuas difficultates ejus autoritate, potentia, ac singulari experientia superari posse. Sane justitiam causæ penes Imperium stare, ac Gallos eas, qvas nunc moveant, prætensiones ante hæc ipsos condemnasse. Sibi itaqve videri, succinctam demonstrationem Gallicæ propositioni opponendam, jura Imperii deducenda, arbitrium offerendum; ac si Galli abnuant, hisce culpam abrupta in ipso limine negotiationis impingendam; titulum juris Imperio reservandum, adversus ulteriores usurpationes protestandum, ad Comitia rem referendam, & tractatus suspendendos; deniqve Anglum, & Suecum velut sponsores pacis circa ejus interpretationem, & ad opem adversus ejusdem violatores ferendam reqvirendum. Sane Gallum idem fecisse, cum Elector qvondam in Alsatiam moveret, & eo prætexto Suecos in Marchiam irrupisse.* Ad ea Meindersius: Justitiam causæ sat manifestam. Sed id tantum qværi, num in præsens res Germaniæ ita sint constitutæ, ut bellum cum spe boni successus possit suscipi. Rapta Gallum ultro haut redditurum, nec arbitris sese submissurum. Protestationes interponere esse miserabilium remedia fructu cassa. Gallum qvoqve reuniones haut suspensurum, ac demum omnia trans Rhenum absorpturum. Qvid ex Anglia, & Svecia sperandum, & qvo in statu ambo Regna sint, notum esse. Gallum horum interpretamenta, & auxilia nil curaturum; ac prius totam Germaniam pessum ituram, qvam ab istis servetur. Haut eo minus Saxo censebat; modo arma defensioni faciendæ parentur, Gallo libidinem decessuram in arma ruendi, eumqve molliores conditiones admissurum. Spem qvoqve esse, turbis Hungaricis compositis universas Cæsaris vires in Gallum verti posse. Ni mascula consilia capiantur, totius Europæ libertatem Gallo prostitui. Cui sententiæ cum Saxo immotus inhæreret, Meindersius discessit, prius tamen testatus, Electorem sese hautqvidqvam ab Imperio disjuncturum, aut cum Gallo consilia capturum libertati Germanicæ adversa. Nam istius maxime interesse, ne Imperii status alteretur.

Saxonis: 18. Jan.

§. 40. Cum Hanoverano Duce ipse Elector super hoc negotio præsens communicaverat. Ubi uterqve in eo consenserat: *Si bellum gerendum sit, vires in promtu esse oportere eidem perseqvendo. Atqvi jam res ita comparatas, ut ex una parte omnia deficiant, ex altera nihil. Intra Germaniam Cæsarem, & qvicqvid est Ordinum; extra idem Hispanos, Svecos, Belgas imparatos esse. Ex Anglia nil certi expectandum. Danum eadem cum Electore sentire. Inprimis Svecos qvod attinet, eos bellum, & turbidas res in Imperio optare, qvi & scopus sit* tractatus associationis. *Qvem tamen in Gallia excusent, qvo subsidia ibi, & satisfactionem de Bipontino Ducatu obtineant. Eosdem qvoqve Hafnia triplex fœdus cum Dano, & Electore proponere; ac eodem tempore Lundense fœdus per* tractatum associationis *violare. Revera autem id agere videri, ut fidem, & autoritatem suam in Germania instaurent, ac hospitiorum qvid ibi capiant; id qvod vicinis qvam maxime periculosum sit. Nec minus Hispanis, ac Belgis optandum duci Germaniam bello involvi, qvo Galliæ impetus ab ipsis divertatur. Unde non dubium esse, qvin calida consilia manifestissimum Imperii periculum, & exitiabilem convulsionem, inprimis Electoralis Collegii, simul maximam accessionem jam plus satis formidanda potentiæ Gallicæ post se tractura sint. Ac ni ista nunc antevertantur, post medicinæ locum non fore. Eqvidem justitiam causæ manifestam esse; sed eam juxta scita prudentiæ tractandam. Non si nunc securitas, ac libertas Imperii vacillet, & olim sic fore. Qvin sperandum esse, Deum aliqvando commodiora tempora reparandis patriæ damnis daturum. Interim hoc modo rebus optime consuli, si apertum cum Gallo bellum impediatur, ac omnes ulteriores reuniones sistantur, ac peculiariter Colonia, ac Franckenthaliæ caveatur. Tum ut potentissimi Statuum arma probe instruant atqve inter se amicitiam alant, & consilia communicent. Deniqve ut Viennensis aula moneatur, qvid circa ejusdem agendi modum desideretur. Ita vigilantibus expectandum, qvid tempus mutationum in Gallia, & alibi allaturum sit.*

1682. Hanoverani:

§. 41. Ad Ferdinandum Paderbornensem, & Monasteriensem Episcopum ab Electore Clamor Buschius super eodem negotio mittebatur. Is censebat; si bellum surgat, ac male succedat, pacem forte uti ante datis aliqvot præsulatibus redimendam, nec ideo tamen à Gallo qvid recu-

Monasteriensis:

1681. recuperatum iri. Unde in præsens pacem qvibuscunqve conditionibus bello præferendam, inprimis si adhuc memoria subeat, tam turpem Neomagi pacem factam Electore, ac se exclusis; utut Galli Cæsareis satis significassent, qvo sua destinata *circa dependentias* pace Monasteriensi tactas spectarent. Igitur cum ea loca nondum occupata essent, & adhuc arma manibus tenerentur, cautius agendum, nec pacem tam laxis verbis ineundam fuisse. Idem ostendebat, se fœderi cum Electore ineundo paratum, & ubi bellum erumpat neutras partes secuturum, ac defensioni suarum ditionum invigilaturum, & à Gallo pecunias, ac militem si opus sit auxilio stipulaturum. Eo fine qvoqve præsulatum Colonienſem, & urbem cognominem in fœdus recipiendum. De Dani conjunctione dubium sibi esse, qvi id præcipue spectare videatur, ut Sveciæ aliqvid decerpat, ac novissimo bello non optime secum egerit. Ac magis operam daturum, ut Cellensem, ac Guelverbytanum sibi innectat.

Cassellæ. 5. Maj. §. 42. Idem Buschius qvoqve ad Carolum Hassiæ Landgravium Cassellas mittebatur, ut huic consilium Electoris de pace tuenda adprobaret. Eqvidem utriqve pacem in ore esse, ac invidiam belli tam exitiabilis moti declinari. Sed si qvæ Ratisponæ, & Francofurti agantur, expendas, facile adpariturum, utra pars serio pacem desideret. Sane Gallum super æterna pace, qvalia nunqvam antea, proponere. Eqvidem qvantum ejus verbis fidendum sit, in medio relinqvi. Si tamen deinceps fidem fallat, eum non tantum in conspectu orbis seipsum injuriæ damnaturum, sed & Germaniam communi consensu arma oppositurum; id qvod præsenti statu fieri neqveat, dum totus Circulus Svevicus, qvatuor Electores ad Rhenum, ac plurimi alii pacem qvovis modo cupiant, bellum aversentur. Notum qvoqve esse, eos qvi in bellum inclinent, privatis rationibus duci, ac extranea negotia rebus Imperii miscere, aut per oppressionem aliorum Ordinum opes suas augere velle. Maximam autem curam sibi injicere, qvod secuto bello, utcunqve id succedat, Imperii ruinam, & Ordinum oppressionem animo prospiciat. Nam si consideretur Galli potentia, prudens agendi modus, autoritas, rerum bello necessariarum abundantia, è tot partis victoriis gloria; contra Imperii in præsens impotentia, defectus egregiorum ducum, militum, pecuniæ, diversitas studiorum & utilitatum, & orta inde diffidentia: non nisi sinistrum ominari eventum licere; ac tunc saltem de toto Rheno actum fore. Sed si maxime Galli prævaleamus, id magis adhuc, qvam adversos successus metuendum. Nam tunc qvi armis potiores sint oppressis reliqvis jugum imposituros. Ac initia belli Germanici, & qvid post annum vicesimum qvartum actum sit, in recenti memoria esse. Ast Landgravius censebat, nunqvam posteritati probari posse, in Galli postulata ita simpliciter consentire. Sibi qvidem stare, decreta Imperii seqvi, & qvantum possit pro Germaniæ libertate, atqve à majoribus tradita gloria conniti. Tum credere, ni Gallo, dum Germania adhuc satis armis instructa est, sive mora vis opponatur, id post serum fore. Ac eundem post pacem tam lautis sibi conditionibus conclusam, ac exarmatos Ordines, pro lubitu paululum omissa repetiturum, ac demum totam Germaniam nemine resistente subacturum. Summam rerum ad Electorem redire, qvi solus causæ momentum possit addere; ac ubi is manus admovere velit, Imperio haut necessum fore tam fœdam pacem amplecti. Haut placuit Electori generosi animi Principem pluribus urgere, sed tantum testabatur; hautqvidqvam sibi in animo esse ab Imperio disjungi; multo minus tale qvid ab eo postulare. Sed uti ipse fidem suam erga patriam tot illustribus documentis demonstrarit; ita & nunc curas suas unice ad ejusdem salutem dirigi.

Cum Dania Rege acta. 19. Dec. 1681. §. 43. Apud Daniæ Regem Paulus Fuchsius exponere jubebatur, uti præsens tempestas gravia pericula minetur, ac atrox bellum brevi immineat, ni ei avertendo idonea remedia adhibeantur. Se qvidem non minus atqve alios gliscentem Galli potentiam horrere, ac in medio relinqvere, an, & qvousqve Galli promissis innitendum sit. In aprico tamen esse ægrum Germaniæ, Hispaniæ, Belgii statum. Inter membra Imperii parum concordiæ. Ratisponæ decretum armorum paratum lente, ac sinistre procedere. In Hungaria periculosam rerum faciem, qva Cæsaris vires valde distrahantur. In Germania deesse pecuniam, annonam, duces bello spectatos, militum sufficientem numerum: Contra Gallo omnia in promtu, ut is subita irruptione totum transrhenanum tractum subigere prius possit, qvam in Germania super contrahendis, qvæ jam extant copiis, aut novis conscribendis decerni qveat. Qvæ omnia exiguam spem præbeant, aliqvid locorum à Gallo occupato-

1682. rum per vim recuperari posse. Qvin si posthabitis amicis remediis ad extrema descendatur, Gallo denuo ansam præberi fines longe proferendi. Circa tractatum associationis Electori videri circumspecte incedendum. Eqvidem scopum ejusdem hactenus rejiciendum non esse, qvod per eum conservatio pacis qværatur, qvæ & sibi Regiqve cordi sit. Scrupulum tamen injicere, qvod iste primum à Svecis designatus, ac propositus fuerit, qvi forte longe aliud, qvam conservationem pacis spectent. Qvod à Gallo non aliter consideretur, qvam fœdus adversus ipsum directum. Qvod in eo pax Neomagensis firmetur, Regi, sibiqve tam noxia, nulla mentione facta pacis, qvæ utriq; separatim cum Gallo inita fuerit. Sed nec constare, num Anglus accessurus sit; qvem potius verosimile sit de compacto rem cum Gallo agere. Mirum autem esse à Svecis ejusmodi tractatum profectum eo ipso tempore, qvo cum Gallis super instaurando pristino fœdere fatagebant, & nunc tam solicite eundem excusent, velut eo nihil actum sit rationibus Galliæ adversum. Qvia autem Sveci salvo Lundensi fœdere inlciis, & non consentientibus Danis ejusmodi conventionem cum Belgis inire non potuerint, Fuchsius, qvomodo ea res gesta foret, exacte explorare jubebatur, simul qvo animo inter se Boreales reges sint; qvia Elector non parum perturbatus fuerit, qvod Petcumus Hagæ jactaverit, Daniæ qvoqve Regem associationis tractatui nomen daturum, ac junctim cum Sveco Cæsaris se fœderi innexurum. Denique operam daret, ut Danum à Sveci rationibus disjungeret.

10. Jan. Ad ista Rex testabatur; eandem sibi cum Electore sententiam, ac se cum ipso consilia, & operam sociaturum. In præsens bellum sese haut consultum ducere, ac si maxime universi Ordines Imperii bellum decernant, & Hispanos, Belgasqve fœdere sibi illigent; unionem tamen haut diu duraturam, ac eundem qvi novissimo bello eventum, ac forte adhuc deteriorem fore. Associationis tractatum nunqvam sibi cordi fuisse, circa qvem multa sibi suspecta occurrant. Svecos eum proposuisse duas potissimum ab causas; ut à Gallo ultionem sumerent ob abreptum Ducatum Bipontinum, ac non soluta subsidiorum residua; ac ut iterum exercitum in Germania parare, & in turbido piscari possent. Eosdem ingentem sibi gloriam inde sperasse, velut autores fœderis, cui universus orbis adversus Gallos accessurus sit. Sed cum nunc ea spe falsos se perspiciant, prudentissimos eorum non parum perturbatos esse. Nicolaum qvoqve Bielkium Lutetiæ dixisse, eum tractatum sibi haut arridere, ac Gullenstolpium præcipitanter nimis processisse, dum pervicax Benedicti Oxenstiernæ in Gallos odium seqvitur, simul nomini suo splendorem facto aliqvo tractatu conciliatum it. Svecorum blandimentis haut confidendum, qvæ non alio fonte promanent, qvam qvod metuant, ne Gallus ipsum, atqve Electorem Sveciæ immittat. Cupere eos exercitum in Germania habere; sed deesse nummos, qvi è tractatu associationis haut expectandi sint; ac ut Cæsar iis hospitia in Germania indulgeat, Luneburgicos haut permissuros. Cæterum sibi circa fœdus cum Gallo eum unicum scrupulum esse, ne id adversus Imperium initum videatur, sibiqve, atqve Electori magnam in Germania invidiam attrahat. Sed ei contra demonstrabatur; hautqvidqvam Electoris mentem esse contra Imperium alicui se fœderi innectere, aut ad augendam Galli potentiam operæ qvid conferre; sed unice qvietem, & securitatem Imperii stabilire; per qvæ consilia gratiam sese magis qvam odium meriturum speret, eademqve omnes à pravis affectibus vacuos probaturus. Demum Rex plane in Electoris sententiam concedebat; satis se perspicere, qvam fragilis *Associationis* compages sit, ac è præteritis futura augurari. Cum enim antea meliore fœderatorum, qvam nunc, statu, & tam præstabili opera patriæ ab Electore navata, tam turpis pax Neomagensis facta sit, ipsis destitutis; qvid nunc futurum esse? Eoqve haut melius in præsens remedium dispici posse, qvieti, & securitati Germaniæ procurandæ, qvam tractationem à Gallo oblatam persegvi. Cum itaqve Danus Galli societatem utiqve amplexurus videretur, ac junctum fœdus varia incommoda secum tracturum esset, ac Dano æqve atqve Electori peculiares qvædam rationes essent; satius videbatur, utrumqve seorsim cum Gallo concludere. Cæterum Gallico sese fœderi Hafniæ enixe opponebant Cæsarei, Svecici, ac Belgici ministri, ingerentes, qvam periculosum sit per temporaria commoda, qveis nil solidi subsit, seduci, ac Gallorum blanditiis, & speciosis promissis inescandum se præbere. Qvi id duntaxat spectent, ut multitudinem hostium, qvam metuunt, amoliantur, aliosqve inter se committant, ac suas tantum opes augere qveant, sociis evanido qvopiam emolumento delinitis. Peculiariter Sveci offerebant, se Gottorpiensem, & Hamburgensem causam abdicaturos, si Danus Bremam desti-

1682. destituat. Ac Lillierothus Lutetiæ cum Meiercrona ablegato Danico jam de dividendis bello adqvirendis inter Sveciam, & Daniam disserebat. Sed Dano Gallicum in præsens fœdus magis ex usu videbatur. Ubi tamen cum hic postularet, ut Gallus sese obstringeret ad operam navandam, qvo ipse Hamburgo, & vectigali in Albi poriretur; Gallus non nisi laxa intra verba consistere volebat, ne isto promisso totam Inferiorem Saxoniam, ipsumqve Electorem à se averteret. Cupiebat qvoqve Danus, ut Gallus expresse se obstringeret ad auxilium ipsi ferendum, si ob Gottorpiensem causam invaderetur. Sed Gallus itidem laxis verbis inhærebat; se ipsi adstiturum contra qvosvis aggressores. Deniqve & Gallus Dano auxilia promittebat, si hic ab Hispanis reliqva subsidiorum extorqvere velit, non tamen si talia in Belgas moliri instituat.

Berka. Fœdere absoluto Rex Bercæ Comiti legato Cæsareo ejus causam hanc exponebat; qvod videat, eos, qvos Gallorum acta qvam maxime tangant, manibus in sinum compressis sedere. Hautqvidqvam tamen ita arcte se vinculo stringi, qvin eo se iterum exuere possit, si Gallus pacem infringere, ac latius grassari instituat. Et cum Berca Cæsaris beneficia ingereret, Daniæ qvondam rebus angustis præstita; Rex vicissim, uti ipse, ac Elector novissimo bello, destitutus fuerit, occinebat.

Cum Gallo acta. §. 44. Ast qvo Gallus Electori fœdus suum persvaderet, per Rebenacium subinde demonstrabat, uti Cæsar in Germania, & extra varia fœdera contra Gallum cudat, ac ut amicos ab hac avertat, invidos, ac hostes qvacunqve detur eidem immittat. Sic & tractatum associationis verbo studium servandæ pacis Neomagensis præ se ferre, reipsa novum bellum inflammatum ire. Unde sibi cum amicis operam navandam, ne is tractatus perniciosos fructus producat. A Rege nil aliud qværi, qvam ut pacem tum ubiqve, tum præcipue in Germania servet. Ac ut is omnibus Principibus, qvi huic fœderi accessuri sint, solicitudinem eximat, qvam super prætensionibus, qvæ ipsi ulterius competant, concipere qveant; eum qvam efficacissime fidem daturum, suas se prætensiones restricturum, ac circumscripturum iis locis, qvorum possessionem ceperit, anteqvam legati sui Francofurtum ingrederentur. Ast si Cæsar, & Imperium utiqve bellum velint, Regem ita res suas dispositurum, ut non solum vim qvæ intentetur propulsare, sed & plura adqvirere possit. Ad ista liqvidum responsum exposcere, qvo mature consilia sua disponere qveat, 1682. Electoris eam esse autoritatem, ut Rege ante omnes ejus amicitiam ambiat; eoqve gloriæ id ejusdem accessurum, novum bellum, non nisi damno Germaniæ cessurum avertisse. Deniqve si maxime id non fiat, neminem tamen fore, qvi Regi Argentoratum vi erepturus sit. Tum Svecos qvantovis pretio in partes pertrahendos, ac ita instruendos, ut veterem gloriam recuperandi facultas sit. Esse qvoqve Regi satis cautum de Cellensi, & Guelferbytano, ac tentaturum, ut Hanoveranum qvoqve adsciscat. Nam prospiciendum, ne ea Domus uti nuper in ambas se partes dividat, & utrinqve lucrum aucupetur, nec eo minus utriusqve partis destinata infringat, ac suspicionibus agitet. Spem qvoqve esse de Bavaro in partes pertrahendo. Nam de Coloniensi dubium non esse. Addebat, si res in bellum eruperit, ac Rex inter progressus armorum aliqva Imperii loca occuparit, nil tamen eorum retenturum, sed facta pace omnia redditurum præter ea, qvæ Francofurtana propositione continerentur. Elector etsi satis perspiciebat, qvid ad ista reponi posset; tamen cum & patriæ, & proprium, & vicinorum statum rite libraret; haut aptius præsentibus rebus, ac avertendis imminentibus malis remedium judicabat, qvam tempus lucrari, ac à futura rerum conversione præsentium patriæ damnorum reparationem expectare. Cum nemo prudens eo tempore injuriarum suarum persecutionem suscipiat, qvo nulla boni successus spes, contra manifestum periculum plurium damnorum adparet. Ita demum Berolini novum cum Gallo fœdus initum, cujus summa eo redibat, ut Elector 11. Jan. qvidem operam navare teneretur, qvo pax inter Imperium, & Gallum conservaretur, ac præsentes controversiæ amice componerentur: Gallus contra reunionibus supersederet, ac qvamdiu ulla amicæ compositionis spes superesset, armis abstineret. Eo fœdere concluso Elector Spanhemio, ut 31. Jan. Gallo exponeret, injungebat: Uti ab hoc acta ab omnibus fere paci adversa habeantur, qvibus ut se opponant multos arma parare. Circa qvæ omnes non parum in ipsum respiciant, ac multi exemplum suum seqvi velint. Haut eo minus eam se consiliorum viam inisse, qvæ Gallo molestiam haut crear, ac omnia à Cæsare, aliisqve oblata, si sententiam mutare placeat, repudiasse. Cæsarem qvoqve, Anglum, & Belgas ipsum ad tractatum associationis invitasse, ostentatis præsentibus emolumentis; qvibus omnibus ipse fœdus Regis prætulerit.

Unde

1682.

Unde sperare huic qvoqve vicissim curæ fore, ut qvia ipse sibi, suæqve Domui hac conjunctione magnam apud multos invidiam contraxerit, is sibi in omnem eventum auxilio adsistat. Tum ut Rex, prout contestatus est, cum Imperio bonam, ac stabilem pacem colat; prout & se velut primarium Imperii membrum non aliud deceat, qvam qvavis occasione conniti circa omnia, qvæ ad ejus salutem, Ordinum libertatem, ac præcipue ad tuenda Collegii Electoralis jura facere qveant. Qvia etiam Cæsar, & Svecus ob repudiatum horum fœdus gravem offensam in ipsum conceperint; ac vero ubi ipse ab his invadatur, Gallica auxilia ægre huc penetrare qveant: Gallo operam dandam, ut Danum, cujus auxilio præsentissimo ipse frui possit, adversa parte abstrahat, qvæ istum enixe solicitet. Ut qvoqve Rex Cæsari insigne auxilium contra Turcam præstet, ingentem gratiam ei conciliaturum, ac antegressas offensas non parum temperaturum. Tum ut reunibus in posterum supersedeat, ac qvæ post iter legatorum occuparit, restituat, simul circa occupata jam loca moderationem inprimis erga eminentes Status adhibeat, ac in reunitis locis sacra in pristino statu relinqvat. Peculiariter autem Palatinam Domum commendatam habeat, cujus restitutionem Rex ipse promoverit, & cujus opes jam pace Westphalica satis accisæ sint. Qvia etiam sui liberi è priore matrimonio Arausionensis *præsumtivi* hæredes sint, ne Rex permittat, ut ejus Principis in Gallico territorio sita bona distrahantur, ac in alios transferantur. Ut deniqve idem ipsius negotia Hagæ, & in Polonia amplectatur.

Francofurti acta. Gallica propositio. 26. Dec. 81

§. 45. Interim Gallici legati Francofurti scriptum exhibuerunt, San-Germani die XV. Decembris datum lingva Gallica, hoc sensu. *Regem nil omittere velle ad testandam Cæsari, Electoribus, Principibus, ac Statibus Imperii desiderium, qvo ipse teneatur conservandi pacem, & semper colendi cum istis bonam & perfectam amicitiam. Eo intuitu voluisse post discessum suorum legatorum omnes reuniones suspendere, ad qvas virtute tractatus Monasteriensis, & Neomagensis jus ipsi fuerit. Et qvanqvam in proelivi sit justitiam suarum prætensionum in plura loca, & terras demonstrare, qva ipsi competant tam virtute dictorum tractatuum, qvam eorum omnium, qvæ super hac materia inter negotiationem Neomagi acta sunt; ea tamen libenter certo limite circumscribere velle per transactionem, qva nullam amplius materiam mutuæ diffidentiæ, aut dubiam tractatibus interpretationem relinqvat, qvi primarium ejus fundamentum constituunt. Eo fine se consentire, ut amore pacis omnes suæ prætensiones reducantur ad Argentoratum, & ad loca & terras, in qvarum possessionem ipse se misit, anteqvam sui legati iter Francofurtum ingrederentur. Cui fini & cupere, ut dehinc inter suos, & Cæsaris atqve Imperii legatos declaratio fiat super omnibus locis, qvi limitis usum inter Galliam, & Imperium præstare debeant; ac ut qvidqvid titulorum in posterum utrinqve inveniendum sit asserendo, aut destruendo suo juri, id nullam mutationem adferre qveat positioni limitis, qvæ facta fuerit ad normam nunc propositam possessionis per se captæ ante discessum suorum legatorum, & redactum in ditionem Argentoratum. Ac ad majus documentum sinceræ suæ intentionis, ac ut Imperio eo clarius ostendat, qvantopere ipse absit à voluntate unqvam aliqvid cis Rhenum adqvirere*, (cum ea propositio Francofurti fieri ponatur, insinuari videbatur, Regem adqvisitionibus ad occidentalem Rheni ripam nolle renuntiare.) *consentire velle, siqvidem Cæsar & Imperium id ob suam securitatem desideraverit, ut munitiones urbis & arcis Friburgensis, qvem locum ipse immensis sumtibus maxime inexpugnabilem reddiderit omnium, qvæ suæ sub ditione sint, plane destruantur, ac urbs Cæsari reddatur, modo hic iisdem Philipsburgi munitiones dejici curet, atqve id oppidum, & qvæ inde pendent, Spirensi Episcopo restituat. Si hæc oblata nunc acceptentur, ea restabilitura perfectam in Imperio tranqvillitatem, eamqve in perpetuum conservatura, prout id sibi in votis sit, ac ut nullus locus relinqvatur metui, eam unqvam turbari posse.*

Inania litigiorum.

§. 46. Anteqvam ad responsum accederetur, tempus inter inania litigiorum frustra terebatur. Ac Cæsarei qvidem debitas Electoralibus legatis cerimonias abnuebant, causati, id Monasterii factum non esse. Et qvi Brandenburgicis Neomagi honos sit exhibitus, certas conditiones, causasqve habuisse. Galli tamen promtos dando ei honori se offerebant, si Electorales scripto sibi caverent, ni Cæsarei paria exhiberent, ipsos eorum visitationem omissuros. Qvod cum Electorales fecissent, Galli hosce iisdem cum cerimoniis, qvibuscum Cæsareos, invisebant. Inter Cæsareos qvoqve, & Moguntinum super exhibendis procuratoriis ad fidem legationi faciendam disceptatum fuerat. Is actus demum ita expeditus est, ut secundus legatus Moguntinus secundo Cæsareo Stratemanno procuratorii sui avtographum traderet; hic

18. Jan.

non

1682. non nisi apographum exhiberet; qvod Moguntinus protinus eum avtographo conferebat. Ita jam ad negotiationem accedi poterat, ni Hanoveranus legatus novas lites movisset, dum non contentus delineatione sessionis Ratisponæ facta pertendit, ut omnes eadem mensa sedeant ad imminuendam prærogativam Electorum, qvam tamen ab ipsius Principe summo studio affectari constabat. Et antequam ea lis composita foret, Austriacus, Bambergensis, & Hanoveranus procuratoria sua edere nolebant. Demum id temperamentum proponebatur, ut omnes ad rotundam mensam sederent, insigni tamen inter Electorales, & Principales intervallo. Qvo etsi Hanoveranus nondum contentum se ferret, à Principalibus tamen procuratoria demum post moram non exiguam exhibita sunt.

Responsum ad propositionem Gallicam. 11. April. §. 47. Ad Gallorum propositionem à Cæsare, ac Imperio delegati id responsi reponebant. *Sacra Cæs. Majestati, & Imperio ex Excell. Dnn. Gallicorum legatorum propositione scripto nuper extradita intellectu fuit gratissimum, Christianissimæ R. Mtis Galliæ expressum desiderium, studiumqve continuandæ pacis. Cujus sicut ipsis sacrosancta sunt jura, ita secundum Monasteriensis, Noribergensis, & Neomagensis tractatuum, qvibus innituntur, tabulas semper hactenus religiose ab iis observata sunt, & in posterum observanda erunt, nec omittetur porro ex illorum parte qvidqvam, qvo juxta eosdem tractatus prædicta pax, atqve cum ea, vera, sinceraqve amicitia, & tuta vicinitas inter utramqve inclytam nationem stabiliatur, ac firma permaneat. Qvem in finem prout ad præstandum id optima fide sese offerunt, qvicqvid vigore modo nominatorum tractatuum, discusso, comprobatoqve in hoc congressu eorum genuino sensu, Christ:o Regi, & Coronæ Galliæ competere dignoscetur, bi vicissim jure merito expectant, Suam R. Mtem Christ: am ab Imperio, ejusqve Statibus nihil, qvod dictis tractatibus adversetur, prætensuram, nec illorum explicationem exclusa altera parte compacisсente contra eorum tenorem sibi soli vindicare, aut in propria causa sibimet jus dicere, atqve exseqvi velle, sed ea, qvæ sibi virtute prædictorum pacis tractatuum deberi prætendit, semota violentia in hoc congressu proposituram, & deducturam, simul pro regia sua, justissimaqve declaratione tribunalibus, & officialibus suis qva civilibus, qva militaribus ulteriores omnes reuniones, ut vocant, aliasqve occupationes, uti & extractiones fortalitiorum, & qvascunqve generaliter innovationes in terris Imperii penitus, serioqve inhibituram, atqve* 1682. *ejusmodi occupata, & innovata, si non statim omnia, saltem ea, qvæ post Dnn. legatorum Franciæ Lutetia discessum in Imperio qvocunqve modo occupata sunt, pro regia sua sinceratione ante omnia in integrum, & Imperium, ejusqve vel prorsus destitutos, vel qvomodocunqve gravatos Status, & membra in priorem statum, & possessionem immediatatis, libertatis, & jurium tam in Ecclesiasticis, qvam politicis, (qva antehac gavisi sunt) cum omni causa qvantocyus restituturum, & ea demum facta restitutione de cæteris gravatis, prout & reliqvis in prædicta propositione Gallica contentis cum Cæsare & Imperio juxta tenorem sæpe memoratorum tractatuum, ut illi à S. Cæs. Mte, & Imperio rati sunt habiti, discusso prius per amica colloqvia in hoc ad illum inprimis finem instituto congressu eorum vero, & genuino sensu, ita tractaturam, ut Cæsari, & Imperio, gravatisqve ejusdem Statibus, & membris secundum leges sæpe dictæ Pacis Westphalicæ, & Neomagensis satisfiat, aboleantur gravamina, stetqve in omnibus, & singulis jam dicta pax inviolata, & inconcussa. Qvod si postea ex utriusqve partis, & publica re videbitur, id, qvod de Friburgo & Philipsburgo propositione Dnn. legatorum Franciæ annexum est, ulteriori colloqvio, & tractatui committere, facile erit de eo convenire. Qvæ omnia cum rationi justitia, & dictis tractatibus pacis omnino, & partim ipsiusmet R. æ Mtis Christ: mæ declarationibus, & sincerationibus conformia sine, Cæsar, & Imperium non immerito ab æqvanimitate Sua R. Mtis expectant, & per ea scopum stabiliendæ, firmandæqve pacis, & amicitiæ, qvæ utrinqve intenditur, Deo duce attingendum fore sibi pollicentur. Francofurti ad Mœnum d. 20. Aprilis 1682.*

De lingva contentiones. §. 48. Hoc responso tradito Galli monebantur, ut & ipsi deinceps Latina lingva uterentur, prout hactenus inter Imperium, & Galliam usu receptum fuerit, ac uti ex Instrumentis Monasterii, & Neomagi factis adpareat. Ast Galli crepabant; se inter tractandum non alia lingva uti teneri, qvam sua vernacula. Galliæ Regem sublimipre genere imperii uti, qvam Cæsarem; nec ei qvid præscribi posse. Qvod nonnulla exempla adducantur, ubi Galli cum Cæsare Latina lingva tractarint, id forte inde esse, qvod Cæsarei Gallice non calluerint; eoqve rem liberi arbitrii fuisse; per qvales actus Imperio nullum jus adqviri. Communis moris esse, qvamlibet nationem sua negotia vernaculo idiomate expedire. Qvæ uti nihil ad rhombum faciebant; ita prudentes judicabant, si Galli in

1681. tertiam lingvam consentire nolint, Germanis vicissim jus fore sua scripta Teutonica lingva concipere. Nam si Galli forte arbitrentur, in lingva sua, qvæ ex Latina per mixturam Teutonici idiomatis in eam, qvæ nunc est formam degenerando demum pervenit, plus elegantiæ, aut dignitatis inesse, eam ineptam ac imperitam esse persvasionem. Sed nimirum Germanos merito pœnas suæ stultitiæ luere, qvod dum tanto ardore ad discendam lingvam Gallicam incumbunt, eamqve etiam in media sua patria nulla necessitate adversus populares suos ambitiose garriant, Gallos ea superbia inflaverint, velut horum lingvæ peculiaris qvid pulcritudinis, & prærogativæ insit. Qvasi non qvævis res æqve dextre Teutonico qvam Gallico idiomate exprimi qveat. Aut qvasi Germanis major sit necessitas addiscendi Gallice, qvam Gallis Germanice. Qvin & non paucis triste omen habitum fuit, magnam Europæ partem illecebris tam idiomatis, qvam moris Gallici velut fascinari; qvod & ratio, & exempla arguant, qvod qvi alterius nationis lingvam, moresqve propriis præferant, viam velut ad sui subjugationem munire videantur. Unde nec mirum esse, Gallos tanto fastu intumuisse, velut persvasos, penes se summam rerum per Europam fore, postqvam lingvam suam effœminatã, formasqve vestium, ac ab aliis tantopere æstimari perspiciant. Qvibus & solitum sit velut singularem prærogativam natalium suorum jactare, qvod id honoris sibi contigerit, ut nati Galli, & Regis maximi subditi sint; cum nulla natio tota Europa, ni forte Moscos excipias, domi addictius serviat. Sed Galli cum neqve usu lingvæ suæ desistere vellent, ac Deputati Latinam lingvam exposcerent, *Replicam* suam latine concipiebant, *rubrica* tamen gallice superscripta: cui tamen nec dies, nec nomina legatorum Gallicorum addita erant; & qvam non Cæsareis legatis, sed Bavarico tradiderant. Unde Cæsarei id scriptum rejiciebant. Aliud inde Galli scriptum formabant, omissa inscriptione; cujus loco ponebant *Translatum*, & in fine *pro Translato*, adpositis suis nominibus. Qvod & ipsum Cæsarei redhibebant, eaqve vocabula dispungi volebant, ac ut verum avtographum tradatur. Saltem ne ad hasce tricas negotiatio adhæresceat, addendum esse, *in forma authentica*; tum deinceps non nisi latina lingva uterentur. Id qvod Galli adspernabantur, negantes qvoqve, se apographum suæ replicæ amplius pro suo agnoscere. Mox & nova difficultas surgebat, qvod, cum Moguntinus nomine Deputationis ad conventum Ratisponensem super actis referre vellet, Austriacus, Bambergensis, & Hanoveranus tolerare nollent, ut eo scripto Electoralibus Excellentiæ vocabulum tribueretur; eoqve adversus eam relationem protestabantur, ac eidem sigilla sua adponere abnuebant. Qvæ res effecit, ut Deputationi nova mandata Ratispona transmitti non possent; ipsis Gallis inania ista è medio amoveri postulantibus, si serii qvid agere cordi sit, qvod alias sua Francofurti præsentia inutilis sit. Nec eo minus inter litigia ista tota æstas in Septembrem usqve nullo fructu elabebatur. Cæterum circa Gallorum propositionem Elector in Gallia monuerat, qvia Cæsarei tanta cum invidia eam differant, qvod dictatorio modo leges Imperio præscribantur; ut Rex mitigandæ isti declaret, talia se ob securitatem Germaniæ proposuisse, ac ut in antecessum declaret, qvænam loca redditurus sit. Sed Croissius respondebat: de his locis nil sibi constare; ac par esse, ut ejusmodi designatio ab iis fiat, qvi injuriam sibi factam qverantur. Modum qvoqve à Rege circa propositionem adhibitum esse brevissimum, ac nullis cavillationibus obnoxium. 1681.

Electoris ad conventum Francofurtensem missio. 11. April.

§. 49. Ad eum conventum ab Electore hortatu Collegarum mittebatur Melchior Rucqvius, penitius inspiciundis, qvæ ibi agerentur. Huic Galli post Deputatorum ad ipsorum propositionem responsum dicebant: *Regem ad restituenda post discessum suum occupata non teneri, nisi Imperium factam propositionem acceptet. Si Monasteriensis, Noribergensis, & Neomagensis tractatus fundamentum, & norma hujus congressus constituatur, ac ad istam omnia examussim decidenda sint, disceptationem intra dimidium seculum absolvi haut posse. Se qvidem immensum istud pelagus hautqvidqvam descensuros. Qva Rex occuparit, & alias adqvisiverit, jure belli, & factæ cessionis possidere. Qvod omnes reuniones non prius factæ sint, culpam iniqvitati temporum, ac negligentiæ regiorum ministrorũ, præcipue Ducis Mazarini, Alsatiæ tunc gubernatoris, tribuendum. Esse Regi in promtu LXXX M bellatorum, qvi protinus, atqve ipsi in mentem venerit, qvo placuerit movere se possint. Eidem qvoqve integrum esse, si aperto bello initium facere nolit*, reuniones, ac dependentias *continuare. Deniqve meliores conditiones, qvam propositione contineantur, non sperandas; duriores facile fieri posse, qvod nimia Regi admodum damnosa sit. Unde nil aliud superesse, qvam ut, si pax placeat, propositio sine exceptione admittatur. Exhibitum responsum sine dubio gravi bello ansam dīturum.*

Su-

1682. Super lingva Galli excusabant; se Neomagi scripta sua gallice exhibuisse; ac licet Cæsar, & Ordines Imperii ad Regem semper Latine scribant, hunc tamen semper Gallice respondere. Ac se heic primam propositionem gallice exhibuisse, qvæ à Cæsareis acceptata sit. Sed Cæsarei reponebant: præterqvam qvod antiqvus usus in aprico sit, Monasterii utiqve Latinam lingvam adhibitam. Neomagi Gurcensem eandem exegisse. Sed Stradam ejus linguæ ignorantiam excusasse: Colbertum; sibi usum eam lingvam promte loqvendi non esse, etsi alias eam calleat. Qvi tamen agnoverit, more inter Cæsarem, & Gallum recepto in publicis negotiis non alia qvam latina lingua utendum. Ac Neomagi extra Imperium, & coram seqvestribus fuisse tractatum, ubi qvilibet lingva, qvam præcipue calleat, uti possit. Gallicam propositionem esse velut scriptum extrajudiciale, qvod ante cœptos congressus traditum sit. Sed præsentem replicam se qvidem in congressu haut inspectam acceptasse, ac demum post Gallorum discessum vidisse, eam gallice conscriptam; eandemqve ad Moguntinum misisse, non ut eam dictando pro more communicaret, sed ut super idiomate in consultationem deduceret.

Cum Rosenbergio disceptatio. 12. Maij

§. 50. Ast Rosenbergius Comes disserebat: *Imperii Ordines suo dissidio ipsos exitii causam sibi esse, nec unqvam posteritati suæ excusandos, qvod ipsi jugum in cervices suas attrahant. Falso unum, & alterum sibi blandiri, se inter turbida ista privato emolumento litaturum; qvi sinistre admodum indolem rerum & temporum æstiment, non aliud præmium destituta in præsens resp. laturi, qvam ut inter postremos perituri sint. Pudore obrui Teutonicam nationem toto coram orbe, qvod tantam injuriam, & insolentiam, qva nunc Galli tandem insultant, tam deformi cum patientia toleret, ac tam contumeliosas pacis conditiones, qvales Gallus impingit, acceptandas judicet, tanqvam bello subacta, & Gallis victoribus vitam precario debitura. Gallorum summum jus, ac validissimam rationem in eo verti, ut qvid opportunitate, & commoditate ipsis blandiatur. Per præterita satis nos edoceri, qvid circa futura sperandum. Si maxime, posthabitis omnibus respectibus denuo cum Gallo ad ejus libidinem transigamus, qvem præstiturum, meliore eundem fide qvam hactenus conventa servaturum, ni par isti exercitus semper in finibus præsto sit? Atqvi cum insatiabilem Galli aliena rapiendi aviditatem non nisi armis compescere liceat; qvanto melius fore ad tuendam Imperii majestatem, Germanicæ nationis libertatem, ac tutelam patriæ jam nunc, ubi tantæ vires in promtu sint, extrema tentare, qvam paucos post annos omnia à Gallo subverti conspicere. Esse ei non minus incommodorum, atqve onerum, qvam aliis Principibus. Germaniæ statum nondum ita deploratum, uti à nonnullis jactatur; qvi id nunqvam Deo, ac orbis judicio adprobaturi sint. Ista per historiam ad omnis posteritatis memoriam propaganda, ac Electoris gloriæ tot incomparabilibus factis comparatæ non parum decessurum, qvod in præsens instaurator patriæ, & liberator Imperii audire nolit. Gallo nil aliud propositum, qvam tractatus ducere, qvo interim distractionem animorum Ratisponæ, & passim per Germaniam alat.* Et cum Ru qvius Neomagi acta objiceret, Rosenbergius reponebat: Ista qvidem semper exprobrari. Sed si omnia, qvæ ibi occurrerint sine odio, aut studio exigantur, soli Cæsari culpam impingi non posse. Sane Electorem eodem tempore super peculiari pace clam in Gallia egisse; ac eo jam rem rediisse, ut ni Cæsar alios prævertisset, tota belli colluvies in eum solum ruitura fuerit. Idem super controversia, qvæ Electoralibus legatis moveatur, dicebat: seipsum suggessisse, ut Collegii nomine literæ ad Cæsarem darentur. Sed huic circumspecte procedendum, ne potentes Principes Brunsvicenses, Bambergensem alios hac tempestate protelet. Alias ingens discrimen inter Electores, & Principes esse. Ac utut gradus dignationis inter Cæsarem, & Electores notorius sit, Cæsarem tamen intuitu Brandenburgicæ Domus facturum, qvæ forte aliis ægre indulturus sit. Nec sibi probari, Austriacos, & Calenbergicum adversus titulum Excellentiæ protestatos. Cui reponebatur: mirum videri à Cæsare permitti, ut Electoribus injuria fiat, ne Brunsvicenses offendantur, qvibus isti debitum honorem non detrahant, nec ut Cæsar eorum rationem sine aliorum injuria habeat, invideant. Nec minus incongruum, Cæsarem pro Electoribus sentire, Austriacum istos impugnare. Ad ista ferocius à Rosenbergio jactata Elector regeri jubebat: *Sibi haut qvidqvam animum esse, patriam externo servitio subjicere, sed eam ab exitiabili collisione, ac dissolutione, qvæ immineat, servare, ejusdemqve publicum statum tutari. Qvo fine ipse aliqvot per annos gravissimos labores exhauserit, nec ulli suarum rerum pepercerit. Sed qvem ipse fructum inde ceperit, & uti hostium libidini expositus fuerit, in recentiori adhuc memoria esse, qvam ut ista oblivioni dari qveant. Exiguo qvoqve solatio sibi esse, qvod non soli Cæsari culpa impingi qveat. Isto tempore*

1682.

pore à se super peculiari pace actum fuisse, falso dici, ac Cæsareis legatis diversum constare, ac ipsum eventum aliud ostendisse. Qvod autem ipse svaserit Gallicam propositionem amplecti, & hac rerum facie pacem bello præferre etiam cum Argentorati jactura; id factum, qvia pacis commoda incommodis præponderent. Nam Gallum ultro declarasse, se omnia post legatos suos Lutetia digressos occupata redditurum, nec ulterius qvid occupaturum; qvod ex eo tempore impune facere potuerit: cum Imperio stabilem, æternamqve pacem initurum, eoqve fine omnibus præsentibus ac futuris prætensionibus in perpetuum renuntiaturum; certumqve limitem ducturum, prævertendis in posterum litibus. Qvæ omnia Argentorato potiora sint, præsertim cum id jam à Gallo teneatur, non sine multo sangvine recuperandum. Unde rationem non permittere, certa qvæ supersunt aleæ exponere, & tutam, qvæ offeratur, pacem ancipiti, atqve cruento bello præferre. Præsertim cum metus sit, ni oblata acceptentur, ne Gallus eisdem retractatis protinus in arma ruat.

16. Jun.

Ista cum Rosenbergio in os ingererentur, is valde testabatur, se nil sinistri de Electore, ejusqve actis sensisse, aut dixisse. Addebat tamen; Imperium nil contra pacem, Gallum plurima enormiter egisse; qvi & istud intolerabili cum contemtu insultet. Ejus dependentias demum ad mare glaciale porrigendas, cum utiqve unus locus alteri semper vicinus sit. Eqvidem justitiam causæ non unicum esse, qvod rectoribus rerumpublicarum respiciendum sit; nec eandem tamen inter inania habendam. Austriacam Domum sæpe divinitus gravibus è periculis eluctatam, qva minima spes fuerit. Ast si Deus pulcerrimi Imperii dissolutionem decreverit, eam haut inhibendam, qvicqvid submissionis adversus Gallorum insolentiam, ac violentiam ostendatur. Sed qvamdiu spes sit, Germaniam à Deo ad tam duram sortem haut damnatam, rationis esse per mascula consilia intentato servitio sese opponere. Gemina Stratemannus disserebat: *Mirum videri, quomodo ulli mortalium in mentem venire possit, à Gallo tutam, & stabilem pacem sperare. Ea ipsa hora, qva Neomagensis pax subscripta fuerit, Gallum jam decrevisse eam non servare. Salvo legis Salicæ commento, ac reunionum fundamento nullum Galliæ Regem vel minima prætensioni, qvæ isti coronæ qvo jure qva injuria tribuitur, renuntiare posse, inani Regum eo nomine dejeratione. Si cautum esse qveat, à Gallo conventa servatum iri, se qvoqve autorem fore, ut pacis causa non solum ea, qvæ Gallus per injuriam, ac violentiam occuparit, cedantur, sed & superpondii qvid addatur. Enimvero Pyrenæam pacem à duobus Regibus jurejurando firmatam eodem momento à Gallo infractam. Aqvisgranensem præter jusjurandum triplicis fœderis sponsione fuisse munitam. Gallum tamen non omisisse omnes artes adhibere, qvoad id fœdus dissueret. Neomagensem ad placitum Galli factam, & ab Imperio exsecutioni datam non sine sua ignominia. Idem injustissimas ejus violationes dissimulasse, idqve ipsum magno suo cum dedecore. Num meliora speranda, si maxime nunc novi tractatus Francofurti fiant? Potius è præteritorum memoria metuendum esse, statim atqve Germania arma exuerit, novas prætensiones in lucem prorepturas; nec Gallis cavillationes, & subtilia prætexta unqvam defore. Nec esse, qvod idonea magis tempora expectentur. Si Gallo ea, qvæ jam occupavit, octavam fere Imperii partem facientia, relinqvantur; in ipsius potestate fore de reliqvis ad Albim usqve, & Danubium pro lubitu disponere. Unde in Germania per alacrem conjunctionem adversus talia mature se muniat, nil aliud superfore, qvam ut Electores, & Principes Gallo Romanam Coronam deformi cum submissione offerant. Ac tunc mox appariturum, qvo loco Electorum, ac Principum fastigium sit futurum. Et Gallum, ubi scopo suo potitus fuerit, non minus invido oculo Brandenburgicæ Domus opes adspecturum, qvam alii eo nomine arguuntur. Et qvemcunqve vultum nunc Gallus adversus Sveciam ostendat, mox ad veteres artes rediturum, eandemqve Electori à tergo immissurum. Qvicunqve tamen eventus seqvatur, Cæsareum qvantum penes se fecisse.*

1682.

Francofurti opera luditur.

§. 51. Interim Francofurti utraqve pars data opera id agebat, ut nil ibi perficeretur. Nam Galli negotium Ratisponam pertrahi malebant, ubi plus adplausus sibi sperabant, qvod Francofurti Austriaci prævalerent. His qvippe studebat Saxo, Bambergensis, Vinariensis, Callenbergicus; cum solus Moguntinus, & Lauterensis in Gallos proni essent. Ut tamen Galli Germaniam terrore afflarent, copias suas versus limitem procedere jubebant, mandato ducibus dato, ne qvem offenderent, nec extra Gallicum territorium progrederentur. Sed si qvis Electorum, ac Principum pacis cupidorum opem eorum adversus aliorum vim imploret, eam promte ferrent. Contra & Cæsarei tempus extrahebant, qvod spes foret inducias cum Turca prorogari posse. Unde & lis super cerimoniis in suspenso manebat; ac jactabant Cæsarei; se ab initio Electoralibus suggessisse, ut sua postulata Viennæ urgeant. Id qvod hi non

17. Jun.

1682. fecerint, ac contra Gallos primo loco inviserint. Tum isthanc Deputationem merito considerandam juxta cerimonias Ratisponæ recepias; ubi Electorales qvidem initio à primario Cæsaris Commissario dextram manum, & titulum Excellentiæ prætenderint, sed eo postulato destiterint, qvo honore nec in hunc diem potiantur. Et qvod majus sit ipsos Verjo, cui legati dignatio non sit, tam intra proprias ædes, qvam extra eas loco cedere. Alias à Cæsare semper debitam Electoribus prærogativam defensum iri; ac Luneburgicos æqvalitatem urgentes repulsos fuisse. Nec Austriacos cum reliqvis Principibus causam communem facturos, velut qvi multis prærogativis tam intra qvam extra Imperium gaudeant. Austriacam legationem id duntaxat declarasse: è recepto usu probari non posse, Austriacos Electoralibus ad tribuendum Excellentiæ titulum teneri. Ad ista Rucqvius: *Excellentiæ vocabulum primum ex Hispania in Italiam, & Galliam, inde in aulam Cæsaream, ac demum ad tractatus Monasterienses delatum, cum antea in Imperio ignotum foret. Unde nullo jure ab Electoribus exigi, ut stabiliendæ suæ prætensioni antiqvum usum probent. Super cerimoniis indies novos casus emergere, qvi è paritate rationum decidantur; & qva nunc nova habeantur, olim inter exempla fore. In ipsa aula Cæsarea, si res ad ungvem exigatur, multa casura, si omnia exemplis antiqvis deducenda sint. Primam visitationem Gallis delatam non in fraudem reverentiæ Cæsari debitæ; sed qvia Cæsarei antehac concessa abnuerint. Deputationem hanc à conventu Ratisponensi haut dependere; ac pacis negotium certis Electoribus, ac Principibus commissum, qvi ministros suos debito charactere insignitos huc miserint; eoqve haut necessum esse Ratisponenses cerimonias ex asse imitari.* Inter qvæ Cæsarei palam Moguntinum illegitimi in Gallum studii arguebant, indies magis minuente spe, aliqvod operæ pretium Francofurti faciendum. Unde & Elector recte svadebat, ut eo conventu dextre soluto negotium Ratisponam remitteretur; præsertim cum in hac Deputatione suffragia viritim, non curiatim considerarentur. Id qvod Electorali Collegio non modicum præjudicium adferebat, qvod civitatum delegati tantundem valituri essent, atq; Electorales, ac Cæsari semper de majori parte cautum foret. Galli autem cum perspicerent, heic se destinata sua non obtenturos, gaudebant, Deputatos inter se dissidere, ut, si conventus re infecta solveretur, apud Anglos, & Belgas à culpa se immunes jactare possent. Etsi iidem haut inficiarentur, hucusqve progressum negotii se sufflaminasse, qvod satis constaret, Cæsareos à se proposita non acceptaturos, anteqvam res Hungariæ in aliam statum pervenerint. Unde ne postulata sua palam rejicerentur, ac sibi culpa abruptæ hujus tractationis impingeretur, è re judicaverant, à Moguntino conclusum suspendi; super qvo tantus strepitus excitatus fuerat. 1682.

Ratisponæ acta. §. 52. Sed nec Ratisponæ aliqvod operæ pretium ad summam rerum fiebat. Eqvidem Verjus procuratorium acceperat ad publice cum Ordinibus tractandum; simul his factam Francofurti propositionem communicabat, multis verbis Regis sui in pacem studium extollens. Idem qvoqve postulabat, ut super scripto suo consultatio institueretur, ac laxis duntaxat verbis decretum fieret. *31 Mart.* Ordines pacem non aversari, sed omni idonea ratione desiderare. Plura se in præsens non postulare; ac reliqva Francofurti perfici posse. Ac ut Gallus specimen ederet, qvantopere sibi salus orbis Christiani cordi esset, statim atqve Vienna, & Constantinopoli certo intellexisset, Turcas utiqve pacem cum Cæsare abrupturos, laxius obsidium Lutzenburgo circumpositum solvebat, ac Anglo arbitriũ omnium controversiarum, qvæ sibi cum Hispano intercedant, deferebat; ne, qveis arma Turcæ opponere necessitas imperet, exprobrare possent, per Gallum sibi non integrum esse omnes vires contra istum vertere. *12. Mart.* Sane & Croissius disserebat: *occasionem jam Regi favere postulatis suis perviincendis. Sed eundem indignum gloria sua ducere, è Turcis emolumentum aliqvod captare, qvibuscum nunqvam vinculi aliqvid contrahere voluerit. Ac Cæsarem si sapiat ansam inde arripere posse hoc negotium finiendi, ac insignia sibi à Rege auxilia contra Turcas stipulandi.* Qvæ honesta sane oratio ab imperitis magno plausu ferebatur, velut generosi admodum animi specimen. Sed rerum periti facile ludibrium agnoscebant. Nam revera id fiebat, qvia Anglus denuntiaverat, si Gallus obsidium continuet, aut vim cominus admoveat, sibi Parlamentum convocandi necessitatem imponi, ubi Eboracensis causa circa successionem ad regnum valde periclitatura sit. Cæterum qvia fama erat, Gallum morarum pertæsum copiis suis injunxisse, ut Rhenum versus progrederentur, Elector legatos suos Ratisponæ cum iis consilia conferre jubebat, qvi pacem optabant, ac summa vi conniti, ne res in bellum erumperet, denuntiato, se damni, qvod inde sibi provenerit, repa-

 ratio-

1682. rationem ab iis exacturum, qvi pacem impediissent. Contra Saxo censebat, prius in genuinum sensum Westphalicæ, & Neomagensis pacis inqvirendum, ut constet, qvid revera Gallo juris competat, & qvid minus. Qvod uti in se iniqvum non erat; ita hæc tempora istas moras non patiebantur. Sed & Cæsarei negotium pacis non nisi Francofurti tractari volebant, qvod nossent Electorem Ratisponæ prævalere, ubi & in Collegio Electorali qvinqve sententiæ conspirabant. Ac causabantur isti, Cæsari per legem regiam nefas in ejusmodi lacerationem Imperii, qvalem Gallus velit, consentire. Enimvero cum partes eorum, qvi pacem servari studebant, gliscere, qvibus è Principum Senatu totus Circulus Svevicus, Cellensis, Durlacenus, Hildesiensis, Monasteriensis adstipulabantur, Bavaro qvoqve sat moderatum se exhibente; & tamen pleriqve mussitarent: *16. April.* Jena sub spe rati nomine Ducatus Magdeburgici pro sententia dicebat, qvæ præsenti tempori qvadrarent. Qvam sententiam post Elector probabat, vulgariqve jubebat.

Sententia Magdeburgica. §. 53. Eam sententiam, qvia vario rumore dilata est, prout cuiqve in partes studium fuit, integram adponere placuit. Jena igitur, de necessitate præfatus, qvæ mentem suam de republica exponere sine mora jubeat, disserebat; *in eo omnes conspirare, ut pax servetur, ac duratura securitas in Imperio stabiliatur. Super modo forte sententias discrepare, sed qvæ facile conciliari qveant. Electorem diuturno, ac laborioso regimine omnem curam eo præcipue retulisse, ut corpus Imperii, ac recepta Reip. forma conservaretur, è qva & singulorum Ordinum salus pendeat: tum ne ejusdem qvies intus, & per exteros turbaretur, aut qvæ concussa fuerit, solide instauraretur. Si anno LXXI, & seqventi, neglecto qvod amplum offerebatur privato lucro, heic, & alibi publice, ac privatim connixum, ut ea, qva tunc Germania gaudebat, pax salva perstaret, bellum procul haberetur. Ast uti antea bellum, ita anno septuagesimo actavo separatam, qvæ tunc agitabatur, pacem dissvasisse; & cum hanc, atqve fœderatorum disjunctionem inhibere non valeret, saltem in ejus partem venire noluisse; præsertim eum pro sua prudentia istius fructus, qvi nunc adparent, ominaretur; idqve sermone, & scripto passim testatum. Qvibus de causis anno 72 bellum in Germania excitatum, & qvos ob respectus anno 79 pax, ejusqve ratihabitio accelerata sit, in vulgus notum esse; nec minus qvantum damni Electoris civibus, ac terris illatum fuerit. Qvam præsens silentio transire præstiterit, qvod multa odiosa dictu intervenerint, nec facta infecta reddi qveant. Ista eo duntaxat fine adduci, ut adpareat, Electorem semper privata commoda post publicum bonum habuisse, ac sepositis affectibus veras reip. rationes secutum, ac de eventu rerum ita in antecessum judicasse, ut per hunc ejusdem consilia, monita, atqve præsagia comprobata fuerint, etsi irreparabili cum Reip. ac multorum Ordinum damno. Unde spem esse, qvemlibet patriæ amantem præsentia Electoris, ac futura consilia, velut ad singulorum, & totius reip. salutem tendentia, citra affectus liqvida cum ratione expensurum, eisqve plus qvam antea loci daturum. Uti igitur is anno 79 invictis rationibus demonstratum ivit, bellum tunc juncta vi tamdiu continuandum, qvoad æqva, tuta, & communis pax obtenta foret: ita nunc censere, novum bellum Germaniæ periculosum, noxium, supra ejus vires positum; eoqve omni modo declinandum. Ac si præter spes res eo eruperit, Electorem non magis in ejusdem belli, qvam pacis Neomagensis partem unqvam venturum. Id qvod nemo, qvi præterita rite expenderit, ipsi vitio versurus sit. Atqve hanc sententiam eum non nuper, sed statim post Neomagensem pacem deliberato animo concepisse, ac judicasse, pacem utiqve cum Gallia colendam. Eqvidem nil optatius ipsi fore, qvam ut Imperium in pristinum statum, atqve autoritatem reponi possit, qva ante aliqvod secula floruit. Nil eidem luctuosius, qvam idem imminui. Enimvero consilia capturis proprias vires, opes, paratus, ejusqve, qvi cum negotium sit, probe noscendos ac inter se librandos. Electorem injurias caritati patriæ condonaturum, ac oblivione sepulturum fœdam istam, & noxiam pacem Neomagensem, ejusqve ratihabitionem, insuper habitis ejus monitis, & protestationibus properatam; se qvammaxime circa contundendos patriæ hostes satagentem destitutum, ac libidini Gallorum expositum, occlusa ad propriarum ditionum defensionem via, contra eadem traditis tot oppidis ad ipsum invadendum munita. Si itaqve virium affatim foret, cura operosam consultationem caritas, ac obligatio erga patriam cuivis suggestura erat, qvid facto opus sit. Ast qvem non perspicere, cui præsentis temporis arma, & consilia in Germania cognita sunt, haut qvidqvam adesse idoneas vires, qvæ tam potenti, ac probe instructo Regi opponi qveant. Robur Imperii distractum, nullibi veteranos, ac probe digestos exercitus, paucos spectatos duces: qvæ omnia apud Gallum abunde sint. Insuper exitiabilem inter membra ejusdem reip. diffidentiam gliscere. Qvanti exterorum auxi-* 1682.

lia

1682. lia Germania constiterint, & quis inde fructus promanarit, in recenti memoria esse, sic ut merito istis occasio præcludenda sit, per quam se rebus Imperii ingerere qveant. Et qvod maximum sit, ob turbas Hungaricas, & imminens à Turca bellum parum auxilii à Cæsare expectandum videri. His, aliisqve rationibus Electorem permotum credere, posteritati haut qvidqvam adprobandum, si hac rerum facie qvod superest fortunarum periculo exponatur, ac res ad anceps bellum deducatur. Ei videm posse eum non minus quam aliorum qvempiam spectare, qvorsum evasura sit; ac forte minore cum periculo, quam eos, qui imminenti irruptioni proximi agunt, otiosum desidere. Sed qvia acceleratio tractatuum, ac liqvida declaratio urgeatur, ac elapsa semel temporis opportunitas revocari neqveat, ac mora plus periculi paritura videatur, eundem officii sui duxisse monere, ut citra dilationem ad Galli propositionem declaratio fiat, qva bellum declinari possit, ne patria novis flammis corripiatur, extremum exitium allaturis. Unde tanta eum solicitudo urgeat, facile agniturum, cui status Germaniæ, ac totius negotii indoles perspecta sit. Id nunc in qvæstione esse, num hac tempestate certa spes concipi qveat à Gallo in potestatem redacta loca recuperandi? Num spes amissa recuperandi liqvidior sit, qvam periculum plura amittendi? Annon potius cogitandum sit, ut quæ supersunt Imperio, ejusqve status conservetur, qvam ut omnia Martis aleæ exponantur, qvæ ubi secus ceciderit, ruinam patriæ, ac dissolutionem status publici paritura sit? Qvid ad ista respondendum, præsentem rerum conditionem facile suggerere. Sane longe melius Imperium, ac multos Ordinum armis instructos fuisse, qvando acceleratio qualiscunqve pacis unicum quod supersit remedium servandæ patriæ jactabatur, idqve neglectis qvæ contra movebantur rationibus non sine impetu arripiebatur: contra bellum continuare supra vires Imperii, & ejus ruinam post se tracturum habebatur; quod & fidissimis, ac fortissimis fœderatorum destitutis deserebatur. Atqui tunc egregios duces fuisse; exercitum bene compositum, ac vincere svetum; integras provincias, ac invictas antea urbes vi subactas; præcipua flumina, qvæ ex Germania mari infunduntur, in nostram potestatem redacta una cum ostiis, ac portubus, nunqvam vi manibus nostris iterum extorqvendis. Cur ista omnia gratis condonata? Cur non saltem Alsatia, & alia dubia eo pretio redemta? Eqvidem tunc invidiam intervenisse, à se non asseri: licitum tamen esse, qvæ verbis dissimulentur, cogitare. E diversa parte tunc Argentoratum, è quo Alsatia, Burgundia, Lotharingia infestari poterant à X M militum, præter armatos cives 1682. insessum, ac omnibus necessariis instructum fuisse. Juxta adstitisse Cæsareum exercitum, veterano milite ac egregiis ducibus spectabilem. Fœderatos potentes, atqve continuis belli laboribus indefessos. Imperium magis qvam unqvam cum Cæsare, & inter se unitum. Et tamen tunc omnes terrore afflatos clamasse, nullam in armis salutem; ac utcunqve pacem occupandam, arreptis qvæ dictabantur conditionibus. Nunc maximi momenti fœdera dissoluta. Præstantissimos fœderatorum, & qvi ad extremum perstiterant, Galli amicitiæ innexos. Magnam partem fortissimorum militum exauctoratam Gallico sacramento accessisse. Argentoratum, tanti in utramque partem momenti locum, Gallicæ ditionis esse, validioribus qvam antea munimentis. Germaniam nunc debiliorem, Galliam valentiorem accessione Burgundiæ, ac tot in tractu Rhenano, ac Belgii locorum. Hujus fines validissimis munimentis firmari. Num eas provincias, ac tot munitas urbes pari facilitate recuperandas, qvæ amissa sint? Esse porro Gallo exercitus ad iter ingrediendum paratos; esse annonæ, ac instrumenti bellici vim hinc inde degestam; esse pecuniam, cui in negotiis humanis tanta vis; esse fidos, & cordatos ministros, prompta consilia, impigram exsecutionem. Et quanti ipsum Regem esse? Si ad bellum res deducatur, brevi, & anteqvam vires opponi qveant, plus amissum iri, quam intra seculum recipi queat; de qvo Circulus Svevicus non injuria metuit. Carolum V, & seqventes Cæsares Metim, ac aperta oppida Tullum, & Virodunum recuperare non potuisse, etsi ex eo tempore Gallia sæpius duris rebus, ac intestinis turbis conflictata sit. Num tam validas urbes hoc Rege expugnabimus, cujus laudibus dicendis ejus nationis ingenia fatiscunt? Ac ut forte vires Germaniæ non desint; deesse tamen unanimia consilia, & studia, mutuam confidentiam, ac necessariam conjunctionem. Per pacem animos immensum distractos, & suspicionibus efferatos, postqvam plus satis innotuit, quo intuitu Neomagensis pax, ejusqve ratihabitio tanto opere festinata fuerit. Unde nemini non scrupulum injectum, ut sibi caveat, nec verborum blandimentis confidat. Sed & raram inter tam multos constantiam. Aliqvos tributorum, aliorumqve belli incommodorum tædio capi; qvibusdam vires eadem diutius tolerandi decedere: nonnullos obtentu necessitatis neutrum statum, aut pacem aucupari. Alios de hostibus juxta, & amicis qveri, aut de aliis Statibus, per qvos hibernis, stativis, aut tributis onerantur, ac inter arma leges ex amussim servari velle. Qvis porro successus circa ærarium militare Imperii, totumqve exerci-

tus

1682. *tus publici paratum fuerit, acta publica loqvi. Ac in universum, ubi multa mediocres potentia adversus unam validiorem sociata bellum gerant, id vinculum vix ad diuturnitatem valere. Fœderatos Smalcaldenses cum CXXX M militum adversus Carolum V. in expeditionem prodiisse. Sed qvam brevi tempore tantam molem divisam, aut victam evanuisse? Decantatam illam Unionem plus noxa, qvam præsidii sociis attulisse. Scilicet multos ejusdem conditionis facile consiliis discrepare, scrupulos movere, suspicari, lentis consultationibus agendi tempora terere, unum alteri obstare, ipsa multitudine in confusionem prona, ni superioris autoritate contineatur. Sic è multis composita fœdera, ubi uni vel alteri fortuna insigniter faveat, per invidiam, aut si cui clades incubuerit, per metum dissolvi. Unde experientia monente caute procedendum, & qvid conditio reip. ferat, debite expendendum, nec temere in pericula ruendum. Germanicam remp. paci qvam bello aptiorem, qva ultra hominum memoriam ne vicum qvidem adqvisiverit, sed integras provincias, & insignes urbes amiserit. Sed tædiosis magis qvam jucundis monitis finem imponendum; qva tamen ob patriæ salutem dissimulanda non fuerint, ac sine metu dici potuerint, velut jam toti orbi nota. Fidum Senatorem candide oportere monere, qva noxia videntur, qvamdiu ista adhuc declinandi tempus sit. Adulando, silendo, inani spe aut affectibus indulgendo publicis malis medicinam haut fieri. A Gallo oblata in se dura qvidem, sed si præsentem Germaniæ habitum consideres, haut repudianda. Sane Imperio consultius aliqvid, qvod Gallo jam in manibus est, relinqvere, qvam totum corpus exitiabili bello involvere, plenam dissolutionem, ac mutationem præsentis status minitanti. Ac in eadem sententia plerosqve Electores & Principes esse, etiam illos qvorum maxime interest. Sane temporibus sese accommodare sapientum haberi, postqvam ista ad nostrum se placitum componere adspernantur. Flectendum, si frangi nolis. Generosos magis, qvam utiles spiritus aliqvando comprimendos. Ut corpus servetur, immedicabiles artus rescindi; qva jactura non impedit, qvo minus ejusmodi homo ingenio, existimatione, & opibus gliscat. Civitatum decus, & robur non sola finium latitudine mensurari. Denique è duobus malis imminentibus minus eligendum; & si qva cupimus obtinere neqveamus, cupienda, qva obtineri possunt. Ultra vires qvi niti contendunt, rumpi. Etiam cura, & labore, qvin & fortuna opus esse ad exseqvendam causam, cui sat paratum, ac sufficientem sese qvis crediderat. Ac si nunc male, non semper ita fore, & serius ocyus mutationem expectandam. Nationes, regna crescere, decrescere, ac omnium rerum qvendam orbem esse. Igitur qvia bellum pace Neomagensi finitum est, ea standum, ac Imperio qvietem, securitatem, & usum suorum jurium, civibus respirationem à malis, ac virium refectionem non invidendam. Per pacem Ordinibus autoritatem, honorem, fortunas, usum suorum jurium, ac redituum constare. Ubi bellum ingruat, multa horum, qvandoqve omnia deficere, ac in eorum locum diversa omnia succedere. Verbo, in præsens pacem optimam Germaniæ rerum esse. Atqve isthæc probe deliberato animo, ac bona fide svadere Electorem, qvi per qvadraginta amplius annos imperium tractavit, & cum qvatuor fortitudinis laude insignibus Regibus, tribus bellicosis nationibus bellum gessit, ac apud amicos juxta, & hostes toto orbe famam, decus, laudemqve immortalem sibi peperit: qviqve non è vagis relationibus, aut alieno consilio pendet, nec metui, invidiæ, aut aliis affectibus obnoxius agit. Cui & debita Cæsari reverentia constat, qvem & anteqvam hic eo fastigio potiretur, fœderatum habuit: qvem deniqve indefessa reip. cura exercet, cui fortunæ sua sane haut modice sunt innoxa.* 1682.

Sententia Austriaca huic opposita. 29. Sept.

§. 54. Isthæc tanta cum libertate prolata multi laudibus ferebant. Sed qvibus ea displicebant, diu mussitabant, donec aliqvot post menses Austriacus eandem publice non leviter perstringeret. Eam tendere ad deprimendum Imperium, extollendum Gallum, ejusqve opes, ac ut septima fere Germaniæ pars cum Argentorato, claustrisqve Rheni eidem concedatur. Francofurtensem congressum institutum discutiendis qverelis, ac fundamentis prætensionum ex Instrumento Pacis: nunc Gallo faveri, præter omnem rationem erepta retinere cupienti. Falso causam, ac invidiam præteriti belli in Cæsarem devolvi, cum Elector qvam maxime hunc stimularit ad arma contra Gallum arripienda. Pacem Neomagensem hautqvidqvam præcipitatam; sed postqvam Belgæ, ac Hispani à fœdere discesserant, ac ipse Elector nulla prævia communicatione Meindersium in Galliã miserat, peculiarem pacem oblaturum, Cæsarem instantibus sex reliqvis Electoribus, ac plerisqve Ordinum eandem defugere amplius non potuisse. Eidem fas non fuisse, tutandis ab uno & altero per bellum adqvisitis, ad qvod nullo tractatu se obstrinxerat, oblatam à Gallo instaurationem Westphalicæ pacis, & qvietem Imperii repudiare. Sat facultatis Electori, ac Daniæ Regi præbitum fuisse pariter

1681. ter cum Cæsareis tractandi. Eo fine Cæsarem Gallo Friburgum cessisse, qvo Elector lautiores sibi conditiones pacisci posset. Eam pacem ab Imperio probatam; nec animo concipi posse, qvomodo isthoc per istam in ejusmodi confusionem conjectum sit, ut ad vim propulsandam non amplius sufficiat. Inde deducebatur, Gallicam propositionem utriusqve Pacis Instrumento, ac omnibus antegressis testationibus adversam, Imperio noxiam, Cæsari intolerabilem, posteritati detestabilem, toti nationi Germanicæ contumeliosam. Et si maxime in eam consentiatur, nil securitatis præstare; qvod Gallis semper inolitum fuerit aliena invadere; ac cumprimis præsentis regiminis unicum scopum esse fines proferre. Eandem propositionem profiteri, Gallo plures cis & trans Rhenum prætensiones esse, non expresso, num ex utraqve pace, an ex fictitio jure Caroli Magni, Dagoberti, aut aliorum promanent. Et si maxime præsens Rex qvam solennissime additis fexcentis juramentis, atqve exsecrationibus renuntiet; provocari tamen ad legem qvampiam à ratione alienam, ac cum summa exterorum injuria conjunctam; bona Coronæ esse inalienabilia. Eoqve inania esse, qvæcunqve cum Gallis super ejusmodi rebus tractentur. Gallis libidinem ad aliena invadenda glifcere, qvo magis alios viderint injuriis tolerandis paratos. Tanta accessione vires Galliæ augeri, Germaniæ imminui; ac huic deinceps unice ab istius placito pendendum. Sed nec fas esse uni Statuum alterum tali modo in victimæ piacularis vicem adhibere, ac in externum servitium conjicere. Qvin ne volentibus qvidem Ordinibus licitum esse seipsos alteri in ditionem tradere. Cæsarem lege regia teneri non solum nihil cedere, sed & erepta Imperio recuperare; qvo fine Ordines operam conferre teneantur. Gallum in destinatis suis obfirmari, si jactetur, ista membra pro toto corpore immolanda; nec eam communem Imperii causam faciendam. Nam si unus Ordinum alterius defensionem suscipere non teneatur, eo ipso Imperii compagem dissolvi. Frustra dici, hoc modo Germaniæ perpetuam pacem parari posse. Ubi enim cautionem esse? Manum, verba, sigilla, jusjurandum, limitum positionem inania esse, & invalida contra eum, qvi ambitioni suæ limitem ponere nescit. Nullam renuntiationem validam esse, ubi semel Coronæ Gallicæ persvasum sit, qvalecunqve sibi jus qvæsitum esse. Aliorum Principum interpositas sponsiones lubricas esse, & in alieno arbitrio positas. Ne unum qvidem tractatum pacis adduci posse, qvi hoc Rege imperante servatus sit. Neomagi inter Hispanos, & Gallos firmando limiti continuam seriem munitarum urbium constitutam: omnibus Principibus permissum pro ea pace sponsionem interponere; & tamen eodem fere anno, qvo pax concludebatur, omnia subversa fuisse. Frustra à Gallis jactari, pacem nunc magis perspicuam, & controversiæ expertem reddi posse. Atqvi hactenus nil repertum, ubi fraudi color juris, & illecebræ qværi non potuerint. Qvid clarius, qvam qvod pace Monasteriensi super Landgraviatu Alsatiæ dispositum est, ubi decem urbes disertis verbis à Gallica ditione excipiuntur; ac Gravellum suscepto Ratisponæ compromisso solennissime declarasse, in earum immediatum statum nil prætendi posse. Et tamen Gallum istas, ac plura alia nullo alio titulo sibi subjecisse, qvam qvia ita placet. Libenter agnosci, Imperii constitutionem magis paci, qvam bello idoneam. Libenter qvoqve Gallo concessum iri, qvæ jure prætendere possit. Ast absqve causæ discussione, nullo pactorum, & justitiæ fundamento tantam, ac tam nobilem Imperii partem cum tot fidis Ordinibus in servitium conjicere; id vero leges, dignitatem, existimationem, securitatem, libertatem Teutonicæ nationis haut permittere. Omnia potius viris fortibus, qvam servitutem, & turpitudinem ferendam. Esse qvoqve cumprimis cavendum, ne cum Gallo sæpius tractatus suscipiantur, velut qvi semper jacturæ ansam præbeant. Ac eandem ob causam Cæsarem à Westphalica pace discedere nolle, ac novam cum damno ac dedecore Imperii inire. Nam ubi hæc via semel ineatur, tractatuum nunqvam finem fore, donec subinde imminuta Germania demum miserando servitio absorbeatur, aut minore qvam nunc paratu ad arripienda arma compellatur. Gallum ubiqve testari, se à Monasteriensi, ac Neomagensi pace non discessurum. Nec dubitandum, si Elector, & pauci alii, qvi peculiares ob respectus cum Gallo conspirant, eumqve in asserendis pacis violationibus obfirmant, cum Cæsare, ac reliqvo Imperio consilia, viresqve conjungant, ac eam operam uniendis Ordinibus, qvam iisdem distrahendis, ac persvadendæ tam fœdæ pacis acceptationi impendant; Imperium protinus in unanimem sententiam circa communis salutis, ac libertatis defensionem coaliturum. Et qvia sppter communibus Imperii armis jam conventum sit, sub clypeo absqve ulteriore jactura pacem cum Gallo ad- 1681.

1682.

normam priorum tractatuum stabiliendam. Eam unicam esse cautionem servandæ cum Gallo pacis; ac ut hic tandem aliqvando agnoscat, Cæsari atqve Imperio cordi qvidem esse factam pacem bona fide servare, sed nolle singulis annis novam sibi pacem extorqveri, aut qvasvis Galli injurias tolerare.

Electoris contra hanc sententiam vindiciæ.

§.55. Huic sententiæ, qvæ multis acerbis, atqve altius penetrantibus, ac partim male fundatis, partim ad rem nihil facientibus sententiis scatebat, Jena protinus contradicebat; ac Elector haut parum eadem offensus deduci jubebat: *Satis se nosse, qvid reverentiæ Cæsari debeatur; ac uti ipse ad istius dignitatem, qvod & idem agnoscat, plurimum contulerit, ita se nunqvam officium, qvo eidem teneatur, oblivioni traditurum. Nec minus juratam Imperii obligationem sibi perspectam. Esse se inter Cæsaris, & Imperii intimos Consiliarios, nec unqvam Deo, & patriæ adprobaturum, si tam periculoso hujus statu, in qvam per pacem Neomagensem, ac alia sinistra fata præcipitavit, suam sententiam in publico Ordinum consessu candide haut exponat. Cæsarem id a privatis suis Consiliariis tolerare; & in Comitiis vel infimo Ordinum integrum esse sententiam, prout ex usu reip. judicat, publice dicere. Cur idem sibi vitio vertatur? Qvod tenues publicorum armorum paratus ac consiliorum Imperii debilitatem exposuerit, optare, eo se potuisse supersedere; nec minus omnia ita instructa, ut nec ab Oriente, nec Occidente qvid adversi metuendum sit. Enimvero toti se orbi ludibrium debiturum, ni tales sententias dicat, ac qvæ in oculos omnium incurrunt, aliter qvam revera sint, proponat. Sublimi Cæsaris personæ, ac debito honori nil detractum. De Galli potentia, & armis haut qvidqvam in majus auctum. Futuris, incertisqve casibus consilia superstrui non posse, sed ea pro captu rerum, & temporum, prout hæc divinitus dispensantur, moderanda. Qvæ de Galli destinatis, ac lubrica fide otiose adducuntur, in medio se relinqvere, nec opus habere istius apologiam scribere. Qvis ad augendam Gallicam potentiam plurimum contulerit, ipsam rem, & acta publica testari. Inprimis se non posse absqve singulari animi dolore in memoriam sibi revocare, qvod ante, qvam Gallus Belgis arma inferret, Viennæ cum Gremonvillio fœdus initum fuerit, qvo convenerat, ut Cæsar Galli destinatis circa invadendos Belgas nec directa nec obliqva via se opponeret; Gallo contra fidem dante, se durante hoc fœdere decem Alsatiæ oppida haut invasurum. Ex eo factum, ut cum Cæsar post cum ipso ad avertendum imminens Imperio periculum fœdus iniisset, eiqve exseqvendo copias secum junxisset: Montecuculus ex secreto isto fœdere ita strictis mandatis circumscriberetur, ut ne minimum qvidem adversus Gallos, eorumqve socios Coloniensem, & Monasteriensem suscipere integrum sibi esset. Qvo ipso necessitatem sibi allatam, ni res suas præsenti exitio exponere vellet, ingratis cum Gallo qvalemcunqve pacem occupare. Falso qvoqve objici, Meindersium inscio Cæsare, ac nulla prævia communicatione in Galliam missum. Atqvi non posse non legatos Cæsareos Neomagi tunc agentes aliter hac de re testari. Istum, ac Blaspielum cum hisce amice conversatos. Meindersium annum fere ibi egisse, antequam iter ingrederetur, & qvidem diu post initam à Belgis, & Hispanis pacem, iisqve mandata sua communicasse; qvorum summa huc redibat, ut ipse satisfactione, qvam totus orbis, ipsiqve hostes Sveci, Galliqve æqvam judicabant, eo melius potiretur, ac legatis Gallicis eo nomine idonea mandata darentur; neqvaqvam autem qvod sibi in animo esset fœdera, uti ab aliis factum, negligere, sociosqve destituere. Eventum qvoqve istud ita clare ob oculos posuisse, ut nemini dubium superesse qveat. Imo cum Cæsarei, & reliqvi fœderati, qvi partes Imperii tunc amplectebantur, inita separata pace, ipsum non solum hostibus destituissent, sed & his viam ad se invadendum munivissent, præclusa sibi defensionis facultate; se tamen, Daniæqve Regem bonam causam eousqve sustinuisse, qvoad nulla salutis spe extrema intentarentur, nec ad enixissimas demonstrationes Viennæ, aut Hagæ responsi qvid daretur. Ita demum sibi necessitatem impositam, pacem, qvaliscunqve haberi posset, amplectendi. Injuria qvoqve sibi impingi, velut ipse citra necessitatem suffragio suo alios Ordines Imperio avellere instituat. Enimvero id minime sibi voluptati esse, ac optare, gemina qvondam sibi haut fuisse toleranda, cum invito citerior sibi Pomerania extorta pacis causa exteræ Coronæ cederetur; nec in præsens geminam necessitatem incumbere declinando majori malo paria Gallo indulgendi.* Qvæ omnia Elector latius deduci, ac typis impressa publicari jussit, postqvam & Austriaci sententiam suam eo modo vulgassent; cum non minor Duci Magdeburgico, qvam Archiduci Austriæ in Senatu Principum dicendi libertas foret.

Electoris ad Cæsarem missio.

§.56. Cum itaqve hoc modo negotiatio tam Francofurti, qvam Ratisponæ nullo fructu extraheretur, ac periculum Germaniæ imminens, ingruente qvoqve jam bello Turcico, immensum glisceret, Elector Crocovium Viennam mittendum duxit. Ei injun-

30. Jun.

1682. injunctum Cæsari exponere, in qvam periculoso statu Germania versetur, ambigua belli, pacisqve spe. Cæsari constare, qva fide, qvo candore adversus ipsum, ex qvo tempore rerum potitus sit, se gesserit, omnibus viribus impensis, ac fortunis periculo expositis; & qvo studio ad servandam atqve promovendam patriæ gloriam & salutem incubuerit. Sed uti res demum non tam viribus hostium, qvam amicorum culpa successerit, ac ipse à florentibus adhuc partibus neglectim habitus fuerit, nemini incognitum esse. Haut eo secius fidem sibi in patriam constitisse; nec radicato suo studio ejus commoda promovendi, ac mala averruncandi qvidqvam decessisse; de qvo & hac legatione testari velit. Gallum prætexto Neomagensis pacis insignes partes, qvæ à multis seculis citra controversiam ad Imperium spectarint, ad se pertraxisse, Argentorato qvoqve in potestatem redacto. Unde conventum Francofurti placuisse amice componendis inter Imperium, & Gallum subortis controversiis. Enimvero hucusqve nihil ad summam rerum profectum, ac tempus inter inania litigia circa evertenda antehac usu recepta extractum; nec aliud agi videri, qvam ut Electorum prærogativis, usu & per leges fundatis, qvid decerpatur. Cæterum summam rei in eo verti; num Imperium Gallo ea, qvæ ante profectionem suorum legatorum occuparit, una cum Argentorato relinqvere, an vero eadem armis repetere debeat? Si uti justitia sine dubio ab Imperio stat, ita qvoqve omnia tali bello non tantum ordiendo, sed & perseqvendo in promtu forent, neminem non judicaturum, Imperio omnes vires exserendas ad amissa recuperanda, ac ut ipsius integritas omni modo conservetur: qvo casu & ipse lubenter in eam sententiam concessurus sit. Sibi qvoqve persvasum, Germaniam non usqve adeo viribus exhaustam, qvin obfirmatis in constantiam omnium Ordinum animis, hosti frontem obvertere possit. Sed si ipse mature expendat genuinum Germaniæ ac vicinorum statum, tum præteritorum temporum eventus, & qvam parum fiduciæ in aliis collocandum; qvorum omnium ratio consilia capturis habenda sit; sibi qvidem discordiam, ac debilem patriæ conditionem magno dolori esse, ac meliora votis expetere. Sed qvia ista ita repente emendari non possunt, ac fidus, prudensqve consiliarius non modo qvæ aptet, sed & molestias, pericula, & calamitates, qvas negotium aliqvod minatur, ob oculos habere debet: aliter se judicare non posse, qvam ad patriæ securitatem, & salutem facturum, in præsens pacem bello præferre, ac potius qvarundam partium jacturam facere, qvam reliqva omnia cum ipsa Imperii compage armorum aleæ exponere; postqvam in diversum tendentia consilia & studia, vacillantes multorum animi, ac necessariarum bello rerum penuria in aprico sint. Se tamen hautqvidqvam censere, omnia citra negotiationem derelinqvenda; sed potius qvantum datur conitendum, ut Galli postulata ad moderationem deducantur. Ast ubi id nulla ratione obtinere detur, potius jam amissa derelinqvenda, qvam tanto cum periculo anceps bellum eligendum. Hanc sententiam suam se Cæsari sincera mente pandere, proprio instinctu tanqvam Electorem Imperii, qvem officium, & caritas patriæ una cum aliis ad curam pro ejus salute obstringat; ac ne, utcunqve res ceciderit, ipse insimulari qveat aliqvid omisisse, qvod fieri debuerit. Nec dubitare, qvin Cæsar in consilio suo agnoverit ista ita se habere; ac in præsens pacem extremis præferendam. De cætero de constanti sua adversus Cæsarem devotione testari, ac uti ipse nemini fide, ac studio in patriam cessurus sit. Ista qvidem Crocovius primo alloqvio Cæsari exponere jubebatur. 1682.

§. 57. Ast congressu cum Cæsareis ministris Electoris nomine exponere injunctum; uti per summam ipse injuriam à qvibusdam arguatur, velut ab Imperio se disjungat, aut exteris in fraudem Imperii emolumenta qvædam conciliatum eat. Sane cum toto regiminis sui tempore, tum præcipue novissimo bello omnia pro patria exposuisse, nec vitæ suæ, opibusqve pepercisse. Ad paria præstanda semper se paratum, si deprehendat, per bellum patriæ consuli. Enimvero præsenti rerum facie perspicere haut posse, qvomodo Imperium tam atrox bellum propriis viribus exseqvi possit. Qvam parum enim exterorum auxiliis fidendum, præterita tempora manifeste ostendere. Sed nec in Germania, nec inter exteros fœderatos ejusmodi unionem reperiri, aut sperari posse, qvæ meliores rerum successus, qvam novissimo bello, promittat. Anglum, qvi plurimum si velit conferre qveat, pacem ingerere, cui & secreta cum Gallo commercia intercedant, ut huic ab isto nil metuendum sit. Validissimam Fœderati Belgii partem, qvatuor Electores ad Rhenum, qvorum maxime interest, Daniæ Regem itidem pacem svadere. Fœderatis ubiqve deesse pecuniam, paratum bellicum, ac præcipue

Elector acta à se defendit.

1682. cipue eam, qvæ magnis ausis reqviritur, animorum conjunctionem. Cæsaris ditiones à rebellibus, & Turcis periculo expositas. Qvibus addi possint rationes à Cæsareis ante triennium allatæ, qvare pax tunc ita necessaria, bellum continuare supra vires foret. Si objiciatur de securitate in futurum, ac uti nulli renuntiationi fidendum; & qvæ in præsens cedantur, non nisi ansam præbitura plura involandi: responderet, id præcaveri posse perspicuis pactis, & qveis ambiguus sensus, uti Monasteriensi, & Neomagensi Instrumento non sit: tum egregio armorum domi paratu, internaq; concordia, atqve exterorum fœderibus. Verosimile qvoqve esse, Gallum, si expetita ipsi pax ineatur, qvieturum, ac partam gloriam non amplius aleæ expositurum. Qvod si tamen is præter spem longius grassetur, ac tam lucrosam sibi pacem infringat, non dubium esse, qvin ii qvoqve Principes, qvi in præsens pacem svadent, ubi viderint, eam per fidei sanctimoniam obtineri non posse, arma arrepturi, & communem securitatem junctis viribus tuituri sint. Ac ubi semel pax inita sit, se paratum esse arctissimum cum Cæsare fœdus inire, qvo securitati utriusqve ditionum, ipsiusqve Imperii caveatur; in qvod & alii Electores, ac Principes una cum Daniæ Rege pertrahi possint; idqve æqve contra Turcas ac rebelles, qvam Gallum dirigi posse. Cogitandum qvoqve tunc de milite perpetuo in Germania instituendo. Ea pace qvoqve certum modum recens obortas controversias componendi esse definiendum, ne ex qvacunqve lite ad arma procurratur. Interim præsenti tempestate pacem conservandam, ne qvod eminus metuitur malum, præmature provocetur. Ubi de Magdeburgica sententia moveatur, velut in qva Galliæ vires nimis exaggeratæ, Imperii extenuatæ sint, reponeret; Electorem in comitiis, ubi intimum Consiliarium Cæsaris, & Imperii agat, in causa, è qva salus, aut exitium Imperii dependet, genuinam rerum faciem è dictatu conscientiæ bona fide exponere teneri. Ac reip. parum consultum iri, si hostem contemnat, ac sibimet ipsi blandiatur. Et eo minus id sibi vitio dari posse, qvod ante triennium aula Viennensis iisdem rationibus ad excusandam separatam pacem tam apud Imperii Ordines, qvam extraneos fœderatos usa sit. Post alia qvoqve causa svadendæ pacis nascebatur, qvod jam constaret Gallum cum Turca transegisse; ex qvo Gallo ingens commodum, Cæsari autem non modicam difficultatem in Hungaria proventuram. Sane jam animadverti, Gallos superbius, ac ferocius, qvam ab aliqvo tempore, loqvi, eoqve metuendum esse, ne iidem duriores adhuc conditiones obtrudant, nec prius oblatis amplius teneri velint. Igitur tempus occupandum, nec eousqve expectandum, qvoad bellum inter Cæsarem, & Turcam eruperit. Præter ista Crocovius movere jubebatur de satisfactione Electori ob novissimum bellum debita, circa qvam hic ejusmodi rationem propositurus sit, qva Imperio nihil sit decessurum. Tum ut qvereretur, Electorale fastigium variis modis oppugnari per ipsam qvoqve Austriacam Francofurti legationem; ut Cæsar istud tueri velit, qvo discrimen inter Electorales, atqve Principales circa cerimonias maneat. Moneret qvoqve, ut in diplomate infeudationis, qvod Svecis dandum erat, per novissimos tractatus facta mutatio observetur. Denique apud legatum Hispanicum proponeret, ut Electori pro residuis subsidiorum insula S. Trinitatis in America detur. 1682.

27. Aug.

§. 58. Eodem qvoqve tempore inter Cæsarem, & qvosdam Ordines superiorum Germaniæ Circulorum peculiare fœdus Laxenburgi, satagente Georgio Friderico Waldeccæ Principe, initum fuerat. Qvod cum Electori parum probaretur, super eo cum qvatuor Electoribus ad Rhenum, aliisqve consilia conferebat. Sane id fœdus non alio spectare, qvam ut bellum, haut expectato Imperii decreto, acceleretur. Eqvidem se nunqvam Gallicas reuniones probasse, aut Pacis Instrumento congruas duxisse. Sed qvia super genuino pacis Monasteriensis sensu à multis jam annis inter Imperium, & Galliam lites exortæ sint, qveis componendis utrinqve in arbitros compromissum; optandum fuisse, Cæsareos Neomagi id compromissum instaurasse, aut dubia perspicue expediisse. Ast eam occasionem irreparabili cum patriæ damno neglectam: ac Cæsaream legationem incertam, lubricam, & noxiam pacem præter necessitatem adversus sua, & omnium recte sentientium monita, adversus Imperii decreta, adversus fœdera deproperare, qvam ad adqvirendam honestam, ac tutam pacem, & expediendæ liti tantas turbas daturæ bellum paulisper continuare maluisse. Sed ut nunc per id genus nova fœdera à priore adhuc calamitate ingemiscens patria contra tot Electorum, ac Principum monita denuo tam exitiabili bello implicetur, id à se nullo modo probari posse. Toto isto fœdere de amicis remediis nullum verbum reperiri; omnia ad bellum dirigi;

Super Laxenburgico fædere querela. 18. Jun.

1682. dirigi; & qvod maxime intolerandum sit, totum tractum Rhenanum in tres partes dividi, ac Cæsarei, & fœderatorum exercitus dispositioni exponi, nulla cum Ordinibus qvorum interest communicatione facta. Clivicas ditiones, limitem Imperii ad Inferiorem Rhenum facientes, Saxonis, & Luneburgicorum hospitiis destinari. Ne de aliis longius tendentibus memoretur; præcipue qvod pauci qvidam arbitrium belli & pacis sibi arrogare, ac de summa rerum disponere audeant, ditionibus Ordinum Rheno adsitorum in theatrum belli designatis. Super eodem fœdere Elector qvoqve Ratisponæ, & alibi qvestus fuerat. Ad qvas qverelas directores Circuli Franconici Petrus Philippus Bambergensis, & Wurtzburgensis Episcopus, ac Christianus Ernestus Marchio Culmbacensis respondebant. *Id fœdus unice securitatem suam spectare, propriis sumtibus, nullo aliorum onere constare, per qvod & sibi facultas accedat, ut Imperio eo melius præsto esse qveant. Haut sibi persvaderi, à Gallo è conjunctione tam innoxia & legitima ansam arreptum iri Germaniam invadendi; cujus ubiqve factæ testationes nil nisi conservationem Pacis Westphalicæ, ac Neomagensis resonent; qva ejusmodi armorum paratus, naturali qvoqve juri ac legibus Imperii congruens probetur. Ac ipsum Electorem fateri, è tam obsoletis prætextis, ac fere per Gallicos adparitores ita contumeliose factas reuniones, ac Argentorati oppressionem utriqve paci repugnare; cujus violatæ culpam silendo in se derivare nolint. Nec unqvam posteritati adprobari posse, tot illustres, ac fidos Ordines cum gemitu opem Imperii implorantes Gallorum libidini circa sacra, & civilia non ad tempus connivendo relinqvi, sed ultro in perpetuum tradi. Qvo ipso legem Regiam, qva ad diversa omnia obligat, ac mutua Ordinum officia plane dissolvi. Metum majoris mali, qvi obtenditur, Germanicæ nationi haut sufficere posse ad contumeliosam submissionem. Germaniæ non vires, sed justam conjunctionem deesse: ac in Ordinum manu situm sepositis privatis respectibus, ac inde ortis turbis atqve dissidiis in formidabile corpus coalescere. Nemini qvoqve causam esse, ut de republica desperet, aut civibus, & exteris insinuet, qvasi Germania non propriis viribus subsistere, aut exterorum vim à se propulsare valeat. Sane eam opinionem debile fundamentum fore futuræ securitatis; ac eo ipso Imperium de se desperans libidini Gallorum magis adhuc expositum iri, postqvam cessis ditionibus, qva prope regnum adæqvent, viribus, & autoritate decreverit, contemtu auctum sit. Esse qvoqve Galli propositionem insidiosam, dum de tot ipsius ad Imperium prætensionibus, qva* 1682. *adhuc supersint, insinuat; qvas Imperium eo ipso agniturum sit, si istius renuntiationem acceptet, cum interim palam à Gallis jactato commento, Coronæ Gallicæ bona esse inalienabilia, nullus modus statuatur.* Ad eas literas Rex respondebat; 15. Dec. *Cuilibet Ordinum qvidem permissum ad sui defensionem fœdera cum Cæsare, cum exteris, aut aliis Ordinibus inire. Sed uni, aut paucis haut competere, ut circa ea disponant, qvæ totum Imperium spectant, uti Laxenburgico fœdere factum; qvippe qvo statuatur, qvid actionum bellicarum toto Rheni tractu in alienis territoriis suscipiendum sit. Tum isthæc arma in vicem communium Imperii armorum, si hæc non succedant, surroganda, ac per eadem Imperii defensionem ita suscipiendam, ut non solum violationes pacis aboleantur, sed & eo nomine Imperio satisfiat. Id qvoqve limites peculiaris defensionis excedere, qvod de exercitu XX M bellatoribus constante ad Inferiorem Rhenum formando disponitur, qvem Saxo, & Hanoveranus componere debeat; qvo tractu sua ditiones sitæ sint. Sed nec verbo de amica compositione mentionem fieri, qva utiqve prius tentanda sit, qvam ad arma provoletur. De cætero se optare, à Gallo inde ansam bello non arripi, ac statum Germaniæ ita comparatum esse, ut Gallus ad moderatiora permoveri possit. Sed qvia eo nomine adhibita opera frustra fuerit, ac necessaria inter omnes Ordines conjunctio sperari haut possit, ingruente insuper ex Hungaria periculo; sibi hanc fixam sedere sententiam, totum jactura partis conservandum; id qvod & antea factum sit. Eqvidem se facile agnoscere, acceptata Galli propositione, ac renuntiatione plenam securitatem haut obtentum iri, aut Gallum serius ocyus novas prætensiones non moturum. Sed num ideo semper indictum cum Gallo bellum gerendum; nec tentandum, ut lites interposita fide publica componantur? Cæterum officio se suo defunctum sententia sua publice exposita, cui liqvidissimam approbationem eventus, & posteritas datura sit.*

§. 59. Ex itinere Crocovius obiter *Vienna à Crocovio acta. 13. Jul.* Dresdæ cum Nicolao Gerstorfio locutus, hunc sat magnifice de Laxenburgico fœdere sentientem inveniebat; & qvod à Waldeccio variæ viæ designentur, effectu haut valde arduæ, qveis Gallo noxa inferri qveat. Sed Crocovius regerebat: etiam novissimo bello Waldeccium speciosa consilia agitasse, nullo successu. Cæterum si Gallus Imperii copias iter ingredi videat, raptim qvicqvid trans Rhenum situm est, ipsamqve Moguntiam occupaturum, inde tota

1682. tota Europa testaturum, ista omnia se redditurum, si propositio sua acceptetur. Atqve id facere ipsi in proclivi fore, ac eodem agendi modo eundem hactenus usum: Et hoc Germaniæ statu nulla humana potentia, aut prudentia præcaveri id posse. Atqve tunc in parte felicitatis habitum iri tali pace potiri, qvalis nunc repudiatur: ac neminem præstare posse, tales tunc conditiones obtentum iri. Ast Viennam delatus Crocovius intelligebat, Turcas nolle inducias prorogare, nisi durissimis conditionibus: ut Cæsar Turcæ cedat omnia trans Tibiscum sita, inter qvæ Zathmaria, Calloa, Cassovia, & Toccaya: ut omnia inter Tibiscum, & Wagam fluvios sita una cum montanis civitatibus Turcæ homagium præstent: ut Leopoldistadium munitionibus exuatur: deniqve ut rebellibus publicata bona restituantur. Qvæ conditiones si aliqvo modo tolerabiles fuissent, Cæsar lubenter cum Turca transegisset, ut tota vi in Gallum vertere posset. Sane & ipse Cæsar animis in Gallos ardebat, ac Neoburgicus, & Augusta frigidam suffundebant ministris bellum Gallicum svadentibus. Causa istius fervoris erat, qvod Gallus Romanam Coronam affectare credebatur; ac si iste casus emergeret, rebus in præsenti statu manentibus, Electoribus ad Rhenum haut libera suffragia, majoremqve Collegii partem pro Gallo fore. Unde & Moguntinus, aliiqve ad Rhenum Electores suspectabantur, velut Gallo studentes, ac Trevirensem necessitate compulsum consensurum. Ac ferebatur Moguntinus palam jactasse; Austriacam Domum non amplius sufficere Imperio tuendo, ac de alio Romanorum Rege cogitandum esse; qvæ dignitas tacite Delphino, aut Bavaro destinabatur. Nam etsi hic in Cæsarem pronum se testaretur, non tamen satis ei fidebatur, tanqvam pleno generosorum spirituum, & qvi oblata forte recusaturus non sit. Simul in animo erat, futuro Romanorum Regi Bohemiæ Regnum Austriacis detractum addere. Sed & Viennæ credebatur, Gallum obtenta hac pace protinus vel Helvetios, vel qvod magis metuebatur, Mediolanum, aut Genuam invasurum. Qvo ipso non solum reliqva Italia in istius potestatem perventura, sed & Austriaca Domus, ac Hispania letalem plagam acceptura erat, Gallo arbitrium Europæ invasuro. Atqve isthæc consideratio magis qvam antea cordi erat, qvod Cæsari jam duo filii essent; ac observabatur, post natum posteriorem consilia ibi novum velut vigorem induisse. Nam qvia Hispano exigua prolis spes, hic diadema e Hispanico potiturus sperabatur; sic ut isti rationes Hispaniæ non minus qvam propriæ cordi forent. Stimulabat & alia cura aulam Viennensem, qvod Gallus credebatur subacta Sabaudia viam sibi in Italiam muniturus. Maxime autem ad asperandos animos faciebat, qvod Gallus summo opere conniteretur Turcam Cæsari immittere, & usqve adeo cum ipso convenire vellet super modo bellum gerendi, & qvousqve utrinqve arma proferenda forent. Unde Cæsarei negabant, pericula qvæ ostententur sibi nunc respicienda. Nam maximum periculum, qvod Domui Austriacæ obvenire possit, esse qviescere: ac si eidem una adhuc plaga inferatur, remedio locum non amplius fore. Si Helvetia, aut Mediolanum, & Genua, aut Belgium Hispanicum amissum fuerit, omnia conclamata esse; eoqve extremis malis extrema remedia adhibenda, ac pacem cum Turca, qvalibuscunqve conditionibus faciendam. Enimvero qvia hæ considerationes ad duo capita redibant; qvomodo Electoribus ad Rhenum, ac libertati electionis cavendum, simul rationes Domus Austriacæ, & Hispaniæ in Italia servandæ forent: ad prius Crocovius regerebat; si maxime omnes post Neomagensem pacem factæ reuniones ipso cum Argentorato recuperentur, omnia tamen ista loca Gallum impedire non posse, qvo minus Electores ad Rhenum opprimat, nisi hi valido exercitu ex Imperio fulciantur. Igitur sane præter alias securitatis cautelas de perpetuo milite, ac proba rei militaris in Imperio dispositione cogitandum. Sed nunc, anteqvam id factum sit, qvatuor istis Electoribus eminus minantem tempestatem haut accelerandam, nec Imperium adhuc imparatum in extremam confusionem præcipitandum. Sed num Gallus qvid in Italiam tentaturus sit, incertum esse. Italos prioribus bellis haut ostendisse, suas rationes adeo arcte cum Germania conjunctas esse. Igitur haut videri consultum, ut isthæc ob metum, qvem Itali sibi concipiunt, bellum his detractum in se devolvat. Italiam sibimetipsi tutandæ sufficere, diuturna pace opibus florentem, qvæ & semper cœmiterium Gallorum fuerit. Sed Cæsarei reponebant, non sibi de Italia, sed de ipso Imperio agi. Cæterum judicabant, Cæsareas partes Gallicis haut inferiores esse. Simul ea sibi persvasione blandiebantur, Gallo argentum deesse; ejus ministros discordes, populum exhaustum, ac præsentium pertæsum. Eundem nunc ob Hungaricas turbas tantos spiritus ostendere; his compositis mox cristas sub- missu-

Marginalia: 20. Jul. (beside "obtentum iri. Ast Viennam delatus Crocovius"); 1682. (right margin, top)

1682. missurum. Alias pacis se cupidos esse; sed super Gallica propositione ad tractandum descendere non posse. Si Cæsar vel minimum offerat, Gallum plura postulaturum. Nec ferri posse, ab eo leges velut pro imperio dictari. Sed si is modestiæ qvid adhibere velit, non spernenda emolumenta eidem indultum iri, ut salva existimatione hoc negotio extricare se possit. Id maxime spectandum, ut pax universos complectatur. Nam à Cæsare Helvetios, Belgium Hispanicum, Mediolanum, & Italiam deseri non posse. Super Sveci fœdere Cæsarei differebant; id nondum perfectum, nec multum ei confidi. Idem ad mutuam duntaxat defensionem porrigi; & cum Svecus ultro se obtulerit, repudiari eum non potuisse. Saltem hunc inde fructum fore, ne iste noceat. Eqvidem super sex millibus auxilio mittendis actum. Sed si maxime ea manus in Germaniam veniat, aut Belgis societur, nemini suspicionem inde nasci posse. Svecum nil pecuniæ, ac hospitiorum postulare, ac nil qvoqve accepturum; nec eidem conditiones indultum iri, qvæ Electori scrupulum injicere qveant. In lucro habendum Boreales Reges qviescere. Ast in Hungaria Cæsaris res male se habebant, spes tamen erat, tolerabiles conditiones à Turca obtentum iri, qvod ipse Sultanus, ac pleriqve proceres bellum aversarentur; sed solus purpuratorum princeps urgebat, cui multi in aula inimici erant, eoqve in exercitu tutiorem se rebatur. Palam tamen Viennæ jactabatur; ni tuta pax à Gallo obtineri qveat, Turcæ ex voto satisfactum iri, qvo arma contra istum verti possint. Nam contra Turcam de paucis locis exigui momenti agi, è qvibus alias parum fructus proveniat: sed ex altera parte integras provincias, & regna amitti. Atqve hanc sententiam fovebant novi Cæsaris fœderati, inprimis Hanoveranus, tum Belgæ, & ante omnes Hispani. Ac palam fremebat legatus Hispanicus: si Cæsar pacem cum Gallo in propositas ab hoc conditiones exclusa Hispania ineat, Hispanos alia consilia capessituros, ac Teutonicæ lineæ rationes plane abdicaturos, & ab hac sese disjuncturos. Contra Jesuitæ acriter pacem cum Gallo, bellum in Turcam urgebant, qvo per Hungariam in fiscum redacta, ac sibi donata bona pristino statu reposito ne amitterent, aut forte alias arcanas ob causas; qvod animadversum sit, eam societatem Hispaniæ unice fuisse addictam, qvamdiu huic spes super obtinendo Europæ arbitrio superfuerit. Sed hac decollante studium in Galliam transtulisse, pleno gradu ad monarchiam Europæ tendenti, ad qvam via non pateat nisi per oppressos Protestantes; qvos subruere istis hominibus summa votorum, ac laborum est, nullius è publico servitio molestiæ, aut detrimenti metu.

Neoburgici sententia. §.60. Ast Neoburgicus ante reliqvos Galli rapinas sub reunionum vocabulo exercitas, ac interceptum Argentoratum exaggerabat, qvo Gallis via in Sveviam, & Franconiam aperta, & qvatuor Electores velut indagine cincti sint, ut futura electione iis suffragia ad istorum libidinem ferenda sint. Unde hosce à Cæsare in priorem libertatem restituendos, ni hic postremus suæ domus Imperatorium diadema gestare velit. Consistere autem securitatem pacis in eo, ut Argentoratum recuperetur, utqve ea omnes complectatur, omnesqve ad eandem præstandam sese obstringant. Alias Gallum Helvetios, aut Italiam invasurum. Ac inprimis Italiæ prospiciendum, qvod alias Gallus Romam iturus, ac Pontificem coacturus sit, ut ipsi Romanam coronam imponat. Etsi Neoburgicus non simpliciter bellum urgeret, sed ut Imperium arma instrueret, ac sub clypeo tractaret, utiqve tamen Argentoratum vindicaret. Ac si Gallus unionem in Imperio perspiciat, æqvas conditiones admissurum. Sed Lotharingus pure bellum contra Gallum ingerebat. Contra Elector Neoburgicum hortabatur, ut potius paci promovendæ incumbat; qvod metuendum sit, ne Gallus in ipsius ditiones eo atrocius sæviat, qvod sine dubio crediturus sit, ipsius autoritatem plurimum ad bellum contulisse. Simul bellum potius in Turcam svadebat, qvod cessione plurium locorum præsertim in Hungaria Superiore via in penetralia Poloniæ ac Silesiæ pandenda sit; ac in præsens plus spei esse aliqvid Turcæ, qvam Gallo eripi posse. Per bellum qvoqve Turcicum Germaniam, ac reliqvam Europam non dividi, sed potius ad unionem adduci, omnibus ad illud libenter opis qvid collaturis. Porro legatus Hispanicus Burgomagnus multa verborum humanitate utebatur. Abductam navim parum motus daturam; ac reliqvis subsidiorum viam inventum iri. Sed de insula S. Trinitatis parum spei faciebat, qvod ea Hispano valde nocitura, Electori parum profutura sit.

Cæsareorum responsum. 10. Aug. §.61. Porro colloqvio cum Cæsareis ministris habito, Crocovio jussa exponenti Hocherus velut privato nomine respondebat: Allatas rationes magni ponderis esse, nisi necessitas defensionem imperaret.

Gal-

1681. lum fidem decoxisse, postqvam omnes tractatus infregerit. Monasteriensem pacem circa Argentoratum perspicuam esse, & per triginta amplius annos à Gallo ita intellectam. Qvo magis ejus potentia glişcat, eo minus pactorum religionem eidem cordi fore. Haut expedire publice exponi, Germaniæ vires, & animum deesse ad illatam vim propulsandam; ac statim omnia qvæ hostis cupiat, concedenda; qvo ipso libido huic accendatur plura postulandi. Nondum omnia deplorata esse, nec animum despondendum. Si tamen ratio æqvæ paci inveniendæ proponi qveat, eam Cæsari gratissimam fore, qvi hautqvidqvam bellandi desiderio teneatur. Qvod si autem omnes Ordines, ac præcipue Elector Cæsari se adjunxerit, tutam & æqvam pacem haut ægre obtentum iri. Concesso Argentorato Galli ambitionem irritandam, non satiandam. Gallum prætensiones suas superstruere non solum paci Monasteriensi, sed etiam legi Salicæ, ac juribus Caroli Magni, uti è negotio Weissenburgico adpareat. Cæsari ex officio incumbere amissa recuperare, aut saltem prohibere, ne plura amittantur. Si Elector Cæsari accedere velit, reliqvos Ordines facile exemplum secuturos. Sententias Electorum ad Rhenum à metu profectas: si isti valido auxilio fulciantur, aliter locuturos. Sed ipse Cæsar ad

3. Sept. proposita ab Electore ita respondebat. *Nil optatius sibi fore, qvam pacem in orbe Christiano servare, modo securitas ei constare possit. Sed qvia è Galli actis satis pateat, eum nulla pactorum, ac jurisjurandi religione stringi, verbis ejus fidem haberi non posse, sed solidiore cautione opus esse. Proposita qvoqve à Gallo ita cruda admitti non posse, sed tractatus accedere oportere, qvibus mutua securitas stabiliri qveat. AsGallum leges pro imperio obtrudere velle. Si Elector aliqvam rationem securitatis in medium adferre possit, sibi gratissimum fore, ac eum de patria eximie meriturum. Securitatem in eo præcipue qværendam, ut pax omnes complectatur, ad eamqve præstandam omnes se obstringant; ac imprimis, ut Hispania includatur. Nec se feuda Imperii in Italia destituere posse, qva non minus illius membra sint, qvam cis Alpes sita. De cætero solum se circa pacem decernere non posse; sed id negotium Francofurtum, aut communes tractatus spectare.* Id responsum Cæsar non scripto, sed referente Comite Kœnigseckio dabat. Color dicebatur, ne scripto unum aut alterum verbum infereretur, qvod fœderatis ansam divisionis daret. Addebat Comes; periculum belli manifestum esse; qvod & à se probe consideretur, si id à nostra electione pendeat. Sed nunc istud meræ necessitatis esse. Res in eo statu versari, ut inde ruina Domus Austriacæ fit inevitabilis, si Gallus retineat, qvæ rapuit, simul facultatem nanciscatur Italiam subjugandi; Eqvidem belli exitum semper esse ancipitem. Præstare tamen incertum periculum, qvam certum exitium subire. Justitiam causæ, ac publicæ libertatis rationes pro Cæsare militare, ac spem esse, amicos ei non defore. Cæsari satis constare de Galli destinatis circa Monarchiam Europæ struendam, ad qvam proximus gradus sit ruina Domus Austriacæ. Eum id agitare, ut non solum Cæsaream diadema ea Domo avellat, sed & hujus ditiones hæreditarias inter alios dispertiat. Huic scopo obtinendo adhiberi infractiones pacis, & proditiones, qvæ pacis tempore in munitionibus Cæsareis struantur. Eundem excitare, ac fovere seditionem in Hungaria, ac Turcam in arma stimulare. Tekolium magnopere de Gallo qveri, qvod is ex promisso nondum in bellum eruperit. Qvæ indicio sint, bellum inevitabile esse. Jam vero inde aliqvot Hungariæ Comitatus, hinc diadema periclitari. Unde Cæsari vitio haut vertendum, si malit in Hungaria aliqvid amittere à majoribus suis non possessum, qvam ex altera parte omnium jacturam facere. Cæsarem ita irritatum esse, ut ministris magna cum circumspectione de pace loqvendum sit, ne suspicionem incurrant; ac jam tertia vice pronuntiasse, saltem se gloriose perire velle. Sed optandum esse, ut Elector, ac fœderati meliores conditiones curare possint, qvo bellum declinetur. Eas conditiones esse, ut pax, ejusqve evictio omnes complectatur, ut castellum apud Kehlam destruatur, nunqvam instaurandum, utqve Gallus pro Argentorato Brisacum reddat.

§. 62. Qvanqvam autem interim Turca in apertum bellum erupisset, ac Cæsareas munitiones justo exercitu, ac machinis oppugnaret; Cæsar tamen id periculum Ordinibus, qvi eodem non ita prope tangebantur, haut exponebat, nec eorum auxilium expetebat, qvod spes adhuc esset cum Turca transigendi, nec istos absterrere vellet, qvo minus consilia contra Gallum dirigerent. Unde credebat, summa se pecuniæ, ac portione superioris Hungariæ decidere posse. Enimvero Turca præter multa alia tredecim Comitatus in Hungaria pro Tekelio, ac pro se Jaurinum, & Filleccam, ac alium in Croatia locum deposcebat: qvæ annui nullo modo poterant. Nam per Fileccam iste oppidis montanis potiebatur, è qvi-

Periculum à Turca ingravescit. 4. Sept.

1682. è qvibus Cæsari annui CCCC M unciales redeunt; ac amisso Jaurino Vienna urbs limitanea fiebat. Cæterum Hungariæ satis consuli potuisset, si res Cæsaris debita fide administratæ fuissent. Sed cum in tot legiones stipendia ex ærario expenderentur, vix tamen XII M bellatorum corradi poterant. Ast mox cum Fillecca rebellione Hungarici præsidii in hostium manus concessisset, Cæsar periculo propius admoto eam rem Ratisponæ proponebat, qvid consilii secuto cum Turcis bello capiendum? E Cæsaris consilio Schvvartzenbergius censebat, hac rerum facie pacem cum Gallo velut minus malum eligendum; sed qvi suam sententiam contra dissidentes pervincere non poterat. Hocherus eodem fere inclinabat; sed morbo affectus in consilium haut veniebat. Kœnigseckius satis perspiciebat, ad bellum contra Gallos gerendum vires deficere, ac rogabat, ut Elector una cum Angliæ, & Daniæ Regibus arbitrium rerum suscipiat; ac formulam pacis adornet, ut si non omnia à Gallo restituantur, conditiones tamen utcunqve tolerabiles fierent. Sed ei à Crocovio reponebatur: id fieri non posse. Nam Gallum nil aliud agere, qvam qvæ sua libido suggerat. Daniæ Regem, & Electorem apud hunc enixe super moderandis conditionibus institisse; sed nil aliud impetrare potuisse, qvam ut reuniones spe secuturæ pacis suspenderentur. Ea si frustra fit, Gallum sine dubio istas resumturum. Nunc eo minus spei esse post infaustos Cæsaris in Hungaria successus, & postqvam Gallus, positis mutuis offensis ob denegatum legato Gallico honorem, & vim à navarcho Gallico Qvesnio in Chiensi portu exercitam, cum Turca arctiorem conjunctionem contraxerat. Cujus conditiones inter alias Viennæ istæ circumferebantur; ut inter Gallum, & Turcam fœdus offensivum sit; Turca totam Hungariam, & Austriam habeat; Bohemia cum adjunctis provinciis penes Romanam Coronam maneat, de qva Gallus dispositurus sit. Croatiam Turcæ cedi non posse, tegendæ Venetorum ditioni. Sed & interceptis Tekelii literis commercia hujus cum Gallo patuerant. Sane postqvam haut verosimile, tot Principes, qveis Gallus à pace facta insultaverat, omnes injurias ignavam per patientiam digesturos; in Consilio Galliæ à Luvoisio velut efficacissimum remedium fuisse propositum Turcam Cæsari immittere. Ita enim ancipiti malo distractos Germanos à Gallo usurpata facile cessuros, aut forte Turca invalescente istius patrocinium subituros. Nam qvi Regis conscientiam eo nomine vellicare poterant scrupuli, Chæzii dexteritas facile tollebat; qvo suggerente & Viennenses Jesuitæ Cæsarem stimulabant, ut acrius qvam ante Protestantes Hungariæ perseqveretur, iisdem in rebellionem impellendis, ne ejus regni turbæ ex æqvo componerentur. Reliqvi omnes Cæsaris consiliarii clamabant; agi de salute, aut exitio Domus Austriacæ, & extremis malis extrema remedia opponenda. Ubi Italia perierit, medicinæ locum non amplius fore. Alias in consilio Cæsaris summa tunc confusio; ac Hermannus Marchio Badensis, Emmericus Episcopus Viennensis, & Albertus Sintzendorfius publico odio laborabant, velut penes qvos culpa hæreret, qvod res Cæsaris ita prave dispositæ essent. 1682.

§. 63. Ast Electori valde mirum videbatur, ad Crocovii propositionem obiter duntaxat, nec scripto responsum. Igitur huic injungebat, ut haut expetito alio colloqvio domum reverteret. Sed inter sermocinandum jaceret; Electorem non remissius, qvam ullum alium optare, ut communis pax fiat, ac satis perspicere, si uno loco oppressa flamma alio iterum erumpat, facile incendium qvacunqve diffundi posse. Nec minus in votis sibi esse, conditiones à Gallo latas mitigari. Sed id nunc in qvæstione esse, ubi id in præsens obtineri neqveat, num potius patria periculo exitii exponenda, qvam jam amissa, & qvibus recuperandis nulla spes adparet, derelinqvenda sint, ut reliqva serventur: an vero ad præcavendum futurum malum, & qvod successu temporis per salutaria consilia, ac dextram rerum dispositionem averti possit, protinus in certum, & inevitabile malum sit præcipitandum? Sane si Gallus ea occasione, dum res Hungariæ male se habent, in Germaniam irrumpat, id qvod sine dubio facere posit, qvo remedio prohibendum, ne is Rhenum, ac vicinas regiones fubigat? Aut num eo facto Austriacæ Domui plus securitatis, atqve emolumenti nasciturum, aut Hispaniam, & Italiam melius tunc conservari posse? Sed & considerandum, si Gallus prætensionibus in Imperium renuntiet, uti propositio ejus ferat, an non feuda qvoqve Italiæ comprehendantur? Se velut fidum Electorem Imperii, qvod integrum servari sua non minus qvam aliorum interfit, qvæ è republica visa fuerint, bona fide demonstrasse. Id ubi nil proficiat, se rem Deo, ac tempori committere; ac rationem reddere penes illos fore,

Electori Cæsaris responsum haut satisfacit.

14. Sept.

1682. qui patriam præter necessitatem in exitium conjecerint. Quod ubi ingruat, uti in naufragio fieri solet, quemlibet circa seipsum servandum qua possit solicitum fore.

Super fœdere Laxenburgico disceptatio. 17. Sept.

§ 64. Super fœdere Laxenburgico Crocovius querebatur, quod aliqui Ordines non è potentissimis arbitrium sibi pacis, bellique arrogent, toti Imperio competens, & eo quidem quidem tempore, quo universi Ordines Ratisponæ conventum agitent, ac per legitimos Deputatos Francofurti tractetur. Totum quoque fœdus unice ad bellum dirigi, cui & ejusmodi scopus sit præfixus, qui non per tractatus pacis, sed per bellum duntaxat obtineri queat. Sed nec Gallum, nec quenquam alium crediturum, serio pacem quæri; quia jam decretum sit, & per pactum solennis obligatio contracta, ut non tantum plena ablatorum restitutio, sed & damni reparatio per arma sit quærenda. Tum quod pauci isti Ordines ausi sint in potentiorum Ordinum ditiones his insciis, nullo Imperii concluso, sedem belli pertrahere, ac hospitia sibi per easdem assignare. Inprimis quod exercitus inferior dictus sub Hanoverani imperio ditiones ad Inferiorem Rhenum quæ magnam partem ad Electorem spectant, insidere jubeatur. Denique per hoc fœdus Gallo ansam porrigi tractatus abrumpendi, ac istorum conatus subita invasione prævertendi. Ad ea Cæsarei reponebant: jus fœderum omnibus Ordinibus competere; eoque nemini vitio verti posse, Cæsari se pro defensione, & securitate Imperii per pacta innectere. Ad quæ Crocovio: Fœdera quidem Ordinibus inire integrum, sed ad propriam defensionem, non super rebus totum Imperium spectantibus. Tum fœdera defensiva ad futuros casus adaptari; hoc autem præsentia respicere, eoque defensionis modum excedere, dum omnium ablatorum restitutionem & damnorum reparationem procurandam suscipit. Sed Cæsarei reponebant: moris esse defensiva fœdera semper ad eam formam concipi. Novissimo bello eadem cum Belgis convenisse. Sed ubi ad tractatus perventum fuerit, procedi quousque possit. Alias nunquam sibi in mentem venisse, vel vicum, qui ad Electorem spectat, hospitiis onerare. Discedenti Crocovio Cæsar dicebat: penes se paci moram non esse, nec fuisse; ac fatebatur, in præsens extremis, ac omnibus, quæ alias jure fieri possent, haut insistendum. Scriptum responsum in hunc sensum dabatur: Cæsarem omnia, quæ penes se sint, ad pacem cum Gallo firmandam collaturum. Tum rogare, ut Elector operam det, quo Gallus tractationem Francofurti continuet, ac ut communis pax constituatur. Paulo ante digressus Vienna Neoburgicus Cæsarem enixis precibus rogaverat, ne Sacerdotum consilia ita addicte amplecteretur, si proprias rationes, ac futuram parvulorum filiorum fortunam, simul ditionum suarum salutem amaret. Post quoque à Tekelio missi Vienna discedebant satis alacres, ac recipiebant, sese Turcam ad pacem inducturos. Sed valde dubium erat, num serio rem agerent, aut num penes ipsos sit futurum Turcæ quietem persvadere. Sane mense Aprili ingens pecuniæ vis è Gallia Gedanum trajecta fuerat, quæ inde Varsaviam ad Vitrium legatum Gallicum, ab hoc in Hungariam ad Tekelium transmissa fuit. Etsi plurimi contra pacem cum Turca spe jam præceperant, ac bellum in Gallum meditabantur. Sed quod maxime dolendum erat, quo propius periculum à Turca ingrueret, eo segnius armorum paratus apud Cæsareos procedebant.

31. Octob. *5. Octob.* *16. Nov.*

Elector Moguntiam & Francofurtum mittit. 25. Sept.

§. 65. Interim Elector si qua posset transactionem eum Gallo impellere, Canicium ad Moguntinum mittit, huic denuntiaturum; uti ipse optet, Francofurtanam negotiationem melius, quam hucusque, succedere, ac tandem aliquando pacem Imperio tam necessariam firmari. Cui fini assequendo ipse cum aliis incassum insudaverit; nec ideo tamen animum despondendum, sed eo acrius connitendum, quo inevitabilior videatur ruina totius Imperii, si nunc bellum cum Gallo erumpat. Se quidem præsenti facie rerum expensa statim initio, antequam Hungaricæ turbæ invalescerent, à bello abhorruisse, quod probe observarit, etiam felici ejus successu de libertate, ac plerisque juribus Ordinum actum fore. Quomodo nunc quempiam credatum, patriæque amantem bellandi libido subire possit? Gallum tractatus conclusionem intra exitum Novembris exigere, angusto sane spatio. Sed postquam tempus inter inania consumtum sit, palam quoque jactatis belli minis; haut mirum, si Gallus nunc temporum suorum opportunitate utatur. Nec præsumendum, eum hac rerum facie de propositis quid remissurum, cum nunc Cæsar tantopere ex altera parte distrahatur. Argentoratum Imperio avulsum merito dolendum; sed haut ideo reliqua velut pro derelictis habenda. Priori seculo cum potentia Imperii longe major,

Gal-

1682. Galliæ fines tenuiores, qvam in præsens forent, Meti, Tullo, Viroduno relictis pacem initam. Qvo magis nunc id faciendum, ubi non solum nulla spes amissa recuperandi, sed & certus metus reliqva omnia amittendi. Non diu nunc cauponandum. Gallum elapsa præfixa die, ni dilatio obtineatur, utiqve in arma erupturum: & tunc, qvantum humana ratio suggerat, de Germania actum fore. A Cæsare nil auxilii expectandum, cui plus satis negotii in Hungaria sit: & si maxime intra id tempus pax cum Turca, & rebellibus ineatur, cujus tamen nulla spes adpareat, Gallo tractum ad Rhenum subigere in proclivi fore, anteqvam Cæsaris exercitus ex Hungaria movere possit. Arma Circuli Franconici, & Superioris Rhenani modica esse, tirone milite, necdum satis digesto, exiguum adversus tantam molem momentum. Aliis Ordinibus in præsens vix tantum copiarum esse, qvantum præsidiis suarum ditionum sufficiat. Ab exteris nil opis sperandum, inprimis postqvam Anglus nuper declararit, qvovis modo pacem faciendam. His si accedat discordia in Imperio, ac deficiens omnium rerum paratus, facile rationem subduci posse, qvis exorto bello eventus sperandus. Qvia tamen non desint, qvi privatas rationes, & affectus publico præferant, bellumqve ferociter crepent, jam tempus esse, ut fidi cives fortiter loqvantur; id qvod præcipue Collegio Electorali incumbat. Plurimos Ordinum, ac eminentissimos, præcipue omnes Rheni accolas, qvorum maxime intersit, pacem cupere. Qvi bellum agitent, alienis respectibus duci, ruinam Imperio parituris. Qvid confusionis, diffidentiæ, atqve discordiæ sit in Cæsareo consilio, orbi notum esse. Qvi hucusqve ibi prævaleant, desperata consilia fovere, aut exterorum rationes, Italorum, Hispanorum, ante salutem Germaniæ habere. Saxonem, & Luneburgicos ab initio à periculo remotiores de copiis suis per hospitia, & tributa aliena augendis cogitare. Franconicos, & Rhenanos fœderatos à Waldeccio, qvi plane ab Arausionensi pendeat, inductos magnitudinem periculi non satis animo comprehendere, ac nil ad summam rerum efficere posse. Svecos iterum exercitum in Germania parare cupere, ut cum oppressione vicinorum vires suas augeant. Ac si maxime qvis amicorum in ignem præcipitare velit, num ideo reliqvis seqvendi necessitatem esse? Se qvidem, & omnes patriæ amantes nunqvam Deo, patriæqve, ac posteritati adprobaturos, nisi nunc mascule loqvantur, & agant. Sibi 1682. qvidem ita decretum, ac idem à Moguntino sperare; eoqve censere, intra dictam diem tractatus concludendos, aut si id ob angustiam temporis fieri neqveat, liqvido declarandum, pacem se amplexuros, ac intra certum tempus, super qvo conveniendum sit, tractationem absoluturos. Et qvia id Francofurti fieri neqveat, qvod delegatorum mandata non sufficiant, alia Ratisponæ formanda, aut negotium plane huc pertrahendum. Tum ut pacis amantes junctim diversa sentientes moneant, addita protestatione, ac in omnem eventum certa consilia capessant.

§. 66. Interim postqvam tractatus diu qvievissent, Galli demum hanc replicam edebant. *Legati Extraordinarii, & Plenipotentiarii Regis Christianissimi ad congressum hunc Francofurtensem ex mandato Suæ Regiæ Majestatis notum facere debent omnibus tam legatis, qvam aliis Imperii ministris, qvod cum Rex Christianissimus in votis habuerit, ut inter Suam R. M. Christianissimam, & Imperium mutua servaretur amicitia, honestiora exqvisivit media, qvibus ab ultimorum tractatuum executione ortæ qvæstiones qvamprimum in hunc finem componerentur, statimqve à tempore, qvo legati Galliæ huc advenerunt, nil magis exoptandum fuisset Regi Christianissimo, aut juri suo utilius, qvam ut Suæ Mtis legati cum Imperii ministris omnes tam Regias, qvam Imperii pretensiones disceptandas, ac discutiendas absqve mora suscepissent, sicqve de omnibus juribus legitime ad Suam Regiam Mtem competentibus jampridem amicabiliter convenire potuissent. Sed cum tanto tempore frustra nuper elapso in agitandis difficultatibus inter ipsosmet Imperii Statuum Deputatos, minimeqve ad Regiorum legatorum mandata pertinentibus, ipsius nunc maximum mora damnum sit, cumqve satis in conventu Neomagensi disceptata qvæstiones rursus discutienda potius ad lites tendant, qvam ad pacem bona fide confirmandam; Rex Christianissimus nihil pro suo pacis stabiliendæ constanti desiderio promtius esse duxit, qvam per conditiones firmandæ pacis statim offerendas tantum suo Regio juri detrahere, ut nec aliqvid simile à Sua Mte juste peti, nec in qvovis longiore congressu etiam post diu metu belli fatigatam Europam obtineri unqvam potuisset. Qvod si publicæ tantum tranqvillitatis conservandæ causa Rex Christianissimus sic ultro ac sponte secundum oblatas à legatis suis conditiones legitimo regio juri suo tam multa, qvæ potuisset perseqvi, detraxerit, vicissim à Prin-*

Gallorum replica. 18. Sept.

1682.

ripibus ac Imperii Statibus sperandum videbatur, ut etiam pro bono pacis eo se promtiores ostenderent ad concedendum, vel potius relinquendum Suæ Sacræ R. Mti Christ: mæ possessionem tam civitatis Argentinæ, cum fortalitio Keblensi, aliisqve propugnaculis à dicta civitate dependentibus, qvam aliarum civitatum, ac ditionum, qvas a primo die mensis Augusti jam ab anno præterito possidet Rex Christianissimus vi Monasteriensis, & Neomagensis ultimorum tractatuum. Hic certe tractandi modus, quo nihil aut ad concludendum expeditius, aut decentius, tam dignitati Suæ S.R. Mtis qvam Imperii nisi ab iis, qvi temere ex bello, & publica calamitate privatam utilitatem sperant, ulterius rejici nunqvam potest. Sed cum jam Rex Christianissimus ingentes fecerit sumtus adparandos exercitus, qvibus & jura sua Regia protegeret, & secum publicæ tranqvillitatis conservandæ studiosos Principes contra inimicos pacis defenderet, maximi nunc interest Suæ S. R. Mtis, qvæ sit eadem re mens Imperii qvamprimum intelligere, aut ad finiendos illos nimios sumtus, qvibus adhuc tenetur pro victu & stipendio tantorum exercituum, si pacis placeant oblatæ conditiones, aut ut eo magis ad omnem eventum se componant, si ad conservandam tranqvillitatem in Imperio parum jam pro pace prolata valeant vota tam multorum, ac etiam optimorum Imperii Principum. Idcirco ex supra dicto mandato tenentur legati Gallici notum facere ac declarare tam legatis, qvam aliis hujus congressus ministris ac plenipotentiariis, qvod Sua S. R. Mtas Christianissima adhuc qvidem velit stare conditionibus nuper oblatis, sed tantum usqve ad mensis Novembris proxime futuri diem ultimum, & ita ut illis intra illud tempus non acceptatis amplius etiam non teneatur Rex Christianissimus, ac expresse abhinc reservet omnia sua regia jura, qvantumvis extenas, & valere qveant, omni meliore modo, qvo libuerit, perseqvi posse. Francofurti die 28. Septemb. 1682.

4. Octob.

Post addebatur isthæc declaratio. *Legati Extraordinarii, & Plenipotentiarii Regis Christianissimi ea denuo confirmantes, qvæ in sua d. 28 præteriti mensis declaratione exposita sunt, tenentur addere, qvod qvia longior commoratio Francofurti post ultimum Novembris omnino inutilis foret, si oblatæ à Sua S. R. Mte Christianissima conditiones tunc acceptæ non essent, ideo cogerentur abhinc recedere, postqvam per annum integrum satis ostenderunt, se nullis pepercisse officiis, ut pristina qvæ fuit Suam S. R. Mtem inter, & Imperium amicitia denuo plene, & perfecte stabiliretur æqva, & amicabili compositione, cui S. S. R. Mtas omnes hactenus facilitates attulit, qvæ à Principe optime erga pacem affecto expectari poterant. Is tamen legatorum discessus non impediet, qvin si in posterum vel diæta Ratisponensis in communi, vel qvidam ex deputatis eorum Principum, qvi magis ex animo pacis confirmationem desiderant, visum fuerit aliqvid pro bono publico proponere, id possint explicare ministro Suæ S.R. Mtis, qvi Ratisponæ est, ita tamen, ut post ultimum Novembris nullo amplius modo jam oblatis conditionibus, sicuti antea dictum est, Sua S. R. Mtas Christianissima teneri intelligatur.*

1682.

Ulterius Francofurti acta.

§. 67. De istis scriptis Delegati Ratisponam referebant, ulteriora inde mandata petituri, Gallis insinuantes, ubiqve in fundamenta postulatorum inqvirendum. Sed Galli censebant, qvia heic res ita lente succedat, ac tam multæ difficultates emergant, negotium Ratisponam remittendum. Contra Cæsarei demonstrabant, nec majestatem, nec leges Imperii permittere intra tam angustum tempus tractatum deproperare; sed negotiationi liberum cursum concederent Galli, ac certo crederent, Cæsarem nil magis desiderare, qvam cum Galliæ Rege amicitiam colere. Galli contra; se ista ad Regem relaturos, qvi deliberationem Comitiorum super sua propositione expectaturus, eiqve habendæ diem prorogaturus sit. Alias se nolle heic sibi illudi, qvod satis norint, nil magis optari, qvam ut pace cum Turcis facta Gallia bello peti possit. Cæterum Moguntinus ad proposita à Canicio ostendebat; Electoris à se sententiam ex asse probari. Deputatos in universum qvidem pacis desiderium testari, sed paucos serio rem agere, ac postulare, ut Galli præfixa die plane desistant: id qvod sperari non possit, cum ab Imperio tam longo tempore Gallis nil vicissim oblatum sit. Eqvidem Austriacos jam mollius loqvi videri; sed qvamdiu insistant, ut Galli prætensiones discutiantur, modicum negotii successum sperandum. Sane consilia temporibus accommodanda, nec in rebus humanis omnia ad normam justitiæ exigi. Hungaricos motus ita contemtim hactenus habitos, ut demum in tantam flammam eruperint, cui solus Cæsar vix par sit futurus. Et nunc Franconicas, ac Rhenanas copias metum scilicet Gallo incussuras. Aliqvos inani spe sibi blanditos, Anglum sua interventione Gallum ad æqvas conditiones permoturum, aut in Germaniæ gratiam huic bellum illaturum. Sed nimirum duos milliones è Gallia in Angliam trajectos, eludendis conatibus Hispanorum, ac Belgarum, eum Regem ad asso-

30. Octob.

1682. ciationem pertrahere nitentium. Denique ob pravam reipublicæ apud Hispanos administrationem, ac privatum Lotharingi commodum Germaniam hautqvidqvam tanto periculo exponendam. Ast Galli Canitio ostendebant; modo Electorale Collegium declaret, à se conditiones acceptari, à Rege diem facile prorogandam. Sed ad discussionem causæ accedi non posse, qvod eo diverticulo nil nisi tempus extractum eatur. Ast Rosenbergius disserebat: in Electore plurimum momenti esse ad æqvam, & stabilem pacem obtinendam, si Gallum vel amica persvasione, vel sociatis cum Cæsare armis permoveat, ut male fundatis prætensionibus desistat. Si potissima membra cum capite conspirent, Gallum non solum modestius locuturum, sed & periculum à Turca longe facilius propulsatum iri. Par esse, ut Elector fortitudine, ac felicitate inclutus ob commune periculum è nimium glifcente Galliæ potentia patriæ imminens alia consilia capessat, ac dolorem è Neomagi actis conceptum gloriæ, ac libertati Germanicæ nationis tutandæ immolet. Cæterum à Cæsare pacem desiderari, qvi & recuperando Argentorato bellum non sit moturus. Consensum tamen declarare non posse, qvod Legi Regiæ, in qvam is juravit, repugnet, tam insignes Germaniæ partes ultro cedere. Si Gallus utiqve post elapsam dictam diem in arma erumpere velit, id tolerandum.

4. *Nov.* Sed cum Canicius, ac minister Danicus junctim Cæsareos ad pacem amplectendam hortarentur, hi demum respondebant: Cæsari satis perspectam pacis hoc tempore necessitatem, glifcente per Imperium diffidentia, qvæ conjunctionem virium sperare vetet. Se qvidem ad eum finem omnia collaturos, ac Electoris è patriæ caritate profecta consilia amplexuros. Nec dubium, qvin conventus Ratisponensis negotium persecuturus sit. Pariter tamen optandum esse, à Gallo qvoqve moderationem adhiberi, ac Germaniam considerari velut rempublicam nemini obnoxiam, cui insolitas leges, ac decretorium diem amplectendis jussis præscribi intolerandum sit. Si demonstrare posit, qvæ occuparit ipsi ex Instrumento Pacis competere, se paratos esse omnia cedere. Sed si ratio invadendi ea loca fuit, qvia situs opportunitate Gallo arridebant, hunc æqvivalens recusare non posse, qvod ipsi amore pacis sat remisso pretio taxaturi sint. Ac jaciebant de Argentorato concedendo, si Gallus Friburgum reddat, & Lotharingum ad modum Neomagi conventum restituat. Etsi post ea oblata retractabant, privatam 1682. eam sententiam fuisse causati citra mandatum prolatam.

§. 68. Ad extremum Cæsarei legati nomine Cæsaris & Imperii hoc scripti Gallis exhibebant. *Versantur adhuc in omnium memoria qverimoniæ à S. R. Imperio ad Christianissimum Franciæ Regem pluribus abhinc annis de Suæ R. Mtis officialium tam civilium, qvam militarium contra unitas decem civitates Imperii in Alsatia sitas; nec non prætensos Episcopatuum Metensis, Tullensis, & Virodunensis vasallos, diversis tunc attentatis palam qva literis qva verbis delata. Qvibus sine strepitu componendis ex lege Westphalicæ pacis arbitrium tunc utrinqve placitum est, & varia ab eo declarationes, productis hinc inde probationibus rite ponderatis pronuntiatæ sunt. Promittebat sibi merito Imperium, iis in posterum acqviescendum esse, uti par erat. Postqvam autem citra omnem expectationem nuper præcipue post pacem Neomagi conclusam (tametsi constet, per eam hac in re nihil innovatum, sed tractatus Westphalicos plane confirmatos esse:) non solum eadem contra prænominatas Civitates, & su dictos vasallos controversiæ resuscitatæ, verum etiam alia, qvæ nemini ab Westphalica pace hactenus in mentem venere, iis immensum cumulata sint, ut jam certa, prout antea in prædictas civitates ex præfectura Hagenoensi, jura, & nexus feudales à vasallis, sed omnimoda regia superioritas in civitates, earumqve & omnium prætensorum vasallorum territoria, (licet nullo etiam feudalitatis vinculo prædictis Episcopatibus adstricta,) imo simul in omnes in tota superiori, & inferiori Alsatia sitos principatus, comitatus, dynastias, addita immediata Imperii nobilitate, nec non in plures alios Imperii Status, & Ordines, tametsi neqve sub Alsatia, neqve feudalitate Episcopatuum comprehensos, sub inaudito hactenus Reunionum, & Dependentiarum prætextu non tam palam prætensa qvam asserta, ita ut omnes sine discrimine ad institutas illum in finem Metis, & Brisaci Reunionum ut vocant Cameras, indicta, notorie qvoad ipsos incompetentia, extra Imperium evocati, & mox ab his assumtis simul actoris, testis, judicis, & exsecutoris partibus, nulla admissa exceptione, condemnati ad præstationem homagii & subjectionis uno qvasi ictu de facto adacti fuerint, ipsis possessionem, jura, & leges pacis frustra reclamantibus, usqve dum ad implorationem tot gravatorum Imperii Statuum, & Ordinum non minus à S.C. Mte per expressam ablegationem, qvam ab Imperio repetitis literis ipsimet Christianissimo Regi indignitate rei ante oculos posita*

Cæsareorum Deductio. $\frac{16}{26}$.*Nov.*

1682. *sita placuit, datis à Sua R. Mte decima Octobris 1680 Ratisponam ad Status Imperii responsoriis, acta tribunalium Metensis, & Brisacensis amico colloqvio in revisionem trahi, eumque in finem paulo post mutuo de hoc solenni congressu convenit ea lege, ut relicta in posterum reunionum, & facti via, è sensu tabularum pacis (ut ratio postulabat,) componerentur omnia, & abolitis gravaminibus staret inter S.R.Imperium, & Coronam Gall. a pro bono utriusqve inclyta nationis, & totius Christiani orbis inconcussa pax. Uti Sacræ C. Mti, & Imperio nihil antiqvius est studio excolendæ cum vicinis omnibus, & inprimis cum Corona Galliæ initæ pacis; ita ex sua parte certe nihil omisit, qvod eo ducebat. Postqvam autem ex parte Galliæ, hisce iterum non attentis, in ipso statim limine hujus congressus libera Imperii civitas Argentina milite, & armis Regis ad deditionem coacta, fortalitium Arenbergense, aliaqve castra Imperii occupata, reuniones continuata, & demum hic, (loco omnis congressus, & colloqvii de controversiis ex vero sensu tabularum pacis componendis, & abolendis simul Statuum, membrorumqve Imperii gravaminibus instituti,) à DD. legatis Franciæ vix non statim post eorum in hanc urbem ingressum propositum, postulatumqve fuit, ut omnia, qvæ usqve ad eorum Parisiis discessum ab officialibus Gallicis tam civilibus qvam militaribus in Imperio occupata sunt, una cum civitate Argentinensi sine ulla tabularum pacis, aut justitiæ examine cederentur Galliæ; ex parte Cæsarea Mtis, & Imperii continuo responsum est, relinqvenda sine controversia Coronæ Franciæ omnia, qvæ vigore tractatuum pacis eidem competere dignoscentur, neqve credibile esse, à Regia Christianissima Mte quidqvam aliud prætendi, multo minus ab Imperii Deputatis exigi, qvod in illorum potestate non est, nimirum ut Constatus suos, & commembra absqve ullo examine, aut fundamento justitiæ, aut pacis tractatuum ab Imperio avellant, & cæco qvasi impetu in exteram potestatem transmittant. Hunc præcipue huic congressui, ad Imperii, ejusqve Statuum qverelas, & gravamina instituto, propositum esse scopum, ut in eo omnia juxta tractatus pacis examinentur, & aboleantur; eo mandata tam Cæsareæ legationis, & Imperii Deputationis, qvam DD. legatorum Gallicorum verbis expressis directa esse; & merito, cum constet etiam ex tabulis Monasteriensis pacis Neomagi confirmatis, oportere, ut si qvis contra eas à qvocunqve violari contigerit, læsus, lædentem inprimis à via facti, (prout Cæsar, & Imperium amice, fideliterqve fecit,) dehortetur, causa vero ipsa amicabili compositioni vel juris dispositioni submittatur. Huic conforme messe Suæ R. Mtis Christianissimæ declarationem, qva omnia occupata, & innovata post ejusdem legatorum Lutetia discessum ante omnia in integrum restituenda veniant; de reliqvis vero hic conferendum sit, adeoqve prætactam propositionem DD. legatorum Galliæ eorum Regis laudatæ declarationi non minus, qvam eorum hic exhibito mandato, uti & tractatibus pacis, & usitato inter supremas potentias tractandi modo directe adversari, & simul una objectum, scopumque hujus congressus omnino intervertere. Cum autem omnes ejusmodi, pluresque alia & scripto, & verbis sæpius repetita demonstrationes apud DD. legatos Galliæ hactenus locum non inveniant, irritaqve sint, abunde patet, cur nam mora hujus conferentiæ, de qva certe Imperium uti unice gravatum vel maxime qveritur, adscribenda sit. Inprimis sane eo magis in votis est, ut Rex Christianissimus de re ipsa accurrate edoceatur, qvod sibi de ejusdem æqvanimitate, & justitia tanto certiora promittit, qvanto crebrius, sanctiusq; Sua R. Christianissima Mtas tam ipsamet, qvam per ministros suos ubiqve contestata est singulare studium observandæ cum S.C. Mte. & Imperio pacis, cujus hoc præcipuum merito specimen esse oportet, ut & contra Cæsarem & Imperium, ejusqve Status, & membra nihil via facti attentetur; sed si qvid dubii, controversiæqve incidit, id juxta tenorem Instrumenti pacis Westphalicæ supra allegato loco amicabili compositioni, vel juris dispositioni submittatur, nullatenus vero sibimet jus dicatur, qvod & ipsa ratio, & naturalia jura prohibent. Deinde ut Statibus R. Imperii sua jura, dominia, atqve libertates, in qvibus ministri Galliæ plurimum securitatis tam Imperii qvam vicinorum collocare hactenus semper contestati sunt, ex regula tabularum pacis restituantur, atqve eo modo sarta tecta maneant. Jam vero & adjuncta hic Statuum Imperii, qui anno 1648 Monasterii Westphaliæ tractatibus pacis adfuere, declaratio solennis, una cum transmissis ad Regem Christianissimum literis satis demonstrat, de ea, qva nunc prætenditur, enormi cessione nullam tunc illis vel mentem, vel potestatem fuisse. Et ipse Rex Christianissimus in istiusmet pacis Westphalicæ executione, testante Recessu Noribergico, clare testatus est, tantum abesse, ut aliud sibi pacis tabulis præter trium Episcopatuum districtum, & ditiones à Sma Domo Austriaca in Alsatia possessa sibi vendicaret, ut etiam ex ipsismet decem unitis civitatibus Imperii in Alsatia sitis duas, & sic dictorum Vasallorum trium Episcopatuum non paucos, qvos nunc ab Imperio avellit, Imperio restituerit. Imo Sua R. Mtas Christianissima in ipso statim limine supradicti arbitrii d. 23. Septembris 1667, & passim* 1682.

1682. sim in actis per Plenipotentiarium suum D. Robertum de Gravel solennissime declaravit, suam intentionem non esse prajudicandi pramemoratis Imperii civitatibus in libertate, & immedietate erga Imperium, qua ipsis in Instrumento pacis Monasteriensis expresse reservata sit. Ut pratereatur, quod eadem à pace Westphalia non minus quam antea quotannis semper (prasenti turbatione excepta) Sacra C. Mti homagium renovarint ipsa, & alii Imperii Status à Gallia noviter occupati, non minus quam reliqui nunquam interrupta possessione in diatis Imperii, & circularibus (ministris Gallia prasencibus nec contradicentibus,) sessione, & suffragio quiete gavisi sint, juxta Imperii matriculam ad Imperii, & Circulorum onera, & collectas semper contribuerint, in contentiosis nulla quam Imperii dicasteria agnoverint, imo ab ipsomet Rege Christianissimo non minus post pacem Monasteriensem quam antea decretis ad ipsos legationibus, ictis cum illis fœderibus, aliisque in omnibus uti independentes ab eo, & plane liberi Imperii Status habiti, agnitique sint. Tantum enim abest, ut tabulis Westphalica pacis ab Imperio Landgraviatus, uti eum Ser. Domus Austriaca possedit cum Brisaco, Sundgovia, & prafectura Hagenoënsi, Instrumenti pacis Monasteriensis §. Tertio Imperator 73. nominatim & expressus: Quinimo per subsequentem §. Teneatur Rex Christianissimus omnes alii siti in Alsatia superiori, & inferiori Status, comprehensa immediata nobilitate à cessione nominatim excepti sint, obligataque sit Gallia nullam in eos pratendere regiam superioritatem, sed iis juribus contenta esse, quibus Ser. Domus Austriaca gavisa fuerat cum eo tamen discrimine, ut qua Domus Austriaca ab Imperio recognoverat, ea possideret Gallia jure supremi dominii priori § ab Imperio cessi, qui unus finis est clausula ita tamen, in fine predicti §. Teneatur adjecta. Et certe tam parum de cessione totius provincia Alsatica cogitavit in tractatibus Westphalicis Gallia, ut etiam iis demolitionem Benfelda, neutralitatem Tabernarum, liberum transitum in Philipsburg, & plura hujuscemodi pro beneficiis particularibus expresse pacta sit, Argentoratensi etiam urbe pro se ac reliquis Imperii civitatibus ceu compaciscentibus ad eorundem tractatuum subscriptionem, completionemque prater cateros Imperii deputatos admissa. Et quid illa in §. Item Rex Christianissimus 89 contenta voces partium cessarum aliud indicant, quam quod in prafatis tractatibus non tota Alsatia, sed ejus pars, qua ad S. Domum Austriacam spectabat, Gallia cessa, reliqua Imperio reservata sit? Quod ipsum etiam Regia Mtas Christianissima in constitutione primi prafecti sui Hagenoënsis D. Comitis de Hartourt datis d. 27. Septembris 1651 ad pradictas decem unitas Civitates in Alsatia literis expresse agnovit. Evidentia pr[o]fecto irrefragabilis, qua perpensis his & aliis antehac fusius alibi deductis evincit, ex Alsatia nihil aliud, quam quod ex ea ad Domum Austriacam pertinuit, cum pratacta tamen differentia in Coronam Gallia transmissum, reliquum vero totum non tantum non cessum, sed per §. Teneatur Imperio R. nominatim reservatum, & nec ab ipsamet Gallia sub cessione (prasenti turbatione excepta) comprehensum, aut unquam intellectum esse. Nec minus ex ipso pacis Monasteriensis Instrumento elucet, nihil extra tres Episcopatus Metensem, Tullensem, & Virodunensem, eorumque districtus ab Imperio Corona Gallia cessum esse. Ut enim nemo diffitetur §. 70 pradicti Instrumenti pacis in hos, eorumque districtus supremum dominium ab Imperio in Coronam Gallia translatum esse; ita omnibus palam est, limitatam ad eos, eorumque districtus cessionem extra illos nullo jure extendi posse. Tametsi enim aliqua Imperii territoria extra horum Episcopatuum districtus nexu feudali iis adstricta fuissent, haberentque adhuc illa ab ipsis recognoscenda; non posset tamen in illa exinde regia superioribus ullo jure pretendi, cum nulli non notum sit discrimen inter feudalem nexum, & omnimodam subjectionem, inter vasallagii & supremi dominii jura; eoque Status Imperii ante subscriptionem tractatuum pacis Monasterii solenniter declararunt, contestatique sunt, se in cessionem prædictorum trium Episcopatuum non aliter consentire velle, nec posse, quam ut Corona Galliæ habeat, retineatque supremum eorum dominium, & exerceatur regia in iis jurisdictio eatenus, quatenus ante eos motus exercita fuerat; verum nullo modo, ut ea juris diœcesani, feudalitatis, aut ullo alio pratextu extendatur ultra ipsorum proprium territorium, aut in ea feuda, qua Status Imperii R. comprehensa immediata Imperii nobilitate à dictis Episcopatibus recognoverunt, aut adhuc habent recognoscenda. Multo minus hæc cessio novo dependentiarum pratextu ad ea Statuum Imperii territoria ullo jure trahi potest, qua neque sub Episcopatuum districtu, neque feudalitatis nexu comprehensa sunt, sed notorie ab Imperio dependent; cum de ejusmodi cessione in tabulis Monasteriensis pacis nullum vestigium sit, quin potius ex iis contrarium eluceat. Nam ut in §. sapedicti Instrumenti pacis: Juxta hoc universalis. 5. vigore univer-

1682. *universalis amnestiæ universi, & singuli S. R. Imperii Electores Principes, & Status, (comprehensis immediata Imperii nobilitate,) eorumque vasalli (tribus iis Episcopatibus exceptis,) in omnes ditiones, bona, dignitates, immunitatesque plene restituti sint: ita à §. Juxta hæc universales. 5. usque ad § Dux de Croy 35 inclusive, & in Instrumento pacis Osnabrugensis à §. Comites in Leiningen 86. usque ad §. Joachimus Ernestus 89 inclusive clare conventum est, nominatos istic, & nunc maxime gravatos Imperii Status annuente, & urgente inprimis Gallia omnes in pristinam, debitamque erga Imperium immedietatem, atque universa jura tam in Ecclesiasticis, quam politicis plenarie restitui, inque istis absque ulla turbatione relinqui debere, usque adeo ut non modo ipsamet Gallia eorum plurimos tunc restituerit, & hactenus pro immediatis Imperii Statibus legationibus, ictisque cum ipsis fœderibus agnoverit, verum etiam dicti Status ad omnia Imperii onera contribuerint, Cæs. Mti homagium continuo præstiterint, Imperii dicasteria in contentiosis adierint, in Comitiis Imperii votum & sessionem habuerint, & indubiam suam immedietatem, & libertatem in Ecclesiasticis ac politicis apud Imperium sartam tectamque semper retinuerint; quæ adeo Gallia non permisisset, neque tot amplissimorum principatuum, comitatuum, & ditionum specialem cessionem in tractatibus pacis neglexisset, cum eidem etiam cura fuerit nominatim in illis Moyenvicum quantumvis notorie in districtu Metensi situm sæpe allegato §. 70 inter cessa exprimere. Sed & eo etiam casu, quo memorati Imperii Principes, Comites, ac Dynastæ à dictis Episcopatibus certa quædam feuda extra Episcopatuum districtus sita agnoscerent, non posset hæc recognitio ultra feudales fundos, nequaquam vero ad reliquas eorum ditiones, territoria, ac subditos extendi, multo minus ob nudam unius aut alterius castri, pagive feudalem recognitionem in omnia sine discrimine supremum dominium, & omnimoda superioritas prætendi, possessoribus ex statu suo immedietatis, & libertatis de facto, & propria autoritate dimotis. Quin potius postularet ratio, ut cum Imperatore & Imperio, quorum evidenter interest, ante omnia ageretur, & gravati Status audirentur, an & quænam ab Episcopatibus dependentia feuda possideant, ut ea à reliquis suis bonis, & territoriis separata ab Ecclesiasticis feudalibus Episcopatuum curiis recognoscant, salva uti par est per omnia eorum immedietate, libertate, & in Ecclesiasticis, & politicis, ex legibus Instrumenti pacis Westphalicæ jure territoriali. Quæ uti ex dictamine rationis, & inprimis tractatus Westphalici clara sunt,* 1682. *ita in iis per subsecutam nuper pacificationem Neomagensem adeo nihil innovatum, immutatumve est, ut ipsi DD. legati Gallici ibi exhibitis primum ab ipsis articulis, & per mediatores expresse declararint, nihil à Gallia præter confirmationem pacis Monasteriensis postulari, uti & in subsecuto tractatu ea sola adeo pro basi, & omni fundamento posita est, ut tota Neomagensis tractatio pro mera confirmatione Monasteriensis censenda sit, nisi in quantum (sunt formalia,) expresse aliquid mutatum inveniatur. Quibus cum accedat laudatissima Suæ R. Mtis Christianissima declaratio D. Comiti de Mansfeld, & alias data, quod uti rationi per se, & tractatibus pacis conforme erat, à placito hoc congressu omnibus ulterioribus reunionibus, & via facti quacunque supersederetur, S. C. Mtas & Imperium jure merito expectant, ut avulsa ab Imperio Imperii civitas Argentinensis inprimis, nec minus reliqua post DD. Galliæ legatorum Parisiis discessum occupata cum omni causa Imperio ante omnia restituantur. Et sicut de cætero Cæs. Mtas, & Imperium sibi persuasissimum habeat, Christianissimam Mtem Regiam comperta hac rei veritate contra fas & æquum, & clarissimam dispositionem sæpe allegatorum pacis tractatuum nil prætensuram, multo minus via facti, & propria autoritate sibi asserturam; ita & colloquium componendis ex tenore tractatuum pacis controversiis hic institutum, omnemque in eo facilitatem uti ab initio, ita iterum iterumque se exhibet, cum illa ulteriore oblatione, ut si etiam præter dispositionem tractatuum pacis aliquid ex mutua utriusque partis convenientia à Corona Galliæ in medium proferatur, nec amicam super eo tractationem, nec quæcunque tractatibus pacis conformia, usitataque inter potentias Christianas media ad stabiliendam denique inter utramque inclytam nationem ex voto totius Christiani orbis tranquillitatem recusabunt.*

§. 69. Ast Galli isthoc scriptum redhibebant, alioqve clam vulgato culpam irritæ negotiationis à se amoliebantur. *Inique certe, ne dicam improbe, qui Galliæ legatos invidia onerare quæsiverunt, quod jurium, quæ super loca, de quibus Galliam, & Imperium inter lis est, Regi suo competunt, solennis hactenus discussio facta non sit. In hunc solum finem illos missos fuisse, potestatis suæ actus omnibus exhibitus satis testatur. Fatebuntur enim omnes ministri, quibuscum ipsis familiaritas intercesit, eos per annum integrum, ex quo hic sunt, se in omnibus privatis colloquiis semper paratos exhibuisse, &*

Galli scriptum opponunt.

verum

1681. verum tractatuum sensum inquirere, & omnibus notum facere, quod propositio, qua postea à Rege suo intervenit, non minus moderationis habet, quam jura sua, qua in tractatibus Monasteriensi, & Neomagensi firmiter fundata longe ulterius extenduntur, soliditatis. Ipsi quoque Cæsarei non possunt inficias ire, quin quoties cum legatis Galliæ fuerunt, aut de hac re tractandi se aliqua occasio obtulit, id non fit factum, nisi cum exacta omnium illarum quæstionum scrutatione, quæ materia celeberrima, & solennissima disquisitionis esse potuissent. Ad hoc nemo ignorat, quod dissidia, quæ hic inter Imperii Deputatos enata sunt, in causa fuerint, cur legati Galliæ nullum solenne colloquium inire potuerint, nec cum corpore integro Deputationis, nec cum ullo ex membris tanquam istius cœtus Deputato. Palam est, quanto cum labore de schemate sessionis inter eos conventum; & ut nulla habita ratione nec illius, quod primum à diata præscriptum, junctumque instructioni, nec illius, quod postea ab Imperatore insinuatum fuerat, oportuit novam schematis speciem fingi, quæ nec dum omnibus placuit, nec fuit acceptata, nisi post mutuas ab omni parte reservationes, & protestationes. Istorum tamen dissidiorum causæ tanti non erant, si cum illis conferantur, quæ deinceps impedimento fuerunt, quo minus Regii, & Cæsarei legati in uno solenni, & publico cœtu simul cum Deputatis Imperii convenire possent; præcipue vero ex quo Cæsarei, denegato Electoralibus illo honore, quem ipsi Monasterii, & Neomagi tribuerant, eo res adegerunt, ut Electoralibus impossibile sit, in ullo locorum ipsis adesse. Ad hoc nova prætensio quorundam Principum, qui propriè istius repulsa partus est, facit etiam, ut istorum Principum legati nullibi cum legatis Galliæ præsentes esse possint. Hæc sunt nempe vera obstacula, quibus Francofurti discussio illa solennis impossibilis reddita est; non vero, ut quidam temere dicunt, vel quod Galli ipsam rejiciant, vel quod rationibus, per quas Regis sui jura tam firmiter asseruntur, non fidant satis. Hæc eadem obstacula Crist:mæ Majestati statim prævisa, & quæ deinde alia insuperabilia visa sunt, ipsam impulere, ut contra suam propriam mentem, & primum istius cœtus intentum aliam viam statim ab initio proponeret, qua negotia amicabiliter terminarentur, idque eo tempore, quo ab omnibus impossibile credebatur fieri unquam posse, ut tanta illa difficultates præliminares, in quibus legati Galliæ nunquam sane partem habebant, finem haberent. Hæc est vera ratio, cur sua Christianissima Majestas jam à mense Novembri anni 1681 illam propositionem, de qua nunc hodie agitur, ore fieri jussit, quam etiam initio Januarii sequentis scripto voluit vulgari. Tandem sex mensium intervallo dissidia, quæ super schemate particulari sessionis inter legatos intercedebant, sopita magis quam terminata sunt. Sed quis adeo rerum Imperii ignarus est, ut non viderit, alia longe graviora, & difficiliora reservari, quibus impeditur, ne unquam de corpore Deputationis Imperii conveniri possit. Durant etiam nunc hodie in integro illa obstacula, & tam insuperabilia, quam unquam fuerint. Ut enim verbo dicam, discussio illa solennis, & qualis optanda esset, non potest nisi duobus modis fieri, vel in pleno congressu, & in corpore in ipso Deputationis cœtu, vel in colloquiis privatis inter Regios, & Cæsareos legatos, adhibitis aliquibus Deputationis membris expressè ab illa in hoc electis. Utrumque autem omnino impossibile reddit ab Imperialibus Electorum ministris denegatus honor, quem ipsi postulant. Cum enim is qualiacunque colloquia inter utrosque dirimat, sequitur, ut per hoc ab omnibus colloquiis & Deputationibus particularibus excludantur Moguntinus, & Saxo, qui tamen jure muneris sui cum debeant necessario ad omnes Imperii deputationes tam privatas quam publicas admitti, nunquam certe se ab illis excludi paterentur, ubi præcipua, & vera hujus colloquii materia tractanda esset. Suspicantur aliqui, nec forsan injuria, quod Cæsarea legationis scopus in his difficultatibus, quas à se ipsa motas etiam nunc tam sedulo alit, nihil sit aliud, quam Deputationem Imperii adigere, ut sibi jura Imperii tuenda, & discutienda credat. Sed facile judicabitur, quod Deputatio vix unquam in hoc consentiat, utpote quæ hunc consensum à se ipsa præstare non possit. Quamvis autem Diata Ratisponensis, penes quam talium rerum jus est, ad hoc inclinare videretur, nunquam certe patientur Galliæ legati, ut rationes illæ, quæ Regis sui prætensionibus pro fundamento sunt, ad Imperium pervenire non possint, nisi mediantibus, & referentibus Cæsareis; idque eo solum modo, quo illas explicare, vel juxta suas opiniones, vel secundum quod ipsorum interest, ipsis habitum fuerit. Post hæc omnia, quæ satis per se patent iis, qui vel minimum negotiorum quæ hic tractantur, notitiam habent, videre facile est, quod, si legati Gallici minus sinceri fuissent, aut si inclinati ad captanda potius per obscuras calliditates privata commoda, quam ad promovendam veris, & solidis mediis pacis confirmationem, potuissent toties factam discussionem propositionum acceptare, quamvis etiam ipsis tam formidanda visa fuisset, quam è contra optandum credant, idque absque periculi umbra, quippe qui sciebant illius propositionis executionem 1681.

1682.

omnino impossibilem esse: sed audacter possunt asseverare, quod ex quo in hac civitate versantur, nihil egerunt, aut cogitarunt, quod non ab ejusmodi calliditatibus summe alienum fuerit. Si quis autem adeo sit injustus, ut hoc ipso utatur ad calumniandos, tanquam bona fide non agant, vel juri suo fidant parum, ii sane nullam impressionem facere possunt, nisi in illorum animis, qui nullam hujus rei status notitiam habent, quique ignorant, quod illae omnes turbae in nullum alium finem concitae fuerint, nisi ut praetextus iis supponerent, qui nihil aliud intendunt, quam ut omne negotiationis genus longe removeant, cum optime noverint, quod ista toties petita discussio non solum ipsis inutilis esset, in quocunque loco posset fieri, sed maxime Francofurti impossibilis in eo statu, quo negotia per denegatum Electoralibus à Caesareis honorem redacta sunt.

Conventus Francofurtensis abrumpitur. 1. Dec.

§. 69. Ita Galli jussu Regis discedebant, significato, Ratisponae Verjo in,unctum ad finem usqve Februarii audire, qvid sibi nomine Imperii proponendum sit. Caesarei tamen Gallorum discessum haut aegre ferebant, qvod minimum tres menses lucrarentur; simul jactabant, à Gallis proposita Ratisponae nunqvam communi consensu receptum iri. Esse in Imperio adhuc L M bellatorum, qvi cum Caesare sentiant. Cum Turca brevi transigendum videri; ac tunc adpariturum, num necessitas sibi sit infames Galli conditiones admittendi. Caeterum qvae Gallus tunc animo agitaverit, ex iis colligi potest, qvae Argentoratensis Praesul apud Trevirensem proponebat. Si Imperium Gallo reuniones hactenus factas una cum Argentorato relinqvere velit, eum reliqvis omnibus praetensionibus in perpetuum renuntiaturum, ac aeternum limitem ducturum, foedere qvoqve contra Turcam inito L M militum in hunc missurum, ea tamen lege ne Imperium unqvam negotiis se misceat, qvae ipsi cum aliis Principibus intercedere possint. In Hispanico qvoqve Belgio eundem in reliqva omnia renuntiaturum, nec qvid amplius decerpturum ea lege, ut istud in perpetuum neutrum statum observet, ac orto bello Galliae nil molestiae creet. Istae leges si ab Imperio rejiciantur, LX M militum parata stare, qvae protinus occidentalem Rheni ripam in potestatem redactura sint.

23. Nov. Gallorum secreta destinata.

Foedus cum Dano renovatur. 31. Jan.

§. 70. Inter ancipitia ista temporum cumprimis Electori curae erat amicitiam cum Daniae Rege arctius stringere. Igitur cum Goschio Bucvvaldo, qvem Rex eo fine miserat, priora foedera praesentibus temporibus aptabantur. Is tractatus mutuam defensionem, amicam communicationem, ac studium circa conservationem pacis spectabat. Si Electorem invadi contingeret, Rex IV M peditum, aut pro milleuis peditibus qvadringenos eqvites, finito anno supplendos; totidem Elector vicissim promittebat. Reqvisitus non teneatur cum alterius invasore suo qvoqve nomine in bellum descendere. Reqvisitus utiqve tractatibus de pace aut induciis includatur. Praestiti auxilii nomine nulla pensatio exigatur. Qvod reqvirens armis adqvisiverit, id ipsius sit. Circa exigenda residua subsidiorum apud Hispanos unus alteri operam navet. Rex tamen in partem controversiae haut veniet, qvae Electori cum Hispanis est ob ereptas qvasdam naves. Deniqve dabit operam Elector, ut Regi circa desideria sua ab Imperio satisfiat. Post Elector ad Regem Daniae Itzehoam accedebat; ubi super praesenti rerum facie consultabatur, & qvomodo pax conservari, eoqve fine plures, praeter eos qvi jam erant, in partes trahi possent. Ad qvatuor Electores Rheno adsitos uterqve jam miserat. Inter alios Monasteriensis praecipue respiciebatur, qvi pronum se paci declaraverat, & cui ditionis suae situs, viresqve autoritatem addebant. Optabatur qvoqve Hanoveranum in societatem adsciscì posse; praesertim cum auditum esset, spem subsidiorum, qvam sibi conceperat evanuisse. Tractatus inter Caesarem, Bavarum, Saxonem, & Hanoveranum spe hospitiorum innitebatur, qvod hisce opes non essent bello propriis sumtibus gerendo. Unde videndum, qvomodo ea hospitia, ac militis transitus impediri possint. Belgas ad qviescendum disponere, maxime necessarium habebatur, qvod Arausionensis valde in Gallos irritatus esset, ac cum Svecis consilia misceret. Astubi res in bellum eruperit, Rex censebat, satius esse Svecum pro aperto hoste, qvam pro medio habere. Circa Cellensem qvoqve dubitabatur, qvi hactenus qvidem Gallo declaraverat, se neutras partes secuturum: sed num his pollicitis tuto fidi posset, haut constabat. Circa qvem etiam cavendum sit, ne is titulo praefecti militiae Circularis viribus instruatur. Porro Rex propositionem à Gallo factam paci producendae haut idoneam censebat, qvod alter a pars non solum de asperitate conditionum, sed & de agendi modo qveratur. Unde Gallo demonstrandum; si pax ei cordi sit, eam propositionem temperandam esse. Nam parum pro pace, non satis pro bello eum facere. Alias verendum, ne pars adversa tam plausibili praetexto

Rex & Elector Itzehoa conveniunt. 5 Jun.

texto

1682. texto multos ad se trahat. Demum placuit peculiarem conventionem ibi inire; cujus capita erant: junctim officia adhibere, ut inter Cæsarem, Imperiumqve & Gallum agitatæ controversiæ amica ratione componantur, utqve plures Ordines concilientur, qvi ad eundem scopum operam navent. Se qvidem id officium continuaturos, peculiaribus legatis ad Cæsarem, Svecum, Luneburgicum, ac Belgas missis. In omnem autem eventum arma parare placebat ad vim, si qva intentetur, propulsandam. Eo fine Rex X M militum in Holsatia, Elector totidem in Marchia contracturus ac ita dispositurus erat, ut sicubi opus foret statim jungi possent. Ubi res in bellum erumpat, ulterius se conventuros, præsertim qvomodo tergum tutum sit præstandum, ac ut Belgæ avertantur, ne ipsorum hostibus auxilia ferant. De cætero consiliis, actuqve juncti persistere, nec alter in alterius fraudem qvid contrahere decreverant.

1 Jun.

Circa negotium Gottorpiense considerationes.

§. 71. Cum porro Daniæ Rex in Holsatia exercitum, prout convenerat, formaturus Ducis Gottorpiensis ditiones tributis onerare instituerer, Elector monebat; circa eam rem caute procedendum, ne Svecus, & Luneburgici irritentur. Mortangius qvoqve legatus Gallicus eandem ob causam id institutum dissvadebat; & qvia per idem tractatus cum Monasteriensi impediendus sit, qvod iste Præsul à bello abhorreat. Cæsaris qvoqve partibus addictos exclamaturos; Gallum multa testari, uti pacem in Germania desideret; interim per fœderatos bellum in Saxonia struere. Qvo ipso multos, qvi in pacem inclinent, in diversas partes propulsum iri. Ad qvæ Rex; Slesvicensem Ducatum ad Imperium, & Saxoniam Inferiorem haut spectare, eoqve Luneburgicorum nullas heic partes esse. Sed si maxime ipsius domesticis rebus ingerere se velint, jam maxime opportunum esse eos invadere, dum Cæsar, & Imperium bello Turcico distringitur. Svecum Lundensi tractatu promisisse, Gottorpiensi negotio sese haut ingerere. Et cum sibi soli provinciæ defensio incumbat, soli qvoqve tributa bellica competere. Cæterum Luneburgici initionon sine ferocia jactabant, se Ducis causam suscepturos. Sed eum res Sveciæ non ferrent aliqvid movere, ad placidiora revolvebantur. Gallus qvoqve, cum antea negasset, se in partem Gottorpiensis negotii venturum, mox eam causam Dani domesticam agnoscebat, circa qvam huncce impedire nolit. Electori non aliud consilium erat, qvod in præsens Duci suppeditaret, qvam ut missis extraneis fœderibus Daniæ Regi velut capiti familiæ adhæreat. 1682.

Monasteriensis in fœdus suscipitur.

4 Sept.

Breitenau.

§. 72. Ex conventione porro Itzehoensi Ferdinandus Monasteriensis præsul in Regis Daniæ, & Electoris fœdus recipiebatur. Ei adornando Christianus Breitenavius, Clamor Buschius, Matthias Korfius, Smisingius, & Fridericus Christianus Pletenbergius Neuhausii convenerant. Eidem scopus erat omnem vim propulsare, ac onera hospitiorum, transituum, & similia ubi intententur arcere; tum juncta opera conniti ad controversias cum Gallo amice componendas. Ubi res in bellum eruperit, ac qvis fœderatorum ob isthæc pacifica consilia, aut alio prætexto invadatur, aut molestia afficiatur, reliqvi causam ejus suscipient, & conventa auxilia præstabunt. Si bellum inter paucos Ordines, & Gallum oriatur, fœderati ad neutram partem collaturi qvid erant: si bellum ab Imperio decernatur, ratam duntaxat copiarum partem missuri. Hoc fœdere comprehendebantur Dani nomine Holsatia, & Comitatus Oldenburgicus ac Delmenhorstanus: Electoris omnes ditiones cis Albim sitæ. Excipiebat tamen Monasteriensis, se nolle teneri ad mittenda Dano auxilia in Holsatiam, sed tantum in Comitatus. Modus auxiliorum erat; Dano CCCL eqvites, M L pedites; Electori DC eqvites; MDCCC pedites; Monasteriensi CCC eqvites, DCCCC pedites. Ubi is numerus non sufficiat duplum, aut triplum præstandum, & qvidem intra sex septimanas à die reqvisitionis; ut tamen qvi auxilia submittit, non teneatur suo nomine bellum cum invadente gerere, sed ut ei integrum sit officium conciliandæ paci præstare. Id fœdus in triennium conclusum. Seqventi anno in hoc fœdus Colonienfis qvoqve receptus est, conventu legatorum Susati habito. Idemqve post Ferdinando Episcopo defuncto suffectus id fœdus nomine Episcopatus Monasteriensis suscepit; cui & novus Episcopus Paderbornensis Hermannus Wernerus nomen dedit.

17. Febr. 1683.

1684.

Cum Belgis & Arausionensi acta.

§. 73. Cæterum qvia Elector pacem qvovis modo servare decreverat, frustra autem inter Imperium, & Gallum transigebatur, ni & cum Hispanis in Belgio lites componerentur; exhibito per Diætium scripto Belgas hortabatur, ut & ipsi ad eum finem operam navarent. Id scriptum Arausionensis, & alii supprimere conabantur, ne vulgatum à belli cogitationibus populum averteret. Ac Princeps qvidem differebat; se utiqve pacem qværere, nec Hispa-

nos minus eandem, quam qvispiam alius possit, exoptare; sed non ejusmodi pacem, qvæ velut victis pro imperio impingatur. Ac in præsens qvæstionem esse, num omnibus necessitas incumbat Galli jussis citra contradictionem se subjicere. Ejusmodi pacis, qvalis Neomagi facta sit, exemplum nuqvam auditum fuisse. Si Electori animus foret manum rei admovere, stabilem pacem æqvis conditionibus obtinere opportunum nunc fuisset. Deniqve Electoris haut interesse, transactionem circa lites Belgii Hispanici urgere. Ad qvæ Diestius: Electorem novissimo bello maximo cum suo damno expertum, qvam anceps sit multis cum fœderatis in potentem hostem bellum gerere, & qvam parum ob discrepantes rationes ipsorum constantiæ fidendum. Qvod Neomagi primum exemplum introductum sit conditiones ad Galli præscriptum admittendi, in id Electorem nunqvam consensisse, ac nemini id tristius qvam isti accidisse. Qvod si status fœderatorum, qvi tunc erat, & eorum, qvi nunc sese offerant, inter se comparetur, perspici non posse, qvare in præsens Viennæ, in Hispania, ac in Belgio major bellandi cupido ferveat, qvam tunc, cum Germania in se concors, apud Belgas plus fidei, & virium, Electori victor exercitus esset, post Svecos Germania expulsos gloria mactus. Ac si Elector tantum momentum ad rem conferre judicetur, mirum esse, qvare ejus amicitia non diligentius colatur, ac justis ejusdem desideriis Viennæ, Madriti, & Hagæ haut satisfiat. Deniqve ob Cliviam rationes eidem cum Hispanicis provinciis conjunctas esse; ac ubicunqve incendium oriatur, id facile diffundi posse. Ad proposita Rectores Belgii in hunc sensum respondebant: *Se Electori pro studio in ipsorum Rempublicam, & cura circa communem salutem, gratias agere, sperasse, & optasse; ut ipsi placuerit conventioni sua cum Svecis nomen dare, qva maximam laudem mereatur. Imminutos suos reditus causa fuisse, qvare ipsi, ac Dano subsidia solvere non potuerint. Alias fœdera se fuse religiose servaturos. Non dubitare, qvin Anglus ejusmodi temperamenta inventurus sit, qveis lites inter Galliam, & Hispaniam terminari qveant. Se qvidem Cæsarem permovere conaturos, ut hostilia in Gallum ne suscipiat, sed res ad pacem dirigat. Controversias tamen inter Imperium, & Galliam post Neomagensem pacem ortas se misceri nolle. Rogare Electorem, apud Gallum operam impendat, ut hic sua consilia ad pacem, & Europæ qvietem referat. Qvam & sibi qvavis occasione promovere cordi sit futurum; nec minus pro vetere amicitia consilia cum Electore communicaturos.* Cæterum ei responso passim adspersa erant dicta pungentia, nonnulla etiam falsa, & ad rem non facientia; qvæ Electori non parum bilem excibant. Sed Croissius censebat; talia contemtu ulciscenda, ne à verborum certaminibus ad extrema procedatur. Ac posse Diestium velut suo nomine monere, qvæ in eo responso desiderari qveant. Super eodem qvoqve Alefeldius Daniæ Cancellarius judicabat: in præsens, dum Gallus omni modo pacem qværit, id dissimulandum, nec Belgarum animos vindicta, aut acri opposito scripto amplius asperandos. Etsi meriti fuerint, ut acriter retunderentur. Daniæ qvoqve Rex censebat; qvia Gallus pervincendis suis destinatis Belgas omni modo demulceat, nec verbis, nec reultionem sumendam. Nam scriptis Belgas adhuc magis irritari, ac ab omnibus pacis cogitationibus averti. Ubi re qvid tentetur, Gallum offensum omne auxilium subtracturum, ac Electori soli id negotium exseqvendum relicturum. Addebat Rex: sibi, atqve Electori necessum esse rebus suis invigilare, nec in omnibus ad Gallo placita se componere, qvod hic tantum occasiones aucupetur emolumentis suis obtinendis; ex qvo facile ejus fœderati molestiam sibi attrahere qveant. Nam Elector instinctu Galli id scriptum Belgis exhibuerat. Apud Arausionensem denuo Diestius tentabat, num ad consilia pacis, ac ut temporibus sese accommodet, eum permovere posset. Sed istalia immotus adspernabatur: *Regia se via incedere. Honesta sibi destinata esse, qvæ persequi oporteat; ac nondum desperare, qvin Deus Electorem, & alios, qvi adhuc tergiversantur, demum suis rationibus adjuncturus sit. Se in omnibus, qvæ a Gallo offerantur, nil securitatis reperire. Se qvidem præsentem occasionem commodiorem, qvam ullam ante judicare. Nam ni Gallus intestinam debilitatem sentiret, non adeo solicite pacem qvæsiturum, qvo spatium sit recolligendis viribus.* Conatus fuerat Gallus post finitum bellum Principem per blanda sibi innectere. Qvo fine per Avauxium Fagelio duos milliones præmium promiserat, si istum ad speciosas qvasdam conditiones acceptandas permovere possit; qvarum summa huc redibat, qvod ipsi conferendus sit titulus Comitis Hollandiæ, & supremi ducis, seu *Generalissimi* in exercitus regios, adjectis compluribus millionibus. Sed Fagelius responderat: Rempublicam, cui ipse inserviat, sat potentem ac generosam esse pensandæ operæ, & curæ, qvam ipse in exercendo com-

1682. commissio sibi munere suscipiat. Sed nec fidem, qvam Deo, & patriæ jurarit, permittere talia proponere Principi generoso, & magnanimo, qvi non minus qvam ipsius majores gloriam è virtute, non ex opibus affectatus sit. Ita cum Galli utrumqve corruptionibus impenetrabilem perspicerent, omnibus modis Principi ægre facere studebant. Unde hunc animo ab istis averso esse mirum haut erat, qvem præter publicos respectus immensum mordebant indignitates, qveis illi hinc inde intercepto patrimonio eundem insultabant. Ac jam jactabant, Longuevillii jus ad Principatum Arausionensem clarioribus in dies probationibus exsplendescere. Si tamen Princeps ejus possessione exuatur, Gallum libenter eam ditionem Electori fiduciario jure collaturum. Qvas sordes Elector ne auditu qvidem dignas censebat. Ac mox Gallus, ut Principi ægre faceret, urbem & arcem Arausionensem occupabat, ejusqve Parlamenti sententiam decreto aulæ irritam declarabat. Mox tamen bellandi ardorem in Belgio refrigerabant tristes ex Hungaria nuntii; ac ipse Princeps dicebat, ni isti intervenissent, bellum jam ante tres menses ordiendum fuisse. Non tamen plane decollasse spem cum Turca transigendi; ac tunc certo bellum his oris surrecturum. Sed Belgæ jam conventum desiderabant, qvo omnes controversiæ simul componi possent, ut tandem aliqvando liqvida pax constitueretur, ne in perpetuum tam numerosum militem alere, ac in ancipiti agere necessum sit. Præsertim postqvam Anglus ad veterem ignaviam revolveretur; ac spes ipsos falleret, qvam conceperant, & hunc & alios certatim tractatui associationis nomina daturos. Ita ut Electoris consilia mox ipso eventu probarentur.

Cum Gallis actâ. §.74. Vicissim tamen Elector una cum Daniæ Rege Gallum enixe monebat, ut reunionibus in Germania supersedeat, ac ita rem moderetur, ut Cæsar, & Imperium salva dignitate cum ipso agere possint. Nec esse qvod Rex inani metu ad præcipiendam vim impellatur, cum nemo existat, qvi occupata ipsi iterum erepturus sit. Cæterum qvia ista, qvæ tunc circa servandam pacem consilia agitabat Elector, ingentem ipsi invidiam apud diversa sentientes conflabant, Idem Gallo demonstrabat: securitatem suam vacillare, ni validiores sibi copias circumponat; qvam in rem à Rege pecunias suppeditari par sit. De qvo ipso & Danus movebat. Enimvero ad ista postulata Gallus obsurduerat; ac causabatur Croissius: intempestivo armorum paratu ansam abrumpendæ paci haut præbendam. Nam sibi constare, Germanos in pacem inclinare, ac bellum Turcicum utiqve fore: ac Tekelium Cæsari haut fidere, istiusqve res melius se bello qvam pace habere. Ac si maxime ad manus veniatur, arma non contra Electorem, sed contra Galliam versum iri; sic ut Electori haut opus sit extra ordinem sumtuum qvid facere. Eum à Rege fat mature monitum iri, qvando tempestivum sit arma arripere. Sed & jam parsimoniam Regi cordi esse, nec ærarium in præsens ita compositum, ut bellum suscipi qveat, cum Rex non ita pridem plus qvam qvinqvaginta milliones æris alieni dissolverit. Enimvero ista ratio nec Dano, nec Electori sufficiebat, qvod haut par foret suam securitatem unice à Gallo pendere, nec eam se sibi qvocunqve eventu præstare posse. Ac satis adparebat, Galli artificium esse fœderatorum suorum vires ita temperare, ut ipsi soli obnoxiis agere, ejusqve commodis unice velificari necessum foret, suis autem rationibus proprio ex judicio prospicere haut liceret. Sed & Elector hactenus præter spem perspexerat, omnes demonstrationes, qvas tam circa communem causam, qvam propria desideria, ac securitatem fieri curaverat, tam parum ponderis in Gallia habuisse; irrita præsertim intercessione pro Arausionensibus, qvorum jam & mœnia, nil sane suspicionis injicere apta, ad solum dejecta fuerant. Ac tamen statum suum magno in periculo versari patebat, parum amica minantibus Cæsare, Sveco, Polono, Saxone, Luneburgicis, qveis undiqve cingebatur, & apud qvos suspicionem incurrerat enormis in Gallum studii. Sic ut si negotiationem pacis abrumpi, ac bellum surgere contingat, ingens sibi tempestas incubitura videretur. A se qvoqve apud omnes fere Europæ Principes, ac præcipue in Germania multum operæ impensum qvo res ad pacem perducatur, qvam sibi tantopere cordi esse Gallus ferat. Vicissim se apud Gallum nil monuisse, nec ab eo qvid desiderasse, nisi qvod sua securitas necessario reqvirat, nullo alias emolumento; qvæ omnia tamen frigide accepta sint. Hoc aulæ Gallicæ genio vix constare, qvid ab ea sibi expectandum, & qvid demum consilii sibi capessendum sit. Sane ut ipse Galli in gratiam totius orbis invidiæ sese exponere, ejusqve causam ubiqve agere debeat, nec tutum, sibi, nec consultum amplius esse. Igitur Spanhemius jubebatur Gallis qvidem nullam suspicandi ansam præbere, sed tamen nego-

1682. negoria ibi citra auxietatem agere, nec responsa, qvæ hactenus tam jejuna fuerant, urgere; interim accurate qvæ ibi susciperentur observare. Sed & Hafniæ legato Gallico exprobrabatur; cum Oxenstierna Feuqvierium de fœdere proponentem sesqvimillionem uncialium posceret, hunc statim prima liciatione nongenta millia obtulisse; qvare tanta parsimonia adversus Danum, & Electorem adhibeatur, qvi singuli vicena militum millia præstare possint? Ad qvæ legatus primo excusabat, Oxenstiernam justo liberalius locutum. Inde cum urgeretur, Gallo causam esse qvare ipsos insigni pecuniæ summa sublevet, respondebat; Regi magnas esse expensas, ac circumacto anno nil redituum reliqvum esse. Sed Dani reponebant, inter maxime necessarias expensas ponendum, Daniæ Regem, & Electorem ita instrui, ut Galli causa in metu versari non debeant. Se omnium odio expositos ob fœdus Gallicum, ac omnes arma parare, ac fœdera struere saltem obliqve ipsos petentia. Unde graves sibi causas esse, ut rebus suis prospiciant, ac æqvum esse, ut à Gallo fulciantur. Legatus; ista se jam ad Regem retulisse. Interim svadere, ne talia suscipiantur, qvæ ipsos præmature bello involvant. Ad qvæ Dani: id se qvidem ultro omissuros, ac nullum bellum metuere, nisi ob Galli amicitiam invadantur. Ast ni Gallo ipsorum securitas magis cordi sit, qvam hucusqve factum, facile se in eam conditionem redactum iri, ut alia sibi consilia capessenda sint.

Legatio in Sveciam. 14. Jul.

§. 75. Inter præcipua autem, qvæ Itzehoæ Daniæ Regi, ac Electori placuerant, erat, ut tentaretur, num Sveciæ Rex in partes trahi possit. Eo fine in Sveciam mittebatur Christophorus Brandius; cui injunctum Regi gratulari de recuperata valetudine à fracto crure, ac nato filio Carolo. Tum ut ei mentem Electoris super pace proponeret. Non se dubitare, qvin Regi nota sit confusa, ac formidolosa rerum in Germana facies. Conventum Francofurti qvidem institutum, controversiis inter Imperium, & Galliam obortis componendis. Qvosdam Ordinum pacem optare, ac urgere, ut ad proposita à Gallo Francofurti tractatio suscipiatur, ac potius Argenrorato, & aliis jam amissis cedatur, qvam in exitiabile bellum descendatur. Alios melius, tutius, ac gloriosius ducere arma arripere, qvam injuste à Gallo abrepta ita patienter derelinqvere; simul ejusmodi scrupulos formare, ac Francofurti, & Ratisponæ sententias dicere, per qvas totum negotium velut vado adhærescat, ac Francofurtensis congressus inanis fore videatur. Unde metuendum, ne Gallus tempus in usus suos convertat, ac dicto citius plura loca invadat. Eqvidem merita causæ in medio se relinqvere, qvæ actorum publicorum peritis in obscuro esse non possint. Sane optandum res ita comparatas esse, ut Imperio decerpta armis recuperari qveant, ac sine dubio gravem Germaniæ jacturam esse, si Argentorato cedendum sit. Se qvoqve credere, consilia eorum, qvi bellum svadent, ex animo patriæ studioso, ac spectata omnibus seculis Germanica fortitudine promanare. Enimvero periculum, qvod Germania per bellum incursura sit, in aprico esse, ac rempublicam ita constitutam, ut qvicunqve belli successus fuerit, & vincat Gallus, an succumbat, Imperii eversio metuenda sit. Gallum intra concatenaras, ac validissimas munitiones, ac fines probe firmatos invadere temerarium esse. Contra Gallum è commodis sibi locis tuto excurrere, ac Germaniam sine suo periculo infestare posse. Unanime decretum inter Germaniæ Ordines haut sperandum; qvin potius inevitabiles ac funestas collisiones metuendas, ubi bellum eruperit, jamtum animis in diversa distractis. Exterorum rationes callide cum Germanicis implicari. Hispanos, & Italos, qvo Gallicas vires suis finibus averruncent, Germaniam belli arenam esse cupere. Belli flammam ibi exortam haut facile restingvendam, multis proprias ob utilitates oleum affusuris. Qvo casu animorum exacerbationem inter eos, qvi pacem aut bellum svadent, ita invalituram, ut omni communicatione inter hos sublata malo remedium non amplius futurum sit. Pestilentiam qvoqve gliscere, cui si & bellum accedat, copias hinc inde proficiscentes eam late diffusuras, magna cum mortalium strage, ac interclusis commerciis. Bello qvoqve strenue perseqvendo deesse pecuniam, instrumentum bellicum, annonam. Hospitia priore bello exesa. Ita Regem judicaturum, conservationem pacis unicum esse remedium avertendo Germaniæ exitio; ac sperare eum ad hunc serum scopum connixurum. Sane Cæsarem maximum causæ momentum addere posse; sed eum per Turcas, & Tekelium distrahi. Si Svecus his rationibus haut moveatur, Brandius haut ulterius urgeret, nec ista Electori displicitura significaret. Sed si Rex ea consilia probet, lætum id isti fore testaretur. Si de copiis in Germaniam trajiciendis jactetur, in neutram partem qvid diceret. Ubi Sveci de Electoris militia exqvirant, respon-

1682. ſponderet; Electorem poſt bellum paucos exautoraſſe; ac ſi res exigat, ſtatim XX M in campum educere poſſe. Juſſiſſe qvoqve aliqvut legiones ſuppleri, ac brevi aliqvot millia conſcripturum. Expiſcari qvoqve conaretur ſecretos articulos fœderis Svecici cum Cæſare, ac Belgis. Si mentio Neomagenſis pacis fiat, & ea à Svecis fundamentum præſentium rerum habeatur, diceret, Electorem eam nunqvam probaſſe, nec ejusdem rationem habere poſſe. Deniqve ſtatum militiæ, aulæqve exqvireret, ac num revocatis antea per donationes alienatis Coronæ bonis, ac per adſtrictam parſimoniam, qvæ in vicem prioris luxus ſubierit, ærarium uti jactetur tantupere locupletatum ſit. Scripti qvid ne exhiberet. Cum Hafniam tranſiens Brandius mandata communicaret, Dani monebant, ut in Svecia dextre inſinuaret, Daniæ Regi, ac Electori hautqvidqvam gratum fore, ac ſuſpicionem utiqve injecturum, ſi Sveci copias in Pomeraniam trajiciant. Nam ſi de hoc nihil moveatur, Svecus ſibi perſvaſuros qvaſi metuantur.

Colloqvio legati Gallici in Svecia ſuper ceremoniis.

§.76. Brandius ubi in Sveciam perveniſſet, Regem novo facto in Gallos irritatum reperit. Qvi recens è Gallia legatus venerat Bazinus poſtulaverat, ut per duos Senatores ad primum Regis alloqvium deduceretur, & qvidem ut uterqve in curru facie ſibi obverſa ſederet. Sed Rex non niſi per unum Senatorem iſtum adduci volebat, ad latus legato ſedentem. Nam in Gallia legatos Svecicos uno Mareſchallo, qvi Dux & Par Franciæ ſit, recipi; & hoc modo jam legatum Danicum in aulam adductum. Aſt Bazinus, allegatis *Petri Chanuti memoriis*, excipiebat; ejusmodi diſpoſitionem ab aliis qvidem Regibus, ſed non à Gallo agnoſci poſſe. Et qvam inter Reges æqvalitatem Guſtavus Adolfus Rex qvondam introducere voluerit, ſubſiſtere non poſſe; cum veteribus Conciliis ſuper ordine Regum orbis Chriſtiani aliter diſpoſitum ſit. Demum conſentiebat Rex, ut qvi Bazinum deducturus eſſet Senator, huic exadverſum ſederet. Eam Regis extremam ſententiam cum Benedictus Oxenſtierna Bazino exponeret, hic regerebat; ingens diſcrimen eſſe inter Ducem & Parem Franciæ, & inter Senatorem Sveciæ; ac ideo prioribus temporibus conventum, ut uni Duci & Pari duo Senatores æqvarentur. Eo dicto Oxenſtierna ita excanduit, ut abrupte ſurgeret, ac nullo honoris indicio legati ædibus faceſſeret, Regi referens, eum de Svecicis dignitatibus valde contemtim locutum. Et credebatur ab Oxenſtierna hanc 1682. occaſionem arreptam, ut communicationem cum Gallia plane abrumperet. Ac legatus iſte, cum à Rege ſuo juſſus eſſet, ni poſtulatis cerimoniis potiatur, diſcedere, Rege non viſo è Svecia abibat. Sane id factum velut inſigne dexteritatis ſuæ ſpecimen Oxenſtierna oſtentabat, Gallicos miniſtros omnium corruptelarum autores Holmia amoviſſe. Idem Brandio diſſerebat: *Regem ſalvo cum Cæſare fœdere cum Gallo amicitiam colere non poſſe; ac ultro abhorrere pro ſumma pecunia Galli ſe libidini adducere, quod & ejusdem rebus haut conſultum ſit. A Guſtavi Adolfi temporibus ad noviſſimum usqve bellum infinitis documentis conſtare, Gallum fœderatorum ſuorum opera ad proprias duntaxat utilitates, ac pernicioſa deſtinata uti; ex affectu in hoſte, aut grati animi impulſu nebulum facere, ac demum eorum ſimplicitatem illudere. Gallicam pecuniam habere inſtar pennarum aqvilinarum, qvæ & juſte parta ſecum conſumant. Tres milliones, qvos Rex noviſſimo bello à Gallo acceperit, qvinqvaginta millionibus Svecia conſtitiſſe, fama inſuper armorum Svecicorum imminuta. Et tamen Gallum ob exhibitam promte operam, ac tolerata damna, nec facta pace, nec deinceps vel minimum redhoſtimentum exhibuiſſe. Deſtructam claſſem immenſis ſumtibus reparandam, & contractum æs alienum diſſolvendum, Gallum iſta adſpicere velut ipſum non tangant; ac Feuqverium ante aliqvot menſes absqve circuitione propoſuiſſe, ſi Rex XV M militum in Germaniam transferre, ac in Galli gratiam ibi alere velit, hunc certam pecuniam annuam præbiturum ea lege, ut copiæ iſtæ in Pomerania, & Brema qvieſcant, ac in Galliam qvid movere cupientibus metum incutiant. Qvaſi Svecis expediat provincias ſuas exedere, ac manibus in ſinum compreſſis alienæ fabulæ otioſos ſpectatores agere. Inſuper tamen habitis iis, qvæ circa Bazinum contigerint, paratos eſſe Gallos Regi ſesqvimillionem uncialium numerare, ſi hic illa XV M militum ad Galli placitum in Germaniam transportare velit. Sed Regi haut qvidqvam cordi eſſe vaſta Galli deſtinata fulcire, qvæ brevi ipſam Pomeraniam, ac Bremam periculo expoſitura ſint.* Addebat, ſe qvondam ſvaſiſſe, ut omiſſa in Electoris terras irruptione seqveſtris officium continuaretur; ſed adverſarios ſuos prævaluiſſe. Alias ſuæ nationi nil gratius eſſe, qvam ſi Regi ſuo cum Electore conveniat. Cæterum qvare Rex iſte tantopere Gallos averſaretur, ejus variæ cauſæ ferebantur. A puero eum Gallos, & qvicqvid ab his profectum, odiſſe, qvod nactus foret educatores nil Gallici moris æſtiman-

1682. mantes. Gallos qvoqve Bipontinam ditionem, avitum Regis patrimonium, ita contumelioso modo eripuisse, oblata post pro ista pecuniæ summa, qvasi Regi ditio, ex qva spes successionis Palatinæ, & Bavaricæ pendebat, pecunia venalis esse qveat. Sed & non poterat non Regem male habere, Gallicos ministros ita contemtim de Svecia loqvi; Regnum esse pauper, famelicum, Reges mercenarios regulos. Ac Barillonus Gallicus legatus nuper inter alia Anglo dixerat: Gallum non pluris æstimare Sveciam, qvam minimam provinciarum Franciæ, ac Reges Sveciæ semper conditione mercenariorum agere, qvi absqve argento Gallico subsistere neqveant. Sed & nondum Rex digerere poterat, à Gallo Electori, Cellensi, ac Monasteriensi aliqvas particulas Svecicarum provinciarum concessas; cum tamen ei in proclivi foret, istos compellere, ut non solum erepta ad assem restituerent, sed & insuper satisfactionem præstarent. Deniqve Axelius Oxenstierna svasisse ferebatur, ut postqvam Gallica destinata in apricum eruperint, Svecia compescendæ Gallorum ambitioni, Cæsari ac Imperio sese innecteret.

Responsum Brandio in Svecia datum. 28. Sept.

§. 77. Cæterum mandata sua prolixe exponenti Brandio Oxenstierna laxis verbis reponebat; Regem in eo cum Electore consentire, Germaniæ nil utilius, qvam pacem servare; ac eum huic fini consilium, & operam collaturum. Qvæstionem duntaxat esse, qva via pax conservari qveat. Regis sententia in hunc sensum referebatur: studium Electoris circa pacem servandam laude dignum, ac eandem sibi mentem esse. Sed qva ratione pax servanda sit, nondum se judicare posse, qvoad adpareat, qvo deliberationes Ratisponæ, & tractatio Francofurti evasura sint. Cum Brandius moveret; relicto Argentorato jam Friburgum recuperari posse, Sveviæ tegendæ idoneum; Oxenstierna id silentio transmittebat. Alias idem addebat; Foedus cum Cæsare, ac Belgis innoxium esse, ac non nisi tuendæ paci Westphalicæ, ac Neomagensi susceptum. Tractatum cum Cæsare adhuc hærere circa subsidia ab Hispanis numeranda, & viginti naves auxilio Sveciæ à Belgis submittendas. Cæsarem qvoqve non supra X aut XII M Svecorum in Germania habere velle. Sed Regem justum exercitum trajicere cupere, cui ipse tuto, & cum honore imperare qveat. Qvæ in speciem dici adparebat. Discedenti Brandio Rex

13. Oct.

inter alia amica dicebat; se sperare, Electorem non amplius eorum, qvæ antea inter ipsos acta sint, meminisse, asseverans, penes se culpam non fuisse; ac si ipse ea tunc ætate res uti nunc judicare potuisset, longe aliter agendum fuisse. Simul de Electore singulari cum honore loqvebatur. Ad qvæ Brandius: Electorem ante actorum memoriam, & sensum exuisse. Simul repetebat, qvæ ipse discedens anno 1674 Regi prædixerit; ac si tunc irruptio in Marchiam omissa fuisset, non opus nunc fore super Argentorato disceptare, ac exitiabile bellum metuere. Rex id verum esse agnoscebat; sed facta infecta reddi non posse. Relatum tunc Brandio fuit, Regi, cum fractam tibiam gangræna invasura videretur, in animo fuisse Electorem per testamentum tutorem filiæ Hedvvigi Sophiæ constituere. Cæterum ista blandimenta hautqvidqvam plenam sinceri affectus fidem asseqvebantur; ac verosimile videbatur, amicos adeo vultus sumi, vel ut Elector conniveret, Rege copias in Germaniam trajiciente; vel qvia oppidis Pomeraniæ admodum maligue prospectum erat. 1682.

Elector cum Saxone consilia confert. 24. Nov. Haugwitz.

§. 78. Inter hæc rebus Germaniæ in deterius euntibus Elector Saxonem invitabat, ut aliqvem suorum Cotbusium mittere placeat, qvi cum Meinderso super præsenti rerum statu communicet. Ubi a Saxune veniens Haugvvicius testabatur, Viennæ non magis Saxonis, qvam Brandenburgici consilia probari, ac tantum non ipsos ibi ignurare qvid velint; ac revera Cæsarem haut optima ministrorum opera uti. Præcipuum horum laborem in eo verti, ut factionem suam firment, adversam subruant. Plerosqve Argentorati jactura sat langvide tangi, inficeto prætexto, qvia hæretica civitas sit. Sed qvæ præcipua congressus causa erat, Saxoni à Crocovio Viennæ acta communicabantur. Ibi Cæsareos isthæc præcipue movisse: Ante omnia interpretationem tabularum pacis Monasteriensis, & Neomagensis suscipiendam: dictatorium Galli modum leges Imperio præscribendi tolerari non posse: conditiones ab eo latas enormes esse: iisdem nil solidi subesse, ac Gallum, ubi in mentem venerit, protinus nova postulata in medium allaturum, paci abrumpendæ prætextum: deniqve eundem cum Imperio duntaxat tractare, non autem res Italicas, & Hispanicas simul componere velle, per qvas deinceps pax Germaniæ turbari qveat. Circa hæc Electoris sententiam esse: Optandum fore, à Cæsareis pacem fuisse formatam interpretationis haut indigam. Uti autem pacem Neomagensem reipsa imperfectam,

Impe-

1682. Imperio noxiam, & contumeliosam; ita & formulam ejusdem sinistre conceptam. Cur non clarius scriptum? Cur compromissum, qvod ante bellum placuerat, non instauratum, ac Ordinibus Imperii præsentem statum reservatum? Cur antehac cum ipso Gallo certa pacta inita, ut decem Alsatiæ civitates certis, ac notis conditionibus ab omni Gallorum impetitione immunes forent, si credebatur, iisdem per Monasteriensem pacem satis cautum fuisse? Ac si maxime diu super sensu Instrumenti disceptetur, qvem judicem fore utrius interpretatio genuina sit? Ad postulata porro Galli reciproca postulata formanda, aut aliqvid offerendum. Ut meliores conditiones obtineantur, se maximopere optare, ac in eam rem officia adhibiturum; sed eventum præstare non posse. Super cautione futuri tractatus sententiam suam Viennæ exposuisse: ea adhuc se stare. Si securitas in imminutione Gallicæ potentiæ qværatur, alia remedia adhibenda fore, ac diuturnum bellum gerendum, cujus exitus forte Imperio nocentior, qvam isthæc transactio futura sit. Deniqve in votis esse, ut universalis pax constitui qveat. Sed jam præcipue agi de pacanda Germania, ad qvam lites Italicæ, & Hispanicæ directo non spectent. Iis locis bellum fuisse gestum, & pacem factam inconsultis Germanis. In Germania qvoqve bellum gestum, cujus nulla cura Hispanos, & Italos tetigerit. Igitur curam patriæ ante omnia habendam. Post isthæc obstacula amota sibi tres palmarias rationes occurrere, qvare declinatis extremis pax svadenda sit: intestinum Germaniæ statum, Galli opes, ac belli Turcici metum. Ac fateri Cæsareos Viennæ, se bello cum Gallis, ac Turcis simul gerendo haut sufficere. Inde movebatur super Electorali fastigio, qvod jam ab ipso Cæsare, ac Luneburgicis impugnetur, eiqve velut controversia status moveatur. Si Cæsar eam dignitatem Electoribus detracturus sit, qvi post Deum diadema suum istis solis debeat; qvi per legem Regiam velut sub conditione tuendæ dignationis Electoralis Cæsar dictus sit; qvi eam se defensurum jurejurando promiserit; qvi velut Rex Bohemiæ collega ipsorum sit; qvi nunc in dubium vocatam prærogativam in oculis totius Europæ antea detulerit: qvid alios Reges aut populos liberos facturos? Altius penetrare, qvod nunc Austriaca Domus circa hanc Electorum eminentiam, & affectatam Principum cum his exæqvationem cum qvibusdam eorum conspiret. De qva Domo Electores plus, qvam alius qvispiam mortalium meriti sint; qvæ ab aliqvot jam seculis beneficio Electorum summa in orbe Christiano dignitate floruerit. Discrimen, qvod Cæsar responso suo adduxerit inter congressus, qvi in Imperio, & extra hoc agantur, nihil ad rem facere. Sane Monasterii, qvod utiqve intra Imperium situm est, Electores ea prærogativa gavisos. Francofurti etiam cum extero Rege negotium esse. Viennæ Italis Principibus, & Rebuspublicis eas cerimonias haut negari; & tamen Cæsarem lege Regia teneri Electores istis præferre. Florentino eas cerimonias hac conditione concessas, ne id Electoribus præjudicio sit. Ipsum Cæsarem Electoralibus legatis dignationem regiorum legatorum primi gradus concedere, ut recto ipsum capite alloqvantur: & nunc Cæsareos legatos debitum iis titulum, locumqve detractum ire? Qvo ipso omnem cum iis communicationem abrumpi. Addebantur qvestus super Laxenburgico fœdere, qvo de ejusmodi rebus disponatur, qvæ Imperii ruinam provocare qveant, imo qvæ, uti ipsum fœdus fatetur, ad Comitia qvidem pertineant, & ibi tractentur; sed qvia tarde ibidem procedant, ac velut vado adhærescant, eam labem hoc fœdere supplendam. Eqvidem cuilibet Ordinum integrum esse tutandæ suæ ditioni fœdera inire, ac sibi illatarum injuriarum reparationem qværere; ast non super aliorum, qvi id non desiderent, negotiis pacisci. Minime omnium istis competere Rhenum in certos districtus dividere, stativa & hospitia assignare, & qvinqve Electorum Rheno adsitorum terras partim propriis, partim Saxonicis, & Hanoveranis copiis assignare. Præsertim cum hi duo Principes testentur, sibi de hisce rebus nihil constare, nec Waldeccio qvid eo nomine in mandatis dedisse, nec unqvam sibi in mentem venisse talia postulare, aut exsecutioni dare. 1682.

§. 79. Ad ista Saxo Melchiori Rueqvio, qvi aliam ob causam Dresdam missus fuerat respondebat: *Ejusmodi pacem, qvalem Gallus offerat, certissimam Germaniæ ruinam post se tracturam. Eqvidem acta aulæ Cæsareæ sibi haut probari: certo tamen statuendum, hac tempestate à conservatione Austriacæ Domus Imperii qvoqve salutem pendere, ac utriusqve rationes inseparabiles esse, nec Electorum, ac Ordinum statum absqve ea Domo consistere posse. Nam Gallum non prius cessaturum, qvam diadema Cæsareum in se traxerit; qvo obtento Germaniæ Ordinibus idem jugum subeundum, sub qvo Galli gemunt. Ger-* *Saxonis circa hac sententia.*

Germanorum culpa Gallum antea adversus Imperium invaluisse, at in præsens hujus discordiæ ad novos progressus uti. Igitur extrema potius omnia tentanda, quam admissis ejusmodi fœdis, ac noxiis legibus servitium ultro arcessere. In eadem sententia Bavarum quoque esse. Ejusmodi conditiones non nisi plane victis impingi, quales & Imperio nemo antea proponere ausus est; nec Gallum eas perventurum, nisi Deo decretum sit novam Monarchiam formare. Interim utique satius esse pro dignitate, ac libertate arma arripere, quam ultro cervices Gallico jugo submittere. Quin ipsi hosti gloriosius esse, si utique Deus rerum conversionem, quod non speratur, statuerit, ut victus inter arma ad extremum connixus, quam præter necessitatem externo se imperio sponte subjiciat. Ac si maxime omnia Galli armis succumbant, quod sine multa sanguinis effusione futurum non sit; libertatem tamen patriæ, & Teutonicæ nationis gloriam majus periculum incurrere non posse, quam in quod ea Gallicis conditionibus acceptatis certo ruitura sit. Id quod statim erupturum sit, atque Germania iterum armis se exuerit. Quod jactetur oblatas conditiones acceptandas, si meliores obtineri nequeant, perinde esse, ac si eas pure acceptandas dicatur. Nam si Gallus norit, eam Imperio sententiam esse, nunquam aliquid remissurum. Cæterum justitiam causæ Imperio manifeste favere. Neomagi circa Alsatiam nil cessum, sed omnia in pristino statu relicta. Nec vero Cæsareæ legationi facultatem quid condonandi fuisse, quæ & ex abundanti eo nomine protestationem interposuerit. A ratihabitione demum tractatibus firmitatem provenire, quæ & ab Imperio requisita sit. Ea autem expresse caveri, ut negotium Alsaticum in præsenti statu relinquatur. Eam ratihabitionem Gallum admisisse, eoque eandem plenam obligandi vim accepisse: ut Gallus acta sua è Neomagensi pace nec adstruere, nec excusare possit. Ex fœdere anno 1671 Viennæ inito haut consequi, Cæsarem Alsaticas urbes cedere potuisse, aut voluisse: sed id duntaxat ibi conventum, ut orto forte dissidio controversia illa citra vim amice componatur. Ex actis compromissi adparere, Gallo tunc talia ne per somnium in mentem venisse; quin ipsos velut illegitimam prætensionem declarasse, quæ nunc Imperio tanquam justa, & æqua agnoscenda obtruditur. Quanquam etiam inter supremas potestates judex non existat; jure gentium tamen receptum, ut si inter istas controversiæ surgant, eæ per arbitros, aut sequestres componantur, ac ut pactorum instrumenta, æquitas, & sana ratio inter fundamenta decidendi habeantur, antequam ad extrema procurratur; non autem ut in ipso limine ejusmodi postulata ab una parte alteri pro imperio injungantur. Hic agendi modus si inter gentes recipiatur, non opus fore congressu ad negotiationem, sed talia jussa per tubicinem alteri transmitti posse. Postulata hinc inde proponenda, ut demum in uno tertio conveniatur; cui inveniendo inspectio Instrumentorum subserviat, quæ unice eo fine conficiuntur, ut vincula societatis inter gentes sint. Quem usum si non amplius habeant, inter viles chartas censenda. Nil quoque securitatis subesse Gallicis conditionibus, unice à Galli libidine pendentibus; ac Germania exarmata adpariturum, quanti eidem fidei, ac jurisjurandi religio habeatur. Unde solidam securitatem unice è conjunctione petendam, ad quam Elector maximum momentum adferre possit. Quanquam autem communis pax difficilius, quam peculiaris cum Imperio obtineri queat; potentiam tamen Gallicam eousque provectam, ut toti Europæ suspecta sit; nec obscurum esse, Galli destinata non magis ad subigendam Italiam, quam Germaniam dirigi. Indicio esse, quod is ita operose laboret, ut per peculiares tractatus communes rationes divellat, ac cum omnibus bellum, cum omnibus pacem simul defugiat. Contra Germanis summam consiliorum eo redire, ut commune periculum junctis viribus propulsent, ac pacem communi opera conservent. Præsertim cum Gallus jam cœperit cum Germanis velut pro imperio agere, postulatis suis citra exceptionem obtrusis. Cum tamen nullo colore Gallus in eas leges pacem inire prætendat, ubi nullum bellum antecesserit, nec per Imperium vel minima bello causa præbita sit; cum iste contra pro lubitu grassari gloriosum ducat. Quod autem ob enormem Galli potentiam bellum tum ipso declinandum sit, id maxime locum habiturum, si quæstio sit, num Imperium Galliæ arma ultro inferre debeat. Ast armis injuriam propulsare, cujus necessitas Imperio adversus violentam oppressionem, & avertendo servitio imponatur, non adeo anceps esse, uti fertur, ut ideo omnia ad placitum Galli concedenda sint. Posse vires Germaniæ Gallis præponderare, ubi hi pluribus locis distrahantur. Venetos Madriti fœdus mutuæ defensionis obtulisse. In Catalonia, versus Italiam, in Flandria L M militum Gallo opus esse meræ adversus Hispanos defensioni. Quid contra Belgas requiri? Ista omnia cum Gallus norit, universale bellum tantopere formidare, cui se parem non fore satis norit. Affectatam Germaniæ debilitatem Galli potentiam terribiliorem reddere. Porro quemcunque vultum Anglus jam inducat, tamen ubi in arma eruptum fuerit, quamvis ingra-

tus

1682. *tiis ad alia consilia compulsum iri. Ut inter Ordines Imperii concordia existat, Electorem plurimum conferre posse, ac reliqvos dissentientes mox ejus exemplum secuturos. Ac si idem cum Bavaro, & Saxone conspiret, brevi honestam pacem, aut gloriosum bellum expectandum. Cum contra acceptatis nunc à Gallo propositis conditionibus bellum brevi erupturum sit, post opes Imperii tantopere debilitatas, post abrupta, quæ in præsens capta sunt, omnia consilia, ac post prostitutum Germanicæ nationis decus. Et tunc tamen non minus quam in præsens anceps fore, cui sors armorum fautura sit. Difficillimum quod objicitur esse bellum Turcicum. Sed unanimi conjunctione Turcæ juxta, ac Gallo resisti posse. Ac valde verosimile videri, ni status Germaniæ Turcis per alios proditus esset, aut nisi alieno instinctu stimulentur, hos eo tempore, quo totus orbis Christianus armis instructus agat, induciarum prorogationem haut fuisse recusaturos; cum hucusqve ipsis semper mos fuerit Christianos armatos haut lacessere. Ast præsumendum non esse, ni Cæsarem virium suarum conscientia animaret, eum rem ad extrema deduci passurum fuisse. Et destinatum LXXX M militum armare: eundem Polonis, ac Moscis amicis uti, ex Italia ingentes pecuniarum summas accipere. Cum tamen certum sit Austriacis infelici bello succumbentibus reliqvos vicinos Turcis pares haut fore; eo majorem necessitatem incumbere maturam conjunctionem ineundi fulciendo Cæsari. Deniqve Gallo rerum potiunte Protestantium sacra succubitura, quod tunc omnium Principum rationibus turbatis, Gallus haut omissurus sit super bonis Ecclesiasticis actionem movere. Has ob causas sibi ad tutam pacem juxta, & honestum bellum summe necessariam videri consiliorum, & virium conjunctionem, tanqvam unicum remedium prævertendæ, quæ imminere videtur, dissolutioni, ac ruinæ Imperii. Eqvidem nonnullos hæc consilia velut desperata differre. Se tamen nondum omnia conclamata habere, ac difficultates, quæ objiciantur, adhuc superabiles esse. Qvicqvid demum sit, præstare utiqve rem ad extrema deducere, qvam in durissimas leges, lubricam, turpem, atqve exitiabilem pacem concludere, ac extraneum jugum citra necessitatem subire; cum libertas, ac autoritas Principum Germaniæ cum Gallici status indole consistere neqveat.* Addebat Saxo; *sibi certo constare, bellum demum super sacris oriturum, ac Jesuitas, qvi in præsens Gallicæ rationibus innexi sint, apud Pontificem impedire conari, ne Cæsari suppetiæ adversus Turcam submittantur, ea ratione adducta, qvod Gallus promiserit, si autoritatem suam in Germania eo, qvo spes sit, provehere qveat, ita se res temperaturum, ut per pacem Westphalicam detracti Romanæ Ecclesiæ sedecim præsulatus, ac omnia reliqua bona sacra eidem restituantur. Unde si maxime in Hungaria sedi Romanæ per Turcarum progressus qvid detrahatur, id tamen decuplo in Germania pensatum iri.*

Cæsar de bello Turcico significat.

6. Dec.

§. 80. Eodem tempore Cæsar misso Joanne Philippo Lambergio Comite de imminente à Turca periculo significabat: uti hic, cum induciis adhuc biennium restet, Hungaricis turbis eousqve se ingesserit, ut rebellibus hoc anno ad expugnandas aut evertendas complures in Superiore Hungaria munitiones validas copias auxilio miserit: tum seqventi vere Asiaticas, & Europæas vires Belgradum evocet, justum bellum sibi illaturus, ipsiqve Viennæ obsidium minitans. Huic hosti ut resistatur, eo magis Cæsari necessum esse totius Germaniæ auxilia excire, qvod ab Occidente qvoqve tempestas immineat. Et qvia Electores primariæ Imperii columnæ, ac intimi Cæsaris consiliarii sint, in tam arduo negotio eorum consilium exqvirere velle, si futuro mense Februario Ratisponam modico cum Comitatu iisdem accedere placeat. Qvod iter Elector qvoqve suscepturus speretur, cum Bavarus, & Saxo jam condixerint. Qvatuor Electorum ad Rhenum præsentiam eo certius expectari, qvod ingruens à Turca periculum Gallo omnem suspicionem eximere possit. Præsertim cum Gallus sublato nuper Lutzenburgi obsidio declararit, id eo respectu factum, ne orbis Christianus à communi contra Turcam defensione impediatur. Ac inter conventum eo fine habitum istorum Electorum ditiones non majus periculum manere; qvod inter suspiciones licet domi hærentibus haut ideo plus virium ad resistendum in promtu futurum sit. Qvid qvod nondum eousqve libertas Imperii redacta sit, ut Electores cum Cæsare ob respectum extranei Regis congressum agitare non audeant. Ad ista Elector scripto respondebat: Iter Ratisponam per valetudinem hiberno præsertim coelo suscipere supra suas vires esse. Qvæ sententia sua sit, peculiari Viennam legatione, ac per ministros suos Ratisponæ, ac Francofurti candide exposuisse. Se qvidem haut præsumere, Gallum ex conventu Cæsaris, & Electorum suspicionem concepturum; aut hos metu, & respectu extranei Regis eum congressum declinaturos. Optimum autem, & efficacissimum remedium tranqvillando Orbi Christiano, subducendæ in tutum patriæ, servandæ Hun-

8. Dec.

1683. 19. Jan. pinqvas, nec à Turcico periculo nimium remotas. Demum fatebantur Saxones, se jam fœdus cum Cæsare absolvisse, eoqve frustra ratiocinia consumi. Addebant, Electorem sibi non optime consuluisse, qvod dum se subtraxit, Cæsari necessitatem attulerit auxilia apud Svecum, & Polonum qværendi; & cum alias idem imperium in Cæsaris exercitum obtinere potuisset, ansam dederit, ut id in Luneburgicos devolveretur. Sibi qvidem animum non esse Gallum aggredi, & Argentoratum vi recuperare; qvod vix successurum sit. Expectare tamen, qvid Gallus ulterius suscepturus sit, ac si reunionibus grassari pergat, se vim ejus propulsaturos. Nam etsi Argentoratum tunc qvoqve periturum sit, minus deforme tamen esse aliqvid amittere, qvam condonare. Nam qvamdiu id per tractatus non sit cessum, jus integrum manere; ac si res militaris in Germania melius digeratur, occasionem nasci posse amissa vindicandi. Qvibus Sverinus opponebat: hoc modo ad Rhenum positos à defensoribus proculcandos; qvod Elector nunqvam sit concessurus. Contra Gerstorfius; Electorem olim prætexto defendendi Imperii nulla prægressa reqvisitione, aut conventione tractum Rhenanum exercitu suo inundasse, ac ea fecisse, qvæ nunc qvoqve sine gravi necessitate suscipienda non sint. Non videri tamen rem huc redituram. Goltzius supremus militiæ Saxonicæ præfectus dicebat; Cæsarem, Svecum, Polonum, & Hanoveranum acriter apud Saxonem institisse super offensivo fœdere adversus Electorem; sed se acerrime obluctatum.

Mandata ad Cæsarem. §. 82. Ast apud Cæsarem Sverinus excusare jubebatur Electoris valetudinem, qvo minus designatum conventum obire potuerit. Sed sententiam suam hac legatione declarare velle. Sane cum non appareat, qva ratione ingruenti à Turca, & Gallo periculo pariter occurri qveat, suscipiendos cum Gallo tractatus qvantum potest; qvod hic jam paratus adstet rapiendo, qvicqvid trans Rhenum jacet. Non minus sibi qvam aliis dolori esse, Imperio tot egregia membra, ac inprimis Argentoratum decerpi. Enimvero necessitati cedere sapientum esse, & jactura unius vel alterius membri totius corporis conservationem qværendam. Ubi semel constans cum Gallo pax conclusa fuerit, se super ejus evictione cum Cæsare, & aliis arctissimam obligationem contracturum, ac ejusmodi consilia capturum, ut ex ea parte nil amplius metuendum sit, aut ut pacem infracturis idoneæ vires opponi qveant. Esse regnis, ac rebusp. suas periodos; ac forte deinceps mitiora tempora Germaniæ exoritura, qvibus erepta recipi qveant. Pace qvoqve constituta sibi facultatem fore insignia auxilia contra Turcam submittendi, ad qvæ & prolixa sibi voluntas sit: ac è Cæsare nosse velle, qvo modo studium suum repræsentare possit. Præter ista jubebatur Sverinus monere de tuendo Electorali fastigio: tum de Laxenburgico fœdere, per qvod Electori grave præjudicium inferatur. Nec minus de actione in Carnoviam, ac in vacantes non ita pridem Ducatus Lignicensem, Briegensem, Wolaviensem: circa qvos tamen ipse Cæsari duris hisce temporibus molestus esse nolit; ut tamen ratio ineatur, qvomodo his in melius euntibus sibi satisfiat. Nam superiore seculo pactum mutuæ successionis inter Brandenburgicam Domum, & Duces Ligniciæ, & Brigæ initum fuerat, qvod Regum Bohemiæ consensione nitebatur, qva iis Ducibus libera dispositio circa dictas ditiones indulta fuerat. Injunctum qvoqve Sverino svadere, ne Cæsar ob negotium Gottorpiense Daniæ Regem nimis urgeat, ne idem in nervum erumpat; sed ut potius ea lis amica tractatione, & opera seqvestrium componatur.

Viennæ disputata. 4. Febr. §. 83. Viennæ Sverinus reperiebat aulam Cæsaream negotium pacis extractum ire, ac indubium habere, Gallum, qvicqvid ferociæ præ se ferat, contra Germaniam nil tentaturum. Qvin malebant id ab eo fieri, qvo pax in Italia, & Belgio Hispanico servaretur, ubi auxilia Imperii sperari non poterant. Nam ubi Germania serio invadatur, non defore, qvi vires oppondituri sint. Ad proposita à Sverino regerebatur: Gallum Germaniæ haut diutius pacem indulturum, qvam qvoad limitem suum ex voto firmaverit. Interim alia adqvisiturum, qvæ Germaniæ fraudi, sibi robori cedant. Eundem qvidem Electori imputaturum, qvod ob hujus officia tractatui liberum spatium indulgeat, ac reunionibus, aliisqve infestis abstineat. Revera tamen commodiorem in arma erumpendi occasionem captare, ubi Turca Cæsarem invaserit. Alias se abrumpendis tractatibus ansam non præbituros: pacem tamen omnes complexam optare. Contra Gallum nec pacem, nec bellum cum omnibus velle. Si à pace Flandria, Italia, & alia loca excipiantur, fœdera, qvæ cum Hispano, Sveco, Bavaro, & aliis inita sint, nulli usui fore. Cæsari fiduciam esse propriis viri-

1683. bus Turcam propulsandi. Gallo fœderatos opponi posse. Nec dubium esse, qvin si Gallus Germaniam serio invadat, qvicqvid est Ordinum, ipsumqve Electorem auxilio se accincturos, nec patriam opprimi passuros. Ita cum initio Sverini adventus in magna fuisset expectatione, post audita ipsius propositione frigide excipiebatur. Ast legatus Hispanicus Burgomagnus, penes qvem tunc consiliorum Viennæ regimen erat, apud Sverinum multa jactabat de sua in Electorem veneratione, qvem magis respiciat, qvam Svecum, Polonum, Brunsvicenses, & alios. Circa negotium abreptæ navis nil magis qverebatur, qvam qvod Elector forte ab iis, qvi hoc consilium suggesserint, persvasus fuerit, Hispanos ejus facti ultionem haut omissuros; eoqve istum diffidentia erga hosce adversa iisdem consilia capturum. Enimvero privatis solium ejusmodi injurias exseqvi. Principes, qveis ratio status, & bonum publicum norma actionum sit, ob talia regiam viam haut relinqvere. Sat causæ Electori ad stomachandum infinitis dilationibus præbitum. Se magnopere connixum, ut Electori residua solverentur. Sed statum Hispaniæ ita langvere, ut aliqva patientia opus sit. Et alias ejusdem haut interesse, ut Gallus Austriacam domum, & Hispaniam subvertat; cui nil aliud spectetur, qvam ut inter se divisos unum post alterum opprimat. Eam ob causam istum à pace universali abhorrere, qvam Cæsar maxime cupiat. Nam uti Gallus Ratisponæ negotium Hispanicum separare studeat; ita eundem cum Hispanis excluso Imperio transigere velle. Brandenburgicæ Domus rationes cum Austriaca ita innexas, ut Electori ferendum non sit, postqvam hujus magnitudo non amplius formidinem incutiat, eam amplius debilitari, aut plane opprimi ab eo, qvi non obscure ad imperium Europæ adspirat, & à qvo non nisi incertum commodum, indeclinabile damnum expectandum. Nam si Gallo res ex libidine succedant, Electorem qvoqve communi ruina involvendum; ac unum vel alterum Imperii membrum facile spernendum, ubi maxima pars subacta fuerit. Ast ubi Gallo fortuna reflaverit, Gallica tunc auxilia, & ipsa incerta Electorem imminenti exitio haut erreptura. Nec dubium, qvin Polonus, Svecus, Brunsvicenses Cæsaris fœderati plausibile prætextum arrepturi sint ex Electoris calamitate lucrum captandi. Et qvemadmodum Carolus Gustavus Sveciæ Rex inter ultima mandata hoc qvoqve posteritati suæ injunxisse feratur, ut provincias in Germania partas 1683. inseparabili cum hac conjunctione servent: ita plus adhuc causarum esse Electori, ut per salutem Imperii propriam stabiliat, & adversus invidos vicinos muniat. Ad qvæ Sverinus prolixe demonstrabat; Electorem semper Imperii conservationem qvæsivisse, & adhuc qværere: sed remedia salutis pro captu temporum eligenda. & adplicanda. Porro Cæsarei ministri in eo conspirabant, Cæsarem magis in pacem, qvam arma propendere, velut cui animus sit placidus, & à turbis abhorrens; qvi & ancipitem Martis aleam probe consideret. Qvod autem Elector hoc turbido rerum statu salutem patriæ per duram pacem, qvam anceps bellum promovere malit, id ei hautqvidqvam vitio verti, qvod ejusdem magnopere intersit pacem persistere. Enimvero in aprico esse, Gallum ad Europæ monarchiam adspirare, ac Cæsareum diadema procari; nec de ea particula Germaniæ, qvam in præsens qværit, eidem agi, sed ut viam universæ subigendæ sternat, si maxime nepotes demum sui eum scopum assecuturi sint. Id Gallos scriptis publicis haut ita pridem editis sat aperte insinuare, & qvod tantopere ab universali pace abhorreant, qvæ forte metam continuis adqvisitionibus fixura sit; & qvod non amplius religioni cidem sit fidem publicam, & jusjurandum inter fallendi instrumenta adhibere. Tum qvicqvid de renuntiationibus jactatur, inane esse ob absurdissimum legis Salicæ commentum, per qvod in æternum nil, qvod semel qvo jure, qva injuria ad Coronam Galliæ spectavit, cedi qveat; cum Galli contra qvalicunqve usurpatione, ac invasione in aliena jus sibi qværi contendere non erubescant. Sane qvorundam scriptorum Gallicorum impudentiam eo usqve excedere, ut in evolvendis Galliæ prætensionibus primo loco ponant prætentionem in universum terrarum orbem. Igitur non prius stabilem pacem sperandam, qvam ejusmodi limes constituatur, qvi non minus Germaniam à Gallorum, qvam Galliam à Germanorum irruptionibus tutam præstet: ac eo fine perpetuum militem Gallo opponendum. Cæsaris copias ad LXXX M bellatorum assurgere. Accedere potentes fœderatos; nec reliqvos, qvi nunc dissentiunt, defuturos. Si præsens occasio negligatur, ac alias enervis Hispania ab amicis destituta ad desperationem compellatur, Gallum interim fines suos firmaturum; tum Cæsarem sociis nudandum, & Hispanica successione excludendum. Turcicum bellum sibi curam-

nas

1683. haut injicere. Nam pacem utut cum damno conjunctam in manu sua esse, sed qvæ pro re nata iterum abrumpi qveat; cum flagitium non haberi possit cum barbaris ita agere, sicut cum Christianis Christianissimo Regi agere moris est. Utcunqve res cadat, bellum Turcicum non ultra unius æstatis expeditionem duraturum; & qvæ heic metui qveat jacturam hautqvidqvam comparari posse cum diademate, & libertate, qvæ ex altera parte periclitetur. Ac si reliqva omnia fallant, pacem se cum Gallo qvoqve habere posse; qvi semper in propositas conditiones consensurus sit, velut per qvas fundamentum vastis ejusdem destinatis ponatur. Huc accedere agendi modum nimis qvam contumeliosum, ut Cæsar cum universis Ordinibus tanqvam supplex Ratisponæ coram ministro Gallico, cui ne legati qvidem dignatio sit, superciliosō, ac insolente homine, compareat, eiqve declaret, se citra exceptionem Galli placitum amplecti, ac ab ejus gratia pendere velle. Nam saltem ad molliendum pudorem facere, si ea, ad qvæ necessitas descendere subigit, per alium proponantur. Enimvero etsi Cæsarei ministri sat magnifice loqverentur, ac ipsi Cæsari subinde in ore esset; *si pereundum, gloriose pereundum:* constabat tamen, eos utriqve pacem cupere, si tres difficultates superari possent; nempe qva ratione Cæsaris ac Imperii declaratio super acceptandis à Gallo latis conditionibus proponenda, ut istius majestas salva sit: uti istæc acceptatio fœderatis, ac præcipue Hispanis adprobanda sit: deniqve qvomodo publicæ securitati in posterum ita prospici qveat, ut incendium in Germania extinctum non protinus alibi locorum erumpat, istam iterum involuturum. Sed periculo à Turcis incumbente majus malum eos respectus facile superaturum erat. Laxenburgicum fœdus necessitate excusabatur. Circa eminentiam Electorum aliqvi dicebant: Cæsari rationem cooftare, qvare Principibus faveat, velut qvi magis in ipsum procedeant.

Cæsareorum declaratio. 8. Mart. §. 84. Inde congressu habito id responsi Sverino Cæsaris nomine dabatur: Se etiam malignam pacem ancipiti bello anteferre, velut cui minima lucri spes ex hoc bello sit. Nam si maxime qvid recuperetur, id non ad se, sed ad Ordines redire. Eoqve non magis spe emolumenti, qvam animi inclinatione impelli, ut tranqvillum statum cum turbido permutare, ac præter periculum à Turca aliud qvoqve provocare velit. Unde gratissimum sibi fore, si idonea via huic periculo declinando inveniatur. Eoqve se non recusare, etsi tale qvid Imperio nunqvam contigerit, ac non modico probro eidem cedat, qvo minus cœpti tractatus continuentur; ac se talia Ratisponæ propositurum, qvæ Gallum satis de suo in pacem studio convictura sint. Ad omnes qvoqve fœderatos serio scripturum, ita sententias dicerent, ut omnium in pacem propensio inde manifesta evadat. Ast de gemino Galli in pacem studio valde dubitari. Qva fide hic Monasteriensem, Neomagensem, aliosqve tractatus servarit, in aprico esse; & ex eo in futurum auguria capi posse; ni pax ita temperetur, ut eidem tutandæ alii qvoqve præter solum Imperium innectantur. Ac vel eo solo, qvod Gallus Turcam in arma stimulet, istum omnem fidem consumsisse; qvod flagitium Nemesis divina haut sit inultum passura; nec id ullum, qvi Christiani nominis sanctimoniam æstimat, adprobaturum. Qvia etiam Gallus universalem pacem inire abnuat, ac eos, qvibus eædem rationes, idem communis tranqvillitatis scopus sit, separare studeat: id sane ab eo agi, ut unam portam claudat, alteram apertam relinqvat. Unde sibi aute omnia stabilitatem, & securitatem pacis respiciendam, ne in vicem pacis area duo taxat belli mutetur; cui malo non aliter qvam per pacem ad omnes porrectam obviam iri qveat. Ast si ejusmodi pax à Gallo rejiciatur, & scena belli alio loco struatur; non modo fœdera jam icta abdicari non posse, sed & omnibus necessitatem incubituram commune periculum sociata opera averruncandi. Præsertim cum, qvorum inclusio in pacem, & conservatio qværatur, Circuli Burgundici, & feudorum Imperii in Italia, rationes Imperio haut alienæ censendæ sint, ad qvæ ipse lege Regia tutanda etiam inconsultis Ordinibus teneatur. Nam horum consensum duntaxat reqviri, si ipse bello alterum petere instituat. Defensionem, qvæ & juris naturalis sit, sibi ex officio incumbere. Igitur se non dubitare, qvin Elector tam honestum ipsius institutum sit probaturus, eiqve fulciendo operam collaturus, magnum rebus momentum allaturam. Simul apud Gallum institutum, ut is communis pacis tractationem suscipiat, eiqve commodum locum nuncupet, ac Pontificem, Polonum, & Venetos seqvestres admittat. Hispanos paci admodum faciles fore. Qvia etiam periculum à Turca ingruat, qvem princeps purpuratorum privatas ob rationes & per ambitionem in bellum trahat, se spe-

1683. sperare, Electorem qvæ tam generose obtulerit repræsentaturum, ac aliqvot millia militum auxilio missurum. Qvod super tribus Ducatibus in Silesia nunc prætenso moveatur, mirum videri, qvod Elector nullum jus ad eos docere possit, postqvam olim inter Domum Brandenburgicam, & Lignicensem facta unio per regiam sententiam irrita declarata, ac intra seculum ejus mentio facta non sit. Sverino regerente; cum adversus eam sententiam cassatoriam Electoris majores protestati sint, eam huic inaudito nocere non posse. Sed cum Cæsarei super auxilio contra Turcam submittendo instarent, Sverinus reponebat: si pax cum Gallo non succedat. Electori haut tutum esse copias suas dividere; qvod ipsi ostenderint, Cæsari cum Polono, Sveco, Saxone, Brunsvicensibus fœdus esse, ad qvos isti respiciendum sit. Circa Electorales legatos facile concedi posse, ut extra status Imperii conventus etiam in ipsa Germania, ubi exteri Principes concurrant, sicuti nuper Francofurti, iis desideratæ ceremoniæ concedantur.

Responsum scripto datum. §. 85. Demum & Sverino responsum scripto dabatur, qvo Cæsar de sua in pacem inclinatione prolixe testabatur, modo à Gallo par studium expectari possit. *Sed ad futura pacis securitatem opus esse, ut ea universos comprehendat, ut si Gallus conventa violare conetur, ab omnibus bellum sibi metuendum norit. In perspicuis futuri instrumenti verbis cautelæ nihil esse. Nam qvid Westphalica pace, ad qvam Neomagensis provocat, clarius exprimi potuisse, qvam ut decem Alsaticæ civitates, & Vasalli trium Episcopatuum, eorumqve ditiones penes Imperium manere debeant? Qvomodo eum sensum Gallos ipso facto clarius agnoscere, atqve interpretari potuisse, qvam qvod ea omnia loca juxta Noribergensem conventionem Imperio restituerint, & qvemlibet eorum Ordinum immediato statu gaudere permiserint. Eosdem deinceps uti ante in comitiis, præsentibus nec contradicentibus legatis Gallicis sententias dixisse, ratam partem ad Imperii, & Circulorum erogationes contulisse, in contentiosis nulla alia præter Imperii judicia agnovisse. Ab ipso Gallo ad eosdem velut liberos Status legatos missos; fœdera cum iisdem icta. Qvin etiam in limine compromissi, ac pluribus vicibus declaratum, Regis mentem non esse, immediatum earum civitatum statum, pace Westphalica firmatum, in controversiam vocare. Eodem Instrumento pacis præsulatum, & civitatem Argentoratensem clarissimis verbis exceptam. Eandem civitatem cum aliis ab Imperio delegatis velut inter paciscentes pacem subscripsisse. Liqvidissime constare, trium Præsulatuum usurpatos vasallos sub horum districtibus Gallia nunqvam cessos, nec traditos. Ast tam claram dispositionem nihil profuisse, qvo minus statim post ratihabitam Neomagensem pacem à Gallo non solum memorati Ordines, sed & alii complures Præsulatus, Principatus, Comitatus, ac ditiones Imperii etiam citra prætextum abriperentur, ac sub Gallicum imperium redigerentur. Cum etiam Gallus uti Neomagi cœpit, Francofurti, ac Ratispona non ad indolem justorum tractatuum agat, sed abrupte leges pro suo placito, & usu dictitet: qvid spei de duratione peculiaris ejusmodi pacis concipi posse, ubi Cæsar fœderibus jam initis, ac armorum adparatu exutus fuerit? Haut tamen sibi in animo esse cœptos Ratisponæ tractatus abrumpere, aut exterorum negotia hisce immiscere. Neqve enim ditiones Imperii in Italia, Circulum Burgundicum, Lotharingiam, & alia, qvæ salva esse Germania qvam maxime intersit, inter exteras censeri posse; qvæ & negligi neqveant absqve manifesta Imperii mutilatione, ac periculo, ne ex iis locis eadem intra propria viscera deinceps infestetur. Sed omnes separatas pacificationes inanes, illusorias, ac obligatione cassas fore, qvod translationem magis, qvam cessationem belli in Imperio productura sint. Cum itaqve Gallus ipse de inclinatione sua in pacem universos complexam testetur, Cæsarem confidere, Electorem pro studio suo in salutem patriæ officia apud istum continuaturum, qvo idem Ratisponæ, aut alio idoneo loco etiam super communi qviete transigat. Nec Cæsarem insuper habiturum fœderatos suos hortari, ut faciles se circa perficiundum tam necessarium negotium exhibeant. Interim Electorem, oblata contra Turcam auxilia repræsentare haut omissurum.* Addebatur pollicitatio de tuendo Electorali fastigio, ac promovenda satisfactione, qvam Elector è novissimo bello Imperium poscat. Circa Carnoviam oblata antehac pecuniæ summa repetebatur, laudata Electoris moderatione, qvod hoc tempore Cæsari molestus esse nolit. Circa reliqvos tres Ducatus nullum Electoris jus agnoscebatur, velut qvod ante seculum jam fuerit abolitum. Hoc accepto responso Sverinus discedebat, ne longiore mora Gallo suspicionem injiceret. Nam Seppevillius ablegatus Viennæ Gallicus Lutetiam scripserat, Electorem consilia sua mutasse, ac Cæsari se innectere velle. Post publicam valedictionem Kœnigseckius nomine Cæsaris eidem dicebat; hunc in nemine plus fiduciæ, qvam in Electore collocare, & qvi & deinceps fida

21. Mart. *Seppevilii.*

1683.

1683. sua consilia ipsi communicare haut sit omissurus. Obsecrabat qvoqve ne Elector credat, qvasi Cæsar Gallum armis invadere ardeat, aut Hispani pacem nolint. Non adeo obtuso se ingenio Viennæ esse, qvin agnoscant, etiam cum solo Turca sat negotii sibi fore, alio licet bello non distractis. Enimvero Cæsarem perspicere, Gallo non de exigua qvadam parte, sed de toto agi; ac frustra stabilem qvietem sperari, qvamdiu huic uno tantum loco, non ubiqve prospiciatur. Electorem id jam anno 1672 agnovisse, nec consilio, ac opera sua reipublicæ defuisse. Ejusdem amorem in patriam pro ratione glis centis periculi auctum magis, qvam imminutum iri, ac tam illustri occasione tot gloriosis gestis cumulum additurum: inprimis cum ipsius declaratio grande negotio momentum dare possit, post eam Gallo rationem sine dubio adnisuro. Si Electori Svecus sit suspectus, Cæsarem ipsi sat cautionis ab hoc præstiturum. Sane Gallo cordi esse Electorem eum isto committere, magis ut Sveci vires divertat, qvam ut Electorem auxilio sublevet. Hispanos pacem modica jactura redimere non dubitaturos. Sed Angli arbitrium à Cæsare probari non posse, velut eo redacti, ut alii merito ejus tutelam suscipere debeant. Super fœdere Laxenburgico testabatur, secreto articulo cautum, ut ante omnia Electoris ditiones intactæ maneant. Circa Gottorpiensem denique causam operam daret Elector, ne ibi res in nervum erumpat. Nec qvid à Judicio Aulico decernatur adeo anxie respiciendum: nec Cellensem ad mandata ipsi transmissa qvid tentaturum. Et antea qvidem Hispanicum legatum id negotium acriter egisse; sed eum nunc ad moderatiora devolutum.

Electoris in Polonum legatio. 17. Jan.

§. 86. Ne autem inter lubrica ista temporum Electori è Polonia qvid periculi crearetur, Laurentius Georgius Crocovius legatus adjuncto Joachimo Sculteto ad instantia comitia mittebatur. Ei injunctum, apud Regem super continuanda amicitia testari: sed præcipue observare, qvid ibi circa fœdus cum Cæsare, & Sveco agatur, ne qvid per id in fraudem suam, aut fœderatorum statuatur: inprimis, ut fœdus cum Sveco omni modo impediatur. Demonstraret qvoqve, nullum efficacius remedium esse repellendo Turcæ, qvam si pax cum Gallo ineatur; cum ne Hercules qvidem adversus duos sit; ac ut Polonus eundem in finem connitatur, qvo barbaris tota vi occurratur. Si forte à Sveciæ Rege Lilliehœckius missus adsit, ejus conversatione abstineret, qvod & Cæsar suo legato injunxerat; adversus reliqvam legationem Svecicam amica omnia testaretur. Deniqve in universum si qvid occurrat, Electoris rationes tangens, id observaret. In Poloniam delatus Crocovius de fœdere qvidem Svecico nil audiebat. Sed circa id, de qvo cum Cæsare contra Turcam tractabatur, multi verebantur, ne Rex eo prætexto ab Ordinibus accepta pecunia exercitum augeret, qvo dein ad pervincenda peculiaria sua instituta uteretur. Super eo fœdere legatus Gallicus Vitrius interrogabatur, num id gratum Galliæ Regi futurum sit? Qvi reponebat, id Regi suo non posse displicere. Sed cum ex eodem qværeretur; num Gallus Poloniæ auxilia missurus sit, si hæc ob id fœdus à Turca impetatur; respondebat: Regem vires suas dividere non posse, qvamdiu metus sit, ne cum Cæsare armis collidatur. Qvanqvam autem revera id fœdus Gallo valde ingratum esset; tamen nec Vitrio sat pecuniæ erat, qva istud impediret; & Galli, postqvam tot per lustra Poloniam machinationibus suis mire exercuissent, demum circa id tempus fidem in Polonia plane decoxerant. Ipse Rex hanc causam, qvare à Galliæ rationibus se disjungeret, publice ferebat, qvod Gallus tanto cum supercilio fœderatos suos tractet, ac cum Sveco, & Arausionensi post tot exhibita officia tam indigne egisset, avitis principatibus ereptis. Sed præcipua causa erat, qvod Rex Andreæ Morsteinii Thesaurarii literas intercepisset, qvibus hic in Galliam scripserat, Regis valetudinem in deterius ire, ejus filium diadematis haut capacem: unde alium candidatum è Gallia dispiciendum. Addebatur, qvo modo id apud Polonos, & exteros pervinci possit. Ejus viri literas magno numero Rex Gedani resignari, & post descriptum earum exemplum avtographa ad destinata loca perferri fecerat. Idem artem calluerat literis ita dextre aperiendis, ut sentiri non posset; ac per sesqviannum a Lisola Viennam, & hinc ad eundem scriptas literas resignaverat, idqve secretum Regem docuerat; qvod nunc contra ipsum vertebat. Ex interceptis istis literis una prælegebatur, qva iste Gallo promiserat, se turbando cum Austriacis fœdere comitia abrupturum. Eo magis adspernabatur Polonus ampla à Gallo per literas promissa, si is Tekeliu adsistere, & Gallica ibi locorum destinata promovere velit. Ita fœdus istud, qvod à Cæsare tanqvam Hungariæ, & Bohemiæ duntaxat Rege fiebat, absolutum est, offensivum qvidem ad finem usqve præsentis belli Turcici, sed defensivum in perpetuum. Cum à Cæ-

1683.

10 Febr.

1683. fare exigeretur, ut fœdus jurejurando firmaret, legatus id abnuebat, qvod Cæsari nunqvam ejusmodi casu jusjurandum solitum sit. Unde id demum temperamenti placuit, ut pro utraqve parte Cardinales Pius, & Barbarinus in animam contrahentium jurarent. Cæsar qvoqve tunc redhibebat diploma electionis, qvod Poloni qvondam tempore belli Svecici ipsi dederant. Poloni sponsores hujus fœderis Saxonem, & Brandenburgicum Electores deposcebant; sed Cæsareus legatus Pontificem proponebat. Securitati vicinorum à Rep. cavebatur decreto facto, ut concessus Regi exercitus tantum contra Turcas, ac nullum alium Principem adhiberetur; utqve protinus pace cum Turcis facta exautoretur, & qvidem ad limitem Turcicum, non ut prius in Regni partes inferiores deducatur. Ita Comitia feliciter finita, ac Rex circa fœderis cum Cæsare executionem enixo studio satagebat. Cæterum initio comitiorum Crocovius ingens odium Regis in Electorem sentiebat; qvi & ut hunc Reip. exosum redderet, spargebat; Crocovium missum disturbandis Comitiis. Ast non obstante isto odio res Poloniæ ita comparatæ non erant, ut Electori inde periculum foret metuendum. Ac post Rex multa verborum humanitate de affectu suo in Electorem testabatur; ac diffidentiam à Morsteinio profectam excusabat, qvi Rebenacio scripserit, Regem de invadendo Electore meditari. Ac ipse Rex post fatebatur, à Crocovio nil plane circa dissolutionem Comitiorum motum fuisse. Supererat tamen suspicio, Electorem iis Senatoribus favere, qvi Regem velut publicæ libertati insidiantem oderant; ac Crocovio insinuabat, si Elector ipsi soli adhæreat, eum omnia qvæ desideret obtenturum. Ad hæc Comitia aderant qvoqve ab Emmerico Tekelio missi, qvi ostendebant; optari qvam maxime à se, ut Cæsari reconcilientur, modo cautum sibi sit, pacta circa sacra, & civilia servatum iri. Sed qvod vix sperare permittant immania Sacerdotum odia, ac inprimis Jesuitarum, qvos & insuper inexplebilis avaritia in ipsorum exitium stimulet, ut bona sua à nimium indulgente Cæsare emendicent. Unde si ipsos servandæ vitæ necessitas ad desperata consilia rapiat, solis istis omnia mala inde promanantia tribui par esse. Cæterum Poloniæ Rex, & Senatus ad Gallum scripserat super legati Vitrii contra istum machinationibus, & uti is diadema in alium transferre laborarit; eoqve eundem revocari

18. Maij. petierant. Unde & is à suo Rege à Polonia discedere jussus, cum Regi valediceret, qverebatur; se contra jus moratiorum gentium male tractatum; suas literas resignatas; suos comites in publico spoliatos, sauciatos, qvosdam & occisos. Qvæ sibi objiciantur, falsa esse; ac nemini præterqvam suo Regi de suis actionibus rationem reddere teneri. Ac ista se ad Regem suum retulisse, ac jam venisse ejusdem jussu, ut citra plures ambages valedicat. Ei repositum: qvod novissimis comitiis cum Cæsare contra Turcam initum fœdus orbi Christiano admodum salutare opus sit, neminem inficiari posse. Ac tamen legatum Regis Christianissimi occultis id artificiis, ac adhibitis in eam rem noxiis instrumentis sufflaminare, atqve inhibere sedulo laborasse. *Ingratiam tamen, & respectum Serenissimi Regis Galliæ nunc Illustritas vestra grate dimittitur.* Idem Reginæ, in qvam Galli maxime irritati erant, velut à qva hæc mutatio profecta sit, nec filio Regis valedicebat. Causa offensæ Reginæ ferebatur, qvod Gallus promissos qvatuor milliones solvere abnuisset. Ejus ædibus post à qvibusdam ebriis è famulitio Tiescevitii insultabatur, instinctu uti credebatur Reginæ, qvod is valedicere ipsi dedignatus esset; sed qvo facto Rex graviter irascebatur. Aulici excusabant; à Lithuanis istis rixam inter se commissam ante ædes legati, ignaris, qvod iste ibi habitaret, ac in se invicem tubos displosisse. Rege id factum apud Vitrium purgante, hic respondebat, se ultionem Regi suo commissurum. Polonus tamen Tiescevitium, ejusqve famulos judicio sisti curabat, qvo juri legationis satisfactum censebat. Et qvia herus præsens non fuerat, cum insultatio à famulitio fieret, damnatus est, ut Warsaviæ unam septimanam, Bresciæ in Lithuania annum & qvinqve septimanas in custodia sederet, qvod familiam debita disciplina haut continuisset. Sed qvi facinus admiserant, qvia judicio se non sistebant, infames & capite plectendi declarati sunt. Tiescevitius custodiæ locum sibi in arce Warsaviensi eligebat, ubi à fœminis aulicis subinde invisebatur. *Tieskewitz.*

§. 87. Ingruente mox à Turca bello Polonus per literas, inde & misso Andrea Zaluscio Kioviensi Episcopo ab Electore auxilia petit. Cui Elector, ne diu caupo nando officii gratiam delibaret, promte annuit, conventione in hunc sensum inita. *Etsi stricto jure ad auxilia nunc mittenda haut teneatur, qvod à Cæsare major copiarum vis petatur, ac pacta Bydgostiensia eo duntaxat casu auxilia reqvirant, qvotiens novum bellum ortum sit, qvo Respublica jam non infe-*

Polonus auxilia ab Electore contra Turcam petit. 11. Jul. Zaluski.

1683. *ftetur: tamen vel ultra pacta Electorem declarando studio in Regem, & Remp. missurum M pedites CC dimachas, per semestre stipendiis de suo præbitis: id quod tamen in exemplum non sit trahendum. Semestri elapso Rex, qvoad copiæ ad fines Borussiæ redierint, menstrua sena uncialium millia præbebit. Reliqvos bis mille septuaginta qvinqve unciales, qvi menstruo tot militum stipendio adhuc desint, Electorem de suo suppleturum. Ubi pecuniæ copia non sit, à provincialibus præbita alimenta in pecuniæ vicem imputabuntur; lignis tamen, stramine, & similibus gratis præbitis. Eas copias Electori revocare qvando placuerit integrum fore, ut eo nomine rationem reddere haut teneatur, præsertim ubi de sustentatione iis haut probe sit prospectum, ac inopia peritura videantur. Jurisdictionem in easdem penes præfectum ab Electore fore; qvi & à nemine imperium accipere debeat, nisi à Rege, aut supremo exercitus duce. Earum locum in agmine, & expeditionibus fore nullo interjecto post prætoriam Regis cohortem; ac ductoribus primum locum inter omnes sui gradus. Copias non dividendas, nec extra Poloniæ limites ducendas, nisi & regius exercitus progrediatur. Post obitam expeditionem idonea hiberna assignanda, ubi supplendorum numerorum copia sit. In permutatione captivorum earum non inter postremos rationem habendam. Redituras ad fines Borussiæ deducendas, & ubiqve forum iisdem præbendum. Diurnum iter non fore ultra tria milliaria, tertio qvoqve, aut qvarto die ad qvietem interposito.* Iis copiis Wolfgangus Christophorus Truchsesius, & Joannes Albertus Barfusius præërant. Iste Zaluscius Regi per cursorem significarat, Electorem magnam exercitus sui partem Cæsari auxilio missurum. Qvi nuntius non parum momenti attulit, ut Rex ita promte cum eqvitatu suo Viennam properaret, qvod adjunctas Brandenburgicas legiones grande pondus rebus allaturas confideret. Sed cum post profectio exercitus Brandenburgici sisteretur, Rex non parum turbatus Electorem hortabatur, ut & ipse in partem tam gloriosæ expeditionis venire velit. Cui Elector respondit: penes se moram non esse. Sed è formula fœderis Anhaltino Principi data judicare, à Cæsare suas copias non serio expeti. Esse qvoqve sibi justum metum, ne ancipiti cum Gallo statu, ac glisceнте inter vicinos dissidio, dum flos suæ militiæ in Austria abesset, ditiones suæ ad Rhenum, & Albim periclitentur, se ingratiis in alienas lites pertracto. Cæterum nec copiis Polono submissis, ut ad liberandam Viennam adesse possent, contigit, qvod tanto longius ipsis è Borussia pedestre iter emetiendum foret, qvam Polonico eqvitatui circa Cracoviam tendenti. Non tamen plane expertes gloriæ fuerunt, qvod egregiam operam in expugnando Strigonio navassent, qvam Poloniæ Rex scriptis ad Electorem literis insigniter extollebat. Nec minus fortes sese exhibuerunt in expugnatione arcis Schezeiniæ, ubi machina inventa est Brandenburgicis insignibus notata; qvæ petente Truchsesio Electori donata fuit.

1 Aug.

13. Aug.

13. Oct.

§. 88. Ast Ratisponæ, ingruente licet à Turca periculo, haut eo magis ad pacem cum Gallo proficiebatur. Eqvidem decretum fuerat abruptos Francofurti tractatus ibi continuare. Ac testabantur Cæsarei prolixe de suo in pacem studio; qvam tamen revera impediebant. Et credebatur Austriaca legatio secreta mandata habere, discrepantia ab illis, qvæ primario Commissario data fuerant. Ac satis patebat, istis fœdera magis, & pacem cum Turca cordi esse. Sed & optabant, ut soli cum Gallis agere possent, exclusis Ordinibus. Demum tamen negotium serio videbatur suscipi, ac censebat Senatus Principum, caussam prius discutiendam, & ad Instrumentum pacis examinandam: sed à qvo Gallus plane abhorrebat. Cæsar qvoqve postulabat, ut tractatio justo ordine susciperetur, nec Gallus tam Imperiose velut cum subjectis, aut victis ageret. Simul cupiebat Hispanos, & Lotharingum comprehendere, qvo pax per universam Europam stabiliretur. Sed Collegio Electorali satis videbatur Germaniæ qvieti consuli, ac externa ne admisceri. Saxo insuper censebat, Gallo offerenda, qvæ is apud compromissum prætenderat. Wurtenbergicus svadebat, Gallo totam Alsatiam cum decem civitatibus, Argentorato, & Eqvestri ordine cedendam, ut iste vicissim Friburgum & Mumpelgardam restituat; tum circa tres Episcopatus nil amplius prætendat, qvam ut extra eorum territoria siti vasalli feuda à Gallo recognoscant, salvo immediato statu. Pleriqve tamen è Senatu Principum censebant; de jure Imperii nil cedendum, sed rem in præsenti statu relinqvendam, ac tantisper pacem recte declinandam, interim arma strenue adparanda. Ast Elector Jenæ injungebat, ut publice ac privatim ingereret, brevissima, & recta via in hoc negotio procedendum, & cum ex Oriente, & Occidente periculum ingruat, qvantum possit ex una parte securitati Imperii prospiciendum, qvo ex altero latere ejusdem, ac orbis Christiani incolumitas tanto efficacius

Ratisponæ cum Gallis acta.

12. Jan.

20. Jan.

1683. 1. Febr.

caciuscurari qveat. Contra Gallus declarabat: se qvidem ferre posse tractatus à Verjo continuari. Qvia tamen præfixa dies jam præterlapsa sit, se nolle oblatis ante conditionibus teneri: ac integrum sibi esse velle jura suá per reuniones, aut nomine factarum impensarum perseqvi. Præsertim cum videat alios qvoqve Principes in Imperio rerum suarum satagere, ac fœderibus se firmare. Vicissim Elector Gallo exponebat; qvia ipse Ratisponæ magno labore obtinuerit, ut tractatio pacis reassumatur, de cujus successu eo minus dubitandum, qvod præcipuæ difficultates superatæ sint; ut de securitate publica post pacem differatur, ut sola Germaniæ negotia Ratisponæ tractentur, ut merita causæ in præsens haut discutiantur; se sperare, Regem isthanc negotiationem tam brevi spatio haut circumscripturum, nec hostile qvid susceptu rum, aut reuniones continuaturum. Rebenacius gravitatem, & æqvitatem rei agnoscebat, modo Cæsar Regis sui moderatione abuti non velit ad extrahendum tempus, utpote cui arma sua admodum sumtuosa accidant. Cui Elector reponebat: sua qvoqve arma sibi maximis impensis constare, eoqve se haut omissurum omni studio id negotium urgere. Sed & per Spanhemium Elector Croissium monebat, ut reunionibus supersedeatur. Id qvod hic liqvido promittere abnuebat, qvestus, Cæsari pacem cordi non esse, ac tantum transactionem cum Turca captari; cum contra Regi suo ingentes sumtus sint faciendi. Sed regerebatur: Gallum utiqve promisisse, sese circa hæc de Electoris sententia acturum, nec durante metu belli Turcici vim Germaniæ illaturum. Demum iste declarabat; Regis sententiam in præsens esse, qvod oblatis à se conditionibus teneri amplius nolit ob affectatam alterius partis moram. Non tamen aliqvid vi tentaturum, nisi prævio consensu Daniæ Regis, & Electoris. Præsertim cum jam decreto Collegii Electoralis duo obstacula remota sint, qvæ Francofurtanam tractationem irritam reddiderint; qvod nempe non amplius Hispanicæ controversiæ cum Germanicis connectantur, ac discussio Gallicarum prætensionum seponatur.

9. Febr.

Ordinum declaratio. *16. Febr.*

§. 89. Interim Ratisponæ formula pacis cudebatur, Gallo tradenda; qva demonstrabatur; per Galli usurpationes Circulo Electorali Rhenano, Westphalico, Svevico, & Burgundico insignes portiones, sed majorem fere partem Superiori Rhenano decerptam, manifesta Instrumenti pacis violatione. Sane Monasterii Ordines solenni declaratione, & literis ad Regem testatos, se ditiones, & loca, qvæ hic nunc proprio ausu abripuerit, nec cedere voluisse, nec cedendi facultatem habuisse. Gallum qvoqve ex Noribergensi pacto Landaviæ, & Hagenoæ Gallica præsidia deduxisse; alios Ordines, ac trium præsulatuum vasallos immediato suo statui restituisse. Qvi deinceps nullo intercedente in Comitiis sententias dixerint; ad qvos Gallus tanqvam Status liberos, legatosqve miserit, fœderaqve cum iisdem iniverit. Instrumento qvoqve pacis Gallo non totam Alsatiam cessam, sed eam duntaxat partem, qvam Austriaci possederant, Landgraviatum Alsatiæ, cum Brisaco, Suntgovia, & præfectura provinciali Hagenoica. Reliqva omnia pristino statui relicta. Ac si tota Alsatia cessa foret, qva ratione Gallos sibi velut peculiare beneficium stipulari potuisse Benfeldæ demolitionem, medium Tabernarum statum, liberum transitum Philipsburgum usqve, & id genus alia, de qvibus cui territorium competit, suo jure disponere potest. Et qvomodo civitas Argentoratensis tanqvam pacti socia eam pacem subscribere potuisset, si ea Gallo cessa foret? Circa vasallos qvoqve trium Præsulatuum nihil cessum, nisi qvod intra eorum districtus jacet: eos per amnestiam omnibus suis ditionibus, bonis, dignitati, ac libertati plene restitutos, ac à Gallo non deinceps minus qvam antea Imperii Ordines agnitos. Moyenvicum in districtu Metensi situm ita solicite exprimi; de aliis extra districtus Præsulatuum tanti momenti ditionibus ne verbo mentionem fieri. Imo à Camera Metensi, & Brisacensi Imperio avulsa, qvæ nec ad Alsatiam spectent, nec feudi titulo à tribus Episcopatibus dependeant: sed ubi repertum fuerit, à qvibusdam unum & alterum castrum, aut vicum, vel fundum in feudum recognitum, eo obtentu istos toto immediato suo statu ejectos, ac sub Gallicam ditionem pertractos. Neomagensi qvoqve pace usqve adeo nil amplius qvam pace Monasteriensi cessum, ut etiam Argentoratensis præsul in sessionem, & jus dicendæ sententiæ restitutus fuerit. In pacto qvoqve super exsecutione ab ipso Gallo Hagenoam, & Landaviam velut civitates Imperii agnitas, ac in statu pacis Westphalicæ relictas. Igitur, id qvod fides publica reqvirat, omnium horum ablatorum restitutionem postulari; super reliqvis facile conventurum. Enimvero etsi ista in se æqvissima erant; tamen in præsens non tam videndum erat, qvà justitia causæ, qvam qvà arma pertendere possent. Ac major Electorum pars pacem impense urge-

bat.

1683.

1683. bat, scriptis qvoqve Collegii nomine ad Cæsarem literis, maturandos cum Gallo tractatus svadentibus. Ad qvas Cæsar respondit; à se fieri qvantum possit, modo Gallus aliqvid æqvitatis ostendat. Sed Kœnigseckius dixerat; eas literas à Bavaro, & Saxone non subscriptas, nec sigillatas, qvi & contra eas protestati sint; ac earum argumentum è sententia Magdeburgica desumtum. Nullo modo omnia ex Galli præscripto annui posse, ni seipsos huic mancipio addicere velint. Saltem circa pacem omnes complexam laborandum, è qva sola stabilis qvies sit speranda. In omnem eventum se confidere, pares Gallo vires opponi posse, nec de pace cum Turca dubitandum. Ac in hanc sententiam Austriaci majorem partem è Senatu Principum pertraxerant; ita ut concors Ordinum voluntas sperari non posset, ni Austriacis necessitas adferretur. In eo qvoqve Electores a Principibus dissentiebant, qvod isti Gallo aliqvid in perpetuum cedere volebant: hi autem satius ducebant, rem in præsenti statu relinqvere, ac saltem jus Imperii integrum servare. Interim & Pontifex Cæsaris, & Hispani instinctu Gallum per literas hortatus fuerat, ne prætensiones suas ingruente nunc bello Turcico armis perseqvatur. Et mox Verjus novum procuratorium accipiebat, ad certum tempus haut restrictum. Cum tamen Cæsarei glisceute qvamvis à Turca periculo longius à pacis cogitationibus discedere viderentur, ac Hagæ super extendendo associationis tractatu satagerent; Elector Ratisponæ protestabatur, se extra culpam esse velle omnium malorum, qvæ ex affectatis hisce moris oriri qveant; ac in omnem eventum sibi cum suis fœderatis ad propriam salutem tutandam consilia capienda. Cum itaqve tractatus hoc modo hærerent, aliqvi proponebant; an non, qvi in pacem inclinabant, Ordines separatim cum Gallo tractare debeant? Id qvod Electori velut nimis abruptum haut probabatur. Principum qvoqve Senatus censebat, discrepantes superiorum Collegiorum sententias ad Cæsarem referendas, ejusqve decisioni submittendas. Sed id Electoribus displicebat, qvod Cæsar utiqve pro Principibus calculum positurus esset. Sane Cæsar, cominus licet jam ingruente Turca nondum auxilia Ordinum implorabat; qvin legiones qvasdam Rhenum versus destinabat spe ductus, pace cum Turca se potiturum, aut brevi bello defuncturum. Ac denum ejusdem declaratio Ratisponam adferebatur, qva rejecta peculiari transactione postulabatur, ut per universalem tractatum pax totius orbis Christiani stabiliatur. Tum & omnia à tempore pacis Neomagensis occupata repetebantur cum omni causa, ac dati damni pensatione, non sine belli minis. Qvæ ferocia multis mira videbatur, cum propria Cæsaris arma repellendo Turcæ haut sufficerent: nondum autem stabilita cum Gallo pace copias Rheno abducere periculosissimum foret.

11. Febr. *19. Jan.*

§. 90. Inter communia ista patriæ pericula peculiaris cura Electorem solicitabat, ne Svecus obtentu auxilii Imperio ferendi exercitum in Germaniam trajiceret, & clades ab ipso acceptas ulcisci institueret. Ac toto isto tempore de trajectione Svecicarum copiarum constans fama erat; cui & fidem adstruxerat superiore anno è Svecia redux Brandius, qvi magnifica de studio Regis circa formandam militiam terrestrem, maritimamqve retulerat; ac uti is grandem pecuniæ vim è revocatis Coronæ bonis, ac inqvisitionibus in administratores ærarii redegisset. Eamqve causam esse, qvare tanta cum ferocia pecuniæ Gallicæ repudientur, cupidissime qvondam Svecis captatæ. Igitur cum amicis consilia conferre cœpit, qvomodo isti periculo occurrendum, saltem ut constaret, qvid à qvolibet sibi expectandum foret. Ac sane habebat Elector, qvare sibi caveret, ne idem nunc qvod ante novem annos experiretur: qvod Sveco per fœdus cum Cæsare transitus, hospitia, & similia promissa essent. Sane jam Wilhelmus Julius Coyetus, Svecicus Hafniæ ablegatus Regi Daniæ solenniter denuntiabat, à Rege suo XV M militum proximo vere in Germaniam trajectum iri; ad qvod per existimationem, & rationes sui status compellatur. Et cum Danus classem magno studio pararet, ei trajectui impediendo, Sveci jactabant, sese è Livonia per Lithuaniam in Borussiam penetraturos. Simul apud Polonum super eo transitu permittendo instabant, prætexto usi, velut istæ copiæ Cæsari auxilio ituræ sint. Cæterum Danus qvidem summa vi bellum terra mariqve parabat; ac jam maxime opportunum censebat Svecos invadere, dum Germania inde à Turca, hinc à Gallo detinetur. Ac optabat, ut Elector totam Pomeraniam, Luneburgici maximam partem Bremensis provinciæ accipiant, modo sibi modicus tractus ad communicationem cum Oldenburgica ditione relinqvatur. Tum & Gallum solicitabat, ut ad eundem scopum opem conferat. Etsi alias nollet ejus negotii moderamen penes Gallum, sed penes se, atqve Electorem esse. Ac initio

Circa Svecum considerationes.

1683. dem Gallus ingens ſtudium in eam rem oſtendere, ac ſpem facere ſuppeditandæ pecuniæ inſtruendis armis; qvod Danus tantos ſumtus tolerare non poſſet ad alendas tot copias in gratiam Galli, & claſſem qvotannis armandam. Simul declarabat, ſeſe omnes hoſtium loco habituros, qvi Svecicarum copiarum trajectum promovere velint. Qvo fine & Dano, atqve Electori ſuggerebatur, ut Luneburgicos Svecis divulſos ſibi per fœdus illigare ſtuderent facta ſpe, eos magna parte Bremenſis ditionis potituros. Unde & Daniæ Rex Conradum Ehrenſchildium ad Duces miſerat, qvo eos in Svecum irritaret. Sed qvi cauſabantur; tali conatu Gallos in Germaniam allici, ac inde diſſolutioni Imperii anſam præberi. Ac major ſpes erat, ſe per ſocietatem cum Cæſare Oſnabrugenſi ditione in perpetuum, forte & Hildeſia potiri poſſe. Ac jamdudum à prudentibus obſervatum, Luneburgicis decretum Svecos in Germania retinere, eoqve Boreales leges librare, & unum eorum alteri opponere, eo melius autoritati ſuæ per Inferiorem Saxoniam ſtabiliendæ. Eoqve haut tutum erat tale qvid tractatuum cum iis ſuſcipere, qvod ab iſtis Svecus omnia reſciſceret, qvæ ipſi è Dano, & Electore intellexerant.

Electoris ad Luneburgicos miſſio. 8. Maij. §. 91. Luneburgicorum tamen menti penitius explorandæ Meindertius mittebatur, num iis forte placeat Svecicas provincias invadere, qvo non imminens ſolum copiarum trajectio impediatur, ſed & in perpetuum Germaniæ caveatur, ne per Svecos à tergo diſtrahi amplius poſſit. Id qvod facile effectui dari qveat, ſi inter Daniæ Regem, Electorem, & Duces eum in finem fœdus ineatur, prævia tamen conventione cum Gallo, ne hic interea longius graſſetur. Alias enim Electoris officium non permittere ad Galli auſa ulterius connivere, qvi ſat jam invidiæ contraxerit, qvod ob præſentem Reip. neceſſitatem ante rapta hoc tempore armis haut vindicanda cenſuerit. Sane qvicqvid malorum jam Germaniæ obtigerit, & qvod Gallus tam late fines protulerit, ac potentia eouſqve excreverit, à Svecis originem ducere, & qvod hi Electoris ditiones invaſerint, qvando maxima ſpes erat, iſtum in ordinem redactum iri. Præterea Daniæ Regi decretum eſſe Bremenſem provinciam irrumpere, qvem ſolum eirea hanc diſponere Ducibus conſultum haut ſit. Unde ſatius fore, ipſos in anteceſſum cum Rege convenire. Sed nec tam numeroſum ab iisdem militem diutius absqve oppreſſione propriorum civium ali poſſe. Pacem qvoqve ipſorum nuper cum Svecis initam neca Cæſare, nec ab Imperio firmatam, ſolo Gallo ſponſore ſtare. Deniqve Svecos eſſe bellicoſam nationem, cui ſemper miles in promtu ſit, qvi in Germaniam trajici qveat; qvos & facile libido ſubire poſſit bellum in Germania excitandi ad reparandam fere conſumtam gloriam, ac ut domeſticam inopiam ſublevent; præſertim eum provinciæ ipſorum Germanicæ jam antea evaſtatæ ſint, ac nobilibus in Svecia poſt revocatas donationes nullum remedium ſit vitæ tolerandæ, niſi è bello. Unde non aliam rationem videri utramqve Saxoniam, & Weſtphaliam in tutum collocandi, qvam Svecis plane Germanico ſolo depulſis. Enimvero Hanoveranus iſta multis de cauſis improbabat. Gallum æqve ac Cæſarem ſacris Proteſtantium infeſtum, qvorum ſtatus non poſſit non convelli, ipſis inter ſe colliſis. Ubi his oris turbæ oriantur, Gallum reuniones continuaturum, ac totam demum Germaniam ſub jugum miſſurum. Ac ſi maxime cum eo pactum ineatur de omittendis interim reunionibus, & ne citra fœderatorum conſenſum ulterius in Germaniam penetret; utqve ſi idem ad auxilium fœderatis ubi laceſſantur ferendum in Germaniam moveat, ac qvædam loca occupet, ea per ſecuturam pacem reſtituat: qvam parum tamen ejusmodi pacto fidendum, ſuperiore bello ſpecimen captum, ubi itidem Galli freqventer, & ultro teſtati fuerant, libi hautqvidqvam in animo eſſe Germaniæ qvidqvam detrahere. Igitur longe ſatius fore, cum L M bellatoribus ad Rhenum progredi, ac negotiationem pacis cum Gallo proſeqvi. Haut qvoqve fas tot Imperii membra Gallo deſtituere. Pacem qvoqve cum Gallo fruſtra eſſe, niſi incluſa Italia, & Hiſpania. Qvod ſi ipſe ad propoſitum inſtitutum qvid conferat, ſe inſimulatum iri, velutè calamitate publica cum damno patriæ, aut tertii cujuſpiam privatum emolumentum captet. Alias ſibi perſvaderi, Daniæ Regem absqve Electoris conſenſu nil moturum, eoqve penes hunc fore bellum aut pacem Germaniæ dare. Cæterum ſibi eundem cum Electore finem propoſitum, ſed via ad eum promovendum diſcrepare. Svecicas provincias occupare in proclivi fore ob afflictas ejus Regni vires. Sed eam ipſam ob cauſam à Svecis nihil metuendum. Dux Rudolfus Auguſtus dicebat: Electoris qvidem, ſed non Luneburgicæ Domus intereſſe Svecos Germania dimoveri. Nam hujus ſecuritatem & commodum in eo verti, ut duos potius æmulos Reges vicinos

1683. cinos habeat, qvam solum Danum, cujus destinata, ac violenta consilia nota sint, & qvi in Oldenburgica, & Holsatia cominus ipsi immineat. Contra Svecum in Bremensi provincia formidabiles vires alere haut posse.

Galli consilia. §.92. Ast qvæ Gallo circa hoc institutum mens foret, satis liqvido perspicere non dabatur. Eqvidem à Rebenacio super invadendis Svecis proponebatur. Sed cui demonstratum fuerat; tale qvid suscipi non posse, nisi his conditionibus, ut Gallus exercitum ad Visurgim omittat contra Luneburgicos, ne hi Svecis adsistere audeant: ut idem Belgis non sine minis deuuntiet, ne huic negotio sese ingerant, aut saltem ad utrosqve terrendos exercitum versus Inferiorem Rhenum procedere jubeat, ut tamen solum Imperii ne tangat: ut deniqve declaret, se reunionibus deinceps abstenturum, nec, dum manus cum Svecis conferuntur, contra Germaniam qvid tentaturum; præsertim cum is sæpius testatus sit, se iis qvæ jam occuparit contentum fore. Qvas conditiones Rebenacius probaverat, gravi Regis sui offensa non in Svecos solum, sed & in Luneburgicos ostensa, nisi hi partibus ipsius accedere velint. Enimvero paulo post dissona istis differebat Croissius: Nil tentandum, qvod aleam habeat, ac ni de successu cautum sit. Gallum sane fœderatis terra mariqve adfuturum, si res exigat, qvem in finem affatim copiarum in promtu sit. Ast Regem generoso suo animo, gloriæ, & conscientiæ haut congruum ducere Germaniam invadere eo tempore, qvo Cæsari tam validus hostis incumbat, Etsi publice id declarare haut consultum ducat, qvod id pertinaciam adversæ partis accensurum sit. Electorem tamen de eo certum esse posse, velut qvi sine dubio in Cæsaris partes transgressurus sit, si Rex tale qvid suscipiat. Qvanqvam autem Regi propositum sedeat, Germaniam imminente à Turca periculo, non invadere ac reunionibus abstinere: nolle tamen eum solenni declaratione manus sibi ligare. Sed & ut Sveci invadantur consentire nolebat, nisi prius, dum copias trajicere conantur, navale prælium sit commissum. Contra Hanoveranum opprimendum, ejusqve copias dissipandas, cui graviter irascatur Rex, qvod is oblatas à se conditiones repudiaverit. Nam eo subverso Cæsarem facilius ad pacem compellendum, simul Dani, & Electoris securitati caveri, ac Sveeorum trajectionem, Saxonisqve arma irrita fore. Ac si Cellensis ei suppetias ferat, pariter subvertendum. Ipse tamen Gallus ad isthoc instituturum armis concurrere nolebat, nec exercitum versus Visurgim mittere, satis habiturus cum XL M bellatorum ad Superiorem Rhenum consistere. Sed nec Belgis minari eidem placebat, ne hi ad amplectenda Arausionensis consilia compellerentur. Ac adversus hos Dano, atqve Electori auxilia laturus non erat, nisi horum ditiones ab istis invadantur. Eoqve si Belgæ Sveco auxilia terra mariqve submitterent, Gallus id insuper habiturus erat. Deniqve de pecunia ad hoc institutum conferenda, aut præstanda adqvisitorum evictione nullum verbum. E qvibus omnibus colligebatur, Gallum in præsens ideo se movere nolle, ne Cæsar qvovis modo cum Turca decideret, Galliamqve invaderet. Sed si Daniæ Rex, & Elector proprio periculo, & sumtu qvid turbare vellent, id gratissimum ipsi fore, idemqve in usus suos ipsum conversurum. Qvæ consilia cum plane à mente Electoris abhorrerent, ei videbatur de invadendis Svecis haut cogitandum, si maxime hi qvid copiarum in Germaniam trajiciant; & fœdere qvidem Gallico stare, ut tamen cum eo circumspecte agatur. Interim placebat arctissima cum Dano conjunctione retenta speculari, qvo res se daturæ essent. Nec facile fore, qvi ipsos invadere sit ausurus; nec vires deesse talia conanti repellendo. Minime omnium autem tam ancipiti patriæ statu invidiam turbarum motarum in se trahendam. Igitur Elector Dano in bellum prono svadebat, ne de invadendis Luneburgicis cogitaret, qvi ita armis instructi sint, ut raptim subverti neqveant, qvin & Svecus interim arma arrepturus sit. Nec consultum Protestantes mutuo se atterere, ac Gallo gratum spectaculum præbere, vastis ejusdem destinatis admodum velificaturum. Ac utcunqve res cadat, Daniam nil Luneburgicæ ditionis retenturam. Sveeum qvoqve invadere haut tutum, Luneburgicis tam probe armatis à tergo relictis. Nec Belgas orto bello qvieturos. Et qvæ à Gallo expectari qveant, in ambiguo esse. Unde satius fore Luneburgicos fœdere illigare, ac certa cum iis consilia inire tam circa pacem cum Gallo, qvam securitatem è Svecia; ut tamen res ita tractaretur, ne anxio ambitu eorum Principum ferocia augeatur. Cæterum Dano id peculiariter suspectum erat, qvod Gallus præstare nollet, si ipse Sveco qvid in Scania eripuisset; qvanqvam & ipsi Electori durum videbatur, ex ea conditione futuram pacem suspendi. Causa autem, qvare Gallus ita lubrice ageret, ac qvod is Dano,

1683. Dano, & Electori stimulos ad movenda arma subderet, ad qvæ tamen ipse nil conferre vellet, plerisqve ea videbatur; ut idem Borealibus Regibus, ac vicinis inter se collisis pro lubitu ad Rhenum grassari posset. Aliqvi ad parsimoniam id referebant, qvod ampliora subsidia solvenda essent, ubi res in arma erupisset. Ac dicebat Croissius, Danum semper propriis opibus Sveco, à pecunia haut instructo, parem esse posse. Alii censebant, Gallo constitisse, à Sveco nil copiarum trajectum iri, cujus & domesticæ res non ferebant externis se negotiis iterum immergere. Ac data opera eum de ista trajectione sparsisse, ut dum vicini ad istam impediendam se præparant, Cæsari, ac Belgis excusare possit, qvod à se nil præstaretur eorum, de qvibus spem ipsis fecerat. Alii judicabant, Gallum, qvæ ipse moverat, post impediisse, qvod vellet bellum contra Turcam exardescere; eoqve inter Boreales pacem turbari nollet saltem ante mensem Augustum, & qvoad Cæsar in Hungaria litem velut contestatus esset. Rebenacius autem hanc mutationis causam ferebat, qvod valetudo Regis Hispaniæ in deterius iret, cujus mortem Gallus jam spe præceperit. Unde vires suas distrahere nolle, qvo sese in partem hæreditatis titulo Reginæ immittere possit. Inter hæc ambigua Elector Spanhemio injungebat ista haut tangere; ac si Galli ultro moveant, totam rem in Danum rejicere. Haut eo secius defensivo se fœderi inhærere, ac amicitiam cum Gallo culturum. Nam qvæ de mutatis suis consiliis famâ ferat, inania esse. Ac perstare sibi studium promovendæ pacis, eoqve noluisse in bellum haut rite prius digestum descendere. Nec se immemorem esse posse obligationis, qva Imperio teneatur, & qvis ditionum suarum situs sit, qvas adversæ parti addicti Cæsar, Svecus, Polonus, Saxo, Belgæ, Luneburgici undiqve cingant. Ad qvæ Croissius nil solidi qvod reponeret habebat. Sed qvia Danus haut eo minus in arma erumpere gestiebat, Elector demonstrabat; hac tam tristi orbis Christiani facie haut par esse novis turbis ansam præbere, per qvas Imperio facultas adimenda sit resistendi tam cruento hosti, & non modicis progressibus inflato. Unde Regem pii ac generosi animi specimen editurum, si offensas qvantumvis justissimas, & qvicqvid emolumentorum speretur saluti Germaniæ condonet, qvam servari istius tantopere intersit. Elector qvoqve per Spanhemium Gallum rogabat, ut eadem Dano svadeat, postqvam Rebenacius jam testetur, ipsi qvoqve non amplius placere turbarum qvid in præsens moveri, 1683. maximam orbi Christiano confusionem pariturum, ac impediturum, ne justæ vires ingruenti Turcæ opponi qveant. Caute tamen id negotium tractare jubebatur, ne Danicus ibi minister suspicionis qvid, in qvam alias pronus erat, suscipiat; qvod alias ipse Daniæ Regi conjunctissimus manere velit. Porro istam Gallorum mutationem Danus ægerrime ferebat: Eorum instinctu se hucusqve descendisse, tantosqve sumtus in exercitum, & classem fecisse. Nunc qvando in rem præsentem veniendum sit, istos tergiversari. Sane videri sibi, eos nolle Svecum Germania pelli: forte & pecuniæ parcere, aut alibi emolumenta sua aucupari, Borealibus Principibus inter se commissis, ne destinata ipsius temperare qveant. Haut eo minus censebat, Gallicam amicitiam retinendam, nec in præsens de aliis fœderibus cogitandum; ac interim qviescendum, & arma in promtu habenda, consiliis pro re nata captis. Nam non defore, qvi probe armatorum amicitiam sibi capturi.

20. Jul.

§. 93. E re qvoqve Elector judicabat esse Belgis per Diestium insinuare; non esse qvod amplius metuant, aliqvid adversus Sveciam susceptum iri. Nam ea cogitata plane evanuisse, ac sibi circa fulciendum publicum bonum omnia integra esse. Ac petere, ut & ipsi pacem Viennæ promoveant. Idem jubebatur Hagæ deinceps ita agere, ut cum Avauxio qvidem amicam communicationem aleret; cum Cæsareis tamen, & aliorum Principum ministris ita converfaretur, ut his nil suspicionis sinistræ oboriri possit. Arausionensi qvoqve confirmaret; se uti hactenus ita & deinceps non alia consilia capturum, qvam qvæ ad pacem spectent. Ac per officia sua non parum contulisse, ne Gallus reuniones persecutus sit. Belgæ ad ista: gratissimum sibi fore publicam qvietem stabiliri. Sed id sibi non arrogare, ut pacem fœderatis obtrudant, ac Cæsari & Imperio præscribant, in qvas conditiones eam admittere debeant; qvos de suis rebus proprio è judicio decernere par sit. Ast Arausionensis reponebat; se qvoqve ad pacem tendere, sed diversâ via. Hanc si Elector secum ingredi voluisset, rem dudum confectam fuisse Sed Elector Principis impetus egregios qvidem, sed præsenti tempori parum accommodos censebat; qveis tamen facile ignoscebat, qvod Galli qvovis modo eidem ægre facere laborarent. Ac jam Galli opera nuptiæ inter Georgium Daniæ Principem, *Cum Belgis acta.*

& An-

1683. & Annam Eboracensis filiam conciliatæ fuerant, ut Arausionensi spes successionis in Regno Angliæ eminus interverteretur. Ac vocabat id matrimonium Croissius *opus Regis Franciæ ad Principem acerbo doloris sensu perfundendum, ac Belgas sub freno habendos.*

§. 94. Inter hæc res Cæsaris repente summo periculo admovebantur. Cujus mali ea causa habebatur, qvod Turcica potentia nimis contemtim haberetur, ut etiam aliqvot legiones in Bohemia, & Svevia relictæ forent, cum fœderatis sese adversus Gallum juncturæ, qvasi Cæsar sufficeret bello versus orientem, & occidentem simul gerendo. Alias enim sat mature de Turcarum destinatis innotuerat, qvod mense Martio hi Schuttam insulam, ac tractum ad Rabam fluvium postulassent; qvam cum cedere Cæsar abnueret, jam solenniter à Turca bellum decernebatur. Multi qvoqve non minimam confusionis causam in dissidium Lotharingiæ Ducis, & Hermanni Marchionis Badensis, qvi collegio militari præsidebat, conferebant. In receptu qvoqve à Wago flumine à V M Tartarorum ingens damnum illatum erat, interceptis qvoqve Cæsarei exercitus impedimentis. Cujus cladis maxima culpa Montecuculo tribuno tribuebatur; qvi cum Tartaros ingruentes cerneret, exclamarat, universas Turcarum copias adesse; tum protinus in fugam abierat tota legione veterana seqvente. Qvi deinde Lotharingo id flagitium exprobranti nil aliud excusationis proferre norat, qvam se Principem Imperii esse. Unde Tartaris repente ad vicina Viennæ prorumpentibus tanta consternatio in urbe orta est, ut ipse Cæsar ea raptim deserta Lincium, inde Passavium se conferret, terrore usqve adeo diffuso, ut multi Ratisponæ qvoq; jam fugam circumspicerent. Svaserat legatus Hispanicus, ut Cæsar Viennæ maneret, ac pacem à Turca toto Hungariæ Regno cesso redimeret. Sed qvod consilium merito rejectum est. In urbe centum amplius milliones auri, argentiqve relicti erant, ita præcipiti procerum fuga, ut spatium non esset pretiosa secum auferendi. Qvi abibant non minus, qvam qvi in urbe manebant Jesuitas exsecrabantur, velut horum malorum auctores. Cæterum id à Turca periculum Electorem jamdudum solicitum tenuerat; qvi & Lambergium Comitem hortabatur, ut de hac cura Cæsari referret, eumqve rogaret, ut idonea remedia dispiciat declinando bello cum duobus tam potentibus hostibus, qvod suo judicio sine extremo Germaniæ, ac totius orbis Christiani periculo pariter geri neqveat. Sed certas conditiones proponere sibi haut decorum, ne munus seqvestris sibi arrogare videatur, qvas neutra pars detulerit. Eqvidem Rebenacium differuisse, Gallum æqvissimum sese exhibiturum, nec difficilem fore circa unum, & alterum locum, qvem jam in Imperio possideat, restituendum, modo de Argentorato verbum non fiat. Mox qvoqve venienti ab exercitu Cæsareo Duci Lauenburgico, ac Electori gliscens periculum demonstranti hic respondebat: utiqve cum Gallo transigendum, qvo totis viribus Turcæ occurri possit. Vicissim Elector Gallo significabat; id fiduciæ se de generoso Regis animo concepisse, eum hoc rerum statu Germaniam in majorem confusionem, ac desolationem haut præcipitaturum. Enimvero qvanqvam Croissius multa de magnanimitate, gloria, atqve conscientia Regis creparet, qvi hac occasione ad invadendam Germaniam abusurus non sit; cui & Jesuita Chaizius id consilium valde invidiosum dissvasisse credebatur, Germaniam junctim cum Turca impetendi, qvod plausibili magis ratione destinatis suis potiri posset: tamen cum Rebenacius intelligeret, Electorem Cæsari copias auxilio mittere velle, id sibi displicere haut dissimulabat; ac si id succedat, se non aliter judicare posse, qvam Electori in animo esse à Gallico fœdere discedere; idqve à se Regi per cursorem significandum. Cui responsum; ea auxilia Gallico fœderi non repugnare, utpote in qvo expressis verbis fas patriæ exceptum fuerit; nec aliud qvid se promisisse, qvam officia promovendæ in tolerabiles conditiones paci, qvæ sententia sibi adhuc stet. Qvo responso tamen iste haut adqviescebat. Circa idem tempus Gallo à Turca ingens literarum fasciculus allatus fuerat, cujus argumentum Gallici ministri vulgabant; eum de ingentibus viribus significasse, qvibus Cæsarem invadere, & qvæ sibi competant, in ditionem redigere constituerit; ac sperare, neminem se nationis Gallicæ inter Cæsareas copias reperturum. Sed qvin plura iis literis contenta fuissent, nemo dubitabat.

§. 95. Ast Elector statim, ubi de Turcarum irruptione audierat, Joannem Georgium Anhaltinum Principem ad Cæsarem mittebat testaturum, qvantopere sibi cordi sit præsens conditio rerum intra & extra Germaniam, ac inprimis facta in Cæsareas ditiones per Turcam irruptio, qvæ

Margin notes: *pro mor. tiser.* — *Viennæ obsidium* — *Idem.* — *Jun.* — 1683. — *13. Jul.* — *4. Jun.* — *Princeps Anhaltinus ad Cæsarem mittitur. 13. Jul.*

1683. tanto majori dolore animum suum perstringat, qvo sincerior suus in Cæsarem, ac patriam affectus sit. Sperare tamen adhuc sat virium superesse repellendis barbaris. Ac si valetudo permittat, ipsum venturum: fidem tamen, ac studium pro Cæsare, & Imperio missis egregiis legionibus demonstraturum. Cæterum etsi sat militum in Germania sit repellendo Turcæ; tamen qvia lubrica cum Gallo pax tergum tam formidandæ potentiæ nudum exponere non permittat; se non posse non pro fide, qva Cæsari & Imperio obstringatur, monere, qvomodo cavendum sit, ne Gallus luctuosa hac tempestate in Germaniam perrumpat. Id enim si fiat, à Gallo Rhenum subigendum, anteqvam copiæ, qvæ qvibusdam in promtu sunt, ad defensionem educi qveant. Istud à se proponi, non ut Gallo emolumentum inde concilietur, aut ut Cæsar majori dolore cumuletur, sed è sincero in patriam studio; cum sua maxime intersit, Imperium, & Rhenum salvum esse. Eqvidem se optare, ut Gallus hac occasione ne abutatur. Sed qvia salus ripublicæ incertæ spei superstrui non debeat, ac simul metuendum sit, ne Gallus nupera declaratione Ratisponæ facta irritetur, eaqve in prætextum invasionis utatur, suam solicitudinem non parum intendi. Qvid qvod metus sit, ne Danus Svecum, ipsosqve Luneburgicos Galli instinctu armis petat? Cui qvidem se talia dissvasisse, ac testatum, se in nullam ejusmodi conatus partem venturum. Sed qvia vereatur, ne Gallus obliqva via per Danum Germaniam infestare paret, facile judicari posse, si hinc Sveci, & Luneburgici, inde Rhenus invadatur, qvæ patriæ facies emersura sit. Igitur ne summa rerum periclitetur, prospiciendum esse. Se qvidem semper pro Cæsare & Imperio facturum, qvæ fidum Electorem decent. Ac in ejus documentum offerre VI M D pedites, M eqvites, D dimachas suis sumtibus alendos, tantum ut Cæsar iis forum præbeat, ac in itinere gratis panem, ac pabulum sufficiat. Si & alius hostis Imperium invasurus sit, se una cum aliis Ordinibus facturum, qvæ isti servandæ, ac avertendo periculo faciant. Qvin & si majorem militum numerum Cæsar desideret, æqvis conditionibus transacturum. Super hisce Principi mandatum conventionem concipere, qvam, ubi arrideat, ipse ratihabiturus sit, copiis statim iter ingressuris. Ac jam ad legiones mandata emittebantur, ut intra tres septimanas octodecim millia apud Crosnam metari possent. Jubebat qvoqve Elector moneri de omittenda per Silesiam persecutione. Sane horrendum esse, rabiosos qvosdam sacrificulos crepare; melius esse Hungariam, & plura Turcæ relinqvi, imo Cæsarem albo cum baculo è ditionibus suis excedere, qvam ut aliqvi Protestantes in Cæsareis provinciis tolerentur. Et qvo animo Protestantes ad servandas Cæsaris ditiones, omnesqve fortunas sangvinem, & opes profusuros, si in præmii vicem sacrorum socii immanium hominum furori immolentur? Ad proposita Cæsar respondebat: Se qvidem haut credere, Gallum hac occasione abusurum; qvod de isto velut Christiano Rege melius præsumi par sit. Qvia tamen is nulla præbita causa statim post factam pacem contra fidei religionem tam insignem partem Imperio detraxerit, nec deinceps minis, ac violentis actibus abstinuerit; in eo se cum Electoris sententia conspirare, salutare, ac necessarium fore à Gallo cavere, ne hac occasione Germaniam apud Rhenum, aut junctim cum Danonia in Westphalia, & Saxonia invadat. Ac Electorem opus laude dignum fecisse, qvod Dano talia dissvaserit, nec de ejusmodi conatibus participare velit. Sed qvo modo securitas à Gallo stabilienda sit difficile fore, qvod tam freqventibus speciminibus constet, qvantum fiduciæ in istius promissis reponendum. Se qvidem semper paratum fuisse, & adhuc esse, ad stabilem, tutam, & universalem cum Gallo pacem ineundam; id qvod commodissime obtineri possit, si Elector, qvi maximum causæ momentum adferre possit, reliqvis fœderatis accedat, ac si omnium nomine Gallo denuntietur, nil præter duraturam pacem optari. Cæterum oblato Electoris auxilio valde se lætari testabatur. Colloqvio cum Cæsareis ministris Princeps dicebat: Lambergium qvidem Comitem tantum de VI M auxiliarium institisse. Id qvod Elector qvidem annuerit. Sed qvia is numerus ipsi velut veterano duci nimis exiguus videatur, qvod ejusmodi tenues copiæ modicum operæ pretium faciant, ac fere ad exitium trahantur, eum consultum judicasse XII M militum mittere. Propositas ab Anhaltino conditiones Cæsarei graves nimis ducebant. Sed legatus Hispanicus Principi dicebat: Electoris prætensiones summa æqvitate niti, ac se Cæsari svasisse, ut eas annuat, qvod XII M militum Brandenburgicorum veteranorum, ac vincere svetorum pluris sint, qvam duplex numerus aliorum recens conscriptorum. Se qvidem Electoris causam summo studio promoturum, cui undecunqve satisfaciendum sit. Alias iste legatus

17. Jul.

paci

1683. paci cum Gallo non repugnabat, modo ea omnes complecteretur nemine fœderatorum excluso. Pollicebatur qvoqve Electori ab Hispanis satisfactum iri. Ita spes erat rem propediem conficiendam; ac annuebat Cæsar CCC M uncialium; simul jam in Silesia ad Electoris copias annona instruendas omnia disponebantur.

Tractatio cum Cæsare pertæ. §. 96. Ast Rebenacius, cum impedire non potuisset, qvo minus Anhaltinus ad Cæsarem mitteretur, eo profecto insistere non omittebat, ut saltem auxilia huic non mitterentur, nisi post pacem cum Gallo perfectam: nimirum ut interim Vienna periret. Etsi Croissius, cum Elector de auxilio Cæsari submittendo significasset, respondercet: Regi suo gratum fore auxilia contra Turcam mitti. Eum duntaxat scrupulum esse, ne interim res inter Danum, ac Luneburgicos ad manus deveniat. Ubi Electori haut tutum sit futurum copias alio ablegasse; ac per turbida ista eidem insultum posse fieri, antequam Gallus auxilio venire qveat. Sed cum Rebenacius nihil proficeret, literas ad Hayum, Gallicum Monachii ministrum scripsit, qvibus commentus fuit, Electorem missis copiis non in animo habere Cæsari subvenire; sed ut ea occasione, dum istæ Silesiam transeunt, in possessionem trium Principatuum sese immittat. Nam se pervicisse, ne Elector Cæsari opem ferat nisi post pacem, aut inducias cum Gallo initas. Qvæ literæ ab Hayo *Leidel.* ad Bavaricum ministrum Leidelium Passavium missæ apud Cæsareos fidem invenerunt. Cum tamen Gallicas fraudes animadvertere debuissent, qvais collusiones Galli cum Turca usqve adeo ignotæ non erant, ut Tekelii Secretarius Viennæ detexerit, inter Gallum, Turcam, atqve Tekelium convenisse, ut hi duo omnes Cæsareas provincias ipsa cum Vienna haberent; excepto Regno Bohemiæ cum Moravia, & Silesia, qvod Romanorum Regi, qvam dignitatem Gallus Delphino destinarat, reservandum sit. Ulterius nec Turcam, nec Gallum arma Germaniæ illaturum. Etsi Galli dudum sibi persvaserant, suo Regi, ubi semel æmulam Austriacorum potentiam oppresserit, semper facultatem fore Turcis iterum eripiendi, qvæ hi interea Christianis extorsissent. Nec deerant adulatores Sacerdotes, qvi nullo pudore garriebant, bono Catholicæ religionis, ac Christiani orbis adversus Turcas utile fore, si Galli potentia per Europam eousqve glisçat, ut reliqvis Principibus Christianis leges dare, eoqve hæreticos extirpare, ac Turcas in ordinem redigere qveat. Qvo fine multa super debilitate Imperii Turcici disserebant. Addiderat iste Secretarius de consiliis, qvæ inter Gallum, Vezierum, & Tekelium agitata fuerint super iis, qvi maxime ipsorum destinatis obstent, veneno tollendis. Ac ambitioni suæ litantem Regem nullo religionis sensu tangi indicio erat, qvod, dum proprio in Regno à ritibus Romanis dissidentes, fidissimos alias civium, acerrime persequitur, alibi Protestantem Tekelium pecunia sublevaret ad arma Principi suo inferenda, ac nunc ipsummet Turcam orbi Christiano immitteret. Scrupulum haut eo secius nimium credulis injecerunt Rebenacii literæ, præsertim qvia plus copiarum offerebatur, qvam ipsi expetierant. Unde Cæsari placuit, insuper habito Electoris auxilio, cum reliqvis, qvi ad XC M bellatorum adscendebant, liberandæ Viennæ fortunam tentare. Ne tamen diffidentiam apricarentur Cæsarei, formulam pacti adornabant, sed cui ejusmodi conditiones inserebantur, qvas Anhaltinus ab Electore haut admissum iri satis prædixerat. Ac sane cum huic multa in ea formula displiceret, Principi scribebat: Ob præsentem Cæsaris ac Imperii conditionem, ac proprii status, & securitatis rationes, aliosqve respectus nullo modo istam à se acceptari posse. Ubi in præsens imminens à Gallo periculum per transactionem amotum fuerit, se paratum esse cum Cæsare contra futuras invasiones, atqve insultationes arctissimo fœdere jungi. Sed in præsens eo descendere, qvo formula invitat, nil aliud effecturum, qvam ut ignis, qvem ipse hactenus magno labore, atqve cura, nec sine successu intra cineres coërcuerit, eo citius erumpat, cui præter reliqvam Germaniam suæ præcipue ad Rhenum ditiones exponendæ sint. Alias perstare sibi sententiam, primo omnium Imperio consulendum, uti id substantiam suam retineat. Tunc demum externa negotia justo vigore suscipi posse, ac magnæ fortunæ loco fore, si Gallus hac nocendi occasione non abutatur, dum omnes Germaniæ vires in Austriam tendunt. Nec se solum ei continendo suffecturum; præsertim cum ipse vix Danum, & Luneburgicos à collisione cohibere valeat. Unde Princeps Cæsari nomine Electoris significare jubebatur, in eam se formulam consentire non posse; nec prolixis monitis Cæsari molestiam dare velle. Qvod si Cæsari tractationem continuare placeat, per Lambergium eam Berolini absolvi posse. Se hac rerum facie, ac gliscente inter Danum, & Luneburgicos 1683.

1683. dissidio, & qvia metus sit, ne Gallus post elapsam, qvam ipse præfixerit, diem in arma erumpat, copiis alio missis ditiones suas nudare, ac armatorum vicinorum arbitrio exponere non posse. Nam se hac spe auxilia obtulisse, qvod Germaniæ ab aliis hostibus qvies concilianda sit. Sed postqvam è formula pacti adpareat, rem ad bellum cum Gallo deduci, ac alias turbæ inter Danum, & Luneburgicos erupturæ videantur; officium, qvo patriæ ac civibus suis teneatur, haut permittere, ut utrisqve periculum ultro attrahat. Tum à se postulari, ut ipse se obliget ad tuendam pacem Westphalicam, tum præstandas rationes Hispani, Lotharingi, Italiæ, ac ad procurandam pacem omnes complexam; cum vicissim nil emolumenti sibi ostentetur. Qvanqvam autem alia dein formula concinnabatur conditionibus paulo lenioribus; ea tamen huc spectabat, ut Elector cum Cæsare arma sociaret ad tuendas rationes Domus Austriacæ, & Hispaniæ, & ad tranqvillandum orbem Christianum, ac nominatim Principes Boreales; tum ut omnes turbationes in posterum prohibeantur. Ad eam formulam Elector reponebat: *Se grato animo agnoscere honorem, qvod Cæsar ipsum ad fœdus invitaverit. Id se cupide fuisse amplexurum, ni liqvido persvasus sit, præsenti rerum intra, & extra Germaniam conditione ejusmodi fœdus, qvale heic delineetur, Cæsari ac Imperio, & cumprimis sibi, suisqve ditionibus exitiosum esse. Etsi enim id laude dignum scopum habeat, nempe defensionem, & conservationem Imperii, ac vicinorum, ac cumprimis Hispaniæ; tum ut recuperentur, qvæ Imperio, & vicinis per injuriam post Monasteriensem pacem subtracta sunt: prius tamen, acceptata à Gallo oblata pace, aut induciis, citra periculum obtineri posse. Sed ad posterius quæ in formula proponantur, & alias reqvirantur, vires usqve adeo non sufficientes videri, ut potius contrarios effectus productura sint, pluribus insuper Imperio subtrahendis. Sane Gallum nisi coactum nunqvam in eam restitutionem consensurum; id qvod adpareat è delectibus, qvos suscipit, ex iis qvæ in Belgio egit, & è declaratione iterum Ratispona facta, qva oblatas à se conditiones ad finem hujus anni restringit. Jam autem sanam rationem dictare, imminente bello expendendum, num vires in promtu sint, qveis hosti resisti, ac operæpretium fieri possit. Qvas non adesse, sole meridiano clarius adparere. Cæsarem, ejusque vicinos bello Turcico distrahi. Reliqvos Germaniæ Principes armis instructos inter se diffidere, ac vicinos suspectare, & concordes licet Gallo pares non esse. Ac si incendium inter Boreales erumpat, utramqve* 1683. *Saxoniam, & Westphaliam contra Gallum nil conferre valituram. Exterorum auxiliis nil confidendum. Qvosdam sibimet ipsis defendendis non sufficere; alios inter se diffidere; qvosdam non præstare, qvæ ab ipsis expectentur; omnibus propriam utilitatem cordi esse. Eqvidem qvosdam hac sibi spe blandiri, Gallum uti hactenus intra solas minas substiturum, nec reipsa qvid tentaturum. Interim pacem cum Turca seqvi posse; ac tunc sat virium fore repellendo Gallo, & recuperandis amissis. Enimvero à Principe rationum suarum callentissimo, & cui solitum aliorum destinata antevertere, talia expectare frustra esse. Se indubiis ex indiciis judicare posse, Gallum eousqve haut qvieturum; & hoc ipsum fœdus instrumentum fore eidem ad tentanda extrema compellendo. Eum enim hactenus non parum respexisse Ordines, qvi pacem svaserunt. Ac se demonstrare posse, si non omnia, saltem multum se contulisse, qvod Imperium ab ulteriore violentia liberum præstitum fuerit; & eo ipso tempore, qvo malevoli studium suum in Gallum invidiose distulerint, sibi qvam maxime salutem, ac tranqvillitatem patriæ cordi fuisse. Qvod si igitur Gallus perspiciat, à se qvoqve consilia capta, è qvibus non possit non bellum provenire, eum haut qvidqvam primum ictum expectaturum. Qvo casu ditiones suas maximo periculo exponi. Nam uti tunc acerbissimo in ipsum odio exarsurus sit; ita eandem isti viam, qvæ antea in Westphaliam penetrarit, nunc qvoqve patere. Unde tunc sibi auxilia? Cæsarem ei obligationi seipsum subtrahere durante bello Turcico. Qvid opis sibi ab aliis expectandum sit, ac inprimis ab Hispanis, notum esse. Non dubium igitur, qvin magis pax, aut induciæ arripiendæ, qvam patriam tam manifesto periculo exponendam. Præsertim cum Gallus jam communem pacem, aut inducias offerat, eodem tempore cum Imperio, & Hispanis concludendas. Ast si Cæsar utiqve rem ad extrema deducere velit, id solatio sibi fore, in nullam ejus se consilii partem venisse, nec monita sua defuisse. Cæterum obligationi, qvà Cæsari ac Imperio teneatur, nunqvam se subtracturum, cui qvod adversetur fœdus nunqvam iniverit, nec de eo ineundo in mentem sibi venerit. Ac ubi qvieti Germaniæ versus Galliam prospectum fuerit, Cæsari qvam arcto fœdere is cupiat, illigari velle, tam ad conservandam pacem factam, qvam adversus Turcam. Sed & se citra vanitatem gloriari, at Luneburgicos testes excitare posse, se solum impedivisse, qvo minus exitiabile inter Boreales bellum exortum sit; ac ad eundem finem deinceps qvoqve connixurum, non sine spe boni successus, modo contra Gallum in bellum*

non

1683. *non erumpatur. Nam eo casu se aliter judicare non posse, qvam non Germaniam solum, sed & Borealia Regna atroci incendio conflagratura.* His igitur de causis factum est, ut Elector in partem liberatæ Viennæ non venerit, etsi voluntas ei non defuerit. Qvi tamen dum initio ita promtum se auxilio Cæsari mittendo declarat, Regi Poloniæ non parum alacritatis addiderat, ut ad eam urbem servandam cum eqvitatu suo acceleraret, in ipso tempore veniens, cum urbs ultra octo dies defendi non amplius posset. Qvi ea expeditione magnam gloriam affecutus est non solum strenua in hostem pugna, qva primus in Turcarum castra irrupit, eoqve maxima præda qvatuor millionibus taxata potitus est; sed etiam qvia per occultos nuntios cum Tartarorum Hano convenerat, ut is triduo ante qvam Christianorum exercitus Turcis ad Viennam ingrueret, cum popularibus suis se subduceret, sic ut nemo Tartarorum pugnæ ad Viennam interesset. In castris Turcarum inter Vezieri scripta repertæ qvoqve fuerunt literæ Galliæ Regis ad Vezierum, qvibus huic obsidium Viennæ svadebat, ac rationem demonstrabat, qva brevi ea urbe potiri posset, promittens, se brevi eidem LX M aureorum missurum. Isto obsidio ac prælio Ottomannorum potentia sonticam plagam accepit; ac Vezierus, cum res perditas perspiceret, lacrymis profusis duos filios amplexus, se jam uno ictu periisse pronuntiabat. Joanni Reichardo Starenbergio Comiti ob defensam tam strenue urbem Cæsar supremi ducis dignationem, aureumqve vellus, tum C M uncialium dono contulit, omni qvoqve ejus ære alieno exsoluto. Cæsari autem præter servatam tanti momenti urbem id qvoqve prædæ obtigit, qvod Neostadiensis præsul Collonitschius, qvi antea offensam Cæsaris incurrerat, recuperandæ gratiæ huic Viennam regresso prodidit, qvo loco Hungarici Magnates pecunias suas, duos amplius milliones, asservarent: qvæ statim in fiscum redactæ sunt. Cæterum nuntio liberatæ Viennæ in Galliam allato Croissius qvidem dicebat: bonum esse, à Turca tanti momenti urbem haut captam. Sed revera adeo ingratus iste nuntius in Gallia fuerat, ut ministri de eo Regi non nisi obliqva via insinuare auderent. Qvi & per triduum in publicum non prodiit, febriles accessus causatus, vel ficte, vel qvia tam votis contraria animum juxta ac corpus alteraverant. Saltem iste maluerat obsidinm adhuc extrahi, ac obsessores inopia potius, aut alia de causa, qvam per tam nobilem pugnam pulsos. Nam qvia hac fortuna 1683. Cæsari, ac Hispanis animi accesserant, paratus armorum augendi erant. Tum & idem jam nova consilia cum Dano, & Electore meditabatur, subvertendis Luneburgicis, anteqvam Cæsar, aut alii eisdem subvenire possent.

Elector inter Boreales pacem servare studet *7. Jun.*

§. 97. Non minus tamen operæ pretium Elector, dum alii in Turcam pugnant, fecit, servata in diversa parte Germaniæ pace, ac prohibito, ne inter Daniæ Regem, ac Luneburgicos ad manus veniretur. Ac à Ducibus qvidem Hoimburgius, & Obergius proponebant: magno sibi dolori esse statum Germaniæ, cui præter periculum ab Oriente & Occidente etiam turbæ à Septentrionibus imminere videantur, qvibus forte & Elector implicandus sit. Eas tanto magis declinandas, qvod bellum semel cœptum semper latius grassetur; ac si in ipsa Germania motus oriantur, exteros sine dubio iisdem sese ingesturos. Catholicis semper id studium esse Protestantes inter se committere, qvo hi vires mutuo atterant. Si maxime Svecis qvid eripiatur, id tamen retineri non posse, ni ad Gallum Germaniæ arbitrium redeat, qvi armis qvæsita evincat. Sed & pulsis Svecis Westphalicam pacem magna ex parte tolli, omniumqve Ordinum jura circa sacra & civilia, & qvæ Electori, aliisqve in satisfactionem data sint, in dubium revocatum iri. Cum itaqve Elector semper bonum publicum ante privatum habuerit, nunc qvoqve patriæ calamitatem averruncare haut omissurum, ac Danum à calidis consiliis dehortaturum, tum conservationem Bremæ, Lubecæ, & Hamburgi sibi commendatam habiturum. Duces vicissim omnia, qvæ ad securitatem Electoris faciant, libenter collaturos. Qvibus cum Elector reponeret, se trajectionem copiarum Svecicarum in Germaniam metuere, legati respondebant: spem esse, Svecum in præsens nil turbarum in Germania meditari. Censere tamen eum jure prohiberi non posse, qvo minus modicam manum firmandis suis præsidiis, ac exhibendæ ratæ parti Imperio & Circulis debitæ, in Germaniam trajiciat. Ac si Elector circa numerum copiarum præcautione opus judicet, Duces libenter operam navaturos. Duces qvoqve vereri, nè Gallus iterum Sveco se innectere qværat. Eo magis in lubrico fore, qvæ forte istis eripiantur. Ad hæc Elector pollicebatur, se apud Daniæ Regem pro servanda pace officia interpositurum, ac trium urbium incolumitatem curæ sibi fore. Simul ad oblatam à Ducibus amicitiam paria reponebat.

1683. *Daniæ Regi quies persuadetur.*

§. 98. Inter ista ex improviso Gallica classis viginti qvatuor navium in Oresunda adpellebat, instigando Dano, ut in bellum erumperet; cujus præfectus injunctum sibi ferebat, citra exceptionem Dani jussa seqvi. De ejus classis profectione cum Gallus Anglo significasset, hic apud omnes suos portus imperabat, si opus foret is accessum, & omnia necessaria præbere. Fama qvoqve erat, Belgicam classem in Mare Balticum accessuram; id qvod Elector in Hollandia impedire summopere studebat. Tanto enixius Daniæ Regem monebat Elector, ne fiducia Gallici auxilii arma moveat, Germaniæ exitium, Gallo arbitria rerum per Europam paritura. Eqvidem perpetuo se amicitiæ nexu Regi devinctum fore: sed ut in bellum erumpatur, id nunqvam se probare posse. Ac esse omnibus Christianis Principibus gravissimam causam, ut Turcæ se opponant. Sane & se ipsum auxilia Cæsari obtulisse, statim atqve pax cum Gallo stabilita fuerit; qvam ipse subinde Cæsari ingerat. Sed Danus suæ inhærebat sententiæ; jam commodissimam arridere occasionem Svecos Germania expellendi, in præsens debiles, sed qvibus, si spatium indulgeatur, vires recolligendi, ac domi res suas disponendi, post iterum formidabiles futuros. Nec minus nunc tempestivum esse Luneburgicos ulcisci, eorumqve spiritus castigare. Esse sibi in promtu egregias copias terra marique, ingenti sumtu paratas, qvas otiosas desidere dolendum sit. Etsi Alefeldius Cancellarius testabatur, à se id consilii haut profectum, qvod prima specie lætum, tractatu arduum, exitu triste sit futurum. Sed Elector ingerere haut omittebat: subdola esse Galli auxilia; ac nefas Christiano Principi præsenti à Turca periculo incendii in Germania excitati infamiam in se derivare. Qvin in præsens omnes privatos respectus seponendos, ac unice in id incumbendum, ut pax inter Imperium, & Gallum promoveatur, ac inde dirus hostis nominis Christiani in ordinem redigatur. Satis à se intima Galli sensa inspecta, nec in ullam conventionem ab hoc pellici se passurum, per qvam ipse, ac Danus in fraudem inducatur eodem eventu, qvem Sveci novissimo bello sensere. Nam si Svecus invadatur, Luneburgicos haut qvieturos, cui & Belgæ classem auxilio sint missuri. Sed & nunqvam se concedere posse, ut Gallus exercitum ad Inferiorem Rhenum mittat. Ac se antehac nunqvam credidisse, Gallo ita parum curæ esse, qvid ipsius fœderatorum commoda, ac rationes reqvirant. Id postqvam ipse abservarit, merito aliam viam rebus suis consulendi ineundam. De cætero ipsi firmiter se adhæsurum, modo se inconsulto nil moveat. Mox cum nuntii de obsidio Viennæ adferrent, Rex haut parum perturbatus censebat pacem cum Gallo urgendam; inde junctis viribus in Turcam eundum. Sed qvia per Luneburgicos solidi qvid suscipi neqveat, eos prius in ordinem redigendos. Esse eos superbos, & inqvietos, qvi sine dubio cum Svecis fœdera contra se, & Electorem cudant. Unde præsentem occasionem haut negligendam, qvo isti desinant arbitria rerum sibi arrogare. Inprimis altius penetrare, qvod Svecus per Belgicam classem copias Gothoburgo in Bremensem provinciam trajicere paret, qvæ Luneburgicis junctæ se, atqve Electorem magno incommodo afficere qveant. Ac non recte Electorem sibi consulere, qvod florem exercitus sui jam contra Turcam mittere velit. Enimvero Electori longe alia mens erat, qvi insistere non omittebat, ne qvid à Rege in Luneburgicos tentaretur. Et qvia eodem tempore hi nonnihil copiarum in ditionem Hamburgensium, cis Albim miserant, Elector Meindersium Hamburgum mittebat scifcitatum, num id conscia, & consentiente civitate factum foret, simul moniturum, ne qvam Daniæ Regi offensæ ansam præbeant. Ejus facti rationem Ducum ablegati hanc reddebant, ut Lubecæ ab imminente periculo caveretur, testati alias de animo suo in concordiam prono. Ast Elector censebat, eas copias trans Albim revocandas, qvoad earum ibi commoratio non possit non Dano suspicionem injicere, ipsiqve ansam præbere vi easdem expellendi. Unde & Duces eam manum trans Albim iterum revocabant, accedentibus qvoqve Hamburgensium precibus, qvi eandem se insciis, & invitis hæc penetrasse testabantur. Cæterum Regi Elector per Meindersium prolixe demonstrabat, qvare haut consultum sit in præsens qvid movere; ac se nullo modo in ejusmodi ausi partem venire posse. Nam præter alia obstacula bellum à Turca intervenisse. Patriam in summum, qvod unqvam fuerit, periculum incidisse; ac nunqvam Deo, conscientiæ, ac honestæ orbi adprobari posse, si Imperii status excitatis qvoqve intestinis turbis plane desperatus reddatur. Ac si maxime ab una parte molestus vicinus citra solidum emolumentum ad tempus compescatur: ex altera tamen parte crudelissimi hostis immania destinata promoveri, ac viam eidem muniri in Germaniæ viscera penetrandi, ac plane ad nostros limi-

tes

1683. tes pedem figendi. Igitur se sperare, Regem justum qvantumvis dolorem bono Germaniæ, & Christiani nominis condonaturum, aut saltem ei exseqvendo commodius tempus expectaturum. Qvod si Rex sibi significare velit, qvid à Ducibus desideret, se operam daturum, ut ipsi satisfiat. Regis qverimonia eo fere redibat, qvod Duces obtentu vel præfecturæ in militiam Circularem, vel protectionis, vel peculiaris pacti pro lubitu per Inferiorem Saxoniam dominari velint, suisqve destinatis ubiqve se objecerint. Demum tamen declarabat, se ad extrema non processurum; id tamen saltem laborandum, ut is dominatus, qvalem Duces sibi hactenus in Saxonia arrogarint, non amplius toleretur. Nam Imperii legibus cautum, ut præfectus Circuli copiis Circularibus non in propria, sed in communi Ordinum causa, & in qvem finem à Circulo concessæ sint, utatur. Tum ut idem ad auxilium Circuli nomine Imperio præstandum non proprium, sed Circuli militem adhibeat. Ac Georgium Wilhelmum Ducem anno 1671 scripto ad eas leges servandas sese adstrinxisse. Duces contra testabantur, se contractis suis copiis, ac manu cis Albim missa nil aliud spectare, qvam securitatem Saxoniæ, ac ut Lubecæ succurrere possint, qvam à Dano impetitum iri rumor sit, qvi & eo fine ad Oldesloam castra ponere decreverit. Contra Danus negabat, sibi prætensionem, aut conatum in Lubecam esse; ac facile judicari posse, se hautqvidqvam nulla causa Imperialem civitatem invasurum; præsertim cum Lubecenses nuper qvicqvid actionum sibi in ipsos fuerit, viginti millibus uncialium redemerint. Sed se tolerare nolle, ut Luneburgici militem ei urbi immittant. Ita facile ex ejusmodi disceptationibus irritati animi in hostilia erumpere poterant, ni Electoris officium intervenisset. Sed hortante Electore Danus tunc destinata in Svecos, & Luneburgicos plane exuebat, ne turbæ surgerent Turcis bono cessuræ; testatus, iis se causam non præbuisse, ac falsa esse, qvæ de invadenda Lubeca spargantur. Ac cuilibet sano homini facile fore judicare, hautqvidqvam è re sua esse Germaniam irritare. Copias Oldesloam ire jussus, qvod Lubecenses de recipiendo Luneburgico milite agitarint; cum sibi tolerandum non sit, Duces tanti momenti urbem, in suo limite, positam in potestate habere, præter duo loca in Hamburgensium territorio sita, Holsatiæ vicina. Qvo ipso se intra Holsatiam claudi, cum ipsis in hanc accessus pro lubitu pateat. Sed qvia Duces

2. Aug.

Electore hortante eas copias trans Albim revocarint, sibi aliqvo modo satisfactum, ac visurum, qvid Duces ulterius suscepturi sint. Alias hautqvidqvam eam sibi infamiam contracturum, ut tam intempestive turbas moveat; ac Electoris autoritatem per omnia secuturum, offensis suis reipublicæ condonatis. Et qvia jam per Turcicum bellum totius Europæ facies mutata sit, se qvoqve ad componendas Imperii cum Gallo controversias incubiturum, qvo Turcæ tota vi resistatur. Qvia tamen classis Belgica Gothoburgo copias Svecicas Bremam trajectura credatur, simul Svecica classis Carolicorona Calmariam navigarit, legionibus uti fertur in Pomeraniam trajiciendis, nec penes se sit, trajectionem istam ambobus locis impedire: igitur petere, ut Elector missione copiarum contra Turcam tantisper supersedeat, ne earum discessu Luneburgici insolentia aucti plures occasiones turbis struant.

§. 99. Cæterum legatus Gallicus Rensburgi Meindersio dixerat, suo Regi Electoris actiones probari, ac eum nil aliud spectare, qvam ut inter Boreales bellum declinetur. Eqvidem eum Luneburgicis offensum optare, ut hi paulisper castigentur. Sed qvia ejusdem cum Dano fœdera non nisi mutuam defensionem spectent, se Danos semper monuisse, ne qvid præcipitanter agerent, neu invidiam aggressionis contrahant, per qvam Gallo integrum non sit futurum ipsi subvenire. Paulo post tamen cursor è Gallia Hafniam perveniebat, adferens; Gallo gratum fore, si Daniæ Rex, & Elector Luneburgicis bellum movere velint; qvo fine pecunia ostentabatur. Nec deerant in Dania, qvi eam acceptandam, & cœco impetu in arma ruendum svadebant, ni Electoris prudentia, ac moderatio calorem temperasset. Sane jactabatur, Cæsaris victoriam tanti non esse, ac plus satis eundem in Hungaria habere qvod agat; sic ut ei vacaturum non sit in has oras copiarum qvid mittere. Unde tempestivum fore istos aggredi, anteqvam Cæsar res suas eo provexerit, ut aliena respicere qveat. Ac eo magis qvidam talibus adplaudebant, qvod spes esset, Svecum per Muscos distrahendum. Daniæ qvoqve tolerabilius fore periculosum bellum suscipere, qvam tantam classem, & tam numerosum exercitum alere. Nam hunc exautorare dignitatem, ac securitatem Regis haut ferre; ac dum Duces validis copiis succincti stant, ac Svecus vires reparat, manibus in sinum demissis sedere, indecorum juxta,

Gallus Danum in arma stimulat.

24. Sept.

1683. juxta, ac intutum esse. Sed demonstrabat Elector; non solum reipublicæ, sed & Dano, ac sibi utilissimum esse posthabito privato emolumento, ac vindicta, junctim ingruens Germaniæ periculum avertere, ac in omnem casum arma in promtu habere. Qvem in sensum gravissimæ literæ ad Regem dabantur. Qvibus permotus Rex omissis ancipitibus copias suas in hospitia dimittebat. Sed & idem Regi svadebat, ut cum Gottorpiensi mitius ageret. Sed respondebatur: eum Ducem fortunæ suæ fabrum esse, qvi undiqve hostes ipsi immittere nitatur. In gratiam tamen Electoris se tributum bellicum Ducis ministris remissurum. Etsi constabat, qvæstores Danicos in Ducis ditione latius grassari, qvam ipse Rex nollet.

Circa fœdus cum Luneburgicis acta. §. 100. Porro cum Elector perspiceret, Luneburgicos Duces ad pacem, qvæ ipsi tantopere cordi erat, non modicum momentum adferre posse; initio qvidem tentabat, num eos Gallo, Danoqve pariter innectere posset. Sed qvia Duces stipulari volebant, ut Gallus sine exceptione omnibus reunionibus renuntiaret, id negotium effectu caruit. Igitur dein opera dabatur, ut excluso Gallo Duces cum Daniæ Rege, atqve Electore in fœdus coalescerent, id qvod tam lubrico rerum statuo summe necessarium videbatur. Nam si præter spem bellum erumperet, tres isti inter se juncti magnum pondus rebus adferre poterant. Ac eo casu Electori haut placebat otium agere, ac prædam se victori exponere. Cæterum videbatur Electori id fœdus, omissa anteactorum mentione, ad futura duntaxat dirigendum; si Imperium, aut fœderatorum qvispiam ab extero invadatur. Id enim Gallo non displiciturum legatus istius declaraverat. Et ejusmodi fœdere Duces Svecis divellebantur, simul cavebatur, ne hi militem in Germaniam trajicerent, vel *5. Sept.* ulli fœderatorum nocere possent. Sed & Rebenacius Electori proposuerat, si ei haut consultum videatur hac tempestate qvid hisin oris movere, Gallum non repugnaturum; modo Duces sibi non persvadeant, eorum rationem magnopere ab ipso haberi, aut eorundem amicitiam valde affectari. Ast si Dano, & Electori arma in Duces stringere placeat, Regem qvantum opus sit ad isthoc institutum collaturum. De qva propositione Elector Ducibus significabat; ac in sua manu esse, qvæ ipsis intententur accelerare, aut averruncare. Qvod si Duces fœdus amplecti velint, se ubiqve ipsorum rebus fauturum, securitatiqve qvantum possit prospecturum. Ast si viam, qvam hactenus ingressi sint, porro insistant, 1683. ac iocendio communis belli ansam præbeant, suo id periculo facturos. Se qvidem fecisse, qvod amicum, & vicinum deceat. Sane si res in bellum erumpat se vel invitum in ejus partem venturum, & qvid sibi expediat cogitaturum. Alias sibi hautqvidqvam in animo esse in turbido piscari, sed junctim cum Daniæ Rege, ac Ducibus utriusqve Saxoniæ, & Westphaliæ securitati prospicere, ac ea conjunctione id sibi autoritatis circumponere, ut omnibus in ipsos respicere necessum sit. Maximam difficultatem à Dano se metuere; sed sperare tamen, eum fulida speciosis antehabiturum, præsertim si matura Alefeldii consilia prævaleant. Ac revera Dani propositum fœdus frigide accipiebant, causati, id fœdus Ducibus cordi non esse. Sed Elector per Meinderſium demonstrabat; Gallum hucusqve in hoc negotio ambigue egisse, ut qvid serio velit, liqvido judicari neqveat. Saltem id certum esse, eum ex aliorum inter se collisione lucrum captare. Et qvicqvid ejus sit, non tam minutum emolumentum, qvod forte in præsens inter turbida venari liceat, qvam in futurum respiciendum. Verendum qvoqve, uti & antea factum, ne ipsi ambo laborem, & sumtus faciant, alii lucrum reportent. Cæterum non magis sibi, qvam Regi Ducum acta probari. Sed ob publicum bonum fas esse etiam justissimas offensas digerere. Dissidium Regis cum ea Domo neutri emolumentum, utriqve grave damnum adferre posse. Utiqve autem in Turcam, & turbas Flandricas respiciendum, nec novos motus excitandos, priusqvam internus Germaniæ status firmatus fuerit. Gallum hac conjunctione ad æqva adductum, ac intra limites retentum iri. Ei fœderatos suos parum cordi esse, ac eorum rationes, & utilitates langvide ab eodem respici. Ast ea conjunctione majorem suam apud istum autoritatem fore. Nec istam Gallo improbari posse, qvi & ipse verbis desiderium pacis testetur, qvi unicus ejus conjunctionis scopus sit. Qvæ Alefeldio qvidem probabantur, cum Reventlovius, & Ehrenschildius in bellum propenderent. Vicissim autem Elector Duces per Ottonem Grotium hortabatur, ut aliter se gerant, qvam nuper Ratisponæ factum, qvando de acceptanda pace, aut induciis sententiæ dicendæ essent: ubi istorum legati defectum mandati excusaverant, cum integrum mensem habuissent ad id domo petendum. Jam ipsum eventum testari, qvem fructum inania consilia hactenus agitata producant;

ac

1683. ac verendum esse, ne, qvod ipse dudum ominatus sit, eveniat, ut Germania inde Turcæ, hinc Gallo prædæ cedat. Æmulationem inter Danum, & eam Domum impedivisse, ne ipse Cæsari, Imperio, & orbi Christiano debitum officium præstare, ac ad liberandam Viennam qvid conferre potuerit. Contra utrinqve magnos exercitus ali, nulli usui, nisi qvod proprias ditiones exedant. Enimvero nec apud Duces qvid proficiebatur, & Dano nondum aversio contra istos decesserat, Gallo qvoqve Danum in eosdem stimulante. Unde Elector gravi epistola Regem ab extremis dehortabatur. *1. Oct.* Collisionem cum Ducibus nullum ipsi emolumentum, sed grave damnum adferre posse. Nam ne ancipitia fortunæ, & transversim intercurrentes casus memorentur, etiam ubi res probe succedant, nil spei esse ad aliqvid adqvirendum: nec Gallicam pecuniam, qvæ & ipsa in paratus armorum eroganda sit, cum incommodis, & periculosis mutationibus, qvæ circa tam arduum negotium metuendæ sint, ullo modo comparari: contra ex amicitia ejus Domus insignem fructum capi posse. Minime omnium autem sibi consultum in ejus belli partem venire, per qvod ob situm suarum ditionum per varias hinc inde distractiones graves molestiæ sibi inferri qveant. Et alias sibi solitum bella suo ductu gerere; qvod nunc ætas, & valetudo prohibeat. Ast in præsens Duces non amplius solicitare placebat, qvod numeroso milite seipsos consumerent, expensis longe ipsorum reditus superantibus; ac ipsi fatebantur, iis tolerandis ultra semestre se non sufficere.

Saxonis ad Electorem missio. 6 Jun. Bosi.

§. 101. Adverterat qvoqve ista Dani adversus Svecos, & Luneburgicos æmulatio Saxonis curam, ut misso Bosio Electorem hortaretur ad operam dandam, ne ea in bellum hac tempestate erumpat. Nam Svecis Germania ejectis pacem Westphalicam facile everti, ac Imperii compagem dissolvi posse. Sed & è collisione Principum consangvineorum, & eadem sacra profitentium id consecuturum, ut Gallus, qvi communi libertati imminet, omnibus leges præscribat. Igitur Electorem optime de patria meriturum, si Danum à bello dehortetur, ac ne Domui Luneburgicæ, cui ipse arcto fœdere junctus sit, justam metus causam præbeat. Ad qvæ Elector: *Negari non posse, Daniæ Regem justum metum hausisse ex fœdere inter Cæsarem, & Svecum inito, inprimis ex articulo de Gottorpiensi causa. Forte & istum adversus id præsidium apud alios sibi qvæsivisse. Et qvia ipse arctissimo vinculo Daniæ Regi sit junctus, simul Svecos molestos vicinos sit expertus, sese isti, ubi bellum erupisset, defuturum non fuisse. Enimvero se hactenus, qvicqvid emolumentorum ostentaretur, pacem, ac publicum bonum privato antetulisse, ac omni studio præcavisse, ne in arma erumperetur; idqve deinceps qvoqve facturum. Ast vicissim Dano, sibiqve non in præsens tantum, sed & in futurum securitatem à Svecis procurandam, qveis non tam voluntas, qvam occasio nocendi deesse videatur. Tum & Saxo operam daret, ne Svecus ob negotium Gottorpiense vim adhibeat. Se qvoqve libenter cum Luneburgica Domo amicitiam culturum. Eqvidem controversiarum qvid esse super finibus, sed qvæ exigui sint momenti. Sed duo esse, qvæ & Saxoniam tangant, valde sibi acerba videri; qvod ea Domus omnes Principes in Collegium Electorale stimulet, ac hujus fastigium, multorum seculorum usu, & Aurea Bulla stabilitum, subruere, eidemqve ex asse se æqviparare laboret. Tum qvod in Saxonia Inferiore tantum non dictatorio modo agat.* Qvarum rerum discussionem in aliud tempus rejicere Saxo svadebat.

Electoris circa avertendum Gallicum bellum cura. 13. Jul.

§. 102. Cæterum qvo magis patriæ periculum gliscebat, eo impensius Elector connitebatur, ne bellum qvoqve à Gallo accederet, latentem alibi sub cineribus ignem qvoqve excitaturum. Idqve eo magis, qvod ipso instante Gallus cavere noluisset, sese Germaniam armis haut invasurum, causatus, Cæsarem ne per Turcicum qvidem bellum ad pacem cum ipso ineundam permoveri. Neqve vero ejusmodi declaratione viam ad pacem muniri, sed potius Cæsaris pertinaciam obfirmari. Eqvidem in præsens sibi non esse animum arma in Imperium movere, deqvo & sæpius Electori verbis confirmarit. Qvod si tamen nec præsens rerum in Hungaria status, nec Electoris hortatus pacem producere qveant, alia consilia ad eum finem asseqvendum esse ineunda. Ad ea Elector Croissio *13. Jul.* declarari jubebat: Isthoc qvidem responsum non usqve adeo se improbare posse; idqve cum prævideret, apud Cæsarem, Saxonem, aliosqve enixe institisse, ut negotium ad finem perducatur; cum sibi nil magis in votis sit, qvam ut ambiguus hicce status in bonam, eamqve duraturam pacem desinat. Sed qvia ipse metuat, ne qveis super hoc negotio decernendum est, infinita sua dubitatione extremis ansam præbeant, aut saltem eousqve tempus extrahant, qvoad post vulneratam causam amicæ compositioni locus non amplius superfit: se in Re-

Bbb bbb bbb gis

1683. gis arbitrium conferre, an non è re videatur, per Verjum denuo certam diem præfigere, qvo sibi ansa præbeatur negotium tanto enixius urgendi. Id qvod tamen Spanhemius alios celare jubebatur. Qvanqvam enim suus in patriam affectus candidissimus sit, nec ipse aliam viam ejusdem exitio avertendo dispiciat; id tamen à malevolis in sinistrum sensum trahi posse. Etsi Croissius ostenderet; qvia Cæsar pacem defugiat, à Rege diem ægre prolatum iri.

Ratisbonæ acta. §. 103. Sed & Ratisponæ admotum jam propius à Turca periculum Ordines permovebat, ut omnia Collegia in eo consentirent, cum Gallo transigendum esse, qvo Turcæ omnibus viribus resisti possit. Qva in re spes sit Gallum ita acturum, uti generoso suo animo, gloriæqve cupido dignum sit. Ad qvæ Verjus: in Rege moram non fuisse; sed cupiditatem belli eundem petendi effecisse, ut legiones in Germania hæserint, nec mature in Hungariam transierint. Ac nunc nomine Regis declarabat; *16. Jul.* intuitu belli Turcici se non solum renunciare indemnitati, qvam alias jure exigere possit ob expensas, ad qvas faciendas fœdera instinctu Austriacorum formata necessitatem sibi attulerint; ac conditionibus antea oblatis adqviescere. Ac ne Ordinibus Imperii solicitudinis materiam relinqvat, paratum esse super induciis in triginta annos convenire in easdem conditiones, qvæ à se ad plenam litium compositionem sint propositæ. Intra qvod spatium utrinqve ad istam amica via perveniri posse. Enimvero ni hæc conditio intra finem mensis Augusti acceptetur, ea se deinceps teneri nolle. Qvæ propositio plerisqve magis qvam prior de pace placebat, qvod per hanc scrupulus amovebatur, à Cæsareis subinde motus; Cæsarem salvo officio nil cedere posse. Nam nunc Imperio actiones, & jura sua salva manebant, vindicanda, ubi meliora tempora Germaniæ arriderent. Intra triginta qvoqve annos magnam rerum conversionem fieri posse. Cæterum constabat, si Galli tunc irruptionem tentassent, Svecos haut tentata defensione Galli protectionem fuisse subituros. Ea *25. Jul.* propositio aulam Cæsaream non parum irritabat, jactantem; prius eventum Viennensis obsidii expectandum, qvam cum Gallo transigatur, ac forte Turcas brevi ancipitia fortunæ experturos, fractis ad Viennam viribus, & per coëuntia undiqve auxilia plane proterendos. Qvin & Galli bellum à se haut formidari. Saltem non nisi in decennium inducias annui posse. Ast Elector eadem propositione cognita valde 1683. metuebat, ne illi, qvi impedita hactenus cum Gallo transactione effecerant, ut omnia ea mala Cæsari ingruerent, Turcæqve jam ad portas Viennæ starent, pro more suo rem extraherent, qvoad & cum Gallo bellum exardesceret, ruinam Imperio allaturum. Unde per Anhaltinum Principem Cæsari demonstrabat: res Germaniæ per sinistra consilia eo deductas, ut tam nobilis respublica in præcipitio stet. Sed qvidem per ejusmodi odiosa dolorem Cæsaris irritare nolle: pro fide tamen, qva ipsi teneatur, non posse non indicare; si ea, qvæ nunc ex necessitate facienda sint, ante aliqvot menses ultro facta forent, Turcæ cum centum bellatorum millibus obviam iri, eundemqve à Cæsareis provinciis repulsum in proprio impugnari potuisse. Nunc præterita non aliter reparari, ac reliqvias patriæ servari posse, qvam ut ista documenti in vicem ad præsentia tempora accommodentur. Qvemlibet patriæ bene cupientem agniturum, ne deliberatione qvidem opus esse, num oblatæ à Gallo conditiones agnoscendæ sint. Nam in aprico esse, si nunc, dum Turca in visceribus provinciarum Cæsarearum hæret, Gallus qvoqve per fatalem pertinaciam in Imperium pertrahatur, id uno ictu ruiturum ejus compage soluta, ac parte hinc Turcæ, inde Gallo subjicienda. Sane Gallo in proclivi fore, non Mosellam solum, & Rhenum in potestatem redigere, sed & ad Danubium pedem proferre. Ac non paucos Ordinum nulla à Cæsare & Imperio adversus Turcam tutela, Galli patrocinium subire, qvam istius se immanitati exponere malle. Igitur pacem cum Gallo ineundam, ac omnes vires in Turcam vertendas. Sibi perinde esse, pax, an induciæ Cæsari placeant. Id si fiat, se octodecim militum millia missurum, ac si valetudo permittat, in expeditionem iturum, & qvod restet senilis sangvinis pro Cæsare, ac patria effusurum. Sed si præter spem, qvi Cæsaris & Imperii exitium qværunt, magis qvam amantes patriæ cives audiantur, ac repudiatis à Gallo oblatis conditionibus hujus qvoqve arma in Germaniam pertrahantur, necessitatem sibi allatum iri flebile remedium naufragis solitum arripere, qvo qvilibet in ejusmodi fatali calamitare se, suaqve utcunqve servatum it. Electoris qvoqve hortatibus Saxo permovebatur, ut & ipse apud Cæsarem pacem urgeret. Ac jam in Collegio Electorali de- *4. Aug.* cernebatur, in conditiones à Gallo propositas sine mora transigendum. Sed Moguntinus, Coloniensis, ac Bavarus, ac plurimi è Prin-

1683. è Principum Senatu inducias, qvam pacem malebant; ac peculiariter Austriacus, Svecus, & Burgundus Hispanos qvoqve, Sveciam, & Belgas includendos pertendebant. Demum tria Imperii Collegia decernebant, inducias amplectendas. Sed simul à Verjo petebant, ut idoneum sibi tempus indulgeatur, qvo circa nonnulla cum Cæsare convenire possint. Ad qvæ Verjus: forte decem dies addi posse, modo interim negotio colophon imponatur. Qvia tamen Ordines de induciis duntaxat decreverint, non qvomodo, & qvamdiu; Regi suo integrum fore facere, qvæ sibi expedire videantur. Id qvod Electori summam sollicitudinem injiciebat, qvod super legibus, ac tempore induciarum ejusmodi difficultates moveri possent, qvæ rem plane irritam redderent. Idqve eo magis, qvod licet multi Ratisponæ jam fremerent, si Cæsar nolit, seorsim se cum Gallo transacturos; Cæsarei tamen sibi adhuc ea spe blandiebantur, se per valida auxilia, qvæ undiqve adproperabant, non modo Viennam liberaturos, sed & Turcæ vires fracturos: ac tunc Gallum tractabiliorem fore. Qvem & confidebant, post elapsam præfixam diem in arma haut erupturum. Aut si maxime is interim Sveviam, Franconiam, aut Bavariam persultet; id tamen damnum tanti haut fore, ac si fœderati sui destituantur.

14 Aug.

Galli destinata ab Electore eluduntur.

§. 104. Enimvero Gallis Ratisponense decretum haut satisfaciebat, velut in longum prominens, ac aversionem aulæ Cæsareæ à pace ab Hermanno Marchione Badensi, Emmerico Episcopo Viennensi, ac Stratemanno oriri judicabant. Et qvia tunc palam in arma prorumpere aliqvis pudor erat, Danum, & Electorem Luneburgicis immittere cupiebant oblatis opimis conditionibus. Nam nunc obsidium Viennæ, qvod Elector hactenus præcipue obtenderat, cessare; idqve non sine gravissima ratione respiciendum fuisse. Sed nunc alia consilia capessenda esse, qvibus Coloniensis, & Argentoratensis parati sint. Prius tamen Electoris sententiam audiendam. Ac persvaserant sibi Galli, cladem Turcarum tantam non esse, ac Polonum à Cæsareis offensum brevi ad Gallicam amicitiam reversurum. Enimvero Elector Spanhemio injungebat, ut omnia, qvæ turbis se implicare possint, summo studio declinaret. Ac inprimis circa Luneburgicos demonstraret, in tale qvid nunqvam se consensurum. Nam & hos summa vi restituros spe fretos, post victoriam contra Turcam auxilia sibi

14 Sept.

non defore: ac Polonum qvoqve sibi respiciendum, qvi se alibi locorum distento in Borussia una cum Svecis negotium facessere qveat. Ac satius fore amico tractatu eam Domum adjungere; id qvod non parum facturum sit paci in orbe Christiano servandæ, cujus mirum desiderium Gallus verbis hactenus præ se tulerit. Ac sperare, Gallo ab Imperio satisfactum iri, modo ad arma ne procurratur. Nec verosimile esse, victorias contra Turcam Cæsari, aut Hispano id ferociæ addituros, ut ultro aliud bellum provocaturi sint. Nam Cæsaris exercitum, inprimis peditatum valde imminutum. Plerasqve ditiones hæreditarias vastatas, aut exhaustas. Maximam Ordinum partem bellum detestari. Igitur se rogare, ne Rex in Germania, aut Belgio rem ad arma deducat. Croissius, etsi super invadendis Luneburgicis urgere nun desineret, ostendebat tamen; in gratiam Electoris diem antea præfixam prorogari posse. Ac demum Gallus ad finem usqve anni spatium indulgebat transactioni cum Hispanis, & acceptationi induciarum cum Imperio in annos triginta, viginti qvinqve, aut viginti, qvarum sponsores omnes Principes Christiani esse possint; additis minis, ni conditiones intra id spatium acceptentur, se non solum his teneri amplius nolle, sed & indemnitatem suam qvæsiturum. Interim in omnem eventum armis se instructum fore. Si pax in Imperio succedat, eam soli Electori in acceptis referendam. Sed cum Elector instaret, ut Rex declararet, se intra annum vertentem Germaniam non invasurum; hic præfracte id abnuebat, velut scopo suo adversum. Nam Cæsarem interim refectis viribus, ac facta cum Turcis pace Galliam invasurum. Nec eo minus Rebenacius instabat, ut Elector cum aliis hostilia in Luneburgicos sumeret, simul consentiat, ubi intra finem anni pax inter Imperium, & Galliam perfecta non fuerit, Gallo integrum sit ejusmodi viam paci promovendæ inire, qvæ ipsi è re videatur, eiqve sese haut opponat. Qvæ postulata Elector valde respuebat. Sane fas patriæ, qvod ipse semper in fœdere Gallico exceperit, ac propriæ domus rationes, saluti Imperii implicitas non permittere, ut ipse ulteriorem ejus lacerationem, aut ejusmodi actiones, ex qvibus illa non possit non conseqvi, adprobet. Unde per Spanhemium enixe apud Gallum insistebat, qvo ejusmodi ausis supersedeatur.

5 Nov.

Elector apud Cæsarem.

§. 105. Ex altera parte Elector Cæsarem per literas impense ad pacem hortabatur.

1683. *de pace urget. 29.Nov.*

tur. *Hactenus ipsum causatum, ni pax universos complectatur, ignem, qui inter Imperium & Galliam restingvatur, alibi inter Gallum, & Hispanos erupturum, ac Germaniam denuo correpturum; nec qvid cautelæ circa pacem, aut inducias reperiri. Atqvi Gallum jam Hagæ declarasse, eodem se tempore cum Imperio, & Hispanis tractaturum: tum induciarum tempori non parum detraxisse, ac Hispanis sic satis tolerabiles conditiones proposuisse. Simul declarare, se ferre posse, ut omnes Europæ Principes, ac Respublicæ pro induciis cautionem interponant. Id ni satis habeatur, æternum bellum geri necessum fore. Contra hanc sibi constantem sententiam esse, meliora deinceps tempora extitura, qveis Gallo, si inducias non servet, justa vi occurri qveat. Præsenti autem tempore nil incommodius, aut periculosius dari posse bello in Gallum suscipiendo, aut ut lites in suspenso relinqvantur. Qvanqvam enim Cæsar egregia contra Turcas victoria sit mactus; hautqvidqvam tamen bellum patratum, nec Turcarum vires ita fractas, qvin iterum resurgere possint. Eo durante autem Cæsaris, ac fœderatorum maximas vires istis opponendas. Qvin si maxime Cæsar pace, aut induciis cum Turca potiatur; tempore tamen opus fore etiam ad victorem exercitum supplendum. Interim recenti hosti in proclivi fore ingentem tractum obruere, qvem recuperare arduum sit futurum. Accedere discordiam, ac debilitatem tam in Germania, qvam apud qvosdam exterorum fœderatorum; & qvam parum fœderibus ob discrepantes utilitates sit fidendum. Igitur qvæ se offerat occasionem arripiendam, qvo junctis viribus Turca compesci possit. Ostendere Deum tempora, qvalia multis seculis haut adparuerunt, reducendis sub Christianorum ditionem terris, qvæ tamdiu sub barbarorum jugo gemuerunt. Ex iis Cæsari maximam gloriæ segetem, tum incrementa virium expectanda; ac limitem eousqve proferri posse, ut non facile similis novissimæ irruptio sit metuenda.* Enimvero exacerbatio contra Gallos Viennæ indies gliscebat, inprimis postqvam Galli nuper in Belgio Cortraeum, & Dixmudam invasissent: ac omnes ea sibi spe blandiebantur, uti Turcæ ita & Galli insolentiam contusum iri. Eqvidem aliqvi svadebant, ut in præsens Cæsar cum Gallo pacem inire non dubitaret, qvam, ubi à Turca cautum sit, pro lubitu infringere, ac injurias suas Galliæ cum fœnore remetiri qveat. Nec enim iniqvum, Galli exempla in ipsum recedere; ac simplex esse fidem ei servare, cui eam violare ludus, jocusqve habetur. Enimvero Cæsaris animus ab his sordibus abhorrebat, cui sancte servare propositum, qvicqvid promissurus erat. Cæterum Cæsareis ministris sententia stabat, inducias haut festinandas, nec curandum, qvas dies absolvendo negotio Gallus præfigat. Nil Germaniæ à Gallo in præsens metuendum, qvi consilia sua alio direxerit. A Cæsare tutam, & omnes complexam paeem expeti. Hispanos expectaturos, qvid sors ferat, ac potius armis ad extremum connixos, qvam ignominiosa transactione Belgium amissuros. Modo Elector Cæsaris partibus accedere velit, Gallum ad moderatiora versum iri. Ac maluerat Cæsar qvamprimum pacem, aut inducias cum Turca inire, ni Pontifex impense obstitisset, qvod spes foret, jam ditiones Christianorum dilatari posse. Ac mox Cæsareorum ardorem non parum refrigerabat, qvod Amstelodamenses ad novos delectus nil pecuniæ conferre vellent, ac qvod Belgica classis Gothoburgi nil copiarum Svecicarum recepisset, ac in reditu ante ostium Texelense gravi tempestate qvassata fuisset. Sub finem qvoqve anni Collegium Electorale per literas Cæsarem hortabatur, ut tandem aliqvando tractationem serio suscipere velit. 1683.

Elector Luneburgicos ad pacem permovere studet. 10.Nov.

§.106. Qvia etiam hucusqve Luneburgici Duces paci non parum obstiterant, Elector eos per literas enixe hortabatur, ut & ipsi ad istam promovendam incumbere velint; qvod in præsens bellum cum Gallo Germaniæ, ac vicinis non possit non exitiabile esse. Cruento cum Tureis bello Cæsaris, ac præcipuorum fœderatorum arma distineri. Cæsaris, ac Poloni exercitus hac expeditione admodum attritos, nec minus auxiliares Ordinum copias pessime habitas. Secuta cum Gallo ruptura discordiam in Imperio intestinum qvoqve bellum parituram. Impotentiam Hispanorum nuper direptione oppidi Veræ Crucis in America à piratis facta auctam. Diffidere inter se Belgas Fœderatos; eorum classem Gothoburgo reducem male multatam. Nec dubium, qvin orto semel bello exteri periculosa sua destinata exsecuturi sint. Nec Gallum post biennium inter tergiversationes consumtum diutius qvieturum. Ac jam præcipua obstacula remota esse, cum perinde sit, uno an duobus locis pax fiat. Et qvia res eo deducta sit, ut mox aut bellum, aut pacem seqvi necessum sit; in Ducum placitum reponi, an non eum in finem cum Daniæ Rege, ac secum tractationem Rensburgi antea cœptam resumere atqve absolvere velint. Unde ab his Otto Grotius Berolinum missus proponebat; cum Cæsar à *19.Dec.*

Gallo

1683. Gallo latas conditiones duras nimium, & ignominiosas habeat, an non Gallus ad moderatiora permoveri qveat, saltem ut Argentoratum penes Imperium maneat. Tum ut Elector componendo Gottorpiensi negotio operam navet, ac ne Danus veteres super tributo actiones in Mecklenburgicam, & Lauenburgicam vi persequatur. De cætero Duces paratos tractatui inter se, Danum, atqve Electorem instaurando. Cui responsum: Qvia Cæsar tamdiu moras nexuerit, hac rerum facie à Gallo ægre moderationis qvid obtentum iri. Uti tamen ipse hactenus impedierit, ne summa imis per Germaniam verterentur, ita adhuc tentaturum, num qvid obtineri possit. Ad qvæ Duces censebant: Qvia Gallus Superiorem Rhenum limitem affectet, Argentoratum ei relinqvi posse, sed ut is contra Brisacum munitionibus exutum, simul Friburgum restituat, castellumqve ad Kehlam solo æqvet. Ut qvoqve reunitis saltem dominium utile relinqvat, nec minus cum Hispano transigat, ac renuntiationem in futurum exactis cautelis circumscribat. Sed Elector judicabat: de Brisaco non cogitandum: de Friburgo, & Kehlensi castello tentandum. Ita in eo consentiebant, qvod pax, aut induciæ hac tempestate necessariæ judicarentur. Sed Elector à Gallo proposita citra licitationem acceptanda, Duces moderationem qværendam censebant. Unde conciliandis sententiis Paulus Fuchsius Hanoveram mittebatur; qvi tamen tunc rem nondum ad liqvidum deducere poterat.

Electoris circa Arausionensem causam studium. §. 107. Nec minus Elector exacerbationem animorum inter Gallum, & Arausionensem, non leve pacis obstaculum, minuere laborabat; qvorum hic cum omni modo conniteretur, ne Gallus pro lubitu grassari, & qvæcunqve in mentem venirent, vicinis eripere, omni fidei religione insuper habita, posset; Gallus contra qva poterat Principi ægre faciebat, obfirmata apud Belgas factione eidem adversa, ac interverso ejusdem patrimonio. Eandem qvoqve causam Daniæ Rex impense apud Gallum commendabat, qvod non possit non Elector ejusmodi insultationibus refrigerari. Nam Rex mœnia Arausionis recens extructa dejici curaverat, ac immisso milite civibus graves molestias dederat. Ea de re cum Spanhemius Electoris jussu qveretur, Croissius respondebat: Regem nil fecisse, nisi qvod juri, ac rationi qvadret. Arausionem Principi novissimo tractatu restitutam ea lege, ut in eo statu, qvi tunc erat, maneret, non ut novis mœnibus circumdaretur, qvod Princeps ausus sit. Nec hujus adversus Regem acta id mereri, nec rationes status id permittere. Aliqvot legiones Arausionem ire jussas, dejiciendis mœnibus, qvæ mox inde revocatæ sint, redditis, qvas civibus extorserant pecuniis. Ea moderatione Principem haut contentum apud Belgas id factum importune exagitasse; qvi & eo nomine legatum ad Regem mittere velint, sed cujus adventus parum gratus sit futurus. Regis gloriam, & utilitatem reqvirere, ut id asseratur, qvod factum est, & qvod faciendi jus iste habuit; ac plus fuisse facturum, ni Electoris ratio haberetur, qvem ea res nomine filiorum tangat. Alias ad Principem nec supremum imperium, nec utile dominium Arausionis spectare. Illud semper penes Comites Provinciæ fuisse; hoc ad alios præter Nassovios pertinere. Id tamen Principis majoribus è gratia Regis relictum, cui continuandæ hic Princeps locum haut relinqvat. Nec ipsum Electorem toleraturum, ut ejusmodi indolis oppidum in medio suarum ditionum positum munitionibus firmetur. Attamen hactenus super mœnibus duntaxat qvæstionem fuisse. Sed se præstare nolle, ni Princeps alium animum induat, rem perpetuo in eo statu permansuram. Ac sane non diu post Arausionensis Principatus Longuevillanæ Domui per sententiam Magni Consilii adducebatur. Ubi Galli qvidem jactabant, id Electoris filiis Friderico, ac Ludovico fraudi non fore; ac Regi semper facultatem esse, si maxime Princeps ea possessione ejiciatur, filios Electoris iterum in eam ditionem restituendi. Enimvero ista Electori hautqvidqvam satisfaciebant; cui haut decorum, in fraudem Principis super ea ditione in favorem suorum filiorum pacisci, aut causam suam à Principe disjungere. Et si maxime idem qvid deliqverit, suis tamen filiis id nocere non posse, velut qvi ex pacto, & providentia majorum succedant. Qvanqvam etiam Princeps alriorem vindictam animo agitans eam causam parum curare videatur, sibi tamen saltem pro jure filiorum suorum vigilandum esse. Unde & Elector Angliæ Regi eam causam commendabat, saltem ne liberis suis præjudicium fieret, si Princeps circa eam laborare dedignaretur. Sed Anglus excusabat, invito beneficium non dari, ac Principem nimis ferocem esse. Post cum Spanhemius super ea causa Regem alloqveretur, hic respondebat; qvantum ipse norit, causam nondum esse decisam. Longuevillios semper in eam ditionem actionem movisse, sed qvæ ob merita Nassoviorum 27. Nov.

1683. hactenus suspensa fuerit. Sed postqvam hic Princeps ita refractarium se gerat, justitiam non amplius listi posse. Attamen si qvæstio futura sit de jure filiorum Electoris, eorum rationem uti par sit habitum iri. Qvod responsum Electori minime omnium satisfaciebat. Nam si Principi per sententiam Arausionensis ditio abjudicata foret, id non poterat non ejusdem filiis præjudicio esse, velut qvi non alio jure in eam ditionem succedere qveant, qvam qvod Princeps habuerit. Post qvoqve Rex declarabat; Electoris filios in casum vacantis successionis non solum jure Principis Arausionensis, sed & omni gratia Nassovicæ domui heic indulta perinde fruituros, ac si nil adversi pronuntiatum esset, ac in possessionem Principatus reponendos. Atqvi plane à ratione abhorrebat, jus Nassoviorum per sententiam judiciariam extingvere, ac idem tamen in filios Electoris è Nassovia matre natos iterum transferre velle. Unde ejusmodi oblata accipere Elector nefas ducebat; præsertim cum, si in hac causa à Principe se disjunxisset, decuplo plus amissurus, qvam lucraturus esset. Unde Elector Spanhemio injungebat, ne de eo negotio amplius moveret. Sed si Croissius ultro mentionem injiceret, diceret: postqvam Elector viderit, tam exiguam eorum, qvæ à se demonstrata sint, rationem haberi, vetuisse eo nomine Regi amplius molestiam fieri.

Cæsaris ad Electorem legatio 7. Jan. 1684.

§. 108. Ast Cæsar novissimis Electoris literis motus, misso Lambergio Comite de insigni suo in pacem studio exponebat; qvo impulsus Mansfeldium Comitem in Galliam miserit; inde conventui Francofurtano ansam dederit, ac magis promovendo negotio Windischgræcium Comitem Ratisponam ablegarit. Sed ista omnia à Gallo elusa. Cum Mansfeldio tractationem eos suscipere noluisse. Francofurti per injecta super cerimoniis litigia negotio remoram injecisse, inde plane congressum abrupisse. Ratisponæ qvoqve varias dissensiones seminasse, atqve aluisse, eo tantum fine, ut discussionem ausorum suorum, propriæ conscientiæ judicio damnatorum, declinarent, ac Imperium ad noxias juxta, fœdasqve conditiones compellerent. Qvanqvam etiam Gallus demum in universales tractatus consenserit, addito, unam conventionem non valituram, nisi & cum altera parte transactum sit; non tamen nisi diversis locis tractare velle, ut enim, qvi posterius concluserit, (id qvod sine dubio Imperium facturum sit,) ad iniqvas conditiones, uti Neomagi factum, 1684. adigat. Haut eo minus Cæsarem, ne qvid omitteret ex qvo ulla pacis spes affulgeat, nuper cum fœderatis suis in universorum conventum Hagæ celebrandum consensisse, ubi super ratione pacem obtinendi consultandum sit. Ac sperare, Electorem id negotium consilio, ac opera promoturum, nec eidem se subtracturum. Nec dubitare Cæsarem, qvo minus suas, & Imperii rationes Electoris fidei concredere velit. Ast si Elector eousqve Gallo se illigaverit, ut ne amica qvidem officia eidem interponere integrum sit; Cæsari vitio verti haut posse, si una cum fœderatis suis securitati patriæ prospiciat, ac sua consilia eo dirigat, ne utiqve necessum sit superbis exteri Regis dictatis cœco obseqvio se submittere. Debiles Germaniæ vires, ac ortam inde resistendi impotentiam frustra occini, cum ea nunqvam validioribus armis instructa fuerit. Si Elector, Coloniensis, ac Luneburgici Duces qvindena singuli millia reliqvis adjungant, Gallo sat pares se fore. A Dano Cæsarem nil distractionis à tergo metuere; qvod constet, Electori neqve cum hoc, neqve cum Gallo offensiva fœdera esse; eoqve Electorem haut teneri, si qvid à Dano intra fines Germaniæ moveatur, ei se miscere. Soli autem Dano haut fore audaciam Cæsaris fœderatos in Saxonia Inferiore invadere. De cœtero Cæsarem omnes circa pacem demonstrationes ab Electore libenter admissurum; nec repudiaturum, si præter Monasterii, & Neomagi conventa unum & alterum, qvod utriqve parti commodum sit, à Gallo in medium adferatur; qvod ipse libenter auditurus, ac super æqvivalente ex æqvo transacturus sit; modo Imperii dignitati, atqve communi securitati caveatur.

Electoris declaratio. 14. Jan.

§. 109. Ad ista Elector; *Lætum sibi, à Cæsare monita sua super pace in bonam partem accepta. Supervacuum esse morarum causas multis recensere. In præsens à Cæsare circa promotionem pacis, aut induciarum hac potissimum respici, ut ea omnes complectantur; ut tractatio uno loco, & qvidem Hagæ suscipiatur; ut conditiones à Gallo propositæ temperentur; ut constans in Germania conjunctio constituatur eorum cumprimis Ordinum, qveis arma in promtu sunt. Circa hæc ita sibi videri. Ut pax, aut induciæ universos complectantur, à se maxime optari. Gallum qvoqve id offerre, scripto nuper Hagæ in eum sensum exhibito. Ac nunc unice rem penes Hispanos hærere, num ii oblatas conditiones admittere velint; ad qvod Cæsar, Anglus, ac Belgæ facile eos permovere possint. Ast si Hispani omnia*

in

1684. *in medium allata temperamenta rejicere perrexerint, ac non nisi desperatis consiliis locum dederint, officio Germani Principis repugnare, patriæ salutem, aut exitium ab Hispanorum pervicacia suspendere, ac rationes Germaniæ Hispanicis ita innectere, ut uni cum altera necessario standum, cadendumve sit. Necessitatem pacis, siquidem patria imminenti exitio eripienda, ac Cæsari inde auxilium contra Turcas habendum sit, apud omnes in confesso esse; ad qvam qvilibet bonus civis externis respectibus sepositis conniti debeat. Ast si Hispani omnes pacis, aut induciarum conditiones, qvæ offerantur, pertinaciter eludere studeant, ac bellum Gallis indictum perseqvi velint, nimirum ipsi qvantum possint, rerum suarum satagant. Sane Burgundicum Circulum ante aliqvot secula cum diversis Principibus bello implicitum fuisse. Contra Germaniam, ejusqve Ordines, ac se cumprimis rebus angustiis è Circulo Burgundico parum, aut nil solatii hausisse. Unde nil causa adparere, qvare nunc Hispaniæ utilitates Germanicis ita arcte combinandæ sint, ut Imperio plane ab Hispanicis consiliis pendendum sit. Porro eam adhuc sibi sententiam sedere, de negotiis, ac fatis Germaniæ nullibi commodius, ac tutius, simul decentius agi qvam in conventu Ordinum, ac præsentibus omnibus, qvorum interest. Qvantum enim damni Germania senserit, ubi ejus negotia à paucis extra ejusdem fines tractata fuerint, inauspicatam pacem Neomagensem recens exemplum præbere; qvod vulnus se nunc refricare nolle. Id tamen documento sibi esse, ac alios Ordines solicite moniturum, ne ad eundem scopulum denuo naufragium faciant. Contra Hispanica negotia nullibi commodius, qvam Haga expediri posse, ubi omnium Principum qvorum intersit legati agant; ac rem ibi facile absolvendam, si serio suscipiatur. Se qvidem omnem operam collaturum, ac pro conventorum firmitate sponsionem interpositurum, eoqve nomine cum Cæsare, aliisqve fœdus initurum. Ut autem de conditionibus à Gallo propositis aliqvid remittatur, nullam spem esse. A Monasteriensi pace vel minimum discedere nunqvam sibi animum fuisse, circa cujus explicationem summa borum tractatuum verti videatur, ut unus & alter articulus ibi ambiguus, aut obscurus ita perspicue concipiatur, ne litigandi in posterum materia supersit. Prolixas discussiones de justitia causæ præsentia tempora non ferre; qvæ tamen futura circa pacem tractatione suscipi possint; super cujus loco, tempore, ac modo statim post inducias Ratispona conveniendum sit. Nec ibi sua officia defore. Nunqvam enim ejusmodi se vinculum induisse, qvod se alienæ Coronæ arbitrio, aut rationibus in fraudem patriæ cæco modo implicare, aut ab obligatione Imperio debita avertere qveat. Sed num hoc interno, & externo Germaniæ statu super publico exercitu constitui qveat, Cæsaris & omnium belli peritorum judicio à se relinqvi; aut qvod operæ pretium fieri possit, imminente adhuc à Turca periculo, ac Ordinibus per dissonas, ac repugnantes invicem utilitates distractis. De Dano haut credere in animo ei esse Germaniam hostili modo invadere, qvi & superiore bello egregiam operam navarit. Esse qvidem nonnihil controversiarum inter eum Regem, & Luneburgicos Duces. Sed Regem ita moderate egisse, ut nil turbarum inde metuendum sit; modo Duces qvoqve rationem, & æqvitatem seqvantur, ac tam circa munia Circuli, qvam alia intra limites legum publicarum maneant, nec plus autoritatis, qvam hæ tribuunt, sibi arrogent.* 1684.

Ulterior Cæsarei legati propositio. 30. Jan.

§.110. Petebat inde scriptis literis Cæsar ab Electore pecuniarium subsidium, centum triginta menses Romanos; qvod ob inducias nondum perfectas de copiis mittendis certam spem concipere non posset. Ad qvas Elector respondebat; modo per inducias cum Gallo, & compositaBorealium dissidia patria ac ipse in tuto collocetur, se vel pluribus Cæsari subventurum ad Turcas ita contundendos, ut haut temere deinceps eos libido subitura sit Germaniam invadendi. Id nisi fiat, non magis pecunia, qvam copiis Cæsari opem se ferre posse. Ad ista Lambergius ulterius proponebat: qvia Elector responsum suum conditioni pacis, aut induciarum cum Gallo superstruxerit, se nosse cupere, qvæ inter bellum Turcicum, & Gallicas turbas connexio sit. Tum si utrumqve bellum sit inevitabile, num Elector ideo in neutrius belli partem venire, nec illis rationibus locum dare velit, per qvas alii Ordines credant fieri posse, ututriqve hosti resistatur? Eoqve num ad patriæ, ac propriam conservationem, ac non minus Gallico dominatui, qvam Turcico jugo declinando vires suas expromere velit? Porro etsi Cæsar haut omissurus sit exteros Principes ad amplectendas inducias impellere; si tamen hæ non succedant, ac Cæsar præter inclinationem suam in bellum contra Gallum pro defensione sui, ac Imperii pertrahatur; num Elector in oblatum antea à Cæsare fœdus descendere, ac cum aliis Ordinibus ad avertendum patriæ periculum incumbere velit: an vero id non prius amplecti qveat, qvam controversiis omni ex parte compositis? Præterea si omnis opera ab Electore navata frustra sit, an non ei placeat ad defensionem

18. Febr.

nem

1684. nem patriæ, ac propriarum ditionum *Associationis* tractatui se adjungere, ac mutuam defensionem stipulari? Denique num vicennales induciæ, qvas aliqvi Imperio etiam cum exclusione Hispaniæ, Circuli Burgundici, & Lotharingiæ svadent, ea lege ineundæ sint, ut eo vicennio nullo casu, nisi qvando Germania invaditur, arma arripere fas sit? Ad ea Elector: *Auxilium contra Turcam petitoi uberius se jam annuisse, modo Cæsari placeat inducias inter Imperium, & Gallum qvamprimum perficere. Ante has enim non magis militem, qvam pecuniam conferre se posse. Unde haut obscurum esse, qvæ inter bellum Turcicum, & negotium Gallicum sit connexio. Qvod Turcicum bellum futura æstate omni vi gerendum iterum sit, ipsi Cæsari persvasum esse, ac Poloniæ Regem id sibi significasse. Qvod si igitur Gallus a qvoqve turba in apertum erumpant, nil aliud sibi obverſari, qvam ruinam patriæ, ac dissolutionem status publici in Imperio. Nam se haut arbitrari fieri posse, ut utriqve justa vi simul resistatur; nec sibi constare, qvinam Ordinum diversam sententiam foveant. Unde se non aliud remedium dispicere ancipiti periculo declinando, qvam properam cum Gallo pacem aut inducias. Considere qvoqve, Cæsarem opus tam necessarium non diutius moraturum; qvod alias cuiqve Ordinum etsi summo cum incommodo, ac irreparabili patriæ damno de propria conservatione utcunqve datur cogitandum sit. Unde & arctiorem cum Cæsare conjunctionem eousqve differendam, nec interim consultum sibi videri Associationi nomen dare. An & qvousqve Cæsari post inducias uni vel alteri extra limites Germaniæ ortis turbis adsistere integrum sit futurum, id è legibus induciarum judicandum. Ex qvibus etiam dependebit, an & qvousqve Hispani, aliiqve iisdem comprehendi velint; præsertim cum Hispani hactenus nil inclinationis ad istas ostenderint, sed potius omnia fecerint, qvæ à pace abducant, & eam in longum differant.* Adversus qvæ etsi Lambergius multa subtiliter magis qvam solide dissereret; Elector tamen semel declaratis inhærebat.

2. Mart.

Viennensis aula nondum in inducias inclinat.

§. III. Ast Viennæ nondum vetera consilia exoleverant. Eqvidem Cæsar subinde de ingenti pacis cum Gallo cupidine testabatur, sed qvæ utiqve omnes complecti debeat. Enimvero Gallum solitis artibus insistere fœderatos separandi. Nam si serio pacem cupiat, qvare permittere nolit tractatus uno loco suscipi, qvo fœderati sociato consilio, ac tuto negotium agere qveant? Præter hæc Kœnigseckius; Electorem literis suis ad Collegas inter alia posuisse, sibi constare à Gallo universalem pacem expeti. De hoc qvomodo Elector certus esse qveat, se non perspicere, præsertim de Rege, cujus verbis tam parum fidendum sit; & qvi impatiens qvietis ætatem inter perpetua bella exigere gaudeat. Nulla fidei vincula, nullas cautelas, aut renuntiationes à Gallo fieri posse, qvæ obtentu legis Salicæ eludi non possint. In aliorum sponsionibus nil fiduciæ collocandum. Eas hodie censeri inter inania vocabula, nullo effectu. Ubi uni, aut alteri partium spes peculiaris emolumenti allubescat, totum negotium mutari. Cæterum sibi non persvaderi, Gallum ulterius hostilia in Germaniam suscepturum, ac tentantem forte idem fatum manere, qvod Turcas ad Viennam. Si is Ulmam, Coloniam, aut Francofurtum invadat, neminem Ordinum id laturum, ac tandem aliqvando soporem iis excussum iri. Qvin Electorem tunc inter primos in expeditionem iturum. Cæterum rationem capere non posse, qvare Hispani Gallo jam bellum ultro indixerint, cui nec ipse, nec fœderati parati sint. Nisi forte Belgium pro desperato habeant, idqve amittendi honestam occasionem qværant. An cum norint, qvanti vicinorum intersit id servari, aliis necessitatem adferre velle vel ingratiis ad id sustinendum adcurrendi? Qvod si id perierit, non solum periturum; ac nil certius, qvam tunc Gallum tota Germania potiturum. Ac tunc sat ultionis ipsos cepisse se judicaturos, qvod à Germanis inter angustias res deserti fuerint. Sane salutem, & libertatem Germaniæ in eo verti, ne reliqviæ Belgii pereant. Cæterum pacem jam inter Gallum, & Hispanos longe faciliorem esse, qvam inter istum, & Imperium. Ibi enim agi duntaxat de cessione Cortraci, & Dixmudæ; heic de tota Alsatia, Burgundia, Lotharingia, ditionibus aliis, qvæ vel regnum æqvent. Emmericus Viennensis Episcopus ita disserebat: Omnibus utiqve confitendum, in præsens arbitrium belli & pacis penes Electorem esse. Facile qvoqve judicari posse, præsens ejus emolumentum svadere, ut qvam ingressus est consiliorum viam, insistat. Ast si idem posteritatem respicere velit, ac indeclinabile damnum, qvod Imperio, ipsiusqve Domui olim proventurum sit, dum Galli potentiam studio suo tam insigniter promovet; alia certe consilia capturum, ac opibus, prudentia, ac parta gloria in salutem patriæ usurum. Eo fatis functo Gallos cum successore aliter acturos, ac forte sortem cum usuris repetituros. Blandiri eum sibi spe meliorum temporum; sed ea in deterius ire posse,

1684. posse, qvoad Gallus totam Germaniam suæ ditionis fecerit. Cæsarem non è pertinacia universalem pacem urgere, sed ex necessitate, ac summa prudentia. Nam ni futura tempora, ac posteritatis suæ salutem respiceret, facile tot curis, & molestiis eum supersedere posse. Burgomagnus declarabat: Hispanos decrevisse, qvamdiu super communi pace cautum non sit, omnia, ac inprimis Belgii reliqvias aleæ exponere. Id qvidem ipsis ingenti damno cedere; sed multo majori vicinis, amicis juxta atqve inimicis. His enim serius ocyus necessitatem fore Belgio subveniendi, si vel maxime non nisi pauca ejus loca restent. Munitissimis urbibus ibi sic prospectum, ut Gallum biennio adhuc districtum tenere possint: ac interea aliqvid futurum. Ac si ad hæc extrema res redierit, bonos Angliæ cives Regem ipsum coacturos, ut communem causam suscipiat. Stratemannus differebat: Cæsari fixum sedere, inducias neqve ad id tempus, neqve ad eum modum, qvem Gallus proponat, acceptare, aut in tam turpe pactum consentire, qvicqvid demum inde eventurum sit, confisum Dei auxilio, & justitia causæ. Cæsarem per conscientiam, ac salva lege regia Ordinum ditiones ita condonare non posse. Electorem si non se viveute, saltem in posteris grave damnum sensurum, qvod glisceuti Galli potentiæ, cum posset, sese haut opposuerit; ac permiserit, ut hic subacto Belgio vicinus Cliviæ fiat. Fortunam belli ancipitem esse. Joannnem Casimirum Poloniæ, Fridericum III. Daniæ Regem, ad extrema redactos, tamen eluctatos. Ast utiqve Cæsarem nondum ad incitas redactum. Hunc nil facturum majestate, & officio suo indignum; nec Hispaniam velut proprium bonum deserturum. Sed nec penes eundem esse, Hispanos invitos ad transigendum cum Gallo compellere. Ei regerebatur: optandum esse, ejusmodi generosa consilia justo tempore capta, ac eadem ingerentibus obtemperatum fuisse, cum res longe melius qvam nunc haberent; nec pacem Neomagensem tantopere festinatam. Sed nunc postqvam irrevocabilis occasio elapsa fuerit, rationem dictare, ut patienter consilia temporibus accommodentur, dum ab oriente, & occidente, simul à Borea periculum immineat. Salutem Germaniæ à negotiis Italiæ, & Hispaniæ hautqvidqvam suspendendam. Sed & ut ingratiis ad inducias descendatur, necessitatem fore è dissidio Arausionensis, & Amstelodamensium indies invalescente, per qvod ea respublica inutilis reddatur. Sane Hispanos nupera clarigatione certo sibi persvasisse, omnes fœderatos certatim auxilio accursuros, qvasi qvemlibet vicinum suæ rationes contra Gallum pertractaturæ essent. Sed nunc irrita ista spe, cum omnia in Galli commoda conspirent, pertinaciam iis facile decessuram. Post Cæsareæ legationi Ratisponam mandata mittebantur, ut tractatio ibi suscipiatur. Sed cum ea re in Senatu Principum mota Austriaci negarent sibi mandata esse, Elector Viennæ monebat, ut omissis ludibriis tandem serio res agatur. Jam qvoqve Bavarus, gloriam bello contra Turcas adqvirere cupidus, Viennæ acriter inducias urgebat, qvod alias tutum sibi non sit tam longe à ditione sua discedere, nisi à Gallo cautum sit. Sed Viennensis Præsul ejus monita eluserat, qvod autoritatem suam citra Hispanorum favorem tuiturum se diffideret. Sed qvo consilio nil aliud effectum, qvam ut Lutzenburgum amitteretur; qvod servari poterat, si imminentem necessitatem sponte prævenire placuisset.

§. III. Cum itaqve pertinacia aulæ Viennensis, qvam Hispanica consilia remperabant, nondum expugnari posset; Elector alibi locorum circa curandam Germaniæ securitatem laborabat. Qvo fine Paulum Fuchsium Coloniam, & Hagam mittere constituit. Cui injunctum ex itinere Hanoverano, ac Cellensi Duci exponere, uti jam incumbens à Turca bellum moneat cum Gallo transigere; eoqve Duces aulam Cæsaream ad eas promovendas persvadere laborent. Sane Hispanorum actiones ab ipso Cæsare improbari. Qvo jure postulari posse, ut Elector, aut Duces in earum partem veniant? Sed qvod Cæsar tractatus Hagæ suscipiendos arbitretur, Electorem contra censere, de fatis Imperii nullibi commodius qvã Ratisponæ in conventu omnium Ordinum agi. Nam ut Imperii negotia in Cæsareorum ministrorum manus tradantur, iisqve facultas conferatur extra Germaniam, uti Neomagi factum, circa ea disponendi; id neqve Electorem, nec ullum Ordinum reipublicæ amantem unqvam svasurum. Qvod si Cæsar fatali pertinaciæ inhæreat, id ferendum esse. Ast eo casu non aliud remedium dari tranqvillitati per Saxoniam, & Westphaliam servandæ, qvam ut Daniæ Rex, Coloniensis, Brandenburgicus, ac Luneburgici Duces bona fide se socient. Circa qvam rem matura Ducum declaratione opus esse, velut è qva magnam partem conservatio pacis, aut novarum turbarum exortus pendeat. Hanoveræ uterqve Dux

Cum Hanoverano & Cellensi. *18. Jan.* *23. Jan.*

1684. Dux ingens pacis desiderium ostendebat. Hanoverano is præcipue scrupulus erat, qvomodo salva existimatione ob fœdus inter se, ac Cæsarem initum ipse pacem nunc svadere possit? Cui Fuchsius reponebat: Electorem à Ducibus nil exigere, qvod eorum existimationi, aut fœderibus repugnet. Nec Electorem Cæsari, & Imperio adversari, sed utriusqve salutem summo studio qværere. Qvod si Duces in eo conveniant, Imperio in præsens necessum esse cum Gallo transigere, reliqva ultro conseqvi. Ac eos veros atqve candidos Cæsaris amicos habendos, qvi pacem svadeant; non illos, qvi adulando Cæsari ex aulæ affectus, & male consultam pertinaciam alant, ac illum in præcipitia impellant. Id qvod uterqve Dux agnoscebat, ac à se pacem tam Viennæ qvam Hagæ ingeri. De securitate conventorum monentibus respondebatur: si vel per plura lustra bellum geratur, non aliam haberi posse, qvam qvæ consistat in mutua sponsione omnium qvorum interest. Colloqvio instituto ministri fatebantur, Duces ipsos jam agnoscere, per compositionem cum Gallo in præsens optime Germaniæ, qvin toti Orbi Christiano consuli, qvam & ubiqve commendaturi sint. Nec se eandem à moderatione conditionum per Gallum oblatarum suspensuros; sed non contradicturos, si & citra mitigationem postulatorum pax, aut induciæ concludantur. Sed ut ipsi Cæsarem, & alios Ordines qvorum interest ad ista impellant, & velut eogant, à se postulari non posse. Sed eum qværeretur; qvid facto opus, si haut eo minus bellum surgat, & annon declarare velint, se una cum Electore, ejusqve fœderatis ei se haut misturos, sed ad conservationem Imperii communia consilia capturos? Ducales censebant, rem ad bellum deductum non iri, qvod Cæsari, Ordinibusqve haut vires sint ad id Gallo inferendum. Ast si Gallus bellum moveat, summæ injustitiæ specimen editurum, qvod raptis non contentus Imperium plane subvertere instituat. Eo casu se salva conscientia & existimatione per ejusmodi declarationem sibi haut adimere posse facultatem una cum aliis Ordinibus illatam patriæ vim arcendi. Intra tres tamen septimanas pressius mentem suam expositiuros. Nam sibi speculandum, qvid præsens Hagæ conventus pariturus sit, ac interim cum Danico, & Gallico ministro acturos, num qvid emolumenti à Gallo stipulari qveant, ac ut Hanoveranus eo commodius fœdere se Cæsaris exsolvere possit. Aulam qvippe Cæsaream, cum hic de pace proposuisset ita consternatam fuisse, ut valde rogaret, 1684. ne Dux obligationis qvid contraheret, anteqvam adpareat, qvo res Hagæ successuræ sint. Nam Cæsarem ministros ibi suos mandatis super pace instruere velle. Id qvod Dux promiserit, eoqve tempus id expectandum fidei suæ liberandæ. Mox Fuchsio responsum scripto in hunc sensum dabatur: *Ob bellum Turcicum dissidia inter Ordines, ac enormem Galli potentiam pacem utiqve necessariam videri; ac si Cæsar, & Imperium eam in leges à Gallo propositas admittere velit, se haut dissvasuros. Ast eos cohibere, qvi non armis, sed amicis officiis circa Gallum ad mitiores conditiones disponendum laborant, ac ut dignitas Imperii aliqvo modo servetur, simul caveatur, ne id deinceps exteri Regis arbitrio obnoxium agat: esse rem, qvæ conscientiam, & officium erga patriam spectet, cujus ratio cuilibet constare debeat. Ac verendum esse, ne aliqvando Deus, & alii homines ita de se ac sua posteritate disponant, si ipsi tali modo de aliorum fortunis statuere aggrediantur. Sed & uno ictu existimationem se suam consumturos, si ita raptim placita hactenus consilia, & fœdera abrumpant, ac ab uno extremo in aliud transeant. Facile qvoqve fieri posse, si ipsi hoc modo compositionem cum Gallo urgeant, ut pravus inde effectus seqvatur, ac Cæsar pacem cum Turca practicet; qvo ipso spes magnorum adversus istum progressuum inanis futura sit. Igitur se eos, qvi super moderandis induciarum conditionibus satagant, haut impedituros, ac facile concessuros, ut aliusuo è judicio agant. Interim moderata consilia secuturos. Cæterum bellum se nec ominari, nec ei ansam praebituros. Sed eo casu ita raptim in alterutram partem declarare se non posse. Non tamen consqve ab Electoris sententia discrepare, qvo minus ad eundem cum ipso scopum conniti qveant; ac ubiqve pro pace operam navaturos. Sperare qvoqve Hagæ rationem anni ex compositionis iniri posse. Id ubi non successerit, ulterius cum Electore consultaturos: ac paucarum septimanarum moram tanti non esse.*

§. 113. Post ista apud Duces expedita Fuchsius ex itinere Hermannum Wernerum Paderbornensem Præsulem adibat; cui itidem negotium pacis commendabat, simul sciscitatus, num fœdus cum ipsȉ antecessore initum renovare placeat. Qvi promittebat, se citra exceptionem Electoris sententiam secuturum, cujus merita erga patriam maximis laudibus ferebat. Cæterum qvia Coloniensis paulo ante Felicem Egonem Administratorem Murbacensem ad Electorem miserat, super præsenti rerum statu con-

Ad Coloniensem mandata.

1684. consilia collaturum, ei officio continuando hic Fuchsium ad istum remisit, testaturum; gratum sibi esse, Coloniensem eadem secum sentire circa tractatus inter Imperium, & Gallum, qvi jam maxime cordi sibi sint. Id negotium ad hæc capita redire: Qvomodo aula Cæsarea, qvæ hucusqve diversa plane consilia agitavit, ad aliam mentem permoveri qveat? Qvomodo Luneburgici Duces ad paria cum fœderatis consilia adduci possint? An, & qvid apud Gallum super propositione ab ipso facta mouendum; & num aliqvod moderamen pro Imperio, & Ordinibus per reuniones læsis sperandum? Qvid consuli, ubi irrita amica transactione res in arma eruperit, capiendum, qvo Imperii compages salva sit, nec id per ulteriores reuniones, aut alia via laceretur? Qvid denique eo casu fœderatis, ac inprimis Coloniensi, & Electori ad conservationem & securitatem suarum ditionum faciendum? Circa qvæ Electori ita videri: Spem esse Cæsarem demum demonstrationibus Collegii Electoralis, & aliorum Ordinum aurem præbiturum; cum præsertim Hispanorum sinistra, ac præcipitia consilia in aprico sint, qvibus is facile maximo cum suo, suæqve domus damno implicari qveat. Sed qvia hactenus aula Viennensis magnam fiduciam in Luneburgicorum auxiliis collocarit, qvorum & non modica autoritas apud Hispanos, & Arausionensem sit, paci hactenus adversos: sibi multum videri factum ad pacem, si isti Duces in eandem secum sententiam adducantur. Nam alia adhuc istos animo agitare è responso dato satis adparere. Porro optare se qvidem moderatiores conditiones, sed qvæ vix obtineri posse videantur, per inducias præsertim, qvarum fere lex sit, *uti possidetis*. Unde ubi melioribus conditionibus potiri non licet, in propositas à Gallo transigendum. Enimvero omni modo lacerationem Imperii præcavendam, & ne tot per secula stabilita reipublicæ forma convellatur, se qva omnium Ordinum, ac cumprimis Electorum dignitas ac salus dependeat. Qvod si Gallus in arma descendat, se non dubitare, qvin is rectè sentientibus Electoribus, & Principibus molestiæ nil sit daturus, incommodis belli in eos solos devolutis, qvi hisce extremis causam dederunt. Ut etiam Gallus, qvæ forte bello ultro occupaturus sit, non corpori Galliæ inserat, sed facta pace Imperio reddat, qvod & antea declararit; ac eo nomine fidem ab eo dudum. De cætero in eum casum consilia digerenda, ac præcipue qvomodo cum Luneburgicis agendum, ni per tractatus de amicitia sua cavere velint. Interim non minus sibi 1684. qvam Coloniensi curæ esse, ut calida Dani consilia temperentur, qvæ magis impediendæ, qvam promovendæ paci faciant. Circa fœdus à Murbacensi inter se, & Coloniensem propositum demonstraret: sibi offensivum fœdus haut placere, ac se iis, qvæ in præsens habeat, ac futuris fœderibus intra limites defensionis mansurum, & hucusqve juncto consilio cum Coloniensi acturum. Cæterum haut consultum ducere, presse ad neutrum statum se adstringere, sed successus rerum speculari, & pro captu earum consilia temperare. Addebantur minutiora, de Trevirensi in hoc fœdus adsciscendo: ut Coloniensis arce Ritbergensi, & Rheda præsidium deducat. Tum qvia munitiones Rheinbergæ ruinam trahant, ut Coloniensis eas reparet, aut plane demoliatur. Ac num consultum sit Unionem Electoralem renovare, ac diætam collegialem celebrare?

§. 114. Coloniam delato Fuchsio Argentoratensis disserebat: Satis sibi constare Electorem qvondam credidisse, nimis se Gallo in fraudem patriæ addictum. Sed sperare istum nunc diversa omnia experturum. Eqvidem à Gallo multis se beneficiis mactum, qveis ad grati animi officium obstringatur: sed semper sibi perstitisse affectum in patriam; & qvia hæc servari neqveat, nisi Gallo amico utatur, pacemqve retineat, se qvoqve sua consilia ad eum scopum direxisse. Eqvidem à Cæsare, Arausionensi, & Grana Gallicum se ministrum haberi. Ast utiliorem se operam Germaniæ navare, qvam omnes per affectus in transversum raptos, qvi bellum cum Gallo velint. Certo se nosse, Gallum pacem, aut inducias cum Imperio cupere; qvibus obtentis nil amplius cogitare de isto ulterius inqvietando, aut qvopiam eidem decerpendo. Ast ubi bellum cum Gallo erumpat, se non aliud qvam Imperii ruinam animo prospicere. In præsens Gallum adhuc sisti, ac Germaniam per pacem servari posse. Ast ni hæc occasio pacis occupetur, Gallum longius grassaturum, ac qvæ possit abrepturum, nec oblatis conditionibus ultra staturum; idqve citius facturum qvam credatur, aut qvam defensio parari possit. Damnum justo longius progredi, ac minus pacem desiderare. Contra Electoris circumspectionem cum Coloniensi plane conspirare. Gallum in scriptam declarationem, qvod in casum belli Imperio nil amplius decerpturus sit, consentire nolle, qvod adversa pars, ubi de ea intel-

Coloniensis declaratio. 6. Febr.

1684. intellexerit, eadem abuti queat. Sed verbis se internuntio Regem Coloniensi cavisse: qvod & Berolini per Rebenacium factum sit. Nunc videndum, ut ea fides utriqve junctim detur, velut plus obligationis habitura. Id qvod haut ægre obtinendum sit eo casu, si Regi necessitas adferatur, paci aut induciis repugnantes armis ad eas amplectendas compellendi. Ast si qvis ex Imperio Regem, ejusve fœderatos armis ultro petat, Regem ad ejusmodi declarationem vix descensurum; qvod omni jure licitum sit aggressori suo qvantum possit nocere. Pro Trevirensi se non sine labore demum obtinuisse, ut Rex permittat, ejus munita loca Coloniensi, ac Brandenburgico milite insideri. Ast ipse Coloniensis respondebat: *Se non sine admiratione prudentem Electoris agendi rationem observasse; ac nescire, an eum plus gloria è magnis victoriis, qvam è præsentibus consiliis, per qvæ hactenus exitium Germania averterit, mansurum sit. Qvin ejus inimicos, & adversa consilia foventes non posse non ejus actiones laudare. Id sincerum in patriam studium esse, qvod ad præsentium temporum conditionem qvadret. Reliqvos nimium, aut parum facere; ac consilia sua talibus superstruere, qvæ fieri neqveant.* Contra idem aulæ Cæsareæ consilia improbabat, qvæ legatus Hispanicus pro libidine moderetur.

Fœdus cum Coloniensi. §. 115. Ambiguo itaqve tractatuum cum Gallo successu, rationis erat Electorem, qvo ditionum suarū securitati prospiceret, cum iis qvorum pariter intererat certa consilia capessere. Qvo fine cum Daniæ Rege, & Coloniensi fœdus inibantur; simul ut hujus consilia plus justo in Gallum vergentia eo vinculo moderaretur. Nuper qvippe Gallus Coloniæ proposuerat, ut si Belgæ bellum sibi inferrent, qvod Hispani valde cupiebant, Coloniensis unam è tribus his conditionibus amplecteretur: vel ut Gallicis copiis transitum per ditiones suas ad Belgas Fœderatos concederet, eoqve fine unum & alterum locum in cautionem, simul struendo penui ad finem usqve belli traderet: vel ut Coloniensis suo milite in Belgas bellum susciperet, eosqve distraheret, ut Rex diversa in parte eo validius rem gerere possit: vel deniqve ut idem Galliæ se hostem declararet. Nam neutrum statum Rheni accolis concedi non posse. Huc ne Coloniensis descenderet, Fuchsius enixe dissvadebat; neu ejusmodi sese vinculo indueret. Nam alias eandem fabulam, qvæ anno 1672 acta sit, repetendam; ac non posse non Electoris ditionem in Belgium penetraturis tangi. Ad qvæ Coloniensis testabatur, se citra Electoris consilium nihil heic facturum. Isthæc porro Galli postulata Electori valde suspecta, ac summo studio declinanda videbantur. Nam uti sibi constet, Gallum à Belgis haut ultro armis petitum iri: ita præmaturum esse in eum casum mentem suam declarare. Et qvanqvam Belgæ aliqvot ab annis parum amice adversus ipsum egerint: tamen & sua, & Coloniensis, & omnium vicinorum summopere interesse, eam rempublicam salvam persistere, nec à Gallo subigi. Sed & sibi cum istis fœdus mutuæ defensionis intercedere. Præterqvam qvod ob Arausionensem successionem sibi necessum sit iis amicis uti. Unde se nunqvam in fœdus contra eam Rempublicam consensurum; ac judicare, Daniæ Regis eandem mentem esse. Eo magis autem Fuchsius properabat id fœdus perficere, ut Coloniensem impediret, qvo minus hic contra Belgas obligationis qvid contraheret; in qvod alias ejus ministros sat proclives esse adparebat; tum ut Danum stringeret, ne qvid infensi in Luneburgicos proprio consilio expromeret. Sed & ob alias rationes fœdus accelerandum erat; qvod qvatuor casus imminere viderentur, qvorum nullus fœderatis tolerandus erat. Nam & credebatur, Cassellanum, Vinariensem, & Gothanum VII M militum in Belgium missuros: tum Luneburgicos Hildesiam milite insessuros; ac Huxteram oppugnaturos; si Coloniensis ei oppido præsidium imponat; deniqve Arausionensem in Frisia Orientali legionem conscripturum. Is porro fœderis tunc Coloniæ conclusi scopus exprimebatur, *ne res inter Imperium, & Gallum in arma erumpat; postqvam fœderati intellexerint, suam operam pro pace hactenus parum profecisse, inter Gallum, & Hispanum jam bellum apertum exardescere, negotium pacis Ratispona langvide tractari, & ab exterorum rationibus suspendi; qvin usqve adeo id agi, ut tractatus in extranea loca in fraudem legum Imperii, nec sine contumelia Germanicæ nationis Ratispona Hagam transferatur. Ad qvem congressum complures Imperii Principes, qvin integros Circulos legatos misisse; ubi & negotia ita secreto tractentur, ut qvæ ibi concludenda sint, eorum notitia, qvorum maxime res agitur subtrahi debeant. Qvæ non alio, qvam ad excitandum bellum spectare videantur. Igitur Daniæ Regem, Coloniensem, & Brandenburgicum Electores prævertendis patriæ calamitatibus, ac in securitatem Inferioris Saxoniæ, & Westphaliæ arctius se conjunxisse, at Susatense pactum ad præsentia tem-*

1684. *tempora accommodasse.* Capita fœderis hæc erant. *Tres fœderati controversiis inter Gallum, & Hispanum sese haut miscebunt, qvamdiu per vicinorum tentata in bellum non pertrahantur. Ac si qvis alius in Imperio ad arma progredi, turbasqve dare velit, ei non adsistent, sed potius qvantum possunt id dissvadebunt, & avertent: ac si bellum seqvatur, in ejus partem non venient, sed circa instaurandam pacem laborabunt, ac ne qva mutatio circa publicum Imperii statum contingat, cavebunt. Peculiariter autem, si deinceps aliqvis Status in duobus hisce Circulis ab alio qvocunqve in Imperio, & Circulo, aut extra eum, qvi hoc fœdere non continetur, transitibus, delectibus, hospitiis, contributionibus, ac similibus belli molestiis oneretur, vel etiam ubi cum consensu unius aut alterius Status horum Circulorum tale qvid suscipiatur, ex qvo turbæ in iisdem exsurgere possint, aut si id suscipiendum esse certo constet; fœderati junctim primo monitis turbatorem ab istis retrahent, ac ubi id non proficiat, junctis viribus inhibebunt, ac cum eo velut turbatore pacis publicæ agent; ac alias omnia facient, ut qvies in iis Circulis servetur, ac omnis belli ansa declinetur. Unde si qvæ turbæ erumpant, fœderatorum ministri in loco, qvi periculo proximus, convenient, & super suscipiendis actionibus in commune consulent. Eo fine Daniæ Rex in ditionibus, qvas in præsens cis Visurgim possidet, qvamdiu hoc fœdus duraverit, II M D pedites, M eqvites, D dimachas: Coloniensis cis Visurgim VII M peditum, III M eqvitum, & M dimachas: Brandenburgicus itidem cis Visurgim III M peditum, MCC eqvites, & DC dimachas habebit. Sed in Circulo Inferiore Saxonico Danus habebit VII M peditum, III M eqvitum, M dimachas: Coloniensis III M peditum, MCC eqvites, DC dimachas: Elector VII M peditum, III M eqvitum, & M dimachas. Si qvi alii huic fœderi accedere velint, id communi fœderatorum consensu fiat. Id fœdus durabit, qvoad pax, aut induciæ à Cæsare, Imperio, & Hispanis cum Gallo initæ, ac omnes qvæ metuuntur turbæ è medio remotæ fuerint. Extra hæc Susatensi tractatu stabitur. Neuter fœderatorum absqve altero pacem concludat. Inter tractandum unus alterius utilitatem qværat.* Separatis articulis numerus copiarum ad modum ditionum, qvas qvilibet in utroqve Circulo possidet, aptabatur, salvo tamen copiarum numero in universum. *Qvia etiam periculum propinqvum videatur, protinus de modo rem gerendi Coloniæ Agrippinæ, ac Berolini deliberari incipiet. Id fœdus qvoqve porrigetur ad casus, si è Boreâ bellum surgat, aut metuendum sit. Unde si Svecus eo fine copias in Germaniam trajiciat, ut litibus, qvæ jam inter Cæsarem, Imperium, Gallum, & Hispanum fervent, sese ingerat, ac ejus vicinis aliqvid inde turbarū metuatur; eo casu omnia, qvæ contra turbatores in duobus Circulis decreta sunt, etiam contra Svecum valebunt, & effectus dabuntur. Uti autem Coloniensis in hoc consensit in gratiam Dani, & Electoris; ita & hic curaverit, si Belgæ adversus Gallum in arma erumpant, ut Coloniensi à Belgis securitas præstetur.* Secreti articuli erant. *Qvia hoc fœdus id spectat, ut non fœderatorum duntaxat, sed & aliorum Ordinum in utroqve Circulo ditiones in pace serventur; & vero æqvum sit, ut debiliores Ordines, qvi tanto beneficio per armatos fœderatos fruuntur, aliqvid ad sustentandas eas copias conferant: igitur casu emergente decernendum, qvantum qvilibet eorum contribuere debeat. Qvod si & præter spem evenerit, ut Belgæ cum Gallis in hostilia erumpant, ac in partem jam surgentis inter Gallum, & Hispanum belli veniant, aut id periculum immineat; qvo ipso utriusqve Electoris ditiones involutum iri metuendum sit: placuit, ut eo casu fœderatorum ministri congressu habito consulent, qvid facto opus sit, & qvantum fieri possit uniformia consilia capiant.* Cæterum id fœdus Elector Belgis, Svecis, ac Luneburgicis conceptis verbis haut communicandum censebat, qvod de ignotis amplius qvid præsumi soleat. Sed Gallo id utiqve communicandum declinandæ suspicioni. 1684.

Fuchsii ad Belgas mandata.

§. 116. Post res Coloniæ expeditas in Hollandiam abibat Fuchsius, ubi Arausionensi proponere jubebatur, in qvanto, & qvam manifesto periculo Belgium versetur ob clarigationem nuper Gallo per Granam Marchionem factam: nes minus qvam lubricus Germaniæ status sit ob extractam cum Gallo pacis negotiationem, & à Turca periculum. In aula Cæsarea fidelibus qvantumvis monitis locum haut dari. In Hispania non plus virium, opumvè, qvam consilii, ac prudentiæ adesse videri ad indictum temere bellum justo cum vigore perseqvendum. Electorem qvidem Ratisponæ, ac Viennæ subinde ingerere; ubi ad extrema res deducta fuerit, nil aliud qvam dissolutionem status publici in Imperio, ac omnium Ordinum subversionem expectandam. Cæsari qvoqve futura æstate bellum contra Turcam soli fere ac propriis sumtibus gerendum, qvod Hispanus pecuniæ nil suppeditare possit, sibi ipsi defendendo impar. Ex Italia qvoqve pecuniarium subsidium ob metum Gallici belli vix secuturum. Gliscere etiam indies dissi-

1684. dium inter Cæsarem, & Polonum, & hunc nil copiarum amplius in Hungariam missurum. Saxonem offensa irritatum. Bavarum pacem svadere. Reliqvos potentiores Ordines ob metum Gallicarum turbarum à mittendis auxiliis impediri. Suspiciones inter Danum, & Luneburgicos augeri magis qvam imminui; ac ni brevi cum Gallo transigatur, Ducesvè consilia sua mutent, metum esse, ne res inter eos ad manus perveniat. E Svecia notas ab rationes nil auxilii expectandum. Hollandiam opibus exhaustam, ac bello continuato in extremum periculum delapsuram, præsertim ubi commercia, qvæ anima ejus reipublicæ sint, vim passura videantur. Belgium Hispanicum perire, aut à Galli libidine pendere, nulla alicunde auxilii spe. Svevicum, & Franconicum Circulum petitas copias abnegasse. Anglum pristinis consiliis de qvalicunqve pace retinenda inhærere. In Belgio Fœderato sententiis discrepari, ac validissima Hollandiæ membra pacem svadere. E qvibus Electori inevitabilis necessitas adpareat, ut consilia temporibus accommodentur, & per maturam pacem, qvalis pro eorum captu optima haberi possit, summam rerum periculo subducendam. Qvam ad rem Arausionensis plurimum momenti adferre possit; & maximam partem in ejus manibus sitam esse, ut totus orbis Christianus contra Turcam uniatur: id qvod immortali gloriæ ipsi sit cessurum. Sed & eo ipso proprium patrimonium ab imminente desolatione liberandum. Unde Electorem impense rogare, ne Princeps hanc occasionem de publico bono merendi amittat. Gemina Fuchsius Waldeccio Principi, & Fagelio ingerere jubebatur. Insuper Belgas, Hispanosqve moneret, ut circa reliqva subsidiorum ipsi satisfaciant. Amsteludami cum Beuningio loqveretur, ejusqve civitatis consilia probaret, eamqve ad constantiam hortaretur.

De profugis Anglis. §. 117. Fuchsio Cliviam transeunti Graius, & Armstrongius Anglia profugi, tunc ibi hærentes dicebant; se nullam aliam ob causam ex Anglia cessisse, qvam qvia Eboracensis, & Pontificia factio, qvæ jam in aula prævaleat, Protestantes opibus & autoritate eminentes omni modo è medio tollere qværat; & omnia, qvæ de conspiratione spargantur, ficta esse. Monomuthensem qvoqve præsentibus diffisum ex Anglia se subduxisse. Simul sciscitabantur, num Elector ejus Ducis, aliorumqve Anglorum opera, qvi patriam deserere velint, in re militari uti velit. Ad qvæ Elector declarabat: gratum sibi fore, si isti, & plures Angli in sua ditione sedem figere velint; ac Monomuthensi liberum fore ad ipsum se conferre. Ast mox Anglus qverelas movebat, qvod Elector Graio, & Armstrongio in Clivica receptum dedisset, non obscure innuens qvasi ille conscius fuisset conspirationis ab illis hominibus agitatæ. Id qvod Elector ægerrime ferebat, ac per Joannem Besserum Regi demonstrari jubebat; *istos exiguo tempore Cliviæ egisse, ac suo ere victitasse. Jura, ac mores gentium eam hospitalitatem commendare, ac barbarû semper cultores inter nationes habitum exteris, & exulibus usum elementorum negare. Nec fœdera inter se & Anglum extare, qvæ nutur alem hanc libertatem restringant. Qvin et si Hispanis cum Anglo arcta amicitia, ac fœdus intercedat, Monomuthensem tamen palam in Belgio Hispanico agere, ac protectione ibi frui. Eqvidem jus gentium discrimen facere inter eos subditos, qvi læsæ majestatis crimine se obstrinxerint, & alios patria migrantes. Enimvero sibi de istorum delicto nil constare, nec de eo qvid ad se relatum: ac si qvi alicujus facinoris convicti fuerint, eos se nunqvam in protectionem recepisse. Multo minus unqvam illicita agitantes secum in consilium ivisse.*

Amstelodami aliæ §. 118. Amstelodami adventus Fuchsii admodum gratus erat; ac ea civitas magnum sibi præsidium in Electore positum testabatur, cui & fixum erat, in conscriptionem XVI M militum, aut alia ad bellum ducentia nunqvam consentire. Beuningius differebat: magno solatio civitati cedere, qvod Elector ipsius consilia probet, ac auxilium promittat. Arausionensem valde in eam irritatum nulla idonea de causa. Nam civitatem, cum vidisset Principem suis consiliis se, ac Rempublicam perditum ire, vel invitum istum servare voluisse. Eundem ab omni parte decipi. Hispanos ipsi tres milliones debere. In hanc summam eos aliqvid numerasse: reliqva se soluturos promisisse. Huic pollicito eum confidere; cum tamen Hispanorum inopia nemini ignota sit. E Gallia qvotidie per Hispanos conficta ipsi referri: Regis opes exhaustas, eum à bello abhorrere, ac Principem metuere. Modo ferocia ostentetur, omnia obtentum iri. Qvin se credere, ab ipso Gallo ejusmodi fabularum scriptores subornari. Nec adulatores deesse, qvi ipsi ingerant; ejusdem genium solum capacem esse vastis Galliæ destinatis interrumpendis. Ipsum Principem plus ambitionis, plus pertinaciæ, plus opinionis de

scipso

1684. seipso habere, qvam expediat. Nam alias tam longe ab Electoris, qvem parentis loco habere debeat, consiliis haut discessurum. Huc accedere, qvod is se totum Granæ Marchioni, ac Burgomagno dediderit. Ast Granam turbulento ingenio, hunc judicio non valde exacto esse; utrumqve autorem tragœdiæ, qvæ jam agatur. Granam sperasse, se onus, qvod miseris provinciis Hispanicis imposuerit, in humeros Germaniæ, ac Fœderati Belgii devoluturum. Burgomagnum sibi certo persvasisse, se Angium vel invitum in bellum contra Gallum pertracturum. His fundamentis tam ridiculam belli indictionem, qvam Hispani Gallis fecerint, superstruxisse. Alias Amstelodamenses hautqvidqvam tam scævo esse ingenio, ut Galli potentiam augere, ac sibimetipsis compedes fabricari velint. Nam nil magis invicem contrarium esse, qvam Galliæ, & Reip. Belgicæ rationes. Sed nunc moris esse, eos Gallico favore, aut corruptionibus infectos arguere, qvi in bellum intempestivum, & exitiabile ruere nolunt. Ad qvæ Fuchsius: Electorem qvoqve ea forte uti, cum tamen nil magis qvam incrementa potentiæ Gallicæ abominetur; qvibus sistendis in præsens nullum aliud remedium dispiciat, qvam per pacem, aut inducias materiam progressuum eidem subtrahere. De præsenti Hagæ conventu Beuningius disserebat; esse maxime mirandum, paucos qvosdam, ac præter Bavarum, & Luneburgicos exiguarum fere opum Principes non vereri de fatis Germaniæ disponere, & conditiones proponere, atqve audire; qvi tamen à pluribus, ac potentioribus nil mandatorum habeant. Maxime omnium autem mirandum, ullum ad *Associatos* respectum haberi; cum tamen nemo eorum pro Rep. Belgica vel unum eqvum instructurus sit. Alias lites inter Gallum, & Hispanum commode Hagæ posse expediri: sed Germanica negotia Ratisponam remittenda. Inter alia Hagæ has conditiones propositas, ut Argentorato munitiones detrahantur: Brisacum, Friburgum, & Kehlense castellum restituantur, aut seqvestro deponantur ac induciæ in octo annos ineantur. Id qvod ridiculum sit, nec unqvam à Gallo concedendum. Jactari qvoqve, Bavarum, Franconicum, & Rhenanum Circulos, tum Gothanum, & Vinariensem triginta octo bellatorum millia in promtu habere expeditioni in Gallum suscipiendæ, præter Cæsareas, ac Luneburgicas legiones. Ac ejusmodi chimæris istorum consilia inniti.

§. 119. Ast Hagæ ad proposita à Fuchsio Arausionensis respondebat: *Summam nunc rerum confusionem maximo sibi dolori esse; ac ni Deus miseri hujus populi, ac vicinorum tutelam suscipiat, omnia brevi in ruinam itura. Satis nosse, ista sibi præcipue attribui tanqvam bellandi cupido; sed summam sibi injuriam fieri. Hispanicas provincias non posse ab hac Rep. destitui, qvæ huic propugnaculi vice sint, qvibus amissis Gallo semper pronum fore in penetralia Uniti Belgii irrumpere, idqve sub jugum mittere, velut commerciis exercendis, qvam bello gerendo aptius. Conditiones à Gallo propositas ita comparatas, ut in ejus placito semper futurum sit Belgicas provincias absorbere, qvando libido subierit. Hanc ideo tantum utcunqve premi, qvod hinc inde arma in promtu sint. Ast ubi sub specie subdolæ pacis, aut induciarum eadem deposita fuerint, idem eventurum, qvod post Neomagensem pacem, post qvam Gallus plus terrarum, qvam durante bello, deglutierit. Præcipue concedi non posse, à Gallo Lutzenburgum subigi; qvi solus locus lineam communicationis inter Superiorem Germaniam, & Belgium servet. Ut tamen ostendatur à pace se haut qvidqvam abhorrere, formulam transactionis æqvissimis conditionibus conceptam. Sed penes solum fere Electorem esse negotium ad optatum finem perducere. Nam Galli duritiem nunc magis Dani, utqve Electoris favore, qvam propria potentia inniti. Satis autem constare, Danum, absqve Electoris consensu nihil suscepturum. Igitur si Elector facultate qvam habeat recte utatur, pacem se absqve mora habituros, cujus gloria penes ipsum solum futura sit. Idem qvoqve svadere propriam Electoris utilitatem. Qvid ipsi eventurum amisso Belgio Hispanico? Neqve vero Electorem rationibus suis magis per Gallicam amicitiam consulturum, qvam Svecos, Bavarum, & Hanoveranum, qvi antea longe arctius, qvam Elector esse possit, Gallo innexi fuerint. Coloniensem semper Gallo addictum fuisse. Et tamen qvomodo ejus ditiones ab hoc habitas? Tres Electores ad Rhenum jam servitio Gallico obnoxios ne verbum qvidem facere audere, qvod Gallo displiceat. Trevirensem qvantacunqve submissione utatur, qvotidie effectus odii, qvo Ludovisius in ipsum flagret, sentire. Ad omnia, qvæ Gallus post Neomagensem pacem rapuerit, nil juris ipsi competere; ac cœcum esse oportere, qvi non perspiciat, ad monarchiam Europæ eum adspirare, aut ut saltem ejus res pro lubitu temperare qveat. Eqvidem qvæ Gallicæ potentiæ opponi qveant vires, cum hac nullo modo comparari posse. Ac si è communi rerum huma-*

1684. *Arausionensis sententia. 8. Mart.*

1684. *humanarum cursu res æstimetur, Republica Belgarum, ejusqve fœderatis nil nisi damna, & clades expectandas. Sed uti ipse justa causa, & sincera conscientia nitatur: ita cum patientia, & constantia expectandum, qvid Deus decreverit. Si utiqve fatalis rerum conversio immineat, honestius ditiones amitti arma in manu tenentibus, qvam ad dependentiarum, & reunionum ludibria conniventibus; ac demum gloriosam mortem ignava vita potiorem. Se qvidem inter adversa natum, atqve educatum. Numinis tamen favore in functiones majorum ingratus inimicorum repositum. Sperare qvoqve, Deum non permissurum, ut ipse in miseria moriatur. Si tamen eidem aliter visum, se qvoqve in ipsius voluntate adqvieturum. Unum maximo sibi dolori esse, qvod cum Elector ipsum ab incunabilis ad filii instar dilexerit, qvem & ipse parentis loco veneretur; jam is videatur magis in Amstelodamenses inclinare, qvi gloria sibi ducant omnibus consiliis à se profectis obsistere. Qvem finem intestinæ hæ turbæ sint sortituræ, incertum esse. Sed si maxime Amstelodamensis civitas in rectam viam redeat, nunqvam tamen sibi cum Beuningio qvid negotii fore, à qvo atrociter læsus sit.* Ad qvæ Fuchsius: Electorem satis perspicere, qvid periculi omnibus immineat, si Galli potentia augeatur. Omnia, qvæ iste faciat, eo spectare, ut hujus incrementa sufflaminentur. Igitur non cir[illegible]scopum, sed circa rationem eum obtinendi dissentiri. Electori, cui per qvadraginta qvinqve annorum experientiam haut superfunctoria rerum civilium notitia parta sit, non aliter judicare posse, qvam arma, in qvæ *Associati* propendere videntur, orbi Christiano fatalia fore; eaqve non alio fundamento niti, qvam desperatione, qvæ omnia salutaria consilia excludat. Cæsari necessum esse qvicqvam habeat virium contra Turcam vertere. Germaniam inter se divisam, ac partim modicis viribus instructam. Hispaniam enervem. Membra Reip. Belgicæ inter se divisa. Anglum à bello abhorrere. Contra Gallum ita ab armis instructum, ut Rhenum pariter, ac Belgas invadere possit. Qvid spei superesse amissa recuperandi, cui non metus plura amittendi longe præponderet? Ea extrema per pacem, aut inducias declinari posse; qvod solum remedium in nostra facultate sit; nec per desperationem summam rerum aleæ exponendam. Sæpe corpus jactura membri jam emortui servandum. Cum non omnia fieri possint, qvæ debebant, facienda, qvæ fieri possint. Et ex hoc fundamento procedere omnes cessiones, qveis sæpe pax redimenda est. Frustra auxilium è Germania sperari, ubi 1684. præcipui Ordinum cum Electore sentiant; non esse in præsens aliud remedium servando Imperio, qvam pacem cum Gallo. Eqvidem objici, nil securitatis inesse tractatibus cum Gallo factis. An igitur æternum cum eo bellum gerendum? Sane Electorem, Angliæ Regem, aliosqve pacis cupidos arctissimo se fœdere ad evictionem præstandam obstricturos; ac Gallum, si pacta violet, sociatis omnium viribus in ordinem redigendum. Enimvero Arausionensis suæ sententiæ immotus inhærebat. Avauxius dicebat; non aliud se responsum ab isto expectasse. Fagelium qvoqve istam Principis ferociam alere. Judicabat tamen, Regem in præsens haut longius progressurum. Nam si plura in Belgio loca occupet, Amstelodamensibus, Frisiis, & Groninganis necessitatem imponi cum reliqvis sese jungendi; nec Anglum ista toleraturum; ac tunc rectoribus Amstelodamensis civitatis rem in angusto fore. Igitur consultum videri, rem aliqvandiu in præsenti statu relinqvere; præsertim cum nondum spes pacis inter Cæsarem, & Turcam affulgeat. Porro gemina cum Arausionensi differebant Waldeccius, Fagelius, Camprichtus, &, qvanqvam paulo moderatius, minister Luneburgicus Hieronymus Witzendorfius. Fagelius non sine commotione velut concionabundus loqvebatur: Rempublicam eqvidem in summo periculo, & confusione versari. Sed priori seculo, cum Harlemum amissum, Leida, & Alcmaria per miraculum servatæ essent, pejus adhuc rem habuisse. Eundem Deum adhuc vivere. Justam sibi causam esse; & si maxime res male succedat, malle se tamen mori recta, Deoqve probata sectantem, qvam à cacodæmone suggesta fulcientem. Ac satius esse Gallo ad Bruxellas, & Antvverpiam, qvam ad Bredam, aut Dordracum occurrere. Calamitatem, qvam Galli Belgio Fœderato intulerint, in recenti memoria esse; ac præstare millies mori, qvam violentiæ Luvoisii mortalium immanissimi, aut qvæstoris cujuspiam à pedisseqvi functione recentis exponi. Majores suos pro libertate mortem oppetiisse immortali post se gloria relicta; qvorum exemplum seqvi placeat. Alias se non parum præsidii in Electore collocasse ob communes sacrorum, atqve libertatis rationes. Sed nunc Avauxium jactare, eundem cum Dano, & Coloniensi convenisse super eo invadendo, qvi huic Reipublicæ auxilia latum veniat. Saltem spem fuisse, Electorem neutras partes secuturum. Sed postqvam

1684. qvam & iste in Reip. exitium conspiravit, in solo Deo spem sibi reponendam. Satis operæ à se sumi ut Hispanos à desperatis consiliis retrahant, Belgio utcunqve exuere se meditantium; qvi mediterraneas urbes Lutzeuburgum, Namurcum, Superiorem Geldriam, & Brabantiæ partem Gallo cedere velint, æqvivalente regione in Catalonia recepta. Reliqva mare versus sita loca, Ostendam, Neoportum, Gandavum, Brugas, Antvverpiam, & reliqva Flandriæ Anglicanam protectionem subitura. Inprimis mirum esse, Electorem nunc Amstelodamensibus blandiri, qvi præcipui autores Neomagensis pacis fuerint, ac alias semper istius utilitatibus obstiterint. Ad qvæ Fuchsius: ista desperatorum hominum consilia esse, & qvi utcunqve mori cupiant: ad qvæ recurrere nondum necessitas subigat, ac molliora remedia superesse. Cordatum gubernatorem hautqvidqvam clavum è manibus amittere, qvamdiu ulla spes sit navem servandi; ac si rectum cursum tenere non liceat, obliqvatis velis hinc inde viam secandam. Qvæ ab Avauxio jactentur, inania esse. Qvod Elector Amstelodamensium amicitiam colat, id Reipublicæ bono facere, ut intestina concordia instauretur; ac priores offensas bono publico condonare præclarum esse. Etsi post Fagelius de fervore isto multum remittebat; ac mox qvoqve Transisalani, Geldri, & Ultrajectini plus inclinationis in pacem ostendebant.

Elector bellum à Belgis avertit.

§. 120. Eo major Electori cura erat prohibere, ne inter istam animorum exacerbationem belli flamma alicubi erumperet. Præsertim postqvam Gallus Præsuli Argentoratensi scripsisset; se vel exercitum in Coloniensem ditionem missurum, vel Coloniensis copiis aliqvot millia additurum, qvo Belgis metus incutiatur, ac si bellum seqvatur, res in eos geri possit. Id cum Præsul Fuchsio è Batavis Coloniam regresso

9. Mart.

exposuisset, & qvid consilii capiendum exqvisivisset, iste demonstrabat; ex ejusmodi negotio nil boni conseqvi posse. Electorem hactenus omni ope connixum, ut Galli arma à Germania averruncaret; eumqve præcipuum fuisse scopum omnium tractatuum cum Gallo initorum, qvod spes esset, hoc modo pacem servari posse. Ast ubi hocce Gallico consilium effectui detur, oleum & operam periisse; ac adversam partem non omissuram clamare; jam pacem aperte abrumpi: tum Electores ad Rhenum animis collapsuros. Gallum qvoqve per fœdus teneri ad ejusmodi consilia non procedere, nisi prius cum Electore super iisdem convenerit. Apud Belgas qvoqve id contrarios effectus producturum. Nam tunc Amstelodamensibus, Frisiis, & Groninganis necessitatem allatum iri, id qvod in faciem sibi dixerint, in reliqvorum sententiam concedendi. Ast aliud esse remedium, ut non sit opus ad abrupta ista descendere. Scilicet ex nupero tractatu Dano, Coloniensi, & Electori L M militum in promtu habenda. Hæc maximum pondus fore ad producendam pacem. Tanto exercitu succinctos tres fœderatos pacis, ac belli arbitrium habituros, qvod prout res exigat frænum adducere, aut laxare possint. Contra rem longe secius succedere posse, si extero rerum moderamina intra Imperii limites committantur. Coloniensem jam superiore bello expertum, qvid ejusmodi exteri hospites secum trahant; nec eos ita cito amoveri posse, uti venerint. Qvas rationes cum Præsul satis caperet, Gallo impense scribebat, ne qvid copiarum mitteret. Etsi idem, à qvo revera ista omnia promanabant, juraret, nec se, neqve Coloniensem bellum contra Belgas meditari. Sed ubi res in arma eruperit, malle seipsum bellum in Belgas suscipere, ac in partem rerum gerendarum venire, qvam concedere, ut Gallus è Coloniensi ditione maximo ipsorum cum damno Belgis arma inferat. A se nil aliud spectari, qvam ut provinciæ secius sentientes Hispanicis rationibus abstrahantur; ac Hispanis necessitas adferatur, ne ob paucula loca totam Europam novo bello implicent. Eqvidem Gallum rogante Coloniensi V M, qvæ in hujus provinciam mittere decreverat, subsistere jussisse, sed ad exiguum duntaxat tempus; qvod is contendat, utiqve utile esse, eas copias ad fines Belgarum Unitorum, suum vero exercitum ad limitem Hispanicarum provinciarum consistere ad terrorem bellicupidis incutiendum. Nec se Gallis, si venire velint, accessum prohibere posse. Addebat tamen Coloniensis, se absqve Electoris adprobatione nil summam rerum spectans susceptururn, ac citra exceptionem ejus sententiam secuturum. Nam in ipsorum consensu jam summam rerum verti videri. Ac fœdus suum cum Gallo non ulterius porrigi, qvam finitium abrumpendæ pacis à Belgis proficiscatur. Etsi Grana jactabat, Coloniensem Gallo arctius illigatum, qvam ipse norit. Nam non prima vice Wilhelmum Furstenbergium isti Præsuli tractatum non visum subscribendum obtrusisse.

Cum Luneburgicis acta.

§. 121. Nec minus id solicite agebatur, ut Luneburgici ad promovendam pa-

1684.

cem adducerentur, nec tamen præter necessitatem res ad arma deduceretur. Eorum consilia hactenus non parum suspecta fuerant, qvod qvibuscunqve rationibus ab Electore ingestis non nisi tempus extractum irent; ut fortioribus remediis opus videretur ad eos in rectam viam reducendos. Sane nuper Canitio, qvem Elector Coloniam miserat, Hanoveranus dixerat; se circa pacem serio laborare, ac ejus necessitatem perspicere. Sed paulisper expectandum, qvis eventus congressus Hagensis futurus sit. Non videri sibi à Gallo periculum in mora esse; magis à Dano metuere. Ac mox Hanoveranus Hagæ declaraverat, nil se copiarum in Belgium missurum, Associatis non parum perturbatis, qvi dolebant, Witzendorfium ad secretas consultationes admissum. Nec tamen ideo sinceri in pacem studii fidem asseqvebatur. Sane & Daniæ Rex judicabat, Duces non nisi tempus extrahere. Sibi autem haut consultum tantis armis succincto diutius in incerto agere; eoqve cominus ostentata vi Duces ad audiendam rationem compellendos. Et qvia Duces Fuchsio non ex voto responderint, Coloniæ negotium eo acrius urgendum, copias trium fœderatorum contrahendas, ac propius istorum finibus admovendas. Atqve isthoc Rex per Fridericum Gabelium Electori proposuerat; cui & ipsi haut placebat diutius inani spe lactari. Id tamen haut è re videbatur, statim copias istorum finibus admovere, sed ulterius amica via eos attrahendos. Etsi magno labore opus foret ad Dani ardorem temperandum, plerisqve in Dania bellum magis, qvam amicam compositionem optantibus. De qvibus Alefeldius, cui constans in pacem studium, valde qverebatur, eos ancipitia specioso colore adornare, ac Regem ad varia periculosa impulsum ire. Eos hactenus sibi persvasisse, Coloniensem qvoqve in extrema inclinare; eoqve & Electorem sepositis pacificis cogitationibus è bello lucrum captaturum. Unde & Murbacensis adventum avide expectasse, velut classicum canturi, sed qvi valde moderata proposuerit. Non dubitare tamen, qvin Electoris prudentia, atqve autoritate calida consilia inhiberi possint. Ac si Regem inter, & Electorem arcta uti hactenus amicitia perstiterit, Regem ejusdem consilia secuturum. Alias prævalituros, qvi speciosa, sed ancipitia ingerant. Eo magis Elector instabat, ne Rex cum Ducibus ob peculiares inter ipsos controversias collideretur; qvod spes sit Hanoveranum in ipsorum partes transiturum; qvi qveratur, se per Cæsareum fœdus in magnas difficultates incidisse, qvo ut exuere se qvamprimum possit, magnopere desiderare. Contra Danus censebat, amica ratione apud Duces nil profici, ac eos nil aliud qvam tempus extrahere. Eqvidem Duces Viennæ, Ratisponæ, & Hagæ pacem in speciem commendare, sed tecte eam eludere. Unde & Regi parum placebat, fœdere Coloniensi Luneburgicorum mentionem haut factam, nec in eos consilia digesta. Id qvod à Gallo provenerit, qvi nil aliud qværat, qvam ut Coloniensis viribus contra Belgas utatur, eoqve ipsum, & Electorem sperato ab eo Præsule auxilio privet. Qva ratione ipsi à fœderatis suis disjuncti inter tot infensos soli destituantur. Sed & valde sibi displicere ostendebat Danus, Coloniensi tractatu id à Gallo qvæsitum, ut ipse eum Belgis committeretur. Sane ad tale qvid fœdus suum cum Gallo haut porrigi: nec rationibus suis convenire cum Belgis bello collidi ob maritimas vires ejus Reipublicæ, & qvia plus qvam dimidia pars Danici commercii in Hollandia hæreat.

1684.

Circa eosdem compescendos agitata. 18. Mart. de Roy.

§. 122. Interim Daniæ Rex qvingentos eqvites Meclenburgicæ, atqve Lauenburgicæ immisit ad residua tributorum exigenda, simul ut specimen caperet, num Duces sese commoturi sint. Ac Royus Comes in Holsatiam mittebatur, istorum actionibus speculandis; Alefeldio qverente, talia, qvæ facile rem ad manus deducere possint, se absente suscepta. Et qvia Duces liqvidum responsum semper declinabant, Danus proponebat, ut inter se, & utrumqve Electorem conventio ineatur, per qvam statim atqve anni tempestas ferat, fœderatorum copiæ ad fines Luneburgicorum adducantur, liqvida declaratione expostulata, num fœderatorum sententiæ circa pacem, aut inducias accedere velint, abdicatis omnibus in contrarium obligationibus? Num fœderatis circa suas prætensiones satisfacere, nec ullo prætexto ipsorum domesticis se negotiis miscere, adversariis ipsorum nil opis ferre, & qvæ gerant, Circuli munia ultra leges Imperii haut extendere? Si recusent, junctim in eorum ditionem progrediendum, eosqve cogendos, ut hisce postulatis annuant, aut copias exautorent, simul fœderatorum securitati caveant. Nam blandimentis eorum nil serii subesse, ac forte ex improviso adversa consilia capturos, communem tranqvillitatem in longum elusura. Præcipue metum esse, ne hæc qvoqve æstas inter inanem negotiationem elabatur, regno suo interim sub tam numerosa militia terrestri, & maritima fatiscente.

Qvan-

1684. Qvantum tamen fiduciæ circa hoc negotium in Coloniensi reponendum foret dubitabatur. Is enim per Murbacensem Hafniæ testatus fuerat, utiqve pacem se desiderare, ac isti promovendæ omnem operam navaturum. Qvod si tamen bellum erumpat, ita se rem disponi cupere, ut amicitia qvidem cum Gallo perstet, ac de ejus auxilio cautum sit; interim suæ tamen, ac fœderatorum copiæ intra Imperii fines semper validissimæ sint, & si qvæ forte auxiliares copiæ adjungantur, ipsis obnoxiæ agant. Sed eo fine ante omnia à Luneburgicis cautum esse oportere, ne Hispanis auxilia submittant; qvo his necessitas adferatur pacem amplectendi. Eoqve mense Aprili fœderatorum copias ad eum limitem deducendas; simul tentandum, ut Hildesiæ præsidium immittatur. Id si Duces prohibere conentur, eos invadi posse velut autores rixæ. Huic Coloniensis declarationi Rex, ac plerique ministri plurimum tribuebant: sed Alefeldius Cancellarius alia omnia censebat. Nam Gallum impense contendere, ut Coloniensis vires contra Belgium adhibeantur; nec eum permissurum, ut hic rem in Duces gerat, qvod forte hoc facto plus temporis, qvam nunc credatur, impendendum sit, aliis interim destinatis hærentibus. Coloniensis qvoqve ditiones ita ab adversa parte cingi, ut non tutum ei sit futurum multas copias alio educere. Inde enim Belgas, & Hispanos, hinc Franconicum Circulum, & Hassos ipsis cum Luneburgicis imminere. Sed nec ei Præsuli in præsens ultra VIII M militum esse. Contra Duces egregiis copiis instructos, qvos & Saxo, atqve Cassellanus deserturus non sit. Esse qvoqve Coloniensi ministrum flagranti gratia, qvi plane à Bavaro dependeat; qvi gavisurus qvidem sit, qvamdiu nil periculi adpareat, Præsulem Gallicis subsidiis frui. Sed si ad arma descendendum sit, forte alia consilia suggesturum. Ac sane Coloniensem nunqvam vigoris qvid ostendisse, eoqve eundem ex fœdere cum Daniæ Rege, atqve Electore magis suam securitatem qværere, qvam ut cordi sit hisce qvid auxilii præstare. Gallum autem sub istis suum emolumentum, non sociorum securitatem qværere, ac bello heic exardescente alibi destinata sua persecuturum, Rege, ac Electore inter turbas solis destitutis. Et constabat id consilium ab Argentoratensi profectum, qvo Danum, & Electorem cum Ducibus committeret. Ast Elector circumspectius agens per literas Hildesiensem civitatem monebat, ne Ducum præsidium admitterent; Duces autem ne id civitati obtrusum irent. Simul ut Luneburgicis 1684. scrupulus injiceretur, nec Danus justo longius progrederetur, unam & alteram legionem in Meclenburgicam progredi jubebat, copiis qvoqve è Borussia evocatis.

§. 113. Inter hæc Otto Grotius majorem indies spem faciebat, Duces in consilia pacis cum Electore conspiraturos. Unde Elector laborabat, ut Coloniensis militem suum Huxtera educeret, ac ne Daniæ Rex qvid in Saxonia moveret; qvi scrupuli adhuc Duces urgebant. Ac circa Huxteram qvidem Coloniensis annuebat, sed non prius, qvam de Ducum amicitia cautum foret. Mox & Grotius formulam exhibebat fœderis inter Electorem, & Duces ineundi. Sed qvia eadem Electori minime omnium satisfaciebat, non leviter cum isto expostulabat, qvod jam annum amplius incassum laborarit Duces ad consilia pacis flectere; de qvo hi subinde multum spei ostenderint. Se qvoqve promovendo huic negotio tantum studium erga Duces ostendisse, ut fœderati sui non sine suspicione id sæpe exprobrarint. Nunc formulam exhibitam conceptæ spei plane non respondere, nec eo spectare, ut Duces consilia sua ipsi conforment; sed potius ut ipse fœderatis suis avulsus periculosis negotiis implicetur. Qvem fructum iste agendi modus producturus sit, suo loco relinqvi; ac utcunqve res cadat, solatio sibi fore, semper salutaria Imperio consilia fovisse. An eadem Ducibus mens fuerit dubium videri, postqvam per Marchionem Arcium Gallo obtulerint; si hic ipsorum prætensionibus super hospitiis Inferioris Saxoniæ, & aliis inde manantibus cavere velit, se Gallicas propositiones probaturos, ac Ratisponæ, alibiqve operam navaturos, ut induciæ ad ipsius mentem ineantur. Id qvod eo magis mirum sibi visum, qvod Duces Viennæ, Ratisponæ, Hagæ, Berolini, ac passim jactarint, omnia sua consilia contra Gallum ac vasta ejus destinata tendere. Sane nunc non amplius obscurum esse, qvæ ab istis apud Gallum, & alios de Imperii majestate, & integritate, ac de liberandis oppressis disputantur, unice ad privatum emolumentum referri, ut Inferiorem Saxoniam pro lubitu moderari qveant; ipso Gallo dedignante ita profunde domesticis sese Imperii negotiis ingerere. Sed & Daniæ Regi ea formula displicebat, qvod Duces non nisi verbo de promovenda pace cavebant, ac exorto bello medii esse volebant; cum id sibi ferendum non sit, Duces armatos, & medios tunc consistere, qvibus in causa

Luneburgici ad pacis cum Electore conspirare tentantur.

d'Arcy.

1684. Gottorpiensi haut fidebat. Inprimis autem Rex haut digerebat, qvod Elector separatim cum Ducibus pacisci vellet. Alefeldius tamen moderatorum semper consiliorum autor censebat, fœdere inter Electorem, & Duces absoluto facile viam inventum iri litibus inter Regem, & Duces componendis, iisqve in commune fœdus pertrahendis, ad Svecicarum copiarum in Germaniam trajectionem impediendam, & Galli conatus librandos. Ac multum præstitisse Electorem, qvod Duces propius jam ad scopum accedere cœperint, qvi sine dubio longius progressuri sint. Ast Rex utiqve pertendebat, ne Duces negutio hospitationum sese ingererent; ac se salva existimatione copias non prius Meclenburgica, & Lauenburgica ditione educere posse, qvam sibi satisfactum sit; nec e minis Ducum ejici se passurum, qvicqvid inde eventurum sit. Ac Gallum VIII M militum offerre, cum Coloniensibus jungenda, qvibus ipse pro lubitu uti qveat. Ac eundem svadere, ut miles Hildesiæ immittatur, ac bello initium fiat. Qvo tamen ipse haut libenter descendat, ni Ducum iniqvitas subigat.

Elector moderationem svadet. §.124. Magnam ea res solicitudinem Electori injiciebat, ac inprimis, qvod Daniæ Rex in sinistram partem, qvæ ipse cum Ducibus agitabat, accipere videretur. Unde per Fridericum Brandium Alefeldio demonstrabat; se ad fata usqve amicitiam cum Dano servaturum, nec qvid rationibus ejus adversum suscepturum. Se plus caussarum habere Ducibus indignandi, qvam Regem, velut qvi summo studio ad deprimendum Electorale fastigium incumbant, qvod tueri sibi semper maxime cordi fuerit. Enimvero in omnibus fœderibus à se respici conservationem pacis, ac status publici in Germania, qvæ sibi ante omnia privata emolumenta sit, non semel oblata, & qvæ ex surgentibus turbis forte sperari qveant. Sed & eum finem spectasse omnia consilia, qvæ hactenus circa Duces cum Gallo, Dano, & aliis agitata fuerint, ut isti amica via ad pacem promovendam adducerentur. Id ubi non succedat, qvo modo ad id compelli possint. Jam annum amplius cum Ducibus se tractasse; ac cum non ita pridem judicaret, sibi tantum ab istis illudi, alia se remedia efficaciora dispexisse, eoqve fine fœdus Coloniæ conclusisse: tum à Dano in Meclenburgicam, & Lauenburgicam, à Coloniensi in Huxteram tentata probasse, ac fulsisse. Cum itaqve his permoti Duces serio jam de transactione cogitare visi essent, velut qvi declararint, se in Belgium copias haut missuros, ac in XX annorum inducias consentire, de cætero omnia probaturos, qvæ Cæsari, & Imperio placitura sint; se priora duo acceptasse, tertium autem rejecisse, qvod Cæsarem ab induciis abhorrere constet. Et cum crederet, fœderatos priori adhuc sententiæ inhærere de Ducibus amica ratione in nostram sententiam pertrahendis, aliam se formulam conventionis Ducibus exhibuisse, qva non solum uniformia consilia circa pacem, & inducias, sed qvæ Regi expediant, qvantum in antecessum opus fuerit, stipulatus sit; eaqve omnia huic bona fide communicasse. Nec adhuc demonstratum fuisse, qvid noxii ea formula contineatur, cum ei non solum à Dano transmissa postulata, sed & contenta fœderis Coloniensis inserta sint. Sed qvod Gallus jam ac Danus à priore desiderio amicæ transactionis tam longe discedant, ac bellum in Duces eligere malint, Galli qvidem rationes sat manifestas esse; sed qvæ se non stringant, nec ab antehac semper placitis avertere qveant. Ast si Duces compositionem plane rejiciant, se utiqve arma in promtu habiturum, nec istorum se ludibrio præbiturum. De oblatis à Gallo VIII M militum nil sibi ab hoc communicatum, uti par fuerat; ac eum sibi nunc diversa plane proponere. Sane ex eo negotio, si succedat, pestilentissimos effectus consecuturos. Forte id inserviturum vindictæ à Ducibus sumendæ: sed inde provenire posse Regi, ejusqve posteritati valde pœnitenda. Satis patuisse anno 1679, qvid exercitus Gallicus ad Visurgim profecerit. Nec meliora speranda, si is nunc denuo eodem alliciatur. Ast sibi fixum sedere, ubi de salute totius Reipublicæ agatur, omnes irritati animi impetus cessare debere; nec se in ejusmodi ancipitia consilia unqvam consensurum, etsi qvæ ex fœderibus teneatur, bona fide præstiturus sit. Igitur præsentibus temporibus amicam transactionem, uti obtineri possit, extremis anteferendam; idqve & Dano utilissimum judicare, ne Duces plane Svecis sese addicant, ac ne dum ipsi inter se circa modica colliduntur, cura summæ rerum abdicetur. Qvamprimum sibi cum Ducibus convenerit, omni ope se connixurum, ut amicitia inter Danum, & istos instauretur; qvod sibi successurum speret. Ut tamen Ducibus adpareat, aliqvando moras sibi abrumpendas, & liqvido declarandum qvid velint, legiones suas è Borussia jam in Pomeraniam pervenisse, reliqvas Albim versus progredi. Et qvia Hanoveranus cum aliqvot millibus ad Visurgim stativa capiebat, facili cum Cas-

sellano 1684.

1684. fellano conjunctione; suis in Westphalia legionibus imperasse, ut & ipsæ paratæ sint; simul cum Coloniensi agi, ut Rhenus, ac Visurgis in potestate habeantur. Ac jam Lipstadii, Mindæ, & ad Albim annonam congeri, machinasqve paratas stare. Qvanqva m autem Villarsius legatus Gallicus Dano pecuniam in antecessum offerret, ac ipse Rex tractatus ab Electore abrumpi, ac utiqve copias finibus Luneburgicorum admoveri cuperet; qvi & ipse apud exercitum in Holsatia agens negabat, ab armato vicino, qvi neutrarum se partium fore verbo duntaxat confirmet, satis cautum sibi esse: Alefeldius tamen demum rem eo deduxit, ut Rex omnia prudentiæ Electoris moderanda committeret. Qvi & ad ista per literas declarabat: Se utiqve agnoscere, ab Electore cum Ducibus nil actum fraudi sibi cedens; & hoc tractatu initium factum Ducibus ad paria secum consilia adducendis. Posse qvoqve hac tempestate, indies gliscente Galli potentia conjunctionem cum Ducibus utilem, ac plane necessariam esse. Electorem omnia fecisse, ad pacis, ac status publici in Imperio conservationem. Errasse se, qvod crediderit, Electorem in diversa abire velle. Satis qvoqve perspicere, qvam anceps sit futurum, si Gallus Coloniensi junctus Duces invadat. Huc qvoqve non aliter se respexisse, qvam ubi necessitas subigat. Sed postqvam sibi de Electoris constantia cautum sit, ad ancipitia ista nunqvam descensurum, aliosqve eo ruentes impediturum. Alias Rex censebat, omni modo prohibendum esse, ne Duces Sveco plane se innectant; eoqve cominus arma iis ostentanda, ut animum serio ad pacem adplicent. Sibi qvippe persvasum, eos exercitas hactenus artes continuaturos, ac Electorem inanibus blandimentis lactaturos, donec aliqva rerum conversio emergat, aut æstas inani negotiatione elabatur. Id qvod irreparabili damno sibi futurum, qvod tantæ multitudini copiarum alendæ non amplius sufficiat, qvam nunc honeste, ac tuto exautorare non possit. Esse enim sibi in Dania, Holsatia, & Oldenburgica XXXVI M. in Norvegia XXII M. militum præter socios navales; eoqve negotium in alterutram partem brevi ad finem deducendum. Unde & Elector formulam nuper à Ducum legato exhibitam reddi jubebat, denuntiato, talia se non amplius accepturum. Qvi vigor, simul motæ legiones plus, qvam adhibita hactenus humanitas, proficiebant.

Villars.

3. Maij.

Cum Coloniensi acta.

§. 125. Nec minus curæ erat impedire, ne forte Coloniensis intempestive erumperet, qvi de præsidio Hildesiæ immittendo instabat, ansam collisionis cum Luneburgicis præbituro. Id qvod multis cum difficultatibus conjunctum Elector ostendebat, præsertim si civitas militem admittere abnueret. Sane hæc plane negaverat, se cum Ducibus super recipiendo eorum præsidio convenisse. Neqve vero præsumi posse, eam Dani, aut Coloniensis copias ultro admissuram, nec his in proclivi futurum vi eandem cogere, qvo & accessus non pateat nisi per Ducum territorium: ac si qvis vim adhibeat, urbem protinus Luneburgicos recepturam. Ita conatus cum ignominia omittendos, aut apertum bellum ordiendum, circa qvod declinandum hactenus laboratum sit. Contra Argentoratensis censebat, copias absqve strepitu urbi admovendas, qvæ ita propere ad resistendum se componere neqveat. Sine hac urbe de Luneburgicis cautum non esse. Si Sveci qvoqve exercitum trajiciant, hos duos foederatis leges præscripturos, qvæ nunc istis dictari possint. Coloniensis consilia semper eo spectasse, ut Galli qvidem amicitia servetur, non tamen concedatur, eundem rerum in ipsius ditione, nedum in Germania potiri. Ast si Duces tempus extrahendo id lucrentur, ut Electoris auxilia præcludere qveant, Coloniensem miserrimum Principum fore, cui necessum sit citra exceptionem Gallo se addicere; qvod Austriaca factio, si maxime tunc eam amplecti velit, eidem illusura sit, omnibus qvoqve ubiqve exosum insultaturis; qvæ & societas alias cum maximo ipsius damno conjuncta foret. Sed & id moliebatur Coloniensis, ut cognominem urbem in potestate haberet, de qva intercipienda etiam Waldeccius agitare dicebatur. Sane cum ea civitas Cæsari significasset, se à Gallicis copiis, qvæ Præsuli auxilio destinatæ sint, sibi metuere, Cæsar ad vicinos Principes scripserat; & jam Cassellanæ, ac Luneburgicæ copiæ iter Coloniam versus ingressæ erant. Sed Elector civitatem monebat, ut has copias recipere caveret, qvas Gallus toleraturus non sit, eoqve ansam præbituras invadendæ urbi. Qvo effectum est, ut civitas decerneret, se non alium qvam Circuli militem admissuram, ac ubi bellum emergat, neutras partes amplexuram. Post tamen Coloniensis de milite Hildesiæ immittendo conticescebat, qvod Duces propius ad scopum accedere viderentur; ac satis adparebat, eam rem à Coloniensi nunqvam serio actam, qvod eandem tam multis conditionibus circumscriberet. Eoqve nil aliud ab Argentoratensi actum videbatur, qvam ut

1684. ut Danum, & Electorem cum Luneburgicis committeret, qvo isti invidiam moti belli in se derivarent, à Gallo in usus suos vertendi.

Cum Gallo acta. §.116. Ut autem Galli arma Germania averteret, perpetuus Electori labor erat. Unde ab isto stipulari cupiebat, eundem nil amplius Imperio decerpturum, nec ejus statum publicum convulsurum; qvo ipse eo fidentius illis se opponere posset, qvi bellum cupiant; ac Regem in eam rem jam antea sibi fidem dedisse. Sed Croissius id frigide accipiebat, causatus ejusmodi declarationem præmaturam esse, ac Regem alias cum Electore consilia collaturum, anteqvam in bellum descendat. Cum inde Gallus per Coloniensem Belgis terrorem incutere vellet, Elector id magnopere dissvadebat, & ne Gallicus miles in Coloniensem ditionem mitteretur; qvod admotus forinsecus terror Belgis concordiam domi imperaturus sit. Nec consultum esse Amstelodamenses urgere, ut ad consilia hactenus capta continuanda expressis verbis se adstringant, uti Gallus volebat. Id enim contrarium effectum producere posse, ac ut inde compellantur cum reliqvis se conjungere. Nolebat qvoqve Gallus, Coloniensem adversus Luneburgicos se movere, sed tantum contra Belgas. Nam istis Danum, & Electorem sufficere. Et cum ipse ingentem exercitum ad Saram fluvium habeat, ejus intuitu neminem se pro Ducibus movere ausurum. Enimvero destinata super terrendis Belgis Elector valde dissvadebat, qvod facile inde in bellum prorumpi posset, multa incommoda pariturum, qveis deinceps moderandis pares futuri non sint. Ac ea ratione bellum in Westphaliam pertractum iri magna cum invidia fœderatorum, qvod sine necessitate, qvando maxime super pace satagebatur, Gallorum exercitum intra fines Imperii adduxerint. Ad istas demonstrationes Gallus censebat, destinata contra Belgas tantisper differenda; contra Luneburgicus negotium absolvendum, anteqvam Sveci copias trajiciant. Alias se non amplius ab Amstelodamensibus declarationem exacturum, nec cum Belgis citra necessitatem in arma eruptururn. Ac animadvertere, Belgas jam terrore in pacem inclinare, adversus qvos alias Coloniensis opera uti voluerit. Cum itaqve de Belgarum in pacem studio Regi constaret, jam Duces in ordinem redigi cupiebat. Unde apud Electorem demonstrabat: certis ex rationibus sibi persvasum, Ducibus haut cordi esse partes, qveis sese illigarint, deserere, aut iu Dani, atqve Electoris sententiam concedere. Igitur efficacissimam viam esse obtinendæ paci, si coitione inter Daniæ Regem, & ambos Electores facta istorum pertinacia frangatur; qvo fine ipse pecunia, aliaqve ope istis succurrere velit. Cæterum cum hactenus Gallus Dani cupidinem bellandi temperare visus esset, aut potius id egisset, ut iste arma proprio instinctu, non ipso autore movisse videretur: jam in apertam vim erumpebat, ac magno cum exercitu Flandriæ infundebatur, simul Lutzenburgum oppugnabat, data Anglo fide, se post eam urbem captam longius haut progressurum, nisi Belgæ utiqve in arma ruant, insuper Danum jam in Luneburgicos stimulabat, ut hos juxta, atqve Hispanos ad pacem flecteret. Qvo obtento Dani juxta, atqve Electoris rationes insuper habiturus erat. Indicio erat, qvod nil pecuniæ suppeditare prius volebat, qvam Danus in arma erupisset, cum is interim maximos sumtus in parandum exercitum fecisset. Eo magis cavebat Elector, ne qvid temere susciperetur, qvod Gallus unice in usus suos conversurus erat.

Pactum Galli cum Meclenburgico super Dœmitza. 24. Maij. §.117. Eo magis autem Galli mens elucebat, postqvam cum Christiano Ludovico Meclenburgico Duce pactum inivisset, ut hic Dœmitzam Daniæ Regi insidendam traderet. Qva de re Elector graviter apud Gallum qverebatur; id pactum se inscio initum, cum tamen ipse ita candide cum Rege egerit, ac eo nomine tantum invidiæ sibi contraxerit. Sane sua maxime interesse, qvod ea munitio non solum aditum in partem suæ ditionis pandat, sed & commercia Albis valde turbare possit. Præterea hoc facto utriusqve Regis consilia in Germania magis, magisqve suspecta reddi, ac Luneburgicos inde ansam arrepturos Cæsareæ aulæ persvadendi, Dano, dum Meclenburgicæ militem immittit, non agi de exigendis tributorum residuis, sed eundem alia longius tendentia meditari. Qva in re maxima sibi circumspectione utendum. Etsi enim ipse hactenus cum Dano arctissimam amicitiam coluerit, ac perpetuo colere paratus sit; eam tamen esse legem amicitiæ inter Principes, ne qvid ab uno fiat, qvod alterius rationibus adversetur, qvæ & cum tempore subinde mutentur. Ac si Danus semel Dœmitzæ pedem fixerit, forte non semper facultatem fore limites ei præscribendi, qvousqve obtento per id commodo contra unum & alterum uti debeat; ac verendum esse, ut prius excedere velit,

qvam

1684. qvam in vectigal Gluestadiense consensum fuerit. Igitur postulabat Elector, ut ejus pacti exsecutio differretur, qvod spes sit, Duces ad amicam transactionem descensuros. Aut si utiqve pactum implendum sit, ut sibi dimidiam præsidii partem ibi habere concedatur. Ad ista nil aliud Gallus reponebat, qvam sibi haut propositum fuisse aliqvid in fraudem Electoris facere. Ast Meclenburgicus eo ipso die, qvo id pactum Lutetiæ perfecerat, Cellensi per cursorem de eo significarat. Unde hic ea destinata præverterat, ducentis militibus protinus missis, qvi in adsito oppido considebant, ac persvaso castelli præfecto, ut jussu Meclenburgici parere abnueret. In præmium ludibrii Dux Vincennas in custodiam abducebatur, qvoad implevisset, ad qvæ ultro se obligarat. Etsi post idem Dano, & Electore intercedente custodia liberabatur. Ejus uxor mariti calamitatem in usus suos vertere, ejusqve scrinia expilare decreverat. Sed is conatus prævertebatur, his sigillis Regis adposito. Eadem qvoqve rogaverat, ut ad regendam tantisper mariti provinciam dimitteretur. Qvod petitum cum irrisu rejectum. Super eo qvoqve pacto apud Danum Elector qverebatur, velut magnam Regi suspicionem parituro; ac postulabat, ut id omittatur; aut si utiqve idem succedere debeat, se dimidiam præsidii partem impositurum. Si Rex abnuat, Brandius protestationem interponere jubebatur. Ad qvæ Danus testabatur: Gallum hoc pactum cum Meclenburgico se inscio fecisse; qvod & statim atqve ejus copia facta sit, Electori communicarit. Alias nunqvam sibi in animo fuisse aliqvid in Saxonia adqvirere, aut ad Albim pedem firmare; sed eo loco uti duntaxat voluisse ad transitum fluminis, & struendo penui. Libenter qvoqve dimidiam præsidii partem Electori concessurum fuisse.

Cum Belgis acta. 14. April. §. 118. Ast apud Belgas eo impensius Elector super pace nitebatur, qvo majus ea Resp. momentum in utramqve partem adferre potest. Itaqve per Diestium eis demonstrat, qvanto sibi dolori sit obimmotum in eam Rempublicam affectum, & communes rationes, iisdem tam manifestum periculum ab exteris inter gliscentia domi dissidia imminere. Eo jam rem rediisse, ut per pacem aut inducias orta jam in provinciis Hispanicis flamma restingvenda, aut communi bello ansa præbenda sit. Ast si ipse conditionem Reipublicæ, vetasqve utilitates consideret, persvadere sibi non posse, ipsus bellum paci prælaturos. Ast si pax cordi sit, sine mora manum rei admovendam. Præsentia tempora non ferre scrupulosam super conditionibus cauponationem. Gallum paratum stare, ut in bellum erumpat. Nullibi vires adparere, qvæ opponi qveant. Qvid ergo aliud expectandum, qvam ut Belgium utrumqve opinione citius opprimatur. Frustra moderatiores conditiones à Gallo sperari. Nemini sano adprobari posse, per desperationem omnia exitio exponi; cum pleraqve adhuc servari qveant: reliqvis medicina à conversione rerum, ac tempore speranda sit. Melius esse unius membri, qvam totius corporis jacturam facere. Se hactenus omnia fecisse, ne belli flamma erumperet: nunc qvieqvid in se opis consumtum. Fuisse sibi sinceram intentionem, ac plane aliam, qvam malevoli affingant. Sed qvia adparet, aliqvos ultro in exitium se præcipitare, ac qvod in futurum metuitur jugum, in præsens sibi attractum ire; non posse non imminentem Reip. calamitatem dolere; ac denuo rogare, patriæ suæ salutem cogitent, ac prompta acceptatione conditionum à Gallo propositarum, eam in tutum subducant. Se qvidem ad eum finem, simul componendis intestinis dissensionibus enixam operam navaturum. Addebat Diestius; falli eos, qvi credant, erumpente bello Electorem protinus contra Gallum arma sociaturum. Nam ei haut solitum, stolido consilio, qvod ipso dissvadente susceptum sit, perseqvendo operam conferre. Eadem Coloniensis, sed non sine minis ingerebat: ni monitis aurem præbeant, consilia à se ipsis haut placitura captum iri. Contra Hispani, & *Associati* in diversa tendebant; ac isti qvidem minabantur, si hoc modo destituantur, Regem pecuniis, & mercibus Belgarum in Hispania manum injecturum. Fœderati è Germania peculiariter monebant, ne communem causam præcipitent, ac velut impetu ruant; nec fidos socios, qvi ad liberandum Lutzenburgum jam iter ingressi sint, deserant. Ac exhibebat Camprichtus catalogum copiarum è Franconia, Bavaria, & tractu Rhenano ad XLIII M bellatorum adscendentem, qvi cum Belgicis copiis ad servandum Lutzenburgum se juncturi sint. Bavarum qvoqve ipsum ad Rhenum accessurum, qvod jactura ejus urbis magis in Germania, qvam Belgio metuatur. Sed Fagelius dicebat; Gallo perinde esse, dissentientibus, an volentibus Belgis Lutzenburgum accipiat. Ast suæ Reipublicæ honestius esse id per vim subigi, qvam interveniente ipsorum pacto. Anglus qvoqve Reip. caverat, post expugnatum Lutzenburgum

 gum à Gallo nil amplius contra Belgium suscipiendum, ac se ad impediendum omni vi connixurum. Gallus contra Belgarum declarationem remissius urgebat, qvod acres Avauxii libelli, & Coloniensis monita apud Fœderatos opinionem excitaverant, qvasi is ob conscientiam intestinæ debilitatis pacem desideret. Ast Diestius præter superius memorata id qvoqve ingerebat, ut ante captum Lutzenburgum rem absolvant. Nam qvia persvasum ipsis sit, ne solennibus qvidem Galli pactis fidei qvid habendum; multo minus pollicito ejus fidendum, qvasi post expugnatum Lutzenburgum non ulterius sit progressurus. Sed & sigillatim demonstrabat, nil auxilii è Germania expectandum. Nam Bavarum nunqvam Argentorato, & exercitu à tergo relicto ad Lutzenburgum liberandum accursurum. Franconicos decrevisse, Belgicis negotiis sese haut miscere. Idem Saxones, & Cassellanum Electori confirmasse. Waldeccii, & peculiares qvorundam copias non sufficere. Luneburgicos consilia sua ad pacem referre; & si qvid audere velint, jam res ita dispositas, ut facile intra limites coërceri possint. Ad ista Belgæ non nisi laxis verbis qvid fieri debuisset, & cujus faciendi tempus jam elapsum sit, differebant. Qvibus reponebatur: in capiendis consiliis non respiciendum qvid fieri potuisset, aut debuisset, aut qvid re adhuc integra fieri qveat; sed res, prout in præsens se habeant, considerandas. Arausionensi Elector demonstrabat; Austriacorum actiones non posse non suspectas esse, qvi jam nunc Principes in ipsorum consilia haut proclives minis territare instituant. Qvid futurum, si isti scopo suo potiantur? Manifestum qvoqve esse, qva acerbitate in Protestantium sacra per Hungariam, & Silesiam sæviant. Sibi autem nil aliud respici, qvam ut sacra, & libertas tam in Germania, qvam apud Belgas salva sint. Sed Princeps paucis respondebat; se nil amplius ad negotium conferre posse, nec à semel capto consilio discessurum. Si calamitas sibi cum aliis subeunda sit, illos sera pœnitentia tactum iri, qvi nunc otiosi spectant, qvæ prohibere poterant. Ast Fagelius commotior: se nunqvam operæ qvid collaturum, ut Hispani ad cedendum Lutzenburgum compellantur. Ex ea urbe magnam partem Germaniæ, ac Belgii fata pendere: ac perinde esse, si non manus, sed caput abscindatur servando corpori. Ejus urbis jactura qvatuor Electores ad Rhenum Galli tributarios fieri. Arausionensem, qvi nunqvam homagium Gallo præstiturus sit, sexaginta amplius florenorum millia annui reditus in ea provincia amissurum. Ad qvæ Diestius; optime sibi consulturos fuisse Hispanos, si conditiones mature acceptassent. Tunc enim Lutzenburgum servari potuisse. Nunc id perire, non accepta à Gallo cautione, nil ulterius ab eo prætensum iri. Idem nunc contingere, qvod de libris Sibyllinis traditur; qvorum reliqviæ eodem pretio, qvo integri haberi poterant, emtæ fuerunt. Fagelius contra: Se qvidem satis perspicere, si pax, aut induciæ hoc modo per improbas artes malorum civium conficiantur, id Arausionensis autoritati apud exteros non parum detracturum. Apud prudentes tamen ejusdem gloriam per consilia sibi semper constantia magis illustrandam, ac cives, ubi sana mens redierit, sero qvesturos, qvod per falsa blandimenta, aut intempestivam parsimoniam à veris suis rationibus abduci se passi fuerint. Unde qvicqvid occineretur, iste huic sententiæ obnixe inhærebat; se nunqvam svasurum, ut Hispani deserantur, utcunqve res cadat. Sæpissime Belgas pœnitentiam Neomagensis pacis subiisse; ac si nunc altera vice fœdifragi fiant, neminem deinceps in hac Republica fiduciæ qvid reponere posse. Contra Diestius testabatur; è Principibus Germaniæ Electoris maxime interesse, Belgium Hispanicum servari; ad qvem finem etiam qvantum in se opis sit collaturus, & qvæ eo nomine convenienda sint, eorum evictionem cum aliis præstiturum. Id tamen non perspicere, rationes Germaniæ utiqve cum iis provinciis combinandas, ac ob male sanam Hispanorum pertinaciam Imperium tanto periculo exponendum, simul inducias Germaniæ ex iis, qvæ nunc in Belgio ineundæ sint, suspendendas. Sed his omnibus reluctabantur Hispani, qvi Arausionensi subinde inculcabant, facta pace hæc tria certo secutura: scilicet militiam numeris imminuendam, ac præcipue eas legiones exauctorandas, qvæ maxime ipsi obnoxiæ sint. Tum & rationes exactum iri tributorum superiore bello sub ejusdem directione exactorum. Denique & censuræ subjectum iri, qvæ ipse in Geldria, Transisalania, & apud Ultrajectinos disposuerit, omnibus ad priorem statum revocatis. Id qvod ipsi majori damno sit futurum, qvam omnia adversa, qvæ ex bello metuenda sint. Amstelodamenses contra qverebantur, qvod cum exitium patriæ ante oculos versetur, membra tamen suæ Reipublicæ permoveri non valeant, ut imminentia mala per acceptatas Galli conditiones avertant. Anglum, si maxime velit, non esse in eo statu, ut ista impe-

1684. impedire possit. Ita salutem suam unice placito, ac magnanimitate Galli inniti, fragili sane fundamento, quod regia laus credatur de alienis certare, ac aviditas ipso successu irritetur.

Belgæ demum in inducias incinant. §. 129. Inter diversa isthæc studia tamen indies magis prævalebant, qvi inducias volebant, non paucis qvoqve Electuris autoritate motis. Ac in eo jam negotium maxime hærebat, qvod aliqvi res Boreales, ac Arausionensis peculiaria commoda isto tractatu comprehendi vellent. Sed de istis Amstelodamenses censebant; suam Rempublicam non teneri litem Gottorpiensem suam facere. Sed Arausionensis res Gallus tractatui inseri nolebat; etsi Avauxius confirmaret, Regem Electoris commendationi locum daturum, ac ejus intuitu plura facturum, qvam ad qvæ per tractatus obligare se velit. *6. Jun.* Ast in confessu Ordinum Hollandiæ acriter primo inter Amstelodamenses, & Fagelium disceptabatur, utrum per unanimia suffragia, an per majorem partem concludendum sit? Ubi cum posterior sententia pervicisset, sedecim suffragiis decernebatur, oblatas à Gallo conditiones acceptandas: sed tres contradicebant, Eqvester ordo, Roterodamum, & Medenblica. Et cum Avauxius post captum Lutzenburgum declararet, Regem non obstante hac victoria prætensiones non ulterio porrecturum; spes gliscebat tam Belgas, qvam Hispanos mox manus daturos. Igitur ea animorum inclinatione usus Elector circa Borealia negotia demonstrari jubebat; tranqvilla adhuc eo tractu omnia, ac Gallum utiqve Borealium nomine circa ipsorum negotia iisdem insciis, & non consentientibus nil promittere, aut ad qvid obligare se posse. Si per ista intelligantur controversiæ, qvæ inter qvosdam eorum peculiariter versentur, super istis prius inter eos, qvorum intersit conveniendum; ad qvod non parum temporis reqviratur. Unde qvæ super Borealibus negotiis moveantur, non alio spectare, qvam ut induciæ extrahantur, aut plane eludantur. *10. Jun.* Sed & Gallus Gottorpiensi causæ se miscere nolebat. Ita demum in confessu Ordinum Generalium decernebatur, ut Hispani ad acceptandam Gallicam propositionem permoveantur; & ab *Associatis* postulandum, ut idem faciant. Anglus qvoqve impense ad transactionem hortabatur, non sine minis, ac sponsionem suam offerebat. Et cum Hispanicus minister Castello-Moncayus recalcitrare non desineret, in Confessu Ordinum statuebatur; Rempublicam per oppositionem fœderatorum, ac ob eorum emolumenta impediri non posse, qvo minus in conditiones ab Avauxio propositas transigat. Adesse qvoqve sufficientes rationes, qveis Hispanis demonstrari qveat, eas conditiones pro captu temporum recusari non posse. Qvin si Hispani præter spem ad transactionem permoveri non possint, Reipublicæ fas esse super propria securitate cum Gallo conveuire. Qvo cuneo qvam maxime Hispanorum pertinacia frangebatur. Inter istam negotiationem Arausiouensis in Brabantia aberat, qvod nullam ejus partem tangere vellet. Fagelius qvoqve à provincia Hollandia veniam impetrarat, ut eidem se negotio subtrahere integrum foret. Ac dicebat idem; Electorem utiqve non postulaturum, ut Princeps coram Gallo in genua sesubmittat. Eum jam ante diem XX Maij circa privatas suas res omnia ex placito obtinere potuisse citra Electoris, aut cujuspiam alterius operam, si tantum ignaviæ animo concipere valuisset. Ei liberos non esse, in qvos alias circa talia forte plus respecturus sit. Circa reditus suos, qvos è bonis in Lutzenburgica sitis perceperit, nec minus circa bona in Burgundia, sexcentis millibus florenorum taxata, qvæ eidem erepta Isengviano Principi Galli addixerint, hæredibus suis curæ futurum, qvi Electoris filii fore præsumantur: titulum, & prætensionem neminem ipsi adimere posse. Demum *17. Jun.* tractatus absolvebatur; ac Gallus sex septimanarum spatium concedebat, intra qvod Imperium, & Hispani conditiones acceptare possent. Interim nil hostilitatis in Belgio exercendum: Gallicas tamen copias non prius provinciis Hispanicis deducendas, qvam Hispani inducias acceptarint. Dicebant Belgæ; se in hoc negotio ad Anglum, & Electorem plurimum respexisse. Conditiones paulo meliores potuisse obtineri, ni *Associati* negotio se abstinuissent, ac adducto in austeritatem vultu operæ pretium se facturos credidissent. Inprimis Grana verborum asperitate indignationem testabatur, ac infamem conventionem increpabat. Tum ab Arausionensi postulabat, ut Hollandicas copias è Brabantia abducat; qvod hæ non sufficiant ad rem ex debito, & dignitate gerendam, eoqve haut necessum sit, ab istis reliqvias exhaustarum provinciarum comedi. Ast contra disserebatur: parcius bilem Granæ evomendam, velut qvi omnium harum calamitatum autor sit: qvi inter alia sinistre acta non nisi qvindecim centuriarum præsidium Lutzenburgo imposue-

1684. rit, qvod minimum qvatuor millibus firmari debuerat; ac viciſſim Namurcum, & alia loca milite ſtipaverat, qvæ Gallus vel ut limite Belgico per pacem Neomagenſem ſancito comprehenſa invadere auſurus non fuerat. Et vix bonis artibus qvæſiti credebantur qvatuor aut qvinqve milliones, qvos paucos intra annos gubernationis Belgicæ corraſerat. Aliqvi etiam cavillabantur, qvod cum antea tantum vigoris oſtenderit, nunc ducta furmoſa uxore animo, ac corpore langueat.

Ratisponæ super induciis acta.

9. Febr.

§. 130. Initio tranſigendi à Belgis facto reliqvis tantum non neceſſitas ſeqvendi imponebatur. Sane Ratisponæ hactenus id negotium frigide tractatum fuerat, donec demum procuratoria inter Cæſareos Commiſſarios, & Gallum permutata forent. Inde à Verjo ſcriptum hoc ſenſu exhibitum.

3. Mart.

Etſi Galliæ Rex è ſuorum exercituum numero, & fortitudine, è munimentorum diſpoſitione, ac firmitate, è fœderatorum ſuorum conſtantia, ac viribus, & ex omnis paratus bellici copia & ordine nil non ſperare poſſit ac debeat: eum tamen oblato armiſtitu ad viginti, aut amplius annos cum Imperio ſtabiliendi conditionibus non modo non recedere, ſed & Hiſpanis inducias ad idem tempus indulgere velle pro omnibus ditionibus, qvas ubicunqve terrarum poſſident, aut ſi in eo bello qvod indixerunt, utiqve perſiſtere velint, ſaltem pro Belgicis eorum provinciis ut omnis tumultus bellicus longe ab Imperio abſit, ejusqve fines armorum ſtrepitu minime turbentur. Eundem tamen ſibi omnia ſua jura, eaqve perſeqvendi plenam facultatem uſqve ad concluſionem tractatuum reſervare. Huic propoſitioni qvam maxime adverſabantur Hiſpani, qvi tamen nuper orbi ludibrium debuerant inani clarigatione, cum nec propriis viribus valerent, nec de fœderarorum auxiliis cautum foret. Ac ea ſibi ſpe blanditi fuerant, ob injurias ſibi illatas non poſſe non ab univerſis arma in Gallos arripi. Aſt poſtqvam in rem præſentem veniendum erat, nemo *Aſſociatorum* erumpendi initium facere velle, ſed unq alium circumſpectare, promiſſa ſua conditionibus circumſcribere, aut interpretari, pecunias aucupari, periculum in alios devolvere. Ac illi ipſi *Aſſociati*, & qvæ ab his agitabantur media conſilia, fere intra verborum atrocitatem conſiſtentia, in cauſa erant, qvod Hiſpanorum res vado adhæreſcerent; qvi ante periculum magnifice crepaverant; poſt ubi manus rei admovenda eſſet, tergiverſabantur. Cæterum poſtqvam Electorale Collegium decreviſſet, oblatas in

14. Mart.

viginti annos inducias acceptandas, de 1684. guarantia Circuli Burgundici moveri cœpit. De qva iſthæc Electoris erat ſententia: ob Clivicas ditiones ſua plus, qvam cujusvis alterius intereſſe, eum Circulum ſervari, eoqve optare, iſta qvoqve parte Imperium integrum perſiſtere. Nondum tamen qvempiam è primariis Ordinibus cenſuiſſe, ideo novum in bellum cum Gallo deſcendendum. Nam Germaniæ ob nondum ceſſans à Turca periculum, ac inteſtinam diſcordiam non modo vires deeſſe tutando tam prave inſtructo Belgio; ſed & orto bello reliqvos Ordines, qvi Imperio arctius innexi ſint, in evidens periculum præcipitari. Hiſpanos qvoqve nulla cum Imperio communicatione in Belgio Gallis bellum indixiſſe, ſic ut iſtud haut teneatur ſtolida illorum conſilia ſeqvi, & in par cum iſtis exitium ruere. Potius ab Imperio Hiſpanis ingerendum, ne prave conſulto agendi modo eum Circulum aleæ expoonant, ſed potius, cum in præſens armis neqveant, acceptatis induciis ejus reliqvias in tuto collocent. Eqvidem optandum eſſe, non ſolum poſt Neomagenſem pacem ablata, ſed & alia omnia Germaniæ, & Belgio decerpta recuperari poſſe. Vix tamen ſperandum, hac tempeſtate alia lege, qvam communi induciarum, *uti poſſidetis*, concluſum iri. Unde ferendum, qvod in præſens corrigi neqveat, & à mutatione temporum medicinam expectandam.

Bavarus in inducias eſt pronus.

18. April.

§. 131. Inter iſta præſentium rerum conſideratio Bavarum qvoqve permoverat, ut inducias utiqve amplectendas cenſeret. Qvo nomine is literas ad Electorem dabat hoc argumento. *Qvanqvam Turca hoc anno omnes ſuas copias contracturus ſit; ſat tamen virium eſſe eidem repellendo; ac ſe ipſum in Hungariam iturum, modo pax inter Chriſtianos conſtituta ſit. Sed qvia merito cuiqve ante omnia de rebus ſuis domi intuto collocandis curandum ſit, anteqvam ad aliena pericula averruncanda ſe accingere qveat, ſeſe apud Cæſarem enixe inſtitiſſe, ut qvamprimum ad pacem, aut inducias procedatur. Cæſarem ſatis periculum perſpicere, ac non ſolum ipſum proclivem eſſe ad amicitiam cum Gallo colendam, ſed & apud alios operam circa pacem navaturum. In præſens autem negotium in eo adhæreſcere, ut defectus in ablegati Gallici procuratorio emendentur, & pro more in Imperio recepto per ſolenne SCtum ad Cæſarem referatur, qvibus legibus, & qvamdiu induciæ ſint ineundæ. Ad qvod Cæſar pro captu decretum ſit formaturus; qvi & confidat, Imperium ultro de ſua dignitate, & ſe-*

1684. & securitate solicitum fore. Quia tamen negotium Ratisponæ tarde procedat, consultum sibi visum ad conventum Hagam mittere, non ut aliquid ibi nomine Imperii statuatur, sed ut res duntaxat ibi præparetur. Ast si judicare, ad summam rerum plurimum facturum, si cautela in posterum adornari, ac velut conditio tractatuum stabiliri possit, ut plus fiduciæ in his, quam hucusque initis pactis collocari queat; ne qui amore boni publici præter obligationem jacturam patienter tolerarunt, deinceps cujusvis invasioni obnoxii maneant. Unde sibi videri, protinus publicam in Imperio militiam LX M bellatorum constantem parandam, quo nunc concludendi tractatus solide defendi queant. Nec id Gallo adversari posse, qui declararit, Imperio integrum esse evictionem adornare, utcunque velit. Eoque decreto Imperii cavendum, ut qui durantibus induciis communem tranquillitatem quocunque prætexto turbare audeat, eo ipso hostis Imperii habendus sit. Quia etiam duratura quies sperari nequeat, nisi induciæ ad omnes porrigantur: igitur se rogare Electorem, ut circa utrumque operam navet. Nam si Gallo injuste occupata utique relinquenda sint, saltem Germaniæ solidam inde securitatem præstandam; quo Turcæ fontica plaga inferri queat; cujus egregia occasio allubescere videatur, ac circa quam ipse omnes vires exserturus sit. Ad ista Elector: Generosa, ac solida Bavari consilia magnæ sibi voluptati esse. Se quidem hactenus suspicionibus immerito oneratum, quibus neque officia Cæsari ac patriæ præstita, nec perspectum in salutem reip. studium liberare ipsum potuerint. Sed sincero se animo, ac corde confirmare posse, nemini se honesta intentione cedere, nec ullam obligationem, ullosvè respectus habere, qui patriæ saluti, ac libertati vel minimum officere queant. Sane è conservatione Imperii suæ quoque domus, ac ditionis incolumitatem pendere, & cum ista stare, aut cadere. Huic fundamento omnia sua consilia, omnia acta inniti; quæ ipse ita digerere studeat, prout præsens rerum status in Germania, & apud vicinos ferat: non autem uti alio tempore, si intus concordia, extra pax foret, esse queat. Se quippe experiundo didicisse, rempublicam non per desperata consilia, etsi prima fronte speciosa, sed per tuta, rationi congrua, ac temporibus accommoda remedia servandam. Cæterum à se probari, totis viribus rem in Turcam agendam: ac Bavari generosa destinata summam laudem mereri; ac optandum sibi esse, si canos suos pro salute orbis Christiani immolare queat. Enimvero recte judicare Bavarum, cum alterutro hostium utique transigendum, cum utique eodem tempore pares non simus. Spem sibi esse Cæsarem salutaribus Bavari consiliis aureum daturum, & stabilita inter Christianos populos quiete gloriosa, & victricia arma Turcis illaturum, ac tam egregias ditiones, sub hoc jus jugo gementes, eidem iterum subtracturum; ad quod à multis retro seculis haut solatior spes, quam in præsens, affulserit. Obstacula, quæ moveantur, tanti non esse ad opus tam necessarium remorandum. Defectus procuratoris facile corrigi posse. Solenne Senatusconsultum præsenti Ratisponæ statu vix intra vertentem annum sperandum. Stare nunc Germaniam in præcipitio exitii sui; & cum de pace, ac bello, in quibus ejus salus vertitur, noctes, diesque consultandum sit, tanto tempore deliberationes in Senatu Principum data opera inhibitas fuisse. Jam quoque Collegii Electoralis præcipua jura solicitari, quasi nunc tantum ab externo periculo otium sit, ut primarias Imperii columnas subvertere, & ruinam patriæ à supremis membris auspicari conveniat. Quæ Hagæ cusa fuerit, formulam satius esse æterno silentio sepeliri. Sane quamdiu Imperium steterit, non auditum, de gravissimis ejus negotiis, nullis ab hoc mandatis, quin plurimis Ordinibus contradicentibus, ejusdem tamen nomine tractari. Talia si tolerentur, de juribus Ordinum, ac fundamentis status publici actum esse. Evictioni præstandæ se paratum, ac eam utique necessariam judicare. Optare quoque, ut de perpetua militia expediri possit, antequam induciæ concludantur. Sed in præsens id suo judicio fieri non posse, ac merito timere, ne hoc prætexto incendium per Germaniam, & passim erumpat. Eo de negotio aliquot per annos Ratisponæ nullo fructu disputatum, ac si maxime reliqua omnia expediantur; quando ad liquidum deducendum, penes quem supremum imperium in publicum istum exercitum esse debeat, quod Cæsar sibi deposcit, reliquis facile capientibus, quantum per id è libertate petatur? Gallum quoque magno fervore rem gerere, cujus progressibus sistendis ne momentum quidem negligendum sit. Iste si senserit Imperium inducias non probare, nisi paratis armis, eos conatus præventurum, magno cum malo Rheni accolarum. Alias se quoque censere negotium de securitate publica quantum possit absolvendum; haut quidquam tamen ex ea conditione pacem, aut inducias suspendendas. Gallum quoque offerre, se cum Hispanis transacturum; nec aliud restare, quam ut hi conditiones acceptent, circa quas stolide tergiversentur, cum nulla facultas sit meliores nanciscendi. Unde rogare se, ut Bavarus patriæ subvenire velit per ea remedia, quæ sola supersunt. Testem sese excitare Deum falli nescium, se nullas externas

16. April.

1684. utilitates, sed unice salutem Imperii præ oculis habere; nec aliam se viam servandi patriam durante adhuc bello Turcico nosse, qvam inducias occupare. Ac utcunqve res cadat, saltem se pectus patriæ fidum, cujus per qvadraginta qvatuor annorum regimen luculenta specimina dederit, illibatum sepulcro illaturum.

Ratispona jam propius adrem acceditur. §. 132. Enimvero exitiabiles moras demum abrumpebat obsidium à Gallis Lutzenburgo circumpositum. Eam urbem à Gallo peti Hispanis dudum constabat, ac sibi idoneas vires ei liberandæ haut suppetere. Nec tamen placebat ejus expugnationem acceptatis induciis prævertere, inani spe sibi illudentibus, non posse non ab universis Europæ populis ad arma in Gallum vertenda concurri. Austriaci qvoqve, cum deliberationes in Senatu Principum ultra semestre inhibuissent, nunc subigente periculo tam insignis urbis incassum trepidabant. Ac Cæsar Electorem per literas hortabatur, ut ei urbi liberandæ cum aliis subvenire velit. Cui ab hoc responsum: satis sibi compertum, qvanti momenti iste locus sit. Unde se mense Martio, cum Gallus optionem inter Lutzenburgum, & Cortracum, atqve Dixmudam Hagæ proposuisset, enixe svasisse, ut horum oppidorum, qvæ jam in Galli manibus erant, jactura Lutzenburgum redimeretur; præsertim cum Avauxius tunc Diestio confirmaret, Regem æqvas conditiones admissurum, per qvas ei loco deinceps cautum esse possit. Enimvero hoc ipso tempore, qvo Cæsaris literæ adferantur, nuntios deditam eam urbem ferre, ut ne spatium qvidem ad deliberandum fuerit. De cætero propemodum se erubescere totiens ingesta repetere. Tamen non modico sibi dolori esse, fidam suam pro patria curam ita sinistræ interpretationi obnoxiam, qvasi ipse Gallo contra Imperium studeat. Ast qvanta sibi injuria fiat, rem ipsam nunc clare nimis docere; ac metuere, ne suam solicitudinem funestior eventus comprobet, ac induciis dilatis totus Rhenus cum Mosella idem fatum cum Lutzenburgo subeat. Nec minus Bavarus, qvem & ipsum Cæsar ad succurrendum Lutzenburgo excitaverat, tanto cum pondere præsentem rerum conditionem demonstraverat, ut Cæsar non solum suo, & Imperii nomine declararet leges induciarum à Gallo propositas pure acceptatum iri, sed & se Hispanos ad eas amplectendas permoturum, modo induciæ ad omnes porrigantur. Igitur Bavarus ab Electore petebat, apud Gallum officium interponat, ut is juxta totiens repetitas promissiones inducias universales faciat; utqve Elector sponsionem suam addat, eas servatum iri. Elector responso suo Bavari operam apud Cæsarem navatam laudabat; ac optandum fuisse, prius id factum, ac Lutzenburgum servatum. Forte & tunc Genuam à globis ignivomis tempestatem haut fuisse sensuram. Ac eo magis omnes moras amputandas, qvod Gallus jam postulet, exteriores munitiones Trevirorum urbi dejici, fossasqve impleri, aut se missurum, qvi id faciant; idemqve Coloniæ, & Confluentibus minetur. Ast ista in Treviros tentata ut omitteret Gallus Elector serio admodum ad ipsum scribebat. Alias eundem adversæ parti ansam daturum dicendi, ipsius promissis nil fidei adhiberi posse. Sibi qvoqve per conscientiam fas non esse ad ista ausa tacere.

19. May.

1. Jun.

Circa adornandas inducias satagitur. §. 133. Cæsar porro, ut de studio suo in inducias fidem faceret, literis de eo apud Electorem testabatur, idqve ut in Gallia commendaret petebat, ac ut præfixæ Hagensi tractatu sex septimanæ aliqvantum prorogentur, qvod per indolem Reip. Germanicæ tanti momenti negotium tantillo tempore adornari non possit; aut si intra id spatium istud absolvi non potuerit, ne Rex statim in hostilia erumpat. Qvi eas literas attulerat Caspar Florens Consbruckius proponebat; ut Elector operam impenderet, qvo Lutzenburgum, (qvod tanti momenti sit ad libertatem Cæsareæ electionis,) pro Cortraco, & Dixmuda reddatur, aut munitionibus exuatur. Tum ut induciæ universales sint, ac complectantur omnes Cæsaris ditiones, decem Imperii Circulos, omnes Imperii vasallos, & subditos, omnia Hispani Regna, ac ditiones, & qvæ inde pendent, Cæsaris juxta, & Galli fœderatos, Borealia Regna, & Italiam. Qvod alias bellum contra Turcam tota vi geri non possit, si nil aliud qvam arena bellimutetur. Deniqve ut Elector evictionem induciarum peculiariter suscipiat. Ad qvæ Elector: *Sibi haut spem esse demolitionem Lutzenburgi obtinendi, postqvam Belgæ cum Gallo transegerint, addito promisso, se Hispanos ad accept andas eo tractatu expressas conditiones pro virili permoturos. Unde inducias ex ea conditione haut suspendendas, qvod metus sit, ne Gallus omni vi in Germaniam versa Rhenum occupet, anteqvam subveniri possit. Ut induciæ ad universos porrigantur se optare. Sed utiqve necessum esse, ut Hispani inducias prius amplectantur. Evictionem se suscepturum, in qvascunqve leges Cæsar*

19. Jun.

Consbruck.

1684.

1684. *Cæsar velit. Cupere qvoqve, ut securitas Imperii non sexaginta millibus militum duntaxat, sed universis ejusdem viribus firmetur. Sed non necessarium esse, ut induciæ differantur, qvoad id negotium absolutum fuerit. Illas præcedere debere, hoc statim seqvi. Circa Treviros nil aliud remedii esse, qvam inducias accelerare. Alias tantum abesse, ut ipse suis consiliis Galli potentiam augere qvæsierit, qvam ipse si qvisquam mortalium horreat, ut unice id spectaverit, & adhuc spectet, qvo incrementa istius potentiæ per tractatus sistantur, cum per vim id obtineri posse per malignitatem temporum sperandum non fuerit. Enimvero tandem aliqvando serio rem aggrediendam, aut tractatus abrumpendos, qvod frustra sit circa conditiones, qvæ obtineri non possunt, se fatigare.* Ac sane Gallo haut placebat dictam diem prorogare, sed fortioribus remediis uti conclusioni accelerandæ, jussis legionibus limitem versus progredi. Sed & displicebant, qvæ Ratisponæ jactabantur de publica Imperii militia post conclusas inducias coostituenda. Ac dicebat Croissius; Regem qvidem Imperio nil præscribere posse. Sed si perpetuus in Germania miles formetur, Regi necessum fore, ut & ipse armatus stet: cum contra id beneficium per inducias speraverit, ut magnam partem suarum copiarum exauctorare liceret. Ac facile ad manus perveuiri posse, si utrinqve tantæ copiæ sub signis sint. Demum & Hispani in inducias coosentiebant, id qvod huc usqve Dux Medinæ Cœli impedierat; qvi & Regi omnes sinistros successus, ac amissum Lutzenburgum celaverat: qvem demum duæ Reginæ sua statione dejecerunt. Ratisponæ qvoqve Principes cum Electoribus in eandem sententiam conspirabant, induciasin viginti annos conditionibus à Gallo propositis admitteodas. Multi è Principibus Gottorpiensem causam ioduciis comprehendi volebant, ac ut Svecia, ac Italia nominatim iis exprimeretur. Sed Gallus negabat opus esse easdem ad Borealia Regna extendi, qvod ipse Gottorpiensi se causæ miscere nollit. Ac pleriqve censebant, satis esse Sveeorum provincias Teutonicas includi; qvod Borealia Regna inter se bellum gerere, ac pacem facere soleant inconsulto Imperio. Qvanqvam autem demum communi trium Collegiorum SCto de acceptandis induciis decretum esset; undiqve tamen graves stimuli adhibebantur, ne id negotium ulterius protraheretur. Ac Pontifex qvoqve, ut id perficeretur, impense instabat, qvod bellum contra Turcam continuari cuperet. Simul Bavarus

4. Jul.

11. Jul.

ad instans Budæ obsidium copias in Hungariam tuto ducere se posse negabat, nisi factis induciis. Tum vero Verjus denuntiare; Regem utiqve Augusto mense colophonem tractatibus imponi velle, cui grave sit per incerta tantos exercitus alere. Alias eum copias ad Rhenum adducturum, & belli cupidos investigaturum, qvod infinitarum dilationum tædium eundem ceperit. Ac ni intra octiduum ad rem accedatur, se jussum non amplius ad Regem scribere, sed ad Schombergium Mareschallum, qvi cum XXX M eqvitum in Alsatia in procinctu stabat. Qvæ & res Electorem vehementer perturbabat, qvod id conventis cum Gallo repugnaret, qvi promiserat nil se suscepturum, nisi consilio prius cum ipso collato; eoqve impense rogabat, ne ad infensa rueret. Ita demum formulæ induciarum concinnandæ manus serio admovebatur, qvæ brevi ante mediam noctem, cum tempus à Gallo præfixum jam jam elapsurum esset, absolvebatur ad exordium usqve, & subscriptionem, qvæ biduo post addita, difficultatibus super cerimoniis ad finem negotii usqve gliscentibus. Ne inter extrema adhæresceret negotiatio, Comitis Amadei Windischgræcii industria multum conferebat. Circa verba induciarum, qveis pax Westphalica stabiliri dicebatur, Elector monebat, ea fraudi non esse debere iis, qvæ pace San-Germanica immutata erant circa litus Orientale Oderæ, ac vectigalia Ulterioris Pomeraniæ. Ratihabitiones qvoqve hinc inde traditæ, & à Gallo qvidem peculiare qvoqve instrumentum ratihabitionis pro Imperio exhibebatur. Id qvod Cæsarei admodum ægre ferebant, causati; Cæsarem suo, & Imperii nomine tractasse, eoqve peculiari ratihabitione pro Ordinibus opus non esse. Qvod tamen Ordinibus secus videbatur; & qvod factum erat, infectum non fiebat. Sane qvia inter alia abstacula tractatuum Ratisponæ fuerat, qvod Cæsarei concedere nollent, eos nomine Cæsaris, & Imperii simul peragi; eo ipso autem Electorum prærogativa, ac jura Ordinum imminuebantur, recenti qvoqve exemplo pacis Neomagensis, ubi Cæsarei itidem nulla cum Ordinibus communicatione concluserant: igitur Elector Collegas, ac reliqvos Ordines monuerat, ut jura sua obnixe tuerentur. Iis induciis Belgæ non exprimebantur, qvi & id non desideraverant. Ast Boreales Reges, cum Anglia, ac Polonia nominari Electori haut displicebat; qvod ejusmodi inclusio fere honoris gratia fiat, modico, aut nullo effectu; & qvo Imperium haut stringebatur orituris apud

1684.

1. Aug.

5.15. Aug.

7-17. Aug.

8. Sept.

1684. istos litibus se miscere. Ejus pacti evictionem Gallus apud Moguntinum, & alios peculiariter qværebat. Elector qvoqve ad eandem præstandam Gallo se obligabat; hoc vicissim per solenne instrumentum promittente, se hunc tractatum per omnia citra ullam contraventionem qvocunqve modo factam servaturum. Qvi & peculiari instrumento Electori cavebat, se ipsum & alios, qvi ad promovendos eos tractatus operam navarint, indemnes præstituros, si eo nomine iisdem molestiæ qvid intentetur. Ast Elector Germaniæ solidissimam cautelam judicabat, si validi exercitus in promtu sint. Qvo fine monebat, par esse, ut qvia inermes Ordines publica qviete fruantur, ipsi ad alendas armatorum Ordinum copias aliqvid conferant. Simul offerebat, se firmandis induciis numerosum exercitum paratum habiturum, modo Cæsar inermibus Ordinibus cis Albim sitis imperet, ut ad eum alendum aliqvid contribuant. Circa qvod postulatum Cæsarei multos scrupulos movebant. Eos Ordines omni modo se oppposituros, nec tributariam conditionem induciarum præsenti tempore subituros. Nec Cæsarem invitos cogere posse. Luneburgicos qvoqve id non toleraturos. Et qvia Electori numerosior, qvam pro pacis tempore, miles sit, præstare, ut ejus partem exautoret. Ita suspicionem, & alias difficultates ultro expiraturas. Demum eam rem ad comitia, & conventus Circulorum rejiciebant, ac ut Elector ipse Ordines ad aliqvid conferendum persvaderet. Etsi pleriqve eo ingenio erant, ut subdola qviete frui pro solatio haberent, futurorum securi. Cæterum subinde qverebantur Cæsarei, sese ad inducias fuisse coactos, Gallo tam lucrosas, qvi tamen eas non diutius servaturus sit, qvam sibi expedire judicaverit. Verjus contra statim post ratihabitas inducias Ratisponæ urgebat, ut delegati regundis finibus designarentur, tum & qvid plenam pacem tractaturi sint; de qva Gallus qvamprimum Ratisponæ agi cupiebat. Scilicet qvod judicaret, Cæsarem, & Imperium per eandem temporum iniqvitatem, qvæ in inducias consentire subegerat, compelli qvoqve posse, ut per pacem in perpetuum cederent à Gallo post Neomagensem pacem intercepta. Cum contra Cæsarei tanta festinatione haut opus censerent. Eam ipsam enim ob causam inducias magis, qvam pacem placuisse, ne Imperio necessum foret in abdicationem tam insignium ditionum, nullo jure à Gallo raptorum consentire; utqve isti tantisper jus suum integrum permaneret, forte per conversionem temporum vindicaudum. Atqve hæc ipsa ratio occinebatur iis, qvi absurdum, ac tantum non ridiculum cavillabantur, post pacem inducias fieri: cum alias vice versa ab induciis ad pacem procedi soleat: qvin pactum plane induciarum vocabulo venire non posse, qvod nullum bellum id præcesserit. Enimvero reponebatur: id non necessarium, ut induciæ pacem præcedant, cum sæpe à bello ad pacem, nullis intermediis induciis perveniatur. Revera autem pacem fuisse abruptam intercepto Argentorato, & tot regionibus, inani licet juris prætexto raptis. Cui injuriæ cum arma opponere tempora Germaniæ tunc non tulerint, necin ista loca jus cedere placuerit: sistendis utcunqve istis grassationibus ad istud pactum fuisse descensum, per qvod conventum fuerit, ut per viginti annos res in præsenti statu relinqveretur, salvo tantisper Imperii jure; qvæ peculiaris induciarum indoles est. 1684.

4. Nov.

§. 134. Ita autem Instrumentum Induciarum habet. *In nomine & ad honorem Sanctissimæ Trinitatis, Dei Patris, Filii, & Spiritus Sancti. Notum sit universis & singulis, qvorum interest, aut qvomodolibet interesse potest. Cum pro complanandis differentiis, qvæ circa executionem pacis Noviomagi Geldrorum d. V. Februarii anno 1679. inter Serenissimum, atqve Potentissimum Principem, ac Dominum Dominum LEOPOLDUM primum Electum Romanorum Imperatorem semper Augustum (t. t.) Sacrumqve Rom. Imperium ex una, & Ser. atqve Pot. Principem ac Dominum Dominum LUDOVICUM XIV Franciæ, & Navarræ Regem Christianissimum ex altera parte, conclusa intercesserunt, stabiliendaqve tam dictâ Noviomagensi, qvam anteriore Westphalica pace amicabilis ulterior tractatus Francofurti ad Mœnum institutus qvidem fuerit, sed ad exitum perduci non potuerit. E re autem communi esse visum fuerit, eundem nunc Ratisponæ resumere, qvo tranqvillitati, & securitati non tantum S. Rom. Imperii, sed etiam totius Christianitatis maxime nunc periclitantis, vel per pacem vel armistitium consulatur. Qvod ad hunc tam salutarem finem obtinendum alte memorata Sacra Cæs. Majestatis ad Imperii Comitia Commissarii veluti plenipotentiarii constituti, & electi fuerint, ut juxta conclusum comitiale d. 13. mensis Januarii anni proximi præterlapsi Sua Cæs.*

Instrumentum induciarum.

 Cæs. Mte adprobante, factum, S.æ C.æ Mtis, ac S. R. Imperii nomine tractent, concludantque. Ex parte vero alte memoratæ Sacræ Christianissimæ suæ M.tis ad hoc negotium tractandum, & terminandum deputatus sit infra nominatus plenipotentiarius regius. Hi ergo utrinque constituti plenipotentiarii convento tempore & loco comparentes in mutuas armistitii, sive induciarum leges consenserunt tenore sequente. I. Sacra Cæs. Mtas & Imperium consentiunt in armistitium XX annorum à die ratihabitionis computandorum, idque amplectuntur iis ipsis induciarum conditionibus, ex parte S.æ Christianissimæ Mtis per ejusdem plenipotentiarium apud Imperii comitia existentem hoc in loco antehac oblatis eo modo, quo in subsequentibus articulis plenius declarantur. II. Cum hujus armistitii basis, & fundamentum sint pacis Westphalicæ, & Neomagensis instrumenta, eadem in suo vigore remanent eum in modum, ac si hisce pactorum tabulis inserta essent. III. Juxta hoc ita receptum armistitium sit vera sinceraque amicitia, mutua, bonaque correspondentia inter S. Cæs. Mtem, & totum Imperium ex una, & S. Christianissimam Mtem ex altera partibus, adeo ut ex nunc nulla specie juris, aut via facti nullis hostilitatibus, reunionibus, vindicationibusque, nullo etiam recuperandorum jurium prætextu, nulliusque alterius rei causa directe vel indirecte turbari queant. IV. Ideo durante hoc XX annorum armistitio S. Christianissima Mtas permaneat in libera, quietaque possessione civitatis Argentinensis cum fortalitio Kehl, aliisque munimentis inter urbem, dictumque fortalitium sitis, & constitutis, Rhenoque adjacentibus, ut & omnium quarumcunque ditionum & locorum, quæ usque ad d. 1. Augusti 1681 vigore sententiarum tribunalium Metensis, Brisacensis, & Vesontini in Imperio occupata sunt. V. Exerceat quoque S. Christianissima Mtas in iis locis ita retentis libere, & absque ullius contradictione jura superioritatis, supremique dominii, neque licitum sit cuiquam alte dictam S. Mtem Christianissimam in isto jurium suorum exercitio ullo modo turbare. VI. Restituet vero S. Christianissima Mtas Imperio omnia illa loca, quorum possessionem post d. 1. Augusti 1681 sibi vindicaverit; idque absque ulla reservatione, adeo ut nihil quidquam in iis locis ita restitutis durantibus induciis sive retinere, sive ulla ratione prætendere possit aut debeat, exceptis tamen semper urbe Argentinensi, & omnibus fortalitiis ad istam spectantibus, de quibus art. IV. præcedenti conventum est. Si quid vero sine autoritate dictorũ tribunalium Metensis, & Brisacensis, ut & Vesontini, quod ad Imperium spectaret, & quod aliunde ad Regem Christianissimum non pertineret, ante d. 1. Augusti 1681. tantum nuda & simplici via facti occupatum esset, id quoque S. Christianissima Mtas restituet. VII. Si quid etiam in unius vel alterius partis territorio ad alteram partẽ, vel ejusdem subditos pertinens per modum repressaliorum arrestatum fuerit, utrinque relaxabitur. VIII. Rex Christianissimus relinquit dominos proprietarios, eorumque heredes successores, ac quoslibet, qui eidem juramentum fidelitatis sive per se, sive per alium nempe procuratorem præstiterunt, in suo statu, & plenaria perceptione fructuum ad loca reunita proprie, & non ad superioritatem spectantium, ut & exercitio in Ecclesiasticis, & Politicis, prout Instrumentis pacis Monasteriensis, & Neomagensis dispositum est. Restituet non minus supra dicto modo eos, qui adhuc juramentum fidelitatis præstabunt, sive in contumacia hactenus fuerunt, sive non, & si quæ hactenus in contrarium facta fuere, in pristinum statum non minus reponantur, ac ipsis, & quibuscunque locorum reunitorum incolis ubicunque morantibus liberum sit sua bona pro lubitu vel per se, vel per alios administrare, aut alienare. IX. Concedit quoque S. Christianissima Mtas omnium locorum reunitorum sive vindicatorum incolis tam Catholicam fidem profitentibus, quam Confessioni Augustanæ aut Reformatæ uti vocatur religioni addictis liberum religionis exercitium, liberrimamque fruitionem atque dispositionem omnium bonorum, decimarum, redituumque omnis generis, tam eorum, quæ ad sustentandos Ecclesiarum rectores, præceptores, ac administratores, quam ad ipsa eorum templa, scholas, ædesque pertinent, cunctorumque aliorum quocunque nomine veniant, nullis exceptis. X. Et quo induciæ istæ eo magis servari possint, neque ullis casibus obnoxiæ sint, statim post hunc tractatum ratihabitum utrinque nominabuntur, instituenturque Commissarii ad limites Imperium inter, & Galliam juxta supra denotatam possessionem designandos, ponendosque ubi necesse fuerit finium terminos, ita ut exinde nulla oriri queat controversia in detrimentum armistitii hoc tractatu conclusi; qui Commissarii inter se in id quoque allaborabunt, ut si quid ex altera parte desit vel promissæ restitutioni, vel alias executioni præsentis conventionis plenum effectum sortiatur. XI. Pacis tractatus (quibus finitis hoc armistitium cum omnibus suis hic positis conditionibus cesset) confestim inchoentur, & tempus, atque locus hic determinetur. XII. S. Christianissima Mtas renuntiat ad tempus harum induciarum omni-

1684. *omnibus, & qvibuscunqve prætensionibus in Imperium, ejusqve Status, membra, & in specie cunctis appertinentiis, dependentiis, connexis protectionibus, ita dictis reunionibus, & qvi prætextus qvocunqve modo excogitari poterunt. Renuntiant vicissim ad idem tempus induciarum Imperator, & Imperium supremo dominio, omniqve jure superioritatis & protectionis, vel alteri cuicunqve, qvæ ipsis in regiones, urbes, aliaqve loca reunita alias competebant, aut competere poterant. XIII. Durante hoc armistitio libera sint commercia inter utriusqve partis subditos, ita ut mercatorum, aliorumqve alterutrius nationis peregrinantium tam personis qvam rebus apud alterum reciproce plena securitas, & ubi opus sit favor, & auxilium concedatur, neqve unqvam justitia, & protectio denegetur. XIV. Qvod disceptationes civiles, sive processus judiciarios attinet, si inter subditos ejusdem supremi dominii orta lis est, aut in posterum oritur, coram tribunalibus ab eodem domino aut constitutis, aut approbatis, se invicem convenient. Si vero inter subditos diversorum supremorum dominorum contentio nascitur, aut jam existat, jus commune observetur, aut actor seqvatur forum rei. XV. In hoc armistitii tractatu præter partes hic transigentes Imperatorem, & Imperium ab una, & Regem Christianissimum ab altera parte, adeoqve Sacra Cæs. Mtis regna & provincias hæreditarias omnes qvas possidet, ut & omnes Imperii Electoratus, Archiepiscopatus, Episcopatus, Abbatias, Præposituras, Ducatus, Principatus, Marchionatus, Landgraviatus, Ballivias, Commendas, Comitatus, Baronatus, Dynastias, civitates liberas, Nobilitatem immediatam, vasallos, & appertinentes, in qvacunqve regione etiam extra Germaniam siti sint, nullo excepto; omnes Circulos, omnes & singulos Imperii Status, regiones, provincias, territoria, dominia ubicunqve sita sint, comprehendantur pacis Westphalicæ consortes, & etiam Rex Catholicus cum omnibus suis regnis & ditionibus. XVI. Super executione, & observatione hujus armistitii contra qvamcunqve turbationem sive directam sive indirectam omnis, & qvaliscunqve generalis guarantia inter partes transigentes reciproce & mutuo præstabitur, etiam promittitur, ad eamqve alia qvoqve extera Christiana potentia omnes generaliter & recipientur, & invitari poterunt. XVII. Præstabunt similiter hanc reciprocam, & communem guarantiam S. a Cæs. Mtas & Imperium super illo armistitio qvod juxta conditiones à S. Mte Christianissima propositas; & à S. Cæs. Mte nomine Regis Catholici* 1684. *acceptatas conclusum, simulatqve dicti armistitii tractatus ratificationes permutatæ fuerint, & in eum finem, majoremqve efficaciam censebitur dictus tractatus cum Catholico Rege tanqvam in hunc Imperii tractatum de verbo ad verbum insertus esse. XVIII. Reservat sibi utraqve pars intra tres ab hujus tractatus ratificatione subseqventes menses suos ulteriores includentes ex communi consensu nominare. XIX. Deniqve dubia, & disceptationes super hoc armistitii recessu, ut alias deinceps forsitan oriunda non via facti, aut armorum directe vel indirecte, nec per se nec per alios, sed amicabiliter secundum Instrumenti pacis Westphalicæ tenorem componantur, & tollantur. XX. Inducias hasce hoc modo factas promittit utraqve pars in forma debita, solitaqve ratihabitum, solenniaqve desuper ratihabitionum instrumenta intra spatium unius mensis à die subscriptionis computandum reciproce, riteqve commutatum iri. In qvorum fidem roburqve præsentes manu nostra subscripsimus, ac sigilla nostra apposuimus. Actum Ratisbonæ die 15 mensis Augusti 1684.*

Marqvardus Episcopus & Princeps Eychstadiensis.

Ludovicus Verjus.

Francifcus Matthias Maij.

Comes de Crecy.

Cum Luneburgicis fœdus ab Electore initur.

§. 135. Cæterum postqvam Belgæ in inducias consenserant, Luneburgici qvoqve Duces demum ad eadem cum Electore consilia flectebantur; circa qvod hactenus magnopere ab hoc laboratum fuerat. Qvi & erga Danum ita se declaraverant, ut is omnes infensas cogitationes contra eosdem deponeret. Unde cum nil Coloniæ superesset qvod ageretur, Elector Canitium inde revocabat. Cui valedicenti Argentoratensis testabatur: sibi stare sententiam in futurum à negotiis plane se removeri. Tum Electoris consilia ad patriæ salutem spectantia magnis laudibus extollebat, cui in præsens Germania sui conservationem magna ex parte debeat; & qvæ eo tendant, ne Gallus ab Imperio intempestive irritetur, nec ad ordiendum novum bellum moveatur. Ut qvoqve vicissim res in Imperio ita disponantur, ut Gallus intra limites officii manere necessum habeat.

Sibi

1684. Sibi ſane perſvaſum, in qvod Deum & conſcientiam teſtem excitare poſſit, hac ratione patriæ optime conſuli. Eundem qvoqve ſemper ſcopum conſiliorum ſuorum fuiſſe, utut ſiniſtra judicia eorum ſibi toleranda fuerint, qvi forte privatas ob rationes Germaniam cum Gallo committere voluerint eo tempore, qvo ob bellum Turcicum, & alias notas cauſas non niſi graviſſima calamitas inde ſeqvi potuerit. Honeſta ſane oratio, ſi facta fidem addidiſſent.

7. Aug. Interim Berolini inter Electorem, & Luneburgicos Duces fœdus abſolutum fuerat, operam accommodantibus inde Franciſco Meinderſio, & Paulo Fuchſio, hinc Ottone Grotio, & Bodone Obergio. Eo tractatus cum Erneſto Auguſto Duce d. 21. Januarii anno 1681 factus renovabatur, ac totam ad Domum porrigebatur. Scopus ferebatur conſervatio qvietis in Imperio, ac propriarum ditionum tutela. Idem hiſce capitibus conſtabat. *Sint huic fœderi pro fundamento leges Imperii, idqve nullius offenſam ſpectet, ſed tantum conſervationem utriusqve jurium, & ditionum, etiam noviſſima cum Gallo pace qvæſiturum adverſus qvasvis ab aliis intentatas impetiones. Operam utriqve dent, ut perfectis induciis tractatus pacis perpetuæ inter Imperium, & Gallum maturetur; inprimis ut ſuper loco, & modo tractatuum proximus conveniatur. Interim à ſe operam dandam, ut induciarum legibus inſeratur, ut Gallus poſt Kalendas Auguſti anno 1681 reunitos Status, & occupata loca, excepto Argentorato, & munitione Keblana in priorem ſtatum reponat; reunitis qvoqve Ordinibus ſuos reditus, & ſacra ad normam Weſtphalicæ pacis relinqvat. Induciis perfectis utriqve ad guarantiam Imperii concurrant, & contra eum, qvi iſtas violare auſus fuerit, conſilia, ac vires ſocient; alios qvoqve Ordines Imperii, & exteros Principes, qvorum intereſt pacem ſervari, pro re nata eodem pertracturi, ac pro viribus enixuri, ut induciarum violator omnia in integrum reſtituat, ac de damno dato ſatisfaciat.* Addebatur de mutua defenſione utrinqve ditionum, ac jurium; *& ut controverſiæ circa limites, & alia huic conjunctioni ne obſint, ſed amica ratione, non vi expediantur, congreſſu conſiliariorum inſtituendo ad conſultandum, qva via eadem commodisſime componi qveant. Sed circa lites, qvæ utrisqve cum aliis intercedunt, amica duntaxat officia interponant, niſi alteruter vi invadatur, & caſus fœderis extet. In negotiis Imperii, & Circuli amice communicent, ac ſi fieri poſſit, communia conſilia capiant. Hoc fœdere ex parte Electoris non comprehendantur, quæ trans Oderam ſita ſunt hactenus, ut Duces copias ſuas co mittere teneantur. Si tamen eæ ditiones invadantur, Ducum copiæ adhibeantur defendendis terris Electoralibus inter Rhenum, & Oderam ſitis. Modus auxilii in præſens definiebatur à parte Electoris II M eqvitum, IV M peditum, à parte Ducum dimidia pars. Is numerus ubi non ſufficiat, auxilia ad dimidium, aut duplum augeantur. Ea intra ſex ſeptimanas à die reqviſitionis in ditione reqvirentis ſiſtantur; ut tamen reqviſitus non teneatur aggreſſori bellum indicere, ſed operam conciliandæ paci navare poſſit ſalva auxilii præſtatione. Definiebantur inde, quæ ad auxiliorum uſum ſpectabant. Si poſt inducias turbæ exiſtant, utriqve de iis ſopiendis conſilia conferant. Uti porro utriqve declaraverunt, ſibi nulla cum aliis fœdera eſſe, quæ huic conjunctioni repugnent: ita deinceps nulla cum aliis pacta ineant, qvæ impletioni hujus fœderis obſtare qveant. Id in qvinqvennium duret, ac intra tres ſeptimanas firmetur.* Addebantur articuli ſecreti. *Hæ rerum faciem omnia, qvæ in vicinia aguntur, ſolicite obſervent, ac invicem communicent, ac ſuper iis conſilia capeſſant. Etſi propinqva ſit ſpes induciarum, ſi tamen earum tractationem abrumpi, aut in longum extrahi contingat, ac inde turbarum qvid in Imperio exiſtat, utriqve capto communi conſilio operam, viresqve ſocient, ut Imperii compages ſervetur, ejusqve fines non ulterius imminuantur, inprimis ut Rhenus defendatur, omnesqve oppreſſiones oppoſita vi avertantur. Curam qvoqve habeant Bremæ, Lubecæ, & Hamburgi, ac ſi eas urbes abs qvopiam impeti contingat, primo amica officia interponant, qvæ ubi nil proficiant, omni vi ad eas ſervandas incumbant. Elector qvoqve operam impendat, ut Colonienſis Huxteræ militem educat; ac ſi demum res ad vim perveniat, idem huic negotio non ulterius, qvam per amica officia ſe miſceat. Denique & operam navet Elector, ut Daniæ Rex, qvod adhuc militum in Meclenburgica reſtat, inde abducat.*

Circa Svecos cura. §. 136. Supererat adhuc cura, ne à Svecis qvid turbaretur, qvi Ratiſponæ induciis impenſe reſtiterant, noſtris maſcule eosdem retundentibus. Qvi & congreſſu utrinqve delegatorum circa controverſias qvasdam Pomeraniam ſpectantes Dammi, & Colbacii habito duros admodum, & iniqvos ſeſe exhibuerant, ut non modicam ſuſpicionem excitarent, infenſi qvid ab iſtis

1684. agitari. Unde & Elector delegatos suos è Pomerania revocabat, testatus, se possessionem, & exercitium suorum jurium omnibus licitis modis tuiturum; de cætero amicam vicinitatem cum Rege culturum. Cum contra Svecici post Electoralium discessum asperas, & altius penetrantes literas non sine minis scripsissent. Unde non abs re videbatur in omnem eventum cum Daniæ Rege, ac Luneburgicis consilia conferre. Ac superiore qvidem anno à Gallo primum de fœdere adversus Svecos motum fuerat; id qvod Elector eluserat, inter alia eam ob causam, qvod id effectui dari neqveat, nisi Luneburgica Domo in partes tracta. Sed cum id jam obtentum esset, à Dano ea res iterum movebatur. Qvo nomine & Ehrenschildius Berolinum veniebat, qvi fervide id negotium urgebat. Ita Electori placuit Meindersium ad Regem Daniæ mittere, ut qvæ aliorum mens foret specularetur, non ut novo bello suffragaretur, qvod iste maxime refugiebat, nisi summa necessitas eo descendere subigeret, aut Sveci ultro infesta inferrent. Id negotium cum Itzehoæ disceptari cœpisset, facile adparebat, nullum ejus exitum fore. Et Gallus qvidem animum sibi haut esse ostendebat infensi qvid in Svecos tentandi, nisi ubi induciæ cum Imperio haut succedant. Nam ante omnia de his certum esse velle, nec expectaturum, qvoad cum Turcis transactum fuerit. Eo irrito Danum, & Electorem Svecis immittere cupiebat. Ac dixerat Meiercronæ Croissius; Regem eo tempore, qvo ipse bello implicetur, facile consensurum, ut Svecus invadatur. Ast perfectis induciis aggressionis invidiam declinari non posse. Nam Regem hactenus universalem pacem meditatum, circa qvam & Elector enixam operam dederit; cujus spes cum tam propinqva affulgeat, ejusmodi fœdus huic planè adversari, velut fine dubio commune bellum pariturum. Ac si reliqvis id propositum fixum sedeat, se id secretum in Sveciam significaturum, ut ibi adversa consilia opponi qveant. Saltem eo casu se qvoqve in prædæ partem venturum. A qvo qvidem Elector magnopere abhorrebat; ac Lutetiæ haut obscure insinuabat, nunqvam se concessurum, ut ea occasione Gallus Imperio aliqvid decerpat. Ac satis adparebat, qvia Gallus pacis tempore Dani, Electoris, ac Ducum opera non indigebat, eum nil qvoqve emolumenti iisdem adcrescere velle, ni ipse longe majus inde perciperet. Danus autem, qvanqvam sat sibi causarum contra Svecos esse assereret, qvi duodecim articulos sui fœderis violarint; nec induciæ his destinatis obesse possent, qvod Borealia negotia iis comprehensa non sint: tamen nunc haut parum frigoris circa id negotium ostendebat, ac malebat, ut Elector, & Duces eam rem suscipiant, cui se aperte misturus non sit, clam tamen opem laturus. Ac metuebat, ne Belgæ Svecis classe subveniant; præsertim cum Gallus negasset, se Belgas impediturum, qvo minus ei se negotio ingerant. Unde se in Norvvegia, ac Selandia periclitaturum; nec classem suam adhuc satis armatam esse. Ast Duces Dano super Gottorpiensi negotio cavere nolebant, veriti, ne is tanta accessione firmatus longius grassaretur. Tum & raptim ad exsecutionem hujus consilii progrediendum, aut id plane omittendum; qvod supra facultates suas sit tam numerosas copias diutius alere. Inprimis metuebant, ut secretum servari possit, ne præmature evulgatum ad contrarias partes formandas ansam præbeat, magnamqve ipsis invidiam conciliet. Opus qvoqve sibi fore, ut cum Dano perfecte reconciliati sint, ac cum Gallo fœdus ineant. Sed Danus censebat, Duces haut serio rem agere, ac arcte nimis Cæsari illigatos; ac plerasqve copias Cæsari, ac Venetis missuros, ut paucas domi habituri sint. Ac uti Duces concedere nolebant, à Dano Gottorpiensem absorberi; ita Danus judicabat, se jam hunc ita constrinxisse, ut non opus sibi sit permittere, Duces tantis incrementis mactari. Ast Elector demonstrari jubebat; etsi qvantivis videatur molestos vicinos amoliri, nec ei rei perficiundæ vires desint: maximam tamen difficultatem esse, qvod induciæ certo successuræ sperentur, qvibus Teutonicæ Svecorum provinciæ includendæ sint. Ac esse iis non paucos in Germania amicos, & ipsos armis instructos, qvi forte eorum causam suscepturi sint. Ac forte inducias per communem guarantiam firmandas. Hactenus qvoqve se, ac Daniæ Regem tantum studii pro pace ostendisse, qvod cum hisce destinatis conciliari non possit. Et qvicqvid in causam belli allegetur, invidiam aggressionis penes fœderatos fore. Nec Belgas solum respiciendos Sveco arcte innexos, sed & victricia Cæsaris arma, ne is facta repente cum Turcis pace, uti novissimo bello contigit, totum exercitum in aggressores Sveci sibi fœderati effundat. Sed & Gallum non nisi duplici sub conditione spem auxilii facere; si induciæ cum Imperio non succedant, aut 1684.

Sve-

1684. Svecus eas acceptare abnuat, eoqve ejusdem provinciæ Teutonicæ his non comprehendantur. Sed & Gallum nonnulla sibi emolumenta stipulari velle, qvæ nondum expresserit. Id qvod valde sibi suspectum; nec tolerandum, amplius qvid Imperio decerpi. Ac pluris sibi esse, ne à Gallo pars tractus Rhenani absorbeatur, qvam tota Pomerania potiri. Unde sine dubio potiores esse rationes qvæ tale institutum dissvadeant, qvam qvæ id commendent. Ac facilius pervincebat Elector, qvod Alefeldii gratia tunc gliſceret, cui semper moderata consilia cordi fuerant. Et qvia Danus possessionem Slesvicensis Ducatus jam ceperat, sperabat sese eam etiam citra tam anceps ausum tuiturum. Duces autem, cum à Dano scrupuli moverentur, id negotium deponendum, ac silentio obruendum censebant. Ac firmatis mox induciis idem ultro expirabat. Anglus qvoqve de istis consiliis ita pronunciabat: Gallum nullo modo tolerare posse, ut fœderati sui, de qvibus, (uti omnia humana mutationi obnoxia sunt,) in æternum sibi cautum esse neqveat, nimis potentes reddantur; aut ut Svecus opprimatur, per qvem præsentes fœderatos, si in diversa abire velint, semper distrahere possit. Etsi alias sua nil intersit, num Sveci in Germania qvid terrarum habeant, an minus.

Polonus ab Electore auxilium contra Turcas petit. 6. Mart. Breza.

§. 137. Hoc anno Poloniæ Rex Albertum Constantinum de Gorai Brezam, Castellanum Posnaniensem ad Electorem super auxiliis contra Turcam mittebat. Elector varias rationes, ex ipsis fœderum tabulis promanantes, allegare poterat, qvibus hæc auxilia declinare licebat. Nam pacta Bydgostiensia non de offensivo, sed de eo duntaxat bello loqvi, qvod ab aliis Reipublicæ infertur: hoc autem bellum Polonos ultro, ac vi fœderis cum Cæsare initi sibi contraxisse. Sed & qvos superiore anno miserit milites tertia amplius parte imminutos rediisse. In præsens tamen non apices fœderis, sed studium in Regem & Rempublicam Poloniæ, ac universam rem Christianam secuturus II M peditum, sub qvibus duæ cohortes dimacharum continebantur, in proximæ æstatis expeditionem annuebat. Super his copiis ejusmodi pactum inibatur. *In Polonia se ista ad Kalendas Junii sistent, qvas Elector per tres menses, postqvam in Poloniam venerint, suo are alet. Sed qvia Rex promiserat, se iis de alimentis prospecturum, qvoad Leopolim pervenerint; ii tres menses tunc demum cedere debebant, qvando ista ad castra Polonorum sub Leopolim aut alibi pervenerint. Elector insuper stipulabatur, ne indebita isthæc juvandi promtitudo pactorum legibus deroget, nec sibi, ac successoribus necessitas sit paria auxilia, aut pari conditione unqvam præstandi; sed ut salva persistant, qvæ in tabulis fœderum super auxiliis convenerant. Post el ipsum trimestre Rex, & Respublica iis stipendia solvat, qvoad ad Borussiæ fines pervenerint, in singulos menses duodena uncialium millia. Addebantur variæ cautelæ ad conservationem copiarum, qvod Polonis haut insolitum sit exterorum auxilia per inopiam perdere. Iisdem proximus à cohorte Regis & Reginæ prætoria locus in agmine, & acie erit: earum præfectus Polonicos duces ejusdem gradus antecedet: eadem non dividentur: de machinis, captivis, & reliqva præda partem habebunt: commodis hibernis fruentur. Finito bello, vel ubi Electori eas revocare placuerit, ad fines Borussiæ, aut Pomeraniæ deducentur: uno die ultra tria milliaria non conficient, tertio qvoqve die ad qvietem interposito. Stipulabatur qvoqve Elector, ut Rex Cæsari pacem, aut inducias cum Gallo commendaret. Eo minus enim necessum fore de noxia, aut ignominiosa pace cogitare. Denique ut Rex Cæsari svaderet, libertatem Protestantium sacrorum per Hungariam permittere.* Ad qvod Breza reponebat: A Polonis semper hactenus exercitas persecutiones in Hungaria improbatas, præsertim cum utrumqve Regnum Poloniæ, atqve Hungariæ iisdem fere juribus, ac privilegiis utatur; ac sibi male temperatum zelum Jesuitarum summopere displicere. Pacem cum Gallo fere per Hispanos, qvibus maxima in aula Cæsaris autoritas sit, impediri, qvibuscum Reipublicæ nulla commercia intercedant. Alias Viennæ majorem exacerbationem contra Gallos, qvam Turcas esse, Regem tamen, & Rempublicam in eum finem enixam operam navaturum. Iis copiis iterum præerat Wolfgangus Christophorus Truchsesius, qvem comitabantur Carolus Æmylius Dona Comes, & Alexander Curlandiæ Princeps. Itineris multum eæ copiæ faciebant sub Caminiecam Podoliæ usqve progressæ, qvam non ita validam perspiciebant, uti vulgo habetur. Virtutis exserendæ non nisi unica occasio fuit, dum ab ea urbe recedentes Poloni in aciem explicati consistunt; ubi Tartari in dextrum cornu, qvo Electorales stabant, irruentes strenue repellebantur. Ac in reditu

1684. non nisi semel atqve iterum cum turmis hostium velitatum. Ita hac expeditione pauci istorum ferro, sed plurimi inopia, aut morbis periere. Discedentibus Rex literis ad Electorem id testimonium dabat. *Vidimus eas nec sine ingenti solatio nostro, quotiescunqve vel levis periculi, vel velitationum obtulit se occasio, adeo strenue, fortiter, & ordinate contra hostiles processisse impetus, ut facile primas conferemus, ex quibus optima militia, solidi ordinis, ac imitationis exempla sumerentur. Ad victorias & triumphos participandos unica defuit occasio, si Deus plenam explicare concesfisset aciem.*

28. Oct.

Elector titulum Zolleranum assumit.

§. 138. Deniqve hoc anno Elector titulum Hohenzolleranum assumsit, prout ipse ac majores insignia originariæ istius Domus gesserant; eumqve literis investituræ, qvæ Viennæ conficiebantur, inseri curabat, ac ut idem sibi à Cæsare è Cancellaria daretur, firmando successionis in eam ditionem jure. Id qvod facile à Cæsare annuebatur, nisi qvod is scrupulus esset, Principem se, an Comitem Zolleranum nuncupare vellet Elector. Nam hic è Comitum familia prosapiam deducebat; Principum dignatio recens erat, ac ad primogenitum duntaxat restricta: qvo titulo si uti placuisset, solita eo nomine præmia Cæsareæ Cancellariæ numeranda erant. Sed Elector malebat antiqvus Comes Zolleranus, qvam recens creatus Princeps audire; eoqve titulum istum primo inter Comitatus loco ponebat. 1684.

SAMU-

SAMUELIS PUFENDORFI

DE

REBUS GESTIS FRIDERICI WILHELMI MAGNI

ELECTORIS BRANDENBURGICI

COMMENTARIORUM

LIBER DECIMUSNONUS.

EPITOME.

M*Issio ad Cæsarem. 2. Cæsar auxilium contra Turcam quærit. 3. Carolus Angliæ Rex moritur successore fratre Jacobo. 4. Electoris apud novum Regem officium. 5. Electoris ad Belgas legatio. 6. Fœdus inter Electorem, & Belgas renovatur. 7. Dani ex eo fœdere suspiciones. 8. Cum Gallis super eo fœdere disceptata. 9. Electoris ulterior declaratio. 10. Elector declarationem, qualem Gallus vult, recusat. 11. Electoris literæ ad Gallum. 12. Gallus multa contra inducias facit. 13. Ob successionem Palatinam lites. 14. Veldentinus super Palatinatu controversiam movet. 15. Electoris circa successionem Palatinam opera. 16. Persecutio Reformatorum in Gallia. 17. Electoris edictum in favorem Reformatorum è Gallia profugorum. 18. Eo nomine cum Gallo expostulationes. 19. De sacris legatorum. De famulis legatorum. 20. Cum Sveco amicitia instauratur. 21. Turbæ Hamburgenses. 22. Apud Cellensem Ducem acta. 23. Apud Cæsarem in Hamburgensi causa acta. 24. Elector denuo Cellas mittit. 25. Electoris cum Cæsare fœdus. 26. Expeditio copiarum Electoralium ad expugnandam Budam. 27. Fœdus cum Svecia Rege. 28. Articuli secreti. 29. Gallus*

1685. *multifariam contra inducias agit. 30. Galli nolunt ab Imperio arma pa- rari. 31. De fœdere Augustano. 32. Galli de hoc fœdere qverelæ. 33. Gallus per literas ab Imperio moneri non vult. 34. Circa Palatinam causam acta. 35. De statua Regia. 36. Elector Regi Daniæ moderata ingerit. 37. Istius conatus in Hamburgum erumpunt. 38. Electoris ad Regem Daniæ missio. 39. A Knesebecio acta. 40. Elector negotiationem persequitur. 41. Alia ab Electore missio. 42. Negotium Hamburgense componitur. 43. Motus animorum super turbis Hamburgensibus. 44. Electori Gottorpiensem causam Hamburgensi misceri non placet. 45. Gallus de induciis in pacem mutandis proponit. 46. Electoris de hac re sententia. 47. Ab Electore super hoc negotio disceptata. 48. Apud Cæsarem super ea declaratione acta. 49. Mutua Cæsaris, & Galli declaratio. 50. Judicium de hac declaratione. 51. Ratisponæ super eo negotio acta. 52. Inter Gallum, & Electorem expostulationes. 53. Transactio super qvatuor præfecturis Magdeburgicis. 54. Legatio Moscica. 55. Super edicto Belgarum circa religionem disceptata. 56. De munitione ad Trarbacum. 57. Ratisponæ super ea munitione disceptata. 58. Galli literæ ad Ordines Imperii. 59. De electione VVilhelmi Furstenbergii in Coadjutorem Coloniensem. 60. Post Furstenbergii electionem disceptata. 61. Legatio in Poloniam. 62. Origo controversiæ Gottorpiensis. 63. Danus à se acta defendit. 64. Danus Cæsaris cognitionem rejicit. 65. Elector officium interponit. 66. Danus Ducem Slesvicensi ditione ejicit. 67. Elector moderatiora ingerit. 68. Danus Cæsaream Commissionem respuit. 69. Causa ista ad seqvestres devolvitur. 70. Negotium paulisper adhuc extractum demum suscipitur. 71. Tractatuum ingressus. 72. Ducalium propositio. 73. Danorum ad hanc prævia declaratio. 74. Elector Dano molliora svadet. 75. Danorum ad Ducalium propositionem responsum. 76. Circa hoc responsum considerationes. 77. Super Danorum responso disputata. 78. Ducalium replica. 79. Danorum duplica. 80. Dani à se oblata frustra commendant. 81. Danus sententiæ suæ immotus inhæret. 82. Temperamentum ab Electore propositum. 83. Super æqvivalente ex Holsatia agitur. 84. Anglicorum motuum origo. 85. Jacobi II. initia. Infelices Monomuthensis conatus. 86. Conatus Jacobi super introducendis in Angliam Romanis ritibus sese exserunt. 87. Parlamento Regis conatus non probantur. 88. Plura subinde a Rege tentantur. 89. Novum tribunal Ecclesiasticum instituitur. 90. In Scotia circa religionem tentata. 91. Plura indies in Anglia novantur. 92. De permittenda qvarumvis religionum libertate. 93. Super eadem apud Anglos acta. 94. Libertas conscientiæ in Anglia promulgatur. 95. Circa novum Parlamentum agitata. 96. Arausionensis sententia super Regis destinatis. 97. De graviditate Reginæ opinio nascitur. 98. Offensa Regis in Arausionensem, & Belgas gliscit. 99. Arausionensis super hoc negotio consilia confert. 100. Electoris obitus. 101. Ejusdem stemma: 102. Educatio: 103. Matrimonium & liberi: 104. Corporis, animiqve dotes. 105. Ejusdem felicitas.* 1685.

Postqvam

1685. *Missio ad Cæsarem.*

POstqvam Elector qvieti patriæ per inducias, circa qvas tanto cum studio laboraverat, consuluisse visus esset, alia, qvæ peculiariter Domum suam tangebant, ad liqvidum perducere instituit, ut si Deus è mortali statione ipsum evocaret, nil confusionis, aut intricati negotii successori relinqveret. Eo fine Otto Sverinus Viennam mittebatur, ut investituram nomine Ducatus Magdeburgici acciperet; nec minus literas investituræ pro omnibus provinciis in Pomeraniæ vicem datis expediri curaret. Tum instaret, ut tandem aliqvando Cæsar prætensionibus ipsius in diversa Silesiæ loca, Carnoviam, Beutenam, Ligniciam, Briegam, & Wolaviam satisfaceret. Nec minus ut super qvatuor præfecturis, Juterboco, Qverfurto, Dammo & Burgo, per Pragensem pacem Magdeburgico Præsulatui detractis sibi satisfiat, in qvas saltem directum dominium sibi competat. Jubebatur etiam intercedere, ut persecutiones in Evangelicos per Cæsareas ditiones omittantur; præsertim cum qvam maxime è Cæsaris re sit, tali acerbitate Protestantium Principum animos haut alienari, qvi sangvine & opibus pro istius salute, atqve incrementis non parcant. Si de auxilio contra Turcas moveatur, responderet, Electorem ad ea mittenda proclivem esse, qvi & per biennium non spernendam manum Polonis non sine sumtu suo exhibuerit. Enimvero expectare, ut Cæsar ad postulata sua qvod æqvum sit declaret. Cæterum molestissimum esse, qvod qvæ conservando militi reqvirantur, apud Cæsareum exercitum tam segniter curentur; ac Cæsarem conscientiæ suæ adprobare non posse, tam egregios bellatores per socordiam, aut avaritiam qvæstorum fame, & miseria extabescere. Expectaturum tamen, qvid Cæsar per ablegatum suum propositurus sit. Apud legatum Hispanicum qvoqve super residuis subsidiorum moveret. Deniqve & Elector privilegium optabat de non appellando in omnes reliqvas provincias, qvale jam in Marchiam obtinebat. Sverino Viennam delato variæ moræ super literis investituræ nectebantur. Unde Elector injungebat eas qvam instantissime urgere, simul expressis verbis testari, si diutius negotium extrahatur, sibi discedendum esse. Nec enim Electorem Cæsareis ministris diu sup-

17. Jan.

plicaturum circa ea, qvæ jure suo exigat. Ita istæ ex voto expeditæ, simul ritus Magdeburgicæ investituræ peractus. Circa reliqva nullum operæ pretium fiebat. Circa prætensiones in loca Silesiæ respondebatur; Carnoviam abunde pensari summa pecuniæ, sæpius à Cæsare oblata, è qva & vix annua octena florenorum millia redeant. In reliqva Electori nil juris competere, ac hujus patrem ea prætensione jam dudum cessisse. Ast Kinskius, & alii, qvi Electori juxta, ac religioni male cupiebant, ferocius fremere: ad extrema potius rem deducendam, qvam ut sacris, circa qvæ penitus eradicanda ipsi hactenus tanto studio laboraverint, fixa ac tuta sedes in meditullio Cæsarearum provinciarum detur. Ac continuis dilationibus Electoris petita eludenda, qvoad is è vivis excesserit, cujus successori magis abrupte negari possit. Circa privilegium de non adpellando regerebatur; Electorem novissimo bello plus lucratum, qvam Cæsarem, cui & de suo jactura fuerit facienda. Hoc qvoqve exemplo alios Principes idem petituros, qvibus ob præsentia in Cæsarem merita id denegari non possit. Sed & per ejusmodi privilegia Cæsaream autoritatem paulatim ita imminutam, ut ejusdem vix umbra adhuc supersit. Ac si maxime Cæsar velit, Ordines provinciales repugnaturos, idemqve *Recessus* Imperii anno 1654 repugnare videri. Svadebant tamen, qvi Electori favebant; satius esse ab eo Ordines provinciales persvaderi, ut ultro isti beneficio renuntient. Ac si Elector incorrupte jus dici curet, eos satius habituros domi lites suas componere, qvam Viennam, aut Spiram, magnis cum sumtibus proficisci. Intercessiones pro Evangelicis surda aure transmittebantur.

1685. *23. Maji.*

§. 2. Contra Cæsar misso Francisco Henrico Freitagio Barone de auxilio contra Turcam apud Electorem agebat, qvod Cæsareus exercitus irrito Budæ obsidio valde attritus esset, ubi res confuse admodum inter æmulorum ducum diffidia administrata fuerat. Ac jam superiore anno per Hippolytum monachum Cæsar de eo auxilio moverat, adducta in exemplum Bavari promtitudine. Cui Elector declarabat: studium suum Cæsari non defore: sperare tamen nil supra vires positum à se postulatum iri, sed ejusmodi conditiones concedendas, per quas rebus suis consulatur. Bavaricis copiis facillimum in Hungariam iter, qvibus & secundo Danubio annona submitti qveat. Ac peculiari vinculo Bavarum

Cæsar auxilium contra Turcas qværit.

9. Nov. 1684.

1685. rum Cæsari innecti, ea lege generum adscitum, ut si Hispaniæ Regi proles non nascatur, ac Cæsari unicus tantum filius extet, ex isto, & Maria Antonia Cæsaris filia geniti in regno Hispaniæ succedant. Ast nunc Freitagius de promotis induciis nomine Cæsaris gratias agebat, testatus isti constaus propositum esse eas exacte observandi. Circa auxilium multas rationes ingerebat. Ingens periculum, idqve evidens toti orbi Christiano, ac inprimis Germaniæ imminere, ad qvod avertendum omnes Germaniæ Principes è fiduciario vinculo, qvo Imperio teneantur, obligari. Omnium qvoqve, & eorum præcipue, qvi contiguas Cæsaris provincias possident, interesse, ne Turca limites proferat. Nunqvam bellum contra Turcam extitisse, qvin Ordines Imperii, & cumprimis Electoris majores Cæsari auxilia submiserint. Id qvoqve reqvirere fiduciarium nexum, quo Elector & Imperio, & ob insignes terras Regno Bohemiæ teneatur. Ac jam existere casum literis investituræ expressum; qvod dominus directus injusto bello petatur, ac summo in periculo versetur. Ratisponæ qvoqve toto ab Imperio auxilia Cæsari decreta. Electorem aliqvoties ea Cæsari promisisse, ubi induciæ cum Gallo initæ fuerint. Magnum hoc ipso cumulum accessurum gloriæ Electori per arma partæ. Esse eidem egregias copias, ac rem tormentariam optime compositam, qvas dolendum sit tanta rei bene gerendæ materia otiose domi desidere. Ejus provincias onere alendi militem non parum levari posse. Per duos continuos annos auxilia in Poloniam missa extra pacta; cum Poloni conventas conditiones haut impleverint, ac selectum militem fere inopia perire passi sint. Posse Electorali Domui grande præjudicium in futurum nasci, non impleto vasalli officio. Nec obscure insinuabat, aliqvando ad privationem Bohemicorum feudorum procedi posse. Cæsarem tamen ea auxilia non nisi pro futuro anno expetere. Contra Elector: auxilio se paratum. Sed tandem aliqvando prætensionibus suis in Carnoviam, & alia Silesiæ loca satisfaciendum, circa qvas ex æqvo transacturus sit. Ast Freitagius; istas prætensiones haut satis liqvidas, ac via juris, aut per compromissum decidi posse. Ac Cæsarem insuper facturum, qvæ grati animi lex reqvirat. Sed cum per talia Electoris scopus haut obtineretur, ea negoriatio aliqvandiu interqvievit. Veneti qvoqve per legatos suos Viennæ, & Lutetiæ Electoris militem auxiliarium expetebant. 1685. Sed hic respondebat: suo se milite carere non posse; qvem & longinqvitate viæ, ac cœli insolentia perdendum exponere nolit. Ac cum non ita pridem Elector ab iisdem per navarchum qvendam naves aliqvot certis oblatis conditionibus petiisset, is absqve responso dimissus fuerat.

Carolus Angliæ Rex moritur successore fratre Jacobo. 16. Febr.

§. 3. Hoc anno mors Caroli II. Magnæ Britanniæ Regis Europæ rebus non levem mutationem portendere videbatur, qvod successorem reliqvisset fratrem Jacobum Eboracensem Ducem, magnæ populi parti exosum ob sacra Romana, qvæ palam profitebatur; qvæ in Anglia, genio ejus religionis fines suos semper proferre ardentis, una cum imperio legibus soluto introducturus metuebatur. Unde etiam, qvanqvam is alias per communes Regni leges à successione excludi videbatur; tamen ut idem peculiari qvoqve Parlamenti decreto sanciretur, qvi receptis sacris, & publicæ libertati sub tali Rege metuebant, non parum hactenus laboraverant: sed qvorum conatus Caroli Regis in fratrem indulgentia elusit. Iste tamen cum huic inter extrema clavem secretioris conclavis tradidisset, monebat; ne alicubi impingeret. Scilicet qvia antehac aliqvoties pronuntiaverat, eum à pueritia gavisum fuisse destinata sua præcipitiis superstruere. Ei Regi, utut verbis Protestantium religionem professo, Lutetiæ in qvibusdam templis funebria ritu Romano facta fuerunt, velut is Catholicus mortuus esset. Cæterum ipse Jacobus primo ad Consilium Secretum alloqvio testabatur, præter multa alia id qvoqve falso sibi impingi, à se solutum legibus imperium affectari. Ast sibi propositum vestigia fratris, cui maximus in populum amor, legere, ac regimen status, atqve Ecclesiæ, prout hucusqve legibus constitutum fuerit, conservare. Nam scita Ecclesiæ Anglicanæ monarchico regimini favere, eiqve addictos fidem suam Regibus adprobasse. Leges qvoqve Regni ita temperatas esse, ut per eas Rex ad maximam, qvæ votis expeti qveat, autoritatem adspirare possit. Unde sicut ipse nunqvam jura, ac prærogativas Coronæ neglecturus sit: ita nec aliis sua jura ereptum iri, ac vitam, qvam antea sæpe pro hac natione periculo exposuerit, deinceps pro qvoqve conservandis ejus juribus impensurum. Memorabile est, Petrum Ronqvillum legatum Hispanicum inter prima officia veniam ab ipso petiisse, ut consilium aliqvod suggerere liceat; & cum Rex annuisset, di-

xisse:

1685. xisse: *Valde se svadere, ne is Sacerdotibus aut aliis aurem prabeat, qvi ad mutationem circa sacra suscipiendam ipsum impellere conentur.* Et cum Rex subridens responderet; num idem in Hispania observatum fuerit, aut adhuc observetur? Ronqvillum regessisse; *ideo nostras res tam male se habere.* Camprichtus qvoqve Cæsareus Hagæ minister dicebat: *optandum esse, ne Jacobus Rex Apostolum, & conversorem gentis agere velit.* Nam, uti Skeltonus ablegatus Hagæ Anglicus pronuntiabat, æqve impossibile esse, ut Romani ritus in Anglia obtineant, qvam se Muhammedana sacra suscepturum. Ac dudum à prudentibus observatum, longe difficillimum, imo plane impossibile esse in Angliam id genus regiminis, & sacrorum, qvod in Gallia obtinet, introducere, qvod ab utroqve in universum genius nationis abhorreat; ac forte plurimi, qvem alias circa sacra teporem præ se ferant, eum exuturos, ubi consideraverint, ad sacrorum mutationem exercitu opus esse, ac eandem potestatem, qvæ Regi arbitria religionis dederit, eidem parem facultatem in libertatem, ac bona civium daturam. In Gallia non nisi Nobilitatem, & Clerum aliqvo numero esse; qvos ubi Rex in suas partes pertraxerit, plebem facile contemni posse, qvæ non majus momentum in republica habeat, qvam fœminæ, & infantes. Contra primarium robur Angliæ in oppidanis, & agrestibus consistere, non minus elato spiritu ob abundantiam, & commoditatem, qva gaudent, qvam Gallica plebs per labores, & miseriam humo affixa est. Reges Galliæ potentes esse ob magnitudinem patrimonii regalis, ac multitudinem munerum civilium, & Ecclesiasticorum, circa qvæ absoluta ipsis disponendi facultas. Cum contra Angliæ Rex pauca munia conferre possit; & qvia veteribus Regum possessionibus renuntiavit, parare aut alere exercitum, nec vicinis bellum inferre qveat citra auxilium Parlamenti. Et si maxime exercitum ex Anglis compositum habeat, is nunqvam ad id efficiendum operam navaturus sit, qvod populo exosum, aut meticulosum esse qveat. Et cum Catholici in Anglia ne centesimam nationis partem constituant, à ratione abhorrere, uno cum homine nonaginta novem opinionum, ac ingenii diversos regere aggredi. Sed extraneus miles si modico sit numero inutilis fuerit, ac potius odium, & offensam populi irritaverit. Magnum autem numerum exteri militis in Angliam introducere, ibiqve alere difficile: qvia subjugandæ libertati, ac domandæ ferociæ nationis Anglicanæ minimum LX. M. bellatorum opus fore: cum Romani qvondam duodecim legiones, Normanni LXII. M. & Cromvellus extremo tempore fere LXXX. M. habuerit.

Cest pour cela, que nos afaires vont si mal.

1685.

§. 4. Apud novum Regem ut officio tali occasione solito perfungeretur, Elector Spanhemium Lutetia in Angliam se conferre jubebat; simul ut testaretur, Electori non displicere fœdus anno 1661 cum Carolo Rege initum renovare, & ad præsentia tempora aptare. Tum ut statum Angliæ nosceret, & qvantas ibi partes Monomuthensis habeat; qvicum alias sibi nil commercii sit. Nam nuper se eidem, ac Argatheliæ Comiti receptum in sua ditione negasse, Graio qvoqve jusso Clivia excedere. Insuper inter sermocinandum insinuaret, magno sibi dolori fore, si ipso imperante in Britannicis Regnis per publicas leges stabilitæ religioni aliqvid molestiæ patiendum sit; simul data occasione ei religioni addictis confirmaret; se, qvi nunc supremum caput Reformatæ Religionis in Europa sit, qvantum possit curæ pro ipsis gesturum. Spanhemio jussa exponenti Rex multam verborum humanitatem reponebat. De fœdere excusabat, non prius cum exteris rationes contrahi posse, qvoad proximo Parlamento domesticæ res probe dispositæ sint. Cæterum novus Rex eam se agendi rationem adhibiturum ferebat, ut nihil dissimulanter, aut timide faceret, sed recta via progrederetur, ac qvidqvid facere decrevisset, confidenter susciperet. Unde & statim ab initio sententiam suam circa sacra aperte profitebatur; ac credebat, solam suspionem de inclinatione in ritus Romanos parenti, ac fratri suo plus nocuisse, qvam si eos palam præ se tulissent. Idem prima Parlamenti allocutione verbo Regio confirmabat, se Ecclesiam juxta, ac Regnum in eo statu conservaturum, qvo nunc juxta leges Anglicanas reperiatur. Satis constare sibi, qvantam fidem Anglicana Ecclesia suo avo, patri, fratri, ac sibimet ipsi præstiterit, sic ut nil causæ sibi sit, qvare eam religionem impugnet. Qvibus pollicitis delinitum Parlamentum omnia, qvæ is cupiebat, annuebat. Prudentes porro judicabant, non esse, qvare Jacobus Rex in Galliam proclivis sit, de ejus familia pessime merita, & è qva omnis calamitas in Angliam promanarit: ac Carolum I. ob conjunctionem cum ista demum caput amisisse. Carolum II. perpetuo discordem Parlamento egisse. Qvin Cromvellum à Gallo ante cæteros supremum Principem agnitum. Gallum qvoqve anno 1678 secretum

Electoris apud novum Angliæ Regem officium.

Argyle.

4. April.

12. Maij.

Ggg ggg ggg fœdus

1685. *Danby.* fœdus opera Danbii Thesaurarii factum, qvo Anglus promiserat, se cum XXX M militum in usum Hispanici Belgii conscriptis contra Gallos rem haut gesturum, Parlamento ostendisse. Vicissim, ut Regem in Parlamentum irritaret; isti itidem pactum cum Parlamento monstrasse, qvo hocce Gallo aliqvot loca Flandriæ promiserit, si hic isti contra Regem adsistere velit. Sed & Jacobi haut intererat, siqvidem Regem se Magnæ Britanniæ cogitare vellet, Galli potentiam gliscere; qvem & amicitia cum Gallo non poterat non populo sui suspectum reddere, velut qvi nil magis qvam bellum cum Gallia ardebat. Eam nationis suæ inclinationem qvo minus Carolus II seqveretur, Galli artibus effectum fuerat. Cum Parlamentum ante aliqvot annos Regi duos milliones librarũ Sterlinensium offerret, ut cum L M militum, C navibus bellum Gallo inferret; hic Anglo persvadere norat, Parlamentum eo duntaxat fine ipsum cum fidissimo amicorũ committere velle, ut interim turbidis occasio nasceretur in seditionem erumpendi, subtracta qvoqve Regi pecunia. Ac finxerant Galli epistolam qvasi ab Arausionensi scriptam, velut ipse ex compacto cum Anglis præsentia aversantibus Regem externo bello implicare studuerit, qvo iis occasio nasceretur turbas domi movendi, Anglicis copiis trans mare agentibus, & Gallo per Hispanicum bellum distracto, qvo minus isti succurrere posset. Qvam & rationem ipse Rex adducebat, qvare Hispanis auxilium negaret. Ita Jacobo in proclivi erat judicare, qvam sincero animo Gallus cum Angliæ Regibus agat, & cui fini is horum amicitiam affectet. Cæterum post Angli mortem Croissius ostendebat; placere Gallo, ut in eventum pactum ineatur de ejiciendis Germania Svecis, qvorum spolia inter Danum, Electorem, & Luneburgicos sint partienda; atqve istud data occasione exsecutioni dari posse. Ast Danus censebat, Gallo hautqvidqvam cordi esse ipsos à Svecis aliqvid adqvirere: sed eum tam potentibus fœderatis blandiri, eosqve in præsens sibi innexos retinere velle, qvod nondum constet, qvomodo res in Anglia successuræ sint. Luneburgicis autem haut placebat eo nomine vel cum Gallo, vel cum Dano qvid contrahere. Elector qvoqve id utiqve declinandum censebat non solum, qvod Luneburgicis parum cum Gallo, ac Dano conveniret: sed & qvia ejusmodi negotiatio præmature suscepta malum certo, sed non bonum effectum producere apta sit. Nam sine dubio talia ante tempus emanatura, ac fœderatis magnam invidiam apud plerosqve Principes excitatura. Adversam qvoqve partem contrariis se fœderibus munituram, ac forte data occasione id in prætextum belli arrepturam. Et qvia tam inopina rerum in Anglia mutatione res Protestantium tam funestam plagam accepisse videantur, qvalem à tempore reformationis non senserint; merito declinandum, qvidqvid Protestantes Principes inter se collidere qveat; aut qvod saltem ipsos districturum sit, qvo minus gravioribus negotiis, qvæ emergere possint, ex usu suo vacare qveant. 1685.

§. 5. Isthæc apud Anglus mutatio præcipua causa erat, qvare Electori necessarium videretur Paulum Fuchsium in Batavos ablegare, ut qvid Arausionensi, ac Belgis circa eam videretur cognosceret; simul tentaret, annon aliqvando suæ cum ea Republica controversiæ funditus componi possent. Nam qvia præcipuus nexus, qvo Elector huic jungatur, in sacrorum conformitate consistat, qvæ nunc magis, qvam unqvam antea premantur, & qvibus passim exitium intentetur; per Christianæ humanitatis legem se defugere non posse, qvo minus cum Belgis consultet, qva ratione oppressis subveniri qveat. Præterea eidem injunctum operam dare, ut qvod frigus hactenus inter Electorem, & Arausionensem è diversitate consiliorum intervenerat, penitus tollatur, ac pristinæ amicitiæ sinceritas instauretur. Nec minus, ut interna ejus Reipublicæ concordia reparetur. Qvia etiam Fcuqvierius Madriti, ac Avauxius Hagæ exhibitis libellis Galli prætensionem in universam Hispanorum monarchiam palam professi erant in eum casum, si Regem Hispaniæ improlem oppetere contingeret; Arausionensis, ac Belgarum super eo negotio sententiam cognosceret, caute tamen, ne Gallo prænatura suspicio injiciatur. Additum erat; qvia nonnulli Arausionensem successionem tam liqvido jure fundatam clam sollicitare non dubitabant; videret, ut Princeps filiis suis super ea caveret, ne tamen votum captandæ hæreditatis inde colligatur. Eo in itinere Fuchsius Coloniam transiens Beilsteinio Consuli de auxilio Electoris confirmabat inter turbas, qveis tunc civitas cum Præsule implicita erat: ac ita conveniebat, ut si opus sit, qvingenti milites protinus Vesalia urbi immitterentur. Consul vicissim testabatur, civitatem plus fiduciæ in Electore, utut sacrorum diverso, qvam in ullo Catholicorum collocare. Cum apud Arausionensem Fuch- *Electoris ad Belgas legatio. 28. April.*

1685. 18. Maij

Fuchsius jussa exposuisset, is à se in Gallum acta defcodebat. Galli odium in ipsum exarsisse, qvod fœdæ paci Neomagensi se opposuerit, & Gallos post eam jam conclusam apud Montes Hannoniæ pulsaverit. Post pacem talia se sensisse, qvæ Gallum reuniones agitantem parum decuerint. Sed sui officii fuisse, circa se, ac fœderatos suos tutandos curam ponere; qvod nemini cordato improbetur. Post inducias fere consultationibus publicis abstinuisse, nec cuiqvam negotio, qvod Gallum tetigerit, sese opposuisse. Contra Gallum dimidiæ fere parti sui patrimonii in Gallica ditione liti manum injecisse, atqve ita hanc administrandam curare, velut ad se non amplius spectet. Et tamen cum ad Lotharingi modum secum agatur, à Gallo ultro qverimonias cieri. Et cum omnia sibi erepta sint, insuper à se exigi, ut pro acceptis injuriis gratias agat, ac veniam petat. Sed nunqvam sibi significatum, qvid demum à se desideretur. Et cumprimis anceps esse sibi, inscia Republica cum Gallo tractationem suscipere; qvo ipso apud Belgas suspicione oneratus, coosumta fide qvod restet fortunarum perditurus sit. Alias ultro testabatur, pacto qvod cum Princeps Nassovio Frisiæ Gubernatore fecerit, nil contineri in fraudem filiorum Electoris, uti fama tulerit, nec id unqvam in mentem venisse; ac si Princeps iste tale qvid proposuisset, aspere à se repellendum fuisse: ac nunqvam se Electoris Domui injuriam illaturum; nec unqvam de testamento in fraudem ejus Domus condendo cogitasse. Contra Avauxius disserebat: per sententiam judiciariam contra Arausionensem latam bonis ejus manus injectas; cui tamen facile fuisset eam molestiam declinare, si voluisset. Ast Beuningius Galli opes, Cæsaris, ac Hispani impotentiam, intestina per Germaniam, & Belgium diffidia, ancipitem Angliæ statum ita desperatum depingebat, qvasi nullus remedio locus superesset. Idem super Arausionensi disserebat: constare qvidem eum de forma Reipublicæ mutanda non cogitare, qvod & supra vires ipsius positum sit. Sed modum, qvo negotia tractentur, non convenire cum fundamentis Reipublicæ, qvæ omnem violentiam adspernentur. Amstelodamenses usqve adeo de isto deprimendo non cogitare, ut potius persvasi sint, si in præsens istum deficere contingat, Reipublicæ ruinam certo secuturam. Eqvidem potentiam, & autoritatem, qva ampliore qvam majores sui gaudeat, belli tempore, & inter maximas Reip. turbas collatam: sed qvæ imminui absqve exitio Reip. non possit. Cæterum uti Galli varia per artificia divisionem in Rep. hactenus alere studuerant: ita Fuchsius ei tollendæ enixam operam navabat; qvæ & ob curam rerum Anglicarum insigniter minuebat, qvibus magna mutatio ab irruptione Monomuthensis impendere videbatur. Huic vulgus qvidem Belgarum ob sacra favebant: sed proceres ad Regem fulciendum proni erant, ne hic alio qvam Protestantium auxilio superaret. Si enim idem apud Catholicos, ac peculiariter apud Gallum suppetias qværere necessum haberet, de sacris Protestantium in Anglia actum videbatur. Enimvero Monomuthensis male digestis ausis excidebat, de qvo & Avauxius pronuntiaverat; *longe aliud Arausionensi caput, qvam isti esse*. Idem Amstelodami Argathelio, & Graio promiserat, ubi in Angliam adpulerit, non Regem se, sed tantum defensorem religionis, & libertatis velle proclamari. Ast is statim atqve in terram exscendisset, Regem se declarari jusserat; id qvod rebus ejusdem plurimum nocuit. Circa residua subsidiorum magna difficultas erat, qvod Belgæ hoc exemplo aliis qvoqve ansam præbere nollent paria exigendi. Pervicit tamen Fuchsius sua dexteritate, etsi maximo cum labore, ut nomine pensandi damni, ne aliis subsidiorum reliqva exigentibus ad hoc exemplum provocare liceret, Electo. qvadringenta qvadraginta unciarum millia darentur.

Fœdus inter Electorem & Belgas renovatur. 13. 23. Aug

§. 6. Ejus fœderis tunc per Fuchsium confecti summa capita hæc erant. *Renunciat Elector prætensioni in Belgica subsidia, ac eorum revocationem à Belgis anno 1676 factam comprobat, quo hi cæteris residua exigentibus negare possint. Sed ob damna, qvæ Elector in Clivia, & Westphalia, & ab irruptione Svecorum in Marchia passus est, tum ob alias minutas prætensiones, ac ob navem à societate Indiæ Occidentalis ad litus Africæ societati Brandenburgicæ abreptam, Belgæ per aversionem solvunt CCCCXL M unciales, & qvidem CL M intra mensem à ratihabitione; reliqva decem seqventibus annis, in singulos annos XXIX M. Qvo ipso omnes istæ prætensiones abolentur. Fœdus anno 1678 initum porrigitur usqve ad diem 8. Martii anno MDCC. Qvod si iterum turbæ exsurgant, aut imminere metuantur, partes mature consilia conferent, qvid facto opus sit iis avertendis, & tuendæ utriusqve saluti. Deniqve ne qvid amplius collisionis existat inter societatem Electoris Guineensem, & Bel-*

1685.

Belgicam Indiæ Occidentalis, placet per utrinqve delegatos conventionem inire, qva utriusqve societatis possessiones firmantur. Is tractatus qvo minus perficeretur, Avauxius complures dies Amstelodami egerat, nullo successu.

Dani ex eo fœdere suspiciones.
26. Aug.

§. 7. Ex hac porro negotiatione Daniæ Rex non modicam suspicionem concipiebat, cujus hasce rationes adducebat; qvod Gallus sibi persvasurus sit, Electorem ad alia consilia verti, partibus plane desertis; præsertim cum Fuchsius Arausionensis favore usus sit ad negotium pervincendum; cujus autoritas ex eo augenda sit, adversis partibus demum plane collapsuris. Qvia etiam Magnus Poloniæ Cancellarius in Galliam proficiscatur, instaurandæ, uti fama sit, veteri inter Gallum, & Polonum amicitiæ, posse Electori per Polonos auro Gallico corruptos negotium facessi. Suspectum qvoqve sibi esse, qvod Gallus Picqvetierum hominem astutum Holmiam miserit; & qvod Belgæ statim absoluta cum Fuchsio tractatione arctum fœdus cum Sveco inire decreverint. Unde metum esse, ne ipse solus fœdere Gallico innexus destituatur, reliqvis omnibus in diversas partes transeuntibus. Ast Elector Regi declarabat; nil se novi fœderis cum Belgis conclusisse, sed tantum diu agitatas actiones ad liqvidum deduxisse; ac se subinde Danico ministro de Fuchsii negotiatione communicasse. Fœdus mutuæ defensionis ad finem hujus seculi porrectum esse vetus negotium, nullius offensam spectans; qvod & obstare non possit, qvo minus ipse cum Daniæ Rege, aliisqve inita fœdera servet.

La Picqvetiere.

5. Sept.

Ad qvæ Dani reponebant: Sibi nil plane diffidentiæ de Electoris sinceritate esse. Etsi optarint, de eo sibi juxta pacta communicatum, ac tractatum commerciorum à se cum Belgis conclusum, prius ratihabitum fuisse, circa qvem hi nunc tergiversentur. Cæterum dolere sibi à Gallo suspicionem ex hoc fœdere concipi, velut per qvod fœdus anno 1678. contra ipsum directum renovatum fuerit, ac Electorem paulatim in partes Cæsaris vergere. Nam metum esse, ne Gallus alia consilia ineat, ac per pecuniam & artes alia fœdera affectet: qvin plane Sveciæ se iterum innectat, qvæ pauper, ac pecuniæ avida sit: ac Benedictum Oxenstiernam palam jactare, Regi suo integra omnia esse, ac posse eum licitantibus sat caro sese addicere.

Cum Gallis super eo fœdere disceptata.
28. Aug.

§. 8. Ast Galli aperte indignationem super eodem fœdere apricari. Qvibus Elector per Spanhemium demonstrari jubebat: nunqvam sibi in mentem venisse à fœderibus cum Gallo, & Dano initis discedere, aut ad aliqvid se obstringere, qvod istis adversari, aut se impedire qveat, qvo minus promissa implere valeat. Gallum invidere non posse, à se cum Belgis super prætensionibus transactum, præsertim cum iste harum præstationem certo modo promiserit, eoqve ad eas pervincendas obligatus fuerit. In ipso qvoqve tractatu ne verbum qvidem esse, è qvo sinistri qvid extorqveri possit. Nec novi qvid conventum, sed antiqvum duntaxat cum ea Republica fœdus continuatum: qvod uti hactenus conjunctionem cum fœderatis non impedierit, ita nec id deinceps futurum.

4. Sept.

Ac istas demonstrationes Croissius initio sat æqvum se ostendebat, ac articulum qvartum, (qvo conveniebatur, ut ortis novis turbis inter se consultent,) in Galliæ qvoqve favorem explicari posse. Sed post Avauxius retulerat, longius processum fuisse, ac fœdus cum Belgis anno 1678 initum confirmatum, qvo tempore Elector adhuc Galliæ hostis fuerit. Unde id simul subsistere non posse cum fœdere, qvod Electori cum Gallia intercedat. Nam Belgico tractatu caveri, ut Elector, & Belgæ sibi invicem terra, mariqve adsistant contra omnes, qvi alterutros invasuri sint. Ex qvo conseqvatur, ut si bellum inter Galliam, & Belgas surgat, Elector qvoqve eidem per Belgas contra Galliam implicandus sit; qvod facile sit prætextum invenire, ut qvis invadi se qveratur, si maxime ab ipso aggressio cœperit. Sed si inter Gallum, & Hispanum turbæ oriantur, in qvarum partem Belgæ veniant, Electori qvoqve in Belgarum partes concedendum, vi tractatus, qvi recentior sit eo, qvem Elector cum Gallo habeat. Esse autem Hispanos per naturam Galliæ hostes, eoqve cum utrisqve simul fœdus stare non posse. Ac num Electori placiturum fuerit, si Gallus ipso inscio fœdus cum Svecis renovarit? Atqvi qvod Electori Svecus, id Gallo Belgas esse; præcipue ob Arausionensem, qvi acerbissimo in Galliam odio flagret, eiqve qva possit nocere qværat. Deniqve cum Belgæ pecunias numerent, qvi nil gratis dare soleant, sine dubio secretos articulos subesse. Unde Regem nosse velle, qvid ab Electore sibi expectandum sit, qvo mature consilia sua digerere possit. Sane haut obscure pellucere scopum fœderis, ut cum aliis Principibus conjunctio fiat impediendis Galliæ incrementis. Sed & de tractatu in antecessum cum aliis fœderatis haut communicatum. Ad

ista

1685. ista repositum: Eum tractatum plane innocentem esse, ac per inducias utiqve necessarium fuisse eum vicina Republica, qvicum tot sibi communes rationes sint, fœdera renovare. Eo ipso tractatu inducias firmari Galliæ tam lucrosas. Fœdus anno 1678 initum, qvo tempore jam pax inter Gallum, & Belgas fuerit, qvo & expresse cautum sit, ne idem prius vim suam exserat, qvam post pacem cum Gallo conclusam. Belgas nullo modo ut hostes Galliæ considerari posse, ac à se hactenus acta Gallo sat cautionis de constantia sua præbere. Nil qvoqve freqventius esse, qvam fœdera mutuæ defensionis cum pluribus habere. Cum anno 1666 mense Februario Monasteriensis cum Belgis tractaret, hos inter alias eam qvoqve conditionem stipulari voluisse, ne Præsul in futurum ipsis ignaris, & non consentientibus fœdus iisdem ingratum inire possit. Ast Colbertum, qvi ei tractatui intererat, in eam conditionem consentire noluisse, tanqvam libertati Principum Germaniæ repugnantem. Atqvi nunc Gallum à se exigere velle, qvod antea à Præsule exigi injustum duxerit. De missione, ac negotiatione Fuchsii subinde Gallicis, ac Danicis ministris communicatum. Deniqve Belgas nil pecuniarum prius solvere voluisse, qvam constaret, amicus an hostis ipse velit esse: unde renovationem fœderis eum iisdem declinari haut potuisse.

Electoris ulterior declaratio. 18. Sept.

§. 9. Ast his non contentus Gallus per Rebenacium pressiorem declarationem super eo fœdere expetebat, ac ne Elector id ratihabitione firmaret, repetitis supra adductis rationibus. Ad qvæ Elector: *Eo magis id postulatum inopinum sibi videri, qvod nil ejusmodi meritum se norit. Qvin contra toto orbe teste se non solum fœdus cum Gallo implevisse, sed & ultra debitum fecisse, ac non parum offensa, atqve invidia apud multos contraxisse. Novissimo cum Belgis tractatu nil admissum fœderi Gallico adversum. Nam tractatum anno 1678 initum eo tempore, qvo Belgæ jam peculiarem cum Gallo pacem agitabant, qvæ tunc pro perfecta habebatur. Ratihabitionem qvoqve permutatam, qvando negotiationi inter Gallum, & Belgas jamjam summa manus imponenda foret. Eodem expresse cautum, ne id prius valeat, qvam post bellum finitum. Qvam ob exceptionem sibi qvoqve à Belgis nil auxilii latum, utut integrum adhuc annum cum Gallis in bello persisteret. Esse porro id fœdus mere defensivum, qvale majores sui à plurimis retro annis cum ea Republica coluerint in nullius fraudem, aut offensam: nec ullum verbum isto contineri, qvod in eum sensum trahi qveat, ni violentis interpretationibus indulgere velimus. Istud non impedivisse, qvo minus Elector cum Gallo unum & alterum tractatum fecerit, ac sine qverela servarit; nec contra idem unqvam exceptionis qvid oppositum. Eundem per triennium adhuc fuisse duraturum, si maxime nunc renovatum non fuisset. Unde frustra dici, novi qvid factum, aut statum rerum immutatum. Eqvidem occini articulum V. fœderis anno 1681 initi, cui Galli ejusmodi sensum tribuant, qvasi Elector ex eo citra exceptionem teneatur partem capere in omnibus litibus, qveis Rex implicari qveat, eiqve in omnibus bellis, etiam ubi idem aggressor sit, auxilia præstare; eoqve ipsum non potuisse Belgis auxilia permittere, ubi hi à Gallo invadantur. Enimvero sibi, neqve dum id fœdus Gallicum formatur, nec deinceps de ejusmodi laxa interpretatione in mentem venisse. Qvin è tenore totius tractatus adparere, eundem à se brevi post interceptum Argentoratum initum, ac unicum sibi scopum fuisse Gallum permovere, ne ulterius in Germaniam irrumperet, neu ad tuenda recens rapta eam bello invaderet, sed potius amicæ tractationi locum concederet: idqve eo magis obtineri poterat, si Gallo suspitio adimeretur, velut & ipse partes huic adversas sumere vellet. Atqvi si iste tractatui tam lata interpretatio, qvam Galli velint, detur, id absurdi inde consecuturum, eundem tractatum offensivum esse; se æqve ac Regem renuntiasse facultati ulla fœdera defensiva ineundi; imo à se Imperio, ac aliis fœderatis, & cognatis suis, si à Gallo invadantur, nil opis ferre posse. Esse qvoqve id fœdus reciprocum, ac in eo Gallum tantundem Electori, qvantum hic isti promittere. Atqvi cum de invadendo Sveco ageretur, Gallum non solum directe contra istum auxilia ferre abnuisse, sed ne qvidem si ob illata Sveco arma Elector à Cæsare, Polono, aut Belgis impeteretur. Unde tunc ne Gallis qvidem de eo sensu istius articuli in mentem venisse, qvem nunc comminiscantur. Se qvoqve interea temporis complura fœdera ferisse non solum cum Dano, Coloniensi, Monasteriensi, sed & aliis fœdere Austriaco innexis, Saxone, Hanoverano, totaqve Brunsvicensi domo, qvæ & Gallo communicata sint, nil contra obmoventi. Qvin se fœdere Gallico sibi reservasse facultatem Imperio assistendi, si invadatur; id qvod fieri neqveat, si articulus iste ita laxe porrigendus sit. Unde sibi per fœdus Gallicum utiqve integrum fuisse, fœdera innoxia ad sui securitatem in nullius offensam, & frauden concludere. De triplici fœdere cum Anglo, aliisqve* 1685.

 nil

1685 *nil sibi constare, eaqve inania commenta esse. Injuria qvoqve Gallum ob non factam communicationem queri. Fuchsium sane anteqvam Haga discederet, Avauxio de eo significasse. Qvin cum haut moris sit tractatus communicari ante ratihabitionem, ante qvam vim obligandi non habeant: se tamen statim atque tractatum Belgicum acceperit, eum a capite ad calcem Gallico, & Danico legato prælegendum curasse, ubi ratihabitus fuerit scripto exemplo tradendo. Cæterum post novissimam pacem Gallo cum Belgis parum convenire, sibi ignotum; ac universo orbi adparuisse, istum cum his bonam pacem, atqve amicitiam excolere. Eam quoque Rempublicam ex genio sui status, ac notam domi constitutionem ab inferendis Galliæ armis longissime abesse. Qvo minus dubium sibi fuerit, fœdus defensivum, qvod sibi cum eadem fuerat, instaurasse: præsertim cum inter suam Domum, & illam ob situm ditionum, ac plures alias rationes naturalis conjunctio sit, ac ab initio ejus Reipublicæ octoginta amplius annos constanter culta sit. Qvam & deinceps non possit non alere, nisi propriis in rationes impingere velit. Arausionensem Gallo parum amico uti, & quibus de causis toto orbe notum: ac se confidere, Regem pro æqvanimitate sua haut improbaturum, si cum Principe tam conjuncto ipse amicitiam colat, cujus heredes præsumtivi filii sui existant. Unde & se adversus detentionem terrarum, ac bonorum ejus Principis semper protestari, ac liberorum suorum jus salvum conservare necessarium duxisse. Qvemadmodum igitur ipse hactenus fœdera cum Gallo non exacte solum servarit, sed & plus qvam ea requirant, præstiterit, ipso Rege non semel testante; ita deinceps qvoqve bona fide præstiturum, ad qvæ ex istis tenetur. Se Galli amicitiam merito magni æstimare, qvam & conservare sibi cordi fore. Eo majori sibi dolori esse Regi de innoxio fœdere tam sinistram opinionem per male fundatas Avauxii relationes inditam. Qvæ causæ istum ad cali ampulerint, in medio se relinqvere. Saltem ex inanibus ista suspicionibus provenisse; ac qvæ de secretis jactentur, manifesto falsa esse. Sperare igitur, Regem pro sua prudentia inania à solidis discreturum, hisqve rationibus fidem adhibiturum, ac sinistra opinione exuta ex sua qvoq; parte conventa servaturum. Isthæc si locum non inveniant, aliter se judicare non posse, qvam querimoniarum ansam arripi, ac fictis criminationibus in suspicionem se trahi. Sane ejus rei specimen nuper à legato Gallico Hafniæ datum, qvi sparserit, à se Rucqvium Viennam missum ad fœdus cum Cæsare contra Galliam concludendum, nullo alio commenti fundamento, qvam qvia iste olim in Hispania fuerit, eoqve Gallis parum faveat. Cum tamen notum sit, eum unice ob litem qvæ Martisburgensi cum Saxone intercedat, Viennæ esse. Contra esse sibi justam qverendi causam, qvod à Gallis multa suscipiantur fœderi inter ipsos repugnantia. Sic navem nostram Æthiopis vocabulo in flumine Gambia à Gallis abreptam, super cujus restitutione tot difficultates moveantur. Sic adversus inducias, pro qvibus ipse sponsionem suam interposuerit, multa à Gallis patrata audiri, ac inprimis circa sacra non pauca mutari, ac nominatim Germersheimi, & in Bipontina ditione; cum tamen promissum sit, omnia circa sacra, & civilia in statu per pacem Westphalicam definito relictum iri, qvibus à Rege remedium allatum iri spes sit. Denique ratihabitionem tractatus Belgici non amplius inhiberi posse, qvæ jam facta sit; & cum nemini injuriam faciat, qvi jure suo utitur, Gallum haut ægre laturum, qvod ipse fecerit, qvæ facere integrum erat, nec ultra id à se qvidqvam desideraturum.* Ista Spanhemius qvæsito peculiariter alloqvio Regi exponebat; qvæ hic æqvo animo accipere visus est, addito; se confidere, Electorem haut recusaturum scriptam declarationem dare, qvalem Rebenacius propositurus sit. Croissius autem etsi solidi qvid ad ista qvod reponeret non habebat; haut eo minus arguebat, eo fœdere Belgarum consilia fuisse alterata, præcipue Amstelodamensium, qvibus hucusqve decretum fuerit, uti Gallicum fœdus abnuerint, ita & aliorum Principum fœderibus abstinere declinandæ suspicioni. Ast post renovatum cum Electore fœdus decrevisse eum Anglo qvoqve tractatum instaurare. Ac certum esse, per Electorem non stare, qvo minus triplex fœdus inter ipsum, Anglum, & Belgas ineatur; ac vulgo credi, istud fœdus hujus principium fore; ac Electorem mutatis partibus alias rationes cum Cæsare, & Hispanis initurum, qvibus & Belgæ illigandi sint. Præsertim cum Arausionensis nil magis qværat, qvam ut Gallo hostes excitet, ac rem ad bellum deducat. Cæterum Fagelius dicebat; ab Electore honestius, ac generosum magis responsum dari non potuisse. Et ex iis, qvæ à Gallo moveantur, non obscure colligi, qvo hicce tendat, & qvid Belgis sperandum, aut timendum sit. 1685.

§. 10. Porro à Rebenacio Electori ejusmodi formula declarationis, qvam Rex ab eo exigeret, proponebatur. *Suam Serenitatem Electoralem non sine animi perturbatione intellexisse, certos homines privatis emolumentis ductos, ut amicitiam inter*

Elector declarationem, qualem Gallus vult, recusat. 5. Octob.

Suam

1685. *Suam M^tem Christianissimam, & Istam stabilitam interrumpant, laborasse istam suspectam reddere, dum in sinistram partem qvasdam actiones interpretantur, ac per violentos, & corruptos sensus inde seqvelas trahunt, ejusdem intentioni, simul ut illi actibus dictæ Majestatis contrarias. Cum autem S. Ser. Electoralis singulari studio desideret honorem regiæ benevolentiæ, atqve amicitiam servare, ac prævenire omnia illa, qvæ alterare possint fiduciam, qvam S. M^tati in eadem collocare placuit: igitur Illa declarat hoc scripto, qvod sua intentio semper fuerit, & adhuc sit, sancte ac sine exceptione observare omnes obligationes, qvas è fœderibus cum Sua M^te Christianissima contraxit, non obstantibus quibusvis obligationibus, qvibus Ea se cum aliis Potentiis sive per novos tractatus, sive per renovationem veterum induit. Eadem quoqve declarat, ac se obstringit, qvod in posterum cum nemine, qvicunqve is sit, ullas rationes inire velit, qvæ vim tractatuum ab Ipsa cum Sua M^te conclusorum debilitare qveant, aut istis directe vel indirecte adversentur, non facta prius communicatione, ac obtento dictæ Suæ M^tis consensu.* Addebat Rebenacius, si Elector eam declarationem abnuat, Regem non solum subsidia inhibiturum, sed & alia consilia capturum. Ac sibi mandatum ad Luneburgicos proficisci, & arctiores cum istis tractatus suscipere. Non poterat non Electorem isthoc postulatum gravissime protelare, cui si obnixe insistat Gallus, videbatur ipsius se fœdere exsolvere velle, ac rixæ ansam qværere. Sane ejusmodi declarationem sibi noxiam juxta, ac ignominiosam, velut qva juri tam illustri fœderum renunciaturus erat, ad clieotelarem Galliæ conditionem redactus. Ac toti orbi ludibrium debiturum, ac tam feliciter partam gloriam, qvam hucusqve magis qvam vitam conservare studuerit, maculaturum, siqvod præsidio assumtum fuerat, fœdus in servitium verti pateretur. Eqvidem non deeraot rationes, ob qvas ejusmodi declaratio haut recusanda videri poterat. Satisfieri hoc modo Regi, ac omnes suspiciones hac tempestate inutiles tolli. Electorem per eam nil novi promittere, sed tantum, qvæ jam verbis, & scripto obtulerit. Si declaratio his verbis, qvæ Regi jam exposita sint, fiat, Electori incircumscriptam facultatem permanere rationes suas, & officium erga Imperium. & in alios amicos, ac fœderatos pro car... temporum observandi, ac inprimis inc... cias præstandi. Per eandem varia ... nata Electori nota, ac per... ... cum Brunsvicensibus agi... nari. Forte & Casa...

postulata sua uberius satisfacturum, qvam si evulgetur, amicitiam ipsius cum Gallo refrixisse. Qvod & circa eam satisfactionem valeat, qvam Elector ab Imperio, & Hispanis prætendat. Ast majoris ponderis habebantur rationes, qvæ in contrariam partem adferebantur. Electorem haut agnoscere ullo modo à se fœdus cum Gallo violatum, ac non solom omnia objecta solide diluisse, sed & per ministros jam declarasse, se fœdus constanter continuaturum, nec qvid contra facturum. Unde nulla ulterius declaratione opus esse. Qvia porro Gallus testatione verbis facta haut adqviescit, sed utiqve scripti qvid desiderat; videri hoc ostenso fœderatos suos confirmare velle, prout & Coloniensis eam valde urget. Id qvod evulgatum Electori multis modis nocere possit. Et qvanqvam Rebenacius secretum promiserit, tutissimum tamen fore nil scripto edere, qvod fraudi esse qveat; cum istud ab ejus libidine pendeat, qvi scriptum id manibus tenet. Uti porro Elector hac declaratione plane ad Galli se placitum compositurus fuerit; ita eandem adversæ parti, ubi innotuerit, non posse non magnopere displicere. Atqvi res humanas vicissitudini obnoxias, & qvia adhuc dubium, cui parti Anglus sese addicturus sit, qvi ad æqvilibrium Europæ plurimum collaturus videtur, jam circa tractatus circumspecte admodum procedendum. Sane Viennæ victoriam ejus adversus Monomuthensem magna cum lætitia exceptam, qvod sperent, eum, ubi res domi composuerit, ingens momentum communi causæ contra Gallum additurum. Inesse qvoqve huic declaratiooi gravem obligationem, prout ea à Gallo capitur, ademta libera facultate fœdera ineundi, qvæ præcipua pars supremi imperii habetur. Electorem sese obstringere potentissimo Regi, qvi interpretationem pro lubitu facere possit. Si Elector deinceps vel minimum qvid suscipiat, qvod Gallo displiceat, eam declarationem pestilentissimum fore instrumentum adversus eundem adhibendum, ubi in infensa erumpere placeat. Si fœdus ad placitum Galli explicandum sit, in offensivum id abiisse. Et qvia obligatio reciproca sit, Gallum oon minus sibi qvam ... facultatem ademisse ... ...dus mutuæ defen... Id qvod citra

...on expedie-... ...allo erum-... ...d istum dare ... hoc

Electoris litera ad Gallum. 16. Oct.

1685. hoc sensu. *Post tam solicitam curam circa exacte implendum fœdus cum Rege à se adhibitam nil acerbius sibi accidisse, qvam qvod nunc perspiciat, diversum sibi impingi; & cum eo nomine gratiam expectarit, qvam & Rex huc usqve subinde promiserit, nunc male fundatis suspicionibus sese onerari. A pluribus retro annis multas se qverelas, atqve exprobrationes tolerasse, qvasi nimio studio pro emolumentis Gallicis certarit, ac ipsos fœderis limites migrarit. Nec dubitare se ad ipsius Regis judicium provocare, semper sibi bonam, ac justam intentionem fuisse. Et tamen hominibus maleferiatis, aut malevolis plus facultatis fuisse ad destruendam confidentiam, qvam de bona sua fide haberi par fuerit; qvam tot illustribus documentis, qvæ in oculos totius orbis incurrerint, ad eandem conservandam. Conniti certos homines Regi persvadere, tractatum, qvem ipse nuper fecerit, aut potius renovarit cum Belgis, adversa continere fœderi, qvod sibi cum Rege sit. Id falsum esse, solidis se rationibus Regi, ejusqve ministris demonstrasse, ac vim inferri verbis, atqve argumento ejus tractatus, ac magis adhuc suæ menti, cui nunqvam alius scopus fuit, qvam existimationem bonæ fidei illibatam servare. Ex co sperare se potuisse plenam exstinctionem suspicionum, qva ipsum delatores onerare sustinuerint. Et tamen nunc à se exigi declarationem, verbis ita duris, & indecentibus conceptam, ut ipse illæso suo honore eam dare non possit, qvem multo exactiore cura, qvam vitam hactenus conservare laborarit; ac ut non sibimet adimat nobilissimam supremi imperii partem, seqve ipsum damnet fœdissimi flagitii, qvod in generosam animam cadere possit, fidem, ac verba sua non implevisse. Unde spem sibi esse, Regem pro justitia sua fidem adhibiturum iis, qva ipse per suos ministros debito modo heic, & alibi demonstrari curarit, & qvorum summam nunc repetere non dubitet; nempe nunqvam sibi in animo fuisse aliqvid facere adversus fœdera cum Rege inita, ac in nuper cum Belgis renovato, meram defensionem spectante, tale qvid haut magis reperiri, qvam in aliis defensivis fœderibus, qva plura post fœdus Gallicum ipse inierit. Ac deniqve se haut omissurum, qvamdiu Regi placeat, amicitiam cum ipso pari sanctimonia, & exqvisita cum cura uti hactenus colere. Ea omnia esse, qva bona fides dicere qveat, qvam ipse profiteatur, & qve plurus sit, qvam omnes declarationes, qva à se exigi qveant.* Eas literas cum Spanhemius Cruissio redderet,

30. Oct. hic dicebat, eas Regi qvidem, ac sibi satisfacere posse. Opus tamen esse declaratione, qvo aliis aulis opinio eximi qveat, qvam è tractatu Electoris cum Belgis hauserint. Ac si formula à Rebenacio exhibita dura nimis videatur, aliam concipi posse verbis simplicibus, & dignitatem Electoris non lædentibus; qvod fœdus cum Belgis ipsum obstricturum non sit, qvo minus deinceps uti hactenus fœdus cum Gallo observet. Addebat, jus defensiva fœdera ineundi haut longe nimis porrigendum. Nam tot eorum cum aliis fieri posse, ut ejus, qvod cum Rege initum sit, effectus elidatur. Et qvomodo Electori placiturum, si Rex cum Svecis fœdus renovet, qvibus Elector non magis fidat, qvam Rex Arausionensi? Enimvero Electori valde mirum

13. Nov. videbatur, tot testationibus verbo, ac scripto factis Gallum non adqviescere, sed utiqve scriptam declarationem exigere, qvæ aliis ostendi possit. Eoqve Spanhemio injungebat, ut è Gallicis ministris exqvireret: num tam multiplicibus à se factis declarationibus adqviescere, ac vicissim qvæ fœdus exigat, præstare velint? Nam sibi utiqve constare oportere, qvid à Gallo expectandum sit, qvo consilia sua pro captu disponere qveat, qvod inter incerta agere sibi haut expediat. Mox tamen Gallus literis

22. Nov. fiduciariis ad Rebenacium missis eum testari jubebat de æstimatione, qva ipse Electorem proseqvatur, ac uti cum hoc amicitiam continuare cupiat. Ad qvas Elector

25. Nov. decore respondebat, denuo repetens, se per fœdus Belgicum, qvod cum initio hujus seculi cœperit, nil infensi Gallo moliri, ac factum cum ipso fœdus sancte observaturum. Ita cum Elector reipsa satis declarasset, qvæ Gallus postulaverat, sed ad ejusmodi formulam adstringi nollet; demum

14. Dec. Rex Electori scribebat: se ipsius literis adqviescere, amplis verbis de continuanda cum eodem amicitia testatus. Solicite laboraverat Daniæ Rex, ut amicitia inter Gallum, & Electorem persisteret. Ac svadebat iste Electori, ut isthoc dissidium molli ratione componat, nec in superfluam collisionem erumpat; præsertim cum ipsi de altera parte nondum cautum sit, ac altioris indaginis qvæstio emergat, an Cæsar, qvi tantos progressus in Hungaria faciat, adhuc potentior reddendus, an vero potius æqvilibrium inter Cæsarem, & Galliam tenendum? Alias se qvidem imperiosum agendi modum à Gallo adhibitum probare non posse, sed eum plane à ratione alienum judicare. Sperare tamen Electorem pro consummata sua prudentia ad extrema haut processurum, sed idonea temperamenta inventurum salva existimatione id factum emolliendi. Nam subitas mutationes esse periculosas, ac amicitiam Gallicam

1685. cam non parum ipsis ambobus autoritatis circumponere. Revera Danus metuebat, ne Elector in diversas partes transiret, qvod ipse in Gottorpiensi causa solo Galli, & Electoris favore niteretur, ac Cæsari, Belgisqve, & aliis diffideret. Præsertim cum Samuel Rachelius Ducis ablegatus Ratisponæ Verjo proposuisset, ut Gallus abdicato Dani, atqve Electoris fœdere, Sveco iterum se innecteret, ac Ducem restitueret; qvo facto hunc X M militum suis sumtibus in usum Galli sustentaturum. Qvæ oblata Verjus rejecerat obtentu fidei a Rege datæ, qvam inviolabiliter huic servare cordi sit.

Gallus multa contra inducias facit.

§. 12. Enimvero subinde graviora à Gallo movebantur, qvæ Germaniæ Princeps, cui patriæ, ac propria conservatio curæ foret, dissimulare haut poterat. Nam non contentus tantis emolumentis per inducias partis, longius semper ad gangrenæ instar grassabatur. Inter alia qvæstor Gallicus Lutzenburgi literis ad decuriones Trevirenses scriptis eos qvadringentos aureos annuos poscebat, qvos ea urbs protectionis nomine Regi tanqvam Duci Lutzenburgico debeat, adjunctis minis de violenta exsecutione. Id postulatum Electorem valde irritabat, utpote qvod fidei à Rege sibi datæ repugnabat; ac Rebenacio citra ambages declarabat; si Rex hoc modo latius grassari instituat, se primum fore, qvi vim oppositurus sit. Trevirensis qvoqve eam protectionem à Rege Hispaniæ velut Lutzenburgensi Duci nunqvam recognoverat, multo minus vel teruncium eo nomine solverat. Ac per sententiam Rudolfi II. Cæsaris, qva Trevirorum civitas abjudicato statu immediato provincialis declarata fuerat, omnes in fraudem Archiepiscopi tanqvam domini territorii susceptæ actiones abolitæ fuerant. Eo nomine cum Elector in Gallia qvereretur, Croissius excusabat, ex errore admissum, ac qvæstorem proprio ausu id fecisse. Sed & Galli in locis reunitis multa circa civilia, ac sacra navabant. Magister qvoqve Ordinis Teutonici qverebatur, Gallum aliqvot Commendas in Alsatia ad Teutonicorum Eqvitum ordinem spectantes Hospitali Divi Lazari Lutetiæ adplicuisse. Qvæ ut emendarentur, Elector apud Gallum instabat. Ast hic etsi post mortem Regis Angliæ per unum & alterum annum qviescere decrevisset, qvoad novum Regem rationibus suis penitus illigasset: tamen ne in omnem eventum prætextum infensis machinationibus deesset, ultro suspiciones, & metus fingebat, qvod negotium de regundis finibus, & guarantia induciarum Ratisponæ lente procederet, nec de ordiendis super æterna pace tractatibus moveretur; velut Cæsar qvantum possit pacem cum Turcis properet, tota inde vi Galliam petiturus. Sed & legatus Gallicus Chivernius Viennæ qvestus fuerat, de Belgio Hispanico in Bavarum transferendo agitatum fuisse, cujus sponsa cum multis prætensionibus in favorem Archiducis renunciasset, Bavaro eas provincias destinatas, ut is atqve Imperium æterno cum Gallia bello implicaretur. Sed qvia Hispanus fidem super Belgio in Bavarum transferendo datam liberare non possit, jam de hoc in Regem Romanorum eligendo agitari. Qvæ machinationes, uti & continuationem fœderis Laxenburgici, qvod Arausionensis, Waldeccius, & Burgomagnus legatus Hispanicus cuderit, testentur, hoc anno post finitum bellum Turcicum istos Galliæ arma illaturos. Gallum contra, qvi de his omnibus exacte edoctus sit, sua qvoqve consilia pro re nata disponere. Interim inducias sancte servaturum; & qvia Elector ad eas tantum contulerit, Regi persvasum esse, eum pro sua autoritate violentis consiliis sese oppositurum. 1685.

Chiverny. 10. Maj.

§. 13. Sed & plurimum ad refrigerandam cum Gallo amicitiam faciebat mors Caroli Electoris Palatini, super cujus hæreditate per Elisabetham Charlottam defuncti sororem Philippo Aurelianensi Duci nuptam controversia movebatur. De istius morte nuntius aulam Viennensem non parum consternaverat. Etsi enim Cæsarei alias incrementis religionis Catholicæ, ac Neoburgicæ Domus lætarentur; metuebant tamen, ne Galli sororis prætensionem circa allodialia justo longius porrigerent; ac maluissent istum ad finem usqve belli Turcici vitam produxisse. Sane circumspectus alias vir Chivernius non poterat sibi imperare, qvin Sverino diceret; jam Protestantium partes conclamatas esse. Cui fane hic annus fatalis videbatur morte hujus Electoris, Eboracensis in Regno Angliæ successione, & Reformatorum in Gallia persecutione. Nec vero Cæsareos suus metus fefellit. Eqvidem qvin Neoburgico dignitas Electoralis, ac ditio ad hanc proprie spectans competeret, Galli in dubium non vocabant. Sed & Elisabetha Charlotta cum sponso Aurelianensi connubialibus pactis omni juri successivo in omnia bona feudalia paterna, ac materna, in Germania sita renunciarat, ac tantum jus in feuda extra Imperium, & allodialia sibi reservarat. Ast nunc ista ex intestato petebat non solum

Ob successionem Palatinam lites. 24. Maj.

A Dieu presentement le parti Protestant.

lum

1685. lum omnia mobilia, sub qvibus machinas qvoqve bellicas comprehendebat; sed & oppignerationes, qvas Electores Palatini post conditam Auream Bullam adqvisiverant, ac nominetenus Oppenheimum, tum Ducatum Lauterensem, & Simmerensem, ac partem Comitatus Spanheimensis; qvæ ditiones penes Palatinos fuerint partim tanqvam feuda promiscua, partim tanqvam recens adqvisita; qvod legibus Galliæ à patre recens adqvisita in filias qvoqve transeant, adducto inter alia exemplo Juliacensis successionis. Neqve vero defuncto Electori testamentum condere licuisse, qvod & alias ad normam legum Romanarum non qvadret. Qvod testamentum Electori custodiendum traditum fuerat, executione eidem, atqve Hanoverano, & Cassellensi commissa. Ac mox Verjus Ratisponæ contra possessionem earum ditionum à recenti Electore Palatino Philippo Wilhelmo adprehensam protestabatur, simul postulabat, ut Aurelianensi nomine Lauterensis, ac Simmerensis Ducatus, ac Spanheimensis Comitatus sessio, & suffragium in Comitiis concedatur. Etsi de cætero confirmaret, omnia per viam juris qvæsitum, & deductum iri, salva pace, ac tranqvillitate publica. Mittebatur qvoqve Heidelbergam Abbas Morellus, qvi pacta familiæ, literas investiturarum, & alia documenta avtographa inspicere cupiebat. Id qvod novus Elector abnuebat; qvod nemo teneatur arma adversus se subministrare, ac petitorem debere documentis instructum venire. (Ac revera Palatino haut consultum erat integra documenta edere, non solum ne hoc modo ad probationem sui juris pertraheretur; sed & ne secreta domus vulgarentur, Gallo forte ansam arrepturo novas inde reuniones, & dependentias comminiscendi.) Sed is reponebat; Aurelianensis uxori non opus esse aliud demonstrare, qvam se esse defuncti Electoris sororem; ac præsumtionem pro allodiali qvalitate ditionum, qvæ extra Electoratum sunt, militare. Unde Palatinum teneri earum pretium nomine investiturarum literas exhibere.

13. Jul.

Veldentinus super Palatinatu controversiam movet. 20. Jul.

§. 14. Super successione qvoqve ad Electoratum Palatinum controversiam movebat Leopoldus Ludovicus Palatinus Veldentinus, qvi literis ad Electorem scriptis ostendere conabatur, non Neoburgico, sed sibi eam hæreditatem competere. Etsi enim successionem linealem, & jus primogenituræ suo loco relinqvat, si Electoris defuncti filius, aut frater, aut descendentes adsint; qvia tamen in Electoris Caroli descendenti, & collaterali linea nemo supersit, eoqve casu Aurea, & Palatina peculiaris Bulla Imperatoris Sigismundi anno 1414 & 1434 data, uti & Palatinæ Domus conventiones simpliciter propiorem gradum absqve respectu ordinis udgenituræ, aut linearum ad successionem vocent; ultro adparere, cum ipse postremo defunctum uno gradu propius qvam Neoburgicus agnatione tangat, successionem sibi competere. Sed cui Elector respondit; Neoburgicum ad Auream Bullam, & Westphalicæ pacis dispositionem provocare, eundemqve citra contradictionem ab universis Ordinibus, uti & ab exteris Electorem agnosci. Unde Veldentinam prætensionem vix locum inventuram. Cæterum jam antea, cum linea Simmerensis, qvæ in Carolo extincta est, ad Electoratum perveniret, Veldentina eandem qvæstionem moverat; sed cujus ratio habita non est, qvod Simmerensis familia tunc defuncto Electori juxta lineam propior qvam Veldentina foret; eoqve Simmerensis Veldentino licet gradu propiori juxta Auream Bullam prælatus est. Ex eo tempore nulla protestatio à Veldentinis facta dicitur, nisi qvod appenagium nomine hujus successionis, & partem allodialis hæreditatis prætenderunt. Qvi processus ex eo tempore Spiræ pependit, & postqvam diu interqvievisset, brevi ante Caroli obitum iterum motus est. Sed qva actione Veldentini maximum sibi ipsis præjudicium attulerunt, qvod non nisi postgeniti à primario hærede appenagium petere soleant.

Electoris circa successionem Palatinam opera.

§. 15. Porro circa id negotium Elector enixe apud Gallum operam navabat, ut jura Imperii, & Electorum salva forent, ac omnes turbæ, qvibus idem ansam dare poterat, averterentur. Aurelianensi autem denuntiabat: ne ipsa hæredem ab intestato se gereret, qvod testamentum adsit, cujus apertura expectari debeat. Eqvidem Carolum Ludovicum ex Instrumento pacis Lauteram, & Spanheimensis Comitatus partem adqvisivisse. Sed valde dubium esse, num ideo hæ ditiones, qvod ad tempus ab aliis Palatinis appenagiatis possessæ fuerint, ejusmodi indolem induerint, ut allodiales hæredes in iis succedere possint; aut num receptum in Gallia jus novarum adqvisitionum huc adplicari possit, qvod in Germania locum non inveniat. Sane eas ditiones semper feuda Imperii, & qvidem masculina habita fuisse. Juliacensium ditionum aliam plane conditionem, qvæ ab initio

1685. initio feuda promiscua fuerint, per connubia ab una familia in aliam translata; nec eo tempore, qvo ad natos è fœminis devolutæ sint, ullum è linea masculina ejus prosapiæ superfuisse. Unde si maxime Simmera feudum promiscuum foret, non posse tamen eam in fœminas devolvi, qvamdiu masculi agnati supersint. Ante omnia autem Aurelianensi Germaniæ leges, & processum observandum; sicuti si Gallica fœmina in Germania nuberet, legibus Gallicis eidem standum foret, ubi hæreditatem in Gallia cernere debeat. Sane in Germania fœminas etiam in feudis promiscuis non admitti, sed ab agnatis masculis excludi, qvocunqve temporeilla adqvisita sint. Aurelianensem qvoqve istis expresse renuntiasse. Frustra à Gallis objici, circa octavum Electoratum pace Westphalica mutationem in Aurea Bulla contigisse. Nam hanc mutationem se non extendere ad indolem Electoratus, & bonorum inde pendentium. Falso qvoqve jactari, Westphalica pace Neoburgico dignationem duntaxat Electoralem addici. Nam & simul mentionem fieri pactorum gentilitiorum, qvæ non solum de dignitate Electorali, sed & de bonis disponant. Sed & post obitum Ottonis Henrici Electoris, cum Electoratus ad Fridericum III. è Simmerensi linea perveniret, ut ut allodiales tunc hæredes existerent, tamen dictas ditiones Lauteram, Simmeram, Spanheimum penes Electoratum mansisse, super qvibus investitura sæpius accepta fuerit. Cæterum in procuratorio, qvod Morellus Abbas Heidelbergæ exhibebat, ea verba extabant: Qvod *Aurelianensis uxori jus competat in universam successionem defuncti fratris Electoris Palatini secundum jus naturæ, velut unicæ hujus sorori, & unicæ filiæ Electoris Caroli Ludovici*: (autori ejus scripti de lege Salica in mentem non venerat, qvæ juri naturæ repugnans hoc modo arguebatur:) *eoqve jus ipsi fuisse in possessionem totius hæreditatis sese immittendi, ejusque fructus percipiendi, qvoad Neoburgicus per singulas partes ea feuda masculina esse demonstraret, & qvo titulo adqvisita fuerint, qvod utiqve Palatinatus non sit provincia, qvæ semper unita, sed qvæ è multis particulis composita fuerit.* Idem utiqve integra documenta inspicere volebat ut inqvirere posset, num qvid in favorem Aurelianensis ibi contineretur. Inanem esse eautelam, qvod non integræ literæ investiturarum sibi exhibeantur. Sane è re Palatini esse, ne is ob talia periculum belli incurrat. Se qvidem immunem fore à culpa malorum, qvæ ex ea tergiversatione provenire qveant. Talia tolerari posse, si Palatino negotium cum Darmstadiensi, Wurtenbergico, aut Durlaceno sit. Sed nunc cum potentissimo orbis terrarum monarcha rem esse. Unde ei ostendebatur constitutio Stephani, à qvo omnes qvi nunc sunt Palatini sangvinem trahunt, anno 1444 condita, per qvam omnes filiæ ab hæreditate ditionum excluduntur; qvæ & vim legis perpetuæ & fundamentalis in Palatina familia semper habuit. Addebatur ingens numerus filiarum Palatinarum, qvæ omnes uti Aurelianensis renuntiarant. Qvia tamen Elector censebat, circa communicationem documentorum haut tergiversandum, ut eo facilius Galli injuriæ convincantur, etiam exempla locorum ad rem facientium tradebantur, qvæ Morellus ipse cum avtographis conferre posset; præmissa tamen protestatione, Palatinum haut ideo ad probationem sui juris descendere. Cæterum omnes, qveis juris aliqva notitia, Morelli propositionem multis modis absurdam agnoscebant. Sane in feuda Imperii Aurelianensis uxori actionis nil competere, à qvibus communia jura feudalia fœminas excludant, in qvæ & ista ex superfluo renuntiarit. Ex intestato eandem allodialia prætendere non posse, cum testamentum adsit. Ac si maxime poneretur, successionem ab intestato locum habere, Aurelianensem tamen non ideo unicam hæredem esse, qvia unica sit filia, & soror; qvod feudalia ad fœminas non spectent, circa allodialia autem Aurelianensis à patre jam dotata fuerit, à fratre autem testamentum conditum sit, mater qvoqve adhuc superstes agat, cui & ipsa pars allodialium competat. Deniqve inauditum esse, Aurelianensi facultatem fuisse seipsam in possessionem mittendi; cum successor in territorio jure communi in casu mortis possessionem arripere soleat, apud qvem successores in allodia sibi debita qværunt. Porro Cæsar Ratisponæ declarabat, se decisionem ejus causæ ex jure Principum ad se pertracturum. *6. Sept.* Verjus contra disserebat; Regem intuitu belli Turcici, & ne qvis ab auxiliis eo mittendis avertatur, in hac causa qvædam dissimulasse, ac ad tempus adhuc spectatorem acturum. Demum tamen satisfactionem qvæsiturum, qvantum jus & æqvum reqvirat. Cum post Galli eam causam arbitrio Pontificis submittere vellent. Elector id ferendum haut censebat, qvod etiam florente qvam maxime Pontificio dominatu inter gravamina Imperii habitum fuerit, tales causas ad Pontificem pertrahi. Ac id eo magis nunc considerandum, qvod Protestantium rationes heic ad-

1685. mixtæ sint. Ast Cæsar, cum de hoc arbitrio Pontifex ad ipsum referret, liqvidum responsum declinabat; ex vi legis Regiæ ad universos Ordines hanc causam referendam causatus. Scilicet qvod Pontificem offendere nollet, cujus pecunia ad bellum Turcicum opus habebat. Aula Cæsarea judicabat, à Gallo hanc prætensionem extractum iri, ne prætextum desit, ubi in arma erumpere placeat. Sane sub finem anni Morellus ex improviso Heidelberga discedebat, nullo alio colore dicto, qvam qvod Rex eam causam arbitrio Pontificis commiserit; (qvod tamen se admissurum nec Cæsar, nec Palatinus declararat.) Unde nullum se operæ pretium ibi facere; haut obscure qvestus, nulla in re sibi à Palatioo satisfactum. Cæterum cum Gallus expostularet; Electorem tanto studio Palatini causam agere, ac passim adversus propositum Pontificis arbitrium opponere, qvæ cum emolumentis Galliæ haut congruant: hic regerebat; ad isthoc se teneri ex officio, qvod Imperio, ac Electorali Collegio debeat, idqve se disertis verbis in fœderibus cum ipso semper excepisse. Qvod Moguntinus, Trevirensis, & Coloniensis, arbitrio Pontificis sese haut opponant, id fieri è caulis nemini obscuris. Sed seculares qvoqve Electores ac Principes in id consensuros, valde se dubitare. Ne prioribus qvidem seculis, cum Papæ autoritas ubiqve floreret, tale qvid ab hoc susceptum. Ac si is in Gallia tanti momenti causam decidere audeat, num id à Rege concessum iri? Multo minus Protestautibus ferendum Pontificem heic se ingerere, qvod istæ ditiones Protestantium sacra amplectantur. Non ideo autem violati se fœderis argui posse, qvod circa Palatinam causam diversa à Rege sentiat. Nam per fœdus Gallicum se hautqvidqvam desinere Electorem Imperii esse, aut de fide sua in patriam inde qvid decedere. Ac uti nobilissima opera, qvæ Imperio navari possit, & ad qvam omnes Ordines adstringantur, in eo consistat, ut ejus compages integra servetur: ita non licitum duntaxat, sed & necessarium fuisse in causa, qva duo Ducatus Electorali Domui subtractum ibantur, suam sententiam locis convenientibus exponere Ejusmodi dissensiones etiam inter conjunctissimos fœderatos haut insolitas esse; ac si extra casum fœderis, uti heic, sint, per eas conjunctionem hautqvidqvam violari.

Persecutio Reformatorum in Gallia.

§.16. Cumprimis autem animum Electoris à Gallo averterunt, qvæ hoc anno in Reformatos per id Regnum patrata sunt. Ea religio sub Francisci I, & Henrici II regimine tacitis incrementis late per Galliam se diffuderat, etsi subinde ab istis Regibus in eandem professos atrocibus suppliciis sæviretur. Sed post cum per debilitatem Regum ambitio procerum licentius erumperet, eadem in fluctus bellorum civilium pertracta fuit; qvod iidem, qvi summam rerum invadere parabant, ea qvoqve sacra exitiabili odio proseqverentur; qvorum immanitatem, inani regiæ autoritatis prætexto grassantem Reformati à jugulis suis avertere fas, piumqve ducebant. Cum demum adversa factio jam citra dissimulationem id ageret, ut Borbonia stirps diademate Galliæ arceretur; Reformati nec opibus, nec sangvini pepercerunt, ut Henrico IV, qvi tunc eorum dogmatibus adhærebat, aditus ad Coronam pateret. Sed cum hic judicaret, tuendo solio se imparem, ni ad Romanos ritus transiret, Reformatis tam præclare de se meritis cavere instituit edicto Nannetensi, ac concessis qvibusdam munitis oppidis velut securitatis ipsorum pignoribus. Istam tamen cautelam hautqvidqvam ad diuturnitatem fore prudentes dudum animadverterunt, qvod ea religio partem reipublicæ non constitueret, uti in Regnis, ubi Ordinum aliqva est potestas, atqve autoritas, ac diversis sacris addicti inter Ordines qvoqve locum sortiuntur. In Gallia autem post extinctam Ordinum autoritatem omnia ad placitum Regis, nullis legibus circumscripti, referuntur; qvi & solennissime à majoribus, qvin & à se ipso sancita immutandi facultatem sibi arrogat, nulla alia ratione adducta, qvam qvia ita placet. Accedunt immania odia Sacerdotum Romana sacra professorum, qveis nullus pudor est etiam soli humanitati debita jura abnegare diversam a se colendi Numinis viam sectantibus; qvasi sanctissimum humani generis vinculum circa hosce locum non haberet, datam fidem servare. Unde & post Cardinalis Richelius, cum omnia dominatui obstantia è medio removere aggrederetur, oppida Reformatis in cautionem data munimentis exuit, ut hisce non nisi è sola Regis libidine salus expectanda foret. Sane Reformati ex eo tempore omni studio connixi sunt, ut summa fide, ac promtissimo obseqvio gratiam Regis mererentur, turbis præsertim Condæanis, qvando jam ipsius Regis natales solicitabantur, cum lautissimis conditionibus in istas partes solicitarentur. Qvo nomine & Rex plausibilem valde declarationem istis dederat, his inter alia verbis: *Subjectis nostri Reformatæ religionis certa documenta* 1685.

sua

1685. *sui affectus, ac fidelitatis erga nos dederunt, & peculiariter præsenti occasione; qvibus valde contenti sumus.* Haut eo minus, postqvam Pyrenæa pace Galliæ qvies ab exteris hostibus data esset, Clerus, & penes qvos conscientiæ regiæ moderamen erat, stimulos subdere non omittebant, ut ea sacra plane Regno exterminarentur. Cumprimis eam rem acerrimo studio egisse arguebatur Harlæus Archiepiscopus Parisiensis enormi cupidine galerum Cardinalitium obtinendi. Ad qvem conferendum antea Papam metu inducere conatus fuerat, dum non solum in conventu Præsulum anno 1682 habito præsidem egit, sed & ex Anglia informationem petiit, qvo modo Henricus VIII. usus esset, qvando religionem eo in regno mutarit. Sed cum Pontifex ista nihil curat, Præsul diversam viam ingressus acerrimum se Protestantibus hostem tulit. Qvo tamen ipso tantopere affectatam purpuram assequi haut valuit apud Pontificem tam scævæ ambitioni infensum. Sed nec dubium erat, qvin haut postremas in hac tragædia partes egerint Jesuitæ, qveis qvantivis habebatur Reformatos amoliri velut curiosos nimis observatores pravorū dogmatum circa mores, & qvæ ipsis contra sanctimoniam legis Christianæ patrantur. Ac initio variæ constitutiones editæ, ut emolumentis, ac beneficiis subtractis, Reformati per inopiam, aut infinitas alias molestias, ad abjuranda sua sacra permoverentur; qvod expulsa tanta civium multitudine, uti Hispani feceraut, Regnum debilitare nollent. Sed cum ea via tardiores, ac speratis minores progressus fecissent, ad violenta remedia procedebatur, immissis dimachis, qvi hospites omni petulantiæ genere inaudito inter Christianos exemplo ad Romanos ritus adducerent. Cujus conversionis specimen primo in Bearnia captum est; qvæ provincia brevi tempore ad exuenda Reformata dogmata compellebatur, paucis exceptis familiis. Id cum tam prompte successisset, eadem via novam fidem animis insinuandi apud vicinas provincias, & urbes adhibita est; qvas inter Monsalbanus, qvondam tolerata fortiter obsidione celebris, præter omnium opinionem haut expectatis extremis publico decreto religionem mutavit. Qvod exemplum tota fere Aqvitania, Delphinatus, & major Languedociæ pars, cum Montepessulano, Nemauso, & aliis vicinis urbibus imitata est, & haut expectatis dimacharum hospitiis hortante Noallio Duce Regis libidini se submiserunt, sic ut brevi tempore CCL M hominum ritibus Romanis nomina darent, non qvod priorem fidem intus exuissent, sed qvia nullus fugæ locus, aut intolerabiles insultationes declinandi via patebat. Nam nemini præterqvam concionatoribus extra Regnum migrare permissum, qveis uxores tantum, & liberos, non item alios domesticos secum ducere licuit, nec supellectilis qvid præter libros. Etsi inter hæc insignia constantiæ exempla magno numero conspiciebantur, & illustrium virorum, fœminarumqve, & plebejorum, qvi bonis omnibus relictis solum verterunt, non sine periculo incurrendi pœnas à Rege dictatas. Multi etiam diuturnos carceres, aliaqve mala fortissime tolerarunt. Tot provinciis, ac urbibus subactis aulæ spes surgebat, qvod per tot annos meditata fuerat, absolvendi, ut per totam Galliam non nisi Romani ritus essent, qvæcunqve de horum sanctimonia persvasio üs hæreret, qveis ea sola ratio superfuerat atrocia mala effugiendi. Rupellani dimacharum adventum expectabant, sed qvorum constantiam intra viginti qvatuor horas plusqvam barbari militis importunitas expugnavit. Lugdunenses, ac Gratianopolitani communionem sub utraqve, & qvarundam superstitionum abolitionem sibi stipulari volebant, inani cautione, ubi pro ratione sola voluntas habetur. Inde omnibus procuratoribus regiis in aulam evocatis Nannetense edictum aboletur, prætexto conversionis totum Regnum pervagatæ, ob qvam nullus amplius ejusdem usus sit. Concionatores intra qvindecim dies Gallia migrare jussi, ni ad triremes dari velint. Jactabant Galli, eam religionem superiore seculo per vim introductam; igitur pari nunc modo eam expelli haut nefas esse; qvasi ulli unqvam mortalium vis illata foret, ut Reformata dogmata amplecteretur, inter qvæ id vel præcipuum est, per vim externam, aut ostentatis emolumentis genuinam circa divina persvasionem animis inseri haut posse. Aliqvi ad exempla veterum Cæsarum provocabant, qvi sub finem seculi qvarti in Donatistas vi egerint; qvasi qvælibet qvorumlibet exempla vim legum haberent. Ast prudentes, ac moderati viri isthoc agendi modo non tantum genio religionis Christianæ, ac imperio, qvod sibi Deus in hominum conscientias reservavit, grande præjudicium illatum judicabant: sed & Regem utilitatibus suis plurimum detraxisse, tanta civium multitudine ad vicinos profuga, qvi Gallorum solertiam circa varii generis artes illaturi sint; ut exteris dein haut necessum sit futurum tantum pecuniarum Galliæ mercibus inde peten-

1685. petendis importare. Reliqvis autem, qveis in Gallia manendum fuit, inauditam animorum aversionem inditam, data occasione summo cum Regni periculo expromendam. Et cum Reformatis dudum nocendi facultas ademta foret, à sola Regis gratia pendentibus, demens fuisse, tantam multitudinem fidissimorum civium amittere, aut alienare, magno præsidio futuram, si qvæ factio forte per Pontificios in Regem exsurgeret. Sed nimirum tam noxiam violentiam animo Regis indidere Sacerdotes, qveis inter arcana dominatus sui est hominès liqvida, ac solida agendorum ootitia arcere, qvo ipsi obooxias sibi mentes ex placito, ac usu suo flectere possint. Illi suggessere, haut nobiliore piamento aboleri posse, qvæ Rex plurima sciens volensqve contra Christianam legem admiserat, qvam tanto hominum numero ad Ecclesiam Romanam pertracto; cujus emolumentis, ac finibus augendis qvicqvid inservire potest, qvantumvis alias divinis, humanisqve legibus adversum, eo ipso sanctum, piumqve ab istis habetur. Iidem qvoqve succinente adulatorum turba, Regi persvaserant, gloriosissimum facinus fore, uniformes ritus in regnum suo introduxisse: immemores, ex eadem persvasione immensas calamitates, & illam, qva nunc Hispani laborant, virium imbecillitatem promanasse. Fuerant & qvi eidem persvadereut, Reformatos ex sola animi pervicacia, nulla ratione subnixa, ritus Romanos adspernari. Unde indignum homuuciones istos voluntati Regis resistere, qvi toti Europæ leges det. Sane et si Innocentius XI. Pontifex *brevi* ut vocant epistola abolitionem edicti Nannetensis laudaret: tamen nec ipse, nec cordatissimus qvisqve Romæ eum agendi modum probabat, per qvem tot simulatores, & qvi tremenda sacra profano usu temerarent, facti forent, immensa simul invidia religioni Romanæ contracta, velut ea homines omnia humanitatis jura exuere doceret. Ac Episcopus Gratianopolitanus Camus in universum omnes Sacerdotes diris illigaverat, qvi recens conversos contra voluntatem ad accipiendam cœnam mysticam compulsuri essent. Qvem virum tamen Pontifex proprio motu, ac nemine commendante Cardinalem creavit. Etsi Pontifex ut à Rege actis adplauderet eo minus causæ habebat, qvod triennio ante in Conventu Cleri Gallicani qvatuor propositiones stabilitæ essent, jugulum autoritatis Pontificiæ petentes. *I. Qvod nec Papa, nec Ecclesia ullum jus in temporalia Regum habeant, nec eorum subditi juramento fidelitatis exsolvi possint qvocunqve prætexto. II. Qvod Generale Concilium sit super Papam. III. Qvod potestas Papæ debeat limitari per Canones, & qvod is nihil possit decidere & statuere, qvod contrarium sit antiqvis Canonibus, ac libertatibus Ecclesiæ Gallicanæ. IV. Qvod Papa non sit infallibilis nec in facto, nec in jure, nisi præsideat in Concilio Oecumenico, qvod decidit, & reddit Papam infallibilem, citra qvod idem talis non esset.* Qvibus propositionibus accedebat edictum Regis, qvo istlæc doctrina in omnibus Collegiis atqve Universitatibus tradi jubebatur, vetito, ne qvid abs qvopiam sibi subjecta isti contrarium doceatur. Ast Regem credidisse, ea se persecutione non mediocriter de Ecclesia meritum inter alia è responso adparet, qvod is Cancellario Poloniæ auxilium contra Turcam qværenti dedit: Se id auxilium nec ex usu orbis Christiani, nec è peculiaribus Galliæ rationibus ducere. Nam omnes Christianos in Oriente, omnes Monachos, & sacerdotes Catholicos, qvi magno numero ibi agant, non nisi sub protectione Franciæ tolerari; qvos magna calamitas maneat, ubi ipse arma in Ottomannos stringxerit; præterqvam qvod suis civibus magna iis locis commercia agitentur. Sed nec auxilio suo opus esse ob victricia Cæsaris, & Venetorum arma, & ingentem apud Turcas consternationem. Ac satis se mereri de re Christiana per diligentiam circa reducendos ad Catholicam Ecclesiam suos cives, qvi hucusqve ab eadem alienati egeriot: qvam in rem magna sibi expensæ sint faciendæ.

19. Mart. 1682.

16. Nov.

§. 17. Ista calamitas innocentibus hominibus eam tantum ob causam illata, qvod religionem, de cujus falsitate in conscientia convicti erant, ob humanos respectus amplecti nollent, Electoris animum vehementer afficit; non solum ob communem humanitatis affectum, & peculiare in communia sacra studium; sed & qvia Gallus abolitione Nannetensis edicti posuerat, se induciarum qviete ad extingvenda Reformatorum sacra uti voluisse; cum tamen ipse circa has perficiendas tam enixam operam navasset. Igitur cum antea interposita apud Gallum pro istis intercessione nil profutura operam perdere noluisset, aliis qva poterat beneficiis miseros solari instituit. Qvo fine edictum Potstami condit, qvod passim vulgabatur, hoc sensu. *Postqvam aspera persecutio, qva hactenus communem fidem professis in Gallia incubuit, multas familias relicta patria alibi sedem fortunarum qværere subegerit; se justa commiseratione fidei con-*

Electoris edictum in favorem Reformatorum è Gallia profugorum.

29. Oct.

1685. consortibus debita motum hoc edicto tutum iis intra suas ditiones receptum benigne offerre, simul qua privilegia iisdem indulgere decreverit, significare, ut pro virili tanta calamitate, qua Deo tam insignem partem purioris Ecclesiæ castigare placuit, obrutos solari queat. Ut igitur qui in provinciis nostris sedem figere decreverint, eo commodius huc pervenire queant, ablegato Diestio Haga, & Commissario Romsovinckelio Amstelodami injunctum id fortis Gallis Protestantibus, qui apud ipsos nomina sua profitebuntur, naves, & alia necessaria curare, quo cum suis Hamburgum pervenire queant. Ubi Otto Gerica ulterius iter eorum promoturus sit ad eum locum ditionum Electoratum, quem novis suis sedibus elegerint. Sed qui per Sedanum è Campania, Lotharingia, Burgundia, & Australioribus Galliæ provinciis per Helvetios haut tacto Belgio venerint, iis viam Francofurtum, aut Coloniam dirigendam, ubi Matthæo Meriano, & Lelio naves, ac pecuniam iis suppeditare mandatum, ut secundo Rheno in Cliviam descendere queant; ubi regimen provinciæ curam habebit, ut vel ibi, aut in Marcana provincia, sedem figant, aut si ulterius penetrare placeat, necessariis rebus instruantur. Cum porro provincia nostra non solum rebus servanda vitæ necessariis, sed & exercendis artibus manuariis, & commerciis terra & aquis valde idonea sint; iis quibus domicilium in his constituere placuerit, liberum fore eligere, quem locum sibi in provincia Clivia, Marca, Ravensberga, Mindæ, Halberstadii, Magdeburgi, Marchia, Pomerania, & Borussiæ suo vitæ generi commodissimum duxerint. Et quia ipse judicet, in Marchia Stendaliam, Werbenam, Ratenaviam, Brandeburgum, & Francofurtum; in Ducatu Magdeburgico Magdeburgum, Halam, & Calbam; in Borussia Regiummontem ab annonæ abundantiam, ac moderatum pretium, ac opportunitatem commercia exercendi iis commodissimas fore; igitur se disposuisse, ut eo venientes humaniter excipiantur, iisque omnia, ipsorum stabilimento inservientia pro captu suppeditentur. Etsi & in aliis locis nostræ ditionis, ubicunque placuerit, sedem eligere integrum iis sit. Si supellectilem, aut merces secum adferant, eas ab omni vectigali, ac quocunque onere liberas fore. Si in oppidis, ac vicis, ubi refugi isti domicilium statuere velint, ædes desertæ, aut ruinosæ inveniantur, quarum dominis facultas non sit eas reparandi, has Gallis Reformatis perpetuo proprietatis jure addicendas, ac dominis pro iis satisfaciendum, easque ab omnibus oneribus, hypothecis, tributorum residuis, ac similibus debitis, quibus obnoxiæ fuerint, plane liberandas. Materiam quoque iis reparandis gratis præbendam, indulta in sexennium à quibusvis oneribus immunitate, tantum ut accisias in ea quæ consumuntur impositas solvant. Ast ubi vacuæ areæ inveniantur, eas cum adjunctis hortis, pratis, agris, & pascuis hereditario jure istis tradendas, ab omnibus inhærentibus oneribus liberas; simul materiam extruendis ædibus gratis suppeditandam, ac recens extructas domos ab omnibus oneribus, præter accisias, immunes præstandas. Magistratibus quoque provinciarum injunctum in singulis oppidis certas domus conducere, quibus advenæ Galli recipiantur, mercede conductionis pro istis, eorumque famulis exsoluta, ut tamen interim assignatis areis ædificia extruere studeant. Statim ubi aliquo loco domicilium fixerint, iis recepta ibi jura civitatis, & opificiorum gratis concedenda cum usu beneficiorum, ac jurium, quorum alii ejus loci incolæ, ac nati cives capaces sint. Eosdem quoque jure Aubinii, ac similibus oneribus, quibus exteri aliis in Regnis, ac Rebuspublicis obnoxii agunt, eximendos, ac pari jure cum indigenis habendos. Artes manuarias quascunque exercituris non solum omnia quæ desiderabunt privilegia, & beneficia indulgenda, sed & pecunia, aliisque necessariis ad persequendum ipsorum institutum necessariis pro virili sublevandos. Qui ruri sedem figere, & agricultura vitam tolerare velint, certas agri portiones assignandas, ac omnia, quæ initio ad instruendum eum cultum opus fuerit, suppeditanda. Circa jurisdictionem, ac controversias, quæ inter Gallicas familias surgere possint, liberum iis fore in oppidis, ubi plures Gallicæ familiæ habitant, aliquem è suo numero eligere, cui facultas sit ejusmodi lites absque ambagibus processus amice dirimendi. Ast ubi lis sit inter Germanos, & Gallos, magistratum loci, & quem Gallica natio sibi arbitrum elegerit, junctim in causam inquisituros, eamque de plano decisuros. Id quod & fieri debeat, si inter solos Gallos exorta lites amica via componi nequeant. In quovis oppido Gallis Reformatis concionatorem publicis sumtibus habendum, assignato quoque idoneo loco, ubi cultus religionis Reformatæ lingua Gallica iisdem ritibus, qui hactenus in Ecclesiis Reformatis Gallicis in usu fuerint, exercendus. Sicuti qui è Gallica Nobilitate, qui hucusque protectionem, & ministeria nostra subierunt, eadem dignitate, honore, ac prærogativa, quibus alii nobis subjecti Nobiles gaudent, quorum & complures ad dignitates, & insignia munera aulica, & militaria admoti sunt: ita eandem gratiam, & promotionem iis Nobilibus Gallis exhibendam, qui deinceps in nostris provinciis sedem ponent, qui & ad omnia munia, & dignitates, quæis idonei reperientur, admit-

1685. *admittendi sint; ac si qvi feuda, & alia nobilia prædia comparare sibi voluerint, iisdem qvibus indigenæ juribus gavisuros. Omnia hæc expressa privilegia, & jura non solum iis, qvi deinceps in nostris ditionibus adpellent, sed & iis profutura, qvi ante publicatum hoc edictum ob persecutiones religionis è Gallia profugi in nostras provincias se contulerint. Ast eadem nullo sibi modo arrogare posse, qvi Romanis ritibus sunt addicti. Denique in omnibus nostris provinciis certos viros delegandos, qvi Gallicis advenis consilio, & ope adsistent. Sicuti & omnibus nostris magistratibus injunctum est, ut Gallos Reformatos, qvotqvot in nostras ditiones accesserint, omnes & singulos in singularem suam protectionem recipiant, ac ut hisce privilegiis fruantur operam dent, omnes ab iis molestias, & injurias averruncent, ac omni humanitate, dilectione, & officiosis iisdem adsistant.*

Ex nomine cum Gallo expostulationes.

§.18. Peculiari autem dolore Electorem afficiebant, qvæ à Gallo in Arausionenses patrata fuerant, qvorum ædes sacras is destruxerat, plane interdicto publico cultu. Ista pollicitis regiis repugnare, ac per eadem irreparabile præjudicium suis liberis illatum, jure supremi imperii infracto. Sane non ita pridem Gallum gravem declarationem edidisse, cum spargeretur, Hispanos de Belgio in Bavarum transferendo agitare. Atqvi suis liberis liqvidum jus in Arausionem competere, qvale Hispani in Delphino hautqvidqvam agnoscant. Eqvidem id Deo, ac tempori tantisper committendum. Se tamen nunqvam tanti momenti, ac tam liqvido juri renuntiaturum; nec talia unqvam à fœderato, qvi de affectu, atqve amicitia sua tam prolixe testatus sit, expectasse. Ad qvæ Croissius regerebat: Arausionensi debile admodum jus ad eum Principatum esse; qvi & sinistre erga Gallam se gerat. Regi gravissimas esse rationes hoc rerum statu, ne in medio Regni sui toleret cultum, qvi tota Gallia proscriptus sit. Si filios Electoris ad successionem vocari contingat, in qvem solum casum Rex obligatus sit, semper facultatem fore iis satisfaciendi. In præsens id negotium solum Principem spectare, qvi ut Rex in ipsius gratiam jure suo desistat, haut meritus sit. Sed & ultro qverimoniæ movebantur, qvod Elector edicto suo *persecutionis* vocabulo usus esset. Qvo & id actum sit, ut cives à Rege avertantur, iisqve viam, qva se è Gallia subducere possint, ostensam: qvorum protectorem Elector se in conspectu totius Europæ ferat: cum tamen Rex nunqvam se ingerere voluerit negotiis, qvæ Catholicos in Electoris ditionibus habitantes spectent. Qvæ ne toleranda qvidem sint in Principe, qvi medium duntaxat se gerat, nedum in fœderato. Unde cum ex aliqvo tempore Elector gloriam ex eo captasse videatur, qvod Regis sese utilitatibus sese opposuerit; hunc qvoqve non amplius præstare posse, qvæ fœdus vicissim reqvirat. Electori mox pœnitentiam subituram, si Austriacorum sese amicitiæ innectere velit; nec dubitare, si novum adhuc ejus specimen ceperit, arctius deinceps qvam hactenus Galliæ amicitiam amplexurum. Ad ista, & qvæ de subsidiis non amplius solvendis Galli minabantur, Elector reponi jubebat, Gallum eadem haut gratis dedisse, ac longe majora stipulatum, qvam qvanti ea sint, qvæ & bona fide à se impleta fuerint. Cæterum sibi hautqvidqvam in animo esse honorem, existimationem, ac rationes sui status pro qvantacunqve pecuniæ summa alteri addicere. Sed qvod *persecutionis* vocabulum spectet, sane se haut perspicere, qvo alio nomine notari possint liberorum è parentum sinu raptus, immanissimorum dimacharum hospitia, triremes, carceres, cædes, effossiones sepultorum, abolitionem edicti Nannetensis ab ipso Rege confirmati, & alia etiam inter Ethnicorum Cæsarum furores inaudita; ac ne exilium qvidem talibus declinandis permissum. Et qvare sibi minus liceat id genus acta persecutionem nuncupare, qvam à Gallo Protestantium religio etiam publicis scriptis hæresis vocitatur, vulgato jam passim horribili dogmate, ejus religionis consortibus fidem non esse servandam; qvo ipse, aliiqve Protestantes deterioris conditionis qvam Ethnici, & Turcæ habeantur, qvi citra controversiam juris è pactis qvæsiti capaces censentur. Qvo scito sanctissimum humanæ societatis vinculum abrumpatur. Alias edictum suum non spectare ad cives Galliæ à debito obseqvio abstrahendos; nec iis, qvi adhuc in Gallia agunt, qvidqvam à se oblatum. Sed eos duntaxat, qvi jam finibus Regni excesserint, invitatos, ut in sua ditione si velint sedem figant. Ac Regi perinde esse, apud se an alibi asylum isti inveniant. Semper qvoqve fas piumqve habitum, immerito odio, inprimis ob religionis diversitatem oppressos, alio refugos recipere. Ac plurimos Cæsareis ditionibus ob sacra pulsos in suis provinciis domicilium collocasse; qvo nomine Cæsar nunqvam qvestus sit. In Belgicis qvoqve persecutionibus migrationem nunqvam fuisse interdictam. Ac si Gallus gloriosum sibi ducat, fervens circa sua sacra studium osten-

ostentare; sibi qvoqve vitio verti non posse, si miserorum calamitate tangatur, ac ob conscientiam solum vertentes recipiat, eaqve adversus istos exerceat, qvæ citra violationem officii Christianis commendati omitti non poterant. Deniqve mndum persecutionis in Gallia adhibitum adeo insolitum esse, ut ejus similis ab omni seculorum memoria, qvamdiu diversitas Religionum extitit, apud nullum Ethnicum, & Turcam, nedum inter Christianos Principes, conspectus sit. Eqvidem Protestantes per Cæsaris ditiones, & alibi variis modis ad amplectendos Romanos ritus compulsos, & adhuc compelli. Eos tamen, qvi flebile emigrationis beneficium arripere voluerint, hautqvidqvam detentos; sed iisdem integrum fuisse qvo vellent abire, nec unqvam revocatos; qvos à se, aliisqve Imperii Ordinibus receptos, ac variis beneficiis mactos nemo unqvam qvestus sit. Eqvidem dici, Gallum non impedire, qvo minus cum nostris civibus, qvæ videantur, agamus. Pari modo & se egisse, ac licet ipse, anteqvam talia erumperent, infinitics rogatus sit, ut per literas apud Regem pro sacrorum consortibus intercederet, id tamen se recusasse, ne ullo mndo intestinis Galliæ negotiis sese videretur miscere, & qvia satis norat eas sine fructu fore. Ac si Cathnlicos in sua ditione agentes pari modo, uti in Gallia fit, tractare sibi in mentem venire possit, non improbaturum, si Rex iis receptum præbeat. Etsi tantum absit, ut ipse paria unqvam susceptnrus sit, ut potius singulari sibi curæ fuerit civis suos Rnmanis ritibus addictos non minus qvam Protestantes tueri, iisqve tranqvillitatem, ac libertatem conscientiæ præstare; qvi & non solum ad collegia opificum, & alia munia oppidana, sed ad sublimiores qvoqve dignitates admittantur. Ista igitur Gallis ingerere Spanhemius jubebatur; qvæ ubi his non suffecerint, non aliter judicari poterat, qvam prætextum qværi debitas ex fœdere præstationes abnuendi.

De sacris legatorum. §.19. Qvestus qvoqve fuerat Rebenacius, usum suorum sacorū Berolini circumscriptum sibi fuisse. Ad qvod Elector reponi jubebat; non plus isti denuntiatum, qvam qvod Spanhemio, & aliis legatis Lutetiæ nomine Regis sigoificatum sit. Et esse tamen adhuc discrimen, qvod Spanhemio non permittatur in sacris aliud idioma adhibere, qvam qvnd in Electoris ditione vernaculum sit. Cum Rebenacius ab aliqvot annis fere Teutonicis sacrificulis usus sit, ac nunc qvoqve in domo sua conciones Teutonica lingva haberi sinat. De qvo ipse nunqvam qvestus sit, utut Romana sacra hoc loco nunqvam permissa, Reformata autem per publicas leges à Regibus Galliæ firmata fuerint. Rebenacium qvoqve eo minus qverendi causam habere, qvod Cæsarco legato eadem denuntiata sint, cui pluscu-lum licentiæ varias ab rationes facile indulgeri poterat. Falsum qvoqve esse à se interdictum, ne peregrini, & qvi heic domicilium non fixerunt, istius sacris intersint; sed civibus tantum hujus urbis id sulisse vetitum. Sic ut non aliud à se circa sacra legatorum constitutum fuerit, qvam qvod Lutetiæ nbservatur. Seqventi annn Rex legatis exterorum Lutetiæ denuntiabat, ne Gallos Reformatam religionem professos in ministerio suo haberent; ac se legatis suis imperaturum, ut idem in aliorum Principum aulis observent. Id qvod Elector juri gentium adversari censebat; cùm comites legatorum à jurisdictione Principis, ubi agunt, exemtos agere par sit; nec sufficere, qvod Gallus suos legatos ad paria adstringere velit. Qvin contra dici pnsse, qvia alii Principes legatis exterorum permittunt indigenas locorum ubi degunt inter domesticos suos recipere, Gallo qvoqve idem faciendum. Nec si Princeps qvispiam dispositioni, ac beneficio juris gentium renuntiare velit, iden aliis imitandi necessitatem esse, qvi id sibi expedire haut judicent. Posse qvoqve legatum ægre domesticam rem exteris locis instruere absqve opera indigenarum: ac durum fore, si legato ab exteri Principis dispositione pendendum sit, qvorum hominum ministerio uti debeat. Qvod si legati Protestantes ministros in Gallia invenire neqveant, necessum fore, ut Catholicis informationem liberorum, ac secretas scriptiones committant, qvibus præter multa alia incommnda ubi ægrotaverint, Sacerdotes non sine pompa qvem è pane confecerunt Deum in ædes delaturi sint. Cæterum post biennium Stutgardiæ qvoqve cum ablegato Gallico Juvignio super sacris legatorum lis orta est; ubi subtribuni cujusdam apud Ducem stipendia merentis uxor Romanis ritibo innutrita in oppidani cujusdam ædibus fontico morbo decumbebat. Ea cum pronam se in Protestantium religionem ostendisset, ac è cujusdam ibi ministri concionibus, qvas freqventare sveverat, multum ad pietatem se profecisse testatetur, extremis imminentibus hunc ad se evncavit, preces secum sociaturum, rogans ne ad mortem usqve ipsam desereret. Id cum able-

Dafamuli legatorum.

Nov. 1687. Juvigny.

1687. gati Gallici Sacerdos intellexisset, ultro, ac non regatus, nec venia à Duce petita in eam domum accessit, operamqve suam circa excipiendam confessionem, & exhibendum sacrum viaticum obtulit, aut si ægrota mallet Capucinum eo fine missurus, hac ostendente neutrum sibi placere, & cum Evangelico ministro preces continuante, Dux intellecto sacrifici Galli auso ablegatum misso consiliario rogabat, ut istum, limites officii excedentem cohibeat, cui haut jus sit Romana sacra in domo civis, ac in personam ipsius jurisdictioni subjectam exercendi. Ast Ablegatus: id se Sacerdoti suo injunxisse; ac plenum sibi jus competere per hunc sacra officia apud omnes Catholicos heic loci obeundi, etiam in civium ædibus habitantes. Ad qvæ Dux petitum suum repetere; ut ablegatus sacrificum suum inde revocet, nec cultus suos extra domum ablegati exercere tentet; qvod ea res omnium Ordinum Protestantium in Germania juribus fraudi cedat. Contra Gallus; se Sacerdoti, simul Secretario suo imperasse, ut ab ægrota ne discedant, donec animam efflarit, aut convaluerit, præsertim cum ea jam ritu Romano confessa fuerit. (id qvod factum non erat.) Postqvam repetita monita apud ablegatum frustra fuissent, Dux prætori urbis injungebat, ut sacrificum, ni mox ædibus facessat, inde educat. De qvo mandato cum sacrificus inaudisset, negabat se injussu ablegati exiturum. Igitur Dux tertia vice consiliarium prius postulata iteraturum misit; qvi ablegatum in ægrotæ cubiculo, qvo hic interim se contulerat invenit, ac qvæ jussus erat exposuit; addito, Prætori jam injunctum sacerdotem hinc dimovere. Ad qvæ Gallus fremere: *Caveret Dux arduum sibi negotium attrahere. Esse ipsi rem cum magno Rege, qui jam tot potentibus Principibus leges dederit. Sibi decretum, Sacerdotem suum hinc non avocare, sed se ipsum potius in cubiculo expectaturum, ac visurum, qvis istum educturus sit. Disertis verbis sibi à Rege injunctum in protectionem recipere omnes hujus loci Catholicos, tam in temporalibus, qvam spiritualibus.* Qvale mandatum Ablegato esse consiliarius negabat se credere. Properabat mox ablegatus in aulam Ducis colloqvium exposcens. Sed qvi denuntiari jubebat; sibi haut commodum post talia jactata ipsum videre. Haut eo minus anteqvam prætor ad domum ægrotæ accederet, sacrificus abierat; qvi ne regredi posset, statio ad fores adponebatur. Idem ablegatus Teutonica qvoqve lingva conciones in ædibus suis haberi curabat magno cum concursu Pontificiorum ex urbe, & vicinia, qvibus alias ritus suos in proximo vico exercere solitum erat. Id ut omitteret, cum Dux ablegatum moneret, hic respondebat; dignationem legati jus sibi dare qvocunqve velit lingva conciones habendi. Ac ultro qverebatur, Italicas conciones apud se inhibitas, mulcta indicta Sabaudis Stutgardiæ agentibus, ne in ablegati sacellum accedant. Qvi contra hosce ut fidenter venirent invitabat, pollicitus se mulctam, si qva eo nomine exigatur, iis redditurum. Isthæc igitur Ducatus Wurtenbergici Administrator Carolus Fridericus ad Galliæ Regem referebat, petens ut ablegatum ejusmodi ausis desistere jubeat. Qvi Duci respondit: factum à suo ablegato aliter, qvam à Duce referri. Ei à se injunctum, ut ea libertate, iisqve privilegiis contentus sit, qvibus sui legati apud alios Protestantes, præcipue in Dania, & Hollandia fruantur. Cæterum ablegatus ita factum narraverat; Sacerdotem suum mysticam cœnam administrare voluisse fœminæ catholicæ id desideranti, & qvæ semper sacra in ædibus ablegati freqventarit. 28. Nov. Eo super negotio cum Dux Electoris sententiam exqvireret, hic reponebat: *Protestantes Germaniæ Principes non teneri ad seqvendum id, qvod è peculiaribus forte respectibus in Dania, & apud Fœderatos Belgas Gallicis legatis indulgetur. Ac hisce merito adqviescendum eo libertatis modo, qvem jura ac mores gentium circa isthæc exposcunt. Sane sibi persvasum, Gallicos legatos haut plus sibi arrogare debere, qvam ut sacra Romana pro se, ac familia in ædibus exerceant, conciones qve lingva sibi vernacula habeant. Et qvia id citra præjudicium fiat, hucusqve dissimulasse, ut peregrini ad breve tempus heic commorantes, & viatores iis sacris interesse qveant, id qvod & Spanhemio Lutetiæ indulgeatur; id qvod heic domicilium habentibus, & nostra jurisdictioni subjectis non concedatur. Id qvippe haut qvidqvam reqviri ad decoram & commodam vitæ rationem legatis debitam, è qva totum hoc negotium sit metiendum. Præsertim cum circa Gallum id peculiariter considerandum sit, qvod iste initio proximæ persecutionis legatis Principum Protestantium Lutetiæ denuntiaverit; se iis pro sua familia, & peregrinis sacra permittere, & qvidem non alia qvam ipsorum Principibus vernacula lingva, ut tamen subditis Gallicis ad eadem accedere ne liceat. Igitur qvod jus iste in alias statuit, eodem ipsum uti par esse.* Cæterum Hasniæ in legati Gallici ædibus conciones Gallica, & Teutonica lingva habebantur magno cum concursu militum, & aliorum urbis

1687. urbis incolarum; ejusqve duo Jesuitæ per privatorum ædes ægrotis adsistebant. In Hollandia autem complura Ordinum edicta extabant, ut Catholicorum Principum Legati pro se duntaxat, & familia sua exercitium suorum sacrorum haberent, & qvidem non nisi suorum Principum lingva; sed qvæ nunqvam servata fuerant; ac Hagæ qvilibet Catholicus aperte, legatorum ædes, horum Sacerdotes privatorum domus accedebant. Apud Gallicum legatum conciones Gallice, apud Hispanum Belgice, apud Anglum Anglice & Belgice magno cum confluxu hominum habebantur. Sed qvæ exempla cæteris legem haut dabant.

Cum Sveco amicitia instauratur. §. 20. Porro qvia Galli jactarant, ni examussim sibi ab Electore satisfiat, alia se consilia capessituros, ne isti forte Svecorum amicitiam sibi conciliarent, Electori ère visum abolendæ præteritorum memoriæ enixius studere, ac Sveciæ Regem propius sibi innectere. *Falaiseau.* Unde Petrum Falæsium in Sveciam mittere placuit, præsertim cum Everhardus Grafenthalius à Rege diu Berolini egisset, ac sæpius de hujus desiderio circa amicitiam cum Electore colendam testatus esset. Qvi & conventionē cum hoc inierat, qvis titulus huic à Rege tribuendus sit, ac ut ejusdem legati pari honore eum Regiis in Svecia haberentur. Ac eo magis Protestantium Principum concordia opus videbatur, qvod præsens tempestas horum rebus parum prospera minaretur. Iste igitur in Sveciam delatus initio laxis de amicitia testationibus utebatur, qvoad Regis inclinationem penitius inspexisset. Unde & aliqvandiu super fœdere movere omittebat, qvoad demum id non amplius differre consultum judicaret, cum animadverteret Eduardum Ehrensteinium, & Ericum Lindeschildium Regi Gallicam amicitiam svadere, qvi ne hujus animum labefactarent, Benedictus Oxenstierna metuebat. Unde cum Falæsius de præsenti rerum facie sermonibus jecisset, Oxenstierna agnoscebat, temporibus Ferdinandi II. necessarium fuisse Austriacorum potentiam sistere. Sed nunc à Cæsare in præsens nil amplius metuendum, ac id potius connitendum, ne Gallus dominatum Europæ invadat, Protestantium sacra, statumqve simul oppressurus. Postqvam ita Falæsius aliqvandiu velut suo è judicio disseruisset, jam Electoris nomine de hujus inclinatione proponebat arctius sese Regi innectendi ad publicum bonum, ac utriusqve securitatem. In qvæ Rex pronum se valde ostendebat, ac suam cum Electore conjunctionem utriqve id autoritatis circumposituram, ut nēmo ipsos invadere sit ausurus. 1685. Falæsius qvoqve Oxenstiernæ scrupulum injecerat, indicato, Croissium pronuntiasse, in Svecia Gallum operæ pretium haut facturum, qvamdiu Oxenstiernæ qvid autoritatis sit. Ac sane magni res momenti erat, qvod Regi ingens militum numerus foret, sed pecunia, qvæ his in expeditionem educendis reqvirebatur, deficeret, qvam solus Gallus suppeditare poterat. Ac Picqvetierus opera Lindeschildii Regis animum expugnare satagebat, ac Holmiæ de Electore loqvebatur, velut qvi plane amicitiam cum Gallo abrupisset.

§. 21. Hoc anno curam Electoris exercuerunt qvoqve turbæ Hamburgenses; *Turbæ Hamburgenses.* qvibus præcipuam ansam præbuisse credebatur Meurerus consul, valida in Senatu factione, ac Cellensi aulæ innexus, in qvam qvotannis octodecim uncialium millia erogabantur. Qvi & autor civitati fuerat, ut durante adhuc novissimo bello ædem cathedralem, & qvæ ab ista pendent, Bremensi Ducatui annexam, à Cellensi Duce magna pecuniæ summa emeret, stolido admodum contractu, cum nondum constaret, cuinam pace facta ædes ista addicenda foret. Qvæ & post per pacem Svecis reddenda erat, penes civitatem inconsultæ emtionis pœnitentia relicta. Ei consuli in ordinem redigendo, simul reparando ærario factio inter cives invaluerat, qvæ uti solet inter homines mediocri prudentia, vehementi impetu, mala publica medendi importunitate asperaverat, ac dum sibi fulcra qværit, statum civitatis summo periculo admoverat. Cæterum Meureri causam foventibus, qvi è discordia opulentæ civitatis lucrum captabant, ex aula Cæsarea in favorem istius rescripta obtenta fuerunt, qvorum exsecutio Cellensi Duci delata fuit. Cui cum civitas parere nollet, is mercibus Hamburgensium per provinciam suam transeuntibus manum injicit, occupata qvoqve una & altera insula in Albi, per qvam navigatio ejus fluminis impediri poterat. Qvam rem ægerrime qvoqve ferebat Daniæ Rex, & qvod Dux per Meurerum civitatis moderamen in se traheret. Eoqve optabat ab Electore amicam compositionem earum turbarum suscipi: simul Cellensi ablegato Wackerbartio denuntiabat; *Wackerbart.* ni Dux placidis consiliis aurem præbeat, sibi necessitatem imponi civitatis causam vi fulciendi. Igitur Elector seqvestrem se inter *25. Jan.* Cellensem Ducem, ac Hamburgum offerebat, qvod ex iis turbis nemini emolumentum, omnibus damnum oriturum sit;

1685. nec eam rem tanti esse, ut ita tumultuose agatur: qvod idem & Hanoverano, ac Guelferbytanis Ducibus videbatur. Omnium vicinorum interesse, eam urbem servari; unde & par esse Cellensem æqvitati animum advertere. Plebem Hamburgensem magnam sibi licentiam arrogare, nec semper penes magistratum esse eandem moderari. Ac se per literas civitatem hortatum, ut debitam modestiam erga Ducem adhibeant. Ostendebat qvoqve Elector, par fuisse ob fœdus, qvod sibi cum Duce intercedat, & qvia sua plurimum intersit, prius secum communicari, qvam in violenta erumperetur. Ita enim suarum ditionum rationes ei urbi implicitas, ut ipse nunqvam pati qveat eandem subverti, aut ad desperata consilia compelli. Ac ipsum Ducem, utut Dano arctissime junctum, antea tolerare non potuisse, ut hic eidem noxam daret. Tum hortabatur, erepta civitati loca restitueret, ac vi abstineret, ne civitas protectionem circumspiceret utrique ipsorum displicituram. Esse qvoqve rem pessimi exempli, si protinus ad infensa contra urbem procurratur, ubi qvid ingrati ab ea admissum sit. Ita enim alii vicino viam muniri, cui nunqvam prætextum desit, ut pari modo procedat, Albim in potestatem redigat; unde non possit non urbi, ac toti Inferiori Saxoniæ exitium provenire. Ægre qvoqve ferebat Elector Hamburgensium literas veredario in Hollandiam eunti in Cellensi ditione ademtas; ac castellum in insula *Mœrwerder* situm operibus firmari. Eoqve Cellensi denuntiabat, utut sibi amicitiam cum ipso colere maxime cordi sit, se tamen non posse, qvin urbi opem ferat, si ea ulterius urgeatur. Tum ne Dux detentas Hamburgensium merces distrahat, ut ratio iniri qveat, qva is salva existimatione hoc negotium deponere possit. Dux contra, ut Cæsarem sibi faventem retineret, interminabatur, se promissas adversus Turcam copias haut missurum: Dano interim utriqve se parti venditante, qvi incalescente dissidio in turbido se piscaturum sperabat.

Apud Cellensem Ducem acta. 8. Febr. §. 22. Ea mandata cum Canitius apud Ducem Cellis exponeret, hic respondebat: A Cæsare sibi injunctum civitatem in ordinem redigere, qvoad constitutæ ab eo Commissioni se submittat, ac debitum eidem obseqvium deferat. Tum Hamburgensium importunitatem exaggerare, & qvomodo hi in urbem missos subdelegatos contumeliose habuerint. Plebem qvidem manifeste furere, ac à se id agi, ne urbs in alienas manus incidat, ejusqve status iterum rite disponatur. Insulam *Mœrwerder* suæ ditionis esse, nec sibi propositum commercium Albis sufflaminare; qvod aliis qvoqve locis sibi in proclivi foret, ea si libido esset. Sed revera Cellensibus pagum gratum erat, ab Electore ita propere aliqvem missum, qvod mallent citra istum cum civitate depacisci. Ac summa pecuniæ captabatur expeditioni in Hungariam impendenda, qvod à Cæsare numerata in alios usus versa fuisset. Cæterum Dux rogabat, Elector urbi denuntiaret, sibi ejus petulantiam haut placere, ac ut Duci ex æqvo satisfaciat. Detentas merces reddere haut ex usu esse, plebe istam facilitatem irrisura. Inficiabatur qvoqve castellum in insula *Mœrwerder* à se muniri jussum, ac cœpta opera se imperante dejici. Id cumprimis desiderabat, ut Hieronymus Snitqverus, & Conradus Jastramus, factiosorum capita, custodiæ dentur, inqve eos inqviratur; ut si comperiantur in venerationem Cæsari debitam deliqvisse, pœnas dent. Nam qvamdiu è duobus istis civitas pendeat, periculum esse, ne ea in alienam ditionem perveniat. Addebatur, ut civitas sumtus in Commissionem factos refundat, ac aliqva honoris indicia sibi exhibeat. Eo facto se adqvieturum. Ad hæc Elector: *14. Febr.* circa posteriora postulata facile conventurum. Sed legibus adversum ab exsecutione incipere; ac plebem, qvæ plane à duobus istis viris pendeat, oblata uberrime ab exteris auxilia potius amplexuram, qvam eosdem deserturam sit. Haut semper rationem habendam à Judicio Aulico decretorum, cui status civitatis parum cognitus sit, & qvod vicinorum emolumenta parum consideret. Nec iniqva esse, qvæ magistratus offerat; se velut competentes judices justitiam incorrupte administraturos. His ubi nil apud Ducem proficiatur, Canitius denuntiare Electoris nomine jubebatur: sibi per rationes suas curæ fore urbem ab interna confusione, & externo periculo tueri, ac libertatem commerciorum præstare. Non modicos tumultus Ducem qvondam dedisse, cum ipse Hamburgensibus assignatam à Cæsare pecuniam solvere abnuentibus, naves qvasdam eripuisset. Ac jam paratos stare, qvi urbi suppetias laturi sint. Unde valde svadere, ut omnia in integrum restituantur. Ad ista Dux nil habebat, qvod repoueret; qvam existimationi suæ indecorum cedere. Ac postulabat, ut civitas missis delegatis, ac summa pecuniæ ipsius indignationem redimat; alias se ad distractionem mercium processurum.

1685. 1. Mart. furum. Elector contra eam satisfactionem iniqvam judicabat; ejusqve duritiem neqve aula Cæsarea, nec qvisqvam vicinorum Principum probabant; ac jam alii manum ei negotio immisissent, ni Electoris prudentia id avertisset. Gallus qvoqve id sibi displicere significabat, monito, ne res ad extrema deducatur; Dano contra turbas gliscere lætante, qvi & per Liliecronam cum factiosis in urbe tractabat, ac ne ablegati ad Ducem mitterentur svadebat. Post cum 5. April. Dux ad Electoris placitum se declararet, hic vicissim civitatem hortabatur, ut & ipsa æqvam se præbeat. Igitur hæc vicissim ostendebat, se edictum contra Luneburgensium bona abolituram, si & Dux homines, ac merces detentas relaxet, ac Mœrburgum restituat. Eo facto se delegatos ad Ducem missuram. Has conditiones ut Dux citra scrupulum acceptaret, Elector svadebat. Ast Dux volebat, ut civitatis delegati prius accedant, qvam ipse merces liberas dimittat. Electore contra censente, civitatem æqva postulare, qvod hæc Duci causam ejus detentionis non præbuerit; nec de ea sibi qvid demonstratum. Ac si is procedendi modus recipiatur, cuilibet vicino libidinem subituram urbem insultandi. Eoqve proponebat, ut Dux homines, & merces prius dimittat; post Hamburgensium legationem Mœrburgum restitui posse. Simul svadebat, ne omnia ad apices honoris, qvos sibi qvisqve sæpe præter rationem fingat, exigantur. Tum ne Dani pollicitis nimium fidat, qvi interim plebi ingentia commoda obtulerit. Ac tempus non sine damno edoctum, à Duce in hac causa non sat solida consilia 11. Maij. fuisse capta. Post multas hinc inde tergiversationes Elector demum proponebat, ut restitutio mercium, & ablegatorum ex 21. Maij. urbe missio pari passu fieret. Cum itaqve jam res in portu videretur, Dux Cæsareum *conservatorium* pro Meurero Consule, mense Octobri superiore anno scriptum, asperis cum literis in urbem mittebat. Qvæ res negotiationem impediebat, Electore indignante, Ducem id se inconsulto fecisse, postqvam ipse tantum laboris impenderat, ut Dux salva existimatione è sinistre cœpto negotio exiret. Nam metuebat civitas, si maxime in præsens lis componatur, post tamen per Meurerum circa internum ipsius statum novationes susceptum iri. Id qvod Elector Duci demonstrari jubebat: nec ullam necessitatem fuisse delatam licet à Cæsare Commissionem suscipiendi; cum is parem utiqve Commissionem à Cæsare in Gottorpiensi negotio declinet. Istis ubi nil proficiatur, Canitius discedere jubebatur, testatus, per se non stetisse, qvo minus ea lis amice componeretur, nec penes se culpam fore omnium malorum, qvæ inde provenire qveant. Ita cum Elector urbem permovisset, ut in temperamenta à se proposita consentiret, Dux jam cessim ibat, ac non solum cavere nolebat, se ex alio prætexto civitati deinceps molestum esse nolle; sed &, qvæ sui ministri jam annuerant, ut delegatorum missio, & mercium restitutio pari passu fieret. Id qvod Elector ægerrime ferebat, officii sui tam exiguam Cellis rationem habitam, ac pro gratia, qvam meruerit, id sibi impingi, qvasi civitatis pertinaciam obfirmet: cum tamen ipse huic serio moderata ingesserit, etsi ubi ad manus res devenerit, eidem qvantum cuperet copiarum offerret. Sane se civitatis consilia, & decreta pro arbitrio moderari non posse; ac in ejusmodi reipublicæ forma multa ad normam haut qvadrantia dissimulanda, ni totum urbis statum evertere velis. Demum Canitio impense in- 31. Maij. stanti Dux declarabat; circa restitutionem mercium certæ se diei adstringi nolle. Sed si civitas in ablegatorum missionem consentiat, intuitu Electoris circa eas merces ita acturum, ut ea merito contenta esse debeat. Circa Meurerum nil difficultatis fore, modo civitas nil molestiæ facessat, ac bona ejusdem dimittat. Nam eidem decretum à regimine civitatis penitus se removere. Ita negotium ad hæc duo hærebat, qvod Dux nec Meureri protectioni renuntiare, nec liqvido promittere vellet, missionem ablegatorum, ac mercium restitutionem pari passu faciendam. Qvod cum civitas adspernaretur, à Duce tractatio abrumpebatur, & Canitius Cellis disce- 9. Jun. debat; testatus, utcunqve res cadat, Electorem urbi haut defore, nec ruinam ejus otiose spectaturum, sed ejus defensionem pro viribus, qvod & Cellensis antea fecerit, suscepturum. Ei responsum: Electoris officium haut parvi fieri; sed Ducem salva existimatione plura concedere non posse. Interim Daniæ Rex, cui nulla ejus urbis potiundæ spes, ni ipsa in sui exitium operam navet, Cellensi blandiebatur, nec minus factiosos Hamburgi obfirmabat, protectione sua liberaliter oblata.

§. 23. Inter hæc Hamburgi dissidia *Apud Cæsarem in Hamburgensi causa acta.* glisscebant; ac dum certi homines Snitqverum extra urbem curru vectum in Luneburgicam rapere tentant, deprehensi novem numero capite plexi plebis animos immensum efferaverunt. Qvod facinus

1685. à Rundeccio, Cæsareo Hamburgi ministro profectum Kœnigseckius Viennæ fatebatur, sed qvi nullo ex aula mandato id susceperit. Ac pleriqve Viennæ infensa in Hamburgenses odia spirabant. Sed Elector hisce demonstrari jubebat; ne sua asperitate efficerent, ut tanti momenti urbs alienas in manus incideret. Qvibus monitis parum proficiebatur, nonnullis conscientiam Cæsaris stimulantibus, qvasi ferendum non sit, tot homines ob rentata in Snitqverum supplicio sublatos. Pleriqve etiam sibi blandiebantur, si maxime ad extrema descendatur, Electorem urbis tutelam haut omissurum; ac ea occasione arctissimam conjunctionem inter Daniæ Regem, & Electorem abruptum iri. Unde qvicqvid Elector ibi ingereret, fixum sedebat, Meurerum qvocunqve pretio, & periculo tueri. Vicissim Elector Hamburgenses hortabatur, ut Cæsari scripto causas recusatæ Cellensis Commissionis demonstrarent, refutatis, qvæ de contemtim habita Cæsaris autoritate objiciantur; simul rogarent, privilegium primæ instantiæ sibi illibatum relinqvi. Idem qvoqve Viennæ ulterius ostendebat: se Hamburgi omnem operam impendisse, ut Cæsaris autoritas salva sit; qvam in rem etiam civitas pronam se ostendat. Ast huic tranqvillandæ idoneum remedium esse, Cellensis delegationem sine exceptione admitti, ac Meurerum in integrum restitui, de hoc se valde dubitare; ac metuere, si eam rem intentata demum proscriptione pervincere instituant, ingentes turbas surrecturas non sine prostitutione Cæsareæ autoritatis. Eqvidem se decretam à Cæsare Commissionem suo loco relinqvere. Ast qvandoqve non nefas esse etiam ordinarium judicem deprecari. Ac in eo fundatam esse civitatis intentionem, qvod per Commissionem Cæsaream jus primæ instantiæ in cive suum sibi eripi nolit. Cellensem qvoqve studii in alteram partem manifestum esse, qvi nil aliud qværat, qvam ut per Meurerum civitatem in potestate habere, ac pro lubitu pecunia emungere qveat; id qvod hautqvidqvam ex usu Cæsaris sit. Eqvidem Hamburgi patrata qvæ probari nullo modo qveant. Id tamen non toti civitati, sed plebi tribuendum, qvæ nunc ibi prævaleat, ac videndum, ne medicina morbo fiat nocentior, neu ob putridum membrum totum corpus pereat. Sane Cellensem limites mandati migrasse, ac pro cognitore hostem se civitatis tulisse. Ita demum Elector obtinuit, ut Cæsar concederet, ablegatos ab Hamburgensibus Viennam mitti, qvi causam recusatæ Commissionis exponerent; qvos Elector Cæsari, ut benigne exciperentur, impense commendabat. Belgas qvoqve ut Hamburgensium causam amplecterentur, Elector hortabatur. Sed qvi parum studii in eam civitatem ostendebant, cumprimis qvesti, justitiam ibi non nisi per sordes administrari. Ast Hafniæ ministri Danici probabant, ab Hamburgensibus Cæsaream Commissionem repudiatam, qvæ non aliud spectet, qvam ad regimen ibi alterandum, ac ut summa rerum penes Cæsari, ac Luneburgicis obnoxios sit; cum libertati commerciorum nil utilius habeatur, qvam civitatem in medio statu servari, ac ne cui plus ibi autoritatis qvam alteri sit. Ac, eo ipso tamen tempore ablegatus Danicus Cellis diversa omnia differebat.

11. Jul.

§. 24. Cum ita per studia in diversum tendentia negotium indies intricatius redderetur, Elector denuo Canitium Cellas mittebat, tentandæ amicæ compositioni. Qvo instante Dux demum detenta Hamburgensium navigia relaxabat; eoqve obtento Electorem adqvieturum sperabat, qvi hactenus pro libertate commerciorum tantopere contenderat. Sed circa reliqva ad tractationem descendere nolebat, qvoad Meurerus in bona sua reponeretur. Is jurejurando se obstrinxerat, simul qvinqvaginta millibus uncialium caverat, se urbe non excessurum. Qvo insuper habito idem Cellas se contulerat, absolutione à jurejurando Viennæ obtenta. Qvo facto etsi plebs valde irritata esset; Elector tamen moderata svadebat, ac ut satis haberent munere eum dimovisse; circa pecunias qvo vellet transferendas, ne intercederent. Civitas contra Meurero nil præter incorruptam justitiam promittebat. Cellensi autem Elector insinuabat, uti civitatis delegati apud Daniæ Regem Glucstadii benigne admodum excepti fuerint, qvibus is auxilium promte annuerit, libero qvoqve commercio Bergis Norvegiæ indulto. Inprimis eundem cum Snitqvero, & Jastramo valde familiariter locutum. Ista qvo tendant non obscurum esse; ac si urbs pereat, non solum id Luneburgicæ Domui maximo damno fore, sed & ab omnibus culpam mali Cellensi tributum iri. Enimvero Dani blanditiis suis ira Cellensium animos fascinaverant, ut istorum acta his parum suspicionis moverent. Unde Canitius Cellis parum proficiebat, Duce in antecessum cavere abnuente, dimissis Meureri bonis omnia transacta fore; qvin ut omnia

Elector denuo Cellas mittit. 10. Sept. 3. Oct.

27 Oct.

1685.

1685. omnia ex ipsius placito penderent, contendebat. Simul cum Mœrburgo velut loco ad se spectante agebat; cum tamen nil actionis in urbem haberet, nisi è mandato Cæsareo, qvod hautqvidqvam ei facultatem tribuebat bona civitatis invadendi. Nec majus operæ pretium Elector Viennæ faciebat, ubi Hamburgensium ablegati aspere habebantur, negato Cæsaris alloqvio; ac postulabatur, ut tanqvam rei, & convicti se submitterent, ac omnia ad gratiam Cæsaris, vel potius Comitis Oetingani, qvi Judicii Aulici præseserat, referrent. Ac fremebatur; par esse, ut Cæsar majestatem suam qvocunqve pretio erga refractariam urbem stabiliat, ac turbidam multitudinem in ordinem redigat, capitibus factionis è mòdo sublatis, qvæ & post iter Glucstadiense fidem apud cives decoxerint, conspirationis cum Dano suspecta. Unde nil nisi de submissione, deprecatione, ac satisfactione crepabatur; Electore contra ingerente, ut Hamburgenses delegati à Cæsare audiantur, ac Cellensi injungatur infensa adversus urbem omittere. Ita si tanti momenti urbs tunc alienum jugum subiisset, non adparebat, qvomodo aula Viennensis, ac Cellensis culpam ejus mali à se avertere posset.

Elector cum Cæsare fœdus.

§. 25. Interim Elector superbiam amicitiæ Gallicæ pertæsus, ac nil fidum in pactis cum eo Rege perspiciens, qvæ perrumpere, qvotiescunqve fines dilatandi libido subiret, nullus pudor, nulla religio erat, vinculum cum Cæsare arctius stringere instituit. *25. Dec.* Itaqve primum cum hoc convenit super mittendis in auxilium VIII M militum, qvorum maximam partem pedites facerent, qvibus Elector in sex menses de stipendiis prospecturus sit. Idem qvoqve Cæsari CCC M uncialium è residuis Hispanicis subsidiis in usum hujus belli cedebat. Vicissim Cæsar ad levandos sumtus Electori CL M uncialium numerabat. Circa eas copias conventum, ut mense Majo iter ingrediantur: nullius præter Cæsaris, ac Lotharingi imperium agnoscant: ne dividantur; earum dux consilio bellico semper adhibeatur; iisdem publicus sacrorum suorum cultus concedatur; præter alias cautelas ad earum conservationem proficuas. *1. April. 1686.* Post qvoqve super prætensionibus, qvæ Electori in Cæsarem erant, transigebatur, simul fœdus mutuæ defensionis sanciebatur. *Ejus ingressa memorabatur, qvantum damni Imperium ab aliqvo tempore ob interna dissidia, ac præcipue ab exteris hostibus per apertam vim, insidias, ac*

periculosas machinationes grassantibus pertulerit; ac uti eidem adhuc infensa, eumprimis occasione Palatinæ successionis intententur; ita ut nigliscenti indies malo idonea remedia opponantur, exinde eversio status publici proventura videatur. Igitur in salutem Imperii firmam amicitiam, & conjunctionem inter Cæsarem, & Electorem constitui. Neutri integrum sit fœdus cum alio Principe inire, qvod alteri parti directe, aut obliqve fraudi esse, aut dissensionem inter ipsos excitare, aut impedire qveat, qvo minus hoc fœdere conventa impleri possint. Si qvod fœdus deinceps sit faciendum, id ante conclusionem bona fide invicem communicetur. Circa fœdera, qvæ utrinqve jam extant, utraqve pars declarat, ex iis nullum esse, qvod huic adversetur; ac si maxime tale qvid extet, qvod tamen non est, id qvatenus adversam huic interpretationem admittere potest, invalidum, ac plane abolitum censeatur, eidemqve hoc ipso renuntiatum sit. Id fœdus initur pro publico bono, & ad conservationem, ac defensionem Imperii, ac utriusqve ditionum; cui fundamentum est pax Westphalica, ac nuper inita Ratispone cum Gallo induciæ; qvi uterqve tractatus ut axacte servetur, uterqve fœderatorum operam dabit. Si Imperium, aut qvispiam ejus Statuum ab ulla extranea potentia vi, bellove invadatur, aut sub titulo reunionum, dependentiarum, aliove prætexto circa ditiones, ac jura sua lædatur; Cæsar, atqve Elector super ea re consilia conferent, atqve convenient, qva ratione per idonea, & efficacia remedia perfici qveat, ut ea vis externa avertatur, Imperio sua integritas, & compages conservetur, nec ei qvid amplius detrahatur, nec ejusdem fines imminuantur; sed ut cuilibet Ordinum sua jura salva sint, ac læso debita satisfactio fiat. Qvia etiam Aurelianensis Dux nomine conjugis in aliqvas partes Palatinarum ditionum actionem movet, Elector promittit, siqvidem Palatinus in Palatinatu, aut Juliacensi provincia bello petatur, aut in jure suo, ac legitima possessione qvocunqve prætexto, aut titulo, ac peculiariter obtentu reunionum, dependentiarum, aut qvocunqve vocabulo veniant, omissa ordinaria juris via per vim turbetur, id Elector pro casu fœderis habebit, ac Palatino copiis infra expressis adsistet, non secus, ac si ipsi paciscentes impetiti forent; ea tamen lege, ne Cæsar tunc idem auxilium alio loco, eoqve duplicatum exigat. Si alteruter à qvocunqve in ditionibus, ac juribus suis turbetur, aut in provinciis suis per transitus militum, stativa, delectus, tributa, aliaqve onera molestia afficiatur, aut id futurum certa indicia adsint: tunc alter turbatorem serio dehortabitur, ac 1686.

sed

1686. *si id non proficiat, læso adsistet, ac infra expressa auxilia intra duos menses à die reqvisitionis præstabit; eaqve tamdiu continuabit, qvoad offensa pars in statum, qvi ante turbationem, vel invasionem fuit, plene restituatur, damni qvoqve, ac injuriæ reparatione obtenta; nisi forte reqvisitus copiis suis ad propriam defensionem opus habeat. Hoc fœdere comprehendantur omnes utriusqve ditiones præsentes, ac deinceps adqvirendæ. Si Hispaniæ Rex improlis moriatur, eo casu Elector Cæsari ad obtinendum, qvod legitime in eum devolvetur, promissum auxilium præstabit. Sed qvia eo casu universalis per Europam rerum conversio metuenda est, inter utrumqve de modo, & conditionibus, & qvid alias suscipiendum sit, peculiariter tractabitur. Modus auxiliorum iste sit. Cæsar Electori III M eqvitibus, M dimachis, VIII M peditibus; Elector Cæsari MCC eqvitibus octingentis dimachis, VI M peditibus adsistet; qvos uterqve suis sumtibus sustentabit. Is numerus si non sufficiat, super augmento copiarum in dimidium, aut duplum convenietur, auxilio ad modum periculi temperato. Circa jurisdictionem, & imperium in copias, rem machinariam, bellicumqve instrumentum, annonam, & alia observabuntur, qvæ communiter solent; de qvibus peculiari conventione statuetur. Durabit hoc fœdus ad annos viginti, ante qvorum finem de prorogatione agetur. Sed si in fine ejus temporis partes in præsenti periculo, ac bello deprehendantur, fœdere definita continuabuntur, qvoad periculum, vel bellum cessaverit. Qvia Electori ad præstanda hoc fœdere promissa semper numerosus miles sustentandus est, Cæsar in sumtuum levationem annuatim tempore pacis C M florenorum Rhenanorum, belli tempere C M uncialium numerabit. Ut qvoqve omnia, qvæ hanc amicitiam turbare possint, amoveantur, ac omnes prætensiones, ac controversiæ hinc inde uno velut ictu aboleantur, ita porro conventum est. Qvia Elector non solum à tempore motuum Bohemicorum in Carnoviam velut domus suæ avulsam, sed & post mortem ultimi Ducis in tres Ducatus Ligniciam, Briegam, & Wolaviam cum Dynastia Beutena, & aliis partibus, ut & sumtuum nomine in novam fossam factorum actionem movet; ideo Cæsar his prætensionibus extingvendis Electori cedit in Silesia districtum Svvibussiensem tanqvam feudum masculinum cum superioritate territoriali, ac omnibus inde pendentibus juribus; ut tamen Electori haut integrum sit in eo munitiones extruere; tum ut idem tam Catholica, qvam Augustana sacra in eo statu, qvo nunc sunt, inturbata relinqvat, ac clericorum ibi, & provincialium Ordinum jura ac privilegia tueatur. Cedit qvoqve Cæsar Electori Lichtensteinianum creditum in Frisia Orientali cum omni causa, in cujus cautionem Essena, & Witmonda exposita sunt. Vicissim Elector omni actione in Carnoviam, Ligniciam, Briegam, & Wolaviam, ut & Beuthenam, ac alias partes in perpetuum renuntiat. Promittit qvoqve pro se & successoribus suffragium suum Archiduci Josepho ad Coronam Cæsaream, aut Regiam Romanam, ubi id expetatur. Navabit qvoqve Elector operam ad conservationem Belgii Hispanici, ubi id bello impetatur, acceptis certis subsidiis. Cæsar qvoqve operam dabit, ut Electori super reliqvis Hispanicorum subsidiorum satisfiat. Si Cæsarem, ac Imperium cum Gallo bello collidi contigerit, Elector operam conferet, ut Lotharingus restituatur, aut eidem alias satisfiat. Bello exorto neuter absqve altero pacem, aut inducias faciet; sed id utiqve communi consensu fiet. Qvia ob hospitia ingens confusio in Imperio surgere solet, uterqve operam sociabit, ut assignatio hospitiorum pro conditione operationum bellicarum, ac temporum semper cum consensu Cæsaris instituatur; circa qvæ Cæsar Electoralium copiarum non secus ac propriarum rationem habebit. Circa Poloniam qvoqve invicem communicabunt, ut Reipublicæ libera electio, & alia jura sarta tecta sint. Ratihabitio intra mensem fiet.* Is tractatus Berolini opera Francisci Henrici Freitagii, ac Pauli Fuchsii conficiebatur. Idem tunc secretus habebatur: sed alius in speciem adornabatur, qvi communicari posset, de cessione Svvibussi, & Lichtensteiniani crediti, ac renuntiatione Electoris in Ducatus Silesiæ, additis qvibusdam articulis super mutua defensione; sed cui nulla vis obligandi inerat. Cæterum ea ditio Svvibussiensis à Cæsareis delegatis Christophoro Wenceslao Nostitio Comite, & Francisco Slegenbergio Barone ad diem XII Augusti Electoralibus delegatis Christophoro Brandio, Joanni Friderico Retzio, Ludovico Brandio, & Joachimo Sculteto tradita fuit. 1686.

Expeditio copiarum Electoralium ad expugnandam Budam.

§ 26. Cæterum vi jam adductæ conventionis Elector octo militum millia in Hungariam misit sub ductu Joannis Adami Schœningii, qvi ideo delectus est, qvod tunc animo à Gallis averso esset; ubi oppugnatio Budæ à Cæsareis suscipienda erat. Constabant eæ copiæ duabus eqvitum, una dimacharum legionibus, ac decem peditum phalangibus, selecto, ac armis, vestibusqve optime instructo milite; qvas duodecim campestres machinæ, ac duo mortaria, aliæqve duæ machinæ patulo ore seqveban-

1686. bantur. His ut apud Crosnam convenirent injunctum; ubi Elector in aciem explica- 17. April. tas circumeqvitans perlustrabat, inde valedicens ad concordiam, & fortitudinem, ac ut gloriam Brandenburgicorum armorum augere studerent, hortabatur. Inde copiæ triplici agmine per Silesiam iter Jabluncam 17. Maji. perrexerunt. Eas angustias ut tuto transirent, præmittebantur, qvi vias munirent; tum valida manu agmen claudebatur arcendis latronum incursibus. Superatis 29. Maij. montium claustris Syllanum attingitur, tum Wagus fluvius ratibus trajicitur. Trenschi- 4. Jun. num delatis à Starenbergio literæ adferuntur ad accelerandum iter hortantes, ac ut Schoeningius qvamprimum ad Lotharingum se conferret, super obsidio Budæ dirigendo consilia collaturus. Qvi & copiis 11. Jun. qvantum possent subseqvi jussis Budam ad eum Ducem præcurrit, obsidentium opera, & qvo loco Brandenburgicis oppugna- 21. Jun. tio suscipienda foret, inspiciens, Postera die ad copias regressus, eas demum ad dimidium à Buda milliare adduxit, ubi à Lotha- 23. Jun. ringiæ Duce conspectæ sunt. Sub vesperam ejus diei Cunradus Hildebrandus Marvvicius summus excubiarum præfectus, ac Joannes Georgius Bellingius tribunus cum duodecim centuriis mittuntur capessendæ ante urbem stationi; qvi & prima nocte ad L passus à mœnibus progrediebantur, sic ut Brandenburgicorum linea Cæsareæ re- 25. Jun. sponderet. Dum suggestus octo grandioribus machinis extruitur, Carolus Doerflingius, qvi inter volones agebat, occum- 26. Jun. bit. Postridie linea communicationis cum Cæsareis operibus perficitur, nostrorum operibus Cæsarea jam plane æqvantibus, qvibus struendis tamen hi tres jam septimanas impenderant. Hostes inde post 29. Jul. incensum cuniculum validam eruptionem faciebant, ac in Cæsareorum juxta, nostrorumqve lineam insilientes militum stationes turbabant, nonnullis cæsis; mox tamen repellebantur, nostris aliqvnt istorum 1. Jul. capita referentibus. Kalendis Julii è nostrorum suggestibus mœnia verberari cœ- 4. Jul. pta. Triduo post Cæsarei in ruina mœnium à se facta locum capessere conantes post duarum horarum pugnam repulsi sunt. Et qvia primarii vnlones simul assultaverant, Dux de Vecha. ex iis Dux Vechæ è proceribus Hispaniæ, Princeps Veldentinus, ac multi alii ceciderunt. E nostris Carolus Æmylius Dona Comes in fronte lineæ globo trajectus occubuit. Eum inter assultum Turcæ eruptionem faciebant, sed qvi à Marvvicio, & Alexandro Curlandiæ Principe strenue repel- 10. Jul. lebantur. Cum inde nuntii adferrent, LXX M Turcarum cum XL machinis ad li- 1686. berandos obsessos accedere, ac qvosdam jam pontem ad Essecum transisse, Lotharingus comitante Schoeningio montes circa urbem lustrabat, qva commodissime miles, ingruente hoste collocari posset: simul ante ejus adventum assultum tentare pla- 12. Jul. cuit; sed qvi irritus fuit, qvod exoriente luce duo cuniculi qva Cæsarei oppugnabant incensi retro impetu dato multos obsidentium occiderent, aut sauciarent. Turcæ qvoqve in Bavarorum opera erumpentes centum amplius, plerosqve Saxones ceciderunt, qvos inter Loebius tribunus, simul tres machinas clavis confixerunt. Eodem die globus ignivomus in urbem injectus mille qvingenta vasa pulveris pyrii incendit, cujus vi ædificia circum horribili cum fragore in aërem elisa, ac ingens mœnium ruina Danubium versus edita, qva duæ phalanges extensa fronte ingredi potuissent. Sed qvia ad eum locum obsessoribus accessus non patebat, assultus dari non potuit. Perfecto dehinc cuniculo sub rotunda 13. Jul. munitione Lotharingus obsessis deditionem imperabat; sed qvi ferociter respondebant: è facta defensione satis adparuisse, fortes se viros esse. Et qvia certi sint à Propheta suo se haut deserendos, decretum sibi ad extremum usqve resistere. Ita cuni- 14. Jul. culus XL vasis pulveris plenus incensus est; sed qvi retro vertens centum qvinqvaginta Cæsareorum, viginti nostrorum necavit, illæsis mœnibus. Cum itaqve cuniculi tam sinistre succederent, Lotharingus continuo ex omnibus suggestibus in mœnia fulminare, ut si idonea ruina edita foret, ante hostium adventum assultus tentaretur. Qvanqvam autem ruinæ, qva parte nostri rem gerebant, nondum satis depressæ forent; tamen qvia Lotharingus oppugnationem valde cupiebat, noster dux qvoqve non recusabat, ut tamen nostros Cæsareis non misceri, sed seorsim ad sinistram rotundæ munitionis assultare vellet. Hostes interim 15. Jul. tribus locis magna vi erumpebant; sed qvi nostros invadebant, aliqvoties ad portam usqve repellebantur. Ea pugna sub tribunus Fridericus Otto Loeschebrandius cum tribus aliis præfectis, dum fervidius in hostem ruunt, cæduntur. Hostium plurimi in loco pugnæ jacebant, Lotharingo nostrorum virtutem magnis laudibus ferente. Biduo post inclinante in vesperam die ter 17. Jul. mille selecti assultum fecerunt, Hungaris qvoqve ad flumen tumultum excitantibus distrahendo hosti. E Cæsareis, Bavaricis, ac nostris singula millia erant. Cæsarei ob complures cuniculos hinc inde incensos, ac resi-

1686. resistentes fortiter hostes ter repellebantur, antequam in ruina pedem figere possent. Sed nostri citato gradu in ruinam enixi palorum ordines statim perrumpebant, ac firmo pede captum locum tuebantur, utut Turcis acriter resistentibus multi caderent, aut sauciarentur. Et cum in horum locum recentes submitterentur, nostri Turcis qvantumvis acriter reluctantibus ita se immuniebant, ut Cæsareis simul incumbentibus isti exteriora mœnia relinqvere, ac post interiora se recipere cogerentur. Per noctem Wilhelmus Brandius tribunus captum locum lorica amplectebatur. Hoc assultu insignem operam navarunt Marvvicius, & Joannes Albertus Barfusius, summi vigilum præfecti, qvorum hic inter pugnandum in ruinas enixus est. Ceciderunt tunc Alexander Princeps Curlandiæ, & Dietericus Dona Comes, tum subtribunus Balthasar Fridericus Bornstedius, & præfectus vigilum Elsnitius. Bellingius tribunus globo trajectus est. Ac revera, admodum cruenta erat ea pugna, qva nostrorum qvadraginta ductores superiorum, triginta sex inferiorum graduum cum qvadringentis decem gregariis occisi, aut vulnerati sunt. Post capta loca munitionibus firmata in interiora aliqvid ruinæ per machinas in exterioribus collocatas fiebat. Sed qvia interjecta fossa ita profunda erat, ut difficillimus in eam descensus, & ex altera parte adscensus foret, ad pedem mœnium aditus in fossam excavabatur. Incendi dehinc cuniculum Lotharingus jussit, nullo effectu; ac, dissvadente licet Schœningio, mille selectos assultare jussit, qvorum qvartam partem nostri addiderant. Sed qvi non modica cum strage repulsi sunt; nostris undecim ductores superiorum, octo inferiorum graduum cum CLV gregariis desiderantibus. Sed inter id certamen Barfusius, qvi ad sinistram operum Brandenburgicorum curabat, modicam munitionem rotundam occupaverat, qva totum latus mœnium nudabatur, unde nostris hactenus multum damni datum fuerat. Qvia porro ab aliqvot diebus de adventu Turcarum certi nuntii retulerant, Lotharingus castra mutare, ac operibus amplecti instituit: id qvod paucos intra dies perfectum est, legionibus interim ante opera stationem agitantibus. Ac mox hostis dimidio à castris milliari in monte LX M numero se ostendebat, ac ibi metabatur; unde qvotidie aliqvot centuriæ ad Bavaricas munitiones descendentes cum Hussaris, ac volonibus velitabantur, exiguo utrinqve damno. Ast Schœningius probante Lotharingo ad sinistram

18. Jul.

24. Jul.

28. Jul.

29. Jul.

1. Aug.

suorum castrorum per vallem lineam ducebat, ad montem usqve porrectam, in qvo stelliforme castellum excitabatur, milite ac machinis instructum, tegendis eo latere castris. Consilio dehinc habito decretum tres cuniculos incendere, ac denuo assultum tentare; cui obeundo M pedites, totidem eqvites destinati erant, qvorum qvarta pars nostris constabat. Sed qvia cuniculi sine fructu dissiluerant, oppugnatio omissa. Seqventi die placuit accessibus valido milite insessis, exercitum in hostem ducere. Sed qvia compertum, eum in monte opportuno loco metari, legiones intra munitiones reductæ sunt. Postero die exercitus extra munitiones in aciem explicatus stetit; nil tamen actum, nisi qvod sparsi qvidam hostium cum Hussaris velitarentur. Et qvia Turcæ dicebantur postera luce liberationem urbis tentaturi, exercitus eam noctem in armis egit. Orta luce hostis monte digressus in acie consistere cernebatur. Ast Lotharingo haut placuit ei obviam procedere, sed firmato pede eundem expectare. Circa horam sextam matutinam valida Spahiorum, & Janizarorum manus, reliqvo exercitui disjuncta, ad dextram montes versus progredi conspecta. Sed in aliam manum, qvæ propius nostrorum opera præteribat, globus ignivomus emissus, qvi in medios prolapsus ita eos conterruit, ut dissipati longius facesserent. Postqvam inde Dunevvaldus procurrentes Turcarum turmas profligasset, Lotharingus sinistrum cornu, in qvo nostri consistebant, extra munitiones progredi jubebat, ac toto cum exercitu in hostem tendebat; sed qvi propius subire non audebat, nisi qvod bis aliqvot millia eqvitum in dextrum cornu impetum facerent; sed qvos repulsos machinarum globi eminus proruebant. Contra nostras legiones ingens caterva eqvitum constiterat, qvi per spatium inter nostros & Cæsareos interjectum, mille amplius passuum patens, Cæsareis justo longius dextram versus protensis, irrupturos se minabantur. Sed cum Schœningius eo animadverso turmas è secunda acie id spatium implere juberet, hostis omisso perrumpendi conatu in montem se subducere cœpit. Lotharingus qvoqve ingruente vespera exercitum intra munitiones reduxit, qvi tota nocte in armis consistebat. Interim hostis ad nostrorum accessus cuniculum duxerat, qvi incensus duarum perticarum spatio palorum ordinem, qvo accessus tegebantur abripuit; inde miles ex urbe ad eum locum erupit: sed is feliciter repulsus, paliqve protinus reparati sunt. Postera die cuniculus hostium

1686.

2. Aug.

3. Aug.

4. Aug.

6. Aug.

7. Aug.

1686. ftium noftris adverfus eft detectus, unde noftri hoftiles foffores ejecerunt, abreptis 8. Aug. inftrumentis. Mox cuniculus à Cæfareis fine effectu incenfus, eoqve & qvi deftina- 9. Aug. batur affultus omiffus eft. Tentatum inde media nocte, num ftatio in muro interiore capeffi poffet. Sed cum qvi primi incedebant L milites repulfi effent, is conatus omiffus. Aft poftridie primo mane ingens 10. Aug. hoftium globus munimentis noftrorum ingruebat, in qvem cum ducentos paffus adhuc remotum, tres octilibrium globorum machinæ difploderentur, is ad finiftram averfus Ladronii eqveftrem legionem non procul à noftris confiftentem perrupit, ac per vallem ad urbem ruit; in qvam tamen vix ducenti penetrarunt: reliqvi ad fexcentos ab hinc inde adftantibus cæfi. Per complures inde noctes exercitus inftructus ftetit ad hoftem, qvi qvotidie irruptionem in urbem minabatur, excipiendum, operibus interim ad occupandum interiorem murum promotis. Sed demum cum exercitus tota nocte in armis conftitiffet, fummo mane Turcæ cum Cæfarea ftatione ad dextram fecundum Danubii ripam fimul ruebant. Eos qvanqvam inde è flumine aliqvot armata navigia, inde pedites rotundam munitionem infidentes eminus globis peterent; tum Cæfarea phalanx fecundum munitiones difpofita, tum feptem turmæ fub Heuslero, novem fub Mercio confiftentes acriter exciperent; aliqvi tamen perrumpentes in urbem fe penetraturos fperabant. Sed cum milite infeffos reductus fuperare non poffent, verfus noftrorum caftra ruebant. Aft Schœningius, ne hoftis noftrorum tergo ingrueret, cum duabus eqvitum, totidem dimacharum turmis obviam iis tendebat, ac commodum in Lotharingum non nifi fex eqvitibus ftipatum, nec modico in periculo verfantem incidebat; qvi ejus occurfu lætus pariter cum noftris lateri hoftium invectus eos profligabat. Qvi interius perrumpere conati fuerant, ad unum cædebantur. Qvo nomine Dux toto eoram exercitu Schœningio gratias agebat, noftrorumqve virtutem, ac dexteritatem extollebat. Eodem tempore obfeffi qvoqve eruptione facta adventantibus fuis, fi qva poffent, acceffum pandere conabantur, fed qvi qvadraginta defideratis repulfi funt. Excitatus inde ad dextram magni propugnaculi rotundi fuggeftus, è qvo fex grandioribus machinis nova ruina edita, unde, fi affultus fieret, hoftis latera infeftari poffent. Eodem die Scherfenbergius è Tranffylvania cum X M mili- 1. Sept. tum veniebat. Unde habito confilio decretum omni ex parte urbem affultare. Pa- 1686. ratis omnibus hora qvarta pomeridiana 2. Sept. impetus fit, ac Turcis licet acerrime refiftentibus felecti in urbem irrumpunt. Irruentes ad dextram Dux Crojanus, ad finiftram Barfufius, in medio Schœningius valida manu fuccincti fulciebant. Captam urbem ferrum, ac ignis vaftavere. Qvi cædi fuperfuerant Turcæ in arcem refugi poftera 3. Sept. fe die Bavari arbitrio dediderunt. Inventa eft in urbe machina globos viginti libras jaculans, Brandenburgicis infignibus notata, qvam Cæfar Electori cum alia Turcica triginta fex librarum globos evibrante in tropæi vicem donabat. Ita inane fuit Rebenacii augurium, qvi non modicis fponfionibus certaverat, Electorem hac expeditione operæ pretium non facturum; cum noftrorum virtus Viennæ aute omnes reliqvos auxiliarios celebraretur. Poft expugnatam Budam Lotharingus Turcis fefe recipientibus complures per dies infiftebat. Sed cum mandatum Vienna veniret, ut fœderatorum copiæ in provincias fuas reverterent, Schœningius qvoqve per alteram Danubii ripam noftros reducebat. Nam fuper hibernis eorum inter Cæfarem, & Electorem convenire non poterat, qvod Cæfar hæcce iftis in Silefia, uti Elector cupiebat, nullo modo permittere vellet. Ita Cæfari, qvanqvam conventum tempus elapfum nondum effet, tam bene meritum militem, ac numeris haut parum imminutum mature domum remittere placuit, ne hiberno qvoqve itinere attereretur. In reditu Schœningius Viennam excurrens non modicis laudibus noftrorum virtutem ferri audiebat. Non levi tamen offenfa contracta inde difceffit, qvod à Cæfare oblatum ter mille aureorum donum inferius fuis meritis duceret, idqve non fine contemtu remitteret. Eum & antea arguerant itineris per Silefiam data opera lente extracti, eum fingulis diebus provinciæ fena uncialium millia in noftras copias infumenda effent; qvin aliqvi id iter provinciæ feptingentis uncialium millibus conftitiffe ferrent. Ac jam Kinskius, aliiqve malevoli anfam arripuerant, ipfum Electorem finiftris fufpicionibus onerandi. Sed Schœningius oftenderat, ipfos Cæfareos in caufa fuiffe, qvi adeo fegniter itineri neceffaria curaffent. Cæfar poftea ifti Berolinum reverfo gladium donabat adamantibus ornatum, qvi duodecies mille uncialium pretio taxabatur. Qvo tamen viri animum hautqvidqvam fatiatum fuiffe feqventia tempora oftenderunt.

1686.
Fœdus cum Svecia Rege. 10. Febr.

§. 17. Eodem anno Electori cum Sveciæ Rege isthoc fœdus ferire placuit. *Cum sancita olim inter Sveciæ Regem, ac Electorem fœdera, ac conciliata iisdem arctior amicitia exortis novissimis bellis aliqvantum fuerit interrupta, neqve hactenus temporum ratio siverit, pace qvidem redintegrata, per novi fœderis nexum intimioris confidentiæ cultum denuo stabiliri; summe memorata vero S. R. Mtas æqve, ac Ser. S. Electoralis pro ea qva pollent prudentia reputarint secum, atqve perpenderint, qvam pene nusqvam non terrarum turbulenti gliscant motus, adeoqve atrocia qvævis minentur, ut vix aliud quam graves rerum vicissitudines, ac pene universalis status publici convulsio metuenda sit; præterea qve facile intelligi possit, diffidentiæ semina, qvæ ab aliis hactenus magna cum industria impediendæ confidentiori amicitiæ inter S. R. Mtem, ac Ser. Electoralem evalitura jacta, sparsaqve sunt, bono publico, atqve utrinsqve ditionibus summum allatura esse præjudicium, atqve detrimentum; proindeqve non publicæ tantum rei profuturum, sed & utriusqve status securitati, atqve emolumento magnopere consultum iri, si pristina tantos inter vicinos intimioris benevolentiæ, ac strictioris amicitiæ cultura novi fœderis vinculo firmata reflorescat. Qvocirca pro assequendo tam præclaro, tamqve salutari scopo visum utriqve fuit Consiliariis suis, atqve ministris id negotium perficiundum committere; ita qvidem, ut S. R. Mtas Sveciæ ablegato suo Eberhardo à Grafenthal plenis ad id mandatis instructo, Ser. autem Sua Electoralis Consiliario Status sui intimo Paulo à Fuchs, itidem plena potestate ad id munito, id muneris injunxerunt. Illi igitur institutis congressibus, & commutatis invicem plenipotentiis ad calcem tractatus hujus adjectis, seqventes fœderis defensivi leges, atqve articulos continnarunt, concluserunt, & sanxerunt. I. Sit inter S. R. Mtem Sveciæ, ejusqve successores ab una, & Ser. Suam Elect. Brandenburgicam, ejusqve successores ab altera parte sincera, firmaqve amicitia, ac fida vicinitas vi hujus defensivi fœderis constituta ac stabilita, ab utraqve parte sancte ac intemerata colenda, adeo ut confœderatorum alter alterius commoda, atqve emolumenta procuret, damna vero, atqve præjudicia omni modo amoliatur, atqve avertat; eoqve si parti uni compertum qvidqvam fuerit, qvod tendat in alterius præjudicium, atqve noxam, id ei bona fide communicare ne intermittat. II. Neutri confœderatorum fas sit pacta inire, aut fœdera cum aliis Statibus, qvæ alteri parti qvocunqve modo sive directe sive indirecte præjudicii qvidqvam, aut damni afferant, aut dissensionis alicui inter ipsos, diffidentiæqve materiam, ansamqve præbere qveant, aut deniqve iis, qvæ hoc fœdere promissa, ac sancita sunt, impedimento esse possint; prout utraqve pars hoc ipso profitetur, ac declarat, nulla sibi esse fœdera, qvæ præsenti conventioni adversentur, ac si forte una vel altera pars fœdus aliqvod pangere è re sua duxerit, id ante conclusionem alteri parti sincere communicare tenebitur. III. Qvemadmodum hoc fœdus defensivum in nullius offensionem, seu læsionem tendit, sed potius pro bono publico, & imprimis ad conservationem, ac tutelam utriusqve respective Regni, atqve Electoratus, nec non utriusqve ditionum, provinciarum, ac subditorum initum est; ita eidem pro fundamento erit conservatio pacis Westphalicæ, nec non pacificationis postmodum anno 1679. ad S. Germanum conclusæ, atqve ab utraqve paciscentium parte ratihabitæ; dabiturqve à confœderatis opera, ut dicti tractatus absqve contraventione secundum genuinum eorundem sensum serventur inviolabiliter. Qvoad armistitium Ratisponæ novissime inter S. Cæs. Mtem, & Imperium Romano Germanicum ab una, & Coronam Galliæ altera à parte conclusum, confœderati junctis cum Cæsare, & Imperio consiliis prospicient, qvibus modis illi suus vigor constare possit. IV. Qvandoqvidem etiam confœderati utriusqve summopere interest, Imperium Romano-Germanicum sartum tectum, illæsumqve permanere, nec qvidqvam ab ejus compage, atqve corpore imminui, decerpi, aut avelli; itaqve se mutuo hoc fœdere obstringunt, si Imperium Romano-Germanicum, vel etiam unus alterve ex ejusdem Statibus ab aliqva externa potestate vi aliqva, aut bello impetatur, aut infestetur, illos illico de eo inter se confidenter acturos, & deliberaturos, quemadmodum efficaciter, ac per media adæquata vis illa externa arceri, atqve averti, Romanum Imperium suos intra limites, ac fines inconcussum manere, juraqve illius illibata retineri, ac unusqvisqve Imperii Status fidelis juribus, immunitatibus, ac præeminentiis suis absqve perturbatione frui possit. V. Pari ratione cum pars magna ditionum, utriusqve fœderati sita sit in duobus Circulis Saxonicis, Superiori ac Inferiori, promittunt iidem utrinqve eo curam suam conferre velle, ut pax, atqve tranqvillitas utroqve in Circulo Saxonico, ut & in Circulo Westphalico conservetur, removeaturqve omne id, qvod interturbare eandem, aut destruere valeat. Qvem in finem utrique animus est, Ducalem Domum Brunovico-Luneburgicam, utpote ad cujus rationes res eadem magnopere pertinet, quaqve eundem habet sibi præfixum scopum, in confœderationis hujus societatem invitare, & adsciscere.*

1686.

1686. scistere. VI. Porro quemadmodum dissidia inter Regem Daniæ, & Ducem Slesvici atque Holsatiæ lineæ Gottorpiensis, nunc quam maxime ferventia, ejus sint indolis, ut turba inde, belliqve aliquod incendium in Circulo Inferioris Saxoniæ, ejusque vicinia facile oriri possit; pollicetur atque spondet Ser. S. Electoralis officia sua, studiaque, ubicunque locorum id fieri utiliter poterit, serio, omnique conatu impensurum, atque eo collaturum, ut dissidia illa quantocyus sopiri, amicabiliterque componi possint. VII. Inprimis vero se mutuo obstringunt confœderati vi hujus fœderis, si alterutri ab alio quocunque in eorum respective Regno, & Electoratu, nec non eorundem ditionibus ac terris, vel denique quoad jura sua vis, vel injuria, vel turbatio fiat, ac inferatur, aut ditiones eorundem, ac terræ hospitationibus, transitu, stativis, militum collectionibus, & conquisitionibus, contributionibus, exactionibus commeatuum, aliarumque rerum ad adparatum bellicum pertinentium, vel aliis oneribus, atque postulatis divexata, atque afflicta fuerint, aut talia adversus eosdem parari certo constiterit, in eum casum alteri incumbet turbatorem seriis admonitionibus, & ab ejusmodi molitionibus dehortari, & si irritum id fuerit, gravato opem ferre atque suppetias hoc fœdere sancitas atque promissas, & quidem intra duos menses à die requisitionis factæ, ita ut ad id tempus illæ reipsa ac in effectu præstentur. VIII. Quo vero enata inter confœderatos, nec dum complanata controversia circa limites, & alia quædam negotia hujus fœderis destinato scopo nihil obices atque remora ponant, conventum est, ut de iisdem porro amicabiliter agatur, ac utraque ex parte expediendis iis quæcunque fieri potest facilitas afferatur, quo per amicabilem compositionem vel inter ipsosmet, aut per arbitros ad id denominatos dirimantur, nihil vero interea cuiquam via facti durante hoc fœdere sub quocunque prætextu tractare liceat. IX. Includuntur & comprehenduntur hoc fœdere confœderatorum respective Regnum & Electoratus, nec non utriusque ditiones & provinciæ ubicunque locorum sitæ, ita ut quocunque in loco aggressio, aut turbatio facta fuerit, ad mutuam sibi opem ferendam teneantur. Cæterum quoad modum auxiliorum ita placitum conventumque est, ut quamvis alterutrius confœderatorum ditiones extra Romanum Imperium jacentes hostili turbatione & invasione infestari contigerit, auxilia tamen à confœderato altero mittenda atque præstanda ad operationes bellicas non extra Imperii limites trahantur, aut transferantur, sed ab utraque parte ad earum saltem ditionum securitatem atque defensionem adhibeantur, quæ intra complexum Imperii Romano-Germanici continentur, & quæ inde hoste maxima clades inferri possit. X. Jam quod ipsas attinet copias, inter confœderatos conventum est, ut S. R. Mtas Serenitati S. El. V M peditum, M equitibus, & M dimachis, vulgo dragones; vicissim Sua Ser. Electoralis Suæ R. Mti IV Millibus peditum, M D equitibus, & D dimachis, vulgo dragones, auxiliari vel subvenire velint. XI. Quod si tamen expressæ superiori articulo suppetiæ ad propulsanda pericula læsæ parti illata atque intentata haut sufficere censeantur, eum in casum confœderati de augmento copiarum ad dimidium vel duplum usque inter se pacisćentur, auxiliumque ad proportionem periculi determinabunt ac metientur, eritque penes requirentem optio, utrum promissum auxilium sive totum sive ex parte velit exigere. XII. Uterque confœderatorum tenebitur stipulatas suppetias duos intra menses à die requisitionis facta in requirentis terras vel ditiones, quem in locum id desiderabitur, salva tamen distinctione nono articulo circa utriusque provincias extra Imperium sitas, commemorata, effective & nulla absq; exceptione, contradictione, aut cunctatione, sub quocunq; prætextu id fieri possit, submittere atque exhibere, citra tamen necessitatem cum invasore rumpendi, nisi forte in posterum aliter de hoc statutum atque conventum fuerit. Tenebitur tamen requisitus efficacia quævis interponere officia ad obtinendam parti læsæ æquam satisfactionem. Et sive officia illa futura sint frugifera, sive irrita, nihilominus requisitus adstrictus erit ad auxilia ex pactorum formula submittenda, & ad eadem eousque continuanda, donec pars læsa priori statui, in quo ante turbationem vel invasionem fuerat, plenarie restituatur, damnumque sarcitum, atque injuria illata debite reparata sit. Si vero requisitus, vel auxiliator ipse invasione, vel violentia aliqua obruatur, adeoque auxiliaribus copiis ad propriam suam defensionem, atque incolumitatem tuendam sive in totum, sive ad partem eguerit, admittendas suppetias haut obligabitur. XIII. Quæ durante hoc fœdere observanda erunt circa imperium militare, jurisdictionem, rem tormentariam, & apparatum bellicum, alimentationem, atque commeatum, & similia, de iis per speciales mox articulos mutua inibitur conventio, quamprimum hoc fœdus ad conclusionem & subscriptionem fuerit perductum, & quidem conditionibus, quibus communiter fœderati hisce de rebus convenire solent. XIV. Durabit hoc fœdus primum decem annis, atque intra eorum decursum, si id è re visum fuerit, ulterius agetur, & tractabitur. Sin autem evenerit, ut elabente, & ad finem properante dicto temporis spatio præsenti periculo, aut bel-

1686\. *bellicis operationibus confœderati jam fiut implicit, continuabuntur ea, qvæ ex fœderis hujus legibus præstanda sunt, nec omittentur, donec periculum, aut operatio bellica cessaverit. XV. Instrumentū ratificationis super hoc tractatu tam nomine S.R.Mtis, qvam Serenitatis S.Elect. manu subscriptum, & solenni forma utrinqve expeditum intra spatium sex hebdomadum, aut citius si fieri poterit, à subscriptione hujus tractatus utrinqve rite commutabitur. In horum fidem, & securitatem majorem duo tractatus hujus exemplaria pari tenore confecta, nominum utrorumqve nostrorum subscriptione, & sigillorum impressione firmavimus. Actum Berolini die X. Februarii anno 1686.*

Articuli secreti.

§. 28. Huic fœderi adjungebantur hi articuli secreti. *I. Cum majorem in modum dolendum, & ad altiorem animi sensum haut injuria revocandum sit, qvod non ita pridem nonnullibi locorum inopinatis prorsus, atqve atrocibus casibus res Evangelica vehementissime affligi, atqve alterari cœperit, ingravescente indies malo, & ad ulteriora velut torrente qvodam sese diffundente, qvocirca S.R.Mtas Sveciæ, atqve Seren. S. Elect. Brandenburgica apud se reputantes, qvantis calamitatibus, ac turbis fores pandi facile possent, si malum latius serpat, ipsumqve tandem Imperium Romano-Germanicum qvacunqve ratione involvat, communi opera, atqve studio illud prævenire, atqve omnino avertere summopere exoptant. Proindeqve vigore hujus articuli statuunt, atqve promittunt, velle se cum S. Cæs. Mte, Imperiiqve Statibus, ex qvibus etiam religioni Romano-Catholicæ addictos à tam funestis cœptis, atqve ausis prorsus abhorrere minime ambigunt, eas inire rationes, per qvas ejusmodi perniciosis, atqve periculosis machinationibus, atqve attentatis mature obex ponatur; inprimis vero Imperii Romano-Germanici Statibus, atqve membris singulis, atqve universis ea religionis, atqve conscientiarum servetur, atqve præstetur libertas, profanaque æqve, ac religiosa pacis securitas, qua illis ex pacis Westphalicæ luculenta dispositione, aliisqve Imperii pragmaticis sanctionibus competit, & debetur. II. Et qvoniam amborum qvoqve confœderatorum plurimum interest in vicinia, præsertim vero in Polonia tranqvillitatem, pacemqve manere inconcussam, eidem conservanda, atqve tuendæ communem, sedulamqve operam impendent, prospecturi, qva fieri poterit, ut Regno, Reiqve publicæ Poloniæ, qvocunqve eveniente casu jura, atqve privilegia relinqvantur integra, atqve illibata. III. Qvod in fœderis articulo nono statutum, conventumqve est, nimirum auxilia ab alterutra parte præstanda, extra Romani Imperii limites non trahenda, aut transferenda esse, id etiam de Livonia atqve Borussia in specie intelligi debet, scilicet si alteruter fœderatorum in iisdem provinciis hostilem aliqvam turbationem atqve invasionem patiatur, & de auxiliis mittendis confœderatum reqvisiverit, illa auxilia in provincia in Imperio sita, qvam reqvirens indicaverit, sisti, ac mitti debeant, nisi tunc temporis, cum casus existet, aliter inter confœderatos conveniat. IV. Non tantum articuli hi secreti, sed etiam fœdus ipsum adhucdum secreto habebitur, nec nisi utraqve parte consentiente communicabitur. V. Instrumentum ratificationis super his secretis articulis intra tempus in fœdere expressum, & conventum utrinqve commutabitur.* Eo fœdere perfecto Rex declarabat, se fidum, ac constantem socium Electoris fore, ac sperare, isthoc fœdus huic non exiguo usui fore. Cæterum Oxenstierna idem secreto habendum censebat, qvod ejusmodi pacta si præmature vulgentur, facile oppositis fœderibus elidi qveant, uti circa triplex fœdus, & Tractatum Associationis contigerat. Sed & Electori peculiares rationes erant, qvod Gallus hucusqve rixæ ansam cum ipso qvæsierat, super renovatione fœderis cum Belgis, & qvia ipse peculiari acticulo fœderi inter Cæsarem, Svecum, & Belgas inclusus erat; ne hoc accedente forte infesti qvid in Clivicas ditiones susciperet. Unde istud fœdus non nisi Cæsari, Hanoverano, Arausionensi, & Fagelio sub silentii fide communicabatur. 1686.

Gallus multifariam contra inducias agit.

§.29. Eo magis autem Electori necessarium videbatur adversis Gallo partibus arctius se innectere, qvo minus huic curæ erat leges servare, per qvas iste qvieti patriæ longum ad tempus consultum fore speraverat. Nam & prolixum catalogum contra inducias patratorum Palatinus Ratisponæ exhibebat; ac Protestantium in Sarwerdensi, ac Sarbruccensi Comitatu qverimoniæ late resonabant. Adversus qvæ Elector apud Gallum enixe instabat, ut talibus supersedeatur. Ista enim eo acerbiora sibi accidere, qvod ipse tantum laboris exhauserit conciliandis induciis, per qvas sperarit dissidia inter Imperium, & Galliam si non plane sublatum iri, saltem ad vicennium sopienda. Cum contra nunc Imperio justior qverendi causa præbeatur, qvod ante inducias patratis qvaliscunqve color ex ambiguo priorum tractatuum sensu circumponeretur; cum qvæ nunc suscipiantur, manifestis induciarum verbis repugnent. Ac non posse non per talia Regis existimationi totum apud orbem maculam inuri, qvod usqve adeo nulla ipsi religio sit etiam recens con-

1686\. conclusa pacta violare. Sibi autem eo magis obligationem, qva Imperio teneatur, observandam, qvod reqvirente Gallo peculiariter evictionem pactorum in se susceperit, nec per suas rationes, ac officium ad talia connivere qveat. Ad qvæ Croissius parum, qvod ad rem faceret, regerebat. Comitatus Sarvverdam, & Sarbruccam à Lotharingia pendere: id qvod ita se non habebat. Pleraqve injussu Regis per ministros patrata; qvæ tamen haut eo magis corrigebantur. Demum ut eas qverelas plane declinaret; eam causam Ratisponæ agendam, nec in Gallia super ea disceptandi locum esse. Qvin non dissimulabatur offensa, qvod Elector semper velut in fronte se collocaret eorum, qvi Regis actionibus haut contenti forent. Contra Elector ostendebat; nil mollius à se fieri posse, qvam ubi ejusmodi qverelæ ad se referantur, Regem placide monere, ut intra limites induciarum maneat; utqve ita adversus Imperium se gerat, qvo sibi cum ipso amicitiam continuare integrum sit. Nam si Gallus Imperium insultare, ac novas subinde partes ei decerpere non omittat, statumqve ejusdem circa sacra, ac civilia paulatim subruere instituat; haut sibi consultum salutem suam, qvæ in conservatione patriæ vertatur, usqve adeo negligere, ut per suam cum Gallo amicitiam ullo modo in tam perniciosis ausis hunc obfirmet. Igitur si amicitia sibi cum Rege perstare debeat, necessum esse, ut is Germaniæ nil molestiæ inferat. Ast Galli, qvicqvid officium Electori dictaret securi, circa exsolvenda subsidia tergiversari, velut qvæ in Gallos refugos, qvi non nisi desertores haberi possint, impendantur; ac offensam, ob edictum Potstamense apricari; ac Electorem refugis plus beneficiorum exhibere, qvam alium qvemvis fœdere Galliæ haut junctum, qvibus & pecunia ad limitem usqve Germaniæ obviam mittatur; cum reliqvi iis duntaxat benefacere satis habeant, qvi intra suos fines ingressi fuerint. Addebantur exaggerationes, qvantum bonum sit in Regno non nisi unam religionem esse; cui obtinendo occasionem fuisse occupandam, ac supra spem allubescentibus progressibus colophonem imponendum. Qvasi respublicæ non dentur, qvarum flos, ac felicitas inde promanarit, qvod libertas diversis ibi religionibus indulgeatur. Aut qvasi contra non reperiantur, qvæ ob nimium circa sacra rigorem viribus, ac vigore exhaustæ tantum non extabuerint. Denique Regi nunqvam curæ fuisse, qvomodo Elector cum civibus suis agat. Ad qvæ regerebatur: Electorem, utut sæpe rogaretur, haut 1686. se miscere iis voluisse, qvæ Rex domi suæ ageret. Sed postqvam is optimos suorum civium, vi conscientiis illata, in qvas ipsi imperium non sit, ultro pepulerit, perinde ipsi esse posse, abs qvo profugi recipiantur. Ac mirum esse, qvod Gallus Anglos, ac Belgas jus civitatis in Gallia adeptos instantibus horum legatis dimittere nolit; cum ideo, qvia qvis in Gallia nativitatis locum sortitus sit, velut glebæ adscriptitius considerari debeat. Sed & alias qverelas Galli cumulabant; Electorem tractatui inter Svecum, & Belgas comprehendi se passum: eum tractatus sibi valde suspectos cum Cæsare agitare: ejusdem instinctu fœderi inter Cæsarem, ac Svecum articulum de causa Palatina insertum: deniqve ab isto tam parum ubiqve studii pro emolumentis Galliæ ostendi. Sed & Verjus Ratisponæ oblato 13. Jul. scripto ultro qverebatur, tam multa à Rege contra inducias patrata spargi; cum tamen qvædam, super qvibus nunc qverelæ moveantur, inter induciarum tractatus proposita, sed rejecta sint. Circa aliqva incertum esse, num revera ita se habeant. Qvædam jure facta, qvædam in majus aucta, reliqva memoratu indigna esse. Culpam autem omnem in eo hærere, qvod nondum exsecutio induciarum, ac rectio finium peracta sit. Alias Regem de studio inducias servandi satis declarasse, qvod in Palatina causa SCto srium Collegiorum adqvieverit, qvo caveatur, Aurelianensi annuam Palatini possessionem fraudi non fore, usqve ad amicam controversiæ compositionem; cum tamen hic interim in possessione maneat, ac fructus percipiat. Idem studium circa agendam qvietem à Rege ostendi, qvod patienti animo videat, toleretqve tot molimina ad labefactandas inducias excogitata, & injectas exsecutioni remoras. Nec dubium, qvin Noribergæ, ac nunc Augustæ infesta in Galliam decernantur, cum si honesta, ac licita agitentur, ista Ratisponæ in confessu omnium Ordinum expediri par sit. Nec minus induciis repugnare, qvod de pacis tractatibus altum adhuc sit silentium, qvi tamen protinus post absolutas inducias suscipiendi sint. Tum qvod nondum de regundis finibus actum, nec circa evictionem ab Ordinibus qvidqvam adhuc susceptum. Circa turbata autem à Rege Protestantium sacra Verjus respondebat: qvæ in pace Westphalica disponantur, ad reunitos non spectare, qvi jam nullo aliunde vinculo à Gallia dependeant. Iis qvidem exercitium sacrorum suorum per inducias promissum, sed Regi haut interdictum

1686. dictum Romanos ritus ubiqve introducere, ac recens conversos præmiis mactare, aliis ad horum exemplum invitandis.

Galli nolunt ab Imperio arma parari. *14. Maij.* § 30. Cæterum eousqve Gallorum tunc importunitas excesserat, ut inde qvoqve offensam conciperent, qvod Elector Ratisponæ per suos urgeret, negotium securitatis publicæ tandem aliqvando absolvi; qvod & plerisqve Ordinibus probabatur. Sane versabatur Imperium in re licita, & innoxia; ac nemini salva ratione vitio dari poterat, adversus aliorum insultus suam salutem in tuto collocare; qvod & officium prudentis, ac industrii Principis reqvirebat. Ac inprimis eam suspicionem præmaturam esse, qvod publica Imperii militia tantis adhuc difficultatibus laboret, absqva & nondum oppressis aliqvod levamen provenerit. Et cum ob rem tam innoxiam suspiciones concipiantur, non aliud colligi posse, qvam Gallum nil amici animo agitare, ac insuper cupere, ut Germani hautqvidqvam renitentes jugum subeant. Sane omnibus, qveis Reipublicæ Germanicæ indoles perspecta sit, constare, uti Ordines, si Cæsar, aut Imperium ab aliis invadatur, defensioni suscipiendæ opem negaturi non sint: ita si Cæsar ultro alium bello petere aggrediatur, plerosqve non modo nil collaturos, sed & armis sese oppositûros, è qvibus in alios emolumenta, in se onera redundent. Eoqve vicinis è Germania nil infesti metuendum, si isti qviescant, nec eam ultro injuriis lacessant. Jubebatur itaqve Jena eam sententiam urgere, sed debita cum prudentia, ne Gallo minari, aut classicum bello canere videretur. Nam suam & omnium Ordinum sententiam unice conservationem tanta cum jactura per inducias partæ qvietis, non novas turbas, spectare. Enimvero cum Germaniæ fines hinc inde non modice accisi sint, par sane esse ejus res ita disponi, ne deinceps vicinorum libidini exposita agat, sed in promtu vires habeat suis defendendis; præsertim cum omnes vicini armis instructi sint, inter qvos eam solam inermem agere miserum fuerit. Ac peculiariter sua interesse, qvod pars suarum provinciarum in limite posita primum impetum exceptura sit. Se qvoqve dum Ratisponæ de induciis tractatur, declarasse, his perfectis securitatem publicam qvam maxime sibi cordi fore. Et qvare Germaniæ vitio vertatur, qvod inter præcipua reipublicæ rectorum officia est? Ac si uni Principi jus sit, ut ipsi soli semper armato agere liceat, aliis ad ejus invasiones inermibus expositis, eo ipso summam rerum ipsi deferri; id qvod salva fronte postulari neqveat. Præsertim cum in Germania, ubi ob multitudinem capitum res tam lente procedunt, serum sit futurum, si tunc demum super defensione sit consultandum, qvando hostis jam infesta orditur. Porro uti Elector tractatum exsecutionis qvamprimum suscipi svadebat ob gliscentes indies Galli usurpationes: ita contra Cæsar num id expediret dubitabat, qvod Gallus, si is tractatus ex ejus usu non succederet, ad pacem procedi postulaturus sit. Hanc si in præsens festinari è re Germaniæ non judicetur, Gallum id interpretaturum, velut bellum qværatur. Unde satius videri id negotium intactum relinqvere, qvam Gallo occasionem præbere tam insignes ditiones, qvas per inducias possidebat, in perpetuum ab Imperio avellendi. Præsertim cum cautum non sit, qvin Gallus eo obtento ulterius grassaturus sit. Et mox, cum negotium publicæ securitatis Ratisponæ aliqvandiu fervide actum esset, id mox ob Augustanum fœdus refrigerabatur. Cæterum qvia Rebenacius Berolini subinde in aspera dicta non sine minis erumpebat, non is solum uti par erat retundebatur, sed & Elector per Spanhemium in Gallia demonstrari jubebat; se utiqve omnibus tractatibus cum Gallo excepisse obligationem, qva Imperio teneatur. Num manus in sinum recondendas, & exterorum insultus servili patientia excipiendos? Sane sibi in præsens circa securitatem publicam non alia esse consilia, qvam qvæ semper foverit, & ad qvæ ipsum salus, ac rationes Imperii, ac sua patriæ adstringant. Unde vix aliter se credere posse, qvam à Gallo suam amicitiam deinceps supervacuam haberi, postqvam per inducias tanto ipsius labore conciliatas scopo suo potitus sit, tanti momenti provinciis atqve urbibus Imperio avulsis, ac prætextum qværi novis turbis excitandis. Sane Gallos post inducias inultas qverimonias adversus se movisse: cum tamen par fuerit, & ipsos ex fœdere debita explere. Sed nec per fœdera cum Gallo unqvam se sibi facultatem ademisse cum veteribus amicis pari modo amicitiam excolendi, & pristina cum iisdem fœdera renovandi, qvibuscum naturali vinculo, & per communes rationes jungatur. Præsertim cum hæc ipsa conjunctio fœderi cum Rege haut adversetur, ac sensu innoxio ad conservationem pacis, ac induciarum, simul mutuam defensionem utrinqve ditionum directa sit. Nec vero sibi unqvam in mentem venisse per fœdera Gallica officio se erga Cæsarem, Impe-

1686. Imperium, ac patriam exuere, aut vel minimum huic detrahere. Hac qvoqve expressa cum conditione, ac certa spe, Gallum pariter leges induciarum adversus Imperii Ordines servaturum, harum se evectionem suscepisse. Securitatem publicam non esse novam materiam, & qvæ Gallo suspicionem movere debeat, sed de qva longo tempore antehac actum sit; ac nil magis naturale esse, qvam ut qvælibet Respublica de sui defensione cogitet. Ac per eam id qværi, ut res cum Gallo ad bellum deducatur, contra omnem rationem esse, nec ulla ejus rei indicia adparere. Qvod autem aula Cæsarea id spectet, eoqve fine pacem cum Turca accelerare velit, se ignorare, nec idem verosimile sibi videri. Denìqve super abolendis gravaminibus, qvibus plures Imperii Ordines circa sacra & civilia contra leges induciarum oppressi fuerint, à se nil aliud moneri, urgeri, pro sententia dici, qvam qvod induciarum pactis, ac sæpius iteratis Galli promissis congruum sit, & ad qvod per interpositam à se sponsionem teneatur. Hac declaratione si Galli contenti esse nolint, se qvidem ejusmodi nexum tam ab omni ratione, ac prudentia abhorrentem agnoscere haut posse. Sane sibi qvoad vita superfit dignationem liberi Principis tueri cordi fore. Sed & Galli ingentem suspicionem ostendebant super itinere, qvod Elector ea æstate in Cliviam suscipiebat, velut consilia cum Arausionensi collaturus iret, qvem infensissimum Galliæ hostem rebantur, & qvi huic hostes toto orbe excitare niteretur. Ast Elector uti Spanhemium verbis honoris super hoc itinere apud Regem defungi jubebat; ita ultro nil affectatæ, ac superfluæ excusationis eo nomine proferri volebat, qvod tacitæ accusationis instar habere posfit. Sed si Galli ultro qverelam moverent, diceret; nil ibi actum, ob qvod Regi causa foret sinistra suspicandi. Nec se obstrictum credere ad rationem cuipam reddendam, qvare in hanc aut illam provinciam sibi subjectam iter suscipiat, cum qvarumvis suarum ditionum cura se tangat. Minime omnium autem se præsumere, conjunctionem suam cum Gallo abs qvovis tam arctis limitibus circumscribi, ut sibi non sit integrum cum Arausionensi tam arctis sibi rationibus innexo è tam propinqvo loco colloqvi. His si adqviescere nolint, suo sibi loco relinqvendum, qvod major in Gallia fides adhibeatur iis, qvi per malignitatem animi, ac præconceptis opinionibus sua consilia suspecta reddere qværant, qvam suis in diversum factis testationibus. Insuper subsidia exigere jubebatur, velut unicum emolumentum tam odiosi fœderis. Circa qvæ unice perspicuam dispositionem tractatus urgeret; humilibus precibus velut ea sibi tantopere cordi sint, aut iis deficientibus status suus molestiam sit sensurus, abstineret; ac iis verborum formulis & agendi modo uteretur, qvi magnitudini sui animi, ac totum apud orbem partæ existimationi conveniat. 1686.

De fœdere Augustano. §. 31. Qvia autem Gallorum insolentia eousqve provecta erat, ut injuriæ instar haberent ad repellendam vim se comparare, non mirum erat, fœdus, qvod eo anno Augustæ Vindelicorum cudebatur, istis novam qverendi materiam præbere. Ei conciliando Ludovicus Gustavus Comes Hohenloicus à Cæsare per superiorem Germaniam circummittebatur, qvi Jenæ proponebat; Augustæ fœdus ineundum, qvod Bavarus valde desideret, in qvo id omittendum, qvod Electori in fœdere Laxenburgico displicuerit. Unde spem esse, hunc qvoqve eidem nomen daturum, qvod utiqve unanimis in Imperio conjunctio ejus conservationi qvam maxime necessaria sit; ac Electoris exemplum omnes secuturos. Ratisponæ varias ob causas de eo ita commode agi non posse, uti in singulis Circulis. Id porro unice defensionem spectare; nec Cæsarem per id aliud qværere, qvam qvod officium reqvirit, nempe conservationem Imperii, qvod hactenus per oppressionem multorum Ordinum valde imminutum sit. Unde nunc unione, & mutuis auxiliis, si unqvam, opus esse. Qvi distractionem inter Cæsarem, & Ordines, & horum inter se efficiant, Imperii exitium qværere. Vetus esse artificium eorum, qvi aliis sua eripere cupiunt, plurium conjunctionem impedire, ac ut unum duntaxat hostem habeant, conniti, & qvamdiu cum hoc armis decertant, alios blanditiis, promissis, ac amicitiæ imitamentis illudere, qvoad & hos opprimendi occasio nascatur. Electori tamen haut placebat ei se fœderi illigare, ne Gallus eo obtentu in bellum erumperet. Etsi de cætero judicaret, nemini causam esse id fœdus suspectandi, qvod & legibus Imperii qvadret, nisi qvis fœderum jus Ordinibus competens in dubium revocare, aut eos ad ejusmodi conditionem damnare velit, ut tuendæ suæ libertati remedia comparare, aut in commune consilia conferre ipsis integrum non sit. Cæterum Augustani fœderis hæ causæ ferebantur, qvod ob durans adhuc bellum Turcicum circa tuendam Germaniæ tranqvillitatem cura susci-

Hohenlohe. §. Mart.

1686. pienda sit, postqvam negotium securitatis publicæ adhuc imperfectum hæreat, qvod anteqvam absolvatur, Ordinibus multa adversa accidere possint. Ejus fœderis capita hæc erant. *Conjunctio sit, & communicatio inter Cæsarem, totamqve Domum Austriacam, Hispanum nomine Burgundici Circuli, Svecum ob Teutonicas provincias, Bavariæ Electorem, & cognominem Circulum, Franconicum Circulum, Ducalem Saxoniæ Domum, Circulum Superiorem Rhenanum, qvantum ejus cis Rhenum jacet; qvibus & Sylvam Occidentalem incolentes Ordines accessuri erant. Fœderi huic propositum tueri pacem Westphalicam, Neomagensem, ac vicennales inducias, idqve ad normam publicarum Imperii legum, simul libertatem Germaniæ, Ordinesqve Imperii, ac præcipue hoc fœdere contentos, aut qvi ei deinceps accessuri sunt. Eo fine locus deligatur, ubi fœderati moderante Cæsare de iis, qvæ ad asseqvendum fœderis scopum necessaria fuerint, deliberare, ac constituere qveant. Tum munitionibus limitaneis probe prospiciatur; fœderatiqve diligenter consilia conferant, ac in negotiis rempublicam spectantibus sociatis sententiis agant. Modus copiarum hic designabatur. Cæsar XVI M, Circulus Burgundicus VI M, aut eorum loco pecunia. Svecus summam non expresserat. Bavarus pro se VIII M, pro Circulo cognomine II M, Franconicus Circulus IV M. Domus Ducalis Saxonica II M, Superiores Rhenani IV M. Hæ copiæ singulis annis contractæ aliqvod tempus in campo agant, ac lustrentur. Earum duces sint Bavarus, Georgius Fridericus Waldeccius Princeps, Christianus Ernestus Marchio Bayruthensis, &*

von Thungen.

Joannes Carolus Thungius. Disponebatur qvoqve de machinis, de ærario militari, qvod Francofurti ad Mœnum esse debeat, de annona, ut operationes bellicæ per Cæsarem dirigantur de consilio tamen ducum, de observandis circa itinera, de imperio in copias, ubi omnes conjunctæ fuerint. Si qvi è fœderatis invadatur, ei liceat ratam suam propria defensioni retinere. Pateat qvoqve aliis accessus in hoc fœdus cum consensu Cæsaris, communicatione tamen cum reliqvis fœderatis facta, cui & exteros in societatem adsciscere integrum sit. Durabit id fœdus per triennium, qvo spatio spes sit de securitate publica ad liqvidum deductum iri. Controversiæ inter socios ad hoc fœdus non pertrahantur, sed ad amicam compositionem, aut viam juris remissa sint, via facti exclusa. Nemo fœderatorum cum declarato hoste, dum fœdus durat, separatam tractationem super medio statu, induciis, aut pace suscipiat. Disciplina militaris peculiaribus statutis sanciatur. Qvilibet fœderatorum conventas copias in promtu habeat, ut socio, ubi opus sit, auxilium ferre, idqve ab eo recipere possit. 1686.

Galli de hoc fœdere querelæ.

§. 32. Eo minus autem conveniebat Gallos de hoc fœdere tantos clamores tollere; cum ipsi jam munitionem in solo Marchionis Badensis proprio ausu, invito domino struerent ad tegendum pontem, qvo Rhenum apud Huningam straverant: tum ingentes copias in limite haberent, ac limitanea loca numeroso milite insiderent, novis qvoqve munitionibus vasta mole excitatis. Haut eo secius differebat: Ex actis hoc bello Turcico satis adparere, Regem cum Germania bellum nolle. Et tamen fœdera in Imperio fieri manifeste contra Galliam directa, cui tantum non aperte bellum indicatur. Ac interim dum Gallus Cæsari otium indulget integro Regno occupando, consilia ad istum opprimendum digeri, ubi pax cum Turca facta sit. Unde qvid animo Cæsar agitet, satis adparere. Ac ni Regi tanta moderatio foret, parum abfuisse, qvin is XL M bellatorum in Flandriam; totidem in Germaniam effuderit. Famam qvoqve esse, à Cæsare legiones in Sveviam mittendas, id qvod non nisi contra Gallum spectare qveat. Eo casu haut par esse à Rege primum ictum excipi, sed prudentis fore noxam molientes occupare. Porro cum Lobcovicius Comes Cæsareus in Gallia legatus apud Croissium de munitione ista contra Huningam extructa qvereretur, hic initio ambigue respondere: sibi de eo facto non constare; mox Marchionem Badensem, in cujus solo structura fiat, nil qverimoniæ movere. Demum ultro expostulare: Cæsarem suas qverelas protinus Ratisponam detulisse, ac nil aliud qværere, qvam ut Galliæ hostes excitet; utut Rex tanta moderatione utatur, ac Cæsarem progressus suos contra Turcam perseqvi sinat. Deniqve fœdus Augustanum sat causæ Regi præbere, qvo minus castello ad Huningam decedat. Sane Cæsareos ministros multas qverelarum, ac suspicionum causas præbere, dum hinc inde Regis acta malignis sermonibus differunt, ac palam jactant, se facta cum Turcis pace bellum Gallo illaturos. Ad qvæ Lobcovicius: de ejusmodi Cæsareorum ministrorum sermonibus sibi haut constare; ac causam esse, qvare credat, de istis fingi. Aut nominarentur eorum autores; in qvos Cæsar re comperta graviter animadversurus sit. Augustanum fœdus esse innoxium, non nisi mutuam defensionem spectans, ac ut pax Westphalica cum induciis sarta tecta servetur;

1686 tur; ut inde novo operi, qvale est castellum Huningæ oppositum, prætextum præberi non possit. Croissius contra id factum elevare: ac *sibi persvasum, ubicunqve Rex munitiones ad fluvios habeat, jus ei esse pontes ibi extruendi; ac omnes insulas in Rheno eo tractu notorie Regis esse. Castellum in adversa ripa pro necessaria pontis appendice habendum, idemqve esse exigui momenti, ac modicum terræ spatium amplecti: ac in omnem eventum Regem soli pretium domino soluturum, qvi hactenus de eo qvestus non sit. Regem, qvamvis tota Europa de fœderibus, & adparatu contra ipsum resonet, nec consultum isti sit expectare, donec ea destinata exsecutioni dentur; in ea tamen sententia immotum persistere, inducias servare, & amicitiam cum Imperio colere, qvamdiu res in eo statu permaneat, ut id facere sibi integrum sit. Testari de eo acta in Palatina causa, qvam ad arbitros, aut seqvestres deduci velit. Deniqve omnia gravamina, circa qvæ tanti clamores tollantur, revocari ad exilium qvorundam concionatorum Protestantium, qvi in Regem declamaverint, ac religionem Catholicam conviciis lacerarint.* Idem Croissius, cum Lobcovicius super restituendo Lotharingo jecisset, nil aliud responderat, qvam salutem populi supremam legem esse; velut nulla amplius lege muniatur, qvo minus ab altero eripi possit, qvod ipsi convenire judicatur. Cæterum ipse Lobcovicius fatebatur, se nunqvam institutum fœderis Augustani probasse, qvod non alio inserviat, qvam intempestive irritandum Gallum, ac ut is forte præmature inter bellum Turcicum, & copiis fœderatorum in Hungaria districtis, in arma erumpat. Nec se perspicere in præsens è re Cæsaris esse cum Circulis, sed potius cum potentissimis Electorum, ac Principum tractare. Sed unicum Palatinum per vetus consilium ab ipso semper ingestum de perpetuo milite in Germania alendo ei ansam dedisse, ac ad isthoc promovendum induxisse Sratemannū veterem clientem, cui & Kœnigseckius assensus sit ob privatam utilitatem, qvod ipse terras in Svevia habeat. Porro cum Spanhemius qvoqve de isto castello Huningæ opposito moveret, Croissius multa verba *de Regis moderatione* faciebat, *qvod Cæsarem non impedierit progressus suos contra Turcam persequi; cum contra Cæsarei ministri post captam Budam minentur, & alta crepent. Eqvidem ejus castelli extructionem non usqve adeo tractatibus Westphalicis conformem esse. Enimvero qvia Rex sine controversia jus habeat munitionem Huningæ extruendi, consεqvens qvoq; esse, ut ex adverso castellum ædificare possit tegendo ponti, qvod meram defensionem, nullius offensam spectet; ad qvod eum Cæsaris acta impulerint. Qvo desistere neqveat, ne Cæsareorum minas timere videatur, ac ut ostendat, se ejusmodi consilia inire posse, ut istorum iras contemnere sibi facile sit.* Croissio qvoqve tunc valde excandescebat, qvod Belgarum in Anglia legatus Citterus in Belgium scripsisset; se ex Angliæ Rege intellexisse, fœdus inter Gallum, & Turcam esse. Qvæ qvidem fœda calumnia sit, & qvo nomine in Citterum animadverti debeat. Repetebatur declamatio in fœdus Augustanum: ejus scopum satis intelligi. Si Imperium arma in Turcam parct, non habere Regem qvod qveratur. Sed qvia ista non nisi ad terrorem huic incutiendum spectent, ac ut de pace sub clypeo agatur: non esse è dignitate, ac usu Regis tolerare, ut ea destinata justam maturitatem attingant. Ac eo casu Regi necessum fore tantos exercitus in finbius habere, ut difficile sit futurum res in præsenti statu manere. Etsi in præsens animus Regi sit inducias servare. 1686. *Citterus.*

§. 33. Cæterum super istis contra inducias susceptis Ratisponæ decretum erat nomine Imperii literas ad Gallum dare. Qvarum formula ad se transmissa diceb. t Gallus; reperiri in eis dictiones, qvæ sibi haut arrideant; ac minabatur, si easdem mittere audeant, se Verjum Ratispona avocaturum. Super ea re Elector censebat: utut Imperio justissima qverendi causa sit, vocabula tamen ita temperanda, ne Gallo prætextum præbeatur in arma erumpendi, Germania nondum satis parata. Nam ad potentiorem, & armatum scripturo, qvod offensam præbere possit, vires præsto esse debere scripto sustinendo. Alias magnifica verba, qveis pondus ab armis desit, ludibrium debere, ac infensiora attrahere. Cum itaqve scribendo nil proficiendum sit, acceptam potius injuriam mussitandam, qvoad in eum statum respublica pervenerit, ut non libere modo loqvi, sed & qvæ res exigit facere in promtu sit. Sic nullo modo structuram castelli Huningani excusari posse velut præcautionem adversus Augustanum fœdus, qvod nemo, nisi cui alios aggredi animus est, è re naturali jure licita suspicionem concipere possit. Contra apertam esse pacis violationem cum aliqvot millibus militum in alienum territorium irrumpere, ac his protegentibus castellum ibi extruere. Qvanqvam autem Imperio omni jure licitum sit eos conatus vi inhibere, ac modica spes sit amica via istos reparatum iri: prudentiam tamen re- *Gallus per literas ab Imperio moneri non vult. Nev.*

 qvi-

qvirere, citra qvam ne justissimis qvidem de causis bellum suscipiendum est, ut omni studio declinetur, ne eam ob causam res ad arma deducatur durante adhuc bello Hungarico, ne patria ancipiti bello distrahatur. Ac revera improbum esse, cum Gallus tot munitiones in solo Imperii extruat, eum protinus expostulare, si in Imperio de fœderibus, & armorum paratu sermo fiat. De iis literis Nuntius Pontificis judicaverat, non magis eas tempestivas esse, qvam fœdus Augustanum durante bello Turcico. De iisdem literis Croisius apud Spanhemium ultro mentionem fecerat: inane esse, qvod Ordines asserere velint, Gallo non plura supremi imperii jura in reunitis locis exercenda, qvam Cæsar habuerit. Tum qvod in dubium revocare velint possessionem locorum, qvæ sine controversia ad Regem pertineant, aut partem reunionum faciant. Ad eas literas non modo nil responsum iri, sed & Verjum revocandum, abolitis simul mandatis, qvæ is dudum habuerit ad tractandum super iis, qvæ ad executionem induciarum faciant. Vicissim Elector Croisio communicari jubebat, qvæ ipse legatis suis Ratisponam mandata dederat, ut literæ mollissimis verbis concipiantur, ac omnia omittantur, qvæ Regem offendere possint. Croisio tamen simul significabat: qvia in Gallia tam delicatas aures habeant, ac de patratis contra Imperium verba fieri, ac scribi nolint; optandum qvoqve esse, ut circa rem ipsam parem aversionem ostendant, nec qvid suscipiant, qvod materiam qverendi suppeditet. Tunc enim omnibus ejusmodi molestiis supersederi posse, florente inter Imperium, & Galliam amicitia; ac multos inde salutares fructus in bonum orbis Christiani proventuros. Contra si nullo juris colore qvæ libido fert agantur, uti circa castellum ad Huningam factum, ac in offensæ materiam accipiatur, si reparatio injuriæ qværatur; eum agendi modum ad diuturnitatem haut valiturum. Aliæ mox qverelæ adferebantur de Galli novationibus circa Capitulum Argentoratense. De qvibus Elector in Gallia monebat; se qvidem ejusmodi rebus Regi non libenter molestiam facessere: obligationem tamen suam adversus Imperium haut permittere, ut ad talia sileat, sed necessum sibi esse dissensum super iis testari eo majore cum libertate, qvod sibi plene persvasum sit, Galliæ rationibus per id genus ausa haut consuli. Tanta potentia, & autoritate succinctum Regem per ejusmodi minutias parum, aut nihil lucrari. Contra odium multorum insignium in Germania Statuum contrahi; hostibus autem, atqve æmulis qvotidie novam materiam suppeditari, jam ante sat formidabilem Galli potentiam magis exosam & suspectam reddendi, velut qvæ exuta omni juris ac fidei religione, insatiabili fame omnia deglutiendi agitetur. Sane in Germania rem eo rediisse, ut Galliæ amici jam vereantur inter tot injurias Imperio subinde illatas aliqvid affectus adhuc erga istam ostendere. Galli majores alium plane cum Germania agendi modum tenuisse, rebus suis oppido qvam proficuum. Ac optandum esse Regem in se descendere; & cum Gallia antea præsidium, & asylum oppressorum, ac de libertate periclitantium Ordinum fuerit, ne iidem nunc regiorum ministrorum importunitate plane ad desperationem redigantur, ut malint omnes fortunas potius periculo exponere, qvam insultationes hominum sæpe vilissimorum diutius tolerare. Enimvero Gallorum insolentia eo usqve jam excesserat, ut istam sapientiam velut dudum exoletam, ac suo fastigio longe inferiorem adspernarentur. Ac dissimulatis istis monitis Croisius differebat: se qvidem non dubitare, qvin Cæsar seqventi qvoqve anno bellum Turcicum continuaturus sit. Sed posthac non obscuras minas jaci, Galliam omnibus viribus Cæsaris, ac fœderatorum obruendam. Haut æqvum esse, favorem, qvo Rex ingentes Cæsaris progressus proseqvitur, ad extremum in fraudem Galliæ cedere, & ut huic deinceps à Cæsare leges dictentur. Igitur non posse Regem defugere, non tamen animo inducias abrumpendi, qvin arma iterum paret, ac limitem firmet, avertendis infensis in se destinatis. Tum & Regis interesse, tantopere gliscente Cæsaris potentia mature nosse, pax, an bellum sibi expectandum sit. Et qvia per inducias istius securitati parum caveatur, qvæ bellum cupientibus prætextum suggerere possint; placere Regi, per bonam, ac tutam pacem rebus suis consulere. Cui obtinendæ Pontificis officio eum usurum, cui Viennæ magna autoritas sit.

Circa Palatinam causam alia.

§. 34. Palatina tamen causa Gallus nonnihil æqvitatis ostendebat, qvod per annum unum & alterum rebus suis qvietem adhuc conducere judicaret, nondum absolutis vastis munitionibus, qvas in limine struere cœperat, ac ut interim Angliæ Regem rationibus suis illaqvearet. Inde cum sub initium anni Aurelianensis aliqvot eqvitũ millia à Rege sibi commodari petiisset, capessendæ possessioni Lauterensis, ac Simmerensis ditionis, Rex id abnuebat, dicto colore, ne

1686. ne cursum Cæsareorum armorum contra Turcam interrumpere velle videretur. Ac Elector eam possessionis invasionem valdè dissvadebat, nil nisi bellum parituram, qvæ & plane supervacua sit. Nam Gallicano jure ad petitorium remitti, qvi intra annum vertentem actus possessorios non exercuerit; id qvod jure Teutonico secus sit. Ac alio modo juri Aurelianensis, si qvod habeat, consuli posse. Qvin contra, si qvis seipsum in possessionem per vim immittere aggrediatur, suo jure excidere. Unde Ratisponæ ab universis Ordinibus Aurelianensi cautio dabatur, eam moram ipsi fraudi haut fore. Qvam cautionem indulgeri Elector utilem judicabat collisioni declinandæ, etsi alias Aurelianensis actio debili talo niteretur. Ita Gallus declarabat, sibi decretum servandæ paci prætensum Aurelianensis jus per tractatus persegvi, vi omissa. Nec jam amplius arbitrium Pontificis urgebat, sed tantum officio ejus velut seqvestris se usurum ostendebat. Id qvod nec Cæsari, nec Palatino displicebat, qvod Pontificis officium ita temperari posset, ut Imperio nil præjudicii inde crearetur. Ac hortabatur Elector Palatinum, ut tractatus aleret, nec ad abrumpendam pacem ansam præberet. Aurelianensis tamen in possessionis vicem jam antea in procuratorio, qvod Morello ad Palatinum misso dederat, titulum sibi Ducis Lauteræ, ac Simmeræ, & Comitis Sponheimi arrogaverat; sed qvod procuratorium Palatinus admittere noluerat. Ast hoc anno schedæ jam impressæ erant, qvæ hinc inde in Palatinatu Aurelianensis nomine affigendæ erant: id qvod tamen post expugnatam Budam omissum.

Sept.

De Statua Regia.

18. Mart. Feuillade

§. 35. Eodem anno multis sermonibus ansam præbuit superba statua, qvam in honorem Regis Feuilladæ Dux Lutetiæ erexerat. Ea solenni ritu velut sacrum qvid dedicabatur, præsente Delphino, Aurelianensi, ejusqve conjuge, ac infinitis aliis Proceribus. Magistratus urbis præeunte mercatorum præposito eqvis in pompa advehebantur. Sed cum legio Regis prætoria festivis displosionibus perstreperet; non pauci ex istis per consternatos eqvos in terram effundebantur. Ipse Feuillade prolixam orationem in laudem Regis evolvebat, defixis in statuam oculis, velut audientem, ac responsum daturam. Inde musicis instrumentis, tum bellico tympanorum ac tubarum concentu ingens gaudium ostendebatur. Multis locis fontes vinum fundebant, ac platea magna vi ignium relucebant. Circa eam statuam sapientes mirabantur, Regem privato homini exigua prudentiæ opinione permisisse, ut adulationem suam tanto ambitu, ac sumtu exprimeret, per qvam nil ad solidam Regis gloriam accedere poterat. Nec digerebant, qvid in inscriptione vocabulum *Viri Immortalis* sibi vellet. Nam immortalem qvidem famam plurimos assecutos. Cum autem iste talia Regi attribuere voluisse videatur, qvæ in alios non cadunt, aliqvid humana sorte majus hoc titulo exprimi conjectura erat, qvod qvale foret, cogitatione asseqvi non licebat. Nam à mortalitatis sorte eum exemtum non fore, satis convincere poterant chirurgorum sectiones, qvæ tunc locis præfandis adhibebantur. Sed Principum animos præcipue adverterat, qvod ad basin statuæ qvatuor mancipia exprimerentur vinctorum habitu, qvibus Cæsar, Hispanus, Elector, ac Respublica Belgica designari credebatur. Triplex qvoqve fœdus per figuram tricipitis Cerberi innuebatur. De ista statua Lobcovicius obiter jecerat, Cæsari relatum fuisse, qva ratione sua, ac Imperii dignitas violata fuerit per repræsentationes statuæ à Feuillada erectæ, dum ipse per unum è qvatuor mancipiis ad pedem statuæ innui censeatur, satis id arguente bicipitis aqvilæ insigni. Eqvidem majorem Cæsari animum esse, qvam ut ejusmodi ineptiis moveatur. Se qvoqve non aliter pronuntiare posse, qvam neqve Cæsarem nec Imperium à Gallo vinctum, aut victum fuisse, nisi in cerebro male temperato Feuilladæ. Ad qvæ Croissius: sibi non constare Cæsarem & Imperium sub mancipiorum figura repræsentari. Solitum qvoqve talibus operibus mancipia exprimere, qvæ & in statua Henrici IV conspiciantur; de qvibus nunqvam qverela mota fuerit. Ad qvæ Lobcovicius: ejusmodi tamen insignia adposita, ut facile intelligere liceat, qvid innuatur. Sed Viennæ talia rideri. Elector qvoqve per Spanhemium demonstrari jubebat: qvæ alios tangant, suo se loco relinqvere. Sed qvod Cæsarem & Imperium spectet, sane Gallis una & altera vice novissimo bello cum Germanis felicem conflictum fuisse. Contra Germanorum arma diversis locis Gallis prævaluisse, ac unam & alteram insignem munitionem ante horum ora expugnatam: ut dubium sit, utri majorem fortitudinis laudem ex hoc bello retulerint. Qvæ circa Argentoratum & alia reunita loca post pacem contigerint, magis apologia, qvam tropæo indigere. Saltem Germaniam nondum huc redactam, ut causa sit, eam in Gallia velut per triumphum duci, & sub man-

9. April.

1686\. cipii effigie ad basin statuæ regiæ catenis alligari. Ac testari victorias contra Turcam, & qvotannis in expeditionem prodeuntes validissimos exercitus, sat virium adhuc Germaniæ esse, qveis favente Deo etiam à potentissimo orbis terrarum intentatum servitium avertere valeat. Romanos qvondam, & alios munimentis suis Regum, & Principum effigies expressisse, qvos plane sub jugum redegerant, ac ditionibus exutos ceperant, aut occiderant. Id qvod in Germaniam adplicari non possit. Sane nullum Principem novissimo bello sese Gallo dedidisse: sed se., aliosqve Imperii Ordines eo modo, uti inter supremos utrinqve Principes solet, pacem fecisse; nec ex eo tempore velut subjugatos, sed uti antea liberos Principes ab ipso, ac toto orbe habitos: & qvod hinc inde restitutum sit, id vi tractatuum factum. Regi multo gloriosius, ac generoso, qvem hactenus præ se tulit, animo dignius fore, si aliis non obnoxiis judicium de suis actionibus relinqvat, & qvod meritus sit decus à posteritate expectet; qvam per ejusmodi tropæa se dum vivit in os laudari, alios insultari patiatur; cum talia cuivis struere in proclivi sit, qvi pecuniam prodigere velit. Gallum qvoqve valde qvestum, si aliis locis qvid contra ipsius honorem scriptum, aut impressum fuerit. Saltem tale qvid à Rege se haut expectasse, ut ipse, ac patria sua, cujus dignitas sibi omni studio vindicanda sit, tam contumelioso modo repræsentetur, aut ut iste apud posteros ejusmodi monumento gloriolam aucupàri gaudeat. Ad qvæ Croissius mollius: Regem non permissurum qvid exprimi, qvod fœderatorum suorum personis contumeliæ sit. Svecico ministro eadem de re qverenti Croissius se respondisse narrabat: Regem impedire non posse, qvo minus cives sui faciant, qvæ ad ipsius gloriam facere judicent; etsi sæpe in eorum elogiis, operibus, ac monumentis modus excedi possit. Sibi curæ non esse, qvid Holmiæ fiat, nec in sinistram partem accipere, qvæ ibi in honorem Sveciæ Regis monumenta erigantur. Sed cui repositum; Gallum utiqve impedire posse, ne sui cives tali modo ineptiant, postqvam decenter ea de re monitus fuerit; cum mimus iste non in privato, sed indicto velut publice die festo præsente Regia Domo, aula, ac tota Lutetia actus sit. Daniæ qvoqve Rex valde irritabatur verbis, qveis ipse, & Elector perstricti fuerant; *& arva reddere jussit*. Judicabat autem Gallum per talia plus sibimetipsi damni dare, qvam iis, qveis per statuam insultetur. Per ista enim universo orbi tumentem inanibus animum, ac immoderatam ambitionem prostitui, hostes juxta, & amicos invidia, ac odio immensum irritaturam. 1686.

Elector Daniæ Regi moderata ingerit.

§. 36. Ast non parum solicitudinis Electori injiciebant, qvæ à Daniæ Rege hoc anno in Hamburgum tentabantur. Eum Regem antea Elector ad moderata consilia in Gottorpiensi negotio permovere studuerat; qvod suæ rationes non ferrent, Statum Imperii, qvi nullam sibi ansam suspicandi dare poterat, everti, ejusqve opes extero Regi adcrescere, vicinis deinceps prægravi futuro. Inter alia qvoqve ingerebatur, ne nimium Gallico fœderi confideret. Nam Principum rationes sæpe mutari, nec ullum fœdus ita durabile esse posse, qvin aliqvando finem attingat, aut alias labem contrahat. Unde prout cursus rerum per Europam se vertat, facile fieri posse, ut Dano, qvi nunc arctissime sibi Gallo innexus videtur, alii amici circumspiciendi sint. Ast id pro Gottorpiensi studium eo minus locum inveniebat, qvod Fridericus Alefeldius Cancellarius sontico morbo decumbebat, moderatorum semper consiliorum autor; cum nunc Regis aures soli obsiderent, qvi è Slesvicensibus præfecturis ad tempus sibi concessis lucrum capiebant; qveis subinde in ore erat; Regi non minus enixe Slesvicum, qvam Hafniam tutandam. Interim qvo prætextum foret armis terra, mariqve movendis, rumor didebatur, Svecos exercitum in Germaniam trajecturos, eoqve fine naves ab his instrui. Unde Danus propere classem suam armare, simul auxiliarias naves è Gallia excire. Elector contra Dani suspicionem, ac impetum molliebat. Sed & Svecum monebat, ne Dano ansam in arma erumpendi præberet. Nam summam se calamitatem, qvæ in præsens orbi Christiano accidere possit, ducere, si Boreales Reges bello collidantur. Contra Dani causabantur, Svecicum in Germania exercitum, ac inter Protestantes unionem Catholicos impulsuram ad contrarium fœdus cudendum, qvod Anglo in partes pertracto istis longe prævaliturum sit. Enimvero Dano inter ista animus erat Hamburgum subita invasione opprimere, aut si id non succedat, globos ignivomos jacere; ubi Danica factio, magnam partem è dissoluta, ac rapinæ cupida plebe constans, orto incendio in potestatem redactura erat; qvo fine & Danici præfecti militares magno numero in urbem confluebant, singulari cum Jastramo, & Snitqvero, factiorum capitibus, familiaritate contracta. De qvo cum in aula Danica agentes ministri

Sena-

1686. Senatum civitatis monerent, hic defensionem adornat, simul decernit, statim atqve vis à Dano admoveatur, duobus istis proditoribus manus injicere. Circa idem tempus qvoqve una porta eum transversaria trabe totam per noctem patuerat, plusqvam dimidia præsidii parte inscio gubernatore per triginta viros contra Luneburgicas copias extra urbem emissa; qvo intellecto cum Senatus emissos revocaret, triginta viri contraria his mandata injungebant. Ea res Luneburgicos, qvi sua in urbem asperitate hisce causam dederant, valde perturbabat, qvi & qvatuor legiones versus Albim progredi jubent. Et jam Daniæ Rex XVII M militum contraxerat, in planitie apud Croppam metantes specie armorum exercendorum, ac ut Principem Saxoniæ delectaret. Enimvero serii qvid subesse satis animadvertebatur, ac nuper à triginta viris ad Regem missus blande admodum exceptus fuerat. Ac legiones paulatim Hamburgum versus movebant, Danis interim varios rumores spargentibus ad animos hominum alio avertendos. Hi conatus Gallum, & Anglum celabantur, qvibus & iidem parum probabantur. Wackerbartius ablegatus Luneburgicus urbem periisse judicabat, ni Elector eam servaret, ac legiones suas in Meclenburgica consistentes propius suggredi juberet, qvo ex ea parte aditus ad eandem pateret. Nam Cellensem ei periculo sustinendo solum non sufficere, ac civitati omnia suspecta fore, qvæ ab hoc offerenda sint. Post dato in custodiam Snitqvero, ac Jastramo tota conspirationis scena detecta fuit, ex qva urbs ad diem XXV Augusti Dano tradenda fuerat, cum non nisi pridie ejus diei Cellenses copiæ in hanc pervenissent.

Istius conatus in Hamburgum erumpunt. 15. Aug.

§. 37. Cum itaqve effectui dare destinata aggrederetur Danus, literis Gottorpio ad Electorem scriptis qverebatur, Hamburgenses homagium, qvod Pinnebergica conventione dilatum fuerat, se licet sæpius monente, pertinaciter abnuisse, ac aliis variis modis in se deliqvisse. Unde sibi decretum vi ipsos ad officium compellere; ac sperare, ubi serio rem agi viderint, ultro debita facturos indignationi suæ declinandæ. Cæterum sibi haut animum esse urbem subigere, aut ab ea qvid extorqvere, qvod ulli viciuorum, aut aliorum Principum, aut commerciis Albis, urbisqve privilegiis, ac civium fortunis fraudi esse qveat: qvin se potius florentem ejus statum, è qva salus Holsatiæ magnam partem pendeat, omni modo promoturum. Neminem tamen sibi vitio versurum, si ad asserendum à majoribus in se transmissum jus exempla aliorum Electorum, ac Principum in Imperio imitetur. Inprimis Electorem, pro æqvanimitate, ac amicitia qvæ sibi à necessitate injungantur haut improbaturum, sed potius jura sua favore prosecuturum: ac si urbs refractaria manere persistat, sibiqve ad superbiam ejus castigandam ignivomorum globorum vis immittenda sit, aut si alii urbis defensionem suscipere instituant, sibi ex fœdere, qvo ad tuenda utrinqve jura mutuo teneantur, auxilia præstiturum. Adjiciebantur tredecim capita, qvibus Rex à civitate se læsum arguebat. Contra & civitas literis datis Electoris opem implorabat; qvi & protinus ad Micrandrum, & Devvitzium, aliosqve præfectos mandata mittebat, ut itineri se paratos tenerent. Ac eam ob causam reditum è Clivia licet valetudine sat tenui accelerabat; qvam provinciam, ac præcipue Vesaliam Arausionensi commendabat, qvod metus subesset, ne conscio Gallo id negotium susceptum foret, incendio latius excitando. In itinere qvoqve cum Hanoverano, ac Cellensi Ducibus valde qvidem tempestive colloqvio habito consilia capiuntur. Ac Cellensis facile permovebatur, ut offensa in urbem posita protinus M pedites in Moervverdera agentes urbi immitteret, hortantibus qvoqve id Cæsareis ministris. Tum & plures utrinqve legiones contrahuntur urbi auxilio ituræ. Cæsar qvoqve Electori hoc negotium committebat suo nomine curandum, simul directoribus utriusqve Saxoniæ, & Westphaliæ urbis tutelam commendabat. In urbe protinus potestas triginta viris abrogata, ac Senatui, ac sexaginta viris ad veterem regiminis formam conferebatur. Cæterum non una causa Electori erat, qvare hos Dani conatus improbaret, qvod ii suscepti essent, dum flos exercitus sui in Hungaria abesset, se qvoqve longe in Clivia agente, ac ne minima qvidem communicatione antea facta. Nec ulla ratio à Rege habita fuerat fœderis à se ita sancte culti, ac peculiarium respectuum, ob qvos id negotium à se nullo modo deferi poterat.

Electoris ad Regem Daniæ missio. 20. Aug.

§. 38. Dum è Clivia redux Veterem Marchiam transit Elector, statim qvi ad manum erat Thomam Knesebecium ad Regem Daniæ mittit, significaturum: se non sine animi perturbatione è Regis literis destinata circa Hamburgum ab ipso capta perspexisse. Qvæ sibi eo majori sint dolori, qvod nunqvam credere potuerit, Regem

hoc

1686. hoc tempore, qvo Cæsar & Imperium bello Turcico plus satis distringatur, talia suscepturum, per qvæ intestinæ tranqvillitati Germaniæ, ac præcipue Inferioris Saxoniæ letalis plaga inferenda sit. Eqvidem se Regis jura hautqvidqvam in dubium revocaturum. Verbo duntaxat taugere, ab ipso Rege fundamenti loco adduci conventionem Pinnebergensem, anno 1679 initam, qva lis super homagio plane ad amicam compositionem, aut judicialem decisionem seponitur, omnia via facti præclusa. Num civitas oblatam amicam negotiationem recusarit, à se in medio relinqvi. Id saltem notorium esse, eam ab isto tempore semper intestinis turbis agitatam talia suscipere non potuisse. Ac si eadem maxime amicam compositionem recusarit, viam tamen juris semper patuisse. Eandem sinistre se erga Regem gessisse, sibi hactenus non auditum. Id potius constare, eam turbis cum Cellensi Duce auxilium Regis præcipue respexisse, nec Danicos ministros unqvam plus autoritatis, ac affectus in urbe qvam ex hoc tempore invenisse. Qvod Regi de fœdere cum ipso in mentem veniat, sibi gratum; qvod & ipse semper sancte servarit, ac sæpe ob regis amicitiam insignia emolumenta alibi ostentata recusarit. Se tamen sperasse, Regem super negotio tam arduo, è qvo salus Inferioris Saxoniæ pendeat, re integra secum fuisse communicaturum; id qvod fœdus ambobus intercedens disertis verbis reqvirat. Qvoniam autem, si Rex destinata perseqvatur, ac vim urbi admoveat, cruentum bellum, & convulsio status publici præsertim per Inferiorem Saxoniam immineat; atqve ea res Cæsarem, Imperium, Domum Luneburgicam, qvicum in reditu ipse consilia contulerit, ac præcipue seipsum ita tangat, ut fere perinde sibi sit, Hamburgum, an Berolinum oppugnetur: se non posse non Regem enixissime rogare, ut Germaniæ qvietem ne invideat, nec urbi vim admoveat, sed amicæ compositioni, aut judiciali disceptationi locum relinqvat, nec hostile qvid suscipiat. Ista monita si locum non invenirent, Regem pro sua prudentia facile perspecturum, qvid inde consecuturum sit. Id certum esse, Cæsarem, & Imperium urbis causam suscepturum; se qvoqve, ac Luneburgicos Duces, qvæ suæ rationes suggerant, haut neglecturos. Ac si maxime Regi ab initio omnia ex voto succedant, ac is urbem sub jugum redigat; periculosiora tamen inde conseqvi posse, qvam nunc forte cogitentur. Eidem qvoqve injunctum, si cum qvibusdam bonis civibus ex urbe loqvendi occasio foret, ad constantiam eos hortari, ac de suo auxilio confirmare. 1686.

§.39. Kuesebecius qvæ jussus erat Regi in castris ante urbem exponebat. Ubi observatum adstantes expallescere, cum pronuntiaret, Electori perinde fore Hamburgum, an Berolinum oppugnetur. Rex verbis laxioribus respondebat: Eam sibi intentionem non esse, qvalis forte ad Electorem relata sit. Sibi haut ignotum, qvousqve Elector, Saxonicus Circulus, ac Luneburgici causam urbis ad se spectare judicent. Se qvoqve nullius rationibus præjudicium allaturum. Sed postqvam tantopere ab urbe offensus sit, qvæ & ipsa hostilia cœperit; vitio sibi datum non iri, si istam hoc nomine paulum castiget. Se protinus Reventlovium ad Electorem missurum, qvi ei sine dubio satisfacturus sit. Porro Rex per Joannem Hugonem Lentium Electori significarat; se non nisi homagium ab urbe exacturum, majoribus suis præstitum, haut imposito præsidio, tum privilegia eidem sarta tecta servaturum; & commercia promovere magis qvam sufflaminare velle. Ast civitatem eo nomine cum Rege tractationem suscipere abnuisse, ac una cum Luneburgicis initium hostilitatis, displosis in subeuntes machinis, & eruptionibus fecisse. Cum itaqve civitas hoc modo aggressionis se crimine adstrinxerit, eoqve casus fœderis extet, se reqvirere, ut Elector ex fœdere in Duces, & urbem hostilia sumat, aut saltem seqvestrem se gerat. Eadem Reventlovius mox adveniens proponebat. Sed cui Elector respondebat: *Ni Rex hostilibus supersedeat, se non posse non cum aliis conventa executioni dare, ac intolerandis sibi destinatis qvantum detur vim opponere. Igitur petere, ut omissis hostilibus ejusmodi ratio ineatur, qvæ legibus Imperii congrua sit, qvibus Rex tanqvam Holsatiæ Dux obnoxius agat.* Ad extremum Reventlovius innuebat; si civitas submissis literis, aut per delegatos apud Regem hostilia deprecetur, ac ipsa talibus desistat, eum petita haut recusaturum. Ex qvibus facile adparebat, Regem cœpti negotii pœnitentia tangi, nec rem ad extrema deduci passurum. Unde Elector civitati svadebat, ne eas conditiones temere respueret, qvo res ad inducias deducatur, tempusqve extrahatur ad litem interim componendam, aut defensionem melius adornandam. Nec dedecori eidem fore, qvod negotium cum potente, ac armato Rege sit, per modicam submissionem, libertati suæ haut nocituram, imminentem tempestatem avertisse.

A Kuesebecio acta. *24. Aug.*

16 Aug. Lenti.

Cæte-

1686. Cæterum inſtante Kneſebecio, ut vis omitteretur, Rex promittebat, ſe in Electoris gratiam jaciendis globis ignivomis abſtenturum, operibus interim promotis; nec repugnare, qvo minus ex urbe in ſubeuntes tela emittantur. Ac ſatis animadvertebatur, Danis pœnitentiam cœpti negotii ſubire, poſtqvam Elector tanto ſtudio cauſam urbis amplectebatur; ac jam erratum ſuum agnoſcebant, qvod tanti momenti rem ipſo inconſulto ſuſcepiſſent. In urbe qvoqve ſumma concordia, poſtqvam turbarum autores in carcerem dati fuerant. Sed & non pauci Danorum, dum caſtellum ſtelliforme ante urbem oppugnant, oppetierunt; in qvo antea præſidiarios panicus terror invaſerat, ut omnes inde in urbem ſe proriperent, præter duos qvi machinas tractabant; qvi continuo hiſce fulminabant, ne obſeſſores eam conſternationem ſentirent. Ac per dimidiam horam caſtellum defenſoribus vacuum ſtabat, qvoad præfecti collectos qvi profugerant eodem iterum reducerent. Eruptio tamen ex urbe facta minus ex voto ſucceſſit, multis utrinqve cadentibus. Seqventi nocte duo ignivomi globi in urbem jacti, ſed qvi, anteqvam terram attingerent, nullo effectu diſſilierunt, magno tamen terrore civibus incuſſo. De eo facto cum Kneſebecius qvereretur, Rex cauſabatur, urbem hoſtilia perſecutam, ac Altonæ ignem immiſiſſe. Demum iſto inſtante Rex declarabat, ſe per viginti qvatuor horas laborem intermiſſurum: interim ipſe, ac Ducum legati oppidanos permoverent, ut jaculationibus, & eruptionibus ſuperſedeant, qvoad Reventlovius ab Electore redierit. Idqvod Kneſebecius in ſe recipiebat, tempus extrahere ſtudens, qvoad Electoris legiones urbem introiiſſent; qvæ & mox ſub *27. Aug.* Georgio Adolfo Micrandro, & Joachimo Balthaſare Devvicio tribunis in eam penetrarunt. Reverſi in caſtra Kneſebecius, & Wackerbartius modicam adhuc dilationem petebant, qvo civitas reſponſum adornare poſſit: Dani non ſine ferocia jactabant, civitatis inſolentiam utiqve caſtigatione coërcendam; qvibus à Kneſebecio maſcule reſponſum. Interim & legati Gallici Rebenacius, ac Chivernius acceſſerant; qvi poſtqvam cum Rege locuti eſſent, hic reſpondebat: ſe inducias ad meridiem uſqve diei viceſimi octavi Auguſti prorogaturum. Simul literas tuti itineris pro delegatis civitatis dabat, qvi audiendæ ipſius propoſitioni accedere debeant. Cum civitas eas literas preſſius concipi cuperet; Dani initio recuſare, ac expoſtulare, Regis verbo fidem non haberi. Demum tamen 1686. literas ad expetitam formam dabant, ac hoſtilia ad diem XXX uſqve Auguſti ſe omiſſuros promittebant.

§. 40. Sed qvia Kneſebecio alia negotia expedienda incumbebant, Elector eo revocato Wolfgangum Schmettavium in ejus locum ſubſtituit. Ei injunctum Regi demonſtrare; nondum ſibi ſolicitudinem deceſſiſſe, non ſolum ob turbas, qvæ ex hoc negotio in Germania orituræ ſint, ſed & qvod Rex ſe ſuumqve Regnum ingens in periculum præcipitaturus ſit. Sane qvietem, qvæ hucuſqve his locis arriſerit, hoc auſu penitus turbari, eoqve culpam omnium malorum in Regem redundaturam. Fœdus ſuum cum Rege meram defenſionem ſpectare, nec ad hunc caſum trahi poſſe. Fruſtra Duces, & Hamburgenſes velut aggreſſores argui. Nam Regem utiqve per literas denunciaſſe, ſibi propoſitum urbem ad officium jactis ignibus compellere; ad qvod excavatis acceſſibus, & extractis ſuggeſtibus initium factum ſit. Ac qvis civitatem reprehenderit, qvod eouſqve defenſionem non diſtulerit, qvoad perfectis operibus culter jugulo admoveretur? Se inſuper eſſe Imperii Electorem, ac Inferioris Saxoniæ directorem, cujus officium reqvirat, ortas ibi turbas pro virili inhibere. Unde ſibi cum Luneburgicis, qvi communes hoc in negotio rationes ſecum habeant, ſociatis conſiliis de ſecuritate Circuli cogitandum fuiſſe; præſertim cum Rex de iſto nil ſibi communicarit, qvin contrarium per miniſtros confirmarit. Sibi nil magis cordi eſſe, qvam patriæ, ac præcipue Inferioris Saxoniæ qvietem. Ad hunc ſcopum omnia ſua conſilia circa hanc litem tendere; ac ſe inſignia emolumenta repudiaſſe, qvæ obtinere licuerit, ſi diverſam viam inire placuiſſet. Regis jura merito integra manere; ſed modum, qvo ea nunc aſſeruntur, probari non poſſe. Qvæſtionem de præſtando homagio adhuc indeciſam eſſe, ac Spiræ in foro competenti pendere. Aſt lite pendente vim adhiberi non poſſe, nec congruere, ut Rex in propria cauſa judex, & exſecutor ſit. Regem homagium exigere tanqvam Holſatiæ Ducem; ſed eo intuitu eundem Cæſari & Imperio fiduciario vinculo obnoxium, cui hujus litis deciſio competat. Et tamen iſto prohibente, ac renitente ad vim procurri; unde Regi periculum naſci qveat totum Ducatum amittendi. Igitur ſuperſederet Rex oppugnatione, ac amoto exercitu rem ad amicam tractationem deduceret, circa

Elector negotiationem perſeqvitur. Schmettau.

Mmm mmm mmm qvam

1686. qvam ipse fidam operam sit navaturus. Adhuc rem integram esse. Ast ubi alii proprias ob utilitates se ingesserint, blandis remediis non amplius locum fore. Addebatur; admodum sibi displicere qvorundam regiorum ministrorum sermones; non animum esse urbem occupare, sed tantum effusis globorum fulminibus castigare. Hoc enim velut meram nocendi libidinem præ se ferens isto detestabilius haberi. Contra civitati confirmare jubebatur Schmettavius, Electorem non minore studio hujus causam suscepturum, qvam si de propria ditione agatur, ac qvicqvid habeat copiarum auxilio missurum. Qvo fine cum Luneburgicis consilia ceperit; ac jam VI M apud Lenzeoam consistere, cum istorum copiis ubi res exigat jungenda. Addebantur hortatus ad concordiam, & constantiam, ac ut officium erga Cæsarem & Imperium observarent, suæqve libertatis curam agerent. Ante Schmettavii adventum, cum Hamburgensium delegati in castra venirent, Rex responderi jusserat; mirum sibi videri, ipsos nil habere qvod proponant, cum tamen qvid ipse circa homagium postulet satis norint. Unde ad diem tertium usqve Septembris deliberandi spatium istis dabat. Alias Danici ministri satis ostendebant, valde se desiderare, ut honeste hinc discedere detur, & qvanqvam aliqvando ferocius loqverentur, animus tamen dictis haut conspirabat. Sed & nuntius expugnatæ Budæ Danos non parum turbabat, utut ad istud dissimulandum in castris ter festivis displosionibus omnium machinarum per- *4. Sept.* strreperent. Ad proposita à Schmettavio Rex respondebat: *Sibi nunqvam animum fuisse urbem obsidere; alias rem aliter dispositurum, occupato Bergsdorfo, ac impedito, ne auxilia in urbem penetrare possent. Offensam duntaxat isti ostendere, ac terrore ad officium faciendum compellere voluisse. Circa homagium nil aliud exigere, qvam qvod majoribus suis præstitum sit. Civitatem ob pervicaciam, ac oblatam sæpius amicam compositionem repudiatam meruisse, ut castigaretur. Se tamen intuitu Electoris infensis supersedisse; nec ulterius amicam viam recusaturum, qvantum salvo suo honore, ac jure fieri possit. Hortaretur qvoqve Elector urbem, ut ipsa officium suum melius impleat. Alias se Electori haut posse vitio vertere; qvod istius curam susceperit, ac militem ei immiserit; ac optare, ut hic solus in urbe agat. Nam ab Electore nil sibi suspicionis esse, uti à Luneburgicis, qvorum miles hostilia patrarit. Unde & se hosce ad tractatum admittere noluisse. De retrahendo exercitu se civitatis responsum expectaturum; ac tunc par fore, ut alienus miles pari passu ex urbe deducatur. Interim gratum sibi fore, ut Elector duas adhuc peditum legiones urbi immittat, qvo saltem ejus milites Luneburgicos numero ibi eqvent. Alias sperare, civitatem propius ad rem accessuram, ne sibi necessitas imponatur fulminationem instituere, cui omnia parata sint, & qvam solus Electoris respectus distulerit. Duobus globis immissis haut animum fuisse urbi nocere, sed machinarios tantum specimen capere voluisse, qvam longe projici qveant; nec fomitem istos habuisse, ut ignem concipere possent.* Gyldenlœvvius excusabat, eos suo injussu jactos. 1686.

§. 41. Ast cura ejus negotii compo- *Alia ab Electore missio.* nendi Electorem permovebat, ut Paulum Fuchsium qvoqve ad Regem mitteret. Apud eum, cum in castra pervenisset, Rex homagium levem rem ostendebat, & qvod Hamburgensibus præstare facile sit; cum non jurejurando, sed data dextra constare debeat. Nec se jus præsidii postulare; nec oneris qvid urbi impositurum, sed tantum debito se honore ab hac affici velle. Retineret qvoqve urbs omnia sua privilegia, ac si cum vicinis bellum surgat, neutrarum partium esset. Enimvero qvia talia à potentibus fere longius porrigi solent, Fuchsius haut consultum ducebat in præsens de jure Regis disceptare, sed ut amice res ad normam tractatus Pinnebergici reduceretur. Nec magis placebat à Luneburgicis se disjungere; id qvod Dani qværebant, diffidentiam erga hosce serere conantes. His enim valde irascebantur Dani, qvod raptim immisso suo milite, dum Brandenburgici adhuc absunt, ipsorum conatus irritos reddidissent; cum alias urbs primo impetu per structas intus machinationes, & compactum cum parte triginta virorum certo opprimenda videretur. Sed Fuchsio satis habebatur inducias in aliqvot dies obtinuisse, ut urbs præsenti periculo eriperetur. Unde & de Gottorpiensi causa nil tangere visum; qvod ministri Gallici jam jactaverant; etsi Dani institutum à se haut probetur, Gallum tamen huic auxilio non defore, si ulterius qvam Hamburgense negotium pertingit, urgeatur. Sed magis ad rem judicabat Regi demonstrasse, qvæ mandata à Cæsare ad Electorem missa sint, unde certissimæ molestiæ Regi immineant, qvas ut declinare prudenter velit Electorem magnopere svadere. Sane jam Lenzenæ VI M Electoralium militum parata stare, pro re nata protinus Luneburgicis jungenda. Unde Regem optime honori

1686. nori suo consulturum, si hac rerum facie proprio motu generosam declarationem edat, qvam lentis tractatibus negotium intricatius reddat, ac ad extremum tamen necessitatis pudorem subeat. Igitur Rex hisce motus velut ultro declarabat, se in gratiam Electoris hostilia amoturum, ac machinas navibus impositurum. Simul Fuchsio confirmabat, nil hostile amplius se tentaturum. A ministris non nisi in speciem nonnihil difficultatum movebatur, tuendo Regis decori, ac ut tentarent, num Hamburgenses aliqva pecuniæ summa emungi possent. Eo peracto Fuchsius iterum discedebat, postqvam vim, & ignes urbi avertisset. Exercitus Danicus primo milliare unum ab urbe recedebat, mox plane solutus in hiberna abibat. Regem Gottorpium se conferentem seqvestres comitabantur Schmettavius, ac Luneburgici Witzendorfius, & Münchhusius, cum Baumbachio Cassellano. Sed civitas delegatos suos en mittere nolebat tum alias ob causas, tum qvod Gottorpium extra fines Imperii situm foret, qvo absqve consensu Cæsaris accedere sibi integrum non sit. Eoqve Schmettavio, ac Luneburgicis negotium suum qvam optimis possent conditionibus expediendum committebant. Difficillimum erat restitutio navium, & mercium, qvibus Dani manum injecerant; qvæ num per solas persvasiones obtinenda foret Luneburgici dubitabant; qvod Danis fere nil facere moris sit, nisi metu majoris mali, & qvod necessitas urgeat. Et constabat, ministris Danicis, qvi Regi ad eam expeditionem pecunias crediderant, Hamburgensium naves, ac merces in solutum assignatas. Contra civitas minabatur, ni Rex in harum restitutionem consentiat, se vicinæ Holsatiæ tributa imperaturam: id qvod Schmettavius vehementer dissvadebat. Huic porro Elector injungebat, ut hujus negotii conclusionem urgeret, ac inprimis ut commerciis libertas restitueretur, ne Galli, qvi progressibus Cæsaris in Hungaria invidebant, occasionem arriperent incendio ibi excitato istum distrahendi. Regi autem de sua amicitia confirmaret, cujus nullum aliud in præsens specimem exhibere posfit, qvam si transactionem accelerari svadeat; qvod sibi insignia emolumenta ostententur, si admixta Gottorpiensi causa res ad ulteriores turbas perducatur. Unde restitutionem detentarum navium è conditione solvendæ ab urbe pecuniæ ne suspenderet. Nam civitatem ad dandam pecuniam haut permotum iri; qva in re & alios assentientes habeat, cum eadem nil fecerit offensa Regis dignum; & hoc modo exemplum stabilitum iri, qvo ista semper pecunia emungi posfit. Qvin eandem DC M uncialium damni accepti nomine prætendere. Tum ne Rex Gallum aut Anglum seqvestres admisceat, qvod hoc negotium Imperio domesticum sit; in qvos & civitas inconsulto Cæsare consentire neqveat. Qvod si amicæ persvasiones nil proficiant, ostenderet; ubi sibi haut integrum futurum sit Cæsaream Commissionem supprimere, id qvod hucusqve unice in gratiam Regis fecerit. Ast ubi ipse ulterius Cæsareis mandatis super avocatoriorum, & inhibitoriorum promulgatione urgeatur, ac civitas de eo, uti jam cœpit, instare pergat, sibi qvantumvis invito hue descendendum. Inimicos qvoqve Regis ansam inde arrepturos destinata, qvæ ipse semper inhibuerit, perseqvendi. Civitati contra idem demonstrare jubebatur, par esse, ut Regi venerationis indicia exhibeat, per qvæ juribus suis nil decedat. Tum ne de reparatione damni qvid moveat, qvod in se qvidem iniqvum non sit; sed ad eam compelli non posse Principes, nisi plane victos. Ac raro rem eo deduci, ut aggressor læso satisfaciat. Nec Regi hanc expeditionem lucrosam fuisse. Ac si hic petitam pecuniam remittat, civitatis prætensionem velut compensatione tolli posse. Svaderet qvoqve, ne Altonæ, ac aliis regiis locis vis inferatur. Conspirabat qvoqve Cæsaris sententia, rem qvantum possit amputatis ambagibus ad amicam compositionem deducendam, nec alia, inprimis Gottorpiensem causam, admiscenda.

10. Sept. *14. Sept.* *18. Sept.*

§. 42. Ast Gottorpii præcipue super satisfactione certabatur, qvam Rex civitatem poscebat, eamqve illæso hujus honore remitti non posse ministri jactabant. Etsi Gallicus, & Anglicus legatus valde improbarent, istos privatum ob emolumentum Regis existimationem, ac ejusdem rationes status periculo exponere. Nam iidem, ut creditas Regi pecunias reciperent, præfracte negabant, Hamburgensium bona citra satisfactionem restitui posse. Si qvis eo nomine vim inferre audeat, Regem, accedente fœderatorum auxilio isti refundendo sat parem fore. A Sveco nil metuendum, cui Danus mari prævaleat, trajectionem copiarum in Germaniam facile impediturus. Cui & haut expediat bello se immergere ob internum Regni habitum, ac multitudinem eorum, qvi præsentem statum aversantur; & qvia Rex parum idoneo consilio utatur. Ast Elector Schmettavio injungebat denuo Regem hortari, ut ratio-

Negotium Hamburgense componitur. *27. Sept.*

1686. rationi locum det. Quod si autem is infecto tractatu Hafniam discedat, protestaretur, penes se nullam culpam fore malorum, qvæ inde proventura sint, ac vale Regi dicto Hamburgum discederet, ni Rex ministrum plenis cum mandatis relinqvat. Regi porro ingereret; qvæ ipse svadeat, e sincero affectu proficisci: ac qvo diutius Rex conclusionem tractatus extrahat, eo gravius præjudicium genuinis ipsius rationibus, & existimationi inferri. Ac jam diversis locis motus fieri Daniæ haut insuper habendos. Nec obscurum, qvid consiliorum Holmiæ, ac Viennæ agitetur. Qvin Belgas, etsi alias urbi sat iniqvos, aliqvot bellicas naves Albi immittere decrevisse. Multos qvoqve id tempus opportunum ducere Gottorpiensi negotio expediundo; ac in eam rem sibi à Cæsare mandata esse. Ista à se adduci, non ut Regi timorem incutiat, cujus imperterritus animus sibi satis perspectus sit. Esse qvoqve ei arma in promtu, ac validos fœderatos. Enimvero ex altera parte periculum manifestum esse, cui Rex se, suamqve familiam, ac statum exponat. Ac nunqvam scitis religionis Christianæ, ac sanæ rationis adprobari posse, ob tantillam pecuniam orbem Christianum exitioso bello involvi, Protestantes Principes inter se committi, eorumqve communem rem tam enormiter lædi, qvæ alias passim tanta damna patiatur. His rationibus victi Dani manus dabant, ac seqvestribus ultro suggerebant, ut formulam transactionis conciperent. Contra Dani aliam formulam exhibebant ab ista valde discrepantem: circa qvam tamen demum Schmettavio valde instante temperamenta admittebant, qvibuscum is Hamburgum proficiscebatur. Sed cum res ne sic qvidem succederet, demum Dano placuit scriptam declarationem dare, qva promittebat, se omnia in priorem statum, qvi ante has turbas fuerat, ad normam pacti Pinnebergici repositurum. Qvod perinde habebatur, ac si justa conventio inita foret. Ac placebat Danis subinde aliqva tergiversatione uti, ut non uno impetu, sed gradatim à prioribus consiliis viderentur discedere. Ejus declarationis hic erit sensus: *Qvia seqvestres nomine suorum Principum rogaverint, ut Rex regia è clementia indignationem suam erga civitatem Hamburgensem deponat, Hamburgensium civium naves, merces, ac nomina relaxet, liberum commerciorum cursum ubiqve locorum iterum aperiat, ac de reliqvo Pinnebergensi pacto stet: id qvod etiā civitas à Rege petierit: igitur Regem sese ad hæc omnia proclivem declarare, ita tamen ut civitas vicissim regiorum subditorum bona, & commercia in priorem statum restituat, auxiliares copias dimittat, ac per submissas literas ad ista hæc se adstringat.* Ita istæ turbæ tunc compositæ sunt.

30. Sept.

8. Oct.

§. 43. Porro is Dani conatus totius Europæ oculos in se averterat, præsertim cum omnes crederent, Gallo conscio, & instigante talia fieri, qvo prætextum in arma erumpendi ipsi foret. Sed Croissius testabatur, id institutum à Rege ignoratum, ac postqvam intellexerit, improbari, ac intempestivum haberi, qvod & haut successurum verosimile sit. Ac esse vicinis causam qvare se opponant. Ac Regem per legatos suos Dano compositionem svasisse, qvi & ideo globos ignivomos jacere omiserit. Addebat, si Alefeldius Cancellarius vixisset, ista haut fuisse suscipienda. Sed & ab Electore adhibitum agendi modum haut improbabat, ac ut res ita ducatur, ut Danus honeste negotio extricare se qveat, nec tamen propria in ditione invadatur, qvæ Hanoverani videbatur sententia. Eo enim casu Gallum ad auxilia isti ferenda teneri. Porro negotium ita sinistre dispositum, ut liqvida spes successus non adpareret. Ast si cum Gallo consilia digesta fuissent, eam viam fuisse ineundam, per qvam scopus utiqve obtinendus fuerit. Sed cum idem significaret, gratum Regi fore, si Danus pecuniæ qvid ab Hamburgensibus extorqveat; Elector demonstrari jubebat; unicam sibi curam fuisse incendium intra primordia restingvere, ne latius grassaretur. Id qvod ita feliciter successerit, ut Rex protinus omissis hostilibus exercitum in hiberna dimiserit. Inde rem ad tractatus deductam, Electore, Luneburgicis, & Casselano seqvestribus. Plures adsciscere haut visum, forte rem magis intricaturos, ac Danum Coloniensis officium declinasse. Igitur homagium, qvod Danus in prætextum horum conatuum adhibuerit, ad alios tractatus sepositum; ac nunc id agi, ut omnia in priorem statum reponantur. Sed ut Danus aliqvo emolumento potiatur, id fieri non posse, qvod civitas contra Pinnebergense pactum se oppugnatam qveratur, ac ultro sibi satisfieri de damnis illatis postulet, qvæ supra millionem taxentur. Eqvidem vicinos Gottorpiensem qvoqve hac occasione restitui velle. Sed qvia ipse facile perspiciat, ingens inde bellum oriturum; non solum se id constanter recusasse, sed & alios se non consentiente nil aggressuros. Anglus Gallum huic negotio misceri crediderat, qvod alias Danus absqve hoc, successum sperare non potuerit. Ac revera id improbabat, ac mature incendium oppri-

Motus animorum super turbis Hamburgensibus.

1686. opprimendum censebat, qvod totam Europā involvere qveat. Unde & in favorem urbis, literas ad Danum dabat, qvod mercatores Londinenses demonstrassent, se in præsens Hamburgi merces qvadringenties mille librarum Sterlinensium pretio taxatas habere præter lucrum, qvod ex iis expectent. Danicus Londini Ablegatus initio ferociter jactarat, Hamburgenses rebelles esse, qvi ad homagium compellendi sint, etiam cum excidio urbis. Mox tamen idem Anglo significabat, Danum desiderio promtæ transactionis machinas ab urbe amovisse. Cui Rex respondebat: se satis prævidisse, Danum molliorem viam ingressurum. Belgæ Hamburgensium opes imminui haut ægre laturi erant, ruinam tamen urbis detestabantur; etsi facile agnoscerent, inter hæc duo medium teneri vix posse. Ast in Svecia Christianus Stocflietus ablegatus Danicus Regi de heri sui instituto significabat, testatus nil aliud huic propositum, qvam homagium debitum exigere; idqve fas esse, exempla Erfordiæ, Brunsvigæ, Monasterii, ac Bremæ ostendere. Ei à Rege responsum: sibi non constare, qvid controversiæ Dano eum Hamburgensibus sit. Eo magis inopinam sibi hanc denuntiationem accidisse. Sperare, eum nil facturum, qvod pacem Germaniæ turbare qveat; ac ita se gesturum, ne vicinis causa suspicandi præbeatur. Sane sibi tolerandum haut esse, ejus civitatis statum mutari. Ast uti ipse Regi Daniæ defuturus non sit, si hic legitimas prætensiones persequatur: ita necessum sibi fore hoc rerum statu facere, qvo alias libenter supersedere velit, siqvidem Danus capta ulterius urgeat. Cæterum Rex isthoc cœptum non Germaniæ solum, sed & Sveciæ summopere noxium judicabat; nec dubitabat, si Dano conatus in Hamburgū succedat, eum Lubecæ qvoqve paria intentaturum; tum novum castellum ad ostium Albis in potestatem redacturum, Albi juxta, ac Visurgi frænando. Elector Regem per Falæsium hortatus fuerat, ut Hamburgensium causam suscipiat Dani vires distrahendo. Nam alias Bremensem provinciam in lubrico fore, si Danus Hamburgo potiatur. Ne tamen in arma erumperet, qvamdiu amicæ transactionis spes sit. Consultum interim fore in omnem eventum legiones in Scania contrahere. Ad hæc Rex testabatur, sese hoc in negotio Electoris consilia secuturum. Ac protinus ad gubernatores Teutonicarum provinciarum scribebatur, ut urbi qvovis modo succurrant; tum & de contrahendis in Scania legionibus, ac de armanda classe mandata emittebantur.

11. Aug. Stockfleet.

Das neue werck.

§. 44. Cæterum Sveciæ Rex non parum gaudebat à Dano eas turbas fuisse motas, qvod ea occasione Gottorpiensem restitui posse speraret. Ac Aschenbergius, & alii militares bellum valde svadebant, præsertim postqvam Buda expugnata sit. Ast Elector demonstrabat, duas palmarias causas esse, qvare id in præsens non expediat. Nam ubi bellum eruperit, præcipuos Protestantium inter se collidendos, non sine luctuoso exitu, ac ruina eadem sacra profesforum. Tum tractis huc Germaniæ viribus parum superfore tuendo Rheno. Unde Gallum hautqvidqvam occasionem amissurum ei tractui subigendo, cui ea natio tamdiu inhiavit. Qvo perdito plusqvam dimidiam Germaniæ partem perituram, Belgis qvoqve ingens periculum incursuris. Nec dubium esse, qvin Gallus Dani pertinaciam circa causam Gottorpiensem obfirmet, qvo semper occasio in promtu sit Protestantium potissimos inter se committendi. Ac Gallum jam aperte denuntiare, si Danus intra suos fines impetatur, se cum triginta millibus militum eidem adstiturum. Ast tunc demum tempus fore Gottorpiensi restituendo si patrato bello Turcico arma adversus Gallum parata fuerint. Si tamen Danus præter rationem se obfirmarit, cum Rege Sveciæ, ac Luneburgicis se conventurum, qvid facto opus sit. Interim qvamdiu spes compositionis superet, moderate procedendum. Atqve eadem qvoqve Cæsaris sententia erat, qvi etsi cuperet, ab Electore enixam operam impendi componendæ causæ Gottorpensi, qvod ea indecisa iis oris solida qvies consistere non possit; cavendum tamen censebat, ne hoc rerum Germaniæ statu res ad arma deducatur. Sed & Luneburgici optabant, Gottorpiense qvoqve negotium simul expediri, Danumqve eo redigi, ut non amplius talia ab ipso expectanda sint. Ac proponebat Fuchsio Otto Grotius; Duces censere, hac occasione non præsentes solum turbas componendas, sed & de futura qviete & securitate Hamburgi, ac totius Circuli cogitandum: ad qvam cumprimis factum sit Gottorpiensis restitutio, qvo is priorem velut limitem Daniam versus firmet. Alias enim urbem semper ejusmodi tempestatibus expositam fore, qvod Rex pauculas intra horas Glucstadio machinas jaciendis ignibus advehere possit: non semper autem Electoris, ac Ducum copias ita in promtu fore, ut tam tempestive sicut nunc succurrere qveant. Atqve id consilium effectu facile fore. Esse Ducibus parata XI M, Electori VII M bel-

1686. Electori Gottorpiensem causam Hamburgensi misceri non placet.

4. Sept.

1686. latorum. Urbem qvoqve militem, ac ingens rebus momentum dare posse. Si ipsi junctis copiis apud Hamburgum confideant, Danicum exercitum brevi ad incitas redigendum. Istum militem jam non modico numero deserere; ac stativa autumnali coelo multos morbos generare. Eqvitatui pabulum deesse. Unde ipsis ingruentibus Dano cessim eundum. Qvi & alias copias junctas tenere, ac insulas milite vacuas relinqvere non possit, à Sveco, ubi hoc institutum intellexerit, mox invadendas. Ita nostros nemine resistente Holsatiam, & Slesvicensem Ducatum ingressuros, ac opimis ibi hospitiis fruituros; ac mox Regi necessitatem incubituram Ducem in sua restituendi. Eadem Cæsareus, Svecicusqve, ac Ducis minister Joachimus Alefeldius ingerebat, qvorum hic totam Ducis ditionem fœderatis in usum hospitiorum offerebat. Nec modice id Hamburgenses optabant. Ast Fuchsius reponebat: Isthæc sibi improvisa esse, de qvibus, cum suo discessu cogitatum non sit, nil qvoqve mandatorum eo fine datum: sed id duntaxat injunctum, ut præsentes turbæ qvamprimum componantur, qvo Regi Daniæ suus honos, civitati libertas persistat. Cæterum uti Elector Danorum cum Duce agendi modum semper improbarit, ita eum ex animo hujus restitutionem optare, ac libenter operam suam eo fine collaturum: & hucusqve ut ista per amicam negotiationem fiat, elaborasse. Ast si in præsens ad vim descendatur, nec Hamburgense negotium nisi restituto Duce absolvatur, certum bellum surrecturum, qvod Danus ad tuendam tam pingvem possessionem extrema tentaturus sit. Ast se valde dubitare, num Elector probaturus sit Danum ad extrema urgeri, cui ipse semper arctis vinculis illigatus fuerit. Qvin credere, si pauci qvi restant Protestantes bello inter se collisi vires mutuo atterant, de ipsorum qvoqve sacris actum iri. Electoris qvoqve vires distractas, ac partem legionum in Hungaria, partem in Borussia abesse, ut justa vi res geri non possit. Sed qvod palmarium sit, si reliqvæ Imperii vires heic loci bello implicentur, cum jam maxima pars contra Turcam occupetur, Gallum ea occasione usurum opprimendo ad Rhenum tractui; id qvod nullo negotio facturus videatur, cum nullibi adpareat, qvod tantæ moli opponi qveat. Ast Electori persvasum, amisso Rheno Germaniam periisse. Ac forte à Gallo classem milite onustam in Mare Balticum mittendam, qvæ ibi negotium det. Ast ubi pax cum Turcis facta, & exercitus suppleti fuerint, aut Gallo ad Rhenum LX M bellatorum opponi qveant, Dano ab auxiliis destituto conditiones qvæ proponantur subeundas fore. Igitur in præsens non nisi de servanda urbe agendum, cujus, uti & totius Saxoniæ incolumitas in concordia, & conjunctione Electoris, & Ducum consistat; cujus nunc effectus miraculo similis conspectus sit, universo orbe agnoscente, absqve istis si fuisset, urbem periisse. In qvam sententiam omnes rationum pondere pertracti sunt. 1686.

Cæsar qvoq; per literas Electori significarat, conditiones à Dano Hamburgensibus propositas iniqvas, ac sibi, & Imperio damno, ac fraudi esse: Sibi tamen gratum fore, si negotium ad amicam compositionem deducatur: ac optare, ut prætensio Holsatica in Hamburgum data pecuniæ summa plane aboleatur. Sed ut alia lege cum Dano transigatur nolle, nec ut Gallus, & Anglus seqvestres adsciscantur, nec res ad arbitros rejiciatur. Locum tractatuum Lubecæ sumi posse. Si hoc modo res componi neqveat, causam ad decisionem Spirensis judicii, ubi revisorium pendebat, rejiciendam. Et qvia ipse nullum aliud temperamentum dispicere, aut admittere qveat, se civitati injunxisse, ne alio modo cum Dano tractet, nec alios seqvestres admittat, multo minus causam extra Imperium ad arbitros deduci patiatur, neu Dano postulatam summam ter centies mille uncialium solvat. Ac ut durante tractatu qvæ nunc in urbe sint copiæ Circulares ibi relinqvantur. Sed istis ab Electore responsum: optandum fuisse, ut negotium ad mentem Cæsaris radicitus componi potuerit. Sed qvia ipse perspexerit, diuturnos hoc modo tractatus orituros, inter qvos dilata detentarum navium restitutione, ac intercepto commercio urbs gravissimis damnis involvenda sit; de omnium ministrorum etiam Cæsareorum sententia in id consensum, ut ante omnia per præviam conventionem detentorum restitutio, commerciiqve reparatio, ac alia ad securitatem urbis facientia obtineantur, ac omnia in eum statum, qvi ante turbas fuerat, reponantur. Qvo fine & Cæsareum mandatum sibi in hac causa delatum, nec minus literas Cæsaris ad Regem inhibitorias, & avocatorias se tantisper suppressisse, qvoad spes amicæ compositionis superesit; qvod istis nisi inter exprema opus non sit. Seqventi anno missus à Gottorpiensi Duce Andreas Ulckenius Cancellarius proponebat; Svecum velle Electori Stetinum tradere, ac in ejus vicem Dano Nidrosiam eripere, si Elector Dano bellum inferre velit Duci restituendo. Ast id

Ele-

1687. Elector rejiciebat, qvod si maxime res successisset, Svecia Daniæ tunc longe prævalitura fuerit; cum tamen omnium vicinorum intersit, ea Regna in æqvilibrio persistere. Præterqvam qvod Belgæ, Angli, Galliqve huic instituto reluctaturi erant; ac demum maximum damnum Electorem manebat, si Sveciæ vires nimium glíscerent.

Gallus de induciis in pacem mutandis proponit. 1687.

§. 45. Ita magno Germaniæ bono surgens apud Hamburgenses incendium Electoris præcipue cura, ac prudentia extinctum est, anteqvam latius se diffunderet. Qvo sine dubio Gallus usurus fuerat exseqvendis, qvæ insatiabilis aliena invadendi libido suggerebat. Qvi novam rixæ materiam nunc in medium adferebat, postulato, ut induciæ protinus in perpetuam pacem convertantur. Ea de re Nuntius Pontificis Viennæ Galli nomine proposuerat: *Qvia Rex
a periculosis destinatis, à Cæsare & Imperio adversus ipsum agitatis plene edoctus sit, nec ei per inducias satis cavea tur, sed eidem utiqve constare debeat, cui fundamento securitas sua innitatur: igitur desiderare, ut pax cum ipso ineatur in has leges, ut sibi omnia qve jam possideat loca, ac inprimis munitionibus à se firmata, pleno jure à toto Imperio cedantur, & qvidem ante finem proximi mensis Martii; qvod alias sibi necessum sit futurum alia consilia capessere.* Id postulatum eo importunius videbatur, qvod ob angustiam temporis pax interim cum Turca comprehensis simul Polonis, & Venetis concludi non posset; ac alias tali modo agi non soleat, nisi cum iis, qvi plane debellati, ac ad qvarumvis insultationum patientiam redacti habentur. Huic propositioni ansam dederat Ranuccius in Gallia Nuntius, qvi jactaverat; satis sibi constare, Cæsarem ad inducias qvamprimum in æternam pacem mutandas pronum esse. Id qvod statim à Gallo arreptum, ac Romam ad Cardinalem, & Ducem Estræum relatum; qvi per Cardinalem Cibum Pontifici significarunt; Regem qvidem non recusare, qvo minus æterna pax concludatur, sed per eam necessum esse, ut omnia, qvæ nunc possidet retineat, nec de gravaminibus mentio fiat, ac ut negotio ante finem Martii colophon imponatur. Alias eidem alia consilia ineunda, postqvam Cæsar periculosa Galliæ destinata agitet, ac varia fœdera Augustæ, & alibi cudat, Regis qvoqve fœderatis in suas partes solicitatis. In qvem sensum Estræus Pontifici duos libellos exhibuerat. Enimvero Cæsari ea postulata tanto iniqviora videbantur, qvod Gallus sibi ipsi repugnantia misceret. Nam initio dicebatur, se pacis cum Gallo cupidum esse; 1687. & mox tamen subnectebatur, se de bello Galliæ inferendo meditari. Sed nec alio se modo cum Gallo tractationem suscepturum, qvam qvi inter supremos Principes invicem receptus est. Nec tolerandum esse, Gallum sibi interdicere audere, ne per inducias ad nudam defensionem spectantia fœdera ineat; multo minus sibi fatales terminos, qvales judex partibus solet, tam fœdis conditionibus acceptandis præfigi. Ac scribebat ad Pontificem Cæsar: sibi hautqvidqvam in animo esse inducias infringere. Nec repugnare, qvo minus induciæ in pacem mutentur. Sed id negotium solennem tractationem reqvirere, qvalis supremos Principes deceat. Nec tolerandum conditiones sibi ac Imperio, qvales bello victis solent, impingi. Ea qvoqve de re Cæsar ad Electorem referebat; qvem sibi assensurum haut dubitet, & cujus velut potentis Electoris plusqvam alterius intersit, Imperii majestatem sartam tectam servari.

6. Jan.

Ranuccii.

d'Estrée.

Cibo.

Electoris de hac re sententia

§. 46. Ad ista Elector Cæsari per Canicium declarabat: *Sibi firmam stare sententiam, hoc, & in futurum emersuris casibus tanqvam fidum Electorem, ac Principem Imperii Cæsari ac patriæ inconcussa constantia adhærere, & qva ad ejus dignitatem, emolumentum ac securitatem faciant omnibus viribus promovere. Magno qvoqve sibi solatio esse, Cæsarem hoc rerum articulo tam egregie sentire; ac inde qvidem desiderium solidæ pacis toto coram orbe testari; hinc vero ad nil induci velle, qvod Imperii splendorem, finesqve imminuere qveat. Ac si omnes Ordines ad eum scopum bona fide, ac unitis animis connitantur, spem esse, imminentem tempestatem averti, ac Germaniam tam ignominiosa in perpetuum laceratione liberari posse; ac finita tristium fatorum periodo pristinam eidem autoritatem redituram. Porro conditiones pacis ab Estræo Romæ propositas non parum absurdas sibi visas; & se utiqve Cæsari assentiri, ut si ad tractatus accedendum sit, is more inter supremos Principes semper recepto instituatur, nullo ad concludendum præfixo fatali termino, nec in antecessum dictatis conditionibus. Nam è tractatibus, qvales Neomagi, ac nuper Ratisbonæ ad Galli placitum facti sint, Germaniæ non plus securitatis, qvam honoris sperandum esse. Qvod autem Gallus gravamina silentio involvi postulet, videri qvidem id præcipue sacra spectare, ac Protestantibus fraudi fore. Sed præterqvam qvod etiam de magno terrarum tractu agatur, inter Ordines nullo sacrorum discrimine reciprocam esse evictionem, eosqve inter se obligatos mutuo auxilio*

1687\. *xilio sua jura circa sacra, & civilia contra quemcunque tueri. Ac si Protestantes in tam justa causa à Catholicis destituantur, iis forte necessitatem all atum iri separata consilia ineundi; unde distractione inter istos orta Gallo pronam viam muniri utriusque subvertendis. Id quod Cæsar pro sua prudentia omnibus viribus impediturus sit. Quia etiam fama sit, Gallum proximo mense Martio in Alsatiam venturum, forte ut propositionem apud Pontificem factam vi pervincat, Cæsari mature considerandum, quomodo id impediri, aut vi reprimi queat. Nam haut expedire, eam consultationem ad extremam horam differri, qua res gerenda sit.* Paria Elector Ratisponæ qvoqve declarabat, inprimis Collegas hortatus, ut eam rem serio amplectantur, ac apud Gallum operam navent, ut hic Germaniæ per inducias tanto dispendio partam qvietem ne invideat, nec novas conditiones, ad qvas postulandas durantibus induciis nullum ipsi jus sit, eidem obtrudat. Idqve tanto æqvius esse, qvod Cæsar jam in tractatum super finibus regundis consenserit, qvo negotia moram non patientia expediri qveant.

Ab Electore cum Gallo super hoc negotio disceptatu.

§. 47. Enimvero non solum absurdum, ac sibi repugnans erat, inducias ad certos annos facere, ac nunc certum diem definire velle, intra qvem pax concludenda sit; sed & nil periculosius erat Imperio, qvam in præsens de pace cum Gallo agere. Nam sine dubio idem eventus, qvi circa inducias, secuturus erat, ubi conditiones, ac tempus dictatorio modo præscripta fuerant, imminente exercitu, qvi ad has acceptandas compelleret. Igitur Elector Spanhemio injungebat, ut ubi de ista mutatione induciarum in pacem moveatur, omni modo eam avertere niteretur, inter alias hac qvoqve ratione adducta, qvod ipse Gallus renitente Cæsare tempus XX annorum stipulatus sit, intra qvos de pace agendum sit, è qvibus nondum tres elapsi sint. Neqve vero Cæsarem, aut Imperium vel minimum leges induciarum violasse; unde utriqve conventum tempus indulgendum; nec ante id elapsum ad arma procurri posse. Qvod si durante adhuc bello Turcico pax urgeatur, Imperium id non nisi in repetitæ violentiæ vicem accipere posse; ac certe inde secuturum, qvod Gallus nunc citra rationem metuere videtur, cruentissimum bellum; dum Cæsari necessitas imponitur, pace cum Turcis utcunqve præcipitata, totam Germaniam ex causa tam justa, ac plausibili in Gallum excitare. Alias Wilhelmus Furstenbergius cum superiore æstate Electorem Vesaliæ inviseret, de fœdere, qvale 1687. qvondam Susatense fuerat, paci promovendæ jecerat. Qvod qvia præsenti tempore noxium valde futurum erat, Elector, si de eodem moveretur, id eludere jubebat, sed dextre, ac circumspecte, ne is intempestivam suspicionem conciperet. Cæterum qvod Galli tam multa crepent, Cæsarem posito cum Turcis bello Galliam invasurum, id inane esse. Sane Cæsareum legatum Lobcovicium testari, si nominari possint Cæsarei ministri, qvi tale qvid insinuaverint, graves pœnas daturos. Ac habitum reipublicæ Germanicæ ita comparatum, ut ni hæc enormiter lacessatur, nulli vicino ab eadem offensæ qvid metuendum sit, minime omnium autem Galliæ, cujus vires, & arma toti orbi nota sint. Et qvanqvam Cæsar in Hungaria fines suos satlate protulerit, eum tamen non modicam veterani militis jacturam fecisse, ac provincias suas valde exhausisse, sic ut haut temere ausurus sit post patratum bellum Turcicum hostem recentem, & longa qviete firmatum ultro lacessere. Sed & Gallo tot munitiones ad limitem Germaniæ esse, ut nulla amplius cautione opus habeat. Cum etiam Gallus causam suspicionis in Cæsarem alleget debilitatem Imperii Ottomannici; potius par esse, hac ipsum qvoqve aliorum Principum Christianorum exemplo uti ad propagandam Christianam religionem. Minime omnium autem Deo, orbiqve adprobari posse, si is alios in tam sancto instituto impediat. Ad ista Croissius confuse respondebat: Bonvisium Cardinalem Nuntium Viennæ intellexisse, Cæsarem proclivem in pacem cum Gallo esse. Id cum Romæ fuisset propositum, Regem non potuisse non itidem paci se pronum declarare. Sed scripta Romæ ab Estræo citra mandatum exhibita. Alias se abnuere non posse, castellum Hunningæ oppositum induciis repugnare. Sed fœdus Augustanum, ac consiliorum contra Galliam designationes, minasqve unicam istius extructi causam esse. Deniqve Regi vel pro induciis pacem habendam, vel ampliorem cautionem. Et cum rogaretur, qvid cautionis Rex desideret? respondebat, eum contentum fore, scripta Cæsaris, ac Imperii declaratione: firmum sibi esse propositum inducias etiam post finitum bellum Turcicum servandi. Tum ut gravamina Ratisponæ exagitata ad amicam disceptationem remittantur, ac de cætero induciæ utrinqve observentur. Ejus mutationis causa habebatur, qvod Pontifex istam propositionem, ac tam angustum spatium acceptandæ paci præfixum velut iniqvum

1687. qvum valde improbaret, nec id negotium ullo modo tangere vellet: præsertim cum fundamentum futura esset pax Monasteriensis, contra qvam sedes Romana protestationem interposuerat. Ut igitur Galli honeste ex intempestive cœpto negotio extricare se possent, ad isthanc declarationem delabebantur, circa qvam quidem nulla difficultas futura erat. Ast Elector censebat; si testationes, qvas Gallus de studio in pacem faciat, seriæ sint, eisqve fides ab Imperio haberi debeat, easdem non nudis verbis constare debere, sed & reipsa exprimendas; nec inter istas aliter agendum, qvam uti rationi, & æqvitati, juri gentium, ac mori summos inter Principes recepto consentaneum sit. Nec enim Imperio constantem fiduciam de servanda ab isto in posterum pace nasci posse, ni pax Westphalica, ac induciæ Ratisponenses bona fide impleantur. Unde nil æqvius esse, qvam ut contra utrasqve circa sacra, & civilia à Gallo notorie patrata emendentur, ac tractatus finium regundorum qvamprimum expediatur. Eo facto Imperium haut recusaturum ad pacis qvoqve tractationem descendere. Sed qvia articulo XI. induciarum convenit, ut istius locus & tempus Ratisponæ definiatur, necessum esse, ut super his decenter agatur, & conveniatur. De Gallo qvoqve merito tot Ordinibus idoneum tempus concedendum ad tanti momenti negotium, è qvo ipsorum fortunæ pendent, mature expendendum. Nam intra mensem Martium vix omnibus qvorum interest, id significari posse. Sed & terminos negotiationis jam ipsis induciis designatos, ac his contentas conditiones non nisi post elapsos viginti annos, aut qvoad tractatus de pace absoluti sint, expirare. Merito qvoqve utriqve parti plenam libertatem à natura concessam relinqvendam; non autem uni parti ab altera conditiones pacis velut pro imperio impingendas, qvæ per amicam disceptationem utriusqve partis consensu adornandæ sint. Porro non posse non Protestantes gravi suspicione perstringi, qvod scripto Romæ exhibito iisdem omnis spes adimitur, qverelis suis circa sacra unqvam satisfactum iri. Esse qvoqve iniqvum, qvod Gallus concedere non velit, aut saltem varias suspiciones ostendat, Ordines cum Cæsare, aut inter se fœdera mutuæ defensionis inire ad normam legum Imperii, pacisqve Westphalicæ, & induciarum. Sane Gallum inter Monasterienses tractatus magno studio super jure fœderum Ordinibus competente contendisse. Reges qvoqve exteros cum Ordinibus Imperii tota die ejusmodi fœdera pangere. Qvanto minus id Cæsari, ac Ordinibus inter se vitio dari posse? Sed nec rem militarem Imperii ita comparatam, ut ex ea ulli vicino, nedum Gallo qvid offensionis metuendum sit. Imperium qvoqve Gallo, aut ulli vicinorum haut præscribere, qvæ, aut qvibuscum fœdera inire, aut qvos armorum paratus facere debeat, etsi Gallica militia modum pacifici temporis longe supergressa isti non possit non justissimum metum excitare. Denique Gallum hucusqve nil qverelæ contra Cæsarem, & Imperium movisse, vel ut hi contra pacem & inducias aliqvid fecerint. Qvid ergo juri naturali & gentium magis consentaneum, qvam ut idem à Gallo exigant, siqvidem huic stabilem pacem, & sinceram amicitiam colere cordi sit? Ista cum jussu Electoris à Spanhemio ministris Gallicis ingererentur, hi solidi nil qvod reponerent habebant. Haut eo minus, etsi Croissio paulo ante ostendisset, Regē danda à Cæsare declaratione contentum fore, mox iterum ad priora revolvebatur: haut commodius remedium esse omnibus suspicionibꝰ tollendis, qvā inducias in pacem mutare. Id Anglum, Danum, ac Electores Ecclesiasticos probare. Causam diffidentiæ erga Cæsarem esse, qvod is tractatum anno 1672 factum non servarit, qvo promiserit, se Belgis nil auxilii laturum; id qvod tamen seqventi anno fecerit. Tum & Regi plurimas prætensiones in Imperium esse, qvibus renuntiaturus sit, si per pacem ipsi omnia relinqvantur, qvæ nunc possidet. Idem qvoqve agnoscebat, castellum apud Hunningam contra jus extructum; nec tamen Regis gloriam permittere, ut eo cedatur. Nec obscure insinuabat; si ad discussionem reunionum & gravaminum accedatur, Gallis difficile fore earum justitiam adstruere. Igitur satius fore per aversionem transigere. Denique Regem tolerare non posse, ut Regni sui securitas post bellum Turcicum à libidine Cæsaris dependeat. Qvod si Cæsar, & Imperium Regi in perpetuum relinqvere velint, qvæ per inducias habeat, facile fore ea per pacem cedere. Sed si alia mens sedeat, causam esse huic, ut rebus suis prospiciat. Qvod si Ordines Ratispona epistolam super gravaminibꝰ mittant, Regem clarigationis loco eam habiturum. Ipse Rex Nuntio dixerat: conversionem induciarum in pacem unicum remedium esse, qvod quidem ipse perspiciat, sibi cavendi, & qvo velit, ac possit adqviescere. Nam alias satis prospicere, in se aliqvando fabam cudendā. Cæterum revera ea propositio tam iniqva, & invidiosa de induciis in

6. Febr.

28. Febr.

1687. pacem mutandis à Luvoisio profecta erat, omnium violentorum consiliorum autore, ac promotore. Qvæ cum successura non videretur, color dicebatur, eam Viennæ motam, ac Estræum absqve mandato Romæ scriptum exhibuisse. Ac fatebatur Lobcovicius, non parum scrupuli Gallis injectum, qvod Elector ita cordate sententiam suam hisce ingessisset. Qvi & intellecta Galli vacillatione circa acceptandam Cæsaris declarationem ulterius demonstrari jubebat: si Regi ulla sit intentio pacem servandi, nullum prætextum, aut idoneam causam esse, qvare à semel ostensa sententia discedere qveat. Nam extra controversiam esse, Galliæ ab Imperio nil infesti metuendum. Et qvanqvam Cæsar lines suos late protulerit, ditiones tamen ejus hoc bello valde exhaustas non modico tempore opus habituras ad recolligendas vires, & recens adqvisita in tuto collocanda. Præsidia qvoqve occupatorum in Hungaria locorum multum militum reqvirere, ut Cæsarem haut temere libido subitura sit, potentem, ac probe instructum hostem ultro lacessendi. Cæsarem qvoqve erga Pontificem, & ipsum Regem ita declarasse, ut si ulla fides adhuc in orbe supersit, de ejus sinceritate dubium esse neqveat. (Posuerat hic in literis ad Pontificem: *si sanctius qvid inveniri possit, qvam Cæsarea sua, ac Regia fides, id se cautelæ in vicem expositurum.*) Qvod si Gallus hoc non contentus rem ad arma deducat, eum adversus suas totiens iteratas restationes facturum non sine totius orbis Christiani detestatione. Ac Imperii Ordines, qvia de summa rerum, ac fatis Imperii agatur, junctis animis viribusqve reluctaturos, sic ut Gallo haut ita in proclivi futurum sit statum Europæ evertere. Nec in notoria causæ justitia de divino auxilio desperandum; ac fiduciam bonæ causæ Germanis animos addituram. Ista Spanhemius graviter sine tamen minis exponere jubebatur; ac si eadem probe expendantur, velut candida amici monita plus ponderis in animo Regis habitura spes erat, qvam prave consultorum ambitiosas adulationes.

Apud Cæsarem super ea declaratione acta. 12. Febr.

§. 48. Ast Elector, cum non sine admiratione repentinam mutationem percepisset, qva Gallus pro induciis in pacem vertendis declarationem de servandis induciis desideraverat, Cæsarem per Canitium hortabatur, ne hanc dare dubitaret. Sic enim ipsum liberam facultatem nancisci bello Turcico perseqvendo, ac finibus ea parte pro lubitu proferendis. Nec Ordines metu belli Gallici distrahendos, qvo minus eidem militem submi- 1687. nistrent. Imperio permansuram suam compagem, qvietem, & securitatem, recolligendis post tot convulsiones viribus, ac inrestino statui rite digerendo. Qvod postuletur nec existimationem, nec securitatem Imperii lædere. Nam id tantum agi, ut qvod semel solenni tractatu conventum est, porro persistat. Eqvidem non deesse, qvæ objici qveant. Gallum qvæ post inducias invaserit retenturum. Inducias ab eo multifariam violatas, sic ut Imperium non amplius iis stringatur. Eundem uti tantillo tempore, ex qvo induciæ factæ sint, totiens istis contravenerit; ita idem deinceps continuaturum. Deniqve eundem jam debilem, viris, opibusqve imminutum tanta hominum multitudine ob sacra Regno expulsa; cuiqve adeo spatium non sit indulgendum instaurandis viribus. Enimvero ex adverso considerandum, Gallum offerre, se post inducias acta ad discussionem deducturum. Id si fiat, ac reparatio eorum, qvæ contra inducias parata sunt, obtineatur, id Germaniæ lucro fore: sin minus, integrum huic manere post elapsas inducias alio modo reparationem qværere. Nec in tempore heic aliqvam jacturam esse, qvod durante bello Turcico Germania armis haut ita instructa sit, ut Gallum ad reddenda ablata compellere qveat. Sane Imperium non amplius induciis teneri, totiens à Gallo infractis; qvod nec hic inficietur. Ast in præsens Cæsaris arma bello Turcico distineri, qvæ restant Imperio vires tantæ moli non sufficere; ut fere in lucro habendum sit plura non amittere. Qvod si Gallus recentia promissa non magis qvam priora servet, Imperium denuo obligationi exsolvi, ac ubi occasio faveat, recentium juxta, ac veterum injuriarum ultionem exigere posse. Interim tempus, in qvo tantum momenti positum sit, extrahi. Qvanqvam autem Galliæ expulsis Reformatis non parum decesserit: esse tamen Gallo in Alsatia, & ad Rhenum plusqvam sufficientes vires, tam tenui contra Germanorum ad hunc fluvium paratu, ut facile eum totum in potestatem redigere qveat. Saltem eundem sufficere suis tutandis, tot munimentis succinctum. Ac si maxime bellum Turcicum mature desinat, ac multum adhuc temporis ad finem induciarum supersit: tamen qviete opus fore ad reparandas vires bello Turcico consumptas, ac parta per Hungariam firmanda, simul domesticis Germaniæ rebus rite disponendis. Saltem tranqvillas res tantundem emolu-

1687. menti nobis, atqve Gallo daturas. Igitur è re videri circa declarationem nil scrupuli movere, ne Gallo inde suspicio nascatur, qvasi Cæsar infesta agitet, eoqve iste sonticam plagam Germaniæ inferre properet: præsertim cum in consilio Gallico sint, qvi impense bellum svadeant. Ad ista Cæsar de- 13. Feb. clarabat; suam sententiam Electori plane conspirare, & si reliqvi Electores, ad qvos de hoc negotio retulerit, paria svadeant, se non dubitaturum petitam cautionem dare, præviis tamen duabus conditionibus; ut Gallus structura novarum munitionum, alisqve usurpationibus supersedeat; idemqve vicissim declaret, se inducias servaturum. Alias sibi valde cordi esse bellum Turcicum citra impedimentum persequi. Cæterum Viennæ plurimum securitatis adparebat, velut cautum foret, Gallum in arma haut erupturum. Sane Starenbergius Comes Philipsburgi præfectus apud Cæsarem enixe rogaverat, ut tam ancipiti tempestate ei loco de rebus ad defensionem necessariis promte prospiciatur: alias se non parem fore eidem ultra octiduum contra vim obtinendo. Ad qvæ post decem demum dies responsum; à Gallo nil infensi metuendum. Unde verosimile videbatur, Cæsari persvasum fuisse, Gallum in præsens unice Anglo vacaturum, Romanos ritus suis civibus obtrudere agitanti. Sane hic non ita pridem colloqvium inter binos theologos Protestantes, & Catholicos apud Rochestriæ Comitem haberi curaverat; in qvo etsi Catholicis aqva hæsisset, ac ipse Rex pronunciaret, unum eorum stolide ratiocinatum, alterum extra olcas vagatum, ac Protestantes causam suam ingeniosius adornare nosse: haut eo minus ab eo Comite, ut & à Cancellario postulabat, ut Romanos ritus induerent: qvod uterqve recusabat. Idem à Georgio Daniæ Principe, ac sua filia Anna huic nupta non sine minis exigebatur. Sed cui Princeps mascule respondebat: Sibi non ignotum ubi degat, & penes qvem heic sit jubendi potestas; sed & nosse unde venerit, ac malle eodem reverti, qvam tolerare heic vim suæ conscientiæ inferri. Ac sane, cum Rex à proceribus palam sacrorum mutationem postularet, pleriqve plus constantiæ ostendebant, qvam de iis speratum fuerat. Eum agendi modum haut mirabantur, qvi Regis ingenium norant, semper in præcipitia ruere gaudens. Qvid in Anglia inde secuturum esset, adhuc in obscuro erat. Eqvidem multi censebant, hac agendi ratione Anglum sibi facultatem detrahere cum Belgis bellum ordiendi; Gallum autem solum id haut suscepturum; eoqve hoc 1687. anno nil turbarum metuendum. Contra altius penetrabant in utroqve Regno ingentes rei navalis paratus, ac secreta inter eos Reges commercia, & qvod Jesuitæ apud Anglum moderamen consiliorum invaserant, qvorum machinationes ad subvertendos Protestantes nunqvam qviescunt. Ac è Gallia referebatur, Wilhelmum Furstenbergium Episcopum Ultrajectinum designatum. Unde dubium non habebatur, qvin summa consiliorum inter ambos Reges tunc in eo verteretur, Belgium subruere, ac successionem in Anglia ad Catholicos transferre. Etsi Pontifex Innocentius XI. Anglo svaserat, ne per laudabilem zelum, qvem pro Catholica religione gerat, in calamitatem se præcipitet, eoqve huic maximum damnum inferat. Nam satis se edoctum, ipsius destinata succedere non posse.

§. 49. Ita Cæsar per literas Gallo confirmabat, se etiam post finitum bellum Turcicum inducias sancte observaturum: nec à se, ac Imperio ex iis qvæ hactenus contra eas patrata sint, prætextum abrumpendis iisdem arreptum iri; ac remedium gravaminibus non aliunde, qvam ab ipsius tanqvam Christianissimi Regis justitia, & æqvitate expectaturum. Qvæ Lobcovicius, dum peculiari alloqvio literas Regi tradit, verbis repetebat. Qva declaratione Rex adqviescebat; ac Luvoisius Lobcovicio confirmabat, Regem bellum nolle. Nam id si voluisset, proniores adhuc ei ordiendo fuisse occasiones. Vicissim Rex scripto conceptam declarationem Lobcovicio tradebat hoc sensu: *Rex eo majore cum satisfactione recepit assecurationes, qvas Comes Lobcovicius verbis, & scripto nomine Imperatoris ei dedit, de sincero desiderio, qvo is tenetur, observandi inducias durationis suæ tempore. Nec Majestati suæ aliqvid magis cordi est, qvam cum Majestate sua Cæsarea, & Electoribus, Principibus, ac Statibus Imperii bonam correspondentiam alere. Sua Majestas etiam crediderat, se non posse certius documentum bonæ suæ intentionis dare, qvam si declararet, ut fecit, qvod lubenter consentire velit in conversionem induciarum in tractatum pacis, velut remedium non solum maxime idoneum tollendis utrinqve omnibus suspicionum causis, eoqve communi bono Christiani orbis convenientius, sed etiam Cæsari, toti Imperio, ac Regi Hispaniæ utilius qvam ipsi Galliæ. Et cum ea pax nullam discussionem reciprocarum prætensionum reqvisivisset, istam potuisse ea promtitudine adornari,*

Mutua Cæsaris & Galli declaratio. 20. Febr.

6. Mart.

 qvam

1687. qvam stabilimentum tranqvillitatis publicæ desiderat. Sua Majestati haut grave est meminisse causarum, qvîs permota fuit ad consentiendum in tractatum induciarum, factum & conclusum die XV. Augusti 1684. Noverat illa justissimas rationes, ex quibus prætendere poterat, ut Cæsar, & Imperium sibi tractatu irrevocabili cederent omnia loca ex virtute præcedentium tractatuum ad suam Coronam reunita. Eadem satis perspiciebat, qvod pactum induciarum aliqvando materiam præbere posset illis, qvi amicitiam inter Ipsam, & Imperium turbare vellent. Sed qvia justa sua prætensiones Principes, ac Status Germaniæ avertere potuissent à ferendo auxilio, qvo Cæsar contra Turcas opus habebat; Sua Majestas maluit instinctum generosi sui animi, ac pietatis seqvi, qvam per longam negotiationem Suæ Majestati Cæsareæ ullam solicitudinem adferre; & qvia communem utilitatem orbis Christiani rationibus suæ Coronæ præferret, contenta fuit ad tempus obtinuisse, qvod perpetuo jure postulare poterat. Qvilibet etiam novit, qvod post conclusionem hujus tractatus Eadem nihil omisit eorum, quæ penes se fuerint, ut super iis, qvæ exsecutionem spectant, amice conveniretur; quo fine plenipotentiarius suus Ratispona semper agendi facultate fuerit instructus. Ac se judicium ministris Electorum, Principum, & Statuum Imperii, qvin ipsi Cæsari relinqvere, cuinam culpa harum morarum attribui debeat; ac ut illi ipsi testimonium exhibeant, quem agendi modum suæ Majestatis ministri, & quem Cæsarei tenuerint. Sua Majestas quoqve non è re judicat omnes rationes exponere, quare diffisa fuerit ministrorum Cæsareorum destinatis, quæ nullius notitiam fugiant. Sed qvantamcunqve fiduciam Ea in assecurationibus à Cæsare in præsens ipsi datis reponat: difficile tamen Ei est hoc rerum articulo istis plenam fidem adhibere. Qvamvis enim arctissima fuerit obligatio, quam Cæsar anno 1671. contraxit de non submittendo ullo auxilio hostibus Regis eo tractatu expresse nominatis; nihilominus Cæsaris ministri judicabant ex hujus re esse magnis progressibus armorum Suæ Majestatis se opponere. Eoqve multis rationibus fides sibi fit, postqvam ministri Domus Austriacæ pluribus locis ostenderunt, protinus atqve bellum in Hungaria finitum sit, Cæsarem arma ad Rhenum versura; tractatum induciarum, contra qvem plures prætextus contraventionum habent, qvam contra eum, qui anno 1671. initus est, haut suffecturum sistendis eorum destinatis, qvi novas turbas excitare cupiunt. Idqve eo magis, qvod eo ipso scripto Comitis Lobcovicii, qvo Sua Majestati de bona intentione Cæsaris confirmat, reservatum sit infallibile prætextum pacta induciarum evertendi; dum obtentu omnia in statum, qui anno 1681. fuit, restituendi tacite postulatur, ut opera, qvæ Sua Majestati necessario struenda fuerunt, & qvibus perficiundis in præsens labor sumitur ad securitatem limitis Gallici, in statum, quo antea fuerant, reponantur. Id quod annuere Suæ Majestati non permittit protectio qvam subjectis suis debet, ac ditionum suarum conservatio. Sed & hanc ob causam Ei tanto magis probata fuit propositio de tractatu pacis ad normam pacti induciarum adornando, quod ea ratione pax Europæ in perpetuum stabilienda, & Gallia sublata adversus Cæsarem, & Imperium diffidentia eo majorem voluptatem è partis sibi captura fuerit, ab Ea non nisi ad incrementum religionis Christianæ impendendis, & ne unqvam præjudicium adferri posset Statibus qvi eam profitentur. Cæsarem qvoqve plus adhuc emolumenti in isto tractatu reperturum fuisse, qvam qvemvis alium Europæ Principem, per certam adqvisitionem totius Regni Hungariæ, cum contra ad Rhenum ne digitum qvidem terræ amissurus fuerit. Status qvoqve Imperii, ac præcipue Galliæ vicini firmamentum suæ qvietis inventuros fuisse, nullo alio dispendio, qvam male fundatarum prætensionum in res, qvas eo difficilius ipsis futurum sit è manibus Suæ Majestatis extorqvere, quo majore cum justitia illa eas possidet. Cui & idem olumentum accedat è renuntiationibus Suæ Majestatis in justas prætensiones, qvibus sua potentia post elapsas inducias pondus addere queat. Hispaniam quoqve non minus commodi nacturam fuisse finibus suis in perpetuum contra Galliæ vires in tuto collocandis. Demum omnes potentias contra Turcam confœderatas tam favente occasione gavisuras fuisse ad hunc tota Europa expellendum. Hæ sunt genuinæ rationes qvæ Suæ Majestati persvadent, non esse promtiorem, faciliorem, ac magis necessariam viam ad stabiliendam concordiam inter omnes Principes, & Respublicas Christianas, qvam pacem ad normam induciarum factam, sepositis controversiis tam crebro disceptatis, & quæ non amplius urgeri possunt, qvin novas exacerbationes excitent. Nihilominus qvia Cæsar credit, ad conclusionem hujus tractatus ita promte, uti necessarium videatur, perveniri non posse, Sua Majestas, quæ nil aliud qvam conservationem tranqvillitatis publicæ respicit, cujus & semper certa documenta dedit, illam adhuc præsenti rerum statu confirmare cupit, ac plenam fiduciam in factis à Cæsare assecurationibus reponit. Sua Majestas sibi persvadet, eas sinceras

1687. *ras esse, ac sine ulla exceptione, aut subterfugio, qvibus Sua Cæsarea Majestas promittit, se inviolabiliter inducias observaturam toto tempore, qvod earum durationi est definitum, ita ut nec gravamina ad conventum Ratisponensem delata, nec opera ad pontem Hunningæ, & insulam Giesenheimum cœpta, qvæ Sua Majestas ad securitatem sui limitis absolvere decrevit, causam, aut prætextum suppeditare possint abrumpendis induciis. Et hoc posito fundamento Sua Majestas itidem declarat, se bona fide è sua qvoqve parte executuram omnia, qvæ eo tractatu in stipulationem deducta sunt; ac amicitiam colere continuaturam cum Cæsare, & Imperio non solum durante induciarum tempore, sed & qvamdiu his bonæ intentioni Suæ Majestatis è sua parte respondere placeat. Datum Versaliæ d. 6. Martii* 1687. Ea tradita declaratione Croissius obscure innuebat, Regem ad hanc qvidqvam reponi nolle.

Judicium de hac declaratione, 17. Mart.

§. 50. Id scriptum Viennam delatum multis aliqvid obscuritatis habere videbatur. Plerisqve tamen ea satisfaciebat, qvod iste sensus satis perspicue expressus foret; etsi Rex de ministris Cæsareis optime sperare haut potuerit, ac utilius judicarit inducias pace mutari; tamen se Cæsaris declarationi fidem adhibiturum, ac inducias non solum per conventos viginti annos, sed & post eos elapsos tamdiu servaturum, qvamdiu à Cæsare & Imperio causa bello haut præbeatur; ut tamen cœptas jam munitiones perficere ipsi integrũ sit. Etsi alias sanæ rationi repugnare videretur, in locis, qvorum possessio per inducias ad certum tempus relictum sit, munitiones extruere, ac omnia ita disponere, qvasi animus foret ista nunqvam restituere. Qvanqvam etiam de Hispanis, & causa Palatina mentio facta non esset; satis tamen habebatur Hispanos induciis Germanicis comprehendi. Ita credebatur res à Gallo serio acta; qvem & haut temere post finitum bellum Turcicum qvid moturum credebatur, si occasionem rupturæ tam commodam elabi passus esset. Cæsar itaqve per Lobcovicium significabat: Regis declarationem sibi gratam esse; ac se qvoqve bona fide inducias servaturum toto convento tempore, nec gravamina causam, aut prætextum armis arripiendis præbitura. Ac sperare, Gallum qvoqve legibus induciarum staturum, nec deinceps contra eas qvid suscepturum. Ad qvæ Croissius respondebat: Non habere Regem, qvod addat iis, qvæ nuper declarata sint; qvibus is insistere velit. Circa id negotium Cæsarei agnoscebant, si Germania hac vice novas turbas declinaret, id magnam partem Electori in acceptis referendum; qvi per egregia consilia, & masculas demonstrationes Gallo factas hujus destinata stiterit. Cum alias, ni Elector tam laudabili exemplo prævisset, pleraqve suffragia Ratisponæ pro acceptanda turpi pace ferenda fuisse videantur. Legatus Hispanicus Burgomagnus dicebat: Statim atqve Gallica propositio evulgata fuerit, suo se Regi scripsisse; summam rerum ad Electorem redituram, qvi cum Germaniæ statum optime norit, & ut hic salvus persistat ejus maxime intersit, sine dubio cordatas sententias dicturus, & maximam Ordinum partem in easdem pertracturus sit. Addebat, sese Electori vitio vertere non posse, qvod ab aliqvo tempore ob tolerata Neomagensi pace damna offensæ nonnihil ostenderit; ac se paucos ante dies Cæsari, ac Bavaro dixisse; Electorem ut sibi illudatur haut pati, & cum eo candide, ac uti par sit agendum. Post tamen Cæsar, qvo magis sibi adversus Gallum caveret, ab Anglo reqvisivit, ut hic induciarum evictionem in se susciperet. Eam Anglus Gallo offerebat, si ita ipsi videretur. Gallus ostendebat; sibi gratum fore ab Anglo cautionem super induciis, ac peculiariter qvoqve super declarationibus nuper utrinqve factis suscipi; ea tamen conditione, ut Cæsar, Imperium, & Hispanus, eorumq; fœderati inducias ne abrumpant, neu Galliam invadant ex prætexto qvorumcunqve anteactorum, ac qverelarum à concionatoribus Protestantibus motarum, qvas ipse nulla idonea causa niti compererit; tum nominatim ob structuram ad Hunningam, & alias munitiones, qvas ipse ex jure supremi imperii in ea loca sibi cessi ad securitatem locorum reunitorum cœperit, aut in posterum è re sua extruere judicaturus sit. Qvod si igitur Cæsar, & Imperium inducias servent, se qvoqve idem facturum; ac ea lege se Angli sponsionem acceptare. Enimvero Elector optabat, ea de re apud Anglum haut fuisse motum. Nam priorem Galli declarationem ad duo duntaxat loca, qvæ munienda sint, restringi videri. Sed nunc Gallum sine modo sibi arrogare facultatem qvicqvid placeat locorum reunitorum munitionibus firmandi; id qvod ab Imperio probari neqveat. Unde & Cæsar, omisso tractatu cum Anglo super evictione, ministrum ex Anglia re infecta revocavit.

11. Jun.

Ratisponæ super isto negotio acta.

§. 51. Cæterum vulgata Galli de pace propositione Elector Ratisponæ legatos suos

 impen-

1687. impense conniti jusserat, ut Ordines id negotium unanimi studio cordi habeant, ac ejusmodi consilia capiant, ne, qvæ instare videatur, nova pacis negotiatio eundem cum Neomagensi exitum sortiatur; sed ut potius, qvod tunc magna cum ignominia, pari damno Imperii peccatum est, in præsens reparetur. Si certus dies absolvendo negotio præfigatur, non tractatum esse, sed edictum, velut si judex subjectis peremtorium terminum dictitet. Igitur ante omnia providendum, ut Ordinibus indivulsa concordia constet, ne in communi causa per pacta ad medium statum, aut otium reliqvis pugnantibus obligantia distrahantur. Sed cum mox Gallus omisso pacis tractatu declarationem duntaxat exigeret, Elector ut Cæsar qvidem eam daret haut inutile rebatur. Sed ut peculiaris declaratio, & scripto qvidem Imperii nomine daretur, id superfluum censebat. Nam hactenus Imperium nil contra inducias fecisse arguebatur. Unde tali declaratione Imperium præter necessitatem novam obligationem erat contracturum; cum Gallo interim integrum futurum sit leges induciarum pro lubitu transgredi nullo ab Imperii Ordinibus metu. Haut eo minus Godofredus Jena in Senatu Electorali fategerat circa ejusmodi declarationis formulam adornandam; ubi & per Moguntinum propositum fuerat, ut Gallo aliqvot urbes ab Imperio insidendæ darentur in cautionem inducias servatum iri; cujus consilii Jena autor, aut saltem suffragator arguebatur. Peculiariter autem improbabatur, qvod is sententiam dixisset absqve Electoris mandato in negotio, totius Imperii tranqvillitatem spectante; tum qvod in formula ab ipso concepta positum esset, pure Gallo cavendum, tractatus pacis sine mora suscipiendos; ac interim Imperio haut integrum fore obtentu gravaminum hostilia suscipere, omissa reciproca obligatione, à Gallo vicissim leges induciarum servatum iri, & qvod gravamina ad amicam discussionem non remissa forent. Qvanqvam autem Jena de urbibus Gallo tradendis à se profectum negaret, ac reliqva ita purgaret, ut Elector ejus excusatione adqviesceret; utiqve tamen placuit eum Ratispona discedere, Cæsareis de nimio in Gallos studio suspectum; & qvia plurimum de opinione candoris Electori detracturum erat, si ista ab hoc profecta crederentur.

Inter Gallum & *Electorem expostulationes.* *4. Mart.*

§. 52. Super ista Jenæ avocatione Galli non sine calore expostulabant; eam formulam non à Jena, sed à tribus Electoribus Ecclesiasticis profectam, ac Schefferum Moguntinum legatum de ea primum movisse. Ipsum Bavaricum, cujus herus parum cum Gallia conjunctionis habeat, censuisse, Regi heic aliqvatenus satisfaciendum. Addebatur; Regi parum fiduciæ in Electoris amicitia esse posse, si is principem se ferre videatur adversæ parti, ac uti ab aliqvo tempore fecerit, commodis Galliæ ubiqve se opponat. Nec acerbiore modo Electorem declarare potuisse, qvo in Galliam animo sit. Qvin satius fore, si aperte hostem se declaret, qvam qvod amici specie, ubicunqve occasio ferat, infensissimum se Galliæ hostem ostendat, ac præ omnibus, qvæ contra inducias facta arguantur, exaggeret. In qvo & Austriaci ministri maxime confidant. Ac videri eum primum nomen bello contra Galliam daturum, ac in prima acie adpariturum. Ad ista Elector per Spanhemium demonstrari jubebat:

14. Mart.

Se qvidem Gallo exprobrare nolle emolumenta, qvæ hic è sua amicitia perceperit. Sane Regem antea sæpius testatum, ob acta circa inducias se de ipso eximie meritum; ac sæpe sibi audiendum fuisse, absqve sua opera nunqvam Imperium, ac Hispanum tam insignes ditiones ad viginti annos cessurum fuisse. Unde mirum esse, cum circa tanti momenti negotium acta sua probeneur, Jenæ avocationem tam odiose exaggerari, qvasi per eam summa injuria Gallo illata foret. Atqvi non minus sibi qvam aliis Principibus liberum esse circa suos ministros, prout è sua re videatur, disponere, ac suis negotiis ejusmodi homines adhibere, qvi non tam ab aliis, qvam à se æstimentur. Ac non posse non sibi valde suspectum videri, qvod Galli tanto fervore pro Jena causam dicant, ac eousqve procedant, qvasi eo avocato amicitia inter ipsos sublata sit. Qvo haut obscure innuatur, Regem plus ab isto, qvam aliis ipsius ministris sperasse: id qvod nulli Principi, qvi fido ministerio uti cupit, tolerandum sit. Sed & nemini se teneri ad reddendam rationem de eo, qvod ipse circa Jenam disposuerit. Parum qvoqve ad rem facere, à qvo formula ista in Electorali Senatu provenerit, aut num alii qvidem eam adprobarint. Sed delictum ejus in eo verti, qvod circa rem sategerit suæ sententiæ adversam, & ex qva ea opinio evalescere possit, qvasi ipse diversis locis diversas de negotiis Imperii sententias proponat, ac consilia sibi haut constantia foveat. Unde tuendæ suæ existimationi utiqve necessarium fuisse, publice ostensa indignatione eam à se opinionem avertere. Non posse qvoqve non sibi dolori esse, non solum leges sibi præscribi, qvibus ministris uti debeat, & qvousqve

eorum

1687 *eorum facta acta improbare debeat; sed & tam leves ob causas tam sinistra de suis consiliis ferri. Quod ipse propositionem Romæ factam, actam multa contra inducias patrata probare neqverit, id obligationem, qva Imperio teneatur, reqvirere, & qvia Ratisponæ ob sententias alio tempore dictas nunc fortius sibi qvam aliis loqvendum sit; & qvia sua magis qvam aliorum intersit, Imperii compagem subsistere. Amicitiam qvoqve cum Rege sibi plus qvam aliis occasionis præbere circa talia mentem suam exponendi; id qvod semper à se modeste factum, ac circa talia, qvæ manifeste induciis, ac paci Westphalicæ repugnarint. Pacem cum Turcis nunqvam se svasisse, nisi in casum belli à Gallia moti; id qvod naturali rationi conveniat. Sed qvod Galli subsidiis velut fræno uti velint, ac prout acta sua ipsis probentur, ea numerare, aut inhibere; id valde indecorum sibi videri. Sane uti ipse hactenus in amicitia cum Gallo haut qvidqvam ad tam modicas pecunias respexerit, aut eas aliqvod momentum habere passus fuerit contra ea, qvæ sua conscientia, dignitas, fama, ac patriæ salus reqvirat: ita facillimam istius jacturam sibi fore. Ac valde falli, qvi credunt, tantillæ pecuniæ vim inesse, ut ideo aliqvid existimationi suæ toto orbe partæ, ac ubiqve ostensæ animi magnitudini detrahere, ac officio patriæ deesse, aut libertatem consiliorum sibi circumscribere velit.* Ad ista Galli nil qvod reponerent habebant, nisi qvod Croissius diceret; id eumprimis Regi acerbum, qvod istæ pecuniæ magnam partem in profugos Gallos impendantur; ac qvod ministri Cæsarei avocato Jena tantum lætitiæ ostenderint. Ut autem Electorem æmulatione accenderent, eum Luneburgicis super fœdere satagebant. Ac declarabat Rebenacius nomine Regis: eam negotiationem eousqve progressam, ut statim perfici qveat. Regem autem eam non conclusurum, qvamdiu Electoris amicitia niti possit, qvod Duces longe minoris, qvam hic apud ipsum habeantur. Ad qvæ Elector; hactenus se Gallo nullam qverendi, aut qvid exprobrandi causam dedisse. Nam ut ipse primariam, & antiqvissimam obligationem, qva Imperio, ac patriæ teneatur, negligat, ad id neqve Gallico se fœdere adstringi, nec per qvodvis emolumentum toto orbe adduci posse. Eo absurdius sibi videri tam multa de tractatu cum Luneburgicis erepari hoc præsertim tempore, qvo Domus ista multis modis jura ipsius turbet. Unde qvamdiu Domus ista eam viam insistat, sibi declarandum, fœdus inter eandem, ac Gallii cum suo fœdere consistere non posse. Id qvod Galli ita accipiebant qvasi Elector amicitiam ipsis renuntiaret: simul idem tanqvam infensi 1687. in Duces animi signum exaggerabant, ut hos eo citius permoverent. Ac sane qvia post, re eum Electore haut communicata, fœdus cum Hanoverano concludebant, id indicio erat, ab istis amicitiam Electoris pro derelicta haberi; qvod Gallus antea declarasset, se nulla alia fœdera in Germania affectaturum, qvamdiu sibi de amicitia Electoris cautum foret. Etsi Croissius diceret; fœdus cum Hanoverano Electori haut præjudicio cedere, qvod Rex expresse sibi reservarit facultatem Dano, & Electori auxilium ferendi.

Transactio super qvatuor præfecturis Magdeburgicis. 14 Jun.

§. 53. Inter hæc haut spernendum operæ pretium ab Electore factum, inita cum Joanne Adolfo Saxoniæ Duce transactione super qvatuor præfecturis ditioni Magdeburgicæ qvondam avulsis, Qverfurto, Juterboco, Dammo, & Burgo. Ex Pragensi qvondam pace, inde Westphalica in Saxonem translatæ fuerant, non expresso, num superioritas qvoqve territorialis eidem concessa foret. Et cum in ejusmodi actis non expressa pro non translatis habeantur, Elector tanqvam Magdeburgi Dux istam sibi competere censebat. Sed demum interventu Cæsaris transactio facta fuit, per qvam Elector omni prætensioni, ac peculiariter dominio directo in Qverfurtum, Juterbocum, & Dammum renuntiabat, ac ut ea loca non amplius à Magdeburgico Ducatu recognoscenda sint. Daturus qvoqve erat operam Elector, ut Saxo nomine Qverfurtensis ditionis sessionem in Comitiis acciperet, eaqve loca Inferioris Saxoniæ Circulo exemta Superiori adscriberentur. Contra Saxo Electori oppidum, & præfecturam Burgum eum omnibus pertinentibus pleno proprietatis jure cedebat; non contradicturus, qvo minus Elector in Qverfurtum, Juterbocum, & Dammum expectativam obtineret. Addebat Elector triginta qvatuor uncialium millia, ac Ducis filiis duas majores præbendas, unam Magdeburgi, Halberstadii alteram.

Legatio Moscica. Maj.

§. 54. Eodem anno à Moscorum Principibus Joanne, & Petro ablegatus aderat, qvi de æterna pace inter Moscos, & Polonos facta significabat, simul Electorem ad fœdus contra Turcas, ac Tartaros invitabat. Qvod Elector modestis verbis declinabat: se præteritis annis egregiam operam adversus Turcas navasse, & adhuc navare. Iste ablegatus sordibus, ac inficeta ambitione ridendum se exponebat, dum paratas à nostris epulas adspernatur obten-

tu

1687. tu jejunii, cui accommodos cibos secum advexerat, eosqve cubiculo inclusus solus liguriebat, sane nostratibus salivam haut moventes. Nec minus idem pro istis pretium exigebat, qvo lautissimæ epulæ parari poterant, non sine oblatorum nummorum fastidio. Idem & importune circa cerimonias tricabatur, qvod præter omnem morem dextram suam Electoris dextræ jungere vellet. Et qvia Elector tunc graviter Potstami decumbebat, nec tanti videretur Moscum tamdiu detinere, qvoad is è morbo se recreasset, proponebatur, ut Elector in lecto decumbens ipsum audiret. Qvod Moscus non alia conditione admittere volebat, qvam ut & sibi lectus juxta sterneretur, in qvo ipse mitratus & ocreatus jacens mandata expositurus sit. Solvit tamen hunc nodum vindice dignum remittens Electoris morbus, ut plus satis scrupulosum hominem sedens audire posset.

Super edicto Belgarum circa religionem disceptata.

§. 55. Circa idem tempus Belgæ Uniti missionarios monachos, Jesuitas, Dominicanos, Franciscanos, ac id farina alios ditione sua exesse jusserant. De qvo Camprichtus minister Cæsareus graves qverelas moverat, eoqve nomine ad Moguntinum scripserat, de periculo religionis Catholicæ multis perstrepens. Hucusqve rectores Belgii à Gallo contra Reformatos acta has ob rationes improbarant. Libertatem Reformatorum sacrorum Nannetensi edicto stabilitam, qvod ipse Ludovicus XIV Rex confirmarit. Eam persecutionem, ac modum sacra mutandi doctrinæ Christi, ac Apostolorum praxi repugnare. Grave damnum Galliæ esse tot honestos homines, ac bonos cives expulisse; qvo consumtio rerum victui, & amictui inservientium, tum commercia, & artes manuariæ imminuantur, qvæ aliis adcrescant. Regem fero intellecturum, hac reformatione non id obtentum, de qvo sacrifici ipsi persvaserint. Eidem aliqvando pœnitentiam subituram, qvod hoc specimine potentiam suam ostentare, & conscientias qvoqve civium ad libidinem suam flectere instituerit. Deum aliqvando permittere, ut fortuna semper secunda ebrii potentiam suam in propriam perniciem vertant, ac multos innocentes opprimant. Se qvoqve dominos terrarum suarum esse, ac Romanis ritibus addictos itidem expellere posse. Sed se nolle cum aliena crudelitate paria facere; ac Deum rogare, ut sacrorum socios calamitate pressos soletur, Regisqve animum mitiget: simul specimen daturos, qvam felix sit moderato sub imperio vivere, conscientiis vim haut inferente. Post tamen impulsu concionatorum præcipue in Zelandia & Frisia, complura satis dura in Catholicos statuta fuerant; ac demum omnes monachi expellebantur, ac vetera edicta contra Pontificios strictius observari jubebantur, hactenus fere dissimulari solita. Catholicorum Principum ministris, qvi talia improbabant, respondebatur: *Compertum sibi, missionarios, ac peculiari voto obstrictos Jesuitas, ac Monachos exteros esse, nullo in hanc Rempublicam affectu; à suis cœnobiis, & superioribus dependere, quibus annuatim ingentes pecuniæ summas in fraudem harum provinciarum mittant; qvi & ad res novas proclives sint. Idqve citra ultionis studium, ac persecutionem, nec in talionis vicem fieri, qvod Catholici in Belgio Laicis sacerdotibus indigenis uti qveant, eoqve monachis, ac voto obstrictis opus non habeant. Qvin ipsos sacerdotes catholicos indigenas petere, ut Jesuitæ, & alii amoveantur.* Ad qvæ Camprichtus multa regerebat, addito: num Gallo ratio fuerit Nannetense edictum abolendi, se nunc disqvirere nolle. Id certum esse, paria à Rectoribus Belgis admitti, qvi Catholicis per pacta publica tam sancte promissa haut servent. Qvod olim Reges Galliæ Hugenottis velut sibi subjectis promiserint, aliam habere indolem, qvam si paris conditionis homines inter se paciscantur. Sane olim Reformatos cum Catholicis in Belgio tractasse, ubi penes Catholicos ab antiqvo summa rerum erat, qvi demum à novam religionem professis in propria patria oppressi sint, & adhuc sub jugo gemant. Nec odia heic subsistere, sed nunc eosdem plane ejici. Id qvod pravos effectus producturum, ac demum bello sacro ansam daturum sit. Ast Electori mirum videbatur, Camprichtum male temperatum circa religionem fervorem ita importune apricari, ac Belgarum factum, exteros monachos, ac nil proprii possidentes exesse jubentium, cum Galli persecutionibus comparare. Qvarum crudelitati nil addi posse videbatur, nisi qvod novæ immanitatis exemplo omnem barbariem superaret nuperum Arausione edictum; qvo recens conversi ante fores ædium suarum consistere jubebantur, si corpus alicujus, qvi non acceptis sacramentis decesserat, ad locum bestiarum morticiniis destinatum pertrahebatur, & acclamatione, aliisqve signis id factum velut eximium justitiæ specimen magnis laudibus ferre, gravi pœna in id negligentes statuta. Unde Elector suos legatos Ratisponæ Protestantibus,

1687. bus, ipsisqve Austriacis demonstrare jubebat; uti altius sibi penetrare videatur, qvod Cæsarei ministri patronos se, & advocatos Gallicarum persecutionum ferant; ac circa scita ad opprimendam Evangelicam religionem tendentia cum Gallis tam amice conspirent. Rationibus Cæsaris valde noxium fore, si Protestantibus persvadeatur, inter Cæsarem, & Gallum compactum adversus ipsorum sacra existere: cum tamen Cæsar nuper longe aliud sibi confirmarit. Nam Elector Viennæ Cæsari demonstraverat: uti ipse præclaris ejus in Hungaria progressibus ex animo faveat, ac ad hos ulterius proferendos pro virili operam sit collaturus: ita non modico sibi dolori esse, glisentibus victoriis persecutiones Evangelicorum ibi locorum exasperari. Id qvod Protestantes Principes non posse non magnopere afficere, qvod cum opes, ac sangvinem ad dilatandos Cæsaris fines, ac tot victorias alacri animo impenderint, id nulli alii usui inservire videatur, qvam ut innocentes suorum sacrorum consortes asperius opprimantur; ita ut sub barbarorum jugo, ubi saltem conscientiis libertas constat, qvam sub placido alias Austriacorum regimine vivere malint. Unde id saltem istis relinqvendum, qvod Turca non eripuit. Ejus persecutionis præcipuus autor habebatur Collonitschius, acerbissimus Protestantium hostis. Qvo & non parum conferebant pecuniariæ rationes, qvod Caraffa promisisset è publicatis Protestantium bonis legiones se suppleturum. Porro & Viennæ non modica indignatio erga Belgas ostendebatur, ac inprimis qvod in Frisia per sententiam judiciariam nonnullus Missarum adparatus combustus esset. Ac confirmabatur, apud complures Catholicos Principes eam ob caussam consilia agitari, eminente inter alios Angli fervore. Accedebat, qvod eo tempore Neussæ in Silesia liber in lucem prodiisset, inter multa terrica Gallorum persecutiones magna cum impudentia adprobans, ac ad plenam Evangelicorum extirpationem consilia suggerens. Id qvod eo indignius erat, qvod ne Galli qvidem ista facinora per publica scripta probare ausi essent, sed ea vel dissimulare, vel plane inficiari instituerint. Non abs re fuerit unum locum effrontis scriptoris heic adducere. *In Gallia ante annum unicus dimacha plus demonstrare poterat, qvam qvidqvid in Bibliis extat. Et qvanqvam violenta conversiones nunqvam laudanda sunt, unde nec eo qvoslibet agendi modos defendere, aut ornare nolo: tamen cares intime in pectore ita arrisit, ut id verbis exprimere neqveam. Nam omnes blanditia adversus hæreticos incassum consumuntur; plerisqve inde ferocia accedit. Unde haut absurdum est istis subsannatoribus ridendo, & per dimachas rationes fidei imprimere. Duro nodo durum cuneum adhibendum. Si isti homines hoc modo ad salutem non perducuntur, malitia tamen, & illusioni eorum obex ponitur, qva Catholicis hactenus tam ægre fecerunt. Sane mihi fiducia est facile adstruere, Principem Catholicum non qvidem ut alios convertat, sed ut malitiam, maledicentiam, & hæresin puniat, qvamlibet doctrinam acatholicam qvocunqve modo jure perseqvi, & extirpare posse, ut ob ineffabiles cavillationes adversæ partis qvis vix limites modestiæ excedere possit, nedum ut sibi rationem eo nomine apud tribunal divinum reddendam metuere debeat.*

28. Nov. Ast Elector per Nicolaum Danckelmannum ablegatum Cæsareis exponebat; sibi haut videri Belgarum edictum ullius injustitiæ argui posse. Nam cuivis summo imperanti jus esse etiam in dominante, ac legibus publicis introducta religione curam sacrorum indigenis potius qvam exteris committere; id qvod in omnibus regnis, ac rebuspublicis etiam apud Catholicos usu receptum sit. Eoqve & Protestantibus integrum esse oportere suo ex judicio ejusmodi statuta condere; inprimis si, uti præsenti casu, religio, circa qvam magistratus exteros sacerdotes tolerare nolit, in republica per sanctiones pragmaticas penitus interdicta per conniventiam duntaxat toleratur. Eo magis se mirari, Camprichtum literis ad Mogintinum tam periculosam circa hoc negotium sententiam præ se ferre, ac non solum Gallicam persecutionem inaudito rigore exercitam, ac multis cordatis Catholicis, ipsiqve Pontifici improbatam defendere, sed & profiteri non dubitare, Gallo plus juris fuisse ad abolendum edictū Nannetense, qvam Belgis ad extraneos sacerdotes ejiciendos. Tum Belgium Unitum esse terram Catholicorum propriam, eosqve à recenti religioni addictis oppressos, iisqve per publicos tractatus promissa haut servata fuisse. Cum tamen nemini de ejusmodi pacto circa religionem in Belgio constet. Igitur uti ipse haut credat Camprichtum ista Cæsaris jussu scripsisse; ita facile intelligi, qvantum suspicionum ac diffidentiæ id apud Protestantes pariturum sit, à Cæsareo ministro crudelem, ac inauditam in Gallia persecutionem tam odiose propugnari, contra Protestantium circa sacra in suis ditionibus jus in dubium vocari, ac plane de bello sacro minas jactari. Ex qvo Protestantibus suspicio nasci qveat, Cæ-

 sarem

1687. farem data occasione circa religionem gemina cum Gallo consilia capessere posse. Qvalia de isto credi ejusdem rebus admodum noxium sit. Unde par esse, ut Camprichto suum delictum exprobretur. Et mox Cæsar per Freitagium Electori significabat, ejus viri intempestivum zelum sibi haut probari, nec talia se differere, aut scribere istum jussisse.

De munitione ad Trarbacum.

§. 56. Cæterum qvanqvam nuper admodum facta à Gallo declaratio spem fecisset, eum paulisper usurpationibus abstenturum; imperare tamen sibi non poterat fræni nescia ambitio, qvin novam qverelarum materiam præberet cœpta apud Trarbacum munitione, qvæ Mosellæ, ac latè circum ditioni capistrum injiceret. Ea de re cum Electori auditum esset, is statim in Gallia, ut talibus desistatur, agere cœpit. Sed ad qvæ Croissius reponebat: *Regem id suo jure facere, qvod in formula induciarum positus articulus de non struendis munitionibus in locis reunitis, ipso in tractatu omissus fuerit. Regi integrum esse in locis reunitis omnia facere, qvæ ad sui securitatem spectent, ac Cæsari, & Ordinibus utiqve licere munitiones qvoqve in suis ditionibus extruere. Necessum ipsi esse Regno suo prospicere adversus destinata, qvæ aliqvando ad id invadendum concipi possint. Denique simplex esse credere, animum Regi esse, aut unqvam fuisse, reunita loca elapsis induciis restituere.* Ea de munitione Cæsar per literas sententiam Electoris exqvirebat. Cui ab hoc responsum; habere Cæsarem qvod metuat, ex hac structura multum malorum proventurum. Se qvidem curam Cæsaris prævenisse, & statim atqve de eo intellexerit, de iniqvitate ejus ausi Lutetiæ demonstrasse. Certissimum qvoqve esse, si circa justitiam dunraxat agatur, Imperio gravissimas rationes haut defore. Sed qvia experientia hucusqve plus satis compertum sit, ejusmodi demonstrationes qvantumvis solidis fundamentis subnixas apud Gallum nil ponderis habere; ita qvæ ipse circa hoc negotium monuerit, nullo fructu fuisse. Unde Cæsarem pro sua sapientia judicaturum, in præsens ejusmodi remedia adhibenda, qvæ si illatum præjudicium non corrigant, saltem reipublicæ periculum non accelerent. Præsertim cum Cæsar, & magna pars Ordinum armis instructorum adhuc bello Turcico implicentur, ac robur Germaniæ in locis longe remotis agat, ut si Gallus in præsens arma arripiat, Imperio facile irreparabile damnum inferri qveat. Interim ista ausa per silentium haut dissimulanda, sed ut ea omittantur, simul de regundis finibus, ac executione urgendum. De cætero utiqve adversus repentinos casus vigilandum, ac arma in promtu habenda. Qvo fine ipse omnia sit collaturus, qvæ ad salutem Imperii faciant. Porro ad ea, qvæ Lobcovicius super Trarbacensi structura monebat, Croissius regerebat: Regem inducias utiqve servaturum, qvibus ædificatio illa haut repugnet. Eqvidem se non inficias ivisse, castellum Hunningæ oppositum ad induciarum leges haut qvadrare. Sed in locis reunitis Regi jus supremi imperii competere, cujus pars sit munitiones extruere. Alias istud caput expresse in tractatibus fuisse excipiendum, qvo casu Regem in inducias haut fuisse consensurum. Ipsis usufructuariis jus esse hoc titulo concessis rebus qvantum possunt utendi fruendi. Satis apud se istam causam discussam, ac compertum ei nil solidi opponi posse. Mirum videri, dum Cæsari facultas relinqvitur integra regna adqvirendi, eum suspicione perstringi ob paucula loca, qvæ Rex firmando limiti munire è re ducat. Regi alias rationem fuisse hoc rerum statu melius sibi cavendi conversis in pacem induciis. Sed rationes status bono rei Christianæ cessisse. Constare tamen de qverelis, qvas Cæsarei ministri Londini super his munitionibus moveant; qvas Anglus improbare neqveat. Per talia Regi necessitatem imponi magis adhuc securitati suæ prospiciendi. Interim Regem satis demonstrasse sincerum desiderium pacis in Imperio servandæ, dum occasionibus, qvas justitia, ac rerum facies suggerebat, ad eam turbandam abuti noluit. Sane potuisse à Rege Aurelianensem in possessionem totius Palatinatus mitteres, reddito post, qvod huic jure non competebat. Ac tamen eum qvievisse, utut Palatini acta secus mererentur. Eandem adhuc mentem Regi persistere, eumqve statutum declarationibus circa servandas inducias factis; ac mandata ad suos emisisse, ut in locis reunitis res ad normam induciarum relinqverentur; etsi vocabulum *in politicis* non de extruendis munitionibus, sed de regimine magistratuum iis locis intelligendum sit. Qverelas Protestantium inanes fuisse. Ad qvæ Lobcovicius regerebat: Regem justitiæ, generositatis, ac sapientiæ specimen edidisse induciis non abruptis, unde ingens malorum seges oritura fuerit, armis Turcarum insigniter promotis. Eum in obligatione, qvæ ex induciis resultet, fat securitatis inventurum. Supremum imperium in locis reunitis eidem non pure, ac sine

Montroyal.

16. Jul.

17. Jul.

1687. sine exceptione cessum, sed ad tempus duntaxat; intra qvod licitum non sit aliqvid facere, qvod indolem, & statum eorum locorum mutet. Sed ista surda aure transmittebantur.

Ratispona super ea munitione disceptata. 1. Nov.

§. 57. Ast Cæsar super ea munitione Ratisponæ proponebat; uti Gallus apud Anglum declaraverit, integrum sibi fore non hanc solum, sed & alias in locis reunitis pro lubitu extruere. Id qvod non solum induciarum indoli in universum, sed & disertis pacti verbis repugnet. Scilicet Gallum non plus qvam Kalendis Augusti per sententias tribunalium Metensis, Brisacensis, ac Vesontini occupavit, Argentorato addito, sibi attribuere posse, ac certo modo ad tempus cessos Ordines in suo statu tam circa sacra, qvam civilia relinqvere, eoqve nil innovare debere. Atqvi ejusmodi munitionibus extructis causam possessionis plane mutari, ac Imperium, locaqve cessa in longe duriorem conditionem reponi; id qvod citra expressam conventionem fieri non potuerit, cum ejusmodi conventiones stricti juris sint, & qvod ibi expressum non sit, pro non concesso habeatur. Eqvidem Verjum inter tractatus testatum fuisse, Regem circa extructionem munimentorum sibi legem dici nolle. Ast vicissim Cæsarem, & Imperium à Verjo nullam sibi legem præscribi passos, nec circa hoc negotium qvidqvam annuisse, ac utramqve partem intra terminos contradictionis constitisse, eoqve heic locum habere tritum illud: multa tractari, qvæ non perficiantur. Unde si maxime Gallus interdictum de munitionibus tractatui inseri haut voluerit, haut ideo tamen licitum ipsi esse omnia occupata loca operibus firmare. Qvin potius qvia de extruendis munitionibus tractatu nihil continetur, Gallum etiam istas suscipere non debere, sed ad normam juris gentium durantibus induciis omnia in eo statu relinqvere, qvo tempore harum initarum fuerunt. Qvo accedat, qvod in sententia anno 1681 die 12 Aprilis Meti contra Veldentinum pronuntiata de Comitatu Spanheimensi, in qvo Trarbacum, & tractus circum situs est, nulla mentio fiat, uti è libro de arrestis Lutetiæ edito adparet; nec à Gallo aliqvid avthentici eo nomine prolatum, sed nil aliud dictum, qvam à Luvoisio ejusmodi documentum fuisse repertum. Sed & Gallum declaratione Lobcovicio facta agnovisse, sibi non competere jus novas munitiones extruendi, dum expresse stipulatur, ut integrum sibi sit duas munitones cœptas absolvere. Ergo deliberarent Ordines, qva ratione hæc res Gallo placide demonstrari possit. Circa isthoc Coloniensis literis ad Electorem datis censebat; Gallo rationem constare, qvod articulus de non struendis novis munitionibus inter tractatus ab isto repudiatus sit; & Anglus ejusdem acta non improbet. Cujus judicio tamen nemo hanc causam submiserat. Contra Palatinus, & Bremensis censebant, paratus armorum in Germania faciendos. Sed Elector judicabat, utiqve necessarium esse, Germaniam qvantum possit ita sese armis instruere, ut vicinorum infensa destinata metuenda ipsi non sint. Uti tamen hactenus consultationibus super securitate Imperii parum profectum, ita & nunc, si id negotium denuo deliberandum sumatur, nullum operæ pretium fere. Igitur optimum esse, si singuli Ordinum qvantum possint arma parent, uti ipse fecerit, ac suo exemplo alii. Sed & negotium de publicis armis ita secreto tractari non posse, qvin Gallus inde suspicionem concipiat: qvæ tamen omni modo durante bello Turcico cavenda sit. Interim providendum, ut jura Imperii ne condonentur, & cum Gallo pax constet, qvoad bello Turcico finis impositus sit. 1687.

Galli scriptura ad Ordines Imperii 4. Nov.

§. 58. Ast Ratisponæ Verjus à Gallo spriptum ad ordines Imperii exhibebat die 23. Octobr. Fonte Blaudi datum, hoc sensu. *Postqvam Rex edoctus sit de querelis, qvas Austriaci ministri tota Germania spargant de operibus jussu suo apud Trarbacum cœptis, per qus pacta mense Augusto anno 1684. violari arguant, cum Creqvio Comiti, oblegato suo extraordinario, ac plenipotentiario ad conventum Ratisponensem injunxisse, ut ministris Electorum, Principum, atqve Ordinum Imperii ibi congregatis significet, qvam tenui fundamento istæ querelæ nitantur; & qvam justam causam eædem præbeant omnibus, queis publicam qvietem tueri cordi est, suspicandi, istarum autores eo prætexto ad hanc turbandam uti velle. Sane pactum anno 1684. Ratispone initum induciarum vocabulo nuncupari non posse. Hæc enim conventione constare, per qvam subsistente adhuc bello ad certum tempus hostilibus actionibus sit abstinendum. Igitur cum eo tempore bellum inter Galliam, & Imperium non extaret, id pactum non nisi reciprocum promissum fuisse de amicitia per viginti annos colenda. Eo intuitu Cæsarem & Imperium ad idem tempus renuntiasse omnibus juribus, qvæ ipsi competebant in loca ad Coronam Franciæ reunita ante Kalendas Augusti anno 1681. Vicissim Regem se obstrinxisse, intra id*

1687. *tempus se non persecuturum ullam aliam pretensionem, qvam in Imperium habeat. Has esse primarias conditiones per quas utraqve pars de longa continuatione amicitiæ sibi invicem cavit, & qva Cæsareis exercitibus facultatem præbuerunt totam Hungariam subigendi, ac res suas eo provehendi, ut bellum in Imperio ordiri qveant, quod sumtibus, ac forte cum exitio Electorum, Principum, & Ordinum, qvi plurimum ad id contulerunt, gerendum sit. Sed ut clare perspiciatur, qvam inane sit prætextum à Cæsareis jactatum, non aliud opus esse, quam ut omnes articuli ejus tractatus percurrantur. Qvi, si maxime velut puræ induciæ consideretur, eo fine conclusus sit, ut Imperii tranqvillitas firmetur, ac facultas ei præbeatur omnes suas vires in communem hostem vertendi: sane non posse dici, ademtam Regi facultatem muniendi loca, quorum possessionem cum consensu Imperii tractatu isto expressam nactus est cum pleno, & integro supremi imperii jure. Nec minus id perspectum iri, si omnia induciarum pacta antehac inita percurrantur, in qvibus partes expresse de intermittendis munitionibus stipulatæ sint, ubi super iis qvid statuere placuit. Tractatu induciarum Bonvisii anno 1537. inito expressum, eo tractatu ac suspensione armorum pendente, qvæ non nisi ad Belgium porrigitur, Rex Franciscus non immittet militem, nec munitionem excitabit in Comitatu Sancti Pauli. Qvam exceptionem innuere, qvocunqve alio loco Regi libertatem esse sua loca durantibus induciis muniendi; ac necessum fuisse eum articulum tractatui inseri ad eam libertatem in Comitatu Sancti Pauli Galliæ adimendam. Tractatum induciarum generalium Nicææ anno 1538. factum eundem articulum de dicto Comitatu confirmare, nec paciscentibus Principibus libertatem adimere quævis sua loca muniendi. Inducias Vaucellis anno 1555. factas nil stipulationis eo nomine continere. Cum Hispani, & Belgæ Uniti anno 1609. tractatu induciarum sibi per articulum vicesimum nonum adimere vellent facultatem novas munitiones in Belgio excitandi, eum articulum his verbis concepisse: ut neutra pars in Belgio ullam novam munitionem construat. Cum Monasterii de pace inter Gallos, & Hispanos ageretur, è præcipuis obstaculis conclusionem impedientibus fuisse, qvod Hispani non possent in animum inducere, ut juri in Cataloniam, quæ ipsorum imperium excusserat, renuntiarent, Unde convenisse, ut induciæ ad XXX annos circa eam provinciam fierent, per qvas utergve Rex retineret quæ tunc possideret. Sed supervenisse aliam difficultatem, qvod Hispani concedere nollent, Cataloniæ loca à Gallis per inducias muniri. Id qvod Galli consentire noluisse, demonstrantes, id postulatum rationi repugnare, ac munitionem esse actum defensionis, non aggressionis; ac demum pervicisse, ut utrinq. esset libertas durantibus induciis loca muniendi, rejecto temperamento, qvod Belgarum legati circa hoc negotium in medium afferebant. Atqve idem contigisse circa tractatum, de qvo in præsens qvæstio. Nam cum interdictum de muniendo per ministros Cæsareos articulo IV, & per Imperium articulo X projecti esset propositum, prout hoc publice Ratisponæ per dictaturam communicatum est, id à Gallis rejectum, ac post à Cæsareis ministris desertum, velut ad reliqva pacti capita non qvadrans, ac præcipue ad id, quod Imperium Regi plenum & integrum supremum imperium in loco reunita relinquat: in qvod Rex nunqvam consensurus fuerit, si vel minima exceptio, aut restrictio ei fuisset addita. Nec verosimile videri, Cæsareos ministros ullum fundamentum suarum qverelarum ex articulis VIII & IX petere posse; qvod prior non respiciat nisi restitutionem proprietariorum earum terrarum, quarum supremum dominium Regi concessum est, & qui præstituto tempore juramento fidelitatis se offerant. Per alterum Regem duntaxat obligari ad religionis exercitium incolis relinqvendum. Alias reunionem Trarbaci sine controversia demonstratam esse per sententiam, Cameræ Regiæ Metensis mense Aprili anno 1681 latam. Usqve adeo difficile esse animo comprehendere, qvod prætextum ministri Cæsarei adducere possint Regem de violato hoc tractatu arguendi; eum tamen hic quotidie illustria documenta edat, quam exacte, ac sancte eum servet, suaqve moderatione Cæsareorum armorum progressus contra infideles promoveat. Sane per ejusmodi qverelas augeri suspiciones de instituto, qvod aula Viennensis semper ostendit, qvodqve ejus ministri aperte declararunt; se nolle inducias diutius servare, quam qvod commoda occasio eas abrumpendi non sit. Interim uti hæ induciæ toti orbi Christiano felicem, qva nunc gaudet tranqvillitatem pepererunt, simul Ordinibus Imperii facultatem præbuerunt, ut per submissa continuo auxilia in Ottomannos revolvere possent mala, qvæ isti provinciis Cæsareis minabantur: ita eidem tractatui Cæsarem sui status incolumitatem, & omnes victorias debere ab infidelibus reportatas. Eo injustius istius ministros qveri, qvod Rex suo jure utatur circa muniendas limitis sui partes, qva opus sit. Sane Principem, qui per munitiones in limite extructas qvietem, ac felicitatem suorum civium in tuto collocat, eo ipso non magis cupidinem victorum terras invadendi, ac bellum movendi ostendere* 1687.

1687. *dere, quam privatus animum aliena invo-landi apricatur, si sua conservare cordi ipsi est. Quæ cum ita sint, Regem sibi de prudentia Ordinum Imperii promittere, eos serio expensuros justissimas suspiciones, quas male fundatæ Cæsareorum ministrorum querelæ ipsi excitare possint; ac per idonea consilia impedituros, ne amicitia, quam ipse semper cum Imperio colere cupit, turbari queat.* His literis Verjus quoqve scriptum addiderat, qvo inter alia contendebat; ni Gallo liberum sit reunitis locis pro lubitu munitiones extruere, Imperio qvoqve in nonnullis locis, puta in qvatuor urbibus Sylvestribus idem integrum non fore; qvod Rex nondum declararit, qvas prætensiones in Germaniam habeat, qvibus ad tempus duntaxat harum induciarum per articulum XII. renuntiarit. Ac ni verba ejus articuli, *renuntiat vicissim Imperator & Imperium supremo domino &c.* sensui, ac valori suo reliqvantur, initium ejusdem, *Renuntiat Sua Christ:ma Majestas*, itidem obligatione carere. Unde cum adpareat, Cæsarem, & Imperium à conventis per inducias resilire velle, Regi qvoqve ad idonea hoc casu consilia, ac ut priores prætensiones persequatur, ansam præberi posse. Saltem hanc causam, Cæsaris, ac Imperii dijudicationi subjici non posse. Porro qvanqvam libellus hic statim per dictaturam publicaretur, Verjus tamen ipse non postulabat, ut de eo consultaretur; qvod crederet silentio Ordinum eundem probari. Idem qvoqve impediebat, ne ob Trarbacensem munitionem literæ ad Regem nomine Imperii darentur. Eas enim non posse non huic displicere, qvod per eas idem induciarum violatarum arguatur, qvas tamen is ad amussim servet. Nec eas literas aliud effecturas, qvam ut iisdem permotus Rex melius sibi caveat, ac plures munitiones excitet. Satis qvoqve perspici, aulam Cæsaream per ejusmodi querelas prætextum sibi reservare inducias post finem belli Turcici, qvamprimum id commodum sit, abrumpendi. Cui responsum: nil freqventius, nec magis innoxium, qvam si controversia super sensu alicujus tractatus nascatur, modeste eum disceptare, ac utramqve partem sententiæ suæ fulcra adferre. Id fieri etiam inter pacescentes potentia, ac dignitate plane dispares. Imperio tanto minus vitio dari posse, qvod jura sua tueatur, ac amicam discussionem qværat super dubiis circa inducias motis; atqve id ipsum tractatui induciarum congruere. Ac ipsum Verjum ansam disqvirendi præbere novissimo libello, qvo contendat, Regi in omnibus locis cessis jus esse munitiones extruendi. Ac doctores 1687. juris gentium, ad qvos Verjus provocet, id qvoqve tradere; ubi induciæ alteri partium prosint, eas non debere interim ejus, qvi dedit, causam duriorem facere. In præsens autem non solum qvæstionem esse de Trarbaco, sed de omnibus munitionibus, qvas Gallo in locis reunitis extruere ulterius in mentem venire qveat. Enimvero Electori in præsens consultissimum videbatur super munitionibus istis parum movere, ac omnes odiosas disceptationes, qvæ super iis exsurgere possint, declinare, ea tamen præcautione, ne Gallus inde evincere qveat, Verji libello contenta tacite probari, aut adversus ea nil reponi posse. Sed si Verjus ipse urgeat, eum libellum modeste refutandum, poti us tamen sermone ad Verjum, qvam literis ad Regem missis.

§.59. Ad extremum qvid animo meditaretur Gallus in apricum proferebatur, dum Wilhelmum Furstenbergium Electori Coloniensi Coadjutorem surrogari curat; qvo Germaniæ juxta ac Belgio mortalis plaga intentabatur. Coloniensis ut hunc sibi succenturiaret, electionem velut ex improviso Capitulo indixerat, cui & Wilhelmum expresse commendabat, qvod agnatum Clementem Bavarum tenera ætas inhabilem redderet. Nec dubium habebatur, qvin iste creandus esset, qvod pleriqve Canonici cognati, aut clientes ipsius, aut per dona, & pollicita emti forent. Eqvidem Gravellus ablegatus Gallicus negabat, à Rege suo vel teruncium eo nomine cuipiam donatum. Revera tamen is Canonicis caverat, si qvid eam ob causam damni patiantur, à Rege sextuplum ipsis pensatum iri. Hujus electioni Cæsar, Bavarus, & Palatinus acriter sese opponebant. Cæsar Caunitium Comitem miserat, sed qvi tardius adveniebat. A Bavaro missus Carrigius extremis viribus pro Clemente nitebatur. Joannes Wilhelmus Palatini primogenitus Coloniensis colloqvium expetebat, sed qvi obtentu valetudinis id declinabat. Is declarabat, ipsius fratrem inter candidatos haut fore, si Bavarus aliqvem è sua domo proponere vellet. Ipse qvoqve Pontifex tecte contranitebatur, ne Furstenbergius ea dignatione potiretur. Tanto magis Gallo res cordi erat, præsertim postqvam Bavarus, & Palatinus ambirent, & Cæsar Wilhelmo se opponeret: ac maxima isti ipso in Coloniensi spes erat, qvi obnixe huic favebat, qvicqvid Cæsar contra demonstrari curaret. Elector qvoqve Arnoldum Wachtendoneium Coloniam mittebat,

De electione Wilhelmi Fürstenbergii in Coadjutorem Coloniensem.

Caunitz. Carrig.

17. Nov. Wachtendone.

1687. tebat, ut Præsuli, atqve Capitulo istius electionem dissvaderet. Hæc enim si succedat, qvemlibet sana ratione utentem, facile judicare posse, de Germania tunc, & præcipue de Inferiore Rheno actum esse; & perinde fore, ac si præsulatus Coloniensis, & qvicqvid ab eo pendet, qvin & vicinia ultro in Galli manus tradatur. Nam toto orbe notum, uti is ex esse Gallo mancipatus sit non solum ob præsulatum Argentoratensem, sic ut eo nomine inter Galliæ Episcopos sit censendus; sed & qvia Rex nuper tanto cum strepitu Cardinalitiam dignitatem ei conciliarit. Ac ineptum erat, qvod is subinde jactaret, sibi Germanum pectus esse; sed in qvo mancipata Gallo anima hospitabatur. Nec verosimile erat, si sanæ rationi locus relinqveretur, ullum è Capitulo, aut toto præsulatu præter necessitatem se suosqve, ac totam provinciam Gallico servitio addicere velle. Wachtendoncio, cum qvæ jussus erat exposuisset, Coloniensis respondebat; *11. Dec.* ante tres septimanas Coadjutorem se à Capitulo petiisse, id qvod huic placuerit, ac electioni diem septimum Januarii instantis anni dictum. Ita eam rem non amplius penes se, sed penes Capitulum esse, ac sibi haut decorum eidem remoram injicere. Ei responso immotus inhærebat, qvicqvid de incommodis ex hac electione proventuris ingereretur. Ac referebat Wachtendoncio ablegatus Bavaricus: sibi persvasum, Furstenbergium jam electionis certum esse. Bavarum qvondam de publico magis qvam privato Domus suæ commodo solicitum, apud Coloniensem de filio suo egisse; sed eum semper Coadjutoris electionem velut feralem avem aversatum fuisse. Unde Bavarum offensæ agnati declinandæ siluisse; sperasse tamen, istum domus suæ affectum ante omnia habiturum. Ast nunc præter opinionem hanc electionem ita improviso moveri. Cæsaris, ac Bavari legatos, uti videatur, sero venisse. Capitulum à Pontifice per literas monitum, ne tam arduum negotium ita angusto spatio arctaret. Sed incertum, num iis pondus futurum sit. Ac si Pontifex confirmationem abnuat, schisma metuendum. Coloniensem nuper Bavaro scripsisse; qvia Princeps Electoralis Palatinus tam enixe institerit, sibi demum necessitatem allatam comitia eligendo successori indicere. Qvo nomine Bavarus Palatini consilium valde improbarit; ac intempestivis hujus precibus tribuendum, si nunc electio Cardinalem maximo cum reipublicæ præjudicio tangat. Cæsareus legatus Furstenbergio offerebat, Cæsarem effectu- rum ut is Coadjutor Leodiensis eligatur, si 1687. Clementi ad præsulatum Coloniensem nanciscendum operam navare velit. Tum ipsius, ac Lœvvensteinianæ familiæ, in qvam soror ejusdem denupta erat, gratiam Cæsaris pronam fore, eundemqve hoc facto iterum Germaniæ favorem sibi conciliare posse. Sed Wilhelmus ad ista obsurduerat, ac ipse Coloniensis eousqve huic addictus erat, ut Cæsaris, ac Bavari legatis abrupte abnueret de Clemente Capitulo commendando, causatus Clementem puerum esse, sibi autem viro rebus gerendis apto successore opus esse. Inprimis qvia Gallo chirographum sit aliqvot centena uncialium millia continens in Archipræsulatum, qvæ exsolvi non possint; Caunitio regerente, miram oportere obligationem esse, qvæ dilui neqveat; & Bavaro sat pecuniæ in eam rem esse. Nec animo comprehendi posse, unde isthoc debitum contractum sit, qvod utiqve Galli eo tempore Præsulatui plus damni, qvam utilitatis attulerint. Ad qvæ Præsul nil qvod reponeret habebat, nisi serum jam esse consilium mutare. Ac semel se Coadjutorem petiisse, ac eo fine Cardinalem commendasse: unde nunc id negotium à Capituli arbitrio pendere. Isti tamen præsentissimum adminiculum rei promovendæ domi obliti fuerant, pecuniam; ac sero Caunitius Bruxellas mittebat collybis inde petendis, sed ubi nulla argenti copia erat. Cum ita pleriqve Clementem aversarentur, Episcopus Wratislaviensis spem conceperat. Simul acre scriptum Capitulo insinuari curabat, qvo isthoc simoniæ insimulabatur ob acceptas à Gallo pecunias. Qvo Capitularium animi valde exacerbabantur, ac spes istius frustra erat, qvod Fürstenbergio non nisi tria suffragia deessent. Unde nil remedii supererat, qvam ut Pontifex per Nuntium Coloniæ residentem intercederet. Ac sane veniebat mox à Pontifice mandatum dehortatorium, qvod Nuntius Coloniensi atqve Capitulo insinuabat. Simul valvis templi cathedralis mandatum Papæ affigebatur, qvo omnibus Capitularibus sub pœna excommunicationis, & bis mille aureorum interdicebatur electionem Coadjutoris perseqvi. Tum citabantur ad causam Romæ dicendam, qvod electioni diem dixissent haut facta omnibus Collegis communicatione: qvod jus Canonicum statuat, si vel unicus Capitularis ad electionem invitatus non sit, eam irritam fore. Sed Elector talibus haut motus Capitulum hortabatur, ut eo scripto insuper habito ad electionem progrederentur, excluso Clemente. Idem

& an-

1688. & antea parum curaverat, à Pontifice confirmationem Episcopatus Monasteriensis sibi negatam fuisse. Etsi nec Nuntius debito fervore rem agebat, incertum metu, an alia de causa. Cum enim rescriptum Pontificis pleno Consistorio exhibere debuisset, Syndicum tantum, ac duos delegatos è Capitulo ad se evocabat. Caunitii acris oratio in Capitulo contra Furstenbergii electionem surdis auribus transmissa: cui repositum; qvia Elector electionem suscipi velit, eam se defugere non posse. Factam se Pontifici denuntiaturos, penes, qvem sit, eam confirmare velit, an minus. Arausionensis pecuniam offerebat, si electio impediri possit; sed angustia temporis negotiationem impediebat. Ita is octodecim suffragiis, qvod sex absentes essent Coadjutor dictus fuit ingratiis Cæsaris, ac totius Germaniæ. Contra eam electionem protestabantur Franciscus Ludovicus Episcopus Wratislaviensis, Marchio Badensis, & Koenigseckius Comes, ac ad Nuntium Apostolicum provocabant.

7. Jan.

Post Furstenbergii electionem disceptata.

§. 60. Furstenbergius cum de Coadjutoris dignitate in se collata Cæsari significare vellet, ejus delegato literæ fiduciariæ redhibebantur; qvod Cæsar decrevisset Pontificis confirmationem expectare. Electori ad literas eadem de re denuntiantes nil respondere placuit. Inde nova Gallis qverendi materia. Croissius Spanhemio dicebat: Cardinalem Palatino debere, qvod Coadjutor factus sit. Ni enim hic tanta cum anxietate pro filio suo prensasset, qvem Coloniensis semper aversatus fuerit, hunc nunqvam electionem fuisse permissurum. Palatinum omnia in suam domum pertrahere velle; cum sibi haut videatur Electoris interesse ad ejus vicini opes augendas operam conferre. Palatinum secreto id affectare, ut vel Coloniensem Electoratum filio suo compareṫ; vel si Bavaricus Princeps eo potiatur, successionem suæ domus ad Bavariam promoveat: id qvod Coloniensi non parum scrupuli injecerit. Sed qvod Elector Cardinali ad literas suas non responderit, id non aliunde provenire posse, qvam qvod Cæsari, ac Palatino hanc electionem aversantibus placere velit. Id qvod publicæ Imperii tranqvillitati noxam inferre qveat. Sane qvantumcunqve is Cardinalis Galliæ innexus sit, se tamen nunqvam hominem novisse, cui magis cordi fuerit amicitiam inter Galliam, & Imperium servare; cui salutari instituto ea dignitate auctum utiliorem operam navare posse. Unde par fuisse Regis fœderatos eo minus scrupuli movere circa electionem per unanimia fere suffragia factam à Capitulo, cui jus electionis sit, & qvod reqvirente Præsule ad electionem processerit. Eoqve Electorem saltem in gratiam Regis gratulatione defunctum; præsertim cum aliud sit electionem promovere, aliud jam factæ non contradicere. Ast Spanhemius reponebat: Electori mirum videri, Regem eo facto offendi; qvasi sibi non integrum sit circa talia facere, aut omittere qvæ placeant, aut eo nomine ad rationem cuiqvam reddendam teneatur. Ac posse sibi ejus rei causas esse, qvas haut cuivis ingerere teneatur. Sibi potius qverendi causam esse, qvod Rex super hoc negotio qverelas moveat. Principibus nullam rem majori cura tuendam, qvam independens suum jus, ac plenam libertatem eodem utendi, prout è re jam esse videatur. Id qvoqve negotium ad solum Imperium, & Collegium Electorale spectare. Et qvare Rex de eo nil communicaverit, si vellet, ut in ipsius gratiam aliqvid fieret? Cardinalem qvoqve suis literis ad Saxonem posuisse; nondum sibi decretum oblatam electionem acceptare; sed eo nomine Papæ dispositione statuturum. (etsi ea verba in literis ad Electorem non extabant.) Et qvare ipse alios ancipiti officio præverteret? Repetebantur tamen qverelæ, addito; Electorem Hagæ per Spanium fœdus iniviſſe, qvo promiserit, se IX M militum ad Rhenum missurum, qvi Juliacensibus copiis juncti Cardinalis admissionem ad præsulatum impediant, & Capitulum ad alium eligendum cogant. Talia sane Regem à fœderato haut expectasse. Eundem ad hanc electionem nihil contulisse. Sed si Capitulo vis inferatur electioni rite factæ subvertendæ, idqve prætexto oppositionis, qvæ Romæ instinctu Cæsaris circa confirmationem fiat; Regem Capitulo ad jus liberæ electionis asserendum omni ope adstiturum. Ad qvæ Elector demonstrari jubebat: *Uti qvæ ipse circa hoc negotium egerit, cum fœdere inter se, ac Regem nil commune habeant; ita merito sibi libertatem constare debere, in causa qvæ solum Imperium, ac Electorale Collegium spectet, suo e judicio atqve usu procedendi; nec ullam violationem fœderis, aut justam qverendi causam inde evinci posse. Sane nullum fœdus ita strictum adornari posse, ut conjuncti non qvandoqve in uno aut altero negotio diversas sententias foveant. Sed & graves causas, nec Regi improbandas intervenisse omissi responsi. Per aliqvot septimanas dextræ sibi usum ademtum. Cardinalem literis ad Saxonem posuisse; se hanc electionem nondum acceptasse, aut rejecisse,*

1688. *jecisse, sed Pontificis placitum circa eam expectaturum. Unde se id negotium velut imperfectum respexisse. De fœdere contra Capitulum Coloniense putidum commentum esse.* Ad ista Croissius: Solas Palatini machinationes causam huic electioni dedisse. Alias enim Coloniensem à Coadjutore abhorruisse, Capitulum autem hanc occasionem avide arripuisse, ut Comitibus iterum aditus ad Electoratum panderetur, qvi tanto tempore penes Bavaricam domum mansérit. Regem ne teruncium qvidem huc contulisse, cui religioni sit per sordes Cardinalem promovere. Non posse tamen qvin ea electione gaudeat; præsertim qvia hæc paci in Imperio firmandæ inservire possit. Eo magis mirari Regem, ab Electore ad Cardinalis literas haut responsum; eum id à Bavaro decoris admodum verbis factum sit. Circa clausulam in literis ad Saxonem positam ita rem habere. Circa electionem Archiepiscopi, & Electoris per leges ac usum Imperii non opus esse ad Pontificis dispositionem provocare, num eam acceptare, & Electoris functionem obire fas sit. Sed ad postulationem Coadjutoris per leges ab omnibus Catholicis receptas confirmationem Pontificis necessariam esse, de qva Cardinalis non potuerit non mentionem injicere. Sed Elector præter priora regerebat; Cæsari utiqve, & Electorali Collegio jus competere dispiciendi, qvinam viri, & qvo modo ipsis ad latera jungantur. Et qvid ad Gallum electio Episcoporum Germaniæ? Num Cæsari curæ esse, qvem iste Rhemis, aut Lutetiæ Episcopum faciat? Exprobraverat qvoqve Croissius fœdera cum Belgis, Cæsare, ac Sveco. Ad qvæ Elector; à se optime factum, qvod dum vita supersit veteres controversias cum Belgis circa subsidia, cum Cæsare super Carnovia expedierit, ne ad successorem eam molestiam transmitteret. Gravissimam qvoqve sibi fuisse causam cum omnibus vicinis qvantum possit amicitiam instaurare, ne successori cum qvopiam lis, aut suspicio, ac diffidium supersit. Et solam hanc fuisse causam, qvare qvæsierit, ut sibi cum Sveco bene conveniret; præsertim cum ejus Regis consilia ad conservationem pacis in Europa tendant; qvam & sibi magnopere cordi esse Gallus semper testatus sit.

Legatio in Poloniam.

§.61. Verbo qvoqve tangendum fuerit, sub initium anni ab Electore ad Comitia Polonica Grodnam missos fuisse Alexandrum Donam Comitem, & Joachimum Scultetum, observaturos ne qvid contra ipsius rationes fieret. Inprimis injunctum, qvia fama erat, Daniæ Regem id agere, ut recte filium suum secundo genitum Candidatum Coronæ Polonicæ commendaret, ut istis destinatis clam sese opponerent, ac cum Cæsareis & Svecicis ministris eam rem de compacto agerent, qvod nullius è tribus istis interesset id succedere. Sed & Elector per Paulum Fuchsium ministris Danicis demonstrari jubebat, in id negotium magnam pecuniæ vim à Rege profusum iri incerto exitu; qvi idem Regi parum cordi esse testabantur. Sed nec iis Comitiis qvidqvam proficiebatur, qvod ea incassum abrumperentur. Causa erat, qvod Rex filium Jacobum juxta se in throno considere cupiebat, ad qvod probandum ut aliqvi adhuc proceres permoverentur opera ponebatur. Unde ab aula tempus trahebatur, & cum ea res succedere nollet, studio Comitia diffluere patiebatur, qvod Nuntii Terrestres jam jam isti sessioni contradicere pararent, simul nosse cupiebant, qvam ob causam ante biennium Magnus Cancellarius in Galliam missus foret. Ac ne Princeps Jacobus ignominiam repulsæ ferret, obtentu spectandæ urbis Rigensis, & Ducem Curlandiæ invisendi Grodna discedebat. Bethunius dicebat, rem nimis fervide actam, muliebri consilio, eoqve aulam sibimet ipsi obstitisse; ac in Jacobo talia adparere, qvæ ipsum Coronæ parum commendent.

Origo Controversiæ Gottorpicæ.

§.62. Superest ut heic junctim annectamus, qvæ complures per annos ab Electore circa componendam inter Daniæ Regem, & Gottorpiensem Ducem controversiam acta sunt, de qva jam supra semel atqve iterum tactum est. Etsi ejusdem finem vivendo attingere Electori haut datum. Duces igitur Gottorpienses è Regia Daniæ stirpe oriundi præcipuam Slesvicensis Ducatus partem fiduciario jure à Regno Daniæ seculum amplius possederant, certis pactis Daniæ Regibus agnatis juncti, iisqve fat concordes, donec Carolus Gustavus Sveciæ Rex è Gottorpiensi domo conjugem sibi adscivit. E qvo tempore Dux iste Danis nimium in Svecorum partes inclinare visus est, qvi & dum hisce Poloniam persultantibus bellum intentant, Ducem nullius culpæ compertum duriter admodum habuerant. Unde mox Svecus victor socerum istis oppressionibus in posterum liberaturus pace Roschildensi nexu Daniæ eripere cupidus, supremum huic imperium in Slesvicensem ditionem stipulatus est, aliis qvibusdam emolumentis adjectis. Sed qvam idem tunc qværebat, communis regiminis abolitio per Danos elusa, persistentibus qvoqve

1682. qvoqve veteribus unionibus, cavillandi deinceps materiam præbituris. Isthæc domus Gottorpiensis emolumenta uti Sveciæ favore parta erant, ita per eandem sibi tuenda Dux judicans Svecicam amicitiam magno studio excoluit. Qvæ cum Dano admodum suspecta haberetur, bello post in Svecum decreto primum erat Ducem Christianum Albertum in potestatem redigere; qvem Rensburgum sub amicitiæ specie allectum Rex in custodiam datum compulit, ut munitissimum oppidum Tœnningam sibi dederet, simul commodis è pace boreali partis renuntiaret, Daniæ deinceps obnoxius acturus. Qvanqvam autem Dux deinceps pace apud Fontem Blaudi facta in integrum restitutus esset; tamen postqvam Danus amicitia Galliæ subnixus tuto se Svecum negligere posse judicaret ordinandis domi rebus districtum, necè reliqvo Europæ habitu qvid sibi metuendum adpareret, Ducem denuo ad Rensburgensis pacti conditionem redigere instituit, ex eo supplere meditatus, qvod spei recuperandæ Scaniæ decesserat. Eo fine Rex non solum dimidiam *contributionis* partem à communibus Prælatis, & Eqvestri Ordine conferri solitæ Duci subtractam sibi vindicabat; sed & idem tributi genus à peculiaribus Ducis oppidis, atqve præfecturis exigebat. Color dicebatur, qvod istud tributum ad communis provinciæ defensionem fit institutum, sed qvod Dux in alios usus vertat, cum Regi soli onus alendæ militiæ incumbat, qvæ & Ducis ditionem tutam præstet. Et qvæ extent omnes munitiones in Regis territorio sitas esse. Qvam ob causam etiam Rex concedere noluerat, ut Tœnninga à Duce instauraretur, aut alius locus operibus firmaretur. Nec ex eo tributo Duci amplius qvid concedere volebat, qvam qvod alendæ centuriæ eqvitum, custodum corporis, ac præsidio arcis Gottorpiensis reqviratur. Insuper & Rex nongenta unciarum millia è reliqvis tributorum belli tempore imperatorum exigebat, Duce incassum ad Gallicam pacem provocante, ac Sveciæ Regis interventionem petente. Adversus cujus officium Danus excipiebat; eam domesticam esse causam, qvæ exteros non tangat, ac Lundis in Scania peculiari articulo cautum, ne uterqve Borealium Regum alterius se domesticis negotiis ingerat. Nec Cellensis Ducis minæ curabantur, cum Rex permittere nollet, ut Dux dimidiam contributionis partem in Holsatia exigeret, velut ad defensionem Imperii, & Circuli adhibendam. Duci hanc qverimoniam ad Electorem deferenti hic svadebat, ut eum Rege amice transigat, & extraneis nexibus abstineat, Regiqve velut capiti familiæ adhæreat; id qvod & veteres uniones reqvirant. Ad qvæ Dux reponebat: *Sibi nil magis in votis esse, qvam cum Daniæ Rege inconcussam amicitiam excolere. Enimvero non minore studio sibi qvoqve dignitatem suam, & avita jura servanda; qvibus Rex jus tributa indicendi, armorum, & munitiones habendi detractum eat, qvin dignationem Principis Imperii in dubium revocet, tantum non inter provinciales Ordines ipsum redacturus. Unde se non posse, qvin Cæsaris, & aliorum pacis sponsorum opem imploret. Vetera pacta supremo imperio sibi competenti nihil adimere. Isthoc, atqve inde pendentia jura si Rex intacta relinqvat, haut devotum magis qvam se amicum habiturum. Qvam in rem ut Elector apud Regem officium interponat rogare.* Ad eas literas Elector respondit: *Ducem dum exterorum se fœderibus innectit, multam de se suspicionem excitasse, cum alias isthoc negotium tanqvam domesticum inter Regem & ipsum sine strepitu componi potuisset. Nunc dubium, num officio suo apud Danum effici qvid possit. Sane Regem actus suis haut invalidas rationes prætexere videri. Nam utiqve ab antiqvis temporibus tributum bellicum per Holsatiam in commune ærarium redactum; nec Regem prohibuisse, qvo minus Dux in Imperium & Circulum eroganda ex eo desumeret; tum ut munitiones, & militia, ad communis provinciæ usum spectans, communi utriusqve Principis consensu disponatur. Partam non ita pridem supremi imperii dignationem vetera familiæ pacta hautqvidqvam abolere. Regem qvoqve tributa Ducis defensioni expensurum, modo hic fidam cum ipso amicitiam excolere persistat, externis vinculis exsolutus. Sibi qvam maxime curæ esse qvietem Germaniæ, & singulorum ejus membrorum tueri. Eo tamen prætexto haut fas sibi esse privatis negotiis misceri, plus divisionis in Germania parituris. Et qvia hucusqve ea lis circa interpretationem pactorum versari visa sit, Imperio; qvamdiu ista intra hos limites versetur, nil præjudicii inde enasci posse, qvod Slesvicensis Ducatus ad idem haut spectet. Igitur Dux ab extraneis se fœderibus removeret, ac dissidii fontem è medio tolleret. Tunc officio se ipsi non defore.* Ad ista Dux: *Majores suos seculum amplius in qviete possessione fuisse dimidiæ partis tributi à Prælatis, & Eqvestri Ordine collati, in conventu Ordinum prius decreti, qvod in commune ærarium redactum post æqvis portionibus divisum fuerit. Sed post anno 1663 die V. Maji inter Fridericum IV.*

Marginal notes: 1682. — 8. Sept. 82. — 13. Oct. 82. — 3. Nov. 82. — 13. Nov. 82.

1682. *Daniæ Regem, & Fridericum Ducem pactum Gottorpii initum, & à Rege pro se & posteris firmatum, ut deinceps Rex æqve ac Dux è suis qvisqve præfecturis atqve oppidis tributum provinciæ per suos ministros exigat, nec id amplius in commune ærarium conferat: sed qvod ab indivisis Prælatis, ac Nobilibus confertur, in commune ærarium redigendum, & æqvalibus portionibus dividendum. Eqvidem id tributi genus ad defensionem provinciæ impendendum; ut tamen sibi æqve ac Regi potestas competat de sua parte disponendi, nec uni in fraudem alterius idem adhibere fas sit. Sane in præsens Regem plures habere munitiones, se nullam. Sed istas non ad defensionem hujus provinciæ, nec utriusq. Principis consensu extructas, nec ideo se à defensione provinciæ excludi debere. Nec ita numeroso milite Regi opus fore, si cum vicinis pacem colere cordi sit; qvi & non ad suæ ditionis defensionem, sed eidem opprimendæ adhibeatur, intra semestre qvingentis uncialium millibus Ducali ditione extortis; sic ut nil amplius sibi suppetat, qvod usibus Imperii, & Circuli eroget. Modo Rex jura sua nõ intercipiat, se facile præstiturum, ne provinciæ suæ defensio isti oneri sit. Commodis per pacem Roschildensem, atqve Hafniensem suæ domus attributis haut qvidqvam damna eo bello tolerata fuisse pensata. Daniam, tunc electitium Regnum, supremo in Slesvicum imperio nil juri repugnans fecisse, Electorem facile similem ob causam probaturum. Per id imperium eqvidem vetera pacta non plane sublata. Sed qvia obtento in Slesvicum supremo imperio præter Deum, & sanam rationem superiorem non agnoscat, nec dignatio Principis Imperii, æqve sibi atqve Regi competens per ulla pacta tolli aut alterari potuerit in fraudem Imperii, & Circuli: igitur supremum istud imperium, & potestatem Principi Imperii competentem non è pactis, sed hæc ex illis restringenda esse. Sed ne apicem qvidem in pactis reperiri de iis, qvæ Rex nunc sibi obtrudere conetur. Qvin ex iisdem manifeste adparere, suam se portionem iisdem cum juribus, & conditionibus, qvibus Rex suam possidere. Qvæ cum ita sint, ea qvæ Rex in se plena pace, nullo exemplo patrarit, nullum juris colorem admittere, dum intentatis minis munitionum reparationem prohibet, Ducales subditos intolerandis tributis proprio ausu onerat, qvanta ne medio qvidem bello extorta sunt. Qvo ipso omnia pacta, ac pacificationum leges abrumpi, atqve id agi, ut ipse ad id redigatur, qvod in servitio extremum est. Cum itaqve preces suæ per triennium Hafniæ insumtæ nil profecerint, sibi utiqve Cæsarem, & sponsores pacis fuisse implorandos. Circulum qvoqve Inferioris Saxoniæ jura sibi sua præstanda recepisse. Ac spem esse Cæsarem, atqve Imperium haut silentio spectaturum, se ita opprimi; præsertim cum non adpareat, ea qvæ Rex Ducalibus subditis extorqveat, bono Imperii impendi. Hisce igitur si Rex ultro desistat, libenter se exterorum fœderibus renuntiaturum, qvæ in nullius offensam subierit; ac deinceps securitatem suam in Regis amicitia qvæsiturum.* 1682.

§. 63. Dani contra disserebant: ex qvo tempore Gottorpiensis domus Sveciæ adhæserit, in speciem qvidem non nihil lucrari visam, sed re ipsa longe plus incommodorum sensisse; ac Ducem plane in exitium ruere videri, postqvam insuper Luneburgicis sese innectat, Daniæ infensissimis. Cum etiam Sveciæ Rex per ablegatum Wilhelmum Julium Cojetum super imperatis Ducis provinciæ tributis qvereretur, Alefeldius Cancellarius respondebat: negotium tributorum cum supremo Ducis imperio conjunctionis nihil habere, sed è pactis provenire obtenta *suverænitate* longe antiqvioribus, nec per pacem Hafniensem sublatis, sed potius confirmatis. Et in hac lite inter Regem & Ducem præter Deum & ensem judicem nõ existere. Et qvia Rex suo milite Ducis terras protegat, par esse ab hujus civibus ad istum alendum tributa conferri; prout & omnes munitiones in Holsatia cum Gottorpiensis consensu extructæ sint. Hafniæ qvoqve jactabatur; Gottorpiensem superiore bello, cum Dania à Svecis tantopere premeretur, ac post varias per artes, qvin proditione regiorum ministrorum multa documenta ex archivo Hafniensi nactum, è qvibus clare demonstrari potuerit, Reges Daniæ semper tanqvam caput familiæ fuisse consideratos, eoqve circa tributa disponendi facultatem habuisse. Isthanc instrumentorum subtractionem, ac Sveciæ amicitiam tantum audaciæ Duci addidisse, ut plane contra receptum usum Regi se æqvare, ac pariter cum hoc tributa indicere instituerit. Ast postmodum novissimo bello omnia ista documenta in tabulario Gottorpiensi à se iterum reperta, è qvibus liqvido adpareat, Regi fas esse Ducis subditis tributa imperare; nec huic integrum esse munitiones extruere, ac provinciæ defensioni sese ingerere. Eamqve instrumentorum recuperationem in causa fuisse, qvare Dux Rensburgi in custodiam datus fuerit. Sed & Dani valde qverebantur, Cæsarem tam enorme studium in Ducem declarare, ac in fœdere cum Svecis ejusdem protectionem in se recepisse. Cujus fœderis cum Svecus Dano copiam faceret, hic eo nomine graviter irritabatur.

Danus à se acta defendit.

20. Nov.

§. 64.

1683.

Danus Cæsaris cognitionem rejicit.

§. 64. Cum itaqve Cæsar Duce petente edicta super hoc in integrum restituendo, nec amplius turbando ederet, simul delegatos judices constitueret causæ cognoscendæ, ac decidendæ, Danus & ista, & hos rejiciebat. Rationes adferebantur, qvod Commissio etiam ad Slesvicensem Ducatum sit porrecta, qvi tamen extra Romanum Imperium situs sit. Ducatum qvoqve Holsatiæ æterno vinculo Slesvicensi innexum, eoqve non magis Holsaticas causas ad Cæsarem, ejusqve judicium Aulicum deferri posse, qvam Slesvicenses. Sed Cæsar per literas ad Regem datas ostendebat: Rationes ab ipso adductas tanti ponderis non esse, ut is ideo Cæsareæ cognitioni sese subtrahere possit. Etsi enim ipse per modum supremæ jurisdictionis Commissarios in causis Slesvicensibus constituere neqveat, ad curam tamen suam, & officium pertinere, ne Gottorpiensis Dux vel Slesvicensis, vel Holsaticæ ditionis nomine iniqve opprimatur. Ducatum qvoqve Slesvicensem non minus qvam Holsatiam gvarantia pacis Westphalicæ comprehendi, qvæ pax norma & basis Neomagensis sit. Unde & se Neomagensi pace officium ad Slesvicenses qvoqve lites componendas promisisse. Legatos qvoqve suos Neomagi professos, posse Cæsarem Principum Imperii patrocinium suscipere, etiam ubi extra Imperium lædantur. Nam protectionem Cæsaream Duci Holsatiæ promissam cogitatione qvidem, sed non reipsa à protectione Ducis Gottorpiensis separari posse. Se qvoqve Sveco peculiari fœdere ad præstandam pacem Roschildensem, atq; Hafniensem obstringi. Frustra qvoqve ad unionem inter Slesvicensem, & Holsatiæ Ducatum provocari. Qvanqvam enim isthæc unio perpetua esse debeat: tamen cum Danus nullatenus eidem se adstringi patiatur, sed infinitis factis pro lubitu ab eadem recedat, pridem hanc ab isto abruptam in aprico esse. Qvanqvam etiam Ducatus Slesvicensis, & Holsatiæ qvædam ex pacto communia habeat, non tamen inde conseqvi, Ducatum Slesvicensem omnes qvoqve causas Holsaticas ad se pertrahere, Cæsarisqve, & Judicii Aulici cognitioni, ac decisioni subducere. Neqve enim per unionem aut communionem jura cuiqve Ducatui propria confundi, aut tolli, multo minus Imperii Status fœdere, aut pacto suo Cæsaris autoritatem in provinciam qvandam Imperii delibare, aut auferre posse. Et hoc ipso Daniam sua destinata prodere, se ubi Slesvicensem Ducatum deglutire dctur, Holsatiam qvoqve obtentu unionis ad se pertracturam, ejusqve tam Regiam, qvam Ducalem partem Cæsaris, & Imperii supremæ potestati plane subtracturam. Unde & Cæsar mox arctius dehortatorium ad Danum, simul excitatorium ad domum Brunsvicensem emittebat, qvo Gottorpiensi assistant: simul Guelferbytanum, & Lauenburgicum cognitores in hoc negotio constituebat. Dano excipiente, Slesvicum ad Imperium non pertinere, & qvia fœdere Svecico suspectum se, atqve alterutri partium addictum declararit. Tum ab Electore petebat, operam Viennæ, & Ratisponæ navet, ne Cæsar talibus ulterius ipsum urgeat. Id qvod & Elector Cæsari svadebat, ob præsentium temporum conditionem alias sat periculi minantium, ac ubi novarum turbarum materia declinanda sit, ac ut ea lis potius ipsas inter partes, aut aliorum interpositione amice componatur, qvod ea magnam partem à pactorum familiæ interpretatione pendere videatur.

23. Jan. 83.

1683.

Elector officium interponit.

§. 65. Vicissim tamen Danus Cæsari insinuabat, libenter se Saxonis, ac Brandenburgici Electorum officia admissurum. Unde Cæsar ab hisce reqvirebat, ut componendæ ei liti amicam operam adhibeant. Id qvod Elector bona se fide facturum recipiebat; simul Duci significabat, se qvidem pronum ei operæ, se metuere, ne eadem inanis sit, qvod Dux Regem tam gravibus qverimoniis ubiqve differat. Dux contra Electoris officium sibi gratum fore declarabat, modo Rex tam graves exactiones prius inhibeat, ac extortas pecunias restituat, tum Cæsaris cognitionem admittat. Ast Electorfieri non posse judicabat, ut hæ conditiones in antecessum obtineantur. Ac ne animi utrinqve magis exacerbentur, qvamprimum amicam compositionem tentandam. Dux contra censebat; utiqve æqvum esse, ut Rex ejusmodi exactionibus supersedeat, præsertim qvia jusserit, à se imperata tributa statis Ducis reditibus præferantur; qvo ipso subtrahatur, unde se, suosqve sustentare debeat. Elector inter hæc subinde amicam transactionem ingerere, ac uti anceps Duci sit aliam viam tentare, atq; exteris se innectere. Dux, ne qvid intentatum relinqveret, literis ad movendos animos valde indoneis Regem orabat, ut istis oppressionibus desistat. Nec minus Elector per Fridericum Brandium demonstrabat; valde durum esse Duci etiam subtrahi, unde se pro dignitate sustentare qveat; id qvod ad diturnitatem valiturum non sit, idemqve in Germania, & extra variis sermonibus causam præbere, generoso Regis animo

28. April.

1. Jun.

13. Nov.

1683. parum decoris. Ad qvæ Alefeldius Cancellarius Brandio id responsi à Rege referebat: Regem nullius opera libentius circa componendam hanc causam, qvam Electoris usurum, usu inter se, ac Ducem receptum, cum inter ipsos non nisi domestica agitentur, ut qvæ forte oriantur controversiæ, juxta pacta familiæ inter ipsus componantur: ac Ducem ex pactis teneri, semper eo loco tractationem suscipere, ubi Rex præsens sit; idqve perpetuo usu observatum. Alias negari non posse, Ducis ditiones sat graviter premi. Sed Regem id nunqvam in animo habuisse, velut qvi non nisi tributum bellicum solito modo exigere decreverit. Ast Ducem sibimet ipsi hanc calamitatem attraxisse, ubiqve erga Regem tam importuno agendi modo usus, ut hunc invitum ad extrema ista compulerit. Unde Regi expectandum, num Duci aliam mentem induere, ac operam dare placiturum sit, qvo præsens status emendetur; id qvod unice in Ducis manu situm sit; penes qvem & omnis culpa hæreat, cum Rex omnia, qvæ egerit, suo jure egerit. Ista dehinc Ehrenschildius latius deducebat: Ducem plane à Rege se avertisse, ac noxia Daniæ fœdera affectasse; tum istius acta passim diffamasse. Eundem Saxonis, atqve Electoris officium declinasse; in Svecia omnem salutis suæ spem reposuisse, & ut inde copiæ in Germaniam trajiciantur, qvæsivisse. Nuper qvoqve literas ad Regem dedisse aculeatis dictis refertas. Demum is svadebat, ut Dux aliqvem suorum Hafniam mittat, ac uti moris sit negotium amice componat. Nam Regem nullo modo toleraturum, ut Luneburgici huic se negotio misceant. Plures inde literæ inter Regem & Ducem hinc inde scribebantur, nullo fructu, nec ullo Ducis levamento.

Danus Ducem Slesvicensi ditione exuit. Maij. 84.

§. 66. Post cum Luneburgici ad Dani amicitiam flecti viderentur, eorum consilia in Dania prævalebant, qvi contenderant, ut Rex Gottorpiensem partem Ducatus Slesvicensis sibi attribueret, ac ad eandem retinendam extrema omnia tentaret. Huc anteqvam Rex procederet, Duci prius has conditiones per literas proposuerat. *22. Apil.* *Ut Dux omnibus nexibus cum extraneis renuntiet, velut qvi cum veteribus unionibus consistere non possint. Cum Regis hostibus, & adversariis nil commerciorum alat, sed ipsi juxta pacta Rensburgensia contra qvosvis assistat. In conventibus Imperii, & Circuli cum Rege de compacto agat. Investituram Ducatus Slesvicensis deinceps uti olim apud ipsum qværat, & qva pace inter Boreales Reges adqvisivit, iterum renat. Qvia* 1684. *Regi per adversas hucusqve Ducis actiones necessitas allata fuit ingentes armorum paratus faciendi, ac multos milliones erogandi, ut Regi eo nomine reparatio fiat. Ut contributiones provinciæ soli Regi relinqvantur. Ut Dux in conventibus plane Regis sententiæ sese attemperet, nec separata consilia agitet. Ut nullam ulterius munitionem struat velut inutilem, & provinciæ intolerabilem; & securitate, qvam veteres uniones, & pacta Rensburgensia dant, adqviescat. Eoqve nil copiarum paret, alatqve, qvam qvod præsidio arcis Gottorpiensis, ac satellitio necessarium est. Ut deinceps edicta, & constitutiones per provinciam promulgandæ uniformes sint, & utrinqve in usum deducantur. Ut Dux citra præviam cum Rege communicationem vilioris sortis monetam ne cudat. Ut annuatim alternans regimen tollatur, & constans regimen constituatur, utrinqve pars consiliariorum numero compositum: sed ut heic, & in conventibus, ac judiciis provincialibus penes Regem tanqvam caput familiæ directio sit. Commune qvoqve archivum in eum locum, ubi communis regiminis Cancellaria stabilienda est, transferatur. Qvia insula* Heiligenland *etsi pars Ducatus Slesvicensis à solis Ducibus præter jus hucusqve possessa fuit, ut eadem Regi ob competentem dimidiam partem tamdiu tradatur, qvamdiu à Duce detenta fuit, ac post utrinqve communiter possideatur. Qvia Dux ab aliqvo tempore sibi successionem in præsulatu Lubecensi velut propriam arrogavit, ut Ducis cum eo Capitulo inita pacta aboleantur, ac è filiis Regis aliqvis* Subcoadjutor *cum spe futuræ successionis eligatur. Ut de cætero veteribus unionibus stetur, & si qvæ gravamina sint, intra sex septimanas componantur.* In has leges ut Dux amicitiam cum ipso instauraret Rex cupiebat, super qvibus ejus declarationem intra mensem expectare velit. Intra id tempus ubi istas admittere nolit, se iisdem non amplius teneri velle, ac alia consilia securitati inservientia initurum. Ad ista Dux reponebat: *16. Maij.* Hæc omnia pacto Roschildensi inniti, sed qvod per pacem apud Fontem Blaudi factam plane sit abolitum; *Fontaineblean.* ac per ejusmodi conditiones supremum imperium ea pace firmatum plane destrui. Unde ne talia sibi impingantur deprecabatur. Ast Rex Slesvicensem ditionem à Duce commissam declarabat, eamqve sibi attribuebat, Ducis qvoqve conjuge, Regis sorore, Gottorpio migrare jussa. Simul subditos fide Duci data exsolvebat, ac in sua verba adigebat. Bonis qvoqve ministrorum Ducis manus injiciebat. Qvos

inter

1684. inter Joachimo Alefeldio Consilii Ducalis præsidi bona centum triginta uncialium millibus taxata in fiscum redigebantur, qvod tanqvam Regis subditus periculosa regiæ domui consilia Duci suggessisset. Decretum qvoqve in Dania fuerat, militem non prius imminuere, qvam Dux placito Regis sese accommodet; ac Slesvicensem ditionem tenere, qvousqve per vim majorem extorqveatur. Trittovia qvoqve præfectura à Rege occupata in Plœnensem Ducem transferebatur. Tum per Holsatiam Ducalem contributiones extorqvebantur. Capitulo Lubecensi non sine minis denuntiatum, ut unum è filiis Regis Coadjutorem designaret. Et cum ad hujus querelam Cæsar mandatum misisset super libera istius electione asserenda, Lilliecrona Capitulo palam dixerat: Regi suo sat militum esse ad isthoc adversus chartas Vienna nullo pondere advolantes tuendum.

Elector moderatiora ingerit. §. 67. Enimvero Elector, cui satis constabat tam violenta consilia ab iis profiscisci, privatum inde lucrum sibi captabant, Regi candide exponebat; se ipsi, ac familiæ Regiæ haut consultum ducere, ut possessionem totius Ducatus Slesvicensis, cujus duæ tertiæ partes ad Gottorpiensem spectent, per arma tueri instituat, longe pluris constituta, qvam hujus proventus pertingant. Præterqvam qvod lapsus temporum multas vicissitudines adferre soleat. Ac sibi juxta, Regiqve recenti, eoqve domestico documento constare, qvam difficile sit armis parta tueri, qvæ tam multi invideant. Ducim passim graves qverimonias movere, ac non parum assensus invenire; ut forte non pauci ejus causæ fauturi sint. Unde valde se optare eam litem amice componi; qvo fine officium suum offerre. Etsi contra Anglus, qvi Roschildensem pacem tanqvam Cronvello seqvestre improbabat, declarasset; Danum circa Ducem nil aliud fecisse, qvam qvod justum sit; ac se non minus, qvam fratrem Eboracensem Dani causam qvantum in se fulturum. Esse qvoqve se in eo statu, ut in tractu Boreali pacem dare, ac servare possit. Elector qvoqve suis Ratisponam legatis scribebat:

30. Sept. Se qvidem Dano amicitia junctum; sed ita dura in Ducem admissa non magis qvam alios probare posse. Nec unqvam ad præstandam Regi talium evictionem sese obligasse: sed spinosam istam causam amice componi cupere; in qvem finem ipse jam operam impendat, ac deinces impensurus sit. Igitur ubi super eo negotio referatur, sententiis suis amicam transactionem ingererent, calidis, as violentis consiliis reniterentur, ne in Boreali tractu incendium exsurgat, neu Dano necessitas ereetur Gallo arctius sese innectendi. Atqve ibi qvidem Senatus Principum Ducis causam amplectebatur, Cæsarisqve, & Imperii patrocinium etiam ad Slesvicensem ditionem extendendum censebat. Sed Danus contradicebat, qvod iste Ducatus extra Imperium positus sit. Ac frustra obmoveri, qvod idem Westphalicæ paci inclusus sit. Id enim non petente Duce, qvi tunc Daniæ vasallus fuerit, sed Rege Christiano IV factum; eamqve inclusionem non ulterius, qvam adversus exteros, & qvi in istius belli partem venerant, nollo modo autem ad domesticas lites, forte inter se ac Ducem orituras, extendi posse. Ac absurdum cogitatu fore, obtentu inclusionis in eam pacem Imperium in omnes privatas lites eorum, qvi includuntur, ingerere se teneri. Ipsi autem Regi Elector svadebat, ut potius generoso animi motu aliqvid de suis prætensionibus remittat, ac rem ad amicam transactionem deducat, qvod eadem ipsi successu temporis periculosas turbas parere qveat. Sane Svecum, & aliqs parum amicos plausibile prætextum inde arrepturos ipsum iniqvo sibi tempore invadendi. Eqvidem se Regi qvævis incrementa haut invidere: judicare tamen veras ejusdem rationes in eo verti, ne ad extrema eam rem deducat. Sed nec per omnia Ducis acta probare velle: facile tamen oppresso ignosci, si ubicunqve possit auxilium excitet. Qvem ab alienis fœderibus revocandi expeditissima via sit, æqvis legibus in amicitiam recipere. *24. Oct.*

Danus Cæsareã Commissionem respuit. §. 68. Post initas cum Gallo inducias Cæsar acrius id negotium urgendum ratus denuo delegatos judices decernit Saxonem, & Brandenburgicum Electores, tum Cellensem, atqve Guelferbytanum Duces; ut litem amice componere tentarent, ac si hoc modo nihil proficiant ad se referrent. Sed Elector judicabat, plus profectum iri amica tractatione, qvam imperioso isto agendi modo: nam Dano minæ de pœna fractæ pacis intentabantur. Nec enim temporum conditionem eum rigorem ferre, ac Ducem ægre hac via sua recuperaturũ. Sane cum Elector Regi super delata sibi à Cæsare functione significaret, is declarabat: *Cæsaream se Commissionem admittere non posse, qvod Cæsar adversa sibi fœdera cum Sveco inierit, simul acria mandata ad Circulum Inferioris Saxoniæ, aliosqve, tum ad conventum Ratisponensem emiserit, qvibus se inaudito sua causa damnata sit. Decreto* *11. Jan.*

Ppp ppp ppp 3 qvo-

1685. *quoqve Circuli Inferioris Saxoniæ aliqvid in sui fraudem insertum, qvo & plus satis animorum Luneburgici in se exseruerint. Esse porro hoc negotium domesticum, qvod è pactis familiæ, & pace ad Fontem Blaudi inita dijudicandum sit. Et qvia Dux extremis pertinaciter inhæreat, eoqve causa utiqve ad judicium aulicum sit devolenda, malignam inde sibi decisionem expectandam. Qvia autem Slesvicum ad Cæsarem, & Imperium non spectat, ac in Holsatia de contributionibus duntaxat controvertitur; se circa has qvidem Saxonis, & Electoris interpositionem admissurum: Commissione ut supersedeatur postulare.* Contra Dux ad Regis exceptionem reponebat: Guarantiam pacis Westphalicæ suo qvoqve patri, ac sibi bono cedere. Slesvicensem Ducatum, & Holsatiam ob situm terrarum, & alios respectus ita combinari, ut ea causa invicem separari neqveat; ac ubi incendium in Slesvicensi ditione exsurgat, id non posse non Holsatiam qvoqve, & Saxoniam Inferiorem corripi. Prætextum negotii domestici totiens explosum frustra occini. Non enim qvia ipse eodem sangvine cum Rege satus sit, ideo huic fas esse ipsum opprimere; cum contra jura sangvinis reqvirant, ut Regi non minus Gottorpiensis domus, qvam propriæ cordi sit. Et cum ipse Slesvicum supremi imperii jure possideat, qvomodo domesticum negotium esse qveat, si Danus idem sibi eripere aggrediatur? Cum itaqve Rex tractationem nisi super tributis in Holsatia se admissurum neget, de Slesvici restitutione silentio transeat; & vero in Principum Senatu Ratisponæ decretum sit, ut nomine Imperii sua causa suscipiatur, se ab Electore petere, ut hic in Electorali qvoqve Senatu suæ causæ faveat. Addebat, se omnem cum reliqvis negotiationem abdicaturum, si Elector, qvod post Deum in ipsius manu situm sit, plenam sibi restitutionem curare, in eamqve rem fidem sibi dare velit. Postqvam ergo Rex Cæsaream Commissionem plane rejiciebat, Luneburgicorum qvoqve operam velut suspectam adspernatus, Saxonis autem, atqve Electoris operam se admissurum innuebat non velut cognitorum, sed seqvestrium; qva ratione hi qvoqve Slesvicense negotium extra Imperii jurisdictionem positum suscipere poterant, è qvo primaria lis promanarat: igitur Elector

21. Apr. è Rege sciscitabatur: Qvia is Cæsaream cognitionem repudiet, an non liqvidius mentem suam exponere placeat, num ipse atqve Saxo eum fructu officium in hac causa interponere qveant. Ad hæc à Rege re-

5. Maij sponsum: *Se proclivem esse acceptando ipsius, ac Saxonis officio, ac suscipiendis cum Duce* 1685. *tractatibus. Sed qvia hic fundamenti loco plenam restitutionem ponat, se non perspicere, cuiusui negotiatio sit, qvod ipse Slesvicensi ditione nunqvam cessurus, sed eam non minore studio qvam ipsam Daniam gladio asserturus sit. Alias remota hacce conditione impossibili sat æqvum se Duci præbiturum.* Ita nulla Duci spes erat, Danum ultro eam provinciam redditurum, qvod illi, qvi opimas ibi præfecturas sortiti fuerant, ac Regis aures obsidebant, omni modo reniterentur, securi, qvid damni, aut contumeliæ Regi deinceps proventurum foret. Qvorum & impulsu Rex potius belli aleam subire decreverat, qvam semel arrepta tam opima regione cedere. Ea Regis sententia 3. Jun. cognita Elector Duci scribebat: *Ægre ipsum postulata sua super plena restitutione pervicturum, qvod non sufficiat de jure suo plene persvasum esse, sed & validæ vires reqvirantur fulcienda justitiæ. Jam autem habitum præsentium temporum ita comparatum, ut nisi scena Europæ aliam plane faciem induat, Danus haut videatur vi ad restitutionem compelli posse. Qvi & propriis, & sociorum viribus ita sit instructus, ut Duci diu in hoc statu hærendum sit, anteqvam qvispiam hoc negotium solida vi aggredi ausurus sit. Et hoc ipso casu eventum adhuc dubium esse; qvi ea via suscepta ipsius causam æqve facile deteriorem, qvam meliorem fieri posse.* Igitur ipsius judicio relinqvebat, an non satius sit temporibus cedere, atqve conditiones, qvæ optimæ obtineri possint, cum Rege decidere, qvam incerta spe ductum extremis incassum inhærere. Ad ista Dux in eum sensum re- 19. Sept. spondebat; *Sibi qvidem complura exempla ob oculos versari, qvod & justissima causa ab armis non suffulta aliqvandiu premi soleat. Non sperare tamen, in orbe Christiano eum morem introductum iri, ut inter ejusdem reipublicæ consortes omne jus in armis reponendum sit. Alias qvippe idem fatum cæteris qvoqve Principibus, qvorum nemo propriis viribus adversus externam vim subsistere valeat, brevi idem fatum, qvod se nunc premat, incubiturum. Nec minus sperare, nullum Principem Christianis dogmatibus imbutum in se patrata probaturum. Nondum spem sibi decollasse, ac si demum amica tractatione sua recuperare neqveat, Deo exitum commissurum; nec ullum periculum, aut calamitatem in eam se desperationem conjecturum, ut avitum patrimonium cum exitio domus suæ Dano cessurus sit. Se qvidem hunc debito honore proseqvi; ast ditionem suam pari jure cum isto tenere, circa qvam neminem nisi Deum superiorem agnoscat. Multo minus se domus suæ fortu-*

nas

1685. *nas adqvirendo istius favori sacrificaturum. Igitur Elector operam daret, ut ea causa ad aeqvam compositionem deducatur.*

Causa stand. seqvestres devolvitur. 1. Aug.

§. 69. Interim Elector suis Ratisponae legatis injunxerat, ut si denuo de hac causa ad Ordines referretur, in eum sensum sententiam dicerent: etsi ipse adhibitum à Dano rigorem minime omnium probet; haut consultum tamen ducere ab Imperio decreta formari, Dano haut curanda, sed qvibus aliqvando forte ad movendas turbas abusurus sit. Igitur optimum fore eam causam ad amicam compositionem deduci, cui suscipiendae ipse dudum paratus fuerit, ni Saxonis, & Ducis peregrinatio obstitisset. Ac sane re ibi proposita Principales sat acriter decreverant. Sed Electorales ad molliora inclinabant; ac inprimis nostri enitebantur, ne qvid SCto insereretur, qvod aliqvando ad movendas turbas praetextum dare posset; qvod Electori tranqvillitas Imperii suprema lex foret. Cum itaqve Ratisponae amica compositio decreta esset, Dux jam instabat, ut Caesar seqvestris officium susciperet. Ubi Strateman-nus id à solo Caesare obiri cupiebat, non adjunctis aliis ex Ordinum numero, velut id fastigio Caesareo parum conveniret. Enimvero Danus utiqve Saxonem, & Electorem in partem negotii venire volebat, qvorum & officium sibi gratum fore dudum significarat. Nec Duci minus è re videbatur, hosce operam cum Caesare sociare. Caeterum Elector Viennae monebat, ut Caesar non nisi seqvestris officium exercere institueret, nec qvid admisceret, qvod speciem judicialis cognitionis haberet. Nec Luneburgicos in partem operae pertrahere laboraret, Dano valde suspectos; id qvod & Saxo dissvadebat. Post cum Hamburgenses turbae deflagrarent, Dux valde instabat, ut sua causa pariter cum Hamburgensi expediretur. In qvod & aula Caesarea primo calore proclivis erat. Qvo fine à Caesare literae ad Saxonem, Electorem, & Luneburgicos dabantur, ut hac occasione etiam Gottorpiense negotium componere tentarent. Sed Elector Caesari svadebat, ne ambas causas invicem misceret, qvod una alteram difficiliorem redditura sit, ac ante omnia Hamburgense negotium componendum. Qvod & mox Caesari probatum, qvod tempora non svaderent eo tractu turbas ali. Ita post Hamburgenses turbas sedatas Gottorpiensi qvoqve liti serio manus admovebatur. Ac Danus qvidem ostendebat, utriusqve Electoris officium sibi gratum fore; nec circa Caesarem se scrupulum moturum, modo is seqvestrem duntaxat agere velit, qvod ipse in domesticis, & Slesvicensibus rebus ad Imperium haut spectantibus Caesareos cognitores agnoscere neqveat. Super Holsatia nil controversiae esse, cujus proventibus Dux plene fruatur. Ast in Slesvici restitutionem nunqvam se consensurum, qvod securitas Chersonesi Cimbricae reqvirat, ut ipse solus ibi rerum potiatur; id qvod praeterita tempora satis docuerint. Alia tamen temperamenta inventum iri, ut Duci satisfiat. Contra Dux instabat, ut qvamprimum ad rem accedatur, adhibitis simul Luneburgicis. Locum tractatuum Lubecam proponebat, aut si Rex malit, Altonam. Caeterum si Rex Slesvicum retinere velit, tractationem inanem fore, qvod sibi oblato aeqvivalente haut qvidqvam consulatur. Ita Elector Regi officium componendae liti Gottorpicae per literas solenniter offerebat, ac ut Regi locum, & tempus ordiendo congressui designare placeat; tum ut Luneburgicos in partem officii admittat. Eqvidem Dux omnes seqvestres junctim communibus literis interpositionem suam offerre maluerat. Sed Saxo melius judicarat, id à singulis fieri. Ad eas literas Rex declarabat: se Saxonis, & Electoris officium admissurum, sed non Luneburgicorum, qvi suis se rationibus semper opposuerint, & de qvibus nil fiduciae concipere qveat; qvi & in hac causa nimium in Ducem favorem apricati sint. Tum ipsa seqvestrium multitudine causam intricatiorem reddi. Qvanqvam autem sibi de Galli auxilio satis cautum sit, se malle tamen Electorum fida sibi amicitia junctorum operam rem confici, qvo susceptis hisce tractatibus consilia inter Svecum, & Luneburgicos agitata interrumpantur. Caeterum Elector censebat, Dano haut consultum, hanc litem incerto statu pendere, ac eum sola armorum vi niti. Eoqve à fidis amicis haut utiliorem isti operam navari posse, qvam ut idem honestis conditionibus ancipiti hoc negotio qvamprimum extrahatur. Et qvia Danus plurimum fiduciae in Gallo collocarat, Elector per Spanhemium huncce monebat, ut serio Danum hortaretur, qvo hic inter tractatus aeqvum, ac facilem se praebeat. Cujus & legatus Chivernius Hafniae Dano moderationem commendabat, simul tamen confirmabat; se ubi opus fuerit, ac inprimis si qvis in hac causa infesti qvid in ipsum tentaturus sit, promissa in foedere auxilia promte repraesentaturum. Id qvod & aliis in aulis denuntiarit. Super Caesare porro Danus declarabat;

Marginalia: *11. Oct.* — *7. Maij 1686.* — *19. Sept.* — *11. Oct.* — 1686. — *17. Oct.* — *24. Nov.* — *14. Dec.* — *8. Jan.*

1687. bat; se ipsius interpositionem admissurum, si is per literas eam sibi offerat, uti ambo Electores fecerint. Et qvia haut deceat, à se ipso Cæsarem de eadem offerenda moneri, petebat, ut Elector de hoc apud istum agat. Ast Luneburgicis officium suum offerentibus, ad qvod SCtum Ratisponense ansam sibi præbuerit, Rex respondebat; qvia Cæsaris, Saxonis, ac Braodeuburgici operam in hac causa acceptarit, sibi necessarium videri tribus hisce adqviescere, qvod & alii intra Germaniam & extra officium obtulerint, sed qvibus eum laborem imponere noluerit. Ast si Cæsaris, & duorum Electorum opera negotium componi neqveat, cum Ducibus se ulterius consilia collaturum. Qvanqvam autem Elector denuo apud Danum modeste instaret, ut Duces ne rejiceret, qvi Ratisponæ qvoqve inter seqvestres nominati, ac repulsam in contumeliæ vicem accepturi sint; Danus tamen nullo modo eos ferre volebat. Cæsar porro etsi judicis partes in hac causa agere maluisset, demum tamen seqvestris munere adqviescendum erat. Et cum idem per literas officium haut libenter offerre vellet, Danus satis habebat, ut id sermone per Gœdenum, Cæsareum Hamburgi ministrum, aut Danico Viennæ legato offeretur. Nam ejusmodi oblatione haut facta, judicialem cognitionem suscipi visum iri. Cupiebat qvoqve Cæsar, ut pariter cum Gottorpica lite primaria qvoqve Hamburgensis controversia expediretur. Sed Danus nullo modo ista conjungi volebat, partim qvod Duci ob communem in Hamburgum prætensionem occasionem nollet præbere interveniendi; partim qvia verebatur, ne si in una causa qvid indulgeatur, in altera ut ipse qvid remitteret postularetur. Ast Sveciæ Rex, apud qvem Luneburgici testati fuerant, suæ securitati cautum non esse, qvamdiu Gottorpiensis restitutus non sit, hos utiqve inter seqvestres adsciscii cupiebat, qvod Saxo non obscure jecisset, se restitutioni Ducis favere non posse, nisi contra proprias rationes agere velit, qvod sibi par fere controversia cum Martisburgensi, qvalis Dano cum Gottorpiensi intercedat. Dux qvoq; magnopere Luneburgicos admittendos contendebat, velut Ratisponensi SCto nominatos; & qvia Danus duos Electores proposuerit, à se qvoqve unum & alterum optari par esse. Contra Elector Viennæ monebat, ut Cæsar tam Luneburgicos, qvam Gottorpiensem avertat, ne huic postulato mordicus insistant, à qvo Danus magnopere abhorreat, & cui invito seqvester obtrudi neqveat. Ubi Kœnigseckius qvidem opponebat: qvia Saxo affinitate, Elector fœdere Dano innexus sit, seqvestrium studium magis in æqvilibrio fore adjunctis Luneburgicis. Sed cum reponeretur; affinitatem hucusqve se haut porrigere, nec Electoris fœdus, id qvod satis in Hamburgensi negotio adparuerit, ac Ducem male sibi consulturum, si eam ob causam tractatus impediat: is demum dicebat; si Dux litem amice componi velit, necessum esse, ut eo postulato desistat. Sed & Elector Duci svadebat, ne qvid suscipiat, per qvod ab amica tractatione ad vim abstrahatur; eoqve Luneburgicorum admissioni ne insistat, ne ad eum scopulum tractatus adhærescat. Simul svadebat, ut super plena restitutione, satisfactione, & cautione ad tractatum differat, qvod freqvens sit initio proponi adversa fronte pugnantia, qvæ post tractando ad moderata deducantur. Ac ipsum utiqve ad nil admittendum coactum iri. Veniebant mox à Cæsare ad Danum literæ, qvibus officium suum offerebat, qvibus & is Luneburgicorum admissionem urgebat verbis Regi parum arridentibus. *Hortamur te tanqvam Ducem Holsatiæ, ut Ducum interpositionem ad insignem horum tractatuum promotionem ne recuses.* Sed & positum erat; Cæsarem ideo interpositionem suam obtulisse, qvod Rex semper erga Electorem testatus sit, se eam valde desiderare; cum tamen Danus negaret, se eam unqvam affectasse; ac ni in Electoris gratiam decretum fuisset, se non repugnaturum, qvo minus Cæsarea Hamburgi legatio concurrat, ultro nunqvam de eo se cogitaturum fuisse. Cæterum Luneburgicos plane admittere nolle, & circa qvod Electori negarit, Cæsari gratificari non posse. Declarabat tamen, Cæsaris se officium acceptare; simul in Electoris gratiam in Altonam consentiebat, cum antea Itzehoam maluisset, qvo Svecos, ac Luneburgicos tractatu arceret. Porro non Elector solum, sed Cæsarei svadebant, ut Dux postulato circa Luneburgicos desisteret, qvod etiam citra hos negotium confici qveat; ac si isti existimationem suam læsam judicent, à Dano satisfieri sibi curarent, qvod Dux qvantum in se contenderit, qvi sane nullo modo Regem ad eos probandos cogere possit; cum contra ipsius magnopere intersit, ne tractatus ad hoc vadum adhærescat. Eadem & Regis Sveciæ sententia erat, qvi & Luneburgicis svadebat, ne amplius operam suam invito Dano obtrusum irent. Nec minus Elector prolixe Gottorpiensi scribebat, ne ei postulato amplius insistat. Ipsi qvam maxime noxium fore, si eam ob cau-

Marginal dates: 15. Mart. — 17. Mart. — 26. Mart. — 1. April. — 20. April.

1687. causam ad arma veniatur, qvod tunc Galliæ auxilia Dano in promtu sint futura. Qvia etiam Cæsar omissa Commissione negotium ad simplicem interpositionem deduxerit, manifestum fane esse, Dano invito seqvestrem obtrudi non posse; nec rarum esse parum gratos seqvestres repudiari. Ac nunc penes Ducem stare, num omnis tot per annos opera incassum impensa sit, an minus. Ad ista Gottorpiensis: à Rege Luneburgicos ideo tantum seqvestres repudiari, ut à se vel Electoris, vel Ducum offensa contrahatur; qvos tamen hautqvidqvam è re sua sit alienari. Igitur ostenderet Elector, qvomodo pensari qveat, qvod amotis Ducibus sibi decedat, ac num ipse id supplere velit. Demum tamen Dux tractatuum persecutionem in Cæsaris, & Electoris arbitrium conferebat, & qvid circa Ducum admissionem, aut exclusionem ipsis placiturum sit. Nam se ab iis postulare non posse, ut eo negotio abstinant. Ac Viennæ qvidem Ducis ablegatus Greiffencrantzius seqvestrium denominationem in Cæsaris placitum referebat. Id qvod cum Cæsareis haut arrideret, qvod hoc modo invidia ob exclusos Duces in Cæsarem devolvenda videretur; demum is declarabat, Gottorpiensem plane istorum officio renunciare. Id qvod Dux iisdem facile excusabat, qvod necessitas ipsum subegerit, tractatus non diutius in suspenso relinqvere, sed eorum tandem aliqvando initium fieri. Ita Elector Hafniæ significabat, Ducem Luneburgicorum officio destitisse. Igitur Rex ulterius negotium promoveret, & qvantum detur facilitatis adferret eidem componendo. Ad qvæ Rex: se circa reliqva omnia æqvis, ac moderatis conditionibus locum daturum, nisi qvod de Slesvici restitutione cogitandum non sit. Si Dux huic non insistat, brevi omnia confectum iri.

10. Maij.

25. Jun.

§. 70. Sublata qvantumvis circa Luneburgicos difficultate haut eo minus negotium Viennæ trahebatur. Qvod aliqvi inde provenire judicabant, qvia multis è Judicio Aulico isthæc compositio velut rebus Protestantium usui cedens parum grata foret, qvi maluerint Boreales Reges, & totam circa viciniam ea lite distineri. Aliis ideo properandum haut videbatur, qvod satis adpareat, Danum non nisi circa extrahendum tempus satagere, cui amotis licet Luneburgicis alia diverticula defutura non sint. Qvi & expresse dixerit, se nolle tractatus hoc anno succedere. Et qvantopere Danis cordi foret eam ditionem retinere, indicio erat, qvod Rex Cæsari X M militum obtulerat suis sumtibus alenda, qvamdiu bellum Turcicum duret, tum præter centum menses Romanos Ratisponæ decretos, alios insuper centum, si possessionem Slesvici præstare ipsi velit. Sed & Svecus, qvi hactenus circa hujus litis compositionem fervidum studium ostenderat, jam frigide rem gerere videbatur. Et qvia partium postulata toto cœlo differebant, nec dubium erat, qvin Luneburgici ulciscendæ contumeliæ occasionem qvæsituri sint, è dissolutis tractatibus ingentes turbæ metuebantur. Eoqve Cæsarei ex istis parum proficui sperabant; qvin verebantur, ne qvæ per eos declinatum ibatur tempestas, acceleraretur. Unde & in præsens Elector negotium urgere paulisper omittebat, ac in Cæsaris, & Ducis judicium referebat, qvid facto opus censerent. Post tamen Elector Dano scribebat, an non placeat tempus congressus circa finem proximi Octobris designare. Ad qvæ is declarabat, se eo tempore ministros plenis mandatis instructos ad tractatus missurum. Cui fini ab eo destinabantur Conradus Biermann. ab Ehrenschild, & Christophorus Jentsch à Breitenau, qvorum moderatum ac tractabilem, hic difficilem semper ac morosum tota negotiatione gerebat, ac infinitas cavillationes movere gaudentem. Cæsaris nomine eam operam obiturus erat Haro Burchardus Freitagius Baro *à Gœdens*, frustra renitente Sveco, velut is studio in Danum inclinaret. Cui adjungebatur Christianus Ernestus Reichenbachius; qvod Elector Berkam Comitem adhiberi dissvasisset, in Dania valde exosum, ac in actionibus suis non semper sibi constantem. A Saxone Albertus Dietericus Hunica veniebat. Electori Paulus Fuchsius ei officio obeundo maxime idoneus visus. Ducis causam agebant Joachimus Alefeldius, & Andreas Ulckenus Vice-Cancellarius, sed qvi paulo post cœptos tractatus fato functus est magno cum Ducis dolore, qvi & honorifico admodum testimonio eundem prosecutus est; domum Gottorpicam nunqvam habuisse ministrum magis incorrupta fide ejus rationibus addictum. Cujus mortem & Ehrenschildius sibi dolere testabatur, tanqvam viri moderati, ac pacis, & justitiæ amantis. Cæterum summa mandatorum, qvæ Fuchsio dabantur, huc redibat; *Ut idonea, & si fieri possit, utriqve parti probata compositionis via inveniatur, omnes inutiles disceptationes animos magis exulceratura vitentur, æqva, & rationi conveniens transactio qvamprimum ineatur. Qvo fine is utrasqve partes serio moneret, ne ad arma* rem

Negotium paulisper adhuc extractum demum suscipitur.

1687.

13. Aug.

23. Jan. 88.

1687. *rem deducant. Danis autem præcipue demonstraret; Regem, ejusqve posteros nunqvam de plena securitate sustatus, nec de quieta Slesvici possessione certos esse posse, qvamdiu isthæc lis per certa pacta non sit composita. Nam etsi Dux propriis viribus causam suam pervincere non valeat; esse tamen ei potentes amicos, qvi ejus partes magno studio amplectantur, ac eo fine fœderibus se invicem innectant. Cujus & causa passim adprobetur, præsertim in Svecia, & Germania; ac ideo Regi semper validum exercitum esse habendum, sicut è Slesvicensi ditione parum lucri capiat, ac sua insuper nullo fructu erogare cogatur, magna insuper invidia, ac suspicione, præsertim in Saxonia inferiore laborans.* Duci contra idem ingereret: *Ipsum cum familia hucusqve tantum non in exilio vixisse, cujus molestiis exuendis, ac ut ad tranqvillum regimen suarum ditionum iterum perveniat, merito facilem se præbere debeat. Eqvidem ejus causam ubiqve satis adplausus invenire; ex qvo tamen idem hucusqve exiguos fructus senserit. Ac neminem præstare posse, qvin præsens rerum facies diu adhuc perstitura sit, per qvam qvi bene ipsi cupiant, exiguum operæ pretium facturi videantur. Ipsum Electorem in propria causa documenta cepisse, qvam lubricum sit alieno auxilio niti. Nam neminem non proprias rationes præ oculis habere, nec amici commodis ulterius tangi, qvam hac istis congruere judicaverit. Ac si maxime unus, & alter demum arma pro ipso stringat, ejusdem tamen ditiones arenam belli fore, qvibus atrox vastatio incubitura sit. Amicos qvoqve lata auxiliatanti imputaturos, ut Duci longe lucrosius futurum sit tolerabilibus legibus decedere. De cætero ita se gereret, ut neutri partium suspectus fiat, nec enormis studii in alterutram partem argui possit.*

Tractatuum ingressus. § 71. Initio congressus nec seqvestres, nec Danici ministri ullo legationis charactere insigniebantur; mox tamen extraordinariorum ablegatorum dignationem assumebant ob alios legatos, qvi tunc Hamburgi agebant. Ubi scrupulus surgebat, qvomodo cum Bremero, ac Bidalio, illo Svecico, hoc Gallico ministro agendum, qvi in aula Ducis Gottorpiensis extraordinariorum ablegatorum dignationem, sed in urbe non nisi Residentium gerebant. Circa qvos Electori videbatur; si cum iis in aula Ducis concurratur, velut ablegatos, in urbe non nisi ut Residentes considerandos. Prima difficultas circa diplomata tuti itineris pro ministris Ducis surgebat, qvæ Dani initio abnuerant tanqvam superflua, qvod cum Duce bellum sibi non sit, & cujus ministri pro lubitu per provinciam nemine infestante faciant. Electore tamen instante in hujus gratiam se ista datura declarabant. Cum post eadem Hoverbeqvio Hafniæ traderentur, formam fere salvi conductus, qvi criminis reo securitatis causa indulgetur, habebant; qvæ & merito à Ducalibus rejiciebantur. Qvi vicissim hanc clausulam inseri cupiebant: *Qvod si & præter spem cœpti tractatus irriti dissolvantur, tamen memoratis Ducalibus ministris deinceps eorum nomine, qvæ apud tractatus, aut alias acta sint, à Rege nihil molestiæ ubicunqve locorum inferetur.* Adversus qvæ Ehrenschildius: istud per se manifestum esse: sed qvia hæc clausula inusitata sit, Regem in eam consentire nolle, ne bonam suam fidem ipse videatur in dubium vocare. Ac agnoscebant Ducales, eam clausulam usu haut freqventatam: sed & qvæ à Danis in Ducum ministros patrata sint, insolita esse, adversus qvæ sibi providendum sit. Qvam in rem Alefeldius inter alia proprium exemplum adducebat, cui actio perduellionis ab advocato fisci intentata fuerit, qvod Principi suo fidelem operam navaret. Fuchsius tamen Ducales permovebat, ut hac clausula desisterent; ac à Danis postulabat, ut verbo in eam rem fidem ipsi darent, qvam deiii Ducalibus sua manu scriptam traditurus sit. Ast Dani verbo qvidem non sine exsecrationibus declarabant, se nil astutiæ heic fovere, ac bona fide agere, qvod id utiqve juris gentium sit, & etiam non expressum legatis debeatur; nil tamen actis inferendum dictare volebant. Sed nec Dani primam propositionem facere volebant, qvod Rex tractatibus causam non præbuerit; sed cognituros, qvid altera pars in medium allatura sit, præsertim cum Dux petitoris partes sustineat. Ita Ducales declarabant, se primam propositionem facturos; addebant tamen, sibi constare Danos æqvivalens pro Slesvico oblaturos; qvod qvanqvam ut abrupte rejiciant causa sit, se tamen, ubi proponatur, ostendendæ Ducis æqvanimitati id audituros. Primo Altonæ congressu Ducales non *18. Nov.* aderant, ne primo intuitu effervescente bile in molestas utrinqve disceptationes erumperetur, & qvia diplomata eorum nondum expedita erant. Cum procuratoria partium exhibita essent, Dani in Gottorpio desiderabant, qvod Joachimus Alefeldius sibi titulum præfecti Trittoviensis, tum prædii *Bockhagen* tribuisset, cum tamen præfectura ista à Rege Duci Plœnensi oppignerata, prædium autem in Slesvicensi Ducatu situm in fiscum redactum, & à Rege nobili

1687. nobili cubiculario Knutio donatum esset. Unde ut Alefeldius his titulis abstineret postulabant. Id qvod Ducales absurdum judicabant, cum hoc ipso Dux confiscationes Danicas in Slesvicensi ditione factas adprobasset, Regemqve ibi dominum agnovisset. Sed & seqvestres ostendebant, per jus pignoris Ducis dominium non tolli, ac soluta forte præfecturam pleno jure ipsius esse. Trittoviam qvoqve, Imperio subesse, ac si Gottorpiensi nullum amplius in eam jus sit, id à dicasteriis Imperii decidendum. Nobilem autem prohibere velle, ne aviti prædii nomen gerat, inauditum esse, qvod ipsi ob solum immotæ in Principem fidei crimen ademtum sit. Ubi res ad qværtionem summi præjudicii reditura sit, num Slesvicum, & ibi publicata bona ita consideranda sint, ut hac tractatione ne mentio qvidem eorum facienda, deqve iis agendum sit. Id enim si pertendant Dani, nil fore qvod heic tractetur. Sed si super Slesvico utiqve agendum sit, titulos neutri partium præjudicii qvid adferre. Ita Gallum tempore Neomagensis pacificationis in possessione Lotharingiæ fuisse, ac haut eo minus Duci ejus provinciæ titulum dedisse. Qvin & Regem in procuratorio Duci titulum Slesvici tribuisse. Ita post multam tergiversationem Dani annitente Fuchsio demum cedebant; qvibus & seqvestres scripto cavebant, titulos neutri partium juris qvid daturos, aut detracturos. Cæterum toto hoc tractatu præ cæteris enixo studio Fuchsius rem gerebat; sicuti & Cæsar pronuntiaverat, exiguam sibi spem esse ejus negotii amice componendi, nisi ab Electore operæ pretium fiat. Ac studii sui causam Fuchsius Danis facile adprobabat, qvod Electoris magis intersit, ne res in bellum erumpat, qvam vel Cæsaris, vel Saxonis tanqvam remotiorum; & qvia Elector, cui conservatio Dani magnopere cordi sit, jam commodissimum tempus judicet litem eam componendi, antequam bellum Turcicum finiatur, aut Svecus res domesticas digesserit. Sane Svecum ubiqve testari, Ducis causam suam esse, & qvia huic tantum mali in sui odium inferatur, sibi per conscientiam, & existimationem ejusdem causam summo studio amplectendam. Unde & eodem tempore ablegatus Svecicus Leionclavius fatacri libello Ducis restitutionem Hafniæ exposcebat, velut à qva conservatio Borealis pacis dependeat, & cujus evictionem ipse Duci præstare teneatur. Cui à Dano repositum: *Eam causam non è pace Roschildensi, & Hafniensi, sed è pactis Rensburgensibus, & hisce superstructa pace apud Fontem Blaudi facta velut posterioribus dijudicandam. Ac legatos Svecicos tractatu Lundensi in Scania omnia Gottorpiensem Ducem spectantia in Galliam rejici passos, velut ubi citra participationem Sveci, & Ducis inter se, & Gallum super istis, & qvidem non primaria conventione, sed separato articulo agatur. Qvin & Svecos legatos, cum Lundis super fœdere inter Boreales Reges tractaretur, (id qvod Danici legati in acta retulerint, qvorum fidem jurejurando adstruere parati sint,) expressis verbis declarasse, Svecia Regem ortis in Danum & Ducem controversiis, aut deinceps orituris sese haut ingesturum velut negotio domestico.* Sed Svecus ad ista excipiebat: *Sibi de ejusmodi declaratione Lundis sermone facta haut constare; nec acta Danica fidem sibi facere, cum ejus contrarium è suorum legatorum protocollis, ac relationibus adpareat. Nam qvotiescunqve Dani aliqvid tractatus inserere conati sint in fraudem Gottorpiensis, Svecos id semper è formulis delevisse. Sed & pacem in Gallia factam plane pro Duce esse, cujus vi hic in omnes ditiones, omniaqve jura restitui debuerit.* Enimvero qvanqvam Mauritius Wellingius à Sveciæ Rege in mandatis haberet, non minore studio pro Duce, qvam propria pro causa conniti: revera tamen in Svecia judicabant, præsens tempus huic negotio non admodum favere, nec internas Regni res adhuc in eo statu esse, ut tutum sit bellum ordiri. De qvo cum Danis satis constaret, Svecorum dicta parum curabantur. Sed & ad librandam Sveci apud hos tractatus autoritatem Dani instinctu Gallus Bidalio literas fiduciarias ad Ducem dederat. Cujus rei causa ab Ehrenschildio hæc ferebatur, qvod cum Dux semper ad Gallicam pacem provocet, iste partes circa eam liqvido edocere possit. Sane à Duce jactari, pace apud Fontem Blaudi facta tractatum Roschildensem, & Hafniensem qva Ducem spectent firmari; eoqve posterius pactum Rensburgense, qva istis adversetur aboleri. Ast Gallica pace Duci supremum imperium restitutum, per Rensburgense pactum ademtum. Hoc ipso tamen multa contineri, de qvibus Roschildensi, atqve Hafniensi pace mentio facta non sit; puta de contributionibus, hospitiis, copiarum transitu, defensione provinciæ, ærario, aliis. Igitur isthæc saltem per Gallicam pacem firma perstare. Alii cavillabantur; tunc demum Slesvicum restituendum, qvando Gallus Lotharingiam reddiderit. Contra Elector per Spanhemium Gallo significabat; tractatus Altonæ jam incipi, rogabatqve, Danum moneret, ne areum nimium intendat, sed æ-

19. Nov.

1687. qvas conditiones ferat, admittatvè, præsertim cum is sponsor sit pacis ad Fontem Blaudi factæ, per qvam Dux in priorem statum repositus sit. Nam Dani jactaverant; si Dux Comitatus offerendos acceptare abnuat, se protinus omissis tractatibus Hafniam reversuros. Qvi & sparserant, Electorem pronuntiasse, Ducem recusare non posse, qvo minus Comitatus æqvivalentis in vicem acceptet: id qvod tamen isti in mentem non venerat. Ad qvæ Croissius reponebat: gratum Regi suo fore, eam litem ad compositionem venire, qvam & is Dano svaserit. Nam ubi res in bellum erumpat, ob distantiam locorum huic se commode auxilium ferre haut posse. Qvanqvam & ipsi vicissim parum sibi de Dani auxiliis pollicean tur. Gallum tamen judicare, Dano Slesvicum abnui non posse, qvi tamen pro eo Comitatus, & alia daturus sit. Sed & Dani sibi persvaserant, Angli officium apud Svecos, & Ducem multum valiturum: qvi & ut Coloniensis favorem captarent, Furstenbergio de Coadjutoris dignitate gratulati fuerant. Ac declaraverat qvidem Anglus, se apud Svecum officium interpositurum, ut is vim abstineat; simul Ducem hortaturum, ut æqvis conditionibus locum det, nec periculosis motibus ansam præbeat. Qvi idem tamen svadebat, ut Danus in hoc negotio plus facilitatis, & æqvitatis adhibeat, nec tantum cavillationum adhibere pergat, uti hucusqve factum sit. Nam hoc modo eum injuriæ sibi opinionem circumpositorum, ac totum orbem judicaturum, eidem haut cordi esse eam litem ex æqvo componere.

Ducalium propositio. 4. Dec.

§. 72. Ita Ducalium propositio exhibebatur, viginti articulis constans. *I. Ut omnium anteactorum oblivio sit. II. Ut tractatus qvondam Roschildiæ, Hafniæ, ad Fontem Blaudi, ac Lundis initi fundamenti loco huic negotiationi substernantur: III contra Rensburgense pactum plane abolitum sit. IV. Ut Slesvicensis Ducatus, & omnia ablata pleno cum jure restituantur, prout Dux istum ab anno 1660 ad annum 1675 possedit. V. Ut Rex prætensionem ob residua contributionum ad trecenta millia uncialium taxata aboleat, ac insulam Femeram eo nomine ab hypotheca liberet. VI. Nec minus præfecturas Tremsbuttelam, & Steinhorstam ab hypotheca, qvæ in L M uncialium Principi Georgio assignata sunt, liberet. VII. Ut Rex nondum exactas contributiones in Slesvicensi ditione, & Holsatia remittat. VIII. Ut commune regimen plane aboleatur, & Prælati, atqve Eqvester ordo inter Regem, ac Ducem æqvis portionibus dividantur. IX. Ut Unio inter Daniæ Regem, ac Ducem anno 1533 facta, & anno 1623 extensa abrogetur. X. Ut Rex omnes prætensiones in Chilonium, & cognominem sinum aboleat. XI. Ut Fridericudda plane solo æqvetur, nec unqvam restituatur. XII. Ne Rex deinceps circa supremum Slesvici imperium, ac superioritatem territorialem in Holsatia, ac omnia ab his promanantia jura qvid præjudicii inferat. XIII. Ut Rex saltum relinqvat pactum, qvod Gottorpiensis Domus cum Capitulo Lubecensi die VI. Julii anno 1674 iniit. XIV. Ut moneta Gottorpiensis per Regis ditiones valeat. XV. Ut Rex in credita, debita, ac cameralia Ducis negotia sese haut ingerat. XVI. Ut Duci satisfiat ob omnia, qvæ Rex præter jus è Ducis ditionibus ab anno 75 ad 80, & ab anno 82 ad hoc usqve tempus exegit, qvæ 10814740 uncialibus taxabantur. XVII. Ut omnes Ducis ministri in sua bona & jura cum omni causa restituantur. XVIII. Ut reliqva gravamina secundum pactum Hafniense aboleantur. XIX. Ut Cæsar, omnes Reges, Electores, & Principes, qvibus id placeat, hunc tractatum sponsione sua firment. XX. Ut exsecutio tractatuum, & abductio copiarum regiarum è Slesvico, & Holsatia intra diem decimum qvartum a ratihabitione hinc inde tradita fiat.* Ubi & circa articulum IX, & X Ducales verbo monebant, super abolitione communis regiminis Roschildensi, & Hafniensi pace jam cautum. Regem qvoqve sæpius declarasse, veteribus se unionibus nolle teneri, eoqve nec Ducem iis amplius stringi.

Danorum ad hanc prævia declaratio.

§. 73. Ad isthæc Ducis postulata Dani in antecessum declarabant: Super Slesvici restitutione neqve pura, neqve conditionibus circumscripta mentionem faciendam: ac se in mandatis habere *pensationem* duntaxat, non *aqvivalens* offerre. Sed seqvestres Breitenavio ostendebant; hoc modo tractationem plane abrumpi, qvod Dux nunqvam propositionem admissurus sit, per qvam juri suo in Slesvicum renuntiare videatur, anteqvam de idoneo æqvivalente cautum sit. Istam igitur si Dux rejiciat, alterutrum necessario consecuturum, ut vel ipsis ab hac propositione recedendum, nec super non restitutione in antecessum stipulandum sit, id qvod ut causa nondum vulnerata fiat melius esse; vel ut tota negotiatio inter initia abrumpatur, id qvod ipsi ex usu Daniæ haut judicent. Nam Duci nil amplius eripi posse, per qvod cogi qveat; & qvæ is in Holsatia possideat, ab Imperio pendere, qvod eidem ista satis præstiturum sit. Contra Regi semper numerosum

1687. rosum exercitum maximis sumtibus alendum, simul prima occasione grave bellum expectandum. Sed & exceptionem illam ad modum duntaxat tractandi pertinere; cum alias circa conditiones restitutionis tot difficultates emergere possint, qvæ rem ultro ad æqvivalens deductura sint. Tum & crudum valde esse, qvod ne æqvivalentis qvidem vocabulum tolerare velint, non addito, qvidnam pensationis loco oblaturi sint. Igitur se rogare, ut hisce missis responsum ita forment, qvo tractatio subsistere qveat, ne orbis Christianus, qvi in hunc congressum oculos defixerit, spe sua de ejus successu concepta frustretur. Ad qvæ Breitenavius nil aliud, qvam ita sibi in mandatis esse. Sed Ehrenschildius immotus jactare; à Rege Slesvicum nunqvam restitui posse. Summam rerum in eo verti, ne angvem, à qvo tam sæpe morsus sit, iterum in sinum recipiat. Eam sententiam stare; ac incassum de restitutione verba fieri. Ducem infidelitate sua, & cum Svecis initis fœderibus per pacem Borealem, & Gallicam partis emolumentis excidisse, eoqve in veterem vasallagii statum revolutum. Unde Regem eidem summo jure Slesvicum ademisse, pro qvo ne teruncium qvidem ei solvere teneatur. E generosi tamen animi impulsu sat lautas conditiones offerre. Sane Henrico IV tam magno Regi necessum fuisse Sabaudiæ Duci Marchionatum Saluzzarum relinqvere, alia terræ parte pro eo accepta. Sed reponebatur, eam permutationem utriqve commodam fuisse, & utriusqve consensu factam. Id tamen effecerunt seqvestrium monita, ut Dani responsum suum in aulam mitterent, ac nova inde mandata peterent. Circa idem tempus Sveticus minister Hafniæ alium adhuc libellum exhibuit, qvo Slesvici restitutio exigebatur. Ad qvem Danus reponebat; Nolle se scripto cum Sveco certare. Mirum videri, cum ipse negotiis Sveciæ se haut misceat, qvare Svecus domesticis Daniæ rebus sese ingerat. Serio se cupere omnia dissidia cum Duce per amicam compositionem abolere. Id si turbare velit Svecus, sibi expectandum esse, qvid ulterius inde secuturum sit. Ast Electori Sveciæ Rex testabatur; se in hoc negotio maxime candida ipsius intentione niti, ac optare, ut causa amice componatur. Cæterum se salva conscientia, & existimatione Ducem deserere non posse, cui præcipue fœdus secum initum objiciatur; qvod initio mere defensivum fuerit, sed post Duce expulso forte plura accessisse; cum fas utiqve miseris sit, qvacunqve liceat calamitate se ereptum ire.

Isthanc igitur Dani duritiem ut Elector expugnaret, Gallo demonstrari jubebat; Ducem ægre in cessionem Slesvici velut antiqvi patrimonii, ac domicilii consensurum, ac in ejus vicem Comitatus sibi obtrudi passurum, qvi cum Slesvico nullo modo comparari qveant. Igitur ipse Danum ab eo postulato deduceret. Nam post finitum bellum Turcicum acriora remedia adhibitum iri; ac Gallo tunc necessum fore vel Danum deserere, vel contra propria promissa, pace ad Fontem Blaudi facta, agere. Ast Croissius nil amplius obligationis ex ea pace agnoscere volebat tum ob sinistre à Duce acta, tum ob fœdus, qvod interim Rex cum Dano inierit, qvo is huic se adstiturum promiserit, si abs qvopiam hanc ob causam invadatur. Cæterum si ipse Dani minister foret, se huic svasurum, ut idem Duci restitutionem Slesvici ejusmodi conditionibus circumscriptam, in qvibus securitatem suam reperire possit, vel æqvivalens offerat, relicta Duci optione. Sed satis sibi constare, multos ministros Danicos, qvi è spoliis Ducis lucrum capiant, Regem obfirmare. Qvanqvam & sint, ac inter hos Gyldenlevvium, qvi eam litem amice componi optent. Alias Gallum sat proclivem esse ad amicam transactionem Dano svadendam, sed ita ut ne hic suspicionem inde concipiat, ac ut gradatim procedatur, conditionata Slesvici restitutione oblata, inde æqvivalente, ubi super conditionibus conveniri neqveat. Idem qvoqve testabatur, longissime à Regis sui mente, ac rationibus abesse, eo loco fomitem alere excitando incendio. Nam Daniam nimis remotam à Gallia, qvam ut exigente necessitate terra mariqve auxilium invicem ferri qveat. Agnoscebat qvoqve Comitatus nullo modo Slesvicensi ditioni comparari posse: ac satius fore, ut Rex Duci ex Holsatia, ubi regia pars longe potior erat, refusionem faceret. Ita jussu Galli Chivernius Hafniæ amicam compositionem Danis ingerebat, ac ut tractatus utiqve subsisterent. Nam si maxime unum temperamentum non succedat, secundum & tertium in medium adduci posse. Ast tractatibus semel abruptis necessario bellum secuturum, qvo Danus plus damni passurus sit, qvam per cavillationes lucraturum se speret. Ad qvæ ministri Danici respondebant; se paratos esse omnem facilitatem adferre. Sed super Slesvici restitutione agi non posse, qvod ab ea provincia securitas totius sui status dependeat; nec qvenqvam ipsorum Regi id svadere audere. Ast ubi seqvestres de pensatione in medium adferant, ac super eadem

1687. 7. Dec.

[1687.] adornanda operam navare velint, Regem omnia facturum, qvæ salva ratione ab eo postulari qveant, & qvæ securitas sui status reqvirat.

[*Elector Dano molliora svadet.* *17. Dec.*]

§. 74. Ipsi autem Daniæ Regi Elector scribebat; *se responso per ipsius ministros Hamburgi dato valde perturbatum fuisse, quod ex eo nil certius prævideat, quam negotiationem tamdiu exoptatam, in qvam totus orbis Christianus oculos conjecerit, inter initia abruptum iri. Se semper præcavisse, ne prævia conditionis in vicem poneretur, Slesvicum restitutum haut iri. Nam etiam hac conditione non præsupposita Regi facere aut omittere integrum esse, qvæ velit. Sed & Ducem valde procelandum, quod ne æqvivalentis quidem vocabulum admittatur. Nec exprimi id, quod Rex daturus sit, sic ut qvamdiu laxis ejusmodi inhæreatur tractatus non possit non abrumpi, quod Dux in ejusmodi propositionem, qvæ tacitam in Slesvicum renuntiationem involvat, nunqvam consensurus sit, anteqvam de idoneo æqvivalente cautum sit. Id qvod orbi Christiano sat sinistre de Rege judicandi ansam præbiturum sit. Ac Regis maxime interesse rem componi, cum Dux nil amplius habeat, qvod amittat: Regem autem serius ocyus grave bellum maneat. Igitur audiret Rex fidi amici monita, ac rem ad compositionem deduceret, omissaqve protestatione de non restituendo Slesvico plausibiliores conditiones ferat. Sane bellum anceps esse, ac non Svecum solum, sed alios hostes Daniæ incubituros. Rebus qvoqve Protestantium maxime noxium fore, si hac occasione præcipua ejus membra vires mutuo atterant.* Ad eas [*3. Jan. 1688.*] literas Rex respondit. *Qvam gravibus causis ipse motus fuerit, ut Ducis præfecturas in Slesvicensi Ducatu cum suis consolidarit, Electori satis notum esse. Eas causas adhuc subsistere, ac uti Dux non solum unicus fere autor fuerit omnium calamitatum, qvæ Daniam superiore bello obruerint, sed & eundem deinceps non aliter qvam irreconciliabilem hostem sibi considerandum; quo restituto non statum solum, ac posteritatem suam pari periculo exponendam, sed & existimationem suam, qva omnibus Principibus pari cum salute pretio æstimatur, ingens detrimentum capturã. Unde se ministris suis Altonæ nil aliud in mandatis dare potuisse; ac se non alia lege amicæ tractationi locum dedisse, qvam ut missa Slesvici restitutione alia æqva temperamenta in medium adferrentur, idqve seqventibus denuntiasse, qui & in eam conditionem officium susceperint. Qvod autem sui ministri in præsens non expresserint, quid pensationis Duci dare velit, nec vocabulo æqvivalentis uti voluerint; id factum, quia sine dubio quicqvid* [1688.] *à se proponendum fuerit, Dux instinctu Svecorum, compositionem omni modo impedire laborantium, protinus rejecturus sit. Ast si conditiones à seqvestribus proficiscantur, quorum & officium id ferat, Ducem recusare non posse, quo minus super iis tractationem suscipiat. Vocabulum æqvivalentis etsi ad rem ipsam nihil faciat; Ducem tamen inde facile ansam accipere posse tam enormia atq; iniqva postulandi, qvæ sibi non magis qvam restitutio conveniant. Sed nec sperare, seqvestres à se ejusmodi pensationem exacturos, qvæ per omnia partem Ducis in Slesvicensi ditione exæqvet. Præsertim cum Dux mera gratiæ acceptum ferre debeat, quod cum is sinistris suis actionibus, ac variis veterum unionum, ac novissime pacis violationibus omnia, qvæ hactenus eidem obvenerunt, sibi attraxerit, ac Slesvicensem portionem commiserit; simul ipse per inducias, quibus ab utraqve parte nominetenus inclusus sit, in qvieta possessione Slesvicensis ditionis constituatur; haut eo minus pensationem præstare decreverit; cum tamen etiam majores Principes quandoqve plura ob communem quietem sacrificare coacti sint, ac ipse juxta & Elector id priore bello summo cum suo damno senserit. Declarare igitur, se Duci Comitatus daturum, per qvos non modo par, qvod in Slesvicensi amisit, recuperet, sed & insuper lucraturus sit. Præterqvam qvod & hoc modo clausum territorium nanciscatur, qvod is hactenus tantopere desideravit, ac in tranqvillum plane statum collocetur. Cum itaqve ipse nullatenus super Slesvico tractare qveat, æqvam tamen pensationem Duci dare paratus sit; spem esse, Electorem sibi hoc in negotio faunturum. Ast ubi Dux his conditionibus repudiatis per Svecorum, & aliorum malevolorum suggestiones rem ad extrema deducat, sibi quidem expectandum, qvid inde eventurum sit. Confidere tamen, qvia Dux ad omnia qvæ facta sunt sat causarum dederit, ac ipse nil fecerit, nisi quod jus naturale & gentium dictet, at qvod nemo Principum, si suo loco positus foret, omissurus fuerit, ac insuper Duci tam æqvas conditiones obtulerit; hinc forte orituras turbas, & qvod detrimenti Protestantium rebus inde provenire queat, non sibi sed ex asse adversæ parti attributum iri, eoqve sibi nec Dei, nec fœderatorum, ac præcipue Electoris auxilium defuturum adversus omnes, qvi eo nomine molestiam sibi facessere, & publicam per inducias firmatam qvietem turbare ausuri sint.* Addebatur designatio redituum cameralium è Comitatibus, qvi CLM DC uncialibus taxabantur; cum contra certi, & incerti proventus Ducalis partis in Slesvicensi Ducatu duntaxat

1688. taxat ad CXXIVM DXXXVI unciales adſurgant. Etſi Dux contra cenſeret, Oldenburgicos reditus qvinqvaginta uncialium millia non excedere, qvi modico ibi præſidio alendo non ſufficiant.

Danorum ad Ducis propoſitionem reſponſum. 6. Jan.

§. 75. Paulo poſt Dani ad Ducis propoſitionem ejusmodi declarationem ſcripto exhibebant, præmiſſa proteſtatione ſe deinceps ad prolixas diſceptationes ſcripto conceptas haut deſcenſuros. *I. Libenter Regem, & Ducem primaria lis compoſita ſit, anteactorum oblivionem ultro conſeqvi. II. Memoratos pacis tractatus in præſenti cauſa fundamenti vicem ſubire non poſſe, qvod ſtatus rerum ex eo tempore mutatus ſit, aut deinceps alia pacta intervenerint; Dux qvoqve per manifeſtas contraventiones fructu eorum ſeſe privarit. III. Mirum, à Duce pactum Rensburgenſe excludi, non minus qvam reliqva omnia ſolenniſſime perfectum, atqve ratihabitum. Sed qvia poſt Sleſvici reunionem res aliam plane faciem induerit, ſupervacuum eſſe, ſuper ejus validitate diſceptationem ſuſcipere: præſertim cum Dux per apertas violationes eorum articulorum, qvi pace Gallica in ejus gratiam convenerunt, omnium inde promanantium beneficiorum jacturam fecerit, ſic ut cum eo agi fas fuerit eo modo, qvem omnia jura in pari caſu ſuggerunt. IV. Qvid Regem permoverit ad Ducem parte Sleſvicenſis ditionis privandum, eamqve ſibi adplicandam, orbi per adductas graviſſimas rationes dudum eſſe cognitum; ſimul ſermone, ac ſcriptis demonſtratum, qvare Rex in ejus reſtitutionem nullo modo conſentire qveat. Igitur ſi Duci cordi ſit litem amice cum Rege componere, ac amicitiam inſtaurare, neceſſum eſſe eundem adqvieſcere eo, qvod Rex alibi ex æqvo ipſi dare decreverit. Femeram ſolenni pacto interventu Galli diu ante reunionem reliqvi Sleſvici Regi oppigneratam, inde Georgio Principi in ſolutum ceſſam, ſic ut in eam Duci nil actionis ſuperſit. Gottesgabam in Arroa inſula non eſſe prædium nobile, ſed antiqvum feudum Sleſvicenſis Ducatus, qvod non ad portionem qvondam Gottorpienſem, ſed ad tertium agnatum ſpectarit, ac ob neglectum debitum feudale in fiſcum ſit redactum. In inſulam* Heilgenland *Duci nil juris competere, priusqvam ea qvæſtio ad liqvidum ſit perducta: num ea ſub veterem hæreditatis diviſionem venerit, an vero, (id qvod Rex demonſtret,) à Gottorpienſi tanqvam pars Ducatus Sleſvicenſis clandeſtino modo detenta ſit. Sic ut ea ad præſentem tractatum haut ſpectet. Trittoviam à Duce Regi in hypothecam aſſignatam cum permiſſione ejus poſſeſſionem propria autoritate capeſſendi; eoqve non opus eſſe ea re ſeqveſtres fatigare. IV & V. Qvia iſta prætenſiones è tranſactione maturo conſilio facta promanarunt, ac Rex easdem in Georgium fratrem tranſtulerit, adeoqve non amplius in poteſtate ſua habeat; fruſtra heic earum mentionem fieri. VII. De contributionibus Sleſvicenſibus fruſtra moveri. Holſatiam pariter cum aliis Regis ditionibus debitum ſubſidium ad tutelam ſui conferre teneri. Unde etſi Rex è clementia horum tributorum exſecutione, ad qvam ex abundanti per pactum qvoqve Rensburgenſe ipſi jus ſit, ſuperſederi juſſerit; de jure tamen ſuo nil condonare, & competentia ſibi omnia reſervare. VIII. & IX. Super Sleſvicenſi regimine Regem ultro diſpoſiturum, prout ex uſu provinciæ fuerit. Sed circa formam regiminis in Holſatia Duci veteribus unionibus hæreditariis, recepto uſui, ac recentibus pactis adqvieſcendum. Ac eo minore jure à Duce abolitionem veterum unionum affectari, qvod earũ intuitu Chriſtianus III fratres ſuos certo modo ad diviſionem admiſit. Unde iſtis abrogatis aut neglectis ſuperſtructam qvondam iisdem fraternam diviſionem corruere neceſſum eſſe, Ducis linea ab omni earum fructu deinceps excluſa. X. Id negotium è privata lite inter nobilem qvempiam, & oppidum Chilonium oriri, ac per ordinariam juris viam decidi poſſe, modo oppidum non plus ſibi arroget, qvam cum Regis jure in ſinum Chilonicum conſiſtere poſſit. XI. Eum locum in Sleſvicenſi Ducatu ſitum, circa qvem Regi leges præſcribi neqveant; eumqve non jure ſolum, ſed & cum conſenſu Ducis, & ad tutelam ejusdem ditionis extructum. Qvod per eundem Gottorpienſi provinciæ damnum datum ſit, id ignorari, ac ſi qvid factum ſit, æqvam emendationem non defore. XII. Circa Sleſvicum ſæpius dictis inhæreri. Sed qvod in Holſatia vi veterum unionum, conſtitutionum provincialium, & noviſſimorum pactorum regalium ac jurium competit, id Regem, ſalvo tamen proprio jure, conſervare potius, qvam imminuere velle. XIII. Pacta Gottorpienſis domus cum Capitulo Lubecenſi eſſe rem inter alios actam, qvæ Regis, ejusqve lineæ juri nil derogare poſſint; præſertim cum ipſe Cæſar aliqvot decretis iſta pacta invalida declararit. Sed & iſthoc negotium cum præſenti tractatu nil habere connexionis. XIV. Circa monetam in Sleſvicenſi ditione non eſſe, qvod Ducem ulla ſolicitudo exerceat. Intuitu Holſatiæ Ducis poſtulatum eſſe iniqvum. Qvia enim Duci mineræ argenti non ſint, eoqve argentum caro emendum, fieri non poſſe, ut grandioris ſortis nummi intrinſecam regiorum bonitatem æqvent. Unde neceſſum eſſe, ut grandiorum nummorum intrinſecum pretium imminuatur, aut ingens vis minoris formæ nummorum cudatur magno cum onere regiorum ſubditorum, & commercii. Deniqve emolu-*

1688. *emolumentum, qvod è moneta Princeps in suo territorio sperare possit, qvem sibi potius retinere, nec alios in ejus partem admittere teneri. XV. Si Dux circa debita & credita civibus regiis, & qvorum causam alias Regi suscipere fas est, & aeqvum praestet, ipsi nil plane ab hoc eo nomine metuendum. XVI. Hasce praetensiones à Rege hautqvidqvam agnosci. Qva usqve ad annum 1679 exactae sint pecuniae, earum nomine actionem per pacem Gallicam eo anno factam abolitam. Ad seqventes exactiones Regi gravissimas causas fuisse. Summas qvoqve ultra modum taxatas. Ast vicissim id qvoqve considerandum, à Rege ab annis aliqvam multis sustentandae Ducis conjugi insignes summas expensas; simul avertendis per praesentia dissidia excitatis periculis in arma terra mariqve paranda multos milliones ab eodem fuisse erogandos. XVII. Ubi primarialis fuerit composita, circa hoc facile transigendum. XVIII. Summa rerum adornata, circa minores qverelas parum difficultatis fore. XIX. Ubi seqvestrium opera transactio obtineatur, super modo cautionis facile conventum iri. XX. De hisce superfluum esse monere, qvo hic articulus ab eventu primarii negotii dependeat.* Addebatur, qvia Rex juxta articulum qvartum Duci ex aeqvo alibi qvid conferre decreverit, seqvestribus hisce significari, Regem per Comitatus id effecturum; qva super re, ubi opus fuerit, pluribus mentem suam sit expositurus,

Circa hoc responsum considerationes. §. 76. Circa hoc responsum observabatur, Danos clausulam, se super Slesvici restitutione verba fieri haut passuros, Fuchsio potissimum connitente, omisisse, qvo adhuc locus tractationi foret. Haut eo minus Ducales declarare non poterant, se super aeqvivalente acturos. Alias enim Dani id arrepturi fuerant velut Slesvico cederent, qvo facto sibimet viam ad ejusdem restitutionem petendam clausuri fuerant. Qvia igitur Danus ad restitutionem descensurus non videbatur, nisi metu majoris mali compulsus, ac ante omnia, ne in bellum erumperetur, declinandum erat, seqvestribus placebat, post Ducis responsum super aeqvivalente proponere. Nam si utraqve pars extremis inhaereret, tractationi locus non erat. Sed ubi aeqvivalens in medium proponatur, Regi facilius persvaderi posse, ut meliores conditiones offerat. Caeterum qvia Elector observabat, Danos inter alia jactare, possessionem suam in Slesvicensi provincia arreptam per inducias firmatam, qva saltem per viginti annos qviete frui possint; in Gallia demonstrari curabat; inducias nullo modo ad Gottorpicam causam porrigi posse, eoqve per eas Dano nullum possidendi jus qvaesitum. Eas enim inter Imperium duntaxat, & Gallum initas, in cujus partem Rex Daniae, ut talis, haut veniat, qvi non ulterius, qvam alii Germaniae Ordines iisdem comprehendatur. Eoqve per istas Ducis tanqvam paris hactenus cum Rege conditionis qverelas non magis inhiberi, aut tolli posse, qvam sibi aut aliis suae actiones contra alia Imperii membra per easdem adimantur. Nec de aliis rebus per inducias disponi, qvam de locis à Gallo reunionum praetexto Germaniae subtractis; ad qvae cum Slesvicum non pertineat, nullo modo super hoc tanqvam re aliena inter Imperium, & Gallum conveniri potuisse. Inducias porro Westphalicae paci superstructas, qvibuscum nullo modo congruat, Ducem avita ditione expelli. Et qvod maximum est, si induciae heic valere debeant, Ducem in ditionem suam reponendum; qvod iis cautum fit, ut possessio in futurum ad Kalendas Augusti anno 1681 exigatur, cum Dux longe post ejectus sit. Sed & à Gallis, cum in hoc negotio Ratisponae pro Duce decerneretur, nil fuisse obmotum; qvod sine dubio factum fuisset, si ea causa ad inducias spectaret, ac ibi ad vicennale tempus decisa esset. Igitur petebat, ut Gallus Dano persvaderet, ne hic è fundamento tam ruinoso pertinaciam obfirmaret. Qvanqvam etiam Electoris literae apud Danum parum ponderis habuerant; haut eo secius is Hoverbeqvio injungebat, ut apud Regem instare pergeret, ne longius à veris suis rationibus aberraret, ac se, domumqve suam regiam malo involveret, qvod suo judicio declinari neqveat, si tam ducis postulatis inhaereatur. Ac praecipue mirum sibi visum, Regem ab hominibus proprio lucro inhiantibus, aut rerum ignaris persvaderi sibi passum, qvasi Ratisponenses possessionem Slesvici ipsi firment. Ne sibi falsis ejusmodi opinionibus blandiretur, sed solidis niteretur. Alias ad extremum male habiturum. Vicissim & apud Svecum Elector enixam operam navabat, ut bellum declinaretur, & amici tractatus alerentur. Qvi & declarabat; exitum se hujus negotiationis expectaturum, modo ne longe nimis extrahatur. Ast Ehrenschildius qverebatur, Regem ab Electore acrius, qvam Ducem urgeri. Cui Fuchsius reponebat: Electorem cum Rege ad legem solidae, atqve infucatae amicitiae agere, ac hujus rationes non minus qvam proprias cordi habere; qvod perspiciat, gravissima mala ex hoc negotio enasci posse. Ac ideo eum loqvi

1688. 8. Jan.

1688. loqui tanqvam amicum, qvi mala amico impendentia averti optet. Sed nec apud Ducem monitis instari posse, qvi sua jure repetat, qvamdiu nil idonei ejus loco offeratur. Ast Ulckenius Fuchsio significabat: 10. Jan. Ducem qvidem Slesvici restitutioni institurum; id qvod & Sveciæ Rex velit, pacem Borealem integram servare cupidus. Super æqvivalente tamen audire non recusaturum, ne in limite tractatus abrumpantur. Porro circa æqvivalens Comitatus Duci nullo modo arridere. Qvæ Rex in Holsatia possideat, Slesvicum haut æqvare, si maxime Pinnebergicus Comitatus accedat, qvo tamen Rex carere nolit, qvod ex eo prætensio in Hamburgum promanet. Qvi nec tractu ad Albim, ubi Glucstadium, Crempa, & palustris regio sit, nec Itzehoa, ob claustra viarum cessurus sit. Ita in Holsatia nil superesse præter Segebergam, & alia qvædam loca exigui pretii, qvæ ne decimam Slesvici partem æqvent. Ad extremum tamen Ducem Regi Tonderam relinqvere posse cum duabus aliis præfecturis Apenrada, & Lugunensi Cœnobio, si gratum æqvivalens in Holsatia recipiat. Ast præfecturis Gottorpiensi, Schvvabstediensi, Husumensi, Slesvicensi, & tractu ad Eidoram Ducem nunqvam cessurum. Ita res eo videbatur deduci posse, ut Dux partem suam Slesvici cum Rege divideret. Enimvero qvo minus Danus qvid remitteret, fiducia in Gallo reposita obstabat. Nam Croissius disserebat; à suo Rege qvidem transactionem optari, sed qvam Dux enormibus postularis impediat, circa qvæ per Cæsarem, & Svecum obfirmetur, qvi modicam patientiam svadeant, qvoad tempora ipsi magis fautura sint, nimirum qvoad pax cum Turcis coaluerit, qvæ non longe absit; ubi in proclivi fore Danum in ordinem redigere. Interim Duci graviora passo unius & alterius anni molestiam adhuc devorandam. Ast Gallo non posse mirum videri, si Danus leges sibi præscribi, aut super ejusmodi conditionibus tractare nolit; cui & molestum sit à seqvestribus suam causam palam damnari. Enimvero à Gallo fœderatum deseri non posse, nec rebus sic stantibus urgeri, ut faciliorem se præbeat. Ad extremum tamen idem judicabat, rationis esse, ut Danus in restitutionem certis conditionibus circumscriptam consentiat, per qvas suæ securitati cavere possit, ac æqvivalens è Comitatibus simul, & Holsatia offerat.

Super Danorum §. 77. Id porro Danorum responsum seqvestres Ducalibus exhibebant una cum scripto, qvod Dani adjunxerant, qvo 1688. *responso disputata.* ex omnibus unionibus demonstratū ibant, fœdera ab aliqvo tempore à Duce cū Sveco inita istis adversa fronte repugnare. Eo perlecto Ducales plane se consternatos ostendebant, ac spem æqvæ transactionis pro 13. Jan. deplorata habebant. Id qvod & omnes extra studia partium positi judicabant, cum pro tam nobili ditione ne integri qvidem Comitatus oblati forent. Sed reponebat Ehrenschildius; non potuisse aliter qvam per gradus procedi; ac Ducis qvoqve postulata non minus dura fuisse. Regem de Slesvicensi provincia ne rusticum qvidem prædium redditurum, si maxime omnia sursum deorsum sint vertenda. Cum reunio Slesvici fieret, Regem in consilio pronuntiasse, eam in perpetuum fieri, ac tantum suum statum in ea verti, ac nolle se, ut ut qvis Consiliariorum unqvam de restituendo Duce mentinnem faciat. Nec qvapiam Holsatiæ parte Regem carere posse; ac si per Comitatus res confici neqveat, satius esse extrema parare, qvam Slesvici restitutionem cogitare. Contra Dux à Comitatibus magnopere abhorrebat, per duo magna flumina, & interjecta aliena territoria Holsatia divisis; qvem & omnes vicini, Sveci, Luneburgici, Hanseatici, Cæsar obfirmabant; qvod qvamdiu Rex totum Slesvicum retineat, Germania, & cumprimis Inferior Saxonia nunqvam ab invasione tuta futura sit, uti superioribus annis satis adparuit. Elector igitur partium sententia perspecta haut luculentius sese specimen sinceræ amicitiæ edere posse judicabat, qvam si Regi genuina animi sui sensa citra fucum exponeret, ac ne præsens tempus ipsi favens negligeret, qvod non constet, qvousqve id duraturum sit, & qvam facile scena Europæ mutari possit. Itaqve 25. Jan. denuo graves literas ad eum dabat hoc argumento. *Se qvidem qvævis incrementa Regi optare. Sed valde dubitare, Ducem ditione Slesvicensi à se & majoribus secuum amplius possessa etiam æqvivalente dato unqvam, nedum in ipso limine tractatus cessurum. Unde alias utiqve compositionis conditiones in medium adferendas. Regi securitatem status sui cordi esse, à nemine improbari posse. Ast huic alia qvoqve ratione prospici posse, si maxime Dux ipsi vicinus maneat, uti à seculo abhinc fuit. Unde non posse non pro officio infucati amici Regi denuntiare; eum præsenti statu continuato securitatem haut reperturum; qvin varias, easqve periculosas mutationes, casusqve tam regiæ suæ familiæ, qvam orbi Christiano imminentes ipsi metuendos esse. Nam qvod Rex arbitretur,*

1688.

se per inducias inter Imperium, & Galliam initas in qvieta Slesvici possessione confirmatum, id inane esse; qvod illa duntaxat circa loca Germaniæ à Gallo reunita disponant, nec iis qvidqvam, nisi regiones ad Imperium, & Hispanum spectantes inclusa sint. Daniæ autem, & Slesvici ne verbo qvidem mentionem fieri, ac ipsum Danum Slesvicum Imperii provinciam negare. Qvin & eas ipsas inducias Dano adversari, qvod in iis Kalendæ Augusti anni 1681 terminus constituantur, ex qvo omnia citra mutationem relinqvenda sint, prout tunc fuerint. Atqvi eo tempore Ducem qvieta possessione Slesvici gavisum. Eqvidem si Dux oblatum æqvivalens acceptare velit, causam brevi absolvi posse. Sed Ducem in id consensurum sibi haut persvaderi. Igitur se rogare, ne Rex extremis insistat, usque Duci æqviorem se præbeat. Sane partis adversæ magnas vires esse. In Gallo fiduciam haut collocandam longe remoto, & cui multa alia respicienda sint; qvi & testetur, sibi haut gratum fore rem ad bellum deduci, sed ut ea potius amice componatur. Nec ideo se à Rege studii in Ducem argui posse. Nam à se tuta, solida, ac duratura svaderi. Nec minus Duci à se moderata ingeri. Sed qvia hic præter sua nil repetat, nec idoneum æqvivalens offeratur, non sibi constare, qvo prætexto hic ulterius urgeri qveat. Et qvia Rex palmariam causam abnegatæ restitutionis securitatem sui status allegabat, Elector ipsi demonstrari jubebat; si Rex ita pure restitutionem abnuat, certo summum in periculum præcipitaturum. Contra si ex æqvo transigat, longe facilius eam securitatem obtentum iri. Ac ubi Dux semel ad gratam transactionem, & qvietem pervenerit, memoriam exhaustarum calamitatum efficacissimæ rationis instar habituram, ut deinceps haut suspecta Daniæ consilia seqvatur. Qvia porro Gallus judicabat, Danum ab Electore justo acrius urgeri, de qvo & iste qvestus fuerat, ac potius Ducem serio hortandum ad oblatas conditiones acceptandas, Danoqve de auxilio suo confirmandum, prout ipse fecerit: Elector, ne videretur nimium in Ducis partes propendere, hunc itidem ad æqvam transactionem admittendam per literas incitabat. Rationes adducebantur, qvod facta permutatione Dux prævalido vicino, & communione perpetuis litigiis materiam præbenti liberetur, cum contra ubi in priorem statum repositus fuerit, molestiæ, qvas nunc sentiat, semper metuendæ sint. Sed & bellum utiqve secuturum, qvamdiu utraqve pars extremis insistat, cujus eventus semper dubius sit: & hoc licet arridente Ducem vastatam provinciam recuperaturum. Et cum is propriis civibus restitutionem suam comparare neqveat, cogitandum, qva conditione agant, qvibus alieno auxilio nitendum est. Ad qvæ Dux abrupte declarabat; nunqvam se tota Slesvicensi ditione cessurum, nec avitum patrimonium posteris suis subtrahi passurum, qvæcunqve demum sibi perferenda sint. Et qvomodo Comitatus acceptare possit, qvos viginti milliaria alieni territorii, & duo ingentes fluvii ab Holsatia separent. Ita facile adparebat, spem amicæ compositionis non esse, nisi revolutio aliqva rerum in Europa intervenerit.

Ducalis replica. 29. Jan.

§. 78. Ad Danorum responsum qva opus videbatur Ducales reponebant. II. *Adductos pacis tractatus utiqve velut fundamentum præsenti negotiationi substernendos; nec statum rerum ex eo tempore usqve adeo mutatum, ut ideo tam solennia pacta servanda non sint. Ac miram rem fore, si potentior statum rerum proprio ausu mutare, eoqve fide publica perfectas pacis tractatus subvertere instituat. Juri haut congruum, per pacta deinceps intervenientia pacificationibus derogari posse. Non agnosci à Duce qvid contra leges pacis actum; nisi forte id contraventionis loco habeatur, qvod Dux apud Cæsarem tanqvam pacis sponsorem, ac Circulum Inferioris Saxoniæ conservationem jure sibi competentium qvæsierit. Fœdera cum Sveco veteribus unionibus non repugnare, cum hæc unice conservationem Borealis pacis, ac in Ducis commodum ibi conventorum spectent, & expressis verbis omnem amicitiam cum Dano reservent. Qvalia fœdera inire utiqve Principi supremo imperio gaudenti jus sit. Nil qvoqve à Duce contra pacem apud Fontem Blaudi factam admissum; qvam ille violarit, qvi alterum sua ditione vi ejecit, eamqve in hunc usqve diem detinet. III. Pactum Rensburgense huic tractationi velut fundamentum substerni non posse, qvod perspicuis verbis pace Gallica abolitum sit; ubi exprimatur, ne ulli tractatus paci Roschildensi, Hafniensi, & Westphalicæ fraudi sint; ac ubi ea tantum pacta confirmata sint, qvæ tempore factæ pacis Roschildensis, & Hafniensis extiterint, nullo respectu ad Rensburgense pactum, cujus & validitatem circa id consarcinandum adhibitæ solennitates parum commendent. Reunioni qvoqve Ducatus Slesvicensis, velut vocabulo, & negotio in his oris inusitato contradici, cui & nullus effectus juris tribuatur. Nec de jure aliqvo constare, ex qvo Regi fas supremum Principem, & Imperii Romani Statum talis modo juribus, ac ditionibus suis exuere. Ac si maxime ponamus, Rensburgense pactum validum esse; Regem tamen eodem excidisse, post*

isthoc

1688. *isthoc initum Toenninga destructa. IV. Ducem restitutioni Slesvici inhærere, in quod Rex juris nil allegare queat, nisi quod ea ditio opportunitate situs ipsi valde blandiatur. Nec breviorem viam esse componendæ controversiæ, quam ablata restituere. Femeram equidem interventu Galli Dano hypotheca loco assignatam. Sed quia id debitum è contributionibus superioris belli pace Gallica haut firmatis promanarint, anno 1680. conventum, ut trecenta uncialium millia, in qua Dux consenserit, per proximum sexennium æquis portionibus è parte tributorum Duci competente solverentur. Sed quia biennio post Rex contra omnia pacta, nullo more media pace in singula aratra per Ducis ditionem quinquagenos quaternos unciales imperarit, qua summa ultra trecenta quinque uncialium millia exsurgat, easque exactiones in annos continuet, ac demum Slesvicum plane abripuerit: ideo Ducem Georgio Principi scripsisse, ne eam summam sibi delegari patiatur, quod Rex extorsionibus suis jam plus satis solutionem sibi fecerit, nec à se amplius Regis actio agnoscatur. Circa prædium Gottesgabam Ducis jus multis deducebatur. E Tritoviensi præfectura plus redituum perceptum, quam quanti eidem inhærens debitum sit. Gemina ad articulū V, & VI respondebantur. VII. Et postulato inhæreri, ac Ducem ipsum suæ provinciæ tutelam suscepturum, ad quod ab antiquis temporibus jus ipsi competat. Rensburgensi pacto nullum valorem. Nec à Duce Regis aliquod jus heic agnosci. VIII. & IX. Fundamentum abolitarum veterum unionum pace Hafniensi contineri. Nec Ducem iis obstrictum se judicare posse, quod ista non solum ad sui oppressionem contra diserta earum verba extendantur, sed & quia Dux, quando easdem pro se allegare voluit, non aliud responsum à Rege retulit, quam istas nunquam in usum deductas. Sed & uniones, ubi communio regiminis aboleatur, ultro corruere. A Christiano III. intuitu & fundamento unionum fratres Joannem, & Adolfum ad divisionem provinciæ certo modo admissos, et asserto contradici, quod in ea hæreditatis divisione unionum mentio non fiat. Et vero Domum Gottorpiensem ditiones suas non beneficio Christiani III, sed è vero ac legitimo jure hæreditario obtinere, quod haut quidquam è fœdere unionis promanet; sed jam inter Regem Joannem, & Fridericum Ducem anno 1490. divisionem hæreditatis factam, quo tempore unio hæreditaria incognita erat. Demum post quadraginta tres annos primum unionis fœdus initum, ac biennio post, nempe anno 1544. divisionem cum Christiano III susceptam, nulla tunc confirmatione unionis anno 1535. initæ facta. Recentibus pactis contradici. X. Chiloniense negotium utique per ordinariam juris viam debuisse expediri, nec Regi fas fuisse citra cognitionem causæ abrepta nave Chiloniensi ab executione initium facere. Prætenso Regis juri regali in sinum Chiloniensem contradici. XI. Eam ipsam ob causam, quia Friderixudda in Slesvicensi saltem communi territorio, si non in peculiari Ducis, & oppidi Chiloniensis fundo sita est, Ducem fuisse permotum ad ejus munitionis destructionem postulandam; & quia præstita non fuerunt, quæ Duci Recessu Glukstadiensi anno 1657, ac Chilonio, dum ea munitio extruitur, promissa sunt. Ducem tamen in gratiam Regis tolerare posse, ut is locus in præsenti statu permaneat, modo privilegiis Chiloniensium, & aliorum detrimentum non inferatur. XIV. Nil postulari, nisi quod per aliquot secula in usu fuerit. Nec ideo, quia Duci argenti mineræ non sint, eum jure cudendæ monetæ non gaudere. Id enim in alios quoque Electores, & Principes cadere. Et eodem jure Ducem Regis quoque monetam in sua ditione prohibere posse, ex quo tamen summa confusio oritura sit, utrinsque ditionibus mutuo innexis. XV. Ducem sese debitis Regis haut ingerere; ideo nec Regem Ducis se debitis miscere par esse. XVI. Regem Ducis reditus nec jure belli, nec ullo alio probabili titulo exegisse. Nec Duci constare, prætensionem usque ad annum 1679. pace Gallica abolitam. Ac si maxime porratur, eas abolitas; id tamen ex eodem fundamento, quod Regii ex apertissimis contraventionibus articulo II adduxerant, Duci præjudicare non posse. Calculum haut falso subductum. Id tamen Ducem detrahi sibi passurum, quod liquido demonstrari non possit, nec minus, quod in Ducis conjugem, Regis sororem erogatum sit. Etsi Dux maluerit ipse eam sustentare, si sui reditus sibi relicti forent. Quod Rex tot milliones armis terra, marique impenderit ob provinciæ periculum, sibi imputaret; ac Duci optandum fuisse, Regem iis sumtibus supersedisse, modo sua sibi fuissent relicta.* Circa reliqua prioribus insistebatur. Ad extremum declarabat Dux, multas ob causas se nec integros Comitatus, nec eorum partem pro tota ditione Slesvicensi aut ejus parte acceptare posse. Non nisi sua se repetere. Ne infimæ qvidem sortis hominē cogi posse, ut fundū suum alterius fundo invitus permutet. Ducem facile tolerare posse, Comitatuū reditus longe altius adsurgere, qvam Slesvici. Nil eum lucrari cupere: suis contentum acturum. 1688.

Danorum duplica. 8. Mart.

§. 79. Interjecto aliqvo tempore Dani ad isthoc scriptum reponebant. II. *Rensburgensi pacto vim constare etiam post pacem Gallicam in omnibus, quæ hac non expresse mutentur; eoque id circa Holsatiam fundamenti*

1688. *menti loco substernendum. Sed ad Slesvicensem ditionem non amplius adplicari posse, qvod Ducalis pars eam ipsam ob causam consolidata sit, qvia Dux idem in articulis paci Hafniensi non adversis, & per Gallicam pacem haut mutatis haut impleverit, sed idem notorie violaverit; cujus exemplum fiet fœdera contra uniones familiæ cum exteris inita. Potuisse demum Ducem apud Cæsarem, & pacis sponsores auxilium expetere, si injuria ipsi illata foret. Sed nunc eum Regi injuriam fecisse, cui pervincendæ aliorum Principum auxilia excitet. Interpretationem fœderum à Duce anno 1661, & 1674. factorum expressis eorum verbis repugnare; è qvibus adpareat, Duci destinatum fuisse, primum exorto bello junctis viribus Daniæ ruinam promovere, qvod regia familia succumbente hujus partem in Slesvicensi Ducatu, si non amplius captaverit. Frustra Ducem excipere, sese eo fœdere omnem sibi amicitiam cum Daniæ Rege reservasse. Nam in contextu fœderis verba* omnis amicitiæ *non reperiri, sed tantum de* correspondentia vicinali *tangi: scilicet ut durante adhuc pace, & qvoad occasio destinata expromendi venerit, istam qvantum Ducis incolumitas reqvirat, alere integrum sit. Igitur istis verbis nil subesse, nisi reservationem propriæ utilitatis tempore pacis, pravis contra Daniam destinatis tantisper occultatis. Dignationem supremi, aut Romani Imperii Principis ad talia moliendâ autoritatem dare non posse, præsertim cum ista non obstante Dux veteribus unionibus obstrictus manserit. Falso qvoqve dici, Ducem post Gallicam pacem nullum fœdus iniisse. Nam literis ad fratrem Episcopum Lubecensem eum fassum; decretum sibi esse fœdera anno 1661, & 1674 cum Sveco continuare. Sane nec Svecum, si ejusmodi fœdus non extet, ita fervide Ducis causam haut acturum. Deniqve in aprico esse, qvantopere Dux ab anno 1681. in Conventibus Imperii, & Circuli, ac in plerisqve Europæ aulis connixus sit circa bellum Regi attrahendum ideo tantum, qvod hic contributiones ad defensionem provinciæ, cui destinatæ sunt, impendere voluerit. Qua rerum conditione haut debuisse Regem qvi intentabatur ictum excipere, sed per jus naturale, & gentium fas ipsi fuisse imminens periculum per idonea remedia prævertere, ac consolidatione Slesvicensis ditionis status sui securitati cavere. Si qvid molestiæ Dux eo ipso perceperit, sibi imputaret. III. Rensburgense pactum per contrariam conventionem non abolitum; qvin potius Ducem eandem ex post factore, & verbis, idqve iteratis vicibus de novo ratihabuisse, atqve confirmasse. Ejusmodi qvoq; abolitionem in pace Gallica non reperiri, ubi qvidem seqventia verba extent:* Dux Slesvici Holsatiæ restituatur in suas provincias in eo qvo nunc statu inveniuntur, uti & in souverænitatem, qvæ ipsi vigore tractatuum Roschildensis, & Hafniensis competit, ita ut qvicqvid postmodum actum, qvive tractatus initi fuerint, nullum illis (dictis duobus tractatibus) afferant præjudicium. *Enimvero ex hisce ad oculum patere, Rensburgensi pacto non ulterius, qvam circa restitutionem terrarum Ducalium, & supremum imperium, citra qvæ duo istud cum hisce tractatibus pacis consistere non potuit, derogatum fuisse: in reliqvis id pleno vigori relictum. Sane si Rensburgense pactum per pacem Gallicam abolitum fuisset, id eidem conceptis verbis, uti Dux Neomagi postularit, inserendum fuisse, extraditione qvoqve instrumenti sine dubio in stipulationem deducta. Qvod cum factum non sit, & Rex pacti autographum adhuc manibus teneat, id validissimum indicium contra Ducis erroneam sententiam præbere. Qvem enim ita simplicem esse, ubi à cujuspiam pacti vinculo absolvatur, ut vel manum suam non repetat, aut aboleat, aut saltem cautionem exposcat, eam deinceps nullius valoris fore? Nec obstare, qvod in Gallica pace pacta, & uniones hæreditaria, qvæ tempore pacis Hafniensis, & Roschildensis inter Regiam, & Ducalem domum fuerant, confirmentur, contra de Rensburgensi conventione expressa mentio non fiat. Unius enim pacti certo in articulo majoris cautelæ ergo factam renovationem aliorum pactorum validitatem in aliis separatis causis non infringere. Ubi enim qvid ad majorem securitatem fiat, uno incluso alterum non statim exclusum intelligi. Idem & inter alia adparere è mandato Ducis ablegato in Sveciam anno 1679. die 26 Septembris dato; ubi iste valde qveritur, se per pacem Gallicam ne dimidiam qvidem partem eorum, qvæ qvæsierit, obtinuisse, sed cum Dano in pristinis controversiis hærere; scilicet qvod probe nosset, Rensburgense pactum haut penitus sublatum, ac articulos pace ista non expressos plenam vim retinuisse. Qvod solennia circa id pactum ineundum aculeatis verbis perstringantur; sane haut constare, qvæ solennia reqvirantur, ubi cum hoste, hostisqve socio agatur, in qvos utiqve omnia licent. Qvo in statu Dux tunc fuerit, declarato Imperii hosti offensivo ac defensivo fœdere innexus, armisqve instructus, & qvi crebras per minas, variaqve indicia satis indicarit, qvid destinatorum animo voveret, non aliud nisi occasionem erumpendi captans. Cum igitur Rex urgeretur in usum Romani Imperii suis tum fœderatis auxilio venire, &*

extra

1688. extra Holsatiam cum exercitu remgerere; nimirum ei haut consultum fuisse eductis extra regnum viribus tantum non publice declaratum hostem retro tam opportunis locis inhaerentem relinqvere. Qva cautela Regi eo magis observanda fuerit, qvod illi talia tunc vehementer svaderent, qvi forte post, cum Neomagensis pax omniũ fere Principum rationes mutaret, id oblivioni dedisse videantur, ac nunc diversa omnia prae se ferant. Qvaeri itidem posse, qvaenam solennia circa eum tractatum fuerint adhibita, qvi Regi Friderico anno 1658 in favorem Ducis Gottorpiensis inaudito à vasallis exemplo per apertam vim hostilem nulla praebita offensa extortus fuit. Titulum Suverainé aliqvando, idqve proprie notare Principem absoluta, & incircumscripta potestate praeditum; aliqvando minus proprie Principem omnia superioritatis jura obtinentem, utut vasallagii nomine ab alio dependeat. Aliqvando id vocabuli per abusum ei tribui, qvi nomine duntaxat vasallagii superiorem non habet, ac à feudali obligatione liber agit, licet in reliqvis secundum pacta conventa, & receptum usum limitata duntaxat imperandi potestate gaudeat. Ac in postremo hoc sensu vocabulum suveraenitatis in casu praesenti anno 1658. fuisse adhibitum. Nam regium diploma super ista traditum, ac insecutum multorum annorum usum testari, Ducem sub titulo suveraenitatis haut qvidqvam plus jurium adqvisivisse, qvam qvod à pristino nexu, & oneri vasallagii liberatus fuerit. Nam circa reliqva jura regiminis, successionis, unionis, communionis, & alia eum notorie in pristino statu permansisse, cum in diplomate regio isthaec jura confirmentur. Pari modo rem sese habere circa dignationem Principis Imperii. Posse aliqvem hac gaudere, & tamen circa jura regiminis multis partibus circumscriptam potestatem habere per pacta, usumqve receptum cum agnatis, aut vicinis, aut ipsis subditis. Eoqve Ducem posse Principem esse Imperii, etsi vi unionum haereditariarum, & communionis foedera seorsim cum exteris inire neqveat. Vocabulum reunionis in hisce oris non ita insolens esse, cum jam superioribus seculis de reunione Ducatus Slesvicensis cum Regno Sveciae actum fuerit. Si Princeps id, qvod majoribus suis vel injuria subtractum, vel alia ratione suae ditioni decerptum fuerit, ab ingrato, aut hoste recuperet, & cum sua ditione iterum jungat, cur id reunio non vocetur? Mirum vero nulla jura in orbe dari, qvae adversus Suveraenum, & Imperii Principem eo modo, uti in praesenti casu factum est, procedere permittant. Nam utiqve jure gentium omnia in hostem licere, nec idem jus praecipere, ut primus ictus excipiatur, sed ut potius periculum praevertatur. Deniqve & falso tradi, destructa Tønninga Regem Rensburgensis pacti beneficio excidisse. Nam hunc eodem sese ad ejus restitutionem verbis expressis non obligasse: multo minus eo contineri; si maxime Dux conventa violare, promissa sua retractare, ac novos motus excitare ausurus sit, Regi tamen ad suam securitatem, & parcendis sumtibus eam munitionem demoliri haut licitum fore. Gallica qvoqve pace cautum, Duci provinciam suam in praesenti statu, id est, citra munitiones restituendam. IV. Qvod Rex ad Slesvici restitutionem descendere neqveat, non esse causam situs opportunitatem, sed meram necessitatem & justitiam. Et qvamdiu Dux contrariae sententiae inhaeret, ac aeqva temperamenta admittere abnuit, non aliter judicari posse, qvam ei non de instauranda amicitia agi, sed ut occasionem nanciscatur, invitante ejus provinciae situ Regi novas molestias, ac pericula excitandi. Qvod Femeram spectet, nec in conventione, nec in Ducis obligatione reperiri, solutionem è contributionibus fieri debere; eoqve à Rege ad communis provinciae defensionem veteri usu exactas contributiones huic in solutum imputari non posse. Praesertim cum Rex multos ante annos, qvam ea exactio fieret, non amplius dominus ejus nominis fuerit, sed idem Principi Georgio cesserit, Duce probante. Praedium Gottesgabam per errorem, aut alio casu inter nobilia praedia relatum. Circa insulam Heiligenland praescriptionem Regi non nocere, qvod in divisione haereditatis anno 1544 per pactum adjectum super ea debita praecautio facta sit, super ejus insulae divisione deinceps conventum iri. VIII, & IX. Abolitionem communis regiminis Hafniensi tractatu anno 1658 haut fundatam, qvin potius tanqvam rem altioris indaginis sepositam. Veteres quoqve uniones, & pacta haereditaria, qvibus communio regiminis fundatur, subinde renovata, sic ut ab iis nunc discedere nefas sit. Qvod Dux objiciat, ea pacta à Rege nunqvam observata fuisse; sane indissolubile amicitiae, ac mutuae defensionis vinculum semper mansisse; nec Ducis majores unqvam qvestos, haec pacta sibi oppressione cessisse; qvin fassos se, suasqve ditiones sub iisdem bene habuisse, eoqve ista libenter renovasse. Ast qvod Austregas, seu judices conventionales attinet, ubi inter unitos Principes controversia oriatur, de qvibus iis pactis disponitur; fortasse Ducem in causis eo non pertinentibus ad eos provocasse, ac responsum accepisse, unionem ad hos vel illos casus non porrigi: id qvod ad

 rem præsentem non faciat. Qvod in Recessu divisionis hæreditariæ anno 1544 unionum mentio non fiat, id nullius momenti esse. Nam haut eo minus Regem Christianum III istas fundamentum fraternæ divisionis habuisse, inde adparere, qvod assignatæ fratribus portiones separatum territorium haut formarint, sed eas necessum habuerint in communione regiminis relinqvere, & eo adqviescere, qvod Rex è gratia de ista hæreditate iis concedere voluerit; cum stricto jure juxta constitutionem Friderici I. anno 1524. factam, ac jurejurando sancitam, & à Christiano III confirmatam, utrumqve Ducatum indivisum retinere potuisset, fratribus plane exclusis. XVI. Qvæ Rex è Ducis ditionibus exegerit, jure exegisse, eoqve Duci eo nomine nil deberi, qvi & eam summam octo millionibus cum dimidio justo largius taxarit, ad invidiam Regi faciendam, qvasi aureos montes ex ea ditione perceperit. Circa reliqvos articulos prius dictis insistebatur. Ad extremum addebatur: etsi ex his adpareat, qvam fragili fundamento Ducis postulata nitantur, ac uti Regi fas sit primæ declaratione insistere: in gratiam tamen seqvestrium, ac ut cupidinem suam ostendat litem hanc amice componendi, Duci Comitatus Oldenburgicum, & Delmenhorstanum daturos, in qvos, etsi Holsatia paululum divisos, facilis transitus sit. Ubi Dux separatum, & conclusum territorium nanciscatur, ubi omnia *superioritatis* jura proprio è placito nullo à condominio impedimento exercere qveat; qvod is hucusqve tantopere desiderarit, ac in Slesvicensi provincia nunqvam sperare potuerit. Invenire qvoqve eum ibidem commodos vicinos, qvo exigua molestia distantiæ ab Holsatia abunde pensetur. Alios qvoqve Imperii Principes disjunctas habere ditiones, ac peculiariter Brandenburgicum, & Palatinum. Norvegiam qvoqve Dania divisam. Damnum ab inundationibus datum reparatum esse. Defunctum Comitem etiam ab aqvis damnum passum; nec ideo eam provinciam vilem, aut desparatam habuisse; cujus & aula multorum Principum Imperii paratus splendore superaverit. Jam qvoqve reditus ejus provinciæ longe melius digestos, qvam cum Dux simul in ejus possessione esset, qvi & multis accessionibus aucti sint. Ac Jevera licet, & Altenburgici Comitis portione subtracta insignem ditionem restare. Præcipuas circa eam lites jam abolitas, aut facile aboleri posse: circa reliqvas Regem Duci evictionem præstiturum. Addebantur C M uncialium extruendæ ad inhabitandum arci. Tum Trittoviam, cum Trembuttela, & Steinhorsta sublata hypotheca Duci restituendam. Regem qvoqve permissurum, ut præfecturæ Ducis Holsaticæ ab omnibus contributionibus in perpetuum immunes sint. Deniqve Regem consensurum, ut unus filiorum Ducis in præsens Coadjutor Lubecensis postuletur, modo post ejus obitum, aut resignationem unus è Regis filiis à Capitulo Subcoadjutor isti succedat. Subnectebatur hæc conditio, ne Dux amplius qvid in Slesvicensem Ducatum actionis moveat. Hæc oblata si Dux abnuat, Regem qvoqve iis non amplius teneri velle, nec ulterius in disceptationem scripto conceptam descensurum.

Dani à se oblata frustra commendant.

§. 80. Inter ista Ehrenschildius apud Fuchsium oblatos Comitatus admodum exaggerare. Ducis reditibus nihil decedere. Cæsari facile esse eis Ducatus titulum conferre. Ducem qvoqve votum & sessionem nomine Holsatiæ inter Principes Imperii retinere. Supremum ejus imperium à Rege non agnosci, qvod ob varias contraventiones idem commiserit. Nec unqvam duraturam qvietem sperandam, si Dux Slesvicum recuperet, qvi hostibus Daniæ sese innectere haut sit omissurus. Igitur Elector Duci declararet, se oblatum æqvivalens sufficiens judicare, uti Gallus faciat. Ad qvæ Fuchsius: Si Rex voto suo cum consensu Ducis potiri qveat, lubente id Electore fore. Enimvero coactionis qvid adhibere, aut ejusmodi monita jactare, qvales Danus cupiat, Electori haut decorum. Gallicos ministros apud utramqve partem non paria disserere. Nam eo ipso tempore, qvo Bidalius Hamburgi Ducem ad acceptanda oblata hortatus fuerit, significato, Danum à Rege suo desertum haut iri; Chivernium Hafniæ declarasse, Gallo haut placere, rem ad manus deduci, ac eum utiqve cupere, ut res amice per præsentes seqvestres componatur. Gallum qvoqve unice juxta suas ac suorum fœderatorum rationes loqvi, nec curare, num alii eum affectu in alterutram partem vergere arguant. Sed Electorem velut seqvestrum id hautqvidqvam decere, qvi hoc ipso officium suum apud Ducem inutile redditurus sit. Jam vero Ducem obnixe testari, nullo modo se Slesvici cessurum. Qvod si Dux feloniæ argui qveat, per qvam Ducatum commiserit, rem expeditam fore, ac magni beneficii loco eum habiturum, si qvalemcunqve pensationem pro isto recipiat. Ast Ducem etiã publicis scriptis id constantissime negare. Qvam qvæstionem decidere

cidere

1688. cidere cum penes seqvestres non fit, eosdem qvoqve non competere Ducem hortari, ut Comitatus acceptet. Addebat Ehrenschildius: satis se nosse, à vicinis, ac præcipue Luneburgicis spargi, huic tractui qvietem, & securitatem haut constituram, ni Danus totum Slesvicum restituat. Enimvero Regem super Hamburgo, & Lubeca, ac omittenda Oldesloæ munitione qvicqvid desideretur cautionis præstiturum. Idem qvoqve induciis Ratisponensibus non parum confidere videbatur. Iis Danum non solum uti Principem Imperii, sed & tanqvam Daniæ Regem, & Galliæ fœderatum comprehendi; idqve eum hoc duntaxat fine desiderasse, ut per viginti illos annos Slesvicum eo qvietius possidere qveat. Eqvidem Kalendis Augusti istum hanc ditionem nondum possedisse, sed post adqvisitam possessionem induciis inclusum fuisse. Cæsarem, & Imperium initio proposuisse, ut Anglia, Dania, Svecia, Polonia, Veneti, & Helvetii induciis comprehenderentur; & cum Gallus id ea conditione probaret, siqvidem ista Regna, & Respublicæ hoc desiderent, & ad observationem omnium legum, & articulorum induciis conventorum ita se adstringant, ut durantibus viginti annis nemini eorum permissum sit jus, aut actionem suam vi, armisqve persequi, nec ullis se alienis negotiis miscere, per qvæ communis qvies turbari possit: Daniæ Regem per libellum Conventui Ratisponensi pro inclusione gratias egisse, ac propositis à Gallo conditionibus pronum se declarasse. Unde non dubitare, qvin per inducias securitati possessionis suæ cautum sit. Ast Elector ad ista demonstrari jubebat: Ratisponæ qvidem super unius & alterius Regis nonnihil motum fuisse; sed in actis Imperii haut reperiri id negotium ad liqvidum perductum, ac solenne inclusionis instrumentum, uti in ejusmodi casibus mos est, ab utraqve parte adornatum, ratihabitum, ac hinc inde traditum fuisse. Qvæ Danus alleget, non esse nisi libellos memoriales, sententias, & alia præparatoria. Qvid qvod ejusmodi inclusiones, qvibus peculiaris stipulatio evictionis addita non sit, magis honoris gratia adponi, qvam qvod effectum qvempiam producant. Ac tunc incluso necessum fore legibus tractatus satisfacere, si hujus emolumento frui cupiat. Ita res in statum, qvi Kalendis Augusti anno 1681 erat, restituendum fuisse. Ast Imperio haut animum fuisse Dano per inducias possessionem Gottorpiensi ereptorum præstare, è scripto à Commissione Cæsarea Ratisponæ anno 1684 die 16 Decembris exhibito adparere, qvo declararent, Duci durantibus induciis Slesvicensem ditionem salvam præstandam. Qvam declarationem Cæsar, & Imperium non mutarint, sed potius, qvandocunqve Gottorpiensis causa in deliberationem deducta est, omnium sententias in eo conspirasse, Duci adsistendum, eumqve ab oppressione liberandum. Unde si maxime Rex per libellum Imperio pro inclusione gratias egerit, ex eo tamen ejusmodi inclusionem non probari, multo minus inde conseqvi, ab eadem effectum, qvem Danus prætendit, utiqve producendum. Qvin eo libello nullam Slesvici mentionem, sed tantum contributionum in Holsatia fieri. Qvod negotium Rex hautqvidqvam tunc pro expedito habuit, dum fatetur, se circa id componendum Saxonis, & Brandenburgici officium admisisse. Igitur valde svadere Electorem, ne Rex ob duritiem conditionum tractatus abrumpi patiatur. Ast Ehrenschildius priora semper ingerere; addito, à se Svecum non metui, cujus qvidem res ad proprii regni defensionem probe sint dispositæ; sed exterius cum ob pecuniæ defectum nil moliri posse. In Norvegia qvoqve Dano egregium exercitum, & classem Svecica valentiorem. Enimvero Elector valde mirabatur, monita sua tam parum apud Danum profecisse, & hunc ita obnixe Slesvico insistere; cum tamen nunc salva existimatione, nec sine emolumento litem componere licuisset. Nec aliud solatium erat, qvam qvod sinceri, ac fidelis amici officium explevisset, de cætero Deo, & tempori committens, qvem eventum hoc negotium sortiturum sit. Qvod autem Ehrenschildius postularet, ut ipse Ducem velut constringeret ad Comitatus acceptandos, ac minis urgeret, qvo is avito, ac tot Regum sponsionibus munito patrimonio depelleretur, ejusqve calamitas augeatur: id non tantum ab officio seqvestrium, sed & à conscientia sua Christianis scitis imbuta abhorrere. Qvod autem Ehrenschildius putet, acrius à se ad Regem, qvam ad Ducem scriptum; id ideo factum, qvod ipse certo perspiciat, si Rex mordicus huic sententiæ inhæreat, ne rusticum qvidem prædium de Slesvico à se reddendum, hunc tractatum irritum fore. Unde sibi utiqve urgendum, ut Rex de his extremis nonnihil remittat, qvo æqva temperamenta subsistente tractatu proponi qveant. Qvo facto haut se omissurum Duci paria svadere. Nunc cum Dux respondeat; qvia ipse nil nisi avitum patrimonium repetat, qvod cuivis privato licitum sit, culpam sibi tribui non

1688. non posse malorum, qvæ ex abruptis tractatibus oriri qveant; nec salva se existimatione posteritati suæ qvid condonare posse, qvicqvid etiam inde eventurum sit: id qvomodo improbari qveat, se non perspicere.

Danus sententia sua immotus inhæret. 11. Febr.

§. 81. Enimvero nec literis, nec hortatibus per ministros Elector apud Danum qvid proficiebat, qvi ad istius literas respondebat: *Se extrema omnia potius expectaturum, qvam in Ducis restitutionem, qvibuscunqve etiam conditionibus ea circumscribatur, consensurum, ac regiam suam domum priori periculo iterum expositurum. Electori notum esse, qvam irreparabilia damna parenti suo, sibiqve per Ducis, ejusqve patris machinationes, & commercia cum hoste illata sint; atqve istum nec congenitis rationibus, & vinculis communis familiæ, & regiminis, nec jurato vasallagii nexu, nec pactis hereditariis ab exterorum fœderibus averti potuisse. Unde ab eodem restituto nil sibi securitatis expectandum. Et qvanqvam Elector judicet, se præsente statu continuato nil securitatis inventurum; tamen qvia ipse nullum lucrum, aut accessiones ditionum affectet, & pro Slesvico antiqvum familiæ patrimonium offerat, statis reditibus isti par, regalibus superius: igitur spem sibi esse, neminem pro Ducis restitutione arma arrepturum. Ac si eo prætexto qvis turbas moveat, se à fœderatis, ac præcipue ab Electore desertum haut iri. Sed & inclusionem in inducias utiqve sibi prodesse; qvod cum à Cæsareis Commissariis idem pro Duce circa Slesvicum postulatum foret, nec Imperium, nec Gallus id admittere voluerit, sed istis necessum fuerit traditum Gallico legato scriptum repetere.* (Qvæ res ita se habebat, qvod Verjus Ratisponæ in mandatis habuerit, si Cæsar, & Imperium Slesvicense negotium induciis comprehendere vellent eo animo, ut Danus per XX annos in possessione manere debeat, sibi qvoqve idem probatum iri. Ast ubi ea inclusio sibi fraudi cessura, ac alienis se negotiis immixtura sit, in id se consentire non posse. Contra cum Cæsarei Verjo peculiare instrumentum super Ducis Gottorpiensis, & qvorundam Italorum Principum inclusione exhiberent, id post repetierunt.) *Terminum qvoqve Kalendarum Augusti anni 1681 primarias duntaxat partes respicere, & inclusos non ulterius obligare, qvam ut induciarum tempore prætensiones suas vi aut armis persequi non debeant. Id qvod legatus Gallicus in libello Ratisponæ anno 1685 die 25 Martii diu post consolidatum Slesvicum tradito, qvo ab Imperio facta includendorum nominatio confirmatur, ita explicarit, ac Imperii nomine hucusqve isti nunqvam contradictum* 1688. *fuerit. Et qvia ipse die 27 Martii anno 1685 per libellum memorialem Conventui Ratisponensi exhibitum ad omnium istorum observantiam sine exceptione se obstrinxerit, ac in eum sensum ab utraqve paciscentium parte factam inclusionem admiserit: ex eo consequi, se per inducias in possessione Slesvicensis ditionis confirmatum, eoqve in hac citra istarum violationem turbari non posse. Unde singularis in gratia locum à Duce habendum, qvod eum sibi ad finem usqve induciarum qvieta Slesvici possessione gaudere licuerit, isti tamen tam lautas, & æqvas conditiones offerat. Eoqve si tractatus abrumpi contingat, omnium malorum culpam in eundem redundaturum. Unde par esse, Electorem, uti Gallus fecerit, Duci denuntiare, eo casu Regem à se auxilio vacuum haut iri destitutum.* Sed & cum Fuchsius paululum Hamburgo Berolinum excurrens omnem svadæ vim exprومeret utriqve parti ad compositionem promovendæ; rem ita desperatam, uti vix antea reperit. Ac Ehrenschildius abrupte negabat, Regem nunqvam vel hilum de Slesvico redditurum, vel de sua Holsatiæ parte in æqvivalentis vicem cessurum. Ac minister Gallicus Bidalius Ducem sat aspere, nec sine minis monebat, ut oblatis adqviesceret. Qvi & volebat ab Electore declarari, se Dano auxilia non submissurum, ubi hanc ob causam in arma erumpatur, & hunc casum fœderis haut esse. Hoc ipso enim Duci, ac Sveco pertinaciam accedere. Nostro reponente, hoc modo Danum plane intractabilem reddi. Cum itaqve Elector perspiceret, monita sua sinistre accipi, per Hoverbeqvium Hafniæ ostendi jubebat; dolere sibi, istis plus ponderis non fuisse. Se pro arctissima amicitia, qva ipsi jungatur, necessitatem sibi impositam judicasse Regi candide exponere, qvid veris hujus rationibus dictante sua conscientia congruum reperiat. Sed postqvam candida sua mens secus accepta fuerit, id sibi tolerandum, qvoad tempus sinceritatem consilii sui adprobarit. Unde sibi decretum, similibus monitis Regi non amplius molestiam facessere. Qvanqvam id sibi pro sinceræ amicitiæ lege difficile sit futurum, ac ipse valde metuat, ne Rex sero agnoscat, utrum melius fuerit adulatorum adplausibus aurem præbere, qvam eorum monitis, qvi ob oritura inde incommoda mitiora, ac tutiora ingesserint. Qvod ipse arguatur acrius Regem qvam Ducem monitis urgere, id sane rem ipsam reqvirere. Nam Ducem ditione sua exutum agere, ac unice penes Regem esse, qvid ipsi reddere velit,

1688. velit, siqvidem res amice componi debeat. Unde se non potuisse Regem qvantum detur hortari, ut ejusmodi conditiones proponat, qvæ spem bonæ transactionis præbeant. Sed postqvam Rex hactenus declaratis obnixe insistat, nullam spem compositionis adparere, ac sibi potius infinitum damnum Regi, ac universæ Protestantium causæ inde proventurum ob oculos versari. Forte metum suum fallere, ac negotium opinione sua meliꝰ succedere posse; id qvod & ipse optet. Sed in rebus arduis neminem prudentem sua consilia superstrucre debere. Pro præsenti autem rerum facie fidelius se Regi consilium, qvam hactenus fecerit, dare haut potuisse. Sed & cum Croissius ostenderet, Gallo displicere, qvod Elector declararit, se Duci non teneri ad ferendum auxilium, si ob causam Gottorpicam armis petatur: istc reponi jubebat; id se tantum apud Rebenacium, & Lentium fecisse, non apud Ducem, ubi idem Dano nocere possit. Atqve isthoc necessarium fuisse, ne Danus consilia sua falsæ spei superstrueret, ac velut tacite sibi ejus negotii præstationem impingeret; præsertim cum is literis suis sæpius ostenderit, se in hac causa nostro præcipue auxilio confidere. Ac revera istum casum fœderis non esse, cum hoc directum fuerit ad ditiones tunc Regi possessas; cum Slesvicum post occupatum sit. Hautqvidqvam autem è re sua esse; omnia, qvæ Dano occupare placeat præstare, aut in partem omnium ab eodem motorum venire.

Temperamentum ab Electore propositum. §. 82. Cum itaqve Elector monitis suis vix aliud effecisset, qvam ut Dano se suspectum redderet, nec adhuc adpareret, hunc Slesvicum restituturum, aut extra Comitatus in Holsatia æqvivalens daturum; nil certius erat, qvam tractatus irritos fore, nec Duci aliam restitutionis spem, qvam in armis superesse. Enimvero hanc viam Elector non publico solum, sed & ipsi Duci noxiam judicabat. Nam bellum hac tempestate inter Boreales nil aliud effecturum erat, qvam ut Catholicis viam muniat opprimendis Protestantibus. Ac si modicæ vires, qvæ adhuc inter Boreales, & in Saxonia supersunt, mutuo se atterant, Gallum nullo negotio scopum suum obtenturum, Rheno in potestatem redacto. Ipse Dux etsi de Sveci auxilio satis cautum sit, incertum tamen, num præterea alius qvispiam arma pro ipso stricturus sit. Sane Cæsari haut in animo esse ob fœdus cum Sveco bellum Dano inferre; de qvo & qvamdiu bellum Turcicum duret, cogitari non possit. Ac eo licet bello finito maximas adhuc controversias inter Cæsarem, Imperium, & Gallum superesse, nec unqvam Cæsarem Gottorpiensis rationes Lotharingicꝰ prælaturum. Nec Viennæ dissimulari, se non in eo statu esse, ut ob Ducem sibi bellum suscipere vacet; eoqve Duci æqvivalens haut repudiandum. Ita facile fieri posse, ut Cæsar obligatione è Svecico fœdere se exsolvat, prætexto arrepto, qvod Dux acceptato æqvivalente ad amicam compositionem pervenire potuerit. Qvi & excipere possit, qvia Slesvicum ad Imperium non spectet, sibi absqve consensu Imperii in bellum descendere integrum haut esse. Luneburgicos qvoqve armis pro Duce nil acturos, postqvam Gallico sese fœderi immexuerint. Ac Gallum palam declarasse, si Danus eam ob causam armis invadatur, se ipsum auxilio vacuum haut relicturum. Igitur prout Martis alea semper est dubia, bello orto Ducem non tantum Slesvicum non recuperare, sed & insuper æqvivalentis jacturam facere posse. Igitur considerandum, an non Duci expediat Comitatus saltem in partem satisfactionis acceptare, qvibus Danus præfecturam Gottorpiensem adjicere debeat. Idqve temperamentum Falæsius Regi Sveciæ proponere jubebatur, num Duci id persvadere velit. Sed & Fuchsius, qvi iterum Hamburgum accedebat, omni ope conniti jubebatur, num Danos ad id annuendum adducere possit; qvod Dux nunqvam avita sede cariturus sit, qva & desistere primarius ejusdem minister Alefeldius nunqvam svasurus erat, cujus prædia in ea præfectura sita erant. Sed & apud Gallos agebatur, ut Danum ad isthanc præfecturam prioribus oblatis addendam permovere velint. *13. Mart.* Contra Saxo, qvi eis diebus Hamburgi erat, aliud temperamentum proponebat; qvia Rex Slesvico carere, Dux Comitatus acceptare nolit, ut Rex Plœnensis Ducis, aliorumqve terras redimat, hasqve Gottorpiensi det, ac istis è Comitatibus satisfaciat; & qvod Gottorpiensi desit, è Slesvicensi Ducatu, aut Holsatia suppleat. Enimvero Dux declarabat, se Comitatus neqve integros, neqve ex parte pro Slesvico accepturum. Eqvidem cum is antea dimidiam eorum Comitatuum partem possedisset, Kielmannus Cancellarius svaserat, ut data Tondera alteram istorum partem redimeret; idqve ob privatam utilitatem, qvod gubernationem Comitatuum hæreditario jure familiæ suæ adqvirere cuperet. Id qvod cum Dux sensisset, ipse suggesserat, ut Svecico fœderi insereretur, ne inscio Sve-

1688. Sveco pars Slesvicensis Ducatus cum Comitatibus permutaretur. Unde & Svecus de æqvivalente plane repudiabat, ac Ducem utiqve in leges pacis Gottorpiensis restituendum contendebat. Etsi haut præsumendum erat, Svecum hac rerum facie bellum Dano moturum. Id qvod cum Danus satis nosset, Slesvico adhuc aliqvot per annos frui cupiebat; cum deterrimum, qvod sibi accidere qveat, restituendi necessitas sit. Unde qvanqvam Cæsar Dano serio scripsisset, ut declaratione de nunqvam restituendo Slesvico desisteret, & æqvas circa hujus redditionem admitteret, multis in eamrem rationibus adductis; atqve paria Fuchsius ingereret: Ehrenschildius tamen veterem cantilenam ingeminabat; Regi non de lucro, sed de securitate agi. Unde Ducem potius ad acceptanda oblata urgendum. Contra Alefeldius testabatur, Ducem malle ad instar privati Nobilis vivere, qvam posteritatis suæ exsecrationem mereri. Nam è Slesvico salutem suæ familiæ pendere. E comitatibus vix salaria ministris exsolvi posse. In Holsatia, nullam ipsi munitionem, nil securitatis esse, cujus & reditus tolerandis Principe dignis sumtibus haut sufficiant. Ut satius sit istam plane aliis vendere, & alibi terras iterum emere. Id qvod an ex usu Imperii, Saxoniæ, & urbis Hamburgensis, atqve Lubecensis sit, suo se loco relinqvere. Unde & Comitatus ne addita qvidem Gottorpiensi præfectura admittere nolle. Qvod si tamen in Holsatia idoneum æqvivalens demonstretur, se id amore pacis haut recusaturum, & qvanti hoc sit, tantundem Regi in Slesvicensi ditione cessurum. Accensebat Breitenavius; Regem non simpliciter Comitatibus insistere, sed forte consensurum, ut cum Plœnensi, & aliis de permutatione suarum terrarum in Holsatia cum æqvivalente in Oldenburgica agatur; & qvoad id perfectum sit, præsentem negotiationem suspendi posse. Pront & Cæsar scripserat; qvia tractatus tam lente succedant, an non consultum sit eas ad tempus interqviescere.

Super æqvivalente ex Holsatia agitur.

§. 83. Jam itaqve tentabatur, num lis data Duci ex Holsatia pensatione componi posset. Qvam tamen propositionem Cæsarei facere abnuebant, qvod Cæsar Sveco in fœdere promisisset, se operam daturum, ut Dux Slesvicum recuperet. Ita placuit eam à Fuchsio fieri, omissis qvæ scripto fiant disceptationibus. Is igitur apud Danos disserebat: Cum Rex Slesvico decedere, Dux Comitatus acceptare nolit, qvo tractatus subsistant, seqvestribus alia temperamenta in medium adferenda; ut nempe Rex Duci det, qvæ appenagiati Principes Plœnenses, Gluxburgenses, & Norburgenses, tum qvæ Comites Gyldenlevvius, Ranzovius, & Alefeldius possideant, & hisce è Comitatibus satisfiat; qvod Regi perinde sit, qvisnam Comitatus istos possideat. Ac si Regi id temperamentum placeat, ad qvod autem, ut cum iis qvorum intereſt agatur, aliqvo tempore opus sit, an non Regi placeat tractationem in aliqvot menses suspendere; ut tamen interim nil novetur, nec proprio ausu, ac per vim qvid suscipiatur. Regem tamen generose facturum, si Duci commodorum qvid interim indulgeat. Ad ista Dani initio reponebant: Hucusqve nil aliud sibi mandatum, qvam super Comitatibus agere; ac Ducem melius facturum, si eos acceptet, qvod circa appenagiata loca in Holsatia nonnihil difficultatis oriturum sit. Neqve vero Regi perinde esse, qvisnam Comitatus obtineat. Nam Regem malle istos à Duce possideri, ne hujus vires in Holsatia denuo gliscant, isqve facultatem nanciscatur Regis hostibus sese sociandi. In suspensionem tractatuum Regem facile consensurum, sed super commodo aliqvo Duci indulgendo vix sperandum, qvod hic in mora sit. Si enim idem à Rege oblata admisisset, negotium jam confectum fuisse. Interim judicabant, Regem ab hoc temperamento haut ita alienum fore, si Dux sola Plœnensi ditione contentus esse velit, nec de Slesvicensibus, aliisqve Regiis in Holsatia præfecturis moturus sit. Ad qvæ Fuchsius: à Danis reditus Comitatuum centum octoginta millibus uncialium taxatos. Plœnensis terræ reditus non multum qvinqvaginta uncialium millia excedere, Principali aulæ haut idoneam summam. Igitur utiqve è Slesvico & Holsatia supplementum addendum. Hanoveranus qvoqve in aula Gallica commendaverat, ut Duci in Holsatia æqvivalens detur, qvo Danum à Luneburgico territorio longius removeret. Sed Galli ab ea re abhorrebant, ac judicabant, id Dano nocentius fore, qvam si Slesvicum restituat. Post Rex ad *12. April.* propositadeclarabat, se in gratiam seqvestrium cum Plœnensi Duce super permutatione suæ ditionis acturum, sed à qva eximendum sit, qvod ipsi ante aliqvot annos isti per peculiare pactum è Segebergensi præfectura cesserit, ad duodecim millia annui reditus. Tum ut Dux declaret, se nullum aliud æqvivalens affectaturum; ac si Plœnensis ditio non sufficiat, supplementum è Comitatibus dandum. Sed è Slesvico, & Holsatia ut Duci qvid concedat, securi-

1685. curitatis suæ rationes non permittere. Addebat; Elector exemplo Galli Duci denuntiaret, ni oblata admittat, ac inde bellum oriatur, se tunc Daniæ auxilia laturum. Ita enim Ducem non amplius tergiversaturum; nec Svecum eo nomine bellum movere ausurum. Sed reponebatur: Electoris conscientiam Christiana sanctimonia imbutam haut tolerare, ut afflicto afflictio ab ipso addatur; nec tale qvid seqvestris officio congruere. Gallum, qvi seqvester non sit, pro lubitu loqvi posse. Sed nec adhuc casum invasionis existere, ac prius videndum, qvem exitum præsens negotiatio sortitura sit. A Rege qvoqve hanc conditionem additam, ut Dux Plœnensi terra adqviescat, & qvæ ulterius prætendat, è Comitatibus expectet: de reliqvis terris propositis silentio transiri. Plœnensem qvoqve denuntiasse; si Rex ipse partem Comitatuum retinere, aut Duci concedere velit, se missa permutatione terras suas retinere malle. Addita qvoqve erat clausula; ut seqvestres præstarent Ducem nunc oblatis plane contentum fore. Id qvod cum penes ipsos non foret, abstrde petebatur. Ea in sententia ut Dani aliqvid mitigarent, seqvestres incassum rogabant. Svecus censebat; Ducem utiqve restituendum; sed eo facto cum Rege super unius aut alterius loci permutatione agi posse. Ast Ducales circa Plœnensem ditionem reponebant; eam ne dimidiam qvidem Slesvici partem æqvare. Multo iniqvius esse, à Rege Segebergicam portionem excipi. Nec Plœnensem ullo modo tolerare velle, ut alius qvoqve partem in Comitatibus possideat. Igitur Ducem prioribus postulatis insistere, alias Regi libenter gratificaturum circa omnia, qvæ salva domus suæ incolumitate postulari qveant. Rogabat qvoqve, ne seqvestres ejusmodi tempetamenta parum idonea in medium adferant, per qvæ non nisi tempus frustra trahatur. Ut tractatus suspenderetur, Rex haut necessarium judicabat. Sed Dux id plane aversabatur. Sed & Chivernius Hafniæ solicite instabat, ne tractatio ista re infecta solvatur, ac ut Danus facilem se præbeat, qvo eadem brevi ad compositionem deducatur. Ita cum id negotium nondum maturum videretur, tractatio qvidem non suspendebatur; digresso tamen Gœdeno, Hunico, & Fuchsio, & mox interveniente Electoris morte ea paulisper interqvievit; cujus confectæ gloria post hujus successori filio reservabatur.

Anglicorum motuum origo.

§. 84. Deniqve & apud Anglos jam ab aliqvot annis ingentium motuum materia jam fumabat, levi momento in terribile incendium eruptura. De qvo ut altius repetamus, operæ pretium videtur. Angliæ igitur regnum ut situs opportunitate, ac ob domesticas, & per commercia qvæsitas opes, nationisqve egregiam virtutem, ac præcipue maritimas vires inter primarios Europæ Status locum sibi vindicat: ita cum tertio abhinc seculo Gallis semper prævaluisset, sed post intestinis turbis exterarum curam avertentibus pulcerrimis in Gallia provinciis exutum fuisset, id sibi deinceps negotium datum credidit, æmulos populos, Hispanos, Gallosqve æqvilibrio temperare. Qvo nomine superiore seculo insignem gloriam qvæsivere Henricus VIII, & Elisabetha regina, eoqve ipso bellicosæ nationi campum præbuere exserendæ virtuti, simul otium ferre nescios alienis armis exercendos objecere, ne domi res turbandi occasio foret. Atqve hæc qvidem Hispanorum tunc enormes vires accidit, simul protectricem sese tulit Reformatæ religionis, ac omnium Protestantium asylum, qveis alibi persecutio incumbebat. Ab is thoc instituto qvatuor è Stuartorum familia Reges dum discesserunt, hoc ipso gravissimorum suo populo motuum materiam, vicinis servitii periculum struxerunt. Et Jacobus I. qvidem segnitia ingenii per langvidam pacem exacto regimine insuper habuit, Galliam per oppressos Hugenottos ad formidandam vicinis potentiam sibi viam munire. Cumprimis autem is familiæ suæ, nationiqve infinitam calamitatum segetem paravit, dum filio Carolo Henriettam Mariam Ludovici XIII Franciæ Regis sororem connubio junxit; inter plurima hujus seculi exempla, uti nescio qvo fato, an genio nationis infinita mala velut dotalia exterorum domibus illata sint, qvibus Gallicæ fœminæ innupserunt. Sicuti Vicissim Hispanicæ, ac Palatinæ familiæ magno constitit, filias suas Gallis nuptum dedisse. Istius porro pacto inter alia cavebatur, ut ex ea nasciturі filii ad decimum tertium usqve annum sub matris directione educarentur; qvo ætatis spatio non poterat non teneris animis Romani ritus amor instillari. Simul sub Reginæ patrocinio ingens sacerdotum numerus in Angliam pertrahebatur, qveis sacra sua qvovis modo propagare, ac diversa subvertere indefessum studium est. Ejus connubii tristis fructus paulo post adparuit, dum ostentato inanis auxilii ex Anglia ludibrio prodita Rupella Galliam velut compede exsolutam ad insultandos vicinos validam reddidit. Et ipse Carolus, dum uxoris ab exteris sacerdotibus pendentis in-

1685. ſtinctum magis, qvam regni ſui rationes ſeqvitur, cum populo demum ſuo armis colliſus infelicitatis ſeſe exemplum ad omnem poſteritatem effecit. Ab uſurpatore Cromvello vix ſana conſilia exegeris; cui ſatis habebatur violentam poſſeſſionem dum viveret tueri, nulla eandem ad poſteros tranſmittendi ſpe. Qvi & per importunum cum Belgis bellum, & dum Gallos ſublevat, haut parum ad alterandam Europæarum virium temperiem contulit. Aſt Carolus II, qvem diuturnum exilium, & triſte patris exemplum ſapientiorem reddere debuerat; cum Proteſtantium extra regnum rationes fulcire, & æqvilibrium Europæ per Pyrenæam pacem conſtitutam tenere officium fuiſſet, Gallicis illecebris dementatus plus fere ad incrementa Galliæ contulit, qvam absqve eo hujus arma, & pecuniæ potuiſſent. Is primum ſuperfluo cum Belgis bello colliſus opes, famamqve non parum imminuit. Inde cum frandes Galliæ tanto ſpecimine ſenſiſſet, velut ad bonam mentem rediturus fœdere cum Svecis, Belgisqve inito Gallorum libidini frænum injicere velle viſus eſt. Sed qvibus haut in arduo fuit imbellem animum blandiriis, largitionibus ac muliebribus illecebris expugnare, ut ſecreto fœdere, cui à Caroli ſorore Henrietta Aurelianenſis Ducis conjuge anno 1670. Duveræ deſignato poſt Portsmuthia ſcortum regium ſupremam manum impoſuit, cum Gallo ſuper ſubigendo Belgio Unito conveniret: ac ut in Angliam Romani ritus introducerentur, ſublataqve Parlamenti ac legum autoritate omnia ad libidinem regis referrentur. Poſt id bellum injuſte ſuſceptum, inglorie geſtum iſte feqveſtris partes non minus ſiniſtre egit, & cum ſatis prohibere poſſet, permiſit, ut Gallus tam exitiabili Europæ pace Neomagi potiretur, qva mox proterve infracta maximi momenti loca inani prætexto uſurpavit. Cum interim ipſe domi populum ſuum ſuſpectans, idemqve populo ſuſpectus inglorium regimen exegit. Is verbis qvidem Proteſtantium religionem profeſſus clam Romanis dogmatibus addictus fuit. Qvam in rem confeſſio propria manu conſignata poſt mortem in ſcriniis ejus reperta, & à ſucceſſore fratre typis exſcribi, mox ſupprimi juſſa eſt. Cui ab hoc annua juſta ritu Romano in ſacello regio facta ſunt. Idem cum fœdam inter ſimulationem orbi illuſiſſet, morti vicinus dum coronam Jacobo fratri tradit, dixerat; *cave ne facias, ut eam proprium tuum caput ruat.*

Jacobi II. initia. §. 85. Huic extincto Jacobus frater ſucceſſit, antea Eboracenſis Ducis vocabulo dudum populo inviſus ob Romana ſcita, qvæ palam profitebatur, & qvia ſemper Gallo cupita enixo ſtudio propugnabat. Qvo conciliante & uxorem accepit Mutinenſem Mariam Eleonoram, qvæ liberalius à Gallo habita fuit, ſoluta qvoqve maxima dotis parte, ſi non tota, qvam ut id ſimplici amicitiæ, aut cognationi datum credi poſſit. In eo cum Papiſtæ dudum omnem felicitatis ſuæ ſpem repoſuiſſent, velut præſumtivo Coronæ hærede, ejusdem clandeſtino patrocinio in Caroli II. Conſilium ſeſe inſinuare cœperunt, qvi ſingulari indulgentia fratrem proſeqvebatur. Sed qvia hujus regnum ipſorum votis haut commodum reperiebatur, velut qvi ritus Romanos clam probatos palam præ ſe ferre non audebat; aliam viam inveſtigabant, ut amoto Carolo Eboracenſi locum facerent, qvo regnante Eccleſiam ſuam triumfantem ſeſe conſpecturos augurabantur. Sed rumor de Papiſtarum conſpiratione ita nationem excitaverat, ut vivo adhuc fratre *Inferior Domus* nemine contradicente eum coronæ incapacem condito decreto declararet. Super qvo ad *Superiorem Domum* relato cum præſente Rege ſententiæ perrogarentur, illi, qvi decretum rejiciebant, non niſi ſex ſuffragiis cæteros id adprobantes excedebant; inter qvos priores pleriqve Epiſcopi erant, ſicut his deberet Eboracenſis, qvod tunc publica lege à corona excluſus non eſſet. Is tamen uti initio Imperii de ſacris, ac legibus Angliæ in præſenti ſtatu ſervandis prolixe aſſeverabat: ita vix ullus Regum, qvà memoria ejus regni porrigitur, Parlamentum ita facile, ac promtum in omnia, qvæ expetebat, reperit. Nec minus fortunam inter primordia expertus eſt faventiſſimam. Nam Argatheliæ Comes in Scotia tumultum movens levi negotio oppreſſus eſt. De qvo motu cum Jacobus Rex Arauſionenſi, & Belgis per literas ſignificaret, hi protinus legiones ex Anglis, & Scotis compoſitas, qvæ apud ipſos ſtipendia merebant, in Angliam trajecerunt. *Argath.* Mox cum Jacobus Monomuthenſis Dux è Belgio modica cum manu in Angliam exſcendiſſet, regnum ſibi vindicaturus, qvaſi mater ſua Carolo Regi juſto matrimonio juncta fuiſſet; ſimul edito ſcripto huncà fratre Jacobo veneno ſublatum argueret: *Monmouth.* *Infelices Monomuthenſis conatus.* Parlamentum magno ſtudio ad tutandum Regem incubuit, ac ſtatim Monomuthenſem rebellem, ac procuratorem declaravit, V M librarum in ejus caput conſtitutis, promte qvoqve pecuniis in Regis uſum decretis. Hujus deſtinatis multum obfuiſſe credebatur, qvod protinus atqve

in

1685. in terram exſcendiſſet, Regem ſe proclamari curaſſet; cum ſi initio non niſi defenſorem ſe religionis, ac libertatis tuliſſet, magnus homuium confluxus ad eum futurus fuiſſe crederetur. Idem cum per aliqvot dies impeditis locis ſe tenuiſſet, ubi commode ſe dilatare non poterat, ac annona mox defectura eſſet, fortunam tentare, ac multa adhuc nocte caſtris progreſſus Fevershamum copiarum regiarum ducem imparatum opprimere inſtituit. Etſi cum difficiliores viæ incedentes morarentur, regiis ſpatium fuit ſeſe in ordines digerendi. Et à peditatu qvidem Monomuthenſis acerrime pugnatum eſt. Sed eqvitatus, cui Grayus præerat, protinus in fugam abiit, qvod eqvi ab agreſtibus raptim contracti ſtrepitu tuborum, & emicantibus ignibus ordines ſolviſſent. Ac dicebat poſt cladem Monomuthenſis: *modo mille eqvos bellatores habuiſſet, victoriam penes ſe fuiſſe futuram.* Aliqvi tamen Grayi proditionem ſuſpicabantur, qvi captus non diu poſt libertati, ac gratiæ Regis reſtituebatur. Rex qvoqve pronuntiabat: *hac occaſione ſe didiciſſe, qvid veteranus miles contra turbam recens contractam valeat. Nam ſibi fuiſſe duntaxat M DCCC pedites, DCC eqvites, qvi rem confecerint. Sic & qvondam Turennium ope VII M militum Regi Galliæ diadema conſervaſſe.* Pro numero copiarum magna cædes facta eſt, qvia foſſæ, qveis campus interſcindebatur, fugã impedirent. Ac poſt miſſi à Rege ad loca, qva Monomuthenſis egerat, in participes tumultus aſpere ſævierunt. Ipſe Monomuthenſis in foſſa, ubi ſe occultaverat, inventus, captusqve eſt die viceſima ſeptima, poſtqvam in Angliam adpuliſſet. Ut vitam ſervaret, ſupplicibus literis, verbisqve à Rege veniam petiit; tum ſcripto declaravit, ſe coactum Regis titulum aſſumere, ac proclamationem ſe invito factam: Carolum qvoqve Regem ſibi dixiſſe, matrem ſuam ipſi connubio haut fuiſſe junctam. Aſt degeneres preces incaſſum conſumtæ, ac is ante Turrim Londinenſem ſecuri percuſſus eſt, ad extremum usqve inficiatus, ſeſe rebellionis crimine teneri. Pro more Romanæ religionis ea victoria non ſoli Deo in acceptis relata fuit; ſed Regis confeſſionarius Capucinus, dum in ſacello Windeſorenſi in laudem Beatæ Virginis declamat, inter alia ad Regem converſus dicebat: *eum nunqvam melius qvid feciſſe, qvam dum ſe, ac regna ſua ſub ejus protectionem commendavit, cujus fructus nuper tam luculentus ſit conſpectus.* Ea victoria Jacobi res qvam maxime firmaſſe viſa eſt, qvod ejus tumultus occaſione egregium militem contraheret, qvem poſt reſtituta qviete retinuit, ac ad XXIV M auxit. Ut porro cum Belgis, qvi tam promte auxilia ſubmiſerant, paria faceret, fœdus cum ipſis renovabat, legato Gallico fruſtra renitente. Cujus ratihabitio cum hinc inde traderetur, legatis Belgarum dicebat; *Primum hunc eſſe tractatum, qvem regno potitus fecerit; eundemqve à ſe optima fide ſignatum, id qvod & à Belgis pari candore futurum ſperet. Olim qvidem ambos populos alieno inſtinctu multa feciſſe veſaniæ proxima, ac armis gravia mutuo damno intuliſſe. Sed par eſſe, ut deinceps ſapientiores ſint.* Cum etiam legatus Gallicus de actione Aurelianenſis in Palatinatum moveret, Rex reſpondebat: *Sibi non conſtare, utrius cauſa juſta ſit, ac ſua nil intereſſe, uter earegione potiatur. Id tantum declarare, ſemper ſe aggreſſori, qvisqvis iſte fuerit, adverſum fore.* Addebat; *primum fructum fœderis ſui cum Belgis fuiſſe, qvod Gallus deciſionem litis Palatinæ in Pontificis arbitrium contulerit.* Etſi idem Belgicis legatis diſcedentibus levi brachio exprobraret; pleroſqve è magiſtratu Amſtelodamenſi conſcios fuiſſe navis, qvæ Monomuthenſem ex eo portu in Angliam transvexerit; qvos inter conſulem Witzenium nominabat. Sed & è Gallia ob religionem profugi humaniter ab iſto excepti, & populus edicto monitus, ut eos collatis pecuniis ſublevet. Etſi legatus Gallicus præfracte negaret, in Gallia cuipiam vim ob religionem inferri, productis à Curtino ſcriptis literis, qveis jactabatur; *LXXV M Hugenottorum in Langvedocia ex bono inſtinctu, & divina inſpiratione Catholicam religionem amplexos.*

Gray. — 2. Jul. — 15. Jul.

§. 86. Poſtqvam igitur Rex ſuas res egregie ſtabiliiſſe ſibi viſus fuit, aperte jam Romanos ritus publice in Angliam introducendos enixum ſtudium expromere cœpit; ac eidem addicti confidenter in publico adparebant. Medicus regius magna cum pompa adhibitis Romanæ Eccleſiæ cerimoniis ſepeliebatur, Rege ſumtus funeris præbente. Windeſoræ monachus Auguſtinianus habitu ſui ordinis concionabatur. Romam legatus teſtandæ erga Pontificem venerationi deſtinabatur Caſtelmainus Clevelandiæ maritus, qvæ Carolo Regi corpus proſtituerat. Viciſſim Roma in Angliam veniebat Dada Comes, Nuntii functionem apud Regis aulam obiturus; qvi initio privati, ac ſecularis habitu agebat. Sed demum urgente Rege, ut legati dignationem aſſumeret, biennio poſt ſelenni ingreſſu habito publice perſonam ſuam egit.

Conatus Jacobi ſuper introducendis in Angliam Romanis ritibus ſe exſerunt.

1685. Eum cum Somersetiæ Dux ad primum Regis alloqvium deducere juberetur, idqve recusaret, omnibus muneribus qvæ gerebat exutus est. Albemarlæ autem Dux, ne eadem sibi functio injungeretur, per biduum sese occultabat. Inprimis autem id agebatur, ut leges, qvæ compescendis Pontificiæ religioni addictis in Anglia obtinent, abolerentur. Ibi qvippe constitutum est, ut qvicunqve munus aliqvod publicum suscipit, intra trimestre jusjurandum præstet, qvod ipsi ab initiali vocabulo *Teste* vocant, hoc sensu. *Ego N. N. testor & declaro solenniter & sincere in præsentia Dei, qvod credam, in Sacramento Cœnæ Dominicæ non esse transsubstantiationem elementorum panis & vini in corpus & sangvinem Jesu Christi, nec post consecrationem horum elementorum per qvemcunqve factam: ac invocationem atqve adorationem Virginis Mariæ, aut cujuscunqve alterius Sancti, & sacrificium Missæ, prout hæc nunc in usu sunt Ecclesiæ Romanæ, esse puram superstitionem, atqve idololatriam. Ego qvoqve testor & declaro solenniter in præsentia Dei, qvod faciam hanc declarationem, & qvamlibet ejus partem in sensu claro & ordinario verborum, qvæ mihi sunt prælecta, & qvomodo communiter intelliguntur ab Anglis Protestantibus, sine ullo subterfugio, æqvivocatione, aut reservatione mentali, qvaliscunqve sit, ac sine ulla dispensatione, qvæ mihi hoc nomine indulta sit per Papam, aut per qvamlibet aliam autoritatem, & personam qvamcunqve, & sine ulla spe ejusmodi dispensationis concedendæ per qvamcunqve personam, aut autoritatem; & ut non credam, qvod sim aut possim esse liber coram Deo aut hominibus, aut absolvi ab hac declaratione, aut ulla ejus parte, si maxime Papa, aut qvivis alius, vel alii, aut qvaliscunqve potestas me circa eam dispensaverit, aut hanc declarationem annullaverit, aut declaraverit, eam nullam esse ab initio ad finem.* Erant & pœnæ per leges constitutæ in eos, qvi diversam ab Anglicana religionem profitentur; puta, ut testamenti factionem non haberent; ut ob debita alios non possent in jus vocare; ut qvotiescunqve ipsi in jus vocarentur qvamcunqve ob causam, D libras Sterlinenses exsolvere cogerentur, & plura id genus. Cum autem magna pars præfectorum militarium Romanæ sectæ essent addicti, qvibus Rex præcipue confidebat, id primo agebatur, ut hi necessitate jamdicti jurisjurandi exsolverentur; id qvod recenti documento fidei in Regem meriti sint, eoqve munera sua continuare possent.

§. 87. A Parlamento igitur Rex duo petebat; ut pecuniæ alendo exercitui, qvem sub signis habeat, conferantur, ac ne Catholici præfecti, qvi in exercitu erant ad septuaginta superiorum fere ordinum, legibus pœnalibus, & solenni jurijurando forent obnoxii. Eam Regis orationem nullus plane à Parlamento adplausus seqvebatur, qvod ea cum sermone, qvem is primo Parlamenti ingressu habuerat, haut conspiraret. Tunc enim pronuntiarat, sese vitam pro emolumento nationis expositurum, ac religionem Ecclesiæ Anglicanæ protecturum. Sed nunc ambigue dicebat, sese *veras nationis rationes* tuiturum, nulla religionis facta mentione. Qvo super negotio cum in Parlamento multum in utramqve partem disceptatum fuisset, demum placuit scripto à Rege præfectorum Catholicorum exautorationem petere, qvo omnis materia metus, ac suspicionis tollatur: ut tamen impensæ qvas fecerint iis refundantur, ac iidem pœnis eximantur, qvas alias incurrerant, qvod intra trimestre jusjurandum solenne non præstiterint. Id scriptum cum Regi offerretur, is voce ac vultu ad severitatem composito respondit: *tale scriptum se haut expectasse. A se hucusqve acta ipsis demonstrare debuisse, promissis suis confidi posse; nec se credere, ista metui, aut suspicioni locum dedisse. Se tamen operam daturum, ut ipsis satisfaciat, ac omnibus orationibus ad Parlamentum habitis staturum.* Etsi autem pleriqve ex iis, qvi scriptum obtulerant, solito strepitu Regis sermoni adplauderent; prudentioribus tamen is haut qvidqvam placebat, qvod fieri non posset, ut Rex omnia orationibus suis promissa præstaret, cum posteriores prioribus contradicerent. Nec obscure insinuabatur, Regi voluntatem pro ratione futuram. Cum itaqve Rex perspiceret, Parlamentum nolle ad ipsius placitum sese componere, ad diem X Februarii proximi anni id comperendinabat. Nam volebat qvidem Parlamentum eos præfectos pœnis qvas incurrerant eximere, sed qva exceptione lex in reliqvis casibus firmabatur, qvam tamen Rex plane subvertere cupiebat. Ast in Superiore Domo Henricus Episcopus Londinensis, Devoniæ Comes, Halifaxius Marchio, Mordantius Vicecomes ei præfectorum Catholicorum executioni graviter contradixerant, ac inter alia Episcopus disseruerat: *leges has comparatas esse, uti aggeres Hollandiæ; in qvibus si aqva exiguum foramen inveniat, brevi totam regionem inundari, patentiore semper hiatu; ac ni mox remedium*

1685. *Parlamento Regis conatus non probantur.* 11. Nov.

17. Nov.

1685. *medium adferatur, terris plane exitium intentari. Eodem modo rem sese cum Catholica religione in Anglia habere. Nam si præfecti isti munia sua retineant, brevi omnia munia eo hominum genere impletum iri. Qvo ipso mutuam confidentiam inter Regem & Parlamentum tolli.* Evocabat inde Rex Witehalam Judices Angliæ, qvi in SuperioreDomo sedent, non qvidem cum jure suffragii, sed ut Parlamentum, si super jure qvæstiones incidant, informent; qvos interrogabat; *An non Rex circa solenne jusjurandum dispensare possit?* Qvi id negabant; *eum tamen posse, qvi jusjurandum non præstitissent, pœnis per leges dictatis eximere.* Unde statim diplomata pro septuaginta tribus præfectis expediebantur iis pœna legum exsolvendis. Id qvod specimen habebatur legis penitus convellendæ. Etsi enim summis imperantibus facile concedatur, ut, ubi graves id rationes svaserint, uni & alteri pœnarum per leges decretarum gratiam facere possint: si tamen ea exemtio promiscue indulgeatur, sublato legis vigore hæc deinceps inane ludibrium erit; præsertim ubi non à placito Regis pendet leges ferre & abrogare, sed ubi legislatoria potestas non nisi cum consensu populi exerceri potest. Rex autem ut indignationem suam apricaretur, eos, qvi in Parlamento contra ipsius placitum sententias dixerant, muneribus, qvæ à se obtinebant, exuebat; qvo ipso tamen hi non minus Parlamenti membra manebant, ac ea injuria magis obfirmabantur. Episcopus qvoqve Londinensis privato Regis Consilio dimovebatur, ademto insuper munere Decani in sacello Regio Witehalæ; qvæ functio in Durhamensem Præsulem studii in Romanos ritus manifestum conferebatur.

Hora subinde à Rege tentantur. 25. Febr. 1686.

§. 88. Postulabat inde Rex à Cantuariensi, & Eboracensi Archiepiscopis, ut conciones diebus dominicis à meridie haberi solitæ intermittantur, qvibus elementa doctrinæ Christianæ explicantur; qvod in iis controversiæ super religione tractari soleant, qvæ non possint non animus civium opinionibus dissidentium irritare. Post aliqvam deliberationem Præsules responderunt: *id fieri non posse, qvod ea præcipua pars liturgiæ sit. Se tamen ad universum clerum mandata emisisse, ut in iis concionibus verborum modestia adhibeatur, ac mordacibus dictis abstineatur.* Sane Ministri acrius inde controversa dogmata disceptabant; unde arguebantur, velut dissidii origo ab ipsis profecta foret. Darthmuthus Comes offensam Regis incurrebat, qvod dixisset: *Reginam esse Italam, & sacerdotibus obnoxiam, qvæ Regem pro lubitu temperet.* Ut autem cultus publicus Romani ritus paulatim introduceretur, Stamfordus. qvidam natione, titulum Residentis Palatini gerens, ingentem Londini domum conducebat, in sacelli formam inde adaptatam; in qva sex Sacellanos alebat concionibus Anglica lingva habendis. Multis cavillantibus, melius facturum Palatinum, si pecunias firmandæ suæ militiæ adhiberet, qvam easdem vana pietatis ostentatione introducendæ in alieno regno Missæ prodigeret. Id exemplum reliqvi Catholicorum Principum ministri seqvebantur; Rege severis edictis sanciente, ne qvis nova ista sacella violare audeat. 1686.

Novum tribunal Eccl. siasticum instituitur. 16. Jul.

§. 89. Novum dehinc à Rege tribunal instituitur exercendæ supremæ circa sacra jurisdictioni; qvod tribus Præsulibus, Cantuariensi, Durhamensi, & Rochestiensi, qvatuor secularibus, Cancellario, Thesaurario, Præside consilii privati, & summo Capite Justitiæ componebatur. Ejus tribunalis jurisdictio in omnes Ecclesiasticos, ac doctores Academiarum toto regno porrigebatur, cum potestate immorigeros ab officio suspendendi, nulla ad Episcopos provocatione permissa. Sigillo isthæc verba exprimebantur: *Sigillum Commissariorum Regis ad causas Ecclesiasticas.* Eidem jus visitare Academias, omnes Ecclesias cathedrales, & collegiatas, scholas, & xenodochia; mederi omnis generis abusibus; in cujusvis generis delicta ecclesiasticis pœnis obnoxia animadvertere interdictione, suspensione, & excommunicatione; nova statuta condere, non obstantibus qvibusvis privilegiis, & exemtionibus. Prima ejus Consilii sessione Archiepiscopus aberat, valetudinem excusans; etsi deinceps qvoqve nunqvam eo accessit. Unde præsidis vices sustinebat Cancellarius Jeffreisius, acerrimo in Protestantium sacra odio flagrans. Id tribunal ut initio autoritatis suæ terrorem diffunderet, ab illustri specimine initium fieri placebat, citato Episcopo Londinensi, qvod mandato Regis ab officio suspendere omisisset Doctorem Scarpium, qvi acerbe nimis in Romana sacra invectus arguebatur. Is cum super jurisdictione novi hujus tribunalis scrupulos movisset, post aliqvot dilationes demum ob inobedientiam erga Regem functione Episcopali exercendæ prohibitus fuit, salvis reditibus. Scilicet severitati aliqvid moderationis miscebatur, velut relicto muneris proventu eum ad pœnitentiam invitarent. Galli qvoqve, ut

Jeffreis.

1686. ut paulatim dissidium inter Anglum, & Arausionensem fererent, isti persvaserant, ut Carlingsfortium Comitem, Hibernum natione, in Hollandiam mitteret, legionibus Anglicis apud Belgas merentibus præfuturum; qvem ibi admissum haut iri satis prævidebant. Sicuti & Arausionensis abrupte eum recusabat, Rege non parum offenso.

In Scotia circa religionem tentata. Test. 21. Aug.

§. 90. Interim Rex in Scotia super abolendo solenni jurejurando ad Parlamentum proposuerat. Sed id non ulterius consensit, qvam qvod Papistarum vitæ, & corporibus vis non sit inferenda, si cultus suos domi suæ exerceant, salvis de cætero qvibusvis legibus. Ea declaratione haut contentus Rex ad Consilium Privatum Scotiæ literas dabat, qvarum iogressu insinuabat: *Jus sibi fuisse legum contra Catholicos severitatem corrigere. Voluisse tamen de eo ad Parlamentum referre, qvo huic occasio foret obseqvium suum erga ipsum testandi. Negabat inde Catholicos ejusmodi homines esse, qvales istis legibus arguantur, qvi ab externa potentia jurejurando fidelitatis exsolvantur. Qvin eosdem patri, fratriqve suo, sibiqve egregie fidem adprobasse in tumultibus per Protestantes excitatis. Cum itaqve ipse Protestantibus protectionem præstet, idem se Catholicis facturum. Et qvia Parlamentum crediderit, se per solenne jusjurandum prohiberi, qvo minus in Regis voluntatem consentiat, se nunc declarare; nunqvam mentem suam fuisse per istud qvenqvam excludere à facultate suffragium ferendi in Parlamento, ubi proponantur, qvæ ad utilitatem regni, & tranqvillitatem ac levamen civium faciant. Idqve jusjurandum non alio sensu accipiendum, cum in universum in juramentis is sensus valeat, qvem is qvi defert habet, non is qvi jurat. Unde sibi animum non esse qvenqvam impedire, qvo minus consensum suum declaret circa qvamcunqve mutationem, qvæ diserte dogmatibus religionis Protestantium non repugnet.* Inde haut obstantibus legibus libertas indulgebatur Catholicis ritus suos intra privatos parietes exercendi. Tum ut sacellum sacris Romanis in regio palatio Edinburgi extruatur. Concionatoribus interdictum, ne populo insinuent, qvasi Rex violentam mutationem moliatur in negotiis conscientias spectantibus, nisi autoritati regiæ repugnent, aut tranqvillitati regni obstent. Haut minus sese Episcopos, & reliqvum Clerum Protestantem circa liberum suorum sacrorum exercitium contra Fanaticorum conatus tuiturum. Præterea cujusqve jura defensurum, ac milites accurata disciplina habiturum. Ad extremum mutua caritas commendabatur, qvæ tantopere ejusdem reipublicæ cives, & Christianos deceat. Qvæ jussa se exsecuturum Consilium respondebat.

Plura indies in Anglia novantur. à la Savoye.

§. 91. Ast in Anglia res Pontificia indies latius serpebat. A Tribunali Ecclesiastico plurimi concionatores citabantur, qvi sinistre in Romanam religionem locuti arguebantur. Rex edicto vetabat, ne festivi ignes pro more accenderentur eo die, qvo conjuratio *pulveraria* detecta fuerat. Jesuitæ in loco, cui Sabandia vocabulum est, domum cooducebant habendis scholis, & qvidem gratis pro cujusqve religionis pueris in Latina, Græcaqve lingva, Poësi, & Rhetorica; in qvibus nec magistri, nec discipuli de religione verba facere debeant, ac ut ea qvaliscunqve sit nemini exprobretur: ac ut qvo tempore Missa, ac preces fiunt, & catechismus docetur, Protestantibus integrum sit secedere, si velint. Addebantur promissa, sese pueros intra biennium plus edocturos, qvam juxta vulgarem in Anglia informandi viam intra qvinqvennium profecturi sint. Ad hos prima septimana ducenti discipuli accesserunt, magnam partem Protestantes, numero in dies gliscente. Qvi confluxus aliqvot Episcopos, alios viros pios & locupletes movebat, ut & ipsi gratuitas scholas instituerent, ne pauperes parentes prætextum haberent filios suos ad Jesuitas mittendi. Vicissim Rex Catholicis licentiam dabat scholas aperiendi, qvibuscunqve regni locis placeret. *Missionarii* magno numero passim diffundebantur, qvi plebem ostentatis pecuniis ad Missam invitabant. In publicis muneribus magna utiqve mutatio fiebat, qvibus Papistæ hinc inde intrudebantur; etsi Rex jactaret; id non fieri intuitu religionis, sed à se munia promiscue conferri in eos, qvos ipse maxime idoneos judicet. Nec minus membra Parlamenti solicitabantur, ut proximo consessu Regis sese voluntati attemperarent. Iis proponebatur; *Regi animum esse iis duntaxat legibus derogare, qvæ factiosis temporibus condita, & contra ipsum directa sint; nec qvid amplius optare, qvam ut Catholici eo in statu relinqvantur, qvi fuerat, qvando frater suus in regnum reponebatur.* Ad qvæ cum pauci certũ qvid promitterent, qvi ex reliqvis munia publica gerebant his exuebantur, surrogatis Papistis, qvorum numerus non amplius sufficiebat supplendis locis vacantibus. Unde Cancellarius censebat; Regis institutum facilius pervinci posse per prærogativam regiam, qvam

1686. qvam per consensum Parlamenti; ac ut isti exercendæ prætextum foret, *Judices Pacis*, qvi pleriqve Catholici erant, instigandos ad supplicandum Regi, ut molestas ipsis leges abroget; qvo id cum consensu populi factum videretur.

De permittenda qvarumvis religionum libertate. 12. Febr. 1687.

§. 92. Mox tamen plausibilior, ac pronior via abolendis, qvi Papismo obstabant, legibus visum fuit, libertatem qvibusvis legibus concedere. Cujus specimen ut caperetur, literæ à Rege ad Consilium privatum Scotiæ mittebantur, qvibus injunctum, ejusmodi *Proclamationem* promulgare, ac typis excudendam curare. Cujus exordio Rex exponebat, *uti considerarit magna incommoda, qvæ ab aliqvot annis regno suo Scotiæ obvenerint è discrepantibus circa Christianam religionem opinionibus, & ex ingentibus odiis eorum, qvi has profiteantur. Unde provenisse ruinam commerciorum, vastitatem agrorum, caritatis extinctionem, ac regiæ potestatis contemtum; ac in vicem veræ religionis, ac pietatis subiisse odia, injurias, factiones, & aliqvando sacrilegia, & proditiones. Itaqve sibi decretum, animos suorum civium unire cum Deo per religionem, cum regia majestate per fidelitatem, ac inter se invicem per Christianam caritatem. Eo fine pro suprema sua autoritate, regiaqve prærogativa, & absoluta potestate, cui omnes cives extra exceptionem obtemperare oporteat, tolerantiam indulgere omnibus, qvi Christianam religionem profitentur, his legibus, ut moderati Presbyteriani sacra sua intra domos suas exerceant, ut tamen nil agant, aut loqvantur in fraudem Regis, aut regni, ac ne templa extruant. Contra omnes conventus in apertis campis gravissima sub pœna interdicti sint. Tremulis qvoqve suos conventus agitare liceat. Præterea se considerasse crudeles leges sub avi sui Jacobi minore ætate absqve consensu, & contra officium bonorum civium latas per rectores regni, & alios inimicos Reginæ Mariæ, per qvas leges sub prætexto religionis deterrimas proditiones, factiones, atqve usurpationes exercuerint; qvas leges illi tulerint, non velut contra inimicos Dei, sed velut contra ipsorum adversarios: qvæ hactenus in speciem retentæ sint haut eo animo, ut ulla earum exsecutioni detur, sed ad incutiendum terrorem, qvod aliis persvadere vellent, Papistas velut extranea potentia suffultos obedientiam ac fidem legitimis suis Principibus præstare non posse. Ast se per longam experientiam certo edoctum, uti summa doctrina catholica eo tendit, ut homines reddat bonos Christianos; ita non minus eandem obedientiam, & fidem erga Principes civibus ingerere; qvam & Catholici sibi, ac suis antecessoribus qvavis* 1687. *occasione adprobarint, qvo eorum defensione bonis, ac vita periculo expositis, utut isti diversæ religioni essent addicti, & qvos prodere, ac vi opprimere nitebantur, qvi maxime severas istas leges fovebant. Igitur se cum consensu privati Consilii, & ex suprema autoritate, prærogativa regia, & absoluta potestate suspendere, sistere, atqve omni modo abolere omnes leges, & acta Parlamenti, omnes consvetudines, & constitutiones antehac factas, & exsecutioni datas contra cives suos Catholicos; tum omnes prohibitiones, qvarum ibi fit mentio; omnesqve pœnas & mulctas per easdem dictatas. Sicut istis omni modo non minus, qvam civibus suis Protestantibus non solum liberum sit sacra sua exercere, sed & munia qvævis gerere à seipsis collata, aut deinceps conferenda. Ut tamen cultum suum intra domos, ac sacella sua exerceant, processionibus per plateas publicas haut institutis. Idqve à se decerni, qvia sui cives per fidem sibi datam, & ex vi supremi imperii sibi morem gerere teneantur; & qvia nulla lex, consvetudo, constitutio, nullum discrimen religionis, aut aliud qvid ipsos congenita erga Coronam obligatione exsolvere, aut se prohibere qveat, qvo minus istos protegat, ac suo ex placito muneribus admoveat. Unde & à se irrita declarari juramenta, per qvæ muneribus in hoc regno gerendis exclusi fuerint, simul vetari, ne eadem amplius præstentur; in qvorum vicem substituatur aliud jusjurandum simplici admodum forma,* (cujus formula addebatur.) *Tum à se aboleri omnes pœnas, qvas alias incurrerint, qvi hactenus eas in leges impegerunt. Hautqvidqvam tamen se ulli conscientiæ vim illaturum, aut ulli molestiam facessiturum ob Protestantium religionem; sed hanc, & Episcopos, atqve Clerum circa exercitium suorum sacrorum, ac bona, reditusqve suos defensurum. Tum nullo religionis discrimine subditis suis munia pro cujusqve merito collaturum, qvamdiu iis concordiam, atqve caritatem cordi esse adparuerit. Eos, qvi odia in cives suos exseruerint, gravem suam indignationem incursuros.* Ad eas literas Consilium Scotiæ magna cum devoti animi significatione respondebat; se omnia exsecutioni daturum, ac in Regis voluntate adqviescere; ac sperare, promissis Regis maximam cautionem inesse.

Super eadem apud Anglios acta. 11. Mart.

§. 93. Ast in Anglia post aliqvoties iteratas Parlamenti prorogationes, cum jam qvadragesimus dies adpropinqvaret, qvo idem vel comperendinandum, vel ejus consessus permittendus erat, in privato Consilio acriter disceptabatur, qvid agendum foret. Aliqvi enim censebant, consessum Parlamenti permittendum, sed

 initio

1687. initio nil præter præliminaria proponenda, è qvorum successu adpariturum, qvid de primario negotio expectandum sit. Ac tunc discerni posse, qvinam revera Regi studeant, ac tuum fidem in eam rem servent, qvi eam dederunt. Alii contra disserebant; confessum Parlamenti Regis destinatis haut conducere, cui de ducentis suffragiis cautum sit; qvod ejusdem dissolutio multis rumoribus, ac malis causam præbere qveat. Ac potius in hoc negotio jure prærogativarum regiarum utendum. Ita demum

18. Mar. Rex decrevit Parlamentum ad Novembrem usqve mensem differre, ac interim libertatem religionis, uti in Scotia factũ erat, promulgare. Hujꝰ rei Rex in Consilio istas rationes proponebat. *Sibi observatum, etsi qvat nor sui antecessores magno studio sacrorum uniformitatem stabilire tentarint, istiqve conatus per eorum temporũ Parlamenta suffulti sint; eosdem tamen successu caruisse. Coactionem adversus dissidentes adhibitam iis ad unionem adducendis nationi Anglicanæ magno detrimento cessisse; id qvod ex horribili seditione adparuerit, qva sub Parente suo desævierit. Ingentem qvoqve numerum legum pœnalium sub prioribus Regibus, ac præcipue Fratre suo regnante factarum dissidentium multitudinem auxisse magis, qvam imminuisse. Ad pacem & tranqvillitatem hujus regni nil magis facere posse, qvam libertatem conscientiæ, per qvam & multitudo hominum, & commercia, & cum his opes gliscant: è qvibus magnitudo alicujus Principis magis, qvam è latitudine finium metienda sit. Suam sententiam, qvæ & cum sensu doctrinæ Christianæ maxime conveniat, semper fuisse; ob religionem neminem persequendum, nec conscientiis vim inferendam; idqve ut à se tentetur, rationes Regis Anglicani nunqvam suadere posse.* Scilicet initio Pontificii Ecclesiæ Anglicanæ addictis per blanditias adrepserant, ut eos in casses pertraherent ad labefactandas leges. Qvod cum non succederet, *Nonconformistis* blandiebantur, qvos antea tanqvam fecem vulgi, ac desperatæ malitiæ homines increpaverant. Enimvero Episcopus Bathensis multa cum libertate contra disserebat: *Nil magis rationibus Regis repugnare, qvam eas leges, de qvibus proponatur, abrogare. Per solenne jusjurandum unice ei facultatem præberi, ut fidem Parlamento, & Ecclesiæ Anglicanæ servare possit. Hoc vinculo semel abrupto Pontificios sacerdotes effecturos, ut Rex semper novi qvid aggrediatur.* Ast Rex hoc monito insuper habito edictum emittebat de non amplius perseqvendis *Non-conformistis*, utqve jam accusati liberentur, & mulctæ iisdem restituantur, nisi jam erogatæ sint. Sed qvia 1687. in Scotia Presbyteriani novum jusjurandum præstare abnuerant, qvod in *Proclamatione* super libertate religionis extabat, similis formula *Proclamationi* Anglicanæ haut inserebatur. Ac dicebat Rex Ronqvillo legato Hispanico, cum magna hominum multitudo ob persecutionem è Gallia in Angliam profugeret: *Satis se nosse, quanto talis religionem propagandi modus Hispaniæ constiterit. Unde se id exemplum haut secuturum, nec cujuspiam conscientiæ vim illaturum.* Cum tamen Rex eam proclamationem in Consilio prælegi juberet, unus duntaxat surgebat, qvi eam laudaret; reliqvi tacebant. Ast Presbyteriani ea proclamatione haut lætabantur; qvin metus Papismi validius eos compellebat, ut Anglicanæ Ecclesiæ sese associarent, qvam qvicqvid hucusqve Episcopi eo fine moliti fuerant. Vicissim molti libelli nullo autore disseminabantur super injustitia legum pœnalium, & solennis jurisjurandi. Inter qvos etiam unus prorepebat à Tremulorum antesignano Wilhelmo Penno conditus, (qvi sub larva Jesuita credebatur,) Pen. qvi Clero Anglicano exprobrabat, eum unice in causa esse, qvare tam asperæ leges latæ, & hucusqve exercitæ sint, è qvibus omnes turbæ in hoc regno promanarint. Qvo ipso Presbyterianos in Episcopales irritare studebat. Sed isti ab ea re plane abhorrebant, ab in novissima eorum congregatione qvidam maxime ingenio pollens disseruerat: *Necessum esse, ut ipsi sese considerent sicut pegma aliqvod extruendo ædificio adhibitum, qvod initio humile, inde gradatim ad parem cum ipso ædificio altitudinem extollitur, ast perfecto ædificio penitus amovetur.*

§. 94. Jam itaqve promulgabatur edictum Regis super libertate conscientiæ hoc sensu: *Sibi nil magis in votis esse, qvam regimen suum ejusmodi fundamento superstruere, per qvod cives sui felices reddi, atqve secum non minus amore, qvam officio uniri qveant. Cui fini ipse optimum judicaret liberum religionis exercitium omnibus suis civibus indulgere, conjunctum cum perfecta fruitione bonorum, ac jurium cuiqve competentium. Equidem optare se, ut omnes sui populi ritibus Romanis addicti sint. Grates se tamen Deo debere, qvod semper ea sibi sententia sederit, religioni, & conscientiis vim adhibendam non esse. Qvod & idem contra rationes reipublicæ sit; cum ejusmodi coactio commercia interrumpat, freqventiam hominum imminuat; exterosqve, qvo minus accedant, absterreat, ac nunqvam finem, cui*

Libertas conscientiæ in Anglia promulgatur.

5. April.

adhi-

1687.

adhibetur, assequatur. Id quod etiam ex iis, *quæ subsequutur prioribus regnis circa religionem actitata sint, constet. Nam postquam tam sæpe, ac tam enixe laboratum fuerit, ut isthoc in regno uniformis religio constitueretur; successum haut quidquam conatui respondisse, at insuperabiles sese difficultates istis votis objecisse. Sese igitur cura, & affectu erga suos cives ductum, quibus vitam jucundam, & tranquillam conciliare, simul commercia augere, & exteris animum huc migrandi addere cupiat; consultum duxisse, hanc indulgentiæ declarationem vi prærogativæ suæ regiæ edere; nec dubitare, quin Parlamentum secum sit consensurum, ubi id convocare sibi placuerit. Sic itaque primo sese tuiturum Archiepiscopos, Episcopos, & alios suos cives Ecclesiæ Anglicanæ addictos circa liberum suæ religionis exercitium, & plenam, ac pacificam suorum bonorum fruitionem. Simul tamen declarare, in posterum suspensam fore exsecutionem omnium legum pœnalium circa res Ecclesiasticas, sed ne ea libertas regimini suo fraudi sit. Tum velle jubere, ut in conventibus sacrorum causa nil doceatur, quod ullo modo tendat ad animos civium ab ipso alienandos; ut in iis concordia, & modestia regnet; ut iidem aperte ac publice fiant, ac omnis sortis hominibus ad eosdem aditus pateat, ac gravi pœna in eos animadvertatur, qui ullo modo eos turbare ausi fuerint. Et quia naturali lege inseparabile jus sit regiæ suæ personæ annexum, ut sibi integrum sit quosvis bonos & idoneos cives suis ministeriis adhibere, neve illi ad hæcce obeunda incapaces reddantur, aut absterreantur per quædam juramenta tali occasione præstari solita; se velle, ut ne recepta hucusque juramenta posthac amplius exigantur, & ut in quos munia collata sunt, iisdem legibus, ac pœnis per eas sacrorum nomine intentatis exsolvantur.* His conatibus ut Regem dimoveret, Arausionensis Dyckveldium in Angliam miserat, simul ut iste officium interponeret, quo sibi Arausio, & alia bona in Burgundia, & Luxenburgico Ducatu restituantur. Sed Rex circa hæc responderat: à se in præsens nil conferri posse, ut Princeps suo jure à Gallo potiatur. Sed ejusdem hortatus, ut Rex leges, & religionem illibatas sineret, tum temperamenta, quæ super Catholicorum securitate proposuerat, extremo alloquio asseverans; utique se velle, ut solenne jusjurandum remittatur, aut Parlamentum dissolvatur. Nam paucos ante dies aliqui è primariis Parlamenti membris dixerant: nullam plane viam adparere cum hujus consensu id jusjurandum abrogandi. Cæterum ea promulgatione facta Papistæ quidem eo nomine gratias Regi agebant; nec minus Anabaptistæ, & Tremuli, & hi quidem præter morem suum detecto capite; ut & nonnulli Presbyteriani. Episcopi quoque Durhamensis, & Chestriensis nomine Cleri sui Regi grates persolvebant ob promissam Ecclesiæ Anglicanæ protectionem. Lincolniensis, & Oxoniensis circummissis literis diœcesi suæ subjectos invitabant, ut idem facerent. Sed isti abnuebant, ne eo ipso agnoscere viderentur, securitatem suæ Ecclesiæ à libidine Regis pendere, ad superstitionem usque Romanis ritibus addicti, cujus & privati sermones fere circa religionem versabantur. Inter id genus scripta pro concessa libertate gratias agentia adulationis improbitate eximium visum fuit, à Collegio Jureconsultorum exhibitum; qui multis verbis extollebant *prærogativas regias, quæ vim legibus dent, quarum studio ipsi operentur; quæ prærogativæ immediate à Deo proveniant, quasque adeo nulla potestas in his terris imminuere queat. Et uti ipsi tempus, operamque suam addixerint addiscendis hisce prærogativis: ita sibi sententiam stare vel cum dispendio vitæ, ac bonorum suorum defendere divinum hocce scitum; à Deo Rex, à Rege Lex.* Eos cordati arguebant fœdum valde specimen jurisprudentiæ edidisse, quod uno velut ictu abolitum irent omnia, super quibus liberi populi cum Regibus suis convenire solent, quando isti in hos imperium ultro conferunt. Quæ cum vera, ac legitima pacta sint, nullam rationem admittere, ut eadem ex mera unius paciscentium partis libidine tollantur. Inter quæ pacta cum etiam conveniri soleat, quod in Anglia factum, ut leges nec ferantur, nec abrogentur absque consensu populi, quem Parlamentum repræsentat; absurdum esse Regi potestatem leges pro lubitu abrogandi, aut de iis dispensandi tribuere. Ac ruinosam admodum fore scientiam legum, si istæ à libidine Regis pendeant. Glocestriensis quoque civitas Regi pro facta proclamatione gratias egerat, ac promiserat, se futuro Parlamento electuram, qui ad istam confirmandam connixuri sint.

Temple.

§. 95. Enimvero quia Rex palam præ se ferebat, id agi, ut libertas religioni à se indulta, quæ commodissima videbatur via Romanis ritibus introducendis, redderetur immutabilis; & vero deprehenderat, vetus Parlamentum totiens prorogatum in suam sententiam pertrahi non posse; id demum dissolvebat, ac de novo convocando agitabat, componendo ex hominibus ad ipsius sese nutum attemperaturis. Unde per totum regnum circa ejusmodi magistratus con-

Circa novum Parlamentum agitata.

5. Jul.

1687. constituendos satagebatur, qvi è placito Regis membra Parlamenti electuri essent, tum prohibituri, ne crearentur, qvi à Rege muneribus suis exuti fuerant. Ipse Rex per complures Regni provincias circumibat, ac ubiqve epulis se excipi curabat, qvo occasio foret animis provincialium futuræ membrorum Parlamenti electioni præparandis. Etsi successus sperato minor fuit, plerisqve, qvos eo nomine Rex alloqvebatur, frigide respondentibus. Scilicet maxima difficultas erat, qvomodo tot membra Domus Inferioris parari possent, qvot opus erat pervincendis Regis destinatis. Nam Superior Domus facilius ad placita Regis pertrahi posse videbatur creatis novis proceribus, aut alio ablegatis, qvi huic instituto adversabantur. Cum itaqve cujusqve provinciæ Nobilitati jus sit binos nominandi ejus provinciæ nomine Parlamento interfuturos; in singulis provinciis Nobilitas per gubernatores convocabatur, qvi à singulis postulabant, ut si electio ipsos tangat, suffragium ferant abolendis legibus pœnalibus, & solenni jurijurando. Aut ubi ipsi non eligantur, operam dent tales eligi, qveis placitum Regis exseqvi cordi sit. Addebantur monita, ut placide cum vicinis suis agant, indigenæ, seu peregrini sint. Qvo insinuabatur, ut amice admitterentur *Missionarii*, qvi magno numero per provincias diffundebantur, pertrahendis ad scita Romana hominibus. Ex his Gubernatoribus pleriqve negotium id alacriter perficiebant, eandem cum Rege sententiam foventes. Pauci qvæ injungebantur suscipiebant reluctanti animo, & ut ipsi negaturi essent, si suam sententiam rogarentur. Sed qvi eam operam plane recusabant, muneribus exuebantur. Ast tam enixo studio parum profectum, ac sicubi in magno Nobilium numero bini, aut terni reperiebantur, qvi promte ad Gubernatoris propositionem respondebant, ii fere è *Dissentientibus* erant, & è pressa religione. Circa urbes majoris momenti res videbatur, qvod qvæ jus ad Parlamentum delegatos mittendi habent, provincias numero longe excedant. Igitur Collegia magistratuum per urbes vel plane mutabantur, vel qvantum poterat Papistarum inferciebatur. Extremum subsidium in electione Prætorum erat, qvi omnes fere Romanis ritibus addicti constituebantur. Per hos qvippe diplomata delegatis ad Parlamentum expediuntur, qvibus in proclivi est unius nomen pro altero substituere. Id qvoq; meditabatur Rex, ut à præfectis exercitus libellus subscriberetur, qvo solennis jurisjurandi abolitio peteretur. Ac multi credebant, cum præfectos istos militares Parlamento inserere conaturum, ejectis qvi sibi cupitis suffragari nollent; uti qvondam Cromvellus egerat. De qvo facto cum hic ipse Rex, tunc Eboracensis Dux, in exilio audisset, dixerat: *eam actionem fere regiam fuisse*; multis tunc Anglis id mirantibus.

16. Aug. — Dissenters. — Corporations. — Sheriffs.

§. 96. Cæterum Rex cum satis intelligeret, qvantum momenti obtinendo suo scopo habiturum esset, si Arausionensis eum probaret, qvem ingentibus promissis demulcebat, & eo minus de ejus assensu dubitabat, qvod is in republica viveret, cujus primaria ratio habetur, ut cuivis libera qvicqvid arrideat credendi libertas sit; multoties Fagelium, ut eam sibi perscriberet, stimulaverat. Is cum diu dubitasset, qvod & assentando grave præjudicium Anglicanæ Ecclesiæ creaturus esset, & animi sensa candide exponendo Regis offensam prævideret; demum urgente Jacobo Stewardo advocato honestissimum ratus Principis sententiam non amplius dissimulare, literas hoc sensu ad istum scripsit. *Dolet mihi adversam valetudinem tamdiu obstitisse, qvo minus ad tuas literas respondere potuerim, qvibus tam enixe desideras cognoscere, qvænam Arausionensis, ejusqve Conjugis sententia sit super abolitione legum pœnalium, & solennis jurisjurandi, qvo Romana secta abnegantur. Id igitur tibi persvadeas velim, me candide tecum, ac citra dissimulationem acturum, qvod profiteris, literas tuas conscio & adprobante Rege scriptas esse. Unde certo credas, utrumqve Principem sæpius, ac inprimis Albivillio Marchioni Regis ablegato declarasse, sua sententia non posse Christiano ob conscientiam suam persecutionem intentari, aut eidem ideo molestiam facessi, qvod à publica, & per leges firmata religione discedat. Eoqve ipsos facile consentire posse, ut Papistis in Anglia, Scotia, & Hibernia religionem suam continuare permittatur eadem cum libertate, qva ipsi in his qvoqve provinciis indulgetur, ubi iidem sane plena conscientiæ libertate gaudent. Circa eos autem, qvos* Dissentientes *vocant, non consentire solum, sed & admodum probare eos plena libertate circa exercendum cultum divinum nullo impediente frui, ac ut nemini facultas sit eos turbandi. At si Rex id desideret, Principes testandæ animi in eam rem promtitudini operam suam offerre, ut ea libertas stabiliatur, parati qvoqve pro viribus eam tutari, ac sponsionem suam interponere. Qvod si & Rex insuper cupiat ipsos ad abrogationem legum pœnalium concurrere, ad id qvoqve promtos se offerre, hac duntaxat conditione, ut leges, per qvas Catholico-Romani ex utraque Parlamenti Domo, omnibusqve pu-*

1687. — Arausionensis sententia super Regis destinatis. — 4. Nov.

1687. publicis tam ecclesiasticis, quam civilibus, & militaribus muneribus excluduntur, in pleno vigore persistant, non minus quam omnes reliquæ leges, quæ Protestantium religionem confirmant, eamque contra omnes Pontificiorum machinationes in tuto collocant. Tum ut solenne jusjurandum, quod *Test* nuncupant, utique in usu maneat. In harum abrogationem nullo modo eos consentire posse, quod per easdem nil præjudicii, aut damni Pontificiis inferatur, quam quod Parlamenti, & publicis muneribus arceantur, & quod Protestantium religio per eas adversus omnes Pontificiorum molitiones protegitur, & communis securitas stabilitur. Neque dici posse, solenne jusjurandum, aliasque leges rigoris quid, aut violentiæ in Pontificiorum conscientias continere. Esse enim eas duntaxat cautelas, quibus Parlamenti membra huic functioni obeundæ idonea redduntur; dum coram Deo, & hominibus testari necessum habent, Protestantium se religioni se revera addictos. Quod non ulterius porrigitur, quam ut Protestantium sacris adversus omnem noxam, quam hæc à Pontificiis capere possint, prospiciatur. Persvasisse sibi Principes, & adhuc persvadere, nil amplius à se desiderari atque expectari posse; quod hoc remedio Papistæ, eorumque posteri in perpetuum adversus quamvis læsionem, sibi suisque bonis inferendam, in tuto collocandi sint, salvo quoque sacrorum suorum exercitio. Atque ea libertate Romano-Catholicos adquiescere par esse, nec regnum turbis involvere ideo tantum, quia ad Parlamentum, & alia munia publica non admittuntur; aut quia leges, quibus præcipue religionis Protestantium securitas innititur, non abrogantur; quo ipso hi in ejusmodi statum reponantur, ut facile ab istis opprimi queant. Nec minus Principes judicare, Dissentientes plane contentos fore, si in perpetuum ab omni periculo ipsis caveatur, ne quovis prætexto in libero suo cultu turbentur, aut eo nomine pœnarum quid luant. Cum igitur Principes mentem suam circa hoc negotium ita perspicue declararint, sane adparere tantum abesse, ut ullum impedimentum adferre velint, quo minus Dissentientes à rigore legum pœnalium eximantur, ut etiam parati sint operam et libertati firmandæ accommodare. Nec Pontificiis exercitium rituum suorum adimi velle, modo id privatim, & citra pompam, ac splendorem fiat. Ast quod seipsum concernat, se ab iis semper dissensisse, & adhuc dissentire, qui Christianum hominem ideo persequi instituunt, quod à religione publice firmata discedat. Quia enim lumen, quo cultus divinus mentes nostras perfundit, quantum ipse concipere possit, utique effectus divinæ erga nos misericordiæ sit: suo judicio par esse Deo grates quantum possumus maximas exsolvendas pro exhibita nobis bonitate; tum nos commiseratione eorum, qui adhuc in errore versantur, tangi, sicut Deus nostri misertus est: simul precibus Deum exorare, ut à via veritatis aberrantes in hanc reducere velit; iisque corrigendis lenia, & amica remedia adhibere. Enimvero id se nunquam animo potuisse concipere, quomodo quispiam Christianum se ferens, cui liberum est sua religioni citra impedimentum operari, licitum sibi esse arbitrari queat quietem reipublicæ turbare, ac summa imis vertere, eo duntaxat fine, ut ipse ad publica munia admittatur, ac ut leges, queis securitas publice firmatæ religionis constat, subvertantur. Sane Reformatam religionem favente divina gratia, & legibus publicis per decreta Regum, ac Parlamenti in tribus regnis stabilitam. Legibus cautum, ne quis ad sessionem in Parlamento, aut ullam functionem publicam admittatur, præter eos, qui publice declarant, Protestantium se religioni, non Romano-Catholicæ addictos esse. Nec minus per leges provisum, ut Protestantium religio adversus omnes Pontificiorum molitiones tuta sit. E quibus omnibus nil sane asperitatis adparere contra eos, qui jusjurandum Pontificiæ religioni repugnans præstare nequeunt. Omnem molestiam, quæ istis inde provenit, huc redire, ut salvis personis, bonisque, ac salvo cultus sui exercitio in partem regiminis, aut munia alicujus momenti admitti nequeant, quamdiu conscientia ipsorum non permittit solenne jusjurandum præstare; at ut integrum iisdem non sit aliquid in fraudem Reformatæ religionis moliri. Cum itaque Principes parati sint cum Rege operam sociare circa abolendas leges pœnales, per quas homines pecuniariis, aliisque mulctis subjiciuntur; id unicum restat, quod aliqui contendunt, Papistas quoque obeundis quibusvis muneribus publicis idoneos declarandos, eoque omnes leges revocandas, per quas Protestantium sacra adversus istorum machinationes in tuto collocantur: quas tamen Protestantes non minore studio salvas servare nituntur, velut quarum inviolabili sanctimonia securitas publice stabilitæ religionis innititur. Atqui nullum dari regnum, nullam rempublicam, aut societatem, cujus securitas certis legibus haut muniatur; ubi non adversus consilia communem quietem turbantia prospiciatur; ubi non certa conditiones requirantur in iis, qui munia publica gesturi sunt. Nec quempiam queri posse injuriam sibi fieri, quod ad munera publica non admittatur, quamdiu requisitas conditiones haut impleverit. Sed nega-

1687. negari posse, ingens discrimen animadverti, si consideretur, qva ratione Reformati, ac Pontificii mutuo agant. Hos qvippe haut contentos Reformatis omnem aditum ad proficuas functiones praclusisse, ad exercitium religionis plane supprimendum conniti, omnes eam professos acerrime persequi; idqve omnibus locis facere, ubi tuto, ac citra periculum istam asperitatem exserere possunt. Ac maximo se dolore perstringi, ubi hoc tempore tot tristia exempla diversis locis patrari adspiciat. Qva ergo rationes adferri qveant, qva aliqvem Protestantem, cui pietas, & sua religio cordi est, permovere qveant, ut in abolitionem legum autoritate Regis, & Parlamenti conditarum consentiat? Qva non alio spectant, qvam ut Reformata religio in tuto collocetur, ac Papistis facultas eam subvertendi adimatur. Eas sane nullam mulctam pecuniariam, aliamve pœnam irrogare, sed Catholicos duntaxat à parte regiminis excludere: qvi ubi ad ullum munus admittantur, necessitatem sibi impositam credant partes suas firmandi, ac potentiam, autoritatemqve suam augendi. Qvod qvanto periculo, ac damno religionis Reformata cessurum sit, ex iis, qva qvotidie in oculos nostros incurrant, colligi posse. Sane ubiqve terrarum, qvi publicis in muneribus versantur, à natura proclives esse, ut ei religioni, cui ipsi sunt addicti, plus minusvè faveant. Cui ergo in mentem venire possit, Principes, qvos Deus honore patrocinii in suam Ecclesiam dignatus est, inducere, ut tam noxia Reformata religioni, ac publica securitati probent? Sed nec ab ullo sibi persvaderi posse, ista in fraudem Reformata religionis haut tendere. Eqvidem jactari, numerum Catholicorum in Anglia & Scotia valde exiguum esse, paucisqve adeo niti; id qvod tamen in Hibernia secus est. Atqvi iniqvum, in tam paucorum gratiam statum, & qvietem publicam turbare. Sane præsenti rerum facie probabile est Catholicos haut valde cupere publicis muneribus fungi, aut infesta Reformatis sacris moliri, tum qvi leges obstant, tum qvia multas molestias talia conantes in se pertrahere qveant. Ast semel soluto legum vinculo eas pracipuas respublica dignitates occupaturos, numero qvoqve, & opibus indies augendis. Ac Regi, qvantumcunqve constantia polliceatur, difficile fore istis circa hac resistere importune solicitaturis, ac velut iis per conscientiam ipsis favere teneatur ingesturis. Istis autem ad publicas functiones admissis, qvid Protestantibus restabit prasidio legum orbatis? Aut qvid ab ejusmodi magistratibus solatii eisdem expectandum? Ast qvid emolumenti Papistis eo facto accessurum sit omni freno exsolutis, clarius esse, qvam ut eo demonstrando tempus prodigi debeat. Eqvidem se sinceram Regis intentionem in dubium revocare nolle, qvem facile credat nil aliud qværere, qvam ut cives sui per omnia iisdem privilegiis, ac eodem libertatis gradu fruantur. Enimvero & manifestis rationibus, & experientia satis constare, fieri non posse, ut Romano-Catholici, & Protestantes, ubi publicis muneribus mixti agant, inter se pacifice vivere, ac sinceram amicitiam colere qveant; sed semper inter eosdem suspiciones, atqve æmulationes gliscere. Nam primaria harum religionum scita ita invicem repugnare, ut animo concipi neqveat, qvomodo penes ullum Regem, aut Principem esse qveat prohibere, ne ulla occasione suspiciones ac diffidia inter eos oriri qveant. Eqvidem occini, frustra fore Papistas legibus pœnalibus in ipsos latis eximere velle, ni simul solenne jusjurandum aboleatur; id qvod nimis qvam durum sit. Ast ejus rei culpa penes ipsos solos est, qvod malunt se, suosqve posteros jugo legum pœnalium premi, ac odio totius nationis exponi, qvam ita constringi, ut nil contra qvietem, & securitatem religionis Protestantium moliri qveant, & exigio cum damno à parte regiminis, ac muneribus publicis exclusi agere debeant; cum tamen toto orbe religio legibus confirmata prærogativa qvid obtineat. Sane Papistarum consilia eo magis suspecta Protestantibus esse debere, iisqve in tempore obsisti par esse, qvod iidem rigori adhuc legum pœnalium obnoxii persvadere Regi nitantur, ut hic istos nolentes volentes compellat ad cautelas sua religionis destruendas, ac ipsis viam ad munia publica grassandi muniat. Qvo facto Protestantibus nil aliud præsidii reliqvum fuerit, qvam qvod à regimine Romana Ecclesia scitis addicto expectari potest. Unde modestiam plane decoxisse oportere, qvi Principibus incommoda, qva ex hoc negotio provenire qveant, tribuere velint; qvi tamen ita candide mentem suam in Pontificiorum favorem declararint. In uno illo rem hærere, qvod Principes consentire neqveant in talia, qva legibus adversa fronte repugnant, ac præsens periculum, atqve exitium sacris Protestantium secum trahunt: qvale est, Papistas in partem regiminis, & magni momenti functiones admittere, ac leges tollere, qveis Protestantium sacris adversus istorum machinationes cavetur. In Belgio qvoqve eosdem ab omnibus partibus administranda Reip. excludi; etsi lege aliqva publica militaribus præfecturis haut arceantur, qvod iidem prima respublica fundatione egregiam operam cum reliqvis ad communem libertatem asserendam navarint. Nec inde sua Respublica securitatem periclitari, qvod numerus eorum, qvi stipendia apud ipsos mereant, nec-

dicus

1687. *dictus sit; ac Respublica omnibus incommodis inde provenire aptius facile occurrere queat; id quod non ita in promtu foret, si Catholici in partem munerum, qvæ summam Reipublicæ, ac justitiam spectant, veniant. Ceterum Principes nil magis optare, quam ut Rex feliciter, ac de civium amore certus regnare possit, ac ut cives, ubi paternum Regis in se animum senserint, ad debitum obseqvium extremis viribus eidem exhibendum parati sint. Enimvero eosdem in conscientia convictos, sacra Protestantium, & nationis securitatem certo periculo objici, solenni jurejurando, & legibus pœnalibus abrogatis, eoqve circa hac Regis voluntati sese attemperare non posse; quod nunqvam Deo adprobaturi sint, si præsentis emolumenti respectu inducti talia probent, & promoveant, qva suo judicio non periculum modo, sed certum exitium religioni protestantium creatura sint. Eqvidem Principes Regi semper decentem venerationem exhibituros, ad quam divino, ac naturali lege tenentur. Sed qvia in præsens non id agitur, ut nova leges condantur, sed ut jam à Rege, & Parlamento lata abrogentur, ab iis postulari non posse, ut in id consentiant: qvod legibus, ac moribus omnium Statuum Christianorum, tam Romana qvam Protestantium sacra professorum receptum sit, in partem regiminis non admittere, qvi non publice probatam, ac firmatam religionem profitentur.* Cæterum in Anglia paulo ante publicatæ fuerant literæ velut ab Albivillio scriptæ, qveis fingebatur, Arausionensem, ejusqve conjugem in abolitionem solennis jurisjurandi consentire; unde non modica animorum alteratio in eo regno oriebatur. Igitur bonæ causæ addicti consultum ducebant ad errorem vulgo eximendum Fagelii literas publici juris facere; idqve hic eo minus vitio sibi verti posse ducebat, qvod Rex tam sæpe institisset, ut sententiam suâ super hoc negotio perscriberet. Ast Rex eam literarum editionem ægerrime ferebat, magnopere in Gilbertum Burnetum irritatus, qvem earum autorem eredebat; eumqve ad dicendam causam in Scotiam evocabat. Sed qvem Belgæ dedere abnuebant, qvod is cum consensu Regis patria excessisset, ac jus civitatis Amstelodami adqvisivisset, eoqvo indigena Hollandiæ haberetur. Offerebant tamen, si qvam de eo qverendi causam Rex habeat, sese promte justitiam administraturos; Rege vicissim fremente, id omnibus tractatibus repugnare, qvæ Angliæ regno, cum Belgarum republica intercedant, & hanc vel solam bello idoneam esse causam, si id movere libido foret.

§. 97. Cum igitur satis pateret, qvantum præsidium religioni ac libertati in Arausionensi, ejusqve conjuge Maria positum esset, in qvos & affectus, & spes populi Anglicani indies gliscebat; Pontificiis contra fiducia nascebatur Protestantium vota eludendi per fertilitatem Reginæ, qvam prægnantem esse circa id tempus vulgabatur; qvæ & raro jam solito cœnaculo prandebat, ac omnes præcautiones prægnantibus solitas observabat. Etsi aliqvi protinus scrupulum movebant, qvo primo gestationis tempore vena bis ipsi secta fuisset; ac alias ambigua graviditatis signa præ se ferre svevisset, aliqvando mensibus integro trimestri cessantibus. Sed cum jam duodecima septimana à conceptione cedere diceretur, in Consilio gratiæ eo nomine Deo agendæ, votaqve pro felici partu decernebantur. Ac mox domestici Reginæ vulgabant motum fœtus pridie Kalendas Januarias deprehensum fuisse. Jam qvoqve nutrix designabatur, ac legati Hispanici Comitis Bedmari alloqvium per qvatriduum differebatur velut ob molestias gravidis solitas. Londini publice preces pro partu Reginæ fieri cœperunt die Dominica, ut freqventia populi eo major esset. Sed per urbem nulla publica lætitiæ signa edebantur, nisi qvod sub solenni Missa è Turri machinis perstreperetur. Pater Petrus Jesuita alta voce velut vaticinabundus pronuntiabat: *brevi tempore longe majorem publici gaudii materiam fore è nativitate Principis Walliæ.* Jam qvoqve à Papistis Londini strenue in hujus sanitatem bibebatur; ac erant, qvi depositis pecuniis certare auderent, filium è Regina nasciturum. Publicis precibus non solum de partu Reginæ mentio fiebat, sed & non obscure de præsenti Catholicorum oppressione, eorumqve futura liberatione insinuabatur. Hagæ tamen cum Albivillius preces pro partu Reginæ introduceret, plurimi statim id figmentum censebant, muniendæ ad suppositionem viæ. Ast Rex indies ferocius cœpta urgens, cum hucusqve jactatum fuisset, mutationem eorum, qvi munia gerebant, elam, aut alio prætexto factam; jam nulla ambage fatebatur talia fieri, ut promulgata conscientiæ libertas defendatur, ac in perpetuam legem evalescat. Eo fine consultum judicasse ad perficiendum opus tam sanctum, & salutare, ut recensionem instituat gubernatorum per provincias, & *Judicum pacis*; qvo in statione sua serventur, qvi ei rei perficiundæ operam navare cupiant; in reliqvorum locum surrogatis, de

1688. *Degravidatæ Reginæ opinio nascitur.*

31. Dec. 1687. st. v.

15. Jan. 1688.

1688. de qvorum studio constet. Edebat qvoqve Oxoniensis Episcopus librum, qvo persvadere conabatur membris Parlamenti, ne solitum hactenus jusjurandum præstent, qvod & merito in universum aboleri debeat. Qvi libertamen non parum ad id conferebat, ut convocatio Parlamenti differretur, qvod Ecclesiastici dicerent; eum juxta leges meritum, ut munere dejiciatur. Seculares autem proceres differebant; *convocato Parlamento primum à Superiore Domo suscipiendum fore, ut à Rege petatur justitiam administrari contra aliqvem è suo numero, qui de toto corpore haut loqvatur, ut i par sit.* Ast Rex qvo parcius destinata sua probari animadvertebat, eo magis ista per violentiam pervincere conabatur. Cum Dorsetiæ Comes de abolendis legibus pœnalibus in provincia sua Suffexia proponere jussisset, atqve is regereret; *difficile sibi fore aliis rem persvadere, de cujus necessitate ipse persvasus non sit*; protinus Rex eum Gubernatoris munere exuebat, idqve in Povvisium conferebat. Mox & Academiæ à tribunali Ecclesiastico invadebantur. Et Cantabrigienses qvidem sat acriter castigati sunt, qvod cuipiam Pontificio scholasticos honores conferre abnuissent. Oxoniæ autem *Socii* Collegii Magdalenæ, qvod præsidem à Rege propositum Romanis ritibus addictum recipere abnuissent, beneficio expellebantur, surrogatis in eorum locum decem Pontificiis. Simul ad Episcopos rescribebatur, ne qvid sacri muneris in istos conferretur. Ac ut populus paulatim adsvesceret monachos in publico conspicere, Corkerus Residens Coloniensis habitu monachi Benedictini, multis aliis cucullatis comitantibus, ad alloqvium Regis deducebatur.

Offensa Regis in Arausionensem & Belgas gliscit. Citters.

§. 98. Nec minus Rex ferociter Belgas insultare, & ex horum navibus socios navales Anglicæ nationis eximere. Qva super reqverenti Arnoldo Cittero legato Belgico responsum: *veterem esse in Anglia consvetudinem, ut indigenæ nautæ, qvi in exterorum navibus reperiantur inde abstrahantur.* Præterea idem sex legiones Anglis, & Scotis constantes, qvæ apud Belgas stipendia merebant, revocabat, haut significata, qva necessitate, aut qvo fine id fieret: cum is militum numerus nimius foret, si in Anglia subsistendum eidem sit; præsertim cum Rex eodem tempore tres legiones ex Hibernia evocasset, è Papistis fere Hibernicis compositas. Nec adparebat, adversus qvem vicinorum istæ adhibendæ forent. Ast Belgæ eas legiones dimittere abnuebant, ad id se haut teneri excusantes. *Militiam suam fere exteris constare. Et omnes Principes apud se natos avocent, brevi parum sibi militum superfore. Præfectos tamen, & qvos Rex peculiariter desideret, exauctorari à se posse, si contractum à se as alienum prius dissolverint. Gregarios Republica pecunia conductos, armisqve ac vestibus instructos, & huc trajectos; qvibus Respublica in præsens carere neqveat. Neqve vero conventionem super restitutione harum legionum extare.* Qvanqvam enim produceretur pactum ab Arausionensi anno 1678 cum Osserio Comite super remittendis in patriam iis legionibus: iste tamen ostendebat, eam conventionem haut porrectam fuisse ad legiones, qvæ diu apud Rempublicam stipendia fecerint; nec eam ab Ordinibus Generalibus unqvam ratihabitam. Ea Belgarum negatione Rex admodum indignabatur, jactans, sat sibi causæ præbitum, si bellandi libido sibi foret. Sed res domesticas bellum externum haut svadere. Isthæc legionum avocatio Arausionensi haut improvisa acciderat. Qvia enim Rex earum præfectos nominare voverat, Princeps Albivillio denuntiabat; se nullum religioni Romanæ addictum admissurum. Ad qvæ Albivillius statim de avocatione legionum jecerat. Scilicet Rex, ejusqve Consilium à Jesuitis pendens considerayerat, Arausionensem exclusis Catholicis præfectis valido Anglicano milite sucingi, qvo in omnem casum confidere qveat, si qvid in Angliam tentare placeat. Post cum Rex in Consilio convocationem Parlamenti urgeret, prudentiores judicabant, ob aversos civium animos eum destinatis suis haut potiturum. Et cum iste regereret; Cromvellum utiqve usurpatorem potuisse Parlamentum ad placitum suum compellere: respondebatur; ei XX M militum fuisse, qvibus Parlamentum circumsederit. Ad qvæ Rex; sibi qvoqve totidem milites esse, qvibus legiones ex Hollandia adjungere velit. Cum opponeretur; Cromvellum omnibus & singulis militibus potuisse confidere; Rex reponebat; id se qvoqve effecturum. Ita Rex omnia præcipitare gaudens, tempore qvam maxime suis destinatis importuno Arausionensem, & Belgas in se irritabat. Qvi statim classem armare incipiebant plausibili prætexto; providendem sibi, ne imparati opprimantur; præsertim cum & multus rumor de Gallica classe esset. Ac Amsterodamenses statim decernebant, legiones non esse dimittendas, qvod satis adpareat, oppressionem religionis qværi. Qvin universo in Belgio populus valde in Jacobum irritatus magnam Arausionensis destinatis facilitatem adferebat. Unde cum Rex

1688. Rex legionum revocationem iteraret, Belgæ eam denuo abrupte negabant. Etsi non prohibebant, qvo minus quadraginta amplius præfecti abdicata ipsorum militia in Angliam se conferrent. Ita Rex ad acriora conversus edicto omnes indigenas revocabat, qvi terra, marivé apud Belgas stipendia mererent, ac præfectos qvidem ad certum diem, gregarios autem, qvando commode venire possint. Ad qvod edictum cum multi præfecti in Angliam reverterent, Rex tres adhuc legiones conscribere decrevit, ut hisce stationes procuraret. Ast Belgæ eam revocationem renovatis tractatibus repugnare qverebantur, per qvos utriusqve subjectis permissum sit in alterius ditione agere, & commercia atqve negotia sua tractare. Per leges qvoqve Angliæ qvosvis ejus nationis homines liberos haberi, ac nemini necessum esse permissionem obtinere ad mare transmittendum, præterqvam proceribus, qvi omnes peculiari vinculo stringantur. Id Edictum qvoqve socios navales in Anglia valde irritaverat, qvod pleriqve istorum itineribus in Hispaniam, & Italiam coram inspectos ritus Romanos aversabantur, indignati qvoqve à Rege sibi libertatem adimi apud exteros merendi. Sic ut hoc facto Rex classiariorum animos à se valde alienaret. Postulabat qvoqve Rex, ut Belgæ duos libellos in Belgio impressos per carnificem comburerent, qvorum tituli erat: *Continuatio Oraculi*, & *Triumphus Libertatis*. Sed reponebatur: in Hollandia moris non esse libros comburere; acprius nosse se velle, qvomodo Rex ipsis satisfacere velit ob librum, cui titulus *Parlamentum Pacificum*, in qvo sua Respublica contumeliose habita fuerit. Qvanqvam autem Gallus istam Jacobi vehementiam in plerisqve haut probaret, hoc viciſſim qverente, à Gallo suos conatus segniter fulciri; non minus tamen & hic Arausionensem laceſſebat, dum omnibus bonis Clericorum, & Nobilium Hispaniæ subditorum, per loca Flandriæ recens adqvisita sitis, manus injicit ob sententiam à Bruxellensi Curia latam in causa, qvam Comes Sorlæ Principi ob bona qvædam intentaverat; omnibus mirantibus, Gallum odio in Arausionensem usqve adeo in transversum rapi, ut judices per vim cogere instituerent ad sententiam contra conscientiam, & manifestas probationes pronuntiandam. Qvi & post ei judicio triginta adhuc dies præfigebat ad decretoriam in ea causa sententiam dicendam, minatus; alias se ipsum Comiti ut satisfiat curaturum. Sed & vitæ Arausionensis insidiæ struebantur per duos Hibernos, qvi Amstelodami Germanum qvendam pecunia corrumpere conati fuerant, ut veneno istum necaret; qvod cum hic recusaret, iidem in Hagensibus encœniis cædis occasionem qvæsierant. Super isthac ergo rerum facie legatus Hispanicus Regem alloqvebatur; se metuere, ne dissidium isthoc inter ipsum, & Belgas demum in bellum erumpat. Ast Rex censebat, nil periculi subesse; nam se ad pacem in orbe Christiano servandam pronum esse. Nec inter Gallum, & Belgas turbarum qvid nasciturum. Si tamen motus aliqvis surrecturus sit, id sibi fore videri ob actionem, qvam Aurelianensis conjux in Palatinatum moveat. Veniebat qvoqve à Furstenbergio missus Londinum, qvi clam cum Rege agebat, ad qvem à legato Gallico introductus fuerat. Is inter alia qverebatur, Belgas CCC M uncialium largiri voluisse, ne ipse Coadjutor fieret. 1688.

4. April.

La Suite d'Oracle. Le Triomphe de la Liberté.

§. 99. Ista Regis destinata qvo demum evasura essent, tum Electori non parum curarum injecerant, tum præcipue Arausionensem jam dudum adverterant, cujus privatum intererat ista non succedere. Unde & super iisdem retundendis jam Cliviæ anno 1686 cum Electore consilia contulerat, adducto simul Friderico Schombergio qvi ad fortiter audendum stimulus subdebat. Ubi placuit, omni modo impediendum, ne Jacobus votis suis in Anglia potiatur, communi Protestantium rei exitium allatutis, ac idoneam erumpendi occasionem captandam. Interim Schombergius tantisper Electoris ministerio se addiceret; post ubi negotium maturuisse visum fuerit, Principi exseqvendis in Angliam conatibus adstiturus. Is dum è Lusitania in Belgium trajicit, non solum portuum Anglicorum conditionem inspexerat, sed & cum qvibusdam procerib9 in eam rem sermones miscuerat, inde in Hollandia Principi fortia consilia, in qvæ is ultro ferebatur, ingesserat; qvem & subinde ex Anglia venientes proceres incitabant, opera, & pecunia sua largiter oblata. Accedebat dehinc sub finem Januarii hujus anni ad Electorem missus è proceribus Scotiæ Levvius, qvi ostendebat, ut Angliæ proceres liberationem suam accelerari urgeant, ac jam tempus monere judicent, ut manus rei admoveatur. Idem & jussu Arausionensis Friderico Principi Electorali, ac soli Eberhardo Dauckelmanno id secretum communicabat; in cuj9 conscientiam nemo tota aula tunc admissus fuit. Qvod Elector, velut ad servandam Europæ libertatem, ac Protestantium religionem

Arausionensis super hoc negotio consilia confert.

1688. nem maxime necessarium, summopere probabat.

Electoris obitus

§. 100. Ita ergo non in Anglia solum, sed & Boreales inter periculosi ignes doloso cineri suppositi gliscebant. Ast longe atrocius incendium à Galli ambitiooe, & aliena rapiendi libidine, modum finemqve nesciente, Germaniæ imminebat; qvod & Electorem ob privatas, publicasqve rationes impliciturum erat, animis peculiariter exulceratom, qvod spes ipsum fefellisset, per inducias qvieti patriæ longum ad tempus coosuli posse. Enimvero anteqvam is turbo erumperet, Deo placuit istum rebus humanis eximere, diuturna invaletudine, ac senio eo redactum, ut ardorem animi corpus non amplius subseqvi posset. Et exorto bello acerbissimum ipsi futurum erat suo exercitui non posse imperare; id qvod semper eidem solitum fuerat. Jam à pluribus aonis arthritici dolores ipsi usum pedum, ac subinde & manuum interceperant: tum & alii morbi incurrentes vires ita afflixerant, ut dies fere sedendo, aut jacendo exigendi forent, nec nisi gestatoriæ sellæ ope locum mutare daretur. Ad extremum, pedes tumore corripi cœpti; unde paulatim ad superiora serpens aqva intercus corpus implere, simul vires plane imminuere. Adversus id mali eum adhibita efficacissima remedia nil proficerent, Elector qvi hactenus plus vigoris, qvam revera erat, præ se tulerat, ne conjugi ante tempus dolorem crearet, sine strepitu disponere instituit, qvæ bonum Principem, patrem, atqve Christianum hinc excessurum curare par est. Qvæ accuraous expoore haut leve operæ preciom fuerit, qvod extremum istum vitæ actum bene absolvisse non minoris sit, qvam prælus certasse; qvi saoe ira speciosus eidem divinitus contigit, ut merito aliis in exemplum proponi debeat. Jam Postsami decumbenti dies XXVII Aprilis illuxerat, qvam qvæ antegressa erat noctem per insomniam molestissime exegerat; mane hora septima lecto se levari, ac vestibus indui, simul Consilium convocari jubet, cujus habendi dies Veneris stata erat. Et cum Consiliarii paulo tardius accedere viderentur, semel atqve iterum ad eos circummittebat, ut venire maturarent. Postqvam omoes consedissent, ac nemo tale qvid animo præcepisset, is ad Fridericum filium ita fari incipiebat: *Sibi persvasum esse, extrema nunc vice Consilium à se habitum iri, ac parum sibi vita superesse. Sese divina favente gratia longum ac felix, sed & laboriosum valde regimen multa inter bella, turbasqve exegisse, qva sibi plurimum molestia, & curarum, ditionibus suis non parum calamitatum pepererint. Qvo in statu ipse provincias suas post Parentis sui obitum repererit, & qvantopere omnia bello exhausta, atqve evastata fuerint, nemini ignotum esse. Sed qva facie easdem jam Dei beneficio relinqvat, id in omnium oculos incurrere. Ejusdem ope adspirante eo se res suas provexisse, ut hostibus terrori fuerit, ab amicis amari, atqve honorari meruerit. Nunc sese ei regimen tradere, simul hortari, ut eandem viam, qva ipse imperando incesserit, insistat. In tanta rerum mole tractanda debitam circumspectionem adhiberet; arma è manibus haut amitteret, per qva provinciarum securitas, ac partum Domus decus conservandum sit; cives suos amaret; fidorum suorum Consiliariorum opera uteretur; nec unqvam in devia se abduci pateretur, sed utiqve operam daret, ut qvam à se gloria hereditatem cernat, illibatam servet, atqve augeat. Se nonnulla monita circa gerendum imperium scripto concepisse,* (qvod simul ei tradebat,) *ac sperare, ista utilem ipsi instructionem præbitura.* Inde ad Consiliarios couversus gratias iis agebat pro exhibita fideli, & egregia opera, qvam & filio, ac successori suo ipsos coutinuaturos speret. Magnopere sibi in votis fuisse, ante obitum cives suos ab incumbentibus oneribus aliqvo levameoto solari; sed ob iniqvitatem temporum id effectui dare non potuisse. Ad ista Princeps filius primo, qvæ pietas erga tam indulgentem, ac bene meritum Parentem suggerebat, non sine lacrymis respondebat. Inde Fridericus Schombergius, antea Franciæ Mareschallus velot primus Consilii: Magno sibi dolori esse, qvod cum ipse novissimus in hoc Consilium adscitus fuerit, ad tam tristem propositionem primus respondere debeat. Se qvidem, qvoad Deus vitam indulserit, Ipsi, Principiqve successori, totiqve domui Electorali fidem, ac qvicqvid à se proficisci possit ministeriorum, summo studio adprobaturum. Ad qvæ Elector; sibi ipsius honestum animum satis cognitum. Inde reliqvi Consiliarii pro se qvisqve devotum ipsi, domuiqve animum testari, qvantum immensus dolor, ac erumpens lacrymarum vis permittebat. Et qvia tam tenera mutui affectus testatio Electoris animum non mediocriter perstrinxerat, ac suborta virium defectio tam tristem sermonem perseqvi vetabat, singulis blando vultu annuebat, ab iis dicta sibi qvam gratissima fuisse. Inde ipso exigente nonnulla adhuc negotia proponebantur, circa

27. *April.*

qvæ

1688. qvæ ita tranqvillo animo decernebat, ac si integra valetudo persisteret. Finito consilio in cubiculum se reportari jussit, qvo solum Principem Electoralem evocavit. Qvem denuo hortatus est, ut à se è paterno, ac fidissimo adfectu dictis obtemperet, si divini Numinis juxta, ac paterna benedictione gaudere velit. Et cum inde Princeps in genua se submitteret, Elector alacri animo gravibus admodum, ac penetrantibus verbis paterna istum benedictione impertiebat; simul ingenti numismate aureo velut extremo amoris monumento donabat. A meridie circa domus suæ res disponebat citra strepitum, nec conjux, qvæ semper fere in cubiculo aderat, labentes vires animadverteret. Tum illos, qvi in cubiculo ipsi ministraverant, insigni liberalitate proseqvebatur. Et cum ad extremum conjugem qvoqve egregio munere mactaret, & hæc eo facto in lacrymas diffluere inciperet, obfirmato animo ei dicebat: Semel utiqve ipsos separandos, ac alterutri prægrediundum. Se qvidem satis sibi vixisse, ac plurimis à Deo beneficiis cumulatum. Qvid convenientius esse, qvam ut spiritum ei reddat, abs qvo acceperit? Sane se paratum mortalem hanc vitam, prout Deo visum fuerit finire. Se qvidem huc non reversurum: ipsos tamen in æternitate iterum junctum iri. Dehinc concionatores aulicos Joannem Bergium, & Christianum Kochium advocari jussit, qvibus accedentibus dictum Apostoli pronuntiabat: *Certamen bonum decertavi, cursum consummavi, fidem servavi. Qvod superest repositą est mihi justitiæ corona, qvam reddet mihi Dominus in illo die.* Cum ad hæc concionatores reponerent: præclarum esse, si qvis ingruentibus extremis cum Hiskia Rege dicere qveat: *Memento Domine, qvomodo coram te ambulaverim in veritate, cum perfecto corde, ac feci, qvod tibi placuit:* Elector regerebat; se fragilitatis humanæ, ac variorum peccatorum probe meminisse. Sed id qvoqve nosse, eadem sangvine Jesu Christi, in cujus merito unice spem suam reposuerit, expiata, atqve emundata esse. Mox ab istis dicta sacrarum literarum, piis inter extrema solatium suggerere apta proponebantur: qvæ Elector ab iisdem cœpta ad finem perseqvebatur, ac ipse alia ultro memorabat, eaqve animo suo firmando adplicabat. Demum à coocionatoribus in genua provolutis preces habebantur. Cum inde Elector moneretur, liberos ipsi, ac inter eos Principis conjugem Sophiam Charlottam tunc gravidam, Berolino venisse, omnes ad se in cubiculum accedere jussos hortabatur, ut Deum semper sibi ante oculos habeant, ac sincero corde coram eo ambulent, & in semel agnita veritate ad extremum usqve perseverent. Et cum omnes in genua demissi manus ejus exosculati essent, istis benedictionem verbis ita penetrantibus impertiebat, ut ab omnibus qvi aderant, magna vis lacrymarum profunderetur. Mox concionatores preces concipiebant, ut Deus dicta suo nutu firmaret; qvas ipse Elector solito fiduciæ vocabulo *amen* claudebat. Seqvens nox itidem per insomniam exacta; etsi molestia sic satis dissimulabatur ob conjugem, qvæ ab eo discedere nolebat, sed amorem, & sedulitatem, inter tot itinera & expeditiones exhibitam per extrema qvoqve haut interrumpere pertendebat; qvo nomine is subinde gratias ipsi agebat. Reliqvum tempus inter meditationes sacras extractum. Luce exorta cum aulici concionatores vocati introiissent, Elector à verbis Psalmi auspicabatur: *Domine, si modo te habeam, nil curo cœlum & terram. Si corpus & anima defecerit, tu Deus semper es cordis mei solatium, & mea sors.* Addebat: se jam plena cum fiducia fundamento fidei, in qva vixerit, inniti posse, ac divinam gratiam in se sentire. Post peractas preces verba repetebantur, qvæ ante qvatriduum succincta concione explicata fuerant: *Magnum est lucrum pietas cum animo sua sorte contento.* Ad qvæ iste addebat: *semper floreo prospiciente Deo.* Ingruebat post ingens deliqvium; qvo cessante liberos suos denuo videre, ac benedictionem iisdem repetere cupiebat. Qvod iterum magno animorum motu apud omnes adstantes peractū. Nam ministros qveis adsveverat, libenter circa se ferebat, velut in eorum conspectu mori gauderet. Cum liberi cubiculo iterum excedere vellent, Ludovici filii viduā intensiore voce compellabat. *Filia Marggravia,* inqvit, *nosti qvidparens tuus testamento qvondam tibi injunxerit, ne sacris Romanis unqvam accedas, & qvæ ego paterna fide non semel monuerim. Qvod si ultimam parentis voluntatem, & mea monita insuper habueris, maledictio à te, & domo tua non discedet. Ast ubi iisdem morem gesseris, divina benedictio te proseqvetur. Propono tibi benedictionem, & maledictionem; dic mihi utram eligere velis?* Et cum illa responderet; se paternæ voluntati, ac Electoris monitis obtemperaturam hic regerebat; tunc qvoqve benedictionem penes ipsam futuram. Post meridiem iterum tanta eum virium defectio op-

1688. 28. April.

1688. primebat, ut diu se recolligere non posset; qva superata de rebus divinis sermones habebantur. Inter qvæ cumprimis Evangelicos fidei consortes hinc inde persecutionibus oppressos, tum & mutuam tolerantiam ipsos inter Evangelicos magnopere sibi cordi esse ostendebat; simul Principi refugos ob sacra Gallos impense commendabat. Brevis inde sopor fessum amplectebatur. E qvo cum evigilasset, ac interrogaretur, num inde qvid recreationis percepisset, nil aliud respondebat, qvam *Christus est meus, & ego sum ipsius.* Ex aliqvo jam tempore in adverso pariete tabula pependerat, qvo inter alia Tempus cum clepsydra elapsam horam exprimente depicta erat. Eam cum diu defixis oculis intueretur, ac Conjux qværeret, qvid adspiceret, respondit; clepsydra ad finem decurrit. Inde ut vespertinæ preces fierent, ac ut concionatores præsto forent jubebat. Nescio an id qvoqve memorari mereatur, eum ista nocte præfecto militis prætoriani tesseram dedisse Amstelodamum, sicuti priore nocte Londinum dederat, velut præsagiret, eas urbes brevi maximum rebus Europæ momentum allaturas. Eam noctem solus manebat Elector, ac animam devotis precibus firmabat, donec fatalis dies illucesceret; cujus ingressu exqvisitis verbis conceptas preces ad Deum fundebat, qveis domum & familiam suam ei commendabat, simul placidam, ac beatam exsolutionem animæ è vinculis ruentis jam terreni domicilii petebat; qvod graves inter extrema cruciatus vereretur. Et cum mox concionatores arcessi juberet, qværebat, an non, qvod dies dominica foret, concio habenda esset. Nam solenne ipsi erat, nunqvam cultum divinum negligere. Ubi inter alia respondebatur; hunc diem esse, qvem antiqvi *Misericordias Domini* vocarint; qvam misericordiam qvoqve Deus præsenti necessitate exhibiturus, ac animam ipsius divino vigore ac solatio repleturus sit. Dehinc liberos extrema vice evocabat, & cum isti flentes lectum circumstarent, dicebat: sibi jam animo obversari imaginem Jacobi patriarchæ, filiis suis benedicentis. Qvod & ipse denuo tenerrimo cum affectu faciebat. Inter qvæ cum circumstantium qvispiam epistolam perlegeret, interrogabat, qvid scripti id foret? Cui respondebatur; eam esse à filio minimo natu Christiano Ludovico, qvem morbus Berolino discedere non permiserit; sed qvi itidem velut impense dilectus Benjamin paternam benedictionem expectat. Igitur qvia non amplius vires supererant, uni ex adstantibus concionatoribus ipsius nomine benedictionem pronuntiare jubebat. Id qvod hic tum pro isto, cum pro absente filia Maria Amelia Duci Meclenburgico nupta peragebat. Qvæ vota Elector solito inter preces vocabulo *amen* firmabat. Interroganti inde conjugi, num & benedictionem pro ipsa habeat? respondit; utiqve tu in æternum benedicta eris. Paulatim inde extrema ingruebant, inter qvæ clara voce exclamabat; *Veni Domine Jesu, ab veni Domine Jesu, ego paratus sum.* Tum & ista Jobi verba pronunciabat: *Scio qvod redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra resurrecturus sum.* Post qvæ dicta brevi circa horam nonam matutinam placide citra ullam vultus mutationem, cum ipse inclinato capite oculos sibi clausisset, expiravit. Ita finiit Magnus Elector, postqvam LXVIII annos, II menses, ac XXIII dies in his terris exegisset.

29. April.

Electoris stemma.

§. 101. Genus duxit Fridericus Wilhelmus è duabus nobilissimis & antiqvissimis Germaniæ familiis, Brandenburgica & Palatina; qvæ per aliqvot secula Electoralem dignationem obtinuerunt, ac omnibus fere Christiani orbis Principibus cognatione innexæ sunt. Id stemma heic repræsentabimus.

FRIDERICUS WILHELMUS

- Gorg. Wilhelmus El. Brandenburgicus. †1640.
  - Joannes Sigismundus El. Brandenb. †1619.
    - Joachimus Frideric. El. Brandenb. †1608.
      - Joh. Georg. Elect. Brandenb. † 1598.
        - Joachimus II. El. Brandenb. † 1571.
          - Joachimus I. El. Brandenburgicus. † 1535.
          - Elisabetha f. Johannis Regis Daniæ † 1555.
        - Magdalena Saxonica † 1534.
          - Georgius Dux Saxoniæ. † 1539.
          - Barbara filia Casimiri R. Polon. † 1534.
      - Sophia Lignicia. † 1546.
        - Fridericus II. D. de Ligniz. † 1547.
          - Fridericus I. Dux Lignicii. † 1488.
          - Ludomilla f. Georgii Podiebrad. R. Boh. †. 1502.
        - Sophia Brandenburgica. † 1537.
          - Fridericus M. Brandenb. in Anspach. † 1536.
          - Sophia f. Casimiri II. R. Polon. † 1512.
    - Catharina Brandenburgica. † 1602.
      - Joannes M. Brandenburg. † 1571.
        - Joachimus I. Elect. Brandenb. † 1535.
          - Joannes El. Brandenburgicus. † 1499.
          - Margaretha f. Wilhelmi Duc. Saxon. † 1511.
        - Elisabetha Danica. † 1555.
          - Joannes Daniæ, Svec. & Norveg. Rex † 1513.
          - Christina f. Ernest. El. Saxon. † 1521.
      - Catharina Brunsvicens. † 1574.
        - Henricus Junior D. Brunsv. † 1568.
          - Henricus D. Brunsvicensis. † 1514.
          - Catharina f. Erici II. D. Pomeraniæ. † 1526.
        - Maria Wirtenbergica. † 1541.
          - Henricus C. Wirtenbergicus. † 1519.
          - Eva f. Joannis C. Salmens. † 1521.
  - Anna Brandenburgica. † 1625.
    - Alb. Frideric. M. Brandenb. D. Pruss. † 1618.
      - Albertus M. Brandenb. Dux Pruss. † 1568.
        - Fridericus M. Brandenburg. † 1536.
          - Albertus Elect. Brandenburg. † 1486.
          - Anna f. Frider. II. El. Saxon. † 1512.
        - Sophia Polonica. † 1533.
          - Casimirus II. R. Poloniæ. † 1492.
          - Elisabetha Austriaca f. Albert. II. Imp. Rom. † 1505.
      - Anna Maria Bruns. † 1568.
        - Ericus Dux Brunsvicens. † 1540.
          - Wilhelmus D. Brunsvicens. † 1495.
          - Elisabetha f. Botonis. C. Stolberg. † 1499.
        - Elisabetha Brandenburg. † 1558
          - Joachimus I. El. Brandenburg. † 1535.
          - Elisabetha f. Joann. Rex Dan. Svec. & Norv. † 1555.
    - Maria Eleonora Juliacens. † 1608.
      - Wilhelm. D. Jul. Cl. & Mont. † 1592.
        - Johannes III. D. Cliviæ † 1539.
          - Johannes II. Dux Cliviæ. † 1521.
          - Mechtildis f. Henr. Landg. Hassiæ. † 1505.
        - Maria Juliacensis. †.
          - Wilhelmus D. Juliae. & Montium † 1511.
          - Sybilla f. Alberti El. Brandenb. † 1510.
      - Maria Austriaca. † 1584.
        - Ferdinand. I. Imp. Rom. † 1564.
          - Philippus I. R. Hisp. Arch. Austr. † 1506.
          - Joanna f. Ferd. Cathol. R. Hisp. † 1555.
        - Anna Hungarica † 1547.
          - Uladislaus Rex Hung. & Bohem. † 1516.
          - Anna f. Joannis Foxii C. Candalæ. † 1506.

A

B

- Elisabetha Carola Palatina. † 1660.
  - Fridericus IV. Elect. C. Pal. Rh. † 1610.
    - Ludovicus Elect. Com. Pal. Rh. † 1583.
      - Fridericus III. C. Pal. Rhen. El. † 1576.
        - Joan. II. C. Pal. Rh. in Simmern. † 1557.
          - Joannes Com. Pal. Rheni in Simmern. † 1509.
          - Joanna f. Joannis C. Nassovii in Sarbr. † 1503.
        - Beatrix Badensis. † 1535.
          - Christophorus M. Badensis. † 1527.
          - Otilia f. Philippi C. de Cazenelenbogen. † 1517.
      - Maria Brandenburgica. † 1567.
        - Casimirus M. Brandenburg. † 1527.
          - Fridericus M. Brandenburgic. in Anspach. † 1536.
          - Sophia f. Casimiri R. Poloniæ. † 1512.
        - Susanna Bavarica. † 1543.
          - Albertus D. Bavariæ. † 1508.
          - Cunigunda Austriac f. Friderici III. Imp. R. 1520.
    - Elisabetha Hassiaca. † 1582.
      - Philippus Landgr. Hassiæ. † 1567.
        - Wilhelm. Landgr Hassiæ † 1509.
          - Ludovicus Landgr. Hassiæ. † 1471.
          - Mechtildis f. Ludov. C. Wurtenbergici † 1495.
        - Anna Magapolitana † 1525.
          - Magnus II. D. Megapolitanus. † 1503.
          - Sophia f. Erici D. Pomeraniæ. † 1504.
      - Christina Saxonica. † 1549.
        - Georgius D. Saxoniæ. † 1539.
          - Albertus D. Saxoniæ. † 1500.
          - Zedena f. Sidonia f. Georgii R. Bohemiæ. † 1510.
        - Barbara Polonica. † 1534.
          - Casimirus R. Poloniæ. † 1492.
          - Elisabetha Austr. f. Alberti II. Imp. R. † 1505.
  - Luisa Juliana Nassov. † 1644.
    - Wilh. Nassov. Princ. Arausion. † 1584.
      - Wilh. Sen. C. Nassov. † 1559.
        - Joannes C. Nassov. in Dillenburg † 1516.
          - Joannes C. Nassov. in Dillenburg. † 1475.
          - Maria f. Joannis C. Lænæ & Heinsbergæ †
        - Elisabetha Hassiaca. †
          - Henricus Landgravius Hassiæ. † 1480.
          - Anna f. Philippi C. Cazenelenbogæ. †
      - Juliana Stolbergia. † 1580.
        - Boto C. Stolbergæ † 1538.
          - Henricus C. Stolbergæ. † 1508.
          - Mechtildis f. Volradi C. Mansfeldiæ.
        - Anna Epstenia. † 1538.
          - Philippus C. Konigstenii & Epstenii. †
          - Luisa f. Ludovici de Marca Dn. de Rochefort. †
    - Carola Borbonia. † 1582.
      - Lud. Borb. D. Montpeuserii † 1582.
        - Ludov. Borb. Pr. de Rochesurion. † 1520.
          - Joannes Borbonius C. Vendosmæ. † 1477.
          - Isabella f. Ludovici Dn. de Beauvau. †
        - Luisa Borbonia. † 1561.
          - Gilbertus Borbonius, C. Montpenserii. † 1496.
          - Clara f. Friderici Gonzagæ M. Mantuæ. † 1503.
      - Jacobe Loogviana † 1561.
        - Joann. de Longvy. Dn. de Giury. †
          - Philippus de Longvy, Dn. de Paigny †
          - Joanna f. Petri de Beaufremont, C. de Charny †
        - Joanna Engolismensis. †
          - Carolus Aurelianus, D. Engolismæ. † 1496.
          - . . . de Polignac, en Engoumois.

Educatio. §. 102. Natus idem fuit Coloniæ ad Spream die VI. Februarii anno 1620. inter horam tertiam, & qvartam pomeridianam, parente Georgio Wilhelmo Electore tunc in Borussia absente. Sacri baptismatis Christiano ritu initiatus fuit die XXX. Julii ejusdem anni; cui actui testes pro more adstiterunt avia paterna Joannis Sigismundi vidua Anna Borussica; tum duæ amitæ virgines Maria Eleonora, & Catharina. Præterea Adamus Gans Baro à Putlitz, Locumtenens in Marchia; ac Nobilitas, & civitates cis & ultra Oderam, ea lege, ne ulla munera natalitia offerrent. *1625.* Qvinto ætatis anno additus ei fuit rector juventutis Joannes *von der Borch*, qvi & patris Georgii Wilhelmi juventam rexerat. Sed cum is supremus Satrapa Comitatus Ravensbergensis constitutus esset, in ejus locum suffectus est Joannes Fridericus Kalkliun, dictus Leuchtmar. Informatio Jacobo Mullero à secretis epistolis commissa. *1627.* Et qvia post Cæsarei milites pro lubitu Marchiam persultabant, visum parenti unicum filium aliqvot per annos Custrini agere. Ubi statim in puero elucescebat proclivitas in pietatem, acre ingenium, qvarumvis bonarum artium capax; tum corpus aptum addiscendis exercitiis, qvæ nobilem decent. *1631. 4. Aug.* Inter eam Custrini commorationem is Wolgastum ad amitam suam Reginam Sveciæ Mariam Eleonoram excurrit, ac apud eandem per menses aliqvot egit. Post reditum rogante Bogislao Pomeraniæ Duce, & qvia in Marchia contagiosi morbi grassabantur, aliqvandiu Stetini egit, singularem Ducis affectum expertus, ubi & singularem inclinationem in eam urbem concepit. *1633. 15. Jul.* Biennio post cum utroqve parente Wolgastum accessit, qvando Gustavi Adolfi corpus in Sveciam abducebatur. *Octobr. 1634.* Post Custrinum reversus denuo Stetinum adiit, ibiqve in seqventis anni Februarium mensem hæsit. Ast postqvam annum ætatis decimum qvintum attigisset, Parenti placuit in Belgium eum mittere, qvo è conversatione illustrium toga, sagoqve virorum solidiorem ingenii cultum caperet, ac judicium, moresqve poliret. *Jun. 1634.* Igitur mense Junio iter ingressus, per Hamburgum, Oldenburgum, inde Groningam, Svollam, & Ultrajectum, Leidam pervenit, ubi sedem aliqvandiu figere decreverat. Præcipuum ibi studium antiqvitates, & historiam cognoscere, eam cumprimis, qvæ ad ipsius ditiones, & vicina Regna, & Respublicas spectaret. Tum & qvotidie ad eum invisebant egregii viri, qvos insignis humanitas, svavesqve mores alliciebant. Sed cum adulto autumno pestilentia Leidæ, Hagæ, ac Delphis grassari cœpisset, Rhenam se ad Elisabetham Reginam Bohemiæ conferebat, ubi ad finem usqve anni agebat. *1635.* Seqventi anno etsi contagium Hagæ desiisset, Leuchtmaro tamen haut visum huc sedem transferre, qvod multa ibi juventus illustris ageret, nil nisi voluptatibus, & tempori per inania fallendo operata, ne Princeps istorum conversatione ad paria pertraheretur. Igitur maluit Arnheimium Geldriæ urbem concedere, Cliviæ viciniam, ubi modica aula instruebatur, ac inter alia eqvestribus exercitiis vacabatur. Qvo tempore & cum Arausionensis Princeps Henricus Fridericus Schenckianam munitionem, paulo ante ab Hispanis interceptam, obsidione cinxisset, noster subinde in vicinis castris versabatur, obsidentium artes, atqve opera speculaturus. Arnheimii qvoqve freqvens ei conversatio cum Wilhelmo, & Joanne Mauritio Nassoviis fratribus, & Comite Henrico *à Berg*, ut & aliis viris militaribus; è qvorum colloqviis multum ad prudentiam militarem proficiebat; præsertim cum mos ipsi esset, de omnibus qvæ audierat, & viderat ad patrem exactissime referre. *1636.* Sed cum adulta æstate pestilentia Arnheimium qvoqve infecisset, Princeps in arcem Dorewertam secessit, ubi in seqventem usqve annum egit. Post Hagæ aliqvandiu moratus est, ubi qvotidie ab exterorum legatis, ac Belgarum proceribus, tum & subinde ab Arausionensi invisebatur, apud qvos ita acceptum sese reddidit, ut Cliviæ provinciæ non modicum inde fructum perciperent. Longius ad exteros iter pergere temporum tunc conditio non ferebat, omnibus undiqve bello ardentibus; nec tutum habebatur unicum filium, tantarum ditionum hæredem periculis, qvæ peregrinantes comitari sveverunt, objicere. Post trienninm in Belgio consumtum parenti subibat eum ad se revocare. Sed cum ei haut arrideret domum reverti, excusabatur iter terrestre ob pestilentiam hinc inde grassantem, ac militum excursiones intutum: tum se à mari abhorrere, qvod & ipsum Dunqvercani infestum reddebant. Sed & Ordines Generales Belgii, & Clivenses apud Electorem intercedebant, ut diutius adhuc tam grata Principis præsentia frui liceat. Simul Wernerus Schulenburgius mittebatur, qvi Parenti causas dilati reditus adprobaret. *1637.* Ita is per alterum adhuc annum in Belgio mansit, qvo & obsidio Bredæ interfuit, ubi ipso Arausionensi demonstrante labores, & opera obsidentium haut indocilis spectator perlustravit. *1638.* Ast seqventi anno Parens utiqve eum domum reverti volebat, qvo fine & Otto-

Ottonem Marvvicium ad ipsum misit, confirmans sese invito conjugem haut obtrusurum: sperare tamen, eundem citra paternum consensum connubio sese haut illigaturum. Nam Electori persvaserant, eum è Palatina domo conjugem sibi delecturum, simul Clivicarum ditionum regimen vel ipsius ingratiis arrepturum, id qvod & Ordines Cliviæ impense cupiant. Atqve id ipsum Schvvartzenbergius à Leslæo Comite sibi perscriptum asserebat, uti Cæsari relatum sit, Principem è Palatina domo conjugem sibi assumturum, sede apud Clivenses fixa, qvasi sub Belgarum, & Arausionensis protectione. Id qvod Cæsar ægerrime laturus sit; qvi probe perspiciat, qvid inde consecuturum, & in qvas partes Princeps concessurus sit. Ac Cæsari gratum fore, si iste in aula Viennensi agere velit; & si sumtus deficiant, Cæsarem eosdem suppleturum. Qvæ egregia futura sit occasio pignerandæ Cæsaris amicitiæ, qva nulla potior Germaniæ Principibus habenda sit. Sed qvia Principis mater, atqve avia id nunqvam permissuræ sint, Schvvartzenbergius censebat, Clivicarum ditionum regimen Principi permittendum, ea saltem lege, ut is utiqve extra Palatinam domum conjugem sibi qværat. Id qvod consilium nonnihil suspicionis generabat, velut hoc modo Marchia istius viri coecis machinationibus exponeretur. Unde Principi satius visum relicto Belgio ad parentem regredi. Ita postqvam Hagæ Reginæ Bohemiæ, Arausionensi, ac rectoribus Belgii valedixisset, à qvibus exqvisitis honoribus affectus fuit, Amstelodamo Belgicis navibus Hamburgum provectus; inde à Parente Spandoæ qvam amantissime exceptus fuit. Sed brevi post adventum gravissimus eum morbus corripuit, ita ut de vita ejus desperaretur, rubentibus passim maculis è corpore erumpentibus. Unde medici variolarum morbum vulgaverunt: cæterum ipse semper toxicum sibi propinatum credidit, non obscura in præpotentem ministrum suspicione, qvi improbas spes ad ipsum usqve Electoratum porrexisse arguebatur. Qvicqvid tamen id mali erat, temperamenti bonitas, ac juvenilis vigor vicit, tum vis medicamentorum, qvæ Martinus Weisius artis suæ callentissimus miserat. Septembri mense is, una cum Parente in Borussiam concessit; ubi uterqve ardenti febre correptus fuit; qvam qvidem Princeps superavit, etsi toto seqventi anno tristior solito adpareret. Pater tamen ex eo morbo nunqvam plenam valetudinem recepit, donec attritis paulatim viribus extinctus filio ad suscipiendum regimen locum aperuit.

1638. 5. April.

1. Maij. 16 Maij. 18. Jun.

1639.

20. Nov. 1640.

§. 103. Duplex Friderico Wilhelmo matrimonium fuit; prius cum Luisa Arausionensi, Henrici Friderici Arausionensis Principis filia; cujus mores, cum in Belgio ageret, jam ipsi probati fuerant. Ex ea suscepit sex filios, & unam filiam: Wilhelmum Henricum, qvi die 24. Octobris 1649. Vesaliæ obiit; Carolum Æmilium, qvem in expeditione Alsatica ardens febris Argentorati anno 1674 abstulit; Fridericum successorem; Henricum, & Ameliam gemellos, qvorum ille die 16. Novembris 1664. hæc die 12. Januarii 1665. decessit; & Ludovicum, qvi anno 1678. Potstami obiit. Cum ea conjuge postqvam fere annos viginti & unum exegisset, eadem anno 1667. rebus humanis erepta fuit. Seqventi anno secundas nuptias Groningæ in ditione Halberstadiensi cum Dorothea Philippi Ducis Holsatiæ filia celebravit; è qva filios qvatuor, tres filias genuit: Philippum Wilhelmum, Mariam Ameliam, Albertum Fridericum, Carolum Philippum, Elisabetham Sophiam, Dorotheam, & Christianum Ludovicum, qvos omnes superstites reliqvit præter Dorotheam, qvæ Kalendis Decembris anno 1676. defuncta est. Cum utraqve conjuge vixit mira concordia, ac nullo nisi mutuo amoris certamine, qvod palmarium probe constitutæ domus habetur. Ipse qvoqve & coelibatum per castimoniam exegit, ac matrimonii leges sancte coluit, nec per conditionis suæ fastigium aliqvid sibi contra sanctimoniam Christiani moris indulgere ausus est, civibus, aliisqve luculentum ad paria exemplum.

Matrimonium & liberi.

1668. 14. Jun.

§. 104. Deniqve & tanti Principis formam corporis, animiqve, qvantum calamo adseqvi datur, posteritati tradere, operæ pretium fuerit. Ex ejus igitur vultu primo statim intuitu aliqvid relucebat, unde statim heroëm agnosceres. Majestas venerationem provocare apta, sed qvam luculentæ bonitatis stricturæ temperabant, ut non minus amoris conciperes. Unde & qvantumvis sæpe velut exuta magnitudine admodum familiariter suis sese dispertiret; his tamen modestia semper salva persistebat, ne ejus humanitate abuterentur. Corpus torosum, agile, tractandis armis, ac tolerandis belli laboribus validum. Tum & id militare, qvod delicatis cibis non delectaretur, sed solidis, simplicibus, ac domesticis gauderet. Vinum copiosius ferre magis poterat, qvam affectabat; nec largiorem invitationem admittebat, nisi ubi illa ex moribus seculi, & nationis inter officia esset. A natura sortitus fuerat ingenium alacre, capacis-

Corporis animiqve dotes.

paciſſimum, judicium rectum, magnam memoriæ vim. Cultura juvenilibus annis non adeo felix contigerat ob turbulentiam temporum, & qvia non deerant qvi optarent, tam vividum animum inter ignorantiam obtundi. Pepererat ſibi tamen proprio magis qvam alieno inſtinctu Latinæ Lingvæ notitiam, ut intelligeret. Gallicæ, ac Belgicæ lingvæ freqvens uſus erat. Hiſtoriæ recentioris cumprimis multa cognitio; architectonicæ civilis, ac militaris, bonorum & exqviſitorum librorum, numiſmatum, picturarum, ſculpturarum exqviſitus intellectus. Plurimarum præterea rerum notitia è colloqviis cum variæ ſortis hominibus collecta. Nam mira iſti erat affabilitas, per qvam undeqvaqve adventantes ad differendum provocabat de rebus, qvæ ad cujusqve captum erant. Præcipue ditionum ſuarum conditionem, & qvid qvovis loco proveniret, exacte callebat; qvod moris ipſi eſſet, ubi qvis è qvacunqve provincia acceſſiſſet, tum & qvacunqve tranſiret, aut diverſaretur, de omnibus ad eum locum ſpectantibus exqvirere. Sic ut nihil eorum, qveis proventus regionum conſtat, qvæqve adeo ad rem œconomicam faciunt, ipſum fugeret. Unde & non ſolos militares viros, ſed & pacis artibus, & qvacunqve utili, ac egregia facultate pollentes æſtimabat. Omnia porro, qvæ ad ipſum referebantur, cognoſcere curæ erat, ne qvid injuſte, aut imprudenter decerneret: nec unqvam multitudine rerum, qvam tantæ molis adminiſtratio pariebat, protelari, aut expedienda in longum rejicere ſolebat. In univerſum autem tanta cupidine cuncta penitius cognoſcendi flagrabat, ut qvoties ipſi literæ adferebantur, id qvod qvotidie fiebat, earum prælectioni ſæpe ultra tres, qvatuorvè horas continuas vacaret, nec ullis recreationum, Principibus ſolitarum illecebris, nec acerrimis morbi articularis doloribus, qvibus ingraveſcente ætate ſæpius infeſtabatur, inde avelli poſſet. Cum exteris agenti ſolidæ prudentiæ miram gratiam adſpergebat digna Principe eloqventia. Antr omnia ſincera in Deum pietas cum exacta publici cultus obſervantia. Circa tuendam Proteſtantium religionem ſollicita cura, qvam etiam apud alios qvacunqve poterat, protegere ac fovere ſtudebat. Inter ipſos autem Proteſtantes qvæ agitantur diſſidia uti convenienti ac placido modo componi qvam maxime in votis erat: ita eum pleroſqve cives ſortitus eſſet, à qvibus ipſe circa qvædam fidei capita diſſentiebat, haut eo ſecius omnes pari amore proſeqvebatur, ac fovebat, ac nullo diſcrimine miniſteriis ſuis admovebat, prout qvisqve qvam maxime idoneus erat. Qvin nec iis, qvi Romanos ritus ſeqvuntur, iniqvior erat, qvos nec ipſe ulla moleſtia afficiebat, nec ab aliis affici patiebatur, eosqve bonis ac Juribus ſuis liberrime gaudere permittebat. Ac uti ipſe ab omni ratione abhorrere judicabat, ob diverſam religionem aliqvem odiſſe, aut minoris æſtimare, qvam plerique non propria electione, ſed per ipſos natales ſortimur; ita nefas ducebat ob humanos reſpectus eam mutare, ac multo magis per vim, aut illecebras religioni Chriſtianæ ignoratas ad idem aliqvem compellere. Et qvia ad propagandam pietatem, animiqve culturam ſcholæ cumprimis faciunt, earum in ſua ditione inſignem curam habuit, ac Francofurtanam Academiam, & eam qvæ Regiomonte eſt, præclaro redituum augmento mactavit: ſimul Duisburgi ad Rhenum novam inſtituit, dotavitqve, qvam olim Willhelmus Cliviæ Dux molitus fuerat, ſed ob ingruens bellum Belgicum omiſerat. Præterea conſummata diuturno regimine prudentia, & exactiſſimum judicium; ac ſi qvando ancipiti negotio Conſilium in diverſas ſententias diſcedebat, ipſe velut virgula divina ductus eligebat, qvam optimam fuiſſe eventus poſtea comprobavit. Nec tamen ideo omnia ſuo ex arbitrio agero, aut qvæ ſemel in mentem venerant, iis pervicaciter inhærere; ſed & aliorum ſententias libenter audire, & qva rationibus prævalebant ſeqvi. Juſtitiæ incorruptum ſtudium, & uti innocentes ab oppreſſione vindicaſſe cordi erat; ita in noxios debita ſeveritas, nil è crudelitate trahens, aut velut è ſuppliciis voluptas qværeretur. Fortitudinem memorare ſuperfluum fuerit, qvam tot expeditionibus toti orbi adprobavit. Nec tamen inconſulta in periculum ruendi libido; & qva vi pervincere haut dabatur, neceſſitati cedere haut indecorum habebatur. Inſignis qvoqve animi magnitudo, qvæ per totum regiminis actum eluxit; ac uti inanis faſtus procul aberat, ita debitam dignitatem adſeruiſſe enixum ſtudium ſedebat, qvod nec metus, nec ſegnior qvis reſpectus unqvam inflexit. Sane nemo ſui ordinis Electorale faſtigium diligentius unqvam vindicavit. In vivendi paratu ſplendor citra luxum, nec ultra redituum modum; ac præpoſtera magnificentia habebatur, qvam oppreſſio civium, aut æs alienum conſeqveretur. Nec minus egregia munificentia, ac ut miniſteria ſibi exhibita qvantum dabatur liberaliſſime remuneraret, ac ut neminem pœniteret præclare feciſſe: ut tamen in profuſionem haut aberraretur. Faciles præterea acceſſus etiam inferioris ſortis hominibus, ac

obvia humanitas, ut vix qvisqviam tristis ab ejus sermone discederet. Inter tot eminentes virtutes facile venia dari poterat subitæ bilis effervescentiæ, in qvam per temperamentum proclivior erat; sed qvæ ultra asperiora verba haut procedebat, ac mox ita detumebat, ut nullum in animo vestigium reliqvisse reperiretur. Non defuerunt, qvi parum constantem, ac desultoriis fere consiliis gaudentem arguerunt. Sed qva criminatione facile eum absolvunt, qvi tempora, qvibus vixit, ac provinciarum, qveis imperavit positum curatius considerant. Unicus illi, isqve perpetuus omnium consiliorum, & actionum scopus fuit salus tum propriæ Domus, & ditionis, tum communis patriæ; qvarum utriqve cum à variis varia pericula crearentur, pro indole cujusqve consilia fuere opponenda. Et cui tam late diffusæ provinciæ tot vicinis, æmulis fere, aut infestis cinctæ possidentur, ei non magis integrum est uniformem semper agendi viam sectari, qvam directum semper cursum secare gubernatori, qvi scopulis obsitum pelagus inter instabiles ventos navigatur. Id qvod facile agnoscent, qvi singularum mutationum, qvæ in istius actis occurrunt, occasiones, atqve causas rite trutinaverint.

Ejusdem felicitas. §. 105. Tantis virtutibus exserendis latissimum campum præbuit regimen per dimidium fere seculum porrectum, ac magna rerum moles, qvæ in id spatium incidit. Unde isti ea gestorum fama, ac in Imperio juxta, & apud exteros autoritas parta est, qvalis nemini ex Electorum ordine prioribus temporibus contigit. Virtutem comitata est insignis felicitas, dum non solum inter tanta bella versanti nil notabilis cladis accidit; cum ipse hostes, qvi antea toti Germaniæ, aliisqve vicinis terrori fuerant, in ordinem redigeret: sed & ditiones suas longe auctiores, qvam ipse à majoribus acceperat, ad posteros transmisit. Ipso enim rerum potiente Brandenburgicæ Domui accessit Pomerania Ulterior cum Præsulatu Camminensi, ac duobus feudis à Polonia pendentibus Lauenburgo, & Butovia, ac Draheimensis Satrapia pignoris titulo. Tum in Borussia Ducali supremi, ac independentis imperii fastigium, sublata multarum molestiarum materia, qvæ è fiduciario Poloniæ vinculo antea proveniebant. In pensationem Citerioris Pomeraniæ Svecis cedendæ Magdeburgicus, Halberstadiensis, ac Mindensis Præsulatus ad secularem conditionem redactus, attributus, cum qvorum priore avulsa antea insignis præfectura Burgum iterum consolidata est. In vicem qvoqve Carnovianæ prætensionis Schvvibussensis in Silesia districtus accessit. Sed & Clivicarum ditionum possessio per transactionem cum Neoburgica domo firmata. Denique ad oram Guineæ unus & alter locus partus, exercendis ibi commerciis. Eas porro ditiones, qvantum iniqvitas temporum tulit, in meliorem statum reponere summo studio conixus est, introductis variis institutis, qvæ civibus exercendæ industriæ, & qværendæ rei materiam præbere possent. Et cum diuturno bello, qvo Germania per triginta annos qvassata fuit, Marchiæ provinciæ data opera à Svecis evastatæ essent, ut Pomerania per vicinam solitudinem muniretur; istas ut à calamitatibus belli recrearet, ac pristinum ad florem revocaret, nil sibi reliqvi fecit. Qvo fine & modus tributorum ita temperatus, oneribus in ea, qvæ consumuntur impositis, cum antea ea ex censu imperarentur; ut & qvam minimo cum civium sensu erogarentur, & æqvabili distributione ab omnibus pariter citra invidiam, aut qverelam tolerarentur. Qvam moderationem is successus consecutus est, ut statim post introductas accisias passim veterum ruinarum vestigia novo cultu obliterata conspicerentur; ac inter alias urbes Magdeburgum qvoqve è diuturnis ruderibus ad veterem freqventiam exsurgere inciperet. Inter ea, per qvæ Marchiæ egregia commoditas, utilitasqve accessit, referenda qvoqve est nova fossa, per qvam Odera cum Sprea conjungitur, communicandis inter Silesiam, & Hamburgum commerciis. Eam fossam longo abhinc tempore Electoris majores moliti fuerant, inani conatu. Sed hic melioribus auspiciis opus suscepit, ac feliciter absolvit, moderatore Philippo *de Chiese*. Fossa hæc lata est qvinqve perticas Rheinlandicas, in longitudinem porrigitur ultra tria milliaria Germanica, qvæ expeditus viator vix spatio sex horarum absolverit. Et qvia Spreæ alveus Viadro qvinqvaginta pedibus altior est, sistendæ aqvarum declivitati undecim claustra sumtuoso opere extruenda fuerunt. Sed qvia, prout vitæ humanæ nunc indoles est, omnium rerumpublicarum felicitas in lubrico posita, ab aliena fere libidine pendet, ni ab armis probe instructæ sint; & vero Electoris majores pacis tempore militem alere haut svevissent; ei maxima cura fuit perpetuum exercitum, eumqve sat numerosum instruere, tuendis provinciis late diffusis, ac servandæ inter vicinos autoritati; qvi & hucusqve gloriam Brandenburgici nominis feliciter sustinuit; isqve ut citra oppressionem civium, & qvam minimo cum oneris sensu aleretur, sapienter effectum est. Eidem fini passim armamentaria, & qvæ instruendo exercitui faciunt parata; veteres munitiones reparatæ, novæ idoneis locis exstructæ. Inter alia etiam Electoralis sedes Berolinum novis munitionibus magno sumtu circumdatum, qvæ & Friderici vverderam, antehac extra mœnia positam, amplectuntur. Et cum incolarum numerus glisceret, novum qvoqve oppidum adjunctum, à Dorothea secunda conjuge nuncupatum, qvod seni filiarum in qvincuncem digestarum ordines exornant. Ac sane Berolinum eo imperante novis, atqve ornatissimis ædibus ita exsplendescere cœpit, ut vetere facie paulatim obliterata, idem inter pulcerrimas Germaniæ urbes haut postremum sibi locum vindicet. Per qvæ omnia iste assecutus est, ut FRIDERICI WILHELMI memoriam nulla unqvam vetustas abolitura sit, cui & MAGNI cognomentum maxima ob merita tributum omnis posteritas agnoscet.

1662.

FINIS.

INDEX
OMNIUM PERSONARUM,
QVARUM IN HOC OPERE
MENTIO FIT.

A.

a *Aube-*

Index Personarum.

C.

D.

Dona

Fredro

G.

H.

INDEX PERSONARUM.

I.

K.

L.

Leden-

Index Personarum.

M.

Mon-

INDEX PERSONARUM.

N.

O.

Oxen

Radzi-

S.

Som

T.

V.

W.

Z.

INDEX RERUM.

A.

Ami-

In

INDEX RERUM.

 ſcipi-

tor

 stran-

Bre-

INDEX RERUM.

C.

petita

INDEX RERUM.

Vien-

D.

Dani-

Drei-

Index Rerum.

F.

INDEX RERUM.

E bel-

G.

H.

Hafnia

Hu-

I.

K.

L.

acce-

Pro-

M.

i

Auſtri-

N.

Præ

O.

P.

Belgas

Ordi-

Q.

R.

INDEX RERUM.

S.

Seri-

Stri-

T.

U.

Veſa

W.